

PATRÓLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATÍNORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB AÑO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1513) PRO LATÍNIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSLIMAS EDITIONES QUA TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM DOGMATICUM, MORALE, LITERATICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSENTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMITTO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURA SACRAE, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QIBUS OPERAUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A

PRIMO GENEBRÆ USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CETERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTE SIMILIS, PRETI EXIGUITAS, PRÆSENTIQVE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ETATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE.

Bibliotheca cleri universae,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. LATINA, JAM PENITUS EXARATA, QUOD PRIMAM SERIEM VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLIATUR, ET AD NOVEM ET CENTUM VOLUMINA PERVENT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. UTRAQUE VIGESIMA QUARTA DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUERAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO. UNUMQUODQUE NERI LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMLMODO EMITUR: UTRQVE VERO, UT PRETII RUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTRQ, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272 PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTE, COMPARET NECESSÈ ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA EQUABUNT. ATTAMEN, SI QVIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEM VII. PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTE& CONDITIONS SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDUM EXCUSIS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXXII.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS.

EXCLUREBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMROISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA Mœnia PARISINA.

AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins sortes et nombreuses. Les Ateliers Catholiques ne pouvaient guère échapper à ce cachet divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 21 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées : aussi paraît-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la Bibliothèque du Clergé sera terminée en ses 2,000 volumes in-4°. Le passé paraît un sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre. Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'elles étaient plus capitales, leur effet entraînant plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyageurs, à répéter partout que nos Editions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sérieux, la correction et l'impression ; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès inoui dans les fastes de la Typographie ayant forcé l'Editeur de recourir aux mécaniques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'Écriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'éditait ; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés ou trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée si loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine. Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes ? L'habileté, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en conférer une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur.

Dans les Ateliers Catholiques, la différence est presque incommensurable. Au moyen de correcteurs blanchis sous le harnais et dont le coup d'œil typographique est sans pitié pour les fautes, on commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, en collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la tierce. On renouvelle la même opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les corrigeurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en dehors de la préparation ci-dessus mentionnée, vient une révision, et souvent il en vient deux ou trois ; puis l'on cliché. Le clichage opéré, par conséquent la pureté du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Aussi y a-t-il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et en plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies ! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'ailleurs elle ne coûte que le dixième ! Aussi enfin, bien que l'assertion puisse paraître témoignage, l'exactitude obtenue par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Editions des Ateliers Catholiques laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillon et Montfaucon et des célèbres Jésuites Petavius et Sirmond. Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'inraressemblable est une réalité.

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession,issaient, non ce que portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur haute intelligence suppléant aux fautes de l'édition. De plus les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les Ateliers Catholiques, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent le plus souvent que sur des imprimés.

Le R. P. De Buch, Jésuite Bollandiste de Bruxelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'avoit pu trouver en six-huit mois d'étude, une seule faute dans notre *Patrologie latine*. M. Denzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzburg, et M. Reissmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaien, à la date du 19 juillet, n'avoit pu également surprendre une seule faute, soit dans le latin soit dans le grec de notre double *Patrologie*. Enfin, le savant P. Pitrat, Bénédictin de Solesme, et M. Bonetey, directeur des *Annales de philosophie chrétienne*, mis au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avois pas trop présumé de notre parfaite correction. Dans le Clergé se trouvent de bons latinistes et de bons hellénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques, eh bien ! nous leur promettons une prime de 25 centimes par chaque faute qu'ils découvrirent dans n'importe lequel de nos volumes, surtout dans les grecs.

Malgré ce qui précède, l'Editeur des *Cours complets*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est corrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moindre d'un demi million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des Ateliers Catholiques, qui déjà se distinguent entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivales, sous ce rapport, dans aucun temps ni dans aucun pays ; car quel est l'éditeur qui pourroit et voudrait se livrer APRÈS COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant ? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volumes n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la *Bibliothèque universelle du Clergé*. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des Ateliers Catholiques sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne reconnaissions que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique ; pas du tout, il introduit la perfection, car on a trouvé le moyen de le corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hébreu a été revu par M. Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

Nous avons la consolation de pouvoir finir cet avis par les réflexions suivantes : Enfin, notre exemple à sui par étonner les grandes publications en Italie, en Allemagne, en Belgique et en France, par les *Canons grecs de Rome*, le *Gerdil de Naples*, le *Saint Thomas de Parme*, l'*Encyclopédie religieuse de Munich*, le recueil des *déclarations des rités de Bruxelles*, les *Bollandistes*, le *Suarez* et le *Spicilegium de Paris*. Jusqu'ici, on n'avoit su réimprimer que des ouvrages de courte baleine. Les in-4°, où s'engloutissent les in-folio, faisaient peur, et on n'osait y toucher, par crainte de se noyer dans ces abîmes sans fond et sans rives ; mais on a fini par se risquer à nous imiter. Bien plus, sous notre impulsion, d'autres Editeurs se préparent au *Bullaire universel*, aux *Décisions de toutes les Congrégations*, à une *Biographie* et à une *Histoire générale*, etc., etc. Malheureusement, la plupart des éditions déjà faites ou qui se font, sont sans autorité, parce qu'elles sont sans exactitude ; la correction semble en avoir été faite par des aveugles soit qu'on n'en ait pas senti la gravité, soit qu'on ait reculé devant les frais ; mais patience ! une reproduction correcte surgira bientôt, ne fût-ce qu'à la lumière des écoles qui se sont faites ou qui se feront encore.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM V. ANNUS 44.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA;

CURA ET STUDIO

JOANNIS AUBERTI

LAUDUNENSIS ECCLESIE PRESBYTERI CANONICI ET IN SCHOLA PARISIENSI LAUDUNENSIS COLLEGII MAGISTRI,
AC INTERPRETIS REGII.

EDITIO PARISIENSIS ALTERA DUOBUS TOMIS AUCTION ET EMENDATOR.

ACCURANTE ET RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECA CLERI UNIVERSALIS,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIAS ECCLESIASTICAS RAMOS EDITORE.

TOMUS QUINTUS.

VENEUNT 10 VOLUMINA 100 FRANCIS GALICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBROISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIAE PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOenia PARISINA.

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM V. ANNUS 444.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LXXII CONTINENTUR.

Quæ stellulu prænotantur, ea munc primum inter opera Cyrilli comparent.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCOPIUS.

Commentarii in duodecim prophetas minores continuatio.

col. 9

* Commentarii in Matthæum fragmenta.

365

* Commentarius in Lucam.

475

LECTORI.

Post absolutum hunc tomum compertum habuimus, Londini, curis viri doctissimi Payne Smith, bibliothecæ Bodleianæ præfecti, nuper prodiisse textum Syriacum commentarii S. Cyrilli in Lucam in quo deprehenditur primitigenia operis forma, contra quam in Maiana editione, in qua, ut judicarunt viri docti, multa leguntur e Theophylacto et aliis derivata. Textum Syriacum, modo annuat cel. editor Anglus, dabimus in ea *Patrologia Orientalis*.

AMMUNIA
JONAS VTIVAVIS

Parisii. — Ex Typis J.-P. MIGNE.

SANCTI CYRILLI

ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI

COMMENTARIORUM IN XII PROPHETAS MINORES

CONTINUATIO.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΖΑΧΑΠΙΑΝ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΚΗ.

IN ZACHARIAM PROPHETAM

COMMENTARIUS

Continens tomos sex.

ΠΡΟΟΛΜΙΟΝ.

Α

652 PROOEMIUM.

Α'. Προφητεύει μὲν ὁ μακάριος Ζαχαρίας ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις κατὰ τοὺς αὐτοὺς, οἷμαι, χρόνους, καθ' οὓς καὶ ὁ Σοφονίας. Μετὰ γάρ τοι τὴν ἐκ τῆς αιχμαλωσίας ἐπάνοδον, κατώκηκεν δὲ Ἰσραὴλ οὐκέτι διηρημένως ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ καὶ ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἀλλὰ εἰς μίαν οἱ πάντες συνηγεγμένους πόλιν, τὴν Ἱερουσαλήμ δηλονότι, καὶ ἀνὰ πάσαν τὴν Ἰουδαίαν, βασιλεύοντος ἐπ' αὐτοῖς Ζοροβαβέλ τοῦ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ μήν καὶ προβοχοντος ἐν Ιερωσύνῃ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκη, τοῦ Ιερέως τοῦ μεγάλου. Ἐξυφαίνει δὲ λίαν ἐντέχνως τῆς προφητείας τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γάρ οἱ πλειστοις τῶν ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἡτοι Σαμαρείας, ἀπενηγμένων, αὐτῷθεν ἐπανήκασιν, ἄκαντα μὲν εἰδότες τὰ παρὰ τῶν Βασιλιώνων κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων τετολμημένα κατὰ καιρούς· καὶ οὐκ τὴν ηγονοκότες δὲ πρὸς τούτοις τὰ ἄφ' οἷς λελύπηται Θεός· οἱ δὲ δὴ γεννηθέντες ἐν τῇ τῶν Περσῶν τε καὶ Μήδων χώρᾳ οὗτε τίς ἢ ὅποια ποτὲ ἔστιν ἡ Ἱερουσαλήμ ἐγίνωσκον, οὔτε τὴν Ἰουδαίαν ἔθεσαν, οὔτε μήν τὰ ἐκ τῆς θελας ὅργης τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἀπενηγμένα,

PATRON. GR. LXXII.

I. Vaticinandi munere fungitur beatus Zacharias Hierosolymis, iisdem, opinor, temporibus, quibus et Sophonias. Nam post reversionem e captivitate, Israel non amplius divisum per Judæam et Samariam habitavit, sed in unam omnes urbem, Hierosolymam videlicet, et Judæam totam congregati sunt, regnante inter eos Zorobabele e tribu Juda, et Josedec summum sacerdotium obtinente. Valde autem scite sermonem propheticum contextit. Quoniam enim ex Judæa, sive Samaria abductorum quamplurimi eo reversi sunt, qui, quæ Babylonii contra Hierosolymam nefarie quondam moliti essent, noverant omnia; neque nesciebant etiam, qua de causa Deus B iratus fuisset: qui vero apud Persas et Medos erant procreati, nec quæ 653 aut qualis esset Jerusalem didicerant, nec Judæam oculis unquam conspexerant, nec poenas patribus ipsorum ab irato Deo invictas, nec quare tam dire multati essent, nisi forte ex perfectoriis narrationibus, intellexerant, necessario universorum Deus libertate donatis veluti

1

133

quemdam padagogum moderatoremque constituit. A διάλ' οὐδὲ ἐπὶ τοῖς δὲ; οὖτα σκληρὸς ἐξήτηνεις
beatum Zachariam: oriundum quidem e sanguine
sacro, nempe ex tribu Levi, patre Barachia secun-
dum carnem, oracula autem edentem secundum
spiritum, et alium Addo prophetæ. Cujus moribus,
ut credibile est, educatus, ejusdem quoque virtutes
imitatus est. Quæ igitur hujus propheticæ sit ratio,
et quales narrationes intexat, operæ prelum est ex-
ponere. Vindictam enim quam sustinebant, captivi-
tate solitus objectat, ut qui divinum mandatum non
levitor neglexissent, et per sapientissimum Mosen
divinitus præcepta contempnere consuerissent: ex-
terrensque illos non mediocriter, ad voluntatem
consequendæ laudis ex facultate Deo per omnia
obediens impellit. Addit porro, nisi boni et mori-
geri, divinisque legibus obsequentes fuerint, passu-
ros diriora illis, quæ ipsorum inajores perpessi sint.
Et quodammodo institutionis sua sermones dilatans,
docere aggreditur quæ patrum studia fuerint, et ob
quæ divinus super eos furor stillaverit, et quoniam
modo postea perierint. Item quo pacto ipsi liberati,
et servitutis jugo exempli in Iudeam remigraverint.
Adjungit his, adhuc, ut dixi, graviora passuros, si
inajorum vestigiis in amore Dei rejiciendo insistere
contenderint. Ubique autem liberationis olim per
Christum futuræ meminit, et mysterium in eo exhibe-
ndum multisfariam nobis describit. Singulas ita-
que partes prophetæ hujus accuratius pervestigare
volentes, ne otiosam repetitionem existimant quæ
asseruntur, et de præteritis commemorantur: sed
meminerint potius, ex captivitate in Iudeam rever-
sos, narratione casuum antegressorum magnopere
opus habuisse. Sic enim alias corrigebat, in memo-
riam eis redigens quæ pertulissent: junioribus au-
tem et veterum ignaris securitatem conciliabat, ne
paribus miseriis involverentur, si vitam profanam
et improbissimam seclarentur.

αλωσίας ὑπονοσήσατιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀναγκαιοτάτην.
Ἐπηνώρθου μὲν γάρ τοὺς εἰδότας, ὃν ἡδη πεπόνθασιν ἀναφέρων
μιδῆ, καὶ οὐκ εἰδότας τὰ πάλαι, προεξένει τὴν ἀσφάλειαν, ἵνα μὴ τοῖς Ισαίοις ἐναλοίσεν κακοῖς, τὴν βέβηλον
καὶ ἀνομωτάτην ἀγαπῶντες ζωήν.

TOMUS PRIMUS.

654 CAP. I.

VERS. 1, 2. In octavo mense anni secundi, sub Da-
rio, factum est verbum Domini ad Zachariam filium
Barachie, filium Addo prophetæ, dicens: Iratus est
Dominus contra patres vestros ira magna.

II. Anmadvertis quomodo narratione terrorem
ipsis iniciat, et impuberis, quæ ante illos contige-
runt expomens, ad probitatem compellat, minitans
quodammodo, similibus, aut intolerabilioribus sub-
jectos calamitatibus acerbe lamentaturos, nisi pru-
denter illorum exempla despiceret, et Dei beneplaci-
tum, ut omnī cura et aestimatione dignum complecti
instituerint. Magna autem ira iratum, inquit, omnium
rerum potentem Deum: nec verborum suorum ve-

δίχας, πλὴν δυον ἔξι τμελημένων τάχα που διηγη-
μάτων, ἀναγκαῖος; οἱ τῶν δλων Θεὸς αὐτοῖς τοῖς λε-
λυτρωμένοις πάιδαγωγὸν ὥσπερ τινὰ καὶ ἀρμοστὴν
ἀναδείκνυσι τὸν μακάριον Ζαχαρίαν, θντα μὲν ἔξ
αἰματος ἱεροῦ, τουτέστιν ἐκ τῆς φυλῆς Λευΐ, καὶ
γεγονότα μὲν ἐκ πατρὸς Βαραχίου κατά γε τὴν σάρκα,
κεχρηματικότα δὲ κατὰ πνεῦμα καὶ υἱὸν Ἀδὲδὼ τοῦ
προφήτου. Τέθραπται γάρ, ὡς εἰκός, τοῖς ἐκείνους
τρόποις, καὶ τῶν ἴσων ἀνδραγαθημάτων γέγονε μι-
μητῆς. Τίς οὖν αὐτῷ τῆς προφητείας ὁ λόγος, καὶ
διὰ ποιῶν τῶν διηγημάτων ἔρχεται, πῶς οὐκ ἀν δι-
καιοιον εἰτεν; Τῇ δίκην μὲν γάρ, ὑψ' ἦν εἰσιν, ἐπι-
σχήπτει τοῖς λελυτρωμένοις, ἄτε δὴ θεῖας ἐντο-
λῆς οὐ μετρίως ἡμεληκόσι, καὶ τῶν διὰ τοῦ πανσό-
B φου Μωσέως τεθεσπισμένων ἀλογεῖν εἰωθότι· κατα-
δειτόμενος δὲ οὐ μετρίως αὐτούς, μεταφοριῶν
ἀναπείθει πρὸς τὸ δεῖν ἐλέσθαι μᾶλλον εὐδοκιμεῖν διὰ
τῆς εἰς πᾶν διοινεύπειθείας καὶ ὑπακοῆς. Προσεπάγει
δὲ, οτὶ εἰ μή εἰεν ἀγάθοι, καὶ εὐήγιοι, καὶ τοῖς θείοις
εἴκοντες νόμοις, πείσονται καὶ εὐτοῖς τῶν τοῖς πατράσι
συμβεβηκότων τὰ φορτικάτερα. Κατευρύνων δὲ ὥσ-
περ τῆς παιδαγωγίας τοὺς λόγους, πειρᾶται διδά-
σκειν, τίνα μὲν ἦν πάλαι τὰ τῶν πατέρων ἐπιτηδεύ-
ματα, καὶ ἐπὶ τίσιν αὐτοῖς δὲ θεῖος ἐπέσταξε θυμὸς,
τίνα δ' αὖ διολώλαις τρόπον· καὶ μήν καὶ δπως λελύ-
τρωνται, καὶ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολυτόμενοι
ζυγόν, ἀνεχομείσθησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Προσεπάγει
δὲ τούτοις, οτὶ, καθάπερ ἐφην ἀρτίως, πείσονται τὰ
χειρά, τῆς τῶν πατέρων ἀφιλοθείας κατ' ἔγονος λέναι
συνδάζοντες. Διαμέμνηται δὲ πανταχῆ τῆς διὰ Χρι-
στοῦ λυτρώσεως ἐσομένης κατὰ καιρούς, καὶ τὸ ἐπ'
αὐτῷ μυστήριον διὰ πολλῶν ἡμεν ἀναγράφει τρόπων.
Δεῖ δὲ οὖν ἔκαστα τῆς προφητείας τὰ μέρη πολυ-
πραγμονεῖν ἐθέλοντας, μή ταυτολογίαν ἡγείσθαι τὰ
ἐν αὐτῇ, καὶ περὶ τὴν ἀφήγησιν τῶν ἡδη γεγενημέ-
νων· διαμεμνῆσθαι δὲ μᾶλλον, δτι τοῖς ἐκ τῆς αἰχμ-
αλωσίας ἐσομένης κατὰ καιρούς, καὶ τὸ ἐπ'

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'

Ἐρ τῷ ὅρδοιο μηνὶ ἰτους δευτέρου, ἐπὶ Δα-
ρείου, ἐγένετο λέγος Κυρλού πρὸς Ζαχαρίαν τὸν
τοῦ Βαραχίου, υἱὸν Ἀδὲδὼ τοῦ προφήτου, λέγων.
Ὡρισθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας ὑμῶν δργήρ
μεγάληρ.

B'. Συνίης ὅπως καταποεῖ τοῖς διηγήμασι, καὶ
τοῖς κομιδῇ νέοις τὰ τοῖς πρὸ αὐτῶν συμβεβηκότα
παρατιθεῖς εἰς ἐξήγησιν, μετασοβεῖ πρὸς τὸ διμειον,
οἰονείπως ἀπειλῶν, δτι τοῖς Ισαίοις, ή καὶ τοῖς ἐπὶ δισ-
αγθεστέροις ὑπενηγμένοι κακοῖς, κατοιμώξουσ:
πικρῶς, εἰ μή ἔλοιτο σωφρόνως ἀποσυνδάξειν μὲν
τὰ ἐκείνων, φροντίδος γε μήν καὶ λόγου παντὸς
ἀξιούν τὸ θυμῆρες θεῷ. Οργὴν δὲ μεγάλην ὥργι-
σθει: φησι τὸν τῶν δλων κατεξουσιάζοντα θεὸν,

οὐκ ἀναπόδεικτον ἀρεὶς εἰς τὸ ἀτρεκὲς τὸν λόγον, οὐκ ἀλλ' ἐξ ὧν ἡδη πεπείρανται καὶ πεπόνθασιν, διει μὴ εστι φευδαρεπῆς ἀποφατῶν. Εἶη γάρ ἀνούτης τῆς τυχούστης ἀγανακτήσεως ἑνδεῖξις τὸ ἐφενται τοῖς Βαβυλωνίοις καταδηῶσαι μὲν ἀπασαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ σὺν αὐτῇ τὴν Σαμάρειαν, κατεμπρῆσαι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἄγια, καὶ κατασκάψαι τὴν Ἱερουσαλήμ· καὶ τὸν ἀπόλεκτον Ἱερατὴλ ἀποφῆναι μέτοικον, οἰκτρῶς καὶ ἔλεεινῶς ἐν ἀλλοδαπῇ δουλεύοντα, καὶ δύστοιστον ὑπομένοντα τὴν ταλαιπωρίαν, καὶ ἀπτέμενον μὲν θυσιῶν οὐκέτι, οὐκ αὐλῆς εἰς φοιτῶντα τῆς Ἱερᾶς, οὐκ εὐχαριστίαν προσάγοντα κατὰ νόμον, η δεκάτας. Φ οὐ παράχεις εἰργόμενον δὲ ὡς ἐξ ἀνάγκης, καὶ φόδου, καὶ τοῦ χρήναι τελεῖν τὰς νενομισμένας αὐτῷ καὶ φιλτάτας ἁρπάζεις. Οὐκοῦν « Ὀργίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας αὐτῶν ὅργην μεγάλην. »

Ἐπιφωνήσῃ δὲ ἀν τις τὰ τοιάδε καὶ τοῖς Ἰουδαίοις δῆμοις, εἰπερ ἐκοιτο μυσταγωγεῖν ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον. Ἐπειδὴ γάρ ἀπεκτόνασι τοὺς προφήτας, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, ἐάλωσαν καὶ πεπόρθηται. Κατεσείσθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ διαβόθτος νεώς, καὶ πεπλήρωται λοιπὸν ἐπ' αὐτοῖς τὸ διά φωνῆς Ὁσηέ· « Οτις ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ οὐλοὶ Ἱερατὴλ, οὐκ ὅντος βασιλέως, οὐδὲ ὅντος δροχοτος, οὐκ οὔστης θυσίας, οὐδὲ ὅντος θυσιαστηρίου, οὔτε λειατελας, οὔτε δῆλων. » Οτι δέ εἰσιν αἰχμάλωτοι, καὶ ὑπὸ χειρά τέως διαβολικήν προσκερουσάτες θῶμ, καὶ ἀπερρήμανοι, καὶ ἀπάσης ἑκατοντάδες τῆς θνωθεν γεγονότες, πῶς ἀν ἐνδοιάσει τις; Εἰ δὲ δὴ λυτρωθεῖεν κατὰ καιρούς, προστάμενοι τὴν πίστιν, καὶ Χριστὸν ἐπιγράψαμενοι θεόν τε καὶ βασιλέα, καὶ Κύριον, τότε δῆ, τότε, καὶ μάλα εἰκότως, σοφὴν δὲν τις ἐπ' αὐτοῖς ποιήσαιτο τὴν παραίνεσιν, ἐπὶ καιροῦ ταῦτα λέγων· « Ὀργίσθη Κύριος ἐπὶ τοὺς πατέρας δημῶν ὅργην μεγάλην. »

Καὶ ἐρεῖς χρός αὐτούς· Τάδε λέγει Κύριος καντοκράτωρ· Ἐπιστρέψατε χρός με, καὶ ἐπιστραφήσομαι χρός ὑμᾶς, λέγει Κύριος καντοκράτωρ, καὶ μὴ γίνεσθε καδῶν [οἱ] κατέρεις ὑμῶν, οἵς ἐτεκάλεσαν αὐτοῖς οἱ χροφῆται δύκροσθετοί, λέγοντες· Τάδε λέγει Κύριος καντοκράτωρ· Ἀσθοστρέψατε ἀπὸ τῶν ὅδῶν ὑμῶν τῶν ποιηρῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὑμῶν τῶν ποιηρῶν. Καὶ οὐ χροσέσχορ τοῦ εἰσακούσατο μου, λέγει Κύριος.

Γ'. Ἀνακεκλημένος γάρ, ὡς ἔφην, ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ ἀνατρέχοντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ῥάθυμοι γεγόνασι περὶ τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ, καὶ εἰδῶλοις μὲν οὐ προσέκειντο τέως, οὐτε μὴν τὴν ἀρχαίαν προσίεντο πλάνην· πλὴν καθ' ἐτέρους ἡλίσκοντο πατροτρύνοντες τρόπους. Μες γάρ ἐν τῷ Ἑσδρᾳ γέγραπται, καὶ γυναικοῖς ἀλλοφύλοις ἐπιμεμίγοντο· καὶ τὰς ἐκ τῶν δημόρων ἔθνῶν εἰσοικισάμενοι, τέκνων ἀλλοτρίων πατέρες γεγόνασι, καίτοι τοῦ νόμου τὸ χρῆμα αὐτοῖς ὡς ἐκτοπον ἀποφάσκοντος. Κατημέλουν δὲ καὶ τοῦ τελείν ἁρπάζεις, καὶ πληροῦν θυσίας, καὶ μὴν καὶ

A ritatem indemonstrata relinquit, sed ex iis que jam experti perpessique sunt, se minime falsum loqui ostendit. Certissime enim non qualiacunque indignationis argumentum est Babyloniis universam Iudeam, et cum ea simul Samariam ferro flammante devastandam, præterea ipsa Sancta sanctorum cremanda, et Hierosolymam evertendam concessisse: electum Israelem reddidisse peregrinum et advenam, in aliena regione misere ei miserabiliter servientem, et ærumna intolerabili conflietandam, non amplius sacrificiis danteū operam, non atrium sanctum ingredientem, nec gratias, aut decimas, aut primicias secundum leges offerentem, necessitateque, ac timore constrictum, a solemnibus sibi, opitalissimisque diebus celebrandis abstinentem: B « Iratus est ergo Dominus contra patres eorum ira magna. »

Tale quispiam et Iudeorum populis occinuerit, si hinc arcanum Christi mysterium docere libeat. Postquam enim occiderunt prophetas¹, et ipsum Dominum gloriæ in crucem egerunt², capili ac subjugati; et templum ipsum fama super ætibera notum prostratum, et deinceps in iis impletum est, quod existat apud Oseam: « Quia diebus multis sedebunt filii Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestis³. » Esse autem eos nunc captivos, et sub potestate diabolica, offenso Deo, et ab ipso abjectos, et benignitate superna spoliatos dubitari non potest. Quod si aliquando libertatem consecuti fuerint, **655** Ædem complexi, et Christo pro Deo, et rege, et Domino sibi vindicato, tunc, tunc, inquam, et æquissime illuc quis opportune hunc in modum occinat: « Iratus est Dominus contra patres vestros ira magna. »

Vers. 3, 4. *Ei dices ad eos: Hæc dicit Dominus omnipotens: Convertimini ad me, et convertar ad vos, dicit Dominus omnipotens, et nolite fieri sicut patres vestri, quos arguerunt eos prophetæ qui prius fuerunt, dicentes: Hæc dicit Dominus omnipotens. Convertimini a viis vestris malis, et ab adiumentis vestris malis. Et non attenderunt ut adiverent me, dicit Dominus.*

III. Revocati enim, ut dixi, ex captivitate, et in Iudeam reduces, in exsequenda Dei voluntate desides evaserunt; et idola quidem tum non colebant, neque seduci se, ut olim, patiebantur; verumtameū aliis modis eos Deum ad iram provocare corum erat. Nam, ut in Esdra legimus⁴, et mulierculis alienigenis se commiscuerant; sinitimorumque ductis filiabus, liberos alienos genuerant, tametsi id lex ut nefas ipsis interdicere⁵. Negligebant item dies festos, et sacrificia, et ad divinum templum redificandum torpebant. Idcirco, sicut in Aggeo

¹ Malth. xxxiii, 37. ² I Cor. ii, 8. ³ Osee iii, 4.

⁴ I Esdr. ix, 2. ⁵ Exod. xxxiv, 16.

scriptum est : « Percussit eos in sterilitate, et in corruptione aeris, et in grandine omnia opera eorum. Et mittebant in modium hordei viginti sata, et facta sunt decem. Et ingrediebantur præterea torcular haurire quinquaginta amphoras, et factas sunt viginti ». Promittit igitur illis, si virtutem colere, et converti ad ipsum non recusaverint, agendo quæ ipsi placita et grata sint, tunc se quoque ad ipsos conversurum, hoc est ab ira in illos temperaturum, et misericordiam denuo adhibitum. Vetus autem eos perniciosa majorum etenim sequi, quos ipse per sanctos prophetas suos aenepenumero cohortatus sit, et ad indecoras actiones deserendas blande invitavit, quanquam illis autem minime accommodantibus nihil penitus proficerit. Ridiculi igitur qui patrum insipientiam sequuntur, majorumque consuetudinem pro defensione irrefutabili obtendunt, licet de gravissimis 856 sceleribus reprehendantur. Sed hoc usitatis nimis est idolorum cultoribus. Vocali enim ad agnitionem veritatis, patrum errorem semper ja-
ctant, illorumque ignorantiam ut paternam quam-
dam hereditatem amplexantes, cæci permanent. Et opinor, etiam si quispiam his qui sunt de circumci-
sione suaserit, uti relictis deterioribus ad condu-
cibiliia sese dent, ipsos quoque ad patrum consue-
tuinem consugituros. Expedit igitur seductos ita compellare : « Convertimini ad me, et convertar ad vos, dicit Dominus omnipotens ». Et illo insuper : « Nolite fieri sicut patres vestri, qui errore delusi videlicet, in ignorantia fixi persistierunt. Mu-
xi, et patéreces ümwén, oī plauñmēnoi δηλοντί, καὶ μέχρι τοῦ παντὸς μεμενήστες ἐν ἀγνωσίᾳ.

VERS. 5, 6. *Patres vestri ubi sunt, et prophetæ?*
Numquid in eternum riveni? Verumtamen sermones meos, et legitima mea suscipite, quæcumque ego præ-
cipio in spiritu meo servis meis prophetis, qui comprehendenterunt patres vestros. Et responderunt, et dixerunt : Sicut quasi acie instructus est Dominus omnipotens, sacre nobis secundum vias nostras, et secundum studia nostra, sic fecit nobis.

IV. Antequam Iudea et Hierosolyma subjugarentur, prophetarum nomen quasi personam quan-
dam sibi imponentes nonnulli, de corde suo, sicut scriptum est⁷, non de ore Domini loquebantur. Hi per mendacium canebant, non occupatum iri ab hostibus sanctam civitatem, neque a vastatoribus expugnabilem fore Israelem : sed felicitate semper usuram, et in perenni voluptate victoram, Deo protegente, et electum genus honorante perpetuo ac diligente. Loquebantur porro hæc, sicut dixi, mentientes miseri, et Israelem jam ante ignavum ignaviorum efficiebant, cum ad Deum placandum, et quam longissime repulsi quibus eum irritaverant, ad ejus placita exsequenda hortari debuissent. Ast illi veritatem in postremis habuerunt, quæsti-

A ἀπρόθυμοι περὶ τὰ δεῖν ἀναδείκνασθαι τὸν θεῖον ναὸν γεγονότες ἡλίσκοντο. Ταῦτητοι, καθάπερ ἐν τῷ Ἀγ-
γαῖῳ γέγραπται : « Ἐπάταξεν αὐτοὺς ἐν ἀφορίᾳ, καὶ ἀνεμοφθορίᾳ, καὶ ἐν χαλάῃ πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν. Καὶ ἐνέβαλον μὲν εἰς κυψέλην κριθῆς εἶκοσι σάτα, καὶ ἐγίνοντο δέκα. Εἰσεπορεύοντο δὲ καὶ πάλιν ἀν-
τλῆσαι πεντήκοντα μετρητὰς, καὶ ἐγίνοντο εἴκοσι. » Ἐπαγγέλλεται τοῖνυν αὐτοῖς, ὃς εἰ ἔλοιντο μεταφορίᾳ εἰς τὸ ἀμεινὸν, καὶ ἐπιστρέψειν πρὸς αὐτὸν, διὰ τοῦ δρόμου ἐλέσθαι τὰ αὐτῷ δοκοῦντα καὶ φίλα, τότε καὶ αὐτὸς ἐπιστρέψει πρὸς αὐτοὺς, τουτέστιν ἀφέ-
ται τῆς ἐπ' αὐτοὺς ὄργης, καὶ παλινδρομήσει πρὸς ἑλεον. Ἀποφάσκει γε μὴν ὃς δλέθρου πρόξενον τὸ ἐλέσθαι ζηλοῦν τοὺς πρὸς αὐτῶν γεγονότας, οἵς πλείστη μὲν ὅστις δέδοτο παρ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν παράκλησις, καὶ παραμυθία, καλούσα πρὸς ἀποστρο-
φὴν τῶν αἰσχρῶν ἐπιτιδευμάτων, ἀνδρητὸν δὲ τὸ πρᾶγμα πολὺ λίαν ἐτέθειτο ἀπόνεύσασι πρὸς τὸ δυσ-
ήκοον. Καταγέλλεται δὴ οὖν, οἱ ταῖς τῶν πατέρων ἀμαθεῖαις ἐπόμενοι, καὶ προγονικὴν συνήθειαν ὃς δυσανάτρεπτον ἀπολογίαν προβαλλόμενοι, καὶ εἰ ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις καταφέγοντο κακοῖς. Ἐθος δὲ τοῦτο μάλιστα τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς. Καλούμενοι γάρ ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, τῆς τῶν πατέ-
ρων ἀπάτης διαμέμνηται πανταχοῦ, καὶ πατρῷον ὥσπερ τινὰ κλήρον τὸ ἐκείνων ἀμαθὲς ἀσπαζόμενοι, διαμένουσι τυφλοί. Οὔματι δὲ, διὰ τοῦτος εἰς περιτομῆς μεταθεῖν τὰ αἰσχύλα, καὶ τιμὴν ἐλέσθαι τὸ ὠφελοῦν, ἐπὶ τὴν τῶν πατέρων συνήθειαν καταφεύζουσι καὶ αὐτοῖς. Χρήσιμον οὖν C τοῖς πλανωμένοις ἐπιφωνεῖν. « Ἐπιστρέψατε πρὸς παντοκράτωρ. » Καὶ μὴν καὶ, « Μή γίνεσθε καθὼς

Oι πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσὶ καὶ οἱ προφῆται. Μή τὸν αἰώνα ζήσεται; Πλὴρ τοὺς λόγους μου καὶ τὰ νόμιμά μου δέχεσθε, δοσα δὲ τὸ ἀτελλοματικὸν πρενόμιο μου τοῖς προφήταις, οἱ κατελάβοσαν τοὺς πατέρας ὑμῶν. Καὶ ἀτεκρίθησαν, καὶ εἰπαν. Καθὼς παρατέτακται Κύριος παντοκράτωρ, τοῦ ποιῆσαι ημῖν κατὰ τὰς δύοντας ημῶν καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ημῶν, οὗτως ἐποίησεν ημῖν.

Δ'. Πρὸς ἀλῶνα τὴν ἰουδαϊαν, καὶ αὐτὸς δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα, τὸ τῆς προφητείας δνομα, καθάπερ τὸ προσωπεῖον ἁυτοῖς περιτιθέντες τινὲς, ἐλάλουν τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν, καθὰ γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Οὗτοι φευδοεποῦντες ἔφασκον, ὃς οὐκ ἀλοίη ποτε παρ' ἔχθρῶν ἡ ἀγλα πόλις, οὐδὲ ἀν γένοιτο ποτε τοῖς ἐθέλουσι καταδηροῦν εὐκαταγώ-
νιστος δ' Ἰσραὴλ· ἀλλ' ἐρημεισμένην ἔξει τὴν εὐημε-
ρίαν, καὶ ἐν ἀκλονήστοις κείσεται τρυφᾶς, Θεοῦ προασπίζοντος, καὶ τὸ ἀπόλεκτον δεῖ τιμῶντός τε καὶ ἀγαπῶντος γένος. Ἐφασκον δὲ τοιαῦτα, καθάπερ ἐφῆν ἀρτίως, φευδηγοροῦντες οἱ τάλαντος, καὶ ἥρθυμον δυτα τὸν Ἰσραὴλ ὑπεισοῦντες ἔτι, καίτοι δέον ἀναπείθειν ἐκμειλίσσεσθαι θεόν, καὶ τὰ ἐφ' οἷς λελύπηται βι-
πτοῦντας ὃς ἀποτάτῳ, μεταφορτῶν ἐλέσθαι πρὸς τὸ

⁷ Agg. i, 6-9. ⁷ Jerem. xxviii, 16.

αὐτῷ δοκοῦν. Ἀλλ' ὀλίγος ἐκεῖνοις τῆς ἀληθείας ὁ λόγος, λημαστίων δὲ σμικρῶν καὶ εὐτελεστάτων ἡττώμενοι, πεπλανήκασι τὸν Ἰσραὴλ. Καὶ γοῦν δὲ μὲν προφῆτης Ἱερεμίας καταιτιᾶται λίαν αὐτοὺς, οὕτω λέγων· «Οἱ ὄντες, Κύριε, ίδοις οἱ προφῆται αὐτῶν προφητεύουσι, καὶ λέγουσιν· Οὐκ ὕψεσθε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, διτὶ δὲ λήθειαν καὶ εἰρήνην δώσω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.» Θεὸς δὲ πρὸς ταῦτα· «Ψευδῆ οἱ προφῆται προφητεύουσιν ἐπὶ τῷ ὄντι μοι· οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐνετελάμην αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, διτὶ δράσεις ψευδεῖς, καὶ μαντεῖας, καὶ οἰωνίσματα, καὶ προφητεῖς κερδίζας αὐτῶν αὐτοὶ προφητεύουσιν ὑμῖν.» Καὶ μήν καὶ ἐτέρωθι πάλιν φησιν· «Οὐκ ἀπέστειλον τοὺς προφῆτας, καὶ αὐτοὶ ἐτρέχον· οὐδὲ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ προεφήτευσον.» Πεπλάνηται τοίνυν, ὡς ἔφην, ὁ Ἰσραὴλ, τοῖς τῶν ψευδομάντεων φενακισμοῖς ἀσυνέτως τυνηραπασμένος. Ἀλλ' οὐκ ἀνὴρ ήταν ποτὲ παρ' ἔχθρῶν, καὶ τῆς οὕτω πικρᾶς, καὶ φορτικῶτάτης δουλείας ἐπειράτο, τοῖς παρὰ Θεοῦ προφητεῖς τὸν νοῦν ἐπιδύοντας, οἱ καὶ συμβήσονται τὰ τοιάδε προαπήγγελλον αὐτοῖς, καὶ διαρρήξῃ ἔφασκον, διτὶ πάντως εἰς πείραν ἐνεχθήσονται κακοῦ, μή οὐχὶ δρῆσιν ἥρημένοι τὰ θυμήρη θεῷ. Ταύτητοι καλεῖν πρὸς ἀνάμνησιν τῶν τε ἀνοσίων προφητῶν καὶ τῶν πεφενακισμένων, καὶ φησιν· «Οἱ πατέρες ὑμῶν ποῦ εἰσὶ καὶ οἱ προφῆται; Μή εἰς τὸν αἰώνα ζήσονται;» Ομοιον ὡς εἰ λέγοις· Ἀπολώλασιν οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ τοῦτο οἰκτρόν, ἐν αἰχμαλωσίᾳ, καὶ εὖν αὐτοῖς οἱ ψευδοπεῖς καὶ πεπλανηκότες, οἱ τὸν τῆς προφητείας δόνομα καὶ χρῆμα καπηλεύοντες. Ἀλλ' εἰπειρ ἔξων ἔτι, τάχα ποιούσιν οὐδὲς ἀπέφηγαν, δεῖ κατοιμάζοντες ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς γεγονότων ψευδοπροφητῶν οὐ μετρίαν ποιούμενοι τὴν καταδοήν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ῥάσσωνται τε δόμοῦ καὶ ἀπειθεῖας ὀψώνιον, τὸ συνδιολέκθαι τοῖς ἡπατηκόσιν ἐσχήκασιν. Ὅμεις δὲ τοὺς τῶν ἀγίων προφητῶν παραδέχεσθε λόγους, καὶ τὰ δι' αὐτῶν θεσπίζματα ποιεῖσθε περὶ πολλοῦ. Αὐτοὶ γάρ λελαλήκασι καὶ τοῖς πρὸ δύμῶν· «Οτι παρατέτακται Κύριος τοῦ ποιῆσαι·» δῆλον δὲ διτὶ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς συμβοσμένας ταλαιπωρίας· διήλεγχον δὲ λέγοντες ἀναφανόν· «Οτι κατὰ τὰς ὅδους δύμῶν καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα δύμῶν, οὕτως ἐποίησεν δύμιν.» Κολάζει γάρ οὐ μάτην δὲ τῶν δύων Θεός, οὗτε μήν ἀδασάνιστον τὴν ἐφ' ὄτεροῦ ποιεῖται ψῆφον ἡ θεῖα τε καὶ ἀπλανῆς καὶ δικαιοτάτης χρίσις· ἀνεξικάκησασ δὲ ὑπερμέτρως, τότε δή, τότε ταλαντεύει τοῖς ἡμαρτηκόσι τὰ αὐτοῖς διτὶ μάλιστα πρεπωδέστατα. Σοφὸν οὖν ἀρά τὸ εὐήνιον, καὶ παντὸς ὀλίγος ἀπαλλάξει κακοῦ τὸ τοῖς θεοῖς ἐπεσθαι νόμοις, καὶ τὰς τῶν ἀγίων προσαγορεύσεις τιμᾶν, καὶ πίστεως ἀξιοῦν τὰς τοῦ πνεύματος φωνᾶς, ἐννοοῦντάς τε διτὶ πάντη τε· καὶ πάντως συμβῆσεται τὰ προηγγελμένα, μεταπλάττεσθαι πρὸς τὸ ἀμείνον, καὶ μεταχωρεῖν εἰς μετάγνωσιν.

Τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τῷ ἐρδεκάτῳ μηρὶ (οὗτος ἐστιν δὲ μήρα Σαβάτ) ἐτῷ δευτέρῳ ἔτει, ἐπὶ Δαρείου, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαραχίου, οὐσίον Ἀδὼν, τὸν προφήτην, λέ-

A culisque vilissimis inescati, Israelem seduxerunt. Proinde propheta Jeremias acriter illos accusauit: «Qui es, Domine, ecce prophetæ prophetant et. dicunt: Non videbitis gladium, et fames non erit in vobis, quia veritatem et pacem dabo iu terra et in loco isto.» Deus autem ad hanc: «Falsa prophetæ prophetizant in nomine meo: non misi eos, et non præcepī eis: non locutus sum ad eos; quia visiones mendaces, et divinationes, et auguria, et electiones cordis sui ipsi prophetizant vobis.» Quin et alibi rursum: «Noa millebam prophetas, et ipsi currebant; neque loquebar ad eos, et ipsi prophetabant.» Seductus est igitur Israel, ut dixi, falsiloquorum vatum imposturis imprudenter abreptus. Atqui in hostium potestatem nunquam venisset, et acerbissimam dirissimamque servitutem non fuisset expertus, si missos a Deo prophetas auscultasset, qui et talia ipsis eventura prænuntiabant, et aperte confirmabant, omnino sensuros malum, nisi se ad ea opera præstanta darent, quae Deus vellet. Quocirca illis et impios prophetas, et ab illis delusos in memoriam redigunt, et ait: «Patries vestri ubi sunt, et prophetæ? Num in sempiternum vivent?» Ut si diceret, perierunt patres vestri, idque miserandum in modum in captivitate, et cum ipsis falsiloqui, et impostores, qui prophetiae et nomen et rem cauponabantur. Quod si viverent, forsitan, expertas calamitates continentur deplorantes, et in ementia vaticinia sua vehementius invehentes, vos frugi reddidissent. Sed illi quidem inertiae et contumaciae suæ stipendum acceperunt, quod cum illusoribus interierunt. At vos sanctorum prophetarum sermones excipite, et divina eorum effata magni pendite. Ipsi quippe et majoribus vestris locuti sunt: «Quia instrucitus est Dominus facere: utique captivitate in, et in ea perferendas ærumnas, et redarguebant eos dicentes manifeste: «Quia secundum vias vestras, [et adventiones vestras vobis fecit.]» Non enim temere punit universorum Deus, neque divina et falli nescia censura citra examen in quoconque negotio fert sententiam: sed cum supra modum patienter sustinuerit, tunc demum sotibus qua maxime merentur repedit. Sapientis est igitur prompte obserqui, et divinis parere legibus, sanctorumque prædictiones revereri, et fidem commodare vocibus spiritus, cogitareque non posset non evenire, quae prædicta sint, et meliorem mentem induere, atque ad penitentiam se conferre.

658 VERS. 7-11. Quarta et vicesima undecima mense (hic est mensis Subi) in secundo anno sub Dario, factum est verbum Domini ad Zacharium filium Barachiam, filii Addo, prophetam, dicens: Vidi

⁸ Jerem. xiv, 13. ⁹ ibid. 14. ¹⁰ Jerem. xxiii, 21.

per noctem, et ecce vir ascendens super equum rufum, et iste stabat inter duos montes umbrosos, et post eum equi rufi, et maculosi, et varii, et albi. Et dixi: Quid isti, Domine? Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi quid sunt haec. Et respondit vir qui stabat inter montes, et dixit ad me: Iste sunt quos misit Dominus ut circumirent terram. Et responderunt angeli Domini qui stabat inter montes, et dixerunt: Circuivimus omnem terram, et ecce omnis terra habitatur, et quiescit.

V. Particulatim, certisque temporibus Dens visiones sanctis prophetis revelabat. Dici enim non potest semper, et cibro, et nullo prorsus intercedente intervallo divine visionis, futurorumque revelationis gratiam suppeditatam. Quin temporibus potius usieuique negotio congruentibus, et juxta arbitratum abscondita revelantis. Et modo hoc, modo illud, multis ac diversis rationibus docebantur. Nam interdum simplicem notitiam accipiebant, Spiritu sancto docente: interdum nichilominus quaedam agi per visum cernebant, Deo sller atque aliter, et in obscura specie mysteria illis informantae ac patefaciente. Beatus enim Isaías narrat se vidiisse Dominum Sabaoth, « Sedentem super solio excuso et elevato, circumstantibus eum Seraphim, et vicissim collaudantibus »¹¹.

Divinus autem Ezechiel thronum se conspexisse dicit super firmamento, et sub eo Seraphim. Affirmatque sedentem super throno se intuitum, forma gemina, inferiorem quidem ejus partem, a lumbis usque deorsum, ignem evidenter referentem: superiorem vero electrum. Quae singula exacte¹² et copiose explanari possent, si cui causas, quamobrem Deus in multarias visiones eis obtulerit, penitus indagare liberet. Sic ergo et beatus Zacharias tempus, et dies, et mensem perspicue exprimeus, Dominum se in forma nostra vidiisse constetur. Inquit enim:

« Ecce vir, qui ascenderat super equum rufum. »
659. Quibus verbis quasi bello exercitatum et militaris disciplinæ non ignarum tacite significat. Equo enim insidere, et quidem rufo, et coloris quasi sanguinei, tale quid sibi deinceps velle opinor. Pugnat enim universorum Deus contra resistentes sibi, et tanquam hostis contra rebellem, et superbam adversus se mentis cervicem erigentes, arma capessit. Faciebant istud, et audacissime Israelitæ, Judæam ipsamque Hierosolymam incolentes: quin et regionis Samaritarum indigenæ, hoc est, decem tribus. Descenderant enim ad colendam deorum multitudinem, et manufactis divinos honores tribuentes, vitulis aureis acclamabant: « Iste sunt dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Ægypti¹³; » et insuper legislatoris præceptionibus sacris omnino contempiis, quo quenque cupiditas

ταῦτα τὴν ρύκτα, καὶ ιδοὺ ἀνὴρ ἐπιβε-
 θηκὼς ἐπὶ ἵππον πυρῷ, καὶ οὐτος εἰσῆκει
 ἀραιόστορ τῷ δύο ὄρέων τῷ κατασκήνω, καὶ
 διοῖσιν αὐτὸν ἵπποι πυρῷ, καὶ γάροι, καὶ ποικι-
 λοι, καὶ λευκοί. Καὶ εἶπα· Τί οὗτος, Κύριε; Καὶ
 εἶπε πρός με ἀγρελος· οἱ λαλῶν ἐτέ έμοι· Ἐγώ
 δεῖξω σοι τι δοτε ταῦτα. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἀνὴρ ὁ
 ἐγεστηκὼς ἀραιόστορ τῷ ὄρέων, καὶ εἶπε πρός
 με· Οὗτοι εἰσιν οὓς ἔξαπέστειλε Κύριος περι-
 σθεῖσται τὴν γῆν. Καὶ ἀπεκρίθησαν τῷ ἀγρελῷ
 Κυρλον τῷ ἐγεστῶτι ἀραιόστορ τῷ ὄρέων, καὶ
 εἶπον· Περιθεύσαμεν πᾶσαν τὴν γῆν, καὶ ιδοὺ
 πάσα τῇ γῇ κατοικεῖται, καὶ ησυχάζει.

E'. Άνδρα μέρος καὶ κατὰ καιρούς τας δράσεις τοις ἀγίοις προφήταις ἐξεκάλυπτεν δ Θεός. Οὐ γάρ πού φαμεν ὡς ἀεὶ που, καὶ συχνή, καὶ ἀδιάστατος κανελλος ή τῆς θεοποιας αὐτοὶς ἐχορηγεῖτο χάρις, καὶ τῶν ἀσομένων ἀποκαλύψις. Κατὰ καιρούς δὲ μᾶλλον, τοὺς ἑκάστῳ πράγματι πρέποντας, καὶ κατὰ τὸ αὐτῷ δο-
 κοῦν τῷ ἀποκαλύπτοντι τὰ κεκρυμμένα. Καὶ ποτὲ μὲν τοῦτο, ποτὲ δὲ ἐκεῖνο, κατὰ πολλούς τε καὶ δια-
 φόρους ἀπαιδεύοντο τρόπους. « Εσθ' δε μὲν γάρ ἀπλῆν
 ἐδέχοντο γνῶσιν, ἐνηγοῦντος αὐτοὶς τοῦ ἀγίου Πνεύ-
 ματος. Εσθ' δε δὲ πρὸς τούτων καὶ ἐν αὐταῖς δράσεσι
 τῶν δραμένων ἐγίνοντο, ἀλλοτε ἀλλως αὐτοὶς διαμορ-
 φοῦντος Θεοῦ καὶ ἀποκαλύπτοντος αἰνιγματωδῶς
 μυστήρια. Ήσαΐας μὲν γάρ δ μακάριος τεθεδεῖαι
 φησι τὸν Κύριον Σαββαθόν, « Καθήμενον ἐπὶ θρόνου
 ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, περιεστηκότων αὐτὸν τῶν
 Σεραφίμ, καὶ εὐφημούντων ἐξ ἀμοιβῆς. » Ο δέ γε
 θεοπέσιος Ιεζεχήλ θρόνον τεθεδεῖαι φησιν ἐπὶ στε-
 ρεώματος, ὑποκειμένων τῶν Σεραφίμ. « Ερη δὲ, δτι
 τὸν ἐπὶ θρόνου καθήμενον ἐνρακεῖ διφυά, ὡς τὰ κάτω
 μὲν ἀπὸ δοφύος ἐν εἰδεῖς πυρῆς δράσθαι σαφῶς, ἐν
 δράσει δὲ ἡλέκτρου τὰ δινο. Καὶ βαθὺς δν γένοιτο,
 καὶ μακρὸς δ ἐφ' ἑκάστω λόγος, εἰπερ ἔλοιτό τις πο-
 λυπραγμονεύτις τὰς αἵτιας τοῦ πολυειδεῖς γενέσθαι
 παρὰ Θεοῦ τὰς δράσεις αὐτοῖς. Οὐτω τοιχροῦν καὶ
 δ μακάριος Ζαχαρίας καιρὸν, καὶ ἡμέρας, καὶ μῆνα
 σαφῶς ὀρισάμενος, τεθεδεῖαι φησι τὸν Κύριον ἐν
 εἰδεῖς τῷ καθ' ἡμάρ. « Ίδού γάρ ἀνὴρ, φησιν, ἐπιδε-
 θηκὼς ἐφ' ἵππον πυρῷ. » Αἰνίττεται δὲ διά τούτου
 τὸν οἰονεῖπας ἐμπειροπόλεμον καὶ εἰδότα τὰ τακτι-
 κά. Τὸ γάρ ἱππινον μὲν ἐφιζῆσαι, καὶ τούτῳ πυρρῷ,
 καὶ τὴν οἷον ἐξ αἰματος ἔχοντι χροιάν, τοιοῦτον τι
 αἰματι που σημαίνειν λοιπόν. Μάχεται γάρ δ τῶν δλων
 Θεός τοις ἀντεξάγουσιν αὐτῷ, καὶ οἴλα τις πολέμιος
 ἀνθοπλίζεται τοῖς ἀπειθῇ καὶ ἀγέρωχον ἀντανεστάσιν
 αὐτῷ τὸν τῆς διανοίας αὐχένα. « Εδρῶν δὲ τοῦτο, καὶ
 μάλα νεανικῶς, οἱ ἐξ αἰματος Ισραὴλ, οἱ τε τὴν Ιου-
 δαίαν καὶ αὐτὴν οἰκοῦντες τὴν Ιερουσαλήμ καὶ
 μήν καὶ οἱ τὴν Σαμαρείτῶν χώραν ἔχοντες, τουτέστιν,
 αἱ δέκα φυλαῖ. » Ετράποντο γάρ εἰς πολυθεῖαν, καὶ
 τοις χειροκμήτοις τὸ σέβας ἀνάπτοντες, ἐπεφύνουν
 ταῖς δαμάλεσ ταῖς χρυσαῖς. « Οὗτοι οἱ Θεοὶ σοι,
 Ισραὴλ, οἵτινες ἀνήγαγέν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ
 πρός γε δὴ τούτοις τῶν τοῦ νομοθέτου θεσπισμά-

¹¹ Isa. vi, 1. ¹² Ezech. i, 4 seqq. ¹³ Exod. iii, 8; III Reg. xi, 28.

τῶν ἀλογήσαντες παντελῶς, ἀπερισκέπτως ἐτράποντο πρὸς τὸ ἔκαστον φύλον δοκοῦν. Ταῦτητοι λοιπὸν δὲ τῶν δῶλων Θεός, δριπτος δὲ δύστερ αὐτοῖς, ὡς ἐν εἴδει τῷ καθ' ἡμᾶς αἰνιγματωδῶς ἐπιφοιτᾷ. Ἔστηκε δὲ ἀνὰ μέσον τῶν δύο δρέων τῶν κατασκῶν. Ὁρη δὲ, οἷμα, κατασκιά φῆσι τὸ τῆς Ἰουδαίας, τουτέστι τὴν Σιών, καὶ μήν καὶ τὸ τῆς Σαμαρείας. Ἐφη γάρ που περὶ αὐτῶν δὲ Θεός· « Όναλ τοῖς ἔξουθενοῦσι Σιών, καὶ τοῖς πεποιθεῖσιν ἐπὶ τὸ δρός Σαμαρείας, » Ἀμφω δὲ κατάσκια διά τοι τῷ ἀμετρήτῳ πλήθει τῶν κατφηκότων στενοχωρεῖσθαι τάχα που, καὶ ὅλην ἀπομιμεῖσθαι βαθεῖάν τε καὶ ἀμφιλαφῇ. Κατόπιν γε μήν τοῦ ἐπιβενθήτος τὸν ἵππον τὸν πυρὸν, ἵπποι πάλιν ἥσαν ἕπεροι, καὶ οὐκ ἐν δήμοι μισθίῳ πυρὸφοι γάρ ἦσαν, καὶ μήν καὶ φαροί, καὶ ποικίλοι, καὶ λευκοί. Σημανουσι δὲ καὶ αὐτοὶ καὶ βασιλέας, ἢ ἔθνη φιλοπόλεμά τε καὶ μαχιμώτατα, καὶ οὐχὶ δῆ μόνην τὴν ἐνεγκούσαν ἔχειν ἡγαπηκότα, κατασκινόμενα δὲ ὑπεράπασης τῆς γῆς, καὶ ὑψὸν ἀνευτάπειροι ποιεῖσθαι σπουδάζοντα τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν, ὅποιοι γεγόνασιν οἱ Βασιλῶντων βασιλεῖς. Φούλας μὲν πρώτος, δὲ εἰλεῖ τὰς πέραν τοῦ Ἱορδάνου φυλάξ. Εἶτα μετ' ἑκείνον δὲ Σαλαμανδράρ, δὲ πεπόρθηκε τὴν Σαμάρειαν, καὶ τρίτος Σεναχηρεῖμ, δὲ τῆς Σαμαρείας τὸ λειψανον καταδηλώσας ἀγρίως, προσεμπρήσας δὲ καὶ πολλὰς τῆς Ἰουδαίας τύλαις· τέτταρος δὲ Νεσουσαλῆμ, καὶ ἀπεκδύμενος εἰς αλχμαλώσαν τὸν Ἱερατὴλ. Τάτε μήν ἐν ποικίλοις εἰδέσιν ὁράσθαι τοὺς ἵππους στημανεῖς τάχα· καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς ἐπερχόρον, αἴνημα τῆς ἔκαστου γνώμης καὶ τῆς ἔκαστου διανοίας παραδέξατο ἀν τοις, καὶ μάλα εἰκετῶς. Διηπόρηκε μὲν οὖν δὲ προφήτης, καὶ ἀποκάλυψιν αὐτοῖς. Μανθάνει δὲ ὅτι οὗτοι εἰσιν, οὓς ἐξαπέσταλκε Κύριος, τοῦ περιοδεύσαι τὴν γῆν ἀπασαν, καὶ αὐτοὶ δὲ τούτο φασιν οἱ ἀπεσταλμένοι, περιωδεύσαντα τὴν σύμπασαν διαβεβαιούμενοι, καὶ μήν ὅτι καὶ τήρεμεῖ, ταῖς αὐτῶν πλεονεξίαις ἀντιτείνειν οὐκ ἔχουσα, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῖς ἀδούλητον μὲν, πλὴν ἀναγκαῖον ὑπομένουσα ζυγόν.

Κινάκεριθη ἄγγελος Κυρίου, καὶ εἰπε· Κύριε πατέροις αὐτοῖς, ἔως τίρος οὐ μὴ ἐλείσῃς εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας, δές ύπερειδες; τοῦτο ἐθδομηκοστόρ εἶτος.

Γ'. Τῶν ἀπεσταλμένων ἵππων, ήγουν ἐθνῶν τε καὶ βασιλέων περιοδεύσαντων τὴν σύμπασαν γῆν, εἶτα σταφῶν εἰρηκότων, ὡς κατοικεῖται, καὶ ἡσυχάζει, καὶ τὸν ἐξ ἀνάγκης ἐπερφίμενον ὑπομένει ζυγόν, καὶ τῆς Ἰουδαίας δὲ μακάριος ἄγγελος, δὲ τάχα που ἐπέτακτο παρὰ Θεοῦ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἐθνος παιδαγωγεῖν. Εὑρήσομεν δὲ ὅτι καὶ δε τῆς τῶν Αἴγυπτίων ἐκδεραμήκαστη γῆς, δεινοὶς μὲν αὐτοὺς κατεπτέσει δείμασιν δὲ ἀπόπληκτος Φαραὼ, τὸν πολέμου νόμον ἔξωπλισμένος, εἶτα διώκειν ἐπιχειρῶν· « Εἶτη, φησίν, δὲ ἄγγελος Κυρίου ἀνὰ μέσον αὐτῶν, καὶ οὐ συνέμιξαν ἀλλήλοις διληγούντες τὴν νύκτα. » Ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν νόμον δὲ ἀγγέλων λελαζθεῖς δὲ νομομαθῆς ἐφη Παῦλος. Ὑπεμφανεῖ δὲ τι τοιωτον καὶ τῆς εὐαγγε-

A sua affectabat, eo ibat. Idcirco universorum Conditor, velut in equo, et nostri similis, et sub legamento adest. Stat autem inter duos montes umbrosos. Meo iudicio montes umbrosos nominant, unusq; qui est in Iudea, Sion videlicet, alterum qui est in Samaria. Alicubi enim de his ita loquitur Deus: « Vnde speruentibus Sion, et confidentibus in monte Samariæ ». Ambò autem umbrosi, quod propter immensam incolentium multitudinem coarctarentur fortasse, et silvam densam atque umbrosam imitarentur. A tergo porro equo ruso insidentis, et insuper alii equi, nec illi concolores astabant: erant siquidem ruſi, et maculosi, et varii, et albi. Qui ipsi quoque et reges, et gentes belli cupidas et in pugna acerrimas signiscent, et quae natali solo tantummodo contentæ non sint: sed per totum orbem velut dispersæ, omnes provincias et regna sub sole in suam redigere diuisionem connitantur; quales Babyloniorum reges existierunt: Phulas prius, qui tribus trans Jordanem subegit; et post illum Salmanasar, qui vastavit Samariam; tertius Senacherib, qui reliquias Samariæ immantiter deprædatus, complura item Iudeæ oppida exussit; quartus Nabuchodonosor, qui et Hierosolymam evertit, et Israelem captivum abduxit. Tunc sane variorum colorum equos esse visos fortassis indicat; et enigma colorum diversitatis quam habebant de differentia cujusque voluntatis, et sententiae interpretari quispiam commodissime poterit.

XXX Hæret igitur ambiguus propheta, et revelationem querit. Discit autem hos esse, quos emiserit Dominus, ut circumirent omnem terram, atque adeo ipsi missi hoc autem, omnem terram se circumvisse confirmantes; præterea ipsam quiescere, eorum potentia obniti non valentem, et jugum eorum non volantem, scilicet necessitate sustinentem.

VERS. 12. Et respondit Angelus Domini, et dixit: Domine omnipotens, usquequo non misereberis Ierusalem, et urbium Iuda quas neglexisti? iste annus septuagesimus.

VI. Postquam equi missi, sive gentes, et reges qui totam terram circumierunt, responsum aperatum reddiderunt, eam habitari, et quiescere, et impositum sibi jugum vel nolentes perferre, mox ad preces pro Hierosolyma et Iudea faciendas convertitur beatus angelus, qui fortassis Iudeorum genti instituendæ a Deo præpositus erat. Legimus porro cum insanus Pharao ex Ægypto propere egressis graves terrors inculeret, hostilem in modum armatus, et eos insequi aggressus: « Stelit, inquit, angelus Domini in medio eorum, et non commiscuerunt se ad invicem tota nocte ». Quiq; et legem per angelos dictatam doctus legis scribit Paulus¹⁵. Tale quiddam nos nomen etiam sensus

¹⁴ Amos vi, 1. ¹⁵ Exod. xiv, 19. ¹⁶ Galat. iii, 19.

perabolæ evangelicæ. Ait enim alicubi Christus de synagoga Iudeorum, sub involucre illici eventura premonstrans : « Ficum habebat quidam plantatam in agro suo ». Quam ut sterilem excindere voluit, idque cultori vineæ mandavit : « Excinda illam, inquit : ut quid adhuc terram occupat? Tu cultor : Domine, sine illam etiam hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercore : et fortasse fecerit fructum in posterum : si minus, excindes eam ». Quid enim aliud nobis in his persona visitoris insinuat, nisi præfectum angelum, et ad ipsam, ut dixi, erudiendam constitutum? Igitur Deo capitivitatem anno septuagesimo circumscribente, ante id tempus finitum, silendum fuit necessario, ne Dominicis ratibus adversari videbatur. Cæterum amnis jam transactis, preces fundit suppliciter: offensionisque suspicione sublata, cum sciat Dominum mentiri non posse, discere cupit **661** utrum irati vindicta, juxta vetos beneficium in annum septuagesimum extendenda, perinde cessarit, sicut peccare desierint, qui peccabant: an ultra adhuc proferenda, additis peccatis novis, et proroganda adhuc in longum calamitas. Idcirco ait : « Quousque non misereberis Jerusalem, et civitatum Iudeæ neglectarum jam ad annum usque septuagesimum ? »

Quocirca spe bona et explorata sustentantur qui
Deum colunt, quod si contigerit offendere ex infir-
mitate, esse qui apud Deum pro ipsis supplicant,
non homines tantum, sed etiam ipsos sanctos angelos
qui Deum mitem et placidum reddant, sua puritate
et innocentia ejus iras sedantes, et indignanteum
judicem ad ignoscendum quodammodo compellentes.
Verum tum quidem angelus pro synagoga Iudaorum
supplex siebat. Nos autem fideles et sanctificati de
cetero in spiritu, et advocatum habemus apud Patrem
Iesum Christum, et ipse est propitiatio pro peccatis
nostris: nec pro nostris tantum, sed et pro totius
mundi ». Et ut divines Paulus scriptum reliquit:
« Ipsum posuit Deus propitiationem per fidem », liberantem a peccatis ad ipsum accedentes.

VERS. 13-15. *Et respondit Dominus omnipotens D
angelo qui loquebatur in me, verba bona, et sermo-
nes consolatorios. Et dixit ad me angelus qui lo-
quebatur in me : Clama, dicens : Haec dicit Dominus
omnipotens : Zelari Jerusalem, et Sion zelo magno,
et ira magna ego irascor super gentes superimpositas.
Pro eo quod ego quidem iratus sum modicum, ipsi
vero simul incubuerunt in mala.*

VII. Vere dicimus, juxta vocem Psallentis, « Misericors et miserator Dominus » et ipsa rerum experientia clamat ita se habere, non aliter. Observa enim quomodo exemplo exaudiat preces pro ve-

Α λικής παραδολῆς ή δύναμις. «Εφη γάρ που Χριστός περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς, τὸ μέλλον αὐτῇ συμβούσεσθαι προαναδεικνύεις αἰνιγματωδός». *Συχήν* είχε τις περιφευμένην ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ. »Ἐπειδὴ δὲ ἄκαρπος ἦν, ἐκκόπτειν αὐτὴν ἤθελε, καὶ δὴ τοῦτο δρᾶν ἐκάλεις λέγων τῷ γηπόνῳ· «Ἐκκαψόν αὐτὴν, ἵνα τι καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; » Ο δὲ πρὸς τοῦτο φρασί· Κύριε, ἀφες αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἵνας δὲν σκάψω περὶ αὐτὴν, καὶ βάλλω κόπρια· καλὸν μὲν ποιήσῃ καρπὸν εἰς τὸ μέλλον· εἰ δὲ μή γε, ἐκκόψεις αὐτὴν. » Τί γάρ ἔτερον ἡμῖν ἐν τούτοις τὸ τοῦ γηπόνου πρόσωπον ὑπαινίττεται, πλὴν δις τὸ τοῦ προεστηκότος ἀγγέλου, καὶ παιδαγωγεῖν αὐτὴν, ὡς ἔφην, προστεταγμένου; *Ορίσαντος* οὖν τοῦ Θεοῦ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν χρόνον εἰς ἓτος ἐδομήκοστὸν, οὗπω μὲν εἰς πέρας ἤκοντος *Β* τοῦ καιροῦ, σιωπῆν ἦν ἀναγκαῖον, ὡς δὲν μὴ δοκοίη Δεσποτικοῖς ἀντεῖσάγειν νεύμασι. Πεπερασμένου δὲ ἥδη τοῦ καιροῦ, ποιεῖται τὰς λιτάς, καὶ τῆς τοῦ προσκρούειν ὑπόφιλας ἐκ μέσου γεγενημένης, ἀφευδῆ δὲ δυτα τὸν Δεσπότην εἰδώς, ἀναμαθεῖν ἀξιοῖ, πότερον συμπεπέρασται τοις ἡμαρτηκόσι τὰ ἐξ ὅργης κατὰ τὸ πάλαι δοκοῦν εἰς ἓτος τὸ ἐδομήκοστον· ἥγουν ἔσται τις ἐπέρα πάλιν ἀνάδηλησις προστεθεὶς μένων ἀμαρτιῶν, καὶ εἰς μῆκος ἔτι τὰ τῆς ταλαιπωρίας αὐτοῖς ἐκτείνεται. Ταύτητοι φρασί· «Ἔως τίνος οὐ μή ἐλεήσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὰς τῆς Ἰουδαίας πολεις ὑπερερωμάνες ἥδη τοῦτο ἐδομήκοστὸν ἔτος»;

Ελπίς οὖν ἄρα τοῖς σεβομένοις Θεὸν χρηστή, καὶ οὐκ ἀμφιβολος, ὡς εἰ δῆπου γένοιτο προσκρύοιεν ἐξ ἀσθενείας, ἀλλ' οὖν ἔχουσι παρὰ Θεῷ τε τοὺς λιπαροῦντας ὑπὲρ ἑαυτῶν, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγίους ἀγγέλους, οἱ προσηνῆ τε καὶ μειλίχιον ἀποτελοῦσι Θεὸν, τῇ ίδιᾳ καθαρότητι: κατευνάζοντες τὰς ὅργας, καὶ εἰονείπας ἐκδυσαπούντες ἀσχάλλοντα τὸν κριτὴν. Ἀλλὰ τότε μὲν ἀγγελος ὑπὲρ τῆς τῶν Ἰουδαίων συναγωγῆς ἀποιείτο τὰς λιτές. Ἡμεῖς δὲ, οἱ πεπιστευκότες, καὶ ἡγιασμένοι λοιπὸν ἐν πνεύματι, « Παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ αὐτὸς ἴλασμός ἐστι περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν» οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον. ἀλλὰ περὶ δόλου τοῦ κόσμου. » Καὶ ὡς ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, « Αὐτὸν ἴλαστήριον δὲ Θεὸς ἔθετο διὰ πίστεως, » ἀμαρτιῶν ἀπαλλάξτοντα τοὺς προσιδόντας αὐτῷ.

**¶ Καὶ ἀπεκρίθη Κύριος παντοκράτω τῷ ἀγγέλῳ
τῷ λαλοῦντι ὅτι ἐμοὶ, φῆματα καλὰ, καὶ λόγους
παρακλητικούς. Καὶ εἶπε πρός με ὁ ἀγγελος ὃ
λαλῶν ὅτι ἐμοὶ· Ἀράκρατε λέπτων· Τάδε λέγει
Κύριος παντοκράτω· Ἐζήλωκα τὴν Ἱερουσα-
λήμ, καὶ τὴν Σιών ἔβιον μέγατα, καὶ δργήτην μεγάλην
ὅρτιζομαι ἐπὶ τὰ δύοντα τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἄνθη
ἄντες μὲν ὠργίσθην ὀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπ-
έθεστο εἰς κακά.**

Z'. Ἀληθὲς εἰπεῖν, διτὶ κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνήν, «Οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων δὲ Κύριος», καὶ αὐτή δὲ τῶν πραγμάτων η πεῖρα διαδοθῆσεν ἀν., ὡς ὅδε τε ἔγει, καὶ οὐχ ἐτέρως. «Λθρετ γάρ διπας δέχε-

¹⁷ Luc. XIII, 6. ¹⁸ ibid. 7-9. ¹⁹ I Joan. II, 1, 2.

²⁰ Rom. iii, 25. ²¹ Psal. cii, 8.

ται παραχρῆμα τὰς λιτᾶς τὰς ὑπέρ γε τῶν πεπρα-
χότων ἀθλίως, καὶ συντετριμένων ἐν ἀλλοδαπῇ, καὶ
τὸν τῆς αἰχμαλωσίας ἀπαλλάττεων ζυγὸν, μόνον δὲ
οὐχὶ τοῦ παρακαλοῦντος φθάνει τὴν αἰτησιν, καὶ
ἀποκρίνεται παραχρῆμα « βῆματα καλά, καὶ λόγους
παραχλητικούς. » παρακλητικούς δὲ φημι τοὺς ἀνα-
κτήσασθαι τε καὶ παρακαλέσαι δυναμένους τοὺς πε-
πονηκότας. Παρ' ὅλον γάρ τῆς αἰχμαλωσίας αὐτῶν
τὸν καιρὸν οὐ βῆμα τάχα, που χρηστὸν εἰρηκώς, οὐχ
ἔτέρου τινὸς τῶν παρακαλεῖν εἰωθότων ἄξιώτας αὐ-
τοὺς, ἀρχεται χρηστοεπεῖν, καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἡμε-
ρότητος καταβάλλεται τὴν ἀρχήν. Ἐκ περιχαρείας δῆ
οὖν τῆς ἀγανάκτησίς διγελος διακεκραγέναι
λοιπὸν τῷ προφήτῃ προστίταχε, καὶ διακονεῖν εἰς
ἀπαντας τὰ παρὰ Θεοῦ. « Ἐζήλωκέναι γάρ φησι τὴν
Ἱερουσαλήμ ζῆλον μέγαν, » οὐκ ἀντῇ τὸν ζῆλον ἐν-
ιεῖς, καθάπερ καὶ πρώην παρενηγμένη πρὸς ἀλλο-
κότους λατρείας, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῆς τοῖς πεπορθκόσιν,
οἷς καὶ ὥργισθαι φησιν, οὐχ ὡς ἐν ἀπλῇ καὶ μεμε-
τρημένῃ κινήσει τυχόν, ἀλλ' ὡς ἐν ἀκράτῳ τε καὶ
ἀσχέτῳ θυμῷ. Ἔγὼ μὲν γάρ, φησιν, ἐπαίδευον τοὺς
ἄμοις, καὶ οὐδὲν αὐτοὺς πέρα μέτρου πάσχειν ήθε-
λον. Αὗτοι δὲ τῆς ἴδιας γνώμης τὴν ἀγριότητα δει-
νῶς τε καὶ ἀχαλίνως ἀπῆγον, παρέντες οὐδὲν τῶν εἰς
ώμοντας καὶ ἀπανθρωπίαν. Τούτο, οἶμαι, ἔστι τὸ,
« Ἔγὼ μὲν ὥργισθην ὀλίγα· αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς
κακά. » Παιδεύει μὲν γάρ ἐξ ἀγάπης ἡμαρτηκότας δ
τῶν ἀλλων θεός, καὶ συμμέτρους ἡμῖν ἐπιφέρων αι-
χίας, η πόνους, μετασοβεῖ πρὸς τὸ ἄμεινον. Οἱ δὲ δῆ
πρὸς τοῦτο παρειλημμένοι, θηριωπετῶς ἐπιθρώ-
σκουσι τοῖς παιδευομένοις ἐσθ' ὅτε. « Ἀλλ' ὅργισται
Θεός ἐπ' αὐτοῖς ὅργην μεγάλην. Οἱ μὲν γάρ ὡς πατήρ
μαῖς τοῖς κάμνουσιν ἐπεφέροντο.

Τοῦτο παθοῦσης τῆς Ἐκκλησίας, ἡγνοήκασιν οἱ
διώκοντες, δτι τῆς εἰς αὐτὴν ἀγριότητος ἀποτίσουσι
λόγους, καὶ πικρὰς ἔξαιτηθήσονται δίκαια παρὰ τοῦ
προεστῶτος Θεοῦ.

Διὰ τοῦτο τὰς λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ¹
Ἱερουσαλήμ ἐν οἰκτίρῳ, καὶ σὸν οἰκός μου ἀροικο-
δομηθήσεται ἐν αὐτῇ. λέγει Κύριος παντοκρά-
τωρ, καὶ μέτρον ἐκταθήσεται ἐπὶ Ιερουσαλήμ ἐτι.

Η'. Δέδειχεν δτι παθοῦσα τὴν ἀποστραφὴν τοῦ δια-
σώζειν Ιούντος, ἀθλιότερός τε καὶ ταλαιπωρίας εἰς
τοῦτο κατώλισθεν, ἔσται δὲ πάλιν ἀκοντί, καὶ λιαν
εὐκάλως ἐν οἷς ἡν πάλαι, μετατεθέντος εἰς ἡμερότητα
τοῦ παρωργισμένου, δῆλον δὲ δτι τοῦ πάντα Ιούντος
Θεοῦ, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ὑπονοστοῦντος εἰς αὐτὴν,
διά τοι τοῦ πάλιν ἀξιώσαι φειδοῦς, καὶ ἀγάπης, καὶ
ἀμνησικάκως ἀνείναι τὰ ἔγκληματα. Ὕπισχεται
γάρ καὶ τὸν οἶκον ἐγέρειν, καὶ εὐμηκεστάτην ἀπο-
φαίνειν τὴν Ιερουσαλήμ. Ἐμπέρηστο[ν] μὲν γάρ ὁ
ναὸς, καθήρητο δὲ καὶ αὐτὰ τὰ τῆς πόλεως τείχη,
ὧς ὀλίγην καὶ συνεσταλμένην ὄρασθαι παντελῶς,
καὶ εὐαριθμήτους ἔχειν τοὺς οἰκητοράς. Ἀλλ' ὡς
ἔφην ἀρτίως, ἀνακομίζειν αὐτὴν ἐπαγγέλλεται πρὸς
τὸ ἐν ἀρχαῖς, δ δη καὶ τετέλεσται, Κύρου μὲν ἀνέν-
τος τῆς αἰχμαλωσίας, Δαρείου γε μήν καὶ αὐτὸν

A xatis et contritis in peregrino solo, et captivitatis
jugum auferens, et rogantis petitionem ferme prae-
veuiens, et mox respondens « verba bona, ei sermones
consolatorios : » consolatorios, inquam, qui re-
creare et permulcere afflictos possent. Toto siquidem **662** tempore captivitatis, cum fortassis nullo
eos leni verbo afflatus, nec alio quopiam quod solat-
io esse posset, dignatus fuisset, incipit blande loqui
et mansuetudinis suæ in ipsis principium capessit.
Ex ingenti igitur letitiae divinus angelus exclamare
prophetæ dehinc jubet, et a Deo dicta communicare
cum omnibus. Inquit enim : « Zelatus sum Jerusa-
lem zelo magno, » non in ipsam zelum effundens,
quomodo et antea, cum in religiones monstrosas
transversim abiisset, sed pro ipsa in vastatores, qui-
bus et se iratum ait, non ut simplici et circumscrip-
ta commotione fortasse, sed ut summo et implacabili
furore. Ego enim, inquit, corripiebam meos, et
nihil immoderatum illos perpeti volebam. At ipsi
pro sua libidine horribilem et indomitam saevitiam
adhibuerunt, nihil ad crudelitatem immanitatemque
prætermittente. Hoc, opinor, est quod ait : « Ego qui-
dem iratus sum modice ; ipsi vero simul incubue-
runt in mala. » Corripit enim peccatores universorum
Deus ex charitate, modicisque plagiis, aut dolo-
ribus illatis, ad consilia saniora compellit. Qui
autem ad hoc pro ministris asciscuntur, aliquando
cen bellū in eos qui corripiuntur incurvant. Verum
irascitur illis Deus ira magna. Nam ille ut parens
verberibus corrigeret volebat : illi vero effrenato im-
petu in afflictos irraebant.
ἐπανορθοῦν ταῖς αἰχίαις ήθελεν· οἱ δὲ ἀσχέτοις ὁρ-
μαῖς τοῖς κάμνουσιν ἐπεφέροντο.

Sic tractata Ecclesia, ignorabant persecutores se
feritatis in illam suæ rationem reddituros, et Deo
ejus præsidi grave supplicium soluturos.

VERS. 16. *Propterea hæc dicit Dominus : Conver-
tar ad Jerusalem in misericordia, et dominus mea
instaurabitur in ea, dicit Dominus omnipotens, et
mensura extendetur super Jerusalem adhuc.*

VIII. Ostendit quoniam se averterit ab eo penes
quem est salus, in tantam miseriam et ærumnam
incidisse : rursum tamen citra laborem, valdeque
facile in bonis pristinis futuram, ubi provocatus ad
iram emolitus fuerit omnipotens Deus utique, et
quasi ad lenitatem redierit, rursum eos indulgentia
et charitate dignando, depositaque injuriarum mem-
oria delicta condonando. Pollicetur enim et do-
mum instauraturum, et Hierosolymam longissimo
spatio producturum. Crematum quippe erat tem-
plum, et ipsa urbis incensia diruta, ut exigua, et in
angustum redacta plane cerneretur, et incolas per-
paucos haberet. **663** Sed, ut modo dixi, eam ad
pristinam amplitudinem revocaturum spondet, quod
et factum est, Cyro quidem e captivitate dimittente,
Dario templum reædificari jubente, et ipsam

urbem mœnibus cingi, ac muniri permittente¹¹. Α ἀναδείμασθαι προστάττοντος τὸν ναὸν, ἐφιέντος τε καὶ αὐτὴν τοῖς τείχεσιν ὁχυροῦν τὴν πόλιν.

Videmus autem Deum aliquando sanctorum fidem, et adhærentium sibi dilectionem exercenter, quibusdam temporibus Ecclesiam persecutionibus sinere exagitari. Attamen mediocriter vexatam statim erigeret, suisque auxiliis de integro communire, et superna gratia domum suam exornare. Imo unusquisque pius et urbs Et templum Dei est. Sæpius autem probatur, et carnali voluptate, et mundana sollicitudine ad flagitia irritantibus, ut patientis anima ardere, et a muris, sive tutele deserta videatur. Verum miserante Deo, et sanctorum precibus sessa ad mansuetudinem immutante, rursus ædificatur in templum sanctum, in habitaculum Dei in spiritu¹². Depulsaque omni iminunditia denuo incenibus communitur, et civitas magni regis, hoc est Christi, efficitur.

VERS. 17. *Et dixit ad me angelus qui loquebatur in me: Adhuc clama, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc diffundentur civitates in bonis, et miserebitur Dominus adhuc Sion, et eliget adhuc Ierusalem.*

IX. Cum duraret diutius captivitas, Judææ, et nihilominus Samaritarum urbes in meram solitudinem convertebantur. Nam et domus conflagraverant, et voce propædomum missa Babyloniorum sæviam accusabant ipsaque civitatum species deformata, et destructa omnino visebatur. Paucissimis autem incolis, virum illustrem, aut alioqui insignem illig videre non erat: neque aliquos vitam geniale agitantes, sed mœstos omnes fame et inopia laborantes. Horum omnium fore siue promittit. Ait enim: « Diffundentur civitates in bonis, » hoc est in antiqua felicitate versabuntur, adæuctæque honorum cumulis faciem innovabunt, atque ad optata denuo revertentur. « Miserebitur enim Dominus adhuc Sion et eliget adhuc Ierusalem. »

Perpende porro, quam prudenter prophetica nobis procedat oratio. Non enim **664** universe ipsum fore misericordem spondet, nec in omne tempus electurum, sed adhuc, inquit, levitatis veluti certa mensura definitum tempus promittens. Erat enim post hæc atrociores subitura calamitates, propter illatas Christo contumelias condemnata. Quocirca illud adhuc quasi dimensum benignitatis tempus declarat, cum comminatione occulta ipsi eventurosum, ubi Christus Salvator noster advenerit.

VERS. 18-21. *Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce quatuor cornua. Et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt hæc, Domine? Et dixit ad me: Hæc cornua, quæ dissiparunt Judam, et Israel et Ierusalem. Et ostendit mihi Dominus quatuor fa-*

υρώμεν δὲ διαγυμνάζων ἔστι ὅπε Θεός τῶν ἀγίων τὴν πόστιν, καὶ τῶν προσκειμένων αὐτῷ τὴν ἀγάπησιν, ἐφίσσι κατὰ καιροὺς διώκεσθαι τὴν Ἐκκλησίαν. 'Αλλ' δίλγα παθοῦσαν εὐθὺς ἀνίστησι, καὶ ἀνατειχίζει πάλιν ταῖς ἐπικουρίαις, καὶ τῇ ἀνωθεν χάριτι τὸν ἰδιον οἰκον στεφανοῖ. Καὶ ἔκαστος δὲ τῶν εὐσεβείν ἡρημένων καὶ πόλις ἔστι, καὶ οἶκος Θεοῦ. Δοκιμάζεται δὲ πολλάκις, κατερεθίζουσης αὐτὸν εἰς φυλότητα, καὶ σαρκικῆς ἥδονῆς, καὶ μερίμνης κοσμικῆς, ὡς δοκεῖν ἐμπεπρῆσθαι τε καὶ τειχῶν ἄρτιμην, ἡγουν ἀσφαλείας, τὴν τοῦ παθόντος ἀπομεναί φυχήν. 'Αλλὰ κατοικείροντος Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀγίων λιταῖς μετατιθεμένου πρὸς τὸ ήμερον, οἰκοδομήσας πάλιν εἰς ναὸν ἄγιον, εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν πνεύματι. Καὶ δὴ ἀπάστης ἀπεληλαμένης ἀκαθαρσίας, ἀνατειχίζεται παρὰ Θεοῦ, καὶ γίνεται πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως, τουτέστι Χριστοῦ.

B Καὶ εἰπε χρός με δ ἀγγελος δ λαλῶ ἐτ ἐμοι. « Εἳς ἀνάχρατε, λέτων. Τάδε λέτει Κύριος κατοκράτωρ. « Εἳς διαχιθήσονται κόλεις ἐν ἀγαστοῖς, καὶ ἐλέήσει Κύριος ἔτι τὴν Σιών, καὶ αἱρετιεὶς ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ. »

C Θ'. Παρατείνοντος τοῦ χρόνου τῆς αἰχμαλωσίας, αἱ τῆς Ἰουδαίας πόλεις οὐδὲν δὴ ἡτον καὶ τῶν Σαμαρειτῶν ἐξηρήμαντο παντελῶς. Οἶκοι τε γάρ ἡταν ἐμπεπρησμένοι, καὶ μονονούχη τῆς Βαθυλανίων ὡμότητος κατακεχραγότες, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ τῶν πόλεων σχῆματα, κατηφανισμένα, καὶ ἀνατετραμμένα παντελῶς. Εὐαριθμήτων δὲ κομιδῇ κατοικούντων, ἀνδραὶ μὲν οὐκ ἦν λαμπρὸν, ή καὶ ἐτέρως ἐπίσημον ἰδεῖν, δὲλλ' οὐδὲν ἐν εὐπαθείᾳ δυνατὰ τινάς, κατηφεῖς δὲ ἀπάντας, λιμῷ καὶ πενίᾳ κατηχθεσμένους. Τούτων ἀπάντων ἔτεσθαι πέρας ἐπαγγέλλεται. « Διασχιθήσονται γάρ, φησι, πόλεις ἐν ἀγαστοῖς, » τουτέστιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς εὐηγγελίαις ἔσονται, καὶ παρακειμένων αὐταῖς τῶν εἰς ἀφθονίαν ἀγαθῶν, μεταβαλοῦσι τὴν δψιν, καὶ ἀναδραμοῦνται πάλιν ἐν τοῖς κατ' εὐχήν. « Ἐλέήσει γάρ Κύριος ἔτι τὴν Σιών, καὶ αἱρετιεὶς ἔτι τὴν Ἱερουσαλήμ. »

« Αθρει δὲ δπως εὐτέχνως ἡμῖν δ τῆς προφητείας πρόδεις λόγος. Οὐ γάρ εἰς ἀπαν αὐτὴν ἐλέήσειν κατεπαγγέλλεται, οὔτε μήν εἰς πάντα χρόνον αἱρετιεῖν. ἀλλὰ τὸ, ἔτι, φησι, μεμετρημένον ὥσπερ τὸν τῆς ἡμέρητος χρόνου ὑπεισχυόμενος. « Εμάλλε γάρ μετὰ τοῦτο τοῖς ἔτι χειροσιν ἐναλῶνται κακοῖς, ἐπὶ ταῖς εἰς Χριστὸν παροινίαις κατεγνωσμένη. Οὐκοῦν τὸ, ἔτι, μεμετρημένον ὥσπερ δηλοῖ τὸν τῆς ἡμέρητος χρόνον, ἀπειλήν ἔχοντα ἀσυμφανῆ τῶν συμβολημένων αὐτῇ κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας.

Καὶ ἡρὰ τὸν δρθαλμούς μου, καὶ εἰδον, καὶ θοὺ τέσσαρα κέρατα. Καὶ εἰπε χρός τὸν ἀγγελον τὸν λαλούντα ἐτ ἐμοι. Τί ὑστει ταῦτα, Κύριε; Καὶ εἰπε χρός με. Ταῦτα τὰ κέρατα, τὰ διασκορπισατε τὸν Ιούδαιον, καὶ τὸν Ιορδάνη, καὶ τὴ-

¹¹ I Esdr. 1, 6. ¹² Ephes. 11, 22.

ρουσαλίμ. Καὶ ἔδειξε Κύριός μοι τέσσαρας τέ-
ττοράς, καὶ εἶπα· Τί οὗτοι ἔρχονται ποιῆσαι;
Καὶ εἶπε· Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ διασκορπίσατα
τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέσχεται, καὶ οὐ-
δεὶς αὐτῶν ἡρός κεφαλήν. Καὶ εἰσῆλθοσαρ οὗτοι
τοῦ ὀξυράου αὐτὰ εἰς κέρας αὐτῶν. Τὰ τέσσαρα
κέρατα τὰ ἔθνη, τὰ ἐπαιρούμενα κέρας ἐπει τὴν
τῆν τοῦ Κυρίου, τοῦ διασκορπίσαται αὐτήν.

P. Ἐφ' ἑτέρων δρασιν δι προφήτης ἔρχεται, καὶ
οὐκ εἰς μακρὸν, ἵνα μὴ λόγῳ μόνῳ παίδευστο τὰ
ἔσθμενα· ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν συμβῆσομένων ἐν θεω-
ραις γεννύμενος, λεπτώς τε καὶ ἀκριβώς εἰδεῖν τὰ
σημαινόμενα. Τίς οὖν δρα ἐστὶν δ τῆς ὁράσεως νοῦς,
ἄς δν οἵδε; τε ὁ, δειπτεῖν πειράσομαι. Τὸ κέρας δὲ
παρὰ τῇ θεοπνέωστι Γραφῇ λαμβάνεται μὲν εἰς εἰκόνα,
καὶ ὑποτύπωσιν ἰσχύος, ἥγουν βασιλείας. Κα-
τασημαίνει δὲ πλειστάκις καὶ ὑπεροψίαν, ὡς ἐν γε τῷ
φάναι τοῖς τὸν μακάριον Δαβὶδ· «Εἴπα τοῖς παρα-
νομοῦσι· Μή παρανομεῖτε· καὶ τοῖς ἀμαρτάνοντοι·
Μή υφοῦτε κέρας.» Φάλλει δέ που καὶ περὶ Χριστοῦ·
«Τὸ κέρας αὐτοῦ ὑψωθήσεται ἐν δόξῃ.» τουτέστιν
ἡ βασιλεία, καὶ ἡ τοῦ κατάρχειν τῶν ὅλων ἰσχύς τε
καὶ ἕκουσια. Ορδὲ τοιγαροῦν δι προφήτης τέσσαρα
κέρατα, τουτέστιν ἔθνη τέσσαρα, σκληρά τε καὶ ἀλ-
κιμώτατα, πόλεις τε δύοις καὶ χώρας ἐκκερατῶν
εὐκόλως δυνάμενα. Καὶ οἱ μὲν εἶναι ταῦτα φασι,
τὴν τῆς Ἀσσυρίων βασιλείαν, καὶ μέντοι πρὸς τῆς
τὴν τῶν Βαβυλωνίων, καὶ τρίτην τὴν Μακεδόνων.
Ἀντίοχος γάρ δὲ ἐπίκλην Ἐπιφανῆς, ἐκ Μακεδονίας
δὲ, πεπόρθηκε τὴν Ἰουδαίαν. Ἐπαριθμοῦσι δὲ ταῦτη
καὶ τὴν Φωρίαν, ἣ μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν
εἶλε τὰ Ἱεροσόλυμα κατακράτος. Ἐπειδὴ δὲ διερμή-
νεύων τῷ προφήτῃ τὴν δρασιν διεσπέσιος ἀγγελος,
ἔφησε περὶ τῶν κεράτων, διτοι· «Ταῦτα τὰ κέρατα τὰ
διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν, καὶ τὸν Ἰσραὴλ κατέ-
ζεν, ἀναγκαῖον οἷμα καὶ νῦν, ἐκεῖνα παρέγναται, ἐπ'
ἔθνη μᾶλλον ἀλθεῖν τὰ συντετριφότα τὸν Ἰσραὴλ.
Τέσσαρες δὲ οὖν γεγόνασιν ἀρχαὶ, διτοι ὁν τοῦτο πα-
θοῦσαν τὴν Ἰουδαίαν εύρησομεν. Φούλας μὲν γάρ
περτος τὰς ἐπέκεινα, ὡς ἔφην, τῶν Ἰορδάνου ναμά-
των εἴλη φυλάς. Εἴτα μετ' ἐκείνον δι Σαλμανασάρ,
καὶ τρίτος Σεναχηρέβη, καὶ τελευταῖος μετ' ἐκείνους
δι Ναβουχοδονόσωρ. Οὐκοῦν οἰκειότερον νοηθεῖ ἀν
ἐπ' αὐτῶν, διτοι ταῦτα ἔστι τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ
διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Ἰσραὴλ. Εἴτα
Θεοῦ καταδεικνύοντός τε καὶ ἀνευρύνοντός τῷ προ-
φήτῃ τὴν δρασιν, τέσσαρες ὄρῶνται τέχτονες. Ἡρετο
δὲ πάλιν, διποι τε καὶ ἐφ' ὅτῳ βαδίζουσιν· εἰτά φησιν
δι λαλῶν ἀγγελος ἐν αὐτῷ, ὅτι τὰ τέσσαρα κέρατα τὰ
συντετριφότα τε καὶ διασκορπίσαντα τὸν Ἰούδαν καὶ
τὸν Ἰσραὴλ, εἰσῆλθον ὀξύραι. Τί οὖν ἐροῦμεν καὶ
διδ τούτου πάλιν ὑποσημαίνεσθαι; Ἀρά γάρ παρ-
αξύνοντο κατὰ τὸν Ἰσραὴλ, οἱ διηδη πεπορθηκότες,
καὶ ἀγριωτέρους ἀπετέλει: Θεδὲς τοὺς ἔξι ὁργῆς αὐτοῖς
ἐπενηγμένους; Κατοι φαίνεται διακεραγώς καὶ
λέγων· «Ἐξήλικα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών

A bros, et dixi: Quid isti veniunt facere? Et dixi:
Hæc cornua quæ dissiparunt Judam, et Israel con-
fregunt, et nullus eorum levavit caput. Et egressi
sunt isti ut acuerent ea in manus eorum. Quatuor
cornua gentes sunt, elevantes cornu super terram Do-
mini, ut dissiparent eam.

X. Ad aliam visionem propheta venit, nec multo
post, ut non solo verbo quæ futura sunt doceatur,
sed cum eventura etiam viderit, subtiliter et per-
fecte quæ significantur intelligat. Quid igitur sit
hiujus visionis argumentum, quantum in me erit,
declarare conabor. Cornu in divinis Litteris pro-
hagine quadam et representatione potentia sive
regni sumitur. Sæpe item superbias notionem habet,
ut cum dicit beatus David: «Dixi iniquis: Nolite
huique agere, et delinquentibus: Nolite exaltare
cornu ¹⁴.» Et alicubi de Christo psallit: «Cornu ejus
exaltabitur in gloria ¹⁵, id est regnum, viresque
et potestas, qua imperet omnibus. Videl igitur pro-
pheta cornua quatuor, hoc est quatuor gentes aspe-
ras et fortissimas et quæ urbes atque regiones lan-
quiam cornibus impetrere dissipareque facile queant.
Has quidem volunt esse regnum Assyriorum, alte-
rum Babyloniæ, tertium Macedonum. Antiochus
enim cognomento illustris et Macedo Iudæam vasta-
vit Illic Romanorum amumerant, qui post Salva-
torem in cruce mortuum, vi et armis Hierosolymam
expugnarunt. Quoniam vero divinus angelus pro-
phetæ visum interpretans de cornibus dixit, **665**
«Cornua ista quæ Judam dissiparint, etiam Israe-
lem confregisse, oportere puto nunc illis relictis,
venire potius ad gentes, quæ Israelem contriverunt.
Sunt igitur quatuor principatus, per quos hæc pas-
sam Iudæam constat. Phulas enim primus duas
tribus trans fluenta Jordanis domuit ¹⁶. Post eum
Salmanasar ¹⁷, tertius Senacherib ¹⁸, et postremus
Nabuchodonosor ¹⁹. Quare magis proprie di illis ac-
cipiatur, hæc scilicet esse quatuor cornua, quæ Ju-
dam et Israelem dissiparint. Deinde Deo prophetæ
visionem monstrante et explicante, quatuor fabri
apparet. Quarit rursum, quo, et qua de causa ve-
niant; respondet angelus in ipso loquens, quatuor
cornua quæ contriverint et dissiparint Judam, et
Israelem ingressos esse ut acuerent. Quid jam hoc
sibi velle dicemus? Num concitabantur contra Israe-
l, qui eum jam devasterant, et quos iratus in eos
immiserat Deus, hos ferociores faciebat? Atqui clari-
rum est illuni clamare ac dicere: «Zelatus sum
Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna
irascor super gentes, quæ simul incubuerunt. Pro-
eo quod ego quidam iratus sum modice, ipsæ vero
simul incubuerunt in mala ²⁰.» Qui autem parum et
modice succenserit, et zelo prosequitur vastatores, quia
in captos supra quam dici potest sævierint, quomo-

¹⁴ Psal. lxxiv, 5. ¹⁵ Psal. cxi, 9. ¹⁶ I Paral. v, 25, 26. ¹⁷ IV Reg. xvii, 3 seqq. ¹⁸ IV Reg. xviii, 1 seqq.; II Paral. xxxii, 1 seqq. ¹⁹ IV Reg. xxiv, 1 seqq.; II Paral. xxxvi, 6 seqq. ²⁰ Jerem. 1, 15, 16.

do contra eos acui cornua jubet? Itaque acuuntur quidem, non tamen contra Israel, sed contra semelipsa. In se mutuo namque insurrexerunt, Assyrios ac Babylonios Persae et Medi bello lacercessiverunt Cyro regnante, ut supra dictum est. Quamobrem nisi exacta fuissent cornua, et expugnati Babylonii, non fuisset servitute absolutus Israel, non exemplius vinculis et miseria intolerabili. Quatuor itaque fabri cornua acuentes in manibus eorum, hoc est habentium ea, sive victorum, ut reges Persarum intelligamus, intelligi possunt angeli, decentissime ad Dei iussa confiencia constituti. Hoc igitur erat subigiri Babylonios, et sub imperium Persarum Medorumque redigi de quibus alibi universorum Dominus ait: « Sanctificati sunt, et ego adduco eos; gigantes veniunt implere furorem meum, gaudentes simul et superbientes »^{21.}

νοῦμεν βασιλέας, νοηθείεν ἄγγελοι, τὸ δοκοῦν Θεόρα τὸ ἀλώναι τὴν Βασιλωνίων, καὶ ὑπὸ χείρᾳ γενοφσιν ὁ τῶν δλων Δεσπότης· Ἐντιγιασμένοι εἰσὶ, καὶ υμάν μου, χαίροντες ἂμα καὶ ὑερίζοντες. »

666 CAP. II.

Vers. 4, 5. *Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce vir, et in manu ejus funiculus geometricus. Et dixi ad eum: Quo tu vadis? Et dixit ad me: Ut dimicar Jerusalem, et videam quanta latitudo ejus est et quanta longitudo. Et ecce angelus qui loquebatur in me, stabat, et angelus alias egrediebatur in occursum ejus, et dixit ad eum, dicens: Frugifera habitabitur Jerusalem a multitudine hominum et jumentorum quae in medio ejus, et ego ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in gloriam ero in medio ejus.*

XI. Non esse exacta cornua contra Israelem, sed contra eos potius qui Hieroslymam atque etiam Iudeam everterunt ac lacerarunt, proxime superior visio planissimo demonstrat. Elevat siquidem rursum oculos propheta, non utique corporis, sed interiores potius, et qui intelligentia percipiuntur. Tum quemdam se vidisse ait forma, et habitu viri, funiculum tenentem geometricum, quem percunctatus est, cuius rei gratia veniret et quid sibi proposueret. Eo respondente, velle metiri Jerusalem

• • • • . (I) incenso autem et ipso
divino templo, perque totam Judæam dominibus et
urbibus excisis, eam rursus erectum iri, spes aliquo
modo perierat. Ostendit ergo Deus, cornibus exacu-
tis, hoc est gentibus, sive regnis inter se bellige-
rantibus resurrecturum Israel, et habitandam de
integro jam dilatatam Jerusalem, divina virtute mu-
nitam, supernisque favoribus velut inexpugnabili

Ἄζηλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ὄργιζομαι δπὶ τὰ
ἴθη τὰ συνεπιτίθεμενα. Ἀνδ' ὧν ἐγώ μὲν ὥργισθη
δλίγα, αὐτὸς δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. Ὁ δὲ, δλίγα
καὶ συμμέτρως ὥργισμένος, καὶ ζῆλον ἐπαφίεις τοῖς
πεπορθήκοσιν, ὅτι παρὰ λόγον δεδράκασι τὰ εἰς τοὺς
ἀλόντας τολμήματα, πῶς δέξυνεσθαι κατ' αὐτῶν κε-
λεύει τὰ κέρατα; Οὐκοῦν δέξυνονται μὲν, πλὴν οὐ
κατά γε τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ κατὰ σφῶν αὐτῶν. Κατ-
εξανέστησαν γάρ ἀλλήλων, καὶ πεπολεμήκασιν Ἀσ-
συρίοις τε καὶ Βαβυλωνίοις Πέρσαι καὶ Μῆδοι, Κύ-
ρου βεβασιευκότος, καθάπερ ἡδη προείρηται. Οὐκ-
οῦν, εἰ μη ᾧδύνθη τὰ κέρατα, καὶ ἐπεπόρθητο τὰ
Βαβυλωνίων, οὐκ ἀν ἀπήλλακτο δουλείας ὁ Ἰσραὴλ,
οὐκ ἀν ἀνείθη δεσμῶν, καὶ τῆς ἀφορήτου ταλαιπω-
ρίας. Οἱ τοίνυν τέσσαρες τέκτονες, οἱ τὰ κέρατα
παραθήγοντες ἐν χερσὶν αὐτῶν, τουτέστι τῶν ἔχον-
των αὐτὰ, ἢτοι τῶν κρατούντων, ἵνα τοὺς Περσῶν

Ἐποιεῖν εὐ μάλα προστεταγμένοι. Τοῦτο ἦν
θεῖς. Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὧν ἐτέρῳ πού
ἦγε ἄγω αὐτοὺς, γίγαντες Ἐρχονται πληρῶσαι τὸν

ΚΕΦΑΛ. Β'.

**Καὶ ἡρα τοὺς ὁδηπλιμούς μουν, καὶ εἰδορ, ταὶ
ιδοὺ ἀτῆφ, καὶ ἐρ τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον τεωμε-
τρικόν. Καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν· Ποῦ σὺ πορεύῃ;
Καὶ εἶπε χρός με· Διαμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ,
τοῦ ιδεῖν πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ἔστι καὶ
πηλίκον τὸ μῆκος. Καὶ ιδοὺ ὁ ἄγρελος ὁ λαΐῶν
ἐρ ἐμοὶ εἰστήκει, καὶ ἀγγελος ἐπεροεύετο
εἰς συνάρτησιν αὐτῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Λέ-
γων· Κατάκαρπος κυποκηθήσεται Ἱερουσαλήμ
ἀπὸ πλιθῶνς ἀθρώπων, καὶ κτηνῶν ἐρ μέσφ αὐ-
τῆς, καὶ δὲν ἐσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος
πιρὸς κυκλόθετ, καὶ εἰς δόξαν ἐσομαι ἐρ μέσφ
αὐτῆς.**

ΙΑ'. "Οτι μη κατά τού Ισραήλ ωξένθη τὰ κέρατα,
κατ' ἑκείνων δὲ μᾶλλον, οὐ εἰλόν τε καὶ πεπορθῆκασι
τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ μέντοι τὴν Ἰουδαίαν, ἡ γείτων
ὅρασις ἐκδεῖξειν ἀν., καὶ μάλα εὐκόλως. Αἱρετοῦ
πάλιν τοὺς δόφιναλμούς δὲ προφήτης, καὶ οὐχὶ δὴ πάν-
τως τοὺς τοῦ σώματος, τοὺς δὲ μᾶλλον καὶ νοητούς.
Εἴτα τινα τεθεᾶσθαι φησιν ἐν ἀνδρός σχήματι, σχοι-
νίον κατέχοντα γεωμετρικόν· ἥρετο δὲ πάλιν ἐφ' ὅτῳ
τε βαδίζειν, καὶ τίς δὲ σκοπός αὐτῷ. Τοῦ δὲ δὴ φά-
σκουτος διαμετοῖσας τὴν Ἱερουσαλήμ.

³¹ Isa. xiii. 3.

(1) Suspicio minus quam pro lacunæ spatio, aut forte etiam nihil ad sententiam omissum. *Interpres.*

δυνάμει πεπυργωμένην, καὶ οὐδὲν ἀμάχῳ φλογὶ ταῖς Αἴθαλλα circumseptam. Currit ergo angelus ut miscatur Jerusalem, ejusque latitudinem et longitudinem quasi deſtinat. Et hæc quidem historice.

Φαίην δ' ἄν ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας Χριſτοῦ νοοῦτο ἀν εἰκότως ἡ ὥρας· Τετυρανεύκει μὲν γὰρ κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς τῶν δυτῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γεγνάμεν αἰχμάλωτοι, ταῖς ἔκεινους ὕγειοῖς ὑπενηνεγμένοι. Ἀλλ' ἡ τοῦ Σωτῆρος χάρις συνέτριψε μὲν τὸ ἔκεινου κέρας, κατελέπτυνε δὲ τὴν ὑπεροψίαν. Τεθριάμβευκε γάρ ἀρχάς τε καὶ ἔξουσίας καὶ κομοκράτορας, τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, ἐξελετο δὲ ἡμᾶς, καὶ τῶν ἔκεινου δεσμῶν ἀπέλυσεν. «Ηγερεν ἡμῶν τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀγίαν ἀληθῶς καὶ διαδότην πόλιν, τὴν εὑρεῖαν καὶ εὐμηκεστάτην, τὴν εκαταχάρπας φύκηκαμεν ἀνθρώποι τε καὶ κτήνη, τουτέστιν οἱ λελογωμένοι τε ἡδη, καὶ οἱ μήτηρ πρὸς τούτο ἡκοντες μέτρου, μέλλοντες δὲ καὶ μυσταγωγούμενοι. Κατεψήκαμεν πόλιν, τὴν αὐτὸς τειχίζει Χριſτὸς, ἀρρήτοις δυνάμεσι καταφέγων τοὺς ἀνθεστηκτάς, καὶ τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀναπιμπλῶν, καὶ οἷον ἐστηκών ἐν μέσῳ τῶν ικούντων, οὓς ἐπηγγέλλετο λέγων· Ἰδού ἐγώ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος.» Ταῦτης τῆς ἀγίας πόλεως διεμέμηντό που καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας, λέγων· Οὐ δύθαλμοι σου δύνονται Ἱερουσαλήμ, πόλις πλουσία, σκηναὶ αἱ οὐ μῆ σεισθῶσιν, οὐδὲ οὐ μῆ σαλευθῶσιν οἱ πάσασαι τῆς σκηνῆς αὐτῆς, οὐδὲ τὰ σχινία αὐτῆς οὐ μῆ διαρράγωσι.» Καὶ πρὸς αὐτὴν έξ φησι· Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαῖν σου. Πῆξον, μῆ φείσο· ἔτι εἰς τὰ δεξιά καὶ εἰς τὰ ἄριστερά ἐκπέτασον.» Κατευρύνεται γάρ τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριſτοῦ, καὶ εἰς ἀπειρον ἐκτείνεται, ἀναριθμήτους ἀεὶ δεχομένη τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν.

Ω, ὁ φεύγετε ἐκ τῆς βορρᾶ, λέτει Κύριος, διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συρδέω ὑμᾶς, λέτει Κύριος. Εἰς Σιών ἀρασά-
ζεσθε οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλώρος.

ΙΒ'. Ἐπιστυγνάζει μὲν ὡς περ τοῖς παθοῦσι τὴν αἰχμαλωσίαν, ὡς δύσοιστον ἀνατλᾶσι τὴν ταλαιπωρίαν, καὶ δὴ καὶ ἀπονοσθίεσθαι κελεύει λοιπὸν τῆς Χαλδαίων χώρας, ὡς ἐνδὲ ἡδη τοῦτο δρᾶν αὐτοῖς, ἐξείργοντος οὐδενὸς, αὐτοῦ τε συλλέγοντος ἐκ τόπου παντὸς τοὺς ταῖς τῶν πολεμίων προσθολαῖς κατεσκεδασμένους. Θυγατέρα δὲ Βαβυλώνας, καὶ γῆν τοῦ βορρᾶ, τὴν τῶν Χαλδαίων χώραν ὀνομάζει. Αἱ γὰρ μητροπόλεις ἐν τάξις μητέρων τέθεινται ταῖς ἀλλαῖς, αἱ πράτισται δὲν ὑπ' αὐταῖς. Βορειοτέρα δὲ πάσι καὶ πρὸς τὴν κειμένην, τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα. Καὶ ταῦτα πάλιν.

Μεταφορικὲ δὲ ὁ λόγος εἰς θεωρίαν τὴν πνευματικὴν, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡδη πᾶς εἰσχρίνεται πρόσωπον, καταγλυκαινομένου τρόπου τινά, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐπιδεχρύοντος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοι τὸ πάντας τὴν τοῦ τυραννήσαντος Σατανᾶ λατρείαν ὑπο-

Affirmaverim porro etiam de ipsa Christi Ecclesia visum hoc apte explicari posse. Exercuerat enim tyrannidem Satanás in mortales universos, eramusque captivi, illius iugō subditi. Verum Salvatoris gratia ejus cornu contrivit, et superbiam attenuavit. Triumphavit enim principes, et potestates, et mundi rectores, et adversarias virtutes, **667** eripuitque nos, et illius vinculis expeditivit. Excitavit Ecclesiam nostram vere sanctam, et fama nobilem civitatem, latam et longissimam, quam cum fructu incolimus homines, et jumenta, hoc est verbo Dei instituti jam, et qui ad hunc terminum nondum pervenerunt, pervenient autem, et sacra doctrina adhuc imbuuntur. Habitamus civitatem, quam munit ipse Christus viribus, quantas oratio complecti nulla potest, urens adversarios, et gloria sua implens, et quasi in medio habitantium stans, quibus id promisit, in hæc verba: «Ecce ego vobis eum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi ¹².» Huius sanctæ civitatis meminit alii cubi propheta quoque Isaías, his verbis: «Oculi tui videbunt Jerusalem, civitas dives, tabernacula quae non commovebuntur, neque movebuntur paxilli tabernaculi ejus, neque funeuli ejus disrumpentur ¹³.» Et ipsam sic alloquitur. «Dilata locum tabernaculi tui, et tentoriorum tuorum. Fige, ne parcas, adhuc ad dexteram et sinistram dilata ¹⁴.» Dilatatur enim Ecclesia Christi, et in immensum extenditur, innumerabiles semper ipsum adorantes suscipiens.

VERS. 6, 7. O, o fugite de terra aquilonis, dicit Dominus : quia de quatuor ventis cœli congregabo vos, dicit Dominus. In Sion salvantini, qui habitatis filiam Babylonis.

XII. Ingemiscit quadammodo super illos qui captivi fuerant, ut serumna intolerabili exercitis : atque etiam de cætero decadere Chaldaeorum terra bortatur, quod illis jam istud facere nemine vetante licet, D ei ipse hostium impressionibus dispersos colligat. Filiam porro Babylonis et terram aquilonis Chaldaeorum regionem nominat. Metropoles enim aliis urbibus sibi subjectis instar matrum sunt. Chaldaeorum vero regio aquilonem inter et orientem sita est. Et ista quidem a nobis secundum historiam dicta rursum tunto. μὲν τῷ μὲν, ὡς πρὸς γε τὰ ἐκ τῆς ιστορίας εἰρήσω

Transit autem sermo ad considerationem spiritualem, et personam Salvatoris deinceps insinuat, dulci affectu veluti liquefentis, et propemodum illacrymantis mortalibus, quia omnes ad tyrannum Satanam in coleendum properant, et illi serviant servitulum adeo

¹² Matth. xxviii, 20. ¹³ Isa. xxix, 20. ¹⁴ Isa. LIV, 2.

do contra eos acui cornua jubet? Itaque acuuntur quidem, non tamen contra Israel, sed contra semelipsa. In se mutuo namque insurrexerunt, Assyrios ac Babylonios Persae et Medi bello laccessiverunt Cyro regnante, ut supra dictum est. Quamobrem nisi exacta fuissent cornua, et expugnati Babylonii, non fuisset servitus abgalutus Israel, non exemptus vinculis et miseria intolerabili. Quatuor itaque fabri cornua acuentes in manibus eorum, hoc est habentium ea, sive victorum, ut reges Persarum intelligamus, intelligi possunt angeli, decentissime ad Dei iussa conficienda constituti. Hoc igitur erat subigit Babylonios, et sub imperium Persarum Medorumque redigi de quibus alibi universorum Dominus ait: « Sanctificati sunt, et ego adduco eos; gigantes veniunt implere furorem meum, gaudentes simul et superbientes »^{21.}

νοῦμεν βασιλέας, νοηθεῖεν δύγγειος, τὸ δοκοῦν Θεῷ ἀποπεράνειν εὗ μάλα προστεταγμένοι. Τοῦτο ἦν ἄρα τὸ ἀλώνι τὴν Βασιλωνίων, καὶ ὑπὸ χείρᾳ γενέσθαι. Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὧν ἐπέρωθι πού φησιν ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης· «Ἡγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγώ ἄγω αὐτοὺς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν θυμὸν μου, χαίροντες ἂμα καὶ ὀδρίζοντες.»

666 CAP. II.

Vers. 4, 5. *Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce vir, et in manu ejus funiculus geometricus. Et dixi ad eum: Quo tu vadis? Et dixit ad me: Ut dimeter Jerusalem, et videam quanta latitudo ejus est et quanta longitudo. Et ecce angelus qui loquebatur in me, stabat, et angelus alius egrediebatur in occursum ejus, et dixit ad eum, dicens: Frugifera habitabitur Jerusalem a multitudine hominum et jumentorum quae in medio ejus, et ego ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in gloriam ero in medio ejus.*

XI. Non esse exacta cornua contra Israelem, sed contra eos potius qui Hierosolymam atque etiam Iudeam everterunt ac lacerarunt, proxime superior visio planissime demonstrat. Elevat siquidem rursum oculos propheta, non utique corporis, sed interiores potius, et qui intelligentia percipiuntur. Tum quemdam se vidiisse ait forma, et habitu viri, funiculum tenentem geometricum, quem percunctatus est, cuius rei gratia veniret et quid sibi proposueret. Eo respondente, velle metiri Jerusalem.

• • • • (1) incenso autem et ipso
divino templo, perque totam Judæam domibus et
urbibus excisis, eam rursus erectum iri, spes aliquo
modo perierat. Ostendit ergo Deus, cornibus exacu-
tis, hoc est gentibus, sive regnis inter se bellige-
rantibus resurrecturum Israel, et habitandam de
integro jam dilatatalem Jerusalem, divina virtute mu-
nitam, supernisque favoribus velut inexpugnabili

Α ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ δργίζομαι δπὶ τὰ
ἴθιν τὰ συνεπιτιθέμενα. 'Ανθ' ὧν ἐγώ μὲν ὡργίσθην
δλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. »Ο δὲ, δλίγα
καὶ συμμέτρως ὡργισμένος, καὶ ζῆλον ἐπαφίεις τοῖς
πεπορθηκόσιν, δτι παρὰ λόγου δεδράκασι τὰ εἰς τοὺς
ἀλόντας τολμήματα, πῶς δξύνεσθαι κατ' αὐτῶν κε-
λεύει τὰ κέρατα; Οὐκοῦν δξύνονται μὲν, πλὴν οὐ
κατά γε τοῦ 'Ισραὴλ, ἀλλὰ κατὰ σφῶν αὐτῶν. Κατ-
εξανέστησαν γὰρ ἀλλήλων, καὶ πεπολεμήκασιν 'Ασ-
συρίοις τε καὶ Βαβυλωνίοις Πέρσαι καὶ Μῆδοι, Κύ-
ρου βεβασιλευκότος, καθάπερ ἡδη προείρηται. Οὐχ-
οῦν, εὶ μῇ ᾧ ἔκνυθη τὰ κέρατα, καὶ ἐπεπόρθητο τὰ
Βαβυλωνίων, οὐχ ἀν ἀπήλλακτο δουλείας δ 'Ισραὴλ,
οὐχ ἀν ἀνείθη δεσμῶν, καὶ τῆς ἀφορήτου ταλαιπω-

Βρίας. Οι τοινύν τέσσαρες τέκτονες, οι τὰ κέρατα
των αὐτά, ήτοι τῶν χραστίν αὐτῶν, τουτέστι τῶν ἔχον-
των αὐτά, ἢτοι τῶν χραστούντων, ἵνα τοὺς Περσῶν
ῷ ἀποπεράνειν εἴ μάλα προστεταγμένοι. Τοῦτο ἦν
έσθιαι. Περσῶν τε καὶ Μῆδων, περὶ ὧν ἐτέρωθι πού
ἴηται ἐγώ ἄγω αὐτοὺς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν

КЕФАЛ. В.

Καὶ ἡρα τοὺς ὁρθαλιμούς μου, καὶ εἰδος, τὰ
Ιδοὺ ἀνήρ, καὶ ἐτῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον γεωμε-
τρικόν. Καὶ εἶπα πρὸς αὐτὸν· Ποῦ σὺ πορεύῃ;
Καὶ εἶπε πρὸς με· Διαμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ,
τοῦ Ιδεού πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ἔστι καὶ
πηλίκον τὸ μῆκος. Καὶ Ιδοὺ δὲ ἀγγελος δὲ λαλῶ
C ἐτῇ ἐμοὶ εἰστήκει, καὶ ἀγγελος ἑτερος ἐξεπορεύετο
εἰς συνάντησιν αὐτῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Λέ-
γω· Κατάκαρπος κυποικηθήσεται Ἱερουσαλήμ
ἀπὸ πλιθους ἀνθρώπων, καὶ κτηνῶν ἐτῷ μέσῳ αὐ-
τῆς, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος
πιρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἔσομαι ἐτῷ μέσῳ
αὐτῆς.

ΙΑ'. "Οτι μη κατά τού 'Ισραήλ ὠξύνθη τὰ κέρατα,
κατ' ἔκεινων δὲ μᾶλλον, οὐ εἰλόν τε καὶ πεπορθήκασι
τὴν 'Ιερουσαλήμ, καὶ μέντοι τὴν 'Ιουδαίαν, ή γείτων
ὅρασις ἐκδεῖξειν δύν, καὶ μάλα εὐκόλως. Αἱρει γάρ
πάλιν τοὺς ὀφθαλμούς δὲ προφήτης, καὶ οὐχὶ δῆ πάν-
τως τοὺς τοῦ σώματος, τοὺς δὲ μᾶλλον καὶ νοητούς.
Εἴτα τινα τεθεῖσθαι φησιν ἐν ἀνδρὸς σχήματι, σχοι-
νίον κατέχοντα γεωμετρικόν· ἕρετο δὲ πάλιν ἐφ' ὅτῳ
Δ τε βραδίζει, καὶ τίς δὲ σκοπὸς αὐτῷ. Τοῦ δὲ δῆ φά-
σκοπούς διαυτοῦσας τὴν 'Ιερουσαλήμ.

.... ἐμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου ναοῦ, καὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν οἰκων τε καὶ πόλεων ἀνατετραμμένων, ἀνήρητο πας ἡ ἑλπὶς τοῦ καὶ εἰσ-
αῦθις αὐτὴν ἀνασφῆλας δύνασθαι. Δείκνυσιν σὺν Θεῖς,
ὅτι τῶν χεράτων παρωξυμμένων, τουτέστι τῶν ἔθνων,
ἥτοι τῶν βασιλείων, καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον
συγκεκριτηκότων, ἀνεθήσεται: μὲν Ἱεραχὴ, οἰκήσει
δὲ πάλιν κατευρυνθεῖσαν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θεῖο

31 Isa. xiii, 3.

(1) Suspicio minus quam pro lacunæ spatio, aut forte etiam nihil ad sententiam omissum. *Interpres.*

δυνάμει πεπυργωμένην, καὶ οἰον ἀμάχῳ φλογὶ ταῖς Α θλίμμα circumseptam. Currit ergo angelus ut metatatur Jerusalem, ejusque latitudinem et longitudinem quasi definiat. Et hæc quidem historice.

Φαίην δ' ἀν δι τι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ νοοῖσθαι ἀν εἰκότως ἡ ὅρασις. Τετυρανεύκει μὲν γάρ κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς τῶν δυτῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γεγόναμεν αἰχμάλωτοι, ταῖς ἔκεινου ζυγοῖς ὑπενηγμένοι. Ἀλλ' ἡ τοῦ Σωτῆρος χάρις συνέτριψε μὲν τὸ ἔκεινου κέρας, κατελέπτενε δὲ τὴν ὑπεροφίαν. Τεθριάμβευκε γάρ ἄρχας τε καὶ ἔκουσίας καὶ κομοκράτορας, τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, ἐξελεπτο δὲ τὴν ἡμᾶς, καὶ τῶν ἔκεινου δεσμῶν ἀπέλυσεν. Ὅγειρεν ἡμῶν τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἄγλαν ἀληθῶς καὶ διαδότον πόλιν, τὴν εὑρεῖαν καὶ εὐμηκεστάτην, τὴν κατακάρπως φύκηκαμεν ἀνθρώποι τε καὶ κτήνη, τουτέστιν οἱ λελογαμένοι τε ἡδη, καὶ οἱ μήπα πρὸς τοῦτο ἤκοντες μέτρου, μέλλοντες δὲ καὶ μυσταγωγούμενοι. Κατωκήκαμεν πόλιν, ἥν αὐτὸς τειχίζει Χριστὸς, ἀφρήτοις δυνάμεσι καταφλέγων τοὺς ἀνθεστηκτας, καὶ τῆς ἕαυτοῦ δόξης ἀναπιμπλῶν, καὶ οἰον ἐστηκάν ἐν μέσῳ τῶν οἰκούντων, οἵτις ἐπηγγέλετο λέγων· « Ἰδοὺ ἔγώ μεθ' ὑδάν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. » Ταύτης τῆς ἀγίας πόλεως διεμέμνητο που καὶ ὁ προφῆτης Ἡσαΐας, λέγων· « Οἱ ὄφθαλμοὶ σου ἤφονται Ἱερουσαλήμ, πόλις πλούσια, σκηναὶ αἱ οὖ μή σεισθῶσιν, οὐδὲ οὐ μή σαλευθῶσιν οἱ πάσσαλοι τῆς σκηνῆς αὐτῆς, οὐδὲ τὰ σχηνία αὐτῆς οὐ μή διαρραγῶσιν. » Καὶ πρὸς αὐτὴν ἔξ φησι· « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαῖων σου. Πήξον, μή φεισῃ· ξεῖ εἰς τὰ δεξιά καὶ εἰς τὰ αριστερά ἐκπέτασον. » Κατευρύνεται γάρ τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ, καὶ εἰς ἀπειρον ἐκτείνεται, ἀναριθμήτους ἀεὶ δεχομένη τοὺς προσκυνοῦντας αὐτῶν.

Ὦ, ὁ φεύγετε ἐκ τῆς βορρᾶ, λέγει Κύριος, διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀρέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάδω ὑμᾶς, λέγει Κύριος. Εἰς Σιών ἀρασώζεσθε οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλωνος.

ΙΒ'. Ἐπιστυγνάζει μὲν ὕπερ τοῖς παθοῦσι τὴν αἰχμαλωσίαν, ὡς δύσοιστον ἀνατεῖται τὴν ταλαιπωρίαν, καὶ δῆ καὶ ἀπονοσθίζεσθαι καλεύει λοιπὸν τῆς Χαλδαίων χώρας, ὡς ἐνὸν ἡδη τοῦτο δρᾶν αὐτοῖς, ἀξείργοντος οὐδενὸς, αὐτοῦ τε συλλέγοντος ἐκ τόπου παντὸς τῶν τῶν πολεμίων προσθολαῖς κατεσκεδίσμένους. Θυγατέρα δὲ Βαβυλῶνος, καὶ γῆν τοῦ βορρᾶ, τὴν τῶν Χαλδαίων χώραν δονομάζει. Άλλο γάρ μητροπόλεις ἐν τάξις μητέρων τέθεινται ταῖς διλασίς, αἱ πράττοντες ἀν ὑπ' αὐταῖς. Βορειότερά δὲ πως καὶ πρὸς τὴν κειμένην, τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα. Καὶ ταῦτι πάλιν.

Μεταφορεῖ δὲ ὁ λόγος εἰς θεωρίαν τὴν πνευματικὴν, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡδη πως εἰσκρίνεται πρόσωπον, καταγλυκινομένου τρόπου τινά, μόνον δὲ οὐδὲ καὶ ἐπιδικρύοντος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοις τὸ πάντας τὴν τοῦ τυραννήσαντος Σατανᾶ λατρείαν ὑπο-

Affirmaverim porro etiam de ipsa Christi Ecclesia visum hoc apte explicari posse. Exercuerat enim tyrannidem Satanás in mortales universos, eramusque captivi, illius iugo subditi. Verum Salvatoris gratia ejus cornu contrivit, et superbiam atenuavit. Triumphavit enim principes, et potestates, et mundi rectores, et adversarias virtutes, 667 eripuitque nos, et illius vinculis expeditiv. Excitavit Ecclesiam nostram vere sanctam, et fama nobilem civitatem, latam et longissimam, quam cum fructu incolimus homines, et jumenta, hoc est verbo Dei instituti jam, et qui ad hunc terminum nondum pervenerunt, pervenient autem, et sacra doctrina adhuc imbuuntur. Habitamus civitatem, quam munit ipse Christus viribus, quantas oratio complecti nulla potest, urens adversarios, et gloria sua implens, et quasi in medio habitantium stans, quibus id promisit, in hæc verba: « Ecce ego vobis cum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi ». Huic sanctæ civitatis meminit alii cubi propheta quoque Isaías, his verbis: « Oculi tui videbunt Jerusalem, civitas dives, tabernacula que non commovebuntur, neque movebuntur paxilli tabernaculi ejus, neque funiculi ejus disrumpentur ». Et ipsam sic alloquitur. « Dilata locum tabernaculi tui, et tentoriorum tuorum. Fige, ne parcas, adhuc ad dexteram et sinistram dilata ». Dilatatur enim Ecclesia Christi, et in immensum extenditur, innumerabiles semper ipsum adorantes suscipiens.

VERB. 6, 7. O, o fugite de terra aquilonis, dicit Dominus : quia de quatuor ventis cœli congregabu vos, dicit Dominus. In Sion salvantini, qui habitatis filiam Babylonis.

XII. Ingemiscit quodammodo super illos qui captivi fuerant, ut ærumna intolerabili exercitis : atque etiam de cætero decadere Chaldaeorum terra bortatur, quod illis jam istud facere nemine vetante licet, D et ipse hostium impressionibus dispersos colligat. Filiam porro Babylonis et terram aquilonis Chaldaeorum regionem nominat. Metropoles enim aliis orbibus sibi subjectis instar matrum sunt. Chaldaeorum vero regio aquilonem inter et orientem sita est. Et ista quidem a nobis secundum historiam dicta rursus sunt. μὲν ημῖν, ὡς πρὸς γε τὰ ἐκ τῆς Ιεροπλας εἰρήθω πάλιν.

Transit autem sermo ad considerationem spiritualem, et personam Salvatoris deinceps insinuat, dulci affectu veluti liquecentis, et prope inodorum illacrymantis mortalibus, quia omnes ad tyrannum Satanam colendum properent, et illi serviant servitutem adeo

¹⁹ Matth. xxviii, 20. ²⁰ Isa. xxxiii, 20. ²¹ Isa. LIV, 2.

ium item, ut, dum ejus voluntati obsequuntur, magno A δραμεῖν, καὶ δουλείαν ἀνατέηναι τὴν αὐτῷ σκληράν, et gravi onere premi videantur. **668** Est igitur illis auctor aufugiendi, ut ex terra aquilonis, hoc est ex terra frigida : ut hinc affectionem quamdam morumque constitutionem mundanam cogitemus, quam si quis habuerit, ipsamque visus fuerit habitare, non erit spiritu servens, nec habebit in se habitans ignitum Dei verbum. Psallit namque alicubi David : « Ignitum eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit illud ». Quocirca qui servidum et ignitum Dei eloquium non habet, frigidus et mortuus est. Propter abundantiam enim iniquitatis fore ut refri-gescat charitas multorum, etiam Christus dixit ». Filia vero Babylonis peccatum appellabitur : et per quam apposite, si verum est, ea voce confusionem significari. Erit igitur peccare negotium animi nondum constituti et firmati : sed confusi potius, et quodammodo inclinationibus ad vitia temulentii. Recedendum itaque quasi de terra aquilonis, a frigida et mortua affectione animi, et transendum in Sion, hoc est ad veram speculam, ut intelligamus Ecclesiam Christi, in qua versantes videbimus voluntatem Dei, et doctrinam de sancta consubstantiali-que Trinitate expendemus, et ipsum Christum inveniemus nos omnino modis congregantem, spiritualique vinculo ad concordiam colligantem. Dixit enim de nobis : « Quia et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere, et erit unus ovile et unus pastor ». »

Vers. 8. Quia haec dicit Dominus omnipotens : Post gloriam misit me ad gentes quae spoliaverunt vos, quia qui tangit vos, quasi tangens pupillam oculi sui.

XIII. Christum etiam veteribus populis auxilia-rium et liberatorem suis, nemo studiosus veritatis vocare in dubium potest. Si enim ipse erat illa petra ²⁸, sicut undum in solitudine Israelem potans ²⁹, et ipse est per quem omnia a Deo et Patre accep-tinus, nequitiam dubitandum quin per ipsum quoque omnis liberatio omni tempore et omne genus auxillii administratum sit. Jam vero his verbis ipsum in fine justificatos et sanctificatos in spiritu alloqui, et incarnationis modum ostendere dicimus. Post glo-riam enim missum se ait, nec potest orationis vani-tatem adhibere ullo modo. Si enim cum in forma Dei Patris esset, qui ex ipso et in ipso est Deus Verbum, non rapinam arbitratus est, esse se æqua-lem Deo, **669** sicut scriptum est nihilominus ad formam servi devenit, et humiliavit semetipsum, factus similis nobis ³⁰, et quomodo non post gloriam ipsi summopere congruentem factus est ? Quia igitur causa fuit ut temporalem ignominiam pateretur ? Quia venit spoliatum spoliatores, et qui degentes in terris, id est nos jugo suo subjecerant, quos mali-

δραμεῖν, καὶ δουλείαν ἀνατέηναι τὴν αὐτῷ σκληράν, ὡς τοῖς ἐκείνου θελήμασιν ὄρθρας κατηγθεσμένους. Προτρέπει τοίνυν ἀποδραμένων ὡς ἐκ γῆς βορρᾶ, τοut-έτιν ὡς ἀπὸ χώρας τῆς κατεβυγμένης, ἵνα τούτου πλαγίως διάθεσιν τίνα, καὶ ἥθων κατέστασιν ἐννοῶ-μεν κοσμικήν, ἢν εἴπερ τις ἔχοι, καὶ αὐτὴν ὁρῶτο κατοικῶν, οὐχ ἀν εἰν τῷ πνεύματι ζῶν, οὐδὲ ἀν ἔχοι κατοικον ἐν ἑαυτῷ τὸν διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον. Ψάλλει γάρ που πρὸς Θεὸν διὰ Δαΐδος. « Πεπυρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόρα, καὶ ὁ δοῦλος σου ἡγάπησεν αὐτό ». Οὐκοῦν δὲ τὸν ζέοντα καὶ διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἔχων, ἀπεψυγμένος ἀν εἰη καὶ νεκρός. Καταλυγήσεσθαι γάρ τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, ἐφη Χριστός. Καὶ ἡ θυγάτηρ δὲ Βαβυλῶνος ἡ ἀμαρτία λελέξεται, καὶ μάλα εἰκότως, εἴπερ ἔστιν ἀληθές, ὡς ἔρμηνεύεται μὲν σύγχυσις, ἡ Βαβυλὼν. Εἴη δὲ ἀν Ἑργον τὸ πλημ-μελένην, οὐχὶ νοῦ καθεστηκότος καὶ ἐργεισμένου, συγκεχυμένου δὲ μᾶλλον, καὶ οἰονεπώς καταμεθύνον-τος ταῖς εἰς φαυλότητα ρόπαις. Δεῖ δὴ οὖν δρά ἀπο-φοιτᾶν ὡς ἐκ γῆς βορρᾶς τῆς ἀπεψυγμένης καὶ νε-κρᾶς τοῦ νοῦ διαθέσεως, μεταφοιτᾶν δὲ εἰς Σιάν, τουτέστιν εἰς τὸ ἀληθινὸν σκοπευτήριον, ἵνα νοῶμεν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ἐν ᾧ γενοντες κατοικούμεθα τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ καὶ δόμουσιν Τριάδι πειραθρήσομεν λόγους, καὶ αὐτὸν εὑρήσομεν ἐκ παντὸς ἡμᾶς τρόπου συναγείροντα Χριστὸν, καὶ συνδέοντα πνευματικῶς εἰς δόμοφυλάκιαν. « Εφη γάρ περὶ ἡμῶν ». « Οτι καὶ ἄλλα προβατα ἔχω, οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς ἀλητῆς ταύτης, κάκεινά με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ γενήσεται μία ποιμνή καὶ εἰς ποιμήν ». C

Διότι τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ. « Οὐλοίς δέξῃς ἀπέσταλκέ με ἐπὶ τὰ διθυρά τὰ σκυλεύσαντα ψυᾶς, διότι οἱ ἀπτόμενος ψυῶν ὡς οἱ ἀπτόμενος τῆς κόρης τοῦ δρθαλμοῦ αὐτοῦ ».

II°. « Οτι μὲν ἐπήμυνε τε καὶ ἐλυτροῦτο Χριστὸς καὶ τοὺς πάλαι λαοὺς, ἐνδοιάσειν ἀν οὐδεὶς, εἰ γε νοῦν ἔχει τῆς ἀληθείας τὸν ἐραστήν. Εἰ γάρ αὐτὸς ἦν ἡ πέτρα, δεδιψκότα κατὰ τὴν Ἱρημον ποτίζων τὸν Ἰσραὴλ, καὶ αὐτὸς ἔστιν ὁ δι’ οὗ τὰ πάντα παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, πῶς ἔστιν ἀμφιβάλλειν, ὅτι δι’ αὐτοῦ καὶ πᾶσα λύτρωσις κατὰ πάντα καιρόν, καὶ ἄπας ἐπικουρίας ἐπράττετο τρόπος ; Πλὴν δὲ γε τούτῳ φαμὲν τοῖς ἐν πλούτοις δεδικειαμένοις, καὶ τῇς ἁναθρωπήσεως κατασηματίνειν τρόπον. Όντος γάρ δέξης ἀπεστάλθαι φησι, καὶ φευδεπή-σειν ἀν οὐδαμῶς. Εἰ γάρ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχων δὲ ἐκ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ Θεὸς Λόγος, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἵστα Θεῷ, καθά γέγραπται, καθίκετο δὲ καὶ εἰς δούλου μορ-φὴν, καὶ τεταπείνωκεν ἐαυτὸν, γενόμενος καθ’ ἡμᾶς » πῶς οὐκ ὁπίσω γέγονε τῆς δοτί μάλιστα πρεπούστης εὐκλείας αὐτῷ ; Τίς οὖν ὁ λόγος τοῦ χρῆναι παθεῖν αὐτὸν τὴν πρόσκαιρον ἀδοξίαν ; Ἀφίκετο μὲν γάρ σκυλεύσων τοὺς πεπορθηκότας, καὶ τοῖς σφῶν κύτων

²⁸ Psal. cxviii, 140. ²⁹ Matth. xxiv, 12. ³⁰ Joan. x, 16. ³¹ I Cor. x, 4. ³² Num. xx, 2 seqq.

³³ Psal. ii, 6-8.

ὑπενεγκόντας ζυγοῖς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τοιτέστιν οὓς αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἀσέτως κατελήξοντο. Σχυλεύονται δὲ νῦν, τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ συγκομίζοντος ἡμᾶς διὰ τῆς πίστεως εἰς ἑαυτὸν, καὶ ἴδιους ἰστάντος προσκυνητὰς, τοὺς ταῖς παρ' ἔκεινων πλεονεξίαις πεφορτισμένους, καὶ τοσαύτην ἡμῖν παρέχοντος τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε τὸν ἐθέλοντα λυπεῖν, μονονοχλῷ τῆς Ιδίᾳ ἀπτεσθαι κύρης. Περιτρέπεται γάρ ἀεὶ περ εἰς πᾶν τούναντίον τῶν πραγμάτων ἡ ἔκβασις τοῖς διώκουσι τὴν Ἐκκλησίαν, λέγοις δὲ ἀντὶ ἐκάστῳ τὸ ἐν Ψαλμοῖς· « Λάκκον δρυεῖ, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βρύθρον δὲ εἰργάσατο ἀπιστρέψει δὲ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται. » "Αψεται δὴ οὖν ἑαυτοῦ, φησιν, δὲ ταῖς τῶν ἐμοὶ πεπιστευκότων ἐπιβουλεύων ψυχαῖς. Τοῦτο τοὶ φησι καὶ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς· « Μή ἀπτεσθε τῶν Χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. » — « Εἰ γάρ ἐσμεν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέλους, » πῶς ἀντὶ πρόστοις φιλαμαρτήμοσι τὸ ἴδιον σῶμα; ἢ πῶς ἀνέξεται κακῶν ἀναπτυμπλὴν τὰ μέλη; Μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἀν τὴν ἐσχάτην ἀποίσεταιν δίκην, οἱ τοῖς ὑπὲρ αὐτῷ γεγονότιν ἀνοσίως ἐπιβουλεύοντες;

Διότι ίδιον ὁ γὰρ ἐπιγέρων τὴν χεῖρα μου ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἔσορται σκῦλα τοῖς δουλεύοντιν αὐτοῖς, καὶ γνώσεσθε διότι Κύριος παντοχράτωρ ἐξαπέσταλκε με.

ΙΔ. Ἡψατος γάρ τῶν καστοριάρων τοῦ αἰώνος τούτου Χριστὸς, καὶ ἀφορήτῳ χειρὶ τὰς τοῦ μιασμόνου δράκοντος συνέτριψε κεφαλὰς, καὶ δέδωκεν ἡμῖν « πατεῖν ἐπάνω δρεῶν καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. » Καὶ οἱ ποτὲ δεινοί, καὶ παγχάλεποι, καὶ δυσάντητον ἔχοντες τὴν προσβολὴν, γεγόνασι σκῦλα τοῖς δεδουλευκόσιν αὐτοῖς. Ἡμεῖς γάρ οἱ πάλαι ταῖς ἀμαρτίαις τυραννούμενοι, δεδικαιώμεθα μὲν ἐν Χριστῷ, ἀφίγμεθα δὲ ἡδη πρὸς τοῦτο λοιπὸν εὐθυμίας πνευματικῆς, ὡς διαπρέπειν δύνασθαι διὰ πάσης ἀρετῆς, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ τε καὶ ἀγγελικὸν κατορθῶσαι βίον, εἴτα χαρισμάτων ἀναπτύμασθαι τῶν παρ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν ἑξουσίαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ δαιμονίων ἀνοσίων ἐπιτιμῆν, ὑποστρωνύντος Χριστοῦ, καὶ συντρίβοντο; ὑπὸ πόδας ἄγίων αὐτῶν τε τὸν Σατανᾶν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτῷ δυνάμεις πονηρίας. Καθ' ἑτερον δὲ τρόπον σκυλεύσειν ἀν τις τοὺς ποτὲ κεκρατηκότας. « Οτε γάρ τῶν ίδιων καταθλοῦμεν παθῶν, καὶ τοῦ παντὸς ἀξιῶν ποιούμεθα λόγου, τὸ κρατεῖν ἡδονῶν κοσμικῶν τε καὶ αρχικῶν, καὶ ἀπάσης ἐκτόπου καὶ μυσαρᾶς ἐπιθυμίας, τότε τοὺς κεκρατηκότας ποτὲ νενικήσαμεν, κανὸν δωμεν ἑαυτοὺς γεγονότας ἐν τούτοις. Τότε δηλ., τότε γνωσόμεθα καὶ διὰ πείρας αὐτῆς, διὰ θεός ὅν ὁ Λόγος, ἀπεστάλη μετὰ σαρκὸς εἰς τὸνδε τὸν κόσμον παρὰ τὸν Θεού καὶ Πατρὸς, καὶ διποσαν δόξης γέγονεν οὐχ ἐπέρου του χάριν, ἢ ἵνα δεσμεύῃ τὸ

A genit et adversariis potestates impotenter deprædictantur. Nunc vicissim spoliantur, Christo omnium nostrum Salvatorem nos in ipso congregante per fidem, et adoratores suos illorum potentia et dominatione afflictatos institente, tantumque securitatem afferente ut qui nobis exhibere molestiam conetur, tantum non pupillam suam tangat. Semper enim persecutoribus Ecclesiæ conatus ipsorum in caput reciderunt, et possit super unoquoque dici quod exstat in Psalmis: « Lacum aperuit, et effudit eum, et cadet in soveam quam fecit; convertetur labor ejus in caput ipsius, et in verticem ejus iniquitas ipsius descedet⁴¹. » Tantet igitur se, inquit, qui animabus in me creditum insidiatur. Hoc igitur per Psalmistam dicit: « Nolite tangere christos in meos, et in prophetis meis nolite malignari⁴². » — « Si enim sumus corpus Christi, et membra de membro⁴³ (1), » quomodo corpus suum peccatoribus objicerit? aut quomodo membra sua malis cumulari sustinuerit? Imo, quomodo non ultima luant supplicia, qui servis ejus scelerate insidias moluntur?

Vers. 9. Quia ecce ego infero manum mihi super eos, ei erunt praedæ his qui servierant eis, et cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me.

XIV. Tetigit enim rectores mundi hujus Christus, manuque intoleranda cruenti draconis capita contrivit⁴⁴, deditque nobis « calcare supra serpentes et scorpones, et super omnem virtutem iuunici⁴⁵. » Et qui erant aliquando formidabiles et atrocissimi, quibusque obviam iri non poterat, facti sunt spolia servis suis. Nos enim qui quondam peccatorum tyrannide patiebamur, justificati quidem sumus in Christo⁴⁶, et jam ad tantam securitatem spiritualem pervenimus, ut omni virtute possimus excellere, et in Christo vitam angelicam probe vivere; deinde charismatis ejus repleri, et accipere potestatem contra spiritus immundos, et dæmones increpare, 670 substernente Christo, et ipsum Satanam, virtutesque illius malignas, sub pedibus sanctorum conterente⁴⁷. Alia insuper via spoliare victores licet. Quando enim concitatos aniniorum monstrorum multas oppugnamus, et mundanas, carnalesque voluptates, et quamvis a ratione aversam, et exescrandam voluptatem vincere in magnis numeris, tunc victores vicimus, etiam si nos ipsis fuisse obnoxios videamus. Tunc, tunc ipsa quoque experientia discemus, quod Deus Verbum carnem induitus in hunc mundum a Deo et Patre missus, nec alia de causa post gloriam facilius sit, quam ut alligaret quod contritum erat, et confirmaret infirma, et dejecta erigeret, et quod erat debile corro-

⁴¹ Psal. vii, 16, 17. ⁴² Psal. civ, 15. ⁴³ I Cor. xii, 27. ⁴⁴ Gen. iii, 15. ⁴⁵ Luc. x, 19. ⁴⁶ I Cor. vi,

11. ⁴⁷ Marc. vi, 7.

(1) In Graeco est ex μέρους, ex parte, ut etiam in Novo Testamento.

do contra eos acui cornua jubet? Itaque acuuntur quidem, non lauen contra Israel, sed contra semetipsa. In se mutuo namque insurrexerunt, Assyrios ac Babylonios Persar et Medi bello laccessiverunt Cyro regnante, ut supra dictum est. Quamobrem nisi exacta fuissent cornua, et expugnati Babylonii, non fuisset servitute absolutus Israel, non exemplus vinculis et miseria intolerabili. Quatuor itaque fabri cornua acuentes in manibus eorum, hoc est habentium ea, sive victorum, ut reges Persarum intelligamus, intelligi possunt angeli, decentissime ad Dei jussa conficienda constituti. Hoc igitur erat subigi Babylonios, et sub imperium Persarum Medorumque redigi de quibus alibi universorum Dominus ait: « Sanctificati sunt, et ego adduco eos; gigantes veniunt implere furorem meum, gaudentes simul et superbientes ^{21.} »

νοῦμεν βασιλέας, νοηθεῖεν δῆγγελοι, τὸ δυοκοῦν Θεῷπάποπεραίνεν εὗ μάλα προστεταγμένοι. Τοῦτο ἦν
ἄρα τὸ ἀλῶναι τὴν Βασιλωνίων, καὶ ὑπὸ χείρα γενέσθαι Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὧν ἐτέρωθι πού
φησιν ὁ τῶν ὅλων Δεσπότης· « Ἡγιασμένοι εἰσὶ, καὶ ἐγώ δῶν αὐτοὺς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν
υμέδον μου, χαίροντες ἄμα καὶ ὑερβάζοντες. »

666 CAP. II.

VERS. 4, 5. *Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce vir, et in manu ejus funiculus geometricus. Et dixi ad eum: Quo tu vadis? Et dixit ad me: Ut dimetiar Jerusalēm, et videam quanta latitudo ejus et et quanta longitudo. Et ecce angelus qui loquebatur in me, stabat, et angelus alius egrediebatur in occursum ejus; et dixit ad eum, dicens: Frugifera habitabitur Jerusalēm a multitudine hominum et jumentorum quae in medio ejus, et ego ero illi, dicit Dominus, murus ignis in circuitu, et in gloriam ero in medio ejus.*

XI. Non esse exacta cornua contra Israelem, sed contra eos potius qui Hieroslymam atque etiam Iudeam everterunt ac lacerarunt, proxime superior visio planissimo demonstrat. Elevat siquidem rursum oculos propheta, non utique corporis, sed interiores potius, et qui intelligentia percipiuntur. Tum quedam se vidisse ait forma, et habitu viri, funiculum tenentem geometricum, quem percunctans est, cuius rei gratia veniret et quid sibi proposueret. Eo respondentem, velle metiri Jerusalem

• • • • • . (1) incenso autem et ipso
divino templo, perque totam Judæam dominibus et
urbibus excisis, eam rursus erectum iri, spes aliquo
modo perierat. Ostendit ergo Deus, cornibus excavatis,
hoc est gentibus, sive regnis inter se belligerantibus
resurrecturum Israel, et habitandam de
integro jam dilatatam Jerusalem, divina virtute muniam, supernisque favoribus velut inexpugnabili

Α ζῆλον μέγαν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ὄργιζομαι δπὶ τὰ
ἴθη τὰ συνεπιτίθεμενα. Ἄνθ' ὧν ἐγώ μὲν ὡργισθήν
ἀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. »Ο δὲ, ἀλίγα
καὶ συμμέτρως ὡργισμένος, καὶ ζῆλον ἐπαφεὶς τοὺς
πεπορθῆκσαν, διτὶ παρὰ λόγον δεδράκαστ τὰ εἰς τοὺς
ἀλόντας τολμήματα, πῶς δέχεσθαι κατ' αὐτῶν κε-
λεύει τὰ κέρατα; Οὐκοῦν δέχνονται μὲν, πλὴν οὐ
κατά γε τοῦ Ἱσαοῦ, ἀλλὰ κατὰ σαῶν αὐτῶν. Κατ-

Β πλας. Οι τοίνυν τέσσαρες τέκτονες, οι τά κέρατα παραθήγοντες ἐν χερσὶν αὐτῶν, τουτέστι τῶν ἔχοντων αὐτὰ, ἢτοι τῶν κρατούντων, ἵνα τοὺς Περσῶν

ἡ ἀποπεραίνειν εὗ μάλα προστεταγμένοι. Τοῦτο ἦν
σθαι· Περσῶν τε καὶ Μήδων, περὶ ὧν ἐτέρῳ πού
ἔγινε ἄγων αὐτοὺς, γίγαντες ἔρχονται πληρῶσαι τὸν

КЕФАЛ. В'

Καὶ ἡρα τοὺς ὁφθαλμούς μου, καὶ εἰδον, ταὶ^τ ιδού ἀνὴρ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ σχοινίον τεωμετρικόν. Καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν· Ποῦ σὺ πορεύῃ; Καὶ εἶπε χρός με· Διαμετρῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ, τοῦ ιδεῖν πηλίκον τὸ πλάτος αὐτῆς ἔστι καὶ πηλίκον τὸ μῆκος. Καὶ ιδοὺ οἱ ἄγγελοι ὃ λαλῶ^τ **εντο εἰστήκει, καὶ ἀγγελος ἑτερος ἐξεπορεύετο εἰς συνάντησιν αὐτῷ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Λέγων· Κατάκαρπος κυποικηθήσεται Ἱερουσαλήμ ἀπὸ πλήθους ἀνθρώπων, καὶ κτηνῶν ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ ἔτω ἐσομαι αὐτῇ, λέγει Κύριος, τείχος πυρὸς κυκλόθεν, καὶ εἰς δόξαν ἐσομαι ἐν μέσῳ αὐτῆς.**

ΙΑ'. "Οτι μή κατά τοῦ Ἰσραὴλ ὥξυνθη τὰ κέρατα,
κατ' ἑκείνων δὲ μᾶλλον, οὐ εἰλόν τε καὶ πεπορθῆκασι
τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ μέντοι τὴν Ἰουδαίαν, ἡ γετεῖν
ὅρασις ἐκδεῖξειεν ἀν., καὶ μάλα εὔκδλως. Άρει γάρ
πάλιν τοὺς ὄφθαλμοὺς δι προφῆτης, καὶ οὐχὶ δὴ πάν-
τως τοὺς τοῦ σώματος, τοὺς δὲ μᾶλλον καὶ νοητούς.
Εἴτα τινα τεθεῖσθαι φησιν ἐν ἀνδρὸς σχήματι, σχοι-
νίον κατέχοντα γεωμετρικόν· ἦρετο δὲ πάλιν ἐφ' ὅτῳ
Δ τε βαδίζει, καὶ τίς δι σκοπὸς αὐτῷ. Τοῦ δὲ δὴ φά-
σκοντος διαιμετοῦσαι τὴν Ἱερουσαλήμ.

· · · · · ἐμπρησθέντος δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου ναοῦ, καὶ τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν οἰκιῶν τε καὶ πόλεων ἀνατετραμμένων, ἀνήρητο πᾶς ἡ ἐλπὶς τοῦ καὶ εἰσ-
αύθις αὐτὴν ἀνασφῆλας δύνασθαι. Δείκνυσιν οὖν Θεός,
ὅτι τῶν κεράτων παρωξυμμένων, τουτέστι τῶν ἔθνων,
ἥτοι τῶν βασιλειῶν, καὶ τὸν πρὸς ἀλλήλους πολεμον
συγκεροτηκότων, ἀνεθήσεται μὲν Ἰσραὴλ, οἰκήσει
δὲ πάλιν κατευρυνθεῖσα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ θεῖα

31 Isa. xiii. 3.

(1) Suspicio minus quam pro lacunæ spatio, aut forte etiam nihil ad sententiam omissum. *Interpres.*

δυνάμει πεπυργωμένην, καὶ οἰον ἀμάχι φολοὶ ταῖς Αἴγαμα circumeptam. Currit ergo angelus ut metatitur Jerusalem, ejusque latitudinem et longitudinem quasi definit. Et hæc quidem historice.

Φαίνεν δ' ἄν ὅτι καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ νοοῦτο ἀν εἰκότας ἡ ὥρασις. Τετυραννεύει μὲν γάρ κατὰ πάντων ὁ Σατανᾶς τῶν δυτῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γεγόναμεν αἰχμάλωτοι, τοὺς ἐκείνους ζυγὸς ὑπενηγμένοι. Ἀλλ' ἡ τοῦ Σωτῆρος χάρις συνέτριψε μὲν τὸ ἐκείνου κέρας, κατελέπτυνε δὲ τὴν ὑπεροφίαν. Τεθριάμβευκε γάρ ἀρχάς τε καὶ ἔξουσίας καὶ χοσμοκράτορας, τὰς ἀντικείμενας δυνάμεις, ἐξελετο δὲ τῆμας, καὶ τῶν ἔκεινου δεσμῶν ἀπέλυσεν. Ἕγειρεν τὴν τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἀγίαν ἀληθῶς καὶ διαθόντον πόλιν, τὴν εὑρεῖαν καὶ εὐμηκεστάτην, ἣν R κατακάρπως φύκηκαμεν ἀνθρώποι τε καὶ κτήνη, τουτέστιν οἱ λελογωμένοι τε ἡδη, καὶ οἱ μήπω πρὸς τοῦτο ἡκοντες μέτρου, μέλλοντες δὲ καὶ μυσταγωγούμενοι. Κατφύκηκαμεν πόλιν, ἣν αὐτὸς τειχίζει Χριστὸς, ἀρρήτοις δυνάμεις καταφλέγων τοὺς ἀνθεστηκότας, καὶ τῆς ἔκαυτοῦ δόξης ἀναπιμπλῶν, καὶ οἰον ἐστηκίους ἐν μέσῳ τῶν οἰκούντων, οἵς ἐπηγγέλλετο λέγων· Ἰδού ἔγώ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. » Ταύτης τῆς ἀγίας πόλεως διεμέμνητο που καὶ δι προφήτης Ἡσαΐας, λέγων· « Οἱ δύθαλμοὶ σου δύσκονται Ἱερουσαλήμ, πόλις πλουσία, σκηναὶ αἱ οὖ μῇ σεισθῶν, οὐδὲ οὐ μῇ σαλευθῶσιν οἱ πάτασαὶ τῆς σκηνῆς αὐτῆς, οὐδὲ τὰ σχινία αὐτῆς οὐ μῇ διαρράγωσι. » Καὶ πρὸς αὐτὴν έξ φησι· « Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου καὶ τῶν αὐλαίῶν σου. Πῆδον, μῇ φείσῃ ἔτι εἰς τὰ δεξιά καὶ εἰς τὰ ἄριστερά ἐκπέτασον. » Κατευρύνεται γάρ η Ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ εἰς ἀπειρον ἐκτείνεται, ἀναριθμήτους ἂει δεχομένη τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν.

Ω, ὁ φεύγετε ἐκ τῆς Βορρᾶ, λέτει Κύριος, διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀρέμων τοῦ οὐρανοῦ συντάξω ὑμᾶς, λέτει Κύριος. Εἰς Σιών ἀρασθε οἱ κατοικοῦντες θυγατέρα Βαβυλώρος.

ΙΒ'. Ἔπιστεγνάζει μὲν ὡς περ τοὺς παθοῦσι τὴν αἰχμαλωσίαν, ὡς δύστιετον ἀνατίλαι τὴν ταλαιπωρίαν, καὶ δῆ καὶ ἀπονοσφίζεσθαι κελεύει λοιπὸν τῆς Χαλδαίων χώρας, ὡς ἐνὸν ἡδη τοῦτο δρῆν αὐτοῖς, ἐξείργοντος οὐδενὸς, αὐτοῦ τε συλλέγοντος ἐκ τόπου παντὸς τοὺς τῶν πολεμίων προσθολαῖς κατεσκεδασμένους. Θυγατέρα δὲ Βαβυλῶνος, καὶ γῆν τοῦ Βορρᾶ, τὴν τῶν Χαλδαίων χώραν δνομάζει. Αἱ γάρ μητροπόλεις ἐν τάξει μητέρων τέθεινται ταῖς ἀλλαις, αἱ πράτιστεν δὲν ὑπ' αὐταῖς. Βορειότερά δέ πως καὶ πρὸς ἡν κειμένη, τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα. Καὶ ταῦτι μὲν ἡμῖν, ὡς πρὸς γε τὰ ἐκ τῆς Ιεροπλας εἰρήσων πάλιν.

Μεταφοιτε δὲ δι λόγος εἰς θεωρίαν τὴν πνευματικήν, καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡδη πῶς εἰσχρίνεται πρόσωπον, καταγλυκαινομένου τρόπον τινά, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐπιδασκρύοντος τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοι πάντας τὴν τοῦ τυραννήσαντος Σατανᾶ λατρεῖαν ὑπο-

Affirmaverim porro etiam de ipsa Christi Ecclesia visum hoc apte explicari posse. Exercuerat enim tyrannidem Satanás in mortales universos, eramusque captivi, illius iugō subditi. Verum Salvatoris gratia ejus cornu contrivit, et superbiam attenuavit. Triumphavit enim principes, et potestates, et mundi rectores, et adversaria virtutes, 667 eripuitque nos, et illius vinculis expedivit. Excitavit Ecclesiam nostram vere sanctam, et fama nobilem civitatem, latam et longissimam, quam cum fructu incolimus homines, et jumenta, hoc est verbo Dei instituti jam, et qui ad hunc terminum nondum pervenerunt, pervenient autem, et sacra doctrina adhuc imbuuntur. Habitamus civitatem, quam munit ipse Christus viribus, quantas oratio complecti nulla potest, urens adversarios, et gloria sua implens, et quasi in medio habitantium stans, quibus id promisit, in hæc verba: « Ecce ego vobis cum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi ». Hujus sanctæ civitatis meminit atque cubi propheta quoque Isaías, his verbis: « Oculi tui videbunt Jerusalem, civitas dives, tabernacula quae non commovebuntur, neque movebuntur paxilli tabernaculi ejus, neque funiculi ejus disrumpentur ». Et ipsam sic alloquitur. « Dilata locum tabernaculi tui, et tentiorum tuorum. Fige, ne parcas, adhuc ad dexteram et sinistram dilata ». Dilatatur enim Ecclesia Christi, et in immensum extenditur, innumerabiles semper ipsum adorantes suscipiens.

VERS. 6, 7. O, o fugile de terra aquilonis, dicit Dominus: quia de quatuor ventis cœli congregabo vos, dicit Dominus. In Sion salvantini, qui habitatis filiam Babylonis.

XII. Ingemiscit quodammodo super iis qui captivi fuerant, ut ærumna intolerabili exercitis: atque etiam de cætero decadere Chaldaeorum terra horlatut, quod illis jam istud facere nemine vetante licet. Et ipse hostium impressionibus dispersos colligat. Filium porro Babylonis et terram aquilonis Chaldaeorum regionem nominat. Metropoles enim aliis urbibus sibi subjectis instar matrum sunt. Chaldaeorum vero regio aquilonem inter et orientem sita est. Et ista quidem nobis secundum historiam dicta rursum sunt. μὲν ἡμῖν, ὡς πρὸς γε τὰ ἐκ τῆς Ιεροπλας εἰρήσων

Transit autem sermo ad considerationem spiritualem, et personam Salvatoris deinceps insinuat, dulci affectu veluti liquefentis, et propinquum illacrymantis mortalibus, quia omnes ad tyrannum Satanam colendum properant, et illi serviant servitutem adeo

¹⁰ Matth. xxviii, 20. ¹¹ Isa. xxxiii, 20. ¹² Isa. LIV, 2.

in similem, ut, dum ejus voluntati obsequuntur, magno et gravi onere premi videantur. **668** Est igitur illis auctor ausiliandi, ut ex terra aquilonis, hoc est ex terra frigida: ut hinc affectionem quamdam morumque constitutionem mundanam cogitemus, quam si quis habuerit, ipsamque visus fuerit habitare, non erit spiritu servens, nec habebit in se habitans ignitum Dei verbum. Psallit namque alicubi David: « Ignitum eloquiam tuam vehementer, et servus tuus dilexit illud ». Quocirca qui servidum et ignitum Dei eloquium non habet, frigidus et mortuus est. Propter abundantiam enim iniquitatis fore ut refriescat charitas multorum, etiam Christus dixit ». Filia vero Babylonis peccatum appellabitur: et perquam apposite, si verum est, ea voce confusionem significari. Erit igitur peccare negotium animi nondum constituti et firmati: sed confusi potius, et quodammodo inclinationibus ad vitia temulent. Recedendum itaque quasi de terra aquilonis, a frigida et mortua affectione animi, et transeundum in Sion, hoc est ad veram speculam, ut intelligamus Ecclesiam Christi, in qua versantes videbimus voluntatem Dei, et doctrinam de sancta consubstantialitate Trinitatis expendeamus, et ipsum Christum inveniemus nos omnino modis congregantem, spiritualique vinculo ad concordiam colligantem. Dixit enim de nobis: « Quia et alias oves habeo, quae non sunt ex hoc civili, et illas oportet me adducere, et erit unus ovile et unus pastor ».

Vers. 8. *Quia haec dicit Dominus omnipotens: Post gloriam misit me ad gentes quae spoliaverunt vos, quia qui tangit vos, quasi tangens pupillam oculi sui.*

XIII. Christum etiam veteribus populis auxiliarium et liberatorem fuisse, nemo studiosus veritatis vocare in dubium potest. Si enim ipse erat illa petra ²³, sitibundum in solitudine Israelem potans ²⁴, et ipse est per quem omnia a Deo et Patre accepimus, nequit quod dubitandum quin per ipsum quoque omnis liberatio omni tempore et omne genus auxillii administratum sit. Jam vero his verbis ipsum in fine justificatos et sanctificatos in spiritu alloqui, et incarnationis modum ostendere dicimus. Post gloriam enim missum se ait, nec potest orationis vanitatem adhibere ullo modo. Si enim cum in forma Dei Patris esset, qui ex ipso et in ipso est Deus Verbum, non rapinam arbitratus est, esse se aequali Deo, **669** sicut scriptum est nihilominus ad formam servi devenit, et humiliavit semelipsum, factus similis nobis ²⁵, et quomodo non post gloriam ipsi summopere congruentem factus est? Quia igitur causa fuit ut temporalem ignominiam pateretur? Quia venit spoliatum spoliatores, et qui degentes in terris, id est nos jugo suo subjecerant, quos mali-

A δραμειν, καὶ δουλειαν ἀνατλήναι τὴν οὕτω σκληράν, ὡς τοις ἐκείνουι θελήμασιν ὅρδεσθαι κατηχθεμένους. Προτρέπει τοινυι ἀποδραμένων ὡς ἐκ γῆς βορρᾶ, τούτους τῶν ἡπέδων κατέψυγμένης, ίνα τούτου πλαγίων διάθεσιν τινα, καὶ ἥδων κατάστασιν ἐννοῶμεν κοσμικήν, ἣν εἰπερ τις ἔχοι, καὶ αὐτὴν ὅρψιο κατοικῶν, οὐχ ἀν εἴη τῷ πνεύματι ζέων, οὐδὲ ἀν ἔχοι κατοικον ἐν ἑαυτῷ τὸν διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον. Ψάλλεις γάρ που πρὸς Θεὸν ὁ Δασδίς· « Πεπυρώμένον τὸ λόγιον σου σφέδρα, καὶ ὁ δοῦλός σου ἡγάπησεν αὐτό. » Οὐκοῦν ὁ τὸν ζέοντα καὶ διάπυρον τοῦ Θεοῦ λόγον οὐκ ἔχων, ἀπεψυγμένος ἀν εἴη καὶ νεκρός. Καταψυγήσεσθαι γάρ τὴν ἀγάπην τῶν πολλῶν διὰ τὸ πληθυμῆναι τὴν ἀνομίαν, ἐφη Χριστός. Καὶ ἡ θυγάτηρ δὲ Βαβυλῶνος ἡ ἀμαρτία λελέξεται, καὶ μάλα εἰκότως, εἰπερ ἔστιν ἀληθές, ὡς ἔρμηνεύεται μὲν σύγχυσις, ἡ Βαβυλὼν. Εἴη δὲ ἀν ἔργον τὸ πλημμαλεῖν, οὐχὶ νοῦ καθεστηκότος καὶ ἐργασισμένου, συγκεχυμένου δὲ μᾶλλον, καὶ οἰονέπως καταμεθύνοντος ταῖς εἰς φαυλότητα φοταῖς. Δεῖ δὴ οὖν δρά ἀποφοιτᾶν ὡς ἐκ γῆς βορρᾶ τῆς ἀπεψυγμένης καὶ νεκρᾶς τοῦ νοῦ διαθέσεως, μεταφοιτᾶν δὲ εἰς Σιών, τούτους τις τὸ ἀληθινὸν σκοπευτήριον, ίνα νομεν τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, ἐν ᾧ γεγονότες κατοικήσεται τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῇ ἀγίᾳ καὶ δόμοισιν Τριάδι περιαθρήσομεν λόγους, καὶ αὐτὸν εὐρήσουμεν ἐκ παντὸς ἡμᾶς τρόπου συναγείροντα Χριστὸν, καὶ συνδέοντα πνευματικῶς εἰς δόμοψιχαν. « Εφη γάρ περὶ τοιῶν· « Οτις καὶ ἀλλὰ πρόβατα ἔχω, οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κάκεινά με δεῖ ἀγαπεῖν, καὶ γενήσεται μία ποιμνή καὶ εἰς ποιμήν. »

C Διότι τάδε λέγει Κύριος παγκοράτῳ· « Οὐλώς δέξῃς ἀπέσταλκό με ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ σκυλεύσαντα ψυᾶς, διότι δὲ ὁ ἀπόδημος ψυῶν τὴν κόρην τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, πῶς έστιν ἀμφιβάλλειν, ὅτι δὲ αὐτοῦ καὶ πᾶσα λύτρωσις κατὰ πάντα καὶ ρόν, καὶ ἄπεις ἐπικουρίας ἐπράττετο τρόπος; Πλὴν ἐν γε τούτῳ φαμὲν τοὺς ἐν πλούτοις δεδικαιωμένους, καὶ τὴν τινὰ ἐνανθρωπήσεως κατασημάνειν τρόπον. Οὐλώς γάρ δέξῃς ἀπεστάλθαι φησι, καὶ φευδεπήσειν ἀν οὐδαμῶς. Εἰ γάρ ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ὑπάρχων δὲξ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ Θεὸς Λόγος, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι Ιησα Θεῷ, καθάδ γέγραπται, καθίσκετο δὲ καὶ εἰς δούλου μορφὴν, καὶ τεταπεινωκεν ἐσαύτον, γενόμενος καθ' ἡμᾶς· » πῶς οὐκ ὀπίσω γέγονε τῆς δειπνούτης πρεπούστης εὐκλείας αὐτῷ; Τές οὖν δὲ λόγος τοῦ χρῆσαι παθεῖν αὐτὸν τὴν πρόσκαιρον ἀδοξίαν; « Αφίκετο μὲν γάρ σκυλεύσων τοὺς πεπορθηκότας, καὶ τοῖς σφῶν κύτων

D ²³ Psal. cxviii, 140. ²⁴ Matth. xxiv, 12. ²⁵ Joan. x, 16. ²⁶ 1 Cor. x, 4. ²⁷ Num. xx, 2 seqq.
» Psal. ii, 6-8.

ὑπενεγκόντας ζυγοῖς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, τουτέστιν οὐδὲν τὸν θημᾶς, οὓς αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις ἀσχέτως κατελήζοντο. Σκυλεύονται δὲ νῦν, τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ συγκομιζοντος ἡμᾶς ἐιὰ τῆς πίστεως εἰς ἑαυτὸν, καὶ ἴδιους ἰστάντος προσκυνητάς, τοὺς ταῖς παρ' ἔκεινοι πλεονεξίαις πεφορτισμένους, καὶ τοσάντην ἡμῖν παρέχοντος τὴν ἀσφάλειαν, ὥστε τὸν ἐθέλοντα λυπεῖν, μονονούχη τῆς Ιδίας ἀπτεσθα κόρης. Περιτρέπεται γάρ ἀεὶ περ εἰς πᾶν τὸναντίον τῶν πραγμάτων ἡ Ἐκδεσις τοῖς διώκουσι τὴν Ἐκκλησίαν, λέγοιτο δὲ ἂν ἐφ' ἔκστατῳ τῷ ἐν Ψαλμοῖς· « Λάκκον δωρεῖ, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτὸν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον δὲ εἰργάσατο ἐπιτιτρέψει δὲ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβῆσεται. » Ἀφεταὶ δῆ οὖν ἑαυτοῦ, φησιν, δὲ ταῖς τῶν ἐμοὶ πεπιστευκότων ἐπιβουλεύων ψυχαῖς. Τοῦτο τοὶ φησι καὶ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς· « Μή ἀπτεσθε τῶν Χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. » — « Εἰ γάρ ἐσμεν σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐν μέλους, » πῶς ἀν προθιτο τοῖς φιλαρματήμοσι τὸ δίοιν σῶμα; ή πῶς ἀνέξεται κακῶν ἀναπιμπλῆν τὰ μέλη; Μᾶλλον δὲ, πῶς οὐκ ἀν τὴν ἐσχάτην ἀποτίσεται δίκην, οἱ τοῖς ὑπ' αὐτῷ γεγονόσιν ἀνοσίως ἐπιδουλεύοντες;

Διτεὶ ιδού διώ δικισθρῶ τὴν χεῖρά μου ἐπ' αὐτούς, καὶ δυοταῦ σκῦλα τοῖς δουλεύοντιν αὐτοῖς, καὶ γνώσεσθε διότι Κύριος κατοκράτωρ ἔξαπέσταλκε με.

ΙΑ'. Ἡμέτο γάρ τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰῶνος τούτου Χριστὸς, καὶ ἀφορήτῳ χειρὶ τὰς τοῦ μιατιφόνου δράκοντος συνέτριψε κεφαλὰς, καὶ δέδωκεν ἡμῖν εἰ πατεῖν ἐπάνω δρεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ. » Καὶ οἱ ποτὲ δεινοί, καὶ παγχάλεποι, καὶ δυσάντητον ἔχοντες τὴν προσβοήτην, γεγόνασι σκῦλα τοῖς δεδουλευκόσιν αὐτοῖς. Ἡμεῖς γάρ οἱ πάλαι ταῖς ἀμαρτίαις τυραννούμενοι, δεδικαώμεθα μὲν ἐν Χριστῷ, ἀφίγμεθα δὲ δῆδη πρὸς τοῦτο λοιπὸν εὐθυμίας πνευματικῆς, ὡς διαπρέπειν δύνασθε διὰ πάσης ἀρετῆς, καὶ τὸν ἐν Χριστῷ τε καὶ ἀγγελικὸν κατορθῶσαι βίον, εἰτα χαρισμάτων ἀναπιμπλασθαι τῶν παρ' αὐτοῦ, καὶ λαβεῖν ἑκούσιαν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων, καὶ δαίμονιν ἀνοσίας ἐπιτιμῆν, ὑποστρωνύντος Χριστοῦ, καὶ συντρίβοντος ὑπὸ πόδας ἄγιων αὐτῶν τε τὸν Σατανᾶν καὶ τὰς ὑπ' αὐτῷ δυνάμεις πονηρίας. Καθ' ἕτερον δὲ τρόπον σκυλεύετεν δὲ τοὺς ποτὲ κεχρατηκότας. « Οτε γάρ τῶν ιδίων καταθολῦμεν παθῶν, καὶ τοῦ παντὸς δέξιον ποιούμεθα λόγου, τὸ κρατεῖν ἡδονῶν κοσμικῶν τε καὶ σαρκικῶν, καὶ ἀπάστης ἐκτόπου καὶ μυστᾶς ἐπιθυμίας, τότε τοὺς κεχρατηκότας ποτὲ νενικήμεν, καν δῶμεν ἑαυτούς γεγονότας ἐν τούτοις. Τότε δὴ, τότε γνωσθείσα καὶ διὰ πείρας αὐτῆς, διε θέδες ὁ Λόγος, ἀπεστάλη μετὰ σαρκὸς εἰς τόνδε τὸν κόσμον παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ὅπισθε δέξιης γέγονεν οὐχ ἐτέρου του χάριν, η ἵνα δεσμεύσῃ τὸ

A genet et adversariis potestates impotenter deprædictantur. Nunc vicissim spoliantur, Christo omnium nostrum Salvatorem nos in ipso congregante per fidem, et adoratores suos illorum potentia et dominatione afflictatos instituente, tantumque securitatem afferente ut qui nobis exhibere molestiam conetur, tantum non pupillam suam tangat. Semper enim persecutoribus Ecclesiæ conatus ipsorum in caput reciderunt, et possit super unoquoque dici quod exstat in Psalmis: « Lacum aperuit, et effudit eum, et cadet in soveam quam fecit; convertetur labor ejus in caput ipsius, et in verticem ejus iniurias ipsius descendet »⁴¹. Tangit igitur se, inquit, qui animabus in me credentium insidiat. Hoc igitur per Psalmistam dicit: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari »⁴². — « Si enim sumus corpus Christi, et membra de membro »⁴³ (f), « quomodo corpus suum peccatoribus objecerit? aut quomodo membra sua malis cumulari sustinuerit? Inīo, quoniodō non ultima luant supplicia, qui servis ejus scelerate insidiās moluntur?

Vers. 9. Quia ecce ego iussero manum tuam super eos, et erunt prædæ his qui servierant eis, et cognoscetis quia Dominus omnipotens misit me.

XIV. Tetigil enim rectores mundi huius Christus, manuque intoleranda cruentī draconis capita contrivit⁴⁴, deditque nobis et calcare supra serpentes et scorpones, et super omnem virtutem inimici⁴⁵. Et qui erant aliquando formidabiles et atrocissimi, quibusque obviam iri non poterat, facti sunt spolia servis suis. Nos enim qui quondam peccatorum tyrannidem patiebamur, justificati quidem sumus in Christo⁴⁶, et jam ad tantam securitatem spiritualem pervenimus, ut omni virtute possimus excellere, et in Christo vitam angelicam probe vivere; deinde charismatis ejus repleti, et accipere potestatem contra spiritus immundos, et dæmones increpare, 670 substernente Christo, et ipsum Satanam, virtutesque illius malignas, sub pedibus sanctorum conterente⁴⁷. Alia insuper via spoliare victores licet. Quando enim concitatos animorum nostrorum motus oppugnamus, et mundanas, carnalesque voluptates, et quamvis a ratione aversam, et exacerbandam voluptatem vincere in magnis numeranis, tunc victores vicimus, etiam si nos ipsis fuisse obnoxios videamus. Tunc, tunc ipsa quoque experientia discemus, quod Deus Verbum carnem indutus in hunc mundum a Deo et Patre misus, neē alia de causa post gloriam factus sit, quam ut alligaret quod contritum erat, et confirmaret infirma, et dejecta erigeret, et quod erat debile corro-

⁴¹ Psal. vii, 16, 17. ⁴² Psal. cix, 15. ⁴³ I Cor. xii, 27. ⁴⁴ Gen. iii, 15. ⁴⁵ Luc. x, 19. ⁴⁶ I Cor. vi, 11. ⁴⁷ Marc. vi, 7.

(f) In Graeco est ἐκ μέρους, ex parte, ut etiam in Novo Testamento.

boraret, et quod perierat ad salutem restitue- Α συντετριμένον, νευρώσῃ τὸ ἡσθενχός, ἀνορθώσῃ τὸ κατερράγμένον, εὐσθενὲς ἀποφήνῃ τὸ ἀναλκί, θε- ραπεύσῃ τὸ ἀπολαύς.

VERS. 10-12. Delectare et gaude, filia Sion, quia ecce ego venio, et habitabo in medio tui, dicit Dominus. Et confugient gentes multæ ad Dominum in die illa, et erunt ei in populum, et habitabunt in medio tui, et scies quoniam Dominus omnipotens misit me ad te. Et possidebit Dominus Judam partem suam super terram sanctam, et eligit adhuc Jerusalem. τομήσει Κύριος τὸν Ἰουδαῖον μερόδα αὐτοῦ ἐξ τὴν γῆν τὴν ἀγῶνα, καὶ αἱρετεῖ ἔτι τὴν Ἱε- ρουσαλήμ.

XV. Et hinc cognoscere poteris supremæ latitiae materiam mortalibus futurum Salvatoris in terras adventum. Delectari etenim et latari omnino jussit spiritualem Sion, quæ est Ecclesia Dei viventis⁴⁴, sive ipsa per fidem salvatorum sacrissima multi- tudo. Promittit autem se venturum, et prorsus cum ipsis futurum. Inquit enim divinus Joannes⁴⁵, In mundo erat, et a creaturis suis non disjungebatur Deus Verbum : sed ipse vitam viventibus impertiebat, et continebat, atque conservabat omnia ut bene essent et viverent; « Sed mundus eum non cognovit⁴⁶. » Adoravit enim creaturam⁴⁷. Fuit autem nobiscum, quando, similitudine nostra suscepta, per sanctam Virginem natus, « Etenim terris visus, et cum hominibus conversatus est⁴⁸. » Testatur idem sanctus David : « Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit⁴⁹. » Tunc et gentibus manifestatus est. Non enim amplius Israeliticum genus tantummodo per vetus illud mandatum erudiebat : quinimo evan- gelicis prædicationibus totus sub sole⁵⁰ orbis inaurabatur, et evasit in omni gente et in omni regio- ne magnum nomen ejus⁵¹. Ipse enim erat exspectatio gentium, juxta prophetam⁵², et ipsi curvabitur « omne genu, coelestium, terrestrium et infernorum; et omnis lingua confitebitur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris⁵³. » Concurrerunt enim per fidem in ipsum, et cum ipso habitarunt in sancta, et quæ duntaxat intelligitur Sion, qui habitant in ultimis mundi finibus, cognoveruntque perspicue Deum sic dilexisse mundum, « ut dederit Filium suum unigenitum, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam⁵⁴. » Misit enim nobis de celo Filium suum Pater, Salvatorem et Redemptorem, ut credentes in illum, in ipso Patrem videamus, et ut expressam genitoris imaginem eum qui ex ipso secundum naturam natus est intuentes, archetypum cogitemus⁵⁵. Tunc nimis, tunc et possessio ejus Judas factus est, hoc est omnis confitens et glorificans ipsum : Judas enim redditur confessio. Nam ut est apud Paulum : « Non qui in manifesto est Judeus, neque circumcisio quæ in carne manifesto sit, sed qui in occulto Judeus est, et circumcision cordis in spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo⁵⁶. » Quotquot

IE'. Κάντεύθεν ἂν μάθοις, ὡς ἔσται τῆς ἀνωτάτω θυμηδίας ὑπόθεσις τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Σωτῆρος ἡ παρουσία. Τέρπεσθαι γάρ καὶ εὐφραίνεσθαι προστέ- ταχεν ἀνάγκαις τὴν νοητὴν Σιών, ήτις ἔστιν Ἐκκλη- σία Θεοῦ ζῶντος, ἥγουν αὐτὴ τῶν διὰ πίστεως τε- σωσμένων ἡ ιερωτάτη πληθύς. Κατεπηγγέλλετο δὲ, δτι καὶ ἡσεῖ, καὶ ἔσται δὴ πάντως ἐν μέσῳ αὐτῆς. Ἡμῖν γάρ φησιν δὲ θεσπέσιος Ἰωάννης⁵⁷ Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ τῶν αὐτοῦ κτισμάτων οὐκ ἀπενοσφίζετο θεὸς ὁ Δόγος, ἀλλ' ἦν αὐτὸς ζωοποιῶν τὰ ζωῆς μετ- ἔχοντα, καὶ συνέχων τὰ πάντα πρὸς τὸ εὖ εἶναι καὶ ζῆν. « Ἀλλ' ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. » Προσκε- κύνητε γάρ τῇ κτίσει. Γέγονε δὲ μεθ' ἡμῶν, δτε τὴν καθ' ἡμᾶς ὅμοιωσιν ἀναλαβών, διὰ τῆς ἀγίας ἐγεννήθη Παρθένου, « Ότε καὶ ἐπὶ γῆς ὥρθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. » Καὶ μαρτυρήσει λέγων ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Οὐ θεὸς ἐμφανῶς ἦσει, οὐ θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παραστῆσεται. » Τότε γέ- γονε καὶ καταφανῆς τοῖς Εθνεσιν. Οὐ γάρ ἔτι μόνον τὸ ἐξ Ἰερατὴλ ἐπαἰδεύτεο γένος, διὰ τῆς ἀρχαὶς ἐκείνης ἐντολῆς⁵⁸ κατεχρυσοῦτο δὲ μᾶλλον τοῖς εὐαγ- γελικοῖς κηρύγμασιν ἡ ὑπὲρ οὐρανὸν, καὶ γέγονεν ἐν θεῖς παντὶ καὶ ἐν πάσῃ δὲ χώρᾳ μέγα τὸ δυνομα αὐτοῦ. Αὐτὸς γάρ ἦν ἡ προσδοκία τῶν θεῶν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, καὶ αὐτῷ κάμψει « πᾶν γόνον, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλώσσα ἐξομολογήσεται» δτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατέρος. Ο Συνδεδρυμένος γάρ διὰ πίστεως ἐπ' αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτῷ κατεψήκασιν ἐν τῇ ἀγίᾳ καὶ νοητῇ Σιών, οἱ ἐκ περάτων τῆς γῆς, ἐγκύοις τε σαφῶς, δτι οὕτως ἡγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, « ὥστε τὸν Γίδην αὐτοῦ τὸν μονογενῆ δέδωκεν, ἵνα πᾶς δὲ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀποληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. » Εξαπέστειλε γάρ ἡμῖν δὲ οὐρανοῦ τὸν Γίδην αὐτοῦ δὲ Πατήρ, Σω- τῆρα καὶ Λυτρωτὴν, ἵνα πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, ἐν αὐτῷ τὸν Πατέρα ὀψώμεθα; καὶ ως εἰκόνα βλέποντες ἀκριβῆ τοῦ γεγεννηκότος τὸν ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν, ἐννοῶμεν τὸ ἀρχέτυπον. Τότε καὶ κλῆρος γέγονεν Ἰουδαῖος Κυρίου, τοιεστί πᾶς δὲ ἐξομολογούμενός τε καὶ δοξολογῶν αὐτὸν ἐξομολόγησις γάρ δὲ Ἰουδαῖος ἐρμηνεύεται. Ότις γάρ δὲ Πατέλδος φησιν, « Οὐχ δὲ τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος, οὐδὲ ἐν φανερῷ καὶ σαρκὶ περιτομῇ, ἀλλ' δὲ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος ἔστι, καὶ

⁴⁴ Ezech. xxxiv, 16. ⁴⁵ I Timoth. iii, 15. ⁴⁶ Joan. i, 10. ⁴⁷ ibid. ⁴⁸ Rom. i, 25. ⁴⁹ Baruch iii, 38. ⁵⁰ Psal. xlix, 3. ⁵¹ Malach. i, 11. ⁵² Gen. xlvi, 10; Agg. ii, 8. ⁵³ Philipp. ii, 10, 11. ⁵⁴ Joan. iii, 16. ⁵⁵ Joan. xiv, 7 seqq.; Coloss. i, 15. ⁵⁶ Rom. ii, 28, 29.

περιτομή καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐ δὲ πεποιηθέντων, ἀλλὰ ἐκ Θεοῦ. » Οσοι τοιχαροῦν τὴν ἐν πνεύματι περιτομὴν διὰ Χριστοῦ πεπλουσθήκαμεν, κλῆρος αὐτοῦ γεγόνεμεν εἰς τὴν γῆν τὴν ἀγίαν, εἴνα τὴν ἀνωνύμων πόλιν, τὴν νοητὴν Τερουσαλήμ, ἣς τεχνίτες καὶ δημιουργὸς δὲ Θεος, δὲ φιλητὴν τε αὐτὴν καὶ αἱρετὴν ποιεύμενος. « Αἱρετεις γάρ, φησίν, ἔτι τὴν Τερουσαλήμ. » Οὐκ ἀπίθανον δὲ πάλιν εἰπερ Ἰδοιτο τις Τερουσαλήμ οἰζοθει καὶ νῦν ὄνομαδοθει τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν καὶ Θεος πάλιν ἀποκαλεῖ, λέγων δὲ θεσπεσίος Δαβὶδ· « Καθάπερ ἡκούσαμεν, οὗτω καὶ εἰδομεν ἐν πόλει Κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. »

« Εὐλαβεῖσθα κάσα σάρξ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, διστοιχίας ἡγήγερται ἐν τερψιλῶν ἀγίων αὐτοῦ. »

ΙΓ'. Ἐπιφύνημα μὲν τοῦτο καλὸν καὶ ἐπωφελές, καὶ πρόσκλησις ἀγαθὴ, τοῖς ἀθέλουσιν εὐδοκεμένην, εἰτε πάρ' αὐτοῦ γέγονε τοῦ Θεοῦ, εἰτε μὴν ἐκ προσώπου τοῦ προφητικοῦ. Πλὴν ἀκείνῳ περιαθρητέον. Ήδη γάρ πάντη τε καὶ πάντως ἀπολογούμένων οἰκείᾳ ἀν αὐτῷ μὴ πιστεύειν, εὐλαβεῖσθαι προστέαχε· τοῦτο καὶ αὐτὸς δὲ Χριστὸς τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν οὐ προσεμένοις ἐπειρύνει τοῖς ἐξ Ἱερατῶν· « Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐάν μὴ πιστεύσητε διτοιχῶς εἰμι, ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. » καὶ πάλιν, « Ζητεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐ χρίεται, δὲ δὲ μὴ πιστεύων, ἡδη κάχιριται, διτοιχῶς εἰπετευκεν εἰς τὸ δυνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. » Ταῦτης καὶ λίθος προσκόμμιτος, καὶ πέτρα σκανδάλου κατωνόμασται Χριστός. « Ποτέρος γάρ ἐστιν ὅμοιογουμένως καλὸν καὶ σωτήριον τὸ πίστεις στεφανοῦν αὐτὸν, οὗτω καὶ διέθρου πρόξενον, τὸ μὴ εὐλαβεῖσθαι τὸν διτοιχὸν τοῖς καθ' ἡμᾶς γεγονότα, καὶ οὐχ ἐτέρου του χάριν, ἢ ἵνα σώσῃ τὸ ἀπολογάδος. » Ἐγγήγερθαι δὲ ἐκ τερψιλῶν ἀγίων αὐτὸν νομιοῦμεν πάλιν, ὡς ἐξ ἡρεμίας τῆς πάλαι καὶ σωπῆς ἀφιγμένον εἰς κίνησιν τῆς ἐν ἡμῖν φροντίδος, γεγονότα γε μήν τοι πτέρυμας ἀγίων Ἀδραζίμ, Ἰσαάκ, Ἰεσσαί, καὶ Δαεΐδ, ἐκ τῶν οὖν ἔκεινοις γενεαλογούμένων, οὓς καὶ νεφέλας ἀποκαλεῖ, διὰ τοι τὸ ὑψοῦ φέρεσθαι τῶν ἀγίων τὸν νοῦν, καὶ παραιτεῖσθαι μὲν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ φρόνημα τὸ κατερρίμμενον, [ζητεῖ] δὲ μᾶλλον τὰ ἀνω καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ μήν καὶ τὸ ἐν τάξει νεφῶν, τοῖς νοητοῖς ὑετοῖς κατάρδειν ἐτέρους. « Οτι· δὲ τὴν ἀναστασιν ἐνοιεῖ, πληροφορήσει πάλιν αὐτὸς δὲ Σωτὴρ, διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς οἵτω λέγων· « Ενεκεν τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων νῦν ἀναστήσομαι. » Ἐγγήγερται τοινυν, τουτέστι, κεκίνηται λοιπὸν εἰς ἐπικουρίαν τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς πεπραχόσιν ἀθλίως. Αὐτὸς δὲ τῇ τῶν κακῶν ἀπάντων λύσις, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀρᾶς τὸ πέρας, καὶ ἀρχὴ τοῦ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ δοτὴρ ἐλπίδος τῆς εἰς αἰώνα τὸν μέλλοντα.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Καὶ ἔδειξέ μοι Κύριος Ἰησοῦν τὸν ιερόν τὸν μέτρον ἀστώτα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου.

A igitur circumcisum in spiritu per Christum ut divilias acquisivimus, possessio ejus facti sumus et super terram sanctam, ut superam civitatem meditemur, Jerusalem, quae animo videtur, cuius et conditor Deus ⁴¹, qui ipsam amabilem et optabilem facit. « Eliget enim adhuc Jerusalem, » inquit. Non est insuper improbat, si quis existimare volet, Jerusalem et nunc vocatam esse Ecclesiam, quam et Dei civitatem divinus David nominat, cum ait: « Sicut audivimus, ita et vidi in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri ⁴². »

VERS. 13. *Timeat omnis caro a facie ejus, quia excitatus est e nubibus sanctis suis.*

XVI. Pulchrum hoc, et utile epiphonema, et cohortatio bona volentibus bene audire, sive a Deo est, sive ex persona prophetæ. Verum tamen illud considerandum diligenter. Timere enim jubet, quasi perditis penitus, quicunque ipsi non crediderint. Hoc et ipse Christus Israelitis ⁴³ adem in ipsum non admittentibus minabatur, cum diceret: « Amen dico vobis, nisi credideritis quia ego sum, moriemini in peccatis vestris ⁴⁴; » et iterum: « Qui credit in Filium, non judicatur; qui autem non credit, jam judicatus est, quia non credit in nomine ⁴⁵ Φίλιος Θεοῦ ». Iudicio et lapis offensionis et petra scandali dictus est Christus ⁴⁶. Quemadmodum enim extra dubitationem cuiusdam laudabile et salutare est fide ipsum honorare, ita et exitiosum non timere, qui propter nos nostra suscepit, nec alia de causa quam ut salvaret quod perierat ⁴⁷. Excitatum autem ipsum ex nubibus sanctis suis præterea putabimus, ut qui ex antiqua quiete et silentio ad motum sollicitudinis circa nos venerit, natum ex semine sanctorum Abraham, Isaac, Jesse, et David, et aliorum qui in ordine generationis deinceps recensentur, quos et nubes appellat, quod sanctorum mens sublimis feratur, et terrena cogitataque humilia repudiet, et superna potius ac celestia querat: quinetiam, more nubium, pluviis quæ intelliguntur nec apparent; alios irriget. Quod autem exsurrectionem intelligat, rursum Salvator ipse testificatur, voce Psalmographi ita loquens: « Propiter miseriam inopum et gemitum pauperum, nunc exsurgam ⁴⁸. » Excitatus est igitur, hoc est motus est de cætero ad ferendam opem misericordis et afflictis super terram. Ipse autem malorum omnium est solutio, et veteris maledicti finis, et principium omnis boni, et largitor spei vita sempiterna.

CAP. III.

VERS. 1, 2. *Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnum stantem ante faciem angelii Domini.*

⁴¹ Hebr. xi. 10. ⁴² Psal. XLVII, 9. ⁴³ Joan. VIII, 24. ⁴⁴ Joan. XI, 18. ⁴⁵ 1 Petr. iii, 8. ⁴⁶ Matthe. XVIII, 11. ⁴⁷ Psal. XI, 6.

Et diabolus stabat a dextris ejus, ut aduersaretur ei. Et dixit Dominus ad diabolum : Increpet Dominus in te, diabole, et increpet in te qui elegit Jerusalem. Nonne ecce hoc ut torris extractus ex igne ?

XVII. Narratio visionem continet, verum tam sensum habet historicum, sub aenigmate se insinuantem et ut imagine iterum Jesum describentem. Teneendum porro, prophetam visione jam re persecuta et ad exitum deducta verba facere. Est autem nequaquam fabulosus sermo, neque ab instituto alienus, neque otiosas narrationes accusat: verum, ut dixi, principio antequam evenirent, ista vidit, et annuntiare magnum operæ pretium ducit, dum illa erudit et tutum reddat Israelem, ne similibus sese delictis iterum involvat, iterumque captivus fiat, sciens se salvatum cum labore, et liberationem quoque ipsis opus erat gratiam **673** propemodum vel ipsis in celo angelis curæ ac sollicitudini suisse. Ait ergo se vidisse stantem angelum, et coram eo Jesum filium Iosedee sacerdotem magnum. Et angelus quidem typum et imaginem Christi gerebat: sacerdos autem totius populi personam sustinuisse potest intelligi: sic enim divina Scriptura eum accipit. Quare alicubi ad Mosen dicit Deus : « Et ecce, ego accepi Levitas pro omnibus filiis Israel, dono dati sunt mihi ». » Quos circa nihil adversus decorum peccat oratio, pro omni populo sacerdotem accipiens. Postquam enim Israel, cultis idolis spretisque legibus per Mosen latus, abjectus est a facie Dei, postmodum justa in eum ira expleta, misericordia a Deo est affectus, et denuo ad conspectum ejus revocatus. Et hoc, opinor, est, sub quodam integrumento verborum, stare sacerdotem ante faciem angeli Domini. In ira quippe aversatur, et oculos removet a contemptoribus: contra miserans intuetur et respicit. Ille et divinus Psalet orabat ita : « Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo ». Et iterum : « Respice in me, et miserere mei ». Cæterum natura benignus et misericors Deus Israelem a peccato liberabat. Qui autem in illud induxerat Satanus stabat, nihilominus adversans, et se opponens illi, et deserens illum insuper, ei, quod quidem ad arbitrium ac voluntatem ipsius ait, tuebat, misericordiam, ut peccatis obnoxio et impietas criminibus irretito et nullius frugis tribui non sinens. « Stabat enim, inquit, ac dextris ejus, quodam modo dextera destruens : non enim sinistras res nostras, sed dextras et laudabiles oppugnat. Hoe contigisse cuidam in Christum impiorum beatus David sentiebat dicens : « Diabolus stet a dextris ejus ». Adversabatur ergo Satanus : sed angeli voce increpabatur. Audivit enim dicentem : « Increpet Dominus in te, diabole, et increpet Dominus in te, qui elegit Jerusalem. » Considera enim quomodo illico Deo infestum et supernis calculis

A Kal ὁ διάβολος εἰστήκει ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τοῦ ἀντικείσθαι αὐτῷ. Καὶ εἶπε πρὸς τὸν διάβολον· Ἐπιτιμήσαι Κύριος ἐν σοι, διάβολε, καὶ ἐπιτιμήσαι ἐν σοι ὁ ἔχει ξέπλευτος τὴν Ἱερουσαλήμ. Οὐκέτι οὖτος ὡς διάδος ἀξεσκασμένος ἐκ πυρός;

B ΙΖ'. Ὁραῖς μὲν τὸ διήγημα, πλὴν ἔχει λόγον ἱστορικὸν, αἰνιγματωδὸς εἰςβάλλοντα, καὶ ὡς ἐν εἰκόνι πάλιν τῷ Ἰησοῦ προσδιαγραφόμενον. Ἰστέον δέ, ὅτι τῶν ἐν ταῖς ὁρμέσιν εἰς τέρας ἐκβεβήκτων, τοὺς περὶ αὐτῶν ὁ προφῆτης ποιεῖται λόγους. Εἰκαστοῦθής δὲ οὐδαμῶς, οὐδὲ μήν κατόπιν τῶν ἐπιτιθέματων ἔρχεται, καὶ περιττῶν ἡμέν διηγημάτων σωρεύει δχλον· ἀλλ', ὡς ἔφην, ἐν ἀρχαῖς πρὸ τῶν πραγμάτων τεθέται ταῦτα, καὶ ἀπαγγέλλειν ποιεῖται περὶ πολλοῦ, σοφρὸν τε καὶ ἀσφαλῆ καθιστάς τὸν Ἱερατὴλ, ἵνα μή τοις Ισοις πτελέσμασι περιπεσών, ἀλοίη καὶ δεύτερον, εἰδὼς, διὰ σέσωται μετὰ πόνου, καὶ μονονούχῃ φροντὶς; γέγονε καὶ τοῖς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλοις ἡ ἐπ' αὐτῷ λύτρωσις τε καὶ χάρις. « Ἐφη τοῖνυν, ὅτι τεθέται μὲν ἑστῶτα τὸν ἀγγελὸν, πρὸ προσώπου δὲ αὐτοῦ τὸν Ἰησοῦν τὸν Ἱωσεδέκη, τὸν ἱερέα τὸν μέγαν. Καὶ ὁ μὲν ἀγγελὸς εἰς εἰκόνα καὶ τύπον εἰστήκει Χριστοῦ· ὁ δέ γε ἱερεὺς νοηθεὶς ἀνὰ τὸν παντὸς τοῦ λαοῦ λαμβάνεται γὰρ οὗτος παρὰ ταῖς θείαις Γραφαῖς. Καὶ γοῦν ἔφη που πρὸς Μωάσα Θεός· « Καὶ ίδοι ἐγώ εἰληφα τοὺς Λευϊτας ἀντὶ πάντων τῶν οὐλῶν Ἱερατὴλ, δύμα δεδομένοι εἰσὶ μοι. » Ἐρχεται δή οὖν ἐλόγος ἡμῖν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ τοῦ πρέποντος, ἀντὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τὸν ἱερέα δεχομένοις. Ἐπειδὴ γὰρ γέγονεν ὁ Ἱερατὴλ ἐπὶ προσώπου Θεοῦ, λελατρευκῶς εἰδώλοις, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν διὰ Μωάσέως ἀτιμήσας νόμον, εἴτα πληρωθείστης ἡτοῖς ἐπ' αὐτῷ δικαίας ὀργῆς, τὸλμηται παρὰ Θεοῦ, κέληται τε πάλιν εἰς δύκινον αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο, οἵμαι, ἐστὶν εἰνιγματωδὸς τὸ ἑστάναι τὸν ἱερέα πρὸ προσώπου ἀγγέλου Κυρίου. « Ἐν ὀργῇ μὲν γὰρ ἀποτρέψεται, καὶ ἀποκομίζει τοὺς δραστηριότητας τῶν εἰαθτῶν καταφρονεῖν· οἰκτείρων γε μήν ἐφορᾶς καὶ ἐπισκέπτεται. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Ψαλμῳδὸς προστήχετο, λέγων· « Μή ἀποτρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἔμοι, καὶ μή ἐκκλίνῃς τὸν ὄργην με. » Ἀλλ' δὲ μὲν φύσει χρηστὸς καὶ φιλοικτήρων Θεός τηλευθέρων τῆς ἀμαρτίας τὸν Ἱερατὴλ. « Οὐ δέ γε εἰς ταῦτην ἐμεθελήκως. Σατανᾶς, εἰστήκει πάλιν ἀντικείμενός τε καὶ ἀντεξάγων αὐτῷ, καὶ καταγορεύων ἔτι, καὶ δοὺς ἥκεις εἰπον εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν, κατοικτείρεσθαι μή ἀφίεται, ὡς ἐν πλημμελεῖσις δυνται, καὶ τοῖς τῆς δυσσεβείας ἐγκλήμασιν ἐνεχόμενον, καὶ οὐδὲν ἔχονται δεξιόν. Εἰστήκει γάρ, φησιν, ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τρόπον τινὰ παραλύων τὰ δεξιά· πολεμεῖ γὰρ οὐχὶ τοῖς σκατοῖς ἡμῶν πράγμασιν, ἀλλὰ τοῖς δεξιοῖς καὶ ἀπαινουμένοις. Τ[οι]οῦτο τι παθεῖν ἐπηράτο τινα τῶν εἰς Χριστὸν δεδυσσεηκότων ὁ μακάριος Δαβὶδ, λέγων· « Καὶ διάβολος στήσω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ. » Ἀντέκειτο τοῖνυν ὁ Σατανᾶς, πλὴν ἐπειγάπτο διὰ φωνῆς

« Num. iii, 9, 10. » Psal. xxvi, 9. » Psal. xxiv, 16. » Psal. cviii, 6.

ἀγγέλου. Ἡκούεις γάρ λέγοντας· «Ἐπιτιμήσαι Κύριος ἐν σοι, διάδοle, καὶ ἐπιτιμήσαι Κύριος ἐν σοι, ὁ ἐκλεξάμενος τὴν Ἱερουσαλήμ.» Ἀθρεις γάρ, ὅπως θυσιαῖον ἑδεῖν εὐθὺς, καὶ ταῖς ἄνωνεν ψύχοις ἀνοιώς ἀντιπράτοντα. Θεοῦ γάρ οἰκτείροντος καὶ ἀπαλλάττοντος ἡδη πλημμελείας τὸν Ἱερατὴλ, εἰσδεξαμένου τε καὶ ἀπόλεξτον ἡδη ποιουμένου τὴν Ἱερουσαλήμ, κατηγορῶν οὐ παύεται, καὶ καταχρίνειν ἀποτολμᾶτο τοὺς ἡλεημένους. Οὐκοῦν ἀκρέστον εἰς ὅργας διελέγχει δῆ λέγων· «Οὐκ ἰδοὺ τοῦτο ὡς δαλὸς ἕξεσπασμένος ἐκ πυρός;» Ὁμοίον γάρ ὡς εἰ λέγοι τυχόν· Πεπληγμέληκεν ὅμολογομένως ὁ Ἱερατὴλ, καὶ ταῖς σαὶς φύλοφογίαις ἐπεσχημένος ὀράται. Πλὴν ἔκτεικε δίκαια; οὐ μετρίως, ἀνέτλη τὰς συμφορὰς, καὶ ἔκσπασθη μόλις, ὡς ἐν πυρός δαλὸς ἥμι-
φλεκτος· οὕτω γάρ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπεικο-
νίσατο βλάβη. Ἀρτὶ καὶ μόλις τῆς ἀνηράστου ταλαιπωρίας διέδρα τὴν φλόγα. Παῦσαι δῆ οὖν ἐγκαλῶν τοὺς ἡλεημένους· «Θεὸς γάρ δικαιῶν, τις ὁ καταχρίνων;»

Καὶ Ἰησοῦς ἦρ τὸν ἀνδεδυμένος ἴματα ρύπαρά, καὶ εἰσῆκει πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου τοῦ Κυρίου. Καὶ ἀκερίθη, καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἀστη-
κάτες πρὸ προσώπου αὐτοῦ, λέγων· Ἀφέλετε τὰ
ἴματα τὰ ρύπαρά δι' αὐτοῦ. Καὶ εἶπε πρὸς αὐ-
τὸν· Ἰδού ἀφήρηκα τὰς ἀροματὰς σου. Καὶ ἀνδύ-
τας αὐτὸς ποδὸς, καὶ ἐσθίετε κιδυριρ καθαρὰ
ἐκ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ.

III'. Παραδεχθέντας ἀπαξεῖς τὸ παντὸς τοῦ λαοῦ πρέστατον τοῦ λαχντοῦς Ἱερουργεῖν, ἀπόρχη λοιπὸν, καθάπερ ἐγώμαι, τοσοῦτον εἰπεῖν, ὅτι τὰ ρύπαρά σύμβολον ἀν εἰεν οὐκ ἀσυμφανὲς τῆς ἀκαθαρσίας τοῦ λαοῦ. Κατημφιεσμένοι γάρ ὡσπερ ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀμαρτίαις, καὶ δυσαπόνιτον ἔχοντες τῆς ἀσεβείας τὸν μῶμον, διετέλουν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, παι-
ναῖς ὑπανηγμένοι, καὶ τῶν ἀνοσίων αὐτοῖς πεπληγ-
μελημένων ἀποτινύντες δίκαιας. Ἐπειδὴ δὲ κατηλέει Θεὸς, ἀπαλλάττεσθαι τῆς ἀμαρτίας προστέταχεν, ἐλευθεροῦσθαι τῶν ρύπαρῶν, καὶ μεταμφιέννυσθαι
τρόπον τινὰ τὴν δικαιοῦσαν χάριν. Κατανεύει δὲ αὐ-
τοῖς τοῦ πόνου τὸ κέρας, καὶ τῶν συμβεβηκτῶν τὴν λύσιν. Ὅπου γάρ ἀμαρτίας δίξεις, ἐψεταὶ που καὶ τὸ ἀπαλλάττεσθαι δεῖν τῶν δι' αὐτὴν ἐπανηγμένων. Οὐκοῦν ἐν σχήματι Θεοῦ τοῖς ἀστηκοῖς καὶ λει-
τουργοῦσιν αὐτῷ προστέταχεν δικάριος διγγελος ἀφελεῖν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ρύπωσαν ἐσθῆτα, καὶ δῆ καὶ φησιν· «Ιδού ἀφήρηκα τὰς ἀροματὰς σου.» Εἴτα δεῖν ἔφη ποδῆρη τε αὐτῷ καὶ κιδυριρ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν διθῆναι καθαράν, ήν διὰ τούτου νενομιζεμένως ἀεὶ πως συντρέχῃ ταῖς τῶν λαῶν καταστάσεσι, καὶ τῆς Ἱερωσανῆς δόξα. Καύχημα μὲν γάρ τοις Ἱερουργοῖς, τῇ τῶν ὑπὸ χειρα καθαροτης, καὶ ἐν λαμπροῖς αὐχή-
μασι τὸ τῆς Ἱερωσύνης ἔχουσιν εὐκλεᾶς, εὐδοκιμοῦν-
τος τοῦ λαοῦ, καὶ ἀμωμήτως ἴόντος ἐπὶ τὸ θεῷ δο-
κοῦν, καὶ τρυφερὸν ὑποφέροντος τὸν αὐχένα τοῖς παρ'
αὐτοῦ θεσπίσμασι, ταύτητοι καὶ εὔμενη καὶ φίλον
ἔχοντος τὸν Πατέρα Θεόν. Ἐπίκλημα δὲ καὶ μῶμος,
τῶν ὑπεζυγμένων ἡ ῥάθυμιά, καὶ τὸ ἀπερισκέπτως
λεῖθαι πρὸς τὸ πλημμελές. Οὐσπερ γάρ ἐν ἀμαρτίαις

A impie obstantem ostenderit. Deo siquidem miserante et Ierusalem jam peccatis exsolvente, eligenteque et electato reddente Ierusalem, accusare **674** non cessat, et misericordiam adeptos damnare audet. Quare ejus inexplebilem iram redarguit, inquiens: «Norane ecce hoc ut torris extractus ex igne?» Perinde est enim ac si dicat fortasse: Peccavit Israel manifesto, et tuis criminibus teneri videtur. Attamen non mediocriter punitus est, calamitates sustinuit, et vix ut torris semiustus ab igne extractus est: sic enim captivitatis delimentorum et incommodorum quasi imaginem efficit. Mode, et ægre quidem gravissimæ ærumine flammam effigit. Desine igitur misericordia dignatos accusare: «Deus enim si justificat, quis est qui condemnatur?»

Vers. 3-5. Et Jesus erat induitus vestibus sordidis, et stabat ante faciem angelii Domini. Et respondit (angelus) et dixit ad eos qui stabant ante faciem suam, dicens: Auferite vestimenta sordida ab eo. Et dixit ad eum: Ecce abstuli iniurias tuas. Et induit eum ueste latari, et imponito cedaram mundam super caput ejus.

XVIII. Assumptio semel sacerdotio ad totius populi personam repreäsentandam, satis est, ut existimat, deinceps hoc tantum dicere, sordida vestimenta symbolum sive indicium esse posse hanc ambiguum immunditias populi. Quasi enim peccatis suis con-vestiti et impietatis maculas viz eluendas habentes, C captivitatem tolerabant, miseriis subjecti et nefario commissorum poenas fuentes. Postquam autem mi-
seritus est Deus, a peccato liberos esse mandavit, et exiū sordidis et indui aliquo modo justificante gra-
tia. Iunctit autem porro ipsis laborum et cosuam finem. Ubi namque remittitur peccatum, illic etiam sequitur necessario malorum propter peccatum in-
flitorum depulso. Quare nomina Dei astantibus et ministrantibus ipse mandat beatus angelus auferre iniurias uestem, additique: «Ecce abstuli iniurias tuas.» Deinde ait cooperieadum ueste latari, et cedaram mundam imponendam super caput ejus, ut ita legiūme cum statu populi sacerdotii gloria semper conspiret. Glorialis quippe sacerdotium est subjectorum puritas, et innocence, **675** et honorem sacerdotii sui splendido sibi ornameūtum ducunt, eum populus fertur laudibus, citraque reprehensionem ad Dei voluntatem seco accomodat, delicatasque services ejus oraculis submittit, atque ob eam cau-
sam Deum Patrem amicum sibi ac benevolum habet. Contra vituperatio et ignominia illorum est subje-
ctorum sociordia, et cæci impetus ad peccandum. Ut enim populo peccatis obstricto sordida quadammodo erant et sacerdotis vestimenta, sic ubi rursum probari consueverit, purum erit et conspicuum sa-

¹¹ Rom. viii, 34.

cerdotii manus, multaque apud Deum fiduciam obtinebit. Quia nobrem divinus Paulus, gentibus Christi sacro Evangelio ministrato, cum ex incrementis ad virtutem eos inclarescere et ei firma fide imbarcere cerneret, ita scribit: *Propter gloriam vestram, fratres, quam habemus in Domino Iesu*¹³. *Et rursum: Gaudium et corona mea vos estis*¹⁴.

Vers. 6, 7. *Et angelus stebat. Et contestatus est angelus Domini ad Jesum, dicens: Hoc dicit Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaveris, et præcepia mea custodiveris, et tu dijudicabis domum meam, et custodies atrium meum, et dabo tibi conversantes in medio stantium istorum.*

XIX. In Iesu magno sacerdote Christum omnium Salvatorem descriptum accipimus, cuius item personam ut gereret, a principio Aaron sacerdos institutus est. Hoc autem in loco ad ipsum filium Iosedec dictum asserimus: *Hoc dicit Dominus omnipotens: Si in viis meis ambulaveris, et præcepia mea custodiveris, et tu dijudicabis domum meam, et quae sequuntur. Non enim talia Christo dici possunt: qui est via, justificatio Dei, et Patris sui domum ipse dijudicavit, ut Filius potestatem exercens. Erat enim Moses fidelis famulus in omni domo Dei: ut Christus ut Filius super domum ejus, cuius dominus nos sumus*¹⁵. Ergo ad filium Iosedec ista dicta sunt, ad Christum minime. Pollicetur autem Deus sacerdotium regnaturum etiam post tempora captivitatis, ut sacerdotes praesint Israeli, et sanctam illam civitatem moderentur. Quoniam enim, captivitate induita, et sanctis concrematis et sacrificiis sublatis, arbitrabantur nonnulli Moonica funditus abfenda. **676** et legem nihil amplius valitaram, quamquam nondum praesente illo tempore quo Unigenitum natum hominem apparere oportebat, idcirco Deus docens Israelem sub antiquis moribus futurum et sub imperio sacerdotum statim habituimus, haud seruus quam ante captivitatem necessario affirmat, si legem sincere custodierit, ipsum rursum dominum ejus dijudicaturum, et prima gloria potiorum, eum in sacro ministerio etiam sanctis angelis adiuvantibus. Non enim dici potest veterem legem virtutibus intelligentibus destitutam fuisse. Si enim legalia illa typi et umbras erant, ergo ad Dei gloriam peragebantur. Hoc opinor sibi velle: *Dabo tibi conversantes in medio stantium horum, hoc est, propemodum una sacrificantes et sacris officiis simul fungentes angelos. Perpende porro quomodo ubique sacra Scriptura angelos stare promittet, stationis vocabulo significans eos ignavissim non succumbere, sed mente velut erectam, et in-*

A ὅντος τοῦ λαοῦ, φυταρά πεις ἡν καὶ τὰ τοῦ λεπρῶν εἰσθήματα· οὐτως εἰωθότος πάλιν εὑδοκιμεῖν, καθαρὸν ἐσται καὶ διαφανὲς τῆς λεπρώσυνης τὸ χρῆμα (1), καὶ ἐν πολλῇ παρέργασι τῇ παρὰ Θεῷ. Καὶ γοῦν δὲ σπεσίος Παύλος ιερουργήσας τοῖς Ἰθνεσι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταῖς εἰς τὸ δικαιον ἐπιδόσεσιν εὑδοκιμούντας βλέπων, καὶ βεβαίων ἔχοντας τὴν ἐπ' αὐτῷ πίστιν, ἐπιστέλλει λέγων· «Νὴ τὴν ἡμετέρων καύχησιν, ἀδελφοί, ἡν ἔχομεν ἐν Κυρῷ Ἰησοῦ.» Καὶ πάλιν· «Χαρὰ καὶ στέφανός μου ὑμεῖς ἔτε.

B Καὶ διέμερτύρατο δὲ ἄγγελος Κυρίου πρὸς Ἰησοῦν, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Εάρ ἐταῖς ὁδοῖς μου κορεύῃ, καὶ ἐτοῖς προστάγμασι μου φυλάξῃ, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν Ιωσεδέκην τὸν, «Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐάν ἐν ταῖς ὁδοῖς μου πορεύῃ, καὶ ἐν τοῖς προστάγμασι μου φυλάσσῃ, καὶ σὺ διακρινεῖς τὸν οἰκόν μου, καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα. Οὐ γάρ ἀν εἰρητοῦ τὰ τοιάδε Χριστῷ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ ὁδος, αὐτὸς τὸ δικαίωμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, αὐτὸς διέκρινε τὸν οἰκόν αὐτοῦ, κατεξουσιάζων ὡς Γέλος.» Ήν μὲν γάρ δὲ σπεσίος Μωσῆς πιστὸς θεράπων ἐν διλητῷ οἰκῷ τοῦ Θεοῦ· Χριστὸς δὲ ὡς Γέλος ἐπὶ τὸν οἰκόν αὐτοῦ, οὐ οἰκός ἐσμεν ἡμεῖς. Οὐκοῦν εἰρήσθω μὲν πρὸς τὸν τοῦ ἱεροῦ διεστήκατο τὰ τοιάδε, πρὸς δὲ γε Χριστὸν οὐκέτι. Ἐπιγγέλλετο δὲ θεός, τὴν κατὰ νόμον λεπρώσυνην χρατήσιν ἔτι καὶ μετά γε τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας καιροὺς, ὥστε τοὺς λεπρεύοντας κατάρχειν τὸν Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἀγίαν διέπειν πόλιν ἐκείνην. Ἐπειδὴ γάρ συμβάστης τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ τῶν ἀγίων ἀμπεληρησμάνων, καὶ θυσίας οὐκέτι προσκεκυμένης, φυντός τινες πρὸς ἀνατροπὴν οἰκήσεσθαι· παντελῆ τὰ Μωσέως, καὶ ἀπραχτήσειν τὸν νόμον, καίτοι μήπα τερπόντος τοῦ καιροῦ, καθ' δὲν διαδεκτήσθαι ἔχοντιν ἐνηνέρωτηκότα τὸν Μονογενῆ· ταύτης τοῦ θεοῦ ἀναπειθῶν, διτὶ τοῖς ἀρχαῖοις θεοῖς οὐ ποκεστεῖσαν πάλιν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ὑπὸ χειρὸς πράξεως τῶν λεπρῶν, καθὼς καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀναγκαῖως φησίν, ὡς εἰ γένοτο γῆστος; νομορύλακες ὁ Ἰησοῦς, αὐτὸς πάλιν διακρινεῖ τὸν οἰκόν αὐτοῦ, καὶ ἐν δόξῃ κείσεσται τῇ πρώτῃ, αὐλειτουργούντων αὐτῷ καὶ ἀγίων ἀγγέλων. Οὐ γάρ πού φαμεν, ὡς ἐρημος; ἡν δυνάμεων λογικῶν ὁ πάλαι νόμος. Εἰ γάρ καὶ ἡν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς τὰ ἐν νόμῳ, δὲλλ' οὖν εἰς δέξαν ἐτελεῖσθαι θεόν. Τούτο οἶμαι δηλοῦν τὸ, «Δώσω σοι ἀναστρεφομένους ἐν μέσῳ τῶν ἐστηκάτων τεύτων, τουτέστι, μονονοχῇ συνιερατεύοντας καὶ συλλειτουργοῦντας ἀγγέλους.» Άθρει δὲ διπας πανταχοῦ τοὺς

¹³ Rom. xv, 17. ¹⁴ Philipp. iv, 9. ¹⁵ Hebr. iii, 2-6.

(1) Catech. (Monum. E. G. II, 646) legit σχῆμα, habitus. Edidt.

ἀγίους ἀγγέλους ἐστάνα: φησὶ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, Α τῷ τῆς στάσεως ὄνδρισι καταδηλοῦν τὸ μὴ ὀκλάζειν αὐτοὺς εἰς τὸ βάθυμον, ἀλλ' οἶον ὅρθην ἀεὶ καὶ ἀσθενῆ οὐκ ἀνεγομένην τὴν διάνοιαν ἔχειν, ἐστῶσαν τε μετὰ Θεοῦ. Θύτω καὶ ἐν τῷ Ἱεζεκιὴλ γεγραμμένον εὑρήσομεν περὶ τῶν Χερουσσίμ, διτὶ: «Τὰ σκέλη αὐτῶν ὅρθα.» Κάθεται μὲν γάρ, καὶ λίαν εὐκάλως, ἡ ἀνθρώπου διάνοια, καὶ ἐστὶν εὐπετῆς εἰς γε τὸ θελεῖν ἀρδβωτῆσαι τὸ βάθυμον. Ἐστήκει δὲ ὁπαρ τῶν ἀνω πνευμάτων ἡ ἀγία πληθύς. Ταῦτης καὶ πρὸς Σιῶν ἐλέγετο παρὰ Θεοῦ: «Στῆσον σεαυτὴν, Σιών.» Ἀν-
ετίθει δὲ καὶ ὁ μακάριος Δασδίδ τῷ Θεῷ τὰς χαριστηρίους φόδας, οὐτω λέγων: «Ἐστησεν ἐπὶ πέτραν τὸς πόδας μου.» Τὸ γάρ ἀκλινὲς ἐν τούτοις καὶ τὸ πεπηγδές τῆς γνώμης, τῷ τῆς στάσεως ὄνδρισι κατεσή-
μηνεν ὁ πνευματοφόρος.

«Ἄκουε δὴ, Ἰησοῦ, ἵερεὶς ὁ μέτρας, σὺ δὲ, καὶ Β οἱ πλησίον σου, καὶ οἱ καθήμεροι κρότοι προσώπου σου, διότι ἀνδρες τερατοσκέποι εἰσὶ, διότι ἰδοὺ ἔγινε ἄγια τὸ δοῦλόν μου, Ἀρατολὴ δρομα αὐτῷ. Διότι δὲ λίθος, δρ δεδωκα πρὸς προσώπου Ἰησοῦ, ἐπὶ τὸν ἄνθρακα, ἐπτὰ δύβαλμοι εἰσὶν.

Κ'. Διὰ τῶν ἀρτίων ἡμῖν εἰρημένων κατεπηγγέλ-
λετο τῷ Ἰησοῦ, ἥγουν μᾶλλον, διπερ ἐστὶν ἀληθεστε-
ρον, τῇ κατὰ νόμον ιερωσύνῃ, τὸ διακρίνειν τὸν οἶκον
αὐτοῦ, καὶ κατάρχειν εἴς λαοῦ, καὶ τῆς κατὰ νόμον
λατρείας ἀποτεράνειν τοὺς τύπους. Ἀθρει δέ μοι τὴν
οἰκονομίαν, καὶ τῶν θείων διασκέψεων τὸ πολὺν λίαν
εὐτεχέστερον. Ἐμελλε, καὶ οὐκ εἰς μακρὸν, μετατεθῆσ-
θει τὰ ἐν νόμῳ πρὸς λατρείαν τὴν ἀληθίνην, καὶ
τῶν τύπων τὸ ἀκαλές μεταχαράττεσθαι τε πρὸς
ἄξιότατόν τε καὶ πνευματικὴν πολιτείαν. Ἐμελλον
ἀποσοβεῖσθαι τοῦ ἀμπελῶνος οἱ κυριοκτόνησαντες
γεωργοί, καὶ ἐκδοθῆσθαι τὸ χωρίον ἐπέροις, τοῖς
ἄγιοις ἀποστόλοις δηλοντί καὶ εὐαγγελισταῖς, οἱ
καρποφόρον αὐτὴν καὶ εὐανθῆς ἀποφανεῖν ἔμελλον,
τῆς προδρυαιατάτης ἀξιοῦντες φροντίδος. «Ἐμελλε
βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύειν, καὶ ἀρχοντες μετὰ κρί-
σεως ἀρχειν, καὶ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν.
«Ἐμελλεν ἕτερος ἀνίστασθαι ἵερεὺς, οὐ κατὰ τὴν τάξιν
Ἀστρών, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκη, τῶν
ἀγίων λειτουργῶν, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθίνης, ἣν
ἐπηγένετο Κύριος, καὶ οὐκ ἀνθρωπος. Εἰσῆλθε γάρ
εἰς τὸ Ἀγία τῶν ἀγίων ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
στὸς, «Οὐ δέ αἰματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ
τοῦ ἰδίου αἰματος, αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος, καὶ
μιᾶς προσφορᾶς τελειώσας εἰς τὸ διηγεκτές, κατὰ συν-
ειδήσιν τοὺς ἀγίαζομένους.» Ἰγα τοίνυν μὴ ψευδο-
επῆς τε καὶ εἰκασιμυθος ἀναφαίνηται Θεὸς, δεὶ καὶ
διηγεκτῶς τῇ κατὰ νόμον ιερωσύνῃ ὑπισχούμενος
ἐποπτῆσεν τε καὶ διακρίνειν τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἀν-
αγκαῖαν ποιεῖται τὸν κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν
προαγρύθειν, ἐμφανών, διτὶ καταλήξει μὲν τὰ ἐν
νόμῳ, διακρίνει δὲ αὐτὸς τὸν ίδιον οἶκον διὰ τοῦ
ἰδίου γεννήματος, τοιτέστι, τοῦ Σιοῦ. Ταῦτης μο-
νονούχῃ καὶ διαμαρτύρεται αὐτὸν τε τὸν Ἰησοῦν, καὶ
τοὺς πλησίους αὐτοῦ, καὶ τοὺς καθημένους πρὸς προσ-
ώπου αὐτοῦ, ἵνα Λευτεῖς νοῶμεν καὶ ἵερέας. Λειτ-

ūmitatis expertem, et cum Deo stante in retinere.
Ita et in Ezechiele scriptum invenimus de Cherubim: «Et pedes eorum recti⁷⁶.» Curvatur enim, et quidem persicile, mens humana, et pigrilia levii negotio corripitur. Supernorum autem spirituum sancta multitudo stat quodammodo. Quare et Sioni dictum est a Deo: «Fac ut sis, Sion.» Offert item Beatus David Deo cantica gratiarum actoria, ita dicens: «Statuit supra petram pedes meos⁷⁷.» Quibus verbis ille spiritu plenus immobilitatem animique ermitudinem expressit.

Vers.⁷⁸ *Audi igitur, Jesu, sacerdos magne, tu vero et proximi tui, et qui sedent ante faciem tuam, quia viri portentorum spectatores sunt, quia ecce ego adduco servum meum, Oriens nomen ipsi. Quia tapis quem dedi ante faciem Jesu, super lapidem unum, septem oculi sunt.*

XX. Supra pollicebatur Jesu, imo certe, ut dicam verius, legali sacerdotio dijurationem domus suæ, et principatum ultra in populum, et finitionem typorum, seu umbrarum cultus juxta legem recepti. Expende porro mihi cœconomiam diuinoruinque consiliorum summam peritiam. Erant, nec multo post, ad cultum verum germanumque transferenda legalia, **677** typorumque ruditas in speciem amabilis et spiritualis politiæ immutanda. Erant abigen-

Cdi a vinea agricultor, Domini interfectores, et ager locandus aliis, sanctis apostolis videlicet et evangelistis, eum fructiferum et florentissimum utilissima sollicitudine sua reddituris⁷⁹. «Erat rex justus regnaturus, et principes cum iudicio imperaturi⁸⁰, secundum vocem prophetæ. Surrecturus erat alias sacerdos, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech⁸¹, sanctorum minister sacer, et tabernaculi veri, quod uixit Dominus, non homo⁸². Intravit enim Sancta sanctorum Dominus noster Jesus Christus: «Non per sanguinem hincorum et vitulorum, sed per proprium sanguinem, æterna redēptione inventa, et una oblatione consummatis in perpetuum secundum conscientiam sanctificatis⁸³.» Ne igitur falsa et inania locutus videatur Deus, legali sacerdotio pollicitus, ipsum semper atque in perpetuum domum suam inspecturum et judicaturum, mysterium Christi prænuntiare debuit. et ostendere desitira quidem legalia, se autem dijūdicaturum domum suam per genitum ex sese, hoc est Filium. Quamobrem prope modum etiam contetur et ipsum Jesum, et proximos ejus, et sedentes ante faciem ejus, puta Levitas et sacerdotes. Ordo enim Leviticus summo sacerdoti ministrans astabat: seniores autem sacerdotes, utilis superiores et sacrales, juxta legem, conciliis quoque honore condecorati sunt⁸⁴. Portentorum porro spectatores illos

⁷⁶ Ezech. 1, 7. ⁷⁷ Psal. xxxix, 3. ⁷⁸ Mal. xxii, 33-39. ⁷⁹ Isa. xxii, 1. ⁸⁰ Psal. cxx, 4. ⁸¹ Hebr. viii, 2. ⁸² Hebr. ix, 12; x, 14. ⁸³ Num. xvii, 2.

appellat, hoc est, semper querentes signa videre, prodigiorum cupidos. Nescio enim quonodo gens Iudea ad hæc natura fertur. Itaque cum Christus se cisset quasi flagellum de funiculis, omnesque et templo ejecisset, dixissetque : « Auserte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiatio nis, » accesserunt, et quæserunt : « Quod signum ostendis quia hæc facis? et quis dedit tibi hanc potestatem? » Accesserunt et alii, cum hac petitione : « Magister, volumus a te signum videre. » Idcirco, quoniam, inquit, viri sunt portentorum, seu miraculorum speculatorum, discant tecum et futura, signorum quæ petunt perpetratore semper potentissimum. Quisnam autem hic? « Ecce ego adduco servum meum, Orients nomen ejus. » Deus igitur secundum naturam et ex Deo Patre apparuit Unigenitus, secundum hoc liber. **678** Nihilominus exinanivit semelipsum, secundum Scripturas⁸³, demittens se in id quod non erat, et appellatus servus propter naturam humam, quamvis omnium Dominus esset, tanquam Deus. Sed idem et Orients erat, id est, Sol justitiae⁸⁴. Exortus est enim, et illuminavit nos velut in tenebris degentes⁸⁵, et tantum non etiam tanquam nocte et veterno obrutos mundanis voluptatibus, mentisque oculum tenebris effusum habentes, excitavit ad vigiliam, et gratia sua nos illustravit. Hinc et sapiens Paulus nobis præcepit, hoc ipsum significans : « Nox præcessit, dies autem appropinquaret. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus⁸⁶. » Et iterum : « Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus⁸⁷. » Promulgat igitur ante insignia facta Salvatoris nostri, quia præsens editurus est. Nominat servum, quoniam in servi forma venit; Orientem, quia lumen verum est, idem et dies, et clarus lucifer in mentibus ex oriens et corda lucida efficiens. Insuper lapidem vocat: quoniam et datum ante faciem Jesu, et septem habere oculos autumat. Oportebat enim imprimis sacerdotium legale, cuius typum posuimus Jesum, quasi ante faciem et ante oculos habere semper lapidem electum, angularem, pretiosum, in fundamentum Sion decretum, multis oculis intuentem omnia⁸⁸. Septem quippe integratatem perfectionemque declarare solent. Sterilis igitur dicitur parere septem⁸⁹. Mille autem oculis omnia intueri, et inspicere res nostras divinam et ineffabilem Filii naturam non potest quispiam dubitare: « Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipi, et perlingens usque ad divisionem animæ et spiritus, compagum quoque et medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis, et non est illa creatura invisibilis in conspectu ejus. Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, » sicut scriptum est⁹⁰. Υἱοῦ φύσις, οὐκ ἀνέδοτα τις. « Ζῶν γάρ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διεκνύμενος ἀχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μιελῶν, καὶ

A ουργοῦν μὲν γάρ τῷ ἀρχιερεῖ ἔστηκε τὸ τάγμα τὸ Λευΐτικὸν· οἱ δὲ γε πρεσβύτεροι ιερεῖς, ὡς ἐκείνων ἀμείνους ἔτι, καὶ ιεράτεροι κατὰ τὸν νόμον, καὶ τῇ συνεδρίᾳ τετίμητο. Τερατοσκόπους γε μὴν αὐτοὺς δνομάζει, τουτέστιν, ἀεὶ σημεῖα ζητοῦντας ὅρφην, τῶν τεράτων ἐφιεμένους. Φύσει γάρ πως ἀεὶ τοιοῦτον ἔστι τὸ τῶν Ιουδαίων Εύνος. Καὶ γοῦν, ὅτε ὁ Χριστὸς ποιήσας ὥστε φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ιεροῦ, λέγων, « Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου, οἶκον ἐμπορίου, » προσῆσαν λέγοντες· « Τί σημεῖον δεικνύεις, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; καὶ τίς ἐδωκές σι τὴν ἐξουσίαν ταῦτην; » Εὐρήσομεν δὲ καὶ ἐτέρους προσιδντας, καὶ λέγοντας αὐτῷ· « Διδάσκαλε, θέλομεν ἀπὸ σημείου ίδειν. » Οὐκοῦν ἐπειδήπερ, φησιν, ἐνδρες εἰσὶ τερατοσκόποι, μανθανέτωσαν ἄμα σοὶ τὰ ἐσόμενα, καὶ σημείων ὧν αἰτοῦσιν ἀεὶ τὸν παναλέστατον ἀποτελεστήν. Καὶ τίς δὴ οὖν οὗτος ἔστιν; « Ἰδοὺ ἐγὼ ἄγω τὸ δοῦλόν μου, Ἀνατολὴ δύνομα αὐτῷ. » Θεὸς μὲν οὖν κατὰ φύσιν καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πέφην δὲ Μονογενῆς, καὶ ὡς τοῦτο ὑπάρχων, ἐλεύθερος. Ἀλλὰ κεκάκωκεν ἑαυτὸν, κατὰ τὰς Γραφὰς, καθιεὶς εἰς ὅπερ οὐκ ἦν, καὶ κεχρημάτικε δοῦλος, διὰ τὸ ἀνθρώπινον, καίτοι Κύριος πάντων ὑπάρχων, ὡς Θεός. Ἀλλὰ ἦν καὶ οὗτος Ἀνατολή, τουτέστι, δικαιοσύνης Ἡλίος. Ἀνέστη γάρ καὶ ἐπέλαμψεν οἵαπερ ἐν σκότει διατελοῦσιν ἡμῖν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ὡς ἐν υγείᾳ καὶ ὑπὲρ κεκαρωμένους ταῖς κοσμικαῖς ἡδοναῖς, καὶ τῆς διανοίας τὸν ὄφθαλμὸν κατεσκοτισμένους, ἥγειρέ τε πρὸς ὑψόν, καὶ λαμπρὸν ἀπέργε τῇ πάρ' ἑαυτοῦ χάρτι. Τοιγάρτοι καὶ ὁ σοφὸς ἡμῖν ἐπιτέλλει Παῦλος, αὐτὸ δὴ τοῦτο καταμηνύων· « Ἡ γὰρ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἥγγισεν. Ἀποιώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσθεῖται τὰ ἔργα τοῦ φωτὸς, ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. » Καὶ πάλιν· « Ἔγειρε, δὲ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός. » Προανακρύπτει τοιγαροῦν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας τὰ λαμπρὰ κατορθώματα. Δοῦλον δέ φησιν αὐτὸν διάτοι, τὸ ἐν δούλῳ καθιέσθαι μορφὴν. Ἀνατολὴν δὲ, ὅτι φῶς ἔστι τὸ ἀληθινὸν αὐτὸς, καὶ ἡμέρα, καὶ λαμπρὸς ἐώασφρος, εἰς νοῦν ἀνατέλλων, καὶ καταφαῖδρύνων καρδίας. Οὐνομάζει δὲ πρὸς τούτῳ καὶ Λίθον αὐτὸν, καὶ μὴν καὶ δεδόσθαι φησὶ πρὸ προσώπου Ἰησοῦ, ἐπτά τε ἔχειν τὸν διάφθαλμον δισχυρίζεται. « Εδέει γάρ μάλιστα τὴν κατὰ νόμον ιερουσάλην, ἵς εἰς τύπον ἐθήκαμεν τὸν Ἰησοῦν, οἰοντες πρὸ προσώπου καὶ πρὸ διάφθαλμῶν ἔχειν διά παντὸς τὸν λίθον τὸν ἐκλεκτὸν, τὸν ἀχρογναῖον, τὸν ἐντιμον, τὸν εἰς τὰ θεμέλια Σιών, τὸν πολλοῖς δισθαλμοῖς ἐφορῶντα τὰ πάντα. Τὸ γάρ ἐπτά, τοῦ τελείως ἔχοντος ἀεὶ πώς ἔστι σημαντικόν. Στείρα γοῦν λέγεται τεκεῖν ἐπτά. « Οτι δὲ μυρίοις δημιασιν ἐφορῷ πάντα καὶ ἐπιτεκέπτεται τὰ καθ' ἡμᾶς ἡ θεῖα τε καὶ ἀπόρρητος τοῦ Υἱοῦ φύσις, οὐκ ἀνέδοτα τις. « Ζῶν γάρ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ διεκνύμενος ἀχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μιελῶν, καὶ

⁸³ Juan. ii, 14-19. ⁸⁴ Matih. xii, 38. ⁸⁵ Philipp. ii, 7, 8. ⁸⁶ Malach. iv, 2. ⁸⁷ Luc. i, 79. ⁸⁸ Rom. xiii, 12, 13. ⁸⁹ Ephes. v, 14. ⁹⁰ Isa. xxviii, 16; 1 Petr. ii, 6. ⁹¹ I Reg. ii, 5. ⁹² Hebr. iv, 12, 13.

κριτικός ἐνθυμήσεων, καὶ ἐννοιῶν καρδίας, καὶ οὐκ ἔστι κτίσις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ. Μάντις δὲ γυμνὸς καὶ τετραχλησμένα τὰς; δρθαλμοῖς αὐτοῦ, καὶ τὰ τὸ γεγραμμένον.

‘**Ι**δού ὁρίζων βόθρον, λέγει Κύριος καρτο-Α *Ecce ego fodiam foras, dicit Dominus omnipotens, et contrectabo omnem iniuriam terrae illius in die una.*

ΚΑ. ‘Εδειξεν διτῶ; καὶ φῶς καὶ ἀνατολὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ διὰ τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, τουτέστι, τοῖς πεπλανημένοις, ἀνατολῆς ἀνέλαμψε δικῆν. ‘**Α**λλ’ ἦν ἀναγκαῖον, καὶ τὸ τῆς οἰκουμένας προαναφανῆναι πέρας, τουτέστι, τὸν ὅπερ ἡμῶν ἀπάντων θάνατον, διὰ τὸν ἑκάτην, σταυρῷ παραδοὺς τὸ θίσιον σῶμα. ἐφ’ ψ καὶ τὸ τῶν Ἰουδαίων προστέχρουντεν θύνος, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος ἀποβέληται. Ἐπειδὴ γάρ οὐ συνέντες οἱ δεῖλαιοι, εἰκότως ἀπόλιτον τῆς ἐλπίδος, καὶ κακοὶ κακῶς ἀπολάται, δειναῖς καὶ ἀφύπτοις ἐναλόντες συμφοραῖς· βόθρῳ δὴ οὖν παρεικάζει τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρόν. Πεπτώκασι γάρ ποτε εἰς βόθρον οἱ τὸ Δεσποτικὸν ἐκχέαντες αἴμα, καὶ σταυρῷ παραδοῦναι τολμήσαντες; τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς διπλήρωτος τὸν βόθρον δρωρύχεντας λέγοιτο, σχανδαλίζεσθω μηδεὶς· ἐννοείτω δὲ μᾶλλον, ὡς ἐκμερέστωται πῶς [τῆς] οἰκουμένας ὀλόγος. ‘Ομοιον γάρ τοῦτο ἔστι τῷ διὰ Χριστοῦ στρῶς τε καὶ ἀτρεχῶς εἰρημένῳ· ‘Εἰς κρίτα ἐγώ εἰς τὸν κόσμον τούτον ἥλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένονται. » Καίτοι, πῶς οὐκ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς οὐ ταύτης ἔνεκα παραγόντες τῆς αἰτίας, ἵνα τυφλοὶ γένονται τινες, ἀλλ’ ἡ τῶν μὴ νοούντων φαυλότης μονονούχη καὶ διαβέλητη τῆς ἀριστῆς οἰκουμένας τὸν τρόπον; Οὐ γάρ ήσελον βλέπειν, καίτοι μετὸν αὐτοῖς τοῦ θείου φωτός. Οὔτω κανθάδε νοήσεις. Πέπομψε μὲν γάρ τὸν Υἱὸν διπλήρωτος, «**Ι**ν’ δὲ κόσμος σωθῆ δι’ αὐτοῦ»· διὰ δὲ τῶν μὴ συνιάντων ἀπόνοιαν, γέγονεν βόθρος καὶ πάγη τοῖς σταυρώσασιν διπεσταλμένος. Νενόμισται δὲ τάχα που καὶ δρύεις τὸν βόθρον διπεπομφῶς. ‘**Ο**ρέξω δὴ εὖν τὸν βόθρον, φησι, καὶ φτιαχθήσω πάσσαν τὴν ἀδικίαν τῆς τῆς ἐκείνης ἐν ἡμέρᾳ μιᾶς. » Τὸ δὲ, Ψηλαφήσω, φησιν ἀντὶ τοῦ, Ζητήσω καὶ περιεργάσομαι λεπτῶς. ‘**Α**πεκτόνασι μὲν γάρ τοὺς ἀγίους προσφήτας καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς ἀπεσταλμένους οἰκέτας. Οὐδὲ μὲν γάρ οὐδρίσαν, οὐδὲ ἐλιθοβόλησαν, οὐδὲ δὲ ἀπέκτειναν. ‘**Α**λλ’ ἦν ἀνέγκαχος ἔτι Θεός· οἰκέται γάρ ήσαν καὶ δύμδουλοι τοῖς ἀπεκτονόσιν οἱ πεπονθότες. ‘**Ε**πει δὲ ἀχαλίνοις δρμαῖς εἰς τοῦτο διέτροντες, καὶ πολὺν βλέποντες εἰς ἀνοσίετητα, καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτεπως πεπαρψόμενοι τὸν Υἱὸν, καὶ εἰς τὸν τῷ σταυρῷ κατώτερον βόθρον, οὐκ ἀφῆκεν αὐτῶν ἀφγλάφητον τὴν ἀμαρτίαν. ‘**Ε**ξῆτησε γάρ καὶ ποιαῖς ὑπέθηκε τοὺς τεσθνότας, ἀπάσης τῆς Ἰουδαίων γῆς καθορίζων τὸν διλεθρὸν ἐν ἡμέρᾳ μιᾶς, καθ’ ἣν ἐφασαν προσθγοντες αὐτὸν τῷ Πιλάτῳ· «**Τ**ὸ αἴμα αὐτοῦ ἐφ’ ἡρδ; καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. » Εἰ γάρ καὶ μὴ συμβέβητε παραχρῆμα τὰ ἐκ θελας δργῆς, εἰ μὴ ἐξῆτηνται δίκαιας ὑπερθέσεως· δίκαια δὲλλ’ οὖν τῇ παρὰ Θεοῦ δικαῖα ψῆφος γέγονεν ἐπ’ αὐτοῖς, διλεθρού, ως ἐφην, τῆς Ἰουδαίων

XI. Ostendit Dominum nostrum Iesum Christum vere et lumen et orientem esse, et enim in tenebris atque umbra versantibus, **679** hoc est, seductis et errantibus, instar orientis resulisse²². Sed oportebat etiam œconomia scopum ac metam prius declarare, hoc est mortem, quam pro nobis omnibus libens sustinuit, corpore suo ad crimen tradito, in quo et Judaica gens peccavit, et ab eis amicitia depulsa est. Quoniam enim non intellexerunt miseri, spe sua merita sunt orhati, et mali male perierunt, atrocibus et Ineluctabilibus calamitatibus circumventi²³. Cum foras igitur Salvatoris crucem comparat. Nam quasi in foras deciderunt, qui Dominicum effudere sanguinem, et auctorem vitæ crucis affixerunt²⁴. Quod si et Ipse Pater sodisse foras dicitur, nemo offendatur: sed illud cogitet potius, quam plenus sit sermo divinis providentias ac dispensationis. Simile enim hoc est illi quod per Christum sapienter ac vere dicatum est: «**I**n iudicium ego in hunc mundum veni, ut qui non vident, videant, et videntes cœci flant²⁵. » Quanquam vero dici potest, ipsum non propter hanc causam advenisse ut quidam cœci fierent, sed non intelligentium nequitia tantum non etiam œconomia modum criminalia est. Non enim videre voluerunt, tametsi divinae lucis copia illis fieret. Idem et sic intellige. Misit enim Filium Pater, «**U**t mundus salvaretur per ipsum²⁶. » Propterea recordiam autem non intelligentium qui missus est, foras et laqueus crucifixoribus suis factus est. Ac fortasse etiam foras sodisse existimandus est ipse qui misit. Ait igitur: «**F**odiani foras, et contrectabo omnem iniuriam terrae illius in die una. » Contrectabo, inquit, pro, queram, et adamussim indagabo. Prophetas enim sanctos et missos suis quosque temporibus servos occiderunt. Alios enim contumelia affecerunt, alios lapidarunt, alios jugularunt²⁷. Verum tolerantiam adhuc adhibeat Deus: servi enim erant et conservi interflcientium qui haec patiebantur. Quoniam vero effrenata audacia eo prosiluerunt, et tantam impietatem conciverunt ut in ipsum Filium atrociter debaccharentur, et in foras crucis lapsi sunt, peccatum eorum incontrectatum non praeterivit. Quasvis enim et paenitentibus inirosis, toti Judæorum regioni pestem et exitium decernens die una qua clamabant, Pilato cum offerentes: «**S**anggis ejus super nos et super filios nostros²⁸. » Etsi enim non statim iram divinam supplicium est consecutum, etsi non circa proscriptiōnēm paenae sunt expeditæ, tamen justa Dei **680** sententia in eos lata est, per Judæam,

²² Iose. 1, 78. ²³ Matth. xxi, 41. ²⁴ Act. iii, 16. ²⁵ Iose. ix, 39. ²⁶ Iose. iii, 17. ²⁷ Matth. xxi, 35. ²⁸ Matth. xxvii, 25.

ut memoravi, diffusa perniciis. Itaque abductus est quidem Christus ad crucem, sequentibus feminis lamentantibus et plorantibus, ad quas conversus ait: « Filiae Jerusalēm, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros¹. » Traditi sunt enim in exitium ei cœdem, et evenit illis quod est apud Isaiam: « Terra vestra deserta, civitates vestræ succensæ igni, regionem vestram eorum vobis alieni devorant ipsam, et desolata est, subversa a populis alienis². »

VERS. 10. In die illa, dicit Dominus omnipotens, convocate unusquisque proximum suum subter vitam, et subter fidum suam.

XII. Malis omnibus obrutum iri, peccato errorum contrectato, qui quasi in soveam deciderint, propter Christum ab se in crucem actum, aperte prædictis. Creditibus autem et diligentibus eum id non damnosum, imo lætitiae et jucundæ cuiusdam delectationis materiam futurum utiliter prænuntiat. Attestatur hæc etiam justus Simeon. Ubi enim divinum infans conspergit, ipsumque in ulnas accepit, sic prophetavit: « Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum, et in signum cui contradicetur³. » Ceciderunt enim, qui sanguinem justum super capita sua hauserunt, velut projecti, et jacentes, et pedibus diabolis substrati: erecti sunt qui ex gentibus ad fidem venerunt. Et ipse Christus alicubi sanctis discipulis mortem in cruce sibi sustinendam prædictit. Quos ut tristes vidit, consolans addidit: « Mulier quando parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus. Postquam autem peperit, gaudio gaudet, quia natus est homo in mundum. Et vos nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbitis me, et gaudebit cur vestrum⁴. » Sic et excitatus a mortuis flentes in horto mulieres salutando allocutus est⁵. Convenit porro etiam quemlibet eum diligentium super cruce et resurrectione dicere, « Convertisti planctum meum in gaudium mihi; considisti saccum meum, et circumdedisti me lætitia⁶. » Quomodo enim non evanuit luctus, et ablatæ sunt omnes lacrymæ ab omni facie, ut dicit propheta⁷, Christo in vitam revocato, **681** et imperio mortis ab eo destruto? Vita enim est natura sua⁸, tanquam Deus, quamvis in carne apparuit. Itaque die illa, ait, hoc est illo tempore quo ex mortuis revixerit et ceciderint crucifixores, « convocate unusquisque proximum suum subter vitam et sicutum. » Ac si quis volet talis sensum simplicem et obvium admittere, voces has spiritualium gaudiorum symbolum esse affirmabit. Praeterea et illud non sine improbabilitate dici posse reor, sicut et vitam videri appellatam Ecclesiam, cuius item divinus Canticus meminit, supernum ac coelestem sponsum, Christum scilicet, per ambagem compellans: « Uxor tua sicut vitis

A καταγέουσα γῆς. Καὶ γοῦν ἀπεκομίζετο μὲν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν σταυρὸν, εἴποντο δὲ καὶ γυναῖκες θρηνοῦσαι τε καὶ κλαίουσαι· εἰτα πρὸς τὰύτας ἔφασκεν ἐπιστραφεῖς· « Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, μή κλαίετε ἐπ' ἐμοὶ, πλὴν ἐφ' ἑαυταῖς κλαίετε καὶ ἐπὶ τοῖς τέχναις ὑμῶν. » Παραδέδονται γάρ εἰς οὐλεθρον καὶ σφαγὴν, καὶ συμβέβηκεν αὐτοῖς τὰ διά φωνῆς Ἡσαίου· « Ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρίκαυστοι, τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλέτριος κατεσθίουσιν αὐτὴν, καὶ ἡρήμωται κατεστραμμένη ὑπὸ λαῶν ἀλλοτρίων. »

Ἐγ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος καρτοκράτωρ, συγκαλέστε ἔκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου καὶ ὑπόκατω συκῆς αὐτοῦ.

B ΚΒ. «Οτι μὲν ἐν παντὶ γενήσονται κακῷ, φηλαφωμένης αὐτῶν τῆς ἀμαρτίας, οἱ καθάπερ εἰς βόθρον κατενηγμένοι, διά γε τὸν σταυρῶσαι Χριστὸν, προμημνυκεν ἐναργῶς. «Οτι δὲ τοῖς πιστεύουσι, καὶ ἡγαπηκόσιν αὐτὸν, οὐκ ἀκεράς ἔσται τὸ χρῆμα, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς εὐφροσύνης καὶ τέρψεων ἐπιτερπῶν, προσχορεύει χρησίμως. Μαρτυρήσει δὲ τούτοις καὶ δίκαιος Συμεὼν. «Οτι γάρ τὸ θεῖον τεθέαται βρέφος, καὶ εἰς ἄγκάλας δέδεστο, προερχότευσε, λέγον· «Ἴδοι οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον. » Ηπειρώκαστος γάρ οἱ τὸ δίκαιον αἱμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπαντλήσαντες κεφαλαῖς, ὕσπερ ἐρρίμμενοι, καὶ κείμενοι, καὶ ὑπὸ πόδας βντες διαβολικούς ὥρθιώθησαν δὲ οἱ ἄξι θνῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ που Χριστὸς, προανεφώνει μὲν τοῖς ἀγίοις μαθηταῖς τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ κάθος· «ἐπειδὴ δὲ γεγονότας ἐν κατηφειάς τεθέαται, παρεκάλει λέγων· «Ἡ γυνὴ δταν τίκτη, λύπην ἔχει, δτι ἤλθεν τῇ ὥρᾳ αὐτῆς. «Οταν δὲ τέκῃ, χαρῇ γαῖρει, δτι ἐγεννήθη δινθρωπὸς εἰς τὸν κόσμον. Καὶ ὑμεῖς νῦν μὲν λύπην ἔχετε, ὑστερὸν δὲ δψεσθε καὶ, καὶ χαρήσεται ὑμῶν τῇ καρδίᾳ. » Οὐτων καὶ ἐγγερμένος ἐκ νεκρῶν, ταῖς ἐν τῷ κήπῳ κλαιούσαις γυναις προσεφώνει τὸ, Χαίρετε. Πρέποι δ' ἀν., καὶ ἔκαστον τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν ἐπὶ γε τῷ σταυρῷ καὶ τῇ ἀναστάσει λέγειν· «Ἐστρεφας τὸν κοπετὸν μου εἰς χαρὰν ἐμοὶ, διέρθηξας τὸν σάκκον μου, καὶ περιέζωσάς με εὐφροσύνην. » Πῶς γάρ οὐκ οἶγεται μὲν ἐκ ποδῶν τὸ πενθεῖν, ἀφῆρηται δὲ πᾶν δάκρυον ἀπὸ προσώπου, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν, ἐγγερμένου Χριστοῦ, καὶ [τὸ] τοῦ θεατῶν καταλύσαντος κράτος; Ζωὴ γάρ ἔστι κατὰ φύσιν ὡς Θεὸς, καὶ εἰ πάρην ἐν σαρκὶ. Οὐκοῦν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, φησι, τουτέστι, καὶ ἐκεῖνο καιροῦ, καθ' δὲ ἀναβίωθη ἐκ νεκρῶν, πεπτωκότων τῶν ἐσταυρωκότων, συγκαλέσσοται ἔκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ὑποκάτω ἀμπέλου, καὶ ὑπόκατω συκῆς. Καὶ εἰ μὲν βούλοιτο τις ἀπλοῦν καὶ πρόχειρον τὸν τοποῦτον εἰσεῖχεσθαι νοῦν, τέρψεων εἶναι τῶν πνευματικῶν σύμβολον διαβεβαιώσεται τὰ ὀνομασμένα. Οὐκ ἀπίθανον δὲ εἶναι φῆμι πρὸς τούτῳ πάκειν εἰπεῖν, δτι συκῆν καὶ δμπελον ξικεν ἀποκαλεῖν τὴν Ἐκκλησίαν, ής καὶ δ θεοπέτιος Μελ-

¹ Luc. xxiii, 28. ² Isa. i, 7. ³ Luc. ii, 36. ⁴ Joan. xvi, 21, 22. ⁵ Juan. xx, 15-17. ⁶ Psal. xxix, 12. ⁷ Isa. xxv, 8. ⁸ Joan. xiv, 6.

ωρές διαμέμνησαι, λέγων εἰνιγματωδῶς πρὸς τὸν Αὐλοῦνθεν καὶ ἔξ οὐρανοῦ νυμφόν, τουτέστι, Χριστόν· « Ή γυνή σου ὡς ἀμπελὸς εὐθηνοῦσα, ἐν τοῖς κλίτεσ: τῆς οἰκίας σου. » Ἐφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων Θεός· « Άι ἀμπελοὶ χυπρίζουσιν, ἐδωκαν δομῆν, ἢ συκῆ ἔξτηνεχεν διλύθους αὐτῆς. » Ός γάρ ἤδη τῶν Ἐκκλησιῶν ἀρξαμένων ἐν κόσμῳ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν εὐωδίας εἰς πίστεως, τὰς ἀμπέλους ἔψη χυπρίζειν, καὶ μήν καὶ ἔκρανεσθαι τοὺς διλύθους· νονθεῖν δὲν καὶ οὗτοι, τῶν ἄρτει πεπιστευκότων ἡ οἴκων μὲν πέπειρος καὶ γλυκεῖα πληθύς, κοσμένη δὲ κατὰ βραχὺ, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἀμπελὸν ἐπιδόσεσιν ιοῦσα πρὸς τοῦτο. Ἀδρυνθέντες γάρ, καὶ εἰς θυρὰ τελείων ἀναβεβηκέτες; τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, γλυκεῖς οἱάπερ δόσμεθα καρποὶ τῷ Θεῷ, καθάπερ μητρὶ τινὶ τῇ· Ἐκκλησίᾳ προσπεφυκότες. Οὐκοῦν διά τε συκῆς καὶ ἀμπέλου νοούμενων τῶν Ἐκκλησιῶν, ὃντ' αὐταῖς ἐσόμεθα, καὶ ἐν αὐταῖς καταλύσομεν, προτρέπτην ἀλλαγῆς ἐκεῖνον λέγοντες τὸ προρητεῖν· « Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ δρός Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ἔδυν αὐτοῦ, καὶ πορευόμεθα ἐν αὐτῇ. » Εἰ δὲ δὴ γένοιτο τούτου τυχεῖν, ἵπαντος πλευρᾶς ἀξιωματεν τοὺς αἰς τοῦτο κεκλήστας, πάλιν ἐκεῖνον λέγοντες· « Εὐφράνθην ἐπὶ τοῖς εἰρηνάσι μοι. » Εἰς οἶκον Κυρίου πορευόμεθα. » Τέρψιες γάρ ἡμῖν τῆς ἀνωτάτως τὸ χρῆμα καρπὸς νοοῖ ἀν εἰκότως. Ταχάρτοι πάλιν ἔρουμεν κατὰ τὸν Φαλιμόδον· « Μήτι ἡτησάμην παρὰ Κυρίου, ταῦτην ζητήσω, τοῦ κατοικεῖ με ἐν οἴκῳ Κυρίου πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, τοῦ θωρεῖν με τὴν τερπνότητα Κυρίου, καὶ ἐπισκέπτεσθαι τὸν ἄγτον αὐτοῦ. »

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Καὶ ἐπέστρεψερ ὁ ἀγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἑμοὶ, καὶ ἐξήγειρε με, δρ τρόπον, δταὶ ἐξεγερθῆ ἀνθρώπως ἐξ ὄντος αὐτοῦ, καὶ εἰπε πρός με· Τί σὺ βλέπεις; Καὶ εἶπο· Ἐώρακα, καὶ ίδον λυγρία γρυσσῆ δλη, καὶ τὸ λαμπάδιον ἐκάρω αὐτῆς, καὶ ἐπτὰ λύχνοι ἐκάρω αὐτῆς, καὶ ἐπτὰ ἐπαρυστρόδες τοῖς λύχνοις τοῖς ἐκάρω αὐτῆς, καὶ δύο ἐλαῖαι ἐπάρω αὐτῆς, μία ἐκ δεξιῶν τοῦ λαμπαδίου αὐτῆς, καὶ μία ἐξ εὐωνύμων.

ΚΓ'. Τὸ, Ἐπέστρεψεν, ἐν τούτοις οὐχ ὡς ἐκ τόπου νοήσομεν (εἴηθες γάρ κομιδῆ), νομιοῦμεν δὲ μᾶλλαν, τὴν ὡς ἐξ ὥρασις τῆς ἐξ ἀμφοῖν ἐφ' ἐτέρων εὐθύς καὶ γείτονα μεταφορεῖσσεν, δῆλον δὲ ὅτι πνευματικήν. Ἐπειδὴ δὲ νήσισσας ἀκράτου χρεῖα καὶ τῆς ὑπὲρ νοῦν τὸν ἀνθρώπινον, ἐν τε δὴ μάλιστα τούτοις λεπτήν ἐνεπέθει ἐπιγρήγορσιν τῷ προφήτῃ Θεός, μαθητεύοντος ἀγγέλου τοῦ λαλούντος ἐν αὐτῷ, ὡς δοκεῖν ἐξ ὑπονοῦ διεγερθῆναι. Τοιαύτη γάρ πώς ἐστι τῆς ἐν ἡμῖν διανοίας ἡ κατάστασις, καὶ πολὺ δὴ μείων παρὰ τὴν οὖσαν ἐν τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις, ὅπει φαίνεται τις ἀν ἐγρήγορσιν μὲν τὰ ἐκείνων, ἐν ὑπερῷ δὲ ὀποτερ τὰ καθ' ἡμᾶς. Ἐπειδὴ δὲ ὁ θεοπάτερος διγέλος γνώμην τε καὶ νοῦν πρὸς τούτῳ δὴ παρ-

A abundans, in lateribus domus tuæ⁹. » Ait et ipse universorum Deus quodam loco: « Vincere forentes deiderunt odorem suum, et fons protinus grossos suos¹⁰. » Ut enim iam Ecclesis in mundo sive in ipsum inchoatis, vineas suavem spirare odorem, ac florere atque insuper grossos parere dicit: quorum nomine nuper sive initia rorū nondum matura et dulcis multitudo, futura autem paniatim et incrementis ad meliora hoc progrediens intelligi potest. Adepti enim magnitudinem, « et in viram per se-ctum plenitudinis Christi¹¹, evecti, dulces quasi fructus erimus Deo, Ecclesia velut matri agnati. Quapropter per sicum et vitam intellectis Ecclesia, sub ipsis erimus, et in ipsis diversabimur, cohortandoque inter nos dicemus illud propheticum: « Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad dominum Dei Jacob, et annuntiabit nobis viam suam, et ambulabimus in ea¹². » Quod si assecuti fuerimus, omnimodis predicabimus qui nos ad hoc vocarunt, dicemusque: « Læstatus sum in his qui dixerunt mihi: In domum Domini ibimus¹³. » Somnia enim lætitia fructus noster intelligi jure queat. Proinde rursus illud Psalmographi exclama-bimus: « Unam petivi a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vita-mies: ut videam voluntatem Domini, et visitem templum sanctum ejus¹⁴. »

B

TOMUS SECUNDUS.

682 CAP. IV.

Vers. 1-3. Et reverens est angelus qui loqueba-tur in me, et suscitavit me sicut cum suscitatetur homo de somno suo, et dixit ad me: Quid tu video? Et dixi: Vidi, et ecce candelabrum aureum totum, et lampas super ipsum, et septem lucernas super illud, et septem infusoria lucernis super ipsum; et due olives super illud, una a dextris lampadis ejus, et una a sinistris.

D XXIII. Reversum esse hic non ut ex loco accepti-mus, id enim perquam ineptum esset: statuemus autem potius ex ambabus visionibus ad aliam sta-tim et vicinam spiritualem utique transiri. Quoniam vero in his maxime singulari vigilantia opus est, et majore quam pro captu humano, aerem vigiliam immittit prophetæ Deus, docente angelo qui in ipso loquebatur, ut se e somno putaret exca-tatum. Talis est enim animi nostri conditio, multoque inferior quam in sanctis angelis, ut asse-verare possit quispiam illos esse in perpetua vigilia, nos quasi in perpetuo somno. Postquam autem divines angelus voluntatem, et mentem quoque eo inclinatae vident, ut quod siebat subtiliter suis

⁹ Psal. cxxvii, 3. ¹⁰ Cant. II, 13. ¹¹ Ephes. IV, 13. ¹² Isa. II, 3. ¹³ Psal. cxxi, 1. ¹⁴ Psal. xxvi, 4.

nos etiam sic tardus est ad percipienda quae ostenduntur. Idecirco justissime percontatur, et ea angelico declarante cognoscere petat. Angelus eum nescire illorum significationem propemodum obstatu-pescit, et num vere nosciat interrogat. Propheta ignorantiam aperto consistente et tarditatem suam non erubescere, obscuritatem visi deinceps enucleat; et, tanquam ex imagine manifesta et in oculis incurrente, scopum in ea latenter explanat. Inquit enim: « Hic est sermo Domini ad Zorobabel, dicens: Non in fortitudine magna, nec in labore, sed in Spiritu meo, dicit Dominus omnipotens. » Perinde fortasse ac si dicas, omnia haec visa, aliquando unum suum assecutura, non humana virtute administrata, nec in labore corporali, sed in virtute Spiritus sancti, et ut ex divino natus. Factus est siquidem homo nostri similis Unigenitus: verumtamen non bellavit corporali modo, ut Ecclesiam quasi quoddam candelabrum mundo erigeret: neque sumptis armis sensum tangentibus, et cohortibus bellicosis duos populos sibi adjunxit, aut duas lucernas animo aspectabilis candelabro imposuit, sed in labore Spiritus sancti creavit in Ecclesiis primum apostolos, deinde prophetas, et evangelistas, et reliquum omnem sanctorum coelum, divinis charismatibus eos implens, et irrigatione Spiritus ubertum pinguefaciens²². Itaque non in fortitudine magna, nec in labore carnali, sed in virtute Spiritus a Christo spoliatus est Satanas, cum quo et adversariis potestatum globi ceciderunt, vocalique sunt ad agnitionem Dei per fidem et qui ex Israel, et qui aliquando a creaturæ potius serviebant quam Creatori²³. » Exhibitis sunt etiam in Ecclesiis lucernæ, id est sancti, una lucentes cum lampade, Christo, inquam. Fuerunt namque, ut quidem est apud sapientissimum Paulum, « lumenaria in mundo, verbum vita continentes²⁴. » Quod autem Emmanuel non manu, seu potentia humana, sed viribus suis tanquam Deus mundum salvaverit, testatus est et per Oseam, apud quem ista legitur: « Filiorum autem Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo, et non salvabo eos in arcu, neque in gladio, neque in bello, neque in curribus, neque in equis, neque in equitibus. » Peraccommodate autem verbum factum est ad Zorobabel **686** de tribu Juda genus ducentem, qui id temporis sedem regni Hierosolymis obtinebat. Etenim ne adeo insignibus admirandisque operibus sibi prænuntiatis expeditionem aliquando suscipienda, et prælia facienda arbitraretur, ab hisusmodi frivilis et humanais cogitationibus eum deterendum putavit, potiusque sentire jussit, divinam efficiacitatem, et facultatem non humanam, sed Christianitatem molientis esse. Memiuimus porro nos dicere, et ipsum Zorobabelem, ut ex tribu Juda procreatum et regem, significare Christum, coniunctio etiam Jesu filio Iosedec, ut simul et in una per-

A τάσματα Ἐγγήρεται δὴ εὖν διπροφῆτης εἰς νῆψιν, ἀλλὰ καὶ οὐτας ἔχων, οὐδὲν δέ τον ἡτον ἐστι βραδὺς πρός γε τὸ δύνασθαι, φημι, συνιέναι τὰ δεικνύμενα. Ταῦτη τοι, καὶ μάλα εἰκότως, ἀναπυνθάνεται τε καὶ ἄξον μεθεῖν παρὰ τοῦ διασαφύντος ἀγγέλου. Ὁ δὲ ἐτι οὐ συνῆκε μονονούχη κατατέθηπέ πως, καὶ εἰ μή ἀληθῶς εἶδει διερωτᾶ. Τοῦ δὲ διαρρήθην ἡμαλογηκότος τὴν ἄγνοιαν, καὶ τὸ δυσμαθές οὐκ αἰσχυνθέντον, καταλευκανεῖς λοιπὸν τὸ ἐκ τῆς δράσεως ανιγμα, καὶ εον ὡς ἔξι εἰκόνος ἐμφανοῦς τε καὶ δρωμένης τὸν ἐν αὐτῇ λεληθότων ἀγκείμενον διερμηνεύει σκοπὸν. « Οὔτε γάρ, φησιν, δὲ λόγος Κυρίου πρὸς Ζοροβάβελ, λέγων· Οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν Ισχύ, ἀλλ' ἐν Πνεύματι μου, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Ὁμοιον ᾧ εἰ λέγοι τυχόν, διτο πάντα τὰ δρώμενα εἰς πέρας ἥξει κατὰ καιροὺς, οὐκ ἀνθρωπείᾳ δυνάμει κατορθώμενα, οὔτε μήν ἐν Ισχύ σαρκικῇ, ἀλλ' ἐν δυνάμει Πνεύματος ἀγίου, καὶ ἐν θεον διανευμάτων. Γέγονε μὲν γάρ δινθρωπός καθ' ἡμᾶς ὁ Μονογενῆς πάλιν οὐ πεπολέμηκε σαρκικῶς, ἵνα καθάπερ τινὰ λυχνίαν ἀναστήσῃ τῷ κόσμῳ τὴν Ἐκκλησίαν οὐχ διπλα κινήσας αἰσθητά, καὶ μαχίμων φάλαγγας παρέστησεν ἐκατύπ τοὺς δύο λαοὺς, ἢ τοὺς λύχνους τοὺς νοητοὺς ἐπέθηκε τῇ λυχνίᾳ, ἀλλ' ἐν τούτῳ Πνεύματος ἀγίου κατειροτόνηκεν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις πρώτον ἀποστόλους, δεύτερον προφῆτας καὶ εὐαγγελιστάς, καὶ τὴν ἀλλην διπλαν τῶν ἀγίων διμήγυριν, θείων αὐτοὺς χαρισμάτων ἀναπτύπτας, καὶ τῇ τοῦ Πνεύματος χύσει καταπιείσεν τάπουσιώς. Οὐκοῦν οὐκ ἐν δυνάμει μεγάλῃ, οὐδὲ ἐν Ισχύ τῇ σαρκικῇ παρὰ Χριστοῦ, ἀλλ' ἡς ἐν δυνάμει Πνεύματος ἐσκυλεύεται μὲν ὁ Σατανᾶς, ἐπιποντὸν δὲ σὺν αὐτῷ καὶ τὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων στιφη, καὶ ἐκαλοῦντο πρός θεογνωσίαν διὰ τῆς πίστεως, οἱ τε ἔξι Τσαρῆι καὶ οἱ πάλαι « τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίστην λελατρευόντες. » Ἀνεδείκνυντο δὲ καὶ ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις οἱ λύχνοι, τουτέστιν, οἱ ἀγιοι, συνεκλάμποντες τῷ λαμπαδίῳ, φημι δῆ. Χριστῷ. Γεγόνας γάρ, ὡς γοῦν δισφράτας γράπει Παύλος, « φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. » « Οτι δὲ οὐκ ἀνθρωπείᾳ χειρὶ σέσωκε τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἀλλ' ἰδίαις δυνάμεσιν ἡς Θεὸς δὲ Ἐμμανουὴλ, διεμαρτύρατο λέγων καὶ διὰ φωνῆς θεσέ. » Εχει γάρ οὐτω· « Τοὺς δὲ ιεοὺς ιούδα ἐλεήσω, καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ εὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τέλῳ, οὔτε ἐν βομβαΐῳ, οὔτε ἐν πολέμῳ, οὐδὲ ἐν ἀρμασιν, οὐδὲ ἐν ἱπποις, οὐδὲ ἐν ἴππεσιν. » Εὗ δὲ δὴ εφόδρα πρὸς Ζοροβάβελ δὲ λόγος ἦν, τὸν ἔξι ιούδα φυλῆς, διέποντα τὸ τηνικαῦτα τοὺς τῆς βασιλείας θώκους ἐν Ιερουσαλήμ. Ἰνα γάρ μη τῶν οὐτω λεμπρῶν καὶ ἀξιαγάστων κατορθωμάτων αὐτῷ προαπηγγελμένων πολέμους αἰστο, καὶ μάλας σωγκρητηθῆσθαι κατὰ καιροὺς, ἐξιστησε ἀναγκαῖως αὐτὸν τῶν οὐτω σαθρῶν καὶ ἀνθρωπίνων ἴνωιαν. διακείσθαι δὲ μᾶλλον πραστέαχεν, διτο θεοπρεπῆς ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ δύναμις οὐκ ἀνθρωπίνη, τοῦ διαπραίνοντος τὰ τοιάδε Χριστοῦ. Μεμνήμεθα δὲ, διτο καὶ

²² 1 Cor. xii, 28. ²³ Rom. i, 25. ²⁴ Philipp. ii, 16.

αὐτὸν τὸν Ζεροβάβελ ὡς ἐκ φυλῆς Ἰουδα, καὶ βασι- Α σοντι Εμμανουελ εἰ rex et summus sacerdos ini-
λέστη παραδόσιον ἀλέγομεν ἐφ' ἅυτῷ τὸν Χριστὸν, ligatur.
ευημένου δὲ καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεὴλ, ἵν' ἐν ταυτῷ νοούτο βασιλεὺς τε ἄμα καὶ ἀρχιερεὺς δὲ Ἐρ-
μανοῦ. ήλ.

Τίς εἰ σὺ, τὸ δρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ προσώπου
Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; Καὶ δέξοισα τὸν Λ-
ούσον τῆς αληπρογομίας, ιστήσῃ χάριτος χάριτα
αὐτῆς.

ΚΕ'. Δυσφίκτον μὲν κομιδῇ τὸ προκείμενον πλήν
ἔροῦμεν ἡμεῖς τὸ γε ὡς δριστα καὶ δρῶς ἔχειν
ἀπειλημένον. "Εοικε τοινύν δὲ λόγος μονονοχὶ καὶ
ἐπιτιμὴν τῷ δρει τῷ μεγάλῳ, τοιτέστι, τῷ Σατανῷ
κατεξανισταμένῳ τε καὶ ἀντεξάγοντι τῷ Χριστῷ, τῆς
αὐτοῦ δυστροπίας τὴν δύναμιν, δὲ δὴ καὶ ἐν τοῖς
ἀνωτέρω πάλιν ἡμῖν εἰνιγματωδῷς κατεγράφετο.
Ἐφη γάρ δὲ προφήτης τεθεᾶσθαι μὲν Ἰησοῦν τὸν
ἱερέα τὸν μέγαν ἐστῶτα πρὸ προσώπου τοῦ ἀγγέλου
Κυρίου, τὸν δέ γε διάβολον ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ,
τοῦ ἀντικείσθαι αὐτῷ. "Οτι γάρ, δον διεχώρει, καὶ
ἥν ἐπ' αὐτῷ, πεπολέμηκε τε καὶ ἀντεγήγερται δει-
νῶς ταῖς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαις, καλούντος πρὸς
σωτηρίαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, προσκυνητὴν Ιδίον ἀπο-
φανεῖν θέλει, παραδεικνὺς μὲν αὐτῷ, εἰ δὲ προσπε-
σεῖν θλοιτο καὶ προσκυνῆσαι αὐτῷ. Είτα καὶ ἐξ
αὐτοῦ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγίων ἀποστόλων τὸν προδότην
ἥρπαστο μαθητὴν, ἀνακείσας δργανον τῆς Ἰουδαίων
γενέσθαι σκατητης. Ἐπικλήτει δὴ οὖν δὲ λόγος
αὐτῷ, καὶ φασι· Τίς εἰ σὺ, τὸ δρος τὸ μέγα, τὸ
πρὸ προσώπου τοῦ Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; Ι
Τὸ δὲ, Τίς εἰ σὺ; νοητέον οὐχ ὡς ἐθέλοντος ἀναμα-
θεῖν, τίς δὴ δρα καὶ πόθεν ἐστίν (οὐ γάρ ἂν ἡγνόησε
Θεὸς ἀν), ἀλλ' οἰον κατασκιρύνοντες καὶ οὐδενὸς
ἀξιούντος λόγου, καὶ εἰ μέγα τε εἶη καὶ διαάντητον
δρος, καὶ ἐμποδὼν κείμενον κατορθοῦν ἐθέλοντες
τοιάδε Χριστῷ, οὐ καὶ εἰς τύπον δὲ Ζοροβάβελ,
καθάπερ ἡδη προειπομεν. Καίτοι γάρ ἀπαράκλητον
ἴχον τὴν δυστροπίαν δράκων δὲ ποτάτης, πεπά-
τηται παρὰ Χριστοῦ πόνου τε καὶ ἰδρώτος δίχα.
Θεὸς γάρ ἦν κατὰ φύσιν δὲ πάντας νικῶν. Η τοινύν
κατὰ τὸν τοινόν τινὰ τρόπον προσθαλοῦμεν τοῖς
εἰρημένοις, ή καὶ ἐτέρως, εἰ δοκεῖ. Ἐφη μὲν γάρ,
δὲ οὐκ ἀνθρωπείᾳ δυνάμει κατορθωθῆται τῷ
κόσμῳ τὰ πρὸς ζωὴν. Καὶ στήσεται μὲν ἡ λυχνία,
τὸ λειπάδιον έχουσα, τοιτέστι, Χριστὸν, ἐκλέμψουσα
δὲ οἱ λύχνοι, καὶ μήν καὶ ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύ-
μων τοῦ λαμπάδοιον αἱ δύο πάντως ἀλαζα στήσονται,
τοὺς δύο λαοὺς σημαίνουσα. Εἰδὲ δὲ πάντας διακυνθα-
νομένου τινὲς καὶ λέγοντος· Τίς δρα εἰ σὺ, δὲ τὰ
μεγάλα πολέμου δίχα πάντως καὶ ἀμογητοί
κατορθώσειν ὑπειχνούμενος; προσυπακούεται λέγων
δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ· Εἳ γάρ τὸ δρος τὸ μέγα, τὸ πρὸ^D
προσώπου Ζοροβάβελ, τοῦ κατορθῶσαι; τοιτέστιν,
Ἐγώ εἰμι δὲ πάντας περαίρουσα φύσις, η θεοπρεπέστιν
ὑψώμασιν εἰς τὴν ὑπερεπέχεινα πάντων διέπτουσα
εἶσαν, κατὰ καιροὺς ἀρχέσειν μέλλουσα πρὸς κατ-
όρθωσιν τῶν ἀπηγγελμάνων, καὶ πρὸ προσώπου
Ζοροβάβελ. Οὐ γάρ ἡγνεῖται Χριστὸς τὸν ἀντοῦ Πα-

VERS. 7. Quis es tu, mons ille magnus, ante fa-
ciem Zorobabel, ut instaures? Et educam lapidem
haereditatis, aequalitate gratiae gratiam ejus.

XXV. Difficillimus intellectu locus proposi-
tus: verum tamen quod rectissime atque optimè
dici posse existimavimus, id in medium affer-
mamus. Videtur itaque sermo quadam objurgatione
incesse montem magnum, puta Satanam contra
Christum insurgentem, et perversitatis suae poten-
tiā, quasi aciem contra prouinciam, quod item
supra, quanquam sub velamine, nobis describēba-
tur. Dicebat enim propheta se vidisse Jesum sa-
cerdotem magnum stantem coram angelo Domini,
et diabolum stantem a dextris ejus, ut adversare-
tur ei. Quin enim, quantum licuit, et in ipso fuit,
oppugnaverit, et vehementer insurrexerit contra
œconomiam Salvatoris, mundum ad salutem vocan-
tis, nemo dubitabit, si cogitaverit priuatum quidem
accessisse ad jejunantem in deserto, et mundi Sal-
vatorem intuitum, se ab illo adorari concupivisse,
cum illi omnia regna mundi ostendens dixisset
omnia fore ipsius, si procidere in genua et se ad-
orare non recusaret¹⁶. Deinde ex ipso choro sancto-
rum apostolorum proditorum Judæam arripuit, cui
persuasit ut Judæorum feritatis instrumentum ficeret.
Increpatur itaque his verbis: Εἰ quis es tu, mons
magne, ante faciem Zorobabel, ut instaures? Illud
quis es, non ita accipiendo, quasi nosse cupiat
quis tandem et unde sit. Non enim ignorabat, ut-
pole Deus. Sed quasi extenuet, et uibili faciat, quam-
vis magnus mons esset, et cui facile resisti non
posset, et impedimentum objectum Christo huc in-
staure volenti, 687 cuius typus Zorobabel, ut
jam diximus. Etsi enim sit implacabilis nequitia
draconis apostata, tamen citra laborem sudorem
que a Christo conculeatus est. Erat enim natura
Deus, omnes exsuperans. Aut igitur tali quodam
modo dicta verba explicabimus, aut alio, si placebit.
Dixit enim, non humana virtute mundo vitam in-
staurationem. Et stabit quidem candelabrum, lampad-
em habens, hoc est Christum: lucebunt autem lu-
cernæ. Præterea a dextra levaque lampadis duas oli-
vas omnino stabunt, duos populos adumbrantes.
Postea, quasi sciscitante quopiam ac dicente: Καὶ
igiter es tu, qui tam ardua nullo bello et sine la-
bore feliciter constituturum spondes? subauditur
respondens Deus et Pater: Εἰ δὲ mons ille magnus
ante faciem Zorobabel, ut instaure: id est ego
sum omnibus supererūmineus natura, divinis celstu-
dinibus ad gloriam sublimissimam omnium emicans,
quæ suo tempore ad promissa fideliter et ante
faciem Zorobabel præstanda sufficiet. Non enim

¹⁶ Matth. iv, 1 seqq.

ignorabat Christus Patrem suum : sed quasi quemdam adjutorem insignium suarum actionum cum faciebat, cum diceret : « A me ipso facio nihil. Pater autem in me manens, ipse facit opera »²¹. Operabatur enim ut per propriam virtutem per Filium, per quem et ab initio creatis omnibus, merito est admirabilis . . . a sapientissimo Daniele iterum Deus et Pater mons nominatur, unde et lapis sine manibus praecisus est, qui et aurum, argentum, aës, ferrum commixtus ²². Quae etiam Christi imago fuit. Natus enim ex Deo Patre Filius, supra quam dici aut menti capi potest, contrivit regna, ut deinceps penes eum sit omne imperium : « Flectetur enim ipsi omne genu, et omnis lingua confitebitur quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris »²³. Itaque ut ex monte Dei et Patris summus angularis et electus lapis resectus Deus, factus est nobis hereditatis ²⁴. Vocati quippe sumus in adoptionem filiorum per ipsum ²⁵, scriptique heredes Dei viventis, aequalitate gratiae gratiam lucifacientes. Hoc vero quid est ? Data est quidem gratia antiqua illa et decantata : liberati sunt enim ex Aegypto secundum corpus, servile jugum dominationis quo premebantur a cervicibus dejecerunt, per medium mare traducunt, comedenter manna in solitudine, **688** pedilios flumina transierunt, Jordanem videlicet, in terram promissionis introducti sunt. Hoc igitur gratia illa prima. Verum in aequalitate et similitudine antiquae illius gratiae gratia impertita est a Christo, qui factus est nobis lapis ut fundamentum, sive summus angularis, et rursum heres ut Filius. Per illum quippe heredes Dei instituti sumus ²⁶. Quomodo igitur in aequalitate primae gratiae secunda ? Quae in illis fiebant secundum carnem, sive sensum, haec Christus secundum spiritum et intellectum praestitit. Eripiuit hos a servitute diabolica, cum ex Iuto et latere ²⁷. Liberavit affectionibus mundanis et carnalibus immundicis. Velut per mare transitum concessit : fluctus enim hujus vitae et acerbitudinem ejus sollicitudinum præterivimus. Comedimus panem de caelo (mystice loquimur), Jordanem transivimus, circummissionem in spiritu suscepimus ²⁸, hereditatem adivimus supernam civitatem, vere sanctam terram cuius et Christus ipse meminit cum ali : « Beati milites, quoniam ipsi possidebunt terram »²⁹. Puto autem ego sapientissimum quoque evangelistam Joannem hoc ipsum significare velle, cum dicit de Christo : « De plenitudine ejus nos omnes acceperimus, et gratiam pro gratia. Quia lex per Mosen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est »³⁰. Minister enim et mediator veteris illius gratiae Moses fuit ; secundæ autem gratiae Christi, quæ similitudinem prioris illius habet. Typ enim quidam erant ad veritatem, sive veritatis deos parturientes, tanto melioris et excellentioris, quanto quæ sensibus ea quæ sola intelligentia

Α τέρα, ἀλλ' ὥσπερ τινὰ συνεργάτην τῶν ίδίων καθορθωμάτιον ἐποίει λέγων : « Ἀπ' ἡμαυτοῦ ποιῶ οὐδέν. Ο δὲ Πατήρ ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, ποιεῖ τὰ ἔργα αὐτός. » Εἰργάζετο γάρ ὡς διὰ δυνάμεως ίδιας τοῦ Υἱοῦ, δι' οὐ καὶ ἐν ἀρχαῖς τὰ πάντα πρὸς τὸ εἶναι παρενεγκόν εἰκότως θαυμάζεται..... παρὰ τῷ σοφεύτατῷ Δανιὴλ, ὡς ὅρις ἡμῖν ὄντος πάλιν ὁ Θεός καὶ Πατήρ, ἐξ οὐ καὶ λίθος ἀνεψιές τεμηθή, δικαὶος τὸν ἀλέπτυνε τὸ χρυσόν, τὸν ἀργυρόν, τὸν χαλκόν, τὸν σίδηρον, καὶ ἦν εἰς τύπον καὶ τόδε Χριστοῦ. Γεγενημένος γάρ ἐκ Θεοῦ Πατέρος ἀπορέητως καὶ οὐ πέρ νοῦν δὲ Υἱός, συνέτριψε τὰς βασιλείας, τὸν αὐτῷ λοιπὸν τὸ κατὰ πάνταν κράτος ἀνάπτηται. « Κάμψει γάρ αὐτῷ πᾶν γόνον, καὶ πᾶσα γλώσσα ἔξουμολογήσεται, διτὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατέρος. » Οὐκοῦν ὡς ; ἐξ ὅρων τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρος ἀκρογωνιαῖς καὶ ἐκλεκτὸς ἀποτιμηθεὶς λίθος ὁ Θεός, γέγονεν ἡμῖν κληρονόμια. Κεκλήμεθα γάρ εἰς οὐρανούς δι' αὐτοῦ, καὶ κληρονόμοι γεγόναμεν Θεοῦ ζῶντος, Ισότητι χάριτος χάριτα χερδανούντες. Καὶ τι δὴ τοῦτο ; Δέδοται μὲν γάρ χάρις τις τῷ Ἱερατῇ, ἡ ἀρχαῖα τε ἑκεῖνη καὶ διαβόητος ; λελύτρωνται γάρ εἴς Αἰγύπτου σαρκιῶν, τὴν ἐπηρημένην αὐτοῖς ἐκ πλεονεξίας ἀπεσείσαντο δουλείαν, διειδάσθησαν διὰ θαλάσσης μέσης, ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἱρήμαρῃ, διηγήθον ἐν ποδὶ ποταμούς (διεπεραώσαντο γάρ οὗτα τὸν Ἱορδάνην), εἰσεκομίσθησαν εἰς τὴν ἡγητῆς ἐπαγγελίας. Αὕτη δὴ οὖν ἡ χάρις ἡ πρώτη. « Άλλα ἐν Ισότητις καὶ δομοιστήτης τῆς ἀρχαῖας ; ἑκεῖνης χάριτος, χάρις δέδοται παρὰ Χριστοῦ, δις γέγονεν ἡμῖν, λίθος μὲν ὡς θεμέλιος, ἥγουν ἀκρογωνιαῖς, κληρονόμος δὲ πάλιν, ὡς Υἱός. Γεγόναμεν γάρ δι' αὐτοῦ κληρονόμοι Θεοῦ. Πώς οὖν ἐν Ισότητης τῆς πρώτης χάριτος ἡ δευτέρα ; « Α γάρ ἐπ' ἑκείνοις ἐπράττετο σαρκιῶν, ἥγουν αἰσθητῶς, ταῦτα τετελείωκεν ἐφ' ἡμῖν δὲ Χριστὸς πνευματικῶς τε καὶ νοητῶς. Ἐξελεῖτο δουλείας διαβολικῆς, ὡς ἐκ πηλοῦ καὶ πλινθείας. Ἀπῆλλαξ τὸν ἐν κοσμῷ παθῶν καὶ τὸν σαρκιῶν ἀκαθαρσιῶν. Διεθίσασεν ὡς διὰ θαλάσσης παρεργάμοις γάρ τὸν κλύδωνα τοῦ παρόντος βίου, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ φροτίδος τὸ πικρόν. Ἐφάγομεν ἀρτὸν ἐξ οἰρανοῦ (μυστικὸς δὲ λόγος), διειδάσθημεν τὸν Ἱορδάνην, περιτομὴν ἐσχήκαμεν τὴν ἐπινύματι, κεκληρονομήκαμεν τὴν δικαίων πόλιν, τὴν ἀλήθως ἀγίαν γῆν, ἡς καὶ αὐτὸς δὲ Χριστὸς διεμέμνητο, λέγων· « Μακάριος οἱ προτελεῖ, δει τοιούτοις κληρονομήσουσι τὴν γῆν. » Οἷμαι δὲ ἔγωγε καὶ τὸν εὐζώνιαν εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, αὐτὸς δὴ τοῦτο βούλεσθαι δηλούν, εἰ λέγοι περὶ Χριστοῦ, διτὶ· « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ τομεῖς πάντες ἀλέθομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. Οτι δὲ νόμος διὰ Μωάβεως ἐδίθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. » Διάκονος μὲν γάρ καὶ μετετης τῆς ἀρχαῖας ἑκεῖνης χάριτος γέγονεν δὲ Μωσῆς τῆς γε μὴν δευτέρας χάριτος δὲ Χριστοῦ. ἔχοντος μὲν δομοιστήτης πρὸς ἑκεῖνην (τούτοις γάρ ἦσαν ὡς πρὸς ἀλήθειαν, ἥγουν τὸ τῆς ἀληθείας ὀδινούντες

²¹ Joan. xiv, 10. ²² Dan. ii, 34. ²³ Philipp. ii, 10, 11. ²⁴ Ephes. ii, 20. ²⁵ Ephes. i, 5 ²⁶ Rom. viii, 17. ²⁷ Exod. i, 14. ²⁸ Exod. xvi, 1; Iου. vi, 31. ²⁹ Matth. v, 4. ³⁰ Joan. ii, 18, 17.

χάλλος), ἀμείνονος δὲ καὶ ὑπερκειμένης, δσω καὶ τῶν τυρῆτῶν ὑπερφέροι ἀν εἰκότως τὰ νοητά. Καὶ μαρτυρήσας γράψει ὁ Παῦλος, ὅτι χρέίττονος διαθήκης γέγονεν ἔγγυος Τῆσούς.

Kai ἐτένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγω· Αἱ χεῖρες Ζοροβαβέλ ἐθεμελώσασ τὸν οἶκον τοῦτο, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσσονται αὐτὸν, καὶ ἐξιτώσῃ διέτει Κύριος πατοκράτωρ ἐξαπέσταλκτος πρὸς σέ.

ΚΓ'. Ιδού δὴ πάλιν ἡμῖν ἐν αἰσθητοῖς πράγμασι καταγράψει τὰ νοητά, καὶ τῶν διὰ Χριστοῦ παραδόξων τετελεσμένων παρατίθησιν εἰς τύπον τὸ διὰ χειρὸς Ζοροβαβέλ κατὰ καιροὺς ἐκπεπερασμένον. Ἐπειδὴ γάρ, ἀλούστερης τῆς Βασιλικῶν ὑπὸ Περσῶν καὶ Κύρου, τῶν τῆς δουλείας ἀνείντο δεσμῶν οἱ ἐξ Τιμαρήλ, καὶ δὴ καὶ ἀνήκοντες εἰς Ἱεροσόλυμα, Δαρείου λοιπὸν τὴν Χαλδαίων διάποντος ἀρχήν, προβερετε θεός τοὺς ὑπονοτήσαντας τὸν θεῖον εὐθὺς ἀναδείμασθαι νενόν, βασιλεύοντος μὲν Ζοροβαβέλ, Ιερατεύοντος γε μὴν Τῆσού τοῦ Ἰωακείμου. Καὶ ήπποντο μὲν τοῦ ἥργου, καὶ δὴ καὶ ἐν πρώταις κρητίδων καταβολαῖς τὸ ἔργον ἦν, ἥρτο δὲ καὶ ὑψοῦ τὰ τείχη λοιπὸν, εἴτα μεταξὺ καλυστῶν τινῶν, καὶ ἀμποδῶν γεγονότος τοῦ φθόνου τῶν περιοίκων ἐθνῶν, γέγονε τις ἀνακοκῆ, καὶ σκονεδασμάτων τῶν ἐπὶ ταῖς ἔργοις ἀνάβλησις. Ἀνέντος δὲ πάλιν αὐτοῖς τοῦ θεοῦ τὸ δύγασθαι κατορθοῦν, τετελεῖται μόλις ὁ νεώς, Ἱησοῦ μὲν Ιερατεύοντος, Ζοροβαβέλ γε μὴν ἐφεστηκότος καὶ βασιλεύοντος. Ἄλλ' ἐν τούτοις μὲν ὁ τῆς ιστορίας συμπεπέρασται λόγος. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τύπον Χριστοῦ παρείληπται παρ' ἡμῶν ὁ ἐκ τῆς Τιμᾶς φυλῆς Ζοροβαβέλ, φέρε δὴ λέγωμεν ὅπως τε καὶ τίνα τρόπον ἤρξατο μὲν αὐτοὺς οἰκοδομεῖν τὸν οἶκον Κυρίου, τετελείωκε δὲ αὖτις ὁ νοητὸς καὶ πνευματικός. Κατεστήσατο μὲν γάρ ἐν ἀρχαῖς οἰκόν τινα καὶ ἐναύλιον θεοπρεπὲς αὐτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, τὴν Τιουδαίων Συναγαγήν. Οὗτων γάρ αὐτήν ὀνόμαζε, περὶ τοῦ πανσόφου Μωσέως εἰπών· «Ἐάν γένηται πρωφῆτης ἐξ ὑμῶν Κυρίῳ, ἐν δράματι αὐτῷ γνωσθήσεται, καὶ ἐν ὑπῷ λαλήσω αὐτῷ. Οὐχ οὕτως ᾧς δὲ θεράπων μου Μωσῆς, ἐν δλῷ τῷ οἴκῳ μου πιστός ἔστιν. » Οὐκοῦν τεθμελίωται μὲν ὀπεραὶ οἶκος διὰ Χριστοῦ· καθήρηται δὲ μεταξύ. Καὶ γοῦν δὲ πρωφῆτης Τιμᾶς πεπτωκότα τε καὶ σεσειμένον καταλοφύρετο, λέγων· «Οἶκος Τιμαρήλ ἔτεσεν, οὐκ ἔστιν ἐναντήσων αὐτόν. » Πλὴν ἐγήγερται διὰ Χριστοῦ καὶ μετεσκευάσθη πρὸς τὸ ἀμείνον, εἰσκεκομισμένων αὐτῷ τῶν ἐθνῶν, καὶ ἀναδειχθείσης ἐν κόσμῳ τῇς Ἐκκλησίᾳ, «ἵτις ἀστὺν οἶκος θεοῦ ἔωντος, » δη; τοὺς κάλλους γέγονεν ἀραστῆς ὁ τῶν δλῶν Κύριος καὶ θεός· «Οτι γάρ ἀσυγκρίτως ἀμείνων παρὰ τῶν πρώτων δὲ ἐσχάτοις καιροῖς ἐγηγερμένος ναὸς, τοντέστιν, ἡ Ἐκκλησία, πεπληροφόρηκεν εἰπών διὰ φωνῆς Ἀγγαλού τοῦ πρωφήτου· «Τίς ἔστιν ἐξ ὑμῶν δινθρωπος, δεις εἰδε τὸν οἶκον τούτου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ τῇ ἐμπροσθεν; Καὶ πῶς ὑμεῖς βλέπετε αὐτὸν νῦν

A comprehenduntur antecedenti. Accedit testis Paulus eum scribit²⁷. melioris testamenti mediatorem esse Jesum.

VERS. 8, 9. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Manus Zorobabel fundaverunt dominum istam; et manus ejus complibunt eam, et scies quia Dominus omnipotens misit me ad te.*

XXVI. En, rursus in rebus quas sensu attingimus, eas quae solum intelliguntur describit, et a Christo admirabiliter perpetratori typum proponeat id quod per manum Zorobabel aliquando enfectum fuit. Postquam enim Babylonis a Cyro Persarum rege subiectis servitute exsoluti sunt Israelitæ, et insuper Hierosolymam redierunt, 689 Dario postea Chaldaeorum regnum procurante, hortatus est Deus reduces ut ante omnia divinum templum reædificarent, rege quidem Zorobabele, principe autem sacerdotium Iesu filio Josedec²⁸. Jamque ad opus aggrediebantur, et prima fundamenta jacta erant, et muri in altum educti, cum, prohibentibus quibusdam et iuvidia Quiritiarum gentium impediente, a labore cessatum eat et operum studia prolatu. Deo autem ad opus rite conscientiam rursus facultatem suppeditante, vix tandem absolutum est, Iesu summi gerente sacerdotium, Zorobabele autem rerum potiente. Et his quidem historia conlineatur²⁹. Quia vero pro tipo Christi Zorobabelem de tribu Juda ortum assumpsum, age, dicamus quomodo et quia ratione coepit ipse quidem sedificare domum Domini: sed mente conceptus, et spiritualis Zorobabel eam postea perfecerit et consummaverit. Constituit enim principio domum quamdam et mansionem divinam alii et Patrijuicorum Synagogam. Sic namque illam appellavit, de sapientissimo omnium Mose ita loquens: «Si fuerit propheta ex vobis Domino, in visione illi cognoscet et in sonno loquar ei. Non sic ut sorvis nunc Moses, in omni domo mea Adelis est³⁰. » Ergo fundata est tanquam domus per Christum, sed intervallo eversa. Quare propheta Jeremias ut concessam et collapsam deplorat in haec verba: «Dominus Israel cecidit, et non est qui denno excitet eam. » Verumtamen per Christum excitata, et in aliam melioremque formam mutata est, introducta in ipsam gentibus, et exhibita in mundo Ecclesia, «qua est domus Dei viventis³¹, » cuius pulchritudinem universorum Dominius ac Deus adamavit. Etenim templum extremis temporibus excitatum, Ecclesiam scilicet, infinitis partibus priore praestare satis superque docuit, per prophetam Aggream ita loquens: «Quis est ex vobis homo qui vidit domum hanc in gloria sua priore? Et quomodo vos videtis ipsam nunc sicut non existentem in conspectu vestro³²? » Et infra: «Quia magna erit gloria

²⁷ Hebr. v. ²⁸ I Esdr. iv, 4 seqq. Agg. 1.12-14.

²⁹ Num. xii, 6, 7. ³⁰ I Tim. iii, 1.5³¹ Agg. n, 4.

deus istius novissime super primam, dicit Dominus omnipotens ⁴⁴. Verum enim vero ista historice dubitata intelligere, quin magna insanire sit dubitandum non est, si quis cogitaverit quoniam modo posterior gloria templi Dei praestantior prioris gloria videri queat: nam illud incendit ac diripuit Babylonius Nabuchodonosor: **690** hoc autem post illud exstructum post tempus captivitatis, nihilominus a Romanis incensum ac spoliatum est, ipsaque Hierosolyma et Iudea universa ⁴⁵. Non igitur ad veritatem sufficit historica narratio. Major autem et praestantior gloria posterior quam prior, Ecclesia assumpta in templum sanctum, in habitaculum Dei in Spiritu ⁴⁶. Superedificamur enim super fundamenta apostolorum et prophetarum, per omnem contractum suppeditatae operationis cuiusque membra coaptati atque compositi, et veluti inter nos sacerdos ineuntes in unitatem fidei et dilectionis per Spiritum, ad efficiendum templum sanctum. Lapidès enim vivi sumus ⁴⁷. Quamobrem divinus Paulus credentium multitudinem nunc quidem Dei agriculturam, numc Dei edificationem vocavit ⁴⁸: cujus ut sapiens architectus fundamentum posuit Jesus Christus, cui omnes innitimus, per quem et statim, et templum nominamus, ipsum habentes in mente et in corde, per Spiritum habitantem et manentem ⁴⁹.

Ihesus δὲ Christos, φῶς πάντας ἐφρησμέθα, διὸ οὐ καὶ χαρδίαν ἀνφράκτα τε καὶ ἐνηλισμένον διὰ τὸν Πνεύματος.

Vers. 10. Quid enim desperxit in dies parvos? Et C ieiakuntur, et videbunt lapidem stanneum in manu Zorobabel. Septem icti oculi Domini sunt, respicientes super omnem terram.

XXVII. Non est de mox futuris visio; sed potius de deducendis ad propositumū ūinem, ut temporibus adventus omnium nostrum Salvatoris Christi, qui in extrema tempora saeculi hujus incidit: ceteram non ita diu post hanc prophetiam editam, sive tempora per manum Zorobabel excitatum. Si quis igitur, inquit, despererit medios dies parvos et paucos, sive nihil pependerit dilatationem, non modestus propter hoc, omnino omni letitia replebitur. Gaudet enim, et videbit lapidem stanneum in manu Zorobabel. Stanneum vero lapidem Christum nominat. Causam si quis nosse volet, mox dixerim et quae aliis videntur, et nobis quoque probantur. Alii omnia stannum ex aere et plumbō temperari, atque idcirco nec omnino carere duritie, nec vacare etiam molitudine. **691** Nos quoque quodammodo ex deitate quae vi nulla frangi ac debilitari potest, et ex humana natura, affectionibus quasi obnoxia, Emanuēlem componimus. Sciendum porro adamantem quoque plumbō facile confringi, ut siunt, cum tamen id per aliam materiam non patiantur. Utimur ergo Christum, quamvis benignum valde longeque valentissimum, et ut Deum nulla præditum cœilia, cœu adamantem quemdam confringere Sa-

A καῦων; οὐχ ὑπάρχοντα ἐνώπιον ὑμῶν; Καὶ μεῖον ἔτερα. «Διότι μεγάλη ἔσται ἡ δόξα τοῦ οὐκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » 'Αλλ' διτὶ μὲν μόνον ἴστορικῶς τὰ τοιάδε νοεῖν ἀπόπληκτον, οὐχ ἀν ἐνδοιάσει τις, ἐννεοτρικῶς; διτὶ πῶς ἀν νοῦτο προφερεστέρα τῆς πρώτης, ἡ ἐσχάτοις δόξα τοῦ θεοῦ ναῦν, εἰπερ ἐκεῖνον μὲν κατενέπρησε καὶ διήρπασεν ὁ Βαβυλὼνίος Ναούχοδοντωρ· τὸν δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐγγηγέμονον μετατὸν τῆς αἰχμαλωσίας καιρὸν, οὐδὲν ἡττεον Ψωμαῖος καὶ τενέρησσαν, συγκαταδήρωσαντες αὐτῷ καὶ [τ]αύτῃ τῇ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀπασαν δὲ τὴν Ἰουδαίων χώραν; Οὐκον ἀπόχρη πρὸς ἀλήθειαν ἡ τῆς ἴστοριας ἀπόδοσις. Αμείνων διτὶ καὶ προφερεστέρα τῆς πρώτης ἡ τελευταῖς δόξα, παραληφθεῖσης τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸν διάγιον, εἰς κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν πνεύματι. » Ἐποικοδομούμεθα γάρ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστολῶν καὶ προφητῶν, διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχρηγίας τῆς κατ' ἀνέργειαν ἔκαστου μᾶλους συναρμολογούμενοι, καὶ συντίθεμενοι, καὶ οἰοντες πῶς ἀλλήλοις συμβαίνοντες εἰς ἀνότητα πίστεως καὶ διάπτης ἐπὶ τὸν Πνεύματος εἰς ναῦν διάγιον. Άλιθος γάρ ἔσμεν ζῶντες. Καὶ γοῦν ὁ θεοπέστος Παῦλος τὴν τῶν πεπιστευκόντων πλήθην, ποτὲ μὲν θεοῦ γεωργιον, ποτὲ δὲ δὴ οὖν καὶ οἰκοδομήν ὀνόμαζε Θεοῦ· καὶ διοφθέρητέκτων θεμέλιον τέθεικεν, οὗτος δὲ ἐστιν εἰς νοῦν καὶ χαρδίαν, καὶ ναὶ χρηματίζομεν, αὐτὸν ἔχοντες.

C Διότι τὶς ἐξουδετωσει εἰς ἡμέρας μυρδεῖ; Καὶ χαρήσοται, καὶ δύοται τὸν λίθον τὸν κυστιτέριον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. Ἐκτὰ οὗτοι δύθεται μοι Κυριον εἰσὶν, οἱ ἀποβλέποντες ἐπὶ κάστα τὴν τῆραν.

KZ. Οὐ περὶ τῶν εὐθὺς ἐπομένων ἡ δρασις, ἐνεχθοσμένων δὲ μᾶλλον εἰς πέρας, ὡς ἐν καιροῖς τῆς ἐπιδημίας τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, ἡ γέγονε μὲν ἐν ἐσχάτοις τοῦ παρόντος αἰώνος καιροῖς· πάλιν οὐ τοι πολλοῖς μετὰ τούτα χρόνοις τῆς προκειμένης ἡμέντην προφητείας, ἥτοι τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τοῦ διὰ χειρὸς Ζοροβάβελ ἐγγηγέμονου. Εἰ τις οὖν ἄρα, φησιν, ἐξουδενώσει τὰς μεταξὺ μυρδάς καὶ εὐαριθμήσους ἡμέρας, ήγουν οὐδὲν ἤγγισαι τὴν ἀνάβλησιν, οὐχ ἀκηδίασας πρὸς τούτο, πάντη τε καὶ πάντως ἀπάσης ἔσται θυμηδίας ἐμπλεως. Χαρήσεται γάρ, καὶ δύεται τὸν λίθον τὸν καστιτέριον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. Καστιτέριον δὲ λίθον ὀνόμασε τὸν Χριστόν. Καὶ εἰ τις βούλοιτο τὴν αἰτίαν σναμαθεῖν, φαίνεται εὐθὺς τὰ δοκοῦντά τισι, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς δρῶς ἔχειν ὑπειλημμένα. Οἱ μὲν γάρ φασι τὸν καστιτέρον ἀπό τε χαλκοῦ καὶ μολίθου τὴν σύγχροντν ἔχειν, καὶ ταύτης ἐνεκα τῆς αἰτίας οὗτος τοῦ εἶναι σκληρὸν ἀπηλλάχθαι πάντελῶς, οὗτος μὴν ἀνανεύεται τὸ ἔχειν καὶ μαλακῶς. Συντίθεμεν δὲ καὶ ἡμεῖς κατὰ τούτον τινὰ τρόπον τὸν Ἐμμανουὴλ ἔχει τῆς θεραύστου θεότητος, καὶ ἐκ τῆς οἰοντος πῶς ἐμπαθοῦς ἀνθρωπότητος. Ιστέον δέ, διτὶ καὶ τὸν ἀδάμαντα λίθον μολίθου φαστὸν εὔκλιτος συνθραύ-

⁴⁴ Agg. II, 10. ⁴⁵ IV Reg. xxv, 1-34q. ⁴⁶ Ephes. II, 21. ⁴⁷ I Petr. II, 5. ⁴⁸ I Cor. III, 9. ⁴⁹ Ibid. 10-17.

σθαι, καίτοι τοῦτο παθεῖν δι' ἑτέρας ὅλης οὐκ ἀν-
εχόμενον. Φαμὲν οὖν, ὅτι καίτοι χρηστὸς ὁν ἄγαν,
καὶ πανάκτης ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ ἀπηγένες οὐκ ἔχων
ώς θεός, οἷον ἀδάμαντά τινα συνθραύει τὸν Σατανᾶν,
περὶ οὗ γέγραπται· « Ἡ καρδία αὐτοῦ πέπηγεν
ῶστερ πλίθος. » Εστήκε δὲ ὡσπερ ἄκμων ἀνήλατος. »
Δοκεῖ γε μὴν καὶ ἑτέρως τὸν κασσίτερον, εἰτ' οὖν
τὸν μόλιβδον εἰς ἀποκάθαρσιν τὴν διὰ πυρὸς τῆς
ἑτέρας ὅλης ἀναγκαῖως παραλαμβάνεσθαι, μάλιστα
δὲ τοῖς τὰ ἐξ ἀργύρου τεχνουργεῖν εἰωθεῖς τὸ χρῆμα
ἐστιν ἀναγκαῖον. Καὶ γοῦν ἔφη που θεός διὰ φωνῆς
Ἴερεμίου πάλιν αὐτῷ δὴ τοῦτο αἰνιγματωδῶς· « Ἐξ-
ελίπε φυστήτηρ ἀπὸ πυρὸς, ἐξελίπε μόλιβδος, εἰς
κενὸν ἀργυροχοκεῖ, πονηρίᾳ αὐτῶν οὐκ ἐτάκησαν. »
Κασσίτερῷ τοίνυν, ἥγουν μαλίδῳ, παρεικάζει Χρι-
στὸν, ὡς ἐκτήκοντα τοὺς ρύπους, ὡς ἀπαλλάττοντα
τῶν περιττῶν, ὡς ἀποκαθαίροντα νοητῶς. Εἰ δὴ τις
οὖν ἄρα κατευμεγεθήσει, φησι, τῆς τῶν μεταξὺ^B
καιρῶν εἰσβολῆς, καὶ οὐδὲν ἡγήσοιτο τὰς διὰ μέσου
μικρὰς ἡμέρας, χαρήσεται μὲν, « καὶ δύεται τὸν
λίθον τὸν κασσιτέρινον ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ. » Καὶ τὸ
δὴ ἄρα ἐστὶ τὸ ἐν χειρὶ Ζοροβάβελ; Ἡ θεόπνευστος
Γραφὴ τὴν χείρα δάχεται καὶ εἰς δύναμιν, καὶ εἰς
ἔξουσίαν. Ἐν δυνάμει δὴ οὖν, ἥγουν καὶ ἐν ἔξουσίᾳ
τῇ τοῦ Ζοροβάβελ δύεται τὸν λίθον τὸν κασσιτέρινον,
τουτέστι, Χριστόν. Ζοροβάβελ μὲν γάρ, ὡς ἔφη, ἐκ
φυλῆς τοῦ Ἰούδα βεβασιλεύει τῶν ἐξ Ἰσραὴλ. Ἐβα-
σιλευσε δὲ καὶ ὁ Χριστὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ, οὐκ ἐν
τάξις τῇ καθ' ἡμᾶς, ἥγουν μετρητὴν καὶ χρόνῳ πε-
περασμένην τὴν βασιλείαν ἔχων. ἀλλ' ὡς θεός ἀλη-
θῶς, εἰς ἀπεράγους αἰώνας ἐκτεινομένην· καὶ μαρ-
τυρήσει λέγων ὁ μαχάριος Γαβριὴλ τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ
περὶ αὐτοῦ, ὅτι τέξεται οὐδὲν, καὶ καλέσει τὸ δυομά
αὐτοῦ Ἰησοῦν. Ηροσεπάγει δὲ, ὅτι· « Καὶ δύεται
αὐτῷ Κύριος ὁ θεός τὸν θρόνον Δαδίδ τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ, καὶ βασιλεύει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραὴλ εἰς τοὺς
αἰώνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἐσται τέλος. »
Ἐν χειρὶ δὴ οὖν Ζοροβάβελ, τουτέστιν, ὡς ἐν δυνάμει
τε καὶ ἔξουσίᾳ τῇ τοῦ Ζοροβάβελ ὄφθησεται κατὰ
καιροὺς δὲ λίθος δὲ κασσιτέρινος. Ἐπιφέρει δὲ τούτοις
εὐθὺς τῆς προφητείας ὁ λόγος· « Ἐπτὰ οὖτοις ὄφθαλ-
μοὶ Κυρίου εἰσὶν, οἱ ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν
γῆν. » Καὶ τίνες δὲ εἰν οὖτοι πάλιν; « Ή γάρ τοὺς
ἐπτὰ λύχνους, οὓς τεθέαται ἐν τῷ λαμπαδίῳ, κέχλη-
κεν ὄφθαλμοὺς Κυρίου, ἵνα νοῶμεν τοὺς ἀγίους, δι'
ἄν τι σύμπασα καταφωτίζεται γῆ, καὶ ἐπισκοπῆς
ἀξιωθεῖσα φαίνεται τοῖς παρὰ θεοῦ· ἥγουν ἐκεῖνο,
οἵματι που, κατασημανεῖν ἐροῦμεν, ὡς οὐκ ἀμελήσει
τῶν ιδίων κτισμάτων δὲ τῶν διῶν θεός καὶ Πατήρ.
ἀλλ' οἶν πολλοῖς τε καὶ ἀμπνοῖς δύμασι τὰ πάντα
περιαθρῶν, χαριεῖται τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς τὸν λίθον τὸν
κασσιτέρινον, τουτέστι, Χριστὸν, δι' οὐ γέγονε καὶ
εἰς ἡμᾶς δὲ τῆς κατασκέψεως, εἰτ' οὖν ἐπισκέψεως
τρόπος. « Ἐπεσκέψατο γάρ ἡμᾶς Ἀνατολὴ ἐξ ὑψους, »
κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ εἰπερ ἐσμὲν σῶμα
Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους, οὐδὲν οἷμα τὸ ἀπ-
εικός, ἐν ὄφθαλμῷ τάξει τοὺς ἀγίους μυσταγωγούς

A tanam, de quo scriptum exstat: « Cor ejus indura-
tum est plus quam lapis. Stetit autem sicut incus
impulsata ⁴⁹. » Et alioqui stannum, sive plumbum
ad purgationem per ignem alterius metalli assumiri
cernitur necessario, potissimum apud fabros argen-
tariorum. Quocirca Deus alicubi per Jeremiam rursus
hoc ipsum, licet obscurius, dicit: « Defecit suffla-
torium ab igne, defecit plumbum, frustra argenta-
rius argentum concidit, malitia eorum non sunt
liquefactæ ⁵⁰. » Quare stanno, sive plumbō Christum
comparat ut abstergentem sordes, ut auferente
supervacua, ut purgantem secundum intellectum.
Unde si quis interjectione mediorum temporum
nihil fuerit conturbatus, et pro nihilo duxerit parvus
dies intercedentes, gaudebit « et videbit lapideū
stanneum in manu Zorobabel. » Quid vero est, in
manu Zorobabel? Divinitus inspirata Scriptura
manum accipit et pro virtute, et pro potestate. In
virtute igitur, sive etiam in potestate Zorobabelis
videbit lapidem stanneum, hoc est, Christum. Zo-
robabel etenim, ut dixi, de tribu Iuda natus, Israe-
li præfuit. Et Christus quoque regnavit super Israel,
non more nostro, sive circumscriptum et tempore
certo definitum regnum tenens: sed ut vere Deus
ad infinita saecula ad porrigen, attestante beato
Gabriele ac beatæ Virginis de eo dicente, pariturum
filium, et vocaturam nomen ejus Jesum. » Addit,
« daturum illi Dominum Deum sedein David patris
ejus, et regnaturum super domum Israel in semp-
ternum, et regni ejus non fore finem ⁵¹. » In manu
ergo Zorobabel, hoc est in virtute et potestate Zo-
robabelis, videbitur aliquando lapis ille stanneus.
Annectit protinus his propheticus sermo: « Septem
bi oculi Domini sunt respicientes super omnem ter-
ram. » Quinam isti oculi? **692** Aut enim septem
lucernas quas vidit ad lampadem, vocavit oculos
Domini, ut intelligamus sanctos, per quos universa
terra illuminatur, et divina visitatione dignata cer-
nitur: aut certe illud, opinor, significare dicemus,
Deum et Patrem universorum creaturas suas non
neglecturum, sed tanquam multis et semper vi-
gilibus oculis omnia circumspicientem, donaturum
mortaliibus lapidem stanneum, hoc est Christum,
per quem et nos visitavit, sive respexit. « Visitavit
enim nos Oriens ex alto, » ut scriptum est ⁵². Et quo-
niam sumus corpus Christi, et membra de mem-
bro ⁵³, non arbitror improbabile, si sanctos rerum
divinorum doctores, ut aliis excellentiores et su-
blimiores, oculos appellatos, et ut ego sentio, banc
ob causam etiam episcopos nominatos dicamus.
Speculatur itaque per illos in ipsum credentes
Dominus noster Jesus Christus. Denum lapis stan-
neus enim disjuncta conjungit, vim conglutinandi
habens. Fecit quiddam tale et nobis Christus, si-
quidem verum est, eum in unum novum hominem
duos populos condidisse, et facientem pacem, et

⁴⁹ Job xli, 15. ⁵⁰ Jerem. vi, 29. ⁵¹ Luc. i, 31, 32. ⁵² Luc. i, 78. ⁵³ I Cor. xii, 27.

reconciliantem in uno corpore ambos in unitatem per spiritum ⁴⁴. Unde lapis summus angularis est nuncupatus, connectens ad unitatem duos populos, ut dixi. Copulavit item angelos in terra degentibus: nos ipsos quoque per se Deo et Patri consociavit, destructo peccato, quod interjacebat, et ceu murus nos ab eo secludebat.

καλλητικήν ἔχων τὴν φύσιν. Πέπραχε δὲ τι τοιοῦτον καὶ εἰς ἑνα καινὸν ἀνθρωπὸν τοὺς δύο κτίσει λαοὺς, « Ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλάσσων ἐν ἐνὶ σώματι τοὺς ἀμφοτέρους, εἰς τὴν διὰ πνεύματος ἔνωσιν. » "Οὐεν καὶ λίθος ἀκρογωνιεῖος ὡνδρασται, συνδέων εἰς ἔνωσιν τοὺς δύο λαοὺς, ὡς ἕφην. Συνῆψε δὲ καὶ ἀγγέλοις τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὴν μεταξὺ κειμένην καὶ πάλαι διατείχιζουσαν καθελὼν ὅμαρτιαν.

VERS. 11-14. *Et respondi, et dixi ad eum: Quid duce olivæ, quæ a dextris candēlabri et a sinistris? Et interrogavi secundo, et dixi ad eum: Quid hi duo rami olivarum, qui in manibus duarum narium aurearum, infundentium et retrahentium insusoria aurea? Et dixit ad me: Non scis quid sunt hæc? Et dixi: Nequaquam, Domine. Et ait: Iste duo filii pinguedinis astiterunt Domino omnis terra.*

XXVIII. Animus sanctorum discendi cupidissimus est. Proinde nihil in visione ostensorum propheta prætermittit, et perliberenter sciscitur, et de singulis exactius inquirit, quidnam significati complecantur. Oportebat igitur ita poscenti voce angelī declarari, cujus rei symbolum essent, quæ a dextris et sinistris **693** lampadis stabant olivæ duse. Curiosus itaque indagat, et discere cupit. Vide autem, quomodo iterato percontetur, modumque percontationis ad veritatem quasi immutet. Duas enim olivas nominavit in principio: sed mentis oculo acutius visa intuitus, non amplius olivas, sed ramos olivarum nominat. Scite itaque interroganti explicat mox beatus angelus, et sit ipsis esse duos filios pinguedinis, ut latentes, et oleo Christi in deliciis viventes, et gratia Spiritus affatum pingueſcentes. Misericordiam enim obtinuimus, justificati gratis per fidem ⁴⁵, et propter communionem sancti Spiritus consortes divinae ejus naturæ effecti ⁴⁶. Itaque in oleo et lucernis duorum populorum fundatio et assistentia intelligitur. In lumine enim est vocatio nostra, et ut in oleo quod est a Deo: quandoquidem vere nobis dicere concessum est, nos misericordiam consecutos, a morte et peccato liberatos, et veterrima servitute services nostras expeditas. Illuminati autem sumus, unum natura Deum agnoscentes, et e tenebris quibus nos error multiplicis idolatriæ involverat, egressi. Verum quid sibi velint olivas, et quid moverit beatum prophetam, ne amplius olivas, sed ramos potius olivarum dicendas putaret, age disquisieramus. Bona igitur, seu frugisera oliva Iudeorum Synagoga, agrestis oliva gentium multitudo vocata est. Sic enim ipsarum beatus Paulus meminit, credentes ex gentibus alloquens: « Si enim tu ex na-

τεθεῖσθαι λέγειν, ὡς τῶν ἄλλων προῦχοντας καὶ ὑπερκειμένους, ταῦτητοι καὶ ἐπισκόπους ὀνομασμοῦ νους, καθάπερ ἐγώμαι. Κατασκέπτεται δὲ δι' αὐτῶν τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ὁ Κύριος τῷ μῶν Ἰησοῦς Χριστός. Λίθος γε μήν κασσιτέρινος, καὶ καθ' ἕτερον ἀν νοοῦσι τρόπον ὁ Χριστός. Ὁ γάρ τοι κασσιτέρος συνάπτει πρὸς ἔνωσιν τὰ διηγημένα,

B καὶ ἀπεκρίθηρ, καὶ εἰστα πρὸς αὐτόν· Τι αὖ δύο ἀλαῖαι αὐται, αἱ δὲ δεξιῶν τῆς λυχνίας, καὶ ἑξ εὐωρύμωρ; Καὶ ἐπηρώτησα ἐκ δευτέρου, καὶ εἴπα πρὸς αὐτὸν· Τι οἱ δύο καλάδοι τῶν ἀλαῖων, οἱ ἐταῖς χερσὶ τῶν δύο μυξωτήρων τῶν χρυσῶν, τῶν ἀπικεότεων καὶ ἐπαναγρέτεων τὰς ἐπαρυστρίδας τὰς χρυσᾶς; Καὶ εἴπει πρὸς με· Οὐκ οἶδας τι ἔστι ταῦτα; Καὶ εἴπα· Οὐχὶ, Κύριε. Καὶ εἶπεν· Οὗτοι οἱ δύο οὐλοὶ τῆς πιστῆτος παρεστήκασι Κυρίῳ πασης τῆς γῆς.

C ΚΗ'. Φιλομαθῆς ἤγαν τῶν ἀγίων ὁ νοῦς. Τοιγάρτοι παρήσι μὲν ὁ προφήτης τῶν ἐν τῇ ὁράσει δεικνύμενων οὐδὲν, φιλοπευστεῖ δὲ, καὶ λίαν, καὶ περὶ ἐκάστου λεπτῶς ἀναπυνθάνεται τὸ, τι ἀν βούλοιτο δηλοῦν. Ἐδει τοίνυν οὖτως ἔχοντι γνώμης διατρανοῦσθαι διὰ τοῦ τῆς ἀγγέλου φωνῆς, τίνος ἀν εἰη σύμβολον ἢ εἰς δεξιόν τε καὶ εὐώνυμον τοῦ λαμπαδίου στάσις τῶν ἀλαῖων. Ταῦτητοι περιεργάζεται, καὶ ἀναμανθάνειν ἀξιοῦ. "Αθρεῖ δὲ δπως δευτέραν ἐπάγει τὴν πεῦσιν, καὶ μήν καὶ μεταπλάτει πιας εἰς τὸ ἀτρεκὲς τὸν τῆς ἑωτήσεως τρόπον. Δύο μὲν γάρ ἀλαῖς ὡνδρασεῖ ἐν ἀρχαῖς· λεπτότερον δέ πιας τῆς διανοίας τὸν ὄφθαλμὸν τοῖς ὄρωμένοις ἐνιεῖ, οὐχ ἔτι μὲν ἀλαῖς, κλάδους δὲ μᾶλλον ὡνδρασεῖν ἀλαῖων. Ἐρομένῳ δὴ οὖν εὐτέχνως ἀποραίνεται λοιπὸν διακάριος ἄγγελος, καὶ φησιν αὐτοὺς τοὺς δύο εἰναι οὐτοὺς τῆς πιστῆτος, ὡς εὐφραινομένους τε καὶ ἐνσπαταλῶντας ἀλαῖψι παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῇ τοῦ Ηνεύματος χάριτι πλουσίως πιαινομένους. Ἡλεήθημεν γάρ, δικαιούμενοι δωρέαν διὰ τῆς πιστεως, καὶ κοινωνοὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως ἀναδεειγμένοι, διὰ τοῦ μετασχεῖν ἀγίου Πνεύματος. Οὐκοῦν ἐν ἀλαῖψι καὶ λύχνοις ἡ τῶν δύο λαῶν ἰδρυσίς τε καὶ παράστασις. Ἐν φωτὶ γάρ τημόν ἡ κλῆσις, καὶ ὡς ἐν ἀλαῖψι παρὰ Θεοῦ· εἴπει ἐστὶν ἀτρεκὲς εἰπεῖν, ὡς τὴλεμέθα μὲν, θανάτου καὶ ὅμαρτίας ἀπηλλαγμένοι, καὶ δουλείας τῆς ἀρχαιοτάτης ἀπολύσαντες τὸν αὐχένα. Περιπτέμεθα δὲ, ἵνα τῶν φύσει Θεὸν ἐπιγνώσκοντες, καὶ τῆς πολυθέου πλάνης τὸν σκότον ἐκβεβηκότες. Ἀλλὰ τίς ἀν εἰη καὶ δ τῶν ἀλαῖων λόγος, τι δὲ ἄρα τὸ πεπεικός τὸν μαχάριον προφήτην, μή δὴ χρήναι λέγειν αὐτές ἀλαῖς μὲν ἔτι, κλάδους δὲ μᾶλλον ἀλαῖων, φέρε δῆ, φέρε περιαθρήσαμεν. Καλλιελαῖος μὲν τοίνυν ἡ τῶν Ιουδαίων κεχρημάτικε Συναγωγή, ἀγριελαῖος γε μήν τῶν ἀθνῶν ἡ πλη-

⁴⁴ Ephes. ii, 16. ⁴⁵ Rom. iii, 24. ⁴⁶ II Petr. i, 4.

Θύς. Οὗτοι γάρ αὐτῶν διαιμέμηνται καὶ δι μακάριος Παῦλος, λέγων πρὸς τοὺς ἐξ ἑθνῶν πιστεύσαντας· « Εἰ γάρ σὺ ἔχεις κατὰ φύσιν ἑξεχόπης ἀγριελαῖον, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πολλῷ μᾶλλον οὐτοὶ οἱ κατὰ φύσιν ἐγκεντρισθήσονται τῇ ίδιᾳ ἐλαῖῃ. » Οὐκοῦν καλλιέλαιος μὲν ἡ Συναγωγὴ, καθάπερ ἔφην ἀρτίως, ἀγριέλαιο; δὲ ἡ τῶν ἑθνῶν ἀγέλη. Οἱ μὲν γάρ, τὴν διὰ νόμου παθευσιν ἔχοντες, οὐκ ἀκαρποὶ διετέλουν· οἱ δὲ ἡσαν σφηκῶν ἀγριῶν ἐνδιαιτήματα, πλήρη διαιμονῶν ἔχοντες τὸν νοῦν, καὶ ἀκαρποὶ παντελῶς. Πλὴν οὔτε πέσα τῇ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῇ τὴν εἰς Υἱὸν παρεξέκατο πίστιν, οὔτε μήποτε τῶν ἑθνῶν ἡ πληθύς· ἑσπεριμένοι δὲ ὡς πέρ έφ' ἐκάστης ἡλένται πολλοί, καὶ κέκληνται διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος φωτισμόν. Κλάδοι δὴ οὖν ἐλαῖων οἱ ἀπεστασμένοι νοοῦντες ἀνεισθῶς, οἱ καὶ ἡλένται διὰ τῆς χάριτος, καὶ ὡς ἐν φωτὶ γεγόνασι τοῦ λαμπάδiou, τουτέστι, Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐπτά συναναλαμπόντων λύχνων, τουτέστι, τῆς τῶν ἀγίων πληθύος. « Αθρεὶ δὲ ὅπως διεσπέσιος ἄγγελος εἰς εἰκόνα καὶ ὑποτύπων τοῦ Ἐμμανουὴλ παραδέχεται τὸ λαμπάδιον. Τεθειμένων γάρ τῶν κλάδων ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξ εὐωνύμων (οὓς καὶ ιεροὺς τῆς πιστήτος ὠνόμασε δύο), παρεστῶνται φησὶν αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ πάστης τῆς γῆς, τῆς παραστάσεως ἐν τύποις κατασημανούστης εὐ μάλα τὴν οἰκείητα τὴν πνευματικήν, καὶ τὸ ἔτοιμον τῆς γνώμης εἰς γε τὸ δεῖν ὑποκείσθαι τε καὶ ὑπηρετεῖν αὐτῷ. » Όδε γάρ δν νοούσθη Χριστὸς παραστῆσας ἐπειτὴν Ἑκκλησίαν, τὴν ἐκ δύο λαῶν συναγηγερμένην. Κατὰ τούτους, οἶμαι, τὸν τρόπον τῷ τῆς παραστάσεως ὀνόματις καὶ διεσπέσιος Μωσῆς κατεκαλλύνετο, Θεοῦ πρὸς αὐτὸν εἰρηκότος· « Σὺ δὲ αὐτοῦ στῆθι μετ' ἐμοῦ. Οὐ γάρ ἀπόδητος; ή διὰ νόμου παθευσις παρά γε τῷ πάντα εἰδότι Θεῷ. Διὰ ποιῶν αἰτίαν; Παιδαγωγεῖ γάρ εἰς Χριστὸν καὶ ὡς ἐν τύποις καὶ σκιαῖς αὐτὴν ἡμῖν ὀδίνει τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦτο ἡμῖς πιστώσαται λέγων αὐτὸς δι Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας Ἰουδαίους· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσέα, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοὶ περὶ γάρ ἐμοῦ ἔκεινος ἔγραψε. »

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ ἦρα τοὺς δρθαλμούς μου, καὶ ίδοις δρέπανορ πετόμενορ. Καὶ εἴπεις πρός με· Τί σὺ βλέπεις; Καὶ εἶπα· Ἐγώ δρῶ δρέπανον πετόμενον μήκους πήχεων εἰκοσι, καὶ πλάτους πήχεων δέκα. Καὶ εἴπεις πρός με· Αὕτη η ἄρα η ἐκκορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς. Διέτε· πᾶς δι κλέπτης ἐκ τούτου ἔως θαράτου ἐκδικηθήσεται, καὶ πᾶς δι ἐπίορκος ἐκ τούτου ἔως θαράτου ἐκδικηθήσεται. Καὶ ἔξοσως αὐτὸς, λέγει Κύριος καρτοκράτωρ, καὶ εἰσελεύσεται εἰς τὸν οίκον τοῦ κλέπτου, καὶ εἰς τὸν οίκον τοῦ δικυροτος τῷ ὄνδρι μου ἐπὶ γένει, καὶ καταλύσει ἐπι μέσῳ τοῦ οίκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτοῦ.

ΚΘ. Το, ἐπέστρεψα, πάλιν ἐν τούτοις, οὐκ ἄν, οἶμαι, τὶς ἐκλάβοιτο ἐπὶ τόπου· ἀλλ' ὡς ἐν ἔμειψει πάλιν τῇ καθ' ἐπέραν δρασιν. Ἐκκοπομένης γάρ

A *turali oleastro excisus es, et contra naturam inseritus es in bonam olivam, quanto magis ii, qui secundum naturam suæ olivæ inserentur [¶] ? » Est ergo bona oliva Synagoga, ut jam dixi, agrestis autem grex gentium. Illi enim per legem eruditæ, semper erant frugiferi: at isti vesparum atrocium diversoria, mentem habentes plenam dæmonibus, et infructuosi ac steriles omnino. Verumtamen nec tota Judæorum Synagoga fidem in Filium suscepit, nec gentium universitas, sed quasi utrinque extracti, misericordiam adepti sunt multi, et per fidem ad illuminationem per Spiritum vocati sunt. Rami ergo olivarum qui extracti sunt, convenienter intelligi queant, qui et misericordiam per gratiam invenerunt, et velut in lumen lampadis, hoc est, Christi, et septem collucentium lucernarum, hoc est, sanctorum multitudinis evaserunt. **694** C *Animadverte insuper quomodo sacer angeli ad imaginem et descriptionem Emmanuelis lampadem assumat. Positis enim ramis a dextris ejus et sinistris (quos et duos filios pinguedinis nominat), astare illos dicit Dominu universæ terræ, assistentia hoc loco familiaritatem et promptam voluntatem ad ei obtemperandum ministrandumque significante. Sic enim potest intelligi Christus fecisse sibi astare Ecclesiam ex duobus populis congregatam. Hoc modo, opinor, nomine assistentiae etiam divinus Moses ornatus est, cum Deus ad eum loqueretur: « Tu verosta illic mecum [¶]. » Non enim legalem institutionem Deus omnia sciens abjicit. Quam ob causam? Quia est pædagogus ad Christum [¶], et tanquam in typis et umbris ipsam nobis veritatem pasturit. Testis Christus ipse, sic affando Judæos incredulos, « Si crederetis Mosi, utique credereτis et mihi; de me enim ille scripsit [¶]. » γάρ εἰς Χριστὸν καὶ ὡς ἐν τύποις καὶ σκιαῖς αὐτὴν ἡμῖν ὀδίνει τὴν ἀλήθειαν, καὶ τοῦτο ἡμῖς πιστώσαται λέγων αὐτὸς δι Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας Ἰουδαίους· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωσέα, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοὶ περὶ γάρ ἐμοῦ ἔκεινος ἔγραψε. »**

CAP. V.

VERS. 1-4. Et conversus sum, et levavi oculos meos, et vidi, et ecce salix volans. Et dixit ad me: Quid tu vides? Et dixi: Ego video salcem volantem, longitudinis cubitorum viginti, et latitudinis cubitorum decem. Et dixit ad me: Haec maledictio quæ egreditur super faciem universæ terræ. Quia omnis sur ex hoc usque ad mortem punietur: et omnis perjurus ex hoc usque ad mortem cruciabitur. Et educum illud, dicit Dominus omnipotens, et ingredietur in domum furis, et in domum jurantis in nomine meo in mendaciis, et requiescat in medio domus ejus, et consumet eam, et ligna ejus, et lapides ejus. D

XXIX. Iterum in his verbum conversus sum, nemo, ut existimo, de loco interpretabitur, sed de mutatione secundum alteram visionem. Priore enim

[¶] Rom. xi, 24. [¶] Deut. v, 31. [¶] Galat. iii, 24. [¶] Joan. v, 46.

veluti præcisa, visioneque ad uliam contemplationem transeunte, nomine conversionis id quod evenit tacite indicat. Mentis igitur oculos in ultum tollit, deinde falcem avis instar in sublime elatam, et quasi in totum orbem desilientem videt. **695** Ea erat perquam lata et longa. Nam vicini cubili longitudine ejus, cuius dimidium latitudo continebat. Quærente rursum angelo quid esset, et propheta respondentem, se nescire: « Hæc, inquit ille, est maledictio egrediens super faciem universæ terræ, » et poenit respondentibus induens perjurum, et cum eo surem. Et quod quidem ad manifestiorem hujus ostenti declarationem attinet, nulla est difficultas. Maledictio enim divina fures et cum his pejorare solitos plane occupabit, et propemodum falce protertos demetens, fenum tectorum reddet⁸¹, et igni alimentum dabit, et in domum viri ingressa, tam rursus ipsum conficiet, et agitabit strenue. Censeo porro causas proficiendi studio curiosius perscrutandas, ob quas præsens quam in manibus habemus visio cæteris adjungi debuit. Quare (inquiet aliquis æquitatis studiosorum) cum plurima peccata committerentur in vita, et tum illi Israel diversis se criminibus commaculassent, solis furibus et perjuris supplicium falcis ingruisse dicit, sive egredi maledictionem, detondentem quos deprehenderit, et consumentem penitus? Ad hæc respondemus, Deum singulis temporibus conducentia locutum esse per prophetas sanctos audientibus semper consulente. Illo igitur tempore viventibus hanc visionem maxime notam esse oportebat. Causas subjiciemus, et opportunissimam suisse demonstrabimus. Etenim simul atque Chaldaea reducta, et a jugo servitutis vindicati Israëlitæ in Iudeam revertierunt, Hierosolymamque receperunt, cum eos veteribus illis delictis modum ponere, et regressus ad salutaria, anteacta emendare, et liberatorem, voluntati ejus serviendo recreare conveniret, nihilominus, in scelere perseverabant, præscripta legum libere violantes. Nam cum vetuisset Moses conjugia cum alienigenis mulieribus⁸², illi hujus mandati securi, cum filiabus vicinarum gentium corpora copulabant, alienorumque liberorum patres efficiebantur, et insuper sanctam civitatem in ipso semine replebant. Erant porro quidam inter illos honatores ab hujuscemodi piaculo haud immunes, quod Esdras deslebat; quin et accedens ad divinam dominum pro impiis fundebat preces. **696** Quid postmodum evenerit, ex scriptis ejus cognoscemus, ubi ita legitimus: « Et postquam orans Esdras quod erat exposuit flens et humi cadens coram templo, collecti sunt ad eum ab Hierosolymis turbæ multæ nimis, viri et mulieres et adolescentes: magnus enim erat fletus in populo. Et respondens Jechonias filius Joeli de filiis Israel, dixit Esdras: Nos prævaricatus sumus in Dominum Deum, et duximus nobis uxores alienas de populis terræ, et cohabitabat illis om-

Α ὥσπερ τῆς πρώτης, καὶ μεταφοριῶσης τῆς ὑψεως ἐπὶ θεωρίαν ἔτεραν. τῷ τῆς ἐπιστροφῆς δύναματι τὸ συμβάν υποφαίνει. Άρει τοίνυν εἰς ὑψος τῆς διανοίας τοὺς ὄφθαλμους, εἴτα δρέπανον ἔρδη, πτηνοῦ δίκην, ὑψοῦ τε ἡρμένον, καὶ οἶον εἰς πᾶσαν διόπτρον τὴν γῆν. Ἡν δὲ δὴ λίαν εύρυ τε καὶ εὐμηχες. Εἰκοσάπηχυ μὲν γάρ τὸ μῆκος αὐτῷ, ἐν τήμισι δὲ τούτου τὸ πλάτος. Ἐρεμένου δὲ τοῦ ἀγγέλου, τί ἀν εἶη πάλιν, καὶ μὴ εἰδέναι φάσκοντος τοῦ προφήτου. « Αὔτη, φησιν, ἡ ἀρά τὴ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, » καὶ ταῖς αὐτῇ πρεπούσαις ἐνιεῖσα ποιναῖς τὸν ἐπιόρχον, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν κλέπτην. Καὶ δοσον μὲν ἔχει εἰς ἐμφανεστέραν δῆλωσιν τὴν ἐπὶ γε τῷ δεδειγμένῳ, δυσχερές οὐδέν. Ἀρά γάρ θεὰ πάντη τε καὶ πάντως κατανεμηθῆσται τοὺς κλέπτας, καὶ προσέπτι σὺν τούτοις τοὺς φευδορκεῖν εἰωθτας καὶ μονονούχη δρεπάνῳ τοὺς ὑδριστὰς ἀποκείρουσα, χόρτον ἀποφανεῖ δωμάτων, καὶ πυρὶ ὁδῶσι τροφήν, καὶ εἰς οἶκον ἀνδρὸς εἰσελῶσα, τοιούτον συντελέσει τε πάλιν αὐτὸν, καὶ καταδονήσει γεννικῶς. Χρῆναι δὲ οἵματα φιλομαθῶς πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ἡ παροῦσα, καὶ ἐν χερσὶν ἡμῖν δρασίς, ὡς ἀναγκαῖα ταῖς ἀλλαῖς συνεισκεδμισται. Ἀνθ' ὅτου δὲ, φαίνεται ἂν τῶν ἐπιεικεστέρων, πλείστων τε ὅσων πλημμελημάτων δητῶν κατὰ τὸν βίουν, καὶ μήν ἐν διαφοροῖς δητῶν αἰτιαμάτων τὸ τηνικάδε τῶν ἐξ Ἱερατῆλ, κατὰ μόνων κλεπτῶν τε καὶ φευδομοτῶν τὴν διὰ τοῦ δρεπάνου ποιήσαν ἐπηρεγέσθαι φησιν, ὥστε ἐκπορεύεσθαι τὴν ἀράν, ἀποκείρουσαν τοὺς ἀλιεσκομένους, καὶ συντελοῦσαν εἰς ἄπαν; Πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτά φαμεν, ὅτι τὰ ἐκάστῳ χρήσιμα καιρῷ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν ἐλάσι Θεός, δεῖ πως ὠφελῶν τοὺς ἀκούοντας. Ἡν οὖν ἀναγκαῖον τοῖς τὸ τηνικάδε μάλιστα ταύτην σαφῆ γενέσθαι τὴν δρασίν. Ἐποίουμεν δὲ τὰς αἰτίας, ἐπικαριοτάτην οὖσαν δεικνύντες. Ἐπειδὴ γάρ τὴν τῶν Χαλδαίων ἀφέντες μόλις οἱ ἐξ Ἱερατῆλ, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀπολυσάμενοι ζυγὸν, ἀπενστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἤσαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, δέοντες ἀπέχεσθαι τῶν ἀρχαίων ἐκείνων πλημμελημάτων, καὶ ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀναδρομαῖς ἐπανορθοῦν τε τὰ φθάσαντα, καὶ κατευφραίνειν τὸν λυτρωτὴν, τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν ἥρημένους, οὐδὲν ἥπτον ἤσαν ὅποιος: καὶ ποτε, παραλύοντες ἀφυλάκτως τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν. Ἀποφάσκοντος γάρ τοῦ Μωσέως τὸ δεῖν αὐτοὺς ἀλλοφύλοις ἐπιμίγνυσθαι γυναικῖν, αὐτοὶ τῶν τεθεσπισμένων ὀλίγα πεφροντικότες, ταῖς τῶν ὅμιρων ἔθνων συνεπλέκοντο θυγατράσι, καὶ τέκνων ἤσαν ἀλλοτρίων πατέρες, καὶ ἀνοσού σπέρματος πλήρη πάλιν ἀποφαίνοντες τὴν ἀγίαν πόλιν. Ἡσαν δέ τινες καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐμφανεστέρων τοῖς τοιούτοις ἐνισχυμένοι πταίσμασιν, οὐ δὴ γεγονότος κατεύρηνει μὲν δὲ Ἑσδρας, καὶ δὴ καὶ τὸν θεῖον οἶκον καταλαβὼν, τὰς ὑπέρ γε τῶν ἡσεηκότων ἐποιεῖσθαι ταῖς. Εἴτα τι γενέσθαι συμβέβηκεν, ἐξ αὐτῶν εἰσιμεθα τῶν αὐτῷ γεγραμμένων· ἔχει δὲ οὕτω· « Καὶ δε τε προτευχόμενος Ἑσδρας ἀνθωμολογείτο, κλείων, χαμαιπετής ἐμπροσθεν τοῦ ιεροῦ, ἐπισυνήθησεν

⁸¹ Psal. cxxviii, 6. ⁸² Exod. xxxiv, 16; Deut. vii, 3 seqq.

πρὸς αὐτὸν ἀπὸ Ἱεροσολύμων δῆλοι πολλοὶ σφόδρα, Α δὲ μέγας ἐν τῷ πλήθει. Καὶ φωνήσας Ἱερονίας Ἱεὴλου τῶν οἰών Ἰσραὴλ εἶπεν Ἐσδρα· Ἡ ἡμεῖς ἡμάρτομεν εἰς Κύριον τὸν Θεὸν, καὶ συνψκισαμεν ἔστις γυναικας ἀλλογενεῖς ἀπὸ τῶν ἑθνῶν τῆς γῆς, καὶ σύνεστιν αὐταῖς πᾶς Ἰσραὴλ. Ἐν τούτῳ γενέσθω ἡμῖν ὄρκωμοσία πρὸς τὸν Κύριον, ἐκβαλεῖν πάσας τὰς γυναικας ἡμῶν, τὰς ἐκ τῶν ἀλλογενῶν, σὺν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, ὡς ἐκρίθη σοι καὶ ὅσοι πειθαρχοῦσι τῷ νόμῳ. Ἀνάστα, ἐπιτέλει· πρὸς σὲ γάρ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡμεῖς μετὰ σοῦ ισχὺν ποιεῖν. Καὶ ἀναστὰς Ἐσδρας, ὥρκισε τοὺς φυλάρχους τῶν Ιερέων, καὶ Λευΐτῶν παντὸς Ἰσραὴλ ποιῆσαι κατὰ ταῦτα, καὶ ὑμοσαν. Ἡ Ὁμακοκίσι δὴ οὖν τῷ νόμῳ δοκοῦντα πληροῦν, ἣν πως ἀναγκαῖον ἐπαρτῆσαι τὴν ἀρξάν, τὴν τοῖς ψευδορκεῖν εἰωθότιν ἀπηγνῶς ἐπιθρώσκουσαν, ἵνα καὶ γένοιντο φύλακες τῶν ὅμωμοσμένων. Ἐπειδὴ δὲ οἰκοδομουμένου τοῦ θεοῦ ναοῦ πολλὴ χρημάτων ἀθροίσις ἦν, τοῦτο μὲν Δαρείου νέμοντος, τοῦτο δὲ τοῦ λαοῦ προσκεκομικότος, εἰτά τινας ἦν εἰκός τῶν τὰ τοιάδε διοικεῖν ἐπιτεταγμένων ἀπονοσφίζεσθαι τινα τῶν εἰς δόξαν Θεοῦ προσκεκομισμένων. Ταῦτη τοι καὶ κατὰ κλεπτῶν ιέναι τὴν ἀράν μάλα φησιν, ἵνα καὶ αὐτὸι λημμάτων αἰσχρῶν γεγονότες ἀμεληνοῦς, μὴ τῶν ιερῶν ἀπτοιντο χρημάτων, εἰς ίδιας αὐτὰ δαπανῶντες χρείας. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τῆς ὁράσεως πρόφασις. Χρή δὲ δεδιέναι τὴν ἀράν, καὶ τὴν τοῦ δρεπάνου τομὴν τούς τε κλέπτειν ἢ ψευδορκεῖν εἰωθότας, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως εἰς πέρας οἵσει Θεός τὰ διωρισμένα, καὶ οὗτε κλεπτῶν, οὗτε μὴν τῶν ἐτέρων φεισται. Ποιεῖται γάρ πως δεῖ κατεστυγμένους, τοὺς τῆς θείας αὐτοῦ καταφρονοῦντας δόξης, καὶ τοὺς ἀπλήστῳ γνώμῃ τῶν οὐδὲν αὐτοῖς προσηκόντων ἐψιμένους.

Καὶ ἐξῆλθερ ὁ ἀγγελος, ὁ λαλῶν ἐν ἐμοι, καὶ εἴλετε πρός με· Ἄραδελεύορ τοῖς δρθαλμοῖς σου, καὶ ίδε τὸ ἐκπορευόμενον τοῦτο. Καὶ εἶπε· Τί ἔστι; Καὶ εἶπε· Τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. Καὶ εἶπεν· Αὕτη η ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Καὶ ίδον τάλαρετο μολιθδὸν ἔξαιρομενορ, καὶ ίδον γυνὴ μὲν ἀκάθητο ἐν μέσῳ τοῦ μέτρου. Καὶ εἶπεν· Αὕτη ἔστιν η ἀροματα. Καὶ ἔβριψεν αὐτὴν εἰς μέσον τοῦ μέτρου, καὶ ἔβριψε τὸν μολιθδὸν εἰς τὸ στόμα αὐτῆς.

Α'. Φθάσας ἐφην, τῆς εἰς τὸν προφήτην σαφηνείας ἀρχόμενος, διτι μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἀπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας τέθεινται, ταῦτα τοῖς λελυτρωμένοις ἀφηγεῖται χρηστίμως. Ἐπειδὴ γάρ αὐτοὺς ἐθεάτο καταρράθυμοῦντας ἄγαν τοῦ χρῆναι πληροῦν τὰ νεγομισμένα, καὶ ἀποκλίναντας μὲν ἀκαθέκτας εἰς τὸ σφίσιν αὐτοῖς ἦδο τε καὶ φίλον, διλγα δὲ παντελῶς τῶν διὰ Μωσέως πεφροντικότας νόμων (συνεπλέκοντο γάρ καὶ ἀλλοφύλοις γυναιξί), καὶ ἡδὴ τινὲς; διλοτρόπως ἔξω βαίνοντες τοῦ εἰκότος, ἐτελέσθησαν εἰδώλοις, καὶ τινα πρὸς τούτοις ἔδρων ἢ μηδὲ θέμις εἰπεῖν) ἀναγκαῖαν ὁ προφῆτης τῶν δραμάτων ποιεῖται τὴν ἀφῆγησιν, ἵνει εἰδεῖεν οἱ λελυτρωμένοι μόλις, ὅποιαις ἀνθρώπων καὶ ἀγίων ἀγγέλων λιταῖς τὸ χρῆμα κερδαίνοντες αὐτοῖς, κατὰ σφῶν παραθήγουσι πάλιν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, ταῖς τῶν ἀρ-

nis Israel. In hoc percutiamus fœdus cum Domino ad ejiciendum omnes mulieres nostras ex alienigenis, cum liberis ipsarum, ut judicatum est a te, et omnibus qui huic legi obtemperant. Surge, fac, ad te enim negotium pertinet, et nos tecum ad confortandum. Et surrexit Esdras, et adjuravit principes sacerdotum et Levitarum totius Israel ut facerent secundum hanc; et juraverunt ¹⁸. Cum jurassent igitur de legum decretis exsequendis, necessarium erat maledictionem supra caput esse, quæ pejorare solitos inclementer invadit, ut iuratis starent. Postquam autem templo divino exedificando grandis pecunia exacta est, partim Dario donante, partim populo offerente, verisimile erat, quosdam ad eam dispensandam constitutos quædam ad Dei gloriam oblata avertere ¹⁹. Quare et maledictionem furibus superventuram rectissime dicit, ut et ipsi a turpi quæstu invicti, pecuniam sacram ne attingerent, ad privatos usus eam conferentes. Atque hæc visionis est occasio. Formidanda autem est maledictio et falcis sectio furto et perjurio assuetis, quoniam Deus ad exitum omnino perducet quæ decrevit, et neque furibus, neque aliis parcat. Odit enim semper divinam suam gloriam contemnentes, et animo inexplibili nihil ad se pertinentia concupiscentes.

C *VERS. 5-8. Et egressus est angelus qui loquebatur in me, et dixit ad me: Suspicere oculis tuis, et vide quid est hoc quod egreditur. Et dixi: Quid est? Et dixit: Hæc est mensura quæ egreditur. Et dixit: Hæc est iniurias eorum in omni terra. Et ecce lalentum plumbi elevatum, et ecce mulier una sedebat in medio mensuræ. Et dixit: Hæc est iniurias. Et proiecit eam in medium mensuræ, et projecit lapidem plumbi in os ejus.*

D **697 XXX.** Initio declarationum mearum in hunc prophetam docui, eum post redditum e Babylone, quæ tempore captivitatis acciderint, libertate potitis fructuose narrare. Quoniam enim eos ad sancta legum præstanda vehementer segnes perspiciebat, et ad voluptates suas explendas toto impetu declinasse, et leges Mosi in postremis ducere coepisse (implicuerant enim sese peregrinis mulieribus, et jam nonnulli metas æquitatis penitus egressi, idolis iniciati erant; et insuper faciebant quæ proferre pudor vetat), necessario propheta quæ acta sunt commemorat, ut cognoscant liberati tandem, quibus hominum sanctorumque angelorum precibus libertatem adepti, contra semelipsos denuo universorum Deum concident, a pristinis delictis tanquam morbis correpti. Ait ergo:

¹⁸ I Esdr. x. 1. 9. ¹⁹ I Esdr. vi. 1 seqq.

veluti præcisa, visioneque ad aliam contemplationem transeunte, nomine conversionis id quod evenit tacite indicat. Mentis igitur oculos in altum tollit, deinde falcem avis instar in sublime elatam, et quasi in totum orbem desilientem videt. **695** Ea erat perquam lata et longa. Nam vicini cubiti longitudo ejus, cuius dimidium latitudo continebat. Quærente rursum angelo quid esset, et propheta respondentem, se nescire: « Hæc, inquit ille, est maledictio egrediens super faciem universæ terræ, » et poenis respondentibus induens perjurum, et cum eo surem. Et quod quidem ad manifestorem hujus ostenti declarationem attinet, nulla est difficultas. Maledictio enim divina sues et cum his pejorare solitos plane occupabit, et propemodum falce protertos demetens, senum tectorum reddet⁸¹, et igni alimentum dabit, et in domum viri ingressa, talem rursus ipsum conficiet, et agitabit strenue. Censeo porro causas proficiendi studio curiosius perscrutandas, ob quas præsens quam in manibus habemus visio cæteris adjungi debuit. Quare (inquiet aliquis æquitatis studiosorum) cum plurima peccata committerentur in vita, et tum filii Israel diversis se criminibus commaculassent, solis furibus et perjuris supplicium falcis ingruisse dicit, sive egredi maledictionem, detondentem quos prebenderit, et consumenter penitus? Ad hæc respondemus, Deum singulis temporibus conductientia locutum esse per prophetas sanctos audientibus semper consulentes. Illo igitur tempore viventibus hanc visionem maxime notam esse oportebat. Causas subjiciemus, et opportunissimam suis demonstribimus. Etenim simul atque Chaldæa relictæ, et a jugo servitutis vindicati Israelitæ in Judæam reverterunt, Hierosolymamque receperunt, cum eos veteribus illis delictis modum ponere, et regressus ad salutaria, anteacta emendare, et liberatorem, voluntati ejus serviendo recreare conveniret, nihilominus, in scelere perseverabant, præscripta legum libere violantes. Nam cum vetuisset Moses conjugia cum alienigenis mulieribus⁸², illi hujus mandati securi, cum filiabus vicinarum gentium corpora copulabant, alienorumque liberorum patres efficiebantur, et insuper sanctam civitatem impio semine replebant. Erant porro quidam inter illos honorationes ab hujuscemodi piaculo haud immunes, quod Esdras deslebat; quin et accedens ad divinam dominum pro impiis fundebat preces. **696** Quid postmodum evenerit, ex scriptis ejus cognoscemus, ubi ita legimus: « Et postquam orans Esdras quod erat exposuit flens et humi cadens coram templo, collecti sunt ad eum ab Hierosolymis turbæ multæ nimis, viri et mulieres et adolescentes: magnus enim erat fletus in populo. Et respondens Jechonias filius Joeli de filiis Israel, dixit Esdræ: Nos prævaricati sumus in Dominum Deum, et duximus nobis uxores alienas de populis terræ, et cohabitabat illis om-

Α ὥσπερ τῆς πρώτης, καὶ μεταφοιτώσῃς τῆς ὄψεως ἐπὶ θεωρίαν ἐτέραν, τῷ τῆς ἐπιστροφῆς δύναματι τὸ συμβάν ύποφαίνει. Άλρι τοίνυν εἰς ὑψός τῆς διανοίας τοὺς ὄφθαλμοὺς, εἴτα δρέπανον ὄρδι, πτηνοῦ δίκην, ὑψοῦ τε ἡρμένον, καὶ οἷον εἰς πᾶσαν διάφετον τὴν γῆν. Ἡν δὲ δὴ λίαν εὐρύ τε καὶ εὐμηκες. Εἰκοσάπτηχυ μὲν γάρ τὸ μῆκος αὐτῷ, ἐν ἡμίσει δὲ τούτου τὸ πλάτος. Ἐρομένου δὲ τοῦ ἀγγέλου, τί ἀν εἶη πάλιν, καὶ μὴ εἰδέναι φάσκοντος τοῦ προφήτου. « Αὕτη, φησιν, ἡ ἀρά τῇ ἐκπορευομένη ἐπὶ πρόσωπῳ πάσης τῆς γῆς, » καὶ ταῖς αὐτῇ πρεπούσαις ἐνιέσαι ποιεῖς τὸν ἐπίορχον, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν κλέπτην. Καὶ δοσον μὲν ἤκει εἰς ἑκάστην τῶν δήλωσιν τὴν ἐπὶ γε τῷ δεδειγμένῳ, δυσχερές οὐδέν. Ἀρά γάρ θεια πάντη τε καὶ πάντως κατανεμηθῆσται τοὺς κλέπτας, καὶ προσέτι σὺν τούτοις τοὺς φευδορχεῖν εἰωθῆταις καὶ μονονούχη δρεπάνῳ τοὺς ὑβριστὰς ἀποκείρουσα, χόρτον ἀποφανεῖ δωμάτων, καὶ πυρὶ ὅώσει τροφήν, καὶ εἰς οἶκον ἀνδρὸς εἰσελῶσα, τοιούτον συντελέσει τε πάλιν αὐτὸν, καὶ καταδυνήσει γεννικῶς. Χρίναι δὲ οἵμαι φιλομαθῶς πολυπραγμονεῖν τὰς αἰτίας, ἐφ' αἷς ἡ παροῦσα, καὶ ἐν χεροῖν ἡμῖν δρασίς, ὡς ἀναγκαῖα ταῖς ἀλλαῖς συνεισκεδμισται. Ἄνθ' οὗτοῦ δὲ, φαίνεται τὸν τῶν ἐπιεικεστέρων, πλειστῶν τε ὄσων πλημμελημάτων δυτῶν κατὰ τὸν βίουν, καὶ μήν ἐν διαφοροῖς δυτῶν αἰτιαμάτων τὸ τηγικάδε τῶν ἐξ Ἱερατῆλ, κατὰ μόνων κλεπτῶν τε καὶ φευδομοτῶν τὴν διά τοῦ δρεπάνου ποιήσῃ ἐπηρηθῆσαι φησιν, ἥγουν ἐκπορεύεσθαι τὴν ἀράν, ἀποκείρουσαν τοὺς ἀλισκομένους, καὶ συντελοῦσαν εἰς ἄπαν; Πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτα φαμεν, ὅτι τὰ ἐκάστω χρήσιμα καιρῷ διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν ἐλάσσει Θεός, ἀλί πως ὠφελῶν τοὺς ἀκούοντας. Ἡν οὖν ἀναγκαῖον τοῖς τὸ τηγικάδε μάλιστα ταύτην σαφῆ γενέσθαι τὴν δρασίν. Ἐποίσομεν δὲ τὰς αἰτίας, ἐπικαιροτάτην οὖσαν δεικνύντες. Ἐπειδὴ γάρ τὴν τῶν Χαλδαίων ἀφέντες μόλις οἱ ἐξ Ἱερατῆλ, καὶ τὸν τῆς δουλείας ἀπολυσάμενοι ζυγὸν, ἀπενστησαν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἥσαν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, δέον ἀπέχεσθαι τῶν ἀρχαίων ἐκείνων πλημμελημάτων, καὶ ταῖς εἰς τὸ διμειον ἀναδρομαῖς ἐπανορθοῦν τε τὰ φάσαντα, καὶ κατευφραίνειν τὸν λυτρωτὴν, τὰ αὐτῷ δοκοῦντα πληροῦν ὥρημένους, οὐδέν ἡστον ἥσαν διπολοῦ: καὶ ποτε, παραλόντες ἀφιλάκτως τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν. Ἀποφάσκοντος γάρ τοῦ Μωάπεως τὸ δεῖν αὐτοὺς ἀλλοφύλοις ἐπιμίγνυσθαι γυναικῶν, αὐτοὶ τῶν τεθεσπισμένων δλίγα πεφροντικότες, ταῖς τῶν δικράνων ἐθνῶν συνεπλέκοντο θυγατράσι, καὶ τέκνων ἥσαν ἀλλοτρίων πατέρες, καὶ ἀνοσίου σπέρματος πλήρη πάλιν ἀποφαίνοντες τὴν ἀγίαν πόλιν. « Ήσαν δέ τινες καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐπιφανεστέρων τοῖς τοιούτοις ἐνισχυμένοι πταίσμασιν, οὗ δὴ γεγονότος κατεύρηνει μὲν ὁ Ἐσδρας, καὶ δὴ καὶ τὸν θεῖον οἶκον καταλαβὼν, τὰ; ὑπέρ γε τῶν ἡσεβηκότων ἐποιεῖτο λιτάς. Είτα τί γενέσθαι συμβέβηκεν, ἐξ αὐτῶν εἰσιμεθα τῶν αὐτῷ γεγραμμένων· ἔχει δὲ οὗτο· « Καὶ δε προσευχόμενος Ἐσδρας ἀνθωμολογείτο, κλαίων, χαμαὶ πετήσεις ἐμπροσθεν τοῦ ιεροῦ, ἐπισυνήθησεν

⁸¹ Psal. cxxviii, 6. ⁸² Exod. xxix, 16; Deut. v, 3 seqq.

πρὸς αὐτὸν ἀπὸ Ἱεροσόλυμαν δύοις πολλοῖς σφόδρᾳ, ἀνδρεσ, καὶ γυναικεσ, καὶ νεανίαις· κλαυθμὸς γάρ ἦν μέγας ἐν τῷ πλήθει. Καὶ φωνῆσας Ἱεροῦ τῶν οἰών Ἰσραὴλ εἶπεν "Εσδρα· « Ἡμεῖς ἡμάρτομεν εἰς Κύριον τὸν Θεόν, καὶ συνψκεσαμεν ἔστις γυναικας ἀλλογενεῖς ἀπὸ τῶν ἑθνῶν τῆς γῆς, καὶ σύνεστιν αὐταῖς πᾶς Ἰσραὴλ. Ἐν τούτῳ γενέσθω ἡμῖν ὀρκωμοσία πρὸς τὸν Κύριον, ἐκβαλεῖν πάσας τὰς γυναικας ἡμῶν, τὰς ἐκ τῶν ἀλλογενῶν, σὺν τοῖς τέκνοις αὐτῶν, ὡς ἐκριθῇ σοὶ καὶ δοσοὶ πειθαρχοῦσι τῷ νόμῳ. Ἀνάστα, ἐπιτέλει· πρὸς σὲ γάρ τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡμεῖς μετὰ σοῦ ἰσχὺν ποιεῖν. Καὶ ἀνάστας· "Εσδρα, ὄρκισε τοὺς φυλάρχους τῶν Ιερέων, καὶ Λευΐτῶν παντὸς Ἰσραὴλ ποιῆσαι κατὰ ταῦτα, καὶ ὑμοσαν. » Ὁμωμοκόσι δὴ οὖν τῷ νόμῳ δοκοῦντα πληροῦν, ἢν πως ἀναγκαῖον ἐπαρτῆσαι τὴν ἀράν, τὴν τοὺς ψευδοροκεν εἰωθότιν ἀπηγόνως ἐπιθρώσκουσαν, ἵνα καὶ γένοντο φύλακες τῶν δύμωμοσμένων. Ἐπειδὴ δὲ οἰκοδομούμενου τοῦ θεοῦ ναοῦ πολλὴ χρημάτων ἀθροίστις ἦν, τοῦτο μὲν Δαρείου νέμοντος, τοῦτο δὲ τοῦ λαοῦ προσκεκομικότος, εἰτά τινας ἦν εἰλὸς τῶν τὰ τοιάδε διοικεῖν ἐπιτεταγμένους ἀπονοσφίζεσθαι τινα τῶν εἰς δόξαν θεοῦ προσκεκομισμένων. Ταῦτη τοι καὶ κατὰ κλεπτῶν ιέναι τὴν ἀράν μάλα φῆσιν, ἵνα καὶ αὐτὸς λημμάτων αἰσχρῶν γεγονότες ἀμεληνούς, μὴ τῶν ιερῶν ἀποτοιντο χρημάτων, εἰς ίδιας αὐτὰ δαπανῶντες χρείας. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τῆς ὀράσεως πρόφασις. Χρή δὲ δεδιέναι τὴν ἀράν, καὶ τίνι τοῦ δρεπάνου τομήν τούς τε κλέπτειν ἢ ψευδοροκεν εἰωθότας, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως εἰς πέρας οἵσει θεός τὰ διωρισμένα, καὶ οὗτε κλεπτῶν, οὗτε μὴν τῶν ἐτέρων φέσεται. Ποιεῖται γάρ πως ἀεὶ κατεστυγμένους, τοὺς τῆς θείας; αὐτοῦ καταφρονοῦντας δόξης; καὶ τοὺς ἀπλήστηψ γνώμῃ τῶν οὐδὲν αὐτοῖς προστήνων ἐφιεμένους.

Καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος, ὁ λαῶν ἐτέμοι, καὶ εἰκές πρός με· Ἄραδελεψόρ τοὺς δφθαλμοῖς σου, καὶ ίδε τὸ ἐκκορευόμενορ τούτο. Καὶ εἴπα· Τί ἔστι; Καὶ εἴπε· Τοῦτο τὸ μέτρον τὸ ἐκκορευόμενορ. Καὶ εἴπερ· Αὕτη η ἀδικία αὐτῶν ἐτέμοι πάσῃ τῇ γῇ. Καὶ ίδον τάλαρον μολύδου ἐξαρόμενορ, καὶ ίδον τυρῆ μια ἐκδόητο ἐτέμοι πάσῃ μέτρον. Καὶ εἴπερ· Αὕτη ἔστιν η ἀρούτα. Καὶ ἐφρίψερ αὐτῆς εἰς μέσον τοῦ μέτρου, καὶ ἐφρίψε τὸ μέτρον τοῦ μολύδου εἰς τὸ στόμα αὐτῆς.

Δ'. Φθάσας ἐφην, τῆς εἰς τὸν προφήτην σαφηνείας ἀρχμενος, ὅτι μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἀπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας τέθεινται, ταῦτα τοῖς λελυτρωμένοις ἀφγείται χρησίμως. Ἐπειδὴ γάρ αὐτοῖς ἐθεέτο καταρράφθυμούντας ἄγαν τοῦ χρῆναι πληροῦν τὰ νενομισμένα, καὶ ἀποκλίναντας μὲν ἀκαθέκτως εἰς γε τὸ σφίσιν αὐτοῖς ἥδυ τε καὶ φίλον, ἀλλὰ δὲ παντελῶς τῶν διὰ Μωσέως πεφροντικότας νόμων (συνεπλέκοντο γάρ καὶ ἀλλοφύλοις γυναιξί, καὶ ἡδη τινὲς διοτρόπως ἔξω βαίνοντες τοῦ εικότος, ἐτελέσθησαν εἰδώλοις, καὶ τινα πρὸς τούτοις ἔδρων δι μῆδε θέμις εἰπεῖν)· ἀναγκαῖον δι προφήτης τῶν δραμάτων ποιεῖται τὴν ἀφγησιν, ἵνα εἰδέσειν οἱ λελυτρωμένοι μόλις, ὅποιας ἀνθρώπων καὶ ἄγιων ἀγγέλων λιταῖς τὸ χρῆμα κερδαίνοντες αὐτὸν, κατὰ σφῶν περαθήγουσι πάλιν τὸν τῶν ὅλων θεόν, ταῖς τῶν ἀρ-

A nis Israel. In hoc percutiamus fœdus cum Domino ad ejiciendum omnes mulieres nostras ex alienigenis, cum liberis ipsarum, ut judicatum est a te, et omnibus qui huic legi obtemperant. Surge, fac, ad te enim negotium pertinet, et nos tecum ad confortandum. Et surrexit Esdras, et adjuravit principes sacerdotum et Levitarum totius Israel ut facerent secundum hanc; et juraverunt ¹¹. Cum jurassent igitur de legum decretis exequendis, necessarium erat maledictionem supra caput esse, quæ pejorare solitos inclementer invalidit, ut juratis starent. Postquam autem templo divino exadiificando grandis pecunia exacta est, partim Dario donante, partim populo offerente, verisimile erat, quosdam ad eam dispensandam constitutos quædam ad Dei gloriam oblata avertere ¹². Quare et maledictionem furibus superventuram recissime dicit, ut et ipsi a turpi quæstui invicti, pecuniam sacram ne attingerent, ad privatos usus eam conferentes. Atque hæc visionis est occasio. Formidanda autem est maledictio et falcis sectio furto et perjurio assuetis, quoniam Deus ad exitum omnino perducet quæ decrevit, et neque furibus, neque aliis parcat. Odit enim semper divinam suam gloriam contemnentes, et animo inexplibili nihil ad se pertinentia concupiscentes.

B adam ad Dei gloriam oblata avertere ¹². Quare et maledictionem furibus superventuram recissime dicit, ut et ipsi a turpi quæstui invicti, pecuniam sacram ne attingerent, ad privatos usus eam conferentes. Atque hæc visionis est occasio. Formidanda autem est maledictio et falcis sectio furto et perjurio assuetis, quoniam Deus ad exitum omnino perducet quæ decrevit, et neque furibus, neque aliis parcat. Odit enim semper divinam suam gloriam contemnentes, et animo inexplibili nihil ad se pertinentia concupiscentes.

C VERS. 5-8. *Et egressus est angelus qui loquebatur in me, et dixit ad me: Suspicere oculis tuis, et vide quid est hoc quod egreditur. Et dixi: Quid est? Et dixit: Hæc est mensura quæ egreditur. Et dixit: Hæc est iniqitas eorum in omni terra. Et ecce latum plumbi elevatum, et ecce mulier una sedebat in medio mensuræ. Et dixit: Hæc est iniqitas. Et projectat eam in medium mensuræ, et projectat lapidem plumbi in os ejus.*

D **697 XXX.** Initio declarationum mearum in hunc prophetam docui, eum post redditum e Babylone, quæ tempore captivitatis acciderint, libertate potius fructuose narrare. Quoniam enim eos ad sancta legum præstanda vehementer segnes perspiciebat, et ad voluptates suas explendas toto impetu declinasse, et leges Mosi in postremis du-

cere cœpisse (implicuerant enim sese peregrinis mulieribus, et jam nonnulli metas æquitatis penitus egressi, idolis iniciati erant; et insuper faciebant quæ proferre pudor vetait), necessario prophetæ quæ acta sunt commemorat, ut cognoscant liberali tandem, quibus hominum sanctorumque angelorum precibus libertatem adepti, contra semelipsos denuo universorum Deum concident, a pristinis delictis languam morbis correpti. Ait ergo:

¹¹ I Esdr. x, 1, 9. ¹² I Esdr. vi, 1 seqq.

« Egressus est angelus qui loquebatur in me. » Quo egressus? aut ubi tandem erat? Ab ostensione falcis ad propositam visionem, de mensura scilicet, facta est egressio. Tollit ergo propheta in altum oculos, quibus ad sublimia percurrenta exercitatis fas sit cum divina virtute mysterium contemplari. Querit igitur quid sit, quod ostenditur. Tum angelus: « Hæc est, inquit, mensura quaæ egreditur. Ilæc est iniquitas eorum in omni terra. » Jam quid mensura sit, videndum est. Dicimus itaque natura hominum et hominum amantem esse universorum Dominum. Peccantes enim tolerat, et inique agentes sustinet, uniuscuiusque pœnitentiam exspectans. Quod si quis etiam diu peccando processerit, supremamque Dei patientiam experietur, tum denique pœnis subjicietur, et tam diuturnæ socordiae praetexere nihil poterit: nec illum quisquam a pœnis, commissis ejus paribus eripiet. Quapropter Christus populo Judæorum, impotenti vesania ad quidvis nefarium ruenti, inquit: « Et vos impletis mensuram patrum vestrorum ». Mensura igitur quaæ apparebat, peccatorum populi in ipsu[m] cumulatam multitudinem ostendebat. In mensura porro mulier sedebat, iniquitatis modum consummans, et velut per se capacitatem implens: fortassis etiam supereflusa, et qua exstabat, prospiciens. « Et ecce, inquit, talentum plumbi **698** elevatum, et projectit illud in os ejus. » Describit autem nobis iniquitatem visio in habitu mulierculæ: typus enim voluptatis atque etiam insirmatis est mulier: et omnis iniquitas non aliter committitur, nisi voluptate aliqua ad malum inescante, et insirmitate mentis ad hoc consentiente. Nam si mens in se firma et virilis fuerit, nunquam se ad vitium deflecti patietur. Si autem emollita et incantata ad voluptatem, molestiam sentiet. Pingitur ergo, et congruerter valde, specie mulieris iniquitas. Plumbi autem talentum elevatum et obturans os ejus, nihil aliud, opinor, potest intelligi, præter Dominum nostrum Jesum Christum, qui per crucem pretiosam exaltatus, et iniquitates nostras sustulit in corpus suum super lignum ⁴⁴, et chirographum contra nos triumphavit ⁴⁵, ut, sicut ait divinus canōr: « Omnis iniquitas opplet os suum ⁴⁶. » Plumbo autem et ipse comparatur: assumitur enim, ut dixi, plumbum ab argentariis artificibus ad purgationem eorum quaæ constiuntur. Talis quodammodo virtus Christi in nobis. Si enim in mente et cor venerit, omnes sordes prorsus abstergit. Consent quidam, projectum esse plumbum in os iniquitatis, velut Deo illud obturante, et immodeice ultra peccatores accusare non permittente. Idecirco et quasi sine circumscriptibili, omnium miseratore Deo uniuscuiusque pœnam sceleribus proportione respondentem definitio.

οὐν ἐγράπτοντος αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ πέρα μέτρου γάρ δὴ τοι καὶ μέτρῳ περισχονίζεται, συναναμετροῦντος, οἷμα τούς πάντας οἰκεῖροντος; Θεοῦ τοὺς τῶν πταισμάτων ἐγκλήμασι τὰς ἐφ' ἔκαστη δίκας.

⁴⁴ Matth. xxiii, 32. ⁴⁵ 1 Petr. ii, 24. ⁴⁶ Coloss. ii, 14. ⁴⁷ Psal. cxvi, 42.

A χαίρων αἰτιαμάτων ἐμπλεκόμενοι λαβαῖς. Ἐφη τοινυ, οἵτις ἐξῆλθεν διγγελος δ λαλῶν ἐν ἐμοί. » Ἐξῆλθε δὲ δποι; ποῦ γάρ ἦν διώκει; Οὐκοῦν ἐκ τῆς τοῦ δρεπάνου δεξεως ἐπὶ τὴν προκειμένην δρασιν, τὴν ἐπὶ γε, φημὶ, τῷ μέτρῳ, τὸ τῆς ἑξάδου γέγονε χρῆμα. Άρει γε μήν διπροφήτης εἰς ὑψος τοὺς δρθαλμοὺς, οἵδια διάτετεν ὑψοῦ μεμελετηκόσι, πρέποι διν εἰκάσιας τὸ καὶ θείᾳ δυνάμει καταθρεῖν μυστήριον. « Ήρετο δὴ οὖν τι δρα ἔστι τὸ δεικνύμενον. Ό δὲ πρὸς αὐτὸν· « Τοῦτο, φησι, τὸ μέτρον τὸ ἐκπορευόμενον. Αὕτη ἔστιν ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. » Καὶ τὶ δὴ τὸ μέτρον, ἀναλογίζεσθαι: χρή. Καὶ δὴ καὶ φαμεν, δτε φύσει χρηστός, καὶ φιλάνθρωπος δ τῶν ὅλων Δεσπότης. Πλημμελοῦσι γάρ ἀνεικακεῖ, καὶ παρανομούντων ἀνέχεται, περιμένων τὴν ἔκάστου μεταγάνωσιν. **B** Εἰ δὲ δὴ τις ιοὶ καὶ μέχρι πολλοῦ πρὸς τὸ πλημμέλεις, καὶ εἰς πέρας ἥκοι λοιπὸν τῆς αὐτῷ νεμηθείστης ἀνεικακίας, τὸ τηνικάδε λοιπὸν ποιναῖς ὑποκείσεται, καὶ λόγος αὐτῷ τῆς οὔτω μακρᾶς φρεσμούτας οὐδεὶς, οὐδὲ ἄν ἐξέλοιτο τοῦ χρῆμας λαβεῖν Ισομέτρους αὐτῶν, ὃν ἀν φανούτοι δεδρακώς τὰς δίκας. Καὶ γοῦν ἔφη που Χριστὸς πρὸς τοὺς τῶν ἰουδαίων δῆμους ἀχαλίνοις ἀπονοίας πρὸς πᾶν τῶν ἐκτόπων διάτετας. « Καὶ οὐμεὶς ἀνεπληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. » Οὐκοῦν μέτρον ἦν τὸ δρώμενον, τῆς τῶν λαῶν πλημμελείας ἐφ' ἔκαστῷ δεικνύοντος τὴν ἀναπλήρωσιν. « Ενίδρυτο δὲ τῷ μέτρῳ γυνή, τῆς ἀνομίας πληροῦσα τὸν τόπον, καὶ οἶον ἀναπιμπλάσα δι' ἔσαυτῆς τὸ κεχωρηκός, τάχα που καὶ ὑπεργομένη, καὶ τῷ περιττῷ διακύπτουσα. « Ἀλλ᾽ ίδού, φησι, τάλαντον μολιθέου ἐξαιρόμενον, καὶ ἐρρίψεν αὐτὸν εἰς τὸ στόμα αὐτῆς. » Γράφει δὲ ἡμέν τὴν ἀνομίαν ἡ ὁρασίς εἰς τὸ τοῦ γυναῖου σχῆμα· τύπος γάρ ἡδονῆς ἡ γυνή, καὶ μέντοι καὶ ἀσθενείας· ἀνομία δὲ πᾶσα δρῶτον ὃν οὐχ ἐτέρως, πλὴν δτε διά τενος ἡδονῆς δελαζούσης ἐπὶ τὸ φαῦλον, συμβαίνοντος πρὸς τούτῳ καὶ τῆς εἰς νοῦν ἀσθενείας. Εἰ μὲν γάρ εἴη βεβηκώς ἐφ' ἔκαστη, καὶ ἀνδρεῖος δ νοῦς, οὐκ ἀν ἔλοιτο παθεῖν τὴν εἰς τὸ φαῦλον φοπήν. Εἰ δὲ δὴ μαλακισθείη τε καὶ γοητευθείη πρὸς ἡδονήν, πείσεται τὸ λυπτοῦν. Γράφεται δὴ οὖν, καὶ μάλα δρῶς, εἰς ἀνομίαν ἡ γυνή. Μολιθόου δὲ τάλαντον τὸ ἐξαιρόμενον, καὶ μήν καὶ ἐμφράτετον τὸ στόμα αὐτῆς, νοηθείη δν οὐχ ἐτέρον, οἶμαι, παρὰ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, δ διψώθη διά τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἐπὶ τὸ ξύλον, τεθριάμβευκε τὸ στόμα αὐτοῦ ἡμῶν χειρόγραφον. « Ινα, καθά φησιν δ θεσπεσίος Μελιψδός, « Πάσα ἀνομία ἐμφράξῃ τὸ στόμα αὐτῆς. » Μολιθώ δὲ καὶ αὐτὸς παρεικάζεται· παραλαμβάνεται δὲ, ὡς ἐφη, δ μόλιθος παρὰ τῶν ἀργυροχοειν ειωθότων, εἰς ἀποκάθαρσιν τῶν χωνευμένων. Τοιαύτη δὲ πιν τοῦ Χριστοῦ δ δύναμις ἐν ἡμῖν. Εἰ γάρ εἰς νοῦν γένοιτο καὶ καρδιαν, πάντα δὴ πάντως ἐκτήξει φύπον. Αοκεὶ δὲ τισιν ἐρρίψθαι τὸν μόλιθον εἰς τὸ τῆς ἀνομίας στόμα, καταθοῦν τῶν ἡμαρτηκότων οὐκ ἐφίέντος ἔτι. Ταῦτη τοὺς τῶν πταισμάτων ἐγκλήμασι τὰς ἐφ' ἔκαστη δίκας.

Καὶ ἡρα τὸν δρθαλμένυς μον, καὶ Ιδον, καὶ
Ιδον δύο γυναικες ἐκπορευόμεναι, καὶ πτεῦμα
ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, καὶ ἀνταί εἰχον πτέρυ-
γας ἔποκος, καὶ ἀνέλαβον τὸ μέτρον ἀραιμέσον
τῆς γῆς, καὶ ἀραιμέσον τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ εἶπα
πρὸς τὸν ἄρρενον, τὸν λαλοῦντα ἐν ἑμοι· Ποῦ
αὗται ἀπορέρουσι τὸ μέτρον; Καὶ εἶπε πρὸς με·
Οἰκοδομήσαι αἱτῷ οἰκλαρ ἐν τῇ Βαβυλώνος, καὶ
ἴσταιμεσαι, καὶ θήσουσιν αὐτὸν ἐκεῖ ἐπὶ τὴν ἑτο-
μασιαν αὐτοῦ.

ΛΑ'. Τί δύνωλοιτο δηλοῦν τῶν γυναικῶν ἡ ἔνω-
ψίς, ἡ τίνος δὲ εἰνεὶ εἰς τύπον, ἀναγκαῖον οἷμαί
που καὶ πρή γε τῷ δόλῳ εἰπεῖν. Ἐφη τοίνυν ὁ Θεὸς
τῷ προφήτῃ Ἱερεῖχι· « Μήτε ἀνθρώπου, δύο γυναι-
κες ἡσαν, θυγατέρες μητρὸς μιᾶς, καὶ ἔξεπόρνευ-
σαν ἐν τῇ Ἀιγύπτῳ, ἐν τῇ νεδητῇ αὐτῶν ἐπόργευσαν,
ἔκει ἑπτεῖσον οἱ μαστοὶ αὐτῶν. » Προσετίθει δὲ τού-
τοις, σαρφίστερον καθιστάς τὸ δημητραῖον, « καὶ
τὰ ὄνθητα αὐτῶν, Σαμάρεια ἡ Οολά, καὶ Ἱερουσα-
λήμη ἡ Οολιδά. » Μία μὲν γάρ ἦν [ἐν] ἀρχαῖς τῶν Ιου-
δαίων συναγωγῆ. Κατὰ δὲ γε τὸν καιρὸν τῆς τοῦ
Ροδοδάμ βασιλείας, ἀπορράγεισα τῶν δόλων αἱ δέκα
φυλαὶ, κατεψήκασι Σαμάρειαν, καὶ πεπορεύκασιν
ἔπι ταῖς δαμάλεσι ταῖς χρυσαῖς, ἃς κατεκεύασεν
Περοβόλημα οὐδὲ Ναβάτ. Πλήν οὐκ ἔξω τῆς αἰτίας
γέγονε τουτέστιν, Ἱερου-
σαλήμ· ἐκπεπόργευκε γάρ καὶ αὕτη κατὰ πολλοὺς
τρόπους, τούτῳ μὲν εἰδῶλοις προσκεκυνηκότων τινῶν,
καὶ θυδντῶν τῇ Βαδὶ, τῇ Ἀστάρτῃ, τοῖς βουνοῖς,
ἡλίῳ, σελήνῃ καὶ ἀστροῖς ἐτέροις· τούτῳ δὲ πρὸς
πέσσων ἐτοίμως λόντων ἀκαθαρτίαν, καὶ παρ' οὐδὲν
τὰ διὰ τοῦ πανσόφου Μωάσέως τεθεσπισμένων τιθέν-
των. Τάς δύο δὴ οὖν τῶν ἐξ Ἱερατὴλ συναγωγάς δυσὶ
γυναιξὶ ἀφοιοιστὶ πάλιν. τῇ δρασίς, ἃς καὶ πτέρυγας
Ἐποποῖ ἐχοκέναι φησιν, ἵνα τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἀκά-
θαρτὸν γνώμην καὶ τὸ πρὸς πᾶν διοιῦν τῶν ἐκτό-
των εὐπετές εὐ μάλα κατασημήνειεν. Ὁ μὲν γάρ
Ἐποψὶ στρουθίον ἔστιν οὐκ ἀστριον, φιλοδόροδορον δὲ
καὶ κοπροδόρον, καὶ ταῖς σκωλήκων ἀγέλαις ἀγρίως
ἐπιμαινόμενον, καὶ τροφὴν δὲ ποιεῖσθαι κατεύθισμέ-
νων τὴν ἐσχάτην ἀκαθαρτίαν. Τοιοῦτος δέ πως καὶ
τοῖς εἰδῶλοιστροῦσιν ὑπεστὶ νοῦς. Οὐκ ἔρχεται κατ-
ευθὺν τοῦ πρέποντος· δλλ' ἔξω φέρεται τοῦ εἰκότος,
τὸν θείον οὐχ οἶδε νόμον. Ἐστι δὲ ἀπάσης ἀκαθαρ-
σίας ἐμπλευσ, καὶ πᾶν εἶδος φωλότητος ἥρεται
τροφὴν. Ταύτητοι καὶ πτέρυγας Ἐποποῖ ἐνηρμόσαθι
τοῖς γυναιξὶ δ τῆς δράσως ἐφη λόγος, τὴν Ισηνὸν
ἐκείνων γνώμην καὶ αὐτοῖς ἐνείναι διδάσκων. Ἀγα-
λαμβάνονται δὲ τὸ μέτρον τῇ ἀνομίᾳ μεμεστωμένον.
Δεῖ γάρ ἐκάστην ψυχὴν τῷ ίδιῳ καταφορτίζεσθαι
βάρει, τῷ τῆς ἀμαρτίας, φημι. Ἐπειδὴ δὲ ίσα τε
ἀμφοῖν καὶ ἀδελφά τὰ ἐγκλήματα, τῆς τε Σαμαρείας,
φημι, καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, ταύτητοι καὶ ἐν ἴσω
τρόπῳ κατηχθεσμέναι τῷ μέτρῳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ,
πενεύματος ἐμπίποντος ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν, ὅξει
καὶ ἀπαραποδίστῳ φέρονται δρόμῳ πρὸς τὴν τῶν δλ-
λοργύλων γώραν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν τῶν Βασιλωνίων.

A VERS, 9, 10. *Et levavi oculos meos, et ridi, et ecce
duæ mulieres egredientes, et spiritus in alis ipsarum,
et ipsæ habebant alas upupæ, et elevaverunt mensu-
ram inter terram et cœlum. Et dixi ad angelum,
qui loquebatur in me : Quo istæ deserunt mensuram ?
Et dixit ad me : Ut ædificant ei domum in terra Ba-
bylonis, et præparent, et ponant illam ibi super præ-
parationem suam.*

⁶⁹ Ezech. xxiii, 4, 3. ⁷⁰ ibid. 4. ⁷¹ Ili Reg. xii, 28 seqq.

filios Israel diu apud hostes victuros, quod et dominus iniuriam aedificatur, 700 et veluti sedes a statio ipsi apud hostes paratur. Id quod eventus monstravit. Vix enim septuagesimo anno finito, vinculis servitutis levati sunt.

οικίαν ἐν τῇ Βαβυλώνιος, ἀνάγκαιον ήματς ἔχειν νοούσιον τούς· ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ καὶ οἶκον οἰκοδομεῖσθαι τὸ παρ' ἑχθροῖς. "Ο δῆ μὲν τετέλεσται. Μόλις γὰρ αὐτὸν ἀνεῖναι ταις δεσμῶν.

Τοῦ γὰρ ἀκαθάρτου πνεύματος συνωθοῦντος αὐτὰς εἰς τὸ πλημμελές, καὶ τῇ ἀνομίᾳ καταφορτίζοντος, ἀπεκομίσθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ πόδας πεπτώκασι τῶν ἔχθρων. Ἐπειδὴ δὲ φησιν δι μαχάριος θηγελος, ὡς ἀποφέρουσι τὸ μέτρον οἰκοδομῆσαι αὐτῷ, ὡς ἔστι σημεῖον τοῦ μακρὸν παρ' ἔχθροις διατελέσαι ἀνομίᾳ, καὶ οὖν ἰδύσιν τινα καὶ στάσιν αὐτῇ γίνεσθαι οἱ ἐδομήκοστοι πληρωθέντος ἔτους, τῶν τῆς δουλείας

CAP. VI.

VERS. 1-8. *Et conversus sum, et levavi oculos meos,
et vidi, et ecce quatuor currus egredientes de medio
duorum montium, et montes erant montes aerei. In
curru primo equi rufi, et in curru secundo equi ni-
gri, et in curru tertio equi albi, et in curru quarto
equi varii et multicolores. Et respondi, et dixi ad
angelum qui loquebatur in me: Quid sunt haec, do-
mine? Et respondit angelus qui loquebatur in me,
et dixit: Hac sunt quatuor venti caeli, qui egre-
diuntur ut assistant Domino omnis terra. In quo erant
equi nigri, egrediebantur super terram aquilonis, et
albi egrediebantur post eos. Et varii exhibant super
terram austri, et multicolores egrediebantur, et in-
spiciebant ut irent et circumirent terram. Et dixit: Ito,
et circuite terram. Et circuerunt terram. Et clama-
vit, et lacus est ad me, dicens: Ecce qui egrediu-
tur super terram aquilonis, et requiescere fecerunt
furorem meum super terram aquilonis.*

τὴν γῆν. Καὶ περιώδευσαν τὴν γῆν. Καὶ ἀπέκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, καὶ ἀγέλανσαν

XXXII. Docuit ante, suis ipsorum laqueis captos, et catenis peccatorum suorum constrictos, sicut scriptum est⁷³, in ignotam regionem discessisse, habitassequ apud hostes, insuetum servituis iugum perpetientes. Cæterum et tempora liberationis redigere in memoriam oportebat; quare insertis aliis eorum meminit. Doctus est enim propheta compendio omnia genti olim eventura. Ergo quatuor currus in medio montium æreorum dicimus esse regna illustrissima, que in totidem mundi climatis, sive ad quatuor ventos suis extatibus claruerunt. Noutes æreos dici confitio duas inundi partes. **701** Quidam enim orbem totum in Europam et Asiam dividunt, cuius partes æreæ propter firmitatem undaque, et immobilitatem, et quia lœdi non possunt. Psallit enim alicubi divinus David universitatis Opifici: « Fundasti terram, et permanet ordinatione tua⁷⁴. » Hæc igitur ut a quatuor ventis regna cæterie, ut diximus, potentiora multamque sortita gloriam egressa sunt assistere Dominatoris omnis terræ. Assistantia inserviendi modum ostendit: servierunt enim nubibus ejus, fueruntque robusta et inclyta per ipsum, quod illis emolumenter fuit. Nam si quid præclare gesserunt, regionesque et urbes expugnarunt, eo annuente tantum valuerunt. Etenim si verum dicit propheta: « Non es malum in civitate, quod non fecit Dominus⁷⁵, » (no-

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ ἦρα τὸν δρθαλμούς μου,
καὶ Ἰδορ, καὶ Ἰδού τέσσαρα ἄρματα ἐκπορεύομενα
ἐκ μέσου δύο δρέων, καὶ τὰ δρη ἦρι δρη χαιτᾶ.
Ἐν τῷ ἄρματι τῷ πρώτῳ Ἰπποι πυρφόλ, καὶ ἐν
τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ Ἰπποι μέλανες, καὶ ἐν τῷ
ἄρματι τῷ τρίτῳ Ἰπποι λευκοί, καὶ ἐν τῷ ἄρματι
τῷ τετάρτῳ Ἰπποι ποικίλοι, καὶ ψαροί. Καὶ ἀπ-
εκρίθη, καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἀγγελον, τὸν λα-
λοῦντα ἐν ἐμοι· Τί ἔστι ταῦτα, κύριε; Καὶ ἀπ-
εκρίθη ὁ ἄγγελος δὲ λαλῶν ἐν ἐμοι, καὶ εἶπε·
Ταῦτα ἔστιν οἱ τέσσαρες ἀνέμοι τοῦ οὐρανοῦ, οἱ
ἐκπορεύονται πυραστῆραι τῷ Κυρῳ πάσῃς τῆς
γῆς. Ἐν φόρῳ Ἰπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο
ἐπὶ γῆν βορρᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατ-
στάσισθεν αὐτῶν. Καὶ οἱ ποικίλοι δὲ εξεπορεύοντο ἐπὶ¹
γῆν νότου, καὶ οἱ ψαροὶ δὲ εξεπορεύοντο, καὶ ἐπ-
βόλεον τοῦ πορεύεσθαι, τοῦ περιοδεύεσθαι τὴν
γῆν. Καὶ εἶπε· Πορεύεσθε, καὶ περιοδεύεσθαι
βόησε, καὶ ἐλάλησε πρός με, λέγων· Ἰδού οἱ
τὸν θυμόν μου ἐν τῇ βορρᾶ.

Γ ΑΒ'. Προϋπέδειξεν δτι τοῖς σφῶν αὐτῶν ἐναλόντες βρόχοις, καὶ σειραῖς τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων κατεσφιγμένοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰς ἀλλοδαπήν ἀπύχοντο, καὶ κατψήκαστο παρ' ἔθροις, τὸν ἀΐθη τῆς δουλείας ἀνατάλαντες ζυγόν. Ἀλλ' ἦν ἀναγκαῖον καὶ τῶν τῆς λυτρώσεως διαιμενῆσθαι καὶ ρῶν, καὶ δὴ ποιεῖσται τὴν δῆλωσιν, προεμπελεγμένων ἐπέρων. Ἐδιάστεκε τὸ γάρ ὁ προφῆτης συλλήβδην ἀπαντά, τὸ τῷ θύνει συμβοσύμενα κατὰ καιρούς. Τὰ τέσσαρα τοίνυν ἄρματα, τὰ ἐν μέσῳ τῶν ὅρεων τῶν χαλκῶν, φαμὲν εἶναι πάλιν τὰς τῶν ἥλλων βασιλειῶν ἐπιστημέτερας, τὰς ἐν τοῖς τέσσαροι κλίμασιν, ἥγουν ἀνέμοις, τοῖς ὑπ' οὐρανὸν κατὰ καιροὺς ἀναδεειγμένας. Ὁρῃ δὲ οἵμα λέγεσθαι τὰ χαλκᾶ τὰ δύο τῆς οἰκουμένης τμῆματα. Τέμνουσι γάρ τινες εἰς Εὐρώπην τε **Δ** καὶ Ἄσιαν τὴν σύμπασαν γῆν· χαλκᾶ δὲ αὐτοῖς τὰ μέρη, διά τε τὸ ἐρηρεῖσθαι διαπαντός, καὶ ἀκλονήτως ἔχειν, καὶ μηδεμιᾶς ἀνέχεσθαι βλάβης. Ψάλλεις γάρ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δασιδί πρὸς τὸν τῶν διῶν Δημητοργὸν· «Ἐθεμελίωσας τὴν γῆν, καὶ διαμένει τῇ διατάξῃ σου.» Αὕται δὴ οὖν αἱ ὡς ἐκ τῶν τεσάρων ἀνέμων βασιλεῖαι, τῶν ἄλλων, ὡς Ἐφημεν, ἀλκιμώτεραι, καὶ πολὺ λαχοῦσαι τὸ εὔκλετες, ἐξῆλθον παραστῆναι τῷ Κυρίῳ πάσσης τῆς γῆς. Ἡ δέ γε πιχράτασις, τὸν τῆς δουλείας ἥμιν υποφαίνει τρόπον· δεδουλεύκαστο γάρ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, καὶ γεγόνασιν Ισχυραὶ τε καὶ διαβότοις δι' αὐτοῦ, καὶ τοῦτο κε-

⁷¹ Prov. v, 22. ⁷² Psal. cxviii, 90. ⁷³ Amos iii, 6.

κερδάκασιν. Εἰ γάρ τι καὶ δεδράκασι, καὶ κατηδρί-
σαντο χωρῶν ἡ πόλεων, αὐτοῦ κατανεύοντος, εἰς
τούτῳ δὴ πάλιν προφῆτον ἰσχύος. Εἰ γάρ ἐστιν ἀλη-
θής δὲ προφῆτης λέγων· « Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει,
τὸν Κύριος οὐκ ἔποιησε· » κακίαν δὲ φαμεν ἐν τού-
τοις τὴν κάκωσιν· πῶς ἀνέκειναι κατίσχουσαν ἐθνῶν
καὶ χωρῶν, μή σύχτ δὴ πάλιν, αὐτοῦ τὸ κατίσχουσα
νέμοντος οἰκονομικῶς; Τίνες δὲ δὴ καὶ βασιλεῖαι,
καὶρδες ἡδη λέγειν. Οὐκοῦν ἐν μὲν τῷ ἄρματι τῷ
πρώτῳ, φησὶν, ἵπποι πυρθόι, τῆς Χαλδαίων βασιλείας
ἀντεπούντες ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν ὥμοτητα. Πυρθότης
γάρ ἡμῖν τὴν αἴματος χύσιν ὑπανίτοιο ἀν., κατά
γε τὸ εἰκός· φιλαίματοι γάρ λαὸν οἱ Βαβυλώνιοι·
εἶλον γάρ αὐτοὶ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὰς ἐν τῇ Σα-
μαρείᾳ πόλεις, φειδοῦς ἀπάσης ἐξηρημένης. Ἐν δὲ
τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες. « Εοικε δὲ τὴν
Περσῶν τε καὶ Μήδων τὴν ὑπὸ γε Κύρῳ, φημι, βασι-
λείαν ὑποδηλοῦν. Μέλαν δὲ καὶ τούτοις περιτέθεικε
χρῶμα, διὰ τὸ, οἷμαι, πλειστὸν τε δυον καὶ ἀμέτρη-
τον τοῖς Χαλδαίων ἔθνεσιν ἐπιρίψαι θάνατον, καὶ
ἐληγεντοὶ τὴν χώραν ἐν πένθει γενέσθαι παρα-
σκευάσαι. Πένθους δὲ καὶ θανάτου τὸ φαιδὸν ἀν εἰη
σύμβολον. Λευκοὺς δὲ εἶναι φησι τοὺς ἐν ἄρματι τῷ
τρίτῳ, τὴν Ἑλλήνων που τάχα καὶ Μακεδόνων ὑπο-
φαίνων ἀρχήν, εἰτ' οὖν τὴν Ἀλεξάνδρου βασιλείαν.
Λευκοὶ δὲ, διὰ τὸ, ἀδροδίαιτοι, καὶ ἐν λευκαῖς ὡς
ἐπίκαν στόλαις τὰ Ἑλλήνων ἔθνη· καὶ διὰ τὴν γλώτ-
ταν σαφεῖς, τῆς θαρράρου φωνῆς τὸ οἰονεὶ σκοτεινὸν
οὐκ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ, φησὶν, ἄρματι ἵπποι
τινὲς ἡσαν ποικίλοι καὶ ψυροί· ἴστον δὲ, διὰ τὴν
Ἐβραίων ἔκδοσις, καὶ ἔτεροι δὲ τινες τῶν ἀλλων C
ἔρμηνευτῶν, ἀντὶ τοῦ, γυροί, τεθείκασι τὸ, λογυροί.
Πλὴν καὶ ταύτην εἶναι φαμεν τὴν Ῥωμαίων βασι-
λείαν, δει πως ἔχουσαν ἐν τοῖς κατὰ καιρούς βεβασι-
λευκότι τὸ ποικίλον εἰς τὸ εὐμάθες, καὶ βρύον πως
εἰς φρένας. Συνετώτατοι γάρ καὶ πρός γε τούτων
καὶ ἀλκιμώτατοι γεγόνασι τε καὶ εἰσὶν, οἱ τὰ τῆς
Ῥωμαίων ἀρχῆς διέποντες κράτη. Τέθεινται δὲ καὶ
τελευταῖοι μετὰ τοὺς πρώτους κατά γε τοὺς χρή-
νους. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὴν ἐκάστου τῶν ἀρμάτων, ἥγουν
βασιλείας, ἔζοδον, ὅπου τε διανένευκε, καὶ ἐπὶ τίνιν
ἔρχεται. Σαφεστάτη γάρ εὐτῶ γένοντ' ἀν ἡμῖν ἡ τῆς
Θεωρίας ἀπόδοσις. Τέσσαρα μὲν γάρ δὲ προφῆτης εἶναι
φησι, διαιμένηται δὲ τριῶν, καὶ σεσίγησε τοῦ πρώ-
του τὴν ἔζοδον. Ἀναμνήσω δὲ διὰ βραχέων, ὡς ἔφην.
Ἐν μὲν γάρ τῷ πρώτῳ φησὶ πυρθόνος εἶναι τοὺς
ἱππους. « Ἀρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ δευτέρου, καὶ φησιν·
« Ἐν φ' ἡσαν οἱ ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ
τὴν βορρᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν
αὐτῶν. Καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. »
Εἰ δὲ δὴ προσεπάγει τοὺς γυροὺς, οὐ τεσσάρων ἀρ-
μάτων διαιμένησται· τοὺς γάρ αὐτοὺς εἶναι δεδώ-
καμεν τοῖς ποικίλοις. « Ἐν γάρ τῷ ἄρματι τῷ
τετάρτῳ, φησὶν, ἡσαν ἵπποι ποικίλοι καὶ ψυροί. » Οὐκ-
εὺς τριῶν διαιμένηται, σωπήσας τὸ πρώτων Τί;
οյν ἀρά ἐστι τῆς δῆλης οἰκονομίας ὁ λόγος, φέρε τοῖς
εὐμάθεστέροις, ὡς ἔνι, λέγωμεν. Τοὺς πυρθόνος εἶναι
δεεβαιούμεθα τὴν φιλαίματον τῶν Χαλδαίων ἀρχήν,
ἢ καὶ πάσαν ἐκποδῶν ἥρηκε τὴν Ἰουδαίων, καὶ τὰς ἐν

A in fine malo hoc loco afflictionem accipimus) quomodo
regna illa gentes et regiones domuisseat, si ipse ut
donare possent administratorie illis non donavisse-
set? Quæ autem regna ista fuerint, sequitur ut di-
camus. In curru igitur primo, inquit, equi ruſi,
Chaldaeorum monarchia crudelitatem repræsen-
tantes. Rufus enim color sanguinis profusionem
nobis apte insinuat; sanguinarii enim vehementer
Babylonii: ipsi enim Judæam et urbes Samariæ
citra omnem misericordiam vastaverunt. In curru
secundo equi nigri. Quo Persarum et Medorum sub
Cyro monarchiam, inquam, videtur significare.
Niger color his tribuitur, quod longe plurimas et
immensas in Chaldaea gente strages ediderunt, lo-
tumque regnum in luctum congecerunt. Luctus au-
tem et mortis symbolum niger color est. In tertio
autem esse albos, Græcorum fortasse et Macedonum
imperium, sive Alexandri regnum subindicans. Albi
autem, quia delicate viventes, et albis vestibus pene
omnes gaudentes Græciae populi: et quia in lo-
quendo perspicui citra linguæ barbaræ velut tene-
bras. In quarto curru, inquit, equi erant varii et
in multicolores; scias licet, Hebræam editionem, et
quosdam interpres pro φαροί, multicolores, po-
suisse λοχυροί, validi, seu robusti. Verumtamen hanc
Romanorum monarchiam esse dicimus, quæ sem-
per inter diversis temporibus regnantes varietate
docililitatis 702 et alta intelligentia valuit. Pruden-
tissimi enim et insuper fortissimi fuerunt, et sunt,
Romani principatus imperium administrantes.
Ponuntur autem loco postremo a primis, secundum
tempora. Consideremus jam uniuscujusque currus,
seu monarchia egressum, quo inclinet, et quo
tendat. Sic enim quam planissime quod considera-
mus explanabimus. Quatuor quidem inquit esse
propheta, sed trium egressus meminit, primi tacet.
Repetam paucis quod dixi. In primo ait rufos esse
equos. Incipit autem a secundo, et ait: « In quo
erant equi nigri, egrediebantur ad terram aquilonis,
et albi sequebantur eos. Et varii egrediebantur ad
terram australē. » Sed quamvis addat multicolores,
non ideo quatuor currus membrabit: nam eos-
dem esse cum variis ponimus. Ait enim: « In
curru quarto erant equi varii et multicolores. »
Trium meminit, primo præterito. Quæ sit ergo to-
tius œconomiae ratio, age docilioribus pro virili no-
stra aperiamus. Equos rufos asseruimus esse crue-
lum Chaldaeorum imperium, quod funditus totam
Judæam evertit, et incensis ejus urbibus Israelem
captivum abduxit; nomine nigrorum, Persarum Me-
dorumque monarchiam accepimus. In albis porro
Alexandri et Macedonum imperium describatur,
quæ ambo Chaldaæ arma intulerunt, eamque bello
acerriño occuparunt, primum quidem Cyrus, post-
ea Alexander, qui et ipsum Darium cepit juxta
Issum, ut vocatur, urbem Ciliciæ, in dunitis Persarum
millibus interemptis. Fama est, magnum ossium
acervum excitatum de iis, qui ibidem occubuerunt;
incisum est quoque epitaphium in hac verba:
αὐτῇ κατεμπιπρώτα πέλεις, ἀπεκήμισεν εἰς al-

γμαλωσαν τὸν Ἰσραὴλ· τοὺς δὲ γε μέλανας τὴν Περσῶν τε καὶ Κύρου βασιλείαν εἶναι παρεδεξάμεθα. Ἐγράφετο δὲ καὶ ἐν τοῖς λευκοῖς ἡ Ἀλεξάνδρου τε καὶ Μαχεδδόνων. «Αμφω δὲ αὗται κατεστράτευσαν τῆς Χαλδαίων γῆς, εἰλόν τε αὐτὴν κατὰ κράτος· πρῶτον μὲν γάρ Κύρος, εἶτα μετ' ἐκείνον Ἀλεξάνδρος, δεὶς καὶ αὐτὸν ἤρηκε τὸν Δαρεῖον περὶ τὴν καλουμένην Ἰσαδὼν (Κιλίκιων δὲ αὗτη πόλις), ἀναριθμήτους Περσῶν μυριάδας ἀπεκτονός. Φασὶ γοῦν, διτὶ σωρὸς μὲν ὅστῶν συνεγήγερται μέγας τῶν ἐκείσε πεπτωκότων· ἐγκεκδιπται δὲ καὶ γραψή, τοιούτον ἔχουσα·

*Ad Iesi mania iuxta fluctum maris Cilicis
Turbulentum. Persarum jacemus myriades,
Opus Alexandri Macedonis, qui olim regem
Durius ultima via sequebamur.*

Quoniam enim verisimile erat, non mediocriter doliturum Israel audientem de monarchia Chaldaeorum, a quibus erat vastatus, idem, ne ad tristitiam provocare videretur, idque intempestive, propheta eorum mentione utiliter supersedet. **703** Quod antem eos sumime exhilarat, id enarrat luculentiter, de monarchia Cyri, inquam, et Alexandri, qui tandem non ad vindicandam crudelitatem in Israelem a superbis Chaldaeis expromptam missi sunt. Hinc apposuit, ut ex persona Dei: «Ecce egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis: » sicut enim aquiloni propior Chaldaeorum regio, et iratus est Babyloniis universorum Deus. Quod patet ex verbis ejus manifesto: « Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quae superimpositæ sunt. Quia ego quidem iratus sum modice, ipsi vero superpositi sunt in mala. » Postquam autem prenas Chaldaea perpendit, Cyro totam cum Persis et Medis vastante, et post eum Alexandro, idcirco inquit: « Egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis¹⁸. » Ceterum tacita prudenter Chaldaorum impressione (præterivit enim, ut dixi, equos rufos), etiam Romanorum imperium non tacuit. Ait enim: « Varii egrediebantur super terram austri. » Perpende vero, quam scite et quasi per transennam verba sua explicet. Post crucem enim Salvatoris, Vespasianus et hujus filius Titus Judæam populationibus incursarunt, et ipsam sanctam civitatem incenderunt. Verum dextro propheta, « Egrediebantur, inquit, super terram austri: » maxime enim ad austrum vergit Judæorum regio. Adhuc ipsi varii et multicolores jussi sunt circumire terram, et circuerunt etiam. Domuerunt enim totum sub sole mundum, inperaveruntque orbi terrarum universo, Deo bene adjuvante indeque illustri gloria decorante principes Romanorum, cum tanquam Deus præsciret futuræ plenitis ipsorum magnitudinem.

Ἐν, ταῖς τὰ Ῥωμαίων διέπουσι κράτη· προηπίστατο μέγεθος.

Vers. 9-13. *Et factus est sermo Domini ad me, Dicens: Accipe de captivitate a principibus, et ab uilibus ejus; et ab his qui cognoverunt eum, et ingredies tu in die illa in domum Josiae Sophonias filii, re-*

*Αἱσσοῦ ἐκὶ προβολῆσιν, μᾶλις παρὰ κῦμα Κι-
λικίας*
«Αγριον, αἱ Περσῶν κελμεθα μυριάδες,
Ἐργον Ἀλεξάνδροιο Μαχηδόνος, αἱ ποτὶ δρακτὶ
Δαρείῳ πυμάτην οἷμον ἔφειπόμεθα.

Ἐπειδὴ γάρ ἡν εἰκός, οὐ μετρίως ἀλγῆσαι τὸν Ἰσραὴλ τὰ περὶ τῆς τῶν Χαλδαίων ἀκούοντα βασιλείας, ὃντος δὲ τοῦτο οὐκ ἐν καιρῷ, παρατρέχει μὲν δὲ προφήτης τὸν ἐπ' αὐτοῖς λόγον. Τὸ δὲ δὴ μάλιστα κατευφραίνον αὐτοὺς ἐξηγείται λαμπρῶς, τὰ περὶ τῆς Κύρου, φημι, βασιλείας, καὶ μέντοι τῆς Ἀλεξάνδρου, οἱ μονονούχοι καὶ ἑστάλησαν, τῆς εἰς τὸν Ἰσραὴλ ὡμότητος ἐξαιτούντες λόγον τὴν Χαλδαίων ἀλαζονείαν. Διὰ τοῦτο προσέθηκεν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· « Ίδού οἱ ἐκπορεύμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου ἐν γῇ βορρᾶ· » βορεοτέρᾳ γάρ πως τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα· ἐπεμήνισε δὲ τοῖς Βασιλιώνοις δὲ τῶν ὅλων Θεός. Σαφὲς δὲ ἀν γένοτο καὶ τοῦτο πάλιν, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Εἴτιλακα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σάων ζῆλον μέγαν, καὶ δργήν μεγάλην ἐγώ δργίζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἄνθι ὕν ἐγὼ μὲν ὠργίσθην θλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. » Ἐπειδὴ δὲ ποιὸντες ἐξέτισε τῶν Χαλδαίων ἡ γῆ, Κύρου μὲν πέσαντας Πέρσαις τε δόμοῦ καὶ Μήδοις καταδροῦντος, τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου μετ' ἐκείνον, ταύτητοι φησιν, διτὶ· « Οἱ ἐκπορεύμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου, ἐν γῇ βορρᾶ. » Ήλήν σιωπήσας οἰκονομικῶς δὲ προφήτης τῶν Χαλδαίων τὴν ξέφοδον (παραδεράμηκε γάρ, ὡς ἔφην, τοὺς ἵππους τοὺς πυρθούς), οὐκέτι αεστήγηκε τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. « Οἱ γάρ ποικίλοι, φησιν, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. » Αθρεῖ δὲ ὅπως εύτεχνως καὶ οἰον ἐν παραδρομῇ ποιεῖται τοῦ λόγου τὴν ἀπόδοσιν. Μετὰ γάρ τοι τὸν τοῦ Σωτῆρος; σταυρὸν, Οὔεσπασιανὸς καὶ δι τούτου παῖς Τίτος κατέδραμον τὴν Ιουδαίων γῆν, καταψιλούντες ἀπασαν, καὶ τὴν ἄγλαν αὐτὴν κατεμπιπρῶντες πόλιν. « Άλλ᾽ εὐρώντως δὲ προφήτης τό, « Εἴτε πορεύοντο, φησιν, ἐπὶ γῆν νότου: » νοτιωτάτη γάρ τῶν Ιουδαίων ἡ χώρα. Αὐτοὶ δὲ πάλιν οἱ ποικίλοι καὶ φαροὶ προσετάτοντο περιοδεῦσαι τὴν γῆν, καὶ δὴ καὶ περιαδεύκασι· κεκρατήκασι γάρ τῆς ὑπὸ οὐρανὸν, καὶ κεκυριεύκασιν ἀπάστις τῆς γῆς, Θεού συνεύοντος, καὶ τὴν ἐπὶ τῷδε λαμπράν ἀνάπτοντος δόδον,

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρός με, λέγω· Λιβές τὰ ἐκ τῆς αιγαλωσας καρὰ τῶν ἀρχότων, καὶ παρὰ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ὁπλιτῶν αὐτῆς, καὶ εἰσελεύσῃ σὺ ἐν

¹⁸ Zachar. 1, 14, 15.

τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὸν οἶκον Ἰωστοῦ τοῦ Σοφοῦ, τοῦ ἡγούμενος ἐκ Βαβυλῶνος. Καὶ λίγῃ δρυπίοις καὶ χρυσοῖς, καὶ κοινήσει στεφάνους, καὶ ἐξιθῆσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκη, τοῦ λεπέως τοῦ μεγάλου. Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτόν· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἰδοὺ ἀνὴρ Ἀνατολῆς δρομαὶ αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀτατελεῖ, καὶ οἰκοδομήσει τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ αὐτὸς λίγηται ἀρετὴν, καὶ κυθίσται, καὶ καταρέξει ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὁ ἵερος ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ βούλη εἰρηνικῆς ἔσται ἀρμέσος ἀμφοτέρων. Ὁ δὲ στέφαρος ἔσται ὑπομένοντος, καὶ τοῖς χρηστοῖς αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπετρωκέσσιν αὐτήρ, καὶ εἰς χάριτον τοῖς νιοῖς Σοφοῖς, καὶ εἰς ψυλμὸν ἐν οἴκῳ Κυρίου. Καὶ οἱ τῷ οἴκῳ Κυρίου, καὶ γνώσεσθε, διότι Κύριος ἐστιν εἰσακούοντες εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου.

ΔΓ. Ὁ λόγος ἦν τῷ Θεῷ πρὸς τὸν μαχάριον προφῆτην Ζαχαρίαν. Ἡτοι δι’ αὐτοῦ πρὸς πάντας περὶ τοῦ Ζοροβάβελ, δι’ ἃν μὲν ἐκ φυλῆς τοῦ Ἰουδά, καθηγεῖτο δὲ τῶν ἐξ Ἱερατῶν, καλούσης αὐτὸν εἰς τούτο τῆς βασιλευόσης ρυλῆς. Τίνα δὲ ἦν τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα παρὰ Θεοῦ, πρωταμνήσομεν ἀναγκαῖων. «Ἐφη τοῖνυν· Ἄι χείρες Ζοροβάβελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τούτον, καὶ αἱ χείρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτόν. Ἐάλλος δὲ ἦν σὺν αὐτῷ τῷ θεμελιοῦντι τὸν οἶκον, καὶ μήν καὶ ἀποπεράνοντες καὶ Ἰησοῦς δὲ τοῦ Ἰωσεδέκης ὁ ἵερεύς ὁ μέγας. Ταῦτητοι προστέταχεν ὁ τῶν ὄλων Θεὸς τῷ θεσπεστῷ προφήτῃ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λαβεῖν παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν χρηστῶν αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτήν. Τίνες δὲ ἀνείνοντο, ποιὰ δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, ἀφηγήσομαι χρειωδῶς. Ἀνέκομισθησαν ἐπὶ τῆς Βαβυλῶνος οἱ ἐξ Ἱερατῶν, οὐ χόδην, ή πεφυρμένως, ἀλλ’ ἐν κόσμῳ τε καὶ τάξει, κατὰ γένη καὶ κατὰ ἀγαλάκτους, προεκχειμένους ἔχοντες καὶ καθηγητάς, ὡς ἐν τῷ Ἐσδρᾷ γέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ ἀφίκοντο λοιπὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, Θεοῦ τὸν ναὸν ἐγένετον ἐπαναγκάζοντος, ἐστησαν τὸ γαζοφυλάκιον, ἵνα καὶ ἀθροίσις γένοιτο χρημάτων εἰς τὴν τῶν Ἑργῶν κατασκευὴν, καὶ εἰς τὰς τῶν ἱερῶν στολὰς, καὶ εἰς τὰς τεταρμένας αὐτοῖς κατὰς τὸν νόμον θυσίας· τέτακται δὲ τῶν χρημάτων ταμίας, Ἰωσίας υἱὸς Σωφονίου. Προστάτεις δή οὖν ὁ τῶν δλων Θεὸς, ἀπὸ τῶν προσκεκομισμένων παρὰ τῶν ἀρχόντων τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ καὶ ἦν ἀπόθετα παρὰ τῷ Ἰωσίᾳ, χρυσὸν καὶ ἀργύριον λαβεῖν, εἴτε κατασκευάσαις στεφάνους, ἐπιθεῖναί τε αὐτοὺς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδέκη, τοῦ λεπέως τοῦ μεγάλου, φάναι τε αὐτῷ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· Ἐδού ἀνὴρ, Ἀνατολῆς δρομαὶ αὐτῷ. » Τὸ δὲ ἀνατολῆς τῶν Ἑβραίων ἡ ἐκδοσίς τῷ τοῦ βλαστήματος ὄνόματι κατεστήμηνε. «Καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, τοιτέστιν, ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσεως ἀναφύσει. Ἀφίέται δὲ καὶ ἀρετὴν, τοιτέστιν, εὐπρέπειαν, Ἡτοι δέξαντες εἰδεδώκασι γὰρ οὐτως οἱ ἕπετοι τῶν ἐρμηνευτῶν. Προσετίθει δὲ τούτοις, ὡς ἀμφω μὲν, Ἰησοῦς καὶ Ζοροβάβελ, ἐπὶ τὸν αὐτὸν καθεδοῦνται θρόνον, ὡς

A nientis ex Babylone. Et accipies argentum et aurum, et facies coronas, et pones super caput Iesu filii Iosedec sacerdotis magni. Et dices ad **704** eum: Hoc dicit Dominus omnipotens: Ecce vir, Oriens nomen ipsi, et subter eum orietur, et edificabit domum Domini. Et ipse accipiet virtutem, et sedebit, et imperabili, super throno suo, et erit sacerdos a dextris ejus, et consilium pacificum erit inter ultrumque. At corona erit expectantibus, et utilibus ejus, et his qui cognoverunt eam, et in gratiam filii Sophoniam, et in psalillum in domo Domini. Et qui longa ab eis venient, et edificabunt in domo Domini, et sciatis quia Dominus omnipotens misit me ad vos. Et erit, si audientes audieritis vocem Domini Dei vestri.

μακρὰ ἀπ’ αὐτῶν ἦσαντι, καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐπὶ παντοκράτωρ ἀπέσταλκε με πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἔσται δὲ εἰσακούοντες εἰσακούσητε τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν.

B XXXIII. Allocubatur Deus beatum prophetam Zachariam, sive per ipsum omnes amicos Zorobabel, principis Israel, tribu regia, unde prodierat, illum ad regnum vocante. Quid autem de ipso dictum sit a Deo, prius a me commemorari necesse est. Ait ergo: «Manus Zorobabel fundarunt domum hanc, et manus ejus perficiunt eam¹⁴.» Sed fundanti domum, atque etiam perficienti, socius et adjutor erat Iesus filius Iosedec sacerdos Magnus. Quocirca praecepit universorum Deus sancto prophetæ, allata de captivitate accipere a principibus, et ab utilibus ejus, et ab his qui cognoverunt eam. Quinam isti fuerint, et quae sint illa de captivitate, commode exponam. Israelitæ e Babylone redierunt non confusi, nec perimisti, sed agminibus compositi, et ordine, secundum genera et tribus, antesignanos et duces habentes, ut in Esdra legimus¹⁵. Postquam igitur jam Iherosolymam venerunt, Deo ædificationem templi urgente, gazophylacium cum ad pecuniam pro opere consciendo, tum ad vestes sacerdotales et ad sacrificia lege prescripta colliguntur Iosua Sophoniæ filio quæstore ac dispensatore praefecto instituerunt. Mandat itaque universorum Deus de his quæ de captivitate secundum attulerant principes, quæque apud Josiam deposita manebant, aurum argentumque accipi: deinde parari coronas, easque in caput Iesu filii Iosedec sacerdotis magni imponi, dicique illi de Zorobabel: **705** «Ecce vir, Oriens nomen ejus. Vocem oriens, Hebrewæ editio voce germinis expressit.» Et subter eum exorietur, hoc est, ut ex ejus radice germinabit. «Accipiet autem virtutem,» hoc est, decorum, sive gloriam, quomodo alii interpretes ediderunt. Adjectit his, ambos, Jesum et Zorobabel, super eodem solio sessuros, ut commune sit regnum etiam sacerdotium procuranti, et dignitas sacerdotii etiam cum regnante communicetur; futuramque amborum unam pacificam et consentientem voluntatem, ut in nullo prorsus discrepare videantur. Deinde jubet coronas fieri, splendidum donarium, quod offeratur

¹⁴ Zachar. i, 9. ¹⁵ I Esdr. xi, 12.

Deo in domo ejus, gratiam concilians, et gloriam parientes offerentibus, Josiae, inquam, et captivitatis utilibus, et principibus ejus. Dedicari autem non frustra: sed ut cantoribus templi, et sacris psaltilis cantandi argumentum sit. Tunc, inquam, et qui longe ab illis, hoc est, qui de aliis gentibus venient, et adorabunt Dominum. Eventura autem ista affirmat, si velint obedientia ornamento se venerabilis reddere, et audire vocem Domini Dei. Ac tum demum, ubi prænuntiata exitus comprobaverit, haud dubie cognituros prophetam missum esse ut Dei voluntatem ipsis aperiret, non autem ut proxime quorumdam mentientium cordis sui sensa loqueretur, verax potius, nec falsitatis nuntius. Hæc facillima et obvia est historiæ explicatio. **εύπειθείας κατασεμνύνεσθαι κόσμῳ, καὶ ἀκούειν τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ.** Καὶ τότε λοιπὸν εἰς πέρας ἐκβεβηκότων τῶν προηγγελμάνων, ἐπιγνώσεσθαι φήτης ἀπεστάλη, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον κατά τινας τῶν φευδοεπεν εἰωθότων, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτοῖς λαλήσει, καὶ ἀληθῆς δὲ μᾶλλον, καὶ οὐ φευδάγγελος. Αὕτη μὲν ἡ ἐτοιμοτάτη καὶ πρόχειρος τῶν ἐν ἴστορίαις ἀπόδοσις.

Certum est porro, dubilatum ne minem, ad Christi mysterium rem spectare, si bene indagetur. Confirmavimus enim ab initio, in Zorobabel et Iesu informatum esse Christum, et sigillatim in utrovis, et in ambobus conjunctim, ut unum. Est enim idem et rex Israel, et magnus sacerdos, et Sanctus, innocens, impollutus⁷⁸. Quoniam vero de tribu Juda progenerati regnum administrabant, et orti de tribu Levi sacerdotii munus obibant, ideo per duos in unum Dominum transformantur, ut patet. Quare si dicat Deus de Zorobabel, et Manus Zorobabel fundarunt domum istam, et manus ejus perficiunt eam⁷⁹, historice quidem de eo dictum accipies; secundum aliud vero quod intelligitur, ad Christum referes. Ipse enim factus est nobis fundamentum, et super ipsum omnes spiritualiter in templum sanctum ædificati sumus; ipse nobis **706** principium et finis est. Nos enim sanctificatos in Spiritu, præclarumque et sanctum habitaculum sibi et Patri, deleto peccato funditus et corruptione abolita, exhibuit. Ipse enim est Jesus sacerdos magnus, et sonat quidem Jesus salus populi. Sic namque divinus Gabriel ad Virginem: Et ecce, concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum⁸⁰; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum⁸¹. Josedec autem redditur *justitia Dei*. Justificati enim in ipso per fidem⁸², et a sordibus veterum peccatorum abluti sumus. Ipse nos captivos liberavit⁸³, et a servitute, quam mente capimus nos exemit, et tanquam ex peregrina et alienigenarum regione, ex diabolica seductione ad Dei cognitionem, et sanctorum civitatem eximiam, vere sanctam Jerusalem, quæ est Ecclesia, reduxit. Quapropter recta et inculpata fide, et virtutum ornamentis hymnisque gratias agentibus a nobis coronatur. Et coronæ quidem illæ aureæ et argenteæ erant, et

Αειναι κοινὸν τὸ τῆς βασιλείας καὶ τῷ μετὰ χεῖρας ἔχοντι τὴν ἱερουργίαν, τὸ γε μὴν τοῦ ἱερέως καὶ αὐτῷ προσκείσθαι τῷ βασιλεύοντι· ξεται δὲ ἀμφοῖν καὶ βούλημα εἰρηνικὸν, ὡς κατά τι γοῦν δλως μὴ ἐτερογνωμονοῦντας δρᾶσθαι. Εἴτα τοὺς στεφάνους λαμπρὸν γίνεσθαι προστέταχεν ἀνάθημα, τῷ Θεῷ εἰσέχομενον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἰς χάριν, ἵτοι καύχημα, γενέσθαι τῶν προσαγηούτων, Ἰωσίου τε, φημὶ, καὶ τῶν τῆς αιχμαλωσίας χρητίμων, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς. Ἀνατεθεῖναι δὲ, οὐ μάτην, ἀλλ' ὥστε καὶ φόῖς γενέσθαι πρόφασιν τοῖς φόῖς τοῦ ναοῦ καὶ ἱεροφάλαταις. Τότε γε δὴ φημὶ «καὶ οἱ μάχραν ἀπ' αὐτῶν, τοιτέστιν, οἱ ἐκ τῶν ἐτέρων ἔθνων ἤξουσι, καὶ προσκυνήσουσι τῷ Κυρίῳ. Συμβῆσθαι δὲ τὰ τοιάδε φησὶν, εἰπερ ἔλοιντο τῷ τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε λοιπὸν εἰς πέρας σαφῶς διτι τὰ παρὰ Θεοῦ σαφῆ καταστήσων δι προφήτης ἀπεστάλη, καὶ τῶν ἀρχόντων, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτοῖς λαλήσει, καὶ ἀληθῆς δὲ μᾶλλον, καὶ οὐ φευδάγγελος. Αὕτη μὲν ἡ ἐτοιμοτάτη καὶ πρόχειρος τῶν ἐν ἴστορίαις ἀπόδοσις.

Δηλον δὲ διτι τὸ χρῆμα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, εἰ ἐρευνῆτο καλῶς, οὐκ ἀν ἐνδοιάσει τις. Διεθεσαιώμεθα γάρ ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἐν τῷ Ζοροβάνελ καὶ μέν τοι, καὶ Ἰησοῦ διαιμεμορφῶσθαι Χριστὸν, καὶ ἀνὰ μέρος ἐν ἐκατέρῳ, καὶ ἐν ἀμφοῖν συλλήθην, ὡς ἔνα. «Ἐστι γάρ ἐν ταυτῷ καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ μέγας ἀρχιερεὺς, «Οσιος, ἀκακος, ἀμίαντος.» Ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν ἐκ φυλῆς Ἰουδα τοὺς τῆς βασιλείας διείπον θώκους, οἱ δὲ τῆς Λευιτέων τέθειντο πρὸς ἱερωσύνην, ταῦτης σαφῶς διὰ τῶν δυοῖν εἰς ἔνα μορφοῦται Κύριον. Οὐκοῦν εὶ λέγοι Θεὸς περὶ τοῦ Ζοροβάνελ, ὡς «Ἄι χεῖρες Ζοροβάνελ ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τούτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτὸν, τὸ ιστορικότερον μὲν ἐπ' ἐκείνου, νοήσεις δὲ ἐπὶ Χριστὸν νοητῶς. Αὔτος γάρ ἡμῶν γέγονε θεμέλιος, καὶ αὐτῷ πάντες ἐποικοδομούμεθα πνευματικῶς, εἰς ναὸν ἀγίουν αὐτὸς ἡμῶν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ πέρας. Παριστησι γάρ ἡμᾶς ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, λαμπρὸν τε καὶ ἱερὸν ἐνδιαίτημα ἐαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, περιηρμένης εἰς ἄπαν τῆς ἀμαρτίας, καὶ κατηργημένης τῆς φθορᾶς. Αὔτος γάρ ἐστιν Ἰησοῦς ἱερεὺς δι μέγας, καὶ ἐρμηνεύεται μὲν Ἰησοῦς σωτηρία λαοῦ. Οὕτω γάρ καὶ δι θεσπέσιος Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον φησὶν· «Καὶ ίδοις συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεις υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ δυνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν αὐτὸς γάρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ.» Ἰωσεδὲκ δὲ νοεῖται δικαιοσύνη Θεοῦ. Δεδικαιώμεθα γάρ ἐν αὐτῷ διὰ πίστεως, καὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων τὸν ρύπον ἀπενιψάμεθα. Αὔτος ἡμᾶς αἰχμαλώτους δυνατας ἐρήσατο, καὶ τῆς νοητῆς δουλείας ἔξειλετο, καὶ οἰάπερ ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ τῆς ἀλλοφύλων τῆς δαιμονιώδους ἀπάτης ἀνακεκόμικεν εἰς θεογνωσίαν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἀγίων καλλίπολιν, τὴν ἀγίαν ἀληθῶς ἱερουσαλήμ, ἵτοις ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία. Διὸ τοῦτο στεφανοῦται πρὸς ἡμῶν δρθῇ καὶ ἀνεπιπλήκτῳ πίστει, καὶ τοῖς εἰς ἀρετὴν αὐχήμασιν, δικαιοσις τε τοῖς χαριστηρίοις. Καὶ οἱ μὲν τὸ τηνικάδε στέφανοι

⁷⁸ Hebr. vii, 26. ⁷⁹ Zachar. iv, 9. ⁸⁰ Luc. i, 31. ⁸¹ Matth. i, 21. ⁸² Rom. v, 1. ⁸³ Galat. iv, 31.

χρυσοῖς τε ἡσαν, καὶ ἀργυροῖς, καὶ ἐξ ὅλης κατεσκευά-
ζοντο τῆς φθαρτῆς. Οἱ δὲ γε πρὸς ἡμῶν πεπλεγμένοι
τε καὶ ἀνημ[μ]ένοι, γῆινον μὲν ἔχουσιν οὐδέν· συντέ-
θενται δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς τῷ Θεῷ πρεπούσης δόξης.
Ἀνατίθεμεν γάρ αὐτῷ ὡς χρυσὸν μὲν, τῶν περὶ αὐτοῦ
διγμάτων τὴν ἀπλανήθεωρίαν· ὡς ἀργυρὸν δὲ, τὴν
ἐξ Ἑργῶν ἀγαθῶν φαιδρότητα νοτῆν. «Εστιν δὲ καὶ
ἔτερως στέφανός τε καὶ δόξα Χριστοῦ, τῶν παρ' αὐτοῦ
σεσωμένων τῇ σωτηρίᾳ. Σέσωσται γάρ οὐκ ἔθνος δν,
καθάπερ ἀμέλει καὶ πάλαι διὰ Μωάεώς δὲ Ἰσραὴλ,
ἀλλὰ δὴ λοιπὸν ὑπὲρ οὐρανὸν· ἐπρεπε γάρ καὶ τοῦτο
τῷ Χριστῷ.» Αθρεῖ δὲ, διπάς παρὰ τῶν χρησίμων αὐ-
τῆς καὶ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτῆν τὰ εἰς τὴν τῶν
στεφάνων κατασκευὴν προσκομίζονται. Οἱ γάρ λαῶν
ἡγούμενοι, καὶ εἰς ἀρχὰς τεθειμένοι τὰς τοιάδε παρὰ
Θεοῦ, καὶ οἱ τὸν τῆς ἀρχαὶς ἥμινον αἰχμαλωσίας ει-
δότες τρόπον, χρήσιμοι τε τοῖς λειτουργοῖς, ὡς
καθηγηταὶ, καὶ διδάσκαλοι καὶ νουθετεῖν καὶ ἀποκο-
μίζειν εὖ μάλα πρὸς ἐννομωτάτην ζωὴν, αὐτοὶ τὰ
ὑπὲρ ἀπάντων προσάγουσι δῶρα, τὰ τῶν ἀδυνάτων
ἀσθενήματα πληροῦντες δι' ἑαυτῶν. Ἐπιτεθειμένων
δὲ τῶν στεφάνων ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦν, λέγεται
πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· «Ιδοι ἀνὴρ, Ἀνα-
τολὴ δινομα αὐτῷ, καὶ ὑποκράτων αὐτοῦ ἀνατελεῖ.»
Τεθέαται τὸν Ἰησοῦν στεφανούμενον ὡς ιερέα, καὶ
προσήνοτα δὲ ὁρδὲ πάλιν αὐτὸν ὡς ἐν γε τῷ Ζοροβάβελ,
καὶ ἐν δέῃ τῇ βασιλικῇ. Σύνες δὴ, ὅτι αὐτὸς ἐστιν τῇ
Ἀνατολῇ, τουτέστι, τὸ βλάστημα, περὶ οὗ φησιν δὲ
θεοπέσιος Ἡσαΐας· «Ἀνατελεῖ ράβδος ἐκ τῆς βίζης
Ἰεσσαί, καὶ ἀνθος ἐκ τῆς βίζης ἀναβήσεται.» Ἀνεθά-
λομεν δὲ ἡμεῖς ὑποκράτων αὐτοῦ. Πίζα γάρ γέγονεν δὲ
Χριστὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἡτοι τῶν διὰ πίστεως
κεκλημένων δευτέρα, καὶ οὐ κατά γε τὴν πρώτην,
φημι δὴ τὸν Ἀδάμ, ἀλλὰ ἐν ἀμείνοντι ἀσυγχρίτως·
ἀνεθάλομεν γάρ εἰς φθορὰν οὐκέτι καὶ εἰς θάνατον
διὰ τὴν ἀράν, ἀλλὰ εἰς ζωὴν τε καὶ ἀφθαρσίαν, βίζαν
ἔχοντες τὴν ζωὴν, τουτέστι, Χριστὸν. Καὶ ὡσπερ
ἐστιν αὐτὸς μὲν ἡ ἀμπελος, ἡμεῖς δὲ τὰ κλήματα,
προσπεφυκτές αὐτῷ διὰ τῆς ἐν Πινεύματι κοινωνίας·
οὕτω καὶ ράβδος καὶ βλάστημα μὲν αὐτὸς, ἤγουν
φη, καὶ ἀνατολὴ, ἡμεῖς δὲ ἐπ' αὐτῷ βεβλαστήκαμεν,
καὶ ἀνεθάλομεν εἰς ἀφθαρσίαν, ὡς ἐφην, καὶ ζωὴν.
Αὐτὸς φύσιδης τὸν οἶκον Κυρίου. «Εστιν δὲ καὶ
ἀπάστης ἐμπλεως ἀρετῆς, τουτέστιν, εὐχετεῖς τῆς
Θεῷ πρεποδεστάτης.» Ἐκάλυψε γάρ οὐρανοὺς καὶ
ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ,
καθά φησιν δὲ προφήτης Ἀβδαχούμ. Γέγραψε δὲ που
καὶ δισοφὸς Ἰωάννης, ὅτι «Τεθέαμεθ τὴν δόξαν
αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης
χάριτος καὶ ἀληθείας.» Κεκάθικεν ἐπὶ θρόνου, βε-
βασίλευκεν ὡς Θεὸς, καὶ ἔστι σύνεδρος τῷ ἴδιῳ Πα-
τρὶ, καὶ συγκατάρχει τῶν ὅλων. «Οτις δὲ Ζοροβάβελ τε
καὶ Ἰησοῦς ἀλλήλοις ὡσπερ εἰς ἐνότητα συνημμένοι
κατασημήνειαν εὖ μάλα Χριστὸν, ἐδειξε προστιθεῖς,
ὡς περὶ γε τοῦ Ζοροβάβελ.» Καὶ ἔσται δὲ ιερεὺς ἐκ
δεξιῶν αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐν τιμῇ τε καὶ δόξῃ. «Καὶ
βουλὴ εἰρηνικὴ ἔσται ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων.» «Εστιν

A ex materia peritura siebant. Atque a nobis plectuntur imponunturque, terrenum nihil habent: quin potius ex gloria Deo digna compositæ sunt. Etenim loco auri dogmatum de ipso veram certamque intelligentiam, argenti autem ex bonis operibus nitorem animo aspectabilem offerimus. Est aliter corona et gloria Christi salvatorum ab ipso salus. Salvata est enim non una gens, quemadmodum scilicet olim per Mosen Israel, sed quidquid etiam gentium sub caelo est: hoc quippe Christum decebat. Jam nunc vide, quomodo ab utilibus ejus, et his qui cognoverunt eam ad coronam efficiendam necessaria conferantur. Principes enim populi, et in iurisstatibus hujusmodi a Deo locati, et quibus antiquæ capititatis nostræ ratio nota est, quique utiles sunt liberatis ut duces, et magistri ad admonendum et deducendum reclissimo itinere ad vitam legibus congruentissimum, ipsi dona pro omnibus offerunt, infirmitates imbecillum per se explentes. Impositis autem coronis super caput Jesu, de Zorobabel illi dicitur: «Ecce vir, Oriens nouen illi, et subter eum exorietur.» Vedit Iesum coronatum ut sacerdotem, et rursus eumdem præcellentem, et in gloria regali videt, ut in Zorobabel. **707** Intellige igitur ipsum esse Orientem, hoc est, germen, de quo dominus Isaías: «Exorietur virga de radice Jesse, et filos de radice ejus ascendet». Regerminavimus enim nos subter eum. Radix quippe fuit Christus humanæ naturæ, sive per fidem vocatorum altera, non secundum primam humanitatem, Adamum videlicet, sed citra comparationem præstantior: regerminavimus siquidem non amplius in corruptionem et mortem propter maledictionem, sed in vitam et incorruptionem, radicem habentes vitam, hoc est, Christum. Et sicut ipse est vitis, nos autem palmites⁸⁸, agnati illi per communionem in Spiritu: ita et virga, et germen ipse, sive productio et oriens, nos autem super ipso germinavimus, et resloruimus in incorruptionem et vitam, ut dixi. Ipse edificavit domum Domini. Est porro et omni virtute plenus, hoc est, gloria Deo maxime convenienter. Operuit enim cœlos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra, ut habeat propheta Habacuc⁸⁹. Scribit item alicubi sapiens Joannes: «Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis⁹⁰.» Sedit super throno, regnavit ut Deus, et assidet Deo Patri, et simul imperat omnibus. Zorobabel autem et Iesum inter se ut ad unitatem conjunctos aptissime significare Christum posse, ostendit quod addit tanquam de Zorobabel: «Et erit sacerdos a dextris ejus, hoc est, in honore et gloria.» Et consilium pacificum erit inter utrumque. Est enim ipse, ut jam docui, rex simul et summus sacerdos, ut per duos pro uno Emmanuel numeratus. Verumtamen non carebit mercede labor Christum coronantium: sed fructus inde perceptus creabit eis memoriam sempiternam.

⁸⁸ Isa. xi, 1. ⁸⁹ Joan. xv, 5. ⁹⁰ Habac. iii, 3.

⁹¹ Joan. i, 14.

Vera porro se dicere confirmat, cum adiungit : *« Corona autem erit exspectantibus, et utilibus ejus, et qui cognoverunt eam, et in gratiam filii Sophonis, et in psalmum in domo Domini. »* Erit enim in gratiam iis qui consecraverint oblatam, et erunt illa occasio laudum divinarum. Principum enim pie-tas cæteris via charitatis erga Deum efficitur. Coronato autem a nobis Christo, tunc etiam gentium multitudo ad agnitionem ejus properabit, et qui procul sunt propter erroram, per fidem vocabuntur, et adiungentur in domo Domini. » Quia nam adiungentur? Seipso videlicet, cooptantes sanctis, et componentes **708** in fide ad unitatem cum iis qui sunt ex Israel, Christo summo angulari lapide⁹⁸, et con-nectente in concordiam per se, quæ olim disjuncta fuerant. Condidit enim duos populos in unum novum hominem, faciens pacem, et reconcilians in corpore suo Patri omnia⁹⁹. Quæ cum evenerint jam, sanctis prophetis suffragium veritatis dabimus, manifeste cognoscentes, Deum locutum esse in ipsis, et mysterium Christi nobis præpunctasse.

αλλάσσων ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ τὰ πάντα πρὸς τὸν τοῖς ἀγίοις προφήταις τὸ ἀτρεκὲς, ἔγνωκτες σαφές, τοῖς δὲ Χριστοῦ μυστήριον.

CAP. VII.

Vers. 1-3. Et factum est in quarto anno, sub Dario rege, factus est sermo Domini ad Zachariam quartam mensis noni, qui est Chasleu. Et misit in Bethel Sarasar, et Arseber rex et viri ejus, ut propitiarent Dominum, loquens ad sacerdotes qui in domo Domini omnipotens, et ad prophetas, dicens : Ingressa est hic in quinto mense sacrificatio, iuxta quod fecerunt jam pluribus annis.

XXXIV. Post ostensionem visionum verba alia a Deo facta sunt, brevi tempore interlapso. Ante visiones enim scriptum est : *« In quarta et vicesima undecimi mensis, qui est mensis Sabat, anno secundo Daril, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachias, filium Addo prophetam, dicens¹⁰⁰. »* In adductis autem theoremati aliud tempus post illud exprimitur. In quarto enim anno, quarta mensis noni, qui est Chasleu, voce Hebraica videlicet, prophetæ quædam divina visio oblatam est. Occasionem narratio historia etiam atque etiam declarabit. Non enim aliter quidam, nisi hoc modo propositorum verborum sententiam conceperint. Omnino enim quinam fuerint Sarasar, et Arseber rex, et comites ejus, ante alia dicendum est. Præterea quid sanctificatio in quinto mense : item interru-gationis modus quoniam respiciat, et quod sit interrogantium consilium.

καὶ μὴν καὶ αὐτὸς δὲ τῆς ἐρωτήσεως; τρόπος, δοις εκοπός;

Regnante igitur Osce filio Ela super decem tribus

τὸν ἀντές, ὡς ἥδη προεῖπον, βασιλεὺς τε ἅμα καὶ ἀρχιερεὺς, ὃς διὰ δυοῖν εἰς Ἑνα γραφόμενος τὸν Ἐμμανουὴλ. Πλὴν οὐκ ἀμισθος δέ πόνος τοῖς στεφανοῦσι Χριστὸν, ἀλλ' εἰς ἀτελεύτητον κύντος δραμεῖται μνήμην ἡ καρποφορία. Ότι δὲ ἀτρεκής δὲ λόγος, ἐμπεδοῖ προστιθεῖ· « Οὐ δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένουσι, καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτῆς, καὶ εἰς χάριτα τοῖς υἱοῖς Σοφονίου, καὶ εἰς φαλκὸν ἐν οἰκῳ Κυρίου. » Εἶσαι γάρ εἰς χάριν τοῖς ἀντετεθεικόσι τὰ προσκεκομισμένα, γενήσονται δὲ καὶ δοξολογίας πρόφασις. Ηγάρ τῶν ἡγουμένων εὔστεια, τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ἄδεις τοῖς ἐπέροις γίνεται. Στεφανουμένου δὲ πρὸς ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ, τότε καὶ ἡ τῶν ἔθνων ἀγάλη δραμεῖται πρὸς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ οἱ μαρχὰν δυτες διὰ τὴν πλάνησιν, κεκλήσονται διὰ πίστεως, « Καὶ οἰκοδομήσουσιν ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ Θεοῦ. » Τίνα δὲ οἰκοδομήσουσιν; ἔστιοις δηλοντες συναρμολογοῦντες τοῖς ἀγίοις, καὶ συντιθέντες ἐν πίστει πρὸς ἔνωσιν τοῖς ἐξ Ἱερατὴλ, δυτος ἀκρογωνιατὸν Χριστοῦ, καὶ συνείροντος εἰς δραματικὸν δὲ ἔστιον τὰ πάλαι διηγημένα. « Εξτισε γάρ τοὺς δύο λεσόν εἰς ἔνα καινὸν ἀνθρωπὸν, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταστέρω. » Ων εἰς πέρας ἐκβεβηκότων, ἐπιψήφιούμεθα ὡς ἦν Θεὸς ἐν αὐτοῖς δὲ λαλῶν καὶ προανατωνῶν τοῖς διηγημένοις.

ΚΕΦΑΛ. Ζ.

Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει, ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, ἐγένετο λόρος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἑννέατου, δὲ ἔστι Χασλεῦ. Καὶ ἐξακέστειλεν εἰς Βαιθὴλ Σαρασδρ, καὶ Ἀρσεβέρ δὲ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ ἐξειλάσθαι τὸν Κύριον, λέγων πρὸς τοὺς λεφῆς τοὺς ἐν τῷ οἰκῳ Κυρίου πατοκράτορος, καὶ πρὸς τοὺς προφήτας, λέγων· Εἰσελήλυθεν ἀδειά τῷ τῷ οὐρανῷ τῷ ἀγίασμα, καθότι ἐποίησαν ἥδη Ικαρά ἐτη.

Δ'. Μετὰ τὴν τῶν δράσεων ἀπόδειξιν ἔτειοι παρὰ θεοῦ γεγόνασι λόγοι, μικροῦ μεταξὺ διατείνουσαντος χρόνου. Πρὸ μὲν γάρ τῶν δράσεων γέγραπται, δὲ τοῖς ἐν τῇ τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ ἑνδεκάτου μηνὸς, οὗτος ἔστιν ὁ μήν δὲ Σαβάτ, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει Δαρείου, ἀγένετο λόρος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαρχίου, οὐδὲν ἀδέν τοῦ προφήτου, λέγων. « Ἐν δέ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν θεωρήμασιν ἔτερος μετ' ἐκείνον δρίζεται χρόνος. » Ἐν γάρ τῷ τετάρτῳ ἔτει τῇ τετράδι τοῦ μηνὸς τοῦ ἑννέατου, δὲ ἔστι Χασλεῦ, κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν διηγήσιν, μεταπεριτέχει τῷ προφήτῃ τῆς θεοπτίας δὲ τρόπος. Τίς δὲ ἡ πρόφασις, ἡ τῆς Ιστορίας ἀφήγησις εὖ μάλα συφηνεῖ. Συνείλυτος γάρ οὐκ ἐτέρως τινὲς πλὴν διὰ ταῦτα τὸν τρόπον τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. Τίνες γάρ δλας, οἱ τε Σαρασδρ καὶ Ἀρσεβέρ δὲ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἄνδρες οἱ μετ' αὐτοῖς, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον καὶ πρὸ γε τῶν ἔλλων ἀνχριθεῖν· τί τε τὸ ἀγίασμα τὸ ἐν τῷ πέμπτῳ μηνὶ· ποτὲ βλέπει, καὶ τίς ἀν γένοιτο τῶν ἐρουμένων διεκοπή;

Βασιλεύοντος τοίνυν θεοπτίας τοῦ ιεροῦ Ηλίου τῶν θέατρων

⁹⁸ Ephes. 11, 20. ⁹⁹ ibid. 15, 16. ¹⁰⁰ Zach. 1, 1.

φυλῶν τῶν ἐν τῇ Σαμάρειᾳ, καὶ πολὺ διανευευχότος ἀπόστασιν (λειάτρευκε γάρ εἰδώλοις), παροξύνεται Θεὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Είτα κατεστράτευσε τῆς χώρας ὁ Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, εἰλε τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἀπώκησε μὲν τὸν Ἰσραὴλ, παρεσκεύασε δέ τινας τῶν ἐκ τῆς Χαλδαίων χώρας κατοικήσαι τὴν γῆν, ἵνα δὴ γένοιτο Περσῶν, ὡς ἔκειθεν ἔχουσα λοιπὸν τοὺς οἰκήτορας. Ἔχεις τὴν ἴστοριαν ἐπὶ τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλεῶν. Γέγραπται γάρ οὕτως· «Ἐν ἑτεροεκάτῳ Ἀχέρι βασιλέως Ἰούδα, ἔκστρεψεν Ὁσηὴν υἱὸν· Ἡλέ ἐν Σαμαρείᾳ ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐννέα ἔτη. Καὶ ἐποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὅρθαλμοῖς Κυρίου, πλὴν οὐχ ὡς οἱ βασιλεῖς Ἰσραὴλ, οἱ διαν έμπροσθεν αὐτοῦ. Ἐπ’ αὐτῷ ἀνέβη Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ Ὁσηὴς δοῦλος. » Καὶ μεθ’ ἑτερα πάλιν· «Καὶ ἀπρκίσθη Ἰσραὴλ εἰς Ἀσσυρίους ἥντι τῆς τῆς ἡμέρας ταύτης. Καὶ ἤγαγε βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐκ Βαβυλῶνος τὸν ἐκ Χουθὶ ἀπὸ Αἴδη, καὶ ἀπὸ Αἰμάθ, καὶ Σεπραρουάτη, καὶ κατωκίσθησαν ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας, ἀντὶ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐληρούντης τὴν Σαμαρείαν. » Οὗτοι δὴ οὖν, οἱ κλῆρον ἐλόντες τὸν Σαμαρείαν, καὶ κατωκήστες τὴν γῆν, καὶ τέκνων τάχα που γεγόνατι πατέρες, καὶ τοῖς Ἰουδαίων ἐθνεσι προσνευκάστι, τὰς τῶν λεόντων ἐφόδους κατορθώδησαντες, καὶ αὐτῶν γεγόνατι Σαρασάρ, καὶ Ἀρβεστὴρ, δις καὶ ὄντος βασιλεὺς, διά τοι τὸ καθηγείσθας τὸ τηνικάδε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατοικισθέντων ἐκ τῆς Περσῶν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀνδρῶν. Περὶ δὲ τοῦ ἀγιάσματος, φέρε δὴ πάλιν τὰ εἰκότα λέγωμεν.

Οὐκοῦν περὶ ἀλλων τὴν Ἰουδαίων παρὰ τοῦ Ναβυχοδονόσορος, δικαίοις προφήτης Ἰωῆλ ἀνακέχραγε τὸ συμβῆσμενον. Καὶ δὴ καὶ πενθεῖν τοῖς Ιερεῦσι παρεκελέστο, καὶ προσέτι καὶ τοῖς ὑπὸ κείρα λαοῖς, καὶ δισον οὐδέπω τῆς μὲν Ἱερουσαλήμ ὑπὸ πόδας ἐσορέυης ἐχθρῶν, κατεμπρησθομένου δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ ναοῦ. «Ἐρη δὲ οὕτως· «Περιζώσασθε, καὶ κόπτεσθε, οἱ Ιερεῖς· Θρηνεῖτε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηριών, εἰσέλθετε, ὑπνώσατε ἐν εάκκωις, λειτουργοῦντες θεῷ, δις ἀπέσχηκεν ἐξ οἰκου θεοῦ ὑμῶν θυσίᾳ καὶ σπονδῇ. Ἀγιάσατε νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγατε πρεσβύτας, πάντας κατοικοῦντας γῆν, εἰς οίκον θεοῦ ὑμῶν, καὶ κράξατε πρὸς Κύριον ἐκτενῶς· Οἶμοι εἰς ἡμέραν! » Καὶ ταῦτα μὲν δι προφήτης. Τίνα δὲ δὴ τρόπον διεπεράνετο τὰ προηγγελμένα, σαρφηνῶ πάλιν, αὐτὸ παραθεῖς τὸ Γράμμα τὸ Ιερόν. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλεῶν· «Ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς, οὗτος ἐνίαυτος ἐντακαιδέκατος· τῷ Ναβυχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ἡλίθος Ναβουζαρδάν ὁ ὀρχιμάγειρος, ἑστὼς ἐνέπιον βασιλέως Βαβυλῶνος εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐγέρησε τὸν οίκον Κυρίου, καὶ τὸν οίκον τοῦ βασιλέως, καὶ πάντας τοὺς οἰκους Ιερουσαλήμ. » Εἰτα χειροτόνησε ἐπὶ τὸν περιλειφθέντα δῆμον ἐπὶ Ἰσραὴλ τὸν Γοδολαΐν, ἐν μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, δύντελθῶν ἐκειρώσατο καὶ ἀπέκτεινεν Ἰσματὴλ υἱὸν Ναθανίου, υἱοῦ Ἐλισάβα, ἐκ τοῦ σπέρματος τῶν βασιλέων·

A in Samaria, insigni desertore, et servivit enim Iodilis, » 709 irascitur Deus Israeli. Deinde Salmanasar Assyriorum rex provinciam armis invadit, Samariam occupat, Israelem migrare cogit, et quosdam de regione Chaldaeorum vicissim incolas immittit, ut Persarum propria fieret, siquidem inde incolas deinceps haberet. Historiam habes libro quarto Regum in haec verba: « In anno duodecimo Achaz regis Iuda regnavit Osee filius Elia in Samaria super Israel novem annis. Et fecit malum in conspectu Domini, veruntamen non sicut reges Israei, qui fuerunt ante eum. Sub eo ascendit Salmanasar rex Assyriorum, et factus est ei Osee servus ». » Et infra: « Et translatus est Israel in Assyrios usque in diem hanc. Et adduxit rex Assyriorum de Babylone Echuta ab Aia, et ab Ammath, et Sepharvaim, et collocati sunt in urbibus Samarie pro filiis Israel, et possederunt Samariam ». » Hi sunt igitur, qui Samaritarum sortem regionemve insedentia, et incoluerunt, ac liberos forte genuerunt, et ad Iudaeorum mores seu ritus inclinarunt, leonum incursus formidantes, et quorum numero fuerunt Sarasar, et Arbeser, qui et rex nominatus est, quod dux eorum, ac princeps esset, qui in Samariam ex Persis habitatum immigrarunt. Et harc quidem de viris. De sanctificatione vero aget nunc verisimilia dicamus.

B Itaque antequam Iudea a Nabuchodonosore subigeretur, beatus propheta Joel quod futurum erat proclamavit. Quin etiam sacerdotes, et insuper subiectum ipsis populum, quasi mox Jerusalem sub pedibus hostium futura, ipso quoque divino templo inflammato, ad luctum hortatus est. Sic autem ait: « Accingimini, et plangite, sacerdotes, lamentamini, qui ministratis altari, ingredimini, dormite in saccis, ministrantes Deo, quia defecit de domo Dei vestri sacrificium et libatio. Sanctificate jejunium, prædicate curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in dominum Dei vestri, et clamate ad Dominum vehementer: Heu mihi in diem ». » Et haec quidem propheta. Quoniam autem modo prædicta contigerint, jam docebo, verbis sacra

D Scriptura recitatis. Sic enim exstat in quarto Regum: « In mense quinto 710 septima mensis, anno decimo nono regis Nabuchodonosor venit Nabuzardan princeps coquorum, stans coram rege Babylonis, Hierosolymam, et succedit domum Domini, et domum regis, et omnes domus Jerusalem ». » Deinde reliquiis populi Israeli Godoliam præposuit mense septimo, quem insidiis aggressus cepit, et obtruncavit Ismael, filius Nathaniæ, filii Eliuba, semine regio oriundus: in hac enim sententiam scriptum legimus. Itaque postquam contigit in mense quinto die septima Hierosolymam capi, templum succendi, et insuper occidi Godoliam

⁹¹ IV Reg. xvii, 4-3. ⁹² ibid. 23, 24. ⁹³ Joel 1, 13, 15. ⁹⁴ IV Reg. xxviii, 8.

mense septimo, qui remanserant Judæi, fortassis in memoriam dictorum a propheta Jeremias regressi, statuerunt, ut ex omnibus locis finitimi quiuti mensis die septimo omnes Hierosolymam ascenderent, et jejunium sanctificarent, et planctum susciperent, quasi super mortuo, et quodammodo super cadavere templi ejularent, et super urbe crema ex posterioribus consiliis profectas lacrymas effunderent. Existimabant autem se modum hunc Dei colendi ipsi gratum sapientissime invenisse. Porro degebat adhuc Israel sub jugo impositæ servitutis, nec de divino templo quisquam erat sollicitus. Ast ubi ex Persis et Medis reverterunt, et sanctam civitatem de integro habitarunt, et divinum templum repararunt, visum est, quod solebat, non jam in tempore, nec cum ratione fieri. Magis enim tanquam a præteritis ad hilaritatem transire, et celebrare dies festos, et hymnis libertatis auctori gratias agere conveniebat. Dubitantes igitur de quibus sermo est, Sarazar, et Arseber, mittunt quosdam interrogatum sacerdotes et prophetas: Ingressa est hoc sanctificatio in mense quinto, sicut fecerunt jam annis multis, hoc est, num, qui Hierosolymis habitant, cum ipsis lugeant, consuetudinemque in forma sanctificationis usitatam recipient, etiam excitato templo, et soluta captivitate. Sanctificabant enim jejunium, ut dixi, sicut fecerant inde ab annis multis. Captivo enim Israele tempus luctus et ipsi constanter servabant, jejunium sanctificantes, ut jam prius diximus. Est ergo dubitantium interrogatio, utrum adhuc praesistenda sit sanctificatio et luctus, quamvis templo reædisiatio: 711 aut certe abstinentia in posterum, causa luctus remota scilicet.

VER. 4-7. *Et factus est sermo Domini virtutum ad me, dicens : Dic omni populo terrae, et ad sacerdotes, dicens : Si jejunaveritis, aut planxeritis in quintis, aut in septimis, et ecce septuaginta anni, nunquid jejunium jejunastis mihi ? Et si comedeleritis, aut biberitis, nonne vos comeditis, et vos bibitis ? nonne ista verba sunt, quæ locutus est Dominus in manibus prophetarum, qui ante fuerunt ? quando erat Jerusalem habitata, et abundans, et civitates ejus in circuitu et montana et campis tristis habitata est.*

XXXV. Quærebant quidam, ut jam docui, de ea
quæ vocatur sanctificatio, a sacerdotibus et pro-
phetis, qui, ut credibile sit, cum preces obtulissent,
et quid talia cupide ac sciscitantibus liquido respon-
derent, apud se diligenter cogitassent, secutum est
verbum a Deo, breve, ac minime longum, nibilque
continea*involutum*: sed ut ita dicamus. nudum.

(1) Vox corrupta, ut appareat: sive expone decretum secerunt, et obsignarunt, a τυπώσει

Α γέγραπται γάρ ὡδί. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ συμβέβηκεν ἐν τῷ πέμπτῳ μηνὶ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἑδδομῇ ἀλῶνται μὲν τὰ Ἱεροσόλυμα, κατεμπρησθῆναι δὲ τὸν ναὸν, προσαποθανεῖν δὲ καὶ τὸν Γοδολίαν ἐν τῷ ἑδδομῷ μηνὶ, τάχα που πρὸς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, οἱ κατάλοιποι τῶν Ἰουδαίων ἐνηγεγμένοι τετυπώκασιν (1), ἐξ ἀπάστης τῆς περιοικίδος ἐν μηνὶ τῷ πέμπτῳ ἐν τῇ ἑδδομῇ τοῦ μηνὸς ἀναβαίνειν ἄπαντας εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀγιάσαι μὲν νηστείαν, κομμὸν δὲ τίθεσθαι καθάπερ ἐπὶ νεκρῷ καὶ ἐποιμάζειν κειμένη τρόπον τινὰ τῷ ναῷ, τῇ τε πόλει κατεμπρησθείσῃ τὸ ἐκ τῆς ὑστερούσας δάκρυν ἐπιχείν. «Φοντο δὲ δις λατρείας αὐτοῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ τρόπος οὗτος τάνασφος ἔχημρηται. 'Αλλ' ἐπράττετο μὲν, εἴ τι [τοῦ] Ἰσραὴλ ὑπὸ τὸν τῆς **Β** αἰχμαλωσίας κειμένου ζυγὸν, οὐδεμιᾶς δὲ φροντίδος τοῦ θείου τετυχηκότος ναοῦ. «Ἐπειδὴ δὲ ἐπανῆλθον, τὴν Περαῶν ἀφέντες καὶ Μήδων, καὶ κατεψήκασι τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ εἴτα τὸν θείον ἀνεδείμαντο νεών, ἐδόκει πως τὸ θεῖος αὐτοῖς οὐκ ἐν καιρῷ καὶ λόγῳ πράττεσθαι λοιπόν. «Εδει γάρ μᾶλλον ὡς ἀπὸ γε τῶν γεγενημένων μεταχωρῆσαι πρὸς εὐθυμίαν, καὶ πληροῦν ἕօρτας, καὶ χαριστηρίους ἀνάπτειν ὥδες τῷ κεκληκτεῖ πρὸς ἐλευθερίαν αὐτούς. 'Ενδοιάζοντες δὴ οὖν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος, Σαρξάρ τε καὶ Ἀρσεδέρ, πέμπουσι τινας ἐρησομένους τοὺς Ἱερεῖς, καὶ τοὺς προφήτας· «Εἰσελήλυθεν ὅδε τὸ ἀγιασμα ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, καθότις ἐποίησαν ἡδη ἰκανὰ ἔτη· τουτέστιν, εἰ συνδεδραμήκασιν οἱ πενθεῖν εἰωθότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ εἰ παρεδέξαντο τὴν συνθίσιαν αὐτοῖς, τὴν ᾧ ἐν τρόπῳ γεγενημένην δηιάσματος, καίτοι καὶ ἐγγερμένου τοῦ θείου ναοῦ, καὶ λελυμένης τῆς αἰχμαλωσίας. 'Ηγίασαν γάρ, ὡς ἐφην, νηστείαν καθά δεδράκασιν ἐκ πολλῶν ἐτῶν. Αἰχματεῖτο τὸν πένθους τηροῦντες καιρὸν, καὶ ἀγιά-**Ε** ἐνδοιάζονταν ἡ ἐρώτησις, πότερον χρὴ πληροῦν εἴτι ναοῦ· ἤγουν ἀποσχέσθαι λοιπόν, τῆς τοῦ πένθους α-

*Kai ἐτέρετο λόγος Kυρίου τῶν δυνάμεων πρὸς
ἡμὲς, λέγω· Εἰπορ πρὸς ἄπαντα λιὸν τῆς τῆς,
καὶ πρὸς τοὺς Ιερεῖς, λέγω· Εἳρη τησεύσῃσες,
καὶ κόψηπθε ἐν ταῖς πέμπταις, η ἐν ταῖς ἑβδό-
μαις, καὶ ἰδοὺ, ἑβδομήκοντα ἔτη, μὴ τησετείρω
τετηστεύκατε μοι; Καὶ ἐάρ ψάλητε, η πίητε,
Οὐχ ὑμεῖς ἐσθλετε, καὶ ὑμεῖς πλητετε; Οὐχ οὗτοι
οἱ λόγοι, οὓς ἐλάλησε Κύριος ἐν χερσὶ τῶν
προφητῶν τῶν διμπροσθετῶν; Ότε ηγέρη Ιερονα-
λῆμ κατοικουμένην, καὶ εὐθηροῦσα, καὶ αἱ κόλεις
κυκλόθετε αὐτῆς, καὶ η δρεινή, καὶ η πεδινή
κατοικεῖτο.*

ΑΕ'. Ὡροντό τινες, ὡς ἡδη προείπον, περὶ τοῦ ἐπίκλην ἀγίασματος, τούς τε ιερέας καὶ τοὺς προφήτας; κατὰ δὲ τὸ εἰκός, προσαγγεχότων τάς λιτάς, καὶ ὅτι προσῆκοι τοῖς τὰ τοιάδε φιλοπευστεῖν ἥρμένοις ἀποκρίνεσθαι σαφῶς διεσπουδακότων, εἰτέ τις δ λόγος δ παρὰ Θεοῦ, βραχύς τε καὶ οὐ μακρός, καὶ οὐδὲν ἔγων τὸ περισσετές: ἀλλ᾽ ἵνα οὕτως εἰπώμεν.

γυμνὸς, καὶ εὐαπάλλακτος τὴν τοῦ συμφέροντος γνῶσιν. Τί γάρ δὴ τὸ χρῆμα, φησίν, εἰ καὶ νενηστεύκατε τυχὸν ἐν ταῖς πέμπταις καὶ ἐν ταῖς ἔβδομαις; ή ποίᾳ τις ὀλῶς κατόρθωσις ἀρετῆς, τὸ ἐπολούζειν ἀμαθῶς ἕξιοις τε καὶ λίθοις ἐμπεπρησμένοις; Τίνα δὲ τρόπον τοῖς παρ' ὅμινον δρωμένοις ἐφήδοιτ' ἀν θεὸς, διε τῶν ἀναγκαλῶν εἰς ὅνησιν πεπραχθές οὐδὲν, οἰεσθε κατὰ σφᾶς τὰ πάντα δριπτα κατορθοῦν; Εἰ γάρ τῆς τοιαύτης δεδέημαι νηστεῖας, καὶ ἐπαντίν δέξιον νομικῶν γυναικοπρεπῆ, διὰ πολὺν αἰτίαν ἔδοματοστὸν ἔτος διατετελε[ύ]κατε, φησίν, οὐ νενηστεύκατες; Διατρίβοντες γάρ εἴτι παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, οὐ νηστείαν τετελέκασι δημοστελῆ, ἀλλ' οὐδέτερον τι κατὰ τὸν νόμον τὸν Μωσέως ἀποπεράνειν ἐσπούδακάτες ἀλοῖν ἀν. Εἴτα πῶς τλέντα, φησί, καὶ τῆς τῶν χρεούντων χειρὸς ἑξειλέμην, καὶ (1) πιεῖν, οὐκ ἐκοι μᾶλλον ἢ ἐσυτοῖς χαρίζεσθε τὸ χρῆμα. Οὐκοῦν τοῦ νηστεύοντος εἰκῇ, καὶ ἐπ' οὐδὲν τῶν χρηστῶν καὶ τὸ δάκρυον ἀνωφελές, καὶ ἀμισθος ὁ ἰδρύες. Οὐχ οὖτοι οἱ λόγοι εἰσὶ τῶν προφήτῶν τῶν ἐμπροσθεν, ὅτε ἦν Τερουσαλήμ κατοικουμένη, καὶ εὐθηνοῦσα, περιεχομένη[ισ. περιχεομένη] τε τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ ἀπημάντως εἴτι ταῖς ἴδιαις ἐπικυρῶσα πόλεις, ταῖς τε ἐν τῇ ὀρειγῇ καὶ τῇ πεδινῇ; Ἐφη μὲν γάρ ὁ προφήτης Ἰωῆ, διε δεῖ πρεσβυτέρους θρηνεῖν, λεράετε καὶ λαοὺς, καὶ πρός τε ἡδη τούτοις καὶ ἀγέασις νηστείαν. Καὶ ὁ τῆς τετρανέως αποτὸς ἐκάλει πρὸς μετάγνωσιν. Ήντο γάρ περιμένειν ἥθελε τῶν συμβεβηκότων τὴν πείραν, ἵνα καὶ ἐκπρησθέντα καταθρηνῆτε τὸν ναὸν, ἀλλ' ἵνα πρὸ πείρας, ὡς ἔφην, κομματίς τε καὶ θρήνοις ἐκμειλισθέμενος τὸν θεὸν, ἔξω γένησθε τῶν κακῶν. Οὐκοῦν οὐκέτο εἰσὶν οἱ λόγοι τῶν προφήτῶν τῶν ἐμπροσθεν; οὓς ἡγνοηκότες ὑμεῖς εἰκῇ κατοικώσετε, καὶ λίθοις κειμένοις τὸ ἑξ ἀμαθείας δάκρυον ἐπιστάζεσθε. Κατοι δέον ἐπανορθοῦν τῆς ἱερῶν πολιτείας τὴν ἔδον, καὶ τὴν εὐκλεῖαν καὶ ἀμύμητον ἴενα: τρίβον, κατορθοῦν εῦ μάλα δὲ ἔγνωκότας τὸ τῷ νομοθέτη δοχοῦν.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κύριος πρὸς Ζαχαρία, λέγω· Τάδε λέγει Κύριος πατοκράτωρ· Κρῆμα δίκαιων κρίνετε, καὶ ἐλεος, καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἔκαστος τὸν ἀδειλέψον αὐτοῦ καὶ χίραν, καὶ ἀργανδόν, καὶ προσήλυτον, καὶ πέντητα μὴ καταδυταστεῖτε, καὶ κακῶν δικαστος τοῦ ἀδειλεψον αὐτοῦ μὴ μηδηποτείλωτος ἐταῖς καρδίαις ὑγῶν.

ΑΓ^τ. Κατακιδηλεύσας τὸ πένθος, ὡς ἀχρήστον καὶ ἀνωφελές, καὶ τὸν εἰκαῖον αὐτῶν ἰδρώτα διαχεινάσας, ἀποκομίζει πρὸς τὸ δτι μάλιστα τελοῦν εἰς θησαν, καὶ τῆς ἀνδανούσης αὐτῷ πολιτείας σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ καταστήσας τὴν ὁδὸν, καταλευκάνει γε ἄσπετον αὐτοῦ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφήτῶν τὸν νοῦν. Ἐφίδεται γάρ δη νομοθέτης ὀρθῶς τε καὶ ἀμερικήτης κρίνατι, ἐκτετέμηται δὲ καὶ ἵεν ἐπουστασμένων; Ελεύθε τε καὶ φιλαλληλίαν, καὶ ἐπαινεῖν ἀξιο τὴν εἰς ὀρφανοῦς ἀγάπησιν, καὶ φειδῶ τὴν ἐπιγυναικίας χρείαν κατηγθεσμένοις. Ἀποστελεῖ γε μήν

A et in quo facile utilitatem deprenendas. Quid enim magnum est, inquit, etiam si jejunasti forte quintis et septimis, aut quod virtutis officium super lignis et lapidibus exustis ululare? Quonam autem modo Deus factis vestris delectetur, quando nihil conducibile cum feceritis, optima quæque legitimè fecisse statuitis? Nam si hujusmodi Jejunium requiro, et feminis dignum institutum laudabile est, quid est quod per septuaginta annos non jejunasti? Etenim apud Babylonios degentes, publice non jejunabant, neque illos quidpiam aliud ex legi Mosis studiose exsequentes vidisses. Deinde miserius sum, inquit, et de manu dominantium vos eripui, et comeditis ac bibitis, non mihi potius quam vobis gratificantes. Quare frustra et inutiliter junantur etiam lacrymæ inane sunt, et sudor mercede caret. Nonne isti sermones sunt prophetarum priorum, quando habitabatur Ierusalem, et abundabat, et circumfluebat bonis; et de suis urbibus cum montanis tum campestribus adhuc salvis et incolunibus latetabatur? Ait enim propheta Joel¹⁰, lamentandum senioribus, sacerdotibus et populo, et præterea sanctificandum jejunium. **712** Horationis scopus erat vocare ad penitentiam. Non enim expectare eos volebat, dum ipsa malorum experientia docerentur, ut ita templum crenatum defleatis, inquit, sed ut ante experientiam, ut dixi, ejulatibus lamentisque Deum mitigantes, mala evadatis. Quamobrem, nonne isti sunt sermones; inquit, prophetarum priorum? quorum ignari vos frustra ejulatis, et lapides humi jacentes non sine stultitia lacrymis perfunditis. Atqui oportebat mores suos corrigeret, et laudabilis semita citra cuiusquam reprobationem ambulare, voluntati legislatoris probe et omnibus numeris patere cupientes, C κατορθοῦν εῦ μάλα δὲ ἔγνωκότας τὸ τῷ νομοθέτη δοχοῦν.

VERS. 8-10. Et factus est sermo Domini ad Zachariam, dicens: Hoc dicit Dominus omnipotens iudicium justum iudicate, et misericordiam ei miserationem facite unusquisque erga fratrem suum, et viduam, et pupillum, et adrenam, et pauperem ne opprimatis, et malitiæ unusquisque fratris sui ne memineritis in cordibus vestris.

D **XXXVI.** Rejecto luctu ut instructuoso et inutili, et iniuriæ eorum labore irrigiso, ad summam eos utilitatem deducit, et vita sibi acceptæ via perspicue manifesteque munila, tam legis ipsius quam prophetarum sensum quadantenus declarat. Latetur enim legislator rectio et inculpabili judicio, misericordiam vero et mutuum gratificandi inserviendique studium in primis honorat, et dilectionem in orphanos, lenitatemque erga mulieres viduitatis onus sustinentes laudandam censem. Avaritiam autem et iniquitatem oppressionem ut profanam

¹⁰ Joel 1, 13 seqq.

(1) Desunt quædam voces: sensus tamen est plenus.

filios Israel diu apud hostes vicii, quod et dominus iniuriali sedisfatur, **700** et veluti sedes ac statio ipsi apud hostes paratur. Id quod eventus monstravit. Vix enim septuagesimo anno finito, vinculis servitutis levati sunt.

οικίαν ἐν τῇ Βαβυλώνος, ἀναγκαῖον ἡμᾶς ἐκεῖνο νοεῖν, ὃς ἔστι σημεῖον τοῦ μαχρὸν παρ' ἐχθροῖς διατελέσαι χρόνον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ καὶ οἰκον οἰκοδομεῖσθαι τῇ ἀνομίᾳ, καὶ οἶνον θρυσσὸν τινὰ καὶ στάσιν αὐτῇ γίνεσθαι παρ' ἐχθροῖς. "Ο δῆ καὶ τετέλεσται. Μόλις γάρ αὐτοῖς ἐδομηκοστοῦ πληρωθέντος ἔτους, τῶν τῆς δουλείας ἀνεῖνται δεσμῶν.

CAP. VI.

Vers. 4-8. *Et conversus sum, et leravi oculos meos, et vidi, et ecce quatuor currus egredientes de medio duorum montium, et montes erant montes aerei. In curru primo equi rufi, et in curru secundo equi nigri, et in curru tertio equi albi, et in curru quarto equi varii et multicolores. Et respondi, et dixi ad angelum qui loquebatur in me: Quid sunt haec, domine? Et respondit angelus qui loquebatur in me, et dixit: Hac sunt quatuor venti caeli, qui egrediuntur ut assistant Domino omniis terræ. In quo erant equi nigri, egrediebantur super terram aquilonis, et albi egrediebantur post eos. Et varii exibant super terram austri, et multicolores egrediebantur, et inspiciebant ut irent et circumirent terram. Et dixit: Ite, et circuite terram. Et circuerunt terram. Et clamavit, et lacrimis est ad me, dicens: Ecce qui egrediuntur super terram aquilonis, et requiescere fecerunt furorem meum super terram aquilonis.*

τὴν γῆν. Καὶ περιώδευσαν τὴν γῆν. Καὶ ἀρεβαῖοι ἦσαν τὴν γῆν βορᾶ, καὶ ἀρέπαντας τὸν θυμόν μονον ἦτορ γῆν βορᾶ.

XXXII. Docuit ante, suis ipsorum laqueis captos, et catenis peccatorum suorum constrictos, sicut scriptum est¹¹, in ignotam regionem discessisse, habitasse apud hostes, insuetum servitutis jugum perpetientes. Cæterum et tempora liberationis redigere in memoriam oportebat; quare insertis aliis eorum meminit. Doctus est enim propheta compendio omnia genti olim eventura. Ergo quatuor currus in medio montium aereorum dicimus esse regna illustrissima, quæ in totidem mundi climatis, sive ad quatuor ventos suis cæstibus claruerunt. Montes aereos dici consilio duas mundi partes. **701** Quidam enim orbem totum in Europam et Asiam dividunt, cuius partes aereæ propter similitatem undaque, et immobilitatem, et quia lœdi non possunt. Psallit enim alicubi divinus David universitatis Opifici: « Fundasti terram, et permanet ordinatione tua¹². » Hæc igitur ut a quatuor ventis regna cæteris, ut diximus, potentiora multamque sortita gloriam egressa sunt assistere Dominatori omnis terræ. Assistentia inserviendi modum ostendit: servierunt enim nutibus ejus, fueruntque robusta et inclyta per ipsum, quod illis emolumento fuit. Nam si quid præclare gesserunt, regionesque et urbes expugnarunt, eo annuente tantum valuerunt. Etenim si verum dicit propheta: « Non est malum in civitate, quod non fecit Dominus¹³, » (no-

τοῦ γάρ ἀκαθάρτου πνεύματος συνῳδοῦντος αὐτὰς εἰς τὸ πλημμελές, καὶ τῇ ἀνομίᾳ καταφορτίζοντος, ἀπεκομισθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ πέπτωσις τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειδὴ δὲ φησιν δὲ μαχαρίος ἄγγελος, ὃς ἀποφέρουσι τὸ μέτρον οἰκοδομῆσαι αὐτῷ

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Καὶ ἐπέστρεψα, καὶ ἦρα τοὺς δρθαλμούς μου, καὶ Ἰδορ, καὶ ἰδοὺ τέσσαρα ἄρματα ἐκπορευόμενα ἐκ μέσου δύο ὁρῶν, καὶ τὰ δρη ἢ δρη χαλκᾶ. Ἐρ τῷ ἄρματι τῷ πρώτῳ ἵπποι πυρφόλ, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ τρίτῳ ἵπποι λευκοί, καὶ ἐν τῷ ἄρματι τῷ τετάρτῳ ἵπποι ποικίλοι, καὶ ψαροί. Καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος στὸ λαλῶν ἐν ἐμοι, καὶ εἰπε· Ταῦτα ἔστιν οἱ τέσσαρες ἀνεμοὶ τοῦ οὐρανοῦ, οἱ ἐκπορεύονται παραστῆται τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. Ἐρ φῆσαρ ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ τὴν βορᾶν, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατσισθεὶς αὐτῶν. Καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ τὴν νότον, καὶ οἱ ψαροὶ ἐξεπορεύοντο, καὶ ἐπέβλεπον τοῦ πορεύεσθαι, τοῦ περιοδεύεσθαι τὴν τὴν. Καὶ εἰπε· Πορεύεσθε, καὶ περιοδεύεσθε τὸν θυμόν μονον ἐν τῇ βορᾷ.

AB'. Προϋπέδειξεν δὲ τοῖς σφῶν αὐτῶν ἐναλόντες βρόχοις, καὶ σειραῖς τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων κατεσφιγμένοι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, εἰς ἀλλοδαπήν ἀπώχοντο, καὶ κατψήκασι παρ' ἐχθροῖς, τὸν ἀριθμὸν τῆς δουλείας ἀνατάλαντες ζυγόν. Ἄλλ' ἡνὶ ἀναγκαῖον καὶ τῶν τῆς λυτρώσεως διαμεμήσθαι καιρῶν, καὶ δὴ ποιεῖται τὴν δήλωσιν, προεμπελεγμένων ἑτέρων. Ἐδόξασθε γάρ ὁ προφῆτης συλλήδονη ἀπαντά, τὰ τῷ θύνει συμβοσίμενα κατὰ καιρούς. Τὰ τέσσαρα τοίνυν ἄρματα, τὰ ἐν μέσῳ τῶν δρέων τῶν χαλκῶν, φαμὲν εἶναι πάλιν τὰς τῶν ἄλλων βασιλειῶν ἐπισημοτέρας, τὰς ἐν τοῖς τέσσαρσι καλύμασιν, ἥγουν ἀνέμοις, τοῖς ὑπὸ οὐρανὸν κατὰ καιροὺς ἀναδειγμένας. "Ορῇ δὲ οἵμαι λέγεσθαι τὰ χαλκᾶ τὰ δύο τῆς οἰκουμένης τμῆματα. Τέμνουσι γάρ τινες εἰς Εὐρώπην τὰ καὶ Ἀσίαν τὴν σύμπασαν γῆν· χαλκᾶ δὲ αὐτοῖς τὰ μέρη, διά τε τὸ ἐρημεῖσθαι διαπαντός, καὶ ἀκλονήτως ἔχειν, καὶ μηδεμιᾶς ἀνέχεσθαι βλάβης. Ψάλλει γάρ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δασδίδ πρὸς τὸν τῶν ὅλων Δημιουργὸν· « Ἐθεμελίωσας τὴν γῆν, καὶ διαμένει τῇ διατάξει σου. » Αὗται δῆ οὖν αἱ ὡς ἐν τῶν τεσσάρων ἀνέμων βασιλεῖαι, τῶν ἄλλων, ὃς ἐφημεν, ἀλκιμώτεραι, καὶ πολὺ λαχοῦσαι τὸ εὐκλεῖς, ἐξῆλθον παραστῆναι τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς. "Η δέ γε περιάστασι, τὸν τῆς δουλείας ἡμῖν ὑποφαίνει τρόπον δεδουλεύκασι γάρ τοῖς αὐτοῦ νεύμασι, καὶ γεγδνασιν ἴσχυραί τε καὶ διαβήσοι δι' αὐτοῦ, καὶ τοῦτο κε-

¹¹ Prov. v, 22. ¹² Psal. cxviii, 90. ¹³ Amos iii, 6.

κερδάκασιν. Εἰ γάρ τι καὶ δεδράκασι, καὶ κατηνδρί- σαντο χωρῶν ἡ πόλεων, αὐτοῦ κατανεύοντος, εἰς τοῦτο δὴ πάλιν προήλθον ἰσχύος. Εἰ γάρ ἐστιν ἀλη- θῆς ὁ προφήτης λέγων· «Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἢν Κύριος οὐκ ἔποιησε»· κακίαν δὲ φαμεν ἐν τού- τοις τὴν κάκωσιν· πῶς ἀνέκειναι κατισχυσαν ἔθνῶν καὶ χωρῶν, μή οὐχ δὴ πάλιν, αὐτοῦ τὸ κατισχύσαν νέμοντος οἰκονομικῶν; Τίνες δὲ δὴ καὶ αἱ βασιλεῖαι, καιρὸς ἥδη λέγειν. Οὐκοῦν ἐν μὲν τῷ ἄρματι τῷ πρώτῳ, φησὶν, ἵπποι πυρθόν, τῆς Χαλδαίων βασιλείας ἀντιτυποῦντες ἐφ' ἑαυτοῖς τὴν ὡμότητα. Πυρθότης γὰρ ἡμῖν τὴν αἵματος χύσιν ὑπανίσταιο ἀν, κατά γε τὸ εἰκός· φιλαίματοι γὰρ λίαν οἱ Βαβυλώνιοι· εἰλον γὰρ αὐτοὶ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὰς ἐν τῇ Σα- μαρεἴᾳ πόλεις, φειδοῦς ἀπάσης ἔηρημένης. Ἐν δὲ τῷ ἄρματι τῷ δευτέρῳ ἵπποι μέλανες. «Εοικε δὲ τὴν Περσῶν τε καὶ Μήδων τὴν ὑπό γε Κύρῳ, φημι, βασι- λείαν ὑποδηλοῦν. Μέλαν δὲ καὶ τούτοις περιτέθεικε χρῶμα, διὰ τὸ, οἷμα, πλειστὸν τε ὅσον καὶ ἀμέτρη- τον τοῖς Χαλδαίων ἔθνεσιν ἐπιρίψαι θάνατον, καὶ ἐλην αὐτοῖς τὴν χώραν ἐν πένθει γενέσθαι παρ- σκευάσσαι. Πένθους δὲ καὶ θανάτου τὸ φαῖν ἀν εἴη σύμβολον. Δευκοὺς δὲ εἶναι φησι τοὺς ἐν ἄρματι τῷ τρίτῳ, τὴν Ἑλλήνων ἔθνη· καὶ ὅτι τὴν γλωτ- ταν σαφεῖς, τῆς βαρβάρου φωνῆς τὸ οἰονελ σκοτεινὸν οὐκ ἔχοντες. Ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ, φησὶν, ἄρματι ἵπποι τεινὲς ἡσαν ποικίλοι· καὶ ψαροί· λοτέον δὲ, διὰ τὴν Ἐβραίων ἔκδοσις, καὶ ἔτεροι δέ τινες τῶν ἀλλων ἔρμηνευτῶν, ἀντὶ τοῦ, γάροι, τεθείκαστο τὸ, λογχυροί. Πλήν καὶ ταύτην εἶναι φαμεν τὴν Ῥωμαίων βασι- λείαν, δεὶ πῶς ἔχουσαν ἐν τοῖς κατὰ καιροὺς βεβασι- λευκόδι τὸ ποικίλον εἰς τὸ εὐμάθες, καὶ βιθύν πῶς εἰς φρένας. Συνετώτατοι γὰρ καὶ πρός γε τούτων καὶ ἀλκιμάτατοι γεγόνασι τε καὶ εἰσὶν, οἱ τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς διέποντες κράτη. Τέθεινται δὲ καὶ τελευταῖοι μετὰ τοὺς πρώτους κατά γε τοὺς χρή- νους. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὴν ἔκάστου τῶν ἀρμάτων, ἥγουν βασιλείας, ἔξοδον, ὃπου τε διανένευκε, καὶ ἐπὶ τίσιν ἔρχεται. Ναφετάτη γάρ εὗτα γένονται ἀν ἡμῖν ἡ τῆς θεωρίας ἀπόδοσις. Τέσσαρα μὲν γάρ ὁ προφήτης εἶναι φησι, διαιμένηται δὲ τριῶν, καὶ σειγήχει τοῦ πρώ- του τὴν ἔκδον. Ἀναμνήσω δὲ διὰ βραχέων, ὡς ἔφην. Ἐν μὲν γὰρ τῷ πρώτῳ φησὶ πυρθόνος εἶναι τοὺς ἱ.τποὺς. «Ἄρχεται δὲ ἀπὸ τοῦ δευτέρου, καὶ φησιν· «Ἐν φ' ἡσαν οἱ ἵπποι οἱ μέλανες, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν βορρᾶ, καὶ οἱ λευκοὶ ἐξεπορεύοντο κατόπισθεν αὐτῶν. Καὶ οἱ ποικίλοι ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου.» Εἰ δὲ δὴ προσεπάγει τοὺς γάροντος, οὐ τετσάρων ἀρ- μάτων διαιμένησται· τοὺς γάρ αὐτοὺς εἶναι δεδώ- καμεν τοῖς ποικίλοις. «Ἐν γάρ τῷ ἄρματι τῷ τε- τάρτῳ, φησὶν, ἡσαν ἵπποι ποικίλοι καὶ ψαροί.» Οὐκ- εῦν τριῶν διαιμένηται, σωπήσας τὸ πρώτον Τίς οὖν ἀρά ἐστι τῆς δῆλης οἰκονομίας ὁ λόγος, φέρε τοῖς εὑμάθεστέροις, ὡς ἔνι, λέγωμεν. Τοὺς πυρθόνος εἶναι διεβασιούμεθα τὴν φιλαίματον τῶν Χαλδαίων ἀρχήν, τι καὶ πάσαν ἐκποδὼν ἥρηκε τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὰς ἐν

A in fine mali hoc loco afflictionem accipimus) quomodo regna illa gentes et regiones domuisseat, si ipse ut donare possent administratorie illis non donavisset? Quae autem regna ista fuerint, sequitur ut dicamus. In curru igitur primo, inquit, equi ruſi, Chaldaeorum monarchia crudelitatem repräsentantes. Rufus enim color sanguinis profusionem nobis apte insinuat; sanguinarii enim vehementer Babylonii: ipsi enim Judæam et urbes Samariæ citra omnem misericordiam vastaverunt. In curru secundo equi nigri. Quo Persarum et Medorum sub Cyro monarchiam, inquam, videtur significare. Niger color his tribuitur, quod longe plurimas et immensas in Chaldaea gente strages ediderunt, totumque regnum in luctum conjecterunt. Luctus autem et mortis symbolum niger color est. In tertio autem esse albos, Græcorum fortasse et Macedonum imperium, sive Alexandri regnum subindicans. Albi autem, quia delicate viventes, et albis vestibus pene omnes gaudentes Græciæ populi: et quia in loquendo perspicui citra linguæ barbaræ velut tenebras. In quarto curru, inquit, equi erant varii et in multicolores; scias licet, Hebræam editionem, et quosdam interpres pro ϕαροί, multicolores, posuisse λοχυρού, validi, seu robusti. Verumtamen hanc Romanorum monarchiam esse dicimus, quæ semper inter diversis temporibus regnantes varietate docililitatis **702** et alta intelligentia valuit. Prudentissimi enim et insuper fortissimi fuerunt, et sunt, Romani principatus imperium administrantes. Ponuntur autem loco postremo a primis, secundum tempora. Consideremus jam uniuscujusque currus, seu monarchia egressum, quo inclinet, et quo tendat. Sic enim quam planissime quod consideramus explanabimus. Quatuor quidem inquit esse propheta, sed trium egressus meminit, primi tacet. Repetam paucis quod dixi. In primo ait rufos esse equos. Incipit autem a secundo, et ait: «In quo erant equi nigri, egrediebantur ad terram aquilonis, et albi sequebantur eos. Et varii egrediebantur ad terram australē.» Sed quamvis addat multicolores, non ideo quatuor currus memorabit: nam eosdem esse cum variis ponimus. Ait enim: «In curru quarto erant equi varii et multicolores.» Trium meminit, primo præterito. Quæ sit ergo totius œconomiae ratio, age docilioribus pro virili nostra aperiamus. Equos rufos asseruimus esse cruentum Chaldaeorum imperium, quod funditus totam Judæam evertit, et incensis ejus urbibus Israelem captivum abduxit; nomine nigrorum, Persarum Medorumque monarchiam accepimus. In albis porro Alexandri et Macedonum imperium describebatur, quia ambo Chaldaæ arma intulerunt, eamque bello acerrimo occuparunt, primum quidem Cyrus, postea Alexander, qui et ipsum Darium cepit juxta Issum, ut vocatur, urbem Ciliciæ, inimicis Persarum milibus interemptis. Fama est, magnum ossium acervum excitatum de iis, qui ibidem occubuerunt: incisum est quoque epitaphium in hæc verba: αὐτῇ κατεμπιπρώτα πόλεις, ἀπεκδιλισεν εἰς al-

γμαλωσαν τὸν Ἰσραὴλ· τοὺς δὲ γε μέλανας τὴν Περσῶν τε καὶ Κύρου βασιλείαν εἶναι παρεδεξάμεθα. Ἐγράφετο δὲ καὶ ἐν τοῖς λευκοῖς ἡ Ἀλεξάνδρου τε καὶ Μακεδόνων. Ἄμφω δὲ αὗται κατεστράτευσαν τῆς Χαλδαίων γῆς, εἴλον τε αὐτὴν κατὰ κράτος· πρώτον μὲν γάρ Κύρος, εἶτα μετ' ἐκείνον Ἀλεξάνδρος, δεις καὶ αὐτὸν ἤρηκε τὸν Δαρεῖον περὶ τὴν καλυμμένην Ἰσσὸν (Κιλίκων δὲ αὐτῇ πόλις), ἀναριθμήτους Περσῶν μυριάδας ἀπεκτονώς. Φασὶ γοῦν, δτι σωρὸς μὲν ὅστιν συνεγήγερται μέγας τῶν ἐκείσε πεπτωχότων· ἐγκεχόλαπται δὲ καὶ γραψή, τοιούτον ἔχουσα.

*Ad Issi mania iuxta fluctum maris Cilicis
Turbulentum, Persarum jacemus myriades,
Opus Alexandri Macedonis, qui olim regem
Durius ultima via sequebamur.*

Quoniam enim verisimile erat, non mediocriter dolitum Israel audientem de monarchia Chaldaeorum, a quibus erat vastatus, idem, ne ad tristitiam provocare videatur, idque intempestive, propheta eorum mentione utiliter superseidet. **703** Quod autem eos summe exhilarat, id enarrat luculententer, de monarchia Cyri, inquam, et Alexandri, qui tantum non ad vindicandam crudelitatem in Israelem a superbis Chaldaeis expromptam missi sunt. Hinc apposuit, ut ex persona Dei: « Ecce egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis: » sicut enim aquiloni propior Chaldaeorum regio, et iratus est Babyloniis universorum Deus. Quod patet ex verbis ejus manifesto: « Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna ego irascor super gentes quae superimpositae sunt. Quia ego quidem iratus sum modice, ipsi vero superpositi sunt in mala. » Postquam autem poenas Chaldaea perpendit, Cyro totam cum Persis et Medis vastante, et post eum Alexandro, indecirco inquit: « Egredientes super terram aquilonis requiescere fecerunt furorem meum in terra aquilonis ». » Ceterum tacita prudenter Chaldaeorum impressione (præterivit enim, ut dixi, equos rafos), etiam Romanorum imperium non tacuit. Ait enim: « Varii egrediebantur super terram austri. » Perpende vero, quam scite et quasi per transennam verba sua explicet. Post crucem enim Salvatoris, Vespasianus et hujus filius Titus Iudeam populationibus incursarunt, et ipsam sanctam civitatem incenderunt. Verum dextre prophetæ, « Egrediebantur, inquit, super terram austri: » maxime enim ad austrum vergit Iudeorum regio. Adhæc ipsi varii et multicolores jussi sunt circumire terram, et circuierunt etiam. Domuerunt enim totum sub sole mundum, Imperaveruntque orbi terrarum universo, Deo bene adjuvante indeque illustri gloria decorante principes Romanorum, cum tanquam Deus præsciret futuræ pietatis ipsorum magnitudinem.

Ἐκαν, τοῖς τὰ Ῥωμαῖον διέπουσι κράτη· προηπίστατο γάρ, ὡς Θεός, τῆς ἐσομένης αὐτῶν εὐεσθετις τὸ μέγεθος.

Vers. 9-13. *Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Accipe de capititate a principibus, et ab utilibus ejus, et ab his qui cognoverunt eum, et ingredies tu in die illa in domum Josie Sophonias filii, re-*

A Ἰσσοῦ ἐπὶ προβολῆσιν, ἀλλὲς καὶ κῦμα Κιλίκης
“ΑΓΡΙΟΥ, αἱ Περσῶν κελμεθα μυριάδες,
Ἐργον Ἀλεξάνδροιο Μακηδόνος, αἱ ποτὶ δρακει
Δαρείφ πυμάτην οἰλμον ἐφειπόμεθα.

« Επειδὴ γάρ ἡν εἰκός, οὐ μετρίως ἀλλῆσαι τὸν Ἰσραὴλ τὰ περὶ τῆς τῶν Χαλδαίων ἀκούοντα βασιλείας, οὐδὲ γῆς καὶ πεπόθηται, ταῦτη τοις χρησίμως, ὡς ἂν μὴ δοκοί κατερεθῆσιν εἰς λύπας, καὶ τούτο οὐκ ἐν καιρῷ, παρατρέχει μὲν δὲ προφήτης τὸν ἐπὶ αὐτοῖς λόγον. Τὸ δὲ δῆ μάλιστα κατευφραίνον αὐτοὺς ἐγγείλαται λαμπρῶς, τὰ περὶ τῆς Κύρου, φημι, βασιλείας, καὶ μέντοι τῆς Ἀλεξάνδρου, οἱ μονονούχοι καὶ ἐστάλησαν, τῆς εἰς τὸν Ἰσραὴλ ὡμότητος ἐξαιτούντες λόγον τὴν Χαλδαίων ἀλαζονείαν. Διὰ τοῦτο προσέθηκεν ὡς ἐκ προτώπου τοῦ Θεοῦ· « Ἰδοὺ οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου ἐν γῇ βορρᾶ· » βορειότερα γάρ πιστεῖ τῶν Χαλδαίων ἡ χώρα· ἐπεμήνισε δὲ τοῖς Βαβυλωνίοις δὲ τῶν ὅλων Θεός. Σαφὲς δὲ ἀν γένοιτο καὶ τοῦτο πάλιν, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Ἐξήλωκα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ἡῆλον μέγαν, καὶ ὅργην μεγάλην ἐγὼ ὅργιζομαι ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ συνεπιτιθέμενα. Ἀνθ' ὧν ἐγὼ μὲν ὥργισθην δίλγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο εἰς κακά. » Ἐπειδὴ δὲ ποιήσεις τῶν Χαλδαίων ἡ γῆ, Κύρου μὲν πάσαν Πέρσας τε ὁδοῦ καὶ Μήδοις καταδροῦντος, τοῦ δὲ Ἀλεξάνδρου μετ' ἐκείνον, ταύτησι φησιν, διει· « Οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαυσαν τὸν θυμὸν μου, ἐν γῇ βορρᾶ. » Ηλήν σωπήσας οἰκονομικῶς δὲ προφήτης τῶν Χαλδαίων τὴν Ἔφοδον (παραδεράμηκε γάρ, ὡς ἐφην, τοὺς ἐππαυς τοὺς πυρφούς), οὐκέτι οεστήγησε τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς. « Οἱ γάρ ποικίλοι, φησιν, ἐξεπορεύοντο ἐπὶ γῆν νότου. » Αθρεῖ δὲ ὅπως εὔτεχνως καὶ οἰον ἐν παραδρομῇ ποιείσθαι τοῦ λόγου τὴν ἀπόδοσιν. Μετὰ γάρ τοι τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, Οὐεσπασιανὸς καὶ δὲ τούτου παῖς Τίτος κατέδραμον τὴν Ἰουδαίων γῆν, καταψιλοῦντες ἀπασαν, καὶ τὴν ἀγίαν αὐτὴν κατεμπιπρῶντες πάλιν. « Άλλ᾽ εὐφυῶς δὲ προφήτης τὸ, « Ἐξεπορεύοντο, φησιν, ἐπὶ γῆν νότου»· νοτιώτατή γάρ τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα. Αδτοὶ δῆ πάλιν οἱ ποικίλοι καὶ ψαρόι προσετάτοντο περιοδεῦσαι τὴν γῆν, καὶ δῆ καὶ περιωδεύκασι· κεκρατήκασι γάρ τῆς ὑπὲρ οὐρανὸν, καὶ κεκυριεύκασιν ἀπάστις τῆς γῆς, Θεοῦ συνεύοντος, καὶ τὴν ἐπὶ τῷδε λαμπράν ἀνάπτοντος δόμην, τῆς ἐσομένης αὐτῶν εὐεσθετις τὸ μέγεθος.

D Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρός με, λέγω· Λιβές τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τῶν ἀρχότων, καὶ καὶ τῶν χρησίμων αὐτῆς, καὶ καὶ τῶν ἐκεινωχότων αὐτῆς, καὶ εἰσελεύσῃ σὺ ἐν

** Zachar. 1, 14, 15.

τῇ ἡμέρᾳ διεινῆ εἰς τὸν οἶκον Ἰωακού τοῦ Σαζο-
ρίου, τοῦ ἡκοντος ἐκ Βαβυλῶνος. Καὶ λίγη ἀρ-
τύριον καὶ χρυσού, καὶ ποιήσεις στεφάνους,
καὶ ἐπιδήσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰω-
ακεῖ, τοῦ λεπέως τοῦ μεγάλου. Καὶ ἐρεῖς πρὸς
αὐτὸν· Τάδε λέγει Κύριος πατοκράτωρ· Ἰδοὺ
ἀκόρη, Ἀραολή δρομαὶ αὐτῷ, καὶ ὑποκάτωθεν αὐ-
τοῦ ἀρατεῖς, καὶ οἰκοδομήσεις τὸν οἶκον Κυρίου,
καὶ αὐτὸς λίγεσται ἀρετὴν, καὶ κυθισταῖ, καὶ
καταρχεῖ ἐπὶ τοῦ ὄροντος αὐτοῦ, καὶ ἔσται ὁ ι-
σρεὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, καὶ βουλὴ εἰρηνικὴ ἔσται
ἀρμέσος ἀμφοτέρων· Ο δὲ στέφανος ἔσται ὑπο-
μένουσι, καὶ τοῖς χρηστοῖς αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπ-
εργάζοντος αὐτὴν, καὶ εἰς χάριτα τοῖς υἱοῖς Σο-
φονίου, καὶ εἰς γυμνώδη ὀικούς Κυρίου. Καὶ οἱ
μακρὰν ἀπὸ αὐτῶν ἥξουσι, καὶ οἰκοδομήσουσι τὸ
τῷ οἴκῳ Κυρίου, καὶ γνώσεσθε, διότι Κύριος πατοκράτωρ ἀπέσταλκε με πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἔσται
ἐπεισακούοντες εἰσακούσθεταις τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν.

ΔΓ'. Ο λόγος δῆ τῷ θεῷ πρὸς τὸν μακάριον προ-
φῆτην Ζαχαρίαν, ἃ τοι δί' αὐτοῦ πρὸς πάντας περὶ
τοῦ Ζοροβάβελ, δῆ δὲ μὲν ἐκ φυλῆς τοῦ Ἰουδα, καθ-
ηγέτεο δὲ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καλούστης αὐτὸν εἰς τοῦτο
τῆς βασιλευόντος φυλῆς. Τίνα δὲ δῆ τὰ περὶ αὐτοῦ
λεγόμενα παρὰ θεοῦ, προσαναμήσομεν ἀναγκαῖως.
Ἐφη τοίνυν· « Αἱ χεῖρες Ζοροβάβελ ἀθεμελίωσαν
τὸν οἶκον τούτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσσουσιν
αὐτόν. » Ἄλλ' δῆ σὺν αὐτῷ τῷ θεμελιοῦντι τὸν οἶκον,
καὶ μήν καὶ ἀποπεράψονται καὶ Ἰησοῦς δὲ τοῦ Ἰωσε-
δέκας ὁ ἵερεὺς δὲ μέγας. Ταῦτης προστέταχεν ὁ τῶν
ὅλων θεὸς τῷ θεσπεσιψῷ προφήτῃ τὰ ἐκ τῆς αἰχμ-
αλωσίας λαβεῖν παρὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ παρὰ τῶν
χρηστῶν αὐτῆς, καὶ παρὰ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτὴν.
Τίνες δὲ ἀνείνονται, ποιεῖς δὲ καὶ τὰ ἐκ τῆς αἰχμ-
αλωσίας, ἀφηγήσομαι χρειωδῶς. Ἀνεκομισθεῖσαν ἐκ
τῆς Βαβυλῶνος οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὐ χάδην, ἢ πεφυρμέ-
νως, ἀλλ' ἐν κόσμῳ τε καὶ τάξει, κατὰ γένη καὶ κατὰ
φυλὰς, προεκειμένους ἔχοντες καὶ καθηγητάς, ὡς
ἐν τῷ Ἐπόρῳ γέραπται. Ἐπειδὴ δὲ δράκοντο λοιπὸν
εἰς Ἱεροσόλυμα, Θεοῦ τὸν ναὸν ἐγείρειν ἐπιναγκά-
ζοντος, ἐστησαν τὸ γαζοφυλάκιον, ἵνα καὶ ἀθροίσις
γένοιτο χρημάτων εἰς τὴν τῶν ἕργων κατασκευὴν,
καὶ εἰς τὰς τῶν Ἰερέων στολὰς, καὶ εἰς τὰς τεταγμέ-
νας αὐτοῖς κατὰ νόμον θυσίας· τέταχαι δὲ τῶν χρη-
μάτων ταμίας, Ἰωσὴς υἱὸς Σωφονίου. Προστάτεις δή
οὖν δὲ τῶν ὅλων θεὸς, ἀπὸ τῶν προσκεκομισμένων
παρὰ τῶν ἀρχόντων τῆς αἰχμαλωσίας, ἀ καὶ δῆ τῷ ἀπό-
θετα παρὰ τῷ Ἰωσὴᾳ, χρυσού καὶ ἀργύρου λαβεῖν,
εἴτα κατασκευάσαι στεφάνους, ἐπιθεῖναι τε αὐτοὺς
ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦ τοῦ Ἰωακεῖ, τοῦ λεπέως τοῦ
μεγάλου, φάναι τε αὐτῷ περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· « Ἰδοὺ
ἀκόρη, Ἀραολή δνομαὶ αὐτῷ. » Τὸ δὲ ἀραολή τῶν
Ἐδραίων ἡ ἐκδοσίς τῷ τοῦ βλαστήματος δύναμις
κατεσήμηνε. « Καὶ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἀνατελεῖ, »
τουτέστιν, ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσης ἀναφύσεται. Λήψεται
δὲ καὶ ἀρετὴν, τουτέστιν, εὐπρέπειαν, ἃ τοι δέξεν·
ἐκδεδώκασι γάρ οὐτως οἱ ἕπεται τῶν ἐρμηνευτῶν.
Προσετίθει δὲ τούτοις, ὡς ἀμφορεῖται, Ἰησοῦς καὶ
Ζοροβάβελ, ἐπὶ τὸν αὐτὸν καθεδοῦνται θρόνον, ὡς

A nientis ex Babylone. Et accipies argentum et aurum,
et facies coronas, et pones super caput Iesu filii Jo-
sedece sacerdotis magni. Et dices ad 70⁴ eum: Hec
dicit Dominus omnipotens: Ecce vir, Oriens nomen
ipsi, et subter eum orietur, et edificabit domum Do-
mini. Et ipse accipiet virtutem, et sedebit, et impera-
bit, super throno suo, et erit sacerdos a dextris ejus,
et consilium pacificum erit inter utrumque. At corona
erit expectantibus, et utilibus ejus, et his qui cognoverunt eam,
et in gratiam filii Sophonias, et in psal-
mum in domo Domini. Et qui longe ab eis venient, et
edificabunt in domo Domini, et sciatis quia Dominus
omnipotens misit me ad vos. Et erit, si audientes
audieritis vocem Domini Dei vestri.

B XXXIII. Alloquuntur Deus beatum prophetam
Zachariam, sive per ipsum omnes amicos Zoroba-
bel, principis Israel, tribu regia, unde prodierat,
illum ad regnum vocante. Quid autem de ipso
dictum sit a Deo, prius a me commemorari necesse
est. Ait ergo: « Manus Zorobabel fundarunt domum
hanc, et manus ejus perficiunt eam ⁵. » Sed fun-
danti domum, atque etiam perficienti, socius et
adjuvator erat Jesus filius Josedece sacerdos magnus.
Quocirca praecepit universorum Deus sancto pro-
phetæ, allata de captivitate accipere a principibus,
et ab utilibus ejus, et ab his qui cognoverunt eam.
Quinam isti fuerint, et quae sint illa de captivitate,
commode exponam. Israelitæ e Babylone redierunt
non confusi, nec permisisti, sed agminibus compo-
nis, et ordine, secundum genera et tribus, antesi-
gnanos et duces habentes, ut in Esdra legimus ⁶.
Postquam igitur iam Ilierosolymam venerunt, Deo
adificationem templi urgente, gazophylaciū cum
ad pecuniam pro opere consiliendo, tun ad vestes
sacerdotiales et ad sacrificia lege præscripta collig-
endam Iosua Sophonias filio quæstore ac dispensa-
tore præfecto instituerunt. Mandat itaque univer-
sorum Deus de his quæ e captivitate secundum atti-
llerant principes, quæque apud Josiam deposita ma-
nebant, aurum argentumque accipi: deinde parari
coronas, easque in caput Iesu filii Josedece sacerdo-
tis magni imponi, dicique illi de Zorobabel: 705
« Ecce vir, Oriens nomen ejus. Vocem orians, He-
breæ editio voce germinis expressit. » Et subter
eum exorietur, hoc est, ut ex ejus radice germin-
nabit. « Accipiet autem virtutem, » hoc est, deco-
rem, sive gloriam, quomodo alii interpres edide-
rant. Adjecit his, ambos, Jesum et Zorobabel, super
eodem solio sessuros, ut commune sit regnum etiam
sacerdotium procuranti, et dignitas sacerdotii etiam
cum regnante communicetur; futuramque amborum
unam pacificam et consentientem voluntatem, ut
in nullo proposito discrepare videantur. Deinde jubet
coronas fieri, splendidum donarium, quod offeratur

C

D

⁴ Zachar. iv, 9. ⁵ 1 Esdr. xi, 12.

Deo in domo ejus, gratiam concilians, et gloriam pariens offerentibus, Josiae, inquam, et captivitatis utilibus, et principibus ejus. Dedicari autem non frustra: sed ut cantoribus templi, et sacris psaltilis cantandi argumentum sit. Tunc, inquam, et qui longe ab illis, hoc est, qui de aliis gentibus venient, et adorabunt Dominum. Eventura autem ista affirmat, si velint obedientiae ornamento se venerabiles reddere, et audire vocem Domini Dei. Actum demum, ubi prænuntiata exitus comprobaverit, haud dubie cognituros prophetam missum esse ut Dei voluntatem ipsis aperiret, non autem ut pro more quorumdam mentientium cordis sui sensa loqueretur, verax potius, nec falsitatis nuntius. Hæc facillima et obvia est historiæ explicatio.

εύπειθειας κατασεμνύσθαι κόσμῳ, καὶ ἀκούειν τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε λοιπὸν εἰς πέρας ἐκβενθήκτων τῶν προηγγελμάνων, ἐπιγνώσθαις τοῖς φημί, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας χρηζίμων, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς. Ἀνατεθεῖναι δὲ, οὐ μάτην, ἀλλ' ὥστε καὶ φόῆς γενέσθαι πρόφασιν τοῖς φύσοις τοῦ ναοῦ καὶ ιεροφάλαταις. Τότε γε δὴ φημὶ «καὶ οἱ μάχραν ἀπ' αὐτῶν, » τουτέστιν, οἱ ἐκ τῶν ἑτέρων ἔθνων ἦξουσι, καὶ προσκυνήσουσι τῷ Κυρίῳ. Συμβήσεσθαι δὲ τὰ τοιάδε φησὶν, εἴπερ ἔλοιντο τῷ τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε λοιπὸν εἰς πέρας σαφῶς, διτά παρὰ Θεοῦ σαφῇ καταστήσων διπρᾶς ἀπόφθηταις.

Certum est porro, dubitatum neminem, ad B Christi mysterium rem spectare, si bene indagetur. Confirmavimus enim ab initio, in Zorobabel et Iesu informatum esse Christum, et sigillatum in utrovis, et in ambobus conjunctum, ut unum. Est enim idem et rex Israel, et magnus sacerdos, « Sanctus, innocens, impollutus ». Quoniam vero de tribu Juda progenerati regnum administrabant, et orti de tribu Levi sacerdotii munus obibant, ideo per duos in unum Dominum transformantur, ut patet. Quare si dicat Deus de Zorobabel, « Manus Zorobabel fundarunt domum istam, et manus ejus perficiunt eam », historice quidem de eo dictum accipies; secundum aliud vero quod intelligitur, ad Christum referes. Ipse enim factus est nobis fundamentum, et super ipsum omnes spiritualiter in templum sanctum ædificati sumus; ipse nobis **706** principium et finis est. Nos enim sanctificatos in Spiritu, præclarumque et sanctum habitaculum sibi et Patri, deleto peccato funditus et corruptione abolita, exhibuit. Ipse enim est Jesus sacerdos magnus, et sonat quidem Jesus *satus populi*. Sic namque divinus Gabriel ad Virginem: « Et ecce, concipes in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum »; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum ». Josedec autem redditur *justitia Dei*. Justificati enim in ipso per fidem, et a sordibus veterum peccatorum abluti sumus. Ipse nos captivos liberavit, et a servitute, quam mente capiunt nos exemit, et tanquam ex peregrina et alienigenarum regione, ex diabolica seductione ad Dei cognitionem, et sanctorum civitatem eximiam, vere sanctam Jerusalem, quæ est Ecclesia, reduxit. Quapropter recta et inculpata fide, et virtutum ornamenti hymnisque gratias agentibus a nobis coronatur. Et curionæ quidem illæ aureæ et argenteæ erant, et

A εἶναι κοινὸν τὸ τῆς βασιλείας καὶ τῷ μετὰ χείρας ἔχοντι τὴν ιερουργίαν, τὸ γε μὴν τοῦ ιερέως καὶ αὐτῷ προσκείσθαι τῷ βασιλεύοντι· έσται δὲ ἀμφοῖν καὶ βούλημα εἰρηνικὸν, ὡς κατά τι γοῦν δλως μὴ ἐτερογνωμονοῦντας δρᾶσθαι. Είτε τοὺς στεφάνους λαμπρὸν γίνεσθαι προστέταχεν ἀνάθημα, τῷ Θεῷ εἰσκεκοιμένον εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ὥστε καὶ εἰς χάριν, ήτοι καύχημα, γενέσθαι τῶν προσαγηούστων, Ἰωσίου τε, φημὶ, καὶ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας χρηζίμων, καὶ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς. Ἀνατεθεῖναι δὲ, οὐ μάτην, ἀλλ' ὥστε καὶ φόῆς γενέσθαι πρόφασιν τοῖς φύσοις τοῦ ναοῦ καὶ ιεροφάλαταις. Τότε γε δὴ φημὶ « καὶ οἱ μάχραν ἀπ' αὐτῶν, » τουτέστιν, οἱ ἐκ τῶν ἑτέρων ἔθνων ἦξουσι, καὶ προσκυνήσουσι τῷ Κυρίῳ. Συμβήσεσθαι δὲ τὰ τοιάδε φησὶν, εἴπερ ἔλοιντο τῷ τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Καὶ τότε λοιπὸν εἰς πέρας σαφῶς, διτά παρὰ Θεοῦ σαφῇ καταστήσων διπρᾶς ἀπόφθηταις.

Δῆλον δὲ διτά τὸ χρῆμα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, εἰ ἐρευνήστο καλῶς, οὐκ ἀν ἐνδοιάσεις τις. Διεβεβαιώμεθα γάρ ἐξ ἀρχῆς, ὡς ἔν γε τῷ Ζοροβάσει καὶ μέν τοι, καὶ Ἰησοῦ διαμεμορφώσθαι Χριστὸν, καὶ ἀνὰ μέρος ἐν ἐκατέρῳ, καὶ ἐν ἀμφοῖν συλλήβδην, ὡς ἔνα. « Εἳστι γάρ ἐν ταυτῷ καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ μέγας ἀρχιερεὺς, « Οσιος, ἀκακος, ἀμίαντος. » Ἐπειδὴ δὲ οἱ μὲν ἐκ φυλῆς Ἰουδα τοὺς τῆς βασιλείας διείπον θώκους, οἱ δὲ τῆς Λευι τέθειντο πρὸς ιερωσύνην, ταῦτης τοιστοῦ σαφῶς διὰ τῶν δυοῖν εἰς ἔνα μορφούσται Κύριον. Ούκοῦν εὶ λέγοις Θεὸς περὶ τοῦ Ζοροβάσει, ὡς « Αἱ χεῖρες Ζοροβάσει ἐθεμελίωσαν τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπιτελέσουσιν αὐτὸν, » ιστορικώτερον μὲν ἐπ' ἐκείνου, νοήσεις δὲ ἐπὶ Χριστὸν νοητῶς. Αὐτὸς γάρ ἡμῶν γέγονε θεμέλιος, καὶ αὐτῷ πάντες ἐποικοδομούμεθα πνευματικῶς, εἰς ναὸν δγιον αὐτὸς ἡμῶν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ πέρας. Παριστησι γάρ ἡμᾶς ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, λαμπρὸν τε καὶ ιερὸν ἐνδιαίτημα ἐαυτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ, περιηρμένης εἰς ἀπαν τῆς ἀμαρτίας, καὶ κατηργημένης τῆς φθορᾶς. Αὐτὸς γάρ ἐστιν Ἰησοῦς λαοῦ. Οὕτω γάρ καὶ διεπέσιος Γαβριὴλ πρὸς τὴν Παρθένον φησὶν· « Καὶ ίδου συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεις υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ δυνατὸν αὐτοῦ Ἰησοῦν αὐτὸς γάρ σωσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ. » Ἰωσεὴκ δὲ νοεῖται δικαιοσύνη Θεοῦ. Δεδικαιώμεθα γάρ ἐν αὐτῷ διὰ πίστεως, καὶ τῶν ἀρχαίων αἰτιαμάτων τὸν ρύπον ἀπενιψάμεθα. Αὐτὸς ἡμᾶς αἰχμαλώτους δυνατας ἐρήσαστο, καὶ τῆς νοητῆς δουλείας ἔξελετο, καὶ οἴλαπερ ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ τῆς ἀλλοφύλων τῆς δαιμονιώδους ἀπάτης ἀνακεκόμικεν εἰς θεογνωσίαν, καὶ εἰς τὴν τῶν ἀγίων καλλίπολιν, τὴν ἀγίαν ἀληθῶς ιερουσαλήμ, ήτις ἐστιν ἡ Ἐκκλησία. Αἱδ τοῦτο στεφανοῦται πρὸς ἡμῶν δρῦῃ καὶ ἀνεπιπλήκτῳ πίστει, καὶ τοῖς εἰς ἀρετὴν αὐχήμασιν, ὑμνοις τι τοῖς χαριστηροῖς. Καὶ οἱ μὲν τὸ τηνικάδε στέφανοι

⁷⁸ Hebr. vii, 26. ⁷⁹ Zachar. iv, 9. ⁸⁰ Luc. i, 31. ⁸¹ Matth. i, 21. ⁸² Rom. v, 1. ⁸³ Galat. iv, 31.

χρυσού τε ἡσαν, καὶ ἀργυροῖ, καὶ ἐξ ὄλης κατεσκευά-
ζοντο τῆς φθαρτῆς. Οἱ δέ γε πρὸς ἡμῶν πεπλεγμένοι
τε καὶ ἀνημένοι, γῆνον μὲν ἔχουσιν οὐδέν· συντέ-
θεινται δὲ μᾶλλον ἐκ τῆς τῷ Θεῷ πρεπούσης δόξης.
Ἀνατίθεμεν γάρ αὐτῷ ὡς χρυσὸν μὲν, τῶν περὶ αὐτοῦ
δογμάτων τὴν ἀπλανήθεωρίαν· ὡς ἀργυρον δὲ, τὴν
ἐξ Ἑργῶν ἀγαθῶν φαιδρότητα νοτητήν. «Εστιν δὲ καὶ
ἐπέρας στέφανος τε καὶ δόξα Χριστοῦ, τῶν παρ' αὐτοῦ
σεσωσμένων ἡ σωτηρία. Σέσωσται γάρ οὐκ ἔθνος διν,
καθάπερ ἀμέλει καὶ πάλαι διὰ Μωσέως ὁ Ἰσραὴλ,
ἀλλ' ὅλη λοιπὸν ὑπ' οὐρανὸν· ἐπερπετε γάρ καὶ τοῦτο
τῷ Χριστῷ.» Αθρεῖ δὲ, διπάς παρὰ τῶν χρησίμων αὐ-
τῆς καὶ τῶν ἐπεγνωκότων αὐτῆν τὰ εἰς τὴν τῶν
στεφάνων κατασκευὴν προσκομίζονται. Οἱ γάρ λαῶν
ἡγούμενοι, καὶ εἰς ἀρχὰς τεθειμένοι τὰς τοιάσδε παρὰ
Θεοῦ, καὶ οἱ τὸν τῆς ἀρχαὶς ἤμιον αἰχμαλωσίας εἰ-
δόντες τρόπον, χρήσιμοι τε τοῖς λελυτρωμένοις, ὡς
καθηγηταὶ, καὶ διδάσκαλοι καὶ νουθετεῖν καὶ ἀποκο-
μίζειν εὖ μάλα πρὸς ἐννομωτάτην ζωὴν, αὐτοὶ τὰ
ὑπὲρ ἀπάντων προσάγουσι δῶρα, τὰ τῶν ἀδυνάτων
ἀσθενήματα πληροῦντες δι' ἕαυτῶν. Ἐπιτεθειμένων
δὲ τῶν στεφάνων ἐπὶ τὴν κεφαλὴν Ἰησοῦν, λέγεται
πρὸς αὐτὸν περὶ τοῦ Ζοροβάβελ· «Ἴδού ἀνὴρ, Ἄνα-
τολὴ δυνομα αὐτῷ, καὶ ὑποκάτων αὐτοῦ ἀνατελεῖ.»
Τεθέαται τὸν Ἰησοῦν στεφανούμενον ὡς ἱερέα, καὶ
προβούντα δὲ ὥρᾳ πάλιν αὐτὸν ὡς ἐν τῷ Ζοροβάβελ,
καὶ ἐν δέξῃ τῇ βασιλικῇ. Σύνες δὴ, ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ
Ἄνατολὴ, τουτέστι, τὸ βλάστημα, περὶ οὗ φησιν ὁ
θεοπέτειος Ἡσαΐας· «Ἄνατελεὶ ράβδος ἐκ τῆς βίζης
Ἰεσσαὶ, καὶ δινός ἐκ τῆς βίζης ἀναβήσεται.» Ἀνεθά-
λομεν δὲ τμεῖς ὑποκάτω αὐτοῦ. Ρίζα γάρ γέγονεν ὁ
Χριστὸς τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτοι τῶν διὰ πίστεως
κεκλημένων δευτέρα, καὶ οὐ κατά γε τὴν πρώτην,
φημὶ δὴ τὸν Ἀδάμ, ἀλλ' ἐν ἀμείνονσιν ἀσυγχρίτως·
ἀνεθάλομεν γάρ εἰς φυδρὸν οὐκέτι καὶ εἰς θάνατον
διὰ τὴν ἀράν, ἀλλ' εἰς ζωὴν τε καὶ ἀφθαρσίαν, βίζαν
ἔχοντες τὴν ζωὴν, τουτέστι, Χριστὸν. Καὶ ὥσπερ
ἐστιν αὐτὸς μὲν ἡ διμπελος, τμεῖς δὲ τὰ κλήματα,
προστεφυκότες αὐτῷ διὰ τῆς ἐν Πνεύματι κοινωνίας·
οὕτω καὶ ράβδος καὶ βλάστημα μὲν αὐτὸς, ἥγουν
φῆ, καὶ ἀνατολὴ, τμεῖς δὲ ἐπ' αὐτῷ βεβλαστήκαμεν,
καὶ ἀνεθάλομεν εἰς ἀφθαρσίαν, ὡς ἔφην, καὶ ζωὴν.
Αὐτὸς ὁ κύριος τῶν οἰκον Κυρίου. «Ἐστιν δὲ καὶ
ἀπάστης ἐμπλεως ἀρετῆς, τουτέστιν, εὐχετέας τῆς
Θεῷ πρεταδεστάτης.» Ἐκάλυψε γάρ οὐρανοὺς καὶ
ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ,
καθά φησιν ὁ προφῆτης Ἀβδακούμ. Γέργαρφε δέ που
καὶ ὁ σοφὸς Ἰωάννης, ὅτι· «Τεθεάμεθα τὴν δόξαν
αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, πλήρης
χάριτος καὶ ἀληθείας.» Κεκάθικεν ἐπὶ θρόνου, βε-
βασιλευκεν ὡς Θεὸς, καὶ ἐστι σύνεδρος τῷ ἴδιῳ Πα-
τρὶ, καὶ συγκατάρχει τῶν δλων. «Οτι δὲ Ζοροβάβελ τε
καὶ Ἰησοῦς ἀλλήλοις ὥσπερ εἰς ἐνότητα συνημμένοι
κατασημήνειαν εὖ μάλα Χριστὸν, ἐδειξε προστιθεῖς,
ὡς περὶ γε τοῦ Ζοροβάβελ.» Καὶ ἐσται δὲ ἵερεὺς ἐκ
δεξιῶν αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐν τιμῇ τε καὶ δόξῃ. «Καὶ
βουλὴ εἰρηνικὴ ἐσται ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων.» «Ἐστιν

A ex materia peritura Hebart. Atque a nobis plectuntur imponunturque, terrenum nihil habent: quin potius ex gloria Deo digna compositæ sunt. Etenim loco auri doginatum de ipso veram certamque intelligentiam, argenti autem ex bonis operibus nitorem animo aspectabilem offerimus. Est aliter corona et gloria Christi salvatorum ab ipso salus. Salvata est enim non una gens, quemadmodum scilicet olim per Mosen Israel, sed quidquid etiam gentium sub cœlo est: hoc quippe Christum decebat. Jam nunc vide, quomodo ab utilibus ejus, et his qui cognoverunt eam ad coronam efficiendam necessaria conferantur. Principes enim populi, et in iugisstatibus bujusmodi a Deo locati, et quibus antiquæ captivitatis nostræ ratio nota est, quique utiles sunt liberalis ut duces, et magistri ad admonendum et deducendum rectissimo itinere ad vitam legibus congruentissimam, ipsi dona pro omnibus offerunt, infirmitates imbecillum per se explentes. Impositis autem coronis super caput Iesu, de Zorobabel illi dicitur: «Ecce vir, Oriens nouen illi, et subter eum exorietur.» Vedit Iesum coronatum ut sacerdotem, et rursus eumdem praecellentem, et in gloria regali videt, ut in Zorobabel. **707** Intellige igitur ipsum esse Orientem, hoc est, germen, de quo dominus Isaías: «Exorietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet». Regerminavimus enim nos subter eum. Radix quippe fuit Christus humanæ naturæ, sive per fidem vocatorum altera, non secundum primam humanitatem, Adamum videlicet, sed citra comparationem præstantior: regerminavimus siquidem non amplius in corruptionem et mortem propter maledictionem, sed in vitam et incorruptionem, radicem habentes vitam, hoc est, Christum. Et sicut ipse est vitis, nos autem palmites⁸⁸, agnati illi per communionem in Spiritu: ita et virga, et germen ipse, sive productio et oriens, nos autem super ipso germinavimus, et resoruerimus in incorruptionem et vitam, ut dixi. Ipse aedificavit domum Domini. Est porro et omni virtute plenus, hoc est, gloria Deo maxime conveniente. «Operuit enim cœlos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra, ut habet propheta Habacuc⁸⁹. Scribit item alicubi sapiens Joannes: «Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiae et veritatis⁹⁰.» Sedit super throno, regnavit ut Deus, et assidet Deo Patri, et simul imperial omnibus. Zorobabel autem et Iesum inter se ut ad unitatem conjunctos aplissime significare Christum posse, ostendit quod addit tanquam de Zorobabel: «Et erit sacerdos a dextris ejus, hoc est, in honore et gloria.» Et consilium pacisculum erit inter utrumque. Est enim ipse, ut jam docui, rex simul et summus sacerdos, ut per duos pro uno Emmanuel numeratus. Verumtamen non carebit mercede labor Christum coronantium: sed fructus inde perceptus creabit eis memoriam sempiternam.

⁸⁸ Isa. xi, 1. ⁸⁹ Joan. xv, 5. ⁹⁰ Habacuc. iii, 3.

⁹¹ Joan. i, 14.

Vera perro se dicere confirmat, cum adjungit: *A γάρ αὐτός, ὃς ἡδη προεῖπον, βασιλεὺς τοῦ ἅμα καὶ ἀρχιερέως ὁ διὰ δυοῖν εἰς ἕνα γραφόμενος τὸν Ἐμμανουὴλ. Πλήγη οὐκ ἀμισθος ὁ πόνος τοῖς στέφανοῦσι Χριστὸν, ἀλλ' εἰς ἀτελεύτητον αὐτοῖς δραμεῖται μνήμην ἡ καρποφορία. Ὄτι δὲ ἀτρεκής ὁ λόγος, ἐμπεδοῦ προστίθεται· Ὁ δὲ στέφανος ἔσται τοῖς ὑπομένουσι, καὶ τοῖς χρησίμοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτῆν, καὶ εἰς χάριτα τοῖς υἱοῖς Σοφονίου, καὶ εἰς φαλάριδον ἐν οἰκῳ Κυρίου. Ἔσται γάρ εἰς χάριν τοῖς ἀνατεθεικόσι τὰ προσκεκομισμένα, γενήσονται δὲ καὶ δοξολογίας πρόφασις. Ηγάρ τῶν ἥγουμένων εὔστεια, τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης ὅδος τοῖς ἐτέροις γίνεται. Στέφανούμενον δὲ πρὸς ἡμῶν τοῦ Χριστοῦ, τότε καὶ ἡ τῶν ἔθνῶν ἀγέλη δραμεῖται πρὸς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, καὶ οἱ μαρχάν διά τὴν πλάνησιν, κεκλήσονται διὰ πίστεως, καὶ οἰκοδομήσονται ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ. Τίνα δὲ οἰκοδομήσουσιν; ἔστους δηλοντεῖ συναρμολογούντες τοῖς ἀγίοις, καὶ συντιθέντες ἐν πίστει πρὸς ἔνων τοῖς ἐξ Ἱερατὴλ, δινος ἀκρογωνιαίου Χριστοῦ, καὶ συνελέρονται εἰς διμορφίαν δι' ἔστους τὰ πάλαι διηργούμενα. Ἔξτις γάρ τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἀνθρώπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταστάτερον. Ὡν εἰς πέρας ἐκβεβηκότων, ἐπιψήφιούμεθα ὡς ἡν Θεὸς ἐν αὐτοῖς ὁ λαλῶν καὶ προαναγνῶν τῆμεν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.*

CAP. VII.

Vers. 1-3. Εἰ factum est in quarto anno, sub Dario rege, factus est sermo Domini ad Zachariam quartam mensis noni, qui est Chasleu. Εἰ misit in Bethel Sarasar, et Arseber rex et sibi ejus, ut propitiarent Domini nomen, loquens ad sacerdotes qui in domo Domini omnipotens, et ad prophetas, dicens: Ingressa est huc in quinto mense sanctificatio, iuxta quod fecerunt jam pluribus annis.

XXXIV. Post ostensionem visionum verba alia a Deo facta sunt, brevi tempore interlapso. Ante visiones enim scriptum est: *ln quarta et vicesima undecimi mensis, qui est mensis Sabati, anno secundo Daril, factum est verbum Domini ad Zachariam filium Barachiae, filium Addo prophetae, dicens* ²⁰. *In adductis autem theoremati aliud tempus post illud exprimitur. In quarto enim anno, quarta mensis noni, qui est Chasleu, voce Hebraica videlicet, prophetæ quædam divina visio oblata est. Occisionem narratio historiæ etiam atque etiam declarabit. Non enim aliter quidam, nisi hoc modo propositorum verborum sententiam concipient. Omnino enim quinam fuerint Sarasar, et Arseber rex, et comites ejus, ante alia dicendum est. Præterea quid sanctificatio in quinto mense: item interrogacionis modus quoniam respiciat, et quod sit interrogantium consilium.* καὶ μήν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς ἐρωτήσεως τρόπος, διποιοῦσσε;

Regnante igitur Osce filio Ela super deceim tribus

C *Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει, ἐξὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως, ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τετράδι τοῦ μηρὸς τοῦ ἑταράτου, δις ἔστι Χασλεῦ. Καὶ ἐξακέστελλεν εἰς Βαιθὴλ Σαρασᾶρ, καὶ Ἀρσεβέρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἀνδρες αὐτοῦ ἐξιλασσοῦσθαι τὸν Κύριον, λέγων πρὸς τοὺς λερῆτας τοὺς δι τῷ οἴκῳ Κυρίου κατεκράτορος, καὶ πρὸς τοὺς προφήτας, λέγων· Εἰσελήνυθεν ὡς δι τῷ μηρὶ τῷ πέμπτῳ τὸ ἀγίασμα, καθότι ἐποίησαν ηδη τικαὶ θηταὶ.*

D *Δ'. Μετὰ τὴν τῶν δράσεων ἀπόδειξιν ἔτερος παρὰ Θεοῦ γεγόνασι λόγοι, μικροῦ μεταξὺ διπλεύσαντος χρόνου. Πρὸ μὲν γάρ τῶν δράσεων γέγραπται, δις εἰς τὴν τετράδι τοῦ μηρὸς τοῦ ἑνδεκάτου μηνὸς, οὗτος ἔστιν ὁ μήν ὁ Σαβάτη, ἐν τῷ δευτέρῳ δις: Δαρείου, ἀγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν τὸν τοῦ Βαρχίου, οὐδὲν ἄδων τοῦ προφήτου, λέγων. Ἐν δὲ γε τοῖς προκειμένοις ηδη τοῦ θεωρήμασιν ἔτερος μετ' ἐκείνον δρίζεται χρόνος. Ἐν γάρ τῷ τετάρτῳ ἔτει τῇ τετράδι τοῦ μηρὸς τοῦ ἑννάτου, δις ἔστι Χασλεῦ, κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν γνῶσθαι δηλουντεῖ, μεταπεφύτηκε τῷ προφήτῃ τῆς θεοπίτας ὁ τρόπος. Τίς δὲ ἡ πρόφασις, ἡ τῆς Ιστορίας ἀφῆγησις εῦ μάλα σωφρηνεῖ. Συνελεν γάρ οὖχ ἐτέρως τινὲς πλήγησαν διτοι τούτον τρόπον τῶν προκειμένων τὸν νοῦν. Τίνες γάρ δῶς, δι τοῦ Sarasas καὶ Ἀρσεβέρ ὁ βασιλεὺς, καὶ οἱ ἀνδρες οἱ μετ' αὐτοῦ, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον καὶ πρό γε τῶν διλῶν ἀνημαθεῖν· τί τε τὸ ἀγίασμα τὸ ἐν τῷ πέμπτῳ μηρὶ· ποτὲ βλέπει, καὶ τίς διν γένοιτο τῶν ἐρομένων δικαιοσύνης;*

Βασιλεύσαντος τοίνυν Λασηὴ τοῦ υἱοῦ Ἦλα τῶν θέσκ

²⁰ Ephes. 11, 20. ²¹ ibid. 15, 16. ²² Zach. 1, 1.

φυλῶν τῶν ἐν τῇ Σαμάρειᾳ, καὶ πολὺ διανενευκότος ἀπόστασιν (λειτέρυκε γάρ εἰδώλοις), παροξύνεται Θεὸς ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Είτα κατεστράτευσε τῆς χώρας ὁ Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, εἰλε τὴν Σαμάρειαν, καὶ ἀπώκησε μὲν τὸν Ἰσραὴλ, παρεσκεύασε δὲ τινας τῶν ἐκ τῆς Χαλδαίων χώρας κατοικήσαις τὴν γῆν, ἵνα δὴ γένοιτο Περάων, ὡς ἔκειθεν ἔχουσα λοιπὸν τοὺς οἰκήτορας. Ἔχεις τὴν ἱστορίαν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλεῶν. Γέγραπται γάρ οὕτως· «Ἐν ἑτερῷ διαδεκάτῳ ἦχε βασιλεὺς Ἰούδα, ἔβασιλευσεν Ὀσηὴν τοῦ Ἰούδα ἐπὶ Σαμαρείᾳ ἐπὶ Ἰσραὴλ ἐννέα ἔτη. Καὶ ἀποίησε τὸ πονηρὸν ἐν ὁρθαῖς τοῖς Κυρίοις, πλὴν οὐχ ὡς οἱ βασιλεῖς Ἰσραὴλ, οἱ δὲ σαμαρείταις ἀντούσι. Ἐπ’ αὐτῷ ἀνέβη Σαλμανασάρ βασιλεὺς Ἀσσυρίων, καὶ ἐγενήθη αὐτῷ Ὀσηὴς δοῦλος.» Καὶ μεθ’ ἑτερα πάλιν· «Καὶ ἀποκτίσθη Ἰσραὴλ εἰς Ἀσσυρίους ἑως τῆς τῆς ἡμέρας ταύτης. Καὶ ἤγαγε βασιλεὺς Ἀσσυρίων ἐκ Βαβυλῶνος τὸν ἐκ Χουθὶ ἀπὸ Αἴδα, καὶ ἀπὸ Αἴμαθο, καὶ Σεπταρουαῖμ, καὶ κατωκισθήσας ἐν ταῖς πόλεσι Σαμαρείας, ἀντὶ τῶν οὐλῶν Ἰσραὴλ, καὶ ἐκληρονόμησαν τὴν Σαμαρείαν.» Οὗτοι δὴ οὖν, οἱ κλῆροι ἐλόντες τὸν Σαμαρείτων, καὶ κατωκηκότες τὴν γῆν, καὶ τέκνων τάχα που γεγόνασι πατέρες, καὶ τοῖς Ιουδαίων ἔνθει προσνενεύκασι, τὰς τῶν λεόντων ἐφόδους κατορθώσησαντες, καὶ αὐτῶν γεγόνασι Σαρασάρ, καὶ Ἀρβεσάρ, δες καὶ ὄντος προστατεύεται βασιλεὺς, διά τοι τὸ καθηγείσας τὸ τηνικάδε τῶν ἐν Σαμαρείᾳ κατοικισθέντων ἐκ τῆς Περάων. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀνδρῶν. Περὶ δὲ γε τοῦ ἀγιάσματος, φέρε δὴ πάλιν τὰ εἰκότα λέγωμεν.

Οὐκοῦν πρὶν ἀλλῶνται τὴν Ἰουδαίαν παρὰ τοῦ Ναβυχοδονόσορος, δομακάριος προφήτης Ἰωὴλ ἀνακέχραγε τὸ συμβόσμενον. Καὶ δὴ καὶ πενθεῖν τοὺς Ιερεῦς παρεκελέστο, καὶ προσέτι καὶ τοῖς ὑπὸ χείρα λαοῖς, καὶ δοσον οὐδέπω τῆς μὲν Ἱερουσαλήμ ὑπὸ πόδας ἰσομένης ἔχορδην, κατεμπροσθησόμενον δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ θεού ναοῦ. «Ἐφη δὲ οὕτως· «Περιζώσασθε, καὶ κόπτεσθε, οἱ Ιερεῖς ὅρθηντε, οἱ λειτουργοῦντες θυσιαστηριώ, εἰσέλθετε, ὑπάνωσατε ἐν εάκκοις, λειτουργοῦντες θεῷ, διτὶ ἀπέσχηκεν ἐξ οἰκου θεοῦ ὑμῶν θυσία καὶ σπονδὴ. Ἀγιάσατο νηστείαν, κηρύξατε θεραπείαν, συναγάγατε πρεσβύτας, πάντας κατοικοῦντας γῆν, εἰς οἶκον θεοῦ ὑμῶν, καὶ κράξατε πρὸς τοὺς Κύριους ἔκτενῶς· Οἶμος εἰς ἡμέραν!» Καὶ ταῦτα μὲν δὲ προφήτης. Τίνα δὲ δὴ τρόπον διεπεραίνετο τὰ προηγελμένα, σαφνιῶ πάλιν, αὐτὸς παρεῖται τὸ Γράμμα τὸ Ιερόν. Γέγραπται δὲ οὕτως ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλεῶν· «Ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, τῇ ἑβδόμῃ τοῦ μηνὸς, οὗτος ἐνίαυτος ἐνεκακιδίκατο; τῷ Ναβυχοδονόσορ βασιλεὺς Βαβυλῶνος, ἥλε Ναβουαρδάν ὁ ἀρχιμάγειρος, ἐστὼς ἐνώπιον βασιλέως Βαβυλῶνος εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐνέπρησε τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως, καὶ πάντας τοὺς οἰκους Ἱερουσαλήμ.» Είτα κηγειρούντης ἐπὶ τὸν περιλειφθέντα δῆμον ἐπὶ Ἰσραὴλ τὸν Γοδολίαν, ἐν μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, δην ὑπαλθῶν ἔχειρωσατο καὶ ἀπέκτεινεν Ἰσμαήλ υἱὸς Ναθανίου, υἱοῦ Ἐλισάβα, ἐκ τοῦ σπέρματος τῶν βασιλέων·

A in Samaria, insigni desertore, et servivit enim Iudeis, » **709** irascitur Deus Iraeli. Deinde Salmanasar Assyriorum rex provinciam iurias invadit, Samariam occupat, Israelem migrare cogit, et quosdam de regione Chaldaeorum vicissim incolas immittit, ut Persarum propria fieret, siquidem inde incolas deinceps haberet. Historiam habes libro quarto Regum in hæc verba; « In anno duodecimo Achaz regis Iuda regnavit Osee filius Elia in Samaria super Israel novem annis. Et fecit malum in conspectu Domini, verumtamen non sicut reges Irael, qui fuerunt ante eum. Sub eo ascendit Salmanasar rex Assyriorum, et factus est ei Osee servus ». » Et infra: « Et translatus est Israel in Assyrios usque in diem hanc. Et adduxit rex Assiriorum de Babylone Echunia ab Aia, et ab Amath, et Sepharvaim, et collocati sunt in urbibus Samarie pro filiis Israel, et possederunt Samariam ». » Hi sunt igitur, qui Samaritarum sortem regionemve insederunt, et incoluerunt, ac liberos forte genuerunt, et ad Judæorum mores seu ritus inclinarunt, leonum incursus formidantes, et quoru numeru fuerunt Sarasar, et Arbeser, qui et rex nominatus est, quod dux eorum, ac princeps esset, qui in Samariam ex Persis habitatum commigrarunt. Et hæc quidem de viris. De sanctificatione vero agemus verisimilia dicamus.

B rum de Babylone Echunia ab Aia, et ab Amath, et Sepharvaim, et collocati sunt in urbibus Samarie pro filiis Israel, et possederunt Samariam ». » Hi sunt igitur, qui Samaritarum sortem regionemve insederunt, et incoluerunt, ac liberos forte genuerunt, et ad Judæorum mores seu ritus inclinarunt, leonum incursus formidantes, et quoru numeru fuerunt Sarasar, et Arbeser, qui et rex nominatus est, quod dux eorum, ac princeps esset, qui in Samariam ex Persis habitatum commigrarunt. Et hæc quidem de viris. De sanctificatione vero agemus verisimilia dicamus.

C Itaque antequam Iudea a Nabuchodonosore subigretur, beatus propheta Joel quod futurum erat proclamavit. Quin etiam sacerdotes, et insuper subiectum ipsis populum, quasi mox Jerusalem sub pedibus hostium futura, ipso quoque divino templo infammatio, ad luctum hortatus est. Sic autem ait: « Accingimini, et plangite, sacerdotes, lamentamini, qui ministratis altari, ingrediuntur, dormite in saccis, ministrandis Deo, quia defecit de domo Dei vestri sacrificium et libatio. Sanctificate jejuniū, predicate curationem, congregate seniores, omnes habitantes terram in domum Dei vestri, et clamate ad dominum vehementer: Heu mihi in diem ^{οὐαί} ». » Et hæc quidem propheta. Quoniam autem modo prædicta contigerint, jam docebo, verbis sacra D Scripturæ recitatis. Sic enim exstat in quarto Regum: « In mense quinto **710** septima mensis, anno decimo nono regis Nabuchodonosor venit Nabuzardan princeps coquorum, stans coram rege Babylonis, Hierosolymam, et succedit domum Domini, et domum regis, et omnes domus Jerusalem ». » Deinde reliquis populi Israelis Godoliam præposuit mense septimo, quem insidiis aggressus cepit, et obtruncavit Ismael, filius Nathaniæ, filii Elisaba, semine regio oriundus: in hanc enim sententiam scriptum legimus. Itaque postquam contigit in mense quinto die septima Hierosolymam capi, templum succendi, et insuper occidi Godoliam

¹¹ IV Reg. xvii, 4-3. ¹² ibid. 23, 24. ¹³ Joel 1, 13, 15. ¹⁴ IV Reg. xxviii, 8.

mense septimo, qui remanserant Judæi, fortassis in memoriam dictorum a propheta Jeremias regressi, statuerunt, ut ex omnibus locis finitimi quinti mensis die septimo omnes Hierosolymam ascenderent, et jejuniū sanctificarent, et planetū susciperent, quasi super mortuo, et quodammodo super cadavere templi ejularent, et super urbe crenata ex posterioribus consiliis profectas lacrymas effunderent. Existimabant autem se modum hunc Dei colendi ipsi gratum sapientissime invenisse. Porro degebat adhuc Israel sub jugo impositæ servitutis, nec de divino templo quisquam erat sollicitus. Ast ubi ex Persis et Medis reverterunt, et sanctam civitatem de integro habitarunt, et divinum templum repararunt, visum est, quod solebat, non jam in tempore, nec cum ratione fieri. Magis enim tanquam a præteritis ad hilaritatem transire, et celebrare dies festos, et hymnis libertatis auctori gratias agere conveniebat. Dubitantes igitur de quibus sermo est, Sarazar, et Arseber, mittunt quosdam interrogatum sacerdotes et prophetas: *Ingressa est* hoc sanctificatio in mense quinto, sicut fecerunt jam annis multis, *hoc est*, num, qui Hierosolymis habitant, cum ipsis lugeant, consuetudinemque in forma sanctificationis usitatam recipiant, etiam excitato templo, et soluta captivitate. Sanctificabant enim jejuniū, ut dixi, sicut fecerant inde ab annis multis. Captivo enim Israele tempus luctus et ipsi constanter servabant, jejuniū sanctificantes, ut jam prius diximus. Est ergo dubitantium interrogatio, utrum adhuc præstanda sit sanctificatio et luctus, quamvis templo reædisiatio: **711** aut certe abstiendum in posterum, causa luctus remota scilicet.

αλώτου γάρ δυτος τοῦ Ἰσραὴλ, διατετέλεσται καὶ νηστεῖαν, καθάπερ ἡδη προείπον. Οὐκοῦν ἐνδοιάζοντων ἡ ἔρωτης την νηστείαν, καθάπερ ἡδη προείπον. Οὐκοῦν ἐνδοιάζοντων ἡ ἔρωτης την νηστείαν, καὶ πάνθος, καὶ μετά γε τὴν ἔγερσιν τοῦ ναοῦ· ἥγουν ἀποσχέσθαι λοιπὸν, τῆς τοῦ πένθους αἰτίας ἐκποδῶν οἰχομένης.

Vers. 4-7. *Et factus est sermo Domini virtutum ad me, dicens: Dic omni populo terræ, et ad sacerdotes, dicens: Si jejunuveritis, aut planzeritis in quintis, aut in septimis, et ecce septuaginta anni, nunquid jejuniū jejunasti mihi? Et si comedetis, aut biberitis, nonne vos comeditis, et vos bibitis? nonne ista verba sunt, quæ locutus est Dominus in manibus prophetarum, qui ante fuerunt? quando erat Jerusalem habitata, et abundans, et civitates ejus in circuitu, et montana, et campestris habitata est.*

XXXV. Quærebant quoam, ut jam docui, de ea quæ vocatur sanctificatio, a sacerdotibus et prophetis, qui, ut credibile sit, cum preces obtulissent, et quid talia cupide sciscitantibus liquido responderent, apud se diligenter cogitassen, secutum est verbum a Deo, breve, ac minime longum, nihilque continens involutum: sed ut ita dicamus, nudum,

A γέγραπται γάρ ὁδός. Οὐκοῦν ἐπειδή περ συμβένουν ἐν τῷ πέμπτῳ μηνὶ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ τῇ ἑδδομῇ ἀλώναι μὲν τὰ Ἱεροσόλυμα, κατεμπρησθῆναι δὲ τὸν ναὸν, προσαποθανεῖν δὲ καὶ τὸν Γοδαλιανὸν ἐν τῷ ἑδδομῷ μηνὶ, τάχα που πρὸς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, οἱ κατάλοιποι τῶν Ἰουδαίων ἐνηγεγμένοι τετυπώκασιν (1), ἐξ ἀπάσης τῆς περιοικίδος ἐν μηνὶ τῷ πέμπτῳ ἐν τῇ ἑδδομῇ τοῦ μηνὸς ἀναβαίνειν ἀπαντας εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀγιάσαι μὲν νηστείαν, κομμὸν δὲ τίθεσθαι καθάπερ ἐπὶ νεκρῷ καὶ ἐποιμάζειν κειμένων τρόπον τινὰ τῷ ναῷ, τῇ τε πόλει κατεμπρησθεῖσῃ τὸ ἐκ τῆς ὑστεροβουλίας δάκρυον ἐπιχείν. "Νοιτο δὲ διει λατρείας αὐτοῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ τρόπος οὗτος πάνοφος δέητορηται. 'Αλλ' ἐπράττετο μὲν, ἐτι [τοῦ] Ἰσραὴλ ὑπὸ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας κειμένου ζυγόν, οὐδεμίας δὲ φροντίδος τοῦ θείου τετυχηκότος ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπανήθισθον, τὴν Περσῶν ἀφέντες καὶ Μήδων, καὶ κατψήκασι τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ εἴτε τὸν θείον ἀνεδείμαντο νεῶν, ἐδοκεῖ πως τὸ ἔθος αὐτοῖς εὐκὸν ἐν καιρῷ καὶ λόγῳ πράττεσθαι λοιπόν. "Εδει γάρ μᾶλλον ὡς ἀπὸ γε τῶν γεγενημένων μεταχωρῆσαι πρὸς εὐθυμίαν, καὶ πληροῦν ἕορτάς, καὶ χαριστηρίους ἀνάπτειν ὥδας τῷ κεκληκότι πρὸς ἐλευθερίαν αὐτούς. Ἐνδοιάζοντες δὴ οὖν οἱ περὶ ὃν ὁ λόγος, Σαρασάρ τε καὶ Ἀρσεβέρ, πέμπουσι τινας ἑρησομένους τοὺς λεπεῖς, καὶ τοὺς προφήτας· Ἐισελθήσυθεν ὅδε τὸ ἀγίασμα ἐν τῷ μηνὶ τῷ πέμπτῳ, καθότι ἐποίησαν ἡδη ἴκανά ἔτη· τουτέστιν, εἰ συνδεραμήκασιν οἱ πενθεὶν εἰωθότες ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ εἰ παρεδέξαντο τὴν συνθήσιαν αὐτοῖς, τὴν ὡς ἐν τρόπῳ γεγενημένην ἀγίασματος, καίτοι καὶ ἐγγηρεμένου τοῦ θείου ναοῦ, καὶ λελυμένης τῆς αἰχμαλωσίας. Ἡγίασαν γάρ, ὡς ἐφην, νηστείαν καθὰ δεδράκασιν ἐκ πολλῶν ἐτῶν. Αἰχμαλωσίας αὐτοῖς τὸν τοῦ πένθους τηροῦντες καιρόν, καὶ ἀγιάσοντες τὴν νηστείαν, καὶ πάνθος, καὶ μετά γε τὴν ἔγερσιν τοῦ ναοῦ· ἥγουν ἀποσχέσθαι λοιπὸν, τῆς τοῦ πένθους αἰτίας ἐκποδῶν οἰχομένης.

C *Kai ἐγένετο λόγος Κυρίου τῶν δυνάμεων πρὸς ἄμελο, λέγων· Εἶπον πρὸς ἄπαντα λιόν τῆς τῆς, καὶ πρὸς τοὺς Ιερεῖς, λέγων· Εάν νηστεύσητε, καὶ κούρησθε ἐν ταῖς πέμπταις, η ἐν ταῖς ἑδδομήσαις, καὶ ἰδού, ἑδδομήσαις ἔτη, μη νηστεύειν νηστεύσατε μοι; Καὶ ἐάν ψάλητε, η πιῆτε, οὐχ ὑμεῖς ἐσθλεῖτε, καὶ ὑμεῖς πιῆτε; Οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι, οὓς ἐλλάλησε Κύριος ἐν χερσὶ τῶν προφητῶν τῶν βμπροσθερ; Οτε ἦρ Ιερουσαλήμ κατοικουμένην, καὶ εὐθηροῦντα, καὶ αἱ πόλεις κυκλοῦσθεν αὐτῆς, καὶ η ὀρειή, καὶ η πεδιή κατψηκεῖτο.*

D *ΑΕ'. Ἠροντό τινες, ὡς ἡδη προείπον, περὶ τοῦ ἐπίκλην ἀγιάσματος, τούς τε λεπέας καὶ τοὺς προφήτας; κατὰ δὲ τὸ εἰκόν, προσαγηρούτων τὰς λιτὰς, καὶ διει προσήκοι τοὺς τὰ τοιάδε φιλοπευστεῖν τηρημένοις ἀποκρίνεσθαι σαφῶς διεσπουδακτων, εἰτά τις δ λόγος δ παρὰ Θεοῦ, βραχὺς τε καὶ οὐ μαρδός, καὶ οὐδὲν ἔχων τὸ περισσεκάς· διλλ' ίν' οὗτως εἰπαμεν,*

(1) Vox corrupta, ut apparet: aut expone decretum fecerunt, et obsignaverunt, a τυπίῳ.

γυμνὸς, καὶ εὐαπάλλακτος τὴν τοῦ συμφέροντος γῆν. Τί γάρ δὴ τὸ χρῆμα, φησίν, εἰ καὶ νενηστεύκατε τυχὸν ἐν ταῖς πέμπταις καὶ ἐν ταῖς ἑδδόμαις; ή ποιὰ τις δὲς κατόρθωσις ἀρετῆς, τὸ ἐπολοῦντες ἀμαθῶς ξύλοις τε καὶ λίθοις ἐμπεπρησμένοις; Τίνα δὲ τρόπον τοῖς παρ' ὅμῶν ὀρωμένοις ἐφήδοιτ' ἄν τοις Θεοῖς, διτε τῶν ἀναγκαῖων εἰς δηνησιν πεπραχθέται οὐδὲν, οἰσθε κατὰ σφᾶς τὰ πάντα κατορθοῦν; Εἰ γάρ τῆς τοιαύτης δεδέμηαι νηστείας, καὶ ἐπαινῶν διξιονούντων νομικῶν γυναικοπρεπῆ, διὰ πολὺν αἰτιαν ἑδδομήκοστὸν ἔτος διατετελε[ύ]κατε, φησίν, οὐ νενηστεύκατες; Διατρίβοντες γάρ ἔτι παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις, οὐ νηστεῖαν τετελέκασι δημοτελῆ, ἀλλ' οὐδέτερόν τι κατὰ τὸν νόμον τὸν Μωϋσέως ἀποπεραλνειν ἐσπούδακτες ἀλούεν διν. Εἴτα πῶς τλέσα, φησί, καὶ τῆς τῶν κρατούντων χειρὸς ἔξιλμην, καὶ (!) πιεῖν, οὐκ ἔμοι μᾶλλον ἡ ἐπούτοις χαρίζεσθε τὸ χρῆμα. Οὐκοῦν τοῦ νηστεύοντος εἰκῆ, καὶ ἐπ' οὐδὲν τῶν χρησίμων καὶ τὸ δάκρυον ἀναφελές, καὶ ἀμιθος ὁ ἰδρώς. Οὐχ οὖτοι οἱ λόγοι εἰσὶ τῶν προφητῶν τῶν ἐμπροσθεν, ὅτε ἦν Τερουταλῆμ κατοικούμενη, καὶ εὐθηνοῦσα, περιχομένη[ἰστι. περιχομένη] τε τοῖς ἀγάθοις, καὶ ἀπημάντοις ἔτι ταῖς ἴδαις ἐπευχοῦσα πόλεσι, ταῖς τε ἐν τῇ ὁρεινῇ καὶ τῇ πεδινῇ; Ἐφη μὲν γάρ ὁ προφήτης Ιωῆλ, διτε δεῖ πρεσβυτέρους θρηνεῖν, ιερέας τε καὶ λαοὺς, καὶ πρός τε ὅτι τούτοις καὶ ἀγίασις νηστείαν. Καὶ δὴ τῆς περαινέσσεως σκοπὸς ἐκάλει πρὸς μετάγνωσιν. Οὐ γάρ περιμένειν ἥθελε τῶν συμβεβηκότων τὴν πετραν, ίνα καὶ ἐμπρησθάντα καταθρηνῆτε τὸν ναὸν, ἀλλ' ίνα πρὸ πετρας, ὡς ἔφην, κομμούσεις τε καὶ θρηνοῖς ἐκμειλισθόμενοι τὸν θεόν, ἔξω γένθουσε τῶν κακῶν. Οὐκοῦν οὐχ αὐτοὶ εἰσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν τῶν ἐμπροσθεν; οὓς ἡγνοκράτες ὑμεῖς εἰκῆ κατοιμάζετε, καὶ λίθοις κειμένοις τὸ ἔξι ἀμαθεῖας δάκρυον ἐπιστάζεσθε. Κατοι δέον ἐπανορθοῦν τῆς ἱενῶν πολιτείας τὴν ἔδδον, καὶ τὴν εὐκλεῖαν καὶ ἀμύμητον ίέναι τρίθον, κατορθοῦν εὐ μάλα δὲ ἐγνωκότας τὸ τῷ νομού ὅτι δοκοῦν.

Καὶ ἐγέρετο λότος Κυρίου πρὸς Ζαχαρίαν· Τάδε λέγει Κύριος πατροκράτωρ· Κρίμα δικαιούοντος κρίνετε, καὶ ἔλεος, καὶ οἰκτιρμὸν ποιεῖτε ἔκειστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ κῆρας, καὶ ὀργάνων, καὶ προσῆλιτος, καὶ πέντητα μὴ καταδυναστεύετες, καὶ κακῶν ἔκαστος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ μὴ μητροκακεῖτε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν.

ΑΓ^τ. Κατακιδηλεύσας τὸ πένθος, ὡς διχρηστὸν καὶ ἀνωρελές, καὶ τὸν εἰκαλὸν αὐτῶν ἴδρωτα διαχλευάσας, ἀποκομίζει πρὸς τὸ διτε μάλιστα τελοῦν εἰς δηνησιν, καὶ τῆς ἀνδανούσης αὐτῷ πολιτείας σαφῆ τις καὶ ἐναργῆ καταστήσεις τὴν ὄδον, καταλευκάνεις γε ὀστέρα αὐτοῦ τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὸν νοῦν. Ἐφήδεται γάρ δὲ νομοθέτης ὁρθῷ τε καὶ ἀμεμήτῳ κρίματι, ἐκτείμηται δὲ καὶ λίτιν ἐσπουδασμένως; Εἰλεν τε καὶ φιλαλητὴν, καὶ ἐπαινεῖν ἀξιοῖς τὴν εἰς ὀρφανούς ἀγάπησιν, καὶ φειδὼν τὴν ἐπὶ γυναικίς χηρίᾳ κατηγθεσμένοις. Ἀποσετελεῖ γε μὴν

A et in quo facile utilitatem deprehendas. Quid enim magnum est, inquit, etiam si jejunasti forte quintus et septimus, aut quod virtutis officium super lignis et lapidibus exustis ululare? Quonam autem modo Deus factis vestris delectetur, quando nihil conducibile cum feceritis, optima quæque legitime fecisse statuitis? Nam si hujusmodi Jejunium requiro, et semiinis dignum institutum laudabile est, quid est quod per septuaginta annos non jejunasti? Etenim apud Babylonios degentes, publice non jejunabant, neque illos quidpiam aliud ex lege Mosis studiose exsequentes vidisses. Deinde miseratus sum, inquit, et de manu dominantium ves eripi, et comeditis ac bibitis, non mihi potius quam vobis gratificantes. Quare frustra et inutiliter junantur etiam lacrymæ inanes sunt, et sudor mercede caret. Nonne isti sermones sunt prophetarum priorum, quando habitabatur Jerusalemi, et abundabat, et circumfluebat bonis, et de suis urbibus cum montanis tum campestribus adhuc salvis et incolunibus latetabatur? Ait enim propheta Joel ¹⁰, lamentandum senioribus, sacerdotibus et populo, et præterea sanctificandum jejunium. **712** Hortationis scopus erat vocare ad pœnitentiam. Non enim expectare eos volebat, dum ipsa malorum experientia docerentur, ut ita templum crematum defleatis, inquit, sed ut ante experientiam, ut dixi, ejulatibus lamentisque Deum mitigantes, mala evadatis. Quamobrem, nonne isti sunt sermones; inquit, prophetarum priorum? quorum ignari vos frustra ejulatis, et lapides humi jacentes non sine stultitia lacrymis perfunditis. Atqui oportebat mores suos corrigeret, et laudabili semita circa cuiusquam reprobationem ambulare, voluntati legislatoris probe et omnibus numeris patere cupientes. C

VERS. 8-10. Et factus est sermo Domini ad Zachariam, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens et Judicium justum judicate, et misericordiam et miserationem facile unusquisque erga fratrem suum, et viduam, et pupillum, et adyenam, et pauperem ne opprimatis, et malitiæ unusquisque fratris sui ne memineritis in cordibus vestris.

XXXVI. Rejecto luctu ut instructuoso et inutili, et inani eorum labore irrigo, ad suministrare eos utilitatem deducit, et vita sibi acceptæ via perspicue manifesteque munira, tam legis ipsius quam prophetatum sensum quadrantenus declarat. Lætatur enim legislator recte et inculpabili judicio, misericordiam vero et mutuum gratificandi inserviendo studium in primis honorat, et dilectionem in orphanos, lenitatemque erga mulieres viduitatis onus sustinentes laudandam censet. Avaritiam autem et inimicorum oppressionem ut profanam

²⁰ Joel 1, 13 seqq.

(1) Desunt quædam voces: sensus tamen est plenus.

repellit. Vult autem sic affectos esse benignos, et injuriarum immemores. Ait porro et Christus alii-
cubi : « *Dimitte, et dimittetur vobis* ».⁵⁵ Quin et orantes dicere docuit : « *Dimitte nobis debita no-
stra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris* ».⁵⁶ *Dimitit enim peccata dimittentibus aliis misericors
Deus* : « *Viae autem eorum qui injuriarum memi-
nerunt, ad mortem tendunt, ut in libro Prover-
biorum est legere* ».⁵⁷

VERS. 11-14. *Et non paruerunt ut attenderent, et
dederunt dorsum contemnens, et aures suas aggra-
varunt ne audirent, et cor suum posuerunt inobe-
diens, ne audirent legem meam, et sermones quos
misit* **713** *Dominus omnipotens in spiritu suo, in
manibus prophetarum priorum. Et facta est ira ma-
gna a Domino omnipotente. Et erit sicut dixit. Et
non audierunt eum. Sic clamabunt, et non exaudiam
eos, dicit Dominus omnipotens, et ejiciam eos ad
omnes gentes quas non cognoverunt, et terra deso-
labitur post eos a perambulante et revertente. Et
posuerunt terram electam in desolationem.*

XXXVII. *Testificatur, eos non destitisse contra
se irritare universorum judicem. Nam cum liceret
sanctorum prophetarum sermonibus obtemperare,
et jussa legislatoris generose complecti, ipsi vitam
laude dignam legibusque per omnia consonam, et
iter virtutis rectum velis remisque fugientes, prae-
fracti fuerunt, et verba quibus erudiebantur locci C
pendentes, corde inflexibili ac pene ferreo fue-
runt. Neutquam enim desierunt Dei verbum con-
vitiis proscindere, et illud appontantes, prophetarumque
officio fungentes acerbe et impie objurgare,
quamvis in Spiritu sancto loquerentur. Eo autem
jam feritatis et deliracionis omnem admonitionem
repudiantis processerant, ut pœnitere nollent, do-
nec prenuntiata mala sentirent : et ita in supplicia
a Deo irato illis injuncta inciderunt. Jam cum
Deus hic dicit : « *Ejiciam eos ad omnes gentes, et
desolabitur terra a perambulante et revertente,* »
ceu propheticâ predictione prolata hæc intelliga-
mus. *Ejecti sunt enim ad Persas et Medos, et jam
experti sunt captivitatem, et desolata terra, et
regio optima omnium i posita, ut contextus habet,
in desolationem, et perambulantes, seu revertentes
nullos habens. Alios enim bellum consumpsérat;
alii cum servitutis jugo in captivitatem abierant.
Quocirca et hæc, ut alia, predictorum loco acci-
piemus. Verbis autem divinis non obediare detri-
mentosum, ino perniciosum esse, etiam ex casibus
antiquorum videre licet, nec multis ad id proban-
dum opus est, cum res cuiilibet manifesta sit, qui
semel promptæ obedientiæ bona cognoverit.**

Iboi tūn tois ἀρχαῖοις συμβενηκότων καὶ οὐ μακρῶν δὲ τῷ σαφές, τῷ γε εἰδέστι ἄπει τὰ ἐξ τῆς εὐπαιδείας ἀγαθά.

⁵⁵ Lue. vi, 37. ⁵⁶ Matth. vi, 12. ⁵⁷ Prov. xi, 28.

A ὡς βεβηλον τὴν πλεονεξίαν, καὶ ἥπερ δὲ γένεται
κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων συντριβή. Βούλεται δὲ εἰνα-
τοὺς ταῦτα φρονεῖν ἡρημένους χρηστοὺς καὶ ἀμνη-
σικάκους. «Ἐφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός : «Ἀφετε,
καὶ ἔφεθητεται ὑμῖν.» Καὶ μήν καὶ προσευχομένους
ἔθιδες λέγειν. «Ἄγες ἡμῖν τὰ δφειλήματα ἡμῶν,
ώς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς δφειλέταις ἡμῶν.» Λανίτις
μὲν γάρ ἀγκλήματα τοῖς ἀνιεῖσιν ἐτέροις δ φιλοκτί-
μων Θεδες, «Οὐδοὶ δὲ μηγσικάκων εἰς θάνατον,
κατὰ τὸ ἐν βιθλῷ Παροιμῶν γεγραμμένον.

*Καὶ ἡπειθησαρ τοῦ προσέχειν, καὶ ἐδωκαν
τῶτορ παραφροῦτε, καὶ τὰ ὅτα αὐτῶν ἐξι-
ρυθειν τοῦ μὴ ἀκούειν, καὶ τὴν παγδλον ἔταξαν
ἀπειθη τοῦ μὴ ἀκοῦσαι τοῦ τρόμου μου, καὶ ἐπὶ
τοὺς λόγους, οὓς ἔξυπεσταλκε Κύριος παρτο-
κράτωρ ἐτηρεύματι αὐτοῦ, ἐν χερσὶ τῶν προ-
φητῶν τῶν ἐμπροσθετεν. Καὶ ἐτένετο ὅρη μεγάλη
παρὰ Κυρίου παρτοκράτορος. Καὶ ἔσται, δι τρόπον
εἶπε. Καὶ οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ. Οὕτως κε-
πράσσονται, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσωσαντο, λέγει Κύ-
ριος παρτοκράτωρ, καὶ ἐκβαλῶ αὐτοὺς εἰς πάρτα τὰ
θύρη, δ. οὐκ ἐγνωσταρ, καὶ ἡ τῇ ἀγαστήσεται
κατόπισθεν αὐτῶν ἐν διοδεύσοντος καὶ δὲ ἀναστρέ-
ψοντος. Καὶ ἔταξεν γῆγεν ἐκλεκτήν εἰς ἀφανισμόν.*

*ΔΖ'. Πεπληρωφόρης δὲ τούτων, διτι παραθήγον-
τες οὐ διαλελούπασι κατὰ σφῶν τὸν τῶν δλων κριτήν.
Ἐδὴν γάρ αὐτοὺς τοῖς τῶν ἀγίων προφητῶν κατα-
πειθεσθαι λόγοις, καὶ τὸ ἀντιφέρεσθαι γεννώκως τοῖς
τοῦ νομοθέτου Θελήμασι, δίποντας ὡς ἀπωτάτω, τίν-
ευκλεῖ καὶ ἐννομωτάτην ἀνθελέσθαι ζωὴν, καὶ τὸν
ἀμώμητον ίεναι τρίβον, σκληροὶ γεγόνασι, καὶ ἐν
οὐδενὶ τεθείκασι λόγῳ τὸν παιδευτὴν, ἀκαμπῆ τε
καὶ ἀτεγχτον ἐσχήκασι τὴν καρδίαν. Κατέληξαν γάρ
οὐδαμῶς τοὺς θείους ἐκτύπως ιδριζοντες λόγους,
καὶ τοῖς τούτων διακομισταῖς, οἱ τὸ τῆς προφητείας
ἐχείριζον χρῆμα, δεινῶς τε καὶ ἀνοσίως ἐπιπλήττον-
τες, καίτοι λαλούντας ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Εἰς τοῦτο
δὲ ἡδη κατώλισθον ἀγριότητος καὶ ἀνουθετήσου λη-
ρίας, ὡς μὴ ἐλέσθαι μετανοεῖν δῆκρις ἀν αὐτοῖς εἰς
πείραν ἐξέντη τὰ προγγελμένα, καὶ ὑποπεπτώκασι
τοῖς ἐκ θείως ὄργης ἐπενηγεμένοις. Εἰ δὲ δὴ λόγοι
Θεδες ἐν τούτοις, διτι « Ἐκβαλῶ αὐτοὺς εἰς πάντα τὰ
θύρη, ἀφανισθήσεται δὲ καὶ τῇ γῆ ἐκ διοδεύσοντος καὶ
ἀναστρέψοντος, » ὡς ἐν προσχορεύεσι προφητεικῇ τὰ
τοιάδε πάλιν εἰρήσθαι νοήσομεν. Ἐκβέλτονται μὲν
γάρ εἰς Πέρσας καὶ Μήδους, καὶ ἡδη πεπείρανται
τῆς αἰχμαλωσίας, ἡρήμωται δὲ καὶ τῇ γῇ, καὶ ἡ πα-
σῶν ἀρίστη χώρα τίτακται, καθά φησιν δ λόγος,
εἰς ἀφανισμόν, δ. οὐκ ἔχουσα διοδεύσοντας, ήγουν
ἀναστρεφομένους. Οἱ μὲν γάρ δεδαπάνηται τῷ πο-
λέμῳ· οἱ δὲ τῷ τῆς δουλείας κατηγθεσμένοι ζυγῷ,
δεδραμήκασιν εἰς αἰχμαλωσίαν. Οὐκοῦν ὡς ἐν προ-
σχορεύεσι καὶ τάδε τοῖς δλλοις συνειρήσθαι νοήσομεν.
“Οτι δὲ τὸ τοῖς θείοις λόγοις δπεινεῖν ἐπιζήμιον,
μᾶλλον δὲ καὶ ὀλέθρου πρέξενον, καὶ δὲ αὐτῶν ἀν τις
τὸ χρῆμα παγῆ τῷ σαφές, τῷ γε εἰδέστι ἄπει τὰ ἐξ τῆς εὐπαιδείας ἀγαθά.*

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Καὶ ἐγένετο λύρος Κυρίου παντοκράτορος πρὸς μὲ, λέγων· Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Ἐζήλωσα τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν Σιών ὥπλον μέτραν, καὶ θυμῷ μεγάλῳ ἐξήλωσα αὐτήν.

ΑΗ'. Τὸ δέπειθες καὶ ἔξηνεν τῶν ἀρχαιοτέρων; καὶ ἔξ αὐτῶν σφισι συμβεβήκτων ἀποχρώντως δια-
βεβληκάς, καὶ διτὶ γένοντο πάντων αὐτοῖς τῶν κακῶν πρόξενον ἀποφῆνας, μεταβιβάζει τὸν λόγον ἐπὶ τὰ
ἔξημερότητος ἀγαθά, καὶ πειράται λειπὸν τοὺς τῆς
εὐημερίας αὐτοῖς ἐπαγγέλλεσθαι καιροὺς, καὶ τοὺς
κατ' εὐχὴν ἀγαθοῖς καταπιείνεν πλουσίων, ὡς ἡδη
μὲν δίκας ἑκτεικότας, ὡς ἀνοσίων πεπαρωνήκασιν,
ἐκνενιμμένους δὲ ὥσπερ τῆς ἀρχαίας φαυλότητος τὰ
ἐγκλήματα διά τοι τοῦ κεκολάσθαι παρ' ἔχθροις, καὶ
τὸν τῆς δουλείας ἀνατλῆναι ζυγόν. Κατακέρχεται
δὲ ὥσπερ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ὡμότητος, οἱ πέρα παν-
τὸς ιόντες θράσους, δεδράκασιν εἰς αὐτοὺς, & μηδὲ
αὐτὸς ὁ θεῖος ήθελε θυμός. Ἐφη γάρ ἐναργῶς, ὅτι
«Ἐγώ μὲν ὠργίζομην ἀλίγα, αὐτοὶ δὲ συνεπέθεντο
εἰς κακά.» — «Ἐζήλωκα δὴ οὖν τὴν Ἱερουσαλήμ,»
τουτέστι, τὸν ὑπὲρ αὐτῆς εἰσδέεγμας ζῆλον, καὶ
θυμῷ μεγάλῳ ἐζήλωσα αὐτὴν· ὅμοιον ὡς εἰ λέγοι·
Συμβίσσεται τοῖς Βαβυλωνίοις ἔξ ἀντιετρόφου παθῶν
ἄν δεδράκασιν ἀπηγένετο, καὶ τοῖς οὕτω πεπορθῆ-
νότιν τὸν ἄποισιν τὰ ἔξ ὀργῆς.

Τοῦτο πεπλήρωκεν ὁ Χριστός. Λελυπημένος γάρ
ἀρ' ἡμῖν τοῖς ἀθλίων διπολώδεις, καὶ οἰον ζηλώσας
τὴν Ἐκκλησίαν, τῶν αὐτῶν μὲν τῶν δαιμονίων τὰ
στίφη, τὸν δέ γε τῆς ἐκείνων ἀπονοίας ἐπιστάτην
τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐκδέλητες τυραννίδες, ἐλευθέραν τῆς
ἐκείνου σκαύτητος ἀποφῆνας λοιπὸν τῶν πρεστε-
νούντων αὐτῷ τὴν δμήγυριν.

Τάδε λέγει Κύριος· Ἐπιστρέψω ἐπὶ Σιών, καὶ
πατασκηρώσω ἐπί μέσω Ἱερουσαλήμ, καὶ κ.ιηθή-
σται Ἱερουσαλήμ πόλις ἀληθήτη, καὶ τὸ δρός
Κυρίου παντοκράτορος δρός ἄγιον.

ΑΘ'. Πληροὶ μὲν τὰ πάντα Θεός, καὶ τῆς ἀπορρή-
του φύσεως αὐτοῦ τὰ πάντα μεστά. Πλὴν ἀποφοιτῶν
ἔσθ' ὅτε λέγεται τῶν ἡμαρτηκότων, οὐ ταῖς κατὰ
τόπουν διαστάσεσσι χωρίζομενος; (εἴηθες γάρ τὸ ὕδε
νοτίν), ἀλλὰ τῷ μηκέτι θέλειν προσκείσθει, καὶ φε-
δοῦς καὶ ἀγάπης ἀξιούν. Τοιοῦτον δὲ εἶναι φαμεν
καὶ αὐτὸν τῆς ὀργῆς τρόπον. Οὐκοῦν ἀτράπετο μὲν
εἰς ψευδολατρίας ὁ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκπεπύρευκεν ἡ
Ἱερουσαλήμ. Ἀπεφοίτησε δὲ ὥσπερ ὁ τῶν δλῶν
Θεός, καὶ τοῖς ἔξ ἀποστροφῆς ὑπέθηκε κακοῖς. Ἐπειδὴ
δὲ κατοικεῖτεις λοιπὸν, τὸ Ἐπιστρέψω φησι, τουτέστιν,
ἀποκεκαύσομαι τῆς ὀργῆς, ἐπισκεπτῆς ἀξίαν ἀπο-
φενῶ, καὶ οἰκον ἐμὸν ποιήσομαι πάλιν. «Ωσπερ δὲ
ἀποστροφῆτος αὐτοῦ, τὸ δρός τὸ ἄγιον, τουτότιν, δὲ
ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις νεώς οὐκέτι σεπτός τις εἶναι
ἐδίκει παρά γε τοῖς ὄρῶσιν ἐμπεπρησμένον· οὕτω
δὴ πάλιν ἐγγερμένου, καὶ ἐν αὐτῷ κατοικεῖν ἐλο-
μένου Θεοῦ, τὸ ἐπ' αὐτῷ πάλιν ἀνανεῳσθεται σέ-

A TOMUS TERTIUS.

714 CAP. VIII.

Vers. 1, 2. *Et factum est verbum Domini omnipotens ad me, dicens: Hæc dicit Dominus omnipotens: Zelavi Jerusalem et Sion zelo magno, et ira magna zelavi eam.*

XXXVIII. Postquam inobedientiam et contumaciam antiquorum, et mala inde profecta satis est insectatus, omniumque miseriарum ipsis causam esse ostendit, orationem ad bona placabilitatis transfert, et studet deinceps felicia tempora illis promittere, optatorumque bonorum copia eos impinguare, ut qui jam poenas impiorum facinorum B dederint, perque hostiles clades et toleratum servitutis jugum veteris nequitæ scelera quasi eluerint. Exclamat autem aliquo modo contra crudelitatem Babyloniorum, qui omnis audaciæ fines egressi, designaverint in eos quæ neque ipse Deus iratus voluerit. Dixit enim supra aperte: «Ego quidem iratus sum parum, ipsi autem superimpositi sunt in mala.», — «Zelavi igitur Jerusalem», hoc est, super ipsa suscepit zelum, et indignatione magna zelavi ipsam; ac si dicat: Continget Babylonii vicecum pati, et quidem immanlora quam perpetrarunt, et vastatoribus tautis iratus malum dabo.

Hoc implevit Christus. Dotens enim super nobis C misere perditis, et velut zelatus Ecclesiam, ipsorum dæmonum turmas eorumque dementiarum præsidem ab imperio in nos depulit, cum ipsum adorantium multitudinem de cætero ab ejus immani-
tate asseruit.

Vers. 3. *Hæc dicit Dominus: Revertar ad Sion, et habitabo in medio Jerusalem, et vocabitur Jeru-
salēm civitas vera, et mons Domini omnipotentis mons sanctus.*

XXXIX. Implet omnia Deus, et natura ejus ineffabili referita sunt omnia. Verum tam nonnumquam discedere dicitur a peccatoribus, non loci intervallis ab iis separatus, quod putare stultum esset, sed in eo quod esse cum illis, veniaque et amore dignari eos recusat. Talem quoque ipsam iræ rationem esse dicimus. 715 Conversus est igitur ad falsos deos colendos Israel, et fornicata est Jerusalem. Recessit autem quodammodo universorum Deus, et quæ aversionem ejus sequuntur, subjecit eam malis. Quoniam vero in posterum miseretur, Revertar, inquit, hoc est, quiescam ab ira, inspectione eam dignabor, et domum meam rursus faciam. Quemadmodum autem eo averso nōnus sanctus, hoc est, templum Hierosolymis non amplius venerandum videbatur iis qui illud incensum intuebantur; ita denio eodem excitato, et in ipso D habitare instituente Deo, veneratio ejusdem reno-

¹¹ Zachar. 1, 14.

vata est; vera autem civitas vocabitur Jerusalem, non jam, ut olim, diis manu fabricatis et simulacris Deum mentientibus cultum divinum tribuens, sed unum, et natura et verum Deum omni genere bonitatis colens, ut in futurum legibus convenienter vivere velit, et ad omnia facile obedirens.

Accommodabis porro non inepte hujusmodi voces ei qui propter nos ut unus ex nobis factus est, Dei Filius, qui cum in forma Patris esset, et aequalis ei per omnia, « seipsum exinanivit, forma servi accepta, et factus est homo, et egenus propter nos, ut nos illius inopia divites esseamus ». Ergo qui olim propter transgressionem in Adam, « et quia incepit cogitatio hominis ad mala ab adolescentia sua », juste aversus est, ad nos denuo, ut ex naturali mansuetudine reversus est, et Ecclesiam habitavit, civitatemque et habitaculum sanctum sanctificatos effecit. Ait enim alicubi de electa, Ecclesia utique : « Hic habitabo, quoniam elegi eam ». Psallit et beatus David : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei ». Hanc nobis item propheta Isaia indicavit : « Erit in novissimis diebus manifestus mons Domini, et domus Dei in summitate montium, et elevabitur super colles, et venient ad eum omnes gentes ». Conspicua est enim Ecclesia Christi, et velut in monte posita patet omnibus. Vocata est deinde etiam vera, nequitam typis et umbris serviens, sed veritatem complexa potius, quae est Christus, et adorationem in spiritu ac veritate usurpans ».

τρεύουσα παραδεξαμένη δὲ μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν, η̄ προῦσα προσκυνήσων.

Vers. 4, 5. *Hoc dicit Dominus omnipotens : Ad-huc sedebunt seniores et annos in plateis Jerusalem, unusquisque virgam sive scipionem suum habens in manu sua, præ multitudine 716 dierum. Et plateas civitatis replebuntur puerulis et puellis ludentibus in plateis ejus.*

XL. Judæorum gente bello absumpia, urbes eorum ab incolis vacuas, et domos cum elegantibus eorum structuris et operibus dirutas conspiciri oportebat. Verum ecce reversis ab hostibus quamvis diuturnam pacem daturum se pollicatur, quam Graci accommodatissime courotropōrōn, puerorum nutricem, appellariunt. Natos quippe ad pubertatem perducit, et juvenatum ingressis viam ad senectudem velut sternit, nemine vastante, non bello atterente, non pugna devorante. Existimandum igitur, et meritisimo, in pace urbes tametsi latas et longas, tamen angustas visum iri, et minores quam incolarum pro multitudine. Talem sententiam præterea ex dictis elicimus. Ait enim sessuros in plateis Jerusalem seniores et annos, virgas quibus mediocriter imbecillam seueritatem consolentur, et baculum pro manuducione habentes. Quæ res laudatio est temporum, et longæ pacis, perducentis ad juvenatilis annos infantes, et

Abas, ἀληθινὴ δὲ πόλις καληθίσεται ἡ Ἱερουσαλήμ, οὐκέτι καθά καὶ πάλαι τοῖς χειροχυτοῖς θεοῖς καὶ τοῖς φευδανύγοις ἵνδαλμασι προσκομίζουσα τὰς λατρεῖας· ἀλλὰ τὸν ἕνα καὶ φύσις καὶ ἀληθινὸν Θεὸν θεραπεύουσα ταῖς ἐπιεικεῖαις, διὰ τοῦ ζῆν ἐννήμως ἐλέσθαι λοιπὸν, καὶ ταῖς εἰς πᾶν διιοῦ εὑπειθεῖαις.

Περιθείης δ' ἀν εἰκότως τὰς τοιάσδε φωνὰς τῷ δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γεγονότει Λόγῳ, δι' ὑπάρχων ἐν μορφῇ τοῦ γεγεννηκότος, καὶ ἐν Ιστήτῃ κατὰ πᾶν, « ἐστὲ ἐκένωτε, μορφὴν δούλου λαθῶν, καὶ γέγονεν ἀνθρώπος, καὶ ἐπιώχυσε δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλουτήσωμεν ». Οὐκοῦν δὲ πάλαι διά τε τὴν ἐν Ἀδάμ παράβασιν, καὶ τὸ ἐγκείσθαι τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος, « δικαίως ἀποστραφεῖς, ἐπέστρεψε πρὸς ἡμᾶς οὗτος ἐξ μορφής πλούτου λοιπὸν ἡμερότητος, καὶ κατόκηκε τὴν Ἐκκλησίαν, πόλιν τε καὶ ἐνδιαιτημα σεπτὴν ἐποιήσατο τοὺς ἡγιασμένους ». Εφη γάρ του περὶ αἱρετῆς, δῆλον δὲ διὰ τῆς Ἐκκλησίας· « Ήδε κατοικήσω, διὰ της τάπανην αὐτῆν ». Ψάλλει δὲ καὶ διὰ μακάριος Δαΐδης· « Δεδοξασμένα ἐλατήη περὶ τοῦ, η πόλις τοῦ Θεοῦ ». Ταύτην ἡμῖν κατεμήνυσε καὶ διὰ προφήτης Ἡσαΐας, λέγων· « Εσται ἐν ταῖς ἰσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ δρός Κυρίου, καὶ δὲ οἶκος τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἄκρων τῶν ὁρέων, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἥξουσιν ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ζήνη ». Περίοπτος γάρ ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ, καὶ ὀλίγερ περὶ δρεις κειμένη, τοῖς ἀπανταχοῦ γνωρίζεται. Κέκληται δὲ καὶ ἀληθινὴ, ἥκιστα μὲν τύποις ἡ τικεῖς λατρεύουσα παραδεξαμένη δὲ μᾶλλον τὴν ἀλήθειαν, η̄ προῦσα προσκυνήσων.

Tάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· « Ετι καθήσονται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ἔκαστος τὴν ράβδον αὐτοῦ ἔχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀπὸ πλήθους ἡμέρων. Καὶ αἱ πλατεῖαι τῆς πόλεως πλησθήσονται παιδιάριων καὶ κορασίων παιζόντων ἐν ταῖς πλατείαις αὐτῆς ».

M'. Δαπανήσαντος τοῦ πολέμου τὸ τέλον Ἰουδαίων θνοῖς, συμβέθηκεν ἀναγκαῖως κενάς τῶν κατωκηκτῶν τὰς παρ' αὐτοῖς γενέστημι πόλεις, οἶκους τε κατερρίμενους ὄρδιν, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κατασκευασμάτων τὰ κάλλη. 'Αλλ' ίδοι, τροπωθέντων αὐτοῖς τῶν ἔκθρων, καν μακρὴν εἰρήνην χαριεῖσθαι κατεπαγγέλλεται, ην, καὶ μάλα ὀρθῶς, 'Ελλήνων παιδες δινομάζουσι κουροτρόφον. Τοὺς μὲν γάρ τικτομένοις ἀνακομίζει πρὸς ήδην, τοῖς δὲ ήδη γεγονόσι νέοις ἀπλοὶ τρόπον τινὰ τὴν εἰς γῆρας ὅδον, κατεδροῦντος οὐδενὸς, οὐ πολέμου συντρίβοντος, οὐ διαπαύσις μάχης. 'Ιπποτοπτέον δὲ οὖν, καὶ μάλα ὀρθῶς, ὡς ἐν εἰρήνῃ τὰς πόλεις, καν εὐρεταὶ τε εἰεν καὶ μακραῖ, στενάς ἀποφαίνεσθαι, καὶ ἡττήσθαι τῷ πλήθει τῶν κατωκηκότων. Τοιοῦτον τινὰ οὖν ὕδινει πάλιν ἡμί, τὸ προκείμενον. Εφη γάρ διὰ καθεδοῦνται πρεσβύτεροι καὶ πρεσβύτεραι ἐν ταῖς πλατείαις Ἱερουσαλήμ, ράβδοις μόλις τὸ ἐκ τοῦ γῆρας μναλκὶ μετρίως

¹⁰ Philipp. II, 9; II Cor. VIII, 9. ¹¹ Gen. VIII, 21. ¹² Psal. CXXI, 14. ¹³ Psal. LXXXVI, 3. ¹⁴ Isa. II, 2. ¹⁵ Iohann. IV, 23, 24.

παραμυθούμενοι, καὶ βακτηρίαν ἔχοντες χειραγωγόν. Λιττεντις ad senectutem, qui jam virilem togam induerunt, et omne tempus vītæ imminunes a militia transmittunt. Qnod si etiam saltent in urbe adolescentuli, puellæque choros ducant in medio plateau, ostendere et hinc dilucide licebit, nulla eos cura graviore angit: non enim quemquam ludere paterentur, si tristitia tempus esset.

Ἐπινοιος δὲ τὸ χρῆμα ἐστι καιρῶν, καὶ βαθείας εἰρήνης, ἀνακομιζόστης μὲν ἐφ' ἥδην τὰ βρέφη, περιπούστης δὲ καὶ εἰς γῆρας τοὺς ἥδην τελοῦντας ἐν ἀνδράσι, καὶ τὸν τῆς ζωῆς διπάντα χρόνον ἀμάχει παραθέσιντας. Εἰ δὲ δὴ μέλλοιεν ὀρχεῖσθαι μὲν ἐν ἄστει μεράκια, καρδιά τε χορεύειν ἐν μέσαις πλατείαις, ἔχοι δὲν καὶ τοῦτο σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ μηδεμιαν· οὐ γάρ δὲν ἡγέσοντο παιζόντων τινῶν, εἰ κατηφείας ἦν δὲ καιρός.

Γέγονε δὴ καὶ ἡμὲν αὐτοῖς εἰρήνη Χριστὸς, δὲς καὶ πάντα συντρίψεις πόλεμον, μεστὴν ἀπέφρηνε ἀγίων τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ πολλοὶ μὲν τὰς φρένας ἐν αὐτῇ, μυρίοις τε δοῖς καὶ ἑξαρετοῖ, οἵς καὶ δι σοφὸς Ἰωάννης ἐπιστόλλει, λέγων· « Γράψω ὑμῖν, Πατέρες, διτε ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. » Παῖδες δὲ νῶσπερ ἀνήδοι καὶ κύρια μικρὸι τῶν ἀρτί τε πειτευκότων ἡ νηπιωτὴ τὴν πλῆθυν, μονονουχὸι τοῖς πνευματικοῖς σκιρτήμασι τὴν ἀγίαν δυτικήν κατακαλλύνουσα πόλιν, τουτέστι, τὴν Ἐκκλησίαν. Οἵς καὶ τὸ λέγειν ἀρμόσειν δινοῦ· « Δεῦτε ἀγαλλιασώμεθα τῷ Κυρίῳ, διλαλέξωμεν τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν. » Εἰ δὲ δὴ λέγοιντο καὶ ἐπεριέσθαι βάσιδι τυχόν οἱ πρεσβῦται, νοήσεις διτε μικροὺς καὶ μεγάλους ὑποστηρίξει Χριστὸς, ἡ βάσιδος ἡ ἐξ Ἱεσσαὶ καὶ τῆς δυνάμεως ὠνομασμένη, ἥν ἐκ τῆς ἀνω Σιών πέπομφε ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, ὡς χαίροντας ἡμᾶς ἐπὶ τούτῳ λέγειν· « Ἡ βάσιδος σου καὶ ἡ βακτηρία σου αὕτα με παρεκάλεσαν. »

Τάδε λέγει Κύριος πατοκράτωρ. Εἰ δινυρατήστε ἐνώπιον τῶν καταπολεμῶν τοῦ λαοῦ τούτου διτε ταῖς ημέραις ἐκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιον μου δινυρατήσει; λέγει Κύριος πατοκράτωρ.

ΜΑ'. Τὰ μεγάλα καὶ ὑπερφρεῆ τῶν πραγμάτων δέχεται πιος ἐφ' ἑαυτοῖς τὸ ἀπιστεῖσθαι φίλειν, καὶ οὐκ ἀθεύμαστον ἔχει τὴν εἰς πέρας διεκδομήν. Καὶ γοῦν ἡ Σάρδια διαγελᾶ μὲν ἐξ ἀπιστίας τὴν ἐπὶ γε τῷ Ἰσαάκ ὑπόσχεσιν, εἰς γῆρας ὥρωσα, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος νόμοις ἀντιθέσαι τὸ ἀμήχανον. Πλὴν ἐκτέτοκε παρ' ἐλπίδα, βάσιμον αὐτῇ τὸ χρῆμα τιθέντος Θεοῦ. Ἡν οὖν ἀρχ καὶ σφέδρα εἰκόνες καταδονεῖσθαι ταῖς διψυχίαις τοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας λελυτρωμένους, καὶ οὐ σφέδρα θαρβεῖν, ὡς εἰς τοσαύτην αὐτοῖς εὐημερίαν βαδιεῖσθαι τὰ πράγματα, ὡς ἀνάμεστον μὲν γενέσθαι τὴν Ἱερουσαλήμ τῶν γεγράκότων, καὶ πάντων ὀρδέσθαι χοροὺς ἐν αὐτῇ καὶ κορασίων ὀρχήματα, καὶ τὰ ἐκ βαθείας εἰρήνης ὑπάρχειν ἀγαθά. Κατεθεώντο γάρ τελχη κατερρίμενα, οἰκίας ἐμπειρησμένας, ἀπάσας δὲ τὰς ἐν κύκλῳ πόλεις θηρίων ἀγρίων ἐνδαιτήματα, διὰ τοι τὸ κεκενώσθαι παντελῶς τῶν κατοικούντων αὐτάς, καὶ ἀγροὺς μὲν τοὺς πάλαι πειμόρους τε καὶ εὐανθεῖς ἀκανθῶν ὑπάρχειν μεστοῖς, οὐδὲν ἔχοντας τῶν ὥριμων, διοιλαῦς δὲ εἰς ἅπαν τῶν ἀγρίων τὸ γένος. Ἡν οὖν ἐντεῦθεν, ὡς ἐφην, ἀπιστεῖν εἰκός, ὡς εἰς πέρας αὐτοῖς ἐκβήσεται τὰ ἐπηγγελμένα. Ταύτη τοι θεδε; διψυχεῖν οὐκ ἐδεῖ θαρσεῖν δὲ κείει, καὶ ἐμπε-

littentis ad senectutem, qui jam virilem togam induerunt, et omne tempus vītæ imminunes a militia transmittunt. Qnod si etiam saltent in urbe adolescentuli, puellæque choros ducant in medio plateau, ostendere et hinc dilucide licebit, nulla eos cura graviore angit: non enim quemquam ludere paterentur, si tristitia tempus esset.

Digitized by Google

Factus est igitur et nobis ipsis pax Christus⁶, qui et omne bellum contrivit⁷, et Ecclesiam sanctis implevit. Et prudentia quidem præstantes, et electi in ea innumerabiles inveniuntur, quibus et sapiens Joannes scribit in hunc modum: « Scribo vobis, patres, quoniam cognovistis eum qui ab initio est⁸. » Velut impuberes autem pueri et pueræ parvulae sunt recens fidem complexorum infantissima multitudo, propemodum spiritualibus saltationibus sanctam civitatem, puta Ecclesiam, revera condecorantes. Quibus apposite dicas: « Venite, exultemus Domino, jubilemus Deo salutari nostro⁹. » Et quamvis dicantur senes forte baculo se sustentare, intellige parvos et magnos a Christo sustentatum iri, qui virga Jesse¹⁰ et virtutis¹¹ est nominatus, quam ex superna Sion nobis emisit Deus et Pater, ut idcirco gaudentes dicamus: « Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt¹². »

717 VERS. 6. Hæc dicit Dominus omnipotens: C Si impossibile erit coram reliquiis populi hujus in diebus illis, numquid et coram me impossibile erit? dicit Dominus omnipotens.

XLI. Res magnæ et eminentes prope incredibiles videri solent, nec sine admiratione ad finem suum decurrent. Quare Sara ut incredula ridet promissa de concipiendo Isaac, senectutem respiciens, et humanae naturæ legibus impossibilitatem opponens¹³. Verumtamen peperit præter spem, cum ei Deus negotium expeditum et quasi meabile reddidisset. Erat igitur vehementer conveniens, captivitate liberatos ancipiiti cogitatione distrahi, nec ita multum considere, res ipsorum adeo felices ac beatas fore, ut repleretur Jerusalem senibus, et chori puerorum puellarumque saltationes in ea cernerentur, et diuturna pacis commoda exsisterent. Contemplabantur enim muros excisos, domus concrematas, et omnes urbes circumcirea ferarum immanium cubilia, quod incolis omnino viduatæ essent, et agros quondam fertilissimos et florentissimos spinarum refertos, nihil habentes maturum, et agrestium seu rusticorum genus deletum penitus. Hinc igitur, ut dixi, de promissis ad rem ipsam conferendis ambigere haud absurdum erat. Quod Deus non sinit, sed constendunt hortatur, et confirmat eos hunc in modum: « Si impossibile erit coram reliquiis populi hujus in diebus illis, numquid et coram me impossibile erit? »

⁶ Ephes. ii, 16. ⁷ Osee, ii, 48. ⁸ I. Joann. ii, 43. ⁹ Psal. xciv, 1, 2. ¹⁰ Isa. xi, 1. ¹¹ Psal. cxv. ¹² Psal. xxi, 4. ¹³ Gen. xviii, 10.

Quod enim vobis est impossibile, Deo ut omnipotenti est factu facile. Ipse enim est Dominus virtutum, voluntate efficiens quæ naturæ metas longe excedunt, et citra mortuam placita sua ad exitum perverbit. Ait porro alicubi Iudeis Deus et Pater, res præclaras ex adventu Salvatoris nostri orituras prænuntians : « Vide, contemptores, et resipiscite, et admiramini, quia opus ego operor in diebus vestris, quod non creditis, si quis narraverit vobis¹⁴. » Quid enim ad sermonem nostrum attinet, omnem admirationem sermonenque incarnationis mysterium superat : similiter inde ad nos profecta beneficia. Quomodo enim non sive proponendum caret, Verbum ex Deo natum unitum esse corpori, et suscepisse formam servi¹⁵, et sustinuisse crucem¹⁶, contumeliasque et verbora, et vesana Iudeorum opprobria pertulisse? Aut quomodo quis non suminopere admiretur **718** œconomia exiitum, quando destruatum est peccatum, destructa mors, profligata corruptio, et homo olim fugitivus gratia adoptionis illiorum deinceps illustratus cernitur? Itaque dicat Christus propter hæc ipsa : « Si impossibile erit coram reliquis populi hujus in diebus illis, nunquid et coram me impossibile erit? » Omnia enim illi levia et plana sunt : et volenti quidpiam eximium facere, nihil, opinor, omnitemur.

Vers. 7, 8. Hæc dicit Dominus omnipotens : Ecce ego denuo salvare populum meum de terra orientis, et de terra occidentis, et adducum eos, et habitabo in medio Jerusalem, et erunt mihi in populum, et ego ero eis in Deum in veritate et justitia.

XLI. Salvavit quidem et olim Deus progeniem Israel, bello dispersos Hierosolymam congregans, et habitans inter illos, dum templum divinum instaurari, rursum sacrificiis sese placari, et precibus coli, et festis diebus agendis honorari permittit. Ceterum quod dicit se rursum salvare populum suum ex oriente et occidente, quadrabit in Emanuelem, qui totum sub caelo mundum vocavit, cum per fidem ceu verriculo a mundi finibus usque homines conclusit, et universam gentium multitudinem in vere sanctam et fama inelytam civitatem, quæ est « Ecclesia Dei viventis¹⁷ », et coelestis Jerusalem, congregavit. Habitasse autem illum in medio ejus quis dubitet? Factus est siquidem similis nostri, « et cum hominibus conversatus est¹⁸ » in carne. Id quod per alium prophetam Deus prænuntiavit, « Confide, non dissolvantur manus tuæ, Dominus Deus tuus potens in te salvabit te, adducet super te letitiam, et innovabit te in charitate sua¹⁹. » Quin et nobiscum est : non enim reliquit nos orphanos²⁰; pro se autem misit Paracletum, et per ipsum adest diligentibus se, quod testatur illis verbis : « Ecce ego vobis-

A δοι, λέγων· « Εἰ ἀδυνατήσει ἐνώπιον τῶν καταλόπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἔκείναις, μὴ καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατήσεις; » Ο γάρ ἐστιν ἡμῖν ἀμήχανον, εὐκατόρθωτον δηλαδὴ τῷ πάντει ἰσχύοντι Θεῷ. « Εστιν γάρ αὐτὸς ὁ γῶν δυνάμεων Κύριος, θελήσει πληρῶν καὶ τὰ λίαν ὑπερφυῆ, καὶ εἰς τέρας ἄγων ἀμελῆτη τὸ δοκοῦν. » Ήφη δὲ που πρὸς Ιουδαίους ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, τὰ ἐκ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας προαναφωνῶν κατορθώματα· « Ελθετε, οἱ καταφρονηταί, καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ θυμάσατε, ὅτι ἔργον ἐγώ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, δού μη πιστεύσητε, έάν τις ἐκδηγήται ὑμῖν. » « Οπον μὲν γάρ ἤκει εἰς λόγους τῶν ἐν ἡμῖν, ὑπὲρ θεοῦ καὶ λόγου καὶ αὐτὸς τὸ τῆς ἐνανθρωπίσεως μυστήριον· οὐδὲν δὲ ἥττον καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἐκδειγόντα κατορθώματα. Πῶς γάρ οὐκ ἀπιστίας ἐγγὺς τὸν ἐκ Θεοῦ φύντα Λόγον ἐνωθῆναι σαρκί, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου γενέσθαι μορφῇ, καὶ ὑπομεῖναι σταυρὸν, ὑβρεῖς τε καὶ αἰκίας ὑπενεγκείν, καὶ τῆς Ίουδαίων ἀβελτηρίας τὰς παροιας; » Η πῶς οὐκ ἀν τις ὑπεραγάσαιτο τῆς οἰκονομίας τὴν ἐκβασιν, διπο καθήρηται μὲν ἡ ἀμαρτία, κατηργηται δὲ καὶ ὁ θάνατος, καὶ ἀπελήλαται φθορὰ, καὶ δι πάλαι δραπέτης ἀνθρώπος τῇ τῆς υἱοθεσίας χάριτι κατηγλατισμένος ὁρᾶται λοιπόν; Οὐκοῦν λεγέσθω Χριστὸς ἐπὶ γε τούτοις αὐτοῖς· « Εἰ ἀδυνατήσει ἐνώπιον τῶν καταλόπων τοῦ λαοῦ τούτου ἐν ταῖς ἡμέραις ἔκείναις, δοι καὶ ἐνώπιόν μου ἀδυνατήσεις; » Λεῖτα γάρ πάντα αὐτῷ καὶ ἐπιπλατα, καὶ τὸ ἀντιστατοῦν οὐδέν.

C Τάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· « Ιδού ἔτώ ἀρασώζω τὸν λαό μου ἀπὸ γῆς ἀραολῶν, καὶ ἀπὸ γῆς δυσμῶν, καὶ εἰσάξω αὐτοὺς, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐσορταὶ μοι εἰς λαόν, καὶ γάρ δομοις αὐτοῖς εἰς Θεόν, ἐν διηθεσίᾳ καὶ δικαιοσύνῃ.

MB. Σέσωκε μὲν καὶ πάλαι Θεὸς τοὺς ἐξ αἰματος Ἰσραὴλ, κατεσχεδασμένους τῷ πολέμῳ συναγείρων εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ κατοικήσας ἐν αὐτοῖς, διά γε τοῦ καὶ τὸν θεῖον ἐγένετο ναὸν, καὶ ἐφείνει πάλιν αὐτοῖς ταῖς κατὰ νόμον θυσίαις καταμειλίσσεσθαι τε καὶ ἀποπεράνειν εὐχάριτον, καὶ ἀποπληροῦν δορτάς. Πλὴν τὸ ἀνασώζειν τὸν ίδιον φάναι λαὸν ἐξ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν, πρέποι ἀν εἰκότως τῷ Ἐμμανουὴλ, δε πᾶσαν ἐκάλεσε τὴν ὑπ' οὐρανὸν, σαγηνεύσας διὰ τῆς πίστεως τοὺς ἐκ περάτων τῆς γῆς, καὶ πᾶσαν ἀγέλην συναγγερκών εἰς τὴν ἀγίαν ἀληθῶς καὶ διαδόγητον πόλιν, ἥτις ἐστιν « Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος », ἡ ἐπουράνιος Ἱερουσαλήμ. « Οτι δὲ καὶ ἐσκήνωσεν ἐν μέσῳ αὐτῆς, πῶς ἐστιν ἀμφιβαλεῖν; Γέγονε γάρ καθ' ἡμᾶς, « καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράψῃ » μετὰ σαρκός. Καὶ τούτο τὴν δι' ἐπέρου προφήτου Θεοῦ προανεψώνει, λέγων· « Θάρσει, Σιών, μὴ παρείσθωσαν αἱ χειρές σου. Κύριος ὁ Θεὸς δυνατὸς ἐν σοὶ σώσει σε, ἐπάξει ἐπὶ σὲ εὐφρόσυγην, καὶ καινεῖσε σὲ ἐν τῇ ἀγαπήσει αὐτοῦ. » Άλλα καὶ σύνεστιν ἡμῖν· οὐ γάρ ἀφῆκεν ἡμᾶς δραματὸς, πέπομψε δὲ ἡμῖν ἀνθ' ἐσυτοῦ τὸν Παράκλητον, καὶ

¹⁴ Habac. i, 5; Act. xii, 41. ¹⁵ Philipp. ii, 6, 7. ¹⁶ Hebr. xi, 2. ¹⁷ I Tim. iii, 15. ¹⁸ Baruch iii, 38.

¹⁹ Sophon. iii, 16, 17. ²⁰ Joan. xiv, 18.

σύνεστι δι' αὐτοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν καὶ τὸν πληροφορήσει, λέγων· « Ἰδοὺ ἐγὼ μὲθ' ὑμῶν εἰμι πάσις τὰς ἡμέρας, ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος. » Γέγοντο τοίνους αὐτούς λαδεῖς οἱ ποτε οὐ λαδοί, καὶ οἱ τῶν λιθῶν προσκυνηταί, τὴν ἀρχαίαν καὶ βίβλον καταμυσαττόμενοι πλάνησιν, Θεὸν αὐτὸν ἐπεγραψάμεθα, καὶ τούτον ἐν ἀληθείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ. « Οὐ γάρ ἐν ίσῳ τοῖς τοῦ γράμματος φίλοις, τύποις καὶ σχεσίαις προσκειμέθα, παραδεξάμενοι δὲ μᾶλλον εἰ; νοῦν καὶ καρδίαν τὴν τῶν εὐσεγελικῶν κηρυγμάτων λαμπρότητα, τὴν ἀληθῆ τελοῦμεν λατρείαν, καὶ τῆς ἀνδαινούστης αὐτῷ δικαιοσύνης ἀπρίξ ἔχόμενοι, τὴν ἐν πνεύματι πληροῦμεν προσκύνησιν. « Πνεῦμα γάρ δὲ Θεός, καὶ ταῦτα φησιν αὐτὸς ὁ Γιδές, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ διέ προκυνεῖν. »

Τάδε λέγει Κύριος πατοκράτωρ· Κατισχύβωσαν αἱ χεῖρες ὑμῶν τῷ ἀκουόντων ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις τοὺς λόρους τούτους ἐκ στόματος τῶν προφητῶν, ἀφ' ἣς ἡμέρας τεθεμελιώται δοκίμος Κυρίου πατοκράτορος, καὶ διὰ ταῦτα ἐν ψιλοδύμηται.

ΜΓ'. Τις σχνείται: μὲν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν διὰ τῶν δλῶν Θεός τὸν ὑπὲρ ἐλπίδα πολλάκις, φευδομεθεῖ δὲ οὐδαμῶς, ἀλλ' ἵδια δυνάμεις καὶ ἀπορθῆτοις τιστὸν ἐνεργείας ἀποπεραίνεις κατὰ καιρούς, ἀπερ ἀν βούλωτο, καὶ λίγαν ἀκοντί. Πρέποι δὲ τὴν ἡμέρας οὐκ ἀσθενῶντας τῇ πίστει, πάντη τε καὶ πάντως ἐπιμαρτυρεῖν αὐτῷ, τὸ πάντα δύνασθαι διαπεραίνειν εὔχόλως· ἀνδρῶντες δὲ πρὸς ἕργα δι' ὧν ἐσθέμεθα λαμπροί, καὶ τὸν εὐκλεῖτὴν τῆς ἐπιεικείας ἀποκερδοῦντες στέφανον, καταπειθεῖσθαι τε τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις, καὶ ποδηγοὺς ποιεῖσθαι σπουδάζειν τοὺς, οἵπερ ἀν εἰσηγατὰ καιροὺς τῶν θείων ἡμῶν θεσπισμάτων ἀπλανέστατοι διακριμαται. Κατεπηγγέλλετο δὲ δοκίμων ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς; διὰ τῶν ἀγίων περιφητῶν τὰ ἐκ τῆς ἐκανθρωπίσεως ἀγαθά, καὶ δοσον μὲν ἥκει εἰς ἀνθρώπινας ἐννοιας, ἀπιστίαν, ὡς ἔφην, οὐ. μακρὰν τὸν λόγον ἐτίθει, τῶν χαρισμάτων τὸ μέγεθος ἀφηγούμενος. Ἀλλ' ἐν πίστει πεποιήμεθα καὶ τὰ ὑπὲρ ἔννοιαν, τὰς τῆς εὐεσθείας ὑφηγητὰς εὐαφῆ τρόπου τινὰ καὶ εὐήνιον τὸν τῆς διανοίας διδωκότες αὐχένα. Καὶ πρὸς δὲ δοκίμων ταῖς τῶν ἀγαθῶν χορηγίαις, καὶ τῇ παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὑποταγῇ τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀνάδειξις. Θέα γάρ διπλῶς καὶ τὰ πρὸς ἡμῶν προσέτατεν διὰ τῶν ὅλων Θεός κατισχύειν, καὶ ἕργα πληροῦν, καὶ τοῖς τῶν προφητῶν κατατίθεσθαι λόγοις, « ἀφ' ἣς ἡμέρας τεθεμελιώται δοκίμος Κυρίου πατοκράτορος, καὶ διὰ ταῦτα ἐν ψιλοδύμηται. »

Διέτε πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων δι μισθὸς ἀρθρώπων οὐκ ἔσται εἰς ὄντοτι, καὶ οἱ μισθὸς τῶν κητηρῶν οὐκ ὑπάρξει, καὶ τῷ ἀποκερευομένῳ καὶ τῷ εἰσαπερευομένῳ οὐκ ἔσται εἰρήνη ἀπὸ τῆς θλίψεως. Καὶ ἔξαποστελῶ πάντας τοὺς ἀρθρώπους, ἔκστοτον πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ.

ΜΔ'. Η τῶν Ἐβραίων ἔκδοσις οὐχ ᾧ ἐπὶ μέλλοντος καιροῦ ποιεῖται τοὺς λόγους, χρόνον δὲ τίθει τὴν παρῳχήστα. « Πρὸς τῶν ἡμερῶν ἐκείνων,

A cuius sum omnibus diebus, usque ad consummationem saeculi ²¹. » Factus est igitur populus ejus, qui aliquando non populus ²²: et qui lapides adorare solebamus, veterem et impurum errorem detestantes, ipsum nobis Deum ascivimus, et hunc in veritate et justitia. » Non enim sicut quibus littera cordi est, typis et umbris adhæremus: quin potius admissa in animum evangelicarum prædicationum claritate, **719** verum cultum exhibemus, et quam ille probat justitiae afflxi, adorationem in spiritu præstamus. « Spiritus enim est Deus, » ut ipse Filius dixit: « et adorantes eum, in spiritu et veritate oportet adorare ²³. »

Vers. 9. *Hæc dicit Dominus omnipotens: Conseruentur manus vestræ, qui auditis in diebus istis sermones hos ex ore prophetarum, ex qua die fundatur est domus Domini omnipotentis, et templum ex quo edificatum est.*

XLIII. Diligentibus se universorum Deus crebro omni spe majora promittit, nec fallit ullo modo, sed virtute sua et inexplicabilibus quibusdam efficientiis præstat suis temporibus, et facillime quæ valuerit. Decet autem nos in fide non labentes testimonium dare, eum efficere omnia nullo negotio posse: et viros nos præbere ad opera per quæ claritudinem consequemur, et probitatis coronam gloriósam acquiremus; obtemperare demum ejus sermonibus, et studere duces sequi illos qui per tempora nobis divina oracula nulla erroris suspicione apportant et explanant. Promisit autem Dominus noster Jesus Christus per sanctos prophetas bona ex incarnatione promianatura, et quod ad cogitationes quidem humanas attinet, incredibilem orationem atutuit, ut dixi paulo ante, cum magnitudinem beneficiorum exponerem. Verum fidei mandavimus quæ in cogitationem nostram non cadebant, pietatis ducibus cervicem mentis nostræ quodammodo concretabilem et habenit facile parentem subjacentes. Tempus autem bonorum largitioni et obedientiæ nostræ opportunum, est Ecclesia proposita. Vide enim quomodo et quæ officia nostri sunt, universorum Deus confortare jubet, et opera obire, et prophetarum dictis assentiri, et a die quo fundata est domus Domini omnipotentis, et ex quo templum edificatum est. »

Vers. 10. *Quia ante dies illos merces hominum quoniam erit in lucrum, et merces jumentorum non subisces, et egredienti et ingredienti non erit pax pro tribulatione. Et emitiam omnes homines, upumque ad proximum suum.*

XLIV. Hebræa editio non habet verbum futuri temporis, sed præteriti. Ait enim, « Ante dies illos merces **720** hominum non erat in lucrum, et merces

²¹ Ματθ. xxviii, 20. ²² Οσε 11, 21. ²³ Ιω. iii, 4, 21.

jumentorum non erat. » Et, « Ingredienti et egredienti non erat pax. » Est autem valde contentanea oratio, cuius veritatem narrationis auctoritas confirmat. Tale enim quiddam significare vult. Venerunt Babylone in sanctam civitatem Israelitæ, sed in loco non erat eis sanctificatio, templo pridem diruto: non erat sacrificium et libatio, altari vero. Deinde hortatus est eos universorum Deus ut ante omnia ipsis tam necessariorum curam praecipuam gererent, templumque de integro construerent, divinumque in eo altare rursus erigerent, ut legibus instituta decentissime peragere, et universorum Deum conciliare possent. Ast illi variis de causis diffreabant, nunc pecuniae singentes inopiam, nunc edificare prohibentium perversitatem praetexentes. Et cum insuper Deum offenderent, crebris et alia post aliam plagiæ seriebantur, sterilitatibus, inquam, cœli corruptionibus, et vicinorum populorum impressionibus et incursionibus. Criminis autem loco universorum Deus illis inertiam objicit, ita per prophetam Aggaum loquens: « Populus hic dicit: Non venit tempus ædificandi domum Domini. Si tempus quidem vobis est habitare in domibus concavis, dominus autem Domini ista non ædificata est. » Cum enim, ut dixi, in discordiam et negligentiā maxime conducibilium precipitassent, crebris egestatibus et bellis a vicinis inultabantur. Postquam autem templum reædificarunt, supplicia desierunt, et suppetebant illis omnia, utebanturque rebus secundissimis. Idcirco ait: « Ante dies istos, » hoc est, priusquam erigeretur templum, « merces hominum non erat ad lucrum, et merces jumentorum non erat. » Agricolæ enim sine mercede, et nullis plane fructibus collectis, cum bobus una delassatis ab agro discedebant. « Sed neque ingredientibus aut egredientibus pax erat. » Ingrediētes et egrediētes de urbe in urbem aliquando, aut mercaturæ faciētes, aut aliis negotiis causa profligentes nominat. Itaque nec illis pax, inquit, a multis populis qui vexabant, ut dixi, Israel, et quilibet consanguineum seu fratrem seu vicinum ut hostem capitalem intuebatur, ἔχοντας ἐπιτίθεμα, ἤγων καὶ ἑτέρων ἔνεκα πραγμάτων ἔθνῶν ἐκλευπτήσθων, ὡς ἐφην, Ετι τὸν Ἰσραὴλ ἔχοντας τὸν ἄγγὺς ἐξ αἰματος, οὐ καὶ ἀδελφῷ.

Scendum vero, priusquam hominis naturam Dei
Filius susciperet, et Ecclesia constitueretur, nullam
fuisse mercedem hominibus, neque **721** iunxit.
Nam in hac vita ratione excellentes, et prudentiae op-
tionis insignes, et qui homines numerari possent, infru-
ctuosam et inutilem operam in discipulis ponebant, et
neque singulare quippiam litteris consignabant,
neque alii aut intelligendo, aut loquendo prodesse
poterant. Similiter qui vulgari et pecudum more
vitam ducebant, absque mercede permanebant:
nequibant enim quidquam Deo probatum agere. Sed
neque erat omnino Pax in terra, grege diemorum
omnia permiscente et mundum tumultu implente, ut

φησιν, δι μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς δημοσίειν, καὶ δι μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐχ ὑπῆρχε. • Καὶ πάλιν, εἴ Τῷ ἐκπορευομένῳ καὶ τῷ εἰσπορευομένῳ οὐκ ἦν εἰρήνη. • "Εἶχε δὲ καὶ σφόδρα τὸ εἰκὸς δὲ λόγος, καὶ τὸ ἀληθὲς ἐν τούτοις παρίστησι τῶν διηγημάτων ἡ δύναμις. Βουλεται γάρ τι τοισῦτον ὑπεδηλοῦν. Ἡκον μὲν γάρ ἔχει Βαβυλῶνος εἰς τὴν ἀγίαν πολιν οἱ ἔξι Ιεραρχοὶ ἄλλοι οὐκ ἦν αὐτοῖς ἀγίασμα τῷ τόπῳ, κατατεσεοισμένου τοῦ πάλαι ναοῦ· οὐκ ἦν θυσία καὶ σπονδὴ, μηδ ἐστῶτος θυσιαστηρίου. Είτα προστρέπεν δὲ τῶν ὅλων Θεδεῖς, τῶν οὗτως αὐτοῖς ἀναγκαῖων προσύργιαιτάτην θέσθαι φροντίδα, καὶ ἀναδειμασθαι μὲν τὸν ναὸν, ἀνορθώσαι δὲ καὶ τὸ θεῖον ἐν αὐτῷ θυσιαστήριον, ως ἂν ἔχοιεν ἀποπερανειν εὖ μάλα τὰ νενομοσμένα, καὶ καταμείλισσεοισθαι τὸν τῶν ὅλων Θεῖον. Οἱ δὲ ποικιλιαὶ διανεβάλλονται, ποτὲ μὲν χρημάτων πλατεύμενοι σπάνιν, ποτὲ δὲ τῶν κωλυσύνων οἰκοδομείναι δυστροφίας προφασιζόμενοι. Είτα προσκρούοντες πρὸς τοῦτο Θεῖψι, συχναῖς καὶ ἀλλεπαλλήλοις ἐπαπλοντο κληγαῖς, ἀκαρεταῖς δὴ λέγω, καὶ ἀνεμοφθοραῖς, καὶ τῶν ὅμορων ἔθνων ἐφδεῖς καὶ καταδρομαῖς. Ἐπίκλημα δὲ αὐτοῖς ἐποιείτο δὲ τῶν ὅλων Θεδεῖς τὸ ράβδυμον, οὗτω λέγων διὰ φωνῆς Ἀγαλού τοῦ πραφῆτου· εἰ Σὺ λαδὸς οὗτος λέγουσιν. Οὐχ ἔχει δὲ καιρὸς τοῦ οἰκοδομῆσαι τὸν οἰκον Κυρίου. Εἰ καιρὸς μὲν ὑμῖν ἔστι τοῦ οἰκεῖν ἐν οἰκοῖς κατοιστάμοις, δὲ δὲ οἶκος Κυρίων οὐκ ἀκοδόμηται. • Ἀναπεπτωκότες γάρ, ως ἔφην, εἰς βαθυμίας, ταῖς τῶν ἀναγκαῖων ἐνθεῖαις κατεπιστοντα συνεχῶς καὶ πολέμοις τοῖς γείτοσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεγηγέρχεται τὸν ναὸν, πέπαυται τὰ ἔξι ὄργης, πάντα δὲ ἦν ἀλις αὐτοῖς, καὶ πολὺ τῆς εὐημερίας παρέκειτο πλάτος. Ταύτη τοι φησί· Πρὸ τῶν ἡμερῶν τούτων, ταῦτα ἔστι, πρὶν ἀναστῆναι τὸν ναὸν, οἱ μισθὸς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἦν εἰς δημοσίειν, καὶ δι μισθὸς τῶν κτηνῶν οὐχ ὑπῆρχεν. • Ἀμισθοὶ γάρ οἱ γηπόνοι, καὶ οὐδὲν ὅλως συναγηγερκότες, δῆμος τοῖς συγκεκμηθοῖς βουλεύει παπλαττόντο τὸν ἄγρων. • Ἄλλοι οὐδὲ τοῖς ἐκπορευομένοις ή τοῖς εἰσπορευομένοις ἦν εἰρήνη. • Εἰσπορευομένους δὲ καὶ ἐκπορευομένους τοὺς ἐκ τοῦ λεων; εἰς πόλιν ιδίας ἔσθ' ὅτε φησιν, ή τὸ δημοπορικὸν οὐκοῦν οὐδὲ ἔκεινοις εἰρήνη, φησί, τῶν ὁμαζήλων, καὶ ἐκάστου βλέπουντος ὡς ἔντα τῶν διει μάλισται.

Ἴστεον δὲ, δις πρὶν ἐνανθρωπήσας τὸν Μονογένην, καὶ ἀναδειχθῆναι τὴν Ἐκκλησίαν, οὐδέτες ἡν τοῖς ἀνθρώποις μισθός, οὔτε μὴν τοῖς κτήνεσιν. Οἱ τε γάρ ἐν τῷδε τῷ βίῳ λογικώτεροι, καὶ συνδέσμως ἔχοντες δέξαν, οἱ δὴ καὶ ἀνθρώποι νομισθείεν δια, ἀκερδή καὶ διχρηστὸν τὴν τοῖς λόγοις εἶχον σκου-
δήν, οὔτε συγγράφοντέ τι τὸν ἀναγκαῖον, οὔτε μὴν νοεῖν ἢ λαλεῖν ἑτέροις δυνάμενοι. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ τὸν ἀγελατὸν καὶ κτηνῶδη τρίβοντες βίον διμειθοῦ διετέλουν οὐ γάρ ἦν ἀργάσασθαι τι τῶν ἐπι-κουμένων παρὰ Θεῷν. Ἀλλ᾽ οὐδὲ ἡν δλως ἐπὶ γῆς εἰρίνη, τῆς τῶν δαιμονίων ἀγέλης διακυβώσεις τὰ πάντα, καὶ θορύβου μετεῖην ἀποφεινεύσῃς τὴν γῆν,

11 Aug. 1, 3, 4.

ένς είναι τὰ πάντων πράγματα καὶ μέντοι τὰς Α res atque adeo nientes omnium velut quassarentur διανοίας ὡς ἐν δονήσει καὶ σάλῳ, καὶ τὸ βεβηκός et fluctibus pulsarentur, nec firmitudinis quicquam οὐδὲ ἔχειν.

Καὶ τοῦτο οὐ κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἐμπροσθετῶν ποιήσω τοῖς καταλοίποις τοῦ λαοῦ τούτου, λέγει Κύριος κατευράθωρ· ἀλλ᾽ η δεῖξω εἰρήνην. Η ἐμπελος δώσει τὸν καρπόν αὐτῆς, καὶ η γῆ δώσει τὰ γεννήματα αὐτῆς, καὶ οὐδέποτε δώσει τὴν δρόσον αὐτοῦ, καὶ καταληπτομήσω τοῖς καταλοίποις τοῦ λαοῦ μου τούτου πάντα.

ΜΕΓΑ. Συμμεθίστητε ταῖς δργαῖς καὶ τὰ ἔξ αὐτῶν συμβαθιντα, καὶ ἀποδραμέσθατε φησιν δικοῦ τοὺς τῶν πλημμελημάτων καὶ ροῦ; τὰς δίκας. Πεπαυμένης τῷ τῆς ἀμαρτίας, μᾶλλον δὲ δῆμη ποινάς τὰς ὑπὲρ αὐτῆς ἔκτεικότος τοῦ Ἰσραὴλ, καταλήξειν ἔφη τὰς συμφορὰς, καὶ μάλιστα εἰκότως, καὶ ἀπραχτήσειν ἔτι τὴν τῶν ἀνιαράν ἔφοδον. Βεβούλευται γάρ ἐπ' αὐτοῖς οὐκ ἀδελφά τοῖς πρώτοις, ἀλλ' ὅσα βλέπει πρὸς ἡμερότητα. Ταῦτα δὲ ήν εἰρήνης ἐπίδοσις, καὶ ἀμφιλογής τῶν ἕδιστων αὐτοῖς χορηγίᾳ, ὡς εἰδοτρυν μὲν ὄρθισμα τὴν ἀμπελὸν, βαθὺ δὲ κομῶσι λιγοῖς τὴν ἀρδεσίμον γῆν τοὺς τῶν γηπόνων ἰδρώτας ἀμελεῖσθαι, οὐρανοῦ δηλονότι μονονουχὶ καὶ συνθέσοντος, καὶ δρόσοις καταπιάνοντος ἄγρους καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς. Ἐψεται γάρ πάντως τοῖς τοῦ Δεσπότου νεύμασιν οὐρανὸς τε καὶ γῆ, καὶ ἀπεκτηπλῶς ἡ κτίσις. Κλήρος δὲ ταῦτα τῷ Ἰσραὴλ, Θεοῦ κατευρύνοντος τὴν εὐημερίαν, καὶ παντὸς ἀνιαροῦ ἀπαλλάττοντες.

Ἀρμόσσει δὲ ἀν δὲ ἐπὶ τῷδε λόγος τῷ πάντων τῇ μετανοίᾳ Χριστῷ. Πρὸ μὲν τῷτον τῆς ἐπιδημίας καιρῷν ἐβαδίζομεν ἐκεστος κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν, κτηνῶδη καὶ ἀλογώτατον διαβιούντες βίον, καὶ ταῖς τῶν δαιμονίων ἀπάταις συνεζυγμένοι. Ἐπειδὲ δὲ πεπτωκότας μονονουχὶ, καὶ κατερριμένων εἰς γῆν, καὶ ὑπὸ πέδας δητας ἐχθρῶν ὑκτείραν δὲ Πατήρ, οὐκέτι εἰ πεποίκεν τὴν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἐμπροσθεν. Οὐ γάρ περιελέσεν ἔτι πλεονεκτούμενος, καὶ ὑπὸ τυράννων πράττοντας ὥμη, πρὸς τὸν διοικοῦν τῶν αἰσχίστων τὴν ἀποφέροντας δέδωκε δὲ μᾶλλον τὴν τὴν ἔξ οὐρανῶν εἰρήνην τουτέστι Χριστὸν, δε καὶ ἀπάσσης τὴν τὴν εὐχαρπίας τῆς νοητῆς δεδώρηται χορηγίαν. Ἐμπεπλήσθεια γάρ οἴτου τε καὶ εἶναι, καὶ δεδώρηκεν τὴν ἀμπελὸς ἡ ἀληθινὴ, τουτέστι, Χριστὸς, τὸν ἑαυτῆς καρπὸν, τὸν εὐφραντοντα καρπὸν ἀνθρώπου, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Αὐτὸς δὲ ὑπάρχει καὶ δόκιμος τοῦ στοῦν, καὶ τὸ δράγμα τὸ λεπρόν· αὐτὸς τὴν ἀπεφάνθη ζωὴν, ἀπέδειξε δὲ καὶ εὐανθεστάτους, ταῖς ἔξ οὐρανοῦ καταπιεινῶν δρόσοις, δῆλον δὲ ὅτι ταῖς νοηταῖς καὶ διὰ τοῦ πνεύματος, δῶν καὶ ὁ θεοπέταιος Δασδὶ διαμέμνηται, λέγων· «Ω; δρόσος Ἀερμὸν ἡ καταβαίνουσα ἐπὶ τὰ δρη Σιών.» Ταῦτα δὲ τὴν ἐν κλήρῳ μοίρᾳ παρὰ Θεοῦ, καὶ μερὶς ἀγαθῆς, ἐπειτος γεγόναμεν Ἰσραὴλ, τουτέστι, κοῦς ὄφῶν Θεόν· τεθέαμεθα γάρ δὲ Γῆν τὸν Πατέρα.

Καὶ ἔσται δι τρόπον ἡτοί τὸν κατέρρει τὸν τοῦ θεοτοκού, σὸν οἶκος Ἰερύνα καὶ οἶκος Ἰσραὴλ, οὗτος

A res atque adeo nientes omnium velut quassarentur et fluctibus pulsarentur, nec firmitudinis quicquam haberent.

VERS. 11, 12. Et nunc non iuxta dies qui ante fuerunt ego faciam reliquis populi hujus, dicit Dominus omnipotens: sed monstrabo pacem. Vineae dabit fructum suum, et terra dabit germina sua, et cælum dabit rorem suum, et possidere faciam reliquias populi mei omnia haec.

XLV. Cum ira etiam inde provenientia submoveat, et ait, cum temporibus peccandi simul poenas recessuras. Facto enim sine peccandi, imo Israele jam plagis propter peccatum punito, desituras promittit calamitates, juste admodum, et in posterum nihil triste in eos incursum: decreuisse enim in illos priorum dissimilia, ex media nimis mansuetudine. Hæc erant, pacis incrementum, et rerum ipsis jucundissimarum larga suppeditatio, ut vinea botris frequens cerneretur, arva densis segetibus colonorum sudoribus responderent, caelo apote quasi concurrente, et roribus rura, et ruris opes ad pinguitudinem nutrita. Plane enim Domini nutus cœlum et terra, et generatim creatura omnis sequitur. Haec fuerunt sortes Israel, Deo felicitatem dilatante, et omni molestia liberante.

Sermo hic Christo Salvatori omnium nostrum aptabitur. Nam ante tempora adventus ejus ambulabamus unusquisque iuxta arbitrium suum, vitam pecudum et a ratione alienisimam viventes, et demonum fraudibus irretiti ²⁰. Ast ubi collapsos quodanmodo, et prostratos, et sub inimicorum pedibus jacentes miseratus est Pater, non amplius fecit nobis secundum dies priores. **722** Non enim passus est nos ultra subjugari, et sub crudeli tyranno degentes, ad quidvis indignissimum abduci; sed pacem de cœlo impetravit, hoc est Christum, qui et omnis fertilitatis que mente comprehenditur ubertatem nobis largitus est. Repleti enim sumus frumento et vino ²¹: et dedit nobis vera vitis ²², hoc est, Christus fructum suum letificantem cor hominis, sicut scriptum est ²³. Ipse est et granum frumenti ²⁴, et sacer manipulus; ipse factus est nobis vita ²⁵, redditique florantisimos colesti rore inebrians, intelligibili, inquam, et spirituali, cuius et divinus David meminit: «Sicut ros Hermon, qui descendit super montes Sion ²¹⁻²². Ita nos a Deo sors et pars bona contingit, possumus facili sumus Israel, hoc est, mens Deum videns: in Filio enim Patrem vidimus ²⁶.

VERS. 13. Et erit sic ueritas in maledictione inter gentes, dominus Iuda et dominus Israel, sic salvabo vos,

²⁰ Ephes. ii, 2, 3. ²¹ Joel ii, 19. ²² Joan. xv, 1. ²³ Psal. cxii, 15; Eccl. xl, 20. ²⁴ Joan. xi, 24, 25. ²⁵ Joan. xi, 25. ²⁶ Psal. cxxii, 3. ²⁷ Joan. xiv, 9.

et eritis in benedictione. Confidite et confortamini in A διασώσω όμας, καὶ ξεσθε ἐν εὐλογίᾳ. Θαρσεῖτε καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν όμῶν.

XLVI. In captivitatem ducti Israelitæ, et victorum iniqua imperia perferentes, etiam maledicti sunt vocati, dicentibus quibusdam, quod a vero non abhorret, Ne mihi contingat quod Israeli. Ubi autem eos salvavit misericors Deus, et in pristina bona sunt restituti, cum calamitatibus opinionem quoque maledictorum babere desierunt. Benedicti sunt enim, et æque ut olim beati fuerunt, Deo supernis bonis eos oblectante, et totius securitatis velut Campos ipsis pandente.

Quod in nobis ipsis verum conspicitur. Eramus enim maledicti, gregibus dæmoniorum subditi, et ad omne genus improbitatis illorum scelere devoluti²¹. Ast ubi Deum universorum opificem cognovimus, et a Christo cogniti sumus, tunc, tunc cantare intra nosmetipos didicimus : « Benedic nos a Domino, qui fecit cœlum et terram²². » Quoniam autem ad tantum honorem et gloriam vocali sumus, bonis operibus operam dare nos necesse est, et affectiones virtuosas viriliter debellare, et peccatum exsecrari, et in evangelicis legibus servandis excellere, et ad id quod Deo gratum est rite efficiendum incumbere. Audivimus enim acclamantem nobis, 723 « Conflidite et confortamini in manibus vestris. » Adepi porro sumus a Christo, ut confidere debeamus : vicit enim pro nobis mundum²³, et conculevit hostes, et templum suum a morte invictum ostendit, et iniquitatis obturavit, ut et nos in his clarescamus²⁴. Vicit enim, ut dixi, non sibi, sed nobis inimicis, quibus bona victoriae suæ comparavit.

VER. 14, 15. *Quia hæc dicit Dominus omnipotens : Sicut cogitavi ut affigerem vos, cum provocasset ad iram me patres vestri, dicit Dominus omnipotens, et non me pænituit ; sic paratus sum, et cogitavi in diebus istis, ut beneficiam Jerusalēm et domui Juda. Confidite.*

XLVII. Divinis consiliis nihil posse obsistere, rursum etiam ex his liquet. Quod enim Deas decreverit, et voluerit facere, id profecto prorsus eveniet. Sic enim per Isaïam loquitur, naturæ sive vires potentissimas demonstrans : « Et dixi : Omne consilium meum stabit, et omnia quæcumque cogitavi faciam²⁵. » Quocirca ex iis quæ ipsos divina ira siveiente perpeti contigit, ex his ipsis, inquam, apertissime licet intelligere, etiam lætitiae viam eis dilatari, volente Deo et felicitatem indulgente, imo ex benignitate sua cupiente potius ut omnibus bonis redundant. Quemadmodum enim, inquit, « voletem vos affigere propter multa peccata vestra nihil cohibuit : ita et bona cogitanti et satis afflictos misericordia prosequi volenti nihil

MG'. Αἰχμάλωτοι γεγονότες οἱ ἔξ Ισραὴλ, καὶ ταῖς τῶν ἔδοντων πλεονεξίαις ἐνειλημμένοι, κεχρυματίσατος καὶ ἐπάρτοι, φασκόντων τινῶν, κατὰ γε τὸ εἰκός. Οὗτα μή γενοίμην ὡς ὁ Ισραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ σέσωκε τε αὐτοὺς ὁ φιλοικτίρμων Θεὸς, καὶ ἐν τοῖς ἀρχαῖοις γεγόνατον ἀγαθοῖς, συναποδεβλήκασι ταῖς συμφοραῖς καὶ τὸ δοκεῖν εἶναι κατηραμένοι. Ηὔλογηνται γάρ, καὶ οὐδὲν ἥττον γεγόνασι ζηλωτοὶ καθά καὶ πάλαι, Θεοῦ κατευφραίνοντος τοῖς δικαίων ἀγαθοῖς, καὶ ἀπάσης αὐτοῖς εὐθυμίας ἀπλούντος τὴν μέθεξιν.

Τοῦτο δὲ αὐτὸν καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀληθὲς δηδρᾶται πάλιν. Ἡμέν γάρ ἐπάρατοι, ταῖς τῶν δαιμονίων ἀγέλαις ὑπεξευγμένοι, καὶ πρὸς πᾶν εἴδος; φαυλότητος διὰ τῆς ἔκεινων δυστροπίας κατενηγμένοι. Ἐπειδὴ δὲ θεὸν ἐγνώκαμεν τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν, καὶ ἐγνώσθημεν τῷ Χριστῷ, τότε δῆ, τότε καὶ ἀναμέπλαιν ἐφ' ἔκυτοῖς δεδιδάγμεθα. « Εὐλογημένοι ἡμεῖς τῷ Κυρίῳ τῷ ποιήσαντι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. » Ἐπειδὴ δὲ εἰς τοῦτο κεκλήμεθα τιμῆς τε καὶ δόξης, φιλεργεῖν ἀναγκαῖον, καὶ κατανδρίζεσθαι τῶν πατῶν, καὶ στυγητὴν ποιείσθαι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τοῖς εὐαγγελικοῖς ἐμπρέπειν νόμους. καὶ ἐπειγεσθαι κατορθοῦν τὸ ἀρέσκον τῷ Θεῷ. Ἀκηδάμεν γάρ ἐπιψωνοῦντο : ἡμῖν. « Θαρσεῖτε καὶ κατισχύετε ἐν ταῖς χερσὶν όμῶν. » Εσχήκαμεν δὲ παρὰ Χριστοῦ τὸ χρῆναι θαρσεῖν. νενίκηκε γάρ ὑπὲρ ἡμῶν τὸν κόσμον, καὶ πεπάτηκεν ἐχθρούς, καὶ θανάτου χρείττονα τὸν οἰκεῖον ἐδεῖξε ναὸν, καὶ τὸ τῆς ἀνομίας ἐνέφραξε στόμα, ἵνα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτὸν ἐν τούτοις εὐδοκιμῶμεν. Νενίκηκε γάρ, ὡς ἐφην, οὐχ ἔαυτῷ μᾶλλον, ἀλλὰ ἡμῖν τοῖς ἱσθενηκόσι, τὰ ἐκ τοῦ νικῆσαι κατορθῶν ἀγαθά.

Διότι τάδε λέγει Κύριος πατροκράτωρ. «Οὐ τρόπον διεροήθη τοῦ κακῶσαι όμας, ἐν τῷ παροργίσαι με τοὺς πατέρας όμῶν, λέγει Κύριος πατροκράτωρ, καὶ οὐ μετενόησα. οὗτω παρατεταγματικοὶ καὶ διαρερόηματι ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, τοῦ καλῶς ποιῆσαι τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν οἶκον· Ιούδα. Θαρσεῖτε.

MZ'. «Οὐτι ταῖς θείαις βουλαῖς τὸ ἀντιστατοῦν οὐδὲν, κάκι τῶνδε δὴ πάλιν ἐφίησι νοεῖν. »Ο γάρ ἀνθρώπους τοὺς πατέρας όμῶν, τοῦτο δὴ πάντως ἐκβιβεῖται. Οὗτα που καὶ διὰ φωνῆς Ήσαίου φησι, τῆς αὐτοῦ φύσεως τὸ παναλκές ἀποφαίνων. « Καὶ εἴπα. « Πάτα μου ἡ βουλὴ στήσεται, καὶ πάντα ὅσα βεβούλευματι ποιήσω. » Οὐκοῦν ἐξ ὧν συνέβη παθεῖν αὐτοὺς ἐπενηγμένης τῆς θείας δρῆς, ἐκ τούτων αὐτῶν συνιέναι, καὶ μάλα εσφῶς, ξεστιν, ὅτι καὶ τῇ τοις εὐθυμίας αὐτοῖς κατευρύνεται τρίβος ἐθέλοντός γε αὐτοῦ καὶ ἐφιέντος εὐημερεῖν, μᾶλλον δὲ καὶ δρέγοντος φιλανθρωπίᾳ τὸ ἐν παντὶ χρῆναι γενέσθαι καλῶ. « Μιστερός γάρ, φησι, κακοῦν όμαδας ἐθέλοντα διὰ πολλὴν ἀμαρτίαν ἀπειρήσεν οὐδέποτε καὶ χρηστά βουλευομένῳ, καὶ κατοικεῖτειν

²¹ Il. Petr. II, 12. 14. ²² Psal. cxiii, 13. ²³ Joan. xvi, 53. ²⁴ Psal. cvi, 2 εἰρη. ²⁵ Isa. xlvi, 10.

έθέλοντι πεπονθότας ἀρκούντως οὐδὲν ἔσται τὸ Α ερί impedito. « Paratus sum enim benefacere Jerusalem et domui Juda. » Magna est in voce emphasis. Non enim tantum ait, puta, Deliberavi et cogitavi, sed eo processi voluntatis et mansuetudinis erga vos, ut et me paraverim, seu instruxerim, quae est intenta commentationis minime dubia significatio. Obsignat autem promissionis veritatem, adjiciendo, « Conſidite. »

Οὗτω καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τῆς πίστεως κεκλημένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἀσφαλίζεται Χριστός. Ήπειρος γάρ πρὸ τῆς κλήσεως πρὸς πᾶν εἶδος φαυλότητος καταλισθήστας, παραδέδωκε μὲν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ἐκάκως δὲ δι' ἀκαθαρσίαν· οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις διενοθήτη τε καὶ παρατέτακται, καθά φησιν αὐτός, εἰς γε τὸ εὖ ποιῆσαι τὴν Ἐκ-
κλήσιαν καὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, τουτέστιν, ἡμᾶς τοὺς ἐξομολογουμένους αὐτῷ, εὐρημάταις καταγεράροντας ὡς λεπτότην, ὡς Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν· αἴνεσις γάρ δὲ Ἰούδας ἐρυμνεύεται. Οἶκος δὲ Ἰούδα καὶ ἐπίρως νοοῖται δὲν ἡ Ἐκκλησία. Κεχρημάτικε γάρ οἶκος Χριστοῦ, δὲ ἀνατέταλκεν ἐξ Ἰούδα, κέκληται δὲ οὕτω καὶ παρὰ τῇ θεοτυνεύστῳ Γραφῇ. Καὶ γοῦν ὁ πατράρχης Ἰακὼβ οὕτως αὐτοῦ διαμέμνηται, λέγων· « Ἰούδα, σὲ αἰνέσαιαν οἱ ἀδελφοὶ σου. » Καὶ τέλιν· « Ἐκ βλαστοῦ, υἱὲ μου, ἀνέδης. » Ἀνέδη γάρ δὲ Χριστὸς ἐκ βίζης Ἱεσσαί, καὶ καθάπερ ἀπὸ βλαστοῦ τῆς ἀγίας Παρθένου, βακτηρίᾳ καὶ ράβδος δυνάμεως, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν. Ἡμῖν οὖν δρά καὶ τὸ « Θαρσεῖτε » λέγεται, καὶ μάλα εἰκότως. « Ὅπλω γάρ εὐδοκίας » ἐστεφάνωσεν δὲ Πατήρ τῇ διὰ Χριστοῦ σωτηρίᾳ καὶ χάριτι.

Οὗτοι οἱ λόγοι οὓς κοινήσετε. Λαλεῖτε ἡλικίαν ἔκαστος πρός τὸν κλητοὺς αὐτοῦ, καὶ κρίμα φίρηνικόν κρίνετε ἐταῖς πύλαις ὑμῶν, καὶ ἔκαστος τὴν κακῶν τοῦ κλητοῦ αὐτοῦ μὴ λογίσθε ἐταῖς καρδίαις ὑμῶν, καὶ δρκοὶ γευδῆ μὴ ἀγαπᾶτε· διότι ταῦτα πάντα ἐμίσησα, λέτει Κύριος καταγοράτωρ

ΜΗ. Οὐκ ἀπειθεῖν ἀλομένους καὶ εἰς ἔξιτηλον πολιτείαν ἀποφοιτήν, ἥγαπηκόσι δὲ μᾶλλον τὴν εὐθείαν διαστείχειν ὅδον, καὶ τὴν εὐαγγώς ἥρημένους, ἐπαγγέλλεται Θεὸς τὰ ἐκ τῆς ἴδιας ἡμερότητος ἐπινώσειν ἀγαθά, καὶ μήν καὶ παρατετάχθαι πρὸς τὸ χρῆνας· λοιπὸν εὖ ποιεῖν αὐτούς. « Ήκιστα μὲν γάρ γενεδοεπεῖς ὄρδοισι προστέταχε, ποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἐν ἀτρεκείᾳ τοὺς λόγους, ὄρθητα δὲ τὴν ἐπὶ τοῖς κρίμασιν ἀγαπᾶν, καὶ τὴν ἐφ' ἔκάστῳ πράγματι ἕτηρον εὐθῆ τε καὶ ἀνεπίληπτον πάντη τε καὶ πάντας ἐκφέρειν, οὐ λημμάτων αἰσχρῶν ἡττωμένους, οὐκ εἰς κέρδη βλέποντας αἰσχρό, καὶ χρημάτων ἔνεκα τὴν τοῦ δικαίου προδιδόντας χάρτην, ἀλλ' εἰς μόνον δρῶντας τὸ ἀνδάνον Θεῷ· ἀνέντας δὲ καὶ ἀδελφοῖς, εἰ δή που τι παραπτασίειν ἢ δρῶντες, ἢ λέγοντες, καὶ προσέτι τούτοις παρωθουμένους εὖ μάλα τὸ φευδορκεῖν· μεμισηκέναι γάρ δισχυρίζεται τὰ τοιάδε τῶν κακῶν.

²⁹ Rom. i, 28 σεղq. ³⁰ Gen. XLIX, 8. ³¹ ibid. 9. ³² Isa. XI, 1. ³³ Psal. civ, 2. ³⁴ Psal. v, 13.
³⁵ I Timoth. III, 8.

ερί impedito. « Paratus sum enim benefacere Jerusalem et domui Juda. » Magna est in voce emphasis. Non enim tantum ait, puta, Deliberavi et cogitavi, sed eo processi voluntatis et mansuetudinis erga vos, ut et me paraverim, seu instruxerim, quae est intenta commentationis minime dubia significatio. Obsignat autem promissionis veritatem, adjiciendo, « Conſidite. »

Sic et nos ipsos per ӯdem vocatos in agnitionem veritatis securos reddit Christus. Sicut enim ante vocationem in omne genus vitiorum delapsos in reprobum sensum tradidit ³⁶, et propter immunditiam dire multavit: sic et in diebus istis cogitavit et instructus est, ut ait ipse, ut benefaciat Ecclesia et domui Juda, hoc est, nobis, qui confitemur ei, ut Dominum, et Salvatorem, et Liberatorem laudibus venerantes: **724** siquidem voci Juda notio laudis subjecta est. Alterius item Ecclesia domus Juda queat intelligi. Appellata est enim domus Christi, qui ex Juda ortus est, quo etiam nomine a divinitus inspirata Scriptura nuncupatur. Itaque patriarcha Jacob hiis verbis ejus meminīt: « Juda, te laudent fratres tui ³⁷. » Et rursum: « Ex germine, fili mi, ascendisti ³⁸. » Ascendit enim Christus ex radice Jesse ³⁹, et velut ex germine sancte Virginis, baculus et virga virtutis, juxta prophetæ vocem ⁴⁰. Nobis igitur etiam « Conſidite » dicitur, et æquissime. « Scuto enim bonae voluntatis, » salute et gratia per Christum Pater coronavit nos ⁴¹.

VERS. 16, 17. Iste sunt sermones quos facietis. Loquimini veritatem unusquisque ad proximum suum, et judicium pacificum judicate in portis vestris, et unusquisque malum contra amicum suum ne cogiteatis in cordibus vestris, et juramentum mendax ne diligite: quia haec omnia odi, dicit Dominus omnipotens.

XLVIII. Quibus cordi est non detrectare imperium nec vita genus vanum persequi, sed recto itinero ingredi et sancte vivere malunt, iis Deus mansuetudinis suæ bona daturum, atque etiam instructum se fore ad iis deinceps benefaciendum pollicetur. Mandavit enim minime falsiloquos videri, sed veros potius sermones edere, et judiciorum integritatem diligere, et de unaquaque re sententiam sinceram nullique vituperationi affinem penitus, citra turpis lacri cupiditatem pronuntiare, non tñrpe quæstum spectantes ⁴², et pecuniarum causa Dei gratiam prudentes, sed solum Dei beneplacitum intuentes: condonantes item fratribus, si quid illi eos aut verbo aut facto læserint, et praeter ista studiose perjurium fugitantes: odisse enim se mala hujuscemodi affirmant.

Perpende porro quomodo nihil typicum aut un- A
bratile facere jubeat. Non enim imperat immolare boves, nec incendere thura, sed veluti gracilem quamdam et tornatilim, et tantum non evangelicam vitam eos exercere postulat. Quoniam enim in his pauca nobis de Salvatoris adventu indicata sunt, deinceps et mandatum induci necesse fuit, quo i di-
vina ejus iussa loqueretur. Si enim decet nos divina verba sequentes loqui veritatem, **725** quae Christi sunt omnino disseremus: *Christus enim est veritas*⁴⁶. Ideo et sapientissimus Petrus paratissimos nos esse praecepit ad respondendum et cuivis rationem nos poscenti de ea quae in nobis est spe⁴⁷. *Quod si quae Christi sunt loqui assueverint, et eum in lingua semper habuerint, et animo et corde meditati fuerint, justi plane erunt, et excellentes, pacificique et mites, et insuper patientes, et pejorare nescientes, quin penitus nec jurantes. Meminerunt enim illud dicere: Sit autem sermo vester: Est, est, et, Non, non*⁴⁸. *»* opere oūx elōtēs, māllon δὲ οὐδὲ δύνυντες ὅλως. Διαμέμνηται γάρ λέγοντος αὐτοῦ: *«*Εστω δὲ ὑμῶν δόλος τὸ Ναὶ, ναὶ τὸ Οὐ, οὐ. *»*

Vera. 18, 19. *Et factus est sermo Domini omnipotens ad me, dicens: Hec dicit Dominus omnipotens: Jejunium quartum, et jejunium quintum, et jejunium septimum, et jejunium decimum erunt domus Iudei in gaudium, et in laetitiam, et in festivitates bonas, et letabimini, et veritatem et pacem diligite*

XLIX. Necessarium duco discendi cupidis rursum prius exponere causas jejuniorum, de quibus hoc loco dicitur, et quod sit quartum, quodnam quintum, C et reliqua, septimum scilicet, et decimum. Sic enim opportune et apte quae sit mandatorum in vis deinde enucleando, adjungemus. Igitur rapta sancta civitate, et exusto templo, et Israele simul cum vasis sacris in captivitatem abducto⁴⁹, qui salvi restabant in Iudea, dies quibus haec pati contigisset odiosos et execrabilis habebant, factisque cælibus planctus lamentationesque suscipiebant, cibo se ut in jejunii abstinentes. Quae autem unoquoque dierum a nobis modo dictorum evenerint, age exponamus. Ait ergo beatus Jeremias: *«*Et factum est in anno nono regni ejus, Sedecia utique, in mense decimo, decima mensis venit Nabuchodonosor rex Babylonis, et omnis exercitus ejus contra Jerusalem, et circumvallarunt eam, et adiuvaverunt circum eam lapidibus quadris, et venit civitas in angustias usque ad undecimum annum regis Sedeciae, in mense quarto, nona die nonensi. Et invaserunt fames in civitate, et nou erant panes populo terræ; et dirupta est civitas, et omnes viri bellatores egressi sunt nocte via urbis inter muros **726** et antemurale, quod erat versus hortum regis⁵⁰. *»* Postea cæde liberorum Sedeciae et execratione ejus intersita, ita pergit: *«* In mense quinto, decima mensis venit Nabuzardan princeps coquorum, qui stabat ante faciem regis Babylonis, in Jerusalem, et succedit dominum Domini, et

“Αθρει δὲ δπως οὐδὲν ἐπιτάττει θρᾶν τῶν ἐν σκιαῖς ή τύποις. Οὐ γάρ τοι χρῆναι βουθετεῖν, οὐδὲ μήν λέανψ τιμῆν ἐντάλλεται, ἀλλ’ οἶον Ισχυρὴν τινα, καὶ τετορυευμένην, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ εἰσαγγελικὴν ἐπι-
ασκῆσαι βούλεται ζωὴν. Ἐπειδὴ γάρ ὁ βραχὺς ἡμῖν ἐν τούτοις περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιθημίας πεποιηται λόγος, ταύτη τοι καὶ ἀναγκαῖως ἐνοτήη συνεισάγεται τὰ δὲ αὐτοῦ λαλοῦσα θεοπλεσματα. Εἰ γάρ δὴ προσήκει τοῖς θεοῖς ἡμᾶς ἐπομένους λόγοις λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν, τὰ Χριστοῦ πάντως διαλεξμένα. Χριστὸς γάρ ἔστιν ἡ ἀλήθεια. Διὰ τούτο καὶ ὁ σοφύτας Πέτρος ἐτοιμαστόν τοις γενέσαις προστέταχε πρὸς ἄπολογίαν « παντὶ τῷ ἔρωτῶντι ἡμᾶς λόγον περὶ τῆς οὐσίας ἐν ἡμῖν ἀλπίδος. » Εἰ δὲ δὴ τὸ Χριστοῦ λαλεῖν εἰθισμένοις, καὶ αὐτὸν ἔχοντες ἐπὶ γλώσσῃς ἀεὶ, καὶ νοῦ, καὶ καρδίας, μελέτην πεποιη-
μένοι, δίκαιοι που πάντως εἰλ άν, καὶ τῇ κατὰ πάν διοιν δρθέτης διαπρέποντες, εἰρηνικοὶ τε καὶ πρόδοι, καὶ πρός γε τούτην καὶ ἀνεξίκακοι, καὶ φιευ-
δόλοις τὸ Ναὶ, ναὶ τὸ Οὐ, οὐ. »

Kai ἐγένετο λόγος Κυρίου παπτοχράτορος πρὸς μὲν λέπτων· Τίδες λέγει Κύριος παπτοχράτωρ. Νηστεία η τετράς, καὶ νηστεία η κέμπτη, καὶ νηστεία η ἑδδόμη, καὶ νηστεία η δεκάτη διορτεῖ τῷ οἰκῳ Ίουδᾳ εἰς χαράν, καὶ εὐφραστύνηται τοις καὶ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην ἀγαπήσατε.

MΩ. Ἀναγκαῖον οἶμαι τοῖς φιλομαθέσι προσφ-
ηγήσασθαι πάλιν τῶν ἐνθάδε λεγομένων νηστεῶν τὰς αἰτίας, καὶ πολὰ η τετράς, τις δὲ η πέμπτη, καὶ αἱ τούτων ἐφεξῆς ἑδδόμη τε καὶ δεκάτη. Προσεποίσο-
μεν γάρ οὖτως ἐπὶ καιροῦ καὶ ἐν κόσμῳ λοιπὸν τῶν προστεταγμένων τὴν δύναμιν. Οὐκοῦν μετὰ τὸ ἀλώ-
ναι τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ κατεμπρησθῆναι τὸν ναὸν, ἀποκομισθῆναι δὲ δόμοῦ τοῖς Ἱεροῖς σκεύεσιν αἰχμ-
άλωτον τὸν Ἱερατὴλ, οἱ σεζωσμένοι τοις καὶ περιε-
φθέντες κατὰ τὴν Ιουδαίαν, τὰς ἡμέρας, ἐν αἷς τὰ τοιάδε παθεῖν συμβέβηκεν ἀποφράδας ἥγοντο καὶ στυγητάς, καὶ δὴ κατὰ πληθὺν συνθέοντες, κομμὸν ἐποιοῦντο καὶ θρῆνον, διαιτοῦντες ὡς ἐν νηστείαις. Τίνα δὲ δὴ τὰ συμβεβήκατα καὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν ἀρ-
τίων ἡμῖν εἰρημένων ἡμερῶν, φέρε λέγωμεν. “Ἐφη τοίνυν δι μακάριος Ἱερεμίας. « Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ έτει τῷ ἑνάκτῳ τῆς βαπτίσεως αὐτοῦ, δῆλον δὲ δὲι Σεδεκίου, ἐν τῷ μηνὶ τῷ δεκάτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἥλιος Ναδουχόδοντωρ βασιλεὺς Βαθυλῶνος, καὶ πάσα ή δύναμις αὐτοῦ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ περιεγαρά-
κωσαν αὐτήν, καὶ περιφοδόμησαν αὐτήν τετρα-
πόδοις λίθοις κύκλῳ, καὶ ἤθιν τὴν πόλιν εἰς συνοχὴν, ἦως ἐνδεκάτου ἵστους τῷ βασιλεῖ Σεδεκίᾳ, ἐν μηνὶ τῷ τετάρτῳ, ἑνάκτῃ τοῦ μηνὸς. Καὶ ἐστερεώθη ὁ λιμὸς ἐν τῇ πόλει, καὶ οὐκ ἤσαν ἀπτοι τῷ λαῷ τῆς Τῆς, καὶ διεκόπη ἡ πόλις, καὶ πάντες οἱ ἄνθρες οἱ πολε-
μισταὶ ἐξῆλθον νυκτός κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς πόλεως ἀναμέσον τοῦ τείχους; καὶ τοῦ προτειχίσματος, δὴν κατὰ τὸν κῆπον τοῦ βασιλέως. » Εἴτα δὴ μέσον περ-

⁴⁶ Joan. xiv, 6. ⁴⁷ II Petr. iii, 15. ⁴⁸ Matth. v, 37. ⁴⁹ IV Reg. xxv, 9. ⁵⁰ Jerem. lii, 4-7.

ειθεὶς τῶν Σεδεκίου πατέρων τὴν σφαγὴν, αὐτοῦ δὲ τὴν τύφλωσιν, ἐφη πάλιν· «Ἐν μηνὶ τῷ πέμπτῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς ἥλθε Ναβουχόρδονος ὁ ἀρχιμάγειρος, ὁ ἑστηκός κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως Βαβυλώνος εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐνέπρησ τὸν οἶκον Κυρίου, καὶ τὸν οἶκον βασιλέως, καὶ πάσας τὰς οἰκίας τῆς πόλεως, καὶ πᾶσαν οἰκίαν μεγάλην ἐνέπρησεν τὸν πύρ, καὶ πᾶν τεῖχος Ἱερουσαλήμ κύκλῳ καθεῖλεν ἡ δύναμις τῶν Χαλδαίων ἡ μετὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου. » Ἀκούεις διποτὲ ἐν τῷ δεκάτῳ ἔτει πεποιόρχηκεν δὲ Ναβουχοδονόσωρ τὴν Ἱερουσαλήμ, εἴτα τῷ τετάρτῳ μηνὶ τοῦ δεκάτου ἔτους διακεκρίθαι φησὶ τὴν πόλιν· ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ μηνὶ καὶ αὐτὸν ἐμπεπρῆσθαι τὸν ναὸν καὶ ἀπασαν δὲ τὴν πόλιν διασχυρίζεται παρὰ τοῦ ἀρχιμαγείρου. Ἀποφράδας δὴ οὖν τὴν τετάρτην, καὶ τὴν πέμπτην, καὶ τὴν δεκάτην ἡμέραν ἐποιοῦντο, δι’ ἦς εἰποῦν αἰτίας. Τίς δὲ καὶ ἡ ἐδόμη, πάλιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ἐπειδὴ γάρ εἰλε τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ ἀρχιμάγειρος, κεχειροτόνης τὸν Γοδολίαν εἰς καθηγητὴν τοὺς καταλόποις τῶν Ιουδαίων ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις· εἴτα τούτῳ δεδρακῶς ἀπῆλθεν εἰς Βαβυλῶνα. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὕτω πεπράχθαι μεμαθῆκασιν οἱ περισταθέντες ἐξ Ιουδαίων, συνέδραμον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ ἤσαν ἐν ἐλπίσι τοῦ κατοικεῖν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἄλλ’ ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἐδόμη, καθὰ γέγραπται, τὸν Γοδολίαν ἀνείλεν ὁ Ιησαῖος· καὶ διεσπάρη πᾶς ὁ λαὸς τότε, καὶ ἀπέδραμον εἰς τὴν Αἴγυπτον, καὶ διολώλασιν ἔκει. Στυγητὴν οὖν ἐποιοῦντο καὶ τὴν ἐδόμην τῷμέραν, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν μῆνα, τρύτης ἔνεκεν τῆς αἰτίας. Ἀκέλουθον δὲν, πεπυμένων τῶν ἐξ ὄργης, καὶ ἀνακομισθέντως τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, πεπτώκαμεν ὑπὸ πόδες ἐχθρῶν, καὶ εἰς νοῦν ἀδόκιμον παρεδόθημεν· εὐχαριστούμεν δὲ μᾶλλον ἐφ’ οὓς τὴν ἡλείμεθα, καὶ σεσώμεθα, καὶ ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν λελυτρώμεθα, καὶ τὴν ἀγίαν οἰκούμενην πόλιν, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, τῇσιμεθά τε λοιπὸν εὐχαῖς καὶ θυσίαις ταῖς πνευματικαῖς καταγεράσιεν αὐτὸν, ἀγαπῶμεν δὲ καὶ ὡς εἰρήνην, καὶ ἀλήθειαν, καὶ θυμόδιας τῆς ἀνυπτάτω πρόφασιν τὸ χρῆμα καταλογίζεσθαι παρὰ τῆς θείας δεδιάγμεθα Γραφῆς· «Ἄνθης γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη τὴν μῶν·» αὐτὸς, ὡς ἐφη, ἡ ἀλήθεια· δι’ αὐτὸν ἐσμεν ἐν ἀλπίσιν ἀγαθαῖς, καὶ ἐν τῷ κατευφραντεῖσθαι δεῖν, κατηφεῖς ἀπάστος ἐξηργμένης.

Τάδε λέγει Κύριος πατοχράτωρ· «Ἐτι ηὔξουσι λαοὶ πολλοὶ, καὶ κατοικοῦντες πολλεῖς πολλάκις, καὶ συνελεύσονται κατοικοῦντες πέρτε πολλεῖς

A domum regis, et omnes domos urbis, et omnem domum magnam combussit igni, et omnem murum Ierusalem in circuitu evertit exercitus Chaldaeorum, qui erat cum principe coquorum ²¹. » Andis quo pacto et mense decimo anni noni, anno decimo Nabuchodonosor Hierosolymam obselelit; deinde quarto mense anni undecimi disruptam esse civitatem. In mense autem quinto etiam ipsum templum et totam urbem a principe coquorum inflammatantur. Atros igitur, seu nefastos quartum, et quintum, et decimum dies propter causas a me dictas numerabant. Quæ autem septima fuerit, præterea dicendum est. Postquam enim princeps coquorum Ierusalem evertit, Godoliam principem Iudeis, qui Hierosolymis remanserant, creavit: quo facto Babylonem repetivit. Quod ubi cognoverunt superstites Iudei, Hierosolymam cum spe ibidem habitandi confluxerunt. Sed mense septimo Godoliam occidit Ismael; et dissipatus est omnis populus Iudei, confususque in Aegyptum, ubi perdit ²². Hanc ob causam et septimum diem et ipsum mensem abominati sunt. Atque hæc est jejuniorum occasio. Et quoniam consequens erat, cessantibus plagiis, et Israele Hierosolymam reverso, et tristibus finitis ultra non jejunare et plangere, luctum mutare latitia et gaudere potius jubet de bonis a Deo acceptis, sive meninisse, ob quæ olim puniti fuerint, cum liberrime sceleribus se commacularent, et ad quidvis nefarium nullo pudore ruerent.

B «Ηδε μὲν οὖν τῶν νηστειῶν ἡ πρόφασις. Ἐπειδὴ δὲ ἀκέλουθον δὲν, πεπυμένων τῶν Ιεροσολύμων, καὶ τῶν σκυθρωπῶν παρεληλαχτων, μὴ νηστεύειν ἔτι καὶ κόπτεσθαι, μεταπλάτεσθαι κελεύει τὸ πένθος εἰς εὐθυμίαν, ἥδεσθαι τε μᾶλλον ἐφ’ οὓς ηὔξουσι λαβόντες παρὰ Θεοῦ, ἤγουν διὰ μνήμης ηὔξειν τὰ ἐφ’ οὓς τετεμέρηται κατὰ καιρούς, πλήμελούντες ἀφυλάκτως, καὶ περὶ πάντας τῶν ἔκτόπων ἀναβήνωσι.

C Fecit hoc etiam nobis Christus. Converit enim et planctum nostrum in gaudium, conscidit saccum nostrum, et circumdedit nos latitia, ut Psaltes canit ²³. Nec conquerimur illa ex parte, quod cum aliquando Deum ignorantis, et creaturam potius quam Creatorem adorantes sub pedes hostium nostrorum redacti, et in sensum reprobum tradisti sumus ²⁴: quin gratias agimus, **727** quod misericordiam et salutem consecuti, et de manu inimicorum liberati ²⁵: sanctam civitatem, hoc est Ecclesiastim incolimus, et digni sumus habiti qui deinceps votis et sacrificiis spiritualibus ipsum veneremur; et charum habemus, et eam rem pacem, et veritatem, et summam jucunditatis occasionem reputare a divina Scriptura docili sumus. «Ipse enim est pax nostra ²⁶: ipse, ut dixi, veritas ²⁷: propter ipsum bene speramus, et omni mœstitudine profligata triumphamus.

D VERS. 20-22. *Hæc dicit Dominus omnipotens: Adhuc venient populi multi, et habitantes civitates multas, et congregabuntur habitantes quinque civitates*

²¹ Jerem. i.ii. 12-14. ²² Jerem. xi. 8-17; li. 1, seqq.; IV Reg. xxv, 23 seqq. ²³ Psal. xxix, 12. ²⁴ Rom. i, 25 seqq. ²⁵ Luc. i, 74. ²⁶ Ephes. ii, 14. ²⁷ Joan. xiv, 6.

in unam civitatem, dicentes : Eamus ut deprecemur faciem Domini, et quæramus faciem Domini omnipotentis. Vadam et ego, et venient populi multi et gentes multæ, ut quarrant faciem Domini omnipotens in Jerusalem, et ut propiciant faciem Domini.

L. Convertente Christo luctum nostrum in gaudium, et in diem festum, et in laetitias honas, et transferente in jucunditatem lamenta, non jam de vocatis ad salutem singuli in fide accedent, et cum Deo per sanctificationem conjungentur, sed civitates inter se ad hoc deinceps hortabuntur, venientque catervatim omnes gentes, prioribus semper acclamantibus qui posteriores sunt, « Vadam et ego. » Scriptum est enim : « Ferum serrum acuit, vir autem acuit faciem alterius¹⁸. » Semper enim aliorum alacritas aliis ad bona consecranda stimulus invenitur. Quis est vero urbibus, sive gentibus finis propositus? propitiare et exquirere faciem Domini, hoc est Christum, qui est imago simillima Dei et Patris¹⁹, et figura substantiae ejus, et splendor gloriae²⁰, de quo et divinus David : « Faciem tuam illumina super servum tuum²¹. » Illuminavit enim pax et facies, ut dixi, Dei et Patris, ipsum habentes benevolum ac propitium; et peccati noxas repellemus et justificati per fidem: non ex operibus justitiae quæ fecimus nos, sed secundum magnam misericordiam suam²². » Misericors enim et bonus est, et ad se accedentibus peccata dimittit²³. **728** Ipsum exquirentes servandis legum sanctis omnino invenimus, et per ipsum Deo ac Patri adhæremus: « Ipse enim est pax nostra, quod Scripturæ testantur²⁴; τὰ νεομισμένα, πάντη τε καὶ πάντως εὐρίσκομεν, γάρ αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη, καὶ τὰς Γραφάς.

Vers. 23. *Hacc dicit Dominus omnipotens : In diebus illis apprehendent decem viri ex omnibus linguis gentium : et apprehendent fimbriam unius hominis Iudæi, dicentes : Ibimus tecum, quia audivimus quod Deus nobiscum est.*

Ll. Quonam modo per urbes et gentes accessuri sint quærentes faciem Domini, rursus declarat. Inquit enim, « Erit in diebus illis, » hoc est illo tempore, quando « apprehendent decem viri unum Iudæum, dicentes : Ibimus tecum: » Per denarium perfectum accedentium numerum intellige: perfectionis eum symbolum est hic numerus. Quod autem sanctis apostolis ex gentibus adhærentes eamdem cum illis viam ambulare instituerint, justificati per fidem in Christo²⁵, manifeste ostendit, ipsam formam, seu gestum, ut ex imagine accuratissime efficiam profercens. Pervi enim pueri nonnunquam patrem sequi gestientes, comprehensa ora vestis ejus, illis tactibus velut adjuti, et a veste pendentes, ci-

A εἰς μιαρ πόλιν, λέγοτες· Πορευθῶμεν δενθῆται τὸ προσώπου Κυρίου καὶ ἔχητεσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος. Πορεύομαι κάτω, καὶ ηὔξουσι λαοι πολλοί, καὶ ἔθη πολλὰ ἔχητεσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου παντοκράτορος ἐν Ἰερουσαλήμ, καὶ τοῦ ἔξιλάσυσθαι τὸ πρόσωπον Κυρίου.

N'. Μεταπλάττοντος τοῦ Χριστοῦ τὸ πένθος ἡμῶν εἰς χαρὰν, καὶ εἰς ἑορτὴν, καὶ εἰς εὐφροσύνας ἀγαθὰς, καὶ μεθιστῶντος; εἰς θυμηδίαν τοὺς ὀδυρμούς, οὐ καθ' Ἑνα λοιπὸν, φησι, τῶν καλούμένων εἰς σωτηρίαν ἡ ἐν πίστει πρόσοδος, καὶ ἡ πρὸς θεὸν οἰκείωσις δι' ἀγιασμοῦ· ἀλλ' αἱ μὲν πόλεις ἀλλήλαις εἰς τοῦτο παροτρυνοῦσι λοιπὸν, ηὗται δὲ κατὰ πληθὺν πάντας τὰ ἔθνη, τοῖς εἰς τοῦτο φύσασιν ἐπιφωνούντων ἀεὶ τῶν δευτέρων τὸ, « Πορεύομαι κάγω. » Γέγραπται γάρ, ὅτι « Σίδηρος σίδηρον ὁξύνει, ἀνήρ δὲ παροξύνει πρόσωπον ἐτέρου. » Ηπαράκλησις γάρ ἀεὶ πως ἐτέρος εἰς τὸ χρῆμα πληροῦν τὸ ἀγαθόν, ἥ τινων εὑρίσκεται προθυμίᾳ. Τίς δὲ δῆ ταῖς πόλεσιν, ήτοι τοῖς ἔθνεσιν, δικοπός; τὸ ἔξιλάσασθαι τε καὶ ἔχητεσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου, τουτέστι, Χριστὸν, δις ἔστιν εἰκὼν ἀπαράλακτος τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται, καὶ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, περὶ οὐ φησι καὶ ὁ θεοπέτιος Δαβὶδ· « Τὸ πρόσωπόν σου ἐπίφανον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου. » Απέλαμψε γάρ ἡ εἰρήνη, καὶ τὸ πρόσωπον, ὡς ἔφην, τοῦ θεοῦ καὶ Πατρός αὐτὸν ἔχοντες εὐμενή καὶ πλεων, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀμαρτίας διακρουσθέντα βλάβην εἰ δικαιούμενοι διὰ πίστεως, οὐκ ἔξιγων δικαιούντων ὡν ἐποιήσαμεν τὴνεῖς, ἀλλὰ κατὰ πολὺ αὐτοῦ ἔλεος. « Φιλοικτίρμων γάρ ἐστι καὶ ἀγαθὸς, καὶ ἀφίησιν ἐγκλήματα τοῖς προσιόντες: ν αὐτῷ. Αὐτὸν ἔχητοντες διὰ τοῦ χρῆμας πληροῦν καὶ δι' αὐτοῦ κολλώμεθα τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ. » Καὶ

Tάδε λέγει Κύριος παντοκράτωρ· « Er ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐπιτήγονται δέκα ἀνδρες ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν τῶν ἔθνων, καὶ ἐπιτήγονται τοῦ κρασπέδου ἀνέρες Ἰουδαίου, λέγοντες· Πορευσθέμα μετὰ σοῦ. » Διὰ μὲν οὖν τῶν δέκα τὸν τέλειον τῶν προσιόντων νοήσεις ἀριθμόν· τελειότητος γάρ σύμβολον δέ δέκατος ἐστιν ἀριθμός. « Οτι δὲ τοῖς ἄγιοις ἀποστόλοις οἱ ἔξι ἔθνῶν κολλώμενοι τὴν αὐτὴν ὡς περ ἐκελνοις βαδίζειν ὕδων ἐπεχείρουν δικαιούμενοι διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, καθίστησιν ἐναργῆς, καὶ τὸ σχῆμα λέγων, ὡς ἔξι εἰκόνος διαπεπλασμένον εῦ μάλα. Οἱ γάρ μικροὶ τῶν παῖδων ἐν τοῖς ιδίοις πατέραις ἔλοιντο ποτε κατακ-

D Ν'. Τίνα δῆ τρόπον ἡ κατὰ πόλεις τε ὁμοῦ καὶ Εθνη γενήσεται πρόσοδος τῶν ἐπιζητούντων τὸ πρόσωπον Κυρίου, διατραγοὶ πάλιν. « Εσται γάρ, φησιν, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, τουτέστι, καὶ ἐκεῖνο καιροῦ, ὅτε « ἐπιλήψονται δέκα ἀνδρες ἐνδεις Ἰουδαίου, λέγοντες· Πορευσθέμα μετὰ σοῦ. » Διὰ μὲν οὖν τῶν δέκα τὸν τέλειον τῶν προσιόντων νοήσεις ἀριθμόν· τελειότητος γάρ σύμβολον δέ δέκατος ἐστιν ἀριθμός. « Οτι δὲ τοῖς ἄγιοις ἀποστόλοις οἱ ἔξι ἔθνῶν κολλώμενοι τὴν αὐτὴν ὡς περ ἐκελνοις βαδίζειν ὕδων ἐπεχείρουν δικαιούμενοι διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ, καθίστησιν ἐναργῆς, καὶ τὸ σχῆμα λέγων, ὡς ἔξι εἰκόνος διαπεπλασμένον εῦ μάλα. Οἱ γάρ μικροὶ τῶν παῖδων ἐν τοῖς ιδίοις πατέραις ἔλοιντο ποτε κατακ-

¹⁸ Prov. xxvii, 17. ¹⁹ II Cor. iv, 4. ²⁰ Hebr. 1, 5. ²¹ Psal. cxviii, 145. ²² Tit. iii, 5-7. ²³ Joel ii, 15. ²⁴ Ephes. iii, 13. ²⁵ Rom. v, 1.

λουθεῖν, ἐπιδραξάμενοι τοῦ κρασπέδου, οἷον ἐπικου-
ρούμενοι ταῖς ἀφαίς, καὶ τῶν ἑσθημάτων ἀπαρτώμε-
νοι ἀπλανῆ τε καὶ ἀσφαλῆ ποιοῦνται τὴν βάδισιν.
Κατὰ τὸν ἴσον, οἶμαι, τρόπον καὶ οἱ τῇ κτίσει λει-
τρευκότες παρὰ τὸν τῶν ὅλων Δημιουργὸν, πατέρας
γηνήσους ἐπιγραφόμενοι τοὺς τῶν εὐαγγελικῶν δογ-
μάτων εἰσηγητάς, καὶ συναπτόμενοι δι' ὁμοίουχίας,
ἐπονταὶ τε αὐτοῖς, νηπιάζοντες ἐπὶ τὰς γνώμας, καὶ
εἰς τὴν ὁμοίαν ἔνται τρίτον, ζηλεῖται που πάντως
ἀναδεικνύμενοι τῆς αὐτῶν πολιτείας, καὶ ταῖς ἀεὶ^{τρόπος} τὸ δικαιεῖνον ἐπιδόσεις « εἰς ἄνδρα τέλειον ἀνα-
δείνοντες, καὶ εἰς μέτρον τὸν τοῦ πληρώματος
τοῦ Χριστοῦ. » Ἔπονται δὲ διὰ πολὺν αἰτίαν; Πε-
πληροφόρηται γάρ, διὰ τὸ Θεόν; μετ' αὐτῶν ἐστι,
τουτέστιν, ὁ Ἐμμανουὴλ· ἔρμηνεύεται γάρ, « Ο
Θεός μεθ' ἡμῶν. » Ὅτι δὲ οὐ μόνων ἐσται τῶν ἐξ
αἱμάτος Ἰσραὴλ ἡ τὸ τηνικάδον κλῆτος, ἀπάντων δὲ
μᾶλλον τῶν ἀνά πάσαν τὴν οἰκουμένην ἐθνῶν, δια-
μεμήνυκεν εἰπὼν, ὡς ἔχ πασῶν ἔσονται τῶν γλωσ-
σῶν οἱ ἐπιδρατόμενοι τοῦ κρασπέδου. Πότε δὲ κέ-
κληνται τὰ ἔθνη πρὸς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ πότε
βεβούληνται ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου, ἐξιλά-
σσθαι τε αὐτὸν, καὶ τοὺς ἄγιοις ἀποστόλοις τὴν αὐ-
τὴν ὥσπερ διαστελχεῖν ὅδον, εἰ μὴ διε γέγονε καθ'
ἡμᾶς ὁ Μονογενῆς; ὃς ἐστι « προσδοκία ἐθνῶν. »
τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας ἤζουσι καὶ προσκυνήσουσιν
αὐτὴν τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς.

ΚΕΦΑΛ. Θ.

Ἀημμα ἀδρου Κυρίου ἐν γῇ Ἀδράκ, καὶ **Δαμα-**
σκοῦ ἀτάπανοις αὐτοῦ, διστι Κύριος ἐφορᾶ ἀν-
θρώπους, καὶ πάσας φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. **Καὶ**
Ἑμάθ ἐτοῖς δροῖς αὐτῆς.

NB'. Οὐκ ἀτραχύ μὲν τὸ προκείμενον, δυσέφικτος
δὲ κομιδῇ καὶ αὐτῇ τῶν λέξεων ἡ συνθήκη. Πλὴν ὡς
ἴνι λαλέεσται πρὸς ἡμῶν. Τά γε μήν ἐφ' οὓς εἰρήθασι
ταῦτα νομιοῦμεν, εἰκότως προαγορεύειν ἀνάγκην νοη-
θείη γάρ ἀν ὥδε τε καὶ μόδις τῆς προφητείας ὁ νοῦς.
« Οτε τοίνου τῶν τῆς αἰχμαλωσίας δεσμῶν ἀνείθη τε
καὶ ἀπήλλακται κατὰ καιροὺς ὁ Ἰσραὴλ, ἦκόν τε
λοιπὸν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀνατείχιζεν ἐπεχείρουν
τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε δὴ, τότε τὰ περίοκα τῶν
ἐθνῶν, οἱ τε τὴν Σαμάρειαν οἰκοῦντες, καὶ οἱ τὰς τῆς
Παλαιστίνης, καὶ μήν καὶ Φοινίκης νεμόμενοι πόλεις,
κατεδάκνοντο φθόνῳ, δομοῦ δὲ καὶ ἐδείσταν, μή δρα
δὴ πάλιν ἀνενεγκόντων αὐτοῖς τῶν πραγμάτωνεις, τὸ
ἄπ' ἀρχῆς, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐκτεινομένου
τοῦ γένους, εἴτα πόλιν ἔχοντες τὴν οὖτα δυσάλωτον
καὶ εὐπυργοτάτην, καταστρατεύοντο πάλιν αὐτῶν,
καὶ διπάχον τινα, καθὲ καὶ πάλιν, κατεξαναστήσειν
αὐτῶν τὴν κεῖρα, ταύτῃ τοι τείχιζεν ἐθέλοντας διακω-
λύειν ἡθελον, πικροὺς ἀρτύοντες λόγους, καὶ μήν
καὶ ἐψέδους ληστρικάς ιστάντες αὐτοῖς. Ἡκον δὲ εἰς
τοῦτο βασκανίας καὶ φθόνου, ὥστε καὶ γεγράφασι
τῷ Ηερσῶν βασιλεύοντι τὸ τηνικάδε τὸ ἐν τῷ « Εσδρα
κείμενα. » Ἐχει δὲ οὐτως; « Βασιλεὺς Ἀρταξέρξῃ κυ-
ρίῳ. οἱ παιδές σου. » Ἄρθυμος δὲ τὰ πραττόμενα γρά-

A tra errorem periculumque gradiuntur. Eodem mo-
do, opinor, et qui rebus conditis servierunt potius
quam universorum Conditori, pro germanis patri-
bus cooptantes evangelicorum dogmatum explana-
tores, et per concordiam illis colligati, sequuntur
eos, infantes adhuc iudiciis, et simili via incedunt,
eorum vita imitatores manifesti, et perpetuis ad
meliora incrementis « in virum perfectum, et in
mensuram ætatis plenitudinis Christi » evadentes.
Quainobrem autem sequuntur? Certo enim credunt
Deum, hoc est Emmanuel cum illis esse: redditur
enim « Nobiscum Deus. » Vocationem porro illam
non tantum filiorum Israel, sed omnium per orbem
gentium fore, docet cum ait, ex omnibus fore lin-
guis qui apprehendent simbriam. Quando autem vo-
lent caeca sunt gentes ad agnitionem veritatis, et quando
voluerunt exquirere faciem Domini, et eum propitiare,
et cum sanctis apostolis quasi eadem via in-
gredi, 729 nisi quando nostram naturam induit
Unigenitus? qui est « expectatio gentium »; cui
cantat etiam divinus David: « Omnes gentes qua-
cuique fecisti, venient et adorabunt coram te, Do-
mine ». Per ipsum enim et ipsa gentium multitu-
do salvata est.

πρὸς δὲν καὶ ὁ θεοπότιος ἀναμέλπει Δαβίδ: « Πάντα
ἐνώπιόν σου, Κύριε. » Σέσωσται γάρ δι' αὐτοῦ καὶ

CAP. IX.

C VERS. 1, 2. Assumptio verbi Domini in terra
Adrach, et Damasci requies ejus, quia Dominus re-
spicit homines, et omnes tribus Israel. Et Emath in
finibus ejus.

LII. Locus salebrosus, et verborum ista series
difficilis ad intelligendum. Verumtamen, quantum
in nobis est, eam enodabimus. Porro explicandum
prius de quibus ista dicta merito existimemus. Sic
enim, et vix tamen vaticinii sensus liquebit. Quan-
do igitur captivitatis vinculis emissus liberatus est
olim Israel, et ita in Iudeam revenit, et Jerusalem
instaurare occipit, tunc, tunc vicinæ gentes, Samari-
tæ, et Palæstini, et Phœnices, invidia ardentes, ti-
mentesque simul ne, rebus illorum ad pristinam in-
columitatem revocatis, et genere in immensum au-
cto, cum urbem haberent expugnatū difficultē ac
munitissimam, deinde ipsos bello lassesserent, et
invictum, ut olim, contra se exercitum adducerent,
his de causis muros ædificare aggressos impedire co-
nati sunt, verba amarulenta jactantes, et populatio-
nibus in eos grassantes. Eo autem obtricationis et
invidiæ prodiierunt, ut regi Persarum per id tempus
scriberent, quæ ab Esdra recitantur his verbis
propemodum: « Regi Ariæxerxi domino, servi ejus,
Rathymus auctorū scriba, et Semelius scriba, et
reliqui de consilio, et judices in Cœlesyria et Phœ-
nicæ. Nosse te convenit, rex, Judæos Babylonem tra-
ductos venisse in provinciam nostram, et urbem

⁶⁶ Ephes. ix, 13. ⁶⁷ Gen. xlvi, 10. ⁶⁸ Psal. lxxxv, 8.

hanc persicam et improbam de integro condere, ei
fora ejus parare, et mœnia ac templum excitare.
Persuasum sit tibi, si ita pergant, nec tribula pen-
sitaturos, nec parituros, sed in reges calcitraturos,
et ad imperandum quam ad obediendum promptio-
res futuros. **730** Dum ergo illi in constructione
templi laborant et emituntur, placuit nobis scribere
a te, rex, et rem tanti momenti non negligere ^{10.} »
Itaque cum captum et servientem Israelem non me-
diocriter derisissent, liberatoque tandem et vinculis
absoluto rursum nihilominus insultarent, et innume-
ris eum molestiis divexarent, multis modis insidian-
tes, et neque divinum templum instaurare, neque
mœnibus urbem cingere sinentes, necesse fuit Deum
ipsis irasci, et eos in manus Israelis tradere. Finitis
enim operibus, et templo condito, omnibus eorum
urbibus devastatis, captivos earum incolas fecerunt,
atque opes immensas collegerunt. Ait igitur : « As-
sumptio verbum Domini in terra Adrach, et Dama-
sci, » hoc est, qui in manibus nobis est sermo a Deo,
contra terram Adrach, et Damasci siet, quin et
Emath, quæ est in finibus ejus, Damasci videlicet.
Terra autem Adrach regio usque est Orientis, cui
finิตima est Emath « quæ est Epiphania, paulo supra
Antiochiam, et Damascus, quæ est Phœnicum et
Palæstinæ metropolis. Subjicientur autem et metro-
poles, et quæ ipsis subjectæ sunt urbes. Quare igitur
assumptio contra illas? Quia et in ipsis fuit re-
quies ejus, hoc est, omnium dominantis Dei. Re-
quiebat porro, quia punitas vidit. Non enim tacuis-
set qui intueretur omnia, veniaque et visitatione di-
gnatur electum genus, Israelem scilicet. Intuetur
enim homines universorum Deus, et uniuscuiusque
viam considerat, et injuriam facientes ulciscitur,
poenas iratus infligit, injuriam autem passos sal-
vat ^{11.} Tenendum autem memoria, eum etiam supra
de quatuor curribus loquentem, et equum speciem
describente addidisse deinde : « Ecce qui egrediun-
ter super terram aquilonis requiescere fecerunt iram
meam in terra aquilonis. » Requiescit autem quo-
dammodo inimica malis ira Domini, cum, qui eum
plurima et effrenata peccando offendiverint, poenas
lucrint.

εἰς ὄργης, ἐκρύεται δὲ τοὺς ἀδίκουμένους. Μεμνῆθας
τὸν τεττάρων ἀρμάτων εἰσχομέσας λόγον καὶ τὰς
πορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ, ἀνέπαισαν τὸν θυμόν
νηρούς τοῦ Δεσπότου θυμόδε, ἐκτετικότων τὰς δίκαιας;
ἀγάλματον διαπερτίαν.

VERS. 3, 4. Tyrus et Sidon, quoniam sapientes fuerunt nimis, et edificavit Tyrus munitiones sibi, thesaurizavit argentum quasi pulverem, et congregavit aurum ut lутum viarum. Propterea possidebis Dominus eum, et percutiet in mari fortitudinem ejus, et ipsa in igne consumetur.

731 LIII. Consentaneum cum verbis eventu urbium, contra quas assumptionem Domini factam affirmavit. Incipit autem a Tyro et Sidone, quae prae-

φων, καὶ Σεμέλιος ὁ γραμματεὺς, καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῆς βουλῆς αὐτῶν, καὶ κριταὶ οἱ ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ καὶ Φοινίκῃ. Γεινόσκειν σε δεῖ, βασιλεύς, ὅτι Ιουδαῖοι οἱ εἰς Βαβυλῶνα ἀναγέντες, ἐηλύθασιν εἰς τὴν ἡμετέραν, καὶ τὴν τε πᾶσιν τὴν ἀποστάτιν καὶ πονηρὸν οἰκοδομοῦσι, καὶ τὰς ἀγυρδὰς ἐπιτικευάζουσι ταῦτης, καὶ τὰ τείχη, καὶ τὸν ναὸν ἀνεγείρουσιν. Ἰδοὺ μέντοι γε, τούτων γενομένων, εὗται φόρους αὐτοὺς τελεῖν ὑπομενοῦντας, οὕτε δὲ ὑπακούειν ἐθελήσοντας· ἀλλὰ καὶ βασιλεύσιν δυνατήσονται, καὶ ἀρχεῖν μᾶλλον, ἢ ὑπακούειν ἐθελήσουσιν. Ἐνεργουμένων οὖν τῶν περὶ τὸν ναὸν καὶ σπουδᾶζομένων, καλῶς ἔχειν Ἑδοξεῖν ἡμῖν γράψαι σοι, βασιλεύ, καὶ μὴ περιειδεῖν τὸ τοιούτον. » Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ ἑαλωκότε τῷ Ἰσραὴλ καὶ παλόντι τὴν αἰχμαλωσίαν ἐπειώθασον οὐ μετρίως, ἀνασεωσμένων δὲ μόλις, καὶ δεσμῶν ἀνεμένων πάλιν οὐδὲν ἤτοι ἐπέθρωπον, μυρίοις τε δοσοῖς αὐτὸν ἔνισσαν πόνοις, πολυτρόπως ἐπιβολεύοντες, καὶ οὗτε τὸν Θεῖον ἐγείρειν ἔωντες ναὸν, οὕτε μὴν τειχίζειν τὴν πόλιν, παρωξύνετο Θεὸς ἐπ' αὐτοῖς ἀναγκαῖως, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς χεῖρας Ἰσραὴλ. Πεπαυμένων γάρ τῶν ἕρων, ἐγγηγρέμενού τοῦ ναοῦ, πάσας αὐτῶν τὰς πόλεις καταδράσαντες εἴλον τε ὑπὸ χείρα τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ χρημάτων γεγόνασιν ἀναριθμήτων δεσπόται. « Λημμα τοίνυν λόγος Κυρίου, φησίν, ἐν γῇ Ἀδράχ καὶ Δαμασκοῦ» τουτέστιν, Οἱ ἐν χερσὶν ἡμῶν λόγος ὁ παρὰ Θεοῦ, κατά τις γῆς Ἀδράχ καὶ τῆς Δαμασκοῦ γενήσεται, καὶ μέντοι καὶ Ἡμάθ, ἥτις ἐστιν ἐν τοῖς ὄροις αὐτῆς, δῆλον δὲ ὅτι τῆς Δαμασκοῦ. Γῇ δὲ Ἀδράχ, κύρωτοι πάντως ἐστὶ κατὰ τὴν ἔωσιν κειμένη, ἥς γείτων ἡ τε Ἡμάθ, ἥτις ἐστιν Ἐπιφάνεια τῆς Ἀπιοχέων προσωπέρα βραχὺ, καὶ ἡ Δαμασκῆς. Ἡ ἐστι Φοινίκων τε καὶ Παλαιστίνης μητρόπολις. Ὑποκείσονται δὲ δηλονότει σὺν ταῖς μητροπόλεσι καὶ πόλεις αἱ ὑπ' αὐταῖς. Διατετοίνυν κατ' αὐτῶν τὸ λημμα; «Οὐδὲν ἐν αὐταῖς γέγονεν ἀνάπτωσις αὐτοῦ, τουτέστι, ταῦτα πάνταν χρατοῦντος Θεοῦ. Ἀναπέπαυται δὲ, ὅτι τε θέαται τετιμωρημένας. Οὐ γάρ ἀν σεστήγκεν διά πάντα ἐφορῶν, φειδοῦς τε καὶ ἐπισκέψεως ἀξιῶν τὸ ἀπόλεκτον γένος, τουτέστι, τὸν Ἰσραὴλ. Ἐφορδὶς γάρ ἀνθρώπους δι τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ τὴν ἔκάστου τρίθνου κατασκέπτεται, καὶ τοῖς μὲν ἀδικοῦσιν ἐπιτέρει τὰ δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι τὸν περὶ τῶν Ικπέων ἱδεάς, προστέθεικε πάλιν. » Ἰδοὺ οἱ ἐκμουνὲν γῇ βορέῳ. « Ἀναπάυεται δὲ ὥσπερ δι μισοπόταν αὐτῷ προσκεκουκότων διὰ πλείστην διτριν καὶ

ΝΓ. Ἐπιτρέχει τῷ λόγῳ συμβεβηκέτα ταῖς πόλεσι, καθ' ὃν γεγενήθησι διασχυρίσατο τὸ λῆμμα Κυρίου. Ἀρχεται δὲ ἀπὸ τε τῆς Τύρου καὶ τῆς Σι-

⁶⁹ 1 Esdr. iv, 9, 16. ⁷⁰ Prov. v, 21; Job xxxi, 4 sqq.

δώνος, αἱ δὴ μάλιστα τῶν διλλων διαφερόντων τετί-
μηντο, προσέχουσαι· μὲν Ἰσχύῃ, καὶ πλούτῳ, καὶ ταῖς
ἀνθραίαις τῶν κατεργηκότων, ἔγουσαι δὲ ὡσπερ ὑπὸ^τ
χείρα τὰς δίλλας, καὶ τῶν διμόρων ὑπερκείμεναν.
Οὐκοῦν ἐπειδήπερ, φηστὸν, ὑψηλὴν ἀναστοῦσα τὴν
ἄρρενα Σαδὼν τε καὶ Τύρος, οἰνοταὶ δὲ εἶναι δεινοὶ τε
καὶ ἀδρανοτοῖ, καὶ τεβαροτῆκασι μὲν ἐπὶ όχυρῷ μάστι,
τουτέστι τετιγνῶν περιβολαῖς, ἥγουσι καὶ ἐπέρεις πράγ-
μασι, δι’ ὃν ἂν εὖ ἔχοι καὶ σώζοιτο πόλις, πεφρονή-
κασι δὲ καὶ ἐπὶ πλούτῳ μέγα, ταύτῃ τοις μαθήσονται
διὰ πείρας αὐτῆς, διὰ Κύριος κληρονομήσει αὐτῆν.
Πεπορθκότων γάρ αὐτὴν τῶν ιερὸν Ἱερατὸν, ἥγουν
Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου, κληρονομηθῆσεσθαι φησιν
αὐτὴν παρὰ Θεοῦ. Καὶ γάρ ἦν αὐτὸς ὁ παραδόσιος,
καὶ ὑπὸ χείρα τιθεὶς τῶν ἥρηκότων αὐτὴν. Ὦμαλοι
γάρ τοις ίδιοις ὑποφέροντες σκήπτροις τὴν σύμπαταν
γῆν, τοῖς μὲν εἰκουσιν ἀμαχεῖ πρᾶσι τε ἱσαν καὶ
προσηγεῖς· τοῖς γε μήν ἀντεξάγειν ἐθέλουσιν ἐπε-
ρεύνονται καὶ αὐτοὶ δριμεῖς τε καὶ ἀμαχοῖς. Καταπορ-
θῆσεσθαι δὴ οὖν φησιν αὐτὴν κατεσπασμένων ἐν
θαλάσσῃ τῶν όχυρωμάτων, καὶ διηρπασμένου τοῦ
πλούτου, εἰ καὶ ἦν ὡς χοῦς τὸ χρυσόν, καὶ ὡς πηλὸς
ἔδων τὸ ἀργύριον αὐτῆς. Ἐμποροὶ γάρ γεγόνασι δει-
νοί, καὶ φιλοκερδέστατοι λίαν, οἱ τῆς Τύρου οἰκήτο-
ρες, καὶ περὶ γε τούτου πλατὺς καὶ μακρὸς πεποίηται
λόγος ἐν τοῖς Ιεζεχὴλ τοῦ προφήτου συγγράμμασιν.
Οὐδὲν οὖν ἀρετὸς τούς θεῷ προσκρύουσαντος ὄντες ποτὲ
τοὺς ἐπιταθάζοντας ἀγίοις, εἰ δὴ πού τε συμβαίη
ταθεῖν αὐτοὺς, πλατὺ δὲ γελῶντας εἰ δοκιμάζοι θεὸς
ρωμα, τουτέστι, πᾶσα περιβολὴ, καὶ τὰς ἀσφαλείας
μηδὲν οὔτε τοῖς εἰωθόσι καταδηροῦν τῆς εἰς τοῦτο

προθυμίας ὅλοις.
Ἴδοις δὲ διὰ τοὺς καὶ νῦν τοὺς Ἑλλήνων πατέρας μέγα τὸν
φρονοῦντας ἐπὶ σοφίᾳ κοσμικῇ, καὶ ὡσπερ ἐπὶ^τ
ὄχυρῷ μάστι, ταῖς ἐκ πολυπλόκων συλλογισμῶν ἀπά-
ταις, μόνον δὲ οὐχὶ τὴν ίδιαν πλάνησιν, τῇ τῆς εὐ-
γλωττίας δυνάμει διατειχίζοντας, καὶ καταπλουτοῦν-
τας λίαν, ὃ ὡς ἐν λέξει λαμπρὸν ὡς ἀργυρον, καὶ
ῶς ἐν τάξει χρυσοῦ τὸ ὄν νοήματι τέμιον. Πλὴν καὶ
οὐτας ἔχοντας κεκληρονόμηκεν δὲ Χριστός. Καθηρηταί
μὲν γάρ τὰ όχυρώματα, τουτέστι, πεπτώκασι τὰ ἐξ
ἀπάτης εὑρέματα, διήρπασται δὲ καὶ τὸ χρυσόν, καὶ
τὸ ἀργύριον. Οἱ γάρ τοι κατὰ κατιροὺς τῶν Ἐκκλησιῶν
προστηκότες, ἀνδρεῖς ἀλλόγριοι, καὶ σοφοί, τῆς
ἐκείνων εὐγλωττίας τὴν δύναμιν εἰς ἕαυτοὺς ἀρπά-
σαντες, Ιερὸν ἀνάθημα πεποίηνται τῷ θεῷ τοῖς τῆς
πίστεως ἐπαγωνίζομενοι λόγοις, καὶ τῆς παρ’ ἔκεινοις
ἀπάτης πλείστην τε δύνην, καὶ ἀληθῆ ποιούμενοι τὴν
κατάρρησιν. Πεπράχαστοιούντων καὶ οἱ ιερατοί Τύρου.
Χρησάμενοι γάρ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων σκεύη χρυσᾶ
καὶ ἀργυρᾶ, καὶ ἐκελεύσαντες τοὺς πλεονεκτήσαντας,
προσῆγαν ταῦτα κατὰ τὴν ἐρημὸν τῷ παναγίῳ θεῷ
κατασκευασμένης τῆς ἀγίας σκηνῆς, καὶ τῶν ἐν
αὐτοῖς σκευῶν ιερῶν. Οὐκοῦν οἱ διὰ σοφίας κοσμικῆς
καὶ λόγου φαιδρότητος οἰκοδομοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν,
διεπράξαντο τε τοὺς Ἑλλήνων πατέρας, καὶ οἰνεῖ τὸ
χρυσόν αὐτῶν, καὶ τὸ ἀργύριον ἐκ πολλῆς ἀγραν ἐπι-
εικείας καταπλουτήσαντες, κλήρον αὐτῶν ποιοῦνται

A ceteris erant honoratissimæ, præstantes viribus, et
dīvītīs, et fīcolarū fortitudine, et alias quasi in
potestate habentes, et cōfānibus superiores. Quo-
niām igitur, inquit, supercilium tollunt Tyrus et
Sidon, arbitranturque se potentes et inconcussas,
et spem reponant in mūlitionib⁹, hoc est in mari
quibus ambiuntur, sive in rebus aliis quibus floreat
et salva sit civitas, de diviliarū etiam copia sibi
plaudunt, idcirco ipsa experientia discent quod Do-
minus possidebit eam. Expugnatam enim ab Israe-
litis, aut Vespasiano et Tito, possessum iri a Do-
mino inquit. Ipse enim erat qui tradidit et in manus
occupantiam dedit. Romani namque totum orbem
in ditionem suam redigentes, ultra se dedentibus
clementes et benignos, resistentibus acres, et in-
victos sese præhebant. Ipsam igitur conflagraturam
dicit, detractis in mare munitionibus, et distractis
dīvītīs ejus, quamvis aurum ejus sit ut pulvis, et ut
lūlūm platearū argentum ejus. Erant siquidem
mercatores periti, et lucri appetitissimi Tyri in-
colese, de quo copiose admodum Ezechiel propheta.
Nihil igitur unquam proficent Deum offendentes et
sanctos criminantes, et effuso irridentes, si quid Deo
suarum fidem probant illos perpeti contigerit. In-
utile enim evadet omne eorum munimentum, hoc est,
omnes quo circumdantur ac sepiuntur, et præsi-
dūm quodvis, et dīvītīc pībīl commodi afferenī,
quin polius populatorib⁹ addent animos.
B

C Alique adeo nūc quoque videas Graecos ob mun-
danam sapientiam efferti, et velut in propugnaculis
in multisariis syllogismorū sahaciis, et propemo-
dem errorem suum facundia vi tanquam muro so-
pientes, ac mirum in modum locupletes dictione
splendida ut argento, et sensis animi præclaris ut
auro. Verumtamen etiam sic comparatos possedit
Christus. Destructæ sunt enim munitiones, hoc est
cecidérunt inventa fallacie, direptam est aurum et
argentum. Qui enim suis quique temporib⁹ 732
Ecclesiis præfuerunt, viri eloquentes et sapientes,
eorum eloquentia facultatem ad se derivatam, sa-
crum Deo anathema fecerunt, pro fidei doctrina de-
certantes, et imposturam ipsorum uberrime veris-
simèque refutantes. Hoc etiam fecerant Israelites²⁴.

D Mutuatis enim ab Ägyptiis vasa aurea et argentea, et
spoliatis iniquis dominis, ea in solitudine Deo sa-
clicissimo obtulerunt, fabricato inde tabernaculo, et
vasis sacrī ad usum ejus. Ergo qui per sapientiam
mundanam, et sermonis splendorem Ecclesiam ædi-
ficantes Graecos diripiunt, et quasi auro eorum et
argento æquissime dilescent, faciunt ea possessio-
nem Domino, ad gloriam ejus spectantia aliis loquen-
tes, et illorum quidem munitionem evertentes, et
quaæ intelligitur sanctam civitatem, nempe Ecclesiam
ædificantes.

²⁴ Exod. III, 21, 22.

Θεοῦ, τὰ εἰς δόξαν αὐτοῦ λαλοῦντες ἐπέροις, καὶ τὰ μὲν ἔκεινων ὁχυρώματα καταστρέφοντες, οἰκαδομοῦντες δὲ νοητῶς τὴν ἀγίαν πόλιν, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν.

VERS. 6. *Videbis Ascalon, et timebit: et Gaza, et dolebit nimis; et Accaron, quia confusa est a spe sua. Et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur. Et alienigenæ habitabunt in Azoto, et destruam superbiam alienigenarum.*

LIV. *Bello, et proeliis regionem invadentibus, fidentiores et bona spe erectiores sunt aliquando urbes ejus. Credunt enim de hostibus aut multitudine incolentium, aut firmitate moenium, et scientia militari victoriam relatuos. Quod si quæpam de ipsis capiatur, quæ potentissima dici poterat, tunc sane, tunc quælibet timori succumbit, et spem abjicit, effugiendi, inquam, et ut prostrata jam lamentatur. Capta igitur adeo conspicua, et validissima, et divitiis referita: « Timebit, inquit, Ascalon, et Gaza dolebit, atque etiam Accaron. » Urbes sunt Palæstinorum. Dolebit autem, « quia confusa est a spe sua. » Putabant enim Tyriorum vires sibi quoque ad auxilium satis fore. Sed postquam eversas viderunt, de spe deciderunt. Et Gazæ quidem princeps evanescet inquit, utpote disperditus. Habitabunt autem alienigenæ in Azoto; bello consumptis, ut consuetum est indigenis. Addit bis, « Destruam alienigenas, » sive Palæstinos, quos, ut consuevit, alienigenas appellat. Possint, si cui placebit, et ad alias gentes quæ vexarunt Israelem, hæc verba transferri. 733 confines, et Judæorum vicinas. Ceterum hæc a nobis iterum ut litteræ accomodata dicta suntio.*

τῶν ἡδειχκότων τὸν Ἰερατὴλ, οἱ καὶ ἡσαν δμοροι, καὶ πρός γε τὸν ἐν γράμμασι λόγον, εἰρήσται πάλιν.

Sciendum autem, ut dixi, nonounquam Ecclesia C persecutionem patiente, invadi eam horribiliter, et irrideri ab hostibus, clamantibus forte, Euge, euge, ut scriptum est ¹². Verumtamen succurrens Christus, omnem eorum potentiam confringet, templum suum excitans, et insidiatoribus iratissimus supplicia imponens, et ceu quasdam urbes, heresum synagogas, et iusuper idololatrarum greges impios humo affligens.

VERS. 7. *Et auferam sanguinem eorum de ore illorum, et abominationes eorum de medio dentium eorum. Et relinquentur ei isti Deo nostro, et erunt ut tribus in Iuda, et Accaron sicuti Iebusæ.*

LV. *Etiam isti Israelem devorarunt, et instar ferarum ora quasi sanguinis polluta habuerunt. Quia vero idololatriæ, et superstitionibus dedili erant, propemodum semper in lingua, sive in dentibus suarum abominationum implorationes ferebant, ubique sursum et deorsum quod dicitur, manufacta deos vocantes, et lapidibus sensu vacantibus dicentes: « Deus meus es tu, et tu genuisti me ¹³. » Ceterum cum ita immaniter adversus Israelem se*

¹² Psal. xxxix, 16. ¹³ Jerem. ii, 27.

A. *Οὐγέται Ἀσκάλων, καὶ φοβηθήσεται· καὶ Γάζα, καὶ δύνηθήσεται σφόδρα· καὶ Ἀκκαρών, διτὶ ἥσχύνθη ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτῆς. Καὶ ἀπολεῖται βασιλεὺς ἐκ Γάζης, καὶ Ἀσκάλων οὐ μὴ κατοικηθῇ. Καὶ κατοικήσουσιν ἀλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, καὶ καθεδῶν ὑδριού ἀλλορύων.*

ΝΔ'. *Οτε πολέμου καὶ μάχης ἐμβολή κατανέμεται χώραν, εὐθαρσέστεραι πώς εἰσι, καὶ ἐν ἐλπίσιν ξοθή ὅτε χρησταῖς, αἱ κατ' αὐτὴν πόλεις. Οὔνται γάρ, διτὶ περιέσοντας τῶν ἔχθρῶν ἢ τῷ πλήθει τῶν ἐνεκχύντων αὐταῖς, ἢ τειχῶν ὁχυρότητι, καὶ ταῖς τῶν τακτικῶν ἐπιστήμαις. Εἰ δὲ δὴ γένοιτο τῶν παράστισιν ἀλλωνι μίαν, ἤπειρ ἀν λέγοιτο δυνατωτάτη, τότε δὴ, τότε πᾶσα μὲν ὀχλάζει πρὸς δέος, ἀποστέλλεται δὲ τὴν ἐλπίδα, τὴν τοῦ φυγείν δύνασθαι φημὶ, καὶ ὡς πεσούσα θρηνεῖ. Ἀλούστης δὴ οὖν τῆς οὐτωτας διαφανοῦς, καὶ ἀλκιμωτάτης, καὶ πλούτων κομώστης, « Φοβηθήσεται μὲν, φησὶν, ἡ Ἀσκάλων, καὶ ὀδυνηθήσεται Γάζα, καὶ μὴν καὶ Ἀκκαρών. » Πλεις δὲ αὐταῖς τῶν Παλαιστινῶν Ὁδυνηθήσεται δὲ, « διτὶ ἥσχύνθη ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτῆς. » Φοντο μὲν γάρ, διτὶ καὶ αὐταῖς ἰσχύσει πρὸς ἐπικουρίαν τὴν Τυρίων ἰσχύν. Ἐπειδὴ δὲ κειμένην τεθέανται, ταύτη τοι λοιπὸν ἀπωλισθήσασι τῆς ἐλπίδος. Καὶ δὲ μὲν Γάζης ἡγούμενος οἰχήσεται, φησὶν, ἀπολιωτῶν δηλονότι. Κατοκήσουσι δὲ ἀλλογενεῖς ἐν Ἀζώτῳ, δεδαπανημένων, κατὰ τὸ εἰκότ, τῷ πολέμῳ τῶν αὐθιγενῶν. Ἐπιλέγει δὲ τούτοις, διτὶ « Καθεδῶν τοὺς ἀλλοφύλους, » ἢτοι τοὺς Παλαιστινοὺς, οὓς ὀνομάζει συνήθως. « Ήχοι δὲ, εἰ. γέ τῷ δοχεῖ, καὶ καθ' ἐτέρων ἔθνων δὸγες τῆς Ἰουδαίων γείτονες. Ἀλλὰ ταυτὶ μὲν ἡμῖν, ὡς*

Εἰδέναι δὲ ἀναγκαῖον, διτὶ διωκομένης, ὡς ἔφην, ξοθή ὅτε τῆς Ἐκκλησίας συνεπιφύονται τε δεινῶν, καὶ ἐπιμειδιῶν οἱ ἔχθροι, τάχα που λέγοντες τὸ, Εὔγε, εὐγε, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλήτιν ἐπαμύνεται Χριστὸς, καὶ διπασαν μὲν αὐτῶν συνθραύσει δύναμιν, τὸν δίσιν ἁγείρων ναὸν, ἐπιφέρων δὲ τοῖς ἐπιβουλεύοσι τὰ ἐξ ἀκράτου θυμοῦ, καὶ ὀσπερ τινάς πόλεις τὰς τῶν αἱρέσεων κατασειν συναγωγάς, καὶ πρὸς ταύταις ἔτι τὰ εἰδωλολατρῶν ἀνάστια στήρη.

Καὶ ἔξαρψ τὸ αἷμα αὐτῶν δὲ στόματος αὐτῶν, καὶ τὰ βδελύματα αὐτῶν ἐκ μέσου σδόντεων αὐτῶν. Καὶ ὑπολειψθήσονται καὶ οὗτοι τῷ θεῷ ήμῶν, καὶ δοσοται ὡς χιλιαρχος ἐτούδι, καὶ Ἀκκαρών ὡς Υεβονσαῖος.

ΝΕ'. *Κατεδηδόκασι μὲν καὶ οὗτοι τὸν Ἰερατὴλ, καὶ οἵτινες θῆρες μονονούχοι καὶ αἴματι πεφυρμένον εἶχον τὸ στόμα. Ἐπειδὴ δὲ ἡσαν εἰδωλολάτραι, καὶ ταῖς τῶν ματακῶν θεραπείαις προσκείμεναι, διεὶ πως ἐπὶ γλώττης, ἡγουν ἐπ' ὀδόντων εἶχον τὸν ίδιων βρελυγμάτων τὰς κλήσεις, ἀνω τε καὶ κάτω θεοὺς ὀνομάζοντες τὰ χειρόκηματα, καὶ λίθοις ἀψύχοις κατὰ τὸν προφήτην λέγοντες. « Θεός μου εἰ σὺ, καὶ σὺ ἐγέννησάς με. » Ἄλλ' ἐκτείχασι μὲν τὴν αὐτοῖς*

προσήκουσάν τε καὶ ἀποχρῶσαν δίκην, πεπλημμελῆ κώτες ἀγρίων εἰς τὸν Ἰσραὴλ. Πλὴν οὐκ εἰς ἄπαν διολάλασι, προαθροῦντος Θεοῦ τὴν ἐσομένην αὐτῶν ἐκ στόματος αὐτῶν, (1) τουτέστιν, εἰ καὶ οἵτινες θῆρες μονονούχοι κατερρόφησαν τὸν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἡξεὶ καιρὸς, καθ' ὃν ἔσονται καθαροὶ, καὶ τῆς ἐπὶ τούτοις αἰτίας ἀπηλλαγμένοι. Δικαιωθήσονται γάρ ἐν πίστει καὶ αὐτοῖς, καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀρχαίας φανέλητος ἀπολύσονται μολυσμόν. Ἐξαρῷ δὲ καὶ τὰ δύδματα τῶν βδελυγμάτων αὐτῶν ἐκ μέσου ὁδόντων αὐτῶν· διαμεμνήσονται γάρ οὐκέτι τῶν φευδωνύμων θεῶν, οὐτε μήν διονυμάτουσιν αὐτούς. « Ὑπολειψθήσονται δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ Θεῷ ἡμῶν, » καθάπερ ἀμέλεις καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσραὴλ· σέσωσται μὲν γάρ καὶ αὐτοῦ τὸ κατάλειμμα, καίτοι δεδυσσεδηκότος εἰς αὐτὸν τὸν Ἐμμανουὴλ. Ἐπειδὴ δὲ κεκλημένη τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς τοὺς ἐξ αἱματος Ἰσραὴλ πιστεύσασι συνήψθη πνευματικῶς, Χριστοῦ συνδοῦντος εἰς ἔνωσιν, « Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν, καὶ τὸ μεστοιχὸν τοῦ φραγμοῦ λύσας, κτίσας τε τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρωπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλάσσων τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ Πνεύματι πρὸς τὸν Πατέρα, » ταῦτη τοι φησὶν ὅτι ἔσονται ὡς χιλίαρχος ἐν Ἰούδᾳ, τουτέστιν εἰς τοῦτο προβήσονται γνησιότητος, τῆς ὡς ἐν πίστει τε καὶ ἐπιστείλαται, φημι, ὥστε καὶ ἐξ αὐτῶν ἀρχηγοὺς γενέσθαι τοῦ Ἰούδα. Ἐσται δὲ καὶ ὁ Ἀκκαρὼν, τουτέστιν, ὁ ἀλλογενής, ὁ ἐκ γῆς Φυλιστείμ, ὡς ὁ Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν ὡς αὐτὸς ὁ κάτοικος τῶν Ἱερουσαλήμων λαός. Ἐκαλείτο γάρ ὁ Ἱερουσαλήμ Ἱεροῦς ἐν ἀρχαῖς· οὐκοῦν Ἱερουσαλήμ ὁ Ἱεροσόλυμίτης ἐνθάδε νοεῖται. Πολλοὶ δὲ χιλίαρχοι, τουτέστιν ἡγεμόνες, καὶ προεστηκότες λαῶν καὶ ἐξ ἐθνῶν γεγόνασι, καὶ σύνεισιν ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Τὸ δὲ ἐν Ἰούδᾳ νοήσεις ἐπὶ τοὺς αἰνεῖν εἰωθότας, τουτέστιν ἡμᾶς τοὺς ἐν πίστει κεκλημένους, οἱ στεφανῶν εἰθίσμεθα τοῖς ἀκαταλήκτοις διοξολογίαις τῶν κεκληκότα Χριστόν.

Kui ὑπόστησομαι τῷ οἴκῳ μου ἀνάστημα, τοῦ μὴ διαπορεύεσθαι, μηδὲ ἀρακάμπτειν, καὶ οὐ μὴ ἐκέληθε ἐπ' αὐτοὺς οὐκέτι ἐξειλαύων, διστι τὸν ἀντάκασι εἰρ τοῖς δρθαλμοῖς μου.

NG. Ἰδού δή σαφῶς ἀνάστημά τε καὶ τείχος ἐνομάζει Χριστὸν, δι' οὗ καὶ ἐμπεπυργώμεθα, κατ' εὐδοκίαν δὲ δηλονότι, καὶ θέλησιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Οἶκος γάρ νοητὸς, καὶ οἰκοδομὴ Θεοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνὴν, ἡμεῖς που πάντως ἐσμὲν, οἱ πεπιστευότες, εἰπειρ ἐστίν ἀληθές, ὡς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τοῦ πνεύματος κατοικεῖ, καὶ τοῖς ἀγριπάντινοι αὐτὸν ἐνυπλίζεται. Ἐφη γάρ αὐτὸς διὰ προφήτου φωνῆς· « Οτι κατοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ θομαι αὐτῶν Θεός, καὶ αὐτοὶ θονταί μοι λαός. » Ἀνάστημα δὴ οὖν τὸ ἐγγερμένον διὰ βουλῆς τοῦ Πατρὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστῷ, ἵνα μηκέτι, καθά καὶ πάλιν, διοδεύσωσι τινες, καὶ ἀνακάμ-

A gessissent, quas debuerunt, et quantum satis fuit pœnaruim eidem dederunt. Verumtamen non ad unum perierunt, cessationem lanienæ ab ore Ipsonrum Deo præidente: hoc est, tametsi ut bellue Israelem propemodum degliverunt, veniet tamen tempus, quo puri et in his ab omni culpa liberi erunt. Justificabuntur enim in fide ipsi quoque, et iniquitatum priscarum sortes eluent. Ausaret autem et nomina et abominationum ipsorum, et de medio dentium ipsorum: nec enim amplius falsorum deorum mentionem inferent, nec nominabunt eos. « Relinquentur porro et isti Deo nostro, » sicut nimirum et ipse Israel: nam et ejus reliquiae salvatae sunt, quantumvis erga ipsum Emmanuel scelerati exstiterint. Qua vero vocata ex gentibus B multitudo de sanguine Israel prognatis, et credentibus spiritualiter copulata est, Christo eos in unitatem copulante, « Ipse enim est pax nostra, qui fecit ultraque unum, et qui medium parietem dissolvit, et duos populos in unum novum hominem condidit, faciens pacem, et reconcilians ambos 734 in uno Spiritu ad Patrem », idcirco inquit, futuros ut tribunum in Juda, hoc est ad tantam fidei bonitatisque sinceritatem processuros, ut ex ipsis etiam principes Juda evadant. Erit item et Accaron, hoc est alienigena, et Philistæus ut Jebusæus, hoc est ut ipse incola Hierosolymorum populus. Olim siquidem Jerusalem Jebus dicebatur; quare Jebusæi nomine hoc loco Hierosolymita intelligitur. Multi autem tribuni, hoc est duces et moderatores populorum etiam ex gentibus fuerunt, et sunt simul per universum orbem. Ast nomine Juda eos qui laudare consueverunt accipies, nempe nos in fide vocatos, qui perennibus hymnis Christum a quo vocali sumus, celebrare solemus.

Vers. 8. Et substituam domui meæ erectionem, ne pertranseat, nec revertatur, et non superveniat super eos ultra abigens, quia viderunt in oculis meis.

LVI. En Christum perspicue erectionem et murum nominat, per quem et in altum exsurgit, juxta beneplacitum et voluntatem Dei et Patris. Dominus enim sub intelligentiam cadens, et ædificatio Dei, secundum Pauli vocem¹⁶, nos sumus plane qui credidimus: siquidem verum est, eum in cordibus nostris per spiritum habitare¹⁷, et in his qui diligunt ipsum commorari¹⁸. Ait enim ipse per prophetam: « Quoniam inhabitabo in illis, et in ambulabo inter illos, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus¹⁹. » Erectio igitur voluntate Patris Ecclesiæ excitata Christus est, ne ultra, sicut quondam, pertranseant quidam, et revertantur, in-

¹⁶ Ephes. ii, 14-16. ¹⁷ I Cor. iii, 9. ¹⁸ Ephes. iii, 17. ¹⁹ Joan. xiv, 23. ²⁰ Levit. xxvi, 41, 42.

(1) Desideratur vocabulum accusandi casu, quod expressissimus Latine. Interpres.

ter nos sursum et deorsum circumneentes, et velut A desertam viam calcantes, et corda nostra omniis noxiis implentes. Ait enim alicubi de Israe lis, quae erat vetus vinea possessori suo: « Auferam maccriam ejus, et erit in direptionem; et destruam murum ejus, et erit in conculationem ».¹⁹ At nobis qui eum in carne apparuisse cognovimus, murus, et sepes ipse Emmanuel excitatus est, virtute infestabili circumdans nos, et ab animis nostris abigens immundos dæmonas, nec pedibus illorum nos substerni sustinens. Quare et propheta ad illum: « Et vocaberis ædificator maceriarum, et semitas quae in medio sunt quiescere facies ».²⁰ Quemadmodum enim qui vineas incultas sepibus munire solent, vias per medium tollunt, 735 nec commenium pedibus illas teri patiuntur: ita et Dominus noster Jesus Christus seipsum nobis ceu murum solidissimum circumdans, et angelicis copiis nos circumvallans, efficit, ut calcari jam non possumus. Dixit insuper, noui superventurum ipsis ultra abigentem. Olim enim captivi tenebamur, et ad quidvis nefarium facillime ducebamus, euntes proinde, agente serenteque nos Satana, et ex his in illa tantum non impellente. Verum et istud susurrit Christus. Non enim veniet contra nos deprædator: non irruet, sicut prius, ut ipsi libet. Fixi enim sumus in Christo, tutumque et firmatum habemus cor, non amplius ad ea quae non conveniebant dejecti, non cultum multorum deorum ingredients, non ad errorem abacti: sed quasi in fidem et charitatem erga Deum ingressi, ut ideo letabundi dicamus: « Et stetuit supra petram pedes meos ».²¹ Cum porro dicit, « Quia nunc vidi oculis meis, clare ostendit tempus adventus Salvatoris tempus visitationis esse. » Visitavit enim nos Oriens ex alto;²² et, ut inquit David, « Dominus e caelo super terram prospexit », quanquam olim propter peccatum quo obstringebamur, non curatione, non veniam, non dilectione, non alio quopiam simili nos dignaretur, sed aversaretur. Quare etiam conturbati sumus, quod et beatus David testatur: « Avertiente te faciem tuam turbabuntur, et in pulverem suum revertentur ».²³ Quoniam autem nunc, hoc est tempore adventus vidimus oculis ejus, salutem, et misericordiam, et quid non tandem omni sermone majus et admirabile consecuti sumus? toutéoti κατὰ τὸν τῆς ἐπιδημίας καιρὸν ἑωράκαμεν ἐν τοῖς γὰρ οὐχὶ τῷν ἐπέκεινα λόγου, καὶ ἀξιαγάστων ἀληθῶς κεχερδήκαμεν;

TOMUS QUARTUS.

VERS. 9. *Gaudete vehementer, filia Sion, prædicta, filia Ierusalem. Ecce rex tuus venit tibi justus, et salvans, ipse mansuetus, et ascendens super subjugalem, et pulchrum novum.*

¹⁹ Isa. v, 5. ²⁰ Isa. lviii, 12. ²¹ Psal. xxix, 3. ²² Luc. i, 78. ²³ Psal. xlii, 3. ²⁴ Psal. ciii, 29.

(1) *Sia legendum conjicio, pro ἡγεσαμένῳ, nisi malis interpretari Domino suo.*

A πτωσιν, ἐν ἡμίν δικα τε καὶ κάτω περισόντες, καὶ οἴα τινα κεχερσωμένην πατοῦντες δόδυ, καὶ βλάβης ἀπάσχες ἀναπιμπλάντες ἡμετέρας καρδίας. « Εφη μὲν γάρ που περὶ τῶν ἐξ Ἱερατὴλ, διὸ ήν ἀρχαῖος ἀμπελῶν τῷ κτησαμένῳ (1), διτὶ « Ἀφελὼ τὸν φραγμὸν αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς διαρπαγὴν, καὶ καθελὼ τὸν τοῖχον αὐτοῦ, καὶ ἔσται εἰς καταπάτημα. » Ἡμῖν δὲ τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, τοῖχος ἐγήρεται, καὶ φραγμὸς αὐτὸς δὲ Ἐμμανουὴλ, ἀρβήκτῳ δυνάμει περιβάλλων, καὶ ἀποσοῦν τῶν ἡμετέρων διαγοιῶν τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, καὶ τοῖς ἔκειναν οὐκ ἀφίεις ὑπεστρώσθαι ποσὶ. Τοιγάρτοι καὶ δὲ προφῆτης πρὸς αὐτὸν, « Καὶ κληθήσῃ, φησὲν, οἰκοδόμος φραγμῶν καὶ τὰς τρίους τὰς ἀνὰ μέσον παύσεις. » Οὐστέροι γάρ οἱ περιφράττειν εἰωθότες ἀμπελῶνας κεχερσωμένους, τὰς διὰ μέσου παύσουσι τρίους, οὐκ ἔωντες ὑπὸ τοῖς τῷν δικα τε καὶ κάτω παριστῶν πατεῖσθαι ποσὸν οὖτα καὶ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐσυντὸν ἡμῖν τεῖχος οἴάπερ δρῆκτον περιθεῖε, καὶ ἀγγελικαῖς δυνάμεσι περιφράττων ἐξ τοῦ πατεῖσθαι γενέσθαι παρεσκεύασεν. « Εφη δὲ πρὸς τούτοις, διτὶ οὐκέτι οὐ μὴ ἐλθῃ ἐπ’ αὐτοὺς ἐξελαύνων. Πάλαι μὲν γάρ ἡμεν αἰχμάλωτοι, καὶ εὑπαραχμιστοι κομιδῇ πρὸς πᾶν διτοὺς τῶν ἐκτόπων λόντες εὐχάλως, ἀγνοτός τε ἡμᾶς καὶ φέροντος τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἐκ τούτων εἰς ἔκεινα μονονούχη καὶ ἐλαύνοντος. 'Αλλ' ἔιτασε καὶ τοῦτο Χριστὸς. Οὐ γάρ ἥξει καθ’ ἡμῶν διελατῶν οὐκ ἐμβάλλῃ καθά καὶ πρώην εἰς γε τῷ αὐτῷ δοκοῦν. Πεπήγμεθα γάρ ἐν Χριστῷ, ἀσφαλῆ τε καὶ ἰδρυμένην ἐσχήκαμεν τὴν καρδίαν, οὐκέτι κατασειδμενοι πρὸς ἀ μὴ προσῆκεν οὐκ ἐμβαίνοντες εἰς πολυθεαν, οὐκ ἐξελαύνομενοι πρὸς πλάνησιν· ἀλλ’ οἶον ἐμβενηκότες ἐν πίστει τε καὶ ἀγάπῃ τῇ εἰς Θεὸν, ὡς χαίροντας ἐπὶ τούτῳ λέγειν· « Καὶ ἔιτασε διὰ πέτραν τοὺς πόδας μου. » Λέγων δὲ, « Ότι νῦν ἑώρακα ἐν τοῖς ὅφθαλμοῖς μου, » ἐπισκοπῆς διτα καὶρὸν κατέδειξεν ἐναργῶς τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας. « Ἐπεσκέψατο γάρ ἡμᾶς ἀνατολὴ ἐξ θύνους, » καὶ ἦ φησιν ὁ Δαβὶδ, « Κύριος ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψεν, » καίτοι πάλαι διὰ τὴν ἐν ἡμίν ἀμαρτίαν οὐ θεραπειας δικῶν οὐ φειδοῦς ή ἀγάπης, οὐχ ἐτέρου τινὸς τῶν τοιούτων δλως· ἀλλ’ οἰονεὶ πῶς ἀπεστραμμένος. Ταύτη τοι καὶ τεταράγμεθα, καὶ μαρτυρεῖ λέγων ὁ μαχάριος Δαβὶδ· « Ἀποστρέψαντός σου τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται, καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. » Ἐπειδὴ δὲ νῦν, τοῖς ὅφθαλμοῖς αὐτοῦ, σεσώσμενά τε καὶ ἡλείμεθα, καὶ τι γάρ οὐχὶ τῷν ἐπέκεινα λόγου, καὶ ἀξιαγάστων ἀληθῶς κεχερδήκαμεν;

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ.

Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών, κήρυσσε, θύτατερ Ἰερουσαλήμ. Ίδον δὲ βασιλεύς σου Ἑρχόστοι σοι δίκαιος, καὶ σώλων, αὐτὸς πρᾶος, καὶ ἐπιβενηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον, καὶ κῦλον τέον.

NZ. Ἀναφανδὸν ἐν τούτοις διακηρύττει λοιπὸν Α τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν ἀνάδειξιν, ὡς οὐδὲν δλῶς δρᾶσθαι τὸ ἀνιψίν. Χαίρειν μὲν γάρ προστέαχεν ἀναγκαῖας τῇ νοτιῇ Σιών, ἀτε δὴ καὶ πάσης ἡμῶν εἰπηρησίας ἔξηρημένης; Ποῦ γάρ ἔτι τὸ κατηγές, καὶ ἐπὶ τίσιν ἀν γένοιτο πρὸς ἡμῶν τὸ κατοικῶσιν διώς, ἀπεληλαμένης τῆς ἀμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου πεπιτημένου, κεκλημένης τε τῆς ἀνθρώπου φύσεως εἰς ἐλεύθερον ἀξίωμα, καὶ τῇ τῆς υἱοθεσίας κατεστεμένης χάριτι, καὶ τοῖς δικιθεν, καὶ ἐξ οὐρανοῦ χαρίσματι κατηγαῖσθεντος; Ἐπιτήρει δὲ, ὅτι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν παρουσίαν εὐαγγελίζόμενος, εὐθὺς θυγατέρα τὴν Σιών ἀποκαλεῖ. Σρόδρα δὴ οὖν χρῆναι χάριτεν αὐτὴν εὐ μάλα προστέαχεν, ἀνακηρύττειν τε παρεγγυῖ τῇ Ἱερουσαλήμ, ὡς ἡδη παρέσται, καὶ ἀνδειχθεῖται μετὰ σαρκὸς δι βιστίεν τοῦτης, διλακτοῖς, καὶ σώζων. Δεδικαίωσε γάρ ἡμᾶς ἐν πίστει Χριστὸς, καὶ τὴν τῆς σωτηρίας κατευρύνει τρίβον τοῖς προσοῦσιν αὐτῷ. Ἔστι δὲ πρὸς τούτους καὶ πρᾶσις, οὐ νομικὴν προσφέρων ἀποτομίαν, οὐδὲ θανάτῳ τιμωρούμενος τοὺς παραβαίνοντας ἐντολὴν, σώζων δὲ μᾶλλον ἐξ ἡμερότητος, καὶ ἀνιστάς τοὺς ὀλισθηκότας. Ἀνέγνωμεν δὲ ὅτι «Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ.» Γράμμα μὲν γάρ δι κολαστῆς ἔστιν νόμος, ἡ σκιά, καὶ δι τούπου πνεῦμα δὲ ζωοποιοῦν ἔστιν δι Χριστὸς, ἐν πνεύματι γάρ καὶ ἀληθεῖ δεδιδάγμεθα προσκυνεῖν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς πειδεύσεως. Ὅτι δὲ καὶ ἐπιδένθηκεν ἐπὶ πῶλον νέον, οὗτω τε εἰσέφρησεν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, οὐ μακροῦ πρὸς πληροφορίαν δεήσει λόγου. Ἀπόχρη γάρ C εἰς πίστιν ἡμῖν δι θεοπέσσιος εὐαγγελισθῆς γεγραφῶς τὰ τοιάδε. Ἐπεκάθητο μὲν γάρ τῷ πῶλῳ Χριστὸς, εἶπετο γε μὴν ἡ τεκοῦσα· καὶ σημειούντος ἡμῖν ἀναγκαιωτάτου πράγματος τὸ δρώμενον ἦν. Ἐπανεπαύσατο γάρ δι Χριστὸς τῷ νέῳ λαῷ, τουτέστι τῷ κεκλημένῳ πρὸς ἐπέγνωσιν ἀληθεῖας τῷ εἰδωλολατροῦντει ποτε. Οὐ γάρ τις ἦν πῶλος, οὐ πῶλος δεδεμάσμενος, οὔτε μῆτερ οὐδὲν βαθέστεν δρθῶς· οὐ γάρ που τῷ θεῖῳ πεπαιδαγώγητο νόμῳ. Ἄλλο δὲ πάντας διγῶν εἰς εὐτεχνίαν πνευματικήν, προύπεθηκε μὲν ἐστι τὸν πῶλον. Ἐψεται δὲ ὅτι κατὰ καριοὺς καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγή, διὰ τῆς ἐπομένης ὄντος δέδωκε νεύλην, καίτοιγε ἐν χρόνῳ τῷ κατὰ τὴν κλῆσιν τὸ πρεσβύτερον ἔχουσα προεισκέλητο γάρ διὰ Μωσέως καὶ προφητῶν. Ἐπειδὴ δὲ προσκέρουσι τῷ σώζοντι D βασιλεῖ (οὐ γάρ τοι προσήκατο τὴν πίστιν), ταῦτη τοι δικαίως τοῦ πῶλου κατόπιν ἔρχεται μόδις, καὶ γέγονεν εἰς οὐράνια, τουτέστι παρακολούθημα, καὶ ὀπίσω τῶν ἐξ ἐθνῶν, καὶ ἡ πρώτη γέγονεν ἐσχάτη. Ἀθρεῖ δὲ, διπάς εἰς ἐσχάτην ἀλογίαν ἀποκομισθεῖσαν ἔδειξε τὴν ἀνθρώπου ψύσιν, «δι νεφροὺς εἰδὼς καὶ καρδίας.» Οὐκ γάρ παρεικάζεται τῇ λιαν ἀλογωτάτῃ καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγή, καὶ αὐτῇ δὲ τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς. Οἱ μὲν γάρ λελατρευκότες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα Θεόν· οἱ δὲ τὸν παιδαγωγὸν ἀτιμάζοντες νόμον, ἔξω νοῦ καὶ φρενὸς γεγόνασιν ἀγαθῆς, καὶ

LVII. Manifeste his verbis Salvatoris nostri praesentiam deinceps promulgat, ut tristitia relictus locus omnino nullus videatur. Jubet enim Sionem quae intelligitur gaudere serio, veluti omni mero re nostro dissipato. Cur enim adhuc mōrecamus, aut quid rerum nostrarum tandem deploremus, peccato depulso, conculcata morte, et humana natura ad libertatem et 736 dignitatem vocata, et gratia adoptionis filiorum ⁴⁴ condecorata, supernisque ac coelestibus charismatis illustrata? Observa porro, eum Salvatoris nostri adventum evangelizantem, statim Sion filiam nominare. Quare justissime ipsam majorem in modum gaudere jubet, et annuntiare Jerusalem hortatur, jam adsuturum, et in carne apparitum regem suum, justum et Salvatorem. Justificavit enim nos in fide Christus ⁴⁵, et ad se accedentibus semitam salutis dilatat. Est insuper mansuetus, non legalem afferens severitatem, nec mandatum violantes capite puniens: sed ex mansuetudine potius, et lapsos erigens. Legimus autem, « Littera occidit, spiritus vivificat ⁴⁶. » Litera enim est lex punitrix, et umbra et figura: spiritus vivificans est Christus ⁴⁷: in spiritu enim et veritate per evangelicam institutionem docti sumus adorare ⁴⁸. Ascendisse autem pullum novum, et ita ingressum Hierosolymam, ad firmam probationem verbis multis non est opus. Sufficit enim nobis divinus evangelista, apud quem istud scriptum est⁴⁹. Insed quippe pullo Christus sequente ejus matre: quae res nobis quiddam maxime singulare indicavit. Quievit enim Christus super novo populo, hoc est ad agnitionem veritatis vocato, qui aliquando idola venerabatur. Instar pulli quippe erat, nondum dominus, necque recta sciens ingredi, utpote divina lege nondum institutus. Sed qui omnes ad spirituali scientiam deducit, sibi pullum destinavit. Secuturam autem aliquando Synagogam, per asinam sequentem nos docet, quamvis tempore vocationis antecedat: per Mosen enim et prophetas vocata est. Quia vero in regem Salvatorem peccavimus (non enim fidem admisisit), idcirco pullum sequitur, et facta est in caudam, hoc est sequela, et post gentes, et quae fuit prima, evasit ultima. Animadverte porro, quomodo ad extremam dementia deflexisse ostendat humanam naturam, « qui cognoscit renes et corda ⁵⁰. » Asino enim, animanti, a ratione se junctissimæ et Judæorum Synagogæ, et gentium populus comparantur. Hæ namque creaturæ potius quam creatori Deo servierunt ⁵¹: illi legem pædagogum ⁵² seu institutorem aspernantes, bonam mentem amiserunt, 737 et in omne genus scelerum declinaverunt. Comparati enim sunt iumentis insipientibus, et similes facti sunt illis ⁵³, ut Psaltes ait. Est alioqui et immunditiae symbolum asinus: profanum quippe animal et damnatum a lege ⁵⁴. Tales omnino sunt errore vagantes, et libenter in peccatis. sese volutantes.

⁴⁴ Rom. viii, 5. ⁴⁵ Galat. ii, 16. ⁴⁶ II Cor. xv, 45. ⁴⁷ I Cor. xv, 45. ⁴⁸ Joan.-iv, 24. ⁴⁹ Matth. xxi, 1 επεq. ⁵⁰ Psal. vii, 10. ⁵¹ Rom. i, 23. ⁵² Gal. i, iii, 24. ⁵³ Psal. xlvi, 21. ⁵⁴ Exod. xiii, 13.

πρὸς τὸν εἶδος φαυλότητος ἀπονεγκότες. « Παρασυνελήθησαν γὰρ τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιωνται αὐτοῖς, » κατὰ τὴν τοῦ Φάλλοντος φωνήν. « Ονος δὲ καὶ ἐτέρως ἀκαθαρσίας σύμβολον ἀνέρον γὰρ τὸ ζῶν, καὶ τὴν ἐκ νόμου κατάρρησιν ἔχον. Τοιοῦτοι δὲ πάντες οἱ πλανώμενοι καὶ φιλαμαρτῆμενες.

VERS. 10. *Et disperdet quadrigas ex Ephraim, et equum de Jerusalem, et disperdet arcum bellicum, et multitudinem, et pacem ex gentibus, et dominabitur aquarum a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad exitus terræ.*

LVIII. Unigenitum hominem natum, diligentium se pedibus subjecturum et principatus, et potestes, et mundi rectores ^{οὐ}, ^{τοῦ} hoc est detestabiles dæmoniorum turbas, et subditum ipsis omnes inimicos quique cernuntur, qui que non cernuntur, et contritum omne bellum, et bonis pacis eos exhilaraturum, sub tegumento verborum propheticus sermo nobis demonstrat. Invaserunt enim aliquando Babylonii Hierosolymitas, atque etiam nonnullæ gentes finitimæ equis, et curribus, et arcubus eos sunt adortæ, ut legimus ^{οὐ}, atque ita subjugatos acerbe vexarunt. Ab eventu igitur Christi præclariorum operum splendorem ostendit, cum ait: Qui salvat, justus, et mansuetissimus rex veniet quidem, nec multo post hæc tempora. Verumtamen non magna cum multitudine satellitum, non stipatores, non mille rerum militarium gnaros secum habens. Adeo autem in moderatione animi exercitatus, ut etiam vix pullum asinarium ascendet ^{οὐ}. Ast virtute tantus erit tantumque proderit in se confidentibus, ut auferat currus Ephraim, et equum abstrahat ab Jerusalem, disperdat etiam arcum bellicum, et summam pacem in longum per omnes gentes extendat. Ephraim nominat decem tribus in Samaria; Jerusalem incolas ejus, Judam scilicet et Benjamin. Argumentum igitur securitatis et pacis propheticus sermo nobis proponit. Non enim facile incursabitur, inquit, civitas sancta ab iis qui eam affligere conantur, adeoque dilatabit regnum suum Salvator ejus, ut imperet toti Iudeæ, a mari usque ad flumina. Hi enim sunt exitus terræ, hoc est fines et termini. Psallit quodam loco et divinus David **738** de Synagoga Iudeorum ut de vite loquens: « Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumina propagines ejus ^{οὐ}. » Definitur enim tellus Iudeorum mari, et regione ad austrum, et Indica, et quæ dicitur Media fluminum. Verum se intra istos fines regnum Christi minime continebit. Progreditur autem oratio ut ab exemplo particulari ad universum et generalissimum. Non enim in Judea sola, sed in toto orbe regnabit, et a finibus ad unnes potestas ejus propagata est.

ἐπὶ τῷ καθόλου, καὶ γενικώτατον. Βεβαῖλευκε γὰρ οὐ πολεμεῖν τὰ τῆς ἔξουσίας οὐρανὸν, καὶ ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα τὰ τῆς ἔξουσίας

VERS. 11, 12. *Et tu in sanguine testamenti emisi et vincos tuos de luce non habente aquam. Se debitis in munitione vinci congregationis, et*

A *Kαὶ ἐξολοθρεύσει ἄρματα ἐξ Ἐφραίμ, καὶ Ἰππον ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικόν, καὶ πλῆθος, καὶ εἰρήνη ἐξ θύρων, καὶ κατάρξει ύδαταν ἀπὸ θαλάσσης ἥστας θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἥστας διεκδιλῶν τῆς.*

B *NH. Ότι γενόμενος ἀνθρωπος ὁ Μονογενής, τοῖς τῶν ἀγαπώντων αὐτὸν ὑποφέρειν ἔμελλε ποσὶν ἀρχάς τε καὶ ἔξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου τούτου, τοιτέστι τὰ βδελυρά τῶν δικιμοίων στέφη, πάντα τε αὐτοῖς ὑποτάσσειν ἔχθρον δρατόν τε καὶ ἀράτον, καὶ πάντα συντρίβειν πόλεμον, καὶ τοῖς ἐξ εἰρήνης κατευφαρίνειν ἀγαθοῖς, αἰνιγματωδοῖς ἥμιν ὁ προφητεῖς ὑποφαίνει λόγος. Ήσαν μὲν γέροντες κατὰ καρούς κατὰ τῶν Ἱεροτολύμων οἱ Βαβύλωνιοι, **C** καὶ μήν καὶ ἔτεροι τινες τῶν ὅμρων ἔθνων Ἰπποῖς τε καὶ ἄρμασιν ἐποχούμενοι, καὶ βάλλοντες τόξοις, κατὰ τὸ γεγραμμένον, κατεχειροῦντά τε οὔτω, καὶ πικροῖς ἐνίεσαν πόνοις. Ἀπὸ γοῦν τοῦ συμβούνειν εἰωθότος, τῶν ἐπὶ Χριστοῦ κατορθωμάτων τὴν λαμπρότητα δηλοῦ. Ο γάρ τοι σύζων, φησὶν, ὁ δίκαιος τε καὶ πράτατος βασιλεὺς, ἀψίζεται μὲν, καὶ οὐκ εἰς μακράν. Πλὴν οὐ πολλῷ πλήθει τῶν ὑπασπιστῶν, οὐ δορυφόρους, οὐ μυρίους ἔχων τοὺς εἰδότας τὰ τακτικά. Ἐπασχήσας τε οὔτως ἐν ᾧ δεῖται τὸ μέτριον, ὥστε καὶ μᾶλις ἐπιδηγεῖ τοῦ πώλου. Πλὴν ἔσται τοτοῦτος εἰς ἀρετὴν, διῆται τε αὕτω τοὺς ἐπὶ αὐτῷ πεποιθότας, ὡς περιελεῖν μὲν ἄρματα ἐξ Ἐφραίμ, ἀποτελῆσαι δὲ καὶ Ἰππων ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἐξολοθρεύσαι δὲ καὶ τόξον πολεμικὸν, καὶ εἰρήνην ἀπλῶσαι βαθεῖαν, τὴν ἐκ πάντων τῶν ἔθνων. Ἐφραίμ δέ φησι τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ δέκα φυλὰς, Ἱερουσαλήμ δὲ τοὺς ἐν αὐτῇ κατοικήσαντας, Ἰουδαίας δὲ οὗτοι καὶ Βενιαμίν. Οὐκοῦν ἀταφαλεῖς ὑπόθεσιν, καὶ εἰρήνης ἥμιν ὁ προφητεῖς εἰσοχούσει λόγος. Οὐ γάρ διὰ γένοιτο, φησὶν, εὐκατάδρομος τοῖς ἔθελουσι κακοῦν ἢ ἀγία πολις, κατευρυνεῖ δὲ οὕτω τὴν ἐαυτοῦ βασιλείαν δι σώζων αὐτὴν, ὡς ὀλης κατάρξαι τῆς Ἰουδαίας, ἀπὸ θαλάσσης ἥστας ποταμῶν. Αὕτας γάρ εἰσιν αἱ διεκδιλαὶ τῆς γῆς, τοιτέστι τὰ πέρατα. Ψάλλει δέ που καὶ διεπέσσεις Δασιδ, ὡς περὶ ἀμπέλου λέγων τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς: « Ἐξέτειν τὰ κλήματα αὐτῆς ἔως θαλάσσης, καὶ ἵως ποταμῶν τὰς παραφύλαξας αὐτῆς. » Τερματίζεται γάρ ἡ τῶν Ἰουδαίων θαλάσση τε, καὶ χώρα τῇ πρὸς νότον, καὶ Ἰνδική, καὶ τῇ καλουμένῃ Μέσῃ τῶν ποταμῶν. « Άλλ’ οὐκ ἐν τούτοις τοῖς δροῖς ἡ Χριστοῦ βασιλεία, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. » Ερπει δὲ ὁ λόγος ὡς ἐκ μερικοῦ παραδείγματος οὐ τῆς Ἰουδαίας μόνης, ἀπάστης δὲ μᾶλλον τῆς ὑπὸ αὐτοῦ κατευρύνεται.*

D *Kαὶ σὺ ἐρ αὐλαῖς διαισήκης ἐξαπέστειλας δεσμοὺς σου, ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ύδωρ. Καθῆσεσθε ἐπὶ σχυρώμασι δέσμῳσι τῆς συναγω-*

^{οὐ} Ephes. vi, 12. ^{οὐ} Psal. xix, 8. ^{οὐ} Matth. xxi, 4 seqq. ^{οὐ} Psal. lxxix, 12.

τῆς, καὶ ἀπὸ μᾶς ἡμέρας παρουσίας σου Α pro una die peregrinationis. In ea duplicita reddam libri.

ΝΘ. Μέτεισιν ὁ λόγος ἐπ' αὐτὸν ἥδη δίκαιον τε καὶ σώζοντα βασιλέα, καὶ μὲν τοι καὶ πρόδον, τουτόστι Χριστὸν, καὶ τὰ λεμπρά, καὶ ἀξιάγαστα τῆς ἐπιθημαῖς αὐτοῦ κατορθώματα καθίστησιν ἐναργῆ. **¶** Κεκένωκε γάρ ἐαυτὸν ἡ ἔκπνω, γενόμενος ἄνθρωπος, δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος. « Ὑπέμεινε δὲ καὶ στεφρόν, αἰσχύνης καταφρονήσας, καὶ τέθεικε τὴν ἐαυτοῦ ψυχήν, τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα, κατεκτήσατο τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐν εἰματὶ διαθήκης αἰώνιου, ἣς ἦν τύπος τὸ διά τοῦ παναύρου Μωσέως τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐπιρράθεν. **¶** Λαβὼν γάρ, φησί, Μωσῆς τὸ αἷμα αὐτό τε τὸ βίβλιον, καὶ πάντα τὸν λαὸν ἐρράτισε, λέγων· Τοῦτο τὸ αἷμα τῆς διαθήκης ἡδείθετο πρὸς ὑμᾶς ὁ Θεός. » **¶** Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν τύποι, καὶ τῆς ἀληθείας μέρφωσις ἦν. Αὐτὴ δὲ λοιπὸν ἡ ἀληθεία Χριστὸς. δι πάντας ἡμᾶς ἀγοράσας ἐν αἷματι διαθήκης. « Ἐκλευτρώμεθα γάρ, ὡς δι αὐτοῦ φησι μαθητής, οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ή χρυσίῳ, ἀλλὰ τιμῇ αἷματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου, καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ. » Σὺ τοίνυν, φησίν, ὡς δικαίωτας καὶ πραότατες βασιλεῦ, ἐν αἷματι διαθήκης τοὺς σὸνς γεγονότας δεσμίους ἵτουτεστιν οὓς δεσμοῖς ἀγάπης κατέφριγξας, καὶ ταῖς σαῖς ζεύγλαις ὑπενεγκείν, καὶ καταδῆσαι σαφῶς τὴν τῆς διανοίας πέπικας αὐχένα) ἐξαπέστειλας, τουτέστιν ἐξεκόμισας, ἥγουν ἐξήγαγες, ἡ ἀνῆκας ἐκ λάκκου οὐκ ἔχοντος ὕδωρ. » Σημαίνειν δὲ διὰ τούτου φαμὲν αὐτὸν ἡ τὸν ἄδην, τὸν οὐκ ἔχοντα ζωὴν, ἐκδέδμεθα γάρ εἰς τύπον ζωῆς τὸ ὕδωρ, ἥγουν ἥδην καταλογιώμεθα, καὶ μάλα ὁρθῶς, τὴν ἐπὶ γε τοῖς ψευδῶνύμοις θεοῖς ἀπάτην. Βέθρος γάρ ἀληθῶς τὸ χρῆμα ἔστιν, εἰς δὲ εἰπερ τις ὅλως κατολισθήσει, ζωῆς ἀμορήσει τῆς εἰς αἰώνα τὸν μέλλοντα. « Οτι δὲ κεκένωκε τὸν ἥδην ἀποθανὼν ὁ Χριστὸς, καὶ ἀνῆκε τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι τὰς κάτω πύλας, παντὶ που σαφές. » Εφη δὲ που καὶ δι τῶν ὅλων Θεὸς διὰ φυῆς Ἱερεμίου περὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, καταλειπότων μὲν αὐτὸν, τραπομένων δὲ φληνάφων εἰς ἀπάτην εἰδωλομανῆ. **¶** Ἐξέστη δὲ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφρίξεν ἐπὶ πλείον σφρόδρα, λέγει· Κύριος· οτι δύο, καὶ πονηρά ἐποίησεν ὁ λαός μου. Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ οἰοντει λάκκοις συντετριμένοις νοηθείεν ἀν τὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἀθύρματα, καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ πλάνησις. Εἴτα πρὸς αὐτοὺς διαλέγεται τοὺς δεσμούς, καὶ εἰς ἀπίδας αὐτοὺς ἀγεθῆς παραθήγει, λέγων· Καθήσεσθε ἐν ὁχυρώματι δέσμοις τῆς συναγωγῆς. » Καὶ ὁχύρωμα μὲν, καθάπερ ἐγώματι, τὴν Ἐκκλησίαν ἀποκαλεῖ ὡς τετειχισμένην ἐν Χριστῷ, καὶ ἀκλονήτως ἔχουσαν. Κάθησιν δὲ φησι τὸ οἰον ἰδρυμένον ἐν πίστει. Γέγραπται γάρ περὶ Θεοῦ· « Οτι σὺ καθήμενος εἰς τὸν

LIX. Transit nunc oratio ad ipsum justum, et Salvatorem, atque etiam mansuetum regem, id est Christum, et illustria alique admiranda adventus ejus opera declarat. **¶** Exinanivit enim semel ipsum¹ i libens, homo factum unigenitum Dei Verbum. **¶** Sustinuit crucem, confusione contempta² et pro omnium vita animam suam commutavit, Deo et Patri mundum in sanguine testamenti æterni acquisivit, cuius typus fuit sanguis per Mosen sapientissimum veteribus aspersus. Inquit enim· **¶** Accipito Moses sanguine et libro ipso, aspersit omnem populum, dicens· Hic est sanguis testamenti, quod dispositum ad vos Deus³. **¶** Sed illa quidem typi, et veritatis simulacrum fuerunt: successit ipsa veritas Christus, qui omnes nos in sanguine testamenti mercatus est. **¶** Redempti enim sumus non corruptibilibus auro vel argento, ut discipulus ejusdem ait, sed pretioso sanguine tanquam agnii immaculati, et incontaminati Christi⁴. **¶** Tu igitur, inquit, justissime et mansuetissime rex, in sanguine testamenti vinclos tuos (hoc est, quos vinculis charitatis constrinxisti, quibusque persuasisti, ut mentis cervicem jugo tuo submitterent, et palam illigarent) emisisti, hoc est extulisti, sive eduxisti, sive dimisisti· ex lacu non habente aquam⁵. **¶** Quibus verbis aut infernum, ubi non est vita, significari dicimus; aquam enim pro symbolo vitae accipiamus licet; aut certe infernum convenientissime falsorum deorum fallaciam interpretabimur. **¶** **739** Vero enim sovea est, in quam si quis penitus deciderit, vita futura ac sempiterna carebit. Evacuasse autem infernum Christum mortuum, et spiritibus in custodia detentis aperuisse portas inferas, neminem latet. Inquit et alicubi universorum Deus per Jeremiam de Israëlitis desertoribus suis, et ad fallaciam insani deorum cultus stulte conversis: **¶** Obstatuit cœlum super hoc, et inhorruit plurimum vehementer, dicit Dominus: quia duo mala fecit populus meus. **¶** Me dereliquerunt fontem aquæ viventis, et soderunt alibi lacus contritos, qui non poterunt aquam continere⁶. **¶** Quamadmodum enim fons vita, et fons vivificans est recta et erroris expers Dei cognitio: ita velut lacus inaquosus, et contriti idolatriæ ludicra, et aberrationes ab ipsa possunt intelligi. **¶** Deinde ipsos vincilos compellans, ad spem bonam eos erigit: **¶** Sedebitis in munitione vinci congregatiois. **¶** Munitionem, ut mihi videtur Ecclesiam appellat, ut munitam in Christo, et inconcussam. Sessionem dicit in illo quamdam stabilitatem. Scriptum est enim de Deo: **¶** Quoniam tu sedens in sæcula⁷, hoc est stabilem et inconcussam naturam habens. Eritis igitur securi, inquit, firmatatem fidei hahentes, o vincili congregacionis meæ, quæ est in Christo justificatorum sancta multitudo. Non autem caritu-

¹ Philipp. ii, 7. ² Hebr. xii, 2. ³ Exod. xxiv, 8. ⁴ 1 Petr. i, 18. ⁵ Jerem. v, 13. ⁶ Psal. xxviii, 10.

ram mercede eorum in omnibus rebus arduis patitur et stabilitatem in dilectione Dei, significat, cum adjungit: « Et pro una die peregrinationis tuæ duplicita reddam tibi. » Quod dicere vult, tale est. Peregrini enim, et advenæ sunt omnes sancti, et brevis est valde cujusque hominis vita in corpore, ut idcirco eam propter summam brevitatem cum uno die comparare fortasse possit. Itaque pro uno die peregrinationis tuæ, inquit, hoc est pro brevi, et modico tempore hujus vitæ, quam in corpore degis, dupliciter, et assiduè te remunerabo. Ait et alicubi Christus: « Mensuram bonam et confortam, et cogitatam et supererfluentem dabunt in sinuum vestrum ». Haud enim æqualia actionibus nostris præmia exspectamus: sed cuius magno auctorario, cuius dator sit munificus.

Vers. 13. *Quoniam teledi te mihi, Juda, ut armis, implevi Ephraim.*

740 LX. *Quoniam modo vocanda sit, et per fidem ingressura gentium multitudo, miser contra futurus, qui olim triumphabat, hoc est Satanus, spoliatus adoraturus, quos cupidissime acquisierat, adhuc declarat. Alloquitur autem quasi sanctos apostolos, sive magistros ex Israel, qui et gentium regiones percursantes, ad agnitionem veritatis indigenas vocarunt, et reti suo concluserunt. Ait ergo: « O Juda, intendi te mihi arcum, » hoc est per te jaculis tangam adversarios: et « Te, o Ephraim, implevi. » Qued quid sit, dicam quoque. Cum enim sagittarii ferratum arcum curvantes, nervum ad pectus addant, tunc arcum implere dicuntur, et sagittam volantem, sive telum jacent. Est igitur idem diverse dictum. Arcum te feci, inquit, o Juda; implevi etiam te, Ephraim. Judas porro et Ephraim universum genus Israeliticum complectuntur. Itaque ante alios ex Judæis credentes velut arcum fecit, eo animi proiectos, ut gentes instaurarent, et a seductis demonum greges abigerent, ferirentque Satanam, et universe divinis decretis adversantes, et doctrinæ sacræ iude proficisci repugnantes. Sic alicubi et divinus David ad universorum Deum et Salvatorem: « Sagitte tuæ salutis acutæ, o potens, populi sub te cadent, in corde inimicorum regis* ⁹. *» Feriunt enim inimicos Dei et Patris in cor, et renos intus sagittæ potentis* ⁹, hoc est Christi. Rursum sagittæ ejus sunt qui docent errantes, et natura et vere Deum nescientes. Feriunt autem, non ad mortem, sed ad charitatem in Christo eos deducent, ut et sub ipso feriant. Qualis est quæ in Canticis cantorum sponsa describitur, dicens expresse: « Vulnerata charitatis ego sum ¹⁰. *» Evasisse autem fortissimos ac validissimos divinos discipulos, testificatur de ipsis in spiritu loquens sapiens Psalmographus: « Sicut*

A οιώνα, τουτάστιν Ιδρυμένην δχων καὶ ἀκατάδεσιστον φύτιν. Εσεσθε δὴ οὖν ἐν ἀσφαλείᾳ, φῆστ, τὸ βεβηκός ἔχοντες εἰς πίστιν, ὡς δέσμιοι τῆς ἐμῆς συναγωγῆς εἰεν δὲ ἀν οὗτοι τῶν ἐν Χριστῷ δεδικαιωμένων ἡ ἀγία πληθύς. « Οὐτε δὲ οὐκ ἀμισθον ἔχουσι τὴν ἐφ' ἀπατε τοῖς ἀρίστοις ὑπομονήν, καὶ μή τὸ ἔρηρεισμένον εἰς ἀγάπησιν τὴν ἐπὶ Θεῷ, κατασημανεῖ, λέγων: « Καὶ ἀντὶ μίδις ἡμέρας παροικίας σου, διπλὰ ἀνεποδώσω σοι. » Καὶ τι τοιοῦτον ἔστιν ὁ βούλεται λέγειν. Πάροικοι μὲν γάρ ἐπὶ γῆς, καὶ παρεπιδήμοι πάντες εἰσὶν οἱ ἄγιοι, βραχὺς δὲ λιαν ὁ ἐν σύμπασι βίος ἀνθρώπου παντός, καὶν εἰ τις αὐτὸν ὀλίγον δυτια παντελῶς, ὡς τάχα που καὶ ἡμέρα παρεικάζεσθαι μᾶτι. Οὐκοῦν ἀντὶ μιᾶς ἡμέρας τῆς παροικίας σου, φῆστ, τουτάστιν ἀντὶ βραχύδος τε καὶ συνεσταλμένου τοῦ χρόνου τῆς ἐν σώματι: ζῶῃς διπλὰς τε καὶ ἐν πλευραῖς τοῦ Μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον, καὶ σεαλεμένον, καὶ ὑπερεχυνόμενον δύσσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. » Οὐ γάρ που τὰς θεοτάθμους ὅντα δράσαμεν πρόσδοκῶμεν ἀμοιβάς, ἀλλ' ἐν προσθήκῃ πολλῆ, πλουσιόδωρος γάρ διδούς.

Aιστέτε τοῦτο στοιχεῖον τοῦ Εφραΐμ, οὐδέποτε τὸν Εφραΐμ.

Σ. Τίνα δὴ τρόπον κληθήσεται τε καὶ εισελάσει διὰ τῆς πίστεως τὴν ἀγέλη, ταλαιπωρήσει δὲ καὶ διὰ πάλαι τρυφῶν, τουτάστιν δὲ Σατανᾶς, τῶν ἐκ πλεονεξίας αὐτῷ πεκορισμένων προσκυνητῶν ἐξαθούμενος, διατρανοὶ πάλιν ἐν τούτοις. Ποιεῖται γε μήν τὸν λόγον, ὡς πρὸς τοὺς ἄγιους ἀποστόλους, ητοι τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ διδασκάλους, οἱ καὶ τὴν τῶν θεῶν ἐκπερθέοντες χώραν, εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐκάλουν τε καὶ σεσαργνεύκαστοις ἐν αὐτῇ. « Θεοὺς τούδας, τοίνυν φησιν, ἐνέτεινά σε ἐμαυτῷ τόξον, » τουτάστι διὰ σοῦ τοξεύσω τοὺς ὑπεναντίους: καὶ εἰ δὲ, ὡς Εφραΐμ, ἐπλήσα. » Καὶ τι δὴ τοῦτο ἔστιν, ἐπὶ πάλιν. « Ότις γάρ τῆς τοξείας οἱ ἐπιστήμονες νευρὸν μὲν μαζῷ, τοῦ δὲ τόξου τὸν σίδηρον ἄγουσιν ἔγγὺς, τότε πλήσαι τὸ τόξον λέγονται, βάλλουσι: καὶ διεπέμπον τὸν ἴδν, ητοι τὸ βέλος. » Εστι τοίνυν αὐτὸν διαφόρως πεφαμένον. Τέχνη στοποίμαται, φησιν, ὡς θούδα, ἐπλήσα δὲ καὶ σε, ὡς Εφραΐμ. θούδας δὲ καὶ Εφραΐμ ἀπαντοῦσι τὸ γένος τὸ ἐξ Ιοραθῆ. Οὐκοῦν τόξον ὥσπερ τι πεποίηται τοὺς ἐξ θουδαίων πεπιστευκότας πρὸ τῶν διλλῶν, καὶ γνώμης εἰς τοῦτο προεληθότας, ὡς θενη παιδαγωγεῖν, καὶ τῶν πλανωμένων ἀπασθενεῖ τὰς τῶν δαιμόνων ἀγέλας, καταπαίειν τε τὸν Σατανᾶν, καὶ ἀπακεπλῶς τοὺς τοῖς θεοῖς δόγμασιν ἀντεξάγοντας, καὶ τοὺς ταῖς δι' αὐτῶν μαχομένους μυσταγγίαις. Οὕτω ποὺ φῆστι καὶ διεσπέσιος Δασιδὸς πρὸς τὸν τῶν διλλῶν Σωτῆρα καὶ Θεόν. « Τὰ βέλη σου ἡκονημένα, δυνατέ· λαστὸν ὑποκάτω σου πεσοῦνται· ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως. » Πλήττεντος μὲν γάρ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς καρδίαν ἔσω, καὶ νεφροὺς τὸ τοῦ δυνατοῦ βέλου, τουτάστι· Χριστοῦ. Βέλη δὲ αὐτοῦ πάλιν οἱ μυσταγγιοί, τοὺς δέ τε πεπλανημένους, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς θεόν οὐκ εἰδέτας. Πλήττουσιν οὐκ εἰς θάνατον, ἀλλ' εἰς ἀγάπην αὐτοὺς ἀπαφέροντες τὴν ἐν Χριστῷ, ἵνα καὶ ὑποκάτω τῷ

^⁹ Luc. vi, 38. ^{¹⁰} Psal. xliv, 6. ^{¹¹} Psal. cxix, 4.

^{¹⁰} Cant. v, 7.

ποιειν (1) αὐτοῦ. Ὄποια τις ἔστιν ἐν τῷ Ἀσματὶ τῶν ἄγριων γραφομένη νύμφῃ, λέγουσα σαφῶς, δτι εἰ Τετραμένη ἀγάπης ἑγώ εἰμι.» Οὐτὶ δὲ γεγόνασιν ἀλλακήματαί, καὶ εὐσθενεῖς οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, πιστώσαται λέγων περὶ αὐτῶν ὁ σόφος Ψαλμιώδης ἐν πνεύματι· « Άστε βέλη ἐν χειρὶ δυνατοῦ, οὗτος οἱ υἱοὶ τῶν ἐκτειναγμένων. » Ἐκτειναγρέμους μὲν γάρ τοὺς ἐξ Ἱεραχῇ ἀποκαλεῖ, ὡς τῆς θελας χάριτος; ἐκπεπιώκητας διὰ τοις τὸ ἐμπαροινῆσαι Χριστῷ. Οἱ γε μὴν αὐτῶν υἱοὶ, βέλη γεγόνασιν ὡς ἐκ χειρὸς δυνατοῦ πεμπόμενα. Ἐφη δέ που καὶ ὁ Ἀμβροξός ὡς πρὸς αὐτὸν δὴ πάλιν τὸν Ἐμμανουὴλ περὶ τῶν ἀτίων ἀποτόλων· « Βολίδες οὖν πορεύονται εἰς φέγγος ἀστραπῆς ὅπλων σου. »

Kai ἐπειρῶ τὰ τέκνα σου Σιών ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ φηλαζήσω σε ὡς βομβαλαρμαχητού.

ΣΑ'. Ἰδοὺ δὴ, σαφῶς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων μυσταγωγούς τόξον θίον δονομάζει. Ποία γάρ τὰ τέκνα τῆς Σιών τὰ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν κατεξιστάμενα τέκνων, εἰ μὴ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησῶν κατὰ καιρούς ἥγοντες, καὶ τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες τὸν λόγον; « Σιών γάρ η νοητή, πῶς διατέρα νοοῦτο περὶ τὴν Ἐκκλησίαν; Καταθλοῦσι δὲ τῶν τέκνων τῶν Ἑλληνικῶν, καὶ καταστρατεύονται τῶν πεπλανημάτων, θεοῦ τεθεικότος αὐτοὺς ὡς βομβαλαρμαχητού. Οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὸν ἐν Χριστῷ νοούμενον στρατιώτην κατακαλλύνων δρᾶται. « Θύρακα μὲν γάρ τὸν τῆς ἐν Χριστῷ δικαιοσύνης περιτίθεσιν αὐτῷ· καὶ μὴν καὶ τὴν τοῦ σωτῆρού περικεφαλαίαν. » Εἰτα δίδωσι· « τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, δὲ οὐτὶ βῆμα θεοῦ. » Ταύτη δὴ οὖν τῇ μαχαίρᾳ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν χειρημένοι τέκνων, ἀποκείρουσι μὲν τὴν ἐν αὐτοῖς βλαστοῦσαν ἀπάτην, καὶ τὸν τομάτων τοῦ θεοῦ λόγον ἐπιφέροντες αὐτοῖς, « δεὶς οὖτις ζῶν τε καὶ ἐνεργής, » τὸ πυνηρὸν καὶ ἀκάθαρτὸν ἐκκόπτουσι πνεῦμα, ἵνα δύναντο λοιπὸν νῷ καθαρῷ τε καὶ ἀλευθέρῳ, καὶ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας παραδέξασθαι λόγον.

Kai ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτούς, ὁ σθίστεται, καὶ ἐξελεῖσται ὡς δυτραπή βολῆς αὐτοῦ.

ΣΒ'. Οὐτὶ καὶ συνέσται Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῖς, καὶ συναπει, καταδηγώσει τε τοὺς ἀνθετηκότας διὰ τούτων ὑποδηλοῦ. « Εἶσται γάρ, φησι, Κύριος ἐπ' αὐτούς, » δῆλον δὲ ὅτι τοὺς ἀνθίστασθαι μεμελετήστας τοὺς λερνυροῦσι τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ. Ἐκάστη δὲ βολῆς μυσταγωγὸς, η ἀπόστολος· βέλει γάρ ήτο βολίδη παρεικάζει πάλιν αὐτοὺς θεοῦ πέμποντος, ὡς ἀστραπὴ δὲ δραμεῖται, φησι, δῆλον δὲ ὅτι καταυγάσουσα, καὶ τοὺς ἀπάντων ὅφθαλμοὺς ἀμογγητι προσπίπτουσα. Γεγόνασι δὲ οὕτω λαμπροὶ καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, καὶ τῶν τοῦ Σωτῆρος Εὐαγγελίων κήρυκες, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους, λαῶν ἥγοντες, καὶ προεστηκότες Ἐκκλησιῶν, ὡς ἀγνοῆσαι μηδένα τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀρετῆς τὴν φαιδρότητα. Καὶ τοῦτο εὐτὸς διλόν, ἐφασκεν δὲ Σωτήρ· « Οὐδεὶς λύχνον ἀΐας, καλύπτει αὐτὸν σκεύει, η ὑποκάτω κλίνης τίθησιν, ἀλλ' ἐπὶ λυγίας, ἵνα οἱ ἐκπορευόμενοι βλέ-

A sagittæ in manu potentis, ita filii excessorum¹¹. Excessos enim oriundos de Israele nominat, ut qui Dei gratia propter debacchationes in Christum exciderint. Quorum filii tamen sagittæ fuerunt, ut de manu potentis emissæ. Ait et Habacuc quasi ad ipsum Emanuelem de sanctis apostolis: « Jacula tua ibunt in luce coruscationis armorum tuorum¹². »

741 *Et suscitaro filios tuos, Sion, super filios Græcorum, et attrahabo te quasi gladium pugnatoris.*

LXI. En doctores sacros ex Iudeis liquido arcum suum vocat. Quinam enim filii Sion insurgententes contra filios Græcorum, nisi divini discipuli, et Ecclesiarum suis quique temporibus praesides, « Et recte tractantes verbum Dei¹³? » Nam Sion quae animo videtur, quomodo alia præter Ecclesiam intelligatur? Oppugnat autem filios Græcorum, et bello lassunt errore seductos, Deo illis utente ut gladio bellatoris. Sic et divinus Paulus militem Christi ornare cernitur. « Thorace enim justitiæ¹⁴ in Christo illum induit: præterea « galea salutis¹⁵. » Insuper dat ei « gladium spiritus, quod est verbum Dei¹⁶. » Ille igitur gladio contra Græcos usi, pullulantem in illis falsam doctrinam amputant, et Dei sermonem maxime « penetrabilem, vivum et efficacem¹⁷ » illis adhibentes, nequam et immundum spiritum exscindunt, ut de cœtero mente pura et libera, et a dæmonum servitute expedita, veræ cognitionis Dei sermonem suscipere queant.

Vers. 14. *Et erit Dominus super eos, apparebit, et egredietur sicut fulgor sagitta ejus.*

LXII. Docet Dominum Deum illis adsuturum, unaque pugnaturum, et resistentes eversurum. Ait enim: « Erit Dominus super eos, » utique super eos, qui ministris Evangelii ipsius obficere sese constituerunt. Qualibet autem sagitta est institutor, sive apostolus. Telo enim, sive sagittæ a Deo emissæ rursus eos comparat; addit, cursuram ut fulgor, illuminascentem videlicet, et omnium oculis citra nixum allabentem. Eraserunt autem adeo clari ac fulgentes, tum divini discipuli, tum præco-nes Evangelii Salvatoris, et qui eos seculi sunt popularum rectores et presides Ecclesiarum, ut claritudinem virtutis eorum nemo ignoraverit. Atque hoc ipsum significans aiebat Salvator: « Nemo accedit lucernam, et ponit eam sub modio, aut sub lecto, sed super candelabrum, ut ingredientes lumen videant¹⁸. » Et iterum: « Sic luceat lux vestra

¹¹ Psal. cxxvi, 4. ¹² Habac. iii, 11. ¹³ II Timoth. ii, 15. ¹⁴ Ephes. vi, 14. ¹⁵ Ibid. 17. ¹⁶ Ibid. 18. ¹⁷ Hebr. iv, 12. ¹⁸ Matth. v, 15.

(1) Legi πίπτοιεν, cadant. COTELER. Monum. Eccl. Gr III, 562.

coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et A τωσις τὸ φῶς. » Καὶ πάλιν ἐτέρῳθι. « Οὐτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἡμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, δικαίωσι τὰ καλὰ δύμῶν ἔργα, καὶ δεξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

742 VERS. 15, 16. *Et Dominus omnipotens in tuba clanget; et ibit in commotione minarum suarum. Dominus omnipotens protegit eos, et consument eos, et obruent eos in lapidibus fundat, et ebibent sanguinem eorum sicut vinum, et implebunt ut phialas altare. Et salvabit eos Dominus in die illa sicut oves populum suum.*

LXIII. Commilitonem et armorum socium, ut dixi, claris verbis ipsis adjungit universorum Deum, adeo instructum, et simul certare cupidum, ut jam hostiliter ingruere, imo pedem conferre, et quidquid in se est virium in hostes, et in ipsorum robur effundere videatur. Rectissime porro inquit, bellum facturum non iis qui per fidem ad justificationem tanquam sagena capti sunt: sed divinæ prædicationi infeliciter obninetibus, quos et Paulus notavit, cum dixit: « Ostium enim mihi magnum, et evidens apertum est, et adversarii multi ¹⁹. » Canet igitur, inquit, tuba Dominus. Locutus est enim Dominus prædicationem evangelicam, quæ omnes terras pervasit, quando audiri potest ab omnibus mysterium: erat enim tenui voce, et lingua tardus Moses, quare etiam vix per solam Iudæam exaudiebatur ²⁰. At sermo de Christo talibus terminis nequaquam continetur. Nam ut buccina egregia et sonantissima, omnium auribus ubique insonuit. « Ibit autem ceu in commotione minarum suarum, » et sic proteget satellites suos, ut adversarii quasi ab igne consumantur, et tantum non eliam fundat lapidibus eos universe verberantes obruent. « Ebibent item sanguinem eorum, » hoc est, veluti quedam belluæ insilientes, facile superabunt et occident eos. Ad hæc offerent phialas sanguine occubentium plenas, ut libationem aliquam ad altare. Est enim suavis odor Deo, et acceptabile sacrificium, errantes salvari prohibentium interitus. Si enim interfactores corporum misericordiam non merentur, sed pari potius suppicio multandi sunt, quid de corruptoribus et jugulatibus animarum dicemus?

Quales haberi quoque possunt præstantes inter Græcos, et mundanæ sapientiaz gloriam consecuti, quibus crebro in ore sunt dii deæque, et qui ad creaturam magis quam ad **743** Creatorem coleendum sollicitant, et cuiilibet elemento Deo debitum honorem consecrant. Atqui mundum, non solum quandiu ipsi vivebant, sed etiam ad tempora consequentia seduxerunt. Multa enim millia diversis æstatibus illorum mendacis persuasi, et frigidis atque anilibus fabellis auscultantes perierunt. Sublati sunt itaque e medio in posterum tales. Eva-

τωσις τὸ φῶς. » Καὶ πάλιν ἐτέρῳθι. « Οὐτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἡμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, δικαίωσι τὰ καλὰ δύμῶν ἔργα, καὶ δεξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ Κύριος καπτοκράτωρ ἐν στίλπιῃ τις αὐτοῦ, καὶ πορεύεται ἐν σάλιῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ. Κύριος καπτοκράτωρ ὑπερασπιεὶ αὐτῶν, καὶ καταραλώσουσιν αὐτοὺς, καὶ καταχώσουσι ἐν Ιλίοις σφερδόης, καὶ ἀκπλογται τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς οἰνον, καὶ κλήσουσι ὡς φιάλας θυσιαστήριον. Καὶ σώσσι αὐτοὺς Κύριος ἐτὴ ήμέρᾳ ἐκείνῃ ὡς πρόσβατα λαὸν αὐτοῦ.

ΕΓ. Συνασπισθήν, ὡς ἔφην, καὶ σύνοπλον αὐτοῖς παρίστησιν ἐναργῶς διάλογος, τὸν τῶν δλων Θεόν, παραττόμενον οὐτο, καὶ συναθλεῖν ἥρημένον, ὡς ἡδη δοκεῖν καὶ ἔκηρτησθαι πολεμικῶς, καὶ οἶον γωρεῖν μᾶλλον, καὶ τῇ κατ' ἔχθρων ὅλῃ χρῆσθαι δυνάμει, καὶ τῆς ἐνώπισης εὐσθενείας αὐτοῖς. Καταστρατεύεσθαι γε μήνι εὑ μάλι φησιν, οὐχὶ τῶν διὰ κίστεως εἰς δικαίωσιν σαγηνευομένων, ἀλλὰ τῶν ἀθλίων ἀνθεστηκότων τῷ θειῷ κηρύγματι, οὓς καὶ δ Πλαῦλος κατεστήμηνε, λέγων. « Θύρα γάρ μοι ἀνέψηγε μεγάλη καὶ ἐναργής, καὶ οἱ ἀντικείμενοι πολλοί. » Σαλπιεὶ τοινούς δ Κύριος, φησιν, ἐν σάλπιγγι. Λελάληκε γάρ δ Κύριος τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, εἰς πάσαν διάπτον τὴν ὑπ' οὐρανὸν, ἐξάκουστον γάρ τοις ἀπανταχοῦ τὸ μυστήριον· ἦν μὲν γάρ ισχυρόνως, καὶ βραδύγλωσσος δ Μωσῆς, τοιγάρτοι καὶ μόλις ἄκουετο κατὰ μόνην τὴν Ιουδαίαν. « Ήκιστά γε μήνι ἐν τούτοις ἐτίν δ περι Χριστοῦ λόγος. » Αναπεφώνηκε γάρ εἴλα τις σάλπιγξ λαμπρά, καὶ εὐηχεστάτη, καὶ ταῖς ἀπάντειν ἀκοαῖς τὴν ἐνιεῖται τὴν διαπρύσιον. « Βαδιεῖται δὲ ὕσπερ ἐν σάλιῳ ἀπειλῆς αὐτοῦ, » καὶ ὑπερασπιεῖται οὕτω τῶν ἁυτοῦ δορυφόρων, ὡς οὖν ὑπὸ πυρὸς δαπανᾶσθαι τοὺς ἀνθίσταμένους, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ σφενδόνης λίθοις αὐτοὺς κατεχώσουσι καταπαίοντες γεννήκις. « Έκπλονται δὲ καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν, τουτέστιν οἴατινες θῆρες ἐπιστρώσκοντες περιέσπονται φθόνως, καὶ νεκροὺς ἀποφανοῦσι. Προσκομιοῦσι δὲ τῷ τῶν πεπτωκότων αἷματι φιάλας πεπληρωμένας, καθάπερ τινὰ σπονδὴν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον. Εὔωδια γάρ τῷ θεῷ, καὶ θυσία δεκτὴ τῶν οὐκ ἐώντων σώμασιν τοὺς πεπλανημένους δ θάνατος. Εἰ γάρ τῶν σωμάτων τοὺς φονευτάς οὐκ ἔξιον ἐλεεῖσθαι, ὑποφέρεσθαι δὲ μᾶλλον ταῖς δίκαιαις, τὰ ίσα παθόντας, τί διὰ τις λέγοι περὶ τῶν οἱ φυχῶν δλετῆρες γεγάνεσι καὶ φθορεῖς.

Εἰν δ ἀν οὐτοι πάλιν οἱ Ἑλλήνων λογάδες, καὶ τῆς ἐν κύστιμῳ σοφίᾳς ἡμμένοι τὴν δέξαν, οἱ δικαὶοι τε καὶ κάτω θεοὺς καὶ θεάς δονομάζοντες, καὶ τῇ κτίσει παρὰ τὸν ποιητὴν ἀναπειθοντες προσκυνεῖν, καὶ ἐκάστη τῶν στοιχείων τὴν θεῷ πρέπουσαν ἀνατιθέντες δέξαν, καίτοι πεπλανήκασι τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ οὐχὶ δὴ μόνον κατά γε τὸν χρόνον τῆς ἐν σώματι ζωῆς· ἀλλὰ καὶ εἰς χρόνους τοὺς ἐφεζῆς. Μύριοι γάρ οἵσοι κατὰ καριόντες διολύλασι τῆς ἐκείνων φευδοσπείας ἡττώμενοι, καὶ φυχροῖς καὶ γραώδεσι μυθηρίοις προσεσχήκατες. Ἀνήρηγνται δη ὅμη οἱ τοιούτοις

¹⁹ Matth. v. 16. ²⁰ I Cor. xvi. 9. ²¹ Exod. iv. 10.

λοιπόν. Οὐχεται γάρ τῆς ἑκείνων συγγραφῆς ἡ βεβή· λωσις, ἀπρακτούσιν οἱ μέθοι, καὶ οἷον ἔκπεπτοις τὸ αἴμα αὐτῶν. Τοῖς γάρ τῆς ἀληθείας δόγμασι καθάπερ τισι λίθοις τοῖς ἐκ σφενδόνης καταπαύμενοι καταχώνυνται, καὶ γέγονεν, ὡς Ἐφην, εὐωδία Θεῷ τῆς ἑκείνων ἀθυροστομίας ἡ ἀπώλεια, « Καὶ σέσωκε Κύρος ὡς πρόδατα τὸν λαὸν αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ γάρ ἐστι τῶν δλων αὐτὸς ποιητής, λαὸς αὐτοῦ λέγοιντο ἀνεκτῶς καὶ οἱ πάλαι πλανώμενοι, οὓς ὡς ἀγέλην ἀπεληλαχμένην ὑπὸ ληστῶν σέσωκεν δι Κύριος, τοὺς ψευδοποιέμενας ἐκβαλάν, καὶ ὑπὸ χειρά τιθεὶς Ιδίαν τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἐστι γάρ αὐτὸς ὁ ποιμὴν δι καλῶς, δι τιθεὶς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προδότων.

Διέτι Λίθοι ἀγίοι καὶ θάνατοι ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ. « Ότι εἰ τι ἀμαθὴν αὐτοῦ, καὶ εἰ τι καλὸν παρ' αὐτοῦ, στίσος ρευτούσκοις, καὶ οἰρος εὐωδιάζων εἰς παρθένους. »

ΞΑΝΘΟΣ. Λίθος μὲν ἀγίους τοὺς ἐν τῇ γῇ τοῦ Θεοῦ κυλιομένους τὸν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις κατὰ καιροὺς ἀγίους, οἵπερ ἀν γένοιντο μισταγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι κατανομάσθαι φαμέν. Σύμμορφοι γάρ γεγόνασι « τῷ λίθῳ τῷ ἐκλεκτῷ, καὶ ἀκρογωνιαλῷ, καὶ ἐντίμῳ, τῷ τεθειμένῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς τὰ θεμέλια Σιών. » Εἰ δὲ λίθος δι θεμέλιος, οἱ συναρμολογούμενοι τε καὶ συμβιβάζομενοι, καὶ εἰς ναὸν ἄγιον ἀνιστάμενοι τῷ Θεῷ, λίθοι καὶ αὐτοὶ πιθανῶς ὀνομάζονται. Κυλίεσθαι γε μὴν αὐτοὺς εἰς μάλα φρεσὶ, τὸ πρὸς πᾶν ἔτιον τῶν ἀγίων οἰονεὶ πᾶς εὐστροφον, καὶ γοργὸν, διὰ τούτου σημαίνων. Οἱ γάρ τοι περιφερεῖς, ήγουν σφαιροειδεῖς τῶν λίθων, δικον παντός εἰσιν ἀμείνους, καὶ τῶν διλλῶν εἰς κίνηται ἐτοιμάτεροι, εἰ τις ἔλοιτο κινεῖν· εὐάγωγος δὲ λίαν εἰς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν τῶν ἀγίων δι νοῦς. Οὔτεος οὖν τὴν ἡμέραν ἐχόντων τῶν λίθων, πρέπει ἀν τὴν ἡμέραν διακεῖσθαι καὶ ἀρρότως. « Ότι εἰ τι ἀγαθὸν, αὐτοῦ, καὶ εἰ τι καλὸν, παρ' αὐτοῦ, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ πάντα τὴν πρὸς εὐσέβειαν διανέμοντος Θεοῦ. Ποτὲ δὲ ταῦτα ἐστι; » Σίτος νεανίσκοις, καὶ εἶνος εἰωδιάζων εἰς παρθένους. « Τοῖς μὲν γάρ ἀνδρικομένοις, καὶ νεανικῷ φρονήματι πρὸς τὸ αὐτῷ δικοῦν ἀπονευκόσι, καὶ πληροῦν ἐλομένοις τὸ ἀγαθόν, δοθῆσται παρ' αὐτοῦ καὶ ἔτι μεῖζων ισχὺς. ὡς ἐν σίτῳ νοούμενῃ· « Στηρίζει γάρ δρπος καρδίαν ἀνθρώπου. » Τοῖς γε μὴν ἡδη διηγνισμένοις, καὶ ἀμόλυντον διχουσι τὸν νοῦν, οἱ καὶ αερναῖς καὶ ἀγίαις παρθένοις παρεικάζοντο ἀνεικότως, οἶνος δοθῆσται νοητός, ἡ περὶ Θεοῦ δῆλοντος σαφῆς τε καὶ ἀκινδύλευτος γνῶσις, ἡ κατευφραίνουσα καρδίαν ἀνθρώπου. Οὐκοῦν νεανίσκοι τε καὶ παρθένοι, οἱ κατά γε τοὺς ἀρίτως τὴν ἀποδοθάντας λόγους, εἰς εὐριάν τε καὶ ἀμφιλαφῆ μέθεξιν τῶν δικαθῶν κεκλήσονται τε εἰκότως, καὶ ἀκούσονται Θεοῦ λέγοντος· « Φάγετε, καὶ πίετε, καὶ μεθύσθητε οἱ πλησίον. » Πλησίον γάρ οἱ τοιοῦτοι Θεοῦ· καὶ οὐδὲποτε τοπικαῖς ληρίᾳ γάρ τοῦτο νοεῖν, η φρονῆσαι· παραστήματι δὲ διανοίας τῷ λιαν ἀλκιμωτάτῳ, καὶ τῇ πρὸς πᾶν δικοῖν τῶν ἀρίστων ἐφέσαι, καὶ ἀγάπη τῇ εἰς εὐτόν. Ωσπερ γάρ ἔξιστησιν τὴν μέδαν, καὶ οἷον

A nescit enim scriptorum illorum vanitas, fabula nihil agunt, et sanguis eorum quodammodo epotus est. Veritatis quippe dogmatis veluti quibusdam lapidibus e funda percussi obruuntur, et tanquam suavis odor Deum afflavit exstincta eorum loquacitas: « Et salvavit Dominus ut oves populum suum. » Quoniam enim ipse est conditor omnium, merito item populus ejus dicentur, qui olin erraverant; quos ut gregem a latronibus abactum Christus salvavit, falsis pastoribus ejectis, et genere humano in tutelam suam recepto. Ipse enim est pastor bonus, qui ponit animam suam pro ovibus suis²⁰.

VERS. 16,17. *Quia lapides sancti volvuntur super terram ejus. Quia si quid bonum illius, et si quid B bonum ab eo, frumentum juvenibus, et vinum boni odoris ad virgines.*

LXIV. Lapides sanctos qui in terra ejus volvuntur, quibusque temporibus Ecclesiarum sanctos, qui mystagogorum magistrorumque officio fungi possint, nominatos esse, affirmamus. Conformes enim sunt « lapidi electo, et summo angulari, et pretioso, posito a Deo et Patre in fundamenta Sion²¹. » Quod si fundamentum lapis, coaptati, et coagimentati, et in templum sanctum Domino erecti, etiam ipsi non inepte lapides nominantur. Volvi autem illos appositissime dicit, ut ad quidvis sanctorum agilitatem celeritatemque declareret. Lapides enim orbiculares, seu rotundi, citra ullam difficultatem mobilissimi sunt, si quis eos impellere voluerit: sic animus sanctorum ad omnia Deo grata obeunda est versatilis. Quoniam igitur lapides ita se habent, docet nos congruenter animatos esse. Quia si quid bonum ejus est, et si quid honestum, ab ipso est, nempe a Deo omnia nobis ad pietatem largiente. Quae sunt autem ista? « Frumentum juvenibus, **744** et vinum odoratum ad virgines. » Viros enim se præbentibus, et animose ejus beneplacitum curantibus, et virtuti servire cupientibus, dabitur ab eo maius adhuc robur, quod in frumento intelligitur: « Panis siquidem cor hominis confirmat²². » Purgatis vero, et animum gerentibus incontaminatum, qui et venerabilibus et sanctis virginibus comparari jure queant, vinum dabitur, quod intelligentiae patet, Dei nimiriū plena et germana cognitio, et lætiticans cor hominis²³. » Quocirca adolescentes et virgines, juxta rationes modo a nobis explicatas, ad amplam et copiosam honora rūn superiorum communionein merito vocabuntur, audientique Deum dicentes: « Comedite, et bibite, et inebriamini, propinquui²⁴. » Hi enim sunt propinquui Dei: non affectione secundum locum: quod sine inebria intelligi aut cogitari non potest; sed animi præsentia longe robustissima, et desiderio ad quidvis optimum, et charitate erga illum. Quomodo enim delubrat nos, et quasi longius abducit improbias: sic virtus nos Deo sistit, id quod nos

²⁰ Joan. x, 14, 15. ²¹ Isa xlviii, 16. ²² Psal. ciii, 15. ²³ Eccli. xl, 20. ²⁴ Cant. 5, 1.

disjungit, et intercedit, peccatum, inquam. e medio A ἀποφέρει μαχράν τῇ φαυλότερῃ· οὐτωθεῷ παρίστησιν ἡ ἀρετή, τὸ διυστῶν ἡμᾶς, καὶ μεσολαβοῦν ἐκ μέσου γενέσθαι παρεκκεντούσα, φῆμι δὴ τὴν ἀμαρτίαν.

CAP. X.

VERS. I *Petite a Domino pluviam in horas, matutinam, et serotinam.*

LXV. Quemadmodum enim neque frumentum in agris citra laborem provenerit, neque vinea multum ac bonum vinum protulerit: ita et in nobis nulla existere poterit fertilitas spiritualis, nisi Deus instar pluviae eloquiorum suorum revelationem in animos et corda nostra demiserit, notitiamque nobis Veteris ac Novi Testamenti, hoc est legalis et evangelici, quasi instillaverit: hæc namque matutina et serotina pluviae fuerint. Non esse autem instructuosam cognitionem et commentatorem spiritualem legis, quin eam erudire nos per figuras et umbras ad mysterium Christi, probat Salvator, Iudeis ipse loquens: « Ne putetis me accusatum vos apud Patrem: est qui accusat vos Moses vester, in quem vos sperastis. Si enim crederetis Mosi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit ». Ait et alicubi de Scribis et Pharisæis, ut ex legali institutione ad 745 meliorem, hoc est evangelicam vocatis: « Ideo omnis scriba doctus in regno coelorum similis est homini patrisfamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera ». Petentes igitur a Deo legalem et evangelicam scientiam, et nos dignos exhibentes qui obtineamus, utique accipiemus, et in animum thesauros congeremus, vetera et nova colligentes, et mentem ubertate maxima cumulantibus.

VERS. 2. *Dominus fecit phantasias, et pluviam hibernam dabit eis, unicuique herbam in agro. Quoniam loquentes locuti sunt labores, et divini visiones falsas, et insomnia falsa loquebantur, vane consolabantur. Ideo exaruerunt ut non habentes pluviam, et afficti sunt sicut oves, quia non erat sanatio.*

LXVI. Occulta quadam sententia hic locus prægnans est, quam prius a me perspicue declarandum existimo: sic enim consilium et scopum prophetæ in verbis recitatis studiosi percipiunt. Erat enim illi sermo de sanctis, quos et lapides sanctos nominabat²⁷, itaque frumentum imprimis convenire affirmabat, ut viriliiter agentibus, sive juvenibus, atque etiam vinam beneolens, quod essent virgines, id est, casti et uncontaminati. Qui enim sunt Christi Jesu, carnem suam crucifixserunt cum vitiis, et concupiscentiis, ut divinus Paulus scribit²⁸. Præcepit autem ipsis petere pluviam matutinam et serotinam; deinde errantium mentione interjecta, velut causam adducit, cur nec frumentum, nec vinum habeant ipsi, nec pluviis, quæ intellectu perspectiuntur, irri-

Αἰτεῖσθε καρὰ Κυρίου ὑετὸν καθ' ὥραν, πρώτον, καὶ δύψιμον.

ΕΕ'. « Ωσπερ γάρ οὗτε σῖτος ἐν ἀγροῖς γένοιτ' ἀν πόνου δίχα, οὐτ' ἀν εὐδοτρύς τε καὶ εὐοινος ἀμπελῶν· οὐτω καὶ ἐν ἡμῖν οὐκ ἀν γένοιτο τις εὐκαρπία πνευματική, μή οὐκ θεοῦ καθιέντος ὑετοῦ δίκην εἰς νοῦν, καὶ καρδίαν τῶν ἁυτοῦ λογίων τὴν ἀποκάλυψιν, καὶ γνῶσιν ἡμῖν οἰονέπερ ἐνστάζοντος τοῦ τε Ἀρχαίου καὶ Νέου Γράμματος, τουτέστι τοῦ νομικοῦ καὶ B τοῦ εὐαγγελικοῦ· ὑετοὶ γάρ οἱ τοιοῦτες πρώτοις τε καὶ δύψιμος εἰεν ἄν. « Οτι δὲ οὐκ ἀσυντελής εἰς δησισιν τοῦ νόμου γνῶσις, καὶ θεωρία πνευματική, παιδεγνωγεῖ δὲ μᾶλλον ἡμᾶς διὰ τύπου, καὶ σκάδες ἐπὶ τὸ Χριστοῦ μυστήριον, πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῖς Ιουδαίων δῆμοις· « Μή δοκεῖτε δτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· δικαστηγορῶν ὑμῶν Μωσῆς, εἰς διν ὑμεῖς ἡλπίκατε. Εἰ γάρ ἐπιστένετε Μωσές, ἐπιστένετε ἀν ἐμοὶ· περὶ γάρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. » « Εφη δέ που καὶ περὶ τῶν Γραμματῶν καὶ Φαρισαίων, ὡς ἐκ νομικῆς παιδεύσεως καλουμένων ἐπὶ τὴν εὐαγγελικήν· « Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητεύεις ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, δμοίδες ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότη, δστις ἐκβάλλεις ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καὶνά καὶ παλαιά. » Οὐκοῦν αιτοῦντες παρὰ θεοῦ τὴν τε νομικήν καὶ εὐαγγελικήν ἐπιτήμην ἀξίους τε τοῦ λαβεῖν ἁυτούς παραστήσαντες, ληφθόμεθα πάντες, καὶ τοὺς εἰς νοῦν ἔσω πληρώσομεν θησαυρούς, παλαιά τε καὶ νέα συλλέγοντες, πλείστης τε δστις πνευματικῆς εὐκαρπίας ἀναμεστοῦντες τὸν νοῦν.

Κύριος ἐκοίσθε φαρασαίας, καὶ ὑετὸν γειμεριδρό δώσει αὐτοῖς, ἐκάστω βοτρύνη ἐτ ἀρρῷ. Διέτι οἱ ἀκορθεγγόμενοι ἐλάλησαν κύποντος, καὶ οἱ μάρτυρες ὀράσαις φευδεῖς, καὶ τὰ ἐνύπνια φευδῆ ἐλάλουν, μάταια παρεκάλουν. Διὰ τοῦτο δηράρθησαν ὡς οὐκ ἔχοντες ὑετὸν, καὶ ἐκακώθησαν ως πρόσβατα, διότι οὐκ ἦν λασίς.

ΕΓ'. Ήδινει τινὰ κεχρυμμένην ἔννοιαν τὸ προκειμένον, ἢν ἀναγκαῖον, οἷμαί που, προδιετρανοῦσθαι D σαφῶς, συνεῖται γάρ οὗτοι τῶν τοῦ προφήτου ρημάτων τὸν σκοπὸν οἱ φιλεπιστήμονες. « Ήν μὲν γάρ ὁ λόγος αὐτῷ περὶ τῶν ἀγίων, οὓς καὶ λιθους ἀγίους ὄντομάζει, στέον τε αὐτοῖς δτι μάλιστα πρέπειν ἐφασκεν, ὡς ἀνθριζομένοις, ἥγουν νεανίσκοις, καὶ μήν καὶ οἶνον εὐωδίζοντα, διά τοι τὸ εἶναι παρθένους, τουτέστιν ἀγνούς τε καὶ ἀδεβήλους. « Οτι γάρ τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι, καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καθά φησιν διεσπάσιος Παῦλος. Αἰτεῖν δὲ αὐτοῖς προστέταχε καὶ ὑετὸν πρώτοιν καὶ δύψιμον· εἰτα μεταξὺ τῆς περὶ τῶν πλανημένων παρεμβαλούστης μνήμης, τὴν αἰτίαν ὅπερει ἀποδίδωσιν ἐν τούτοις, τοῦ μήτε σῖτον, μήτε μήν

²⁷ Joan. v, 45, 46. ²⁸ Matth. xiii, 52. ²⁷ Zachar. ix, 10. ²⁸ Galat. v, 24.

οίνων ἔχειν αὐτάς, ἀλλ οὐδὲ οὔτε τοῖς κατάρδεσθαι τοῖς νοτίαις, ὡς ἐντεῦθεν αὐτοὺς μὴ ἔχειν ἐν ἀγρῷ βοτάνην. Καὶ δὲ μὲν λόγος ὡς ἐπὶ πραγμάτων ἐκπεποίηται τῶν αἰσθητῶν· ἢ γε μήν ἐν αὐτοῖς θεωρίᾳ λεπτῆ τε ἄγαν ἔστι, καὶ πολὺ λίαν ἔχουσα τὸ εἰλικρινές. Θεοῦ γάρ, φησι, ποιοῦντος φαντασίας, τουτέστιν ἀστραπάς, καὶ οὔτε τοῦ τῇ γῇ τὸν χειμερινὸν χέοντος, δεῖς ἔστι χρήσιμος, καὶ μήν καὶ ἔκαστω, τῶν ἐν ἀρροΐς δηλοντί, διδόντος βοτάνην, πεπλανήκασιν ἔκεινους οἱ ἀπορθεγγόμενοι, τουτέστιν, οἱ φευδοεπεῖς τε καὶ φευδηγόροι, καὶ μαντείας λέγοντες τὰς ἀπό γε τῆς σφῶν καρδίας. Οὗτοι λελάχκασι κόπους, τουτέστιν οὐ τὰ εἰς ἀνάπausιν τοῖς πιστεύουσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ δι' ὧν ἀνάγκη καμεῖν, θεῷ προσκρούοντας, καὶ παρορμένους. Ή! δέ γε μάντεις καὶ τὰ ἐνύπνια φευδῆ ἐλάλουν, εὐηχοῦντες αὐτοῖς δηλοντί τὰ κατεύμια, καὶ χρησταῖς μὲν ἐλπίσι καταπιεύοντες, φάσκοντες δὲ ἀληθές οὐδέν· ἀλλ' εἰς ἀπάτην καὶ πλάνησιν ἀποφέροντες, ἤκιστα μὲν καταδεικνύοντες σφισι τὸν τῶν πνευματικῶν δοτῆρα καὶ χορηγόν· ἀναπειθούντες δὲ μᾶλλον αἰτεῖν τὴν εὐημερίαν παρὰ τῶν φευδανύμων θεῶν. «Ταῦτη τοι, φρονί, ἐξηράνθησαν, ὡς οὐκ ἔχοντες οὔτε τοῦ, καὶ ἔκακώθησαν ὡς πρόδοτα.» Οὐ γάρ ήν βοτάνη, οὐδὲ ήν λασίε. Οὐ γάρ ήν αὐτοῖς δὲ κατάδεσμῶν τὸ συντετριμένον, δὲ ἀνιστῶν τὸ κατερραγμένον, δὲ ἀνακτώμενος τὸ κεκακωμένον. Προσεκτέον δὴ οὖν, οὐχὶ τοῖς ἀποφεγγομένοις τὰ μάταια, φευδοεπεῖς τε καὶ βωμολόχοις, καὶ ἐνύπνιασταῖς· θεῷ δὲ μᾶλλον τῷ εἰς νῦν ἡμῖν ἐναστράπτοντι τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς, καὶ νοητοὺς οὔτοὺς καταχέοντι, τὰς διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος παρακλήσεις, λέγω, καὶ βοτάνην ἀναψύοντι τοῖς ἐν ἀγρῷ, τουτέστι πάλιν, εὐανθεστάτην ὥσπερ ἡμᾶς κατανέμοντι πόλιν, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τὴν ἀμώμητον γνῶσιν. «Ἄνθρωπος μὲν γάρ ἐν τιμῇ ὁν, οὐ συγῆκε, παρρευνεθῆθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς.» Ἀλλ' εἰ οὐκ εἰς νῦν τῶν θειῶν λογίων τὴν γνῶσιν, καὶ τροφῆς μετάσχοι τῆς πνευματικῆς, τότε δῆ, τότε τὴν νωθείαν ἀποβαλών, ἐν τιμῇ τὴν ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἀναλαβών, (!) φρένα.

Ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρωχύνθη ὁ θιμός μου, καὶ ἐξὶ τοὺς ἀμροὺς ἐπισκέψομαι.

ΣΖ'. Ποιμένας ἐν τούτοις, καθάπερ ἐγώματι, τοὺς φευδοπορφήτας καὶ φευδομάντεις ἀποκαλεῖ, καὶ τοὺς τῆς ἀπάτης καθηγητάς, δλεθρόν τε καὶ πάγην γεγονότας τοῖς, οἱ τῆς ἀληθοῦς περὶ θεοῦ δόξης ἡμαρτηκότες, τὴν αὐτῷ πρέπουσαν τιμὴν, καὶ λατρεῖαν ἀνατεθείσας τῇ κτίσει, καὶ προσεκύνθησαν τοῖς Ἑργοῖς τῶν Ιδίων χειρῶν, καθά γέγραπται.

Οὐκ ἀπίθανον δὲ τοῖς φευδομάντεις καὶ τοῖς τῶν Ἑλλήνων συνάψαι λογάδες, οἱ δὴ σοφοὶ δοκοῦντες ἄγαν, ταῖς ἑαυτῶν εὐγλωττίαις τοὺς αὐτοῖς προσκειμένους πεπλανήκασι, καὶ ὥσπερ τινὲς ποιμένες οὐκ ἀγέισθοι κατεβόσχησαν ἐν ἀκάνθαις, καὶ εἰς πολλὴν ἀχρειστητα σαθρῶν ἐννοιῶν. Τί γάρ παρ' ἔκεινοις

A gentur, ut inde in agris herbam non habeant. Et verba quidem tanquam de rebus sensum tangentibus sunt, sed quam continent theoriā, subtilis est admodum, et purissima. Inquit enim, Deo faciente phantasias, hoc est fulgura, et pluviam hibernam terris utilē effundente, et cuique, agrestium vide-licet, herbam suppeditante, seduxerunt eos, qui loquuntur, hoc est falsiloqui, et mendaces, et vaticinia de corde suo proferentes. Hi locuti sunt labores, hoc est non ad requiem credentium illis; sed per quae cogentur versari in miseria, ut Deum offendentes, et ab eo despecti. 746 Porro arioli etiam somnia falsa loquebantur, mulcentes eorum aures videlicet rebus jucundis, et bona spe pascentes, nihil tamen verum dicentes: sed in fraudem et errorem abripientes, minimeque spiritualium datorem et suppeditatorem illis ostendentes; quin persuadentes, uti felicitatem potius a diis commentitiis exposcerent. « Ideo, inquit, exaruerunt, ut non habentes pluviam, et afflicti sunt, ut oves. » Non enim erat herba, « non erat sanatio. » Neque enim erat inter eos qui alligaret quod contritum, qui erigeret quod confractum, qui recrearet quod afflictum erat ¹⁹. Attendum igitur, non loquentibus vana, mendacibusque et assentatoribus et somniatoribus, sed Deo potius, lumine veræ cognitionis divine in animum coruscanti, et pluvias intellectiles, Spiritus sancti consolationes, inquam, demittenti et herbam agrestibus producenti, quod est, velut in viridissima herba, in cognitione nulli reprehensioni obnoxia, ac divinitus inspirata Scripturæ nos pascunt. « Homo enim cum in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis ²⁰. » Sed si notitiam divinorum eloquiorum in pectus admiserit, et de alimento spirituali participaverit, tum demum spurius esse desinet, prudenti ratione gubernatus, et cogitationibus homine dignis susceptis, rursum in honore erit. πάλιν ἔσται, λογισμῷ τῷ σώφρονι διοικούμενος, καὶ

VER. 3. Super pastores conciliatus est furor meus, et super agnos visitabo.

LXVII. Pastores hoc loco, ut arbitror, pseudo-prophetas et falsos vates, et magistros erroris appellat, pestemque et laqueum iis, qui vera de Deo opinione relicta, honorem et cultum ipsi proprium creaturæ dedicarunt, et opera manuum suarum adoraverunt, sicut scriptum est ²¹.

Nec alienum est falsis variis etiam Græcos quosdam quasi majorum gentium adjungere, qui cum sapientissimi numerarentur, eloquentia sua ipsis adhaerentes seduxerunt, et ut pastores non boni in spinis, et in multa vanitate cogitationum iniutilium paverunt. Quid enim apud illos ad cogni-

¹⁹ Ezech. xxixv, 4. ²⁰ Psal. xlvi, 13. ²¹ Psal. cxii, 4 seqq.

(1) Auberius, ἀναβαλών. EDIT.

liorem veritatis conduceat? Hi dignissimi sunt qui a Deo puniantur. Non enim tantummodo suas animas perdidunt, sed insuper aliorum in errorem induxerunt, ut dixi, verborum ampullis mendacium quasi inaurantes, **747** et oratione ad deceptionem abutentes. Visitat autem agnos, miseratus videlicet, et ex fallacia ad agnitionem veritatis transferens, et ex vagis erroribus in viam rectam impellens. Sicut enim res poscebat, ut injuriosis in eos pro magnitudine injuriarum supplicia irrogarentur; ita rursum cum divina mansuetudine, et justo iudicio, conjunctissimum erit, benignam in eos qui talia passi sunt ferre sententiam. Oportebat enim, oportebat, inquam, salvari inique tractatos, Deo se ab eis antea Iesum obliviscente, et pastorum fraudibus magie, ac praeter voluntatem subactos pœna liberrante.

VERS. 4, 5. Et visitabit Dominus Deus omnipotens gregem suum domum Juda, et ponet eos ut equum decorum suum in prælio, et ex ipso respexit, et ex ipso posuit arcum in spiritu furoris. Et ex ipso egredietur omnis abactor in idipsum, et erunt quasi bellatores conculcantes lutum in viis in bello, et bellabunt, quia Dominus cum eis.

LXVIII. Quoniam modo pastores male multaturos sit, visitaturusque et recuperatus agnos, clare ostendit. Productis enim ex Judæis mundi doctoribus sanctis apostolis et evangelistis, per eos Græciæ sapientes debellavit, et ab eorum garrulitate agnos eripuit, fallaciæque laqueis extricatos, in veram, et nulli culpæ affiniem Dei cognitionem transtulit. Ait ergo: « Visitabit gregem suum domum Juda. » Faciet autem eum velut equum decorum, et bellicosissimum, quo quasi spiritualiter vectus, Græcorum linguam, ut dixi, oppugnabit eorumque sapientiæ deformitatem, et omnis fructus vacuitatem patescat. Quin enim per Græcorum dispersiones divini discipuli tanquam equi quidam suerint, adversus eorum loquacitatem, et Deo exosam fallaciam tantum non binnientes, quis dubitet? cum Christus de beato Paulo dicat ad Ananiam, « Vade, quoniam vas electionis mibi est iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel²¹. » Et Habacuc quasi Dominum nostrum Jesum Christum alloquens: « Quoniam ascendit super equos tuos, et equitatio tua salus; Inquit igitur: « Ponet ipsum, ut equum decorum in bello, et ex ipso respexit²². » Proinde ac si dicat: **748** Consideravit non quidem ut Deus ad ministerium prædicationis evangelicæ idoneos, elegit autem de tribu Juda, et ex ipsis prædicatores constituit. Voluit enim eos suum voluntatis ministros, et adjutores, et gratias ab ipso donandæ velut immediatores et dispensatores fecerit. Præterea ex ipso, inquit, hoc est Juda in furore intentus est arcus

A τὸ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ὥφελον; Κατὰ τούτων δὲ γένοιτο, καὶ τὰ ἐκ θείας ὅργης, καὶ μάλα αἰσιώς. Πλόθρευσαν γάρ οὐχὶ δῆ μόνον τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, ἀλλὰ πρὸς ταύτας καὶ τὰς ἔτερων πεπλανήκασιν, ὡς ἔφην, τῷ τῆς λἱξεως κόμπῳ μονονούχῃ καταχρυσοῦντες τὸ φεῦδος καὶ τὴν τοῦ λόγου χρεῖαν δαπανῶντες εἰς φενακισμούς. Ἐπισκέπτεται γε μὴν τοὺς ἀμνούς, οἰτετέρων δηλονότι, καὶ μετατίθεις ἐξ ἀπάτης εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, καὶ ἐκ τοῦ περιπλανᾶσθαι μετασοῶν εἰς εὐθεῖαν ἔδδυν. Πασκεπέτεται γάρ ἡν ἀκόλουθον, τοῖς τῇδικησιν αὐτοὺς τὴν τοῖς ἀδικήμασι πρέπουσαν ἐπαρτήσαις δίκην· εὗτα δῆ πάλιν θεοπρεποῦς ἡμερότητος, καὶ φήμου δικαίας ἀμειρήσεις ἄν οὐδαμῶς, τὸ ἐπὶ τοῖς πεπονθέσι φλάνθρωπον κρίμα. Ἔδει γάρ, ἔδει σώζεσθαι τοὺς τῇδικημένους, διηγησικακούντος Θεοῦ, καὶ ποιηῆς ἀπαλλάττοντος τούς ταῖς ἐκείνων πλεονεξίαις τάχα που καὶ ἀδουλήτως ὑπενγράμμους.

Kαὶ ἐπισκέψεται Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ τὸ πολύμινον αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδαι, καὶ τᾶξει αὐτοὺς ὡς ἱππονεύπερτην αὐτοῦ ἐρ πολέμῳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψε, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔταξε τὸ τέλος ἐρ πτεύματι θυμοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐξελέγεται πᾶς ὁ ἐξελαύνων ἐρ τῷ οὐτῷ. Καὶ ἐστορταὶ ὡς μαχηταὶ πατούντες πηλὸν ἐρ ταῖς ἔδοις ἐρ πολέμῳ, καὶ παρατάξονται, διστι Κύριος μετ' αὐτῶν.

ΕΗ'. Τίνα δῆ τρόπον ἐποίει μὲν τοῖς ποιμέσι τὰ ἐξ ὅργης, ἐπισκέψεται δὲ καὶ ἀνασώσει τοὺς ἀμνούς, C καθιστήσιν ἐναργές. Ἄναδειξας γάρ ἐξ Ἰουδαίων τοὺς τῆς οἰκουμένης μυσταγωγούς, τοὺς ἀγίους ἀποστόλους καὶ εὐαγγελιστὰς, κατηγωνίσατο μὲν δι' αὐτῶν τοὺς Ἐλλήνων σοφούς, ἐξείλετο δὲ τοὺς ἀμνούς, τῆς ἐκείνων ἀθυροστομίας, καὶ τῶν τῆς ἀπάτης βρόχων ἀπελλάξας, μετέστησαν εἰ; Θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον. Ἐπισκέψεται τοίνυν, φησί, τὸ πολύμινον αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα. Ποιήσεται δὲ αὐτὸν οἰον ἵππον εὐπρεπῆ καὶ πολεμικώτατον, ἐφ' φυ νοητῶς μονονούχῃ καὶ ἐποχούμενος, τῆς Ἐλλήνων, ὡς ἔφην, καταστρεψεται γλώττης, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς σοφίας καταγράψει τὸ ἀκαλλές, καὶ ἀνόητον. Οτι γάρ ἐν ταῖς Ἐλλήνων διασποραῖς οἱ θεοπέσιοι γεγόνασι μαθηταὶ οἵτινες ἵπποι, μονονούχῃ καταχρεμετίζοντες τῆς παρ' αὐτοῖς ἀθυροστομίας, καὶ θεοστυγοῦς ἀπάτης, πῶς ἀν ἐνδοιασεί τις; Χριστοῦ λέγοντος περὶ τοῦ μακαρίου Παύλου πρὸς Ἀνανίαν· « Πορεύου, διτὶ σκεῦος ἐκλογῆς μοι ἔστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ δνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν τε καὶ βασιλέων καὶ οἰων Ἰσραὴλ. » Ἐφη δέ που καὶ δ' Ἀμβακούμῳ ὡς πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· « Οτι ἐπιβήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵππασια σου, σωτηρίᾳ. » Οὐκοῦν ε τάξει αὐτὸν, φησιν, ὡς ἵππον εὐπρεπῆ ἐν πολέμῳ, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπέβλεψεν. » Ομοιον ὡς ει λέγοι· Κατεσκέψατο μὲν ὡς Θεὸς τοὺς ἐπιτηδείους εἰς διακονίαν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων, ἀπολέκτους γε μὴν ἐποιήσατο τοὺς ἐξ Ἰούδα, καὶ ἐξ αὐτῶν ἔταξεν. Εἴλετο γάρ αὐτοὺς τῶν ἰδιων

²¹ Act. ix, 15. ²² Habac. iii, 8.

Θελημάτων ὁπηρέτα; γενέσθαι, καὶ ὑπουργοὺς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ χάριτος οἰστείας, καὶ διακόνους. "Ετι δέ φησιν, ἐξ αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ Ἰουδαίου ἐν θυμῷ τεινόμενον τόξον κατὰ τῶν ὑπεναντίων. τῷ αὐτῷ. » Ἐξελαύνοντα δὲ, ὡς γε οἴμαι, φησι τὸν

Δεδράκασι δὲ τούτῳ οἱ θεοπέτοι μαθηταὶ, τοὺς ἐξ Ἑλλήνων ἀρπάζοντες, καὶ τῷ μεγάλῳ προσκομίζοντες βασιλεῖ, φημὶ δὴ Χριστῷ, ἵνα ὑπ' αὐτῷ τε εἰσεν, καὶ τὰ αὐτοῦ φρονεῖν ἔλοιντο, τῆς τοῦ διαβόλου πλεονεξίας δὲ, καὶ μόλις ἀποσεισάμενοι τὸν ζυγόν. Κατηγρέζαντο δὲ οὕτω τῶν παρ' Ἑλλήσι σοφῶν οἱ θεοπέτοι μαθηταὶ, ὡς ἥδη πῶς δοκεῖν πρὶν δὲν ταῖς τριβόδοις διερρίμμένον συμπατεῖν. Καὶ γάρ ἦν Κύριος μετ' αὐτῶν, « Οἱ ποιῶν μεγάλα, καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἐνδοξά τε καὶ ἔξαιστα, ὃν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. » Ἔπειφώντες δὲ που καὶ δὲ Χριστὸς, τοις πιστεύσασιν εἰς αὐτὸν· « Ἰδού δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω δφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ. » Τοτέον δὲ διτὶ πνευματικὴν μὲν ἡμετές ἔξυφαίνοντες θεωρίαν, τὰ τοιαῦτα φαμεν.

Ἵουδαίοις γε μήν οὐχ ὅδε ἔχειν τὸ χρῆμα δοκεῖ, δέχονται δὲ μᾶλλον ἱστορικῶς, καὶ φασιν, διτὶ μετὰ τὸν τῆς αἰχμαλωσίας καὶρὸν πεπολέμηκεν αὐτοῖς, δὲ πεικλῆν Ἐπιφανῆς Ἀντίοχος πλειστηρον τε δῆσην συναγαγῶν ἐκ τῆς Ἑλλήνων χώρας τῶν μαχομένων τὴν διθροῖσιν, καὶ μήν καὶ ταῖς παρ' ἐπέρων ἐπικουρίαις ὠρρυωμένος. Ἄλλ' ὡς αὐτοὶ φασι, νενίκηκεν δὲ Ἱερατὴλ, καὶ τῆς ἐκείνου σκαιότητος τὴν ἀμείνων δέξιν ἀπτένεκατο. Τότε γάρ συμβέδηκε καὶ τοὺς ἐκ Μακκαβαίων μεμαρτυρήκτας τὸν τῆς εὐδοκιμίασεως ἀναδῆσαθαι στέφανον. Παρακομίζουσι δὲ τῶν αὐτοῖς δυκούντων εἰς ἀπόδειξιν τά τε ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένα, καὶ τὰ διλύφια κατόπιν, ἔχουσι δὲ οὕτως· « Διότι ἐνέτεινά σε ἐμαυτῷ, Ἰούδα, ὡς τέξον, ἐπλήσα τὸν Ἐφραὶμ, καὶ ἐπεγερὼ τὰ τέκνα σου, Σῶν, ἐπὶ τὰ τέκνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ψηλαφήσω σε ὡς δρυμφαλαν μαχητοῦ, καὶ ἔσται Κύριος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐξελεύσεται ὡς ἀστραπὴ βούλς αὐτοῦ. Καὶ Κύριος παντοκράτωρ ἐν σάλπιγγι σαλπιεῖ, καὶ πορεύεται ἐν σάλψι ἀπειλῆς αὐτοῦ. Κύριος παντοκράτωρ ὑπερασπιεῖ αὐτῶν. »

Kai καταισχυνθήσονται ἀραβάται Ιππωρ, καὶ κατισχύσων τὸν οἶκον Ἰούδα, καὶ τὸν οἶκον Ιωσήφ σώσω, καὶ κατοικιῶ αὐτούς, διτὶ ἡγεμονὰ αὐτούς.

ΕΘ. Φασὶ δὴ πάλιν οἱ τοῖς Ἵουδαιοῖς συναγρεύοντες διηγήμασιν, διτὶ συγκεχροτημένης τῆς πρὸς Ἑλλήνας μάχης, οἱ μὲν ἐκείνων ἴππεις διοιλύασται, κεκρατήκασι γε μήν οἱ ἐξ αἰματος Ἱερατὴλ, ὡς κατοικήσαι τὴν χώραν αὐτούς, δῆλον δὲ διτὶ τὴν Ἵουδαίαν, παντὸς ἀλευθέρους δεῖματος, καὶ οὐδενὸς τὸ παράπαν ἀποικισθέντος, ἢγουν αἰχμαλώτου γεγενημένουν. Ἡμεῖς δὲ τοῖς πρώτοις συμβαίνουσάν τε καὶ ἐδελφήν ποιείσθαι σπουδάζοντες τὴν τῶν νοημάτων ἀπόδοσιν, ἀναβάτας Ἱππων τοὺς κατηγορυμένους οὐχ ἐτέρους εἰναι φαμεν, ἡ τοὺς τῶν Ἑλλήνων δογμάτων προεστηκότας, καὶ ἀπάτης τῆς θεομισοῦς ὑπερεθεῖν εἰωθότας, ὃν κατερραγμένων κεκράτηκεν δ

A contra adversarios. Ex ipso insuper et egredietur et abactor in ipsum. » Abactorem, puto, appellat prædatorem et captives durentem.

Ἐξ αὐτοῦ δὲ πάλιν ἐξελεύεται καὶ ἐξελαύνων ἐν λεγατοῦντά τε καὶ αἰχμαλωτίζοντα.

Fecerunt hoc sancti discipuli, de Græcis rapientes, quos magno regi, Christo, inquam, obtulerunt, ut sub ipso essent, et quae ejus sunt sapere vellent, diabolice servitulis jugo sero, et vix tandem excesso. Adeo autem contra Græcorum sapientes strenue divini discipuli se gesserunt, ut jam quodammodo lutum in trivis jacens conculcare videarentur. Etenim Dominus erat cum ipsis, « Qui facit magna, et inscrutabilia, gloria, et ingentia, quorum non est numerus²⁴. » Compellat et Christus alicubi credentes in se: « Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici²⁵. » Sciendum porro, nos, spiritualem interpretationem contexentes haec dicere.

At Judæis diversum placet, qui haec historice potius accipiunt, affirmantque, post tempus captivitatis hostiliter eos invasisse Antiochum cognomento Epiphænam cum copiis e Græcia infinitis, et ab aliis gentibus auxiliaria contracta manu, unde supercilium tollebat. Sed ut ipsi constentur, vicit Israel, et de illius immanitate gloriam sibi comparavit. Tunc enim contigit Machabæos martyrio virtutem confessos, celebritatis corona redimiri²⁶. Ad probationem sententiæ suæ modo et paulo supra a nobis dicta producunt, quæ hunc in modum habent: « Quoniam tetendi mihi te, Juda, ut arcum implevi Ephraim, et excitabo Illios tuos Sion super filios Græcorum, et contrectabo te ut gladium bellatoris. Et erit Dominus super eos, et egredietur ut fulgor jæculum ejus. Et Dominus omnipotens tuba canet, et ibit in commotione minarum ejus. Dominus omnipotens proteget eos²⁷. »

VERS. 6. Et confundentur ascensores equorum,
749 et confortabo domum Juda, et domum Joseph
salvabo, et habitare faciam eos, quia delexi
eos.

LIXIX. Asseverant rursum Judæis narrationibus patruinantes, pugna cum Græcis inita, illorum equites periisse, viciisse Israelitas, ut regionem suam, Iudeam nempe, habitarent omni terrore vacui, nemine omnino abducto, seu captivo facto. At nos prioribus convenientem, et germanam explicatiōnēm sensuum afferre studentes, ascensores equorum confusos non alios esse contendimus quam Græcorum dogmatum præsides, et seductionis Deo exortæ propugnatores, quibus prostratis vicit Judas, et salvata est quoque domus Joseph. Significatur autem per haec Israeliticus sanguis, et genus, sive justificatorum in Christo multitudo, in animo et

²⁴ Job v, 9. ²⁵ Luc. x, 19. ²⁶ Il Mach. vi, 7. ²⁷ Zachar. ix, 13, 14.

cordo Iudeam circumferentium, et circumcisionem sortitorum in spiritu, et mentem gerentium, quae videt Deum ¹⁸, hoc enim Latine sonat Israel. Quia vero dilecti sunt a Deo, ideo et in habitatione collocati, hoc est firmam in omnibus felicitatibus permanescere adepti sunt. Scriptum est enim : « Dominus habitare facit unanimes in domo » ¹⁹. « Ait et alicubi divinus Isaías de eo qui vitam agit virtute singularem : « Ambulans in justitia qui odit iniquitatem et iniquitatem, et manus abstinent a iniurib; obturans aures, ut non audiat judicium sanguinis, et claudens oculos, ut non videat iniqualitatem hic habitabit in excelsa spelunca petrae fortis » ²⁰. Probabiliter etiam dicimus, domum datum a Deo sanctis Ecclesiam, sive supernas mansiones ; quam rem omni admiratione dignam censemus et beatus David, sic universorum Salvatorem alloquens : « Beati qui habitant in domo tua, in aeternis saeculorum laudabunt te » ²¹.

χρῆμα θαύματος ὁ μακάριος Δαβὶδ, οὗτω λέγων πρὸς κοῦντες τὸν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων αγέσσουσί σε.

Vers. 7. *Ei erunt quemadmodum quando non abjeceram eos, quia ego Dominus Deus eorum, et exaudiūt eos, et erunt quasi pugnatores Ephraim.*

LXX. Consensus Graecie sapientibus, qui et equites appellati sunt, confortaturum sese promittit, et habitatione donaturum misericordia gavisos, addens. « Quia dilexi eos. » Et quid exhortamenti ex eo percepturi sint, quod a Deo dilecti sint, sequentibus explanat : 750 « Sicut, inquit, cum non abjecerem eos. » Non enim eos penitus neglexi, sed visitavi, etiam periculis conficiantes, « Quia ego Dominus Deus ipsorum, » hoc est eorum supplices preces exaudiām, « et erunt ut pugnatores Ephraim. » Ac si rursus dicat, aliquando per animi et mentis imbecillitatem velut dissoluti et jacentes eu jam fortitudinis spiritualis progredientur, ut de cetero Ephraimitis, quorum nomen in laude est, sequales videantur, hoc est de genere Iudeorum apostolis, et evangelistis. Hi enī bellatores fuerunt, intelligentiae non sensui patentes, oppugnantes inimicos, ferientes adversarios, et vincentes « principatus, potestates, et dominationes, et spiritualia nequitiae » ²², et sacrae prædicationis adversarios contra pugnam superantes. Fuerunt item ex gentium populis vocati per fidem ad agnitionem Christi viri sancti, et spiritu Dei pleni, et tanquam bellatores Ephraim. Bellatores enī fuerunt : pro viribus namque apostolorum vivendi genus, illorumque virtutem iisdem vestigiis incedendo emulantes, ipsi quoque intrepide contra veritatis inimicos, contraque via et peccata decerclarunt.

Et latabitur cor eorum quasi in vino, et filii eorum videbunt, et latabuntur, et gaudebit cor eorum in Domino.

A Ίουδας, σέσωσται δὲ καὶ ὁ οἶκος Ἱωσήφ. Κατασημανεται δὲ διὰ τούτων τὸ ἐξ Ἱσραὴλ αἷμά τε καὶ γένος, ήγουν ἡ τῶν ἐν Χριστῷ δεδικτυωμένων πληθύς, τὴν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν περιφέροντες Ἰουδαῖον, καὶ περιπομὴν λαχόντες τὴν ἐν πνεύματι, καὶ νοῦν ἔχοντες ὄρωντα Θεόν· ἐμηγενέσται γάρ οὕτως ὁ Ἱσραὴλ. Ἐπειδὴ δὲ ἡγάπηνται παρὰ Θεοῦ, ταύτῃ τοι καὶ κατεκισθησαν, τουτέστιν ἀρητούς διαμονήν. Γέγραπται γάρ, ὅτι « Κύριος κατοικεῖι μονοτρόπους ἐν οἴκῳ. » Ἐφη δὲ που καὶ ὁ θεωπόσιος Ἰησαῖας περὶ τοῦ ἔξαιρετα ἀσκοῦντος βίου· « Πορεύμενος ἐν δικαιοσύνῃ, μισῶν ἀνομίαν καὶ ἀδικίαν, καὶ τὰς χεῖρας ἀπεχόμενος ἀπὸ δύρων. Βαρύνων τὰ ὄντα, ἵνα μὴ ἀκούσῃ χρίσιν αἴματος, καὶ μύων τοὺς ὄφθαλμούς, B ἵνα μὴ τῇ ἀδικίᾳ, οὔτος οἰκήσει ἐν ὑψηλῷ σπηλαίῳ πέτρας δχυρός. » Οὐκ ἀπίθανον δὲ καὶ οἰκον δεδοθει λέγειν παρὰ Θεοῦ τοὺς ἀγίοις τὴν Ἐκκλησίαν, ήγουν τὰς ἄνω μονάς· καὶ δὴ καὶ παντὸς ἀξιοῦ τὸ τὸν ὅλων Σωτῆρα καὶ Θεόν· « Μακάριοι οἱ κατοικοῦντες τῷ τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων αγέσσουσί σε. »

Καὶ ἔσται διὰ τρόπον οὐκ ἀπεστρεψάμηντι αὐτοῖς, διότι ἡγώ Κύριος ὁ Θεός αὐτῶν, καὶ ἐπακούσομαι αὐτῶν, καὶ ἔσορται ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραίμ.

O. Κατηγραμμένων τῶν παρ' Ἐλλήσι καὶ σφῶν, οἱ καὶ ἱππεῖς ὀνομάσθησαν, κατισύσσιν ἐπαγγέλλεται, καὶ κατοικίσσιν τοὺς τὴν τελεμένους, ἐπιφέρων, « Ότι ἡγάπηκα αὐτούς. » Καὶ τὸ κερδανοῦσιν ἐκ τοῦ ἡγαπήθωσι παρὰ Θεοῦ, διερμηνεύεται πάλιν, « Ωσπερ, φησαν, θτε οὐκ ἀπεστρεψάμην αὐτούς. » Οὐ γάρ περιείδον εἰς ἀπαν, ἐπεσκεψάμην δὲ κεκινδυνευκότας, διάτι ἡγώ Κύριος ὁ Θεός αὐτῶν, τουτέστι ποιησομαι δεκτὰς τὰς παρ' αὐτῶν λιτάς, καὶ ἔσονται ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραίμ. « Ομοιον ὡς εἰ λέγοι πάλιν· οἱ ποτε διὰ νοῦ καὶ φρενὸς ἀσθένειαν οἰοντε παρειμένοι τε καὶ κείμενοι, Ισχύος εἰς τοῦτο ἥδη τῆς πνευματικῆς ἐνεργήσονται ὡς ἥδη πως ἐν τετάχθαι δοκεῖν τοις ἐξ Ἐφραίμ ηύδοκιμηδοις, τουτέστι τοις ἐξ Ἰουδαίων ἀποστόλοις τε καὶ ἐναγγελισταῖς. Μαχηταὶ γάρ οι τοιούδε γεγόνασι νοητοί, καταθλοῦντες ἐχθρῶν, βάλλοντες τοὺς ὑπεναντίους, καὶ νικῶντες μὲν ἀρχάς, δυνάμεις τε καὶ κυριεύτης, καὶ τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, καὶ κρατοῦντες δὲ ἀμαχεῖ τῶν ἀνθεστηκότων τοῖς δύσις κηρύγμασι. Γεγόνασι δὲ καὶ ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν πληθύος κεχλημένοι διὰ πίστεως εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ, ἀνδρες ἄγιοι καὶ πνευματοφόροι, καὶ ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραίμ. Μαχηταὶ γάρ γεγόνασι· κατὰ γάρ τὸ ἐγχωροῦν τὴν τῶν ἀποστόλων πολιτείαν, καὶ τὴν ἐκείνων ἰχνηλατοῦντες ἀρετὴν κατηγράφεισαντο καὶ αὐτοί, κατὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν, καὶ παθῶν, καὶ ἀμαρτιας.

Καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτῶν ὡς ἐρ οἴκῳ, καὶ τὰ τέκτα αὐτῶν δύορται, καὶ ἐνέγραπτοι, καὶ χαριεῖται ἡ καρδία αὐτῶν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ.

¹⁸ Rom. ii, 25 seqq. ¹⁹ Psal. cxii, 9. ²⁰ Isa. xxixii, 15, 16. ²¹ Psal. lxxviii, 5. ²² Ephes. vi, 12.

ΟΑ'. Τῶν οίνον ἐκπεπωκότων ἔκμελής δεῖ πώς Α ἔστιν δὲ νοῦς, καὶ φροντίδος καταφρονητῆς. Προσετεῖ τὸ γάρ οὐχὶ τὸ καταλυτέν εἰωθός, ἀνεῖται δὲ ὁσπερ, καὶ μερίμνης ἀπάστης κατευμεγεθεῖ. Εἰ τοίνυν γίνοιντο, φησὶν, ὡς μαχηταὶ τοῦ Ἐφραΐμ, τότε δὴ, τότε καὶ τὴν ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοὺς εἰσδέξονται θυμηδίαν, ὡς δὲ λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι τῇ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἐπὶ διατήσεις κατευφρανθήσονται, καὶ τῆς ἑξιρέτου παλιτείας ἔξουσι μιμητάς, τοὺς ἐξ αὐτῶν γεγονότας υἱούς, πνευματικούς δηλονότι. Τοιούτος ἦν καὶ δὲ θεοπάτεος Παῦλος, τοῖς δὲ αὐτοῦ κεκλημένοις ἐπιστέλλων τε καὶ λέγων· « Κανὸν μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ᾽ οὐ πολλούς πατέρας. Ἐν γάρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγένητας. » Οὐκοῦν τὰς ἐξ αὐτῶν ἐσδέμενα τέκνα εἴδουνται καὶ εὐρρανθήσονται. » Γεγονότα γάρ ἐν θεωρίαις ταῖς ἐπὶ Χριστῷ, καὶ τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐκμεμαθηκότα, καὶ ταῖς τοῦ Πνεύματος χορηγίαις περιφωτισμένα, πράξουσι δεκτῶς, καὶ τὴν ἐπ᾽ αὐτῷ τῷ Σωτῆρι Χριστῷ θυμηδίαν εἰσδέξονται, καὶ αὐτὸν ποιήσονται χαράν τε καὶ τέρψιν, καὶ ἀγαλλίσιν ψυχῆς καὶ καρδίας. Γένοιτο δὲ ἐν ταῖς τοῦτοις εἰσηγήσεσθαι τὴν φοκήν, καὶ νενευκότες εἰς τὰ αἰσχύλα, χαίρουσιν ἐπ᾽ αὐτοῖς, καὶ θυμηδίαν ποιοῦνται τὸ χρῆμα, καὶ γεγήθασιν ἐπὶ σαρκὸς ἡδοναῖς, καὶ ταῖς ἐπέραις τοῦ παρόντος βίου τρυφαῖς; ἐνσπαταλῶν εἰωθότες, ὀλίγου παντελῶς ἀξιοῦσι λόγου τὰ παρὰ Θεῷ. Οἱ δὲ ἐξ δλης καρδίας ζητοῦντες αὐτὸν, καὶ ταῖς ἐπ᾽ αὐτῷ θεωρίαις καταπιαινόμενοι, καὶ τῆς διανοίας τὸν δρθαλμὸν εὐρύνοντες, ταῖς ἐπ᾽ αὐτῷ καὶ μόνῳ παραδέξονται θυμηδίας.

Σιμωνίῳ αὐτοῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτοὺς, διέτε C Διτερώσομαι αὐτοὺς, καὶ πληθυνθήσονται καθότι ἥσσαν πολλοῖ. Καὶ σπερῶ αὐτοὺς ἐρ λαοῖς, καὶ οἱ μακρὰ μητσθήσονται μου, καὶ ἐκθρόγγουσι τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ἐπιστρέψουσι.

ΟΒ'. Διαμέρηνται πάλιν τῆς Ἰουδαίων ἀγάπης, καὶ δῆ καὶ ὑπισχνέται συλλέγειν αὐτοὺς κατεσκεδαζούντας, καὶ ἐξ ἀπάστης γῆς συναγέρειν εἰς τὴν Ιουδαίαν, ὡς ἀπονοστήσεθαι παντελῶς οὐδένα. Καὶ τίνα τρόπον ἡ ἀδροιστις ἔσται, καταστημαντεὶ πάλιν. Τοὺς μὲν γάρ μελιτοκόδους φασὶ σημειά τινα ποιεῖν, ή συρίζοντας, ἤγουν ἐπερ̄ δέττα δρῦν εἰωθότας, οὗτω τε συλλέγειν τὰ τῶν μελιτῶν έθνη, τῶν σίμολων ἀποφοιτήσαντα. Εἰρηταί δέ τι τοιούτον καὶ διὰ φωνῆς Ἰησαίου. « Καὶ ἔσται γάρ, φησὶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, συριεὶ Κύριος μυίαις, οἱ κυριεύουσι μέρος ποταμοῦ Διγύπτου, καὶ τῇ μελίσσῃ, ἥ ἔστιν ἐν χώρᾳ Ἀσσυρίων. » Τετέροις δέ φασι, καὶ τοῖς τοῦ πολέμου καιροῖς, εἰ δῆ συμβαίνει διασκίδωναθεῖ πως τοὺς μαχητὰς, ἥ διώκοντας ἥ διώκομένους, αἰρεσθεῖ τι σημεῖον θύμου παρὰ τῶν στρατηγῶν, εἰς δὲ καὶ ἀφορῶντες, συναθροίζονται τε καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἀνόπτιον λενταῖ χῶρον. Υποφαίνει δέ τι τοιούτον καὶ τὸ παρὰ τῷ τρεφήτῃ κείμενον Ἰησαίῃ. « Καὶ ἔσται ὡς ἵστος ἐπ' δρους, καὶ ὡς σημεῖον φέρων ἐπὶ βουνοῦ. » Οὐκοῦν

LXXI. Eorum qui vinum biberunt mens temper quasi inconcina et absuna est, curisque salutem dicit. Nec enim quidquam tristissem admittit, sed laxatur quodammodo, et omnibus sollicitudinibus dominatur. Si igitur fuerint, inquit, ut bellatores Ephraim, tunc, tunc animi ipsorum gaudio persundentur, et ut illustres probatique futurorum bonorum spe latabuntur, et eximiae vite suae imitatores ex se natos filios suos, spirituales puta, habebunt. Talis erat et divinus Paulus, per se vocatis ita scribens ac dicens: « Etsi decem millia paedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. In Christo enim Iesu per Evangelium ego vos genui¹³. » Nascenti igitur ex illis filii et videbunt et latabuntur. » Nam progeniti in meditationibus rerum Christi, et virtute mysterii percepta, et largitionibus Spiritus illuminati, feliciter habebunt, et quae est in Christo Salvatore, jucunditatem haurient, ipsumque gaudium, 751 et delectationem, et exultationem animas atque cordis sibi facient. Potest et hoc manifestum esse indicium, eos statuisse Deum vita et in oribus diligere. Qui enim rebus mundanis animum suum applicant, et ad in honesta se abjiciunt, gaudent in ipsis, et ea sibi materiam oblectamenti diligunt, latanturque in voluptatibus carnis, et aliis presentis vite deliciis assueti, divinas res in postremis numerant. Qui autem ex toto corde ipsum querunt, et contemplationibus de ipso saginantur, et mentis oculum dilatant, voluptatibus quae in ipso et solo sunt, perfruentur.

B **Vers. 8, 9. Significabo eos, et suscipiam eos, quia redimam eos, et multiplicabuntur, sicut erunt multi. Et seminabo eos in populis, et qui de longe, recordabuntur mei, et enutrieni filios suos, et convertentur.**

LXXII. Meminit rursum charitatis in Judeos, et insuper collecturum eos dispersos, et ex omnibus terris congregaturum in Iudeam promittit, ut nemo plane desideretur. Modum autem hujus futuræ congregationis deinceps ostendit. Aliunt enim mellarios signa quædam edere, aut sibilare, aut alia nescio quæ solere, et ita examina ad alvearia deserta revocare. Tale quidpiam et per Isaianum dictum est. Ait enim: « Et erit in die illa, sibilabit Dominus muscis, quæ dominantur parti fluminis Διηγύπτι, et api quæ est in regione Assyriorum¹⁴. » Alii aiunt et belli tempore, si milites dissipari contingat, dum aut fugientes insequuntur, aut ipsi insequeentes fugiunt, tolli ex edito loco signum a ducibus, quod intuentes congregantur, et eodem se recipiunt. Demonstrat simile quiddam et quod apud prophetam Isaianum extat. « Et erit sicut malus navis super montem, et quasi signum serens super collem¹⁵. » Ex eo igitur quod fieri assolet, similitudinem trahit. Ait enim: « Significabo eis, et suci-

¹³ I Cor. iv, 15. ¹⁴ Isa. vii, 18. ¹⁵ Isa. xxx, 17.

piam eos. » Excitatum est enim nobis signum **A** magnum et insigne, crux Salvatoris, per quod etiam accepti evasimus Deo et Patri. Præterea redempti sumus, et in multitudinem immensam excrevimus, qui credidimus. Quia vero adjecit, « Et seminabo eos in populis, et longe distantes ab illis venient, et recordabuntur mei, » rursum illud dicimus, nec id a scopo aberrantes, multum enim probabilitatis habet. **752** Quasi disseminati sunt in multis gentibus et in omni regione asque urbe divini discipuli et Evangelii præcones, efficeruntque ut remotissimi a Deo, propter interpositum peccatum et errorem, recordarentur ipsius, et universorum Salvatorem ac procreatorem, quamvis aliquando creaturam primum coluisse, et ideo amicitia Dei excidissent, animo complectentur. Itaque divinus Paulus per ipsum vocatos in agnitionem Christi alloquens, « Nunc autem vos, inquit, qui aliquando procul, facti estis prope⁴⁴. » Venient igitur memores Dei. Non dissimile quiddam nobis beatus propheta Jeremias insinuat, velut Israelem alloquens: « Qui procul estis recordamini Domini, et Jerusalem ascendet in cor vestrum⁴⁵. » Quod si omnino ejus, qui est natura Deus, memores fuerint, tunc, tunc ad spirituale robur tantos progressus habebunt, ut et filios generent, et sermonibus pietatis suos liberos enutriant, et in hoc ipso glorientur. Scribit et beatus Paulus per ipsum educatis, et in virum perfectum atque in seiatem plenitudinis Christi adductis⁴⁶, jam quidem, [Gaudium et corona mea⁴⁷] jam, « Per vestram glorificationem quam habeo in Christo Iesu⁴⁸: » — « Corona enim senum filii filiorum, ut scriptum est⁴⁹: gloria autem filiorum patres ipsorum. »

στέφανος μου: » ποτὲ δὲ πάλιν, « Νῆ τὴν ἡμετέραν γάρ γερόντων τέκνα τέκνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον·

Vers. 10. *Et convertam eos de terra Aegypti, et de Assyriis suscipiū illos, et in Galaad et in Libanūm introducam eos, et non relinquatur ex eis nullus.*

LXXXIII. Quando Nabuchodonosor Iudeam arinis subjugavit, sacratissimumque templum, et ipsa urbs Hierosolyma conflagravit, tunc et universus Israel est afflictus⁵⁰. Alii siquidem in Assyrios et Medos captivi sunt abducti: alii, qui eorum crudelitatem evadere et effugere potuerunt, limentes, et paribus implicari serumnis torrentes, ultra se ad Aegyptios contulerunt, servitutisque apud eos iugum necessitate compulsi subierunt. Itaque postquam eos congregaturum undique pollicitus est, meminit et locorum in quos abducti sunt: alii captivi facti, ut dixi; alii intolerandis terroribus ad ea quae nolebant exsequenda adacti.

B ἐκ τοῦ γίνεσθαι πεφυκότος δέχεται τὴν δρμωσιν. « Σημανῶ γάρ, φησιν, αὐτοῖς, καὶ εἰσδέξομαι αὐτούς. » Ἐγγερται γάρ σημείον ἥμιν μέγα καὶ ἐπιφανὲς δὲ τοῦ Σωτῆρος σταυρὸς, δι' οὗ καὶ γεγόναμεν δεκτοί τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ μήν καὶ ἐκλευτρώμεθα, καὶ εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἔξεδράμομεν οἱ πεπιστευότες. Ἐπειδὴ δὲ προσέθηκεν, διτοι: « Καὶ σπερῶ αὐτούς, ἐν λαοῖς, καὶ οἱ μαχράν ἀπ' αὐτῶν ἔβουσι, καὶ μηγαθίσονται μου, » πάλιν ἐκεῖνό φαμεν, καὶ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ· πολὺ γάρ ἔχει τὸ εἰκός δὲ λόγος. Κατεσπάρησαν γάρ ὅσπερ ἐν πολλοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν ἀπάσῃ δὲ χώρᾳ καὶ πολεις οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ καὶ τῶν θειῶν Εὐαγγελίων κήρυκες, καὶ τοὺς ἀποτάτα γεγονότας Θεού διὰ τὴν μεσολαβήσασαν ἀμαρτίαν τε καὶ πλάνην μηγαθῆναι τε αὐτοῦ, καὶ εἰς νῦν ἐλεῖν παρεσκευάσαν τὸν τῶν δλων Σωτῆρα καὶ γενεσιοργὸν, καίτοι πάλαι τῇ κτίσει τὸ σίδαις ἀνάποντας, τεύτητοι καὶ τῆς πρὸς Θεὸν οἰκείετος ἐκπεφοιτηκότας. Καὶ γοῦν δὲ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς διτοι αὐτοῦ κεκλημένοις εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ προσεφύνει, λέγων· « Νυν δὲ ὑμεῖς, οἱ ποτὲ δυτες μαχράν, ἐγενήθητε ἄγγελοι. » Ἡξουσι δὴ οὖν μηγαθέντες τοῦ Θεοῦ. Καίτοι τοιούτον ἥμιν δὲ μαχάριος προφῆτης Ἱερεμίας ὑπανίττεται, λέγων ὡς πρὸς τὸν Ἰσραὴλ· « Οἱ μαχράν, μηγαθήτε τοῦ Κυρίου, καὶ Ἱερουσαλήμ ἀναβήτω ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν. » Εἰ δὲ δὴ μηγαθεῖν (1) δλως τοῦ κατὰ φύσιν Θεοῦ, τότε δὴ, τότε καὶ πνευματικῆς εὑρωστίας βαδιοῦνται πρὸς τοῦτο, ὥστε καὶ τέκνων αὐτοὺς γενέσθαι πατέρας, καὶ τοῖς εἰς εὐάσεσίαν λόγοις ἐκθέψαι τὰ ίδια τέκνα, καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ σεμνύνεσθαι. Γράψει δὲ που καὶ δὲ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς διτοι αὐτοῦ τεθραμμένοις, καὶ εἰς ἀνάρα τέλειον ἀναβεβηκότι, καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας ἤκουσι τῆς ἐν Χριστῷ, ποτὲ μὲν, « Χαρέ καὶ καύχησιν τὴν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· » — « Στέφανος καύχημα δὲ τέκνων, πατέρες αὐτῶν. »

C Καὶ ἀποστρέψω αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἴγυπτου, καὶ δὲ Ἀσσυρίων εἰσδέξομαι αὐτούς, καὶ εἰς τὴν Γαλααδίτιν, καὶ εἰς τὸν Αἰθαρον εἰσάξω αὐτούς, καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῇ δὲ αὐτῶν οὐδεὶς.

D ΟΓ. « Ότε τὴν Ιουδαίαν εἰλε μὲν κατὰ κράτος δὲ Ναβουχοδονόσωρ, ἐμπέπρητο δὲ καὶ δὲ θεος νεώς αὐτά τε τὰ Ἱεροσόλυμα, τότε καὶ ἀπας τεταλαιπώρηκεν δὲ Ισραὴλ. Οἱ μὲν γάρ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μῆδους αἰχμάλωτοι γεγονότες ἀπεκομίζοντο· οἱ δὲ τῆς ἑκείνων ὡμοτητος ἔξω γεγονότες, καὶ διαφυγεῖν Ισχύσαντες, δεδιότες καὶ παρακιτούμενοι τὸ ἐναλῶνται τοῖς Ισαΐας, αὐτόμολοι τε πρὸς Αἴγυπτίους φεσαν, καὶ τῆς ὑπ' ἑκείνοις θητείας τὸν ἀδουλητὸν μὲν, πλὴν δὲ ἀνάγκης ἐπερριμμένον ὑποδέραμήκασι ζυγόν. Οὐκοῦν ἐπειδήπερ συναγέρειν αὐτοὺς πανταχθεν ἐπηγγέλετο, διαμέμνηται καὶ τόπων εἰς οὓς καὶ ἀπεκομίσθησαν· οἱ μὲν, αἰχμάλωτοι γεγονότες, ὡς ἔφην, οἱ δὲ ἀνφορήτοις δείμασι πρὸς τὰ παρὰ γνώμην αὐτοῖς συναθούμενοι.

⁴⁴ Ephes. ii, 13. ⁴⁵ Jereim. li, 50. ⁴⁶ Ephes. iv, 13. ⁴⁷ Philipp. iv, 1. ⁴⁸ Rom. xv, 47. ⁴⁹ Propt. xvii, 6. ⁵⁰ IV Reg. xxv, 8 seqq.

Ἐπειδὴ δὲ τῆς πνευματικῆς ἐρμηνείας μεταποιεῖ-
σθαι πρέπει τοῖς δτι μάλιστα φιλοθεωτάσις καὶ
πνευματικότης, φαμὲν, δτι τῆς τῶν ἀσφάτων ἔχθρῶν
χύρως, ητοι χειρὸς ἐξέλκειν αὐτοὺς ἐπαγγέλλεται,
καὶ παντὸς μὲν δεῖματος ἐλευθεροῦν· αἰχμαλώτους
δὲ δυτας, καὶ οἰον ὑφ' ἐπέρους κειμένους, μονονούχη
καὶ ἀναμορφοῦν εἰς ἐλευθεραν. Ἡ καὶ καθ' ἕπερον
τρέπον, σκοτισμοῦ καὶ συγχύσεως ἀπαλλαγήσεσθαι
ἔχειν· Ἀλγυπτος μὲν γάρ σκοτισμός, Βαβυλὼν δὲ
σύγχυσις ἐρμηνεύεται. Ἀδιαφορεῖ δὲ πλειστάκις δὲ
λόγος, Ἄσσυρίους τε καὶ Βαβυλωνίους εἰς Ἰθνος
καταλογίζεινεος ἐν, διά τοι τὸ ὑφ' ἐντι κείσθαι
σκήπτρῳ, καὶ μίαν ἐκ' αὐτοὺς τετάχθαι τὴν βασι-
λείαν. Αειτρωμάνους δὴ οὖν ἐκ τῆς τῶν πλευ-
εκτούντων χειρὸς, εἰσκομιεῖν ἐπαγγέλλεται εἰς τὰ τὴν
Γαλαάδειν (μοίρα δὲ αὗτη τῆς Ἰουδαίων γῆς ἡ
παμφορωτάτη καὶ εὐκαρπος) καὶ μήν καὶ εἰς τὸν
Λίβανον, καὶ τοῦτο δρος εὐκυλόν τε καὶ μέγα τῆς
Τευδαίων τε καὶ Φοινίκων γῆς ἐν μεθορίοις κείμε-
νον. Σημαίνεται δὲ δι' ἀμφούν ἐκεῖνο, οἷμα του.
Ἄπαιλάξας γάρ ἡμᾶς δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-
στὸς ὡς δὲ Ἀλγυπτοῦ καὶ Ἄσσυρίων, τουτέστι, τῆς
τῶν αἰχμαλωτικάτων πλεονεξίας, πονηροῦ δὲ ὑποκεί-
ματος δαίμονες, εἰσκεκόμικεν οἴστερε εἰς
γῆν εὐκυλόν τε καὶ λιπαρωτάτην τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν
ῇ πολὺς μὲν λίαν δὲ τῶν εὐδοκιμούντων καρπός, οὐκ
εὐεργείμητος δὲ τῶν ἀγίων κεφαλαῖς, ὅφου τε ἥρμεναι
δι' ἀρετὴν, καὶ οἶον ἐν τάξει κέδρου ἀνατεθηλυταῖς (1),
καὶ εἰρὶ αὐτῶν λέγοιτο, καὶ σφόδρα εἰκόνεως, τὸ διά
φωνής τοῦ Δασιδί, πρὸς τὸν τῶν δλων Θεόν· «Ἄτ
κεδρος τοῦ Λιβάνου, δὲ ἐφύτευσας. Θεοῦ γάρ γεώργιον τοὺς ἐν πίστει δεδικαιωμένους ὡνόματες σαφῶς
καὶ δὲ τεσπέσιος Παῦλος.

Καὶ διελεύσονται δὲ θαλάσσῃ στενῇ, καὶ πα-
τέξουσιν δὲ θαλάσσῃ κύματα, καὶ ἐνραρθήσεται
κάρτα τὰ βάθη τῶν ποταμῶν, καὶ ἀραιρεθήσεται
κάστα θύρις Ἄσσυριων, καὶ σκῆπτρος Αλγύπτου
περιαρεθήσεται, καὶ κατευγύνω αὐτοὺς δὲ Κυ-
ρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ δὲ τῷ ἀρέματι αὐτοῦ κατα-
κανχίσονται, λέγει Κύριος.

ΟΔ'. Ως δὲ δικαιούτης τῶν τοῖς ἀρχαιοτέροις δε-
δωρημένων τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσι τῆς ἐπικου-
ρίας ἡ ὑπόδεστις. Πιστεύει γάρ τὴν Ἐρυθρὸν διεβι-
βάσθη θάλασσαν δὲ Ἰσραὴλ, τῶν ἐν τούτῃ κατευμεγε-
θῆσας κυμάτων, ἐπάγη γάρ ὁσεὶ τεχνος τὰ ὄντα, Θεοῦ τὸ
χρῆμα παραδόξων περαίνοντος, καὶ ὥστε ποδὶ διεβίβασαν τὸν Ἱορδάνην· οὖτω, φησιν, οἱ διά
Μωάτεως κεκλημένοι πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ,
καὶ ταῖς τῶν ἀγίων ἀποστόλων μυσταγωγίαις ἀνασ-
τοσμένοι, διαπεριώσονται· μὲν οὖά τινα θάλασσαν
ἀγρίως κατακυμάνουσαν τοῦ παρόντος βίου τὸν κλύ-
δωνα, καὶ τύρβης ἔκω γεγονότες κοσμικῆς, σχολαῖοι
λατρεύουσι τῷ κατὰ φύσιν δντι Θεῷ. Διαβήσονται δὲ
καὶ πειρασμοὺς, οἵτινας ποταμοὺς ἐπικαλύπτονται,
ὧς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ χαίρονται λέγειν· «Ἐτι μή δι
Κύριος ἦν ἡμῖν, εἰπάτε δὴ Ἰσραὴλ, εἰ μή δι

A 753 Quia vero spiritus et interpretationem Dei
amantissimos et spirituales capessere aequum est,
dicimus eum promittere se de regione, sive manu
hostium inaspectabilium eos erupturnum, et omni
formidine solutrum: captivos autem et velut aliis
subjacentes quasi in libertatem transformantur.
Aut etiam secundum aliam intelligentiam, tenebris
et confusione liberatum iri dicit: Ἀgyptum enim
tenebras, Babylonem confusione redditum. Sæpi-
sime autem sine discrimine Assyrii et Babylonii pro
una gente usurpantur, quod usi sceptro subditi et
sub uno regno essent. Liberatos igitur de manu
dominantium, et in Galaaditum (pars fuit Iudea,
fructum omnis generis feracissima) et insuper
in Libanum introducturum spondet; et hic mons est
B ingens et speciosus resertus arboribus, in consuni-
bus Iudeorum ac Phœnicum situs. Per utrumque
porro illud, opinor, significatur. Cum nos Dominus
noster Jesus Christus tamquam ex Ἀgypto et Assy-
riis liberasset, hoc est, ex potestate eorum quoscum
captivi eramus, puta malignorum et immundorum
dæmonum, cū in terram nemorosam et opimissi-
mam, in Ecclesiam introduxit, in qua uberrimi
spectatorum hominum fructus et innumerabilia ca-
pita sanctorum, per virtutem in fastigio locatorum,
et instar cedrorum in altum efflorescentium, de
quibus verissimo illud Davidis ad Deum universo-
rum protuleris: « Cedri Libani quas plantasti »²². •
Dei enim agriculturam in fide justificatos expresso
clavis divinus Paulus nominavit²³.

C VERS. 11, 12. Et pertransibunt in mar angusto,
et percussent in mari fluctus, et siccabuntur omnia
profunda flutiorum, et auferetur omnis superbia
Assyriorum, et sceptrum Ἀgypti tolletur, et con-
fortabat eos in Domino Deo ipsorum, et in nomine
ejus gloriantur, dicit Dominus.

LXXIV. Juxta ea que donata sunt veteribus,
similitudine quadam auxilium in Christum creden-
tibus promittitur. Quemadmodum enim traductus
est per mare Rubrum Israel, et fluctibus ejus impe-
ratil, instarque muri aqua riguerunt, Deus il-
mirabiliter agente²⁴; et sicut 754 sicco pte
Jordanem transierunt²⁵: ita, inquit, per Mosen
vocati ad agnitionem Christi, et sanctorum aposto-
lorum sacris institutionibus salutem consecuti,
quasi mare quoddam turbinibus et procellis agita-
tum, praesentis vita fluctus transirent, et tumultu
etundano expediti, vacui servient ei qui eis natura
Deus. Transibunt item tentationes veluti quosdam
fluvios inundantes, ut hoc ipso gaudentes dicant:
« Nisi quia Dominus erat in nobis, dicit nunc
Israel; nisi quia Dominus erat in nobis, dum in-

²² Psal. ciii, 16. ²³ I Cor. iii, 9. ²⁴ Exod. xiv, 15 seqq. ²⁵ Josue iii, 1 seqq.

(1) Erat ἀνατεθῆλας, quod non respondebat participio præcedenti.

surgerent homines contra nos, forsitan vivos de-
glutissent nos. Dum irasceretur furor eorum in
nos, forsitan aqua absorbusset nos. Torrentem
pertransivit anima nostra, forsitan pertransisset
anima nostra aquam intolerabilem⁵⁷. Quemadmo-
dum porro, inquit, captivus factus Israel, atque ad
Assyrios et Medos abductus, illorum insolentiam
sive dominatum effugit, qui eum premere semper
armisque lassere consueverant : eodem modo
liberari per Christum prævalebunt inimicis sub
aspectum venientibus et non venientibus, et qui ad
servitutem nolentes adigebant, et ut captivos vincu-
lis e stulta eorum voluntate sumptis coerebant.
Sed et his prævalebunt, eorumque superbiam et
dominationem effugient, Deo confortante, in quo ei
gloriabuntur. Placemus enim nobis in Christo, et
ipsius robur nostrum ducimus, et ipso nitimur, et
totam vitæ nostræ spem in eo desigimus. Non enim
legatus, non angelus, sed ipse Dominus salvavit
nos⁵⁸; et ut dicit beatus Psalmieen, « Deus noster
refugium et virtus, auxiliator in tribulationibus
quæ invenerunt nos nimis⁵⁹. »

CAP. XI.

VERS. 1, 2. Aperi, Libane, portas tuas, et com-
pletus ignis cedros tuas. Ululet pinus, quia cecidit ce-
drus, quia vehementer miseri facti sunt optimates.
Ululate, quercus Basanitidis, quia succensus est saltus
consitus.

LXXV. Dictorum significationem nunc ad alios
quodam sensu accommodat. Nam cum quod satis
est, et apissime narrasset de vocatione gentium in
Christo per fidem, futuram super eo incredulita-
tem Israëlitarum, 755 tempore quo homo inter
nos fuit videlicet, luculententer prænuntiat, et hac de
causa incendendum templum ipsum, atque etiam
Hierosolymam, et insuper subigendas ipsas urbes
Israel, et cum ipsis incolis perituras. Hæc autem
per manus Romanorum patraæ sunt, aliquando in
Iudeam Vespasiano et Tito arma moventibus. Et
est, ut apparel, supervacaneum minutatim singula per-
censere, quæ Iudeorum urbibus, sive populis, pro-
pter debaccationem in Christum evenerunt, cum
voletibus Josephi historiam legere liceat, et inde
quæ libuerit singula accurate cognoscere. Transit
igitur ad eos qui erant de sanguine Israel. Et Li-
banus quidem comparat Iudeam : quamobrem ? Est
enī Libanus mons decors arboribus et silvis
densissimis conspicuus. Iudeorum autem regio po-
pulosissima, et innumerabilibus incolis frequentis
sima, et quasi cedros aut pinus procerissimas, et
allis magis visendas, sacerdotes, inquam, et suis
temporibus ex tribu Juda regnantes, et qui principi-
patus ornamentis eminentes, tota provincia noti

A Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαναστῆναι ἀνθρώπους
ἐφ' ἡμᾶς, ἅρα ζῶντας ἀν κατέπιον ἡμᾶς. Ἐν τῷ ὁρ-
γισθῆναι τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐφ' ἡμᾶς, ἅρα τὸ ὄντωρ ἀν
κατεπόντισεν ἡμᾶς. Χείμαρρον διηλθεν ἡ φυχὴ ἡμῶν,
ἅρα διῆλθεν ἡ φυχὴ ἡμῶν τὸ ὄντωρ τὸ ἀνυπόστατον. »
Οὐσπερ δὲ, φησὶν, αἰχμάλωτος γεγονὼς ὁ Ἱσραὴλ,
καὶ εἰς Ἀσσυρίους τε καὶ Μήδους ἀπενηγμένος,
διέδρα τὰς ἔκεινων ὑβρεις ἤτοι πλεονεξίας, ἀεὶ
προσκειμένων καὶ πολεμεῖν εἰωθότων αὐτοῖς· κατὰ
τὸν ἵστον τρόπον, φησὶν, οἱ λελυτρωμένοι διὰ Χρι-
στοῦ, κρείτους ἔσονται τῶν ἐχθρῶν, δρατῶν δηλον-
θεῖ καὶ ἀσράτων, οἱ μονονοχὶ καὶ κατεβιάζοντες
πρὸς ἀδεύλητον δουλείαν αὐτοὺς, καὶ οἵον αἰχμάλω-
τους γεγονότας τῆς ἐξ Ιδαίας σκαύτητος συνείχον
δεσμοῖς. Ἄλλα καὶ τούτων ἔσονται κρείτους, ὑβρεις
B τε τὰς παρ' ἔκεινων διαφεύξονται καὶ πλεονεξίας,
Θεοῦ κατισχύοντος, ἐφ' ὃ καὶ καυχήσονται. Μέγα⁶⁰
γάρ φρονοῦμεν ἐπὶ Χριστῷ, καὶ αὐτὸν ἴσχὺν πεποιή-
μεθα, καὶ ἐπ' αὐτῷ τεβαρδήκαμεν, καὶ τῆς ἔστων
ζωῆς ὅλας ἔχομεν τὰς ἀπλίδας. Οὐδὲ γάρ πρέσσους, οὐκ
ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· καὶ ἢ
φησὶν ὁ μακάριος Ψαλμῳδες, « Ω. Θεὸς ἡμῶν κατα-
φυήτη, καὶ δύναμις, βοηθός ἐν θλίψει ταῖς εὐρούσαις
ἡμᾶς σφόδρα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

Διάνοιξο, οἱ Λιβαροὶ, τὰς θύρας σου, κατα-
φαίτε πῦρ τὰς κεδροὺς σου. Όλοι λυξάτω πί-
τυς, διότι κέπτωκε κέδρος, διτὶ μεγάλως μετρυ-
στάτες ἐταλαιπώρησατ. Όλοι λυξάτε, δρύες τῆς
Βασαρίτιδος, διτὶ κατεσπάσθη ὁ δρυμὸς ὁ σύμ-
φυτος.

ΟἘ. Μεθίστησι νῦν ἐφ' ἐτέρων τινὰ νεημάτων
δὸν τῶν λεγομένων τὴν δήλωσιν. Ἀποχρῶσαν δὲ τὴν
ἀφήγησιν εὑρίσκουμενος τὴν τερέον γε τῆς τῶν
ἔθνων κλήσσας· τῆς ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, τὴν
ἔσωμένην ἐπ' αὐτῷ δυσκείσειαν τῶν ἐξ Ἱσραὴλ κατὰ
τὸν τῆς ἐνανθρωπήσας δηλονθεῖ καρδίαν, προσφ-
τηγεῖται σαφῶς, καὶ διτὶ ταῦτης ἔνεκα τῆς αἰτίας κατ-
εμπρησθῆναι δεῖ τὸν ναὸν αὐτὸν, καὶ μέντοι τὰ, Ἱε-
ροσόλυμα, προσαλῶνται δὲ καὶ αὐτάς τοῦ Ἱσραὴλ τὰς
πόλεις, καὶ συνδιολεῖσθαι τοῖς ἔνοικοις αὐτές. Πί-
πραχται δὲ ταῦτα διὰ χειρὸς τῶν Ὦμαλων, στρατ-
ηγούντων κατὰ καὶρὸν Οὐεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου.
D Καὶ περιττὸν, ὡς ξοκεν, ἀφηγείσθαι λεπτῶς ἔχοστα
τῶν συμβεβηκότων ταῖς τῶν Ἰουδαίων πόλεσιν, ἥτοι
δῆμοις, τῆς εἰς Χριστὸν ἔνεκα παροινίας· ἐξδὲ τοῖς
ἔθελουσι τοῖς Ἰωσῆτοις συγγράμμασιν ἐνευχεῖν, ἀνα-
μαθεῖν τε σαφῶς, ἀπέρ τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἐξ αἰματος Ἱσραὴλ.
Καὶ Λιβάνων μὲν παρεικάσει τὴν Ἰουδαίαν, διτὶ ποίαιν
αἰτίαν; Εὔξυλον μὲν γάρ δρός οἱ Λιβανός, καὶ δρυ-
μοῖς ἀμφιλαφέσι κατάχομον. Πολυανθρωποτάτη δὲ
καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων χώρα, καὶ ἀριθμοῦ κρείτονα
τὴν τῶν ἔνοικούντων ἔχουσα πληθύν, καὶ οἵον κέ-
δρους ἢ πίτας εὐμήκεστάτας, τοὺς τῶν δλλων περι-
φευστέρους, λεράς τέ φημι καὶ τοὺς ἐκ φυλῆς

⁵⁷ Psal. CXXIII, 4-5. ⁵⁸ Hebr. II, 16. ⁵⁹ Psal. XLV, 4.

Τούδα κατὰ καριούς βασιλεύοντας, οἱ καὶ τῆς ἡγε- Α μονίας αἰχματινὸν ὑπερανεστηκότες, γνώριμοι τε ἡσαν τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν, ὅποι τε ἡρμένην ἔσχον τὴν δέξιαν. Ἐπειδὴ δὲ δεδυσσεθῆκασιν εἰς Χρυσόν· « Ἡράν γάρ τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, καὶ οὐτε αὐτοὶ εἰσῆλθον, οὐτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφῆκαν εἰσελθεῖν, » καὶ τελευταῖον ἐσταύρωσαν, κατότοι καὶ ἐπεγνωκότες διτε εὐτέρος ἐστιν ὁ κληρονόμος· ταῦτη τοις δεκαλούς, δρῦν ἀπολάλασιν οίκοις τε δρυοῦ καὶ πάλεστ, καὶ φιλτάτοις. Οὐδοῦντις αἰνιγματωδῶς Λίβανον μὲν, ὡς ἔφην, τὴν Ιουδαίαν ἀποκαλεῖ, δένδροις δὲ τοῖς εὐμηκεστάτοις παρεικάζει τοὺς ἐν αὐτῇ προβοχοτάς, ὡς τῶν διλλῶν ὑπερρημένους καὶ πολὺ λιαν ὑπερφέροντας, διτε δὲ ἐμελλεν ἀλώναι τε ῥαδίως, καὶ ὡς ἀπώλετο πόλις εἰσχόμενον μὲν παραδέξανται τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατὸν, δαπανηθῆναι τε οὕτως, ὥστε καὶ δρυμὸς ἐπενεχθεῖσης φλογὸς, κατασημαίνει, λέγων· « Διάνοιξον, ὁ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφεγγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. » Ολολυξάτω πίτυς, δεῖται πέπτωκε κέδρος. » Καὶ γέγονος μὲν ἐκ ματαφορᾶς ὁ λόγος. Ὄνομάσας γάρ Λίβανον, ἤγουν δρει τὴν τῶν Ιουδαίων χώραν ἀπεικάσας, ἀναγκαῖος πίτυν τε καὶ δρυστὸν παρεικάζει τοὺς ἐν αὐτῇ. « Οτι δὲ περὶ ἀνθρώπων ὁ λόγος, ἀπαλαίπωρον ιδεῖν. » Εφη γάρ εὐθὺς, διτε μεγάλως μεγιστᾶνες ἐταλαιπώρησαν. Καὶ τίς δὲ νοοῦτο τῆς ταλαιπωρίας ὁ τρόπος, παρέδειξεν εἰτὸν, πή μὲν, διτε « Ολολυξάτω πίτυς, διότι πέπτωκε κέδρος. » Καταβηθύνσης γάρ τῆς Ῥωμαϊκῶν χειρὸς τὰς ἐν τῇ Ιουδαίᾳ πόλεις, συνέβαινε καθ' ἡμέραν τοὺς ἐν αὐτοῖς διάσκεσθαι λαμπρούς. Οἱ δὲ μήτη τοῦτο πεπονθῆτες, καταλοφύροντο τοὺς ἄστακοτας, καὶ τὸν ἐπὶ γέ σφισιν αὐτοῖς εἰσεδέχοντο θρῆνον, ἀθυμοὶ δὲ ἦσαν καὶ περιδεεῖς, ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τοῦτο αὐτὸς πεισθέμενος καὶ αὐτοῖς. Τοῦτο οἷμαι δηλοῦν τὸ, « Ολολυξάτω πίτυς, διτε πέπτωκε κέδρος. » Δρύας γε μήν Βασανίτιδος τάχα που τοὺς ἐν τοῖς Ἱερουσαλύμοις ἀποκαλεῖ. Βασανίτις μὲν γάρ χωρίους ἐστιν ἐν τῇ Ιουδαΐᾳ, ενγειν τε καὶ παμφράτατον, καὶ ὑψηλὰ λιαν ἐκτερέφον τὰ δένδρα. Ἐπειδὴ δὲ τῶν διλλῶν ἤσκεν ἐν τοῖς Ἱερουσαλύμοις ἀμένους, λεράς δὲ φημι καὶ τοὺς τῶν λαῶν ἥγουμένους, Βασανίτιδος αὐτοὺς ἀπεκάλεσε δρύας, οἱ δὴ καὶ τεθρηνήσαντιν εἰκότως, διὰ τοι τὸ καταπασθῆναι τὸν δρυμὸν τὸν σύμφυτον. Ἐμάνθανον γάρ διτε τῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν χώραν οἴλα τις τοὺς δρυμὸς ἡ πληθὺς δεδαπάνηται, οἴον παλέκεταιν ἐκκοπτομένη ταῖς τῶν πολεμούντων ἀγρίαις ἐμβολαῖς. Σύμφυτον δὲ δρυμὸν, διτε καὶ κατεσπάσθαι φησιν, οὐδὲν ἥττενοήσει; καὶ αὐτὴν τὴν ἐν Ἱερουσαλύμοις πληθύν· λιμῷ τε γάρ καὶ πολέμῳ διολάλασιν, ἐπολελυγόντων αὐτοῖς τῶν τῆς Βασανίτιδος δρυῶν, τουτέστι, τῶν ἥγουμένων.

Φωτὴ ὄρηνοντωρ ποιμένων, διτε τεταλαιπώ- Β ράρκετ η μεραλούντη αὐτῶν. Φωτὴ ὄρυμόντων, διτε τεταλαιπώρησε τὸ φρύαγμα Ἰορδάνου.

ΟΓ. Ἐμφανεστέραν τούτοις ὡν ἔφην ἀρτίως ποιεῖ- ται τὴν δήλωσιν. Οὐ γάρ ετι πίτυν ἡ δρῦν ὄνομάζει, ἀπημφιεσμένως δὲ τοὺς τῶν Ιουδαίων ταγμάτων ερμαίνει καθηγητάς, οὓς καὶ διορύζεσθαι φησι, καὶ εἰν φωνάς ἀνιέναται, κατοιμάζοντας, διτε τεταλαιπώ-

Α erant, sublimique gloria florebant, continens. Postquam autem Christum impie habuerunt: « Tulerunt enim clavem scientiam, et neque ipsi introierunt, neque ingredi volentes permiserunt⁴⁰, » et tandem crucifixerunt, quamvis scirent ipsum barbarem esse⁴¹; idcirco iure funditus cum dominibus, et urbibus, et uxoribus atque liberis interierunt. Quare sub ænigmate Libani nomine Iudeam, ut dixi, nuncupat: cum arboribus autem celsissimis primores et proceres ejus consert, ut cæteris sublimiores et perquam eminentes. Perituram autem urbem facile, ut etiam perii, infundenter se suscipiendo Romanorum exercitum, atque ita instar silvæ injecta flamma consumendam significat cum dicit: « Aperi, Libane, portas tuas, et comedat ignis cedros tuas. » Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Metaphoriens est sermo. Nam cum Libanum appellasset, sive monti Iudeorum regionem comparasset, necessario pinui et quercubus ejus incolas similes facit. De hominibus autem verba fieri, nihil negotii est videre. Mox enim ait, magnates majorem in modum factos esse miseros. Hoc genus miseria ostendit aliquo modo, subjiciens: « Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Exercitu enim Romano 756 urbes Iudeas devastante, quotidie eorum principes cives capiebantur. Quibus autem ea calamitas nondum evenerat, captios et semetipsos lamentis et lacrimis prosequebantur, erantque in moero et metu magno, ut brevissimo post tempore idem et ipsi perpessuri. Hoe sibi velle opinor, « Ululet pinus, quia cecidit cedrus. » Quercus autem Basanitidis Hierosolymitanos forajan vocat. Basanitis enim est regiunctula in Iudea, ubere gleba, et fertilissima, et admodum altas educens arbores. Et quoniam Hierosolymis reliquis erant nobiliores, sacerdotes, inquam, et populi rectores, Basanitidis quercus eos nominavit, qui sane propter congitum saltum successum non immorito ejularunt. Cognoscabant siquidem multitudinem per totam regionem hanc secus quam saltum absuntam esse, hostium immuniti irruptione veluti securibus excisam. Consilium autem saltum, quem et succisum dicit, nibilis inutus et ipsum vulgus Hierosolymitanum intellige, quod famie, et bello periit, ululantibus super ipso queribus Basanitidis, hoc est, primoribus.

Β VERS. 3. Vox ejulantium pastorum, quoniam misera fulta est magnificientia eorum. Vox rugientium leonum, quoniam miser fultus est frenitus Jordanis.

LXXVI. His verbis luculentius ea quæ dixi explanat. Non enim amplius pinum aut quercum nunenpat, sed nude Iudaicorum ordinum principes ac duces significat, quos et ejulare, et tanquam voces emittere, ac lamentari propter afflictam

⁴⁰ Luc. xi, 52. ⁴¹ Matth. xxi, 35 seqq.

ipsorum magnitudinem testatur. Facti sunt enim miserabiles et abjecti, miserique et despiciuntur. Postquam enim apparuerunt pastores per Christum, hoc est divini discipuli, merito falsorum pastorum magnitudinem redacta est ad miseriam. Accusabat enim eis gregis Dominus per prophetas sanctos, ita loquens : « O pastores dispergentes et dispersentes oves pascaue eorum »⁴¹. » Et iterum : « Quia pastores stulte egerunt, et Dominum non quæserunt, propter hoc non intebexit omnis gressus, et dispersus est »⁴². » Promittit autem credentibus in ipsum germanos pastores daturum, sic rursus 757 dicens : « Et inducam vos in Sion, et dabo vobis pastores secundum cor meum, et pascent vos pastores cum scientia »⁴³. » Quinam isti? Divini discipuli, et Ecclesiarum suis quique temporibus praesides atque rectores, « recte tractantes verbum veritatis »⁴⁴, et qui sciant subjectum sibi gregem ad quamvis utilitatem spiritualem deducere. Itaque lamentati sunt falsi pastores, quia in miseriam veritatis eorum magnitudinem, id quod nobis et alio modo significat, adjungens : « Vox rugientium leonum, quia miser factus est fremitus Jordanis ». Vere enim rugitus est leonum vox, quam edunt, propter famam, et quia cibo carent plorantes. Et de leonibus etiam divina Scriptura sic loquitur. Comperi sunt igitur Judaeorum ordinum principes ut leones rugientes, esuriens et plorantes, quos non haberent a populis oblationes, decimas, primicias, dona grati animi. Postquam enim gregem amiserunt, de cætero senore, quod ex eo capiebant, recreati non sunt.

Quod si quis censeat, etiam instar leonum rugiase contra Christum Seribas et Pharisæos (clamabant enim in ipsum, et voces ex odio et inuidia, et mera insania jaciebant, Samaranum »⁴⁵, et ebriosum, et ex fornicatione natum »⁴⁶ affirmantes, et « Tolle, tolle, erucifige »⁴⁷, dicentes), verisimiliter sentiet etiam hic. Verumtamen quamvis super eo rugitus dederint, facili sunt miseri non mediocriter, « Quia miser factus est fremitus Jordanis ». Quid quid sibi velit, dicam quoque. Praeterfuit Jordanis Hierichuntum, circum quem magna vis leonum horrendum in modum rugientium, et accolos incredibili terrore concutientium. Tales erant moribus Seribæ et Pharisæi, contra plebeios et gregarios rugientes, et tenuiores potentias sua terriculis consternantes. « Verum miser factus est leonum terror ». Hoc est quod sit, « fremitus Jordanis ». Ac fremitus quidem est ex equorum et mulorum naribus cum feroci spiritu emissus sonitus; sed etiam in iis dicitur qui de se præclare sentiunt. Hinc divinus David de iis qui

ηρχεν ή μεγαλοσύνη αὐτῶν. Γεγόνασι γάρ οἰκτεροί, καὶ κατέφριμοι, ἐλεοντο τε καὶ ἀτιμάστοι, κατατο πάλαι περιφανεστέραν ἔχοντες δόξαν. Ἐπειδὴ γάρ ἀνεδιχθαν οἱ διὰ Χριστοῦ ποιμένες, τουτόστιν, οἱ θεοπέστοι μαθηταί, τεταλαιπώρχεν εἰκότως ή τῶν φευδοποιέντων μεγαλοσύνη. Ήτιάτο μὲν γάρ αὐτοὺς ὁ τῆς ἀγέλης Δεσπότης, διὰ προρητῶν ἀγίων οὐτα λέγων. « Ω οἱ ποιμένες οἱ διασκορπιζόντες καὶ ἀπολύντες τὰ πρόδατα τῆς νομῆς αὐτῶν. » Καὶ πάλιν. « Οτι οἱ ποιμένες ἡγρονεύσαντε, καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἔξητεσαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἐνόησε πᾶσα η νομή, καὶ διεσκορπίσθη. » Ἐπηγγέλλετο δὲ τοῖς εἰ; αὐτὸν πιστεύουσι τοὺς γνησίους ἀναδείξειν ποιμένας, οὐτω πάλιν εἰπάν. « Καὶ εἰσάκου ύμᾶς εἰς Σιών, καὶ δώτω ύμιν ποιμένας κατὰ τὴν καρδίαν μου, καὶ ποιμανοῦσι ύμᾶς ποιμανούτες μετ' ἐπιστήμης. » Τίνες δὲ οὗτοι; Οἱ θεοπέστοι μαθηταί, καὶ οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ κατρούς ἥγουμενοι, « τὸν τῆς ἀληθείας ὀρθοτομοῦντες λόγον, » καὶ εἰς τὰν διοιῶν τῶν τελούντων εἰς θνήσιν τὴν πνευματικήν, ἀποκομίζειν εἰδότες τὰ ὑπὸ χείρα θρέμματα. Οὐκάν τεθρηνήκασιν οἱ φευδοποιέντες, διὰ τεταλαιπώρχεν ή μεγαλοσύνη αὐτῶν· σημαντεῖ δὲ τοῦτο καὶ καθ' ἔτερον τρόπον ἡμῖν, ἀπιφέρων. « Φωνὴ ὠρυμάντων λεόντων, διὰ τεταλαιπώρχεν τὸ φρύγαμα τοῦ Ἱορδάνου. » Όμρυμδς μὲν γάρ ἔστι κυρίως η τῶν λεόντων φωνή, ἣν ἀν ποιοῦντο, κλαίοντες ἐπὶ λεμφῇ τε καὶ δακτίᾳ. Δέχεται δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ λεόντων η θεία Γραφή. Κατεφωρῶντο τούτους οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν προστεκτότες ταγμάτων ᾧ λεόντες ὥρισμενοι, παιώντες τε καὶ κλαίοντες, διά τοι τὸ μὴ ἔχειν τὰς ἐκ τῶν λαῶν καρποφορίας, δεκάτας, ἀπαρχάς, εὐχαριστήρια. Ἐπειδὴ γάρ τῆς ἀγέλης ἐκπαπτώκασιν, οὐκ ἔτι τοῖς ἔξ αὐτῆς κατημφρανόντο τόκοις.

Εἰ δὲ δή τις οἴοιτο καὶ ὡς ἐν τάξις λεόντων κατωρύσειται τοῦ Χριστοῦ σοὺς Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοις (κατεκεκράγεισαν γάρ αὐτοῦ, καὶ τὰς ἐκ φύσεως καὶ βασκενίας καὶ ἀκράτου μανίας κατηφίεσαν φωνάς, Σαμαρείτην λέγοντες, μέθυσον ἀποκαλοῦντες καὶ ἐπ πορνείας γεγεννημένον, καὶ, « Αἴρε, αἴρε, σταύρου αὐτὸν, » [βαῶντες]), τὰ εἰκότα φρυγίσει καὶ οὗτος. Πλήγη εἰ καὶ ἐπωρύοντο, τεταλαιπώρχασιν οὐ μετρίως, « Οτι τεταλαιπώρχε τὸ φρύγαμα τοῦ Ἱορδάνου. » Καὶ τέ δὴ τοῦτο ἔστιν, ἕρων πάλιν. Παραρβέτι μὲν δὲ Ἱορδάνης τὴν Ιεριχῶ, πλεύστοι δὲ δοις περὶ αὐτὸν οἱ λεόντες, κατεβρυχθεῖσιν τε δεινῶς, καὶ ἀφόρητον τοῖς ἐνοικεῦσιν ἐνιέντες τὸ δείμα. Τοιούτοι δὲ ἦσαν τοὺς τρόπους οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, τῶν ἀγελάτων καταδρυχόμενοι, καὶ τοῖς ἐκ τῆς ἄξουσίας καταπισθεῖσες δειράσι (1) τοὺς ἀσθενεστέρους. « Ἀλλὰ τεταλαιπώρχεν δὲ τῶν λεόντων φύσεως. » Τοῦτο δὲ εἰναὶ φησι τὸ φρύγαμα τοῦ Ἱορδάνου. Καὶ φρύγεμα μὲν έστιν η ἐππων τε καὶ ήμισιν διὰ μυκτήρων ὑψή

⁴¹ Jerem. xxiii, 4. ⁴² Jeremi. x, 21. ⁴³ Jerem. iii, 15. ⁴⁴ II Tim. ii, 15. ⁴⁵ Joan. viii, 48. ⁴⁶ Malch. xi, 19. ⁴⁷ Joan. xix, 15.

καθιεμένη τε καὶ ἀγρίω φυσήματι συνεκπίπτουσα· λαμβάνεται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ μεγαλοφρονεῖν. Ἐφη γοῦν ὁ θεοπάσσος Δασδί περὶ τῶν εἰς Χριστὸν πεπεριψη-
χόντων· «Ινα τί ἔφράξαν θνητή, καὶ λαοὶ ἐμπλέτησαν
πανύ; » Οταν οὖν φρύγμα τοῦ Ἱερόδανου λέγη,
νοήσου τὸ φρόνημα, καὶ οὐχὶ πάντως τοῦ ποταμοῦ,
ἄλλα τῶν περὶ αὐτὸν λεόντων· ἀπὸ γὰρ τότεντον ἔθε-
το τὰ ἐν εὐτοῖς σημαίνεται.

Τόδε λέγει Κύριος παπτοκράτωρ· Ποιμαντεῖτε
τὴς χρόνεταις τῆς σφράγης, οἱ οἵ περ σόμιστοι κατ-
στρατεῖον, καὶ οὐ μετεμβολοτο, καὶ οἱ παλιούτεταις
αὐτὰ, ἔλετον· Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτη-
καυστ, καὶ οἱ ποιμένες αὐτῶν οὐκ ἔκαστοι οὐ-
δὲτε ἐπ' αὐτοῖς.

OZ. Πρὸς αὐτοὺς δὲ λόγος τοὺς θρηνοῦντας ποι-
μένας, καὶ ἐν ταῖς λεόντων ὄρυσμένους, οἵς καὶ
ἐφίησιν ήτι τὰ τῆς σφράγης κατανέμειν πρόβατα,
καίτοι κατημελγμένας λίαν, ὡς πιπρασκούμενοι τε
καὶ σφαζούμενοι μηδὲ δυον εἰτεν ἐπαλγῆσαι βραχύν.
Πρὸς γάρ οἱ τῶν ποιμένων ἀνεπιεικάστεροι, καὶ
πρὸς μόνα βλέποντες τὰ ποιεῖς καθ' ἡδονὴν, μικρὰ
φροντεῖσθε κομιδῇ τοῦ τῆς ἀγέλης Δεσπότου, τὰ
μὲν σφέαστεν ἀνήδεις, τὰς θηρῶν ἀφέδους ἀπο-
μικρούμενοι, οὐδὲ καὶ πιπράσκουσιν, οὐδὲν, ὡς ἐφην,
ἐπαλγοῦντας δλοις, ἐπιγαννύμενοι δὲ τοῖς τῶν λημμά-
των ἐκτοπωτάτοις, καὶ φιλοκερδίας τῆς οὐτως αλ-
σχρᾶς ἡττώμενοι· κατὰ τὸν ἶσον, οἷματι, τρόπον καὶ
οἱ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἥγουμενοι δῆμων, τῶν ὑπὸ αὐτοῖς
ποιεινέντας ἡφαιστήσατες ἀλοίσιν ἀν, καὶ ἀδρύνοντες μὲν
οὐν ἔκειταιν πλούτους, κατευρύνοντες δὲ ὡς περ ἀπλή-
στηρ γειτο τα βαλάντια. Καὶ γοῦν ἔφασκαν δὲ Σωτῆρ, τοιούτους
δυνάς ἐλέγχων· «Οὐαὶ οὖν, Γραμματεῖς καὶ
Φαρισαῖοι ὑποκριταί, δι τοιούτων τοῦτον
ἡδύστερον, καὶ τὸ ἀνηθον, καὶ τὸ κύμιτον, καὶ ἀφ-
ήκατε τὰ βερύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν, καὶ τὸ
ἴλεος, καὶ τὴν πίστιν. » Ἰσχυρολογοῦντες γάρ οὕτως,
ὡς καὶ μέχρι τῶν εὐτελεστάτων τοῖς μὴ προσάγουσι
εἰς δεκάτας κατὰ νόμον ἀπίτιμον, τῶν βαρυέρων,
ἥτις τῶν ἀναγκαιοτέρων καὶ λυστελῶν διτι μάλιστα
θεσπιειμάτων οὐδένα παντελῶς ἐποιοῦντα λόγον. «Οτι
δὲ ἡσαν ποιμένες οὐκ ἀγαθοί, μᾶλλον δὲ πρὸς μόνα
βλέποντες κέρδη, σφηγησι λέγων καὶ διὰ φωνῆς
τελεγχεῖ· «Ω οἱ ποιμένες Ἰσραὴλ, μή βόσκουσιν οἱ
ποιμένες ἔκατον; Οὐ τὰ πρόβατα βόσκουσιν οἱ ποι-
μένες; Ἰδοὺ τὸ γάλα κατεσθίετε, καὶ τὰ ἔρια περι-
βάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφάζετε, καὶ τὰ πρόβατά
μου οὐ βόσκετε. » — «Καταβάσκετε τοῦνταν, φησι, τὰ
πρόβατα τῆς σφράγης, τουτέστιν, η τὰ σօνον οὐδέπω
τελνήσκεται τῇ Ῥωμαίων χειρὶ· ἤγουν δὲ οὐμεῖς
αὐτοὶ σφάζετε, καίτοι τάξιν ἐπέχοντες τῶν ποιμέ-
νων. Οὐ γάρ που πάρεστιν δὲ καίρος, καθ' ὃν ἔκουσιν
εἰς σφράγην. Μετὰ γάρ τοι τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐπιδη-
μίαν τοῖς τῶν Ῥωμαίων ἔτεσσιν ἡ τῶν Ἰουδαίων
πληθὺς δεδεπάνηται, καίτοι λίαν ἐπ' αὐτοῖς ἀνεξ-
κακήσαντος τοῦ Θεοῦ. «Οτι δὲ τῶν ποιμένων γεγόναστ
καῆρος οἱ οὐτὸν χειρα λαοὶ, κατέδειξεν εἰπών· «Α
οἱ κτητημένοι· κατέτραχον, καὶ οὐ κατεμέλοντο. »

A in Christum sunt dehaec huius : « Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt iniuria »? Quando igitur dicit fremitum Jordanis, intellige spiritus, non utique fluminis, sed leonum qui iuxta inveniuntur : a locis enim non unquam quae in his sunt significantur.

758 Vers. 4, 5. Hoc dicit Dominus omnipotens : Pascite oves occisionis, quas qui possederunt, interficiebat, et non agebant pietatem, et qui rendebant eas, dicebant : Benedictus Dominus, et divites facti sumus, et pastores eorum non patiebantur quidquam super eis.

B LXXXVII. Ad eosdem pastores lamentantes et in-
star leonum rugientes sermo dirigitur, quibus ad-
huc permituit pascere oves occisionis, tametsi negligi-
gentissime, ut qui venditis et occisis illis nec ad
momentum temporis quidem daberent. Quemadmodum
enim pastores iniquiores, et solitas voluptates
suis specantes, et gregis Dominum meo filii pen-
dentes, alias oves crudeliter mactant, ferarum im-
petus imitantes, alias vendunt, nibil peccatis, ut dixi,
earum vicem dolentes, sed imprebissimis quaestibus
gaudentes, et cupiditati adeo turpis lucri suocom-
bentibus : endem modo et populi Iudei gubernatores
greges suos male curasse videas, et exaggerasse
suas divitias, et velut inexplibili manu marsupia
ingerendo dilatassem. Quocirca aiebat Salvator, tales
reprobendens : « Vae vobis, Scribe et Pharisei hy-
pocritæ, quia degimatim mentam, et anachorū, et
cynimum, et graviora legis omittitis, judicium et
misericordiam, et fidem »? Tam exorti enim, et
misericordia rationes subducentes, ut etiam rerum vi-
tissimarum decimas secundum legis præscriptiū
non offarent, graviorum sive magis
necessariorum et utilissimorum mandatorum Dei
nullam omnino curam suscipiebant. Fuisse autem
pastores non bonos, sed tantum lucri sua sectantes,
declarat etiam per Ezechielem, his verbis : « O pa-
stores Israel, num pascunt pastores semetipos? Nonne
pastores pascere solent oves? Ecce lac com-
editis, et lanis operimini, et quod crassum est occi-
ditis, et oves meas non pascitis »? Inquit ergo :
« Pascite oves occisionis, » hoc est, aut mox Roma-
norium manu morituras, aut quas ipsamē occiditis,
quamvis pastorum ordine et loco sitis. Nondum enim
adeat tempus quo jugulabuntur. Post adventum natu-
ræ Salvatoris, et diuturnam Dei orga illos toleran-
tiā, Romanorum gladiis Judæorum multitudine con-
sumpta est. Pastorum autem sortem faciat quibus
prætererant populos ita docet : **759** « Quas qui pos-
sederunt, interficiebat, et non agebant pietatem.
» Sicut enim Dominicam mente aspectabilem
vīnam, Israēl, inquam, sive hominem Iuda, re-
cens plantatam? et dilectam, suam sortem sece-
runt : ita et greges quodcummodo possederunt,

⁹ Psal. II, 1. ¹⁰ Matth. xxiii, 23. ¹¹ Ezech. xxxiv, 2, 5. ¹² Isa. v, 7.

decerpentes eorum fructus, et rem suam semper amplificantes, violentibusque rapinam permissentes. Ergo qui possederunt occidebant : tendentes autem dicebant : « Benedictus Dominus, et divites facti sumus. » Possunt hi intelligi judices, judiciorum integritatem cauponantes, et quasi valere jubentes legem Mosis, quamvis aperte dicat : « Non accipies personam in judicio, quia judicium Dei est¹³. » Jucundum euum et amicum erat illis vendere in unaquaque causa judicium iis qui emere vellent. Id quod etiam ex vocibus sanctorum planum slet. Ait enim quidam sanctorum prophetarum de Jerusalem : « Duces ejus cum maneribus Judicabant¹⁴. » Divinus autem Habacuc propemodum vociferatur contra Deum : « Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis? Quare ostendisti mihi labores et dolores, videre miseriam et impletatem? Ex adverso mei factum est judicium, et iudex accipit. Propterea dissipata est lex, et non deducitur in finem judicium, quia impius opprimit iustum. Propter hoc egreditur judicium perversum¹⁵. » Quonobrem ex iniustis quæstibus divitias congregantes, et justitiam pervertentes, et judicia in qualibet causa pretio addicentes, esse possunt judices ipsi, ut modo dixi, qui dicunt : « Benedictus Dominus, et divites facti sumus. » In quo ut amissimeti et audacissimi reprehendi queant. Fingunt enim se benedicere Deo, perinde ac si ipsis concessu liceat ex iniquitatibus colligere, et e sanguinibus ditescere. Atqui ex vero officio judicia exercentes illud præstabat dicere : « Benedictus Dominus, et illustrati divinorumque mandatorum sinceri observatores cōperti sumus, justam in quavis causa sententiam pronuntiantes. Est igitur dolus et deceus speciosus serino, nisi faciamus quæ placeant Deo.

tantas. 'Αλλ' ήν δμεινον ἐκείνο λέγειν, τὸ κρίνειν δρόμον γάρ ἀναδείγματα, καὶ τὸν θελον θεσπιείρωντας. 'Απάτη δῆ οὖν ἡ χρηστολογία καὶ μῶμος, εἰ μὴ πράττοιτο πρὸς ἡμῶν τὰ ἐφ' οἷς ἀνθεῖ Θεός.

Vers. 6, 7. Propter hoc non parcam ultra super habitantes terram, dicit Dominus. Et ecce ego trudo homines, unumquemque in manus proximi sui, et unumquemque in manus **760** regis ejus. Et conciderat terram, et non eruam de manu eorum, et pascam oreis occisionis in Chananitide.

LXXXVIII. Minatur gregibus exitium simul... quia quamvis licet eis sub suimi universorum pastoris, Christi puta, tutelam confugere et sub ipso esse, maluerunt tamen in fidem occidentium et ventientium inscitie sese tradere. Induit enim hominem unigenitum Dei Verbum : ac præterea non obscure dixit, tum eorum inscitism, tum suam in suscepta pro nobis œconomia germanitatem ostendens : « Ego

A Ὡσπερ γάρ δεσποτικὸν δυτα τὸν νομότεν ἀμπελῶνα, φημὶ δὴ τὸν Ἱερατὴλ, ἢτοι τὸν ἀνθρώπον τοῦ ἱερέα, τὸ νεόφυτον, τὸ ἡγετημένον, ίδιον ἐποίησαντο κλῆρον· οὐτε καὶ τὰ ποιμνία μονονούχη κατεκτήσαντο, δρεπόμενοι μὲν τοὺς ἑαυτῶν καρπούς, καὶ ἀεὶ ποιεῖν πλεονεσμότις τὸν ἑαυτῶν ποιοῦντες κλῆρον, ἀνέντες δὲ τοὺς ἑθέλουσιν διαρπαγήν. Οὐχοῦν οἱ μὲν κτησάμενοι κατέσφαζον· οἱ δὲ πωλοῦντες ἔλεγον· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλευτήκαμεν. » Νορθείεν δ' ἀν καὶ οὗτοι κρίται, τὴν ἐν τοῖς κρίμασιν ὁρθητηρα κατηλεύοντες, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ ἐρήμωσαν φράσαντες τῷ διὰ Μωσέως νόμῳ, καίτοι λέγοντες σαφῶς· « Οὐ ληψή πρόσωπον ἐν κρίσει, οὐτε ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἔστιν. » Ἡγάρ αὐτοῖς τόδι τε καὶ φίλον τὸ καταπλακεῖν τοὺς ἑθέλουσιν τὴν ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι κρίσιν. Καὶ τοῦτο πάλιν ἡμῖν ἐναργὲς ἔσται διὰ φωνῆς ἀγίων. « Εφη μὲν γάρ τις τῶν ἀγίων προφητῶν περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· « Οἱ ἡγούμενοι αὐτῆς μετὰ δύων ἔκρινον. » Ό δέ γε θεοπάτος Ἀβδακούμ μονονούχη κατακέραγε Θεοῦ, λέγων « Εἴς τίνος, Κύριε, κεκράξομει, καὶ οὐ μὴ εἰσακούσῃ, βοήσομαι πρὸς σὲ ἀδικούμενος, καὶ οὐ σώσεις; » Ταῖς μοι ἔδειξες κόπους καὶ πάνους, ἐπιβλέπειν ταλαιπωρίαν καὶ ἀσθείαν; Ἐξενεντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτής λαμβάνει. Διὰ τοῦτο διεσκόδωσαν νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα, διτε ἀσεβῆς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον. Ἐνεκεν τούτου διελεύσεται τὸ κρίμα διεστραμμένον. Οὐχοῦν οἱ ἐξ ἀδίκων λημάτων συναγείροντες τελούτον, καὶ παρευθύνοντες μὲν τὸ δίκαιον, καταπλακοῦντες δὲ ὥσπερ τὰς ἐφ' ἐκάστῳ πράγματι κρίσεις, εἰεν ἀν οἱ κρίται, καθάπερ ἐφη ἀρτίως, αὐτοῖς καὶ φασιν· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλευτήκαμεν. » Ἀγούστατοι δέ καὶ παρασβολώτατοι καὶ τοῦτα λέγοντες ἐξελέγχοντο ἀν εἰκότως. Ή; γάρ Θεοῦ διδόντος ἐξ ἀδικιῶν συλλέγειν, καὶ ἐξ αἰμάτων πλουτεῖν, εὐλογεῖν ὑπουπλάτην, καὶ ἐξ αἰμάτων πλουτεῖν, εὐλογεῖν ὑπουπλάτην.

B ΟΗ'. Διὰ τοῦτο οὐ φείσομαι οὐκέτι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει Κύριος. Καὶ ίδον ὅτῳ καραδίδωμι τοὺς ἀνθρώπους, ἄκαστον εἰς χείρας τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἄκαστον εἰς χείρας βασιλέως αὐτοῦ. Καὶ καταχόψουσι τὴν γῆν, καὶ οὐ μὴ ἐξελωμεῖ ἐκ χειρὸς αὐτῶν, καὶ ποιμανῶ τὰ σρόβατα τῆς σφραγῖς εἰς τὴν Χυραρίτιν.

'Απειλεῖ τοῖς ποιμνίος διεθρόν τε δόμου (1).... διτε κατοικοῦντας τὴν τοῦ πάντων ἀρχετοιμένος, φημὶ δὴ Χριστοῦ, χειρά τε ὑποδραμεῖν καὶ ὑπ' αὐτῷ γενέσθαι, μᾶλλον προσκεχωρήσασιν ἀμαθῶς τοὺς κατασφάζουσι τε καὶ καταπλακοῦσιν αὐτούς. Γέγονε μὲν γάρ ἀνθρώπος δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ δῆ καὶ ἐφατκεν ἐναργῶς, τὴν τε ἐκείνων σκαιότητα καταδεικνὺς, καὶ τῆς ἐφ' ήμιν οἰκονομίας

¹³ Deut. 1, 17. ¹⁴ Mich. III, 11. ¹⁵ Habac. 1, 4-5.

(1) Eliam hoc loco parum, aut nihil desideratur ad sententiam. Interpres.

τὸν γνήσιον· « Ήγίώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός·» τὸν ιουδαῖον· καίτοι τῶν μισθωτῶν ποιμένων κατα-
βοῆσαι δέσιν, τοῦτο μὲν οὐ δεδράκασι, τὸν δὲ ἀγαθὸν
ποιμένα, τὸν ἀντάλλαγμα τῆς ἀπάντων ζωῆς τὴν
ἔκπτον τιθέντα ψυχὴν, κατὰ μυρίους δστους λείπωση-
κασι τρόπους, καταλεύοντες, ὀνειδίζοντες, καὶ τὸ
τελευταῖον, ἀπύλωτον ἐπ' αὐτῷ διανοίγοντες στόμα.
Κατακεχράγασι γάρ δρῦν τοῖς ίδεις καθηγηταῖς,
λέγοντες τῷ Πιλάτῳ· « Αἴρε, αἴρε, σταύρου αὐτὸν,»
καὶ αὐτὸς δὲ τὸ δίκαιον αἷμα ταῖς σφῶν αὐτῶν ἐπ-
ηντλήκασι κεφαλαῖς. «Ἐρχασκον γάρ πάλιν·» τὸ αἷμα
αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. — « Διὸ τοῦτο
τούτην, φησίν, οὐκέτι φείσομαι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦν-
τας τὴν γῆν.» Οὐ γάρ ἔτι φείδους ἔξιωνται παρὰ
Θεοῦ· δέδονται δὲ μᾶλλον ἵκαττοι εἰς χεῖρας τοῦ
πλησίου αὐτοῦ, καὶ εἰς χεῖρας βασιλέως, ήγουν ἀρ-
χοντος αὐτοῦ. «Ἐσταυρώκασι μὲν γάρ τὸν Ἐμμα-
θουὴλ, καὶ γεγόνασι Κυριοκτόνοι, ἐμπλεὼ τε πάστης
ἀνοσιτητοῦ· Πλὴν ἔκαλει θεὸς εἰς μετάγνωσιν, καὶ
οὐκ εὐθὺς ἐπειθεὶς τὰ δέ δργῆς. Τριακοστοῦ δὲ ἡδη
παρωγηκότος ἦτος, μετὰ τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν,
ἀπεφοίτησε μὲν εἰρήνη τῆς Ιουδαίων χώρας, πόλε-
μοι δὲ ἡσαν πανταχοῦ, πόλεως ἐπὶ πόλιν ιούστης, καὶ
τῶν ἐν ἑκάτῃ τεμνομένων εἰς διαφορὰς, καὶ μαχο-
μένων ἀλλήλοις, ὡς ἐν ισχυ φιλνεσταικακῷ τὰ παρὰ
σφῶν αὐτῶν τοῖς ἐκ τοῦ πολέμου συμβεβηκόσι.
Κεκρατήκασι γάρ τῆς Ιουδαίων χώρας οἱ ἀνθρεπότα-
τοι τῶν Ρωμαίων στρατηγοί, καὶ αὐτοῖς ἀνδράται
κατεπικράντες πόλεις, τοῖς τῆς θυλείας αὐτὴν
ὑπέβεσσαν ζυγοῖς. Οἱ δὲ γε διαφυγεῖν ισχύσαντες, τὰς
τῶν ἐθνῶν κατηκήκασι χώρας, δὲ καὶ μέχρι νῦν ἔστιν
ιδεῖν. Καὶ τοῦτο οἶμαι δηλοῦν, δταν λέγη· «Ποιμανῶ
τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς εἰς τὴν Χανανίτιν, τουτέστιν,
εἰς τὴν Χαναναίων χώραν τε καὶ γῆν. Χανανίων δὲ
τὰ Ηδη, πάρ' οἷς τὰ πρόβατα τῆς σφαγῆς καὶ εἰς
δεῦρο πακές ἔτι περὰ Θεοῦ ποιμανούνται, ήγουν δο-
κοῦσι ποιμανεοθαί. Τηροῦσι γάρ ἔτι τὸν τίνα κατὰ
νόμον, καὶ οὐχ διτρόπως τῶν ἀρχαίων κατημεληκό-
τας; έθῶν κατέδοι τις δν. Καὶ γοῦν περιτέμνονται τὴν
εάρκα, καὶ σαββατίουσι, καὶ ἵτερα δττα πρόδη-
τούτοις καὶ φροντίδος ἄξιοῦς καὶ λόγου. Καὶ τοῦτο
ἡ δῆρα τὸ διά φωνῆς προφήτου περὰ Θεοῦ λελεγμέ-
νον· « Καὶ ξομαι αὐτοῖς εἰς ἀγίασμα μιχρὸν ἐν ταῖς χώραις, οὐ δὲ
διά πόσαν τὴν Ιουδαίαν, καὶ μέντοι τὴν Ιερουσαλήμ ἐμφύλιους πολέμους, καὶ τοὺς δὲ ἑκάστη τοις,
σερφῶς ἀναγέγραφεν δὲ τὰς Ιουδαίων τραγῳδῶν συμφορὰς; Ίώσηπος οὗτος δὲ, ἀνήρ ἐλληνιμος καὶ
σερφός.

D Καὶ λήγομαι ἐμαντῷ δύο βάθδους, τὴν μὲν
μίαν ἐκάλεσα Κάλλος, καὶ τὴν ἑτέραν ἐκάλεσα
Σχολίσμα, καὶ ποιμανῶ τὰ πρόβατα.

Oθ. Κατὰ πόλοις ἡ μὲν τρόπους περὰ ταῖς Θεο-
πνεύστοις Γραψαὶς η βάθδος νοεῖται. Ποτὲ μὲν γάρ
σημαίνει τὴν βασιλείαν, ὡς ὅταν λέγηται τῷ Χριστῷ·
« Ράβδος εὐθύτητος, η βάθδος τῆς βασιλείας σου. »
Ποτὲ δὲ ισχὺν, ὡς ἐν γε τῷ φάναι· « Ράβδον δυνά-
μεως ἔξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών. » Ἐκλαμβά-
νεται δὲ καὶ παιδεία, καὶ ἐπιστήμη ξοθ' ὅτε ποιμα-

A sum pastor bonus⁷⁶. In felices autem Iudeis men-
cenariis ut debuerunt non accusarunt: certa, ho-
num pastorem, qui uniam suam pro omnino vita
posuit⁷⁷, mille modis violarunt, lapidantes, expro-
bantes, et postremo impudens et adverens ipsum
aperientes. Siuī enim cum priuoribus suis apud
Pilatum alie clamavant: « Tolle, tolle, ericidige
eum⁷⁸, et ipsum sacrum sanguinem in capita sua
hancerunt. Sic enim rursum aiebant: « Sanguis ejus
super nos, et sepe filios nostros⁷⁹. » Idcirco in-
quii: « Proprie hoc non parcam ultra super habi-
tantes terram. » Non enim amplius venia dignati
sunt a Deo, sed traditi potius uniusquisque in manus
proximi sui, et in manus regis sive principis sui.
Sustulerunt enim in crucem Emanuelem, et inter-
fectores Domini, ac pleni omni impietate evaserunt.
Nihilominus Deus ad penitentiam eos vocavit, nec
illios supplicio est persecutus. Tricesimo autem anno
jam clapsō post actum in crucem Salvatorem, pax
Iudeam deseruit, bellis flagrantem undique, dām
urbs urbem invadit, dum eives ubique in contraria
studia scanduntur, et bellis intestinis dimicant, ut
in vicem danni tantum, quantam ab hostibus exter-
nis acciperent. Subjugarunt enim Iudeorum regio-
nem Romanorū duces fortissimū, et incolis cum
urbibus incendio deditis, servitatis eam juga subja-
cerunt. Ast quibus fugae se obtulit occasio, gentium
provincias incoluerunt, quod et hodie videmus. At-
que hoc, opinor, vali, cuncti dicti: « Pascha oves
occisionis in Chananitide, id est in Chananiorum
regione ac terra. Chananai gens est, apud quam
oves occisionis ad hunc usque diem a Deo paseun-
tur, aut videntur saltē pasci. **78]** Autem eam
nonnulla secundum legem servant, nec priso*n*tris
ad unum cernuntur abjecisse. Itaque carnem cir-
cumcidunt, et Sabbathum agunt, et alia insuper corda
habent. Et hoc erat nōrē a Deo per prophetam
dictum: « Et ero illis tu sanctificatiōnē parvus in
regionib⁹ quo ingrediantur illuc⁸⁰. » Civilia autem
hella per totam Iudeam, et in urbe qualibet perspi-
cue commemoravit Josephus, vir eloquens et erudi-
tus, qui Iudeorum calamitates tragicē descripsit.

Et assumam mihi dñas virgas, unam vocavi
Decorem, et alteram vocavi Funiculum, et pasca
oves.

LXXXIX. In divinis Scripturis variam notionem
habet vocabulum *virga*. Aliquando enim regnum
significat, ut cum Christo dicitur: « Virga directio-
nis virga regni tui⁸¹. » Aliquando robur seu vires,
ut ibi: « Virgam virtutis emittet Dominus ex Sion⁸². »
Exponitur item nonnunquam institutio, et scientia
pastoritū. Itaque rursum voce prophetæ Filio dici-

⁷⁶ Joan. x, 11. ⁷⁷ ibid. 15. ⁷⁸ Joan. xix, 15. ⁷⁹ Matth. xxvii, 25. ⁸⁰ Ezech. xi, 16. ⁸¹ Psal. xliv, 7.
⁸² Psal. cix, 2.

iter: « Pasce populum tuum in virga ⁴⁴. » Ceterum in verbis recitatis, vires modos pastoralis scientiae genitissimum genus laudabilis institutionis significant. Asseruit autem virgas « pastor bonus, qui penit animata suam pro ovibus, » id est Christus, ut in ipsis-pascal oves suas. Olim enim (puta antequam hominis natura se vestiret), cum esset Deus et legislator, ex Deo Dominus Verbum pascebatur Israelem, veluti una virga legali institutione utens. Sic enim per prophetam eum alicubi alloquitur: « Ego pascebam te in solitudine ⁴⁵. » Ast postquam nostri similis factus est homo ⁴⁶, duas viugas assumpit. Pascit enim, ut adoratores suos, per fidem nimisrum justificatos et sanctificatos in spiritu legibus simul et evangelicis praceptis, non ad boves immolendos impellens, neque ut oblationibus secundum legem studeamus nos docens, sed jubens potius, ut cultum in spiritu tanquam ineruentum sacramentum celebremus. Conversa est enim et mutata umbra in veritatem: et quae in figura fiebant, characterem, et formam elegantiae **782** Christianae, et evangelicas vitas induerunt. Nomina praeterea virgis sunt, uni quidem Decor quae est Testamentum Novum, pulchrum et admiratione dignum, quod ipse Filius locutus est, « Speciosus praefiliis hominum ⁴⁷; » alteri Funiculus, id est, pars, ut intellagamus legem solitam erudire separatum Deo sumiculum. Scriptum est eni: « Quando dividebat Altissimus gentes, ut dispergoret filios Adam, constituit terminos gentium juxta numerum angelorum Dei, et fuit pars Domini populus ejus Jacob, funiculus hereditatis ejus Israel. » Hisce igitur duabus virgis magnus pastorum princeps oves suas pastorum spondet; et vero spopondit. In unam quippe easlam qui ex Israel, et qui ex gentibus erant conduxit, et illis legalem evangelicamque doctrinam in nutrimentum apponit, et quasi quamdam spiritualium herbarum frumentarum suppeditat, et afflatum eos saginat.

lincum trahentes autem paratus erit ei tropichyn, καὶ οἵτινα πάντα πνευματικήν χορηγῶν εἰς μέθεξιν, καὶ καταπάνω πλουσίων.

Veras. 8, 9. *Et auferam tres pastores in mense uno, et gravabitur anima mea super eos. Elenim anima mea coram rugiebant super me. Et dixi: Non pascam vos. Quod moritur moriatur, et quod deficit deficit, et reliqua devorent, unusquisque carnes proximi sui.*

LXXX. Dante enim se jam in conspectu vero et bono pastore, aquissimum erat utique, immo et necessarium mercenarios et falsos pastores removeri, hoc est, Indorum secundum legem duces et magistros: quorum alii occidebant oves, nec agebant paenitentiam: alii eas vendentes dicebant: « Benedictus Dominus, et jam divites facili sumus. » Jam vero quos nomine trium pastorum appelleat, et

τικῇ. Εἴρηται γοῦν πάλιν διὰ φωνῆς προφήτου πρὸ τὸν Ιησόν: « Ποιήσιν λαὸν σου ἐν φάδῳ. » Ἀλλ' ἐν γε τοῖς προειρημένοις σημαίνουσιν αἱ φάδοι τρόπους θηλὺν ποιμενικῆς ἐπιστήμης, καὶ διτὸν παιδεύσεως εἰδος, κατὰ γε τὸ ἀμωμήτως ἔχειν δοκοῦν. Δέχεται δὲ τὰς φάδους εἰς διπομήνος καὶ καλὸς, δι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖς ὑπὲρ τῶν προβάτων, καὶ τουτέστι, Χριστὸς, ἵνα ἐν αὐταῖς καταποιμάνῃ τὰ ίδια πρόδοτα. Πάλις μὲν τὰρ (τουτέστι), καὶ πρὸ τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως χρόνων) θεῖς ὄν, καὶ νομοθέτης, δι ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγους κατέβοσκε τὸν Ἰαραὴλ, οἰνεὶ φάδῳ μιζη χρώμενος, τῇ κατὰ νόμον παιδείᾳ. Ἐφη γάρ που διὰ προφήτου φωνῆς πρὸς αὐτὸν: « Ἔγὼ ἐποίμαινό σε ἐν τῇ ἡρήμῳ. » Ἐπειδὴ δὲ γέγονε καθ' ἡμές ἀνθρώπος, δύν δέχεται φάδους. Κατανέμει γάρ ὁσπερ Β τοὺς ἴδιους προσκυνητάς, τοὺς διὰ πίστεως δηλονότι δεδικιαμένους, καὶ ἡγιασμένους ἐν πνεύματι, νομικοῖς τε ἄμα καὶ εὐαγγελικοῖς θετπίσμασιν, οὐ βουθυτεῖν ἀναπειθών, οὗτος μὴν ταῖς κατὰ νόμον προσαγωγαῖς προσκεισθεις διδάσκων ποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον προσταχώς τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν εἰς ἀναιμάτου θυσίας τρόπον. Μετατέθειται γάρ ἡ σκιὰ πρὸς ἀλήθειαν, καὶ μετατεχάρακται τὰ ἐν τύποις εἰς ἀστειότητα πολιτείας τῆς ἐν Χριστῷ τε καὶ εὐαγγελικῆς Ὁνόματα δὲ καὶ ταῖς φάδοις, τῇ μὲν μαζὶ Κάλλος, ήτις ἐστὶ Διαθῆκη Νέα, καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστος, τὴν αὐτὸς λελάθηκεν ὁ Ιησός, « Ήραίος κάλλει περὶ τοὺς ιεροὺς τῶν ἀνθρώπων » ἢ γε μὴν ἐπέρα Σχολίσμα, τουτέστι μερίς, ἵνα νοῶμεν τὸν νόμον, τὸ ἀφορισθὲν τῷ Θεῷ σχολίσμα παιδαγωγεῖν εἰωθότα. Γέγραπται γάρ: « Οὐε δισμέριζεν Ὅψιστος θῆνη, ὡς διέπειρεν ιεροὺς Ἄδαμ, ἔστησεν δρια θειῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ, καὶ ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼν, σχολίσμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰαραὴλ. » Ταύταις δὴ οὖν ταῖς δυοι φάδοις δι μέγας ἀρχιπομήνος κατανεμήσειν ἐπαγγέλλεται: τὰ αὐτοῦ πρόδοτα, καὶ ἀτρεκής δι λόγος. Συνεκάμιτες γάρ εἰς μίαν αὐλήν τούς τε ἐξ Ἰαραὴλ, καὶ μέντοι τοὺς ἐξ ἔθνῶν, νομικήν τε ἄμα καὶ εὐαγγελικήν πάντα πνευματικήν χορηγῶν εἰς μέθεξιν, καὶ καταπάνω πλουσίων.

B Καὶ ἔξαρχῶ τοὺς τρεῖς ποιμένας ἐτοῦ μητρὸς ἐτι, καὶ βαρυτήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτούς. Καὶ γάρ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐπωρύσσοτο ἐπ' ἐμέ. Καὶ είκα. Θύ ποιμαρῶ ὑμᾶς. Τὸ διποθήσκον ἀποθησκέτω, καὶ τὸ ἀκλείσκον ἀκλιπάρετω, καὶ τὰ κατάλοιπα κατεσθίετωσαρ, ἐκαστος τὰς σάρκας τοῦ πλησίον αὐτοῦ.

Π'. Ἀναδειχθέντος γάρ ἡδη τοῦ ἀληθινοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ ποιμένος, ἦν δῆπου καὶ μάλα εἰδός, μᾶλλον δὲ ἡδη καὶ ἀναγκαῖον, ἐκ μέσου γενέσθαι λατρὸν τοὺς πισθωτοὺς καὶ ψευδοποιμένας. τουτέστι, τοὺς τῶν Ιουδαίων κατὰ νόμον καθηγητάς. Ὡν οἱ μὲν κατέτραχον τὰ πρόδοτα, καὶ οὐ μετεμέλοντο· οἱ δὲ δὴ πωλοῦντες αὐτὰς ἐλεγον· « Εὔλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Εἴτα τοι δὴ ποτε καὶ φαίη τις ἐν

⁴⁴ Mich. vii, 14. ⁴⁵ Joan. x, 15. ⁴⁶ Osce xiii, 5. ⁴⁷ 8, 9.

⁴⁸ Philipp. ii, 7. ⁴⁹ Psal. xliv, 3. ⁵⁰ Deut. xxvii,

ποιμένας αὐτούς ὄνομάζει τρεῖς, τίνα δὲ τρόπον οἱ καλεονται, καθά φησιν, ἀν-μηνὶ δὲν, φέρε δὴ λέγω- μνα, τὰ ἵκ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων παρατίθενται εἰς πιστίν. Οἵματα δὴ οὖν, διε τρεῖς ὄνομάζει ποιμένας, τοὺς τε κατὰ νόμου ἱερατεύοντας, καὶ τοὺς τεταγμέ- νους κριτὰς τοῦ λαοῦ· καὶ προστέτι τούτοις τοὺς γραμματεισαγωγεῖς, ἥτοι τοὺς νομικούς· κατέδο- σκον τὸν τέλος τὸν Ἱερατὴν. Καὶ οἱ μὲν ἱερωσύνης ἔχοντες δέξαν, ἐκ μόνης ἡσαν τῆς φυλῆς Λευτ, καὶ περὶ εὐτῶν ἑρη Μαλαχίας· « Χειλὶν ἱερώς φυλάξε- ται κρίσιν, καὶ νόμου ἐκηγήθευσιν ἐκ στόματος εὐτοῦ. » Οἱ δὲ δὴ λαχόντες τοῦ κρίνειν τὴν ἁξουσίαν, ἀκολεύοντο μὲν καὶ αὐτοὶ, πλὴν ἐκ πάσης ἀνεδε- κυντο φυλῆς. Κατὰ τὸν ίσον δὲ, οἱ μεταριτότεροι τοῦ κρίνειν τεταγμένοις δὲν προσ- ορεύοντες, καὶ τὰ τοῦ νόμου γράμματα παρακομί- ςοντες εἰς ἀπόδεξιν τὴν τρέχαστην πράγματι. « Ότι μὲν οὖν, ὡς ἔφη, τῶν δεινῶν κυνηγητῶν οἱ λεπρούργοι μὲν μόνης ἡσαν τῆς τοῦ Λευτ φυλῆς, οὐδενὸς δὲν δέοτο πρέπει ἀπόδεξιν λόγου. » Ότι δὲ ἐκ πάσης φυλῆς ἀπό- λεκτοι οἱ κρίνοντες, ὡς νομομαθεῖς, ἐλαμβάνοντο, πληροφορήσει λέγων δὲ μακάριος Μωσῆς ἐν τῷ Διατερονόμῳ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· « Κριτᾶς καὶ γραμματεισαγωγεῖς· καταστήσεις δαυτῷ ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι σου, εἰς Κύρος· δὲ Θεός σου διδωτός σοι κατὰ φυλᾶς, καὶ κρινοῦσι τὸν λαὸν κρίσιν δικαίαν. Οὐκ ἐκκλείνονται κρίσιν, οὐκ ἐπιγνώσονται πρόσωπον, οὐδὲ λήφονται· εὰν τὸν δῶρα ἐκτυφλοῦσιν ὀφθαλμούς σφῶν, καὶ ἔξαρτε λόγους δικαίων. » Τρεῖς αὖν δρα γραμμάτων ἐπιστήμανες, τοιτέστιν οἱ νομικοί.

Εὑρήσομεν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν C τὸν Χριστὸν ταλαιπόντα διηρημένως Φαρισαίους τε καὶ Γραμματεῖς καὶ νομικούς. Ἐφασκο γάρ· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι. » Ταῦτα δὲ λέγοντες προστήντα τις αὐτῷ τῶν νομικῶν, λέγων· « Διδά- σκαλε, ταῦτα λίγων καὶ ἡμᾶς διέριζες. » Ότι δὲ εἶπε, γρατ· Καὶ οὐδὲν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ, διε τοφτήσεται τοῖς ἀνθρώποις φορτία δυσδάστακτα, καὶ αὐτοὶ ἐν τῶν δεσπτύλων ὑμῶν οὐ προσφάνεται αὐτοῖς. » Οἶδα μὲν οὖν διε· καὶ οἱ βασιλεύοντες κατὰ καιρούς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐκ τῆς Ἰουδαίας φυλῆς τάξιν ἀπεπλήρουν ποιμένων τοῖς ὑπὸ χείρα λαοῖς. Ἐπειδὴ δὲ γεννηθέντος Χριστοῦ τὸ τῶν βασιλέων ἐκλεοπτέρεις γένος, ἡγουν ἐκβέβλητο τῆς ἡγεμονίας (ἡρχον τὸν τῆς Ἰουδαίας τηνικάδε 'Ηριόδης τε 'Αντιπάτρου παῖς 'Ασκαλωνίτης, καὶ Πόντιος Πιλάτος), σεσιγήκαμεν ἀναγκαῖων τοὺς ἐκ τῆς Ἰουδαίας φυλῆς. « Ότι γάρ ἐκλεοπτέρεις γεννηθέντος Χριστοῦ, πληροφορήσει τὸ γεγραμμένον· « Οὐκ ἐκλείψει δργων ἐκ Ἰουδαία, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μη- ρῶν αὐτοῦ, ἡσας δὲν Ἐλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ εὐτὸς προσδοκεῖς ἐθνῶν. » Οὐκοῦν ἐπεγήπερ ἀφέτο, καὶ γεγένητο λοιπὸν ἡ τῶν ἐθνῶν προσδοκία, τοιτέστι Χριστὸς, ἐκλεόπτερεν ἀναγκαῖως δργων ἐκ Ἰουδαία, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ. » Τρεῖς δὲ οὖν, ὡς ἔφην, ποιμένες, Ιερεῖς τε καὶ κριταὶ, καὶ

A quoniam modo auferantur, ut dicit, mense uno, age ad fidem conciliandam locis e sacra Scriptura pro- latis disseramus. Existimno igitur tres pastores no- minari: et sacerdotio fungentes secundum legem, et iudices populi constitutos, et praeter hos sacrarum Litterarum interpretes, aut legum peritos; hi siquidem Israelem pascebant. Et quidem qui sacerdotii honores gerebant, ex sola tribu Levi genus duce- bant, ac de iis dictum est a Malachia: « Labia sa- cerdotalis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus ». Qui autem judicandi potestatem obti- nebant, ipsi quoque delecti, verum ex omni tribu creabantur. Ad euindem modum sacrarum Litterarum interpretes, sive, ut modo dixi, 763 legispe- riti, qui iudicibus semper assidentes, in unaquaque causa verba legis ad confirmationem adducebant. Ministros igitur sacros divinorum mysteriorum ex sola tribu Levi prodilisse, demonstrare nihil attinet. Ex omnibus autem tribibus selectos fuisse iudices, ut etiam legis gnos, docebit plane Moses in Deuteronomio, ita dicens Aliis Israel: « Judices et magi- stros constitues tibi in omnibus urbibus Iudei, quas Dominus Deus tuus dat tibi per tribus, et judica- bunt populum iudicium justum. Non declinabunt iu- dicium justum, non cognoscunt personam, neque scipient iniuria: nam munera exercant oculos sapientum, et tollent verba iustorum ». Tres igitur pastores sunt sacerdotes, et iudices, et legum docili.

ποιμένες, Ιερεῖς τε καὶ κριταὶ καὶ τῶν νομικῶν

B Palam porro est et Dominum nostrum Jesum Christum deplorasse distincte Phariseos et Scribas et legisperitos. Sic namque ait: « Vae vobis, Scribe et Pharisaei ». Ille dicentem quidam his verbis interpellavit: « Magister, haec dicens etiam nobis injuriam facis. At ille ait, inquit: Et vobis legis- peritis vae, quia oneratis homines oneribus quae portare non possunt, et ipsi uno digito vestro non tan- gitur ea ». Non me fugit etiam aliquando reges Hierosolymis de tribu Iuda subiecto populo pasto- rum iumentis præstissime ». At postquam Christo na- to, genus regum defecit, seu principatu ejectum est (regnabant enim tunc in Iudea -Herodes Antipatri aliis Ascalonita, et Pontius Pilatus), de tribu Iuda reges nullos remanerunt. Defecisse enim illas Chri- stio in lucem edito, certum est e Scriptura. « Non defecit principis ex Iuda, et dux ex seminibus ejus, donec veniant reposita ei, et ipse expectatio gen- tium ». Quocirca postquam advenit, et nata est de cetero expectatio gentium, id est Christus, ne- cessario et princeps ex Iuda, et dux ex seminibus ejus defecit. Tres itaque pastores, ut dixi, sunt sa- cerdotes, iudices, legis doctores, qui et principatum suum, sive ordinem et locum usque ad tempora adventus Christi tenuerunt. Illi summo jure adse-

^a Malach. II, 7. ^b Deut. XVI, 18, 19. ^c Luc. XI, 43. ^d ibi-l. 45, 46. ^e IV Reg. XXII, 33. ^f Gen. XLIX, 10.

runtur, in mense uno. Quoniam enim auctorem ritus interfecerunt ¹⁰, Idecirco velut demeluntur, **784** et quasi in mense uno, quo necem pro nobis Emissarius sustinuit. Quamvis enim Israelem administrare perseverarunt etiam post Salvatorem in cruce suffixum, rerum omnium principe Deo illos tolerante, et miserante, et ad penitentiam invitante: tamen quod ad sententiam Dei super hoc prolatam attinet, eodem tempore quo universorum Salvatorem ac Liberatorem in crucem egerunt, ablatos esse asseveramus. Ablati sunt igitur in mense uno. Ac de pastoribus quidem hactenus. Judicium autem super ipso grege est: « Non pascam vos: » et, Devorare ac mordere invicem si velint. Etenim nihil penitus parcendo, et ipsae oves inter se devorarunt, et diripere voluntibus in praedam paratissimam datæ sunt. Dixit porro, et sane optime de tribus pastoribus, et iisdem sublatis in mense uno: « Gravabitur anima mea super ipsos, » hoc est, grave eis supplicium injungam, quoniam « Et animæ eorum rugiebant super me. » Nihil enim ab immanibus belluis differentes, scepssime in Christum irruerant, tandemque Pilato cunctis vociferantes: « Tolle, tolle, crucifige eum ¹¹. » Hujus rei et per Jeremiam ita meminit: « Dereliquerit dominum meum, dissipari hereditatem meam, dedi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus. Facta est mihi hereditas mea ut leo in silva, dedit contra me vocem suam, idecirco odi eum ¹². »

ταλέσσοτα τὸν εἰκόνα μου, ἀφῆκα τὴν χληρονομίαν εχθρῶν αὐτῆς. Ἐγενήθη ἡ χληρονομία μου ἐμοί, ὃς οὐδὲ τοῦτο ἐμίσσα αὐτήν. »

VERS. 10, 11. *Et assumam virgam meam pulchram, et projiciam eam, ut dissipem testamentum meum quod disposui ad omnes populos terræ. Et dissipabitur in die illa, et agnoscent Chananæi, ores quæ observant me, quia verbum Domini est.*

LXXXI. Virgam pulchram vocat institutionem per mystagogiam evangelicam excellenter decoratam, juxta quod intelligitur, non oculis sentitur. Quod autem se projectum eam, et testamentum dissipaturum autem, verisimile est subbindicare, non quod id dimissturus sit, et solutum dissipaturus, sive ut inutile obliteraturus; nequit. Illud potius intelligendum dixerim. Pastores nonnunquam, si forte ovem quampliā a gregō aberrasse, et ab aliis semotiissimam conspicerint, iuri oratione virginem, **785** seu penum projicieentes, eam ad alias aggredi compellunt. Propheta igitur pastorialis consuetudini convenienter locutus est, projectum iri virginem dicens, utique in gentes: illæ enim erant de quibus Apostolus, « qui longe ¹³. » Verumtamen facti sunt prope per fidem. Sic autem projiciendam dieit virginem, ut loco terrarum orbe dissipata, sive ut sermo de Christo, seu prædictio evangelica ubique distributa et diffusa videatur. Inquit enim:

Α νομοθέσσαλοι, οἱ καὶ μεμενήκασιν ἐν ταῖς Ιδαις ἄρχαῖς, ἥγουν τάξεις τε καὶ τόπῳ, καὶ μέχρι καιρῶν τῶν τῆς ἐπιθημας. Οὗτοι διείρουται, καὶ μάλα δικαῖος, ἐν μηνὶ τῷ ἑνὶ. Ἐπειδὴ γάρ ἀπατεύνεις τὸν ἀρχιγένην τῆς ζωῆς, ταύτης καὶ ἀποκερούται, καὶ ὡς ἐν μηνὶ τῷ ἑνὶ, καθ' ὅν τὴν ὑπὲρ τημῶν ὑπομένηκε σφαγὴν ¹⁴ Ἐκμενούτλ. Εἰ γάρ καὶ μεμενήκασι διοικοῦντες ἔτι τὸν Ἱερατὴλ καὶ μετὰ τὸν Σωτῆρος σταυρὸν, ἀνεικασοῦντος καὶ ἐποκτείρουτος αὐτοὺς τοῦ πάντων χριτοῦντος Θεοῦ, καὶ καλούντος εἰς μετάγνωσιν ἢ ἀλλ' ὅσον ἥκει εἰπεῖν εἰς τὴν ἑταῖρον τούτῳ φῆσον τεγενημένην παρὰ Θεοῦ, ἐξηρθεῖσαι φαμεν αὐτοὺς κατ' ἔκεινον τὸν καιρὸν, καθ' ὅν, ὃς ἔφην, σταυρῷ παραδεδώκασι τὸν τὸν δλων Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν. Ἐξηρηταὶ τοιγαροῦν ἐν μηνὶ τῷ ὅν.

B Καὶ τὰ μὲν τῶν ποιμένων ἐν τούτοις. Τὸ δὲ γε ἐπ' αὐτοὺς τοῖς θρέμμασι κρίμα, τὸ, « Οὐ ποιμᾶν ὑμᾶς, » καὶ τὸ, Εἴπερ ἔλοιτο κατεσθίειν τε καὶ καταδάκνειν ἀλληλα. Καὶ γάρ ἀπάστης δίχα φειδοῦς αὐτά τε ἀλληλα κατεδῆσκασι, καὶ τοῖς διαρπάζειν ἀθέλουσιν ἐτομοτάτη δίδοντα: Θήρα. Ἐφη δὲ ὅτι, καὶ μάλα εἰκότως, περὶ τῶν τριῶν ποιμένων, τῶν καὶ ἐξηρημένων ἐν μηνὶ ἑνὶ, ὅτι « Βαρυνθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ' αὐτοὺς, » τοιτέστι, βαρεῖται αὐτοῖς ἀποίτω τὴν δίκην. ὅτι: « Καὶ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐπωρύσσοντο ἐπ' ἐμέ. » Θηρων γάρ ἀγρίων διαφέροντες οὐδὲν, ἐπεπήδων τε πλειστάκις Χριστῷ, καὶ τελευτῶντες Πιλάτῳ προστήγην, λέγοντες: « Άλρε, αἵρε, σταύρου αὐτόν. » Μέμνηται δὲ τούτου καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, λέγων: « Ἐγκαταμού, έδωκα τὴν ἡγετημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας λέων ἐν δρυμῷ, έδωκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς, διὰ τοῦτο ἐμίσσα αὐτήν. »

C Καὶ λήφομαι τὴν ράβδον μου τὴν καὶ ἡρ, καὶ ἀπορρίψω αὐτήν, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαδίκην μου, ἵνα διεβέμηται πρὸς κάρτας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Καὶ διασκεδασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ γνωστοὶ οἱ Χωραγαῖοι, τὰ πρόσθατα τὰ φυλασσόμενά μοι, διστι οὐρανού στοι.

P.A. Ράβδον μὲν ὄνομά εἰς χαλκὸν τὴν διὰ τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας παίδευσιν, τὴν ἐξαρτεῖται ἐν ὡραιούμ, δῆλον δὲ ὅτι τῷ νοητῷ. Τὸ δὲ δῆ καὶ ἀπορρίψαι, καὶ διασκευάσαι λέγειν αὐτήν, ὑπεμφήνειεν ἀν, κατὰ τὸ εἰκός, οὐχ ὅτι καὶ ἀποτέμφεται, καὶ σκορπιεῖ, παραλύων αὐτήν, ἥγουν ὡς ἀχρηστού ἀφανίζων, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Φαίη δὲ μάλλον ἔκεινο κρήναν νοεῖν. Οἱ ποιμένες ἔσθ' ὅτε, εἰ δῆ που θέάσαντο τῶν προβάτων τινὰς τῆς ἀγέλης ἀποτικρήσαντα, γεγονότα τε τῶν ἀλλων ὡς ἀποτάτω, τότε δῆ πάντως ἐπ' αὐτὰ τὴν ράβδον ἴσντες, μετασθοῦσιν εἰδίους εἰς γε τὸ ἔλεσθα δεῖν συναγελάζεσθαι τοὺς ἄλλοις. Τετήρηται τοῖνυν τῆς προφητείας ὁ λόγος τῷ τῶν ποιμένων ἐπιστήμῃ τὸ εἰωθός, ἀπορρίψασθαι τὴν ράβδον λέγων, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς Εὐκαστοῖς. Αὐτοὶ γάρ ήσαν « οἱ μακρῶν. » Πλὴν γεγόνασιν ἔγραψε: διὰ τῆς πίστεως. Ἀπορρίψασθαι δὲ ἡγεῖσαν οὐτω τὴν ράβδον, ὡς ἀνὰ πάσας αὐτὴν σκεδασθῆναι τὴν γῆν. ἥγουν διανυμένησι, καὶ ἐπορπίσθαι: δοκεῖν πανταχ

¹⁰ Act. iii, 15. ¹¹ John, xix, 15. ¹² Jerem. xii, 7, 8. ¹³ Ephes. ii, 13.

εὖ περὶ Χριστοῦ λόγον, ἣτοι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγεῖλον. «Σκεδασθήσεται γάρ, φησίν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἑκείνῃ, τοις τεστί, καὶ τοῖς ἑκείνοις τὸν κατέβοντα τὸν θανάτου τὸν κράτος ἀναβίων Χριστὸς, εἰπε τοῖς ἀποστόλοις· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔνθη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ θυμόν τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Γεού, καὶ τοῦ ἄγιου Πνεύματος.» Τότε γάρ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπὸ οὐρανὸν δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαπεφοίτηκε λόγος· καὶ ἀτρεκὲς εἰπεὶν περὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων· «Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ δέρματα αὐτῶν.» Οτι δὲ οὐκ ἀνόητον ταῖς ἔθνεσι τὸ ἀποφρίψην τε καὶ διασκεδασθῆναι ἀνὰ τὴν γῆν, ἃ γουν διανεμηθῆναι καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις τὴν ἥξεδον τὴν καλήν, ἣτοι τὴν Διαθήκην, ἣν οὐκέτι πρὸς μόνον τὸν Ιεραπήλη, διέθετο δὲ μᾶλλον πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, καταθρήσαμεν δὲν, καὶ λιαν ἀμογητή, τὸν τῆς προφῆτείας συνιέντες λόγον· «Γνώσονται γάρ, φησίν, οἱ Χαναναῖοι τὰ φυλασσόμενα, διότι λόγος Κυρίου ἐστί.» Χαναναῖοι μὲν γάρ τὰ ἔθνη φησί. Νοηθείεν δὲν οὗτοι πρέβατα τὰ φυλασσόμενα τῷ Χριστῷ. Τετήρηνται γάρ αὐτῷ· καὶ γάρ «ἐστιν αὐτὸς ἡ τῶν ἔθνῶν προσδοκία.» Ἐπειδὴ δὲ κατεσκεδάσθη καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις ἡ πρὸς πάντας διαθήκη, πεπιστεύκαμεν· διτι λόγος Κυρίου ἐστί. «Διατιθέμεθα γάρ οἱ ἐξ ἔθνῶν κεκλημένοι διὰ τῆς πίστεως, διτι λόγος ὁν, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν γεγενημένοις τε καὶ διπάρχων δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, αὐτὸς ἡμᾶς δι· διευτοῦ τοὺς θείους τε καὶ εὐαγγελικούς προσπεφύνηκε λόγους. Ταύτητοι προσκεκυνήκαμεν αὐτῷ, καὶ αὐτῷ λατρεύομεν, τὴν ἀρχαίαν ἑκείνην καὶ ἀκλεῖ μεθέντες ἀπάτην, καὶ τὴν πολύθεον ἔξιν μεταδειδαγμένοι. Καὶ τοῦτο ἡν δρά τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δασδέπρης αὐτὸν ὑμνούμενον· «Πάντα τὰ ἔθνη δοσα ἐποιησας, τίξουσι, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε.» — Ἐν γάρ τῷ δινόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γένον κάμψει, ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλώσσα ἐξομολογήσεται, διτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς Ἐλέξαν Θεοῦ Πατρός.»

Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτοὺς· Εἰ καὶ λόρ ἐτώπιοι ὑμῶν ἔστι, δότε στήσατες τὸν μισθόν μου, η ἀπειλάσθε. Καὶ ἐστησατε τὸν μισθόν μου τριάκοντα ἀργυροῦς. Καὶ εἰπε Κύριος πρὸς με· Κάθες αὐτοὺς εἰς τὸ χωρευτήριον, καὶ σκέψουμαι εἰ δόκιμόν ἔστι, δι τρόχον ἐδοκιμάσθη ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἔλαβο τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς, καὶ ἐτέβαλον αὐτοὺς εἰς τὸ οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωρευτήριον.

ΠΒ. Διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων, ἣτοι διὰ τῆς βάσιδος τῆς καλῆς, τουτέστι τῆς ἐξαιρέτου παιδείας, τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς πεπιστεύμεθα τὸ μυστήριον. Ἀκηκάμεν γάρ καὶ πεπιστεύκαμεν, διτι Θεὸς ὁν, ὡς ἔφη, δὲ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, γέγονε σάρξ, «καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καθίκετο τε ἐν δούλῳ μορφῇ, διπάρχων ἐν μορφῇ καὶ λατητῇ τοῦ γεγενηκότος, ε γέγονεν ὑπὸ κοσμοῦ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ πλούσιος ὁν, ἐπτώχευσε διτι ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλούσιοι σαμεν.» Ἐξελεπο γάρ ἡμᾶς τοῦ

A «Dissipabitur in die illa,» hoc est, illo tempore quo conciliale mortis imperio in vitam Christus redierit, mandaveritque apostolis: «Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti¹⁰.» Tunc enim totum sub sole mundum sermō Salvatoris nostri pervasit; et ut verum de sanctis apostolis dicamus: «In omnem terram exivit sonus eorum, et in omnes fines orbis terrae verba eorum¹¹.» Non autem sine gentium fructu, projectam et per terram dissipatam, sive per eorum regiones distributam esse virgam pulchram sive Testamentum, quod non amplius ad solum Israel, sed ad omnes gentes potius disposuit, nullo negotio ex intelligentia verborum prophetarum perspiciemus. Ait enim: «Et cognoscant Chananei oves quas ob-servant me, quia verbum Domini est.» Chananeos enim vocal gentes. Atque hi possunt intelligi oves Christum observantes. Observarunt enim illum; item «ipse est expectatio gentium¹².» Postquam autem dissipatum est etiam in eorum regionibus testamentum ad omnes, crediderunt «quia verbum Domini est.» Sensimus enim apud animos ex gentibus vocali per fidem, Domum esse, et ex Deo secundum naturam natum, et unigenitum Dei Verbum ipsum per divinos et evangelicos sermones suos nos allocutum. Quare ipsum adoravimus, eiique servimus, veteri illi et inglorio errore derelicti, et affectum ad multos deos colendos dediti. Atque hoc est, quod ore Davidis illi canitur: «Omnes gentes quas fecisti venient, et adorabunt coram te, Domine¹³.» — In nomine enim Iesu Christi omne genu flectetur, caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitetur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris¹⁴.»

C «Ἐπειδὴ δὲ κατεσκεδάσθη καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις ἡ πρὸς πάντας διαθήκη, πεπιστεύκαμεν, διτι λόγος Κυρίου ἐστί.» — In nomine enim Iesu Christi omne genu flectetur, caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitetur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris¹⁵.»

766 Vers. 12, 13. Εἰ dicam ad eos: Si bonum in conspectu vestro est, date statuentes mercedem meam, aut quiescite. Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Depone eos in consistorium, et video, si probatum est, sicut probatus sum super eis. Et accepi triginta argenteos, et misi eos in domum Domini, in consistorium.

D LXXXII. Per evangelica oracula, sive per virginem decoram, hoc est per eximiam institutionem, economiae cum carne Unigeniti mysterium didicimus. Audivimus enim et credidimus, quo cum esset Deus, ut dixi, ex Deo Patre Verbum factus sit caro, «et habitaverit in nobis¹⁶,» et venerisque in forma servi, qui est in forma et aequalitate Genitoris, «et factus sit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis¹⁷; et cum dives esset, factus sit egenus, ut nos ejus inopia ditaremur¹⁸.» Exemit enim nos et vinculis mortis, liberavit a peccato, filios Dei

¹⁰ Matth. xxviii, 19, 20. ¹¹ Psal. xviii, 5. ¹² Gen. xliv, 10. ¹³ Psal. lxxxv, 1. ¹⁴ Philipp. ii, 10, 11. ¹⁵ Joan. i, 14. ¹⁶ Philipp. ii, 6-8. ¹⁷ II Cor. viii, 9.

runtur, in mense uno. Quoniam enim auctorem ritus A νομοθεσκαλοι, οι καὶ μεμνήκασιν ἐν ταῖς Ιδίαις ἀρχαῖς, ήγουν τάξει τε καὶ τόπῳ, καὶ μέχρι κατρῶν τῶν τῆς ἐπιθημίας. Οὗτοι δέξιονται, καὶ μάλα δι-
καίως, ἐν μηνὶ τῷ ἑνὶ. Ἐπειδὴ γάρ ἀπεκτὸνται τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ταύτητοι καὶ ἀποκερονται, καὶ ως ἐν μηνὶ τῷ ἑνὶ, καθ' ὃν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπορε-
μένης σφραγίδος Ἐμβανουσῇ. Εἰ γάρ καὶ μεμνή-
κασι διοικοῦντες ἔτι τὸν Ἰερατὴλ καὶ μετὰ τὸν τὸν
Σωτῆρος σταυρὸν, ἀνεξικακοῦντος καὶ ἀποκερον-
τος αὐτοὺς τού πάντων χριστοῦντος Θεοῦ, καὶ καλούν-
τος εἰς μετάγνωσιν οὐδὲν ἄστον ἔχειν εἰς τὴν ἑπτὴν
τούτῳ φῆσον γεγενημένην παρὰ Θεοῦ, ἐξηρῆσθαι
φαμεν αὐτοὺς κατ' ἔκεινον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν, ὡς
ἔφην, σταυρῷ παραδεδύκασι τὸν τὸν δλῶν Σωτῆρα
καὶ Λυτρωτὴν. Ἐξῆρηνται τοιχαροῦν ἐν μηνὶ τῷ δινῃ.
B Καὶ τὰ μὲν τῶν ποιμένων ἐν τούτοις. Τὸ δὲ γε ἐπ'
αὐτοῖς τοῖς θρέμμασι χρῆμα, τὸ, «Οὐ ποιμανὸς ὑμᾶς, »
καὶ τὸ, Εἰπερ ἔλοιντο κατεσθεῖν τε καὶ καταδάκνειν
ἀλληλα. Καὶ γάρ ἀπάστης δίχα φειδοῦς αὐτά τε ἀλ-
ληλα κατεδηδόκασι, καὶ τοῖς διαρπάζειν ἰθέλουσιν
ἐποιησάται δάδοντας θήρα. «Ἐφη δὲ δῆ, καὶ μάλα εἰ-
κότως, περὶ τῶν τριῶν ποιμένων, τῶν καὶ ἐξηρημέ-
νων ἐν μηνὶ ἑνὶ, ὅτι «Βαρυνθήσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπ'
αὐτοὺς, » τοιτέστι, βαρεῖται αὐτοῖς ἐποίω τὴν δίκην.
ὅτι « Καὶ αἱ ψυχαὶ αὐτῶν ἐπωρύσοντο ἐπ' ἔμε. » Θηρων-
γάρ άγριῶν διαφέροντες οὐδὲν, ἐπεπήδων τε πλει-
στάκις Χριστῷ, καὶ τελευτῶντες Πιλάτῳ προσῆγον,
λέγοντες· « Αἴρε, αἴρε, σταύρου αὐτόν. » Μέμνηται
δὲ τούτου καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου, λέγων· «Ἐγκα-
μου, ἔδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχὴν μου εἰς χεῖρας
λέων ἐν δρυμῷ, ἔδωκεν ἐπ' ἔμε τῇ φωνὴν αὐτῆς,
διὰ τοῦτο ἐμίσησα αὐτήν. »

Vers. 10, 11. Et assumptam virginem meam pul- C
chritatem, et projiciam eam, ut dissipem testamentum
meum quod disposui ad omnes populos terræ. Et dis-
sipabitur in die illa, et agnoscet Chananaei,
ores que observant me, quia verbum Domini
est.

LXXXI. Virginem pulchram vocat institutionem per mystagogiam evangelicam excellenter decora-
tam, justa quod intelligitur, non oculis sentitur.
Quod autem se projecturum eam, et testamentum
dissipaturum autumal, verisimile est sub vindicare,
non quod id dimisiturus sit, et solutum dissipaturus,
sive ut inutile obliteraturus; neutquam. Illud potius
intelligendum dixerim. Pastores non auctorū, si
forte ovem quampliā a gregō aberrasse, et ab aliis
semolissimā conspexerint, tunc omnino virginem, D
765 seu peleum projicientes, eam ad alias aggredi-
gari compellunt. Propheta igitur pastoricis consue-
tuī convenienter locutus est, projectum iri vir-
ginem diecos, utique in gentes: illæ enim erant de
quibus Apostolus, « qui longe ». Verumtamen fa-
cti sunt prope per illeū. Sic autem projiciendam
dicit virginem, ut ioto terrarum erbe dissipata, sive
ni sermo de Christo, seu prædicatio evangelica
ubique distributa et diffusa videatur. Inquit enim :

C Καὶ λήψομαι τὴν φάδον μου τὴν καλήν, καὶ
ἀποφύγωνται αὐτήτηρ, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην
μου, ήρι δισθέμητο πρὸς πάντας τοὺς λαούς τῆς
γῆς. Καὶ διασκεδασθήσεται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ
καὶ γράσονται οἱ Xυραραῖοι, τὰ πρόσδατα τὰ φυ-
λασσόμενά μοι, διέται λόγος Κυρίου ἐστι.

P.A'. Ράβδον μὲν ὁνομάζει καλὴν τὴν διὰ τῆς
εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας παίδεσσιν, τὴν ἐξαέρετον
ἐν ὥραισιν, δῆλον δὲ ὅτι τῷ νοητῷ. Τὸ δὲ δῆ καὶ
ἀπορρίψαι, καὶ διασκευάσαι λέγειν αὐτήν, ὑπεμφή-
νεται δὲν, κατὰ τὸ εἰκός, οὐχ ὅτι καὶ ἀποτέμψεται,
καὶ σκορπεῖ, παραλύων αὐτήν, ήγουν ὡς ἀνρρηστού
ἀφανίζων, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Φαίην δὲν μάλλον
ἔκεινο χρήναι νοεῖν. Οἱ ποιμένες ἔσθ' ὅτε, εἰ δῆ που
θέασιντο τῶν προβάτων τινὰ τῆς ἀγρέλης ἀποσκιρτή-
σαντα, γεγονότα τε τῶν ἀλλών ὡς ἀποτάτω, τότε δῆ
πάντως ἐπ' αὐτὰ τὴν φάδον λέντες, μετασεύσιν
εὐθὺς εἰς γε τὸ ἔλεσσαι δεῖν συναγελάζεσθαι τοῖς
ἄλλοις. Τεττρήκα τοίνυν τῆς προφητείας ὁ λόγος τῷ
τῶν παιμένων ἐπιστημῆτο εἰωθός, ἀπορρίψεσθαι
τὴν φάδον λέγων, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς Εὐκαένοις. Αὐτοὶ¹
γάρ ήσαν « οἱ μακρέν. » Πλὴν γεγόνασιν ἔγραψεν διὰ
τῆς πίστεως. Ἀπορρίψεσθαι δὲ γησαν οὕτω τὴν
φάδον, ὡς ἀνὰ πᾶσαν αὐτὴν σκεδασθῆναι τὴν γῆν.
ήγουν διανεγράψαντα, καὶ ἐπορτισθένται δοκεῖν παντοχή-

¹ Act. iii, 15. ² John, xix, 15. ³ Jerem. xii, 7, 8. ⁴ Ephes. ii, 13.

εὐν περὶ Χριστοῦ λόγον, ἥτοι τὸ κῆρυγμα τὸ εὐαγγελίκον. « Σχεδασθήσεται γάρ, φησίν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἑκείνῃ, ἡ τουτέστι, κατ' ἑκείνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἀν πατήσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος ἀναβιώτη Χριστὸς, εἰπεῖ τοῖς ἀποστόλοις» · « Πορευέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ίθη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ δυναμά τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Γεού, καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος. » Τότε γάρ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν δι τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαπεφοίτηκε λόγος· καὶ ἀτρεκὲς εἰπεῖν περὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων· « Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν δι φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν. » Οὐτὶ δὲ οὐκ ἀνύντοντο ταῦς ἔθνεσι τὸ ἀπορθίζηντα τε καὶ διασκεδασθῆναι ἀνὰ τὴν γῆν, ἢ γουν διανεμηθῆναι· καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις τὴν ἑάδον τὴν κατέτην, ἥτοι τὴν Διαθήκην, ἣν υὔκετι πρὸς μόνον τὸν Ιησοῦ, διέθετο δὲ μᾶλλον πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, καταθρήσαμεν δὲν, καὶ λίαν ἀμογητή, τὸν τῆς προφῆτες συνιέντες λόγον· « Γνώσονται γάρ, φησίν, οἱ Χαναναῖοι τὰ φυλασσόμενα, διότι λόγος Κυρίου ἐστι. » Χαναναῖος μὲν γάρ τὰ ἔθνη φησί. Νοηθεῖν δὲν οὐτοι πρόβατα τὰ φυλασσόμενα τῷ Χριστῷ. Τετήρηνται γάρ αὐτῷ· καὶ γάρ· « ἐστιν αὐτὸς ἡ τῶν ἔθνῶν προσδοκία. » Ἐπειδὴ δὲ κατεσκεδάσθη καὶ ἐν ταῖς αὐτῶν χώραις ἡ πρὸς πάντας διαθήκη, πεπιστεύκασιν· διτι λόγος Κυρίου ἐστι. » Διατιθέμεθα γάρ οἱ ἐξ ἔθνῶν κεκλημένοι διὰ τῆς πίστεως, διτι Κύριος δὲν, καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν γεγεννημένος τε καὶ ὑπάρχων δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου, αὐτὸς ἡμᾶς δι· « Επιτού τοὺς θεοὺς τε καὶ εὐαγγελικοὺς προσπεφύνηκε λόγους. Ταύτητοι προσκευνήκαμεν αὐτῷ, καὶ αὐτῷ λατρεύομεν, τὴν ἀρχαὶ τὸν ἑκείνην καὶ ἀκείνη μεθέντες ἀπάτην, καὶ τὴν πολύθεον ἔξιν μεταδεδιάγμένοι. Καὶ τοῦτο ἡν δῆτα τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δασιδηπρὸς αὐτὸν ὑμνούμενον· « Πάντα τὰ ἔθνη δσα ἐποίησας, ἢζουσι, καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε. — Ἐν γάρ τῷ δύναματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντα γένονται καταχθονίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γάλωσσα δικομολογήσεται, διτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δέξαν Θεοῦ Πατρὸς. »

Καὶ ἔρω πρὸς αὐτοὺς· « Εἰ καὶ δέρεται τὸν μισθὸν μου, η ἀπελπαθεῖς. Καὶ ἐστησαται τὸν μισθὸν μου τριάκοντα ἀργυροῦς. Καὶ εἰπε Κύριος πρὸς με· Κάθεταις αὐτοὺς εἰς τὸ χωρευτήριον, καὶ σκέψομαι εἰ δόκιμός ἐστι, δη τρόπον ἀδοκιμάσθητον ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ ἔλαβο τοὺς τριάκοντα ἀργυροῦς, καὶ ἐρέθιστοι αὐτοὺς εἰς τὸ οἶκον Κυρίου εἰς τὸ χωρευτήριον. »

ΠΒ'. Διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων, ἥτοι διὰ τῆς βάσιδον τῆς κατῆς, τουτέστι τῆς ἑκατέρου πατερείας, τῆς μετεὶ σαρκὸς οἰκονομίας τοῦ Μονογενοῦς ταπειδεύμεθα τὸ μυστήριον. Ἀληθινάμεν γάρ καὶ πεπιστεύκαμεν, διτι Θεὸς δὲν, ὡς ἐφην, δὲ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγου, γέγονε σάρξ, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν τοῖν, καὶ καθίκετο τε ἐν δούλου μορφῇ, ὑπάρχων ἐν μορφῇ καὶ ισότητι τοῦ γεγεννητός, καὶ γέγονεν ὑπέκουος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· καὶ πλούσιος δὲν, ἐπτώχευσε διτι ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πτωχείᾳ πλούσιωμεν. « Ἐξελέτο γάρ ἡμᾶς τῶν τοῦ

A « Dissipabitur in die illa, » hoc est, illo tempore quo concilato mortis imperio in vitam Christus redierit, mandaveritque apostolis: « Euntes docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti ». Tunc enim totum sub sole mundum sermō Salvatoris nostri pervasit; et ut verum de sanctis apostolis dicamus: « In omnem terram exivit sonus eorum, et in omnes fines orbis terrarū verba eorum ». Non autem sine gentium fructu, projectam et per terram dissipatam, sive per earum regiones distributam esse virginem pulchram sive Testameūtū, quod non amplius ad solum Israel, sed ad omnes gentes potius dispositū, nullo negotio ex intelligentia verborum prophetarū perspicimus. Ait enim: « Et cognoscēt Chananaeī oves quae obseruant me, quia verbum Domini est. » Chananaeī enim vocal gentes. Atque hi possunt intelligi oves Christum obseruantes. Observarunt enim illum; etenim « ipse est exspectatio gentium ». Postquam autem dissipatum est etiam in eorum regionibus testamentū ad omnes, crediderunt « quia verbum Domini est. » Sensimus enim apud animos ex gentibus vocati per fidem, Domiuū esse, et ex Deo secundum naturam natum, et unigenitū Dei Verbum ipsum per divinos et evangelicos sermones suos nos allocutum. Quare ipsum adoravimus, ei que servimus, veluti illo et inglorio errore derelicti, et affectum ad multos deos colendos dedicti. Atque hoc est, quod ore Davidis illi canitur: « Omnes gentes quas fecisti venient, et adorabunt coram te, Domine ». — In nomine enim Iesu Christi omne genu flectetur, caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua constitetur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris ». C

766 Vers. 12, 13. *Ei dicam ad eos: Si bonum in conspectu resto est, date statuentes mercedem meam, aut quiescite. Et statuerunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Depone eos in conflatōrum, et videbo, si probatum est, sicut probatus sum super eis. Et accepi triginta argenteos, et misi eos in domum Domini, in conflatōrum.*

LXXXII. Per evangelica oracula, sive per virginem decoram, hoc est per eximiam institutionem, economia cum carne Unigeniti mysterium didicimus. Audivimus enim et credidimus, quod cum esset Deus, ut dixi, ex Deo Patre Verbum factus sit caro, et habitaverit in nobis », et veneritque in forma servi, qui est in forma et aequalitate Genitoris, et factus sit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis «; et cum dives esset, factus sit egenus, ut nos ejus inopia ditaremur ». Exemit enim nos et vinculis mortis, liberavit a peccato, filios Dei

¹ Matth. xxviii, 19, 20. ² I sal. xviii, 5. ³ Gen. xlvi, 10. ⁴ Psal. lxxv, 1. ⁵ Philipp. ii, 10, 11.

⁶ Joan. i, 14. ⁷ Philipp. ii, 6-8. ⁸ II Cor. viii, 9.

reddidit, et quid non bonorum tandem nobis donavit? Cognovimus preterea nos emplos esse, « non corruptibilibus auro vel argento, sed pretiosos sanguine quasi agni incontaminati et immaculati Christi », atque ita deinde vitam nostram ei debere cœpiimus. « Si enim unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes illi mortui sunt, » et jam non nobis ipsis vivere debemus, si recte ratiocinamur, « sed ei qui pro nobis mortuus est, et resurrexit ». Quare inquit: « Si bonum est in conspectu vestro, utique œconomia carnis mysterium, si per ipsum salvati estis, et bene vobis est, et cognovistis me Salvatorem ac Redemptorem, et pro omnium vita mortuum, » Date statuentes, hoc est, defunentes « mercedem meam, aut quiescite. » Verumtamen grati fuerunt qui ex gentibus conversi sunt. Statuerunt enim mercedem, nullo quidem modo æqualem, sed quadammodo æquam beneficiis ab eo acceptis. Quenadmodum enim ipse pro nobis mortuus est, ita et nos animas posuimus pro sinceritate et charitate erga ipsum; possuntque dicere sancti martyres: « Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames, an persecutio, an nuditas, an periculum, an gladius¹⁰? » Nihil enim in sanctis animi fortitudinem vicit. Itaque Christi nobiscum similitudo quodammodo subinducatur, dum dicitur, datos esse in mercedem ejus triginta argenteos. Proditor enim, et vere omnium maxime execrandus ac Deo exosus Judas,⁷⁸⁷ triginta denariis acceptis, Christum homicidis tradidit, et auctorem salutis nostræ sceleris hominibus venumdedit¹¹. Allati sunt autem a gentibus in mercedem ejus triginta argentei, qui etiam Deo jubente, in conflatorium deponuntur, etiam atque etiam probandi, sicut et ipse Christus pro nobis probatus est. Non enim sine inquisitione apud Deum omnium scientem abibit fides nostra: neque citra examen vitae, sed sicut est apud beatum Paulum: « Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit¹². » Scriptum est autem de Christo: « Quoniam statim veniet in templum suum quem vos queritis, et Angelus testimoni quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus omnipotens, et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis sustinebit in visione ejus? Quia ipse ingreditur quasi ignis conflatorium, ut herba lavantium, et sedebit conflans et emundans ut argentum, et ut aurum¹³. » Psallit et divinus David in persona cuiusvis in Christum credentis, et Evangelio convenienter vivere cœpiensis: « Proba me, Domine, et lempne, ure reves mes et cor meum¹⁴. » Ceterum conflatorium in domo Domini esse propheta dicit. Ecclesia enim Christi cœsusque mores et sinceritatem dilectionis erga Christum explorat, et discretionem habens spirituum¹⁵, probe uovit, quis in Spiritu sancto loquatur Dominum Iesum nominans, et quis in Beelzebul ipsum anathema dicat, et qui sint

A θανάτου δεσμῶν, ἀπῆλλαξεν ἀμαρτίας, υἱοὺς ἀπέργην Θεοῦ· καὶ τὸ γάρ οὐχὶ δεδώρηται τῶν ἀγελῶν; Τέγνωκαμεν δὲ πρὸς τούτοις, διτὶ καὶ τιμῆς ἡγοράσμεθα, εἰ οὐ φθαρτοῖ, ἀργυρίψ, ἢ χρυσίψ· ἀλλὰ τιμὴν αἴρεστι ὡς ἀμνοῦ, καὶ ἀπιλου Χριστοῦ· οὗτος τε λοιπὸν αὐτῷ τὴν οἰκεῖαν ἐπωφλήσαμεν ζωῆν. « Εἰ γάρ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἔρα οἱ πάντες ἀπέθανον αὐτῷ, » καὶ ἦν δρεῖνομεν ἑαυτοῖς μὲν οὐκέτι, κατὰ γε τὸν εἰκόνα καὶ δρῦῶς ἔχοντα λόγον, « μᾶλλον δὲ τῷ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντι, καὶ ἐγερθέντι. » Τάυτης φησιν· « Εἰ καλλὺ ἐνώπιον ὑμῶν, » δῆλον δὲ τὸ τῆς μετὰ σαρκὸς εἰκονομίας μαστήριον, εἰ σέσωσθε δι' αὐτοῦ, καὶ πεπράχατε δεξιῶς, ἐγνώκατε δὲ με Σωτῆρα καὶ Λυτρωτήν, καὶ τὸν ὑπὲρ τῆς πάντων ζωῆς ἀνατάλαντα θάνατον, « Δότε στήσαντες, » B τουτέστιν, δρίσαντες, « τὸν μισθὸν μου, » ἀπέπιπασθε. Πλὴν εὐγνώμονες οἱ ἐξ ἑθνῶν. « Εστήσαν γάρ τὸν μισθὸν παρισούμενον μὲν οὐδεμῶς· ἑοικότα δέ ποιοι οἵς ἐσχήκαμεν παρ' αὐτοῦ. » Οὐσπερ γάρ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐτω καὶ ἡμεῖς τεθείκαμεν τὰς ψυχὰς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν γνησιότητος καὶ ἀγάπης· πρέπει δ' ἀν λέγειν τοῖς ἀγίοις μάρτυσι· « Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλύψις, ἢ στενοχωρία, ἢ λιμός, ἢ διωγμός, ἢ γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; » Νενίκηκε γάρ οὐδὲν τῶν ἀγίων τὴν εὐψυχίαν. Θύκουν ἡ τῶν παρὰ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς δομιστῆς ὑποφάνεται πως διὰ τοῦ δεδεσθαι λέγειν εἰς μισθὸν αὐτοῦ τριάκοντα ἀργυρίους. Οἱ μὲν γάρ προδότης, καὶ βολυρώτας ἀληθῶς, καὶ θεομισθής Ιούδας, τριάκοντα δηνάρια λαβὼν, προβάκει τοῖς φονίσι Χριστὸν, καὶ τὸν τῆς αυτηρίας ἡμῶν κατεπέρασεν ἀρχηγὸν τοῖς ἀλιτηρίοις. Προσεκομίσθησαν δὲ παρὰ τῶν ἑθνῶν εἰς μισθὸν αὐτοῦ τριάκοντα ἀργυρίοις, οἱ καὶ καθίενται Θεοῦ προστάττοντος εἰς τὸ χωνευτήριον, εὖ μάλιστοι δοκιμάζομενοι, καθὼς καὶ αὐτὸς δὲ Χριστὸς ἀδοκιμάσθη ὑπὲρ ἡμῶν. « Εσται γάρ ἡμῶν οὐκ ἀξιότητος ἡ πίστις παρὰ γε τῷ πάντα εἰδότι Θεῷ· οὐτε μήν ἀδιασάντος δὲ βίος· ἀλλ' ἢ φησιν δι μακάριος Παῦλος, « Ἐκάστου τὸ ἔργον ὁποῖον ἔστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει. » Γέργαρπται δὲ καὶ περὶ Χριστοῦ, διτὶ « Ἔξαιρνης ἥξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ, δύνμεις ἡτεῖτε, καὶ διγγέλος τῆς δικτήκης, δύνμεις θέλετε. Ἰδοὺ ἐρχεται, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομενεῖ τὴν μέραν εἰσόδου αὐτοῦ; » Ή τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὁπτασίᾳ αὐτοῦ; Διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, ὡς πός πλυνόντων, καὶ καθιείται χωνεύων, καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργυρίον, καὶ ὡς τὸ χρυσὸν. « Ψάλλει δέ που καὶ δι θεοπέστος Δαθίδ, ὡς ἐκ προσώπου παντὸς τοῦ πιστεύσαντος εἰς Χριστὸν, καὶ ἦν ἐθέλοντος εὐαγγελιῶς· » Δοκιμασόν με, Κύριε, καὶ πείρασόν με, πύρωσον τοὺς νεφρούς μου καὶ τὴν καρδίαν μου. » Πλὴν διτὶ τὸ χωνευτήριον ἐν οἰκείῳ Κυριῳ, φησιν δι προφήτης. Δοκιμάζει γάρ δι Εκκλησία Χριστοῦ τὸν ἐκάστου τρόπον, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, καὶ διαχρίσεις ἔχουσα πνευμάτων, οἵδεν ἀκριβῶς, τίς μὲν ἀγίων Πνεύματος

¹⁰ Petr. i. 18, 19. ¹¹ Cor. v. 14, 15. ¹² Rom. viii, 35. ¹³ Matth. xxvi, 13. ¹⁴ Cor. iii, 13. ¹⁵ Malach. iii, 1-5. ¹⁶ Psal. xxv, 2. ¹⁷ Cor. xii, 10.

λαλεῖ, Κύριον ὄνομάζων Ἰησοῦν· τίς δὲ δῆ καὶ ἐν Αὐτῷ εἰδότες αὐτὸν· καὶ τίνες μὲν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ, τίνες δὲ οὖν οἱ ὡς ἀνθύμασι προβάτων πρός τὴν ἤρχοντα λύκον.

Καὶ ἀπέδρηγα τὴν ράβδον τὴν δευτέραν, τὸ Σχολισμα, τοῦ διασκεδάσαι τὴν διαθήκην ἀράμεσσον τοῦ Ἰουδαίου, καὶ ἀγαμέσσον τοῦ Ἰσραὴλ.

ΠΓ'. 'Ράβδος ἔφη διὸ λέγοντοι Χριστὸν, οὗτον τε κατανεμήσειν ἐν αὐταῖς τὰ οἰκεῖα πρόβατα, δῆλον δὲ ἐτὶ τῶν διὸ πίστεως κεκλημένων τὴν ἀγλαν τεληθύν. Καὶ ράβδον πὲν εἶναι τὴν καλὴν ἐλέγομεν τὴν πατέσιαν, ἵνα τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελισμὸν, τὴν γε μὴν ἐτέραν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τουτέστι, τὴν τῷ Ἰσραὴλ δοθεῖσαν εἰς βοήθειαν, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν. «Νόμον γάρ, φησιν, εἰς βοήθειαν δέδωκεν.» Οτι τοίνουν οὐδή δὴ μόνος τοῖς εὐαγγελικοῖς πατέσιαν δέδωκεν τῇ τῶν ἑβραιῶν ἔμελλε παιδαγωγεῖσθαι πληθὺς, ἀλλὰ γάρ καὶ αὐταῖς ταῖς πάλαι τε καὶ διὰ Μεσσανῶν δοθεῖσαις ἀντολαῖς, μεταπλαστομένης δηλονθτὶ τῆς ἐν νόμῳ σκιᾶς εἰς ἀλήθειαν, καὶ διὰ τῶν προκειμένων ἥμερον καθίστησιν ἐναργές. Καὶ ὡσπερ ἀπορρίψηναι καὶ σκεδασθῆναι τὴν καλὴν ἔφη ράβδον (ὕεσταρή γάρ ὡσπερ ἐν ταῖς τῶν Χαναναῖν τάρατοις ἡ εὐαγγελικὴ πατέσια, περιεγενέθεσα δηλονθτὶ διὰ τῶν ἄγιων ἀποστόλων), οὐτα καὶ τὴν ἐπέραν ράβδον, ητοι πατέσιας, τουτέστι, τὸ Σχολισμα, ἥγουν ὁ νόμος, δὲν τάξει διαθήκης παρὰ Θεοῦ τεθεῖ; ἀναμέσον τοῦ Ἰουδαίου, καὶ ἀναμέσον τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστι, παντὸς τοῦ γένους τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ· Ἰουδαῖον μὲν γάρ ὄνομάζει τὰς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις δύο φυλὰς, αὐτὴν τε τὴν Ἰουδαίην φημι καὶ Βενιαμίν, Ἰσραὴλ δὲ τὰς ἐπέρας δέκα, τὰς ἐν τῇ Σαμαρείᾳ διακειμένας δύο φυλὰς τῷ Ἱεροσόλαιμῷ. Δέδοται δὴ οὖν τοῖς ἐκ Χανανᾶ καὶ ὁ νόμος, μυσταγωγούμενος γάρ, ὡς ἔφην, νομικοῖς τε καὶ εὐαγγελικοῖς θεσπίσμασι. Ταῦτηνοι καὶ ἔφασκεν δὲ Σωτὴρ· «Μή νομίσητε, δτὶ δῆλον καταλύσαι τὸν νόμον. Οὐκ δῆλον καταλύσαι, ἀλλὰ πληρώσαι. Λέγω γάρ ὑμῖν, ἵνας δὲν παρέλθῃ διόρανδος, καὶ τῇ γῇ, λύτα δὲν, ή μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ διπλὸν τοῦ νόμου, ἵνας δὲν πάντα γένηται.» Πληροὶ γάρ τὸν νόμον διάσκων τὰ ὑπὲρ νόμου, καὶ οὐκ ἔξω νόμου τεθεῖς τὸν παιδαγωγούμενον, ὡς ἐν τῷ φάναι τυχόν· «Ἔκούσατε δὲν ἐρέθθη τοῖς ἀρχαῖοις· Οὐ φονεύσετε· δεῖ δὲν φονεύσῃ, ἵνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· «Οτι πᾶς δὲ δργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, ἐν- οχος ἔσται τῇ κρίσει.» Καὶ πάλιν· «Ἔκούσατε δὲν ἐρέθθη· Οὐ μοιχεύσετε. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν δτὶ πᾶς δὲ μέλεων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι, δῆδη ἐμοιχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.» Αποπεραίνεται γάρ τοι, «Οὐ φονεύσετε,» ὡς ἐν τῷ παραπετεῖσαι τὴν ὅργην, ή βίζα τέ ἔστι τοῦ φόνου καὶ γένεσις. Τὸ δὲ μηδὲ διαλογία εἰσόδευσθαι τὰς ἐπιθυμίας, ἥγουν κολάζειν τὰς ἡδονὰς, συναναρπεῖσαι που πάντως τῆς μοιχείας ὁ τρόπος, καθάπερ ἀμέλει καὶ βίζαις συναπομαρτυρεῖσθαι φαμεν τὰ δέ εὐτῶν βλαστήματα, μελλον δὲ εὐδές διάσχοιεν έλεισ.

Καὶ εἶπε Κύριος πρός με· Ἐτί λάβε σεσυντῷ σκεύη κοιμερικὰ κοιμένος ἀκείρουν, διότι ίδοι ἦτο ἐξεγείρω κοιμένα ἀκείροις ἐπὶ τὴν γῆν. Τὸ τελιμακάρον οὐ μὴ ἐπισκέψηται, καὶ τὸ διεσκορ-

¹⁰ Joan. iv, 23. ¹¹ Matth. vii, 15. ¹² Galat. iii, 24.

El abjeci virginem secundam quae appellatur Funiculus, ut dissiparem testamentum inter Iudam et Israel.

LXXXIII. Duas virgas Christum asempirantem narravit, atque ita in ipso oves suas pasturum, laud dubium quin per fidem vocatorum sanctam multitudinem. Et virginem quidem pulchram dicebamus esse doctrinam, seu prædicationem evangelicam: alteram Vetus Testamentum, nempe quod Israeli datum est in auxiliū juxta prophetas vocem. Inquit enim: « Legem in adjutorium dedit ¹³. » Igitur gentium multitudinem non tantum doctrina evangelica, sed ipsis etiam antiquis et a Moysi traditis præceptis imbutum Iri, umbra videlicet legis in veritate transmutata, verbis propositis nobis declarat. ¹⁴ Et quo modo abjectam et dissipatam pulchram virginem dixit (quasi enim per Chananeorum regiones dispersa est institutio evangelica, circumdata nimisrum per sanctos apostolos), ita et altera virga, puta Funiculus, sive lex, loco testamenti a Deo constituta inter Iudam et Israel, id est universum genus Israeli: Iudam enim dnis Hierosolymis tribus, ipsam Iuda, inquam, et Benjamin, Israel autem reliquas decem in Samaria cum Ieroboam locatas appellat. Data est igitur Chananeis aliam lex: legalibus enim et evangelicis decretis informatus est. Quamobrem et Salvator aiebat: Nolite putare, quoniam veni solvere legem. Non veni solvere, sed adimplere. Dico enim vobis, donec transeat cælum et terra, iota unum, aut unius apex non præteribit a lego, donec omnia flant ¹⁵. » Adimpler enim legem, docens quæ sunt supra legem, nec excipit a lege eum qui docetur, ut cum dicit, exempli causa: « Audistis quia dictum est antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis: Omnis qui irascitur fratri suo sine causa, reus erit iudicio ¹⁶. » Et iterum: « Audistis quia dictum est: Non mochaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui videt mulierem ad concupiscentium, jam mochatus est eam in corde suo ¹⁷. » Impletur enim illud, « Non occides, si in te locum non reliquas, quæ cædis radix et nister est. Excludendo autem omnes cupiditates, seu castigando voluptates, prorsus etiam adulterii perpetrandi libido tollitur: sicut videlicet eum radibus inde existentia germina marcore affirmamus, quæ prius nulla omnino enascuntur.

VERS. 15, 16. Et dixit Dominus ad me: Adhuc sume tibi vase pastoralia, pastoris imperiū, quia ecce ego suscitio pastorem super terram. Deficiens non visibilis, et dispersum non requirebit, et coniunctum non ¹⁸ Mult. v, 17, 18. ¹⁹ Ibid. 21, 22. ²⁰ Ibid. 27, 28.

sanabit, et integrum non diriget, et carnes electorum devorabit, et talos eorum pervertet.

Α πισμέρος οὐ μὴ ἡγήσῃ, καὶ τὸ συτετριμμένον οὐ μὴ λάσηται, καὶ τὸ δλόκιπρον οὐ μὴ κατευθύνῃ, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν κατασθήσεται, καὶ τοὺς πιστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει.

ΠΔ'. Τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος, σοφοῦ τε καὶ ἐπιστήμονος, τούτους Χριστοῦ, τὰς δύο ράβδους ἀπορθίψαντές τε καὶ διασκεδάσαντο; ἐν ταῖς τῶν Χαναναλών χώραις, κατὰ τοὺς ἥδη πρασποδομένους τρόπους, οἱ μὲν ἐγνώκασιν ὅτι Λόγος Κυρίου ἐστί. Πεπιστεύκασι γάρ, ὡς ἔφην, ὅτι Θεὸς ὁν, δὲ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορθήτω; γεγνημένος Αόγος, ἐπειδὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς, κεχρημάτικέ τε τῶν δῶλων ἀρχιποιμῆνη, προύθηκεν αὐτοῖς εἰς μυσταγωγίαν καὶ εἰς εἰδήσιν ἀκριβῆ τοῦ καθ' ἑαυτὸν μυστήριου τὴν τε εὐαγγελικὴν παλέυσιν καὶ φωταγωγίαν, καὶ μέντοι τὴν νομικήν.

Ταύτας γάρ εἶναι τὰς δύο ράβδους ἐλέγομεν, δι' ὧν ἡμᾶς καταποιμάνει Χριστὸς ἐν νομῇ ἀγαθῇ, καὶ ἐν τόπῳ πίσιν, καθὼς γέγραπται. Ἀλλ' οὐ συνέντες Ίουδαιοι τὸ μυστήριον, ἡγονήκοτες δὲ καὶ τὴν ράβδον τὴν καλὴν, τούτους, τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν, καὶ προσέτι τούτοις τὴν ἐτέραν ἀτιμάσαντες ράβδον, ἢ δυομά Σχολίσμα, τούτους τὸν διὰ Μωάβων νόμον, οὐ προσήκαντο μὲν τὴν πίστιν, ἡγονήκασι δὲ τὸν διὰ νόμου καὶ προφητῶν προρηγρευμένον, καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἔφασκεν ἐναργῶς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ. Μή δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωάβης, εἰς δὲ ὑμεῖς ἡλπίκατε. Εἰ γάρ ἐπιστένετε Μωάβει, ἐπιστένετε δὲ ἐμοὶ· περὶ γάρ ἐμοῦ ἔκεινος Ἕγραψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς φήμασι πιστεύσετε;

C "Εστιν τοίνυν οὐδαμόθεν ἀμφίλογον, ὡς οὔτε τοῖς Μωάβων κεπιστεύσασι γράμμασιν, οὔτε μὴν τοῖς τοῦ Σωτῆρος φήμασιν. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν οὐ παρεδίξαντο, «Ταύτησι, φησίν ὁ σοφώτατος Παῦλος, πέμψει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεύσαντα αὐτοῖς τῷ φεύδει. » Ἐνέργειαν δὲ τῆς πλάνης τὸν Ἀντίχριστον εἶναι φησιν, ὡς προστεθέντες Ίουδαιοι καταχριθήσονται, καὶ πιστώσεται λέγων αὐτοῖς ὁ Σωτὴρ, ἀπειθεῖν ἥρημένοις. «Ἐγὼ ἀλήιαυθα ἐν τῷ ὄνδρατι τοῦ Πατρὸς μου, καὶ οὐ λαμβάνετε με· ἐὰν ἄλλος ἐλθῇ ἐν τῷ ὄνδρατι τῷ ἴδιῳ, ἐκείνον λήψοσθε. » Οτι τοίνυν Ίουδαιοι μέλλουσι κατὰ καιροὺς περιηνότα τὸν τῆς ἀνομίας υἱὸν ἀμελλῆται παραδέχοσθαι, «τὸν ἀντικείμενον καὶ ὑπεραιρόμενον ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν, ἢ σίνεσμα, ὡς τε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καθίσαι, ἀποδεικνύντα ἑαυτὸν ὅτι ἐστὶ Θεός, τὸν οὐκ εἰδότα καλῶς ποιμαίνειν καὶ ἐπιστημόνως, προανατυποῦσθα: καλεύει τῷ προρήγῳ Θεός, οὕτω λέγων. «Ἐτι λαβὲ σεαυτῷ σκεύη ποιμενικῆς ποιμένος ἀπείρου. » Οι μὲν γάρ τῶν ποιμένων ἀπεικόνετοι, καὶ τῶν ἐν χεροῖς σπουδασμάτων ἐπιστήμονες, ἰσχνάς ἔχουσι τὰς ράβδους, ἵνα εἰ γένοιτο καὶ πάλιν καιρός, μὴ συνθραύσηται τὸ τυπόδεν. Εἰ δὲ δῆ τις εἴη τῶν οὐκ εἰδότων τὸ χρῆμα, καὶ ποιμενικῆς ἐπιστήμης ὡς ἀπωτάτω καθίμενος. ἀδρότεροις αὐτὲς τυγχάνονται: φιοπάλοις. Καὶ ταῦτα οἵμα,

LXXXIV. Boni, sapientis peritiique pastoris, hoc est Christi, virgas duas, quas projectit, et in regionibus Chananæorum dissipavit, eo modo quo supra a nobis explicatum est, 709 quidam cognoverunt Domini Verbum esse. Crediderunt enim, ut dixi, quod cum Deus esset, ex Deo Patre inenarrabili ratione genitum Verbum, postquam nostri simile natum est, et princeps pastorum appellatum ¹⁰, ipsis ad mystagogiam et ad notitiam accuratam mysterii sui, evangelicam institutionem et illuminationem, legalemque etiam disciplinam proposuerit. Illas enim duas esse virgas dicebamus, quibus nos pascit Christus *« in pascuis bonis, et in loco pingui, »* ut scriptum exstat ¹¹. Verum Judæi non intelligentes mysterium, et ignorantes virgam pulchram, hoc est prædicationem evangelicam, et insuper alteram virgam, cui nomen Funiculus, despectui habentes, legem per Mosen datam scilicet, fidem repudiarunt, et per legem ac prophetas prænuntiatum nescierunt, id quod eis aperte Salvator ipse exprobavit: « Ne putatis quod ego accusaturus sim vos apud Patrem. Est qui accusat vos Moses, in quem vos speratis. Si enim crederetis Moysi, credetis fortissim et in illo: de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis, quantum verbis meis creditis? » Nullam igitur dubitationem habet, ens neque litteris Mosaicis, neque verbis Salvatoris fidem adhibuisse. Quia vero cognitionem veritatis aspernati sunt, scriptum est a Paulo sapientissimo: « Ideo initet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio ¹². » Operationem erroris Antichristum esse dicit, cui addicti Judæi damnabuntur, et verax reperiectur Salvator incredulis dicens: « Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis ¹³. » Judæos igitur alium iniquitatis olim cum apparuerit circa cunctationem suscepturos, et adversante *« et extollente se supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus »* ¹⁴, nescientem bene et doce pascere, figura quadam a propheta præmonstrari Deus jubet, his verbis: « Adhuc sume tibi vasa pastoralia pastoris imperiti. » Pastores enim meliores, et studiorum quæ tractant minime rudes, virgas habent graciles, ut cum fuerit etiam percutiendi tempus, quod percutitur non conteratur. Hujus rei imperitus, et artis pastoritiz ignorantissimus, crassioribus baculis pecudes contundit. Et hæc, opinor, 770 sunt vasa pastoralia imperiti pastoris. Quoniam vero aliquando alius iniquitatis regio prædictus honore mortalibus pastoris loco habendus erat, nec parsurum quidquam populis tam subiectis, quam

¹⁰ I Petr. v. 4. ¹¹ Ezech. xxxiv, 14. ¹² Joan. v. 45-47. ¹³ II Thess. ii, 10. ¹⁴ Juan. v. 45. ¹⁵ II Thess. ii, 4.

Ἐστι τὰ σκεύη τὰ ποιμενικὰ τοῦ ἀπειρού ποιμένος. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ καιρού; ἔμελεν δὲ τῆς ἀνομίας υἱὸς τὴν βασιλίδα τιμὴν περικέμενος, δοκεῖν ἐν τάξει ποιμένος ἀναδειχθῆσθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, φειδῶς γε μήν οὐδεμιᾶς ἀξιοῦ τοὺς ὑπὸ χειρα λαοὺς, ἢ καὶ τοὺς ἔξω χειρός, ταῦτη τοι φησίν. « Ἰδού ἐγώ ἡγερῶ ποιμένα ἐπὶ τὴν γῆν. Τὸ ἐκλιμάπανον οὐ μή ἐπισκέψηται. » Ὁμοιον ὡς εἰ λέγοι. Τὸ δλισθῆσαν εἰς ὀλιγοπιστίαν, οὐχ ἀν ἐπιβράσσει ταῖς μυσταγωγαῖς. « Τὸ δὲ ἐσκορπισμένον, οὐ μή ζητήσῃ. » Τὸ ἐκπεφοιτηκός, φησι, τῆς εὐθείας δόδοι, καὶ τῆς ἀγέλης ἀποσκιρτῷ εἰλαύδις, οὐ μή ζητήσῃ. τουτέστιν οὐχ ἀν μεταθείη πρὸς τὸ ἄμεινόν τε καὶ ἔχον δρθῶς. « Τὸ συντετριμένον οὐ [μή] λάσταται. » Συντερίβεται δέ τις, ἢ πονηρᾶς τὸνης ἡττώμενος, καὶ οἷον οὐ φέρων τῆς φιλοσαρκίας τὸ βάρος· ἥγουν ταῖς τῶν ἀνοσίων αἰρετικῶν ἀπάταις συνηρπατμένος, καὶ ὑγια τὸν νοῦν οὐχ ἔχων εἰς γε τὸ χρῆναι πιστεύειν δρθῶς. Τοῦτον πάλιν διαγαθὸς ἴδεται ποιμήν. « Ο γε μήν ἀπειρος, « Τὸ δλικτήριον οὐ μή κατευθύνῃ, καὶ τὰ κρέα τῶν ἐκλεκτῶν καταφάγεται, καὶ τοὺς ἀστραγάλους αὐτῶν ἐκστρέψει. » Πολεμήσει γάρ τοῖς ἀγέλοις δὲ τῆς ἀνομίας υἱὸς, καὶ ἀχάλινον αὐτοῖς ἐπαρεῖ τὴν δρητήν, μονονούχη καὶ κρεωνομήσει, καὶ καταφάγεται θηρός ἀγριού δικτῆν. Ἐκστρέψει δὲ καὶ τοὺς ἀστραγάλους, ἵνα μή τις ἔχοι τὸ δρθοποδεῖν δύνασθαι. Καταβάσεται γάρ προσκυνεῖν αὐτῷ, καταπλήττων τοῖς θαύμασιν. « Ἔχει γάρ τὴν πυρούσιαν κατ' ἐνέργειαν τοῦ Σατανᾶ, καὶ ἐν Βεελζεβού ποιήσει τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς, » καὶ ἦ φησιν δὲ Σωτῆρος. « Οὐκ ἀν ἐσώθη πᾶσα σάρξ, » μαινομένης κατὰ πάντων τῆς ἐκείνου πλεονεξίας. « Διὰ δὲ τοὺς ἐκλεκτούς καλοδωδήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι. » — « Ἀνελεῖ γάρ αὐτὸν δὲ Κύριος τῷ πνεύματι, καὶ κατργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. »

Ω οἱ ποιμαντορες τὰ μάταια, καὶ οἱ καταλοιπότες τὰ ρρόβατα, μάχαιρα ἐστὶ τὸν βραχίονος αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν δρθιαλμὸν τὸν δεξιῶν αὐτοῦ. Ο βραχίων αὐτοῦ ἔηραιόμενος ἔηραθησται, καὶ δρθιαλμὸς δεξιῶς αὐτοῦ ἐκτυφλούμενος ἔκτυφλωθήσεται.

ΠΕ. Γεγονότος; ἄπαξ τοῦ λόγου περὶ ποιμένος ἀπειρού, μονονούχη καὶ ἐπισυγνάει λοιπὸν τοῖς μή διγαθοῖς ποιμένοις, καὶ γενικώτατὸν τινα τρόπον χρήται τῷ λόγῳ, τὰ τοῖς ὅδε γνώμης ἔχουσι συμβούλευνα προσαναφωνῶν. « Αθρει γάρ ὡς ἡδη τὰς τῆς βραχιαλίας ἀποτινώσουσι δίκας τάχα που καὶ συναλγεῖ διδικτυον τὴν περίθητα, καὶ καταιτίδεται μὲν, δι τοιμένες γεγόνασι τῶν ματαίων, τουτέστι τῶν προσκαίρων ἐπιμεληταί, βράθυμοι δὲ οὐτως, ὡς ἐπιγάννυσθαι τοῖς περιστάτοις ἀδίλιως διοιλαδόσιν. Οι μὲν γάρ πωλούντες θελεγον· « Εὐλογητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Οι δὲ κατέσφαζόν τε καὶ οὐκ ἐπασχον οὐδὲν ἐπ' αὐτοῖς· τοῦ γάρ χρῆναι ποιμάνειν δρθῶς, οὐδεὶς ἦν παρ' αὐτοῖς λόγος. Τοιοῦτοι δὲ ἡσαν οἱ τῶν Ιουδαίων καθηγηταί, κλείσοντες τε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καθά φησιν δὲ Χριστὸς, « Καὶ μήτε αὐτοὶ εἰσερχόμενοι, μήτε μήν ἐτέρους ἀφίεντες εἰσελθεῖν· ἀλλὰ περιέργοντες μὲν τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ἔηράν, ἵνα ποιή-

¹⁸ II Thess. ii, 3-11. ¹⁹ Matth. xxiv, 24. ²⁰ Ibid. 22. ²¹ Ibid. ²² II Thess. ii, 8. ²³ Zachar. xi, 8. ²⁴ Matth. xxiii, 13.

A non subjectis, idcirco ait: « Ecce ego excitabo pastorem super terram. Quod defecit non visitabit. » Perinde ac si dicat, quod prolapsum est in imbecillitatem fidei, doctrina sacra non confirmabit. « Et quod dispersum est, non requiret. » Quod a recta via discessit, inquit, et a grege resilire solet, non requiret, hoc est, ad statum meliorem et probatum non revocabit. « Quod contritum est non sanabit. » Conteritur autem quis, aut voluptate prava expugnat et quodammodo amoris rerum carnalium pondus non sustinens, aut certe impiorum hæreticorum deceptionibus una abreptus et ad recte credendum sana mente destitutus. Talem rursus sanat pastor bonus. Imperitus autem « quod integrum est non diriget, et carnes electorum devorabit, et talos eorum pervertet. » Oppugnabit enim sanctos filios iniquitatis, et ira indomita eos invadens promodum dilaniabit, et instar truculentæ bestiæ devorabit. Pervertet etiam talos, ne quis rectio passu ingredi queat. Coget enim se adorare miris operibus obslupefactos. « Cujus adventus secundum operationem Satanae, et in Beelzebul edet portenta », ut in errorem induceret, si fieri posset, etiam electos²⁰; et ut ait Salvator, « non fieret salva omnis terra », illius potentia contra omnes furent. « Propter electos autem brevibuntur dies illi²¹. » — « Interficiet enim illum Dominus spiritu oris sui, et destruet illustratione adventus sui²². »

C VERS. 17. *O qui pascitis vana, et qui reliquistis oves, gladius super brachium ejus, et super oculum dexterum ejus. Brachium ejus siccatum siccatur, et oculus dexter ejus excæcalus excæcabitur.*

LXXXV. Suscepito semel sermone de pastore imperito, contristatur quasi jam super pastoribus non bonis, et admodum generatim loquitur, ita animo affectis eventura prænuntians. Vide autem quemadmodum nunc poenas inertiae pendentes fortassis etiam commiseratur, propter insitam mansuetudinem: quanquam accusat eos, **771** quod pastores vanorum facti sint, hoc est, temporalium satagentes, adeo autem socordes, ut etiam super ovibus misere pereuntibus lætantur. Alii namque vendentes cas dicebant: « Benedictus Dominus, et divites evasimus²³. » Alii vero occidebant, nec quidquam commovebantur; nam ut recte pascerent, id sane non curabant. Tales porro erant doctores Judæorum, « claudentes regnum cœlorum, » sicut ait Christus²⁴, « et neque ipsi intrantes, nec alios intrare sinentes sed circumstantes mare et aridam, ut faciant unum proselytum, qui cum factus fuerit, faciunt eum filium

gehennæ duplum quam ipsi sunt²⁶. » Quid igitur adeo improbis pastoribus eveniet? « Gladius, inquit, super brachium ipsius, et super oculum dexterum ejus. » Brachium pro viribus et typo efficientia spiritualis accipitur. Itaque de animalibus occisis in sacro tabernaculo selecta altari sancto pars brachium, seu armus erat, et sacram donarium Deo, ostendente Scriptura, ut existimo, sub quodam inter-
gnimento, Deo proprias corporis et spiritus vires consecrari oportere. Brachium autem significare vires, testabitur quidam sanctorum, Deum universorum alloquens: « Magnitudine brachii tui flant ut lapides²⁷. » Oculus autem mentis Imago est. Patientur itaque qui non recte pascit brachii et oculi mutilationem, hoc est, et a corporeo et a spirituali robore deseretur. Non enim quidpiam boni praestare poterit, Deo illum non corroborante: et animo obscurabitur, qui divini luminis expers aut est, aut censemur. Haud enim cum fiducia dicet: « Quoniam tu illuminabis lucernam meam, Domine; Deus meus, illuminabis tenebras meas²⁸. » Dexterum autem brachium est quod gladio praeceditur, et oculus dexter qui excæatur. Nihil enim dexterum apud populum Judæorum, non actio bona... Etenim, ut est apud Paulum, « Usque hodie quando legitur Moses, velamen super cor eorum positum est²⁹. » Psallit et alicubi David de ipsis: « Obscurentur oculi eorum ne videant³⁰. » Omnia igitur illorum sinistra, sive cogitata, sive mores dicas, sive aliud eorum quæ illis adesse credita sunt. Ac sinistrorum quidem ablationem conducere posse, eam sustinentibus, non me latet. Nam abjectio stultitiae omni culpa et probro eos liberaverit; **772** contra non mediocriter læserit dextrorum amissio: omnino enim ad in honesta et maxime execrabilia deducit. Sed Judæos deceat, et perquam convenienter, spoliatos dextris paupertatem perferre: nos autem qui sumus in Christo, sinistra amittere, et dextris gloriari.

TOMUS QUINTUS.

CAP. XII.

VERS. 1. *Assumptio verbi Domini super Israel.*
Dixit Dominus extendens cælum, et fundans terram,
et singens spiritum hominis in eo.

LXXXVI. Postquam quod sufficiat commodissime
dixerit de vero pastore, hoc est Christo, atque
etiam de imperito, et crudelissimo, et carnifice
ovium, quem Antichristum esse dicimus, utiliter
etiam futurarum aliquando persecutionum contra
Israeleni, et neutriquam quidem Israelis secundum
carnem, sed intelligibilis illis et vere sancte Je-
rusalem, quae est « Ecclesia Dei viventis », men-
tionem inducit. Sicut enim asserimus esse intelligi-

²⁶ Matth. xix, 15. ²⁷ Exod. xv, 16. ²⁸ Psal. xvii, 29. ²⁹ II Cor. iii, 15. ³⁰ Psal. lxviii, 24. ³¹ I Tim. iii, 15.

Α σωτὶ ἔνα προσήλυτον, εἰ δὲ δὴ γένοιτο, ποιούντες αὐτὸν υἱὸν τεκνίνης διπλάτερον ἕαυτῶν. » Τί δὴ οὖν ἄρα τοῖς οὐτω πονηροῖς ποιμέσι συμβῆσεται; ; Μάχαιρα, φησὶν, ἐπὶ τοῦ βραχίλους αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τὸν δρθαλμὸν τὸν δεξιὸν αὐτοῦ. » Λαμβάνεται δὲ δι βραχίλων εἰς δύναμιν τε καὶ τύπον τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας. Καὶ γοῦν τῶν σφαζομένων ζώων ἐν τῇ ἀγίᾳ στηγῇ ἀπόλεκτον τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ μέρος, δι βραχίλων ἦν, καὶ ἵερδον ἀνάθημα τῷ Θεῷ, ὑπεμφαίνοντος, οἶμαι, τοῦ λόγου δι' αἰνῆματος, διτι τῷ θεῷ τὴν ιδίαν ἀναθετέον Ισχὺν τὴν σωματικὴν τε καὶ πνευματικὴν. «Οτι δὲ δι βραχίλων κατασημανεῖ τὴν δύναμιν, πιστώσεται τις τῶν ἀγίων, τῷ τῶν δλῶν θεῷ προσπεφωνηκώς. » Μεγέθει βραχίλονς σου ἀπολιθωθήτωσαν. » Ό δέ γε δρθαλμὸς ἐκ νοῦ τύπον Β λαμβάνεται. Πείσεται δῆ οὖν δ μὴ ποιμαίνων δρθῶς βραχίλονς τε καὶ δρθαλμὸν τὴν πήρωσιν, τουτέστιν, Ἑρημος ἔσται σωματικῆς καὶ πνευματικῆς Ισχύος. Οὐ γάρ δυνήσεται τις κατορθώσας τῶν ἀγάθων μὴ ἐνισχύοντος θεοῦ· κατασκοτισθήσεται δὲ καὶ τὸν νοῦν, ἀμέτοχος τοῦ θείου φωτὸς ὑπάρχων τε καὶ νοούμενος. Οὐ γάρ δυνήσεται λέγειν ἐκ παρθησίας. «Οτι σὺ φωτείς λύχνον μου, Κύριε: δι θείου μου, φωτείς τὸ σκότος μου. » Δεξιὸς δὲ δι βραχίλων δι τῇ μαχαίρᾳ τεμνόμενος, καὶ μήν καὶ δρθαλμὸς δι τυφλούμενος. Δεξιὸν γάρ οὐδὲν παρὰ τοῖς Ἰουδαίων δῆμοις, οὐ πρᾶξις ἀγαθή.
Ως γάρ δι Παῦλος φησιν, «Ἄχρι σήμερον ἤνικα ἀν ἀναγινώσκηται Μωσῆς, κάλυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κείται. » Ψάλλει δέ που καὶ δι Δασδί περι αὐτῶν. «Σκοτισθήτωσαν οἱ δρθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μῆ βλέπειν. » Σκαία δή οὖν διπάντα τὰ παρ' αὐτοῖς, καν νόημα, καν τρόπον εἴπηρε, καν ἔτερόν τι τῶν προσείναι πεπιστευμένων. Τῶν μὲν γάρ δριστερῶν ἡ ἀφαίρεσις ὄντησεν ἀν οἰδ' δτι τοὺς ὑπομένοντας. Ἀποδολὴ γάρ σκανθήτης αἰτίας τε καὶ μάκμου παντὸς ἀπαλλάξειν ἀν αὐτούς. Ἀδικήσει δ' ἀν οὐ μετρίως ἡ τῶν δεξιῶν ἀπόδειξις. Ἀποφέρει γάρ πάντως εἰς τὰ αἰσχίων, καὶ βδελυρώτατα. Ἀλλ' Ιου- πένεσθαι τῶν δεξιῶν ἡμῖν δὲ τοῖς ἐν Χριστῷ τὴν δρύνεσθαι.

ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'

Δ Λῆμμα λόγου Κυρίου ἐπὶ τὸν ὸστριὴλ. Λέγει
Κύριος, ἔκτεινων οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν τῆρ, καὶ
πλάσσων πνεῦμα ἀνθρώπουν ἐν αὐτῷ.

ΠΓ'. Ἀπογρωσαν εὐ μάλιστα ποιησάμενος τὴν ἀφήγησιν τὴν ἐπὶ γε τῷ ἀγαθῷ ποιέντι, τουτέστι Χριστῷ, καὶ μέν τοι τὴν ἐπὶ τῷ ἀπειρῷ τε καὶ ὑμοτάτῳ, καὶ χρεωνομοῦντι τὰ πρόδατα, τοῦτον δὲ εἶναι φαμεν τὸν Ἀντίχριστον, διαμέμνηται χρησίμως; καὶ τῶν ἐσομένων κατὰ καιροὺς διωγμῶν, κατὰ γε τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ οὐχὶ δῆ πάντως τοῦ κατὰ σάρκα, μᾶλλον δὲ τοῦ νοητοῦ, καὶ τῆς ἀγίας ὄντως Ἱερουσαλήμ, ἥτις ἔστιν ἡ Ἐκκλησία Θεοῦ ὡντος., Ὁσπερ

γάρ είναι φαμεν νοητὸν Ἰουδαῖον, τὸν ἔχοντα περιτομὴν ἐν καρδίᾳ, τὴν διὰ τοῦ πνεύματος, καὶ οὐχὶ δῆ πάντως τὴν ἐν σαρκὶ διὰ γράμματος; οὕτω καὶ Ἰσραὴλ νοεῖθας φαῖται τις ἀν, οὐχὶ πάντως τὸν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ, ἐκεῖνον δὲ μᾶλλον, δεὶχει νοῦν δρῶντα Θεόν. Τοιοῦτοι δὲ πάντως οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν κεκλημένοι πρὸς ἀγίασμαν, ἔγνωστες τε δὲ αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα. Θεοπτίας γάρ οὔτος τρόπος ἀτρεκτὸς καὶ ἔκαιρος. Λαμβάνεται τοῖνυν δὲ λόγος ἐπὶ τὸν ἀρτίων ἡμῖν εἰρημένον Ἰσραὴλ. “Οτι δέ ἐστι παναλήξις ὁ τῶν ὅλων Θεός, δὲ τὸ ἐπὶ τούτοις ἡμῖν ποιούμενος προανάρρησιν, ἀποφαίνει, λέγων· «Ἐκτείνων οὐρανὸν, καὶ θεμελιῶν γῆν, καὶ πλάσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. » Δέχεται γάρ, φησιν, ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τὸ λῆμμα τοῦ λόγου Θεός ὁ πάντα ισχύων, «Καὶ ἐκτείνων μὲν ὥσει δέρριν τὸν οὐρανὸν, » κατὰ τὴν τοῦ φύλλοντος φωνὴν, ἐδραιοτάτην δὲ οὖτως ἀποφήνας τὴν γῆν, ως ἀεὶ τε καὶ διαπαντὸς ἀκλονήτως ἔχειν, κατός τε θεμελιωμένην ἐπὶ θαλασσῶν. «Ἐφη γάρ οὕτως ἡ θεόπνευστος Γραφή· «Καὶ πλάσων πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ. » Ό δέ δὴ οὕτω μεγάλων δημιουργὸς καὶ τεχνίτης, πῶς οὐκ ἀνιδρεῖ, καὶ μάλα εὐχόλως τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀποπερανεῖ; Πλάσεται δὲ πνεῦμα ἀνθρώπου ἐν αὐτῷ, οὐν εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι καλούμενον, εἰ καὶ γέγονε δι’ αὐτοῦ, ἀλλ’ οἷον μεταμορφούμενον, ἐξ ἀσθενείας εἰς δύναμιν, ἐξ ἀναδράς εἰς ὑπομονὴν, καὶ ἀπαξιπλῶς, ἐκ τῶν αἰσχύνων εἰς τὸ ἀμείνων μεταστοιχείουμενον νοητῶς. Ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεοπέτιος Δαβὶδ· «Καρδιῶν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ, ὁ Θεός, καὶ πνεῦμα εὐθές ἔχαλνισον ἐν τοῖς ἄγκάτοις μου. » Καὶ οὐ δὴ που φαῖται τις ἀν, εἰπερ νοῦν ἔχει, καρδιῶν ἦ πνεῦμα βούλεσθαι λαβεῖν, ως οὐχ ἔχοντα τὴν ἀρχῆν οἰηθεῖ δὲν μᾶλλον ἐν αὐτῷ κτίζεσθαι παρακαλεῖν καρδίαν καθαρὰν, καὶ πνεῦμα εὐθές. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ μεταπλασμός. «Ἐθος δὲ τοῖς ἀγίοις προφήταις, εἰ δὴ μᾶλλοιεν οὐκ εὐκαταφρογήτων πραγμάτων ποιεῖσθαι προαφήγησιν, πανθενῆ τε καὶ ἀλκιμώτατον προαναφάλειν πειράσθαι τὸν ὅλων Θεὸν, ἵνα πανταχόθεν δὲ λόγος αὐτοῖς ἔχῃ τὸ βέβαιον εἰς πίστιν, καὶ εἰ λέγοιεν τῶν ἐλπίδων ἕπεσθαι, καὶ δον ἥκει εἰπεῖν εἰς ἔννοιαν τὴν ἐν ἡμῖν, ἔξω τοῦ λόγου καὶ ἀπιστούμενα.

Ἴδον ἐγὼ εἰδῆμι τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς πρόσθυρα, σαλευόμενα κάσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ, καὶ ἐτῇ Ἱερουσαλήμ ἐσται περιοχὴ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Καὶ δεῖται ἐτῇ τῷ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, θήσομαι τὴν Ἱερουσαλήμ λίθοις καταπατούμενορ πάσι τοῖς ἔθνεσι. Πᾶς δὲ καταπατῶν αὐτὴν ἐμπατίζων ἐμπατέσται, καὶ συναχθήσοται ἐκ’ αὐτὴρ σάρτα τὰ ἔθνη τῆς γῆς.

ΠΖ'. Ἐν τοῖς διηγημένοις δὲ κατὰ γῆς Ἰουδαῖας πόλεμος διὰ τῆς Ρωμαίων ἐσόμενος στρατιᾶς εἰρητὸς σαφῶς. Καὶ γοῦν ἔφασκε· «Φωνὴ θρηνούντων ποιεῖν, δὲ τεταλαιώρηκεν ἡ μεγαλοσύνη αὐτῶν. » Καὶ μεθ’ ἔτερη πάλιν· «Διὰ τοῦτο οὐ φέσσομαι ἔτι ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν, λέγει

A bilem Judæum, habentem circumcisionem in corde per spiritum, et minime eam quæ est in carne secundum litteram: ita et Israëlem intelligi dixerit quispiam, non utique qui est de sanguine Israel, sed illum potius qui habet mentem videntem Deum. Tales citra controversiam sunt per fidem in Christum vocati ad sanctificationem, quique per ipsum et in ipso Patrem cognoverunt. Hic enim modus divinæ visionis verus et eximus est. Interpretanda igitur sunt hæc verba de Israële, de quo iam diximus. Fortissimum autem esse Deum universorum, qui nobis sequentia prædictit, demonstrat, dicens: «Extendens cœlum, et fundans terram, et formans spiritum hominis in ipso.» Accipit enim, inquit, super Israel assumptionem verbi Deus qui potest omnia, «et extendens cœlum sicut pellem¹¹, juxta vocem Psalmistæ, firmissimam autem reddens terram ut semper et undeque sit immobiles, quamvis fundata super maria. Quomodo ait divinitus inspirata Scriptura: «Et fingens spiritum hominis in ipso.» Adeo enim magnarum rerum conditor et opifex, quomodo noui citra sudorem et facilime quod voluerit conficiet? Fingitur autem spiritus hominis in ipso, non ad initium essentiæ sua vocatus, quamvis per ipsum factus sit: 773 sed quasi transformatus, ex imbecillitate ad virtutem, ex ignorantia ad patientiam, et absolute, ex turpioribus ad honestiora, secundum quod intelligitur, reformatus. Psallit et divinus David: «Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis¹².» Neque dicet quispiam mentis composillum velle cor et spiritum adipisci, quasi prorsus non habeat: sed putabit potius rogare, ut in ipso cor mundum et spiritus rectus creetur. Atque haec est transformatio. Consueverunt autem sancti prophetæ non vulgaria prædicturi, prius conari, ut Deum universorum viribus valentissimum et robustissimum ostendant, quo eorum oratio ex omni parte stabilem fidem consequatur, quamvis spe majora et, si rem cogitatione humana metiamur, captum nostrum excedentia et incredibilia dicant.

Vers. 2, 3. Ecce ego pono Jerusalem sicut vesil-
D bula, quæ moventur omnibus populis in circuitu: et
in Judæa erit obsidio super Jerusalem. Et erit in die illa, ponam Jerusalem lapidem conculcatum cunctis gentibus. Omnis calcans eam, illudens illudet, et congregabuntur super eam omnes gentes terræ.

LXXXVII. In prædictionibus antegressis bellum Judææ a Romano exercitu inferendum dilucide memoratur. Dicebat igitur supra: «Vox lamentantium pastorum, quoniam misera facta est magnificèntia ipsorum¹³.» Et paulo post: «Propter hoc non parcam super habitantes terram, dicit Dominus.

¹¹ Psal. ciii, 2. ¹² Psal. L, 42. ¹³ Zachar. xi, 3.

Et ecce ego trado homines, unumquemque in manus proximi sui, et in manus regis ejus. Et concident terram, et non eruam de manu eorum ¹¹. » In verbis autem modo illatis institutas contra Ecclesiam persecutiones liquido vaticinatur. Vexarunt enim credentes in Christum præ alii omnibus principes Synagogæ Judæorum, denuntiantes sanctis apostolis ne loquerentur in nomine Christi ¹²; flagellantes quoque illos in conciliis ¹³, et præterea lapidari curantes ¹⁴, et quid non tandem sceleratissimum in eos dicentes ac facientes? Postquam autem per gentium quoque regiones sermo de Christo percrebuit, et indigenæ evangelicis prædicationibus obtemperarunt, **774** rursum aliae persecutiones excitatæ sunt per eos, qui successione regnaverunt, et impuram ac detestandam idolatriam vindicare conantes, diaboliceaque iniipientis ministri facti, sanctos ad martyrica certamina vocantes interemerunt. Visa est autem Ecclesia opportuna injuriis, nemine defendantem, et similis vestibulis agitatis et labentibus, aut etiam lapii conculcato. Etenim Salvator communis, cum facile posset bellum omne sedare, imo et ab ipsum honorantibus removere, eosque ab omni tentatione immunes hostiumque viribus superiores præstare, sua divina providentia per casus et serumnas illustrari permisit, ut sibi conformes rediti, una glorificarentur et conregnarent. « Si onim compatitur, et conregnabimus illi, ut scriptum est ¹⁵, et si socii passionum sumus, etiam gloriæ erimus ¹⁶. » Ait ergo: « Ecce ego pono Jerusalem ut vestibula commota. » Quod si fiat, cingetur, hoc est obsidebitur ab omnibus: et cum videbitur esse ut lapis conculcatus, tunc omnis illudens illudet. Conigit hoc, sicut paulo ante dicebam, singulorum temporum persecutionibus. Adorti sunt enim sanctos multis modis eos cruciantes, et morientibus forte etiam insultantes miseri. Nesciebant enim profecto quanta ex afflictionibus proveniret gloria, et dolorem illis perpetuam animi hilaritatem parituruin. Perpende porro, quomodo non dicat, opus esse gentium potentia, Ecclesie conculationem, sed suæ voluntatis et consilii. Cupit enim, ut dixi, adatores suos rebus adversis perfici et consuinmari. Ait namque: « Ego pono Jerusalem ut vestibula commota omnibus populis in circuitu. » Haud diversum illud est, opinor, quod a Salvatore ad Pilatum dicitur: « Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper ¹⁷. » Sic merito etiam dicat quam animus intuetur Jerusalem, id est Ecclesia, persequenti mundo: « Non haberes potestatem contra me ullam, nisi datum esset tibi desuper. »

πρὸς Πιλάτου: « Οὐκ εἶχες οὐδεμίαν ἔξουσιαν κατ' ἑκάτεως τὴν νοτὶ πάλιν Ἱερουσαλήμ, τουτέστιν τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλῆς. Ἐφείται γάρ, ὡς ἐφη, διὰ παθημάτων τελειούσθαι τοὺς ἰδίους προσκυνητάς. « Ἰδοὺ γάρ, φησιν, ἐγὼ τίθημι τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς πρόθυρα σαλευόμενα πᾶσι τοῖς λαοῖς κύκλῳ. » Τούτῳ παραπλήσιον ἔκεινο, εἶμαι, ἔστι τὸ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς εἰρημένον εμοῦ, εἰ μὴ ἦν δεδομένον σοι ἀνωθεν. Φαῖται ἀν εἰκόνας τῆς ἔξουσιας οὐδεμίαν, εἰ μὴ ἦν δεδομένον σοι ἀνωθεν. »

¹¹ Zach. xi, 6. ¹² Act. iv, 17. ¹³ Act. xvi, 22. ¹⁴ Act. xiv, 18. ¹⁵ Rom. viii, 17; II Tim. ii, 41, 42. ¹⁶ II Cor. i, 7. ¹⁷ Joan. xix, 11.

(1) Sic corrigendum monet Cotelerius (*Monum. Eccl. Gr. II*, 603) pro vulg. σειωμένων. EDIT.

Ἐρ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος πατοκράτορα, πατάκω πάτρα Ιπποτὸς ἐστόσει, καὶ τὸν ἀραβάτην αὐτοῦ ἐρ παραφρονῆσει· ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰουδὰ διαιροῦσα τοὺς ὄφθαλμούς μου, καὶ πάρτας τοὺς Ιπποὺς τῷρ λαῷρ πατάκω ἐρ ἀποτυχώσει.

ΠΗ'. «Οτι καὶ πάντα κατευνάσει πόλεμον, καὶ ἀπράξιους ἀποφανεῖ τὰς τῶν διωκόντων ἔφδους, δίδωσι νοεῖν, ἵππον καὶ ἀναβάτην πατάξειν εἰπὼν ἐν ἔκστάσει τε καὶ παραφρονῆσει, καὶ μὴν καὶ ἀποτυφλώσει. » Εἴτε δὲ, οἷμα, ταυτὸν τὸ παθεῖν τὴν ἔκστασιν, καὶ τὸ ὑπομεῖναι τὴν παραφρόνησιν. Τὸ γάρ ἔξω γενέσθαι φρενὸς, ἔκστασις δὲ νοοῦτο, καὶ μάλα εἰκότως. Οὐ δὴ γεγονότος, καὶ τοῖς φωνᾶσι συμβεβήκότος, περιέστησι τοῦ πάντως τοῖς ἀγίοις εἰπεῖν περὶ τῶν σφισι μεμαχημένων· «Οἱ ἔχθροι ἡμῶν ἀνόητοι. » Καὶ μὴν καὶ· «Οὗτοι ἐν δρμασι, καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὄνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθήσομεθα. Αὐτὸι συνεποδίθησαν, καὶ ἔπεσον· ἡμεῖς δὲ ἀνέστημεν, καὶ ἀνωρθώθημεν. » Παραφρονῆσει δὲ ἀν καὶ ἐπέρως, δὲ ταῖς τῶν ἀγίων ἀνεξικακίαις ἀνοσίων ἐπιπηδῶν, καὶ ἀδόκητον ὑπομενεῖ τὴν ἔκστασιν, ἥτοι τὸ θαῦμα, τεθεαμένος ὅτι νικῶσιν ἐν συμφοραῖς, καὶ φανοῦνται πεισόντες, καὶ δὲ τὴν ἡττήσθαι δοχεῖεν, τότε δὴ μάλιστα χρατοῦσι μειόνως· εἰπερ ἐστὶν ἀληθές, ὡς ἔν γε δὴ μάλιστα τῷ παθεῖν αὐτοὺς ὄφῶνται εὐχαρεῖς, καὶ τῷ μεγέθει τῶν πόνων συμπαρομητροῦσαν ἔχουσι τὴν δικαιονέντα χάριν. Εἴτα πῶς οὐκ ἀν καταπλήξειν τοὺς μεμαχημένους οἱ μακάριοι μάρτυρες, καὶ αὐτὸν νικῶντες; τὸν Σατανᾶν, καὶ πονηροὺς μὲν, καὶ ἀκαθάρτους; ἐπιτιμῶντες πνεύμασι, πολὺ δὲ τὸ θαῦμα τῆς ἴνούσης εὐχείσας αὐτοῖς ἐνιέντες ἕσθιοτε καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀνηρρήσιν; Οὐκοῦν ἱππότην τε ἀμα καὶ ἵππον πατάξειν ἐπαγγέλλεται· ἵνα νοῶμεν τὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας, ταῖς τῶν ἀγίων ἐπιεικείσις ἀντιτεταγμένας. Ἐπὶ δὲ τὸν οἶκον Ἰουδὰ ἀνοίξειν ἔφη τοὺς ὄφθαλμούς. Καὶ Ἰουδᾶν μὲν ἐν τούτοις τὸν ἐκ βέβης τεσσαράκοντας, καὶ τῆς Ἰουδὰ φυλῆς πεφωρότα Χριστὸν ὄνομάζει, οἵκον δὲ αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτοι τῶν ἐν πίστει δεδικιασμένων τὴν ἀγίαν πληθύν. Τὴν δὲ γε τῶν ὄφθαλμῶν διάνοιξιν ἐκεῖνο οἷματι δηλοῦν, δὲ τοὺς λίαν ἀμφιλαρῆ, καὶ οἴον δὲ φρέματι κατασκέψεται, σημεῖον δὲ γένοιτο τοῦτο σαφὲς τῆς ἐπ' αὐτῆς εὐμενείας, καὶ μὲν τοις φειδοῦς, καὶ ἀγάπης. Γέγραπται γάρ δὲ· «Οὐφθαλμοὶ Κυρίου ἐπιθεάσους. » Καὶ οὓς ἀν ἐπιθέλεψει, τούτους δὴ πάντας τρισμακαρίους ἀποδείχυσιν, εἰπερ ἐστὶν εἰπεῖν οὐ διεφευσμένως, ως; καλάζει μὲν ταῖς ἀποστροφαῖς τὸν ὄφριστην τε καὶ ἀλιτήριον, κατευφρύνει γε μὴν ταῖς ἐπισκέψεσι τὸν εὐσεβῆ, καὶ φιλάρετον. Καὶ γοῦν δὲ θεσπέσιος Δασιδ, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀποστροφῆς ζημιαν, καὶ τὸ ἐκ τῆς ἐπιστρέψεως κέρδος ἐμφανὲς καθιστάξει, ποτὲ μὲν ἔφασκε· «Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μὴ ἐκχλίης ἐν ὁργῇ ἀπὸ τοῦ δούλου σου. » ποτὲ δὲ δὴ μόνον· «Ἐπιθεάσου ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με. » «Ἐψεται συμβαίνοντα· τῷ γε μὴν ἐπιθέψαι τὸ χρῆναι λαβεῖν τὸν ἔλεον.

A VERS. 4. In die illa, dicit Dominus omnipotens, percutiam omnem equum in stupore, et ascensorem ejus in amentia: super dominum autem Iuda aperiā oculos meos, et omnes equos populorum percutiam in cæcitate.

775 LXXXVIII. Compositurū omne bellum, hostilesque incursum persecutorum inefficiens et inanes redditum monet, dum dicit, equum et ascensem percussurum in stupore et amentia et cæcitate insuper. Est autem, ut arbitror, idem, stuporem pati et amentem esse. Nam discessio a mente non male stupor intelligi queat. Quod cum factum fuerit, et in cæde grassantibus contigerit, licebit omnino sanctis dicere de oppugnatoribus suis: «Inimici nostri insipientes⁵¹. » Atque etiam illa: «Illi in curribus, et hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur. Ipsi infirmati sunt et ceciderunt; nos autem surreximus et erexit sumus⁵². » Alio item modo desipuerit sanctorum tolerantiae insultans impie et in improvisum stuporem, sive admirationem incidet, cum viderit eos calamitatibus nullis cedere et coronari cadentes, ac tum maxime vincere, et majores reportare victorias, cum victi potuissent apparere: siquidem certum est eos potissimum in patiendo inclitos conspicere, et magnitudini laborum comitem habere cœlestem gratiam. Deinde, quinam oppugnatores suos non obstupesciant beati martyres, qui ipsum quoque Satanam pessundant, malignosque et inmundos spiritus intercipant, et nonnunquam magna gloria sue admiratione ipsos etiam interfectores suos afficiunt? Quare equitem simul et equum percussurum se promittit, ut hostium phalangas sanctorum virtuti adversantes intelligamus. Super dominum autem Iuda aperturum se oculos ait. Judæi hoc loco de radice Jesse et tribu Iuda Christum existentem nominat, dominum autem ejus Ecclesiam, sive in Christo iustificatorum sanctam multitudinem. Aperiiri autem oculos illud sibi velle existimo, quod amplissime et toto velut aspectu respiciet, quod sua erga illum benevolentia, ac præterea indulgentia et charitatis indubitatum erit indicium. Scriptum est enim: «Oculi Domini super justos⁵³. » Et quos resperxerit, eos plane beatissimos efficit; quandoquidem non false dici potest, eum aversionibus suis superbuni et peccatorem punire, visitationibus autem piis et virtutis studiosum exhilarare. Quare divinus item David, et ex aversione damnum, et ex conversione commodum **776** manifestans, aliquando dicebat: «Ne avertas faciem tuam a me, et ne declines in ira a servo tuo⁵⁴; » aliquando rursus: «Respic in me, et miserere mei⁵⁵. » Aversionem namque ira, et quæ ab irato infliguntur poenæ, respectum autem adeptio misericordiæ comitatur. γάρ ταῖς ἀποστροφαῖς δὲ θυμός, καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ

⁵¹ Psal. xxxvi, 2. ⁵² Psal. xix, 8, 9. ⁵³ Psal. xxxiii, 16. ⁵⁴ Psal. xxvi, 9. ⁵⁵ Psal. xxiv, 16.

Vers. 5. *Et dicent tribuni Iuda omnes in cordibus suis : Inveniemus nobis habitantes Jerusalem, in Domino omnipotente Deo eorum.*

XXXIX. Chilarchas, seu tribunos Iuda sanctos apostolos appellatos asseveramus, delectos tanquam duces a Christo, et principatum in Judam adeptos, hoc est, in eos qui ad confitendum et laudandum vocati sunt : Judas enim *Iacobus* redditur : qui ex gentibus utique fuerint, quibus et divinus cantor mandat, uti Emmanuel celebrant, dicens in spiritu : « Benedicite, gentes, Deum nostrum, et auditam facite vocem laudis ejus »⁴. » Judas igitur hoc loco sunt per fidem ad laudationem et confessionem vocati : tribuni vero ipsis constituti, centuriones et duces, divini discipuli. Observare est ergo eos Salvatoris adoratoribus velut quibusdam militibus acclamantes et dicentes : « State igitur succincti lumbos vestros in veritate, et induiti loricam justitiae, et calceatis pedes in præparationem Evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum fidei, in quo poteritis omnia tela nequissimi igni extinguere »⁵. » Sunt ergo divini discipuli tribuni, et convenientissime, « Qui et dicent, inquit, in cordibus suis : Inveniemus nobis ipsis habitantes in Jerusalem. » Desiderabant enim sancti discipuli vere sanctam Jerusalem, id est, Ecclesiam, repletam cerni adoratoribus, et veluti urbem quamdam incolarum frequentia insignem meritissime gloriari. Quocire promulgabant fidem, evangelizantes Jesum, signisque et prodigiis dicta sua confirmantes. Verumtamen non persuadebant. Obdurabat enim populus inflexible, et velut equus indomitus frena recusabat. Idecirco deinceps sanctæ civitatis habitatores in « Domino omnipotente Deo ipsorum, » hoc est, in Christo, sibi quarebant. Quin et ad gentes convertebantur, Judæorum populo occidentes : **777** « Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Quoniam autem repellitis illud, et indignos vos judicatis vita æterna, ecce convertimur ad gentes : sic enim nobis mandavit Deus »⁶. » Inde cives Ecclesiæ conquerierunt, cuius et divinus David meminit, inquiens : « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei »⁷. » Iis quæsitis, propter numerum multitudinemque innumerabilem ditali sunt. Quin et aiunt sanctæ civitati : « Dilata locum tentorii tui, et tabernaculorum tuorum. Fige, ne parcas. Protende funiculos tuos et clavos tuos, conforta adhuc in dextris, et in sinistra extende »⁸. » Illa vero multitudine incolarum suorum exsultat, et quasi admirans suorum filiorum frequentiam, ait : « Ego autem sine filiis, et vidua ; istos vero quis genuit mihi ? isti autem ubi mihi erant »⁹ ? » οὐκον, καὶ τὸς πασσάλους σου, κατίσχυσον ἔτι εἰς τὰ δικαιώματα αὐτῆς ἐπιγάννυται, μόνον δὲ οὐκαντί. « Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίω, καὶ γένος τούτους δὲ τοὺς

VERS. 6. In die illa venam tribunos Juda sicut

*Καὶ ἤρουσιν χιλιάρχοι· Ιούδα πάντες ἦν ταῖς
χαρδίαις αὐτῶν· Εὑρήσομεν ἐκυρτοῖς τοὺς κατοι-
κοῦντας ἐν Ἱερουσαλήμ, ἢν Κυρίῳ παρτοκράτορι
Θεῷ αὐτῶν.*

ΠΘ. Χιλιάρχους μὲν Ίούδα τῶν ἀγίους ἀποστόλους κατωνομάσθαι φαμὲν, τοὺς οἶον ἐν τάξει τῇ τῶν στρατηγῶν κεχειροτονημένους παρὰ Χριστοῦ, καὶ καθηγεῖσθαι λαχνήτας τοῦ Ἰούδα, τουτέστι τῶν κεκλημένων εἰς ἑξιμολόγησιν τε καὶ αὐτὸν αἴρος γάρ δὲ Ίούδας ἐρμηνεύεται. Εἰεν δὲ ἀντὶ πάντας οἱ ἔξι θινῶν, οἵς καὶ τὸ χρῆναι δοξολογεῖν τὸν Ἐμμανουὴλ ὁ θεσπέσιος Μελιψός ἐπιτάττει λέγων ἐν πνεύματι· «Εὐλογεῖτε, Εὐνη, τὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ ἀκούτεσθε τὴν φωνὴν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. » Ίούδας τούναν ἐν τούτοις οἱ διὰ πίστεως κεκλημένοι πρὸς αἰνεσίν τε καὶ ἑξιμολόγησιν χιλιάρχοι γε μὴν οἱ ἐπὶ αὐτοῖς τεταγμένοι, ταξιαρχοὶ τε καὶ ἡγεμόνες, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. «Εστι γοῦν ἵειν οἴλα τοις στρατιώταις, τοῖς τοῦ Σωτῆρος προσκυνηταῖς διακεκραγότας τε καὶ λέγοντας· «Στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν δσφίν θμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδυσάμενοι τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἐπὶ πάσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρέδον τῆς πίστεως, ἐν φυνήσεισθε πάντα τὰ βέλη τοῦ πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σθέσαι.» Χιλιάρχοι δὴ οὖν, καὶ μάλα εἰκότως, οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, οἱ Οὐ καὶ ἐροῦσι, φησὶν, ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν· Εὐρήσομεν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἱερουσαλήμ. » Ἐπειθύμουν μὲν γάρ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ τὴν ἀγίαν δυτικὴν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τὴν Ἐκκλησίαν μεμεστωμένην ὅρθισθαι προσκυνητῶν, καὶ οἴλα τινα πόλιν περιφανῆ πληθύντην ἐνοικούντων αὐτὴν εὐ μάλα κατασεμύνεσθαι. Καὶ γοῦν διεκήρυξτον τὴν πίστιν, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Ἰησοῦν, σημείοις τε καὶ τέρασιν ἐπισφραγίζοντες τοὺς ἑαυτῶν λόγους. Πλὴν οὐκ ἐπειθόν μεμένηκε γάρ σκληρός τε καὶ ἀκαμπτής, καὶ οἰον Ἰππος ἐξήνιος. Ταύτῃ τοι λοιπὸν ἐζήτουν ἑαυτοῖς τοὺς κατοικοῦντας τὴν ἀγίαν πόλιν εἰν Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ αὐτῶν, τουτέστι ἐν Χριστῷ. Καὶ δὴ καὶ ἐτράποντο πρὸς τὰ Εθνη, τοῖς Ιουδαίων δῆμοις ἐπιφωνήσαντες· «Υμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἄξιους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ἥντης, ίδού στρεφόμεθα εἰς τὰ θεῖνη οὐτων γάρ ήμεν ἐντέταλται δὲ Θεός. » Ἐκείθεν ἐζήτησαν τοὺς τῆς Ἐκκλησίας πολίτας, ἃς καὶ διθεσπέσιοι· Δαδίδ διεμέμνηται, λέγων· «Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, η πόλις τοῦ Θεοῦ. » Ζητήσαντες δὲ πεπλουτήκασι, συνεκόμισάν τε πληθὺν τὴν ἀριθμοῦ κρείττονα. Καὶ δὴ καὶ φασι τῇ ἀγίᾳ πόλει· «Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τῶν αὐλαιῶν σου. Πῆξεν, μή φείσῃ. Μάχρυνον τὰ σχοινίσματά εἰςά, καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον. » Η δὲ τῷ πλήθει χι τετραμένους τῶν ιδίων τέκνων τὴν θυμῆγριν, εγένεντο μοι; οὗτοι δὲ μοι ποῦ ἤσαν;

'En tē ñméra exēlētē Oñsomaï tōnç xilidárχouc

⁵⁰ Psal. LXV, 8.
⁵¹ Isa. XLIX, 9.

57 Ephes. vi. 14-18

³⁸ Act VIII, 46-47.

89 Psal. LXXXV

" Isa. l. v. 2 5.

" Isa. xlix. 21

Ίουδα ὡς δαλὸς πυρὸς ἐν ξύλοις, καὶ ὡς λαμ-
πάδα πυρὸς ἐν καλάμῃ, καταγέμονται ἐκ
δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων πάρτας τοὺς λαοὺς
κυκλόσειν.

A torrem ignis in lignis, et sicut lampadem ignis in
stipula, et devorabunt a dextris et a sinistris omnes
populos per circuitum.

Λ'. Χιλιάρχους μὲν Ίουδα, καθάπερ ἡδη προεῖπον,
τοὺς ἄγιους ἀποστόλους. ή καὶ ἀπαντας ἀπλῶς τοὺς
τῶν ἀγίων Ἐκκλησῶν ἥγουμένους ἀποκαλεῖ. Κατ-
ευμεγεθήσειν τε οὕτω τῆς τῶν ἑθνῶν καρδίας τὸν
παρ' αὐτῶν Ἐφρ' λόγον, ἥγουν τὴν μυσταγώγιαν, ὡς
δοκεῖν δαλὸν μὲν ξύλοις ἐμπεπτωκέναι, λαμπάδα γε
μήνι εἰς καλάμην τὴν εὐκατάπρηστον. « Καταφά-
γονται γάρ, φησι, πάντας τοὺς λαοὺς ἐκ δεξιῶν καὶ
ἐξ εὐωνύμων κυκλόθευ, » τουτέστιν οὐπερ ἀν ιέναι
βούλωνται, πάντη τε καὶ πάντως ἔκει δυνήσονται,
καλοῦντες εἰς αἰσθησιν, καὶ, οἷον πυρὶ τῷ θειῷ καὶ
νοητῷ, καταθάλποντες τοὺς ἀπεψυγμένους. « Εφρ' τι
τοιούτον δὲ τῶν ἔλων Θεός, καὶ πρὸς τὸν μακάριον
προφήτην Ἰερεμίαν. » Ἰδού δέδωκα τοὺς λόγους μου
εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον ξύλα, καὶ
καταφάγεταις αὐτοὺς, » ἀντὶ τοῦ, Καλέσει πρὸς αἴ-
σθησιν, καὶ ἀπεψυγμένους εἰς φμαρτίαν, θερμοὺς
δὴ πάλιν ἀποτελέσει τῷ πνεύματι. « Απέψυχται μὲν
γάρ η τῶν πλακωμένων καρδία, καὶ νεκρὸν έχουσι
σὸν νοῦν, προσκυνοῦντες τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτί-
σαντα Θεόν, λίθοις τε καὶ ξύλοις ἀνατιθέντες τὸ
σένας. 'Αλλ' οἱ γε τοιοὶδε ζέοντες, ὡς Ἐφην, ἀποτε-
λοῦνται τῷ πνεύματι, θερμοὶ πρὸς δικαιούντην, καὶ
καθά φησιν διθεσέσιος Ἰωάννης, « Πνεύματι ἀγίῳ,
καὶ πυρὶ τῷ νοητῷ βαπτίζονται, » καθάπερ τινὰ
συρρεπὸν δαπανῶν εἰωθότει, τὴν ταῖς ἡμετέραις ψυ-
χαῖς ἐνεζήσασαν ἀμαρτίαν, καὶ τοὺς τῆς φιλοσοφίας
ἐκτήκοντες βύπους. Εἰρηταί γοῦν καὶ διὰ φωνῆς
'Ησαίου. « Ἔχεις ἀνθρακας πυρὸς, κάθησαι ἐπ' αὐ-
τοὺς, οὗτοι οἴσονται σοι βοηθοί. » Καὶ μήν καὶ
αὐτὸς περὶ ταυτοῦ φησι. « Καὶ ἀπεστάλη πρὸς μὲν
τῶν Σεραφίμ, καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἀνθρακα πυρὸς,
διὰ τῆς λαβίδος θλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἤψατο
τοῦ στόματός μου, καὶ εἶπεν. » Ἰδού τοῦτο ἦψατο τῶν
χειλέων σου, καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου, καὶ τὰς
ἀμαρτίας σου πυρὶ καθαριεῖ, » ἀνθρακά που, κατά
γε τὸ εἰκός, τὸν θεῖν τε καὶ λερώτατον, καὶ ἀμαρ-
τίας ἐκτήκοντα Χριστὸν εἶναι λέγων. Οὐκοῦν γεγό-
νεσι μὲν ὡς δαλὸς πυρὸς εἰς καλάμην οἱ θεσπέσιοι
μαθηταὶ, καὶ κατέφαγον μὲν τὰ θνητὰ κυκλόθευ. Πλὴν
οὐ δαπανῶντες εἰς δλεθρον, καταφλέγοντες δὲ μᾶλ-
λον τῆς ἐν αὐτοῖς φειδωλύμου γνώσεως τὰ μιαρά τε
καὶ βέβηλα δόγματα, καὶ τῆς ἀρχαίας ἀπάτης τὸν
βύπον ἐκτήκοντες, ἀποφύγεσθαι τε οὐκ ἐῶντες Ετὶ
εἰναι ἀπαξικεπτεστεκότων τὸν νοῦν πρὸς ἀνοήτους
εἰκασιούσιας, ὡς ἐπὶ γέ τοισιν αὐτοῖς ἀνασκιτών-
ταις λέγειν πρὸς τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστόν. » Πε-
κυρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, καὶ ὁ δοῦλος σου
ἥγεται σεν αὐτό. » Ότι γάρ οὖτε θερμός, καὶ τομώ-
τας δ τῷ Θεῷ λόγος, σαφὲς διν γένοιτο, πρὸς Ἰε-
ρεμίαν λέγοντος αὐτοῦ. » Οἱ λόγοι μου ὡς πῦρ φλέ-
γον, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλυξ κόπτων πέτραν. »

XC. Tribunos Iuda, ut ante docui, sanctos apo-
stolos, aut etiam omnes simpliciter sanctorum Ec-
clesiarum præpositos nominat. Adeo autem sermo-
nem, sive sacram doctrinam ipsorum mentibus im-
peraturam affirmat, ut torris in ligna, aut fax in stipu-
lam quæ facilime ignem concipit, incidisse videatur.
« Devorabunt enim, inquit, omnes populos a dextris,
et a sinistris in circuitu, » hoc est, quoconque ire
voluerint, illic omnimodis valebunt, vocantes ad
agnitionem, et tanquam igni divino et intellectuali
frigidos calefacentes. Dixit quiddam ejusmodi to-
tius naturæ Deus etiam beato prophetæ Jeremiæ :
« Ecce dedita verba mea in os tuum ignem, et popu-
lum istum ligna, et devorabit eos », » pro, vocabit
ad agnitionem, et frigefactos in peccatum iterum
spiritu calesfaciet. Alget enim errantium cor, et
mortuam habent mentem, creaturam potius quam
creatorem Deum adorantes », lapidibusque et
lignis divinum cultum tribuentes. Sed tales, ut dixi,
serentes spiritu efficiuntur », calentes ad justitiam,
et, ut inquit divinus Joannes, « Spiritu sancto, et
igne spirituali baptizantur », » 778 qui ceu quisqui-
llas quasdam animabus nostris insidens peccatum
consumere, et sordes carnalitatis exurere solet.
Dictum est igitur et ab Isaia : « Habes carbones
iguis, sede super eos, hi erunt tibi in adjutorium ». »
Quin idem de se ipso : « Et missus est ad me unus
de Seraphim, et in manu habebat carbonem ignis,
quem forcipe tulit de altari, et tetigit os meum, et
dixit : Ecce tetigit hoc labia tua, et auferet iniqui-
tates tuas, et peccata tua igni mundabit », » car-
bonem, ut verisimile est, divinum, et sacratissimum,
et peccata consumenter iguem Christum esse di-
cens. Quainobrem divini discipuli ut torris ignis in
stipula fuerunt, et gentes quidem in circuitu devo-
rarunt; verumtamen non paucus perdidérunt, sed
potius falsæ in ipsis scientiæ delestanda et impura
dogmata incenderunt, veterisque fallaciæ sordes
absumperunt, et animos eorum qui semel credi-
derant, ad insipientiam et temeritatem frigeficeri am-
plius passi non sunt, ut in se ipsis exultantes,
universorum Salvatori Christo dicarent : « Ignitum
eloquium tuum vehementer, et servus tuus dilexit
illud ». » Esse enim servidum et ad secundum
acutissimum Dei verbū, planum sit ex eo quod
Jeremiæ dicit : « Verba mea sicut ignis comburens,
et sicut securis incidens petram ». » Est enim per-
quam idoneus Dei sermo ut possit et quod frige-
factum est in peccato reaccendere, et quæ velut in-
duruerunt et coarctata sunt non difficile explicare.
Est namque « vivus et efficax, et penetrabilior omni
gladio ancipiti, perveniens usque ad divisionem

⁶⁶ Jerem. i, 9. ⁶⁷ Rom. i, 25. ⁶⁸ Rom. xii, 11.
6, 7. ⁶⁹ Psal. cxviii, 110. ⁷⁰ Jerem. xxiii, 29.

⁷¹ Matth. iii, 11. ⁷² Imo, Ezech. x, 2. ⁷³ Isa. vi,

animæ et spiritus, medullarum quoque, et compa-
gnum, et discretor cogitationum et intentionum cor-
dis ⁷⁰. » Dictum est item voce prophetarum immi-
litibus et contumacibus Iudeis : « Circumcidimini
Deo vestro, viri Iuda ⁷¹. »

dicitur, dicens utrumque te mecum perirem ⁷² ψυχής καὶ
διστομον, δικηγούμενός τε μέχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ
δινοιῶν καρδίας. » Eleguntur δέ που
ἀπεγκτον Ιουδαλον. « Τετμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν, ἀνδρες Ιούδα.

VERS 7. Et habitabit Jerusalem adhuc in semel-
ijsam, et salvabit Dominus tabernacula Iuda sicut
a principio, ut non magnificetur gloriatio David, et
elationes habitantium Jerusalem super Iudam.

XCI. Non semper Ecclesiam tumultibus exagitatum
irij, nec sine fine persecutiones passuram valicinatur :
sed quietur aliquando, et habitatur in semel-
ipsa, seu in loco suo, hoc est, sejunctam, **779** et
solam, turbanje nemine, non tribulationem exci-
tante, non terrorem imminente, non temptationum
mœrores accumulante : « Salvabit enim Dominus
tabernacula Iuda, sicut a principio. » Ecclesias
suis, sive tabernacula sua ita proteget, ut æque
magnam gratiam in eas conserat, quam in Israelem
contulit, quem ex Ägypto liberavit. Eduxit enim
illum « e domo servitutis, et e fornace ferrea », sicut
scriptum est ⁷³, et e dominatu intolerabili uni-
versorum Deus, « in manu sorti et in brachio excel-
so ⁷⁴, » quando persecutores ejus « demersit in
mari Rubro, ponto cooperuit eos, et descenderunt sic-
ut plumbum in aqua vehementi, et transierunt li-
berati ⁷⁵. » Columna autem ignis eos noctu præce-
dens viam signabat, et per diem nubes supra caput
dux impendebat ⁷⁶. » Deinde panem de celo com-
ederunt ⁷⁷, et in solidudine morsus serpentum
evaserunt ⁷⁸. Vicerunt inimicos, transierunt Jordani-
num ⁷⁹, circumcisi sunt, venerunt in terram promis-
sionis ⁸⁰. Hæc donabit Christus querentibus taber-
nacula, hoc est, Ecclesiam : sic et ipsis salutem
restituet, diabolica servitute exemptis, et dæmo-
niaca dominatione liberalis, et per distractiones
hujus vitæ et turbas inanæ velut per mare tra-
ductis ; columnam quoque et firmamentum illu-
stre seipsum illis in alto proponet, illuminantem
versantes in tenebris, et instar nubis roribus quos
animo cernimus, irrigantem ; factus item illis panis
vitæ serpentiumque sub intelligentiam cadentium
morsus imbecilles et irritos faciens, traducens per
Jordanein, et circumcisione spiritus puros reddens,
et in regnum cælorum introducens. Hæc suis ad-
oratoribus largietur, salvabitque eos talibus modis,
et non magnificetur gloriatio domus David, » hoc
est, Iudæorum principes : nec elationes sint, seu
elationis occasio contra Judam, habitantibus Jeru-
salem, quam sensus percipit, et terrestrem. Esse-
rebant quippe se, et superbia tumebant contra cre-
dentes in Christum, ipsumque Emmanuelem, per

A Ἐχει γάρ, καὶ μάλα ἐπιτηδείως, ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος
εἰς γε τὸ δύνασθαι καὶ ἀπεψυγμένον ἐν ἀμαρτίαις,
ἀναζωπυρήσει· καὶ οὐοεὶ πῶς ἀπεσκληκότα, καὶ
πεπιλημένον διαπτύξαι φρδίως. Καὶ γάρ ἔστι οἱ ζῶν
τε καὶ ἐνεργῆς, καὶ τομώτατος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν
σώματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυ-
μῆσαν, καὶ διὰ φωνῆς προφητῶν πρὸς τὸν ἀπηγνῆ καὶ

Καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλὴμ ἔτι καθ' ἐαυτὴν,
καὶ σώσει Κύριος τὰ σκηνώματα Ιούδα, καθὼς
ἀπ' ἀρχῆς, δπως μὴ μεγαλύνηται καύχημα οἰκου
Δασιδ, καὶ ἐπάρσεις τῶν κατοικούρχων Ἱερουσα-
λὴμ ἐπὶ τὸν Ιούδα.

B ΛΑ'. Οὐκ ἀεὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἐν θορύβοις γενέσθαι
φησιν, οὐτε μήν ἀτελευτήτους ὑπομεῖναι τοὺς διω-
γμούς· ἀλλ' ἡρεμήσει τε κατὰ καιροὺς, καὶ κατοι-
κήσειν καθ' ἐαυτὴν, τουτέστι καταμόνας, οὐχ ἐν-
οχλοῦντός τινος, οὐθὲν ἐπάγοντος, οὐχ ἐνίέγος
δεῖξα, οὐ τὰς τῶν πειρασμῶν δυσθυμίας ἐπισωρεύον-
τος· « Σώσει γάρ Κύριος τὰ σκηνώματα Ιούδα, κα-
θὼς ἀπ' ἀρχῆς. » Ὑπερασπιεῖται οὖτα τῶν ίδιων
Ἐκκλησιῶν, ἵτοι τῶν ἐαυτοῦ σκηνωμάτων, ὡς Ἰσην
αὐτοῖς ἀπονέμειν φροντίδα τῇ πάλαι δεδωρημένῃ
λυτρουμένῳ ἐξ Αἰγύπτου τῷ Ισραὴλ. Ἐξήγεγε γάρ
τὸν Ισραὴλ « ἐξ οἴκου δουλείας, καὶ ἐκ καμίνου σι-
δηρᾶς, καθὰ γέγραπται, » καὶ ἐξ ἀφορήτου πλεον-
εῖας ὁ τῶν δλων Θεός, « ἐν χειρὶ κραταιδί, καὶ ἐν
βραχίονι ωψηλῷ, » στε τοὺς διώκοντας « κατεπόντι-
σεν ἐν Τευθρῷ θαλάσσῃ, πόντων ἐκάλυψεν αὐτοὺς,
καὶ ἐδυσαν ὥστε μόλιβδος ἐν ὅδατι σφοδρῷ, καὶ δι-
εθίβασθησαν μὲν οἱ λελυτριμένοι. » Στύλος δὲ αὐτῶν
ἡγεῖτο πυρὸς τὴν νύκτα, καταδεικνύων τὴν ὁδὸν,
ἐπεκρέματο δὲ καὶ ἐν ἡμέρᾳ νεφέλῃ. Εἶτα τὸν ἐξ οὐ-
ρανοῦ κατεδηδόκασιν ἄρτον, καὶ διέψυγον ἐν τῇ
ἐρήμῳ τὰ τῶν δφεων δηγματα. Κρείττους ἡσαν ἐχ-
θρῶν, διεβιβάσθησαν τὸν Ιορδάνην, περιετμήθησαν
μαχαίραις πετρίναις, ἥλθον εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγε-
λίας. Ταῦτα χαριεῖται Χριστὸς τοῖς ζητοῦσι τὰ σκη-
νώματα αὐτοῦ, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν· οὖτα καὶ
αὐτοὺς ἀνασώσει, δουλείας μὲν ἀπαλλάξεις τῆς ὑπὸ τῷ
διαβόλῳ φῆμι, καὶ δαιμονιώδους πλεονεξίας ἐξελόν,
διαβιβάσας δὲ ὑπερ διὰ θαλάσσης τῶν ἐν τῷδε τῷ βήμῳ
περισπασμῶν, καὶ τύρβης εἰκαίας, στύλον δὲ, καὶ
ἐδραιώμα λαμπρὸν ἐαυτὸν αὐτοῖς ἀναθεῖς, φωτίζοντα
τοὺς ἐν σκότει, καὶ οἰς νεφέλην ταῖς νοηταῖς κατάρ-
δοντα δρόσοις τεγγονῶς δὲ αὐτοῖς καὶ ἄρτος ζωῆς ἀπρα-
κτά τε καὶ ἀδρανῆ τὰ τῶν νοητῶν δφεων ἀποδείξας
δηγματα, καὶ διαβιβάσας τὸν Ιορδάνην, καὶ τῇ διὰ
πνεύματος περιομῆ καθαροὺς ἀποφαίνων, εἰσοκομί-
ζων δὲ καὶ εἰς βασιλεῖαν οὐρανῶν. Ταῦτα χαριεῖται
τοῖς ίδιοις προσκυνηταῖς, διασώσει τε αὐτοὺς κατὰ
τοιούσδε τινὲς τρόπους, « δπως μὴ μεγαλύνηται
καύχημα οἴκου Δασιδ, » τουτέστιν, οἱ τῶν Ιουδαίων
ἡγούμενοι: μήτε μήν ἐπάρσεις εἰεν ἤγουν ἐπάρσεως
ἀφορμα: τοῖς κατοικούσιν Ἱερουσαλήμ τὴν αἰσθη-
τὴν, καὶ ἐπίγειον κατὰ τοῦ Ιούδα. Ἐφρόνουν μὲν

⁷⁰ Hebr. iv, 12. ⁷¹ Jerem. iv, 4. ⁷² Deut. iv, 20. ⁷³ Deut. v, 15. ⁷⁴ Exod. xv, 2-4. ⁷⁵ Exod. xiii, 22. ⁷⁶ Exod. xvi, 15. ⁷⁷ Num. xxi, 6-9. ⁷⁸ Josue iii, 14-17. ⁷⁹ Josue v, 2-3.

γάρ μεγάλα, καὶ κατιφρύνοντο λίαν τῶν πεπιστευτέων· κατόντων εἰς Χριστὸν, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἐμμανουὴλ, ἐνώπιον τοῖς ἀρχαῖοις δεδωρημένα προτείνοντες, καὶ τὴν τοῖς πατεράσιν αὐτῶν ἐκνεμηθεῖσαν φειδῶν προσῆχθεντοι. Καὶ γοῦν ἔφασκον, ποτὲ μέν· « Τί οὖν ποιεῖς σὺ σημείον, ἵνα ίδωμεν, καὶ πιστεύσωμεν; τί σὺ ἐργάζῃ; Οἱ Πατέρες τῶν ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἑρήμῳ, καθὼς ἦστι γεγραμμένον, Ἀρτον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἐδωκεν αὐτοῖς φαγεῖν· ποτὲ δὲ δῆ· « Ἡμεῖς οἴδαμεν διτὶ Μωσεῖ λελάληκεν δὲ θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οἴδαμεν πᾶνταν ἔστι. » Τερατευργήσει δὴ οὖν, φησὶν, ἡμῖν δὲ τῶν διων θεός, εἰ καὶ μή ἐμφανῶς, καθάπερ ἀμέλει καὶ τότε, ἀλλ' οὖν νοητῶς, οὕτω τε τὴν δύνασιν ἀνασώσει τοὺς ἐν τοῖς ίδίοις σκηνώμασιν, ἵνα μὴ μέγα φρονῶσι καθ' ἡμῶν Ἰουδαῖοι, ἢγουν οἱ παρ' αὐτοῖς ἥγοντες. Ταῦτο γάρ Βεβμαὶ δηλοῦν « τὸ καύχημα τοῦ οἴκου Δαβὶδ. »

Καὶ δύται ἐτὸν τῇ ήμέρᾳ ἐκείνῃ, ὑπερασπιεῖ Κύριος ὑπὲρ τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ. Καὶ δύται δὲ θεοτερῶν ἐτὸν αὐτοῖς ἐτὸν τῇ ήμέρᾳ ὡς οἶκος Δαβὶδ, δὲ οἶκος Δαβὶδ, ὡς οἶκος Θεοῦ, ὡς ἄγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν.

ἴ.Β. « Οπλῷ μὲν τὴν δύνασιν εὔδοκίας ἐστεφάνωσεν δὲ θεός καὶ Πατήρ. » Δέδωκε γάρ οὗτον τὸν ίδιον Υἱὸν, προασπισθήν, καὶ πρόμαχον, δι' οὐ καὶ σεσώσμεθα, παντὶς μὲν εὐκόλως διεκδύνοντες πειρασμοῦ, πολέμου δὲ τοῦ παρ' ἔχθρῶν, καὶ τῆς τῶν διωκόντων σκαιότητος κατευμεγεθεῖν εἰωθότες. « Άλλ' ἐν γε τοῖς προκειμένοις δηλοῦται μέν τι τοιούτον, πλὴν ἀσφείξ πολλῇ κατεσκιασμένον τὸν λόγον ίδοι τις ἄν. » Ἐφη μὲν γάρ ὑπερασπιεῖν δὲ τῶν διων θεός τῶν κατοικούντων Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον τῶν παροικούντων αὐτῆν. Καὶ νοεῖται μὲν δομολογουμένως Ἱερουσαλήμ ἐν τούτοις; τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ. Παροικεῖ δὲ αὐτῆν δὴ μὴ λίαν ἀσφαλῆς, σεσαλευμένης δὲ ὑπερ καὶ εὐπάροιτος κομιδῆς, πρὸς τὸ μὴ ἔχον δρθῶς, η̄ καὶ δλλῶς ῥθυμος ἐτὶ φιλομάθειαν. Κατοικεῖ δὲ αὐτὸν δεδηκώς, καὶ ἐρηρεισμένος εἰ; ἀγάπτην τὴν ἐπὶ Χριστῷ, καὶ ταῖς ἐκ τῶν θειῶν μαθημάτων ὠφελεῖας ἀεὶ προσκείμενος, ὅστε δύνασθαι λέγειν διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Ός γλυκαῖ τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγια σου! ὑπὲρ μέλι, καὶ κήριον τῷ στόματί μου. — Υπερασπιεῖ τούτουν, φησὶ, τῶν κατοικούντων, καὶ ἔσται διάτενῶν ἐναύτοις ἐν τῇ ήμέρᾳ ἐκείνῃ, ὡς οἶκος Δαβὶδ. » Καὶ οἶκον μὲν τοῦ Δαβὶδ ἐν τούτοις, τοὺς παρὰ Ιουδαίοις ἐντιμωτάτους ὄνομάσθαι φαμέν. Ἀπό γάρ τῆς Ιουδαίας ἐξ Ἰεσσαὶ, καὶ Δαβὶδ ἐναστίλευον κατὰ καιροὺς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. Ἀσθενοῦντα δὲ φησιν ἐκ τῶν κατοικούντων τὴν ἀγίαν πόλιν, τὴν νοτήτην Ἱερουσαλήμ, ητίς ἔστιν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τάχα που τὸν ἐτὶ κατηχούμενον, διὸ οὐπω βεβάπτισται, νοεῖ δὲ ὑπερ ἐτὶ τῷ τῆς ἀμαρτίας ψορτίῳ κατηχθεῖμένος, καὶ τῶν ἀρχαίων ἀρθωστημάτων, ἢγουν παθῶν οὐκ ἀπῆλλαχται. « Άλλὰ καὶ οὕτως ἔχων, διὶ δὴ μόνον πεπίστευκε, καὶ τῆς νομικῆς ἀπέστη σκιάς, καὶ διανέγυκεν διως ἐπὶ τὸ ἐλέσθια πληροῦν τὴν ἐν πνεύματι πολιτείαν, καὶ τῆς

A Mosen vecribus munifice collata toties jactantes, et tributam patribus ipsorum indulgentiam obtinentes. Quare dicebant, nunc quidem: « Quod igitur signum tu facis, ut videamus, et credamus? quid operaris? Patres nostri comedenter manna in deserto, sicut scriptum est, Panem de 780 cælo dedit eis manducare »; nunc vero: « Nos scimus quia Mosi locutus est Deus, hunc autem ne- scimus unde sit ». Inquit igitur: Faciet vobis mirabilia universorum Deus, etsi non manifeste, quo modo videlicet olim, sed tamen quæ intellectus vident, et sic vos salvabit qui estis in ejus tabernaculis, ne glororientur contra vos Iudei, sive qui eorum gubernacula tenent. Idem namque opinor significare « glorationem domus David. »

VERS. 8. *Et erit in die illa, proteget Dominus super incolentes Jerusalem. Et erit qui infirmatur in eis illa die ut domus David, domus autem David, ut dominus Dei, ut angelus Domini in conspectu eorum.*

XCHI. « Armis bonæ voluntatis sue coronavit eos Deus et Pater ». Dedit enim nobis Filium suum defensorem et antesignanum, per quem et salvatus sumus, ex omni tentatione facile emergentes, et a bello quovis hostili, et a persequentiū furore semper invicti. Et verbis quidem propositis tale quiddam indicatur, quæ tamen multa obscuritate involuta videoas. Ait enim, universorum Deum protectorum incolentes Jerusalēm, at non potius accolentes eam. Et Jerusalēm quidem hoc loco sine controversia Ecclesia Christi intelligitur. Accolit autem illam non valde tutus et securus, sed quasi agitatus fluctibus, et vehementer mobilis ad malum, aut alioqui iners ad discendum. Incolit fixus et firmatus in charitate erga Christum, et utilitatibus ex doctrina divina promanantibus semper deditus, ut dicere possit cum Davide: « Quam dulcia fauibus meis eloquia tua! super mel et savum ori meo ». Inquit ergo: « Proteget incolentes, et erit infirmatus inter ipsos in die illa sicut domus David. » Domum David hic apud Iudeos honoratissimos vocari asserimus. De tribu enim Iuda ex Jesse et Davide progeniti, aliquando Hierosolymis regnarunt. Infirmatum autem ex incolentibus sanctam civitatem, intellectualem Jerusalēm, quæ est Ecclesia, fortassis adhuc catechumenum dicit, qui sacro fonte nondum ablutus, et quodammodo adhuc peccati onere gravatus ægrotat, veteribusque morbis sive turbidis animi motiōibus needum vacat. Sed quamvis in hoc statu versans, tamen credidit duntaxat, 781 et ab umbra legis recessit, et penitus ad vitæ spiritualis institutum excolendum, et vita in Christo decus declinavit, « Erit, inquit, ut domus David, hoc est, nulli apud Iudeos sapienti et

²⁹ Joan. vi, 30. ³⁰ Joan. ix, 29. ³¹ Psal. v, 13. ³² Psal. cxviii, 103.

spectatissimo intelligentia cedet. Ejusmodi quiddam et sapientissimus Paulus, populos Iudeorum aliquens, insinuat. Sic enim ait: « Cum enim gentes quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt faciunt, legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis »¹¹. Et iterum: « Circumcisio quidem prodest, si legem observes: si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? et judicabit, id quod ex natura est præputium, legem consummans, eum qui per litteram et circumcisionem prævaricator legis est? Non enim qui in manifesto Iudeus est, neque quae in manifesto, in carne, circumcisione est: sed qui in abscondito Iudeus est, et circumcisione cordis in spiritu, non littera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo »¹². [Qui igitur circumcisionem in carne ut obsoletam aversatus spiritualem potius amat, et Iudeum qui in occulto est, circumseret, cuius laus est non ex hominibus, sed ex Deo, (1)] quomodo non præstat, cum virtute legis doctos, et qui inter Iudeos præcipue sunt existimationis, superaverit, quamvis fortasse iniuriantis reliquias, ut nondum baptizatus, habeat? Parte enim cordis sui sana, hoc est fide, differet utique ab eo, qui fidem repudiat. Quod si quispiam de domo David, hoc est, de illustribus et honoratissimis apud ipsos fidem suscepit, et mysterium Christi rectissime intellexerit, hic erit venerandus, et dominus Dei, et ut angelus Domini in conspectu corum. Simile quiddam et Salvatorem dixisse notum est; ait enim: « Omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patris familiæ qui profert de thesauro suo nova et vetera »¹³. Qui enim cognitionem legis in seipso ut thesaurum collectum habet, si evangelicam adjunxit, dives quidam intelligentia erit, nova et vetera theorematum, seu res consideratione dignas discendi studiosis tanquam ex apothecis, seu repositoriis proponens: qualis erat divinus Paulus, modo ex lege petitis probationibus sermonem de Christo confirmare emitens, modo etiam doctrina arcana supra legem audientes ad voluntatem in ejus fide gloriandi compellens. Aliquando siquidem dicebat: « Dicite mihi, qui sub lege esse vultis: Legem non auditis?

782 Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera per reprobationem, quae sunt per allegoriam dicta. Ille enim sunt duo testamenta, unum quidem a monte Sina, in servitutem generans, quae est Agar; Agar enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quae nunc est Jerusalem, et servit cum filiis suis. Quae autem sursum est Jerusalem, libera est, quae est mater nostra »¹⁴. Aliquando autem et de Filio,

A ἐν Χριστῷ ζωῆς τὰ αὐχήματα, εἰ "Εἶται, φησίν, ὃς δοκίμιος Δαβὶδ, τουτέστι κατ' οὐδὲν ἐλάτετων εἰς σύνεσιν τοῦ σοφοῦ τε καὶ ἐντιμοτάτου παρά γε τοὺς Ἰουδαῖος. Ὑπανιντεταῖ τι τοιοῦτον καὶ δισφέτωτος Παῦλος, τοῖς Ἰουδαῖοις δῆμοις προσταλῶν. "Ἐφη γάρ οὕτως· εἰ "Οταν γάρ ἔθη τὰ μῆ νόμον ἔχοντα φύσεις τὰ διὸ νόμου τοιῇ, οὗτοι νόμοι μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐκδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γράπτον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. » Καὶ πάλιν· εἰ Περιτομὴ μὲν γάρ ὡφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσῃς· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου οὗτος, η περιτομὴ σου ἀκροβυστία γέγονεν. Ἐάν οὖν η ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσσῃ οὐχ η ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴ λογισθήσεται; καὶ κρινεῖ η ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὸν νόμον τελοῦσα, τὸν διὰ γράμματος, καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου; Οὐ γάρ δὲ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖος, οὐδὲ η ἐν τῷ φανερῷ ἐν σαρκὶ περιτομῆ, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ χρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομὴ καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι, οὐδὲ Ἐπικαινός οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. » Πῶς οὐκ ἀμελῶν, κατ' ἀρετὴν ἡττώμενος τῶν νομομαθῶν, καὶ ἐντιμοτάτων παρὰ Ἰουδαῖοις, κανεὶς εἰς ἔχοι τυχόν ἀσθενεῖς λειψανον, ὡς οὐποταπεισμένος; Τῷ γάρ ὑγιαίνοντι μέρει τῆς ἑαυτοῦ καρδίας, τοντέστι τῇ πίστει, διοίσει πάντως τοῦ τὴν πίστιν οὐ προσιεμένου. Εἰ δὲ δῆ τῶν ἐκ τοῦ οἴκου Δαβὶδ, τουτέστι τῶν παρ' αὐτοῖς λαμπρῶν, καὶ ἐντιμοτάτων παραδέξαιτο τις τὴν πίστιν, καὶ εἰς σύνεσιν εὖ μάλα τὸ Χριστοῦ μυστήριον αὐτῷ γένοιτο, προσκυνητὸς οὗτος ἔσται, καὶ οἶκος Θεοῦ, καὶ ως ἄγγελος Κυρίου ἐνώπιον αὐτῶν. » Τοιοῦτον τι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εὑρίσκεται λέγων· γάρ, διτοι· εἰ Πᾶς Γραμματεὺς μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, δομούς ἔστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, δοτις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καὶν καὶ παλαιά. » Ο γάρ ἔχων ἥδη τεθησαυρισμένην ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ νόμου γνῶσιν, εἰ προσθέσθει τὴν εὐαγγελικὴν, πλούσιος ἔσται τις εἰς σύνεσιν, καὶνά τε καὶ παλαιὰ θεωρήματα, καθάπερ ἐξ ἀποθηκῶν, τοῖς φιλομαθέσι παρατιθεὶς· ὅποις τις τὸν διεθέτειος Παῦλος, ποτὲ μὲν νομικαῖς ἀποδέξεις τὸν περὶ Χριστοῦ λόγον ἐμπεδοῦν ἐπιχειρῶν· ποτὲ δὲ καὶ ταῖς ὑπὲρ νόμου μυσταγωγίαις συνελαύνων τρόπον τινὰ τοὺς ἀκρωμένους εἰς γε τὸ ἐλέσθαι τῇ εἰς αὐτὸν πίστει κατασεμνύνεσθαι. Ποτὲ μὲν γάρ ἔφασκε· εἰ λέγετε μοι, οἱ ὑπὸ νόμου θέλοντες εἰναι, τὸν νόμον ἀκούετε; Γέργαρπται γάρ, διτοι· Ἀβραὰμ δύο ιερούς ἔσχειν, ἔνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἔνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας διτοι· ἐπαγγελλας, ἀτινά ἔστιν ἀλληγορούμενα. Αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπ' δρους Σινᾶ, εἰς δυσλείαν γεννῶσα, ἡτις ἔστιν Ἀγαρ· τὸ γάρ Ἀγαρ, δρος ἔστιν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ δουλεύει γάρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. Η δὲ διὰ Ἱερουσαλήμ διευθύρα ἔστιν, ἡτις ἔστι μήτηρ τῆς πόλεως. » Ποτὲ δὲ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ, εἰ "Ος διὸ ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ

¹¹ Rom. ii, 14, 15. ¹² Ibid. 23-29. ¹³ Matth. xiii, 52. ¹⁴ Galat. iv, 21-26.

(1) Quae uncinis inclusa sunt, desunt in Graeco. Edit.

τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φέρων τε τὰ πάντα τῷ βῃ-
ματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, δι' ἐαυτοῦ καθαρισμὸν τῶν
ἀδιαρτιῶν ἡμῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ
θρόνου τῆς μεγαλοσύνης ἐν ὑψηλοῖς. » Συνιεῖς οὖν..
παλαιός τε ἀμπαὶ καὶ νέοις παιδεύμασι τὰς τῶν παι-
δεγωγουμένων ὄντησι ψυχάς. « Ἐσται τούναν, φη-
σίν, ὁ οἶκος Δαβὶδ, ὡς ἄγγελος Κυρίου ἐνώπιον
αὐτῶν. »

**Καὶ ἔσται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἀκείνῃ Ἱερήσω τοῦ
ἐξαρπαὶ πάντα τὰ ἀντηγόνη, τὰ ἐπαρχόμενα ἐπὶ Ἱε-
ρουσαλήμ, καὶ ἐκκῶ ἐπὶ τὸν οἶκον Δαβὶδ, καὶ
ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ περιέμα-
χάριτος, καὶ οἰκτιρμοῦ, καὶ ἀπιστελέψονται πρός με.**

Λ.Γ. Σκοπός ἐστί μοι, φησίν, ἔξαρπαι μὲν τὰ ἔθνη
τὰ μεμαχημένα τῇ ἀγῇ πόλει, τουτέστι τῇ Ἐκκλη-
σίᾳ· χάριτι γε μὴν καὶ οἰκτιρμοῖς περιβαλεῖν τὸν
οἶκον Ιούδα, καὶ τὸν κατοικοῦντας Ἱερουσαλήμ,
τουτέστι τοὺς τῆς Ἐκκλησίας πολίτας, καὶ ἐν τοῖς
αἰνεῖν δρψίλουσι· κατατεταγμένους· εἰεν δ' ἀν οὗτοι
πάλιν οἱ προσκυνοῦντες Χριστῷ, καὶ τοῖς εὐαγγελι-
κοῖς θεοπίστασιν ἐπεσθαι ἥσημένοι, τὴν εὐλόγειαν
καὶ ἀνεπιπλήκτον κατορθοῦντες ζωὴν. « Οὐτὶ γάρ
ἔμελλον ἀρρώστησαι τὸ δυναλικόν πάντη τε καὶ πάντως
οἱ τῆς ἀληθείας ἔχθροι, σαφηνεῖς λέγων καὶ αὐτὸς ὁ
Σωτὴρ· « Σὺ εἰ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ
οἰκαδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι δύο οὐ
κατισχύσουσιν αὐτῆς. » Ἰδού ὡδε πύλας τοὺς δύοντες
αὐτὴν ἀθέλοντας, φησίν, οἶον δλέθρους δυτας, καὶ
φθόρους, καὶ εἰς πέταυρον ἔδου κατακομβίειν εἰωθό-
τας τοὺς προστειμένους αὐτοῖς. Ἀτονήσουσι δὴ οὖν,
μᾶλλον δὲ καὶ ἔκαρθσονται οἱ πεπολεμημένοις αὐτῇ,
καὶ οἰχήσονται πρός ἀπόλειαν. « Πολλαὶ μὲν γάρ
διμολογουμένως τῶν δικαίων αἱ θλίψεις· ἀλλ' ἐκ πασῶν
αὐτῶν ῥύσται αὐτοὺς δὲ Κύριος. » Καὶ ἔστιν ἀληθὲς,
ὅτι « πάντες οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ,
διωρθίσονται. » Πλὴν ἀνόνητα καὶ ἀδρανῆ τῶν ἐπι-
βουλεύοντων τὰ σκέμματα, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἀγγειρή-
ματα τίθοντιν δὲ Χριστὸς, δὲ δέδωκεν ἡ μητὸς ἔξουσίαν
πατεῖν ἐπάνω δρεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν
τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου. » Παραθαρέψυε τε λέγων·
« Θλιψίν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἵγε
νενίκητα τὸν κόσμον. » Οὐκοῦν ἔξαρπονται μὲν οἱ
τῆς Ἐκκλησίας κατεξανιστάμενοι κατὰ καίρους, ἐπὶ
δὲ γε τοὺς αὐτοῦ, τουτέστι τοὺς πιστεύσαντας, ἔκ-
χειται πλουσίως· « Πνεῦμα χάριτος καὶ οἰκτιρμοῦ. »
Στεφανοῖ γάρ της δινῶντες ἀγαθοῖς δὲ θεοῖς καὶ
Πατέροι, καὶ πνευματικῶν ἐμπίπλησι χαρισμάτων,
ἴνα τὸν τῆς διανοίας ὀφθαλμὸν πρὸς αὐτὸν ἀνατεί-
ναντες, ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν ἔχομεν ἐλπίδα. Τοῦτο γάρ,
οἵμαι, ἔστι τὸ, « Ἐπιστελέψονται πρός με. » Διακεί-
μενοι δὲ οὕτω, γαννύμεθα μὲν ἐφ' ἐαυτοῖς φαμὲν δὲ
δὴ δαξιολογοῦντες Θεόν· « Εὔλογει, τῇ ψυχῇ μου, τὸν
Κύριον, τὸν εὐδατεύοντα πάσας τὰς ἀνομίας σου,
τὸν ίώμενον πάσας τὰς νόσους σου, τὸν λυτρούμενον
ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν σου, τὸν στεφανοῦντα σε ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν
ἴκιθυμοίαν σου. »

⁴⁷ Hebr. 1, 3. ⁴⁸ Matth. xvi, 18. ⁴⁹ Psal. xxix, 20. ⁵⁰ II Tim. iii, 12. ⁵¹ Luc. v, 19. ⁵² Iosip. xvii.
53. ⁵³ Psal. cii, 1-5.

A « Qui cum sit splendor gloriae, et figura substantiae
Iesu, portansque omnia verbo virtutis sue, per se se
ipsum purgationem peccatorum nostrorum faciens,
sedet in dextera troni majestatis in excelsis ⁵⁷. » Intelligis ergo veteribus simul et novis
doctrinis institutorum animis commonet. « Erat
igitur, inquit, domus David, ut angelus Domini in
conspectu eorum. »

VERS. 9, 10. *Et erit in die illa, quāram aūerre
omnes gentes, quae veniunt contra Jerusalem, et
effundam super dominum David, et super habitantes
Jerusalem spiritum gratiae et misericordie, et aspi-
cient ad me.*

B **XClII. Consilium meum est, inquit, aūerre, de-
lere gentes, quae civitatem sanctam, puta Ecclesiam,
oppugnaverunt : gratia autem et miserationibus
comprehendere dominum Iuda, et habitantes Jerusa-
lam, hoc est, Ecclesie cives, et eos, qui ad laudan-
dum constituti sunt : qui rursum accipi possunt
adorantes Christum, et submissi oraculis evan-
gelicis, laudabilem nullique culpas affinem vitam
excolentes. Imbecilles enim fore omnino veritatis
inimicos, demonstrat ipse Salvator cum dicit : « Tu
es Petrus, et super hanc petram ædificabo Eccle-
siam meam, et portæ inferni non prevalebunt adver-
sus eam ⁵⁸. » Ecce hic conantes eam perseguiri
portas vocat, veluti pestes, et exilia, et ipsis
adhærentes ad pedicas inferorum deducere solitos.
Torpebunt igitur, imo tollentur qui bellum ei mo-
verint, et in pernicem ibunt. « Multæ enim, quod
nemo nescit, sunt tribulationes justorum : sed de
his omnibus liberabit eos Dominus ⁵⁹. » Et verum
est, « omnes qui pie volunt vivere in Christo, per-
secutiones passuros ⁶⁰. » Cæterum inutiles et inva-
lidas insidiantium cogitationes et ausus ipsis
Christus facit, qui dedit « nobis potestatem calcandi
783 supra serpentes, et scorpiones, et supra
omnem virtutem inimici ⁶¹. » Et confirmat nos cum
ait : « In mundo pressuram habebitis, sed confidite,
quia ego vici mundum ⁶². » Tollentur itaque et me-
dio qui aliquando in Ecclesiam insurgunt : saper
ipsos autem, hoc est, super credentes, ubertim
« spiritus gratiae et miserationis » effunditur. Ornat
D enim nos bonis cœlestibus Deus et Pater, et spiri-
tualibus donis cumelat, ut mentis oculum ad ipsum
tollentes, omnem in eo fiduciam collocamus. Id
enim est, opinor, quod dicit, « Aspiciens ad me. » Quo quidem modo affecti, letamur in sinu, et lau-
dantes Dominum dicimus : « Benedic, anima mea,
Dominum, qui propitiatur omnibus iniquitatibus
tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas, qui redimit
de interitu vitam tuam, qui coronat te in miseri-
cordia et miserationibus, qui replet in bonis desi-
deriorum tuum ⁶³. »**

In quem insultaverunt, et plangent super se planctum quasi super dilectum, et dolebunt dolorem quasi super primogenitum.

XCIIV. Hebræorum editio initium præsentis contextus facit ab illis verbis, « Et aspiciens ad me: » porro cum LXX traditione et interpretatione non consentit. Nam pro *insultarunt* habet illa, « videbunt in quem transfixerunt. » Transfixerunt quippe milites Pilati latus ejus, sicut legimus⁵⁴. Quocirca hæc verba de persona Christi optime explicabimur. Atque etiam illa ad eum referenda ducimus, « Et plangent super se planctum, sicut super dilectum, et dolebunt dolorem sicut super primogenitum. » Etenim cum divinum templum ligno affixissent, circumsteterunt crucifixores, scelerate conviciautes. Alii quippe dicebant: « Qui destruis templum Dei, et in tribus diebus reædilegas illud, salva templet ipsum⁵⁵. » Rursum nonnulli: « Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere⁵⁶. » Ast ubi animam suam pro nobis posuit⁵⁷, et spiritibus apud inferos prædicavit⁵⁸, et revixit, terræ motu concusso monumento, qui assidebant mirabundi dixerunt, « Vere Filius Dei erat iste⁵⁹; » nec mediocri pœnitidine multi capiebantur. Postquam autem et Romani eos bello presserunt, regione devastata, et urbibus incensis, et domibus vacuefactis, jamque ipsa Hierosolyma obsessa et fame oppidanos consiente, vix quidam suos **784** in Christum ausus nefarios agnoverunt, tandemque animadverterunt, quamobrem dira patrarentur, et propter impie in eum commissa sese illa perpeti. Itaque quoniam « insultaverunt, plangent super se planctum quasi super dilectum, et dolebunt dolorem, quasi super primogenitum. » Profusissimis namque lacrymis parentes primogeniti et dilecti mortem semper prosequuntur, nec plangendi et lamentandi invenire modum sustinent, estque dolor longinquus plane, et quasi perennis, aeriter et intolerabiliter velli-eando animos macerans. Iudeis autem calamitates istiusmodi experturos Christus prædictit, mulieres super ipso flentes ita castigans: « Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas, et filios vestros flete⁶⁰. »

VERS. 11-14. *In die illa magnus erit planctus in Jerusalem, sicut planctus mali punice in campo succiso. Et planget terra per tribus tribus. Tribus seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus David seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus Nathan seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus domus Levi seorsum, et mulieres eorum seorsum. Tribus Simeon seorsum, et mulieres eorum seorsum. Omnes tribus reliqua, tribus seorsum, et mulieres eorum seorsum.*

A *Eἰς δὲ κατωρχήσαρτο, καὶ κόψυται ἐφ' ἑστοῖς κοπετὸν ὡς ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ δύνηθησοται δύνην ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ.*

C *Καὶ Ἡ Ἐβραίων ἔκδοσις ἀρχὴν ποιεῖται τοῦ παρόντος κεφαλίου τὸ, « Καὶ ἐπιβλέψονται πρός με» πλὴν οὐ συμβαίνει τῇ τῶν Ἐβδομήκοντα παραδόσει τε καὶ ἐμρηνεῖ. Ἐβραῖοι μὲν γάρ δύοτα φασι, ἀντὶ τοῦ, « κατωρχήσαρτο, εἰς δὲ ἔξεκέντησαν. » Διένυξαν γάρ οἱ Πιλάτου στρατιῶται τὴν πλευρὴν αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται. Οὐκοῦν παραθήσομεν εἰκότας τῷ προσώπῳ Χριστοῦ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον. Πλὴν ἐκεῖνό φαμεν βούλεσθαι δηλοῦν, « Καὶ κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς κοπετὸν, ὡσεὶ ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ δύνηθησοται δύνην, ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ. » Προστήσαντες μὲν γάρ τῷ ἔύλῳ τὸν θεῖον ναὸν, περιεστήκασι οἱ σταυρώσαντες, ἀγοστίως ἐπιταθάζοντες. Οἱ μὲν γάρ ἔφασκον. « Ό καταλύνων τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτόν. » Ἔτεροι δὲ αὖ. « Άλλους ἔσωσεν, ἔσυτον οὐδύναται σῶσαι. » Ἐπειδὴ δὲ θεὶς ὁ πέρι ἡμῶν τὴν ἴδιαν ψυχὴν, ἐκήρυξε καὶ τοῖς ἐν ἄρδου πνεύμασιν, ἀνεβίω τε αὐτὸν, σεισμοῦ γενόμενου, παρὰ τὸ μηνημένον οἱ προσεδρεύοντες ἐθαύμασαν, λέγοντες: « Αληθῶς Γίδες Θεοῦ ἦν οὗτος » πολλὴ δὲ παρὰ πολλοῖς ἡ μετάγνωσις ἦν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Ῥωμαίων αὐτοῖς ἐπέσκηψε πόλεμος, καταδημάνης αὐτοῖς τῆς χώρας, καὶ πόλεων ἐμπιμπραμένων, καὶ σῶκων ἐρημούμενων, πολιορκουμένης τε ἡδονὴ καὶ αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ λιμοῦ κατατήκοντος ἐνδοθεν, ἐκαλοῦντό τινες εἰς συγασθήσιν μόλις τῶν ἐπὶ Χριστῷ τολμημάτων, ἔδεσαν τε λοιπὸν, τοῦ κακοῦτοι τὰς αἰτίας, καὶ διὰ πρόφασις αὐτοῖς τοῦ παθεῖν τὰ ἐπὶ αὐτῷ γέγονες δυστεθῆματα. Οὐκοῦν ἐπειδὴ κατωρχήσαντο, κόψονται ἐφ' ἑαυτοῖς κοπετὸν, ὡσεὶ ἐπ' ἀγαπητῷ, καὶ δύνηθησοται δύνην ὡς ἐπὶ πρωτοτόκῳ. » Καὶ γάρ ἀεὶ πῶς ἀσχετον μὲν καταχεῖται δάκρυσον τοῖς γεγενηκόσιν, ἐφ' οὐτῷ πρωτοτόκῳ κειμένῳ, καὶ ἀγαπητῷ, κομμὸν δὲ καὶ θρῆνοις κατατίρειν εἰς τέλος οὐκ ἀνεχόμενοι, μικρὸν δὲ δὴ πάντως, καὶ οὖν διηνεκῆς δύνην, δριμεῖσις τισοῖς καὶ ἀφορήτοις προσθολαῖς ψυχὲς κατατήκουσα. « Οτι δὲ ἔμελλον εἰς πεῖραν ἐλθεῖν Ἰουδαίοις τῶν τοιῶνδε κακῶν, προμεμήνυκεν δὲ Χριστὸς, ταῖς κλαιούσαις ἐπ' αὐτῷ γυναιξὶν ἐπιτιμῶν τε καὶ λέγων: « Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, μῆκλαίστε ἐπ' ἐμὲ, κλαίστε δὲ ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. »*

'Ἐρ τῇ ἡμέρᾳ ἀκείνῃ μεγαλυνθήσεται ὁ κοπετὸς ἐν Ἱερουσαλήμ, ὃς κοπετὸς ρώπος ἐν πεδίῳ ἐκκοποτομέτρου. Καὶ κόψεται ή γῆ κατὰ συλλάς φυλάς. Φυλὴ καθ' ἐαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἐαυτάς. Φυλὴ οἰκου Δαβὶδ καθ' ἐαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἐαυτάς. Φυλὴ οἰκου Νάθαρ καθ' ἐαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἐαυτάς. Φυλὴ οἰκου Λευὶ καθ' ἐαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἐαυτάς. Φυλὴ Συμεὼν καθ' ἐαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἐαυτάς. Πάσαις αἱ φυλαὶ αἱ ὑπολειμμάται, φυλὴ καθ' ἐαυτὴν, καὶ αἱ γυναικεῖς αὐτῶν καθ' ἐαυτάς.

⁵⁴ Joan. ix, 34. ⁵⁵ Matth. xxvii, 40. ⁵⁶ Ibid. 42. ⁵⁷ I Joan. iii, 16. ⁵⁸ I Petr. iii, 19. ⁵⁹ Matth. xxvii, 53. ⁶⁰ Luc. xxiii, 28.

Ἄ. Ε'. Καταδησούμενης ἀπάσις τῆς Ιουδαίας κατὰ Α οὐροὺς ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, καὶ αὐτῆς δὲ πολιερχουμένης τῆς Ἱερουσαλήμ, τοιούτον ἔσεσθαι φησι παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ τὸν κοπετὸν, ὅποιον ἀν ποιήσαιτο γηπόνος ρώμος ἐκκοποτομένου. Εὔανθες μὲν γάρ τὸ φυτόν, καὶ συγνοὺς ἐκ βίζης ἀντίοι κλῶνας δρυόν, καὶ εὐμήκεστάτους, εἰ δὲ δὴ καὶ αὐτοῖς ἐξωραΐζοιτο τοῖς καρποῖς, τότε δὴ μάλιστα καὶ ἐν πολλῷ κείται θαύματι. Χρῆμα γάρ ἀξιέραστον, ἡ δοιά, φυσικῷ διαπρέπουσα κάλλει τῶν ὄρπήκων ἀπτρητημένη, καὶ τοῖς ἵων κάκκοις συμπεφοινγμένην ἔχουσα τῶν ἀλύστρων τὸ εἶδος. Πάνδεινον δὲ, ὡς ἔφην, καὶ ἀνιαρόν, δομοῦ τοῖς καρποῖς ἀποκείρεσθαι τὸ φυτόν. Ἀλλ' ἦν τι τοιούτον ἰδεῖν τοῖς Ἰουδαίοις συμβάνον. "Οσον μὲν γάρ ἤκει εἰς τὰς ἐκ νόμου τιμᾶς, δοιαῖς ἐγκάρποις παρεικάζοιντα ἀν εἰκότως, οἱ προύχοντες ἐν αὐτοῖς· οἱ μὲν γάρ ἐκ τῆς Ιουδα φυλῆς, τοὺς τῆς βασιλείας διέποντες θρόνους εἰς λῃξῖν εὐκλείας τέθειντο παρ' αὐτοῖς. Οἱ δὲ ἐκ φυλῆς Λευΐ τοῖς τῆς Ἱερωσύνης αὐχήμασιν εὐ μάλα κατεστεμένοι, λαμπροὶ τε ἤσαν καὶ διαδότοι. Τι δὲ ἀν λέγοιμι κριτάς τε καὶ νομικοὺς, καὶ τοὺς ταῖς ἐπέραις τιμᾶς κατηγαῖσθμένους; Ἐπειδὴ δὲ πεπαρφνήκασιν εἰς Χριστόν, δέδονται τοῖς ἐχθροῖς, καὶ καταδηρούντων αὐτοῖς τὴν χώραν Οὐεσπασιανοῦ τε καὶ Τίτου, πολιερχουμένης τε τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ λιμοῦ καταφθίνοντος, θρήνου τε καὶ κοπετοῦ τὰ πάντα πεπλήρωται. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Ἰώσηπος. Τὰ γάρ τῆς Ἀλώσεως βιβλία συντιθεῖς, ἔφη που περὶ τῶν Ἱεροσολύμων αὐταῖς λέξειν ὥδε. Κομμὸν δὲ ἤσαν ἀνά τὴν πόλιν πανταχῇ, οἰμωγῇ δὲ ξιαπρύσιος, καὶ θρήνος ἐγκέλευστος. Ποτερὲ δὲ Λιθινον, καὶ δρυμὸν αὐτὴν ὄνδραμαξε, λέγων· « Διένοιξον, ὁ Λιθανός, τὰς θύρας σου, καὶ καταφργέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. » Ολολύκατε, δρύες τῆς Βασανίτεως, διτὶ κατεσπάσθη δρυμὸς δ σύμφυτος· » οὗτον καὶ ρώμων κοπτόμενον ὀνυμάζει. Πιστώσεται δὲ τὸν λόγον καὶ ὁ θεσπέσιος Ματθαῖος, τοῖς Ιουδαίων δῆμοις προσπεφωνηκὼς· « Ἡδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν βίζαν τῶν δένδρων κείται. Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται, καὶ καίσται. » Εσται τοίνυν οὗτον, φησι, μέγας δὲ ἐν αὐτῇ κοπετός, οἷος ἀν γένοιτο ρώμος, ἐκτεθῆλτος αὐτῷ δηλονύτι τοῦ καρποῦ, καὶ ἀδόκητως ἐκκοποτομένου. « Κόψεται δὲ ἡ γῆ κατὰ φυλὰς φυλὰς, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἐστήκασι. » Καὶ οὗτοι ποιοῦν ἐκεῖνο βούλεσθαι δηλοῦν τὸν μακάριον περοφήτην, ὃς ἐστήκοι μὲν ἀνά μέρος τὸ δρυσεῖν ἐν ἐκάστῃ φυλῇ, ἀνά μέρος δὲ αὐτὸν θῆλυν, καὶ ποιήσονται τὸν κοπετὸν· περιττὸν γάρ, ὡς ξοικεῖ, τὸ χρῆμα, καὶ εἰκασίονυλον. Διδάσκει δὲ μᾶλλον ὡς ἐκάστῃ φυλῇ κατὰ τῶν ἐν αὐτῇ γυναικῶν ίδιαν ἔξει τινὰ τοῦ θρήνου τὴν ἀρρομήν. Ταύτη τοι φησίν διτὶ « Φυλὴ οἰκου Δαθίδ καθ' ἐστήκη, καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν καθ' ἐστήκασι. » Καὶ δὴ φέρε λέγωμεν, ὡς ἔνι, τὸν ἐκάστης πόνον. Οἱ μὲν γάρ ἐκ

Β ΧCV. Ferro ignique deformata olim universa Ju-
dæa a Romano exercitu, ipsaque Hierosolyma
obsidione cincta, talem ab incolis planetum editum
iri ait, quem ederet agricola excisa malo punica. Est enim hoc genus arboris bellissimum, atque a
radice in crebros, teretes ac patulos diffusum ra-
mos exsurgit, ipsis quoque fructibus decoratum,
in primis est admirabile. Gratissima enim res ma-
lum punicum, naturali pulchritudine eximium, a
ramo dependens, et cum granis intus rubentem
habens corticem. Gravissimum autem et molestis-
simum, ut dicebam, simul cum fructibus arborem
amputari. Ejusmodi quiddam Judæis contigisse
videre licet. Nam quod ad honores propter legem
perceptos attinet, non immerito malis punicis com-
parentur, qui inter eos principem locum obtinue-
runt. Siquidem de tribu et familia Juda oriundi, et
regno præpositi in summa apud eos gloria fuerunt.
Tribules autem Levi, 785 sacerdotii ornamenti
congruentissime cohonestati, in claritate et cele-
britate vixerunt. Quid ego de judicibus, et legum
peritis, et aliis honoribus illustratis dicam? At post-
quam in Christum debacebali sunt, hostibus traditi
sunt, Vespasianoque ac Tito eorum provinciam
depopulantibus, et Hierosolymam obsidentibus, et
fame incolas omnes enecante, lamento et planetu
omnia redundarunt. Testatur et Josephus. Nam in
libris *De bello Judaico* alicubi de Hierosolyma scribit
in hæc verba: Urbe tota plangores, et gemitus, et
lamenta dolore expressa late audiebantur. Et ut
eum Libanum et saltum vocavit, cum diceret:
« Aperi, Libane, portas tuas, et ignis comedat ce-
dros tuas. Ululet pinus, quia cecidit cedrus, quo-
niā magnates vehementer facti sunt miseri. Ulu-
late, quercus Basanitidis, quoniam succisus est
salius consitus³: » sic nunc item malum punicum
excisam appellat. Testis accedit et divinus Mat-
thæus, ubi populo Judæorum ita prænuntiat: « Jam
securis ad radicem arborum posita est.
Omnis igitur arbor non ferens fructum bonum,
excinditur, et in ignem mittitur, et ardet⁴. » In-
quit ergo, sanctus existet in ea planetus, quan-
tus exarescente ejus fructu improviso, et ipsa
excisa. « Planget autem terra per tribus et tribus,
D et mulieres eorum seorsum. » Non putamus sane
beatum prophetam illud velle, in qualibet tribu
seorsum mares a feminis staturos, et planetum
daturos; hoc enim supervacaneum et inconsidera-
tum foret. Illud potius docet, unamquamque tri-
bū cum feminis suis peculiare lamentandi cau-
sam habituram. Idcirco inquit: « Tribus David
seorsum, et mulieres eorum seorsum. » Jam vero
quantum possumus cujuslibet afflictionem explane-
mus. Tribules enim e tribu David, sive Juda, e
regno excisi, impotenter ejulant, ut tanto splendore
spoliati. Levita vero, sacerdotii honore depulsi, una
cum mulieribus planetui se dabunt. De familia au-

³ Zachar. xi, 1, 2. ⁴ Mauth. iii, 10.

tem Nathan (hic erat propheta, nec omnino verax) similiter plangeat: non enim licebit illis amplius vaticinari iniqua, et loqui de corde suo¹, et sermones suos pro divinis venditare imprudentibus, indeque turpe lucrum colligere. Habet porro traditio, Judæos judices per tempora sua constitutos, de tribu Symeonis leguisse, 786 utpote quæ florereret viris prudentissimis, et legum scientissimis, et in vita ad leges accommodata ceteris multo præstantioribus. Lamentabuntur autem hi quoque. Hanc ob causam dicit, tribum Symeon lamentaturam seorsum. Non enim sincere judicii munus exercebant, neque divinis legibus obsequentes, quæ Deo placerent, præstare conabantur, sed lucris potius inhiabant, levissimo pretio fidem suam addicentes, et ut ait propheta: «Judices eorum sicut lupi Arabiae².» Lamentari autem una etiam alias tribus oportebat, ut jucundissimis sibi ritibus et locis ejectas, imo et ipsa morte earum capitibus immimente, ipsaque fatue instar hostilis gladii eas absumente.

ταῖς ἀναγκαῖον παῖς ἦν καὶ τὰς ἐτέρας φυλὰς, ἃς τοις ἀναπόμενας, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοῦ θανάτου ἐπηρημένου ταῖς σφῶν κεφαλαῖς, φράνοντος δὲ ὡς πέπεμψιν τὸ ξίφος καὶ αὐτοῦ τοῦ λιμοῦ.

CAP. XIII.

VERS. 1. *In die illa erit omnis locus aperitus in domo David, et habitantibus Jerusalem, et in transmutationem et aspersionem.*

XCVI. Post hoc adventum Christi diligentibus eventura percurrit. Qui enim in sua incredulitate insolentius se gesserunt, obsidebuntur, inquit, et in miseriis suis ejulabunt. Ast in ea, quain mente spectamus, et vere sancta Hierosolyma³, et in domo David, hoc est, Ecclesia, ubi ex semine David secundum carnem Christus apparuerit, «Omnis locus patebit,» hoc est, multa erit latitudo, et quasi reuissum et laxum, optatissimumque et omni molestia solutissimum vivendi genus. Scias porro velim, in Hebreæ editione sententiam hanc aliter exstare. Nam pro, «Erit omnis locus aperitus,» ait, fore ut omnis fons scaturiat. Et probabile est admodum, etiam LXX interpretationem eodem tendere, quamvis verba secus habeant, ut quiddam ejusmodi significetur. Incredula nempe et recalcitrans, perversa et apostatrix Jerusalem, «quæ occidit prophetas, et lapidat eos qui ad eam missi sunt», condignas audacia sua poenas persolvet. Excidetur enim, ceu malus punica. Habitantibus autem Jerusalem quæ intelligentia conspicitur, sive domum Juda, id est, Christi, «erit omnis locus aperitus,» sive in omni loco fons, purgationis aqua manans, utique sacri baptismatis, ad utilitatem credentium, «et in transmutationem 787 et in aspersionem.» Quænam ista transmutatio? Judæoru[m] ex institutione legali ad vitam in Christo,

Α φυλῆς Δαβὶδ, ήτοι τοῦ Ιούδα, τῆς βασιλείας ἐκκοπέντες, κατοικώσουσιν ἀσχέτως, ὡς τῆς οὔτω περιφανοῦς εὐχείας ἀποστερούμενοι. Οἱ γε μὴν ἐκ τῆς τοῦ Λευ, τῶν ἐκ τῆς Ἱερωσύνης ἔξωθισμενοι γερῶν, δομῶν γυναικὶ ποιήσονται τὸν κομμόν. Οἱ δὲ ἐκ φυλῆς τοῦ Νάθαν, προφήτης δὲ οὗτος ἦν, καὶ οὐχὶ πάντες ἀληθῆς, καθονται πάλιν οὐ γάρ ἦν αὐτοῖς ἐτι προφητεύειν δικια, καὶ λαλεῖν τὰ ἀπὸ καρδίας, καὶ τοῖς ἀσυνέτοις καταπαλεῖν ὡς παρὰ Θεοῦ τοὺς ιδίους λόγους, καὶ τὰς ἐντεῦθεν συλλέγειν αἰσχροκερδείας. «Ἔχει δὲ ἡ παράδοσις, διτὶ τοὺς κριτὰς Ιουδαῖοι τοὺς καθισταμένους κατὰ καιροὺς ἐκ τῆς Συμεὼν ἐδέχοντο φυλῆς, ἀτε δὴ συνετωτάτους καὶ νομομαθεῖς ἄνδρας ἔχοντας, καὶ πολὺ τῶν ἄλλων προφερεστέρους εἰς γε τὸ ζῆν ἐλέσθαι ἐννόμως. Διὸ τοῦτό φησιν διτὶ Φυλὴ Β Συμεὼν καθέται καθ' ἑαυτὴν. «Ιδίος δέ τις καὶ τούτος δ θρῆνος. Οὐ γάρ ἔκρινον ὅρθως, οὐτε μὴν τοῖς θεοῖς εἰκόνες νόμοις, τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀποπεράνειν ἐσπούδαζον, ἥσαν δὲ μᾶλλον φιλοκερδεῖς, καὶ εὐωνύμοταί, καὶ ἦ φησιν δ προφήτης, «Οἱ κριταὶ αὐτῆς ὡς λύκοι τῆς Ἀραβίας.» Συνοδύρεσθαι δὲ ταύτῃ δὴ τῶν ἡδίστων αὐταῖς ἔθῶν τε καὶ τόπων ἐκπεμπαῖς ταῖς σφῶν κεφαλαῖς, φράνοντος δὲ ὡς πέπεμψιν τὸν πολεμόν.

Κ. «Ἐπιτέρχει τῷ λόγῳ τὰ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐσδένεα τοῖς ἡγαπηόσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ μὲν γάρ ταῖς ἀπειθείαις ἔξυδρικότες, ἐν ποιορχίαις ἔσονται, φησι, καὶ ἐπὶ γε τοῖς σφῶν αὐτῶν κατοικώσουσι κακοῖς. Ἐν δέ γε τῇ νοητῇ καὶ ἀγίᾳ κατὰ τὸ ἀληθὲς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν τῷ οἰκῳ Δαβὶδ, τουτέστι τῇ Ἐκκλησίᾳ, τοῦ πεφηνότος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστοῦ, «Πάδες τόπος ἔσται διανοιγόμενος,» τουτέστι, πολλῇ τις εὐρυχωρίᾳ, καὶ οἰον ἀνειμένη διαιτα τριπόθητος καὶ ἀποντάτη. Ἰστέον δὲ διτὶ τὸ φῆτὸν Ἐβραιοὶ πάλιν ἐτέρως ἐκδεδώκασιν. Ἀντὶ γάρ τοῦ, «Ἐσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος,» πᾶσαν ἔσεσθαι πηγὴν ἀναδρύουσαν ἐψησαν αὐτοῖς. Καὶ εἰκός γε σφόδρα, καὶ τῆς ἐρμηνείας τῶν Ἐβδομήκοντα τῶν σκοπὸν εἰς τοῦτο αὐτὸν συντείνεσθαι, καὶ εἰ ἐτέρως ἔχοι τῆς τῶν φριμάτων προφορᾶς δ τρόπος, ἵνα τι τοιοῦτον ἦ δηλούμενον. «Η μὲν γάρ ἀπειθής, καὶ ἔξηνος Ἱερουσαλήμ, ἡ πονηρά τε καὶ ἀποστάτις, «Η ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν,» τὰς τοῖς ιδίοις τολμήμασιν ἀναλόγως ἔχουσας ἀποτελεῖ δίκαιας. Ἐκκοπήσεται γάρ φούνος δίκην. Τοῖς γε μὴν οἰκοῦσι τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ήτοι τὸν οἶκον Ιούδα, τουτέστι Χριστοῦ, «ἔσται πᾶς τόπος διανοιγόμενος,» ἥγουν ἐν παντὶ τόπῳ πηγὴ, τὸ τῆς καθάρσεως ὑδωρ ἀναδρύουσα, δῆλον δὲ ὅτι τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, ὡς εἶναι χρήσιμον τοῖς πεπε-

¹ Jerem. xxiii, 16. ² Sophon. iii, 3. ³ Hebr. xii, 22. ⁴ Matth. xxiii, 37.

στευκόσι, καὶ εἰς τὴν μετακίνησιν, καὶ εἰς τὸν ἔραντισμόν. » Καὶ τίς ἡ μετακίνησις; Τούδαλον μὲν ἔχ νομικῆς ἀγωγῆς εἰς πολιτείαν τὴν ἐπὶ Χριστῷ· ἀπὸ σκιᾶς εἰς ἀλήθειαν, ἐκ τύπου καὶ γράμματος, εἰς λατρείαν πνευματικήν. "Ἐλλησι δὲ μετακίνησις τίς ἐσται; Ἐξ ἀποστολας ἥκουσιν ἐπὶ τὸ πιστεῦσαι Χριστῷ· ἐξ ἀμαθείας τῆς πρώτης, εἰς ἀπίγνωσιν ἀκραίφνη τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ὄντος Θεοῦ· ἀπὸ σκιῶν εἰς φωτισμόν. Μετακίνησις δὲ κοινῇ, πάντι πρέπουσα τῷ κεκλημένῳ διὰ τῆς πίστεως, Τούδαλῷ τε καὶ Ἐλληνι, ἀπὸ τοῦ φρονεῖν τὰ σαρκὸς, ἐπὶ τὸ ἐλέσθαι ζῆν διστας, καὶ καθαρῶς, καὶ περιπατεῖν ἐν πνεύματι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνῇ· ἐκ τοῦ τιμῆν τὰ ἐν κόσμῳ εἰς τὸ ἀγαπῆσαι τὰ ὑπερκόσμια. "Οὐτι δὲ τὸ θεῖον καὶ λερὸν δεχόμενοι βάπτισμα φαντιζόμεθα τῷ αἴματι Χριστοῦ πρὸς ἀποκάθιστιν ἀμαρτίας, πῶς ἀν ἐνδοιάσει τις; Οὐκοῦν ἡ δόξα ἡ εἰς μετακίνησιν καὶ εἰς φαντισμὸν τοὺς ἐν τῷ οἰκῷ Ίουδα, τὸ σωτήριον βάπτισμα, ἣν τὰς τέσσας καὶ ἀναβρύσουσα τὸ τῆς καθάρσεως θώρ.

Καὶ ἐσται ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ ἀκελληγή, λέγει Κύριος Σαβαὼθ, ἔξοδοιθρεύσω τὰ ὄντα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς τῆς, καὶ οὐκέτι ἐσται αὐτῶν μυρλα. Καὶ τοὺς φευδοπροφήτας, καὶ τὸ πτεῦμα τὸ ἀκάθαρτο ἔξαρψ ἀπὸ τῆς τῆς.

ΖΖ. Πάντα πρὸς τὸ ἀμεινὸν μετακεχώρηκεν ἐν Χριστῷ, καὶ καὶνὴ κτίσις τὰ ἐν Χριστῷ, τῆς ἀρχαίας ασθρότητος ἀποβαλόντα τὸν μῶμον. Ἀτρεκή δὲ ὄντα τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον κατέβοι τις ἀν ἀντῶν, εἰ βούλοιτο, τῶν πραγμάτων. Πρὸ μὲν γάρ τῶν τῆς ἐπαδημίας καιρῶν, οὗπω καθ' ἡμέρα γεγονότος τοῦ Μονογενοῦς, οὔτε μήτιν τῷ θείῳ φωτὶ τὰ πάντα περιαστράπτοντος, ἀχλὺς ἦν ἐτι, καὶ σκότος ἐν ταῖς τῶν ἔθνων καρδίαις. Ἐλάτρευον γάρ εἰδώλοις, καὶ δυσδουλίας εἰς τοῦτο κατώλισθον, ὡς ζύλοις, καὶ λθοῖς ἀναθείνας τὸ σέβας, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις δαιμοσιοῖς τὰς θεῶν πρεπεύσας ἀνάπτειν τιμάς. Καὶ ταῦτι μὲν τῆς τῶν πλανημένων ἀβελτηρίας τὰ ἐγκλήματα. Παρὰ δέ γε τῷ Ἰσραὴλ, δὲ καὶ ἀπόδεκτος, καὶ μερὶς Κυρίου, κατὰ τὸ γεγραμμένον, σχοῖνισμά τε κληρονομίας αὐτοῦ, τοσαύτη τις ἦν ἡθῶν τε καὶ τρόπων ἐξιτηλία, ὡς δλίγους μὲν ἀξιοῦσθαι λόγου, καίτοι πρὸς ἐπικουρίαν αὐτοῖς δοθέντα τὸν νόμον, καὶ οὐκ ἀνικάνως ἔχοντα πρὸς παιδαγωγίαν τὴν ἐπὶ γε τῷ χρῆναι βιοῦν ὄρθως, ἀπονεῦσαι δὲ μᾶλλον πρὸς τὸ δεῖν ἀδεσύλως ταῖς D τῶν ἔθνων ἀποκορύζεσθαι πλάναις, καὶ ταῖς τῶν διμήρων δεισιδαιμονίαις στοιχεῖν. Προσέκειντο μὲν γάρ, καὶ λιαν ἐκτόπως, τοῖς τῶν φευδωνύμων προφητῶν μαντεύμασιν. Οἱ μὲν γάρ τῶν εἰδώλων θερπεύτατο, τοῖς βεβήλοις τεμένεσι προστίχσαντες, χρησμολόγου τε ἡσαν, καὶ φευδοπετεῖ· οἱ δὲ καὶ τὸ, « Ζῇ Κύριος, » ἐπὶ γλώττῃς ἔχοντες, καὶ εὐασθεῖν ὑποπλατεύμενοι, καὶ οἷον προσβάτου δορᾷ τὸν λύκον ἐπισκιάζοντες, τὸ τῆς προφητείας δνομά σφισιν αὐτοῖς περιτιθέντες οἱ τάλανες, καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ δέξαν ἀνοσίως ἀρπάζοντες, ἀπηρεύγοντο τὸ δοχοῦν, καὶ τοὺς τῆς αὐτῶν καρδίας λογισμοὺς, θείαν ἔφασκον

A ab umbra ad veritatem, a typo et littera ad cultum spiritualem. Quenam autem Græcorum erit transmutatio? Ex incredulitate ad Christo credendum veniunt, et ex ignorantia maxima ad agnitionem puram veri Dei; a tenebris ad illuminationem. Transmutatio autem communis, cuiilibet per fidem vocato conveniens, Judæo et Græco, a sapiendo ea quæ carnis sunt ad sancte ac pure vivendi et in spiritu ambulandi consilium, uti beatus Paulus horatur⁹; ex admiratione eorum quæ in mundo sunt ad diligenda quæ supra mundum sunt. Divinum porro et sacrum baptismū suscipientes nos aspergi sanguine Christi ad expurgationem peccati, quis dubitet? Ergo via ad transmutationem et aspersionem domum Iuda habitantibus salutare baptismū est, sive omnis locus apertus, sive omnis fons dilatatus, et purgationis seu expiationis aqua scaturiens.

Vers. 2. *Et erit in die illa, dicit Dominus Sabaoth, disperdam nomina idolorum de terra, et non erit ultra eorum memoria. Et pseudoprophetas, et spiritum immundum auferam de terra.*

XCVII. Omnia in statum meliorem migrarunt in Christo, et quæ in eo sunt nova creatura¹⁰, marcoris antiqui abiectio dedecore. Ac verborum quidem istorum veritatem ex ipsis quoque rebus quispiam perspexerit. Ante tempora enim adventus, quando nondum corpus ullum induerat Unigenitus, neque divino lumine omnia collustrabantur, adhuc caligo et tenebrae in cordibus gentium erant. Colebant enim simulacra, eoque stultitiae descenderant ut ligna et lapides divinis cæremoniis afficerent, et immundis dæmonibus Deo congruentes honores impenderent. Et hæc quidem errantium veganiæ crimina fuerunt. Apud Israelem vero acceptum illum, et partem Domini, sicut scriptum est¹¹, et funiculum haereditatis ejus, ianta erat consuetudinum atque memorum salutis, ut legem, quamvis ad auxilium sibi datam, nec ad institutionem vitæ in Christo probatae insufficientem parvipenderent, potiusque ad gentium errores sequendos stolidè declinarent, finitimarumque superstitiones 788 amplecterentur. Falsorum enim prophetarum valicinis absurdiesime inhærebat. Quorum alii idolorum ministri profanis templis assidentes, et oracula et mendacia loquebantur: alii, « Vivit Dominus » in lingua habentes, et pietatem simulantes et tanquam ovilla pelle lupum contegentes, prophetarumque appellationem sibi ipsis arrogantes, miseri, et gloriam ejus nefarie rapientes, quod libebat erubabant, et sensa cordis sui divinum esse consilium autumabant. Super hujusmodi tam projecte audacibus etiam propheta Jeremias universorum Dominum Deum ita compellat: « Qui es, Domine, ecce prophetæ pro-

⁹ Rom. viii, 4 seqq. ¹⁰ II Cor. v, 17. ¹¹ Deut. xxxii, 9.

phetant, et dicunt: Non videbitis gladium, et summa non erit in vobis, quia veritatem et pacem dabo in terra, et in loco isto¹¹. » Et ad hæc Deus: « Falsa prophetæ prophetant in nomine meo. Non misi eos, et non mandavi eis, et non sum locutus ad eos, et visiones mendaces, et divinationes, et auguria, et electiones cordis sui ipsi locuti sunt ad eos, et ipsi locuti sunt eis, et ipsi prophetabant¹². » Mendaci quo enim erant, ut dixi, et turpibus victi quæsticulis, de corde suo audientibus loquebantur, ut scriptum est, « ei non de ore Domini¹³. » Deinde cum Iudeos istud iniquo animo ferre oportet, illi contra eos venerabantur, et supremis honoribus exornare studebant. Postquam autem aliquando unigenitum Dei Verbum nobis apparuit, inepta et puerilia idolatriæ ludicia prorsus evanuerunt et extincta sunt, et sublatum cum ea nefarium quoque et impium pseudoprophetarum studium qui maligno et immundo spiritu pleni erant, et cum idolorum cultoribus germano ac simili errore infecti verissime coargui potuissent. Unus quippe ambobus impietatis præses, nimurum Satanas. Ait igitur: « Tollam de terra nomina idolorum, et non erit memoria illorum in die illa¹⁴, » hoc est, illo tempore, quo divinum et cælestis lumen splenduerit, et in errantium cordibus Lucifer, quem intelligentia oculo videmus, exortus fuerit, ut scriptum est, et diluxerit dies, antiqua nocte et quæ in ea siebant repulsis, ut, veteri immunditia sublata, athletæ et sancti adoratores de cætero conversationis sanctæ ornamentiis instructi, vitam in Christo suspicere videantur.

Διαίς δὲ νοητὸς ἐωσφόρος ἀνατείλῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, διαυγάσῃ δὲ ἡμέρα, τῆς ἀρχαὶς ἀκαθάρτοις φαίνοντο λοιπὸν τῇ; εὐαγοῦς πολιτείας ἀνημμένοι τὰ αὐχήματα, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ τιμῶντες ζών.

789 Vers. 3. *Et erit, si prophetaverit homo ultra, et dicet ad eum pater et mater ejus qui genuerunt eum: Non vives, quoniam mendacium locutus es in nomine Domini, et compedient eum pater ejus et mater ejus qui genuerunt eum, cum prophetaret ipse.*

XCVIII. Tanta reverentia illius sæculi mortales numen prosequentur, inquit, adeoque de perfecta probitate et vita laudabili erunt solliciti, ut etiam parentes ipsi ad zelum et iram adversum liberos exacuantur, quod cum falsa dicant, se prophetare fingant, et de corde suo loquantur, quasi Deus ad ipsos verba fecisset. « Compeditibus, inquit, implicabunt eum, » hoc est, ut amentem et insanum vincient, morasque tollentes, morti eum destinabunt, si in hoc morbo fixe impudenterque manserit. Satis enim est illis ad quodvis supplicium in alium decernendum, quod falsa in nomine Domini locutus sit. Vide autem quam vere hoc dictum sit, et quam stabilem mereatur fidem prædictio. Quis enim nostrum toleraverit hodie sic prophetantem quem-

Α εἰναι βουλήν. Περὶ τῶν τὰ τοιάδε τολμᾶν εἰωθότων καὶ δι προφήτης ἔφασκεν Ἱερεύμας, πρὸς τὸν τῶν δῶλων κατεξουσιάζοντα Θεόν· « Ό ὅν, Κύριε, ίδού οἱ προφῆται αὐτῶν προφητεύουσι, καὶ λέγουσιν· Οὐκ ὕψεσθε μάχαιραν, καὶ λιμὸς οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν, διτε ἀλήθειαν καὶ εἰρήνην δώτω ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. » Καὶ πρός γε ταῦτα Θεός· « Ψευδὴ οἱ προφῆται προφητεύουσιν ἐν τῷ δύναμαί μου. Οὐκ ἀπέστειλα αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἐντειλάμην αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς αὐτοὺς, καὶ ὄρασεις φευδεῖς, καὶ μαντείας, καὶ οἰωνίσματα, καὶ προαιρέσεις χαρδίας αὐτῶν, αὐτὸς ἐλάλησαν πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ προεφήτευον. » Ψευδοεπεῖς γάρ ήσαν, ὡς ἔφην, καὶ λημματίων αἰσχρῶν ἡττώμενοι, προσελάλουν τοῖς ἀκρωμένοις τὰ ἀπὸ χαρδίας αὐτῶν, καθὼς γέγραπται, καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος Κυρίου. Εἴτα δέον ἐπὶ τούτοις ἀγανακτεῖν Ἰουδαίους, ἐκ τῶν ἐναντίων ἐποιοῦντο σεπτούς, καὶ τιμαῖς ταῖς ἀνωτάτω στεφανοῦν ἐπούδαζον. Ἐπει δὲ λοιπὸν ἐπέφανεν ἡμῖν δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὃντος μὲν εἰς ἄπαν, καὶ ἀλόθρευτο παντεῶς τὰ ψυχρὰ καὶ μειρακώδη τῆς εἰδωλολατρείας ἀθύρματα, συνεζήρται δὲ αὐτῇ καὶ τὸ ἔκτοπόν τε καὶ δυσσεβῆς ἐπιτήδευμα τῶν φευδοπροφητῶν, οἱ πονηροῦ καὶ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπλεψ ἥσαν, καὶ τοῖς τῶν εἰδώλων θεραπευταῖς; ἀδελφὴν καὶ γείτονα νοσοῦντες τὴν πλάνην κατεφωραθείεν ἀν, καὶ μάλα ὁρῶς. Εἰς γάρ ἀμφοῖς τῆς δυσσεβείας δὲ ἐπιστάτης, τουτέστιν δὲ Σατανᾶς. « Ἐξαρώ τοίνυν, φησίν, ἀπὸ τῆς γῆς τὰ δύναματα τῶν εἰδώλων, καὶ οὐκ ἔσται αὐτῶν μνεῖα ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, » τουτέστι, κατ' ἔκτον τὸν καρδὸν καθὼς δὲν ἀν τὸ θεῖον καὶ ἐπουράνιον λάμψη φῶς, καὶ ἐν ταῖς τῶν πλανωμένων χαρακτήρεσσι, διαυγάσῃ δὲ ἡμέρα, τῆς πάλαι νυκτὸς ἀπεληφθεῖσας ἀκαθαρτίας ἐξηργμένης, οἱ ἀθληταὶ καὶ ἄγιοι προσκυνηταὶ φαίνοντο λοιπὸν τῇ; εὐαγοῦς πολιτείας ἀνημμένοι τὰ αὐχήματα, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ τιμῶντες ζών.

Καὶ ἔσται, ἐὰν προφητεύσῃ ἀνθρωπος ἔτι, καὶ ἐρει πρὸς αὐτὸν δι πατήρ καὶ η μήτηρ αὐτοῦ οἱ γερρήσαρτες αὐτόν. Οὐ ζήσῃ, διτε φευδὴ ἐλάλησας ἐτὸν δύναματι Κυρίου, καὶ συμποδιοῦσιν αὐτὸν δι πατήρ αὐτοῦ καὶ η μήτηρ αὐτοῦ οἱ γερρήσαρτες αὐτόν ἐτῷ προφητεύειν αὐτόν.

ΛΗ'. Τοσαύτη τις ἔσται περὶ τὸ θεῖον αἰδὼς τῶν τηγικάδε, φησί, φροντιοῦσι: δὲ οὕτω τῇς εἰς ἄκρον ἐπιεικείας καὶ ἀξιαγάστου ζωῆς, ὥστε καὶ γονέας αὐτοὺς ίδοις ἐπιθήγεσθαι τέκνοις; ζηλοῦν, τὸ τοὺς φευδοεπεῖς προφητεύειν ἀποκλατομένους, καὶ ἀποφθέγξοντο τὰ τῶν ἀπὸ χαρδίας, ὡς θεοῦ λελαλήστος. « Συμποδιοῦσι γάρ αὐτὸν, » φησί, τουτέστι, καταδεσμεύσουσιν ὡς ἔκφρονά τε καὶ μεμηνότα. μελλήσαντες δὲ οὔδεν, καθοριοῦσιν αὐτοῦ τὸν θάνατον, εἰ ἔμμονό τε καὶ ἀναιδῆ τὴν ἐπὶ τῷδε ποιοῖτο νόσον. Ἀπόχρη γάρ αὐτοῖς εἰς τὸ δεῖν ἀπασαν τοῦ παιδὸς καθορίσαι δίκην τόδε, διτε φευδὴ λελάτηκεν ἐν δύναματι Κυρίου. « Αθρει δὲ ὡσπερ ἔστεν ἀληθῆς δὲ γος, καὶ τὸ βέβαιον εἰς πίστιν η προσαναφύγησις ἔχει. Τίς γάρ τῶν καθὼς διακαρτερήσειν ἀν δι-

¹¹ Ezech. xiv, 13. ¹² Ibid. 14. ¹³ Jerem. xxiii, 16. ¹⁴ II Petr. i, 19.

τῷ νῦν καιρῷ προφητεύοντός τινος; ή πῶς οὐκ ἔξιστηκάτα λογιεῖται μὲν τὸν τοιούτον εὔθυς, ὡς τε ἔχοντα γνώμης πῶς οὐκ ἀπέσατο στυγήν; Πίστος δὲ πατήρ ἀνεπίληπτον ἔσεται τέκνον, εἰ τοῖς οὖταις δεινοῖς; ἐναλοίη πλημμελήμασιν; Ἀπέδειξε οὖν δρός, καὶ μάλα σαρῆς γένοιτο ἄν, οἵματι, τουτὶ τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβεῖξ, δε τοὺς πρὸς τὸ ἀμεινὸν ή τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων μετακεχύρωτο φύσις, Θεοῦ μεταπλάττοντος εἰς τὸ αὐτῷ δοκοῦν καὶ εἰς τὸ εὖ ἔχον ή πρὶν. Καὶ γοῦν τὰ πάλαι τιμόμενα καὶ παρὰ πολλοῖς ἀξιάγαστα, νῦν εἰσὶ στυγήτα καὶ ἐπάρτα καὶ τοῖς ἐπιεικέσιν οὐκ ἀνεκτά καὶ τοῦ κολάζεσθαι δεῖν οὐκ εἰμιστράτη.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καταισχυνθήσεται οἱ προφῆται ἔκαστος ἐκ τῆς ὁράσεως αὐτοῦ ἐν τῷ προφητεύειν αὐτῷ, καὶ ἐρδύσονται δέρψιν τριχίην, ἀρθρὸν ὥραν ἐψεύσονται, καὶ ἔρει· Οὐκ εἰμὶ προφήτης ἑταῖρος, διότι ἀνθρώπος ἐργαζόμενος τὴν γῆν ἔχω εἰμὶ, διότι ἀνθρώπος ἐγένητος μὲν ἐντετητός μου. Καὶ ἐρῶ πρὸς αὐτόν· Τί αἰπληγαταί αὐτοῖς ἀναμέσοις τῷρις χειρῶν σου; Καὶ ἔρει· Ἄς ἐπλήγην ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου.

Λθ'. Οὐτοὶ καὶ ποιεῖς καὶ δίκης δῖξια τέθεινται παρ' ἡμῖν τὰ πάλαι τεθυμασμένα, καὶ ἐκ τῆς τῶν προκειμένων ἐννοίας ἀτακαίπωρον ίδειν. Προφητεύοντα μὲν γάρ, ὡς ἔφην, ἐν τῷ Ἱερατὴλ οἱ φευδοεπεῖς τε καὶ φένακες, καὶ πλανῆν εἰωθότες ἔνεκεν ὁ δρακὸς κριθῆς καὶ κλάσματος ἄρτου, τοιαῦτα τιμάταις στεφανοῦνται ἡγίουν οἱ τάλανες. Ταῦτη τοι κάκιενοι πρὸς τὴν χειρὸν φίσαν, τρεφομένης ὕσπερ αὐτοῖς τῆς νόσου διὰ τῆς τῶν τεθυμακότων αὐτούς ἐλαφρίας. Ἐν δὲ τῷ νῦν καιρῷ καταισχυνθήσεσθαι φῆσιν αὐτούς, οὐ παραδεχθεῖσης δηλοντός τῆς φευδοπροφητείας, ἐπιτειμημένης δὲ μᾶλλον, καὶ ἐξ αὐτῶν τὸν τὸ τοιάδε τολμῷ εἰωθτῶν τὰς τῆς ἀπονοίας ἔχαστουμένων δίκαιας, ὡς ἐλεγχόντας εὐθὺς καὶ ἀπογένθαι τοῦ κακοῦ, καὶ δέρψιν ἐνδύσασθαι τριχίην, ἀντὶ ὧν ἐψεύσαντο, τουτέστι, πενθεῖν ἐπὶ τῷ κακῷ καὶ ἐπὶ τῇ πλημμελεῖ κατολοφύρεσθαι, μεταγινώσκοντας διατριβῶν εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθίας, ὡς φευδοεπῆσαι κατὰ Θεοῦ, ἐρυθριῶντας δὲ δλως οὐδὲν, δημολογῆσαι τε τὴν ἀμαρτίαν, καὶ συγγνώμην ἔξαιτησαι, λέγοντας σαφῶς· Οὐκ εἰμὶ προφήτης ἑταῖρος, διότι ἀνθρώπος ἐγένητο με, ἐκ νεοτητός μου, τουτέστιν, διότι ἀνθρώπου γέγονα τέκνον. Λαθενής δὲ λίαν ἡ φύσις καὶ εὐπάροιτος κομιδῆς πρὸς τὸ μήτραν ὅρθυς καὶ ἐτοιμοτρεπής εἰς ἀμαρτίαν. Εἰτε δ' ἀν αἰ τοιάδε μετανούντων φωναῖ. Εἰ δὲ δῆ βουλούμην αὐτὸν ἐρεθεῖαι, φησι, Τί τὸ χρῆμα τῶν ἐν χερσὶν ὄρωμένων τρεφομάτων ἦτοι πληγῶν; ἀποκρινεῖται πάλιν, δια· Ἅς ἐπλήγην ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου, συμποδιεσάντων αὐτὸν δηλοντος πατρὸς καὶ μητρὸς, καὶ τὰ τῆς προσπετείας ἔξαιτειαν δίκαιας. Οἶκος; γάρ

A piam? aut quomodo non de mente ac sanitate de- turbatum statim reputabit talem, et sic affectum quomodo non aversabitur? Quis autem pater filium te- terrimorum maleficiorum compertum inohjurga- tum relinquet? Potest igitur hoc, meo iudicio, evi- dentissima esse demonstratio pietatis in Deum, quando rerum nostrarum natura multum ad meliora processit, Deo illam ad voluntatem suam electente, et in conditionem pristina meliorem transformante. Quare quae olim erant in pretio et a multis suspi- ciebantur, nunc odiosa et execranda et bonis intol- eranda ac supplicio obnoxia sunt.

VERS. 4-6. Et erit in die illa, confundentur pro- phetae, unusquisque ex visione sua dum prophetarierit B ipse, et induentur pelle cilicina, pro eo quod menti sunt, et dicet: Non sum propheta ego, quia homo colens terram ego sum, quia homo genuit me a juren- tute mea. Et dicam ad eum: Quid plague ista in medio manuum tuarum? Et dicet: Quibus percussus sum in domo dilecti mei.

790 XCIX. Pœnia et ultione digna a nobis æssi- mata, quæ quondam magni ducebamus, etiam ex p:opositorum verborum sententia videre, nihil est negotii. Prophetabant enim, ut dixi, in Israel mendaces, plani et impostores, et propter c pugillum hordei frustulumque panis, sicut scriptum est¹⁸, seducere soliti. Quæ cum designarent, nemo erat qui eos reprehenderet aut tanquam impios coercere vellent: quinimo laudibus potius et amplissimis honoribus miseri dignabantur. Quare et illi dete- riores evadebant, cum eorum morbum venerantium levitas aleret. Hoc autem tempore eos confusum iri dicit, repudiata nimis pseudoprophetia, seu potius accusata, et pœniis amentiae a tam impuden- tibus repetitis, ut correpti mox et scelere absi- neant et pelleci cilicinam induant, pro eo quod mentiti sint, hoc est, propter improbitatem suam ingeant et propter delictum lamententur, pœnitentes quod in cogitationes adeo insipientes de- venerint, ut perficta fronte contra Deum falsa pro- loquerentur, peccatumque summi consiteantur, et veniam poscant, dicentes aperte: «Non sum pro- pheta ego, quia homo genuit me a juventute mea, » hoc est, quia hominis natus sum filius. Insurma est autem natura vehementer et ad pravitatem facili- me detorquetur et ad peccatum nullo negotio fecili- tur. Voces itaque pœnitentium hujuscemodi esse queunt. Quod si velim ipsum interrogare, inquit, Quid sunt quæ in manibus cernuntur vulnera seu plagæ? respondebit rursus: «Quibus percussus sum in domo dilecti mei, » vinculis eum scilicet patre et matre constringentibus et temeritatemi plectentibus. Dominus enim dilecti unicuique nostrum est dominus parentum. Quamobrem quanta veterum

¹⁸ Ezech. xiii, 19.

recentiumque rerum differentia sit, tecum reputa. Ferebantur enim in oculis falsi prophetæ, gloriaque et opinione bona florabant, nec eos talia agentes facti peccaviterat. Ast præsentis tempore, si qui eorum sequi vaticinia voluerint, increpantur et confunduntur, et parentum calculis ad poenam vocantur, resipiscunt, ut qui peccarint, lugent, plorant, humanæ naturæ imbecillitatem proclivitatemque ad peccandum consilentes. **791** De terra enim spiritus immundus Salvatoris nostri Jesu Christi virtute potestateque sublatus est.

'Ανήρτει γάρ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τῆς γῆς τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δυνάμει τε καὶ ἔξουσίᾳ.

Vers. 7. *Rhomphaea, consurge super pastorem meum et super virum citem ejus, dicit Dominus omnipotens. Percute pastorem, et dispergentur oves, et inducam manum meam super pastores.*

C. Deus et Pater proprium Filium suum pro nobis tradidit¹⁶, dispensatore sinens, quamvis Deum et ex se naturaliter inexplicabili modo generatum, et in forma servi venire, et hominem nobis similem fieri¹⁷, et crucem sustinere, ut mundo salutem restitueret, et Satanæ in omnes dominatum erueret, et impuram idolatriam everteret et vaccinationem, pseudoprophetas et imposturas ex suo cuiusque corde profectas abolere, auferret item spiritum immundum de terra, et mundum præterea constitueret formareque, seductos ad divinitatis agnitionem transferens, eosque ad pias et honestas vitæ rationes et ad opinionem omnigenæ virtutis de se prebendam impellens. Hanc ob causam mortem super ligno, quanquam ignominiosissimam, pertulit, conclusione contempta, cum sic ipsi Deo et Patri videretur¹⁸. Et tale quiddam nobis ipse Filius subostendit cum ait: « Quia descendii de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Ille est autem voluntas ejus qui misit me, ut omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die¹⁹. » Et ut divinus Paulus scribit: « Propterea Christus mortuus est et revixit, ut mortuorum et vivorum dominaretur²⁰. » Posuit igitur animam suam libens pro nobis²¹, tantum non etiam eum ut hominem voluntate sua Deo et Patre tradente, et velut permittente, ut dixi, illum sanguine suo omnium vitam emere. Itaque Servator, Pilato arbitrante se in ipsum habere potestatem, occurrit ita: « Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper²². » Postquam igitur ore prophetæ præunniavit rerum humanarum in melius communionem fore maximam, ubi ille mortem in corpore perulevit, quasi festinat tempus ostendere, quo hæc futura sint, et perpetrari passionis mysterium jubet, ipsam rhomphæam adhortans, ac dicens: « Consurge super pastorem meum, et super virum citem ejus **792** ejus,

A ἀγαπητοῦ ἐκάστῳ τῶν καθ' ἡμᾶς, οἱ τῶν γεγενηκότων. Ήρα τοῖνυν δῆση τίς ἔστιν ἡ τῶν πάλαι καὶ νῦν πραγμάτων διαφορά. Εθαυμάζοντο μὲν γάρ οἱ παρ' ἑκείνοις φεύδοπροφῆται, καὶ ήσαν ἐν δέῃ καὶ ὑπολήψει χρηστῆς, καὶ ταῦτα δρῶντες οὐδὲ μετεμέλοντο. Κατὰ δέ γε τὸν ἐνεστηκότα καὶ ρόν, εἰ δή τινες ἔλοιντο ταῖς ἔκεινων μαντείαις καταχολουθεῖν, ἐπιτιμῶντα καὶ καταισχύνονται, καὶ ταῖς τῶν γεγενηκότων κολάζονται Φήροις, μεταγινώσκουσιν ὡς ἡμαρτηκότες, πενθοῦσι καὶ κλαίουσι, τὴν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως διολογοῦντες ἀσθενειαν καὶ τὸ εὐδόισθον εἰς ἀμαρτίαν.

B 'Ρομφαλοῦ, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου καὶ ἐπ' ἄρδα πολιτηρού αὐτοῦ, λέγει Κύριος παρτοχράτωρ. Πάταξορ τὸν ποιμένα, καὶ διασκερπισθῆσεται τὰ πρόσωπα, καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρα μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας.

P. Δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Γίλον ὁ Θεός; καὶ Πατήρ, ἐφει; οἰκονομικῶς, καίτοι Θεοῦ δυτα καὶ ἐξ αὐτοῦ κατὰ φύσιν ἀποδέκτης γεγενημένον, καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ καθικέσθαι, καὶ ἀνθρωπὸν γενέσθαι καθ' ἡμᾶς, καὶ ἀνατηῆναι σταυρὸν, ἵνα σώσῃ τὸν κόσμον, καὶ ὀποστήσῃ τῆς κατὰ πάντων πλευραῖς τὸν Σατανᾶν, καθέλῃ δὲ καὶ τὴν βέβηλον εἰδωλολατρείαν, καὶ καταργήσῃ μαντείαν, φεύδοπροφῆτας τε καὶ τοὺς ἐκ καρδίας φενακισμούς, ἐξάρη γε δὲ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πρός γε

C δὴ τούτοις, ἵνα καταστήσηται τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, μετατίθεις εἰς θεογνωσίαν τοὺς πεπλανημένους, ἀναπειθῶν ἐλέσθαι τὴν εὐσεβῆ καὶ εὐσχήμονα πολιτείαν καὶ πᾶν εἰδὸς ἀρετῆς ὅρδονται τετιμηκότας. Ταύτης οὖν ἐνεκκ τῆς αἰτίας τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον, καίτοι πολὺ λίαν ἔχοντα τὸ δυσκλεῖς, ὑπέμεινεν, αἰσχύνης καταφρονήσας, οὗτω καὶ αὐτῷ δοκοῦν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καίτοι τοιούτον ἡμῖν ὑποφαίνει λέγων αὐτὸς ὁ Γίλος: « Οτι καταβίνηκα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἵνα ποιῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με. Τοῦτο δέ ἔστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶν διδώκει μοι μή ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ τῷ μέρᾳ. » Καὶ ὥσπερ δὲ θεσπέσιος γράφει Πιλάτος, « Διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἀνέζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. »

D Τέθεικε τοῖνυν ἐκών ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ παραδότης αὐτὸν ὡς ἀνθρωπὸν ἰδίῳ νεύματι τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οἶον ἐρίστος, ὡς ἔφην, αἴματι τῷ ιδίῳ τὴν ἀπάντων πράσιθαι ζῶντα. Καὶ γοῦν ὁ Σωτήρ, οἰηθέντος Πιλάτου κατεξουσιάζειν αὐτοῦ, προσυπήντα λέγων: « Οὐκ εἶχε ἔξουσίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μή ἦν σοι δεδομένον ἀνωμένην. » Προσφηγησάμενος τοῖνυν διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς ὡς πλειστή τις ἔσται τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἐπὶ τὸ δικείον καταδρομή, παθόντος αὐτοῦ τὸν ἐν σαρκὶ θάνατον, μονονουχὴ καὶ ἐπισπεύδει τοῦ καιροῦ τὴν ἀνάδειξιν, καθ' ὃν ἔσται ταῦτα, καὶ ἐνεργεῖσθαι προστέταχε τὸ ἐπὶ τῷ πάθει μυστήριον, αὐτῇ

¹⁶ Rom. viii, 32. ¹⁷ Philipp. ii, 6-8. ¹⁸ Hebr. xii, 2 seqq. ¹⁹ Joan. vi, 38, 59. ²⁰ Rom. xiv, 8, 9.

²¹ I Joan. iii, 16. ²² Joan. xi, 11.

τῇ δομφαίᾳ παρεγγυῶν τε καὶ λέγων· « Ἐξεγέρθητι οὐτὸν τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ' ὀνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ δομφαῖα μὲν ἐν τούτοις καταδηλοῦσθαι φαμεν ὡς ἐν εἰδει μαχαιρᾶς τὸν πειρασμὸν, ἢ καὶ αὐτὸν τὸ πάθος, τὸ ἐκ τῆς Ἰουδαίων ἀπονοίας ἐπενγεγένεντο τῷ Ἐμμανουὴλ. Εοικε γέρ συνιέναι τε οὕτω καὶ μήτρα καὶ εἰπεῖν ὁ δίκαιος Συμεὼν, ὅτε προσεκύμιζεν ὀχταήμερον τὸν Ἰησοῦν ἡ ἀγία Θεοτόκος. « Καὶ σοῦ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται δομφαία. » Μόνον γάρ οὐχὶ δομφαία κατεσφάζετο, στευρούμενον δρώσα τὸν ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα κατά γε τὴν σάρκα φημι. « Ότι τοῖν τοις δομφαῖαι, ἔξεγέρθητι, φησὶν, ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, τουτέστιν, ἔχηγεισθω λοιπὸν τὸ σωτήριον πάθος, καὶ ὁ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναδείξεως τὴν καρδίαν καιρός. » Εστι μὲν γάρ ἐφ' ἡμᾶς ἀρχιποιμῆνος ὁ Χριστὸς, καὶ ὑπ' αὐτῷ ἐσμεν πάντες οἱ πεπιστευκότες πλήτε οὐχ ἔξιν χειρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Κατάρχει γάρ ἡμῶν ἐν Γάιῳ, δι' αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ σεσώμεθα, καὶ δι' αὐτοῦ ἐσχήκαμεν τὴν προσαγωγήν. Καὶ γοῦν ἔφασκεν ὁ Σωτὴρ· « Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, κἀγὼ γινώσκω αὐτὰ, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, κἀγὼ ἡών αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωται εἰς τὸν αἰώνα, καὶ οὐχ ἀρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου. » Ο Πατὴρ μου δὲ δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστι, καὶ οὐδεὶς δύναται ἀρπάσειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Πατρὸς μου. « Εγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐν ἐσμεν. » Ιδοὺ οὖν δῆρα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ποιμῆνος ὁ Γάιος, οὐκ ἀλλότρια κατανέμων θρήματα, τὰ ἑαυτοῦ δὲ μᾶλλον καὶ τοῦ Πατέρος, οὐκ ἰδίων αὐτοῦ νοούμενων τοῦ μισθωτῶν ποιμένων, οἱ κατέσφαζον μὲν τὰ πρόβατα, φειδοῦς ἀπάστος ἔχηρημένης. « Ελεγον δὲ καὶ παλοῦντες αὐτά· « Εὐλόγητὸς Κύριος, καὶ πεπλουτήκαμεν. » Πολλήτας δὲ, ἔγους οἰκεῖοι καὶ γνώριμοι τοῦ ἀγαθοῦ ποιμένος, οἱ ὑπ' αὐτῷ τεταγμένοι, καὶ πρό γε τῶν ἀλλων οἱ θετέσπειοι μαθηταὶ, οἱ καὶ παταχθέντος τοῦ ποιμένος κατεσκίδναντο καὶ πεφύγασιν. Ἐπειδὴ γάρ ἥκον τῶν Ιουδαίων οἱ ὑπηρέται, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ προδότης δροῦν τῇ σπειρφ συλλήψημενοι τὸν Ἰησοῦν, « Ηάντες ἀφίνετες αὐτὸν, ἔρυγον. » Ἐφη γάρ οὕτω τὸ Γράμμα τὸ εὐαγγελικόν. « Οτι δὲ δοὺς ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον τὸν ἄδον Γάιον ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ πατάξας πως αὐτὸν λέγεται, τῷ γε δλῶς ἐφείναι παθεῖν, πιστώσεται λέγων αὐτὸς ὁ Γάιος. διὰ τῆς τοῦ Ψάλτοντος φωνῆς περὶ τῶν εἰς αὐτὸν ἀνόσια δεδραχότων, δῆλον δὲ δοὺς τὸν Ιουδαίον· « Οτι δυν σὺν ἐπάταξας, αὐτοὶ κατεδίωξαν, καὶ ἐπὶ τὸ δλγο; τῶν τραυμάτων μου προσέθηκαν. » Ἐκούσιον μὲν οὖν, ὡς διηγη, ἐποιεῖτο τὸ πάθος, ἵνα τὸ ἐκ τοῦ παθεῖν αὐτὸν διαφανῆται κατόρθωμα. Οτι δὲ τοι; ἐσταυρωκόσιν ὀλέθρου πρόσθενον ἔσται τὸ χρῆσια, καὶ τοις ἐκ θελας δργῆς ὑποπεσοῦνται κακοῖς, εἰ τῆς τοιάδε βουλῆς καὶ τῶν ἐγχειρημάτων ἐξάρχοντες (οὗτοι δὲ ἤσταν οἱ λαῶν ἥγούμενοι), διατρανεῖ λέγων· « Καὶ ἐπάξω τὴν χειρὸς μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας. » Διεφθάρκασι γάρ τὸν ἀμπελῶνα αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν· « Εδωκαν μερίδης αὐτοῦ

A dicit Dominus omnipotens. » Rhomphaeum hoc loco ut in specie gladii temptationem significare dicimus, aut ipsos quoque cruciatus ex Iudeorum recordia Emmanuel adhibitos. Sic enim eos intelligere et appellare videtur justus ille Simeon, quando sancta Deipara octiduanum Jesum obtulit. « Et tnam ipsius animam pertuisit rhomphaea, scilicet gladius²². » Pene enim gladio occisa est, conspiciens in cruce suffixum ex se progenitum, secundum carnem inquam. Ait ergo, « O rhomphaeum, consurge super pastorem meum, » hoc est, procedat deinde ephsalutaris passio, et veniat tempus quo sese bona ostendant. Est enim princeps pastor noster Christus, et sub ipso sumus omnes qui credidimus: verumtamen non extra manum Dei et Patris. Imperat enim nobis in Christo, perque ipsum, et in ipso salvati sumus et per ipsum accessum obtinuimus²³. Preimde dicebat Salvator: « Oves meae vocem meam audient, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, nec rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus qui dedit mihi major omnibus est: et nemo potest rapere de manibus Patris mei. Ego et Pater unus sumus²⁴. » Proprius igitur Dei et Patris pastor et Filius, non alienum gregem pascens, sed suum potius et Patris, cum mercenarii pastores non esse ejus proprii intelligantur, qui contra omnem misericordiam oves mactabant. Quin et eas vendentes dictabant: « Benedictus Dominus, et ditati sumus²⁵. » Cives autem, sive domestici, et noī boni pastoris, sunt ei subordinati, et ante alios divini discipuli, qui et percusso pastore dispersi sunt. Postquam enim Iudeorum ministri advenierunt, et cum ipsis proditor cum cohorte Jesum comprehensuri, « Omnes relieto eo fugerunt²⁶; » sic enim est in Scriptura evangelica. Quod autem Deus et Pater dato pro nobis Filio suo in mortem, percussisse ipsum quodammodo dicatur, dum eum sivit omnium odipati, testificatur et ipse Filius per vocem Psaltae, de nefanda in ipsum machinalis, Iudeis videlicet: « Quoniam tu percussisti, ipsi persecuti sunt, et super dolorem vulnerum ineorum addiderunt²⁷. » Voluntarie igitur passus est, ut dixi, ut passionis virtus ebucaret. Quam iis qui crucifixerunt exitiosam 793 fore, et calamitates ex divina ira invehendas sensuros huius consilii ceptorumque istorum architectos (qui erant primores populi) declarat: « Et inducam manum ineam super pastores. » Corruperunt quippe vineam ejus, juxta vocem prophete: « Dederunt partem ejus desiderabilem in solitudinem inviam. Facta est in dissipationem perditionis²⁸. » Inducit porro manum Deus pastoribus velut compressuram rhomphaeum et impietatis exacturam penas, quia non omnium ipsi in Christum insaniverunt, sed quia insuper: alii horribilis in eum furoris auctores et duces fuerunt. Nam, ut est apud sanctum Matthaeum evang-

²² Iunc. II, 55. ²⁴ Ephes. II, 18. ²⁶ Joan. x, 27, 28. ²⁷ Zachar. XI, 5. ²⁸ Mattb. xxvi, 56. ²⁹ Paul. Lxxviii, 27. ³⁰ Jerem. XII, 10, 11.

Hic tam, cum Pilatus Iudeis Christum et Barabbam proposuisset, et utrum sibi ex duobus dimitti vellet, quæsivisset, principes sacerdotum et seniores persuaserunt populis ut Barabbam peterent, Jesum vero perderent. Impulerunt eos nihilominus ut clamarent: «Crucifige, crucifige eum²⁰.» Vera est igitur prophetæ vox: «Pastores stulte egerunt, et Dominum nūm exquisierunt. Propter hoc non intellexit omnis grec, et dispersi sunt²¹.» Sicut enim vigilantia bonorum pastorum commodat gregi: sic inertia eumdem perdit, et per pastorum vestigia subtili omnino graduntur.

σωσιν. «Ἀνέπειθον δὲ πρὸς τούτοις βοῶν· «Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν.» Οὐκοῦν ἀληθὲς τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς εἰρημένον, διτοις: «Οἱ ποιμένες τοῦτο οὐκ ἐνόγσε πᾶσα τὴν νομήν, καὶ διεσκορπίσθησαν.» Μητέρα γάρ την ἡ νῆψις τῶν ἀγαθῶν ποιμένων ὀνίησται τὴν ἀγέλην· οὕτω καταφθεῖρε τὸ βάθυμον, καὶ τοῖς τῶν ποιμένων ἔγειρι τὸ ὑπὸ χεῖρα πάντως ἀκολουθεῖ.

VERS. 8, 9. *Et erit in die illa in omni terra, dicit B
Dominus, duæ partes ejus peribunt, et deficiunt,
at tercia relinquetur in ea. Et traducam terciam par-
tem per ignem, et uram eos sicut uritur argen-
tum, et probabo eos sicut probatur aurum. Ipse invocabit
nomen meum, et ego exaudiam eum, et dicam:
Populus meus iste est: et ipse dicet: Dominus Deus
meus.*

C. Inducta manu divina pastoribus impiis et mendacibus, qui vineam regiam corruerunt, nec ulti-
tionis pœnarumque expertes futuros dicit, qui illo-
rum meditata inconsultissime adjuverunt, populum
Iudæorum utique et vulgus subdidit. Bello enim
disperierunt, et urbibus una cum idolis funditus de-
letis, vix reliquiae salvatae sunt²², quæ tertia pars
de tota multitudine intelligitur. 794 Non enim
prorsus, seu universe Israel interiri, Deo propter
patres miserante. Quod et beatus Isaías confirmat:
«Et nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen,
sicut Sodoma suissemus, et sicut Gomorrha simi-
les essemus²³.» Verumtamen, terciam partem, seu
reliquias, hoc est, credentes in sanguine et posteri-
tate Israel, traducturum per ignem, et igne ut ar-
gentum et aurum sese exploraturum confirmat. Non
enim caret molestiis ac laboribus sanctorum vita,
et verum est, «volentes pie vivere in Christo, per-
secutionem passuros»²⁴. Probatissimi porro fuerunt
divini discipuli, et quotquot illo tempore ope-
rum et afflictionum socii iisdem fuerunt, Evangelium
Christi per gentes sacro ministerio promulgantibus.
Ad multas enim vexationes et persecutions expe-
riendas vocati sunt, et tantum non ignibus usci-
dum per tentationes probarentur, ut cum fiducia possent exclamare: «Quoniam probasti nos, Deus;
igne nos examinasti, sicut examinatur argentum²⁵.»
Quæ igitur hinc utilitas? aut quod præmium referent, qui sic afflicti et probati sunt? Domestici, noti
ei dilecti Deo evaserunt. Numerati sunt enim et po-

A ἐπιθυμητὴν εἰς ἔρημον ἄβατον. Ἐγενήθη εἰς ἀφανισμὸν ἀπώλειας. «Ἐπάγει γε μὴ τὴν χεῖρα Θεὸς τοῖς ποιμένιν, οἵονεται καταπαύσαν τὴν φομφαλαν καὶ τὰς τῆς ἀνοσιότητος ἔξαιτοσαν δίκας, οὐχ ὅτι μόνον αὐτὸς πεπαρωνήκασιν εἰς Χριστὸν, ἀλλὰ ὅτι πρὸς τοὺς τοῖς ἔλλοις γεγόνασιν ἀρχὴ καὶ ὁδὸς τῆς εἰς Χριστὸν ἀσχέτου μανίας. Ως γάρ φησιν ὁ μαχάριος Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστής, Πιλάτου τοῖς λουδαίοις προτεθεικότος Χριστόν τε καὶ Βαραβᾶν, καὶ τὸ, Τίνα θέλεται ἐκ τῶν δύο ἀπολύσω ωμίν, προσπεφωνηκότος, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι: «ἴπειται τοῖς δηλους ἵνα αἰτήσωνται τὸν Βαραβᾶν, τὸν δὲ Ἱερούν ἀπολέσωσιν.»

B Καὶ έσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν πάσῃ τῇ γῇ, λέγει Κύριος, τὰ δύο μέρη αὐτῆς ἐξολοθρευθήσεται, καὶ ἐκλείψει, τὸ δὲ τρίτον ὑπολειψθήσεται ἐν αὐτῇ. Καὶ διάδημα τὸ τρίτον διὰ πυρὸς, καὶ πυρώσω αὐτοὺς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτοὺς, ὡς δοκιμάζεται τὸ χρυσόν. Αὐτὸς ἐπικαλέσεται τὸ ἔνορμό μου, κάτω ἐπικούρυσμα αὐτῷ, καὶ ἔρῳ· Λαὸς μονούσθις ἔστι, καὶ αὐτὸς ἔρει· Κύριος δὲ Θεός μου

P.A'. «Ἐπενεγχθεῖσης τῆς θείας χειρὸς τοῖς ἀνοσίοις φευδοποιεῖσιν, οἱ τὸν ἀμπελῶνα κατεφάρκασι τὸν βασιλικὸν, οὐδὲ αὐτοὺς ἔσεσθαι φησιν ἔξω ποιηῆς καὶ δίκης τοὺς τοῖς ἀνοσίοις αὐτῶν σκέμμασιν ἀδουλεῖα τὰ συνδεδραμήκοτας, δῆλον δὲ διτοὺς τῶν λουδαίων δῆμους καὶ τὴν ἀγελαίαν τῶν ὑπὸ χείρα πληθύν. Δεδαπάνηται γάρ τῷ πολέμῳ, καὶ διολώλασιν διοῦ τοῖς κατοίκοις αἱ πόλεις, πανολεθρίᾳ καταπολλύμεναι, μόλις δὲ σέσωσται τὸ κατάλειμμα, ὡς ἐν τρίτῃ μοίρᾳ τοῦ παντὸς νοούμενον πλήθους. Άλλοθρευται γάρ οὐκ εἰς ἄπαν ὁ Ἱερατὴλ, Θεού κατοικεῖροντος διὰ τοὺς πατέρας. Τούτο καὶ αὐτὸς ὁ μαχάριος Ἡσαΐας φησι· «Καὶ εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν τὴν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἀν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρὰ ἀν ώμοιωθημεν.» Πλὴν τὸ τρίτον, ἤγουν τὸ κατάλειμμα, τούτεστι, τοὺς ἐξ αἰματος Ἱερατὴλ πιστεύσαντας, διάξειν φησι διὰ πυρὸς, καὶ πυροῦν αὐτοὺς ὡς ἀργύριον καὶ χρυσίον. Όσον γάρ ἔξω πόνου τῶν ἀγίων τὴ ζωὴ· ἀληθὲς δὲ διτοις: «οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται.» Δοκιμώτατοι δὲ γεγόνασιν οἱ θεσπίστοι μαθηταί, καὶ δοσοι γεγόνασιν αὐτοῖς συνεργάται κατ' ἐκεῖνο καίρου, καὶ συμπεπονήκασεν ἴερουργοῦσιν εἰς τὰ ἔθνη τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Κέκληνται γάρ εἰς τείραν ποιλῶν θλίψεών τε καὶ διωγμῶν, καὶ μονονοχὴν πεπύρωνται, δοκιμαζόμενοι διὰ πειρασμῶν, ὡς δύνασθαι λέγειν ἐκ παρθησίας· «Οτις ἐδοκίμασες, ήμεις, δὲ Θεός, ἐπύρωσας ήμεις ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον.» Τίς οὖν τὴ έντεῦθεν δημοσίεις; Η ποίος έσται μισθὸς τοῖς ὄδες πεπονηκότι καὶ δεδοκιμασμένοις· Οἰκεῖοι γεγόνασι τοῦ Θεοῦ, γνώριμοι τα-

²⁰ Matth. xxvii, 20-23. ²¹ Jerem. x, 21. ²² Isa. x, 22; Rom. ix, 27. ²³ Isa. i, 9. ²⁴ II Tim. iii, 12.

²⁵ Psal. lxxv, 10.

καὶ ἡγαπημένοις. Κατελογισθησαν γάρ εἰς θύνος τὸν περιποίησιν, εἰς βασιλείου λεπάτευμα, καὶ εἰς λαὸν τὸν εἰς περιποίησιν, ἵνα τὰς ὀρετὰς ἐξαγγελώσῃ τοῦ ἐκ σκήτους αὐτοῦ καλέσαντος ἐπὶ τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶν, » ποτὲ δὲ θύτες οὐ λαός, γεγόνασι λαός. Καὶ ποτὲ μὲν ἥκουσον· « Οταν τὰς χειράς ἔκτείνητε πρός με, ἀποστρέψω τοὺς ὄφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· καὶ ἐάν πληθύνητε τὴν δέσητιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. » Νῦν δέ φησιν, διὰ τὸν Ἀύτος ἐπικαλέσεται τὸ δινομά μου, καὶ ἐρῶ· Λαός μου οὗτός ἐστιν. » Οὐκοῦν τοῖος γεγόνατι κλῆρος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, δέδονται δὲ τῷ Στίφῳ, συγκατάρχει γάρ τῶν δλῶν δμοῦ τῷ γεγενηκότε, εὑμενῇ τε καὶ ίλεω τῶν δλῶν ἔχουσι δημιουργὸν καὶ Δεσπότην.

ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. ΕΠΙΦΑΝΙΑ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ

Ίδον ἡμέραι ἔρχονται τοῦ Κυρίου, καὶ διαμετροῦνται τὰ σκῆνά σου ἐν σοι. Καὶ ἐπισυράξω πάντα τὰ θύην εἰς πόλεμον ἐπὶ Ιερουσαλήμ, καὶ διλόνεται ἡ πόλις, καὶ διαρραγήσονται αἱ οἰκλαί, καὶ αἱ γυναικεῖς μολυθήσονται, καὶ ἐξελεύσεται τὸ ήμισυ τῆς πόλεως ἐν αλγυμαλωσίᾳ.

ΡΒ'. Τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ σωτήριον πάθος καταμηνώνων, ἔφασκεν ἐν τοῖς διπίσιοι βραχὺ, « Ρομφαία, ἐξεγέρθητε ἐπὶ τὸν ποιμένα μου, καὶ ἐπ' ἀνδρα πολίτην αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Πάταξον τὸν ποιμένα καὶ διασκορπίσθεται τὰ πρόβατα. » Οτι δὲ ποιαῖ; ταῖς ἁσχάταις ἡ τῶν ιουδαίων πληθὺς ὑπενεχθήσεται, καὶ μάλα εἰκότως, κεκυριοκόνηκε γάρ τὸ πάντολμος, ἐδίδασκε προστιθεῖς· « Καὶ ἐπάξω τὴν χειρά μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας, καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκτενῆ, λέγει Κύριος, τὰ δύο μέρη ἐξολοθρευθήσεται καὶ ἐκλείψει, τὸ δὲ τρίτον διάκω διὰ πυρὸς, καὶ πυρώσω αὐτοὺς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον, καὶ δοκιμῶ αὐτοὺς, ὡς δοκιμάζεται τὸ γρυστόν. » Τίνα δὲ τρόπον τὰ τοιάδε νοοῦντο, καὶ οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος, κατά γε τὸ ἐφικτὸν ἡμένιον εἰρήκαμεν. Γέγραπται δὲ καὶ νῦν δὲ τῶν προκειμένων σκοπός, ὡς πρός γε τὴν Ιερουσαλήμ ἀνοισούργησαν ἀχαλίνως, καὶ τὸν τῆς διλώσεως ἡμένιον καταστημάνει τρόπον. « Ίδον γάρ, φησὶν, ἡμέραι τοῦ Κυρίου, » τουτέστιν, διὰ αὐτὸς ἐπάγει· φήσιν δικαίῳ, καὶ δοκίῳ κρίματι. Καὶ γάρ ἔστιν ἀληθές, διὰ διάτερου προφήτου φησίν· « Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἢ Κύριος οὐκ ἐποίησε. » Οὐ γάρ διν γένοιτο τι τῶν δλην κακῶν ισχυότων πόλιν, δι μὴ πράττεσθαι φαμεν ἐφιέντος αὐτοῦ, καὶ πλημμελημάτων δίκαιος ἔκθλοντος τοὺς ἀσχέτος δρμαῖς ἐπὶ τὰ φυῖα διέφεντας. Οὐκοῦν αὐτοῦ φησιν εἶναι τὰς ἡμέρας, διὰ τὸ ἐπαγγέλλεσθαι κατ' ὅργην αὐτοῦ. Πεπαρφήκασι γάρ φορητῶς οὐχέτι, ἀπεκτονότες μὲν τοὺς προφήτας, προσθέντες δὲ τυύτοις καὶ τὸν Σίδων. Τί δὲ τὸ ἐσόμενον ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, σαργηγίζει λέγων· « Καὶ διαμεριοῦνται τὰ σκῆνά σου ἐν σοι (συναγηγερμένα δηλονότι πάντα τὰ θύην) καὶ διαρράγονται μὲν οἰκλαί, γύναια δὲ περιέλκοντες νηπίοις δμοῦ. Τότε γάρ, φησι, τὸ ἡμισυ τῆς πόλεως

A pulus sanctus, regale sacerdotium, populus acquisitionis, ut virtutes annuntiarent ejus, qui de tenebris ipsos vocavit in admirabile lumen suum ²⁶, » et cum aliquando non essent populus, facti sunt populus ²⁷. Et aliquando audiebant : « Cum extenderitis manus vestras ad me, avertam oculos meos a vobis : et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiām vos ²⁸. » At nunc dicit : « Ipse invocabit nomen meum, et dicam : Populus meus hic est. » Quocirca hæreditas peculiaris Dei et Patris facti sunt, et dati sunt Filio, imperat enim omnibus una cum Patre, et benevolum et propitium universorum opificem ac Dominum habentibus.

TOMUS SEXTUS.

CAP. XIV.

VERS. 1, 2. Ecce dies Domini veniunt, et divident spolia tua in te. Et congregabo omnes gentes in prælium super Jerusalem, et capietur civitas, et diripiatur domus, et mulieres polluentur, et egredietur media pars civitatis in captivitatem.

CIII. Salutiferam in cruce mortem indicans paulo ante dicebat, « Rhomphæa, consurge super pastorem meum, **795** et super virum civem ejus, dicit Dominus omnipotens. Percute pastorem et dispergentur oves ²⁹. » Extremis autem suppliciis subiectum iri Iudeos, idque justissime, quoniam per summiā audaciam Dominum occiderunt, docebat, cuin adderet : « Et inducam manum meam super pastores, et erit in die illa, dicit Dominus, duæ partes peribunt, et deficient, tertiam autem traducam per ignem, et uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos, ut probatur aurum ³⁰. » Quæ, quomodo probabiliter intelligenda essent, pro virili nostra exposuimus. Nunc quoque verba ista ad Jerusalem spectant, quæ insano impetu in scelus ruerit, et captivitatis modum nobis declarant. Ait enim : « Ecce dies Domini, » hoc est, quos ille æqua sententia et justo judicio inducit. Verum est namque quod et per alium prophetam dicit : « Non est malum in civitate, quod Dominus non fecit ³¹. » Nihil enim est ex iis, quæ universam civitatem exagitare queant, quod non licet dicere, illo immittente, et impotenter in scelera precipitantes poenis multare volente, fieri ac perpetrari. Quamobrem illius sit esse dies, quod ea denontientur, quæ ab ejus ira expectanda sint. Fuerunt enim contumeliosi intollerandum in modum, cum occisis prophetis etiam Filii necem adjecerunt. Quid porro diebus illis futurum sit, aperit his verbis : « Et divident spolia tua in te (congregate videlicet omnes gentes), et diripiunt domos, mulieres cum infantibus violenter rapient. Tunc, inquit, media pars civitatis egredietur in captivitatem. » Ferunt enim Romanos, capita urbe resistantium sibi impudentia neglecta, et ipsorum

²⁶ I Petr. II, 9. ²⁷ Osee II, 21. ²⁸ Isa. I, 13. ²⁹ Malachi. XIII, 7. ³⁰ Ibid. 8, 9. ³¹ Amos III, 6.

templum et ædes incendiisse; suppliciter autem sibi procumbentibus illis, qui superiorē civitatem, locum sacrum habitabant, perpercisse. Vide porro quoniam eo audaciae victores processuros dicat, ut direptis dominis non illico cum præda discedant, et in tentoriis paulatim eam dividant, sed id ipsum in ipsa urbe capta faciant, quod factum non fuisset, si ullus misericors subsidio veniens, ferro grassantibus restitisset. Polluendas autem mulieres affirmat, per vim ab aliis raptatas, et turpiter constitutatas in conspectu eorum quibuscum sapientia conjugalia secreta legitimate miscuerant. **796** Sed hæc belli sunt inconvenia, et calamitates semel captis omniq[ue] auxilio penitus destitutis non aliena.

τῶν τῆς σεμνότητος ἐκπιπτούσας ἔθων, καὶ ἐν δύει τὰ τοιαῦτα πάθη, καὶ τοῖς ἄποιξ ἑλωχότις καὶ ἀνεπιχουρήτοις παντελῶς πρέπουσαι συμφοραί.

At reliqui populi mei non peribunt de civitate.

CIII. Hoc, opinor, aliud non est quam quo dixi modo, parsum esse habitantibus superiorē civitatem, partemque Hierosolymæ incolument mansisse. Duces quippe Romani militem suum compescerant, si quos flentes seseque submittentes, et projectis armis in genua cadere videbant. Aut igitur reliquias populi sui servatam urbis partem nominat: aut fortassis qui in Christum communem omnium Salvatorem credidissent, de quibus et dicit, non esse perituros de civitate. Erunt enim semper Ecclesiæ cives, et quanvis terrenam et deletam Jerusalem amiserint, tamen supernam habent, de qua et divinus Paulus: « Quæ sursum est Jerusalēm, libera est, quæ est mater nostra »⁴⁴. Cujusmodi et beatus David insinuare videtur sic loquens: « Non commovebitur in æternū, qui habitat Jerusalēm »⁴⁵. Inconcessa enim manet Ecclesia, et, juxta vocem Salvatoris, « portæ inseri nos prævalebunt adversus eam »⁴⁶: ipsum quippe pro fundamento habet. Necesse est igitur omnino ut etiam inconcessi et immobiles sint, qui eam inhabitant, et in populo ejus reputantur, et legitimis ejus accensentur.

VERS. 3-5. *Et egredietur Dominus, et prælibabitur in gentibus illis, sicut dies conflictus ejus in die belti. Et stabunt pedes ejus in die illa super montem olivarum, quæ est e regione Jerusalem ad orientem. Et scindetur mons olivarum, media pars ejus ad orientem, et media pars illius ad mare, toragine magna valde. Et inclinabit media pars montis ad septentrionem, et media pars ejus ad austrum. Et obturabitur vallis montium meorum, et adjungetur vallis montium usque ad Asael. Et obturabitur sicut obturata est in diebus terræ motus, in diebus Oziae regis Iudeæ.*

CIV. Tanquam de duce aliquo generosissimo inquitur, milites suos ad pugnam concitante, et in

έξελεύσεται ἐν αἰχμαλωσίᾳ. Φασὶ γὰρ, ὅτι ᾧ ρωμαῖοι τὴν πόλιν ἐδόντες, καὶ πρὸς τὰς τῶν μαχομένων αὐτοῖς ἀναισχυντιας διλιγωρήσαντες, αὐτὸν τε ἐνέπρησαν τὸν νεών καὶ τὰς τοῦ ἀστεος οἰκίας· ἐρείσαντο δὲ προσπιπτόντων αὐτοῖς τῶν κατεψηκότεων τὴν ἄνω πόλιν καὶ τὸ λερόν. Θέα δὲ, ὅπως εἰς τοῦτο θάρσους ἀγίζεσθαι φησι τοὺς νενικηκότας, ὡς διαρράσαντας τὰς οἰκίας, μὴ εὔθεως, ἀποφοιτήσαι ταῖς λειταὶ δρυοῖς, καὶ σχολαῖον ποιήσασθαι τὸν διαμερισμὸν ἐν ταῖς ἔκυτῶν σκηναῖς ἀφιγμένους· διλλ' ἐν αὐτῇ τοῦτο δράσαι τῇ ἀλούσῃ πόλει, ὥπερ οὐ γέγονεν ἄν, εἰπεις τις ἡν ὅλως τοῖς ἀδιλίως πεπραχθέντις ἐπικουρῶν, καὶ τοῖς καταδηοῦσι μαχημένος. Μολυνθήσεσθαι δὲ τὰς γυναικάς φησιν, ἀδουλίτων; ἐτέροις ἐφελκομένας, καὶ πολλάκις τῶν κατὰ νόμους συνψηκότων. Πολέμου δὲ

Oι δὲ καταλόποι τοῦ λαοῦ οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως

ΡΓ'. Τοῦτο, οἵμαι, ἐστιν ἔτερον οὐδὲν, ἢ ὥπερ ἔργην ἀρτίως, ὡς γέγονε τις φειδὼν τῶν κατοικοῦντων τὴν ἄνω πόλιν, καὶ σέσωσται μέρος τῶν Ἱεροσολύμων. Ἀνέκοπτον γάρ οἱ ᾧ ρωμαῖοι στρατηγοὶ τοὺς τῶν μαχομένων θυμούς, εἰ δή πού τινας τεθέαντο κλαίοντάς τε καὶ ὑποτίποτοντας καὶ ἀμαχεῖ προσπίπτοντας. Η τοινυν καταλοίπους τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τοὺς ἐν τῷ σεωσμένῳ τῆς πόλεως μέρει φησιν· ἢ τάχα που τοὺς πεπιστευκότας εἰς τὸν τῶν ἔλων Σωτῆρα Χριστὸν, περὶ ὧν καὶ φησιν, ὡς οὐκ ἀν ἐξολοθρευθεῖν ἐκ τῆς πόλεως. Ἔσοντας γάρ ἀεὶ τῆς Ἐκκλησίας πολίται, καὶ εἰ τῆς ἐπιγείου καὶ ὀλοθρευμένης Ἱερουσαλήμ ἐκπίποτεν, διλλ' οὖν ἔχουσι: τὴν ἄνω, περὶ ής καὶ ὁ θεσπέσιος γράφει Παῦλος· « Ή δὲ ἄνω Ἱερουσαλήμ ἐλευθέρα ἐστιν, ήτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. Εοικε δὲ τι καὶ δι μακάριος Δασᾶς διπανίττεσθαι τοιούτον, ὃδε πῃ λέγων· « Οὐ σαλευθῆσεται εἰς τὸν αἰώνα δι κατοικῶν Ἱερουσαλήμ. » Καὶ γάρ ἐστεν ἀκράδαντος ἡ Ἐκκλησία, καὶ εἰ τούλαι ἔδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, » κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν. Τὸν αὐτὸν γάρ ἔχειν θεμέλιον πᾶσα ἀνάγκη καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν, καὶ λελογισμένους εἰς λαὸν Θεοῦ, καὶ τοῖς γηνήσίοις συντεταγμένους.

Καὶ ἐξελεύσεται Κύριος, καὶ παρατάξεται ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐκείνοις, καθὼς ἡμέρα χωρατάξεως αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Καὶ στήσονται οἱ κόδις αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἀκείνῃ ἐπὶ τὸ δρός τῶν Ἑλαῶν, τὸ σχισθήσεται τὸ δρός τῶν Ἑλαῶν, τὸ ἡμισυ αὐτοῦ πρὸς ἀρατολάς, καὶ τὸ ἡμισυ αὐτοῦ πρὸς θάλασσαν, χάος μέγα σφόδρα. Καὶ κλινεῖ τὸ ἡμισυ τοῦ δρούς πρὸς βορρᾶ, καὶ τὸ ἡμισυ αὐτοῦ πρὸς νότον. Καὶ ἐμφραγθήσεται φάραγξ ὀρέων μουν, καὶ ἐγκολληθήσεται φάραγξ ὀρέων Ἀσαϊλ. Καὶ ἐμφραγθήσεται καθὼς ἐνεργάτης ταῖς ἡμέραις τοῦ συσσεισμοῦ, ἐν ἡμέραις Όζιον βασιλέως Ἰούδα.

ΡΔ'. Πεποίηται μὲν δι λόγος ὡς ἐπὶ τινος τῶν γεννατάτων στρατηγῶν, παρεθήγοντες εἰς μάχην

⁴⁴ Galat. iv, 26. ⁴⁵ Psal. cxxiv, 1. ⁴⁶ Matth. xvi, 18.

τοὺς συνασπίζοντας, καὶ ταῖς τῶν πολεμίων φάλαγξι; Κακεῖσαντες τὸ μάχιμον. Νοεῖται γε μὴ ὡς ἐπὶ Θεοῦ, μονονούχῳ συμπαράρντος τε καὶ συμπαρατατόμενον τοῖς ἔθνεσι τοῖς καταδηὖσι τὴν Ἰουδαίαν, πεπορθόκσι δὲ καὶ αὐτὰ τὰ Ἱεροσόλυμα.

Μεμνήμεθα δὲ, διτὶ καὶ ἐν παραβολαῖς εὐαγγελικαῖς τοιοῦτόν τι φησιν. Ὁ μὲν γάρ βασιλεὺς τοὺς γάμους ἐπιτελῶν τῷ υἱῷ αὐτοῦ, πέπομψε τοὺς οἰκέτας συναγείρειν τοὺς κεκλημένους. Οἱ δὲ τοὺς καλοῦντας ἀνοτίας περιυβρίσαντες καὶ ἀπεκτονότες, τελευταῖον ἐπ’ αὐτοῖς διεχρήσαντο τὸν νίδν. Εἴτα τι φησι τῆς παραβολῆς ὁ λόγος; «Οὐ δὲ βασιλεὺς ὥργισθη, καὶ πέμψας τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἀπώλεσε τοὺς φονεῖς ἑκείνους, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἐνέπρησεν. » Εἴται δὴ οὖν ἐν Ἰσαΐᾳ, φησι, τοῖς ἐν ἡμέρᾳ παρατάξεως ἀντανισταμένοις γεννικῶς καὶ δαπανῶσιν ἔχθροις. Ἀπόδειξις δὲ τοῦτο τῆς εἰς λῆξιν ὀργῆς, καὶ νικημάτων τῶν ἀνωτάτω, καὶ Ισοπαλῆ τὴν νίκην ἐπάγοντος τοῖς εἰς αὐτὸν πεπαριμηχόσιν. Ἀπειπόνται γάρ, ὡς ἔφην, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πέρα λόγου, καὶ θαύματος πρέπει ἀν αὐτῇ, καὶ μόνη δύνασθαι κατορθοῦν τῇ τῶν δλων βασιλίδι φύσιν, ταύτῃ τοι φησὶν ὡς «Στήσονται μὲν οἱ πόδες αὐτοῦ, δῆλον δὲ διτὶ Χριστοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἑκείνῃ ἐπὶ τὸ δρός τῶν Ἐλαῖων. » Τὸ δὲ δῆλος εἰς ὑπομενεῖ τέσσαρας, δύο μὲν, εἰς τὸ καταστάσιον, ἣν οὐδὲν εἰς θάλασσαν (οὕτω γάρ τὸν τῆς ἑσπέρας τόπον ἀποκαλεῖν θέος τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ). τὰ γε μὴν ἔτερα δύο κατανεύσοντα πῶς, τὸ μὲν εἰς ἄρκτον καὶ θορέαν, τὸ δὲ εἰς κλίμα τὸ νότιον. Καταρράγησεθαι δὲ καὶ αὐτὰς ἔφη τὰς κορυφὰς, ὡς τὰς μεταξὺ πληρῶσαι φάραγγας, ἀδοκήτως κατασεσιτέμενας ἐς Ἀσατὴλ· κώμη δὲ αὐτῇ πρᾶς ἐσχατιαῖς, ὡς λόγος, τοῦ δρους κειμένη. Παρεικάζει γε μὴν τὸν δὲ διαρκῆθεν σεισμὸν τῷ γεγενημένῳ κατὰ κχιρόὺς ἐπὶ Ὑζίου, τοῦ καὶ Ἀξαρίου. Ἐπειδὴ γάρ τοὺς τῆς θαυμάτων διέπων θώκους ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, διτε δὴ καὶ ὑπάρχων ἐκ τῆς Ιεράς φυλῆς, τετομῆκε παρανόμως τῶν τῆς Ιερωσύνης ἀψαθαὶ λειτουργιῶν, λελέπρωται μὲν εὐθὺς, Θεοῦ δὲ δὴ τότε τὴν ἐπὶ τούτοις ὀργὴν ἐμφανίνογε, κατεδονήθη δεινῶς τῶν Ἰουδαίων ἡ χώρα, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα. Καὶ δὴ καὶ φασι τὸ δρός τὸ Σιών τοσοῦτον ὑπομενοῖς κλόνον, ὡς φαγῆναι μὲν εἰς δύο τμήματα, ἐμφραγῆναι δὲ ταῖς παρακειμέναις φάραγξι, τὰς κορυφὰς. Εοικα δὲ διὰ τούτων ἡμῖν δ προσήτης τὸν σεισμὸν ὑποδηλοῦν, διὸ τῷ τιμίῳ σταυρῷ γεγενῆσθαις φασιν οἱ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ιερουργοί. Πλατύτερον μὲν οὖν ἐν τούτοις δ προσήτης διαμέμνηται τοῦ συμβεβηκότος. Ὁ δὲ γε σοφώτατος ήμιν Ματθαῖος ἐπιτεμνόμενος τὴν ἀφῆσθαις οὕτω φησὶν. «Οὐ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ, ἀγῆκε τὸ πνεῦμα. Καὶ ίδού τὸ καταπέτασμα τοῦ νυκοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, ἀπὸ διωθεν ἔως κάτω, καὶ τῇ ἔσεισθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεψιθῆσαν, καὶ πόλλα σώματα τῶν κεκοιμημένων ἀγίων τήγέρθη. » Ἐπειδὴ δὲ χρή τοῖς γεγονόσι

A hostium phalangas exercitum exsuscitante. Accipiente sunt autem ut deo, tantum non præsente, et simul in acie stante cum gentibus Judæis pervastantibus, 797 ipsamque Hierosolymam evertentibus.

Meminimus porro etiam in parabolis evangelicis tale quiddam extare. Rex enim filio noctis faciens, misit servos suos ut invitatos congregarentur. Ast illi cum vocantes impie et injuriosissime creptos occidissent, novissime etiam filium peremebant. Quid deinde parabola? «Rex autem iratus est, et missis exercitibus suis perdidit homicidas illos, et civitatem illorum succedit»⁴⁵. Perinde igitur erit, inquit, ut cum in die conflictus generose in hostes usque ad internectionem insurgitur. Quæ demonstratio est iræ extremæ, et victoriae cœlestis, et iis a quibus probrose est habitus, paria cum triumphore remet iouis. Interfecerunt enim, ut dixi, auctorem virtutæ⁴⁶. Quoniam vero ipsam et solam omnium reginam naturam decet omnem orationis facultatem et admirationem superantia præclare efficeret posse, ideo dicit: «Stabunt pedes ejus, » Christi utique, «in die illa super montem olivarum. » Qui qualior rupturas patietur, duas quidem partes orientem et occasum versus, sive ad mare (sic enim divinitus inspirata Scriptura partem occidentalem appellare consuevit), alias duas tendentes, unam ad arctum et aquilonem, alteram ad austrum. Ipsa quoque cucumina diruptum iri ait, ut medias valles implant, improviso concussa usque ad Asael, qui, ut fertur, vicus est in extremo recessu montis situs. Comparat autem hunc gravem terræmotum illi, qui temporibus Oziæ sive Azariæ contigit. Postquam enim Hierosolymis in throno regni collocauit, ut e tribu Juda progenitus, ministerium sacerdotiale improbe ausus capessere, leprosus fœdatus est, Deo hanc ob causam se iratum prodente, horribiliter Judæorum regio, atque etiam ipsa Hierosolyma contrinxuit⁴⁷. Auunt iten ipsam quoque Sion ita quassatam, ut in duas partes dirumperetur, et valles adiacentes jugis ejus opplerentur. Per hujuscemodi terramotus propheta nobis videtur illum insinuare, quem in veneranda crucifixione factum evangelicorum prædicationum saeri ministri commemorant. In his igitur eum casum fusius exponit. Mattheus

D sapientissimus breviter ita narrat: «Jesus antem iterum clamans voce magna, emisit spiritum. Et velum templi scissum est a summo usque deorsum, 798 et terra mota est, et petrae scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum qui dormierant surrexerunt⁴⁸. » Et quoniam his quæ contigerunt probabilem rationem aptare oportet, petras diruptas et valles obliteratas esse videtur quodammodo significare Judæorum obsecrationem et idololatrarum ad salutaria festinationem. Illi enim cum creaturæ potius servirent quam Creatori⁴⁹, velut lapideum cor durumque et inflexibile, et in

⁴⁵ Matth. xxi, 2 seqq. ⁴⁶ Act. iii, 15. ⁴⁷ Il Paral. xxvi, 16-21. ⁴⁸ Matth. xxvii, 50-52. ⁴⁹ Rom. i, 25.

inorem petrarum nullos fructus afferentium habebant. Sed enim quid de ipsis Deus per Ezechielem ait? « Et auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo ipsis cor carneum, ut cognoscant me⁵⁰. » Scissa sunt igitur corda errantium, Deo expandente, ut salutiferæ prædicationis sermonem exciperent. Simile quiddam subindicat per Jeremiam: « Nonne verba mea sicut ignis comburens, dicit Dominus, et sicut securis incidens petram⁵¹? — « Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et ad penetrandum acutissimus⁵². » Quocirca discissas esse petras, argumentum clarum contentionis ad statum sanctioreum eorum qui erraverunt esse potest, ut dixi. Obturatas autem esse valles, Judeorum cæcitatem insinuat, ut docui. Ejusmodi enim quiddam reperitur apud divinum Isaiam: « Et erit in die illa, concludet Dominus a fossa fluminis usque ad Rhinocera⁵³: id est, obturabitur omnium per Judæam mens. » Ut videntes non videant, et audientes non audiant, neque intelligant⁵⁴. — « Vobamen enim super cor eorum positum est, » sicut scriptum est, in lectione Veteris Testamenti⁵⁵. Tremuisse autem terram, ex alia re in aliam transitionem, ut puto, significaverit. Hinc divinus David exclamavit: « Qui sedes super Cherubim, moveatur terra⁵⁶. » Nec volumus eum terrarum orbem sua mole corporea, et ut sentiatur moveri et concuti jubere: est siquidem res usitata, nec nobis quidquam utilitatis assert, sed illud potius postulasse eos, ut spiritu repletos, quasi transversi terram ex cultu idolorum ad cognoscendum imposterum eum qui est natura et vere Deus: et ex sensu carnis ad voluntatem vivendi spiritualiter, et, ut summatim dicam, a terrenis ad cœlestia. Quod insuper monumenta eorum qui dormierant aperta suisse dicit, dicimus ipsam quoque mortalem Christo⁵⁷ in carne pro nobis dispensatricem mortuo superatam videri. « Et ut vivorum et mortuorum dominetur⁵⁸. »

¶ Eos 690 γάρ ὡς τνευματοφόροι, οἷον μεθίστασθαι τὴν φύσεις τε καὶ ἀληθῶς ὑντα Θεὸν, ἐκ τοῦ φρονεῖν εἰς τὰ ἐπιγείων εἰς τὰ ἐπουράνια. Ε! δὲ δῆ καὶ αὐτὸν τῶν κεκοιμημένων ἀνεψήθαι τὰ μνήματα λέγει, φραμνὸς ὅτι καὶ αὐτὸν ἔδει τὸν θάνατον ἀρίσθαι νενικημένον, ἀποθανόντος Χριστοῦ σαρκὶ δι' ἡμᾶς οἰκονομικῶς, « Ἰνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων καὶ γένεσιν·

Vera. 6, 7. *Et veniet Dominus Deus, et omnes sancti cum eo. In illa die non erit lux, sed frigus, et glacies erit una die, et dies illa nota Domino, et non dies neque nax, et ad vesperam erit lux.*

CV. Postquam cursim nefanda et impia Judæorum in Christum omnium nostrum Salvatorem commissa, et Judææ, adeoque Hierosolymorum expugnationem recensuit, deinceps ad præsentis sæculi finem progredivit, utiliterque Emmanuelis de cœlo descensum memorat. Descendet enim cum sanctis angelis in gloria Dei et Patris, et ut judicet orbem in justitia⁵⁹, quoniam, ut divinus Paulus.

⁵⁰ Exod. xi, 49. ⁵¹ Jerem. xxiii, 29. ⁵² Hebr. iv, 12. ⁵³ Isa. xxvii, 12. ⁵⁴ Luc. viii, 10. ⁵⁵ II Cor. xi, 15. ⁵⁶ Psal. lxxix, 5. ⁵⁷ Rom. xiv, 9. ⁵⁸ Psal. ix, 9.

¶ πιθανὸν ἐφαρμόσαι λόγον, ξοικεν ὑποβηλοῦν δὲ καταρρήγνυσθαι μὲν τὰς πέτρας, ἐμφράττεσθαι δὲ τὰς φάραγγας τὴν τε τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν καὶ τὴν τῶν τοῖς εἰδώλοις λελατρευκότων εἰς τὸ δμενιον ρεταρμόμην. Οἱ μὲν γάρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα προτικούς ταντες, λοιπόν ὥσπερ ἐσχήκασι τὴν καρδίαν, σκληράν τε καὶ ἀτεγκτον, καὶ πέτραις ἐν σωφαὶς καρπὸν ἔχούσαις οὐδένα. Ἀλλὰ τὶ περὶ αὐτῶν ἔφη Θεὸς, διὰ φωνῆς Ἱεζεχιήλ; « Καὶ ἐκσπάζω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτῶν, καὶ διώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην τοῦ εἰδέναις αὐτοὺς ἐμέ. » Οὐκοῦν ἐσγίσθησαν αἱ τῶν πλανημένων καρδίαι, Θεοῦ διαπύσσοντος, ἵνα τὸν τοῦ σωτηρίου κηρύγματος παραδέξοντο λόγον. Καὶ τι τοιοῦτον ὑποδηλοὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου λέγων· « Οὐχὶ οἱ λόγοι μου ὡς πῦρ φλέγον, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλνος, κόπτων πέτραν; » — « Ζῶν γάρ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνεργής, καὶ τομώτατος. » Οὐκοῦν, ὡς ἔφην, τῆς εἰς τὸ ἄκμεινον μεταδρομῆς τῶν πεπλανημένων σημείον ἀν γένοιτο, καὶ μάλα ταφές, τὸ διεβρήχθαι τὰς πέτρας. Τό γε μήν ἐμπεφράχθαι τὰς φάραγγας, τὴν τῶν Ἰουδαίων πώρωσιν, ὡς ἔφην, ὑπεδηλοῖ. « Εἴη γάρ τι τοιοῦτον καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας· « Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ συμφράξει Κύριος ἀπὸ τοῦ διώρυχος τοῦ ποταμοῦ ἥως Πινοκούρων, τούτεστιν, ἐμφραχθήσεται τῶν ἀνὰ πέσαν τὴν Ἰουδαίαν ὁ νοῦς, « Ἰνα βλέποντες μὴ βλέψωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ ἀκούσωσι, μηδὲ συνιῶσι. » — « Κάλυμμα γάρ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κείται, καθὼς γέγραπται, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸ δέ γε σεισθῆναι τὴν γῆν, ὑπεμφήνειεν ἀν, οἷμαὶ που, τὴν ἐξ ἑτέρου πράγματος εἰς ἑτερόν τι μετάστασιν. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ ἀνακέκραγε λέγων· « Ό καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ, σαλευθήτως ἡ γῆ. » Καὶ οὐκέτι πού φαμεν ὡς καταδυστίσθαι σωματικῶς τε καὶ αἰσθητῶς παρακαλεῖ τὴν ὑπὸ οὐρανὸν· σύνηθες γάρ τὸ χρῆμα, καὶ οὐδεμίαν ἡμὲν ποιοῦν τὴν διηστήν· ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον·

D Καὶ ἦσει Κύριος ὁ Θεὸς, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι μετ'

αὐτοῦ. Ερ ἐκείνη τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ

ψύχος, καὶ πάτος ἔσται μιαρ ἡμέραν, καὶ ἡ ἡμέρα

ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ, καὶ οὐκ ἡμέρα, καὶ

οὐ ρύξη, καὶ πρὸς ἐσπέραν ἔσται φῶς.

PE'. Επιτροχάδην εἰπὼν τὰ ἐπὶ γε τῷ πάντων

ἡμῶν Σωτῆρος· Χριστῷ τῶν Ἰουδαίων ἀνοσιουργή-

ματα, καὶ τῆς Ἰουδαίας τὴν ἀλωσιν, καὶ αὐτῶν δὲ

τὸν Ἱεροσολύμων, ἐπὶ αὐτὸν λοιπὸν ἔρχεται τοῦ παρ-

δόντος αἰώνος τὸ τέλος, καὶ ἀργεῖται χρησίμως τὴν

ἐξ οὐρανοῦ καταφοίτησιν τοῦ Ἐμμανουὴλ. Κατα-

βησθεται γάρ μετὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ἐν τῇ δέῃ

τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, « Ἰνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν

δικαιοσύνη ἡ · ὡς δὲ θεοπέπσιος γράφει Παῦλος, « Τοὺς πάντας ἡμᾶς δεῖ φυνερωθῆναι ἐμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἔκαστος τὰ κατ' ἄξιαν πρὸς ἀπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον. — « Ήξει δὴ οὖν, ηξει, φησὶ, καὶ πάντες οἱ ἄγιοι μετ' αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡ τῶν ἀγίων ἀγγέλων καθαρωτάτη πληθὺς, δορυφοροῦσα πάντας, καὶ ὑπουργικὴν εἰσέφερουσα τὴν παράστασιν. Κύριος γάρ ἐστι τῶν ὅλων ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ δοξολογεῖται παρὰ τούτων ὡς Θεός, καὶ συγχατάρχων τῷ Γεγεννηκότι. Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι καὶ αὐτοὺς αὐτῷ συμπαραστήσεθεις τοὺς ἄγιους ἀρπαγέντας ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ εἰς ἀέρα, μετὰ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, καθὼς καὶ τῷ σωστάτῳ Παῦλῳ δοκεῖ, τῆς τοῦ πρέποντος Θήρας ἀμοιρήσειν ἀν οὐδαμῶν. » Εφη γάρ τι τοιοῦτον ὁ θεοπέπσιος Ἡσαΐας περὶ αὐτῶν · « Ἐκεῖ Ἐλαφοί συνήντησαν, καὶ εἰδον τὰ πρόσωπα ἀλλήλων. Ἀριθμῷ παρῆλθον, καὶ μία αὐτῶν οὐκ ἀπώλετο, ἐπέρα τὴν ἐπέραν οὐκ ἔξιτησαν. » Οὐτε Κύριος ἐνετείλατο αὐταῖς, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ συνήγαγεν αὐτούς, » Ψάλλει δὲ καὶ ὁ θεοπέπσιος Δασίδ, τὴν ἐξ οὐρανῶν καταφοτησιν τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ προαναφωνῶν · « Οὐτε οὐκ ἀπώστεται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ οὐκ ἔγκαταλείψει, ἵνας οὐ δικαιοτύνη ἐπιτέρψῃ εἰς κρίσιν, καὶ ἔχόμενοι αὐτῆς πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. » Δικαιοσύνην μὲν γάρ διομάζει Χριστὸν, ἐπιτέρψει δὲ φησιν εἰς κρίσιν αὐτὸν. Ἀνελήψθη μὲν γάρ πατήσας τὸν θάνατον, καὶ ἀνέρη πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν. Ἀλλ ἐπιτέρψει κατὰ καιροὺς εἰς κρίσιν, καὶ οὐν αὐτῷ πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ, τουτέστιν, οἱ ἄγιοι, καθάπερ ἔφην ἀρτίως. » Οὐτε δὲ κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρὸν ἐπέρα τις ἔσται τῆς δρωμένης κτίσεως; ἡ κατάστασις, καὶ μετοιχήσεται καὶ αὐτὴ πρὸς τὸ δικείον ἀνανεουμένη διὰ Χριστοῦ, πιστώσεται λέγων δὲ προφήτης · « Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἔσται φῶς, καὶ ψύχος, καὶ πάγος ἔσται μίαν ἡμέραν, καὶ ἡ ἡμέρα ἐκείνη γνωστὴ τῷ Κυρίῳ. » Νῦν μὲν γάρ ἡμέρα τε καὶ νῦν διακέριται, καὶ δέλαχον τοὺς καιροὺς τοῖς τοῦ πεποιηκότος νεύμασι, καὶ ἀνίσχει μὲν τῆς ἡμέρας τὸ φῶς, εἴτα διαδέχεται νῦν. » Επειδὴν δὲ παραγένηται δικριτής, πάντα μετατκευάζων καὶ τὸ αὐτῷ δικοῦν, ἐπέραν, ὡς ἔφην, ἡ κτίσις τὴν διακόσμησιν δέξεται. » Οὐ γάρ εἴτε φῶς ἔσται, καὶ ψύχος, καὶ πάγος εἰς μίαν ἡμέραν. » Σημαίνει δὲ διά γε τοῦ πάγους τε καὶ ψύχους τὴν νῦκτα· λελόγισται γάρ εἰς μίαν ἡμέραν τὸ ρυχθήμερον δύοισιν ὡς εἰ λέγοι τυχόν. Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, καθ' ὃν ἐξ οὐρανῶν ἀφιγμένος, μεταπλάτητη τὰ πάντα, καὶ μετατκευάζῃ πρὸς τὸ ἀμεινόν, ὡς δημιουργὸς δὲ, οὐκ ἔσται νῦν, οὐδὲ φῶς εἰς ἡμέραν. Τοιοῦτον τὸ φῆσιν καὶ δι μακάριος προφήτης Ἡσαΐας. » Οὐκ ἔσται σοὶ δὲ ἥλιος εἰς φῶς τῆς ἡμέρας, οὐδὲ ἀνατολὴ ἀστέρις τὴν νῦκτα· ἀλλ ἔσται σοὶ Κύριος φῶς αἰώνιον, καὶ δὲ θεός δόξα σου. » Οὐτε δὲ ἀπραχτῆσει κατὰ καιρούς καὶ αὐτῇ τῶν στοιχείων ἡ χρεία, πιστώσεται

scribit, « Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit, sive bonum sive malum ». — « Veniet igitur, veniet, inquit, et omnes sancti ejus cum eo, » hoc est, sanctorum angelorum agmen purissimum, stipans eum et ad ministrandum assistens. Dominus enim omnium est Emmanuel, et ab his collaudatur ut Deus, et simul regnat cum Patre. Quod si quis dicat ipsos quoque sanctos ei astituros, raptos in nubibus in occursum ejus in aera, cum ex mortuis resixerint, ut et sapientissimo Paulo visum est⁶⁰. ab eo quod convenit nequitne aberraverit. Nam tale quid divinus quoque Isaia de ipsis dicit : « Illic cervæ occurserunt, et viderunt facies ad invicem. Numero transierunt, et una ex eis non perii, altera ulleram non quaeſierunt. Quia Dominus ipsis præcepit, et spiritus ejus congregavit eos⁶¹. » Psallit quoque divinus David descensum e cœlo omnium nostrum Salvatoris prænuntians : « Quia non repellat Dominus plebem suam, et hæreditatem suam non derelinquet, donec justitia convertatur in judicium, et adhærentes illi omnes recti corde⁶². » Justitiam enim Christum vocat, quem conversum ad judicium dicit. Assumptus est enim calcata morte, et ascendit ad eum qui est in cœlis Patrem et Deum⁶³. Sed revertetur olim ad judicium, et cum illo omnes recti corde, hoc est, sancti, sicut modo dixi. Fore autem **800** tempore consummationis saeculi aspergilabilis creaturæ statum alium, et ipsam quoque transituram in melius, per Christum renovatam, testificatur propheta : « In illa die non erit lux, et frigus et glacies erunt die uno, et dies illa nota Domino. » Nunc enim dies et nox discernuntur, et mutu conditoris distincta tempora sortita sunt, et exoritur diei lux, postea succedit nox. Quando autem advenerit judex, omnia pro arbitratu suo immutans, aliam, ut dixi, conditionem creatura suscipiet. « Non enim de cætero lux erit, et frigus et glacies erunt die uno. » Per glaciem et frigus noctem exprimit, pro una enim die reputatur quod dicitur νυχθήμερον, id est, unius noctis et diei spatium, proinde ac si dicat forte : Tempore illo quo de cœlo adveniens transformabit omnia, et in faciem atque statum meliorem convertet, ut conditor ipse et opifex, non erit nox, nec lux in diem. **D** Non absimile est apud prophetam Isaiam : « Nou erit tibi amplius sol in lucem diei, neque ortus luna illuminabit tibi noctem; sed erit tibi Dominus lux aeterna, et Deus gloria tua⁶⁴. » Otiosa autem aliquando futura et ipsa elementa, sicutem facit ipse Christus. « Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum⁶⁵. » Sufficit enim nobis Christus ad lucem aeternam, et ipse erit longa ac perpetua dies. Diem autem illam notam Domino esse dicit. Solus enim Deus et Pater consummationis diem novit. Persua-

⁶⁰ II Cor. v, 10. ⁶¹ I Thess. iv, 16. ⁶² Isa. xxiv, 15, 16. ⁶³ Psal. xciii, 14, 15. ⁶⁴ Joan. ix, 47.

⁶⁵ Isa. lx, 19. ⁶⁶ Matth. xxiv, 29.

det nobis hoc ipse quoque Filius, ita loquens : « De die autem illo et hora nemo novit, neque angelus in celo, neque Filius, nisi Pater solus ».⁶⁶ Quatenus enim homo nostri similis cognoscitur, nescit quae in Patre sunt. Quatenus autem natura est Deus, et ex ipso exstitit, utique etiam extremum diem novit, tametsi illum se nosse neget, propter humanae naturam suam videlicet. Interpretans autem nobis propheta, et declarans quod dixit, his adjungit : « Et non dies, et non nox erit, sed ad vesperam erit lux ; » id est, in tempore noctis lux erit rursum, quae per Christum qui sub celo est mundum illustravit, tenebris penitus discussis, nec sanctorum oculis amplius supersufsis. Non sine certa porro ratione ipsam quoque creaturam in melius reformatam existimamus, et fide dignus est Salvatoris discipulus, qui ait venturum dieum Domini ut **801** surem in nocte, et caelos magno impetu transiuros, elementa vero confluentia solutum, et terram, et quae in ipsa sunt opera exustum iri omnia, caelos autem novos et terram novam secundum promissa ipsius nos exspectare ⁶⁷. Quod nos cogitare ceterum necesse est. Si enim nostra omnino erunt in novitate vita, nova quoque creatura nobis opus erit. Nam, ut scribit divinus Paulus : « Liberabitur et ipsa creatura aliquando a servitio in libertatem gloriae filiorum Dei ».⁶⁸

VERS. 8, 9. *In die illa egredietur aqua viva de C Ierusalem, media pars ejus in mare primum, et media pars ejus in mare novissimum, et in aestate, et in vere sic erit. Et erit Dominus in regem super omnem terram.*

CVI. Rursum narrat nobis, quamvis involutius, Spiritum sanctum super sanctos largissime et uberrime effusum iri, eo potissimum tempore, quo in sanctam et semper duraturam vitam subiecti fuerint, ad illam, inquam, futuri saeculi. Nunc enim per fidem in Christum quasi arrhabonem et pignus primicias sancti Spiritus pro divitiis accepimus. Ubi autem a mortuis redierimus, peccato prorsus sublato, non tanquam arrhabo amplius et in mensura divinus Spiritus in nobis erit, sed afflatum et copiose, ut dixi, et tum perfecte in donis per Christum acquisitis lætabimur. Aquam igitur vivam appellat Spiritum, « Quae et de superna Ierusalem egreditur, » inquit. Quoniام enim universorum Deum in celis habitare ab ipso inspirata Scriptura prænuntiet, quamvis ubique sit et en plena sint omnia, idcirco etiam viviscum Spiritum de celo egressurum dicit. Solere autem divinum Spiritum aquis comparari in sacris litteris, ipse ejus dator testificabitur, Filius nempe : « Qui credit in me, sicut dicit

A λέγων αὐτὸς δὲ Χριστός : Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν οἰλήν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, δὲ ἡλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. » Ἀρχέσει γάρ δὲ Χριστὸς εἰς φῶς ἡμῖν αἰώνιον, καὶ αὐτὸς ἔσται μακρὰ καὶ διηνεκῆς ἡμέρα. Τὴν δέ γε ἡμέραν ἐκείνην γνωστὴν εἶναι φησι τῷ Κυρίῳ. Μόνος γάρ οὖν δὲ Θεὸς καὶ Πατήρ τὴν τῆς συντελείας ἡμέραν. Ἐμπεδοὶ πρὸς τοῦτο ἡμῖν καὶ αὐτὸς δὲ Υἱός, οὕτω λέγων. « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἴδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ δὲ Υἱός, εἰ μὴ δὲ Πατήρ μόνος. » Ἡ μὲν γάρ νοεῖται καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπως, οὐκ ἀν εἰδεῖται τὰ ἐν τῷ Πατρὶ. Ἡ δέ ἔστι φύσις Θεὸς, καὶ ἐξ αὐτοῦ πεφηνὼς, οὐδέ που πάντως καὶ τὴν ἑσχάτην ἡμέραν, καὶ εἰ λέγοι μὴ εἰδέναι διὰ τὸ ἀνθρώπων. Διερμηνεύων δὲ ἡμῖν δὲ προφήτῃς, καὶ σαφέστερον καθιστάς διπερ Ἐφη, προσεπάγει τούτοις. « Καὶ οὐχ ἡμέρα, καὶ οὐ νῦν ἔσται, ἀλλὰ πρὸς ἑσπέραν ἔσται φῶς, » τοιτέστιν, ἐν καιρῷ νυκτὸς, φῶς ἔσται πάλιν τὸ διὰ Χριστοῦ καταστρόφαν τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, ἀνηρημένου παντελῶς τοῦ σκότους, καὶ τοὺς τῶν ἀγίων ὀφθαλμοὺς οὐκ ἐπιπολάζοντος ἔτι. « Εχεις δὲ τὸν οἰκεῖον λόγον τὸν, καὶ αὐτὴν οἰεσθαι κτίσιν ἐπὶ τὰ ἀμείνων μεταρρύθμιζεσθαι, καὶ ἀξιόχρεως μὲν τοῦ Σωτῆρος δὲ μαθητῆς, ἔξειν τὴν ἡμέραν Κυρίου ὡς κλέπτην λέγων, οὐρανούς δὲ διεζηδὸν παρελεύσεσθαι, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθῆσθαι, γῆν δὲ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαυθῆσθαι πάντα, οὐρανούς δὲ κτίνοντες ἡμᾶς, καὶ καινὴν γῆν κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προσδοχὴν. Πλήν καὶ ἐξ ἀναγκαῖων εἰς τοῦτο βαδιούμεθα λογισμῶν. Εἰ γάρ ἔσται πάντως ἐν καινότητι ζωῆς τὰ καθ' ἡμῖν, καινῆς ἡμῖν δὲι καὶ κτίσεως. Ός γάρ δὲ θεσπεσίος γράψει Παῦλος, « Ἐλευθερωθήσεις καὶ αὐτὴ κατὰ καιροὺς ἡ κτίσις ἀπὸ τῆς δούλειας εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. »

« Ἐρ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐξελεῖσται ὅδωρ ζωὴς Ἱερουσαλήμ, τὸ ἡμισυν αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὸ ἡμισυν αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἑσχάτην, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν δασὶ ἔσται οὐτως. Καὶ ἔσται Κύριος εἰς βασιλέα εἰπεὶ πάσσων τὴν γῆν. »

PG. « Ἐγηγέλται πάλιν ἡμῖν αἰνιγματῶδῶς, διτὶ δὴ πλείστη τε δη, καὶ ἀμφιλαφῆς ἡ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χύσις τοῖς ἀγίοις ἐκνεμηθήσεται, κατ' ἐκείνο μάλιστα τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἀν εἰς ἀγίαν τε καὶ ἀειδρυτὸν ἀνακομισθεῖσαν ζωὴν, τὴν ὡς ἐν αἰώνι, φημὶ, τῷ μέλλοντι. Νῦν μὲν γάρ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν ὡς ἐν ἀρραβώνος τάξει τὴν ἀπαρχὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος πεπλουτήκαμεν. Μετὰ δέ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἀνηρημένης εἰς ἀπαν τῆς ἀμαρτίας, οὐκ ἐν ἀρραβώνος ἔτι τάξει τε καὶ μέτρῳ τὸ θεῖον ἐν ἡμῖν ἔσται Πνεῦμα, πλουσίως δὲ καὶ ἀμφιλαφῶς, ὡς Ἐφη, καὶ ἡδη τελείως τοῖς διὰ Χριστοῦ χαρίσμασιν ἐντρυφήσομεν. » Ὅδωρ δὴ οὖν ζῶν οὐομάζει τὸ Πνεῦμα, « Ο καὶ ἐκ τῆς ἀνω Ιερουσαλήμ ἐξελεύσεται, φησίν. Ἐπειδὴ γάρ κατοικεῖν ἐν οὐρανοῖς τὸν τῶν δῶν θεῖον τὴν θεόπνευστος Ἐφη Γραφή, εἰ καὶ ἔστι πανταχοῦ καὶ πεπλήρωκε τὰ πάντα, ταύτη τοι φησι καὶ ἐξ οὐρανοῦ τὸ ζωοποιὸν ἐξελεύσεται Πνεῦμα. » Οτι δὲ ὕδασι παρεικάζειν ἔθος τοῖς ιεροῖς Γράμμασι τὸ Πνεῦμα τὸ θεῖον, αὐτὸς πιστώσεται λέ-

⁶⁶ Marc. xiii, 32. ⁶⁷ I Petr. iii, 10-14. ⁶⁸ Rom. viii, 21.

τῶν δὲ τούτου δοτήρ, τουτέστιν, ὁ Ιάζ· « Ο πιστεύων εἰς ἡμὲν καθὼς εἰπεν ἡ Γραφὴ, ποταμὸς ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βρέυσουσιν ὑδατος ζωῆς. » Καὶ τοῦτο διερμηνεύων δὲ θεσπέσιος εὐαγγελιστὴς, καὶ καθιστάς ἐναργὲς, « Τούτῳ δὲ εἶπε, φησι, περὶ τοῦ Πνεύματος, οὗ Ἐμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν. » Ἐπειδὴ γάρ τὸ Πνεῦμα ἔστι ζωποιόν, ὑδατι ταῦτη τοι τῶν σωμάτων ζωποιόν παρεικάζεται, καὶ μᾶλλον δροῦσι. « Ότι δὲ τοῖς τῆς ἀγίας ηγιωμένοι ζωῆς παρατέθεται πλουσίων τὸ χρῆμα μεταλαχεῖν τῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος χορηγίας, καὶ οἴλαπερ ὑδάτων ἐμφορεῖσθαι ζωποιόν, ὑπεμφανεῖ λέγων, διτι τοῦ ὑδατος, τοῦ προσδοκωμένου κατὰ καιροὺς ἐξ Ἱερουσαλήμ ἐξελεύσεσθαι, τὸ μὲν ἥμισυ βαδιεῖται πρὸς θάλασσαν τὴν πρώτην, τὸ δὲ ἥμισυ πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. Καὶ τι δὴ τοῦτο ἔστι; Θαλάσσας τε καὶ ξεναντί έξομοι πολλάκις ἡ θάλα Γραφὴ πολλὰ τῶν ὄνθρωπων ἑνην, καὶ τὴν ἀριθμοῦ χρείτονα πληθύν. Καὶ οὕτω πού φησι δι' ἐνδε τῶν ἀγίων προφήτων, « Ότι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὑδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας. » Ἔφη δὲ που καὶ δὲ θεσπέσιος Δανιὴλ, τὰ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς συμβηδέμενα τοῖς ἀνὰ πάσαν τὴν οἰκουμένην προσανφοιών· « Ἐγώ Δανιὴλ ἐθεώρουν, καὶ ίδοι οἱ τέσσαρες ἀνεμοι τοῦ οὐρανοῦ προτείναντον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην, καὶ τέσσαρα θηρία μεγάλα ἀνέδαινον ἐκ τῆς θαλάσσης, διαφέροντα ἀλλήλων. » Σαφέστερον δὲ τοῦτο αὐτὸν καθοιτάκις διακάριτος Δανιὴλ ἀναμέλπει, λέγων· « Λύτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύγυρος, ἐκεῖ ἐρπετά, ὃν οὐκ ἔστιν ἀριθμός, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων. » Έκεὶ πλοῖα διαπορεύονται, πράκτων οὗτος δὲ ἐπλασας ἐμπαλίζειν αὐτῷ. » Ποιῶν γάρ εἰναι φαμεν ἐν τῇ αἰεθητῇ θαλάσσῃ τὸν δράγοντα πεπλασμένον εἰς τὸ ἐμπαλίζεσθαι παρὰ τοῦ πάντων κρατοῦντος Θεοῦ; « Εθο; δη, οὖν τοῖς ιεροῖς Γράμματις καὶ πάντα τὸν κόσμον θαλάσσας έξομοιοῦν, καὶ πολλὴν ἀνθρώπων ἑσθ’ δε πληθύν. » Ότι τοίνυν ἴσω φέτω μέτριο διανεμηθήσεται παρὰ Θεοῦ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις τοῖς τε ἐξ Ἱεραθῆλ πιστεύσασι, καὶ τοῖς εἰς ἐθνῶν, ὑπεμφανεῖ λέγων περὶ τοῦ ὑδατος τοῦ ζωποιοῦ, ὡς ἐξελεύσεται τὸ ἥμισυ μὲν εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, τὸ δὲ ἐπερον ἥμισυ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην. Θάλασσαν δὲ πρώτην ὄνομά ζει τὸν Ἱεραθῆλ ἐσχάτην δὲ τὴν τῶν μετ’ ἐκείνους πεπιστευκότων πληθύν, τουτέστι τὰ ἑνην. Καὶ οὕτι πού φαμεν, ὡς μεμέρισται τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον, καὶ - ἀτελές ἐν ἐκατέροις ἔσται, διά τοι τὸ ἥμισυ λέγεται, πολλοῦ γε καὶ δεῖ οἰησθεία δὲ μᾶλλον, ἐκεῖνον βούλεσθαι τὸν προρήτην ὑποδηλοῦν, ὡς ἐν Ιστήτη τῆς γέρατος ἡ διανομὴ τούτοις τε κάκενοίς ἐκνεμηθήσεται. Τὸ γάρ ἥμισυ καὶ ἥμισυ, τῆς Ισοστάθμου φιλοτιμίας καὶ τῆς Ιστήτης ἔσται σημαντικόν. » Ότι δὲ διηγεῖται ἡ χάρις, καὶ κατὰ πάντα καιρὸν ἡ μέσης, ἀταλαίπωρον ίδειν, ἀπὸ τοῦ φάναι πάλιν, « Ότι καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔχρι ἔσται οὕτως. » Ιστέον δὲ, διτι ἀντὶ τοῦ, ἐτο Βαρι, τὸ ἐν χειμῶνι φέτος τῶν Ἐβραίων ἡ θεριστικής. « Εσται δη, οὖν, φῆσι,

A Scriptura, flumina de ventre ejus fluunt aquae vivæ⁹. » Quod exponens et enucleans sacer evangelista, « Hoc autem dicebat, inquit, de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum¹⁰. » Quia namque Spiritus est vivificus, ideo cum aqua vivificante appositissime confertur. Quod autem dignatissima vita liceat abunde sortiri possessionem sancti Spiritus, **802** et tanquam aquis vivificantibus repleti, indicat, cum dicit, aquæ illius quæ aliquando Hierosolymis egressura expectatur, dimidium abiturum ad mare primum, et dimidium ad mare extreum. Hoc vero quid est? Mari et aquis frequenter multas gentes et multitudinem innumerabilem divinæ litteræ assimilant. Atque ita per quemdam sanctorum prophetarum ait: « Quia B repleta est omnis terra ut cognoscat Dominum, sicut aqua multa operiet maria¹¹. » Quin et divinus Daniel extremis temporibus eventura omnibus mortalibus prænuntians: « Ego Daniel videbam, et ecce quatuor venti cœli irruerant in mare magnum, et quatuor bestiae magnæ ascendentēs de mari, differentes invicem¹². » Quod apertius beatus David canit: « Hoc mare magnum et spatiōsum, illie reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis. Illic naves pertransibunt, draco iste quem formasti ad illudendum ei¹³. » Qualem enim draconem in mari sensibus patente ab omnipotente Deo ad illudendum homini formatum esse dicemus? Consuevit igitur sacra Scriptura etiam totum mundum, et nonnunquam magnam hominum multitudinem mari comparare. Quocirca mensura pari Spiritus gratiam distributum iri iis, qui ex Israel crediderint et iis qui ex gentibus, ostendit dicens, de aqua vitali egressurum dimidium quidem in mare primum, alterum dimidium in mare extreum. Mare primum nominat Israel, extreum multitudinem, quæ post illum fidem est amplexata, gentes scilicet. Nec dicimus divisum esse Spiritum sanctum, et in utrisque imperfectum fore, quia dimidium dicitur: absit; sed prophetam illud potius indicare velle putabimus, æqualiter gratiam his et illis imperitum iri. Nam medium et medium in pari et æquali liberalitate et æqualitatem ipsam declarat. Perpetuum autem esse gratiam et in omne ævum mansuram, non difficile est videre ex eo quod additur: « Quia in æstate, et in vere sic erit, » hoc est, semper. Scias velim, pro vere Hebreæ editionem legere, in hieme. Sed inconveniens non est, pro hieme **803** etiam ver dicere secundum LXX Scripturam: in medio quippe velut spacio acierum duarum situm est, ut si quis etiam ipsum hibernæ tempestati ascribat, nihil improbabile, aut a recto alienum sit facturus. Quod si quis et alio modo intelligere voluerit, quod de aqua sub intelligentiam cadente dicitur, nempe, quod « egredietur dimidium ejus in mare primum, et dimidium ejus in mare extreum, et in æstate atque vere sic erit, » talem ver-

⁹ Joh. viii, 38. ¹⁰ Ibid. 59. ¹¹ Isa. xi, 9. ¹² Dan. vii, 2, 3. ¹³ Psal. ciii, 25, 26.

borum istorum sensum accipiet: Mare primum nominat ad orientem fortasse situm, ultra terræ totius oras; extremum, ad extremos occidentis fines. Velut enim faciem et principium orbis, orientem definit: æstatem autem, opinor, calidas et australes mundi partes vocat: ver aquilonares et frigidas. Sic enim divinus David quatuor sub cœlo clima significare volens, ad Deum exclamabat: «Estatem et ver tu plasmosti ea⁷⁴. » Et iterum: «Aequilonem et mare tu creasti⁷⁵. » Inquit ergo, Egregie datur aqua viva æqualiter, et in pari gratia in mare primum et in extreum, hoc est, in orientem et occidentem, et in æstiae et in vere, hoc est item, in austrum et aquilonem. Replebitur enim mundus charismatibus per Christum, et permanebit omnino donum in iis qui acceperint. Tunc, tunc et erit Dominus in regem super omnem terram. » Sub ipso enim solo erimus, et ipse dominabitur deletis penitus principibus mundi sæculi hujus, et omni principatu perverso, et tyrannide contra nos triumphatis, ipso Satana cum virtutibus ejus malignis profligato.

τὸ δὲ ζῶν ἐν ισότητι, καὶ ισομοιρούσῃ χάριτι εἰς τε τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ μέν τοι καὶ εἰς τὴν ἑσχάτην, τουτέστιν, εἰς ἔω τε καὶ δύσιν, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἔαρι, τουτέστι πάλιν, εἰς τὸν νότον τε καὶ εἰς βορρᾶν. Ἐμπλησθήσεται γάρ τι ὑπὲρ οὐρανὸν τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων, ἐναπομενεῖ δὲ πάντως τοῖς λαβοῦσιν τὴν δωρεά. Τότε δὴ, τότε ἔσται Κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. » Ὡπέρ τοι γάρ εἰσ-
μεθα μόνῳ, καὶ αὐτὸς κατάρχει τῶν ὅλων κατηγημένων εἰς ἄπαν τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰώνος:
τούτου, καὶ ἀπάσης ἀρχῆς πονηρᾶς τεθριαμβευμένης, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας, ἐκβεβλημένων
αὐτοῦ τε τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ δυνάμεων πονηρῶν.

Vers. 10, 11. In die illa erit Dominus unus, et nomen ejus unum, circumiens omnem terram, et deser-tum a Gaba usque Remmon ad austrum Jerusalem. Itama autem in loco permanebit a porta Benjamin usque ad locum portæ primæ, usque ad portas angu-lorum, et usque ad turrim Ananuel. Usque ad torcula-ria regis habitabunt in ea, et anathema non erit ultra, et habitabit Jerusalem confidenter.

C^{VII}. Semper fere tectus et obscurus est sanctorum prophetarum sermo, idque a Deo sapienter administrari puto, ne sancta canibus proponantur; neque vere **804** pretiosa margarita ante pedes porcorum negligentius projecta, contumeliosissime conculeetur ⁷⁰. Verumtamen Christus in spiritu dignis cognitionem revelat, et futuri sæculi virtutes seu beatitudines manifestat. Informantur autem pene semper in his quæ sensibus percipiuntur, occulta et ad intelligentiam pertinentia, et eorum quæ aspectum nostrum fugiunt, ea quæ in oculos nostros incurunt, quasi corpus sunt. Ait igitur, « Illa die,» id est, illo tempore, nobis in novitatem vitæ translatis, ipsa quæ creatura in statum priore nobilitorem reformatâ, fore Dominum unum, et nomen ejus unum, circumiens omnem terram. Erat qui-
cunx, et est, et erit semper unus Dominus, natura

κατὰ τὰ αὐτὰ, καὶ ὡσπερτῶς ἢ τῶν νοητῶν ὑδάτουν χύσις, ἐν τοιοῦταν τε καὶ ἐν θέρει, τουτέστι, κατὰ πάντα καιρόν. Λυπεῖ δὲ οὐδὲν καὶ ἀντὶ τοῦ χειμῶνος τὸ διαρ εἰπεῖν, κατὰ τὴν τῶν Ἐβραιοῦχοντα γραφήν¹ κείται γάρ ὡς ἐν μετατιχμίῳ χειμῶνς; τε καὶ θέρους, ὥστε κἄν εἴτις αὐτὸς τοῖς τοῦ χειμῶνος ἀπονέμει καιροῖς, τὸν τοῦ εἰκότος, ἢ καὶ δρῦων; ἔχοντος, οὐκ ἀδικήσει λόγον. Εἰ δὲ δῆ τις βούλοιτο καὶ καθ' ἔτσρυν συνιέναι τρόπον τὸ περὶ τοῦ νοητοῦ λεγόμενον ὑδάτος, ὡς εἰ ἔξελεύσεται τὸ ἡμίσιον αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ τὸ ἡμίσιον αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν τὴν ἐσχάτην, καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν ἤσαι, ἔσται οὕτω, τοιαύτην τινὰ τοῦ προκειμένου περίνοιαν εἰδεῖξεται: Θάλασσαν μὲν γάρ ὁνομάζει πρώτην, τὴν πρὸς ἡώ τάχα που κειμένην, τὴν ἐπέκεινά φημι τερμάτων τῆς ὅλης γῆς, ἐσχάτην γε μὴν τὴν πρὸς αὐταῖς ταῖς ἐπέρας ἐσχατιαῖς. Πρόσωπον γάρ οἵονει πως, καὶ ἀρχὴν ὁρίζεται τῆς οἰκουμένης τὴν ἀνατολήν: θέρος δὲ, οἷμαὶ που, τὰ θερμά, καὶ νότα τῆς οἰκουμένης ἀποκαλεῖ μέρη, ἕαρ δὲ πάλιν τὰ βρέσιά τε καὶ ψυχρά. Οὔτω γάρ διθέσπειος Δασδίδ τὰ τέσσανεφνεις πρὸς Θεόν· οὐδέρος, καὶ ἕαρ σὺ ἐπιλασσας ὃν ἔκτισας. • Ἐξελεύσεται δῆ οὖν, φημι, τὸ ὄντωρ τὴν θάλασσαν τὴν πρώτην, καὶ μέν τοι καὶ εἰς τὴν θέρει, καὶ ἐν ἤσαι, τουτέστι πάλιν, εἰς τὸν νότον τε καὶ διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων, ἐναπομενεῖ δὲ πάντως τοῖς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. • Ὑπ' αὐτῷ γάρ ἐπέμενων εἰς ἄπαν τῶν κοσμοκρατόρων τοῦ αἰώνος, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας, ἐκενθλημένων τονηρῶν.

Ἐρ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐσται Κύριος εἰς, καὶ τὸ δρόμῳ αὐτοῦ ἐστιν, κυκλῶν τὴν γῆν, καὶ τὴν ἐρημον ἀπὸ Γαβᾶ ἕως Ῥεμιών κατὰ ρότον Ἱερουσαλήμ.
Ραμὰ δὲ ἐπὶ τόπου μερεῖ, ἀπὸ τῆς πύλης Βεριαμίλη ἕως τοῦ τόπου τῆς πύλης τῆς πρώτης, ἕως τῆς πύλης τῶν τριῶν, καὶ ἕως τοῦ πύργου Ἀραμούνηλ. Ἔως τῶν ὑποληπτῶν τοῦ βασιλέως κατοικήσουσιν ἐστιν αὐτῇ, καὶ ἀράθεμα οὐκ ἐσται διτι, καὶ κατοικήσει Ἱερουσαλήμ πεποιθότως.

PZ'. Ἀσαγής δεῖ πώς ἐστι τῶν ἀγίων προφητῶν δέλτος, καὶ τοῦτο, οἷμα, σοφῶς δισικουμένου Θεοῦ, ἵνα μὴ προκέοιτο τὰ ἄγια τοῖς κυστὶ μῆτε μὴν παρὰ τοῖς συῶν ποσὶν ἀτημελῶς ἐρριμένους, δὲ πολύτιμος ἀληθῶς περιυβρίζεται μαργαρίτης. Πλὴν ἀποκαλύπτεις ³ Χριστὸς ἐν πνεύματι τοῖς ἀξίοις τὴν γνῶσιν, καὶ τὰς τοῦ μέλλοντος αἰώνος δυνάμεις καθίστησιν ἐναργείς. Ἀνατυπούται δὲ Ήνς ἐπίπαν ἐν γε τοῖς αἰσθητοῖς τὰ κεχρυμμένα καὶ νοητὰ, καὶ οἰονεὶ σῶμα τῶν ἀφανεστέρων τὰ ἐμφανῆ γίνεται. Ἔφη τοίνυν, ὅτι εἰ Κατ' ἔκεινην τὴν ἡμέραν, εἴ γιοντας τὸν καιρὸν, μετατεθειμένων τῶν καθ' ἡμᾶς εἰς καινότητα ζωῆς, ἀναστοκειώμενης δὲ καὶ αὐτῆς τῆς κτίσεως εἰς τὸ ἅμεινον ή πρὶν, Ἐσται Κύριος εἰς, καὶ τὸ δυνομα αὐτοῦ ἐν, κυκλοῦν πᾶσαν τὴν γῆν. Ἡν μὲν γάρ δεῖ, καὶ ἐστι, καὶ ἐσται Κύριος εἰς, δι ψύσει τε καὶ ἀληθῶς τῶν δλων Θεδ., καὶ παρενεγκών εἰς τὸ εἶνα: τὰ οὐκ δυτα ποσέ.

⁷³ Psal. LXXXII, 17. ⁷⁴ Psal. LXXXVIII, 13. ⁷⁵ Matth. vii, 6.

Ἐκπειδὴ δὲ πεπλάνηκε τὴν ὑπ' οὐρανὸν δὲ τῆς ἀμαρτίας εὔρετής, τουτέστιν δὲ Σατανᾶς, εἰς φευδῆ, καὶ βίστρηλον λατρεῖαν οἱ δεῖλαιοι παρακεχομέσθαι, καὶ διετελοῦμεν ἐν κόσμῳ τυφλοί καὶ μωροί, χυροὺς θνομάζοντες τοὺς πεπλανηκότας, καὶ τὸ τῆς Θεότητος θνομα τοῖς ἀκαθάρτοις δαίμοσιν ἐπιφημίζοντες ἀμαρτίας. Πλὴν παριψηχότος, καὶ εἰς πέραν ἡδη ἤκοντος τοῦ παρθόντος αἰώνος, τότε δὴ, τότε καὶ φρενοβλασταὶς ἀπάσης ἔξι τμῶν ἔξηγημένης, τεθειμένων δὲ ἡδη τῶν ἔχθρῶν ὑπὸ πόδας Χριστοῦ, Κύριος εἰς ἔσται λοιπὸν ἐπὶ πᾶσιν τὴν γῆν, οὐδενὸς ἀπ' αὐτοῦ τὴν τῆς χριστητος ἀρπάζοντος δέξαν. Κύριος δὲ καὶ ἐπέρως εἰς ἔσται Χριστός, ἀπρακτούσης μὲν πάσης ἐπιγείου βασιλείας, καὶ αὐτῷ δὴ καὶ μόνῳ τὸ κατὰ πάντων κράτος ἀνατιθεῖσται τῆς ὑπὸ οὐρανόν. «Ἐφη δέ τι τοιούτον καὶ ὁ σοφώτατος Δανιήλ. Ἀφηγούμενος γάρ τοὺς τῶν ὁράσεων τρόπους, φησὶν· «Οὐν τρόπον εἰδες ἔτις ἀπὸ δρους ἐτμήθη λίθος ἀνευ χειρὸς, καὶ ἐλέπτυνε τὸν δστροχὸν, τὸν σληρὸν, τὸν χαλκὸν, τὸν ἄργυρον, τὸν χρυσόν. Οὐ Θεὸς δέ μέγας ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ, δὲ γενέσθαι μετὰ ταῦτα, καὶ ἀληθινὸν τὸ ἐνύπνιον, καὶ πιστὴ ἡ σύγχρισις αὐτοῦ.» Οὐκοῦν εἰς ἔσται καὶ μόνος, καὶ πληρώσει τῆς ἑαυτοῦ δέξιας τὴν ἀγίαν πόλιν, τουτέστι τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, ἡς τὸ εὐρος καὶ μῆκος ὡς ἐν τύπῳ πάλιν τῇ ἐπιγείῳ δεικνυσιν Ιερουσαλήμ. Τεμμὸν δὲ δὴ πέτρα τίς ἔσται, κατὰ τὴν νοτίαν Ἑρημον. Οὐκοῦν τὸ μὲν εὖρος τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ Γαβᾶ ἔως Τεμμών. «Ορίζεται δὲ καὶ τὸ μῆκος οὗτα λέγων· «Ἀπὸ τῆς πύλης Βενιαμίν ἔως τῆς πύλης τῆς πρώτης ἔως τῶν πυλῶν τῶν γωνιῶν, καὶ ἔως τοῦ πύργου Ἀναμετήλ, ἔως τῶν ὑποληγίων τοῦ βασιλέως.» Πύλη δὲ πρώτη, καὶ μήν καὶ πύλη γωνιῶν οὗτα τινὲς ἡσαν κατὰ Ἱερουσαλήμ ὡνομαστέμεναι· καὶ πύργος δὲ ἡν Ἀναμετήλ καλούμενος, μεθ' ὃν εὐθὺς καὶ τὰ ὑποληγία τοῦ βασιλέως τόποι δὲ οὗτοι τῆς Ἱερουσαλήμ τὸ μῆκος ὡς ἐν τύπῳ κατασημαίνοντες. «Ποτέρ γάρ ἐκέλευε τῷ μακαρίῳ προφήτῃ Ἱεζεχὴλ δὲ τῶν διλων Θεὸς ἀναμετρεῖν καλάμῳ τὸν οἶκον, τῇδε τε κάκει διέπτοντα, ὑπεμψαντων, δὲτι πολλὰ μονατ παρὰ τῷ Θεῷ, μυρία τε ὅσα τῶν ἀγίων ἐδιαιτήματα· οὗτα μοι κάνθάδε δοκεῖ διὰ τόπων ὑπεμψαντεν εὑρός τε καὶ μῆκος, καὶ καταγράφειν τὴν τὴν νοητὴν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν Χριστοῦ, πρὸς δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡσαΐας ἀνεφάνει, λέγων· «Πλάτυνον τὸν τόπον τῆς σκηνῆς σου, καὶ τῶν αὐλαῖων σου, πῆγον, μὴ φείσῃ, μάκρυνον τὰ σχοινίσματά σου, καὶ τοὺς πασσάλους σου κατίχυσον ἔτι, εἰς τὰ δεῖξια καὶ εἰς τὰ ἀριστερὰ ἐκπέτασον.» Κατευρυνθεῖσαν δὴ οὖν τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ εἰς μῆκος τὸ ταῦτη πρέπον ἐκτενομένην, κατοικήσουσιν οἱ ἄγιοι, καὶ οὐκ ἔσται, φησὶν, ἀνάθεμα ἔτι, τουτέστι, κατ' οὐδένα τρόπον ἀλλοτριώθησεται Θεοῦ· βεβαίαν γάρ αὐτῇ χαριεῖται τὴν ἀγάπησιν, καὶ οὐκ ἐν ἐκπέσοιεν ἔτι πρὸς τὸ προσκρούειν Θεῷ, ἀνηρτμένης, ὡς ἔφην, τῆς ἀμαρτίας εἰς τὸ παντελές, καὶ τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ. Οὐ γάρ ἔσται ἐκεὶ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐδὲν οὐ μή

A et vere universorum Deus, qui quæ aliquando non erant, ut essent effecit. Ast ubi peccati inventor Sathanas mundum seduxit, ad falsum et impurum cultum infelices deducti, manebamus in mundo cæci et satui, dominos nominantes seductores, et divinitatis nomen immundis dæmonibus stulte attribuentes. Cæterum ubi præterierit, et jam ad finem deveniret sæculum præsens, tunc, tunc omni dementia a nobis ablata et inimicis sub pedes Christi prostratis, Dominus unus deinceps erit super omnem terram, dominicam gloriam nemine illi auferente. Alia quoque ratione Christus erit unus Dominus, cessante omni regno, terreno scilicet, et illi soli imperio totius mundi consecrato. Tale quid dictum exstat a sapientissimo Daniele. Enarrans enim visionem, inquit: «Quemadmodum vidisti, rex, de niente abscissum lapidem sine manu, testam, ferrum, æs, argentum et aurum communire. Deus magnus nota fecit regi quæ oportet fieri post haec, et verum somnum, et fidelis conjectura ejus⁷⁷.» Itaque unus et solus erit, qui gloria sua sanctam civitatem implebit, hoc est, intelligibilem Jerusalem, cuius latitudinem et longitudinem rursum ut in typo per terrestrem Jerusalem ostendit. Remmon porro petra quædam est in solitudine australi. Igitur latitudo quidem Jerusalem a Gaba usque Remmon. Definiit etiam longitudinem his verbis: «A porta Benjamin usque ad portam primam, usque ad portas angulorum, et usque ad turrim Ananeei, usque ad torcularia regis.» Porta autem prima, et porta angulorum erant Hierosolymis sic appellata: turris erat Ananeel dicta, post quam statim sequebantur torcularia regis: quæ **805** loca Hierosolymæ longitudinem ut in typo significant. Sicut enim mandavit beato propheta Ezechiel⁷⁸ universorum Deus calamo metiri domum, huc illuc porrectam, subostendens multas esse mansiones apud Deum, et multa millia diversiorum pro sanctis: ita mihi et hic videtur per locorum latitudinem et longitudinem insinuari et describi nobis Jerusalem, quam ratione et cogitatione comprehendimus, id est Ecclesiam Christi, cui et divinus Isaías clamat: «Dilata locum tentorii tui, et aulæorum tuorum: sige, ne parcas, protende funiculos tuos, et clavos couorta aulæ, ad dexteram et ad sinistram dilata⁷⁹.» Dilatata ergo sanctam civitatem, et in longitudinem proportione latitudinis extensam habitabunt sancti, et non erit, inquit, «anathema amplius:» hoc est, nullo modo a Deo alienabitur, stabilem enim ei charitatem largietur, nec ultra labentur ut Deum offendant, peccato, ut dixi, et Sathan tentatore prorsus sublati. Non enim erit ibi leo, nec ulla malorum bestiarum ad illam ascendet, nec inuenietur ibi. «Habitabunt enim confidenter.» Quoniam autem insertum est: «Rama vero in loco permanebit, rursum illud dicimus sensum verborum quantum in nobis est interpretantes. Rama

⁷⁷ Dan. ii, 45. ⁷⁸ Ezech. xl, 61 seqq. ⁷⁹ Isa. LIV, 2, 3.

oppidulum est, sive vicos, sors contributum Aser. Et est alia insuper Rama Nephthalimitarum. Igitur sanctus propheta aut harum unius aut alterius Rama meminit. Ait namque : « Vox in Rama audita est, lamentatio, et fletus, et gemitus. Rachel plorans super filii suis, et noluit consolari, quia non sunt »⁸⁰. » Illoc actum esse in Bethleem constat, Herode iubente infantes in ea repertos occidi⁸¹. Rama ergo vocat Jerusalem, quod in ipsa iam capta multa fuerit lamentatio, quam propheta Jeremias quasi lacrymantem, et super filios perditis ejulantem introiuxit. Ait enim : « Plorans plorabat in nocte, et lacrymæ ejus in maxillis ejus »⁸². » Et quid plorabat? « Virgines meæ et juvenes mei abierunt in captivitatem, in gladio et in fame occidisti, in die iræ tuæ coexisti, non pepercisti »⁸³. » Ac si quis etiam de spirituali Jerusalemy, id est, Ecclesia vocem Rama nunc positam esse senserit, nos id valde probamus. Multi enim sunt flentes in ecclesiis, **806** et tristes secundum Deum, quæ quidem tristitia et pœnitentiam in salutem stabilem operatur ⁸⁴. » Commendat tales etiam ipse Christus : « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur »⁸⁵. » Et iterum : « Beati qui nunc fletis, quia ridebitis »⁸⁶. » Quamobrem, quamvis Rama a propheta dicatur Ecclesia, etiam sic verisimilitudo se habuit. Verumtamen in loco mansuram ait, hoc est, non agitatum iri. Firmata enim, ut dixi, et immobilis est Ecclesia Christi.

τας τοιούτους καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς, οὕτω λέγων ται. » Καὶ πάλιν : « Μακάριοι οἱ χλαΐσοντες νῦν, διτι αὐτοὶ γελάσονται. » Οὐκοῦν καὶ εἰ λέγοιτο Ὁμηρός οὐδὲ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς ἡ Ἐκκλησία, φαρέσει καὶ οὕτω τὸ πιθανὸν δι λόγος. Πλὴν ἐπὶ τόπου φησὶ μενεῖ, τουτέστιν, οὐ σαλευθῆσεται. Ἐρήμεισται γάρ, ὡς ἔφην, καὶ ἔστιν ἀκλόνητος ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ.

Vers. 12. *Et haec erit ruina qua percussit Dominus omnes populos, quicunque militaverunt contra Jerusalem. Tabescunt carnes eorum, stantum super pedes suos, et oculi eorum defluent de foraminibus eorum, et lingua eorum tabescet in ore ipsorum.*

CVIII. « Pressuram in hoc mundo habebitis »⁸⁷, in se credentibus Christus prædixit. Verumtamen ad fiduciam eos erigit, utiliter subjungens : « Sed confidite, ego vici mundum »⁸⁸. » Dedit enim nobis calcare super serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici »⁸⁹. » Sed qui sunt scorpiones, et quinam serpentes? Num videlicet detestandæ et cruentæ pestiferorum dæmonum, et sanctos persecutum cohortes, quæ etiam ministre fuerunt summæ insanæ spirituum in hoc mundo, qui et hoc universum circumirent, sanctis multis fariam insidiantes, quamvis per Christum triunphati, qui cruci sue chirographum contra nos affixit »⁹⁰, ut nos illorum dominatu liberaret? Quare quoniam Jernsakem, quæ est Ecclesia Dei viventis »⁹¹, considerenter habita-

τον ἀναβῇ ἐπ' αὐτὴν, οὐδὲ οὐ μὴ εὐρεθῇ ἐξεῖ. « Κατοικήσουσι γάρ πεποιθότες. » Ἐπειδὴ δὲ τέθειται μεταξὺ, « Ὁμαδά δὲ ἐπὶ τόπου μενεῖ, καὶ πάλιν ἐκεῖνό φαμεν, τὰς τῶν προχειμένων ἐννοίας, ὡς ἔνι, διερμηνεύοντες. Ὁμαδά πολιχνη τις ἔστιν, ήτοι κώμη, κλῆρος δὲ τοῖς ἐκ φυλῆς Ἀστήρ. Καὶ ἐπέρα πρὸ; ταύτῃ τῶν ἐκ φυλῆς Νεφθαλείμ. διαμέμνηται δὲ καὶ προφήτης ἄγιος ἡ τούτων μίδι, ἥγουν ἐτέρας Ὁμαδά. « Ἐφη γάρ, διτι « Φωνὴ ἐν Ὁμαδᾷ τχούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ δύρρης πολύς. » Ραχὴλ ἀποκλαυομένη ἐπὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῆς, καὶ οὐκ ἥθελε παρακληθῆναι, διτι οὐκ εἰσί. » Τούτῳ πεπράχθαι φαμὲν κατὰ τὴν Βηθλεὲμ, Ἡράδου προστεταχότος τὰ ἐν αὐτῇ φονεύεσθαι βρέφη. Ὁμαδά τοινυν ὀνομάζει τὴν Ἱερουσαλήμ, διάτοι τὸ ἐν αὐτῇ πολὺν γενέσθαι ἐπὶ τῇ ἀλκύσει θρῆνον εἰσεκόμικε γάρ αὐτὴν δι προφήτης Ἱερεμίας μονονουχὴ δακρύουσάν τε καὶ τοῖς ἰδοῖς ἀπολαβότιν ἐποιμώζουσαν τέκνοις. « Ἐφη γάρ, διτι « Κλαύσαται ἔκλαιειν, καὶ τὰ δάκρυα αὐτῆς ἐπὶ τῶν σταγόνων αὐτῆς. » Καὶ τις ἡ δι θρῆνος; « Παρθένοι μου, καὶ νεανίσκοι μου ἐπορεύθσαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ, ἐν ῥυμαφαῖ, καὶ ἐν λιμῷ ἀπέκτενας, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς; σου ἐμπχείρευσας, οὐκ ἔφεισα. » Εἰ δὲ δῆ τις βουλοίτο καπὶ τῆς νοητῆς Ἱερουσαλήμ, τουτέστι, τῆς Ἐκκλησίας τεθείσθαι τὴν κλῆσιν, Ὁμαδά τε αὐτὴν ὡνεμάσθαι νυνὶ, φαμὲν διτι καὶ μάλιστα ὀρθῶς δι λόγος ἐξεῖ. Πολλοὶ γάρ οἱ κλαύσοντες ἐν ἔκκλησίαις, καὶ τὴν κατὰ Θεὸν ἔχοντες λύπην, ήτις καὶ μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται. » Ἀποδέχεται Μαχάριοι οἱ πενθούντες, διτι αὐτοὶ παρακληθούσανται. Οὐκοῦν καὶ εἰ λέγοιτο Ὁμαδά δι τοῦ πόλων δι λόγος. Πλὴν ἐπὶ τόπου φησὶ μενεῖ, τουτέστιν, οὐ σαλευθῆσεται. Ἐρήμεισται γάρ, ὡς ἔφην, καὶ ἔστιν ἀκλόνητος ἡ Ἐκκλησία Χριστοῦ.

PH. « Θλίψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ, ἵνα κύψει Κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, δοσοὶ ἐπεστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Ταχίσται αἱ σάρκες αὐτῶν, ἐστηκότων αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πόδες αὐτῶν, καὶ οἱ σφθαλμοὶ αὐτῶν φυήσονται ἐκ τῶν ὀπῶν αὐτῶν, καὶ η γλῶσσα αὐτῶν τακτίσεται ἐτῷ στέμματε αὐτῶν.

D « Θλίψιν ἔχετε ἐν τῷ κόσμῳ, τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσασι προπεφώνηκεν δι Χριστός. Πλὴν εὐθαρσεστέρους ἀποτελεῖ, χρησίμως ἐνεγκάνω. » Αλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. » Δέδωκε γάρ ἡμῖν « πατεῖν ἀπάνω θφεων, καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου. » Τίνες δὲ οἱ σκορπίοι, καὶ τίνες οἱ θφεων; « Ή δηλοντεί τὰ μυστάρχα καὶ μιαυράνα τάγματα τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων, καὶ τῶν διωκόντων ἄγιους, οἱ καὶ γεγόνασιν ὑπουργοὶ τῆς ἀκράτου μανίας τῶν ἐν κόσμῳ πνευμάτων, καὶ τόδε τὸ σύμπαν περινοστεῖ, πολυτρόπως τοῖς ἄγιοις ἐπιβουλεύοντα, καίτοι τεθριαμβευμένα διὰ Χριστοῦ, προστήλωσαντο; τῷ ιδιῷ σταυρῷ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ἵνα τῆς ἔκεινων ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ πλεονεξίας; Οὐκοῦν ἐπειδὴ κατοικήσειν ἔφη πεποιθότως τὴν Ἱε-

⁸⁰ Jerem. xxxi, 15. ⁸¹ Matth. ii, 16-18. ⁸² Thren. i, 2. ⁸³ Ibid. 18; ii, 21. ⁸⁴ II Cor. vii, 10. ⁸⁵ Matth. v, 5. ⁸⁶ Luc. vi, 21. ⁸⁷ Joan. xvi, 33. ⁸⁸ Ibid. ⁸⁹ Luc. x, 19. ⁹⁰ Coloss. ii, 14. ⁹¹ I Tim. iii, 15.

ρουσαλήμ, ήτις ἐστιν Ἐκκλησία Θεού ζῶντος, ἥν δὲ δὴ τοῦτο, καὶ μάλα δρῦως, ἀποπερανθῆσθαι προσδοκῶν ἀναιρουμένων ἔχθρῶν, καὶ τῶν εἰωθότων διώκειν αὐτὴν ἀνατετραμμένων, ἀναγκαῖαν ποιεῖται καὶ τούτων ἡμῖν τὴν ἀφῆγησιν. Ἡ Αὔτη γάρ εστι, φρασίν, ἡ πτῶσις, ἥν κύριος Κύριος πάντας τοὺς λαοὺς, ὅσοι ἐπεστράτευσαν ἐπὶ Ἱερουσαλήμ· αἱ σάρκες αὐτῶν καταταχθεῖσαι, ἐκρυβοῦσαι δὲ καὶ οἱ δρθαλμοὶ, συντηκομένης καὶ γλώττης. » Οὐ μὲν γάρ κοινὸς οὗτος, καὶ ἐκ τῆς φύσεως θάνατος τίκτει μὲν τὰς ἀπάντων σάρκας, καὶ ἀποκείρει ὁ δρθαλμούς, καὶ γλώσσας· πάντειν δὲ, καὶ τῆς εἰς λῆξιν ἤκουσης συμφορῆς εἴη ἀν εἰκότως τὸ ζῶντων, καὶ ἐστώτων ἐπειτὴν μὲν σάρκας, καὶ ἀπορθεῖν ὁ δρθαλμούς, κολάζεσθαι δὲ καὶ γλώττας. Εὖ δὲ δὴ σφόδρα τὰ τοιάδε συμβῆσθαι φησι: τοῖς θεομάτῃ καὶ ἐπάρατον ἐπιτηδεύτας ζῶν. Εἰσπραχθῆσονται γάρ δίκαιοι, οὐχ ὑπέρ γε μόνον τῶν εἰς ἄγιους αὐτοῖς πεπλημμελημένων· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἣς ἐσχήκασιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ φιλοσαρκίας· ἢ καὶ γέγονεν αὐτοῖς αἰτίᾳ τοῦ μήτε προσήκεσθαι τὴν πίστιν, μήτε μὴν ἐλέσθαι ζῆν εὐσεβῶς, καὶ τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ἀγαπῆσαι τὴν δόξαν. Γεγόνασι μὲν γάρ, ὡς ἔφην, ἀπονευευχότες ἀτόπως εἰς ἐκτόπους ἡδονάς· ἐσχήκασι: δὲ καὶ ἐφ' ἐκάστῳ τῶν δρωμένων ἐπιθυμίαν, μονονούχη χανδὸν ἐκπίνοντες. Ἡκόνησαν δὲ καὶ γλώτταν κατὰ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων ἀνοσίαν πεποίηνται τὴν κατάρρησιν. Εἰκότως δὴ οὖν εἰς σάρκας τε καὶ δρθαλμούς, καὶ γλώττας τὴν δίκην ἐσχήκασιν. « Πεπτέροις δὲ τὸ ίδιωμα τῶν ἀλεγμοῦ πίνουσα γυνὴ, καὶ φευσαμένη τὸν δρόχον, εἰς μηρὸν ἐκολάζετο, περὶ δὲ γίνονται καὶ τὰ ἐκ τῆς πορνείας ἐγκλήματα, εἰς Πρισθήσεται γάρ, φησι, καὶ διαπεσεῖται ὁ μηρὸς αὐτῆς· » κατὰ τὸν ἴσον, οἷμα, τρόπον καὶ τοῖς τὴν γλώσσας ἡ κόλασις· φιλοσαρκία γάρ αὐτοῖς, καὶ γλώσσας· κόλασις· παρατάξεις· φιλοσαρκία γάρ αὐτοῖς, καὶ ἀπαιδεύτου γλώττης φωναί.

Kai εσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐκστασίς Κυρίου μεγάλη ἐπ' αὐτούς. Kai ἐπιλήγεται ἐκαστος τῆς χειρὸς τοῦ πλησίου αὐτοῦ, καὶ συμπλακήσεται ἡ χειρ αὐτοῦ πρὸς τὴν χεῖρα τοῦ πλησίου αὐτοῦ. Kai ὁ Ἰούδας παρατάξεται ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ σιράζει τὴν ἰσχὺν πάντων τῶν λαῶν κυπλόθεν χρυσοῖς, καὶ ἀργυροῖς, καὶ ἵματισμὸν εἰς κλήδονος σφόδρα.

P. Θ. Ἐκστασιν ἐν τούτοις τὸν φόνον, ἥγουν τὴν κατάπληξιν δινομάζει πάλιν. Κατ' ἐκείνῳ δὴ οὖν, φησι, τὸν καιροῦ, καθ' δὲ ἀλλήλους ἀθροίσεται οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἔχθροι, ταῖς οὖτα δειναῖς ὑποτίπτοντας δίκαιας, καταπλαγήσονται μὲν τοῖς δειμασιν, ἀφέντες δὲ οὕτω λοιπὸν τὸ διώκειν ἀποτολμᾶν τὴν ἀγίαν πόλιν, οἰχήσονται μὲν φυγάδες, καὶ τὰς παρ' ἀλλήλων ἐπιζητοῦντες ἀνονήτως ἐπικουρίας, οἰκτροὶ τε ἔσονται, καὶ κατερρίμμενοι, καὶ ὑπὸ πόδας ἀγίων. Ὁ δέ γε Ἰούδας, φησι, τουτέστιν, οἱ διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεδικτιωμένοι, καὶ τὸν νοητὸν περιέροντες Ἰουδαῖον, καὶ τὴν ἐν Πνεύματι τῷ ἀγίῳ περιτομὴν πλουτήσαντες, παρατάξονται ἐν Ἱερου-

A turam dixit, licetbatque jure optimo hoc consecutum iri sperare sublati hostibus, et eversis iis qui eam persequi conuicerant, necessario et haec nobis narrat. Inquit enim: « Hec erit ruina qua percutiet Dominus omnes populos, quicunque militaverint contra Jerusalem: carnes eorum tabescerent, et oculi eorum defluerint, simul tabescente lingua. » Communis enim ista, et naturalis mors omnium quidem carnes tabescit, et oculis atque linguis spoliat, acerbissimum autem et calamitosissimum non iminerto fuerit, viventium et stantium adhuc carnes tabescere; et excidere oculos, et puniri linguas. Talia autem Deo exosam et exsecrandam vitam consecutis eventura admodum probe dicit. 807 Reposcuntur enim pœnas, non solum eorum quae in sanctos commiserunt, sed etiam studii rerum carnalium, quo in hoc mundo flagrarent: quae item illis causa fuit cur neque fidem admitterent, neque pietatem colere, et gloriam vitæ in Christo diligere vellent. Declinaverunt enim, ut dixi, ad absurdas voluptates, et quæcumque videbant, ore biante quodammodo appetebant ac deglutiabant. Acerunt enim linguas contra Christum, et sacra Ecclesiæ dogmata impie carpserunt. Jure igitur in carne, et oculis, et linguis pœnam suscepserunt. Quemadmodum enim aquam redargutionis bibens mulier, et pejerans in senore puniebat, ubi et crimen fornicationis committitur; ait siquidein: « Rumpetur et decidet seinus ejus¹¹, » eodem, opinor, modo et sanctam civitatem persequentibus in carne, et oculis, et linguis supplicium irrogabitur, penes quos amorem carnis et voluptatis, et insuper oculorum delicta, et linguae intemperantis voces videre est.

Vers. 15, 14. Et erit in die illa extasis Domini magna super eos. Et apprehendet unusquisque manum proximi sui, et implicabitur manus ejus ad manum proximi sui. Et Judas pugnabit in Jerusalem, et congregabit robur omnium populorum per circuitum, autrum et argentum, et vestem in multitudinem valde.

CIX. Extasisim hoc loco timorem, sive stuporem rursum appellat. Illo tempore igitur, inquit, quo se mutuo aggregabunt Ecclesiæ hostes tam gravibus pœnis irretilos, obstupescunt illi quidem terroribus, relicta autem de cetero audacia persequendi sanctam civitatem, recedent exsules, et frustra inter se auxilia poscent, miserabilesque erunt, et abjecti, et sanctorum pedibus subjecti. Judas autem, inquit, hoc est, per fidem in Christum justificati, et Judæum quem mente intuemur, circumferentes, et circummissione spirituali divites¹², pugnabunt in Jerusalem, hoc est, oppugnabunt hostes, et adversariis virtute prævalebunt, concilantes eos ut scorpiones, » Et

¹¹ Num. v, 21. ¹² Rom. ii, 29.

super aspidem ac basiliscum ambulantes, leonemque et draconem⁴⁴, prorsus contemnentes. Erunt autem illustres et admirabiles, **808** ex istiusmodi præclaris facinoribus thesaurum ut aurum, et argentum, et vestem pretiosam colligentes. Quod enim prophetæ sententia non sit in iis quæ sensum corporis tangunt, certum est. Divitiae namque sanctorum non sunt interitui obnoxiae et terrenæ; sed quæ intelliguntur tantum, et cœlestes ac sempiternæ, quas animabus suis congregant qui docent, et aliis rationibus in Ecclesia clarescent. Diripiunt enim quodammodo robur omnium populorum, per fidem ad Christum gentes præcipuas adducentes. Sic enim et ipse dixit se diripuisse vasa fortis⁴⁵. Quod si quis dicat Judam congregare robur omnium populorum in circuitu, aurum, argentum, vestem, ut intelligamus etiam mundanam sapientiam colligentes, claritatem nominis adipisci, dum per ipsam dogmata pietatis tuerintur ac defendunt, verisimilia sentier. Spoliaverunt enim olim Ægyptios mulieres sapientes Israelitides, a vicinis et contubernalibus suis vasa aurea et argentea, et vestem mutuatae⁴⁶. Itaque ut in iis quæ foris sentiuntur, et ut in rebus sub aspectum venientibus splendor honorum ad annum pertinentium exprimitur. Primariae autem magistrorum divitiae sunt discipuli. Proinde divinus Paulus per ipsum salvatos et fidem amplexatos ita alloquebatur: « Per gloriationem vestram, fratres, quam habeo in Christo Jesu⁴⁷; » et rursum coronam et gaudium suum eos nominal⁴⁸.

VERS. 15. *Et hæc erit ruina equorum, et mulorum, et camelorum, et asinorum, et omnium jumentorum quæ sunt in castris illis juxta ruinam hanc.*

CX. Postquam modos jam vindictæ descripsit, quibus suis temporibus oppugnatores sanctæ civitatis, persecutoresque, et contumeliosi, et execrandi, et scelerati, et loquentes iniuriam contra Deum, et tollentes in altum cornu, **»** juxta Psalmistam⁴⁹, omnino subjiciuntur, addit utiliter: « Quoniam hæc erit ruina equorum, et mulorum, et camelorum, et asinorum, et omnium jumentorum. » A subjugalibus autem animalibus quævis veluntur significat. Adoriebantur enim Iudeos, et ipsum Hierosolymam gentes disjunctissimæ et vicinæ; quarum aliae equis velabantur, Babylonii et Syri, quin et Ægyptii, aliae camelos, et asinos, et mulos domabant, ut Moabitæ et nomades in solitudine, quorum et propheta **809** Isaías mentionem facit: « In tribulatione et angustia leo et catulus leonis, inde et aspides et genimina aspidum volantium, qui serebant super asinos et camelos divitias suas⁵⁰. » Visum et alibi ait a se ascensorem asini, et ascensorem camelii⁵¹. Describit igitur veritatis inimicos ut in figura in gentibus,

A σαλήμ, τουτέστι, καταστρατεύονται τῶν ἐχθρῶν, κατανεανιεύονται τῶν ἀνθεστηκότων, συμπατοῦντες ὡς σκορπίους, « Ἐπ' ἀσπίδα, καὶ βασιλίσκον ἐπιβαίνοντες, λέοντάς τε καὶ δράκοντος » εἰς ἥπαν ἡφεδηκότες. Εσονται δὲ λαμπροί, καὶ ἀξιοθαύμαστοι, τὸν ἐκ τῶν τοιούτων κατορθωμάτων συλλέγοντες πλοῦτον ὡς χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ ἴματισμόν. « Οὐτὶς γάρ οὐκ ἔν γε τοῖς αἰσθητοῖς τῆς προφητείας δονοῦς, πῶς ἂν ἐνδοιάσεις τις: Πλούτος γάρ ἀγίων, οὐχ ὁ φθερός καὶ ἐπίγειος, ἀλλ' ὁ νοητός καὶ ἐπουράνιος καὶ διηνεκής, διν συναγέρουσι ταῖς ἐκτῶν ψυχαῖς οἱ διδάσκοντες τε καὶ καὶ ἑτέρους τρόπους εὐδοκιμοῦντες ἐν Ἐκκλησίᾳ. Διαρπάζουσι γάρ ὁσπερ τὴν Ἰσχὺν πάντων τῶν λαῶν, προσάγοντες διὰ πλοτεως τῷ Χριστῷ τὰ ἑξάρετα τῶν ἔθνων. Οὔτω γάρ ἔφη καὶ αὐτὸς διηρπακέναι τὰ σκεύη τοῦ ισχυροῦ. Εἰ δὲ δῆ τις λέγοι τὸν Ἰούδαν συνάγειν τὴν Ἰσχὺν πάντων τῶν λαῶν κυκλόθεν χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ ἴματισμόν, ἵνα νοῦμεν διτι καὶ τῇ ἐν κόσμῳ σοφίαν συλλέγοντες καταλαμπερύνονται δι' αὐτῆς, τοῖς τῆς εὐτεβέλεας ἐπαγωνιζόμενοι δόγμασιν, ἔχοι ἄν δονοῦς τὸν εἰκότα λόγον. Ἐσκύλευσαν γάρ ποτε τοὺς Αἰγυπτίους αἱ σοφαὶ γυναῖκες τῶν ἔξ Ιεραχῆ, χρησάμεναι παρὰ γείτονος καὶ συσκήνου αὐτῶν σκεύη χρυσᾶ, καὶ ἀργυρᾶ, καὶ ἴματισμόν. Οὔκον ὡς ἔν γε τοῖς αἰσθητοῖς καὶ ὡς ἔν ὅλαις ταῖς ὀρωμέναις, ἡ τῶν εἰς νοῦν ἀγαθῶν λαμπρότης σημαίνεται. Διδάσκαλων δὲ μάλιστα πλοῦτος οἱ μαθηταί. Καὶ γοῦν διθεστέσιος Παῦλος τοῖς δι' αὐτοῦ σεσωμένοις, καὶ πεπιστευκόσι προσεψώνει λέγων: « Νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἀδελφοί, ἦν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ: » στεφανὸν τε καὶ χαρὰν αὐτοὺς ιδίαν διομάζει πάλιν.

B Καὶ αὕτη ἔσται ἡ πτώσις τῶν ἱππων, καὶ τῶν ἡμιόρων, καὶ τῶν καμήλων, καὶ τῶν ὄντων τῶν κτηνῶν τῶν ταῖς παρεμβολαῖς ἐκελευτικαὶ κατὰ τὴν πτώσιν ταύτην.

PI'. Όρισαμενος; ήδη τῆς τιμωρίας τοὺς τρόπους, οὓς πάντη τε καὶ πάντως ὑπομενοῦσι κατὰ καιροὺς οἱ τῆς ἀγίας πόλεως κατεστρατευκότες γεγονότες τε διώκται, καὶ ὑβρισταί, βδελυροί, καὶ φιλεγκλήμονες, καὶ λαλοῦντες ἀδικίαν κατὰ Θεοῦ, « ἐπαρόντες τε εἰς ὄντος τὸ κέρας, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Ψαλλοντο; φωνὴν, ἐπάγει χρησίμως, « Οὐτὶς αὕτη ἔσται ἡ πτώσις τῶν ἱππων, καὶ τῶν ἡμιόνων, καὶ τῶν καμήλων, καὶ τῶν ὄντων τῶν κτηνῶν. » Λαπό δὲ γε τῶν ὑποζυγίων τοὺς αὐτοὺς ἐποχουμένους ὑπόδηλοι. Ἐπεφύόντο γάρ τοῖς Ἰούδαιοις, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις οἱ ἀπωτάτω τε καὶ τὰ περίοικα τῶν ἔθνων· οἱ μὲν ἵπποις ἐποχοι, Βαβυλώνιοι τε καὶ Σόροι, καὶ μήν καὶ τὰ Αἴγυπτιαν ἔθνη· οἱ δὲ καμήλους τε καὶ δνους, καὶ ὄρεις, ὑποζεύχαντες, οἷον Μωαβῖται, καὶ οἱ τῆς ἑρήμου μονάδες, ὃν καὶ ὁ προφητης Ἰησαῖς διαμέμνηται, λέγων: « Ἐν τῇ θλίψει καὶ τῇ στενωχωρίᾳ λέων καὶ σκύμνος λέοντος, ἐκείθεν καὶ ἀσπεδεῖς καὶ ἔχοντα ἀσπίδων πετομένων, οἱ ἐφερούντες τὸν πλοῦτον αὐτῶν. » Τεθεᾶσθαι:

⁴⁴ Psal. xc, 43. ⁴⁵ Luc. xi, 21, 22. ⁴⁶ Exod. iii, 21, 22; xi, 2. ⁴⁷ Rom. xv, 17. ⁴⁸ Philipp. iv, 1.

⁴⁹ Psal. LXXIV, 6. ⁵⁰ Isa. xxx, 6. ⁵¹ Isa. lxi, 7.

ει καὶ ἐπέριθν φρονίμων ἀνασάτην δινού, καὶ ἀνασάτην Α χαρῆλου. Γράφει δὴ οὖν τοὺς τῆς ἀληθείας ἔχθρούς οὓς ἐν τύπῳ τοῖς θνήσεις, τοῖς ἀεὶ πεπολεμηκόσι τὴν ἐπίγειον Ἱερουσαλήμ, ἵνα ἐξ αὐτῶν νοῦμεν τοὺς καθ' ἡμῶν ὄρατούς τε καὶ ἀοράτους ἔχθρούς, πρὸς οὓς ἡμέν ἡ μάχη. Εἰ δὲ δὴ βούλοισθε τοὺς καὶ εἰς τύπον ἀνασφέρειν τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἔχθρων τὰ τῶν κτητῶν Ιδιώματα, τὸ ἀδικοῦν οὐδὲν ἔκεινο φάναι τε νοεῖν ὅτι εἰ μὲν ἴρανησαν ὄρμηταις καὶ θρασεῖς, ὡς ἡποτε ἐυχόν· περιθεῖ δὲ τις αὐτοῖς, καὶ μᾶλλα εἰκότως, τὸ φιλέδονόν τε καὶ θηλυμανότες· οἱ δὲ ἡμίκοντες δίκην ἀγροὶ τε καὶ ἀπηνεγές (ἀγριωτέρας δὲ αὐτάς καὶ τοῖς Ἐλάτινοι ποιηταίς θυράζειν θύος)· οἱ δὲ καριήσις κατά γε τὴν Ιερήν προσεισθέτες, τουτάστιν, ἄντοι τε καὶ ἀλαζόνες ὑδέν τε ἥμερόν της ἀποκαληγέντες τὴν διάνοιαν ἔχοντες· οἱ δὲ δινῶν διενεγκόντες οὐδὲν, τὴν ἀπαστὸν ἐσχάτην νεοστήκασσον ἀλογίαν· νωθῆς γάρ τη δινού; καὶ βραβεῖα πρὸς εἰσθήσιν, καὶ τῆς ἐσχάτης ἀλογίας εἰσιν. Σημειώτεο δέ, διτὸν τῇς Ἐκκλησίᾳ πεπολεμηταῖς· οὐδὲν μὲν τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν ἥμερῶν τε καὶ καθαρῶν ζώων, εἰσὶν ἱροδάται φημι, καὶ τοι, παρεικάζετε δὲ πεδίον τοῖς βελυροῖς τε καὶ ἀνημέροις;

Καὶ δοταί, δοσοὶ ἀρ καταλείψοντείν ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν τῶν ἐθνῶν πρός Ἱερουσαλήμ, καὶ ὑπαίσιορται κατ' ἐριαντὸν τοῦ προσκυνήσαντο τῷ βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τοῦ πορεύεσθαι τὴν ἐστρήνη τῆς Σκηνοπηγῆς. Καὶ δοταί, δοσοὶ ἀρ μὴ ἀραβῶσιν ἐκ πασῶν φυλῶν τῆς γῆς τοῦ Ἱερουσαλήμ τοῦ προσκυνήσαντο βασιλεῖ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ οὗτοι ἔκειτοι προστεθίσονται.

ΠΙΑ'. Τοὺς ταῖς Ἐκκλησίαις πεπολεμηκότας, καὶ κατὰ τῆς ἀγίας Ἱερουσαλήμ ὑψηλὴν τε καὶ ἀλαζόνα σῆρα ὄρφρον ἀνατείναντας, ταῖς αὐτοῖς πρεπούσαις ὁπίσαις ἐναἰσθίσαις εἰπῶν, τὴν τῶν μετ' ἔκεινους περιπλειμένων προαγορεύει προσκύνησιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως. Αὐτὸς γάρ ἔστιν εἰ τῶν ἐθνῶν προσδοκία, καὶ ταῦτα τοῦ πατριάρχου φανήν. Τέθειται δὲ καὶ εἰς φῶς ἐθνῶν, καὶ εἰς διαθήκην γένους, ἀνθεῖται διφθαλμούς τυφλῶν, καὶ ἐξάγειν εἰς δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οίκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. Οὐτὶ τοίνυν τὴν τῆς εἰδωλολατρείας ἀρχήν καὶ τῆς τοῦ διαβόλου, καὶ σκιασθητος ἐπειδεὶς διαρκήσαντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, πρός τὸ τῆς ἀληθείας ἕξουσι φῶς, καὶ τὸν τοῦ Σωτῆρος ὑπόδραμούνται ζυγὸν, εαφνεῖ, λέγων, ὡς οἱ κατάλοιποι τῶν κεκολασμένων, ἥτοι τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις μεμαχημένων (ἀριθμοῦ δὲ οὔτοι χρείτονες), ἀναβούνταις κατ' ἐνιαυτὸν τοῦ προσκυνῆσαι τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι Θεῷ, καὶ τοῦ ἐστράτειν τὴν ἐστρήνη τῆς Σκηνοπηγῆς. Οὐ μὲν γάρ διὰ Μωσέως προετάτετο νόμος, ἀπιτελεῖσθαι τὴν ἐστρήνη τῆς Σκηνοπηγῆς τῇ πεντεκαιδέκατῃ τοῦ ἑβδόμου μηνὸς, συναγγερμένης εἰς ἀποθήκας τῆς ἐξ ὄρφρῶν εὐκαρπίας. Ξέσδιος δὲ ταῦτης τὴν ἐστρήνην ὄνομάζει, ὡς ἡδη τῶν Ἕρων τῶν ἐν ἀγροῖς ἐκεχωρηκότων ἐς πέρας. Εἰκέλευε δὲ λαρμάνειν κάλλυντρα φονικῶν, καὶ καρ-

ρας terrene Jerosalem infestae semper fuerunt, ut ex ipsis aspectabilis et non aspectabilis hostes nostros perspiciamus, cum quibus nobis certamen est. At si cui placuerit jumentorum proprietates ad Ecclesie hostes, tanquam in typo, referre, licebit iure affirmare sic intelligendas. Alii siquidem importuni ei audaces, ut equi fortis; quibus convenientissime et studium voluptatis, et insanus amor in feminas tribuat: alii agrestes et acutæ, instar molitorum, quos et Graecorum poetas agrestes vocare mos est: alii camelis affectu similes fuerunt, hoc est, insequales, et arrogantes, et elatam ex amentia mentem habentes: alii, nihil ab asinis differentes, ostentatio ratiōnis inopia laborarunt; segnus enim et lardus est asinus ad sensum, et extremi stuporis linago. Animadvertisendum Ecclesia oppugnatores nulli mansuetorum et mandorrum animantium comparari, ut ovi, inquam; et bovi: sed abominanda pollii et immixtibus, que et a loto ut profana et impura damnata sunt.

VER. 16, 17. Et erit, quicunque derelicti fuerint de crucis gentilium, qui venerant contra Ierusalem; et ascendent per annos singulos ut adorent regem Domini uniuersitatem omnipotentem Deum, et ut celebrent festum Tabernaculorum. Et erit, qui non ascenderint ex omnibus tribubus terræ in Ierusalem ut adorent regem Dominum omnipotentem Deum, et hoc illis appetuerint.

CXI. Ecclesiastum oppugnatores; et qui contra sanctam Ierusalem supercilium superbo sustulerunt, pœnas condignas luituros cum dixisset, post illos relictorum adorationem præsumunt, illam scilicet quæ ut per Christum in fidem. Ipso enim est exspectatio gentium, juxta patriarchæ vocem². Positus est quoque in lumen gentium, et in testamentum generis³, ut aperiat oculos cæcorum⁴, et vincitos a vinculis, et a domo **810** carceris sedentes in tenebris liberet⁵. Idolatriæ igitur reliqua caligine, diabolique et stoliditatis vinculis dirupis, de gentibus ad veritatis lumen venturos et sub Salvatoris Jugum successiviter declarat, dicens, reliques de punitis, sive Ecclesiæ oppugnatoribus (immaculabiles autem isti), ascensuros in annos singulos ad adorandum Dominum omnipotentem Deum, et ad celebrandum festum Tabernaculorum. Lex enim per Mosen mandauit peragi festum Scenopégia decima quinta die mensis septimi, collectis in horrea agrorum præventibus. Quarè festum Εἴδον, Egressionis, nominat, quod opera rustica jam finem acceperint. Juuit autem accipere spatulas palmarum, et frumentum ligni pulchrum, et ramos arboris densos, et salices, et agui ramos, libereque aquam de torrente, et in lis latari. Et causam quidem festi lex faciebat, quod Israel in territoriis habitasset, Egyptiorum do-

² Gen. xlvi, 10. ³ Luc. ii, 32. ⁴ Isa. xxv, 5. ⁵ Isa. xlii, 7.

minatu liberatus¹. Quae res typus quidam erat nra-
steril in Christo. Excepti enim sumus nos quoque e
diaboli servitute, et vocati, ut dixi, in libertatem
per Christum², et facti sub universorum rege et
vita, veterum dominorum immanitatem contempla.
Celebramus autem verum Scenopegia festum, hoc
est diem resurrectionis Christi, quando omnia in
ipso corpora quasi fixa et compacta sunt, quamvis
corruptionis dissoluta et a morte occupata. Ipse
enim est resurrectio, ipse vita³, volut primitio
ex mortuis, et primitio dormientium⁴, qui nos
fertilitate que intelligentia cognoscitur, replet, et
quasi ex agris collectos labores in superna horrea
accumulare facit. Ipse nobis in paradiſo victum et
delicias dabit, spirituales nimurum, victoribus pec-
cati, secundum intellectum bene oculib⁹, specio-
sumque et amabilem evangelica ritus fructum ha-
bentibus, caste et sancte coaversatis. Signum hujus
esse posuit, quod spatulas palmarum et pulchrum
ligni fructum simul cum aliis colligata habebant.
Ipse est torrens deliciarum, quo potavit nos Deus et
Pater⁵. Ipse est fons vita, et fluvius pacis, qui ad
nos ex gentibus vocates declinavit⁶, de quo alibi ex-
quisitus disserimus. Ergo ascendentibus adorau-
dum Deum omnipotentem, **¶¶¶** et peragendum festum
Scenopegia, sunt qui per fidem in Christo justificati
sunt. Minatar porro non ascendentibus perniciem po-
nasque pare*i*is quas daturi sint persecutores et con-
tumeliosi. Eodem quippe loco ducentur quo hostes,
qui diligere noluerint. Et hoc, opinor, est quod et
Ipse Christus dixit: « Qui non est mecum, contra
me est, et qui non colligit mecum, dispergit⁷. »

Vers. 18. Si autem tribus *Egypti* non ascenderit,
neque venerit illuc, et super hos erit ruina, qua
percutiet Dominus omnes gentes, quacunque non
ascenderint, ut celebrant solemnitatem Scenopegia.

CXII. Ex una genite, *Egyptiorum* inquam, in
unum errore versantes, et improbissime idola
colentes iudicat, quibus grave, et inevitabile, et
exitiale supplicium continget, ex eo quod salutis
per Christum acceptabilem gratiam aspernati sunt.
Tantum enim non interfectores suarum animarum
deprehendi possint, siquidem verum est quod cum
eis licet apprehendere vitam aeternam, et propo-
sita esset apprehendere voluntibus superna benigni-
tas, et exonerare se peccatis, suis indulserunt
erroribus, nec maculam inde contractam, nec pec-
cati inquinamentum eluerunt: sed in errore perse-
verarunt, quamvis divinum lumen omnia collu-
straret, et in caligine atque tenebris degentes ad
aspiciendum bortaretur. De singulis horum quoque

Δ τὸν ὡραῖον ξύλου, καὶ κλάδους ξύλου δασεῖς, καὶ
ιτέας, καὶ ἄγνου κλάδους, πίνειν ταῦτα ἐκ χει-
μέρου, καὶ ἐπ' αὐτοῖς κατευφραίνεσθαι. Καὶ πρό-
φασιν μὲν ὁ νόμος ἐπεισέτο τῆς ἀρτῆς, τὸ ἐν σκηναῖς
κατοικήσας τὸν Ἱεραρχὸν, τῆς Αἰγυπτίων πλεονεξίας
ἐγρημένον. Ἡν δὲ ἔπει τὸ χρῆμα μαστηρίου τύπος
τοῦ κατὰ Χριστόν. Ἐγγρήμαθα γάρ καὶ ἡμεῖς αὐτὸι
τῆς εοῦ διεβόλου πλεονεξίας, κακλήμεθά τε, ὡς ἐφην,
εἰς ἀλευθερίαν διὰ Χριστοῦ, καὶ μᾶς αὐτῷ γεγόναμεν
τῷ τῶν δλων βασιλεὺς καὶ ζωῆς, τῆς τῶν πάλαι κρα-
τούντων σκιασθητος ἀλογήσαντες. Ἐορτάζομεν δὲ
τὴν ἀληθῆ τῆς Σκηνοπηγίας ἀρτήν, τουτέστι, τὴν
ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, διε τὰ πάν-
των ἐν αὐτῷ μονονυχὶ πέπηκται σώματα, καίτοι
λαλούμενα τῇ φθορῇ, καὶ θανάτῳ κεκρατημένα. Αὐ-
τὸς γάρ ἔστιν ἡ ἀνάστασις, αὐτὸς ἡ ζωή, πρωτότειον
ῶστε περ τονερῶν, καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων⁸.
Ο νορτῆς ἡμᾶς εὐκαρπίας κατεμπιπλῶν, καὶ οὗν
τοὺς ἐξ ἄφρων συλλεγόντας πόνους ἐνσωρεύειν ἀπο-
θήκαις ταῖς δινα παρασκευάζων. Αὐτὸς ἡμῖν ἀπο-
δώσει τὴν ἐν παραδείσῳ διαιταν καὶ τρυφήν, δῆλον
δὲ τὶ πνευματικὴν, νενικηκότην τὴν ἀμαρτίαν, εὐ-
αδίκουσι νοητῶς, ἀφαίνοντας καὶ ἀξιέραστον τὸν τῆς
εὐαγγελικῆς πολιτείας ἔχουσι καρπὸν, ἀγνῶς καὶ
δολίως πεπολιτευμένους. Σημεῖον δὲ ἀν γένοιτο καὶ
τοῦδε λοιπὸν, τὸ κάλλυντρα φοινίκων καὶ ὠραίου
ξύλου καρπὸν ὅμοῦ τοῖς ἀλλοῖς συνδήσαντας ἔχειν.
Αὐτὸς ἔστιν ὁ χειμάρρους τῆς τρυφῆς ἐν πεπότικεν
ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ. Αὐτὸς ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς,
καὶ ὁ τῆς εἰρήνης ποταμὸς, ὁ ἐκκελικώς εἰς ἡμᾶς
τοὺς ἐξ ἔθνῶν κεκλημένους. Εἰρηται δὲ περ τούτων
ἡμῖν ἰσχῶς ἐν ἑτέροις. Οὐκοῦν οἱ ἀναβαίνοντες
τὴν ἀρτήν τῆς Σκηνοπηγίας, οἱ διὰ πίστεώς εἰσιν ἐν
οἴδεσθαι τε καὶ ὑδρίσαται. Ἔν ταῖς ίας αἵ γε ὑποσταῖεν
οἱ διώκται τε καὶ ὑδρίσαται τοῖς ἔχθροῖς οἱ μὴ ἀγαπᾶντες τὴν
μετ' ἡμῖν μετ' ἡμῖν, καὶ μετ' ἡμῖν μετ' ἡμῖν.

Ἐάρ δὲ φυλὴ Αἰγύπτου μὴ ἀραβῆ, μηδὲ δλη⁹
ἐκεῖ, καὶ ἐπὶ τούτοις ἔσται ἡ πτῶσις, ἢ πα-
τάξει Κύριος πάντα τὰ ἔθνη, δσα διὰ μὴ ἀραβῆ,
τοῦ ἀρτᾶς τὴν ἀρτήν τῆς Σκηνοπηγίας.

PIB. Ός ἐξ ἑνὸς ἔθνους, τῶν Αἰγυπτίων φημι,
τοὺς εἰς μέρον ἤκοντας πλάνης, ἐκτόπως τε διγαν εἰ-
δωλαλατρεύν ἐλομένους, καταδηλού, οἵς ἔσται δεινή,
καὶ ἀδιάφυκτος δίκη, καὶ δλέθρου πρόδενος τὸ μὴ
ἔλεσθαι τιμῆν τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίας τὴν
ἀξιόληπτον χάριν. Μόνον γάρ οὐχ φονευταὶ τῶν
ἰδίων γεγονότες φυχῶν ἀλοίεν ἀν, εἰπερ ἔστιν ἀληθής,
ώς μετδιαύτοις ἐπιδράξασθαι τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ
προκειμένους εἰς μέθεξιν τοῖς ἐλεῖν ἐθέλουσι τῆς
διγανθεν ἡμερότητος, καὶ μήν καὶ ἀποφορείσασθαι τὰς
ἀμαρτίας, ταῖς διατάξιν ἐντεθείκαστη πλάνεις, καὶ
ἀναπόνητον ἐσχήκαστη τὴν ἐκ τοῦ πλανήσθαι τῇ Ηλίᾳ
καὶ τῆς πλημμελείας τὸν μολυσμόν, διατατέλεκαστη τε
καὶ ἐν πλάνῃ· καίτοι τοῦ θείου φωτὸς τὰ πάντα
περιαστράπτοντος, καὶ καλούντος εἰς ἀνάδολεψιν τούς

¹ Levit. xxiii. 59-45. ² Galat. iv, 31. ³ Joan. xi, 25. ⁴ 1 Cor. xv, 20. ⁵ Psal. cxxv, 9. ⁶ Isa. lxvi, 12.
⁷ Luc. xi, 23.

ἐν ἀγίῳ καὶ σκότει. Φαίην δὲ ἀν καὶ περὶ ἑκάστου τῶν τοιούτων· « Ἀγαθὸν ὑπὲρ αὐτὸν τὸ ἔκτρωμα. Ὅτι ἐν παταίστητι ἡλθε, καὶ ἐν σκότει πορεύεται, καὶ ἐν σκότει δυοῖς αὐτοῦ κατακαλυφθῆσται. » — « Καλὸν γάρ αὐτῷ εἰ μὴ ἐγεν[ν]ήθη, » κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν. « Ὅτι δέ οὐ κατὰ μόνου τῶν Διγυντίων ὁ λόγος, ἥξει δὲ καὶ κατὰ πάντων τῶν ἔθνων, & πάντη τε καὶ πάντως καλοσθήσονται, τῆς διὰ Χριστοῦ σωτηρίας ἡφειδηρότα, καὶ τὴν δε' αὐτῷ πιστήγυριν οὐ τετιμηκότα, πιστώσεται, λέγων·

Αὕτη ἄστει τῇ ἀμαρτίᾳ Αἰγύπτου, καὶ τῇ ἀμαρτίᾳ κάρτων τῶν ἔθνων, ἵστα δὲ μὴ ἀναθῆ, τοῦ σορτάσαι τὴν δοργὴν τῆς Σκηνοκρητίστι.

ΡΙΓ'. Πρὸ μὲν γάρ τῇς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίες τίχα παῖς ἦν ἐτι καὶ ἀπὸ μέρους εὑμορφος τῶν ἔθνων ἡ παραίτης, παρ' οὐδενὸς κεκλήσθαι λεγόντων· διεκήρυξε γάρ αὐτοῖς οὐδεὶς. Τοιγάρτοι καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν εὐαγγελικαῖς ἡμῖν παραδόλαῖς αὐτὸν τοῦτο δεικνύων, τοὺς ἐργάτας Ἑφη τοὺς περὶ τὴν ἔνδεκάτην κεκλημένους εἰπεν τὸ, « Οὐδεὶς ἡμᾶς ἐμισθώσατο. » Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἐπέλαμψεν ὁ Χριστὸς, ἕδης τῶν Ισχυρῶν, ἔξειλετο τῆς ἐκείνου βυστροπίας τοὺς ὑπ' αὐτῷ κειμένους, δέδικτοι καὶ πίστει τοὺς προσιντας αὐτῷ. τέθεικε τὴν ἁυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων ζωῆς· οὐδένα λοιπὸν ἀποχρώντως πρὸς παρατησιν εὐρήσουσι λόγον, οἱ τὴν οὐτω σεπτῆν οὐ προτητάμενοι χάριν. Ἀληθεύει δηούν, καὶ περὶ αὐτῶν εἰ λέγοι τῶν ἔθνων ὁ Χριστός· « Εἰ μὴ ἤλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκέτι ἔχουσι περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν. »

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἔκεινῃ θυται τὸ ἐπὶ τὸν χαλκὸν τοῦ ἱππου ἄγιον τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.

ΡΙΔ'. Ως παντὸς ἡδη πολέμου κατηγορούμενου, καὶ μάχης ἀνηργούμενης, καὶ τεσσοῦμένων ἔχθρῶν, καὶ ἀλήκτου λοιπὸν εἰρήνης τὴν ἀγίαν στεφανούσης πόλιν, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπρακτήσει τῇ φησὶ τοῦ πολέμου τὰ σκεύη, φάλαρι τε καὶ ἐπιχάλινα. Τίνο; γάρ διλας δὲ ἴπποκράτης τοιούτου ἔξει χρεῖαν, ἀριστεύειν εἰδὼς ἐν μάχῃ, εἰ μηδεὶς διλας δὲ ἀντεξάγων ἔστιν; Οὐκοῦν τερά, φησιν, θυται σκεύη καὶ ἀναθήματα τῷ Θεῷ, τὰ τοις τοῦ πολέμου χρήσιμα. Ἐπειδὴ γάρ αὐτὸς ἔστι τῆς εἰρήνης ὁ βραδεύτης, αὐτῷ δηδικαίως καὶ ἀνακείσεται περιττά τε φθῆ καὶ ἀπρακτοῦντα λοιπὸν τοῦ πολέμου τὰ σκεύη. « Ήσπερ γάρ δὲ μακάριος προφήτης Ηούσιας Ἑφη περὶ τινῶν, ὅτι· « Συγχθίουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἀρροτρα, καὶ τὰς ζιθύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐκ ἔρη ἔθνος ἐπ' ἔθνους μάχαιραν, » καὶ οὐ μὴ μάθωσιν εἶναι πολεμεῖν, τῶν τῆς εἰρήνης καιρῶν μονούσι καὶ ἀναπειθόντων αὐτοῖς τῇ τῆς γεωπονίας χρείᾳ χαρίζεσθαι τὰ πολεμικά, καὶ εἰς ἀτέρας δὲ ὀστεορ μετατρέχειν σπονδάς, τῆς τῶν τακτικῶν μελέτης ἡψηστηράς· οὗτοι καὶ ὁ θεοπέταιος Ζαχαρίας, ὡς ἀλήστητοι λοιπὸν εἰρήνης δοθείσης παρὰ Θεοῦ, οὐ τοῖς μαχομένοις χρήσιμα σκεύη μεταπλασθῆσθαι φησιν εἰς ἀνάθημα τῷ Θεῷ. Ἀργήσει γάρ πάντως τὸ μά-

A dixerim: « Bonum super illum abortivus. Quoniam in vanitate venit, et in tenebris pergit, et in tenebris nomen ejus operietur¹⁴. » — « Bonum enim ei si natus non fuisset, » iuxta vocem Salvatoris¹⁵. Non de solis autem Aegyptiis hoc dictum, sed omniis gentibus futurum, que ob contemptum salutis per Christum severissime punientur, et celebratam ejus non honorarunt, testificatur, dicens:

Vers. 19. *Hoc erit peccatum Aegypti, et hoc peccatum omnium gentium, quacunque non ascenderint celebrare facilitatem Scenopégie.*

CXIII. Ante Salvatoris enim adventum, forte adhuc ex parte speciosa erat gentium excusatio, dicendum se a nomine vocatas: nemo enim illis predicarat. Quare et Salvator in parabolis evangeliois hoc ipsum nobis ostendens, operarios circa undecimam horam vocatos **¶ 12** dixisse ait, quia « Nemo nos conduxit¹⁶. » Postquam autem Christus illuxit, alligavit fortē¹⁷, illius perversitati sub ipso posites ademit, fide ad ipsum accedentes justificavit, animam suam pro omnium vita posuit¹⁸, nullam de cetero sufficientem excusationem inventant, qui tam venerabilem gratiam non admiserunt. Vera igitur Christus etiam de gentibus diceret: « Si non venissem, et locutus eis suissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo¹⁹. »

C Vers. 20. *In die illa erit, quae super frenum equi sanctum Domino emunipotenti.*

CXIV. Ut omni bello iam sopite, et pugna sublata, et hostibus repressa, et perpetua pace sanctam civitatem, hoc est Ecclesiam, decorante, otiosa deinceps fore aut instrumenta bellicia, phaleras, et frenorum ornatum. Quis enim tandem usus horum equi in praelio fortiter dimicare sicut, si nullus omnino adversarius? Quamobrem sancta erunt, inquit, instrumenta et anathemata Deo ad bellum requisita. Quoniam enim ipse pacis est arbiter, ipsi quoque supervacante jam, et de cetero otiosa bellii instrumenta jure consecrabuntur. Nam ut beatus Iesias de quibusdam dixit: « Concidunt gladios suos in aratra, et lanceas suas in selæca, et non tollent gnos contra gentes gladium, et non discant amplius bellare²⁰, temporibus pacientium non impellentibus eos ad bellica necessitatibus rusticationis condonanda, et veluti ad alia foderâ currendi, militibus studiis postulabitis; sic et divinus Zacharias, ut perenni deinceps pace donata a Deo, bellis idonea instrumenta in anathema Deo transformatum iri narrat. Penitius enim militia desinet, nec equorum, nec frenorum, aut phalerarum cura geretur, et ad studia petris quibus in virtute et pietate excellatur, inclinabunt animi.

¹⁴ Eccl. vi, 3, 4. ¹⁵ Matth. xxvi, 24. ¹⁶ Matth. xx, 7. ¹⁷ Matth. xii, 29. ¹⁸ I Joan. iii, 16. ¹⁹ Joan. xv, 22. ²⁰ Isa. ii, 4.

χριμον, οὐκ ἵππων πεφροντικές, οὐ χαλινῶν, ή φολάρων, μετακενούν δὲ μᾶλλον εἰς γε τὸ ἀλέσθαι δεῖν τοὺς εἰς ἀρετὴν καὶ θεοσέβειαν διαπρέπειν σπουδάσμασι.

Videtur autem nonnullis alio modo vis prophetica. **A** Iam enim crucis signum olim cum clavis adhuc inūkis inventum esse, quorum uno accepto, pius Constantinus curavit ut is equo suo in frenum insereretur, credeus se etiam per hunc a Deo benedictionem consecuturum. Non incredibile quis dixerit istud, si ita est, nec decoro alienum merito **813** intelligatur, in memoria Deo suisse, et eum prophetica prædicatione honoresse imperatorum religiosissimum. Plurimorum enim meminerunt, et de lis vaticinuli sunt sancti prophetæ, sicut nimurum de *Jesia*¹¹, et quibusdam alii. Aliquando et temporum tranquillitas, et pietas per eos qui in ipsis rerum potius significatur. Nihil ergo vero absimile, si et nunc propheta Zacherias rei imprimit memorandus, Deoque chari, et veri ac pii imperatoris, et temporum charitatis in Christum dedicatorum meminit. Nam et imperatorum equos decorari clavo a pretiosa cruce sumpto, quid aliud nobis quam maximam et revera admiratione dignam imperatorum pietatem declaraverit?

Et erant lebetes in domo Domini sicut phialæ ante faciem altaris.

CXV. Lebetes erant in sacro tabernaculo, et in templo post illud exstructo, in quibus sacrificiorum carnes coquebantur, absumentibus eas sacerdotibus in loco sancto, lege id fieri imperante, ne sanctissima extra sancta loca efferrarentur. Postquam autem veteribus iHis ritibus desitis, mysteria nobis ad aliam divini cultus rationem transierunt, nec amplius orium mactationibus, et libere, sed sacrificiis potius incurientis universorum Deum, ipsamque universorum Salvatorem Christum, sacrificiis que intelliguntur, in Ecclesiis quomodo veneremur docti sumus, pro lebetibus alii vasis utimur, quas et phialas propheta hoc loco dicit. Hinc porro vasa bibentibus commodissima: et intelligit plane sapiens auditor quid significetur, tameisi obscurius quarem expertus id a nobis dictum sit, quoniam in abeconditis narrandis breviores esse debemus. Ergo tunc quidem erant lebetes: nunc setam et phialæ ante faciem altaris.

Vers. 23. *Et erit omnis lebas in Jerusalem, et in Iudea sanctus Dominus omnipotens. Et venient omnes immolantes, et current ex ipsis, et coquunt in eis.*

CXVI. Lebetas vocat, veteribus adhuc dominibus usus, vasa mystica, que et sancta sunt, veneranda, et pretiosa etiam ipsis qui in Jerusalem, id est in Ecclesia sunt, utique divinis sacerdotibus et mini-

B Δοκεῖ δέ τις καθ' ἑτερον ἐκπεπεράνθαι τρόπον τῆς προφητείας τὴν δύναμιν. Φασὶ γάρ ὅτι εὑρηται μὲν κατὰ καιροὺς τὸ τοῦ σταυροῦ ξύλον, ἐμπεπαρμένους ἔτι τοὺς ἥλιους ἔχον· ὃν ἔνα λαβὼν ὁ εὔσεβης Κωνσταντῖνος, ἐπὶ χαλινὸν γενέσθαι τῷ ἴδιῳ παρεσκεύασεν, εὐλογεῖσθαι παρὰ Θεοῦ καὶ διὰ τούτου πεπιστευκών. Οὐκ ἀτίθανον δὲ τὸ χρῆμα φαίη τις ἄν, εἰπερ ὡς ἔχει, καὶ οὐκ ἔξω λόγου πρέποντος νοοῖτ' ἂν εἰκότως, τὸ καὶ ἐν μνήμῃ γενέσθαι τῇ παρὰ Θεῷ, καὶ ἐν προρήσεις τετιμῆσθαι προφητικῇ βασιλέᾳ τὸν εὔσεβεστατὸν. Πλείστων γάρ δῶν ἐποίησατο μνήμην καὶ προαναγράψαντος κατὰ καιροὺς τῶν ἀγίων προφητῶν ὁ λόγος, καθάπερ ἀμέλει καὶ Ἰωάννου καὶ ἀτέρων τιῶν. Ἔσθ' ὅτε δέ καὶ ἡ τῶν καιρῶν ἡμεράτης καὶ εὐσέβεια διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς κρατούντων σημαίνεται. Οὐδὲν ἔρα τὸ ἀπεικόν, εἰ διεμέμνηται καὶ νῦν ὁ προφῆτης Ζαχαρίας ἀξιολογεότατος πράγματος, καὶ θεοφιλοῦς βασιλέως, ἀληθοῦς τε καὶ εὔσεβοῦς, καὶ καιρῶν ἀνακειμένων τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ. Τὸ γάρ δὴ καὶ βασιλέων ἱπποῖς ἐμπρέπειν τὸν ἥλον ἀπὸ τοῦ τιμίου ληφθέντα σταυροῦ, τὶ ἑτερον ἡμῖν ὑπεμφίνειν ἀν, η πλείστην δοσην καὶ ἀξιόγαστον ἀληθῶς τῶν κρατούντων εὐσέβειαν;

C Καὶ ἔσονται οἱ λέβητες οἱ ἐτῷ τῷ οἰκῳ τοῦ Κυρίου ὡς φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηγού.

D **E** **F** **G** **H** **I** **PIE'.
Λέβητες** ἡσαν ἐν τῇ ἀγίᾳ σκηνῇ καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα κατεσκευασμένῳ ναῷ, ἐν οἷς τὰ τῶν θυσιῶν ἥψετο κρέα, δαπανῶντων αὐτὰ τῶν Ἱερῶν ἐν τόπῳ ἀγίῳ, καὶ τοῦτο τοῦ νόμου τελεῖσθαι προστεταχότος, ὡς ἀν μὴ ἔξω που τῶν Ἱερῶν ἐκκομιζούντο χώρων τὰ ἡγιασμένα. Ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἀποτεταυμένων, εἰς ἑτερον ἡμῖν λατρείας τρόπον μετακεχώρηκε τὰ μυστήρια, καὶ μηλοσφαγίαις μὲν οὐκέτι καὶ λιβανωτοῖς, θυσίαις δὲ μᾶλλον ταῖς ἀναιμάτοτος τὸν τῶν ὀλῶν καταγεράστρειν θεόν[δ] διὰ πίστεως δεδιδάγμεθα, καὶ αὐτὸν νοητῶς Ἱερουργοῦντες ἐν Ἐκκλησίαις τὸν τῶν ὀλῶν Σωτῆρα Χριστόν· ἀντὶ τῶν λεβήτων ἑτέροις κεχρήματα σκέυεσσιν Ἱεροῖς, δὲ δὴ καὶ φιάλαις ἐνόδῳ φρονίστηκε. Σκεύη δὲ ταῦτα τοῖς πίνουσι χρειαδέστατα, καὶ συνήστι πάντως ὁ ασφός ἀκροτητῆς τοῦ σημαινομένου τὴν δύναμιν, καν εἰ ἀμυδρότερὸν πάσι ἡ χρῆ ὁ παρ' ἡμῶν πεποιηται λόγος, διὰ τοι τὸ δεῖν περιεσταλμένως ποιεῖσθαι τὴν τῶν κεχρυμμάτων ἀργήσιν. Οὐκοῦν τότε μὲν ἡσαν οἱ λέβητες· νῦν δὲ φιάλαι πρὸ προσώπου τοῦ θυσιαστηρίου.

Kai **τοτεις** **καὶ** **λέβητες** **ἐτῷ** **'Ιερουσαλήμ,** **καὶ** **ἐτῷ** **'Ιούδᾳ ἄγιος τῷ** **Κυρίῳ** **κατοκράτορι.** **Καὶ** **ἡξουσι** **καὶ** **τοτεις** **οἱ** **θυσιάστες,** **καὶ** **λιγύσσονται** **ἐξ** **αὐτῶν,** **καὶ** **ἐγγίσσονται** **ἐτῷ** **αὐτοῖς**

**PIC'.
Λέβητες** ἀποκαλεῖ, τοῖς ἀρχαῖοις ὄνδραις χρησάμενος ἔτι, τὰ σκεύη τὰ μυστικά, δ καὶ ἔστιν ἄγια, σεπτά τε καὶ τίμια καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, ἡγουν τῇ Ἐκκλησίᾳ, δῆλον δὲ διὰ τοὺς

¹¹ *Il Reg. XIII, 2 seqq*

Θεοις ἱερουργοῖς, καὶ πάρ' αὐτῷ δὲ τῷ Ιούδᾳ, τοις τοῖς πνεύματι λαχοῦσι περιτομὴν· εἰν δὲ ὀντοις πάλιν οἱ πεπιστευκότες. Παρ' οὐδενὸς γάρ δλως εἰς κοινὴν λαμβάνεται χρεῖαν τοῦ ἄγιου θυσιαστηρίου τὰ σκεύη, ἀλλ' ἔστιν, ἡς ἐφην, ἄγια, καὶ εἰς δόξαν Θεοῦ τετηρημένα, καὶ μάνιας ταῖς χρεῖαις ὑπηρετεῖν εἰωθότα τῆς ἄγιας εραστῆς, δι' αὐτῶν τε καὶ ἐν αὐτοῖς αἱ τῶν προσαγόντων τελεοῦται θυσία, οὐχὶ ἕκαστου φέροντος δίοιν σκεῦες, ἀπέντων δὲ μόνοις τοῖς ἵεροις κεχρημάνων. « Πᾶς γάρ λέθης ἄχιος ἔσται, φησι, τῷ Κυρίῳ. » Οὐκοῦν διαλέγεται μὲν ὁ προφήτης ὡς ἐπὶ θυσιῶν ἔστι τῶν κατὰ νόρον, λέθης τε καὶ ἔγονοισιν διωράζει· νεήσομεν δὲ πρέποντας ἡμεῖς τοῖς διὰ Χριστοῦ κατέροις; Οἰκονομικῶς δὲ φαμεν ἀσυμμετῆ γενέσθαι, καὶ οὐ πάσιν ἀπλῶς ἔκπαίμενον τῶν ἄγιων προφητῶν τὸν λόγον, ίνα μὴ βάλλῃσται πρὸς αὐτῶν τοῖς κνοῖς, μήτε μήν τοῖς βεβήλοις καὶ βδελυροπάτοις δι μόνους πρέπων ἀγίας ἐκκαλύπτηται λόγος.

Καὶ οὐκ ἔσται Χαρακταῖος οὐκέτι ἐν οἷς Κυρίοις κανονοράτορος ἐτῇ τῷ μέρᾳ ἔσταιν.

PIZ. Σαδρόν τε καὶ εὐδιάλαστον τῶν ἀρχαιοτέρων τῶν νοῦν κατέδοι τε ἀν, καὶ τελαΐπωρον κυμαδῆ. Λελύτρωνται μὲν ἐξ Αιγύπτου διὰ Μωάεως οἱ ἐξ Ἱερατῆλ, καὶ τῆς ἀφορήτου δουλείας ἀπασείοντο τὸν ζυγὸν, πλείστων τε δυσιν καὶ ἀξιαγάστων ἐπ' αὐτοῖς τετελεσμένων σημείων, ἐκκεσαν μάλις· διειδάσθησαν δὲ καὶ διὰ θαλάσσης αὐτῆς, κατεβῆδοκασι τε τὸν ἀρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ οὐδωρ ἐκ πέτρα; ἀδοκήτις ἐκκομισθὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεπώκασι. Τί οὖν οἱ τάλαινες; Μεμοσχοποιήκασιν ἀπόντος Μωάεως, καὶ ὡς δι προφήτης φησιν, « Ἀνέλαβον τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὼν, καὶ τὸ ἀστρον τοῦ Θεοῦ αὐτῶν 'Ρεφάν, τοὺς τύπους; οὓς πεποιήκασι προσκυνεῖν αὐτοῖς. » Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν διολάσται. « Πάκτωκε γάρ τὰ κῶλα αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, » καθὰ γέγραπται. Ἐπειδὴ δὲ διέβησαν τὸν Ἱερόδανην οἱ μετ' αὐτοὺς, ορφατηγαντος Ἰησοῦ, πάλιν τοῦ χρόνου προβαίνοντος, γενοντες ὅποι κριτές, λελατρεύκασι τοῖς εἰδώλοις. Ἀλλὰ καὶ ἐν καιροῖς τῶν ἀγίων προφητῶν τεθύκασι τοῖς δαμάλει τοῖς χρυσαῖς, δις πεποίκην αὐτοῖς ὁ ἐπέρατος Ἱεροδόμ. Καὶ πρὸς τούτοις ἔστι τεμένη τε καὶ βιομούς ἀνιστάντες, οὐδὲν ἥττον προσκεκυνήκασι τῷ Βαᾶλ, τῷ Χαμάκῳ, τῇ Ἀστάρτῃ, τῷ Βεελφρεγώφ. Καὶ τὸ τούτων ἐπέκεινα τῶν πατῶν, οὐ γάρ δὴ τὴν ἀγέλαιαν καὶ συρφετώδη πληθὺν μόνην ἐν τούτοις γενέσθαι φαμὲν, ἀλλὰ γάρ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἵεράν τεκκελικότας πολλοὺς εὐρήσομεν. Τοιγάρτοι καὶ ἐφασκε διὰ τὸν προφήτου & Θεός· « Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἴπαν· Ποῦ ἔστι Κύριος; καὶ οἱ ἀντεχόμενοι νόμου οὐκ ἡπίσταντο με, καὶ οἱ ποιμένες ἥσθιουν εἰς ἐμὲ, καὶ οἱ προφῆται προσεψήτευον τῇ Βαᾶλ, καὶ ὅπισιν ἀνωρεζοῦς ἐπορεύθησαν. » Τεθέτας δὲ καὶ δι προφήτης Ἱεζεχήλ ὡς εἶχοι καὶ πάντες ἀνδρας ἐκ τῶν πρεσβυτέρων Ἱερατῆλ, τὰ ὀπίσια μόνον ἔχοντας πρὸς τὸν ναὸν Κυρίου, καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν ἀπ-

A stri. Et rursum apud ipsum Iuda, id est, spiritualem circummissionem sortitos, qui item 814 credentes esse possent. A nullo enim prorsus ad communem usum sacri altaris vasa adhibentur, sed sunt, ut dixi, sancta, et ad Dei gloriam servata, et solis usibus sacrae mensae ministrare solita: per ipsaque et in ipsis offerentium sacrificia consummantur, nou unoquoque suum vas afferente, sed omniis solis saeris utentibus. « Omnis enim lebens sanctus erit Domino, » inquit. Itaque dissert quidem propheta ut de sacrificiis adhuc legalibus, lebetas autem, et coquas dicit, quod nos convenienter temperibus Christi intelligemus. « Econtra porro sanctorum prophetarum sermonem obscurum, et non simpliciter omnibus plenam, dicimus, ne projiciant eum canibus », neque profani et delectandis reueletur verbum, quod solos sanctos decet.

Et non erit ultra Chananeus in domo Domini omnipotentis in die illa.

CXVII. Infirmissimis, et fragili veterum mentem, et miseram valde videre queas. Liberali sunt enim ex Aegypto per Mosen Israhīl, et intolerabili servitutis jugum excusserunt, longeque plurimis et admirabilibus signis in se editis tandem exierunt, transieruntque per mare ipsorum, comedenter panem de coto, et aquam de petra inexpectato eductam in soliditudine biberunt²². Quid igitur miseri? Mose absente, vitulum confilarunt²³, et ut propheta habet: « Suscepserunt tabernaculum Moloch, et sidus Dei ipsorum Rhompha, figurās quas fecerunt, adorare eas²⁴. » Sed illi quidem perierunt. Ceciderunt enim membra eorum in deserto, » sicut scriptum est²⁵. Ast ubi posteri coruī Jordanem transierunt, duce Josue, deinde procedente tempore sub iudicibus ficerunt, serviorunt idolis. Sed et temporibus sanctorum prophetarum sacrificaverunt vitulis aureis, quos eis fecit maloletus Jeroboam²⁶. Et insuper defubra, et aras erigentes, nihilominus Baal, Chamōs, Asartēn, Beophgor adorabant. Et quod malis istis pejus, non placibet et ignobila vulgus tantum in his fuisse dicimus, sed ex ipso quoque sacerdotum ordine multos deflexisse constat. Quare et per prophetam dicebat Deus: « Sacerdotes non dixerunt: Ubi est Dominus? et presidentes legem non agnoscebant me, et 815 pastores impie agebant in me, et prophetæ prophetabant Baal, et post inutile abierunt²⁷. » Vidi etiam propheta Ezechiel circiter viginti quinque viros de senioribus Israel terga tantum obvertentes templo Domini, et vultus avertentes, ac solem versus orientem adorantes²⁸. Et hujuscemodi plurima accumulare nihil est negotii. Sufficerint autem, opinor, et hæc ad eorum ruditudinem convincendam. Ergo fluctuabat mens veterum, et delizabat magnopere. Quocirca et da

²² Malch. vii, 6. ²³ Exod. xiv, 1 seqq.; xvi, 1 seqq.: Nam. xx, 4-13. ²⁴ Exod. xixii, 1 seqq. ²⁵ Amos. x, 26. ²⁶ Hebr. iii, 17. ²⁷ III Reg. xi, 28-55. ²⁸ Jerom. ii, 8. ²⁹ Ezech. viii, 16.

Ipsius siebat Deus; et dilexerunt movere pedes suos, et nos pepererunt, et Deo non cumplicemus in eis²⁰. » Facile enim in letras idolatrias abdcebantur, et cum essent oriundi e sanguine Israel, alienigenas Chanaaneas imitari conabantur. Postquam autem unigenitus Dei Verbum nostri simile factum est²¹, et justificans fide²² sancto Spiritu ad se accedentes obsignavit ejus gratia, mens nobis stabilis, inconcusa et firmata in pietate evasit. Nec enim quicquam persuadebit sanctificatis aliens colere Deum præter eum qui natura et vero est Deus, quem Deum in Christo cognovimus. Ostendit enim nobis in scipio Patrem, dicens: « Qui videt me, vidit et Patrem²³. » Iaque in die illa, inquit, hoc est in illo tempore, non erit Chanaanæus, id est, alienigena et idolatra in domo Domini omnipotentis. Stabiliti enim sumus, ut dixi, in fide, et securitatis ornamenti per Christianum coherestati, per quem et cum quo Deo et Patri gloria, cum sancto Spiritu in omnem alternitatem. Amen.

φησι, τουτόσι, κατ' ἐκεῖνον τοῦ καιροῦ, οὐκ ἔσται Χαναναῖος, τουτόσιν, ἀλλογενής καὶ εἰδωλολάτρης ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου πανεοχρήστορος. Ἐρημεῖσθα γάρ, ὡς θρηνεῖ, τὸν πόνον, καὶ τοὺς εἰς ἀσφάλειαν φύγησας κατεργάμεθα διὰ Χριστοῦ, δέ τοι καὶ με²⁴ ὁ τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ τῇ θέᾳ, τὸν τῷ ἀριθμῷ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀρήν.

²⁰ Jerem. xiv, 10. ²¹ Philip. ii, 6, 7. ²² Rom. v, 1. ²³ Joan. xiv, 9.

Α ἐναντίον, προσκυνούντας τε κατὰ ἀνατολὴς τῷ ἥμιν. Καὶ πλεῖστα μὲν ἐν τούτοις ἐπιστρέψαντες ἕτερα γαλεῖν οὐδὲν· ἀρχέσιν δὲ οἵμαι καὶ ταῦτα πρὸς Μεγχον τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀφιλομαθίας. Οὐκοῦν εσάλευτο μὲν τῶν ἑρχατοτέρων ὁ νοῦς, καὶ ἡν παρθεφορε; κομιδῇ. Τοι γάρτος καὶ περὶ σύντων Ἑρηθ Θεός· « Ἡγάπησαν κινεῖν πόδας σύντων, καὶ εύκ όφελεντο, καὶ ὁ Θεός οὐκ ἡδόκησεν ἐν αὐτοῖς, » Παρεκμοίζοντα γάρ εὐκόλως εἰς ἀπότομος εἰδωλολάτρεις, καὶ γεροντες ἐξ αἰρετος Τορατή, τοὺς ἀλλογενεῖς Χαναναῖους ζηλοῦν ἐσπούδαζον. « Επειδὴ δὲ καθ' ἡμές γέγονεν ἡ μηνογενής τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ δικαιώσας τῇ πίστει, τῷ ἀγίῳ Πνεύματι κατεσφράγισε τοὺς εῇ περ ἀντοῖς προσιόντας χάριτι· γέγονεν ἡμῖν ἄδροις ὁ νοῦς, δοφαλής τε καὶ ἀκατάστατος, καὶ πεπηγγύς τε εἰς εὐστέναν. Ἀναπείσει γάρ ὡδεῖς τοὺς ἡγιασμένους, ἔτερον τιμῆσαι θεῷ περὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς, ὃν ἐγνώσαμεν θεὸν τὸν Χριστόν. Παρέδειξε τάρη τημένην ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, λέγων· « Οἱ ἐκραχόντες ἀμή, δύρωσε τὸν Πατέρα. » Οὐκοῦν δι τῇ ἡμέρῃ ἐκείνῃ, θητοὶ, τουτόσι, κατ' ἐκεῖνον τοῦ καιροῦ, οὐκ ἔσται Χαναναῖος, τουτόσιν, ἀλλογενής καὶ εἰδωλολάτρης ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου πανεοχρήστορος. Ἐρημεῖσθα γάρ, ὡς θρηνεῖ, τὸν πόνον, καὶ τοὺς εἰς ἀσφάλειαν φύγησας κατεργάμεθα διὰ Χριστοῦ, δέ τοι καὶ με²⁴ ὁ τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ τῇ θέᾳ, τὸν τῷ ἀριθμῷ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀρήν.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΥΡΙΛΛΟΥ
 ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
 ΕΙΓΗΓΗΣΙΣ ΥΠΟΜΗΜΑΤΙΚΗ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΑΛΑΧΙΑΝ.

S. P. N. CYRILLI
 ALEXANDRIÆ ARCHIEPISCOPI
IN MALACHIAM PROPHETAM COMMENTARIUS,
 CONTINENS TOMOS II.

PROCÉMIUM,

818 I. De Malachio queque vaticiniis pauca præfanda sunt ad docendos lectores, et ostenden dum quomodo singula quæ dicuntur intelligent. Iisque transmissis temporibus captivitatis, e Babyl-

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

A. Καὶ περὶ τῆς τοῦ Μαλαχίου προφητείας δίλγα προστείν ἀναγκαῖον, διὰ τὸ τῶν ἐντευξομένων εὐμαθεῖς, καὶ πῶς δι εἰδεῖεν ἔκαστα τῶν περ ἀντοῖ κειμένων. Πεπερασμένοι τοιγαρούν τῶν τῆς αἰχ-

μαλωσίσεις καιρών, ἀνεκορίζετο μὲν ἐκ τῆς Βαβυλώνος Λ Ιων in Iudeam remigravit Israēl, et in civitatem sanctam venit, iugis servitatis exoneratus. Divinum quoque tempus jam stabat, Zorobabole, Salathielis filio, ex tribu Iuda oriundo, a Iesu, filio Iosephi, sacerdote magno prefecitis operum. Illo tempore captivitate liberatis Aggæus et Zacharias vaticinati fuerant, cum Eadras et Neemias sacerdotes viverent. Quo eodem, aut paulo post memoratos prophetas sanctos, divinus quoque Malachias vixit, qui et Angelus vocatur: sic enim Malachie nomen redditur. Explendum est autem quoniam de ipso nec audiendum commentum, qui crediderent, temereque § 17 fabulati sunt, cum natura angelum fuisse, sed voluntate Dei corporis formam habitumque assumposse, et Israelitis propheticis officiis praeditum. Dicitur etiam Angelus in primis quidem, quod ejus nomen, ut dixi, hanc notiōnem haberet; deinde quod cum coelestes et a Deo inspiratos sermones Israeliti vicerit, non inscitio etiam angelus ueari possit. Itaque ipse propheta Malachias in contextu de quolibet sacerdote ait: « Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quoiam angelus Domini omnipotens est ». De Emanueli autem propheta Isaías: « Et volent si fuerint igne combusti, quia puer natus est nobis; filius datus est nobis, et vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus ». Vides quemadmodum ἀπαγγέλλειν, puniriare quae illius supremæ naturæ sunt, quibusdam etiam angelorum nomen conciliat, quamvis natura angelis non sint? Homines enim sunt, qui divinam legem explanant, nempe sacerdotes: Deus autem, et ex Deo secundum natrūram Filius. Homo igitur, nostrum similis, propheta Malachias. Cujus vaticinī scopus universus ad duo haec referunt quodammodo. Constructio enim jam divino templo, cum tempus populi præpositos, sive eos qui erant de sanguine Levi, ad sacrificia vocaret, atque etiam ipsis Israelitis preces et vota secundum legem, si liberet, obeundi quodammodo suggereret, servabant illi quidem mandata Mosis, non tamen citra culpam et ut ratio flagitabat. Nam populus consueta ad altaris sacrificium offerebat, verum non magna cura adhibita, sed perfunctorie et negligenter. Deteriora quippe gregis, et morbida, et rejectanea ad aram offerebant. Sacerdotes porro suscipebant, non amplius maculas, ut lex jubebat, id est, num claudum, aut aure scissa, aut naso mutilum, aut cauda amputata, aut seabisum, aut impetigines, aut unum testiculum haberent, considerantes: rejeciebat enim ista lex, nec aliud quam dedecora erant ». Alia item ratione sacerdotes etiam subiectum sibi populum negligebant, cum legem prava explicarent, nec ad Dei voluntatem exsequendam probe homines erudirent sed a recta semita ad ineptias et fatuitates deflectere sinerent. Et hoc quidem objurgationis genus unum est. Alterum ad

¹³ Malach. II, 7. ¹⁴ Isa. IV, 5, 6. ¹⁵ Levit. XXII, 21 seqq.

Israëlitas pertinet, oh eansas huiuscmodi. Alii namque amorem in uxores valere jubent, **§18** libellumque repudii His¹⁷, et nonnunquam nibil nulli commeritis, obicitentes, allis copulabantur, nec se ullo modo Deum hoc facte offendere opinabantur. Alii in alienigenarum alias insaniebant, quamvis lex apertis verbis proclamasset: « Filium tuum non dabis filio ejus, et filiam ejus non accipies filio tuo. Sed neet enim filium tuum a me, et abtene serviet diis alienis¹⁸. » De hoc in libris Eudae multa disseruntur. Unde quidam ipsius esse Malachiam arbitrantur, quod secus est. Et in his quidem nonnulla vituperationem continent: in fine autem prophetice de ostensione Salvatoris nostri verba sunt, quando scilicet mundata et incruenta hostia Deo offeretur: quae sublato peccato omnium criminis desinere faciat, mortalibus in novitatem vitas reformatas. Nova enim creatura erunt, quae in Christo sunt, ubi vetera transierint, ut scriptum est¹⁹. » μετα, τῆς ἀμπελίας ἀνηρράβης, καὶ εἰς καινότητα τὰ τὸ Χοιοτῷ, τῶν ἀρχαίων παρωχήστων, κατὰ τὸ

αἰτίαις τοιεύταις. Οι μὲν γάρ ἐρήμουσι φράσκεις;
τοῖς εἰς γυναικας φιλοστοργίαις, εἴτε βιβλίον ἀπο-
στάσεως φιλοτούντες αὐταῖς, καὶ ἐπ' οὐδένι τῶν ἀτ-
πων ἕσθ' δὲ κατεγνωμέναις, συνεπέλεκόντα μὲν
ἔπερσις, φωνῇ τε δὲς κατ' οὐδένα τρόπον λυποῦσα
Θεού, καὶν εἰ ἔλοιπτο τούτο δρᾶν. Ἔτεροι δὲ ταῖς τῶν
ἀλλοφύλων ἐπεμβανούτοις θυγατράτῃ, καίτοι διπλακερ-
γότος τοῦ νόμου σαρῶς· «Τὴν θυγάτερά σου οὐ
δέσσεις τῷ οὐρῷ αὐτοῦ, καὶ τὴν θυγάτερα αὐτοῦ οὐ
λήψῃ τῷ οὐρῷ σου. Ἀποστήσεις γάρ τὸν οὐρόν σου ἀπ'
ἔμοιο, καὶ πορευθήσεις λατρεύσεις θεοῖς ἑτέροις.» Γέ-
γενη δὲ μακρὸς περὶ τούτου λόγος καὶ ἐν ταῖς τοῦ
Ἐσθρα βιβλίοις. «Οὐδεν τινὲς αὐτὸν ὑπολαμβάνουσιν
εἶναι τὸν Μαλαχίαν, ἵκει δὲ οὐκ εὐτακτὸς ἀλληδές.
Κατ τὰ μὲν τῆς ἐπιπλήξεως ἐν τούτοις· ἐν δὲ γε τῷ
τέλει τῆς προφητείας τὸν περὶ τῆς τοῦ Σωτῆρος
ἡμῶν ἀναδείξας ποιεῖται λόγον, διε τὴ μελλούστες
τὸ τηνικάδε καθαρά τε καὶ ἀναίματος θυσία προσ-
καμψεσθαι τῷ Θεῷ, καταλήγειν δὲ τὰ πάντων ἐγκλή-
ζωῆς ἀναμορφουμένων τῶν ἐπι γῆς. Καίνη γάρ κτίσις
γεγραμμένων.

TOMUS PRIOR.

CAP. I.

Vers. 1. Assumpt & verbi Domini super Israel in
manu angeli ejus.

II. Assumptionem verbi dominat prophetia a Deo inspirata velut susceptionem. Suscipiebant enim beati prophetae per Spiritum cognitionem futurorum, et quodam consilio instruebant, atque etiam objurgabant, non e cordibus suis quos forte vellet sermones deponentes, aut in quodam falso dictitantes; sed quae a Deo dicitur profectentes, et super nos sermopes aliiq. ajacere citaque reprehensionem portantes. Itaque prophetiam a Domino suscepit, sive assumptionem dicit. Subosten-dit autem per hanc, nec predicationem aliquam cala-
pitoce aut moleste rei alicuius quae Israelitis even-
tura sit, neque laudes, quasi vitam ex virtute
vixissent, ista propheta contraferri, sed sacerdotum
et populi increpationem potius. Illud, et in manu
angeli ejus, sic intelliges, velut per manus admi-
nistrante, sive per agente prophetae ministerium
eo, cui cognovitatem Angelus, assumptio facta est
super Israel. Angelus autem Malachias propter cau-
sus a me ante alias nuncupatus est.

819 VERS. 2. *Ponite super corda vestra. Dilexi
ros. dicit Dominus.*

III. Non oscitanter que dicenda erunt audire jubet, sed studiose potius et attentione animadversioneque singulari. Sic enim affectos esse condecet qui divinos sermones sunt auscultaturi, quorum uberrima et amplissima futura sit utilitas, cum in animalium infusi fuerint. Psallit enim alicubi, et ait divinus David : « In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem libi ». Licet enim licet au-

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

ΚΕΦΑΛ. Α'

Λῆμμα Αόγου Κυπρίου εἰς τὸν Ἰορδανὸν δὲ γειτνιά
δημοσίου αὐτοῦ.

Ι. Λημμά φηστού λόγου, τῆς παρὰ Θεοῦ προφητείας εἶναι τὴν λῆψιν. Ἐδέχοντο γάρ οἱ μακάριοι προφῆται διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος τῶν ἐσμένων τὴν γνῶσιν, τάς τε συμβουλὰς καὶ μήνας καὶ τὰς ἑπταπλήξεις ἐποιούντο πρὸς τινας, οὐκέτι διάτας αὐτοῖς καρδίας, ὡς ἀν Ιλοιντο τυχὸν ἀνεπιπόντες λόγους, ή ψευδοεπούντες κατά τινας, διερμηνεύοντες δὲ τὰ παρὰ Θεοῦ, καὶ τοὺς ἀκαθεν τοὺς μὲλλους κειμενοὺς τε καὶ ἀμωμήτους διαπορθμεύοντες λόγους. Οὐκοῦν τῆς προφητείας τὴν λῆψιν γνέσθαι φησι παρὰ Κυρίου. Υπαμφαίνει δὲ διὰ τούτων, ὡς οὗτε προεγέρευεν ἔχει τινὰ τῆς προφητείας δὲ λόγος, μοχθηροῦ τε καὶ ἀκαροῦ πράγματος ὡς συμβοσμένου τοῖς ἐξ Ἰεραπήλου οὗτε μήνη ἐπαίνους ὡς βεβιωκόσιν ὄφθως· ἐπίπληξιν δὲ μᾶλλον ἐπὶ τε λεπέας καὶ λαούς. Τὸ δὲ, εἰ τὸ γειρὶ ἀγγέλου εὗτοῦ, εἰ τοιώσδε νοήσεις διαχειρίζοντος ὁπερ, ἥγουν ἐκπράττοντος, τὴν τῆς προφητείας διακονίαν τοῦ ἐπίκλην Ἀγγέλου, τὸ λημματόγενον εἶπον τὸν Ἰεραπήλην. Εἴρηται δὲ Ἀγγελος δὲ Μαλαγίας δι' αἰτίας δὲ ἡδη προείπον.

**Θέσθε δὴ εἰς τὰς παρθίνις ὑμῶν. Ηγάπησα
ὑμᾶς. Μέτρι Κύριος.**

Γ. Οὐ πάρεργον ποιεῖθαι προστάττει τῶν φίλη-
σομένων τὴν ἀκοήν· ἐστοιδασμένων δὲ μᾶλλον, καὶ
ἐν πλείστῃ προσοχῇ καὶ κατανοήσει. Διατείσθαι γάρ
ἄδει προσῆκει τοὺς θείους μέλλοντας ἀκροῦσθαι λόγων
ῶν ἔσται πλείστη τε δηση καὶ μᾶλλα ἀμφιλασθή ἡ
δημησις, ὅταν εἰς αὐτὸν εἰσχωνται τὸν νοῦν. Ψάλλει
γάρ που καὶ φησιν δὲ θεσπέσιος Δαβὶδ· «Ἐν τῇ
κυροδιᾳ υἱοῦ ἔχουμε τὰ λόγια του. διπλῶς δὲ μηδὲν στο

¹⁷ Deut. xxiv, 1 seqq. ¹⁸ Deut. vii, 5, 6. ¹⁹ II Cor. x, 17. ²⁰ Psal. cxviii, 11.

εοι. Ἐττι γάρ, Εστιν ἀκούοντά τινα μηδὲ ἀκούσαι δοκεῖν, εἰ μὴ ἀποτοιντο μὲν διανοίας; οἱ λόγοι, ἀποτέλεσταις δὲ ὑσπερ τῆς τοῦ λέγοντος γλώττης, εἰτα μόνην προσαφθάξαντες τὴν τοῦ ἀκούοντος ἀκοήν, εἰκασίοις ἐν ἴσψῃ καταλογισθεῖσεν καὶ χρυπτοῖς. Τοιούτοις τινες ἡσαν περὶ ὧν ἔφη τις τῶν ἀγίων προφητῶν· « Ἰδοὺ λαὸς μωρὸς, καὶ ἀκάρδιος, ὅφελμος αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσιν· ὥτα αὐτοῖς, καὶ εὖ ἀκούσουσι. » Παρεγγυζεῖ τοις γαροῦν ἀναγκαῖων; ὁ προφήτης, λέγων· « Θέσθε δὴ ἐπὶ τὰς καρδίας ὑμῶν» τοιτέστιν, εἰς τοῦν ἵσω καὶ καρδίαν τοὺς θείους ἐναποτέλεσμανοι λόγους, καὶ τῶν δινωθεν χρηματημάτων συνέντες εἰνα δύναμιν, συνανέσατε πάντας· « Ως τὴς τράπηζα μὲν ὑμᾶς, λέγει Κύριος, » τῇσισά τε ἀπάσης ἡμεράτητος, καὶ φειδοῦς, καὶ τῆς τοῖς ἀγαπωμένοις πρεπούσης φιλοτιμίας. Τοῦτο δὲ αὐτὸν μάλα κατονειδίζοντος μὲν, ὡς πονηρὰ ἀντί ἀγαθῶν ἀπέδοσαν αὐτῷ, καίτα δέον, ὡς ἀγάπτης ἡξιμένους, ἀντευρχαίνειν ταῖς ἐπιεικεῖαις καὶ ταῖς εἰς πᾶν διοιην τῶν ἀνδανόντων αὐτῷ σκουπιδαῖς τε καὶ προθυμίαις. Εἰ γάρ ἔττι τῶν ἀτόπων, τὸ μὴ βούλεσθαι τοῖς καθ' ὑμᾶς ἀποδίδοντας τὰς ὄψεις ἀλλὰς, τις ἀντίνοτο λόγος ἐπὶ θεῶν τοῦ πάντας ἡμῖν πλουσίων διανέμοντος τὰ πρὸς εὐθυμίαν, εἰ μὴ βούλοιτο τις ἀντειπίνειν αὐτῷ τῶν δεδωρημένων τὰς ἀμοιβάς; εἰ καὶ διτὶ μάλιστα πρέποι ἀνέκειν λέγειν τοῖς γε ἀληθῶς ἀρετόφροσι· « Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωσεν μοι; »

Kai elikate· Ἐν τινι ἡγάπησας ἡμᾶς· Οὐδὲ ἀδελφὸς οὐτὸν ἡσαν τοῦ Ἰακὼβ, λέγει Κύριος, καὶ ἡγάπησον τὸν Ἰακὼβ, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἀμοιβα· καὶ ἔταξα τὰ δριαντοῦ εἰς ἀγαπητούμενόν, καὶ τὴν πληροφορίαν αὐτοῦ εἰς δώματα ἀφήμον.

Α'. Ἐπιλέγετο μὲν Ἰουδαῖοι κατὰ καιροὺς τοῖς ἐκ θείας ἀργῆς συμβαίνουσι, πολυτρόπως δεδυνατεῖσθαις. Ἀπούθοντο γάρ εἰς αἰχμαλωσίας, κατεβηδεῖσθης αὐτοῖς τῆς χώρας, οἷσιν ταὶ τρημωμάτων, καὶ δροῦ τῶν θείων ναοῖν κατεμπροθεάντων τῶν Ἱεροσολύμων. Προφάσται δὲ τοῦ τὰ τοιάδε παθεῖν αὐτοὺς, τὸ ἀποφοίειν ἐλέσθαι [φησὶ] τῆς γηνησιτητος τῆς πρὸς Θεὸν, καὶ διλγού παντελῶς ἀξιῶσαι λόγου τὴν εἰς νόμον αἰδῶν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀγαπῆσαι λέγοντος αὐτοὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ σφόδρα γε ἡνὶ εἰκῆς τῶν τῆς αἰχμαλωσίας διαιμεμνῆθαι κακῶν, φάναι τε οὕτω τυχὸν τὸ, « Ἐν τινι ἡγάπησας ἡμᾶς· οἰκονομικώτατος λίγων δὲ τῶν ἔλεων Θεὸς, παριπινεῖ μὲν τὰ διὰ μέσου συμβήματα, καὶ τὴν ἐπὶ αὐτοῖς παρατρέχει διήγησιν, ἀνακοιζεῖ γε μὴν τὴν τῆς ἀγάπης ἀποδεῖξιν ἐπὶ τὴν τοῦ γένους ἀρχῆν, φησὶ δὴ τὸν Ἰακὼβ, δὲ ἀγαπῆσαι μὲν Ἰσχυρίζεται, κατεστυγημένον δὲ πεποιηθεῖσαι τὸν Ἡσαῦ, κατίτοι τοῖς φύσεως νόμοις εἰς ἀδελφότητα τῷ τεττυμένῳ συνδούμενον. Ως γάρ δὲ θεσπέσιος γράφει Παῦλος, « Μήπω γεννηθέντων, μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθόν, η̄ φαῦλον, η̄ ἀποδεκτὸν ἐποιείτο τὸν Ἰακὼβ, ἐξ οὐ τῶν Ἰουδαίων ἀνεψήη γένος· ἐκδελητηκε δὲ τὸν Ἡσαῦ, καὶ οὐ δῆκου φαμὲν κατὰ πρόκλησιν (οὐ γάρ δικιος; δὲ Θεὸς, οὗτε μὴν δινισῶν η̄ ἐτεραλήξει τὸ ἄφ' ἐκάστῳ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς διείσχεις χρίμα). προ-

A dientem putare non audivisse, nisi mentem verba letigerint: a lingua enim loquentis avolantia, et solas audientes aures verberantia vanis merito ac non prolatis similia judicentur. Hujus generis erant nonnulli, de quibus quidam sanctorum prophetarum: « Ecce populus stultus, et sine corde: oculi eis, et non vident, aures eis, et non audiunt »¹¹. Hortari itaque prophetam necesse fuit: « Ponite super corda vestra, i hoc est, intra animum et cor diuinā verba reponentes, supernorumque oraculorum vim intelligentes, assentiamini plane: « Quoniam dilexi vos, dicit Dominus, » omniq[ue] mansuetudine et indulgentia, et cura sedula, quae dilectis adhiberi solet, dignatus sum. Hoc autem rursum meritisimmo illis exprobrat, quod sibi pro bonis mala retribuerint, cum, ut charitate dignati, vicissim eum probitate, et studio, alacritateque ad omnia ipsi accepta delectare deberent. Si enim absurdum est naturae nostre consortibus praestare nolle quid debet, quid super Deo respondebimus, qui nobis omnia ad jucunditatem pertinentia abundantiter subministrat, si dona donis non rependerimus? siquidem sana mente revera præditos maxime decet illud dicere: « Quid retribuam Domino, pro omnibus quae retribuit mihi »¹²? »

Vers. 3. Et dixisti: In quo dilexisti nos? Nonne Esau erat frater Jacob? dicit Dominus, et dilexi Jacob, et Esau odio habuit? Et posui terminos ejus in desolationem, et hereditatem ejus in domos solitudinis.

IV. Perentiebantur aliquando Iudei ab infenso Deo, cum multis se impietatibus obstrinxissent. Vastata enim eorum terra, captivi abigebantur, dominibus exinanitis, et Hierosolymis una cum divino templo crematis¹³. 820 Quid autem ista perpesai fuisse, inde legitima erga Denum deserendi, et reverentiam legi parvi omnino pendendi occasionem arripiebant. Quia igitur dicente Deo, se illos dilexisse, et valde quidem credibile erat eos miseriarum captivitatis deuso memores, ita fortasse dicturos, « In quo dilexisti nos? » prudentissimo consilio universorum Deus quae acciderant prætermittit, eorumque narrationem relinquit, dilictionisque demonstrationem ad generis eorum principium; Jacob nimitem, revocat, quem se dilexisse confirmat, edisse autem Esau, quantumvis ei qui diligebatur naturæ legibus, ut frater, devinctus esset. Etenim ut divinus Paulus scribit: « Cum nondum nati fuissent, neque aliquid boni egissent, aut mali »¹⁴, Jacob elegit, a quo Iudeorum gens originem duxit: abjecit autem Esau, non quod ab eo provocatus esset (non est enim iniquus Deus, nec iniquam, aut ancipitem, seu variabilem fert sententiam in unumquemque mortalem); sed cum tanquam Deus amborum fuisse ras actiones et utriusque mores prænossset, melio-

¹¹ Jerem. v, 21. ¹² Psal. cxv, 12. ¹³ IV Reg. xxv, 9 seqq. ¹⁴ Rom. ix, 11.

rem et sanctiorem complexus est; ut, exempli causa, etiam beatum Jérémiam priusquam eum formaret in utero, novisse se dicit, et sanctificasse, antequam de vulva exiret⁴⁴. Sciebat utique, sciebat eum prophetam futurum, et ad futura prenuntianda legatum idoneum. Sic et nos ipsos in fide justificatos sanctis locis divinus Paulus asserit: « Quoniam enim praeescivit, illos et praedestinavit Deus et Pater conformes fieri imagini Filii sui⁴⁵. » Eosdem vocasse et sanctificasse ibidem dicitur. Itaque secundum praescientiam dignus dilectione habetur Jacob, et meretur odium Esau. Inquit igitur, o Israel, « Dillexi vos. » Nec meminat ulio modo, si ita vobis dicam: nam ut me recta et vera loqui cognoscatis, ad principium gesseris modum dilectionis reducete. Ambo enim salu Iacob erant editi: verum Jacob vita bonus, et amans Dei; alter praefractus, et intractabilis, et ad piacula non imparatus. Quapropter inclinavi in Jacob, et hereditatem Esau attributam vastavi, ipsamque in desolationem dedi. Hereditatem vero Jacob collegi indulgentia mea, hoc est vos, sive regionem quam incolitis. Sciendum porro Esau vocabulum expoui Latine *quercus*: **821** fuit enim durus, et inflexibilis instar durae quercus. Quia autem propter unam escam vendidit primilita sua, appellatus est item Edom, quod sonat *terrenus*. Unde et regionem posteriorum Esau Iudaeam nominata sacra Scriptura testatur⁴⁶, quam subactam aliquando Judaei desolatam et desertam penitus relictulerunt. Quid autem prophetia Israelitis indicat? Illud, opinor: Jacob se dilexisse ait, nec alia de causa, nisi quia erat vir simplex, habitans dominum⁴⁷; odiisse autem Esau, erat enim, iuxta beatum Paulum⁴⁸, *terrenus et profanus*. Quoniam etsi Iudeos intelligere oportebat non fuisse passus desolationem, nec e patria ad alienigenas migrationem, si Jacob imitandum sibi proposueret. Quoniam autem Esau mores exprimere, et per vestigia stultitiae illius incedere maluerunt, honestibus postea traditi sunt.

Αναδημονεῖσθαι τὴν ἀρήμωσιν, καὶ τὴν ἐκ τῆς Ιακώβου περιπλάνητο τὸν Ιακώβον. Ἐπισθή δὲ ζηλωταί καὶ διάστροφοι γένονται τῷ Ιακώβῳ, λοιπῶν δέδονται ταῖς ἔχθροις.

Quod si quis dicta spiritualiter considerare vult, D certo sciāt Jacob reddi *supplantator*, ac proinde, cuiuslibet peccatum *supplantantis* typos esse possit. Esau autem *quercus*, ut dixi, et Edom *terrenus*, qui ei ipsae cuiusvis sola terrena cogitantis typum et imaginem gerit. Diligit ergo *supplantatorem* Jacob, Esau autem pertinacem et asperum, sive Edom, hoc est, terrenis affixum, et qui temporanea ac permanentia spiritualibus bonis stulte anteposuit, odio prosequitur. Ha solitorum vivere hereditatem disipabit Deus noster, qui virintem diligit. Non enim similitatem nec statum inconcessum habent res terrene. Cursuras autem penitus, tanquam in figura Idumaeorum hereditatis desolata prorsus declarabit.

Αγνωκώς δὲ ὁ Θεὸς τὰ παρ' ὅμηρον ἐσόμενα καὶ τὰς ἑκάστου τρόπουν, ἀγάπης ἡξιού τὸν ἀμείνω τε καὶ τεράτερον καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸν μακάριον Ἱερεμίαν πρὸ τὸν κοιτάζει διαπλάσαι φησίν ἐγνωκέναι. ἀγάπεσσι τε πρὶν ἐξελθεῖν ἐκ μήτρας. Ἰδει γάρ, οἵδε προφῆτην ἐσόμενον, καὶ ἐπιτρεπέσσας ἔγοντα πρὸ ἀποστολῆς, τὴν ἐπὶ τὸν τῶν ἐσομένων ποιεῖσθαι τὴν προάγρευσιν. Οὐταν δὲ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς τοὺς τὴν πίστιν δεδικταιωμένους ἡγιεῖσθαι φησιν ὁ Θεόπεπτος Παῦλος. « Οὐδὲ γάρ ἐγνω, καὶ προώρισεν, ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, συμβόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Γεού αὐτοῦ. » Τούτους καλέσσει τε καὶ ἀγάπεσσι λέγεται. Οὐκοῦν κατὰ πρόγνωσιν ἑξιώται μὲν ἀγάπη; ὁ Ιακὼβ, μεμίστηται δὲ δικαίως ὁ Ἡσαῦ. Ω τοινυν, φησι, Ισραὴλ, « Ἡγάπησσι μὲν ὑμᾶς. » Ψευδομυθίσται γάρ διν οὐδαμῶς, εἰ τούτῳ λέγειμι πρὸς ὑμᾶς· εἰσεσθε δὲ μᾶλλον, ὡς ἔστιν ὄρθος; τε καὶ ἀληθῆς ὁ λόγος, εἰς τὴν τοῦ γένους ἀρχὴν ἀναχρέωντες τῆς ἀγάπης τὸν τρόπον. Αμφα μὲν γάρ ἥστην ἐξ Ιακώβου ἀλλ' ἣν ἀγαθὸς τοὺς τρόπους καὶ φιλόθεος ὁ Ιακὼβ, δὲ γε μὴν ἕτερος σκληρός, καὶ δισάντητος, καὶ ἐτοιμος εἰς βεβήλωσιν. Ταῦτη τοι προσνένευκα τῷ Ιακώβῳ, καὶ τὸν μὲν ἐκνευμήθεντα τῷ Ἡσαῦ κατεψήνεις εἰληρόν, έδεικτά τε εἰπεῖν εἰς ἀρήμωσιν· συγχεκρήτηκα δὲ τῇ παρ' ἐμπαιτοῦ φιδοῖ τὸν Ιακώβον, τουτέστιν ὑμᾶς, ἤγουν τὴν χώραν, ἢν κατωκήσατε. Ἰστέον δέ, διτε ἀρμηνεύεται μὲν δρῦς, σκληρός δὲ καὶ ἀκαμπής, καὶ τοῖς ἐκ δρυδὸς ἔμοις διλίγον παραχωρῶν ὁ Ἡσαῦ. Απειποῦντες δὲ καὶ τὰ πρωτοτόκια βρύσσεως ἵνεκεν μιᾶς, ὄνθιμασται δὲ καὶ Ἐδώμ, δὲ στις γῆτος. Ταῦτη τοι καὶ ἰδούματιν κεκλήσθαι φησι τὸ Γράμμα τὸ ἱερόν, τὸν ἐξ Ἡσαῦ γεγονότων τὴν χώραν, ἢν ἐχειρίσαντο κατὰ ταύρους Ἰουδαίους, ἀδατόν τε καὶ ἀστερτόν ἀκέρηναν παντελῶς. Καὶ τι διν βούλοιτο δηλοῦν τοῖς ἐξ Ισραὴλ τῆς προφητείας ὁ νοῦς; Ἐκέλνο, οἶμαι που· τὸν μὲν γάρ Ιακὼβ ἀγαπήσαι φησι, καὶ οὐκ ἐτέρου χάρου, ἢ διτε γέγονεν ἀνήρ· ἀπλαστός, οἰκεῖον οἰκεῖον· εἰ μεμιστήκειναι δὲ τὸν Ἡσαῦ· γέγονε γάρ γῆτος τε καὶ βέβηλος, κατὰ τὴν τὸν μακάριον Παῦλου φανῆν. Ήν οὖν ἀναγκαῖον εἰδέναι τοὺς Ἰουδαίους, ὡς οὐκ ἐν ἐνεγκώσῃς πρὸς τοὺς ἀλλοφύλους ἀποδροτήν, εἰ μέστροι γεγόνασι τῷ Ἡσαῦ, καὶ τῆς ἐκείνου σχατατοῖς ἔχθροις.

Ει δὲ δῆ τις βούλοιτο καὶ πνευματικὴν τοῖς εἰρημένοις ἐφαρμόσαι τὴν θεωρίαν, διαγείσθω αὐτῷ, ὡς δὲ μὲν Ιακώβον ἀρμηνεύεται πτερωτής· τύπος δὲ διτε κανάτος τοῦ πτερνίζοντος διμαρτίας. Ἡσαῦ δὲ, ως ἐφην, δρῦς, καὶ μέντοι γῆτος ὁ Ἐδώμ· τύπος δὲ διτε εἰη καὶ οὗτος παντός τε καὶ μόνα φρονοῦντος τε ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀγαπὲ τοίνυν δὲ Θεὸς τὸν πτερνίζοντα Ιακώβον, μεμίστηκε δὲ τὸν Ἡσαῦ τὸν ἀκαμπῆς καὶ σκληρὸν, ἥτις τὸν Ἐδώμ, τουτέστι, τὸν τοῖς γῆτοις πρωτενευκότα, καὶ τὸν πνευματικῶν ἀγαθῶν τὸν πρόσκαιρά τε καὶ ἀπολύμενα φληράφως ἀνθηρημένων. Τῶν οὐταν ζῆν εἰσιθτων ἀφανεῖται τὸν κλῆρον διφλάρετος ἡμῶν Θεός. Οὐ γάρ τοι μέδεια τὰς ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε μὴν ἀκλόνητον, ἔχει τὴν στάσιν. Οτι δὲ

⁴⁴ Jerem. i, 5. ⁴⁵ Rom. viii, 29. ⁴⁶ Gen. xxvii, 45. ⁴⁷ Gen. xxv, 27. ⁴⁸ II. br. xii, 16.

πεσεῖται πάντως, ὡς ἐν τύπῳ σαρφηνεῖ τῶν Ἰδουμαίων ὁ κλῆρος εἰς ἄπαν τὴν ἥρημα μένον· Ἀλλ' ὅγε Θεῷ προσκειμένος, ἀσφαλῆ καὶ ἑρημεισμένην ἔχει τὴν δύναμα, καὶ τῷ τῶν ἀγαθῶν δοτῆρι θεῷ προσφωνήσει λέγων· «Ἐν ταῖς χερσὶ σου οἱ κλῆροι μου.»

Διότι ἔρει· Η Ἰδουμαῖα κατεστραπτεῖ, καὶ ἐπιστρέψει, καὶ ἀνοικοδομήσωμεν τὰς ἔρημους· Τίδες λέγει Κύριος παντοκράτωρ· Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἔρημα καταστρέψουσι· καὶ ἐπικινηθήσεται αὐτοῖς δρια ἀνομίας, καὶ λαὸς ἐφ' ὅν παρατέτακται Κύριος ἡώς αἰώνος.

Ε'. Δυσχερής μὲν λαὸν ἡ τῆς λέξεως συνθήκη, πλὴν οὐκ ἀποκόσιος τῶν προκειμένων ὁ νοῦς. Δέδωκε μὲν γὰρ ἐγώ, φησιν, τοῦ Ἡσαῦ κληρονομίαν εἰς ἀφανισμὸν καὶ εἰς ἔρημωσιν, ὑμῶν τῶν ἐξ Ἱακὼβ ἐκπεπορθηκότων· Ἐρεῖ δὲ Ἰσαᾶς ὁ Ἰδουμαῖος· Εἰ καὶ B κατεστραπταὶ παντελῶς, καὶ εἰς λήξιν ἥξει κακῶν ἣν κατηκήκαμεν χώραν, ἀλλ' οὐν ἐπιστρέψαντες ἐγεροῦμεν μὲν τὰς ἥρημα μένας πόλεις τε καὶ κώμας, κατοικήσομεν δὲ αὐτὰς οἱ διασεσωμένοι. Τί οὖν; Πρὸς ταῦτα, φησι, τάδε λέγει Κύριος· «Αὐτοὶ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἐγώ καταστρέψω.» Κεκλήσται δὲ πάντως ἡ Ἰδουμαῖα, «Ουρία ἀνομίας,» ὡς διὰ πλείστην δοην ἀμαρτιῶν κατεστραμμένη, «καὶ λαὸς ἐφ' ὅν παρατέτακται Κύριος ἡώς αἰώνος.» Ο μὲν οὖν τοῦ γράμματος νοῦς οὐκ ἔτερος, οἵματι, τίς παρὰ τούτον ἔστι. Προσθέτην δὲ, διε τῶν τοῦ σαρκικὸν καὶ γῆνον ἔχόντων φρόνημα (γῆτος γὰρ, ὡς ἔφην, ὁ Ἰδουμαῖος ἔρμηνεσται) πάντη τε καὶ πάντως ὁ κλῆρος πεσεῖται. Θεοῦ καταστρέφεντος. Οὐ γὰρ ἔχει τὸ βέβαιον τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πράκτεα, οὔτε μὴν C διηγεῖται τὴν μέθειν περιπτεύει γὰρ τοὺς ἔχοντας πρόσκαιρος εὐθυμίας, καὶ ἐν Ισραὴλ σκιᾶς μετεπάτεται, ἡ θανάτῳ σθεσθέντος τινὸς, ἥγουν ἀδοκήσου συμφορᾶς ἐπιτηγνημένης.

Ἄλλ' εἰ καὶ τις ἔλοιτο τῶν Ἰδουμαίων τὸν ἐαυτοῦ κλῆρον φύκοδομεῖν, ἢ πλούτον συλλέγων τὸν ἐξ ἀδικίας, ἢ τοὺς διακένοις δοκάριεis ἐντρυφῶν, ἢ δυναστείας ταῖς κατὰ τὸν βίου ἐναργεύνεσθαι θέλων, αὐτὸν εὐρήσει τὸν τῶν δῶν Θεὸν μονονουχὸν καὶ ἀνθεστήκοτα καὶ μαχόμενον. Ός γὰρ ὁ θεοπέτειος γέγραψε μαθητῆς, «Εἰ τις θέλει εἶναι φύλος τοῦ κόσμου, ἐκθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται.» Οὕτω παύεται γὰρ, ὡς ἔφην, τῶν τὰ γῆτα φρονεῖν ἥρημάνων, ἀλλ' οὐδὲ τῆς πρὸς αὐτοὺς καταλήξει μάχης. Μισεῖ γὰρ δει τὸν ἀλιτήριον, καὶ ἀπόπεμπτον ποιεῖται τὸν φιλεμαρτήμονα.

Καὶ οἱ ὄφθαλμοι ὑμῶν δύο τοι, καὶ ὑμεῖς ἔρετε· Έμεραλδόθη Κύριος ὑπεράριθμῶν ὄφλων τοῦ Ἰσραὴλ.

Γ'. Οὐταν, φησι, τὴν τῶν πραγμάτων κατωρθώσητε φύσιν, μονονουχὸν δὲ καὶ ἀναμύνοντι τῷ· κατιδίτες ταφῶς ἀπερ ἔφην ἀρτίως, τότε δηλατοντος ἔρετες συγκατανεύοντες, δηλαδέσταται καὶ ἐμεγαλύνθη Θεὸς ἐν τοῖς ὄφλοις τοῦ Ἰσραὴλ. Οἱ μὲν γὰρ ἐξ Ἱακὼβ γεγονότες, ταυτότετον ἰουδαῖοι, προσκεχρουκτεῖς, ὡς ἔφην, διὰ πλείστην ἀσέβειαν ἔχοντοι τε γε-

A Ast qui Deo adhæret, spe certa et firma sustentabili, et honorum largitiori acclamabit: «In manu tua sortes meæ¹⁰.»

VERS. 4. Quia dicit, Idumæa subversa est, et revertantur, et redificemus deserta. Hæc dicit Dominus omnipotens: Ipsi edificabunt, et ego destruam; et vocabuntur eis termini iniquitatis, et populus super quem extensus est Dominus usque in æternum.

V. Perdibiliis est verborum contextus, sive conexio: verumtamen sententia subiecta non inconveniens. Inquit enim, Dedi quidem 822 ego bæreditatem Esau in desolationem, in solitudinem, a vobis ex Jacob propagatis devastatam. Sed Idumæi dicent fortasse: Etsi regio quam habitavimus prorsus in vasitudinem redacta, et extremis afflictata est malis, nihilominus reversi desolatas urbes viscose instaurabimus, et qui salutem retinuimus, eas incoleamus. Quid igitur? Ad hæc, inquit, ista dicit Dominus: «Ipsi edificabunt, et ego destruam.» Et Idumæa omnino vocabitur «Termini iniquitatis, ut peccatis plurimis depravata, et populus super quem extensus est Dominus usque in æternum.» Litteræ igitur sensus, ut arbitror, præter hunc nullus est. Libet apponere, carnalia et terrena cogitantium (terrenus enim, ut dixi, squat nomen Idumæus) bæreditas, Deo subvertente, cadet penitus. Nam quæ in hoc mundo actuantur, firmitudine carent, neque usum sui perpetuum præbent, quoniā temporanea lætitia præterit, ualbre similis, aut morie et medio tollente aut improvisa calamitate interventiente.

Sed eti quæ Idumæorum sub intelligentiam cadentium bæreditalem suam adificare voluerit, aut divitias ex iniquitate congregans, aut in gloriolis inanibus delicias sibi constituens, aut potentia in hac vita efferi volens, universorum Deum ipsum tantum non obstantem contraque pugnantem inventiet. Nam ut divinus discipulus scriptum reliquit, «Qui voluerit esse amicus sæculi hujus, inimicus Dei constituitur¹¹.» Nondum enim quiesceret, ut dixi, ab his qui terrena sapient, nec iis adversari desistet. Semper enim flagitosum odit, et cupidius peccantem rejicit.

VERS. 5. Et oculi vestri videbunt, et vos dicetis: Magnificatus est Dominus super terminos Israël.

VI. Quando, inquit, rem pro natura sua recte præstiteritis, et tantum non apertis animi oculis videlitis perspicue quæ modo dixi, tunc omnino annuentes, glorificatum et magnificatum esse Deum in finibus Israel fatebimini. Ex Jacob enim proseniat, Iudei nempe, cum Deum offendissent, ut dixi, extores, et captivi, et inimicis expugnabiles propter

¹⁰ Psal. xxx, 16. ¹¹ Jac. iv, 4.

summam impietatem facti sunt. Cibi vero miseriis exercitos, et pro dignitate punitos Deus miseratus est, redierunt, et res eorum in melius, atque in antiquum statum restitutae sunt. **823** Et benefacatum deinceps regioni, urbes de integro incoluerunt, templum condiderunt, Mierosolymam in omnibus communierunt, et quæ magis optabant, quam sperabant, iis demum sunt perfiniti. Idumasa autem ut vastata est, ita permansit, nec ad conditionem feliciorum erecta est. Itaque glorificatus est Deus in terminis Israel.

Sciendum porro, etiam secundum reconditusimum sensum, quamvis quidam Deum agnoscentes ipsam offendirent, ac proprie peccatum poenas dederint, tamen non funditus perituros; nam Deus, ubi quantum satis est in eos animadverterit, miseretur, et ad prosperum statum eos reducit. Terrenum autem affectum diligentibus, et ad sola quæ carnis sunt resipientibus, adversatur semper, et iræ sua super illos tempus producit: « Vocabuntur enim, inquit, illis termini impietatis, et populus super quem extensus est Dominus in æternum. »

Vers. 6. Filius glorificat patrem, et servus dominum suum. Et si pater sum ego, ubi est gloria mea? et si dominus sum ego, ubi est timor meus? dicit Dominus omnipotens.

VII. Limitem rationis egressos contempsisse quæ minime aportebat, ostendit ubique. Frugi enim filius conveniebat, et quidem jure admodum ac merito, ut patris sui gloriam procurandam serio suscipereat, quo ita incliti patri filii vocarentur. Jam si quis fidelis, seu germanus sit minister, etiam dominum suum celebrem fieri, et non obscurum, et velut pedibus protritum manere, magnopere optabit. Nam sic ipse quoque partem felicitatis, quæ in his est, feret, et quod sibi ornamento sit faciet, et eam summa voluptatis occasionem sibi duces. **Vos autem,** inquit, cum me ut patrem honorare, atque ut dominum timere deberetis, in ambobus non parum ab officio descivistis, et inveniēmini nec ut patri honorem, nec ut domino timorem impertientes. Ubi enī est honor meus? ubi timor, si nihil ad gloriam meam pertinens sincere sustinetis, neque poenam a domino metuentes, ejus jussa capessitis? Istiusmodi quippiam per Isaiam quoque dicit: « Audi, cœlum, et auribus percipe, terra, quia Dominus locutus est: Filios genui et exaltavi, ipsi autem spreverunt me¹¹. » Quærenda igitur a nobis, quæ Deo sunt honorifica, et ad opera sancta incumbendum, cum sciamus scriptum esse: « Vivo ego, dicit Dominus, prius glorificant me glorificabo, **824** et qui contemnit me, contemnetur¹². » Glorificabitur autem a nobis Pater universorum Deus, si non quod nobis juvendum et amicum est, agere studuerimus, sed illi potius mentem nostram dedicaverimus et in omnibus ad ejus nutrum nos conformaverimus. Timebimus vero ut Dominum, si propensionem ad improvi-

A γόνατιν, καὶ αἰχμάλωτοι, καὶ ἀλώπιμοι τοῖς ἔχθροῖς. Τεπεδὴ δὲ πεπρωχότας ἀθλίως, καὶ ἀποχρώντως κεκολασμένους, κατηλέγεντος δὲ Θεός, ἀνεκομίσθησαν εἰς τὸ ἀπ' ἄρχῆς, ἀνενεγχόντων αὐτοῖς ἐπὶ τὸ ἀμεινοὶ τῶν πραγμάτων. Καὶ γέγονε μὲν ἐν εὐπαθείᾳ ἡ χώρα, κατωκήκασι δὲ τὰς πόλεις, ἀνεβέμαντο τὸν ναὸν, ἀνετείχισαν τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ γεγδνασι πάλιν ἐπιτοπίον τοῖς παρ' ἐπίπεδοι καὶ κατατάσσονται εὐχήν. Ή δέ γε τοῖν Ἰδούματων ἡρήμωτας χώρα, καὶ μεμένηκεν ἐν καχοῖς, οὐκ ἀνασφῆλασα περὶ τὸ ἀμεινον. Οὐδοῦν δεδέξαται Θεὸς ἐπιτοπίοις Ἱερατῇ.

Ιστέον δέ, διε τοῦ κατὰ τὸν ἑσπάτανον νοῦν, καὶ εἰ ἐν προσκρούσει γένοντο τινες τὸν εἰδόταν Θεὸν, καὶ εἰ παιδεύοντο δι' ἀμφιτίλαν, διλλ' οὖν εἰς ἀπάνταν αὐτοὺς ἀπολέσθαι συμβαίνει· κατοικτεῖρει δὲ Β Θεὸς παιδεύας ἀρκούντως, καὶ ἀνακομίζει πάλιν εἰς εὐθύμιαν. Τοῖς δέ γε τῷ γῆνον ἀγαπῶντι φρόντιμα, καὶ εἰς μόνα βλέποντι τὰ σαρκός, μάχεται διηγεκάς, καὶ τῇς ἐπὶ αὐτοῖς ὄργῃς παρατενεῖ τοὺς χρόνους. « Κληθῆσται γάρ, φησιν, αὐτοῖς δρια ἀνομίας, καὶ λαὸς ἐπ' ὅν παρατέταται Κύριος Ἰως αἰῶνας. »

Υἱὸς δοξάτες πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν πάτερον αὐτοῦ. Καὶ εἰ πατήρ εἴμι ἄτῳ, ποῦ δοτεῖς ἡ δόξα μου; καὶ εἰ κύριός είμει ἄτῳ, ποῦ δοτεῖς ὁ σόδεος μου; λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

Ζ. « Εἴώ τοῦ καθήκοντος, ίόντας λόγου, καὶ θυμιστα χρῆν ἀφεδεῖν ἥρημένους, ἀποψίλει πανταχοῦ. Τοῖς μὲν γάρ ἐπιεικόταν τῶν ιτῶν πρέποι ἀν, καὶ μάλα εἰκότας, τὸ μεταποιεῖσθαι σφόδρα τῆς τοῦ φύσαντος δόξης, ἵνα καὶ εὐκλεεστάτου πατρὸς διοράζωνται τέκνα. Εἰ δὲ δὴ τις εἴη καὶ οἰκέτης τυγχίσιος, περιφανῆ που πάντως καὶ διαβάητον τὸν οἰκεῖον εὑρεται γενέσθαι δεσπότην, οὐκ ἀστηρον εἶναι καὶ πεπατημένον. Μεθέξει γάρ οὗτω καὶ αὐτὸς τῆς ἐν γε τούτοις εὐημερίας, καὶ καύχημα τὸ χρῆμα ποιήσεται, καὶ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτης λογιεται περόφασιν. Τμεῖς δέ, φησιν, ὃς πατέρα με δοξάζειν δρεῖντος, δεδίαινει δὲ καὶ ὃς δεσπότην, κατ' ἀμφι τὸν πρεποντος οὐ μετρίως διημαρτήσατε· ἀλώσεσθε δὲ μῆτες ὃς πατέρι τὴν δόξαν, μῆτες μήτην ὃς δεσπότη τὸν φόδον ἀνάπτοντες. Ποῦ γάρ ἡ δόξα μου; ποῦ δὲ ὁ φόδος, εἰ μηδὲν τῶν εἰς δόξαν δρώντων τὴν ἐμήν ἀνέχεσθε δρᾶν, μῆτες μήτην τὸν καλάζεσθαι δεδίστας, τοῖς δεσπότου εἴκετε νόμοις; « Ερη τι τοιούτον καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· « Ἀκούει, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, διτι Κύριος ἐλάλησεν· Υἱός ἐγέννησα, καὶ ὑψώσα· αὐτοὶ δὲ με ἥθετησαν. » Χρή τοιν της δόξαν θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κατορθοῦν, τὸ γραμμένον εἰδότας· « Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος, διτι τοῖς δοξάζοντάς με δοξάσω, καὶ δικουρισθεῖσαν με, ἀτιμωθήσεται. » Δοξάσται δὲ πρὸς ἡμῶν δι πατήρ δ τῶν διων θεοῖς, οὐχὶ τὸ αὐτοῖς ἡμῖν τῇδε ταῖς δόξαις θεοῦ ζητεῖν, καὶ μῆτες καὶ ἐπιγεσθαι κ

αύτῷ, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ θείου βῆματος εὐνοοῦντες Δ ταῖσι, pudore quodam illius offendendi reciderimus, ἔλεγχον. « Τοὺς γὰρ πάντας ἡμᾶς δὲ φανερωθῆναι ἐμπροσθεν τοῦ βῆματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίστηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸ; ἢ ἐκράξεν, εἴ τε ἄγαδον, εἴτε φαῦλον. »

Ὑμῖν οἱ λεπεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ δυρμά μου. Καὶ εἰπατε· Ἐρ τίνι ἐφαυλίσαμεν τὸ δυρμά σου; Προστάγοντες κρός τὸ θυσιαστήριόν μου ἀρτοὺς ήλιστημένους. Καὶ εἰπατε· Ἐρ τίνι ἡλιστημένους; Ἐρ τῷ λόγειν ύμάς· Τράχελι Κυρίου ἡλιστημένη ἔστι, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα βρώματα ἐξουδετερώμενά.

Η. Έπαιτειταὶ αφόρα τῶν Ιουδαίων τὸ ῥάβδον, οἵς καὶ ὁ νόμος ἐπιφωνεῖ τῷ, « Εὐλαβεῖς ποιεῖτε τὰς υἱες Ἱεραρχοῦ. » Ἔφεται γὰρ ὡς ἐπίπαν ταῖς τῶν ἡγουμένων ἐπιτικείαις ἡ ὑπὸ χείρα πληθυῆς, Δ διδικεῖται δὲ ὡς μετρίως, διαν ἤδη κατημεληκότας τῆς πρὸς Θεὸν αἰδοῦς. Συγκαθίσταται γὰρ εὐθὺς καὶ συναρφάστεται τὸ ῥάβδυμαν εἰς εὐλάβειαν, καὶ τῇ τῶν καθηγητῶν ὑπὲισιες συμπλάττεται. « Θεὶ δέ ἐστιν ἀληθῆς ὁ λόγος, πιστώσεται λέγων ὁ τῶν δλων Θεὸς, ὅτι· « Οἱ ποιεῖνες ἡφρονεύσαντο, καὶ τὸν Κύριον οὐκ ἔξεχήτησαν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐνήστη πᾶσα ἡ νομὴ, καὶ διεσκορπίσθησαν. » Οὐκοῦν ὡς ἐπίπαν οἱ τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερουργοὶ πρόφασις εὐρίσκονται τοῖς δλλοις εὐδοκίμου ζωῆς μὲν, εἰςερ ἐλοιγτο διαβούν ὀρθῶς, καὶ καθ' ὃν προσήκει τρόπον τὸ σίδας ἀνάπτειν. « Ιερχῶν δὲ καὶ βδελυρῶν ἐπιτιθεμάτων, οἱ πρὸ γε τῶν δλλων οὐτοὶ τὰ τοιάδε τῶν κακῶν εὐρίσκοντο κατηρφωστήκοτες. Ταύτητοι καὶ ὁ θεσπέσιος Πέτρος τοῖς τελούσι διδασκάλοις ἐπεφώνει σοφῶς, ὅτι προσήκειν αὐτοὺς τύπους γενέσθαι τοῖς ποιμνίοις. « Υμεῖς ἔστε τοίνυν, φησι, οἱ τοῖς τῆς ἱερωσύνης αὐχήματι διαπρέποντες, οἱ φαυλίζοντες, τὸ δυρμά μου. Καὶ εἰ βούλεσθε μαθεῖν τοῦ φαυλίσμου τὸν τρόπον, ἀκούσεσθε διακεραγότος· » Ἐν τῷ προσφέρειν ύμᾶς εἰς τὸ θυσιαστήριόν μου ἀρτοὺς τὴς ἡλιστημένους. Εἰ δὲ δὴ λέγοιντο καὶ πρὸς ταῦτα πάλιν· « Τίνα δὴ τρόπον τὴς ἡλιστημένων αὐτούς; » Ἐρώ πρὸς ύμᾶς· « Ός οἶσθε μὲτέσως, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτοὶς βοᾶτε πράγματιν, ὅτι· « Τράχελα Κυρίου ἐξουδενωμένη ἔστιν. » Ἐπειδὴ δὲ ἔκαστα τῶν εἰρημένων ἀναμηρύσασθαι χρή, καὶ διερμηνεῦσαι σαφῶς, φέρε λέγωμεν, τὶ ποτε δρά βούλεται δηλοῦν δ ἀρτος δ τὴς ἡλιστημένος. Ἡλιστημένον μὲν οὖν τὸν μεμάλυσμένον, ἤγουν τὸν ἀκάθαρτον ὀνομάζει. Εἰδίναι δὲ ἀναγκαῖον, ὅτι κατά γε τὸ τῷ νομοθέτῃ ξοκοῦν ἐπὶ ταῖς τελούμεναις θυσίαις καὶ ἀρτοῖ προσεκομίζοντο πλήν διψυμοί τε καὶ καθαροτήτων δὲ τὴν τῆς αἰνέσων θυσίαν ἐπ' ἄρτοις ζυμίταις τελεῖσθαι προστέταχε. Καὶ τίς δὲ περὶ τούτων μυστικός; ἀν γένοιτο λόγος, ἀπογρύντως ἐν ἑτέροις εἰρήκαμεν· ἀφηγήσομαι δὲ νῦν καὶ ἐν ἐπιδρομῇ, ὡς ἀν μὴ δοκοίην δικνηρὸς είναι τις ἐν γε τοῖς οὐτα λυσιτελεστάτοις. Οὐκοῦν δ μὲν διψυμος ἀρτος σημείου ἀν γένοιτο ζωῆς τῆς ἀδύμου καὶ καθαρές. Οὕτω καὶ δ θεσπέσιος Παῦλος τοῖς ἐν πίστεις δεδικασμένοις ἐπιστέλλει, λέγων· « Ήστε ἐορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ

Δ ταῖσι, pudore quodam illius offendendi reciderimus, accusationemque apud divinum tribunal nobiscum voluntaverimus. « Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut recipiat unusquisque prout gessit in corpore suo, sive bona, sive mala ¹¹. »

VERB. 7. Vos sacerdotes, qui despiciatis nomen meum. Et dixistis: In quo despiciimus nomen tuum? Offerentes ad altare meum panes pollutos. Et dixistis: In quo polluimus eos? In eo quod dicitis: Mensa Domini polluta est, et superpositas escat sunt de specie.

VIII. Expostulat vehementer cum sacerdotibus obsecordiam, quibus et lex acclamat illud, « Religiosos facite filios Israel. » Subjecta enim multitudo pene in omnibus principum bona exempla sequitur, nec mediocre detrimenntum accipit, cum eos reverentiam erga Deum postlabore cernit. Statim enim eodem redigiter, et desidia in cultu divino simul languet, et ad magistrorum supiwan negligentiam flagitatur. Vera me dicere ex verbis Dei universorum patet: « Pastores stulti egerunt, et Dominum non exquisierunt. Propter hoc non intellexit omnis grex, et dissipati sunt ¹². » Itaque in omnibus fere, qui ad divina altaria sacrificant ceteris ad vitam probatam incitamento sunt, si ex virtute vivere, et Deum modo quo convenit colere voluerint: ad nefanda autem et detestabilia studia duces, si præ aliis huiusmodi malis male babere conspiciantur. Hinc et divinus Petrus magistros sapienter admononuit, convenire, eos formam gregis fieri ¹³. Vos igitur estis, inquit propheta, qui sacerdotii dignitate conspicui, qui despiciatis nomen meum. Et si modum desperationis audire vultis, audietis clamantem: « In eo quod offertis ad altare meum panes pollutos. » Quod si objiciant, « In quo polluimus eos? » dicam vobis: Quia putatis forte, vel potius ipsis rebus testamini,

225 mensam Domini despiciam esse. Quoniam autem singula dictorum recolligere, et perspicue declarare oportet, age dicamus, quid sibi panis polllutus velit. Pollutum itaque contaminatum sive immundum nominat. Sciendum porro, ex voluntate legislatoris in sacrificiis quæ peragebantur etiam panes offerri solitos, sed azymos et puros: solūn D autem sacrificium laudis in fermentatis peragi justit. De quibus quod mystice disserti possit, alibi satis docuimus, quæ nunc strictum repetam, ne in rebus longe utilissimis tædio captijs videar. Panis ergo azymus, seu non fermentatus, signum esse queat vite non fermentatae ac puræ. Atque ita etiam divinus Paulus in fide justificatis scribit: « Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiae et nequitiae, sed in azymis sinceritatis et veritatis ¹⁴. » Et iterum: « Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi ¹⁵. » Illoctatur item Christus sanctos apostolos his verbis: « Cavete a fermento Phariseorum et Saddu-

¹¹ II Cor. v, 10. ¹² Ierem. x, 21. ¹³ I Petr. v, 1-1. ¹⁴ Psal. xlix, 23. ¹⁵ I Cor. v, 8. ¹⁶ ibid. 7.

cæterum ⁴⁰. » Puræ igitur et sanctificatae et azygæ vita: hoc genus panis est symbolum. Offerebant igitur pro se, ut in typis adhuc et umbris, qui secundum legem panes azygios et azyga offerebant. τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, οὕτω λέγων: « Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. Οὐκοῦν καθαρὸς καὶ ἡγιασμένης καὶ ἀζύμου ζωῆς σημεῖον ὁ ἄρτος. Προσεκρίζον τοῖνυν ἀνδρῶν ἀντώνων ὡς ἐν τύποις ἔτι καὶ σκιάς οἱ προσάγοντες ἄρτους τε ἀζύμους καὶ ἀζύμα κατὰ τὸν νόμον.

Quoniam autem catechumenos, et ita per sacram baptismam nondum a peccato purgatos Ecclesiis non ejicimus eum Deum glorificamus: quin eos potius in consummando sacrificio laudis socios adsciscimus, ideo lex in fermentato illam, glorificationem puta, faciendam inquit, sicut dixi: veteris nequitias reliquias, quasi quoddam fermentum in se habentem significans, panem fermentatum per anigma nondum baptiamate purgatam. « Vos igitur sacerdotes estis, inquit, qui despiciatis nomen meum, » dum ad altare meum panes pollutos offertis. Curandum ergo sacerdotio ornatis, ne quid tale in Ecclesia committatur, et tenendum accuratam observationem Deo gratam et jucundam accidere; contra, socordiam in rebus tam venerandis magnam illi creare molestiam: nec id supine negligentes impune ferent. Et quomodo non miserabile est istud videre? cum illi audiant: « Vos sacerdotes estis, qui despiciatis nomen **826** meum. » Est enim quidam contemptus Dei sacerdotum segnities, et peccatum illud gloria ipsi tribuende ac debilis adversatur.

VERS. 8. Quia si offeratis cæcum in sacrificium, nonne malum? Et si offeratis claudum, aut languidum, nonne malum? Offer illud duci tuo, si suscipiet te, si accipiet faciem tuam, dicit Dominus omnipotens.

IX. Cum lex mandaret ⁴¹ victimarum vitia considerare, et mutilas seu membris captas repudiare, ex omni parte integras saecificare, illi eo tempore citra delectum, et nullo discriminine, cuncta offerebant, et gloria Deo dignæ ratio omnino exigua ducebatur: ut autem quam plurimas victimas congregarent, et copiam arietum domi, ac fortasse in ipso tabernaculo haberent, in eo plurimum operæ ac studii consumebatur. An igitur, o præclaræ lègum custodes, si quis cæcum ad sacrificium obtulerit, hoc sacrificium vitiosum non est? Quod si claudum, aut languidum, num se a criminе mutilatæ victimæ tueri poterit? An non istiusmodi mala et ad sacrificium inepta censemebitis? Sin aliter apud animos vestros statuitis, age quispiam pro xenio, et in loco muneric uni suorum gubernatorum offerat. Atqui non suscipiet, inquit, nec offerentis faciem reveritus illud offerendum fuisse judicabit, vehementerque, ut injuria lassitus, irascetur. Est itaque a ratione prorsus alienissimum, Deo audere offerre quæ nec nostrum aliquis dignaretur accipere. Magnum hoc nobis peccatum est, si oblaturi Deo, quæramus miseri quod fœdus, aut vilius est: non

Α παλαι᷂, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀξύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. » Καὶ πάλιν: « Ἐκκαθάρατε οὖν τὴν παλαιὰν ζύμην, ἵνα ἡτοι νέον φύραμα, καθὼς ἔστε ἀξύμοις. » Παρεγγυᾶ δὲ Χριστὸς τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, οὕτω λέγων: « Προσέχετε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων. Οὐκοῦν καθαρὸς καὶ ἡγιασμένης σημεῖον ὁ ἄρτος. Προσεκρίζον τοῖνυν ἀνδρῶν ἀντώνων ὡς ἐν τύποις ἔτι καὶ σκιάς οἱ προσάγοντες ἄρτους τε ἀζύμους καὶ ἀζύμα κατὰ τὸν νόμον.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοὺς ἔτι κατηχουμένους, καὶ οὓς τὴν ἀμαρτίαν ἐκνευκμένους διὰ τοῦ ἀγίου βαπτήσματος, οὓς ἐκπέμπομεν τῶν Ἐκκλησιῶν διοικοῦντες Θεὸν, ποιούμεθα δὲ μᾶλλον κοινωνεύς, τὴν τῆς αἰνέσεως πληροῦντες θυσίαν· ταύτην φροντὶ καὶ δι νόμος, ἐπ' ἀρτοῖς ζυμίσταις χρῆναι δρῦψιν αὐτήν, ἀρτον ζυμίτην λέγων αἰνεγματωδῶς τὸν οὐπον τεκαθαρμένον, ὡς Ἐφην, διὰ τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος, ἔχοντα δὲ ὕστερη τινὰ ζύμην ἐν ἑαυτῷ τὰ τῆς ἀρχαῖας φαυλδητος λείψανα. « Υμεῖς οὖν, φησίν, οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ διοικά μού, οἱ διὰ τὸ προσφέρειν εἰς τὴν θυσιαστήριον μου ἀρτούς ἡλιστημένους. Χρὴ τοιγαροῦν φροντίδα ποιεῖσθαι τοὺς τὴν θελαν ἔχοντας ἑρωσύνην, μὴ δρα τι δρῦπτο τοιούτον ἐν Ἐκκλησίᾳ· εἰδέναι τε, ὅτι ἡ μὲν ἀκριβῆς ἐπιτήρησις εὐφραντεῖ Θεὸν, καταλυπτῆσι δὲ λίαν τὸ δρῦψιμον ἐλέσθαι τῶν οὕτω σεπτιῶν. « Οτι οὐκ ἀξίητον τὸ χρῆμα τοῖς ὑποιουμένοις πως, οὐ ταλαιπωρον ιδεῖν, ἀκουντων ἔκεινων· « Υμεῖς οἱ ἱερεῖς, οἱ φαυλίζοντες τὸ διοικά μού. » Φαύλισμα γάρ ὕστερ εἰς Θεὸν τῶν ἑρωέων τὸ δρῦψιμον, καὶ εἰς τὴν αὐτῷ πρέπουσάν τε καὶ ὅφειλομένην δόξαν ἀναφέρεται τὸ πλημμέλημα.

Διέτε ἔταρ προσαγάγητε τυφλὸν εἰς θυσίας, οὐ κακόν; καὶ ἔταρ προσαγάγητε χαλδὸν ἢ ἀρρώστον, οὐ κακόν; Προσάγαγε δὴ αὐτὸν τῷ ήγουμένῳ σου, εἰ προσδέξεται σε, εἰ ληψεται πρόσωπόν σου, λέγει Κύριος παταροκράτωρ.

Θ. Μωμοτοπεῖν τοῦ νόμου τὰ ἱερεῖα προστάτην τοντος, καὶ ἀπόβλητον μὲν ποιεῖσθαι τὰ ἐμπηρχα, καθιεροῦν δὲ τὰ ἀμωματα, προσεκόμιζον τῷ θυσιαστήριῳ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καριοῦ πάντα χύδην καὶ ἀδιακρίτως, καὶ τῆς μὲν πρεπούστης δόξης τῷ θεῷ διλγός ἦν παντελῶς δ λόγος· φροντὶς δὲ λίαν ἐσπούδασμένη, τὸ πλεῖστα δισα συναγερέιν θύματα, καὶ κριών ἀρθονταί οἵκοι τε ἔχειν, καὶ ἐν αὐτῇ που τάχα τῇ ἀγίᾳ σκηνῇ. Ἀρ' οὖν, ὃ τοῦ νόμου φύλακες, εἰ προσάγει τις τυφλὸν εἰς θυσίαν, οὐ κακὸν τὸ θύμα; εἰ δὲ δὴ καὶ χαλδὸν ἢ ἀρρώστον, τὸν τῆς ἐμπηρίας διαφεύγεται μῶμον; Οὐ γάρ δὴ καὶ τὰ τοιάδε λογιεῖσθαι κακά, καὶ πρὸς θυσίαν οὐχ ἐπιτίθειται; Ἀλλ' εἰπερ οἰσθε κατὰ σφᾶς οὐχ ὁδε ἔχειν, ἀποφεύγεται τις αὐτὰ ἔνιοιν, καὶ ἐν δώρῳ τάξει τῶν καθηγητῶν ἔνι. Ἄλλ' οὐκ ἀν προσδέξαιτο, φησί, οὐδὲ δὲ τὸ τοῦ προσωμέζοντος πρόσωπον αἰδεσθεῖς, οἰστὸν τὸ χρῆμα ποιήσαιτο, χαλεπανεῖ δὲ λίαν ὡς ὀδρισμένος. « Εστι τοῖνυν τῶν ἀγίων ἐκτοπωτάτων, θεῷ προσφέρειν ἀποτολμᾶν, ἀ μηδὲ ἀν εἰς τῶν καθὸν ἤματος ἔλοιτο λαβεῖν. Πολὺ τοῦτο παρ' ἡμῖν τὸ πλημμέλημα· εἰ γάρ τι μᾶλλοιμεν προσκομίζειν θεῷ, ὡς ἀν ἔχοιμεν τὰ αἰσχύλα, καὶ δεύτερα ζητούμεν οἱ τάλαντες, οὐκ ἐννοοῦντες, δι τοι

⁴⁰ Matth. xvi, 6. ⁴¹ Levit. xxii, 21 seqq.

Κατὸν θυσίαν οὐκ ἐποιεῖτο δεκτὴν, διὰ προσεχόμεις Α μὲν οὐκ ὀρθῶς, ἔαυτῷ μὲν τὰ πρῶτα καὶ ἔξαιρετα τεττηράκων, τιμῆν δὲ νομίσας τοὺς δευτέρους Θεόν. Ἀλλ' οὐ προσέσχεν αὐτοῖς ταῖς θυσίαις ὁ τῶν ὅλων Ηεδός. Οὐ γάρ λογιεῖται τιμὴν τῶν προσφερόντων τὸ οὐκομόν.

Ἄπαράδεκτά γε μήν δὲ νόμος εἰς θυσίαν ἐποιεῖτο τὰ τυφλὰ τῶν θρεμμάτων, καὶ μήν τὰ χωλά ταῦτα καὶ δύρφωστα, τοῦ μὲν τυφλοῦ σημανόντος αἰνιγματωδῶς τοὺς τὸν θεόν οὐκ ἔχοντας φωτισμὸν ἐν καρδίαις· τοῦ δὲ χωλοῦ, τοὺς οὐκ εἰδότας ὀρθοποδεῖν ἐν ἀγαθο-εργάζεις· τοῦ γε μήν ἀρρώστου, τοὺς μὴ λίαν εὐσθενῶν, ἔκλυτῶν δὲ ὥστερ καὶ κατημελημένων τὴν ὑπὸ θεοῦ πληροῦντας δουλείαν. Ἔφη δὲ που καὶ διὰ φωνῆς προφήτου· « Οὐαὶ οἱ ποιοῦντες τὸ ἕργον Κυρίου ἀμελῶς. » Χρή τοι γαροῦν ἡμᾶς πεφωτισμένον μὲν ἔχειν τὸν νοῦν, ὀρθοποδοῦντα δὲ καὶ ισχύειν. Τότε γάρ οὐδέμενα δεκτοῖς ταῖς λεπτοῖς περὶ τῷ φιλαρέτῳ θεῷ.

Kai τὸν δειλάσσοντα τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμᾶς, καὶ δεσμήθητε αὐτοῦ. Σερστὸν ὑμῶν γέροντα τοῦτα· εἰ ληγομέναι δὲ ὑμῶν πρόσωπα ὑμῶν, λέγει Κύριος καντοκράτωρ.

I'. Καλεὶ πρὸς μετάγνωσιν τοὺς ἡσεῦχτας, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς πεπαρψημένοις ὀργὴν προσαποσείεσθαι δεῖν εὖ μάλα φησι, ταῖς εἰς τὰ ἀμείνων μεταβολαῖς. Καὶ γάρ οὐτενὶς ἀγαθὸς, « Καὶ ἀνορθῶν τοὺς κατερράγμένους, καὶ λύμενος τὸ συντετριμένον, καὶ ἐπιστρέφων τὸ πεπλανημένον. » Λέγων δὲ τὸ, « Ἐξιλάσκεσθε τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν, » ὑπεμφανεῖσν αὐτὸν, καὶ μάλα εἰκότες, ὡς ἀποστρέψεται Θεὸς τοὺς προσκρούεντας αὐτῷ μή παραιτουμένους, καὶ διὰ τῶν μὴ ἔτηντων τὴν δόξαν αὐτοῦ τοὺς ίδεούς ὥστερ ὄφθαλμοὺς ἀποφέρει, μήτε φειδοῦς, ή ἀγάπης, μήτε μήτε ἐποπτείας ἀξιῶν. « Ὁφθαλμὸς γάρ Κυρίου ἐπὶ δικαιουμένων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. » Ἔφη δὲ καὶ πρὸς τινας τῶν ἀλιτηρίων διὰ φωνῆς Ἡελιοῦ· « Οταν τὰς χειρας ἔκτείνητε πρὸς με, ἀποστρέψω τοὺς ὄφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν. Καὶ ἐὰν πληθύνητε τὴν δέστιν, οὐκ εἰσακούσομεις ὑμῶν· αἱ γάρ χειρες ὑμῶν αἴματος πλήρεις. » Χρή τοι γαροῦν ἐξιλάσκεσθαι τοὺς ἡμαρτηκότας, εἰ δή πως ἀρά μεταστρέψειν ἐφ' οὐτοῖς τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἀποστροφῆς ἐσθμενα ἀποκρούσαντο βλάση. Καθορίζει γάρ τῶν ιερουργῶν τὸ πλημμέλημα, καὶ ἀναιρεῖ τὴν ἀρνησιν. Οὐ γάρ ἀν φευδοεπῆσῃ, λέγων· « Ἐν χερσὶν ὑμῶν γέροντα ταῦτα. » Μονονουχὴ γάρ, φησι, ἐπέρων ἡμαρτητῶν, ὑμεῖς σειγήκατε, ἀλλ' οἴον αὐτόχειρες ὑμεῖς αὐτοῖς γεγόνατε τῶν εἰς ἀμὲν δεδυστερημένων, καὶ τῆς ὑμῶν ὁρθυμίας εἰσὶν ἀν τὰ ἔγκλήματα μεσολαβοῦντος οὐδενός. Πλὴν εἰ καὶ τινες ἔκδεισασι τυχόν τὴν ποιεῖσθαι πρὸς ὑμᾶς τοὺς περὶ τούτων ἔγχους, ἀλλ' οὐν οὐκ ἔσομαι καὶ αὐτὸς καθά καὶ εἰς ἐξ ὑμῶν, αὐδὸν λάθοιμε πρόσωπον τῶν ἡσεῦχτων. Ομοίου τούτου τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δασιδός· « Ὑπέλαβες ἀνομίαν

A cogitantes quo pacto Caini sacrificium repudiaverit, quoniam sinistre offerebat, cum sibi prima et praecepsa reservaret, et deterioribus Deum se honoraturum putaret. Verum universorum Deus ad sacrificium ejus non respexit⁴⁹. Non enim offerentium negligentiam sibi honorificat ducit.⁵⁰

Porro lex cæca animalia a sacrificio excludebat, ut etiam clauda et morbida: cæco per ambagem significante divinam illuminationem in cordibus non habentes: clando, nescientes in bonis operibus recta incidere: languido vero, seu infirmo, non admodum firmiter et constanter, sed quasi dissolute et oscitantes Deo servientes. Ait et per prophetam alicubi: « Væ qui facitis opus Dei negligenter⁵¹. »

B 827 Quare mente illuminatam, recte gradientem et robustam habeamus necesse est. Tunc enim Deo virtutis amanti accepti et sacri erimus.

Vers. 9. Et nunc placate faciem Dei vestri, et deprecamini eum. In manibus vestris facta sunt hæc: si suscipiam facies vestras, dicit Dominus omnipotens.

X. Impios ad penitentiam invitati, et mutatione in melius, iram divinam, propter illatam ipsi Deo contumeliam, amoliendam justissime pronuntiat. Bonus est enim Deus, « Et erigit elisos⁵², et sanat contritos corde⁵³, et quod erraverat reducit⁵⁴. » Dum dixit: « Placate faciem Dei vestri, » subostenit Deum, et quidem merito, aversari ipsum offendere non refugentes, et a gloriā suā non querentibus, veluti aspectum avertere, nec eos indulgentia, aut charitate, aut inspectione complecti.

C « Oculi enim Domini super iustos⁵⁵, » ut scriptum est. Et ad quosdam scelestos voce Isaiae ait: « Cum extenderitis manus, avertam oculos a vobis. Et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiām vos: manus enim vestra sanguine plena sunt⁵⁶. » Propitiare igitur Deum sibi peccatores debent, si forte faciem ejus ad se convertant, et quæ ex ejus aversione sibi noxia imminebant, ea a capitibus suis arceant. Debet enim, et quale fuerit peccatum sacerdotum demonstrat, et inflictionem praecidit. Nec enim mentitur eum ait: « In manibus vestris hæc facta sunt. » Non modo enim aliis peccantibus vos similes, inquit, sed in me impie designata velut manibus vestris perpetravistis, eaque vestre dissolutionis placula sunt, cum vestrum nemo obstaret. Quod si qui vos super his redargueret inuenierunt, verum enī vero non ego quoque ut unus vestrum ero, nec peccatorum accipiam faciem. Simile illud Davidicum: « Cogitasti, inquit, iniquitatem, quod ero tu similis. Arguam te, et statuans ante faciem tuam peccata tua⁵⁷. » Non enim novit personam iudex: sed est sincerus et incorruptus tanquam Deus.

⁴⁹ Gen. iv, 5 seqq. ⁵⁰ Jerem. XLVIII, 10. ⁵¹ Psal. CLIV, 14. ⁵² Psal. CLVI, 3. ⁵³ Ezech. XXXIV, 16.

⁵⁰ Psal. XXIII, 16. ⁵¹ Isa. I, 15. ⁵² Psal. XLIX, 21.

δις θεματικού διμοιος. Ἐλέγχω καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀμαρτίας σου. Οὐ γάρ οἶδε πρόσωπον ὁ χριτής, ἀλλ' ἐστιν εὑθὺς καὶ ἀδέκαστος ὡς θεός.

VERS. 10. Quia et in tobis claudensur ostia, Α Διστι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι, καὶ εἰ πον ἀκκενδετις αὐτὸς μεum gratis.

328 XI. Opportunissime, ut in prædictione, dēcūs vitæ Christianæ interim præmonstrat, ut legis umbra, et veteri illo sacerdotio brevi desituri, et suo tempore veritatis sacerdotibus spiritualis cultus administris apparitur, Deique gloriam promptissime quæsitutris. Clausum porro iri super ipsius ostia dicit: aut quia sacerdotes legis non adolebunt incensum: Si enim clauserit contra hominem, inquit; quis aperiet¹⁰? aut certe cum verius tabernaculum exhibuit fuit, hoc est Ecclesia, quidam legalis sacerdotium adhuc obeunt, non intrabunt. Propter incredulitatem vero quasi exclusi, foris manebunt, et sancta non altingent. Illos enim sacerdotium amisisse ex verbis Dei per os Osee liquet: « Quia diebus multis sedebunt illi Israel non existente rege, neque existente sacrificio, neque existente altari, neque sacerdotio, neque manifestatione¹¹. » Quocirca cultus legalis quasi terminum et sacerdotii secundum legem quandam conclusiōnem indicat, ut quidem videtur, dum dicit, super ipsis ostia claudenda esse, Ecclesia eos non admittente: non enim amplius mactantur oves, cum jam rerum princeps et auctor Deus inerueitis sacrifičiis honoretur. Quoniam vero addit: « Non accendetis altare meum gratis, » dicimus hoc morate prelatum. Vult enim his docere, ad sacerdotium et ad ignem altari imponendum vocalis esse non ut ejus a quo C vocati sunt gloriam minuant: sed ut eas quibus decet modis colentes, sacerdotii quoque præmia percipiant. Ast illi tam venerabilia studia pro nihilo putantes, neque reverentia sacrificii deterriti, quo minus Deum laederent, jure de reliquo poenas expendent. Meritissimo namque non in parve crimine ponendum est, communionem a Deo donatorum aspernari, honoresque ab ipso collatos inconsultissime respueſe. Itaque terrenus et profanus appellatus est Esau, quoniam propter escam primitiva sua vendidit¹². Quare cum dicit: « Non accendetis altare meum gratis, » monet sacerdotium suo præmio non frustrari: nec tamē suo quoque carere supplicio, nisi quis illud quo par est modo et ratione usurpaverit. Sciendum Hebreorum editionem alium sensum reddere, alio verborum contextu. Inquit enim: Vos et **329** Levitæ et sacerdotes qui extremum in templo locum obtinent, a vobis constituti, ut ostia claudant, non accendetis altare meum gratis, hoc est, siue mercede non servitis, sive sacerdotio non fungimini, cum populus decimas, et primicias, et dona gratiarum actioria vobis offerat. Quoniam ergo divina in minimis numerastis, et poliora ac præverienda non curastis,

¹⁰ Isa. xxii, 22; Job xlii, 14. ¹¹ Osee iii, 4. ¹² Hebr. xii, 16.

B IA'. Εὐάφρομως σφρόδρα τῆς ἐν Χριστῷ πολιτείας ὡς ἐν προαγορεύει τέως προαναψανει τὸ καλλίος· ὡς γάρ τῆς ἐν νόμῳ σπλιδές δυον οὐδέπου πεπαύσθομένης, καὶ τῆς ἀρχαὶ ἐκείνης Ιερωσύνης, μελλόντων τε ἀναδεικνύσθαι κατὰ καιροὺς τῶν τῆς ἀληθείας Ιερουργῶν, οἱ καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας ἔσονται λειτουργοί, ζητοῦσσοι τε καὶ μᾶλα γοργῶς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν. Συγχλεισθήσονται δὲ θύραις φησίν ἐπ' αὐτὸύς, ή εὐνοίας οὐκ ἰσομένης τοῖς κατὰ νόμον λατρεύοντις· ἐπ' Έκκληιμένοις δὲ δισπερ δι' ἀπιστίας, ίσως τε μενούσι, καὶ τῶν ἄγιων οὐκ ἀφονται. « Ήτε γάρ ἀκεκτετώσασι τῆς Ιερουργίας; σφρόδρα δὲν γένονται τοῦ Θεοῦ λέγοντος διὰ φωνῆς Ποσητός· « Αὐτοὶ τιμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ νιοὶ Ιερατὴ, οὐδὲ δύτες; βραβείων; οὐδὲ δρυχοντος; οὐδὲ οὔπις θυσίας, οὐτε λειτουργίας, οὐτε δηλων. » Οὐκοῦν τῆς ἐν νόμῳ λατρείας τὴν αἰονεὶ κατάληξιν, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν Ιερωσύνης τὸν συγκλεισμὸν, καταστημήνειν ἀν, ὡς γέ μοι δοκεῖ, τὸ δεῖν ἐπ' αὐτοῖς κλεισθήσεσθαι θύρας εἰπεῖν, οὐ προσιεμένης αὐτούς τῆς Έκκλησίας· οὐ γάρ μηδεσφαγίεν ἐτι καιρός, ἀλλ' ήδη ταῖς ἀναιμάκτοις τιμάται θυσίαις δὲ τῶν δλων Θεός. Έπειδὴ δὲ προσεπάγει τούτοις τὸ, « Οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριον μου δωρεὰν, » ἐν ήδη φαμὲν γεγενῆσθαι τὸν λόγον. Βούλεται γάρ ἡδη δηλοῦν, διτι κέκληνται πρὸς Ιερουργίαν καὶ εἰς τὸ πῦρ ἐνιέναι τῷ θυσιαστηρῷ, οὐχ ἵνα τοῦ κεκλητὸς αὐτούς παραλύσωσι δόξαν, ἀλλ' ἵνα τιμῶντες τοῖς καθήκουσι τρόποις καὶ τὰ τῆς Ιερωσύνης ἔχοιεν γέρα. Οὐ δὲ δὴ τῶν θυτῶν αεπτῶν οὐ πεφροτικότες σπουδασμάτων, μήτε μήγε εἰδοῖ τῆς Ιερουργίας προσκρούειν Θεῷ παραιτούμενοι, δικαίως δὲν ήδη καλάζοντο. « Έγκλημα γάρ οὐ μικρὸν εἴη ἀν, καὶ μᾶλα εἰκότως, τὸ ποιεῖσθαι παρ' οὐδὲν τῶν παρὰ Θεοῦ δεδωρημένων τὴν μέθεξιν, ἀποτείσθαι τε καὶ λίσταν ἀδουλίως τὰς παρ' αὐτοῦ τιμάς. Καὶ γεννώντας τε τιμῆνά τε καὶ βέβηλος δὲ Ηλεύθερος, διεβρώσεως μιᾶς ἀπόδοσο τὰ πρωτοτόκια ἐκτενῶς οὐκοῦν ἔταν λέγει, » Οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριον μου δωρεὰν, » βούλεται δηλοῦν, ὡς οὐκ ἀγέραστον μὲν ἡ Ιερωσύνη· πλὴν οὐδὲ Εἴω δίκης, εἰ μή προσφέροιτο τις αὐτῇ, καθ' ἀν ἀν προστήκοι τρόπον τε καὶ λόγον. Ιστόν δὲ ἐτι τὴν Εβραίων ἔκδοσις ἐτέρων ἔχει τὴν τῶν νοημάτων ἀπόδοστν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν τῆς λέξεως συνθήκην. « Φρη γάρ, διτι Τιμές τε δι Λευται, καὶ μήν καὶ οἱ λειτοί, οἱ τὴν ἔσχάτην ἐν τῷ ναῷ τάξιν ἔχοντες, τεταγμένοι τε πρὸς ὑμῶν εἰς τὸ κλείσιν τὰς θύρας, οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριον μου δωρεὰν, τουτέστιν, οὐκ ἀμισθι ποιεῖσθε τὴν δουλείαν, ήγουν τὴν Ιερωσύνην, προσαγόντων τιμῶν τῶν λαῶν δεκάας, ἀπαρχάς, εὐχαριστήρια. Ἀνθ' ὅτου δηῶν κατημέληται τὰ τῷ Θεῷ, καὶ οὐκέντι φροντίδι γέγονε τῇ προέργυαι τιτετηρη.

Οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει Κύριος Απαγορέωρ, καὶ θυσίαι σὲ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. Διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἔως δυσμῶν τὸ δρομά μου δεδέξοσται ἐν τοῖς Ἐθνεσι, καὶ ἐν πατέρι τόπῳ θυμίαμα προσάγεται τῷ ἀριτι μου, καὶ θυσία καθαρά· διότι μέχρι τὸ ἔνομά μου ἐν τοῖς Ἐθνεσι, λέγει Κύριος παταγορέωρ.

IB'. Ἀποφάσκει λοιπὸν ἐναργῶς τῆς κατὰ νόμου λατρείας τὴν προσαγωγήν, μονονοψίῃ δὲ καὶ ἀποφοτῇ τῆς εἰς Ἰουδαίους ἀγάπης, καὶ ἀνεθέλητον τοιεῖται τὴν λειρωσύνην, καὶ ἀπαράδεκτον τὴν σκιάν, βουθυσίες δὲ λέγων καὶ καπνούς, διτὶ μήτε ἐν ἀρχαῖς οὔτος ἦν ὁ σκοτός αὐτοῦ. Καὶ μήτη καὶ τοῦτο ἥμεν ἐναργὲς καὶ δι' ἐτέρων προφητῶν ἐποιεῖτο, λέγων διὰ μὲν φωνῆς Ἡσαΐου· «Πλήρης εἰμὶ δλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων, καὶ τράχων οὐδὲ βούλομαι» οὐδὲ δὲ ἔρχομεθε δρθῆναι μοι. Τίς γάρ ξενήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Πιστεῖν τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήτεσθε. Ἐάν φέρητε σεμίδαιον, μάταιον· θυμίαμα βθέλυμα μοι ἔστι. » Διὰ δὲ γε τῆς Ἱερεμίου φωνῆς· «Τὰ δλοκαυτωμάτα οὓτων συναγάγετε μετὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν, καὶ φάγετε τὰ κρέα, διτὶ οὐκ ἐλάλησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν τερπὶ δλοκαυτωμάτων καὶ θυσιῶν, ἐν δὲ τούτοις ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἴγυπτου. » Ὑποτύπωσις γάρ διεπερ, καὶ προαναφώνησις τῆς ἐν πνεύματι τε καὶ ἀλτηθούσης λατρείας δύναμος ἦν, «καὶ δικαιώματα σαρκῶς, ὡς Οστέπειος γράφει Παῦλος, μέχρι καὶ ποὺ διορθώσεως ἐπικείμενα. » Ό δέ γε τῆς ἐπανορθώσεως; καὶ δέ εἰη οὐκ ἐτερος, οἵμαι, τις παρὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν, διτὶ καὶ ἡ πρώτη μὲν διάθεσις διὰ τὸ, τὸ ἀμεμπτον οὐκ ἔχειν, ἀφανισθῆναι λέγεται· ἐπαλαύθη γάρ τῆς γε μήτη νέας καὶ δευτέρας ἐξηγήθη τόπος, διτὶ καὶ παντὸς ἐπέκεινα μώμου τε καὶ αἵτια; ἔστι. Λελάληκε γάρ δι' αὐτῆς, διτὶ καὶ «μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος» ὀνόμασται. Τοιγάρτοι καὶ ξερακεν· «Ἀπ' ἔμαυτον οὐ λαλῶ, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτός μοι ἐντολὴν δέδωκε, τι εἶπω, καὶ τί λαλήσω. » Ἔφη τοινυν ἐναργῶς τοῖς κατὰ νόμου ἐρατεύουσιν, ὡς ἀνεθέλητο τὰ εἰσιν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ, ὡς ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔχει: θελήματα, ἐν σκιᾷ καὶ τύποις πληροῦσι θυσίας, καὶ ὡς οὐκ ἀν προσδέξαιτο παρ' αὐτῶν τὰ λειρουργούμενα. Προσαγορεύει δὲ διτὶ μέγα καὶ ἐπιφανὲς ἔσται τὸ δνομα αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἀνάκτοσαν τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ τε καὶ ἔθνεις θυσίαι καθαραὶ καὶ ἀναίματος προσκομισθεονται τῷ δύναματι αὐτοῦ, κατασμικρυνόντων αὐτὸν εύκέτει τῶν λειρουργῶν, οὗτε μήτη βθύνμας προσκομιζόντων αὐτῷ τὰς πνευματικὰς λατρείας· ἀλλ' ἐν σπουδῇ, καὶ ἐπιεικεῖ, καὶ ἀγιασμῷ, τὰς τῶν νοητῶν θυμίαμάτων εὐωδίας· ἀναχομένεις ἐπουδαχτέων, τουτέστι, πίστιν, ἐλπίδα, ἀγάπην, καὶ τὰ ἐξ ἕργων ἀγιθῶν αὐχήματα, προστεταγμένης δηλονότι τῆς γῆς, σύρξ ἀμφιέννυται τὴν ἀκθαρσίαν.

*Γμεῖς δὲ βεβηλοῦνται αὐτὸν ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς·

VERS. 11. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens, et sacrificium non suscipiant ex manibus vestris. Quia ab ortu solis usque ad occasum nomen meum glorificatum est in gentibus, et in omni loco incensum offertur nomini meo, et sacrificium mundum; quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens.

XII. Deinceps oblationem juxta cultum legalem manifeste repudiat, et propemodum a charitate erga Judaeos discedit, et sacerdotio abhorret, et umbram non admittit, boum immolationes et nitores, inquam, quoniam neque a principio hic illi scopus. Atque istud nobis etiam per alios prophetas declaravit. Per Isaiam quidem: « Plenus sum holocaustis arictum, et adipem agnorum, et sanguinem laitorum et bircorum nolo: neque veneritis apparere mihi. Quis enim quiescit haec de manibus vestris? Calcare atrium meum non apponetis. Si obtuleritis siliginem vanum: incensum abominationis est mihi ». Per Jeremiah autem: « Holocausta vestra congregata cum sacrificiis vestris, et comedite carnes, quia non sum locutus ad patres vestros, et non pracepi eis, in qua die eduxi eos de terra Aegypti, de holocaustis et victimis ». Quasi quadam informatio, ei promulgatio praecedens spiritualis verique cultus lex erat, « et justitiae carnis, ut scribit divinus Paulus, usque ad tempus correctionis impositae ». Nec correctionis tempus aliud fuerit, opinor, praeter adventum Salvatoris nostri, quando et prius illud testamentum, quia culpa non vacaret, abolitum dicitur. Inveteravit, et novi ac secundi quiesitus locus, in quod nulla reprehensio, culpa nulla cadit. Per id enim verba fecit, qui etiam « magni consilii Angelus » dictus est ». **830** Cujus est et illud: « Ego a me ipso non loquor: sed qui misit me Pater, ipso mandatum dedit mihi quid dicam, et quid loquar ». Aperte igitur sacerdotibus legis dixit, se ipsos nolle, vel potius se in ipsis voluntate non habere, in umbra nempe et figuris sacrificiis, eorumque sacra non suscepturum. Prænuntiat autem fore magnum et illustre nomen suum apud omnes toto orbe mortales, et in omni loco ac gente sacrificium mundum et incruentum nomini suo oblatum iri, non jam sacerdotibus illis ejus dignitatem obscurantibus, neque incuriose spiritualem cultum ei offerentibus, sed cum diligentia, et bonitate, et sanctimonia incensorum spiritualium suaveolentiam offerre satagentibus, siue scilicet spem, charitatem et honestamenta honorum operum, ita constituto scilicet Christi sacrificio celesti ac vivifico, per quod destruenda est mors, et caro ista terrena, ei corruptioni obnoxia incorruptionem induit. ¹⁰

VERS. 12. Vos autem contaminatis illud, in eo

¹⁰ Isa. i, 11-13. ¹¹ Jerem. vii, 21, 23. ¹² Hebr. ix, 10. ¹³ Isa. ix, 6. ¹⁴ Joan. xii, 49. ¹⁵ 1 Cor. xv, 53.

quod dicitis vos : Mensa Domini polluta est, et qui superponuntur respecti sunt cibi ejus.

XIII. Meliores et magis frugi fore ex gentibus vocatos, quam Israelitas, hinc quoque patescat. Apud illos enim sacrificia munda, et beneolens thymiamam, et magnum nomen Domini ab ortu solis usque ad occasum¹⁹. Apud vos autem altare, inquit, non est in magna et quæ Deum deceat gloria. Contaminatis enim illud, dicentes: « Mensa Domini polluta est, et despacta quæ sunt super ea. » Et par quidem erat, sacerdotes hujuscemodi verbis abstinere, cum ipsis factis clamarent, sicut nimiruin, « Et insipiens dicit in corde suo: Non est Deus²⁰. » Per quæ enim quis contemnere cernitur, tametsi vocem non edat, operibus tamen ipsis et vita pravitate tantum non clamat, « Non est Deus. » Qui enim sic vivere consueverunt, quasi Deo non inspectante omniaque soluto animo et insolenter atque impie agere, hi rebus et factis ipsis Deum negant. Ad hunc itaque modum, qui sanctio altari veneracionem illi imprimis congruam debitamque servare non studuerunt, **831** per ipsa quæ consequantur dicunt, « Mensa Domini polluta est. » Fugienda est ergo in his incuria; qui secus faxit, audire Deum debebit dicentem: « Non est mihi voluntas in vobis, et sacrificium non suspiciam ex manibus vestris. » Quin autem miserrimum sit Deum offendere, quis cui ab animo et mente bene est, dubitaverit?

Vers. 43. *Et dixistis: Hæc ex afflictione sunt, et exsufflavi ea, dicit Dominus omnipotens. Et inferebatis rapta, et clauda, et infirmata. Et si obtuleritis sacrificium, si suscipiam ea de manibus vestris, dicit Dominus omnipotens.*

XIV. Acriter accusat sacerdotes, ut qui offerenda in sacrificio lustrare, an vitiosa sint, minime veillint, et, sine cura atque exploratione, clauda, circa, morbida admittant, quanquam lex aliqua corporis parte non sana et integra rejici aperte jusserit. Quod si forte sacerdotum quispiam inutile pecus ad sacrificium offerentes studio servandæ legis repelleret, non discedebant, captivitatem omnimodis praetendentes, et audacter admodum affirmantes non esse malas victimas, sed ex itinere ita afficias, cum e Babylone in Iudeam revertentur. Offerebant porro et rapta, et clauda, et debilia. Feræ siquidem incursantes, interdum gregibus nocent: seu forte quid rapuerint, deinde cursu pastor insecutus, fauibus earum ripuerit: et canum latratibus perterritrefecerit, aut pedum in eas projicerit. Hæc sunt, opinor, rapta, et hæc simul cum claudis, quæ cum exteris pasci amplius non possent, offerebant. Etiam infirmata dicabant, hoc est, jam moribunda, universorum Deum dedecorantes potius quam honorantes. Verum et exsufflavi ea, dicit Dominus om-

A Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένη ἔστι, καὶ τὰ ἐπιτεθέμενα ἀξοδέρωται βρώματα αὐτοῦ.

ΙΓ'. « Οτι καὶ ἀμένους ἔσονται, καὶ ἐπιεικέστεροι τῶν ἐξ Ἱερατὴλ, οἱ ἐξ ἑθνῶν πεκλημένοι, καὶ διὰ τούτων ἡμῖν καθίστησιν ἐναργές. Παρ' ἐκείνοις μὲν γάρ αἱ θυσίαι καθαραὶ, καὶ τὸ εὐώδες θυμίαμα, καὶ μέγα τὸ δνομα « ἀπὸ ἀνατολῶν ἥλιου καὶ ἔως δυσμῶν. » Παρ' ὑμῖν δὲ, φησι, οὐκ ἐν δόξῃ μεγάλῃ καὶ τῇ πρεπούσῃ Θεῷ τὸ θυσιαστήριον. Βεβηλοῦτε γάρ αὐτὸς, λέγοντες· « Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένη ἔστιν, ἀξοδενωμένα δὲ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς. » Καὶ εἰλὺς μὲν μὴ τοιούτοις βῆμασι κεχρῆσθαι τοὺς ἵερας, αὐτοῖς γε μὴν πράγμασι τοῦτο βοῶν, καθάπερ ἀμέλει « καὶ ὁ ἄφρων φησὶν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. » Δι' ὧν γάρ ὅρμαται καταφρονῶν, καὶ εἰ μὴ λέγῃ φωναῖς· ἢ ἀλλ' οὖν ἔργοις αὐτοῖς, καὶ τῇ τοῦ βίου σκαΐστητε μονονουχὶ διακέρχαγε τὸ, « Οὐκ ἔστι Θεός. » Ή γάρ οὗτις ζῆν εἰωθέτες, ᾧς μὴ ἐφορῶντος Θεοῦ, πάντα τε δρᾶν ἀπεριμερίμνως, καὶ ἐκτόπως ἀνοισιργεῖν, ἔργοις αὐτοῖς καὶ πράγμασιν ἀρνοῦνται τὸν Θεόν. Κατὰ τοῦτον δὴ οὖν τὸν τρόπον, οἱ μὴ ἀποτάξειν ἐσπουδακότες τῷ ἀγίῳ θυσιαστηρὶῳ τὸ διτὶ μάλιστα πρέπον τε αὐτῷ, καὶ διφειλόμενον σέβας, διτὶ αὐτῶν ὡν διώκουσι λέγοντος· « Τράπεζα Κυρίου ἡλιστημένη ἔστι. » Παραινητέον δὴ οὖν τὸ βάθυμον ἐν τούτοις· καὶ εἰ μὴ τις ἔλοιτο τοῦτο δρᾶν, ἀκούεται πάντως Θεοῦ λέγοντος· « Οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν ὑμῖν, καὶ θυσίαν οὐ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν. » Πάντειν δὲ διτὶ τὸ προσκρούειν Θεῷ, πῶς ἂν ἐνδοιάσειε τις, εἰπερ ἔστιν ἐν καλῷ καὶ νοῦ καὶ φρενός;

C Καὶ εἰπατε· Τυῆτα ἐκ κακοπαθείας ἔστι, καὶ ἔξεψύσσα αὐτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Καὶ εἰσεφέρετε ἀρπάγματα, καὶ τὰ χωλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. Καὶ διὰ φέρητε τὴν θυσίαν, εἰ προσδέξομαι αὐτὰ ἐκ τῶν χειρῶν ύμων, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΙΔ'. Κατηγιάστο λίαν τοὺς λειρουργοὺς, ᾧς ἡκιστα μὲν μωμοσκοπεῖν ἔλομένους τὰ προσχύμενα τῶν θυμάτων, προσδεχομένους δὲ μᾶλλον βρέθύμως τε καὶ ἀβασανίστως χωλὰ, καὶ τυφλὰ, καὶ δρῆψατα, καίτοι τοῦ νόμου σαφῶς τὰ ἐμπηρα τῶν θυμάτων ἀπόδητα δεῖν κοιτεῖσθαι προστεταχότος. Εἰ δὲ δὴ ποὺ τις τῶν λειρέων ἀπεσθέτε, τοῦ νόμου ἀντεχόμενος, τὸν εἰς θυσίαν προσάγοντα τὸ ἀχρεῖον, ἐπέμενον οἱ προσάγοντες, δῶν τε καὶ κάτω τὴν αἰχμαλωσίαν προτείνοντες, διστρυχίζομενοι τε καὶ μᾶλλα νεανικῶς, φαῦλα μὲν οὐκ εἶναι, κακοπαθῆσαι δὲ μᾶλλον κατὰ τὴν δόδην, ὑπονοστούντων αὐτῶν ἐκ τῆς Βασιλῶνος εἰς τὴν Ιουδαίαν. Προσεκόμιζον δὲ καὶ τὰ ἀρπάγματα, καὶ τὰ χωλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. Θήρες μὲν γάρ ἐπιόντες ἔσθι διτε κατασίνονται ταῖς ἀγέλαις, καὶ εἰ τις τυχὸν ἀρπάσειαν, εἴτα δραμὸν δὲ ποιμήν ἐκσπάσει τῶν δόδητων τὸ ἡρπασμένον, ἡ καταποτήσας κυνῶν ὑλακαῖς, ἡ καλαύρωτα βαλῶν. Τοῦτο, οἷμαι, τὸ δρπαγμα, ταῦτα προσῆγον δόμου τοῖς τοὺς πόδας λειλωθῆμένοις, καὶ οὐκ ἔστι τοῖς ἀλλοῖς συγκατανέμεσθαι δύναμένοις. Προσῆγον δὲ καὶ τὰ ἐνοχλούμενα,

¹⁹ Psal. XLIX, 1. ²⁰ Psal. XIII, 1.

τουτέστι, τὰ θανατῶντα λοιπὸν, ὑδρίζοντες μᾶλλον, ή τιμῶντες τὸν τῶν δλων Θεόν. Ἀλλ' εἶτε σησσα, φησὶν, αὐτὰ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. » Καὶ ἐπειδὴ θύειν ἀνοσίως ἐγνώκατε, φησὶν, οὐκ ἂν δλως παραδεξαὶμην τὰ ἔξ ὑμῶν, οὐδὲ ἀν λογισαὶμην εἰς δεμήν εὐωδίας τὰς οὐτως ἐκνόμους, καὶ ἀκαθάρτους προσαγωγάς.

Χρή δὴ οὖν ἄρα θύειν ἡμᾶς καὶ μᾶλλα ἐπιεικῶς, καὶ ἐπουδασμένως, καὶ προσκομίζειν Θεῷ μὴ ἀπλῶς τὰ κατερχίμενα, καὶ ἀτιμάτα, καὶ οὐδενὸς δξια λόγου ἀλλὰ προνοντα, καὶ ἐξαρτετα. Εἰ δὲ δὴ τις ἀντὸν λερουργοὶ Θεῷ, μεμνήσθω γάρ τοῦ μακερίου Παύλου γράφοντος ἀδι: « Παραστῆσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαιν ζυσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. » πολυπραγμονείτω τὰ καθ' ἀντὸν, καὶ οἰοντι τις ἀκριδής μωμοσκόπος τῆς ἁπτού γενέσθω ψυχῆς. Ὁράτω μὴ ἄρα πώς ἔστι τυφλὸς, τουτέστι, τῆς ἀληθείας τὸ φῶς οὐκ ἔχων εἰς νοῦν· μὴ σκάξῃ τὸν πόδα, τὸ ὅρθοποδεῖν δύνασθαι πρὸς πᾶν δτιοῦν τῶν ἀγαθῶν οὐκ ἔχων· μὴ ἀρπαγμάτε καὶ ἀρβάστον. Χρή γάρ ὑμᾶς ἀύπνειν, « Οὐτὶ διντίδικος ἡμῶν, διάδολος ὡς λέων περιέρχεται, ζητῶν τίνα καταπίῃ. » Οταν τοίνυν ἀύπνοι τα καὶ ἀγργορότες εύρισκόμεθα, παραθεὶ τὸ θηρίον. Εἰ δὲ νυστάζοντας ἰδῃ, καὶ κατημεληκότας, ἀρπαγμάτοις εἰσείται, καὶ ἀρβάστους ἀποτελεῖ, τουτέστι, ἡθενηκότας, καὶ ἀδρενῶς ἔχοντας κομιδῇ περὶ τὸ δύνασθαι κατορθῶν ἀρετήν. « Εστω δὲ δὴ καὶ τοῦ διενοχλείσθαι μαχράν, τουτέστι, μικροψυχίας ἀμείνων, καὶ διαπίπτων ἐν ὑπομονῇ. Οὐσπερ γάρ ἀπορέρει πρὸς ζωὴν τῆς ὑπομονῆς ὁ τρόπος, οὕτω καὶ εἰς θάνατον μικροψυχία. Νοῦ γάρ ἀσθένειαν, καὶ καρδίας πάρειν τὸ χρῆμά φαμεν. Τοιγάρτοι καὶ δ μακάριος προφῆτης Ἡσαΐας τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀπαλλάττεσθαι παθῶν συμβουλεύει λέγων· « Ἰσχύσατε, χείρες ἀνειμέναι, καὶ γνωτα παραλευμένα. Παρακαλέσασθε, οἱ ἀλλογύψυχοι τῇ δισνοϊᾳ· Ισχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. Ἰδοὺ δὲ Θεὸς ἡμῶν, ιδοὺ Κύριος μετὰ Ισχύος ἔρχεται, καὶ δ βραχίων μετὰ κυρίας. »

Καὶ ἐπικατάρατος, δς δη δυνατὸς, καὶ ὑπῆρχεν ἐν τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἀρσεν, καὶ η εὐχὴ αὐτοῦ ἐχ' αὐτῷ, καὶ οὐσι διερθυμένορ τῷ Κυρίῳ. Διότι Βασιλεὺς μέγας ἦρι εἰμι, λέγει Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τὸ δρομί μου ἐπιφανές ἐν τοῖς δῆμοσι.

ΙΕ. Καθορίζει λοιπὸν τοῦ θύοντος ἀνοσίως τὴν δράν, καὶ μᾶλλα εἰκότας. Εἰ γάρ δὴ τις εἴξαιτο, φησὶ, καὶ ἐν ποιμνίοις ἔχοι τοὺς ἀντοῦ τὸ ἄρσεν τα καὶ δμωμον, ἀνδ' ὅτου μὴ τοῦτο προσκομίζει Θεῷ, συλλέγει δὲ μᾶλλον δ μηδενὸς δξια φάνοι· ἀν λόγου, οὗρις τὸ χρῆμα καὶ ἔτερον οὐδέν. Οὐ γάρ δὴ κατά τινας τῶν ἐν σκότῳ, καὶ πλάνας, καὶ βεβήλοις εἰδωλολατρείας, προσκαθήμενοι λθοις ἀνασθήτοις δεδουλεύκαμεν· τῷ Θεῷ δὲ μᾶλλον τῷ παντοκράτορι, καὶ τῷ τῶν ὀλων γενεσιουργῷ, δη τρέμουσι μὲν οὔρανοι, καταπέρικε δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ. Επιμαρτυρεῖ δὲ πάλιν τοὺς ἔξ θύῶν τὸ λίστην, ἐπιφανές είναι λέγων τὸ τῆς θεότητος

nipotens. » Et quoniam sacrilege sacris operari constituitis, aideo illegitimas et immundas oblationes neutiquam a vobis suscepimus, nec in odorem suavitatis reputaverimus.

Quare nos et convenientissime et studiose sacrificia facere oportet, et non ita simpliciter rejectitia, et contemptissima, ac nullius aestimanda, sed excellentia et selecta Deo consecrare. **832** Quod si quis semetipsum Deo hostiam sacraverit, beati Pauli meminerit hunc in modum sribentis: « Exhibete corpora vestra hostiani viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum⁸¹⁻⁸². » Inquit diligerent in res suas, et velut sedulus vitiorum animarū sua inspecto fiat. Videat ne forte cæcus sit, perfectæ veritatis lumen in præcordiis non habens; ne pede claudicet, ad omne bonum recta ingredi haud potis; ne raptum quid, aut morbidum. Oportet enim nos pervigilare, « Quoniam adversarius noster diabolus tanquam leo rugiens circumit, quaerens quem devoret⁸³. » Si igitur vigiles experientique inveniamur, prætercurrit bellua. Sin dormitantes negligentesque conspexerit, rapinam de nobis sibi facit, et ægrotos, hoc est, languidos et imbecilles admodum ad officia virtutis legitime obeunda reddit. Procul item absit a debilitate, hoc est, ne se a dejectione animi et impatientia vinci patiatur. Quemadmodum enim mortali patientia ad vitam, ita pusillanimitas ad mortem perducit. Est enim mentis et cordis infraction, seu imbecillitas. Profnde beatus quoque Isaías ut nos ab hujusmodi vitiis affectionibus exsolvamus suadet: « Confortamini, manus remissæ, et genua dissoluta. Consolamini, pusillanimes mentes, confortamini, nolite timere. Ecce Deus noster: ecce Dominus cum fortitudine veniet, et brachium eius cum dominatione⁸⁴. »

VERS. 14. Et maledictus homo qui erat potens, et erat in grege ipsius masculum, et votum ejus super eo, et immolat corruptum Domino. Quia Rex magnus ego sum, dicit Dominus omnipotens, et nomen meum illustre est in gentibus.

XV. Decernit nunc maledictionem in sacrificantem impie, idque pro eo plane ac decebat. Si quis enim votum concipiāt, inquit, et in gregibus suis habeat masculum, et ab omni labore purum, quia illud Deo non offert, sed eligit potius quia nullius predilectio videantur, nihil aliud quam Deo contumeliam facit. Non enim, ut quidam in tenebris, erroribus, imperiis idolatriis versantes, lapidibus sensus expertibus advoluti servimus: sed Deo omnipotenti potius, et illi, a quo omnium rerum initia originesque manabunt, quem tremunt ossa, tremit terra, **833** et omnes quos illa sustinet. Rursum iis qui ex gentibus sunt, magna probitatis testimonian dat, dum

⁸¹⁻⁸² Rom. xii, 1. ⁸³ I Pet. v, 8. ⁸⁴ Isa. xxix, 3-5.

divinitatis nomen apud eos magnum, venerandum et admirandum esse confirmat. Hoc idem nos quoque, et non aliud sentiamus.

Suscepit autem et Dominus noster Jesus Christus centurionem idololatriam, dixitque insuper : « Amen dico vobis, non inveni tantum fidem in Israel ». » Maledictus ergo qui Deo corruptum seu vitiosum sacrificat, cum possit illum honorare melioribus, siquidem in gregibus suis, ut modo dictum est, immaculatum et masculum habet. Observandum ad sacrificium peti masculum, licet lex Deo immolare etiam feminam praeceperit ». Dicimus igitur sacrificia ex voto, hoc est, mere voluntaria, immaculata et mascula victimam postulasse, et typus ad offerentem pertinebat, quodammodo hortante lege, ad Deum volentes in odorem suavitatis ascendere, viriles et animi perturbationibus majores, atque ab omni reprehensione alienissimos esse oportere. Sacrificia autem pro peccatis, de agnis et haedis feminamadmittebant plane. Atque haec etiam imbecillitatis offerentium insinuatio quedam erat. Infirmæ enim sunt feminæ, et maribus robore inferiores. Omne autem peccatum, mente infirmata nec amplius spirituale robur conservante, conscientitur.

CAP. II.

Vers. 1, 2. Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes : Si non audieritis, et si non posueritis in cor vestrum, ut deo gloriam nomini meo, dicit Bonus omnipotens, mittam super vos maledictionem, et maledicam benedictionem vestram, et maledicam ipsam. Et dissipabo benedictionem vestram, et non erit in vobis, quia vos non ponitis in cor vestrum.

XVI. Culpas hactenus admiseras ex bonitate condonat, et misericordiam tribuit, peccatores quasi ad primævam virtutem revocans. Hoc eum significare censeo, dum clementer ait : « Et nunc mandatum hoc ad vos, o sacerdotes. » Minatur autem deinceps, nisi facere velint quæ eos facere constare oportet, divinorumque oraculorum sensum in mente et cor immittere, 834 et seipsis meliores evaserint, et Dei gloriam quæsiverint, altare non ultra vilipendentes, neque temere et extra explorationem legibus sancta sacra peragentes, penitissime illis maledicturum et successurum. Puto autem agere, istorum verborum, « Maledicam benedictionem vestram, et dissipabo ipsam », hanc forsitan sententiam esse : Deo quibusdam felicitatem annuente, uberes preventum in agris fore, et omnia prospere successura, et pecora incredibiliter numero aucti iri, ipsoque in corporibus nihil adversum horumque passuros. Auferente autem ipso benedictionem

A δυνομα παρ' αυτοις, σεπτόν τε και ἀξιάγαστον. Διακεισώμεθα γάρ οὐχ ἔτερως ἡμεῖς, ή κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.

« Απεδέχετο δε και δ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰδωλολάτρην δυτα τὸν ἐκαπόνταρχον, και δη και ἔφασκεν : « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, παρ' οὐδενὶ τοσαύτην πίστιν εἴλοντεν τῷ Ἱεραρχῇ. » Ἐπάρατος οὖν δ θύων Θεῷ και κατεφθαρμένον, καίτοι τὸν αὐτὸν τοὺς ἀμείνοντες τιμᾶν (1), εἰκέρεται τὸν ποιμνίοις ἔχει, καθάπερ ἔφη ἀρτίως, τὸ διμωμόν τε και ἀρσεν. Σημειωτέον δε, διτι τὸ δρόντες οὐδείς αἰτεῖ, καίτοι τοῦ νόμου προστεταχότας καταθύειν Θεῷ και θήλεα. Φαμὲν οὖν, διτι αἱ κατ' εὐχὴν θυσίαι, τουτέστι, τὰ ἑκούσια, τὸ διμωμόν τε και ἀρσεν ἐδέχοντο θύμα, και ἡν δ τύπος εἰς τὸν προσάγοντα, μονονουχὶ παρεγγυῶντος τοῦ νόμου, διτι χρή τοὺς εἰς δομήν εὐωδίας ἀναβαίνειν ἐθέλοντας τῷ Θεῷ, ἀνθρέους τε εἶναι, και πεθῶν ἀμείνοντες, και μώμου παντὸς ἀπωτάτω. Αι δέ γε ὑπὲρ ἀμαρτιῶν προσαγόμεναι θυσίαι, τὸ θῆλυ πάντως ἐδέχοντο ἀπὸ τῶν ἀμκῶν, και ἀπὸ τῶν ἄριφων. Ανιγμα δε και τοῦτο τῆς τῶν προσαγόντων ἀσθενειας ἦν. « Αναλκι : γάρ τὸ θῆλυ, και τῶν ἀρσένων ἡδεὶς ἐν ισχύι δεύτερον. Ἀμαρτια δὲ πᾶσα δρῆστο ἐν ἡσθενήκοτος τοῦ νοῦ, και οὐτε που μᾶλλον τὴν πνέυματικὴν αὐχοντος εὑρωστίαν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Καὶ νῦν ἐντολὴ αὐτῇ πρὸς ὑμᾶς, οἱ ἵερεῖς. Εἳστε μὴ ἀκούσητε, και ἔστε μὴ θῆσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν, τοῦ δοῦντα δόξαν τῷ ὄντας μου, λέγει Κύριος πατεροπάτωρ, και δέκαστοτελῶ ἐφ' ὑμᾶς τὴν κατάραν, και ἐπικαταράσσομεν τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, και καταράσσομεν αὐτήν. Καὶ διασκεδάσω τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, και αὐτὸς δοσται τὴν ὑμῖν, διτι ὑμεῖς οὐ τίθεσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν.

ΙΓ'. Παρέτησι φιλαγάθως τὰς ἐπὶ τοὺς ἄδη φάδασιν αἰτίας, και νέμει τὸν ἔλεον, εἰς ἀρχὰς ὥσπερ ἐπιεικείας ἀνατίθεις τοὺς ἡμαρτηκότας. Τούτη μὲν οἵμαι δηλοῦν, λέγοντα χρηστῶς τό. « Καὶ νῦν ἡ ἐντολὴ αὐτῇ πρὸς ὑμᾶς, οἱ ἵερεῖς. » Ἀπειλεῖ δὲ λοιπὸν, ὃς εἰ μὴ ἔχοιτο ποιεῖν ἢ γρή ποιοῦντας ὅρδεσθει, και εἰς νοῦν ξεω τίθεσθε και κερδίαν τῶν θειῶν χρησμῷδημάτων τὴν αἰσθησιν, ἔσαιντο τε αὐτῶν ἀμείνοντος ἢ πάλι, και τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἐπιζητήσειν, μὴ κατεσμιχρύνοντες ἔτι τὸ θυσιαστήριον, μήτε μὴν ἀπλῶς ἢ ἀδισαντεστως τελεῖντες τὰ νεομισμένα, πάντη τε και πάντως κατηραφένους ἀποφαντεῖ και ὑπὸ θείας δργήν. Οἶμαι δὲ ἔτι τοῦ δηλοῦν τό, « Ἐπικαταράσσομεν τὴν εὐλογίαν ὑμῶν, και διασκεδάσω αὐτήν, » ἐκεῖνο τόχε που. Θεοῦ μὲν γάρ κατανεύοντος τὴν εὐημέριαν τιστιν, εὐφορήσει τὰ ἀντηράς, εὐχαρτίαι τε ἔσονται καὶ εὐδηῆται, και εἰς πληθὺν ἀμέτρητον ἐπιδώσει τὰ θρέμματα, και φθορᾶς έσονται τῆς τῶν σωμάτων ἀμείνοντες εὐντοι. « Αργοτέ-

¹⁰ Matth. VIII, 40. ¹⁰ Levit. XXII seqq.

(1) Deficit verbum impersonale.

τος δὲ τὴν εὐλογίαν εύτοις, πρὸς πᾶν τούναντίον Α μετεχωρήσει τὰ πράγματα, καὶ ἀπέσται μὲν πάντως τὸ εὐημερεῖν, κατακρατήσει δὲ μᾶλλον τὸ ἐφ' οἷς ἀν εἰκότως καταγένοιτο τις. Καὶ ταυτὸν δὲ λόγος ὡς ἐν αἰσθητοῖς τε καὶ πρασκαρποῖς πράγμασιν.

Εἰδένει δὲ ἀναγκαῖον ὡς, εἰ μή τις ἔλοιστο τὰς θείας εἰς νοῦν ἔχειν ἐντολάς, οἰχεῖσται πάντα αὐτῷ πρὸς τὸ μῆδεν τὰ εἰς νοῦν ἀγαθόν, ἔξι τε καρπὸν οὐδένα τῆς φιλοθέου ζωῆς· ἀλλ' ἔσται μὲν εὐλογίας τῆς ἀνθεν καὶ παρὰ Θεοῦ τητώμενος, παραπεσεῖται δὲ ταῖς ἀραιῖς καὶ ταῖς ἐκ τούτων ποιναῖς. Ζητητόν δὴ οὖν τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν· καὶ τίνα δὴ τρόπου τούτο κατορθώσομεν, αὐτὸς ἡμᾶς δὲ δικῆρος ἐδίδαξεν εἰπών· « Δαιμόνιον τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπρεσσεῖν τῶν ἀνθρώπων, δικαὶς θνωτοὶ τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν ταῖς οὐρανοῖς.» Τότε καὶ πλήρη τὴν εὐλογίαν ἀποληφόμεθα καὶ ἀκράδαντον τὴν εὐθυμίαν, καὶ ταῖς πνευματικαῖς εὐκερπίαις ἐντρυφθούμεν. Ἐμπλεοὶ τε παντὸς ἀγαθοῦ γεγονότες, τὸν ἀληθῶς ἀξιοπρεπῆ καὶ ἔξαιρετον διαζήσομεν βίον.

Ἴδον δὲ ἄφορίων ὑμίν τὸν ὕμων, καὶ σκορ πιῶ ἐνυπερον ἐπὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν, ἐνυπερον δορτῶν ὑμῶν, καὶ λήφομαι ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτό. Καὶ ἐπιτρώσομεθα διτεῖ δὲ ἔξαπεσταλκα πρὸς ὑμᾶς τὴν ἐπεολίτην ταύτην, τοῦ εἰραι τὴν δια θήκην μου πρὸς τοὺς Λευΐτας, λέτει Κύριος κακτοράτωρ.

17. Κέκρυπται τι πάλιν ἐν τοῖς προκειμένοις, δ καὶ οἵμα δεῖν τοῖς φιλακροάμοις διατρανοῦσθαι εα φῶς· συνελεν γάρ ἀνθοῖν εῦ μάλα τὸ δηλούμενον. Ο νόμος τοινον δ διὰ Μωσέως ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς C τὸν τὸν θείων θυσιαστηρίων παραστάτην καὶ λεπορ γὸν στεφνῶν, οἷον ἐν τάξις θεοῦ τεθεικεν αὐτὸν. «Ἐφη γάρ δις· «Κάρπωμα Κυρίου ὁ κλῆρος αὐτοῦ.» «Ἐφη δὲ που καὶ δὲ θεοπέτιος Παῦλος· «Βλέπετε τὸν Ιεραρχὸν κατὰ σάρκα. Οὐχ οἱ ἐγγίζοντες τῷ θυσιαστηρίῳ, κοινωνοὶ τοῦ θυσιαστηρίου εἰσίν·» «Ἐθος γάρ ήν ἀπὸ παντὸς θύματος ἀφαιρεῖσθαι τῷ θεῷ βραχίονα, καὶ στηθήνιον, καὶ τὸν λοβὸν τοῦ ἥπατος, καὶ τοῦ δύο νεφρούς, καὶ μέν τοι τὸ ἐνυπερον, τουτέστι, τὴν κοιλίαν, ὑπεμφαίνοντας αἰνιγματωδῶς τὸν νομικοῦ γράμματος διτεῖ πάντα ἡμῶν τὰ ἐντόσθια τῶν ἀνατιθέντων ἑαυτοὺς εἰς δσμὴν εὐωδίας τῷ θεῷ λεπά τε εἶναι προσῆκει καὶ ἡγιασμένα. Προσεκομίζοντο γάρ τὰ ἐντόσθια, τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἀκαθαρσίας ἀπηλλαγμένα. Βραχίων τε μήν ισχύας ἀν D νοοῦτο σημείον. Χρῆναι δέ φημι πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ισχύοντας ἡμᾶς καὶ ἀνδριζομένους ἀναμελεψδεῖν ἐκεῖνον σοφῶς τὸ διτεῖ τῆς τοῦ φάλλοντος λύρας· « Εὐλόγει, η ψυχὴ μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου, τὸ δυομα τὸ ἀγίον αὐτοῦ.» Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐντοσθίων καὶ τελουμένων θυσιῶν κατὰ τὸν νόμον ισχὺς ἡμῖν δγαν ἐκπεποίηται λόγος ἐν ἐτέραις συγγραφαῖς. Οὐκοῦν τὸ ταῦτα λέγειν ἀφέντες εἰς τὸ περὸν, τῶν προκειμένων τὴν διασάρησιν, ὡς ἔνι, ποιεῖσθαι σπουδάσωμεν. Προστεταχότος τοινον τοῦ νόμου μωμοσκοπεῖσθαι δεῖν τὰ λεπά, καὶ ἀβασάνιστον

A suam, res omnino versum iri retro et statum beatitudinem procul absuturum, invalidura potius ob quae quis merito hic non moretur. Et hæc quidem ut in rebus sensum tangentibus ac temporaneis dicta sunt.

Sciendum autem plane, nisi quis divina mandata animo continere voluerit, omnia animi bona ipsi in nihilum abitura, et vitæ religiosæ fructum nullum relaturum: quinimo coelestem, atque a Deo impertiri solitam benedictionem amissurum, et in maledictiones poenasque consequentes incursurum. Studendum ergo Dei gloriæ; quod quomodo legitime sit, ipse Salvator nos docuit illis verbis: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorifcent Patrem vestrum qui in cœlis est.» Tunc etiam plenam benedictionem et immobilem mentis serenitatem recipiemus, et in spiritualium fructuum ubertate cum voluptate versabimur, repletique bonis omnibus, vere nobis dignam et præclaram viam traducemus.

VERS. 3, 4. Ecce ego separo vobis κυμένην, dispergam ventriculum super facies vestras, ventriculum solemnitatum vestiarum, et auscipiam vos in id ipsam. Et cognoscetis quia misi ad vos mandatum hoc, ut esset testamentum meum ad Levitas, dicit Dominus omnipotens.

XVII. Rorsum in verbis adductis aliquid latet quod studiois audiendi liquido declarandum sentio: sic enim commodissime eorumdem vim sensumque percipient. Lex igitur Mosaica sacris altaribus astantem et operantem honoribus supremis afficiens, propemodum Deo aquabat; ait enim: « Oblationes Domini possessio ejus.» Et divinus Paulus: « Videte Israel secundam carnem. 335 Nonne qui appropinquant altari, participes sunt altaria? » Erat quippe solenne et qualibet hostia separari Deo armum, et pectusculum, et recticulum jecoris, et duos renes, et ventriculum: quo quidem Scriptura legalis per involuerum iudicat omnia interiora eorum qui se dedicaverunt Deo in odore suavitatis sancta et sanctificata esse operiere. Offerebantur enim intima a sordibus inhaerentibus purgata. Armus porro roberis indicium intelligi potest. Existimo autem nos ad omne apus benuen valentes atque animosos illud sapienter modulari debere quod Psaltes lyra sua cantavit: « Benedic, anima mea, Dominum, et omnia qua intra me sunt, nomini sancto ejus.» Ac de intestinis quidem et sacrificiis secundum legem peragi solitis enucleate nobis in aliis libris disputatum est. Quare de his plura dicere supersedentes in presentia, propositorum verborum explanationem percurrero pro facultate emitamur. Cum præcepisset ergo lex victimarum labes perspicere, et inexploratam victimam ad altare haud offerre, et sacrificio perpetrandō constitutis victimarum partes separare, illi

³⁷ Matth. v, 16. ³⁸ Deut. xviii, 15. ³⁹ I Cor. x, 18. ⁴⁰ Psal. cii, 1.

explorare vitia non curabant, et mandatum de aphæ- rematis quæ vocantur irritum faciebant, et non jam quod Deo, sed quod cupiditati sua arrideret pre- stantes, stabilientes et constanter observari studen- tes, quas sibi commodiores putabant hostiarum carnes eligebant. Istud in reprehensionem adducit, et ait: « Ecce ego separo vobis humerum. » Separo posuit, pro, separavi, et denou volo servari consue- tudinem. Superadjeci quasi, sive adjicio et ventri- culum quoque in facies vestras. » Quoniam enim ipsi dederunt altare, ideo Deus dicit, « dispergam, et vel- ut par pari referens. » Qui enim me contemnit contemnetur¹¹. » — « Suscipiat itaque vos in id- ipsum: » hoc est, in hoc ipso superior fiam, et im- pios redargiam. Quia enim legem de seligendis ad usum vestrum observavistis, partemque vobis con- ccessam nequitiam relinquere sustinuitis, et super- vacaneum vobis videtur vita inspicere, propterea cognoscetis clausa esse super vos ostia: hoc est, sacerdotio vos exclusos et ejectos esse. Quoniam ego dedi mandatum hoc, sive testamentum, quod disposui ad Levitas. Quid igitur inde? Sciendum est diviniorum altarium ministris faciendum quod vult Deus, **§36** et mandatis dominicis postha- bendum atque contemendum præ illis quidquid alioqui ipsis commodum videtur. Sic enim sancti erunt sacerorum ministri, nec pereuntia diligent, nec à turpi quæsiu transversim agentur.

τεσθαι χρή, καὶ τῶν Δεσποτικῶν προσαγμάτων ἐτέρως δοχεῖ. Ιεροί γάρ οὐτως ἔσονται λειτουργοί, αἰσχρῶν ἡττώμενοι.

Vers. 5. *Testamentum meum fuit cum eo vita ei C pacis.*

XVIII. Loquitur de iis qui sancte et cum laude sacerdotium erunt, illudque rem esse vere admirabilem ostendit, quod quidem ad legem, et ad di- vinarum Scripturarum fructum confirmationemque pertinet. Nam, utsapienter scribit Paulus: « Lex sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum¹². » Quando igitur visum est de Levi verba facere, sensus percommodo, plane non ad illum qui ex Jacob pro- genitus, et inter duodecim filios ejus numerabatur, referendus est, jani enim qui sacerdotio fungantur de familia Levi nulli sunt omnino; intelligendum autem sacerdotium, et hoc ipsum quod est sacra facere in persona Levi quodammodo figuratum. D « Fuit igitur, inquit, ad ipsum testamentum tamen vita et pacis. » Proposita est enim verbis Mosi sanctissima lex scripta ordinata per angelos¹³, per Mosen autem posita Israelitis, vita, et pacem iis qui innocenter vivere et legislatoris voluntatem pra- regula sibi proponere vellent, anquintius.

Α θυμα μὴ προσκομίζεσθαι τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ τοῖς τεταγμένοις εἰς λειτουργίαν τὰ τῶν θυμάτων ἀφορί- ζεσθαι μέρτη, κατημέλησαν μὲν τοῦ χρῆναι μαμοσκο- πεῖν, ἡτεθῆκασι δὲ τὴν ἐντολὴν τῶν καλουμένων ἀφαιρεμάτων, οὐ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον ἡδὺ τῶν Ισλαν πράττοντες θελημάτων, κρατύνοντές τε καὶ ἐμπεδοῦν σπουδάζοντες, διπερ αὐτοὺς ὠφελεῖν ἐδοκεῖ τὰ ἐκ τῶν θυμάτων συναγείροντες κρέα. Τοῦτο παράγει πρὸς Ελεγχον, καὶ φησιν: « Ἰδού ἐγὼ ἀφορίζω ὑμῖν τὸν δῶμαν. » Τὸ δὲ, ἀφορίζω, νῦν τέθεικεν ἀντὶ τοῦ, Ἀφίσις τὰ δῆμη, καὶ εἰς δεῦρο βούλομαι τηρεῖσθαι τὸ έθος. Προσέρριψα δὲ ὀπερ, ήτοι προσρίπτω καὶ τὸ « ἔνυστρον εἰς τὰ πρόσωπα ὑμῶν. » Ἐπειδὴ γάρ ἀταμάζουσι αὐτοὶ τὸ θυσιαστήριον, ταύτη τοι « Σκορ- πιῶ, » φησί, οὖν ἀνθυστρίζων. « Ό γάρ ἐξουδενῶν με, φησί, ἐξουδενωθήσεται. » — « Λήφομαι δὴ οὖν ὑμᾶς εἰς τὸ αὐτὸν, τουτέστι, ἐν αὐτῷ δὴ τούτῳ περι- ξουμαι, καὶ ἀσεβοῦντας ἐλέγων. Ἀνθ' ὅτου γάρ δὴ τὸν μὲν ἐπὶ τοῖς ἀφαιρέμασι τοῖς ὑμῶν τεττρήκατα νόμον, καὶ τῆς δοθείσης ὑμῖν μερίδος κατ' οὐδένα τρόπον ἀνέχεσθε καταρράθυμεν, εἰκαίον δὲ ὑμῖν δοχεῖ ποτὲ χρῆναι μαμοσκοπεῖν, γνώσεσθε δὴ οὖν κεκλεισμένων ἐφ' ὑμῖν τῶν θυρῶν, τουτέστι, ἐκ- κλεισθεῖν τοις τοῖς λειτουργίας (1). « Οτι ἐγὼ δέδωκα τὴν ἐντολὴν ταύτην, ήτοι τὴν διά- θεσιν, ἥν διεθέμην πρὸς τοὺς Λευίτας. Τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν; Εἰδέναι προσήκει τοὺς τοῖς θεοῖς λειτουρ- γοῦντας θυσιαστηρίοις, δι τὸ θεῷ δοκοῦν ἐκπρά- τιππεισθαι κατόπιν πᾶν, διπερ αὐτοὺς ὠφελεῖν καὶ οὐχὶ τῶν προσκαΐρων ἐρασταί, καὶ λημμάτων αἰσχρῶν ἡττώμενοι.

C « Η διισθήη μου ην μετ' αὐτοῦ τῆς ζωῆς κατ τῆς εἰρήνης.

III. Ἀνακοινίζει τὸν λόγον ἐπὶ τοὺς ἄγιους τε καὶ εὐδοκίμως λειτατεύσαντες, καὶ ἀξιάγαστον ἀληθῶς ἀποφαίνει χρῆμα τὴν λειτουργίαν, τὸ γε ἥκον εἰς νόμον καὶ τὴν ἐκ τῶν θείων χρησμωδημάτων δημοσίων καὶ ἀσφαλειαν. « Ως γάρ δοσφάτατος γράφει Παῦ- λος: « Ο νόμος ἀγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία, καὶ δι- καία, καὶ ἀγαθή. » « Οταν τοινυ δοχεῖ περὶ τοῦ Λευί ποιεῖσθαι τοὺς λόγους, ἀναθετέον εὐ μάλα τῶν νοημάτων τὴν δύναμιν, οὐχὶ δὴ που πάντως ἐπ' ἔκεινον δι' ἀνέρι μὲν ἐξ Ἱακώβ, ἐναρθμίοις δὲ τοῖς δυοκαλέσκα γέγονεν υἱοῖς» οὐ γάρ λειτατεύουσιν δλως· συνήσομεν δὲ τῆς λειτουργίας τὸ χρῆμα, καὶ αὐτὸς τοῦτο διπερ ἐστὶν λειτουργία μονονούσῃ καὶ διαμορφούμενον ὡς ἐν προσώπῳ Λευί. « Ήν τοινυ, φησί, πρὸς αὐ- τὸν ἡ διάθεσίς μου τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης. » Αε- λάληται μὲν γάρ ὡς πρὸς Μωάεα τὸν λειτάταν δὲν γράμμας νόμος, διακονηθεὶς δι' ἀγγέλων, τέθειται δὲ διὰ μεσίτην Μωάεα τοῖς ἐξ αἰματος Ἱσραήλ, πα- ραγγείλαν ἔχων ζωῆς καὶ εἰρήνης τοῖς θείλουσι βιοῦν ὄρθως καὶ κανόνα ποιεῖσθαι τῆς ζωῆς τὸν δοκοῦν.

¹¹ I Reg. ii, 50. ¹² Romi. viii, 12. ¹³ Galat. iii, 19.

(1) Hunc locum fortasse ita rectius legas: Κεκλει- σθεῖσας ἐφ' ὑμῖν τὰς θύρας, ὑμᾶς δὲ ἐκκλεισμένους

τε καὶ ἐκπαμπουμένους τῆς λειτουργίας εἰς ίτα μετα- didimus.

Ἐσοιχε δέ τι καὶ τῶν ἀναγκαιοτέρων εἰς θεωρίαν ὁ λόγος ἡμῖν εἰς τὸ παρόν ὑπανίττεσθαι. Διδοται γάρ ὁ νόμος τοὺς ἀρχαῖοις, τοῖς ἐξ αἰματος Λευτ πατέρων γίλαν εἰστέρων ἐπὶ τῷ Χριστῷ, καὶ εἰκόνα τινὰ καὶ ὑποτύπωσιν ἐμφανῆ τῶν ἀληθεστέρων. Ἀληθῆς δὲ Χριστὸς, δις ἐστι ζωὴ, καὶ εἰρήνη, καὶ αὐτὸν ἡμῖν αἱ διὰ Μωάβις γράφουσι σκιαὶ. Τοιγάρτοι καὶ ἐφασκεν Τουδίοις προσαλλῶν· « Εἰ ἔπιστεύετε Μωσῆ, ἐπιστεύετε ἀν ἐμοὶ· περὶ γάρ ἐμοῦ ἔκεινος ἔγραψεν. » Λαῦτὸν ἐδήλου σφαζόμενος ἀμύνες ἐν μηνὶ τῷ πρώτῳ, τῇ τε σταυρούσι δεκάτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνασώζειν ἄθελων τῷ αἴματι τοὺς χρόιν ἐθέλοντας τὰς τῶν οἰκων φλάσ· Λαῦτὸν ἡ δάμαλις ἡ πυρρά τε καὶ ἀμωμος, ἣς ἡ σποδὶκ μεθ' ὑδατος ἡγίαζε· τοὺς κεκοινωμένους πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, καὶ καθὼς γέγραπται. Λαῦτὸν ὁ ἀδυμος δρός, αἱ τρυγόνες, οἱ νεοτοι τῶν περιστερῶν, καὶ ἀπαξιπλῶς ἦν ὁ νόμος τῆς ἐπὶ Χριστῷ θεωρίας. Εἰκόνως οὖν λέγεται. Διαθήκη ζωῆς καὶ εἰρήνης. Ζωοποιηθέντες γάρ ἐν αὐτῷ, δι' αὐτοῦ ἐη πάλιν τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, εἰρήνευμένη τε πρὸς αὐτὸν δι' ὑπακοῆς καὶ πίστεως.

Καὶ ἐδῶκα αὐτῷ ἐτρ φοβεῖσθαι με, καὶ ἀπὸ προσώπου ὑψόματος μου συστέλλεσθαι αὐτόν.

ΙΘ'. Ἀπαριθμεῖται χρησίμως τὰ λαμπρὰ τῆς Ιερωσύνης αὐχήματα διὰ τῆς τοῦ νόμου μυσταγωγίας ἐξευρημένα. Ἐνετίθεται γάρ μάλιστα τοῖς Ιερουργοῖς τὸν τοῦ Θεοῦ φόδον· ετέλλεσθαι μὲν ἀναπτείθων ὅπα προσώπου δύναμας αὐτοῦ, τουτέστι, ὑφορᾶσθαι καὶ ὑποτέλλεσθαι παρτικευά· τῶν τὸ δυνομα τὸ Δεσποτικὸν, αἰδὼ τε τὴν εἰς αὐτὸν ποιεῖσθαι δεῖν ἀναπτείθων οὐ πάρεργον, ἀλλ' ἐπουδασμένην· οὐ τοι ἀν γένοιτο τεμαλφίστερον; Γέγραπται γάρ δις· « Ο φοβούμενος τὸν Κύριον, οὗτος ὑγιαίνει. » Καὶ πάλιν· « Φόδος; Κύριον, δόξα καὶ καύχημα. » Μεμαρτύρηκε τοῖνυν διώνες καὶ ἀληθῶς Ιερατευκότι τὸ βεβηκός εἰς ἀσφάλειαν. Οὐ γάρ ἀπλῶς πεφοδῆσθαι φτιεῖν αὐτοὺς, ἀλλ' Ἐν τῷ φόδῳ πεφοδῆσθαι, τουτέστι, ἐν δῃ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ τοῦ θεοῦ εἰσδέξασθαι φόδον. Αἱ γάρ ἐπιτάσεις ἐν τούτοις, καὶ οἱ τῶν λέξεων ἀναδιπλασιασμοὶ τὸ δρηγεισμένον εἰς ἀρετὴν τῶν ἐπαινουμένων τοῖς ἀκρωμένοις κατασημαίνουσιν.

Νόμος ἡρ ἀληθείας ἐτ σόματι αὐτοῦ, καὶ ἀδικία οὐχ εὑρέθη ἐτ χειτεσιν αὐτοῦ.

Κ'. Ἐκέλευε γάρ ὁ νόμος καὶ τοῦ ψεύδους ἀποφοιτᾶν. δρθά τε καὶ δίκαια λαλεῖν, καὶ τὴν ἐκάστω πράγματι κρίσιν εὐθῆ τε καὶ ἀδιέστροφον παιεῖσθαι φιλεῖν. Ἐσοιχε δὲ πάλιν ἀληθείας τὸν Κύριον τὴν Ἱησοῦν τὸν Χριστὸν, οὐ τὸν νόμον ἐν χειλεῖσι πεφορηκέναις φησαὶ τοῖς βιοτεύοντας Ιεροπρεπῶς. Εἰ γάρ καὶ ἡγ, ὡς ἔφην, ἐν σκιαῖς ὁ νόμος, ἀλλ' ἦν ἐν αὐτῷ τῆς ἀληθείας τὸ μόρφωσις, καὶ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπιεμάτων ἡ ὡς ἐν Γράμμασιν ὑποτύπωτις. Εὐρήσουμεν γάρ ἐν τοῖς τύποις τῆς ἐγκνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν. « Ότι δὲ Χριστοῦ νόμος ἦν καὶ ὁ πάλις τοῖς ἀρχαιοτέροις διὰ Μωάβ;

¹⁴ Coloss. iii, 13; Ephes. ii, 14. ¹⁵ Ioan. v, 46. ¹⁶ Exod. xii, 5 seqq. ¹⁷ Num. xix, 2 seqq. ¹⁸ Hebr. ix, 13. ¹⁹ Exod. xii, 18. ²⁰ Levit. v, 7. ²¹ Hebr. x, 1. ²² Rom. i, 1, 2; Ephes. ii, 18. ²³ Eccli. i, 13. ²⁴ Ibid. 11. ²⁵ Exod. xxiii, 6, 7; Levit. xxiv, 22.

A Videtur autem sermo quidam ad considerandum imprimis singulare nobis in praesenti insinuare. Data est enim lex veteribus, Levi progeniem ad Christum instituens, et imaginem quamdam ac delineationem evidentem rerum veriorum exhibens. Verus est autem Christus, qui est vita, et pax ¹⁴, ipsumque nobis umbra Mosaicæ depingunt. Proinde et Iudeos alloquens diebat: « Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi: de me enim ille scripsit ¹⁵. » Ipsum representabat agnus mense primo, decimia quarta die, immolatus, qui servare incolentes debebat quicquid domorum postes ejus sanguine oblevisset ¹⁶. Ipsum vitula rufa et immolata ¹⁷, cuius cinis aquae permissus sanctificabat et inquitatis ad emundationem carnis, ut scriptum est ¹⁸. Ipsum B azymus panis ¹⁹: ipsum turtures, et pulli columbam ²⁰: et, ut universe dicam, lex mysteriorum Christi plena erat ²¹. Recite igitur vocatur Testamentum vita et pacis. Viviscali enim in ²² ipso, per ipsum rursus accessum adepti sumus ad Deum et Patrem, pacemque cum eo per obedientiam et fidem habemus ²³.

Et dedi ei ut in timore timeret me, et a facie nominis mei pavore contraheretur ipse.

XIX. Non inutiliter insignia sacerdotii ornamenta per legis mystagogiam adinventa percenset. Sacerdotibus enim Dei timorem imprimis inserebat, impellens eos ad pavorem a facie nominis ejus, hoc est, reformidare ac vereri faciens nomen Dominicum, et ad reverentiam non perfuctoriam, sed seriam: et ex studio quodam profectam eos adducens: quo quid tandem honorabilius? Scriptum est enim: « Qui timet Dominum, hic bene habet ²⁴. » Et iterum: « Timor Domini, gloria et exultatio ²⁵. » Testatur itaque sancte et vere sacerdotio functis stabilem securitatem eventuram. Haud enim simpliciter eos timuisse dicit, sed in timore timuisse, hoc est tota anima et corde divinum timorem receperisse. Exaggerationes enim in his, et vocum conduplicationes eorum qui laudantur in virtute constantiam audiētibus cogitandam subjiciunt.

Vers. 6. Lex veritatis fuit in ore ejus, et iniquitas non est inventa in labiis ejus.

XX. Jubebat enim lex et a mendacio discedere, et recta atque justa proloqui, et in unaquaque re judicium rectum ac minime perversum diligere ²⁶. Videtur porro rursus veritatem appellare Dominum nostrum Iesum Christum, cuius legem in labiis tuliese dicit qui vitam sacerdotio respondentem transigerent. Etsi enim, ut dixi, lex in umbris erat, tamen in ea veritatis forma, seu imago, evangelicorumque oraculorum ut in litteris informatio inerat. Nam in typis virtutem cultus divini in spiritu inveniemus. Fuisse autem Christi legem quæ olim antiquioribus per Mosen divinitus est tradita, Salvator ipse auctor

est : « Nolite putare, inquit, quia veni solvere legem aut prophetas : non veni solvere, sed impleo. Amor dico vobis, donec transeat eorum et terra, iusta ipsius aut unus aper non preteribit a lege, donec omnia fluant ». »

In pace dirigens ambulavit mecum, et multos aterris ab iniustitate.

XXI. Pacem agitare cum Deo quidnam aliud intelligi possit a nobis et ab aliis, si qui **838** sunt divinarum Scripturarum intelligentes, quam velle cogitare et facere quae illi vult, et nulla in re ipsum offendere : sed contendere posse mores commendatione et gloria dignos colere, vitamque degere suspiciendam et cuius legibus omnium maxime consentientem? Ita quoque nos alloquitur Paulus : « Justificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum ». Sic sane eum qui est natura et vera Dominus agnitus honoramus. Quod si creaturae quoque divinos honores impendimus, impuro et detestabili peccato cogitationibus nostris dominante, Domino resistimus, et velut aciem adversus ipsum ad pugnam instruimus, daram cervicom contra extidentes, et pertinaciam rebellionis exercentes. Idem confirmat Salvatoris discipulus his verbis : « Nescitis quia amicitia hujus mundi inimicus est Deus? Et qui vult amicu[m] esse hujus saeculi, inimicus Dei constituitur ». Quod si ad universorum Domini per fidem et peccati ejectionem nos converterimus, nihil se objiciet, nec quidquam nos ejus amicitia prohibebit, cui agglutinabimur quodammodo in omni genere bonitatis, et recta via gradiemur, et per speciosam semitam ambulabimus, nos ipsos et alios ad eam dirigentes. In his autem contendere occupari pro aliis sanctos sacerdotes decet, de quibus verissime dici queat : « In pace dirigens ambulavit mecum, et multos convertit ab iniustitate. » Subdit enim plerumque præpositorum suorum bonos mores per eadem vestigia sequuntur : et qui incedunt directa via salvant multos, nec difficulter eo pernovent, ut vita petulante et execrabilis moribusque improbis nuntium remittentes, meliora et suspicienda quæque apud Deum et homines laus comitetur, consecrari malint.

VERS. 7. Quoniam labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini omnipotentis est.

XXII. Quoniam modo multos converterit, atque ambulaverit dirigens in pace cum Deo, exponit, atque eum gestasse in labilis sive in lingua omnium ad bene vivendum requisitorum nouitiam, suisque institutorem insipientium, et magistrum infantium, et volentibus legis scita discere, verum et ab onini errore remolissimum præceptorem, non alio divinorum oraculorum sensum detorquentem, neque docentem et doctrinas, mandata hominum : sed tanquam angelum Dei, subjectis sibi populis obscu-

α κεχρησμῷ πληρέστερος, ἀναπτεῖσθαι λέγων δὲ Σωτῆρι : « Μή νομίσητε διτὶ ἡλιθον καταλῦσαι τὸν νόμον τῇ τοὺς προφήτας». οὐκ ἡλιθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Ἀμήν γάρ λέγω διτὶ, ἵνα δὲ παρέλθῃ δὲ οὐρανὸς καὶ τῇ γῇ. λέγω δὲ διτὶ μία κερατὰ οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἵνα δὲ πάντα γένηται.

Ἐν εἰρήνῃ κατευθύνωτε ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὶ διέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας.

ΚΑ'. Τὸ εἰρηνεύει πρὸς Θεὸν τὸ δὲ ἔτερον νοοῦτο πρὸς τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ ἑτέρων, οἵτε δὲ εἰς τῶν θείων Λογίων ἐπιστήμονες, τῇ τὸ φρουρὸν ἀλέσθαι καὶ δρᾶν δὲ βούλεται, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον προσκρουσίν αὐτῷ, κατορθῶν δὲ μᾶλλον ἐπειγεσθαι τὴν εὐκλεῖδα πολιτείαν, καὶ ἀξιάγαστον τε καὶ ἐνομωτάτην ζωὴν; Οὕτω καὶ δὲ θεῖος ἡμέν προσπεφάνηκε Παῦλος:

Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς Θεόν· οὗτα μὲν τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ἀσπότην εἰδότες τιμῶμεν. Ἀνάπτοντες δὲ καὶ τῇ κτίσει τὸ σέβας, καὶ κατακρατοῦστες τῶν ἡμετέρων ἐγνωμῶν τῆς βεβήλου τε καὶ βδελυρᾶς ἀμαρτίας, ἀνθεστήκαμεν τῷ Δεσπότῃ, καὶ οἷον ἀντανιστάμεθα πρὸς μάχην αὐτῷ, σκληρὸν αἱρούντες τὸν αὐχένα, καὶ τὸ ἀπειθές καὶ δυσήνιον μελετώντες ἔτι. Καὶ πιστώσεται λέγων τοῦ Σωτῆρος δὲ μαθητῆς· Οὐκ οἴδατε διτὶ τῇ φιλίᾳ τοῦ καθηγοῦ ἔχθρὰ τοῦ Θεοῦ ἐστιν; καὶ διτὶ, ἐκανθητήσθη τοῦ κόσμου, ἔχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθισταται. Ἐπιστρέψαντες δὲ πρὸς τὸν τῶν διων Θεὸν διὰ τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀνηρημένης, τὸ μεσολαβοῦν οὐδὲν, οὐδὲ δὲ ἀπείρξει τις τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκεῖτης· πολλῷ μεθα ωσπερ αὐτῷ διὰ πάσης ἐπιεικείας, βαδιούμεθά τε διτὶ εὐθείας ὅδοι, καὶ τὴν καλὴν ἀληθῶς πορευούμεθα τρίβον, ἀπευθύνοντες εἰς ἐαυτὴν ἐαυτὸν καὶ ἑτέρους. Πρέποι δὲ δὲν μάλιστα τὸ δὲ ἐν γε τούτοις εἶναι ζητεῖν τοῖς δισὶοις λειουργοῖς, περὶ ὧν δὲν λέγοιτο, καὶ μάλα εἰκότως· Ἐν εἰρήνῃ κατευθύνων ἐπορεύθη μετ' ἐμοῦ, καὶ πολλοὺς ἐπέστρεψεν ἀπὸ ἀδικίας. Ἰχνηλατε γάρ πως τὸ διηκόνον τὰς τῶν ἡγουμένων ἐπιεικείας, καὶ οἵτε δὲν ἔρχοντο διτὶ εὐθείας ὅδοι, σώζουσι πολλοὺς, ἀναπειθούσι τε βαδίως τὴν ἀσελγή καὶ ἐπάρατον δρέπτας ζωὴν καὶ τοὺς τῆς ἀδικίας τρόπους, ἀνθελέσθαι τε καὶ ἀγαπᾶν τὰ ἀμείνων καὶ ἀξιάγαστα, καὶ οἵτε δὲν ἔποιτο τὸ ἐπαινεῖσθαι δεῖν παρὰ τε Θεῷ, καὶ ἀνθρώποις.

Οτι χειλη λεπέως φυλάξεται γνῶσιν, καὶ ρόμον ἀκητήσουσι ἐκ σεβμοτος αὐτοῦ, διστι μητρος Κυριον πατεοκράτορος ἐστι.

ΚΒ'. Τίνα δὴ τρόπον πολλὰ μὲν ἀπέστρεψεν, παραπέρευται δὲ κατευθύνων εἰρήνην κατὰ Θεοῦ, διατρανοί, λέγων, ὡς πεφόρηκε μὲν ἐν χειλεσιν, ηγους ἐπὶ γάνωτης, παντὸς τοῦ περὸς ζωὴν ἀναγκαῖον τὴν γνῶσιν, τέγονε δὲ παιδευτῆς ἀφρόνων, διδάσκαλος τε νηπίων, καὶ τοῖς ἐθέλουσι ἀναμαθεῖν τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν ἀληθῆς τε καὶ ἀπλανέστατος ἐνηγητῆς, οὐχ ἑτέρωτε ποι μετάτρέπων τῶν θείων λογίων τὸν νοῦν, οἵτε μήδι διδάσκων διδάσκαλας, ἐντάλματα ἀνθρώπων· ἀλλ', οἷον διγγελος Θεοῦ, διαλευκαίνων

¹ Matth. v, 17, 18. ² Rom. v, 1. ³ Iac. iv, 4.

¹⁰ Isa. xxix, 13 ; Mat. ii, xv, 9.

εδ' μάλα τοῖς ὑπὸ χείρα λασθὲς τὸ ἀμυδρῶς ἔσθ' οὐτε χρησιμόδοσμενον. Ἀπαγγέλλει γάρ οὐ τὸ οἰκεῖον θέλημα, οὗτε μήν τοὺς ἀπὸ γνώσεως ίδιας ἐρεύγεται λόγους, ὅπηρετε δὲ μᾶλλον Δεσποτικοὺς θεσπίσματα. Φείην δὲ, διειποτέλειαν τούτοις τὸ εἰρημένον ἐν βίβλῳ Παρεπιμῶν· « Θησαυρὸς ἐπιθυμητὸς ἀναπτύσσεται ἐπὶ στόματος σοφοῦ, ἄφρονες δὲ ἀνδρες καταπίσσονται αὐτὸν. » Πρὸς ἐπαίνου δὲ ἀν γένοιστο τοῖς ἀπαγγέλλουσι τι παρὰ Θεοῦ, τὸ μῆδεν οἰς ἀκημόσι προστίθεναι πλειον; μήτε μήν ὑφαίρεσιν τινα ποιεῖσθαι τολμᾶν, τοῦτο τοι μικροῦ παντελῶς ἀξιούντες λόγους. Τὰ τῶν Φαρισαίων ἀνόσια στήρη λόγου εἰς τοῦτο κατώλισθον ἀμαθῶς, ὡς διδάσκειν μὲν διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ διὰ δὲ γε τὴν σφῶν παράδοσιν τὰς θείας ἀκυροῦν ἐντολάς. Τοιαῦτα γάρ τέργισεν ἐπ' αὐτοῖς παρὰ Χριστοῦ τὰ ἐγκλήματα. Ἀσφαλῆς οὖν ὁ νόμος· ἐφη γάρ που περὶ τῶν θείων λογίων, τὸ ἐπ' αὐτῶν οὐκέτι προσθεῖναι, καὶ διὸ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν. Φυλάξεται τοίνυν τῶν λείρων τὰ χειλή τὴν τοῦ νόμου γνῶσιν, καὶ αὐτὸν ἀπαγγέλλει προστίθεις οὐδέν. Ταῦτη τοι καὶ ἄγγελος δημοφέταις Κυρίου παντοκράτορος, καίτοι τὴν φύσιν ἀνθρώπος ὡν, διειποτέλειαν τὴς γλώττης τὸ κίνημα.

Τμεῖς δὲ ἔξεκλιτας ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἡσθενήσατε κολλούς ἐν τῷμῷ, διεφθείρατε τὴν διαθήκην τοῦ Λευτοῦ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΚΓ'. Ἀντιταρεῖσθαι τρόπον τινὰ ταῖς τῶν εὑδοκίμων ἐπεικείαις τὰ τῶν φρεστόμων ἐγχλήματα, καὶ ταῖς τῶν ἀμεινόνων ἀντιπαραθέσεσιν ἐλέγχει τὸ φᾶσιν. « Οὐτεπερ γάρ τὸ φῶς ἐν σκότει φαίνεται, ετελεῖται δὲ ἐν ἀσθενείαις ἡ βλύναρις· » οὐτω καὶ τῆς ἀρετῆς τὸ κάλλος ἐκφανεστέραν ἔχει τὴν εἰδέαν (1), εἰ δὴ παρακείτο τις φαυλότης ἡ ἀμαρτία. Οὐκοῦν διεβίνωσαν μέν τινες ἵεροπρεπῶς, ἐν εἰρήνῃ κατευθύνοντες ἑαυτούς τε καὶ ἑτέρους, καὶ ἡσαν μετὰ Θεοῦ, καὶ πολλοὺς ἐπέστρεψαν ἀπὸ ἀδίκιας. Πεφορήκασι γάρ ἐν χερσὶ γνῶσιν, καὶ ἀκριβεῖς γεγόνασι τῶν θείων νόμων ἐρμηνευταί. Ωἱ δὲ δῆμοιτερίαν, καὶ πρὸς οὓς δὲ λόγος, ἐκκεκλίκασιν ἐκ τῆς ὁδοῦ, παρέλισθον γάρ τοι εἰκότος, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ ἑτέρους οὐ μετρίως ἡδικήκασι, καὶ πολλοὺς ἡσθένησαν ἐν νόμῳ, τουτέστιν, ἀσθενεῖς καὶ ἀδρανεστάτους ἀποτελέσκασι περὶ τοῦ τοῦ δεῖν ἐλέσθαι βιοῦν ἐννόμως. Εἰ γάρ ἐξω τοῦ πρέποντος οἰχεται τὸ ἥγουμενον, πῶς ἡγεῖται μὴ οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως συνεποφοιτήσαι τὸ ὑπήκοον, καὶ τοῖς προβούσιοι συγχατολισθεῖν τὸ ἐν μοίρῃ τῇ καταδεεστέρῃ, καὶ ὡς ἐν συνέπει μειονεκτούμενον; « Οὐτεπερ γάρ ἔννομός τε καὶ διπλεῖς ἱερεῖς μιμητάς ἐργάζεται τῶν ιδίων κατορθωμάτων τοὺς ὑπὸ χείρα λαούς· » οὐτω καὶ τὸ ἐναντίον. Εἰ γάρ αὐτοὶ διεφθάρκασι τὴν διάθεσιν τοῦ Λευτοῦ, πῶς ἡγεῖται τοὺς παρὰ αὐτῶν μεμυσταγωγημένους σεπτὸν ἡγείσθαι τὸν νόμον;

Κοὶ ἐγὼ δέδωκα ὑμᾶς ἔξουδερωμένους εἰς

¹¹ Prov. xxi, 20. ¹² Matth. xv, 6-9. ¹³ Deut. iv, 2. Malach. ii, 7. ¹⁴ II Cor. xii, 9.

(1) Aubertus, Εὐδειαν. EDIT.

A iorū interdum divinarum **339** Scripturarum dilucidantem. Non enim suam voluntatem nuntiat, nec suæ cognitionis ac scientiæ sermones eructat: sed potius Dominicis oraculis inservit. Dixerim porro etiam in his verum reperiri quod in libro Proverbiorum exstat: « Thesaurus desiderabilis requiescat in ore sapientis: stulti autem viri devorabunt illum¹¹. » Nam illud ad laudem Dei nomine quidpiam inuictantium pertinet, quod nihil auditis apponunt, nec aliquid subtrahere audent, quod scilicet id omnino parvi aestiment. Phariseorum impia turba eo imperitiæ devenit, ut doceret doctrinas, mandata hominum, et propter suam traditionem Dei mandatum irritum ficeret¹². In hoc enim crimen Christus illus vocavit. Tuta est igitur lex, quæ quodam loco de divinis oraculis sanxit, non addendum, nec auferendum¹³. Custodient igitur labia sacerdotis scientiam¹⁴ legis, quam annuntians nihil addit. Idcirco et angelus Dei omnipotens appellatus est, quamvis naturam humana gerat, quoniam voluntatem Dei perspicue punit, et legem sermonis hortatricem habet.

VERS. 8. *Vos autem declinasti a via, et infirmasti multos in lege, corruptis testamentum Levi, dicit Dominus omnipotens.*

XXIII. Laudatorum probitati inerium criminataquam in acie adversa statuit, meliorumque oppositione malos coaguit. Sicut enim lux in tenebris apparet magis, « et virtus in infirmitate perficitur¹⁵: » ita virtutis elegantia, si qua nequitia aut peccatum fuerit e regione collatum, splendidior apparet. Quare quidam, ut sacerdotibus decorum est, vitam transierunt, in pace semetipsos aliosque dirigentes, et erant cum Deo, et multos ab iniquitate converterunt. Portabant enim scientiam in manibus, divinasque leges fideleriter interpretabantur. Illorum autem successores, ad quos etiam est sermo, de via deflexerunt, ac de eo quod consentaneum erat delapsi, ibi semetipsis aliisque non mediocriter nocuerunt, et non paucos in lege infirmarunt, hoc est, imbecilles et languidissimos ad vitam legibus consonam reddiderunt. Nam si qui præsumit a decoro transversim abeant, quomodo credibile est qui subsunt, non modis omib[us] simul ituros, et qui sorte **340** inferiores sunt, et intelligentia minus valent, cum eminentioribus uas lapsi? Que nadimedium enim sacerdos legum observans et sanctus populus sibi subjectum suorum recte factorum imitatorem efficit, ita contra. Si enim ipsi corrumpebant testamentum Levi, quomodo ab iis in sacris institutos legem venerabilem ducere erat verisimile?

VERS. 9. *Et ego dedi vos contemplibiles in omnes*

gentes, pro eo quod vos non custodivitis vias meas, A πάντα τὰ δύνη, ἀρθ' αὐτὸς οὐκ ἐφυλάξασθε τὰς σδόνες μου, ἀλλ' ἔλαβοδεστε πρόσωπα ἐν νόμῳ.

XXIV. Ad patrum peccata redit, ipsosque velutiorum criminum admonet. Et quoniam in lege custodienda constantes non erant, ideo traditos affirmat illis a quibus in captivitatem sunt abducti, miseri, et abjecti, et omni indulgentia exclusi. Quid enim incommodorum passi non sunt, et quas calamitates infelices illi non exantrarunt? Cæterum, si nosse vultis, inquit, causas ob quas iratus est vobis, audietis dicentem: « Quia vos non custodivitis vias meas, sed accipiebatis personam in lege. » Hoc est, opinor, corrupisse testamentum Levi, viam vitæ secundum legem tenere noluisse, et in unoquoque negotio iniquissime judicasse: tametsi Deus aperte dicat: « Non accipies personam in iudicio, secundum pœnum aut magnum non judicabis¹³. » Per quas autem culpas hostibus traditos et abjectos esse dicit, per easdem apposite minatur, nisi rationes vivendi rectius iustiuerint, se illorum supplicio non temperaturum. Insolenter enim in legem peccantes idonea et congruentissima poena sequetur.

ἀπειλὴν, ὡς εἰ μὴ ἔλοντο βιοῦν ὁρθῶς, οὐδὲ ἀν αὐτοῖς θυρίζουσι τὸν νόμον ἢ τοῖς τοῦτο δρᾶν εἰωθεῖς πρέπουσα τε καὶ ἀρμοδιωτάτη δίκη.

Vers. 10. Nonne pater unus omnium vestrum? Nonne Deus unus creavit vos? Quare reliquistis unusquisque fratrem suum, ut pollueretis testamentum patrum vestrorum? Derelictus est Judas, et abomination factus est in Israel et in Jerusalem.

XXV. Cum inciperemus in prophetam commentarium conscribere, dicebamus, post redditum e Babylone ab Assyria, Israelitas, parvipendentes legem, extraneis uxoribus se implicuisse. Quae res amentibus illis eo usque procedebat, ut cum aliis sicut sacerdotes eodem ruerent, et jam duelas **341** ipsas quoque e sanguine Israel pro despiciissimis habereunt, domoque ejicerent, et in eorum locum peregrinas introducere Ammonitidas et Idumæas, ex quo Israel magnopere contaminabatur. Non enim illæ patrios mores deserebant, sed etiamnam idola venerabantur, et militiam coeli adorabant, et cogebant pene qui cum feminis adeo mente corruptis habitarent, simul inquinari et Deum offendere. De his in libris Esdræ multa scribuntur¹⁴. Accusat igitur eos universorum Deus, ut uxores Israelitidas sive Judæas aspernantes, scelestè autem alienigenarum Aliabut adhærescentes, cum tamen hujusmodi conjunctionem lex interdiceret. Verum illi, tam venerandum mandatum uescio quo modo flocci facientes, aut mulierum specie ad voluptates lascivas abripiebantur; aut fortasse alienorum amicitias, ne in ipsis bellarent tanquam jam socios et propter nuptias affinitate conjunctos, hac ratione captare moliebantur. Quod aliud nihil erat quam sive titubante injuriosius agere cum Deo, quasi qui eos de illo-

ΚΔ'. Ἐπὶ τὰς τῶν πατέρων δινεισιν ἀμαρτίας, ὑπομιμήσκει δὲ καὶ αὐτοὺς τῶν ἀρχαιοτέρων αἰτιαμάτων. Καὶ ἐπειπερ ἡσαν οὐκ ἀσφαλεῖς περὶ τὴν τοῦ νόμου τῆρησιν, ταῦτη τοι δεδοσθαι φησὶν αὐτοὺς τοῖς ἀποκομίσασιν εἰς αἰχμαλωσίαν οἰκτροὺς, καὶ κατερθίμενους, καὶ φειδοῦς ἀπάσης ἐκπεπτωκότας.

Τι γάρ τῶν ἀνιαρῶν οὐ συνέβη παθεῖν αὐτοὺς, η ποίας οἱ τάλανες οὐκεινωνήκαστα συμφοραῖς; Ἀλλ' εἰ βούλοισθε, φησι, ἀναμαθεῖν τὰς αἰτίας τῆς ἐφ' ὑμῶν γεγενημένης ὁργῆς, ἀκούσεσθε λέγοντος· « Άνθ' ὧν ὑμεῖς οὐκέτι ἐφυλάξασθε τὰς σδόνες μου, ἀλλ' ἔλαμβάντε πρόσωπα ἐν νόμῳ. » Τοῦτο, οἶμαι,

B Εἴτε τὸ διαφθεῖρα τὴν διαθήκην τοῦ Λευ, τὸ μὴ τηρεῖν ἐλέσθαι τῆς ἐν νόμῳ ζωῆς τὴν δόδον, ἐκτοπωτάτας δὲ λίαν καὶ τέλος ἐφ' ἐκάστη πράγματι ποιεῖσθαι χρίσεις, καίτοι Θεοῦ λέγοντος ἐναργῶς· « Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν χρίσει, κατὰ τὸν μικρὸν καὶ τὸν μέγαν οὐ κρινεῖς. » Δι' ὧν δέ φησιν ὡς ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας; δέδονται τοῖς ἔχθροῖς καὶ γεγόνασιν ἀπερθίμενοι, διὰ τούτων αὐτῶν εὑφυῖ ποιεῖται τὴν μέγιστην ἀπόσχιστο τοῦ κολάζειν αὐτούς. Ἔφεται δὲ τοῖς

C Ἀπειλὴν, ὡς εἰ μὴ ἔλοντο βιοῦν ὁρθῶς, οὐδὲ ἀν αὐτοῖς θυρίζουσι τὸν νόμον ἢ τοῖς δρᾶν εἰωθεῖς πρέπουσα τε καὶ ἀρμοδιωτάτη δίκη.

Οὐχὶ πατήρ εἰς πάντων ὑμῶν; Οὐχὶ Θεὸς εἰς δικτιστέρων ὑμᾶς; Τι δι τὴν ἐρχατελίπετε ἐκαστος τὸν οὐδειλφὸν αὐτοῦ, τοῦ βεθηλῶσαι τὴν διαθήκην τῶν κατέρων ὑμῶν; Ἐγκατελεῖσθη Ἰούδας, καὶ οὐδέλινγμα ἐτέρετο ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ ἐν Ἱερουσαλήμ.

ΚΕ'. Ἀρχόμενοι τῆς εἰς τὸν προφήτην συγγραφῆς, ἐλέγομεν ὅτι, μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος καὶ ἐκ γῆς Ἀσσυρίων ἐπάνοδον, διέγα τῆς νομικῆς φροντίσαντες ἐντολῆς, οἱ ἐκ Ἰσραὴλ ταῖς ἀλλογενέσιν συνεπλέκοντο γυναιξὶ. Καὶ πρὸς τοῦτο ἐξιτήλοις αὐτοῖς προέβη τὸ δρώμενον, ὡς καὶ αὐτοὺς τοῖς ἀλλοις συναποφέρεσθαι τοὺς ἵερατεύοντας, καὶ τὰς μὲν ἥδη συνψικιμένας αἱ καὶ ἡσαν ἐξ αἰμάτος Ἰσραὴλ, ἀτυμάτας ἡγεῖσθαι, καὶ ἀποπέμπεσθαι τῶν ἐστιῶν, εἰσοικεῖσθαι δὲ μᾶλλον τὰς ἀλλογενεῖς Ἀμμανίτιδας καὶ Ἰδουμαῖς· καὶ πολλὴ τις ἐντεῦθεν ἡ τοῦ Ἰσραὴλ βεβήλωσις ἦν. Οὐ γάρ κατέληγον ἐκεῖναι τῶν πατρῶν ἐθῶν, ἀλλ' ἐλάττερουν μὲν εἰδῶλοις ἔτι, προσεκύνουν δὲ καὶ τῇ στρατιᾳ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦν πως ἀνάγκη τοὺς ταῖς οὐτώ τὴν φρένα κατεφθαρμένας συνωκηκότας συγκαταμιαίνεσθαι καὶ προσκρούειν Θεῷ. Πολὺς δὲ γε λίαν ὁ ἐπὶ γε τουτοισι γέγονε λόγος ἐν τοῖς Ἐσδρα βιβλίοις. Καταιτίδεται τοίνυν αὐτοὺς ὁ τῶν διων Θεὸς, ὡς γύναις μὲν ἀτιμάζοντας τὰς ἐξ αἰμάτος Ἰσραὴλ ἥγουν τοῦ Ἰούδα, προσκειμένους δὲ ἀνοσίως ταῖς τῶν ἀλλοφύλων θυγατράσι, καίτοι τοῦ νόμου τὴν σύνοδον ἀποράσκοντος. Ἀλλ' οἱ τῶν οὐτων σεπτῶν οὐκ οἶδεν ὅπως διέγωρῆσαντες, ή ταῖς τῶν γυναιών ὄραις πρὸς ἀστλαγεῖς ἡδονὰς συνηρπάζοντο, ή τάχα που ταῖς ἐκ τῶν ἀλλοφύλων φιλίαις ὑποτρέχειν ἦθελοι, ἵνα μὴ μάχοιντο πρὸς αὐτοὺς ὡς ἥδη

¹³ Deut. i, 17. ¹⁴ I. Esdr. x, 2 seqq.; II Esdr. XIII, 3 et 23 seqq.; III Esdr. ix, 9 seqq.

τωραίμους, καὶ τὴν ἐκ γάμων ἔχοντας ἀγχιστεῖν. Τοῦτο δὲ καὶ ἕπερ οὐδὲν ἡ ταῖς ὀλιγοπιστίαις καθηδρίσαι Θεὸν, ὡς τῆς ἑκείνων χειρὸς ἔξελέσθαι μὴ δυνάμενον, ἥγουν ἀποφῆναι χρείτονας τῆς ἐξ ἀλλοφύλων πλεονεξίας. Ἐλύπει δὴ οὖν κατὰ πάντα τρόπον τὸ χρῆμα Θεόν. Ταύτη τοι καὶ τῆς ἐμφύτου φιλοστοργίας ἀλογοῦντας βλέπων, φησί· «Οὐχὶ Θεὸς εῖς ἔκτισεν ὑμᾶς; Οὐχὶ πατήρ εἰς πάντας ὑμῶν; Τί δὲ ἐγκατελίπετε ἔκστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ; » Εἰς μὲν γάρ ὁ πάντων ἐστὶ Δημιουργὸς, καὶ ἐνδει πάντες Δεσπότου, βουλομένου συνδεῖσθαι τὸ ποιηθὲν εἰς Ἑνωσιν καὶ ὅμοψυχιαν τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς. Εἰ μὲν γάρ ἡσαν δύο θεοὶ καὶ κύριοι, ή καὶ πλεῖον τοι, τὸ ἀπεικόνισθαι τοῖς τῶν ποιησάντων γνώματις συγκαταμερίζεσθαι τὰ ποιήματα, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα στάσιν ἔναφρμως εἰσδέχεσθαι, κατὰ γε τὸ τοῖς χρατοῦσι δοκοῦν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς ἑστίν ὁ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι καὶ ἐπὶ πάντας Θεός, ποία τις δινένοιτο τῆς διχονολας πρόφασις; Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τοῦτο καὶ εἰς ὁ πάντων τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ κατὰ σάρκα πατήρ, τουτέστι, ὁ θεοπέτειος Ἀδραδύ, τι τὸ ἀναπειθόν τὴν τῆς φιλίας εἰσδέχεσθαι νόσον; «Ἡ πᾶς οὐκ ἀκόλουθον τοῖς ἐξ αἵματος ἔγγυς ἡς ἐν ὀφλήματος τάξει κατατίθεσθαι τὴν ἀγάπην; Πῶς δὲ οὐ μανίας ἔγγυς τὸ ταῖς τῶν ἀλλοφύλων ἐπιμαίνεσθαι θυγατράτι, τὰς οἰκοι τε καὶ ἐκ γένους ἀτιμάζοντας, ηνα βεβηλώσῃς αὐτὴν διάλεστιν αὐτῶν τῶν πατέρων; Τετρήκασι γάρ ἑκεῖνοι τὰ τοῖς θεοῖς νόμοις δηγορευμένα περὶ γυναικῶν δινελαν. » Ήκουον γάρ· «Τὴν θυγατέρα σου οὐ δώσεις τῷ υἱῷ αὐτοῦ· καὶ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ σου. » Αποστῆσαι γάρ τὸν υἱόν σου ἀπ' ἑμού, καὶ πορευθεῖς λατρεύεις θεοὺς ἑτέροις. » Οἱ δὲ παρ' οὐδὲν ποιησάμενοι τὸ χρησμόν, πεπατήκασι τὸν νόμον, καὶ, τὸ γε ἥκον εἰς αὐτούς, ἀδρανῆ καὶ βέβηλον ἀποτελέκασι τὴν διαθήκην, λυποῦντες ταῖς παραβάσεσι τῶν νόμων τὸν δριστὸν. Κατατηθῆσας δὲ ὡσπερ τὸ δρώμενον, καὶ ἀδικωτάπ μίσει πλεονεκτούμενον βλέπων τὸ ἐξ αἵματος Ἱεούδα τῶν γυναιών θύνος, ἐπάγει καὶ φησι· «Ἐγκατελεγθῇ Ἱεούδας, » καὶ ἐν τοῖς κατοικουσιν Ἱερουσαλήμ, «Ω, φησι, παραδόξου πράγματος! οὐκ Ἀσσυρίοις, οὐ Πέρσαις, οὐκ Ἐλαμίταις, οὐ τοῖς ἐκ γειτόνων ἔχθροις, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Ἱερατῇ, καὶ τοῖς κατοικουσι τὴν Ἱερουσαλήμ βδελυρός τε καὶ κατηγθημένος γέγονεν ὁ Ἱεούδας, τουτέστιν, τὸ ἐξ Ἱεούδας καὶ ἡ τῶν ἀγιστέρων γυναιών ἀθλία πληρός. Τοτέον δὲ διτε Ἱερατὴ μὲν δινομάζει τὰς δέκα ψυλὰς εἰς κατωκήκασιν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, πρὸ τῶν τῆς αἰχμαλωσίας καιρῶν, δις καὶ πρῶτον ἀπώκεισεν δὲ Σαλμανάσερ εἰς Ἀσσυρίους καὶ Μήδους. Τοὺς δέ γε κατεκούντας Ἱερουσαλήμ ἐκείνους εἶναί φησι οὓς εἶλεν δὲ Ναθουρχοδονόσορ, κατὰ τὸν καὶ ρὸν τῆς τελευταῖς εἰχμαλωσίας, κατεμπρήσας τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν θεοῖν ἀμπρήσας ναὸν, οὓς καὶ ἀπεκόμισεν εἰς Βαβυλῶνα. Αἰτιᾶται, μᾶλλον δὲ οὐ μετρίαν αὐτῶν ποιεῖται τὴν καταδοχὴν διτε δῆ, μεθέντες τὰς ἐξ Ἱεούδας γυναικας, εἰσεδέχοντο παρανόμως τὰς ἐκ τῶν ἀλλοφύλων, καίτοι, καθάπερ δῆ προείπον, τῶν πατρών τῶν ἀπριξ ἔχομένας, καὶ τοῖς τῆς εἰδωλολατρείας βορδόροις ἔγκυλινδουμένας ἔτι.

Παραφυλακτὸν δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τοῖς ἐν Χριστῷ

A rum manu eripere, seu potentia alienigenarum superiores reddere nequiret. Omnimodis igitur Deus ista res dolebat. Unde eos ingeneratum amorem contemnere cernens, ait: « Nonne unus Deus crevit vos? Nonne Pater unus omnium? Quid est quod unusquisque reliquistis fratrem suum? » Unus est enim universorum opifex, et omnes unius estis Domini, qui quod condidisti ad unionem et concordiam vinculis charitatis colligare vult. Etenim si essent duo dī ac domī, aut etiam plures, alienum nihil foret res conditas juxta conditorum voluntates dividī ac secerni, et levi occasione sibi invicem adversari, prout dominis ipsis liberet. Quoniam autem unus est per omnia et in omnibus et super omnia Deus ¹⁷, quæ tandem esse queat dissensionis occasio? Et quoniam insuper unus est omnium Judæorum pater secundum carnem, divinus nempe Abraham, quid est quod amicitiam labefactet? Aut quomodo consequens non est consanguineis amorem ut debitum persolvere? Quomodo autem non pene furiosum, domesticis et ex eodem genere prognatis conjugibus despctis, super exterorum filiabū insanire, ut testamentum ipsum patrum **842** profanes? Illis enim divinis legibus de peregrinis uxoribus interdicta servarunt. Audiebant enim: « Filiam tuam non dabis filio ejus: et filiam ipsius non accipies filio tuo. Seducet enim filium tuum a me, et abiens serviet diis alienis ¹⁸. » Ast bi oraculum nibili facientes legem concularunt, et quantum in ipsis fuit testamentum infirmarunt, et profanum reddiderunt, eum qui optimus est legum violatione contristantes. « Obstupesfactus autem propemodum tali factu, et odio iniquissimo genus mulierum Judæarum oppressum cernens, haec addit: « Derelictus est Judas, et apud habitantes Jerusalem, o rem, inquit, inopinata! non apud Assyrios, non Persas, non Elamitas, non vicinos hostes, sed in ipso Israel et habitantibus Jerusalem abominabilis et odiosus factus est, id est, genus ex Iuda et mulierum propinquiorum infelix multitudo. Scire autem licet Israelem vocari decem tribus quæ, ante tempora captivitatis, Samaria incolebant, quas et primus in Assyrios et Medos Salmanasar transtulit ¹⁹. Habitantes vero Jerusalem illos nominat quos Nabuchodonosor, tempore postremæ captivitatis, subjugavit, Hierosolyma et ipso divino templo incensis, quos et in Babylonem abduxit ²⁰. Accusat igitur, imo vero non leviter eos insectatur quod, dimisis ex Iuda uxoribus, ex alienigenis prognatas nefarie asciverant, quamvis paternis suis moribus, ut ante dixi, tenaciter adhærentes, et in cæno idololatriæ adhuc sese volutantes.

Cavendum autem et nobis ipsis in Christo justificari.

¹⁷ Ephes. iv, 6. ¹⁸ Deut. vii, 3, 4. ¹⁹ IV Reg. xviii, 9 seqq. ²⁰ IV Reg. xxv, 9 seqq.

catis et, per fidem in ipsum, sancti Spiritus coniunctio nionem consecutis²¹, ne commisceamur quibusdam sensu perversis, et mente profanis, et a fide germana alienis. Hi enim sunt alienigenae et lingua barbari, et perversa loquuntur. Cum quibus qui commercium habuerit, sedissime polluetur. Scriptum est enim: « Qui teigerit picem inquinabitur ab ea²². Cum ergo licet fructum ferre spiritualiter in Ecclesiis Christi, quae ratio fuerit velle aliter velut copulari, et communicare profanis synagogis, et universorum Deum adversus se exasperare?

Α δεικαιωμένοις, καὶ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος λαχῶσι μέθεξιν, τὸ ἐπιμίσγεσθαι τοιν, οἵπερ ἀνελεστραμμένοι τὸν νοῦν βέβηλοι τε τὰς φρένας, καὶ τὴν πίστιν ἔχοντες οὐκ ὄρθην. Ἀλλογενεῖς γάρ οὗτοι καὶ βαρβαρόφωνοι, καὶ λαλῶντες διεστραμμένα. Οἶς εἰ ἐπιμίσγοιτο τις, πάντη τε καὶ πάντως καταμικνήσεται. Γέγραπται γάρ: «Οἱ ἀπόμενοι πίστης μολυνθήσεται.» Ἐξὸν οὖν ἄρα καρποφορεῖν νοητῶς ἐν Ἐκκλησίαις Χριστοῦ, τις γάρ ἀν γένοιτο λόγος τοῦ θέλειν ἑτέρως οἰοντες πως συνάπτεσθαι καὶ κοινωνεῖν βεβήλοις συναγωγαῖς καὶ καταδηγεῖν ἐφ' εἰσιτοῖς τὸν τῶν δῶν Θεόν;

843 Vers. 11, 12. Quia contaminavit Judas sencia Domini, et quibus dilexit, et studuit in deos alienos. Disperdet Dominus hominem qui facit haec, donec humilietur ex tabernaculo Jacob, et ex his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti.

XXVI. Odiosum factum ait Iudam, non ab alio alienigenarum, sed ab ipso Iuda, qui profanari le gem, et declinaverit ad amandas mulieres peregrinas, et ad iisdem gratificandum in omnibus, amaveritque defectionem a Deo, et se cultibus idolorum devoverit. Adducti sunt enim eo quidam, ut dixi, sequentes quas sibi injusto matrimonio sociaverant, et earum voluntati per omnia obsecundantes. Sicut nimis etiam in Settim, jungabantur Madianitarum sive Moabitarum sliabibus qui ex Aegypto liberi exibant; qui paulo post eo deliracionis et impietas abierunt, ut etiam iniungantur Beelphégor. Propter istud crimen miserit perierunt²³. Itaque universorum Deus haec facientem et operum adeo illicitorum impiie studiosum execratur; et si quidem fuerit de populo, donec exterminetur a tabernaculo Israel, hoc est, donec funditus pereat, et ne extitisse quidem amplius sciatur. Si quis autem de ordine sacerdotum fuerit, donec humilietur ex his qui offerunt sacrificium Domino omnipotenti, id est, donec pereat et e catalogo sacerdotum expungatur. Una enim sacerdotes quidam, ut dixi, cum aliis eodem se placiolo quo populus obstrinxerunt, mulierumque peregrinarum amori succumbentes, oracula divina prorsus vilipenderunt.

Διετε ἐδεήλωσεν Ἰούδας τὰ ἀγα κύριον, καὶ οἱς ἡγέτησ, καὶ ἐπειδήδευσεν εἰς θεοὺς ἀλλοτρίους. Ξειολθερέσσει Κύριος τὸν ἀθρωατορ τὸν ποιούντα ταῦτα, ἥντις καὶ ταπεινωθῆ ἐκ σκηνωμάτων Ἰακώβ, καὶ ἐκ προσαγόρεων θυσίας τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.

C. Μεμισθισθαὶ φησι τὸν Ἰούδαν, οὐ πάρ' ἐτέρου τοῦ τῶν ἀλλογενῶν, ἀλλὰ πάρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰούδα, βεβηλώσαντος τὸν νόμον, διά γε τοῦ προσκεκλίσθαι φιλεῖν γυναικας ὅθεντας, καὶ τὰ ἐκείνων ἐλέσθαι ζητεῖν, ἀγαπήσας τε τὴν ἀπόστασιν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῖς τῶν εἰδῶλων προσκείσθαι λατρεῖσαι. Ἀπεκομίζοντο γάρ, ὡς ἐφην, πρὸς τοῦτο τινες παρανόμως συνηρμοσμέναις ἐπόμενοι, καὶ τοῖς ἐκείνων θελήμασι πάντα σείοντες κάλων. Καθάπερ ἀμέλεις καὶ ἐν Σεπτεμβρίῳ, συνήποντο μὲν ταῖς Μαδιανιτῶν ήτοι Μωαβιτῶν γυναιξίν οἱ ἐξ Αιγύπτου λειτυρωμένοι. Κατώλισθον δὲ κατὰ βραχὺ ληρίας εἰς τοῦτο καὶ ἀνοσίας φρενὸς, ὡστε καὶ τελεσθῆναι τῷ Βελεφρύῳ. Ταῦτης ἔνεκα τῆς αἰτίας οἱ τάλανες διοιώλασιν. Ἐπαράται δὴ οὖν δ τῶν δῶν Θεὸς τὸν ποιούντα ταῦτα καὶ τῶν οὐτιώς ἐκτόπων ἐγχειρημάτων ἀνοσίως ἐπιτηδευτήν· καὶ εἰπερ τις εἴη τελών ἐν λαοῖς, ἔως δὲ διοιώσθῃ ἐκ σκηνωμάτων Ισραὴλ, τουτέστιν, έως δὲ ὁλοτελῶς ἀπόλλοιτο καὶ τὴν τοῦ γενενήσθαι μνήμην ζημιούμενος. Εἰ δὴ τις εἴη τῶν τεταγμένων εἰς λεπρογείσαν, ἔως δὲ ταπεινωθῇ ἐκ προσαγόρεων θυσίαν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι, τουτέστι, ἔχρις δὲ ἀπόλλοιτο καὶ τῶν λεπρικῶν ἐκπέμποιτο καταλόγων. Συγκατώλισθον γάρ τοις ἀλλοις καὶ τῶν λεπέων τινὲς, ὡς ἐφην, εἰς τὰ λαῶν ἐγκλήματα, καὶ γυναικῶν ὅθεντα διττώντο, τῶν θείων χρησμωδημάτων εἰσάπαν ἡφειδηστές.

Οὐκοῦν εἰ ἐπάρχοις δι παροτρύνων Θεὸν καὶ τοῖς πάρ' αὐτοῦ θεσπίσμασιν ἀντεξάγειν ἐπιχειρῶν τὰς ἐν κόσμῳ τρυφάς, μὴ παραιτώμεθα τὴν ἀρετὴν, καὶ λόγος μὲν ἐκείνων γενέσθω μηδεὶς, ἐπειγώμεθα δὲ μᾶλλον τοῖς εἰς εὐπειθείαν αὐχήμασι τὰς ἐκατῶν καταφεύδρυνεν ψυχάς. Ἀπρακτήσει γάρ οὕτω ἐξ ἀρδες, καὶ τοῖς ἐξ ίδιας ἡμερότητος ἀγαθοῖς δ τῶν ἐλών ἡμᾶς καταπιανεῖ Δεσπότης.

Καὶ ταῦτα δ διμοσιουρ ἐποιεῖτε. Ξεκαλύπτετε δάκρυντι τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ κλαυθμῷ,

Vers. 13. Et haec quae oderam faciebat. Operibus lacrymis altare Domini, et plancu et gemitu

²¹ Cor. vi, 11; II Cor. iv, 13. ²² Eccli. xiii, 1. ²³ Num. xxv, 1 seqq.

καὶ στεναγμῷ ἐκ πόλων. Ἐτὶ δέξιον ἐπιβλέψαι Α εἰς laboribus. Adhuc dignum respicere in sacrificium, αἱς θυσίαι, η̄ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοὺς acceptabile de manibus vestris?

KZ. Πλεῖστοι μὲν ἡσαν κατὰ τὸν νόμον τῶν θυσιῶν εἰς τρόποις. Αἱ μὲν γάρ προσεκομίζοντο κατ' εὐχήν ἑκούσιον, αἱ δὲ ἡσαν χαριστήριον, καὶ μήν καὶ ὁ περὶ ἀμαρτίας. Δεκταὶ δὲ εὗ, καὶ ἀπαρχαὶ, καὶ τοῦ διδράχμου δεσμὸς, ὡς ἐκ νομικῶν ἐνταλμάτων τοῖς τῶν ιερέων προσεφέροντο λόγοις. Προσέργοντες τοίνυν εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ τὰ ἑκούσια, παρεκόμιζον, ὡς ἔφην, τὰ χωλὰ καὶ τυφλὰ καὶ ἀρπάγματα, τὰ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας δειλογοῦντες κακά, διαὶ τε καὶ κάτω τὴν δήμουσιν ὀνομάζοντες καὶ τὴν ἐνευθεν αὐτοῖς ἐπενηγμένην πτωχείαν, καίτοι τοῦ τάντοι λογίωντος Θεοῦ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπένδον ἀσυγχρήτῳ μὲν αὐτούς ἡμερότητει κατευφραντοσ, ἀπονέμοντος δὲ πλουσίων τὰ οἷς εἰκός ἦν οὐ μετρίων ἐντρυφθεν. Προσεκόμιζον τοίνυν κατηφεῖς καὶ δεσμαρκυρίμενοι, μονονοχῇ τοῖς θύμασιν ἐποιμάζοντες, λέγοντες τε τοῖς ιερουργοῖς· Ταῦτα ἔστιν ἐκ χόπων, τουτέστιν, οὐκ ἀμογητέ, προσπεπορισμένα δὲ μόλις ὡς ἐξ ἱερῶν καὶ πόνου. Εἴτα, πῶς ἔτι, φησί, δέξιον ἐπιβλέψαι εἰς θυσίαν, η̄ πᾶς ἀν ἔτι τοιήσαιμι παραδεκτὸν τὸ ἀπὸ γνώμης οὐκ ἀγαθῆς; Θύειν γάρ ἀκόλουθον ἱερᾶς, ἀρτάζοντας καὶ εὐθραινομένους· Καὶ τοῦτο, οἶμαι, έστι· τὸ διὰ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς ὅρθως εἰρημένον, τοῖς συναγείρουσι τὰς διακονίας· «Μή ἐκ λύπης, η̄ ἐξ ἀνάγκης· Μαρδύ γάρ δότην ἀγαπῆ Κύριος.» Οὐκοῦν εἰ θύσιμαν ἱερῶς, ἐποπτεύει τε καὶ παραδέξεται καὶ ἀπαινέσει θεός, παραδέξαμενος δὲ τιμῆσει καὶ εὐλογήσει. Εἶναι δέ φησι τῶν (1) ἀναγκαλῶν εἰς δημησιεύσιν τὸ καὶ ἐπέραν τοῖς προκειμένοις ἐφαρμόσαι διάνοιαν. Ἐπάρατον μὲν γάρ ἵποιείτο, καὶ μόλις δικαίως, δὲ τῶν δλῶν θεός τὸν βιθνηλοῦντα τῶν πατέρων τὴν διάθεσιν, διὰ δὲ γε τοῦ δεῖν θύνεις συνάπτεσθαι γυναικίν, ἀκοθησιεύσων τῶν ἐκ γένους, καὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ πολλάκις αἰτίᾳ κατεγνωσμένων. Ήπειτο δὲ πρὸς ταύτοις τῶν ιερέων εινάδης, ὡς λαμβάνοντας πρόσωπον ἐν νόμῳ. Καὶ δὴ καὶ ἔρασκεν· «Ἐξαλοθρεύσει Κύριος τὰν δυνθρωπὸν τὸν παιοῦντα ταῦτα, ἔως καὶ ταπεινῶθεν ἐκ στηρκωμάτων Ιερατῆλ καὶ ἐκ προσαγόντων θυσίαν τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι.» Εἴτα τούτοις προσέθηκεν εὐθύς· «Ἐκαλύπτετε δάκρυσι τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, καὶ κλαυθμῷ, καὶ στεναγμῷ ἐκ χόπων.» Τὸ δὲ, ἐκαλύπτετε, νοητέον ἀντὶ τοῦ Πληροῦσθαι παρεσκευάζεσθε θρήνων καὶ οἰμωγῆς τὸ θεῖον θυσιαστήριον. Γύναιά τε γάρ παραλόγως ἐξεωμένα, καὶ οἱ κρίσιν ἀδίκον τὴν παρ' ὑμῶν τῶν ιερέων ἐκτόπως ὑπεμεμενήκτες περισταντο τὸ θυσιαστήριον, τοὺς τῆς ἀδίκίας ἀνοιμώζοντες τρόπους καὶ ἐκ χόπων τῶν αὐτοῖς ἐπενηγμένων δεσμούρφωντες ἀσχέτως. Εἴτα πῶς δέξιον ἐπιβλέψαι, φησίν, εἰς θυσίαν, η̄ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; «Πατέρ γάρ ἔστιν ἀληθὸς τὸ ἐν βίοις Περσικῶν γεγραμμένον, Οὐχ ἀγνα-

844. XXVII. Modi seu genera sacrificiorum a lege prescripta erant plurima. Alia quippe offerabantur ex voto voluntario, alia ad gratiarum actionem spectabant, alia pro peccato. Erant item decimae, et primitiae, et didrachmi tributum, quae ratione sacerdotum mandato legis offerebantur. Qui ergo voluntarie Deo offerabant, adducebant, ut dixi, clauda et cæca et ex deprædatione recuperata, perpetuo mala in quibus fuissent et vasiitatem indeque illatam sibi egestatem sum creantes, tametsi omnipotens Deus post redditum e Babylone incomparabili eos benignitate exhilarasset, et abundantanter dona visset quibus eos non mediocriter oblectatum in consentaneum erat. Offerebant ligitus moesti et flentes, tantum non super victimis lamentantes, et sacrificis hæc dicentes: Hæc sunt de laboribus et æruminis nostris, hoc est, bona sine labore, et vix cum sudore acquisita. Deinde, quonodo, inquit, par est respicere ad sacrificium, aut quomoilo ratum habeam quod a bona mente non proficiuntur? Debet enim sacrificare animo hilari, festum diem agentes et laetantes. Et hoc opinor, est, quod bene Paulus conferentibus in ministerium: «Non ex tristitia, aut ex necessitate: hilarum enim datorem diligit Deus²¹.» Quare si sacrificemus hilariter, respiciet, et suscipiet, et laudabit Deus, et suscepit honorabit ac benedicet. Puto autem ad fructum conducturum iugnopopore, si ex verbis propositis aliud sensum elicimus. Maledicit universorum Deus, et quidem æquissime, profanantem patrum testamentum, propter adulterias in conjugium extraneas feminas, expulsis quæ erant ejusdem gentia, et a sepe nulla de causa condemnatis. Præterea sacerdotes quosdam insinuat, ut accipientes personam in lege. Quare etiam dicebat: «Disperdet Dominus hominem facientem hæc, donec humilietur ex tabernaculo Israhel, et ex offerentibus sacrificium Domino omnipotenti.» His statim subiecit: «Operiebatis lacrymis altare meum, et plancu et genitu ex laboribus.» Operiebatis intellige, faciebatis ut imploraretis divinum altare fletu et lamentis. Meliores namque contra legem expulsoe, et qui sacerdotum vestrorum iniustum judicium pertuleras, circumstarebant altare, quas pertulerant injurias deplorantes et ob illatas vexationes immundice lacrymantes. **845** Jam quo pacto dignum est, inquit, respicere ad sacrificium, aut accipere acceptabile de manibus vestris? Sicut enim verum est quod in libro Proverbiorum legitur, Non sunt casta vota de merecidibus merestris²², sic non consentitur mundus et culpa vacane sacerdos, si dicat divinis Scripturis se quodammodo corroboratum se stabilitum esse, et lege sacrificio-

²¹ II Cor. ix, 7. ²² Imo Deut. xxii, 18.

(1) Legi είμαι δὲ τῶν, etc. omisso φησί, inculetio a librario.

rum concubata, quasi Deo nullo a se scelere offenso sacrificet. Timoris plenum est igitur, quasi illis manibus sacrificare Deo. Puto enim ego taliis viribus, quantum consequi possunt, purgatis tam sibi ministerium peragendum. Talis enim extra omne crimen invenitur, nec iram divinam merebitur.

οὐένει κακαρμένους, κατά γε τὸ ἐφίκτον, τῆς οὗτων ἀπάσης αἰτίας, καὶ τῶν ἔξ δργῆς εὑρίσκεται κινημάτων.

Vers. 14, 15. *Et dixistis* : Propter quid Dominus testificatus est inter te et inter uxorem adolescentiae tuę quam reliquisti? *Et huc particeps tua et uxor testamenti tui, et non aliter fecit, et reliquiae spiritus tui.* *Et dixistis* : Quid aliud quam semen querit Deus?

XXVIII. Deo ista saepius reprehendente, et ad sui generis diligendas, atque ad contracta cum alienigenis matrimonia quae et ipsa divina lex damnat dissuenda impellente, stulte occurabant; « Quid aliud quam semen querit Deus »? Dicitum est, inquit, per mandatum Mosis: « Non erit infecunda, nec sterilis in Israel ». Et ad Abraham alicubi dicit universorum Deus: « Multiplicabo semen tuum, sicut stellas caeli multitudine ». Quocirca divinum consilium, inquit, ad multitudinem et liberorum procreationem respicit, ut ipsa Abraham factae promissionis gratia finem conguentem adipiscatur. Sed sive ex alienis, sive ex cognatis hoc a nobis praestetur, Deo perinde est; finem enim promissa consequuntur. « Dixistis igitur, inquit : Quia de causa Dominus testificatus est inter te et uxorem adolescentiae tuę quam reliquisti? At si hoc libuerit dicere, quare Dominus testificatus sit, et jussicerit nullo modo dimittere cui cohabitatis, respondebo et ego ad hoc : Cogita, « Quoniam ipsa est particeps seu socia tua, et uxor testamenti seu foederis tui, » hoc est, una caro tecum », et juxta legem coniubernalis, et non aliter fabricatus est eam Deus. Est porro, ut arbitror, etiam « reliquiae spiritus ejus, » et propemodum corpore et anima vir commiscetur cum ea quam ipsi legis religio copulavit. **§ 48** Et quemadmodum unum corpus sunt, sic aliquo modo etiam una anima, amore mutuo illos colligante, et divina lege in concordiam devinciente. Reliquias itaque spiritus viri uxorem vocat, et quasi dimidium ejus animas propter unionem, scilicet quam concordia charitatis velut unum efficit. Ne igitur plus quam ratio palliter Deum culpatote, ut qui uxorem adolescentiae suę, foederis ac spiritus participem, et carne sibi unitam domino removentes, fortasse iniquius ohijurget. Existimo autem ego sapientissimum Paulum, hinc permotum, mandasse illis qui in Christum crediderant : « Alligatus es uxori? noli querere solutionem ». Et alicubi Salvator : « Quicunque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam moechari : et qui dimissam duxerit, mo-

Α εὐχαὶ ἀπὸ μισθώματος ἑταῖρας· οὗτως οὐκ ἀλγεθεῖ καθαρός τε καὶ ἀμώμητος ιερεὺς, εἰ τοις θεοῖς οεσπίσμασιν μονονούχη καὶ ἐρβώσθαι φράσας καὶ τὸν πρέποντα ταῖς ιερουργίαις πατήσας θεσμὸν, ὡς κατ' οὐδένα τρόπον προσκεχρουκῶς προσάγοις τὸ θῦμα. Φοβερὸν οὖν ἄρα τὸ ἀνίπτοις ὥσπερ ἄρα χερσὶν ιερουργεῖν τῷ θεῷ. Χρῆναι γὰρ ἔγωγέ φημι παντὶ σοφῆς ἁπτεσθαι λειτουργίας. « Εἶναι γὰρ διαδεσδε καὶ

Kai εἰπεῖτε· Ἐρεκερ τίνος ὁ Κύριος διεμαρτύρατο ἀραιμέστορος σου καὶ ἀραιμέστορος γυναικὸς τεστητῆς σου ἢ ἐγκατέλιπες; Καὶ αὕτη κοινωνίας σου καὶ γυνὴ διαθήκης σου, καὶ οὐκ ἀλλως ἐποίησε, καὶ ὑπόλειμμα πνεύματος αὐτοῦ. Καὶ εἰπεῖτε· Τί ἀλλοὶ ἡ σκέψη εἶται ὁ θεός;

KH'. Ἐπαιτιωμένου θεοῦ τὰ τοιάδε συγχώνεις, καὶ ἀναπελθοντος μὲν ἀγαπᾶν τὰς ἐκ γένους, ἀποφορεῖν δὲ τῶν ἀλλοτρίων καὶ ἀπονοσφίζειν γέμων οὓς καὶ αὐτὸς ὁ θεός ἀπεκήρυξε νόμος, ἀσυνεπούντες ἔφασκον· « Τί ἀλλοὶ ἡ σπέρματα ζητεῖται ὁ θεός; » Εἰρηται, φησι, διὰ τῆς Μωάβεως ἐντολῆς· « Οὐκέτι εσται ἄγονος οὐδὲ στείρα ἐν οἰλοῖς Ἰσραὴλ. » Ἐφη δέ που καὶ πρὸς Ἀβραὰμ ὁ τῶν ὅλων θεός· « Πληρόνων τὴν θυσίαν τὸ σπέρμα σου, ὥσπερ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει. » Οὐκοῦν ὁ θεός, φησι, σκοπός; εἰς πλήθυνος ὄρφα καὶ παιδογονίαν, ἵνα καὶ εἰς πέρας ἀγοίτο τὸ πρέποντα αὐτῇ τῆς πρὸς; Ἀβραὰμ ἐπαγγείλας ἡ χάρις· « Άλλ’ εἰτ’ οὖν ἔξ ἀλλοτρίων, εἴτε ἔξ ὁμογενῶν τούτῳ πράττοιτο πρὸς ὑμῶν, ἀδισφορεῖ τῷ θεῷ, διεξάγεται γὰρ εἰς πέρας τὸ ἐπαγγελμένον. » Εἴπατε τοίνυν, φησιν· « Ενεκεν τίνος ὁ Κύριος διεμαρτύρατο ἀνά μέσον σου καὶ ἀνά μέσον γυναικὸς νεότητός σου, ἢ ἐγκατέλιπες; » Άλλ’ εἰπερ ἔλοισθε τούτο λέγειν τὸ, ἐνεγεν τὸν διεμαρτύρατο, καὶ προστέταχε μή δεῖν ἀποπέμπειν τὴν συνψισμένην, ἐρῶ πρὸς τούτο κἀγώ· « Ενιότερον· « Οτι αὕτη κοινωνίας σου καὶ γυνὴ διαθήκης σου, τουτέστιν, ὀμβταρκός σοι καὶ κατὰ νόμον συνψισμένη, καὶ οὐκέτι ἀλλως αὐτῇ δεδημιούργητε θεός. » Εστι δὲ, οἷμαι, καὶ « ὑπόλειμμα πνεύματος αὐτοῦ, » καὶ μονονούχη συγκέκραταί πως ὁ ἀνήρ επωρικῶς τε καὶ ψυχικῶς τῇ κατὰ νόμον λατρεῖ συνηρμοσμένη. Καὶ ὥσπερ ἐν γεγόναστ σώμα, οὕτω τρόπον τινὰ καὶ μία ψυχή, συνδεούσης αὐτοὺς ἀγάπης, καὶ νόμου θείου συλλέγοντος εἰς διοικυχίαν. « Υπόλειμμα τοίνυν πνεύματος τοῦ ἀνδρὸς τὴν γυναικά καλεῖ καὶ οἰονεὶ μέρος τῆς αὐτοῦ ψυχῆς, διὰ τε τὴν ἐνωσιν τὴν ὡς ἔν γε, φημι, τῇ κατὰ τὴν ἀγάπην διοικυχίᾳ. Μή τοίνυν πέρα τοῦ δέοντος ίόντες λόγου κατατιθεσθε θεόν, ὡς τάχα που καὶ ἀδίκεως ἐπιπλήττοντος τοῖς ἀποπέμπουσι τῆς ἑστίας γυναικας νεότητος, καὶ διαθήκης καὶ πνεύματος κοινωνῶν, καὶ ἐνωθεσαν σαρκικῶς. Οἷμαι δὲ ἔγωγε τὸν σοφώτατον Παῦλον, κεκινημένον ἐντεῦθεν, ἐπιστεῖλαι τοῖς πεπιστευκόσιν εἰς Χριστόν· « Δέδεται γυναικί; μή ζήτει λύσιν. » Ἐφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ· « Ος δὲ ἀπολύτῃ τὴν γυναικά αὐτοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ διαπολελυμένην

²⁶ Exod. xxxiv, 16. ²⁷ Exod. xxii, 26. ²⁸ Gen. xvi, 10. ²⁹ Gen. ii, 23, 24. ³⁰ I Cor. vii, 27.

γαρμέσας, μοιχήτας. Ἐρομένοις δὲ τοῖς Σαδδουκαλούν φιλοζητηταῖς· « Ἀνδ' ὅτου Μωσῆς ἐνετείλατο δοῦναι βιβλίον ἀποστασού καὶ ἀπαλλάξτεσθαι γυναικός; » ἐφη πάλιν· « Οὐτὶ Μωσῆς μὲν τρόπος τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐνετείλατο· ἀπὸ ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὐτως· δὲ γάρ πλάτας, ἀρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Οὐ οὖν Θεὸς συνέζευξεν, ἀνθρώπος μή χωριζέτω. » — « Καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ οὐ μή ἐγκαταλίπητε. » Τοῦ νόμου δὲ σαφῶς καὶ ἀναφανθόν διηγορευκότος ἔξειναι τοῖς ἐθέλουσι προσερπτειν ταῖς συγηρμοσμέναις βιβλίον ἀποστασού καὶ ἀνεγκλήτως ἀπαλλάξτεσθαι τῆς συνωχισμένης, ἀδόκει πως ἀντιρέρεσθαι τοῖς πάλαι τεθεσπισμένοις διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, ἀγοντος ὑπὸ δίκην καὶ παραιομέτρια ἔγκλημα καταγράφοντος τοῦ τολμῶντος προσάγειν καὶ ἀπονοστίζεσθαι γυναικός. Οἰκονομικάτατα τοίνυν διὰ τῶν προσκειμένων οὗτε διπράκτεν ἀποφάνει τὴν ἀρχαίαν ἐντολὴν, οὗτε μήν ἀνοσίων ἐγχειριμάτων ἀδήν ποιεῖσθαι πρόφασιν ἐπιτρέπει τιστίν. Οὐ γάρ ἐπειδὴ περ, φησίν, ἐφῆκεν δὲ νόμος διδοσθαί τὸ βιβλίον, διὰ τοῦτο καὶ ἀνεύθυνοι διδόντες ὑμεῖς, ἵνα ταῖς ἀλλοφύλοις προσκέοισθε γυναικῖν, ἀλλ' εἰ καὶ ἔξειτιν ἀποτῆναι γυναῖον, καὶ νομικαῖς τοῦτο πράττεσθαι φήσοις, φυλάξασθε· ἐν πνεύματι ὑμῶν τὸ καταλείψαι γυναικὰ τὴν ἐκ νεότητος. » Τοῦτο γάρ ἀμεινον, καὶ ἐφῆκεν δὲ νόμος τοῖς ἐθέλουσι τὴν ἀπόστασιν.

Ἄλλ' ἔτι μισήσας ἔξαποστελλῆς, λέγει Κύριος οὐ Θεὸς Υστρήλ.

ΚΘ. Τουτέστιν, εἰ πιθανήν καὶ εὐάφορομον ποιούμενος τὴν ἀποπομπὴν τῷ βιβλίῳ προσγράψας, οὐτὶ μεμίστηκάς τε καὶ ἀπεστέλλω.

Καὶ καλύψεις ἀσέβεια ἐπὶ τὰ ἐρθυμημάτα σου, λέγει Κύριος καρτοκράτωρ, καὶ φυλάξασθε ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, καὶ οὐ μή ἐγκαταλίπητε.

Α'. Τουτέστιν, εἰ περγένεσθαι τῶν αῶν ἀνθυμημάτων ἀσέβης καὶ βέβηλος ἡ δορά, καὶ πρόφασις μὲν εἰκατὰ τὸ μισῆσαι ἐστιν, εὐρίσκῃ δὲ τῆς ἐτέρων ἔρας ἡττώμενος καὶ γυναικοῖς τοῖς ὅθνεοις προσκείσθαι θέλων, « φύλαξι, μή ἐγκαταλίπητε, » ἡ ἐπάρατος ἐσῃ πάντη τε καὶ πάντως. « Ἐφη γάρ· « Οὐτὶ ἐξαλοθρεύσει Κύριος τὸν ἄνθρωπον τὸν ποιοῦντα ταῦτα, ἂν ταπεινωθῇ ἐκ σκηνωμάτων Τσερατὴ, ἐκ προσαγόντων θυσίαν Κυρίῳ παντοκράτορι. » Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον εἰς ἡμφανῆ τε καὶ πρόσχειρον λόγουν.

Παραφύλακτον δὲ καὶ τοῖς διὰ πίστεως κεκλημένοις εἰς ἀγιασμὸν, μή δρα πως ἀπενεγένετον ὡς πρὸς γυναικας ἀπηχθημένας Θεῷ καὶ ἀλλογενεῖς εἰς τὰς βεβήλους αἱρέσεις. Ἀπόρχη γάρ αὐτοῖς, εἰς καρποφορίαν πνευματικήν, τῶν τῆς Ἐκκλησίας διδασκάλων ἡ καθαρὰ καὶ ἀμώμητος παιδιάγαγια μονονουχὴ καὶ τέκνων αὐτούς εὐγενῶν ἀποράλινεν πατέρας, τίκτοντας νοητῶς ἐξ ἁγαθῆς καρδίας τὰ τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης αὐχήματα.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

Οἱ καροξέντροτες τὸν Θεόν ἔτι τοῖς ιδίοις ὑπὼρ, καὶ εἰκατε· Ἐρ τίνι παρωξύματερ αὐτόν;

²¹ Matth. v, 32. ²² Matth. xxix, 7, 8; Marc. x, 9, 9.

A chatur ²¹. Interrogantibus autem Sadduceis curiosis: « Quid ergo mandavit Moses dare libellum repudii et dimittere uxorem? respondit: Moses propter duritiam cordis vestri hoc permisit; ab initio autem non erat sic; Creator enim masculum et feminam fecit eos. Quod igitur Deus conjunxit, homo ne separet ²². Custodite illas in spiritu vestro, et ne relinquette. Ceterum, cum lex aperte et manifeste sanciat licere volentibus objectare libellum repudii, citraque reprehensionem uxores dimittere, videtur quasi antiquo oraculo repugnare vox prophetarum, pœnitentia subjicientis et iniuriantis crimen impingentis audiendi ducere uxorem et separari. Providentissime igitur his verbis ostendit propheta mandatum vetus non esse quiddam olio sum, nec sinere ut hanc sibi occasione scelerate faciendi quidam accipiant. Non enim, inquit, quoniam permisit vobis lex dare libellum repudii, ideo extra culpam estis, qui idcirco datis ut cum alienis copulemini. Sed quamvis ab uxore discedere liceat, idque lege approbante, cavele tamen et in spiritu vestro relinquere uxorem adolescentiae vestrae. » Hoc enim præstat, etiamsi lex divortium voluntibus indukerit.

Vers. 16. Sed si odio habens dimiseris, dicit Dominus Deus Israel.

XXIX. Hoc est, si probabilem faciens et justa occasione natam dimissionem iudicantis ascripseris, te C odiisse, et ita dimittere.

Vers. 16. **247** Et operet iniquitas super cogitationes tuas, dicit Dominus omnipotens, et custodite in spiritu vestro, et ne derelinquatis.

XXX. Hoc est, si cogitationes tuas obvolvit iniquia et profana pellis, et odium in illam falso praetextitur, inveniaris autem aliarum pulchritudine subactus, et velle mulierculis peregrinis alligari, et custodi, ne derelinquas, aut prorsus maledictus eris. Dixit enim: « Quia disperdet Dominus hominem qui facit haec, donec humilietur ex tabernaculis Israel, ex offerentibus sacrificium Domino omnipotenti. » Et hoc quidem quod ad planam et obviam explanationem attinet.

Cavendum autem et per fidem vocalis in sanctificationem, ne forte velut ad feminas Deo odiosas et alienigenas in profanas hereses auferantur. Potest enim illos, praeter spirituali fertilitatem, Ecclesiæ magistrorum sinecera et inculpata institutum non aliorum quoque nobilium patres reddere, ex corde bono divinitate charitatis decora secundum intellectum generantes.

TOMUS POSTERIOR.

Vers. 17. Qui provocatis Deum in sermonibus vestris, et dixistis: In quo provocavimus eum? In

eo quod dicitis : Omnis qui fecit malum, bonum in conspectu Domini, et in ipsis Ipsi complacuit, ei ubi est Deus iustitiae?

**Ἔτ τῷ ἀπέτειν ὑμᾶς· Πᾶς ποιῶν πονηρόν, καὶ δι
ἐρώτιον Κυρίου, καὶ ἐτί τοῖς αὐτοῖς εὑδάκησος,
καὶ ποὺ δοτιρ δ θεδις τῆς δικαιοσύνης;**

XXXI. *Supra annotavi, non uno, sed multis mo-
dis universorum Deum contra posteros Levi ex-
acerbatum esse. Et sacerdotum imbellis animas ca-
stigans, alebat : « Et inferebatis quæ raptæ erant,
et claudæ, et debilitæ ».
Et adiebat his : « Et acci-
piebatis personam in Jege ».
Honorantes enim,
ut credibile est, et intempestive reverentes quosdam
sese convenientes, tenuiores scelerate condemnab-
ant, et premebant quosdam, non ex prescriptio
legis justa judicantes », sed in partem potentiorem
et iniquam sententiam proferentes : aut forte etiam
diripientes hæreditates neutriquam ad se attinentes :
gaudentes autem super donis et ea accipientes, et
sacerdotii honoribus abutentes, et supra subjectos
se efferentes. Hunc in modum vitam degentes adeo
infamem et legibus adversissimam, **848** videntes
quidam injuriæ passi, tantum non attoniti mira-
bantur. Nec enim reprehendebantur a Deo, nec
poniebantur, ut solent aliquando contemptores ;
quin potius rebus secundis utebantur, et vivebant
cum voluptate. Idecirco ægre férentes, immensam-
que Dei benignitatem forte amplius cogitare nolen-
tes, propemodum etiam ex desperatione clamabant :
« Omnia qui facit malum, bonum in conspectu Do-
mini, et in ipsis ipsi complacuit ; » hoc est, forsitan
et perpetrator malorum bonus est in conspectu
Dominii ; et super adeo inhonestæ viventibus lata-
tur. Nam si hoc verum non est, inquit, « Ubi est
Deus justitia ? » Oportebat enim, oportebat justitiae
dispensatorem non adeo tolerantem esse in sacer-
dotibus avaris, et altare polluentibus, et iniqua ac
scelerata et legi pugnania committere summo stu-
dio conantibus. Et hæc quidem crimina fuerint
desperationis ipsorum incessantis animos. Scien-
dum autem, juxta propositum verborum sensum,
irritare Deum, qui adeo imperitis vocibus utuntur.
Ferme enim et increpare statuunt tolerantem Deum,
qui errantium conversionem benignissime et eo-
rum qui in peccatum prolapsi sunt, ad salutaria
recursum exspectat. Divinus itaque Paulus super
torquentibus et a penitentia refugientibus dolens :
« Num divitias bontatis ejus et patientiæ et lon-
ganimitatis contemnis, ignorans quia benignitas
Dei ad penitentiam te ducit ? Secundum duritiam
autem et impunitens cor tuum, thesaurizas tibi
ipsi iram in die iræ et revelationis et justi judicij
Dei ».
Itaque etiam atque etiam vehementerque
Deum offendunt qui adeo inanibus dant manus et
lingua effrenata ipsi convitantur, et peccato tene-
buntur qui morbi occasiones ipsis dederunt.*

**Ούκοιν προσχρόύσουσι μὲν πάντη καὶ πάντως οἱ τα
γλώτται ἀνέντες. Ενοχοὶ δὲ πλήμελεταισι εἰπεν ἀν οἱ**

ΛΑ'. Φθίσας ἤψην, ὡς οὐ καθ' ἓν τρόπον, κατά πολλοὺς δὲ μᾶλλον, ὁ τῶν ὄλων Θεὸς ἐπὶ τοὺς ἔξι αἰματος τοῦ Λευκοῦ κατεπικραίνετο. Καὶ ταῖς τῶν ιερουργῶν ἀθυμίαις ἐπισκήπτων, ἐφασκε· « Καὶ εἰσεφέρετε τὰ ἀρτάγματα, καὶ τὰ χωλά, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. » Προσεπήγεν δὲ τούτοις· « Καὶ ἐλευθερεῖτε πρόσωπον ἐν νόμῳ. » Τιμῶντες γάρ, κατὰ τὸ εἰδῆς, καὶ δι' αἰδοῦς ἀκάλον ποιούμενοι· τῶν προσιόντων τινάς, κατεδίκαζον μὲν οὐχ ὅσιων τῶν ἀσθενεστέρων, καὶ πλεονεξίας ἐπῆγον τισιν, οὐ τὰ δίκαια κρίνοντες, κατὰ γε τὸν νόμον, ἀλλ' ἐτεραλή καὶ δινίον τὴν φῆμον ἐκφέροντες· ἵνα τάχα που καὶ διαρπάζοντες τοὺς οὐδαμόθεν αὐτοῖς προσήκοντας κλήρους· ἐκηδόμενοι δὲ καὶ δωροδοκεῖσθαι, καὶ ταῖς τῇς Ιερωσύνης τιμαῖς κατακεχρημάνωι, καὶ τῶν ὑπὸ κείρει κατεπιρρόμενοι. Ταύτην ἔχοντες τοῦ βίου τὴν ἀγωγὴν τὴν οὐτω τυπωκλεῖ καὶ ἐκνομωσάτην, καταθεώμενοι τινες τῶν τὰς ἀδικίας ὑπομεμρηκότων, μονονούχη κατεβήπεσαν. Οὐ γάρ ήν τις ἐπ' αὐτοῖς ἐπιπληγές παρὰ Θεοῦ καὶ τὰ ἐξ ὀργῆς, ἕσθι δὲ συμβαίνοντα τοῖς εἰωθόσι καταφεροντεν· ήσαν δὲ μᾶλλον ἐν εὐπαθείᾳ καὶ τρυφαῖς. Πρὸς δὴ τὰ τοιαῦτα δεδυσφορηκότες, καὶ τὴν ἀσύγκριτον ἡμεράτητα τοῦ Θεοῦ τάχα που λοιπὸν εἰς νοῦν ἔχειν οὐκ ἀνεχόμενοι, μονονούχη· καὶ κατακεχράγασιν ἐκ μικρῷ ψυχίας λέγοντες· « Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνύπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ηδόκησε, » τοιτέστι, τάχα που καὶ ἀγαθὸς ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ ὁ τῶν πονηρῶν ἐργάτης· ἐφήδεται δὲ τοῖς οὐτως αἰσχρῶς δικαιοῦν ἥρημένοις. Εἰ γάρ μη τούτο, φησιν, ἀλληδες, « Ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοιστήνης; » Ήδεις γάρ, έδει τῆς δικαιοιστήνης τὸν πρύτανιν μὴ τοσούτους ἀνεξικακήσαι πλεονεκτούσι· ιερουργοῖς, καὶ καταμιεύουσι τὸ θυσιαστήριον, ἀδικά τε καὶ ἀνέσια καὶ τὰ ἔξω νόμου δράντες δικαιούστα διεσπουδαχόσι. Καὶ ταυτὶ μὲν εἰκὸν ἀν τῆς ἐπισυμβάστης αὐτοῖς μικρεψηχίας ἐγκλήματα. Ἰστέον δὲ διτοι, κατὰ γε τὴν τῶν προκειμένων δύναμιν, περοτρύνουσι τὸν Θεὸν οι ταῖς οὖταις ἀπαίδευταις κεχρημένοι φωναῖς. Μονονούχη γάρ καὶ ἐπιτιμῷν ἐγνώκασσιν ἀνεξικακοῦντι θεῷ περιμένοντες τε καὶ μάλα χρηστῶς τῶν πεπλανημένων τὴν ἐπιστροφήν, τῶν εἰς ἀμαρτίαν ὡλαθηκότων, τὴν εἰς τὰ ἀμείων μεταδρομήν. Καὶ γοῦν ὁ θεσπέτος; Παιάλος τοῖς ὀχνοῦσι τε καὶ ἀναδυομένοις ἐτι τὴν μετάγνωσιν ἐπετίμα, λέγων· « Εἰ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταρρεῖς, ἀγνῶν ὅτε τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἔχεις; κατὰ δὲ τὴν σκληρηθτήτα σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεω; καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ; » οὐτίνιον ψυχραῖς ἥττωμενοι καὶ ἀχθαῖον ἐπὶ θεῷ τὴν

Χρή δη οὖν δρα διεκπειν ἀγίως καὶ δρμοποδεῖγν έν

Malach. I. 13.

34 Malach. II. 3

²³ Deut. 4. 16. ²⁴ Rom. 11. 1. 25

1

Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἀπολέκτους ιερουργοὺς ήτοι τοὺς κεκλημένους εἰς ιερωσύνην. Ἔσονται γάρ οὕτως εἰς ὑποτύπωσιν εὐκοσμίας καὶ ἀπάσης ἀρετῆς τοῖς ὑπὸ γείρῳ λαοῖς, οἱ καὶ τὸν τῶν ὅλων καταγεράζουσι Θεὸν, τῆς τῶν ιερέων πολιτείας τὸ λαμπρὸν καὶ ἐξαίρετον καταθεώμενοι κάλλος. Καὶ τοῦτο, οἵματι, ἔστι τὸ διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος φωνῆς ὄρθιῶς εἰρημένον·

· Λαμψάτο τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων,
Πτως ἴδωσι τὲ κακὰ ἕργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν
Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. · Ωσπερ γάρ
σκανδαλίζονται λαοί, ζῆν ἐλομένων ἐκπόνως τῶν ιε-
ρέων· οὕτω πλείστην τε ὅσην καὶ λιαν ἀμφιλαφῆ
κερδανοῦσι· τὴν δημαρχίαν, εἰ δή που θεάσαιντο πληρού-
τας· τὸ ἀγαθόν, καὶ διαζῆν ἡγουμένους ὡς ἀνδάνει
Θεῷ.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Ίδον δὲ ἀκοστελὼ ἀγγελὸν μου, καὶ ἐκι-
βλέψαται ὅδον πρὸς προσώπου μου. Καὶ ἔξαιρης
ῆξε εἰς τὸν ναὸν ἑαυτοῦ Κύριος, δρ ύμεις ἤ-
τειτε, καὶ ὁ Ἀγγελος τῆς διαθήκης, δρ ύμεις θέ-
λετε.

ΑΒ'. Εύαφορμως λίαν ἐπὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον δὲ τῆς προκειμένης ἡμῖν προφητείας μεταπεφοιτήκε λόγος. Γέγονε γάρ ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δὲ Ἐμμανουὴλ εἰ δικαιούντη τε καὶ ἀγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις, εἰ καὶ δύποι παντὸς ἀποκάθαρσις, καὶ ἀμερτιῶν ἀπόθεσις, καὶ τῶν αἰτιώνων ἀποβολή, καὶ δόξας εἰς τὰ ἀμείνων καὶ πρεπωδέστερα, καὶ θύρας τις ὥσπερ καὶ εἰσδολή πρὸς ζωὴν εἰώνιον, πᾶσά τε δι' αὐτοῦ γέγονεν ἐπανόρθωσις, καὶ πλεονεξίας ἀνατροπή, καὶ δικαιοσύνης εὑρεσις. Καὶ τι γάρ οὐχὶ τῶν τεθαυμασμένων δι' αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν; « Ἰδοὺ τοῖνυν, φησι, ἀποστελὼν τὸν ἄγγελόν μου, καὶ ἐπιθλέψεται ὁδὸν πρὸς προσώπου μου. » Εἴοικε δὲ διὰ τούτων τὴν τοῦ ἄγίου Βαπτιστοῦ ποιείσθαι πραναφώνησιν. Ἔφη γάρ που καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός· « Οὗτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· « Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστελὼν τὸν ἄγγελόν μου πρὸς προσώπου σου, δις κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἐμπροσθύν θου. » Οὕτως ἡμῖν ἀδόπον καὶ δὲ θεπέστιος Ἡσαΐας ἐσήμηνε, λέγων· « Φωνῇ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· « Ἔτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιείτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Οὐ δὴ γεγονότος, φησι, καὶ πρὸς βραχὺν δεδραμητήσος τοῦ ἀγγέλου τὸ τοιάδε προστεταγμένου, « Ἐξαφνης ἡξει, φησι, εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, δὸν ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ δὲ ἄγγελος τῆς διαθήκης, δὸν ὑμεῖς θέλετε. » Διεσχυρίζεται δὲ καὶ ὁ μακάρος Ἰωάννης, λέγων τοῖς ἐρχομένοις ἐπὶ τὸ τῆς μετανοίας βάπτισμα· « Ἐγὼ βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὕδασι· ὅπισσος μου ἔρχεται ἀνὴρ, οὗ οὐκ εἰμὶ ικανὸς κακὰ κύνες λύσω τὸν Ιμάντα τοῦ ὑποδήματος αὐτοῦ· ἔκεινος; Ὁμᾶς βαπτίσεις ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ. » Συντίης τοῦ, δητὸς κατόπιν εὐθές καὶ μονονοχὴ κατά ποθέας τοῦ προαγγέλλοντος ἐνάδιξεν δὲ Χριστὸς, ἐκενὸν ἀφενῆ καθιστάς; τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν, καὶ εἰσελθαίσης καὶ ἀδοκήτως ἐπιφρανθμένος, « Ἀγγελόν

A in Ecclesia electis sacerdotibus sive ad sacerdotium vocatis. Sic enim subtilis exemplo erunt et forma honestatis omnisque virtutis, qui et universorum Deo gratulantur, cum illustre et singulare decus eorum vitæ contemplantur. Et hoc est, ut puto, quod voce Salvatoris probe dictum legimus : « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificant Patrem vestrum qui in coelis est »¹⁷. » Quemadmodum enim **849** scandalizatur populus, cum sacerdotes parum innocenter vivunt, ita emolumentum longe maximum et amplam utilitatem consequitur, si bonitatis officio fungentes videt, et existimantes ita vivendum ut Deo placet.

CAP. III.

VERS. 1. *Ecce ego mittio angelum meum, et specu-
labitur viam ante faciem meam. Et statim veniet ad
templum suum Dominus, quem vos queritis, et An-
gelus testamenti, quem vos vultis.*

XXXII. Perapposite ad Christi mysterium verba ista prophetica transierunt. Factus est enim nobis a Deo et Patre Emmanuel justitia, et sanctificatio et redemptio ¹⁷, et omnis immunditiae emundatio, peccatorumque depositio, et in honestorum abjectio, et ad meliora ac decentiora quædam via, et ad æternam vitam ceu janua et ingressus, et per ipsum correcta sunt omnia, et eversus diaboli dominatus, et inventa justitia. Quibus enim mirabilibus per ipsum locumpletati non sumus? Ait ergo: « Ecce ego mittam angelum meum, et speculabitur viam ante faciem meam. » Quibus verbis sanctum Baptista videtur prænuntiare. Nam et Christus ipse alicubi: « Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mittam angelum meum ante faciem tuam, ut prepararet viam tuam ante te »¹⁸. » De eodem divinus Isaías: « Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri »¹⁹. » Quo facto, inquit, et cum paululum cucurrerit qui ad ista nuntianda constitutus est: « Statim veniet ad tempulum suum Dominus, quem vos queritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis. » Confirmat idem et beatus Joannes, ad baptismum penitentiarum accipiendo confluentes sic compellans: « Ego baptizo vos in aqua, post me autem veniet vir, cuius non sum dignus ut procumbens solvam corrigiam ejus calceamenti: ille vos baptizabit in Spiritu sancto et igni »²⁰. » Perspicis igitur quonodo post statim et tantum non a vestigio Christus prænuntium secutus sit, se ipsum hactenus latenter sistens Iudeis universis, **850** et quasi repentina ac de improviso apparens. Angelum autem dominatum sacrosanctum Baptistam dicimus, non propter naturam quidem, ex muliere enim natus homo proinde ut nos sit, sed quoniam illi talia nobis prædicandi num-.

²⁷ Matth. v., 16. ²⁸ I Cor. i., 50. ²⁹ Matth. xi., 40. ³⁰ Isa. xi., 3.; Matth. iii., 5. ³¹ Matth. iii., 11.

tiandique munus est impositum. Ab officio igitur vocabulam inditur, nec naturam angelorum significat. Venturum porro ad templum suum dicit, apud quia Verbum caro factum est⁴¹, et tanquam in templo quod e castissimo sanctae Virginis corpore susceperebat, habitavit: aut in homine perfecto, qui ex corpore, inquam, et anima immediate et divina providentia coagmentatus esse creditus est; aut templum simpliciter nominat Jerusalem, utpote sanctam et sibi dedicatam civitatem; aut Ecclesiam velut in typo suo. Cæterum adventum seu praesentiam suam compluribus mirandis operibus promulgavit, « Prædicans Evangelium regni, sanans omnes morbos et omnem languorem in populo, » ut scriptum est⁴². Veniet igitur Dominus, inquit, quem vos queritis, ex pusillanimitate dicentes: « Ubi est Deus justitia? » Veniet autem ac docebit quæ supra legem et supra umbras ac typos sunt. Erit quippe Angelus testamenti, quod olim voce Dei et Patris prænuntiatum est. Quodam enim loco sacerorum doctorem Moses sic alloquitur: « Prophetam illis suscitabo de fratribus ipsorum sicut te, et ponam verba mea in ore ejus, et loquetur eis secundum omnia quæ præcepero ei⁴³. » Esse autem Christum Novi Testamenti Angelum, testatur et Isaías hunc in modum de illo loquens: « Quia omnem stolam congregatam dolo, et vestimentum cuim commutatione restituent, et volent, si fuerint igne combusti, quia puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius imperium factum est super humerum ejus, et vocatur nomen ejus Angelus magni consilii⁴⁴, » sine dubio Dei et Patris. Proinde etiam dicebat: « A meipso non loquor, sed qui misit me Pater, ipse mihi præcepit quid dicam et quid loquar⁴⁵. » Non enim erat humanus sermo Salvatoris, sed tanquam a Deo et Patre per Filium naturalem ad nos fiebat. Verbum enim est ejus qui genuit ipsum; et fidem faciet per Davidem, « Eructavit cor meum verbum, bonum⁴⁶. »

Ex Thess. 1, 10. τοῦ κατὰ φύσιν γέγονε καὶ πιστώσεται λέγων διὰ φωνῆς τοῦ Δαΐδῃ. « Ἐξηρεύεται ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. »

Vers. 2. Ecce venit, dicit Dominus omnipotens, et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis subsistet in visione ejus?

351 XXXIII. Illic simile et admodum afflue est quod legitur apud Isaliam: « Confortamini, manus remissa et genua dissoluta. Consolamini, pusillanimes mente, confortamini, ne timeatis⁴⁷. » Et rursus alibi: « Ecce Deus noster cum dominatione⁴⁸. » Nam ut plane ipsis adulterum, imo iam præsentem ostendens, clarissimis verbis pronuntiat tempus adventus ejus in mundum hunc non diu dilatum iri. Virtutein autem econsumat ejus quibusdam non fore despiciabilem, nec incredulim tolerabilem, docet ita: « Et quis sustinebit diem introitus ejus? Aut quis subsistet in visione ejus? » Introitum appellat Unigeniti in hunc mundum cum carne ingressum:

⁴¹ Joan. 1, 14. ⁴² Matth. iv, 23. ⁴³ Deut. xxviii, 18. ⁴⁴ Isa. xi, 5, 6. ⁴⁵ Joan. xii, 49. ⁴⁶ Psal. xliv, 2. ⁴⁷ Isa. xxvii, 34. ⁴⁸ Isa. xl, 10.

A γε μήν ὄνομαδοθαί φαμεν τὸν θεοπέσσιον Βαπτιστὴν οὐ διά γε τὴν φύσιν (γεγένηται γάρ ἐκ γυναικός καὶ ἦν ἀνθρωπός καθ' ἡμᾶς), ἀλλ' ὅτι τὴν τοῦ τὰ τοιάδε διακηρύττειν καὶ ἀπαγγέλλειν ἡμῖν ἑγκεχειρισται λειτουργίαν. Οὐχοῦν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἡ κλῆσις, καὶ οὐκ οὐσίας ἀγγέλων ἔσται σημαντική. « Ήξειν γε μήν εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ φησι, ἢ ὅτι γέγονε σάρκη οὐδόγος, καὶ κατώκησε καθάπερ ἐν ναῷ ἐπὶ τῆς ἀγίας Παρθένου πανάγιῳ σώματι· ἤγουν ἀνθρώπῳ τελείῳ, τῷ ἐκ ψυχῆς, λέγω, καὶ σώματος ἀμέσως τε καὶ οἰκονομικῶς ἡνῶσθαι πεποτευμένῳ· ἢ ναὸν ἀπλῶς ὄνομάζει τὴν οἰον Ιερὰν καὶ ἀνακειμένην αὐτῷ πόλιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν Ἱερουσαλήμ· ἤγουν ὡς ἐν τύπῳ τῷ πρὸς ἔκεινην τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐποιείτο δὲ τῆς έκατοῦ παρουσίας τὴν ἀνάρρησιν πολυτρόπως τετραποργῶν, « Κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ, » καθὰ γέγραπται. « Ήξει τοίνυν δὲ Κύριος, φησι, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε, λέγοντες ἐκ μικροψυχίας· « Ποῦ ἔστιν δὲ θεὸς τῆς δικαιοσύνης; » « Ήξει δὲ διδάσκων τὰ ὑπὲρ νόμου καὶ τὰ ἐπέκεντα σκιᾶς καὶ τύπων. « Εσται γάρ διαθήκης ἀγγελος, τῆς πάλαι προηγγελμένης διὰ φωνῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· « Εἳς γάρ που πρὸς τὸν Ιεροφάντην Μωάε· « Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὥστε αἱ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατὰ πάντα ὅσα ἐντείλωμαὶ αὐτῷ· » « Οὐτὶ δὲ Καινῆς Διαθήκης ἀγγελος ἦν δὲ Χριστὸς, σαφηνεῖς λέγων καὶ διὰ μακάριος· « Ήσαῖας πέρι αὐτοῦ· » « Οὐτὶ πᾶσαν στολὴν ἐπισυνηγμένην δόλω, καὶ ίμάτιον μετὰ καταλλαγῆς ἀποτίσουσι, καὶ θελήσουσιν, εἰ ἐγενήθησαν πυρίκαιοι. « Οὐτὶ παιδίον ἐγενήθη ἡμῖν, νιδίς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὐ δρυχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ δυναμικὸν μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος, » δῆλον δὲ ὅτι τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκεν· « Ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, ἀλλ' δὲ πέμψας με Πατήρ, αὐτός μοι ἐντολὴν δέδωκε τὸ εἶπα καὶ τὸ λαλήσω. » Οὐ γάρ ἦν ἀνθρώπινος τοῦ Σωτῆρος δὲ λόγος· ἀλλ' ὡς πρὸς ἡμᾶς. Λόγος γάρ ἔστι τοῦ γεγεννηκότος αὐτὸν.

Ιδοὺ ἔρχεται, λέγει Κύριος πατοκράτωρ, καὶ τις ὑπομερεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; « Η τις ὑποστήσεται ἐν τῇ ἀπτασίᾳ αὐτοῦ;

ΑΓ'. « Ομοιον τούτῳ καὶ μάλα προσευκής, εδὲ διὰ φωνῆς· « Ήσαῖας· « Ισχύσατε, χείρες ἀνειμέναι καὶ γόνατα παραλευμένα. Παρακαλέσατε, οἱ διηγήσυχοι τῇ διανοῇ, ισχύσατε, μὴ φοβεῖσθε. » Καὶ αὐτὸς ἔπει· « Ιδοὺ δὲ θεὸς τῆς ἡμῶν μετὰ κυρίας. » Άς γάρ αὐτὸν δῆ μαλα παρεσθέμενον, μᾶλλον δὲ καὶ ἥδη παρόντα δεικνύεις, ἀποφαίνεται· σαφῶς δέ τι καὶ διὰ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ τῆς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ καιρὸς οὐκ εἰς ἀνάστησιν ἔσται καρφάν. « Οὐτὶ δὲ τῆς οἰκονομίας ἡ δύναμις οὐκ εὐκαταφρόνητος ἔσται τιστὶν, οὐδὲ ἀν γένοτοις ἀπειδούσιν οἰστή, διδάσκει λέγων· « Καὶ τις ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; » Η τις ὑποστήσεται ἐν τῇ ὁπτασίᾳ αὐτοῦ; » Καὶ εἰσόδον μὲν

θνομάδεις τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ μετὰ σαρκὸς εἰσ-
βολὴν τοῦ Μονογενοῦς· διπτασίαν δὲ, τὴν οἷον ἐμφά-
νειαν. Ἀόρατος γάρ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ὡς Θεός,
γέγονεν ἐμφανής, τὴν πρὸς ἡμᾶς δόμοιςιν ἀναλαβών.
Προσκακέρχαγε δὲ τοῦτο σαφῶς καὶ ὁ Μελψόδης, ἐν
πνεύματι λέγων· «Ο Θεός ἐμφανῶς ἔσει, ὁ Θεός
ἡμῶν, καὶ οὐ παρατιωπήσεται.»—«Γέγονε γάρ σάρξ
ὁ Λόγος, καθά φησιν ὁ θεοπάτεσιος Ἰωάννης, καὶ ἐσκή-
νωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐν δούλῳ γέγονε μορφῇ. Καὶ
τοῖς μὲν ἡγαπτήσοις τὴν ἐπικάνειαν αὐτοῦ φορτικός
μὲν οὐδεμῶς· γέγονε δὲ μᾶλλον ἡπότε τε καὶ πρᾶπος,
καὶ ζωῆς τῆς εἰς αἰώνα δοτήρ. Ἐφη δέ που περὶ^B
αὐτοῦ καὶ ὁ Θεός καὶ Πατήρ· «Ἴδον ὁ Παῖς μου ὁ
ἀγαπητός, ἐν ψῷ ηὔδοχησα. Οὐκ ἔρισε, οὐδὲ χραυγά-
σει, οὐδὲ ἀκούσθησει ἕξη η φωνὴ αὐτοῦ. Κάλπρον
συντεθλασμένον οὐ κατεάξει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ
σθέσει· ἀλλ' εἰς ἀλήθειαν ἔξοσεις κρίσιν.» Πλὴν
τοῖς ἀτιμάζουσι τὴν δι' αὐτοῦ σωτηρίαν, καὶ τὴν διὰ
πίστεως καθαίρεσιν οὐ προσιεμένοις συνέδη παθεῖν
τὰ πάντα αἰσχιστα τῶν κακῶν. Διολῶλας γάρ οἱ
τάλανες. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε ταῖς Ἰουδαίων ἀγέ-
λαις· «Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι
ἐγώ εἰμι, ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε.»
Ἐφη δέ που καὶ ὁ Ἰωάννης· «Ο πιστεύωντες τὸν
Υἱὸν, οὐ κρίνεται· δὲ μὴ πιστεύων, ἥδη κέχριται,
ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ δνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.»
Προσεφώνει δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἐξ Ἱερατῶν· «Ἡδη
δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν φίλαν τῶν δένδρων κεῖται. Πάν
ούν δένδρον μὴ πιοιῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται
καὶ εἰς πῦρ βάλλεται.» Οὐκοῦν τοῖς μὲν ἀπειθοῦσιν
ἀφόρητος καὶ οὐ λίτων οἰστὸς τῆς τε εἰσόδου καὶ τῆς
διπτασίας αὐτοῦ γέγονεν ὁ καιρός. Ἡλέγχοντο γάρ,
ὡς αὐτοὶ τὰς σφῶν διολλύντες ψυχάς, καὶ ταῖς
ἴαντων ἀμαρτίαις ἐντεῦθηδόμενοι, διὰ τοῦ τὸ μὴ
ἐλέσθαι φρονεῖν ὄρθως προσήκασθαι τε εἰς νοῦν καὶ
καρδίαν τὴν διὰ πίστεως κάθαρσιν. «Τίς τοίνυν
ἀπομενεῖ, φησιν, ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ;» Η τίς ὑπο-
στησεται ἐν τῇ διπτασίᾳ αὐτοῦ; «Τουτέστι, τίς δὴ
δρα τοσοῦτον ἔσται δεινός τε καὶ ἀπηνής, ὡς ἐν
καιρῷ καὶ ἡμέρᾳ τῆς εἰς κόσμον εἰσβολῆς αὐτοῦ
(δῆλον δὲ ὅτι τῆς μετὰ σαρκὸς, δι' ής ἂν γένοιτο καὶ
ἀπειδεῖς, ἥγουν ὄρατος) ὑποστῆναι τε καὶ ἀθράυστως ἔχειν; Κολασθήσεται οὖν πάντη τε καὶ πάντως, καὶ
πικρὰς τῆς ἀπονοίας ἀποτεῖ δίκασ.

Διότις αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς καῦρος καρεντηρίου D
καὶ ὡς καῦρα πλυντήτων. Καθιεῖται καρενεύων καὶ
καθαρίζων, ὡς τὸ ἀργύριον καὶ ὡς τὸ χρυσόν,
καὶ καθαρίσει τοὺς υἱοὺς Λευΐ, καὶ χεῖται αὐτοὺς
ἄσπερ τὸ χρυσόν καὶ τὸ ἀργύριον.

ΛΑ'. Πεποίηται μὲν ἐν τούτοις ὡς ἐξ ὀμούτητος
τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὁ λόγος, ἀπόρρητον δὲ
μυστηρίου δῆλωσιν εἰσχομέσσειν ἀν τοῖς νοούχεστέ-
ροις. Ἀργύρου μὲν γάρ καὶ χρυσίου ποιοῦνται δοκι-
μασταν οἱ ταῦτα σφοτοί, πυρὶ κατατήκοντες πᾶν δοσον
ἐν αὐτοῖς ἔστι κιβδηλὸν τε καὶ ἀκαλλέστερον. Πῦρ δὲ
τὸ θεῖον καὶ οὐρανόθεν, τουτέστι, ἡ διὰ τοῦ ἀγίου
Πνεύματος χάρις, καθ' ἣν ἀν γένοιτο καὶ ζῶντας.

A visionem autem velut apparitionem. Nam cum se-
cundum naturam sit ininspectabilis, ut Deus, nostri
similitudine assumpta, aspectabilis evasit. Hoc item
perspicue Modulator ante proclamavit, in spiritu
diei: «Deus manifeste veniet, Deus noster, et
non silebit»¹⁰. Nam, ut ait divinus Joannes, «Ver-
bum caro factum est, et habitavit in nobis»¹¹, et
factum est in forma servi¹². Ac diligentibus quidem
manifestationem ejus misericordia onerosus; quia in
clemens et mansuetus fuit, et vitam æternam illis
impertivit. De quo ita Deus et Pater alicubi:
«Ecce Filius meus dilectus, in quo complacui. Non
contendet, neque clamabit, neque audietur foris
vox ejus. Arundinem quassatam non confringet, et
linum fumigans non extinguet; sed in veritatem
educet iudicium»¹³. At enim salutem per ipsum
adipiscendam aspernantibus, purgationemque per
fidem rejicientibus, omnium malorum fædissima
perpetri contigit. Perierunt enim miseri. Quare
etiam Judæorum turbis dicebat: «Amen dico vo-
bis, nisi credideritis quia ego sum, morienti in
peccatis vestris»¹⁴. Et alicubi Joannes: «Qui credit
in Filium, non iudicatur; qui autem non credit, jam
iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti
Filii Dei»¹⁵. Dixit Israelitis quoque: «Jam securis
ad radicem arborum posita est. Omnis enim arbor
quæ non facit fructum bonum, excidetur et in
ignem mittetur»¹⁶. Incredulis ergo tempus introitus
et visionis ejus intolerabile et parum ferendum
accidit. Reprehendebantur enim, utpote qui ipsi
suas animas perderent, et in peccatis suis morituri,
quia bene sapere, et in animalium atque cor purgatio-
nem per fidem admittere detrectarent. **352** «Quis
igitur sustinebit, inquit, diem adventus ejus? Aut
quis sustinebit in visione ejus? Hoc est, quis adeo
durus et immutis, ut tempore et die ejus in mundum
ingressus (cum carne videlicet, per quam et tangi
seu videri possit) subsistere in fracio animo queat?
Punietur itaque omnimodis, et acerbas recordin-
sus poenas luet.

Vera. 3. Quia ipse ingredietur quasi ignis confla-
torii et quasi herba lavantium. Sedebit conflans et
emundans, sicut argentum et sicut aurum: et emun-
dabit filios Levi, et effundet eos sicut aurum et ar-
gentum.

XXXIV. Ex similitudine rerum nostrarum sermo
rabitur, et arcavi cuiusdam mysterii significati-
onem complectitur, si quis dicta prudenter excutere
poterit. Argentum enim et aurum probant sea ex-
aminant rerum istarum periti artifices, ignae collique-
scientes et consumantes quicquid in ipsis adulteriu-
m et sordidum est. Divisus autem et coelestis
ignis, hoc est, gratia per Spiritum sanctum, qua-

¹⁰ Psal. xlii, 3. ¹¹ Joan. i, 14. ¹² Philipp. ii, 7. ¹³ Isa. xlii, 1-3; Matth. xi, 18. ¹⁴ Joan. viii, 24.
¹⁵ Joan. iii, 18. ¹⁶ Matth. iii, 10.

possimus etiam viventes nos in spiritu consummari, Christo immittente, in mentem alique corporis penetret, tunc, nimirum, tunc omnem peccati scoriam ex præteritis lapsibus contractam deterit. Atque ita purgatos etiam probatissimos reddit, et tantum non spirituali quodam modo aliter ad novitatem vite fabricat, et vasa deinceps insignia et sancificata et in honorem comparata et magnæ domui, hoc est Ecclesiæ, utilia efficit⁴⁴. » Hinc scilicet divinum et sub intelligentiam cadentem ignem sanctus Joannes significavit, cum diceret: « Ego baptizo vos in aqua. Post me veniet vir, cuius non sum dignus ut procumbens solvam corrigiam calceamenti ejus. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni⁴⁵. » Meminimus et Christum dicere: « Igne veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur⁴⁶? » Itaque, quoniam Israelitæ Levitarum immunditiam sive iniquitatem non leve fundamentum ponebant, imo per illos universorum Deum irritare non desinebant, contumeliose loquentes et dicere non verentes: « Omnis qui facit malum, bonum coram illo, et in illis ipse sibi complacuit, et ubi est Deus justitiæ⁴⁷? » prædicti utiliter quodam tempore affulsurum Christum, qui peccatum omne nostrum e medio tollit, **853** et sacerdotes suos purissimos reddit, eosque ut aurum aut argentum in igne probat, sive probatos et illustres reddit⁴⁸. Tales enim Ecclesiæ sacerdotes universi debent esse, quibus liceat jure optimo usurpare illud Davidicum: « Probsti nos, Deus; igne nos examinasti ut examinari solet argentum⁴⁹. » Filii quidem Aaron gestameū erat stola legibus præscripta⁵⁰. Selectis autem in Christo et sacerdotio destinatis, indumentum splendidum, sacerdotale et sanctum, Christus ipse. Quamobrem et per Iyram Psallentis Deus et Pater de Ecclesia ex gentibus aiebat: « Sacerdotes ejus induam salutem, et sancti ejus exultatione exsultabunt⁵¹. » Sanctorum enim sacerdotum salus et indumentum admirabile Christus est; imo decens amictus omnium fidelium. « Qui-cunque enim, inquit, in Christo baptizati estis, Christum induistis⁵². »

Vers. 4. *Et erunt Domino offerentes sacrificium in justitia. Et placebit Domino sacrificium Juda, et Jerusalem sicut dies seculi et sicut anni priores.*

XXXV. Consecrabuntur, inquit, Deo: hoc enim potestis velle, « Erunt Deo offerentes. » Consecrabitur Deo, si amplius nobis non vivamus, et modis omnibus charitatem erga illum excolamus, totisque viribus probe præstare cupiamus quæ illi vult. Tale quid etiam divinus Paulus de omnium nostrum Salvatore Christo: « Unus enim pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit⁵³. » Suæ

A ἡμᾶς ἀποτελεῖσθαι τῷ Πνεύματι, δταν εἰς νοῦν καθίκοτο καὶ καρδίαν, ἐνιένος Χριστοῦ, τότε δῆ, τότε πάντα μὲν τὸν ἐξ ἀμαρτίας διασμήχει ρύπον, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἡδη προπτεῖασμένων δαπανᾷ μολυσμόν. Κεκαθόρμενος τε οὕτω καὶ δοκιμωτάτους τοὺς ἔχοντας ἀποτέλεται, καὶ μονονούχῃ μεταχαλκεύει νοητῶς πρέδεις καινοτάτην ζωὴν, καὶ σκεύη λοιπὸν ἀποφαίνει λαμπρὰ καὶ ἡγιασμένα καὶ εἰς τιμὴν κατεσκευασμένα οἰκιά τε τῇ μεγάλῃ χρήσιμα, τουτέστιν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τούτο δῆ τὸ θεῖόν τε καὶ νοητὸν κατεσήμανε πῦρ ὃ θεοπέτιος Ἰωάννης, λέγων· « Ἔγὼ βαπτίζω ὑμᾶς ἐν ὑδατι. Ὁπίσσω μου ἔρχεται ἀνήρ, οὗ οὐκ εἰμὶ ικανὸς ἵνα κύψας λύσω τὸν ιμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρί. » Μεμνήμεθα δὲ καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· « Πῦρ ἥλθον βάλλειν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τὶ θέλω, εἰ ἡδη ἀνήψθῃ; » Οὐκοῦν, ἐπείπερ οἱ ἐξ αἰματος τοῦ ἐξ Ἰσραὴλ τῆς τῶν Λευΐτῶν ἀκαθαρσίας, ἤγουν ἀειχίας, οὐ μετρίαν ἐποιοῦντο τὴν καταβολὴν, μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνους παροτρύνοντες διετέλουν τὸν τῶν ὅλων Θεὸν, παλιμφημά τε λαλοῦντές τινα καὶ ἀποτολμαντες λέγειν· « Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς τὸν δόκοντες, καὶ ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης; » προαγορεύει χρησίμως δὲ τι κατὰ καιροὺς ἐπιλάμψει Χριστός, δι πᾶσαν ἡμῶν τὴν ἀμαρτίαν ἐκ μέσου τιθεῖς, καὶ πανάγνους ἀποτελῶν τοὺς ἰδίους ἱερουργοὺς, καὶ οἶον χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἐν πυρὶ δοκιμάζων αὐτοὺς, ἵτοι δοκίμους ἀποτελῶν καὶ λελαμπρυσμένους. Τοιούτοις γάρ ὡς ἐπίκαν τῆς Ἐκκλησίας οἱ λειτουργοί, οἵς ἂν ἀρμόσεις, καὶ μάλιστι εἰκότως, ἐκεῖνο εἰπεῖν τὸ διὰ φωνῆς τοῦ Δασιδ, διτι· « Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός, ἐπύρωσας ἡμᾶς ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. » Φόρημα μὲν γάρ τοις ἐξ Ἀαρὼν ἡ κατὰ νόμον στολὴ. Τοῖς γε μήνι ἀπολέκτοις ἐν Χριστῷ καὶ τεταγμένοις εἰς ἱερουργίαν ἀμφιστοῦνται τὸ λαμπρὸν, ἱεροπρεπές τε καὶ ἀγιον, αὐτὸς ὁ Χριστός. Τοιγάρτοι καὶ ἔφασκε διὰ τῆς τοῦ ψάλλοντος λύρας ὁ Θεός καὶ Πατήρ περὶ τῆς ἐξ θυνῶν Ἐκκλησίας· « Τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω σωτηρίαν, καὶ οἱ διοι αὐτῆς ἀγαλλιάσει ἀγαλλιάσονται. » Σωτηρία γάρ αὐτὸς ὁ Χριστός τῶν ἀγίων λεπτοτευχότων. « Όσοι γάρ, φησιν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. »

Kai ἐσορται τῷ Κυρίῳ προσάργοτες θυσίας ἐτικαιούσην. Καὶ ἀρέσει τῷ Κυρίῳ θυσία Ιούδαι, καὶ ἱερουσαλήμ καθὼς αἱ ημέραι τοῦ αἰώνος καὶ καθὼς τὰ ἔτη τὰ ἐμπροσθετα.

ΛΕΓ. Ἀγακείσονται, φησι, τῷ Θεῷ· τοῦτο γάρ οἷμα τὸ· « Ἐσονται τῷ Κυρίῳ προσάργοντες. » Ἀνακεισθεμένα δὲ τῷ Θεῷ, ζῶντες μὲν ἐαυτοῖς οὐκέτι, προσκείμενοι δὲ διετρόπως καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἀγάπῃ, καὶ πάντες δῆ οὐδένει καταρθοῦν ἡρημένοι τὰ τοῖς θεοῖς αὐτῶν δοκοῦντα νεύματιν. Ἐφη τι τοιούτοις καὶ ὁ θεοπέτιος Παῦλος περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Εἰς γάρ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα αἱ ζῶντες μηκέτι ἐαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ

⁴⁴ Rom. ix, 21, 22. ⁴⁵ Matth. iii, 11. ⁴⁶ Lyc. xii, 49. ⁴⁷ Malach. ii, 17. ⁴⁸ Zachar. xiii, 9. ⁴⁹ Psal. lxi, 10. ⁵⁰ Levit. xvi, 32. ⁵¹ Psa. cxxxi, 16. ⁵² Galat. iii, 27. ⁵³ II Cor. v, 15.

αὐτῶν ἀποδινόντες καὶ ἐγερθέντες. » Καταγράψων δὲ ἡμῖν ὡσπερ τῆς ἑαυτοῦ πολιτείας τὸ κάλλος, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐμφανῆ καθιστάς, ἐφη πάλιν· « Χριστῷ συνεσταύρωμαται. Ζῶ δὲ οὐκέτι ἔγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. » Οὐ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ Ιησοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. Οὐκ ἀδετῶ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. » — « Εἰσονται δὴ οὖν, φησι, προσάγοντες τῷ Κυρίῳ, τοις αὐτοῖς θελήμασι ἀνακείσονται, οὐ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες, οὐ τοὺς ἐκ τῆς ἀδικίας ἀγαπῶντες μολυσμούς, οὐ πλεονεξίαν τὴν κατὰ τινῶν τιμῆν ἥρημένοι, προσάγοντες δὲ μᾶλλον θυσίας δικαιοσύνης. Καὶ μοι δοκεῖ σοφῶς δὴ λίαν δὲ Ηαύλος εἰπεν· « Μετατιθεμένης γάρ τῆς λερωσύνης, ἐξ ἀνάγκης καὶ νόμου μετάθεσις γίνεται. » Προσέιμεν γάρ οἱ ἐν Χριστῷ κεκλημένοι ἱερουργίας, δι' αἰμάτων μὲν οὐκέτι καὶ καπνῶν, οὗτε μὴν ἀμνῶν ή ἐρίφους προσκομίζομεν, τῷ Θεῷ, πληροῦμεν δὲ μᾶλλον ἐν Ἐκκλησίᾳ τὴν ἐν Χριστῷ νοούμενην θυσίαν, τὴν ἀγίαν καὶ πνευματικήν, καὶ αὐτὸν προθέντες εἰς ἀγίασμὸν καὶ μέντοι καὶ εἰς μετάληψιν τῆς εἰ; αἰώνια ζωής, καθάπερ ἐξαίρετόν τι θυμίαμα τὰς ἐξ Ἱερῶν ἀγαθῶν προσκομίζομεν εὐώδεις. Καὶ θύοντες αὐτῷ τὴν δικαιοσύνην, διτε οὐκέτι ἔσθμα δεκτὸν τεχθασκάμεν. Γέγραπται γάρ, διτε· « Τίμα τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων, καὶ ἀπάρχουν αὐτῷ ἀπὸ σῶν καρπῶν δικαιοσύνης. » Εὐαρεστεῖται γάρ οὐκύ ἐτέραις, οἵμαι, θυσίαις πλὴν διτε τοιαύταις ὁ τῶν ὅλων Θεός. « Εφη τοῖνυν περὶ τῶν ἐν Χριστῷ κεκλημένων εἰς λερουργίαν, ὡς ἀμείνους Εἰσονται τῶν πρώτων, οὐ μηλοσφαγοῦντες καὶ ἐκείνους, οὗτε μὴν βεβδηλοῦντες τὸ θυσιαστήριον διὰ τὸ προσάγειν ἄρτους τλιστημένους· ἀλλ' ᾧς ἐν τάξει θυμιαμάτων προσκομίζοντες τῷ Θεῷ εἰς τὴν δικαιοσύνην καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν νοητὴν εὐκοσμίαν. Εὐπαράδεκτον δὲ οὕτως ἐπιτελέσσουτι τὴν λατρείαν, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον ἀπωθεῖν αὐτὴν τῶν πρεπουσῶν θυσιῶν ταῖς ἡμέραις τοῦ αἰώνος, τουτέστιν, τῇ ζωῇ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγίων πνευμάτων, οἱ διηνεκεῖς καὶ μαρκάρες τρίβουσι ημέρας, ήτοι χρόνους. Περισσοῦνθαι δὲ καὶ τοὺς χρόνους τοὺς ἔμπροσθεν, τουτέστι, τὰς τῶν ἀγίων λατρείας, αἱ κατὰ χρόνους γεγόναται τοὺς ἐμπροσθεν. Γέγραπται γάρ ἐν ὑπακοῇ τοῖς ἀρχαιοτέροις εὐδοκίμησις. Οὕτως Ἀβραὰμ προσεκόμιζε τὸν υἱὸν τῷ Θεῷ, « Καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην, » καὶ φίλος ἐκλήθη Θεός. Οὕτω καὶ Νῦν κατεσκευάστη τὴν κινητὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καθὼς γέγραπται. « Οὐκοῦν ἀρέσει, φησιν, ἡ θυσία τοῦ Ἰούδα, τουτέστι, τοῦ λαοῦ τὴν ἐν καρδίᾳ καὶ ἐν πνεύματι περιτομὴν περιφέροντος, καὶ μέντοι τῆς Ἱερουσαλήμ τῇ, νοητῇ, τουτέστι τῆς Ἐκκλησίας· καθὼς καὶ ἡ τῶν ἔχοντων τὰς ἡμέρας τοῦ αἰώνος, καὶ ἡ τῶν κατὰ τοὺς ἔμπροσθεν χρόνους γεγονότων ἀγίων, οἱ γεγόναται εὐάρεστοι διτε· ὅπακοης καὶ πίστεως. Ἀπαριθμεῖται δὲ καὶ τούτους δὲ θεωπέστιος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἐβραίους Ἐπιστολῇ, πίστει λέγων δικαιούσθαι πολλούς.

Καὶ προσδέξω χρόνος ὑμᾶς ἐν κρίσει, καὶ δισομαι

A autem conversationis bonitatem, et vim ac virtutem mysterii Christi quodammodo nobis describens, rursus inquit: « Christo consitus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei, qui dilexit me et tradidit semetipsum pro me. Non ab iacio gratiam Dei ». B Ait igitur, « Erunt Deo offerentes, » hoc est ejus voluntati consecrabuntur. Non terrena sapientes «; non ex iniuitate inquinamenta diligentes, non quibusdam præcellera affectantes, sed sacrificia potius justitiæ offerentes. Ac mihi quidem sapientissime Paulus dixisse videtur: « Translato enim sacerdotio, necessario et legis translatio fit ». Nam qui in Christo vocati sumus, quamvis sacrificium per sanguinem et sumum non admittamus, 854 nec agnos aut hircos offeramus, tamen in Ecclesia sacrificio, quod in Christo intelligitur, sancto et spirituali fungimur, et ipsum nobis ad sanctificationem et ad participationem vita æternæ proponentes, velut præstans quoddam thymiamam honorum operum fragrantias offerimus. Et justitiæ ei sacrificantes, nos acceptos fore confidimus. Scriptum est enim: « Honora Dominum de tuis justis laboribus, et primicias da ei de tuis fructibus justitiæ ». In nullis enim, opinor, aliis quam in istis sacrificiis universorum Deus acquiescit. Quare de his qui in Christo ad sacerdotium vocati sunt, meliores fore ait prioribus; non oves mactantia ut illi, nec altare contaminantes oblatione panum pollutorum; sed ut pro thymiamatis sive incensia Deo justitiæ et evangelicæ conversationis, qua intelligi magis quam oculis cerni potest, moderationem offerentes. Qua quidem ratione cultum acceptabilem efficiunt, ut nullo modo distet a sacrificiis, qua decent dies sæculi, hoc est, a vita cœlestium sanctorumque spirituum, qui perpetuos et longos dies sive tempora degunt. Reditura item tempora qua fuerint ante illos, hoc est, cultus ac religionem a sanctis olim Deo exhibitam. Priscorum enim gloria et celebritas suit in obedientia. Sic Abraham obtulit illium Deo, « Et reputata est ei fides ad justitiæ », et amicus Dei appellatus est. Sic et Noe arcā fabricavit ad salutem domus suæ, ut Litteris proditum est. « Itaque placebit, inquit, D sacrificium Juda, hoc est, populi in corde et spiritu circumcisioνem circumferentis⁷³; quin et Jerusalem, quam mens intultur, id est Ecclesia: sicut et sacrificium possidentium dies sæculi, et sanctorum qui superioribus statibus in vita fuerunt, qui per obedientiam ei fidem Deo placuerunt. Enumerat eos quoque divinus Paulus in Epistola ad Hebreos, fide multos justificatos esse testificans⁷⁴.

VERS. 5. Et accedam ad vos in iudicio, et ero

⁷³ Galat. ii, 19, 21. ⁷⁴ Phillip. iii, 19. ⁷⁵ Hebr. vii, 12. ⁷⁶ Prov. iii, 9. ⁷⁷ Gen. xv, 6; Galat. iii, 6. ⁷⁸ Gen. 6, 1 seqq. ⁷⁹ Rom. ii, 29. ⁸⁰ Hebr. xi, 4, 40.

testis velox super veneficis, et super adulteras, et super eos qui jurant in nomine meo in mendacio, et super eos qui privant mercede mercenarium, et qui opprimunt per potentias viduam, et qui pugno percutiunt pupilos, et qui pervertunt judicium advenae, 855 et qui non timent me, dicit Dominus omnipotens.

XXXVI. Et hæc convenienter scopo rerum dicuntur. Sic enim loquebantur ignorantes Israelitæ : « Omnis qui facit malum, bonum est coram ipso, et in ipsis ipse complacuit sibi. Et ubi est Deus iustitiae ? » Quæ occasio hujus verbi tam protervi fuerit, jam explicavimus : nihilominus denuo explicabimus. Cum sacerdotes quidam et qui claritudine honorum fastigis supra alios eminebant, licentius ad omne genus perversitatis et audaciae sese darent, et videretur Deus plus æquo erga illos patiens (est enim bonus, clemens, et lenis, et benignus), Ideo quidam summæ desperationis verba effuliebant. Cæterum aliquando sacerdotes fore integriores, transmutante eos Christo in novitatem vitae, et ad disciplinam honestam et ad mores vitamque laudabilem transferente, dilucide commemorat. Assecras autem nequitiae tunc non receptu ruin, nec laudibus dignaturum, aut eorum rationem habiturum : quin judicaturum potius, et vita perperam actæ poenas exacliruin, declarat cum dicit : « Et accedam ad vos in judicio, » hoc est, judex accedam, « Et ero testis velox, » sponte mea et a nomine advocatus. Improbos enim ad supplicia sententia mea condemnabo. Et judicium super ipsis proferam, non alio quopiam eorum vitia detegente : sed sciens illa, ut Deus, manifesta et occulta, et hinc cuiilibet scelerum suorum testis. Paulus quoque scribit aliquando manifestatum iri ante tribunal judicis mortales per orbem universos⁷⁶, invicem, cogitationibus accusantibus, aut etiam defendantibus, in die qua judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium, per Jesum Christum⁷⁷. » Perpende quomodo quique occulit, quique manifeste peccaverunt, in judicium adductum iri testatur. Primum quidem veneficas et adulteras nominat. Deinde jurantes in mendacio seu perjurios. Ista occulta sunt et clam perpetrata. Quis enim tandem palam veneficia exerceat? aut quomodo adulterium committens aspici ab aliquo sustineat? Existimo autem etiam pejerantes conari latere. Tales ut stultos reprehendit beatus David : « Intelligite, insipientes in populo, et stulti, aliquando sapite. 856 Qui plantavit aurem, non audit? aut qui fixit oculum, non considerat? » Nihil est eniç omnino quod Deus non videat, et solus occulta et aperta peccata videt : sed illa quidem clandestine et quasi in tenebris designata. Adjungit deinde illis manifesta quoque, privare, inquam, operarium inercede; avaritiam et tyrannidem, quam quidem adversus imbecilliores, viduas puta et orphanos,

A μάρτυς ταχὺς ἐσὶ τὸς φαρμακοῦς, καὶ δεῖ τὰς μοιχαλίδας, καὶ ἐσὶ τοὺς ὀρθύοντας τῷ ὄντος μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ ἐσὶ τοὺς ἀποστεροῦντας μισθὸν μισθωτοῦ, καὶ τοὺς καταδυναστεύοντας χήρας, καὶ τοὺς κορυφαλίζοντας φρανούς, καὶ τοὺς ἑκκλησίοντας πρόστιν προσηλύτουν, καὶ τοὺς ἡμὶ φοβουμένους με, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΑΓ'. Κατὰ σκοπὸν τῶν πραγμάτων πρόβεισι δῆ τάλιν καὶ ἐν τούτοις τὴν ὁ λόγος. Ἐφασκον μὲν γὰρ ἀκμαθανοντες οἱ ἔξι Ἱσαρήλ· Πᾶς ποιῶν πονηρὸν, καὶ καλὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς ἡδονὴσε. Καὶ ποῦ ἔστιν ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης; Καὶ τίς ἡ πρόφασις τῆς οὕτω δεινῆς ἀθυροστομίας, εἰρηται μὲν ἥδη· πλὴν εἰρήσεται πάλιν. Ἐπειδὴ γάρ ἀφράκτως τινὲς τῶν ἱερουργῶν, καὶ μέντοι τῶν ἀλλων, οἱ διαφανέστεροι τε ἡσαν καὶ ταῖς ἀνιστάταις τιμαῖς ἐμπρέποντες, ἐπὶ πάντα τρόπον σκαιότητος καὶ ἐγχειρημάτων ἤσαν, ἐφαίνετο δὲ πέρα μέτρου Θεὸς ἀνεξικαχῆσας αὐτοῖς (ἔστι γάρ ἀγαθὸς, χρηστὸς, καὶ ἐπεικής, καὶ φιλάνθρωπος), ταύτῃ τοις τινὲς τοὺς ἔξι ἀκράτου μικρούχιας ἡρεύγοντο λόγους. Ἄλλ' οὐ μὲν ἔσται κατὰ καιρούς μεταφοίτης εἰς τὸ ἅμεινον τῶν τεταγμένων εἰς ἱερουργίαν, μεταπλάττοντος αὐτοὺς εἰς καινότητας ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ μετατιθέντος εἰς εὐκοσμίαν καὶ εἰς εὐκλεῖ πολιτείαν καὶ ζωὴν, διαμεμήνυκεν ἐναργῶς. « Οὐτι δὲ τοὺς τῆς φαυλότητος ἐπιτηδευτὰς οὐκ ἀν ἀποδέκυτο τότε, οὐδὲ ἀν ἀξιώσειν ἐπαίνων τε καὶ λόγου, χρινεῖ δὲ μᾶλλον αὐτούς, καὶ τῶν ἐκτόπως βεβιωμένων ἔχαιτησε δίκαιας, διατρανοὶ λέγων. » Καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν χρίσει, τοιτέστιν, ὡς χριτής προσενεχθήσομαι, καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς, αὐτόμολος δηλονότι καὶ ὑπ' οὐδενὸς κεκλημένος. Καταψήφιοῦμαι γάρ τῶν πονηρῶν τὴν δίκην. Καὶ τὸ μὲν ἐπ' αὐτοῖς ἔξοσω τὸ χρῆμα, οὐχ ἐτέρους τινὸς τὰ ἐν αὐτοῖς ἐγκαλύπτοντος, ἀλλ' εἰδὼς, φῶς Θεὸς, ἐμφανῆ τε καὶ κεκρυμμένα, καὶ διὰ τοῦ συνειδότος καταμαρτυρῶν ἐκάστου τῶν ἡμαρτηκότων. « Εφη δέ ποι καὶ ὁ θεοπέσιος Παῦλος, παραστήσεθαι κατὰ καιρούς τῷ χριτῷ τοὺς ἀνά πέσαν τὴν γῆν, μεταξὺ δὲ ληγώντων κατηγορούντων, ή καὶ ἀπολογουμένων ἐν ἡμέρᾳ ή χρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ χρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον μου, διὰ τῆς Ήγεσού Χριστοῦ. » Αθρεῖ δὲ δπως τούς τε τὰ χρυπτὰ καὶ ἐμφανῆ πεπλημμεληκότας παρενεχθήσεσθαι φησιν εἰς χρίσιν. Πρώτας μὲν γάρ δυναμάτει φαρμακούς καὶ μοιχαλίδας, εἴτα τοὺς δμνύοντας ἐπὶ ψεύδει. Κεκρυμμένα δὲ ταῦτα καὶ λεληθότας δρώμενα. Τίς γάρ ἀν ὅλως γνοτεύειν ἐμφανῶς; ή πῶς ἀν ἔλοιτο μοιχαλίς ὁρδεσθαι πρήτινος; « Εν σπουδῇ δὲ, οἶμαι, τὸ λαθεῖν καὶ τοὺς ψευδορχέεν ἥρημένοις. Ασυνειδόντας δὲ τοὺς τοιούτους ἀπελέγχει λέγων διαβόλος Δαβὶδ· « Σύνετε δῆ, δύρονες ἐν τῷ λαῷ, καὶ μωροί, ποτὲ φρονήσατε. Οὐ φυτεύσας τὸ οὖς, οὐχὶ ἀκούεις; ή δὲ πλάσας δρθαλμὸν, οὐχὶ κατανοεῖς; » Αποπτον γάρ τῷ Θεῷ παντελῶς οὐδὲν, οἶδε δὲ μόνος τὰ κεκρυμμένα καὶ τὰ ἐμφανῆ τῶν κακῶν ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν τὰ λεληθότας

⁷⁶ Malach. II, 17. ⁷⁷ II Cor. v, 10. ⁷⁸ Rom. II, 15, 16. ⁷⁹ Psal. xciii, 8, 9.

καὶ ἀς ἐν σκότει δρώμενα. Προστέλγεις γε μὴν αὐτοῖς καὶ τὰ ἐμφανῆ, τὸ ἀποτερῆσαι, φημὶ, μισθῶτοῦ, πλεονεξίαν τε καὶ καταδυναστείαν, ἢν ἀντοιοῦντο τινες κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων, χηρῶν δὴ, λέγω, καὶ ὄρφανῶν. Προστέλησι δὲ τούτοις καὶ τοὺς διατρέφοντας τὰ δρθὰ τῶν κριμάτων, καὶ τοὺς μὴ φοδουμένους αὐτὸν. Οὗτοι δ' ἀν εἰν καὶ οἱ καθ' ἑτέρον τινα τρόπον παρά γε τοὺς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημένους; λυποῦντες Θεόν. Ἔσομαι τοὺν, φησὶ, κριτής, καὶ τοὺς μὴ φοδουμένους αὐτὸν. Οὗτοι δ' ἀν εἰν καὶ οἱ καθ' ἑτέρον τινα τρόπον παρά γε τοὺς ἀρτίως γενέσθαι κατὰ Θεού τὴν τῶν πολλῶν γλωσσαλγίαν.

Δεῖ δὴ οὖν ἄρα παντὶ οὐέντι παραιτεῖσθαι τὰ πνηρὰ, καὶ τοῖς ἀμείνονσιν ἐπιτρέχειν, καὶ ἀποπεραίνειν ἐπιγενθεῖαι τὰ δι' ὧν ἀν γένοιτο τις ἐπαίγοντο παντὸς καὶ ἐπεικεῖας Ἑμπλεως. Ἀμοιρήσει γάρ οὕτω καὶ τῶν ἐκ θείας δργῆς ἐποιεῖσθαι σομένων τοῖς εἰωθόταις πλημμελεῖν. Ἔσται δὲ ἔσω καὶ γερῶν καὶ δᾶξης, ὧν ἐν ἐπιδοΐῃ θεός τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν.

Διέτι οὖτὸς Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν, καὶ οὐκ ἀλλοιοῦμαι. Καὶ ὑμεῖς, οἱ νιοὶ Ἰακὼβ, οὐκ ἀπέχεσθε ἀπὸ τῶν ἀδικιῶν τῶν πατέρων ὑμῶν. Ἐξεκλίνατε τόμιμά μου, καὶ οὐκ ἐψυλάξασθε.

ΑΖ'. Ἐξετησης πάλιν αὐτοὺς ἀνοσιῶν ἔνοσῶν καὶ προσέτει ῥημάτων. Τὸ γάρ οἰεσθαι πως ἡ μετατετράφθαι τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀπὸ γε τοῦ θέλειν τὰ ἀγαθὰ πρὸς τὸ ἐναντίον, καὶ ἀγαπᾶν μὲν οὐκέτι τὴν δικαιοσύνην, ἀπόδεχεσθαι δὲ τοὺς τῆς φαντάστητος ἀραστὰς, πῶς οὐκ ἀμαθὲς, μᾶλλον δὲ ἀπηχής καὶ ἀνόσιον παντελῶς καὶ τῆς ἀνωτάτω δυσσεβείας μεμεστωμένον; Ὅταν τοινύν ὑπὸ κρίσιν ἰόντες καλουμένους, φησὶ, τάς τε παρ' ὑμῖν φαρμακοὺς, ἥγουν ἐπιφδοὺς (γύναια δὲ πάντως φιθυρά τε καὶ βωμολόχα ταυτί), καὶ τοὺς τῶν ἐτέρων κακῶν ἐπιτρέπτας, τότε, φησὶν, ἐπιγνώσεσθε διὰ πραγμάτων αὐτῶν ὅτι οὗτὸς Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν, δὲ πάλιν τε καὶ νῦν ἀγαθός τε δόμοῦ καὶ φιλάρετος. Οὐ γάρ οἶδα τροπὴν ἡ ἀλλοιώσιν. Ἄλλ' οὐτὸς μὲν εἰμι διαπαντὸς καὶ ἀμεταστάτως τοῦθ' ὅπερ εἰμι· ὑμεῖς δὲ, φησὶ, καίτοι γεγονότες ἐξ Ἰακὼβ, ἀνδρὸς φιλοθέου καὶ ἀγαθοῦ, καὶ μεμισηκότος δὲ τὸ ἐξήνιον, καὶ Θεῷ δουλεύοντος, οὐ τῶν ἐκείνου τρόπων γεγόνατε ζηλωταί· μιμεῖσθε δὲ μᾶλλον τῶν καθ' ὑμᾶς πατέρων τὸ ἀπειθὲς καὶ δυσάγωγον. Οἱ καὶ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ἀπώφοντο μὲν αἰχμάλωτοι, τὴν ἐνεγκούσταν ἀφέντες, δεδουλεύκαστοι δὲ τοῖς ἥρηκόσιν ἐχθροῖς. Ἐξεκλίνατε δὲ καὶ ὑμεῖς· ἐκ τῶν ἐμῶν νομίμων, καὶ οὐκ ἐψυλάξασθε.» Οὐκοῦν δὲ μὲν Θεὸς ἀτρεπτὸς δεῖ, καὶ οἶοντες πεπηγώς εἰς τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἀκράδαντος εἰς δικαιοσύνην· οἱ δὲ γεγόνατε, μονονουσχὶ τὸ ἀτρεπτὸν ἐν καρδίᾳ τετηρήστες, καὶ τῆς τῶν πατέρων ἀνοσιότητος ἀριστοῖς μητηταῖ.

Τοῦτον ποὺ Χριστὸς εὐρίσκεται λέγων. Ταλανίζεις μὲν γάρ εἰκότως τὸ ἀπαίδευτον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων ἐργαστήριαν. Ἔφη δὲ οὕτως· «Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι οἰκοδομεῖτε τοὺς τάρσους τῶν προρητῶν, καὶ κοσμεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ λέγετε· Εἰ ήμεν ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, οὐκ ἦμεθα κοινωνοὶ αὐτῶν ἐν τῷ αἰώνι τῶν προφητῶν. Οὗτοι μητυ-

A adhiberent. His addit etiam pervertentes recta iudicia, et non timentes eum. Tales erunt qui etiam alio modo quam nunc ostendimus Deum violant. Ait ergo: Ero iudex, et testis velox, et voluntarius super veneficas et libidinosas, peccatorumque aliorum studiosos. Probabile est sane hujusmodi flagitia quondam illa ætate ausos suscipere, et propter ipsos multos Deo maledixisse.

B Quocirca opus est omni contentione refugere a pravis operibus, et ad proba festinare, et eniti ea praestare per quæ quis omni et bonitate et laude cumuletur. Sic enim evadet supplicia quæ a Deo irato peccatoribus infliguntur. Capiet autem gloriam et præmia quibus Deus se diligentes munetur.

Vers. 6. *Quoniam ego Dominus Deus vester, et non mutor. Et vos, filii Jacob, non abstinebatis ab iniquitatibus patrum vestrorum. Declinastis a legitimis meis, et non custodistis.*

C XXXVII. Denuo ipsos ab impiis cogitationibus et verbis detorquet. Nam existimare esse immutatum universorum Deum a voluntate boni in contrarium, nec de cætero diligere justitiam, favoreque consecratoribus improbitatis, quicmodò non imperitis, imo absurditati, et summo sceleri, et extrema iipiæti ascribendum est? Quando igitur, inquit, ad judicium vocari videritis veneficas, seu incantatrices vestras (sunt autem mulierculæ istæ garrulae et assentatrices), et aliis flagiis afflitos, tuus rebus ipsis cognoscetis quia ego sum Dominus Deus vester, et olim et nunc bonus simul et honorum ac virtutis amans. Nescio enim mutationem aut vicissitudinem. Ego enim semper et citra mutabilitatem sum quod sum: vos autem, inquit, quamvis ex Jacob progenerati, homine pio et bono, et qui semper contumaciam odit ac Deo servivit, **357** illius mores exprimere non enixe studiis; sed patrum vestrorum inobedientiam et pertinaciam imitari mavultis. Qui et hac de causa captivi patriæ sibi excesserunt, et hostibus a quibus erant subjungati, servitutem servierunt. «Declinastis porro et vos a legitimis meis, et ea non custodistis.» Itaque Deus quidem et immutabilis semper, et velut in bono fixus ac firmatus et inconcessus in justitia: illi contrarium non immutabilitatem in corde servarunt, et patrum scelera strenuissime sunt secuti.

Hoc Christus quodam loco dixit. Merito namque Scribarum et Pharisæorum stultam operam in ædificando lamentatur. Sic autem ait: «Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia ædificatis sepulera prophetarum, et ornatis monumenta justorum, et dicitis: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essetis socii eorum in saeculino prophetarum. Itaque testimonio estis vobismetipsis,

quia illi estis cornu qui prophetas occiderunt. Et A vos implete mensuram patrum vestrorum^{78-79.}, Quamobrem necesse est nos, si vere sanam mentem gerimus, et quod ratio postulat sentimus, majorum probatissimorum exempla nobis ad imitandum ante oculos ponere, et improborum repudiare. Aut si quis istud facere recusat, simpliciterque et circa inquisitionem majores sequitur, similis plane erit Græcis, quos si quis reprehenderit quod, relictæ veritatis cognitione, et eo qui est natura Deus deserto, lapides adorent, semper suorum patrum consuetudinem in ore habent.

VERS. 7-9. *Revertimini ad me, et revertar ad vos, dicit Dominus omnipotens. Et dixistis : In quo revertemur? Non supplantabit homo Deum? Quia vos supplantatis me. Et dicitis : In quo supplantavimus te? Quia te decima et primitia nobiscum sunt. Et resipientes vos respicitis, et me vos supplantatis. An nus impletus est, et intulisti omnes fructus in thesauro, in domibus eorum rapina eorum.*

XXXVIII. Postquam eos a maledictis in se, prout dignum erat, coercuit, defensioneque congruenti in contrarium flexit, reos ad pœnitentiam vocat, consueta illis beneficia promptissime redditurum pollicens. Sicut enim vitam flagitosam exigentibus pro delictorum ratione supplicium importat : ita **858** super iis qui velut retro peletem referunt a peccato, et in posterum quoque ab ea re abhorrent, latitatur revera ubique, et desperationem exitii causam praecidit. Unde advertere possis quam noxiū morbum in vitam invehant, qui pœnitentiae gratiam adulterant, et sibiipsis vere puritatis nomen ascribunt. Præstabat certe cogitare opinionem de sua puritate, qua carent, extremæ impuritatis crimen illis parere. Scriptum est enim : « Dic tu primus iniquitates tuas, ut justificeris^{80.} » Psallit et divinus David : « Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper^{81.} » — « Nemo enim mundus est a sorde, » ut scriptum est^{82.} Quare hujusmodi imbecillitate ægrotis pœnitentiae bonis et superna mansuetudine opus est, quæ contaminatum perfecte abluat, impiumque sanctificet. **D** Ex benignitate igitur peccatores ad pœnitentiam invitati. Interrogantibus autem vicissim, et discere cœpientibus quoniam modo deliquerint : « Num supplantabit homo Deum, inquit, quia vos supplantatis

ρεῖται αὐτοῖς, διτὶ υἱοὶ ἔστε τῶν φονευσάντων τοὺς προφήτας. Καὶ ὑμεῖς πληριώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. » Οὐκοῦν ἀναγκαῖον ἡμᾶς, εἰπερ ἐπειδὴν ἀληθῶς ἀρτίφρονες καὶ ἐν νῷ καθήκοντι, ζηλοῦν ὅτι μάλιστα τοὺς τῶν προγόνων δοκιμωτάτους, ἀποστείσθαι δὲ τῶν μὴ ἀγαθῶν τὴν μίμησιν. « Ή εἰ μῆ τοῦτο δρᾶν ἔλοιτο τις, ἔποιτο γε μὴν ἀπλῶς καὶ ἀβασανίστως τοῖς ἐν χρόνῳ προειληφέσιν, ἔσται δὴ πάντως προτοεικῶς τῶν Ἐλλήνων παισὶν, οὓς εἶπερ τις καταμαρήσαιτο ὅτι, μεθέντες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν καὶ τὸν φύσει θεὸν καταλελοιπότες, προτευνοῦσται λίθοις, τὴν τῶν ιδίων πατέρων ἀειλογεῦσι συνήθειαν.

« Επιστρέψατε πρὸς με, καὶ ἐπιστραφήσομαι πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος πατοκράτωρ. Καὶ εἴπατε· Ἐρ τίνι ἐπιστρέψομεν; Μήτι πτεριεῖ ἄνθρωπος Θεόν; Διστὶ ὑμεῖς πτεριζέτε με. Καὶ ἔρετε· Ἐρ τίνι ἐπτερισαμέν σε; Οὐτὶ τὰ ἐπιδέκατα καὶ ἀπαρχὰ μεθ' ὑμῶν εἰσιν. Καὶ ἀποβλέποντες ὑμεῖς ἀποβλέπετε, καὶ ἐμὲ ὑμεῖς πτεριζέτε. Τὸ δέος συντελέσθη, καὶ εἰσηράκατε πάντα τὰ ἐκχώρια εἰς τοὺς θησαυρούς, καὶ ἐρ τῷ οἰκῳ αὐτῶν ἡ διαρραὴ αὐτῶν.

AH. Ἀποτήσας εὖ μάλα τῆς καθ' ἐκυπενησαλγίας καὶ ταῖς καθηκούσαις ἀπολογίαις ἐκδυσωπήσας ὡς ἔνι, καλεῖ πρὸς μετάγνωσιν τοὺς ἡμαρτηότας, τὴν συνήθη πάλιν αὐτοῖς χαριεῖσθαι λέγων, καὶ μάλα προσύμως. « Οὐτεπερ γάρ τοῖς ἐκτόπως θέλουσι βιοῦν τὰς αὐτοῖς πρεπούσας ἐπιψέρει ποινάς· σύντας ἀνδρὶν ὥσπερ Ιοῦσι, καὶ μὴν παραιτουμένοις τὸ ἔτε πλημμελεῖν, ὃς ἀληθῶς ἐπιγάννυται πανταχοῦ, τὴν ἀπόγνωσιν ὡς δλέθρου πρόξενον ἀποκείρων. » Όθεν ίδεν ἔστιν ὡς δεινά τινα τῷ βίῳ τὴν νόσον εἰσφέρουσι, οἱ τὴν τῆς μετανοίας κιβδηλεύοντες χάριν, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐπιφημίζοντες ἀληθῶς τὸ τῆς καθαρότητος δνομα. Καίτοι πῶς οὐκ ἀμεινον ἐννοεῖν, διτὶ τὸ οἰεσθαι τε καὶ χορηγοῦνται τὰς ἀνομίας σου πρώτος, ἵνα δικαιωθῆσι. « Ψάλλει δέ που καὶ ὁ θεῖος ἡμῶν Δαΐδ, διτὶ τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γινώσκω, καὶ τὴν δαμαρτία μου ἐνώπιον μού ἔστι διαπαγότος. » — « Καθαρός γάρ οὐδεὶς ἀπὸ βύπου, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. Δεῖ δὴ οὖν τοῖς οὕτως ἡρδωσηκούσι τὸ ἀναλκήτι τῶν ἐκ μετανοίας ἀγαθῶν καὶ τῆς βίου μερότητος, διανιπτούσῃς εὖ μάλα τὸν μεμοντμένον, καὶ δικαιούσῃς τὸν ἀσεβῆ. Καλεῖ τοιγαροῦν εἰς μετάγνωσιν ἐξ ἡμερότητος τοὺς ἡμαρτηότας. « Ερομένοις δὲ αὖ καὶ ἀγαμαθεῖν ἐθέλουσι τῆς πλημμελείας τὴν τρόπον, εἰ πτεριεῖ, φησιν, ἀνθρωπός

⁷⁸⁻⁷⁹ Matth. xxiii, 29, 32. ⁸⁰ Isa. xliv, 26. ⁸¹ Psal. L, 5. ⁸² Job iv, 4.

(1) S. Cyrilli præclare contra Catharos disserentis omnim, in Malach. n. 38, verba ut clara sint aliquæ etiam sana, ad hunc fere modum constituantur et legantur: «Οἴεν ίδεν ἔστιν, ὡς δεινὴν τινα τῷ βίῳ τὴν νόσον εἰσφέρουσι οἱ τὴν τῆς μετανοίας κιβδηλεύοντες χάριν, καὶ σφίσιν αὐτοῖς ἐπιφημίζοντες οὐκ ἀληθῶς τὸ τῆς καθαρότητος δνομα· καὶ τοι πῶς οὐκ ἀμεινον ἐννοεῖν διτὶ τὸ οἰεσθαι τε καὶ χρηματισθῆναι ταῦτα· ἀκαθαρσίας αὐτοῖς τῆς ἐσχάτης ἐπικλημα-

φέρει; Hoc est: Unde cernere est illos gravem morbum in vitam invehere qui ἀσεβητες gratiam adulterant, et sibiipsis falsa puritatis nomen ascribunt: quoniam quo modo non erat melius cogitare quod putare se et rocare puros, crimen illis infert extremitas impuritatis? Δεινὴν πονη pro δεινᾷ, οὐκ ἀληθῶς pro ἀληθῶς, εἰ χρηματισθῆται προ χρῆναι. COTELERIUS, Monum. Eccl. Gr. II, 667.

Θεὸν, διέτοις ὑμεῖς πτερνίζετε με; » Τὸ δὲ πτερνίζειν ή συναρπάζειν, ή φεναχίζειν, οἰσθαὶ τε λαθεῖν φευδομένους τυχόν, ή καὶ τι δρῶντάς τινα τῶν ἔκτοτατών. Καὶ γοῦν ἐνεκάρτει μὲν ὁ Ἡσαῦ τῷ Πακύῳ, τοῦ δὲ φθονὸν τὴν πρόφασιν ἐξηγούμενος ἔρασκεν « Ἐπειρίνεις γάρ με ἡδῆ δεύτερον τοῦτο, τά τε πρετοκιά μου εἶληψε, καὶ νῦν εἴληψε καὶ τὴν εὐλογίαν μου. » Ἀρ' οὖν περιέσται, φησὶ, ἀνθρωπὸς θεοῦ, ήγουν συναρπάσει τὸν πάντα εἰδότα; Τί τοινυν ὑμεῖς ἐμὲ πτερνίζετε; Χρῆναι δὲ ὑπολαμβάνω πρὸς χριστῆν διασάφησιν τῶν προκειμένων ἡμῖν ἐννοιῶν ἄττα καὶ νῦν εἰπεῖν, δὲ καὶ ἐν τοῖς τοῦ Ἔσδρα γέγραπται: Βιθλίοις. Ἐπειδὴ γάρ ἐπανῆκον εἰς τὴν Ἰουδαίαν τὴν Βαβυλωνίαν ἀφέντες γῆν οἱ ἔξι Ἱερουσαλήμ, καταψήκασι μὲν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. Ἐγήγερται δὲ καὶ ὁ θεῖος ναὸς, καὶ ἦν ἐν κόστῳ λοιπὸν τὰ τῶν ἱερέων τάγματα, ώδοι, καὶ λερούλαται, καὶ οἱ τοῖς πυλῶσιν ἰκεστηκότες. Εἴτα τί τὸ μετά τοῦτο; Ἐρθυμοὶ γεγόνασιν οἱ λελυτρωμένοι περὶ γε τὸ δεῖν τῶν θεῶν ἀντέχεσθαι θεσπισμάτων. Οὐ γάρ τε τηρήκασι τὸν νόμον, λελύγισται δὲ παρ' οὐδὲν αὐτοῖς τῆς ἀρχαίας ἐντολῆς ἢ παράδασις, καὶ παρεκμίζον μὲν εἰς θυσίαν μόλις καὶ ὀκνηρῶς τὰ τυφλά, καὶ ἀρπάγματα, καὶ χωλά, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα. Εἴτα κείραντες ἐν ἀγροῖς, ἐν δρόσῃ, τὸν ἀσταχὸν καὶ μήν καὶ τὰ ἔπειρα τῶν σπερμάτων, ἀποτρυγῶντες δὲ καὶ ἀμπέλους, καὶ τοὺς τῆς θαλασσῆς καρποὺς ἀκθίλισθες, οὐ δεκάτας προσῆγον, οὐ τὰς κατὰ γόμον ἀπαρχάς, ἵνα ἔχοντα τὴν αὐτόρκειαν τὰ τῶν ἱερέων τάγματα, προσιζήσειν μὲν ἀπερισπάστως ταῖς εἰς θεὸν λατρείαις, προσμένωσι δὲ ταῖς ἐκ νόμου τέταγμέναις αὐτοῖς λειτουργίαις. Οὐδένθες τοιγαροῦν προτεκομισμένου, κατεσκευάσθησαν οἱ τῶν θεῶν θυσιαστηρίων ἱερουργοί, ἔρημος τε οὐτως ἀπομεμένηκεν δὲ λαός, οὐ θυσίας τελουμένης, οὐχ ἐτέρου τινὸς δρωμένου τῶν εἰς δόξαν τελούντων θεοῦ. Κατεψήλερτο δῆ οὖν ἀπαντὰ λοιπὸν τὰ ἐν ἀγροῖς, λιμῷ τε κατεπιέζοντο, καὶ δῆ καὶ εἰς τούτο κατώλισθον ἀνάγκης τε καὶ ἀπορίας, ὡς καὶ αὐτὰ βούλεσθαι τοῖς ἔχουσι τροφὰς ἀπεμπωλῆσαι τὰ τέκνα, μέχρις δὲν Ἔσδρας εἰς αἰτίησιν κεκλημένος τῆς θεῖας ὅργης, ἐπέσχηψε περὶ τούτων τοῖς ἡγουμένοις τοῦ Ἱερατῆλ. Προτεκμίσαν τε οὕτω μόλις δεκάτας καὶ ἀπαρχάς, καὶ λοιπὸν εἰσέδραμον ἱερουργοί, ἔστησαν τε τὰ συνήθη δρῶντες ἐν τῷ ναῷ. « Διὸ τι τοινυν, φησὶν, ὑμεῖς ἐμὲ πτερνίζετε; » Τὸ ξεῖος συνετελέσθη, συνήθησαν οἱ καρποί, καὶ παρ' θύμιν ἔτι τὰ ἐπιδέκατα, καὶ αἱ κατὰ νόμους ἀπαρχαί. « Καὶ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἔσται, φησὶν, ἡ διαρπαγὴ δηγρύων ἐν τοῖς οἴκοις τοὺς καρποὺς, τάχα που καὶ οἰσθεῖσι τὸν τοῦτο δρύμην, πάντη τε καὶ πάντως εὐλογήσει καὶ ἀμφιλαζοῦς καρπεῖσται τὰ ἀγαθά. Εἰ δὲ δῆ τὴν γείρα συτείλαν-

A me? » *Supplantare est diripere, aut decipere, et arbitrii fallaciam posse deceptos latere forsitan, quamvis quispiam insolentissima quædam commiserit.* Itaque fraschetur Euan Jacob, et invidiæ occasionem enarrans dicebat: « *Supplantavit enim me altera vice. Primogenita mea ante tulit, et nunc subripuit benedictionem meam* »⁸⁰. Num igitur homo erit superior Deo, inquit, aut diripet omnia scientem? Quid ergo vos me supplantatis? Existimo autem ad pleniorem declarationem propositæ sententiae quædam nunc quoque afferenda in medium, quæ in Libris Esdræ scripta exstant. Babylone in Iudeam Hierosolymitæ reversi Hierosolymam habitarunt. Aedificatum est divinum templum, et florebant deinceps sacerdotium ordines, cantores, psaltae et janitores. Quid B postea? Servitute liberati in divinis oraculis exsequendis inertes evaserunt. Nec enim legem servabant, et vetus mandatum per iudicium transgrediebantur, et ad sacrificium ægre cunctanterque cœca, rapta et debilia ministrabant. Deinde, suo tempore, in agris segetes aliaque legumina dementes, et uvas colligentes, et oleum exprimentes, nec decimas, nec secundum legein, primitias persolverant, **859** ut sacerdotum ordines quod satis esset haberent, cultumque divinum citra solitudinem distractionemque celebrarent, atque in ministeriis legi institutis assiduo versarentur. Nullo igitur horum oblatio, divinorum altarium ministri sacri delusi sunt, et populus ita destitutus mansit, cum nec sacra perageantur, nec aliud quidpiam ad Dei gloriam praestaretur⁸¹. Hinc omnia in agris moriebantur, et famæ saeviebant; quin eo necessitatibus et inopia redigebantur, ut ipsos quoque liberos alimenta habentibus vendere non resugerent, donec Esdras, divina ira perspecta, super his principes Israel objurgavit. Atque ita demum, quanquam vix, decimæ et primitiae oblatæ, et ex eo sacerdotes in templum regressi stare, et consueta munera obire cœperunt⁸². Inquit ergo, « *Quare vos me supplauitatis?* » Annus consummatus est, fructus collecti, et apud vos adhuc sunt decimæ et primitiae legibus debitæ. « *Et in domo eorum erit, inquit, rapina eorum;* » ac si dicat: Comportastis quidem in domos vestras fructus, et arbitramini forsitan vobis eos salvos et tuto in D ædibus repositos fore. Evanescent, et a rapinis nihil different. Alligemini enim fame, tametsi inventa cum sudore collegistis, αὐτοῦ. » διμοινὸν ὡς εἰ λέγοι: Συνεχομισασθε μὲν τῇ σώζεσθαι τε ὑμῖν αὐτοὺς καὶ εὑ κείσθαι λαον ἐν αὐταῖς ταῖς οἰκίαις. Ἀφανισθήσονται, καὶ οὐδὲν διαρπαγῆς διοίσει τὸ χρῆμα. Καταπιεσθήσεθε γάρ λιμῷ, καίτοι συνενεγκόντες, φησι, ἐν ἰδρῶτι μόλις τὰ εὐρημένα.

Discemus hinc etiam nos magni criminis loco duendum non offerre Deo quibus gratitudinem nostram ostendimus, et agrum quem ille victui serendo sufficientem donaverit, ad gloriam Dei referre. Quod si faciamus, omnimodis benedicet et affatim bona largietur. Sin autem manum contrahentes, nostro

⁸⁰ Gen. xxvii, 36. ⁸¹ II Esdr. xiii, 15 seqq. ⁸² II Esdr. v, 1 seqq.

tantummodo genio accepta reservabimur, nec alia criter alias Dei dona communicaverimus.

VERS. 10-12. Revertimini porro in hoc, dicit Dominus omnipotens. Si non aperiam rubis cataractas carni, et effundam vobis benedictionem meam, donec sufficiat. Et dividam vobis in cibum. Et non disperdam vobis fructum terre vestre, et non infirmabitur vestra vinea in agro, dicit Dominus omnipotens. Et beatos dicent vos omnes gentes, quia eritis mihi vos terra desiderabilis, dicit Dominus omnipotens.

860 XXXIX. Iterum crimina remittit, et eos omni culpa absolvit, promittitque, contritis oblivione injuriis, optata donaturum, et eos supra quam dici possit munificentia sua recreaturum. Vult autem illos ipsa experientia et rebus discere fertilitatem utilitatis plenissimam. Et, si hoc facere non recusent, pluviarum abundantiam et benedictionem largam spondet, ut esculentorum satis et plusquam satis habeant, omninoque frugum terrae quantitas velint percipiunt. «Dividam enim, inquit, in cibum vobis.» Verbum *Dividam* interpretare, aut Separabo; aut quia quæ e terra gignuntur, unumquodque suum tempus habet quo vel crescit vel maturescit. Nihil porro detrimenti passurum terræ fructum, magnam item fore uvarum copiam, et vineam in agris luculentissimam, ut ad maturitatem perductis fructibus, pollicetur, et posthac beatos ait fore, ac velut terram desiderabilem nominatum iri, hoc est, amore dignam, propter fructuum ubertatem et seceditatem.

Qui igitur habet viscera misericordiæ, talem plane experietur Deum, et cumulabit in cœlis, fructusque laborum suorum manducabit, ut scriptum est⁶⁶. Nec illum immitem et amentissimum divitem imitabitur, quem in parabola evangelica Salvator villam suam implevisse narrat. Ille enim aiebat: «Quid faciam? Destruam horrea mea, et majora faciam, et dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos, comede, bihe, letare!» Cogitanti autem talia et ignorantia futura, Deus: «Stulte, inquit, hac nocte repetent a te animam tuam: quæ autem parasti, cuius erunt⁶⁷? Quamobrem, ut dicebam, benedictione plenus est tua communicans. Talis etiam spirituales iubres cor ejus irrigantes et assatim exhilarantes accipiet, pietatisque fructus producit, alias aliter et velut divisim, partim charitate, partim benignitate et humanitate reciproca, fortitudineque et patientia excellens: eritque sicut terra beata frugibus et secundissima, clarusque et celebris, et revera longe beatissimus. Melius est enim nomen bonum quam divitiæ multæ, ut scriptum est⁶⁸

A τες, μόναις ταῖς ἁυτῶν τρυφαῖς τὸ δοῦλον τηρήσουμεν, οὐτ' ἀν ἐπιδοίημεν προθύμως; τοῖς δὲ λοιποῖς εἰς μέθεξιν τὰ περὶ Θεοῦ δωρήματα.

'Επιστρέψατε δὴ ἐν τούτῳ, λέγει Κύριος πατοχράτωρ. 'Εάρ μὴ ἀρνέω ὑμῖν τοὺς καταβράχτας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔχετε τὴν εὐλογίαν μου ὑμῖν, ὡς τοῦ Ιχαρωθῆναι. Καὶ διαστελῶ ὑμῖν εἰς βρώσιν. Καὶ οὐ μὴ διαφθαρῶ ὑμῖν τὸν καρπὸν τῆς γῆς, καὶ οὐ μὴ ἀσθενήσῃ ὑμῶν ἡ ἀμπελος ἡ ἐν τῷ ἀρῷ, λέγει Κύριος πατοχράτωρ. Καὶ μακαριοῦσιν ὑμᾶς πάντα τὰ ἔθνη, διότι ἔστε θύμοις γῆς θελητὴ, λέγει Κύριος πατοχράτωρ.

BΛΘ'. Πάλιν ἀνίησιν ἐγκλημάτων, καὶ ἀπαλλάξτε μὲν αὐτοὺς ἀπάσης αἰτίας, ὑπισχνεῖται δὲ καὶ ἀμνησικάκως γαριεῖσθαι τὰ χατ' εὐχήν, καὶ ταῖς ἐπέκειναι λόγου κατευφρανεῖν φιλοτιμίας. Βούλεται δὲ διὰ πείρας αὐτοὺς καὶ πραγμάτων ἀναμαθεῖν, ὡς ἔσται πάντως αὐτοῖς τὸ καρποφορεῖν δημοσίον. Καὶ, εἰ τοῦτο δρᾶν ἔλειντο, καταδώσειν ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν τῶν ὑετῶν ἄφθονον χορηγίαν, ἀμφιλαφῇ δὲ νεῖμαι τὴν εὐλογίαν, ὡς ἔχειν αὐτοὺς τῶν ἐδωδίμων ἀφθόνων τὴν αὐτάρκειαν, καὶ ἀπαξτλῶς τῶν ἐκ γῆς ἀγαθῶν τὴν ἀποχρώσαν μέθεξιν. «Διαστελῶ γάρ, φησίν, ὑμῖν εἰς βρῶσιν.» Τὸ δὲ διαστελῶν νοήσεις ἡ Ἀφορῶ, ἕγουν δὲ τῶν ἐκ γῆς φυομένων ἔκαστον ίδιον ἔχει καιρὸν, καθ' ὃν ἡ γίνεται τυχὴν ἡ πεπάννεται. «Οτι δὲ βλάβης ἀπάσης ἀμείνων ἔσται τῆς γῆς δι καρπὸς, πολύνοτρυς δὲ, καὶ εὔοινστάτη λίαν ἡ ἐν ἀγροῖς διμπελος, ὑπισχνεῖται σαφῶς, ὡς εἰς πέρας ἐνηγεμένων, μακαρίους τέ φησιν ἔστεσθαι λοιπὸν, καὶ οἵα τινα γῆν θελητὴν διομάζεσθαι, τουτέστι, τὴν ἀξιέραστον διά τε τὴν εὐκαρπίαν, καὶ διτὶ γονιμωτάτη.

Οὐκοῦν εἰ τις ἔχει σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, τοιούτῳ δὴ πάντως περιτεῦξεται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποσωρεύσει μὲν ἐν οὐρανοῖς, φάγεται δὲ τοὺς καρποὺς τῶν ίδιων πόνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ οὐκ ἔσται κατ' ἔκεινον τὸν ἀπηγνή τε καὶ ἀνούστατον πλούσιον, δι τὴν χώραν ἐμπεφορηχέναι φησίν δι Σωτῆρος ἐν παραδοσίαις εὐαγγελικαῖς. Ό μὲν γάρ ἔφασκε· «Τί ποιήσω; Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· Ψυχή, ἔχεις ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἑτα πολλὰ, φάγε, πίε, εὐφραίνου.» Σκεπτομένῳ δὲ τὰ τοιαῦτα καὶ ἀμαθαίνοντι, Θεὸς. «Ἄφρον, φησί, ταύτη τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπατοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἀ δὲ ἡτοίμασας, τίνι ἔσται;» Οὐκοῦν, ὡς ἔφην, εὐλογίας ἐμπλεως δι κοινωνικός. Ό τοιούτος ἔξει καὶ νοητοὺς ὑετοὺς κατάρδοντας τὴν καρδίαν καὶ ικανῶς κατευφραίνοντας, καὶ τοὺς τῆς εὐτεσθείας ἐκδώσεις καρποὺς, διλοτε δὲ λοιποὶ καὶ οἰονεὶ πρῶς διεσταλμένους, τοῦτο μὲν ἀγάπη, τοῦτο δὲ χρηστότητι καὶ φιλαλληλίᾳ, ἀνδρεῖξ τε καὶ ὑπομονῇ διαπρέπων. ἔσται δὲ οἵα τις εὐκαρπός καὶ γονιμωτάτη γῆ, λαμπρός τε καὶ διαδότος καὶ τρισμαχήρις διληθῶς. «Αἱρετὸν γάρ δυομα καλὸν ἡ πλούτος πολὺς, καθὼς γέγραπται.

⁶⁶ Psal. cxxvii, 2. ⁶⁷ Luc. xii, 17-19. ⁶⁸ Ibid. 20. ⁶⁹ Prov. xxii, 1.

Ἐβαρέτε ἐπ' ἡμέν τοὺς λόρους ὑμῶν, λέγει Α Κύριος, καὶ εἰκασ· Ἐρ τίνι κατελαήσαμεν πατά σοῦ; Εἰκασ· Μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, ταῦ τι πάλιον, διὰ ἀγριαξάμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, καὶ διότι ἐπορεύθημεν ἵκεται πρὸ προσώπου Κυρίου καντοκράτορος; Καὶ τὸν ἡμεῖς μαχαρίζομεν ἀλλορίους, καὶ ἀνοικοδομοῦντα τάρτες καιοῦντες ἀνομι, καὶ ἀνεστησαν τῷ Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν. Ταῦτα κατελάησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, ἔκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. Καὶ προσέσχε Κύριος, καὶ εἰσήκουσε.

Ι Μ'. Ὄτε τινὲς τῶν γνωρίμων ἀλισθηκότας εἰς ἀμαρτίαν ἐπανορθοῦν ἐθέλῃ Θεός, παρακομίζει μὲν εἰς μέσον τὰ διεπταισμένα, διελέγχει δὲ σαφῶς, καὶ οἶον πλήττει μομφαῖς, ἵνα τοις ἰδίοις ἐπερυθρώντες τὴν μελλήμασιν ἔχοντό τε μεταφορτεῖν ἐπὶ τὰ ἀμεινῶν καὶ χρηστώτερα, σωθεῖν τε οὕτω, τὸν παρ' αὐτοῦ ζητήσαντες Ελεον. Αἰτιάται τοίνυν καὶ ἐφ' ἐπέρω τοῖν τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ κοινὴν ὥσπερ τινὰ καὶ τοῖς μετ' αὐτοὺς ἔξυφαντες τὴν ἐπίπληξιν, τὸ χρῆμα εἰδὼς ἐπωφελές ἄπαντα καὶ σωτηρίον. Ὅσα γάρ τοῖς πρὸς ἡμῶν συμβένηκε τυπικῶς, ταῦτα γέγραπται πρὸς νοοθετῶν ἡμῶν, καθά φησιν ὁ σοφώτατος Πλάτων. Αἰτιάται τοίνυν τοὺς ἀθυροστομοῦντας αὐτοὺς καὶ παλιμφήμους ἥμασι καταλαλεῖν ἥρημένους. Ἐ Εβαρύνατε γάρ, φησίν, ἐπ' ἡμέν τοὺς λόγους ὑμῶν. Καὶ πολος ἦν ἅρα τῆς καταλαλεῖδης τρόπος; Ἐ Εἴπατε, φησί· Μάταιος ὁ δουλεύων Θεῷ, καὶ θει περιττὸν οὐδὲν ἐν τῷ βούλευθαι τηρεῖν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, τουτέστι τὰ διὰ νόμου θεσπίσματα. Εἴκαιόν ἔστι πρὸς τούτῳ, φατὲ, καὶ τὸ ἱκετεύειν αὐτὸν, τουτέστι τὰς ὑπὲρ ὧν ἀν ἔλοςθε προσάγειν λετάς. Καὶ ἀληθῆς μὲν πάντως ὁ τῶν δλων Θεός, εἰ ταυτὶ τε λέγοις, καὶ καταιτιώτῳ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ. Τί δὲ δὴ τοῖς περιλαρηκόσιν ἡ τῆς ἀμαρτίας πρόφασις, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Μυρία μὲν γάρ κατεβάσκετο γένη- ἀλλ' ἐκ πάντων ἐν τῷ ἐξ Ἰσραὴλ ἐπελέξατο ὁ Θεός, ὁνδρασταῖς δὲ μερὶς, καὶ σχολίνια, καὶ κλῆρος αὐτοῦ. Οἰκειωτάμενος δὲ πεπαιδαγώγηκε νόμον, ὡφέλησ διὰ προφητῶν. Καὶ τί πρὸς ταῦτα πέπραχεν ὁ ἀπόσπληκτος Ἰσραὴλ; Προσκεκύνηκε τῇ στρατιᾷ τοῦ σύρανον, λελάτρευκεν εἰδύλλοις, ἔφη τοῖς γλυπτοῖς· Ὅμεις ἔστε θεοί ἡμῶν. Ἀγανακτήσας εἰκότας ἐπὶ τοῖς οὐτων δεινοῖς ἀνοικουργήμασιν ὁ τῶν δλων Θεός, ἐπαλέων πολυτρόπως, καλῶν εἰς μετάγνωσιν λιμοῖς, ἀνεμορθοίσις, καρπῶν ἐνδέσις, ἀκρίσι, καὶ βρούχιψ, ἵκτέρω, καὶ κάμπατις. Οὐπω γάρ πλήττειν τοῖς δαίμονις (!), καὶ συμμέτροις ἔτι κινήμασιν ἐπὶ τὸ δρῦν ἔλέσθαι τὸ ὀφελοῦν, καὶ τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἀγαπῆσαι Θεόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἦν αὐτοῖς οὐδὲ τοῦ συμμέτρου (2) πλήττεσθαι λόγος, ἀπύχοντο δὲ ἀγαλλιώνας εἰς πᾶν εἶδος ἀκαθαρσίας, ἐπεμψεν εἰς αἰχμαλωσίαν, καὶ ὑπὸ χείρα πεσεῖν παρεσκεύασε τὴν

VERS. 13-15. *Ingravabatis super me verba vestra, dicit Dominus, et dixistis: In quo oblocuit sumus contra te? Dicistis: Vanus qui servit Deo, et quid amplius, 861 quia custodimus mandata ejus, et quia ambulavimus supplices ante faciem Domini omnipotentis? Et nunc nos beatos dicimus alienos, et exaudiuntur omnes qui facinunt iniqua et restiterunt Deo, et salvi facti sunt. Hæc oblocuti sunt qui timent Dominum, unusquisque ad proximum suum. Et attendit Dominus, et audivit.*

XL. Quando quosdam notos et amicos in peccatum prolapsos corrigere vult Deus, in medium adducit admissa, et aperte redarguit, et expostulando quodammodo ferit, ut delictis suis erubentes ad B meliora et utiliora transire velint, et ita ejus misericordia exquisita, salutem obtineant. Accusat igitur et propter aliud Israelitas, et velut communem quamdam posteris quoque ipsorum increpationem contexit, cum sciret id cominodum et salvare futurum omnibus. Quæcumque enim antiquis illis in figura contigerunt, ad nostram correptionem scripta sunt, sicut et sapientissimus Paulus ait²⁰. Incusat ergo eos et lingua incontinentes et verbis inaledictis deditos. Inquit enim: «Ingravasti super me verba vestra.» Quo autem modo illi obtrectarunt? Dicistis, inquit: «Vanus est qui servit Deo,» et nihil facere luceri qui vult obtemperare mandatis ejus, hoc est, præceptis per legem divinitus traditis. Ad hæc inane est, dixistis, supplicare illi, id est, preces offerre pro quibus libuerit. Est sane veracissimus universorum Deus, dum hæc dicit, et sic accusat Israelem. Quam autem blaterantes peccati sui excusationem præjendant, videndum est. Mille gentes regebat Deus: sed ex omnibus unam elegit, quæ vocata est pars, et suniculus, et hereditas ejus²¹. Eam sibi vindicata in lege instituit, per prophetas eidem consuluit. Quid autem ad hæc insanus Israel? Adoravit militiam cœli, servivit idolis, dixit sculptilibus: «Vos estis dii nostri²². Ast universorum Deus super tam nefariis sceleribus non immerito indignatus, multis modis in eos vindicabat, et ad pœnitentiam vocabat fame, corruptione aeris, fructuum pemuria, locustis, et bricho, ictero et eruca. Non dum enim eos D manu valida ferire voluit, sed quodammodo terriculamentis, et ira temperata, adhuc ad consequenda ipsis conducibilia, atque ad verum et natura Deum diligendum adigere. 862 Quia vero mediocres plaga contemnebant, et impotenter in omne genus impunitatis ruerunt, eos in captivitatem misit, manibusque Babyloniorum obtulit. Postquam autem, Deo miserante, in Iudeam sunt revocati, et urbem reædificarunt, templumque excitarunt, denuo ad ignoriam revoluti, vota non impleverunt, nec legi

²⁰ II Cor. x, 11. ²¹ Deut. xxxii, 9. ²² IV Reg. xvii, 16.

(1) Corruptam puto vocem: forte legendum δεῖ- μασι.

(2) Cicerarius (Monum. Eccl. Gr. II, 562) legit

συμμέτρως τε σὺν μέτρῳ, quia vero nulla erat apud eos ratio, quod vel mediocres plaga acciperent.

in decimis et primis offerendis paruerunt, sed A **πλιγη**, et vix ad sacrificium venientes, clauda, cæsa et debilia mactabant; et cum hinc insolenter facerent, nihilominus Deus fame et sterilitate eos incisceretur. Qui, tametsi deberent, siquidem essent boni, et quæ sibi conducerent non ignorarent, mutatis in melius consiliis, Deum a se offensum colere ac venerari, imprudenter de illo conquerebantur. Cum enim viderent gentes vicinas et Deum nescientes sculptilia potius adorare, et gravissimo errore laborare, nihilominus tamen voluptariam vitam agitare, stulte dicebant: « *Vanus est, qui servit Deo. Et quid emolumenti perceperimus, quia mandata ejus custodivimus?* » Nos enim legi obsequentes, sterilitatem et incommoda patimur. Discessimus etiam in captivitatem, tametsi assidue Domino omnipotenti supplices advolveremur. Contra, qui horum nihil faciunt, non plagas sentiunt, non miseras. Quamobrem beatos numeramus alienos. « *Et reædificantes qui faciunt iniqua restiterunt Deo et salvali sunt.* » Repugnant enim profecto gloriae Dei multipliciter qui errant, et consuetibus sacrificant, « *Et ligno dicunt: Deus meus es tu, et lapidi: Tu genuisti me* »⁵⁵. Hæc oblocuti sunt, inquit, qui timent Dominum. » Habet autem accusatio nihil præter maledictum, morbumque pestiferum evidenter demonstrat. Est enim ægrotæ mentis, et animi ebrii Deo invisum rejectamentum contra Deum quidquam loqui. Se autem tales sermones non obiter, sed studiose auscultare affirmate pronuntiat: « *Et attendit Dominus, et audivit. Quia Spiritus Domini replevit orbem terrarum, et hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis* »⁵⁶. Quod si quid adversus divinam ejus gloriam dictum fuerit, id erit grave et prope intolerandum illi, quamvis tolerantissimus injuriarum esse soleat. Quocirca dicit: « *Ingravabatis super me verba vestra.* » Officium ergo nostrum est, quamvis laboribus et miseriis conflictemur, Deo nos ad utilitatem nostram corripiente, non usque adeo animo concidere, **863** nec putare virtutis tam amanteum aspernari bonos, sed potius sollicite inquirere in quo apud Deum offenderimus, et ita eum mitigare, et misericordiam flagitare. Quod si etiam peccatores aliqui in voluptatibus mundanis ætatem habeant, temporaneis bonis fruantur, rationes patientiae ipsius erga illos ad arcanam providentiam referre æquum est.

οὐτω, καὶ τὸν Ἐλεον αἴτειν. Εἰ δὲ δὴ καὶ τινες τῶν προσκαίρων ἀπόλουσιν ἔχοντες, ἀπονέμειν ἀκόλουθον ταῖς ἀπορήτοις οἰκονομίαις τῆς ἐπ' αὐτοῖς ἀγενήσιας τοὺς λόγους.

Vers. 16, 17. *Et scripsit librum monumenti in conspectu suo his qui timent Dominum, et qui reverentur nomen ejus. Et erunt milii, dicit Dominus omnipotens, in diem quam ego facio in acquisitionem, et eligam eos sicut eligit homo filium suum serientem sibi.*

⁵⁵ Jerem. 11, 27. ⁵⁶ Sap. 1, 7.

B Βαβυλωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ κάκληγται πάλιν εἰς τὸν Τουδαλαν, θεοῦ κατοικείθοντος, ἀντείχισάν τε τὴν πόλιν, καὶ ἀνεδέμαντο τὸν ναὸν, πάλιν ἐτράποντο πρὸς τὸ βάθυμον, οὐ πληροῦντες εὐχάριστα, οὐχ ἐπόμενοι τοῖς διὰ νόμου θεσπίσμασι, προσάγοντες δεκάτας ἢ ἀπαρχάς· ἀλλ' ὅκνηροι, καὶ μόλις ἐπὶ τὸ θύειν ἐρχόμενοι, καὶ κατασφάξαντες τὰ χωλὰ, τὰ τυφλὰ, καὶ τὰ ἐνοχλούμενα, καὶ ταῦτα δρῶντας ἐκτόπως οὐδὲν ἥττον ἐπαίδευς θεός λιμῷ τε καὶ ἀκαρπίᾳ. Οἱ δὲ, καίτοι δέον, εἰπερ ἡσαν ἀγαθοὶ καὶ τῶν συμφερόντων ἐπιστήμονες, ταῖς εἰς τὸ ἄμεινον ἀνάδρομαῖς θεραπεύειν λελυπημένον τὸν τῶν ὅλων θεόν, ἀσύνετον ἐποιοῦντο τὴν καταδοκήν. Ἐπειδὴ γάρ ἐώρων τὰ περίοικα τῶν ἑθνῶν καὶ τὸν θεόν οὐκ εἰδότα, προς κυνοῦντα δὲ μᾶλλον τοῖς γλυπτοῖς, καὶ τὴν ἐσχάτην νοσοῦντα πλάνησιν, ἐν εὑπαθείαις δυτα καὶ τρυφαῖς, ἔφασκον ἀσυνέτως· « *Μάταιος ὁ δουλεύων θεῷ. Καὶ τί πλειον διτε ἐψυλάξαμεν τὰ φυλάγματα εὗτοῦ;* » *Ἄμεις γάρ, φησίν, οἱ νομοφύλακες ἐν ἀπορίαις εἰσμὲν καὶ πληγαῖς.* Ὡχήμεθα δὲ καὶ αἰχμάλωτοι, καίτοι προσπίπτοντες ἀεὶ καὶ ικέται γενόμενοι τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι. Οἱ δὲ τῶν τοιούτων δρῶντες οὐδὲν, οὐ πληγὴν ἔχουσιν, οὐ πόνον. Οὐκοῦν μακαρίζομεν ἀλλοτρίους. « *Καὶ ἀνοικοδομούντες ποιούντες διογκα, ἀντέστησαν θεῷ, καὶ ἐτώθησαν.* » *Ἀντιπράττουσι γάρ κατὰ ἀλήθειαν τῇ τοῦ θεοῦ δόξῃ κατὰ πολλοὺς τρόπους οἱ πλανώμενοι, καὶ τοῖς χωνευταῖς προσάγοντες τὰς θυσίας,* « *Καὶ τῷ ἔντλῳ λέγοντες θεός μου εἰ σὺ, καὶ τῷ λίθῳ. Σὺ ἐγένησάς με.* » — *Ταῦτα, φησί, κατελάησαν οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον.* » Δυσφημίας δὲ πάντως τὸ ἔγκλημα, καὶ τῶν ἐσχάτων ἀρρώστημάτων ἀπόδειξις ἐναργής. Νοσούσης γάρ διανοίας οἱ λόγοι, καὶ μεθύοντος νοῦ θεοστυγής ἀπόδρασμα τὸ φάναι τι κατὰ θεοῦ. « *Οτι δε τῶν τοιούτων ἐπακροῦται λόγων οἰον οὐ παρέργων, ἀλλ' ἐν σπουδῇ, πεπληροφόρηκεν εἰπών.* » *Καὶ προσέσγει Κύριος, καὶ εἰσήκουσεν.* » — *Οτι πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸ συνέχον τὰ πάντα γνῶσιν ἔχει φωνῆς.* » Εἰ δὲ δὴ πού τις γνοίτο κατὰ τῆς θείας αὐτοῦ δόξῃ λόγος, οὐτος ἔσται βαρὺς καὶ οἰον ἀφόρητος, καίτοι λίαν ἀνεξικακεῖν εἰώθατο. Ταῦτη τοι καὶ ἔφασκεν. « *Ἐβαρύνετε ἐπ' ἐμὲ τοὺς λόγους ὑμῶν.* » Δεῖ δὴ οὖν ἔτι, καὶ ὅμεν ἐν πόνοις, χρησίμως τῆμας παιδεύοντος τοῦ θεοῦ, μὴ λιαν ἀκηδιῶν, μήτε μὴν οἰεσθαι τὸν οὕτω φιλάρετον ἀφειδῆσαι τῶν ἀγαθῶν· περιεργάζεσθαι δὲ μᾶλλον τὰ ἐφ' οἷς προσκεχρούχαμεν, ἐκμελίσσεσθαι τε

D *Καὶ ἔγραψε βιβλίον μημονούρου ἐνώπιον ἀντοῦ τοῖς φοβονυμένοις τὸν Κύριον, καὶ σὺναβουμέροις τὸ δρομα αὐτοῦ. Καὶ ἐσορταὶ μοι, λέγει Κύριος πατοκράτωρ, εἰς ἡμέραν, ἡρ ἐών κοινεὶ περιπολησιν, καὶ αἱρετιῶ αὐτοὺς, δη τρόπον αἱρετιζει ἀνθρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν δουλεύοντα αὐτῷ.*

ΜΑ'. Κατεκερτομούντων αὐτὸν τῶν ἐξ Ἱερατὴλ, καὶ ἀνόσια κατ' αὐτοῦ πεφλυαρηχτῶν προσέσχε μὲν καὶ εἰσήχουσεν. Εἶτα δέον τοῖς ἡμαρτημένοις τὴν πρέπουσαν ἐπαρτῆσαι δίκην, καὶ τοὺς τῆς ἀθυροστομίας πράττεσθαι λόγους, πάρεισι μὲν ὡς Θεὸς ἀμνησικάκως καὶ τοῦτο. Γράφει δὲ βιβλίον μνημοσύνου τοῖς φοβουμένοις αὐτὸν, περὶ ὧν, οἷμα που, καὶ αὐτὸς ἔρασκεν δὲ Δαβὶδ πρὸς τὸν γράφοντα βιβλίον. « Καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται. »

Εὐρήσουμεν δὲ αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν τοῖς ἄγιοις λέγοντα μαθηταῖς. « Μή χαίρετε ἐτεῖ τὰ δαιμόνια ὑποτάσσεται ὑμῖν χαίρετε δὲ μᾶλλον δὲ τὰ ὄντα μὲν ἐγράφησαν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Ἐπαρδταὶ δὲ σφόδρα εἰκότως δὲ θεσπέσιος; Δαβὶδ, τοῖς Ιουδαίων δῆμοις ἀπεκτονόσι Χριστὸν, οὕτω λέγων. « Ἐξαλειψθήσαν ἐκ βιβλίου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν. » Γράφεται τοίνυν τὸ τοῦ μνημοσύνου βιβλίον τοῖς φοβουμένοις Θεὸν, οὓς καὶ οἰκεῖον; ἔσεσθαι φησιν ἐκεῖτῷ καὶ γνωριμωτάτους κατά γε τὸν τῆς περιποιήσεως καιρὸν, διτε καθιεῖται μὲν δὲ Χριστὸς ἐπὶ θρόνου δόξῃς αὐτοῦ, δορυφορούντων ἀγγέλων. « Καὶ στήσει τὰ μὲν πρόσωπα ἐκ δεξιῶν, τὰ δὲ ἐριφία ἐξ εἰνῶνύμων, καὶ ἐρεῖ τοῖς ἐκ δεξιῶν. Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. » Τότε γάρ αὐτοὺς εἰρετεῖ, τουτέστιν αἱρετοὺς ποιήσεται, παραγωρῶν αὐτὸν εἰς φιλοστοργίαν τοῖς καθ' ἡμᾶς πατράσιν, οἱ τοῖς ἰδίοις ἐπιγάνυνται τέκνοις, διταν εἰν μάλιστα σοφά καὶ εὐήνια, καὶ διὰ πλειστῆς αἰδοῦς ποιοῦνται τοὺς φύσαντας. »

Καὶ ἐπιστραφήσεσθε, καὶ δύγεσθε ἀρά μέσον δικαίου, καὶ ἀρά μέσον ἀρδμού, καὶ ἀρά μέσον τοῦ δουλεύοντος τῷ Θεῷ, καὶ τοῦ μη δουλεύοντος.

ΜΒ'. Τότε δὴ, τότε, φησι, τῆς οὕτω λαθαραῖς εἰκαιρούθιας ἀποπαυσάμενοι, καὶ τὴν ἀκρατῆ καὶ ἀκαίδευτον ἀνακόπτοντες γλῶσσαν, διαλοιδορήσεσθε μὲν οὐκ ἐτι τῷ φιλαρέτῳ Θεῷ, μονονουχῷ δὲ τὴν μέθην ἀποπεμψάμενοι, καὶ οἴον ἐπιστρέφοντες ἐκ τελάνης, εὖ μάλα καταθρήσετε τότε καὶ διον ἐστι τὸ μεταξὺ δικαίου καὶ ἀνόμου, τοῦ δουλεύοντος Θεῷ καὶ τοῦ μη δουλεύοντος. Οἱ μὲν γάρ ἀνομοί τε καὶ ἐξήνιοι, καὶ τὸν τῆς ὑπὲ αὐτῷ δουλείας ἀποειμένοι ζυγὸν οἰχήσονται πρὸς ἀπώλειαν καὶ εἰς ἀτελεύτητον κάλασιν. « Έχει ἐσται δὲ κλαυθμὸς καὶ δὲ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, καθάδ γέρασται. Οἱ δὲ ἀγαθοὶ καὶ φιλόθεοι, καὶ τῶν θελῶν νόμων ἐπιστήμονες, καὶ ἀπάστης ἀρετῆς ἀπειλήται, λαμπροί, καὶ ἡγιασμένοι, τὸν τῆς ἀφθαρτίας ἀναδήσονται στέφανον, καὶ ἐν ταῖς δινώ γεγονότες μοναΐς, συνδιαιτήσονται μὲν ἀγίοις ἀγγέλοις, κοινωνοὶ δὲ τῆς δόξης ἀποφανέντες Χριστοῦ, τοῖς εἰς μακραίνων βίον ἀντρυφήσουσι, ἀγαθοῖς. « Αὐτοῖς μάλιστα οὐκ εἶδε, καὶ οὓς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέθη, κατὰ τὸ

XL1. Israelites sese criminantes, et impie blasphemantes attendit et audivit Deus. Deinde cum in rebus prorsam aequaliter constitutere oporteret, et verborum petulantium rationem reposcere, hoc etiam injuriae ut Deus inimicorum pretermittit. Sribit autem Ieremi monumenti timentibus ipsum, de quibus, nisi fallor, et ipse David scribenti librum hunc : « Et in libro tuo omnes scribentur ».

Dixit etiam ipse met Dominius noster Christus discipulis suis : « Nolite gaudere quia dæmonia subiiciuntur vobis : gaudete autem potius quia nomina vestra scripta sunt in cœlis ». Nam precatur quoque, et quidem justissime, divinus David Judeorū populis Christi interfectoribus his verbis : « Delean tur de libro viventium, et cuim justis non scribantur ». Scribitur ergo liber monumenti timentibus Dominum, quos item sibi domesticos et familiarissimos tempore acquisitionis fore affirmat, quando scilicet sedebit Christus super thronum glorie suæ, stipantibus angelis : « Et statuet oves a dextris, hædos autem a sinistris, et dicet his qui a dextris erunt : Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est a constitutione mundi ». Tunc enim eos eliget, hoc est electos faciet, philostorgia et amore illo singulari nihil cedens patribus nostris, qui super filii exultant, cum sunt quam sapientissimi et mōrigeri : et quorum sat progenerati sunt, eos summa observantia presequuntur.

VERS. 18. *Et convertimini, et videbitis quid sit inter justum et injustum, et inter 584 servientem Deo, et non servientem ei.*

XLII. Tunc, tunc, inquit, ab ista clandestina vaniloquentia desinentes, et incontinentem ac stultam linguam compescentes, Deo bonitatis amanti non amplius obloquemini, et propemodum ebrietate repudiata, et quasi pede ab errore revocato, intuebimini clarissime quod et quantum inter justum et injustum sit disserimen, inter servientem Deo et non servientem. Improbi enim, et rebelles, et jugum ejus rejectantes, in perditionem et extrema supplicia amandabuntur. *Ibi erit flatus et stridor dentium*, juxta Scripturam. Boni contra et Dei amantes, divinarumque legum gnari, virtutibusque dediti, splendidi, et sanctificati, immortalitatis corona induentur, et in supernas mansiones recipi¹, cum angelis fruenter aeo sempiterno, et participes facti gloriae Christi, in longa saecula suaviter carpent bona, et quae nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, ut scriptum est². Verumtamen certentes in hac vita homines improbitati amicos, rebus secundis beatos ac florentes, cogitatione distracti

¹ Psal. cxxxviii, 16. ² Luc. x, 20. ³ Psal. lxviii, 29. ⁴ Matth. xxv, 33, 34. ⁵ Matth. viii, 12. ⁶ Juan. xiv, 2. ⁷ 1 Cor. ii, 9.

suerunt sanctorum nonnulli, quamvis non nescirent vitam illorum in exitium desitum. Proinde in sanctus Jeremias: « Justus es, Domine, quia respondereo ad te: verum tamen judicium loquar ad te. Quid est quod via impiorum prosperatur? Abundaverunt omnes prævaricatione prævaricantes? Plantasti eos et radicem egerunt: filios generaverunt, et fecerunt fructum. Prope es tu ori eorum, et longe a renibus eorum. Et tu, Domine, cognoscis me, probasti cor meum cor: m te³. » Et rursus: « Sanctifica eos ad diem occisionis eorum. Quousque lugebit terra⁴. » Cernis quoniam in cogitationes perplexas incidentur, cum tamquam siue in impiorum haud ignoraret. « Omnis caro senum, et omnis gloria ejus, ut flos seni, » sicut scriptum est⁵.
οὐκ ἡγόνηκε δὲ τῶν δυστεθούντων τὸ πέρας. « Πᾶτα σάρκα χόρτος καὶ πᾶτα δέξα ἀνθρώπων, ὡς ἄνθος χόρτου[ς], » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

CAP. IV.

Vers. 1. Quia ecce dies venii ardens sicut cibanus et comburet eos, et erunt omnes alienigenæ, et unicuique qui faciunt iniqua, stipula; et succendet eos dies veniens, dicit Dominus omnipotens, et non relinquetur de eis radix neque germen.

865 XLIII. Diem judicii in igne futurum reputare secum consentaneum est, et in quo cœli magno impetu transient, elementa vero calore solventur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera exurentur omnia. Novos vero cœlos, et novam terram secundum promissa ipsius exspectamus⁶; » sic enim quidam sanctorum discipulorum dixit. Inquit ergo, Veniet ut cibanus dies Domini, et omnes quidam alienigenas comburet, nihilominus etiam facientes iniqua assumet; unum enim et illi et hi supplicium subibunt. Vide autem hic festivitatem. Nunc meminuit alienigenarum. Postquam enim eos beatos prædicarunt, dicentes: « Et nunc nos beatos dicimus alienos, et rediscillicant omnes qui faciunt iniqua, Deo restiterunt, et salvi facti sunt, » hic eos combustum iri autumat, ut qui gloriam Dei oppugnarent, et creaturam quam Creatorem adorare maluerint⁷.

Iatiocinabimur et aliter, alienigenas appellatos esse idololatras, et alio quodam modo alienatos a sacra et electa gente: hereticos, inquam, de quibus appositiissime dicitur: « Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, mansisset unique nobiscum⁸. » Hic namque, divina nobilitate abiecta, et a gente sancta aliqua electa separati quæ facta est in acquisitionem⁹ (per fidem utique in Christum), cibus erunt ignis omnia devorantis. Eodem loco apud Deum erunt qui faciunt iniqua, tametsi admisi sunt forfato credentibus et electis, et eum qui natura ac veritate Deus est, cognoverint. Non enim hoc illis ad ablutionem peccatorum sufficit:

³ Jerem. xii, 1, 2. ⁴ Ibid. 3, 4. ⁵ Isa. xl, 6. ⁶ II Petr. iii, 10. ⁷ Rom. i, 25. ⁸ I Joan. ii, 19.

⁹ I Petr. ii, 9.

Α γεγραμμένον. Πλὴν εὐημεροῦντας βλέποντες ἐν τῷδε τῷ βίῳ τοὺς τῆς φαυλότητος ἔραστας, γεγόνασι μὲν δὲ λογισμοὶ τῶν ἀγίων τινὲς, οὐκ ἡγνόσαν δὲ δι: τὸ τοῦ βίου πέρας ἔχουσιν εἰς ἀπώλειαν. Καὶ γοῦν οἱ μακάριοι: Ἱερεμίας οὗτα πώς φησι: « Δίκαιοι; εἰ, Κύριε, δι: ἀπολογήσομαι πρὸς σὲ, πλὴν χρίμα λαλήσω πρὸς σέ. Τί δι: δόδες ἀσεβῶν εὐδούτες; Εὐθήνησαν ἀπάντες οἱ ἀθετοῦντες: ἀθετήματα; Ἐφύτευσας αὐτοὺς, καὶ ἐβρήζωθησαν· ἐτεκνοποίησαν, καὶ ἐποίησαν καρπόν. Ἐγγὺς εἰ σὺ τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ πόρφυρ ἀπὸ τῶν νεφρῶν αὐτῶν. Καὶ οὖν, Κύριε, γνώσκεις με, ἀδοκίμασας τὴν καρδίαν μου ἀνατίνον σου. » Εἴτα πάλιν φησι: « Ἀγνιστον αὐτοὺς εἰς τήμεραν σφαγῆς αὐτῶν. » Εώς πότε πενθήσει τῇ γῇ; « Όρδες δπως ἀμπέπτωκεν εἰς λογισμῶν δυσχέρειαν, σάρκα χόρτος καὶ πᾶτα δέξα ἀνθρώπων, ὡς ἄνθος χόρτου[ς], » κατὰ τὸ γεγραμμένον.

B

ΚΕΦΑΛ. Δ.

Διότε ίδον ήμέρα ἔρχεται καιομένη ὡς καὶ θάρος, καὶ φλέξει αὐτοὺς, καὶ δυσταις κάρτες αἱ ἀλλογερεῖς, καὶ κάρτες αἱ ποιοῦντες ἀνομα καλάμη, καὶ ἀράγει αὐτοὺς ήμέρα η ἔρχομένη, λέγει Κύριος πατεροκάρτωρ, καὶ οὐ μη ὑπαλειφθῇ δει αὐτώρ ρίζα οὐδὲ κλῆμα.

ΜΓ. Έν πυρὶ γάρ ἔσεσθαι τὴν τῆς κρίσεως ήμέραν ἐννοεῖν ἀκλιθοθν, « Έν γῇ οἱ οὐρανοὶ μὲν φοιζηδὸν παρελεύονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, τῇ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ Ἑργα κατακαήσεται πάντα. Καινοὺς δὲ οὐρανούς, καὶ καινὴν τῇ πάγγελματα αὐτοῦ προσδοκῶμεν· » Ἐφη γάρ ὃδε τις τῶν ἀγίων μαθητῶν. « Ήξει τοῖνυν, φησὶν, ὡς κλίθανος τῇ ήμέρᾳ Κύρου, καὶ καταράξει μὲν ἀπαντας τοὺς ἀλλογενεῖς, προσθήσει δὲ τούτοις; καὶ τοὺς ποιοῦντας τὰ δνομα· μία γάρ ἔσται τοῖς κατ' ἀμφοῖν τῇ δίκῃ. » Αθρει δὲ οὕτως ἀστειότητα. Νυνὶ διαμέμνηται τῶν ἀλλογενῶν. « Επειδὴ γάρ αὐτοὺς ἐμακάριζον, λέγοντες· « Καὶ νῦν ήμεῖς μακαρίζομεν ἀλλοτρίους, καὶ ἀνακοδομῶνται ποιοῦντες ἀνομα, καὶ ἀντέστησαν Θεῷ, καὶ ἐσύνθησαν, ταύτῃ κατεψεχθήσοσαί φησιν αὐτοὺς, ὡς τῇ τοῦ Θεοῦ δέξῃ πεπολεμήκότας, καὶ προσκυνεῖν ἀλομένους τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα.

Αἰογιόμεθα καὶ ἑτέρως ἀλλογενεῖς ὀνομάζεσθαι τοὺς εἰδωλολάτρας, καὶ τοὺς καθ' ἑτέρων τινα τρόπων ἡλλοτειριωμένους τοῦ ιεροῦ τε καὶ ἀπολέκτου γένους, οἵον τι φημι τοὺς αἱρετικοὺς, περὶ ὧν ἀν λέγοτο, καὶ μάλα εἰκότως· « Εἳς τὴν ιεζηλθον, δὲλλ' οὐκ ἡσαν ἐξ ήμῶν. Εἰ γάρ ἡσαν ἐξ ήμῶν, μεμνήκεσσαν ἀν μεθ' ήμῶν. » Οὗτοι τὴν θείαν εὑρέσαν ἀποβεβλήστες, ἀπαντοφεύσμενοι τι τοῦ ιεροῦ καὶ ἀπολέκτου γένους τοῦ γεγονότος εἰς περιποίησιν (διὰ πίστεως δὲ δηλοντές τὴν ἐν Χριστῷ), πυρὸς ἔσονται τοῦ παμφράγου τροφῇ. « Εν ιστῇ δὲ μαρτραὶ κεισθονται παρὰ Θεῷ καὶ οἱ ποιοῦντες ἀνομα, καὶ εἰ διγχρήνιντο τυχόν τοῖς πεπιστευκότι καὶ ἐξελεγμέ-

νηις, καὶ τὸν φύει: δὲ καὶ ἀλτηῶς εἰδός: Θεὸν. Οὐ γάρ ἀπόχρη τοῦτο αὐτοῖς πρὸς ἀπόντυιν ἀμαρτίας, εἴπερ ἔστιν ἀληθὲς, ὡς η̄ πίστις χωρὶς ἔργων νεκρός ἔσται. » Δικαιοὶ μὲν γάρ η̄ πίστις η̄ εἰς Χριστὸν, καὶ τῆς τῶν προεπτασιμένων ἀπαλλάξεις καὶ λίθος. Εἰ δὲ δὴ τις μετὰ τοῦτο ῥάθυμός τε καὶ ἀναπεπτώκις εὑρίσκοιτο πρός τε τὰ σαρκὸς καὶ τὰ τοῦ κάρσου πάθη, νενέκρωκεν οἰνοῖς πᾶς ἐν ἑαυτῷ τὴν πίστιν, προστιθεὶς μὲν οὐδὲν τῶν ἐπαινουμένων, παλινδρομήσας δὲ μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἀρχαλαν τοῦ βίου σκαιότητα. Περὶ τῶν τοιούτων φησὶ καὶ δὲ θεσπεσίος μαθητῆς: «Κρείσσον γάρ η̄ αὐτοῖς μὴ ἐπεγνωκέναι τὴν ὅδον τῆς δικαιοσύνης, η̄ ἐπιγνοῦσιν εἰς τὰ δόπια ἀνακάμψαι ἀπὸ τῆς παραδοθεῖσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς. Συμβέβηκεν γάρ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθοῦς Παροιμίας: «Κύνον ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸ ίδιον ἔξεραμα, καὶ δέ λουσαμένη εἰς κύλισμα βορδόρου. » Οὐκοῦν ἐν ἵκε τοῖς ἀλλογενέσις καὶ οἱ ποιοῦντες ἀνομία, οἱ καὶ ξονταὶ καλάμη, καταφλεγθήσονται δὲ οὐτας ὁσανεὶ γάκενην πυρὸς ἐπεννηγμένου. Συνάγεται γάρ ὁ σῖτος εἰς ἀποθήκην, καθά καὶ δὲ Σωτήρ φησι περὶ τῶν ἀγίων θεριστῶν· τὸ δὲ δάχυρον κατακαλεῖται πυρὶ ἀσφέστῳ. » Καὶ οὐ μὴ ὑπολειτθῇ αὐτοῖς ρίζα, οὐδὲ κλῆμα· τουτέστιν, οὐδεμιαν ξεύσιν ἐλπίδα τοῦ καὶ αὐτις ἀναψυχῆναι πρὸς ζωὴν, ζωὴν δὲ φημι τὴν ἀξιέραστὴν τε καὶ ως ἐν δόξῃ τῇ παρὰ Θεῷ, τὴν ως ἐν ἀγιασμῷ καὶ μακαριώτητι νοούμενην. «Πίζης μὲν γάρ οὐκ εἰσάπαν ἐκκεκομμένης, οὗτος μὴν κλήματος οἰον ἐκ βάθους ἐξηρημένου, σώζεται τις ἐλπίς τοῦ καὶ ἀναψύναι πάλιν· » «Ἐστι γάρ δένδρῳ ἐπίτῃ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. » Έάν γάρ ἐκκοπῇ, πάλιν ἐπανθήσει, καὶ δὲ ῥάδαμνος δὲ αὐτῆς οὐ μὴ ἐκλ[ε]ιπῃ. Εἰ δὲ δὴ κάτωθεν καὶ ἐξ αὐτῆς ρίζης εἰσάπαν ἀναμοχλεύσιτο, καὶ ἀγρίαν τῶν κλημάτων ὑπομένει τομῆν, συνδιολεῖται πάντως αὐτῷ καὶ ἐπίτῃς διπασσα τὸ καὶ εἰσαῦθις ἀναψυχῆναι δύνασθαι πρὸς ζωὴν. Οὐκοῦν ως δὲ δοκιμήτης τῆς τῶν φυτῶν ἐξηρῆσθαι τοῦτο σαφῶς δὲ θεσπεσίος: «Ησαΐας ἐπαγγέλλει, καὶ ξονταὶ εἰς δραστὶν πάσῃ σαρκὶ. »

Καὶ δραστεῖται ὑμῖν τοῖς φορουμένοις τὸ δρομά^γιον Ἡλίος δικαιοσύνης, καὶ λασίς ἐταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. Καὶ ἔκειται σεσθε καὶ σκυρήστες ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀτειμένα. Καὶ καταπατήσετε ἀδρμούς, διότι ξονταὶ σποδὸς ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑμῶν, ἐτῇ ημέρᾳ, η̄ ἦρω ποιῶ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ.

ΜΑ. Έπειδαμψε μὲν δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμοίωσεν ὑπεδόν, «Γέγονε σάρξ δὲ Λόγος, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, » ἐν ἀγλαί δὲ ὄνταις καὶ σκότῳ, καθάπερ τις ἥλιος ταῖς οἰκεῖαις περιστρέπτων μερμαρυγαῖς, καὶ τὴν τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἀκτίνα λαμπρὰν τὰς τῶν πιστεύσαντων ψυχὰς ἔνεις, καθαροὺς ἀπέφηνε, καὶ σοφοὺς, καὶ ἀπάστης ἀγαθουργίας ἐπιστήμονας. Τέσσεις δὲ ἡμῖν ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, καὶ δὲ τῆς

A siquidem verum illud: « Filiom sine operibus merluam esse ¹⁰. » Justificat enim fides in Christum ¹¹, præteriorumque peccatorum maculam abstergit. At si quis post hæc socors existiterit, et in ea quæ carnis et mundi sunt, reciderit, is in seipso sicutem quasi occidit, dum nihil laudabilem factorum ei adjungit, sed ad veterem potius vitæ pravitatem recurrit. De talibus divinus item discipulus: « Melius enim erat illis non cognovisse viam justitiae, quam post agnitionem retro converti ab eo quod traditum est illis sancto mandato. Contigit enim illis illud veri Proverbii: Canis reversus ad vomitum, et sus lota in volutabro iuli ¹². » **866** Quare qui iniqua faciunt ejusdem farinæ sunt cum alienigenis, qui etiam erunt stipula, et perinde comburentur ¹³. B illa igne injecto comburitur. Triticum enim congregatur in horreum, quemadmodum Salvator sanctis messoribus ait: Palea vero comburitur, igne inextinguibili ¹⁴. » Nec relinquetur ipsis radix neque germin ¹⁵. » Hoc est, nullam spem ad vitam renascendi habebunt; loquer autem de ea vita, quæ expetenda est, et ad gloriam Dei dirigitor, et in sanctificatione ac beatitudine intelligitur. Radice enim non prorsus excisa, nec germine velut ab imo evulso, spes renascendi manet. « Est enim spes arbori, » ut scriptum est ¹⁶. Si enim amputata fuerit, reflorescat, et germe ejus non deficiet. Quod si ab imo et ab ipsa radice penitus emota fuerit, germinibus quoque crudeliter amputatis, una omnino etiam spes omnis cum ipsa peribit posse ad vitam in posterum repullose. Ex similitudine igitur stirpium spem omninem iis qui peccandi delectatione ducuntur, ademptam autem. Id quod perspicue Isaías divinus nuntiat, cum dicit: « Vermis eorum non exstinguetur, et ignis eorum non exstinguetur, et erunt in visionem omni carni ¹⁷. » φησιν ἀπασαν τῶν φιλαμαρτημόνων ἐλπίδα. Καὶ λέγων: « Ο σκύλος αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πάσῃ σαρκὶ. »

*VERS. 2, 3. Εἰ οριετοὶ τοῖς τιμέντιbus nomen meum
Sol justitiae, et sanitas in aliis ejus. Εἰ egrediemini, et
salietis sicut vituli de vinculis relaxati. Et concubiti
biis iniquos, quia erunt cinis sub pedibus vestris, in
die qua ego facio, dicit Dominus omnipotens.*

XLIV. Ήλυτὶ sane unigenitum Dei Verbum hunc manifestum incoletibus, et similitudine nostri suscepita, « Verbum earo faciūm est, et habitat in nobis ¹⁸, » et in caligine ac tenebris pasites, velut sol quidam propriis splendoribus circumfugeas, et vera cognitionis Dei clarum radium credentium animabas immittens, paros, sapientes, omniumque bonorum operum scientes reddidit. Ostendit autem nobis in semet Patrem, verque ἀτεναν mystago-

¹⁰ Jas. ii, 20. ¹¹ Galat. ii, 16. ¹² II Petr. ii, 21, 22. ¹³ Matth. iii, 12. ¹⁴ Daniel iv, 23.

¹⁵ Isa. lxvi, 24. ¹⁶ Joan. i, 14.

glam felicissimos ac sapientes, mentemque ejus cognitione plenam habentes efficit. Verum etiam ad hunc splendorem adducti, « Et divites facti, iuxta verbum beati Pauli, in omni sermone, et in omni scientia, et in omni sapientia »¹⁷, videmus nunc in speculo et in senigmate, et cognoscimus ex parte¹⁸. **867** Veniet autem aliquando quod perfectum est¹⁹, et tum plenissime Christum cognoscemus, cum iterum de celo nobis illucebit, et evacuabit quod ex parte est²⁰, et cognitionem in speculo et senigmate, et tanquam perfectiores illuminabit, et divina quadam atque ineffabili luce mentem replebit, et Spiritus sancti effusione exhilarabit. Ait enim divinus Paulus : « Sive prophetiae evacuabuntur, et scientiae cessabunt²¹. Non putamus autem nos a cognitione ex parte ad nihil prorsus sciendum processuros, multum abest. Alioqui quomodo futuræ spei tempus sanctorum animabus non detrimentosum erit, si penitus etiam quæ habemus amittere oportet, non meliora acquirendo, non ad quiddam sublimius mentem extollendo, sed vendendo potius etiam jam et non citra desatigationem aliquando acquisita? Evacuabuntur autem et prophetiae, et cessabit scientia, cum nimirum animabus nostris illa superexcellens se insinuaverit. Quemadmodum enim si quis una in domo lucente lucerna, et modicum ipsam intuentibus lumen fundente lampadem intulerit, necesse erit omnino lumen illud prius tantum non otiosum ac nullum esse, cedens vide licet immensitati majoris : et sicut sole mundum illustrante imbecillus stellarum fulgor relinquitur, sic lucidiore nobis scientia apportata, minor aliquando evacuabitur. Ait et Christus sanctis apostolis : « Haec in proverbiis locutus sum vobis. Venit hora, quando non jam in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis²². » Quamobrem sanctis qui nomen Dei eximie timuerunt, et adhuc corporum inclusi compagibus in omni genere virtutis sedulo elaborarunt, instar solis cuiusdam justitiae Christus illucebit, perfectissime scientiae radios immittens, et quacunque animæ imbecillitate ac languore eos levans, et a pristina tribulatione longissime disjungens. Hoc enim est quod ait : « Sanitas est in aliis, seu pennis ejus : » quasi de aquilis et pullis earum loqueretur, iuxta illud sine dubio, quod per Mosen sapientissimum de Deo, et de liberatis ab Ægypto prolatum est : « Sicut aquila cooperiet nidum suum. Expandens alas suas suscepit eos²³. » Erit igitur, inquit, « sanitas in pennis ejus. » In hoc enim aëculo exsultantes in nobis carnis molus magnopere sentimus, qui mente ad inconcessas **868** voluptates exsuscitant, et servit in membris nostris peccati lex²⁴, quamvis Christo adjuvante sanctorum moderatione interdum

A ἀποδρήτου μυσταγωγίας εύτυχεστάτους (1) ἀπέφηνε καὶ σεσοφισμένους, ἐμπλεών τε τὸν νοῦν τῆς περὶ αὐτοῦ γνώσεως ἔχοντας. Μὴν καὶ εἰς τοῦτο φαιδρότερος παρενηγμένοι, επεπλουτισμένοι τε, καθά φησιν δὲ μακάριος Παῦλος, ἐν παντὶ λόγῳ, καὶ ἐν πάσῃ γνώσει, καὶ ἐν πάσῃ σοφίᾳ, βλέπομεν δρτὶ ἐν ἑσπερῷ καὶ αἰνίγματι, καὶ γινώσκομεν ἐκ μέρους. « Ήξει δὲ κατὰ καιροὺς τὸ τέλειον, » καὶ ἐν πληροστάτῃ λοιπὸν ἐσόμεθα γνώσει Χριστοῦ, πάλιν ἡμέν ἐξ οὐρανῶν ἐπιλάμψαντος, « καὶ καταργοῦντος μὲν τὸ ἐκ μέρους, » καὶ τὴν ἐν ἑσπερῷ καὶ αἰνίγματι γνώσιν, καταλάμποντος δὲ ὕσπερ τοῖς τελειωτέροις, καὶ θείου τινὸς καὶ ἀποδρήτου φωτὸς ἀναπιμπλάντος τὸν νοῦν, καὶ τῇ τοῦ ἄγιου Πνεύματος χύσει καταφαιδρύοντος. « Εφη μὲν γάρ δὲ θεσπέσιος Παῦλος· B « Εἴτε δὲ προφῆταις καταργηθήσονται, καὶ γνώσεις πάντονται. » Φαμέν δὲ οὐκ ἀπὸ τοῦ γινώσκειν ἐκ μέρους ἐπὶ τὸ μηδὲλως εἰδέναι τι βαδιούμεθα, πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐπεὶ τίνα τρόπον δὲ τῆς μελλούσης ἐλπίδος; καὶρδες οὐ πρὸς ζημιὰς ἔσται ταῖς τῶν ἀγίων ψυχαῖς, εἰ χρὴ πάντως καὶ ὅν ἐν ἔχομεν ἀπολεσθεῖν οὐ τὰ ἀμείνων κερδαλοντας, οὐκ ἐπὶ τῶν ὑπερχειμένων ιέντας τὸν νοῦν· ἀπεμπωλούντας δὲ μᾶλλον καὶ τὸ ἡδη πεπορισμένον οὐκ ἀτακτιπώρως ἔσθ’ ἔτε; Καταργηθήσονται καὶ προφῆται, πεπαύσεται δὲ καὶ γνώσις, ἐπεισκρινομένης δηλοντί ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς τῆς ἀγανάκτης ὑπερκειμένης. « Νοσπερ γάρ εἰ τις ἐνὸς ἐν οἰκῳ φαίνοντος λύχνου, καὶ μετρίων ἐν τοῖς αὐτὸν ὁρῶσιν ιέντος αὐγήν, εἰσκομίσεις λαμπάδα, πᾶσά πας ἀνάγκη μονονούχη καὶ ἀπραχτεῖν τὸ ἐκείνου φῶς τὴν τῇ τοῦ μείζονος ἀμετρίᾳ παραχωροῦν· καὶ ὕσπερ ἥλιου τὴν ὑπὸ οὐρανὸν καταγάγοντος, ἀδρανής ἡδη πως τῇ τῶν ἀστέρων ἀπολέλειπται λαμπρότης· οὐτω φαιδροτέρας ἡμῖν εἰσκεχομισμένης γνώσεως καταργηθήσεται πως τῇ μείων. » Εφη δὲ που καὶ δὲ Χριστὸς τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· « Ταῦτα ἐν παροιμίαις λελάτηκα ύμιν. » Ερχεται ὥρα, διε οὐκέτι ἐν παροιμίαις λαλήσω πρὸς ὑμᾶς· ἀλλ’ ἐν παρῆρσίᾳ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀναγγελῶ ύμιν. » Οὐκοῦν τοῖς ἀγίοις, οἱ καὶ σφόδρα πεφόδηνται τὸ δόνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπάσης ἀρετῆς ἐπιμεληται γεγόνασιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ Χριστὸς ἀναλάμψει, καθάπερ τις δικαιοσύνης ἥλιος τῆς τελειοτάτης γνώσεως τὰς αδύτιες ἔνειεις, καὶ ἀπάσης αὐτούς ἀπαλλάττων ψυχικῆς ἀρρώστιας, καὶ θλίψεως τῆς ἀρχαίας ὡς ἀπωτάτω τιθείεις. Τοῦτο γάρ ἔστι τό· « Ιασίς ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ· οἶν τὸν ὡς ἐπ’ ἀτοῦ καὶ νεοττῶν εἰρημένον, κατ’ ἑκεῖνό που πάντως, τὸ διὰ τοῦ παναρόφου Μωσέων λελεγμένον περὶ θεοῦ, καὶ τῶν ἐξ Αἰγύπτου λελυτρωμάνων· « Μες ἀτοῦς σκεπάσεις νοσοῦν ἀστεούδιεις τὰς πτέρυγας αὐτοῦ, ἐδέξατο αὐτούς. » Εσται τοίνυν, φησι, « καὶ ιασίς ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. » Έν μὲν γάρ τῷ αἰώνι τούτῳ δεινά πάντες ἔστιν ἐν ἡμέν τῆς σαρκὸς τὰ σκιρτήματα· καταθήγει γάρ τὸν

¹⁷ Cor. 1, 8. ¹⁸ Cor. XIII, 12. ¹⁹ Ibid. 10. ²⁰ Ibid. 8. ²¹ Ibid. 8. ²² Ioseph. XVI, 25. ²³ Deut. XXII, 11. ²⁴ Rom. VII, 23.

(1) Cottelerius (*Monum. Eccl. Gr. II*, 619) conjicit ἐντεχνεστάτους vel ευτεχνεστάτους, *doctissimos*. EDIT.

νοῦν εἰς ἔκτόπους ἡδονᾶς, ἀγριαίνει δὲ ἐν τοῖς μέλεσιν ὑμῶν τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος, ἢ καὶ νικᾶται τυχὸν διὰ τῆς τῶν ἀγίων ἐπιεικείας ἐπαρύνοντος τοῦ Χριστοῦ. Καταμελύει δὲ παῖς ὁ νοῦς, καὶ καθ' ἔτερον τρόπου πειραζόμενος ὑπὸ παθῶν ἀλάζονειται τε γάρ θπιτικήποτουσι, καὶ φιλοδοξίας κοσμικαὶ, δργαὶ, καὶ φιλοκέρδειαὶ, καὶ τὰ ἔτερα τῶν κακῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸν ἄρρεναντα τοῦ Πνεύματος διὰ Χριστοῦ πεπλουτήκαμεν, εἰθίσμεθά τε κατευμεγεθεῖν τῶν παθῶν, πλὴν ἰδρώτος οὐ δίχα, κατὰ δὲ γε τὸν αἰώνα τὸν μέλλοντα πλήρη τῆς θεογνωσίας ἔχοντες τὴν αὔγην, καὶ τὴν τελειοτάτην τῆς δωρεᾶς τοῦ ἀγίου πλουτοῦντες Πνεύματος, ἀποδυσάμενοι τε τὴν φθορὰν καὶ τὰ τῆς σφράξεως πάθη, θεῷ λατρεύομεν δολοτρόπως, οὐ μεριζόμενοι πρὸς ἀμαρτίαν, οὐτε μὴν ὑπὸ τοῦ τῶν πάλαι παθῶν ἐνοχλούμενοι, ἀλλ' ἐν Ἱησῷ τάξει τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις τὸν καθαρὸν καὶ ἀπῆμονα βιοῦντες βίον. Γέγραπται γάρ περὶ τῶν ἀγίων, ὅτι ἐπιλήσσονται τὴν θλίψιν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἀναβῆ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν. «Ἐσται δὲ, φησί, καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν, αἵνεσις, καὶ εὐφροσύνη, καὶ ἀγαλλίαμα καταλήψεται αὐτοὺς, ἀπέδρα δύνη, λύπη, καὶ στεναγμός. » Ταῦτη τοι φησὶν ὁ προφήτης, ἵστο Θεός ὁ τούτων ἐργάτης καὶ δοτήρ, ὅτι « Ἐξελεύσεσθε, καὶ σκιρτήσεσθε ὡς μοσχάρια ἐκ δεσμῶν ἀνειμένα. » Οὐτεπερ γάρ τὰ μοσχάρια τὰ ὑπότιθα δεσμῶν ἀνιέμενα κατασκαίρουσι τῶν ἀγρῶν, ἐν εὐανθεὶ τῇ πόδᾳ ἀποπῆδωντά τε καὶ διαμυκώμενα· οὐτα κατὰ καίρους οἱ διγοις μονονοχοῦ δεσμῶν ἀνειμένοι τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ θλίψιες, φροντίδος, ἰδρώτερος τε καὶ πόνουν, εἰς τὴν τοῖς δοσοῖς πρέπουσαν εὐθυμίαν ἐκβήσσονται, πατοῦντες ἀνόμους, οὐ μαχομένους ἕτε καὶ ἀνθεστήκτας, πεσόντας δὲ ἥδη καὶ νενικημένους, καὶ οἷον ὑπὸ πόδας κειμένους, τῷ καὶ ἀνηρῆσθαι παντελῶς τὸν παρ' αὐτῶν πόλεμον. « Οὐ γάρ ἐσται ἐκεὶ λέων, οὐδὲ τῶν θηρίων τῶν πονηρῶν οὐδὲν μὴ ἀναβῆ ἐκεὶ, κατὰ τὸ γεγραμμένον. » ἐσται δὲ μᾶλλον ὅδος καθαρὰ, καὶ ὅδος ἀγία κληρόσσεται. » Ἀπόλεμος γάρ καὶ ἀπάστης κηλίδος ἀπήλαγμένη κατ' ἐκεῖνο μάλιστα τοῦ καιροῦ τῶν ἀγίων ἐσται ζωή.

Kai ίδοις ἔτών ἀποστελῶ ὑμῖν Ἡλίαν τὸν Θεοβίτην, χρὶν ἐλθεῖτε τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μετάληρην καὶ ἐπιφανῆ, διὰ ἀποκαταστήσεις καρδιῶν πατρὸς πρὸς υἱὸν, καὶ καρδιῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸν ἀλητοῦν αὐτοῦ, ἵρα μὴν Ἐλία, καὶ πατέρεως

ΜΕ. Ἀπόδειξις ἡμερότητος καὶ ἀνεξικαίας Θεοῦ, τὸ καὶ Ἡλίαν ἡμῖν τὸν Θεοβίτην προαναλάμψαι κατὰ καίρους, διὰ παρέσται λοιπὸν ὁ κριτής, τοῖς ἀνὰ πάσαν τὴν οἰκουμένην προσαγγέλλοντα. Καταδησσεται γάρ κριτής ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δορυφορούντων ἀγγέλων, « Καὶ καθιεῖται μὲν ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ, κρίνων τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἀποδώσει δὲ πάντας ἐκάστω κατὰ τὸ ἐργον αὐτοῦ. » Ἐπειδὴ δὲ ἐν πλεισταις ἐσμὲν ἀμαρτίας, προβαδίζει χρησίμως ὁ θεοπέτιος προφήτης, εἰς δομοψυχίαν ἄγων τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα δὴ σύμπαντες εἰς ἐνότητα τὴν διὰ πιστεῶν συνηγμένοι, καὶ τῶν εἰς φαυλότητα σπουδασμάτων ἀποπαυσάμενοι, πληροῦν ἐλοιντο τὸ ἀγαθόν, οὐτα τε σωθεῖεν καταφοιτησαντος τοῦ κριτοῦ. Φθάσας μὲν οὖν ὁ μαχάριος Βαπτιστῆς

²¹ 1 Cor. 1, 5. ²² Isa. xxxv, 10. ²³ ibid. 8, 9. ²⁴ Rom. 11, 6. ²⁵ Luc. 1, 17.

PATROL. GR. LXXII.

A vincatur. Inebriatur autem quodammodo mens, et alio modo a passionibus irritata: irruunt enim arrogantiæ, et amor vanæ ac mundanæ gloriæ, iræ, lucri aviditas, et aliae demum pestes. Postquam autem pignore Spiritus per Christum ditati sumus²⁶, domitas habere cupiditates, quamvis haud circa sudorem, consuevimus, et secundum sæculum futurum plena luce divinæ cognitionis prædicti, perfectione doni Spiritus sancti divites sumus, et corruptionem passionesque carnis exuimus, Deo servimus omnino modis, non divisi propter peccatum, neque a veteribus passionibus agitati, sed instar sanctorum angelorum puram et innocentem vitam ducimus. Scriptum est enim de sanctis, quod obliscentur tribulationis suæ et non ascendet in cor eorum. « Erit autem, B inquit, laetitia sempiterna super capita eorum, laus, et laetitia, et exultatio comprehendet eos, fugiet dolor, tristitia, et gemitus²⁷. » Idcirco ait propheta, sive Deus horum effector atque dator: « Egrediemint, et salietis sicut vituli teneri vinculis soluti. » Sicut namque vituli adhuc subrumi, seu lactentes, vinculis demptis per agros exsiliunt, et in herba virenti subsultant et inugunt; ita olim sancti hujus vita tribulationis, curarum, sudoris, laborum quasi vinculis exsoluti, in jucunditatem sanctis congruentem ingredientur, et iniquos, non jam pugnantes et resistentes, sed prostratos, et victos, et tanquam sub pedibus jacentes conculebunt, quod etiam bellī materia et metus omnis ab ipsis ablatus sit. « Non enim erit ibi leo, neque ulla malarum bestiarum ascendet illic, ut scriptum est; sed erit potius via pura, et via sancta vocabitur²⁸. » Exors enim pugnæ, et omnis maculæ pura illo potissimum tempore sanctorum vita erit.

VERS. 5, 6. Ecce ego mittam vobis Eliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magnus et illustris, qui resistuet cor patris ad filium, et cor hominis ad proximum suum, ne veniam, et percutiam terram penitus.

XLV. Argumentum mansuetudinis et tolerantiae Dei, quod Elias Thesbites quoque nobis prius olim affulsurus est, qui omnibus **869** mortalibus affuturum judicem prænuntiet. Descendet enim Iudex in gloria Dei et Patris, comitantibus angelis, « Et sedebit in sede majestatis suæ²⁹, iudicans orbem terrarum in justitia³⁰, et reddet plane unicuique secundum opera sua³¹. » Quoniam autem multis peccatis obstricti sumus, utiliter præcedit divinus propheta, homines per terras in concordiam reducens, ut omnes in unitatem fidei congregati et a perversorum operum studiis quiescentes, quod bonum est, efficere velint, atque ita veniente Iudice salventur. Prius igitur venit beatus Baptista Joannes « in spiritu et virtute Eliæ³². » Sed quemadmodum

²⁶ Matth. xxv, 51. ²⁷ Psal. ix, 5. ²⁸ Matth. xvi,

ipse prædicabat : « Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri » ; ita et divinus Elias vicinum jam tunc prædicabit, et jam jam affuturum, « ut judicet orbem in justitia. » Ac nunc quidem fortasse dissident quidam, et divisus est pater in filium, filius autem in patrem suum ²³. Hic enim credidit in Christum, ille in apostolis numeratur ; alii dissident charitate mutua, divisi propter odium, et perpetuas iras, et contentiones super quocunque mundi negotio. Restituet autem propheta, et olim discrepantes ad unam fidem revocans, « et convertens hominem ad proximum suum, ne veniam, inquit, et percutiliam terram penitus, » hoc est, omni ratione et omnimodis. Vides igitur lenitatem Domini omnium. Prius auctor est mortalibus, et propemodum protestatur per vocem Elias, se judicem venturum, ut conversi ad meliora et vitam suam emendantes qui tunc vixerint in terris, in rigidum judicem ne incidant, a quo in flammas « et in tenebras exteriore mittantur ²⁴ ; » audiant autem potius : « Venite, benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum a constitutione mundi ²⁵. » ἐπὶ τῆς γῆς, μὴ πικρῷ πειτύχοιεν δικαστή, πέμποντες φλόγα, « καὶ εἰς τὸ σκήτος τὸ ἔξωτερον. » Πάτρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βρούσειαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. »

Vers. 4. Memento legis Moysi servi mei, sicut præcepi ei in Horeb ad omnes Israel præcepta et iudicia.

XLVI. Rursum suadet prophetæ sermones legendibus uti cogilent, non novam aut inconsuetam super Christo prædicationem esse factam, neque a solo Malachia prænuntiata, sed ab antiquis et primis temporibus, ut ita dicam, quibus ad Dei notitiam Israel vocatus est, quando leges in Oreb divinitus **870** late sunt. Descendit enim universorum Deus in specie ignis super montem Sina, apparuitque fumus, et flammæ in sublimi micantes, et aspicientibus multum terrorem incutientes. Erant item tenebre, et caligo, et procella, et sonitus tubæ ingens ²⁶. Tunc, tunc perculti timore filii Israel, accedebant dicebantque mediatori et institutori, Moysi videlicet : « Loquere, tu, nobis, et non loquatur nobis Dominus, ne moriamur ²⁷. » Ad quæ Deus : « Bene, inquit, omnia quæcumque locuti sunt. Excitabo illis prophetam de fratribus ipsorum, sicut te, et dabo verbum meum in ore ejus, et loquetur eis secundum omnia quæ mandavero ei ²⁸. » Vides quonodo jam a vetustissimis temporibus Christum sacra Scriptura prænuntiavit? Sed et si quis umbras ipsas legis examinare voluerit, Christum in his et mysterium ejus scriptum deprehendet. Itaque dicebat Iudeus : « Si credereis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit ²⁹. » Plenitudo enim legis et prophetarum Christus, per quem, et cum quo Deo et Patri gloria, cum sanctissimo Spiritu in omnem æternitatem. Amen.

τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τῇ δόξᾳ, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι τῷ θεοφανείᾳ.

²³ Isa. xl, 3; Matth. iii, 13. ²⁴ Matth. x, 35. ²⁵ Matth. xxii, 3. ²⁶ Matth. xxv, 34. ²⁷ Exod. xix, 18. seqq. ²⁸ Exod. xx, 19. ²⁹ Deut. xviii, 17, 18. ³⁰ Joan. v, 46.

A Ἱώάννης προῆλθεν « ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου. » Ἄλλ’ ὥσπερ αὐτὸς διεκήρυττε λέγων. « Ετοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, εὐθείας ποιείτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » οὕτω καὶ ὁ θεσπέσιος Ἡλίας ἐγγὺς δυτὶ διακηρύξει τότε, καὶ ὅσον οὐδέποτε παρεσύμενον, « ἵνα χρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ. » Καὶ νῦν μὲν ἴσως διχονοῦσί τινες, καὶ μεμέρισται μὲν πατήρ πρὸς αὐτὸν, αὐτὸς δὲ ὡς πρὸς πατέρα. « Οὐ μὲν γάρ πεπίστευκεν εἰς Χριστὸν, δὲ τὸς ἀποστόλους ἔστιν ἐναριθμητις, ἔτερος δὲ διεστήκασι τῆς ἀλλήλων ἀγάπης, διεσχισμένοι πρὸς ἔχθραν καὶ ἀκαταλήκτους δργάς καὶ τὰς ἐφ' ὅπων τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων φιλονεικίας. Ἀποκαταστήσει γε μήτη ὁ προφήτης, καὶ εἰς μίαν συνάγων πίστιν πάλαι διηρημένους, « καὶ ἀποκαθιστάς δινθρωπὸν πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἔλθω, φησι, καὶ πατάξῃ τὴν γῆν ἔρδην, » τουτέστιν διλοτρόπως καὶ παντελῶς. « Ορέξ οὖν ἄρα τὴν ἡμερότητα τοῦ πάντων Δεσπότου. Προαναπειθεὶς τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ μονονούχη διαμαρτύρεται διὰ τῆς Ἡλίου φωνῆς, διτὶ παρέσται κριτής, ἵνα ταῖς εἰς τὸ ἀμεινὸν μεταδρομαῖς τὸν οἰκεῖον ἐπανορθοῦντες βλοῦ οἱ τὸ τηνικάδες ζῶντες πλέμποντες πρὸς φλόγα, « καὶ εἰς τὸ σκήτος τὸ ἔξωτερον. »

C Ιοραὴλ προστάγματα καὶ δικαιώματα.

M⁷C. Ἀναπειθεὶς πάλιν ἐννοεῖν τοὺς ἐντευξομένους τοῖς τοῦ προφήτου λόγοις διτὶ μὴ καινὸν ἢ ἀτύνηθες τὸ ἐπὶ Χριστῷ γέγονε κήρυγμα, μήτε μήν μόναις ταῖς Μαλαχίου φωναῖς προαπηγγελμένον ἀλλὰ γάρ ἀνωθέν τε καὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐκ πρώτων, ἵνα οὖτε εἰπωμεν, χρόνων, καθ' οὓς κέκληται πρὸς θεογνωσίαν δὲ Ἰσραὴλ, διτὶ τοὺς ἐν Χωρὶβ οὐερησμένης νόμους. Καταβένηκε μὲν γάρ ὁ τῶν δλων Θεὸς ἐν εἰδεῖ πυρὸς ἐπὶ τὸ δρός τὸ Σινᾶ, ἀφανόντο δὲ καπνοὶ μὲν, καὶ φλόγες ὑψοῦ τε διάτουσαι, καὶ πολὺ τοῖς θεωμένοις ἐμποιοῦσαι τὸ δεῖμα. Σκότος δὲ ἦν, καὶ γνόφος, καὶ θύελλα, καὶ φωνὴ τῆς σάλπιγγος, τήχουσσης μέγα. Τότε δὴ, τότε περίφοβοι γεγονότες οὐσιοὶ Ισραὴλ προσῆσαν λέγοντες τῷ μεσίτῃ καὶ παιδαγωγῷ (Μωϋσῆς οὗτος δῆ) : « Λάλει σὺ πρὸς ἡμᾶς, καὶ μὴ λαλεῖτε πρὸς ἡμᾶς δὲ Θεός, ἵνα μὴ ἀποθάνωμεν. » Καὶ δὴ πρὸς ταῦτα Θεός : « Ὁρθῶς, φησι, πάντα δος ἀλλήσαν. Προφήτην αὐτοῖς ἀναστήσω ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ὁστερός, καὶ θήσω τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ λαλήσει αὐτοῖς κατά πάντα δος ἐντέλωμας αὐτῷ. » Ορέξ διτὶς ἐκ μακρῶν τῶν δικαιωθεν χρόνων προανεψώνει Χριστὸν τὸ Γράμμα τὸ Ιερόν ; Ἀλλὰ καὶ αὐτάς εἰ δὴ βούλοιτο τις τὰς τοῦ νόμου βασανίζειν σκιάς, Χριστὸνεύρησει γραφόμενον, καὶ τὸ ἐπὶ αὐτῷ μυστήριον. Καὶ γοῦν ἐφασκεν Ιουδαῖοις : « Εἰ ἐπιστένετε Μωϋσῆ, ἐπιστένετε δικαιοσύνης περὶ ἐμοῦ γάρ ἐκείνους ἔγραψε. » Πλήρωμα γάρ νόμου καὶ προφητῶν δὲ Χριστός δι' οὐ, καὶ μεθ' οὐ εἰς τοὺς αἰώνας. Ἀμήν.

SUPPLEMENTUM AD EDITIONEM J. AUBERTI.

SANCTI CYRILLI COMMENTARIORUM IN MATTHÆUM QUAE SUPERSUNT

Ex Corderii et Possini catenis excerpta, intermisso fragmentis quæ recentius ex codice Coisliniano J. A. Crameru, et ex Vaticano Ang. Maius ediderunt.

(1) Εὐαγγέλιον ἔστι λόγος περιέχων ἀγαθῶν ἀγγείων πραγμάτων κατὰ τὸ εὐλογον καὶ διὰ τὸ φρελεῖν εὐφραίνων τὸν ἀκούοντα, ἐπειδὴ ταὶ ἀπαγγελλομένον· ἢ λόγος περιέχων ἀγαθῶν παρουσίαν, ἢ λόγος ἀπαγγέλλων προσδοκώμενον.

Ἴησον Χριστοῦ.

Κιρίλλινυν Ἀλεξανδρίων. Ιάω τὴν σωτηρίαν Ἐβραιῶν Ἐλεγον. Χριστοῦ δὲ εἶπε διὰ τὸ τοὺς παλαιοὺς βασιλεῖς τε καὶ ἵερεις τῷ ἑλαῖῳ χριεσταῖς διὰ τοῦ κέρατος· δὲ ἡ μέτερος Ἰησοῦς Χριστὸς οὐ διὰ τῷ κέρατι χριεθῆναι προ [ο] τηρούμηντη Χριστὸς, ἀλλὰ διὰ τὸ τῷ θειῷ Πνεύματι· ἀλλοθῶς γάρ καὶ κυρίως αὐτὸς εἰχει τὸ Πνεύμα τὸ δικιον.

Υἱοῦ Δασιδ ὑιοῦ Ἀβραὰμ.

Ἄβραὰμ ἐν ἀκροβυστίᾳ ὁν, ἐπίστευσε τῷ Θεῷ εἰτα δεξιώμενος τὰς ὑποσχέσιες καὶ περιτμηθεὶς ἀλώβητον τὴν πίστιν διετήρησεν. Εἰκότα; τοινύν ἀναχθέσται τὸ φῆτὸν εἰς ἑτερόν τι θεώρημα περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τῆς τε ἐκ περιτομῆς καὶ τῆς ἐξ ἐθνῶν. Τύπος γάρ ἡν, ὡς εἰκός, τῶν δύο λαῶν τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων. Ἀλλ᾽ ἐκεὶ μὲν πρότερα ἡ ἀκροβυστία τῆς περιτομῆς. Φύσεως γάρ ἐργον ἡ ἀκροβυστία, ἐντολῆς δὲ καὶ νόμου ἡ περιτομή· διὰ τοῦτο ἐκείνη ταύτης προηγήσατο· καὶ μετὰ ταῦτα εἰς αὐτὴν ἡ περιτομὴ ἀνακάμπτει· ἐπειδὴ καὶ βέλτιον ἔστι φύσις δῆμα καὶ νόμος, ἢ τὸ διεστήκειν ἐπὶ ἀλλήλων χωρίς. Ἀλλὰ καὶ Δασιδ τύπος ἡν τοῦ Χριστοῦ· τοῦ γάρ Σαοὺλ ἐκβληθέντος ἀντεισῆχθη Δασιδ· οὗτω καὶ τοῦ Ἀδὰμ διὰ τὴν παρακοήν τῆς Ἐδέμ διωχθέντος δὲ δεύτερος ἀντεισῆχθη Ἀδὰμ, ὡς διὰ πρὸς τὴν ἀρχαίαν τάξιν τὸν Ἀδὰμ τὸν πρώτον ἀποκαταστήσῃ.

Τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἡ γέννησις οὐτως ἦν· Μητέρευθεντης γάρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ

(1) Catena Crameri, p. 5. — Hoc fragmentum, antea lacunosum, restituitur ex catena Vaticana

I Evangelium est sermo continens annuntiationem regnum iuxta Evangelium in utilitatem audiencie, gaudio eum afficiens postquam acceperit quod ei fuerat annuntiatum; aut sermo bonorum indicans presentiam; aut sermo expectationis interpres.

I. 1. *Iesu Christi.*

Cyrilli Alexandrini. Iao salutem Hebrei dicebant. Christi vero dixit propterea quod antiquos reges et sacerdotes oleo inungi solemne erat, effusa in eos cornæola pyxide. Noster vero Jesus Christus non idcirco quod cornu inunctus sit appellatus est Christus, sed quod divino Spiritu delibutus: vere enim et proprie ipse habuit Spiritum sanctum.

Filiī David filii Abraham.

B Abraham cum adhuc in præputio esset credidit Deo. Deinde promissionibus accepitis et circumcisus inviolatae custodivit Adem. Quod hanc absurdie referri potest ad accommodationem quamuidam significationis mysticæ de Christi Ecclesia, quæ ex circumcisione et quæ ex gentibus congregata est. Verisimile quippe est in illis quæ de Abraham dicta sunt figurant duorum populorum præcessisse qui in Christianum crediderant. Sed illic quidem prius circumcisione præputium est. Opus enim hoc naturæ; circumcisione vero præcepti et legis. Propter ea merito illud hanc præcessit. Ad extreuum porro in præputium circumcisione reversa est. Sane enim erat melius convenire naturam et legem, quam dissidere ambas ab invicem. Ceterum et David figura erat Christi. Saul siquidem ejecto sufficitus est David: sic et Adamo propter inobedientiam ex Edem exterminato, secundus in locum ejus sufficitus est Adam. Utique ut in pristinum locum primitum Adam restitueret.

I. 18. *Christi autem generatio sic erat: Cum esset desponsata mater eius Maria Joseph, antequam con-*

(ap. Mai B. N. III, 132, n qua Origeni tributatur.

venirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.

Post desponsationem concepit, ut ex illo ipsa concepisse videretur, filius autem ex illo genealogiam duceret, ipsumque adjutorem haberet contra insidias.

¶ II, 9. *Et ecce stella quam viderant in oriente, antecedebat eos.*

Immo stella constituit, non tamen reliquo oculo proprius se terrae admovit, aut in domus tecto vel culmine fixa est. Diversam nimurum ab astris aliis incomptamque rationem motus habuit haec stella.

II, 18. *Vox in Rama audita est.*

Verumtamen notatu dignum est Nazaret sitam esse in finibus Iudeæ, quam cum inhabitare Christus, propter Iudeos homicidas Iudeam se derelictum declarat, et ad gentes migraturum, ut doceri cupidibus fidei in Christum daret occasionem.

II, 20. *Surge et accipe puerum, et matrem ejus, et vade in terram Israel; defuncti sunt enim qui quererant animam pueri.*

Non amplius, inquit, *fuge, sed vade, remissionem post temptationem insinuans;* animam autem pueri dicens, *opinionem Apollinarii everlit, dicentis, suscepisse Dominum carnem mentis animaque expertem.* In œconomico itaque Christi in Ægyptum descensu, ac inde rursus in Iudeam reditu, capitulatim populi captivitatem recenset Deus, ac insidiis eum liberat, ad ea quæ propria sunt reducens.

¶ III, 23. *Et veniens habitavit in civitate qua vocatur Nazareth.*

In extremis finibus Iudeæ sita erat Nazareth. Porro Christus relicta Iudea profectus Nazareth, manifeste præsignavit se Iudeos aliquando relictum et religionem ad gentes translaturum; simul etiam, se cupidis sciendi fidem daturum qua in ipsum credant.

III, 9. *Et ne velitis dicere intra nos: Patrem habemus Abraham; dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham.*

Dixerit utique aliquis fructus penitentia esse **D** præcipue quidem sicut in Christum, post hanc vero evangelicum regimen, quod in novitate vite consistit, et Scripturæ crassilie liberum est. Ne igitur solitas, inquit, obtrudatis excusationes, Abraham, Isaac et Jacob, progenitorum nobilitatem: haec autem dicebat prohibens illis fidere, de virtute quæ animi propria est minime sollicitos, et ea, quæ in animo habebant, in medium adducens, ac futura prænuntians; videntur enim postea dixisse: « Nos patrem habemus Abraham, ac nemini un-

(1) Μετὰ τὴν — ἐπιβούλαις. Cramer, p. 10.

(2) Catena Cramer, p. 19, brevius: « Ή Ναζαρέτ ή τοῖς τῆς Ιουδαίας ἔκειτο τέρμασι, δι' οὐ δηλούται δι: οἱ Χριστὸς διὰ τῶν Ιουδαίων μιαφόνον

A Υωσῆρ, πρὶν ἡ συνελθεῖν αὐτοὺς, εὑρέθη δι ταστρὶ ἔχοντα, ἐκ Πρεύματος ἀγρίου.

Μετὰ τὴν (1) μνηστείαν συνέλαβεν, ἵνα δέξῃ τοὺς κεκυηένας· καὶ ἵνα ἔξ αὐτοῦ γενεαλογηθῇ, καὶ σχῆμα καὶ κηδεμόνα ἐν ταῖς ἐπιβούλαις.

Kai ίδον διάστηρ δι εἰδορ ἐν τῇ ἀραρολῇ προῆγεν αὐτούς.

‘Ακίνητος ἦν διάστηρ καὶ ἐστηκώς, ἀλλ' οὐ τὸν οὐρανὸν καταλιπὼν πλησίον τῆς γῆς ἐπορεύετο· οὐτε ἐπὶ τῆς οἰκίας ἐστήρικτο· οὐ γάρ τὴν αὐτὴν κίνησιν τοῖς λοιποῖς διστροῖς ἐποιεῖτο, ἀλλὰ ἔντην τινὰ καὶ ἀλόχοτον.

Φωτὴν ἐρ Ραμᾶ ἤκούσθη.

Πλὴν ἐπισημήνασθαι ἄξιον, διτι ή Ναζαρέτ ἐν τρισ τῆς Ιουδαίας ἔκειτο τέρμασιν, εἰς ἣν κατοικήσας Χριστὸς, δηλοὶ διτι διὰ τὸ τῶν Ιουδαίων μιαφόνον ἐμέλει τὴν Ιουδαίαν καταλιπεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ Ἐθνη μετέλαβεν, ἐνεκεν τοῦ τοῖς φιλομαθέσιν ἀφορμήν δεδωκέναι τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

Ἐγερθεὶς παρῆλαβε τὸ παιδίον, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύοντα εἰς γῆν Ἰσραὴλ· τεθηκαστι γάρ οἱ ἕταροι τες τὴν γυνὴν τοῦ παιδίου·

Οὐκέτι φησι, φεύγε, ἀλλὰ πορεύου, ἀνεσιν μετὰ τὸν πειρασμὸν αἰνιττόμενος· τὴν ψυχὴν δὲ τὸ παιδίον εἰπὼν, τὴν δόξαν Ἀπολιναρίου ἀνατρέπει, σάρκα λέγοντος εἰληφέναι τὸν Κύριον ἀνουν καὶ ἀψυχον. ‘Ἐν μέντοι τῇ οἰκονομικῇ τοῦ Χριστοῦ καθόδῳ εἰς Αἴγυπτον, καὶ τῇ ἐκείνεν αὐθίς εἰς Ιουδαίαν ἀναστροφῇ ἀνακεφαλαιοῦται τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ δι θεός, καὶ λυτροῦται αὐτὸν ἐξ ἐπιβούλης ἐπὶ τὰ λόια πάλιν ἀνάγων.

Kai ἀλιών κατέφησεν εἰς πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ.

Ἐν τοῖς ἐσχάτοις τῆς Ιουδαίας ἔκειτο ή Ναζαρέτ. Καταλιπὼν δὲ δι Χριστὸς τὴν Ιουδαίαν καὶ ἀπελθὼν εἰς Ναζαρέτ, ἀριθμῶς ἐδήλωσεν ὡς Ιουδαίους κατέλειψε, καὶ ἐπὶ τὰ Ἐθνη μεταβιβάσει τὸ σέβας. ‘Αμα δὲ καὶ τοῖς φιλομαθέσιν αἰτίαν δώσει τοῦ πιστεῦσαι εἰς αὐτὸν (2).

Kai μὴ δόξῃτε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραὰμ· λέγω γάρ ὑμῖν, διτι δύναται δι θεός ἐκ τῶν αλιών τεύτωρ ἐγεῖραι τέκνα τῷ Αβραάμ.

Φαῖτι δὲ ἄν τις καρποὺς μετανοίας εἶναι προηγουμένος μὲν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, πρὸς δὲ ταύτην καὶ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν, τὴν ἐν καινότητι οὖσαν ζωῆς, καὶ ἀπηλαγμένην τῆς τοῦ γράμματος παχύτητος. Μή τοιν, φησι, τὰς εἰωθυίας προβάλλεσθε προφάσεις, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ιακώβ, τὸν Ιακώβον, τὸν προγόνον τὴν εὐγένειαν. Ταῦτα δὲ ἐλεγε καλύών μὴ τούτοις θαρρεῖν, τῆς κατὰ φυσὴν ἀρετῆς ἀμελοῦντας, καὶ τὰ κατὰ διάνοιαν εἰς μέσον ἐμφέρων, καὶ τὰ μέλλοντα προφητεύων· φανονται γάρ μετὰ ταῦτα λέγοντες· « Ήμεις πατέρα ἔχομεν τὸν

ἔμελλε τὴν Ιουδαίαν καταλιπεῖν, καὶ ἐπὶ τὰ Ἐθνη μετέλθειν, ἐνεκεν τοῦ τοῖς φιλομαθέσιν ἀφορμήν δούνα: τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως.

Αδραδύ, καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε. » Ἐπει τὸν τοῦτο ἦν δὲ μάλιστα αὐτοὺς εἰς ἀπόνοιαν ἤρε, καὶ ἀπώλεσε, πρῶτον καταστέλλει. « Όρα δὲ πῶς μετὰ τῆς εἰς τὸν πατριάρχην τιμῆς, τὴν ὑπὲρ τούτων ποιεῖται διόρθωσιν· εἰπὼν γάρ· « Μή δόξητε λέγειν, διειπέτερά ἔχομεν τὸν Ἀδραδύ, » οὐκ εἰπεν· Οὐδὲν γάρ ὑμᾶς δὲ πατριάρχης ὥφελῆσας δυνήσεται· ἀλλ’ ἡμερώτερόν πως τοῦτο ἤνιστο, εἰπὼν· « Δύναται δὲ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρας τέκνα τῷ Ἀδραδύ. » Τινὲς μὲν οὖν φασιν διειπέτερά τοις τῶν ἔθνῶν ταῦτα λέγειν, λίθους αὐτοὺς μεταφορικῶς καλῶν. « Βρέν δὲ καὶ ἐτέραν ἔννοιαν τὸ εἰρημένον φημὶ ἔχειν. Ποιαν δὲ ταῦτην; Μή νομίσητε, φησιν, διτεῖ ὑμεῖς ἀπόλησθε, διπάιδα ποιήσετε τὸν πατριάρχην· οὐκ εἰσται· τῷ γάρ Θεῷ δυνατὸν καὶ ἀπὸ λίθων ἀνθρώπους τούτῳ δύναται, καὶ εἰς συγγένειαν ἔκεινον ἀγαγεῖν, ἐπει καὶ ἐξ ἀρχῆς οὗτως ἔγένετο. Τὸ γάρ, ἐκ λίθου ἀνθρώπους γενέσθαι, δομοιῶν ἐστι τῷ, ἀπὸ τῆς μήτρας Σάρφρας ἔκεινης τῆς στείρας προσελθεῖν παιδὸν. » Οὐκέτι οὖν καὶ δὲ προφῆτης αἰνιττόμενος ἐλεγεν· « Εμβλέψατε εἰς τὴν στερεὰν πέτραν ἐξ ἡς ἐλεστομήθητε, καὶ εἰς βόθυνον τοῦ λάκκου ἐξ οὐ ωρύχθητε. » Εμβλέψατε εἰς Ἀδραδύ τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ εἰς Σάρφραν τὴν ὁδίνουσαν ὑμᾶς. » Ταῦτης τοινυν τῆς προφητείας αὐτοὺς ἀναμιμήσκει, δεικνύει διτεῖ εἰς ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν οὗτον θαυμαστῶς ἐποίησε πατέρα, ὡσαντεί λίθων αὐτὸν ἐποίησε, δυνατὸν καὶ νῦν τοῦτο γενέσθαι. Καὶ ὅρα πῶς καὶ φοβεῖ, καὶ ἐκχάπτει. Οὐ γάρ εἰπεν διτεῖ ἡγειρεν ἡδη, ίνα μὴ ἀπογνῶσιν ἔστων, ἀλλ’ διτεῖ δύναται ἐγείραι. Καὶ οὐκ εἴτεν διτεῖ ἀνθρώπους δύναται ποιῆσαι ἀπὸ λίθων, ἀλλ’ δ πολλῷ μείζον ἦν, καὶ συγγενεῖς ἡ παῖδας τοῦ Ἀδραδύ. Εἰδεις πῶς τέως ἀπέστησεν αὐτοὺς τῆς περὶ τὰ σωματικά φαντασίας, καὶ τῆς εἰς τοὺς πρόγονους καταφυγῆς, ίνα ἐν τῇ οἰκείᾳ μετανοίᾳ καὶ οὐρφροσύνῃ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἔχωσιν.

Θεοπερ γάρ τὴν γυναῖκα τοῦ Λώτ ἀπελίθωσεν, οὐτεις δυνατὸν αὐτῷ καὶ ἐκ λίθων ἀνθρώπους ποιῆσαι, δισκεπερ καὶ τὸν Ἀδάμ ἐκ τῆς γῆς. Σκόπει τοινυν καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ὡς αἱρεῖ τούτων τὸν φόδον, καὶ ἐπιτείνει τὴν ἀγωνίαν. Εἰπὼν γάρ, « Ότι δύναται δὲ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρας τέκνα τῷ Ἀδραδύ, » ἐπήγαγεν.

« Ήδη δὲ καὶ η ἀξίην πρὸς τὴν βίζαν τῷ δέρματι κεῖται.

Εἰ δὲ βούλει, ἀξίνην ὡήσον τῆς ἀνθεραπεύτου ψυχῆς τὴν ἐκτομήν. Ἡ ἀξίνη αὐτὸς ἐστιν δὲ Χριστὸς, δὲ τομώτερος μαχαίρας διστόμου, δὲ μέλλων ἐκκόπτειν τοὺς ἀπίστους Τουδαίους, ἀπὸ τῆς τῶν πατριαρχῶν τιμῆς καὶ κοινωνίας, ὡς ἀπὸ βίζης τινὸς, ἐγκεντρίζειν δὲ εἰς ταῦτην τοὺς ἐξ ἔθνῶν πιστεύσαντας (1).

¹ Joan. viii, 53. ² Isa. li, 1, 2.

(1) Aliter Catena Corderii tom. II, p. 50, etiam sub nomine Cyrilli: Τίνα λέγεις ἀξίνην; Οὐδὲν ἀλλο τὴν μέλλουσαν κόπτειν ἀπὸ τῶν πατριαρχῶν τοὺς μάτην καυχησαμένους, καὶ μηδὲν τι ἐργασαμένους ἀγαθὸν· δεῖ γάρ τοὺς ἀπὸ τούτων τοιούτων ἀκάρπους γεγονότας ἐκκόπτειν τε καὶ εἰς πῦρ βάλλειν. Κανα-

quam servivimus ¹. » Cum igitur hoc esset, quod maxime eos in superbiam efferebat, ac perdebat, primum prohibet: vide autem quomodo cum honore patriarchæ, de hisce correctionem instituat: dicens enim: « Nolite dicere quia Patrem habemus Abraham; » non dixit, Nihil enim vos patriarcha juvare potest, sed mitius hoc quodammodo insinuat dicens: « Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. » Quidam igitur aiunt, hæc ipsum de gentibus dicere, lapides eos metaphorice vocantem. Ego vero etiam alium sensum aio dicto huic subesse. Quem autem hunc? Ue existimelis inquit, si vos perieritis, facturos patriarcham sine liberis; non ita est, nequaquam ² hoc erit; Deo enim possibile est ei vel e lapidibus filios dare, et in cognitionem illius adducere, quandoquidem etiam ab initio ita factum sit. Homines enim nasci ex lapidibus simile est huic, de vulva Saræ sterilis illius puerum prodire; quemadmodum etiam propheta insinuans, dixit: « Intuemini in solidam petram ex qua excisi estis, et in scrobum laci, ex quo effossi estis. Intuemini in Abraham patrem vestrum, et in Saram genitricem vestram ³. » Hanc igitur prophetiam illis in memoriam revocat, demonstrans, quod si ipsum ab initio adeo mirabil modo patrem effecit, quasi ex lapide ipsum fecisset, posse et nunc id fieri. Et vide, quomodo etiam terreat et excindat. Non enim dixit quod jampridem excitari, ne desperent, sed quod possit suscitare; neque dixit, homines se posse facere ex lapidibus, sed quod multo majus est, etiam cognatos et filios Abrahæ. Vides quomodo hic usque abduxerit eos a corporea imaginatione, et a recursu ad progenitores, ut in propria pœnitentia, et emendatione spem salutis haberent.

Quemadmodum enim uxorem Lot in lapidem convertit, ita ex lapidibus homines producere poterat, ut Adamum e terra. Animadverte igitur etiam ex sequentibus, quomodo horum augeat timorem, et certamen intendat; dicens enim, Quoniam potens est Deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, » subjungit:

Jam enim securis ad radicem arborum posita D est.

Sin vero vis, securim intellige immedicibills animæ excisionem. Securis est ipse Christus gladio accepit acutior, qui excisurus est infideles Iudeos a patriarcharum honore ac communione. quemadmodum a radice aliqua, in eam fideles gentium inserturus.

diciū secūrīm? Non aliam quam quæ excisura est a patriarchis posteris eorum, frustra et supra modum de prosapia sua gloriantes, cum illorum imitationem negligant, et nihil ipsi boni agunt. ²Quissimum enim est ex tam fructiferis truncis ortos ramos, proprio vito steriles excidere, et in ignem jacere.

5 III, 11. *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni.*

Conjunxit autem Baptista Spiritus significatio-
nem illam ignis, non in igne omnino baptizandos
nos dicens per Christum, sed vivificam Spiritus
efficacitatem per significationem ignis insinuans.

III, 12. *Cujus ventilabrum in manu sua, et per-
mundabit aream suam, et congregabit triticum suum
in horreum.*

Justos rapit in civitatem supernam, peccatores
autem igni urendos tradit.

IV, 1. *Tunc Jesus ductus est in desertum a Spi-
ritu, ut tentaretur a diabolo.*

Consentiens ducebatur a diabolo.

IV, 3. *Et accedens tentator, dixit ei, Si Filius
Dei es, dic mihi lapides isti panes fiant.* **B**

Non obtemperavit Christus diabolo convertendis
in panes lapidibus: propterea quod utile ipsi pe-
tentia postulatum hoc miraculum non erat futu-
rum. Non enim ut crederet sicque in amissam
angelicam dignitatem postliminio rediret, hoc pete-
bat, poenitentiae siquidem incapax est, sed ut in
elationem vanam Christum traheret. Quod intelli-
gens Salvator non est obsecutus illi.

IV, 12. *Cum autem audisset Jesus quod Joannes
traditus esset, recessit in Galilaeam.*

Haud metu secessit, sed ut nos per ea quae fa-
ciebat erudiret cedere locum persecutoribus. Sece-
dit autem ex Iudea ad gentes, demonstrans quod
non nunc potissimum cum Iudei in ipsum Deum
contumeliosi sunt, recedit ab illis, verum etiam
cum adversus sanctos prophetas peccant. Porro
lux magna, Christus est Dominus noster, cuius
claritas prædicatio evangelica esse dignoscitur.
Ergo legem lucerna veluti repræsentabat; ideoque
perpetua lucerna in tabernaculo accendebatur, ob-
significandum exiguum splendorem legis, quae non
nisi intra fines Iudaicos lucem suam expandere po-
terat. — Jesu secessio, magisterium nostrum est:
manifeste enim docet hic Scriptura, neminem ad
magisterium accedere debere, nisi ante baptismum
sanctumque Spiritum adeptus fuerit, et per-
fecte jejunaverit, atque omne tentationis genus
superaverit: quod reapse. veritatis typus, Christus
inquam, initium agendi fecit.

IV, 16. *Populus, qui sedebat in tenebris, vidit lu-
cem magnam.*

Tenebras hic non has sensibiles dicit, sed erro-
rem et idolatriam. Idcirco addit: «Sedentibus in re-
gione et umbra mortis lux affulxit. » Mox ut demon-
stret, quod non ipsi querendo invenerint, sed Deus
eisdem superne se obtulerit, « Ipsa lux oborta est,

(1) Συνέδησε... σημαίωτων. Hæc iisdem fere ver-
bis leguntur infra ad Luc. III, 16. Edīt.

(2) Τοὺς δικαίους — κατακαῆται. Cramer. p. 25.

(3) Ὑπὸ — συγχώρησις. Cramer. p. 25

A Αύτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ
πυρὶ.

Συνέδησε δὲ ὁ βαπτιστὴς τῇ τοῦ πνεύματος σημα-
σίᾳ τὴν τοῦ πυρὸς, οὐκ ἐν πυρὶ πάντως βαπτισθή-
σσαντα λέγων ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ πνεύ-
ματος ἐνέργειαν τὴν ζωοποιὸν, διὰ τῆς τοῦ πυρὸς
σημασίας σημαίνων (1).

Οὐ τὸ πτύον ἐτῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθα-
ριστὶ τὴν ἀλωρα αὐτοῦ. Καὶ συρδέξει τὸν σῖτον
αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην.

Τοὺς δικαίους (2) ἀρπάζει εἰς τὴν ἄνω πόλιν, ταῦς
δὲ ἀμαρτιῶδους εἰς τὸ κατακαῆται.

Τότε δὲ Ἰησοῦς ἀνήκηθε εἰς τὴν ἔρημον ὑπὸ τοῦ
πνεύματος, πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου.

Ὑπὸ τοῦ (3) διαβόλου ἤγετο κατὰ συγχώρησιν.

Καὶ προσελθὼν αὐτῷ δὲ πειράζων, εἶχεν· Εἰ
γίδει εἰ τοῦ Θεοῦ, εἰκὲ ίτα οἱ λίθοι οὔτοις ἀρπε-
τέωνται.

Οὐχ ὑπήκουεν δὲ Χριστὸς τοῦ διαβόλου ὥστε ποιῆ-
σαι τοὺς λίθους ἀρπους· διότι οὐ πρὸς ὑφέλειαν
αὐτοῦ ἦν· οὐ γάρ ἵνα ποτεύσῃ καὶ γένηται ὡς πρό-
τερον ἦν ἄγγελος, τοῦτο ἥτετο (ἀμετανόητος γάρ).
ἄλλ’ ἵνα εἰς κενοδοξίαν ἐλκύσῃ τὸν Χριστὸν· διπε-
ιλῶς δὲ Σωτὴρ οὐχ ὑπήκουεν αὐτοῦ.

Ακούστας δὲ δὲ Ἰησοῦς δει: Ιωάννης παρεσθῆται.
ἀνεγύρωσεν εἰς τὴν Γαλιλαῖαν.

(4) Οὐ διὰ δειλίαν ὑπεχώρησεν, ἀλλ’ ἡμᾶς δὲ ὡν
C ἐποίει διδάσκων ὑποχωρεῖν τοῖς διώκουσιν· ἀναχωρεῖ
δὲ ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ τὰ Ἕβον, δεικνὺς δὲι μόνον
ὅτε εἰς αὐτὸν τὸν Θεὸν ἐνυπρίζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι,
ἀφίσταται αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτε εἰς τοὺς ἄγιους
προφήτας ἀμαρτάνουσι· φῶς δὲ μέγα ἔστι Χριστὸς
δὲ Κύριος ἡμῶν, καὶ ἡ φαιδρότης τοῦ εὐαγγελικοῦ
κηρύγματος. Οὐκοῦν δὲ νόμος ὡς λύχνῳ ἦν ἀπεικα-
σθεῖς· διὸ καὶ δεῖ ἐν τῇ σκηνῇ λύχνος ἐκαίετο, διὸ τὸ
βραχὺ τῆς τοῦ νόμου αὐγῆς, διχρι μόνον τῶν Ἰου-
δαϊκῶν ὀρῶν ἰσχύων ἐκπέμψαι τὸ ίδιον φῶς. — Δι-
δασκαλίας ἔστιν τὸ ἀναχωρεῖν τὸν Ἰησοῦν· σαρῶς
λόγος διδάσκει: διτοι οὐ χρή τινα ἐπὶ τὸ διδασκαλεῖν
ἐλθεῖν, εἰ μή πρότερον βαπτισθῆ, η τύχῃ Πνεύματος
ἄγιου, καὶ νηστεύσῃ ἐλοχλήρως, καὶ νικήσῃ πᾶν
εἶδος πειρασμοῦ, ὡς δὲ τούς τῆς ἀληθείας ἡρέστο,
καὶ διὰ Χριστοῦ γίνεται.

‘Ο λαὸς δὲ παθήμενος ἐτὶ σκότει, ἐλδε φῶς μέγα.

(5) Σκότος ἐνταῦθα οὐ τὸ αἰσθητὸν καλεῖ, ἀλλὰ
τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀσέβειαν· διὸ καὶ ἐπήγαγε·
« Τοῖς καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς
Ἐλαμψεν αὐτοῖς. » Είτο δεικνὺς δὲι οὐκοῦντοις
ζητήσαντες εὑρόν, ἀλλὰ δὲ Θεὸς αὐτοῖς διωθεῖν ἐφάνη, φη-

(6) Οὐ διὰ — Χριστοῦ γίνεται. Mai. B. N. III,
128.

(7) Σκότος — ἀπαλλάξεσθαι. Ibid.

εἰν· εἰ οὐδὲ τὸ φῶς ἀνέτειλε καὶ ἐλαμψεν. » Οὐχ αὖτοι πρότερον τῷ φωτὶ προσέδραμον· καὶ γάρ ἐν σκότει τὰ ἀνθρώπινα ἦν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· οὐδὲ γάρ ἐξάδιζον ἐν σκότει, ἀλλ' ἐκάθηντο, διπέρ σημείον ἦν τοῦ μή ἐπλίζειν αὐτοὺς ἀπαλλάττεσθαι.

Καὶ ἐξῆλθεν ἡ ἀκοὴ αὐτοῦ εἰς διῆγη τὴν Συρίαν· καὶ προσῆγεται αὐτῷ κάρτας τοὺς κυκῶς ξυρτας, ποικιλαῖς ρόσοις καὶ βυσσάροις συρεχομένους, καὶ δαιμονιούμενους καὶ σειητιαζομένους καὶ παραλυτικούς, καὶ ἔθερπτενσεις αὐτούς. Καὶ ἤκολούθησαν αὐτῷ δύοις πολλοῖς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, καὶ Δεκαπόλεως, καὶ Ἱερουσαλήμ· καὶ Ιουδαίας, καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

Νοήσεις δὲ καὶ τὰ φυχικὰ πάθη θυμὸν καὶ ἐπιθυμίαν τὰ ἑκκαροῦντα πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν τοὺς ἀνθρώπους. Εἰ δὲ τις ἐρωτᾷ, τίς ἡ διαφορὰ νόσου καὶ μαλακίας, ἀποκρινούμενα, διτι μαλακία μὲν ἔστιν ἡ πρόσταυρος ἀνωμαλία τοῦ σώματος, νόσος δὲ ἀσυμμετρία τῶν ἐν τῷ σώματι στοιχείων. Χρή δὲ καὶ τοῦτο ἐπισημάνθασθαι, διτι ἡ κληρουχία τῆς φυλῆς τοῦ Ζαβουλὼν, καὶ Νεφθαλεὶμ διχρις Σιδῶνος ἀνικῆς πόλεως παρετέτατο, καὶ ἀναμίξτοις έθνεσιν Ιουδαίοις κατέκουν λοιπόν. Ἐρμηνεύεται δὲ Ζαβουλὼν μὲν εὐοδία καὶ εὐλογία, Νεφθαλεὶμ δὲ στέλεχος ἀνειμένορ, ἥγουν φυτὸν παρατειόμενορ. Γεγόνασι δὲ ταῦτα οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες· εὐόδως γάρ πορεύμενοι τῆς θείας εὐλογίας ἡξιώθησαν, καὶ τοῖς καλοῖς ἀπασινένεπτατονθησανοι πρὸν τὸν Γαλιλαϊδύντες, ήτις καλεῖται κατακυλιστή, τουτέστιν οἱ κατακυλισμενοι κατὰ τῶν βαράθρων τῆς ἀπωλείας.

Μακάριοι οἱ εἰρηγοκοιοι.

Εἰρηγοποιοι εἰσὶ καὶ οἱ τοὺς ἀπίστους μεταπεθοῦντες; πιστεῦσαι, ὡς τοὺς πάλαι ἔχθροὺς τοῦ Θεοῦ εἰρηγοποιοῦντες αὐτῷ (4).

Τομεῖς δέστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου.

(2) Πάλιν τοῦ κόσμου, οὐκ ἔθνους ἄνδες, οὐδὲ εἶχοι πόλεων, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης· καὶ φῶς τοιτὸν, καὶ τῆς ἀκτίνος πολὺ βέλτιον· διπέρ σον καὶ ἀλας πνευματικὸν, καὶ πρότερον ἄλας, καὶ τότε φῶς· ἵνα μάθῃς ἡλίκων τῶν καταστυφντων τὸ κέρδος, καὶ τῆς σεμνῆς διδασκαλίας τὸ δρελός· καὶ γάρ στύφει, καὶ οὐκ ἀφίγει διαβρέεσαι, καὶ διαβλέψαι κοιτεῖ πρὸς ἀρετὴν χειραγωγοῦσα. Τὸ δὲ, « Οὐ δύναται πόλις κρυψῆναι, » καὶ τὰ ἔχτη, τοῦτο δηλοῖ, διτι Οὕτω θεοσέθε, φησὶν, πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ καταφανεῖς, ὃστερ πόλις ὑπεράνω κορυφῆς δρους κειμένη, καὶ ὃστερ λύχνος ἐπὶ τῆς λυχνίας φαίνων (3).

Τυμοῖς ἀστε τὸ ἄλας τῆς γῆς.

*Ἀλας (4) καλεῖ τὴν φρόνησιν.

Ἔντα δὲ ἡ μία κερατα οὐ μή περέμητη ἀπὸ τοῦ τόμου.

(1) Catena Corderii, brevius, Εἰρηγοποιοί λέγονται καὶ οἱ πειθόντες τοὺς ἀπίστους πιστεύειν τῷ Θεῷ.

(2) Πάλιν. — Mai B. A. III, 128 et 134.

(3) Φάίνων. Aliiter Catena Cramerii p. 34: Τὸ δὲ, « Οὐ δύναται πόλις, » οἱ ἐπὶ τῇ πίστει θρυμμένοι, ὡς;

A. sīt, ac splenduit, non ipsi priores ad lucem accurserunt (3). Nempe res humanæ ante Christi adventum in tenebris versabantur: non enim ambulabant homines in tenebris, sed sedebant; quod satis inuit, non sperasse eos conditionis suæ mutationem.

6 IV, 24, 25. Et abiit opinio ejus in totam Syriam, et obiulernit ei omnes male habentes variis languoribus et tormentis comprehensos, et qui dorminabat, lunaticos et paralyticos, et curavit eos. Et secuta sunt eum turbæ multæ de Galilaea, et Decapoli, et de Hierosolymis, et de Iudea, et de trans Jordanem.

Perpendes autem naturales etiam passiones, iram ac cupiditatem, ad Evangelicum regimen surdebet homines facere. Si quis vero interrogari, quoniam inter morbum ac infirmitatem sit differentia, respondemus infirmitatem quidem esse temporariam corporis inaequalitatem, morbum vero elementorum in corpore disproportionem. Illud vero etiam declarandum est, hereditatem tribus Zabulon et Nephtalim usque ad Sidonem civitatem gentilem pertigisse, eosque deinceps mislim cum Iudeis habitasse. Interpretatur autem Zabulon via felicitatis et benedictio; Nephtalim, truncus resolutus, sive fratre extensus. Facti sunt autem haec qui in Christum crediderunt; recte enim ambulantes Dei benedictione digni habiti sunt, ac bonis omnibus cunctis sunt qui prius in Galilaea existabant, quae vocatur devoluta, id est devoluti ad barathrum perditionis.

V, 9. Beati pacifici.

Pacifici sunt ihi etiam qui infideles ad fidem converunt; quia nempe Dei olim inimicos eidem conciliant.

V, 14. Vos estis lux mundi.

Rursus mundi dicit eos lucem, non autem gentis unius vel civitatum viginti, sed totius qui habitatatur orbis. Et quidem lux denotatur intellectualis, quae radiis solaribus multo est præstantior. Sal quoque spirituale intelligitur; imo prius (v. 13) salis mentione fuit, deinde lucis; ut cognoscas quantus sit acerbarum rerum questus, sacraeque doctrinæ utilitas. Quippe haec vien constringendi habent, neque diffundere sinunt, atque ad virtutem spectare audent.—Verba autem « Non potest civitas abscondi, » et reliqua, hoc denotant, quod nempe, Sic universo mundo conspicui eritis, sicuti urbs in fastigio mortis collocata, et sicuti lucerna in candelabro relucens.

V, 13. Vos estis sal terræ.

Sal, id est sapientia.

V, 18. Iota unum aut unus apes non præteribit a lege.

ἐπ' δρους ὑψηλού, οὐκ ὀφελουσι λαθραίως ἢ μετὰ δεκτίας λαλεῖν τὸν λόγον.

(4) Αἴμας — φρόνησιν. Cramer, p. 33.

(5) Contra I'elagianos.

Carnali cultui cultum in spiritu ac veritate substituit Dominus. Quin adeo quæ ne carnaliter quidem Judæi fortasse agebant, hæc spiritualiter Christi agunt discipuli. Quamobrem et ait: Iota unum aut unus apex non prætermittetur de lege, donec omnia flant. » Perspicuum est, cuncta Judæos non fecisse, vel si olim fecerunt, jam nunc desierant facere, prohibiti scilicet, modo regum timore, modo templi destructione, in quo uno sacrificia peragi oportebat.

V. 19. Qui solverit unum de mandatis istis minimis.

Qui vel unum legis præceptum delet, deleatur ipse a Deo, utpote Dei adversarius, et contra legem ejus agens. Imo nunc ab evangelica lege pœnam preferet, quam prisca lex non inferebat. Ideoque et consequenter ait Christus: « Non veni legem solvere, sed adimplere. » Quod enim ibi dictum fuit, hic est perfectum. In lege, puta, dictum fuit: « Coram cæno capite consurge⁴. » Et: « Si videris iumentum inimici tui sub sarcina lapsum, ser ipsi opem ad illud sublevandum⁵. » Attamen si quis hæc præcepta transgressus fuisset, pœnam nullam lex infligebat: quam quidem adimplens Christus ait, hominem hujusmodi in regno Dei fore contemnendum. Hoc itaque etsi minimum præceptum, cuius violati olim nulla erat vindicta, si quis deleverit, hic in novo sædere pœnam referet.

¶ Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.

Quod hic de conjungenda actioni doctrina Christus monet, puto in lege significatum distinctione mundarum pecudum; quarum unus ex characteribus erat, fissas ungulas pedum habere; quo lacite præscribitur bisulco pede, consideratione, inquam, et praxi, ambulandum esse nobis, ut neque agamus sine contemplatione, neque contempsemur sine praxi. Quod si alterum horum ab altero separandum est, tolerabilius fuerit praxim habere solam, quam cognitionem otiosam. Scientia enim speculacioni curiose desidioseque indulgens, effrenis contumacisque naturæ est, multosque in præcepis impulit sibi deditos; acutiosa vero vita minime.

V. 23. Si ergo offeras munus tuum ad altare.

Salutis consequenda pœnæque vitañæ rationem exegitavit Deus peccatoribus pœnitentiam; et cum leso reconciliationem edixit fore pœnæ remissionem; quando quidem qui fratrem suum non amat, Deum non diligit. Illic autem merito illum, qui aduersus fratrem offensam sovet, non recipit, cœu sincere ad se non accedente.

¶ V. 24. Relinque ibi munus tuum ante altare, et vade: prius reconciliare fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum.

⁴ Levit. xix, 32. ⁵ Exod. xxiii, 5.

(4) Ἀρτὶ — ἐπιτελεῖσθαι. Ibid.

(5) Οὐ διετῶν — τιμωρηθῆσθαι. Mai B. N. III, 129.

(3) Fragmenti hujus prior hæc tantum particula

A (1) Ἀντὶ τῆς σαρκικῆς λατρείας εἰσήγαγεν δὲ Κύριος τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ καὶ τάχα ἀπεριόντε σαρκικῶς ἐποίουν οἱ Ἰουδαῖοι, ταῦτα νῦν πνευματικῶς οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ ποιοῦσι· διὸ φησιν· « Ἰώτα ἐν ᾧ μίλια κεραῖα οὐ μὴ παρέλθῃ ἐκ τοῦ νόμου, ἔως πάντα γένηται· » δῆλον δτοι οὐ πάντα ἐποίησαν οἱ Ἰουδαῖοι· ἢ καὶ ἐποίησαν, ἐπαύσαντο τοῦ ποιεῖν, μηκέτι συγχωρούμενοι ποιῆσαι αὐτὰ, πή μὲν διὰ τὸν φόβον τῶν βασιλέων, πή δὲ καὶ τῷ καταλελύσθαι τὸν ναὸν, ἐν ᾧ μόνῳ ἔδει τὰς θυσίας ἐπιτελεῖσθαι.

¶ Ος ἐάρ οὖν λύσῃ μλαρ τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων.

Ο ἀθετῶν (2) μίαν τῶν τοῦ νόμου ἐντολῶν, ἀθετεῖται παρὰ τοῦ Θεοῦ ὡς θεομάχος, καὶ ἀντινομοθετῶν τῷ Θεῷ (3)· καὶ νῦν ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου δέχεται τὴν τιμωρίαν, ἣν δὲ νόμος πάλαι οὐκ ἤν δρισας· διὸ καὶ ἀκολούθως λέγει δὲ Χριστὸς, δτοι « Οὐκ ἡδονὴ καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρώσαις· » διὸ δέ τοι εἶλεγεν, ὅδε δὲν ἐπληρώθη· οἶον ἐν τῷ νόμῳ φέλει· « Ἀπὸ προσώπου πολιοῦ ἐξεναπτήσῃ. » Καὶ « Ἐὰν δῆλης τὸ ὑποδύγιον τοῦ ἐχθροῦ σου ἐπιτεπτώκης ὑπὸ τὸν γόμον, συνέγειρον αὐτὸν μετ' αὐτοῦ. »

Ταῦτα εἰ παρέβη τις, οὐκ ἦν τιμωρία ὑρισθεῖσα ὑπὸ τοῦ νόμου, ἥν ἀποπληρῶν δὲ Χριστὸς φησιν, δτοι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ δὲ τοιοῦτος ἐξουθενηθῆσται. Ταῦτην οὖν καὶ εἰ ἐλαχίστην ἐντολὴν, ἐφ' οὐκ ἦν ἐκεῖ παραβάτεως ἐπαγομένη κόλασις, δὲ ἀθετῶν, οὗτος ἐκ τῆς νέας διαθήκης τιμωρηθῆσται.

Ος δὲ ἀρ ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγιας πληθίσεται ἐτῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

Οἷμαι δὲ καὶ τὸ δίχηλον ἐν τῷ νόμῳ τούτῳ σημανεῖν· τὸ διὰ λόγου καὶ πράξεως διδένειν ἡμᾶς· καὶ μήτε πράττειν ἀλόγως, μήτε λόγον ἔχειν πράξεως χωρὶς· εἰ δέ τι ἐκ τῶν τοιούτων είναι βούλεται μεμονωμένην, πρᾶξις ἔστω λοιπὸν καὶ μὴ λόγος. Λόγος γάρ ἀχαλίνωτος κατὰ κρημνῶν διθησει τὸν διελάχητον· πρᾶξις δὲ οὐδέποτε.

¶ Εάρ οὖν προσφέρης τὸ δῶρόν σου ἐκ τὸ θυσιαστήριον.

(4) Τρόπον σωτηρίας καὶ διαφυγὴν τιμωρίας τοῖς διμαρτάνουσιν ἐφεύρεν δὲ Θεὸς τὴν μετάγνωσιν, καὶ τὴν τοῦ λευπημένου θεραπείαν, ἀνατροπὴν ἐσεσθαι τιμωρίας φησιν· ἐπειδὴ δὲ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὐκ ἄγαπῃ τὸν Κύριον· εἰκότως τὸν δυτα ἐν λύπῃ τοῦ ἀδελφοῦ οὐ προσδέχεται, ὡς μὴ ἀληθῶς αὐτῷ προσιδύντα.

¶ Αφες δὲ τὸ δῶρόν σου, διμπροσθετ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ διατηρεῖ, κράτος διαιλάγηθε τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν προσφέρε τὸ δῶρόν σου.

hactenus legebatur iisdem sere verbis in Possini catena; cetera vero Vaticanus codex nunc addit.

(4) Τρόπον τὸ προσιόντα. Mai ibid.

Διδάσκει ἡμᾶς ἀνταῦθε δ Σωτήρ τὴν τιμωρίαν διαφυγεῖν ἀμαρτάνοντας· ἡ τούννυ μετάγνωσις ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι, καὶ ἡ πρὸς τὸν λυπηθέντα ὑφ' ἡμῶν περάληησις, καὶ ἡ τῆς συγχωρίσεως τοῦ ἀμαρτήματος εἰτησις καὶ τὸν ἀνελόδην θεραπεύει καὶ τὸν Θεόν.

Μή κατέ σε χαραδῷ δ ἀντίδικος τῷ χριτῷ,
κ. τ. λ

(1) Ὑποκείσθω τις, φησὶν, ἐφ' ἐνὸς τῶν τεταγμένων εἰς ἄρχην, αἰτιάματά τινα ποιησάμενος κατὰ τοῦ· εἴτα τοῖς ἐπάγουσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὑπόδεξας ἀποφέρεσθαι ποιεῖ. Ἔως τούννυ, φησὶ, μετ' αὐτοῦ εἰ ἐν τῇ ὁδῷ, τουτέστιν πρὶν ἀρχεῖσθαι πρὸς τὸν χριτήν, δῆς ἔργασιν, ἀνὲ τοῦ, Πάσταν θέσθαι μή ὀκνήσῃς σπουδὴν, ἵνα ἀπαλλαγῆς ἀπ' αὐτοῦ· εἰ δὲ τοῦτο [μή] γένηται, παραδώσει σε τῷ χριτῷ· εἴτα δὲ ἀν ἔνοχος τοῖς δικῆμασινερεθῆς, παραδοθῆσῃ τῷ πράκτορι, τουτέστι τοῖς ἀπατηταῖς, κάκενοι σε κατακλείσαντες ἀπατήσουσι καὶ τὸ ἔχατον λεπτόν. Οὐκοῦν ἔνοχοι μὲν πλημμελήμασιν ἐσμεν ἀπαντες οἱ δύτες ἐπὶ τῆς γῆς· ἔκάστου γε μήν ἀντίδικος καὶ κατήγορος δ Σατανᾶς· ἐχθρὸς γάρ ἐστιν καὶ ἐκδικητής. Ἔως τούννυ ἔσμεν ἐν τῇ ὁδῷ, τουτέστιν ἔως οὗπω πρὸς τὸ τῆς ἐνθάδες ζωῆς κατηγήσαμεν τέλος, ἀπαλλαγῶμεν αὐτοῦ, λύσωμεν τὰς καθ' ἕαυτῶν αἰτίας, τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν ἀρπάσωμεν ἐλευθεροῦσαν τὴν δικῆς παντὸς δικῆματός τε καὶ δίκης, ἔξας τιθείσης κολαστέως τε καὶ φόδου· μὴ ἀρα πως ἀναπόνιπτον ἐσχηκότες τὸν μολυσμὸν, ἀπενεχθῶμεν πρὸς τὸν χριτήν, καὶ παραδοθῶμεν τοῖς πράκτορσιν, ήτοι τοῖς κολασταῖς, ὃν οὐκ ἀν τις διαφύγῃ τὸ ἀπηνές· ἀπατηθήσεται δὲ μᾶλλον τὰς ἐπὶ παντὶ πλημμελήματι δίκας, μικρῷ καὶ μεγάλῳ· τούτων ἔσονται μαχάρων οἱ τὸν τῆς Χριστοῦ παρουσίας καιρὸν δοκιμάζοντες, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον οὐκ ἡγνοηκότες.

Ἄμην λέγω σοι, οὐ μὴ ἔξελθῃς ἀκεῖθεν ἔως ἂν ἀποδῆς τὸν ἔσχατον κοδράντην.

Ο δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· παραινεῖ γάρ εὐγνωμονεῖν, καὶ μὴ τῇ χρίσι τιθάρειν· εἰ γάρ τι συμβαλήπαρ' ἔλπιδα, καὶ κατασχεθῆς ὑπὸ τοῦ χριτοῦ, οὐκ ἀπολυθῆσῃ οὐκ ἀποτίσῃς τὸν ἔσχατον δολὸν· τοῦτο γάρ λέγεται κοδράντης.

Οἱ κοδράντης δὲ σημαίνει τὸ τέταρτον τοῦ μέτρου. Οὔτος κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν φωνὴν, δύο ἐστὶν δέολοι, δέκτερ δὲ λουκᾶς σαφῆνισας, λεπτὸλιον ἀνόμασεν. Ἡμεῖς δὲ ἀπαλλαγῶμεν καὶ τοῦ ἔχθρου καὶ ἐκδικητοῦ, ἥγουν τοῦ διαβόλου, ἔως ἐσμὲν ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ, καὶ τῶν τῆς ἀτιμίας παθῶν, ἄτινα ἀντίδικοι τὴν δικῆς ἐστιν. Οὐδέποτε γάρ ημῶν ἔτερος ἀντίδικος, ἐλὼ μὴ τὴν δικῆς διευτὼν διὰ τούτων γενώμεθα ἀντίδικοι, καὶ μηδὲ ἡ ευνεόδησις καταγινωσκέτω τὴν δικῆν, ὡς καταφεύονταν τῆς ὑπομνήσεως αὐτῆς, μήποτε παραδοθῶμεν τῷ χριτῷ πάντων θεῖν ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόντας, δὲ παραδώσει τοῖς πράκτορσι τοῖς κολασταῖς ἀγγέλοις, καὶ ἀπατητῶμεθα τὰς ἐπὶ παγῆν πλημμελήματι δίκας, μικρῷ καὶ μεγάλῳ. Καὶ γάρ μωρὸν

(1) Ὑποκείσθω — οὐκ ἡγνοηκότες. Ibid.

Docet nos hoc loco quomodo supplicium effugere possimus in peccatum lapsi. Nimirum pœnitentia commissi, reparatio injuriæ et satisfactio per amicam compellationem ejus qui a nobis molestia est affectus, postremo petitio veniae et fratrem lacsum placat et Deum.

V, 25. *Ne te adversarius judici tradat, etc.*

Puta esse aliquem in dignitate constitutum, qui adversus te qualibet de causa expostulet, ideoque satellitibus imperet ut ad tribunal te ducant. Quandiu, inquit, in via cum illo es, videlicet, anteiquam ad judicem devenias, da operam, id est omni studio contendere, ut ab eo discedas. Niisi enim ita contingat, judici presentaberis; apud quem aeris alieni reus compertus, quæstori traderis, id est exigentibus debitum, a quibus in vincula conjectus extrellum quoque quadranteum redderes cogeris. Profecto quoiqui in orbe vivimus, pœciliis sumus irretiti, singulorum adversarius et accusator Satanas: est enim hic inimicus et vindictor. Quandiu igitur in via sumus, id est anteiquam ad hujus vitæ statu deveniamus, ab hoc nos inimicos expediamus, culpas quisque nostras purgemos, Christi gratiam adipiscamur, quæ nos omni debito et ultione liberet, atque extra pœnam timoremque collocet, ne scilicet maculis haud abilitis, ad judicem pertrahamur, tradamurque exactoribus, sive reorum vindicibus, quorum nemo servitum fugiet; immo vero cuiusvis culpe, lenius seque ac magnoz, pœnas dabimus. Hac autem calamitate carrebunt, qui tempus adventantis Christi recte mitteraverint, et ejus mysterium non ignoraverint.

V, 26. *Amen dico tibi, non exies inde donec redas novissimum quadrantem.*

Quod dicit hanc vim habet: suadet placabilem esse ac conciliationi facilem: neque nimis de iudicii exitu securum esse. Si quid enim præter spem acciderit et judicis jussu comprehendendaris, non dimitteris donec solveris novissimum obolum; hoc enim dicitur quadrans.

¶ Quadrans vero quartam mensuræ partem significat: hic iuxta Hebraeorum vocem duos facit obolos, quod Lucas declarans *leptum* vocavit. Nos autem liberemur etiam ab inimico et adversario, scilicet diabolo, dum sumus in hac via, et passionibus ignominia, quæ adversariæ nobis sunt. Nemo enim nobis aliis adversarius, dummodo nobismetipsis per hæc adversarii non simus; neque conscientia condemnet nos tanquam illius admonitionem contemnentes, ne unquam tradamur judici omnium Deo a conscientia reprehensi, qui nos tradat exactoribus, vindicibus angelis, et postulent a nobis de omnibus pœcatis expiationem tuum magnis, tuum parvis. Si enim stultum fratrem dixerimus, quod par-

vum esse videtur, in gehennam abripiemur. Sin vero statutum vocasse, ad gehennam pertrahat, quando etiam maleficum, et invidiosum, et inanis gloria appetentem, et innomera hujusmodi alia nuncupaverimus, quantum nobis metipsis gehennae ignem auxerimus! Illud enim stulte et raa, iis quae dicta sunt multo levius est in ratione injuria. Quapropter illa pertransiens Christus haec posuit, ut dicas quo si illud levius dictum gehennam accersit, contra dicentes, multo magis id graviora efficiunt. Nos autem pro ridiculo hoc habemus: stulti enim nomine saxe abstinentes, alias injurias acerbiores proferimus tanquam illud solum nomen supplicium habeat annexum. Hoc autem non illa est, sed omnis accusator, et contumeliosus, extremo supplicio dignus est: « Nolite enim errare, inquit: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque avari, neque ebriosi, neque maledicti regnum Dei possidebunt ». Si vero tibi gravia esse videntur haec praecepta, multumque continere laboris, considera propter Christum te haec facere, et amara erunt dulcia, et labor non amplius labor videbitur, sed quanto contentior fuerit, tanto suaviter fiet et dulcior. Non solum autem spe futurorum leuem reddidit virtutem Deus, sed alio etiam modo ubique nobis conjunctus, et in auxilium paratus.

V. 27. *Audiatis quia dictum est: Non mœchaberis.*

Sunt forte nonnulli qui tantam gratiam acceperunt ut ipsius concupiscentiae sint immunes. Cæterum Christus, per quem natura humana meliorata est, quædam quæ supra legem sunt imperata, ut nunc possibilia. Si enim iis qui ante Christum fuerunt hoc erat impossibile, fidelibus jam facile est concupiscentias rescindere.

V. 30. *Cyrillus, Joannes, Isidorus, Theodorus Heraclæota. Dicens: Si oculus tuus scandalizet te, et cetera, per oculum concupiscentiae conceptum intelligit quem erui oportere ait.*

Aliter. *Eorumdem.* Oculi et manus nomine amicis intelligitur. Si enim aliquem ut oculum dextrum diligas, et ex eo eandem utilitatem percipias quam ex manu dextera; et animam tuam laedit, erue eos a te et ab eis separare. Cum enim vos invicem salvare non possitis, imo vero ambo simul perituri sitis in mutua societate inanentes, satius est, vel unum, ab alio separatum, salvari.

V. 31. *Dictum est: Quicunque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii.*

Sapientem uxorem dimittens copiam ei dat alii nubendi, quod est mœchationis genus, quasi nondum dissoluto vinculo. Non enim repudii libellus apud Deum matrimonium solvit, sed mala agendi ratio.

10 V. 34, 35. *Neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram.*

* I Cor. vi, 9.

(1) Τάχα εἰστ — ἐκκρίπτειν. Cramer. p. 57.
(2) Εἰκὼν — ἡρα συθῆται. Cramer. p. 59.

τὸν ἀδελφὸν εἰπωμέν, διπερ δοκεῖ μικρὸν εἶναι, εἰς τὴν γέννην ἀπαγθησόμενα. Εἰ δὲ τὸ μωρὸν καλίσαι γέννην ἔφλεται, διαν καὶ κακοῦργον, καὶ βάσκενον, καὶ κενόδοξον, καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα δυομάχωμεν, πόσον διαυτοῖς γεννῆσι συναύξουμεν πῦρ! Τὸ γάρ μωρό, καὶ τὸ ράκη, τῶν εἰρημένων πολλῷ κουφότερα εἰς θύρεως λόγον ἔστι. Διόπερ ἐκεῖνα περές ταῦτα θήγκεν ὁ Χριστὸς, ἵνα μάθῃς ὅτι εἰ φορητότερον λεχθὲν τὴν γέννην ἐπιστᾶται κατὰ τοῦ λέγοντος, πολλῷ μᾶλλον τὰ βαρύτερα τοῦτο ἐργάζεται. Ήμεῖς δὲ καταγέλλετον τοῦτο ποιοῦμεν. Τὸ γάρ μωρός δινομα πολλάκις παραψυλαττόμενος, ἐπέρας θύρεως πικροτέρας ἐπάγομεν, ὡς ἐκείνου μόνου τοῦ δυνάματος τὴν κόλασιν ἔχοντος. Τὸ δὲ οὐ τοιοῦτον ἔστιν, ἀλλὰ πᾶς κατήγορος καὶ λοιδόρος, τῆς ἀσχάτης, διπερ κολάσεως; δῆμος. « Μή πλανδύσθε γάρ, φησίν· οὗτοι πόροι, οἵτε εἰδωλολάτραι, οἵτε πλεονέκται, οὐ μάθυσοι, οὐ λοιδόροι βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν. » Εἰ δὲ εοι φορτικά εἴναι δοκεῖ ταῦτα τὰ ἐπιτάγματα, καὶ πολὺν παρέχειν τὸν πόνον, ἐννόησον, ὅτι διὰ τὸν Χριστὸν ταῦτα ποιεῖς, καὶ τὰ λυπηρὰ ἔσται ἥδη, καὶ διὰ πόνος οὐκέτι πόνος φανεῖται, ἀλλ᾽ ὀσαπερ ἀν ἐπιτελνήται, τοσούτῳ γλυκύτερος καὶ ιδίων γίνεται. Ποι μόνον δὲ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι: κούψην τὴν ἀρτήν ἐποίησον ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἐπέρα τρόπῳ συνεφαπτέμενος ἥμιν πανταχοῦ καὶ συναντιλαμβανόμενος.

Ἐκούσατε δει ἐρρέθη, Οὐ μοιχεύσεις.

Tάχα (1) εἰσ τίνες τοιοῦτον λαβόντες χάρισμα διπερ μὴ ἐπιθυμεῖν. Πλὴν ὁ Χριστὸς ὡς Ισχυροποιήσας τὴν ἀνθρώπουν φύσιν, καὶ τὰ ὑπὲρ νόμου ἐπιτάσσει, ὡς νῦν ἐγχωροῦντα. Εἰ γάρ καὶ τοῖς πρὸ τοῦ Χριστοῦ διδύνατον ἦν τοῦτο, ἀλλὰ τοῖς πιστοῖς εὐκατέρθωτον τὸ τάξ ἐπιθυμίας ἐκκόπτειν.

Κύριλλος, Ιωάννης, Ιούστιος, Θεόδωρος Ἡρακλείας. Εἰπών(2), « Εἴπον δὲ φθαλιμός σου σκανδαλίζει σε, καὶ τὰ ἔπιτης φθαλιμόν λέγει τὸν λογισμὸν τῆς ἐπιθυμίας, διν λέγει ἐκκόπτειν.

Ἄλλως. Τῶν αὐτῶν. Ὁ φθαλιμός καὶ χειρ νοεῖται διφλος· ἐκν γάρ τινα οὐτως φιλής, ὡς ἐν τάξι διφθαλιμοῦ δεξιοῦ, καὶ χρήσιμον αὐτὸν νομίζεις ὡς ἐν τάξι δεξιῶν χειρός, καὶ βλάπτει σου τὴν ψυχὴν, ἀπότεμε τούτους ἀπὸ σοῦ, καὶ πόρρω χωρίσθητι ἀπ' αὐτῶν. « Οτι διν γάρ μη ἀλλήλους σώζητε, ἀλλὰ μᾶλλον ἀμφότεροι προσαπόλλυσθε δύτες ὁμοῦ, συμφέρει χωρίσθετα, καν τὸν ἔνα σωθῆναι.

Ἐρρέθη δὲ δει δι ἀπολύσῃ τὴν γυναικα αὐτοῦ, δέτω αὐτῇ ἀποστάσιον.

Ο (3) τὴν σώφρονα ἐκβάλλων δίδωσιν αὐτῇ δύσιαν ἀλλιφ γαμηθῆναι, διπερ ἐστιν είδος μοιχείας, ὡσανει μη λυθείσης συζυγίας· οὐ γάρ τὰ βεπούδια περὶ Θεῷ λύει τὸν γάμον, ἀλλ᾽ ἡ ἀποπος περάξις.

Μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, δει θρόνος δοτει τοῦ Θεοῦ· μήτε ἐν τῇ γῇ.

(3) Ο — ἀποπος πρᾶξις. Cramer. p. 59.

Διὰ τοῦτο καλύει ἡμᾶς διμύνεις κατὰ τοῦ οὐρανοῦ Α καὶ τῆς τῆς, ἵνα μὴ δῶμεν τῇ κτίσει τὸ ὑπέρ τὴν κτίσιν ἀξιώμα, θεοτοιοῦντες; αὐτὴν. Οἱ γάρ διμύνετες αὐτὴν, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, εἰ κατὰ τοῦ μείζονος διμύουσιν. *

Τῷ αἰτοῦντι σε δίδου· καὶ τὸν θελούτα ἀπὸ σοῦ δασείσασθαι μή ἀκοστραψῆς.

"Εσο, φησὶν ὁ Χριστὸς, μὴ πρὸς τὸ λαμβάνειν ἔτοιμος, ἀλλὰ πρὸς τὸ δόδονται. Τὸ μὲν γάρ χωρίεις ἡμᾶς ἀπὸ Θεοῦ· τὸ δὲ συνάπτειν πέφυκε· καὶ μάλιστα ὅταν διατῶν ἀξίος τυγχάνῃ, καὶ δικαῖα ἡ αἴτησις.

Οὐκ ἐπὶ φύλαξ τῆς λέξεως πρότεινεσθαι, ἀλλὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἐντολῆς ἐξετάζειν ἀκριβῶς. Οὗτε γάρ πάντες αἰτοῦντες κελεύει δόδονται, καὶ μὴ ἔχῃ τις ἀδύνατος γάρ· οὔτε μὴν ἐὰν ἔχοι, αἰτοίη δὲ τις κακῶς· Β χείρων γάρ ἡ δόσις, ὅταν δὲ μὲν πρὸς ἀσέλγειαν αἰτῇ, σὺ δὲ παοσαχῆς δὲλην τῆς τοιαύτης ἀκολασίας διδούς.

Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Ἀγαπᾶτε τοὺς ἄχθρούς θμῶν.

'Ἄλλ' ἴσως τις τὸν μακάριον Παῦλον ὡς καταρύμπενον τὸν χαλκέα Ἀλέξανδρον προσάγων ἥμεν, πείσεις μὴ τοὺς ἐχθροὺς ἀγαπᾶν. Πρὸς δὲ ἐστιν εἰπεῖν, διεὶς ὡς ἰδιον ἐχθρὸν, ἀλλ' ὡς τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, καταράται δὲ Παῦλος, διδάσκων ὡς δεῖ τοιούτοις χρή πολεμεῖν (!).

(2) Ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθρούς, οὐ καθ' ὃ μοιχοὶ εἰσιν ή φονεῖς, ἀλλὰ καθ' ἀνθρώπους. Τὸ γάρ ἀμαρτάνειν ἐνεργείας ἐστὶν, οὐκ ὀυσίας· διὸ οὔτε ἔργον Κ Θεοῦ ή ἀμαρτία.

Προσέχετε τὴν ἀλειμοσύνην ὑμῶν, μὴ κοιτᾶτε μηκρούσθε τῷν ἀθρόπων.

(3) 'Ο δὲ αὐτὸς τὸ καλὸν ποιῶν ἀρετὴν, ὑπερκόσμιον ἔχει τὸ καύχημα.

Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε ὡσπερ οἱ θερικοί.

Διὰ τοῦτο (4) δὲ Χριστὸς παραχελεύει διὰ συντόμου τὰς προσευχὰς ποιεῖσθαι, ἐπειδὴ περὶ οἰδες τὸν νοῦν εὐπαράφορον δύτα, καὶ δι' ἐννοιῶν καὶ φροντίδων ματαλῶν ἀποκλανώμενον, μάλιστα ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ· καὶ περαγγέλλει νηφαλέως· καὶ ταχέως αἰτεῖν τὸν Θεὸν & ζητεῖ, μὴ πάντα δια οὐδεὶς ἀναγγέλλοντα· τοῦτο γάρ τῆς ἀκρας ἐστὶ φρενοβλαστεῖς· οἶς γάρ δὲ θεὸς καὶ πρὸ τοῦ ἡμᾶς αἰτήσαι, τίνων χρήζομεν· βαττολογία δὲ λέγεται ἡ πολυλογία, ἀπὸ Βάττου τινὸς Ἐληνος, μαχρούς καὶ πολυστίχους ὄντων ποιήσαντος εἰς τὰ εἰδῶλα, καὶ ταυτολογίαν ἔχοντας· βαττολογία ἐστὶ τὸ ἔξω τοῦ καλοῦ (5).

Ἐλθέτω η βασιλεία σου.

Φύσει θεὸς δὲ Χριστὸς ὑπάρχων, καὶ φύσει ἀνθρώπος, οὐκονομίκως λέγεται βασιλεὺς, τοιτέστιν ὡς ἀνθρώπος· διὰ τοῦτο οἱ δέκατοι ἐπεύχονται ἑαυτοῖς

* Hebr. vi, 46. † II Timoth. iv, 14

(1) Paulo aliter catena Cramer, p. 42.
(2) Ἀγαπῶμεν — η ἀμαρτία. Catena Cramer, p. 41.

(3) Ο δὲ αὐτὸς — εἰ καύχημα. Ibid. p. 43.

Idecirco prohibet nos Iurare per cœlum et terram, ne creaturæ supra creaturam tribuamus dignitatem, deificantes ipsam. Qui enim jurant per ipsam, inquit Apostolus, et per majorem sui jurantem. *

¶ V, 42. Qui autem petit a te, da ei, et volentis mutuari a te, ne avertaris.

Sis, ait Christus, non ad accipendum promptus, sed ad dandum. Prius enim illud a Deo nos disjungit. hoc autem eidem admovet. Presertim quando qui petit dignus fuerit, et æqua sit postulatio.

Non in nuda dictione sistere convenit, sed præcepti scopus exacte indagandus. Neque enim omni potenti dare præcipit, et si quis nihil habeat, illeri enim hoc non potest, neque licet quis habeat, si mala fide petierit. Pejus est enim ipsum donum, quando quis ad sociorum petit, tu vero illi das, materiam ei dissolutionis præbes.

V, 44. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros.

¶ 12 Sed forte aliquis beatum Paulum Alexandrū æterno Dei vindictam imprecantem nobis producens in medium *, suadere volet inimicos non amando. Cui respondendum est, non tanquam Pauli privatum inimicum, sed ut Christi atque Evangelii hostem, devolum esse a Paulo Alexandrum, sic docente æternum cum talibus bellum gerendum esse.

Diligimus inimicos, non in quantum mœchi snat vel homicidæ, sed ut homines. Peccare enim operationis est, non naturæ; ideo nec peccatum est opus Dei.

VI, 1. Attendite ne eleemosynam vestram faciat coram hominibus.

Qui propter honestum solum virtutem coquunt, egregiam laudem meretur.

VI, 7. Orantes autem nolite multum loqui, ut solent ethnici.

Ideo Christus preces jubet ad compendium conferre, quia mentem nostram facile evagantem novit, cogitationibusque variis et curis dearrantem, præsertim tempore orationis. Mandat ergo ut sobrie celeriterque petat homo a Deo quæ requirit, non autem ut omnia, quæ vult, enuntiet: hæc enim summa foret stultitia, signum autem petitionem, omnia scit Deus quibus egenius. Battologia vero dicunt Graeci, quod Latini multiloquium, a Battlo quadam, qui longos multorumque versuum hymnos in idola fecit, cum verborum repetitione. Et quidem battologia vitium sermonis est.

¶ VI, 10. Adveniat regnum tuum.

Cum sit Christus natura Deus, et natura homo; hoc posteriori duntaxat respectu rex dicitur, quatenus nimiriun est homo. Propterea in votis suis

(4) Διὰ τοῦτο — τοῦ καλοῦ. Mai B. N. III, 130.

(5) Fragmenti hujus pars exstabat in Possin. Cat., pars item in Corder.; reliqua nunc adduntur.

ponunt justi, ut hoc sibi contingat, regnetque in A τοῦτο ὑπάρχειν· ἔτι δὲ καὶ τοῖς ἀπίστοις, ἵνα δρῶν-
Ipsos Christus. Quin ut et ad infideles quoque re-
gnum extendatur istud cupiunt ut apertis ad ve-
ritatis lumen oculis credentes in ipsum, proprium ipsi quoque eundem Christum habeant agnoscan-
que regem.

VI. 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata, dimitte etiam vobis Pater vester cœlestis.

Potest quoque Jesus ut Deus peccata dimittere, sed tanquam adhuc imperfectis discipulis nondum de sua deitate instituit sermonem.

14 VI. 24. Nemo potest duobus dominis servire; aut enim unum odio habebit, et alterum diligit; aut unum sustinebit, et alterum contemnet.

Et si simpliciter dicendo, non potest quis sese a B materialibus affectionibus non segregans, vel Deum, vel proximum sincere diligere. Bonus quidem dominus avaritiæ expers est animus; pravus vero amans pecunias: ideo uni addictum esse oportet. Non enim fieri potest, ut duobus diversi contraria que habitus placeamus.

15 VI. 25. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis ani-
mæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro
quid induamini.

Anima præstantior est corpore ultipte imago et afflatus Dei. Corpus porro instrumentum ipsius couperatur ipsi ad optimæ quæque. Oportet ergo nos curare nrumque, ac corpus quidem quantum necessere est ad vitandum ne id impedimento sit animæ, cui potissimum invigilandum est, semperque eni-
tendum ut demus illi quæ ipsam decent; reser-
amusque illam per exercitium virtutum ad causam unde prodiit, Deum videlicet qui creavit ipsam.

16 VI. 31. Nolite ergo solliciti esse dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo ope-
riemur?

Quærentibus quæ ad animam pertinent, ultro largitur Deus quæ opus sunt corpori. Quod scire ac cogitare nos decet, ne nimis talium rerum curæ impedimento sint nobis ad operationes præstantissimas.

VII. 2. In quo enim iudicio judicaveritis, judica-
bimini, et in qua mensura mensi fueritis, remetietur
vobis.

Qui ad religionem instituti sunt, bona prudentia frenum injiciunt linguae, ut illa solum loqui assue-
cant, quæ nullum afferant documentum; hoc docens nos sapientum aliquis dixit: « Fili, siquidem est tibi sermo intellectus, responde; sin autem, sit manus tua super os tuum, mors enim et vita in manu linguae »; id est, in potestate; « qui vero potesta-
tem habent illius, edent fructus illius. » Quia vero linguae potestatem habere non adeo facile est, superius etiam hoc nos postulare Psalmista docet dicens: « Pone, Domine, custodiam ori meo »; ne invicem videlicet obloquamur, neque fratres contemnamus. Qui enim intellectu regitur, non aliorum peccata

'Εὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀθράκοις τὰ καραπτώ-
ματα, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐρά-
νιος.

Δύναται καὶ δὲ Ἰησοῦς ὡς Θεὸς ἀφίέναι ἀμαρτίας, ἀλλ' ὡς ἔτι ἀτελέσι τοῖς μαθηταῖς, οὕτω τὸν περὶ τῆς ἰδίας θεότητος παρέδωκε λόγον.

Οὐδέτερος δύναται δυστιχοί κυρίοις δουλεύειν· ή γὰρ τὸν ἄντρα μισήσει, καὶ τὸν ἔπειρον ἀγαπήσει· ή ἕτερος ἀθρέξεται, καὶ τοῦ ἔπειρον καταφρονήσει.

Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐ δύναται τις μὴ χωρίσας ἐντὸν τῆς τῶν ὑλικῶν προσπαθείας, οὔτε τὸν Θεὸν, οὔτε τὸν πλησίον ἀγαπῆσαι γνησίως. Ἀγαθὸς μὲν δεσπότης δὲ ἀφιλάργυρος τρόπος, φαῦλος δὲ δὲρῶν χρημάτων, διὸ τῷ ἑνὶ προσθέτον. Οὐ γάρ δυνατὸν τοῖς δυστιχοῖς διαφέρου καὶ ἐναντίου οὖσιν ἔξειν.

Διὰ τοῦτο λέτω ὑμῖν, μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν, τι φάγητε, καὶ τι πίητε, μηδὲ τῷ σώματι ὑμῶν τι ἐνδύσσησθε.

Ἡ ψυχὴ τῆς τοῦ σώματος οὐσίας τιμιωτέρα ἐστίν, ὡς εἰκὼν Θεοῦ καὶ ἐμψύχημα· τὸ δὲ σώμα δργανὸν ἐστιν αὐτῆς καὶ συνεργὸν πρὸς τὰ κάλλιστα. Χρήσιν δὲ ἡμᾶς ἀμφοτέρων φροντίζειν, τοῦ τε σώματος ἡμάρα καὶ τῆς ψυχῆς· καὶ τοῦ μὲν σώματος ἐπὶ τοσούτον ἐφ' ὅσον ικανὸν αὐτῷ, καὶ μὴ ἐμποδίζεσθαι τὴν ψυχὴν· αὐτῇ δὲ δοτέον ἀεὶ τὰ οἰκεῖα καὶ ἐπιμελητέον παντοῖς· καὶ ἀνακτέον διὰ τῶν ἀρετῶν πρὸς τὴν αἰτίαν αὐτῆς τὴν δημιουργικὴν.

Μὴ οὖν μεριμνήσητε, λέγοντες· Τι φάγωμεν, ή τι πίωμεν, ή τι περιβιλόμεθα;

Τοῖς τὰ τῆς ψυχῆς ζητοῦσι δίδωσιν δὲ Θεὸς καὶ τὰ τοῖς σώμασιν ἐπιτίθεια· ἵνα μὴ φροντίζοντες ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν τοιοῦτων πλέον τοῦ δέοντος, ἐμποδισθησόμεθα πρὸς τὰ κάλλιστα.

'Ἐν φάρμακοι κρίματι κρίνετε, κριθήσεσθε· καὶ ἐν φάρμακῳ μετρεῖτε, ἀτειμετρηθήσεται ὑμῖν.

D Οἱ πρὸς εὐλάβειαν παιδαγωγούμενοι τὸν ἑξ ἀγαθῆς φρονήσεως χαλινὸν ἐπιφέρουσι τῇ γλώσσῃ, ἔκεινα μόνα λαλεῖν ἐπιτρέποντες, δσα τὸ βλαβός, οὐδὲν ποιεῖ· τοῦτο διδάσκων τις ἡμᾶς τῶν σοφῶν ἔλεγε· « Τέκνον, εἰ μὲν ἔστι σοι λόγος συνέσεως, ἀποκρίθητι, εἰ δὲ μὴ, χειρὶ ἔστω ἐπὶ στόματί σου· θάνατος γάρ καὶ ζωὴ ἐν χειρὶ γλώσσῃς»· τοιτέστιν ἐν ἔξουσίᾳ· οἱ δὲ κρατοῦντες αὐτῆς ἔδονται τοὺς καρποὺς αὐτῆς. » Επειδὲ τὸ γλώσσης κρατῆσαι οὐ σφόδρα ἐστίν εὐχερός, ἀνωθεν καὶ τοῦτο ἡμᾶς αἰτεῖν δὲ Ψαλμῳδὸς διδάσκει λέγων· « Θοῦ, Κύριε, φυλακήν τῷ στόματί μου, εἰ μὴ καταλαῶμεν τοιγαροῦν ἀλλήλων, μηδὲ καταχρινωμεν τοὺς ἀδελφούς. » Οὐ μὲν γάρ συγέσει κυβερνῶμενος, οὐκ

* Eccl. v, 14; Prov. xviii, 21. * Psal. cxli, 3.

εἰς τὰς ἑτέρας ἀμαρτίας ὅρδε, ἀλλὰ τοῖς ίδιοις ἐν απενίζων κακοῖς, καὶ λόγῳ μετ' αὐτοῖς καταστήσει τὸ δάκρυον, ἵνα κομίσηται τὴν ἀφεσιν παρὰ Θεοῦ. Ἀμήχανον γάρ ὄντας ἀνθρώπους καὶ οὕτως ἀσθενεῖς, μὴ πάντας ὅλούς περιπλέπειν ἀτοπῆμασι. Τὸ δὲ μηδὲ ὅλως περιπεσεῖν, μόνῳ πρόσαστοι κατὰ φύσιν τῷ Θεῷ. Ἡμᾶς δὲ ἀναγκαῖον τοὺς ὄντας ἐν ἀμαρτίαις, μὴ τοῖς ἀλλοτροῖς ἐφῆδεσθαι κακοῖς, ἀλλὰ φροντίζειν, ὅπως ἀν αὐτοῖς τῶν φαύλων ἔξι γενώμεθα.

Ὑποκριτά, ἔκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ σφραλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἔκβαλει τὸ κάρφος ἐκ τοῦ σφραλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

«Ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ σφραλμοῦ σου,» τουτέστι σαυτὸν ἐπίδειξον καθαρὸν τῶν μεγάλων ἀμαρτημάτων, καὶ τότε σύμβουλος ἐσῇ τῷ πταίοντι μικρόν. Εἰ δ' οὐκ ἔκβαλλεις τὴν δοκὸν, κατακρίνεις δὲ τὸν ἔχοντα τὸ κάρφος, εὐλόγως ἀκούσῃ τὸ ἀποστολικόν· «Οἱ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις ὁ λέγων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις.» Οὐκοῦν ἔχει τῷ μὲν ἔσται διδάσκαλος σοφὸς, ἔτερον δὲ οὐ κατακρίνει. Τοῦτο γάρ καὶ ὁ νόμος διὰ Μωσέως παραγγέλλει λέγων· «Πρόσεχε σεαυτῷ,» φησιν, οὐχ ἐτέρῳ. Τὸ δὲ πρόσεχε, ἀντὶ τοῦ Παραβλέπον τὰ κατὰ σαυτόν· ὁ μὲν δὴ συνετδεῖς, οὕτως ἔστι τὸν παιδαγωγήσει, οὐκ εἰς τὰ ἑτέρων ἀποβλέπων πταίσματα, ἀλλὰ τὰ οἰκεῖα περιεργαζόμενος, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν μεταγινώσκων Θεῶν. Εἰσὶ δὲ τινες, οἱ τὰ μὲν ἔστι τῶν οὐχ ὀρῶσιν ὀλισθήματα, ἐπὶ δὲ τοῖς ἑτέρων προσκόμμασι γελῶσι πλατεύ· οἱ χαμαὶ κείμενοι τοὺς ἔστι τὰς ἐπιχλευάζουσιν, οἱ ἀπὸ ποδῶν ἡώς κεφαλῆς βορδόρω κατεχρισμένοι, τοὺς ὄλιγον ἔχοντας ρύπον καταδικάζουσι. Λέγουσι γάρ οὗτοί δέ τε περὶ τινος· «Οὐ δεῖνα σκληρὸς, ἀπάνθρωπος, αἰσχροκερδῆς, φιλάργυρος, ὡμὸς, καὶ ἀνήρτος· εἴτα ταῦτα περιτιθέντες ἐτέροις, οὐκ αἰσθάνονται τὸν ἔστι τῶν ζωγραφῶντες τρόπον.» Οἳσην δὲ ζημίαν ἔχει τὸ κατακρίνειν ἐτέρους, διὰ τοῦ ἔξουθενοῦντος τὸν Τελώνην Φαρισαίου μεμαθῆκαμεν. Ταῦτα οὖν ἀπαντά ἀνελῶν διὰ τῆς καλῆς ταύτης νομοθεσίας, ἐπήγαγε πάλιν ἐτερον παράγγελμα, λέγων·

Ἐν ὅντες πονηροὶ δητες οἰδατε δόματα ἀγροθά διδούνται τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον διατηρεῖται ὑμῶν δὲ τοῖς οὐρανοῖς δύσει ἀμαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν;

Δόματα (1) ἀγαθὰ καλεῖ τὰς πνευματικὰς δωρεάς· δὲ Λουκᾶς Πνεῦμα διγιον εἶπεν ἀντὶ τοῦ εἰπεῖν, ἀγαθά· καὶ οὐδὲν τὸ διάφορον· τὸ γάρ διγιον Πνεῦμα, αὐτό δέ τοις τὸ φύσει ἀγαθόν· διδ καὶ τοῖς μετόχοις αὐτοῦ διδωσιν ἀγαθά· τοις δὲ διγιον πωνηροῖς, διὰ τὸ ἀνενθέτως ἀμαρτάνειν, τρόπον τινὰ φύσις αὐτοῖς ἡ κακία γίνεται· σίδες ἔστιν δασανᾶς καὶ οἱ δαίμονες· δονατὸν γάρ καὶ τούτους φύσει κακούς εἰπεῖν, κα-

A respicit, sed suis ingemiscens malis, bonas pro eis lacrymas fundit ut obtineat a Deo remissionem. Fieri enim non potest, cum homines simus, adeoque infirmi, ut in parvos errores non incurramus. Plane autem non errare, Deo secundum naturam adest; nos vero in peccatis existentes, alienis non condelectari malis necesse est, 17 sed sollicitos esse ut numero pravorum non accenseamur.

VII. 5. *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui.*

«Ejice prius trabem ex oculo tuo,» id est, te ipsum mundum exhibe a gravioribus peccatis, ac tunc in minora incidenti consules. Sin autem trabem non ejicis, condemnatis vero festucam habentem, merito audies illud Apostoli: «Qui dicas non moechandum moecharis, et qui prædicas non surandum suraris¹⁰.» Igitur sapiens sibi ipsi quidem erit magister, alium vero non condemnabit. Hoc enim etiam lex per Mosem data præcepit, dicens: «Attende tibi ipsi,» inquit¹¹, non alteri; illud autem, attende, loco illius ponitur, Respic quæ tua sunt; ac prudens ita seipsum instituet, non aliorum lapsus respiciens, sed propriis intentus, ac de iis pœnitens Deo. Sunt autem nonnulli, qui suos quidem lapsus non vident, aliorum vero cespitationes effuse rident: qui cum huni jaceant, derident stantes, et a capite ad calcem 18 luto inuncti, modica aliqua labe conspersos condemnant. Quandoque enim de aliquo dicere solent: Hic homo durus est, inhumanus, turpi lucro deditus, crudelis, avarus et amens. Deinde haec aliis imponentes, ipsam sese morum suorum imaginem depingere non sentiunt. Quantum vero damnum afferat, alios judicare, ex Publicano Pharisæum conteinente didicimus. Hæc igitur omnia, cum per bonam hanc legislationem sustulisset, aliud rursus adjunxit præceptum dicens:

VII. 11. *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona dona liberis vestris dare, quanto magis Pater vester celestis bona dabit rogantibus se?*

Bona dona appellat, spiritualia munera. Utique Lucas¹² Spiritum sanctum dixit pro vocabulo «bona», nil ceteroqui discrepans; etenim sanctus Spiritus, ipse est suapte natura bonum; ideoque et participibus sui confert bona. Secus vero insligniter improbis, id est effrenate peccantibus, naturalis quodammodo sit malitia; cuiusmodi est Satanás atque dæmones. Licet enim his quoque natu-

¹⁰ Rom. ii. 21. ¹¹ Deut. xxvii, 9. ¹² Luc. xi. 13.

(1) Δόματα — ἀπεσκληκτας. Μαι ibid., p. 150.

(2) Plurimi sane Græci libri et codices, quos inter antiquissimum ille Vaticanus, habent apud Luc. ἀγιον, sanctum, ut hic Cyrilus; quam lectionem agnoscunt apud Sabaterium etiam Hieronymus et Ambrosius, qui tamen postremus alteram quoque

novit ἀγαθόν, id est vulgati interpretis bonum; quam nemo, ut reor, meliorem non reputabit, præsertim quia apud Ambrosium est etiam datum bonum, nec non apud alios quosdam. Ceteroqui hanc disceptationem mire elevat Cyrilus, et conciliat.

ralem improbitatem attribuere, quoniam reapse A περ μή φύσει κακοὺς δημιουργηθέντας, ἀλλ' ἐξ αὐτο-
minime natura mali creati fuerint, sed voluntaria
malitia exstabuerint.

VII. 15. *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt
ad vos in vestimentis orium.*

Hi sunt heretici, falsis et coloratis sermonibus
nonnullos decipientes; quibus si fidem adhibeant,
tunc eos ad ea facienda impellunt quae non con-
venit.

VII. 26. *Et omnis qui audit verba mea haec, et
non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit
domum suam super arenam.*

19 Qui solummodo sermonis auditor est, non
item factor, domui assimilatur in arena ædificare,
qua tempore temptationis corruit, et evertitur, patri-
bus iniquitatis spirantibus, turbulentis aquis ad
animam usque ingruentibus, ac turbida tempestate
iniquitatis eum commovente, et in extremum peri-
culum adducenie. Recte quidem, « Assimilabo eum, »
de sapiente dixit; de stulto vero, « Assimilabitur. »
Virtutis siquidem operator omnia potest in eo qui
confortat eum, Christo, a quo apud homines recte
facta, a quo sapientia, et intelligentia, et ad omne
bonum assimilatio. Pravus vero Deum non habet
vitiositatis suæ ac dementiae auctorem: sed de-
menti assimilatur, qui iis quæ secundum naturam
sunt abstinet; quæ contra, facit.

Recte hunc stultum appellat. Quid enim insanius
fieri potest, quam dominum in arena ædificare, qua
in re labor perfertur, fructus autem nullus aut requies
acquiritur, imo etiam detrimentum capitur. Pro-
fecto, quod et homines improbi defatigantur, neino
nou videt; neque tamen ex his laboribus lucrum
aliquid nanciscuntur, imo et dampnum grave pa-
tuntur. Ut enim ait Paulus: « Qui in carne semi-
nat, de carne metet corruptionem »¹³.

VIII. 3. *Volo, mundare.*

Contingens leprosum Salvator curavit eum,
ostendens Spiritum in se inhabitantem curare
morbos; corpus vero ipsum ejus contactu suo
sanctificationem communicare.

20 Quoniam autem erat iunus a leproso secun-
dum legem oblatum? Dux ares quarum unam macla-
bat sacerdos super aqua viva, et accipiens lignum ce-
drinum, coccumque fractum, et hyssopum; ac aliam
avem vivam, quam intingebat in avis maclatae san-
guine super aqua viva, mundatique leprosi dextram
Inungebat auriculam, manum, et pedem, aveam au-
tem vivam extra civitatem mittebat in campos¹⁴.
Observa igitur quomodo iis, quæ dicta sunt, totus
Christus depingatur. Per avem enim vivam, vivens
ac cœlesti Verbum intelliges; per sanguinem vero
maclatae, pretiosum sanguinem patientis templi.

¹³ Galat. vi. 8. ¹⁴ Levit. xiv, 1 seqq.

(1) Οὗτοι — ἀ μή θέμις. Cramer. p. 54.

A περ μή φύσει κακοὺς δημιουργηθέντας, ἀλλ' ἐξ αὐτο-
προαιρέτου κακίας ἀπεσκλήχτας.

Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτες
ἔρχονται κρός ὑμᾶς ἐν ἔθνεσι προβάτων.

Οὗτοι (1) εἰσιν οἱ αἱρετικοὶ, οἵτινες οἱ διὰ λόγων
πλαστῶν καὶ ἀμφιάσεων ἐξαπατῶντες τινας, καὶ ἐτ-
άν πεισώσιν, τότε αὐτοῖς ὑποβάλλουσι ποιεῖν, ἀ μή
θέμις

Καὶ πᾶς δὲ ἀκούων μου τὸν λόγον τούτον,
καὶ μή ποιῶν αὐτοὺς, δομοιωθήσεται ἀνδρὶ μαρῷ,
δοτὶς φύκοδημησες τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἀμμον.

὾ ἀκροατῆς μόνος τοῦ λόγου, οὐ μή καὶ ποιητής,
οἰκιψάπεικαί εσται ἐπὶ τῆς ψάμμου οἰκοδομηθέντι, δε
ἐν καιρῷ πειρασμοῦ καταπίπτει, καὶ χώννυται, τῶν
πατέρων τῆς πονηρίας ἐπιπνευσάντων, τῶν ταρα-
τομένων ὑδάτων ἡσάντων ἡσάντων, καὶ τοῦ θε-
λεροῦ χειμάρρου τῆς ἀνομίας αὐτὸν ἐκταράξαντος,
καὶ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπισείσαντος κίνδυνον.
Καλῶς δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ φρονίμου, « Ομοιώσω αὐτὸν, »
εἴπεν· ἐπὶ δὲ τοῦ μαροῦ « Ομοιωθήσεται. » Ὁ μὲν
γάρ τῆς ἀρετῆς ἔργατης πάντα ἰσχύει ἐν τῷ ἐνδυνα-
μοῦντι αὐτὸν Χριστῷ, παρ' οὐ παρ' ἀνθρώποις τὸ
κατορθούμενον, παρ' οὖν σοφίᾳ καὶ σύνεσι καὶ πρᾶσ-
δι ἀγαθὸν ἐξομοίωσις. Ὁ δὲ φαῦλος οὐχὶ θεὸν ἔχει
τῆς ζωτοῦ κακίας καὶ ἀφροσύνης αἰτιον, ἀλλ' αὐτὸς
δομοιοῦται τῷ διφρονὶ τοῦ κατὰ φύσιν ἀποστάς, καὶ
ἐν τῷ παρὰ φύσιν γενόμενος.

Καλῶς (2) δὲ μαρὸν ἐκάλεσε τοῦτον. Τί γάρ δὲ
γένοιτο ἀνοητότερον τοῦ οἰκίαν οἰκοδομοῦντος; ἐπὶ
ψάμμου, καὶ τὸν μὲν πόνον ὑπομένοντος, τοῦ δὲ καρ-
ποῦ καὶ τῆς ἀναπαύσεως ἀποστερούμενου, καὶ ἀντὶ
τούτου καλασιν ὑπομένοντος; οἵτινες γάρ καὶ οἱ οἰκίαν
μετιέντες κάμνουσι, παντὶ που δῆλον ἔστιν· ἀλλ'
οὐδὲ ἀπὸ τῶν πόνων τούτων καρπούνται κέρδος, ἀλλὰ
καὶ πολλὴν ὑπομένουσι τὴν ζημίαν· ὡς γάρ φασιν δ
Παύλος, « Ο σπείρων ἐν τῇ σαρκὶ, ἐκ τῆς σαρκὸς θε-
ρίσει φθοράν. »

Θέλω, καθαρισθῆναι.

Ἀπτόμενος τοῦ λεπροῦ δὲ Σωτὴρ ἐθεράπευσεν αὐ-
τὸν, δεικνύων ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἐν αὐτῷ θεραπεύει
τὰς νόσους. Τὸ δὲ σῶμα τῇ προσφεύσει τὸν ἀγιασμὸν
παρέχεται.

Τί δὲ ἦν τὸ δῶρον τὸ παρὰ τοῦ λεπροῦ κατὰ τὸν
νόμον προσαγόμενον; Δύο δρνίθια, ὃν τὸ δὲ ἐσφαέν
δι τερεύς ἐφ' ὄντας ζῶντι, καὶ λαβὼν ἔύλον κέδρινον,
καὶ κεκλασμένον κάκινον, καὶ ὕσωπον· καὶ τὸ ἐτε-
ρον δρνίθιον τὸ ζῶν, ἔβαπτεν αὐτὸν εἰς τὸ αἷμα τοῦ
τοφαγμένου δρνίθιου ἐφ' ὄντας ζῶντι, καὶ ἔχρις τοῦ
καθαριζομένου λεπροῦ τὰ δεξιά, ὥτεον, χειρα, καὶ
πόδα· τὸ δὲ δρνίθιον τὸ ζῶν, ἔξω τῆς πόλεως εἰς τὸ
τεῖδον ἐξαπέστειλεν. Ἐπιτήρει οὖν δπας διὰ τῶν εἰ-
ρημένων δλόκηρον ἡμῖν ζωγραφῆται Χριστόν. Διὰ
μὲν γάρ τοῦ ζῶντος δρνίθιου τὸ διάζωντά τε καὶ οὐράνιον
νοῆσμα ἀδργον· διὰ δὲ τοῦ αἰματος τοῦ ἐσφαγμένου

(2) Καλῶς — θερίσει φθοράν. Mai lvid.

τὸν τίμιον αἷμα τοῦ παθόντος ναοῦ. Σαρκὶ γάρ αὐτὸν πεπονθέναι φαμὲν, πλὴν ὡς ἐν ίδιῳ σώματι. Διὰ δὲ τοῦ ὑσπάσου, τὴν τοῦ Πνεύματος ζέσιν (θερμῇ γάρ ἡ πόδα, καὶ τῶν ἐκ ψυχρότητος παθῶν σμήκτικῃ)· τοι- αὐτῇ δὲ ἡ τοῦ ἄγιου Πνεύματος ἐνέργειά τε καὶ δύ- ναμις¹⁴· διὰ δὲ τοῦ κοκκίνου τῆς ἐφ' αἵματι Διαθήκης δμολογίαν· διὰ δὲ τοῦ ζῶντος ὑδατος, τὴν ζωτοιδίνην τοῦ βαπτίσματος χάριν, δ' οὐδὲ λεπρωθεὶς τῇ ἀμαρ- τίᾳ καθαίρεται· διὰ δὲ τοῦ ἔξω τῆς πόλεως τὸ ζῶν θρύσιον ἀποτίλλεσθαι, τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου μετά- στασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανούς· Ἀνάβασιν τοῦ Χριστοῦ διδασκόμεθα· γεγονὼς γάρ οὖτας πρὸς τὸν Πατέρα καὶ Θεὸν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀπάντων ἀξιάσκεται, καὶ κα- θαρισθόμεθα· διὰ δὲ τοῦ χριστοῦ τὰ δεξιά τοῦ λεπροῦ, ὡτίον, καὶ χείρα, καὶ πόδα, τὸ δεῖν πρὸς τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει· καὶ τῇ πορείᾳ ἐν τοῖς θεοῖς ἡμᾶς γενέσθαι.

Οὐ Κύριος δὲ διὰ τῆς ἐπαφῆς τῆς χειρὸς τὴν κάθ- αρσιν τοῦ λεπροῦ τούτου ἐποιήσατο, δεικνὺς δὲ καὶ ἡ ἀγία αὐτοῦ σάρκη χρειάσθη ἐστιν πρὸς ἀγιασμόν. Τὸ μὲν γάρ Πνεῦμα καθαίρει, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος κοι- νωνία ἐμποιεῖ τὸν ἀγιασμόν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ κάμπτον βιβλίου τῶν Ὑπο- μημάτων τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέ- λιον.

Μετὰ (1) δὲ τοῦ χαρίσασθαι τὴν ἐκ φιλαγάθου θελήματος ρόπην, καὶ τὴν διὰ χειρὸς ἀφῆν προ- επιδίωσιν ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς ὡς ἐνεργὸν εἰς κάθαρσίν ἔστι· τὸ ἄγιον αὐτοῦ σῶμα, καὶ τῇ θειᾷ θουλήσεις συμπαραλημένεται χρειαδέστατα πρὸς τὸν εἰς ἡμᾶς ἀγιασμόν· κάθαρσις γάρ ἡ ἐν Πνεύματι τελεῖται δι' ἀγιασμοῦ, διὸ τὸν Σωτῆρος ἡμῶν ἐν- τίθηται σῶμα, τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτῷ Λόγου φοροῦν τὴν ἐνέργειαν.

Κυρίλλου δὲ τοῦ αὐτοῦ.

Τεθεράπευκεν γάρ ὡς Θεὸς, τῆς ἴδιας χειρὸς τὴν δέσην τῇ κειμένῃ δωρούμενος. Καὶ διὰ πολὺν αἰτίαν; Ἶνα τῇ ἴδιᾳ φύσει, τῇ τῆς θεότητος λόγῳ, ισοσθενοῦν ἀποδεῖξῃ τὸ ίδιον σῶμα κατά γε τὴν ἐν τοῖς νοσοῦσιν ἐνέργειαν· σῶμα γάρ ἐστιν οὐκ ἀνθρώπου τινὸς, ἀλλ' αὐτοῦ τὰ πάντα κατερθάρητος καὶ ισχύοντος· Δέ- γου.

Κυρίλλου δὲ τοῦ αὐτοῦ.

Αόγυροις τοιγαρεῦν ἐνεργής δρᾶται πάλιν· καὶ ποτὲ μὲν οὔτες, ποτὲ δὲ ἱκεῖνος θαυματουργεῖ· δεικνὺς δὲται αὐτὸν τὸ σῶμα τὸ ληρόθεν πάρ' αὐτοῦ δὲ ἡμᾶς, ἐνεργὸν δέστι καθ' ἀνταῦ, διὰ τὸν ἐνοικοῦντα Λόγον· καὶ ὁ Λόγος δὲ οὐδὲν ἥττον, καὶ εἰ μὴ σωματικῶς ἐκφῆτο τινῶν.

Οὐθίας δὲ γενομένης προσήνεγκαν αὐτῷ δαιμο- νιζομένους παλλοῦς.

Διὰ τὸν ἡμέρας οὐ προσήνεγκαν τοὺς ἀρρώστους; Ἡποι εὐλαβούμενοι τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους, ή ἀν πάλιν αἰσχυνόμενοι ἐπὶ ταῖς ἀσθενεῖαις αὐτῶν,

¹⁴ 1 Petr. iv. 1.

(1) Hoc fragmentum cum duobus sequentibus edi- dit Aug. Mai in B. N. tomo II, p. 476. Agitur de-

A Carne enim ipsam passum esse dieimus¹⁵ tanquam in proprio corpore. Per hyssopum vero Spiritus servorem (calida enim est herba, frigidorumque morborum abstersiva) talis autem Spiritus sancti vis est, ac virtus; per coccinum vero Testimenti in sanguine consensionem; per vivam autem aquam vivificam baptismi gratiam, per quam infectus lepra peccati mundatur; per illud autem, quod extra ci- vilatem viva avis dimittatur, ex hoc mundo migra- tionem et Christi in caelos Ascensionem docemur: ita enī apud Deum et Patrem sit pro nobis propi- tatio, et mundabimur; per illud autem, quod inun- gatur dextera leprosi auricula, manusque ac pedes, nos contemplatione, actione et progressu in diuini versari debere.

B

21 Dominus autem per contactum manus le- prosi hujus mundationem operatus est, ostendens sauctam carnem suam utilēm esse ad sanctificatio- nem. Spiritus siquidem mundat, communicatio au- tem Spiritus sauctitatem indit.

Cyrilli ex libro quinto commentariorum in Matthæi Evangelium. (Matth. VIII, 15.)

Postquam benivola sua voluntate beneficium con- lulerat, manū quoque tetigit, ut nos discamus sanctum illius corpus vim purgandi habere, idque utilissime cum divina voluntate sanctificationi no- stræ conducere. Elenim a Spiritu purgatio nostra sit, quam Servatoris nostri corpus contigit, inha- bitans in ipso Spiritus efficaciam gerens.

Cyrilli ex eodem libro.

Savitatem utpote Deus contulit, proprie manus contactum jacenti gratificans. Quamobrem? Ut propriæ naturæ, divinae inquam, pares habero vires corpus suum ostenderet, quantum attinet ad sa- mardorum agrorum efficaciam. Non est enim hoc corpus cuiuslibet vulgaris hominis, sed Verbi cuncta potentia prospere efficere.

Cyrilli ex eodem libro.

Viciōsum itaque vece cum videmus operari. Et modo quidem vece, modo etiam tactu miracu- lū edit: neque ut demonstret, corpus eum quod pro nobis assumptum, per se esse efficax propter inha- bitans Verbum, Verbumque haud securi pollere, etiam si nullus fieret corporalis contactus.

VIII, 16. Vespere autem facto, oblulerunt ei mal- os demonia habentes.

Cur de die non adducunt infirmos? Vel quia Scribas reverentur et Phariseos, aut rursus quia infirmitates suas erubescunt, aut eo quod infirmi

Petri apostoli socrū (Matth. VIII, 14, 15), quam ma- nus contactu febri expedivit Servator.

non **22** holerent qui sece ad Jesum adduceantur. Αἲ δὰ τὸ μὴ ἔχειν τοὺς ἀσθενοῦντες τίνας προσαγάγειν αὐτοὺς τῷ Ἰησοῦ.

VIII. 18. *Videns autem Jesus turbas multas circa se, jussit ire trans fretum.*

Retraxit se Christus a turbis, ne gloriosus quidam videretur, qui populi laudibus delectaretur; atque ut ne irascerentur sibi Pharisæi, qui ægre admodum cerebant multos illi adhærere. Insuper volebat Jesus salutarem suam circumstantibus quoque urbibus lucem inferre.

Cyrilli ex secundo libro commentarii in Matthæum (Matth. VIII, 23).

Navim ergo cum eo condescendunt discipuli; is autem somnum sibi obrepentem admittit, et dispensativa ratione per id tempus carnem suam perpeti quæ huic sunt propria sinit; quanquam divinitatis efficaci vi ac natura cœlum terramque et quæcunque ultra ea sunt pervaderet.

VIII. 25. *Domine, salva nos, perimus.*

Specia cum fidei parvitatem. Credunt siquidem salvare eum posse: ut autem modicæ fidei aiunt: « Salva nos, perimus; » neque enim periculum erat pereundi cum adasset illis is qui omnia poterat.

23 VIII. 29. *Et ecce clamaverunt dicentes: Quid nobis et tibi, Iesu, Fili Dei? venisti hic ante tempus torquere nos?*

In regionem autem quamdam abducuntur, unde illis non amplius est redeundi potestas, sed terribilem illum diem expectant. Tu vero mihi perpende audacter meticulosum dæmonum genus: quemadmodum enim ex audacia accedunt quidem, dicentes: « Quid mihi et tibi? » ita desinunt in timorem. Quia divina Unigeniti natura eos incorruptibilis ignis flammis addixit, clamant: « Venisti hic ante tempus torquere nos; » norant enim ex propheticis sermonibus, venturum Christum, seque ab eo judicandos; quod autem etiam ante tempus dixerint, tanquam incarnationis tempus veluti intempestivum increpant; nihil enim mirum, cum semper mali sint, etiam hoc eos dicere audere: et certe scientes se puniendos, tanquam contemptores dicunt: « Quid nobis, et tibi? » rationem enim initijudex nobiscum, cuius mandata sumus prætergressi.

24 IX. 2. *Confide, fili.*

Filium vocavit paralyticum ratione creationis: aut quia is crediderat in ipsum, eumque ut Dominum et Creatorem agnoverat.

IX. 6. *Tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.*

Verbum emisit, miraculum sequitur. Cur vero Filium hominis remittere peccata dixit, jam peracta divinitatis manifestatione? Vel ut monstraret se in naturam humanam divinitatis dignitatem per in-

(1) Υπεχώρει — σωτήριον φῶς. Fragmentum hoc, quod in Corderiana catena dicitur Nicetæ, in cod. Vatic. nominatum tribuitur Kyrillæ 'Αλεξανδρæ, cui jure postuliminil restituitur. ΜΙΛ B. N.

Αἲ δὰ τὸ μὴ ἔχειν τοὺς ἀσθενοῦντες τίνας προσαγάγειν αὐτούς τῷ Ἰησοῦ.

Ὕδωρ δὲ Ἰησοῦς πολλοὺς δχλους περὶ αὐτὸν, ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν εἰς τὸ πέραν.

Υπεχώρει (1) ὁ Χριστὸς ἀπὸ τῶν δχλῶν, ἵνα μὴ δόξῃ τις φιλόκομπος εἶναι, χαίρων τοῖς παρὰ τῶν πολλῶν ἐπαίνοις, καὶ ἵνα μὴ ὅργίζωνται κατ' αὐτοῦ Φαρισαῖοι (ἐλύπει γάρ αὐτοὺς σφόδρα τὸ ἀκαλουθεῖν αὐτῷ πολλοὺς), καὶ ἵνα ταῖς πλησίον πόλεσιν ἐπιλάμψῃ τὸ οἰκεῖον καὶ σωτῆριον φῶς.

Κυριλλὸν ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατά Ματθαῖον Ὅμοιον μάτος.

Συνεισβαλούσι (2) τοῖνυν οἱ μαθηταί· καὶ προσδέχεται μὲν τὸν ὄπον αὐτὸς, οἰκονομικῶς δὲ μάλιστα κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὸ παθεῖν ἐφιεῖς τὰ ίδια τῇ σφρκῇ, καίτοι διέπων αὐτὸς κατά γε τὴν τῆς Θεότητος ἐνέργειάν τε καὶ φύσιν οὐρανούς καὶ γῆν καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις ἐπέκεινα.

Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα.

Ελύπε μετὰ πίστεως διλογοπισταν. Πίστεύουσι μὲν γάρ οἱ σῶσαι δύναται· ὡς δὲ διλογόπιστοι λέγουσι τό· « Σῶσον, ἀπολλύμεθα. » Οὐ γάρ ἡν ἐφικεν ἀπολέσθαι ποτὲ συγόντος αὐτοῖς τοῦ πάντα Ισχύοντος.

Καὶ ίδον ἔκραξαν λέγοντες· Τί ἡμῖν καὶ σοι, Ἰησοῦ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ· Ἡλθες ὡδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;

Εἰς χώραν δέ τινα ἀπάγονται, οὐκέτι κύριαι οὐσίαι ἐπανελθεῖν· ἀλλὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν ἀναμένουσι. Σὺ δέ μοι δρά τὸ θρασύτελον γένος τῶν δαιμόνων, πῶς ἀρχοντει μὲν ἀπὸ θρασύτητος, λέγοντες· « Τί ἡμῖν καὶ σοι; » τελευτῶσι εἰς δειδίλαν. Ἐπειδὴ ἡ θεῖα τοῦ Μονογενοῦς φύσις ἀφράστη πυρὶ αὐτούς κατέφλεγε, φασίν· « Ἡλθες ὡδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; » Ἡδεισαν ἐκ τῶν προφητικῶν γάρ λόγων, δτι καὶ ἔμελλεν ἕξειν ὁ Χριστὸς, καὶ δτι αὐτὸς αὐτούς κρινεῖ. Εἰ δὲ καὶ τὸ πρὸ καιροῦ εἶπον, ὡς διαβάλλοντες τὸν τῆς ἐνανθρωπήτεως καιρὸν, ὡς παρὰ καιρὸν γεγονότα, οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ πονηρὸν δντες, καὶ τοῦτο τολμῶσι λέγειν· καίτοι εἰδότες δτι τιμωρηθούσονται, ὡσπερ ὑπερόπται λέγουσι· « Τί ἡμῖν καὶ σοι; » Ἐχει γάρ λόγον δ κριτής μεθ' ἡμῶν, ἀφ' οὐ παρέβημεν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ.

D Θάρσει, τέκνο

Τέκνον ἐκάλεσε τὸν παραλυτικὸν, τῷ τῆς δημιουργίας λόγῳ· ή ὡς πιστεύσαντα εἰς αὐτὸν, καὶ γνώντα αὐτὸν Κύριον καὶ Δημιουργόν.

Τότε λέγει τῷ παραλυτικῷ· Ἐγερθεὶς, ἀρόσου τὸν κράσιτον.

Ἐξῆλθε (3) τὸ βῆμα, καὶ τὸ θαῦμα ἐπεκολούθησε· διὰ τὸ δὲ καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου εἰπεν ἀφίεναι ἀμαρτίας, ἐπιτελουμένης θεοσμείας; Ἡ ἵνα ἔστη, δτι κατήγαγεν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τὴν τῆς θεό-

III. 130.

(2) Συνεισβαλούσι — ἐπέκειται. Mai, B. N. II, 476.

(3) Ἐξῆλθε — κατὰ φύσιν. Cramer. p. 66.

τητος έξουσιαν, διά την ἀδιαιρετὸν πρὸς αὐτὴν θνωσιν. Εἰ γάρ καὶ διθρωπός, φρούριος, γέγονα Θεὸς Λογὸς ὑπάρχων, καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν ἐπὶ γῆς πολιτεύομαι τὸ καὶ ἀναστρέφομαι· ἀλλ' οὐδὲν ἥπτον τὰ πέρα λόγου ἀποτελῶ θεύματα, καὶ δρεσιν δωροῦμαι ἀμαρτημάτων· οὐ γάρ διφειλάμην τις τοὺς τῆς θεότητος ιδιωμάτων, ή μετέωτα τὸ γενέσθαι με διτρέπεταις καὶ διληθῶς ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ σάρκα γίλον ἀνθρώπου. — Καὶ μετ' ὅλην Οὐκονομικῶν δὲ λέγει εἰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴ να δεῖξῃ, ὅτι καὶ διθρωπός γεγονὼς καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὄφεις, Θεὸς δή καὶ φύσιν.

Οὐδὲ βάλλουσιν οἶνον νέον εἰς ἀσκοὺς καταλιούσι.

Οἱ Φαρισαῖοι (1) ἴσοικότες ἱματίῳ κατεβρωγότες ἡ ἀσκοῖς παλαιοῖς, οὐ δύνανται δέξασθαι τὴν νεάνουσαν διδασκαλίαν.

Kυρίλλου ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος ἐν τῷ περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ λερέως.

Τις γάρ (2) ἐν οὐκτὸν ἔξιστη θάνατον βλέπων πλεονεκτούμενον, καὶ οὐχὶ θελαν τινὰ καὶ δρῆπτον δέξαν τὴν πλεονεκτούσαν ὄρων, ὅσον ἤκειν εἰπεῖν εἰς αἰσθησιν τὴν ὄμμάτων; ἀλλ' ἵνα τῶν καὶ θυμᾶς διθρωπῶν δηλαδή, κατ' οὐδὲν τὸ παράπαν ἡμῶν διαφέροντα, κατά γε τὸ ὄρωμενον, εἰς τὴν τῆς γαρκόδεδον διδοῖσιν τε καὶ φύσιν.

Προσελθοῦσα δικισθεὶς ἦψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ.

Δείχνυσιν (3) ὅτι παρὰ Θεῷ οὐδεὶς ἔχων ἀκούσιον θεων ἀκάθαρτος· διὸ καὶ προσκαλεῖται τὴν Αἱροφροῦσαν δι Κύριος, ἵνα τὸν τυπικὸν νόμον εἰς πνευματικὴν μεταγάγῃ θεωρίαν.

Καὶ ιδών τοὺς αὐτῆρες καὶ τὸν δχλον θορυβούσοντον.

Ἐθος (4) τοῖς ἀνθρώποις τὰς ἀγάμους κόρες, ἥντικα εἰσὶν πρὸς ὥραν γάμου τελευτώσας, θρηνεῖν διὰ τῶν συμβολικῶν γάμων· διὸ καὶ αὐληταὶ ἡσάν θεων, εἰ καὶ παρὰ τὸ πρόσταγμα τὸ Ἰουδαϊκὸν τότε ιθωμένον τούτο οἱ Ιουδαῖοι.

Καὶ δεῖηλθειρ η σημη αὐτη εἰς διηγητη τὴν ἔκστασιν.

Μή διάβαλ[λ]ε τοῦ Χριστοῦ τὸ κατόρθωμα· καὶ γάρ ἐνικήσει τὸν θάνατον· τὸ γάρ σῶμα ἀποθέμενος, πάλιν αὐτῷ ἀπέλαβε μετὰ μελίσσονος δόξης, σοὶ κάνταῦθα χρηστάς ὑποτελείων ἐπίβατος. Ταῦτα, εἰ πιστὸς εἶναι νομίζεις, μή δάκρυε, πῶς δυνήσῃ πεῖσαι τὸν Ἑλληνα διὰ πιστεύεις; Διὰ τὸ δὲ διώς θρηνεῖς; εἰ μὲν ἀμαρτωλὸς ἀπῆλθεν δι τεθνητός, θετη τὰ τῆς κακίας· οὐ γάρ εἰ μεταβαλλόμενον γίδει, προανήρπασεν δὲν τῆς μετανοίας· εἰ δὲ δικαίος ὁν κατέλυσεν, ἐν ἀσφαλείᾳ τὰ ἀγαθὰ κέκτηται.

Ο μέτρον θερισμὸς παλύς, οὐ δέ ἀργεῖται ὀλίγος.

Τοῦτο μαθητὰς λέγει ἀρρένας, οὐκ ἀλγειος θρεας, Επερμένεις πάσαν τὴν ὑπ' οὐρανὸν.

(1) Οἱ Φαρισαῖοι. Cramer. p. 69.

(2) Τις γάρ — καὶ φύσιν. Mai, B. N. II, 677.

PATROL. GR. LXXII.

A discretam ad eam unionem referuisse. Si enim, inquit, ego Deus Verbum dominator homo factum sum, et secundum dispensationem in terra vivo et conversor, nihilominus signa verbum omne superantia facio et peccata dimitto. In nullo enim ex divinitatis attributis imminentis sum, manens vere et immutabilitatem in terra secundum carnem Filium hominis. — Et post pauca: Justam ob causam ait εἰν terra, ut demonstraret et se hominem esse et in terra visum, qui Deus alioqui natura erat.

XI, 17. Neque milluni vinum novum in ures veteres.

Pbarisæi, vestimento veteri vel veteribus utribus similes, non possunt recipere novam doctrinam.

B

Cyrilli ex libro II commentarii in Matthæum, ubi de filia sacerdotis (Matth. ix, 18).

Quis non stupeat mortem quidem devictam vivens, neque tamen divinam simul arcanam maiestatem, quæ victoram retulit, oculorum sensu percipiens? imo vero unum quælibet & que ac nos hominem, nihil omnino nobis dissimilem, quantum cernitur, carnis suæ humilitate ac natura.

XI, 20. Accessit retro, et levigat fimbriam vestimentū eius.

C Ex his appareat neminem morbo non voluntario laborantem coram Deo impurum esse. Et ideo Hæmorrhoissam advocationem Dominus ut typicam legem in spiritualem iheriam transferret.

25 IX, 25. Εἰ cum vidisset tibicines et turbam tumultuantem.

Mes est apud homines innuptas puellas, eam præcipue quæ instantे matrimonii tempore defuncta sunt, nuptiis symbolicis celebrare. Ideo tibicines erant intra domum, quia secundum mandatum Iudaicum huic conuentus tunc Judæi vacabant.

IX, 26. Εἰ extit fama haec in universam terram illam.

Noli vituperare Christi beneficium, vicit enim mortem: cum enim corpus depositisset, rursus illud cum majori gloria assumpsit, tibi hic quoque benignam spem præbendo. Haec, si fidelis esse putas, ne deplores: si enim deplores, quo modo gentili persuadebis te credere? Cur vero luges omnino? siquidem peccator decessit, qui mortuus est, jam destituit a malitia: non enim si convertendum nosset, præripuisset tempus penitentie; si vero justus est qui obiit, secure bona possidet.

IX, 37. Mēsis quidem multa, operarii autem pauci.

Discipulos suos operarios dicit, quos, numeri paucos, misit in universam terram.

(3) Δείχνυσιν — θεωρίαν. Cramer. p. 70.

(4) Εθος — Ιουδαῖοι. Ibid.

X. 6. *Sed postus iste ad oves quae perierunt dominus Israel.*

Prins Judæis prædicari oportebat: illis enim factæ erant promissiones; quia ex ipsis secundum carnem appariturus erat Christus; et cum non crederent, tunc ad gentes abire. Samaritanos autem etiam gentibus accenset, quandoquidem illi etiam ex gentibus essent, genere Babylonii et incolentes Judæam.

X. 7. *Euantes autem prædicate dicentes, quia Appropinquavit regnum cælorum.*

Appropinquare ait regnum cælorum per fidem gratiam, et Spiritu factam adoptionem filiorum, quæ unit Deo hominem.

Duodecim illos discipulos et lex præfiguravit, et prædicaverunt prophetæ. Scriptum est enim..., et adduxit Deo omne, quæ sub cælo erat, creaturam.

26 X. 10. *Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam; dignus enim est operarius cibo suo.*

Incredibiliter urget abdicationem rerum hic locus, ad vivum resecans; reique possessione plane cuiusvis, ab auro ad virgam, interdicens: idcirco acilicet quod studium habendi unaximum ad virtutem ac religionem impedimentum est. Unum reservat necessarium cibum, ita ut præ se ferat, si absque cibo præscriptarum.

X. 23. *Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.*

Præcipit discipulis ab una civitate fugere in aliam, et ex illa rursus in alteram. Id autem dicit non ipsis ignaviam et metum degenerem suadens, sed admonens non esse ipsis committendum, ut se ipsis ultra in pericula projiciant, mortemque sine causa lassent, atque ita fraudi sint iis qui ministerio ipsorum doctrina evangelica imbuendi erant.

27 X. 27. *Quod dico vobis in tenebris, dicitis in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super secta.*

De libertate apostolorum in prædicando etiam admirabilis Habacuc prænuntiavit: «Aperient enim inquit, frena eorum, sicut pauper latenter comedens¹⁰.» Id est, qui modo paucis quibusdam et latenter prædicabant apostoli, et credentium nide fuerant sustentati, hi postea disrumpentes impositionum sibi timoris frenum, voce sua implebant quidquid sub cælo est. Cum autem hactenus extulerit vos Dominus, rursus pericula quoque prædicti,

¹⁰ Habac. III, 14 sec. LXX.

(1) Catena Crameri, p. 75, addit: *Βασιλεῖαν δὲ οὐρανῶν λέγει τὴν διὰ πίστεως χάρην, τὴν διὰ Πνεύματος υἱοθεσίαν, τὴν ἀνοῦσαν Θεῷ τὸν ἀνθρώπουν, quæ ad versiculum sequentem spectant.*

(2) *Toutouν... οὐρανόν.* Longus hic tractus legitur infra ad Luc. vi, 13, ubi dicitur ex homilia quadam Cyrihi depromptus.

(3) Aliter Catena tom. II, p. 572: *Οὐ δειλιψὺν αὐ-*

A *Πορεύεσθε δὲ μᾶλλον ερδὶς τὰ πρόδατα τὰ ὄξαντα σίκου Ἰσραὴλ.*

«Εδει πρῶτον, τοῖς Ἰουδαιοῖς κτηρυχθῆναι (πρὸς αὐτοὺς γάρ ἡσαν γεγονυῖαι αἱ ἐπαγγελίαι· διτὶ ἔξ αὐτῶν ἔμελλεν δὲ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα ὁφθῆναι), καὶ ὅτε ἡ πίστησαν, τότε εἰς τὰ Ἑβνη χωρῆσαι. Σαμαρεῖται; δὲ συνάπτει τοῖς ἔξ ἑθνῶν, ἐπειδὴ καὶ οὗτοι ἔξ ἑθνῶν ἡσαν, κατὰ γένος Βαβυλώνιοι ὄντες, καὶ οἰκήσαντες τὴν Ἰουδαίαν (1).

Πορευόμενοι δὲ κηρύσσετε λέγοτες, διτὶ Ἡγρεῖσθαι τὴν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

«Ἔγγιχέναι λέγει τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν διὰ πίστεως χάριν, τὴν διά τοῦ Πνεύματος υἱοθεσίαν, τὴν ἀνοῦσαν Θεῷ τὸν ἀνθρώπων.

Toύτους (2) τοὺς δώδεκα μαθητὰς, καὶ δὲ νόμος προανετύπων, καὶ οἱ προφῆται προανεκήρυξαν. Γέγραπται γοῦν, κ. τ. λ. . . ., καὶ προσεκόμισε τῷ Θεῷ τὴν ὑπ' οὐρανῶν.

Mή κῆρυρ εἰς ὄδον, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ υποδίματα, μηδὲ φάδον· ἀξιος γὰρ δὲ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν.

Καθ' ὑπερβολὴν δὲ λόγος πᾶσαν ἀπαγορεύεις κτῆσιν ἀπὸ χρυσοῦ ἕως ῥάβδου· ὡς μέγιστον οὖσαν κώλυμα πρὸς ἀρετὴν καὶ θεοσέβειαν. Τὴν δὲ ἀναγκαίαν τροφὴν οὐκ ἀπαγορεύεις· ὅπει εἰ ἦν δυνατὸν καὶ χωρὶς τροφῆς ζῆν ἡμᾶς, καὶ ταῦτην δὲ ἀπηγόρευσεν. tolerari vita posset, εἰσιαν δικαιοσύνην abstinētiām

“Οἱ λέγω ὑμῖν ὅτι τῇ σκοτίᾳ, εἰκατεῖσθε τῷ φωτὶ· καὶ δὲ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύζετε εἰς τῶν δευτέρων.

Παραχειλεύεται τοῖς μαθηταῖς ἀπὸ τῆς φεύγειν τῆς πόλεως εἰς τὴν ἀλλην, καὶ ἔξ ἐκείνης εἰς ἑτέραν. Τοῦτο δὲ λέγει οὐ διδάσκων αὐτοὺς δειλιψύν, ἀλλὰ μὴ βίπτειν ἐκαυτοὺς εἰς κινδύνους, καὶ ἀποθνήσκειν φρόδιως, καὶ ζημιοῦν τοὺς μέλλοντας διά τοῦ κηρύγματος ὀψευθῆναι (3).

“Οἱ λέγω ὑμῖν ὅτι τῇ σκοτίᾳ, εἰκατεῖσθε τῷ φωτὶ· καὶ δὲ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύζετε εἰς τῶν δευτέρων.

Περὶ τῆς ἐν τῷ κηρύσσειν παρθησίας τῶν ἀποστόλων, καὶ δὲ θαυμάσιος Ἀμβαχοῦμ προσηγόρευε· «Διανοήσουσι γάρ, φησὶ, χαλινοὺς αὐτῶν, ὡς δὲ ἐσθίειν πτωχὸς λάθρα.» Τούτους τοις, οἱ πρότερον μίλις τιεῖ καὶ λάθρα προσλαλοῦντες ἀπόστολοι, καὶ τῇ τῶν πιστευόντων πίστει τρεφόμενοι, οὗτοι μετὰ ταῦτα διαρρήξαντες τὸν ἐπιτεθέντα αὐτοῖς φόνον χαλινὸν, τῆς ἐκαυτῶν φωνῆς κατεμπλήσουσι τὴν ὑπ' οὐρανὸν· τέλος δὲ ἐπειδὴ ἐπῆρεν αὐτοὺς δὲ Κύριος, προσαναφωνεῖ

τοὺς θάλεις, ἀλλὰ τούναντίον μή πόθῳ τῶν ἐλπιζομένων ἐκαυτοὺς παραδιδόνται ἐτοίμους εἰς θάνατον, καὶ ζημιούσθει τοὺς μέλλοντας ἐκ τοῦ κηρύγματος ὄπραληθῆναι. Non timere eos nulli, αἱ εἰς contraria reiā de sidereo futurorum sese ad mortem promptios exhibere, ne id fraudi sit eis qui ex eorum doctrina profectiūt erant.

πάλιν καὶ τοὺς κινδύνους, ἀναπτερών αὐτῶν τὴν **A** mentem eorum exaltans, omnibusque reddens εὐθυδίαν, καὶ ὑψηλοτέρους πάντων ποιῶν. Τί γάρ τιores. Eequid enim inquit?

Οὐκ ἔστι μαθητῆς ὃπέρ τὸν διδάσκαλον.

Αἰδάσκει (!) ἀνεξικάχως πᾶν εἶδος φέρειν λοιδόπλας, καὶ μὴ ὑπὲρ τὸν δεσπότην φρονεῖν.

Ἐν καιρῷ κρίσεως πάντα φανεροῦνται· οὐ γάρ λοιδορίαις προσέχω, ἀλλὰ ταῖς καρδίαις.

Πᾶς οὖν δοτις ὁμοιογίσαις ἡν διοικητής διδάσκαλος τῶν ἀτρόπων.

Οἱ διοικοῦντες (2) διτὶ Θεός ἔστιν ὁ Χριστὸς, ταπεινώσας ἐστιν, μέλλει σχεῖν τὸν Χριστὸν διοικοῦντα περὶ αὐτοῦ τῷ Πατρὶ, διτὶ γνήσιας ἔστι δοῦλος.

Οἱ εὐώνωροι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔτεκεν ἄμονον, εὑρήσεις αὐτὴν.

Οἱ τὴν ἐνθάδε πρόσκαιρον ζωὴν ἀγαπῶν, φησι, καὶ ἕμαυ προτιμῶν, οὐκ ἔστι μου ἄξιος· ὃ δὲ τῇς ἐνταῦθα πρόσκαιρον ζωῆς ἀμελήσας, καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενος ἐμὲ καὶ τὰς ἐμάς ἐντολάς, ζωὴν εύρήσει αἰώνιον.

Οἱ δεκχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεκχόμενος, δέχεται τὸν ἀποστελλατέ με.

Οἱ δεκχόμενος, φησιν, ὑμᾶς τοὺς τὴν ἀλήθειαν κηρύζοντας, αὐτὴν ἐκείνην δέχεται τὴν Θεότητα· ποιεῖτε· τὸν Πατέρα καὶ τὸν Γένον καὶ τὸ διγένον Πνεῦμα· τοῦτο γάρ ἔστιν ὁ φησιν· «Οἱ δεκχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεκχόμενος, αὐτὸν τὸν Πατέρα δέχεται.»

Σὺ εἰ σὲ ἐρχόμενος, η ἔτερον προσδοκῶμεν;

Οὐδὲ ἀγνοῶν (3) εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν, ἐρωτᾷ, η διτὶ ήμελλεν εἰς ἃδου κατελθεῖν, ὃς τινές φασιν (γέρεις γάρ τὸ πάθος αὐτοῦ, διὸ καὶ ἀμνὸν αὐτὸν ὠνόμασεν)· ἀλλ' ίνα εἴτις ζῶν πειστὶ αὐτοὺς, καὶ μὴ μετὰ θάνατον αὐτοῦ περιστεθῶσιν ἐτέρῳ διδασκάλῳ.

Οὗτος γάρ ἔστι κερὶ οὐ γέρακται· Ἰδοὺ διποντέλλω τὸν "Ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, δεσποτεύεσαι τὴν ὁδὸν σου ἐμπροσθέτον σου.

Κατεπεινάστε τὴν ὅδον Κυρίου, τουτόστιν ἡτοιμασθεῖτος· ἀνθρώπους πρὸς τὸ ὑποδέξασθαι τὴν νομοθεσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἔδειξε μὲν οὖν καὶ ἐντεῦθεν ὁ Χριστὸς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Ἰωάννου. Οὐχ ἔσταται δὲ ἐνταῦθα, αὐλάκ τὴν παρέδωτον λοιπὸν ἐπάγει φῆφον, λέγων·

Ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐκ ἐγήγερται ἐν γεννητοῖς γυναικῶν μείζων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Καὶ δρα πῶς ὅρκῳ πιστοῦται τὰ περὶ Ἰωάννου. «Ἄκητον γάρ, φησι, λέγω, διτὶ οὐκ ἐγήγερται μείζων αὐτοῦ.» Τὸ ἐγήγερται εἶπεν ὡς περὶ τινος βασιλέως περιφανοῦς, ἢ ὡς περὶ φυτοῦ λίαν εὐμηκεστάτου, καὶ ταῖς ἀρεταῖς εἰς θύλακας ἀναδραμόντος.

Οἱ διδάσκαλοι τὸν τῆς βασιλείας τὸν οὐρανὸν, μείζων αὐτοῦ ἔστι.

(1) Διδάσκει — καρδίαις. Cramer. p. 79.

(2) Οἱ διοικοῦντες. Cramer. p. 80.

A mentem eorum exaltans, omnibusque reddens εὐθυδίαν, καὶ ὑψηλοτέρους πάντων ποιῶν. Τί γάρ τιores. Eequid enim inquit?

X, 24. Non est discipulus super magistrum.

Docet, omne convicci genus patienter ferendum, et discipulum supra magistrum se extollere non debere.

In die iudicii omnia manifestabuntur: non enim cavillationes curo, sed corda.

X, 32. Omnis ergo qui confitebetur me coram hominibus.

Qui Christum Deum esse constitutus, humilians se ipsum, merebitur Christum habere pro eo Patri testimonium redditum, quia fideli est servus.

X, 39. Qui invenit animam suam, perdet illam; B et qui perdidere animam suam propter me, inveniet eam.

Qui brevem huius temporis vitam adeo amat ut eam mihi præferat, non est me dignus. Qui autem hanc celeriter transeuntē negligit vitam, et mea meaque mandata præcipuo in prelio habet, vitam inveniet sempiternam.

X, 40. Qui recipit vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum qui me misit.

28 Qui accipit vos, vos inquam prædicatores veritatis, Divinitatem accipit ipsam, hoc est, Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Hoc enim est quod dicit: «Qui vos accipit, me accipit, et qui me accipit, Patrem ipsum meum accipit.»

C XI, 3. Tu es qui venieras es, an alium expectavimus?

Non ignorans eum esse Christum, interrogabat, vel quia in infernum descendere dehebat, ut quidam dicunt: passionem enim ejus futuram noverat, propter quod illum Agnūm nominavit; sed ut adhuc vivens illos in fide confirmaret, et post mortem ejus alii magistro non adhacerent.

XI, 10. Hic enim est de quo scriptum est: Ecce ego mittio Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

Præparavit viam Domini, id est præparavit homines ad suscipiendam Dei legem. Indo igitur Christus quidem etiam ostendit Joannis eminentiam. Non autem hic sicut, sed suum deiude suffragium subiungit, dicens:

XI, 11. Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Joanne Baptista.

29 Considera etiam quomodo jurejurando, ea quae de Joanne dicuntur, confirmantur. «Amen enim, inquit, dico, quia es maior non surrexit;» illud surrexit dixit tanquam de rege quodam illustri, aut tanquam de stirpe aliqua procerissima, et virtutibus in altius exsurgentia.

Qui autem minor est in regno celorum, maior est Ihesus.

(3) Οὐδὲ ἀγνοῶν — διδάσκαλος. Cramer. p. 82.

Cum nihil perfecerit lex, Joannes quidem natus A erat mulieris: qui vero sicut erant amplexi, nati quidem non amplius mulierum vocantur, sed ex Deo geniti sunt. Christus autem cum redivivus infernum spoliasset, tum temporis Spiritum adoptionis filiorum dedit; beatus vero Joannes, antequam Spiritus daretur e vita discessit; itaque etsi minores sinus iis qui legis justitiam assecunt sunt, at in majoribus per Christum sumus constituti.

XI, 14. Et si rultis recipere, ipse est Elias qui venitur est.

Hoc et angelus Gabriel de ipso dixit, hisce: « Præcessurus est ante illum in spiritu et virtute Elias¹⁷; » ostendens ipsum hunc esse, etsi præter illum alius fuerit, qui visus sit. Quapropter non etiam simpliciter dixit: Hic est Elias, sed « Si rultis recipere, hic est, » id est, si benevolia mente, iis quæ facta sunt, attendatis; neque hic stetit, sed ostendens, quanta intelligentia opus sit, adjectit:

XI, 16, 17. Similis est (generatio ista) pueris se dentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt: Cœcimur vobis, et non saltatis; lamentavimus, et non planxitis.

Sicut enim pueri sive saltantes sive lamentantes, nimirum unanimitate agunt, siquidem utrique socios incusat ab ipsis dissentientes; sic fere affecti sunt Iudei, neque austeritatem Joannis, neque Christi liberalitatem approbantes, nec ullam ex hac vel illa utilitatem percipientes. Joannes enim asceticam agens vitam carnem mortificabat, nihil illos ab asceticis laboribus juvans . . . Præterea Joannes, prædicans baptismum penitentiae, Iudeos ad inconstitiam componebat, qui videlicet, ejus accepta prædicatione, plangere debebant; Christus vero, prædicans regnum cœlorum, lætitiam præ se cerebat. Ilanc autem sententiam proferens (Christus) credentibus innuit vitam futuram, et puram, quæ ipsos inanet, lætitiam.

30 XI, 18, 19. Venit enim Joannes, neque manducans, neque bibens, et dicunt: Daemonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens, et dicunt: Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus.

Considera vero illos etiam aliunde in contrarias opiniones suis deductos. Dicentes enim de Joanne daemonium eum habere, non ibi acquiecerunt; rerum etiam de Christo contraria assentientes, iupsum rursum dixerunt. Ita repugnantes semper cir-

¹⁷ Lue. iv, 17.

(1) Catena Crameri: Υσιδώρου, Κυρίλλου, Θεοδώρου Ηρακλεας. Δευτέρα γέννησις ἡ τῆς ἀναστάσεως, δι' ἣς αναγεννήσεθε, καὶ δι' ἣριον Πνεύματος τυγχάνομεν ἀνανεῖται, οἱ μέλλονται ἀπολαβεῖν τῶν ἀγαθῶν· καὶ διὰ πάντη ἐλάττοτος ἔκει ὑπεραναγεῖται τὸν Ἰωάννην, εἰ καὶ ἐκ μήτρας ἐτύγχανεν ἄγιον Πνεύματος.

Κυρίλλου. Μείζονα λέγει Ἰωάννου τὸν πιστὸν τὸν διὰ τοῦ λοντροῦ ἀναγεννηθέντα· ἢν κατέστασιν κα-

Ἐπειδὴ οὐδὲν ἐτελέκεσσεν δὲ νόμος, δὲ μὲν Ἰωάννης γεννητὸς ἦν γυναικός, οἱ δὲ γε τὴν πίστιν προστηκόμενοι, γεννητοὶ μὲν οὐκέτι χρηματίζουσι γυναικῶν, ἀλλ᾽ ἐκ Θεοῦ ἐγεννηθέσαν. « Τοῦ δὲ δοκιμήσας τὸν ἄριν, τότε τὸ τῆς υἱοθεσίας δέδοται Πνεῦμα. Ὁ δὲ μακάριος Ἰωάννης πρὸ τοῦ δοθῆναι τὸ Πνεῦμα ἀπῆλθεν· ὥστε καὶ ἐλάττονες ὥμεν τῶν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην κατωρθωκότων, ἀλλ᾽ ἐν μείζοις τεγνόμενοι διὰ Χριστὸν (1).

Καὶ εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἡλίας διδύλιον ἐρχεσθαι.

Τούτο καὶ ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ εἶπε περὶ αὐτοῦ· « Οὐ καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐμπροσθεν αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου· » δεικνὺς αὐτὸν τούτον δύναται, εἰ καὶ παρ' ἐκεῖνον ἔτερος ἦν δὲ δρώμενος. Διόπερ οὐδὲν ἀπλῶς εἶπεν, οὐτός ἐστιν Ἡλίας, ἀλλ᾽ « Εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτός ἐστι· » τουτέστιν, Εἰ μετ' εὐγνώμονος διανοίας προσέχοιτε τοῖς γινομένοις· καὶ οὐδὲν ἐνταῦθα ἐστη, ἀλλὰ δεικνὺς διτὶ συνέτεως χρεῖα, προσέθηκε·

Οὐμολα ἐστὶ (ἢ γενεὰ αὕτη) τοῖς παιδαροῖς διηροτὶς καθημένοις, καὶ προσφωροῦσι τοῖς ἑταροῖς αὐτῶν, καὶ λέγοντες Ἡλίκησαμεν δύμην, καὶ οὐκ ὀρχήσασθε· ἐθρηκήσαμεν, καὶ οὐκ ἐκόψασθε.

Ωστερ παῖδων (2) δρχουμένων, ἐτέρων δὲ θρηνούντων, οὐχ ἴσταται εἰς ἐν βούλημα (ἀμφότερα γάρ μέμφονται τοῖς ἑταροῖς μὴ συμφωνοῦσιν αὐταῖς). Τοιούτον τι πεπόνθατιν Ἰουδαῖοι, οὗτε τὸ στυγνὸν τοῦ Ιωάννου, οὗτε τὸ ἀνειμένον τοῦ Χριστοῦ ἀποδεξάμενοι, οὐδὲ δι' ἐνδε τρόπου ὠφελέστεντες. Οὐ μὲν γάρ Ἰωάννης δι' ἀσκητικοῦ βίου τὰ τῆς σαρκὸς ἐνέκρου, οὐ μὴν δι' ἀσκητικῶν πόνων βοηθούμενος... (3) Καὶ δὲ Ἰωάννης κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας, τύπος ἦν κατηφείας τοῖς διφείλουσιν ἐπὶ τούτῳ πενθεῖν· δὲ διὸ Κύριος βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσων, τὸ φαιδρὸν ἐν ἑαυτῷ ἐπεδίκνυτο. Δι' οὐ νοῦ τοῖς πιστοῖς ὑπογράψει τὴν ἐσομένην ζωὴν καὶ τὴν ἀπονομὴν χαράν.

Ἐλθε τῷρις Ἰωάννης, μήτε ἐσθίωρ, μήτε πίνωρ, καὶ λέγοντες ἔχει. Ἡλίθερ οἱ γίδες ταῦθις ἀρθρώποις ἐσθίωρ καὶ πίνωρ, καὶ λέγοντες · Ιδού ἀρθρώπος φάγος, καὶ οἰροπότης, τελωνῶρ φίλος καὶ ἀμαρτωλός.

Σχέπει δὲ αὐτοὺς καὶ ἐτέρωθεν εἰς ἐναντίας περιενέθεντας δόξας. Εἰπόντες γάρ περὶ Ἰωάννου, δὲ δαιμόνιον ἔχει, οὐκ ἐστησαν μέχρι τούτου· ἀλλὰ καὶ περὶ Χριστοῦ τὰ ἐναντία αἰρουμένου, τὸ αὐτὸ τοῦτο εἶπον πάλιν. Οὕτως εἰς μαχομένας δεῖ περιεφέροντο

λεῖ βασιλείαν τῶν ὁδρανῶν, ἀς τοῖς πατοῖς θεοφάνης βασιλείας, ἃς οὐπω ἦν τυχῶν δὲ Βαπτιστής. Οὐ δὲ μόνον βαπτισθεῖς, εἰ καὶ μήτων ἔσχεν ἐνάρετον βίον, ὑπὲρ τὸν Ἰωάννην ἐστιν. Οὐ οὖν λόγος ἐπιτινον ἔχει τοῦ ἄγιου βαπτισμάτος.

(2) Λέγο παῖδων, νει, παιδαρίων ειπ N. T. Gr., ut mox ἀμφότερα ad ipsa παιδάρια referam. Εδιτ.

(3) Decesse videtur apodosis: Οὐ δὲ Χριστός...

δέξας. Ἐπερπεν Ἰωάννης ὡς εἰκότη θιὰ τῆς δύον
σπλαγχνήγατας κατανεκρώσαι τὰ τῆς σαρκὸς πάσην,
τῷ δὲ Χριστῷ ὡς ἐλευθέρῳ δυνάμει τῆς θεότητος
ἰξουσιαστικῶς τὰ τῆς σαρκὸς νεκροῦν κτνήματα, καὶ
τὸν ἔμφυτον τῆς σαρκὸς νόμον, οὐ μὴν δι' ἀσκητικῶν
πόνων εἰς τοῦτο βοηθεῖσθαι. Ὁ μὲν Ἰωάννης βάπτιστα
κηρύσσων μετανοίας, τύπον ἔκανε παρέσχε
τοῖς ὄφεισιν πενθεῖν. Ὁ δὲ Κύριος βασιλεὺαν οὐρανῶν
κηρύσσων, εἰκότως τὸ ἀνεμένον καὶ φαιδρὸν ἐν
ἴαντεψ ἐπεδείνευτο, δι' ἣς τοῖς πιστοῖς ὑπέγραψε τὴν
ἐσωμένην ἀνέκφραστον ζωὴν, καὶ τὴν ἀπονομὴν ζωὴν.

*Μετρίλλου ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ εἰς τὸ κατά
Ματθαῖον Υπομνήματα.*

Ἔλθε μὲν (1) γὰρ Ἰωάννης μήτε ἑσθίων, μήτε πίνων, καθ' ἂν γέγραπται· ἕλθε δὲ δὲ οὐδὲ τοῦ ἀνθρώπουν
ἔσθιων καὶ πίνων. Καὶ τὴν τούτου αἰτίαν, ὡς ἀν αὐλόν
τε, ὅπις εἰπαίνι πειράσσομαι. Γέγονε μὲν γὰρ ἀνθρώπος
ὁ τῷ Θεῷ Λόγῳ, καὶ πάντα πεφόρηκε τὰ ἡμέτερα,
δῆκα μόνη; ἀμαρτίας· ἀλλ' διὰ ταῖς κατὰ σώμα
κτισθεσσι φυσικαῖς, τῆς ἐξ θεους ἡμῖν χαλιναγωγαῖς,
πόνου τε, φημὶ, καὶ νηστείας, πῶς ἀν ἐδεήθη, καί τοι
κατὰ φύσιν ὑπάρχων Θεός, διὰ καὶ χρείττων ἀμαρτίας,
καὶ τῇ παρ' ἔκαντού χάριτι καὶ τὰ ἐν ἡμῖν
καταρατίων πάθη, νεκρὸν δὲ καὶ ἀπράκτον ἀπο-
φαίνων καὶ τὴν ἐν ἡμῖν τοῦ σώματος δρεξιν, εἰ καὶ
διακέστιτ πῶς εἰς ἔκτοπους ἤδονάς; Κατεσκήνωσεν
γὰρ ἐν ἡμῖν δὲ τῷ Θεῷ Λόγῳ, καὶ ίδιαν ἐποιήσατο
σάρκα τὴν ἀνθρώπινην, ἵν' ἐπειδήπερ ἀτίθαστός τις
αὐτὴν δὲ τῆς ἀμαρτίας κατεληγένετο νόμος (τετυράν-
νηκε γὰρ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀντιστρεψά-
μενος· τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς, καὶ αἰχμαλωτίκων εἰς τὰ
οἰκεῖα), καταργήσει τούτον δι' ἔκαντο· καὶ ἐν πρώτῃ
νεκρώσας τῇ ίδιᾳ σαρκὶ, παραπέμψη λοιπὸν τῆς ἐπὶ^C
τούτῳ χάρτος τὴν μετάδοσιν εἰς ἡμᾶς, ἀτε δὴ καὶ
δινεας ὁμογενεῖς κατά γε τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν· ἀπ-
ερχῇ γὰρ ἡμῶν Χριστὸς, δεύτερος Ἀδάμ χρηματί-
στις μετ' ἔκεινον τὸν ἐν ἀρχαῖς· καὶ πρώτος ἀν-
θρώπος πέφηνεν ἐπὶ γῆς, χοῖκος μὲν οὐκέτι, Θεὸς
δὲ μᾶλλον καὶ ἐπουράνιος, ἀμαρτίαν οὐκ εἰδώς· δι'
δὲ καὶ μόνος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. Ἀναμηρφουμέ-
νης τοιγάροιν ἐν πρώτῳ Χριστῷ πρὸς τὸν ἐν ἀρχαῖς
ἀγιασμὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἐνδοιαζέτω μηδεὶς
ὡς εἰς ἀπαν ἥδη τὸ ἀνθρώπινον ἐξετέλευτο γέοντος τὴν
τῆς ἀναμηρφώσεως χάρις. Οὐ γὰρ ἔκανεν ἀνεμόρφου
Θεὸς ἀν δὲ Λόγος, καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς ίδιότητος
ἀπαραποίητος χαρακτήρ, ἀλλ' ἡμεῖς ἡμενὶ σὺν αὐτῷ
πρὸς θεὸν ἀναμηρφούμενοι διὰ τοῦ καὶ ὑπὲρ φύσιν
ἀγιασμοῦ, νεκρούμενοι λοιπὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν
τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας. Ἡν οὖν αρέδρα τῶν ἀτό-
πων μή οὐχὶ μᾶλλον τῇ τῆς θεότητος ἐνεργεῖτ τὰ
ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ κατανεκροῦσθαι πάθη, συν-
αθλεῖν δὲ ὑπερ αὐτῷ τὴν νηστείαν, εἰς τὸ καθάπερ
εἰ βέλαις καὶ ἀνάγκης τὴν σάρκα καταξηράγειν· ποὺ
γὰρ τῇ τοῦ ἐνοικούντος Θεῷ Λόγου δύναρις, εἰ καθάπερ ἐφ' ἡμῶν πόνοις καὶ νηστείᾳ τὰ πάλιν κατηγυνέστεροι;

¹⁰ I Cor. xv, 25.

(1) Ἔλθε μὲν — κατηγυνέστο. Mai, B. N. II, 477.

A cuinagebantur opinionibns. Decebat Joannem, in-
quam servum, per duram admodum vitæ ratiōrem
carnis affectiones mortificare: Christum vero tan-
quam liberum, virtute divinitatis, tanquam potesta-
tem habentem, carnis motus edomare, ac insitam
carnis legem subigere, non tamen per asceticos
labores ad hoc juvari. Joannes quidem baptismia
prædicans penitentie, figuram se ipsū præbuit
ingere debentibus: Dominus vero regnum celorum
prædicans, merito remissionem ac letitiam in
sese exhibuit, per quam fidibus futuram vitam
ineffabilem descripsit, vitam laboris expertem.
Cyrilli ex libro II Commentarii in Matthæum.

(Matth. xi, 18).

B Venit enim Joannes neque manducans, neque
bitens, sicuti scriptum est; venit autem Filius hu-
manis manducans et bibens. Jamvero hujus rei,
prout fieri poterit, causam hic conabor expouere.
Factum est homo Dei Verbum, nostraque omnia
gestavit, uno excepto peccato. Sed quod attinet ad
physicas corporis coniunctiones, quomodo egisset
consueto nobis freno, labore nimium ac jejunio,
quandoquidein Deus suapte natura est, et peccato
superior, suaque gratia in nobis quoque sedat
passiones, nostri corporis impetus inhibens, si-
quando ad absurdas voluptates rapiatur? Videlicet
inter nos habitavit Dei Verbum, suamque fecit
carnem humanam, ut quia hanc aspera peccati lex
vexabat (etenim tyranni instar peccatum in carnis
membris repugnat mentis legi, in suam nos po-
testatem redigens), per se ipsum vim illam relin-
deret, atque in sua apprime carne eas legem pe-
rrimens, gratiae hujus participationem ad nos trans-
mitteret, qui ejusdem cum eo generis sumus,
quod attinet ad carnis naturam. Nam priuile-
nostræ Christus est¹¹, novusque Ademus est
post illum qui fuit initio: et princeps homo in
terra apparuit, jam non terrenus, sed divinus
potius atque celestis, peccati nescius; propterea
solus etiam inter mortuos liber. Reformata ergo
in Christo primo ad primigeniam sanctitatem na-
tura nostra, nemo dubitet quin ad universum homi-
num genus reformationis gratia fuerit extensa. Non
enim scipsum reformavit Verbum, cum Deus sit, et
D proprietas Paternæ germana figura; sed nos cum
illo ad Deum reformati fuimus, propter supernatu-
ralem sanctificationem, extincta deinceps in mem-
bris nostris lege peccati. Valde igitur absurdum
fuisse, si non potius divinitatis virtute in Christi
corpore mortificatae fuissent passiones, sed jejunii
opem implorasset, ut tanquam vi ac necessitate
carnem debilitaret. Ubinam enim inhabitantis Verbi
passiones, si prout nobis usuvenit, laboribus ac
Jejunio passiones sedasset?

XI. 25. Confiteor tibi, Pater.

31 Illud confiteor, ex humano more ait. Quasi diceret, Gratias ago, aut, Glorifico te; mos enim est divinis Scriptura confessio nomen tali quedam modo accipere. Scribitur enim et Confiteantur, Domine, nomini tuo magno, quoniam terribile et sanctum est¹⁰. Ac rursus: Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo¹¹. At qui mento perversa sunt: Ecce, aiunt, gratiam constitetur Filius Patri. Ac quomodo non illo minor est? Ad hoc autem respondero potest aliquis qui veritatis dogmata bene norit propugnare: Et quid vetat, o boni, consubstantialem suscipere Filium, et laudare Patrem illius omnes quod sub celo est, per ipsum servante? Sin autem ab confessionem Patre minorem eum esse arbitrari, respice etiam quae sequuntur. Dominum enim cœlum et terræ Patrem vocat, Filius autem omnipotentis Dei, omnino cum eo omnibus dominatur, non tantum minor vel diverse substantiæ, sed tantum Deus de Deo, aequalibus titulis coronatus, et iuxta omnia cum ipso substancialiter aequalis.

Cyrillus ex septimo libro commentariorum in Matthæi Evangelium, super illud: Confiteor tibi, Pater.

Igitur quatenus Deus est, judicium de gentibus exercebat, veleto simul et per ipsum operante omnia Patre. Quatenus autem de nostro numero est, propter carnis naturam, perfectum gerens humanitatis habitum, eximias preces Patri offerebat.

XI. 27. Nemo novit Filium, nisi Pater, neque Pater quis novit, nisi Filius.

Qui videt filium, patris referentem imaginem, ipsum videt patrem, quia ipse coram patre est tanquam prototypon, viciamque in forma propria archetypon representat. Atque hæc dignis Deo modis intelligenda sunt. Quia vero dixerat, Omnia nihili tradita sunt, ne forte aliena esse natura et Patre minor videretur, supradicta verba addidit, ut iam suam quam Patriam ineffabilem incomprehensibilemque naturam ostenderet. Sola enim Trinitatis divina natura semet agnoscit: solus Pater proprium novit Filium, naturæ suæ fructum: sola denique divina Soboles Parentem suum agnoscit: solus sanctus Spiritus profunda Dei scit, nempe Patris Filii que mente.

¹⁰ Psal. xcviij. 3. ¹¹ Psal. cx. 1.

(1) Οὐκοῦν ἡ μὲν ἐστι Θεὸς, τὸ ἐπὶ τοῖς θεοῖς εἰργάζετο κρῆμα, συγκατανεύοντός τε καὶ ἐνεργοῦντος δι' αὐτοῦ τὰ πάντα τοῦ Πατέρος· ἡ δὲ νοίται καθ' ἡμᾶς διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἥτοι τελείως τὸ τῆς ἀνθρωπότητος σχῆμα, τὰς ὑπερικετειας (2) ἀνατίθεσι τῷ Πατέρῳ.

(2) Ita codex. Suspicabar tamen scribendum potius ὑπὲρ τὴν ἤχετεας, quam novum vocabulum admitterendum. Sed enim ne contraria quidem suspicione carebam, nempe positum esse hoc fortasse vocabulum ab denotandam excellentiam orationis Christi. Paribus enim compositionibus abundat theologia Graecorum, v. gr. ὑπερβούλεια, ὑπερ-

A 'Εξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ.

Τὸ ἔξομολογοῦμα φησι κατὰ συνήθειαν ἀνθρωπίνην, ἀντὶ τοῦ, Χάριν ὁμολογῶ, ἥτουν, Δοξάζει σε. "Ἐθος γάρ τῇ θεοπνεύστῳ Γραψῃ τὸ τῆς ἔξομολογήσεως ὄνομα κατὰ τοιώδε τινὰ δέχεσθαι τρόπον. Γέγραπται, διτὶ εἰς ἔξομολογήσασθωσαν, Κύριε, τῷ ὄντι ματὶ σου τῷ μεγάλῳ, διτὶ φοβερὸν καὶ ἅγιον ἐστι. Καὶ πάλιν· ἔξομολογήσομεί σοι, Κύριε, ἐν ἀληθείᾳ μερίᾳ μου. Ἀλλ' οἱ διεστραμμένοι τὸν νοῦν, Ἰδοὺ, φασι, χάριν ὁμολογεῖ ὁ Υἱὸς τῷ Πατέρι· εἴτε πῶς οὐκ ἐλάττων ἐστιν αὐτοῦ; Πρὸς τούτο φαίη τις ἀν τῶν εὐ εἰδότων τοὺς τῆς ἀληθείας συνασπίσαι δόγματι. Καὶ τι τὸ καλύτερον, ὡς βέλτιστοι, τὸν ὄμοδούσιον Υἱὸν ἀποδέχεσθαι καὶ ἐκπαινεῖν τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα σώζοντα δι' αὐτοῦ τὴν ὑπὲρ οὐρανόν; Εἰ δὲ νομίζεις διὰ τὴν ἔξομολόγησιν ἐν ἐλάττωσιν εἶναι αὐτὸν τοῦ Πατέρος, δρα καὶ τὸ ἀφεῖχε. Κύριον γάρ οὐρανού καὶ τῆς ἀποκαλεῖ τὸν Πατέρα· διὸ Υἱὸς τοῦ τῶν ὀλενικρατοῦντος Θεοῦ, πάντως που εἰν αὐτῷ δεσπόζει τῶν δλων, οὐχ ὡς ἐλάττων ἡ ἐπερούσιος, ἀλλ' ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, ταῖς ἵσαις εὐχετεῖς στεφανούμενος, καὶ τὴν κατὰ πᾶν ὄντιον ισότητα πρὸς αὐτὸν ἔχων οὐσιῶδης.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ 6 βιβλίου τῶν ὑπομημάτων τῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον, εἰς τὸ, ἔξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ.

(1) Οὐκοῦν ἡ μὲν ἐστι Θεὸς, τὸ ἐπὶ τοῖς θεοῖς εἰργάζετο κρῆμα, συγκατανεύοντός τε καὶ ἐνεργοῦντος δι' αὐτοῦ τὰ πάντα τοῦ Πατέρος· ἡ δὲ νοίται καθ' ἡμᾶς διὰ τὴν τῆς σαρκὸς φύσιν, ἥτοι τελείως τὸ τῆς ἀνθρωπότητος σχῆμα, τὰς ὑπερικετειας (2) ἀνατίθεσι τῷ Πατέρῳ.

Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατέρος· οὐδὲ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ Υἱός.

'Ο δρῶν (3) τὸν ίδιον, τὴν τοῦ πατρὸς εἰκόνα ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ, αὐτὸν δρᾷ τὸν πατέρα (4), ὡς ἐν πρωτότυψῳ αὐτῷ τῷ πατρὶ φαινόμενος, ὑπορείνων δὲ αὐτὸν ἐν ίδιᾳ μορφῇ τὸ ἀρχέτυπον· ταῦτα δὲ θεοπρεπῶς νοητέον· ἐπειδὴ δὲ εἶπε, Ιάντα μοι παρεδόθη, ἵνα μὴ δόξῃ ἐτέρας φυλῆς (5) εἶναι παρὰ τὸν Πατέρα ἡττών, ἐπήγαγε τούτο, ἵνα δεῖξῃ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἀπόδρητον καὶ ἀκατάληπτον οὖσαν, καὶ τῆς (ita cod.) τοῦ Πατέρος· μόνη γάρ θεῖα φύσις τῆς Τριάδος; ἑαυτὴν ἐπιγινώσκει· μόνος δὲ Πατήρ οἶδε τὸν Υἱόν τὸν ίδιον, τὸν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως καρπόν· μόνον τὸ θεῖον γέννημα ἐπιγινώσκει τὸν ἢξον τεχθόν· μόνον τὸ δικέν Πνεῦμα οἶδε τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, δὲ ἐστι τὰς ἔννοιας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ.

σις, ὑπεράρχιας, ὑπερουράνιος, ὑπεράρρητος, ὑπερένυμος, εἰς alia apud Areopagitam præsentium, εἰτιταμεις a nobis Nicæphorus.

(5) Ο δρῶν — τοῦ Υἱοῦ. Mai B. N. III, 130.

(6) Fragmentum hoc nonnisi haçtenus, in Cordelianâ Catena legebatur; sequentia ibi deerat.

(7) Ita cod., ut: εὑστα, εἰσὶ sensus idem est.

Δεῦτε ἄρδες με, πάντες οἱ κακῶντες, καὶ πο- A

XI, 29. *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.*

Οὐ σὸν ἀκούεις τῆς κλήσεως, καὶ ἔγγισες, καὶ καλληθεῖς τῷ προστάξαντι, οὗτος ἀναπαύεται. Ἀπο- σάντες, φησι, τῆς φιλαμαρτήμονος γνώμης, καὶ τῆς φιλοσφρίας, καὶ μεταπτερόμενοι ἐπὶ τὰ ἐπαίνου θέσια πρότυματα, ἔγγιστέ μοι ἵνα γένθησθε θεῖας κοι- νωνοὶ φύσεως, καὶ ἀγίου Πνεύματος μέτοχοι. Πάντες δὲ καλεῖ, καὶ οὐ μόνος τοὺς ἐξ Ἱερατὸλ, ὡς πάντων Δημιουργὸς καὶ Κύριος· καὶ κοπιῶντας μὲν λάρεις τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς μὴ Ιοχανόντας βαστάζει τὸν μι- κρὸν ζυγὸν, πεφορτισμένους δὲ τὸν εἰδωλολάτρας, τοὺς δὲ τοῦ διαβόλου καταφοτισθέντας, καὶ τῷ πλή- θει τῶν ἀμαρτιῶν καταβαρυνόμενους. Τμεῖς οὖν, φησιν, ὁ Ἰουδαῖος, νεύσατε πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ξείγνωτε ἐπὶ τὸν ὄματερον κηδεμόνα καὶ Δεσπότην, καὶ ἔγρύθειν τῆς προσόδου τὸ κέρδος κομιζόμενοι. Ἀπαλλάσσω γάρ ὑμᾶς τῆς ὑπὸ τὸν νόμον δουλείας, ἵνα δὲ πολὺν ὄπομένετε κόπον, οὐτε ρχδίων ἔξανύειν αὐτὸν δυνάμενοι, καὶ μέγιστον τῶν ἀμαρτημάτων τὸ φορτίον ἔχατοις κατατευχόντες, δισφ πλείονα φυ- λάττειν προσῆκεν ὑμᾶς ἀκόλουθα τῷ νόμῳ διαπρατ- τομένους.

Ο γάρ ζυγὸς μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου θλαψρός ἔστιν.

Ἐλαφρός ἐστιν ὁ ζυγὸς τοῦ Χριστοῦ· ἐπειδὲ οὐ κο- λάζει τὴν καθάπερ ὁ νόμος, τὸ ἀναμάρτητον ἀπαι- τῶν καὶ τὸ ἀπαθές· ἀλλ' ἐν ἀπλοῖς φήμασιν ἔχει τὴν ἐπαγγέλιαν καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς ὑπογραμμόν.

Οι δὲ Φαρισαῖοι ἰδότες, εἶχον αὐτῷ· Ἰδού οἱ μαθηταὶ σου πεινοῦσιν δὲ οὐκ ἔξεστι ποιεῖν δὲ Συββάτῳ.

Ἐνθα μὲν γάρ οὐδὲν γίνεται μέγα καὶ γενναῖον, τὸ τυχάζουσιν· ἐνθα δὲ ὄρωσι τινὰς σωζόμενους, καὶ πάντας εἰσὶ φορτικώσεοι. Οὐτως ἐχθροὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων εἰσὶ οὐτηρίας καὶ τῶν Ἱερῶν Γραμμάτων ἀνεπιστήμονες. Εἰ ἔτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστὶν ἡ καινὴ, ἡ δὲ Ἱερεμίου προκηρυχθεῖσα, δεῖ πάντως καὶ νόμοις οὐ τοὺς ἀρχαῖοὺς κερῆσθαι, ἀλλὰ τοὺς καινοῖς. Ἀλλ' οἱ Φαρισαῖοι τούτο συνιδεῖν [μὴ] θελήσαν- τες, ἐφερένουσι τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, καὶ φασι περὶ αὐτῶν τῷ Χριστῷ· Ἰδού τοὺς νομικοὺς ἐντάλ- μασιν ἐναντιουμένους ὄρώμεν τοὺς ὑπὸ σου παι- αγωγυμένους. Τοῦ γάρ νόμου κελεύοντος ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ μηδὲνδες παντάπασιν ἀπεσθαι τόνου, πειρίζουσι ταῖς χερσὶν ἀστάχνας οἱ μαθηταί. Σὺ δὲ αὐτὸς, εἰπέ μοι, ὁ Φαρισαῖος, τὴν ταῦθεντικὴν διαντρήτριαν παραθεῖς οὐ συνθράψεις τὸν ἀρτον; Τι εὖν ἔτέρους αἰτεῖ; πῶς δὲ καὶ ὁ Σωτὴρ περὶ αὐτῶν ἀπολογεῖται;

Πόσῳ οὖτι διαφέρει μιθρακος προθέτον; Τούτοις δὲ ἔξεστι τοῖς Σιδέναις καλῶς ποιεῖν.

Ἀσεβεῖς δύτες οἱ Φαρισαῖοι ὑπερένοντο τὴν εὐ- σένειαν· ἵνα τοὺς εὔσεβες ἐξολθεύσωσι. Διὸ καὶ τὸν Χριστὸν διαβάλλειν ἐπεχείρουν, καὶ τοὺς αὐτοὺς

B
32 Qui igitur audit vocationem, et accedit, et præcipienti adhaeret, hic resicitur. Abjicentes, inquit, mentem quæ amat peccatum ac carnem, et conversi aliea quæ laude digna sunt, appropinquare mihi, ut divinae naturæ ac sancti Spiritus omnis participes. Omnes autem vocat, et non solos qui ex Israel, tanquam omnium Dominus et Crea- tor; et laborantes quidem dicit Iudeos, qui exiguum jugum ferre non valent, oneratos vero ido- lorum cultui addictos, per diabolum oppressos, ac peccatorum multitudine gravatos. Vos igitur, ait, Iudei, accedite ad veritatem, et me agnoscite vestrum curatorem ac Dominum, proxime etiam accessu lucrum relaturi. Libero enim vos a servitute legis, in qua magnum sustinuitis labore, cum non facile possetis eam explere, et maximum pecca- torum onus vobis ipsis imponeretis, quantu[m] plura servare vos oportebat legi consentanea perficien- tes.

XI, 30. *Jugum enim meum suare est, et onus meum leve.*

C
Leve est jugum Christi, quoniam non punit nos quemadmodum lex, innocentiam exigens peccati prorsus expertem et anima statim perturbationibus non obnoxium; in meritis interim verbis habens promissionem et virtutis exemplar.

XII, 2. *Pharisæi autem videntes disserunt ei:: Ecce discipuli tui faciunt quod non licet facere Sab- bato.*

Siquidem, ubi nihil magnum sit ac generosum, quiescent; ubi vero quosdam salvatos vident, omni- nino sunt magis molesti: adeo inimici sunt salutis humanæ, ac sacrarum Litterarum ignari. Quod si alia præter primam legem nova est, quæ per Jere- miām sicut prædicta¹¹, oportet omnino etiam an- tiq[ue] legib[us] non uti, sed novis. Sed Pharisei hoc intelligere nolentes insidiantur sanctis apostolis, ac de iis Christo ait: Ecce legalibus præceptis adversantes videamus tuos discipulos. Jubente enim lege feriari in Sabbato, nullumque omnino attin- gero laborem, disciplali manibus spicas velunt. At tu ipse, dic mihi, Pharisee, sabbaticam tibi men- sam apponens, nunquid panem non confringis? Ec- D quid igitur alios culpas? quonodo autem ipse Sal- vator eos excusat?

33 Quanto magis melior est homo ore? Itaque licet Sabbatis benefacere.

Impii cum essent Pharisei, pietatem simulabant, ut piros perderent. Proprieta et Christum per calum- niam infamare conabantur, et ejus discipulos,

¹¹ Jerem. xxxi, 1 seqq.

quod eos viderent mirantibus illustris evadere. Α μοθητάς, δρώντες αὐτούς λαμπρυνομένους τοῖς θεα-
μασιν.

Cyrilli ex libro viii comment. in Matth. Evangelium super illud: Si ego in Spiritu Dei dæmania ejicio (Matth. xii, 28).

Nemo scandalizetur etiam si audit communem nostrum Servatorem Christum affirmantem atque dicentem se in Spiritu Dei dæmonia ejicere. Ne te, Inquam, perturbet Filius dicens se in Spiritu operari; considera potius, quis et quia de re tunc eo modo locutus sit. In carne erat propter nos, et quidem æque ac nos homo, haud gloria quæ deitatem naturaliter decebat, sed naturæ nostræ vili et humili figura indutus. Idecirco se in Spiritu Dei operari ait. Reaperte enim nequaquam carnis naturali operatione, neque humanitatis virtute vincit Satanam et adversus Beelzebul prævalet. Alioqui doceat nos aliquis, si ei libet, cur ii qui **34** vellet potestatem in impuros dæmones exercere, impediantur, si id carnæ naturæ opus est. Cuncti enim in carne sumus, unaque in cunctis est humanitatis ratio. Sed revera neque proprium carnis opus est, neque naturæ humanæ adversus spiritus prævalere; ideo nec omnes id efflare queunt, sed eam rem operantis potius Spiritus effectum esse conspicimus. Vero itaque Servator dixit, quatenus caro et homo ipse intelligitur, opus hujusmodi in Spiritu Mori, non vero carnem sive humanitatem adversus dæmones vi pollere. Sanctum sine dubio Christi corpus est, oin die inquit habet adversus omnem morbum potestatem, sed erat estque sanctum, non quatenus reputatur simpliciter caro, in sui moduli ratione consistens; sed quatenus templum est in habitantis in ipsa Verbi, quod propriam carnem sanctificat per sanctum Spiritum. Aiebat ergo ipse in sua ad colescentem Patrem pro nobis allocutione: «Ego sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati sicutus ¹¹.»

E-mail address:

Quoniam fidem incarnationis præbere non ex-
hortemus, quidni admiramini hominem æque ac
nos factum, **35** ut quod tanquam Deus habeat,
nostræ causa, quatenus homo erat, acciperet, Spi-
ritum inquit, cuius gratiam ad nos transmiseret?
Elenum cum Spiritus gratiam, ob antiquam trans-
gressionem natura amisisset, rursus eam adeptia
est per primum et in quo prius fuit Christo. Illic
enim apparuit ecceletus homo, Adamus alter, qui
sibi humanam naturam instauravit ad vitam novi-
tatem. Cum ergo semper habeat proprium Spiritum
Christus, quatenus intelligitur et est naturaliter
Deus, qui etiam illum recipere dicitur quatenus
homo est, profecto pervenit in nos regnum Dei.

"Іоан. xvii, 19.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ ζεβδιλίου εἰς τὸ δημότον· Εἰ
δὲ ἐτο Πτεύματι Θεοῦ ἀγῶνα ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια.

Σκανδαλίστερον (1) οὐδαμῶς εἰ καὶ διεπύθοιτο τις τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ διαβεβαιουμένου καὶ φάσκοντος Πνεύματος Θεοῦ ἐκδόλλειν τὰ δαιμόνια· μή γάρ δὴ σε θορυβεῖται λέγων δὲ Γῆς ἑνεργεῖν ἐν Πνεύματι· καταλογίζου δὲ μᾶλλον τις ὁν δρα καὶ ἐν τίσιν τὸ τηνικάδε τὰ τοιαῦτα φησιν· ἦν μὲν γάρ ἐν σαρκὶ δὲ τῆς ημᾶς· αὐτὸ δὴ τοῦτο καθημᾶς ἀνθρώπου οὐκ ἐν δόξῃ τῇ θεότητι καὶ αὐτῷ πρεπούσῃ φυσικῷς, ἀλλὰ τῆς ημετέρας φύσεως τὸ συμφροπετεῖ καὶ τὸ ταπεινὸν τούτο περικείμενος σχῆμα· διὰ τοῦτο φησιν ἐνεργεῖν ἐν Πνεύματι Θεοῦ. Καὶ γάρ τοι κατὰ τὸ ἀληθὲς οὐ σαρκὸς ἐνεργεῖ φυσικῇ καὶ ἀνθρωπότητος δυνάμει παραλύει τὸν Σωτανὸν καὶ κατισχύει τοῦ Βεελζεβούλ· ἐπειδὴ διδασκέτω τις, εἰ βούλεται, τί τὸ χωλύον τοῦ; ἔδεικνος προκείσθαι τὴν ἕξισταν τὴν κατὰ πνευμάτων, εἰ τοῦτο ἐνεργεῖ σαρκὸς φύσις. Πάντες γάρ ἐσμεν ἐν σαρκὶ, καὶ εἰς κατὰ πάντων δὲ τῆς ἀνθρωπότητος λόγος. 'Ἄλλ' οὖτε σαρκὸς ἔργον ίδικῶς, οὖτε μὴν ἀνθρωπότητος τὸ κατισχῦται πνευμάτων, ἐπειδὴ μὴ πάντες ισχύουσιν, ἐνεργείας δὲ μᾶλλον δρᾶται κατέρθωμα τῆς διὰ Πνεύματος. Οὐκοῦν ἀληθὲς εἰργάκειν δὲ Σωτὴρ καθῆ δοεῖται σάρκα καὶ ἀνθρώπως, διὰ Πνεύματος ἔργον ἦν, καὶ οὐχὶ διὰ τῆς σαρκὸς, ἢ γοὺν ἀνθρωπότητος, ἡ κατὰ τῶν δαιμόνων ισχύς. 'Αγιον μὲν γάρ διμολογούμενων ἔστιν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ πᾶσαν ἔχον κατὰ πάσης νόσου τὴν δύναμιν· ἀλλ' ἦν τε καὶ ἔστιν ἄγιον, οὐχ ἐπείπερ ἀπλῶς νοεῖται σάρκη, ἐν μόνοις οὖτα τοῖς ίδιοις λόγοις, ἀλλ' ὅτι ναός ἔστι τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῇ Θεοῦ Λόγου, ἄγιαζοντός τε τὴν ίδιαν σάρκα διὰ τοῦ ἄγιου Πνεύματος. 'Ἐφη γοῦν αὐτὸς πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα τὰς διαλέξεις ποιούμενος ὑπὲρ αὐτῶν· 'Ἐγὼ ἀγιάζω ἐμαυτὸν. ἵνα ὥστε καὶ αὐτοὶ ἡγιασμένοι εἰς ἔν.

Kui usõt' õterpa.

Δ 'Ανδ' οὗσον δὴ μετὰ σαρκὸς ὄλκονομίαν οὐ κατα-
πέληχθε, φησὸν, διὰ τὶ μὴ θαυμάζετε τὸν καθ' ήμᾶς γενόμενον ἀνθρώπον, ἵνα δὲ περ ἔχει φυσικῶς
αἷς Θεός, λαβόν δὲ τὴν ήμᾶς ὡς ἀνθρώπος, φημὶ δὲ τὸ
E Ηνεῦμα, παρεπέμψη καὶ εἰς ήμᾶς τὴν χάριν; Ζη-
μιωθεῖσα γάρ η φύσις τὴν τοῦ Ηνεύματος χάριν διὰ
τὴν ἐν ἀρχῇ παρέβασιν, πεπλούτηκε πάλιν εὐτὴν
διὰ πρώτου τε καὶ ἐν πρώτῳ Χριστῷ. Πέφην γάρ
οὐράνιος ἀνθρώπος καὶ δεύτερος Ἀδάμ ἀνακτήσεων
ἐκευφῆ τὴν φύσιν εἰς καινότητα ζωῆς. 'Ἐχοντος το-
νυν δέ τοι διεισ Ηνεῦμα Χριστοῦ, καθ' ὃ νοεῖται καὶ
ἴστι Θεός κατὰ φύσιν, λεγομένου τε λαβεῖν ἢ γέρε-
νεν ἀνθρώπος, ἐφθασσεν ἐφ' ήμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ
Θεοῦ. Τὸ γέροντόγονος γενέσθαι τοῦ Ηνεύματος,

(1) Σκαρδαλιστέον, Fragmentum hoc cum tribus sequentibus edidit Ang. Mai in *Bibl. nova Parvus*, II, 478.

οὐδὲν ἔτερον ἀν εἰς λειπόν, οὐ μετασχίν βασιλείας ηὔη.

Κυριλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ φητέρον· *Καὶ* δὲ ἀν εἰς τὸ λόγον κατὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, *ἀμεθήσεται αὐτῷ.*

"Ἄρχοντος ἔχων τὴν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς γέννησιν, διά τε τοῦτο ὑπάρχων Θεὸς κατὰ φύσιν ὁ Μονογενῆς, τὴν ἀνθρωπίνην ὑπέδυ μορφὴν, καὶ γεγένηται καθ' ἡμᾶς ἐκ γυναικός, καὶ γέγονεν ὑπὸ νόμου, καί τοι τὸν νόμον Κύριος ὁν, καὶ χειρημάτικεν δοῦλος ὁ πάντα ὑπὸ πόδας ἔχων καὶ ταῖς ἀνωτάτω δινάμεσιν ἐπισχούμενος; καὶ καθίκετο μὲν ἐν τῷπο σώμα, δύναμιν μὲν ἔχων τὴν αὐτῷ πρεπεδεστάτην, καταερπττων δὲ οὖν ὅμως τῆς ἴδιας φύσεως ἀξιώματα ταῖς ἀνθρωπίναις συμφροπετεῖαις, καὶ τῇ τῆς σαρκὸς περιδολῇ. Κενώσεως γάρ ἦν καιρὸς, καὶ τῇς τοῦ δούλου μορφῆς τὸ καθ' ἡμᾶς ἐδεῖτο μυστήριον, ἵνα καὶ τὸν τίμιον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομείνῃ σταυρὸν, καὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἴδιας σαρκὸς τὸν ἀπάντων κτείνῃ θάνατον. Ἀναγκαῖα τοιγαροῦν η κένωσις, καὶ δὲ τῆς ἀδείας καιρὸς τῆς διὰ τὴν σάρκα. Καὶ ἦν διὰ τοῦτο παρὰ παῖδες; ἀσυμφανὲς τὸ μυστήριον.

Κυριλλου ἐκ τοῦ αὐτοῦ:

Εἴτα πῶς ἔτι νοηθεῖ ἀν, κατὰ γε τὸν εἰκότα λαγισμὸν, φυσικὸν ἐν τῷ μὲν ή τὸ ἀγαθὸν ή τὸ φαῦλον, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἐθελούσιον καὶ ἐν προσερέστει τῇ ἐκάστου κείμενον; εἰπερ οὖστις μιᾶς τῆς ἀνθρώπου φύσεως, καὶ ἔνα κατὰ παντὸς τοῦ γένους; ἔχουσης δρον, οἱ μὲν εἰσὶν ἀγαθοὶ τὴν ξένιν, πονηροὶ δὲ ἔτεροι· διαφέρειν δὲ οὐδὲν; η ἀνθρώπου φύσις ὡς πρὸς ἴδιους δρᾶται λόγους, οὐδὲ μαχομένην ἔχει τοῖς θευτῆς ίδιώμασι τὴν κατασκευὴν.

"Οταν τις εἰς ἀνθρώπον ἡμάρτανε, δυνατὸν ἦν ὑπὲρ αὐτοῦ παρακαλέσαι τὸν Θεόν· οταν δὲ εἰς αὐτὸν οἱ ἀνθρώποι ἐβλασφήμουν, οὐκ ἔτιν παρακαλέσαις ὑπὲρ αὐτῶν. Πλὴν ἐπειδὴ ἡς ἀνθρωπος δρῶμενος; δὲ τοῦ Υἱοῦ Υἱός, εἰ καὶ φύσει Θεός ἦν, οὐ πάνυ τι τοῖς; ἀσυνέτοις ἐγνωρίζετο, δίδωσιν ἕσθ' ὅτε τοῖς ἔξ ἀγνοας; ἀμαρτάνουσιν εἰς αὐτὸν συγγνώμην· τοῖς δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα, δημνεχὴ λέγει τὴν κόλασιν ἐπάγενθαι (Πνεῦμα λέγων δόλκηρον τὴν τῆς Τριάδος θεότητα). πλὴν δίδοσαι τοῖς μετανοοῦσι διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος συγγνώμη. Ἀλλὰ τὸ μέγεθος θελων δεῖξαι δὲ Χριστὸς τοῦ ἀμαρτήματος, οὗτως εἰπεν· ἐπειδὴ οὐκ ἔτιν ἀμαρτία ἀσυγχώρητος παρὰ θεῷ ἐν τοῖς γνήσιοις, καὶ κατ' ἀξίαν μετανοοῦσι.

"Ο διαθῆς ἀνθρώποις ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὸ ἀγαθόν· καὶ δὲ πονηρὸς ἀνθρώποις ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει πονηρόν.

"Οταν λέγῃ θησαυρὸν, τὸ πλῆθος ἐνδείχνυται τῶν ἐν τῇ ψυχῇ κειμένων· ἵνα δὲ μή εἰπωσι τινες, διτι φύσει πεφύκαμεν πονηροὶ οἱ ἀνθρωποι, ἐπὶ τῶν Φαρισαίων τοῦτο ἐδήλωσεν, διτι δυνατὸν [τὸν] αὐτὸν καὶ ἔνα ἀνθρώπον ποτὲ μὲν ἀγαθὸν γενέσθαι, ποτὲ δὲ κακὸν, λέγων· Ο ἀγαθὸς ἀνθρώπος; ἐκ τοῦ περιεσεύματος τῆς καρδίας αὐτοῦ λαλεῖ, δμοίως καὶ δὲ κακός.

"Ο δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· Γερεὰ πονηρὰ

Nam participes nos fieri Spiritus, nihil aliud porto erit, quam regnum Dei participare.

Cyrilli ex eudem libro super illud : « Quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remitteret ei (Math. xii., 32). »

Qui ineffabilem sortitus est a Patre Deo nativitatem, ideoque Deus homogeneus naturaliter est, humanam subiit figuram, factus sub lege, quantum legis Dominus esset: et ad servilem conditionem se demisit, qui omnia pedibus supposita habebat, et a supernis virtutibus gestabatur: venitque in hunc mundum, virtutem quidem sibi convenientissimam habens, dignitatem nihilominus naturae suae celans humanis parvitatibus et carnis indumento. Erat enim exinanitionis tempus; **36** egebatque servi specie mysterium propter nos peragendum, ut et venerandam pro nobis patretur crucem, et suae carnis morte universalē mortem perineret. Necessaria itaque fuit exinanitio et ignominiae per carnem occasio. Quamobrem multis erat obscurum mysterium.

Cyrilli ex eodem libro. (Math. xii., 33.)

Deinde quomodo justo certe ratione cogitari poterit naturale esse nobis bonum vel malum, et non voluntarium potius atque in cuiusque electione positum? quandoquidem una hominis existente natura, unumque in universo genere modulum habente, alii quidem bonis inoribus sunt, alii pravis. C Neque idcirco hominis natura adversus propriam rationem dissidere cernitur, neque pugnantem habere cum suis proprietatibus constitutionem.

Quando quispiam in hominem peccavit, Deum pro se potest invocare; cum vero in eum blasphemias protulerint, non licet invocare pro se. Cum itaque homo videretur Dei Filius, etsi natura Deus esset, non admodum sine intellectu existentibus innotescat, veniam itaque ex ignorantia in sese peccantibus largitur; eos vero, qui in Spiritum sanctum peccant, perpetuum dicit manere supplicium (Spiritum dicens totam Trinitatis Deitatem); datur tamen penitentibus per Spiritus gratiam remissio. Sed **37** magitudinem volens Christus ostenderet peccati, ita dixit; non enim est peccatum quod non remittat Deus, si legitime et ex dignitate penitentia agatur.

XII, 35. *Bonus homo de bono thesauro cordis profert bona, et malus homo de malo thesauro profert mala.*

Cum dicit thesaum, multitudinem designat cogitationum voluntariorumque in conscientia sitarum. Ne autem aliqui dicenter, natura malos esse homines, adversus Phariseos declarat, fieri posse ut unus idemque homo, **38** modo bonus, modo malus sit. Cum sic dicat: *Bonus homo ex abundantia cordis sui loquitur, similiter et malus.*

39. *Ipsa autem respondens dixit eis: Generatio prava,*

et adultera signum querit, et signum non dabitur ei, οὐδὲ nisi signum Iōnᾶ propheta.

Neque enim Patri crediderunt, et etiam ab ipso Christo desciverunt jam despontante sibi et conjugente humanitatem, iuxta illud quod dictum est: « Et despontabo te mibi in sæculum »¹¹. Adhæserunt autem Satane, spiritu, nā 39 fornicationis modum admittentes. Ostendit se ipsum rursus Patri aequalem, quandoquidem Judaicam gentem inde quoque adulteram sibi ait, quod sibi non credit. Mox injuria laceratus quid ait? « Et signum non dabitur ei, nisi signum Iōnᾶ propheta. »

XII, 45. *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca inaquosa querens requiem, et non invenit.*

Ac jure merito. Cum enim quis semel ereptus malis ad meliorem frugem reversus non est, multo graviora prioribus patitur; idcirco dixit, « non invenit requiem, » ut ostendat hujusmodi hominem necessario dæmonum insidiis 40 capiendum. Duo enim hic ad bonum incitamenta habuit, experientiam prioris mali et liberationis beneficium. Iuno vero et tertium accedit: pejora patienti communio. Verumtamen nullo eorum devenero meliores: inhabitabat ipsos spiritus nequam, et cum in Ægypto sacrificarent, Ægyptiis etiam moribus cum eis vivebant, ac legibus, plenique erant omni immunditia. Posiquam per Moysen liberati sunt, legemque habuerunt paedagogum ad veri Dei cognitionis lucem vocantem, ejectus est profanus et immundus spiritus. Quia vero in Christum non crediderunt, rursum eos dæmonium invasit. Invenit enim cor eorum nudum ac vacuum ab omni pietate et quasi scopia mundatum, et inhabitavit in eis. Ut enim Spiritus sanctus, cum viderit cor hominis vacuum ab omni immundicie, et commoratur, et aulam suam collocat, et in eo requiescit, ita spiritus immundus animabus reprobatorum amat immorari.

XIII, 3. *Et locutus est eis multa in parabolis dicens: Ecce exiit qui seminat, seminare.*

Idcirco in Parabolis loquitur Christus, ut ostendat sese esse, de quo erant prophetæ, ac de quo dixit David: « Aperiā in parabolis os meum »¹². Quidam vero aliis prophetarum dixit: « Ecce rex Iustus regnabit, et principes eum iudicio regent, et erit homo abscondens sermones suos. »

41 XIII, 12. *Qui enim habet, dabitur ei, et abundabit; qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo.*

Qui dociles fuerint et bene parati ad perceptiōnem divinarum institutionum, in illis habitabit Spiritus sanctus, augens in ipsis dona sua. Qui vero

οὐδὲ μειζαλὶς σημεῖον ἔχεται, καὶ σημεῖον οὐ δοθῆσται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωρᾶ τοῦ κροφήτου.

Οὗτος γάρ τῷ Πατρὶ ἐπίστευσαν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀπέστησαν. Τοῦ μνηστευσαμένου τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νυμφεύσαμένου, κατὰ τὸ εἰρημένον· « Καὶ μνηστεύσομαι σὲ ἐμαντῷ εἰς τὸν αἰώνα. » Προσεκολλήθησαν δὲ τῷ Σατανᾷ, τὸν τῆς νοητῆς πορνείας τρόπον ἀποτελούντες. Δείκνυσιν ἔαυτὸν πάλιν τῷ Πατρὶ Ἰωνῷ εἶγε καὶ τὸ μῆτρας εἴπεισαν αὐτῷ μοιχαλίδα ποιεῖ. Είτε θέρισας, τέ φησι; « Καὶ σημεῖον οὐ δοθῆσται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωρᾶ τοῦ προφήτου. »

Οταν δὲ τὸ ἀκάθαρτον κτεῖνα φέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ανθρώπων τόπων ζητοῦντας ἀράκανσιν, καὶ οὐχ εὑρίσκει.

Καὶ μάλιστι εἰκότως. « Οταν γάρ ἡπαξ τις ἀλευθερωθεῖ τῶν χακῶν μὴ σωφρονισθῇ, πολλῷ χαλεπώτερα πείσεται τῶν προτέρων. Αἰών γάρ τοῦτο εἶπεν· « Οὐχ εὑρίσκει ἀνάκαυσιν, οὐα δεῖξῃ δὲ τι πάντας καὶ ἐξ ἀνάγκης ληψεται τὸν τοιούτον ἥ τῶν δαιμόνων ἐκπουλῆ. Καὶ γάρ ἀπὸ δύο τούτων τὸν τοιούτον ἄγωνθῆναι ἔδει, ἀπὸ τε τοῦ παθείνοντο πρότερον, ἀπὸ τοῦ ἀπαλλαγῆναι. Μᾶλλον δὲ καὶ τρίτον πρόσεστιν, ἥ τοῦ χείρων πείσεσθαι ἀπειλή· ἀλλ' οὐμις οὐδενὶ τούτων ἀγένοντο βελτίους. Ἡν αὐτοῖς ἐνοικον τὸ πονηρὸν πνεῦμα, καὶ ὅτε ἐν Αἰγύπτῳ ἐθίζευνον, καὶ τοῖς Αἰγυπτίοις διαζώντες θεεστὶ τε καὶ νόμεις, μετοτοὶ ἦσαν πάσης ἀκαθαρσίας. Ἐπειδὴ διὰ Μιωτῶν ἀλεύτρωνται, καὶ νόμον ἐσχήκασι παιδαγώγον πρὸς τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας καλούντα φῶς, ἀπελήκαστο τὸ βέβηλον καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πεπιστεύχασιν εἰς Χριστὸν, πάλιν αὐτοῖς ἐπεδήμησε τὸ δαιμόνιον· εὗρε γάρ αὐτῶν τὴν καρδίαν γυμνήν, καὶ σχολάζουσαν ἀπὸ πάσης εὐσεβείας, καὶ οἰονετ σεσαρωμένην, καὶ κατώκησεν ἐν αὐτοῖς. Οὐσπερ γάρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον, ὅταν ἵδῃ καρδίαν ἀνθρώπου σχολάζουσαν ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας, καὶ ἐναυλίζεται, καὶ κατοικεῖ, καὶ ἐποναπαύεται ἐν αὐτῷ· οὕτω τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, ψυχαῖς ἀνθρώπου ἀναιτίσθαι φίλει.

Καὶ ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ δὲ παραβολαῖς, λέγων· « Ιδοὺ δὲ ἔκηλθερ ὁ σκεπτωρ τοῦ σκεπρεῖν.

Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς λέγει δὲ Χριστὸς, ἵνα καὶ διὰ τούτων δεῖξῃ δὲτι αὐτὸς ἥν δὲ προφητεύεις, περὶ οὐ εἶπεν δὲ Δασδίδ· « Ἀνοικὼν ἐν παραβολαῖς τὸ σέδμα μου. » Ἐτερος δὲ τις τῶν προφητῶν ἔφη· « Ίδοὺ βασιλεὺς δίκαιος βασιλεύει, καὶ ἀρχοντες μετὰ κρισεως ἀρκούσι, καὶ ἔσται δὲ ἀνθρώπως κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ. »

Οστις γάρ ἔχει, δοθῆσται αὐτῷ, καὶ περισσευθῆσται· δοτις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ δὲ ἔχει ἀρθῆσται ἀπ' αὐτοῦ.

Τοῖς εὐμαθέσιν ἀνθρώποις, καὶ καλῶς διακειμένοις πρὸς παραδοχὴν θείων λόγων, ἐνοικισθῆσται τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγιον, αὐξάνον ἐν αὐτοῖς τὰ χαρίσματα

¹¹ Ossee ii, 19. ¹² Psal. lxxvii, 2. ¹³ Isa. xxxii, 1.

Τοῖς δὲ σπενθῆρα φωτὸς κεκτημένοις, καὶ τούτου ἀμελήσασι, σθεσθῆσαι πάντως καὶ ἀρθῆσαι ἐπ' αὐτῶν καὶ τὸ σμικρότατον δι πρότερον εἰχον. Τοῦτο δὲ Ιουδαῖοι πεπόνθασι λαβόντες φῶς ἐκ τοῦ νόμου, καὶ πολυπλασιάσαντες· ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας ἀλθούτης ἀμβλωπήσαντες πρὸς αὐτὴν, ἀφηρέθησαν δὲ ἔκτηντο. Ὅμην τοῖς πιστεύσασι, φησιν, ἐδόθη ἡ χάρις· τοῖς δὲ λοιποῖς οὐδαμῶν· καὶν ἔχωσι τι φῶς, σθεσθῆσαι αὐτοῖς, διὰ τὸ κεκτῆσαι μὲν, μὴ ἐπιμελεῖσθαι δὲ αὐτοῦ. Ο γάρ θεὸς δίκαιος ὁν, δίκαιας καὶ τὰς ἀντιδοξες ποιεῖται.

Τὸ εἰπεῖν, « Μήποτε ἐπιστρέψω καὶ λάσσομαι (!) αὐτοὺς, » ἐπιτελμένη ἐμφανεῖ δυστροφαν· πλὴν καὶ ἐπιστραμένου ἔστιν καὶ ἀρεθίζοντος· δείχνυσι γάρ οὗτοὶ ἐαντὸν ἐπιστρέψωσιν, ίδεται αὐτούς· διὰ γάρ τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, οὕτως λαλεῖ. Ἐπει τέσσερες αὐτὸν ὅλως πρὸς λαῆσαι, ἀλλὰ σιωπῆν· πλὴν οὐ διὰ τὴν ίδειαν δέξαν, ἀλλὰ διὰ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν πάντα ποιεῖ.

Μακαρίζει οὖν αὐτοὺς, ὡς ἀκηκοστας τῆς τοῦ Υἱοῦ φωνῆς, καὶ ἀξιωθέντας τῆς αὐτοῦ θέας, δι' οὗ καὶ ἐν φῷ τὴν τοῦ Πατρὸς καὶ Θεοῦ δώρων φύσιν νοητῶς, ὃν ἡγίωσθεν (2) οἱ πάλαι ἄγιοι, καὶ πληρεστάτην ἰσχον τὴν ἐπ' ἀγαθοῖς θυμηδίαν.

Ἄλληρ παραβολὴν διδάσκοσεν αὐτοῖς.

Μή θαυμάσῃς δὲ εἰ περὶ βασιλείας διαλεγόμενος, C κόκκου καὶ ζύμης ἐμνήσθη· ἀνθρώποις γάρ διελέγετο ἀπέριοις καὶ ιδιώταις, καὶ δεομένοις ἀπὸ τούτων ἐνάγεσθαι· οὕτω γάρ ήσαν ἀφελεῖς, ὡς καὶ μετὰ ταῦτα πάντα δετθῆναι ἐρμηνείας πολλῆς.

Καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμπιτον τοῦ πυρός. Ἐκεῖ ἔσται δὲ κλαυθμός καὶ δρυμός τῶν δόδοντων.

Οτι δὲ οἰκουμενικὴ γέγονεν διὰ Χριστοῦ κλῆσις, αὐτῆς πιστώσεται λέγων ἐναργῶς· διτὶ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων τὸ λίνον ἐκ παντὸς συνάγει γένους. Καὶ ὡτεπερ οἱ τῆς τοῦ ἵθισαν θήρας ἐπιτήμονες, καὶ θαλασσοργικὸν ἔχοντες ἐπιτίθενται, χαλῶσι τὸ λίνον οὐ διακρίνοντες, ἀλλ' ὥπερ ἐν τοῖς βρύχοις ἐναποληφθῆ, τοῦτο πάντες καὶ πάντως ἐλκουσιν εἰς γῆν οὕτω καὶ ἡ θαυμαστὴ καὶ πολύπλοκος τῶν λερῶν μαθημάτων διδασκαλία, ἢν οἱ χαλοὶ ἀλιευταὶ ἀπόστολοι εἴπλεξαν, ἐκ παντὸς ἔλκει γένους, καὶ συνάγει πρὸς θεόν· συνάγει δὲ μέχρι καριοῦ, δις πληρωθήσεται κατὰ τὸν καιρὸν τῆς συντελείας, καθ' διν τοὺς σαγηνευθέντας, ἐκτὸς τοῦ βίου ἐλκύσαντες, οἱ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι ἀγγελοι τοῦ Θεοῦ, τὴν πάντων διάκρισιν ποιήσονται, ἀφορίζοντες τοὺς πονηροὺς; ἐκ μέσου τῶν δικαλῶν.

Ο δὲ εἶπερ αὐτοῖς· Διὰ τοῦτο πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς βασιλεῖαν τῶν οὐρανῶν, ἔμιοις ἔστιν ἀρθρώπων οἰκοδοσίας, δοτεὶς ἐκβάλλεις ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ· καὶ παῖδες καὶ παῖδες.

Γραμματεύς ἔστιν δὲ εἰς τῆς ἐπιμόνου ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν, τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας, θησαυρὸν

(1) Leg., επει N. T. Gr., ἐπιστρέψωσι καὶ λέγωμα.

A scintillam lucis nuciam habuerint, et ipsam excitare neglexerint, in illis et ipsa extinguelur prorsus, tolleturque ab eis illud ipsum minimeum quod prius habuerant. 42 Id Iudeis contigit. Hi enim cum lacem legis accepissent, nec eam bono ipsius usi multiplicassent, quinimum ad oborientem ultra ingerentemque se veritatem voluntarie executientes, suis se tenebris involvissent, illa ipsa quam prius obtinebant, exigua luce privati sunt. Vobis autem, inquit, qui credidistis, data est gratia: ceteris, non item; sed et si lucis quemdam radium habuerint, cessinguetur ipsis, quod possessioni usum adjungere uon curaverint. Justus enim Deus juste cuique quoniam meretur reddit.

B Hæc verba, « Ne forte convertam et sa- nem eos, » intensam significant perversitatem; sunt tamen allicientis et excitantis. Innuit enim, si modo conversi fuerint, se illos sanaturum; neque hæc dicit nisi propter illorum salutem: alioquin, nihil omnino ipsum dicere oportuit, sed tacere; verum non propter propriam gloriam, sed propter illorum salutem omnia agit.

Beatos illos prædicat, ut qui audire vocem Filii et ejus visione frui digni habili sint, per quem et in quo Dei Patris naturam videbant intelligibiliter; quod sanctis veteris Testamenti concessum non fuit, etsi plenissimam a honorum possessione ha- buerint latitudinem.

43 XIII, 53. *Aliam parabolam locutus est eis.*

Ne mireris autem, si de regno disserens, simplices et fermenti meminit; homines enim alloquitur ignoros et idiotas, quique his duci debent: adeo enim erant simplices, ut post hæc omnia, magna etiam indigerent interpretatione.

XIII, 50. *Et mittens eos in caminum ignis; ibi erit flatus et stridor dentium.*

C Universalem fuisse Christi vocationem, ipse cre- ditur expresse dixisse: quia evangelicarum prædi- cationum rete ex omni genere colligit. Et ut capturæ piscium gnari, ac marino operi intenti, non discer- nentes rete laxant, sed quidquid laqueis irretitum est, hoc indiscriminatim et omnino in terram peritra- hund: ita quoque virtus prædicationis, et mirabilis et multifaria sacrorum dogmatum doctrina, quam boni pescatores apostoli contexuerunt, ex omni ge- nere attrahit, et colligit ad Deum. Colligit autem usque ad tempus quod implebitur tempore consummatio- nis, quando captos sageat, et vita extrahentes angeli ad hoc a Deo ordinati, omnium instituent discretio- nem, separantes malos de medio justorum.

D 44 XIII, 52. *Hic autem dixit eis: Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patris familiæ, qui profert de thesauro suo nova et vetera.*

Scriba est, qui per constantem lectionem Scriptu- rarum Novi et Veteris Testamenti, thesaurum co-

(2) Legō ὅν οὐχ ἡξιώθ., et ποιεῖται καὶ πληρ.

gnitionis sibi reponit. Ideo beatos dicit comprehensentes in se legalem et evangelicam disciplinam, ita ut promant ex thesauro suo nova et vetera: ut etiam alibi ait: « Mittam vobis sapientes et scribas. » Videsne quomodo Veterem non rejiciat, sed Iudicet legem, thesaurum eam vocans? Adeo ut quicunque divinarum Scripturarum ignari sunt, patres-familias esse non possint; neque divites, quicunque neque ipsi habent, nec ab aliis accipiunt, sed vident scriptos famae pereentes: non tantum autem hi, verum etiam haeretici procul ab hac beatitudine sunt. Non enim proferunt nova et vetera; neque jam vetera habent, ideoque neque nova. Quamobrem igitur hi qui nova non habent, et Iudei, neque vetera habent, sed utrisque privati sunt, hæc enim sibi invicem colligata sunt et connexa. Audiamus igitur, quicunque lectionem Scripturarum negligimus, quale dominum patiamur, quantam pauperiem: non enim operum gubernationem accipimus, qui ipsas leges quibus gubernandi sumus nescimus. **45** Qui vero divites sunt, assidue vestimenta sua excutunt, ne linearum escæ flant; nos autem, tineis pejorem videntes animas nostræ efficientem oblivionem, non insistimus libris, per quos anima ornatur.

XIII. 54. Et reniens in patriam suam.

Civitatem suam Nazaretum esse fletur, quatenus videlicet definitio in corpore erat, et carne tantummodo limitatus, is qui alioqui immensurabilis erat Deus. Nam quia Deus simus homoque est, modo quidem quatenus Verbum est de Patre effulgens, totus ceu talis in carne quoque intelligitur. Vicissim aliquando quatenus caro est, etiam si naturaliter Verbum est, et in sua naturali unione consistens, ceu si totus homo esset, intelligi solet: ita ut divinitatis etiam attributa naturaliter applicentur ceu sine carne existenti qui in carne est; vicissimque humanitatis attributa assignentur quasi divinis naturæ proprietates non habenti, etiam si revera Deus simpliciter natura est. igitur quatenus Deus intelligitur, nullum requietionis suæ locum habet, quia loco, circumscriptione, mensura figuraque omni exexcior est. Quatenus autem æque ac nos homo intelligitur, prorsus cum carne sua et in locis est, et propriam civitatem habuisse dicitur. **D**

XIV. 15. Dimitte turbas.

Quid illud dimitte sit, diligenter inquiramus. Qui-dam enim eorum qui Christum sequebantur et sub improborum parentum tenebantur potestate, ab iis liberari rogabant; alii vero ab aliis iniquitatibus

A γνώσεως ἐαυτῷ ἀποδέμευος. Διὸ μακαρίζει τοὺς συνεγχόντας ἐν ἑαυτοῖς νομικὴν παιδείαν καὶ εὐχαγγελικήν, ὡστε ἐκβάλλειν ἐκ τοῦ θησαυροῦ νέα καὶ πατειά· καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· « Ἀποστελῶ διὰν σοφούς καὶ γραμματέας. » Εἶδες τῶς οὐκ ἐκβάλλει τὴν Πιστιάν, ἀλλὰ καὶ ἐγκωμιάζει, θησαυρὸν αὐτὴν καλῶν; « Ωστε δοὺς τῶν θείων εἰσὶν ἀπειροί Γραφῶν, οὐκ ἀν εἰεν οἰκοδεσπότας, οὐδὲ πλούσιοι, δοὺς μῆτες αὐτοῦ ἔχουσι μῆτες περ' ἑτέρων λαμδάνουσιν, ἀλλὰ περιορῶσιν ἐαυτούς λιμῷ φθειρομένους· οὐχ οὖτος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ αἰρετικοὶ ἐκτός εἰσι τοὺς μακαρισμοῦ τούτου. Οὐ γάρ ἐκβάλλουσι κανίκα καὶ παλαιά· οὐδὲ γάρ ἔχουσι τὰ παλαιά, διὸ καὶ οὐδὲ κανίκα. Πιστερός οὖν οἱ κατιά οὐκ ἔχοντες, ὡς Ιουδαῖοι, οὐδὲ παλαιά ἔχουσιν, ἀλλ' ἐκατέρων ἐστέργηται. Ταῦτα γάρ ἀλλήλοις συνδίδεται καὶ συμπλέκεται. Ἀκούωμεν τούναν δοῦς τῆς ἀναγνώσεως τῶν Γραφῶν ἀμελοῦμεν, διηγην ὑπομένομεν βλάδην, διηγην πενίαν· οὐ γάρ ποτε τῆς διὰ τῶν Ἕργων ἐπιλαβόμενα πολιτείας, οἱ μῆτες αὐτούς τοὺς νόμους εἰδότες καθ' οὓς πολιτεύεσθαι χρή· ἀλλ' οἱ μὲν πλουτοῦντες τυνάσσουσιν αὐτῶν τὰ ιμάτια, ὡστε μὴ σητέορετα γίνεσθαι. Ἡμεῖς δὲ σητός χαλεπώτερογενέστεροι ὅρῶντες τῇ λήθῃ λυμανιομένην ήμῶν τὴν ψυχήν, οὐκ ἐντυγχάνομεν βιδίλοις δι' ὃν καλλωπίζεται η ψυχή.

B Καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν στρίδα αὐτοῦ.

Πάλιν (1) δὲ οἰκείαν ὁμοιογεῖ τὴν Ναζαρὲτ, ὡς πεποσμένος διὰ τὸ σῶμα, καὶ διὰ μόνη τὴν σάρκα μετρούμενος, καίτοι κατὰ φύσιν ἀμέτρητος ὡν ὡς Θεός· ἐπειδὴ γάρ ἐν ταυτῷ Θεός τέ ἐστι καὶ ἀνθρωπός, ποτὲ μὲν ἢ Αὔγος ἐστίνεκ Πατρὸς ἀναλάμψας, δῆλος ὡς τοῦτο ὑπάρχων νοεῖται μετὰ σαρκὸς· ποτὲ δὲ πάλιν ἢ γέγονεν σάρξ, καίτοι κατὰ φύσιν ὑπάρχων Λόγος, καὶ ἐν ταυτότητι (2) τῆς ἴδιας φύσεως ἐρημετόμενος, νοεῖται πάλιν ὡς δῆλος ὡν ἀνθρωπός· ὡς καὶ τοὺς τῆς θεότητος αὐτῷ κατὰ φύσιν ἐναρμόζεσθαι λόγους, ὡς ἀσάριψι μετὰ σαρκὸς· καὶ τοὺς τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς οὐκ ἔχοντι κατὰ φύσιν τὰ τῆς θεότητος ἴδια, καὶ εἰ Θεός κατὰ φύσιν ἐστίν· οὐκοῦν ἢ μὲν νοεῖται Θεός, οὐδένα τῆς καταπαύσεως ἔχει τόπον· ἀνωτέρω γάρ τόπου καὶ περιγραφῆς καὶ μέτρου καὶ σχήματος· ἢ δὲ νοεῖται καθ' ήμᾶς ἀνθρωπός, δῆλον διτι μετὰ σαρκὸς καὶ ἐν τόποις ἴστη, καὶ πάλιν ἴδιαν ἐσχηκέναι λέγεται: (3).

C Ἀξόδινος τοὺς δχλους.

Tί τὸ ἀξόδινος ἐστίν, ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς. Οἱ μὲν τῶν ἀκολουθούντων τῷ Χριστῷ, πονηρῶν πατέρων συνεχόντων αὐτούς, ἀπαλλάξτεσθαι παρεκάλουν· οἱ δὲ καὶ ἑτέρων ἀρρωστημάτων ἐξήτουν ἀπόθετον.

“ Matth. xxiii, 34.

(1) Πόλιν — ἀσχηκέται. Mai B. N. II, p. 480.

(2) Τετότης hoc loco nonnisi de duarum naturarum sub una persona adunatione intelligi potest, cum centies alibi utriusque in Christo naturæ conservationem Cyrilus affirmaverit. Illiusmodi dictum aliud Cyrilli celebre fuit in ep. ad Suceensem: *una est Dei Verbi incarnata natura. Atamen vocabuli huius causæ sunt*, puto Monophysitas

inter sua ex Cyrillo excerpta hoc etiam colloca-visse.

(3) Admiremur abhuc in hoc egregio fragmento studium Cyrilli affirmandæ Verbi deitatis æternæ. Tulli utique Alexandria Arium; sed huic opposuit divina providentia ex ipso urbe Alexandrina triumphales debellatores, Petrum martyrem, Alexandrum, (de quo nos postea), Athanasium, Cyrilum.

Ὥς οὖν εἰδότες οἱ μαθηταὶ, διὰ κατανεύσας μόνον ἀποπεράνει τοῖς κάλυμνοις τὸ ποθούμενον, Ἀπόλυτον αὐτοὺς, φασὶν, οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀκήδιῶντες ὡς πα-
γακούσαντος τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς δχλους ἀγάπης ἔχομενοι, καὶ οἵον μελετῶντες ἥδη τὴν ποι-
μαντίκην ἐπιστήμην, καὶ τοῦ κήδεσθαι λαύν ἀρχόμε-
νοι.

*Kai κελεύσας τοὺς δχλοὺς ἀρακλιθῆραι ἐπὶ τοὺς χρότους, λαβὼν τοὺς πέντε ἀρτούς, καὶ τοὺς δύο ἰχθύας, ἀραβλέψας εἰς τέτερον ὄνφαρόν, εὐλόγησε, καὶ κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς τοὺς ἀρ-
τούς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς δχλοῖς.*

Τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον πληρῶν δὲ Σωτὴρ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέπει· καὶ γάρ δύλου μορρήν ἀν-
θλάζει, θεός δὲν κατέ φύσιν. Καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῶν μαθητῶν δίδωσι τὰς τροφὰς τοῖς δχλοῖς τὴν τῶν ἀγίων αἰνιττόμενος πρὸς θεόν ἐγγύτητα. Διὸ οἱ μῆ-
ταιοι Εἶχαν ἑστήκασιν αὐτοῦ.

"Ινα διὰ τρόπου παντὸς θεός δὲν φύσεις ἐπιγινώ-
σκηται, πολυπλασιάζει τὸ βραχὺ, βλέπει τε εἰς οὐ-
ρανὸν, οἷον τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν αἰτῶν. Ἐπολειτε δὲ τοῦτο οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς. "Ἐστι μὲν γάρ αὐτὸς πάντα πληρῶν, τῇ ἀνωθεν καὶ παρὰ Πατέρος εὐλογίῃ.
"Ινα δὲ μάθωμεν ήμετες, διὰ τραπέζης ἀρχόμενοι καὶ μᾶλλοντες ἀρτούς διακλάνην, θεῷ προσάγειν διφελο-
μεν, ὑπεταις ὅσπερ ἐνθέντες χεροῦ, καὶ τὴν ἀνωθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτοῦς καταφέρειν.

*Kai ἐφαγοτ πάρτες, καὶ ἀχορτάσθησαρ, καὶ ἤρα τὸ περισσεῦον τῶν κλασμάτων ὀδεκα κο-
φίους πλήρεις.*

Τὸ τῶν ἀρτῶν περισσεῦσαι τὰ κλάσματα, πληθύος ἀνδρῶν οὐκ ἀλίγης κατακορεσθείσες, πληρωφορία σαφῆς δὲν γένοιτο, εἰ τῆς φιλοξενίας τὸ χρήμα πλου-
σίαν ἔχει παρὰ θεοῦ τὴν ἀντέκτισιν. Ἐξεστι δὲ ίδεν τοῖς ἀρχαιοτέροις θαύμασι τὰ νέα συμβαλνοῦτα, καὶ μιᾶς ὅντα καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐνεργήματα.
Ἐβρέξεν ἐν ἡρήμῳ τὸ μάννα τοῖς ἐξ Ἱσραὴλ· ἀλλ' ίδου δὴ πάλιν ἐν ἐνδεικτροφῆς κεχορήγησεν ἀρθρῶν οἷον ἐξ οὐρανοῦ καθιεὶς αὐτὴν. Τὸ γάρ πολυπλασιά-
σαι τὸ βραχὺ, καὶ οἷον ἐκ τοῦ μηδενὸς τὴν οὐτω πολ-
λὴν ἀποθρέψαι πληθὺν, οὐν ἀπεισιδῆ δὲν εἴη τῷ πρώ-
τῳ σημειῷ.

Οἱ δὲ ἀσθλοτες ἡσαν ἀρδερες ὁσει πετακισχή-
λαι, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδιών.

Ἐκλεκτὸν δὲν θεῷ τὸ ἄρρεν, ὡς μαχιμώτατον, καὶ εἰς ἥδην ἀλειεῖν, ἥγουν εἰς εὐεξίαν πνευματικὴν, καὶ σπερματίζειν, καὶ τοὺς λοιποὺς διδάσκειν δυνάμενον, καὶ ἀναμετρεῖν εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ Ισχύον.

*Kai ἀπολύσας τοὺς δχλοὺς ἀρέθη εἰς τὸ δρός
κατ' ἴδιαν προσενέκασθαι. Οὐγλας δὲ τσερομένης,
μόνος ήτη ἐκεῖ.*

Προσεύχεται οὐχ ὡς δεδμενός τινος δ θεός, ἀλλ' ὡς ἀρχιερεὺς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ἵκεσίας ποιούμενος· καίτοι καθ' ὃ νοεῖται καὶ ίστι θεός φύσει αὐτὸς χορ-
ηγῶν τοῖς ἀγλοῖς τὰ αἰτημάτα. Εնχεται δὲ ίσως

¹⁷ Philipp. ii, 6. ¹⁸ Ephes. iv, 13.

A liberationem. Tanquam igitur nossent discipuli fore, ut vel annuendo tantum laborantibus desiderata concederet, Dimilte eos, aiunt, non ipsi magis affecti molestia ut tempore importuno, sed acti sua in turbas charitate, et quodammodo meditantes iam curauit **48** pastoralem, ac de populo solliciti esse incipientes.

XIV, 19. *Et cum jussisset turbas discumbere super
sernum, accipiens quinque panes, et duos pisces, su-
spiciens in cælum benedixit, et fregit, et dedit disci-
pulis panes, discipuli autem turbis.*

Assumptæ humanitatis mysterium implens Salva-
tor in cælum suspicil : etenim servi formam sum-
pserat cum Deus esset natura ¹⁷. Per manus porro
discipulorum dat escas turbis, sanctorum familiari-
tatem ad Deum commendans. Quare qui tales non
essent, seorsim ab illo stabant.

Ut omnino modo, cum Deus esset natura, innotescat,
multiplicat paucitatem, suspicil in cælum tanquam
ad supernam eorum benedictionem. Faciebat autem
hoc secundum imbecillitatem naturæ assumptæ pro-
pter nos. Nam quatenus ipse in cœlo apud Patrem
est, omnia implet supra ac Paterna benedictione,
ut discamus nos incipientes vesci ac panes frangere,
offerre prius eos ipsis Dñi debere, supinis ad
cælum imponentes manibus; atque ita supernam
47 in ipsos benedictionem devocare.

XIV, 20. *Et manducaverunt omnes, et saturati
sunt, et tulerunt reliquias duodecim cophinos fra-
gmentorum plenos.*

Illud autem, panum superesse fragmenta, tanta
virorum multitudine saturata, confirmatio clara esse
potest hospitalitatem copiosam a Deo consequi re-
munerationem. Videre autem licet antiquis miracu-
lis hæc nova congruere, et unius ejusdemque virtutis
esse opera. Manna pluit in deserto Israelitic ;
at ecce rursus in deserto, indigentibus alimento,
copiose suppeditat, quasi ex cœlo illud deferens.
Multiplicari enim **48** illam paucitatem, et quasi de
nibili tantam alere multitudinem, non absimile erat
priori signo.

XIV, 21. *Manducantium autem fuit numerus quin-
decim millia virorum, exceptis mulieribus et parvulis.*

Electum Deo semper genus masculinum, quippe
pugnacissimum, et quod ad perfectam relatiæ ve-
niere possit, videlicet spiritualem habitum, ac reli-
quos docere, et coequare in mensuram ælatiæ ple-
nitudinis Christi ¹⁸ valens.

49 XIV, 23. *Et dimissa turba ascendit in mon-
tem solus orare. Vespere autem facto, solus era-
ibi.*

Orat, non prout aliquo indigena Deus, sed tan-
quam princeps Sacerdotum pro nobis supplicat :
licet secundum quod intelligitur et est Deus natura,
ipse sanctis postulata concedat. Orat autem usque

ad *vesperam*, ut ostendat non facile tedium illius nos subire debere, sed expectandum esse, ac longanimitatem exhibendam: hic quidem igitur ascendit, ibique oravit. Discipuli vero iterum jactantur fluctibus ac hiemem velut ante sustinent, sed tunc quidem cum ipsum haberent in navi, id passi sunt, nunc secum existentes soli; seorsim enim paulatim ad majora eos perducit animaque ut generoso animo omnia perferre discant. Propterea, eum primo quidem periclitarentur, aderat quidem, sed dormiebat, adeo ut paratus minime esset ad serendum illis solatum. Nunc vero ad majora eos ducens, ne hoc quidem præstat, sed abit, et in medio mari permittit hiemem exsurgere, ut unde spem salutis expectarent, **50** non haberent; ac tota nocte eos jactari sinit, excruciatum, ut ego quidem arbitror, eorum cor excitans: ut tanto timore, quem et tempus et tempestas faciebant, percussis majus sui desiderium ac firmorem et assiduum memoriam conciperent. Ideo non statim eis adstitit.

XIV. 27. *Confidite, ego sum.*

Dicens, « Confidite, » fidem repetit per quam salvatur unusquisque in Christum sincere credentium; addens vero, « Ego sum, » omnem timorem solvit: Ego enim, inquit, sum, ego qui omnia possum facere.

51 XV. 7. *Irritum fecisti mandatum Dei propter traditionem vestram.*

Accesserunt quidam Judæorum et consecrare voluerunt animas suas Deo, tanquam in figura quidem adhuc et in umbra; secundum legem tamen consistentes, suorum ipsorum pretia sacerdotibus, ac divino altari afferunt: sed cupiebant quidem nonnulli hanc gloriam, sancti, inquit, esse ac sacerdi, divinumque anathema; inopia autem pecuniarum cupiditatem hanc præscindebant. Adhortantibus autem eos, cum opus esset, ad hoc Scribis ac Pharisæis (admodum enim pecuniarum erant amantes), reverentiam in parentes prætendebant, vereque dicebant vix posse se sibi ipsis illisque necessaria suppeditare. Hi vero e contra suadere audebant, pro nihil ducendas esse pecunias propter Deum, et si accederent parentes consuetum ab eis ministerium postulantes, dicendum esse docebant patri aut matri: « Munus est, quoicumque ex me tibi profuerit, » id est, Quodcumque a me acceperis, cognosce divino derogatum esse anathemati, et sacris pecuniis manus esse injectas. Consecravi enim memet Deo, et tanquam dono addixi. Parentes vero rerum sacrarum damnum veriti, legibusque de his latis percussi, cum patientia hoc concoquebant, ac **52** religionem in Deum sibi fieri famis prætextum patiebantur, obmurmurantes forte etiam divino præceptio in suas oportunitati.

(1) Catechesis Crameris p. 118 addidit: Αιδάσσεται δὲ καὶ τοῦτο. ὡστε ἐν φρεσί, δρεπόμεν τὰ κοινωφέλη ἀλεῖν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, καὶ μετὰ τὴν τοιεύτην διελεξιν καὶ διεσκαλάτιν, ἐπὶ τὴν προσευχὴν χω-

Αἰσπέρας, ἵνα δεῖξῃ διτι οὐδὲ χρή ἀφικόρως ἔχειν περι αὐτοῦ, ὅταν ὑπομένειν, καὶ μαχροθυμίαν ἐνδείχνειται (1). Οὐ μὲν δύναται τοῦτο ἐπασχον, νυνὶ δὲ καθ' ἕκαστοὺς δυτες μόνοι. Καὶ γάρ ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὰ μείζονα αὐτοὺς ἀνάγει, καὶ ἐμβιβάζει εἰς τὸ φέρειν πάντα γενναίως· διὰ δὴ τοῦτο, διτι μὲν πρῶτον κινδυνεύειν ἐμέλλον, παρῆν μὲν, ἐκάθευδε δὲ, ὡς μὴ ἔτοιμος δοῦναι τὴν παραμυθίαν αὐτοῖς· νυνὶ δὲ ἐπὶ μείζονα δργανα αὐτοὺς ὑπομονὴν, οὐδὲ τοῦτο· ἀλλ' ἀπεισι καὶ ἐν μέσῃ θαλάσσῃ συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα διεγερθῆναι, ὥστε μηδὲ προσδοκήσατ ποθεν ἐλπίδα σωτηρίας, καὶ ὅλην τὴν νύκτα ἀφίησιν αὐτοὺς κλυ-
B δυνιζεθαι, διεγέρων αὐτῶν, ὡς οἶμαι, πεπωρωμένην τὴν ταρδιάν. Καὶ γάρ τοιοῦτον ὁ φόδος, δη μετὰ χειμῶνας καὶ ὁ καιρὸς ἐποίει· μετὰ δὲ τῆς κατανύξεως καὶ εἰς ἐπιθυμίαν μείζονα αὐτοὺς ἐνέβαλε τὴν ἕκαστον, καὶ εἰς μνήμην διηνεκῆ· διτι τοῦτο οὐκ εὐθέως αὐτοῖς ἐπέτει.

Θαρσεῖτε, ἐγώ εἰμι.

Ἐπίπον (2), « Θαρσεῖτε, » τὴν πίστιν ἀπαίτετε· διτι ἡς ἔκαστος τῶν εἰλικρινῶν εἰς Χριστὸν πιστεύοντων σώζεται· ἐπαγαγὼν δὲ, « Ἐγώ εἰμι, » λύει πάντα φόδον· Τέγω γάρ, φησιν, εἰμι, δη πάντα δυνάμενος ποιήσαται.

Ἔκυρωσατε τὴν ἐρειπήτην τοῦ Θεοῦ διτι τὴν καρδδόσιτ ὑμῶν.

C Προσησάν τινες τῶν Ἰουδαίων καὶ καθιεροῦντις πούδαζον τῷ Θεῷ τὰς ἕκαστῶν ψυχὰς, ὡς ἐν τύπῳ μὲν ἔτι καὶ σκῆπτρον πλήν κατὰ τὸν νόμον τὰς περὶ στῶν αὐτῶν διμολογοῦντες τιμάς τοῖς Ἱερόσθαις λαχοῦσι, καὶ τῷ θεῖῳ προσεδρεύοντι θυσιαστηρίῳ· ἀλλ' ἡσάν τινες ἐφιέμενοι μὲν τῆς τοιεύσθε δόξης τοῦ ἡγιασμένοι εἶναι, φημὶ, καὶ ἱεροί, καὶ θεῖον ἀνάθημα· σπάνει δὲ χρημάτων ἀναχόπτοντες· τὸν ἐπιθυμίαν. Προτρεπόντων δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δεῖν εἶναι πρὸς τοῦτο τῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων (ἐρασιχρῆματοι οὗτοι λίαν), τὴν εἰς γονέας αἰδὼν προτετείνοντα, καὶ ἀληθεύοντες ἔλεγον, μόλις δύνασθαι ἕκαστος κακείνοις τὰ ζωαρχῆ πορίζεσθαι· Οἱ δὲ ἀναπτεύειν ἐπέλιμων παρ' οὐδὲν ἡγεοῦσι τὸ χρῆμα διὰ τὸν Θεὸν, καὶ προσέσιεν οἱ γεγενηκότες τὴν συνήθη παρ' αὐτῶν D Ἑγητούντες ἐπικουρίαν. Χρήματι λέγειν ἐδίδασκον τῷ πατέρι ή τῇ μητρὶ, διτι « Δῶρόν ἐστιν, διπερ ἀντὶ ἐκεῖνος ὡφεληθῆς, » τουτέστιν, « Όπερ δὲν ἔξι ἐμοῦ λάθοις, γνωσκε τὸ θεῖον παραβλάπτων ἀνάθημα, καὶ χρήματιν Ιεροῖς τὰς χειρας ἐπάγων· ἀνατέθεικα γάρ ἐμαυτὸν καὶ ὡς δῶρον ἐπήγγειλμαι τῷ Θεῷ. Οἱ δὲ γονεῖς τὰ ἐκ τῆς Ιεροσολαμένοις δεδιότες βλάβη, καὶ τοὺς ἐπὶ τῷδε νόμους διαπεφρικτές διεκαρπέρουν οιμάζοντες, καὶ τὴν εἰς θεῖον εὔσεβειαν πρόφασιν αὐτοῖς γενέσθαι λιμοῦ διετείνοντα, κατακερχαγότες τάχα που καὶ τῆς θελας ἐντολῆς ἀδικούσης αὐτοὺς εἰς τὰ καιρώντα.

πειν.

(2) *Eἰλικόν — κοινῆσαι.* Cramer. p. 118. Verba δη πάντα δυνάμενος ποιῆσαι adduntur ex catena Vasiliana.

· Διὰ τί τοινυν, φησιν, ἡκυρώσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν; » Ἔδει γάρ, οὐει τις μέν τοις φύσαντας, οὐ τῆς θεοῦ εὐεσθεῖας ἔνεκα τον ἐπ' αὐτοῖς καταλύειν νόμον. Οὐκοῦν οὗτε τῶν τῷ θεῷ πρεπόντων ἀμελητέον διὰ τὰ ἀνθρώπινα, οὗτε μήν εἰσάπαν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸν θεὸν καταμελητέον· ἀπονέμοντας δὲ μᾶλλον τὸ τῆς ἀγάπης ἔξαιρετον τῇ πάντων ἀρχῇ, τοιτέστι θεῷ, καθάπερ ἐν τάξει δευτέρᾳ καὶ γείτονι παραχορίζειν εὐθὺς, καὶ εἰς τοὺς τῆς γενέσεως ὑπουργούς τὰς αὐτοῖς ὅτι μάλιστα προκύπτασι τιμάς.

Οὐκω τοιεῖτε.

Τοὺς μαθητὰς γοῦν ἀσυνέτους δὲ κύριος φησι περὶ τὸ εὖμα στρεφομένους, ὥσπερ οἱ φαρισαῖοι, καὶ μηδὲποτε διαβαλοντας ἐπὶ τὸν ξῶν ἀνθρωπὸν. Βρώματα εῦν, φησι, σώματος ἔχει πλήρωσιν, καρδίας δὲ οὐχ ἀπετεται. Τὸ δὲ καρδίας μή ἐφαπτόμενον, οὐ δύναται κοινῶσαι τὸν ἀνθρωπὸν τὸν ἀληθινὸν, ή μή καθαρὸν ἀπεργάσασθαι.

Γενηθήτω σοι ὡς θέλεις.

Εἰπὼν (1) δὲ, « Γενηθήτω, ἡ βασιλικῶς ἐκθέγετος οὐδ' εὐχῆς τὸ δραματικόν, ἀλλὰ διὰ τῆς θεοπρεπεῖας ἐξουσίας (2). Ἄρηθνος; τοῦ λόγου, τὸ ἔργον οὐ γρονίζει· θεὸς γάρ δὲ λέγων, καὶ τὸ βῆμα ἐνεργοῦν, καὶ ἡ δύναμις πανταχοῦ.

Ὄστε τοὺς δχλους θαυμάσαι.

Οὐπω τὸ τοῦ κυρίου κατέμαθον ἀξιωματαὶ θεός ἔστεν· ἀλλ' ἀνθρωπὸν ἐνδύμιζον αὐτὸν ψιλὸν. Διὸ καὶ τῷ θεῷ Ἰσραὴλ τὴν δόξαν ἀπέπεμπον.

OΙ δὲ ἐσθίορτες ἡσαντετρακισχίλιοι ἀδρες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Ἐκ πολλῶν (3) δείκνυσιν διτι θεός ἔστι. Καὶ οὐδὲν ἔτιτον ἐκ τοῦ τρέψειν ἐν ἀρτίῳ τὸν δχλον. Τοῦτο γάρ παριστησιν, οἰοντεὶ πῶς ἀκων διὰ τὴν ἀνάγκην, καὶ τὸ τῆς τροφῆς δυσπόριστον ποιῶν τὸ τῶν ἀρτῶν σημεῖον· διπερ οὐκ ἀν ἐποίησεν τὸν πόλει, ὅπου τῶν ἀντινομῶν ἡ ἀφθονία. Πλήτιν δυνάμενος λόγῳ κραταῖσθαι τοὺς δχλους, τοῦτο οὐ ποιεῖ, διὰ τὸ ἀφανές· τὸ δὲ τῶν ἀρτῶν ὡς ἐναργῶς δείκνυσιν τὴν αὐτοῦ θεοπρεπῆ δόξαν ἐποίησε.

Ἄποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος, εἶπε· Σὲ εἶ δ Χριστὸς δ Υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ λόγτος.

Οὐκ εἶπεν δ Πέτρος· Σὺ εἶ χριστός, ή Υἱὸς τοῦ θεοῦ· ἀλλά· Ο χριστός, δ Υἱὸς τοῦ θεοῦ. Πολλοὶ μὲν γάρ χριστοῖ· κατὰ χάριν, καὶ υλοθεῖας ἀξιωματικοῖς, ἀλλὰ μόνος εἰς δ φύσεις Υἱὸς τοῦ θεοῦ. Διὸ μετὰ ἀρθρου ἐφη· «Ο χριστὸς δ Υἱὸς τοῦ θεοῦ.» Εἰπὼν δὲ αὐτὸν Υἱὸν τοῦ θεοῦ τοῦ λόγτος, δείκνυσιν διτι αὐτὸς λόγη, καὶ θάνατος αὐτοῦ οὐ κυριεύει. Καν γάρ πρὸς ἀλιγον ἡ σάρξ ἡσθίησαν ἀποθανοῦσα, ἀλλ' ἀνίστη, μή δυναμένων τοῦ ἐν αὐτῇ λόγου ὑπὸ δεσμὰ θανάτου κρατισθαί.

Καὶ κύλαι φῶν οὐ κατισχύσσοντις αὐτῆς.

(1) Εἰκάστω — καυταχῶν. Cramer. p. 125.

(2) Hucusque fragmentum apud Corderium p. 534.

A tales injurio: « Cur, igitur ait, irritum fecisti praeceptum Dei, propter traditionem restraint? » Oportebat enim, oportebat honorare parentes, non propter religionem in Deum legem de ipsis solvere. Non igitur, quia Deo convenienter propter humana negligenda sunt, neque omnino homines propter Deum despiciendi: distribuenda vero potius est charitas eximia in omnium principium, id est, Deum, sicut et secundo ordine in proximum statim eam conserre, et vel maxime in viis auctores congruos eis honores.

53 XV. 17. Nondum intelligitis.

Discipulos igitur sine intellectu Dominus ait circa corpus occupatos, sicut Pharisæi, ac nondum ad interiorem hominem ascendentess. Cibi igitur, ait, corpus implent, cor vero non attingunt. Quid autem cor non attingit, non potest communicare verum hominem, aut non mundum efficere.

XV. 28. Fiat tibi sicut vis.

Cum dicit, « Fiat, » regie loquitur, non precibus, sed auctoritate divina miraculum perficiens. Emissa voce, statim opus sequitur: Deus est enim qui loquitur, verbumque efficax, et potentia ubique praesens.

XV. 31. Ita ut turbæ mirarentur.

Nondum Domini dignitatem noverant; Deum esse ipsum minime adhuc persuasi, sed hominem purum ac simplicem reputabant. Propterea ad Deum Israel gloriam referebant.

54 XV. 38. Erant autem qui manducaverunt quatuor millia hominum extra parvulos et mulieres.

E mukis ostendit Deum se esse, præserit in deserto. Hoc enim proponit, quasi quodammodo invitum, propter necessitatem et alimenti penuriam ac difficultatem panum miraculum ederet: quod in civitate non fecit, ubi venalium rerum copia. Cum tamen verbo corroborare posset turbas, id non facit, quia id observatione non esset: illad vero de panibus tanquam ad oculum ostendens, Deo convenientem de se concitatavit opinionem.

XVI. 16. Respondens autem Simon Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei vivi.

Non dixit Petrus, Tu es Christus vel Filius Dei, sed Christus, Filius Dei: multi siquidem christi sunt gratia qui et dignitatem adoptionis filiorum consecuti, sed tantum unus natura Dei Filius: ideo cum articulo dixit: Hic Christus, hic Filius Dei. Dicendo autem ipsum esse Filium Dei vivi, ostendit ipsum vitam esse, mortaliisque illi non dominari. Licerit enim ad exilium tempus caro mortua fuerit infirmata, sed resurrexit, Verbo quod in ea erat minime valente mortis compede detineri.

XVI. 18. Et portæ inseri non prætabebunt adversus eam.

(3) Hoc fragmentum Cramerus edidit p. 127, sed corruptum et iuxtilatum, cum tamē ex Corderio habere nūde sanaret.

Quemadmodum additione materias accensa summa, in majus excrescit, ita etiam persecutionibus Christi Ecclesiam dilectores studentes, ad majorem gloriam ac virtutem eam provexere. Si vero Ecclesia, inquit, non prævaluerunt, multo minus inihi: itaque ne turberis, Petre, cum auditurus es tradendum me crucie affigendum. Dein alium quoque honorem profert.

55 XVI. 18. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meum. Et dabo tibi claves regni cœlorum.

Animadverte quomodo Dominum se summationi cœli terræque declarat. Promittit enim quæ supra nostram naturam sunt, imo et supra angelicam conditionem, quæ denique uni et excedenti omnes naturæ et maiestati attribuere decet. Primo quidem esse Ecclesiam in potestate sua dicit, quam alioqui sacræ Litteræ Deo potius quam ulli homini subjectam affirmant. Ait quippe Paulus, Christum sibi illam comparasse quavis macula rugaque carentem¹⁹: quam etiam fundasse dicit, firmitate eidem attributa, cum sit ipse virtutum Dominus, atque hinc Petrum pastorem præposuit (1). — Tum subdit: « Et tibi dabo claves regni cœlorum. » Hanc vero vocem non angelus, non alia quævis rationalis potestas proferre potest. Decet autem potius omnium dominatorem Deum, qui cœli terræque tenet potestatem. Tempus tamen doni resurrectionis hora fuit, cum dixit: « Accipite Spiritum sanctum. Quorumcunque dimiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt²⁰. »

XVI. 27. Filius enim hominis venturus est cum gloria patris sui.

Gloriam dicit transfigurationem commutationemque naturæ nostræ, quæ gloriam incomparabilem habebit, præ qualibet specie in præsentiarum spectabilis.

56 XVI. 24, 25, 28. Abnegas semetipsum.... Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam; qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.... Sunt quidam de his stantibus qui non gustabunt mortem.

Cum nondum ex alto virtutem aceperissent discipuli, par erat eos forte in humanas incidere insurmitates, ac simile quid cogitantes dicere: Quomodo abnegabit quis seipsum? aut quomodo, qui perdidit animam suam, inveniet eam? quodnam autem illis hæc patientibus par præmium? Propterea ut eos ab ejusmodi cogitationibus avertat, et quodammodo armet ad fortitudinem, futuræ illis gloriæ cupiditatem excitans, ait: « Sunt quidam de his stantibus, » etc., Petrum insinuans ac filios Zebedæi: hi enim in transformatione simul assumpti sunt, quam 57

¹⁹ Ephes. v, 27. ²⁰ Joan. xx, 23.

(1) Animadverte testimonium pro Petri pri-
malu.

(2) Αθρει — τὸν Πέτρον ἐφίστησιν. Mai B. N.

Μοσεῖς οἱ τῇ προσθήκῃ τῆς θλῆς καιομένης δὲ τὸ μεῖζον αἰρόντες τὴν φλόγα, οὐτως καὶ οἱ καθέλειν τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν σπουδάσαντες διὰ τὸν διωγμὸν αὐτὴν εἰς μεῖζον δόξης προῆγαγον καὶ δυνάμεως. Εἰ δὲ τῆς Ἐκκλησίας, φησιν, οὐ κατισχύσσεσσι, πολὺ μᾶλλον ἔμοι. Ποτε μὴ σὺ φοβηθῆς, Πέτρε, ἐπειδὴν μέλλεις ἀκούειν, διὰ παραδοθῆσομαι καὶ σταυρωθῆσομαι. Εἶτα καὶ ἐτέραν λέγει τιμῆν.

Ἐκ ταύτη τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκ-
κλησίαν. Καὶ δῶσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασι-
λείας τῶν οὐρανῶν.

« Αθρει (2) σπῶς Κύριον ἐσυτὸν ἀποφαίνει συλλήβδην οὐρανοῦ καὶ γῆς· ὑπισχενται γάρ τὰ ὑπὲρ φύσιν τὴν καθ' ἡμέας, μᾶλλον δὲ καὶ τάξις τῆς ἀγγελικῆς, καὶ διὰ μόνη πρέπει χαρίζεσθαι τῇ ἀνωτάτῳ πατῶν φύ-
σει τε καὶ δόξῃ· πρῶτον μὲν γάρ φησιν ἐφ' ἐσυτοῦ εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν· καίτοι τῶν ιερῶν Γραμμάτων Θεῷ μᾶλλον καὶ οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων ἀφιερούντων αὐτήν· ἐφ' γάρ δὲ Παῦλος, διὰ αὐτὴν ἐσυτῷ παρέστη-
σεν δὲ Χριστὸς μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ φυτίδα· ἣ δὴ καὶ θεμελιοῦν ἐπαγγέλλεται, τὸ ἀκατάσειστον αὐτῇ προσνέμων, ὡς αὐτὸς ὑπάρχων τῶν δυνάμεων Κύριος· καὶ ταύτης ποιμένα τὸν Πέτρον ἐφίστησιν. — Εἶτα
ἐφη· « Καὶ δῶσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. » Ταύτην δὲ φωνὴν οὐκ διγχελος, οὐκ ἄλλη τις λογικὴ δύναμις φθέγξασθαι δύναται. Πρέπει δὲ μᾶλλον τῷ πάντων κρατοῦντι Θεῷ, καὶ ἔχουσαν
ἔχοντι γῆς καὶ οὐρανοῦ, πλὴν δὲ τοῦ δώρου καιρὸς ἥν τὴς ἀναστάσεως ὥρα, διε εἶπε· « Λάβετε Πνεῦμα
ἅγιον· ἀν τινων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφενται αὐ-
τοῖς, ἀν τινων κρατήτε, κεκράτηνται. »

Μέλλεις γάρ δὲ Χίδε τοῦ ἀνθρώπου ἐρχεσθαι ἐπ'
τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ.

Δέξαν (3) φησι τὸν μετασχηματισμὸν καὶ μετα-
λαγμὸν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἀσύγκριτον ἔχοντα
δόξαν παρὰ τὸ νῦν ὁρώμενον σχῆμα.

« Απαρηγορήσθω ἐκυρώ Ος γάρ δὲ θέλει
τὴν γυνὴν αὐτοῦ σώσαι, ἀπολέσει αὐτήν· διὸ δὲ
ἀπολέσῃ τὴν γυνὴν αὐτοῦ, ἐνεκεν ἐμεῦ,
εὑρήσει αὐτήν. . . . Εἰσὶ τινες τῶν ὡδες ἐστώτων
οὔτερες οὐ μὴ γεύσασθαι θαράτου.

Ἐπει οὐπω τὴν ἐκ θέλεις δύναμιν ἐσχηκότας τοὺς
μαθητὰς, εἰκὸς ἦν τάχα που καὶ ἀνθρωπίνας περι-
πατεῖν ἀσθενεῖταις, καὶ τοιοῦτον ἐννεονηκότας, εἰ-
πειν· Πῶς ἀρνήσεται τις ἐκυρών, ή τῶν ἀπωλεσας
τὴν ἐκυρών γυνὴν; ή τοῖς τοῦτο
παθοῦσιν ἰσοτιμοῦν γέρας; Διὰ τούτο, ἵνα τῶν τοι-
ούτων αὐτοὺς ἀποστήσῃς λογισμῶν, καὶ οἷον μεταχα-
κεύῃς πρὸς εὐανδρίαν τῆς ἐσομένης αὐτοῖς εὐχετέας,
ἐπιθυμίαν ἐντεκών, φησιν· « Εἰσὶ τινες τῶν ὡδε
ἐστηκότων, » καὶ τὰς δόξης, Πέτρον αινιστάμενος, καὶ
τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου· οὗτοι γάρ τῇ μεταμορφω-

III. 131. Reliqua ex Corderio qui in superioribus
nonnulla omitti.

(3) Δέξαν — σχῆμα. Mai B. N. III, 131.

σεις ταῦτα παρελήφθησαν, ἣν καλεῖ βασιλεῖαν, ὡς ἐκ-
φῆνασσαν τῆς ἑξουσίας τὸ διάταν, καὶ τῆς πρὸς τὸν
Πατέρα γνησιότητος τὸ ἀπαράλλακτον. Έν αὐτῇ δὲ,
καὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τὸ ἀξιούμα, καὶ τὸ
φρικτὸν ὑπεδήλωσε προοίμιον, ταύτην ἐκείνης, καὶ
οἵον βεβαιώσιν ἐνδειχάμενος· ἥξει γὰρ ἐν δόξῃ τοῦ
Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐκ ἐν μικροπρεπεῖ τῇ καθ-
ῆμας.

Εἰς δρός ὑψηλόν.

Εἰς τὸ δρός δινεῖται, δεικνύς, διεισιδεῖ, χθαμαλός; ὁ νοῦς
οὐκ ἀν γένοτο πρὸς θεωρίαν ἐπιτίθετος, ἀλλ' ὁ κατ'
ἰδίαν γεγονός, καὶ ἔξω φροντίδων βιωτικῶν ἐν ἡσυ-
χίᾳ.

Καὶ μετεμορφώθη ἐμπροσθετεύεται.

Πεπράχαι δὲ φαρεν τὴν μεταμόρφωσιν, οὐχὶ δή-
που τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον μεταβαλόντος τοῦ σώ-
ματος, ἀλλὰ δόξης τινὸς φωτοειδοῦς περιστελλούστης
εὗτό· μελναντος γὰρ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ σχήματος,
εἰς τὸ ἐνδειχτέρον οἱ χαρακτῆρες διὰ φωτοειδοῦς
χρώματος διεχρύννυντο.

Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Κύ-
ριε, καλόν ἐστιν ἴμας ὧδε εἰναι· εἰ θέλεις, κοιη-
σωμεν ὡδε τρεῖς σκηνὰς, σοι μὲν, καὶ Μωϋσῆς
μιαρ, καὶ μιαρ Ἡλίῳ.

Οὐκ ἔδει τι ἐλάλει. Πρὸς γὰρ τοῦ πάθους καὶ τῆς
ἀνατάσεως τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς καταλύσεως τοῦ
θανάτου, καὶ τῆς φθορᾶς τῶν σωμάτων ἡμῶν, ἀδύνα-
τον ἦν τὸν Πέτρον συνεῖναι Χριστῷ, καὶ τῶν σκη-
νῶν ἐψίσθαι (1)-τῶν ἐν οὐρανῷ. Ταῦτα γὰρ δεῖ γε-
νισθαι μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν καὶ εἰς C
οὐρανὸν ἀνάβασιν.

Καὶ ἀκούσατες οἱ μαθηταὶ ἐκπεσον ἐπὶ πρόσ-
ωπον αὐτῶν καὶ ἐφοβήθησαν σφόδρα.

Ἐν μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνῇ καλῇ τα καὶ
ἀξιέπαστος· ἀκράτω δὲ ἥδη κατεχόμενοι δείματι πί-
πτουσιν οἱ μαθηταὶ, ἵνα δὴ πάλιν καὶ διὰ τούτου
μάθωμεν, ὡς ἀναγκαιοτάτη τοῖς ἐπὶ γῆς ἡ τοῦ Σω-
τῆρος ἡμῶν ἀναπέφανται μεσιτεῖα, νοούμενη δηλαδὴ
κατὰ τὸν τῆς ἑνανθρωπήσεως τρόπον· εἰ μή γὰρ
γέγονε καθ' ἡμᾶς, τίς δὲν ἡμῶν ἡνεγκεν ἄνω προσ-
βάλλοντα θεὸν, καὶ τὴν διάταν αὐτοῦ δόξαν οὐδὲν
τάχα τῶν γεννητῶν φορητὴν ἐμφαίνοντα; Φῶς γάρ
οικεῖν αὐτὸν ἀπρόσιτον καὶ διὰ μακάριος ἔργης Παῦ-
λος.

Τότε συνῆκαν οἱ μαθηταὶ διτὶ περὶ Ἰωάννου
τοῦ Βαπτιστοῦ εἰκαστοις.

Δαίκνυσιν δὲ Χριστὸς τοὺς Ιουδαίους λίαν ἀγνοοῦν-
τας τὰς Γραφὰς, ἐξ ὧν τὸν Ἰωάννην οὐκ ἔγνωσαν·
τουτέστι τὸν πρῶτον Ἡλίαν, τὸν τὴν ὅδον ἐτοιμά-
σαντα τοῦ Κύριου· ὃν ἀγνοοῦντες καὶ ἀποκτείναντες
τὸν Χριστοῦ πρόδρομον, καὶ αὐτὸν ἡγνόσαν τὸν
Κύριον καὶ ἀπέκτειναν αὐτὸν.

*Ω γερεά ἀπιστος καὶ διστεραμένη, ἐως πότε
ἔσομαι μεθ' ὑμῶν; ἐως πότε ἀτέξομαι ὑμῶν;

*Ἐως πότε, φησι, συνδικιτῶμαι ὑμῖν τοῖς οὕτως

A regnum vocat latquam indicantem ineffabilem po-
testatem, et genuinum eum esse Patris Filium. In
ipsa vero quoque secundū præsentia dignitatem, et
terribile subdilectiovis initum illius, ac quasi confir-
mationem ostendit; veniet enim in gloria Dei et
Patris, non in nostra tenuitate.

XVII, 1. In montem excelsum.

In montem ascendit, ostendens terrenam montem
ad contemplationem minimo idoneam esse, sed
solitariam, et extra temporales curas in quiete con-
siliuntam.

XVII, 2. Et transfiguratus est ante eos.

Factam autem transfigurationem esse dicimus, B non quod corpus humanum alio corpore mutariet,
sed gloria quadam instar lucis illud fuerit circum-
datum. Corporis enim permanente figura, ejus li-
neamenta gloriosius luciformi quadam colore imbuta
fuerunt.

58 XVII, 4. Respondens autem Petrus dixit ad
Jesum: Domine, bonum est nos hic esse: si vis, sa-
ciamus hic tria tabernacula, tibi unum, et Moysi
unum, et Eliæ unum.

Nesciebat quid diceret. Ante passionem enim et
resurrectionem Salvatoris destructionemque mortis
et corruptionem corporum nostrorum fieri non
poterat ut Petrus esset cum Christo et tabernaculis
caelestibus frueretur. Hec enim duntaxat fieri fas
est post resurrectionem Salvatoris et ascensionem
in cœlum.

59 XVII, 6. Et audientes discipuli ceciderunt in
faciem suam et timuerunt valde.

Dei quidem et Patris vox bona et amore digna;
sed inero metu jam perculti cadunt discipuli, ut
rarsus per hoc etiam discamus, quam maxime ne-
cessarium esse, ut iis qui in terra sunt, mediatio
apparuerit Salvatoris, intellecta scilicet per incar-
nationis modum. Nisi enim nobis similis factus
fuisset, quis utique superne descendenter capere
potuisset, ac ineffabilem illius gloriam quam nemo
fortasse eorum qui nati sunt ferre potest, apparen-
tem? Lucem enim eum inhabitare inaccessibilem
beatus Paulus dixit ²¹.

D XVII, 13. Tunc intellexerunt discipuli quia de
Joanne Baptista dixisset eis.

Ostendit Iudeos in crassa et supina Scripturarum
ignoratione jacere, ex eo quod illarum indicio non
agnoverint Joannem, hoc est primum Eliam, cum
qui viam Domini præparavit: quo **20** ignorato et
intersecto Christi præcursori, ne ipsum quidem
agnoverunt Dominum, quem tandem occiderunt.

**XVII, 17. O generatio incredula et perversa, quous-
que ero vobiscum? usquequo patiar vos?**

Quandiu, inquit, versabor vobiscum, ita contumelio-

²¹ 1 Timoth. vi, 46.

(1) Pro ἐψίσθαι suspicor legendum ἐψίσθαι.

sicut incredulis ostendens regi se per præsentiam A οὗτοι: σταῖς καὶ ἀπίστοις; δεικνύων δὲ τὴν μετὰ σαρκὸς παρουσίαν αὐτοῦ ἡμάγχασεν αὐτὸν συναναστρέψεθαι τοῖς οὐκ ἀγαθοῖς, ἵνα διορθώσῃται αὐτούς.

Infidelis quodammodo etiam perversus est, nulloque modo recte agere novit. Cum similibus vero Christus esse dignatur, et si quid humano more dicendum est, contemnit; non tamen hoc ad illius personam tantum se extendit, ut ne hominem esse dubites, sed ad omnes etiam Judeos. Probabile enim erat multos præsentium scandalizari ac inconvenientia cogitare de illis. Cum vero dixit, «Quousque commorabor vobiscum?» ita injurias infernibus et infidelibus ostendit, corporeæ suæ præsentia tempus postulare ut cum eis commoretur, cum clementia Deum decenti erga eos qui boni non sunt, ut eos per ea quæ facit corrigat: ostendit **61** autem acceptam sibi etiam mortem, et se hanc cupere, discessunque desiderare; neque tam cruci affligi, quam cum eis versari sibi esse grave: non tamein hisce criminibus stilit sermonem. At quid ait? «Ferte mihi ipsum huc.»

XVII, 18. *Et increpavit illum Jesus, et exiit ab eo dæmonium, et curatus est puer ex illa hora.*

Etsi oporteret dæmoniaci patrem tristem abire, nec vobis compotem ut qui non sine culpa accesserat, sed chorūm apostolorū incusarat, criminalis non potuisse eos increpare dæmonem, quin ipsum quoque calumniatus erat potestatum Dominum. Qui enim dicebat eos infirmos esse et impotentēs contra immundos spiritus, qui a Christo ipsos ejiciendi accepérant potestatē, is pōlius gratiam accusat, quam eos qui illum **62** accepérunt: quapropter infidelem illum patrem, ideoque perversum, vacuum oportuisset dimitti. Sed ne quis putet ipsum summet etiam Christum ad mirabilem hanc curationē infirmū esse, increpavit immundum spiritum, et confessim filius a morbo liberatus est, et reddidit eum patri suo; antequam enim curatur, non patris erat, sed spiritus illi dominans.

63 (CAP. XVII, passim.)

Itaque deduxit quidem secum in montem primarios, ostenditque illis gloriam, qua suis temporibus toti mundo præfulgebit. Deinde descendens de monte, perverso et crudeli spiritu quemdam liberavit. Sed oportebat eum omnino salutarem pro nobis sustinere passionem, ac Judæorum perferrere perversitatem: quo facto, neque improbabile est turbando suis discipulos, illudque forte intra se cogitatores diclurosoque: Qui tū mortuos resuscitat cum divina quadam potestate, qui mare increpat ac ventos, qui verbo conterit Satanam, quomodo nunc capiunt et in laqueos incidit homicidarum? decepti sumus igitur Deum ipsum esse putantes. Ut igitur cognoscant prorsus et omnino futurum, insinuat eis mysterium passionis.

XVII, 24. *Venientibus autem illis in Capharnaum,*

Οἱ ἀπίστοις ήσται που καὶ διεστραμμένος, καὶ καὶ οὐδένα τρόπον δρθισθεῖν εἰδὼς. Τοῖς δὲ τοιούτοις οὐκ ἄξιοι συνελναι ὁ Χριστὸς, ἀλλ' εἰ χρή τι τῶν ἀνθρωπίνων εἰπεῖν, δλιγχωτεῖ· πλήγη οὐκ εἰς τὸ τούτου πρόσωπον εἰναι μόνον ἀποτελεῖται, ἵνα μὴ ἀπορήσῃ τὸν ἀνθρωπὸν, ἀλλ' εἰς πάντας Ἰουδαίους. Καὶ γάρ εἰκῆς πολλοὺς τῶν παρθένων σκανδαλισθῆναι, καὶ τὰ μῆτρα προστήκοντα ἐννοήσαι περὶ αὐτῶν. «Οταν δὲ εἴπῃ, διτι «Ἐως πότε συνδιαιτῶμας οὐμίν;» τοῖς οὐτως οὐδέριζουσι καὶ ἀπίστοις δεικνυσιν διτι δὴ τῆς ἑνσάρκου παρουσίας καιρὸς ἀπῆται εὐτὸν συνδιαιτᾶσθαι μετὰ θεοπρεποῦς ἡμερότητος ταῖς οὐκ ἀγαθοῖς, ἵνα εὐτοὺς δ' ὡς ποιεῖ διορθώσῃται· δεικνυσι δὲ καὶ ἀσπαστὸν δητα τὸν θάνατον αὐτῷ, καὶ ἀπιθυμεῖν τὸ πρᾶγμα, καὶ ποθεῖν τὴν ἀποδημίαν, καὶ διτι οὐ τὸ σταυρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ εἰναι μετ' αὐτῶν βαρύ· οὐ μὴν ἔστη μέχρι τῶν ἐγκλημάτων. Ἀλλὰ τί φησι; «Φέρετε μοι αὐτὸν ὕδε.»

Καὶ ἐπειμησοτε αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐξῆλθεν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον, καὶ ἐθρακεύθη ὁ καὶ αὐτὸν τῆς ὥρας ἐκείνης.

Εἰ καὶ ἔδει τὸν τοῦ δαιμονῶντος πατέρα λυπούμενον ἀπελθεῖν, οὐ τετυχηκάτα τῆς φιλοτιμίας, διτι οὐκ ἀμύμητον ποιησάμενον τὴν πρόσοδον, ἀλλὰ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων μεταβοθεῖσα, εἰπόντα, μὴ ἰσχύσαι αὐτοὺς ἐπιτιμῆσαι τῷ δαίμονι· μᾶλλον δὲ αὐτὸν διαβάλλοντα τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον. Οἱ γάρ λέγων ἀσθενήσαι πρὸς ἐνέργειαν τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων τοὺς παρὰ Χριστοῦ ἔξουσίαν λαβόντας, ἐκβάλλειν αὐτὰ, τῆς χάριτος μᾶλλον κατηγορεῖ, οὐχὶ τῶν λαβόντων αὐτήν· διὰ ταῦτα τοίνυν τὸν ἀπιστῶν ἐκείνον πατέρα, καὶ διὰ τοῦτο διεστραμμένον, ἐχρήν κενὸν ἀποπεμφθῆναι. «Ἄλλ᾽ ἵνα μὴ τις οἰηται καὶ αὐτὸν ἀπονήσαι τὸν Χριστὸν πρὸς τὴν τοῦ παραδόξου κατόρθωσιν, ἐπειμησοτε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παραχρῆμα τοῦ νοσεῖν δὲ παῖς ἀπηλλάτετο, καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν τῷ πατρὶ αὐτοῦ· πρὸ γάρ τοῦ θεραπευθῆναι, οὐκ ἦν τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ κρητοῦντος πνεύματος.

Οὐκοῦν ἀνεκόμιστε μὲν εἰς τὸ δρός τοῦ; κερυφαίους, καὶ ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν δόξαν μεθ' ἡς ἐπελάμψει τῷ κόσμῳ κατὰ καιρούς. Εἴτα, κατελθὼν ἐκ τοῦ δροῦ, πονηροῦ τε καὶ ἀπηνοῦς πνεύματος ἡλευθέρωστι τινα. «Ἄλλ᾽ ἔδει πάντας αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομεῖναι πάθος», καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀναστρέψαι σκανδαλίτητος· οὐ δὴ γεγονότος, οὐδὲ ἀπεικόδει ἐν θορύβοις ἔστεθαι τοὺς μαθητὰς, κάκεινό που τάχα καθ' ξαυτοὺς ἐννοεῖν καὶ λέγειν. «Οἱ τοσούτους νεκροὺς ἀναστῆσαις, ἐν ἔξουσίᾳ θεοπρεπεῖ καὶ θαλάσσασις ἐπιτιμῶν καὶ πνεύμασιν, δὲ λόγῳ συντερίων τὸν Σατανᾶν, πῶς ἡλω νυνὶ, καὶ τοῖς τῶν φονώντων ἐμπέπτωκε βρόχοις; Ἐάρα τηπαθήμεν θεὸν εἰναι νομίζοντες αὐτὸν. Ἰντα τοίνυν εἰδεῖτε τὸ πάντη τε καὶ πάντας θεόμενον, προμηνύει αὐτοῖς τοῦ πάθους τὸ μυστήριον.

Ἐλθόντεων δὲ αὐτῶν εἰς Καπερναούμ, προσ-

ηλιον οι τὰ δίδραχμα λαμβάνοντες τῷ Πέτρῳ καὶ εἰκονί· Ὁ διδάσκαλος ὑμῶν οὐ ταῖς τὰ δίδραχμα; Λέγει· Ναι.

Ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι κατὰ πόλιν ἐκάστην ἀπῆτουν τὰ δίδραχμα, διὸ καὶ ἐν Καπερναοῦμ εἰσῆλθον, ἐπειδὴ πατρὶς Χριστοῦ ἐνομίζετο· καὶ πανούργως ἐρωτῶσι τὸν Πέτρον· Ἐπειδὴ, φησίν, ἔθος ἔχει τοῖς τοῦ Μωϋσέως ἀντιπράττεσθαι νόμοις, οὐδὲ τὸ δίδραχμον τελεῖ· εἰδὼς δὲ τὸν διδάσκαλον ἡγίαν· «Οὐκ ἥλθον καταλύεις τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρώσας,» καὶ ὅτι τῆς οἰκονομίας δι τρόπος τοῦτο ἀπαιτεῖ. Τούτοις μὲν οὖν εἰπεν δὲ Πέτρος, ὅτι τελεῖ· τῷ δὲ Χριστῷ οὐκ εἰπεν, ἵνας ἐρυθρῶν ὑπὲρ τούτων διαλεχθῆναι.

Ira δὲ μὴ σκαρδαλίσωμεν αὐτοὺς, πορευθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν, βάλε ἀγκυστρον, καὶ τὸν ἀρισταρχαντα πρώτον ἰχθὺν δρόψ· καὶ ἀροίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εὑρήσεις στατῆρα. Ἐκεῖνος λαβὼν δόξαντος ἀντὶ ἁμοῦ καὶ σοῦ.

Ἡδύνατο δὲ Σωτὴρ καὶ ἐκ τῆς γῆς παραγαγεῖν τὸν στατῆρα· οὐκ ἐποίησε δὲ τοῦτο, ἀλλ' ἐκ τῆς θαλάσσης τὸ σημεῖον εἰργάσατο, ἵνα δεῖξῃ μυστήριον ἡμῖν θεωρίας ἐμπλεων. Ἡμεῖς γάρ ἐσμεν οἱ ἰχθύες θηρευθέντες ἐκ τῶν τοῦ βίου ταραχῶν διὰ τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων. Ἐχομεν δὲ ἐν τοῖς στόμασιν ἡμῶν τὸν στατῆρα, τουτέστι τὸν Χριστὸν.

Toῦ ἀρίου Κυριλλοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐπ τῷ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εἴαμγέλιον.

Ο στατῆρ (1) δὲ ἀληθινός τε καὶ νοητός, καὶ ὡς ἐν τύπῳ τῷ ἐξ ὑλῆς δηλούμενος, αὐτός ἐστιν δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς· Χριστός, δὲ ἀπίδοντος χαρακτήρα.

Οσα ἔαντα δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, κ. τ. λ.

Ἐπειδὴ διδώσι τοῖς τὸ διδάσκειν λαχοῦσιν, δίκουσίαν τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν, δὲ Χριστός, μὴ μεταφοιτώντων τῶν ἀπαξ ἐκκλινάντων πρὸς ἑφεσίν ἀρετῆς, χρή δεδένει τὰς τῶν ἀγίων φωνάς, καὶ μὴ πολλοὶ τινες εἰεν οἱ διορίζοντες. Πεπληροφόρηκε γάρ καὶ τοῦτο ἡμᾶς δὲ Χριστός, οὐχὶ δῆπου πάντως, διτὶ ἐκ πολλῶν ἔσται βίβαλον εἰπών, ἀλλ' εἰ καὶ δύο τὸν ἀριθμὸν συμφώνως καὶ περιεσκεμμένως ὀρίσαιαν, εἰς πέρας ἦξειν ἐπαγγειλάμενος. Συνέσομαί γάρ, φησί, καὶ συνοριᾷ, εἰ μόνοι δύο συναχθεῖσιν διὲ ἐμός· οὐ γάρ [τὸν] τῶν συνιόντων ἀριθμὸν, ἀλλὰ τὴν τῆς εὐσεβείας καὶ φιλοθείας δύναμιν ἐνεργὸν γενήσεσθαι φησι.

Ἐκέλευσε πραθῆναι αὐτὸν, καὶ τὴν γυραῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα.

Διὰ τῆς πράσεως τῆς γυναικὸς, καὶ τῶν λοιπῶν, σημαίνεται τῶν παρὰ Θεοῦ τερπνῶν ἡ εἰς ἀπαντήσεις, καὶ ἀπόπτωσις παντελής. Ἡ γάρ πρᾶσις τὴν ἀπὸ Θεοῦ δηλοῦ ἀλλοτρίωσιν.

Εὐκοπάτερός ἐστι κάμηλος διὰ τρυπήματος φασίδος διελθεῖν.

Κάμηλον ἐνταῦθά φησιν, οὐ τὸ ζῶον τὸ ἀχθοφόρον, ἀλλὰ τὸ παχὺ σχοινίον ἐν φερεμένουσι τὰς ἀγκύρας οἱ νεῦται. Ἡδη πως ἐγγὺς καὶ ἀγχίθυρον τοῦ ἀδυνάτου τὸ ρῆμα τιθεῖται, δείχνυται οὐχ ὁ τυχῶν μισθὸς

Acesserunt qui didrachma accipiebant ad Petrum, et dixerunt: Magister vester non solvit didrachma. Ait: Eliam.

64 Mihi videntur per singulas civitates didrachma exegisse, idemque in Capharnaum ingressi sunt, quia patria Christi putabatur; et astute interrogant Petrum: Quia, inquit, solet legibus Mosis adversari, neque didrachma solvit? non nescius Christum dixisse: Non veni solvere legem, sed adimplere, et dispensationis modum hoc postulare; idcirco respondit iis Petrus, eum solvere, Christo vero non dixit, erubescens fortasse de hisce loqui.

XVII. 27. Ut autem non scandalizemus eos, unde ad mare, et mille kamum, et eum pisces qui primus B ascenderit, tolle: et aperto ore ejus, inveneries statrem; illum sumens, da eis pro me et te.

Potuisset utique Salvator etiam ex terra statarem effodere, noluit autem, sed e mari signum arcessivit, ut mysterium nobis innueret arcana intelligentia plenissimum. Nos enim pisces sumus ex vita ac sæculi tempestatibus apostolicæ prædicationis piscatu quadam extracti. Habeimus autem in ore **65** statarem, scilicet Christum.

Sancti Cyrilli episcopi Alexandriae ex commentario in Matthæi Evangelium.

Staler verus ac intellectualis, in typo veluti materiali exhibitus, ipse est Dominus noster Jesus Christus, duplex character.

66 XVIII. 18. Quæcumque alligaveritis super terram, etc.

Quia dedit iis, qui docendi munus sortiti sunt, potestatem ligandi atque solvendi Christus, non conversos eos, qui semel ad sectandam virtutem fuere propensi sanctorum voces timere oportet, etsi non multi sint qui desinire id possunt: certiores enim de hoc nos Christus fecit, non utique omnino ex multis confirmationem fore dicens, sed etsi duo numero, consequendo et circumspecte definierint, finem promittit assecuturos. Similis enim, inquit, ero, simulque desinam, etsi duo soli congregati fuerint propter me; non enim simul existentium numerum, sed platem Deique amorem effacem fore ait.

67 XVIII. 25. Jussit eum venundari, et uxorem ejus, et filios.

Per venditionem uxoris ac reliquorum innuitur delectabilium omnium a Deo plena sublatio, ac omnimoda privatio. Hæc enim venditio alienacionem a Deo declarat.

XIX. 24. Facilius est camelum per foramen acus pertransire.

Camelum hic dicit, non animal oneribus ferendis destinatum, sed crassum funem, cui anchoras alligant nauis. Jam quodammodo rem impossibilem esse dicens ostendit non quamlibet mercedem divitibus et

(1) Ο στατῆρ — χαρακτήρ. Mai B. N. II, 481.

potentibus convenire. Ideoque Dei opus id ipsum esse A τοῖς πλουσίοις καὶ δυναμένοις φιλοσοφεῖν· διὸ καὶ αἰτ. ut ostendat magna gratia opus esse, ut quis Θεοῦ ἔργον αὐτὸν ἐφησεν εἶναι, ἵνα δεῖξῃ διεῖ τῆς in futurum hoc recte faciat.

XIX, 29. *Centuplum accipiet.*

Subintelligendum est, licet non eadem cum discipulis alii fideles consequantur, habituros tamen pro carnalibus quidem cognatis cum Deo familiaritatem, fraternitatemque sancta civitate primogenitorum matre, ad vitam sine fine accipiendam, quae est in fruitione sempiterna, et in deliciis ac nulla unquam bonorum privatione; hoc enim vera vita est, nam aliqui et peccatores victuri sunt. Omnes enim resurgemus, sed enim in paenit sine cessatione futuri sint, in morte esse dicuntur: quibus multo melior mors hoc statu est. Verum cum Marcus ²¹ dicat multo plura in hoc saeculo accepturos, rursus de spiritualibus gratiis multum hisce terrenis præcellentibus: quae sunt arrha quædam futurorum honorum quas qui habent in maximis sunt dignitatibus, omnibus quodammodo hominibus ad sanctos currentibus, ut per eos divina gratia fruantur. Non multos igitur pro uno patre, aut multas pro una matre, aut agros pro pannis multos accipient, inquit, sed terrestria omnia sine controversia excedentia cœlestia consequentur, **69** ita ut iis quæ impenduntur longe præstantiora quæ restabunt.

XXI, 12. *Et intravit Jesus in templum Dei, et ejecit omnes vendentes, et ementes in templo, et mensas nummulariorum evertit, et cathedras vendentium columbas.*

Erat quidem in templo multitudo vendentium, pecunias commutans, seu nummularii, et cum eis boum oviumque venditores, turturesque vendentes ac columbas. Hæc autem utilia sacrificiis cultus legalis; sed iam tempus erat dissolvi umbram, ac resplendere in Christo veritatem: videlicet ut cum Patre suo in vero templo honoraretur. **70** Rejici quidem legalia sacrificia fumosque præcepit, dominum autem orationis templum ostendi: percutere enim vendentes, ac saeris ambitibus eos arcere, qui ad sacrificium utilia aliquibus divendebant, hoc omnino est, nihilque aliud. Alius vero evangelistæ rum etiam flagellum ex funiculis fecisse dicit Jesus, plagasque eis intentasse ²². Scire enim oportebat legalemi cultum honorantes, post veritatis ostensionem spiritum servitutis habentes, ac liberrari postulantes, sub flagellis futuros, subjiciendosque suppicio servos decenti. Confirmat etiam eorum accusationem ex Isaia dicens: « Scriptum est, Domus mea domus orationis vocabitur; » adorandus igitur erat velut templi Dominus: hi vero non tantum hoc non fecerunt, sed etiam iudignati sunt. Non tantum autem hoc illius pote-

A τοῖς πλουσίοις καὶ δυναμένοις φιλοσοφεῖν· διὸ καὶ Θεοῦ ἔργον αὐτὸν ἐφησεν εἶναι, ἵνα δεῖξῃ διεῖ τῆς χάριτος τῷ μέλλοντι τοῦτο κατορθοῦν.

Ἐκαποτακαλούοντα Δῆμοντα.

Ἐπισημαντέον, διεῖ καὶ μὴ τῶν αὐτῶν τοῖς μαθηταῖς οἱ λοιποὶ ἐπιτύχωσιν, ἀλλ' ὅμως ἔχουσιν ἀντὶ μὲν τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν, πρὸς θεὸν οἰκειότητα, καὶ τὴν ἀδελφότητα τὴν πρὸς ἄγιαν πόλεν τὴν τῶν πρωτοτόκων μητέρα, πρὸς τὸ ἀτελεύτητον λαβεῖν ζῶντα, διεῖτιν ἐν ἀπολαύσει εἶναι ἀεὶ, καὶ ἐν τρυφῇ, καὶ τῶν ἀγαθῶν μηδέποτε στέρεσθαι. Τοῦτο γάρ ἡ ἀλήθης ζῶται, ἐπεὶ καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ζῶσι. Πάντες γάρ ἀνιστάμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν ἀλήκτοις βασάνους ἔσονται, ἐν θανάτοις λέγονται εἶναι· οἵ τοις πολλῷ βελτίων Β διάνατος τῆς τοιαύτης καταστάσεως. Πλὴν ἴπειπερ διά Μάρκος λέγει διεῖ ἐν αἰῶνι τούτῳ πολλαπλασίονα λήψονται, λεκτέον πάλιν περὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων πολὺν τὸ ἐπίγεια παρατρεχόντων· ἀπερ εἰσὶν ἀρρενώπολες τινὲς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὕστεροι οἱ ἔχοντες ἐν μεγίσταις εἰσὶ τιμαῖς, πάντων σχεδὸν ἀνθρώπων προστρεχόντων τοῖς ἀγίοις· ἵνα διεῖ αὐτῶν ἀπολαύσωσι τῆς θείας χάριτος. Οὐ πολλοὶς οὖν ἀνδρὸς ἐπαγγελίας, ή πολλὰς ἀντὶ μιᾶς μητέρας, ή ἀγροὺς, ἀντὶ δλίγων πολλοὺς ἀπολήψεσθαι φησιν, ἀλλ' διεῖ τῶν ἐπιγείων ἀπάντων ἀσυγκρίτοις ὑπεροχαῖς ὑπερκείσται τὰ οὐράνια, καὶ τῶν ἀπολλυμένων προτιμότερα ἔσται τὰ οὐρανία.

CΚαὶ εἰσῆλθεν διὰ Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐξέβαλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς κερωτεράς.

« Ήν μὲν ἐν τῷ ἱερῷ πληθὺς ἀμπάρων, ἀργυραμβινῶν, ἡτοι κολλυβιστῶν, καὶ μετ' ἐκείνων βαῶν τε καὶ προβάτων ἰμποροι, τρυγόνας τε πιπράσκοντες καὶ περιστεράς. Ταῦτα δὲ χρήσιμα ταῖς θυσίαις τῆς κατὰ νόμον λατρείας ἀλλ' ἣν ἥδη δικαιόωνται τὴν σκιάν, καὶ ἀναλάμψαι τὴν ἐν Χριστῷ ἀλήθειαν, διεῖ μετὰ τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ ἐντι: ναψι τιμώμενος. Συστέλλεσθαι μὲν τὰς ἐν νόμῳ προστέταχε θυσίας, καὶ τοὺς καπνούς· οἷον δὲ προσευχῆς ἀναδείκνυσθαι τὸν ναὸν. Τὸ γάρ ἐπιπλήττειν τοῖς ἀμπόροις καὶ τῶν ἱερῶν περιβόλων ἀποσθεῖν αὐτοὺς τὰ εἰς θυσίαν χρήσιμα διαπιπράσκοντάς τις, τοῦτο πάντως ἐστι, καὶ ἔτερον οὐδέν. Ἐτερος δὲ τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ φραγέλλιον ἐκ σχοινίων ποιῆσαι λέγει τὸν Ἰησοῦν, καὶ πληγάς ἐπανατείνειν αὐτοῖς· ἔδει γάρ εἰδέναι τοὺς νομικὴν τιμῶντας λατρεῖαν, μετὰ τὴν τῆς ἀλήθειας ἀνάδειξιν, διεῖ πικέναι μουλεῖας ἔχοντες, καὶ τὸ ἐλευθεροῦσθαι παραιτούμενοι, ὑπὸ μάστιγας ἔσονται, καὶ ὑποκείσονται κολάσει δουλοπρεπεῖ. Ἐπιτεχθεῖσι αὐτοῖς καὶ τὸν Ἡεταν κατήγορον, λέγων· « Γέγραπται· Ὁ οἶκός μου, οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· » ἔδει οὖν αὐτῷ προσκυνηθῆσαι ὡς δεσπόζοντι τοῦ ναοῦ. Οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ πε-

²¹ Marc. x, 30. ²² Joan. ii, 18.

πράχασιν, ἀγανακτοῦσι δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοῦ. Οὐδὲ τοῦτο δὲ μόνον δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἔξουσιαν, ἀλλὰ καὶ τὸ θεραπεῦσαι ποικίλα νοσήματα. Φησὶ γάρ δὲ εὐαγγελιστὴς:

Kai προσῆλθορ αὐτῷ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ ἐν τῷ λεφῷ, καὶ ἐθεράπευσενσετούντος.

Δινιγμα δὴ τὸ γερονθός, δὲ τῶν Ἰουδαίων ἐκβληθέντων ἐκ τοῦ ναοῦ σὺν ταῖς τυπικαῖς θυσίαις, οἱ τυφλοὶ καὶ χωλοὶ θεραπεύονται, οἱ τύπον ἔχοντες τῶν ἔθνων. Μαθέτωσαν μέντος καὶ οἱ πωλοῦντες καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος χαρίσματα καὶ τὴν ἱερωσύνην, δὲ τοὺς πωλοῦντας τὰς περιστερὰς ἔξιδαλεν ἀπὸ τοῦ ναοῦ μαστίξας ὁ Κύριος, καὶ πανσάσθωσαν πόρους ἑαυτοῖς ἀπὸ χειροτονιῶν ἀθροίζοντες.

Tὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου, οὐκ ἔστιν ἔμδρονται.

Ἐρωτᾶς δὲτοι λοιπὸν τίνες μέλλουσι καθεσθῆναι. Μάθε δὲτοι οὐδεὶς. Μόνης γάρ τῆς πρώτης οὐσίας τὸ τοιοῦτόν ἔστι, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνης. Μή νοσησάντες γάρ οἱ ἀπόστολοι τί ἔστι τὸ, «Καθεσθῆναι ἐπὶ διώκεα Θρόνους» εκαὶ δὲτοι τὸ δικαιοσθῆναι τότε δηλοῖ· τοιαύτην ἔχονταν καθέδραν.

'Er κολι ἔξουσιᾳ ταῦτα ποιεῖς;

Εἰ τὰς θεοπνεύστους ήδεις Γραφάς, ὡς ἀσύνετε Φαρισαῖοι, καὶ τὰς τῶν ἀγίων προφητῶν φωνάς, ἐμνήσθης ἀν λέγοντος τοῦ μακαρίου Δαΐδη πρὸς τὸν τῶν θεων Σωτῆρα Χριστὸν· «Οὐρασὲ Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθεσται, οὐ εἰ λερεῖς εἰς τὸν αἰώνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ». Φράζε δὴ οὖν τίς ἐκ τῶν Γραμματέων ἡ Φαρισαίων λελειτούργηκε τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ή πάντως οὐδεὶς ἀλλὰ καὶ ὁ προπάτωρ Ἀβραὰμ, ἡ βίζα τῆς γενέσεως τῶν ἐξ Ἱεραὴλ, ὑπὸ τῆς Μελχισεδέκης ἱερωσύνης ηὔλγηται. Τύπος δὲ ἦν ὁ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἱερωσύνη τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ δὲ γέγονεν ἡμῶν ἀρχιερεὺς προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ πάντας τοὺς πεπιστευκότας εἰς αὐτὸν διὰ τῆς ὑπὲρ νόμου λατρείας τελειῶν εἰς ἀγιασμόν. Τί οὖν ἀσχάλεις, ὡς Φαρισαῖοι; ἐγκαλεῖς, εἰπέ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὴν λύσιν, καὶ δὲτοι μὴ ταῖς ίδαις ἥκολούθησον ἐντολαῖς; Ἀλλὰ νόμου πάντων ἐπέκεινα θεός· διὰ τοὺς νόμους οὐκ ἔστιν μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν δρισάμενος, μεθιστῆσαι κατὰ καιρὸν ἐφ' ὅπερ ἀν ἵλοιτο τὰ διατεταγμένα, καὶ ἀναφέρει εἰς βελτίονα. Ἡν οὖν καιρὸς τοῦ καίσασθαι τὸν ἐν τύποις, ἀναδειχθῆναι δὲ τὰ κρείττονα. Διὸ ἐφη που διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· «Ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ». Ἡργησαν γάρ τῆς νέας ἐντολῆς ἀναδειγμένης ἦν δι' ἔστιν τὸν λελάληκεν ἡμῖν διός.

Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πόθεν ἦρ;

Ηρέτο δὲ Χριστὸς ὄποιαν περὶ τοῦ βαπτιστοῦ τὴν δόξαν ἰσχήκασιν, ἐπειδὴ έδος ἦν τοῖς Ἰουδαίοις φευδηγόρους ἀποκαλεῖν τοὺς ἀγίους, καὶ λέγειν, δὲτοι ἀπὸ τρώμης ίδιας τὴν προφητείαν ὑποπλάττονται, οὐκ

XXI, 17. Et accesserunt ad eum oœci et claudi in templo, et curavit eos.

Ænigma erat quod factum est: Iudeis e templo eum typicis sacrificiis ejectis, cœci et claudi curantur, qui figuram habent gentium. Discant certe vendentes etiam Spiritus charismata ac sacerdotium, Dominum flagellis columbas in templo vendentes ejecisse, cessatione census sibi a consecrationibus comparare.

B 71 XX, 23. Sedere autem ad dexteram meam et sinistram, non est meum dare vobis.

Quæris equinam tandem sessuri sint. Sic habe: neminem sessurum. Solius enim principis naturæ talis auctoritas est, non autem humana. Itam enim sessionem ambierunt apostoli, idcirco quod non intelligerent, quid esset, «Sedere super thronos duodecim», et ignorantibus verbis significari glorificationem quam tunc consequentur.

72. XI, 23. In qua potestate hæc facis?

Si Deum aspirantes Scripturas nossas, o insipiens Pharisæe, ac sanctorum prophetarum voces, memor essem dicentis Davidis de universorum Servatore Christo: «Juravit Dominus, et non pœnititabit eum, tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech». Dic mihi, quæso, quis ex Scriptis aut Pharisæis sacrificavit Deo secundum ordinem Melchisedech? Omnino nullus; at etiam progenitor Abram, et radix generationis Israel, a Melchisedechi sacerdotio recepit benedictionem. Typus autem erat Melchisedech, illiusque sacerdotium omnium Salvatoris Christi, qui factus est nobis Princeps sacerdotum, adducens Deo ac Patri omnes in se credentes per cultum supra legem perficiens ad sanctificationem. Ecquid igitur calumniaris, o Pharisæe? Dic, quæso, increpasne legistorem quod legem solvat, et quod suis non adhæreat mandatis? At legem omnem superat Deus. Hic enim leges non tam sibi ipsi, quam nobis destinans, statuit secundum tempus, in quo utique, quæ ordinavit, elegit, transfrerique ad meliora. Erat igitur tempus ut cessaret lex, que in figuris fuerat, ostenderenturque meliora. Ideoque alibi per vocem Isaiae 73 dixit: «Exterminabitur sensus populi»; vacuum enim fecerunt novum mandatum, quod per semelipsum nobis locutus est Filius.

Xxi, 25. Baptismus Joannis unde erat?

Interrogavit Christus quamnam de Joanne habent opinionem, quia mos erat Iudeis mendaces vincere sanctos, ac dicere eos non missos a Deo ex sua mente prophetiam lingere. Pharisæi autem ve-

¹¹ Psal. cix, 4. ¹² Isa. vi, 10.

rentur quidem verum dicere, ne audiant: Propter **A** ἀπεσταλμένοι παρὰ Θεοῦ. Οἱ δὲ Φαρισαῖοι δεδίασι μὲν εἰπεν τὸ ἀληθές, ἵνα μὴ ἀκούσωσι· Διὰ τούτου μή ἐπιστεύσατε;

74 XXI, 23. Operare in vinea mea.

Ac vinea quidem est Israel, ut ait Psalmista: « Vineam ex Aegypto transtulisti »⁴⁴. » Ac Isaías: « Vinea, inquit, facta est dilecta »⁴⁵. » Plantavit autem eam Deus, ac longo tempore peregre profectus est, sive longanimitatem exercuit: videtur tamen curam gessisse regionis, et eam habuisse in mente. Nullum enim tempus intermedium fuit quo non a Deo missi fuerint prophetæ justique instrutores. Hi vero increduli fuerunt, eosque, qui missi erant, affectos iguominia vacuos dimiserunt, id est, nihil habentes boni quod de iis dicerent nullenti Deo.

XXI, 38. Hic est hæres. Venite, occidamus eum.

Ergo etiam vos filii Dei ac Patris? ergo naturalis hæreditas vobis obtingit, si e medio hæredem sustuleritis? quomodo fictis domini eorum quæ amatis? ac illud quomodo non risu dignum? Christus siquidem ut Filius Dei ac Patris dignitatum consubstantialiter hæres existens homo factus, in communionem regni sui vocavit credentes in eum. Judæi vero soli regnum babere volebant, quod fieri non poterat, ac omnino erat a disciplina alienum. Observa autem in hisce filium post servos mitti, ut eum qui inter servos non sit, sed ut verum filium ac propterea Dominum; et si enim servi formam per dispensationem assumpserit, etiam sic verus Dei Patrisque Filius est, ac naturalem habens potestatem.

75 XXI, 42. Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli.

Admiratus est angulum illum, sive duorum populorum in identitatem concursum, beatus David, dicens: « A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris »⁴⁶. » Itaque salutaris quidem hic lapis angulo ab eo facto; contritus est autem ab iis qui extra intellectualem ac spiritualem manse- runt concursum: ipsis enim Christus petra offenditionis est, et lapis scandali.

XXII, 8. Nuptias quidem paratae sunt.

Nuptias dicit unionem fidelium cum Filio; ad illasque nuptias vocavit Judæos, olim quidem per prophetas, novissime autem per discipulos, ante passionem et resurrectionem.

XXII, 13. Ligatis manibus et pedibus ejus.

Alio quoque modo manus pedesque ligari dicitur, quasi nullum deinceps ibi opus bonum praestare valeant; boni enim operatio non nisi ad præsens tempus extenditur.

XXII, 17. Licet censem dare Cæsari, an non?

Voluit quidem universorum Deus ab hominum

« Psal. LXXIX, 9. »⁴⁷ Isa. v, 1. »⁴⁸ Psal. CXVII, 23.

(1) Γάμος — ἀραστάσεως. Cramer. p. 179.

Ἐργάζουν ἐν τῷ ἀμπελῷ μου.

Καὶ ἔστιν ἀμπελῶν μὲν δὲ Ἰσραὴλ, ὡς φησιν ὁ Ψαλμῳδός: « Ἀμπελῶνα ἔξι Αἰγύπτου μετῆρας. » Καὶ Ἡσαΐας· « Ἀμπελῶν, φησιν, ἐγενήθη τῷ ἡγαπημένῳ. » Ἐφύτευσεν δὲ αὐτὸν δὲ Θεὸς, καὶ ἀπεδήμησε χρόνον μακρὸν, εἰτούν ζημαροθύμησε. Πλήτιν δράται πτεφρονικῶς τοῦ χωρίου, καὶ εἰς νοῦν ἔχουν αὐτὸν. Οὐδεὶς γάρ γέγονε διὰ μέσου κατρός, καθ' δὲ οὐκ ἀπειτέλοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ προκῆται καὶ δίκαιοι νουθετοῦντες. Οἱ δὲ γεγόνασιν ἀπειθεῖς, καὶ ἀτεμάσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους ἀπέστειλαν κενούς· τοιτέστιν οὐδὲν ἔχοντας εἰπεῖν περὶ αὐτῶν ἀγαθὸν τῷ πεπομφότι Θεῷ.

Οὐτέδεις ἔστιν δὲ κληρονόμος. Δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτὸν.

« Άρα καὶ ὑμεῖς υἱοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός; ἀρι φυσικῶς ὁ κλῆρος εἰς ὑμᾶς καταβαίνει, ἀντὶ μέσου ποιήστε τὸν κληρονόμον; πῶς γενήσεσθε χύριοι ὡν ἄρδεται; κάκεινο πῶς οὐ γέλωτος ἀξιον; Ὁ μὲν γάρ Χριστὸς, ὡς Γίδες καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀξιωμάτων οὐ σωδῶς κληρονόμος, γεγενημένος ἀνθρώπος, εἰς κοινωνίαν τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας ἐκάλει τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν. Οἱ δὲ Ἐβραῖοι μόνοι τὴν βασιλείαν ἔχειν ἤθελον, ὅπερ ἡν διαμήχανόν τε καὶ ἀμεθέες. Ἐπιτήρησον δὲ ἐν τούτοις διει μετά τοὺς οἰκέτας δὲ Γίδες πέμπεται, ὡς οὐ τελέν τὸν οἰκότας, ἀλλ' ὡς Γίδες ἀληθινὸς, καὶ διὰ τοῦτο Κύριος· εἰ καὶ ἐφόρεσε γάρ δούλου μορφὴν οἰκονομικῶς, ἀλλ' ἡν καὶ οὗτῷ Θεός, καὶ Γίδες ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ φυσικὴν ἔχων τὴν κυριότητα.

Αἴθορ δὲ ἀπεδοκίμισαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτοι ἐγενήθη εἰς κεψαλήν τωντας.

Ταῦτην τεθαύμασε τὴν γνῶναν, ἥτοι τῶν δύο λαῶν τὴν εἰς ταῦτά τητα σύνοδον δὲ μακάριος Δαβὶδ, λέγων· « Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν δρφαλμοῖς ἡμῶν. » Οὐκοῦν σωτήριον μὲν δὲ λίθος τῇ γνωνίᾳ τῇ παρὰ αὐτοῦ γενομένῃ, συντριβῇ δὲ τοὺς ἔξω μεμενηκόσι τῆς νοητῆς καὶ πνευματικῆς ταύτης συνδρομῆς· αὐτοῖς γάρ ἔστιν δὲ Χριστὸς πέτρα προσκόμματος, καὶ λίθος σκανδάλου.

Οὐ μάτιος ἔτοιμός ἔστιν.

Γάμον (1) λέγει τὴν πρὸς τὸν Γίδην τῶν πιστῶν συνάρτειν, καλῶν εἰς τούτον τοὺς Ιουδαίους, πάλαι μὲν διὰ τῶν προφητῶν, θετερον δὲ διὰ τῶν μαθητῶν, πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως.

Δήσατες αὐτοῦ πόδας καὶ χειρας.

Καὶ διλῶς δεδέσθαι χειρας καὶ πόδας λέγεται, ὡς μηδενὸς λοιπὸν χρηστὸν ποιῆσαι ἐκεῖσε δυναμένου· τῇ γάρ τοῦ καλοῦ ἐργασία μέχρι τοῦ παρόντος ἐκτείνεται.

« Εἶσοτε δοῦλαι κῆρυσοι Καίσαρι, ή οδό;

« Ηθελε μὲν δὲ τῶν δλῶν Θεὸς ἀνθρώπινῆς δυναστείας

ελεύθερον είναι τὸν Ἰαράχη· ἐπειδὴ δὲ τοὺς θεούς πεπατήσας νόμους, γεγόνασιν ὑπὸ χείρᾳ τῶν τηνικάδος κερατηκότων, καὶ δασμοὺς ἐπέθηκαν αὐτοῖς, καὶ φόρου λοιπὸν ἔσαν ὑποτελεῖς, τῶν πραγμάτων αὐτοῖς εἰς τὴν Ῥωμαίων μεταπεσόντων ἀρχήν.

**Καὶ οὐδεὶς ἔδυτο αὐτῷ ἀποκριθῆναι λόγον,
οὐδὲ ἐτὸλμησθε τις ἀπὸ ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐπ-
ερωτήσαι αὐτὸν οὐχέτι.**

Ἐπειδὴ καταισχυνθέντων τῶν Σαδδουκαίων καὶ ἀποχωρήσαντων ἐπηγείτο δὲ Κύριος, διερθνούμενοι οἱ Φαρισαῖοι ἥλθον εἰς μέσον, καὶ τις νομομαθῆς δγάν παρ' αὐτοῖς νομιζόμενος, ἡρώτησε ποια ἐντολὴ μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ· οἱ θεῖς δτι μέλλει· μὲν τὰ Μωσέως παραγράφεσθαι δὲ Χριστὸς, παρατιθέναι δὲ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ή εἰπεῖν· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ ἔμε· παραξενγῆς ἔστιν τὴν δόξαν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρός· καὶ οὗτας εὑρήσει πρόφαστιν τοῦ ἐμβαλεῖν αὐτὸν εἰς χεινύνον, ὡς ἔστιν θεοποιοῦντα· ή, ει τοῦτο παραστήσει, λέγειν· Οὐκοῦν οὐ προσδέχομαι σε ὡς Θεόν (1). Ο δὲ Κύριος οὐδὲν καινὸν εἰπών, ἀλλὰ τὰ τοῦ νόμου· καὶ ταύτη ἐπιστομίσας τοὺς Φαρισαίους.

Μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί.

**Ἐπειδὴ τοὺς καὶ νά δύγματα διδάσκοντας ὡς ἐπί-
παν ιδεῖν ἔστι: κενοδόξιας καὶ δλαζονείας ἕρωτι εἰς
τὸ τῆς διδασκαλίας ἀξίωμα παραγενομένους, ἀναιρεῖ
ὁ Κύριος ταύτην τὴν ὑπόνοιαν, καὶ τὴν ἄδην ἐκκαπτεῖ
ώς ἐπ' ὅλεθρον ἄγουσαν. Εἰ τοίνυν, φησί, δόξης τα-
καὶ πρωτείων ἐρῆται, τὴν τῶν διακόνων καὶ ὑστέρων
τάξιν ἐπιζήτει καὶ ταπεινοφροσύνην ἀσκεῖ.**

Oval des Umirs.

Οὐαλ τοῖνυν ὑμῖν, ὡ νομικοὶ, δτι φορτικὸν ὁμολογουμένως δντα τὸν νόμον, τοῖς μὲν ἀλλοις ἀπαιτοῦσιν αὐτὸν, θανάτου δίκην ἐπάγετε, αὐτοὶ δὲ τοῦ νόμου εὑδὲ προσφέντε.

**Καὶ διδόσας ἐτὸν τῷ οὐρανῷ, δημούει ἐτὸν τῷ θεότρῳ
τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐτὸν τῷ καθημένῳ ἐπάνω αὐτοῦ.**

Διὸς τοῦτο δὲ θρόνον Θεοῦ τὸν οὐρανὸν ὄνομάσουσιν
αἱ Γραφαὶ, διτὶ ταῖς δύναμεσι Θεὸς ἐναντιπαύ-
ται. Ἐν οὐρανῷ γάρ εἰσιν οἱ ποιῶντες τὸ θέλημα
αὐτοῦ ἀγγελοί, καὶ δεῖ δοξάζοντες αὐτὸν· αὕτη γάρ
αὐτῷ ἀνάπτασις. Ἡ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν
αὐτοῦ· ἐν αὐτῇ γάρ διὰ σάρκας τοὺς ἀνθρώπους συν-
ανεστράψῃ. Ποὺς δὲ Θεοῦ τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ σάρκι καὶ
διαφράξις ὄνομάζεται.

Οιαν ὑμῖν Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκρι-
ταί, δι τὰ ποδεκατοῦς τὸ ηδύσυμον καὶ τὸ ἀγη-
θον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρέα τοῦ γόμου, εἴητε χρι-
στιν, καὶ τίν εἰλεον, καὶ τὴν πλευτίν· ταῦτα ἔδει
χοιῆσαι, κάκεῖτα μὴ ἀφίεται.

"Ορα τὴν ἐπίτηξιν· εἰ Απαιτεῖτε, φησὸν, ὁ Φαρισαῖος, τὰς δεκάτας τάχα προ καὶ λαχάνων λεπτῶν, παρέντες τὰς ἐντολὰς, ἐφ' αἷς ἔστι μεῖζων ἡ παράδοσις. Ποιαὶ αὗται αἱ ἐντολαὶ; Ἡ χρίσις, τουτέστι

¶ dominatu liberum esse Israelem: cum vero divinas leges conculcassem, tum etiam præalentium manus ac vineula eis imposuit, ac facili sunt obnoxil pendendo tributo, rebus eorum ad Romanorum imperium devolutis.

76 XXII, 46. *Et nemo poterat responderi ei verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die cum amplius interrogare.*

Cum confusi essent ac secessissent Sadducæi, laudabaturque Dominus, in medium prodierunt invidi Pharisei, ac legisperitus quidam magna apud eos in aestimatione interrogat, quodnam maximum esset mandatum in lege, arbitratns fore, ut ea quæ Moysis erant Christus prosciberet, suam autem doctrinam præponeret, aut diceret : Diliges Dominum Deum tuum et me, conjungendo gloriam suam cum gloria Patris, atque ita inventurum sese occasionem, qua in periculum eum adduceret, tanquam sese Deum facientem, aut si ab hoc dicendo abstineret, inuerteret : Igitur non suscipimus te tanquam Deum. Dominus vero nil novi dicendo, sed ea quæ legis 77 sunt, etiam hac ratione os obstruit Phariseis.

XXIII, 10. *Nec vocemini magistri.*

Quoniam qui nova dogmata promulgant, eos ferme
videre est studio laanis gloriæ et arrogantia sese
ultra provehere in magistrorum dignitatem, eam
suspicionem, ne ad se quoque perveniret, utpote
prædicatorem novæ doctrinæ, elidit extinguique
Dominus. Simul auditorum causa humanæ infirmi-
tati pronam viam ad bouores per ambitionem aspi-
ferentem; sic præcipiens: Si quis gloriæ priva-
postremorum ultra ordinem descendat, humiliatique

C XIII. 13. *Vigilans vobis.*

Væ igitur vobis legisperiti, eo quod, cum gravem esse fateamini legem, aliis quidem eam postulantibus mortis supplicium inducitis: ipsi vero ne legem quidem attingitis.

XXIII. 22. *Et qui jurat in cælo, jurat in throne
Dei, et in eo qui sedet super eum.*

78 Propterea autem sedem Dei cœlum vocant Scripturæ, eo quod in supernis potestatibus Deus requiescat. In cœlo enim sunt, qui faciunt voluntatem ejus, angeli, semperque eum glorificant, hæc enim ei requies. Terra autem scabellum pedum ejus: in ea enim cum hominibus versatus est. Pes autem Dei sancta illius caro præcipue nuncupatur.

D XXIII, 23. *Vix vobis, Scribe et Pharisæi hypocrites qui decimatis mentham et anethum, et reliquias quæ graviora sunt legis, judicium et misericordiam et fidem; hæc oportebat facere, et illa non omittere.*

Vide quomodo eos percellat. Exigitis, inquit, o
Pharisæi, decimas quodammodo etiam olerum mi-
nimorum, prætereuntes præcepta in quibus major
culpa est. Qualia autem hæc sunt præcepta? Judi-

(1) Huc usque fragmentum ap. Cramerum p. 183.

cium, id est judicare quæ recta sunt, et misericordia, et fides in Deum. Hæc enim decimis ac primis meliora sunt. Indeque per prophetam ait universorum Dominus: «Ei nunc, Israel, quid Dominus Deus requirit a te, nisi facere judicium, et diligere ac querere misericordiam, paratumque esse ut ambules cum Deo tuo?»²⁹

XXIII, 26. *Phariseæ cæce, munda prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id quod deforis est mundum.*

79 Non de calice ac paropside dicit, seu lance, sed de anima ac corpore disserit, corpus quidem vocans quod deforis est, quod vero intus, animam. Si vero illud quod in paropside intus est, mundatione opus habet, multo magis quod in te est: vos autem contrarium, inquit, facitis exigua et exteriora observantes; majora et interiora negligitis, unde maximum oritur detrimentum. Hisce Pharisaorum vitam depingit, exhortans eos, ut non exteriori specie tantum facti sint, sed interiora mundata habeant, mentem animumque.

XXIII, 32. *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.*

Quidnam ergo dicat Salvator, diligenter indagamus. Patres quidem Judæorum diversis temporibus sanctos prophetas divinam legem annuntiantes occideront; qui tamen ex iis nati sunt, confidentes prophetas venerandos suisse ac honorandos, coronas iis adaptarunt, seu monumenta, honorem sanctis maxime convenientem eis tribuentes, ipsi autem prophetas esse credentes ac viros sanctos, judices facti sunt eorum qui eos occiderunt: per quæ enim honorare existimarent eos, qui necati fuerant, hisce occisores tanquam qui impie egerint, accusant. Sed qui suis patribus in hisce adeo nefardis cædibus suffragantur, æqualibus malis obnoxii erant futuri, imo **80** vero etiam pejoribus. Occiderunt enim viæ auctorem; adiunxerunt autem execrandis in eum sceleribus alia quoque contra divinos ejus discipulos: signidem quoisque aliquis aliorum iniqüitates naturali ratione judicans, inquirit, videt quod malum est, et arguit; ipse vero ad eosdem adductus affectus, quasi cæcus ad ista feriatur.

XXIII, 37. *Quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas.*

Hoc dicens characterem divinitatis in se ostendit, quamvis in forma humana sit. Deo enim dixit³⁰ Moyses: «Expandens alas suas assumpsit eos; et David³¹: «Fili hominum in tegmine alas tuarum sperabunt.»

XXIV, 5. *Multi enim venient in nomine meo dicentes, Ego sum Christus, et multos seducent.*

Scopo interrogationis præcedentium Dominus in-

²⁹ Mich. vi, 8. ³⁰ Deut. xxxii, 11. ³¹ Psal. xxxv, 8.

(1) Illic incipit fragmentum apud Cramerum p. 191.

A τὸ κρίνειν δρθά, καὶ ὁ ἔλεος, καὶ ἡ πίστις εἰς θεόν. Ταῦτα γάρ ἀμείνω δεκάτης καὶ ἀπαρχῶν. Αὐτὸς καὶ διὰ τοῦ προφήτου φησὶν ὁ τῶν δλῶν θεός: «Καὶ νῦν, Ἰσραὴλ, τί Κύριος ὁ θεός; ζῆτει παρὰ σοῦ, ἀλλ' η τοῦ ποιεῖν κρῖμα, καὶ ἀγαπᾶν καὶ ζῆτεῖν ἔλεον, καὶ ξοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ τοῦ θεοῦ σου;»

Φαρισαῖς τυφλέ, καθάρισον πρῶτον τὸ ἄντος τοῦ ποτηρίου, καὶ τῆς παροψίδος, ἵνα τέρηται καὶ τὸ ἄκτις αὐτῶν καθαρό.

Οὐ περὶ ποτηρίου καὶ παροψίδος λέγει, ἢτοι πίνακος, ἀλλὰ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος διαλέγεται· τὸ μὲν ἔξω καλῶν τὸ σῶμα, τὸ δὲ ἔνδον τὴν ψυχὴν. Εἰ δὲ ἐπὶ τῆς παροψίδος τοῦ ἔνδον χρεῖα, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ σοῦ. Υἱεῖς δὲ τούναντίον ποιεῖτε, φησὶ, τὰ μικρὰ καὶ ἔξω φυλάττοντες, τῶν μεγάλων καὶ ἔνδον ἀμελεῖτε· θίνετε μεγίστη γίνεται βλάβη (1). Διὰ τούτων τὸν τῶν Φαρισαίων διαγράφει βίον, παραινῶν μὴ τοὺς ἔξωθεν σχηματισμοὺς πλάττεσθαι μόνον, ἀλλὰ ἔχειν καὶ τὰ ἔξωθεν καθαρὰ, τὰ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν.

Καὶ ὑμεῖς πληρώσατε τὸ μέτρον τῶν κατέρων ὑμῶν.

Τί δὴ ἄρα φησὶν ὁ Σωτὴρ, ἀκριβῶς ἐρευνήσωμεν. Οἱ μὲν τῶν Ιουδαίων πατέρες ἀπέκτειναν κατὰ καιροὺς τοὺς ἀγίους προφήτας, τὸν θεῖον αὐτοῖς διαπορθμεύοντας λόγον· οἵτε μὴν ἔξι αὐτῶν γεγονότες, δομολογοῦντες ὅτι οἱ προφῆται γεγόνασι σεπτοὶ καὶ τίμιοι, περιήρμοσαν αὐτοὺς τοὺς στεφάνους, ἢτοι τὰ μνημεῖα, τιμὴν ἀπονείμαντες τὴν τοὺς ἀγίους πρεπαδεστάτην, αὐτὸν δὲ προφήτας εἶναι πιστεύσαντες καὶ δινδράς ἀγίους, κριταὶ γεγόνασι τῶν ἀποκτεινάντων αὐτούς. Δι' ὧν γάρ τιμὴν ἔγνώκαστε τοὺς ἀνηρημένους, διὰ τούτων αὐτῶν κατηγοροῦσιν ὡς ἡτεῖης στάτων. 'Ἄλλ' οἱ τῶν ἰδίων πατέρων ἐπὶ ταῖς οὖται δεινοῖς μιασφονίαις καταψήφισάμενοι, τοῖς ἴσωις ἔμελλον διλῶνται κακοῖς, μᾶλλον δὲ τοῖς ἔτι κερδοστιν. 'Απέκτειναν μὲν γάρ τὸν τῆς ζωῆς ἀρχηγὸν. Προστεθείκασι δὲ ταῖς κατ' αὐτοῦ δυσσεβείαις, μιασφονίαις ἑτέρας κατὰ τῶν θεσπεσίων αὐτοῦ μαθητῶν· ἔως μὲν γάρ τις τὰς ἑτέρων ἀδικίας ἔξεστάῃ φυσικῷ λογισμῷ κρίνων, δρᾶ τὸ φαῦλον καὶ μέμφεται· αὐτὸς δὲ εἰς τὰ Ισα καθημένος, οἰονεὶ τυφλὸς ἐπὶ ταῦτα φέρεται.

Οὐ τρόπον ἐκινυράτει δρις τὰ νοστρὰ ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας.

Ἐπίων (2) τοῦτο δείκνυσιν ἔαυτοῦ τὸ θεοπράτες, καὶ ἐν ἀνθρωπινῇ μαρφῇ ὄν. Καὶ γάρ περὶ τοῦ θεοῦ εἴπεν Μωϋσῆς· «Διεῖς τὰς πτέρυγας αὐτοῦ ἐδέξατο αὐτούς· καὶ πάλιν Δαβὶδ· «Οἱ δὲ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου ἐλπιοῦσιν.»

Πολλοὶ γάρ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀρόματι μου, λέγοντες· 'Ἐγώ εἰμι ὁ Χριστὸς, καὶ τολλοὺς πλανήσουσιν.'

Ἐπεκταὶ τῷ σκοπῷ τῶν προσαγόντων τὴν πεῦσιν

δ Κύριος, καὶ περὶ συντελεῖας τέως φησὶ τοῦ παρόντος αἰώνος. Πρὶν γάρ τὴν ἐξ οὐρανῶν γεγένθαι αὐτοῦ κάθισον, πρόδρομοι τινες ἀναφανοῦνται, φευδόχριστοι καὶ φευδοπροφῆται, τὸ αὐτοῦ πρόσωπον ἐκυρίους περιπλέττοντες. Ἀλλὰ μὴ ἀκολουθήσητε, φησίν, αὐτοῖς.

Προσεύχεσθε δὲ, Ιησοῦς μὴ γένηται η ψυχὴ ὑμῶν χειμῶνος, μηδὲ ὁ Σαββάτῳ.

Τοῦτο αἰνίζεται ὁ Χριστός: εὑχεῖται ἡμᾶς μὴ γενέσθαι ἐν ἑκδημᾷ τοῦ σώματος, μήτε ἐν ἀργίᾳ δυτας τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων, δὲ ὑποσημαίνει τὸ Σάββατον· μήτε ἐνοχλῶμένους ἐν ταῖς βιωτικαῖς τύρβαις τε καὶ ταραχαῖς· διπερ δηλοῖ ὁ χειμών.

Ἔτις καὶ αἰνιγμα ἔχει ὁ λόγος, ὥστε εὑχεῖται **B** ἡμᾶς μὴ ἑκδημῆσαι ἀπὸ τοῦ σώματος, ἐν ἀργίᾳ δυτας ἔργου ἀγαθοῦ, δὲ ὑποσημαίνει τὸ Σάββατον· μήτε ἐν ἀκαρπίᾳ, δηλοῖ χειμών. Σημειωτέον γάρ ὅτι χειμῶνα κακῶν δὲ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν. Ἐν χειμῶνι δέ ἐσμεν, δταν τὰ πάθη τῆς σαρκὸς δυναστεύγη ἐν ἡμῖν.

Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν τῶν ημερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δύσσει τὸ φέργος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες κεσοῦνται ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται.

Πῶς εὖ φρίξουσιν ἀναστοιχειούμενων οὐρανοῦ καὶ τῆς πρὸς τὸ δοκοῦν τῷ Θεῷ; Ἀκριβέστερος γάρ τι λέγειν ἐν τοῖς τοιούτοις οὐκ ἔνι. Ὁ μὲν ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἀμαυρωθήσονται· τὰ δὲ δοστρα ώς ἀνὴρ πεσεῖται, τοῦ Δημητουργῆσαντος αὐτὰ πάλιν μεταστοιχειοῦντος, καθὼς θέλει· θυροβοήθησονται καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα. Ἀνακαίνιζομένης γάρ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναχεραλιοῦνται καὶ συναγαπήσονται καὶ ἡ διὰ τὸν ἀνθρώπον δημιουργηθεῖσα κτίσις.

Περὶ δὲ τῆς ημέρας ἐκείνης ἡ ὥρας οὐδεὶς οἶστε.

Ἐπειδὴ τὰ ὑπὲρ ἑαυτοὺς θελον μανθάνειν οἱ μαθηταὶ, ἀφορμὴν εὑρίσκει τοῦ κωλύειν αὐτοὺς τῶν τοιούτων, τὸ μὴ εἰδέναι, καθὸ ἀνθρωπος. Καὶ φησιν, μηδὲ τοὺς κατ' οὐρανὸν ἄγιους ἄγγελους δύνασθαι ταῦτα εἰδέναι.

Kυριλλου ὁ Όμηλα ἐπιγεγραμμένη εἰς τὸ, «Εὐθέως δὲ μετὰ τὴν θλῖψιν τῶν ημερῶν ἐκείνων ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ σελήνη οὐ δύσσει τὸ φέργος αὐτῆς, καὶ οἱ ἀστέρες κεσοῦνται ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Περὶ δὲ τῆς ημέρας ἐκείνης ἡ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδε» (1).»

Ἄλλος δταν καὶ τοῦτο λέγει, οὐ πάντως ἑαυτὸν σημαντεῖ. Οὗτος γάρ προσεύθηκεν ἀκριβῶς, Οὐδὲ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἀπολελυμένως, «Οὐδὲ δὲ Υἱός,» φησίν· Ἰνα τοιοῦτον τι νοῆσε· Ἐσπούδαζον κατὰ ἀκριβεῖαν πάντα μανθάνειν οἱ μαθηταὶ, καὶ ἐπεχθίρουν, Ἰνα οὕτως εἴπω, καὶ αὐτὰ περιεργάζεσθαι τὰ βάθη τοῦ Κυρίου. Ἀλλὰ ἦν τὸ πρᾶγμα λίαν ὑπὲρ αὐτούς· Ἰνα τοίνυν μὴ ἀπαγορεύσας τὴν ἐξήγησιν ὡς ἥδου-

A sicut, ac de consummatione adhuc agit presentis saeculi. Prusquam enim desensus illius fiat, praecursors quidam annuntiantur pseudochristi, ac pseudoprophetae: illius personam sibi affingentes, sed ne sequamini, inquit, eos.

ΣΙ ΣΤΙΧΟΝ 20. Orate autem ut non fiat sugā vestra in hieme, vel Sabbato.

Hoc significat Christus his verbis: orandum nobis esse, ne discessus noster e corpore contingat eo tempore quo cessatio apud nos erit operum virtutis. Hanc enim cessationem indicat Sabbathum. Neque rursus tunc nos opprimat mors cum sæcularibus turbis et perturbationibus jactabimur, quas hiemis designat.

ΣΙ ΣΤΙΧΟΝ 21. Fortasse etiam enigma habet hic sermo, ut eremus e corpore non excedere a bono opere feriati, quod Sabbathum indicat, neque in sterilitate, quod hiems. Notandum est enim hiemem malorum Deum non fecisse. In hieme autem sumus, cum passiones carnis dominantur in nobis.

ΣΤΙΧΟΝ 22. Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de caelo, et virtutes celorum commovebuntur.

Quomodo non exhorrescent renovatis ad Dei beneplacitum cœli terraque elementis? Exactum enim aliquid de hisce dicere non possumus. Sol quidem et luna obscurabuntur; stellæ autem tanquam flores decidunt, Creatore eas prout voluerit, immutante: turbabuntur etiam hæc ipsa elementa. Hominum enim genere innovata, summatim recensetur, simulque restauratur etiam propter hominem condita creatura.

ΣΤΙΧΟΝ 23. De die autem illa et hora nemo scit.

Quoniam quæ supra ipsos erant audire discipoli volebant, idoneam rationem invenit coercendæ ipsorum curiositatis, dicens se nescire, quatenus homo erat videlicet. Quin addit ne ipsos quidem qui in cœlis degunt sanctos angelos posse id scire.

Cyrilli ex Homilia in hæc verba: «Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de caelo. De die autem illa et hora nemo scit.»

Verumtamen **ΣΙ** cum hoc dicit, haud omnino se ipsum denotat. Non enim diserte addidit, neque Filius Dei, sed generatim· neque filius, · dixit. Nempe ut hujusmodi aliquid intelligas: cupiebant nimis discipuli cuncta accurate rescire; nitebantur, ut ita dicam, profunda quoque Domini arcana scrutari. Verum ea res ipsorum modulum valde excedebat. Ne igitur rei explanationem denegando, quam illi

(1) Exstat inter fragmenta Cyrilli in Matthæum quæ ex Anastasio Vaticano edidit Mai in Bibliotheca. jam citato tomo II, p. 481.

cognoscere avebant, charos suos yideretur contristare, obscure dicit: « De die autem illa et hora nemo scit, neque angeli, neque Filius, nisi solus Pater. » Ut verba sic intelligas: Etiam si homo ad adoptionem vocatus est, filiusque novus declaratus, hanc idcirco quæ supra naturam sunt inquirat, neque se dignum ea cognoscere putet quæ ne angelis quidem revelavit Pater. Jam si angelus nescit, ne homo quidem sciet, etiam si ad adoptionem vocatus sit.

84 Mos erat Christo Servatori bujusmodi quid agere maxime in sanctis suis discipulis, si interrogarent aliquid eorum, quæ speciem habent discendi cupiditatis, altiori tamen scrutatione carent, explicationem indulgere et exacte etiam conari vel maxime minuta exponere; sin autem aliquid ex superioribus supervacanea discere cupiant quod modum illorum excedat, acquiescere jubet, persuadetque curare potius ea quæ utiliora ipsis sunt. Cum itaque quæ supra se erant discere volebant discipuli, utiliter dissimulat se tanquam hominem scire, ac ne ipsos quidem sanctos angelos in celis scire sit, ne contristentur, tanquam supra modum diffidentes. Ac vide quam accommodatis rationibus suadeat eis ut ab ista inquisitione quiescant, verendumque iis faciat, quasi scire affectent id quod ne angelis quidem revelavit Pater, nec ipsi Filio notum fecerit.

Cyrilli ex Commentario in Matthæum.

Ignorasse ait, alqui non ignoravit Deus. Sed et ipse, quanquam esset Deus Verbum, tamen factus est et erat homo, qui quidem ad suam naturam quod attinet et humanitatis mensuram, res futuras ignorat, sed ex Dei revelatione saxe cognoscit. Neque vero mireris, si ignorantia humilitatem admittit. Nam si herus cum sit propter hominem servus appellatur; et cum sit gloria Dominus, **85** gloriam ceu non haberet a Patre petit; præterea si cum ipse vere sit vita et omnia vivificans, tamen potentia Spiritus resurrexisse dicitur; si denique cum sit Patri coeternus, nihilominus quasi primo ad existendum vocaretur, quo tempore factus est homo, audis dicentem Patrem: « Filius meus es tu, ego hodie genui te¹⁰, » etiam si vocabulum *hodie* D præsens tempus significat; cur mirum sit, si quod reapse homini naturaliter inest, neimpe ut aliquam existentem rem nesciat, hanc etiam cum ceteris proprietatibus sibi sumere dignatus fuerit? Certe si in harum una scandalizemur, ceteræ quoque pari modo excent. Quid inde? Destruetur deinceps incarnationis ratio, et mysterium quo salvi sumus revertetur. Etenim nos facili sunius ei similes,

¹⁰ Psal. II, 7.

(1) Ηγνοησάται — καὶ γύνει Θεός. Mai B. N. II, 4b2.

(2) Legi apud nos Cyrillum in commentario ad Lucam II, 42 (*infra col.* 445). Tum de scientia

λοντο μαθεῖν, δόξῃ πως λυκεῖν τοὺς γνησιεύοντας, ἐπεσκιασμένως φησι, « Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἔκεινης ή τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ δὲ Γίδες, εἰ μὴ δὲ Πατήρ. » Ινα νοήσῃς οὖτας· Εἰ καὶ κέκληται πρὸς υιοθεσίαν δὲ ἀνθρώπος καὶ οὐδὲ ἀνεβείχθη νέος, ἀλλὰ μὴ ζητεῖτω τὰ ὑπὲρ τὴν φύσιν, μηδὲ ἀξιούτω μαθεῖν ἀπέρ μηδὲ τοὺς ἄγγελοις ἀπεκάλυψεν δὲ Πατήρ. Εἰ δὲ ἄγγελος οὐκ οἶδεν, οὐδὲ ἀνθρώπος εἰσεσται, καὶ εἰ κέκληται πρὸς υιοθεσίαν.

Τέθος ἡν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ τοιοῦτόν τι δρᾶν ἐπὶ τοῖς ἀγίοις μάλιστα μαθηταῖς, εἰ διαπυνθάνοντό τι τῶν δοσ ἡν φιλομαθείας μὲν ἔχοντα δόξαν, ὑψηλοτέρας γε μὴν ἐρευνής ἀπηλλαγμένα, χαρίζεσθαι τὴν ἀφῆσιν, καὶ ἐξαριθμοῦ διε μάλιστα πειρᾶσθαι **B** λεπτῶς· εἰ δὲ δὴ τι βούλοιντο τῶν ἐπέκεινα μέτρου τοῦ κατὰ σφῆς αὐτοὺς περιττῶς ἀναμαθεῖν περιστέλλειν ἡσυχῆ, καὶ μεταπείθειν εὐ μάλα πολυπραγμονεύειν ἐλέσθαι τὰ πρεπωδέστερα. Ἐπειδὴ οὖν τὰ ὑπὲρ αὐτοὺς θήσεον μανθάνειν οἱ μαθηταὶ, σκήπτεται χρησίμως τὸ μὴ εἰδέναι καθὸ ἀνθρώπος, καὶ φησι μηδὲ αὐτοὺς εἰδέναι τοὺς κατὰ τὸν οὐρανὸν ἄγγελους, Ινα μὴ λοπῶνται ως μὴ θαρρηθέντες τὸ μέτριον. Καὶ δρα πῶς ἡρεμεῖν ἀναπειθεῖς λογισμοῖς οἰκείοις, καὶ ἐκδυσωπεῖ, διε μηδὲ ἄγγελοις ἀπεκάλυψεν δὲ Πατήρ, μηδὲ αὐτῷ τῷ Υἱῷ καθίστατο γνώριμον.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος.

Ηγνωμένας (1) δὲ φησιν· οὐκ ἡγνώκητε Θεός. « Άλλος εἰ καὶ αὐτὸς καίτοι Θεός; ὃν Λόγος, γέγονε τε καὶ κεχρημάτικεν ἀνθρώπος, δὲ ἀγνοεῖ τὰ ἐσόμενα κατὰ γε τὴν ίδιαν φύσιν καὶ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος μέτρον, δέχεται δὲ πολλάκις δὲ ἀποκαλύψεις Θεοῦ. Καὶ μῆτοι τοι θαυμάστης εἰ τὸ τῆς ἀγνοίας καταδέχεται: μικροπρεπές (2)· εἰ γάρ Δεσπότης ὑπάρχων, κέκληται δοῦλος διὰ τὸν ἀνθρώπον, καὶ Κύρος ὃν τῆς δόξας, δόξαν ως οὐκ ἔχων αἰτεῖ παρὰ Πατρὸς, καὶ αὐτὸς ὃν κατὰ ἀλήθειαν ἡ ζωὴ καὶ πάντα ζωογονῶν, ἐν δυνάμει τοῦ Πνεύματος ἀγγέλθαι λέγεται, καὶ συναδίος ὃν τῷ Πατρὶ, ως εἰς ἀρχὰς τοῦ εἶναι κεκλημένος, διε καὶ καθὸ ἡμέρας γέγονεν ἀνθρώπος, ἀκουεις λέγοντος αὐτοῦ· « Υἱός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεννήκα σε, » καίτοι τοῦ σήμερον τὸν ἐνεστηκότα κατερόν σημαίνοντος (3), τι τὸ παράδοξον, εἰ καὶ διε πρόσεστι κατὰ φύσιν, τούτεστι τὸ ἀγνοησάει τι τῶν δυτῶν, τυχόν μετὰ τῶν ἀλλων αὐτῆς ιδιωμάτων οἰκεώσασθαι κατηξίωσεν; Εἰ γάρ ἡν δὴ τούτων σκανδαλιζόμεθα, λελύθω μετὰ τούτου καὶ τὰ ἔτερα· καὶ τι τὸ ἐντεῦθεν; Οἰχησται λοιπὸν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας δὲ λόγος, καὶ ἀνατετράφθω τὸ μυστήριον δι' οὗ καὶ εἰσώσμεθα. Γεγόναμεν γάρ κατ'

Christi adi theologos, et Petavium in primis.

(3) Confer fragmenta a nobis edita Cyrilli ex codice Mediolanensi in ep. ad Hebr. (Opp. Cyrilli edit. novæ tom. VII).

πάντων τοις, ἐπειδὴ γέγονε καθ' ἡμᾶς ὁ αὐτός. Ὁρ- θῶς τοιγαροῦν νοοῦντες, εἰδέναι γάρ φήσομεν τὸν Χίδην καθ' διὰ νοεῖται καὶ ἔστι Θεός· ὅσον δὲ ἤκει εἰς ἀνθρώπου φύσιν, ἐπειδὴ καὶ γέγονεν ἀνθρώπος, φευδομυθῆσει οὐδαμῶς δταν λέγη καὶ μηδὲ εἰδέναι· καὶ οὐχὶ τοῖς τῆς θεοτητος ἀξιώμασι τὸ χρῆμα προσ- ἀφομέν, ἀλλὰ τῇ τοῦ δούλου μορφῇ, καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς πτωχείᾳ. Περιτίθεσι τῷ Θεῷ Λόγῳ τὰ ἀν- θρώπινα· γέγονε γάρ οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ τινὶ, κατὰ τὴν τινῶν ἀδουλίαν, ἀλλ' αὐτές κατ' ἀλήθειαν ἀνθρω- πος, μετὰ τοῦ εἶναι καὶ φύσει Θεός.

Τότε δύο ἔσονται ἐν τῷ ἀγρῷ· ὁ εἰς παραλαμ- βάνεται, καὶ ὁ εἰς ἀφίεται.

Ὦρα δτι εἰς δύο τάγματα διαιρεῖ ὁ λόγος τοὺς ἀνθρώπους, εἰς ταῦς σωζομένων καὶ ταῦς ἀπολυ- μένων. Καὶ τοὺς μὲν σωζομένους λέγει παραλαμβά- νεσθαι, τοὺς δὲ ἀπολυμένους ἀφίεσθαι, ήγουν ἀπο- δοκιμάζεσθαι. Ἀγρὸν δὲ νοητόν ὕδε τὸν κόσμον· ἔνθα δὲ μὲν εἰς τὸ πνεῦμα σπείρων θερζεῖς ζωὴν αἰώνιον· δὲ δὲ εἰς τὴν σάρκα, φθοράν. Ταῖς δὲ ἀλη- θούσαις παρεικάζει τοὺς διδασκάλους, οἵτινες τρό- πον τινὰ ἀπολεπτύνοντες τὰς γραφικὰς ἑννοεῖς, εὐ- παράδεκτα καὶ εὐνόητα τοὺς ἀνθρώπους τὰ θεῖα λό- για προστιθέσαι. Καὶ γέρ νόμος καλεύων μὴ λαμβά- νεσθαι εἰς ἐνέχυρον μύλον, ἢ ἐπιμύλον, ἵνα μὴ τὰ τῆς τροφῆς ἐργαλεῖα λαβών τις ἐμποδίσῃ τοὺς τρε- φομένους δι' αὐτῶν, αἰνιγματωδῶς τοὺς διδασκάλους ὑποσημαινεῖ.

Καὶ διχοτομήσει αὐτόν.

Τί δὲ ἔστι τὸ διχοτομηθῆναι, ἐξετάσωμεν. Ὄταν γέγονεν ἐν ἀρχαῖς δὲ ἄδαμ, τὸ ἀντελέστατον κάλλος ἀποδιδοὺς τῇ φύσει δὲ Θεός, μέτοχον αὐτῶν ἀποτελεῖ τοῦ ἕδου πνεύματος. «Ἐνεφύσης γάρ εἰς τὸ πρό- οπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς.» Τὸ γάρ ἀληθῶς ζωοποιεῖν τὸ πνεῦμά ἔστι τῆς ζωῆς, τουτόστι Χριστοῦ. Ἐπειδὴ δὲ παρώλισθεν ἐξ ἀπάτης εἰς ἀμαρτίαν, ἀπενοσφίσθη τὸ πνεῦμα· εἰδοχήσαντος δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀνακεφαλαίωσασθαι τὰ πάντα τὸν τῷ Χριστῷ, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀνακομίσαι κάλλος τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν· ἀπελάθομεν δεῖ τῆς χάριτος. ὅπερ τῇ ἀμαρτίας παρεισδρομῇ ἡμᾶς ἐξημώσεν· ἐνεψύσθης γάρ δὲ Χριστὸς ἡμῖν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἡμᾶς ἀνακαίνιζων κάλλος, «Ἄ- βετε, φησι, Πνεῦμα διγοιν.» Ἐνοῦται τοιγαροῦν ἡμῖν τὸ Πνεῦμα· ὁ κολλώμενος γάρ αὐτῷ ἐν πνεῦμά ἔστιν. Οὐχοῦν ἐν τοῖς κατ' εὐστέρειαν σπουδασταῖς κατειληφθέντες, ἀπὸ τοῦ τέλους τὸ πλήρες ἀπολαμ- βόνομεν, ὃς ἐν ἀρραβώνος τάξει τὸ Πνεῦμα νῦν ἔχοντες. Κατηγορούμενοι δὲ ἐν ἀμαρτίαις, καὶ αὐτὸν ζημιούμενοι τὸν ἀρραβώνα τοῦ Πνεύματος. Ἀποτέ- μνεται γάρ, καὶ ἀπανίσταται διστέρε πατέρας τὸν τῆς χρίσεως καιρόν· καὶ ταύτην εἶναι φαμεν, ἵνα ἐνθάδε φησὶ διχοτόμησιν· οὐ γάρ οἶδον τε σὺν τῷ Πνεύματι δοθῆναι τίνα εἰς κόλασιν.

Χρονίσσοτος δὲ τοῦ νυμφίου, ἐρύσταξαρ κάσαι, καὶ ἐκάθευδορ.

«Πνευματικάζει καὶ νυσταγμὸν ἀποκαλεῖ τὸν

A ex quo ipse nebis similis factus est. Recte igitur cogitantes, scire dicemus Filium quatenus Deus esse intelligitur et est: quatenus autem ad huma- niam naturam accessit, seu homo factus est, haud falso loqui videbitur cum ait se nescire. Hanc vero rem haud divinitatis prærogativis accensebimus, sed servi formæ ac nostræ paupertati. Nunc Ieo Verbo humana attribuit: quod quidem non in homine aliquo, secundum noīs nullorum stultam sententiam, versatum est, sed verus idem homo existit, dum simul et suapte natura esset Deus.

XXIV, 40. Tunc duo erunt in agro: unus assumetur ei unus relinquetur.

B Attende quod in duos ordines homines hic sermo distinguit, in eos qui servandi sunt, et in eos qui perituri. Ac eos quidem qui servandi sunt, assu- mendos dicit; eos vero qui perituri, relinquendos, id est reprobando. Ager autem intelligendus est hic mundus, **¶** ubi alius quidem qui in spiritu seminat, metit vitam æternam: alius vero qui in carne, corruptionem. Molentibus autem magistros assimilat, qui quodam modo excutientes scripturales intelligentias, accepit facilia ac intelligibilia proponunt hominibus divina pœcepta. Lex enim jubens non accipere molam in pignos, aut aliud ad molam pertinens, ne quis alimenti instrumenta au- ferreas, offendat eos qui illis nutririunt, ænigmatis magistros insinuat.

XXIV, 51. Et dividet eum.

Quidnam autem illud dividii sit, inquiramus. Cum principio crearetur Adam, perfectissimam ei naturæ pulchritudinem Deus tribuit, particulæ il- lum sui spiritus reddens. «Inspiravit enim in sa- ciem ejus spiraculum vitæ¹.» Vere enim vivificus spiritus vitæ est, id est, Christi. Cum autem exor- bitavit per deceptionem in peccatum, spiritus de- fraudatus est; beneplacitum autem Dei ac Patris fuit, summatum omnia recenseri in Christo, et ad antiquam pulchritudinem naturam hominum reduci. Per gratiam itaque suscepimus id, quo pec- catū **¶** incursum nos spoliavit; inauillavit enim Christus nobis post resurrectionem, et ad anti- quam pulchritudinem renovans nos: «Accipite, inquit, Spiritum sanctum²;» ualiter itaque nobis D spiritus: qui enim illi conjunctus est, unus est spiritus. Itaque in pietatis studiis detenti demum plenititudinem accipimus, tanquam loco arrham Spi- ritum nunc habentes. Accusati autem in peccato etiam ipsam Spiritus arrham perdimus. Exscinditur enim, et ut tempore judicii extermiñatur a nobis, atque hanc esse dicimus, de qua hic agit, divisio- nem; non enim cum Spiritu tradi possumus in suppliēnum.

XXV, 5. Moram autem faciente sponso, dormita- verunt omnes, et dormierunt.

Somno comparat et dormitionem vocat corpo-

¹ Gen. ii, 7, ² Joan. xix, 22.

reum mortem : quae ex necessitate prudentibus iuxta stultisque contingit. Ac malorum quidem nihil secum serentium incipit dormitare anima, et quas exstingui, atque in amentiam abire; tuncque exstimate sese suppleturam proprium olei defectum velut matuo sumenda virtute aliorum. Quamobrem hi quidem reprobantur, renuentibus matuum dare oleum prudentibus, et dicentibus : « Ne forte non sufficiat nobis et vobis. » Vix enim ad salutem animae sua unicuique sufficiet virtus, propterea quod vel ii etiam qui valde sancti sunt, saepius offendant. Porro qui vendunt oleum, **88** sunt discere promptum quomodo sit virtus exercenda.

Cum Scriptura mos sit vitam totam in quinque tempora dividere, unicuique tempori sanctas iustasque animas assignat, in quo omnes exierunt cum lampadibus : ut ostendat omnium animas a Deo suisse illuminatas, naturali scriptaque lege. Quidam tamen Dei lucem, modeste vivendo non admiserunt ; quidam vero bonis operibus illuminativam Dei gratiam sibi concessam cumulate resplendescere faciunt, ac sese etiam juvant, aliosque ad Dei gloriam. Oleum autem intelligendum est, bona amoris operatio, qua non existente, ad impuritatem transit lumen Dei, quod in nobis est. Sompo autem seu dormitionis assimilat carnis mortem quae ex necessitate omnibus incombuit, **89** quos resuscitat angelorum tuba, a morto exinanita, omnesque ad causam dicendam præparabuntur : hoc enim est ornare lampades, unoquoque vitam suam recensente. Improborum autem hominum gemitus incipit anima, et quodammodo ad insipientiam vergere, adeo ut putent sese per aliorum virtutem misericordiam consequi posse, ideoque reprobantur ; vix enim uniuscujusque virtus sufficiet ad salutem, eo quod in multis cadant. nū quisque sint remissi. Vendentes autem sunt rectorum dogmatum magistri, per quos aliquis disicit virtutem. Emerit autem, sive doceri tempus non permisit, eorum quae in vita acta sunt faciens inquisitionem, non dans principiū operationis. Operationis enim praesens tempus est, futurum autem remunerationis.

XXV. 14. Sic etiam homo peregre profiscens.

Homo quidem patersfamilias hujus universi Creator ac Dominus est ; profectio autem illius seu ascensus in cœlum, seu securitas ac invisiibilitas divine naturæ est ; substantia autem illius sunt unaquaque in regione in eum credentes. Servos autem suos vocat, quos diversis temporibus Christus coronat sacerdotiū decore, quibus etiam subditos suos tradit, **90** unicuique dans gratiam spiritualiæ, pro uniuscujusque mente ac capacitate. Hanc enim esse dicimus talentorum distributionem non æquali mensura servis omnibus distributam, ob animi varietatem ; statim autem abeuntes operati sunt, inquit, illo statim nobis hic insinuante, sine ulla cunctatione perficienda esse, quæ Dei sunt, veterno siquidem ac pigritiæ dediti in extremis erunt malis. Defudit enim, ait, datum sibi talentum

τῆς σαρκὸς θάνατον. δις ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει φρονίμοις τε καὶ ἀσυνέτοις· τῶν γάρ φαύλων μηδὲν ἐπιφερομένων ἀρχεται νυστάζειν ἡ ψυχὴ, καὶ οἰοντες κατασθέννυσθαι, καὶ εἰς παραφροσύνην χωρεῖν, καὶ οἰηθῆναι θλιψιῶν λαβεῖν διὰ τῆς ἑτέρων ἀρετῆς. Διὸ ἀποδοκιμάζονται, λεγόντων ἔκεινων· « Μήποτε ἀρέσῃ τῷ ήμεν τε καὶ θάνατον. » Μόλις γάρ ἀρχεστει πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς ἡ ἑκάστου ἀρετῆ· διὰ τὸ πολλὰ πταίειν καὶ τοὺς ἄγαν ἐπιεικεῖς. Οἱ δὲ πωλοῦντες τὸ θλιψίαν εἰστοπῆται προφῆται, ἀπόστολοι, εὐαγγελισταῖ· ἐξ ὧν τις μανθάνει τὴν ἀρετὴν ἐργάζεσθαι.

Ἐπειδὴ τὸν ἄπαντα βίον οὐ Γρατῇ εἰς πέντε διαιρεῖν, ἑκάστῳ καιρῷ ἀπονέμει καὶ θάσας, καὶ μωρᾶς ψυχᾶς· ἐν ᾧ δὲ πᾶσαι ἐξῆλθον σὺν ταῖς λαμπάσι, δείκνυσιν δτὶ πᾶσαι αἱ ψυχαὶ κατεφωτίσθησαν ὑπὸ Θεοῦ τῷ φυσικῷ καὶ τῷ γραπτῷ νόμῳ, πλὴν τινες τὸν ἐκ Θεοῦ φωτισμὸν οὐκ ἡγέρχοντο ἐπιεικῶς ζῆσσοι· τινὲς δὲ δι' ἐργῶν ἀγαθῶν ἐπιπλέον ποιοῦσιν ἑκλάμπειν τὴν ἐκ Θεοῦ δοθεῖσαν αὐτοῖς φωτιστικὴν χάριν, καὶ ὠφελοῦσι καὶ ἐκευτοῦσι καὶ ἑτέρους εἰς δόξαν θεοῦ. « Εἴλοιν δὲ νοητέον, τὴν ἀγαθὴν φιλεργίαν, ης μὴ οὖσης, ἐπὶ τὸ ἀκαλλέστερον μιταθαίνει ὁ ἐν ἡμῖν θεὸς φωτισμός. » Υπνῷ δὲ η νυσταγμῷ παρεκάζει τὸν τῆς σαρκὸς θάνατον, δις ἐξ ἀνάγκης πάσιν ἐπεισειν, οὓς ἀνιστήσιν ἡ τῶν ἀγγέλων σάλπιγξ, καταρργθέντος τοῦ θανάτου, καὶ πάντες εὐτρεπίζονται εἰς ἀπολογίαν· τωντὸ γάρ ἐστι τὸ διακοσμῆσαι τὰς λαμπάδας, ἑκάστου τὸν ίδιον ἀναλογιζομένου βίον. Τῶν δὲ φαύλων ἀρχεται στυγνάζειν ἡ ψυχὴ, καὶ οἰοντες εἰς παραφροσύνην χωρεῖν, ωστε οἰηθῆναι αὐτοὺς διὰ τῆς ἑτέρων ἀρετῆς ἐλεγθῆναι· διὸ ἀποδοκιμάζονται· μόλις γάρ ἀρχεστει πρὸς σωτηρίαν ἡ ἑκάστου ἀρετῆ, διὰ τὸ πολλὰ πταίειν καὶ τοὺς ἄγαν ἐπιεικεῖς. Οἱ δὲ πωλοῦντες εἰσίν οἱ τῶν δρῦῶν δογμάτων διδάσκαλοι, δι' ὧν τις μανθάνει τὴν ἀρετὴν. Ήνθισθαι δὲ, ήτοι διδαχθῆναι, δικαιόσης οὐκ εἰσεῖται, τῶν βεβιωμένων ποιούμενος ἐξέτασιν, οὐκ ἀρχὴν ἐργασίας διδούς. Ἐργασίας δικαιούσης καὶ παραδίδωσις τούς τῆς λερωσύνης αὐχηματεῖ, οἵς καὶ παραδίδωσι τούς ὅπ' αὐτῶν γεγονότας, χάρισμα πνευματικὸν ἑκάστῳ διδούς, ὡς ἀντὶ γνώμης, ἡ ἐπιτηδεύσιτος. Ταύτην γάρ εἶναι φαμεν τὴν τῶν ταλάντων διανομὴν, οὐκ ἐν ίσων μέτρῳ τοῖς οἰκείαταις χορηγουμένην διὰ τὸ τῆς διανοίας ἐξηγλαγμένην. Εὔθυνς δὲ ἀπελθόντες εἰργάσαντο, φησί· τοῦ εὐθύνης ἡμῖν ἐνταῦθα σημαίνοντος, δτὶ μελλησμοῦ τινος δίχα πρέποι ἀντὶ εργάζεσθαι τὰ θεοῦ· οἶγε μήτη δικαιούσης διδουλωμένοι ἐν ἐσχάτοις ἐσονται κακοῖς. Κατέχωσε

“Ουσκερ γάρ μηδερωπος ἀκοδημῶν. -

“Ανθρώπος μὲν οἰκοδεσπότης δ τοῦδε τοῦ παντὸς Δημιουργός τε καὶ Κύριος· ἀποδημία δὲ αὐτοῦ, ήτοι [ῆ]τες οὐρανούς ἀνέβασις τοῦ Χριστοῦ, ήγουν τὸ ἀσφαλές τε καὶ ἀποπτον τῆς θελας φύσεως· ὑπάρχοντα δὲ αὐτοῦ, οἱ ἐν ἑκάστῃ χώρᾳ πιστεύσαντες εἰς αὐτόν. Δούλους δὲ αὐτοῦ καλεῖ οὐς κατὰ καιρούς δ Χριστὸς στεφανο τῷ τῆς λερωσύνης αὐχηματεῖ, οἵς καὶ παραδίδωσι τούς ὅπ' αὐτῶν γεγονότας, χάρισμα πνευματικὸν ἑκάστῳ διδούς, ὡς ἀντὶ γνώμης, ἡ ἐπιτηδεύσιτος. Ταύτην γάρ εἶναι φαμεν τὴν τῶν ταλάντων διανομὴν, οὐκ ἐν ίσων μέτρῳ τοῖς οἰκείαταις χορηγουμένην διὰ τὸ τῆς διανοίας ἐξηγλαγμένην. Εὔθυνς δὲ ἀπελθόντες εἰργάσαντο, φησί· τοῦ εὐθύνης ἡμῖν ἐνταῦθα σημαίνοντος, δτὶ μελλησμοῦ τινος δίχα πρέποι ἀντὶ εργάζεσθαι τὰ θεοῦ· οἶγε μήτη δικαιούσης διδουλωμένοι ἐν ἐσχάτοις ἐσονται κακοῖς. Κατέχωσε

γάρ, φησι, τὸ δοθὲν αὐτῷ τάλαντον ἐν τῇ γῇ τοῦτον εῖστιν, διπρακτὸν καὶ ἑτέροις ἀνωφελές τὸ δοθὲν αὐτῷ χάρισμα ἐτήρησεν. Ἀφαιρεῖται τοιγαροῦν ἀπ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον, καὶ τῷ πλουτοῦντι δοθῆσεται· οὐκέτι ἀπανατήσεται γάρ τῶν τοιούτων τὸ πνεῦμα, καὶ τῶν θειῶν χαρισμάτων ἡ δόσις· τοῖς δὲ φιλεργήσασι πλουσιωτέρα τις έσται χαρισμάτων ἐπίδοσις.

"Οταν δὲ ελθῃ σὺντοῦ ἀνθρώπου ἀν τῇ δέξῃ αὐτοῦ.

Πῶς δὲ (1) ἐλεύσεται; πῶς ἔξει; Ή οἱ αὐτὸς ἐδήλωσεν ἀλλαχοῦ λέγων· « Καὶ τότε θύονται τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν νεφέλαις, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. » Ἐλεύσεται γάρ οὐκέτι ἐν ὑψέσι οὐδὲ ἐν μετροπορεπειᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δέξῃ καὶ δυνάμει θεότητος· κατ' ἀμφοτέρων δὲ ἀκούσῃ τὸ πολλῆς· μετὰ δυνάμεως γάρ πολλῆς καὶ δόξης πολλῆς τὴν δευτέραν αὐτοῦ ποιήσεται θεοφάνειαν, ἐπει τὴν προτέραν μετὰ ἀσθενείας καὶ ἀτιμίας ἐποίησατο, δύον τὸ καὶ τοῖς πολλοῖς δρώμενον. Διὰ τί δὲ ἐν νεφέλῃ; « Οτι οὐτως δει φαίνεται δι θεός. » Νερέλη γάρ καὶ γνώφος κύκλῳ πάντοι. » Καὶ· « Κύριος καθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης. » Καὶ πάλιν· « Οὐ τιθεὶς γνώφος τὴν ἐπιβασιν αὐτοῦ. » Καὶ· « Νεφέλη ὑπέλασθεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δρθαλμῶν αὐτῶν. » Καὶ· « Ή Υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν. » Οὗτω γοῦν αὐτὸν καὶ Δανιήλ θεωρεῖ· οὕτω καὶ τότε ἐλεύσεται οὐ λεηθθεῖσ, ἀλλ' ᾧ θεός καὶ Κύριος ἐν δόξῃ θεοπορεΐ, καὶ πάντα μεταστήσει πρὸς τὸ ἄμεινον. « Αναβιώσονται γάρ οἱ νεκροί, καὶ ἀποδύσεται τὴν φθοράν τὸ ἐκ γῆς τοῦτο εὑάλωτον τοῖς πάθεσι σῶμα, ἐνδύσεται δὲ τὴν ἀφθαρταν, Χριστοῦ νέμοντος αὐτὴν, καὶ συμμόρφους τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἀποφαντοῦτος. Διὸ καὶ ἀπολύτωσιν ἡμῶν αὐτὸς τὸ πρᾶγμα καλεῖ, λέγων· « Ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ πάρατε τὰς κεφαλὰς ὅμων, διότι ἔγγιζει τὴν ἀπολύτρωσις ὅμῶν. »

« Ωστερ γάρ, εἰ λέγοι τις περὶ ἀνθρώπου, διτι παρὰ τοῦ πατρὸς ἔλαβε τὸ λογίκος εἶναι, ἐκ λογίκου σημανεῖ καὶ αὐτὸν λογικὸν γεννηθῆναι· οὕτω καὶ δι Μονογενῆς ἐκ Θεού Θεός, καὶ ἐκ τοῦ χρίνοντος πᾶσαν τὴν γῆν προτῆθε κριτής· καὶ οὐκ ἐπειδὴ πέσσαν τὴν χριστὸν δέδωκεν τῷ Υἱῷ δι Πατήρ, αὐτὸς τῆς δεσποτείας ἐψήλωται· ἀχώριστος γάρ δι Μονογενῆς τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου. » Εστι γάρ ἐν αὐτῷ φυσικῶς· καὶ πάντα δοσα ἔχει δι Πατήρ, τοῦ Υἱοῦ ἔστι, καὶ ἀνάπταλν.

« Οἱ ἐμβούληται μετ' ἐμοῦ δὲ τῷ τρυπολῷ τὴν χεῖρα, οὐτός με πυραδάσσει.

Οὐ δήπου νοήσομεν ἐκ τούτου τῶν μὲν δλλων οὐδένα μαθητῶν, μόνον δὲ τὸν ἰούδαν ἐμβάψαι τὸ φυμίον ἐν τῷ τρυπολῷ μετ' αὐτοῦ. Οἵμαι δὲ ἔγωγε τοιαύτην ἔχειν διάνοιαν τὸ εἰρημένον· βούλεται γάρ εἰπεῖν, κατά γε τὸ εἰκός, διτι προδότης έσται δι ἐμβά-

A in terram, id est otiosam, atque inutilē sibi datam gratiam conservavit. Ausseretur igitur ab eo talentum et dabitur abundantia: horum enim spiritus non resuscitabitur, ac divinorum donorum elargitio: opus vero amantibus copiosior quædam erit donorum retributio.

XXV, 31. Cum autem venerit Filius hominis in maiestate sua.

Quomodo veniet? qua specie aderit? Nempe quomodo ipsem alibi dixit: « Ettunc videbunt Filium hominis venientem in nubibus, cum virtute et gloria multa »⁴². Veniet enim nequaquam demissus et humiliis humano more, sed cum gloria ac viriute deitatis. Porro de ultraque qualitate vocabulum multa intelliges: nam et multa cum virtute, et simul multa cum gloria secundam faciet theophaniam, quandoquidem primam cum infirmitate et obscuritate fecit, quantum quidem vulgo visum est. Cur autem in nube? Quia sic apparere solet Deus: « Nubes enim et caligo circa eum sunt »⁴³. Item: « Dominus sedet in levi nube »⁴⁴. Et rursus: « Qui ponit nubem ascensum suum »⁴⁵. Item: « Nubes eripuit eum ab oculis ipsorum »⁴⁶. Item: « Sicuti Filius hominis veniens in nubibus »⁴⁷. Sic eum vidit Daniel ⁴⁸. Sic et tum veniet haud latenter, sed uti Deus et Dominus cum gloria Deo digna, atque omnia in melius reformabit. Reviviscent enim mortui, exuelque corruptionem terrenum corpus his passionibus olim obnoxium, induentque immortalitatem, Christo ejusdem datore, et eos qui ipsi credunt conformes efficiente corpori gloriæ suæ. Quare et rem hujusmodi redemptionem nostram appellat dicens: « His autem fieri incipientibus, respicite et levate capita **91** vestra, quoniam apportionat redemptio vestra »⁴⁹.

Veluti enim si quis dicat de homine, quod a patre acceperit animal esse rationale, hoc ipso eumdem significat rationalem genitum a rationali, sic etiam Unigenitus de Deo Deus, ex eo qui universum judicat mundum iudex processit. Nec quia omne iudicium commisit Filio Pater, idcirco dominatus minutus est: indivisus enim a Deo Unigenitus est, sicuti lux a sole. Inest enim ipsi naturaliter; ita ut omnia quae Pater habet, Filii sint, et vice versa.

92 XXVI, 23. Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.

Non quidem ex eo intelligimus aliorum neminem discipulorum, solum autem Judam cum ipso buccellam in paropside infixisse. Arbitror autem ego ialem habere sensum quod dictum est: vult enim dicere, prout verisimile est, proditorem fore, qui

⁴² Matth. xxiv, 30. ⁴³ Psal. xcvi, 2. ⁴⁴ Isa. xix, 1. ⁴⁵ Psal. ciii, 3. ⁴⁶ Act. 1, 9. ⁴⁷ Matth. xxiv, 50. ⁴⁸ Dan. vii, 13. ⁴⁹ Luc. xxi, 28.

(1) Πῶς δὲ — καὶ ἀρδπαλιν. Mai B. N. II, 131.

secum intingit manu in catino, id est simul coenat ac simul comedit, et mensa salisque communis particeps est. Ita enim cum etiam voce beati David reprehendit, dicens : « Tu, vero homo unanimis, qui tecum dulces capiebas cibos »¹¹. » Ac rursus : « Qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem »¹². » Id ipsum enim vero clarissimus Johannes reddit, ait enim Dominum dixisse : « Ille est cui ego intinctum panem porrexero »¹³. »

93 XXVI, 26. *Cenantibus autem illis accepit Jesus panem, et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite, et comedite, hoc est corpus meum.*

Postquam egressus esset Judas, tradidit Salvator undecim discipulis salutare mysterium. Cum enim paulo post in propria carne esset resurrecturus ac redditurus ad Patrem, ut ipsius Servatoris presentiam haberemus (sine presentia enim Christi fieri non potest ut salvetur homo libereturque a morte et peccato, non coexsistente nobiscum nostra vita), dedit nobis proprium corpus et sanguinem, ut iis corruptionis via dissolvatur, inhabitet autem animabus nostris per sanctum Spiritum, namusque participes sanctitatis, hominesque supercoelestes et spirituales reddamur.

XXVI, 27. *Et accipiens calicem gratias egit et dedit eis, dicens : Bibite ex hoc omnes.*

Gratias agit Dominus calicem accipiens, id est, orationis forma cum Deo loquitur ac Patre, ipsum quodammodo consortem ac coapprobatorem declarans donandae nobis vivificare benedictionis, simul vero etiam typum nobis dans prius gratias agendi, atque ita frangendi ac distribuendi panis. Ideoque in oculis Dei praedicta ponentibus nobis opus est ad benedictionem spiritualem intense nos transformari, ut participes eorum effecti, corporaliter ac spiritualiter sanctificemur. Demonstrative autem dixit : « Hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus, » ne figuram esse arbitris ea quae videntur, **¶** sed arcana ratione aliqua transformari ab omnipotente Deo in corpus et sanguinem Christi verc oblati, quorum participes effecti vivificant et sanctificantem Christi virtutem suscipimus. Oportebat enim eum per Spiritum sanctum in nobis, prout Deum decet, attemperari quodammodo corporibus nostris per sanctam carnem suam et pretiosum sanguinem, quae utique etiam habuimus ad vivificantem benedictionem, tanquam in pane et vino, ne ignavi flanis carnem illius sanguinemque in ecclesiarum mensis proposita cernentes; accommodans enim sese Deus nostris infirmitatibus, immittit propositis vitæ virtutem, transferique ea ad vitæ suæ efficaciam, ac ne dubites verum id esse ipso clare pronuntiante : « Hoc est corpus meum ; » et : « Hic est sanguis meus ; » suscipe autem po-

A φας μετ' ἐμοῦ τὴν χειρα ἐν τῷ τρυπλῷ, τουτέστιν, δ συνδειπνητῆς καὶ συνέστιος, καὶ τραπέζης καὶ δῶν κοινωνός τε καὶ μέτοχος. Οὗτω γάρ αὐτὸν καὶ διὰ φωνῆς τοῦ μακαρίου Δαβὶδ ἥτιστο λέγων. « Σὺ δὲ, ἀνθρώπειος πούχος, δες ἐπὶ τὸ αὐτὸν ἐγλύχανάς μοι ἑδέσματα. » Καὶ πάλιν. « Οἱ ἑσθίων ἄρτους μου, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν. » Αὐτὸ δὴ τοῦτο σαφέστερον δὲ Ἰωάννης ἐποίησεν. Ἐφη γάρ εἰργάζεται τὸν Κύριον, διει : « Ἐκεῖνός ἐστιν, ὁ ἡγὼ βάψας δῶσα τὸ φωμάν. »

'Εσθιόμενοι δὲ αὐτῶν, λαβὼν δὲ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτο ἐστι τὸ σῶμά μου.

Μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τὸν Ἰούδαν παραδίδωσι τοῖς ἔνδεικα δὲ Σωτὴρ τὸ σωτηρῶδες μυστήριον. Ἐπειδὴ γάρ μικρὸν ὑστερον ἐμέλλεν ἀναστὰς μετὰ τῆς ἱδίας σαρκὸς ἀναφοιτήσαι πρὸς τὸν Πατέρα, ἵνα τὴν τοῦ σώζοντος παρουσίαν ἔχωμεν (ἀνευ γάρ τῆς παρουσίας Χριστοῦ ἀδύνατον σωθῆναι ὅνθρωπον, καὶ ἀπαλλαγῆναι θανάτου καὶ ἀμαρτίας, μὴ συνούσῃς ἡμῶν τῆς ζωῆς), ἐδωκεν ἡμῖν τὸ ἰδιον σῶμά τε καὶ αἷμα, ἵνα δὲ αὐτῶν τὸ τῆς φιλορᾶς καταλύηται· χράτος, ἐνοικίζηται δὲ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ γενώμεθα ἀγιασμοῦ μέτοχοι, καὶ οὐράνιοι ὅνθρωποι, καὶ πνευματικοὶ χρηματίσωμεν.

Καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον, καὶ εὐχαριστήσας, ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· Πίετε δὲ αὐτοῦ πάθετες.

Εὐχαριστεῖ δὲ Κύριος λαβὼν τὸ ποτήριον, τουτέστιν ἐν σχήματι προσευχῆς διαλέγεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, κοινωνὸν ὕσπερ αὐτὸν καὶ συνευδοκητὴν ἀποφαίνων τῆς δοθησομένης ζωοποιοῦ εὐλογίας ἡμῖν. ἀμα δὲ καὶ ἡμῖν τύπον διδοὺς πρῶτον εὐχαριστεῖν, καὶ οὕτω κλέψῃ τὸν ἄρτον καὶ διαδίδναι. Διὸ καὶ ἡμεῖς ἐπ' ὑψεσι Θεοῦ τὰ προειρημένα τιθέντες, δεδύεθα ἐκτενῶς εἰς εὐλογίαν ἡμῖν μεταπλασθῆναι τὴν πνευματικήν, ἵνα μετασχόντες αὐτῶν ἀγιασθῶμεν σωματικῶς καὶ πνευματικῶς. Δεικτικῶς δὲ εἶπε· « Τοῦτο μού ἐστι τὸ σῶμα· » καὶ, « Τοῦτο μού ἐστι τὸ αἷμα· » ἵνα μὴ νομίσῃς τύπον εἶναι τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ διά τινος ἀρρήτου τοῦ πάντα λαζαρίου θεοῦ μεταποιεῖσθαι εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀληθὲς τὰ παρενηγμένα, ὃν μετασχόντες, τὴν ζωοποιὸν καὶ ἀγιαστικὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ εἰτερόμεθα. « Εδει γάρ αὐτὸν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐν ἡμῖν θεοπρεπῶς συνανακίρνασθαι δὴ ὕσπερ τοῖς ἡμετέροις αώμασι διὰ τῆς ἀγίας σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ τιμίου αἵματος· » δη δὲ καὶ ἐσχήκαμεν εἰς εὐλογίαν ζωοποιὸν ὡς ἐν ἀρτῷ τε καὶ αἷμα, ἵνα μὴ ἀπονερχήσωμεν σάρκα τε καὶ αἷμα προκείμενα βλέποντες ἐν ἀγίαις τραπέζαις ἐκκλησίαιν· συγκαθισάμενος γάρ δὲ Θεὸς ταῖς ἡμετέραις ἀσθενεταῖς, ἀνήστη τοῖς προκειμένοις δύναμειν ζωῆς, καὶ μεθίστησεν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς ἑστοῦ ζωῆς· καὶ μὴ ἀμφιβάλγει διει τοῦτο ἐστιν ἀληθὲς, αὐτοῦ ἀλέγοντος ἐναργῶς· « Τοῦτο μού ἐστι τὸ σῶμα, » καὶ « Τοῦτο

¹¹ Psal. liv, 14. ¹² Psal. xl, 10. ¹³ Joan. xii, 20.

μού ἔστι τὸ αἷμα· » δέκου δὲ μᾶλλον πίστει τοῦ Σωτῆρος; τὸν λόγον. Ἀλήθεια γὰρ ὡν, οὐ φεύδεται.

Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πάτερ ὑμεῖς σκανδαλισθήσεσθε ἐν ἐμοὶ ἢ τῇ υιᾷτε ταύτῃ· τέτραπτας γάρ· Πατέρων τὸν ποιμένα, καὶ διασκορπισθήσεται τὰ πρόδοτα τῆς ποιμηνῆς.

Πόθεν καὶ τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τοσοῦτος ἐγίνετο φόδος; Ἐταράχθησαν οἱ μαθηταὶ οὐχ ὡς ἀλαφοὶ τινες, ἀλλ’ ὅτι πολλῆς ἔγεμεν ἀπορίας τὸ πρᾶγμα, καὶ δυσκατάληπτος ἦν ἡ γνῶσις τοῦ μυστηρίου τούτου, πῶς δὲ τοὺς νεκροὺς ἀναστήσας, καὶ μυρία ποιήσας σημεῖα ὑπὲρ ἀνθρώπων, εἰς οὕτως ἀτίμονον παρεδόθη θάνατον. Οὗτος δὲ ἦν ὁ διὰ τοῦ προφήτου εἰρηκώς· « Πατέρων τὸν ποιμένα. » Διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ φησὶ πρὸς τὸν Πατέρα, ὅτι « Οὐ σὺ ἐπάτεξας, αὐτὸς κατεδίκασαν. » Πλὴν οὐ πάντη τοῦτο καὶ πάντως γέγονε βουλήσει τοῦ Πατρὸς, ἀλλ’ ἥθελε μὲν μή παθεῖν αὐτὸν, εἴγε προσεδέξαντο οἱ Ἰουδαῖοι· ἀπειδὴ καὶ οὐ προστήκιντο, ἀλλ’ ἥθελησαν φονεῦσαι, συγκατέθετο ὁ Πατήρ τῷ Γίῳ τούτῳ παθεῖν. Οὕτω δὲ νοητέον καὶ τὸ εἰρημένον πρὸς Πιλάτον ὑπὸ Χριστοῦ, ὅτι « Οὐκ εἶχες ἔξουσίαν οὐδεμίλαν κατ’ ἡμού, εἰ μή ἦν σοι δεδομένον ἀνωθεν· » ἀντὶ τοῦ, [Εἰ] μή συνήνεσεν ὁ Πατήρ ἀλομένῳ μοι παθεῖν.

Μετὰ δὲ τὸ ἀγερθῆναι με, προέδω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαῖαν.

Οὐκ ἀφῆκε τοὺς μαθητὰς μέχρι τῶν σκυθρωπῶν μείναιντας, προαναγγέλλει δὲ τὴν ἀνάστασιν, λύων αὐτῶν τὴν λύπην, καὶ ἐπαγγέλλεται προλαμβάνειν αὐτοὺς εἰς τὴν Γαλιλαῖαν, δι’ οὐ σημαίνειν, ὅτι μέλλει ἀποφοιτᾶν τῶν Ἰουδαίων, καὶ εἰς τὰ Ἕθη μεταχωρεῖν. Οὐκ ἀπ’ οὐρανοῦ φαίνεται εὐθέως, οὐδὲ εἰς μακράν τινα χώραν ἀπεισιν, ἀλλ’ ἐν αὐτῷ τῷ Ἑθνεῖ, ἐνῷ καὶ ἐσταυρώθη, ἐν αὐτοῖς σχεδὸν τοῖς χωρίοις. « Ωστε κάντεῦθεν αὐτοὺς πιστώσασθαι, ὅτι δὲ σταυρωθεῖς, αὐτὸς ἦν καὶ ὁ ἀναστάς, καὶ ταύτῃ σκυθρωπάζοντας μειδύως παραμυθήσοθαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ Γαλιλαΐᾳ εἶπεν, ἵνα τοῦ φόδου τῶν Ἰουδαίων ἀπαλλαγέντες πιστεύσωτι τῷ λεγομένῳ· διὸ καὶ ἐκεῖ ἐφάνη.

Τότε λέγει αὐτοῖς· Περίλυπδές ἔστιν ἡ μυχὴ μου ἔως θαράτου· μισθρίσε ὕδως, καὶ γρηγορεῖτε μετ’ ἐμοῦ.

Λυπεῖται ὡς ἀνθρώπος, καὶ τὰ τοῦ σώματος ἴδια ποιεῖται δὲ ἀπαθής, ἀπειδὴ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος κοινά ἔστιν αὐτῷ· ὥστε παρέχεται τῷ σαρκὶ, διὰ τὴν ἀφρήτον καὶ ἀνέκφραστον ἔνωσιν. Καὶ μή σκανδαλιζέτω τινὰ τὸ συμβάν· ἡ γὰρ πρὸς σάρκα σύνοδος τοῦ Λόγου, παθοῦσα τὰ ἐντῆς, βεβαώσει καλῶς ἐν τῷ μίλῳ τῆς ἐνανθρωπήσεως τὸ μαστήριον.

Πάτερ μου, εἰ δυνατότερός ἔστι, παρελθέτω ἀπὸ ἐμοῦ τὸ ποτήριον τούτο· πλὴν οὐχ ὡς ἀτρέπλω, ἀλλ’ ὡς σύ.

Ποτήριον ἐν τούτοις τὴν διὰ τοῦ θανάτου κατακάρωσιν ἀποκαλεῖ, καὶ τὴν οἰοντα πρὸς ὑπνον κατα-

A tius per fidem Servatoris sermonem. Veritas enim cum sit, noui mentitur.

XXVI, 31. Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in nocte ista; scriptum est enim: Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.

95 Undenam Petrus quoque aliique tanto timore suere perculti? Turbati sunt discipuli, non tanquam molles quidem, sed eo quod percusionis plenum esset negotium, captuque admodum difficultis hujus mysterii cognitio, quomodo qui mortuos resuscitarat ac innumera et supra hominem patravit signa, tam ignominiosae morti esset addicendus. Hic autem erat, de quo per prophetam dictum est: « Percutiam pastorem »¹⁵; ideoque David ad Patrem ait: « Quem tu percussisti, ipsi persecuti sunt »¹⁶. Non tamen hoc omnino Patris voluntate factum est; sed illum quidem non pati voluit, modo suscepissent illum Iudei. Cum vero illum secuti non sint, sed interficere voluerint, condescendit Pater, ut Filius hoc pateretur. Ita autem intelligendum est, quod Pilato dictum est a Christo, quia « Non haberes potestatem adversus me ullam nisi tibi datum esset desuper »¹⁷, id est: Si non permisisset volentem Pater me pati.

XXVI, 32. Postquam autem resurrexero, praecedam vos in Galilæam.

Non 96 sivit discipulos semper hærere in tristitia; prænuntiat autem resurrectionem, illorum tristitiam dissolvens, denuntiataque præcessurum C sese eos in Galilæam, quo significat sese recessurum a Iudeis, et ad gentes transiturum. Non a cœlo aliam prodit, neque in longinquam aliquam abit regionem, sed in hac ipsa gente versatur, in qua et cruci fuit affixus, et in iisdem fere regionibus: ut vel inde etiam ipsi crederent eum, qui cruci affixus fuerat, eumdem esse cum eo, qui resurrexerat, atque bac ratione tristitia affectos magis consolaretur. Propterea in Galilæa quoque dixit, ut metu Iudeorum liberati, credant illi dictio, ideoque etiam ibi apparuit.

XXVI, 38. Tunc ait illis: Tristis est anima mea, neque ad mortem; sustinet hic et vigilare mecum.

D Ut homo, contristatur, ac corporis propria patitur, qui impassibilis est, eo quod illi cum humilitate fit communio: ut etiam ea, quæ solam decent divinitatem, communia quodammodo facta sunt carni, ob ineffabilem et inexplicabilem unionem, ac ne quiesquam, quod occidit, scandalo afficiat; Verbi enim cum carne conjunctio recte in nobis mysterium humanitatis confirmat.

97 XXVI, 39. Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.

Calicem in hisce mortis gravedinem vocat, et quodammodo somnum subrepentem ebrietati. Quod

¹⁵⁻¹⁸ Zachar. XIII, 7. ¹⁶ Psal. LXVIII, 27. ¹⁷ Joan. XIX, 11.

autem deprecatur hujus calicis potionem, ostendit se nequaquam antecedenti voluntate pati optasse, sed ea quae furorem crucifigentium sequeretur, quibus hoc dicto excusationem eripit: non enim iam dicere possunt, Ipse eum pati elegisset, nos potius illius voluntatis ministri facili sumus. Hæc enim deprecatio arguit eos mentitas fabulas adoransse.

XXVI, 42. Iterum secundo abiit, et oravit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.

Intendit orationem, et propter ipsos perlexit sermonum hypotyposim, ac in exemplar se ac sua nobis offert. Arbitror autem nos non debere esse segniores, accedere autem potius frequenter, idemque repetentes erubescere non debere, dum nobis tandem obtingant postulata. Propterea enim etiam tertiam de iisdem Christus instituit orationem, licet clarissime Dei Patrisque **98** nosset voluntatem, imo vero tertia hac vice sese hominem factum esse confirmat.

Cyrilli ex sexto libro commentarii in *Matthæum*.

Et inest ei quidem patientiendi facultas propter humanitatem; verumtamen ea passio statim sedatur ab inhabitantis Verbi vigore ac fortitudine. Animadverte enim quomodo postulatio humanitatem ejus demonstret; sed deitatis firmitas illico effulgeat.

XXVI, 50. Jesus autem dixit illi: Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, et manus injecerunt in Iesum, et tenuerunt eum.

Cyrilli ex commentario in *Matthæum*. Etiam si enim quod tum eveniebat, haud ei usqueaque volupte erat, propter communem tamen salutem ac vitam, voluntariam sibi fecit crucis passionem. Namque apprime sciebat quanta hinc bona forent, et quod hominis naturam renovaturus esset, et proprio sanguine Deo Patri acquisitus. Nam nisi voluntariam sibi fecisset, quanquam per se invisam, passionem, quæ causa erat cur oraret dicens: «Pater, si possibile est, transeat a me calix iste!» Et post alia. Observa, quomodo Servatoris voluntati adversa passio fuerit; sed quia cruciatus exaltare oportebat propter passionis utilitates, hanc sibi voluntariam nostri causa effecit. Neque enim nunc proditorem increpuit, quod scelus omnium innoxium patraret, neque dixit melius ei suisce si nunquam natus fuisse; sed ne digam quidem tunc punitione censuit proprie voluntatis ministrum. Adeo illi voluntaria passio erat!

(1) Καὶ — εἰθέλ. Mai B. N. II, p. 483.

(2) Εἰ γάρ — τὸ παθεῖν. Ibid.

(3) Hoc loco prætereundum non arbitramur, legisse nos in codice val. 358, f. 111. b. fragmentum historicum de humana Christi Domini genealogia, Cyrilli nomine tamquam auctoris insignitum. Unique Canisius in *Antiq. lect.* edit. Basnag. t. III, part. I. p. 36 37, et mox noster Schelstratius Opp.

A κοιμίζουσαν μέθην. Τό γε μὴ παραιτεσθαι πιεῖν αὐτὸν, τούτο ἔστι, τὸ μὴ σφόδρα καθ' ἡδονὴν ποιεῖσθαι τὸ παθεῖν, τῆς τῶν σταυρωσάντων δυσσεβειας κατηγορεῖ· οὐ γάρ δήπου φαίνεν, ὡς Ἐπείπερ εἶλετο παθεῖν, ὑπουργοὶ μᾶλλον ἡμεῖς τοῦ θελήματος· διελέγηει γὰρ αὐτοὺς ψευδομυθεῖν ἐλομένους ἢ παραιτησις.

Πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπειθῶν προσηνέξατο Ιησοῦς· Πάτερ, εἰ οὐ δύναται τοῦτο τὸ ποτήριον καρεθεῖν ἀλλ' ἐμοῦ, ἐὰν μὴ αὐτὸν πίω, γενηθήτω τὸ θάλψημα σου.

Ἐπιτείνει τὴν προσευχὴν, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν ἐξυφαίνει λόγων ὑποτύπωσιν καὶ ὑπογραμμὸν τὰ καθ' ἑαυτὸν ἡμῖν παρατιθεῖς. Οἷμα γάρ δεῖν μὴ ἐκκακεῖν **B** ἡμᾶς, προσιέναι δὲ μᾶλλον συχνῶς, καὶ ταυτολογοῦντας μὴ ἐρυθρίῃ ἔως ἂν ἡμῖνεις πέρας ἐξέρχομεν τὸν τὰς αἰτήματα. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τρίτην εὐχὴν περὶ τῶν αὐτῶν ἐποιεῖτο, Χριστὸς καίτοι μάλα σπφῶς τὴν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπιστάμενος; βούλησιν μᾶλλον δὲ διὰ τοῦ τρίτου ἐδεῖτον διτι: ἀνθρώπος γέγονε.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ εἰς Ματθαῖον ὑπομνήματος βιβλίου ζ'.

Καὶ (!) ὑπόκειται μὲν τὸ δεῖνα τοῦ παθεῖν ἐν αὐτῷ διὰ τὸ ἀνθρώπινον· κατευνάζεται δὲ παραχρῆμα τῆς τοῦ ἐνοικοῦντος Λόγου φύμη τε καὶ εὐσθενείᾳ· θέα γάρ δηπως παραδεικνύει· μὲν ἑαυτῷ τὸ ἀνθρώπινον ἡ παραιτησις, τὸ δὲ τῆς θεότητος ἀκαμπτὲς ἀνέλαμψενεθύς.

Οὐ δὲ Ἰησοῦς ἐπειρ αὐτῷ· Ἐταίρε, ἐψ' φ πάρει; Τότε προσειθῶτες ἐπέβαλον τὰς γειτανὰς ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐκράτησαν αὐτόν.

Κυρίλλου ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον ὑπομνήματος. Εἰ γάρ (2) καὶ μάλιστα τὸ συμβὸν οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως θελητὸν ἦν αὐτῷ, ἀλλ' οὖν τῆς πάντων ἐνεκα συτηρίας καὶ ζωῆς, ἐκούσιον ἐποιήσατο τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος. Ἡδεὶ τὸ ἐντεῦθεν ἐσόμενα κατορθώματα, καὶ διτι τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνακατινεῖ, καὶ αἰματι τῷ οἰκείῳ κατακτήσεται τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Εἰ γάρ μὴ ἐποιήσατο θελητὸν, καίτοι ἀδιούλητον δι τὸ παθεῖν, τίς διν νοοῖτο λοιπὸν ἡ πρόφασις τοῦ προσεύχεσθαι καὶ λέγειν αὐτὸν, «Πάτερ, εἰ δυνατὸν, παρελέθτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο;» Καὶ μεθ' ἐτερα. Θέα δὲ πῶς ἀνεθέλητον μὲν τῷ Σωτῆρι τὸ πάθος· ἐπειδὴ δὲ πάντη τε καὶ πάντως ὑπομεῖναι ἐχρῆν διὰ τὰ ἐκ τοῦ παθεῖν ἀγαθά, θελητὸν ἐποιήσατο δι' ἡμᾶς. Οὐ γάρ ἡ πειλήσει τῷ προδότῃ τὸ παντὸς ἐπέκεινα διελάσαι κακοῦ, καὶ διτι πρετέτον δι τὸ μὴ γενέσθαι τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' οὐδὲ δι τὸ οὐλας κολάσεως δέξιον ἡγήσατο ποτε τῶν ιδίων θελημάτων τὸν ὑπουργὸν, εἰπερ δι τὸν αὐτῷ θελητὸν τὸ παθεῖν (3).

t. I, p. 512, id ipsum prope ad litteram retulerunt ex chronico Hippoioyi Thebani (quem Nicephorus Callistus de hoc ipso arguendo loquens Hist. II, 3, perperam Portueensem, ut sacer vidi in aliis codd., Romæ episcopum, dixerat) nemo tamen hactenus Cyrilli esse suspicatus fuerat: quæ res ceteroqui valde est verisimilis, teste nunc codice Vaticano

Τάχα που ὡήθη δὲ Ίουδας δύνασθαι λαθεῖν, φίλημα Α μὲν προτείνων εἰς τύπον ἀγάπης, ἀνοσίων δὲ σκεμμάτων μεστήν ἔχων τὴν καρδίαν. Οὐκοῦν ὡς ἐκ μέθης προσέρχεται τῷ Χριστῷ δόλου καὶ ἀγάπης δργανον, τὴν ἔξιρτον ἀρτήν ἀποφείνειν προσδοκῶν, προσετίθει δὲ τὸ « Χαῖρε, Ράβbi. » Χαῖρε λέγεις τῷ παγιδευθέντι πρὸς θάνατον διὰ σοῦ; οὐδὲ τὸ σχῆμα τῆς προδοσίας αἰσχύνῃ; Ἀλλ' ἦν ἐντεῦθεν ίδεν διετί τὸν ϕεύστην ἔχων ἐν ἑαυτῷ, τουτέστι τὸν Σατανᾶν, καὶ Χαῖρε λέγων ἐψεύδετο, καὶ τὸ φιλητῆν κατεδέξατο δὲ Χριστὸς, καὶ ἐδώκεν ἑαυτὸν ἔκδυν, καὶ ἐπέβαλον ἐπ' αὐτὸν τὰς χειρας, καὶ ἐκράτησαν κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα καθ' ἦν τὸ Πάσχα ἔφαγον· οὕτως ἔζεσσον, καὶ διμαίνοντο. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἀν ἰσχυσαν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησέν, οὐ μὴν τοῦτο ἀπαλλάττει τὸν Ίουδαν τῆς ἀφορήτου κολάτεως, ἀλλὰ καὶ μειζόνως αὐτὸν καταδικάζει, διτὶ καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τοσούτην λαδῶν ἀπόδειξεν καὶ τῆς ἐπιεικεῖας καὶ τῆς πραότητος, καὶ τῆς ἡμερότητος, θηρίου παντὸς καὶ λεπότερος γέγονε.

Ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ εἶχεν δὲ Ἰησοῦς τοὺς δύοδοις· Ής ἐπὶ ληστὴν δέκήλιθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ἔνδων συλλαβεῖν με. Καθ' ἡμέραν πρὸς ὑμᾶς ἐπαθεῖμην διδάσκων ἐν τῷ λερῷ, καὶ οὐκ ἐκριτήσατε με.

Ἄρα οὖν αἰτιάτα: Χριστὸς τοὺς τῶν Ίουδαίων καθηγητὰς, διτὶ μὴ πρόωρον αὐτῷ τὴν τοῦ θανάτου κάγην ἐσκευάζον; Οὐ τοῦτο βούλεται δηλοῦν, ἀλλ' διτὶ Ἐξδύν οὐδὲν καθημέραν ἐν τῷ λερῷ διδάσκοντα κατασχεῖν, οὐκ ἐκφατήσατε· ἐταμειύμην γάρ μᾶλλον τὸ χρῆνας παθεῖν καιρῷ τῷ προστήκοντε. Οὐ τούνυν τῆς Ίουδαίων μανίας κατατιώμενος ταῦτα δὲ Χριστὸς Ἐπη, οὗτε μὴν ἐπιπλήττει τὸ βράδος αὐτῶν πρὸς μιαζονίαν· διτὶ δὴ παρόντα καὶ δρώμενον οὐκ ἐν ἀρχαῖς κατεσχήκασι. Διελέγχει δὲ μᾶλλον ὡς οὐ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς ἴσχυος ἔργον ἡ σύλληψις, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλήσεως; τούτῳ ἀδύλητον πάθος οἰκονομιῶς παραδεξαμένου καὶ ποιησαμένου θελήτον· οὐκ ἐπειπέρ διτὶ παθεῖν ἀγαθὸν, ἀλλ' διτὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ συμβαίνοντα τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀνακομίζειν ἐμελ-

99 Forte arbitratus est Judas latere se posse, osculum quidem porrigitendo in typum charitatis, impiis vero machinationibus referitam habens animam. Igitur tanquam ex insidiis accedit Christum doli ac charitatis instrumentum, extimam ostensurum virtutem expectans; addit autem: « Ave, Rabbi. » Ave dicis insidiis a te ad mortem appetito? ac ne habitum quidem proditionis erubescis? At videre hinc ticebat mendacem sese, id est, Satanam intra se habere: ac ave dicens mentitus est; ac osculum suscepit Christus, deditque sese voluntarie, immisitque in manus; ac eadem nocte comprehenderunt eum qua pascha comedebant; adeo servebant, atque insaniebant. Attamen nihil, ni permisisset, potuissent: at non hoc intolerabili supplicio liberali Judam, verum etiam magis ipsuan condemnat eo quod, cum tantum virtutis illius, modestiae, mansuetudinis ac clementiae percepisset documentum, omni fera inumanior evaserit.

XXVI. 55. In illa hora dixit Jesus turbis: Tanquam ad latronem existis cum gladiis et sustibus comprehendere me. Quotidie apud nos sedebam in templo docens, et non vobis tenuisti.

Ergone accusat Christus Iudeorum instructores, eo quod præmaturum sibi mortis laqueum non præparassent? Non hoc significare vult, sed: Cum licet vobis quotidie in templo docentem comprehendere, non me tenuistis: reservavi enim me potius ad tempus opportunius, quo utar ad passionem. Non igitur Iudeorum insaniam incensans Christus haec dixit; sed neque eorum tarditatem ad crudeliam cædem increpat, eo quod præsentem visumque non ab initio tenuissent. Arguit autem potius non esse virtutis illorum hanc comprehensionem, sed ex ipsis voluntate minime expetendam hanc passionem **100** suscipientis per dispensationem, facientisque illam libera admissione voluntariam: non quod pati bonum esset, sed quod ea quæ ipsi eveniebant hominis

(etenim Hippolytus Thebanus, sequiaris ævi homo, abs Cyrillico antiquiore haurire potuit). Certe Cyrillicum vel sub inicio amplius sibi ad Matthæum commentarii, vel ubi de Jacobo fratre Domini sermo era, Christi humanam genealogiam exposuisse, pronum creditu est. Ergo opere pretium videtur, fragmenum hoc saltem in scholio recitare. (De Christi genealogia videndum estiam S. Saphronius apud eumdem Canisim, p. 32, nec non in oide XI, cuius adiunctum logolog. Scipicil. Boni. I. IV, p. 603.) **ΚΥΡΙΑΛΟΥΓ.** Ιάκωδος, δὲ γενόμενος πρώτος ἐπίσκοπος Ἱερουσαλύμων, ἀδελφὸς; μὲν κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου ἐλέγετο εἶναι, οὐδὲ δὲ τοῦ τίκτονος Ἰωσήφ, ἐκ τῆς βιωτικῆς αὐτοῦ γυναικός, ἀδελφὸς Σίμωνος καὶ Ίουδα καὶ Ἰωσήφ· τέσσαρας γάρ οἱον ἔσχεν δὲ Ἰωσήφ, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν τε Ἔσθηρ καὶ τὴν Θάμαρ, ἐκ τῆς γυναικός αὐτοῦ τῆς Σαλώμης, θυγατρὸς Ἀγγαλού τοῦ ἀδελφοῦ Ζαχαρίου τοῦ λερέως· καὶ τότε ἐγήρεσσεν δὲ Ἰωσήφ· ὡς εἶναι τὴν Σαλώμην καὶ τὸν Βακτιστὴν Ἰωάννην ἀδελφῶν τέκνα ἀρτεγικῶν· δὲ γάρ Ἀγγαλος; οὐδὲ Βαραχίου, θεος δὲ Ἰωάννου ὄμοιως δὲ

Ζαχαρία; ἀδελφὸς Ἀγγαλου, θεος δὲ Σαλώμης τῆς γυναικὸς Ἰωσήφ τῇ γάρ ματα ἀπὸ Βηθλέεμ ἐτύχανεν, ἀνεψιὸς δὲ καὶ αὐτῇ ὑπῆρχεν τῆς Ἐλισάβετ καὶ τῆς ἀγίας Παρθένου Μαρίας· τρεῖς γάρ ήσαν ἀδελφαὶ ἀπὸ Βηθλέεμ θυγατέρες Ματθέων τοῦ λερέως καὶ Μαρίας τῆς αὐτοῦ γυναικὸς; ἐπὶ τῆς βασιλείας Κλεοπάτρας πρὸ τῆς βασιλείας Ἡρώδου τοῦ μετονόμαστον πρώτη πρωτεύοντος Μαρίας, καὶ ὅνυμα τῇ βηθλέεμ, καὶ δονυμα τῇ τρίτῃ Άννᾳ. Εγῆμε δὲ πρώτη ἐν Βηθλέεμ, καὶ ἐτεκεῖ [Σαλώμη τὴν μαῖαν· ἡ δὲ β' ὁ δομοὶς ἐν Βηθλέεμ, καὶ ἐτεκεῖ τὴν Ἐλισάβετ· ἔγημε δὲ καὶ τῇ τρίτῃ εἰς τὴν γῆν τῆς Γαϊδαλας, καὶ ἐγέννησε Μαρίαν τὴν παναγίαν Θεοτόκον ἐν Βηθλέεμ· ὡς εἶναι Σαλώμην τὴν μαῖαν, καὶ Ἐλισάβετ, καὶ τὴν ἀγίαν Μαρίαν τὴν Θεοτόκον, θυγατέρας ἀδελφῶν τριῶν Θηλυκῶν. Ἐντεῦθεν οὖν δὲ βαπτιστὴς Ἰωάννης, καὶ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀνέψιο λόγονται εἶναι· οὐδὲ δὲ τοῦ Ἰωσήφ δὲ Κύριος ἐνομίζετο, ἐπειδὴ καὶ τῶν οὐλῶν αὐτοῦ τῶν ἐκ τῆς πρωτης γυναικὸς ἀδελφὸς ἐνομίζετο.

naturam restitutura essent ia pristinum statum : Α λεν εις τὸ ἀπ' ἀρχῆς, δεικνύεις διτο τῆς αὐτοῦ συγκαρίσεως ἔργον ἦν τὸ ἐλεῖν.

XXVI, 67. *Quid vobis videtur? At illi respondentes, dixerunt: Reus est mortis.*

Dixit alicubi per Moysen universorum Deus : « Si anima peccarit, et audierit vocem iuramenti, et testis hic aut viderit aut intellexerit, nisi appunctiet, inquit, admettit peccatum »⁵⁰. Inustum est igitur quibusdam crimen iniquitatis, si nihil afferrant excusationis, vocem iuramenti audientes. Propterea subdole adjurat Dominum Caiphas, ut si in posterum quoque tacere vellet, tanquam transgressorim condemnaret, videns adjuratum eum ac tacentem legis suppicio obnoxium esse factum. Sin autem veritatem dixerit, tanquam pseudochristum ipsum occidant, utpote seso dicentein Deum, nihilque habentem peculiare secundum carnem, idque, quod videtur; ideoque Christus dixit: « Tu dixisti. » Id est, Os tuum deinceps confessum est. Ut vero graviorem eis ultiōnem efficiat, eo quod inquam, in eum credere nolint, rursus clariorem eis suam reddit gloriam dicens: « Amodo videbitis Filium hominis sedentem a dexteris virtutis Dei. » Specie, inquit, natum humana, me natura vere Dei et Patris Filium nullo loco **101** habuistis, cumque eo pervenissetis inscitiae, ut illius meique ignoraretis mysterium, licet legis essetis doctores, necessario illud dico: vestrae adversum me impietatis breve vobis esse, ac praestitutum tempus, usque ad pretiosam crucem. Postmodo euim statim ad pristinum meum recurram honorem, ascendam ad gloriam, quam habui ab initio, consors throni ero Dei ac Patris etiam cum carne. Hæc Christo dicente, Caiphas scidit vestimenta sua, dicens, Blasphemavit; hoc autem fecit ut vehementius eum accusaret, et dictum facto insignius redderet. Verumtamen quænam hæc est blasphemia? dixerat enim ante illis congregatis: « Dicit Dominus Domino meo, sede a dextris meis »⁵¹, et quod dictum erat interpretatus est, nihilque ausi sunt dicere, sed tacuerunt. Quomodo igitur nunc, blasphemiam, quod dictum erat, vocabant? Cur vero Christus ita respondit? Ut omnem illorum defensionem tolleret, eo quod ad novissimam usque horam docuisset, sese esse Christum et sedere a dexteris Patris, venturumque rursus judicare orbem terrarum. Quod magnum sibi cum eo consensum esse demonstrantis est. Scindens igitur vestimenta sua, ait: « Quid vobis videtur? » Non per sese fert calculum damnationis, sed ab illis exprimit tanquam in confessu existentibus peccatis, manifestaque blasphemia. Cum enim nossent, si res ad inquisitionem venerit, diligentemque discussionem, omni eum criminis liberatum iri, ex sese eum condennant, præveniuntque auditores, dicentes: « Vos audistis blasphemiam, » cogentes quodam-

Τι δύμιν δοκεῖ; Οι δὲ ἀποκριθέντες εἶπον· Εὐογός θαράτου ἐστι.

« Εφη που διὰ Μωσέως ὁ τῶν διων Θεός· « Ἐάν φυχὴ ἀμάρτη καὶ ἀκούσῃ φωνὴν ὄρκισμοῦ, καὶ οὗτος μάρτυς ἡ ὑώρακεν, ἢ συνεῖδεν, ἐὰν μὴ ἀναγγεῖλῃ, φησι, λήψεται τὴν ἀμάρτιαν. » Ἐπεγράφετο τοίνυν παρανομίας ἔγκλημά τισιν εἰ μηδὲν ἀπολογοῦντο, φωνὴν ἀκούοντες ὄρκισμοῦ. Διὰ τοῦτο πανούργως ὄρκιζεις τὸν Κύριον ὁ Καλάφας, ἵνα, εἰ βούλοιτο καὶ μετὰ τοῦτο σιωπᾶν, ὡς παρανομήσαντα καταχρίνοι, εἰδὼς διτο ὄρκωθεις καὶ σωπήσας ἔνοχος ἐγένετο τιμωρίᾳ τῇ ἀπὸ τοῦ νόμου· εἰ δὲ εἴπη τὸ ἀληθὲς, ὡς φευδόχριστον αὐτὸν φονεύσωσιν ὡς λέγοστα ἐσυτὸν Θεὸν, οὐδὲν πλέον ἔχοντα τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν σάρκα καὶ τὸ δρῶμενον. Άιδος Χριστὸς εἶπε· « Χῦ εἰπάς· « Ἀντὶ τοῦ, Τὸ σὸν ὡμολόγησο στόμα λοιπόν. » Ἰνα δὲ φορτικωτέραν αὐτοῖς τὴν δίκην ἀργάσται, τὴν ἐπὶ γέ φημι [τῷ] μὴ πιστεύειν εἰς αὐτὸν βούλεσθαι, πάλιν αὐτοῖς ἐναργῆ τὴν αὐτοῦ καθίστησι δέξαν, εἰπών· « Οὐφεύσθε ἀπ' ἀρτι τὸν Γίδην τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. » Ἐν τοῖς, φησι, τῷ καθ' ἡμᾶς γεγονότα, ἐκεὶ τὸν Γίδην τῇ φύσει καὶ ἀληθῶς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐν τῷ μηδενὶ πεποιηθεὶ λόγῳ, καὶ ἐπειδὴ ἀμαθίας εἰς τοῦτο καταβεβήκατε, ὥστε τὸ αὐτοῦ τε καὶ τὸ ἐμὸν οὐκ ἴστε μυστήριον, καίτοι ιωμομαθεῖς δύτες, ἀναγκαῖς ἐκεῖνό φημι, δει τῆς κατ' ἐμοῦ δυσσεβείας βραχὺς ἡμῖν καὶ διεσταλμένος ἐδόθη καιρός, μέχρι τοῦ τιμίου σταυροῦ. Μετά τοῦτο γάρ εὐθὺς εἰς τὴν ἐσυτὸν παλινδρομῆσα τιμὴν, ἀναβήσομαι πρὸς δέξαν τὴν ἐν ἀρχαῖς, σύνεδρος ἐσομαι τῷ θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ μετὰ τῆς σαρκός. Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, ὁ Καλάφας διέρρηξε τὰ Ιμάτια αὐτοῦ, λέγων· « Ἐβλασφήμησεν. » Τοῦτο δὲ ἐποίησε, σφοδροτέραν τὴν κατηγορίαν ποιῶν καὶ τὸ λεχθὲν ἐπαίρων δει τοῦ πράγματος. Καίτοι ποία βλασφημία αὐτη; Καὶ γάρ ἐμπροσθεντὸν εἰρηκώς συνηγμένων αὐτῶν· « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου· » καὶ ἡρμήνευε τὸ εἰρημένον, καὶ οὐδὲν ἐτόλμησαν εἰπεῖν, ἀλλ᾽ ἐσίγησαν. Πώς οὖν νῦν βλασφημίαν τὸ εἰρημένον ἐκάλουν; Τίνος δὲ ἔνεκεν ὁ Χριστὸς; οὗτος ἀπεκρίνατο· Πλάσαν αὐτῶν ἀναιρῶν ἀπολογίαν, διτο μέχρις ἀσχάτης ὥρας ἀδιβακεν, δει αὐτοῖς εἰν ὁ Χριστὸς, καὶ διτο ἐκ δεξιῶν καθεδεῖται τοῦ Πατρὸς, καὶ διτο ἔξει: πάλιν χρίνων τὴν οἰκουμένην· δι πολλὴν τὴν πρὸς αὐτὸν συμφωνίαν δηλοῦντός ἐστι. Διαρρήξας τοίνυν τὰ Ιμάτια φησι· « Τι δύμιν δοκεῖ; » Οὐ φέρει τὴν ψήφον οἰκοθεν, ἀλλὰ παρ' ἐκεῖνων αὐτήν ὡς ἐπὶ ὁμολογουμένων ἀμαρτημάτων, καὶ βλασφημίας δηλητῆς ἐκκαλεῖται. Ἐπειδὴ γάρ θίσσαν, διτο εἰ τὸ πρᾶγμα εἰς ἔξειταις Ἐλθοι, καὶ διάγνωσιν ἀκριβῆ, ἀπιλλάττες· πάσης αὐτὸν αἰτίας, παρ' ἐσυτοῖς αὐτὸν καταδικάζουσι, καὶ προκαταλαμβάνουσι τοὺς ἀκροατὰς λέγοντες· « Γιρεῖς τηνόσατε τῆς βλασφημίας· » μονονοσχή

⁵⁰ Levit. v, 1. ⁵¹ Matth. xxii, 44; cf. Psal. cix, 1.

καταναγκάζοντες καὶ βιαιόμενοι τὴν ψῆφον ἔχεντες· Τί οὖν ἔκεινοι; «Ἐνοχος θανάτου ἐστιν·» ἵνα δές κατάδικον λαβόντες, οὕτω λοιπὸν τὸν Πιλάτον ἀποφῆγασθαι παρασκευάσωσιν. «Ο δή καὶ ἔκεινοι συνειδήτες, φασιν·» «Ἐνοχος θανάτου ἐστιν, » αὐτὸς κατηγοροῦντες, αὐτὸς δικάζοντες, αὐτὸς ψηφιζόμενος, πάντα αὐτὸς γινόμενος τότε. Πῶς δι' οὐκ ἡγεγκαν Σάββατα εἰς μέτον; «Οτι πολλάκις αὐτοὺς ἐπεστόμισεν.» Αλλώς τε καὶ ἐκ τῶν τότε λεγομένων ἐδούλοντο αὐτὸν ἐλεῖν εἰς τὸ καταδίκασαι. Διὸ καὶ προλαβὼν, καὶ τὴν ψῆφον παρ' αὐτῶν ἐνεγκών, καὶ πάντας ἐπισπασμένος διὰ τοῦ ῥήξαις τὸν χιτωνόντος, ὡς κατάδικον λοιπὸν ἄγαγών πρὸς τὸν Πιλάτον, οὕτως ἀπαντά ἐπραττεν. «Ἐπ' ἔκεινου γοῦν οὐδὲν τοιούτον φασιν· ἀλλὰ τί;» Εἰ μὴ ἡν οὗτος κακοποιός, οὐκ ἂν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν. «Ἀπὸ δημοσίων ἐγκλημάτων ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπιχειροῦντες.» Καὶ διὰ τί μὴ λάθρᾳ αὐτὸν ἀνεῖλον; Ἐδούλοντο καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ διανελεῖν· ἐπειδὴ γάρ πολλοὶ ἡσαν προακηδότες αὐτοῦ, καὶ θευμάζοντες αὐτὸν, διὰ τοῦτο ἐσπευσαν δημοσίᾳ, καὶ ἐπὶ πάντων σφαγῆναι αὐτόν. «Ο δὲ Χριστὸς οὐκ ἐκάλυσεν, ἀλλὰ τῇ ἔκεινων πονηρίᾳ εἰς τὴν τῆς ἀληθείας σύστασιν ἀπερχόσατο·» καὶ τούναντίον ἐξέβαλεν ἡπερ ἐδούλετο. «Ἐπειδὴ τιγε ἐξουσίαν εἶχον καθ' ἑαυτοὺς ἀνελεῖν, ἔκουσον τι φησιν ὁ Πιλάτος·» Λάβετε αὐτὸν ὑμεῖς, καὶ κατὰ τὸν νόμον ὑμῶν κρίνατε αὐτόν. «Ἄλλ' οὐκ ἔθελον, ἵνα ὡς τύραννος, ὡς στασιαστὴς ἀνηρήσθαι δέξῃ. Ταῦτα δὲ πάντα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐγίνετο·» Ήστα τοῦδε σκιάν τινα αὐτούς ἔχειν ἀναισχύντο γοῦν ἀπολογίας. Τοιοῦτον γάρ τι πλάνη· δι' ὧν ἐπιδουλεύει, λύεται. Οὕτω γοῦν καὶ ἔνταῦθα συνέβη. Οἱ μὲν γάρ ἐδόκουν νεκτερέας, οἵτοι μάλιστα καὶ ἡγχύνθησαν, καὶ τῆτηθησαν, καὶ ἀπώλοντο· διὸ δὲ ἡττᾶσθαι δοκῶν, οἵτοι μάλιστα καὶ ἐλαμψε, καὶ ἐνίκησε κατὰ κράτος.

οἱ δὲ σπερατίστηρ, λέγοντες· Προφήτευσον ἡμῖν, Χριστὸν, τις ἐστιν ὁ καίσας σε.

Πρέποι δὲ εἰπεῖν ὅπερ ἡφαί τις τῶν ἀγίων προφητῶν· «Ἐξέστη δὲ οὐράνος ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφρίξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα, λέγει δὲ Κύριος·» Οὐ τῶν βασιλευόντων (sic) καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται, καὶ διακαρπερεῖ τυπόμενος, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἀσεβῶν ὑπομένει γέλωτα, τύπον τὴν τῆς εἰς ἔχον ἀνεξικαίας αὐτοῦ παραθίθετο· διὸ γάρ ἐξετάζων καρδίας καὶ νεφρούς, διὸ προφητείας ἀπάστης δοτῆρ, πῶς δὲ ἡγνόντες τις; ἐστιν δὲ πτίσας αὐτὸν;

Τότε ἀπέλισσεν αὐτοῖς τὸν Βαραβᾶτα, τὸν δὲ Ἰησοῦν φραγελλάστας παρέδωκεν Ἰρα σταυρῷ.

Μέγας Ἐλεγχος ταῦτα τῶν Ἰουδαίων, ληστὴν καὶ φονέα ἀλομένων μᾶλλον τὴν Χριστὸν τοσοῦτον αὐτοῖς ἐμελε τοῦ δικαίου, καὶ οὕτως διὰ τὴν διστρῆτα

A modo, ac vi extorquentes suffragii latitatem. **E**cquid igitur illi? «Reus est mortis;» ut tanquam condemnatum habentes, ita deinceps efficerent, ut talis a Pilato pronuntiaretur: illud utique cuius sibi concii erant, aiunt, «Reus est mortis,» cum illi qui accusabant, judiciumque ac suffragium 102ferabant, omnibus hisce ipsimet iam tum essent obnoxii. At quomodo Sabbata in medium nou protulerunt? Eo quod eis crebro os obstruxisset. Alias vero etiam ex iis, que tum dicta sunt ad condemnationem eum pertranshere solebant. Quo animo pontifex præjudicans, damnationemque ab assessoribus eliciens, ac tunicat ruptura multitudinis concilians assensum, reumque ut iam condemnatum ad Pilatum ducens, sic ex sententia omnia transegit. Sane coram Pilato nihil ex prius allatis accusant. Quid igitur aiunt: «Nisi esset hic maleficus, non tibi tradidissemus eum,» ex publicis eriminiis eum interficere conantes. At cur non occulite eum susollerunt? Gloriam etiam illius in nibilum redigere cupiebant: cum enim plurimi esseunt, qui eum audirent ac mirarentur, propterea festinarent publice et coram omnibus eum interficere. Christus vero non prohibuit, sed illorum nequitia ad declarationem veritatis usus est; ac contra quam valuebant res accedit. Cum enim in potestate illorum esset per se interficere, audi quid dicat Pilatus: «Accipite eum vos, et secundum legem vestram eum iudicate:» at noluerunt, ut tanquam tyrannus, tanquam sedilius interfici videretur. Ille autem opinia pro veritate facta sunt, ut ne umbra quidem impudentis cuiuspiam excusationis eis reliqua esset. Talis enim est deceptio: per ea quibus ad insidiias utilitur, dissolvitur; ita igitur hic etiam accidit: siquidem ille, qui se viciisse arbitrabantur, hic vel maxime etiam confusi fuerunt superatique ac perdidit; qui vero superalitus videbatur, hic vel maxime resplenduit, ac plenam confessamque 103 victoriā abstulit.

XXVI. 68. *Alii autem palmas in faciem ejus derunt, dicentes: Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit.*

Dicendum utique illud est, quod nonnullus dixit sanctorum prophetarum: «Obstupuit cœlum super hoc, inhorruit valde vehementer, dicit Dominus». «Universorum Deus, Rex regum et Dominus dominantium tanquam unus ex nobis inbonatur, et suffert verberatus, et risum sustinet impiorum, typus nobis summae illius patientiae prepositus. Qui enim scrutatur corda ac renes, unus prophetæ donator, quomodo ignorare potuit quis ipsum percussisset?

XXVII. 26. *Tunc dimisit illis Barabbam, Iesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.*

Magnum crimen hoc Iudeorum est, latronem ac intersectorem potius eligere quam Christum: tantum a justitia aberant, atque ita propter sanctita-

teum Christum accusabant, illoquo, ejus erat iudicare, eum liberante, mortis suffragium ferri rogant in pietatis omnis magistrum ac doctorem, ut graviorem adhuc sustineant poenam. exclamarunt dicentes: « Tolle hunc, dimittit nobis Barabbam. » Ecce clare « Sanctum et justum abnegarunt, ut ait beatus Petrus⁴¹, et petierunt virum homicidam sibi tradi, ut partis illius forent participes.

104 Ilanc expressam eorum impietatem accusabat dicens Dominus per vocem Jeremie: « De reliqui domini mei, dimisi hereditatem meam mihi, tanquam leo in saltu dedit super me vocem suam. Propterea odio habui eam⁴². » Dixit autem alibi eliam de Iudeorum improbilate propheta Oseas: « Vae illis, quia resilierunt a me, meticulosi sunt quia impie egerunt in me. Ego autem redemi eos: ipsi autem contra me locuti sunt mendacia. Cadent in romphaea principes eorum propter insecutiam linguae eorum⁴³. »

XXVII. 52. Exeuntes autem intenerunt hominem Cyrenensem nomine Simonem; hunc angariaverunt ut tolleres crucem ejus.

Dicatur quidem Servator ad salutarem passionem, Simoni autem Cyrenaeo imposuerunt crux ejus. Alius autem sanctorum evangelistarum, eliani ipsum Jesum dixit portasse crucem; ultraque autem vera sunt: tulit siquidem crux Servator. Media autem via occurrentes Cyrenaeo, comprehenderunt eum ac imposuerunt crux super eum. Dicitur enim de eo per vocem Isaiae⁴⁴: « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius principatus super humerum ejus. » Principatus enim illius crux facta est, per quam regnavit in ornate quod sub celo est: siquidem verum est, quod « Factus sit obediens usque ad mortem, morteni autem crucis, propter quod et Deus exaltavit eum⁴⁵. »

XXVII. 58. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, unus a dexteris, et alter a sinistris.

Videsne quomodo Auctor universorum ac Dominus naturam suam corrigit. Ilanc enim ad principia sua referens, per illud quod homo factus sit propter nos, nostras pro nobis sustinuit passiones; in crucem autem subiato, simul cum eo suspensi sunt duo latrones. Ac injuria quidem in confessore erat, que spectabat Iudeorum scopus; sed impletur commemoratio prophetarum dicentis, « Et cum ini quis reputatus est⁴⁶. » Per illius passiones ad nos bona derivantur. Verum enim est, quia « Livore ejus sanati sumus⁴⁷. » Duo hi latrones duos populos designarunt, quorum unus quidem usque ad consummationem ingratitudinem ostendit, ac ne extremam quidem capititatem, quam a Romanis sustinuerunt in ultione furoris exerciti contra Christum sese subire confessi sunt; alter autem usque ad ipsam unam non desperavit de remissione, sed

A κατηγόρουν Χριστοῦ, καὶ τοῦ κρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτὸν, θανάτου φῆφον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν πάστος εὐσεβείας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι τὴν κόλασιν, ἀνέκραγον λέγοντες· « Λίρε τούτον, ἀπόλυτον ἡμῖν τὸν Βαραβᾶν. » Ἰδοὺ δὴ σαφῶς· Τὸν διγονον καὶ δικαιον ἡριγαντο, καθά φησιν δὲ μακάριος Πέτρος, καὶ γίγησαν ἀνδρὰ φονέα χαρισθῆναι αὐτοῖς, ἵνα τῆς ἐκείνου μερίδος ἔσονται κοινωνοί.

Ταύτην αὐτῶν τὴν ἀνοσίαν κατασθήνηται λέγων δὲ Κύριος διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· « Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἰκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου ἐμοὶ, ὡς λέων ἐν δρυμῷ ἐδωκεν ἐπ’ ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐμίσθησα αὐτὴν. » Ἐφη δὲ που περὶ τῆς τῶν Ιουδαίων ἀνοσίατος καὶ δὲ προφῆτης Πέτρος· « Οὐαὶ αὐτοῖς; διτὶ ἀπεπήδησαν ἀπ’ ἐμοῦ, δεῖται δὲ εἰσαγεῖσθαι τοῖς ἡσέντησαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς· αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ’ ἐμοῦ φευδῆ. Πεισοῦνται ἐν δρυφαῖς οἱ ἀρχοντες· αὐτῶν δι’ ἀπαίδευσιν γλωττης αὐτῶν. »

Ἐξερχόμενοι δὲ, εὗρον ἀνθρώπον Κυρηναῖον ὄντα τιμωροῦ Σιμωνα· τούτον ἡγάρευσαν Ιησοῦς ἀρρώστῳ σταυρὸν αὐτοῦ.

Ἄγεται μὲν δὲ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος· Σιμωνιὲ δὲ Κυρηναῖοι ἐπέθηκαν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἐπερος δὲ τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν Ἐφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ἔύλον. Ἀληθῆ δὲ πάντως ἀμφότερα. Ἡνεγκε μὲν γάρ τὸν σταυρὸν δὲ Σωτὴρ, κατὰ μέσην δὲ ἔκας τὴν ὕδην ὑπαντήσαντες τὸν Κυρηναῖον κατεσχήκασι, καὶ μετέθηκαν ἐπ’ αὐτὸν σταυρόν. Εἴρηται γάρ περι αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἰησοῦν, διτὶ· « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ δὲ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὥμου αὐτοῦ. » Ἀρχὴ γάρ αὐτοῦ γέγονεν ὁ σταυρός, δι’ οὗ βεβασίλευσε τῆς ὑπ’ οὐρανὸν εἶπερ ἐπτὸν ἀλιθέας, διτὶ· « Μέχρι θανάτου γέγονεν ὑπήκοος, θανάτου δὲ σταυροῦ, διτὶ καὶ δὲ θεός αὐτὸν ὑπερύψωσεν. »

Τότε σταυροῦται σὺν αὐτῷ δύο δημοσιαι, εἰς ἓκ δεξιῶν, καὶ εἰς ἕκ εὐωνύμων.

Εἶδες πῶς δὲ τῶν διλων Γενεσιουργὸς καὶ Κύριος τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπανορθοῖ. Ταύτην γάρ εἰς τὸν ἀρχαῖς ἀναφέρων διά τοῦ γενέσθαις καθ’ ἡμᾶς; δι’ ἡμᾶς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε πάθη· ἀπτρητιμένη δὲ τοῦ σταυροῦ συνεχρέμαντο αὐτῷ δύο λησταί, καὶ διῆρις μὲν διμολογουμένως τὸ γε ἤκον εἰς τῶν Ιουδαίων σκοπὸν, πλὴν ἀνάμνησις προφητείας λεγούσῃς· « Καὶ μετὰ ἀνθρώπων ἐλογίσθη. » Ἀλλὰ διά τῶν αὐτοῦ παθημάτων εἰς ἡμᾶς τρέχει τὰ ἀγαθά. Ἀληθὲς γάρ διτὶ· « Τῷ μώλωπι αὐτοῦ τμεῖς λάθημεν. » Οἱ δύο οὖτες λησταὶ τούς δύο ὑπέγραφον λαοὺς· ὃν δὲ μὲν μέχρι τελευτῆς τὴν ἀγωμοσύνην ἐπεδείξατο, καὶ οὐδὲ τὰς ἐσχάτην αἰχμαλωσίαν τὴν ὑπὸ Ρωμαίων ὑπέμεινεν εἰς διμονῶν τῶν κατὰ Χριστοῦ παροινῶν ὀμβολήγησεν ὑφίστασθαι· δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει οὐκ ἀπέγνω τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ διωρθώσατο· τό τε μήν μέσον τῶν ληστῶν σταυροῦ ἀνασχέσθαι τὸν Κύριον, τὸν ἐκουσιόν

⁴¹ Act. iii, 14. ⁴² Jerem. xii, 7, 8. ⁴³ Osee vii, 23. ⁴⁴ Isa. ix, 6. ⁴⁵ Philipp. ii, 7, 8. ⁴⁶ Isa. liii, 12; Luc. xxii, 37. ⁴⁷ Isa. liii, 6.

αὐτοῦ πρὸς οὓς ἐκὺν παρεγίνετο, ἀμφοτέρους τῇ ἑαυτοῦ ἐνανθρωπήσει βοληθεὶς ἀνανεώσασθαι εἰ καὶ δὲ πρότερος, ὃς δὲ εἰς τῶν ληστῶν παρητήσατο, « Οὐκ ἔχομεν, λέγων, βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα » καὶ τὸ αἷμα τὸ ἄθιον ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν ἔξαιτούμενος, καὶ ὡς δικαίῳ τῷ φόνῳ ἐναδρυόμενος, ἀφ' ὧν καὶ οὗτοι κακεῖνος κοινῶς τῆς βασιλείας ἔξεπεσαν.

Τὸ δ' αὐτὸν καὶ λησταὶ οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ, ὠρειδίκον αὐτῷ.

Οὐ μὲν οὖν εἰς τῶν ληστῶν ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀγιλοθεταῖς συνδιαιτώμενος τοὺς αὐτοὺς ἐκεῖνοις ἤρευγε λόγους· « Εἰ γάρ σὺ εἶ, φησὶν, δΧριστὸς, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς. » « Ο γε μὴν ἐτερος, τὴν ἐναντίαν ἐκείνην βασιλίους ὅδην, εἰκότως θαυμάζεται· πεπίστευκε γάρ εἰς αὐτὸν, καίτοι δίκης ἀπηρτημένης οὕτω πικρὸς, ἐπιτιμᾷ ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀθυροστομαῖς, καὶ ταῖς τοῦ συγκρεμαμένου φωνοῖς ὥμολόγησε τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα δικαιότερος φανῇ· μεμαρτύρηκε γάρ Χριστὸν τὸ ἀνυπαίτιον παντελῶς, καὶ τῆς τῶν σταυρωσάντων ἀπονοίας κατήγορος ἦν, ταύτῃ τοι τὸν τῶν ἀγίων ἥρπατος κλῆρον, τὴν δικαίων καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀπογραφήν. Σταυρούμενον γάρ βλέπων, βροσίλεα ἐκάλει· τὸν ἐν ἀτεμίᾳ καὶ πάθει προσεδόκησεν ἥξειν ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ, ἥρπατος τὴν πίστιν, καίτοι εὐγενῶς οὐ τεθραμμένος.

Ἄποδ δὲ ἔκτης ὥρας σκότος ἐγέρετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἔγένετο ἀπὸ ὥρας ἔκτης ἔως ὥρας ἕννατης.

Τὸ σκότος ἐφ' ὅλην τὴν γῆν ἔγένετο ἀπὸ ὥρας ἔκτης ἔως ὥρας ἕννατης, τοῦ ἡλίου ἐκλείποντος, ἵνα εἰδεῖν διὰ αὐτὸς ἔστιν ἐκεῖνος ὁ ἀπηρτημένος τοῦ ἔγκλου δύσνοπλον ὑπὲρ αὐτῶν τὴν κτίσιν λαβῶν, στέ τοις Αἴγυπτοίς τε πολέμηκε· δι' αὐτοὺς τὸ ἡλιακὸν ἐκλέλοιπε φῶς, καὶ ἀπάσης τῆς αὐτῶν χώρας κατεσκεδάσθη τὸ σκότος, ἡλίου τὴν ἀκτίναν αυστελλάντος καὶ οὖν οὐκ ἀνέχομένον πέμπει αὐτὴν ἐτι τοῖς γεγονόσι κυριοτόνοις. Καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρόπον ἐσκοτίσθαι φαμὲν τὴν Ἰουδαίων χώραν, ἡτοι τοὺς κατοικοῦντας αὐτῇ, διὰ οὐκ ἐδέξατο τὸν ἡλιον τῆς δικαιοσύνης καὶ τὸ φῶς τὸ ἀλτηινόν.

Ο δὲ Ἰησοῦς πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ ἀφῆκε τὸ πτεῦμα.

Μέγα καὶ ἔκαρπον κατωρθώθη διὰ Χριστοῦ ταῖς τριμετέραις ψυχαῖς· Ἐπειδὴ γάρ δεσμικαύμεθα διὰ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημμελές ἡ ἀνθρώπου φύσις εὐρέθη πλουτήσασα, κεκαινοτόμηκεν τῷ μὲν τὸ μηκέτι μὲν εἰς ἄφον τρέχειν τὰς τῶν σωμάτων ἀπαλλαστομένας ψυχάς, καθὼς καὶ πρώτην, πέμπτεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χειρας Θεοῦ ζῶντας. Καὶ τούτο εἰδὼς δ' ἄγιος ἔφη Στέφανος· « Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου. » Καὶ ἔτερος δὲ γράψει τῶν ἀποστόλων, ὅστε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ πιστῷ Κτίστῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ἁσυτῶν ψυχάς.

A emendatus est; illud vero medium nempe inter latrones, crucem 105 subiisse Dominum, voluntatem ejus, utrosque ad quos sponte sua venit, sua incarnatione innovare volentis, significat: et si prior tanquam unus ex latronibus eum repudiaverit, dicens: « Non habemus regem nisi Cæsarem »; et sanguinem innocentem, in caput suum deposcens, ac tanquam justa cæde insultans: unde et hi et ille publice regno exciderunt.

XXVII, 44. *Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.*

Ilaque unus quidem latronum Judæorum a Deo aversationibus innutritus, eosdem cum illis protulit sermones: « Si enim, inquit, tu es Christus, salva temet ipsum et nos »; alius tamen contraria B illi iniens viam, merito admiratione dignus est; credidit enim in eum, licet jam intentato hoc supplicio adeo acerbo, increpat perversas Judæorum voces, ac sermonum illius, qui simul suspensus est confessus est peccatum, ut justior videatur. Testatus est enim omnimodam Christi innocentiam, ac dementiae eorum qui cruci affixerunt factus est accusator: bac ratione sanctorum sortem rapuit, supernam, ac in coelis inscriptionem. Cernens enim cruci affixum, regem vocabat; cum in ignominia ac passione esset, in gloria, quam Deum deceat venturum exspectavit: fidem suscepit, licet minus ingenuo esset enutritus.

XXVII, 45. *A sexta autem hora tenebrae factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam.*

Tenebrae factæ sunt super universam terram ab hora sexta usque ad horam nonam desponsionis sole, ut videre possent illum ipsum esse, qui sublatus erat in ligno, qui simul armatam pro eis accepit creaturam, cum Ἀgyptios debellavit. Proprius eos autem solis lumen deficit: et per universam illorum regionem diffusæ sunt tenebrae, sole suam lucem comprimente, et quodammodo non patiente eam nulli eis qui jam erant Domini intersectores. Alio vero modo etiam 106 obtenebrescere dicimus Judæorum regionem, sive qui eam incolunt, eo quod solem justitiæ ac verum lumen non suscepunt.

XXVII, 50. *Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.*

D Magnum et eximium quiddam a Christo perfectum est in animabus nostris. Cum enim justificati simus per fidem in Deum, et in ipso vacuitate peccati hominum natura ditata inventa sit, id nobis novi praestitū beneficī, ut non amplius quidem currant ad infernum animæ nostræ corporibus liberaliæ, prout ante, sed potius mittantur in manus Dei viventis. Idque sciens sanctus Stephanus dixit: « Domine Jesu, suscipe spiritum meum ». Alius vero etiam Apostolorum scribit, ut etiam patientes secundum Dei voluntatem fideli Creatori animas suas tradant.

¹⁰ Joan. xix, 15. ¹⁰ Luc. xxii, 39. ¹⁰ Act. vii, 58.

tem Christum accusabant, illoque, cuius erat iudicare, eum liberante, mortis suffragium ferri rogant in pietatis omnis magistrum ac doctorem, ut graviorem alii sustineant poenam, exclamarunt dicentes: « Tolle hunc, dimittit nobis Barabbam. » Ecce clare « Sanctum et justum abnegarunt, ut ait heatus Petrus⁴¹, et petierunt virum homicidam sibi tradi » ut partis illius forent participes.

104 Hanc expressam eorum impiciatem accusabat dicens Dominus per vocem Jeremias: « Deliquer domini meam, dimisi hereditatem meam mihi, tanquam leo in saltu dedit super me vocem suam. Propterea odio habui eam⁴². » Dixit autem alibi etiam de Iudeorum improbitate propheta Oseas: « Vnde illis, quia resilierunt a me, meticulosi sunt quia impie egerunt in me. Ego autem redemi eos: ipsi autem contra me locuti sunt mendacia. Cadent in romphaza principes eorum propter inicitiam linguae eorum⁴³. »

XXVII, 52. Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenensem nomine Simonem; hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus.

Duximus quidem Servator ad salutarem passionem, Simoni autem Cyrenensem imposuerunt crucem ejus. Alius autem sanctorum evangelistarum, etiam ipsum Jesum dixit portasse crucem; utraque autem vera sunt: tulit siquidem crucem Servator. Media autem via occurrentes Cyrenensem, comprehendenterunt eum ac imposuerunt crucem super eum. Dicitur enim de eo per vocem Isaiae⁴⁴: « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius principatus super bumerum ejus. » Principatus enim illius crucis facta est, per quam regnabit in oceano quod sub celo est: siquidem verum est, quod « Factus sit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit eum⁴⁵. »

XXVII, 58. Tunc crucifixi sunt cum eo duolatrones, unus a dexteris, et alter a sinistris.

Videsne quomodo Auctor universorum ac Dominus naturam suam corrigat. Hanc enim ad principia sua referens, per illud quod homo factus sit propter nos, nostras pro nobis sustinuit passiones; in crucem autem sublato, simul cum eo suspensi sunt duo latrones. Ac injuria quidem in confessore erat, quo spectabat Iudeorum scopus; sed impletur commemoratio prophetarum dicentis, « Et cum ini quis reputatus est⁴⁶. » Per illius passiones ad nos bona derivantur. Verum enim est, quia « Livore ejus sanati sumus⁴⁷. » Duo hi latrones duos populos designarunt, quorum unus quidem usque ad consummationem ingratitudinem ostendit, ac ne extremam quidem captivitatem, quam a Romanis sustinuerunt in ultionem furoris exerciti contra Christum sese subire confessi sunt; alter autem usque ad ipsum unum non desperavit de remissione, sed

A xatηγόρουν Χριστού, καὶ τοῦ κρίνειν λαχόντος; ἐλευθεροῦντος αὐτὸν, θανάτου φῆμον ὑποστῆναι παρακλοῦσι τὸν πάτερα, εὐτελεῖας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι τὴν κόλασιν, ἀνέχραγον λέγοντες· « Αἴρε τοῦτον, ἀπόλυτον ἡμῖν τὸν Βαραβᾶδν. » Ἰδοὺ δὲ σαφῶς· Τὸν ἄγιον καὶ δικαιον ἡρώντα, καθά φησιν δὲ μακάριος Πέτρος, καὶ ήτησαν διδράφωνέα χαρισθῆναι αὐτοῖς, ἢντας ἐκείνου μερίδος ἔσονται κοινωνοί.

Ταύτην αὐτῶν τὴν ἀνοσίαν καταδοήν ἥτιμο λέγων δὲ Κύριος διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· « Ἐγκαταλέλοιπα τὸν οἰκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου ἐμοὶ, ὡς λέων ἐν δρυμῷ ἔδωκεν ἐπ’ ἐμὲ τὴν φωνὴν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ἐμίσθησα αὐτήν. » Ἔφη δέ που περὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀνοσίας τοῦτος καὶ δὲ προφῆτης Όστε· « Οὐαὶ αὐτοῖς; διτὶ ἀπεπήδησαν ἀπ’ ἐμοῦ, δειλαῖσι εἰσιν διτὶ ἡσένθησαν εἰς ἐμέ. Ἔγὼ δὲ ἐλυτρωσάμην αὐτούς· αὐτοὶ δὲ κατελάησαν κατ’ ἐμοῦ φευδῆ. Πλεοῦνται δὲ ρομφαῖς οἱ δρκοντες αὐτῶν δι’ ἀπαδευσίαν γλώττης αὐτῶν. »

Ἐξερχόμενοι δὲ, εὑροῦ ἀνθρώπον Κυρηναῖον ὀρόματι Σιμωνίᾳ· τοῦτον ἤγγρευσαν Ιηραὶ ἀρρενεῖς σταυρόν αὐτοῦ.

Ἄγασται μὲν δὲ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ σωτήριον πάθος· Σιμωνίῳ δὲ Κυρηναίῳ ἐπέθηκαν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἐπερος δὲ τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἔφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ξύλον. Ἀληθῆ δὲ πάντως ἀμφότερα. Ἡνεγκε μὲν γάρ τὸν σταυρὸν δὲ Σωτὴρ, κατὰ μέσην δὲ ἴως τὴν ἕδην ὑπαντήσαντες τὸν Κυρηναῖον κατεσγήκασι, καὶ μετέθηκαν ἐπ’ αὐτὸν σταυρόν. Εἰρηται γάρ περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου, διτὶ· « Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὐ δὲ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὕμου αὐτοῦ. » Ἀρχὴ γάρ αὐτοῦ γέγονεν δὲ σταυρός, δι’ ὃν βεβασίλευσε τῆς ὑπ’ οὐρανὸν· εἶπερ ἐπὶ τὸν ἀλιθέας, διτὶ· « Μέχρι θανάτου γέγονεν ὑπήκοος, θανάτου δὲ σταυροῦ, διὸ καὶ δὲ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν. »

Τότε σταυροῦνται σὺν αὐτῷ δύο λησταί, εὖτε δὲ θειώτεροι, καὶ εἰς ἐνωπόνωμα.

Εἰδες πώς δὲ τῶν διῶν Γενεσιουργὸς καὶ Κύριος τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπανορθοῖ. Ταύτην γάρ εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς ἀναφέρων διά τοῦ γενέσθαι καθ’ ἡμᾶς; δι’ ἡμᾶς τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε πάθη· ἀποτρημένω δὲ τοῦ σταυροῦ συνεκρέμαντο αὐτῷ δύο λησταί, καὶ δύορις μὲν διμολογουμένως τὸ γε ἤκον εἰς τῶν Ἰουδαίων σκοπὸν, πλὴν ἀνάμνησις προφητείας λεγούσῃς· « Καὶ μετὰ ἀνόμων ἀλογίσθη. » Ἀλλὰ διὰ τῶν αὐτοῦ παθημάτων εἰς ἡμᾶς τρέχει τὰ ἀγαθά. Ἀληθὲς γάρ διτὶ· « Τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἱδημεν. » Οἱ δύο αὐτοῖς λησταὶ τοὺς δύο ὑπέγραψον λαοὺς· ὃν δὲ μέχοιτε τελευτῆς τὴν ἀγνωμοσύνην ἐπεδείξατο, καὶ οὐδὲ τὴν ἐσκάτην αἰχμαλωσίαν ἦν ὑπὸ Ρωμαίων ὑπέμεινεν εἰς δικυναν τῶν κατὰ Χριστοῦ παροινῶν ὀμβλόγησεν ὑπίστασθα· διὸ δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει οὐκ ἀπέγων τῆς ἀφέσεως, ἀλλὰ διωριώσατο· τό τε μήν μέσον τῶν ληστῶν σταυροῦ ἀνασχέσθαι τὸν Κύριον, τὸν ἔκουσιον

⁴¹ Act. iii, 44. ⁴² Jerem. xii, 7, 8. ⁴³ Osee vii, 23. ⁴⁴ Isa. ix, 6. ⁴⁵ Philipp. ii, 7, 8. ⁴⁶ Isa. liii, 12; Luc. xxii, 37. ⁴⁷ Isa. liii, 5.

αὐτοῦ πρὸς οὓς ἐκῶν περεγίνετο, ἀμφοτέρους τῇ Αἴτιοῦ ἐνανθρωπήσει βουληθεὶς ἀνανεώσασθαι· εἰ καὶ δὲ πρότερος, ὡς δὲ εἰς τῶν ληστῶν παρητῆσατο, «Οὐκ ἔχομεν, λέγων, βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα»· καὶ τὸ αἷμα τὸ ἀθώον ἐπὶ τὴν ἐαυτοῦ κεφαλὴν ἔχαιτούμενος, καὶ ὡς δικαιών τῷ φόνῳ ἐναδρυνόμενος, ἀφ' ὧν καὶ οὗτοι κακεῖνος κοινῶς τῆς βασιλείας ἔξεπεσαν.

Τὸ δ' αὐτὸν καὶ λησταὶ οἱ συσταυρωθέντες αὐτῷ, ὠτείδικον αὐτῷ.

Οὐ μὲν οὖν εἰς τῶν ληστῶν τεῖς τῶν Ἰουδαίων ἀριθμοῖς συνδιατάχμενος τοὺς αὐτοὺς ἐκείνοις ἤρευγε λόγους· «Εἰ γάρ σὺ εἶ, φησιν, ὁ Χριστὸς, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς». »Ο γε μὴν ἕτερος, τὴν ἐναντίαν ἐκείνην βαδίζων ὅδον, εἰκότας θαυμάζεται· πεπίστευκε γάρ εἰς αὐτὸν, καίτοι δίκης ἀπηρτημένης οὕτω πικρᾶς, ἐπιτιμᾷ ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἀθυροστομίαις, καὶ ταῖς τοῦ συγκρεμάμενου φωνοῖς ὡμολόγησε τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα δικαιότερος ταῦτης φανῇ· μεμαρτύρηκε γάρ Χριστῷ τὸ ἀνύπακτον παντελῶν, καὶ τῆς τῶν σταυρωσάντων ἀπονοίας κατήγορος ἦν, ταύτῃ τοι τὸν τὸν ἄγιον ἥρπατος κλῆρον, τὴν ἀνὸν καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀπογραφήν. Σταυρούμενον γάρ βλέπων, βασιλέα ἐκάλει· τὸν ἐν ἀτιμίᾳ καὶ πάθει προσεόδηκτον ἤξειν ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ, ἥρπατος τὴν πίστιν, καίτοι εὐγενῶς οὐ τεθραμμένος.

Ἄκοδος ἐκτῆς ὥρας σκότος ἐγένετο ἐψ' ὀληρῷ τῷ γῆρᾳ ἡώς ὥρας ἐγγέτης.

Τὸ σκότος ἐψ' ὀληρῷ τὴν γῆν ἐγένετο ἀπὸ ὥρας ἐκτῆς ἡώς ὥρας ἐννάτης, τοῦ ἡλίου ἐκλειποντος, ἵνα εἰδεῖν ὅτι αὐτὸς ἐστιν ἐκείνος ὁ ἀπηρτημένος τοῦ ζύλου διά σύνοπτον ὑπὲρ αὐτῶν τὴν κτίσιν λαβὼν, ὅτε τοῖς Αἰγυπτίοις πεποιέμηκε· δι' αὐτοὺς τὸ ἡλιαχθὸν ἐκλέλαστε φῶς, καὶ ἀπάστης τῆς αὐτῶν χώρας κατεσκεδάσθη τὸ σκότος, ἡλίου τὴν ἀκτίναν συστείλαντος καὶ οὖν οὐκ ἀνεγκαρνένον πέμπει αὐτὴν ἐπὶ τοῖς γεγονόσι καυριοκτόνοις. Καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρόπον ἐσκοτίσθαι φαμὲν τὴν Ἰουδαίων χώραν, ἥτοι τοὺς κατοικοῦντας αὐτῇ, ὅτι οὐκ ἐδέξατο τὸν ἡλιον τῆς δικαιοσύνης καὶ τὸ φῶς; τὸ ἀλτηινόν.

Οὐ δοῦ Ιησοῦς πάλιν κρδέας φωτῆ μεγάλη ἀφῆκε τὸ πτεῦμα.

Μέγα καὶ ἔξαιρετον κατωρθώθη διὰ Χριστοῦ ταῖς τιμετέραις ψυχαῖς. Ἐπειδὴ γάρ δεῖκαιωμέθα διὰ τῆς εἰς θεὸν πίστεως, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημμελές ἡ ἀνθρώπου φύσις εὐρέθη πλουτήσασα, κεκαινοτόμηκεν τῷ μητρὶ μὲν εἰς ζῆδον τρέχειν τὰς τῶν σωμάτων ἀπαλλαττομένας ψυχάς, καθὼς καὶ πρώτην, πέμπτεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χειρας θεούς ζῶντας. Καὶ τοῦτο εἰδὼν δὲ ἄγιος ἐψη Στέφανος· «Κύριε Ιησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου». »Καὶ ἔτερος δὲ γράψει τῶν ἀποστόλων, διατεκτέσθε καὶ οἱ πάσχοντες κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ πιστῷ Κτιστῇ παρατιθέσθωσαν τὰς ἀσυντῶν ψυχάς.

A emendatus est; illud vero medium nomine Inter latrones, crucem 105 subiisse Dominum, voluntatem ejus, utrosque ad quos sponte sua venit, sua incarnatione innovare volentis, significat: etsi prior tanquam unus ex latronibus eum repudiaverit, dicens: «Non habemus regem nisi Cæsarem»; et sanguinem innocentem in caput suum deposens, ac tanquam justa cæde insultans: uida et hi et ille publice regno exciderunt.

XXVII, 44. Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.

Ilaque unus quidem latronum Iudeorum a Deo aversationibus innutritus, eosdem cum illis protulit sermones: «Si enim, inquit, tu es Christus, salva temet ipsum et nos»; alius tamen contrarium illi iniens viam, merito admiratione dignus est; credidit enim in eum, licet iam intentato hoc supplicio adeo acerbo, increpat perversas Iudeorum voces, ac sermonum illius, qui simul suspensus est confessus est peccatum, ut justior videatur. Testatus est enim omnimodam Christi innocentiam, ac dementie eorum qui cruci affixerunt factus est accusator: hac ratione sanctorum sermonem rapuit, supernam, ac in coelis inscriptionem. Cernens enim cruci affixum, regem vocabat; cum in ignominia ac passione esset, in gloria, quæ Deum decet venturum exspectavit: fidem suscepit, licet minus ingenuo esset enutritus.

XXVII, 45. A sexta autem hora tenebrae factae sunt super universam terram usque ad horam nonam.

Tenebrae factae sunt super universam terram ab hora sexta usque ad horam nonam deficiens sole, ut videre possent illum ipsum esse, qui sublatus erat in ligno, qui simul armatam pro eis accopit creaturam, cum Aegyptios debellavit. Propter eos autem solis lumen deficit: et per universam illorum regionem diffusæ sunt tenebrae, sole suam lucem comprimente, et quodammodo non patiente eam muti eis qui iam erant Domini interfectores. Alio vero modo etiam 106 obtenebrescere dicimus Iudeorum regionem, sive qui eam incolunt, eo quod solem justitiae ac veriū lumen non suscepunt.

XXVIII, 50. Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.

D Magnum et eximium quiddam a Christo perfectum est in animabus nostris. Cum enim justificati simus per fidem in Deum, et in ipso vacuitate peccati hominum natura ditata inventa sit, id nobis novi præstítit beneficii, ut non amplius quidem currant ad infernum animæ nostræ corporibus liberaliæ, prout ante, sed potius militantur in manus Dei viventis. Idque sciens sanctus Stephanus dixit: «Domine Jesu, suscipe spiritum meum»; Alius vero etiam Apostolorum scribit, ut etiam patientes secundum Dei voluntatem fideli Creatori animas suas tradant.

^α Joan. xix, 15. ^β Luc. xxiii, 39. ^γ Act. vii, 58.

XXVII. 41. *Et ecce velum templi sciassum est in duas partes.*

Scindi **107** et disrumpi velum, signum erat non obscurum, eum tantum non lugere templum, et ipsos ad exitum et perditionem deluctos esse qui templi Dominum crucifixerant; forte vero etiam de impietate contra Christum, pro illorum consuetudine, illo quod contigerat ipsos redarguente. Mos enim erat Judæis, discerpere vestimenta, cum Deus blasphemaretur. Videtur autem aliud etiam quiddam eorum quæ necessaria sunt ad utilitatem, hoc sacramentum nobis insinuare. Velum enim quod abscondit intus Sancta sanctorum, instantे tempore, quo oportebat contrahi legis umbram, cunctumque signatum desinere, aperiri vero Sancta sanctorum, iis qui per fidem in Christum justificati sunt, discerpitur, ostendente quodammodo ipsa Deo, iis qui digni sunt, ut deinceps nullo prohibente ad interius tabernaculum currant, qui Christi vestigiis insunt.

108. Terra mota est transmutationem in melius innuens: aut etiam ostendit contra eos, qui Christo insultarunt indignationem; rumpi autem petras, signum fuit lapideum gentium cor aperiri ad susceptionem divini ac evangelici seminis. Sancti vero qui resurrexerunt et apparuerunt multis, non prematuram solum illi acceperunt resurrectionis gratiam, verum etiam in signum constituti sunt, mortem Christi morte esse superataim. Eo etiam legem spectasse arbitror quæ jubet involuntariae eadis causa profugum, rursus redire in patriam, post mortem principis sacerdotum: Christi enim mors regressum ad supernam Jerusalem, reis nobis restituit.

Turbæ quoque, quæ ad spectandum aderant, percutientes pectora sua, reversæ sunt, forte etiam impietate in Christum sese liberantes, eo quod contra crucifixores clamarent, etsi non aperite, propter principum improbitatem. Tanta erat cruci affixi virtus, ut post tantam temulentiam ac irrisiōnem, etiam centurio ac populus compungeretur; quidam autem aiunt, **109** centurionem hunc post hæc martyrium subiisse, in fide viriliter stantem. Verax enim erat Dominus cum dicebat: « Cum exaltatus fuero a terra, omnes traham ad meipsum »⁷¹. Ecce enim in preciosa cruce sublatus, coepit multos reti capere ad agnitionem veritatis: traxit igitur centurionem, traxit autem quosdam etiam Judæos, qui pectora sua percutiebant, quodammodo omnino compuncili, ac mentis oculis Dominum intuentes.

XXVIII. 7. *Et cito enites dicit discipulis ejus, quia Surrexit a mortuis, et ecce præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis; ecce prædixi vobis.*

Postquam in cruce propter nos Dominus susli-

Kai idou, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο.

Τὸ διαρρήγηναι τὸ καταπέτασμα σημεῖον ἦν εὐχάριστας τοῦ καὶ αὐτὸν μονονουχὸν πενθῆσαι τὸν ναὸν καὶ τοὺς εἰς ὅλεθρον καὶ ἀπώλειαν κατενηγμένους, οἵ τὸν αὐτὸν τοῦ ναοῦ Δεσπότην ἐσταύρωσαν· Ιωάς δὲ καὶ ἐπὶ δυσσεβείᾳ τῇ κατὰ Χριστοῦ, διὰ τῆς παρ' αὐτοῖς συνηθείας ἐλέγχοντος αὐτοὺς τοῦ συμβενηκότος. Ἐθος γάρ ἦν Ἰουδαίοις τὴν ἐσδῆτα περιβρέχηντοι βλασφημηθέντος Θεοῦ. Ἔοικε δέ τι καὶ ἔτερον τῶν ἀναγνωτῶν εἰς ὄντησιν ὑπεμφανείν τῷ γεγενημένῳ. Τὸ γάρ καταπέτασμα κρύπτον εἶσω τὸ "Ἄγια τῶν ἀγίων, ἐνστάτος; καιροῦ καθ' ὃν ἐδεισι συστέλλεσθαι τὴν τοῦ νόμου σκιάν, καὶ τὴν ἐν τύποις καταλήξαι λατρείαν, ἀνεῳχθῆναι δὲ τὰ "Ἄγια τῶν ἀγίων τοῖς διὰ πίστεως τῆς εἰς Χριστὸν δεδικιασμένοις, περιβρέχηνται, δεικνύοντος ὡσπερ αὐτὰ τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀξίοις, ἵνα λοιπὸν εἰργοντος οὐδενὸς, εἰς τὴν ἐσωτέραν τρέχωσι σκηνὴν οἱ κατ' ἔχοντας ίέντες Χριστοῦ.

Ἐτείσθη καὶ ἡ γῆ, τὴν ἐπὶ τὸ κρείττον μετάθεσιν σημαίνουσα, ἡ καὶ δείκνυσι τὴν κατὰ τῶν εἰς Χριστὸν πεπαρψηκότων ἀγανάκτησιν· τὸ δὲ ῥάγηναι τὰς πέτρας, σημεῖον ἦν τοῦ τὴν λιθίνην τῶν ἔθνων καρδίαν ἀνεῳχθῆναι πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Θεοῦ. καὶ εὐαγγελιστικοῦ σπόρου. Οἱ δὲ ἀναστάτες ἄγιοι, καὶ ὁρθέντες πολλοῖς, οὐ πρώιρον Ἐλαθον μόνοι ἐκεῖνοι τὸ τῆς ἀναστάσεως χάρισμα, ἀλλ' εἰς σημεῖον γεγραντιν, διτι κατηργήθη ὁ θάνατος διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τοῦτο, οἶμαι, καὶ ὁ νόμος ὑπέλθετε, κελεύων τὸν ἀκούσιας φονεύσαντα φυγόντα αὐθίς ἐπανατρέχειν εἰς τὴν πατρίδα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχιερέως· διὸ γάρ τοῦ Χριστοῦ θάνατος τὴν εἰς τὴν ἀνωνύμην τοῖς δινοδον τοῖς ὑπευθύνοις τῷ μὲν ἀπέδωκεν.

Καὶ οἱ δχοὶ δὲ οἱ παραγενόμενοι εἰς τὴν θεωρίαν τύπτοντες αὐτῶν τὰ στήθη, ὑπέστρεφον, τάχα που τῆς κατὰ Χριστοῦ δυσσεβείας ἀπαλλάττοντες ἐκυρώσαντον τὸν σταυρωμένων καταδοξόν, εἰ καὶ μὴ ἐμφανῶς, διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοσιότητα. Τοσαύτη τοῦ σταυρουμένου ἡ δύναμις, ὡστε μετὰ χλευασίας τοσαύτης καὶ κωμφδίας καὶ τὸν κεντουρίκων κατανυγῆναι, καὶ τὸν δῆμον. Τινὲς δὲ φασιν ὅτι καὶ μαρτύριόν ἔστι τοῦ κεντουρίωνος τούτου ἀνδρισμένου μετὰ ταῦτα ἐν τῇ πίστει. Ἀληθῆς ἦν λέγων ὁ Κύριος: « Οταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτὸν. » Ἰδοὺ γάρ ἐν τῷ τιμῷ σταυρῷ ὑψουμένος, ἥρξατο τὸν σαγηνεύειν πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Ἐλλικούς γοῦν τὸν ἐκατόνταρχον, εἶλκυσε δὲ καὶ τῶν Ἰουδαίων τινάς, οἱ καὶ τὰ στήθη ἐτυπτον κατανυττόμενοι που πάντως καὶ τοῖς τῆς διανοίας δμμασι ἀνισθλέποντες πρὸς Κύριον.

Καὶ ταχὺ πορνθεῖσαι, εἰκατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, διτι Ἡγέρθη ἀπὸ τῶν τερψών, καὶ ίδοι προδρεῖ ὄμας εἰς τὴν Γαλιλαίαν· ἐκεῖ αὐθερ δύεσθε· ίδοιν εἰκον ωμόν.

Ἐπειδὴ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ δι' ἡμᾶς ὑπομεμένης

⁷¹ Joan. XII, 32.

πάθος ὁ Κύριος, καὶ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν ἑαυτοῦ δέδωκε σάρκα, καὶ ἡνὸν μνημείῳ καθάπερ τις ἐάδόθος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, καὶ τὰ τὸ ἐν Ψαλμοῖς ὅμνούμενον ἔδραμον αἱ γυναικεῖς τὰ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν ἐπικομιζόμεναι, καὶ ἀρωμάτων οὖσαι μεσται. Ἐνόμιζον γάρ, ὅτι κεισται τοῖς ἀλλοῖς ὅμοι καὶ ἀπομενεῖ νεκρὸς ἐν μνημείῳ. Καὶ μήτοι θαυμάσῃς εἰ γυναικεῖς ἥγνουσιν ὅτι Θεῖς ὁν καὶ ζωῇ, τὸ τῆς φθορᾶς καταλύσει κράτος, καὶ πάλιν δρομήσει πρὸς ζωὴν, ὅπου καὶ αὐτοὶ τοῖς ἀποστόλοις δικερὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ λόγος ἐδάξεν εἶναι λῆρός τις ἀπλῶς καὶ πρᾶγμα κατεψευσμένον, διὸ τὸ μῆδε αὐτοὺς εἰδέναι τὴν θεόπνευστον Γραφήν. Οὐκοῦν ἀφίκοντο μὲν αἱ γυναικεῖς ἐπὶ τὸ μνῆμα, τῆς εἰς αὐτὸν ἄγαπτῆς ἕνεκα: οὐχ εὐροῦσαι γε μὴν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὀρύσσιν ἄγιον ἀγγελον. Καὶ δὴ γέγονεν αὐτοῖς εὐαγγελιστὴς καὶ κηρυξτὴς τῆς ἀναστάσεως. Μὴ γάρ ζητήτε, φησι, τὸν ἀεὶ ζῶντα κατὰ φύσιν δυντα ζωὴν, μετὰ τῶν νεκρῶν· οὐχ ἔστι γάρ ὡς, τουτέστιν ἐν θανάτῳ καὶ μνήματι, ἀλλ’ ἡγέρθη, δόδες τῆς εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομῆς οὐχ ἑαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ’ ἡμῖν γενόμενος. Διὰ τοῦτο γάρ καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὑπῆλθεν ὅμοιωσιν, « Ἰνα χάριτι Θεοῦ, καθά φησιν μαχάριος Παῦλος, ὑπὲρ παντὸς γεύεται θανάτου, καὶ γένηται τοῦτο τοῦ θανάτου θίνατος, καὶ κατάλυσις ἀρᾶς τῆς ἐπενηγμένης τῷ πρωτοπλάστῳ ποτέ. Τοιαύτης γαρ ἐπίδος παρεσκεύασσεν εἰσω γενέσθαι ὁ Κύριος, εἰπὼν· « Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, δι πιστεύων εἰς ἐμὲ καὶ ἀποθάνῃ ζήσεται. » Εἰδέναι γάρ δεὶς ὡς ἀγγελοὶ τοῖς ποιμέσιν ἐν Βηθλεέμ τὸν τόχον εὐγγελίζοντο, καὶ γῦν λογικαὶ δυνάμεις κηρύστουσι τὴν ἀνάστασιν. Λελειτούργηκε τοινύν δύρανδος τοὺς περὶ αὐτοῦ κηρύγματι, καὶ περιέπουσι τὸν Γίλον αἱ τῶν ἀνω πνευμάτων στρατιαὶ, ὡς τῶν δλων Δεσπότην καὶ Κύριον, καὶ διε γέγονος σάρξ, ταυτέστιν δινθρωπας.

« Ως δὲ ἐπορεύοντο ἀκαργεῖται τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ ίδον ὁ Ἰησοῦς ἀπίστημσεν αὐταῖς, λέγων· Χαίρετε. Αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ τοὺς πόδας καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ.

Κεκέρδακε τὸ θῆλυ γένος καὶ λύσιν δνειδισμοῦ καὶ κατάρας; ἀνατροπήν. Ο γάρ εἰπὼν πάλαι πρὸς αὐτάς· « Ἐν λύπαις τέχῃ τέχνα, παῦλαν αὐταῖς ἐδωκε συναντήσας αὐταῖς ἐν τῷ κήπῳ, καὶ εἰπὼν· « Χαίρετε. » Μεθ’ ὑπερβαλλούσης εὐφροσύνης αἱ γυναικεῖς αὐτῷ προσδραμοῦσαι ἐλάμβανον, καὶ διὰ τῆς ἀφῆς, τεκμήρων καὶ πληροφορίαν τῆς ἀναστάσεως, καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ. Τι οὖν αὐτός; « Μὴ φοβεῖσθε. » πάλιν καὶ αὐτὸς τὸ δέος ἐκβάλλει προσδοποιῶν τῇ πίστει, καὶ διὰ τῶν γυναικῶν τοὺς μαθητάς εὐαγγελίζεται· δι πολλάκις εἴπων, τὸ μάλατα γένος ἀτιμωδὲν εἰς τιμὴν διγον, καὶ εἰς χρηστάς ἀλπίδας, καὶ τὸ πεπονικός λώμεγος.

A puit passionem, ac pignus pro nostrum omnino vita suam dedit carnem, sicutque in sepulcro, ut quidam et sine adjutorio inter mortuos liber⁷³, sic ut in Psalmis cantatum est: cucurserunt mulieres, ea que ad corporis officium pertinent afferentes, et aromatibus instructae. Existimabant enim fore ut eodem modo quo ceteri jaceret in sepulcro mortuisque permaneret. Ac ne mireris ignorasse mulieres eum, cum Deus et vita sit, **110** dissolutum robur corruptionis, rursusque recursurum ad vitam, quando etiam apostolis illius sermo de resurrectione nuge plane esse videbantur, ac res quædam ementia, eo quod ne ipsi quidem intelligerent divinitus inspiratam Scripturam. Itaque abierrauit quidem mulieres ad sepulcrum Christi ob amorem in eum. Non invento autem ibi ejus corpore, vident sanctum angelum; et hic utique factus est illis nuntius, et præco resurrectionis: Nolite enim, inquit, semper viventem cum mortuis querere, qui ex natura sua vita est, quia non est hic, id est, in morte ac monumento, sed suscitatus est, non tam sibi quam nobis via recurrendi ad incorruptionem factus. Propterea enim exinanivit semetipsum⁷⁴, nostramque subiit similitudinem, « Ut gratia Dei, ut ait beatus Paulus⁷⁵, pro omnibus gustaret mortem, » idque siat mortis mors, ac dissolutio maledictionis aliquando latæ in protoplastum. In talē enim spem induxit nos Dominus dicens: « Amen dico vobis, qui credit in me, etiam si moriens fuerit, vivet⁷⁶. » Sciendum enim est, ut angeli pastoribus Bethleem partum annuntiarunt, ita etiamnum rationes virtutes prædicare resurrectionem. Subserviit igitur cœlum illius prædicationi, ac sequuntur Filium spirituum supernorum exercitus, **111** tanquam universorum rectorem ac Dominum, etiam cum caro, id est homo, faciūt est.

XXVIII. 9. Ut autem egressæ sunt annuntiare discipulis ejus, et ecce Jesus occurrit illis dicens: Ave. Illæ autem accedentes tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum.

D obtinuit muliebre genus et solutionem opprobrii, et maledictionis conversionem. Cum enim olim eis dixisset: « In dolore paries filios tuos⁷⁷, » requiem dedit occurrentis eis in horto, ac dicens: « Ave. » Summa cum lætitia mulieres ei occurrentes id accepterunt, etiam per tactum, argumentum et certitudinem resurrectionis, et adorarunt eum; ecquid igitur ipse? « Nolite timere⁷⁸: » rursus etiam ipse metum ejicit viam sternens fidei, ac per mulieres discipulis annuntiat. Quod sacerdotum dixi, genus maxime honore carens summo honore afflit, et bona spe fert, et quod laboravit sapit,

⁷³ Psal. LXXXVII, 6. ⁷⁴ Philipp. II, 7. ⁷⁵ Hebr. I, 9. ⁷⁶ Jean. XI, 25. ⁷⁷ Gen. III, 16. ⁷⁸ Matth. XXVIII, 10.

FRAGMENTA ALIA.

*Sancti Cyrilli archiepiscopi Alexandriæ ex Com-
mentario in Matthæi Evangelium.*

Ex his omnibus, conversos ad nequitiam Israe-
litas demonstrabat; et quod supernæ clementiæ
facti indigni, a Servatoris auxilio exciderant.

Norem hoc loco nihil aliud quam Spiritum di-
cens, sive vivificam Spiritus vim, quæ per Chri-
stum corruptis jam corporibus infusa, exitiosam
expellit corruptelam, vitamque reducere curat.

Amovent nos a (Dei) necessitudine et intima
communione, non locus aut intervallo, sed volup-
tatis potius amor, et mundani erroris impuritas.
Si ergo hoc intermedium impedimentum tollatur,
nihil jam prohibebit quominus Deo copulemur.

Non enim pavidere potuit Christi mysterium,
quoniam divina jam lux oriebatur, lux, inquam,
Christi. Verumtamen hæc gentibus concessa fuit,
multæ licet reis impietatis; creaturam enim pro
Creatore adorabant.

Precipue merito est veræ penitentiae fructus,
fides apprime in Christum, et evangelicæ vite no-
vitas, quæ, litteræ crassitudine omissa, simplicem
et desecatam adorationem id spiritu exhibeat.

Ergo vere reputandum est, Deum in primis haud
jam a nobis typos requirere, sed rem potius ab
112 illis significata, id est adorationis in spi-
ritu virtutem.

Prorsus enim detestanda est ferox illa et superba
Jerusalem, quæ salutis vitæque Ducem et dispen-
satorem summa sua vesania a se removit, et incre-
dibilibus ausis vel nolentem, ut ita dicam, ad
alias transire regiones compulit.

A(1) Τοῦ ἀγίου Κυρίλλου ὅρθιεπισκόπου Ἀλεξ-
ανδρέας ἐκ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγ-
γέλιον ἐρμηνείας.

Διὰ τούτων ἀπάντων τὴν εἰς φαυλότητα τροπήν
ὑπεδήλου τῶν ἐξ Ἱερατὴλ, καὶ ἑτιφειδοῦς τῆς ἀνωνεν
ἀναξίους ἔχοντος ἀποφήναντες, τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆ-
ρος ἐπικουρίας διήμαρτον.

Δρόσον ἐν τούτοις οὐχ ἔτερόν τι παρὰ τὸ Πνεῦμα
λέγων, ἡτοι τὴν ζωστικὸν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν, ἢ
διὰ Χριστοῦ καὶ τοὺς ἡδη κατεψημένοις ἐχεχουμένη
σώμασι, τὴν δλέθριον μὲν ἔξελαύνει φθοράν, ἀντ-
ιεισχρίνεσθαι δὲ ὡσπερ παρασκευάζει τὴν ζωήν.

Ἄπειργει ἡμᾶς τῆς πρὸς ἔγγυτης καὶ προσ-
εχοῦς κοινωνίας οὐ τόπος, οὐ διαστήματα, φιλόδονία
δὲ μᾶλλον καὶ κοσμικῆς ἀπάτης ἀκαθαρσία. Εἴπερ
οὖν ἐξαιρέθη τὸ μεσολαβοῦν, οὐδὲν ἔτι τὸ κωλύον τῷ
φιλαρέτῳ κολλάσθαι θέψῃ.

Οὐ γάρ ισχύσας ίδειν τὸ ἐπί Χριστὸν μυστήριον,
καίτοι τῆς θείας αὐτῆς ἀνισχούσης· αὐγῆς· αὐγῆς
δὲ δηλούντης φαμὲν τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἐδόθη τοῖς
θινεσιν, καίτοι πολλὴν ἔχουσι τὴν ἀσέβειαν· ἐλά-
τρευσαν γάρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.

Εἶη δὲ ἀν εἰκότως καὶ σφόδρα γε δὴ καρπὸς δλη-
θοῦς μεταγνώσεως, πίστις μὲν πρὸ πάντων ἡ εἰς
Χριστὸν, ζωῆς δὲ τῆς εὐαγγελικῆς ἡ καινότης, τῆς
μὲν τοῦ γράμματος ἀπόλλαγμένη παχύτητος, ισχνήν
δὲ ὡσπερ τινὰ καὶ καθαρωτάτην τὴν ἐν πνεύματι
λατρείᾳ προσφέρουσα.

Ἐννοεῖν οὖν ἀληθές, διτι προηγουμένως οὐχ ἥδη
τοὺς τύπους παρ' ἡμῶν ἐκήτει θεὸς, μᾶλλον δὲ τὰ
ἐξ αὐτῶν παραδηλούμενα, τουτέστι, τῆς ἐν πνεύματι
λατρείας τὴν δύναμιν.

Κατεστυγμένη γάρ δυτῶς ἡ πέροινός τε καὶ ἀλα-
ζών Ἱερουσαλήμ, τὸν τῆς σωτηρίας καὶ ζωῆς χορη-
γὸν τε καὶ πρύτανιν, ταῖς εἰς ἄγαν ἀπονοίας ἀπο-
σοδήσασα, καὶ τοῖς ὑπὲρ λόγον τολμήμασι, καὶ οὐχ
ἔκόντα ἥδη πως εἰς ἐτέρους μεταχωρεῖν ἀναγκά-
σσα.

Cyrillus libro IX in Evangelium Matthæi.

Non quod (2) humanam corporis formam amiserit, sed quia id circumdebet lucente gloria, et indeco-
ram carnis conditionem honorabili specie vestivit, ceu optime Paulus dixit: « Seminatur in ignominia,
resurgit in gloria. » Quid autem corpus est? Scilicet nuda caro, quæ naturali nulla circumdatur gloris,
timo ignominia tantummodo et naturæ infirmitate laborat. Verumtamen in resurrectione, digna Deo
mutatio accidet, nempe in divinæ lucentisque gloria stolam. « Etenim justi veluti sol splendebunt in
regno Patris ipsorum, » ut ipse ait Salvator noster, gloria videlicet divinæ substantiæ propria.

(1) Τοῦ ἀγίου. Hoc et sequentia sex fragmenta
prodeunt catenis in Isaiam et Jeremiam.

(2) Ex Severi libris adversus Julianum Halicar-
nassensem (cod. Syriac. biblioth. Vatic.) ap. Maium,

Bibl. nova Patrum, II, 456. Precedebat fragmen-
tum *De sanatione Peiri socrius* quod jam supra ad
Matth. VIII, 14, 15, Graece et Latine legitur.

Idem Cyrus in libro XIII.

Etenim per resurrectionem a mortuis iterum humana natura imputribilitatis capax est facta: quae res cœpit in Christo, qui idcirco secundus Adam, prius dormientium et primogenitus ex mortuis vocitatur.

113 *Idem Cyrus in eodem libro.*

Mœstus fuit dolensque Servator noster, nostrasque passiones pertulit, etiamsi Deus esset dolore omni liber et excelsior, ut nos scilicet veram in ipso humanitatem agnoscamus. Etenim scriptum est, eum itinere fuisse lassatum, licet Dominus virtutum sit rerumque omnium potestas. Similiter esuriisse dicitur, qui tamen est panis vivus de cœlo descendens, vitamque orbi tribnens. Sic item tristitiam passus, qui alioqui totus in laetitia, suavitate gaudioque versatur. Profecto nos dicimus Verbum Dei impassibile, inviolabile, manifesteque Deum, nunquam esse in sua divina natura expertum passiones. Sed quia communia ei fuerunt quæ sunt propria humanitatis, vicissim ea quæ sunt Verbi Dei propria, eique tantummodo convenientia, communia carni evaserunt, propter ineffabilem inexplicabilisque unionem. Et cum cœlo Verbum descendit, nequaquam carnem secum cœlo descendisse ait: « Nemo enim ascendet in cœlum nisi qui descendit de cœlo Filius hominis. » Post hæc, suppicio quoque se obtulit, ut nos poena peccatisque liberaret; etenim « Livore ejus sanati sumus. »

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

SANCTI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI ALEXANDRINAE

EXPLANATIO IN LUCAE EVANGELIUM.

(Ex Biblioteca nova Patrum card. Ang. Mai, t. II, p. 116. Vide ipsius Praefationem, bujusce editionis tom. I, col. 97.)

114-115 CAPITULUM I.

Qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt Verbi.

Dum Verbi hypostatici ac viventis spectatores ait evangelista fuisse apostolos, consonat Joanni Verbum factum esse carnem dicenti, atque apud nos inhabitasse, ejusque gloriam visam, gloriam quasi Unigeniti a Patre. Per carnem enim factum est visibile Verbum, quae videlicet visibilis tangibilisqua est et solida: nam per se ipsum visuali potentia erat impervium. Rursusque Joannes in Epistola: « Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod oculis nostris vidimus, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitae, et vita manifestata est ». Nonne audiis tangibilem appellari ab eo vitam? Nempe ut scias Filium se hominem fecisse, et carne quidem esse visibilem, deitate autem invisibilem.

V. 32. *Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur.*

Etenim pari gloria praeditus, atque omni re aequalis, ex quo effulsit, Patri, merito intelligitur Filius (1). Neque enim cum dispensatoria ratione factus est homo, omnino in aliquo factus est ipsi inferior: neque ejus natura passa aliquid est, cum apud nos pro nobis coepit versari: 116 quippe invertibili natura est Dei Verbum. Propterea et Deus et Altissimus ac Dominus ab angelorum voce nuncupatur.

V. 37. *Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.*

Dubitant rursus nonnulli, num universalis Deus

¹ I Joan. 1, 1.

(1) Animadverte jam inde ab initio vigilantissimum Cyrilli studium affirmandi divinitatem Christi Domini, quod in omni ejus scripto fieri videmus.

A

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α¹.

Θι δέ τριχῆς αὐτόπται καὶ ύπηρέται γενόμενος τοῦ Λόγου

(Cod. A f. 2 b, E f. 5) Τοῦ Λόγου δὲ τοῦ ἐνυποστάτου καὶ ὄντος αὐτόπτας εἰπὼν τοὺς ἀποστόλους, συμπεφώνηκε τῷ Ἰωάννῃ λέγοντι τὸν Λόγον σάρκα γεγονέναι, καὶ ἐστηνωκέναι ἐν ἡμῖν, καὶ τεθεωρῆσθαι τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός. Διὰ γὰρ τῆς σαρκὸς, θεωρητὸς ἡ Λόγος κατέστη, δρατῆς οὖστς καὶ φηλαφητῆς καὶ ἀντιτύπου, ἀθώρητος ὥν τὸ καθ' εαυτόν καὶ πάλιν ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἐπιστολῇ: «Ο θη δέ τριχῆς, δικήδαμεν, διεωράκαμεν τοὺς δρθαλμοὺς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψήλαφησαν περὶ τοῦ Λόγου ζωῆς, καὶ ἡ ζωὴ ἐφενερίθη». Οὐκ ἀκούεις διτὶ φηλαφητὴν ὀνομάζει τὴν ζωήν; Ινα ἐνανθρωπήσαντα νοῆς τὸν Γίδον, καὶ δρατὸν μὲν κατὰ σάρκα, δόρατον δὲ κατὰ τὴν θεότητα.

Οὗτος δύται μέγας, καὶ Γίδος Ὑψιστου κληθήσεται.

(A f. 17) Τισκελής γὰρ τῷ φύσαντι, κατὰ πᾶν διτοῦν ισομέτρως ἔχων δὲ ἐξ αὐτοῦ πεφτηνός Γίδος νοεῖται ἀντί εἰκότως. Οὐ γὰρ διτὶ γέγονεν δινθρωπος οἰκονομικῶς, μειονεκτεῖτο κατά τι γοῦν δῶλας αὐτοῦ· οὐδὲν γὰρ εἰς ἰδίαν ἡδικήθη φύσιν, ἀπό γε τῶν καθ' ἡμᾶς γενέσθαι διτὶ ἡμᾶς· ἐπειδὴ διτρεπτὸς κατὰ φύσιν δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος· διὰ τοῦτο καὶ Θεὸς καὶ Ὑψιστος καὶ Κύριος; ἐνομάζεται καὶ διὰ τῆς ἀγγέλων φωνῆς.

«Οτι οὐκ ἀδυνατήσει παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν βῆμα.

(E f. 50 b, F f. 734) Ἀποροῦσι δὲ πάλιν τινὲς,

ει ἐ τῶν ὅλων Θεὸς τὰ γενόμενα ἥδη καὶ πραχθέντα. Α δύναται ποιῆσαι μή γεγενήσθαι ποτε· κατὰ τὸ, «Οὐκ ἀδύνατήσει αὐτῷ πᾶν φῆμα.» Οὐ γάρ λέγομεν ὡς μή γενόμενα, ἀλλὰ μή γεγενήσθαι τὴν ἀρχὴν· οἰον εἰ τὴν πόρην δύναται ποιῆσαι παρθένου ἐκ κοιλίας μητρὸς, ἵνα μήτε εἴη ποτὲ πόρην, μήτε λέγοιτο, ὅτι παρὰ ἀνθρώπους ἀδύνατα, δύναται παρὰ τῷ Θεῷ. Πρὸς οὓς ἔροῦμεν, ὅτι ζῆτείσθαι χρὴ περ ἡμῶν τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν. Εἰ μεγάλη καὶ ἀξιάγαστος. Ωτε τὸ δρώμενόν ἐστιν οὐκ ἀπεικόδη τῇ θείᾳ δόξῃ· οὐ γάρ ὅτι πάντα δύναται, διὸ τοῦτο καὶ τῶν ἀτόπων αὐτὸν ἐργάτην ὁρδεῖσθαι προσήκει· νοοῦμεν γάρ ὅτι ἀτοπόν ἔστι τὸ λέγειν, Εἰ δύναται δὲ Θεὸς ἔστιν ποιῆσαι μή εἶναι Θεὸν, ή ἀμαρτίας δεκτικὸν, ή μή εἶναι ἄγαθὸν, ή ζωὴν, ή δίκαιον. Δεὶ τοίνυν παραιτεῖσθαι παντὶ σθένει τὰς ἀτόπους οὕτως τῶν ἐργασιῶν. Διὰ τὸ δὲ Θεὸς οὓς δύναται τὴν πορεύεσσαν μή ποιῆσαι μή γεγενήσθαι ποτε πόρην; «Οτι οὐ δύναται τὸ ψεῦδος ἀλήθειαν ποιῆσαι· καὶ οὐκ ἀτελενέας ἔγκλημα τοῦτο, ἀλλὰ φύσεις ἀποδεῖξις οὐκ ἀνεχομένης τι παθεῖν, δη μὴ αὐτῇ πρέπει· ἀλλοτριον δὲ Θεοῦ τὸ ψεῦδος παντελῶς. Φεύσμα γάρ ἔστι τὸ τὴν πορεύεσσαν ποιῆσαι μή πορνεῦσαι ποτε. Δεὶ δὲ, ὡς ἔφην, τὰς οὕτως εὐήθεις τῶν ἐργασιῶν καὶ πολὺ ἀτοπῶν ἔχουσας μηδὲ προσίσθαι τὴν ἀρχὴν, μηδὲ τὴν θείαν ἀγνοεῖν φύσιν, μᾶλλον δὲ τῆς φύσεως ἐκείνης ἔξαίρετα.

Εὐλογημένος ὁ καρκός τῆς κοιλίας σου.

(Ε. f. 58, F. f. 740) Οὐκ ἀκούεις καὶ τοῦ Δαβὶδ ψάλλοντος· « Ἰδού ἡ κληρονομία Κυρίου, υἱοὶ δὲ μισθός τοῦ καρποῦ τῆς γαστρός ; Κληρονομία γάρ Κυρίου οἱ διὰ πίστεως αὐτῷ υἱοθετηθέντες, οἱ καὶ μισθός εἰσι Χριστοῦ, τοῦ γεγονότος καρποῦ τῆς παρθενικῆς γαστρός· κατὰ τὸ, « Αἰτησαι περ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου ».

Ἐκοίησε κράτος δὲ βραχιονίαν αὐτοῦ· διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διατολὰ καρδιας αὐτῶν, κ. τ. λ.

(Β. f. 16, Η. f. 44 b.) Αἰνίζεται δὲ βραχίων τὸν ἔξ αὐτῆς φύντα Λόγον. Ὅπερηφάνους δὲ λέγει τοὺς πονηροὺς δαίμονας μετὰ τοῦ ἀρχοντος αὐτῶν πεσόντας δι τὸ ξεπαστιν, καὶ τοὺς Ἑλλήνων σοφοὺς τὴν δοκούσαν τοῦ κηρύγματος μωράν μή προσδεξιμένους, καὶ Ἱερείαν πιστεῦσαι μή βουληθέντας, οἵτινες διεσκόρπισθησαν, ἀνάξια διανοθέντες περὶ τοῦ Γείου τοῦ Θεοῦ· δυνάστας δὲ τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φερεταίους ψηστοὺς τὰς πρωτοκαθεδράς μεταδιώκοντας. — (Α. f. 9 b, Ε. f. 59, Η. f. 48.) Οἰκειότερον δὲ ταῦτα περὶ τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων νοεῖν· τούτους γάρ καταθρασυομένους τῆς ὑπὸ οὐρανὸν διεσκόρπισεν ἐπιδημήσας δὲ Κύριος, καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ αὐτῶν, πρὸς τὴν ὑπακοὴν ἐματοῦ ἀντιμετέστησε. Ταῦτα γάρ πάντα ἀκολούθησε τῇ προφητείᾳ.

Καθεῖται δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὑψώστε ταξινόμους.

(Α. f. 9 b, Η. f. 48) Μεγάλα ἐφρόνουν οἱ σκορπι-

^a Πsal. cxxvi, 5. ^b Πsal. II, 8.

A facere queat, ut res aliqua reipse facta et peracta, facta nunquam fuerit, juxta illud: « Non est ei impossibile omne verbum. » Non enim loquimur de non aeta, sed de re acta quam actam finisse nollemus, veluti, an eam quae fuit meretrix, possit Deus efficere eum ex matris utero virginem, ita ut neque meretrix fuerit, neque dicatur; quandoquidem impossibilia hominibus, possibilia Deo sunt. Quibus respondemus, debere nos Dei virtutem ita magnam et admirandam exquirere, ut res ab eo peragenda haud indigna sit Dei ipsius maiestate. Non enim quia omnia potest, idcirco absurdorum auctorem reputari eum decet. Elenim existimamus absurdi quæsti, possitne Deus efficere quominus ipse sit Deus, aut ut peccatum committat, aut ne sit bonus, et vivens, ac justus. Oportet igitur totis viribus absurdas hujusmodi quæstiones vitare. Cur autem hanc potest Deus efficere, ut quae fuerit meretrix reipse non fuerit? nempe quia veritatem in mendacium convertere nequaquam potest. Neque id infirmitatis vitium est, sed naturæ demonstratio pati quidquam sibi indecens impotentis: est autem a Deo prorsus alienum mendacium. Aliqui mendacii genus foret, si quæ fuerit meretrix, nunquam fuisse meretricem efficiceret. Oportet itaque, ut jam dixi, fatuis hujusmodi et valde absurdis quæstionibus nunquam attendere, neque ignorare divinam naturam, vel potius naturæ ejusdem doctes eximiias.

V. 42. Benedictus fructus ventris tui.

Nonae audiit Davidem quoque psallentem: « Ecce hereditas Domini, illi merces fructus ventris ^a? » Quippe sunt Domini hereditas, quotquot adoptionem aliorum per fidem sunt consecuti. Idem pariter Christi merces sunt, qui virginis uteri factus est **117** fructus, juxta illud: « Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam ^b. »

V. 51. Fecit potentiam in brachio suo, dispersit superbos mente cordis ipsorum.

Brachii vocabulo ianuit (Maria) natum ex semel ipsa Verbum. Superbos autem dicit improbos demonas, cum principe suo elationis causa lapsos: similique Graecorum sapientes, qui Evangelium, quod ipsis stultitia visum est, non admiserunt: nec non Iudeos incredulos, qui indigna Filio Dei sentientes dispersi fuerunt: potentes denique litteratos dicit ac Phariseos, qui primas caibedras appetebant. — Congruenter tamen est de scelestis dæmonibus illa verba intelligere. Hoc enim per orbem audacter grasesantes dispersit adventiens Dominus, et captivatos ab ipsis homines ad suam obedienciam transtulit. Ille enim omnia prophetiam impleverunt quæ ait:

V. 52. Deposuit potentes de sedibus, et exalavit humiles.

Valde superbiebant hi qui postea dispersi fuero

demones, nec non Græcorum sapientes (ut dixi) ac **A** Pharisæi et Litterati. Verumtamen hos depresso, exultique illos qui potenti manui ipsius semet supposuerant, dans eis facultatem calcandi serpentes et scorpions, cunctamque inimici potentiam¹; irritasque efficiens illorum contra nos insidias, qui tumidas mentes gerebant. Profecto Judæi olim regno suo gloriabantur; sed tamen ob incredulitatem fastigio suo dejecti fuerunt: contra vero ethnici cum ingloriis essent ac ignobiles, fidei merito sunt exaltati.

V. 53. Esurientes implevit bonis, et dirites dimisit inanes.

Esurientium quidem nomine humandum genus designat. Reapce enim cuncti esriebant, solis Judæis exceptis. Illi quippe abundabant legislatione, sanctitorumque prophetarum doctrina: ipsorum enim erat legislatio, et in filios adoptio, et cultus, et promissiones². Verumtamen hi luxuriantes, et sua dignitate inflati, cum ad incarnatum **118** Deum humiliiter non accesserint, vacui dimissi sunt, nihil secum ferentes, neque sicut scilicet, neque scientiam, neque spem ullam bonorum. Nempe amiserunt terrestrem Jerosolam, et a futura quoque vita gloriaque exciderunt, propterea quod vita Ancorem non receperunt, et gloria Domini crucifixerunt, fontem aquæ viventis dereliquerunt, et panem de celo demissum aspernati sunt. Ideo supervenit ipsis pessimæ omnium famæ, et sitis quavis siti molestior. Non enim famis fuit panis sub sensum cadentis, nec aquæ sitis; sed divini verbi famæ³. Ethnici contra esurientes atque sitientes, malisque animum afflictum gerentes, Domino recepto, spiritualibus bonis repleti fuere. Judgeorum enim prosperitas ad ipsis transmigravit.

V. 54. Suscepit Israhel puerum suum, recordatus misericordiae.

Israhel suscepit, non illum secundum carnem et nomine nudo gloriantem, sed illum secundum spiritum vimque appellationis suæ conservantem, id est homines qui Deum spectant atque ei credunt, ac per ejus Filium adoptionem sunt consecuti, prout priscis quoque prophetis et patriarchis dictum fuerat atque promissum. Quanquam id Israeli quoque, D qui est secundum carnem, congruere potest; multa enim ex hac gente nullia crediderunt. « Recordatus autem est misericordias suæ, prout Abrahamo promiserat. » In reim videlicet contulit dictum ei vaticinium, fore ut in semine ejus tribus omnes terræ benedicenterentur. Impletum vero fuit vaticinum, erituro inde communis Servatore Christo, qui de semine Abrahami est, in quo gentes benedicuntur. « Apprehendit enim semen Abrahami, » ut ait Apostolus⁴, atque ita editum patribus promisum complevit.

σέμεντες δαίμονες τε καὶ θιάθολος, Ἐλλήνων τε σοφοὶ (ώς Εφην) καὶ Φαρισαῖοι καὶ Γραμματεῖς· ἀλλὰ τούτους καθεῖται, καὶ ὑψωται τοὺς ταπεινώσαντας τυποὺς ὑπὸ τὴν κραταὶν αὐτοῦ χείρα, δεδωκὼς αὐτοῖς ἔξουσίαν πατεῖν ἐπάνω δφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου· ἀπραχτῆσαι δὲ τὰς καθ' ἡμῶν ποιήσας βουλὰς τῶν τῇ διανοίᾳ ὑπερηγράνων· ήσάν ποτε καὶ ἰουδαῖοι τῇ δυναστείᾳ γαυρούμενοι· ἀλλὰ καθηρέθησαν δι' ἀπιστίαν· οἱ δὲ εἰς ἑθνῶν δοῦμοι δύτες καὶ εὐτελεῖς, διὰ πίστιν ὑψώθησαν.

Πεινῶντας ἐπέκλισερ ἀγαθῶν, καὶ πλουτοῦντας ἐξαπέστειλε κερούς.

(B f. 16; II f. 44 h, E f. 59 b) Πεινῶντας μὲν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων λέγει· ἐλίμωττον γάρ πλὴν Τιουδαίων μόνινον· οὗτοι δὲ ἐπλούτουν τῇ νομοθεσίᾳ. τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀγίων προφητῶν· αὐτῶν γάρ νομοθεσία τῇ νιοθεσίᾳ, τῇ λατρείᾳ, αἱ ἐπαγγελίαι· ἀλλ' οὗτοι μὲν ὑπερμαχήσαντες, καὶ λίαν τῷ ἀξιώματι ἐπαρθέντες, διὰ τὸ μὴ ταπεινῶς προσελθεῖν τῷ ἐνανθρωπήσαντι, ἐξαπεστάλησαν κενοῖ, μηδὲν ἐπιφερόμενοι, μήτε πίστιν, μήτε γνῶσιν, μήτε ἐλπίδα ἀγαθῶν· ἐκπεπτώκαστι γάρ καὶ τῆς ἐπιγένους Ἱερουσαλήμ, καὶ τῆς μελλούσης ἡλιοτριώθησαν ζωῆς τε καὶ δόξης, ἐπειδὴ οὐκ ἐδέξαντο τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἐσταύρωσαν τὸν Κύριον τῆς δόξης, καὶ ἐγκατέλιπον τὴν πηγὴν τοῦ ζωντος ὄντας, καὶ ἐξουθένησαν τὸν δρότον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατελθόντα· διὰ τοῦτο καὶ ἥλθεν ἐπ' αὐτοὺς λιμὸς ὁ πάντων χαλεπώτατος, καὶ δίψα δίψης ἀπάστης πικρότερα· οὐ γάρ ἦν λιμὸς ἄρτου αἰσθητοῦ, οὐδὲ δίψα ὄντας, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου· οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἑθνῶν πεινῶντες καὶ διψῶντες καὶ ἐν κακοῖς τὴν ψυχὴν τηκόμενοι, ἐπειδὴ τὸν Κύριον προσήκαντο, ἐνεπλήσθησαν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν· μετέβη γάρ εἰς αὐτοὺς τὰ τῶν Τιουδαίων καλά.

Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μηδησθῆται ἐλέους.

(E f. 59 b, F f. 744) « Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ, οὐ τοῦ κατὰ σάρκα, τοῦ τῷ ὄνδρας τῷ σεμινυνομένου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ πνεῦμα, τοῦ τὴν δύναμιν τῆς προσηγορίας τετηρηκότος, τευτέστιν τῶν εἰς αὐτὸν ὄρθιντων καὶ πιστεύοντων καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ οἰοθετουμένων, καθὼς καὶ τοῖς πάλαι προφήταις καὶ πατριάρχαις ὁ λόγος καὶ τῇ ὑπόσχεσις· δύναται δὲ καὶ πρὸς τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ τοῦτο ἀρμόσαι· πολλαὶ γάρ εἰς αὐτῶν μυριάδες ἐπίστευσαν. » Ἐμήσθη δὲ τοῦ ἀλέους αὐτοῦ, καθὼς ἐπηγγείλατο τῷ Ἀβραὰμ. « Καὶ εἰς πέρας ἤγαγεν ὅπερ ἦν εἰπών πρὸς αὐτὸν, διτοι « Εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματι σου πᾶσαι· αἱ φυλαὶ τῆς γῆς· » ἐπηγροῦτο δὲ αὐτῇ τῇ ἐπαγγελίᾳ, ἐξ αὐτῆς μέλλοντος γεννᾶσθαι τοῦ κοινοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, δις ἐστι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, ἐν φύτε θινη εὐλογοῦνται· « Σπέρματος γάρ Ἀβραὰμ ἐπελάβετο, » καθὼς φησιν ὁ Ἀπόστολος, καὶ οὕτω τὴν πρὸς τὸν πατέρα τοὺς πατέρας ἐπαγγείλαντες.

¹ Luc. x, 19. ² Rom. ix, 4. ³ Amos viii, 11. ⁴ Hebr. i, 16.

"Ηγεις κέρας σωτηρίας ήμιν.

(Ε. f. 26, Η. f. 54 b) Λαμβάνεται δὲ τὸ κέρας οὐ μόνον ἀντὶ δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἀντὶ βασιλείας· ἀμφότερα δὲ ὁ Χριστός ἐστιν, ὁ ἐκ τῆς πατριᾶς καὶ τοῦ γένους Δαβὶδ ἀντιτίλα; ήμεν Σωτὴρ· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλεύντων, καὶ ἡ ἀκαταμάχητος δύναμις τοῦ Πατρός (1).

Ποιῆσαι ἔλεος.

(Ι. f. 133) "Ἐλεος καὶ δικαιοσύνη Χριστός· ἡλεήθημεν γάρ δὲ αὐτοῦ, καὶ δεδικασμέθα τοὺς τῆς φαυλότητος ρύπους ἀπονιψάμενοι, διὰ πίστεως δηλονότι τῆς εἰς αὐτόν.

V. 73. *Jusjurandum quod juravit ad Abraham Patrem nostrum* (2).

CYRILLUS. Nemo autem quod Deum Abraham jurasse audiat, jurare assuecat. Quemadmodum enim ira de Deo dicta, non est ira, nec passionem significat, sed punitive vim aut aliquem hujusmodi motum; sic nec juramentum, juramentum est. Non enim jurat Deus, sed certitudinem indicat, omnino futurum esse quod dicit. Juramentum enim Dei est verbum ipsius, persuadens (πληροφορῶν) audientes, et fidem cuique faciens, id quod promisit ac dixit, prorsus esse eventurum.

Kai σθν, καιδιορ, προφητης Υψιστου κληθηση.

(Α. f. 12 β, Ε. f. 30, Η. f. 58) Ἀλλὰ γάρ καὶ τοῦτο σκέψει, ὅτι "Υψιστός ἐστιν ὁ Χριστός, οὐ προέδραμεν Ἰωάννης καὶ τῇ γεννήσει καὶ τῷ κηρύγματι· καὶ τί λοιπὸν φῆσουσιν οἱ ἀλεττοῦντες αὐτοῦ τὴν θεότητα (3); Πώς δὲ οὐ βύλονται συνιέναι, ὅτι τὸ· «Καὶ σὺ προφήτης Υψίστου κληθήσῃ, » παρὰ Ζαχαρίου εἰρηται, ὡς καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν αὐτοῦ γεγονότων, ὡς Θεοῦ δηλαδή;

Ἐπιφάναι τοῖς ἐτρ σκότει καὶ σκιῷ θαρρτου καθημέντοις.

(Ε. f. 29 b) Τοῖς οὖν ἐν νόμῳ καὶ κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὸν λύχνος ἦν οἵα τις Χριστοῦ προβαδίζων ὁ Βαπτιστής, καὶ περὶ αὐτοῦ προσανεφώνηκεν ὁ Θεός· « Ἡτοιμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου. » Προετύπου δὲ αὐτὸν καὶ ὁ νόμος, καλεύων ἀσθετον διατηρεῖσθαι τὸν λύχνον ἐν τῇ πρώτῃ σκηνῇ· ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι χρόνον βραχὺν ἐπ' αὐτῷ ησθέντες διά γε τὸ προσδραμένον αὐτοῦ τῷ βαπτισματι, καὶ θαυμάσαι τὸν βίον, εὐθὺς κατεκομησαν αὐτὸν τῷ θανάτῳ, μονονούχῃ τὸν ἀπειφανῆ λύχνον κατασθενύσοντες· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ ἐλεγε περὶ αὐτοῦ· « Ἐκεῖνος ἦν δὲ λύχνος ὁ κατόμνος καὶ φαίνων· ὑμεῖς δὲ ἡθελήσατε μικρὸν ἀγαλλιασθῆναι πρὸς ὥραν ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ. »

Τοῦ κατευθύναι τοὺς πόδας ήμων εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

(Ι. f. 132) Ἐπλανθάτο μέν γάρ ἡ ὑπ' ουρανὸν τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίστην λατρεύοντα, καὶ τῷ τῇ; ἀμαθείᾳ; κατεμελανετο σκότῳ, καὶ νῦν οἵα τις ταῖς; ἀπόντων διανοίαις ἐμπίπτουσα, τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς; δυτα Θεὸν ὄρφν οὐκέ ἀφίει· ἀνέτειλεν δὲ τοῖς ἐξ Ιερατὴλ φωτὶς καὶ ἡλίου δίκην ὁ τῶν ὅλων Κύριος.

* Psal. cxxxii, 47. * Joan. v, 55.

(1) In codd. dicitur Victoris et Cyrilli; Latine tandem Corderius sub Victoris nomine.

(2) Ex corderii Latina Catena fragmentum exhibeo quod Graece mihi nondum occurrit.

A 119 V. 69. *Erectis cornu salutis nobis.*

Intelligitur cornu vocabulum non de potentia solum, verum etiam de regno. Utrumque vero Christus est, qui de familia et genere Davidis ortus est nolis Servator. Ipse enim est rex regum, et invicta Patris potentia.

V. 72. *Ad faciendam misericordiam.*

Misericordia ac justitia Christus est. Etenim ab eo misericordiam consecuti sumus ac justificati, abstensis nequitiae sordibus, per fidem videlicet in ipsum.

V. 73. *Jusjurandum quod juravit ad Abraham Patrem nostrum* (2).

B 76. *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis.*

Sed enim id quoque animadverte, nempe Christum esse illum Altissimum, cui praevit Joannes nativitate simul et prædicatione. Quid vero Jam deinceps illi dicent, qui divinitatem illius minuant? Cur nolunt intelligere, verba « Et tu propheta Altissimi vocaberis » a Zacharia sic dicta suisse, ut ab aliis quoque ipsius, nempe Dei, prophetis?

V. 79. *Illuminare his qui in tenebris et in umbra mortis sedent.*

Populo igitur sub lege degenti, quædam erat in Iudea lucerna præcursor Christi Baptista, deque eo Deus prædixerat: « Paravi lucernam Christo meo ». Item typus ejus exprimebatur in lege, ubi ea mandat lucernam ardente in anteriore tabernaculi parte nutriti. Verumtamen Iudei, brevi tempore eo delectati, dum ad ipsius baptismum concurrent, vitæque genus admirarentur, mox eundem lato merserunt, illam perpetui splendoris lucernam propemodum extinguentes. Propterea Christus quoque de illo dixit: « Ille erat lucerna ardens et lucens; vos autem voluistis ad horam paululum exultare in luce ejus ». *

C 79. *Ad dirigendus fedes nostros in viam pacis.*

Errabat mundus dum Creatori debitum obsequium deferebat creaturæ; ignorantie infuscabantur tenebris, et nox veluti quædam 120 mentibus omnium offusa verum naturalemque Deum cernere non sinebat. Sed enim Israelitis lucis solisque instar exortus est omnium Dominus.

(3) Intelligit Arianoς qui filium Deum quidem, sed tamen Patre minorem dicebant; id quod Eusebius quoque, utpote Arianus, scribit in psalmi præseriū LXXXVIII interpretatione.

CAP. II.

A

V. 4. Factum est autem diebus illis, etc.

Utiliter, ino necessario designavit evangelista Servatoris nostri nativitatis tempus. Namque ut cognoscamus, regem de familia Davidis tunc nullum fuisse apud Israelitas, sed eorum principes defecisse, recte meminit Cæsaris edictorum, ceu qui cum cæteris populis Iudeam quoque sceptro suo cobiberet. Sic enim descriptionem omnium mortaliuum fieri mandaverat.

V. 4. Eo quod esset de domo et familia Davidis.

Sacroruim Evangeliorum liber ad Josephum stirpis seriem deducens, qui de Davidis familia genus erat sortitus, demonstrat simul Virginem quoque de Davidis tribu æque ac illum fuisse, quia divina lex conjugia intra eandem tribum fieri jubebat. Cæterum cœlestium dogmatum interpres, magnus apostolus Paulus, veritatem palam edicit, ex Iuda ortum esse Dominum testans¹⁰. Diversæ quidem ad veram unitatem faciendam concurrerunt naturæ, unusque ex ultraque Deus Filius: non quod naturarum diversitas ob adunctionem perempta fuerit; nam duarum potius naturarum adunatio facta est: propterea unum Christum, unum Filium, unum Dominum constemur. Atque ob hanc inconsuete adunctionis sententiam, Deiparam quoque sanctam Virginem prædicamus, quia nimurum Dei Verbum caro factum est et homo, atque ab ipso conceputo copulavit sibi sumptum ex Virgine templum. Cernimus enim duas naturas indivisibili adunctione copulatas, indistincte, inseparabiliter. Nam caro caro est, non deitas, quamquam Dei caro facta est. Æque Verbum Deus est, non caro, quamquam ob dispensationis mysterium **121** carnem illam sibi propriam effecit. Etsi autem et diversæ et inæquales naturæ sunt quæ ad unitatem (Christi) faciendam concurrerunt, unus tamen ex ultraque solusque est: neque licet unicum Dominum Jesum Christum in hominem seorsum dividere, et item in Deum seorsum; sed unum eundemque dicimus esse Christum Jesum, naturarum diversitatem probe scientem, ipsaque sine ulla mutua confusione retinentem.

V. 5. Cum Maria responsata sibi uxore praesente.

Desponsatam ait fuisse sacer evangelista Josepho Mariam, ut demonstret manentibus tantum sponsalibus evenisse conceptionem, miramque Emmanuelis nativitatem, propter humanae naturæ leges. Non enim Virgo virili suscepto semine partum effudit. Quænam autem rei ratio? Omnia inchoatio

ΚΕΦ. Β.

'Ἐγένετο δὲ ἐπὶ ταῖς ἡμέραις ἔκειναις, κ. τ. λ. (Α. f. 14 b, Ε. f. 63 b, Φ. f. 750, Η. f. 63 b) Χρηστὸς δὲ καὶ ἀναγκαῖος ἐπεσημήνατο δὲ εὐαγγέλιος τῆς τοῦ Σωτῆρος; ἡμῶν γεννήσεως καιρόν. Ἰνα γάρ μάθωμεν, ὃς βασιλεὺς τῶν ἐκ φυλῆς Δαβὶδ, οὐκ ἦν πάρα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ, ἀλλ' οἱ παρ' αὐτοῖς ἄρχοντες ἐκλεοπατιν, εἰκότως διαμέμνηται τῶν τοῦ Καίσαρος θεοπισμάτων, ὃς ὑπὸ σκῆπτρα λοιπὸν ἔχοντος μετὰ τῶν διλων τὴν Ἰουδαίαν· οὗτοι γάρ κεκλέψει γενέσθαι τὴν ἀπογραφήν.

Διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἰκου καὶ πατριᾶς Δαβὶδ.

(Ε. f. 63 b, Φ. f. 748 b) 'Η μὲν οὖν τῶν ιερῶν Εὐαγγελίων βίστος εἰς τὸν Ἰωσῆφ τὴν γενεalogίαν κατάγουσα, ἐκ τοῦ Δαυΐδικου ἔχοντα οἰκου τὸ γένος, ἔδειξε δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν Παρθένον τοῦ Δαβὶδ συμφιλέτιν, τοῦ θείου νόμου τὰς συζυγίας ἀπὸ φυλῆς θεοπιζόντος γίνεσθαι τῆς αὐτῆς. Ό δὲ τῶν οὐρανίων ὑποφήτης δογμάτων, δὲ μέγας ἀπόστολος Παύλος, ἀναφανδὸν διασφεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἐξ Ἰούδα μαρτυρῶν ἀνατελεῖ τὸν Κύριον. — (Ε. f. 70, Φ. f. 754 b) 'Αλλὰ διάφοροι μὲν αἱ πρὸς ἐνότητα συνενεχθεῖσαι φύσεις τὴν ἀλήθειήν, εἰς δὲ ἐξ ἀμφοῖν Θεοῖς καὶ Υἱοῖς, οὐχ ὡς τῆς τῶν φύσεων διαφορᾶς ἀνηρημένης διὰ τὴν ἔνωσιν· δύο γάρ φύσεων ἔνωσις γέγονε· διὸ ἔνα Χριστὸν, ἔνα Υἱὸν, ἔνα Κύριον ὁμολογοῦμεν. Κατὰ ταύτην τὴν τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως ἔννοιαν, Θεοτόκον τὴν ἀγίαν Παρθένον ξηρύττομεν, διὰ τὸ τὸν Θεὸν Λόγον σαρκωθῆναι καὶ ἐνανθρωπήσαι, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς συλλήψεως ἐνῶσαι ἐαυτῷ τὸν ἐξ αὐτῆς ληρθέντα νεὸν (1). Ὁρῶμεν γάρ ὅτι δύο φύσεις συνῆλθον ἀλλήλαις καθ' ἔνωσιν ἀδιάσπαστον, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως· ή γάρ σάρξ σάρξ ἔστι, καὶ οὐ θεότης, εἰ καὶ γέγονε Θεὸς σάρξ· δομίως δὲ καὶ δὲ Λόγος Θεός ἔστι καὶ οὐ σάρξ, εἰ καὶ ίδιαν ἐποίησατο τὴν σάρκα οἰκονομικῶς. Εἰ δὲ καὶ διάφοροι καὶ ἀλλήλαις ἔνισι τῶν εἰς ἐνότητα συνδεδραμηκότων αἱ φύσεις, ἀλλ' οὖν εἰς δὲ ἐξ ἀμφοῖν γε μόνος· καὶ οὐ διαιρέτον τὸν ἔνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν εἰς ἀνθρωπὸν ίδικῶς, καὶ εἰς Θεὸν ίδικῶς, ἀλλ' ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν εἴναι φαμεν Χριστὸν Ἰησοῦν, τὴν τῶν φύσεων εἰδότα διαφορὰν, καὶ ἀσυγχύτους ἀλλήλαις αὐτὰς διαιτηρούντα (2).

Σὺν Μαριάμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ, Δ σοσση δικτύῳ.

(Α. f. 14, Ε. f. 64, Φ. f. 748 b, Η. f. 62) 'Ο δὲ γειρός εὐαγγελιστῆς, μεμνηστεῦσθαι φησι τῷ Ἰωσῆφ τὴν Μαριάμ, δειχνὺς ὡς ἐπὶ μόνοις τοῖς μνήστροις; ή σύλληψις, καὶ παράδοξος ή γέννησις τοῦ Ἐμμανουὴλ, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπίνης φύσισις οὐκ ἀκολουθοῦσα νόμοις· οὐ γάρ τέτοκεν ἡ ἀγία Παρθένος, ἀν-

¹⁰ Hebr. vii, 14.

(1) Confer Cyrilum, orat. *De Deipara*, cap. 4 (infra tom. IX).

(2) Sæpe etiam alibi, ut hic, de duabus manentibus in Christo naturis perspicue locutus est Cyrilus, puta in libris atque epistolis aduersus Nestorium, præsertim in illa que incipit καταχρυσοῦται, in

dialogo *Quod unus sit Christus*, in scholiis, atque in novis quæ nos ipsi edidimus ejusdem scriptis. Quamobrem singulari Severi Antiocheni impudentia atque mendacio opus fuit, ut Cyrilum heresios suæ Monophysiticæ patronum esse jactaret.

θρωπίνου σπέρματος λεβοῦσα καταβολήν. Καὶ τις ἀπορεύεται τὸν ἄνθρωπον τοῦ πάτερος ἀπαρχὴν Χριστὸς, διότι τὸν πάτερα τὸν Γραφὰς γεννητὸς γέγονε Πνεύματος, ἵνα καὶ εἰς τὴν ἡμέραν παραπέμψῃ τὴν χάριν· ἐμέλλομεν γάρ καὶ ἡμεῖς, οὐκ ἀνθρώπων ἔτι χρηματίζειν τέκνα, Θεοῦ δὲ μᾶλλον, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγέννησιν ἐν πρώτῳ λαχόντες Χριστῷ· ἵνα γένηται αὐτὸς πρωτεύων ἐν πάσι, καθάποτεν δὲ πάνσοφος Παῦλος. Οἰκονομικῶτατα δὲ τῆς ἀπογραφῆς διαχρήστες πέπομφεν εἰς Βηθλέεμ τὴν ἀγίαν Παρθένον, ἵνα ἕτεραν ἴωμεν προφητείαν ἀπετελεσμένην· γέγραπται γάρ ὡς ἔφημεν· « Καὶ σὺ Βηθλέεμ εἶχος τοῦ Ἐφραΐτα (1), ὅλιγοστος εἰ τοῦ εἰναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ μοι ἔξελεύεται τοῦ εἰναι εἰς ἀρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ. » — (B f. 22) Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας, ὅτι εἰ σφράξῃ γεγέννηται ἡ Παρθένος, διέφθαρται· εἰ δὲ οὐ διέφθαρται, κατὰ φαντασίαν γεγέννηται, φαμέν. « Ο προφήτης λέγει, ὅτι [Κύριος ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ] εἰσῆλθε καὶ ἔξῆλθε καὶ μένει ἡ πύλη κεκλεισμένη. Καὶ εἰ ἀσυγχώσως· ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο, ἀσπόρως πάντας συλληφθεῖς, ἀφθόρως γεγέννηται.

Καὶ ἔτεκε τὸν Σίδην αὐτῆς τὸν πρωτότοκον.

(Α f. 23, Β f. 22 b, Ε f. 71, Φ f. 755 b, Η f. 71) Ποιὸν δρά πρωτότοκον; Πρωτότοκον λέγει ὑνῦ, οὐδὲ τὸν πρώτον ἐν ἀδελφοῖς, ἀλλὰ τὸν καὶ πρώτον καὶ μόνον· ἔστι γάρ τι καὶ τοιούτον εἶδος ἐν ταῖς σημασίαις τοῦ πρωτότοκου· καὶ γάρ καὶ πρώτον ἔστιν ὅτε τὸν μόνον ἡ Γραφὴ καλεῖ· ὡς τό· « Ἔγώ εἰμι Θεὸς πρῶτος, καὶ μετ' ἐμοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερος. » Ἱνα δῶν δεῖξῃ, ὅτι οὐ φίλον ἀνθρώπων γεγέννησεν ἡ Παρθένος, ἀπήγαγεν τὸν πρωτότοκον· ἔτερον γάρ οὐκ ἔσχεν οὐδὲν, μείνασα περιθένεις, ἀλλὰ τὸν τοῦ Πατέρος· περὶ οὐ καὶ Θεὸς· καὶ Πατήρ διὰ φωνῆς τοῦ Δασιδίθ βοᾷ· « Κάγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτὸν ὑψήλων παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. » Τούτου καὶ διά πάνσοφος Παῦλος διεμνημονεύει λέγων· « Οταν δὲ εἰσαγάγῃ τὸν πρωτότοκον εἰς τὴν οἰκουμένην, λέγει· Καὶ προσκυνησάσαν αὐτῷ πάντες ἀγγελοι Θεοῦ· » Εἴτα πῶς εἰσέβηκεν εἰς τὴν οἰκουμένην; « Ἐξα γάρ ὑπάρχεις αὐτῆς, οὐ τοπικῶς μᾶλλον, ἀλλὰ φυσικῶς· ἔτερος γάρ κατὰ φύσιν ἔστι παρά γε τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Εἰσέβηκε δὲ εἰς αὐτὴν γενόμενος ἀνθρώπος, καὶ μέρος αὐτῆς χρηματίσας διὰ τὴν σάρκωσιν· καί τοις γάρ μονογενῆς ὑπάρχων θεῖκῶς, ἐπειδὴ τέγονεν θημῶν ἀδελφὸς, ταῦτη τοις καὶ ὠνομάσθη πρωτότοκος, ἵνα ὡς ἀπαρχὴ τῆς τῶν ἀνθρώπων νιοθεσίας γεγονῶς, καὶ ἡμᾶς οὐλοὺς Θεοῦ γενέσθαι παρασκευάσῃ.

(Ε f. 73, Φ f. 758) « Οτε τὸ πρωτότοκον, περὶ τῆς οἰκουμένης εἰρήσθαι, νόμιζε· κατὰ γάρ τὴν θεότητα μονογενῆς· πᾶλιν μονογενῆς μὲν καθ' ὁ Λόγος ἔστιν ἐκ Πατέρος· ἀδελφούς· κατὰ φύσιν οὐκ ἔχων, οὐδὲ ἔτερων τινὶ συντατόμενος· εἰς γάρ καὶ μόνος δικαιούσιος τῷ Πατρὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· πρωτότοκον δὲ

A Christus, et secundus, ut siunt Scripturæ, Adamus, Spiritu sancto operante genitus fuit, ut ad nos quoque gratiam transmitteret. Futurum quippe erat, ut nos pariter hanc jam diutius hominum illi, sed Dei potius essentia, in Christo scilicet primo per Spiritum regenerationem adepti, ut fieret ipse primogenitus inter omnes, prout ait sapientissimus Paulus¹¹. Providentissime autem census occasio sanctam Virginem misit Bethleemum, ut alterius quoque vaticinti exitum videremus. Scriptum est enim, ut diximus: « Et tu Bethleem domus Ephrathæ, modica es ut sis in multis Iudeæ: ex te mihi exibit qui dux flet in Israel¹². » — Iis autem qui dicunt, quod si carnaliter peperit Virgo, ipsa corrupta fuerit; sin vero minus corrupta fuerit, phantastice tantum peperisse; nos dicimus: Propheta ait, Dominum Deum Israelis¹³ ingressum esse aliquid egressum, et tamen januam clausam mansisse¹⁴. Præterea si inconfuse Verbum factum est caro, absque semine prorsus conceptum, sine ulla item corruptione natum est.

V. 7. Peperitque filium suum primogenitum.

Quem, inquam, primogenitum? Primogenitum nunc dicit, non primum inter fratres, sed primum simul et unicum. Nam et hic quoque vocabuli primogeniti sensus est. Etenim primus dicitur interdum a Scriptura qui unus est. Veluti illud: « Ego sum Deus primus, et mecum non est alter¹⁵. » Ut ergo ostenderet haud simplicem hominem a Virgine genitum, addidit primogenitum. Non enim aliud habuit filium, cum virgo permaneret, nisi Patris (coelestis) Filium; de quo Deus Pater voce Davidis clamat: « Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ¹⁶. » Hujus sapientissimus quoque Paulus meminit licens: « Et cum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeloi Dei¹⁷. » Jam vero quomodo in mundum introiit? Est enim extra ipsum non locutus, sed potius naturaliter. Diversus enim natura est a re quavis in universo mundo contenta. Introiit ergo in mundum, quatenus factus est homo, mundique pars coepit esse propter incarnationem. Quoniam vero divinius erat unigenitus, attamen postquam frater noster evasit, tum demum primogenitus quoque nominatus est; ut quatenus adoptiorum hominum princeps factus est, nos pariter Dei filios fieri curaret.

Primogenitum, ob dispensationis mysterium dictum esse puta: etenim secundum deitatem unigenitus est. Rursus unigenitus est, quatenus Verbum est ex Patre, fratres naturales non habens, nec alii cuiquam connumeratus: unus enim solusque est consubstantialis Patri Filius Dei. Primogenitu-

¹¹ Coloss. i. 15. ¹² Mich. v, 2; Matth. ii, 6. ¹³ Ezech. xliv, 2. ¹⁴ Isa. xliv, 6. ¹⁵ Psal. lxxxviii, 28.
¹⁶ Hebr. i, 6.

(1) Ita codices A, E, F, II, sine negante particula, ut reapse se habeat textus hebraicus Michææ v, 2, etiam Gr. et Lat. vulgato; qua super re satis dictum

est a sacris criticiis, præsertim a S. Hieronymo ad Mich. loc. cit. et epist. 57.

autem propter suam ad creaturas inclinationem. Cum ergo unigenitus appellatur, sic nempe absolute dicitur, quin **123** illa causa admisceatur, ob quam resipue latiter nominetur, cum utique Unigenitus Dei sit in Patris siu. Cum autem primogenitum ipsum sacrae appellant Scripturae¹⁶, statim addunt et quorum sit primogenitus, nec non causam ob quam eisusmodi appellationem sortitus sit. Dicunt enim primogenitum inter multos fratres¹⁷, et primogenitum ex mortuis¹⁸: illud quidem, quatenus factus est per omnia similis nobis absque peccato: alterum vero, quatenus ipse primus carnem suam ad immortalitatem resuscitavit. Porro unigenitus exstitit secundum naturam, seu solus ex Patre Deus de Deo, solus de solo, Deus ex Deo effulgens, lumen de lumine; primogenitus autem propter nos, ut quoniam primogenitus eorum qui facti sunt dicitur, per ipsum salvetur quidquid par ac ille conditione est. Nam si eum esse primogenitum prorsus necesse est, sequitur ut ii quoque quorum est primogenitus, maneant. Quod si, prout vult Eunomius, primogenitus ex Deo dicitur seu primus inter multos genitus; pariterque est Virginis primogenitus: utique ex hac etiam talis fuerit, tanquam alio prior. Jam quia resipue solus, non autem prior aliis, ex Maria primogenitus prodiit, utique ex Deo quoque primogenitus processit, non tanquam primus in multis, sed tanquam unicus revera genitus. Præterea, si priora recte dicuntur causa posteriorum; primoque Deus erat et Dei Filius, utique eorum, qui filii appellantur, causa Filius est, quia hi ab illo nomen sunt anspicati. Ergo qui posteriorum filiorum causa est, merito dicitur primogenitus, non quod primus ortu sit inter illos, sed quia obtinendæ filiorum appellationis causa ipsis fuit. Ac sicuti, quia Pater dicitur primus, juxta illud, «Ego sum, inquit, primus, et ego novissimus¹⁹», minime hinc prorsus cogimur credere illum posteriorum affinem; ita etiam si primus dicitur in creatis rebus Filius, sive ante omnem creataram primogenitus, non **124** ideo tamen unus erit ultatenus ex creatis. Sed quemadmodum Pater, ut sc. principium omnium ostenderet dixit, «Ego sum primus, » sic etiam Filius primus in creatis rebus dicitur: per ipsum enim omnia sunt facta, ipseque est creaturarum omnipotens principium, utpote Conditor et Creator.

V. 7. Et reclinavil eum in praesepio.

Invenit hominem iumenti instar effectum. Idecirco Jesus ceu pabulum in praesepi positus fuit, ut nos belluinaam vitam omittentes, ad dignum homine intellectum redeamus: et qui animo esserato suimus, ad hanc ejus praesepis mensam venientes, iam non senuum inveniamus, sed panem de celo, corpus vivificum.

A διὸ τὴν πρὸς τὰ κτίσματα συγκατάσαιν. Ὄτε μὲν οὖν μονογενῆς ὄνομάζεται, οὐδεμιᾶς αὐτῷ προσπελεγμένης αἰτίας, καθ' ἣν ἐστιν μονογενῆς, τοῦτο καλεῖται, ἀλλ' ἀπολελυμένως, Μονογενῆς Θεὸς ὁν εἰς τὸν καλόν τοῦ Πατρός. Ὄτε δὲ πρωτότοκον αὐτὸν αἱ θεῖαι καλοῦσι Γραφαῖ, εὐθὺς ἐπιφέρουσι καὶ ὡν ἐστι πρωτότοκος, καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ἣν καὶ ταῦτην ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν. Φαστὶ γάρ πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καὶ πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν· τὸ μὲν, καθ' ὅ γέγονεν δομοὶς ἡμῖν κατὰ πάντα χωρὶς ἀμαρτίας· τὸ δὲ, καθ' ὅ πρωτὸς αὐτὸς εἰς ἀφθαρσίαν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀνέστησε· καὶ ἐστη μονογενῆς μὲν κατὰ φύσιν, δὲ δὴ μόνος ὁν ἐκ Πατρὸς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ ἀναλόψας, καὶ φῶς ἐκ φωτός· πρωτότοκος δὲ δὲ' ἡμᾶς ἐν ἐπειδὴ καλεῖται τῶν πεποιημένων πρωτότοκος, δι' αὐτὸν σώζηται τὰ κατ' αὐτὸν· εἰ γάρ δὲι πάντας αὐτὸν εἶναι πρωτότοκον, μενοῦσι πάντας καὶ ὡν ἐστι πρωτότοκος· εἰ δὲ, κατ' Εὐνόμιον, πρωτότοκος ἐκ Θεοῦ λέγεται ὡς τῶν πολλῶν πρώτος γεννηθεῖς, ἐστι δὲ καὶ ἐκ Παρθένου πρωτότοκος, εἴη δὲν καὶ ἐξ αὐτῆς ὡς πρώτος ἐπέρου· εἰ δὲ μόνος, ἀλλ' οὐ πρὸ δόλων γεννηθεῖς, ἐκ Μαρίας πρωτότοκος κέλεται·, καὶ ἐκ Θεοῦ δῆτα πρωτότοκος, οὐχ ὡς πολλῶν πρώτος, ἀλλ' ὡς μόνος γεννηθεῖς (1). Ἐτιὶ εἰ τὰ πρώτα τῶν δευτέρων αἵτια ὡμολόγηται, πρώτον δὴ ἡν Θεὸς καὶ Θεοῦ Γίδης, τῶν δραὶ ιῶν λεγομένων αἵτιες ὁ Γίδης, ὡς ἐξ ἐκείνου λαχόντων τὴν κλήσιν. Ὁ δρα αἵτιος τῶν δευτέρων ιῶν, λέγοιτο δὲν πρωτότοκος δικαίως, οὐχ ὡς πρώτος ἐκείνων ὑπάρξας, ἀλλ' ὡς πρώτος τῇς ιῶν προσηγορίας γεννόμενος αὐτοῖς αἵτιος· καὶ ὥστε πρὸ τὸ λέγεσθαι πρώτον τὸν Πατέρα· «Ἐγὼ γάρ, φησιν, εἰμι πρώτος, καὶ ἐγώ μετὰ ταῦτα, » οὐκ ἀναγκάσεις πάντως αὐτὸν συγγενῆ τοῖς μετ' αὐτὸν νοεῖσθαι, οὐτω καὶ πρώτος λέγεται τῆς κτίσεως ὁ Γίδης, εἰτ' οὐν πρωτότοκος πρὸ πάσης κτίσεως, οὐ πάντως ἐσται τῶν ποιημάτων εἰς· ἀλλ' ὥστε πρὸ Πατήρ ἀρχὴν ἔσειν τῶν πάντων ἀποδεικνύων ἔλεγον, «Ἐγώ εἰμι πρώτος, » οὐτω καὶ δὲν Γίδης πρώτος τῆς κτίσεως λέγεται· δὲ αὐτὸν γάρ τὰ πάντα γέγονεν, καὶ αὐτὸς ἐστιν ἡ πάντων κτίσμάτων ἀρχὴ, ὡς Κτίστης καὶ Δημιουργός.

D. Καὶ ἀρέκλιρεν αὐτὸν ἐπειδὴ τῇ γένετῃ.

(Α f. 29, Ε f. 78 b, Φ f. 763, Η f. 81 b) Εὑρεν ἀποκτηναθέντα τὸν ἀνθρώπον· διὰ τοῦτο ἐν φάτνῃ ὡς ἐν τάξει τροφῆς τέθειται, ἵνα τὸν κτηνοπρεπῆ μεταμείλιαντες βίον, εἰς τὴν ἀνθρώπῳ πρέπουσαν ἀνακομισθῶμεν σύνεσιν· καὶ οἱ κτηνώδεις τῇ ψυχῇ, προσελθόντες τῇ οἰκείᾳ τρεπτέῃ τῇ φάτνῃ, εὔρωμεν μηκετὶ χόρτον, ἀλλ' ἀρτον τὸν ἐξ οὐρανοῦ, τὸ τῆς ζωῆς σῶμα.

¹⁶ Joan. 1, 18. ¹⁷ Rom. VIII, 29. ¹⁸ Coloss. 1, 18. ¹⁹ Isa. xliv, 6.

(1) Animadverte acutum et theologicum Cyrilli argumentum.

Καὶ κοιμάσθε ἡσαν ἐν τῷ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀργαν- Δ

λούτες.

(B f. 23 b.) Ποιμέσι δὲ πρώτον ἀποκαλύπτεται τὸ ὅπε τῶν ἄγγέλων ὑμνούμενον μυστήριον, οἵτινες τύπον ἔπειχον τῶν τός Ἐκκλησίας μελλόντων ποιμάνεν· αὐτοὺς γάρ ἔδει καὶ πρώτους ἀκούειν τὸ, "Ἐξί τὴν εἰρήνην, διότι καὶ οἱ πνευματικοὶ ποιμένες ἔμελλον τὴν εἰρήνην ἐπιφανεῖν παντὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι· Εἰς δὲ τὸ τῶν ποιμένων πρόσωπον, καὶ ἡ γενορένθι διὰ τῆς ἀποκαλύψεως αὐτοῖς χαρὰ σημαίνει εὐφῶς, ὡς, ἐπὶ τὸ πλακώμενον ἤλθε πρόσδοτον ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ποιμένας γάρ οὐδὲν οἴτης εὐφρατίνειν οὔδεν, ὡς ἡ τοῦ ἀπολωλέτος βοσκήματος εὑρεσις· διότι οὐκ ἦν ἐτέρου τινὸς εὑρεῖν, ή τοῦ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ. Εἴτα ἐπειδὴ Βηθλέεμ οἶκος δρέποντος ἐρμηνεύεται, ποὺ ἔμελλον οἱ ποιμένες μετὰ τὸ κήρυγμα τῆς εἰρήνης ἐπείγοσθαι, ή ἐπὶ τὸν πνευματικὸν οἶκον τοῦ οὐρανοῦ δρότον, τουτέστι τὴν Ἐκκλησίαν, ἐν ᾧ μυστικῶς καθ' ἐκάστην λεπρο-

γένεται ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς δρότος, καὶ ζωὴν

δεδούσις τῷ κόσμῳ (1);

(Δ f. 29 b. B f. 23 b, E f. 79 b, F f. 764, H f. 83 b, K f. 3) Ποιμένες γεγόνασι τῶν μυσταγωγούμενῶν ἀπαρχῇ· βλέπει δὲ πάλιν ὁ τύπος εἰς ἀλτήσειαν· ποιμέσι γάρ τοῖς πνευματικοῖς ἐμφανῆ καθίστησιν ἐντὸν ὁ Χριστὸς, ἵνα ἀντὸν τοῖς ἀλλοις εὐαγγελίζωσται· καθάπερ ἀμέλεις καὶ οἱ τότε ποιμένες ἐδιδόσκοντο μὲν παρὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων, δραμόντες δέ, τοῖς ἐτέροις ἀπήγγελλον. "Ἄγγελοι δή οὖν τῶν περὶ αὐτοῦ κηρυγμάτων ἀπάρχονται· καὶ δοξολογῶσιν ὡς Θεὸν τὸν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς παραδόξως γεγεννημένον· Θεὸς γάρ ἦν εἰδεῖς τῷ καθ' ἡμέρας ὁ τῶν διων Κύριος, ἵνα λύσῃ τὴν ἀράν τὴν ἐπὶ πρώτῃ γυναικὶ εἰργασίαν· εἰργασία γάρ πρὸς αὐτήν· Ἐν λύπαις τέλη τέκνα. Ὡς γάρ εἰς θάνατον τελεούσαι, τὸ τῆς ἀναστάσης ἐσχήκασι κάντερον· ἐπειδὴ δὲ γυνὴ τέτοκε κατὰ σάρκα τὸν Ἐμμανουὴλ, δεὶς ζωὴ, λεῦται τῆς ἀράς ἡ δύναμις, συναπέσθη τῷ θεατῶι καὶ τὸ ἐν λύπαις γεννῆν τὰς ἐπὶ γῆς μητέρας (2). Βούλει καὶ ἐτέραν αἰτίαν τοῦ πράγματος ἀκμαθεῖν; Μέρμησο τοῦ σοφωτάτου Παύλου γεγράφθος περὶ Χριστοῦ· «Τὸ γάρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθνεῖς διὰ τῆς σάρκος, ὁ Θεὸς τὸν ἐντοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σάρκος ἀμαρτίας καὶ περὶ ἀμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σάρκι, Δ

ἴνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν τοῖς μὲν τοῖς μέλοις τῆς σάρκος ἡμῶν, τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος, καὶ τὸν ἀμφιτονικὸν ἐπειθυμιῶν τὸ ἐκτοπον κίνημα· ὁ δὲ γι τοῦ Θεοῦ Ἀδρός γεννόμενος ἀνθρώπος, ἀγέλαν εἰχε τὴν σάρκα καὶ πάναγνον ἀληθῶς· καὶ ἐν

²⁰ Gen. iii, 14. ²¹ Rom. viii, 3.

(1) Animadverte missas quotidianas in vetero etiam Ecclesia consuetudinem.

(2) Hoc spirituali aliquo sensu intelligendum videtur. Nisi forte Cyrus unice designat B. Mariam,

V. 8. *Et pastures erant in eadem regione vigilantes.*

Celebratum hymno ab angelis mysterium pastoribus ante omnes revelatur, qui typum futurorum in Ecclesia pastorum gerebant. Illos nimis opere tuit primus audire verba, *In terra pax*, quia spiritales pastores pacem universo Ecclesiae populo proclamatuerunt. Præterea pastorum persona, ut excitatum iis ex hac revelatione gaudium, significant prorsus advenisse ad errantem ovem pastorem. Etenim nihil magis pastores delectant, quam amissas pecudis inventio; quam quidem invenire nemo nisi princeps pastorum Christus poterat. Deinde quia Bethlehem *panis domum* interpretamur, ubinam congregari post promulgatum Evangelium debebant B pastores, nisi in spirituali coelestis panis dono, id est Ecclesia, in qua mystice quotidie sacrificatur is qui de caelo descendit panis et vitam mundo suppetat?

Initiatorum primitiæ pastores fuerint: rursus itaque ad veritatem spectat typus. Spiritualibus namque pastoribus semet Christus manifestat, ut hi deinceps ipsum aliis annuntient, prorsus ut tunc pastores a sanctis angelis edocti, aliis vicissim festinantes rei nuntiaverunt. Itaque angeli initium prædicandi Christi faciunt, laudantque 125 ut Deum illum, qui ex muliere mirabiliter secundum carnem natu*r* erat. Deus enim reapse erat la specie nostra rerum omnium Dominus, ut inflictam primas mulieri maledictionem antiquaret. Dictum quippe illi fuerat: «In dolore filios paries ». Sed postquam mulier incarnatum peperit Emmanuel, qui vita est, maledictionis vis excidit, existinctus fuit una cum morte etiam pariendi dolor in terrenis matribus. *Vin* aliam quoque rei causam cognoscere? Sapientissimi Pauli memento de Christo scribentis: «Quod enim impossibile erat in lege, quatenus ea propter carnem infirmabatur, Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum, ut justificatio legis in nobis completeretur, qui non secundum carnem anibulamus, sed secundum spiritum ». Quid ergo est, quod in similitudinem carnis missum fuisse Filium dicit? Latet in carnis nostræ membris peccati lex, et congenitarum cupiditatum insanus motus. Dei autem Verbum homo factum, sanctam habuit carnem veroque purissimam: eratque in similitudine carnis nostræ, non tamen secundum illam: alienum quippe omnino erat ab inhaerentibus corpori nostro inquinationibus, motuque et proclivitate quæ nos ad illicita desert. Porro

quæ certe sine dolore peperit.

(3) Confer quæ adnotat Cyrus in commentario ad hunc Pauli locum (Hujuscem novæ editionis tom. VII, Patr. LXXIV).

hæc causa fuit cur Servator incarnari voluerit. ὅμοιώσει μὲν τῆς ἡμετέρας εἱρκεῖ, οὐ μὴ οὐτὴν ἀπήλλαξε γάρ εἰς ἄπαν τῶν ἐμπεφύκτων τοῖς ἡμετέροις σώμασι μολυσμῶν, κινήματος καὶ φυγῆς τῆς ἡμᾶς ἀποφερούσης ἐφ' ἣ μὴ θέμεις. Ἀλλ' αὐτῇ μὲν ἡ αἰτία τῆς τοῦ Σωτῆρος εἱρκείσεως.

V. 7. Et pannis eum involvit.

Cum vides infantem fasciis involutum, eave ne in ejus sola secundum carnem nativitatem mentem tuam desigas, sed scande potius ad dignæ Deo maiestatis contemplationem : in cœlum nempe concende ; sic enim in supernis spectabitis excelatibus, eximia gloria circumdatum : videbis, inquam, in sublimi sedentem throno ; audies seraphim hymnis eum celebrantes, plenumque dicentes cœlum ac terram majestate 126 ejus. Jam id ipsum in terra quoque peractum est : etenim gloria Dei circumfusit pastores, ac cœlestis exercitus laudem Christo carentis multitudo. Plurimi certe nati sunt per tempora sancti prophetæ, nemo tamen illorum glorificatus fuit unquam angelorum voce : homines enim erant, et intra modulum nostrum servi Dei fideles. Non ita Christus : est enim Deus ac Dominus, et sanctorum prophetarum missor; atque, ut ait Psalmista, « Quis in nubibus æquabitur Dominino, et quis ei comparabitur inter filios Dei »? Etenim nobis quidem, qui sub iugo servilique conditione sumus, attributa est ab illo filiorum appellatio ; sed enim Christus ipsa rei veritas est, nempe Dei Patris naturalis Filius, tunc etiam cum caro factus est : mansit enim quod erat, etiam postquam id assumpsit quod non erat. Quod autem vera dicam, testabitur denuo Isaías dicens : « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium cuius nomen appellabunt Emmanuel : butyrum et mel comedet : priusquam neverit mala præoptare, bonum eliget : quia nimis antequam discernat puer bonum a malo malitia resistet ut bonum præoptet ». Cæterum quid ni omnibus constet, puerum super natum ac tenerum, qui ob brevitatem temporis atque ætatis quidquam intellegendo iueptus est, bonum a malo discernere prorsus nequire ? Rei quippe omnis ignarus est. At enim in omnium Servatore Christo, grande erat immensumque miraculum. Edebat enim, ceu adhuc puer, butyrum et mel. Butyrum autem lac virgineum appellat propheta, propterea quod haud ex feminea mollitia neque voluptate ac lubricitate effectum fuerat : concretum imo et solidum, nullamque habens peccati amaritudinem, sed mellis potius dulcedinem : siquidem quidquid Dei est, melle dulcissimo favoque est.

Christo nato, statim diaboli potentia prædæ fuit. Et is quidem celebatur Damasci, ibique plurimos adoratores habebat : 127 verumtamen quo tempore sancta peperit Virgo, tyraunidis ejus vires confractæ sunt. Igitur ad veritatis notitiam ethnici retracti fuerunt. — *Mos est diximus inspiratae*

^{**} Psal. LXXXVII, 7. ^{**} Isa. VII, 14 seqq.

Kai ἐσχαραγμένωσεν αὐτόν.

(A f. 30 b, C f. 108 b, E f. 81, F f. 766, H f. 38, I f. 75) Ὄταν ίδης βρέφος ἐσταργανωμένον, μηδέ μέχρι μόνης τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως αὐτοῦ τὴν σεαυτοῦ διάνοιαν επήσῃς. ἀλλ' ἀναπτήδησον εἰς θεωρίαν τῆς θεοπρεποῦς δόξης αὐτοῦ. ἀναθέσῃς τὸν οὐρανὸν· οὕτως αὐτὸν ἐν τοῖς ἀνωτάτῳ θεωρήσεις ὑψώμασι, τὴν ὑπερτάτην ἔχοντα δόξαν, δύει καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου· ἀκούσῃ τῶν Σεραφίμ υμνολογούντων αὐτὸν, πλήρη τε εἶναι λεγόντων τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν τῆς δόξης αὐτοῦ. Γέγονε δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· δόξα γάρ Θεοῦ περιήστραψε τοὺς ποιμένας· καὶ παλῆθος ἦν στρατιᾶς οὐρανίου δοξαλογούντων Χριστόν. Πλείστα μὲν γάρ ἐγεννήθησαν κατὰ καιροὺς ἄγιοι προφῆται, ἀλλ' οὐδεὶς ἐκείνων ἐδοξολογήθη πώποτε διὰ φωνῆς ἀγγέλων· ἀνθρώποι γάρ ήσαν καὶ ἐν μέτροις τοῖς καθήμασι οἰκεῖται Θεοῦ γνήσιοι. Χριστὸς δὲ οὐχ εὑπαγένετο, καὶ Κύρος καὶ προφῆτῶν ἄγιον ἀποστολεὺς, καὶ ὁ Φάλλων φησι, « Τίς ἐν νερέλαις Ιωαθήσεται τῷ Κυρίῳ, καὶ τίς ὁρισθήσεται ἐν οὐλοῖς Θεοῦ? » Ἡμῖν μὲν γάρ τοῖς ὑπὸ ζυγῷ καὶ φυσικῇ δουλείᾳ, ἐν χάριτος τάξει προστανέμομεν παρ' αὐτοῦ τὸ τῆς οὐλότητος δνομα· Χριστὸς δὲ ἐστιν ἡ ἀλήθεια, τουτέστιν ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ φύσιν Γίδας, καὶ ὅτε γέγονε σάρξ· μεμένηκε γάρ ὁ ἥγιος, κατότι προσλαβὼν ὁ οὐκ ἦν· ὅτι ἐστιν ἀλήθεια δ φῆμι, πιστεύσεται πάλιν ἡ προφῆτης Ἡσαΐας λέγων· « Ἰδού ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται οὐδὲν, καὶ καλέσουσα τὸ δνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ· βούτυρον καὶ μέλι φάγεται· πρὶν δὲ γνῶναι αὐτὸν προελέσθαι πονηρά, ἐκλέξεται τὸ ἀγαθόν. Διάτι πρὶν δὲ γνῶναι τὸ παιδίον ἀγαθὸν δὲ κακὸν, ἀπειθεῖ πονηρό τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν; » Καίτοι τῶς οὐχ ἀπασιν ἐναργὲς, διτὶ παιδίον νεογνὸν καὶ ἀρτιθαλές, καὶ οὐκ ἔχον ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἡλικίας τὸ δύνασθαι τε νοεῖν, ἀνικάνως ἔχει πρὸς διάκρισιν πονηροῦ τε καὶ ἀγαθοῦ πράγματος; Οἶδες γάρ διλαμδεῖσθαι· διάτονον δὲ τὸ μὴ ἐκ θυλάτητος καὶ τὸ δονοῦντος καὶ ἐκλύσεως γεγενῆσθαι αὐτὸν, πεπηγός δὲ εἶναι καὶ στερεὸν, μηδὲ πικρίαν ἔχειν τῆς ἀμερτίας, ἀλλὰ τοῦ μέλιτος τὴν γλυκύτητα· εἰ γε πάντα τὰ θεοῦ, γλυκύτερά ἔστιν ὑπὲρ μέλι καὶ ψηρόν.

(I f. 76) Ἀμα μὲν ἐγεννήθη Χριστὸς, καὶ ἡ τοῦ διαβόλου δύναμις ἐσκυλεύετο· ἐθρησκεύετο μὲν ἐν Δαμασκῷ, καὶ πλείστους εἶχεν ἐκεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν· ἀλλ' ἐν καιρῷ τοῦ τάσου τῆς ἀγίας Παρθένου καὶ ἡ τῆς ἐκείνου τυραννίδος ισχὺς συνεδρανετο· ἐσεγγενένθη οὖν πρὸς ἐπίγνωσιν

ἀλτ̄θείας οἱ ἔξ ιθνῶν. — (I f. 76) Ἐός γάρ τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ διαφόρωις ὀνόμασιν τὸν τῶν διων Θεὸν ἀποκαλεῖν, καὶ ὡς ἀπὸ γε τῶν κατὰ καροὺς δρωμένων ἐσθ' ὅτε προσεπινεῖν τὰς κλήσεις· τοῦτο τετήρηται ἐπ' αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ· Θεὸς γάρ ἐστιν ἀληθινός· ἐπιδείξειεν δὲν τό· «Ταχέως σκύλουσον, δέξεις προνύμευσον.» — (I f. 78 b) Ἀρχὴ γάρ αὐτοῦ γέγονεν ὁ σταυρός, δὲν οὐ βεβασθευκεν τῆς ὑπ' οὐρανῶν (1)· εἰπερ ἐστὶν ἀληθῆς δὲν γέγονεν ὑπήκοος εῷ Πατρὶ μέχρι θανάτου σταυροῦ. — (I f. 82) Ἐπιτήρησον, ἀγαπητὲ, καὶ σύνεις, δὲν οὐκ εἶς τὰς τῶν θώνων συνθείσας ἐκένθησαν οἱ τηγιασμένοι διὰ τῆς πίστεως, ἀλλ' εἰς τὰς αὐτῶν μᾶλλον εἰσῆλθον οἱ κεκλημένοι· χροφαγοῦσιν μὲν οἱ θῆρες, λύκος τε καὶ λέων, δρόκος τε καὶ πάρδαλς· ποιείσθαι δὲ εἰσι τὰ τῶν ζώων ἡμερα, δριφοὶ τε καὶ δρόνες καὶ μόσχοι. Ἀλλ' οἱ θῆρες δὲ, φησιν, τοὺς ἡμέρας συμβοσκήσονται, καὶ τὰς αὐτῶν ἐδονται τροφάς. Οὐκοῦν οὐ τὰ ἡμέρα πρὸς τὰς τῶν ἀγρίων ἐκβέβηκε συνηθείας, ἐκεῖνα δὲ μᾶλλον εἰς τὰς τούτων, ὡς ἔφην, μεταπεριέτηκε. Μετειστησαν γοῦν ἐξ ἀγρίου φρονήματος εἰς τὴν ἀγίοις πρέπουσαν ἡμερότητα· μετεβέβηκαν διὰ Χριστοῦ, καὶ γεγνασιν δρόνες, οἱ λύκοι· αὐτὸς γάρ ἦν δὲ ἔξημερῶν αὐτοὺς, καὶ συνέρων, ὡς ἔφην, τοὺς δύο λαοὺς εἰς ὕδροντα τὸ θεοφίλες. Τοῦτο πάλιν καὶ εἰσοράντης Μωάτης ἀνατεφύνθη λέγων. «Εὐφράνθητε, Εθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, δέτε μεγαλωσύνην Κυρίῳ καὶ Θεῷ ἡμῶν.

(Α f. 30 b, Ε f. 82, Φ f. 766 b, Η f. 86 b) Ἐπειδὴ γάρ Θεὸς ἦν ἀποδήμητας σεσαρκωμένος, μόνης ἦδε τὸ ἀγαθὸν, καὶ πονηρίας τῆς ἐν ἀνθρώποις ἐλεύθερος ἦν· Ιδίον δὲ τοῦτο τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσιας· τὸ γάρ φύσει καὶ ἀράρθως καὶ ἀμεταπτώτως ἀγαθὸν, πρέποι ἀν αὐτῇ τε καὶ μόνῃ ἰδικῶς· «Οὐδεὶς γάρ ἀγαθὸς, εἰ μὴ εἰς δὲ Θεός.» κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνὴν. Οὐκοῦν, μὴ ὡς βρέφος ἰδης ἀπλῶς τὸν ἐφάνη κείμενον, ἀλλ' ἀν πτωχείᾳ τῇ καὶ θῆμας τὸν πλούσιον ὡς Θεὸν, καὶ δὲ τοῦτο δοξολογούμενον καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἀγίων ἀγγέλων ὅποις δὴ καὶ δὲ ὑμνος ἦν· «Δέξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς εἰρήνης, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίᾳ.» Ἀγγεῖοι μὲν γάρ καὶ πᾶσαι αἱ ἀνωτάτω δυνάμεις τὴν ἐκνέμηθεσαν αὐτοῖς ὡώνοτες τάξιν, καὶ εἰρηνεύουσι πρὸς Θεὸν· κατ' οὐδένα γάρ τρόπον τὸ αὐτῷ δοκοῦν παρατρέχουσιν, ἀλλ' εἰσὶν ἐν ἀδραιότητι τῇ κατὰ δικαιοσύνην καὶ ἀγίασμόν· ἡμεῖς δὲ οἱ τάλανες, τοὺς τοῦ Δεσπότου θελήμασι τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας ἀνταναστήσαντες, πολεμίων ἐν τάξει γεγόναμεν αὐτῷ. Λέγονται δὲ τοῦτο διὰ Χριστοῦ· καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς ἡ εἰρήνη τημῶν, καὶ συνήψει τημᾶς; δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, τὴν ἔχθροιον ἀμαρτίαν ἐκ μέσου τιθεῖς, καὶ δικαιῶν ἐν πίστει, καὶ καλῶν ἐγγῆς τοὺς δυντας πατράν· καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρέπον, κτίσας τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἥνα καίνων ἀνθρωπον, ποιῶν εἰ-

A Scripturæ, diversis nominibus universalein Deum appellandi; et quidem ex gestis per tempora rebus appellationes excogitandi. Id in Christo etiam facilitatum est. Est enim verus Deus; quam rem illa quoque verba demonstrant: « Accelerata spolia detrahere, festina prædarī »²⁴. — Ejus initium crux fuit, per quam universi orbis regnum oblitum; quandiquidem ipse vere usque ad mortem crucis Patri obedivit. — Animadverte, charissimis, et intellige, non ad ethniæ corum colliguntur transiisse eos qui per fidem saeculare sunt; sed ad horum potius mortales accessisse filios, qui vocati fuerint. Et carnivora quidem bellum sunt lupus, leo, ursus, panthera: herbis autem paucuntur quicquaque sunt cicures, hædi, agni, vituli. Sed form, inquit, una cum cicuribus paucentur, et eorumdem escis utentur. Ergo nequaquam cicures ad ferarum consuetudines transierunt; sed huius potius ad illorum, ut dixi, mores conversæ sunt. Mutati sunt itaque homines ex ferino ingenio ad congruum sancti manu-stitudinem, immutati fuerunt per Christum, faciliusque sunt agni qui erant lupi: ipse enim eis elevavit, duosque populos, ut dixi, in religiosa sententia copulavit. Hoc olim hierophanta quoque Moyses prædicavit, dicens: « Lataniini, gentes, cum populo ejus, Dominum Deum nostrum magnificare »²⁵.

B Quia enim Deus ineffabiliter incarnatus erat, solus ipse bonum noscerebat, humanaque malitia carebat, quod utique excelsa præ omnibus subtilitate præprium est: nam quod naturaliter, firmatur atque immutabiliter bonum est, id ei unicè propriumque convenerit. Nam nemo bonus nisi solus Deus, iuxta ipsius Servatoris effatum²⁶. Cave igitur, ne ut infantulum tantummodo 128 in præsensi Jacobem sp̄cetes, sed potius divitēm in paupertate nostra Ueum, ejusque rei causā a sanctis Ipsiis angelis decantatum; cuiusmodi illæ hymnūs erat: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, fidei hominēs bona voluntas ». Profecto angelī, cunctaque sanctæ virtutes, quæ altributum sibi ordinatim retinendētunt, pacem quoque cuim Deo conservant, nullatenus voluntatem ejus transgrediviuntur, sed instabili justitia ac sanctitate manent. Nos vero miseri, quib⁹ Domini mandatis cupiditates nostras opposuimus, hostium instar apud illum evasimus. Verum tamen ea res per Christum destruta fuit, qui nostra pax est, nosque Patri Deo conjunxit, causam odii peccatum de medio tollens, fidem justificans, sibique proximatos faciens qui longe aberant, aliqui etiam condens duos populos in unum novum hominem, pacem faciens, duosque Ihesus in uno corpore Patri reconcilians²⁷. Placuit enim

²⁴ I. a. viii, 3. ²⁵ Denu. xxiii, 43 sec. Gr. ²⁶ Marc. x, 18. ²⁷ Luc. ii, 14. ²⁸ Ephes. ii, 15.

(1) Haud scio an Cyrillus hoc loco innuere videatur famigeratam illam lectionem psalmi xcvi, 10:

Domini regnavit a ligno, de qua tota verba a pliologis sacrisque critici facta sunt.

Deo Patri cuncta in Christo instaurare, et cum superioribus insima copulare, atque unum gregem efficere, celestes atque terrestres¹⁰. Factus est itaque Christus pax nobis et bona voluntas.

V. 10. *Dixitque illis angelus, etc.*

Credendum est archangelum hunc suisse, pastoribus gaudii nuntium, qui cum exercitu suo, celo descendit ad salutis humanae felicem notitiam perferendam: solus tamen pastores alloquens, quorum oculis agmen ab ipso ductum non apparerat, propter angelicæ naturæ invisibilitatem.

V. 22. *Et postquam impleti sunt dies purgationis ipsorum secundum Moysis legem.*

Nunc igitur ex nuper lectis cognovimus illum Moysis legibus obedientem; imo vero legislatorem ipsum ac Deum, qualenus homo est, decretis propriis obsequentem. Rei vero causam docebit nos sapientissimus Paulus dicens: « Cum parvuli essemus, sub elementis mundi eramus servientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, 129 factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret¹¹. » Ergo de legis maledicto redemit eos Christus, qui sub lege erant, non tamen illos qui eam observaverant. Quomodo autem redemit? neinpe eam ipse adimplens. Vel, ut paulo aliter dicamus, ut Adami transgressionis crimen solveret, obedientem se docilènque præbuit pro nobis in omni re Patri Deo. Scriptum est enim, quod « Sicut per unius hominis inobedientiam, peccatores constituti sunt multi, ita per unius hominis obditionem justi constituentur multi¹². » Cervicem itaque legi æque ac nos supposuit, prudente consilio hoc ipsum agens: decebat enim ipsum implere omnem justitiam. Igitur adveniente die octava, qua mos erat circumcisionem carnis peragere ex legis placo, circumciditur et ipse qui legem Moysi dederat, et ante hunc Abraham. Nomen etiam susecepit, Jesus scilicet, quod Salus populi interpretatur. Sic enim voluit Deus Pater Filium suum nominari, genitum carnaliter ex muliere. Factus est enim tunc salus populi, neque unius tantumin modo sed omnium gentium universæque terræ. Eodem itaque tempore circumcisio perficiebatur, et nomen is suscipiebat.

¹⁰ Ephes. i, 10. ¹¹ Galat. iv, 3, 4. ¹² Rom. v, 19.

(1) Aubertus γεννώμενον hic et mox. Idem tamen initio fragmenti melius habet ιδωμεν cognovimus, quam nostri codices ιδωμεν cognoscamus.

(2) Tractus hic Cyrilli commentarii de circumcisione Domini, ejusque in templo oblatione, exstat partim in homilia edita Cyrilli ejusdem de hypapante Opp. t. V, part. II, [nov. ed. t. X] (quaæ in codice II, f. 103, dicitur homilia 27). Ego igitur partem hanc meo more, utpote notam, omissem, nisi in nostris codicibus; presentique editione, non pauca interponerentur, quæ ab edita homilia absunt; et nonnulla etiam editoris Auberti manifesta et gravia

Aρήνην, καὶ ἀποκαταλάττων ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ οὐ- ματι πρὸς τὸν Πατέρα· εύδοκησε γὰρ ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἀνακεφαλαιώσθαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, συ- εἰραι τε τοῖς ἄνω τὰ κάτω, καὶ ἀγέλην ἀποφῆναι μίαν, τοὺς τε ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς· γέγονεν οὖν ἡμῖν εἰρήνη τε καὶ εὐδοκία Χριστός.

Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ διηγελος, κ. τ. λ.

(B f. 24 b) « Εστιν νοεῖν ὡς ἀρχάγγελος ἥν, δι τοῖς ποιμέσι τὴν χαρὰν εὐαγγελισθέμενος, ἀμα τῇ ὑπ' αὐτὸν στρατιῇ κατών ἐπὶ τὰ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων εὐαγγέλια· καὶ τέως μονώτατος αὐτοῖς διελέγετο, μὴ ὑποπιπτούσης ταῖς αὐτῶν ἔψεσι τῆς ὑπ' αὐτὸν στρατιᾶς, διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀδρατον. »

Καὶ δε ἐπιλησθηταί αἱ ημέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν ρόμον Μωϋσέως.

(A f. 53 b, E f. 89, H f. 96) Τέως οὖν Ιδωμεν αὐ- εδύ, διὰ τῶν ἀρτίων ἀνεγνωσμένων, τοῖς διὰ Μωϋ- σέως εἰκόνα νόμοις· μᾶλλον δὲ τὸν νομοθέτην αὐ- τὸν καὶ Θεὸν, ὡς ἀνθρώπον τοῖς ἑαυτοῦ θεοπίσμα- σιν ὑποκείμενον· καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν, διδάξει λέ- γων ὁ σοφώτατος Παῦλος· « Οτε ήμεν νήπιοι, ὅποι τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἤμεν δεδουλωμένοι· διε τὸ δὲ ἥλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν δι Θεὸς τὸν Γίδην αὐτοῦ γενόμενον (1) ἐκ γυναικός, γενόμε- νον ὑπὸ νόμου, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ (2). » Ούκον τῆς τοῦ νόμου κατάρας ἐξεπρίσατο Χριστὸς τοὺς δυτας μὲν ὑπὸ νόμου, οὐ μὴν ἐτι [E sine ἐτι] καὶ τετηρηκότας αὐτὸν. Ἐξεπρίσατο δὲ πῶς; Πληρώ- σας αὐτὸν. Καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρόπον· Ἰνα λύσῃ τῆς ἐν Ἀδὰμ παρεβάσεως τὰ ἐγκλήματα, εὐπειθῇ καὶ εὐήγινον πρὸς πᾶν διτοῦν ἑαυτὸν παρέστησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ· γέγραπται γὰρ, διε· « Οι- περ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἀμαρτω- λαὶ κατεστάθησαν οἱ ποιλοί, οἵτω καὶ διὰ τῆς ὑπ- ακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι καταστάθησονται οἱ ποιλοί. » Τρῆπε τοῖνυν τῷ νόμῳ μεθ' ἡμῶν τὸν αὐχένα, οἰ- κονομικῶς καὶ τοῦτο πράττων· ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ πληρώσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐνστάσης δὴ οὖν τῆς δύδησης, ἐν διάσημης ἦν τὴν ἐν σαρκὶ τελείσθαι περι- τομήν, κατά γε τὸ δοκοῦν τῷ νόμῳ, περιτέμνεται καὶ αὐτὸς δι τὸν νόμον δοὺς τῷ Μωϋσῇ, καὶ πρὸ τούτου τῷ Ἀδραάμ. Δέχεται καὶ τὸ δνομα, τουτέστι τὸ, Πήσον· ἐμρηνεύεται δὲ τούτο, Σωτηρία λαοῦ· οὗτος γὰρ τὴλέσηεν δι Θεὸς καὶ Πατὴρ ὀνομάζεσθαι τὸν Γίδην γεννηθέντα κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός· γέγονε γὰρ τότε σωτηρία λαοῦ, καὶ οὐχ ἑνὸς, μᾶλλον

sphalmata corrigerentur, ut animadversiones nostræ demonstrant; quarum præcipua esto hæc: quod nempe initio fragmenti pag. 128 pro recitissima codicim nostrorum lectione νομοθέτην Θεὸν, ὡς ἀνθρώπον τοῖς ἑαυτοῦ θεοπίσμασιν ὑποκείμενον, Au- bertus scribit νομοθέτην, ὡς Θεὸν (omisso ἀνθρω- πον) τοῖς ἑαυτοῦ, etc., legislatorem, αἱ Deum, αἱ legibus subditum; qui palmaris in theologia error est. Et quidem ex nostris codicibus inferius etiam p. 152, col. 501 habemus: νομοθέτης ἥν ὡς Θεός, καὶ ὑπὸ νόμου ὡς ἀνθρωπός, Legislator erat αἱ Deus, et legi subditus uī h̄mo.

καὶ παντὸς ἔθνους, καὶ πάσης τῆς ὡρᾶς· ἐν ταυτῷ τοιχαροῦν τὸ τῆς περιτομῆς ἀπελεῖτο χρῆμα, καὶ τὴν κλῆσιν ἀδέχετο.

Καὶ τί τὸ αἰνγάνιο, φέρε δὴ πάλιν Ἰωάννεν. Ὁ μα-
χάριος ἤφη Παῦλος· « Ἡ περιτομὴ οὐδὲν ἐστι, καὶ
ἡ ἄκρωσις οὐδὲν ἐστιν· » Ἀρ' οὖν τὸ μηδὲν τη-
ρεῖσθαι προστέταχε διὰ τοῦ πανσόφου Μωϋσέως ὃ τῶν
ὅλων Θεός, καὶ κόλασιν ἐπειρήσας τοὺς παραβάνου-
σιν αὐτὴν; Ναί, φαῖην δν· δοσιν μὲν γάρ ἦκεν εἰς
τὴν τοῦ πράγματος φύσιν, οὐδὲν ἐστιν παντελῶς·
ἀδείνει δὲ μυστηρίου τύπον· κατὰ γάρ τὴν ὅρδην
τιμέραν ἀνεβίων Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, καὶ δέδωκεν
τῇμὸν τὴν ἐν πνεύματι περιτομῆν. Προστέταχε γάρ
τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, « Πορευθέντες μαθητεύ-
σατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ
νεόρια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ὑιοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύ-
ματος. » Τελείσθαι δὲ φαμεν τὴν ἐν πνεύματι περι-
τομῆν ἐν καιρῷ μάλιστα τοῦ ἀγίου βαπτίσματος,
ὅτε καὶ μετόχους ἡμᾶς ἀποφαίνει Χριστὸς τοῦ ἀγίου
Πνεύματος.—(Ε. f. 89 b) Καὶ τούτου πάλιν εἰς τύπον
ἥν ὁ ἄρχαῖος (1) ἐκεῖνος Ἰησοῦς, ὁ μετὰ Μωϋσέα
στρατηγήσας· διεβίβασε γάρ πρότερον τὸν Ιορδάνην
τούς υἱούς Ἱερατὸν· εἴτα καθίσας εὐθὺς μαχαίραις
περιέτεμε πετρίναις. Οὐκοῦν δὲ διασῶμεν τὸν Ιορ-
δάνην, τότε Χριστὸς ἡμᾶς περιτέμνει τῇ δυνάμει τοῦ
ἀγίου Πνεύματος· οὐ σάρκα καθαίρων, ἀποκεῖρων
δὲ μᾶλλον τὸν ἐν ψυχᾷ; (2) μολυσμόν. (3) Ἐν ὅγδῃ
τοιχαροῦν περιτέμνεται Χριστὸς, καὶ τὴν κλῆσιν, ὡς
ἴρην, λαμβάνει. Τότε γάρ, τότε σεσώμεθα παρ' αὐ-
τοῦ καὶ δι' αὐτοῦ· « Ἐν ώ γάρ, φησι, περιετεμήθη τε
περιτομῇ ἀγειροποιήτῳ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώμα-
τος τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συντα-
χάστες αὐτῷ ἐν τῷ βιπτίσματι, ἐν φυλακῇ συνηγέρ-
θητε. » Οὐκοῦν δὲ θάνατος αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε,
καὶ τῇ ἀνάστασις καὶ τῇ περιτομῇ ἀπέθανε γάρ, ἵνα
ἡμεῖς οἱ συναποθανόντες αὐτῷ, αὐτοῦ ἀποθανόντος
τῇ ἀμαρτίᾳ, μηκίτεροι ζήσωμεν τῇ ἀμαρτίᾳ. Διὸ ερη-
τεῖ· « Εἰ συναπεθάνομεν, καὶ συζήσομεν. »
Ἀποθανεῖν δὲ λέγεται τῇ ἀμαρτίᾳ, οὐχ διτοιματεῖν
(« Οὐδὲ γάρ ἀμαρτίαν ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη ὁδός ἐν
τῷ στόματι αὐτοῦ»), ἀλλὰ διὰ τὴν ἐμήν ἀμαρτίαν.
Διπερ οὖν συναπεθάνομεν αὐτῷ ἀποθνήσκοντι, καὶ
συνανατῶμεν αὐτῷ.

Πάλιν ἐπειδὴ γέγονεν μεθ' ἡμῶν ὁ Υἱὸς, καίτοι
Θεὸς ὁ φύσεις καὶ τῶν ὄντων Κύριος, ταύτη τοις καὶ
τὸ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἀτιμάζει μέτρον, ἀλλὰ μεθ' ἡμῶν
ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον γέγονε, καίτοι νομοθέτης ὁ
αὐτὸς ὁ Θεός· περιτέμνεται ὀνταήμερος μετὰ Ιου-
δαίων, ἵνα τὴν συγγένειαν βεβαιώσῃ, ὅπως μὴ ἀρ-
νήσωνται αὐτὸν· ἐκ στέρματος γάρ Δαΐδη προσδο-
κάτῳ ὁ Χριστός· καὶ ἐδείξει τὸ τεκμήριον τῆς συγγε-
νείας. Εἰ γάρ καὶ περιτημένος αὐτοῦ θλεγον, Τοῦτον οὐκ οἰδαμεν πόθεν ἐστίν· εἰ μὴ περιετρήθη
κατὰ σάρκα, καὶ τὸν νόμον ἐφύλαξεν, ἰσχεν δὲ πρό-

A Quid autem hic lateat arcani, denuo dispici-
mus. Beatus sit Paulus: « Circumcisio nihil est, et
præputium nihil est »²². Ergone rem, quæ nulla
est, observari omnium Deus per sapientissimum
Moysen mandavit, pœna transgressoribus simul
indicta? Aio enimvero. Nam circumcisio, si rei
130 ipsius natura spectetur, nihil omnino est;
sed mysterii typum continet. Namque octava heb-
domadæ die et resurrexit Christus a mortuis, et
spiritalem nobis fecit circumcisionem. Præcepit
enim sanctis apostolis: « Euntes docete omnes
gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii
et Spiritus sancti »²³. Fieri vero dicimus spirita-
lem circumcisionem tempore potissimum sancti
baptismatis, quo nimirum participes nos efficit
Christus saucti Spiritus. Cujus rei typus item fuit
priscus ille Jesus, qui post Moysen gessit ducatum.
Is enim primus filios Israelis trans Jordanem tu-
lit: deinde ibi subsistens, statim eos lapideis gla-
diis circumcidit. Ergo postquam Jordanem traje-
mus, tunc Christus nos circumcidit Spiritus sancti
virtute, haud carnem quidem purgans, sed anima-
rum polius maculas eluens. Octava igitur die cir-
cumciditur Christus, et nomen, ut dixi, sumit. Tene-
enī, tunc prorsus ab ipso et per ipsum salvati
sumus: « In quo, inquit (Paulus), circumcisio eadis
circumcisione non manufacta in expiatione
corporis carnis, sed in circumcisione Christi: co-
sepulti ei in baptismō, in quo et conresurrexi-
stis »²⁴. Ergo mores ejus nostri gratia accidit, nec
non resurrectio et circumcision. Mortuus est enim,
ut nos cum eo pariter mortui, postquam ipse se-
mel peccato mortuus est, haud ulterius peccato
vivamus. Quare dictum est: « Si commortui sumus,
et convivemus. » Is autem non ideo mortuus pec-
cato dicitur, quia peccaverit: etenim « peccatum
non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus »²⁵; sed propter
peccatum meum mortuus est. Sicut ergo cum eo moriente mortei pariter sumus, ita
et cum ipso resurgentem »²⁶.

B Kursus quia Filius nebiscum versari voluit, quan-
quam Deus natura suæ erat et omnium Dominus,
Idcirco modicum nostrum non respuit, sed
nobiscum legi somet **131** subiecit, legislator licet
D ac Deus. Circumciditur octava a nativitate die cum
Iudeis, ut generis cognationem affirmet, neque
eum postea velint negare. Namque ex Davidis stirpe
Christus expectabatur. Et signum præ se ferre
voluit cognationis ejus. Si enim de circumcisione etiam
siebant, nescire se undenam is esset; si forte cir-
cumcisus non fuisset neque legem observasset,

²² I Cor. vii, 19. ²³ Matth. xxviii, 18. ²⁴ Coloss. ii, 11. ²⁵ I Petr. ii, 22. ²⁶ II Timoth. ii, 11.

(1) Perverse prorsus Auberlīus ἀρχιερεὺς μυνί-
σε, qualis nunquam fuit Ioseph, προ ἄρχαῖος pri-
στος.

(2) Male rursus Auberlīus, τὸν ἐμψύχον πρὸ τὸν ἐν

ψυχαῖς.

(3) Conferatur Philonis breve de circumcisione
scriptum.

negandi causa honesta fuisse. Verum tamen post ipsius circumcisioem, cessavit circumcisio, subintrante eo quod ab illa portendebatur, id est baptisme; cuius beneficio nos ulterius haud circumcidimus. Videtur enim mihi circumcisio tria efficiisse. Primo videlicet signo quadam impresso, Abrahām posteros a reliquis gentibus distinguebat. Secundo, divini baptismatis typum, graſam atque virtutem in se portendebat. Sicut enim circumcisus, in Dei populum per id signum olim cooptabatur; sic baptizatus, Christo in se sigilli instar recepto, inter alios Dei ascribitur. Tertio denique, symbolum erat constitutorum in gratia fidelium, quatenus in carnalium voluptatum passionumque commotiones, exacuto fidei verbo, asceticisq; laboribus praedictant atque mortificant, haud corpus incidentes, sed cor purgantes, et spiritu, non littera circumcisi: quorum laudem haud humano iudicio indigere, sed celesti suffragio nisi, divus Paulus testatur²⁷.

Cum ergo lex adversus quamlibet mulierem, quo masculum seminamque peperisset, lata esset, eaquo universalē prorsus faceret intimidationem, nūbilominus omni dedecore carebat sancta Virgo, de qua natum carnaliter Christum dicimus. Considera enim, si libet, legis accuratum tenorem. Motier, inquit, non indifferenter qualibet, sed aqua suscepit semine masculum pepererit, iniuranda esset²⁸. Atque hoc loco 132 corpus divinum dicens a sancto Spiritu compactum, ineffabiliter elaboratum in sancta Virgine, naturie neglectis legibus. Minime enim seminali officio indigebat sanctorum primogenitus, inchoato illorum qui a Deo per Spiritum regenerationem sortiuntur: de quibus diecum est manifeste, « Qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis aut viri, sed ex Deo nati sunt²⁹. » Ergo extra omnem legis iuramentorum sancta Virgo erat, quae nullum eorum excepta est, sed operante Spiritu divinum nobis infans. edidit.

Post circumcisioem, adhuc tempus purgationis expectat. Et postquam dies completi sunt, plenitudinis autem dies quadragesimus erat, tunc Hierosolymam ducitur ad conspectum Patris, cum homo nebris similis, is qui illi assidet tamquam Deus. Verbuna, et qui per uiraram legis inter primogenitos ascriptus est. Nam denuo erant et sacrae Deo, etiam ante Verbi incarnationem, primogeniti qui ei ex legis prescripto offerabantur. O magnum dispensacionis mysterium! « O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei³⁰! ». Qui in sinu Patris est, qui omnia sisipit seruunt, qui ab omnibus sacro cultu honoratur, iis quod laetare in humaci-

²⁷ Rom. ii. 20. ²⁸ Levit. xii. 2. ²⁹ Joan. i. 13.

(1) Ciatinus sequens locus ad litteram ex cap. 13 commentariorum Cyrilli abis Joannē Graeciensi in opere inedito contra Severum pro concilio Chalce-

A φασιν εἰδογον αὐτῶν ἡ δρυητική· μετὸν μέντοι τὸ περιτμηθῆναι αὐτὸν, πέπανται ἡ περιτομή, εἰσαχθέντος ἡμίν τοῦ σημαντούμενου δι' αὐτῆς, ήτος ταῦ βαστισμάτος διὰ τοῦτο ἡμεῖς οὐκέτε περιτεμνόμεθα. Δικεῖ γάρ μας ἡ περιτομή τρία τριά πραγματεύεσθαι· διὸ μὲν, οἰοντες αγρεικὴν τινὰ· καὶ σφραγίσεις τοὺς ἑγγόνους Ἀβραὰμ ἀφορίζουσα, καὶ τῶν λαικῶν ἐθνῶν διαστέλλουσα· δεύτερον, ἐν ἑκατῇ τῇ, τοῦ θεῖου βαπτίσματας προτυπώσα, χάριν καὶ δύναμιν· ὁσπερ γάρ δι περιτεμνόμενος, εἰς λαὸν θεοῦ διὰ τῆς σφραγίδος πάλαι ἔχρημάτιζεν· οὐτως δὲ βαπτιζόμενος σφραγίδα τὸν Χριστὸν ἐν ἱερῷ τυπωσάμενος, εἰς οὐλίσταν θεοῦ ἀναγράφεται. Καὶ τρίτον, σύμβολον τῶν ἐν χάριτι καθισταμένων πιστῶν, οἱ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν καὶ παθῶν τὰς ἐπαναστάσεις τῷ τμητικῷ τῆς πίστεως λόγῳ, καὶ πόνους ἀσκητικῆς· ἐκτέμνουσι καὶ ἀπονεκρύσιν, οὐ σῶμα τέμνοντες, ἀλλὰ τὴν χαρδίαν καθαίραντες, καὶ πιεύματι οὐ γράμματι περιτεμνόμενοι· ὃν καὶ τὸν ἐπιτανόν (Ε. f. 90) οὐκ ἀνθρωπήν ἐπικρίσεως διεῖθαι, ἀλλὰ τῆς ἀνθεντικῆς τηρησίας ψήφου, Παῦλος δὲ θεος διαμαρτύρεται.

(Ε. f. 120 b, K. f. 4. h) Ἐόντες (1) τούννυν τοῦ νόμου κατὰ γυναικὸς ἀπάστης τικτούσης ἀρσενὸς ἡ θῆλυ, καὶ γενικωτάτην ἡμῖν ποιουμένου τὴν κατάρρησιν, ὑπεξαρτεῖται τῆς δυσφημίας ἡ ἀγία Παρθένος, ἡς ἐκφύνει φαμεν τὸ κατὰ σάρκα Χριστόν. Θέα γάρ, εἰσοι δοκεῖ, τοῦ νόμου τὸ ἀκριβές· « Γυνὴ » γάρ, φησι, καὶ οὐ πᾶσα τυχὸν ἀδιακρίτως, ἀλλ᾽ ἡ τῆς ἀν σπερματισθῆ καὶ τέκῃ ἀρσενὸν, ἀκάθαρτος ἔστω. » Ἐνταῦθα δὲ ἐκ Πνεύματος ἀγίου τὸ θεῖον συνέστη σῶμα, πλαστουργούμενον ἀρρέτως ἐν τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ, καὶ τῶν τῆς φύσεως νόμων ὀλίγα πεφροντικός· ἡκιστα γάρ σπερματικῆς ἐδεῖτο καταβολῆς ὁ τῶν ἀγίων πρωτότοκος, ἡ ἀπαρχὴ λαχόντων τὴν ἐκ θεοῦ διὰ Πνεύματος ἀναγέννησιν περὶ ὃν εἰρηται σαφῶς· « Οἱ οὐκ ἐκ αἰμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς ἡ ἀνδρὸς, ἀλλ᾽ ἐκ θεοῦ ἐγενήθησαν. » Διέδρα δὴ οὖν τὴν ἐκ νόμου καταβολὴν ἡ ἀγία Παρθένος, σπερματισθεῖσα μὲν οὐδεμῶς, ἐνεργεῖ δὲ τῇ διὰ Πνεύματος τὸ θεῖον ἡμῖν ἀποκυήσασε βρέφος.

(Ε. f. 120, H. f. 103 b) Μετὰ τὸ περιτμηθῆναι τὸν τοῦ καθαρισμοῦ πάλιν ἀναμένει καὶ ρόν· καὶ δτε ἐπληρώθησαν αἱ ἡμέραι (πλήρωσις δὲ ἡμερῶν τῇ τεσσαρακοστῇ ἦν), τάτε ἀνάγεται εἰς τὸν Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰς δύν διέτει τοῦ Πατρὸς, ὡς ἀνθρωπός καθ' ἡμέρας, ἡ συνεδριάζων αὐτῷ θεὸς Λόγος, δὲ καὶ διὰ τῆς τοῦ νόμου σκίδες ἐν τοῖς πρωτότοκος γραφόμενος. « Άγια γάρ καὶ Ιερὰ τῷ Θεῷ καὶ τὰ πρὸ τῆς ἀναθετήσεως πρωτότοκα, ἀπεριβούοντα αὐτῷ κατὰ νόμον. Ω μαγάλης οἰκουμένας! Ω βαθύς πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ! Ω ἄν κόλποις ὃν τοῦ Πατρὸς, φέστα πάντα προσάγεται δουλοθρηπεῶς, δ ταῖς παρὰ πάντων λατρείαις δοξαζόμενος, δτε γέγονεν ἐν

²⁷ Rom. xi. 33.

donensi, cuius apud me habeo interpretationem ex Syriaco, quo tantum in idiomate superest id opus inter codices Vaticanos, Graeco textu jaudiu amissio.

ταῖς οὓς ἀνθρωποτήρες· μέτροις, τῷ ίδιῳ Γεννήτορι προσερέπει δυσκαν. Ή τοῦ παραδόξου πρόδηματος! Τούς τοῦ νόμου τύπους τετήρηκεν ἡ ἀλήθεια. Διὰ ποίαν αἰτίαν; "Οὐτὶ καὶ νομοδέτης ἦν ὁς Θεὸς, καὶ οὐδὲ νόμον ὁς ἀνθρώπος. Τί δὲ δὴ προσκεκόμικεν; Ἡς πρωτότοκος καὶ δρῆσην, ζεῦγος τρυγόνων, καὶ (1) οὗ νεοσσούς περιστερῶν, κατὰ τὸ τῷ νόμφῃ διηγορευμένον. Ἀλλὰ τὶ βούλεται ταῦτα δηλοῦν; Ἡ μὲν τρυγών, ἐστι λελιστατὸν ἐν στρουβίοις· ἡ δὲ περιστερά, ζῶν ἥπιον καὶ πρᾶον. Γέγραν δὲ τοιούτος εἰς ἡμᾶς ὁ τῶν δλων Ποτητῆς καὶ Κύριος, πραδηταὶ μὲν τὴν εἰς ἀκρον ἔχων, τρυγόνος δὲ δίκην κατακηλήσας τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ τῆς ἐσαυτοῦ καλλιφωνίας τὸν ίδιον ἀμπελῶνα πληρῶν, τουτέστιν ἡμᾶς τοὺς πιστεύσαντας εἰς αὐτὸν. Γέγραπται γεῦν ἐν τῷ Ἄσματι τῶν φασμάτων, διτὶ «Φωνὴ τῆς τρυγόνος ἱκούσθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν· αἱ ἀμπελοὶ κυπρίζουσι·» λελάληκα γάρ πρὸς ἡμᾶς τὸ θεόν τε καὶ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, τὸ παντὸς τοῦ κόσμου σωτῆριον, δὲ Χριστός. Ἐσφάγετο μὲν οὖν τρυγών καὶ περιστερά, ἵνα πάλιν αὐτὸς ὡς διὰ τύπων ἡμῖν σημαίνηται, τὸν ὑπὲρ τῆς κόσμου ζωῆς ὑπομένων θάνατον κατὰ σάρκα. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ εὐφωνοτάτη τρυγών, αὐτὸς ἡ ἀκέραιος περιστερά. Ἐαυτὸν οὖν ἄρα προσκεκόμικεν δὲ Χριστὸς καθ' ἓντα καιρὸν δύμοι τοῖς τύποις τὴν ἀλήθειαν αἵς διστήν ενδιάσια, ἵν' ἡμᾶς δὲ ἐαυτοῦ προσαγάγῃ τῷ Θεῷ καὶ Πατέρι, λύσῃ τε οὕτω τὴν ἐφ' ἡμᾶς γενομένην ἀποστροφήν, διά τε τὴν ἐν Ἀδάμ περάβασιν (2), καὶ τὴν κατὰ πάντων ἡμῶν τυραννίσασαν ἀμαρτίαν, καὶ οὕτως ἐπισκοπῆς ἀξιώσῃ τῆς πατρικῆς. Ήμεῖς γάρ ἡμεν οἱ πάλαι βρῶντες· «Ἐπιδεψόν ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐλέησόν με,» ως δὲ Ψάλλων φησίν. «Οὐφθαλμοὶ γάρ, φτεῖ, Κυρίου ἐπὶ δικαίους.» Οὐ γάρ ἐπιβλέπεις Κύριος τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐνεχομένους, ἀλλ' ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντα αὐτοῖς τοὺς θείους λόγους· εἶδε οὖν καθαρθῆναι πρότερον ἡμᾶς, καὶ οὕτως ἀξιωθῆναι Θεοῦ ἐποίησε· κακερδάκαμεν δὲ τοῦτο διὰ τοῦ πάντων Σωτῆρος νόμου.

Αλλὰ ζήτησεν πρώτον μὲν, περὶ τίνος γέγραπται τὸ περὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν· δεύτερον δὲ, περὶ τοῦ παραστῆσαι αὐτὸν τῷ Κυρίῳ· καὶ τρίτον, τί σημαίνει τὸ ζεῦγρος τῶν τρυγόνων, καὶ οἱ δύο νεοσσοι τῶν περιστερῶν· Εἰ γάρ τὸ περὶ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν, περὶ τῆς ἀγίας, Θεοτόκου, η̄ περὶ τοῦ μακαρίου Ιωσῆφ, η̄ περὶ τοῦ Κυρίου νομίσεις τις λέγεσθαι, ἀσεθῆσις. Οὗτε γάρ δὲ Ιωσῆφ ἔγνω τὴν ἀγίαν Παρθένον, εἴτε αὐτῇ ἐν ἀνομίᾳς συνέλαβε, καθὼς αἱ ἄλλαι γυναικεῖς, ἵνα περὶ τοῦ καθαρισμοῦ ἑαυτῶν προσενέγκωσιν· διλλ’ ἀσπόρως συνέλαβε, καὶ ἀφέθρως ἐτεκνεύ. Ὅπου δὲ οὐ γυναικῶς καὶ ἀνδρός σύνοδος, οὐχ

Atatis modulo apparuit, proprio genitori hostiam offert. O res mira! Legis typos ille observat, qui est Veritas. Cur, inquam? Quia legislator erat quantum Deus, legi autem subdilus quatque homo. Quid vero obtulit? Ut primogenitus et masculus, par turturum, duosque pullos columbarum, iuxta legis edictum. Haec autem quidnam significant? Turtur sane inter alilia loquacissimus est: columba vero animal mite et mansuetum. Talem porro se exhibuit erga nos rerum omnium Creator et Dominus, mansuetudinem quidem summam retinens, instar vero **133** turturis mundum cantu demulcens, suaque melodia propriam vineam replens, id est nos qui in ipsum credidimus. Scriptum est itaque in Canticō canticorum: «Vox turturis audita est in terra nostra, vites florent⁴⁰.» Nobis enim divinum angelicunque praeconium, universo orbi salutiferum, Christus elocutus est. Mactabantur itaque turtur atque columba, ut ipse denuo ceu per typos nobis denotaretur, mortem in carnis sua pro mundi vita passurus. Ipse enim est canorus maxime turtur, ipse simplex columba. Semet ergo Christus obtulit, typum simul et veritatem, in odorem suavitatis, ut nos per se ipsum Deo Patri offerret, et nostram ab eo aversionem dissolveret, quæ ob factam in Adamo transgressionem evenerat, et ob peccati in nos omnes tyrannidem, atque ita Patris respectu nos dignos elicere. Nos enim sumus, qui ab antiquo clamamus: «Respic in me, et miserere mei, » ut ait Psalmista⁴¹. Namque «Oculi Domini super justos⁴².» Non enim respicit Dominus peccatis deditos, sed mitem et quietum, et divinos sermones metuentem. Oportuit igitur nos ante purgari, atque ita divina inspectione dignos reddi. Id autem consecuti sumus per universalem Servatorem Christum ex muliere natum, factum sub lege.

Sed primo quæren*lum* est, quemnam designant
verba, *Purgationis eorum*; secundo de Jesu coram.
Domino oblatione; tertio quid significant par tur-
turum et duo columbarum pulii. Etenim si purga-
tionis *orum* de sancta Deipara, vel de beato Jo-
D sepho, vel de ipso Domino existimet aliquis dici,
irreligiosus erit. Nam neque Josephus sanctam Vir-
ginem carnaliter cognoverat, neque ipsa in pec-
catis conceperat ut cæleræ mulieres, ita ut pro-
sua ipsorum purgatione offerre deberent. Siue se-
mine quippe concepit, sine corruptela peperit. Ubi
autem non est mulieris cum 134 viro copula, ne-

⁴⁰ Cant. i, 12. ⁴¹ Psal. xxiv, 16. ⁴² Psal. xxxiii, 16.

(1) Hoc loco Aubertus scribit *q. aut.*, pro *xal et*.
Profecto sacer textus et lex alternante sententia
loquuntur. Apud Maldonatum tamen graves auto-
res utrumque munus a B. Maria oblatum existimare
videntur, nempe Origenes homil. 14 in *Luc.*, et
S. Ambrosius lib. ii. 8. De Abraham. quibus nunc

accedit in cod. E **Cyrillus** non hic solum, verum etiam infra p. 134 (col. 504).

(2) En nostrum in Adamo originale peccatum, quod Neobruci rursus increduli negant; Ecclesia autem divinis Scripturis Patribusque suis innixa constanter constitetur.

que somnus et voluptas, neque conjugalis coitio, quoniam sit purgationis necessitas? Sed neque de Domino id dictum fuit, immaculato scilicet et quamlibet mundissimam excedente.

V. 24. *Et ut darent hostiam, etc.*

Item exactoribus solvit didrachma, quanquam id non debebat, propriea quod ipse verus Filius erat: solvit tamen, postquam semet legi subjecrat. Prorsus enim oportebat œconomicum illud munus exequi quod nostri causa suscepere. Quin adeo Christum in ipsius didrachmatis solutione, ceu Servatorem Redemptoremque expressum comperieimus. Erat enim didrachma nummi genus regalem præ se ferentis imaginem, qui præscriptio legis pro duobus solvebatur capitibus. Specta igitur in didrachmate item Christum representatum. Ipse enim, cum sit imago Patris, figura substantiæ illius ¹⁴, seu ipsum obtulit duorum populorum redemptionem, Iudaici, inquam, atque ethni.

V. 28. *Et ipse accepit eum in uinas suas.*

Portabatur ad templum Christus, pusillus adhuc infans et lactens, et quæ a lege imperata fuerant offerebat, par turturem et duos columbarium pullos. Erant autem hæc temperantiae et mansuetudinis typus. Præterea differentiam duorum vitæ generum indicabant, quorum utriusque legislator Deus, conjugii nimirum ac cælibatus. Poles autem dicere expeditos hos et magis spiritales, ac solitariæ vitæ amatores, esse columbas: turture vero illos, qui procreandis liberis ac reliquis negotiis dant operam. Jam beatus Simeon prophætica gratia exornatus, Jesum in uinas recipit, supernoque gaudio plenus, Deo benedicit inquiens: « Nunc dimittis servum tuum, Domine. » Unde, inquam, dimittis? Ex mundo stadio; nam vita hæc carcer est et ex carcere liberatio. Porro qui pacem mundo **135** datus est, venit: qui cœlum terræ copulat, immo qui terram evangelica sua doctrina transformat in cœlum. « Quia vidi salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. » Nam Christi mysterium ante ipsam mundi constitutionem preparatum fuit, postremis autem sæculi temporibus manifestatum. Ipse autem factus est lux obtemperatis et errantibus ac diabolica sub manu prostratis. Vocati enim fuerunt a Deo Patre ad Filii sui agnitionem, qui est vera lux; insuper, ad Israelis quoque gloriam. Etsi enim nonnulli ex his fuerunt contumeliosi, inobedientes, plenamque insipientia mentem gerentes; attamen reliquias salvæ fuerunt ¹⁵, et per Christum honoratae. Primitus autem ex his fuere dñi discipuli, quorum clarissimus splendor universam terram illustrat. Aliter quoque Israelis Christus est gloria, quia ex ipso secundum

Α ὥπος καὶ ἡδενή, οὐ συνθασμός καὶ μίξις, τὸς χρέως καθαρισμοῦ; Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τοῦ Κυρίου τοῦτο εἰρηται, τοῦ ἀκηράτου καὶ ὑπὲρ πᾶσαν καθαρότητα.

Kai τοῦ δούραυ θυσίαν, κ. τ. λ.

(Α Γ. 56 β, Ε Γ. 121, Η Γ. 105 β) Πάλιν συνεπέλεσο τοῖς δασμολογοῦσι τὸ διδραχμον, καίτοι συντελέσαι μὴ δφειλων διά γε τὸ εἶναι κατὰ ἀλήθειαν Γέλος συντετέλεσε δὲ, δτε γέγονεν ὑπὸ νόμον. Ἐδει γάρ, έσει πληροῦν τὴν οἰκονομίαν, ἢν κατεδέξατο δι τῆς τιμῆς. Αὐτὸν δὲ δὴ καὶ ἐν τῇ τοῦ διδράχμου καταβολῇ γραφόμενον ὡς Σωτῆρα καὶ Λυτῆρα εὐρήσομεν. Ἡν μὲν γάρ τὸ διδραχμον, νομίσματος εἶδος, βασιλικὴν ἔχοντος εἰκόνα, συντελέστο δὲ κατὰ τὸν νόμον ὑπὲρ δύο κεφαλῶν. Ὁρα τοίνυν ἐν τῷ διδράχμῳ πάλιν τὸν Χριστὸν ἀνατυπώμενον. Αὐτὸς γάρ ὑπάρχω τῇ εἰκὼν τοῦ Πατρὸς, δι χαρακτῆρι τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, τὸ νόμισμα τὸ ἐξ οὐρανοῦ, προσεκδυμένη ἐκεῖνὸν τὸν δύο λαῶν τὸ ἀντίλιπτρον, τοῦ τε ἐξ Ἰουδαίων, φημι, καὶ τοῦ ἐξ Ἕθνῶν.

Kai αὐτὸς ἔδεξατο αὐτὸν ἐπὶ ἀγκάλαις αὐτοῦ.

(Α Γ. 38, Κ Γ. 109, Ε Γ. 125, Μ Γ. 258 β) Εἰσεφέρετο μὲν ἐν τῷ ιερῷ δι Χριστὸς βρέφος ὄντος βραχὺ (1) τε καὶ ὑπομάζιον, καὶ τὰ ὀρισμένα τῷ νόμῳ προσῆγε, ζεῦγος τρυγόνων καὶ δύο νεοσσοῖς περιστερῶν· σωφροσύνης τε καὶ πραότητος δι τούπος, οὐ μήν δὲ ἀλλὰ καὶ βίου διαφορᾶς, ὄν [cod. ᾧ] ἀμφοτέρων νομοθέτης, γάμου τε καὶ ἀγαμίας. Εἴτοις γάρ ἐν τοὺς μὲν εὔζωνους καὶ πνευματικωτέρους καὶ τὸν μονήρη βίον ἐπανηρημένους, εἶναι τὰς περιστεράς· τοὺς δὲ παιδοποιαίς καὶ τῆς ἀλλῆς οἰκονομίας πεποιημένους πρόνοιαν, τρυγόνας. Οὐ δέ γε μαχάριος Συμεὼν, προφητικῇ χάριτι τετιμημένος, δέχεται μὲν εἰς ἀγκάλας αὐτὸν, θυμῆδιας τε τῆς ἀνωτάτω πιμπλάμενος, εὐλογεῖ τὸν Θεὸν, λέγων· « Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλον σου, Δέσποτα. » Πόθεν ἀπολύεις; « Έκ τοῦ βιωτικοῦ σκάμματος· λύτρα γάρ καὶ δεσμωτήριον δί βίος. » Ο γάρ μέλλων εἰρήνην ποιεῖν τῷ κόσμῳ παρεγένετο, δι συνάπτων τὸν οὐρανὸν τῇ γῇ, δι κατασκευάζων τὴν γῆν οὐρανὸν διὰ τῆς εὐάγγελικῆς διδασκαλίας. « Ότι εἰδόν τὸ σωτῆριν σου, δητιμάσες κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν. » Προηταίμαστο γάρ τὸ Χριστοῦ μυστήριον καὶ πρὸ αὐτῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς· πεφανέρωται δὲ ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰώνος καιροῖς· γέγονε δὲ φῶς ἐν ἁκτερι καὶ πεπλανημένος καὶ ὑπὸ χείρα πεσοῦσι διαβολικὴν· κέκληται γάρ περὶ τὸν Θεοῦ καὶ Πατρὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ Γεού, δι τοις φῶς τὸ ἀληθινόν· ἀλλὰ καὶ εἰς δέξιαν τοῦ Ιερατῆλ. Εἰ γάρ καὶ γεγόνασι τινες ἐξ αὐτῶν ὑερισταὶ καὶ ἀπειθεῖς καὶ ἀσυνεσίας ἐμπλεψη τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀλλ' οὖν σέσωσται τὸ κατάλειμμα, καὶ δεδέξαται δι τὸ Χριστοῦ. Απαρχὴ δὲ τούτων οἱ θεοπέτοις γεγόνασι μαθηταί, ὃν τῇ τῆς εὐκλείας φαῦλοτης. δῆλη περιστράπτει τὴν ὑπὸ οὐρανὸν· δόξα δὲ καὶ

¹⁴ Hebr. 1, 5. ¹⁵ Rom. ix, 27.

(1) Corderius in Catena ad Psalmos, seu ad canticum Simeonis, i. III, p. 961, habet partem hujus fragmenti, sed ridicule ψραχύς pro βραχύ, quod ipse,

ut sensum mitiget, Latine interpretatur radia Iama hic quam in catena Lat. ad Luc. p. 60.

δέ τερας τον Ιαραχή δι Χριστός, διτι προθῆλθεν ἐξ αύ- A carnem processit, quanquam Deus supremus erat τῶν κατὰς εάρκα, καίτοι Θεός ὁν ἐπὶ πάντας καὶ εἰς αὐτὸς σεcula. προσιώνιος.

Ίδον οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ δρῦστασιν
κοιλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ.

(Α Γ. 39, Ε Γ. 128 b) Τέθειται μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς δὲ Ἐμμανουὴλ εἰς τὰ θεμέλια Σιών, λίθος δὲ ἐκεκτὸς ἀκρογωνιαῖος, ἐντιμος. 'Αλλ' οἱ μὲν ἐπ'
εὐτῷ πιστεύσαντες οὐ κατεργάζονται· οἱ δὲ ἀπιστοι,
καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον οὐκ ἰσχύσαντες θεῖν,
πεσόντες συνετρίβησαν. Ἐφη γάρ που πάλιν ὁ Θεὸς
καὶ Πατήρ· «Ιδού τιθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμμα-
τος, καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ δὲ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ,
οὐ μὴ καταισχυνθῇ· ἐφ' δὲ δὲ πάσῃ, λιχμήσει
εὐτόν. » 'Αλλ' ἡσφαλίσαστο τοὺς ἐξ Ἱερατὴλ ὁ προρή-
της, λέγων· «Κύριον αὐτὸν ἀγιάσετε, καὶ αὐτὸς
ἔσται σου φόδος· καὶ τὰν ἐπ' αὐτῷ πεποιθὼς ἦσε,
ἔσται σοι εἰς ἀγιασμὸν, καὶ οὐκ ὡς λίθου προσκόμ-
ματι συναντήσεσθε αὐτῷ, οὐδὲ ὡς πέτρᾳ πτώματος. »
— (Α Γ. 39, Ε Γ. 129) Οὐκοῦν ἐπειδὴ περ Κύριον
καὶ Θεὸν δυτα τὸν Ἐμμανουὴλ οὐχ ἡγίασεν ὁ Ἱερατὴλ,
οὐτε μὴν ἡθέλησεν ἐπ' αὐτῷ πεποιθέναι, περιπτα-
σας ὡς λίθῳ διὰ τὴν ἀπιστίαν, συνετρίβη καὶ πέπτω-
κεν· ἀνέστησαν δὲ πολλοὶ, τουτέστιν οἱ τὴν εἰς αὐτὸν
πίστιν παραδεξάμενοι. — (Α Γ. 39 b, Ε Γ. 130, Η
Γ. 116) «Ἡ καὶ ὡς δὲ σοφώτατος γράφει Παῦλος,
«ἴουδατοις μὲν ἔστι σκάνδαλον δὲ σταυρὸς, ἔθνεσι δὲ
μωρά. » Καὶ πάλιν· «Οἱ λόγος δὲ τοῦ σταυροῦ, τοῖς
μὲν ἀπολλυμένοις, μωρά ἔστι· τοῖς δὲ σωζομένοις
ἡμῖν, δύναμις Θεοῦ εἰς σωτηρίαν. » Διὰ τοῦτο εἰς
σημεῖον ἀντιλετέμενον δὲ Κύριος ἔστι.

*Kai σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται φομ-
φούλα.*

(Α Γ. 40, Β Γ. 31, Ε Γ. 131, Η Γ. 117) Συντομώτερον δὲ εἰπεῖν, δομφαίαν ἐν τούτοις κατεδηλώσαθε φαμεν, ὡς ἐν εἶσι μαχαίρας τὸν πειρασμὸν, ή καὶ αὐτὸν τὸ πάθος τὸ ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀπονοίας ἐπενηγεύμανον τῷ Ἐμμανουὴλ. Καὶ ξοικέ γε συνιέναις οὐτῶς, καὶ μήν καὶ εἰπεῖν ὁ δίκαιος Συμεών· μένον γάρ εὐχὴ δομφαία κατεσφάζετο ή ἀγία Παρθένος, σταυρούμενον ὄρωσα τὸν ἑξ αὐτῆς γεννηθέντα κατά γε τὴν σάρκα (1). Τοιούτον καὶ τὸ παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ· ἡ Ρομφαία, ἐξεγέρθητι ἐπὶ τὸν ποιμένα μου· τούτους τούτους, Ἐνεργεισθω λοιπὸν τὸ σωτήριον πάθος, καὶ διῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναδείξεως ἥκετω καιρός.

Τὸ δὲ παιδίον ηὔξεστι, κ. τ. λ.

(Α Γ. 42, Β Γ. 32, Κ Γ. 109 β., Ε Γ. 135 β., Η. Γ. 121) Τὸ δὲ λέγειν, δτε; Τὸ παιδίον ηὔσανε καὶ ἐκρατεῖσθαι τὸ πνεύματι, πληρούμενον σοφίᾳς, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ, » ταῦτα κατὰ τὸ ἀνθρώπινον εἰρήθησι: δεκτέον. « Αθρει δέ μοι τῆς οἰκονομίας τὸ βάθος·

V. 34. Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem nullorum in Israel.

Positus est a Deo Patre Emmanuel in fundamen-
tis Sionis, lapis electus, angularis, pretiosus. Et ei
quidem credentes, non sunt confusi; increduli au-
tem, et qui latens in eo mysterium cernere haud
potuerunt, præcipitio contriti fuere. Ait enim alicubi
Deus Pater: « Ecce pono in Sione lapidem of-
fensionis, petram scandali. Et qui ei considerit,
nun confundetur; in quem autem ceciderit, ipsum
conteret ». » Sed enim securos esse jussit Israelita-
tas propheta dicens: « Dominum ipsum honorate,
et sit Dominus timor tuus. Quod si illi consilus
fueris, erit tibi honori, nec velut ad lapidem offen-
sionis petramque lapsus in illum incurretis ». » Ergo quia Dominus ac Deum Emmanuel noluit
honorare Israel, neque ei considerare, impingens in
lapidem ob suam incredulitatem, ruit et contractus
est. Contra multi consurrexerunt, ii nimis qui
fidem illius admirerunt. — Vel quomodo sapientis-
simus **136** scribit Paulus: « Judæis quidem scan-
dalum est crux, gentibus autem stultitia ». » Et rur-
sus: « Crucis doctrina, pereuntibus quidem stulti-
tia est; iis autem qui salvi sunt, virtus Dei ad sa-
lutem ». » Propterea in signum contradictionis
Dominus est.

2

V. 35. Et tuam ipsius animam pertransibit gla-
dus.

**Ut rem paucis expediamus, romphæa hic deno-
tari dicimus, ceu gladio quodam, temptationem; vel
etiam passionem ipsam abs Judæorum vesania Em-
manueli illatam. Atque ita videtur intelligere ac di-
cere justus Simeon. Gladius enim propemodum
sanctam Virginem transfigebat, dum crucifixum
videret, quem ipsa in carne genuerat. Simile quid
dicitur etiam a Zacharia: « Romphæa, exsurge ad-
versus pastorem meum », id est, Salutaris demum
perficiatur passio, et ostensionis bonorum tempus
adveniat.**

V. 40. *Puer omni excedat, etc.*

V. 40. *Post autem creverat, eccl.*
Cum dicitur puer crescere, et spiritu roborari,
sapientia repletus, et Dei gratia exornatus, hæc de
humana natura dici credendum est. Tu vero mihi
specta dispensationis altitudinem. Humanum susti-
net partum, quanquam initio ac tempore divinitus

⁴⁵ Isa. xxviii, 16. ⁴⁶ Isa. viii, 13, 14. ⁴⁷ I Cor. i, 23. ⁴⁸ ibid. 18. ⁴⁹ Zach. xiii, 7.

(1) In codice B f. 31, additur κατά διμορφιούσα εἰς τὸ κατά θανάτου χρήσει θανατώσεις; quam particulam de B. Virginis dubitatione circa futuram Filii sui resurrectionem cum uec cæteri codices in Cyriillo habeant, nec piecas Christiana admittat, hanc immierito prætermisimus; quanquam eadem legitur

sub finem prædictæ homiliae in hypapanten. Qua super re loquitur Combeſtius Auctar. I. I. in adm. ad Gregorii Antiocheni orationem, p. 849. Ad etiam Petavium in re simili copiosus diſſerentem, tract. De incarn. lib. xiv. cap. 4.

Verbum caret : qui est perfectissimum, ut ipse Deus, A crescit corpore; ac maturitate membrorum, incorporeus : repletur sapientia ille, in quo omnis sapientia est. Quid ad hæc dicimus? Cognoscere ex his, illius qui in forma Patris erat, factum similem nobis; divitem, in iuventute; excelsum, in humilitate; enim qui plenus divinitus est, dici nihilominus accipere. Adeo semetipsum exinanivit Deus Verbum⁴⁰! Nam quæ humanitas de eo scripta sunt, exinanitionis modum demonstrant. Neque enim fieri poterat, ut quidquam bujusmodi in propria natura patetur genitum ex Patre Verbum. **137**. Sed cum caro factum est, id est homo æque ac nos, tunc carnaliter a muliere paritur, et quæ humanæ sunt conditionis perpetui dicitur. Profecto Deus Verbum poterat, cum perfecti viri mensura, suam ex utero sine illa mora carnem educere : verumtamen ea res a portento non absuisset. Quamobrem humanitatis moribus atque legibus in suam quoque carnem potestalem dedit. Sic etiam dici profecisse enim sapientia, non quod sapientiae incrementum acceperit, quia Deus omni re absolutissimus esse reputatur, et nullius Deo dignarum qualitatum indiget : sed quia Deus Verbum una cum corporis ætate manifestationem sapientiae paulatim dilatabat.

Crescit corpus quidem ætate, sapientia vero animus : etenim Deitas neutrum incrementum admittit : nam usquequa perfectissimum Dei Verbum erat. Congruè porro copulavit corporis incremento, sapientiae augmentum ; nam pro modulo corporalia ætatis, suam divina natura palescebat sapientiam.

V. 42. *Et cum annos duodecim natus esset, a canticis illis Hierosolymam secundum consuetudinem diei festi.*

Evangelista qui dixit profecisse Iesum sapientia, et gratia apud Deum et homines, verax ostendit dictum suum. Desert enim illum Hierosolynam cum sancta Virgine, festo illuc invitante tempore. Deinde ait ipsum illic substatisse, et mox inventum in templo inter doctores sedentem, rogantemque vi-cissim ac respondentem quæ in lege olim erant præscripta. Denique ait cunctos interrogationes ejus atque responsa fuisse admiratos. Vides quomodo sapientia et gratia profecerit, neque quia multis talis innotuit.

V. 48. *Pater tuus et ego dolentes quærebamus te.*

Profecto sciebat mater ejus, haud esse ipsum Josephi filium : nihilominus ob vitandas Judæorum suspiciones, ita ait. **Jam 138** cum dixisset : « Pater tuus

⁴⁰ Philipp. II, 7.

(1) De eo, quod sapientia Christus profecisse dicitur, legendus est Petavius *De incarnatione*, lib. XI, c. 2, qui rem plenissime edisserit. Et quidem etiam no-

'Anthrōptinon ñòκομενος τόκον, καίτοι τὸ ἀναρχον καὶ δρόνον θεῖκων; Ήχων δὲ Λόγος· ἐν αὐξήσει σύμματος δ παντέλειος ὡς Θεὸς, ἐν ἀδρότητι μελῶν δ ἀσύμματος· πληρεύεις σοφίας, αὐτὸς ὅν δὲ πάσα σοφία. Καὶ τοι πρὸς τούτο φαμεν; «Ορα διὰ τούτων τὸν ἐν μορφῇ τοῦ Πατρὸς ἐν ὁμοίωσι τῇ πρὸς ἡμᾶς, τὸν πλούσιον ἐν πτωχείᾳ, ἐν ταπεινώσει τὸν ὑψηλὸν, τὸν τὸ πλήρες ἔχοντα θεῖκώς, ἐν τῷ λέγοθει λαβεῖν· οὕτω κεκένωκεν ἕαυτὸν Θεὸς ὅν δὲ Λόγος. Τὰ γάρ ἀνθρώπινα περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, τὸν τῆς κενώσεως διαδεκτοῦς τρόπον. Οὐ γάρ ἐστι τὸν ἐνδεχομένων εἰς ίδιαν φύσιν ὑποστῆναι τι τοιούτον, τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς φύντα Λόγον· ἀλλ' ὅτε γέγονε σάρκη, ἡγουν ἀνθρώπος καθ' ἡμᾶς, τότε τίκτεται μὲν ἐκ γυναικὸς κατὰ σάρκα, λέγεται δὲ καὶ ὑπομελναις τὰ ἀνθρώπινα. Ἡν μὲν γάρ ἰκανὸς Θεὸς δὲν δὲ Λόγος, εἰς μέτρον ἀνθρόπος τελεῖον, καὶ ἐκ μητρας εὑθὺς τὴν ίδιαν ἀναβιβάσαις σάρκα· ἀλλ' ἦν οὐ μακρὸν τερατοποιίας τὸ δρώμενον. Διὰ τοῦτο τοις τῆς ἀνθρώπιτητος ἔθεσι τε καὶ νόμοις, τὸ κρατεῖν ἀδίδου καὶ ἐπὶ τῆς ἕαυτοῦ σάρκος· Οὗτῳ καὶ ἐν σοφίᾳ προκόπτειν ἀν λέγοιτο, οὐ προσθήκην σοφίας δεχόμενος, καθ' ὃ νοεῖται Θεὸς δὲν πάσι παντελείος, καὶ ἀπροσθέτης εἰσάπαν τῶν θεοπρεπῶν ἀξιωμάτων, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τῇ τοῦ σώματος ἡλικίᾳ συνεκτείνοντος κατὰ βραχὺ τῇ σοφίᾳ τὴν ἐκφαντίν.

(Α. f. 42 b., Η. f. 124 b.) Προχόπτει δὲ ἡλικίᾳ μὲν σώμα, σοφίᾳ δὲ ψυχή (1). Θεότης γάρ οὐδετέραν ἐπιδοσιν ἐπιδέχεται· παντέλειος γάρ δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος. Εἰκότως δὲ συνέκειται τῇ τῆς ἡλικίας αὐξήσει, τὴν τῆς σοφίας ἐπιδοσιν· πρὸς γάρ τὸ μέτρον τῆς τε σώματος ἡλικίας, ἀπεκάλυπτεν ἡ θεῖα φύσις τὴν οἰκείαν σοφίαν.

Καὶ ὅτε ἀγέρετο ἐτῶρ δώδεκα, ἀραβάτων αὐτῶν σις Ἱεροσόλυμα κατὰ τὸ ἔδος τῆς ἐφτῆς.

(Α. f. 45, Β. f. 32, Ζ. f. 110, Ε. f. 109, Η. f. 132 b.) Εἰπὼν δὲ εὐαγγελιστὴς, διε προέκοπτεν δὲ Ἱησοῦς ἐν σοφίᾳ καὶ χάριτι παρὰ τε θεῷ καὶ ἀνθρώποις, δελχυστος τὸν ἕαυτον λέγον ἀληθῆ. Ἀποφέρει γάρ αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἀμα τῇ ἀγίᾳ Παρθένῳ, ἀρτῆς καλούσης εἰς τοῦτο· εἰτά φησιν ἀπομεῖναι μὲν αὐτὸν, εὑρεθῆναι δὲ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ἱερῷ μεταξὺ τῶν διδασκάλων καθήμενον, ἐρωτῶντά τε καὶ ἀποκριθεῖνον, δῆλον δὲ διε πάλαι τῷ νόμῳ διηγορευμένα· είτα θαυμαζόμενον ἐπὶ ταῖς ἐρωτήσεσιν ὑπὸ πάντων καὶ ταῖς ἀπολογίαις. Ορφεὶς δὲν σοφίᾳ καὶ χάριτι προκόπτοντα διὰ τοῦ γινώσκεσθαι πολλοῖς διε τοιούτος ἐστιν.

« Πατήρ σου καὶ ὁ δύναμις σου διηγοῦμέν σε.

(Β. f. 33) « Ήδει μὲν γάρ δὲ μητηρ αὐτοῦ μη τέκνον εἶναι αὐτὸν τοῦ Ἰωσήφ· ἀλλὰ διὰ τὴν ὑποψίαν τῶν Ιουδαίων τούτο φησι· καὶ ἐπειδὴ εἴπεν, διε· Ο

ster Cyrilus communem sententiam sequitur, quod nempe pro ætate incremento, majoris sapientiae externa indicia fecerit.

πατήρ σου κάγιώ δύνωμεναι έζητοῦμέν σε, » δ Σω-

τὴρ πρὸς τοῦτο λέγει·

Οὐκ ἔδειτε διεῖ τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἰ-

τεῖ με;

(Α. f. 45 b., Ε. f. 110 b., Η. f. 134) Ἐνταῦθα οὖν πρώτως τοῦ ἀληθῶς Πατρὸς φανερώτερον μυημα-
χεῖ, καὶ παραγυμνοῦ τὴν ἐαυτοῦ θεότητα. Ἐπειδὴ γάρ ἔφασκεν ἡ ἀγία Παρθένος· « Τέκνον, τί ἐποιή-
εις ἡμῖν οὔτες; » τότε δῆ, τότε τῶν ἀνθρωπίνων ἐπ-
έκεινα μέτερων ἐαυτὸν ὑπεινά, καὶ διδάσκων
διει γέγονε μὲν ὑπουργὸς τῆς οἰκουμένας αὐτῇ τεκοῦσα
τὴν σάρκα, φύει δὲ καὶ ἀληθεῖα Θεὸς ἦν, καὶ Γῆς
τοῦ ἐν οὐρανοῖς ὄντος Πατρὸς, φησί· « Οὐκ ἔδειτε, »
χ. τ. λ. — (Α. f. 45 b., Ε. f. 110 b., Η. f. 134) Ἐν-
ταῦθα οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου ἀκούοντες, διεῖ θεοῦ ἦν ὁ
ναὸς, καὶ νῦν ἐν ίδιοις ἐκ Χριστὸς, δὲ πάλαι διὰ
τοῦ νόμου γραφόμενος, καὶ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις
μορφούμενος, αἰδεῖσθωσαν λέγοντες. διεῖ οὐχ ὁ Δη-
μιουργὸς, οὐδὲ ὁ Θεὸς τοῦ νάμου, οὐδὲ ὁ Θεὸς τοῦ
ναοῦ, οὐδές οὐσιν ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ (1).

Καὶ Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καὶ θλιψίᾳ καὶ
χάριτι παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις.

(Α. f. 46, Β. f. 33 b., Ε. f. 112, Η. f. 136 l.) Φησὶν
ἀ εὐαγγελιστής Ἰωάννης· « Καὶ ἐθεασάμεθα τὴν
δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς,
πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. » Ποι ποτε προκόψει
τὸ εὐλῆρες; ή πολὺν διως ἐπιδέξεται προσθήκην, οὐν
ἰκατέναια μηδὲν; Οὐκοῦν οὐ καθ' ὁ Λόγος ἔστι καὶ
Θεὸς προκόπτειν εἰρηται, ἀλλ' διεῖ μειζόνως δεῖ θεο-
μάχομενος, χαριέστερος; παρὰ τοῖς ὄφισις διὰ τῶν
ἀποτελεσμάτων ἀπεδείκνυτο, προκοπτούσης, ὡς ἔστι
μᾶλλον εἴπειν ἀληθέστερον, τῆς τῶν θεαμάτων ἔξεως
ἐν ταῖς τῶν ὀρώντων διανοίαις, ἥπερ αὐτοῦ τοῦ τε-
λείου πρὸς χάριν ὡς Θεοῦ. Σκόπει δὲ ὡς τὸ ἐν τοῖς
πρακτικοῖς, ἔσαρνον ἔστι παρ' ἐπεινὶ ἐν φραγκόπτειν
λέγεται. Εἰ τοίνυν ἐν σοφίᾳ προκόπτειν εἰρηται, οὐχ
ἡ σοφία πρακτικαν, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τὸ ἀνθρώπινον.
Ἀποκαλυπτομένης γάρ καὶ φανερωμένης δοθημέραι
τῆς θεότητος ἐν αὐτῷ, δεῖ θεμαστότερος παρὰ τοῖς
ὄφισιν ἐγίνετο. Καὶ ἐπιτήρεις ὡς οὐκ εἴπεν, 'Ο Λόγος
δὲ προέκοπτεν, ἀλλ' 'Ο Ἰησοῦς, » Ινα μὴ γυμνὸν
νοήσῃς τὸν Λόγον· ἀλλ' διεῖ γέγονε σάρξ, καὶ προ-
κόπτειν λέγεται, διεῖ τὸ προκόπτειν περιψκῆς ἀνεδέ-
ξατο, τουτέστι τὸ ἀνθρώπινον. Τῆς οὖν ἀνθρωπότη-
τος ἀνέτη, καὶ κατὰ ταῦτης ἀν φέροιτο εὐλόγως τὸ, η
προβοκτεῖν. Οὐτω γάρ ἔκαστον τῶν λεγομένων ἐν
τῇ οἰκείᾳ τᾶξις κείσεται, οὗτε τῶν δια πρέπει γυμνῷ
τῷ Λόγῳ παταφερομένων εἰς τὸ ἀνθρώπινον, οὗτε
μὴν τῶν ἀνθρωπίνων ἀναβαίνοντων εἰς τὸν τῆς θεό-
τητος λόγον.

* Joan. 1, 14, ** I Cor. 1, 24.

(1) Hoc posterius fragmentum in cod. dicitur ex
Cyrillo et Origene. Origenis autem locus pertinet ad
eius homiliam 18 in Lucam, quæ Latine, S. Hiero-
nimo interprete, existat in ed. Maur. t. III. Verum-
tamen sententia potius quam verba, consentit. Nam
in Valentini quidem nouea ibi scribitur, quod ta-
men non retinetur in fragmento Graeco apud Gallan-
dium Biblioth. t. XIV, Append. p. 89. Cæteroqui

A ei ego dolentes quærobas te, » respondit Serva-
tor:

V. 49. Nesciebatis quia in his quæ Patris mei
sunt, oportet me esse?

Hic primum veri Patris manifestius mentionem
iussi, suamque detectit deitatem. Nam cum sancta
Virgo dixisset: « Fili, cur fecisti nobis sic? » tunc
deum supra humana mensuram se esse demon-
strans, madremque carnalem suam dispensationis
quidem esse ministrum docens, se tamen sapientia
natura Deum, Patrisque cœlestis Filium, ait:
« Nesciebatis, » etc. — Illic Valentini asseciae au-
diientes et Dei esse templum, et quod Christus nunc
in propriis est, qui et olim a lege descriptus erat,
et tanquam umbris ac typis figuratus, pudore affi-
ciantur dum aiunt, quod neque Creator, neque
Deus legis, neque Deus templi, ipse est Christi
Pater.

V. 52. Et Jesus proficiebat sapientia et auctoritate
ac gratia apud Deum et homines.

Ait evangelista Joannes: « Et vidimus gloriam
ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gra-
tia et veritatis »¹¹. Si ergo gratiae ac veritatis plen-
um, quomodo proficiet quod plenum est? vel quoniam
omnino additionem recipiet, id quo majus nihil
est? Non ergo qualiter Verbum Deusque est, profi-
cere dicitur est, sed quia majorem semper admiratio-
nem sui commovens, gratiosior cernentibus ob-
actus annos videbantur: progrediente magis, ut verius
discendum est, prodigiorum in spectatorum menti-
bus concepti, quam ipsomet Jesu ad gratiam cre-
scente, qui perfectus erat utpote Deus. Porro ob-
serva, illud quod in re aliqua proficit, diversum esse
ab ea re in qua proficere dicitur. Si ergo in sapien-
tia proficit, **I 39** hanc ipsa sapientia (id est Ver-
bum, Patris sapientia ¹²) proficit, sed humana na-
tura incrementum sapientiae habuit. Cum enim se
revelaret quotidie ac manifestaret in ipso Deitas,
admirabilior spectantibus semper siebat. Et anima-
adverte non dixisse: Verbum proficiebat, sed
« Jesus »: ne forte de solo cogitares Verbo: sed
quia Verbum caro factum est, ideo proficere dici-
tur, postquam proficiendi facultatem acquisivit,
id est humanitatem. Est itaque humanitatis pro-
prium, deque ea recte prædicatur vocabulum profi-
ciebat. Sic enim singulæ dictiones in ordine sue
manebunt, nec ea quæ solum Verbum decent ad
humanitatem deprimentur; neque humanæ qualita-
tes, ad deitatis vocabula esse attollent.

S. Thomas in Catena aurea tribuit hoc fragmentum
uni Cyrillo sic: « CYRILLUS. Hoc igitur dicit ostendens
se mensuram humanañ transcendere, et in-
veniens quod saera Virgo effecta sit ministra negotii
(οἰκουμένας) cum peperit carnem. Ipse vero natu-
raliter et vere Deus erat, et Filius Patris excelsi.
Hinc autem Valentini sequaces, » etc.

CAP. III.

A

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

V. 4. *Sicut scriptum est in libro sermonum Isaiae prophetæ.*

Non ignoravit beatus Isaías propheta prædicatio-nis Joannis scopum, sed antiquitus multoque ante tempore testimonium præbens, Christum quidem Dominum appellavit ac Deum; Joannem vero ministrum ac famulum nominavit⁵³: quodque lampas esset, veræ lucis prævia; lucifer solis nuntius, diei quæ nos illuminatura est adventum significans. Vox erat, non tamen verbum, ante Jesum decur-rens; sicuti reapse verbo vox præcurrit.

Parate vias Domini, rectas facite semitas ejus.

Delectus ad apostolatum, postremusque sanctorum prophetarum Joannes fuit. Quamobrem ceu si nondum Dominus adcesset, « Parate, inquit, vias Domini, » id est componite vos ad recipiendum quidquid Christo constituere visum fuerit. Avertite corda ab umbra legis, types omittite, a distortis consiliiis desinite. Simul tamen et præsentem (Dominum) ostendit dicens: « Ecce Agnus **140** Dei, qui mundi peccatum tollit⁵⁴. » — Quid autem sibi vult, « rectas facite semitas Dei nostri? » Recta quidem et levius facilisque illa est quæ ad bonum defert semita: distorta autem altera, id est quæ ad pravitatem deducit incedentes per ipsam. De his enim scriptum est: « Quorum viæ perversæ sunt et obliquæ semitas ipsorum⁵⁵. » Ergo mentis æquitas, recta veluti via est, nihil distortum habens. Huiuscenamodi erat di-vus Psalmista, dum caneret dicens: « Non aduersit mihi cor perversum⁵⁶. » Jesus quoque Navi filius populo aiebat: « Dirigate corda vestra ad Deum Iesu-sis⁵⁷. » Joannes vero, « Rectas facite, inquit, vias vestras. » In hoc autem consistit status animæ rectus, ut naturalem suum intellectum, prout con-dita fuit, præ se ferat. Nam pulchra quidem et recta apprime creata fuit. Cum autem naturam pro-priam perverterit, hæc improbitas et distorsio ani-mæ dicitur. Non est difficile admodum negotium: nam si ut creati sumus manserimus, media in vir-tute versamur.

διαστροφὴ ψυχῆς λέγεται. Οὐκοῦν οὐκ ἔστιν δυσχέρες, ἐν τῇ ἀρετῇ ἔσμεν.

Sed tanquam aliquis reclamaret ac diceret: — D Quomodo parabimus viam Domini? quomodo rectas faciemus semitas ejus? Multa enim impedimenta occurunt bene vivere volentibus, neimpe osor virtutis Satanas, malorum spirituum impia turba, ipsa lex peccati que in carneis membris menti ad bo-num nitenti obsistit; multæ aliae insuper perturba-tiones humano cogitatui imperant; quid ergo age-

⁵³ Isa. XL, 3. ⁵⁴ Joan. I, 29. ⁵⁵ Prov. II, 15. ⁵⁶ Psal. C, 3. ⁵⁷ Ios. xxiv, 23.

(1) Hoc fragmentum in codic. A et H dirigit ex Chrysostomo et ex Cyrilli homilia. Habet etiam Latinum Corderius ex Cyrillo et Basilio, ut ait; sed reapse is permiscet Basiliū cum Cyrillo. Nam Bi-

Ὥς τέτραπται ἐν βίβλῳ λόγων Ἰσαῖου τοῦ προφήτου.

(A. f. 49, H f. 145 b) Οὐκ ἡγνόησεν δι μακέρης Ἰσαῖας τῶν Ἱωάννου κηρυγμάτων τὸν σκυπὸν, ἀλλ' ἀναθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου μαρτυρῶν, τὸν μὲν Χριστὸν, Κύριον ἐκάλεσε καὶ Θεόν· τὸν δὲ Ἱωάννην, διάκονον αὐτοῦ καὶ ὑπηρέτην ὄντος⁵⁸· καὶ οἵτις λύχνος ἦν, τοῦ φωτὸς τοῦ ἀληθινοῦ προει-θεντικῶς, ἀωφόρος ἥλιον προάγγελος, τῆς μελλού-σης ἐφ' ἡμᾶς διαυγάζειν ἡμέρας κατασημαίνων τὴν ἀφίξιν· καὶ οἵτις φωνὴ ἦν, οὐ λόγος προτρέχων τοῦ Ἰησοῦ, ὡς φωνὴ τοῦ λόγου (!).

Ἐτοιμάσατε τὰς ὁδοὺς Κυρίου, εὐθεῖας ποιεῖτε τὰς ὁδούς αὐτοῦ.

B (A. f. 49, E f. 143 b, F f. 776, H f. 145 b) Ἀπό-λεκτος εἰς ἀποστολὴν καὶ τέλος ἦν προφητῶν ἀγίων ὁ Ἱωάννης. « Οθεν ὡς μὲν οὖπα παρόντος Κυρίου, τὸ, « Ἐτοιμάσατε, φησι, τὴν ὁδὸν Κυρίου· » τοιτ-έστιν. Εὐτρεπίζεται πρὸς παραδοχὴν ὃν δὲ βούλοιτο νομοθετεῖν δι Χριστὸς· ἀποστήσατε τὰς καρδίας τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς· καταλήξατε τῶν τύπων· παύετε τοῦ φρονεύν τὰ διεστραμμένα. Κατέδειξε δὲ καὶ παρόντα, λέγων· « Τοῦ δὲ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, δι ἀρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. » — (A. f. 49, E f. 143 b, F f. 776, H f. 145 b.) Τί δὲ βούλεται τὸ, « Εὐθεῖα μὲν πάσα λεία τα καὶ εὐχερής ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀποφέρουσα τρίβος· διεστραμμένη γε μήνῃ ἐπέρα, τουτέστιν ἡ εἰς φωνὴντα κατασύρουσα τοὺς δι' αὐτῆς ἐρχομένους. Γέγραπται γάρ περ τῶν τοιούτων· » « Όν αἱ τρίβει σκολιαὶ, καὶ καμπύλαι αἱ τροχιαὶ αὐτῶν. » Οὐκοῦν ἡ τῆς διανοίας εὐθύτης, δρθῇ τις ἀσπερ ἐστὶν ὁδὸς, οὐκ ἔχουσα τὸ διεστραμμένον. Τοιοῦτος ἦν διεσπάσιος Ψαλμῳδος, ψάλλων τε καὶ λέγων· « Οὐκ ἔκαλ-λήθη μοι καρδία σκαμβή. » Καὶ δὲ μὲν τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς παραγγέλλων ἐλεγε τῷ λαῷ· « Εὐθύνετε τὰς καρδίας ὑμῶν πρὸς τὸν Θεόν Ἰσραὴλ· δὲ Ἱωάν-νης. « Εὐθεῖας ποιεῖτε τὰς τρίβους ὑμῶν· » Τοῦτο δέ ἐστι, τὸ εὐθελαν εἶναι τὴν ψυχὴν, τὸ κατὰ φύσιν νοερὸν αὐτῆς ὡς ἐκτίσθη δειχνύειν. Ἐκτίσθη δὲ καλὴ καὶ λιαν εὐθής· διταν δὲ ἐκκλινὴ καὶ ἐν δια-στροφῇ τοῦ κατὰ φύσιν γένηται, τούτο κακία καὶ τὸ πρᾶγμα· ἐτὰν γάρ μείνωμεν ὡς γεγόναμεν,

D (A. f. 49, E f. 144. E f. 776 b, H f. 146) Ἀλλ' ὥστε τινὸς ἀνταναφωνοῦντος καὶ λέγοντος, Πάκις ἐτοιμάσομεν τὴν ἐδὸν Κυρίου, ή πῶς εὐθεῖας αὗτοῦ τὰς τρίβους ποιήσομεν; πολλὰ γάρ ἐστι τὰ μεταξὺ παρεμποδῶν τοῖς εὖ βιοῦν ἐθέλουσιν, δι μισθοκαλες Σατανᾶς, τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἡ ἀνοσία πληθὺς, αὐτὸς τῆς ἀμαρτίας δὲ νόμος δὲ ἐν τοῖς μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀνθοπλιζόμενος ταῖς εἰς τὸ ἀγαθὸν τοῦ νοῦ

sillias distinguuntur in nostro codice, occupatque par-tem ultimam, et a nostra diversam, Corderian frag-menta. Perporam etiam Corderius ait lux Verbi pro vox, etc.

φοκαίς πολλά δὲ πρὸς τούτοις ἔπειτα πάθη, τῆς τοῦ ἀνθρώπου διανοίας καταχρατεῖ· τί οὖν δρά δράσομεν, τοσαύτης δυσχερείας κειμένης; πρὸς ταῦτα τῆς προφητείας ὁ λόγος ὑπαντὶ λέγων· « Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν δρός καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται· καὶ ἔσται ἡ σκολιὰ εἰς εὐθείαν, καὶ ἐπὶ τραχεῖας εἰς ὅδούς λεῖας· καὶ ὄψεται πᾶσα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ. » Εἰσὶ μὲν γάρ λεωφόροι τινὲς ἣ καὶ τρίβοι, βάσιμοι μὲν ἔκιντα γε, τραχεῖαι δὲ οὐτεώς, ὡς πὴ μὲν ἀνίστασθαι πρὸς δρη τε καὶ βουνούς, πὴ δὲ καταφέρεσθαι, καὶ εἰς κρημνοὺς ἀποφέρεσθαι· αἱ δὲ τοιαύταις τῶν ὅδῶν ὡς ἐν ὑψεῖ τε καὶ βάθει, δυσπόρευτοι λαγεῖσιν. Εἰ δὲ δὴ γένοιτο πᾶς ὑφίζησαι μὲν τὸ ὑψοῦ καὶ ἀνάντη, ἀνεμπίμπλασθαι δὲ τὰ ἐν κοῖλῳ καὶ βάθει, τότε δὴ εἰς εὐθείαν ἔσται τὰ σκολιὰ, καὶ εἰς ψιλὰ πεδία καὶ οἷον ὑπτίαν ἔχοντα τὴν ὅδον τὰ τραχέα τε καὶ φαραγγώδη ποτέ. Τοῦτο γέγονε νοητῶς διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ισχύος. Πάλαι μὲν γάρ δυσπόρευτα ἡν τῆς εὐαγγελικῆς ζωῆς τε καὶ πολιτείας τὰ βάσιμα, διὰ τὸ κρατεῖσθαι τὸν ἀπάντων νοῦν κοσμικαῖς ἐπιθυμίαις (1)· ἐπειδὴ δὲ ὁ πάντων Θεὸς γεγονὼς ἀνθρώπος κατήργηκεν ἐν τῇ σαρκὶ τὴν ἀμαρτίαν, λεῖα πάντα γέγονε καὶ εὐήλατα· οὐχ ὑψός, οὐ βάθος τοῖς εὐδοκιμεῖν ἐθέλουσιν ἀπαντὶ, ἀλλὰ πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείαν μετεποιήθη τρίβον. Αὐτὸς γάρ λεῖαν ἥμιν καὶ εὐδρυματάτην ἀπέτριψε τὴν εἰς εὐσέβειαν ὅδον, οὐδὲν ἔχουσαν τὸ ἀναγεῖς ἢ τὸ κοῖλον καὶ κάτω, δι' ἓν τραχεῖα ποτε καὶ δυσπόρευτος ἦν. Πάντα γάρ τὰ σκολιὰ γέγονεν εὐθέα, ὡς αὐτές που πάλιν ὁ προφῆτης φησὶν Ἰούλιος· « Όδός εὐσεβῶν εὐθεῖα ἐγένετο, καὶ παρεσκευασμένη ἡ ὁδὸς τῶν δικαίων. » Τέκ μέσου μὲν γάρ ἡ τῶν δαιμόνων ἀπηλάθη πληθύς· καὶ αὐτὸς δὲ διάβολος κατηργήθη σὺν ἔκεινοις· νενέκρωται δὲ καὶ τῆς ἀμαρτίας ὁ νόμος, καὶ πάσσας ἡμῶν ὁ Σωτὴρ λέται τὰς νόσους.

Καὶ δύεται πᾶσα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.

(Α f. 49 b, Ε f. 145 b, Φ f. 777 b, Η f. 147 b) Τεθέαται δὲ πᾶσα σάρξ τὸ Σωτήριον τοῦ Θεοῦ, δηλούστι τοῦ Πατέρος· Σωτῆρα γάρ ἡμῖν πέπομφε τὸν Υἱόν. Σάρκα δὲ ἐν τούτοις δλυκλήρως τὸν ἀνθρώπον νοητέον, καὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπειον γένος ὑποληπτέον. — (Α f. 50, Ε f. 146, Φ 779, Η f. 149) Οὕτω γάρ δύεται πᾶσα σάρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ· οὐκέτι μόνος ὁ Ἰησατὴλ, ἀλλὰ πᾶσα σάρξ. « Οὐ γάρ τῶν δλων Σωτὴρ καὶ Κύριος, οὐ συνεσταλμένην ἔχει τὴν ἡμέρατην, οὐτε μήν ἐν διεσσεπτεῖν θένος·» σεσχγήνευκε δὲ μᾶλλον τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, ἐψώτισε τοὺς ἐσκοτισμένους· καὶ τοῦτο ἦν δρά τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας ὑμούμενον· « Πάντα τὰ ἔθνη, δσα ἐποίησας, ἤξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐκώπιδν σου, Κύριε. » Σύσωπται δὲ δροῦ τὸ κατάλειμμα τῶν ἐξ Ἰησατὴλ, ὡς καὶ τοῦτο πάλαι πρωτανεψώνηκεν (sic) ὁ μέγας Μωάσης, οὗτω λέγων· « Εὐφράνθητε μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. »

Ἐλεγερ οὖν τοῖς ἐκκορευμένοις δχλοῖς ὁ Βαστιστής, χ. τ. λ.

(Α f. 51, Ε f. 148 b, Φ f. 780 b, Η f. 151) Καὶ

Α μην, tanta objeta difficultate? — his profectius sermo occurrit dicens: « Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur: et erit distorta in viam rectam, et aspera in planam; et videbit omnis caro salutare Dei ». Sunt enim viæ nonnullæ vel etiam semita, minime quidem gradibiles, immo tam asperæ, ut modo saliant in montes aut tumulos, modo deorsum vergant atque in præcipitia ferantur. Hujusmodi certe viæ suis deque tendentes difficile iter efficiunt. Quod si in his demum exæquentur celsa et ardua, 141 expleantur autem cava et profunda, tunc in recta vertentur distorta, et in nitidos campos, ac veluti supinam viam habentes, loci asperi et prærupti transformabuntur. Hoc spiritualiter accidit per Servatoris nostri vires. Olim quippe difficilis erat evangelicæ vitæ morumque via, quia omnium mentes mundanis cupiditatibus occupabantur. Postquam vero universalis Deus factus homo destruxit in carne peccatum, plana omnia facta sunt et gradibilia. Nihil arduum nihil præceps bene volentibus agere occurrit, sed distorta omnia in rectum conversa tramitem sunt. Ipse enim Christus facilem nobis pronamque ostendit ad pietatem viam, nihil habentem arduum aut depressum in præceps, quæ anteā fuerat aspera atque difficilis. Unde omnia distorta sunt recta, ut alicubi ait similiter Isaías propheta: « Via piorum recta facta est, et parata via justorum ». Sublata enim de medio est dæmonum turba; diabolus ipse una cum illis debellatus fuit: mortificata quoque peccati lex: cunctas denique nostras Servator sanat infirmitates.

C V. 6. Et videbit omnis caro salutare Dei.

Vidit autem omnis caro salutare Dei, id est Patris, qui Servatorem ad nos Filium misit. Hic vero caro generaliter homo intelligentus est, immo universum hominum genus existimandum. Sic enim videbit omnis caro salutare Dei; non solus, inquam, Israel, sed caro universa. Namque omnium Servator ac Dominus haud definitam habet clementiam, neque unam salvavit gentem, sed universum orbem in suam ditionem redigit, et obtenebratos illuminavit. Atque hoc scilicet a Psalmistæ lyra celebrabatur: « Omnes gentes quascunque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine ». Servatæque simul sunt Israelis reliquiae; quod ipsum pariter magnus prædixerat 142 Moyses ita inquiens: « Lætamini, gentes, cum populo ejus⁴¹. »

V. 7. Dicebat ergo ezeunib[us] ad se turbis Baptista, etc.

Nunc quidem Spiritu sancto plenus beatus Baptista,

⁴¹ Isa. xl, 4; Luc. iii, 5. ⁴² Isa. xxvi, 7. ⁴³ Psal. lxxxv, 9. ⁴⁴ Deut. xxxiii, 43.

(1) Paria sere his dicuntur a Cyrillo, sed diversis verbis, in Commentario ad Isaiam, ed. Aub. t. II (nunc III), p. 550.

sta, non ignorabat futuros Judaicæ improbitatis adversus Christum ausus. Etenim providebat fidem ei denegaturos, et venenatam linguam moventes convicium ei facturos. Hæc itaque spectans, reprehendit illos, quod etsi legem haberent sacramentum Christi prædicantem, et suadentia hoc ipsum prophetarum vaticinia, stupidis auribus fuerunt, et ad credendum Servatori omnium Christo segnes. « Quis enim vos docuit fugere a ventura ira? » Nonne inspirata divinitus Scriptura, quæ credentes Christo beatos esse ait; incredulos autem et indisciplinatos, duris et inevitabilibus obnoxios fore paenit prädicti?

V. 8. Facite ergo fructus dignos paenitentiae.

Poenitentiae fructus præcipuus est fides in Christum ; insuper evangelicæ vita ratio ; atque omnino cuncta, quæcunque sunt peccato contraria, justitiæ opera : quæ poenitentes fructificare debent resipiscientiæ suæ convenientia. Addit etiam : « Et ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abramum ; dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahamo. » Viden' quomodo sagacissime stultum illorum supercilium deprimit, inutilemque ipsis fore demonstrat carnalem ex Abrahamo nativitatem ? Nam carnis nobilitas, quid eam habentibus prospicit, nisi bi paribus moribus parique ac parentes virtute fuerint ? « Si quidem Abrahami filii essetis, aiebat illis Servator, opera utique Abrahami perageretis ». Morum vitæque affinitatem postulat Deus. Stultum est bonis sanctisque parentibus glorificari, et ab illorum virtute longe fieri. — Quod si haec ita se habent, ait Judæus, quomodo semen Abramæ adhuc multiplicatur ? Quonodo Dei ad illum promissio manebit quæ ait, fore ut **143** illius semen multiplicetur sicut astra cœli ? Atque hoc, o Judæe, per vocationem gentium factum iri nos dicimus. Dictum enim Abrahamo fuit : « In Isaac vocabitur tibi semen, et, « Multarum gentium patrem te constitui ». » Nam dictio in Isaaco denotat secundum promissionem. Ergo multarum gentium constitutus est pater, videlicet Christo credentium. De quibus alicubi voce Ezechielis Deus dixit : « Et auferam cor lapideum de carne eorum, daboque eis cor carneum ut me cognoscant, et quia ego sum Dominus ». — Ut autem magis adhuc audientibus prospicit beatus Baptista, aliud addit :

ἐκσπάσω τὴν καρδίαν αὐτῶν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς τοῦ εἰδέναι αὐτοὺς ἐμὲ, διτε ἔγώ εἰμι Κύριος. ὁ ὥφελῇ τοὺς ἀκρωμένους ὁ μακάριος Βαπτιστής.

V. 9. Jam enim securis ad arborum radicem posita est.

Vel securim hoc loco appellat acutissimam iram, quam Deus Pater Iudeis intulit, propter ipsorum adversus Christum impietatem. Etenim illis, bipennis instar, impacta ira fuit. Idque nobis Zacharias

¹¹ Joan. viii, 39 ¹² Gen. xxi, 12. ¹³ Ezech. xi, 19

Α νῦν δὲ Πίνευματος ἄγιου μεμεστωμένος διὰ παχάρις
Βαπτισθῆς, οὐκ τὴν τάγνησε τῆς Τουδαίων δυστροπίας
τὰ κατὰ Χριστοῦ τολμήματα. Προέγνω γάρ, διὶ τοι
ἀπιστήσουσιν αὐτῷ, καὶ τὴν ισοβλόν αὐτῶν κινήσα-
τες γλώτταν, λοιδορίας βαλούσι. Πρὸς ἐκεῖνα τούνν
βλέπων, ἐλέγχει αὐτοὺς, διὶ καίτοι νόμον ἔχοντες λα-
λοῦντα τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ προσγορεύσεις
προφητῶν ἀποφερούσας εἰς τοῦτο, νιθροὶ γεγόναστ
ταῖς ἀκοαῖς, καὶ ὀκνηροὶ πρὸς κίστιν τὴν ἐπὶ γε τῷ
πάντων Σωτῆρι Χριστῷ· « Τίς γάρ οὐδὲν ὑπέδειξε
ψυχεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης δργῆς; » Άρ’ οὐδὲ τὸ θεό-
πνευστος Γραφή, τούς μὲν εἰς Χριστὸν πιστεύσαντας,
παχαρίους εἶναι λέγουσά, τούς γε μὴν ἀπίστους καὶ
ἀμαθεῖς, σκληράτες καὶ ἀφύκτων ὑποπεσεῖσθαι δίκαιος
προσαγγέλλουσα;

Β Ποιήσατε οὐράνιους αξέλους τῆς μετανοίας.

(Α f. 51 b, Ε f. 150, F f. 781, H f. 153) Ἐξοῖται καρπὸς μετανοίας, προηγουμένων μὲν, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις· πρὸς δὲ τούτην, καὶ ἡ εὐαγγελικὴ πολιτεία· καὶ ἀπλῶς τὰ ἀντικείμενα τῇ ἀμαρτίᾳ ἔργα τῆς δικαιοσύνης, ἀπερ δ μετανοῶν καρποφορεῖν ὅφελες δέξια τῆς μετανοίας. Ἐπήγαγε δέ· «Μή δρεῖσθα λέγειν ἐν λαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν Ἀδράμι· λέγω γάρ δικίν διτι δύναται δ Θεός ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγείρεις τέκνα τῷ Ἀδράμῳ. » — (Ε f. 150 b, F f. 781 b.) Ὁρᾶς δπως ἐντεχνέστατα λίαν τὴν ἀσύνετον αὐτῶν ὄφρὺν καταφέρει, καὶ ἀσύντελες εἰς ὅνησον αὐτοῖς φαίνει τὸ ἑξῆς Ἀδράμι γενέσθαι κατὰ τὴν σάρκα; Τι γάρ ἡ σάρκος εὐγένεια τοὺς ἔχοντας ἀφελεῖ, εἰ μὴ διὰ τῶν δομοίων ἔρχοντο σπουδασμάτων, καὶ τῆς τῶν τεκνότων ἀφετῆς κατόπιν; Εἰ γάρ τέκνα τοῦ Ἀδράμου ἦτε, φησὶ πρὸς αὐτοὺς δ Σωτὴρ, τὰ ἔργα τοῦ Ἀδράμου ἐποιεῖτε ἀν. » Τὴν ἐν θεοῖς καὶ τρόποις συγγένειαν ἔχετε δ Θεός. Μάταιον οὖν τὸ προγόνοις ἐπαυχεῖν ἄγιοις καὶ ἀγαθοῖς, ἀπολυμπάνεοθι δι μακρὸν τῆς ἐκείνων ἀφετῆς. — (Α f. 52, Ε f. 151 b, F f. 783, H f. 153) Ἄλλ' εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, φησὸν δ Κουδαλός, πῶς ἔτι τὸ στέρμα Ἀδράμου πληθύνεται, καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία σωθῆσεται, ἡ φάσκουσα πληθυνεῖν αὐτοῦ τὸ στέρμα ως τὰ δεστρά τοῦ οὐράνου; Διὰ τῆς τῶν ἔθνων κλήσεως, δ Ιουδαῖος· εἰρηταί γάρ πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀδράμα, ὅτι· «Ἐν Ἰσαάκ κλήθησεται σοι στέρμα»· καὶ, διτι· «Πατέρα πολλῶν ἔθνων τέθεικα σε»· δηλοὶ δὲ τὸ, «ἐν Ἰσαάκ», τὸ κατ' ἐπαγγελίαν. Οὐκοῦν πατήρ τέθειται πολλῶν ἔθνων, τῶν διὰ πίστεως δηλονότι τῆς ἐν Χριστῷ· καὶ περὶ αὐτῶν ἔργη που Θεός, καὶ διὰ φωνῆς τοῦ Ιεζεκιήλ· «Καὶ εαρκὸς αὐτῶν, καὶ δώσω αὐτοῖς καρδίαν σαρκίνην,» — (Α f. 52 b, H f. 156) «Ινα δὲ καὶ ἔτι μειζόνως προσεπάγει τι καὶ ἔτερον·

"Ἡδη δὲ καὶ η ἀξίην πρός τὴν φύσιν τῷρες δέντροι
δρῶνται.

(Α π. 52 β, ΙΙ π. 156) "Η ἀξίνη ἐν τούτοις ὄνομα-
ζει τὴν τομωτάτην ὅργην, τὸν τοῖς Ἰουδαίοις ἀπ-
ήνεγκεν ὁ Θεὸς κατ Πατῆρ, τῆς εἰς Χριστὸν ὑστε-
ρείας ἔνεκα· ἐπενίγεται τὸν γύνοις ὡς τέλευτος·

ἡ ὄργη. Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ προφῆτης Ζαχαρίας φανερὸν ἔποιει, λέγων· « Ἐσται ὁ κοπετὸς τῆς Ἱερουσαλήμ ὡς κοπετὸς βαῶνος ἐν πεδίῳ ἐκποτομένου. » Ἔφη δὲ καὶ Ἰαρεμίας, ὡς πρὸς αὐτὴν· « Ἐλαίαν ὥραταν εἰνακτὸν τῷ εἶδε ἐκάλεσε Κύριος ἢ δυνομά σου· εἰς φωνὴν περιτομῆς αὐτῆς ἀνθρώπη πύρ ἐπ’ αὐτὴν· μεγάλη ἡ θλύψις ἐπ’ αὐτὴν, ἡχρεώθησαν οἱ χλάδοις αὐτῆς, καὶ Κύριος τῶν δυνάμεων ὁ καταφυτεύσας σε, ἀλάλησεν ἐπὶ σὲ κακό. » Εἰς τοῦτο λήψῃ καὶ τὴν ἐν ταῖς Εὐαγγελίοις περὶ τῆς συκῆς παραβολὴν. Οὐκοῦν τὸς δακρυνοῦ καὶ οὐκ εὐγένες ἔτι φυτὸν ἐξεκάπη παρὰ Θεοῦ· πάλιν οὐκ εἰς τὴν βίζαν τὴν ἀξίνην τεθεῖσαν φροντινήν, ἀλλὰ πρὸς τὴν βίζαν, τουτέστιν ἔγγις τῆς βίζης. ἐξεκάπησαν γάρ οἱ χλάδοις, καὶ οὐκ ἡ βίζης αὐτῆς ἀνεθρεύθη ἐν φυτὸν· σίσσωσται γάρ τὸ κατάλειμμα τοῦ Υἱοτήλη, **R** καὶ οὐκ ὀλόβρύζος ἀποδώλων.

Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν οἱ δύοι.

(Α f. 53, Η f. 157 b) Τρία τάγματα εἰσήγαγε Λουκᾶς ὁ μακάριος, πυνθανόμενα τοῦ Ἰωάννου, δχλους, τελώνας, στρατιώτες τὸ τρίτον· καθάπερ δέ τις ἐπιστήμων λαερδὸς ἐκάστη τῶν πεθῶν τὸ πρόσφατόν το καὶ εἰδὼς ἐπιφέρεις βοήθημα, οὗτος καὶ ὁ Βαπτιστὴς ἐκάστη τῶν ἐπιτιθεμένων τὸν ἐπαφρεῦτην πρόποντα λόγον ἐδίδου· τοις μὲν δχλοῖς βαδίζουσιν εἰς μετάνοιαν, φιλαλλήτων φρονήματι κεχρήσθειν καλέσαν· τελώναις δὲ, τὴν εἰς ἀκεδάκτους πλεονεξίας ἀποκαλεών τόδιν· τοις γε μήν στρατιώταις τὸ μηδένα διασείσουν, πανσέφως ἐπιφωνῶν, ἀφενέσθαι δὲ τοις ἀφωνίοις.

Προσδοκῶντος δὲ τοῦ Ιωαννοῦ, καὶ διελογίζομεν των αὐτῶν ἐν κυρδίαις αὐτῶν καρί τοῦ Ἰωάννου, κ. τ. λ.

(Α f. 53 b, Ε f. 155, Φ f. 786, Η f. 159) Οὕτως ἦν ἀξιάγαστος καὶ μέγας ὁ Ζαχαρίας τοῖς, ὡς εἰς τοῦτο ὑπονοίας ἀλθεῖν τοὺς τῶν Ιουδαίων δῆμους, μήδρα πας αὐτὸς εἴη ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς γραφόμενος, καὶ διὰ προφητῶν ἀγίων προκεκυρυγμένος. Ἐπισθή δὲ ἀπεικεὶς εἰς τοῦτο ὑπονοίας προτῆλθόν τινες, ἀποκειρέις ὑποκίλαν, Δεσποτικοῖς ἀξιώμαστος ὡς οἰκιτῆς παραχωρῶν· ἀμέτρητον γάρ ἡ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Καὶ που ταῦτα λέγοντα τὸν Ιερόν τύρφησον Βαπτιστὴν ἐν τῇ κατά τὸν Ιωάννην εὐεγγελικῇ συγγραφῇ· Ἐφη γάρ οὗτος· « Αὐτοὶ οὐτεὶς μαρτυρεῖτε, ὅτι εἴπον ὡς οὐκ τίμιος ὁ Χριστὸς, ἀλλ’ οὗτοι ἀπεσταλμένοι εἴμι Εμπροσθεν τετέλουν. »

Ἀπεκρίθησεν ὁ Ἰωάννης ἀπαστολέων· Σήγων δὲ καὶ ὑδατις βαστίζω νύμας, κ. τ. λ.

(Α f. 53 b, Ε f. 155, Φ f. 786, Η f. 159 b) Ἀποφήνας τοίνους ἑαυτὸν οὐκ ὄντα Χριστὸν, ἐπιφέρει λοιπὸν ἀποδεῖξεις, δι’ ὧν ίστι μαθεῖν, ὡς ἀμέτρητῶν τοις μεταξὺ διαφαίνεται Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, δούλου καὶ δεσπότου, τοῦ προβατίνοντος σίκετεκῶς, καὶ τοῦ θεοπρεπῶς ἀναλάμποντος· ἀκέρης ὑπάρχων τοσοῦτος εἰς ἀρετὴν ὁ μακάριος Βαπτιστὴς, οὐκ ἀξιον ἑαυτὸν εἶναι φροντινή, οὐδὲ δύον εἰπεῖν τοῦ ἀποθίγμενον τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Είτα τούτοις ἐτέρων ἀπόδειξιν

Ἄ prophetā patescibat dicens: « Erit planctus Jerusalēm sicut planctus malogranati in agro succisi⁴³. » Alii pariter eum civitatem eamdem aliquenq[ue] Jeremias: « Oleam pulchram, bene opaca specie, appellavit Dominus nomen suum; ad vocem circumcidionis ejus accensus est ignis super eam; magna tribulatio super te; iniusti sunt rami ejus; et Dominus qui planctavit te, loculus est super te mala⁴⁴. » Hunc sensum in Evangelio quoque habere reputabis siculnem parabolam, quae instructuosa malique generis arbor succisa fuit. Verumtamen non in radice desixam ait secarim, sed positam ad radicem, id est prope radicem. Nam rami quidem decisi fuerunt, non tamen radicitus effossa arbor: quippe reliquæ conservatae sunt Israëlis non ipse funditus perit.

V. 10. *Ei interrogabant eum turbæ.*

Tres hominum ordines introduxit beatus Lucas Jeannem interrogantes, populum, publicanos, tertioque loco milites. Sicut autem sapiens medicus unicuique morbo congruum ac probabile remedium afferit, **I. 45**, sic eliam Baptista singularium professionum hominibus utile atque conveniens dabat consilium: nempe populum ad penitentiam accedentes, mutuam charitatem sovire jubet: publicanis quoniamque iniq[ue]as exactiones exercerant, interdicit: denique milites ne quamquam vexent, aplissime adhortatur, sed ut vieti eho coactum siat.

V. 15. *Populo autem expectatione suspenso, et cogitentibus omnibus ēn cordibus suis de Joanne, etc.*

Adeo admirandus magnusque erat Zachariæ filius, ut cum populus Iudeorum suspicaretur fortasse esse Christum illum, quem legi umbra delineaverat, et prophetae sancti predixerant. Quia igitur in hanc monitionem suspicionem venerant, eam ipse praecidit, Dominicali dignitati longum famulus cadens. Distant enim immensum a Deo homines. Quod ipsum duci comperiemus a sacro Baptista in evangelica Joannis historia, ubi sic ait: « Vos ipsi testimonium mihi perhibetis quod dixerim, Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum⁴⁵. »

V. 16. *Respondit Joannes discens omnes: Ego quidam uera baptizo vos, etc.*

Cum itaque declarasset se non esse Christum, profert deinde argumenta, ex quibus discere licet distare immaniter a Deo homines, a famulo Dominum, ab eo qui servitor primit, illum qui digna Deo maiestate rehuc; siquidem cum tanta poteret virtute beatus Baptista, haud se dignum sit calceos ejus, ut dici solet, attingere. Deinde aliud quoque argumentum profert: « Ego uera aqua baptizo, ille autem uos in Spiritu sancto baptizabit et igne. »

⁴³ Zach. XII, 1. ⁴⁴ Jerem. XI, 16, 17. ⁴⁵ Joan. III, 28.

Unius quippe proprium est superstantis omnia substantiae, ut Spiritum sanctum possit aliquibus innipitare, et divinæ substantiæ eos qui ad ipsam accedunt participes facere. Porro hæc Christo inest facultas: non quod eam aliunde acceperit aut participaverit, sed ex suæ naturæ ac substantialiter. Etenim si in Spiritu sancto baptizat. Quamobrem humanatum Verbum, Deus **145** utique est fructusque substantiæ Dei Patris. Jam vero postea etiam quam factus est homo, id ipsum agebat, quia unus est Filius cum unita sibi ineffabiliter et incomprehensibiliter carne. Et quidem eam antea dixisset beatus Baptista. Non sum dignus calceamentorum sphærulam dissolvere (sic enim appellant calco extremitatem, quæ in acutum desinit, cuiusmodi gestare barbari solent), statim addidit: « Hic vos baptizabit in Spiritu sancto et igne; » et pedes scilicet habens et calceos. Neque enim quisquam sana mente præditus dicet, Verbum nondum incarnatum, neque adhuc apud nos versans, pedes et calceos habuisse. Sed quia cum Verbum factum est homo, deitatem suam non amisit, ideo tunc etiam Deo digna operabatur, Spiritum tribuens creditibus in eum. Idem quippe Deus simul erat et homo.

Sed dicet aliquis: Imo potius Verbum Deo digna faciebat per hominem de stirpe Davidis ortum. Atqui hæc tibi dicenti nos opponemus Joannis verba, qui alicubi ait Iudeis: « Venit post me vir, qui ante me factus est, quia prior me erat, et ego illum nesciebam. Sed qui misit me aqua baptizare, ipse mihi dixit: Super quem videris descendenter Spiritum sanctum, supraquæ eum manentem, hic est qui baptizat in Spiritu sancto; et ego vidi, et testimoniūm perhibui quod ipse Dei Filius sit ». En manifeste, quem virum dixit, eum ante se factum affirmat, et sibi esse priorem, divinitus nempe præexistentem, prout a Christo ipso Judaicas turbæ dictum fuit: « Antequam Abraham ficeret, ego sum ». Præterea mox dicit descendisse in ipsum de cœlo Spiritum. Num forte in simplex incorporeumque adhuc Dei Verbum descendisse aluit Spiritum sanctum, et Spiritus sancti datorem, Spiritum proprium participare affirmant? Quid nisi illud potius asserunt, eum in humanitatem suam Spiritum sanctum recipuisse, baptizasse vero divinitus in sancto Spiritu; eumdemque unum **146** esse solumque et vere Patris Dei Filium, ut idem testatur Baptista? Sed alia quoque explicatio proferenda est. Fortasse cum Spiritus vocabulo, ignis mentionem copulavit Baptista, non ut omnes nos baptizandos fore igne per Christum affirmaret, sed ut vivificam Spiritus operationem, ignis vocabulo significaret. Nam pro diversa in subjecta re operatione, diversas sunt enim Spiritus appellations. Unicoquem nonenergetas, diaffluxus lambovit τὸ διν Πνεῦμα τὰς προσηγορίας.

¹¹ Joan. 1, 27 seqq. ¹² Joan. viii, 58.

Α εὐθὺς ἐπιφέρει. « Ἐγὼ μὲν βαπτίζω ὑμᾶς ὄντες, ἔκεινος δὲ ὑμᾶς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ. Μόνης γάρ καὶ ίδικῶς Ἐργον ἔστι τῆς πάντας ὑπερχειμένης οὐσίας, τὸ ἄνενα δύνασθαι τις τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον, καὶ θεῖας φύσεως κοινωνούς ἀποφαίνειν τοὺς προσώπας αὐτῇ. ἐνυπάρχει δὲ τούτο, οὐ κατὰ λῆψιν καὶ μέθεξιν τὴν παρ' ἐπέρου τινὸς, ἀλλ' οἰκεῖον καὶ οὐσιωτῶς τῷ Χριστῷ. βαπτίζει γάρ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Θεὸς οὖν ἅρα ἔστι, καὶ καρπὸς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δὲ ἐνανθρωπήσας Λόγος. ἀλλ' ἔδρα τούτο καὶ διε γέγονεν ἀνθρωπός, εἰς ὃν Υἱὸς μετὰ τῆς ἀρθρίτως τε καὶ ἀπερινοτήτως ἐνικεῖσθης αὐτῷ σαρκός. Καὶ γοῦν δικάριος Βαπτιστῆς προειπὼν, « Οὐκ εἰμὶ δῖος, ἵνα λύσω τὸν σφαριστῆρα τῶν ὑποδημάτων (οὗτος δὲ εἰώθασι λέγειν τὸ δάκρυν τοῦ ὑποδημάτος, τὸ εἰς ἄξιν λῆγον· τοιούτοις γάρ χρώνται οἱ βάρβαροι), προσεπήνεγκεν εἰδύν». « Οὐτος δικάς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρὶ» καὶ πόδας δηλονότι καὶ ὑποδημάτα ἔχων. Οὐ γάρ τοι φαίη τις ἀν, εἶγε νοῦν ἔχοι, ὡς δισαρχος ὁν δι Λόγος, καὶ οὐ παν γεννέμενος καθ' ἡμάς, πόδας εἰχε καὶ ὑποδημάτα. ἀλλ' διε γέγονεν ἀνθρωπός, ἐπειδὴ τὸ εἶναι Θεὸς οὐκ ἀπάλλεσεν, ἐντήρηγκε πάλιν καὶ οὐτῷ θεοπρεπῶς, τὸ Πνεῦμα διδύνεις τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν. ἦν γάρ ἐν ταυτῷ Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπός δι αὐτός.

'Αλλά, Να!, φησὶν, ἐνήργηκεν δι Λόγος τὰ θεοπρεπῆ διὰ τοῦ ἐκ σπέρματος Δασίδ. Οὐκοῦν ἀντεροῦμέν οι ταῦτα λέγοντες τοῦ Ἱωάννου τὰ φήματα· ἐφη γάρ που πρὸς Ἰουδαίους. « Όπίσω μου ἐρχεται ἀνήρ, διε βιτροσέν μου γέγονεν, διτι πρῶτος μου, κάγιν οὐκοῦ φένειν αὐτὸν. ἀλλ' δι τέμφας με βαπτίζειν ἐν ὄνται, αὐτός μοι εἴπεν· Ἐφ' δὲ ἀν τῆς καταβασίν τὸ Πνεῦμα, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, οὐτές ἔστιν δι βαπτίζων τὸ Πνεῦματι ἀγίῳ· κατέγινεν διάρκεια καὶ μεμαρτύρηκα δι οὐτές ἔστιν δι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » Ιδού δὲ, σαφῶς ἀνδρα λέγων, πρὸ αὐτοῦ γενέσθαι φησι, καὶ εἶναι πρῶτον αὐτοῦ, προσπάρχοντα δηλονότι θεῖκῶς, κατὰ γε τὸ παρ' αὐτοῦ σημῶν εἰρημένον τοὺς Ἰουδαίων δῆμοις. « Ἀμην λέγω ὑμῖν, πρὶν Ἀδρεάρη γενέσθαι, ἐγὼ εἰμι. » εἶτα πρὸς τούτῳ καὶ κατεβῆναι φησιν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα ἐξ οὐρανοῦ. « Άρ' ἐπι γυμνὸν καὶ δισαρχον ἔτι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καταβήναι φασι τὸ Πνεῦμα τὸ ἀγίον, καὶ τὸν τοῦ Πνεύματος χορηγὸν, τοῦ ίδιου Πνεύματος μέτοχον ἀποφανούσιν; » Ή μᾶλλον ἐκεῖνό φασιν, διτι τὸ Πνεῦμα λαβὼν ἀνθρωπίνως, βαπτίζει θεῖκῶς τὸ ἀγίῳ Πνεῦματι, καὶ ἔστιν αὐτός δι εἰς τε καὶ μόνος, καὶ ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ὡς αὐτός μεμαρτύρηκεν δικάριος Βαπτιστῆς; (Α. f. 54 b, Ε. f. 157, Φ. f. 788, Η. f. 162) Τητέον καὶ οὐτως. Τάχα δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος σημασίᾳ, τὴν τοῦ πυρὸς συνέδησεν δικάριος Βαπτιστῆς, οὐκ ἐν πυρὶ πάντας βαπτισθέσθαι λέγων δικάς δια Χριστοῦ, ἀλλὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν τὴν ζωοποιὸν δια τῆς τοῦ πυρὸς σημασίας σημαίνων· ἐκ γάρ τῆς διεφόρου περὶ τὸ

Διακαθηρεῖ τὴν ἄλιτρα αὐτοῦ.

(Α. f. 56, Ε. f. 158 b, F. f. 789, H. f. 168) Ἰδού δέ φησιν δὲ μαχάριος Βαπτιστῆς, Χριστῷ διαχέρεσιν ὡς Δεσπότῃ τὴν ἄλιτρα· τοῦτο γάρ σημαίνει τὸ αὐτοῦ (1). Οὕτω γάρ αὐτὴν καθαίρει, διιστάς καὶ διακρίνων ἀπὸ τοῦ σίτου τὸ διχυρον. Διαγομέτα τε καὶ οἰνεῖ σημάντορα τῶν ἑκάστῳ πρεπόντων, ὅφθησενται λέγει, ὡς τὸν μὲν δίκαιον τε καὶ ἀγαθὸν, σίτου δίκην ταῖς οὐρανίαις εἰσχωμένειν αὐλαῖς, πυρὸς δὲ ποιεῖσθαι τροφήν, ἀχύρου ἐρόπουλον ἀποτιναχθέντα τὸν δῖκον. Ὁ μὲν γάρ σίτος, φησι, εἰς ἀποθήκην εἰσχωμένεται, τοιτέστιν ἀτραβείας ἀξιούται τῆς παρὰ Θεοῦ, φειδοῦς τε καὶ φυλακῆς· καὶ ἀγάπης· τὸ γε μήν διχυρον ὡς ἀχρηστός ὅλη, πυρὶ δαπανᾶται: (2). — (Α. f. 56 b, Ε. f. 158 b, F. f. 789 b, H. f. 168 b) "Ἄκουε δέ τι καὶ διὰ Ἱερεμίου φησὶν δὲ Θεὸς, σύγχριτιν προφητῶν καὶ ψευδοπροφητῶν ποιούμενος· «Τί τὸ διχυρον πρὸς τὸν σίτον; · οἱ γοῦν ἡ κουφολογία πρὸς τὴν ἀλήθεαν. Ὁ μὲν γάρ παρὰ Θεοῦ λόγος τροφιμωτάτην ἔχει τὴν δύναμιν· δὲ τῶν ἀνυσίων ψευδοδιδασκάλων, εὑδιαθρυπτήτας τε καὶ ἀχυρώδης διάρχων, οὐδεμίαν τοῖς ἀκρωμένοις ἐμποιεῖ τὴν δημητρίνην (3).

"Ἐγέρετο δὲ ἐν τῷ βιττισθῆναι ἀπαρτα τὸν λαόν, καὶ Ἰησοῦ βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου, ἀτραβείθηται τὸν οὐρανόν.

(Ε. f. 163, F. f. 793) Βαπτίζεται δέ δὲ Ἰησοῦς εὐλογῶν τὰ ὄντα καὶ καθαίρων αὐτὰ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἅγιος γάρ ἐστιν ἀγίων δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος· καὶ οὐκ ἀν αὐτὸς ἐδείη τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, οὐδὲ ἀφέσεως ἀμαρτιῶν τυχεῖν, ὥστερ πήμελς κερδανομεν δι' αὐτοῦ· ἐκ τοῦ πληρώματος γάρ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάδομεν. Ἐκπορεύεται μὲν γάρ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· ἐστι δέ καὶ θιστὸν τοῦ Υἱοῦ. Καὶ γοῦν εἴρηται πλεισταχοῦ Πνεῦμα Χριστοῦ, τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύμενον Πνεῦμα· καὶ μαρτυρήσει λέγων δὲ Παῦλος, ποτὲ μέν· «Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν εαρκτῇ, ἀλλ᾽ ἐν πνεύματι, εἰπερ Πνεῦμα Χριστοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὐτος οὐκ ἐστιν αὐτοῦ. » Καὶ πάλιν· «Οὐτις δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπειστείλειν δὲ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κράζον· Ἄσθε δὲ Πατήρ. » Οὐδούντων ἐκπορεύεται μὲν, ὡς ἔφην, ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, χορηγεῖ δὲ αὐτὸς τῇ κτίσει καὶ δίδωσι τοῖς ἀδελφοῖς ὡς ψύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱός, δὲ μονογενῆς αὐτοῦ Λόγος, καὶ τοὺς Πατρὸς ἀξιώματα διαπρέπων. Καὶ γοῦν ἔφασκεν·

"¹⁰ Ιερεμ. xxiii, 28. ¹¹ Ιωαν. i, 16. ¹² Ρομ. viii, 9. ¹³ Γαλατ. iv, 6. ¹⁴ Ιωαν. xvi, 15.

(1) Hoc loco divus Thomas in Catena habet Latinum aliud fragmentum. ¹ CYRILLUS. Per hoc autem quod subdit: et per mundabit aream suam; designat Baptista Ecclesiam pertinere ad Christum quasi ad Domumum. ²

(2) Plus aliquid legebat D. Thomas in Catena. ¹ CYRILLUS. At paleae lento et inane signant, et quilibet vento peccati ventilatos et videntes. ²

(3) Ad v. 19 seqq., ubi Lucas meminuit Herodis Baptistam carceri tradentis, anonymous quidam interpres in codice B f. 39 b, hanc adnotat: 'Ο μαχάριος Κύριλλος τοῦ Ἡρώδου ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ οὐκ ἐρμηνεύθη. Μέμνετο δὲ καὶ ἔγων διττὰ περιστώς ὡς κείται. Εἰ γάρ ἐνεχλείσθη δὲ Ἰωάννης, πῶς ἐδάπτειν; Οὐ γάρ ξύμεν αὐτὸν ἐγχλείσθεντα καὶ ἀπολυθέντα, καὶ

A. V. 17. *Purgabit aream suam.*

Ecce autem ait Baptista, a Christo utpote Dominino differre aream, id enim significat suam. Sic autem illam purgat, separando scilicet et discernendo a tritico paleam: seque futurum dicit distributorum ac veluti assignatorem sortis cuique debitis; ita ut justus quidem ac bonus, tritici instar, celestibus cellis inferatur; flamus autem esse fiat, paleae instar excussus homo iniquus. Nam triticum, inquit, in horrea convehitur, id est Dei tutela dignum habetur, veris, custodia et charitate: at palea velut inutilis materia igne consumuntur. Audi quid etiam per Jeremiam Deus dicat, prophetas cum pseudoprophetis contendens: «Quid palea ad triticum?» nempe vanitas ad veritatem. In Etonim Dei sermo nutrientem apprime vim habet; impiorum vero pseudomagistrorum sermo cum fragilissimus acrosusque sit, nullam audientibus consert utilitatem.

147 V. 21. Contigit autem, cum baptizaretur universus populus, et Iesu baptizato et orante, ut aprireretur cælum.

Baptizatur Jesus benedicens aquis, easque nostri causa purificans. Sanctum enim sanctorum est unigenitum Dei Verbum. Certe Jesus sancto baptismate non indigebat, neque remissionem peccatorum consequi, quam nos per ipsum lucramur: nam nos ex plenitudine ejus cuncti accepimus¹¹. Et procedit quidem de Deo Patre sanctus Spiritus, nihilominus Filii quoque proprius est. Sæpissime enim dictus est Spiritus Christi, is qui de Patre Deo procedit Spiritus. Testis aderit Paulus, semel quidem: «Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, siquidem Spiritus Dei habitat in vobis. Quod si quis Spiritum Christi non habet, hic non est ejus¹².» Et rursus: «Quia vero filii estis, misit Deus Spiritum Filii (sui) in corda vestra clamantem: Abba, Pater¹³.» Ergo procedit quidem, ut dixi, de Deo Patre Spiritus sanctus, verumtamen ipsum suppediat creaturæ, dignisque dat naturalis verusque Filius, unigenitum Dei Verbum, Patris gloria exornatum. Quamobrem etiam aiebat: «Cuncta quæ habet Pater, mea sunt¹⁴.» Cur itaque

a) θις ἐγχλείσθεντα καὶ τελειωθέντα. Beatus Cyrillus Herodis in explanatione non meminit. Reapse et ego judico, ex abundantia hic ponit. Nam si Joannes jam in vinculis fuisse, quomodo nunc baptizaret? Neque enim nobis constat illum in vincula conjuctum, postea liberatum; rursusque carcere conclusum, et necatum. Videmus ergo ab anonymo testimonium preberi commentatori Cyrrilli in Lucam. Videmus item Cyrrillum responde nullam hic facere Herodis mentionem. Ceteroquin ad caput Joannem quod attinet, satis erit hic docti Calmeti adnotationem ascribere: Hoc nonnisi multo post contigit, uti ceteri evangelistæ narrant. Visum autem est Lucos hinc omnia describere quæ ad Joannem spectant, antequam ad reliqua gradum faciat.

baptizatus est, dicit aliquis, et Spiritum quoque recepit? Dicimus ergo, non eguisse Dominum sancto baptismate, sed nobis pro sua charitate salutis viam monivisse. Nam credentes in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, atque hanc eximiam confessio-nem multis coram testibus facientes cunctas peccati sordes abluiimus, tum sancti Spiritus participes efficiemur, divinæ naturæ communicamus, et ad optionis gratiam consequimur. Necesse itaque erat, ut Patris Verbum, postquam semet exinaniverat, et similitudinem nostram induere non dedignatus fuerat, boni cujusvis operis exemplar nobis et trames feret. Ergo ut ipsam sancti baptismatis vim cognoscamus, quantoque cum emolumento ad hanc gratiam accedamus, primus ipse opus aggreditur, et baptizatus **148** orat; ut tu nimirum, dilecte, engnoscas his qui sancto baptismate digni fuerunt, rem convenientissimam fore perpetuam orationem.

Ait autem apertos fuisse caelos evangelista, ut significet antea fuisse clausos. Dixit enim Christus: « Deinceps videbitis apertum caelum, et angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis ». Tanquam unum jam gregeam esse demonstratum sit, supernum atque terrenum, unumque pastorem principem, aperti sunt caeli, et sanctis angelis consociatur homo terrestris: descenditque iterum Spiritus sanctus tanquam nova generis nostri facta inchoatione; et primo quidem in Christum, qui non tam sibi quam nobis ipsum recipit: cuncta enim in ipso et per ipsum adepti sumus. Eximia ergo dispensationis ratione nobiscum Christus patitur res humanas. Aliter enim, quomodo ipsum evanescutum vidisemus, etsi tota deitate plenum? Quomodo nobiscum pauper fuisset, nisi se nos irae paupertati conformavisset? Ait autem super Christum emissam vox Patris, sancti baptismi tempore, ceu per ipsum et in ipso terrenum hominem suscipiens, ait, inquam: « Hic est Filius meus dilectus ». Nam verus natura Filius et unigenitus, postquam nostram conditionem assumpsit, Dei Filius esse definitur, haud sibi id sumens; jam enim erat, ut dixi, Deus verus; sed ut ad nos hanc gloriam transmitteret. Factus est enim inchoatio nostra, primogenitus, et alter Adamus. Propterea cuncta in ipso nova facta dicuntur. Atque Adami velutatem exuentis, novitatem in Christo adepti sumus.

V. 22. Descendit Spiritus sanctus.

Si baptismi tempore Spiritus sanctus recipiunt, id quoque præter cætera ad humanæ naturæ conditionem pertinebit. Neque enim quatenus Deus est, sanctificatur, dum Spiritum recipit (ipse enim potius est qui sanctificat), sed quatenus homo est.

149 V. 23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.

Huc est Samossiensis deliramentum, evangelicum

¹⁰ Joan. i, 51. ¹⁰ Matth. xvii, 5.

A Πάντα δε σα ξει δι Πατήρ, ἐμά ἔστι. » Πῶς οὖν επιζέτο, φησίν, ὁδέχετο δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα, Καὶ φαμεν, ὅτι οὐκ ἦν χρείζετο τοῦ ἀγίου βαπτίσματος δι Κύριος, ὁδὸν δὲ ήμεν ἐπενόησε αὐτηρίας δι φιλάνθρωπος. Πιστεύοντες γάρ εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἀγίον Πνεῦμα, καὶ τὴν ἑξάρετον ταύτην ὀμολογίαν ποιούμενοι ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων, πάντα μὲν ῥύπον τὸν ἐξ ἀμαρτίας ἀπονιπόμεθα, καταπλουσούμενοι δὲ καὶ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος μέθεξιν, καὶ θελας φύσεως ἀποτελούμεθα κοινωνοί, καὶ τὴν τῆς νιοθεσίας κερδανομενούς χάριν. « Ήν οὖν ἀναγκαῖον, καθέντα πρὸς κένωντις ἐνεῦρεν τὸν τοῦ Πατρὸς Λόγον, καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ὀμοίωσιν ὑπελθεῖν οὐκ ἀπαξιώσαντα, παντες ἀγαθοῦ πράγματος ὑποτύπωσιν γενέσθαι καὶ ὁδόν. « Ινα τοινυν μάθωμεν καὶ αὐτὴν τὴν δύναμιν τοῦ ἀγίου βαπτίσματος πράγμα πρεπωδέστατον ἡ ἀδιάλεπτος προσευχή.

« Άνεψιθηναι δέ φησι τὸν οὐρανὸν δι εὐαγγελισθῆς, ὡς πάλαι κεκλεισμένον. « Εφη γάρ δι Χριστός· « Ἀπάρτι θύεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεψιγότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. » Ός γάρ μιᾶς ἡδη πολυης ἀποδειγμένης τῆς τε ἁνω καὶ τῆς κάτω, καὶ ἐνδε ἀπασιν ἀναδειχθέντος ἀρχιποιμένος, ἀνεῳχθη μὲν δι οὐρανὸς συνήφθη δὲ τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις δι ἐπὶ γῆς ἀνθρώπος· καταπεφοίτηκε δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα πάλιν, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τοῦ γένους ἡμῶν δευτέρᾳ· καὶ ὡς ἐν πρώτῳ Χριστῷ, οἰκονομικῶς οὐχ ἐαυτῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμέν γε αὐτῷ δεχομένῳ· πάντα γάρ ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ πεπλουτήκαμεν. Οἰκονομικώτατα τοινυν ὑπομένει μεθ' ἡμῶν τὰ ἀνθρώπινα. « Επει, ποῦ κεκενωμένον διδύμεθα, καίτοι τὸ πλῆρες ἔχοντα θεῖκῶς; ποῦ συνεπτώχευσεν ἡμῖν, εἰ μή τῇ καθ' ἡμᾶς πτωχείᾳ συμπλάττεται; « Εφη δὲ ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνὴ ἐπὶ Χριστῷ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, ὡς δὲ αὐτοῦ τε καὶ ἐν αὐτῷ τὸν ἐπὶ γῆς ἀνθρώπον λαβόν. « Οὐτός ἐστιν δι Υἱὸς μου δι γαπητός. » Ο γάρ φύσει καὶ ἀληθῶς καὶ μονογενῆς Υἱὸς, δε τέ γέγονε καθ' ἡμᾶς, εἰς Υἱὸν ὁρίζεται Θεοῦ, οὐχ ἐαυτῷ τοῦτο δεχόμενος (ἥν γάρ καὶ ἐστιν, ὡς Ιησην, Θεὸς ἀληθινὸς), ἀλλ' ίνα εἰς ἡμᾶς παραπέμψῃ τὴν δόξαν. Γέγονε γάρ ἡμῶν ἀπαρχή, καὶ πρωτότοκος, καὶ δεύτερος Ἀδάμ· διὰ τοῦτο ἐν αὐτῷ πάντα καινὰ γενενήθαι λέγεται. « Αποδυσάμενοι δὲ τὴν ἐν Ἀδάμ παλασιν, τὴν ἐν Χριστῷ καινότητα πεπλουτήκαμεν.

Καταθῆται τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον.

(B f. 40 b) Εἰ ἐν καιρῷ τοῦ βαπτίσματος τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον δέχεται, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων εἴη δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἀλλων. Οὐ γάρ τοι καθ' δι Θεός ἐστιν ἀγιάζεται, τὸ Πνεῦμα λαβὼν (αὐτὸς γάρ δι ἀγιάζων ἐστιν), ἀλλὰ καθ' δι πέρυκεν ἀνθρώπος.

Καὶ αὐτὸς ηγετὴ δι Ιησοῦς ὡσεὶ ἀτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος.

(E f. 167, F f. 797) Ταῦτα τοῦ Σαμωσατέων τὸ

παραλήηματα, κακῶς ἐκδεχομένου τὸ εὐαγγελικὸν φῆτὸν, διτὶ εἰς Ὁ Ἰησοῦς ὥσεται ἑών τριάκοντα ἀρχαῖα μενος· καὶ οὐ συνιέντος διτὶ αὐτὸς ἦν, καὶ ἤρξατο, ἀλλὰ οὐ κατὰ τὸ αὐτό. Ἔν μὲν γάρ ἀεί ὡς Θεός, ἤρξατο δὲ ὡς ἀνθρωπός, διτὶ τὸ ἡμέτερον ἐπετώχευεν· δρχεται δὲ, ἵνα σὺ καταργήσῃς τὴν προτέραν γέννησιν, καὶ ἀναλάβῃς δευτέραν διά τῆς παλιγγενεσίας. — (Α. f. 62 b, Ε. f. 167 b, Φ. f. 797, Η. f. 187 b) Οὕτω πολύ τι τὸ βλάσφος καὶ ἀδόκητον συμβαίνει ἐκ τοῦ φυλάττεσθαι τὴν διά τοῦ βαπτισμάτος χάριν εἰς μακράν καὶ ὑπέρωρον ἀναβολήν (1). Μάλιστα μὲν γάρ οὐκ ἀσφαλῆς ἡ ἐλπίς, εἰ καὶ τῶν οἰκείων τις ἐπιτεύχεται βουλευμάτων ἐκβεβήκοτος δὲ πάλιν εἰς τέλος αὐτῷ τοῦ σκοποῦ, ἀγιάζεται μὲν, πλὴν μόνην ἔχει τῶν πλημμελημάτων τὴν ἀφεσίν, καὶ τὸ τάλαντον ἀποκομίζει τῷ Δεσπότῃ Ἑγρόν, οὐδὲν ἐπεργάσασθαι σχολάσσας αὐτῷ (2).

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Τησοῦς δὲ Πνεύματος ἀγίου πλήρης ὑπέστρεψεν διὸ τοῦ Ἰορδάνου.

(Α. f. 72, Σ. f. 112 b, Η. f. 218) Ἐνταῦθά μοι βλέπε τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τῇ τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριτι καταχειρισμένην, καὶ ταῖς ἀνωτάτῳ τιμαῖς ἐστεφανωμένην. Πάλις μὲν γάρ ὑπισχυνέτο λέγων δὲ τῶν δλων Θεός, διτὶ εἰς ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος [εἰδ. Σ πεντοστή Πατρός] μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα. · Πεπλήρωται δὲ εἰς ἡμᾶς ὡς ἐν πρώτῳ Χριστῷ τὸ ἐπηγγελμένον· καὶ περὶ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀκαθάκτως ἐκκεχειρισθῶν εἰς φιλοσαρκίαν, ἐφη που Θεός· εἰ οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα· · ἐπειδὴ δὲ πάντα γέγονεν ἐν Χριστῷ καὶνά, καὶ τὴν διὰ Πνεύματος τε καὶ ὄντος ἀναγέννησιν πεπλουτήκαμεν, χρηματίζομεν δὲ οὐκέτι σαρκὸς καὶ αἵματος τέκνα, Πατέρα δὲ μᾶλλον καλοῦμεν τὸν Θεόν, ταῦτοις καὶ μάλα εἰκάστας ὡς τετιμένοι λοιπόν, καὶ τὸ λαμπρὸν ἔχοντες τῆς υἱοθεσίας καύχημα, θείας φύσεως γεγόναμεν κοινωνοί διὰ μετοχῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Ὁ δὲ ἐν τῷ ημένι πρωτότοκος, διτὶ γέγονεν ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, καθεὶς ἐστὸν εἰς κένωσιν, δέχεται πρώτος τὸ Πνεῦμα, καίτοι τοῦ Πνεύματος δοτῆρ ὑπάρχων αὐτὸς, ἵνα καὶ εἰς ἡμᾶς ἔρχηται δι' αὐτοῦ τὸ ἀξιωμα, καὶ τῆς πρὸς τὸ δγιον Πνεῦμα κοινωνίας ἡ χάρις. Τοιαῦτὸν τι καὶ ὁ Παῦλος διδάσκει ἡμᾶς, λέγων περὶ τε αὐτοῦ καὶ ἡμῶν· εἰς ἑνὸς πάντες· δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεταις ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν, λέγων· Ἀπαγγελῶ τὸ δυνόμα σου τοῖς ἀδελφοῖς μου. · Ἐπειδὴ γάρ δὲ οὐκ ἐπαισχύνεταις καλεῖν ἡμᾶς ἀδελφούς, διά τοι τὸ

A dictum perperam interpretantis, quod εἰ Jesus erat incipiens quasi annorum triginta. · Neque intellexit, quod idem et erat, et incipiebat, sed non secundum idem: erat enim ab aeterno ut Deus; incipiebat ut homo, cum paupertatem nostram suscepit. Initium autem caput, ut tu quoque priorem nativitatem antiquis, et secundam recipias per regenerationem. — Sic magnum detrimentum et inexspectatum contingit ob dilatam in longum et ultra debitum temporis baptismi gratiam. Namque in primis nunquam tuta spes est fore ut quisquam sui propositi finem consequatur. Tum etiam si forte in vita termino scopo suo potiatur, sanctificatur quidem, sed unicam tamen percipit peccatorum remissionem; de cetero talentum Domino perfert infructuosum, in B quo nihil negotiari curavit.

CAP. IV.

V. 1. *Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane.*

Hic mecum observa hominis naturam, in Christo tanquam primitiis, sancti Spiritus gratia unctam, et supernis honoribus coronatam. Olim quidem promiserat universalis Deus dicens, fore ut « diebus illis effundam de Spiritu meo super omnem carnem ». · Completum autem in nobis est, ceu primo in Christo id quod erat promissum. Et priscis quidem hominibus, utpote ad corporis voluptatem incontinenter proclivibus, dixit Deus: « Non permanebit Spiritus meus in hominibus his, quia caro sunt ». · Sed postquam in Christo cuncta facta sunt nova, et per Spiritum atque aquam regenerationem obtinuimus, neque jam carnis et sanguinis filii sumus, sed Patrem potius 150 Deum appellamus, propterea jure optimo abhinc ut honore ornati, splendidamque adoptionis gloriam adepti, divinæ naturæ communicamus propter sancti Spiritus participationem. Noster autem primogenitus ex quo inter multos fratres cœpit existere, ad exinanitionem semet demittens, prius Spiritum recipit, quanquam dator ipse Spiritus sit, ut ad nos quoque per ipsum dignitas redundet, et communionis cum sancto Spiritu gratia. Sic enim nos sere docet Paulus, dum et de nobis et de illo dicit: D « Et sanctificans et sanctificati, ex uno omnibus. Quam ob causam non erubescit fratres illos vocare dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis ». · Quia vero haud omnino eum pudet fratres nos appellare, quandoquidem similitudinem nostri subili, rursum nosira ad se translata inopia, sancti-

¹¹ Joel 11, 29. ¹² Gen. vi, 3. ¹³ Hebr. ii, 11, 12; Psal. xxi, 25.

(1) Videatur in precedentibus (nunc desperditis) Cyrilus verba eorum retulisse, qui ut baptismum different, Christi exemplum objiciebant anno sexti tricesimo baptizati. Quam objectionem facile dissolvit dicens, diversam esse Christi ac peccatorum hominum conditionem: nam ille baptismō nunquam indiguit, istos imo festinare ad lavaerūn

oportet. Logatur hae super re Nazianzenus orat. 40, De bapt., cap. 29.

(2) Apud D. Thomam in Catena Cyrillus reliqua etiam versiculi verba explanat sic. *CYRILLUS.* Licet tamē Christus secundum carnem careat patre, suspicabantur aliqui eum patrem habere; unde sequitur: *ut putabatur, filius Joseph.*

Reatur nobiscum, quoniam ipse creatura omnis sanctificator est; ne humanitatis inodolum repudiare videatur, is qui universalis salutis viæque causa, homo fieri non deincepsavit, nobisque qua-
queversus similis, uno excepto peccato.

Annuntiatus γενέθαι μή φυγών, καὶ ἐν ὁμοίωσει τῇ πρὸς ἡμᾶς γενόμενος κατὰ πᾶν ὄτιον, δίχα μόνης ἀμαρτίας.

V. 1. *Et augebatur a Spiritu in desertum.*

Vocabulum « augebatur » non tam hic significat deferebatur (l), quam versabatur atque habitabat. Solemus enim nos quoque interdum de quolibet pie vivente dicero: Ne quidem bene se agit. Versabatur itaque Dominus in deserto, in Spiritu, id est spiritualiter.

V. 2. *Et nihil manducavit in diebus illis.*

Jejunavit itaque Dominus, nihil escæ omnino corporis usui superfluitans: non quod illi jejunio opus esset, sed ut nobis suos actus typum exemplarque proponeret, et imaginem delinearet agendæ apud nos selecti admirandique generis vitæ. Unde enim didicissent terreni homines, vitam in deserto actam utilem esse vel necessariam saluti? Evidunt enim, tanquam ex fluctuum tempestate, de vanis præsentis vitæ sollicitudinibus, ac propemodum, ut beatus Joseph^o, 151 exirent remittiuntque in mundo quidquid ejus est. Demonstrat itaque his qui ita vivere constituerunt, necessariam esse continentiam, cuius Jejunium fructus est. Sic enim superabitur tentator Satanæ. Te quoque igitur oportet primum vestiri virtute ex alto, id est participem fieri sancti Spiritus; postea vero exoplabile, et summi apud Deum pretii, diligere vitæ recte gerendæ genus. Tunc spirituali fortitudine instinctus deserta loca requires: tunc sancte jejunabis, voluptatesque mortificabis, et tantantis Satanæ victor evades. — Ecce unus de certantibus sit, qui certaminum est munierarius, ut Deus; coronam obtinet, qui sanctorum capita coronat. Videamus itaque lucis artificium, diabolicas malitiæ cladem. Quadragesima exactis in jejunio diebus, postea esuriit. Atqui ille is est qui esurientibus cibum suppeditat: ipse immo est panis de cœlo descendens, vitæ causa in mundo concessus: rerum denique omnium conservator. Sed quia oportebat eum qui inopiam nostram non fuerat aspernatus, ab humanitatis terminis prorsus non excedere, permisit carnis naturæ ea quæ sibi convenienti requirentur. Hoc modo ipsum esurisse dicimus. — Cum satis iam jejunasset, vi- que Deo congrua carnem sospitem absque potu esuque servasset, vix denique hanc sivit quæ sunt ejus propria patræ. Dictum est enim esuriase. Quamobrem? Ut egregie ex ultraque re, qui Deus simul et homo erat, cognosceretur unus idemque, et divinitus supra nos, et humanitus nobis par. καὶ ὁ αὐτὸς δηλονότι, καὶ θεῖκῶς ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ καθ' ἡμᾶς ἀνθρωπίνως.

^o Gen. xxvii, 23.

(l) Locus ferme repetitus in *Oratione ad reginas*, p. 157 (Opp., I. IX).

A ὑπελθεῖν τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν, διὰ τοῦτο τὴν ἡμῶν πτωχείαν εἰς ἐαυτὸν μεταθεῖς, ἀγάπαται μεθ' ἡμῶν, καί τοι τὴν κτίσιν ἄπασαν ἀγαπάων αὐτὸς, ἵνα μή φαίνεται τὸ τῆς ἀνθρωπότητος παραιτούμενος μέτρον, ὃ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ἔνεκα καὶ ζωῆς

Kai ἡγέτο ὅν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν Ἕρμορ.

(Α. f. 72 b, Β. f. 44, Η. f. 220) Τὸ γάρ, « ἡγετο, » οὐ τὸ, ἀπεφέρετο, μᾶλλον ἐστιν, ἀλλ' ὅτι διῆγε καὶ ἐπολιτεύετο. Κατειθίσμεθα γάρ που καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ περὶ παντὸς ζῶντος ἐν ἐπιεικεῖᾳ, λέγειν· Ὁ δεῖνα τυχὸν καλῶς ἐαυτὸν ἀγεῖ. Ἐπολιτεύετο τοίνυν ὁ Κύριος ἐν τῇ ἑρήμῳ, ἐν τῷ Πνεύματι, τουτέστι πνευματικῶς.

B Kαὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲν ἐν ταῖς ἡμέραις ἔκειταις.

(Α. f. 73, Β. f. 44, Η. f. 221) Νεγήστευκε τοίνυν ὁ Κύριος, οὐδὲν παντελῶς τῇ τοῦ σώματος; χρείᾳ διδοὺς εἰς τροφήν· οὐχ αὐτὸς νηστεῖας προσδεδμενός, ἀλλὰ τύπον ἡμῖν τὰ καθ' ἐαυτὸν εἰς ὑπογραμμὸν ἀνατιθεῖς, καὶ εἰκόνα ποιούμενος τῆς παρ' ἡμῖν ἔξαιρέτου καὶ τεθαυμασμένης ζωῆς. Πόθεν γάρ ἦν εἰδέναι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι τὸ ταῖς ἑρήμοις ἐνδιαιτᾶσθαι χρήσιμον αὐτοῖς καὶ ἀναγκαῖον εἰς σωτηρίαν; Ἀποφοιτώσι γάρ ὡσπερ κυμάτων ζάλης, καὶ τῶν εἰκαίων τοῦ παρόντος βίου περισπασμῶν, καὶ μονογονούχη, κατὰ τὸν μακάριον Ἰωσῆφ, ἀποδύονται τῷ κόσμῳ πάντα τὰ αὐτοῦ. Δείχνουσι τοίνυν τοῖς οὕτως ζῆν ἔλομένοις, ἀναγκαῖαν οὖσαν τὴν ἐγκράτειαν, ήστελα καρπός· ἡττηθῆσται· γάρ οὕτω πειράζων ὁ Σατανᾶς. Καὶ σὲ τοίνυν δεῖ πρότερον ἐνδύσασθε τὴν ἐψήφους δύναμιν, τουτέστι μέτοχον ἀποφανθῆναι τοῦ ὅριου Πνεύματος, καὶ τότε τὴν ἀξιέραστον καὶ τετιμημένην παρὰ Θεῷ κατορθοῦν ἐλέσθαι ζωὴν. Τότε τὰς ἑρήμους κατατίψῃ σὺν ἀνθρεπὶ πνευματικῇ· τότε νηστεύεις ἀγίως, καὶ κατανεκρώσεις τὰς ἡδονὰς, καὶ κρείττων ἐσῃ τοῦ πειράζοντος Σατανᾶ. —

(Α. f. 73, Β. f. 44 b, Η. f. 221 b) Ἰδού γέγονεν ἐν τοῖς ἀδηλούσιν ὁ ἀδηλούστης ὡς Θεός· ἐν τοῖς στεφανουμένοις, ὁ τὰς τῶν ἀγίων στεφανῶν κεφαλάς. Ἰδωμεν τοίνυν τῶν παλαισμάτων τὸ εὐτεχνές, τῆς τοῦ διαβόλου σκαίτητος τὴν ἀνατροπήν. Τεσσαρακοστῆς εἰς νηστείαν δαπανήθεισῆς ἡμέρας, ὕστερον ἐπεινατε· καίτοι δίδωσιν αὐτὸς τοῖς πεινῶσι τροφήν· καὶ αὐτὸς δέστιν ὁ δρός· ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, ἡ τῶν ὅλων σύστασις· ἐπειδὴ δὲ πάλιν ἐκρήνῃ τὴν καθ' ἡμᾶς πτωχείαν οὐχ ἀτιμάσαντα, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων μη εἰσάπαν ἀποφοιτῶν, συγκεχώρηκε τῇ τῆς σαρκὸς φύσει ζητῆσαι τὰ ἐστῆς· οὗτως αὐτὸν πεινάσαι φαμέν. — Νηστεύεται τὰ μήτην ἀποχρώντως, καὶ δυνάμει θεοπρεπεῖ, ποτοῦ καὶ σιτίων δίχα τὴν σάρκα τηρήσας ἀδιάφθορον, ἐφίσις μόλις τὰ οἰκεῖα παθεῖν αὐτὴν· πεινήσαι γάρ λέγει· καὶ διὰ πολὺν αἰτίαν; Ινα δι' ἀμφούν εὐτέλην; Θεός τε ὁμοῦ καὶ ἀνθρωπὸς ὑπάρχων, ἐπιγινώσκεται εἰς

Kai εἶπεν αὐτῷ ὁ διδύμος, κ. τ. λ.

(Α. f. 73 b, Β. f. 45, Η. f. 224 b) Είτα προσέρχεται πειράζων δε Σατανᾶς, συνεργὸν διπλερῆς τῆς ἐνόςτης αὐτῷ δυστροπίας, τὸ τοῦ λιμοῦ πάθος ἔσεσθαι προσδοκῶν· κατισχύει γάρ τὸν πολλάκις, τὰς ἐν τῷ μὲν ἀσθενεῖς εἰς ἐπικουρίαν δεχόμενος τῶν ἑαυτοῦ σκεμμάτων ἥτοι ἐπιχειρήματων· ἐνόμισεν αὐτὸν ἐτοίμας ἐπιπηδῆν τῷ βούλεσθαι παρακειμένους; ἰδεῖν δρότους. "Ἐφη γοῦν· « Εἰ Υἱὸς εἰ τοῦ Θεοῦ, εἰπὲ ἴνα δὲ λίθος οὗτος δρότος γένηται. » Προσέρχεται μὲν, ὡς ἀνθρώπῳ κοινῷ, καὶ ὡς ἐν τῶν ἀγίων· πλὴν ὑποπτος ἦν, μὴ δρά πως αὐτὸς εἴη δὲ Χριστός· πῶς οὖν τῇθλησ τοῦτο μαθεῖν; Ἐνενόησεν ὡς θεοπρεποῦς Ἰησοῦς ἀποτέλεσμα καὶ ἔργον ἔστι, τὸ μεταστῆσαι φύσιν εἰς διπερ οὐκ ἦν· Θεὸς γάρ ἔστιν δὲ ποιῶν ταῦτα καὶ μετασκευάζων (1). Οὐκοῦν δὲν τοῦτο, φησι, γένηται, αὐτός· που πάντως ἐκείνος ἔστιν, δὲ κατὰ τῆς ἀμῆς δυναστείας ἔξειν προσδοκώμενος· ἐὰν δὲ μὴ μεταβάλῃ, πρὸς ἀνθρώπων ἔχω, καὶ ἀποθέσῃ καὶ τὸν φόδνον, καὶ τῶν κινδύνων ἀπῆλλαγματι. Διὰ τοῦτο Χριστός, ἔτε δὴ εἰδὼς τοῦ θηρίου τὴν σκέπτην, οὔτε μεταβεβλήκεν, οὔτε μὴν ἔφη μὴ δύνασθαι τοῦτο δρᾶν, ἦγουν μὴ ἐθέλειν· ἀποσέλεται δὲ μᾶλλον ὡς ὀχληρὸν καὶ περιττὸν λέγων· « Οὐκ ἐπ' ἀρτῷ μόνῳ ζήσεται ἀνθρώπος, τουτέστιν, ἐὰν δὲ Θεὸς δύναμιν δῷ τῷ ἀνθρώπῳ, δύναται μὴ φαγεῖν, καὶ ἔην ὡς Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας, οἱ δῆματα Θεοῦ ἔζησαν διποτα τεσσαράκοντα ἡμέρας. Εἰ οὖν δυνατὸν δίχα δρτούς ζῆν, ἵνα τὶ ποιῶ τὸν λίθον δρτον; Οὐτέ οὖν λέγει, Οὐδὲ δύναμαι, ἵνα μὴ δρνήσῃ τε τὴν ἐκυρωτὸν δύναμιν· οὔτε, δὲι δύναμαι, ἵνα μὴ γνοὺς ἐκείνος; δὲι Θεὸς ἔστιν, φέ μόνῳ τὸ τοιαύτα δυνατὰ, ἀποτῇ ἀπ' αὐτοῦ. — (Α. f. 74, Η. f. 225) Καὶ μοι δρά τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἐν Χριστῷ, τὰ τῆς ἐν Ἀδάμ ἀκρασίας ἀποθάλλουσαν αἰτία-ματα. Διὰ βρώσεως ἐν Ἀδάμ νενικήμεθα· δι' ἐγκράτειαν ἐν Χριστῷ νενικήκαμεν.—(Α. f. 74 b, Η. f. 226) Τοῖς μὲν ἀπὸ γῆς σιτοῖς τὸ γῆινον τὸν ἄγιον τρέφεται σῶμα, καὶ ζητεῖ πρὸς ἐπικουρίαν τὸ συγγενές· ψυχὴ δὲ ἡ λογικὴ λόγῳ τῷ θειῷ πρὸς εὐεξίαν ἀδρύνεται τὴν πνευματικήν· αἱ μὲν γὰρ ἀπὸ γῆς τροφαὶ τὸ συγγενές τρέφουσι σῶμα· αἱ δὲ ἀνθρώπους καὶ ἔξ εύρανοῦ νευροῦσι τὸ πνεῦμα. Τροφὴ νοῦ, δὲ λόγος δὲ παρὰ Θεοῦ, καὶ δρτος πνευματικός, στηρίζων ἀνθρώπου καρδίαν, κατὰ τὸ ἐν βίσιλφ Φαλμῶν ὑμνούμενον· τοιαύτας δὲ εἴναι φαμεν καὶ αὐτῶν τῶν ἀγίων ἀγγέλων τὰς τροφάς.

"Εδειξεν αὐτῷ πάσιν τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης.

— (Α. f. 74 b, Η. f. 227) 'Ἄλλ', ὡς κακοῦργε, καὶ πονηρός, καὶ ἀλιτήρις, πῶς ἐπόλημασ τῷ Κυριῷ πάσης τῆς κτίσεως δεῖξαι πάσας βασιλείας, καὶ εἰπεῖν, ὡς Ταῦτα πάντα ἐμά ἔστι· καὶ οὐν εἰ πεσῶν προσκυνήσεις μοι, σοι δώσω; Πῶς ἐπαγγέλλῃ τὰ μὴ σά; Τίς σε κατέστησε κληρονόμον τῆς τοῦ Θεοῦ βασιλείας;

¹¹ Psal. ciii, 15.

(1) Animadverte Cyrilli doctrinam de divina potentia transformandi rei alicuius naturam in diversam aliam; quod etiam ad dogma eucharisticæ trans-

A. V. 3. *Dixit autem illi diabolus, etc.*

Deinde accedit tentator Satanas, auxiliarem veluti improbitatis suæ famis passionem fore sperans. Sæpe enim is prævalet, dum nostras infirmitates suarum sumit insidiarum aggressionumque adjutrices. Existimavit ipsum protinus accusurum quo paratos panes videret. Dixit igitur: « Si Filius Dei es, dic mihi hic lapis panis fiat. » Accedit, inquam, cui vulgari homini et sanctorum uni: neque tamen suspicione 152 carebat, num is forte esset Christus. Quia ratione itaque id cognoscere nilitur? Cogitavit divinæ potentiae effectum opusque esse, naturalis rei alicuius in aliud quid sibi extraneum transformationem. Nam talium factor est et Immunitator Deus. Si ergo, inquit, id patraverit, prorsus hic ille est qui adversus potentiam meam venturus expectatur. Quod si minime hanc transformationem fecerit, res mihi cum homine est, metum abjicio et periculo liberor. Propterea Christus, utpote helluarum insidiarum conscient, neque lapidem immutavit, neque se id agere posse aut velle negavit; sed et illum languam importunum, et rei languam supervacuum repulit, dicens: « Haud solo pane vivet homo; » id est, si Deus viam homini trahuerit, poterit ille cibo abstinere, et tamen vivere, sicuti Moyses atque Elias, qui verbo Dei vixerunt impasti quadraginta diebus. Si ergo vivi absque pane potest, cur ego ex lapide panem faciam? Neque ergo dicit, Non queo, ne suam potentiam neget; nec ait, Possum, ne ille agnoscens quod Deus esset, cui soli haec omnia sunt possibilia, ab eo recedere. — Et tu mecum considera hominis in Christo naturam, quæ gulosi Adami culpam repellit. Esu in Adamo victi fuimus, abstinentia in Christo vincimus. — Terrenis frugibus terrenum nostrum alitur corpus, quod homogeneæ rei adjutorium exquirit; rationalis autem anima divino verbo ad spiritalem habitudinem bonam roboratur. Nam quæ sunt de tellure alimenta, cognatum sibi nutriunt corpus; superna autem de celo spirituum roborant. Mentis alimonia est verbum Dei, panisque spiritualis qui hominis cor confirmat, sicut in Psalmorum libro cantatur ¹¹. Tales esse dicimus ipsorum etiam sanctorum angelorum cibos.

V. 5. *Ostendit illi omnia regna orbis terræ.*

Sed heus tu malefice, et improbe, et 153 flagitiose, quomodo ausus es rei omnis creatæ Domino cuncta regna demonstrare, ac dicere, Omnia haec mea sunt; quæ, si nunc procidens me adoraveris, tibi dabo? Quomodo quæ tua non sunt promittis? Quis te hæredem regni Dei constituit? Quis tibi terra-

substanzationis valet. Idem sentiebat Baptista cum sit: Potens est Deus de lapidibus istis suscitat filios Abraham.

rum orbem subjecit? Fraudulenter haec tibi vindicas; redde igitur humanato Filio, cunctorum Domino. Audi quid de te dicat Isaías propheta: « Nunquid et tibi paratum est regnare? vallem profundam, ignem et sulphurac ligna posita; furor Domini, sicut vallis sulphure succensa¹¹. » Qui autem sortis tuae loco habes inexstingibilem flammam, cur rerum omnium regi tua promittis? Specrabis adoratorem habere quem omnia tremunt, quem laudant Seraphim cunctaque angelicae virtutes? Scriptum est enim: « Dominum Deum tuum adorabis, et ipsi soli servies. » — Quasi intima illius contingens, hoc tempestive praeceptum protulit. Namque ante suum adventum, universum ille irreverberat fraude mundum: ille ubique adorabatur. Verumtamen Dei lex, pellens illum de occupato fraudulenter imperio, unum suapte natura vereque Deum adorare jussit, eique soli cultum exhibere.

V. 9. Si Filius Dei es, mitte te hinc deorsum.

Tertiam admovet tentationem diabolus, vanam gloriam, « Mitte te deorsum» inquiens, ad deitatis demonstrationem. Sed enim haud eum elatione transversum egit; ipse potius nunc etiam scopo aberravit. « Dictum quippe est, inquit Christus, Non tentabis Dominum Deum tuum. » Evidem haud tentantibus Deus opem suppeditat, sed credentibus in eum. Non enim quia Deus nos clementia sua dignatur, idcirco ostentationi indulgere debenius. Insuper nunquam Christus tentantibus se miraculum edidit: « Generatio, aiebat, prava signum querit, et signum non dabitur ei¹². » Idem nunc sibi dictum audiat **154** tentator Satanás. Nos ergo in Christo vicimus. Qui autem ab Adamo olim victor discessit, nunc pudore suffusus recessit, ut nos ipsum pedibus suppositum teneamus. Cum enim Christus vicit, tunc nobis quoque vincendi vim tradens, « Ecce dedi, inquit, vobis potestatem calcandi serpentes et scorpiones, et universam inimici potentiam¹³. »

V. 10. Scriptum est enim: Angelis suis mandabit de te, ut custodiant te.

Cerne quam malitiose conatur Scripturarum usu Domini gloriam delere, quasi is angelico auxilio egeat, et quasi impingere eum necesse sit, nisi ei angeli praesto fuerint. Alqui non de Christo dicta fuit psalmi sententia; namque angelis non eget Dominus. Porro pinnaculum fabrica erat quedam celsissima, juxta templi latus exstructa. — Male nonnulli referunt psalmum (xc, 9) ad Domini personam, versiculos seriatim legentes sic: « Quia tu,

A Τις ὑπέταξε σοι τὴν ὑπ' οὐρανόν; Ἐξ ἀπάτης ἡρίτασας· οὐκοῦν ἀπόδος ἐνανθρωπήσαντι τῷ Υἱῷ τῷ πάντων Δεσπότῃ· ἄκουε τι φησιν ὁ προφήτης Ἰησαῖς περὶ σοῦ· « Μή καὶ σοι ἡτοιμάσθη βασιλεύειν; φάραγγα βιθεῖαν, πῦρ καὶ θεῖον καὶ ἔνδια κείμενα· ὁ θυμὸς Κυρίου ὡς φάραγξ ὑπὸ θεῶν καιομένη. » Οὐ δὲ κλῆρον ἔχων τὴν διστοστον φύσια, πῶς τῷ βασιλεῖ τῶν ὅλων ἐπαγγέλλεις τὰ αὐτοῦ; Προσεδόκησας ἔχειν προσκυνηθῆντα τρέμει τὰ σύμπαντα, καὶ δοξολογοῦσι τὰ Σεραφίμ καὶ πᾶσαι αἱ ἀγγεικαὶ δυνάμεις; Γέγραπται· « Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις (1). » — (Β. f. 47 b) Ἀπόδεμονς ὕστερον τῶν σπλάγχνων αὐτοῦ, ταῦτην παρεκβιώσεν εὐκαίρως τὴν ἐντολήν· πρὸ μὲν γάρ τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ, πᾶσαν ἐπλάνησε τὴν ὑπ' οὐρανόν· αὐτὸς δὲ ἔξω τιθεὶς αὐτὸν τῆς ἀπάτης αὐτῷ πεπορισμένης ἀρχῆς, ἐνī τῷ κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς διντὶ θεῷ προσέταξε προσκυνεῖν, καὶ αὐτῷ μόνῳ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖν.

B Εἰ σὲ Υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, βάλε πεινάντων ἐτεῦθεν κάτω.

(Α. f. 75 b, Β. f. 47 b, Η. f. 230) Τρίτην πειραν διάβολος προσάγει τὴν τῆς κενοδοξίας· « Βάλε σεαυτὸν κάτω, » λέγων, εἰς ἐπίδειξιν τῆς θεότητος· ἀλλ' οὐ κατήνεγκε διὰ τῆς ἐπάρσεως, ἀλλὰ ἔξω βέβληκε καὶ εἰς τοῦτο σκοποῦ· « Εἰρηται γάρ, φησί, Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν θεόν σου. » Οὐ γάρ τοις πειράζουσι χαρίζεται δὲ θεός τὰς ἐπικουρίας, ἀλλὰ τοῖς πιεστεύουσιν εἰς αὐτὸν· οὐ γάρ διτι φειδοῦς ήμᾶς ἀξιοῦ, διὰ τοῦτο ἡμεῖς ἐπιδεικτιῶν διφείλομεν. Πρὸς τούτοις οὐδέποτε Χριστὸς τοῖς πειράζουσιν αὐτὸν ἐδίδου σημείον· « Γενεὰ γάρ, φησί, πονηρὰ σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ. » Τοῦτο καὶ νῦν ἀκούετω πειράζων δὲ Σατανᾶς. Οὐκοῦν νενίκηκαμεν ἐν Χριστῷ· καὶ διποτε χρατήσας ἐν 'Άδαμ, ἀπῆλθε κατηγχυμένος, ἵν' ἡμεῖς ὑπὸ πόδας ἔχωμεν αὐτὸν. « Οτε γάρ νενίκηκεν δὲ Χριστὸς, τότε καὶ εἰς ἡμᾶς παραπέμπων τὸ δύνασθαι νικᾶν, « Ίδοι δέδωκα, φησίν, ὑμῖν πατεῖν ἐπάνω δρεων, καὶ σκορπίων, καὶ δὲ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθροῦ. »

Γέγραπται γάρ, διτιοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ διελεῖται περὶ σοῦ, τοῦ διαφυλάξαι σε.

(Β. f. 47 b) Ὁρα δὲ πῶς κακούργως πειράζει διὰ τῆς χρήσεως τῶν Γραφῶν καθελεῖν τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου, ὡς δεομένου ἀγγεικῆς βοηθείας· ὡς μέλλοντος προσκόπτειν, εἰ μὴ ἀγγέλοι αὐτῷ βοηθείεν. Οὐ γάρ περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰρηται ἡ χρήσις τοῦ φαλμοῦ· οὐδὲ γάρ δεῖται ἀγγέλων Δεσπότης. Τὸ δὲ πτερύγιον, οἰκοδόμημα δην ὑψηλὸν ἄγαν, παρφερούμηνον τῇ πλευρᾷ τοῦ λεροῦ. — (Α. f. 75 b, Η. f. 230 b) Ἀναφέρουσι μέντος κακῶς τινες τὸν φα-

¹¹ Isa. xxx, 33. ¹² Matth. xii, 39. ¹³ Luc. x, 19.

(1) Hic interseritur apud D. Thomam in Catena: Cyrillus. Qualiter autem, si, secundum hereticos, Filius est creatura, adoratur? Quod crimen infer-

retrum adversus eos, qui servierunt creaturæ et non Creatori, si Filiū secundum eos creaturam existentem colimus lausquam Deum?

μὴν (1) εἰς τὸ τοῦ Κυρίου πρόσωπον· καὶ τοὺς στίχους συάπτοντες, οὐκως ἀναγινώσκουσι· «Οτις δὲ, Κύριε, ἡ ἐλπίς μου, τὸν Ὑψιστὸν θεοῦ καταφυγήν σου.» Φασὶ γοῦν δὲ τὸ Κύριος καταφυγὴν ἔχει τὸν Ὑψιστὸν, δηλοῦντες τὸν ἐν οὐρανοῖς Πατέρα. Γέζοντες δὲ πρόδραστες αὐτῶν τῆς τοιαύτης ἐννοίας ὁ Σατανᾶς· αὐτές γάρ οὖτε νενόηκε τοὺς στίχους, εἰπὼν· «Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω. Γέργαρπται γάρ, ὡς Τοῖς ἄγγελοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ.» Συκοφάντης γάρ ὑπάρχων καὶ πλάνος ὁ Σατανᾶς, καὶ τὰ περὶ ἡμῶν εἰρημένα αὐτῷ προσάπτει τῷ προσώπῳ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. «Ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὐτῶς νοοῦμεν, ὡς νοεῖν θεός τῷ Σατανᾶ· εἰ δὲ οὐτῶς νενοήκασιν Ἀρειανοί, θαυμαστὸν οὐδέν· ἀκολοθοῦσι γάρ τῷ ἰδίῳ πατέρι, δε τοιούτοις τοιούτοις, ἀλλοθεῖα ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνῆν· εἰ γάρ ἔστι κατ' αὐτοὺς ἀληθὲς τὸ τοιούτον, ἀλπίδα μὲν ἡμεῖς τὸν Χριστὸν πεποιήμεθα, αὐτὸς δὲ καταφυγὴν ἔχει τὸν Πατέρα· οὐκοῦν βοηθούμενόν προσπεφεύγαμεν, Σωτῆρα καλοῦμεν τὸν παρ' ἐπέρου σωζόμενον. Οὐκ ἔστι ταῦτα, μή γένοιτο. Λέγομεν τοίνυν τοῖς οὐτῶς φρονεῖν εἰωθόσιν· Ἐτέραν ἡμῖν ἀναγγέλλετε πλάνησιν· ἔξω τῆς βασιλικῆς καὶ εὐθείας ἱρεσθε τρίβον· εἰς ἀκάνθας καὶ βόθρους πίπτετε· τῆς ἀληθείας ἐκπεπτώκατε· Ίσος ἔστι κατὰ πάντα τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός· χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ· «Ὑψιστος καθά καὶ ὁ Πατήρ. Οὐ μὲν οὖν Σατανᾶς τούτοις ἱρήσατο τοῖς στίχοις (2) ὡς ἐπ' ἀνθρώπου κοινοῦ τοῦ Σωτῆρος· ἐπειδὴ γάρ ἔστιν ὅλος σκότος, καὶ κατεσκοτισμένην ἔχει τὴν διάνοιαν, οὐ συνῆκε τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, ὅτι ὁ φαλμὸς ἐκ προσώπου παντὸς δικαίου εἰρηται βοηθούμενον ὑπὸ τοῦ Ὑψιστοῦ, δυντος θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ· τὴν δύνασιν τε πρὸς τούτῳ, ὅτι θεός ἡν ὁ Λόγος γέγονεν ἀνθρωπός, καὶ αὐτὸς ἡν ὁ οἰκονομικῶν πειραζόμενος. «Οὐ μὲν οὖν, ὡς ἔρην, ὡς ἐπ' ἀνθρώπου κοινοῦ, ή καὶ ὡς ἐφ' ἔνδε τῶν ἀγίων προφητῶν εἰρήσθαι τοὺς ἴδιους ὑπελάμβανεν· ἀπόπον ἡμᾶς τοὺς εἰδότας ἀκριβῶς τὸ μυστήριον, καὶ πεπιστευκότας ὅτι θεός ἔστι καὶ Υἱὸς θεοῦ, καὶ ὅτι δι' ἡμᾶς καθ' ἡμᾶς γέγονεν ἀνθρωπός, ὑπονοεῖν περὶ αὐτοῦ τοὺς στίχους εἰρήσθαι. Οὐκ ἀρμόδει τοίνυν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωτῆρος τὸ λέγεσθαι· «Τὸν Ὑψιστὸν θεοῦ καταφυγὴν σου.» Αὐτές γάρ ἔστιν Ὑψιστος, ἡ πάντων καταφυγὴ, ἡ πάντων ἐπίκιε, ἡ πάντα ισχύουσα τοῦ Πατρὸς δεξιά· κανὸν τις αὐτὸν καταφυγὴν θείτο, οὐ προσελεύσεται πρὸς αὐτὸν κακά· αὐτὸς γάρ ἐντελεῖται τοῖς ἀγγέλοις, λειτουργικοῖς οὖστι πνεύμασιν, δικαὶς φρουρῶσι τὸν δίκαιον. «Μόστερ γάρ οἱ κατὰ σάρκα πατέρες (3), ὅταν θωσιν ὕδον τραχεῖαν καὶ δύσβατον, ἀρπάζουσιν εἰς χεῖρας τὰ βρέφη, μή πως ἀδικηθῇ τρυφερὸν ἔχοντα τὸν πόδα, καὶ οὕτω διὰ σκληρᾶς ὕδον βῆγαι δυνάμενα, οὐτα καὶ αἱ λογικαὶ δυνάμεις τοὺς οὕτω πονεῖν ισχύοντας, νηπιοπρεπῆ δὲ πως

A Domine, spes mea, Altissimum posuisti refugium tuum. » Aiunt ergo Dominum habere refugium suum Altissimum, id est residentem in celis Patrem. Causa autem hujusmodi est illis Satanas, qui ita versiculos intellexit, cum ait: «Si Filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: Angelis suis mandabit de te.» Nam cum sycophanta deceptorque sit Satanas, ea quae de nobis dicta fuerunt, ipsi accommodat personas Servatoris omnium nostrum Christi. Verum enim vero nos haud ita intelligimus ut Satanas solet. Quid si ita intellexerunt Ariani, nil mirum; sequuntur enim patrem suum, qui mendax est, et veritate caret, iusta Servatoris effatum ⁴⁴. Nam si, ut isti volunt, ita se res haberet, nos quidem spem nostram in Christo collocavimus; ipse autem refugium habet Patrem: ex quo sequitur ut ad egenum auxilio confugerimus, et Servatorem appellemus eum qui ab alio servatus est. Verum haec non ita se habent; absit! Dicimus ergo his qui ita sentire solent: Ecce 155 alterum vestrum nobis demonstratis errorem: extra regiam rectamque viam gradimini, in spinas foveasque deciditis, a veritate devii. Aequalis est per omnia Patri Filius, figura substantiae illius, Altissimus secundum ac Pater. Satanas ergo his usus est versiculis ceteris si cum Servatore ageret tanquam vulgari hominem. Cum sit enim totus tenebrosus, et mentem obscuratam gerat, non intellexit dictorum verborum vim; nempe quod psalmus in persona cuiusvis justi dicitur fuerit ab illo Altissimo adjutus, qui Deus celorum est. Nescivit insuper Deum Verbum sanctum suisse hominem, ipsumque adeo esse qui tunc ex dispensationis ratione tentabatur. Diabolus ergo, ut dixi, tanquam de communi homine, vel certe de uno aliquo sancto propheta, verba illa dicta esse putavit. Porro absurdum esset nos accurate mysterium jam edocentes, credentesque ipsum Deum esse Deique Filium, et pro nobis secundum ac nos factum hominem, existimare dictos de ipso suisse illatos versiculos. Haud igitur Servatoris personae quadrant verba: «Altissimum posuisti refugium tuum.» Ipse est enim Altissimus, omnium refugium, omnium spes, omnia potens dextera Patris: quem si quis refugium suum posuerit, mala ad eum non accident. Etenim ipse imperat angelis, qui sunt ministratorum spiritus, ut justum custodiant. Nam sicuti carnales patres, cum viam asperam difficilemque aspicerint, infantulos suos manibus sustollerunt, ne forte tenelli illorum pedes fædantur, qui nondum vias duritiem ferre queunt, sic etiam intellectuales potentias eos qui nondum labores durare valent, quia puerilli albuc animo sunt, non sinunt eos supra vires fatigari, sed omni eripiunt tentatione.

⁴⁴ Joan. viii, 44

(1) Locus hic vel desumptus fuit a Cyrillo ex suo in psal. xc Commentario (supra l. II); vel ex hoc loco vice versa illuc translatus.

(2) Lege rursus Cyrilum ad psal. xc.

(3) Adhuc adi Cyrilum ad psal. xc.

τὴν διάνοιαν ἔχοντας, οὐκ ἔως πονεῖν ὅπερ δύναμιν, ἀλλὰ κανθὸς ἐξέλπουσιν πειρασμοῦ (1).

V. 14. *Et regressus est Jesus in virtute Spiritus in A Καὶ ὑπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἐπειδὴ δυνάμει τοῦ Galilæam.*

Omnis urbium incolatu, desertis in locis **156** versabat. Ibi jejunavit, tentatusque a diabolo est; ibi pro nobis vicit; ibi capita draconum contrivit; iti, ut ait beatus David ⁴⁴, inimici frameæ defecerunt in flumen, et urbes sunt destructæ, id est, illi qui turrium urbiumque instar erant. Ergo Satana superato, atque in seipso coronata hominis natura spoliis de illo relatis, reversus est in Galilæam cum virtute Spiritus, operandi potentia utens, pluriuna edens miracula, multamque sui admirationem excitans. Miracula vero operabatur, non accepta exteriorius donataque sibi a Spiritu gratia, sicuti cæteris sanctis eveniebat, sed ipse potius existens naturalis verusque Dei Patris Filius, et eorum, quæ hujus propria sunt, hæres. Namque et ipsi aiebat: « Omnia mea, tua sunt, et tua, mea; et glorificatus sum in eis ⁴⁵. » Glorificatus est igitur, tanquam virtute et efficacia propria utens illa, quæ est Spiritus sibi consubstantialis.

V. 16. *Et venit Nazareth. Et intravit in synagogam.*

Quoniam deinceps oportebat notum se constitutere filii Israëlis, et incarnationis illucescere mysterium his qui illud ignorabant, et quod ipse unctus fuisset a Deo Patre ob mundi salutem; prudenter hoc quoque agit. Primit autem hoc ante C alios beneficium largitur popularibus suis Nazareti, quos inter fuerat nutritus, secundum carnem videbilem. Ergo synagogam ingressus, sumit librum ad legendum; eoque aperio, propheticam deligit sententiam quæ mysterium de ipso loquebatur. — Manifestissime vero in his dictis ipse prophetæ voce aiebat, se hominem factum iri et venturum ad salvandum orbem terrarum. Namque unctum fuisse haud aliter dicimus Filium, quam quatenus caro factus erat, id est æque ac nos homo constitutus. Jam cum ipse Deus simul et homo sit, idem Spiritum divinitus donat creaturæ, idemque a Deo Patre ipsummet recipit humanitatem, qui tamen creaturam omnem sanctificat; **157** quandoquidem et ex sancto Patre exsplenduit, et ex ipso profusum Spiritum tum in supernas virtutes tanquam proprium inuicit, tum etiam in illos qui adventum ejus cognoverunt.

V. 18. *Spiritus Domini super me; propter quod unxit me, erangelizare pauperibus misit me, etc.*

Manifeste his verbis demonstrat, se exinanitionis remissionem et humilitatem, et ipsum Christi nomen atque officium nostri causa exceptisse. Namque ait: Spiritus, qui mihi naturaliter inest propter

Πνεύματος εἰς τὴν Γαλιλαίαν.

(A f. 77, H f. 234 b) Ἀριστὸς τὰς ἐν ταῖς πόλεσι διατριβὰς, ταῖς ἀρήμοις ἐνηρύζετο· ἐκεῖ νενήστευκε πειραζόμενος ὅπερ τοῦ Σατανᾶ, ἐκεῖ νενίκηκεν ὅπερ ἡμῶν, ἐκεῖ συνέτριψε τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων, ἐκεῖ, καθά φησιν ὁ μακάριος Δασίδ, τοῦ ἔχορου ἐξελιπτὸν αἱ ρομφαῖαι εἰς τέλος, καὶ πόλεις καθῆρηται, τουτέστιν ὡς πύργοι καὶ πόλεις ὄντες· κατευμεγέθησας δούλου τοῦ Σατανᾶ, καὶ στεφανώσας ἐν ἑαυτῷ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν τοῖς κατ' ἐκείνου βραβεῖοις, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος, ἀνεργεῖτε καὶ δυνάμει χρώμενος, πλεοστας τε θεοσημείας ἀποτελῶν, καὶ πολὺ τὸ θαῦμα παρεχόμενος. Εἰργάστη ὃς τὰς θεοσημείας, οὐκ εἶναι καὶ πεπορισμένην τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν λαβῶν, καθὰ καὶ ὁ τῶν ἀγίων χορὸς, ὑπάρχων ὃς μᾶλλον φύσει τε καὶ ἀληθῶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ κλήρον τοῖον ἔχων τὰ αὐτοῦ· καὶ γάρ ἐφη πρὸς αὐτὸν, ὅτι « Πάντα τὰ ἡμάτια, σά έστι, καὶ τὰ σὰ ἡμάτια, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς. » Δεδόξασται τοῖνυν ὡς ἤδη δυνάμει καὶ ἀνεργεῖτε χρώμενος τῇ τοῦ ὄμοου στοῦ Πνεύματος.

Καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ναζαρέτ· καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν.

(A f. 77, H f. 235) Ἐπειδὴ ἐχρῆν λοιπὸν ἐμφανῆ ἑαυτὸν καταστῆσαι τοῖς ἐξ αἱματος Ἱσραὴλ, καὶ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐκλάμψαι μυστήριον τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτὸν, καὶ διτὶ κέχρισται παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς εἰς αὐτηρίαν τῆς ὅποι οὐρανὸν, πανσόφως καὶ τοῦτο οἰκονομεῖ· χαρίζεται δὲ τοῦτο πρὸ γε τῶν δλῶν τοῖς ἐν Ναζαρέτ, οἵς καὶ συνετράφη, κατὰ γέ φημι τὴν σάρκα. Εἰσελθὼν τοῖνυν ἐν τῇ συναγωγῇ, δέχεται βιθλίον εἰς ἀνάγνωσιν· καὶ ἀνοίξας, προφητικὴν ἐπελέξατο ῥῆσιν, τὸ περὶ αὐτοῦ λαλοῦσαν μυστήριον. — Ἐνεργέστατα δὲ διὰ τούτων αὐτὸς ἦν δλέων διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς, ὡς καὶ ἐνανθρωπήσει καὶ ἀφίξεται διατάσσων τὴν ὅπ' οὐρανὸν· κέχρισθαι γάρ οὐχ ἐτέρως φαμὲν τὸν Υἱὸν, πλὴν διτὶ κατὰ τὴν σάρκα γεννόμενον δηλούστι καθ' ἡμᾶς καὶ ἐνανθρωπήσαντα· Θεὸς γάρ ὑπάρχων ὅμοι καὶ ἀνθρωπος, διὸτε διδώσι μὲν θεῖκῶς τὸ Πνεῦμα τῇ κτίσει, δέχεται δὲ αὐτὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, διὰσαν ἀγιάσων τὴν κτίσιν, ἀτές καὶ ἐξ ἀγίου Πατρὸς πεφύνος, καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ προχεδμενὸν Πνεῦμα καὶ ταῖς δινω δυνάμεσιν ἔνιεται ὡς ἑαυτοῦ, καὶ προσέτι τοῖς ἐπεγνωκόσιν αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν.

Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμό, οδὸν ἐνεκεντεῖ χριστὸν με, εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκε με, κ. τ. λ.

(B f. 50) Σαρῶς διὰ τούτων δηλοι, ὡς τὸ τῆς κενύσσεως ὑφειμένον, καὶ ὑποβενηκός, καὶ αὐτὸν τὸ Χριστὸς δνομά τε καὶ πρᾶγμα δι' ἡμᾶς κατεδέξατο. Τὸ γάρ Πνεῦμα, φησὶν, διπερ ἐστὶ φυσικῶς ἐν ἡμοι

⁴⁴ Psal. ix, 7. ⁴⁵ Joan. xvii, 10.

(1) Animadverte de custodibus bonitatum angelis Cyrilli testimonium.

διὸ τὸ ταυτὸν τῆς οὐσίας καὶ τῆς θεότητος, τοῦτο ἐπ' ἑκάπερ παραγέγονεν καὶ ἔξωθεν· ὡςπερ καὶ ἐν Ἱορδάνῃ ἐν εἶδει περιστερᾶς ἐπεροτησεν, οὐχ ὡς μὴ ὑπάρχον ἐν ἐμοί, ἀλλὰ οὐ εἰνεκεν ἔχεισε με. Τίνος δὲ εἰνεκεν χρισθῆναι προελεπο; Ἡμῶν τῶν ἐρήμων γενομένων τοῦ Πνεύματος διὰ τὴν ἀρχαὶ εἰσινην ἀπόφασιν, τό· «Οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ Πνεύματος μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκα.» — Ταῦτα ἐνανθρωπήσας τοῦ Θεοῦ Λόγος φησί· Θεὸς γάρ ὁν ἀληθινὸς ἐξ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ Πατρὸς, καὶ δι' ἡμᾶς ἄνθρωπος ἀτρέπτως γεγονὼς, μεθ' ἡμῶν κέχρισται τῷ ἐλαίῳ τῇ; ἀγαλλιάσεως, τοῦ Πνεύματος αὐτῷ περὶ τὸν Ἱορδάνην ἐπιφοτήσαντος ἐν εἶδει περιστερᾶς. Πάλαι μὲν γάρ συμβολικῶς ἔχριστο βασιλεῖς τε καὶ ἵερεῖς, ἀγιασμοῦ τινα μετοχήν ἐκ τούτου κερδαίνοντες· ὁ δὲ δι' ἡμῶν ἐνανθρωπήσας, τῷ νοητῷ τῆς ἀγαλλιάσεως ἐλαίῳ, καὶ εὐτῇ τῇ τοῦ Πνεύματος ἐπιφοτήσει ἔχρισθη· τούτῳ ἡμῖν λαμβάνων, οὐχ ἔσται· καὶ γάρ ἀποπτάντος τοῦ Πνεύματος, καὶ μὴ καταμείναντος ἐν ἡμῖν διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς σάρκα, πάγωνος ἡνὶ πλήρης ἡ γῆ, ἀπε μετουσίας ἐστερημένη Θεοῦ. — (B f. 50 b) Ἐκήρυξε δὲ καὶ αἰχμαλώτοις ἀφεσιν, ἦν καὶ ἐνήργησε, δῆσας τὸν Ισχυρὸν τὸν τυραννικῶς καταδυνατεύσαντα τοῦ γένους; ἡμῶν Σατανᾶν, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσας ἡμές.

(A f. 77, H f. 235 b) "Ωςπερ μέντοι τὸ, δύχρισέ με, τῇ ἀνθρωπότητι πρέπει· χρίσται γάρ οὐχ ἡ θεία φύσις, ἀλλὰ τὸ ἡμίν δρμογένες· οὗτῳ καὶ τὸ, ἀπέσταλκε με, τῷ ἀνθρωπίνῳ λογιστέον.—(A f. 77 b, H f. 236) Καὶ τοὺς πάλαι τὴν ἐκ τοῦ διαβόλου ἀχλὺν ἔχοντας εἰς καρδιαν, λαμπροὺς ἀπέφηνεν, οἵτις δικαιοισύνης ἥλιος ἀνίσχων, καὶ υἱοὺς ἀποφήνας οὐκέτι νυκτὸς καὶ σκότους, ἀλλὰ φωτὸς καὶ ἡμέρας, κατὰ τὴν Παῦλου φωνὴν· καὶ οἱ τυφλοὶ δύτες· ἐπύφλωσε γάρ τὰς καρδίας αὐτῶν ὁ ἀποστάτης· ἀνέβλεψαν, καὶ ἐπέγνωσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ καθὼς φησιν Ἱεραῖς, γέγονεν αὐτοῖς τὸ σκότος εἰς φῶς· τουτέστιν, οἱ ἀμαθεῖς γεγόνας σοφοὶ· οἱ ποτε πλανώμενοι τὰς τῆς δικαιοισύνης ἐγνώκασιν ὅδούς. Φησὶ δὲ τοὺς καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Υἱὸν δι Πατέρη· «Δέδωκά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὅρθαλμον τοφλῶν, ἔξαγαγεν ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἰκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει.» Ἀφίκετο γάρ δι Μονογενῆς εἰς τόνδε τὸν κόσμον, καὶ τοῖς ἐκ γένους, τουτέστι τοῖς ἐξ αἵματος Ιερατῇ. ἐξ αὐτῶν γάρ πέφηνε τὸ κατὰ σάρκα· τὴν καὶνην δέδωκε διαθήκην, τὴν πάλαι προηγγελμένην διὰ φωνῆς προφῆτῶν· ἐνήστραψε δὲ καὶ τοῖς Ιθεντοῖς τὸ θεόν τα καὶ οὐδάνιον φῶς· καὶ τοῖς ἐν ἄρδου πνεύμασι πορευθεῖς ἐκήρυξε, καὶ τοῖς καθειργμένοις ἐν οἰκῳ φυλακῆς ἐπεράνη, καὶ πάντας ἀνήκεις δεσμῶν καὶ ἀνάγκης. Ταῦτα δὲ πῶς οὐκ ἔχοι σφῆν τὴν ἀπόδεξιν τοῦ, ἐτι· καὶ θεῖς καὶ ἐκ Θεοῦ κατὰ φύσιν ἔστιν ὁ Χριστός;

Τι δὲ τὸ ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει; Τὸ ἐλευθέρους ἀκτέμψατο, οὓς συνέθραυσε νοητῶς ραβδίζων ὁ Σατανᾶς. Τι δὲ τὸ κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου

A unitatem substantiae ac deitatis, is, inquam, in me exterius supervenit: sicut etiam apud Jordanem sub columbae specie descendit; non quia in me non esset, sed quatenus unxit me. Cur autem ungi voluit? Nempe quia nos deserti eramus a Spiritu ob antiquam illam sententiam: «Non permanebit Spiritus meus in his hominibus, quia caro sunt». — Haec ab humano Dei Verbo dicuntur. Verus enim Deus ex Deo Patre, et propter nos homo sine mutatione factus, nobiscum unctus est oleo exultationis, Spiritu in eum sub columbae specie apud Jordaneum convolante. Olim sane symbolice uengebantur reges ac sacerdotes, qui indidem quamdam sanctificationis partem uanciscebantur. Sed hic nostri causa homo factus, intellectuali exultationis oleo, et ipso Spiritus adventu unctus fuit; reu bane non sibi, sed nobis accipiens. Etenim cum a nobis avolasset Spiritus, neque in nobis permansisset, quia caro eramus, luctus terram occupabat, qua Dei participatione carebat. — Prædicavit etiam captivis remissionem, vincens fortē et tyrannice generi nostro dominantem Satanam, ejusque vasa, nempe nos, rapiens.

C Sicut verba nostrī me humanitatē convenientiū: ungitur enim non divina natura, sed id quod nobis cognatum est: ita etiam verba misis me humanæ conditioni reputanda sunt. — Et illos, qui olim diabolī tenebris obscuratum cor habebant, 158 splendidos fecit, sol veluti justitiæ oriens; eosque haud jam diutius noctis ac tenebrarum filios, sed lucis atque diei præstitit, Juxta Pauli dictum⁹⁹. Et qui cecidi erant, quorum corda scilicet apostata ille execaverat, lumen viderunt, veritate inque agnoverunt; aliquo, ut ait Isaías¹⁰⁰, tenebra illis in lucem versus sunt, id est rufo facti sunt sapientes; et qui illa lectenus erraverant, justitiæ vias cognoverunt. Dicit autem alicubi etiam Filio Pater: «Dedi te in sœdus generis, in lucem gentium, ut aperires oculos cœcorum, et educeres de vinculis alligatos, et de domo carceris sedentes in tenebris¹⁰¹.» Venit enim Unigenitus in hunc mundum, et iis qui de genere erant, id est de Israelis sanguine, ex quibus carnaliter est ortus, novum sœdus tradidit, antiquitus jam prophetarum voce promissum. Illuxit quoqne ethniciis divinum et cœlestelumen: qui etiam spiritibus in erebo conclusis profectus illuc prædicavit, et carcere detentis apparuit, cunctosque necessitatis vinculis expedivit. Quidni vero hæc manifeste demonstrant, et Deum et ex Deo natura liter esse Christum?

Qui il est autem dimittere confractos in remissionem? Nempe liberos abire jubet, quos spiritualiter contriverat flagellans Satanam. Quid rursus est

⁹⁹ Gen. vi. 3. ¹⁰⁰ I Thess. v. 5. ¹⁰¹ Isa. xlvi. 16.

¹⁰¹ Ibid. vi. 7.

annum Domini acceptabilem prædicare? Nempe **A** δεκτόν (1); Τὸν ἑαυτοῦ εὐαγγελίσασθαι παρουσίαν, τὸν τὸν καιρὸν ἐνστήναι τοῦ Κυρίου, τούτους τοῦ Υἱοῦ· δεκτὸς γάρ ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν ἐσταυρώθη Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν· δεκτοὶ γάρ τότε γεγόναμεν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ καρποφορηθέντες δι' αὐτοῦ. Διὸ ἔλεγεν· «Οταν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτόν.» Καὶ γοῦν ἀνεβλὼν τριήμερος, πατήσας τοῦ θανάτου τὸ χράτος. Είτα τοῖς μαθηταῖς προσερχόντες· «Ἐδόθη μοι πᾶσα ἑκουσία,» καὶ τὰ ἑπτῆς. Δεκτὸς οὖν ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος που πάντως, καθ' ὃν εἰσεδέχθημεν τὴν πρὸς αὐτὸν λαζόντες οἰκεῖων, ἀπονιψάμενοι τὴν ἀμαρτίαν, διὰ τοῦ ἁγίου βαπτισμάτος· καὶ τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως γενόμενος κοινωνός, διὰ μετοχῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἡγουν δεκτὸς ἐνιαυτὸς, καθ' ὃν πεφανέρωκε τὴν δόξαν αὐτοῦ, διὰ τὰς (Corid. τῆς, sed malui τὰς) ὑπὲρ λόγου θεοσημείας. Έδεξάμεθα γάρ ἀσμένως τὸν τῆς παρ' αὐτοῦ σωτηρίας καιρὸν, δηδὴ καὶ διά πάνσοφος Παῦλος κατέμεμψαν λέγων· «Ἴδοι νῦν καιρὸς εὐπρόσθετος, ιδοὺ νῦν ἡμέρα σωτηρίας·» διτε οἱ πτωχοὶ, οἱ παντὸς ἀγαθοῦ νεοσηκότες τὴν ἐνδειάν ποτε, ἀλπίδα τε μὴ ἔχοντες, καὶ ἔθοις ἐν τῷ κόσμῳ· οὗτοὶ δ' ἀνείλεν οἱ ἔθνῶν· τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν ἐπλούτησαν, τὸν θεόν τε καὶ οὐρανὸν κεκερδάκασι θησαυρὸν, τὸ εὐαγγελικὸν δῆλοντες καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι' οὗ γεγόνασι καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας μέτοχοι, καὶ συμμερισταὶ τῶν ἀγίων, καὶ κληρονόμοι τῶν ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγου. «Οφθαλμὸς γάρ οὐκ εἶδε, φησι, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνένη, ἀ τοίμασεν δὲδος τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν.» Ή τάχα που καὶ τοῖς πτωχοῖς τῷ πνεύματι, δεδωρήσθαι φησιν δὲ λόγος ἐν τούτοις τῶν διὰ Χριστοῦ χαρισμάτων τὴν ἀρθρονον χορηγίαν.

Confractos autem corde dicit debiles et instabilem mentem habentes, et qui cupiditatum impetum sustinere non valent, sed ita ab his arripiuntur, ut captivi videantur. His medelam remissionemque promittit. Quibus cum cœci sint, visum etiam confert. Reapce enim qui creaturam præ Creatore colunt, et ligno aiunt, Pater meus es tu; et lapidi, Tu me genuisti¹⁶, proindeque naturalem verumque Deum non agnoscunt, quidni cœci sint, divinoque et intellectuali lumine cassum cor habeant? His immittit Pater veræ Dei notitiæ lumen. Vocati enim per fidem fuerunt, et Deum cognoverunt, vel potius ab ipso sunt agniti: et cum noctis ac tenebrarum filii essent, lucis filii evaserunt. Namque ipsis illuxit dies, sol justitiæ se extulit, splendensque exortus est lucifer. Cæteroqui nihil est molestum, si etiam Israelitis cuncta dicta accommodentur. Quippe pauperes erant, et confracti corde, et quasi captivi atque obtenebrati. Non enim erat in terra qui bonum **160 ficeret, nemo, ne unus quidem; sed et omnes declinaverant, simul inutiles**

B D

Συντετριμμένους δέ φησι· τὴν καρδίαν, τοὺς ἀσθενεῖς καὶ εὐδιάθρυπτον ἔχοντας νοῦν, καὶ ταῖς τῶν παθῶν προσβολαῖς ἀντιφέρεσθαι μὴ δυναμένους, ὑπενηγεμένους δὲ οὐτως αὐταῖς ὡς αἰχμαλώτους εἶναι δοκεῖν. Τούτοις λασίν τε καὶ διφεσιν ἐπαγγέλλεται· τυφλοῖς δὲ οὖσιν αὐτοῖς διδωσι καὶ ἀνάβλεψιν· οἱ γάρ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα λατρεύοντες, καὶ τῷ ἔνθλῳ λέγοντες, Πατήρ μου εἰ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, Σὺ ἐγένησάς με, εἴτα τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεὸν οὐκ ἐπεγνωκότες, πῶς οὐκ ἀν εἰλι τυφλοί, καὶ φωτὸς τοῦ θεοῦ καὶ νοητοῦ γυμνῆν ἔχοντες τὴν καρδίαν; Τούτοις ἐνίστην δὲ Πατήρ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας τὸ φῶς. (H. f. 237) Κέκληγται γάρ διὰ πίστεως, καὶ ἔγνωσαν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ ἐγγόνθεσαν ὑπὲρ αὐτοῦ· καὶ οὐαὶ νυκτὸς δυτες καὶ σκότους, φωτὸς γεγόνασι τέκνα· διηγύγασε γάρ αὐτῶν ἡ ἡμέρα, καὶ ὅτις δικαιοσύνης ἀνίσχει ήλιος, καὶ λαμπρὸς ἀνέτειλεν ἀωσόρος. Λυπεῖ δὲ οὐδὲν καὶ τῶν ἐξ αἰματος Ἰσραὴλ ἐφαρμόσαι πάντα τὰ εἰρημένα· καὶ γάρ ήσαν πτωχοὶ καὶ συντετριμμένοι τὴν καρδίαν, καὶ οὐλοὶ αἰχμαλώτοι καὶ ἐσκοτισμένοι· οὐ γάρ ἦν ἐπὶ

¹⁶ Joan. xii, 32. ¹⁷ Matth. xxviii, 18. ¹⁸ II Cor. vi, 2. ¹⁹ I Cor. ii, 9. ²⁰ Jerem. ii, 27.

(1) Cyrillum fecisse insignem explanacionem hujus loci, id est anni acceptabilis, testis est prius anonymus quem nos postea recitabimus cap. vi, 15.

τῆς δοπιῶν χρηστότητα, οὐκ ἦν ἡώς ἐνός. Ἀλλὰ επάνως ἔξικλινων, διμα τήρειώθησαν· ἀφίκται δὲ ὁ Χριστὸς, καὶ πρό γε τῶν ἀλλών εὐαγγελίζουσαν τοὺς ἔξι Ἱερατὴς τῆς ἑαυτοῦ παρουσίας τὰ κατορθώματα (τοιαῦτα δὲ ἦν καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν ἀρρώστηματα), λελύτρωνται δὲ δι' αὐτοῦ· πεπλουτήκασι γάρ τὴν παρ' αὐτοῦ σοφίαν, καὶ συνετοὶ γεγόνασι, καὶ ἀσθενῆ καὶ συντεθραυσμένην οὐκέτι τὴν διάνοιαν ἀνέχουσιν, ὡριδὲ δὲ καὶ ἀρρώστημα, καὶ ἐπιτηδείως ἔχουσαν πρὸς παραδοχὴν καὶ κατόρθωσιν παντὸς ἀγάθου καὶ οὐτηρίου πράγματος. Ἔδει γάρ σοφίας καὶ συνέσεως τοὺς πεπλανημένους, οἱ διὰ πολλὴν ἀβελτηρίαν προσεκύνησαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, καὶ ἔνδια καὶ λίθους ἐπεγράφοντα θεούς. Ἀλλ' οἱ πάλαι Χριστὸν οὐκ εἰδότες, διὰ τὸ ἐν ἀγλίᾳ καὶ σκότῳ τελεῖν, Θεὸν αὐτὸν ἐπεγράψαντο.

Τούτων ὑπαναγνωσθέντων τοῖς συνειλεγμένοις, δὲ μὲν πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς ἀσυντὸν ἐπέστρεψε, θαυμαζόντων τάχα πᾶς οἶδε γράμματα, μὴ μεμαθηκώς. Ἐπειδὴ δὲ ἔθος ἦν τοῖς ἔξι Ἱερατὴλ, τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας ἐκπεπεράνθαι λέγειν, ή ἐπὶ τοῖς τῶν παρ' αὐτοῖς ἐνδέξιας βεβασιλευστῶν, ή γοῦν ἐπὶ προφήτας ἄγιοις¹¹. (Β. f. 51) συνιέντες γάρ οὐδὲν τῶν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένων ὅρθως, ἐτέραν φυχοτοτρίθον, ἔξω πίπτοντες σκοποῦ· ἵνα δὲ μὴ πάλιν λέγωσι τι τοιούτον περὶ τῆς εἰρήμηνης προφητείας, ἀναγκαῖς προασφαλέστερι, καὶ φῆσιν, διτὶ «Σήμερον αὕτη ἡ γραφὴ πεπλήρωσε ἐν τοῖς ὀώσιν ὑμῶν», ἢ σαυτὸν ἐναργῶς παριστάς ἐν τούτοις τὸν διὰ τῆς προφητείας προηγορευμένον. — (Α. f. 78, Η. f. 237 b) Αὔτος γάρ εὐηγγελίσατο τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν· αὐτοὶ γάρ ἤσταν πτωχοί, μηδὲν ἔχοντες, μὴ Θεὸν, μὴ νόμον, μὴ προφήτας· ή καὶ ἀπασιν ἀπλῶς τὸν πλοῦτον οὐκ ἔχουσι πνευματικόν. Αὔτος αἰχμαλώτους δυνατεῖς ἀρρύσατο, τὸν ἀποστάτην τύραννον καθελών, τουτέστι τὸν Σατανᾶν. Αὔτος τὸ θεῖον καὶ νοητὸν φῶς ἐνήστραψε τοῖς ἐσκοτισμένην ἔχοντας τὴν καρδίαν. «Ἐφη γοῦν· Ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθα.» Αὔτος ἀπέλυσε τῶν τῆς ἀμαρτίας βεσμῶν, δηλοντεῖ τοὺς συντεθραυσμένην ἔχοντας τὴν καρδίαν· (Β. f. 51) ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν αὐτὸς ὑπέδειξε ζωὴν, καὶ τὴν δικαίαν ἥπειλησε κρίσιν. Αὔτος ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν, καθ' ὃν τὸ κήρυγμα τοῦ Σωτῆρος ἐγένετο· ἐνιαυτὸν γάρ δεκτὸν, τὴν προτέραν αὐτοῦ οἷμα λέγεσθαι παρουσίαν· ἡμέραν δὲ ἀνταποδόσεως, τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν.

Kai πάρτες διμητρύρουν αὐτῷ, καὶ ἐθαύμαζον,
κ. τ. λ.

(Α. f. 78, Η. f. 237 b, C. f. 113 b) Μή γάρ συνιέντες τὸν κεχρισμένον καὶ ἀποσταλμένον, καὶ τῶν οὖτως τεθαυμασμένων πραγμάτων ἀποτελεστὴν, εἰς τὰ συνήθη κατεχομίζοντο, καὶ ψυχρολογοῦσιν ἀδούλως· καίτοι γάρ τεθαυμακότες ἐπὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτος τοῖς ἐκπορευομένοις ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, κατευτελίζειν ἥθελον. Ἐφασκον γάρ· «Οὐχ οὐδέ ἔστιν Ἰωσῆφ οὗτος;» Καὶ τί τοῦτο παραλύει τοῦ θαυματουργοῦ τὴν δόξαν; Τί τὸ καλύνον

A facti fuerant¹². » Porro venit Christus, Israelitis ante omnes adventus sui faustitatem nuntians (et quidem pares erant ethnicorum quoque infirmitates), redemptique ab illo sunt: nam sapientiam acquisiverunt: et bono intellectu pollentes, jam diutius infirmam et confractam mentem non gerunt, sed sanam atque valentem, recteque comparata ad cuiusvis boni salutarisque operis prosecutionem. Namque opus erat sapientia et intellectu his qui errabant, qui ob suam multam recordiam adorabant creaturam præ Creatore, et ligna ac lapides deos vocabant. Sed demum qui Christum olim ignorabant, quia in caligine ac tenebris versabantur, postea Deum ipsum appellarunt.

B

Hæc cum lecta in concione fuissent, ipse quidem Jesus omnium oculos ad se convertit, mirantium fortasse quomodo litteras sciret qui eas non didicerat. Quis vero solebant dicere Israelitæ, vaticinia de Christo edita, vel in aliquibus qui apud se gloriose regnaverant fuisse completa, vel certe in sanctis prophetis (nam nihil de eo scriptum recie intelligentes, alia via incedebant, et scopo aberrabant); ne quid rursus hujusmodi dicerent circa modo memoratam prophetiam, necessario praenunxit, atque: « Hodie hæc prophetia in auribus vestris completa est; » se ipsum diserte affirmans his in verbis a prophetia designatum. — Namque Ipse cœlorum regnum ethnicis annuntiabat, qui sane inopes erant, nihil possidentes, neque Deum, neque legem, neque prophetas: vel generalim cunctis, quibus spiritales divitiae deerant. Ipse captivos liberavit, apostatam tyrannum destruens, id est Satanam. Ipse divinum intellectuale lumen aspersit oblitenebratum cor gerentibus. Quare aiebat: « Ego lux in hunc mundum veni¹³. » Ipse absolvit peccati vinculis, illos nimurum qui contritum cor habebant. Sed et futuram vitam ipse ostendit, **161** et justum interminatus est iudicium. Ipse annum Domini acceptabilem prædicavit, quo Christi prædictio contigit. Namque acceptabilem annum, ipsius dici potu priorem adventum; diem vero retributionis, iudicii diem.

D

V. 22. *Et omnes testimonium illi dabant, et mirabantur, etc.*

Etenim non intelligentes eum esse illum unicum et missum, et tam mirabilium operum auctorem, ad suum ingenium redibant, inconsulteque inepta verba effuliebant. Et cum gratiosos admirati essent sermones qui de ore illius procedebant, altamen eos depreiari studebant, dum dicerent: « Nonne hic filius Josephi est? » Atqui id cur thaumaturgi gloriam aboleat? Quid impedit quoniam venerabilis admirabilisque sit, etiam si Josephi, ut putabatur,

¹¹ Psal. XIII, 4. ¹² Joan. XII, 46.

Silius esset? Nonne vides miracula, Satanam prostratum, victos demoniorum greges, variis morbis multos mortales liberatos? Laudas gratiam magisterio ejus insitam, deinde cavillaris Judaice quod Josephi filius existat? O magnam insipientiam! Vere de ipsis dicitur: « Ecce populus stultus et vecors; habent oculos, et non vident; aures, et non audiunt ». »

V. 23. Utique dicelis mihi hanc similitudinem, etc.

Vulgaris sermo apud Judæos erat, leporis causa inventus. Nam infirmis medicis inclamabant quidam: « Medice, cura te ipsum. » Ergo hoc veluti proverbium illis referens aiebat Christus: Multa vultus a me fieri signa, apud vos præsertim, quia vobis sum educatus. Sed novi communem omnibusque contingere solitam animi passionem: semper enim despiciuntur vel res optimæ, si apud quosdam rarae non sint, sed ultroneæ. Sic etiam hominibus accidit: nam qui familiaris semperque ob oculos est, ei debitus quoque honor negatur ab ipsis notis. — Ergo illos coarguit insipienter dicentes: « Nonne hic Josephi filius est? Nihilominus scopum doctrinæ suæ prosecutur, aitque: « Amen 162 dico vobis, nemo propheta in patria sua acceptus est. »

Πλὴν ἔχεται τοῦ ὄσκοποῦ τῆς μυσταγωγίας, καὶ φησιν: « Αὐτὸν λέγω ὑμῖν, διὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. »

V. 25. Multæ viduae erant in diebus Elii, etc. C

Quandoquidem, ut jam dixi, prophetias de ipso editas, affirmabant nonnulli Judæi exitum habuisse vel in sanctis prophetis, vel in aliquibus apud ipsos insignibus viris, commode illos ab hujusmodi suspcione depellit dicens, ad usum missum suis viduam Eliam¹, unumque sanatum leprosum a propheta Elisseo Neemanum Syrum²; his verbis innuens gentium Ecclesiam, quæ ipsum receptura erat, et lepræ morbo mundanda foret, dum interim Israeli sensus obstupesceret.

V. 28-30. Et repleti sunt omnes in synagoga ira, etc.

Quia pravam illorum sententiam notaverat, idcirco ira exarserunt; et quia dixerat: « Hodie scriptura hæc impleta est» quæ dicit, « Spiritus Domini super me, » et reliqua. Existimarunt enim illum se sequare prophetis, oppidoque expulerunt. Sed enim sibi potius pœnam decreverunt, et Servatoris dictum confirmarunt: etenim ipsi superna civitate exciderunt, quia Christum non admiserunt. Ne autem impios verborum tantum argumentis convinceret, usque ad actum sivit illorum audaciam prouerpere, quorum causa erat impetus, et intractabilis invidia. Itaque ad supercilium montis perductum, præcipitem inde dare volebant. « Ipse autem trans-

A αὐτὸν εἶναι σεπτὸν τε καὶ ἀξιάτωσον, εἰ καὶ οὐδὲ ἡν, ὡς ἐνομίζετο, τοῦ Ἰωσῆ; Οὐχ δῆλος οὐδὲ θεοσημεῖος, πεσόντα τὸν Σατανᾶν, νενικημένας τὰς τῶν δαιμονίων ἀγέλας, διαφόρων νοσημάτων ἐλευθέρους γεγονότας πολλούς; Ἐπαινεῖς τὴν χάριν τῆν ἐνοῦσαν αὐτοῦ ταῖς διδασκαλίαις, εἴτα σμικρολογεῖς Ἰουδαϊκῶς διὰ πατέρα τὸν Ἰωσῆ τὸν ἐπεγράφετο; « Ω πολλῆς ἀδουλίας! Ἀληθὺς ἐπ’ αὐτοῖς εἰπεῖν. » Ἰδού λαὸς μωρὸς καὶ ἀκάρδιος ὁ φθαλμὸς αὐτοῖς, καὶ οὐ βλέπουσιν ὥστα αὐτοῖς, καὶ οὐδὲ ἀκούουσιν. »

Πάντως ἔρετέ μοι τὴν παραβολὴν ταῦτην, κ. τ. λ.

(A f. 78, B f. 51 b, C f. 113 b, H f. 238) Κοινὸς λόγος παρὰ Ἰουδαίων ἡν, ἀστεῖον χάριν ἐξερημόνος· τοῖς γάρ ἀρρώστοις τῶν Ιετρῶν ἐπεφάναντι εινές· « Ἰστρέ, θεράπευσον σεαυτὸν. » « Παντελὲ οὖν τοῦτο προτείνας αὐτοῖς τὸ φῆτὸν ὁ Χριστὸς ἐλέγειν, διὰ Ποιλὰ βούλεσθε περὶ ἐμοῦ γενέσθαι σημεῖα, παρ’ ὑμῖν μάλιστα περὶ οὓς καὶ ἐτράφην· ἀλλ’ οἵδια τὴν κοινὸν δῆμον καὶ διπάσι συμβαίνον πάθος· καταφρονεῖται γάρ πως δεῖ καὶ τὰ ἔξιρτα τῶν πραγμάτων, διαν μὴ σπανίζῃ παρὰ τοισιν, ἀλλ’ ἔχωσιν ἐπ’ ἀδείας αὐτά. Οὗτῳ καὶ ἐπ’ ἀνθρώπων· διὰ γάρ συνήθης καὶ παρὼν δεῖ, καὶ τῆς διφειλομένης αὐτῷ τιμῆς ἀποστερεῖται πολλάκις περὶ τῶν εἰδότων αὐτόν. — « Ήλεγες μὲν οὖν αὐτοῖς ἀσυνέτως τὰ τοιάδε λέγοντας· « Οὐχ ὁ οὐρανός ἐστι τοῦ Ἰωσῆ ὅντες; »

Πολλαὶ χῆραι ήσαν ἐτ ταῖς ἡμέραις Ἡλίου, κ. τ. λ.

(A f. 78 b, C f. 113 b, H f. 239) Ἐπειδὴ γάρ, ὡς ἐφην, τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας εἰς τέλος ἤχθαι διεβεβαιοῦντο τινες τῶν Ἰουδαίων, ἢ ἐπὶ προφήταις ἀγίοις, ἢ ἐπὶ τισ τῶν ἐνδόξων περὶ αὐτοῖς γεγονότων, ἀποφέρει χρησίμως αὐτοὺς τῆς τοιαύτης ὑπονομας. πρὸς μὲν χήραν ἀπεστάλθαι Ἡλίαν εἰπάν, ἔνα δὲ θεραπεύσας λεπρὸν τὸν προφήτην Ἐλειστείον, Νεεμάν τὸν Σύρον· διὰ τούτων τὴν ἕκ τῶν σημαίων Ἐκκλησίαν, τὴν μέλλουσαν αὐτὸν ὑπόδεχεσθαι, καὶ τῆς λέπρας ἐλευθεροῦσθαι, διὰ τὴν ἀναισθησίαν τοῦ Ἰσραὴλ.

Καὶ ἐπλήσθησαν κάρτες θυμοῦ ἐτ τῇ συναγωγῇ, κ. τ. λ.

(A f. 80, H f. 245 b) Ἐπειδὴ τὴν πονηρὰν αὐτῶν γνώμην ἔστιξε, διὰ τοῦτο πρὸς δργάς ἀνεκαίστο· καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν· « Σήμερον ἡ γραψή αὕτη πεπλήρωται, » ἢ λέγουσα, « Πνεῦμα Κυρίου ἐπ’ ἐμὲ, » καὶ τὸ ἔντος. Ἐνόμισαν γάρ αὐτὸν ἐξισῶν διευτὸν τοῖς προφήταις, καὶ τῆς πόλεως αὐτὸν ἐκβάλλουσι· καθ’ ἐστιτῶν μᾶλλον τὴν δίκην δρκόντες, καὶ βεβαιοῦντες τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον· ἐκπεπτώκασι γάρ αὐτοὶ τῆς Δινω πόλεως, τὸν Χριστὸν μὴ προσδέξαμενοι. « Ινα δὲ μὴ μάνον ἀλέγῃ δυσσεβῆσαντας μέχρις ἐπιχειρημάτων, συγκεχώρηκε προελθεῖν τὰ καθ’ ἐστιτῶν τολμήματα· τῶν μὲν γάρ ἀκρετοῖς ἦν ἡ δρμή, καὶ δ φύσος ἀτίθασσος· μέχρι γοῦν

¹ Jerem. v, 21. ² III Reg. xvii, 9 seqq. ³ IV Reg. v, 1 seqq

σφρύνος τοῦ δρους ἀποκομίζουσες, κρημνῶν ἐνιέναι
ἐπεχείρουν. «Οὐδὲ διεξῆσι διὰ μέσου αὐτῶν, » οὐδέ
δισον εἰπεῖν λόγον τινὰ θέμενος τῆς ἐπιδουλῆς αὐτῶν·
οὐ τὸ παθεῖν φεύγων, διὰ τοῦτο γάρ καὶ ἐλήιυθεν,
ἀλλὰ καιρὸν ἀναμένων ἐπιτίθετον· ἀρχὴ γάρ νῦν τοῦ
κηρύγματος, καὶ ἄκαιρον ἦν τὸ παθεῖν, πρὶν ἡ
κηρύξαι τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. «Ἔν γάρ ἐπ' αὐτῷ
τὸ παθεῖν καὶ τὸ μὴ παθεῖν, καὶ Κύριος ἦν τῶν
καιρῶν καὶ τῶν πραγμάτων· τοῦτο τεκμήριον τοῦ,
καὶ διε τεκμήριον, ἔκδικα πεπονθέναι, καὶ ὡς οὐκ ἀν
ἐπαθεν, εἰ μὴ ἐαυτὸν ἐπέδωκεν.

Καὶ πατῆθεν εἰς Καπραούμ, πόλιν τῆς Γαλαίας.

(Α Γ. 80 β, Κ Γ. 114, Η Γ. 246) Οὓς οὐ μεθίστησι λόγος πρὸς τὸ εἰδέναι εαφῶς τὶς δὲ φύσει καὶ ἀλλήθως ἔστι Θεὸς καὶ Κύριος, τούτους σαγηνεύει πρὸς τὸ εὐνηῖον ἡ τῶν σημειῶν ἐπίδεξις. Χρησίμως οὖν καὶ ἀναγκαῖως προσεπάγει πολλάκις ταῖς μυσταγωγίαις τὰς μεγαλουργίας· ἐπιτοις μὲν γάρ οἱ τῆς Ἰουδαϊκῆς οἰκήτορες, καὶ τοὺς τῶν καλούντων εἰς σωτηρίαν ἀπιμάζοντες λόγους, μάλιστα δὲ πάντων οἱ ἀπὸ τῆς Καπερναούμ· ἥτιδο τοῦν αὐτὴν δὲ Κύριος λέγων· «Καὶ οὐ, Καπερναούμ, ή ἔως οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἔως ἅδου καταβιβασθῇσῃ.» Ἀλλὰ κατεῖται γινώσκων, ὡς ἀπειθεῖς τε καὶ σκληροκάρδιοι, προσθέτεις μὲν αὐτοῖς ὥσπερ λατρὸς δριστοῖς τοῖς εἰς ἐσχάτην πεσοῦσι νόσον, πειρᾶται δὲ ἀπαλλάττειν τοῦ κακοῦ· φησι γάρ αὐτὸς, διτι· «Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιεῖντες λατροῦ, ἀλλ᾽ οἱ κακῶς ἔχοντες.» Ἐδίδασκε τούτους ἐν συναγωγαῖς ἐν πολλῇ παρθησίᾳ· τοῦτο γάρ καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου προηγόρευεν λέγων· «Οὐκ ἐν κρυψῇ λελάτηκα, οὐδὲ ἐν τόπῳ γῆς σκοτεινῷ.» Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐν παρθησίᾳ πολλῇ τοὺς περὶ αὐτοῦ ποιεῖσθαι λόγυνς προσέταττε, λέγων· «Οὐ λέγω ὑμῖν ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτὶ, καὶ δὲ εἰς τὸ οὖς ἀκούετε, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων.» Καὶ ἐν Σαββάτῳ δὲ ἡργουν, διελέγετο αὐτοῖς. Τεθαυμάσασι τούτους τῆς μυσταγωγίας τὴν δύναμιν, καὶ τὸ τῆς ἔχουσίας μέγεθος· ἦν γάρ ἐν ἔχουσίᾳ, φησιν, δὲ λόγος, οὐ κολακευτικὸς, ἀλλὰ προτρηπτικὸς εἰς σωτηρίαν. Ιουδαιοί μὲν γάρ οὐδὲν ἔτερον ἐνόμιζον εἶναι Χριστὸν, πλὴν διτι· καθ' ἓν τῶν ἄγίων, καὶ ἐν τάξει προφήτου παρελθεῖν εἰς μέσον. «Ινα δὲ μείζονα τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν τε καὶ ὑπόνοιαν ἔχωσι, τὸ προρητητικὸν ἔκβαλνει μέτρον· οὐ γάρ εἰρηκέ ποτε· Τάδε λέγει Κύριος, καθάπερ ἀμέλειον νόμον ἐλάτει.

Ἐλεγε γοῦν ὁ Θεὸς διὰ Ἡσαΐου· «Καὶ διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην αἰώνιον, τὰ δύσια Δαβὶδ τὰ πιστά. Ἰδοὺ μαρτυρίου ἐν ἔθνεσι δέδωκα αὐτὸν, δρχόντα καὶ προστάσσοντα ἔθνεσιν.» Ἔδει γάρ οἰκέτην μὲν ὑπτα Μωϋσέα, τῆς μὴ μενούσης σκιᾶς γενέσθαι διάκονον· ἐξαγγελέα δὲ τῆς δηνηκούς καὶ μενούσης λατρείας τὸν αἰώνιον, φημὶ δῆ τὸν Χριστόν. Τίς δὲ ἡ αἰώνιος διαθήκη; Τὰ ιερὰ θεσπίσματα τοῦ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα Χριστοῦ· τὰ δυσιουργά καὶ πιστοποιά· καθάπερ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ωδῆς, ἀγνῶς ὡς

A iens per medium illorum ibat, > nibil prorsus de illorum cōspiratione sollicitus: non quia pati vitaret, ejus enim rei causa in mundum venerat, sed quia tempus exspectabat idoneum. Nunc enim initium prædicandi faciebat, et importunum pati erat, antequam veritatis doctrinam nuntiaret. Poterat autem pati vel non pati, temporumque ac gerendarum rerum Dominus erat. Id autem indicat, tunc quoque cum passus est, sponle possum; neque eum suisce passurum, nisi semelipse tradidisset.

V. 31. Et descendit in Capernaum civitatem Galilææ.

B Quos verba non convertunt ad perspicue **163**
cognoscendum quis naturaliter vereque Deus sit
ac Dominus, hos dociles efficit signorum ostensio.
Utiliter ergo, imo necessarie, magisterio doctrinæ
sepe addit miracula. Nam Judææ incolæ increduli
erant, et vocantium ad salutem contemnabant ser-
mones, Capharnaumi potissimum oppidanæ. Igitur
illam incusabat Servator dicens: « Et tu, Caphar-
naum, usque ad cœlum exaltata, usque ad infernum
detraheris ». Sed quamvis sciret eos esse contumaces
et dure corde, adest illis eeu optimus medicus
extremo morbo languentibus, nimirum casu adverso
liberare. Namque ipsem ait non egere medico sa-
nos, sed male habentes. Ergo admodum confidenter
in synagogis docebat. Etenim jamdiu ore Isaiae
dixerat: « Non clam locutus sum, neque in tene-
C broso terræ loco ». Præterea sanctis etiam aposto-
lis ut magna fiducia de Christo verba facerent man-
davit dicens: « Quod dico vobis in tenebris, dicite
in lumine; et quod in aure auditis, prædicate super
tecta ». Et Sabbatho cum otiarentur, apud eos con-
cionabatur. Mirabantur itaque magisterii vim, et
magnitudinem potestatis. Erat enim tanquam potesta-
tem habentis sermo, neque blandus, sed impulsor ad
salutem. Judæi porro vibil aliud esse credebant
Christum, quam de sanctis unum, et unum ex ordine
prophetarum in medium processisse. Ut autem ma-
jorem de ipso opinionem existimationemque habe-
rent, propheticam excedit mensuram. Non enim ait
unquam: Hæc dicit Dominus, sicuti nimirum illorum
mos erat, sed tanquam legis Dominus, que supra le-
D gem erant, loquebatur.

Dicebat ergo Deus per Isaiam: « Disponam vobiscum fœdus sempiternum, sancta David fidelia. Ecce testem in gentibus dedi illum, principem et imperantem populis ». Et Moysen quidem utpote famulum oportebat umbræ haud duraturæ esse ministrum; præconem vero perpetui stabilisque cultus esse æternum, Christum, **164** inquam. Quodnam autem est fœdus æternum? Sacrae scilicet sanctiones illius, qui de semine Davidis secundum carnem est Christi; quæ sanctificant et fideles ef-

³ Luc. x. 15. ⁴ Isa. xlv. 19. ⁵ Matth. x. 27. ⁶ Isa. lv. 3; Act. xiii. 34.

sicut timor quoque Domini dicitur sanctus, id est sanctum efficiens; et sicut evangelicum verbum dicitur vita, id est vivificans. « Nam verba, inquit, quæ ego locutus sum vobis, spiritus ac vita sunt », id est spiritualia et vivifica. Attamen videbis accuratam prophetiae rationem. Cum Isaia tanquam ex persona Dei Patris de Christo dixisset: « Ecce testem in gentibus dedi ipsum, » testimoniam veluti haec esse acceptabilia; ne quis unum de sanctis prophetis ipsum arbitraretur, imo ut unusquisque sciret, eum dominationis gloria pollero: nam Deus cum esset nobis apparuit: non tantummodo testem eum datum dicit, sed etiam principem et gentibus imperantem. Secus vero beati prophetæ, et adhuc ante ipsos Moyses, servili modulo cohibiti « Haec dicit Dominus, » constanter audientibus in clamabant, non imperantium ritu, sed eum divinis subservientes vocibus. Dominus vero noster Jesus Christus Deo dignissimos faciebat sermones. Mirabantur ergo illum ipsi Iudæi, quia potestativam vim sermo ejus præ se ferrebat, quodque ipsos doceret tanquam potestatem habens, non ut ipsorum Scribæ. Non enim ejus gratia legis umbram sequebatur, sed ipse legislator existens, litteram in veritatem, figuraque in spiritalem sensum convertebat. Quippe erat princeps, talenque habebat imperandi potestatem.

V. 35. Et increpavit illum Jesus, etc.

Potestate Deo digna impuros increpabat spiritus. Ne ergo diacredamus, juncta verbis edebat miracula. — Vidimus in deserto victimum a Christo flagitosum Satanam, tribus elisum casibus. Vidimus de-nuo ejusdem quassatam vim, succumbentemque adversariam nobis potentiam. Vidimus a nobis ipso, in Christo tanquam primitiis, malos spiritus obiurgatos. Nam quod id **165** quoque ad humanæ naturæ decus pertineat, ex ipsis cognoscet Servato-ris verbis. Mentiebantur quidem adversus ejus gloriam Iudæi, aiebantque: « Hic dæmonia non ejicit, nisi in Beelzebul principe dæmoniorum ». Tum ipse adversus illos plurima ac necessaria praefatus, ad extremum ait: « Quod si ego in Spiritu Dei ejicio dæmonia, utique pervenit in vos regnum Dei ». Nam si homo æque ac vos factus, inquit, potestate ac dominatione Deo congrua im-puros increpo spiritus, vestra jam natura bac-eadem gloria insignita est. Siquidem vos videmini per me et in me Dei regnum adepti.

ūmetéra physis ἐστὶ τῇ τοιᾶς δόξῃ στεφανουμένη. Θεοῦ βασιλεῖαν καταπλουτήσαντες.

Pellebantur itaque mali dæmones, et invictam ipsius virtutem experti, neque conflictum cum deitate ferentes, tyrannice astuteque clamabant: « Si-ne; quid nobis tecum est? » nempe cur non sinis nostram nos locum tenere, dum irreligiositatis destruis errorem? Deinde euphemismo uti simulant, et sanctum Dei ipsum appellant. Existimarent enim

A ἀγνοοίσι· καὶ τὸ εὐαγγελικὸν φῆμα, ζωὴ, ὡς ζωτικόιν. Τὰ φῆματα γάρ, φησι, ἡ γὰρ ἐλάλησα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι· καὶ ζωὴ, τουτόστι πνευματικὰ καὶ ζωοποιά. Πλὴν δέθει τῆς προφῆτελας τὸ ἀκριβές· εἰπὼν Ἡσαΐας ὡς ἐκ προτώπου τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς περὶ τοῦ Χριστοῦ, διειποτέρων τοῖς Εθνεσι δέδωκα αὐτὸν, διαμαρτυρούμενον ὅπερ ὡς δεκτὰ καὶ τεῦτα γεγόνασι, ἵνα μή τις ἔνα τῶν ἀγίων προφῆτῶν ὑπάρχειν αὐτὸν ὑποτοπήσειν, εἰδεῖται δὲ μᾶλλον τὰς ἑστισῶν, ὡς τῇ τῆς χωριότητος διαπρέπει· δόξῃ· Θεὸς γάρ ὁν ἐπέφανεν ἡμῖν· οὐ μόνον αὐτὸν μαρτύριον δεδύσθαι φησιν, ἀλλὰ γάρ καὶ ἀρχοντα καὶ προστάσσοντα θεονταίνειν. Οἱ μὲν μακάριοι προφῆται, καὶ πρὸ αὐτῶν ἐτι Μωνῆς, μέτρον ἔχοντες τὸ οἰκετικὸν, τὸ Τάδε λέγει Κύριος· ἐπεφώνουν δὲ τοὺς B Δ ἀχρωμάνοις, οὐχ ὡς προστάσσοντες μᾶλλον, ἀλλ’ ὡς θείας διακονοῦντες φωναῖς. Οὐ δέ γε Κύριος ἡμῶν Ἡησοῦς Χριστὸς θεοπρεπεστάτους ἐποιεῖτο λόγους· θευμάζετο γοῦν καὶ παρ’ αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς ἐν ἔξουσιᾳ ἦν δὲ λόγος αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἔξουσιαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμματεῖς αὐτῶν· οὐ γάρ ἦν δὲ λόγος αὐτῷ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς, ἀλλ’ ὡς αὐτὸς ὁν δὲ νομοθέτης, μετετίθε τὸ γράμμα πρὸς ἀλήθειαν, καὶ τοὺς τύπους εἰς ἐμφάνειαν τὴν πνευματικήν· ἀρχῶν γάρ ἦν, καὶ τοῦ προστάττειν ταύτην ἔχων τὴν ἔξουσίαν.

Kai ἐπετέμησεν αὐτῷ στὸν Ἡησοῦς, κ. τ. λ.

(Α f. 80 b, II f. 247) Καὶ μετ’ ἔξουσίας τῆς θεοπρεποῦς τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπετίμα πνεύμασιν. — Ἰνα γοῦν μὴ ἀπιστῶμεν, γείτονα τοῖς λόγοις ἐποιεῖτο τὴν θεοσημείαν. — Εἰδομεν ἐν τῇ ἐρήμῳ νενικημένον πρὸς αὐτοῦ τὸν ἀλιτήριον Σατανᾶν, καὶ τρισ καταρράγεντα πτώμασιν· εἰδομεν αὐτοῦ τὰλιν κατατειρένην τὴν δύναμιν, καὶ πίπουσαν τὴν καθ’ ἡμῶν ἔξουσίαν· εἰδομεν ἔκυπον ὡς ἐν ἀπαρχῇ τῷ Χριστῷ τοῖς πονηροῖς ἐπιπλήττοντας πνεύμασιν. Ως γάρ καὶ τοῦτο πρὸς καύχημα βλέπει τῆς ἀνθρωπειας φύσεως, ἐξ αὐτῶν μαθήσῃ τῶν τοῦ Σωτῆρος ὥρματων· κατεψεύδοντο μὲν γάρ Ἰουδαῖοις τῆς δόξῃς αὐτοῦ, καὶ δὴ καὶ Ἑραστοίν· οὐδέτοις δὲ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ ἀρχοντι τῶν δαιμονίων. — Εἴτα πρὸς αὐτοὺς πλεῖστά τε δύο καὶ ἀναγκαῖα προειρηκώς, ὑστερον Ἐφη· « Εἰ δὲ ἡ γὰρ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, δρα ἐκβασεν ἐφ’ ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Εἰ γάρ ἀνθρωπος γεγονὼς καθ’ ὑμᾶς, φησι, ἐν ἔξουσιᾳ καὶ βασιλείᾳ τῇ θεοπρεπει τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιπλήττω πνεύμασιν, ἡ ὑμεῖς γάρ ὅρασθε δι’ ἐμοῦ τε καὶ ἐν ἐμοὶ τὴν τοῦ

(Β f. 53) Ἡλιανόντο τοίνυν τὰ πονηρὰ δαιμόνια, καὶ δὴ καὶ πρὸς αἰεθήσιν ἐννεγμένα τῆς ἀνικήτου δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ μὴ φέροντες τὰς προσβολὰς τῆς θεοτητος, τυραννιῶν καὶ πανεύργων ἀνεφέλγυντο· « Καὶ, λέγοντα· τὸ τιμῆν καὶ σοι; » τουτέστι· Τί οὐκ ἔδεις ἡμᾶς χώραν ἔχειν, περιαἰρῶν τῆς ἀσεβείας τὴν πλάνην; Εἰτε εὐφρεμεῖν ὑποχρέονται, καὶ ἄγιον τοῦ

⁷ Joan. vi, 64. ⁸ Malth. XII, 24. ⁹ Ibid. 28.

Θεού καλοῦσιν αὐτὸν· ὥθησαν γάρ δι: διὰ τῆς τοι-
αύτης εὐφημίας, κενῆς δόξης ἀποτελοῦσιν αὐτὸν
ἔραστην, καὶ ἀποσχέσθαι παρασκευάζουσι τοῦ ἐπι-
πλήττειν αὐτοῖς, οἷον ἀντὶ χάριτος διδόντα χάριν·
ἀλλ' οὐκ ἐπιτεύξεται δόλιος θήρας. Θεὸς γάρ οὐ μυ-
κτηρίζεται, ἀποφράτει: δὲ αὐτῶν τὰς ἀκαθάρτους
γλώσσας δὲ Κύριος. Εἴτα προστάττει τῶν ἔχοντων
ἀποφοιτῶν. Οἱ δὲ τῶν οὐτω μεγάλων Θεωροὶ γεγο-
νότες, καταπλήττονται τοῦ λόγου τὴν ἔξουσιαν· οὐ
γάρ εὐχὴν ἀνατείνων, ηγοῦν παρ' ἑτέρου τὸ δύνα-
σθαι κατορθοῦν αἰτήσας πώποτε, τὰς θεοσημείας
ἐπλήρου, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πα-
τρὸς, δὲ ζῶν τε καὶ ἐνεργής, καὶ δι' οὐ τὰ πάντα, καὶ
ἐν φῷ τὰ πάντα, ἐκείνος ἦν δ συντρίβων τὸν Σατανᾶν,
καὶ τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων ἀποφράττων τὸ βέ-
βηλον στόμα.

Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος.

(Α. f. 81, Β. f. 53 b, C. f. 114 b, D. f. 17, Η. f. 249)
Θέασι τοίνυν, πῶς κατέλυσε παρ' ἑνὶ τῶν μαθητῶν,
ἀνθρώπῳ πέντει καὶ ἀσῆμῳ κατὰ τὸν βίον, δὲ τὴν ἔκσύ-
σιον δι' ἡμᾶς ὑπομείνας πτωχείαν, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου
πτωχείᾳ πλουτήσωμεν, καὶ μάθωμεν τοὺς ταπεινοὺς
συναπάγεσθαι, καὶ μὴ κατεπαίρεσθαι τῶν ἐν ἐνδείᾳ
καὶ θλίψει. — Ἐψήστησε τῇ τοῦ Σίμωνος οἰκίᾳ δὲ Ἱτ-
σοῦς, καὶ εὐρίσκει πυρέττουσαν τὴν αὐτοῦ πενθεράν·
καὶ ἐπιστὰς ἐπειτίμησε τῷ πυρετῷ, καὶ ἀφῆκεν αὐτήν.
Μήποτε οὖν ἐν μὲν τῷ, « Ἀφῆκεν αὐτήν ὁ πυρετός, »
εἰρημένῳ ὑπὸ Ματθαίου καὶ Μάρκου, οὐδὲν δέ περ
ζήσου ἐμφαίνεται: τοῦτον πυρετὸν ἐνεργοῦντος· ἐν δὲ
τῷ, « Ἐπιστὰς ἐπάνω αὐτῆς ἐπειτίμησε τῷ πυρετῷ, καὶ
ἀφῆκεν αὐτήν, » εἰρημένῳ ὑπὸ Λουκᾶ, οὐκ εἰδα εἰ μὴ
ἀναγκασθεῖμεθα τὸ ἐπιτιμώμενον ζῶνταν εἰπεῖν μὴ
χωροῦν τὴν τοῦ ἐπιτιμῶντος ἐνέργειαν· ἀλυχον γάρ
καὶ μὴ αἰσθανόμενον ἐπιτιμίας, ἐπιτιμδοθαι οὐκ εὐ-
λογον λέγειν. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν εἶναι τίνας κακω-
τικάς τοῦ ἀνθρώπινου σώματος δυνάμεις, καὶ οὐ πάν-
τως κατηγορήσωμεν τῆς ψυχῆς τῶν πασχόντων ὡς
ἐκ τούτων βλαπτομένης. Οὐδὲ γάρ ἐπειταί τὸν
Ἰώντας πονηρῷ, λαβὼν δὲ διάβολος τὴν ἔξουσιαν εἰς
τὸ διὰ τοῦ σώματος πειράσαι αὐτὸν, περὶ τούτο κατ-
ηγορητέος δὲ Ἰών, ἀθλήσας καὶ γενναλώς ὑπομείνας
τὴν πληγήν. Μόνον εἰη λέγεσθαι, εἰ ποτε κατὰ σω-
ματικούς πειραζόμενα πόνους, τὸ, « Ἄλλα τῆς ψυ-
χῆς αὐτοῦ μὴ δψητε· ὡς καὶ δὲ Κύριος ἐπιτιμῶν
ἰδαται τοὺς ἔχοντας. »

Ἐπιτίθοις δὲ καὶ τὰς χειρας ἐνī ἐκάστω τῶν νο-
σούντων, καὶ ἀπῆλλατεν αὐτοὺς τοῦ νοσήματος,
δεικνύς δι: τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν
πεφρόγειν τὴν διάστασιν, ήν ίδιαν ἐποιήσατο, θεοπρέπη
δύναμιν ἐμφαίνεσας αὐτῇ. — (Α. f. 81 b; Β. f. 53 b,
Η. f. 249 b) Ινα μάθωμεν ὡς καίτοι καθ' ἡμᾶς γε-
γονώς δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Δόγας, οὐδὲν ἥττον ἔστι
καὶ οὐτω Θεός, πάντα πληρῶν εὐκόλως καὶ διὰ τῆς
σικείας σαρκός· εἰργάζετο γάρ καὶ δι' αὐτῆς τὰ πα-
ρόδεξα· καὶ μὴ σφόδρα θαυμάσῃς, διαλογίζου δὲ
μᾶλλον ὡς καὶ ἐν σκεύει χαλκῷ γεγονός τὸ πῦρ, τῆς
Ιδίας αὐτῷ Θερμότητος ἐντίθησι τὴν ἐνέργειαν. Οὐτεω

A se iali euphemismo, vanæ gloriae cupiditatem illi in-
jecturos, eumdemque a propria persecutione aver-
suros, ceu si gratiam pro gratia esset relaturus.
Sed enim dolosus præda non potetur. Deus quippe
non irridetur ¹⁰, sed impuras impedit linguas illo-
rum Dominus. Denique jubet ut ab obsessis disce-
endant. Jam vero tantæ rei spectatores obstupescunt
sermonis potestatem: quandoquidem haud preces
intendens, nec facultatem a quoquam bene rem
gerendi postulans, miracula patrabat; sed ipsem
quia Dei Patris Verbum erat, vivens et operans,
per quem omnia, et in quo omnia, ipse, inquit,
Satanam conterebat, et immundorum dæmonum
profanum os oppilabat.

B

V. 38. Intravit in domum Simonis.

Animadverte igitur quonodo hospitatus est apud
unum e discipulis, hominem pauperem et in hoc
mundo obscurum; ille, inquam, qui pro nobis in-
opiam subiit, ut **166** nos inopia ejus ditemur, di-
scamusque cum humiliis versari, neque fastu
adversus eos effteri qui egestate et tribulatione pre-
muntur. — Adit Simonis domum Jesus, inveniente
sebrentem ejusdeni socrum. Et stans super illam
increpavit sebrem, quæ dimisit eam. Jam vero in
verbis « Dimisit eam sebrem, » quæ sunt eliam apud
Matthæum ac Marcum ¹¹, nullum inuitur animal,
quod eam sebrem efficeret. In verbis autem, « Stans
super illam increpavit sebrem, quæ dimisit eam, »
C a Luca dictis, haud scio an fortasse cogemur ani-
mal aliquod objurgatum dicere, quod objurgantis
efficaciam sustinere non potuerit. Nam res inani-
mis sensuque carens increpari non recte dicitur.
Alioqui nil mirum videtur esse aliquas in humano
corpo maleficas potentias; neque plane idcirco
animam patientis accusabimus, quasi ab illis de-
trimentum patiatur. Neque enim quia percussit
Jobum ulcere malo, potestate accepta a Deo dia-
bolus tentandi illum per corporis afflictionem; non,
inquam, ideo reprehendendus Jobus, qui sane cer-
tamen sustinuit, plagamque fortiter pertulit. Tan-
tum dicere licet, si quando corporeis tentamur do-
loribus, Animam ejus nolite tangere ¹¹. Sic et Do-
minus increpando sanat obsessos.

D Imponit etiam infirmo cuique manum, demon-
strans potentis Verbi efficaciam a sancta carne
geri, quam sicut fecerat, Deo congruam virtutem illi
inserens: ut discainus quod, etiamsi nostram subiit
conditionem unigenitum Dei Verbum, nibilo tamen
minus sic quoque Deus est, cuncta facile efficiens
etiam per carnem propriam: nam revera per ipsam
miracula operabatur. Neque id magnopere mireris;
cogita potius, quod et in æneo vase positus ignis,
proprii caloris communicat illi vim. Sic ergo etiam
omnipotens Dei Verbum, unito sibi vere animato
et intellectuali ex sancta Virgine templo, sui pro-

¹⁰ Galat. vi, 7. ¹¹ Matth. viii, 15; Marc. i, 31.

¹¹* Job ii, 6.

pri ac Deo digni vigoris inseruit efficaciam. Quam obrem ut Judæis pudorem incuteret : « Si non **167** facio, inquit, opera Patris mei, nolite mibi credere; sin autem facio, etiamsi nolitis credere, operibus meis credit ». » Nempe ipsa testante de visu veritate, quod non homini per seipsum et singulariter considerato, natoque ex muliere, suam attribuisset gloriam Unigenitus; sed quod unicus Filius existens, cum unito sibi sapientia corpore miracula patrabat, et a creatis rebus tanquam Deus adorabatur. Ecce autem Petri domum ingreditur, ubi muliercula in lecto jacebat, vehementi febri correpta. Cumque dicere posset, ut ipse Deus, Omitte morbum et surge, non ita egit; sed operatricem salutis ostendens carnem suam, quæ nimis rum caro Dei erat, manum ejus tetigit; statimque, inquit Scriptura, reliquit eam febris. — Age vero recipiamus et nos Jesum. Cum enim in nos etiam ingredietur, eumque mente et corde tenebimus, tunc absurdarum voluptatum flammam extinguet, excitabit autem, valentesque nos efficiet, spiritualiter inquit, ut ei serviamus, id est, quæ sunt ei placa sequamur.

vñ tñ hñ pñrwoñtñ áktozñs, égerez ðe kai éwroñtñ, tñtptetv autw, tñtptetv tñ doxouñtñ autw plñrhoñ.

Et vide rursus quam sit sanctam ejus carnem tangendi utilitas: nam morbos multiplices dæmonumque turbam pellit, diaboli quoque potestatem subvertit, talemque ac tantum populum uno temporis momento sanat. Jam cum solis verbis ac nulu miracula patrare posset, nihilominus ut rem necessariam nos doceret, manus quoque ægrotis imponit. Namque omnino oportebat scire nos, quod Verbi potentiam gestabat sancta caro, quam ipse suam fecerat, Deo congruam vim illi inserens. Ergo Jesus nos quoque contingat, imo magis nos ipsum per mysticam eulogiam, ut nos pariter animæ liberet morbis, et dæmonum incursu ac tyraunide!

V. 41. Et increpans non sinebat eos loqui.

Non sinebat impuros dæmonas ipsum consiliri: non enim oportebat apostolici ministerii eos gloriam usurpare, neque immundis linguis Christi mystrium eloqui. **168** Quamobrem etiamsi verum aliquid dicant, nemo credit; namque ex tenebris lux non agnoscitur. Quam rem Christi discipulus docet dicens: « Quæ communio luci cum tenebris? vel qui consensus Christi cum Belial? »

CAP. V.

V. 2. Et vidit duas naves stantes secus stagnum; pescatores autem descendenter, et lavabant retia.

Admiremur divinæ agendi rationis solem tam ad prædandum illos qui vicissim orbem terrarum præ-

A toinun καὶ ὁ πανάλκης; τοῦ Θεοῦ Λόγος, ἐνώπιος ἔστω τὸν ἀλήθειαν ἐμψυχόν τε καὶ ἐννοιῶν τὸν ἡγίας; Παρθένου ναὸν, τῆς ἴδιας αὐτῷ καὶ θεοπρεποῦ ἰσχύος ἐνεφύτευσε τὴν ἐνέργειαν· καὶ γοῦν Τουδίους ἐκδυσωπῶν· « Εἰ οὐ ποιῶ, φησί, τὰ ἔργα τοῦ Πατρός μου, μὴ πιστεύετε μοι· εἰ δὲ ποιῶ, καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε. » Ἔστι τοινυν ἴδειν μαρτυρούσης ἀληθείας αὐτῆς, ὡς οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ παρ' ἔστων ἀνά μέρος δυτὶ καὶ νοούμενῳ τῷ ἐκ γυναικὸς, τὴν ἴδιαν ἑδωκε δόξαν δομογενῆς, ἀλλ' ὡς εἰς ὑπάρχων Γίδας, μετὰ τοῦ ἐνωθέντος αὐτῷ ἀγίου σώματος, εἰργάζετο τὰς θεοσημείας· προσκυνεῖται δὲ καὶ παρὰ τῆς κτίσεως ὡς Θεός. Καὶ γοῦν εἰσῆλθε μὲν εἰς τὴν οἰκίαν Πέτρου, ἐπειδὴ γύναιον ἐπὶ κλίνης ἔρδιπτο, λάδρῳ πυρετῷ δαπανώμενον· καίτοι δυνάμενος εἰπεῖν ὡς Θεός· Ἀπόθου τὴν νόσον, ἀνάστηθι, τοῦτο μὲν ὡς πεποίκην· ἐνεργὸν δὲ πρὸς θεραπείαν ἀποφαίνων τὴν ἔστων σάρκα, Θεοῦ γάρ ἦν σάρξ, ἥψατο τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ παραχρῆμα, φησὶ ἡ Γραφὴ, ἀργέτεν αὐτὴν δι πυρετός. — Ἄλλ' ὑποδεξώμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν Ἰησοῦν· δταν γάρ εἰσάδηλη καὶ ἐν ἡμῖν, καὶ ἔχωμεν αὐτὸν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, τότε τῶν ἐκτόπων ἡδονῶτος ἀποφανεῖ, πνευματικῶς δηλούντι, ὥστε καὶ

(Α f. 81 b, C f. 114 b, H f. 251) Ἀθρεῖ δέ μοι πάλιν δσην ἔχει τὴν ὁψέλειαν τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς ἐπαφῇ· ἐλαύνει γάρ καὶ ποικίλας νόσους, καὶ δαιμονίων δχλον, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου δύναμιν κατατρέψει, καὶ τοσοῦτον δῆμον θεραπεύει ἐν μιᾷ καιροῦ βοηῇ. Καίτοι γάρ λόγῳ καὶ νεύματι πληροῦν δυνάμενος τὰς τερατούργιας, ἵνα τι τῶν ἀναγκαίων διδάξῃ, καὶ τὰς χειρας ἐπιφέρει τοῖς οὖσι ἐπιβραστέας. « Εδει γάρ, έδει μαθεῖν ἡμᾶς, δτι τῆς τοῦ Λόγου δυνάμεως τὴν ἐνέργειαν πεφόρηκεν ἡ ἀγία σάρξ, ἦν αὐτὸς ἴδιαν ἐποίησατο, θεοπρεπή τὴν δύναμιν ἐμψυτεύσας αὐτῇ. Οὐκοῦν δπτέσθω καὶ ἡμῶν, μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτοῦ διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, ἵνα καὶ ἡμᾶς ἐλευθερώσῃ ψυχικῶν ἀρρώστημάτων, καὶ τῆς τῶν δαιμονίων ἐφόδου καὶ πλεονεξίας.

Καὶ ἐπιτιμῶν οὐκ εἰα αὐτὰ λαλεῖν.

(Α f. 81 b, H f. 251) Οὐκ τὴν ηφεις τοὺς ἀκαθάρτους δαιμονας δμολογεῖν αὐτὸν· οὐ γάρ ἔδει τῆς δποστολικῆς λειτουργίας τὴν δόξαν ἀρπάξειν αὐτοὺς, ἀλλ' οὐτε ἔδει ἐξ ἀκαθάρτου γλώττης λαλεῖσθαι τοῦ Χριστοῦ μυστήριον· ὅπτε καὶ λέγωσι τι τῶν ἀληθῶν, πιστεύετω μηδεῖς· οὐ γάρ διὰ σκότους τὸ φῶ; γνώσκεται· καὶ τοῦτο διδάξει λέγων δι Χριστοῦ μαθητῆς· « Τίς γάρ κοινωνία φωτὸς πρὸς σκότος; οὐ τες συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; »

ΚΕΦ. Ε'.

Καὶ εἰς δύο πλοῖα ἀστῶτα παρὰ τὴν Αγρινὴν διὰ ἀλιεῖς ἀποβάτες ἀπὸ αὐτῶν ἀπέστησαν εἰκτυνα.

(Α f. 82 b, B f. 54 b, C f. 114 b, H f. 253 b) Θαυμάσωμεν τῆς οἰκονομίας τὸ εύτεχνες, τὸ ἐπὶ γε

¹¹ Ioan. x, 37, 38. ¹² II Cor. vi, 15.

τῇ θήρᾳ τῶν τεθηρευκότων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, φημὶ δὴ τῶν ἀγίων ἀποστόλων, οἱ καὶ ἀλιεύειν εἰδότες, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ γεγόνασι λίνον· ἵνα καὶ αὐτὸς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων σαργίνην χαλάσταις, προσκομίσωσιν αὐτῷ τοὺς κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν. Καὶ τοὺν ἔφη που δι': ἐνδέ τῶν ἀγίων προφητῶν· « Ἰδού ἐγώ ἀποστέλλω ἀλιεῖς πολλοὺς, λέγει Κύριος, καὶ ἀλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα ἀποστέλλω πολλοὺς θηρευτάς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτούς (1). » Καὶ τοὺς μὲν ἀλιεῖς, τοὺς ἄγίους ἀποστόλους φησι, θηρευτάς δὲ τοὺς κατὰ καιροὺς τῶν ἀγίων Ἐκκλησῶν ἡγουμένους τε καὶ μυσταγωγούς. Σὺ δέ μοι περίπει, ὡς οὐ κηρύσσει μόνον, ἀλλὰ καὶ σημεῖα ἐπιδείχνυται, ἐνέχορα τῆς αὐτοῦ παρέχων δυνάμεως, καὶ τῇ τῶν θαυμάτων ἐπιδείξει βεβαιῶν τὰ λεγόμενα. Ἐπειδὴ γάρ ἀρκούντως τοῖς ἔχοις διείλεκται, τρέπεται πάλιν πρὸς τὴν συνήθη μεγαλουργίαν, καὶ διὰ τῶν ἀλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων ἀλιεύει τοὺς μαθητάς· ἵν' εἰδέλευν ὡς πανοθενές ἔχει τὸ θέλημα, καὶ τοῖς θεοπρεπεστάτοις αὐτοῦ νεύμασιν ἡ κτίσις ὑπηρετεῖ.

Ὦς δὲ ἀπούσατο λαλῶ, εἶπε πρὸς τὸν Σίμωνα· Ἐκταράγαγε εἰς τὸ βάθος, κ. τ. λ.

(Α. f. 82 b, C. f. 145, H. f. 254) Καὶ γοῦν μετὰ τὴν αὐτάρκη διδασκείαν, ἐπειδὴ καὶ ἔργον ἔδει θεον προσθεῖναι τοῖς λόγοις ἐπ' ὀφελεῖς τῶν θεωμάνων, προσέταξε τοῖς περὶ τὸν Σίμωνα, βραχὺ τῆς γῆς ἀποφέρεσθαι, καὶ καθεῖναι πρὸς ἄγραν τὸ δίκτυον. Οἱ δὲ δι' ὅλης μὲν ἕφασκον κοπιάσασι νυκτὸς, λαβεῖν δὲ μηδέν· πλὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καθῆκαν τὸ λίνον, καὶ μεστὸν εἶχον εἴθις τῶν τεθηρευμάνων· ἵνα διὰ τεράγματος ἐναργοῦς, καὶ ὡς ἐκ τύπου καὶ εἰκόνος, τοῦ περαδόξως τετελεσμένου πληροφορηθῶσιν, διὰ οὐκ ἀμιθος ὁ πόνος αὐτῶν, οὗτε ἀκαρπὸς ἡ σπουδὴ ἢν ἀν ποιήσαιντο, τῆς εὐαγγελικῆς μυσταγωγίας τὸ λίνον ἀπλώσαντες, ἀλλὰ ἐν αὐτῷ πάντῃ τε καὶ πάντως τὰς τῶν ἐθνῶν ἀγέλας συλλέξουσι. Πλὴν ἔχειν ἀθρεῖ· οὐ γάρ ισχύσαντες ἀνελκύσαι τὸ λίνον Σίμων τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ φόδου καὶ τῆς ἐκπλήξεως μὴ τολμῶντες λαζασαῖ, ἀπὸ γάρ τοῦ θαυμάζειν εἰς ἀφωνίαν περιέστησαν, κατένευσαν, φησι, τοῖς μετόχοις, δῆλον δὲ διὰ τῶν ἀλιευτικῶν ἐπιτηδευμάτων, ὥστε συλλαβέσθαι αὐτοῖς, καὶ συνδιασώσαι τὴν ἄγραν. Πολλοὶ γάρ τοῖς τῶν ἀγίων ἀποστόλων συνήρχονται πόνοις, καὶ πρό γε τῶν ὅλων, οἱ τὰς ἱερὰς ἡμέρας τῶν ἀγίων Εὐαγγελίων ἀνερευνῶντες Γραῦδες, καὶ μετ' ἔκεινους ἔτεροι ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι, καὶ λαῶν ἡγούμενοι, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἐπιειδήμονες· ἀναφέρεται γάρ ἐτι: τὸ λίνον, πληρούντος αὐτὸν Χριστοῦ, καὶ καλοῦντος εἰς ἐπιστροφὴν τοὺς ἐν βυθοῖς θαλάσσης, κατὰ τὸ γεγραμμένον, τούτεστι τοὺς ἐν ζάλῃ καὶ κύμασιν δυτας κοσμικοῖς.

¹⁰ Jerem. xvi, 16. ¹¹ Psal. lxxviii, 15.

(1) Ad hunc Cyrilli locum, anonymus quidam interpres in codice B p. 53, novum Cyrilli commentario dat testimonium sic: Θαυμαστὴν τινὰ θωμαῖαν λέγει: Θριγένης εἰς τὸ προφητεύον ἥτιν τοῦ θεοῦ Ιερεμίου, διτερὸν ἀναθεν ἐξηγήσατο ὁ ἄγιος Κύριλλος, τοῦ, Ἰδού ἐγώ ἀποστέλλω ἀλιεῖς πολλούς, λέγει Ι.ορίος, καὶ ἀλιεύσουσιν αὐτούς· καὶ μετὰ ταῦτα

A dati sunt, sanctos inquam apostolos, qui cæteroqui piscandi periti, nihilominus in Christi relia incidunt: ut postea et ipsi prædicationis evangelicæ sagenam demittentes, ex universo mundo prædam ad eum comportarent. Quapropter alicubi dixit Deus per unum de sanctis prophetis: « Ecce ego initio piscatores multos, dicit Dominus, et piscabuntur eos. Et post haec mittam venatores multos, et venabuntur eos¹⁰. » Et piscatores quidem dicit sanctos apostolos; venatores autem, futuros per tempora sanctarum Ecclesiarum præsules et magistros. Tu vero mecum considera Christianum non prædicare tantummodo, sed signa etiam ostendere, testimonia videlicet potentia suæ, et miraculis editis sua dicta confirmare. Nam postquam satis ad turbas concionatus fuit, convertit se rursus ad solitam prodigorum operam, et piscatorio artificio piscatur sibi discipulos; ut cognoscerent omnipotentem esse voluntatem ejus, et quod divinis ejusdem nutibus res omnis creata obtemperat.

V. 4. Ut cessavit autem loqui, dixit Simoni: Duc in altum, etc.

Istaque postquam salis concessionis publice fuerat, quia jam oportebat divinam **169** quoque operam dictis adjungere ob spectantium utilitatem, mandauit Simoni a littore aliquantum navim subducero, atque ad piscatum rete demittere. Illi autem integræ nocte aiebant se laborantes nihil cepisse; nihilo tamen minus in Christi nomine rete demiserunt, quod illico præda repletum senserunt: ut ex manifesto facto, typi instar et imaginis, mire patrato, certiores erent haud caritatum mercede laborem ipsorum, neque instructuosum fore conatum quem in explicando evangelici magisterii rete exproment, sed ipso polius cunctas et ubique gentium catervas conclusuros. Sed tamen illud considera. Cum non possent rete ad se trahere Simon et qui cum eo erant, ideoque metu altoniti non auderent loqui, namque admiratio multos eos fecerat; innuerunt, inquit, sociis, piscatoria scilicet artis, ut se adjuvarent, quo prædam in tutum subducerent. Multi enim sanctorum apostolorum labores adjuverunt et adhuc adjuvant, ii præ cæteris qui sacras nobis sanctorum Evangeliorum Scripturas explanant; et post hos alii pastores atque magistri, et populorum præsules, ac veritatis dogmatum periti. Adhuc enim jactatur rete, Christo id completere, atque ad conversionem vocante eos qui in profundo maris sunt, ut ait. Scriptura¹¹, id est in tempestate fluctibusque mundanis versantur.

ἀποστελῶ θηρευτάς πολλούς, καὶ θηρεύσουσιν αὐτούς. Mirum quamdam expositionem facit Origenes in propheticum divi Jeremiæ effatum, quod superius explanavit sanctus Cyrilus; nempe « Ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, qui piscabuntur eos. Et postea mittam venatores multos, qui eos venabuntur. »

V. 8. Quod cum vidisset Simon Petrus, etc.

Propterea et Petrus, prioribus peccatis suis in mentem reycatis, pavet tremique, ac veluti immundus purum excipere non audet, laudabili metu. Noverat enim juxta legem inter sanctum et profanum distinguere¹⁶.

V. 12. Et ecce vir plenus lepra, etc.

Verumtamen laude omni digna est accidentis nudes. Testatus est enim omnia prospere posse Emmanuel facere, et divinis nutibus relevari se petit, quanquam morbus esset insanabilis. Non enim solei lepra medicorum remedii cedere. Atqui **170** ego vidi, inquit, pulsos divina virtute impuros demones, aliosque aliis morbis expeditos homines. Intelligo divina aliqua invictaque manu hæc fieri. Ideo simul te bonum et indulgentissimum, et effusa erga accidentes clementia. Quid ergo impedit me quoque misericordiam impetrare? Quid vero ad hæc Christus? Confirmat in illo fidem, eamque hoc ipso opere ratam facit. Admittit enim preces, facetur se posse, aitque: « Volo, mundare. » Largitur ei quoque sanctæ suæ et omnipotentis manus lacuum; statimque recessit ab illo lepra, et morbus evanuit. — Tu vero mecum in hoc admirare divinitus simul corporaliterque operantein Christum. Est enim divinum, ita velle, ut ei præsto sint quæcumque velit; humandum autem ost, manum extendere. Unus ergo ex duobus intelligitur Christus, quandoquidem Verbum caro factum est.

Iotaσθαι αὐτῷ πάντα ὅσα ἡθέλησεν· ἀνθρώπινον δὲ Χριστὸς, εἰ καὶ γέγονε σάρξ ὁ Λόγος (1).

V. 14. Et ipse præcepit illi ut nemini diceret.

Sullicetbat equidem, etiam tacente leproso, rei patratæ natura ad sanantis potentiam cunctis, qui leprosum cognoverant, patesciendam. Ipse tamen nemini hoc dicit jubet. Cur? ut hinc discant qui curationum gratia a Deo sunt ornati, plusum a sanitatis non exposcere, neque a quibusvis laudem affectare, ne forte in superbiam incident, quod est omnium malorum turpissimum. Prudenter vero mandat leproso, ut donum ex Mosaicæ legis præscriptio sacerdotibus offerat. Nam volebat quidem sine dubio auferre umbram, et in spiritalem cultuū figuras immutare; sed quia nondum ei credentes Judæi, Moysis præceptis adhærebant, ecce lege vetere adhuc stante, permittit leproso id agere in testimonium ipsis. Quid porro hoc est? **171** Suum erga legem obsequium Judæi prætextui semper habentes, et su-

A Ἰδὼν δὲ Σίμων Πέτρος, κ. τ. λ.

(A f. 83, H f. 255) Διὰ ταῦτα καὶ Πέτρος, ἐπεὶ τῇ μνήμῃ τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων προσέπεσε, τρέμει καὶ δέδοικε, καὶ ὡς ἀναγνος, τὸν καθαρὸν οὐ θαρρεῖ ὑποδέξασθαι, διὰ δειλιὰν ἐπαινουμένην. Εμπιθεὶς γάρ, κατὰ τὸν νόμον, ἀνὰ μέσου ἀγίου καὶ βεβήλου διαστέλλειν.

Καὶ ίδον ἀνὴρ πλεύρης λέπρας, κ. τ. λ.

(A f. 84, C f. 115 b, D f. 18 b, H f. 259 b) Πλὴν ἐπαίνου παντὸς ἀξίᾳ τοῦ προσελθόντος ἡ πίστις· μεμαρτύρηκε γάρ τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν τὸν Ἐμεμανοῦτὴν, καὶ διὰ νευμάτων θεοπρεπῶν ἐλευθεροῦσθαι ζῆται, καίτοι τὸ πάθος οὐκέτι λάσιμον· οὐ γάρ οἶδεν ἡ λέπρα ταῖς τῶν Ιατρῶν ἐμπειρίαις παραχωρεῖν· ἀλλὰ τεθέαμαι, φησίν, ἐλαυνομένους ἐν ἔξουσίᾳ θεοπρεπεῖ τοὺς ἀκαθάρτους δειμόνας, νοσημάτων πολλῶν ἀπαλλασσομένους ἀπέρους. Συνήκα ὡς θεῖρ τινὶ καὶ ἀμάχῳ χειρὶ τὰ τουτά γίνεται· ὅρω δὲ, πρὸς τούτῳ, χρηστὸν θνητα καὶ ἀποιμάστων, κατοικεῖτοντα τοὺς προσιόντας αὐτῷ. Τί τοινυν τὸ καλύπτον ἐλεισθεὶ κάμε; Καὶ εἰ πρὸς ταῦτα Χριστὸς; Βεβαῖοι ἐν αὐτῷ τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἡπ' αὐτῷ δὲ τούτῳ πληροφορίαν ἔργαζεται· δέχεται τάρ τὴν αἰτησιν, καὶ διμολογεῖ τὸ δύνασθαι, καὶ φησί· « Θέλω, καθαρισθῆται. » Χαρίζεται δὲ αὐτῷ καὶ ἀφῆν τῆς ἀγίας αὐτοῦ καὶ πανοθενεστάτης χειρὸς, καὶ εὐθέως ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ λέπρα, καὶ τὸ πάθος ἦν ἐκποδῶν.—(A f. 84 b, H f. 260 b) Σὺ δέ μοι θαύμασον ἐν τούτοις, θεῖκῶς τε δῆμα καὶ σωματικῶς ἐνεργοῦντα Χριστὸν· θεῖκὸν μὲν γάρ τὸ θέλετν οὐτως, ὡς παρτὸν ἔκτειναι τὴν χειρα. Εἰς οὖν τέξιν νοεῖται

C Καὶ αὐτὸς παρῆγειτο αὐτῷ μηδεὶρ εἰπεῖν.

(A f. 84 b, B f. 58, C f. 115 b, D f. 18 b, H f. 261) Ἡρκει μὲν γάρ καὶ σιωπῶντος αὐτῆς τοῦ πράγματος ἡ φύσις ἀπαγγεῖλαι πᾶσι τοῖς εἰδόσιν αὐτὸν τὴν τοῦ θεραπεύσαντος δύναμιν· αὐτὸς δὲ παραγγέλλει μηδενὶ εἰπεῖν· τι δήποτε; Ήνα μάθωσιν ἐντεῦθεν οἱ τὴν τῶν Ιαμάτων χάριν παρὰ Θεοῦ δεχόμενοι, μή τὰς παρὰ τῶν θεραπευομένων εὑφημίας αἴτειν, μήτε μήν τοὺς παρὰ τινῶν ἐπαίνους, ἵνα μή εἰς ὑπεροφίαν ἔκπεσοιν, τὸ πάντων τῶν κακῶν αἰσχιστον [al. cod. Εσχατον] πάθος. Οικονομικῶς δέ φησι προσάγειν τὸ δῶρον τῷ λεπρῷ κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον τοὺς Ιαρεῦσιν· ἥθελε μὲν γάρ διμολογούμενως μεταστῆσαι τὴν σκιάν, καὶ μεταπλάσαι τοὺς τύπους εἰς πνευματικὴν λατρείαν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ μήτω πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν Ίουδαῖοι προσέκειντο ταῖς Μωϋσέως ἐντολαῖς, ὡς ἔτι τῶν ἀρχαίων θῶν Ισχυρότων, ἐπιτρέπει τῷ

¹⁶ Ezech. xxxii, 26.

(1) Plus legebant hic D. Thomas in Catena. « Cy- rillus. A majestate autem processit imperiosum mandatum. Quia ergo ratione in servis computatur unigenitus Filius, qui volendo tantummodo cuncta potest? Legitur de Deo Patre, quod omnia quæcumque voluit fecit (Psal. cxiii, 3). Qui vero soi Patris potestate fungitur, quomodo diversus ab illius na-

tura erit? Solent etiam quæcumque sunt ejusdem virtutis, ejusdem esse substantię. Mirare tamen in his Christum divine et corporaliter operantem: divinum enim est ita velle ut præsto sint omnia, humandum autem extendere dexteram. Unus itaque Christus ex utrisque perficitur, eo quod Verbum caro factum est. »

λεπρῷ τοῦτο ποιεῖν εἰς μαρτυρίαν αὐτοῖς. Καὶ τί δὴ λέγοντες τὸν ἵεροφάντην Μωϋσέα, μικρὸν φρονεῖν ἐπούδειζον περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· καὶ γοῦν ἔφασκον ἐναργῶς· « Ἡμεῖς οὐδὲν οὐδὲν πόθεν ἔστιν. » Εἶδει τοίνυν αὐτοὺς ἐξ αὐτῶν ἀναπτιθέσθαι τῶν πρεφετάσων, ὅτι τὸ Μωϋσέως μέτρον κατόπιν ἔρχεται τῇς δόξῃς τοῦ Χριστοῦ· ὁ μὲν γάρ ἦν ὡς θεράπων πιστὸς ἐπὶ τὸν οίκον αὐτοῦ· ὁ δὲ ὡς Υἱός, ἐπὶ τὸν οίκον τοῦ Πατρός· καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ τοῦ θεραπεῦσαι τὸν λεπρὸν ἔξεστιν ἰδεῖν, καὶ μάλιστα σαφῶς ἐν ἀπαραβλήτοις ὑπεροχαῖς τῶν Μωϋσέως νόμων διτα Χριστόν. Ἐλεπρώθη μὲν γάρ ἡ Μαριάμ, ἀδελφὴ δὲ Μωϋσέως αἵτη, κατελάλησε γάρ αὐτοῦ· καὶ κατεδάκνετο μὲν λίαν ἐπὶ τούτῳ Μωϋσῆς· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἤν ξανθὸς ἀποστῆσαι τοῦ γυναῖκου τὴν νόσον, προσέπιπτε τῷ θεῷ λέγων· « Ο Θεός, δέομαι σου, λασαι ταύτην. » Ηρόδος τοίνυν ἀκριβῶς· αἴτησις ἦν ἐκεῖ, διὰ προσευχῆς τῆς δινωθεν ἡμερότητος ἥξιον τυχεῖν· ὁ δέ γε τῶν ὅλων Σωτῆρα μιστ' ἔκουσις ἐφῆ τῆς θεοπρεποῦς· « Θέλω, καθαρισθεῖτι. » Οὐκοῦν μαρτύριον τοῖς ἱερεῦσιν ἦν τῇ λέπρᾳ ἀποδολή, καὶ ἦν ἐντεῦθεν εἰδέναι τοὺς τὴν χρείττονα φῆφον ἀπονέμοντας τῷ Μωϋσεῖ, ὅτι τῆς ἀληθείας ἔξω βαδίζουσιν· ἔδει γάρ, ἔδει Μωϋσέα μὲν θαυμάζειν ὡς νόμου διάκονον, καὶ χάριτος ὑπηργὸν λαληθείσης δι' ἀγγέλων, ὑπερθαυμάζειν δὲ τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ δοξολογεῖν αὐτὸν ὡς Υἱὸν ἀληθείαν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

(Α. Γ. 85. Η. Γ. 262) « Ιδοι δ' ἀν τις τὸ κατὰ Χριστὸν βαθὺ καὶ μέγα μυστήριον, ἐν τῷ Λευτεικῷ ἡμῖν τραφάμενον· μεμολυσμένον μὲν γάρ ἀποφαίνει τὸν λεπρὸν διὰ Μωϋσέως νόμος· ἐπέιμπεσθαι δὲ προστέταχε τῆς παρεμβολῆς, ὡς ἀκάλαβτον· ὅτε δὲ συμβαῖνοι καταλωφῆσαι τὸ πάθος, τότε δὴ, τότε παραδεκτὸν γενέσθαι κελεύει. Είτα καὶ τίνα τρόπον ἔσται καθαρός, διασαφεῖ λέγων· « Οὗτος δὲ νόμος τοῦ λεπροῦ, ἢ δὲ ἡμέρᾳ καθαρισθῆ, καὶ προσαγθήσεται πρὸς τὸν ἱερόν· καὶ ἔξελεύσεται ὁ ἱερεὺς ἔξω τῆς περιεμβολῆς, καὶ δύσται ὁ ἱερεὺς, καὶ ἴδοντες ἡ ἐφῆ τῆς λέπρας ἀπὸ τοῦ λεπροῦ· καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς, καὶ λήψονται τῷ κεκαθαρμένῳ δύο ὄρνιθια ζῶντα καθαρά· καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς, καὶ σφάξουσι τὸ ἐν εἰς ἀγγείον διστράχινον ἐφ' ὄντας ζῶντι· καὶ τὸ ὄρνιθιον τὸ ζῶν λήψεται αὐτὸν, καὶ βάψι τοῖς τοῦ ἀλμυροῦ τοῦ ὄρνιθον τοῦ σφραγέντος ἐφ' ὄντας ζῶντι, καὶ περιφρανεῖ ἐπὶ τὸν καθαρισθέντα ἀπὸ τῆς λέπρας ἐπτάκις, καὶ καθαρισθήσεται· καὶ ἔπιστελεται τὸ ὄρνιθιον τὸ ζῶν εἰς τὸ πεδίον. » Δύο μὲν οὖν τὰ πτηνά καὶ ἀκίνθηλα, τουτέστι καθαρά, καὶ μηδὲ μίαν ἔχοντα διαβολὴν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου· καὶ μηδὲ μίαν ἔχοντα διαβολὴν τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου· καὶ μήτην ἔτερον μένον ἔξω σφραγῆς, είτα βαπτισθὲν ἐν τῷ ἀλματὶ τοῦ τετελευτός, ἔξεπέμπτο.

Τηρεμφαίνει δὲ ἀν τούπος ἡμῖν τὸ μέγα καὶ σεπτὸν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστήριον· ἦν μὲν γάρ δινωθεν, τουτέστιν ἐκ τοῦ Πατρός καὶ ἐξ οὐρανῶν, διάχος· ταύτητοι καὶ μάλιστα εἰκότως πτηνῷ παρεικάζεται. Καταπεφοιτήκει δὲ οἰκονομικῶς, εἰς δομούσιν

Α περὶ πρæcepti ministrum dicentes suisse hierophantem Moysen, parvifacere nitebantur omnium nostrum Servatorem Christum. Ideoque palam dicebant: « Nos scimus Moysi locutum Deum, hunc autem nec scimus unde sit¹⁷. » Oportebat ergo factis ipsis persuadere illis Moysis conditionem gloria Christi esse inferiorem. Ille enī erat instar servi fidelis in domo Dei; hic autem uili Filius in Patria est domo. Atque ex hac ipsa leprosi sanatione licet per quam manifeste cognoscere, Christum incomparabili excessu Moysis legem transcendere. Lepram experta est Maria Moysis soror, quia huic obtrectaverat; qua calamitate magnopere doluit Moyses; sed quia morbum a muliere nequibat depellere, Deo simplex fuit dicens: « Obsecro te, Deus, hanc sana¹⁸. » Attende igitur diligenter: illic erat postulatio, precibusque supernauis clementiam impetrare volebat: at enim universalis Servator cum potestate Deo digna ait: « Volo, mundare. » Ergo loco testimonii erat lepra hæc sanatio sacerdotibus, quia huic cognoscere poterant hi qui potiores partes Moysi tribuerant, se veritate procul aberrare. Prorsus enim oportebat Moyses ut legis ministrum suspicere, gratiasque adiutoriem per angelos montibus¹⁹; sed multo magis Emanuelem admirari et glorificare, uipole verum Dei Patris Filium.

Β Cernet autem quispiam profundum Christi et magnum mysterium in Leviticō nobis descriptum. Nam contaminatum indicari leprosum decernit Moysis lex, castrisque ut imundum ejici jubet. Postea quam vero mormis desiverit, tunc denunt recipi præcipit²⁰. Deinde etiam quomodo purus habebitur, declarat dicens: « Hic est leprosi ritus quando mundatus fuerit, atque ad sacerdotem adducetur. Sacerdos castris egressus illum inspiciet, et si compripiet lepram esse sanatam, eo jubente sumont ei qui mundatus est aviculas duas 172 viventes puras; quarum unam sacerdos mactari jubebit in vase testaceo super viva aqua. Tum alteram sumet viventem aviculam, et tinget sanguine mactata super viva aqua, septiesque hominem asperget lepra D mundatum; atque ita purus habebitur. Emitteisque viventem aviculam in agrum²¹. » Duo sunt itaque, et quidem sincera, volatilia, id est munda, nullum a lege vituperationem habentia: quorum unum super viva aqua mactabatur; alterum cæde exemplum, deinde occisi sanguine aspersum, emittebatur.

Profecto hæc figura magnum venerandumque Servatoris nostri mysterium denotat: erat enim de supernis, id est a Patre cœlisque Verbum; ideo volatili apte adinodum comparatur. Descendit vero per incarnationem in similitudine nostra, serviq

¹⁷ Joan. ix, 20. ¹⁸ Num. xii, 13. ¹⁹ Galat. iii, 19. ²⁰ Levit. xiii, 8. ²¹ Levit. xiv, 12 seqq.

formam suscepit. Attamen etiam sic, de supernis erat. Quamobrem et Judæis aiebat sine ambage alloquens: « Vos deorsum estis, ego de supernis sum. Ego non sum de hoc mundo ²³. » Et rursus: « Nemo in cœlum ascendit, nisi qui de cœlo descendit Filius hominis ²⁴. » Ut enim jam dixi, caro factus, il est homo perfectus, haud terrenus erat, haud hucus ut nos, sed celestis ac supramundanus, quatenus intelligitur Deus. Verumtamen in avicularum figura videre Christum licet, carne quidem passum, ut aiunt Scripturæ²⁵, simulque superiorem passioni manentem; humanitus mortuus, divinitus vivum: est enim vita Verbum. Quare sapientissimus discipulus mortificatum quidem ipsum ait carne, vivit acutum spiritu ²⁶. Sed enim quanquam mortem in propria natura pati Verbum non poterat, nihilominus propriam sibi facit passionem carnis suæ. Namque avicula vivens sanguine exstinctæ aspergebatur: sic autem sanguine lucta, passionis propemodum particeps facta, in desertum emittebatur. Rediit ergo in cœlum **173** unigenitum Dei Verbum, cum unita sibi carne; novumque fuit in cœlo spectaculum. Stupebat ergo angelorum populus, videns in forma nostra regem terræ et virtutum Dominum. Imo et aiebat: « Quis est iste de Edom veniens? id est de terra. » Rubrum est indumentum ejus ex Bosor ²⁷, quod caro interpretatur, aut angustia vel pressura. Deinde sic interrogabant. « Hæcce in manibus ejus vulnera? » Ille autem ipsis: « His in domo dilecti mei vulneratus sum ²⁸. » Sicut enim incredulo Thomæ prudenter post resurrectionem a mortuis, manus ostendens, clavorum in eis signa jussit tangere, nec non et latus perfossum ²⁹; sic etiam in cœlum redux persuasit sanctis angelis, merito Israele ab ejus gratia repulsum corruisse. Propterea imbutam sanguine vestem et manuum vulnera ostendebat, non quod ea obducere non posset (nam suscitatus a mortuis corruptelam exsurgat), et cum ea quidquid ex eadem oritur), sed ut secundum incarnationis rationem nunc cognosceretur a principatibus ac potestatibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei, quam in Christo operatus est.

καὶ οὖν αὐτῇ πάντα τὰ ἐξ αὐτῆς ἀλλ’ ἵνα οἰκονομικῶν; σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἢν ἐποιήσειν ἐν τῷ Χριστῷ.

Sed fortasse dicit aliquis: Cur ergo unum eum- demque dicas Filium et Dominum Iesum Christum, cum duæ fuerint oblatæ aviculæ? Nonne hinc fortasse haud obscure lex demonstrat duos omnino esse filios atque christos? Certe in tantam quidam impietatem venerunt, ut arbitrentur et dicant alium esse Christum seorsum Dei Patris Verbum, alium rursus illum de Davidis stirpe natum. Nos autem dicimus his qui ob suam insciiam rem ita se habere putant; dicimus, inquam, quod divinus scribit

A τὴν πρὸς ἡμᾶς, καὶ Ελασθε δούλου μορφὴν· πλὴν καὶ οὗτως ἀναθεν ἦν· καὶ δὲ οὖν ἔφασκεν Τουδαῖοις ἑναργῶς προσαλλῶν, « Ὅμεις ἐκ τῶν κάτω ἐστε, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμι· ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κάτω τούτου. » Καὶ πάλιν· « Οὐδεὶς ἀναβένηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. » Ως γάρ ἔφη ἀρτίως, καὶ σχρῆ γεγονὼς, ἣντον τελείος ἀνθρωπός οὐ γῆνος ἦν, οὐ χοῖκεσκαθαρός ἡμᾶς, ἀλλ’ οὐράνιος καὶ ὑπερέσμιος καθ’ ὃ νοεῖται θεός. Πλὴν ἐστιν ίδειν ἐν τοῖς ὅριοις, σαρκὶ μὲν παθόντα κατὰ τὰς Γραφὰς, μείναντα δὲ καὶ ἐπέκεινα τοῦ παθεῖν· καὶ ἀποθνήσκοντα μὲν ἀνθρωπίνως, ἔωντα δὲ θεῖκῶς· ζωὴ γάρ ὁ Λόγος.

Καὶ γοῦν ὁ πάνσοφος μαθητῆς, θανατωθῆναι μὲν αὐτὸν ἐφη σαρκὶ, ζωποιηθῆναι δὲ πνεύματι. Πλὴν

B εἰ καὶ τοῦ παθεῖν τὸν θάνατον εἰς ίδειν φύσιν ἀμοιρούς ἦν ὁ Λόγος, ἀλλ’ οὖν οἰκειοῦται τὸ πάθος τῆς ἑαυτοῦ σαρκός. Ἐβαπτίζετο γάρ τὸ δρνθίον τὸ ζῶν ἐν τῷ αἷματι τοῦ τετελευτηκότος· πεφυρμένον δὲ τῷ αἷματι, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ κοινωνῆσαν τοῦ πάθους, εἰς τὴν ἔρημον ἐκεπέμπετο· ἀναπεροίτηκε γάρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, μετὰ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός· καὶ ξένον ἦν ὁ οὐρανοῖς τὸ θέσμα. Κατεπλήσσετο γοῦν ἡ τῶν ἀγγέλων πλήθης, ἐν εἰδεῖ βλέπουσα τῷ καθ’ ἡμᾶς, τὸν βασιλέα τῆς γῆς.

καὶ τῶν δυνάμεων Κύριον καὶ δῆ καὶ ἔφασκον· « Τίς οὗτος ὁ παραγινόμενος ἐξ Ἑδρῶν; » τουτέστιν ἐκ γῆς· « ἐρύθημα ιματίων αὐτοῦ ἐκ Βοσρό· » διερμηνεύεται δὲ σάρξ, ἡτοι συνογή καὶ θλίψις. Εἴτα τούτοις προσεπυνθάνοντο· « Τοιαῦται αἱ πληγαὶ αἱ ἀνά μεσον τῶν χειρῶν σου; » « Ο δὲ πρᾶς αὐτούς; » « Αἱ ἐπλήγην ἐν τῷ οἰκῳ τοῦ ἀγαπητοῦ μου. » Ήσπερ γάρ ἀπιστησαντες τῷ θωμᾷ οἰκονομικώτατα λίαν καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν ἐπιδεικνύς τὰς χειρας, καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς τῶν ἡλων τύπους ἔκλειεν φύλαφην καὶ τὰς ἐν τῇ πλευρῇ διατρήσεις, οὗτα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ γεγονὼς, πεπληρωφόρτηκε τοὺς ἀγγίους ἀγγέλους ὅτι δικαίως τῆς πρᾶς σύντονοι οἰκειότητος ἐκβέβηται καὶ ἀπώλισθεν ὁ Ιεραρχὸς· διὰ τοῦτο πεφυρμένον ἐν αἷματι τὸ ἀμφιόν, καὶ τὰς ἐν χερσὶν ἐπεδείχνυτο πληγὰς, οὐκ ἀναποβλήτους ἔχων αὐτάς· ἐγηγερμένος γάρ ἐκ νεκρῶν, ἀπεδύσατο τὴν φθοράν, νῦν γνωρισθῇ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις δὲ τῆς Ἐκκλησίας τὸ πολυποίκιλον; σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἢν ἐποιήσειν ἐν τῷ Χριστῷ.

C D 'Αλλ' οὓς ἔρει τις· Πῶς οὖν ἔνα καὶ τὸν αὐτὸν φῆς Υἱὸν καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καίτοι δύο παρενηγμένων δρνθίων; « Η τάχα που καταδείξειν ἀν οὐκ ἀσυμφανῶς ὁ νόμος, ὡς δύο πάντως εἰσὶν οἱον καὶ Χριστοί; Καὶ δυσσεβείς μὲν εἰς τοῦτο κατεβιβάσθησαν ἡδη τινὲς, ὡς οἰεσθαι τα καὶ λέγειν, ἔτερον μὲν εἶναι Χριστὸν ίδεικῶς τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἔτερον δὲ αὐτὸν ἐκ τοῦ ἀπέρματος Δαβὶδ (1)· ἡμεῖς δέ φαμεν τοῖς ὑπερ ταῦτα ἔχειν ἐξ ἀμύθιας ὑπειληφθεῖν. Ο θεοπέτιος γράψει Παῦλος· « Εἰς Κύ-

²³ Joan. viii, 25. ²⁴ Joan. iii, 13. ²⁵ I Petr. iv, 5.

²⁶ Joan. xx, 26 seqq.

²⁷ I Petr. iii, 18. ²⁸ Isa. lxiii, 1. ²⁹ Zach. xiii, 6.

(1) Evidenter denotat Nestorianos.

ριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. » Οὐκοῦν εἰ δύο φασὶν οὐδὲς, δύο δὴ πάντως ἀνείναι οἱ κύριοι, δύο δὲ πίστεις, τοσαῦτα δὲ βαπτίσματα. Ψευδομαθήσεις οὖν δὲ Χριστὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα, καθά φησιν αὐτός· ἀλλ' οὐκέτι ταῦτα, μή γένοιτο. Οὐκοῦν ἔνα Κύριον Ιησούν, τουτέστι μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγου δεσμαρχώμενον· οὐκάνδια μέρος τιθέντες ἀνθρώπον καὶ Θεόν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον, ἀνθρώπον γενέσθαι διαβεβαιούμενοι, μετὰ τοῦ μεῖνα: Θεόν. Ἐπειδὴ λεγέτωσαν οἱ δι' ἑναντίας· Εἰ δύο φασὶν οὐδὲς, ἔνα μὲν ίδικῶς τὸν ἐκ σπέρματος Δασιδί, ἔτερον δὲ αὐτὸν ἄνδια μέρος τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος, ἀρέσκειν τοῦ άμεινων κατὰ φύσιν δὲ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγος τοῦ ἐκ σπέρματος Δασιδί; Εἴτα τι δράσαμεν τὰ δύο δρῶντες πτηνά, οὐχ ἐτεροφυῆ δυταὶ ἀλλήλων, δμοειδῆ δὲ μᾶλλον, καὶ κατ' οὐδὲν ἀλλήλων διαφέροντα, κατά γε τοῦ εἰναι τοῦθ' ὅπερ ἔστιν: Οὐκοῦν συγχωρεῖτωσαν διὰ τὸ τῶν πτηγῶν δμοειδές, μηδὲν ἀνθρώπου διαφέρειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον (1). ἀλλ' οὐκ αὐξονται· πολὺ γάρ τὸ μεταξὺ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· πλὴν χρή τὰ παραδείγματα κατὰ τὸν αὐτοῖς πρέποντα νοεῖσθαι λόγον· ἡττᾶται γάρ τῶν ἀληθῶν, καὶ μερικήν ἔσθ' δὲ ποιεῖται τῶν σημαινομένων τὴν ἐνδεξεῖν. Φαμὲν δὲ, ὡς σκιά καὶ τύπος δὲ νόμος ἦν, καὶ οἰδόν τις γραψή παρατίθεσα πρὸς θέαν τοῖς δρῶσι τὰ πράγματα. Αἱ δὲ σκιαὶ τῆς τῶν γραφόντων ἐν πίνακι τέχνης, τὰ πρῶτα τῶν χρωμάτων εἰσὶν· αἵς εἶπερ ἐπενεχθεῖεν τῶν χρωμάτων τὰ δινῆ, τότε δὴ, τότε τῆς γραφῆς ἀπατράψει τὸ κάλλος. Ἐπειδὴ οὖν ἔδει τὸν διὰ Μωϋσέως νόμον καταγράψαι σαφῶς τὸ Χριστὸν μυστήριον, οὐκέτι ἐν τῶν δρυνθίων ἀποθνήσκοντά τε δόμοι καὶ ζῶντα καταδείκνυσιν αὐτὸν, ήνα μή τεραποιοῖσα σκηνική δόξῃ εἰναι τὸ δρώμενον· ἀλλ' ἐδέχετο μὲν ὡς ἐν τὸν παθόντα τὴν σφαγήν· καταδείκνυ δὲ τὸν αὐτὸν ἐν ἐτέρῳ ζῶντά τε καὶ ἀφείμενον.

Ἀποφῆναι· δὲ τὸν ἐπὶ τῷδε λόγον οὐκέτι ἔχω βαίνοντα τοῦ εἰκότος, δι' ἐτέρας ιστορίας πειράσομαι. Εἰ γάρ τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπειθύμησεν ίδειν καταγεγραμμένην ὡς ἐν πίνακι τὴν ἐπὶ τῷ Ἀβραὰμ ιστορίαν, πῶς ἀν αὐτὸν ἔχαραξε ζωγράφος; Ἄρ' ἐν ἐνὶ πάντα δρῶντα; ή ἀνὰ μέρος καὶ ἐτέροις, ήγουν ἐτεροειδῶς πλεισταχοῦ τὸν αὐτὸν; Οἰον, φημι, ποτὲ μὲν ἐφιζήσαντα τῇ διψῃ συμπαραληφθέντος τοῦ παιδὸς καὶ ἀπομένων τῶν οἰκετῶν· ποτὲ δὲ αὐτὸν πάλιν ἀπομεινάσσεις τῆς δους κάτω τοῖς οἰκέταις δόμοι, καταφορτίσαντα μὲν τοῖς ξύλοις; τὸν Ἰσαάκ, ἔχοντα δὲ μετὰ χειράς τὴν μάχαιραν καὶ τὸ πῦρ· καὶ μήν καὶ ἐτέρωθι, τὸν αὐτὸν ἐν εἰδεῖς πάλιν ἐτέρῳ, συμποδίσαντα μὲν τὸ μειράκιον ἐπὶ τὸ ξύλο, διπλίσαντα δὲ τῇ μάχαιρᾳ τὴν δεξιὰν, ήν' ἐπαγάγοι τὴν σφαγήν. Ἀλλ' ήν οὐχ ἐτερος καὶ ἐτέρος Ἀβραὰμ, πλεισταχοῦ τῆς γραφῆς δρῶμεντος ἐτέρως, ἀλλ' δὲ αὐτὸς πανταχοῦ, ταῖς τῶν πραγμάτων χρείαις συγκαθισταμένης ἀει τὴν τοῦ γράφοντος τέχνης· οὐ γάρ ήν ἐνδεχόμενον ἐν

A Paulus : « Unus Dominus, una fides, unum baptisma ». Igitur si duos dicunt filios, duo prorsus erant domini, bina fides, totidemque baptismata. Falsa ergo docebit is qui Christum in se habuit loquentem, ut ipse ait²⁰. Non tamen ista sunt; absit! Ergo unum **174** Dominum scimus, id est unigenitum Dei Verbum incarnatum; haud seorsum ponentes hominem et seorsum Deum, sed ipsum Dei Patris Verbum hominem factum affirmantes, simulque in sua deitate perseverantem. Alioqui dicant adversarii: Si duo sunt filii, num quidem seorsum ex Davidis stirpe, alterum item sigillatum Dei Patris Verbum; nonne meliore natura est Dei Patris Verbum, quam ille de Davide oriundus filius? Age vero quid agēmus? dum duo volatilia spectamus, haud equidem naturaliter invicem aliena, sed uniformia potius, nullaque re differentia, qualia quaque ipsa sunt. Ergo concedant propter volatilium uniformitatem, nihil ab homine differre Dei Verbum. Sed hilum non proficiunt; multum distat a deitate humanitas: oportet autem exempla convenientia ratione intelligere; ea enim inferiora veritate sunt, nec nisi partiariam interdum faciunt significare rei demonstrationem. Porro dicimus legem quidem umbram suisse ac figuram, ac veluti quamdam picturam quae futuras res spectantibus exponehat. Verumtamen umbras in pictoria arte principia colorum sunt; quibus cum nos ipse colorum accesserit, tum demum picturæ eleganter elucebit. Quandoquidem ergo oportebat Mosaicam legem perspicue delineare Christi mysterium, haud in una avicula mortiente simul et vivente ipsum denotat, ne res scenicum quoddam terriculamentum videretur; sed considerat in una quidem tanquam morti occubentem; in altero autem viventem demonstrat et liberum.

D Sed age hujus rei rationem haud inverisimili modo, ex alia historia patescere nitar. Si quis nostrum videre cuperet tanquam in tabula depictam Abrahāmi historiam, quomodo eam expressam a suo pictore coniperet? Num ana actione Abrahamum omnia absolventer, an particulatum et diversis modis variisque formis sepissime **175** eundem variatulum? Veluti, inquam, modo jumento incidentem, puerō comite, sequentibus famulis: modo subsistente infra montem jumento cum famulis, gestante ligna Isaacum, ipsum vero Abrahamum gladium manu tenentem ac ignem. Item in alia tabulæ parte eundem Abrahamum alia in specie, puerum super ligna alligantem, dexteram ene armantem, ut ictum incutiat. Attamen non aliis atque aliis Abrahamus erat, etsi persæpe in eadem tabula varie representatus, sed idem ubique, quia ad cujusque rei usuni ars pictoris se accommodavit: sicut enim non poterat ut una simul ceperetur Abraham

¹⁹ Ephes. iv, 5. ²⁰ II Cor. xiii, 3.

(1) Hoc dicit ore Monophysitarum.

inus cuncta facere quae supra dicta sunt. Erat igitur lex pictura ac typus, rerum postea exitu veritatem pariente: ita ut, etiam si par avium fuerit, unus nibilominus ab ipsis representabatur Christus, tum patiens, tum extra passionem, tum moriens, tum etiam morti superior; denique etiam in celo ascendens, inchoatio tanquam secunda humanitatis ad immortalitatem renovatae. Ipse certe nobis novam viam ad superna munivit, cumque tempore debito subsequetur. Utique, quod una ex aviculis mactaretur, altera vero occisa sanguine aspergenter, cædemque libera evadoret, id omne loco typi verarum rerum habendum est. Mortuus est enim pro nobis Christus, nosque in ejus mortem baptizati fuimus, et ipse sue nos sanguine salvos fecit.

V. 17. *Ipse docebat, erantque Phariaci sedentes, etc.*

Circumstabat eum invidorum theatrum, Scribae nimirum ac Pharisæi, qui miraculorum fuerant spectatores, et docente inaudiverant. Et erat, inquit evangelista, virtus Dei cum eo ad sanandum: utrum quia Deus potentiam illi prodigiorum dedit, vel quia virtutem illam abs quovis motuam accepisset? Quis vero hæc dicere audeat? Ipse enim potius propria virtute operabatur, tanquam divinas gratias particeps. Namque homines digni esse habentur spiritualibus donis; sed tamen eosdem importantes 176 quoque aliquando videre est, prout divinorum donorum largitori placitum fuerit. Verumtamen in universali nostro Servatore nihil huiusmodi fuit; sed ad sanandum incambebat non tam humana quam divina et invicta virtus ejus. Erat enim Deus Unigenitus Filius. — Solus Christus, nuptio magister Patrisque sapientia, doceat; nam cæteri omnes quod ab ipso accipiunt docent. Erat autem, inquit evangelista, virtus quoque Domini in eo ad sanandos omnes, id est, hanc humanum vim sanandi habebat, sed divinam quamdam et invictam. Namque alii quidem sancti modo facultatem recipiunt sanitates efficiendi, modo secus: Jesus vero, cuius Deus et Patris virtus, cunctos semper sanabat.

V. 18. *Et ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum, etc.*

Deinde hand exiguo numero Seribarum ac Pharisæorum circumsidente, ecce viri ferentes in lecto hominem paralyticum; qui cum per Iannam ingredi non possent, tulerunt illum supra lectum, irosolimatum novumque atri facinus. Revulsis enim tegulis, interpositam materiam removerunt: quemadmodum ferent, et Jesus patienter se habebat, et stantes silebant rei exitum spectare volentes, et quid Jesus diceret ageret. Patesfacto igitur lecto, demulcenti grabatum, mediumque collorant paralyticum. Quid ergo Dominus? Videns illorum fidem,

(1) Animadverte gratiam miraculorum identidem in Ecclesia conspicuam etiam Cyrilli ætate.

A xixiisdein autem pánta δρῶντα τὰ εἰρημένα. Γραψή τοι γαρούν καὶ τύπος ἦν δόνμος, πραγμάτων ὀδιώντων ἀλήθειαν· ὡστε καὶ δυάς δρῦντων ἦν, ἀλλ' εἰς ἦν δὲ ἐν δύφορῳ, καὶ ὡς ἐν πάθει καὶ ἔξω πάθους, καὶ ἐν θεάτρῳ, καὶ ὑπὲρ θάνατον, καὶ ἀναβαίνων εἰς οὐρανὸν· ἀπαρχὴ τις ὡσπερ δευτέρα τῆς ἀνθρωπότητος ἀνανεωθεῖσης εἰς ἀφθαρτούν· αὐτὸς γάρ τιμὴν ἔκεκαλισε τὴν εἰς τὸ δίνω τρίβον, καὶ ἐψόμεθα κατὰ καιροὺς αὐτῷ· τό γε μήτ τὸ ἐν τῶν δρυνιθῶν σφάζεσθαι, ἐν δὲ τῷ τοῦ σφαγέντος αἴματι τὸ ἔπερον βαπτίζεσθαι μὲν, ἀποπέμπεσθαι δὲ τῆς σφαγῆς, ἀντίτυπον δὲ ἀντὶ τῶν ἀληθινῶν· ἀπέθανε γάρ υπὲρ τὴν δόνμον δὲ Χριστὸς, καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν αὐτοῦ θάνατον βεβαπτίσμεθα, καὶ σύσωκεν ἡμᾶς αἴματι τῷ ίδιῳ.

B Αὐτὸς δὲ ἦρ διδάσκων, καὶ ἥστα ταῦθιμος Φαρισαῖοι, κ. τ. λ.

(A f. 87, H f. 269) Περὶ αὐτὸν μὲν ἦν τῶν βασκάνων τὸ θέατρον· Γραμματεῖς δὲ οὗτοι καὶ Φαρισαῖοι, καὶ τῶν παραδέξας ἐπιτελουμένων ἐγίνοντο θεωροί, καὶ κατηχρώντο διδάσκοντος· καὶ ἦν, φησι, δύναμις Θεοῦ εἰς τὸ λασθαι αὐτὸν· [ita cod. αὐτὸν] ἄρα ὡς τοῦ Θεοῦ διδόντος αὐτῷ τὸ δύνασθαι κατερθοῦν τὰς θεοσημείας; ἄρα τὴν παρ' ἐπέρου δύναμιν ἔδαγεντο; Καὶ τις δὲ φάντα ταῦτα τολμῶν; Λύτος; γάρ μᾶλλον ἦν ἐξ Ιδαίας ισχύος ἐνεργῶν ὡς Θεός καὶ Κύριος, καὶ οὐχ ὡς θεαὶ χάριτος μέτοχος. "Ανθρώποι μὲν γάρ ἀξιοῦνται πολλάκις χαρισμάτων πνευματικῶν (1)· ἀλλ' ἐστιν ίδεν ἐνιακοῦ καὶ διθεοῦντας ίσθ' οἵτε, καθ' ὅν οἶδε λόγον αὐτὸς δὲ τῶν θειῶν χαρισμάτων διαγομεῖς· ἐπὶ δὲ χει τοῦ πάντων τῆμαν Σωτῆρος τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλ' ἦν εἰς τὸ λασθαι αὐτὸν, οὐχ ἀνθρωπίνη μᾶλλον, ἀλλὰ καὶ θεια καὶ διμαχος ισχύς· Θεὸς γάρ ἦν, καὶ Υἱός Θεοῦ.—(D f. 19) Μόνος δὲ Χριστὸς ὡς διδάσκαλος καὶ σοφία ὁν τοῦ Πατρὸς διδάσκει· οἱ γάρ μᾶλλοι πάντες ἐξ αὐτοῦ δεχάμενοι διδάσκουσιν· ἦν δὲ, φησιν, καὶ δύναμις Κυρίου, ἐπ' αὐτὸν εἰς τὸ λασθαι πάντας, τουτέστιν, οὐχ ἀνθρωπίνην εἰχεν ισχὺν εἰς τὸ λασθαι, ἀλλὰ θειαν τινὰ καὶ διμαχον. Οἱ μὲν μᾶλλοι διγοιοι, ποτὲ δὲ οὐ. Ιησοῦς δὲ, φησι, καὶ δύναμις ὁν τοῦ Πατρὸς, ἀει πάντας ἐθεράπευσεν (2).

D Καὶ ίδον ἀνδρες φέροντες ἐπὶ καλλιης ἀνθρώποις δὲ ἦρ παραλειμένος, κ. τ. λ.

(D f. 19) Είτα οὖν εὐαριθμήσου πλήθους τῶν Γραμματέων, φησιν, καὶ Φαρισαίων συνειλεγμένου, ίδον ἀνδρες φέροντες ἐπὶ καληγης ἀνθρωπον, δε τὴς θύρας εἰσελθειν, ἀνεκόμισαν ἐπὶ τὸ δῶμα, ὡς ἔνεψ καὶ κατεψηπτειρῆσαι πράγματι· ἀναστάσαντες γάρ τὸν κέραμον, μετεκίνησαν τὴν ἀποκειμένην θύλην· καὶ δύως τούτων γινομένων, καὶ δὲ Ιησοῦς ἐκραχρούμενος θεωρῆσαι, καὶ ίδεν τὶ λαλεῖ καὶ τὶ ποιεῖ. Ἀναστομώσαντες τούτων τὸ δωμάτιον, χαλῶσι τὸν κράβαττον,

(2) Pauca hic intersunt similia superioribus propter diversas catenæ auctorem.

καὶ φέρουσι μέσον τὸν παραλευμένον. Τί οὖν ὁ Κύριος; Ἰδών τὴν πίστιν αὐτῶν, οὐ τὴν παραλευμένου, ἀλλὰ τῶν κομισάντων· θεοῦς γάρ καὶ ἄλλον δέ· ἀλλων πίστιν θεραπεύεσθαι; (3) ἢ καὶ αὐτὸν τὸν παράλυτον πιστεύσαντα λάσπον. Εἴποι δέ· ἐν τις ὑπαιθρον εἶναι τὸν τόπον, εἰς δὲ τῶν κεράμων κατεβίβασαν τὴν κλίνην τοῦ παραλύτου, μηδὲν παντελῶς τῆς στέγης ἀνατρέψαντες. Εἰπών δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτὴρ· «Ἀνθρωπε, ἀφέωντας σοι αἱ ἀμαρτίαις σου, » κοινῶς τῇ ἀνθρωπότητι τούτῳ λέγει· Ἐμελλον γάρ οἱ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, λαθέντες τῶν ψυχικῶν παθημάτων τὰς ἀμαρτίας δὲς πρῶτον ἐπλημμέλουν ἀφίενται. «Ἡ τοῦτο φησιν· «Ἐδει με πρὸς τοῦ σώματος λάσποντας σου τὴν ψυχήν. Ἐπει ἐὰν μὴ τοῦτο γένηται, ἐπὶ πλειον ἀμαρτάνεις λαθὼν ἰσχύνεις τὸ περιπατεῖν. Εἰ γάρ καὶ μὴ ἔξητης τοῦτο, ἀλλ' ἄγω ὡς Θεὸς δρῶ τὰ τῆς ψυχῆς πάθη ἐξ ὧν καὶ ἡ νόσος σαι συμβέβηκε.

(Α. f. 87, Β. f. 53 b, Κ. f. 116, Η. f. 269 b) Καλῶς οὖν ὁ Σωτὴρ, ἐπειδὴ ἀναγκαῖον ἦν, οὐκ εὐαρθριμήτου πληθύος τῶν Γράμματέων καὶ Φαρισαίων συνελεγμένης, γενέσθαι τι τῶν ὅτι μάλιστα θεοπρεπεστάτων εἰς δησιν αὐτῶν, μικρὸν γάρ ἐφρόνουν περὶ αὐτοῦ, ὥκειον μήθη τις πάλιν τῶν τεθαυμασμάνων. Ἐρήμπτο μὲν γάρ ἐπὶ κλίνης παράλυτος ἀνήρ, ἀνάτριψιν νόσῳ κεκρατημένος· ἐπειδὴ ἀσθενοῦσα πρὸς τὸ σ μῆδαν ἡ τῶν λεπρῶν ἡλέγχετο τέχνη, πρὸς τὸν ἀνωθεν καὶ ἔξ οὐρανῶν λατρὸν παρὰ τῶν οἰκείων ἀπεκομίζετο. Ὡς δὲ ἦν ἐν δικοῖς λοιπὸν τοῦ θεραπεύειν Ισχύοντος, δεκτὴ μὲν αὐτοῦ γέγονεν ἡ πίστις· ὅτι δὲ ἐστιν ἀμαρτίας ἀνατρεπικῆς, δείχνυσιν εὐθὺς ὁ Χριστός· ἐπεφώνει γάρ τῷ κειμένῳ· «Ἄφέωντας σοι αἱ ἀμαρτίαις σου. » Ἄλλ' ἡς γε οἷμας, πρὸς τοῦτο ἔρει τις· «Ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου ἐδουλεῖτο, καὶ πῶς ἀφεσιν αὐτῷ τῆς ἀμαρτίας Χριστὸς ἐπιγγέλλετο; » Ινα μάθης ὅτι σεσιγμένως καὶ ἀφορητὸς θεὸς κατασκέπτεται τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἀφορῇ τῆς ἐκάποιου ζωῆς τὴν ὁδὸν· οὕτω καὶ γέγραπται· «Ἐνώπιον γάρ εἰσι τῶν τοῦ θεοῦ ὄφθαλμῶν ὅδοι ἀνδρῶς, εἰς δὲ πάσας τὰς τροχιὰς αὐτοῦ ἐκοπεύει. » Ἐπειδὴ δὲ ἐστιν ἀγαθῆς, καὶ πάντας ἀνθρώπους θέλει αὐθῆναι, διασμῆχει πολλάκις ἔξ ἀμαρτιῶν τοὺς ἐνελημμένους, ἀρρώστιαν ἀμβλῶν τῷ σώματι· οὕτω γάρ τοῦ φησι διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· «Πόνῳ καὶ μάστιγι παιδευθῆῃ, Ἱερουσαλήμ. » Ἐφη δέ που καὶ ὁ Παροιμιαστής· « Μή, μὴ ὀλιγάρχει παιδείαν Κυρίου, μή δὲ ἐκλίνου ὑπ' αὐτοῦ ἐλέγχυμενος· διὸ γάρ ἀγαπᾷ Κύριος, παθεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα μήδον δὲ περασθεῖται. » Καλῶς οὖν ἄρα Χριστὸς τέλος τοῦ νοσεύανθρωμάτος, καὶ οἰον τοῦ πάθους τὴν φίλαν, τοιτέστιν τὴν ἀμαρτίαν, προσποντεῖριν ἐπαγγέλλεται· ἔξαιρεθείσης γάρ τούτης, δι' ἣν καὶ τὸ πάθος, οἵτινας συναντεθῆναι τὴν νόσον.

Καὶ δρακότο διαλογίζεσθαι οἱ Γράμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι λέγοντες, κ. τ. λ.

(Α. f. 87 b, Κ. f. 116 b, Η. f. 271) Ο μὲν οὖν,

A ferentium scilicet, non paralytici (contingit enim aliquando sanari aliquem ob alterius fidem), vel etiam credentem ipsum paralyticum, sanitati restituit. Aliquis tamen dicere malet subdialem suisse locum, ubi per legulas paralytici lectum demiserunt, quin omnino tectum diruerent. Cum vero huic Servator dixisset: « Homo, remittuntur tibi peccata tua, » communiter hoc generi humano dicit. Futurum quippe erat ut credentes in ipsum, sanari ex animi 177 morbis, peccata quae ante admiseraut deponerent. Vel hoc ait: Oportebat me ante corpus animam sanare tuam. Nam nisi hoc fieret, gravius tu peccares, sumptis gradiendi viribus. Quanguam enim id non posuasisti, attamen ego, ut ipse Deus, novi animas passiones, unde et moribus tibi accidit.

Egregie itaque Servator, quia oportebat, praesente hand medica Scribarem ac Pharisaeorum iurba, fieri aliquem Deo maxime dignum actum ob mortuum utilitatem: etenim satis humiliiter de eo semiebant: sapienti consilio curatum est ut mirum aliquid eveniret. Jacobal enim in lecto paralyticus vir, insanabili morbo correptus; qui postea quam medicorum arte juvari non potuerat, ad supernum eaelestemque medicum a sois deferebatur; atque ubi coram illo stetit qui mederi valebat, visa est ejus ades digna respectu; quam ut peccanti delitricem esse ostenderet, statim Christus jacenti ioclaravit: « Remittuntur tibi peccata tua. » Atqui, ut arbitror, hic dicit aliquis, Si quidem illa morbo liberari volebat, cur ei Christus peccati remissionem ostendebat? Nempe ut discas, tacito et sine ullo strepitu res humanas Deum inspicere, et singulorum viventium somitas observare. Sic enim scriptum est: « Ante oculos Domini viæ hominis, et omnes somitas ejus scripturatur²¹. » Quia vero bonus est, atque omnes homines vult salvos fieri²², purgat saepè peccatis implicatos, infirmitate in corpus inimissa. Sie enim alicubi voce Jeremias dixit: « A Erumna et flagris erudieris, Jerusalem²³. » Item proverbiis auctor: « Fili, cave negligas disciplinam Boni, nec desicias cum ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus, corrigit; et omnem alicui acceptum blamum flagellat²⁴. » Egregie itaque Christus agrotandi causas, et quasi morbi radicem, cypriam scilicet, abscondere se denuntiat. Namque hac amota, que origine infirmitatis est, morbum omnino simul auferri necesse erat.

178 V. 21. Et coperunt cogitare Scribæ ac Pharisæi, dicentes, etc.

Et ille quidem, prout dictum est, Deo dignari

²¹ Prov. v. 21. ²² I Tim. ii. 4. ²³ Jerem. vi. 7, 8. ²⁴ Prov. iii. 11.

(3) Observa Cyrilli doctrinam de sanctorum meritis, quae et aliis sunt utilia.

apposite potestatem habens, peccatorum remissio-
nem nuntiabat. Verumtamen hic rursus sermo
indocilem invidamque Pharisaeorum officinam con-
turbat. Colloquebantur enim : Quis est hic qui dicit
blasphemias? Atqui non ita loquereris, o Pharisae,
de illo, si divinas calleres Scripturas, si prophetico-
rum meminisses verborum, si venerabile ac ma-
gnum incarnationis intelligeres sacramentum. Nunc
ei crimen blasphemiarum impingunt, supremam de-
cernentes poenam, mortis reum damnantes : nam
qui blasphemiam pronuntiasset adversus Deum,
hunc perpeti supplicium Mosaica lex jubebat. Jam
quia talia audebant, demonstrat illico se esse Deum,
ut intolerabilem ipsorum impietatem coarguat. Nam
quid, ait, cogitatis in cordibus vestris? Ergo cum
dicas, o Pharisae: Quis potest peccata dimittere,
nisi unus Deus? ego quoque tibi dicam: Quis
potest corda nosse, et intima in mente cogitatio-
nes pervidere, nisi solus Deus? Ipse enim alicubi
dicit prophetarum voce: « Ego Dominus corda scruta-
ns, et renes explorans ».²⁴ Ait item David de se
simil et nobis: « Qui finxit sigillatim corda eo-
rum ». Ergo qui corda novit ac renes utpote
Deus, hic peccata quoque dimittit tanquam Deus.

V. 24. Ut autem cognoscatis quia Filius homi-
nis habet potestatem, etc.

Deinde quia dicendo dimittuntur tibi peccata
tua, locus adhuc verisimilis incredulitat supererat; C
nam remissa peccata homo non videt corporeis
oculis; paralyticus autem pulso morbo surgens et
gradiens, plane demonstrat Deo congruam poten-
tiam; addit: Surgens, tolle grabatum tuum, et vade
in domum tuam; quod reapse peracium fuit; pro-
fectus est enim domini suam ille tam longa infir-
mitate liberatus. Demonstratum est itaque ipso
facto Filius hominis potestatem habere dimittendi
179 in terra peccata. Jam vero de quoniam hoc
dicit? utrum de se, an etiam de nobis? Utrumque
verum est. Ipse enim tanquam Deus humanatus,
legisque Dominus, peccata remittit: verumtamen
nos quoque tam splendidam miramque accepimus
ab eo gratiam. Namque hac etiam dignitate natu-
ram hominis voluit exornare. Ait itaque sanctus
apostolus: « Amen dico vobis, quaecunque ligave-
ritis super terram, ligata erunt et in celis: et
quaecunque solveritis super terram, soluta erunt et
in celis ».²⁵ Et rursus: « Quorum remiseritis pec-
cata, remittuntur eis: et quorum retinueritis, re-
tentia sunt ».²⁶ Quandonam autem haec illis dixisse
comperitur? Nempe cum calcata mortis potentia, et
e mortuis suscitatus, insuflavit eis dicens: « Acci-
pite Spiritum sanctum ».²⁷ Nam cum eos suæ na-
turæ participes demonstrasset, eisdemque sanctum
Spiritum inhabitare fecisset, tunc suæ quoque ma-
jestatis participes effecit, potestatem tribuens re-

A διπερ είρηται, θεοπρεπεστάτην ἔχων τὴν ἐξουσίαν,
τὴν τῶν ἀμαρτιῶν ἄφεσιν ἐπηγγέλλετο· θορυβεῖ δὲ
πάλιν ὁ λόγος τὸ δυσμαθὲς καὶ βάσκανον τῶν Φαρι-
σαίων ἡργαστήριον· προσελάουν γὰρ ἀλλήλοις· Τίς
ἔστι δεῖται δεῖ λαλεῖ βλασφημίας; Ἀλλ' οὐκ ἀνέφε-
τατα, ὡς Φαρισαίε, περὶ αὐτοῦ, εἰ τὰς Θείας ἡπί-
στασι Γραφάς, εἰ τῶν προφητικῶν ἐμέμνησο λόγων,
εἰ τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τῆς ἐνανθρωπήσεως συνῆκας
μυστήριον. Βλασφημίας δὲ ἐγχλήματι περιβάλλουσι,
τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ καθορίζοντες δίκην, καὶ θάνατον
καταψήφιζονται· τὸν γὰρ εἰπόντα δυσφημίας κατὰ
τοῦ Θεοῦ θάνατον ὑπομένειν δεῖδε τοῦ Μωϋσέως
προσέταττε νόμος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ τοῦτο τετολμή-
κατι, δείχνυσιν εὐθὺς διτι Θεός, ἵνα πάλιν οὐ
φορητῶς δυσσεβοῦνται ἐλέγει. Τί γάρ, φρον., διαλο-
γίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὅμῶν; Οὐκοῦν, ὅταν λέγεις,
ὡς Φαρισαίε, Τίς δύναται ἀμαρτίας ἀφίεναι, εἰ μὴ
εἰς ὁ Θεός; ἐκρύ σοι κάγω. Τίς δύναται καρδίας
εἰδέναι καὶ τοὺς ἐν τῷ βάθει τῆς διανοίας λογισμούς
καθορᾶν, εἰ μὴ μόνος ὁ Θεός; Αὐτὸς γάρ ποὺ φησι
διὲ φωνῆς τῶν προφητῶν, διτι « Ἐγώ Κύριος ἐτάζων
καρδίας, καὶ δοκιμάζων νεφρούς. » Ἐφη δὲ ποὺ καὶ
διαβόλος περὶ τε αὐτοῦ καὶ ἥμῶν· « Ο πλάσας κατὰ
μόνας τὰς καρδίας αὐτῶν. » Οὐκοῦν δὲ εἰδὼς καρδίας
τε καὶ νεφροὺς ὡς Θεός, οὗτος ἀφίησι καὶ ἀμαρτίας
δὲ Θεός.

^C « Ιτα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Ιηδός τοῦ
ἀνθρώπου, κ. τ. λ.

(A f. 88, H f. 272) Εἴτα ἐπειδὴ γάρ ἐν μὲν τῷ
εἰπεῖν, « Ἀφέωνται σοι αἱ ἀμαρτίας σου, » τόπος
ἐστι πολάκις ἀποστίας εὐάφορμος· ἀριστεράς γάρ
ἀμαρτίας ἀνθρωπος οὐχ ὅρῃ τοῖς τοῦ σώματος
διφθαλμοῖς· τὸ δὲ ἀποβαλεῖν τὴν νόσον, καὶ ἀνα-
στάντα περιπατεῖν τὸν παράλιτον, ἀπόδειξιν ἔχει
επαφῇ τῆς θεοπρεποῦς ἴσχύος, ἐπάγει· « Ἐγερθεὶς
ἔρον τὸ κλινίδιον σου, καὶ ὑπαγει εἰς τὸν οἰκόν
σου. » (A f. 88, H f. 273) « Ο δῆ καὶ πέτρακται·
ὑπενδυτης γάρ εἰς τὴν οἰκίαν, τῆς οὖτων μακράς
ἀρρώστιας ἀπηλλαγμένος. Δέδειχται τοῖνυν δὲ αὐτοῦ
τοῦ πράγματος, διτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Ιηδός τοῦ ἀνθρώ-
που ἐπὶ γῆς ἀφίεναι ἀμαρτίας. Καὶ περὶ τίνος ἔρα
τοῦτο φησιν; ἔρα περὶ αὐτοῦ ἢ καὶ περὶ ἥμῶν;
« Άληθὲς τοῦτο τε κάκεινο· αὐτὸς μὲν γάρ ὡς ἐνα-
θρωπήσεις Θεός, ὡς τοῦ νόμου Κύριος, ἀφίησιν
ἀμαρτίας· ἐλάσθομεν δὲ καὶ ἥμεις παρ' αὐτοῦ τὴν
οὖτων λαμπρὰ καὶ ἀξιοθάματον χάριν· ἐστεφάνωσε
γάρ τὴν ἀνθρώπου φύσιν καὶ τῇ τοιάδε τιμῇ· καὶ
γοῦν Ἐφη τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· « Αὕτη λέγω
ὑμῖν, διτι ὅτιστε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν
τοῖς οὐρανοῖς· καὶ διτι ἀν λύστητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται
λελυμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ πάλιν· « Άν τινων
ἀφήτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς· άν τινων
κρατήτε, κεκράτηται. » Πότε δὲ ταῦτα πρὸς αὐτοὺς
εὐρίσκεται λέγων; « Ότι πατήσας τοῦ θανάτου τὸ
χράτος καὶ ἐγγερμένος ἐκ νεκρῶν, ἐνερύσσησεν
αὐτοῖς λέγων· « Λάβετε Πνεῦμα ἀγίουν. » Ἀποδείξας
γάρ αὐτοὺς τῆς αὐτοῦ φύσεως κοινωνούς, καὶ ἐνο-

²⁴ Jerem. xvii, 10. ²⁵ Psal. xxviii, 15. ²⁶ Matth. xix, 18. ²⁷ Joan. xx, 23. ²⁸ ibid. 22.

κίσας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, τότε καὶ τῆς ἐκα-
τοῦ δόξης ἀπέφηνε κοινωνούς, δοὺς ἔξουσίαν ἀφίεναι
τοὺς καὶ κρατεῖν ἀμαρτίας. "Οτι τοινυν ήμεις αὐτῷ δὴ
τοῦτῳ πληροῦν προστετάγμεθα, πῶς οὐ πολὺ μᾶλλον
αὐτὲς ἀφίσιν ἀμαρτίας, δοὺς ἑτέροις τὴν ἔξουσίαν
τοῦ δύνασθαι τοῦτο δρᾶν (1);

Kai ἐθεδόσατο τελώνηρην ὄνδραντι Λευτί.

(Α. f. 88 b, Β. f. 60, C. f. 116 b, Η. f. 275) Τε-
λώνης γάρ ήν δὲ Λευτίς, ἀνὴρ ἀπληστος εἰς φιλοχε-
ρεύεις, ἀχάλινος εἰς πλεονεξίαν, τῶν οὐδὲν αὐτῷ
προσηκόντων διδίκος ἐραστής - τούτῳ γάρ τοις τελώ-
ναις τὸ ἐπιτήδευμα. 'Αλλ' εἶς αὐτῶν ἡρπάξετο τῶν
τῆς ἀδίκιας ἐργαστηρίων, καὶ σέσωσται παραδέξως,
κεκληκότος αὐτὸν ταῦ πάντων ήμῶν Σωτῆρος. Χρι-
στοῦ· ἔφη γάρ αὐτῷ· « Ἀκολούθει μοι· δὲ πάντα
ἀφές, ἡχολούθησεν αὐτῷ. » — (Α. f. 89, Η. f. 276 b) Β
'Ορφες ὡς ἀλτηθεύει λέγων δὲ σφράτας Παῦλος, ὡς
Χριστὸς ἥλθεν ἀμαρτωλούς σῶσαι; 'Ορφες ὡς σαρ-
κωθεὶς ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος τὰ σκεύη τοῦ
διαβόλου μετέστησεν εἰς ἑαυτόν; Καὶ σέσωσται μὲν
δὲ Λευτίς, τιμῆν δὲ τὸ πρᾶγμα χρηστῆς ἐνεποίησε τὰς
ἐπιδίας. Ως γάρ σώσει τὸ μετάνοεν, εἶς αὐτοῦ τοῦ
γεγονότος δεδιδάγμεθα. Πιστώσεται δὲ καὶ αὐτὸς δὲ
τῶν ὅλων Δεσπότης Θεὸς διὰ φωνῆς προφήτου λέγων
« Ἐπιστρέψτε πρός με, καὶ σωθήσεσθε, οἱ ἀπ'
ἔσχάτου τῆς γῆς. » 'Αλλ' οὐδὲν τούτων τοὺς Φαρι-
σαίους ἐνέτρεψεν· ἀλλ' ἔγκαλούσει τοῖς μαθηταῖς·
ἀκούει γάρ.

*Kai ἐτρήγανον εἰ Γρυππατεῖς αὐτῶν καὶ οἱ
Φαρισαῖοι, πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ λέγον-*
τες, κ. τ. λ.

(Α. f. 89, C. f. 117, G. f. 11 b, Η. f. 277 b) 'Αλλ'
εἰσὶ τινες οἱ τῆς θεᾶς γαληνότητος ἐπιχειροῦντες
ἀποστερεῖν τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐνετλημένους· οὐ
γάρ παραδέχονται τὴν μετάνοιαν, ἀλλ' οἴον ἐπιτεμῶσι
τῷ σώματι, ζητοῦντι τὰ ἑαυτοῦ, καὶ πανταχθεν
συλλέγοντι τὸ ἐσκορπισμένον. Πρὸς οὓς ἔροῦμεν·
Ἐγδύγγυον πρὸ δύμῶν οἱ Φαρισαῖοι, κεκλημένον
ὅρντες τὸν Λευτίν, καὶ τελωνῶν ὅλον συναγηγερ-
μένων καὶ συνεπιώμένων τῷ πάντων ήμῶν Σωτῆρος
Χριστῷ. Εἴτα προσιδύτες τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις,
κατητιώντο λέγοντες· Διὰ τί μετὰ τῶν τελωνῶν
ἐσθίετε καὶ πίνετε; 'Αλλ' ἤκουον· Οὐ χρείαν ἔχουσεν
οἱ ὑγιαίνοντες λατροῦ. Ο γάρ τῶν ὅλων Σωτῆρος, ἀτε-
θῇ λατρὸς ὑπάρχων πνευμάτων, οὐκ ἀποφοιτεῖ τῶν
διομένων αὐτοῦ, καὶ ὡς διασμῆξαι δυνάμενος, τοῖς
οὖπα κεκαθαρμένοις οἰκνομικῶς συνημίζετο. 'Ιδω-
μεν δὲ, Φαρισαῖοι, τοῦ σοῦ φρονήματος τὴν ἀγερωχλω-
στοιων σοι γεγονέναι αἰτιαμάτων πρόσφατος· ή κατά
τῶν ἐν ἀμαρτίαις δρῆν, αὐτὲς λάθωμεν ἐκηγετήμη,

• I Tim. 1, 15. " Isa. xlvi, 22.

(1) Observant hæretici evidentem sacramenti po-
nitentiae institutionem, datamque a Christo sacer-
dotibus absolvendi a peccatis potestatem. Observant
etiam Græci quam sit date a Christo auctoritati, et
hunc Cyrilli loquendi modo, magis consentanea for-
mula apud Latinos potestativa *Ego te abservo in no-
mine*, etc., quam Græcorum deprecatoria. Cæte-
roqui de hac formulæ controversia copiose Arcu-
dius, *De concord.*, lib. iv, cap. 3 et 4, et laudabili

Amittendi vel etiam retinendi peccata. Jam quia nos
hoc ideū facere jussi fuimus, quanto magis ille
peccata dimittit, qui alii rei facienda faculta-
tem tradidit?

V. 27. *Et vidit publicanum nomine Levi.*

Publicanus quippe erat Levi, homo lucris insa-
tisabilis, effrenatus ad avaritiam, honorum non suo-
rum injustus appetitor. Sunt enim hæc publicano-
rum studia. Nihilo tamen minns ereptus fuit de
officina iniquitatis, et præter spem salvatus, vo-
cante ipsum communī nostro Servatore Christo,
qui dixit ei: « Sequere me. At ille, omnibus relictis,
secutus est eum. » — Viden' quam vere sapientis-
simus Paulus dicat¹⁴, Christum venisse ob salvando
peccatores? 180 Viden' ut humanatum unige-
nitum Dei Verbum vasa diaboli ad se transtulit?
Et salvatus est quidem Levi, nobis vero hæc res
bonam spem creavit. Nam quod pœnitentia salvet,
ex acta re docti fuimus. Sed et ipse universalis
Dominus Deus prophetæ voce testabitur dicens:
« Convertimini ad me, atque ab extremis usque
terræ salvabimini¹⁵. » Sed nihil horum Pharisaic
permovit; quinimmo exprobrabant discipulis. Audi
enim:

V. 30. *Et murmurabant Scribæ eorum et Phari- sei, dicentes ad discipulos ejus, etc.*

C

At sunt nonnulli, qui divina clementia spoliare
nituntur illos qui peccatis se implicuerunt. Non
enim pœnitentiam admittunt, sed quoniammodo
objurgant salvantem, sua querentem, atque unde-
que colligentem quod dispersum est. Quos ita nos
affabimur: Murmurarunt autem vos Pharisei, voca-
tum cernentes Levim, et publicanorum turbam
congregatorum, et cum communī nostro Servatore
Christo epulantium. Accedentes deinde ad sanctos
apostolos expostulabat dicens: Cnr cum publi-
canis vescimini ac bibitis? Sed responsum accep-
runt: Non est opus medico valentibus. Namque
omnium Servator, utpote spirituum medicus, noc-
fugit a querentibus se; sed quia ablucere poterat;
prudente consilio cum nondum mundis conversaba-
tur. Nunc videamus, Pharisee, mentis tuae tumo-
rem. Quanto tibi criminis ascripta fuerit tua adver-
sus peccatores superbia, ipsum audiamus narran-
tem, qui omnia novit, Christum. Dixit enim de

cum æquitate Goarius in adn. ad Euchologium
Gr. p. 351. Benedictus PP. XIV in const. *Eis i-*
pastoralis (Bullar. ejus t. I, p. 172), ritus magis
retinendi causa, quam aliquid definiendi, jubet ut
Græci ipsi presbyteri, si necessitas urgeat, Latinos
absolvant, formula tamen potestativa nostra; cui,
si voluerint, superaddant etiam suam depreca-
tiōnē.

Pharisæo inter orandum gloriante, et de publicano ▲ τὸν πάντα εἰδότα Χριστὸν· Ἐρη γάρ περὶ Φαρισαίου μεγαλουχοῦντος ἐν τῷ προσύγεσθαι, καὶ τελώνου τινὸς ἔκυτον κατηγοροῦντος· « Ἀμήτην λέτων ὑμῖν, δεῖ κατέβη δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρ' ἐκείνον τὸν Φαρισαῖον. » Αρ' οὖν δεδικαιώτας ὁ τελώνης, ὅμολογῆς τὴν ἀμαρτίαν ὑπὲρ τὸν ὑπερόπτην· Φαρισαῖον.—(B.f.60) Δι' ἣν δὲ αἰτεῖται ἐπιλεμβάνονται οἱ Φαρισαῖοι τοῦ Σωτῆρος ἀμαρτωλοῖς συνεσθίοντος; « Οτι νόμος ἡνὶ διατελέσθεν ἀνὰ μέσον ἀγίου καὶ βενθήλου, τουτέστιν ἡγιασμένον μὴ συναναμίγνυσθαι βενθήλοις· τούτον ἐκδικοῦντες δῆθεν τὸν νόμον ἐνεκάλουν· τὸ δὲ νόμονος κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ φιλοστικμοσύνη. Δείκνυσιν οὖν αὐτοῖς, δτοι οὐχ ᾧς κριτὶς πάρεστιν νῦν, ἀλλ' ᾧς ιατρός· καὶ ποιεῖ τὸ ἐπιβάλλον τῇ Ιατρικῇ, συνὼν τοῖς ιάσασις δεομένοις. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ πρώτου τὸν λόγον ἐδέξαντο, καὶ ἐπεργάσαντο τοὺς μεθητάς, ἐντεῦθεν βουλόμενοι τὸ μὴ νηστεύειν τοὺς μεθητάς,

B causantes quod discipuli non jejunarent, atque hinc occasionem Iesum quoque calunniandi captantes.

Et videsis misericordia illorum perseverantiam. Postquam prius interrogatio suæ responsum accepérant, ad aliam transeūt, ansam omnino quæres-
tes accensandi sanctos discipulos et ipsas eum illis Jesum, quod legem Moysis pensi non haberent. Sed responsum audiunt: Nunc nuptiae sunt, tempus est vocationis, tempus magisterii: educantur pueri, lactantur vocati, non est jejunandi tempus. Utique vos, siunt, cum publicanis ac peccatoribus convivamini: cum tamen lex vetet quominus purus misceatur inpuris. Et quidem ut legem transgre-
diamini, charitatem erga homines obliuenti habetis. C Cur ergo saltem non jejunatis, ut pii homines solent et ex legi norma viventes? Atqui ad haec respon-
dere sic licet: Aīn' vero satisne tu nosci, o Judea, jejunandi rationem? Jejunare in aliquando juxta Dei voluntatem? Iwo potius, ut ait Isaías, « Jeju-
niorum vestrorum tempore volumates vestras in-
venitis, omnesque subditos vestros compungitis. Si ad hinc contentionesque jejunatis, et beneficium pu-
gnio percipiatis, cur mihi, inquam, jejunatis? Haed ego tale jejunium elegi, dicit Dominus ». « Age vero quomodo tu qui jejunandi rationem ignoras, sanctos iacuas apostolos, quia ex norma tua non jejunant? Sed et alioqui, hi qui in novo Christi scē-
dere sunt instituti, jejunant rationaliter, videlicet scipios deprimentes ante oculos Dei, sibique vo-
luntariam posnam imponentes, afflictionem cibique abstinentiam, ut culparum veniam referant, vel
eerte aliud lucentur spirituale donum, vel denique poceadi legem 182 in carnis membris mortificent.
Mane tu ignoras, Pharisæe, viam: non enim admissum venientem de celo sponsum, virtutis omnis sato-
rem ac magistrum, Christum scilicet. Præterea sancti quidem ideo jejunant, ut corpus macerantes, perturbationes ejus sedent. Christus autem haud indiguit jejunio ob implenda virtutis officia, cum cui-
juslibet perturbationis utpote Deus expers esset:

¹⁸¹ Lue. xviii, 14. ¹⁸² Levit. xi, 47. ¹⁸³ Isa. lviii, 3-5.

¹⁸⁴ Al. cod. ὑπερόργρυν.

(A.f. 89 b, B.f. 60, H.f. 278 b) Όρα δὲ τὴν ἐπι-
μονὴν τῆς κακουργίας αὐχῶν. Ἐπειδὴ τοῦ πρώτου τὸν λόγον ἐδέξαντο, ἀλλ' ἄλλων εἰς ἄλλα μεταβαίνουσι, βουλόμενοι λαβήσαι ποιησθαι καὶ ἀποφῆναι τοὺς ἀγίους μαθητάς, καὶ αὐτὸν δὲ σὺν αὐτοῖς τὸν Ἰησοῦν, δίλγα τοῦ νόμου πεφροντικάτες· ἀλλ' ἀκούσυσι πάλιν· Νυμφώνεστιν νῦν, καὶρὸς εἰλισσεως, καὶρὸς διεσκολαῖς· ἀνατρέφονται οἱ πατέρες, γαλουχοῦνται οἱ κεκληρόνοι, οὐκ ἔχει καὶρὸν ἡ νηστεία. Ναὶ γάρ, φασι, συνεπιδει-
θε τελώναις καὶ ἀμαρτωλοῖς, καίτοι τοῦ νόμου προστέτοντος μὴ συνεναμίγνυσθαι τοὺς ἀκαθάρτοις τὸν κεφαρόν· καὶ πρόφασις θμίν τοῦ παρεβανειτοῦ νόμου, ἡ φιλανθρωπία γέγονε. Διὰ τὸ μὴ νη-
στεύειν κατά γε τὸ εἰκόθες τοῖς ἐπιεικεῖς καὶ ζῆν ἰδέλουσι νομικῶς; Πρὸς δὲ τὰ τοιαῦτα φαῖη τις ἐν· « Θλως γάρ οἴδας, ὃ Ιουδαίος, τοῦ νηστεύειν τὴν θεόν; Νενήστευκάς ποτε κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; Ός γάρ φησιν ὁ προρήτης Ησαΐας· Ἐν τοῖς ἡμέραις τῶν νηστεύων ὑμῶν ἐνέργεστο τὰ θελήματα θυμῶν, καὶ τούτας τοὺς ὑποχειρίους ὑμίν υπονόσσετε. Εἰ εἰς αἱρέσις καὶ μάχης νηστεύετε, καὶ τύπτετε τευγμάτες ταπεινόν, ἵνα τοι μοι νηστεύετε; Ήδη ταῦτη τὴν νη-
στείαν ἐξελέξαμην, λέγει Κύριος.» Εἴτα, πῶς δὲ νη-
στεύσατε μὴ εἰδός, αἰτεῖται τοὺς ἀγίους ἀποστόλους διε-
μήνησον κατὰ σέ; Καὶ καθ' οὐρον δὲ τρό-
πον οἱ διὰ τῆς νέας κατὰ τὸν Χριστῷ διαθήκης τετο-
φωμένοι, νηστεύουσι λεγικῶς· τοῦτο μὲν, ταπει-
γοῦντες ἔκυτοις ἐν ὀρθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτό-
θλητον ὕσπερ ἐφ' ἔκυτοις ἀγοντες δίκην, τὴν ἀπὸ γε
τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀστίας, ἵνα πλημμελημάτων ἀμφοτεῖσαν κομίσωνται, ἢ τοῦν διερον χάρισμα κερ-
δάνων τενευματικόν, ἢ καὶ εὖν τῆς ἀμφετίας κατα-
νεκροῦντες νόμον τὸν ἐν τοῖς μάλιστι τῆς αρκός·
ταῦτην δὲ οὐκ οἰσθα τὴν δόδον, ὃ Φαρισαῖος· οὐ γάρ παρεδέξω τὸν ἐξ οὐρανοῦ νυμφίον, τὸν ἀπάσης ἀρ-
τῆς σπαρά καὶ διδάσκαλον, δηλονότι Χριστόν. Τέτοιοι μὲν ἄγιοι διὰ τοῦτο νηστεύουσιν, ἵνα πατεράκον-
τες τὸ σώμα, κατευνάσωσι τὰ ἐν αὐτῷ πάθη· διότι

Χριστὸς οὐ χρείαν εἶχε νηστείας πρὸς κανόρθωσιν ἀρετῆς, παντεὶς δὲν πάθους, ὡς Θεός, ἐλεύθερος· πλὴν εὔτε εἰ συνόντες αὐτῷ, μεταλαμβάνοντες τῆς δι' αὐτοῦ χάριτος, καὶ λογοποιούμενοι, καὶ τὴν ἀρετὴν ἔργαζόμενοι καὶ δίχα νηστείας· εἰ δὲ καὶ ἐνήστευε τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας, οὐχ ἵνα νεφρώσῃ ἐν διαυτῷ τὰ πάθη, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἀνθρώπους τὸν τῆς ἁγιαστείας ἐν διαυτῷ διατράψῃ νόμον. Εἰκότες τούναντις ἀπολογεῖται λέγων ταῦτα ἀπεριττάγεις ὁ εὐ-εγγελιστής.

'Ο δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς· Μὴ δύνασθε τοὺς τὴν οὐδὲς τοῦ νυμφῶνος, ὅτι φόρος μετ' αὐτῶν δέστι, ποιῆσαι τησεύειν;

(Α. f. 90, Η. f. 279 b) 'Ἄθρει δῆ μοι πάλιν, τῶς αὐτοὺς ἀποφαλεῖ· Χριστὸς οὐ μετεσχηκότας τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἡμοιρηκότας εἰσάπαν τῆς ἐπ' αὐτῷ θυμηδίας, ἔξω τε κειμένους πανηγύρεως οἰκουμενικῆς· πανηγυρις γάρ, καὶ ἔτερον οὐδὲν, ἡ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰς τὸν δικαίον τοῦ κοσμοῦ ἀνάδειξις, καθάπερ εἰνὰ νύμφην συνάπτουσα νοητῶς αὐτῷ τὴν ἀνθρώπου φύσιν· ἦν τοιούτην τοῦτον τὸν νόμον σκιά· — (Α. f. 90, Η. f. 180 b) 'Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ τοῖς τοῦ νυμφῶνος υἱοῖς συγχειώρησε τὸ ὡς ἐν καιρῷ καὶ χρείᾳ μὴ χρῆναι πονεῖν, ὡς ἀρρενὸς τελοῦντας πνευματικήν, ἵνα μὴ ἀπόδηλος ἡ νηστεία γένηται παρ' ἡμῖν εἰς ἄπαν, οἰκονομικάτατα λίαν ἐπιφέρει λέγων·

'Εἰτεύσονται δὲ ἡμέραι καὶ δέτε ἀπαρθῆ ἀπ' αὐτῶν φόρος· τέτοις τησεύεινονούσιν δὲ ἑκεῖταις ταῖς ἡμέραις.

(Α. f. 90, Η. f. 280 b) Πάντα γάρ καλά ἐν καιρῷ αὐτῶν. Τι δέ ἐστι τὸ ἀρρενὸς ἀπ' αὐτῶν τὸν νυμφῶν; Τὸ ἀναληφθῆναι δηλούντι.

'Ἐλετης δὲ καὶ παραβολὴ πρὸς αὐτούς, κ. τ. λ.

(Α. f. 90 b, Β. f. 60 b, G. f. 12, Η. f. 281) 'Οτι δὲ ἀπαράδεκτα τοῖς τὴν νομικήν ἔχουσιν ἀγωγῆν τὰ διὰ Χριστοῦ θεσπίσματα, καὶ ἀχώρητά πώς εἰσιν ἀνθρώπων χαρδίαις οὖπα λαχούσις τὸν διὰ τοῦ ἀγίου Νεύρατος ἀνακαινισμὸν, διαδείκνυσι λέγων δὲ Κύριος, μὴ δύνασθαι ράχος Ιματίου καινῷ προσθάλλεσθαι· μήτε μήνασκούς παλαιοὺς οἴνον νέον δύνασθαι χωρεῖν. Πεπαλαίωται μὲν γάρ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ, καὶ οὐκ ἥν διμεμπτος· οὐκοῦν οἱ ταύτῃ προσκαθήμενοι, καὶ τὴν γηράσασαν ἐντολὴν εἰς νοῦν ἔχοντες, ἀμέτοχοι μὲν εἰσι τῆς ἐν Χριστῷ καινότητος· «Πάντα γάρ γέγονεν ἐν αὐτῷ καινά·» σεταθρισμένην δὲ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀσύμβατοι τε καὶ ἀσυναφεῖς εἰσι τοῖς τῆς νέας διαθήκης ἴερουργοις. Καὶ γοῦν δι' ἐνὸς τῶν φύλων προσφέτων ἔφη που περὶ αὐτῶν δὲ τῶν διων Θεός, ὅτι «Καρδίαν καίνην καὶ πνεῦμα καίνον δώσω ἐν αὐτοῖς·» Ψάλτε δὲ καὶ Δαδίς· «Καρδίαν καθαρὸν κείσον ἐν ἡμοι, δὲ Θεός, καὶ πνεῦμα εἰδὺν ἔχαλνισσον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου.» Προστετάγμεθα δὲ καὶ ἀποδύσασθαι μὲν τὸν πτελαιὸν ἀνθρωπὸν, ἐνδύσασθαι

Δ περὶ ἓτον jejunio indigebant familiares ejus, postquam eis eisdem gratiam participaverant, eaque fuerant noborati, ideoque absque etiam jejunio virtutem exercebant. Quod si nihilominus quadraginta diebus jejunavit Christus, haud sane ob eam causam ut in se passiones mortificaret, sed ut hominibus continentia legem exemplo suo describeret. Merito igitur defendit se, dicens ea verba quae subiecti evangelista :

V. 34. *Quibus ipso ait: Num potestis filios sponsi, dum cum illis est sponsus, facere jejunare?*

B Observa mihi rursus, quomodo ipsos arguit Christus solemnitatis non esse particeps, sed omnino ejusdem gaudio carituros, extra cœcumenicam panegyrim positos. Nam nihil aliud nisi panegyris fuit Servatoris nostri in hunc mundum ostensionis, qua veluti quamdam sponsam sibi intellectualiter copulavit hominis naturam: ut quæ olim sterilis erat, fructuosa deinceps et secundissima fieret. Igitur sponsi filii omnes sunt, qui ab eo vocati fuerunt nova et evangelica prædicatione: non tamen Scribas ac Pharisei, qui legis umbrae unice adhærent. — Postquam vero semel concessit sponsi filiis quominus pro tempore et rei usu haud se affligerent, utpote qui spiritalem solemnitatem agerent; ne nobis abiciendum prorsus videretur jejunium, prudentissime pergit dicere :

C V. 5. *Venient autem dies cum ablatus fuerit ab ipsis sponsis: tunc jejunabunt illis diebus.*

Cuncta enim si suo tempore flant, bona sunt. Quid est enim auferri ab ipsis sponsum? nimis in cœlum assumi.

183 V. 36. *Dicebat autem et similitudinem illis, etc.*

Quod ab illo qui legalis vita generi adhærent, admitti nequeant Christi constituta, neque cordibus capi hominum qui nondum a sancto Spiritu renovationem sint nacti, demonstrat Dominus dicens: non posse velut vestis segmentum in novam vestem iminitti, neque veteres utres vinum novum capere posse. Senuerat jam foedus primum, nec reprehensione carebat. Ergo qui huic adhærent, et antiquatum præcepit mente adhuc tenent, Christi novitatem non possunt participare; namque et omnia in eo facta sunt nova⁴⁴. Marcidam ergo mentem habentes, concordare aut conciliari novi foedis sacerdotibus nequeunt. Atqui per unum de sanctis prophetis dixit alicubi de ipsis universalis Deus: «Cor novum spiritumque novum dabo ipsis⁴⁵.» Canit etiam David: «Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis⁴⁶.» Præterea jussi sumus veterem hominem exuere, novumque induere, ad sui Creatoris imaginem renovatum⁴⁷. Suedet quoque Paulus dicens: «

⁴⁴ Π. Cor. v. 17. ⁴⁵ Ezech. xxxvi, 26. ⁴⁶ Psalm. l, 12. ⁴⁷ Coloss. iii, 9.

¶ Nolite conformari huic saeculo, sed transformamini novitate mentis vestrae, ut probetis quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta ¹⁰. *Igitur qui spiritus non sicut sunt adopti renovationem, ne probare quidem sciunt quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta. Est ergo velut utriculus, Judæorum cor, neque propterea novum capit vinum, id est evangelicam salutaremque legem, quae hominis cor levigat* ¹¹. *Nos autem hujusmodi bonis redundantes Christus efficit.*

τὸν νέον, τουτέστι τὸ εὐαγγελικὸν καὶ αὐτῆρις θέσπισμα, τὸ καρδίαν εὐφρατὸν ἀνθρώπου. Ἡμᾶς δὲ μεστοὺς τῶν τοιούτων ἄγαμῶν ἀπέρρηνε ὁ Χριστός.

CAP. VI.

V. 2. *Cur facitis quod non licet in Sabbathis facere?*

Aduic novum fœdus nobis Deus promittit, ceu jam veterascente priore, et propediem abolendo, juxta divi Pauli dictum ¹². Et quidem per unum de sanctis prophetis **13** jam dixerat Deus: «Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et faciam cum domo Israelis et cum domo Judæ fœdus novum; non secundum fœdus quod pepigi cum patribus eorum, die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de rege *Ægypti* ¹³. » Si ergo diversum a priore est hoc alterum fœdus, prorsus necesse est eos qui ipsum exsequi volunt, haud jam veteribus ulli legibus, sed illis potius quae ad evangelicæ vitae novitatem transferre queunt. Atqui nihil hujusmodi mente voluntare Scribas et Pharisæos appareat. quippe qui sacrarum Litterarum omnino sunt imperiti; unum vero illis inest studiū obtrectandi semper divinæ ac cœlesti prædicationi. Insidiantur itaque sanctis apostolis omnium nostrum Servatorem Christum inseparabiliter sequentibus, aiuntque huic de ipsis: En legis præceptis adversantes videamus alumnos tuos; nam quæ Sabbathis non licent, faciunt; siquidem jubente lege otiari Sabbatho, nullumque omnino laborem attингere, spicas manibus contundunt discipuli. Aut vero tu ipse (o Pharisæe), cum sabbaticam tibi exhibes mensam, nonne panem confringis? Cur ergo alios criminaris? Ut autem ipsa tibi Servatoris verba opponamus, audi:

σαββατικὴ σαυτῷ τράπεζαν παραθεῖς, οὐ συνθράψεις τοὺς λόγους, ἔκουε.

V. 3. *Respondensque eis Jesus ait: Ne hoc quidem legistis quod fecit David? etc.*

Atqui etiamsi hæc contra legis omnino placitum David egit, in summa apud nos æstimatione est, jure meritoque; nam sanctus vere prophetaque erat. Ergo cum Moysis lex diserte jubeat ¹⁴, æquo jure judicare, neque alicuius personæ respectum in judicio habere, curnam meos, inquit, condemnatis discipulos; cum nihilominus suspiciatis in sancti prophetæque loco beatum Davidem, qui Moysis

Ἄδε τὸν νέον, τὸν ἀνακατινόμενον κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτὸν. Συμβούλευει δὲ καὶ Παῦλος λέγων·

«Μή συσχηματίζεσθε τῷ αἰώνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφουσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάσειν ὑμᾶς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον.» Οὐκοῦν οἱ μῆτραι τὸν ἐν πνεύματι λαχόντες ἀνακαινίσμον, οὐδὲ δοκιμάζειν θεστι; τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον ἀσκός τοιγαροῦν παλαιός. ἡ τῶν Ἰουδαίων καρδία· καὶ οὐ κεχώρηκε διὰ τούτο τὸν οἶνον μεστοὺς τῶν τοιούτων ἄγαμῶν ἀπέρρηνε ὁ Χριστός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι. (1).

B *Ti ποιεῖτε δούλῳ ἐξεστὶ ποιεῖται ἐν τοῖς Σάββασι;*

(A f. 91 b, B f. 61 b, H f. 284 l) «Ἐτι καὶ νὴ διαθήκην ἡμῖν ὑπεισχνεῖται Θεὸς, ὃς παλαιώθείσης τῆς πρώτης, καὶ ἐγγὺς γενομένης ἀφανισμοῦ, κατὰ τὴν τοῦ θεσπεσίου Παύλου φωνὴν. Καὶ γέ φησι δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν· «Ἴδοὺ ήμέραι ἐρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἱερατὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, διαθήκην καιωνήν· οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἡν διεθέμηται τοῖς πατράσιν αὐτῶν ἐν τῷ ημέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, τοῦ ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἴγυπτου.» Οὐκοῦν εἰ ἐτέρα παρὰ τὴν πρώτην ἐστι καὶ δευτέρα ἡ καινὴ, πᾶσα πως ἀνάγκη τοὺς ἀποπερασμένους αὐτὴν ἐθέλοντας οὐχὶ τοῖς ἀρχαῖοις κεχρῆσθαι νόμοις, ἀλλὰ τοῖς εἰς καινότητα πολιτείας εὐάγγελικης ἀποφέρειν εἰδόσιν. «Ἀλλ᾽ οὐδὲν τῶν τοιούτων εἰς νοῦν ἐσχηκότας ἔνεστιν ἰδεῖν τοὺς Γραμματέας τε καὶ Φαρισαίους· ἀνεπιστήμονες γάρ παντελῶς τῶν ἱερῶν εἰσὶ Γραμμάτων· εἰς δὲ γέγονεν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς, τὸ διασύρειν αὐτὸν τὸ θεῖον τε καὶ οὐράνιον κήρυγμα. Ἐφεδρεύουσι γοῦν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις, ἐπομένοις ἀπερισπάστως τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ φασιν αὐτῷ περὶ αὐτῶν· «Ἴδού τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν ἐναντιουμένους δρῶμεν τοὺς ὑπὸ σοῦ παιδαγωγουμένους· δρῶσι γάρ δούλῳ ἐξεστὶ ποιεῖν τοῖς Σάββασι· τοῦ γάρ νόμου κελεύοντος ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ μηδενὸς παντάπασιν ἀπτεσθαι πάνου, περιτρίβουσι τοῖς χεροῖς ἀστάχυας οἱ μαθηταί. Σὺ δὲ αὐτὸς εἰπὲ μοι, τὴν αὐτοὺς ἐπιτειχίσαμεν τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους, ἔκουε·

D *Kai ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν δὲ Ἰησοῦς· Οὐδὲ τοῦτο ἀρέγγωτε δὲπολησε Δασίδ; κ. τ. λ.*

(A f. 91 b, B f. 61 b, H f. 284 b) «Ἄλλα καίτοι ταῦτα πεπραχώς δὲ Δασίδ, παρὰ γε τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν, τοῦ παντὸς παρ' ἡμῖν ἀξιοῦται θαυμάτος, δρῶσις καὶ δικαιώσις· καὶ γάρ ἡν ἀληθῶς ἄγιος καὶ προφῆτης. Οὐκοῦν τοῦ διὰ Μωϋσέως νόμου φάσκοντος ἐναργῶς, «Κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ οὐ ληψῆ πρόσωπον ἐν κρίσει, » πῶς τοὺς ἐμοὺς, φησι; κατεκρίνατε μαθητὰς, καὶ εἰς δεῦρο θαυμάζοντες ὡς

¶ Rom. xii, 2. ¶ Judic. ix, 13. ¶ Hebr. viii, 13. ¶ Jerem. xxxi, 51. ¶ Deut. i, 16.

(1) Divus Thomas in catena habet Cyrilli partculam etiam ad v. 1. Cyrillus. Duplex enim erat festum; et principalis festi, et alterius solemnitatis Sabbathi. »

διγιον καὶ προφήτην τὸν μακάριον Δαῦδι, καίτοι τὴν Μωυσέως ἐντολὴν οὐ τετηρηκότα; — (Α ἡ 92, Β ἡ. 287) Διὰ μὲν οὖν τῶν ἄρτων, σαφῶς ὁ ἄρτος ἤριν ὁ ἔξ ούρανοῦ δείκνυται προκεισμένος ἐν ἀγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν. "Οσα δὲ σκεύη τῆς τραπέζης, δι' ὧν ἡ μυστικὴ χρεῖα πληροῦται, τῶν θείων κευμάτων τύπος ἀν εἰη σαφῆς. — Πνευματικῶς δὲ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους· περὶ ὧν ἕξης δὲ εἰρήσται, δε τε εἰς αὐτοὺς δῆ τοὺς μαθητὰς ἥμιν ὁ λόγος περιελεύσται.

Kai ἐδίδασκεν. Kai ήταν ἐκεῖ ἄνθρωπος, καὶ ἦ χειρὶ αὐτοῦ *ἡ δεξιὰ ἦταν ἔγραψα.*

(Α ἡ. 92 b, Β ἡ. 61 b, Γ ἡ. 12 b, Η ἡ. 288 ii.) Ἐδίδασκε δὲ πάντας που τὰ ὑπὲρ νοῦν, καὶ διὰ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας ἐμφανῆ καθίστη τὴν ἑδὸν τοὺς ἀκρωμένους· εἰτα ταῖς μυσταγωγίαις ἐπομένην εὐθὺς τῆς θεωρεποῦς Ιεροῦ ἐποιείτο τὴν ἐπίδειξιν, μονονούχη καταλειπίνων τῷ λόγῳ τὴν εἰς τὸ πιστεύεσθαι τρίβον· μεθίστησι γάρ οὐδὲ τὸ θαῦμα πρὸς πίστιν, κανὸν ἀπιστῆται λόγος. Φαρισαῖοι δὲ παρεπροῦντο αὐτὸν, εἰ ἐν Σαββάτῳ θεραπεύεσσι. Τοιούτος γάρ ἐστι βάσκανος ἀνήρ· τὰς ἑτέρων εὐφημίας τροφὴν ποιεῖται τῇ νόσῳ, καὶ ταῖς ἑτέρων εὐκλείαις ἀδίκως ἐπιμανεῖται. Καὶ τί πρὸς τοῦτο πάλιν ὁ πάντα εἰδὼς, ὁ τὰς καρδίας ἑτάξων καὶ γινώσκων τὰ ἐν αὐταῖς; · Τὸ γάρ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστι, · κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἶπε τῷ Ἕραλδῷ ἔχοντι τὴν χεῖρα· «Στὴθὶ εἰς τὸ μέσον. · Καὶ τίς ὁ λόγος τοῦ πράγματος; Τάχα δπως καλέσῃ πρὸς ἔλεον τὸν ἀπόνητην καὶ ἀφίλοικτερμονα Φαρισαῖον· τάχα δυσωπήσει τὸ πάθος αὐτούς, καὶ τὰς τοῦ φθόνου φλόγας ἡρεμεῖν ἀναπτεῖσει.

Ἐπερωτήσω ὑμᾶς τι· ἔξεστι τοῖς Σάββασιν ἀγαθοποιῆσαι, η κακοποιῆσαι; κ. τ. λ.

(Α ἡ. 92 b, Η ἡ. 289) Σοφωτάτη δὲ λίτιν ἡ πεύσις, πρέπουσα ταῖς ἐκείνων ἀνελτηρίαις ἡ πρότασις. Εἰ μὲν τὸρ ἔξεστιν ἀγαθοποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ τὸ καλύτον οὐδὲν ἐλεεῖσθαι παρὰ θεοῦ τοὺς κάμνοντας, παῦσαι συλλέγων τῆς κατὰ Χριστοῦ σωκοφαντίας τὰς ἀφορμάς, καὶ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς καταχέων τὴν δίκην, ἢν ἐπήρησεν ὁ Πατὴρ τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν Υἱόν. "Ηκουσας λέγοντας περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς τοῦ Δαΐδο· «Καὶ συγκόψω τοὺς ἔχθροὺς αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. » Εἰ δὲ οὐκ ἔξεστιν εὐ ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ κεκώνυκεν ὁ νόμος σώκεσθαι φυχὴν, γέγονας τοῦ νομοθέτου κατήγορος· διαβέβληκας ἐντολὴν, ἐφῆ καὶ τεθαύμασται ἡ διὰ Μωυσέως διακονία. 'Ἄλλ' οὐχ ἔχει τῷ φησίν, δι τῶν ὅλων θεός τὸν ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τεθείκει νόμον, ἥμιν δὲ μᾶλλον τοῖς ὑπέκυντοι αὐτῷ τὸν αὐχένα. Καλῶς ἔφης· ἐπαίνω τοὺς λόγους· οὐκοῦν ἀνάγκης καὶ νόμου τὸ θεῖον ἐλεύθερον. Πώς οὖν αἰτιᾷ καὶ ἐν Σαββάτῳ Χριστὸν ἐλεῖν ἔθεινται καὶ εὐεργετοῦντα φυχὴν; "Οταν δὲ καὶ ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ τεθέντα νόμον πολυπραγμονεύντα φύειν,

A πρæceptum non servavit? — Panibus illis (propositionis) manifeste denotatur nobis cœlestis panis in sanctis postea mensis propouendus. Quotquot autem vasa ad mysticum mensæ usum adhibebantur, ea sacrorum apud nos cimeliorum typus 185 perspicuus erant.—Spiritualiter autem (duodecim panibus) duodecim significantur apostoli, de quibus infra dicuntur, cum ad ipsos discipulos sermo noster deveneret (1).

V. 6. *Et docebat. Eralque ibi homo, cuius manus dextera erat arida.*

Docebat prorsus superiora intellectui, et quæ viam salutis a se clandam audientibus palescabant. Deinde doctrinæ consentaneam statim faciebat B demonstrationem dignæ Deo potentiae, postquam verbis viam Iudei quodammodo complanasset. Nam miraculum aliquando ad fidem convertit, etiam si forte verbis non credatur. Pharisei interim obserabant eum, πνευματικῶς οὐδὲν θεραπεύεσσι. Τοιούτος γάρ ἐστι βάσκανος ἀνήρ· τὰς ἑτέρων εὐφημίας τροφὴν ποιεῖται τῇ νόσῳ, καὶ ταῖς ἑτέρων εὐκλείαις ἀδίκως ἐπιμανεῖται. Καὶ τί πρὸς τοῦτο πάλιν ὁ πάντα εἰδὼς, ὁ τὰς καρδίας ἑτάξων καὶ γινώσκων τὰ ἐν αὐταῖς; · Τὸ γάρ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστι, · κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἶπε τῷ Ἕραλδῷ ἔχοντι τὴν χεῖρα· «Στὴθὶ εἰς τὸ μέσον. · Καὶ τίς ὁ λόγος τοῦ πράγματος; Τάχα δπως καλέσῃ πρὸς ἔλεον τὸν ἀπόνητην καὶ ἀφίλοικτερμονα Φαρισαῖον· τάχα δυσωπήσει τὸ πάθος αὐτούς, καὶ τὰς τοῦ φθόνου φλόγας ἡρεμεῖν ἀναπτεῖσει.

V. 9. *Interrogabo vos, utrum liceat Sabbatis benefacere an male? etc.*

Multo sapientissima interrogatio, et idonea contra illorum stoliditiam propositio. Nam si licet benefacere in Sabbatho, nihilque impedit quominus Deus argotantium misereatur, desine captare calumniandi Christum occasiones, atque in caput tuum illam attrahere poenam, quam Pater adversus Filii sui contemptores intentam habet. Audisti illum vocem Davidis dicentem: «Concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam»¹¹. Si vero non licet Sabbatho benefacere, et si lex vetat vitam alicuius servari, factus es legislatoris 186 accusator: præceptum reprehendis, cuius tamen causa, Moysis ministerium in honore est. Atqui non sibi, inquit, universalis Deus Sabbathi legem statuit, sed nobis potius qui ei cervicem subiectam habemus. Recite aīs; verba laudo. Ergo Deus necessitate simul et lege caret. Cur itaque Christum insimul, misereri volentem, et alicuius vitam salvare? Quin adeo si Sabbathi ipsam legem vestigare velimus, misericordia causa a Deo præscriptam compriemus. Officiari enim Sabbatho

¹¹ Dan. II, 22. ¹² Psal. LXXXVIII, 24.

(1) Nempe in hoc capitulo, v. 13.

Nolite conformati huic saeculo, sed transformamini novitate mentis vestre, ut probetis quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta ^{10.} . Igitur qui spiritus nostrum sunt adepti renovationem, ne probare quidem sciunt quae sit voluntas Dei bona et beneplacens et perfecta. Est ergo vetus utriculus, Iudeorum cor, neque propterea novum capit vinum, id est evangelicam salutaremque legem, quae hominis cor laxificat ^{11.} Nos autem hujusmodi bonis redundantes Christus efficit. τὸν νέον, τούτεστι τὸ εὐαγγελικὸν καὶ αὐτήριον μεστοῦς τῶν το.οὕτων ἀγαθῶν ἀπέργην δὲ Χριστὸν

CAP. VI.

V. 2. *Cur facitis quod non licet in Sabbatis facere?*

Ahduc novum fœdus nobis Deus promittit, cum
jam veterascente priore, et propediem abolendo,
juxta divi Pauli dictum ⁸¹. Et quidem per unum de
sanctis prophetis **IT** jam dixerat Deus : «Ecce dies
veniunt, dicit Dominus, et faciam cuim domo Israe-
lis et cum domo Iudeæ fœdus novum; non secundum
fœdus quod pepigî cum patribus eorum, die qua
apprehendi manum eorum, ut educerem eos de re-
gione Ægypti ⁸². » Si ergo diversum a priore est
hoc alterum fœdus, prorsus necesse est eos qui
ipsum exequi volunt, haud jam veteribus uti legi-
bus, sed illis potius quæ ad evangelicæ vite novita-
tem transferre queunt. Atqui nihil hujusmodi mente
volutare Scribas et Pharisæos appetunt: quippe qui
sacrarum Litterarum omnino sunt imperiti; unum
vero illis inest studium obtrectandi semper divinæ
ac cœlesti prædicationi. Insidiantur itaque sanctis
apostolis omnium nostrum Servatorem Christum
Inseparabiliter sequentibus, aiuntque huic de ip-
sis: En legis præceptis adversantes videmus alum-
nos tuos; nam quæ Sabbatis non licent, faciunt;
siquidem jubente lege otiani Sabbato, nullumque
omnino laborem attingere, spicas manibus contun-
dunt discipuli. Ain' vero tu ipse (o Pharisæe), cum
sabbaticam tibi exhibes mensam, nonne panem
confringis? Cur ergo alios criminaris? Ut autem ipsa
tibi Servatoris verba opponamus, audi:
σαββατικὴ σαυτῷ τράπεζαν παραθεῖς, οὐ συνθραύ-
σάτοντο ἐπιτειχίσωμεν τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους,

V. 3. Respondensque eis Jes
legistis quod fecit David? etc.

Atqui etiam si hæc contra legis omnino placitum David egit, in summa apud nos æstimatione est, jure meritoque; nam sanctus vere prophetæque erat. Ergo cum Moysis lex diserte jubeat ¹⁰, æquum Jure judicare, neque alicujus personæ respectum in iudicio habere, curnam meos, inquit, condemnatis discipulos; cum nihilominus suspiciatis in sancti prophetæque loco beatum Davidem, qui Moysis

²⁰ Rom. xii, 2. ²¹ Judic. ix, 13. ²² Hebr. viii, 13.

(1) **Divus Thomas in catena habet Cyrilli particularum etiam ad v. 4. e CTRILLUS.** Duplex enim erat

ἢ τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον· κατ' εἰκόνα τοῦ
χτίσαντος αὐτὸν. Συμβουλεύει δὲ καὶ Παῦλος λέγων·
«Μή συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μετα-
μορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοὸς ὑμῶν, εἰς τὸ
δοκιμάζειν ὑμᾶς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἄγαθὸν,
καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον.» Οὐκοῦν οἱ μῆπω τὸν ἐν-
πνεύματι λαχόντες ἀνακαινίσμον, οὐδὲ δοκιμάζειν
ἴσωσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἄγαθὸν, καὶ εὐάρεστον
καὶ τέλειον· ἀσκός τοι γροῦν παλαιός, ἢ τῶν ἰου-
δαίων καρδία· καὶ οὐ κεχώρηκε διά τούτο τὸν οἰνον
σπισμα, τὸ καρδίαν εὑφραίνον ἀνθρώπου. Ἡμᾶς δὲ

ΚΕΦΑΛ. Σ (1)

Β Τι ποιεῖτε δούκες έξεστι ποιεῖτε ἐν τοῖς Σαδ-
βασι.

(Α Γ. 91 β, Β Ι. 61 β, Η Γ. 284 Ι) "Ετι καινήν δια-
θήκην ἡμῖν ὑπισχεῖται Θεός, ὃς παλαιώθείσης τῆς
πρώτης, καὶ ἐγγὺς γενομένης ἀφανισμοῦ, κατά τὴν
τοῦ θεσπεσίου Παύλου φωνήν. Καὶ γέ φησι δὲ ἐνὶ¹
τῶν ἀγίων προφητῶν· Ἡδού τὴν ἡμέραν ἔρχονται, λέγει
Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἱερατὴλ καὶ
ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, διαθήκην καινήν· οὐ κατὰ τὴν
διαθήκην ἣν διεβέμην τοι; πατράσιν αὐτῶν ἐν τῷ μέρᾳ
ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, τοῦ ἔξαγαγεῖν
αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Οὐκοῦν εἰ ἐτέρα παρὰ τῇ
πρώτῃν ἐστι καὶ δευτέρα ἡ καινὴ, πᾶσά πως ἀνάγκη
τοὺς ἀποπερανεῖν αὐτὴν ἐθέλοντας οὐχὶ τοῖς ἀρ-
χαῖοις κεχρῆσθαι νόμοις, ἀλλὰ τοῖς εἰς καινότητα
πολιτείας εὐαγγελικῆς ἀποφέρειν εἰδόσιν. Ἄλλο οὐδὲν
τῶν τοιούτων εἰς νοῦν ἐσχηκότας Ἑνεστιν ἵδεν τοὺς
Γραμματέας τε καὶ Φαρισαίους· ἀνεπιστήμονες γάρ
παντελῶς τῶν ιερῶν εἰσι Γραμμάτων· εἰς δὲ γέγονεν
αὐτοῖς δὲ σκοπὸς, τὸ διασύρειν δεῖ τὸ θεῖόν τε καὶ
σύραντον κήρυγμα. Ἐφεδρέύσουσι γοῦν τοῖς ἀγίοις
ἀποστολοῖς, ἐπομένοις ἀπειτιπάστως τῷ πάντων
ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ φασιν αὐτῷ περὶ αὐτῶν·
Ἴδου τοῖς νομικοῖς ἐντάλμασιν ἐναντιωμένους δρῶ-
μεν τοὺς ὑπὸ σοῦ πατεραγωγούμενους· δρῶσι γάρ δὲ
οὐκ ἔξεστι ποιεῖν τοῖς Σάνδροις· τοῦ γάρ νόμου
κελεύοντος ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ μηδενὸς παντά-
πασιν ἀπτεσθαι πόνου, περιτρίβουσι ταῖς χεροῖς
ἀστάχας οἱ μαθηταί. Σὺ δὲ αὐτὸς εἰπέ μοι, τὴν
τοῦ ἄρτου; Τί οὖν ἐτέρους αἰτιᾷ; Ἰνα δέ σοι καὶ
ἄκουε·

D Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς αὐτοὺς εἶπεν δὲ ὁ Ἰησοῦς· Οὐδὲ τοῦτο ἀρέγγωτε δὲ ποιησεὶς Δαβὶδ; x. τ. λ.

(Α f. 91 b, Β f. 61 b, Η f. 284 b) Ἀλλὰ καίτοι ταῦτα πεπραχώς δ ἀδιδ, παρά γε τὸ τῷ νόμῳ δοκοῦν, τοῦ παντὸς παρ' ἡμῖν ἀξιούταις θαυμάτος, ὅρθῶς καὶ δίκαιως· καὶ γάρ ἡν ἀληθῶς ἄγιος καὶ προφήτης. Οὐκοῦν τοῦ διὸ Μωϋσέως νόμου φάσκοντος ἐναργῶς, «Κρίμα δίκαιον κρίνατε, καὶ οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, » πῶς τοὺς ἐμοὺς, φησι, κατεκρίνατε μαθητάς, καὶ εἰς δεῦρα θαυμάζουντες ὡς

^{3.} " Jerem. xxxi, 5; " Deut. i, 16.

festum; et principalis festi, et alterius solemnitatis
Sabbati. »

διγιον καὶ προφήτην τὸν μακάριον Δαβὶδ, καίτοι τὴν Μωϋσέως ἐντολὴν οὐ τετηρηκότα; — (Α. f. 92, Β. f. 287) Διὰ μὲν οὖν τῶν ἄρτων, σαφῶς ὁ ἄρτος ἡρῆν ὁ ἔξ ούρανοῦ δείκνυται προκεισμένος ἐν ἀγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν. "Οσα δὲ σκεῦη τῆς τραπέζης, δι' ὧν ἡ μυστικὴ χρεὰ πληροῦται, τῶν θειῶν κευμάτων τύπος ἀν εἰη σαφῆς." — Πνευματικῶς δὲ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους περὶ ὧν ἔχεις δὲ εἰρήσεται, δε εἰς αὐτοὺς δῆ τοὺς μαθητὰς ἥμιν ὁ λόγος περιελεύσεται.

*Kai ἐδίδασκεν. Kai ἦν ἐκεῖ Ἀνθρωπος, καὶ ἦ
χειρ αὐτοῦ ἡ δεξιά ἦν ἅρη.*

(Α. f. 92 b, Β. f. 61 b, Γ. f. 12 b, Η. f. 288 b) Ἐδίδασκε δὲ πάντας που τὰ ὑπὲρ νοῦν, καὶ διὰ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας ἐμφανῆ καθίστη τὴν ἔδην τοῖς ἀκρωμένοις· εἰτα ταῖς μυσταγωγίαις ἐπομένην εὐθὺς τῆς θεοπεποῦς Ισχύος ἐποιείτο τὴν ἐπίδειξιν, μονονούχῃ καταλειπίνων τῷ λόγῳ τὴν εἰς τὸ πιστεύεσθαι τρίβον· μεθίστησι γάρ οὐδὲ τὸ θαῦμα πρὸς πίστιν, κανὸν ἀπιστῆται λόγος. Φαρισαῖοι δὲ παρεπροῦντο αὐτὸν, εἰ ἐν Σαδδάτῳ θεραπεύεται. Τοιοῦτος γάρ ἐστι βάσκανος ἀνήρ· τὰς ἑτέρων εὐηγμίας τροφὴν ποιεῖται τῇ νόσῳ, καὶ ταῖς ἑτέρων εὐκλείαις ἀδίκως ἐπιμανεῖται. Καὶ τί πρὸς τοῦτο πάλιν ὁ πάντα εἰδὼς, ὁ τὰς καρδίας ἐτάξων καὶ γιγώσκων τὰ ἐν αὐταῖς; · Τὸ γάρ φῶς μετ' αὐτοῦ ἐστι, »κατὰ τὸ γεγραμμένον. Εἶπε τῷ Ἕρῳ ἔχοντι τὴν χεῖρα· « Στῆθι εἰς τὸ μέσον. · Καὶ τίς δὲ λόγος τοῦ πράγματος; Τάχα δπως καλέσῃ πρὸς ἔλεον τὸν ἀπηνῆ καὶ ἀφιλοκιτείρμονα Φαρισαῖον· τάχα δυσωπήσει τὸ πάθος αὐτούς, καὶ τὰς τοῦ φθίνου φλόγας ἡρεμεῖν ἀναπειστεῖται.

*'Ἐπερωτήσω ὑμᾶς τι· ἔξεστι τοῖς Σάδδασιν
ἀγαθοκοιῆσαι, η κακοκοιῆσαι; κ. τ. λ.*

(Α. f. 92 b, Η. f. 289) Σοφωτάτη δὲ λίαν ἡ πεῖσις, πρέπουσα ταῖς ἐκείνων ἀβέλτηριαις ἡ πρότασις. Εἰ μὲν τὰρ ἔξεστιν ἀγαθοκοιεῖν ἐν Σαδδάτῳ, καὶ τὸ καλύτον οὐδὲν ἐλεεῖσθαι παρὰ Θεοῦ τοὺς κάμνοντας, παῦσαι συλλέγων τῆς κατὰ Χριστοῦ συκοφαντίας τὰς ἀφορμάς, καὶ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς καταχέων τὴν δίκην, ἢν ἐπήρητον δὲ Πατήρ τοῖς ἀτιμάζουσι τὸν Υἱόν. "Ηκουσας λέγοντας περὶ αὐτοῦ διὰ φωνῆς τοῦ Δαβὶδ· « Καὶ συγκόψω τοὺς ἔκθροὺς αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν τροπώσομαι. » Εἰ δὲ οὐκ ἔξεστιν εὖ ποιεῖν ἐν Σαδδάτῳ, καὶ κεκώλυκεν δὲ νόμος σώκεσθαι ψυχὴν, γέγονας τοῦ νομοθέτου κατήγορος· δασδέληκας ἐντολὴν, ἐφ' ἥ καὶ τεθαύμασται ἡ διὰ Μωϋσέως διακονία. · Άλλ' οὐχ ἔχει τῷ φησίν, δὲ τῶν ὅλων Θεός τὸν ἐπὶ τῷ Σαδδάτῳ τίθεικε νόμον, ἥμιν δὲ μᾶλλον τοὺς ὑπέχουσιν αὐτῷ τὸν αὐχένα. Καλῶς φησι· ἐπαιῶ τοὺς λόγους· οὐκοῦν ἀνάγκης καὶ νόμου τὸ Θεῖον ἐλεύθερον. Πώς οὖν αἰτεῖται καὶ ἐν Σαδδάτῳ Χριστὸν ἐλεῖν ἐθέλοντα καὶ εὑρεγετοῦντα ψυχὴν; · Οταν δὲ καὶ ἐπὶ τῷ Σαδδάτῳ τεθέντα νόμον πολυπραγμονεῖν ἐθέλωμεν,

A p̄ceptum non servavit? — Panibus illis (propositionis) manifeste denotatur nobis cœlestis panis in sanctis postea mensis propouendus. Quotquot autem vasa ad mysticum mensæ usum adhibebantur, ea sacrorum apud nos cimeliorum typus 185 perspicuus erant. — Spiritualiter autem (duodecim panibus) duodecim significantur apostoli, de quibus infra dicitur, cum ad ipsos discipulos sermo noster deve-
niat (1).

*V. 6. Et docebat. Eratque ibi homo, cuius manus
dextera erat arida.*

Docebat prorsus superiora intellectui, et quæ viam salutis a se dandam audientibus patefaciebant. Deinde doctrinæ consentaneam statim faciebat B demonstrationem dignæ Deo potentiaz, postquam verbis viam fidei quodammodo complanasset. Nam miraculum aliquando ad fidem convertit, etiam si forte verbis non creditur. Pharisei interim obserabant eum, πνευμα Sabbatho curaret. Sic enim comparatus est homo lividus: aliorum bonam famam morbo suo escam facit, et alienæ gloriae irascitur inique. Quid autem ad hanc rursus is qui omnia scit, qui corda scrutatur et quæ intra ea sunt cognoscit? nam lux cum illo est, ut ait Scriptura ⁴⁴. « Dicit aridam manum habenti: Consiste in medio. » Cur autem ita fieri voluit? Fortasse ut ad misericordiam provocaret crucelem et immittente Pharisæum: fortasse etiam ut hominis morbus illos permoveret, et invidiæ flammam omittere suaderet.

*V. 9. Interrogabo vos, ultrum liceat Sabbathis be-
nefacere an male? etc.*

Multo sapientissima interrogatio, et idonea contra illorum stultitiam propositio. Nam si licet benefacere in Sabbatho, nihilque impedit quominus Deus agrotantium misereatur, desine captare calumniandi Christum occasiones, atque in caput tuum illam attrahere pœnam, quam Pater adversus Filii sui contemplores intentam habet. Audisti illum voce Davidis dicentem: « Concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam ⁴⁵. » Si vero non licet Sabbatho benefacere, et si lex vetat vitam alieniū servari, factus es legislatoris 186 accusator: p̄ceptum reprehendis, cuius tamen causa, Moysis ministerium in honore est. Atqui non sibi, inquit, universalis Deus Sabbathi legem statuit, sed nobis potius qui ei servicem subjectam habemus. Recte ais; verba laudo. Ergo Deus necessitate simul et lege caret. Cur itaque Christum insimulas, misereri volentem, et alieniū vitam salvare? Quin adeo si Sabbathi ipsam legem vestigare velimus, misericordiae causa a Deo p̄scriptam comperiemus. Otiari enim Sabbatho

⁴⁴ Dan. II, 22. ⁴⁵ Psal. LXXXVIII, 24.

(1) Nempe in hoc capitulo, v. 13.

meadavit, ne illumque omnino laborem attingere, A inio et ipsis ratione caritatis bestiis requiem concedere. Edixit enim, ut animalium requiescat famulus tuus ac famula, bos tuus ac jumentum tuum, et tui juris animal quodlibet⁶⁶. Nam qui bovis et reliquorum animalium miseretur, quidni Sabbatho etiam misericordia hominis gravi et insanabili infirmitate correpti?

V. 11. *Ipsi recordia repleti sunt.*

Non tibi satis est ad fidem miraculum? Vides agentem quae Deum decent, supernaque potestate infirmos sanantem, et tamen livoris et invidiss illium parturis homicidium?

V. 12. *Exiit in montem orare.*

Omnia ad nostram adificationem, atque ad credentiam ei utilitatem Christus operabatur: et spiritualis vita imaginem quodammodo res suas propoenens, veros volebat effigie adoratores. Videamus igitur in Christi operibus, tamquam in imagine ac typo, quemadmodum nos oporteat Deum orari. Clam videlicet et in abscondito, atque inspectante uenire, oportet orare. Namque hoc inuit solitarius in montem secessus, et Iesu tamquam in vaccinatione oratio: quam rem ipse verbis quoque nos docuit: « Tu autem cum oraveris, ingredere cubiculum tuum⁶⁷. » Nam sine jactantia, sanctaque manus extollentes orare opus est⁶⁸; ita ut meus tamquam in verticem aliquem ad Dei contemplationem condescendat, seque tumultu omni substrahat, atque a mundanis⁶⁹ curis ausfigiat. Atque hoc agat non fastidiose, neque cum infirma pusilliunitate, sed fortiter potius atque studiose, nec mediocri cum patientia. Audisti enim quod non solum oraverit Christus, sed quod orando pernoctaverit.

Forassem autem veritatis hostis haec nos dicentes non patietur. Ait enim: Orat Jesus et a Patre petit, quae ipse non habet. Quomodo ergo ipsum dicitis et consubstantiam Patri, et ei per omnia sequalem, nullaque re differentem? Nam sine controversia, quod minus est, a potiore benedicitur⁷⁰. Major porro omnino est qui dat, quam ille qui accipere aliquid postulat. Age vero in primis nos doceant isti orthodoxis subversores, quanam re indigere Filium existiment? Quid item, tamquam eo carens, postulabat accipere? Lumen erat verum, vita suapte natura, et vivificans, virtutum Dominus, sapientia, justitia, creator omnium rerum et auctor, creaturæ cuiilibet superior, rex universalis, cœli terraque dispensator, omnis boni una cum Deo Patre dator. Atque id a Paulo discesseribusdam scribente: « Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Iesu Christo⁷¹. » Is in

ελημοσύνης ένεκα τῆς περὶ Θεοῦ διωρισμένων εὐρήσουμεν· ἐκέλευστο γάρ ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ, καὶ μηδενὸς τὸ σύμπαν ἀπεισεῖται πόνου, ἀνέσθαι δὲ μᾶλλον καὶ αὐτοῖς ὅμοι τοῖς ἀλόγοις τῶν ζώων· ἐφη γάρ, οἵτις εἰς Τίνα ἀναπαύσηται ὁ ταῖς σου καὶ ἡ ταΐδισκή σου, δι βοῦς σου, καὶ τὸ ὑποχύγιον σου, καὶ πᾶν κτῆτός σου. « Οὐ δέ καὶ βοῦν ἀλεών, καὶ τὰ ἔπερα τῶν κτηνῶν, πῶς σύκη ἀν τὴλέστενον ἀνθρώπον ἐν Σαββάτῳ δεινῇ καὶ ἀρύκτῳ περιποιεῖσθε νόσῳ;

Αὐτὸς δέ ἐπιλησθησαρ ἀρολας.

(A f. 93, G f. 15, H f. 280 b) Οὐκ ἀρχεῖ σοι τὸ παράδοξον εἰς πίστιν; Ήρξες ἐνεργοῦντα θεοτρεπῶς, καὶ μέτ' ἔκουσιας τῆς ἀνωτάτω θεραπεύοντα τοῖς ἐν ἀρρενοτάταις, καὶ τὸν ἐκ φθόνου καὶ βασκενίας ὄδηνες φόνον;

B. *'Εξῆδθεν εἰς τὸ δρός προσεύχεσθαι.*

(A f. 93 a b, B f. 62, G f. 13 b, H f. 290 b sq.) Πάντα πρὸς οἰκοδομήν ἡμετέραν, καὶ εἰς δημιουρὸν τῶν ποτεύοντων εἰς αὐτὸν εἰργάζετο Χριστὸς, καὶ πνευματικῆς πολετείας εἰκόνα τρόπον τινὰ τὰ καθ' ἐαυτὸν ἀναθεῖεις, ἀληθινοὺς ἥβελεν ἀποφανεῖν προσκυνητάς. Ἰδωμεν τούναν φῶς; ἐν εἰκόνι καὶ τύπῳ πραγμάτων τῶν γεγενημένων διὰ Χριστοῦ, τίνα τρόπον ἡμᾶς ποιεῖσθαι προσήκει τὰς πρὸς θεὸν ἰκετείας. Λόθρα, καὶ κεκρυμμένως, καὶ οὐδενὸς ὄρῶντος, προσεύχεσθαι χρή· τούτῳ γάρ ὑποθηλοὶ τὸ εἰς δρός κατὰ μάνις καὶ ὡς ἀν σχολῆς προσεύχεσθαι τὸν Ἱησόν, καὶ τούτῳ αὐτῷς ἡμᾶς ὕδιδακεν εἰπών· « Σὺ δέ οὖν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεύδον σου. » Ἀφιλοδόξως γάρ καὶ δύσις εἰπαίροντας χειρας προσεύχεσθαι δεῖ, καὶ ὕσπερ εἰς ὑψος εἰς τὸ τῆς θεοπτίας ὑψος ἀνεπηδῶντος τοῦ νοῦ, καὶ ἀποφοιτῶντος μὲν θορύβου παντὸς, ἀποτρέχοντος δὲ καὶ μερίμνης κοσμικῆς· δεῖ δὲ τούτῳ ὅρφην, οὐτε ἀφικόρως, οὐτε ἀδρανῆ ἔχοντας διλογοθυλά· ἐντόνως δὲ μᾶλλον, καὶ ἐν σπουδῇ, καὶ οὐκ ἀθαύμαστον ἔχοντας τὴν ὑποκονήν. Ἀκτήρας γάρ οἵτις οὐχ ἀπλῶς ηὔξατο Χριστὸς, ἀλλ' οἵτις καὶ διευκυτέρευε τούτῳ ὄρφην.

Οὐκ ἀνέξεται δὲ ἵσις ὁ τῆς ἀληθείας; ἔχθρος τούτης λεγόντων ἡμῶν· φησι γάρ· Προσεύχεσται καὶ ζῆτε παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπερ οὐκ ἔχει. Πῶς οὖν έτι φατε καὶ διούσιον αὐτῷ ίσσον τε κατὰ πάντα, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἀπεικόστα; Χωρὶς γάρ πάσης ἀντιλογίας τὸ ἑλαττον ὄπιδο τοῦ κρείττονος εὐληγεῖται· μείζων δὲ πάνταις δὲ διδούς τοῦ παρακαλῶντός τι λαβεῖν (!). Οὐκοῦν ἐκείνον καὶ πρὸ γε τῶν ἀλλων διδασκέτωσαν ἡμᾶς οἱ τὰ δρόνα διαστρέφοντες, τίνος εἶναι νομίζουσιν ἐπιδεῖ τὸν Γίόν; Τι δέ ὡς οὐκ ἔχεται λαβεῖν; Φῶς οἵτις τὸ ἀληθινόν, ζωὴ κατὰ φύσιν, καὶ ζωοποίης, καὶ τὸν δινάμεων Κύριος, οσφία καὶ δικαιοσύνη, χτίστης καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, πάντος ἀπέκεινα γενητοῦ, βασιλεὺς τῶν δικών, ταμίας οὐρανοῦ καὶ γῆς, δοτήρ ἀγαθοῦ πάντας ὅμοι τῷ Θεῷ καὶ Πατρί. Καὶ τούτῳ μαθήσῃ γεγραφότας τοὺς τοῦ μακαρίου Παύλου· « Χάρις ὅμιλ καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Λριστοῦ.»

⁶⁶ Deut. v. 14. ⁶⁷ Matth. vi. 6. ⁶⁸ I Tim. ii. 8. ⁶⁹ Ηερ. vii. 7. ⁷⁰ Rom. i. 7.

(1) Ilanc esse Arianae objectionem patet.

Τοῖς ἀνετάτους θρίνοις ἐμπρέπει, δοξολογεῖται παρὰ πάτης κτίσας λογικῆς· οὐκοῦν ἀπάντων ἐστὶ τῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς θεοπρεπῶν ἀξιωμάτων οὔσιες ὁντότητος κατεργούμενος. Καὶ γοῦν ἔχη πρὸς αὐτὸν, ὡς « Πάντα τὰ ἔμπει, σά έστι· καὶ τὰ σά, ἔμπα· καὶ δεδοξασμένα ἐν αὐτοῖς· » Ο δὲ πάντα ἔχων θεῖα τὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τίνος; Ήτι λείπεται; Εἰ δὲ διλος λείπεται τίνος, καὶ τοῦτο εἶναι φασιν ἀληθές, οὐδὲν ἔστι τὸ κωλύον εἰπεῖν, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Πατήρ ἐν χρείᾳ καθέστηκε τινῶν. Εἰ γάρ πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Πατρὸς ἔστι, λείπεται δέ τίνος ὁ Υἱός, τοιούτος δέρα ἐστὶ καὶ ὁ Πατήρ· αὐτοῦ γάρ ἔστι πάντα τὰ τοῦ Υἱοῦ. 'Αλλ' ἔστι παντελεῖος ὁ Πατήρ, δεῖται δέ διλος οὐδενὸς τῶν θεοπρεπῶν ἀγαθῶν· οὐκοῦν παντελεῖος ὁ Υἱός, ὡς πάντα ἔχων τὰ τοῦ Πατρὸς, εἰκάνεται καὶ χαρακτήρ τῇ; οὐστάσσεις αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ χαρακτήρι φαίνεται πάντως τὸ πρωτότυπον, καὶ ἐν τῷ πρωτότυπῳ πάντως ὁ χαρακτήρ. Καὶ ταῦτα μὲν πρὸς ἔκπινος.

Φασὶ δὲ καὶ οἱ ταῖς Νεστορίου κενοφωνίαις συνηρεπασμένοι, ὡς ἀνάρμοστον δὲ παντελῶν θεῷ κατὰ φύσιν δντι τῷ Υἱῷ, προσεύχεσθαι· πρέπει δὲ μᾶλλον ἀνθρώπῳ τῷ κατὰ συνάρτειαν αὐτῷ συναφέντι, τουτούς τῷ ἐκ σπέρματος Δαΐδῃ. Αὐτὸς οὖν ἄρα ἦν δὴ τὴν εὐχὴν ἀνατείνων. Τί οὖν πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; Ἡγούμενος παντελεῖος τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς τὸ μυστήριον· μνημονεύσας λέγοντος εοῦ μακαρίου εὐαγγελιστοῦ 'Ιωάννου· « Καὶ ὁ Λόγος οὐδὲν ἔγνετο. » Καὶ τοῦτο ἡμῖν ὁ πάνορφος. Καὶ πάντας τοὺς περὶ αὐτοῦ· « Οὐ γάρ δὴ που ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, μᾶλλα σπέρματος Ἀδραβάμ ἐπιλαμβάνεται· » οὗτον φέρει κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς διοιωθῆναι, ἵνα ἀλεήμων γένηται καὶ πιστὸς ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, εἰς τὸ ιλάσκεσθαι ταῖς ἀμαρτίαις τοῦ λαοῦ. « Ἄνθ' ὅτου δὴ οὖν τὸν γεννηθέντα μὲν θεῖκώς, ὡς Αἴρον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐναυτὸν δὲ καθέντα πρὸς κάνωσιν, καὶ πρὸς ἀδελφότητα τὴν πρὸς τὸν γεννηθέντα καθ' ἡμᾶς, διὰ τοῦ γεννήσθαι καθ' ἡμᾶς, διοιωθῆναι τοις κατὰ πάντα τοῖς διποὶ τῆς γῆς, διχα μόνης ἀμαρτίαις, τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἐκπέμπεται μέτρων. Ἐπειδὴ γάρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, ἐκ πολλῆς διγανήμερότητος καὶ φιλανθρωπίας, οὐκ ἀπαντεῖ τὰ ἀνθρώπινα· τύπους ἡμεῖς τῆς εἰς λήξιν ἐπιεικεῖας ποιούμενος τὰ καθ' ἐναυτὸν πουδάσωμεν (!).

Καὶ διτε έτεντο τιμέρα, προσεργάνησε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, καὶ ἀκλεξάμενος ἀπὸ αὐτῶν δώσεικα, κ. τ. λ.

(Α. f. 93 b, Β. f. 63, Γ. f. 13 b) Διανυκτερεύεις εἰς προσευχὴν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς· Χριστός, καὶ ἀρχὴ τῶν τεσσάρων τεύχους τῶν εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἀγιον Εὐαγγέλιον κατὰ συναγωγὴν ἐξηγήσεων γεγονοῖαν παρὰ Νικῆτα, διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας; καὶ διδασκάλου, τοῦ Σερβῶν. *Explicit primus*

A supernis thronis pro dignitate sedet, atque ab omni creatura rationali glorificatur. Est itaque totius dignitatis, quae Deum Patrem deceat, substantialiter habens. Aiebat igitur ipsi: « Mea omnia, tunc sunt, et tua, mea; et clarificatus sum in eis ». ¹ Jam qui omnia habet quae Dei Patris sunt propria, quid præterea requirat? Quid si rem aliquam reipso desiderat, idque hi vere diei aiunt, nihil jam vetat dicere Patrem ipsum rei alicuius inopia laborare. Nam si cuncta Filii, sunt æque Patris; re autem aliqua destituitur Filius; id ipsum Pater quoque experietur. Hujus enim propria sunt omnia quae Filius habet. Atqui Pater reipso perfectissimus est, nullusque Deo digna re bona eget: sequitur ergo ut etiam Filius perfectissimus **188** sit, quandoquidem paterna omnia habet, et est imago ac figura substantiae illius ². Porro in figura prorsus agnoscitur prototypon, vicissimque in prototypo figura. Atque haec contra illos dicta sint.

Sed et qui Nestorli vana doctrina se abripi siverant, aiunt prorsus non convenire ut Filius qui est suapte natura Deus oret: id autem decere potius copulatum illi hominem, id est eum qui de stirpe Davidis est. Hic ergo erat, a quo oratio fiebat. Jam quid ad hæc dicimus? Profecto vos incarnati Unigeniti mysterium prorsus ignoratis. Mementote verborum beati evangelistæ Iohannis dicens: « Et Verbum caro factum est ³. » Quam reī sapientissimus nobis Paulus edisserit, de illo dicens: « Non enim angelos, sed Abrahāni semen apprehendit: unde oportuit eum per omnia fratribus similari, ut misericors fieret et fidelis pontifex erga Deum, atque hunc populi peccatis propitium redderet ⁴: » proptereaque natum illum quidem divinitus, ut ipso Dei Patris Verbum, semet ad exinanitionem demisisse ad nostram usque fraternitatem ⁵, nostra scilicet conditione suscepta, factum esse terrigenis omnino similem, excepto peccato, atque ex humana conditione processisse. Nam quia factus est tanquam unus ex nobis, ob multam suam bonitatem atque clementiam, humana non dedignatur; typum nobis summæ mansuetudinis præbens seipsum, ut vestigia ejus seclari studeamus ⁶.

V. 13. Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos; electisque duodecim ex ipsis, etc.

Postquam tota nocte perseveraverat orans Dominus noster Iesus Christus, et ineffabili incomprehensibili ratione, quam solus ipse novit, eum cœlesti Patre Deo collocutus fuerat, exemplar

¹ Joan. xvii, 10. ² Hebr. 1, 3. ³ Joan. 1, 14. ⁴ Hebr. II, 16, 17. ⁵ Philipp. II, 6, 7. ⁶ I Petr. II, 21.

(1) Post hoc laicum Cyrilli fragmentum, in cod. II. folio extremo 295, hanc sunt: Τέλος τοῦ πρώτου τῶν τεσσάρων τεύχους τῶν εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἀγιον Εὐαγγέλιον κατὰ συναγωγὴν ἐξηγήσεων γεγονοῖαν παρὰ Νικῆτα, διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας; καὶ διδασκάλου, τοῦ Σερβῶν. *Explicit primus*

et quatuor tomis explanationum in sanctum Lucas Evangelium collectionis, quam fecit Nicetas magnus Dei Ecclesiae diaconus et magister, Serrarum deinde episcopus. At in imagno codice A. sunt etiam reliquæ tomii tres.

nobis rei **189** salutaris seipsum exhibens : docuit enim quomodo oporteat recte inculpateque proces facere ; descendit de monte, et mundi sacerdotes designat. — Ait enim illis : « Vos estis lux mundi ».¹⁷ Hujus apostolorum sanctorum electionis beatus quoque David invenit dicens veluti ad Christum : « Constitues eos principes super omnem terram : memores erunt nominis tui in omni generatione et generatione ».¹⁸ Certe dum adhuc in corporibus versabantur, memores gloriae Christi erant, et civitatibus aliquae regionibus sacramentum ejus praedicabant. Postquam autem ad supernas vocali fuerint stationes, nihil adhuc minus de ipso nobis loquuntur, per suas sapientissimas quas de eodem exararunt Scripturas. Et illi quidem secundum legem Mosaicam electi sacerdotes, Aaron et socii ejus, sacris decoris vestibus exterius ornabantur : at divi discipuli spiritualibus donis fulgentes, evangelicorum oraculorum ministerio deputantur. Dicitum quippe illis est : « Infirmos curate, daemonia ejicite, leprosos mundate, mortuos resuscitate ».¹⁹ Reapse Christi virtute instructi, universum orbem stupore affecerunt. Verumtamen specta summam evangelistae sedulitatem. Non enim simpliciter dixit electos suis apostolos, sed nominationi **190** intulit primorum lorum mentionem ; ne quis forte seipsum ascribere auderet electorum choro. Namque ut Paulus ait : « Nemo sumit sibi honorem, sed qui a Deo vocatur ».²⁰ Age vero quanquam sancti apostoli ad hanc magnam splendidamque dignitatem vocati nominatum fuerunt, nihilominus per tempora quidam homines tantam sibi insaniam audaciamque sumpserunt, ut se Christi apostolos nominarent, honoremque minime sibi concessum arriperint. Ilos divi discipuli commemorarunt dicentes : « Eiusmodi pseudoapostoli, operarii subdoli, in angelos justitiae semet transfigurantes ».²¹ Nec mirum ; namque et ipse Satanus transfigurat se in angelum lucis : ergo magni non est testimandum si

¹⁷ Matth. v, 14. ¹⁸ Psal. xliv, 17. ¹⁹ Matth. x, 8.

(1) Ad hunc locum in codice B. p. 63, et in cod. G. f. 14, anonymus interpres subsequens scholion scribit, testimonium præbens commentariis Cyrilli non in Lucam tantummodo, verum etiam in Matthæum. (Et quidem Cyrilli in Matthæum locus hic appellatus, adhuc desideratur. Namque ad Matth. iv, 18 seqq. ubi de apostolorum designatione agitur, nihil habent Cyrrilianum catenæ Possini atque Corderii.) Sic ergo hoc loco anonymus Vaticanus. Ζῆτε τοὺς λόγους τῆς δωδεκαθίβου τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς ἐν τῷ ίδιῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἑβδόμου κεφαλαίου τοῦ παρόντος εὐαγγελιστοῦ, ἵνα δὲ Χριστὸς λαβάν τὸ βούλιον Ἡσαΐου τοῦ προφήτου ἀνέγνω. Εύρησες γάρ ἐκεῖ ἔρμηνταί θαυμαστὴν τοῦ ἄγιου Κυρίλλου, ἣν ποιεῖται εἰς τὸ κηρύξαι τὸν ἑνιαυτὸν Κυρίον δεκτὸν. ὕστατως καὶ ἐν λόγῳ κεφαλαίῳ τοῦ αὐτοῦ τούτου εὐαγγελιστοῦ. Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὸν τύπον τῶν δώδεκα βοῶν, τῶν βασταζόντων τὴν ὑπὸ Σολομῶντος κατασκευασθεῖσαν ὑάλασσαν, ὡς τῶν ἀποστόλων ὅρζεται ὄριθμός καὶ γάρ ἀνά τρεῖς ἐκ τεσσάρων μερῶν ταῦτη βαστάζοντες τὴν τῆς ἄγίας Τριάδος κήρυξα, καὶ τὴν δι’ αὐτῶν τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων

διαλέξεις ποιησάμενος, καὶ τύπον ἡμῖν σωτηριώδους πράγματος ἔκαντὸν παραθεῖς· ἐδίδεξε γάρ τίν τρόπον ὁρῶς τε καὶ ἀμμήτως χρῆ ποιεῖσθαι τὰς προσευχὰς, κάτεισιν ἐκ τοῦ ὄρους, καὶ τοὺς τῆς οἰκουμένης μυσταγωγούς ἀναδείκνυσιν (1). — (A. f. 94) «Ἐφη γάρ πρὸς αὐτούς· « Ὑμεῖς ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου. » Ταύτης δὲ τῆς τῶν ἀγίων ἀποστόλων προβολῆς μνημονεύει λέγων καὶ ὁ μακάριος Δασδίδ, ὃς πρὸς Χριστὸν· « Καταστῆσες αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, μνησθήσονται τοῦ ὄντος σου ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ. » Καὶ μὲν γάρ δύτες ἐν σώματι, ἐμνημονεύοντες τῆς δόξης Χριστοῦ, πόλεσι τε καὶ χώραις τὸν αὐτοῦ λαλοῦντες μυστήριον. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὰς ἀνα κέκληνται μονάς, οὐδὲν ἥττον ἡμῖν καὶ οὕτω διαλέγονται περὶ αὐτοῦ, διὰ τῆς πανορόφου συγγραφῆς ἡς πεποίηνται περὶ αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν κατὰ Μωυσέας νόμον χειροτονηθέντες λειρουργοί, Ἀαρὼν δηλοντεί καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, λειροπρεπέσιν ἐσθήμασιν αἰσθητῶς κατεκαλλύνοντο· οἱ δὲ γε θεοπάτειοι μαθηταί, χαρίσματι τοῖς πνευματικοῖς διαπρέποντες, τῶν εὐαγγελικῶν θεοπισμάτων τὴν διακονίαν ἐνεγειρίζοντο· εἰρηται γάρ πρὸς αὐτούς· « Ἄσθενοντες θεραπεύετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, λεπρούς καθαρίζετε, νεκρούς ἐγέρετε. » Καὶ γοῦν, τὴν Χριστοῦ φοροῦντες δύναμιν, κατέπληγτον πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Πλὴν δρα τὴν εἰς ἄκρον νῆφιν τοῦ εὐαγγελιστοῦ· οὐ γάρ ἀπλῶς ἀναδειχθῆναι τοὺς ἀγίους ἀποστόλους φησιν, δύναμασι δὲ μᾶλλον ἐπεντεγμένης αὐτοῖς καὶ τῆς τῶν προτέρων μνήμης, ἵνα μή τις ἔκαντὸν ἐγγράψαι τολμήσῃ τῷ χορῷ τῶν εξειλεγμένων. «Ως γάρ ὁ Παῦλος φησιν· « Οὐχ ἔκαντὸν τις λαμβάνει τὴν τιμὴν, ἀλλ’ ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. » Καὶ γοῦν δύναμασι τῶν ἀγίων ἀποστόλων κεκλημένων εἰς τὸ μέγα τοῦτο καὶ λαμπρὸν δέξιαμα, πρὸς τοῦτο τινες καθίκοντο κατὰ καιροὺς ἀπονοτα; καὶ θράσους, ὡς ἀποστόλους ἔκαντος δύναμας Χριστοῦ, καὶ τιμὴν ἀρπάσαι τὴν οὐκ ἐκνεμηθεῖσαν αὐτοῖς. Τούτων οἱ θεοπάτειοι μαθηταὶ πεποίηνται μνήμην φασὶ γάρ· « Οἱ τοιοῦτοι φεύγαντο

8. ²⁰ Hebr. v, 4. ²¹ II Cor. xi, 13.

ἐκπομπὴν εἰς τὰ τέσσαρα τῆς γῆς πέρατα. Καὶ γάρ καὶ διὰ τῆς θαλάσσης ἐκείνης ἡ νοητὴ τοῦ βαπτισμάτος θάλασσα, ἡ ἀποκαθαρίσουσα τὸν κόσμον ἐκ τῶν ἀμαρτιῶν, ἡ ἐκ τοῦ νοητοῦ συστάσα Σολομῶντος, εἰκονίζεται. Quare quia late dicuntur de duodecim apostolorum electione in xix capitulo (iv, 18) Evangelii secundum Mattheum, et circa medium septimi capitulo (iv, 17) praesentis evangelista, ubi Christus capiunt manibus Isaiae librum legit. Illic enim invenies sancti Cyrilli miram explanationem, quam facit verborum πραδικατε απονιν Domini accepitabilem. Similiter etiam in lxxix capitulo hujus ipsius evangelista. Scindunt porro est, iuxta exemplum duodecim boum, qui fabricatum a Salomonē mire gestabunt, duodecim apostolorum definiri numerum. Nam terni in quatuor ducti, sanctæ Trinitatis tulerunt prædicacionem, quatuorque evangeliorum per ipsos in quatuor mundi partes gestatio fit. Et quidem mari illo, intellectualis baptismi mare, quod mundum peccatis purgat, et a spirituali Salomone constitutum fit, figuratur. Recule dicta supra in not. ad Luc. cap. iv, vers. 18.

λοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματίζομενοι εἰς ἀγγέλους δικαιοσύνης (1). » Καὶ οὐ θύμα· αὐτὸς γάρ ὁ Σατανᾶς, μετασχηματίζεται εἰς ἀγγελον φωτός. Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται εἰς ἀγγέλους δικαιοσύνης. Οὐδένα τοίνυν ἕσμεν τὴν ἡμέτην παραδεῖξεθα, πλὴν ὅτι μόνους τοὺς διὰ τῶν εὐαγγελικῶν γραμμάτων ὠνομασμένους, καὶ τὸν μετ' ἑκείνους ἀναδεδειγμένον, τὸν σοφώτατον Πιερού. «Οτι σκεύος ἐκλογῆς ἔστι μοι οὗτος τοῦ βαστάσ

(Α ί. 94, Η ί. 293) Τούτους (2) προανετύπου μὲν δόνδιος, προεκήρυξαν δὲ καὶ προφῆται: Γέγραπται γοῦν ἐν Μωσαϊκῷ βιβλίῳ· «Καὶ λήψεσθε σεμίδαιλιν, καὶ ποιήσετε αὐτὴν δύνασκα δρτούς· καὶ ἐπιθήσετε αὐτοὺς δύο θέματα, ἐπὶ τὴν τράπεζαν τὴν καθαρὰν, ἔναντι Κυρίου· καὶ ἐπιθήσετε ἐπὶ τὸ θέμα λίθανον καὶ ἄλας· καὶ ἔσονται εἰς ἄρτους, εἰς ἀνάμυνσιν προκείμενα τῷ Κυρίῳ.» Ἀρτοὶ μὲν γάρ οἱ ἐξ οὐρανοῦ κατελθῶν, καὶ ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, τις δὲ τερος εἶη παρὰ τὸν τῶν δῶλων Σωτῆρα Χριστὸν; Κατὰ μίμησιν δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν, δρτοὶ κέκληται καὶ οἱ μακάριοι μαθηταὶ· μέτοχοι γάρ γεγονότες τοῦ τρέφοντος ἡμᾶς εἰς ζωὴν αἰώνιον, τρέφουσι καὶ αὐτοὺς διὰ τῶν ἴδιων συγγραμμάτων τοὺς πεινῶντας καὶ διψῶντας τὴν δικαιοσύνην. Πατέρες δὲ φῶς ὑπάρχων τὸ ἀληθινὸν δὲ Σωτῆρα, φῶς ὡνδμαστε καὶ τοὺς μαθητάς· «Τομεῖς γάρ ἔστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου·» δύντως καὶ αὐτὸς ὁ ἀρτος τῆς ζωῆς, ἔχαριστο τοῖς ξαντοῦ μαθηταῖς τὸ ἐν τάξει νοεῖσθαι τῶν δρτῶν. Καὶ μοι βλέπε τοῦ νόμου τὸ εὐτεχές. Ἐπιθῆσετε γάρ, φησιν, ἐπὶ τοὺς δρτούς λίθανον καὶ ἄλας. Καὶ ὁ μὲν λίθανος εὐθῶδιας ἔστι σύμβολον· οἱ δὲ ἄλες; (3); συνέσσεις καὶ φρενῶν· ἐνυπήρχον δὲ ἀκρωταρία μαρτύρεια τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· εὐάρδης γάρ ἦν δὲ βίος αὐτοῖς· καὶ γοῦν ἐφασκον, ὅτι· «Χριστοῦ εὐώδια ἐσμὲν τῷ Θεῷ.» Ἡσαν δὲ, πρὸς τούτῳ, καὶ πανούντεο. Ἀκοδὼ δὲ καὶ τοῦ προφήτου Δαβὶδ φάλλοντός τε καὶ λέγοντος περὶ αὐτῶν· «Ἐκεῖ Βενιαμίνεν ἐν ἐκστάσει ἀρχοντες Ιούδα ἥγεμονες αὐτῶν, ἀρχοντες Ζαδούλων, ἀρχοντες Νεφθαλίμ.» Σχεδὸν γάρ εἴκαπτος φυλῆς τῆς ἕξ Ἰσραὴλ ἀπόλεκτοι γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταὶ· καὶ φωτῆρες ἡσταν οἰκουμενικοὶ, λόγον ζωῆς ἐπιτάχοντες· καὶ τό γε παράδοξον· εὐγλωττέαν μὲν γάρ ἔχουσι λαμπράν οἱ τῶν Ἐλλήνων σοφοί, καὶ εὐτοπούσιν ἀγανθούς δέ γε τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μαθηταῖ, ἀνθρώποις γεγόνασι χειροτέχναι, καὶ θαλασσορυγοί, καὶ ιχθυοθῆραι, οὐ κόμπον ἔχοντες λόγων, οὐ λέξεων εὔποριαν δεδεικιμασμένων· ἀλλ᾽ ίδιωται μὲν τῷ λόγῳ, πλούσιοι δὲ τῇ γνώσει· καὶ σεστήγαται μὲν τὰ Ἐλλήνων γράμματα, καὶ ἡ τῶν λέξεων εὐκομπία· καταχρατεῖ

⁷² Act. ix, 15. ⁷³ Levit. xxiv, 5, 6. ⁷⁴ Matth. v,

(1) Sacer textus Gr. et Lat., in *apostolos Christi*. Ergo hic mendum potius videtur, præsertim quia postea repetitur in *angelos justitiae*.

(2) Tous qui sequitur tractus usque ad verba προσεχόμενα τῷ Θεῷ τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν, dicitur in eodē. A. et II. sumptus ex homilia, Cyrilli scilicet, quia precedens textus Cyrilli est. Cum autem hic ipse tractus promissus fuerit a Cyrillo superius in

PATROL, GR. LXXII.

A ministri quoque ejus in angelos justitiae sese transformant. Neminem itaque nos agnoscimus aut recipimus, nisi solos illos in evangelicis litteris nominatos, et illum post eos electum sapientissimum Paulum; cui et ipse Servator testimonium dedit dicens: «Quia mihi vas electionis est, ut portet nomen meum coram omnibus gentibus^{2.}» αὐλον· φ χαὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ μεμαρτύρηκε λέγων· αἱ τὸ δυνατὰ μου ἐνώπιον πάντων τῶν θεικῶν·

Hos (apostolos) lex portendebat, prædixerunt etiam prophetæ. Scriptum est enim in Mosaica lege : « Et accipietis similam, ex eaque duodecim conficietis panes ; et imponetis ex eis duos missus (seu propositiones) in mensa munda ante Dominum : et B super re proposita thus ponetis et sal ; eruntque hi panes memorialis instar propositi Domino ». Certe panis de celo descendens, vitamque mundo suppeditans, quisnam erit alius nisi omnium Servator Christus ? Porro ad hujus imitationem panes appellantur etiam beati discipuli : qui participes effecti ejus a quo nos ad æternam **191** vitam nutritur, ipsi quoque Scripturis suis alunt esurientes sicutientesque justitiam. Sicut etiam cum lux vera Servator esset, lucem appellavit etiam discipulos : « Vos enim estis, inquit, lux mundi » ; sic et ipsorum cum panis vitæ sit, discipulis suis concessit, ut panis instar esse crederentur. Jam tu mecum considera legis solertiam : superponetis, inquit, panibus thus et sal. Quippe thus boni odoris symbolum est, sal autem sapientiae ac mentis : quæ ambo apprime sanctis apostolis inerant. Nam beneolens erat vita ipsorum, ita ut dicerent : « Christi bonus odor sumus Deo ». Erant præterea valde prudentes. Audio item prophetam Davidem in Psalmis de ipsis dicentem : « Ibi Benjamin in mentis excessu : principes Iudeæ duces eorum, principes Zabulonis, principes Nephtahilimi ». Etenim ex omni prope Israelis tribu delecti fuerunt beati discipuli, eruntque lumina universi mundi, et vitæ verbum continebant. Quodque mirum est, splendidam quidem eloquentiam habent ethnicorum sapientes, politeque admodum dicunt ; verum Servatoris nostri discipuli opifices erant et nautæ ac pescatores, absque orationis pompa, sine D verborum selectorum copia. Sed etsi sermone rudes, scientia tamen divites. Ecce enim jam tacent ethnicorum litteræ, et vocabulorum deflexit ornatus ; prævalet autem in universo terrarum orbe evangelice prædicationis vis. Hujus rei meminit Deus etiam ore Jeremiæ loquens de communi hoste Satana : « Væ, qui non sua multiplicat, et qui clavum

^{14.} ¹⁵ II Cor. ii. 15. ¹⁶ Psal. Lxviii. 28.

hoc capite (vers. 3), sequitur rursus ut omnino ex homilia Cyrilli sit. Porro Cyrilli SS. Bibliorum explanationes concionatorio more sepe dictas fuisse constat atque conscriptas; ut usuvenit etiam apud Latinos, puta Augustinum, et alios.—Si milia leguntur in Corderii catena ad Matth. x, 8.

(3) Ita est in codd. Et sic Latine sal tum neutruis generis est tum etiam masculini.

suum graviter fit ! » Nam statim exsurgent qui eum mordeant, et evigilabunt adversarii tui, qui te diripient. Cunctos videlicet in mundo homines, licet in ære suo non haberet, collegerat ad se Satanus suosque adoratores efficerat, clavo suo graviter fixo. Sed enim evigilarunt qui ejus vasa diriperent. Namque **192** apostolici magisterii rete cunctos errore vagantes cepit, atque ita universus orbis ad Deum est conversus.

ἀπέφηγε προσκυνητάς, καταβαρύνων αὐτοῦ τὸν σκεύη· ἐθήρευσε γὰρ τῆς ἀποστολικῆς μυσταγωγίας τὸ δικτυον ἄπαντας τοὺς πεπλανημένους, καὶ προσεκόμισαν τῷ Θεῷ τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν.

V. 17. *Stetit in loco campestri, et turba discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis.*

Aniāadverte sis electionis rationem; non enim clam neque latenter rem actam dicit sapientissimus evangelista, sed congregatis potius multis discipulis, magnoque plebis numero ex universa Iudeorum regione, et ex maritima Tyri ac Sidonis. Hi porro idololatriæ erant, sive in utramque partem claudicantes¹⁷; Iudeorum ueniente ritus partim reverentes, neque tamēn idololatriæ crimen satis omittentes. Peracta fuit igitur electio, cunctis his astantibus, et universo orbi dati sunt sacri magistri: quod reapse munus gesserunt, Iudeos a legali cultu vocantes, dæmonum vero cultores ab ethnico errore, ad veritatis notitiam. Jam vero sanctis deputatis apostolis, plurima ac mira cœpit miracula patrare, dæmonas increpans, insanabilibus morbis ad se accedentes liberans, suamque Deo-convenientissimam demonstrans potentiam; ut Judæi accurrentes cognoscerent, nec non idololatricarum terrarum incolæ, honoratos illos suisse apostolatus dignitate a Christo, non tanquam uno ex nobis communī homine, sed Deo potius incarnato Verbo, qui majestatem suam conservabat. « Etenim virtus de illo exibat, et sanabat omnes¹⁸. » Non enim vires ab alio mutuahatur Christus, sed ipse naturaliter Deus, etsi caro factus, vim suam ægris inspirans, cunctos sanabat. Quod si vis apostolicorum quoque interpretationem nominum cognoscere, sic habeto. Petrus interpretatur solvens aut cognoscens; Andreas, vis decoia, vel respondens; Jacobus, laboris supplantator; Joannes, Dei gratia; Matthæus, donatus; Philippus, os manuum. (1), vel lampadis os; Bartholomæus, **193** filius aquas suspendens; Thomas, abyssus vel gemellus; Jacobus Alphæi, supplantatio vias incidentis; Judas, confessio; Simon, obedientia (2).

πόνου· Ἰωάννης, Κυρίου χάρις· Ματθαῖος, δεδωρημένος (4), νιδὸς ψρεμάσας ὕδατα· Βαρθολομαῖος (4), νιδὸς ψρεμάσας ὕδατα· Θωμᾶς, δένυσσος, ή δίδυμος· Ἰάκωβος Ἀλφαῖος, πτερισμὸς βαδίσεως ἡώης· Ἰούδας, ἔξομολόγησις· καὶ Σίμων, ψπακοή.

¹⁷ *Hil Reg. xviii, 21.* ¹⁸ *Luc. vi, 19.*

(1) Mendose in D. Thomæ catena: Philippus, os magnum; nam Græce est χειρῶν. Mendum hoc certe existat in tribus, quas inspxi, Thomisticæ catenæ editionibus, Romæ 1470, Parisiis 1546, Venetiis 1746.

(2) Ille omnia nomina similiter sere explicata invenies in S. Hieronymi libro *De nom. Hebr.*

A δὲ τῆς ὑπὲρ οὐρανὸν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων ἡ δύναμις. Τούτων διαμέμηνται Θεὸς καὶ διὰ φωνῆς Ἱερεμίου (3), λέγων περὶ τοῦ πάντων ἐχθροῦ, φημὶ δὴ τοῦ Σατανᾶ· « Οὐαὶ, ὁ πληθύνων αὐτῷ τὰ οὐκ δητα αὐτοῦ, καὶ βαρύνων τὸν χλοιὸν αὐτοῦ στιβαρῶς·» οἳ ἔξαρφης ἀναστῆσονται οἱ δάκνοντες αὐτὸν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίσιουλοι σου, καὶ ἔσῃ εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς. « Απαντας μὲν τοὺς ἐπὶ γῆς ἀνθρώπους οὐκ δητα αὐτοῦ, συνήγαγεν δὲ Σατανᾶς, καὶ ἰδίους χλοιόν· ἀλλ' ἔξενηγάν οἱ διαρπάζοντες αὐτοῦ τὰ δίκτυον ἄπαντας τοὺς πεπλανημένους, καὶ προσεκόμισαν τῷ Θεῷ τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν.

V. 17. *Stetit in loco campestri, et turba discipulorum ejus, et multitudo copiosa plebis.*

(A f. 94 b) « Αθρει δὴ μοι τῆς χειροτονίας τὸν τρόπον· οὐ γὰρ ἐν παρεκβούσῃ καὶ λελήθειας παπράχθαι φησιν αὐτὸς ὁ σοφώτατος εὐαγγελιστής, συναγγερμένων δὲ μᾶλλον πολλῶν μαθητῶν δχλου τε πολλῶν ἐξ ἀπάσης τῆς Ἰουδαίων χώρας, καὶ ἐκ τῆς παραλίου Τύρου καὶ Σιδῶνος. Ήντοι δὲ ἡσαν εἰδωλολάτραι, ἡγουν ἐπ’ ἀμφοτέραις ταῖς ἴγνυας χωλεύοντες, καὶ τιμῶντες μὲν ἐκ μέρους τὰ τῶν Ἰουδαίων έθνη, τῶν γε μήτης εἰδωλολατρίας αἰτιαμάτων οὐκ εἰσάκαν ἀποφοιτήσαντες. Πέπραχται τοίνυν ἡ χειροτονία, τούτων πάντων παρόντων, καὶ ἐφ’ ἀπασαν τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν τίθεινται μυσταγωγοί· δὴ καὶ πεπράχσαι, καλοῦντες μὲν Ἰουδαίους ἐκ νομικῆς λατρείας, τούς δέ γε τῶν δαιμονίων θεραπευτὰς ἐκ πλάνης Ἑλλήνικῆς, εἰς τὴν τῆς ἀλλοθείας Επίγυνων. Ἀναδείξας δὲ τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, πλείστων ὅσων καὶ ἀξιαγάστων σημείων γέγονεν ἀποτελεστής, δαιμονίοις ἐπιπλήττων, ἀνιάτων ἀριστημάτων ἐλευθερῶν τοὺς προσιύντας αὐτῷ, καὶ θεοπρεπεστάτην ἀποφαίνων τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν· ἵνα εἰδεῖν οἱ ἐπ’ αὐτῷ συνδεδραμηκότες Ἰουδαιοί τε καὶ οἱ ἐκ τῆς Ἑλλήνων χώρας, δτι τετίμηνται τῷ τῇ; ἀποστολῆς ἀξιώματι παρὰ Χριστοῦ, καὶ οὐχ ἐνδεῖ τῶν καθ’ ἡμᾶς ἀνθρώπου κοινοῦ, Θεοῦ δὲ μᾶλλον ὡς ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, καὶ τὴν ίδιαν σώζοντος δόξαν· « Δύναμις γὰρ παρ’ αὐτοῦ ἐξήρχετο, καὶ ἱστο πάντας. » — (C f. 118) Οὐ γὰρ Ισχὺν ἐδινείστε τὴν παρ’ ἐτέρου Χριστὸς, ἀλλ’ αὐτὸς ὃν φύσει Θεὸς, εἰ καὶ γέγονε σάρκη, τὴν ἐπὶ τοῖς κάμνουσιν ἐκπέμπων δύναμιν, ἱστο πάντας. Εἰ δὲ βούλει καὶ τὴν ἀρμηνείαν τῶν ἀποστολικῶν μαθεῖν δύναμάτων, Ισθι δτι: Ηέτρος μὲν ἐρμηνεύεται, ἐπιλύων, η ἐπιγρούν· « Ανδρέας δὲ, δύναμις εὐπρεπῆς, η ἀποκριθμένος· Ἰάκωβος, πτεροστήης· Φίλιππος, στόμα χειρῶν, η στόμα λαμπάδος· Βαρθολομαῖος (4), νιδὸς ψρεμάσας ὕδατα· Θωμᾶς, δένυσσος, η δίδυμος· Ἰάκωβος Ἀλφαῖος, πτερισμὸς βαδίσεως ἡώης· Ιούδας, ἔξομολόγησις· καὶ Σίμων, ψπακοή.

(3) *Imo dicendum est Habacuc ii, 6. Paria mendacis arguimus in Cyrrili comment. in Epist. I ad Cor., cap. iv, v. 21, et alias.*

(4) *Ita est in cod., et sic in aliis quoque libris scribitur. Ceteroqui vera lectio videtur Bzrpptoleμαῖος, Ptolemaī filius.*

Μακάριοι οι πτωχοί.

(Α f. 95 b, Β f. 63 b, C f. 118) Εἰς καινότητα μὲν οὖν ζωῆς εὐαγγελικῆς μετὰ τὴν χειροτονίαν καταρρέουσιν τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς δύναται, ταῦτά φησι. Περὶ ποιῶν δὲ ἄρα πτωχῶν ταῦτα Ἐλεγεν, ἀναγκαῖον ίδεν. Ἐν μὲν γάρ τῷ κατὰ Ματθαῖον, μακαρίους ἔστεσθαι φησι τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ αὐτῶν εἶναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἵνα νοῶμεν πτωχὸν τῷ πνεύματι, τὸν μετριόφρονα καὶ συνεσταλμένον ὡσπερ ἔχοντα νοῦν· ἀξιοζήλωτος δὲ δ τοιωτος καὶ θεῷ γνώριμος. Καὶ γοῦν ἐφη δι' ἑνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν· «Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλὰ οὐκ ἐπὶ τὸν ταπεινὸν καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; » Ἐφη δὲ καὶ δ προφήτης Δασδίδ, ὅτι «Καρβίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην δ Θεός; οὐκέτι ἔσουσεν. » Ναὶ μὲν καὶ αὐτὸς δύναται· «Μάλιστε ἀπέτημο, φησίν, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. » Ἐν δέ γε τοῖς προκειμένοις ἡμῖν ἀναγνώσταις, μακαρίους ἔστεσθαι φησι τοὺς πτωχοὺς, οὐ προτικειμένου τοῦ, πτερύματι. Οὕτω δέ φασιν οἱ εὐαγγελισταί, οὐκέτι λάλητοις ἐναντιούμενοι, ἀλλὰ μεριζόμενοι πολλάκις τὸ διηγήματα· καὶ ποτὲ μὲν διά τῶν αὐτῶν βαδίζουσι κεφαλαίν, ποτὲ δὲ τὸ τῷ ἐντιπαραλειψθὲν, ἔτερος ταῖς ίδίαις ἐντιθησι συγγραφαῖς· ἵνα μηδὲν τῶν ἀναγκαῖων εἰς δημοσίευσιν λαθεῖν δυνηθῇ τοὺς πιστεύοντας εἰς Χριστόν. «Εοικε τοίνυν πτωχοὺς ἐνομάζειν ἐν τούτοις, τοὺς φιλοκερδεῖτας κρείττονας, καὶ τὸν τρόπον ἔχοντας ἀφιλάργυρον. Καὶ γοῦν δοσφάτας Παῦλος ἀρίστων ἡμῖν μαθημάτων εἰσηγητῆς ἀναδείκνυται, λέγων· «Ἄφιλάργυρος δ τρόπος, ἀφιλόμενος τοῖς παροῦσι, » Προσετίθει δὲ τούτοις, ὡς· «Ἐχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀφιεθῆσθε. » Ἐδει γάρ, ἔδει τὸ σωτήριον καὶ εὐαγγελικὸν μέλλοντας αὐτοὺς διαγγέλλειν κήρυγμα, ἀφιλόπλουτον ἔχειν τὸ φρόνημα, καὶ εὐσχόλον ἐπὶ τὰ κρείττω τὴν ἐπιθυμίαν. Οὐ πάντων δὲ τῶν ἐν εὐπορίᾳ δητῶν δ λόγος καθάπτεται, μόνων δὲ ἐκείνων τῶν περὶ τὰ χρήματα τὸν πόθον κεκτημένων. Τίνες δὲ εἰσιν οὗτοι; Οἱ μὲν θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, » κ. τ. λ.

Μακάριοι οι πειρώτες τοῦ, στις χορτασθήσεις.

(Α f. 97 b, Β f. 64 b, G f. 14 b) Καὶ τοι πάλιν ἐν τῷ Ματθαίῳ φησι· «Μακάριοι οι πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται· » Ἐνταῦθα δὲ τοὺς πεινῶντας ἀπλῶς, μακαρίους ἔστεσθαι φησι. Φαμὲν οὖν ὅτι μέγα μὲν καὶ ἔξαρτον τὸ πεινῆν καὶ διψῆν τὴν δικαιοσύνην, τουτέστι, καθάπερ τινὸς τροφῆς καὶ ποτοῦ μεταποιεῖσθαι φιλεῖν τῶν εἰς εὐσέβειαν σπουδασμάτων· τοῦτο γάρ δικαιοσύνη δηλοῖ. Ἐπειδὴ δὲ χρὴ ταῖς ἀρτίως ἡμῖν εἰρημέναις ἐκδόσεσιν ἐπομένην ἀποφῆναι καὶ τὴν ἐν τούτοις διάνοιαν, πάλιν ἐκεῖνό φαμεν· ἐμακάρισσεν δύναται τοὺς τὴν ἐθελούσιον ἀγαπῶντας πτωχείαν, ὑπέρ γε τοῦ καλῶς καὶ ἀπερισπεζότως τὸν ἀποστολικὸν διανῦσαι δρόμον. Τῷ γάρ

A V. 20. Beati pauperes.

Igitur ad evangelicæ vitæ novitatem post electionem suos erudiens discipulos Servator, sic loquitur. Quosnam vero pauperes sermone designet, cognoscere necesse est. Namque apud Matthæum beatis futuros ait pauperes spiritu, atque ipsorum fore regnum cœlorum⁷⁹; ut pauperem spiritu illum esse intelligamus, qui sit modestus, et limitatum veluti animum gerat: est enim hic præclarus et Deo spectabilis vir. Quare et per quendam sanctorum prophetarum ait: «Super quem respiciam, nisi super humiliem et quietum et sermones meos trementem⁸⁰?» Ait etiam propheta David: «Cor contritum et humiliatum Deus non despiciet⁸¹. » Imo et ipse Servator: «Discite a me, inquit, quia misericordia sum et B humilis corde⁸². » Verumtamen in proposita nuper nobis lectione, beati fore dicuntur pauperes, sine illo additamento, spiritu. Sic autem loquuntur evangelistæ, haud invicem adversantes, sed narratione in sepe inter se dispertientes. Modo enim iisdem capitulis juncti incedunt; modo autem partem ab uno prætermissam aliis suis scriptis supplet, ne quid necessarium vel utile Christi fideles latere possit. Videtur ergo hoc loco pauperes dicere illos qui lucri amorem cobibent, et in oribus sunt minime avaris. Itaque sapientissimus Paulus optimæ nobis doctrinæ magister appareret dum ait: «Mores sine avaritia, contenti presentibus⁸³. » Addebat præterea: «Habentes escas et indumenta, his contenti erimus⁸⁴. » Apprime scilicet oportebat, quia salutarem et evangelicam doctrinam 194 prædicaturi erant, animum divitiarum cupiditate vacuum habere, et alacrum rerum meliorum studium. Non omnes autem in rerum copia versantes hic sermo pulsat, sed illos tantum qui divitiarum amore tenentur. Quinani porro hi sunt? Nemipei ii, quibus Domini voce dictum fuit: «Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, et reliqua⁸⁵. »

τῆς τοῦ Κυρίου φωνῆς ἀκούοντες λέγοντος· «Μή

V. 21. Beati qui nunc esuritis, quia saturabimini.

Porro alibi apud Matthæum ait Servator: «Beati qui esurunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur⁸⁶; » hic autem esurientes simpliciter beatos fore ait. Dicimus ergo magnum quid esse esurire et sitiare justitiam, id est ceu cibo quadam potuque uti velle pietatis operibus; id enim significat justitiae vocabulum. Jam quia oportet nos prolati nuper explanationibus consentaneam nunc etiam dicere sententiam, denuo affirmamus beatos a Servatore appellatos illos qui voluntariam paupertatem servantur, ut bene et sine ulla dissipatione apostolicum cursum absolvant. Nam quibus aurum argentumve in loculis non est, neque duas tunicas, his plane contingit plurimis vitæ incommodis con-

⁷⁹ Matth. v, 3. ⁸⁰ Isa. lxxvi, 2. ⁸¹ Psal. l, 19. ⁸² Matth. xi, 29. ⁸³ Hebr. xiii, 5. ⁸⁴ I Tim. vi, 8.
as Matth. vi, 19. ⁸⁵ Matth. v, 6.

ficiari, et vix alimenta nancisci. Grave autem est in paupertate et persecutionibus versari: idcirco opportune admodum is qui corda novit, velat animo concidere propter inopie casus. Etenim qui nunc religionis causa famem patiuntur, satiabuntur ait, id est, dandis postea bonis suaviter fruentur, intellectualibus, inquam, et spiritualibus. . . . εὐσεβεῖς ἔνεκα, χορταθήσεσθαι φησι (1)· τούτοις δὲ δηλονότι καὶ πνευματικός.

Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.

Beatos dicit qui flet, atque postea risuros. Flerem dicimus non illos tantummodo qui oculis lacrymas demittunt: hoc enim communiter usuvenit tum fidelibus tum etiam infidelibus, si quid accedit eorum quæ molesta esse solent: sed 195 de illis potius verba fieri dicimus, qui lætam et vanam deliciisque carnalibus deditam vitam fugiunt. Hos, inquam, lætos fore et risuros dicimus. Qui nimis deliciari et carnalibus indulgere recusant, ac prope modum flet propter mundi detestationem, hos beatos dicit Servator: propterea paupertatem sectari jubet, et ea quæ ex paupertate consequuntur præmiis coronat. Sunt autem hæc: ad alendas delicias inopia, et ob angustias tristitia. Scriptum est enim multas esse tribulationes justorum, quibus ex omnibus eripiet eos Dominus²⁷.

V. 22. *Beati eritis, cum vos oderint homines, etc.*

Jam nunc Dominus persecutionem nuntiat, antequam apostolos mittat. Evangelium eventum præoccupat. Futurum quippe erat ut illi dum evangelicam spargerent prædicationem, dum Judæos a legali cultu avocarent ut viam evangelicæ rectitudinis agnoscerent; dumque idolorum cultores in veritatis notitiam irretirent: futurum, inquam, erat ut in multorum Dei osorum impiorumque hominum offensionem incurrent. Hi enim bella et persecutiones Jesu præconibus suscitant, rectam pietatem insectantes. Ne igitur instantे jam tempore, quo mala hujusmodi a nonnullis inferenda erant, in inconsideratum merorem incidenter, prænuntiat utiliter molestiarum quoque incursum utili ipsiæ nec absque mercede fore. Vituperabunt enim vos, inquit, ut fallaces ac deceptores: a se vos separabunt, id est amicitia sua et communione excludent. Verumtamen nullam, inquit, rerum hujusmodi rationem habeatis. Qui enim linguae illorum intemperantia firma menti noceat? Certo iis qui religiose philosophari sciunt, haud inservtuosam fore dicit patientiam suam, sed superni gaudii conciliatricem. Commodo insuper demonstrat nihil ipsiæ novi eventurum cum talia patientur: immo illorum fore imitatores, qui ante ipsos Israelis filii cœlitus sibi creditos intulere sermones: nam

²⁷ Psal. xxxvii, 20.

(1) Huc pertinet fragmentum apud D. Thomam. Et Cyrius. Consequitur autem inopiam non solum defectus rerum ad delectationes facientium, sed

A μὴ ἔχειν χρυσὸν ή ἀργύριον ἢ ταῖς ζῶνταις, ή δύο χιτῶνας, ἐπειτα πάντως πλείστης δῆσης αὐτοὺς ἀνασχέσθαι σχληραγωγίας, καὶ μᾶλις αὐτοὺς εὐπορῆσαι τροφῆς φορτικὸν δὲ τοῦτο τοῖς ἐν πενίᾳ καὶ διωγμοῖς· ταύτητοι καὶ μάλα εἰκότως ὁ καρδιᾶς εἰδὼς, μικρόψυχειν οὖς ἐξ πρὸς τὰ ἐκ τῆς πτωχείας συμβαίνοντα. Τοὺς γάρ νῦν πεινῶντας τῆς εἰς αὐτὸν τοῖς δοδησμένοις ἐντρυφήσουσιν ἀγαθοῖς, νοητοῖς δὲ δηλονότι καὶ πνευματικοῖς.

Μακάριοι οἱ κλαίοντες νῦν, διτι γελάσσετε.

(A f. 98 b) Μακάριες τοὺς κλαίοντας, καὶ φησιν δὲ γελάσσουσι· κλαίειν δὲ φαμεν, οὐ τοὺς ἀπλῶς τὸ έξ δημάτων καθιέντας δάχρυον· κοινὸν γάρ τοῦτο καὶ πᾶσι συμβαίνον πιστοῖς καὶ ἀπίστοις, εἰπερ τι γένοιτο τῶν εἰωθότων καταλυπεῖν ἔκεινους δὲ μᾶλλον τοὺς τὸν ἱλαρὸν καὶ ἔξιτηλον, καὶ ἐν τρυφαῖς δυντας ταῖς σαρκικαῖς φεύγοντας βίον· ἔκεινους μὲν γάρ ἐν τῷ τέρπεσθαι καὶ γελεῖν εἶναι φαμεν. Τοὺς δέ γε τὸ τρυφὴν καὶ ἀνίεσθαι σαρκικῶν παραπομένους, καὶ μονονοχῇ κλαίοντας διὰ τοῦ μισεῖν τὰ ἐν κόσμῳ, μακαρίους εἶναι φησιν ὁ Σωτὴρ· οὐκοῦν πτωχεῦσαι κελεύσας, καὶ τὰ ἀπόκμενα τῇ πτωχείᾳ τιμαῖς στεφανοῖ· ταῦτα δέ ἔστι, τῶν εἰς τρυφὰς ἐπιτηδείων ἃ σπάνις, καὶ τὸ κατηφές διὰ τὴν θλῖψιν. Γέγραπται γάρ ὡς πολλὰ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καὶ ἐκ πάσῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτοὺς ὁ Κύριος.

Μακάριοι ἔστε, διτας μισήσωσιν ψυάς οἱ ἀνθρώποι, κ. τ. λ.

(A f. 99 b, B f. 64 b) Ἡδη μέντοι ὁ Κύριος τὸν διωγμὸν ἀπήγγειλε, πρὶν ἀποσταλῆναι τοὺς ἀπόστολους. Προέλαβε τὸ εὐαγγέλιον τὴν ἔκβασιν· ἔκρην γάρ πάντως αὐτοὺς τὸ εὐαγγελικὸν διαγγέλλοντας κήρυγμα, καὶ Τοιδαίους μὲν ἀφιστῶντας τῆς κατὰ νόμον λατρείας, ἵνα τῆς εὐαγγελικῆς εὐζωίας εἰδεῖν τὴν δόδον, τοὺς δέ γε εἰδωλολάτρας εἰς τὴν τῆς ἀπίθετας ἐπίγνωσιν σαγηνεύοντας, προσκρούσαι πολλοὶς ἀφιλοθέοις τε καὶ ἀνοίσοις ἀνδράσιν· οὗτοι γάρ πολέμους καὶ διωγμοὺς τοῖς τὸν Ἰησοῦν καταγγέλλουσιν ἐπεγείρουσι, διώκοντας τὴν αὐθεῖαν. Ἶνα τοίνυν ἐνστάντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν διμέλεν ἐσεσθαι: ταῦτα παρὰ τινῶν, μή εἰς ἀνοήτους ἐμπίπτωσιν ἀκηδίας, προαπαγγέλλει χρησίμως, ὡς καὶ τῶν σκυθρωπῶν ἡ ἔφοδος, ἔμμισθος ἔσται καὶ ἐπωφελῆς αὐτοῖς. Οὐνοδίσουσι γάρ, φησιν, ὑμᾶς ὡς πλάνους καὶ ἀπαταιῶν· ἀφορίσουσιν ἐστῶν, τουτέστι τῆς πρὸς ἐστῶν τοῦ φιλίας καὶ κοινωνίας· ἀλλὰ μηδεὶς ἔστω παρ' ὅμιν, φησι, τῶν τοιούτων ὁ λόγος· τί γάρ ἀδικήσει τῆς ἔκεινων γλώττης τὸ ἀπακτόν τὸν εὐ βεβηκότα νοῦν; Τοὶς γάρ εὐσεβῶς εἰδόσι φιλοσοφεῖν, οὐκ ἀκαρπεν ἐσεσθαι φησι: τὴν ἐπὶ τούτων ὑπομονὴν, ἀλλ' εὐθυμίας τῆς ἀνωτάτω πρόξενον. Διεσδεῖνυσι δὲ πρὸς τούτων χρησίμως, ὡς ἔνον αὐτοῖς οὐδὲν συμβήσεται καὶ ταῦτα παθοῦσιν· Εσονται δὲ μᾶλλον κατ' ἔκεινους, οἱ καὶ πρὸ αὐτῶν τοὺς θείους κατάκωθεν τοῖς δὲ

etiam depresso vultus propter modestiam. Unde sequitur: *Beati qui nunc fletis.* , Sunt tamen prope similia apud nos in fine sequentis fragmenti.

Ἴσραὴλ διαπορθμεύοντες λόγους, ἀδιώχθησαν, ἐπροσθήσαν, ἐν φύνῳ μαχαίρᾳς ἀπέθανον, λοιδορῶν ἡνέσχοντα ἀδίκως αὐτοῖς ἐπενηγμένων. Οὐκοῦν δίδωσιν ἔκεινοι νοεῖν, ως ὃν ἀν γένοιντο μιμηταὶ, τούτων ἔσονται καὶ κοινωνοὶ· καὶ προφητειῶν στεφάνων οὐκ ἀμοιρήσουσι, τὴν ἔκεινοις ἐντριβῇ βαδίσαντες ὅδον.

Οὐαὶ ὑμῖν, τοῖς πλούσιοις (1).

(Α Γ. 100 b) Προαναφωνήσας αἰτίαν πανθεὸς ἀγαθοῦ τὴν διὰ Θεὸν πτωχείαν, καὶ τὸ πεινῆν καὶ κλαίειν οὐκ ἀμοιρόθεν ἔσεσθαι τοῖς ἀγίοις εἰπὼν, μεθιστησοι τὸν λόγον ἐπὶ τὰ ἐνάντιας ἔχοντα τούτων, καὶ διαδείκνυσιν αὐτὰ κολάσεως· δῆτα καὶ δίκης ἐμποιητικά, ἵνα τῇ μὲν τῶν στεφάνων ἐπιθυμίῃ, καὶ τῇ τοῦ μακαρισμοῦ ἐφέσει, σαγηνεύωνται πρὸ τοὺς πόνους, καὶ τῇ διὰ Θεὸν αἱρεῖσθαι πτωχείαν πειθῶνται· τῷ δὲ φόνῳ τῆς ἐπηρημένης κολάσεως, φεύγωσι τὸ πλούτειν, καὶ τὸ ἐν τρυφαῖς εἶναι καὶ γέλωτι, τοπέστον ἐν τέρψει κοσμικαῖς. Καὶ τοὺς μὲν κληρονόμους ἔσεσθαι τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας φησι, τοὺς δὲ ἐσχάτας περιπετεῖσθαι συμφοραῖς· « Ἀπέχετε γάρ, φησι, τὴν παράκλησιν ὑμῶν. » Ἔξεστι δὲ τοῦτο θεῖν, ως ἐν πίνακι καλῶς γεγραμμένον, ἐν τῇ περὶ τοῦ πλούσιου καὶ Λάζαρου παραδολῇ· « Ἀπέλαθες γάρ, φησι πρὸς τὸν πλούσιον, τὰ ἀγαθά σου ἐπὶ ζωῆ σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακά· νῦν δὲ αὐτὸς ὁδεὶς παρακαλεῖται, εἰ δὲ δύνασαι. » Ἄλλα φέρε, καθ' ἑαυτοὺς ἔκεινο γυμνάσωμεν. Ἄρα, εἰ τις ἐστι πλούσιος ἐν κόσμῳ, οὗτος ἀπώλεισθε πάντας τοῦ προσδοκήν ἐλεεῖσθαι παρὰ Θεοῦ; Οὐ τοῦτο φαμεν, ἔκεινο δὲ μᾶλλον· ἐξῆν τῷ πλούσιῳ κατελεῖται τὸν Λάζαρον, ως καὶ τῆς αὐτοῦ παρακλήσεως γένηται κοινωνός. Καὶ γοῦν δὲ Σωτὴρ τοῖς τὸν ἐπίγειον ἔχουσι πλούτον, ὅδὸν ὑπέδειξε σωτηρίας, εἰπὼν· « Ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ ἀδίκου μαμωνᾶ, ἵνα ὑποδίξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς ἑαυτῶν σκηνάς. »

Ἄγαπᾶτε τοὺς ἄχρονοὺς ὅμιλούς.

(Α Γ. 101 b, Β Γ. 66, Κ Γ. 118 b) Ἀλληλεύει λέγων δὲ μεκάριος Παῦλος, διτι· « Εἰ τις ἐν Χριστῷ, καὶνὴ κτίσις· πάντα γάρ γέγονεν ἐν αὐτῷ τε καὶ δι' αὐτοῦ καὶνά, καὶ διαθῆκη, καὶ νόμος, καὶ πολιτεία. » Αὐτοὶ δὲ ὅπως πρεπαδεστάτη, λίαν ἐστὶ τοῖς ἀγίοις μυσταγωγοῖς ἡ τοιάδε πολιτεία τε καὶ ζωὴ, οἱ ἔμελλον τοῖς ἀπανταχόσις γῆς τὸ σωτήριον ἐξαγγέλλειν κήρυγμα. Καὶ ἦν ἐντεῦθεν προσδοκήν, οὐκ εὐαριθμήτους ἔσεσθαι τοὺς διώκοντας αὐτοὺς καὶ πολυτρόπως ἐπιδουλεύοντας· ἀλλ' εἰ συνέδη ταῖς τοιαύταις λύπαις ἀχθεσθῆγε τοὺς μαθητάς, εἴτα θέλειν ἀμύνεσθαι τοὺς λελυπηκότας, ἐσίγησαν δὲ καὶ παρέδραμον αὐτοὺς, οὐκέτι τὸ θεῖον αὐτοῖς παρατίθεντες κήρυγμα, οὐ καλοῦντες εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. Ἐδει τοίνυν ταῖς οὖτω σεπταῖς ἀνεξικαλαῖς, τὸν τῶν ἀγίων μυσταγωγῶν ἀναχαιτίσαι νοῦν, ἵνα πάντα γενναῖως φέρωσι τὰ συμβαίνοντα, καὶν ὑδρίζωσι

[“] Luc. xvi, 25. [“] ibid. 9. [“] II Cor. v, 17.

(1) Apud D. Thomam. « CYRILLUS. Prædictio quod paupertas apud Deum causa sit cuiuslibet boni, et esurire et lere non vacabit mercede sanctorum, translat sermonem ad opposita, et innuit ipsa damnationis et supplicii fore materiam. Unde dici-

A persecutionem passi sunt, secti sunt, **196** gladio cæsi perierunt, convicia inique sibi inficta pertulerunt. Ergo vult eos intelligere, quorum fuerunt imitatores, eorum fore etiam participes, et prophetarum coronis non carituros, si viam illorum terendo decurrerint.

V. 24. *Vae vobis, divitiis!*

Locutus antea de omnis boni causa propter Deum paupertate, famemque ac fletum haud sine mercede sanctis fore præfatus, ad contraria his translat orationem, demonstratque ea pœnam ultionemque importare; ut sic corona cupiditate et beatitudinis studio, ad labores impellantur, et ob Dei amorem paupertatem amplecti velint; metuque vicissim impendentis pœnae, a divitiis abhorreant, et a deliciis atque risu, id est mundanis delectationibus. Et illos quidem regni cœlorum hæredes futuros sit, hos autem calamitates extremas subituros. « Habetis enim, inquit, consolationem vestram. » Licet autem hoc, tanquam in picta egregie tabula, spectare in divitiis Lazarique parabola. « Receperisti enim, ait diviti, bona tua dum viveres; Lazarus vero mala: nunc autem ille hoc in loco recreature, tu contra cruciariis ²⁵. » Sed age nobis ipsis ita objiciamus: Num si quis in mundo dives es̄t hic a misericordiæ diviniæ spe prorsus excidit! Haud ita dicimus, sed illud potius, potuisse divitem misereri Lazari, atque ita consolationis ejusdem particeps fuisset. Ecce enim Servator iis qui terrenas habent divitiias, viam ostendit salutis, dicens: « Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut hi in sua vos tabernacula recipient ²⁶. »

C V. 27. *Diligite inimicos vestros.*

Vere dicit beatus Paulus: « Si qua in Christo nova creatura; omnia enim facta **197** sunt in ipso et per ipsum nova, et sœdus, et lex, et vita genus ²⁷. » Videsis autem quam sit convenientissima sanctis doctoribus hæc agenda vita ratio, qui cunctis per orbem hominibus salutarem prædicationem illaturi erant. Atqui hinc exspectandi erant persecutores innumeri et omnimodi insidiatores. Quod si contigisset, ut his molestiis gravarentur nimis discipuli, voluissentque offensores suos ulcisci, utique tacuisserint, eosque præterisserint, omissa deinceps apud eos prædicatione, nec ipsos ad veritatis notitiam vocavissent. Oportebat igitur tam sancta patientia sanctorum magistrorum mentes inhibere, quo casus omnes fortiter ferrent, etiam si quidam conviciis incesserent, et impias molirentur iniurias. Ita vero se gessit ante alios ipse Jesus,

D Iur: Verum tamen *væ vobis divitiis*, quia habetis consolationem vestram. Haec enim dictio, *væ*, semper in Scripturis dicitur his qui non possunt evadere a futuro supplicio. »

ut exemplar nobis fieret. Namque adhuc de veneranda cruce pendens, Judaica plebe ipsum irridente, preces Patri Deo pro illis offerebat dicens: « Dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt ⁹¹. » Utique et beatus Stephanus lopidibus licet pulsatus, flexis genibus oravit dicens: « Domine, ne statuas illis hoc peccatum ⁹². » Divus denique Paulus ait: « Convictum passi, benedicimus; maledicili, obsecramus ⁹³. » Necessario itaque haec ad apostolos adhortatio sit: perutulis vero nobis quoque est, ut bonam et admiratione dignam vitam instituamus. Et haec quidem adhortatio omni philosophia redundat; sed eam nostris mentibus difficultem efficiunt praejudicia non bona, et insitarum cupiditatum superabilis ægre tyrannis. Quare cum sciret animalem hominem haud haec admittere, quia Spiritus oracula stultitiam existimat, et factu impossibilia, idcirco separans eos qui sunt hujusmodi ab iis qui edicta audire queunt, vobis, inquit, dico qui audire et audita exsequi vultis. Etenim alacritas ad fortitudinem spiritualem, in tentationibus laboribusque manifestatur. Imitare ergo in his Christum, « Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum patereatur, non comminabatur, ¹⁹³ trahebat autem se juste judicanti ⁹⁴. » Sed enim intra te ipsum sic fortasse dices: Deus erat Christus, ego autem homo infirmus, infirma mente præditus, et quæ dominari cupiditati ac mœrori non valet. Recte ait; proclivis enim ad peccandum mens humana est. Attamen ego ait: Non te destituit nulum patrocinio suo ac benevolentia Dominus. Habet ipsum apud te, id est intra te, per sanctum Spiritum. Habitaculum quippe illius sumus, qui in animabus diligentium se diversatur. Ipse te roborat, ut irruentia mala fortiter feras, et tentationes incursibus viriliter resistas. « Ne igitur malo vincaris, sed bono malum supera ⁹⁵. »

V. 29. Percutient le in maxillam, præbe ei alteram.

Finem legis atque prophetarum esse Christum sapientissimus ait Paulus ⁹⁶. Nam lex ad hujus mysterium erudit. Sed ut idem rursus dicit Paulus ⁹⁷, postquam fides supervenit, ulterius sub ductore non sumus; neque puerilem mentem iam gerimus, sed in virum perfectum succrevimus, in carnem plenitudo Christi. Itaque nobis haud diutius lacte opus erat, sed cibo potius solidiore; quem nobis largitur Christus, justitia, quæ supra legem est, viam ostendens. Ait enim ipse sanctis apostolis: « Amen dico vobis, nisi abundaverit justitia vestra magis quam Scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum cœlorum ⁹⁸. »

⁹¹ Luc. xxiiii, 34. ⁹² Act. vii, 59. ⁹³ I Cor. iv, 12.
⁹⁴ Ephes. iv, 13. ⁹⁵ Matth. v, 20.

A tineas, καὶ ἀνοσίως ἐπιβουλεύωσι. Πέπραχε δὲ τούτα καὶ πρὸ γε τῶν δὲλλων αὐτὸς εἰς ὑποτύπωσιν ἡμετέραν· Εἳς γάρ ἀπτρημένος τοῦ τιμίου σταυροῦ, καίτοι τῆς Ἰουδαίων πληθύος ἐπιγελώστης αὐτῷ, τὰς πρὸς τὸν Θεόν καὶ Πατέρα λιτάς ὑπὲρ αὐτῶν ἐποιεῖτο, λέγων· « Ἀφες αὐτοὺς, δτὶ οὐκ οἶδας τί ποιῶσι. » Ναὶ μὲν καὶ ὁ μακάριος Στέφανος, καίτοι βιβλόμενος λιθοῖς, θεῖς τὰ γόνατα, προσήγαντο λέγων· « Κύριε, μή στήσῃς αὐτοὺς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην. » Καὶ ὁ θεός δὲ Παῦλός φησι· « Λοιδορούμενοι, εὐλογούμενοι· δυσφημούμενοι, παρακαλούμενοι. » Οὐκοῦν ἀναγκαῖ μὲν ἡ τοιάδε παρανεσις τῶν ἀγίων ἀποστόλων· χρησιμωτάτη δὲ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, εἰς γε τὸ χρῆνας βιοῦν δρθῶς καὶ τεθυματμένως· μεστῇ γάρ ἐστι πάσῃς φιλοσοφίας· δυσκατόρθωτον δὲ ἀποτελοῦσιν αὐτὴν ταῖς ἡμετέραις διανοίαις προλήψεις οὐκ ἄγαθαι, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν δυτῶν παθῶν ἡ δυσκαταγώνιστος τυραννίς· διόπερ εἰδὼς ὡς ψυχικὸς ἀνθρωπος ταῦτα οὐ δέχεται, μωρίαν ἡγούμενος τὰ τοῦ Πνεύματος λόγια καὶ ἀδύνατα εἰς κατόρθωσιν, διαιρῶν τοὺς τοιούτους ἀπὸ τῶν ἀκούειν δυναμένων· « Υμῖν λέγω, φησι, τοῖς ἀκούοντιν, καὶ ποιεῖν ἐποιήμας τὰ λεγόμενα προαιρουμένοις. Τὸ γάρ εὐδόκιμον εἰς ἀνδρείαν τὴν πνευματικὴν, ἐν τοῖς πειρασμοῖς καὶ πόνοις διαφαίνεται. Μίμησαι οὖν ἐν τούτοις Χριστόν· « Ος λοιδορούμενος οὐκ ἀντελοιδρεῖ, πάσχων οὐκ ἡπειρεῖ· παρεδίδου δὲ τῷ κρινοντι δικαίως (1). » Ἀλλ᾽ ἵσως κατὰ σαυτὸν, ἐκεῖνο ἐρεῖς· Θεὸς δην ὁ Χριστὸς, ἄγω δὲ ἀνθρωπὸς ἀσθενής, ἔχων τὴν διάνοιαν ἀσθενῆ, καὶ ἀνικάνως ἔχουσαν πρᾶς τὸ δύνασθαι καὶ πλεονεξίας καὶ λύτης κατευμεγεθῆσαι. Ὁρθῶς ἐρεῖς· εὐδόκιμος γάρ δὲ ἀνθρώπινος νοῦς εἰς τὸ πλημμελεῖν. Πλὴν ἐκεῖνό φημι· Οὐκ ἀφῆκε τε γυμνὸν τῆς παρ' αὐτοῦ φειδοῦς καὶ ἀγάπης δὲ Κύριος· ἔχεις αὐτὸν ἐν σεαυτῷ, ἥτοι ἐντὸς, διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· οἶκος γάρ ἐσμεν αὐτοῦ, καὶ ταῖς τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν ψυχαῖς ἐναυλίζεται. Αὐτὸς, καὶ ταῖς τῶν πειρασμῶν ἐμβολαῖς ἀντανίστασθαι ἐν τῷ ἀγαθῷ τῷ κακόν.»

Tῷ τύπτοτι σε ἐπὶ τὴν σιατόρα, πάρεχε καὶ τὴν ἀλλην.

(Α Γ. 103, Β Γ. 65 b) Τέλος νόμου καὶ προφητῶν γενέσθαι Χριστὸν, δοσφώτατος ἐφη Παῦλος· παιδαγωγεὶς γάρ δὲ νόμος ἐπὶ τὸ αὐτοῦ μυστήριον. « Αλλ᾽ ὡς αὐτὸς ἐφη πάλιν δὲ μακάριος Παῦλος, ἐθλούστης τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὲρ διαγαγόντος ἐσμεν· οὐ γάρ ἐτι τὰς φρένας νηπάζομεν, νηπήθημεν δὲ μᾶλλον εἰς ἀνδρά τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ. » Εδει τοίνυν ἡμῖν οὐ γάλακτος, τροφῆς δὲ μᾶλλον τῆς στερεωτέρας· τοῦτο ἡμῖν χαρέζεται Χριστὸς, τῆς ὑπὲρ νόμον δικαιοσύνης ἐμφανίζων τὴν ὁδόν· ἐφη γάρ αὐτὸς τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· « Αμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ περισσεύσῃ τὴ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρι-

(1) De hac lectione ἀδέκως pro δικαιώσει, videlicet quæ nos diximus in adū. ad commentarium Cyrilli in Epist. II ad Cor., cap. x, vers. 1. (Opus. Cyrilli hujusce novissimæ edit. VIII).

οιαν, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρα- νῶν. » Εἶτα, τί τὸ περιεπόν ἐν δικαιούσῃ τῇ κατά τε, φημι, τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, δι- εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ὁ νόμος δὲ διὰ Μωϋσέως, τοὺς ὄρχαιοτέρους τεθεσπισμένος, διὰ τῶν Ἰσωτῶν ἔρχεσθαι πραγμάτων ἐκέλευε· κεκώλυκε δὲ τὸ ἀδικεῖν, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον προσδικημένους ἀνεξικαχεῖν, ὅπερ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου βούλεται νόμος. « Οὐ γάρ φονεύεις, φησίν, οὐ κλέψεις, ούκ ἐπιορκήσεις. » Ἐτί τε πρὸς τούτοις· « Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὁφθαλμοῦ, χείρα ἀντὶ χειρὸς, πόδα ἀντὶ ποδὸς, τραῦμα ἀντὶ τραύματος, μώλωπα ἀντὶ μώλωπος. » Ταυτὶ δὲ κελεύοντος ἦν, μὴ ἀδικεῖν ἐτέρους· ἢ γοῦν προδικημένους, μὴ πέρα τῶν Ἰσωτῶν τὰς κατὰ τὸν ἀδικήσαντα ἀκτείνειν δργάς. Ἀλλ᾽ ἦν οὐ πάντως ἀρέσκουσα τῷ θεῷ τῆς κατὰ νόμου πολιτείας ἡ δύναμις· γέγονε δὲ τοῖς ἀρχαιοτέρους ἐν τάξει παιδαργοῦ κατὰ βραχὺ προσεθέζοντος εἰς δι- καιούσην σύμμετρον, καὶ ἀναβιβάζοντος εὐφωνῆς ἐπὶ τὸ τελέως ἔχειν ἀγαθὸν· γέγραπται γάρ· « Ἄρχη ὁδοῦ ἀγαθῆς, τὸ ποιεῖν τὰ δικαια. » Πᾶσα δὲ λοιπὸν τελειότης ἐν Χριστῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ θεοπίζμασι· « Τῷ γάρ τύποντί σε, φησίν, ἐπὶ τὴν σιαγόνα, πάρ- εχε καὶ τὴν ἄλλην. » Τῆς εἰς λῆγεν ἀνεξικαίας ἐν τούτοις ὁδὸς ἡμῖν ὑποδείχνυται. Βούλεται δὲ, πρὸς τούτῳ, καὶ χρημάτων εἶναι καταφρονητὴν, ὥστε, καὶ εἰ μόνον ἴμάτιον ἔχοι, μὴ ἀφόρητον ἡγείσθαι τὸ συνιποθαλεῖν αὐτῷ καὶ τὸν χιτῶνα τυχόν. Ἀρετὴ δὲ αὕτη ψυχῆς διλοτρόπως ἀπεστραμμένης τὸ φιλόπλουτον πάθος· « Μὴ γάρ ἀπαίτει, φησί, τὸν αἴροντά τις τῶν ὄντων ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ αἰτοῦντί σε, δίδου· » ὅπερ ἀγάπης καὶ φιλοπικίας τεχμήριον. Τὸν δὲ φιλοικτήριμον χρή πάντως εἶναι καὶ ἀμνησίκακον· ὥστε καὶ τὰ φίλων εἰς ἔχθροὺς ἐργάζεσθαι.

Καθὼς θέλετο Ιητα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἀνθρώποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὅμοιως.

(Α f. 106, Β f. 66, C f. 119, G f. 15 b) Ἀλλ᾽ ἦν εἰκὸς οἰτηθῆναι τοὺς ἀγίους ἀποστόλους τάχα που δυσκατόρθωτα εἶναι ταυτί. Ὁ τοινύν πάντα εἰδὼς, τὸν τῆς ἐν ἡμῖν φιλαυτίας δέχεται νόμον βραδευτὴν ἵνα ἀν βούλοιτο τις παρ' ἐτέρου τυχεῖν. Γενοῦ τοι- οῦτος, φησίν, εἰ; ἐτέρους αὐτὸς, διότους περ ἀν εἶναι θέλης περὶ σέ· εἰ μὲν σκληροὺς καὶ ἀσυμπαθεῖς, θρασεῖς καὶ ὀργιλούς, μνησικάκους καὶ πονηρούς, ἔσο καὶ αὐτὸς τοιοῦτος· εἰ δὲ τοιναντίν, χρηστούς καὶ ἀμνησικάκους, μὴ ἀφόρητον ἡγοῦ τὸ εἶναι τοιοῦτος· καὶ τάχα που τοῖς οὖτα διακειμένοις πε- ριττεῖς δὲ νόμος, ἐγγράφοντος θεοῦ ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὴν τοῦ ἰδίου θελήματος γνῶσιν· « Ἐν γάρ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, φησί Κύριος, διδοὺς δώσω νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τὴν- καρ- σίαν αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. »

Γίνεσθε οὖν οἰκτίρμονες.

(Α f. 109 b) Μέγα τῆς ἐλεημοσύνης τὸ καύχημα. Καὶ γοῦν γέγραπται, ὡς « Μέγα ἀνθρώπος, καὶ τί- μιον ἀνὴρ ἐλεήμων. » Μορφοὶ γάρ ἡμᾶς πρὸς θεὸν ἡ ἀρετὴ, καὶ τῆς ἀνωτάτω φύσεως οἰονεὶ τινας χαρα- κτήρας ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἐνεργάζεται.

A Deinceps quæ sit justitiae abundantia, illius, Inquam, quæ secundum evangelicam Servatoris doctrinam sit, dicere necesse est. Lex a Moyse priscis homi- nibus lata, res pari conditione esse jubebat; namque injuriam facere vetabat, hand vero antea of- fensem patienter se gerere præcipiebat, quod tamen Evangelii lex fieri vult. « Non occides, lex aiebat, non suruberis, non pejerabis ». Tum addebat: « Oculum pro oculo, manum pro manu, pedem pro pede, vulnus pro 199 vulnere, live- rem pro livore ». Hac erant verba imperantis ne alios injuste lèderemus; vel si forte antea læsi, ne ultra talionem iram nostram extenderemus. Atqui non satis placebat Deo virtus secundum le- gem actæ ratio: sed ea fuit antiquis instar pa- dagogi paulatim deducentis ad justitiam congruam, atque ad perfecti boni adeptionem prudenter pro- vehentis. Scriptum est epim: « Initium bonæ viæ justa facere ». Reliqua vero perfectio omnis in Christo præceptisque ejus consilicitur. « Nam per- cutienti te, inquit, in maxillam, præbe et alteram. » Summae nobis patientiæ in his via demonstratur. Vult præterea hominem divitiarum esse contem- plorem, ita ut, etiamsi unum pallium fortasse ha- buerit, ne grave judicet dimittere cum illo etiam tunicam, si opus fuerit. Est autem hæc virtus ani- mæ prorsus alienatæ ab avaritiae passione. « Ne enim repetas, inquit, si quis tuarum rerum par- tem aliquam abstulerit: sed et cuilibet a te aliiquid petenti, da; » quod est charitatis et erga pauperes benignitatis indicium. Jam misericordem oportet simul esse injuriarum immemorem, it aut amice se cum inimicis gerat.

V. 31. *Prout vultis ut vobis faciant homines; et vos facile illis similiter.*

Sed verisimile erat hæc sanctis apostolis diffi- lia fortasse factu videri. Qui ergo cuncta novit, proprium cuiusque suimet amorem regulam con- stituit ac definitorem eorum quæ ab aliis consequi vellet. Talis esto, inquit, in alios ipse, quales eos erga te ipsum velles experiri: si duros, immis- ricordes, procaces, iracundos, ultores, et impro- bos; tu quoque hujusmodi esto. Sin contra, mites, injuriarum obliviosos, ne intolerandū putes te quoque talem præstare. Fortasse hæc regula ho- minibus sic recte compositis superfina est, quo- rum in cordibus suæ voluntatis notitiam Deus scribit. « Etenim diebus illis, inquit Dominus, dabo legem meam in mentem eorum, et in eorum- dem corde inscribam illam ». ²

200 V. 36. *Estate ergo misericordes.*

Magna est misericordiae gloria. Quare scriptum est: « Magna res homo, et pretiosum quid vir misericors ». Certe Deo nos conformat. virtus, et supernæ naturæ veluti quosdam characteres in animis nostris imprimit.

¹ Exod. ix, 15. ² Exod. xxi, 24. ³ Prov. xvi, 5. ⁴ Jer. xxviii, 53. ⁵ Prov. xx, 6.

V. 37. *Nolite judicare, et non judicabimini.*
 Diram abscindit ex animis nostris passionem, superbiæ initium et causam. Nam quidam cum se ipsos deberent considerare, et secundum Deum vivere, minime id agunt, sed aliorum potius facta scrutantur. Et si forte aliquos vitio quolibet laborantes viderint, suarum veluti oblii infrimitatum, vituperandi occasionem atque obtrectandi materialm hinc arripiunt. Condemnant enim filios, neque reputant quod cum ipsi eadem ac illi, quos reprehendunt, infirmitate laborent, semet ipsi condemnant. Sic enim alicubi sapientissimus quoque Paulus scribit: « Nam in quo alium judicas, te ipsum condemnas; eadem enim facis qui judicas »⁴. Cum contra opus foret infirmantium misereri, ceu qui passionum incursum strati fuerint, et peccati laqueis inevitabiliter irretiti: ideoque orandum pro ipsis, et consolando, atque ad resipiscendumhortandos, cavendumque ne in pares culpas incurramus? Nam « Qui fratrem suum judicat, ait Christi discipulus, detrahit legi, et judicat legem. Unus autem est legislator et judex »⁵. Oportet itaque superiorum esse peccanti animæ illum qui de hac judicat. Tu vero cum non sis hujusmodi, cur de proximo tuo judicas? respondebit judicanti is qui peccat. Quod si nihilominus damnare audes, etni hujus rei potestatem non habes, ipse potius damnaberis, quia lex non sinit de aliis judicium ferre. Certe qui recto intellectu regitur, haud aliena peccata inspicit, nec quid iniquum sit in suo proximo scrutatur, sed mala potius propria considerat. Ita se beatus gerebat Psalmista, Deo supplicans pro peccatis suis ac dicens: « Si iniquitates observaveris, Domine, 201 Domine, quis sustinebit? » Interdum vero humanæ naturæ infirmitatem prætendens, non incongruam petebat veniam dicens: « Memento quod pulvis sumus »⁶.

V. 38. *Date, et dabitur vobis.*

Afinem veluti prædictis benignitatibus sermonem intulit eleemosynæ. Optima enim res est ac Deo gratissima, et sanctas animas apprime decens. « Estote enim, iuquæ, misericordes, sicuti Pater vester est. » Quod autem divitiore manu accepturi remuneracionem simus a Deo, qui diligentibus se abundantiter omnia largitur, ipse testatur dicens: « Mensuram bonam et confortam et coagitam et superfluenter dabunt in sinum vestrum. » Videlur tamen priori quodammodo contradicere alterum. Nam si superfluenter mercedem accipiemus, qui fieri poterit ut qua mensura mensi fuerimus remetiatur nobis? Ubi paritas potius, quam redundantia dandæ nobis mercedis significari videtur. Quid ergo dicimus? Omni nos difficultate expedit sapientissimus Paulus, questionis solutionem prehens. Ait enim: « Qui parce seminat, id est modice contractaque manu, parce et metet: qui autem in benedictionibus seminat, in benedictionibus

A Μὴ κριτεῖτε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε.

(A f. 110, C f. 119) Παγχάλεπον ἀποκείρει πάθος τῶν ἡμετέρων διανοιῶν, ὑπεροψίας ἀρχῆν καὶ γένεσιν. Καίτοι γάρ δέον τινὰς ἐαυτοὺς κατασκέπτεσθαι καὶ κατὰ Θεὸν πολιτεύεσθαι, τοῦτο μὲν οὐ δρῶσιν, πολυπραγμονῦσι δὲ τὰ ἔτέρων· καὶ ἀσθενοῦντας ίδωσι τινες, ὥσπερ εἰς ληθῆν ἐρχόμενοι τῶν ίδων ἀρρώστημάτων, φιλοψήγιας ὑπόθεσιν ποιοῦνται τὸ χρῆμα, καὶ καταλαΐδες ἀφορμὴν κατεψήφιζονται γάρ αὐτῶν, οὐκ εἰδότες διτι νοσοῦντες τὰ ίσα τοῖς παρ' αὐτῶν διαβεβημένοις, ἐαυτοὺς καταχρίουσι. Οὗτω που καὶ δισφάτας γράψει Παῦλος: « Ἐν τῷ γάρ κρίνεις τὸν ἔτερον, σεαυτὸν καταχρίνεις· τὸ γάρ αὐτὸν πράσσεις δὲ κρίνων. » Καίτοι μᾶλλον ἐχρῆν ἀσθενοῦντας ἐλεῖν, ὡς ταῖς τῶν παθῶν ἐφεδοῖς ὑπεστραμένους, καὶ τοῖς ἀμαρτίας βρόχυις ἀφύκτων ἐνειλημμένους, καὶ ὑπερεύχεσθαι τῶν τούτων, καὶ παρακαλεῖν αὐτοὺς, καὶ διεγέρειν εἰς νῆφιν, καὶ πειρᾶσθαι μὴ τοῖς ίσοις περιπτεσεῖν αἰτιάμασιν. « Οὐ γάρ κρίνων τὸν ἀδελφὸν, καθά φησιν δὲ τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς, καταλαλεῖ νόμου, καὶ κρίνει νόμον· εἰς δὲτιν δὲ νομοθέτης καὶ κριτής. » Αὐτὸν γάρ δεῖ τῆς ἀμαρτανούσης ψυχῆς εἶναι τὸν ταύτης κριτήν· σὺ δὲ μὴ τοιοῦτος ὁν, τί κρίνεις τὸν πλησίον; « Απολογήσεται τῷ κριτῇ δὲ ἀμαρτάνων· εἰ δὲ τολμᾷς καταχρίνειν, καίτοι τούτου μὴ ἔχων τὴν ἔξουσίαν, καταχριθήσῃ μᾶλλον αὐτὸς, ὡς οὐκ ἔωντος τοῦ νόμου τὸ κρίνειν ἔτερος· δι γε μὴν συνέσει κυνηρώμενος, οὐκ εἰς τὰς ἔτέρων ἀμαρτίας ὅρῃ, οὐδὲ τι δέτι τὸ φαῦλον ἐν τῷ πέλας πειρεγάζεται, ἀλλ' ἐν τοῖς ιδίοις ἐνατενίζει κακοῖς· τακοῦτος δὲν δικάριος Ψαλμῳδες, προσπίπτων Θεῷ καὶ λέγων ὑπὲρ τῶν ίδων ἀμαρτημάτων· « Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε, τις ὑποστήσεται; » Ποτὲ δὲ πάλιν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως τὴν ἀσθένειαν προτιχμένος, εὐλογον ἀπήτει: συγγκώμην, λέγων· « Μνήθητι ὡς χοῦς ἐσμεν.

Διδότε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν.

(A f. 111, C f. 119) Γείτανα ὥσπερ ταῖς εἰρημέναις ἐπεικεῖαις τὸν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ποιεῖται, λόγον· δριστὸν γάρ τὸ χρῆμα, καὶ θεῷ θυμηρέστατον, καὶ δύσις ψυχᾶς διτι μᾶλιστα πρέπον· « Γινεσθε γάρ, φησιν, αἰκτήριμονες, καθὼς δὲ Πατήρ ὑμῶν. » « Ότι δὲ πλουσιωτέρᾳ χειρὶ ληψόμεθα τὴν ἀνταπόδοσιν παρὰ τῷ πάντα πλουσίως νέμοντος Θεοῦ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, αὐτὸς πεπληροφόρηκεν εἰπών· « Μέτρον καλὸν, πεπιεσμένον καὶ σεσαλευμένον καὶ ὑπερεχυνόμενον δώσουσεν εἰς τὸν κοῦπον ὑμῶν. » Καὶ δοκεῖ μὲν πως εἰσφέρεσθαι τῷ πρώτῳ τὸ δεύτερον· εἰ γάρ μέτρον ὑπερεχυνόμενον ληψόμεθα, πῶς δὲ μέτρῳ μετροῦμεν ἀντιμετρηθήσεται τῇμῖν; « Εοικε γάρ ἐν τούτοις ίσότης μᾶλλον οὐ πλεονασμὸς εἶναι τις τῇδε δοθησομένης τῇμῖν ἀμοιβῆς. Τί οὖν διρα φαμέν; Απαλλάξει πραγμάτων τῇμᾶς δισφάτας Παῦλος, τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν ἐπιγεγκών· Εφη γάρ, διτι « Ό σπειρων φειδομένως, ἀντὶ τοῦ, συμμέτρως καὶ συνεσταλμένη χειρὶ, φειδομένως καὶ Θε-

⁴ Rom. ii, 1. ⁵ Jacob. iv, 11. ⁶ Psal. cxxix, 3.

⁷ Psal. cii, 14.

πλοιεῖ· καὶ δὲ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις· καὶ θερποῖς· τουτέστι, εἰ δὲ τις μὴ ἔχει, οὐκέ τιμαρτεῖ τοῦτο μὴ δρῶν· καθ' δὲ γάρ ἀνέχοι, εὐπρόσδεκτος, οὐ καθ' δὲ οὐκέ ἔχει. Τοῦτο καὶ δὲ διὰ Μωϋσέως ὑπετύπου νόμος· προσεκόμιζον γάρ εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ, τὸ κατὰ χειρά τε καὶ ίτην, ἔκαστος τῶν ὑπὸ τὸν νόμον· οἱ μὲν μόσχους, οἱ δὲ κριοὺς, ή διμούρους, ή τρυγάνας, ή περιστεράς, ή σεμιδαλινὸν ἀλαιοθρεψῆ. Πλὴν δὲ καὶ τοῦτο προσάγων τὸ οὕτω μικρὸν καὶ εὐπόριστον, διὰ τὸ μόσχον μὴ ἔχειν, Ιησὸς ἡνὶ ἐκείνῳ κατὰ πρόθετον.

Εἶπε δὲ παραβολὴν αὐτοῖς.

(Α Γ. 111, Β Γ. 67 δ) Ἀναγκαιοτάτην ταῦτην τῶν εἰρημένων προσέθηκε τὴν παραβολὴν. "Ἐμελλον ξεσθαι μυσταγαγοὶ καὶ διδάσκαλοι τῆς ὑπ' οὐρανὸν οἱ μακάριοι μαθηταῖ· ἔδει τοινύν αὐτούς ἀρτίως ἔχοντας εἰς εὐσέβειαν ἀντιφαίνεσθαι τῶν ἀπάντων, ἐχρήγειν τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν δόδον, καὶ τεχνίτας εἶναι πρὸς πᾶν ἄργον ἀγαθόν, καὶ τὸν ἀκριβῆ καὶ σωτήριον καὶ ἀποξεμένον εἰς ἀληθείαν ἐνιέναι λόγον τοὺς πεπαιδευμένους· ὡς δὴ προαναβλέψαντας, καὶ τῷ θειῷ φωτὶ καταλαμπομένην τὴν διάγοιαν ἔχοντας· ἵνα μὴ τυφλὸι τυφλῶν εἰεν ὅδηγοι· οὐ γάρ εἰ ἐν σκότῳ τῆς ἀγνωσίας ἐνισχυμένοι, τοὺς τὰ δμοιανοσοῦντας, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν ὅδηγησειν· εἰ γάρ τοῦτο βουληθεῖεν, εἰς τὸν βόθρον τῶν παθῶν ἀμφότεροι ἐγκυλισθήσονται. Εἴτε τὸ φιλόκομπον πάθος τῆς ἀλαζονείας τῶν πολλῶν ἀναιρῶν, ἵνα μὴ τῶν διδασκόντων φιλονικούν ὑπερβαίνεν τιμήν, ἐπήγαγεν· « Οὐκέ τις μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ. » Καὶ εἰ γένοιτο προελθεῖν εἰς τοῦτο τινας ὥστε καὶ ισάμιλλον τοὺς παιδεύουσι κατακτήσασθαι τὴν ἀρετὴν, εἰς τῶν διδασκόντων στήσονται μέτρον, κάκεινων ἔσονται μιμηταί· καὶ πιστώσει πάλιν δὲ Παῦλος, λέγων· « Μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς κάχω Χριστοῦ. » Τοῦ τοίνυν διδασκάλου μήπω κρίνοντος, τι κρίνεις αὐτός; Οὐ γάρ ἡλθει κρίναι τὸν κύριον, ἀλλ' ἐλεῆσαι. — (Α Γ. 111) Κατὰ δέ γε τὴν προτέραν διάνοιαν, Εἰ ἐγώ, φησιν, οὐ κρίνω, μηδὲ σὺ δὲ μαθητῆς· εἰ δὲ καὶ μείζοις ἐνέχῃ ἐφ' οἷς ἔτερον κρίνεις, πῶς οὐκέ ἀνέσχυνθεῖς εἰς αἰσθησιν ἐλθῶν; Τοῦτο διὰ παραβολῆς ἐτέρας δὲ Κύριος παρίστη λέγων·

Τι δέ βλέπεις τὸ οὔρφος τὸ δὲ δρῦθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου;

(Α Γ. 111, Β Γ. 68, Κ Γ. 119) Ἐξ ἀναγκαίων ἡμᾶς ἀναπειθεῖσι συλλογισμῶν, ἀποσχέσθαι μὲν τοῦ βούλεσθαι κρίνειν ἐτέρους, τὰς ἑαυτῶν δὲ μᾶλλον καρδίας περιεργάζεσθαι καὶ τῶν ἐνάντιων αὐταῖς παθῶν ἀπαλλάττεσθαι· ζητεῖν, αιτοῦντας τοῦτο παρὰ Θεοῦ· αὐτὸς γάρ ἐστιν δὲ λύμενος τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, καὶ ψυχικῶν ἡμᾶς νοσημάτων ἐλευθερῶν. Τι γάρ εἰ νοῶν αὐτὸς τὰ ἔτι μείζω καὶ χαλεπώτερα τῶν ἐντων ἐντέροις, ἀφεῖς τὰ κατὰ σαυτὸν, ἐκείνοις ἐπιτιμῆς; Οὐκοῦν ἀπασι μὲν τοῖς ἐθέλουσιν εὐσεβεῖν, ἀναγκαία εἰς δησησιν ἡ ἐντολὴ, μάλιστα δὲ τοῖς τὸ διδάσκειν ἐτέρους ἐγχεχειρισμένοις. Εἰ μὲν εἰεν

A quoque metet¹⁰. » Id est, si quis non habuerit, non peccat dum dare omittit: nam quatenus quisque habet, gratus fiet, non quatenus non habet. Hoc in Moysis quoque lege præfigurabatur. Afferebant enim ad sacrificandum Deo, pro copia et variis, quicunque sub legis potestate erant, alii vitulos, alii hædos, aut agnos, aut turtures, aut columbas, aut similam oleo conditam. Verumtamen is etiam qui tam exigua et parabilia adducebat, quia vitulum non haberet, par diviti erat, quod attinet ad mentis propositum.

V. 39. *Dicebat autem illis similitudinem.*

Necessario in primis hanc adjecit dictis similitudinem. Futuri enim erant initiatores atque magistri terrarum orbis beati discipuli. Oportebat igitur valde eruditos in 202 religionis negotio videri præ omnibus: opus erat scire evangelicæ vitæ viam, ad omne opus bonum peritos artifices esse, accuriam ac salutarem et ad veritatis regulas exactam alumnis doctrinam tradere; ceu qui jampridem oculos veritati intendissent, divinoque lumine illustratam mentem haberent, ne cæci cæcorum duces fierent. Non enim qui tenebris inscitiae tenentur, iis qui pari calamitate urgentur, ad veritatis cognitionem ducatum præstabunt. Nam si hoc forte velint, in passionum soveam ambo devolventur. Deinde jactantias pervulgatum morbum perimens, ne aliquando vellent magistrorum superare honorem, addidit: « Non est discipulus supra magistrum. » Quod si forte etiam adeo nonnulli proficerent, ut parem antecessoribus virtutem discipuli consequerentur, tunc eos intra fines modestiæ magistrorum perstare debere, atque horum esse imitatores. Quam rem item testabitur Paulus dicens: « Imitatores mei estote, sicut et ego Christi¹¹. » Cum ergo magister nondum judicet, cur tu judicium fers? Non enim venit ut judicet mundum, sed ut misereatur. — Secundum prædictum sensum, si ego, inquit, non judico, ne tu quidem id agas, discipulus cum sis. Quod si etiam magis reus es, quam ille de quo judicas, quomodo id sentiens non erubescis? Hoc alia similitudine demonstravit Dominus dicens:

V. 41. *Cur autem vides festucam in oculo fratris tui?*

Evidentibus syllogismis persuadet nobis, ut iudicando de aliis abstineamus, ipsa potius corda nostra examinemus et hærentes illis passiones expellere studeamus, implorato divino auxilio. Ipse enim contritos corde sanat, et animæ nos morbis liberat. Cur enim, si tu magis graviusque aliis laboras, omissis peccatis tuis, illos objurgas? Ergo omnibus piis esse voluntibus necessario prodest hoc mandatum, præcipue vero iis qui aliorum erudiendorum munus suscepserunt. Si enim boni solerterisque 203 erunt, evangelice velut vitæ imaginem semetipsos exhibentes, utique illos qui

¹⁰ II Cor. ix, 6. ¹¹ I Cor. xi, 1.

pariter se gerere nolunt, confidenter objurgabunt, A pariter qui hærentis doctoribus suis pietatis non exprimant mores. Sin vero ignavi fuerint, pravisque voluptatibus obnoxii, quo pacto cæteros secum pariter agrotantes increpabunt? Propterca sapienter beati discipuli ita in suis scriptis aiunt: « Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quod maius iudicium suumemus¹¹, » ut dixit Christus præmiorum distributor, et peccantibus punias imponens: « Qui fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum¹²; » secus qui minime faciens, nihilominus docuerit, minimus erit. Sane, quomodo tu multis magnisque suffocatus peccatis, paucarum culparum reum damnas? Quomodo dices fratri tuo: « Sine ejiciam ex oculo tuo festucam, cum ipse trabem in tuo habeas¹³, » qui nempe magnis peccatis gravaris? id enim trabs significat. Quomodo, inquam, eum condemnas qui exigua prorsus, et aliquando nibil peccavit?

V. 42. Ejice primum trabem de oculo tuo.

Hoc est, te ipsum magnis peccatis purum præbeto; tum denique consilium dabis ei qui levia peccavit. Itaque ipse sibi magister erit qui sapit, non alium condemnabit. Hoc etiam Mosaica lex præcipit enī ait: « Attende tibi, non alii¹⁴. » Attende autem dicitur, pro, quæ tua sunt observa. — Sed, o Domine, dicet ut reor aliquis, quomodo dignoscemus habentem in oculo traheam, et increpantem simul eos qui festucam habent, ac leviter instrimantur? Nulla, inquit, rei hujus difficultas: potest enim quilibet pro suo libito cognoscere. Etenim uniuseniusque vita mores proprios luculentiter ostendit. Quippe hand externa venustate, neque simulata pietate, bona reapse vita pulchritudo exprimitur, sed ex iis potius quæ quisque facit operibus. Hoc item alicubi dixit Christus: « Cavete ab iis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, **204** intrinsecus autem sunt lupi rapaces¹⁵. » En itaque quod non ex vestitu, sed ex rei veritate cognoscendo esse eos qui ad nos accedunt, præcipit Christus. Etenim « Ex fructu, inquit, arbor cognoscitur. » Sicuti stulte quis de spiritu maturos extimisque fructus requiret, uvam dico et ficus, ita speratur ridicule egregium aliquid invenire, id est virtutis nobilitatem, in hypocritis et impuris. Hos potius appellare decet tribulos atque rubos. Apud hos dulce nihil, sed amara omnia ac spuria. Non enim de spinis germinat sucus, neque de rubo paritur uva. Ergo non de externa specie, sed de acta ab unoquoque vita dignoscendum magister est. Dicta sunt hæc etiam in quinto Matthæi capitulo¹⁶. Sed tamen ibi agebatur de deceptoribus, hic autem de mundis aliosque mundantibus et de

ἀγαθοῖς καὶ νηφάλιοι, καθάπερ εἰκόνα ζωῆς εὐχεγελικῆς τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐνστήσαντες, τοῖς μὴ τὰ ἵστρα φίλομάνοις εὐπροσώπως ἐπιτιμήσουσι, ὡς μὴ τοὺς ἐνούσης αὐτοῖς ἐπιεικεῖς ἀναμέδανται τρόπους· εἰ δὲ φάβυμοι τινες εἰεν, καὶ ταῖς εἰς τὸ φαῦλον ἤδονας εὐάλωτοι, πῶς ἀν ἐτέροις τὰ ἵστρα νοσοῦσιν ἐπιτιμήσειν; Διὰ τοῦτο σοφῶς οἱ μακάριοι μαθηταὶ γεγράφασι τε καὶ λέγουσι· « Μή πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοὶ μου, εἰδότες ὡς μεῖζον κρίμα ληψίμεθα, » ὡς ἔφη Χριστὸς, δι τῶν στεφάνων διανομένων καὶ τοῖς πλημμελοῦσι τὰς δικαὶας ἐπάγων· « Οὓς ἀν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· » δὲ μὴ ποιήσας καὶ διδάξας, ἐλάχιστος· ἐπει πῶς δ πολλαῖς καὶ μεγάλαις ἴσθι ὅτε καταπνιγόμενος ἀμαρτίαις κατακρίνεις τὸν διλγα παντελῶς ή καὶ ίσθι ὅτε μηδὲν ἡμαρτηκότα;

Ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν δὲ τοῦ διθαλμοῦ σου.

(Α. f. 111) Τουτέστι, συντὸν ἐπίδειξον καθαρὸν τῶν μεγάλων ἀμαρτημάτων, καὶ τότε σύμβουλος ἐσῃ τῷ πταίοντι μικρά. Οὐκοῦν ἐκτυφῷ μὲν ἔσται διδάσκαλος δι σοφὸς, ἔτερον δὲ οὐ κατακρίνει. Τοῦτο γάρ καὶ δι νόμος διὰ Μωϋσέως παραγγέλλει, λέγων· « Πρόσεχε, φησι, σεαυτῷ, οὐχ ἐτέρῳ· » τὸ δὲ, « Πρόσεχε, » ἀντὶ τοῦ, Πειριβλέπου τὰ κατὰ σαυτόν.—(Α. f. 111 b) « Άλλ, ω Δέσποτα, φαίη δν, οἷμαι, τίς, πῶς ἀρξ διαγνωσμέθα τὸν ἔχοντα μὲν ἐν διθαλμῷ τὴν δοκὸν, ἐπιπλήττοντα δὲ τοῖς κάρφον ἔχουσι καὶ ἀσθενοῦσιν ἐκ μέρους; Χιλεπὸν οὐδὲν ἐν τούτῳ, φησι· πρόσκιται γάρ τοῖς ἐθέλουσιν εὐκόλως ἰδεῖν. — (Β. f. 63) Οὐκοῦν δ ἐκάστου βίος τῶν αὐτοῦ τρόπων ἔσται παραδεικτικός· οὐ γάρ τοῖς ἔξωθεν ὥραῖς μοις, καὶ πεπλασμέναις ἐπιεικεῖαις τὸ τῆς ἀληθοῦς εὐζωτας χαρακτηρίζεται κάλλος, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀν ἐργάσαστο τις. Τοῦτο πάλιν ἔφη που δ Χριστός· « Προσέχετε ἀπὸ τῶν ἐρχομένων πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ξεωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες. » Ιδοὺ δὴ πάλιν οὐκ ἐκ τῶν ἐνδυμάτων, ἀλλ' ἐξ ὧν εἰσι κατὰ ἀλήθειαν οι πρὸς ἡμᾶς ἐρχόμενοι, διαγινώσκεσθαι δὲν αὐτοὺς διπτάττει Χριστός· « Ἀπὸ γάρ τοῦ καρποῦ, φησι, τὸ δένδρον γινώσκεται. » « Ουσπερ ἔστιν ἀμαθὲς τὸ ἐν ἀκάνθαις ζητεῖν τὰ τῶν ὥριμων ἐξείρετα. σταφυλὴν τέ φημι καὶ σύκον [Jiuis cod. σύκα], οὖτα καταγέλαστον ἔννοειν ἐν ὑποκριταῖς καὶ βεβήλοις εὐρεῖν δύνασθαι τι τῶν τεθαυμασμένων, ήγουν ἀρτηῆς εὐγένειαν· τούτους καὶ τριβόλους καὶ βάτους φαίη τις δν. Παρὰ τοῖς τοιούτοις· γλυκὺ μὲν οὐδὲν, πικρὰ δὲ πάντα καὶ δυσγενῆ· οὐ γάρ ἐν ἀκάνθαις φύεται σύκον, οὐδὲ ἐν βάτῳ τίκτεται σταφυλὴ· οὐκοῦν οὐκ ἀπό γε τῶν σχημάτων, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν ἐκάστων βεβιωμένων, διαγνωστέον τὸν διδάσκαλον. Εἰρηται ταῦτα

¹¹ Jacob. iii, 4. ¹² Matth. v, 19. ¹³ Matth. vii, 5. ¹⁴ Deut. viii, 2. ¹⁵ Matth. vii, 15. ¹⁶ Eli. Vulg. vii.

καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τοῦ κατὰ Ματθαῖον· Αἱ ἀνθρώποις αἱρέουσιν τὸν πλάνων, ἐνταῦθα δὲ περὶ τῶν κεκαθαρμένων καὶ καθαιρόντων ἐπέρους, καὶ περὶ τῶν ἀκαθάρτων καὶ καθαίρειν ἄλλους πειρωμένων. Παραδοικῶς δὲ τούτους μὲν ὡνόμασε δένδρα, καρποὺς δὲ τὰς πράξεις αὐτῶν· καὶ παρεινεὶ προσέχειν ταῖς πράξεις τούτων, αἱ εἰς καρπὸς, καὶ μὴ τοῖς λόγοις, οἷς εἰσὶ φύλλα.

Οὐ δικαίος ἀνθρωπὸς ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὸ ἀγαθόν.

(Α. Γ. 112) Ἀποδείξας ἐν τοῖς προλαβοῦσι, πόθεν ἀν διαγνωσθείη ὁ ἀγαθὸς καὶ ὁ πονηρὸς, διτὶ ἐπὶ τῶν ἔργων, ὡς τὸ δένδρον ἔκ τοῦ καρποῦ, νῦν καὶ δι' ἐπέρου σημείου τούτο κατασκευάζει. Οὐ μὲν γάρ ἀγαθός, φησὶν, ὡς ἔξι ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας, πηγάζει τὸ ἀγαθόν· ὁ δὲ μὴ οὕτως ἔχων, φαῦλοτητι δὲ καὶ πονηρίᾳ κεχρωτημένον ἔχων τὸν νοῦν, ἐνδύσει πάντως τὰ ἐν τῷ βάθει κεχρυμένα· τὰ γάρ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν ἐπιτηδέψ διὰ τοῦ πρὸς τὰ δύνων τρέχοντος λόγου. Οὐκοῦν δὲ χρηστὸς τοὺς τρόπους τὰ αὐτῷ πρέποντα λαλεῖ· ὁ δὲ φαῦλός τε καὶ πονηρὸς τὴν ἐν τῷ βάθει κειμένην ἀκαθαρσίαν ἐρεύξεται.

Τί δέ με καλεῖτε, Κύριε, Κύριε;

Μόνη μέντοι πρέπει τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτω φύσει τὸ τῆς κυριότητος δνομά τε καὶ πράγματα· κρατεῖ γάρ καὶ κατεξουσιάζει τῶν δλων· • Εἰς γάρ Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα. • Καὶ αὖθις· «Εἴπερ εἰσὶ θεοὶ πάλλοι καὶ κύριοι πάλλοι· ἐν ταῖς οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἡμῖν εἰς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὐ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' εὗ τὰ πάντα.» Μόνον οὖν εἰδότες τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς Κύριον, τὸν συμβασιλεύντα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ Θεὸν Λόγον (Ι), οὔτες αὐτὸν ὄνομάζομεν· ἀλλὰ, «Τί δῆτα, φησι, καλεῖτε Κύριον, » οὐ ποιείτε δὲ ἀλλὰ γάρ; ἀληθὲς γάρ τὸ δι' ἐνδὸς τῶν ἀγίων προφητῶν εἰρημένον· «Εἰ Πατήρ εἰμι ἐγώ, ποῦ ἦν ἡ δέξια μου; Καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἔστιν ὁ φόδος; Γίδες δοξάζει πατέρα, καὶ δούλος τὸν κύριον αὐτοῦ, λέγει Κύριος παντοχράτωρ. » Ἐπισφαλές οὖν ἄρα καὶ τῆς ἐσχάτης δξιῶν δίκης, τὸ μὴ ὑποκείσθαι θέλειν τῷ τῶν δλων κρατοῦντι Χριστῷ. Κατέδη δ' ἀν τοῖς ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἀλλων, καὶ τῶνδε μέντοι· τὸν μὲν γάρ γνήσιον οἰκέτην, ἔξαιρέτοις τιμαῖς στεφανούμενον, τὸν δὲ ἀπειθῆ καὶ φάθυμον, εἰς τὸ σκότος δραμόντα τὸ ἑξάτερον. Οἱ γάρ λαβόντες τὰ τάλαντα, καὶ διπλασιάσαντες τῷ δεσπότῃ τὸ δοθὲν, ἐπαίνοις τετίμησαν· τόν γε μὴν εἰς γῆν καταχώσαντα τὸ δοθὲν ὡς φάθυμον, σκληρῷ καὶ ἀφύκτῳ περιβενθῆκε δίκη. Κάκεινο δὲ, εἶμαι, τοῖς εἰρημένοις προσεπενεχθῆναι δεῖ. Ἐν γάρ τῷ βούλεσθαι τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὑποκείσθαι λόγοις, καὶ δουλεύειν αὐτῷ, τὸ τῆς ἐλευθερίας ἀξίωμα διὰ τῶν αὐτοῦ πάλιν νευμάτων καταπλουτήσομεν. Ἐφη γοῦν τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτόν· «Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀληθῶς μαζίηται μού ἔστε, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν· καὶ ἡ

¹⁷ Ephes. iv, 5. ¹⁸ I Cor. viii, 5, 6. ¹⁹ Malach. i, 6, 7. ²⁰ Joan. viii, 32.

(I) Adhuc observa Cyrillum de Christo Deo contra Arianos prædicanteum. Merito enīm Cyrillus ab Eulogio Alexandrino apud Photium cod. 239, p. 857

A immundis aliosque mundare comantibus. Parabolice autem hos nominavit arbores, fructus vero opera eorum. Hortatque insistere horum actibus, qui sunt fructus; non autem verbis, quae folia sunt.

V. 45. Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum.

Postquam in superioribus demonstravit unde nam bonus a malo distinguitur, nempe ex operibus, sicut ex fructu arbor, nunc et alio indicio idem præstat. Nam bonus, inquit, homo de bono thesauro cordis sui bona profert; qui autem secus B est, nequitia scilicet et improbitate occupata mente habens; effundet prorsus qua intus celabat. Nam quæ mente et corde sunt reposita, ea per de currentem exterius sermonem exsiliunt. Itaque bene inoratus homo, congrua sibi loquitur; nequam vero et improbus jacentem intus impuritatem eructabit.

V. 46. Cur autem vocatis me, Domine, Domine?

Profecto uni congruit supreme altissimæque naturæ, dominationis appellatio et actus: etenim rerum omnium dominatum tenet ac potentatum. « Unus enim Dominus, **205** una θύλη, unum baptismum ». Et rursus: « Etsi multi dī sint dominique multi in cœlo ac terra, attamen nobis unus est Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ». Unum itaque scientes natura sua vereque Dominum, cum Deo Patre regnautem Deum Verbum, sic illum nominamus. Sed enim, « Cur deum, inquit, vocatis me Dominum, » neque dicta mea exsequimini? Nam vere ab uno sanctorum prophetarum dictum fuit: « Si Pater ego, ubi est honor mens? Et si Dominus ego, ubi tinor mei? filius patrem honorat, et servus dominum suum, ait Dominus omnipotens ». Dainosum itaque, et extremo supplicio dignum, nolle omnium Domino Christo subjacere. Quam rem tum ex aliis argumentis cognoscere licet, tum etiam ex iis quæ dicemus. Nempe fideliē servum exiūis præsumis ad exteriōres tenebras relegatum. Nam qui accepta talenta danti domino duplicaverunt, laudibus ornati fuere; at ignavum illum, qui datum talentum humi infudit dura et inexorabili sententia ferri. Illud quoque prædictis adjungendum puto. Nam si voluerimus Servitoris nostri dictis obtinere, eique servire, libertatis dignitatem, secundum ipsius item nutum, adipiscemur. Dixit enim credentibus in eum: « Si vos manseritis in doctrina mea, vere discipuli mei estis, et veritatem cognoscetis: veritas autem vos liberabit ». Ergo

dicitur per antonomasiā δ φύλαξ τῆς ἀκριβεῖας, δ θερμὸς τῆς ἀκριβεῖας ἔραστης· accuratæ fidei custos seruidusque amator.

libertatis donum obediendo lucramur. Talis est apud eum servitus. Haec nos haeredes Dei facit, et ipsius Christi cohaeredes. Quod ipse denuo testabitur dicens: « Omnis qui facit peccatum, servus est peccati¹¹. » Servi haud est perpetua in dominica domo mansio; filii contra perpetua. « Si ergo filius vos liberaverit, vere liberi estis¹². » Si ergo Dominum appellamus Servatorem omnium Christum, **206** quae ipse dixit exsequamur. « Non enim quis, inquit, qui mihi dixerit, Domine, Domine, intrabis in regnum cœlorum, sed utique ille qui Patris mei cœlestis voluntati obediverit¹³. » Quænauero futura sit utilitas mandatis obediendi, quodnam item inobedientiae damnum, ipse docuit Servator dicens:

V. 47, 48. *Omnis qui venit ad me, similis est homini ædificanti domum, etc.*

Homo obediens ac docilis, et qui non tam auditor legis est, quam auctor operum, firmissimam habebit in omni pulchro bonoque negotio stabilitatem, eritque similis domui bene stabilitate, inconcussumque habenti fundatum: adeo ut, etiam si torrentis instar aut aquarum exundantia, tentationes incurvant, et cupiditatum nostrarum rabies, nihil infastum experturus sit. Secus qui aures tantum Christi verbis præbet, nihil vero mente recondit, nec ullam præceptorum partem sequitur, hic vicissim domui similis erit, quae ad ruinam proxime vergit: pertrahetur enim quo non licet, impellente voluptate atque ad peccati soveas devehente. Oportet enim quotidiano exercitio nosmetipsos Dominicis in præceptis confirmare, ne tanquam aquarum violentia irruens voluptas, nutantia in nobis dogmata dissipet. Sed contrariis potius actibus inclarescat. invicta virtus; ut nequaquam casu, sed Victoria celebres evadamus. Nam celebris fit casus illorum qui plurima doctrina pollebant, si quando magno culmine decidant. Miseros autem facit homines laborum negligentia, judicique languor et instabilitas. His sunt stultis illis similes, qui in insiruæ sententiæ suaæ arena, spiritualis ædificii fundamentum locaverunt; quod paucæ temptationum guttæ, exiguaeque torrens diabolarum illusionum impingens, basem commovet et discindit, ita ut ne brevi quidem tempore adversus pluviam veniosque consistat.

207 CAP. VII.

V. 9. *Ne in Israele quidem tantam fidem inveni.*

Sancto igitur Dei decreto, ab ejus familiaritate

¹¹ Joap. viii, 34. ¹² ibid. 55. ¹³ Matth. vii, 21.

(1) Ad cap. vii, v. 4, haec habentur in Latina Corderii catena. « CYRILLUS. Considera autem, ut uidetur quidem seniores voluerint Jesum ad ipsam domum venire illius qui eum invocabat, quasi

A ἀλήθεια ἐλευθεροῦ ὑμᾶς. » Οὐκοῦν τῆς ἐλευθερίας τὴν δόσιν διὰ τῆς ὑπακοῆς κερδαίνομεν· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ ὑπὲρ αὐτῶν δουλεία· τοῦτο καὶ υἱοὺς ἡμᾶς ἀποτελεῖ καὶ κληρονόμους Θεοῦ, καὶ συγκληρονόμους αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ αὐτὸς σε πάλιν πιστώσεται λέγων· « Πάς δὲ ποιῶν ἀμαρτίαν, δοῦλός ἐστιν τῆς ἀμαρτίας· » δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ εἰς τὸν αἰώνα, διὸδος μένει εἰς τὸν αἰώνα. « Εἴην αὖ διὸδος ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, διντα; ἐλευθεροῦ ἐστε. » Οὐκοῦν εἰ Δεσπότην δονούμομεν τὸν τῶν διων Σωτῆρα Χριστὸν, ποιῶμεν δὲ λάζει· « Οὐ πάς γάρ, φησιν, δὲ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελέγεσται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Όποια γε μὴν ἡ δημοσίευση ἐν τῷ βούλεασθαι τηρεῖν τὰ προστεταγμένα, τι δὲ ἀντί γένοιτο βλάσφος ἐν τῷ μη ὑποτάσσεσθαι οὐλεῖν, αὐτὸς ἐδίδαξεν δὲ Σωτῆρα εἰπών·

Πάς δὲ ἔρχομενος πρός με, δομοὶς ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδομοῦντι οἰκίαν, κ. τ. λ.

(A f. 112 b, B f. 68 b) « Οὐ γάρ εὐπειθής καὶ εὐάγωγος, οὐκ ἀκροατής νόμου γενόμενος μᾶλλον, ἀλλὰ ποιητής ἔργων, ἀδραιοτάτην ἔχει τὴν στάσιν, τὴν ἐν παντὶ πράγματι καλῷ τε καὶ ἀγαθῷ. ἐσται δὲ οἰκίᾳ παραπλήσιος ἰδρυμένη καλῶς, καὶ ἀκατάσειστον ἔχούσῃ τὸν θεμέλιον· ὥστε κανὸν χειμάρρου δίκην ἡτοι πλημμύρας ὑδατῶν προσβάλωσιν οἱ πειρασμοὶ, καὶ τὴν ἐν ἡμῖν παθῶν ἀγριότης, πείσεται τῶν ἀπευχτῶν οὐδὲν. » Ο δὲ μόνην ὑπέχων τὴν ἀκοήν οἵς δὲ λέγοι Χριστὸς, ἀπόθετον δὲ εἰς νοῦν ἔχων οὐδὲν, οὗτε μὴν κατορθώσας τε τῶν κεχελευσμένων, ἐσται πάλιν οἰκίᾳ προσεικώς ἐτοιμοσάτη πρός πτῶσιν· κατενεγκριθεῖσται γάρ ἐφ' δὲ μὴ θέμις, κατερεθιζούσης τρονής, καὶ εἰς τοὺς τῆς ἀμαρτίας ἐκφερούσης βθρούς. — (B f. 68 b) Δεῖ γάρ διὰ τῆς καθ' ἡμέραν ἀσκήσεως βεβαιοῦν ἑαυτούς τοῖς τοῦ Κυρίου παραγγέλμασιν, ίνα μὴ καθάπερ βιαίων ὑδάτων προσβαλοῦσα ηδονή, σαρθρὰ τὰ ἐν ἡμῖν δόγματα διασκεδάσῃ· ἀλλὰ ἐνευδοκιμήσῃ τοῖς ἐναντίοις πράγμασιν, ἀκατάλυτος οὖτα τὴν ἀρετὴν· καὶ μὴ τῷ πτώματι πειρασμένος, ἀλλὰ τῇ νίκῃ γενώμενος. Πειριφανὲς γάρ καὶ τὸ πτῶμα τῶν μεγάλα δεδιμαγμένων, δταν μεγάλων ἀποπίπτωσιν. Άθλίους δὲ ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους τὴν πόνους διλγωρία, καὶ τὸ τῆς κρίσεως σαθρὸν καὶ ἀδέδαιον· οὗτοι εἰσιν οἱ τοῖς μαροῖς δομοιωθέντες, οἱ ἐπὶ τῆς ψάμμου τῆς κατὰ τὴν γνώμην ἀδεβαίτητος, τὸν θεμέλιον τῆς πνευματικῆς τιθέντες οἰκοδομῆς, διὸ διάγια ψεκάδες πειρασμῶν, καὶ βραχὺς χειμάρρους τῶν τοῦ πονηροῦ προσπατηγμάτων ὑφελκύσας, τὴν ὑποδάθρων διέλυσε τε καὶ διεσκόρπισε, μηδὲ διλγον ἐπισχόντα πρός τὴν βροχὴν καὶ τὰ πνεύματα.

ΚΕΦ. Ζ'. (4)

Οὐδὲ δέ τῷ Ισραὴλ τοσαύτην πίστιν εῖναι· (A f. 114) « Οσιὰ δὴ οὐν ψήφῳ Θεοῦ τῆς μὲν πρὸς

non aliter potuisset erigere decumbentem, nisi ad illum accessisset. Illic vero (centurio) credebat, quod etiam absens posset id præstare. »

εύτον οἰκειότητος ἀπώλισθεν δὲ Ἰσραὴλ· ἀντεισέ-
κληται δὲ καὶ προελήφθη τὰ Εὐνη, ἔτοιμοτέραν
ἔχοντα τὴν καρδίαν εἰς τὸ πιστεύειν εἰς αὐτὸν. Καὶ
τιστώσεται πάλιν ἡμᾶς τοῦτο λέγων ὁ Θεσπέσιος
Μελέῳδος· περὶ αὐτῶν· ποτὲ μέν· « διτὶ Τὴν ἐτο-
μασίαν τῆς καρδίας αὐτῶν, προσέσχε τὸ οὖς σου »·
ποτὲ δὲ· « Ἐπληθύνθησαν αἱ ἀσθένειαι αὐτῶν, μετὰ
ταῦτα ἐτάχυναν. » Εἰ γάρ καὶ πολλαῖς ἀμαρτίαις
ἡσαν βεβαρημένοι, ἀλλ᾽ ὅμως ἐτάχυναν πρὸς παρ-
δοχὴν τῶν Χριστοῦ παιδευμάτων. Περὶ δὲ γε τοῦ
Ἰσραὴλ προφητικός φησι λόγος· « Ἀπάντεται αὐτοὺς
θεὸς διτὶ οὐκ εἰσήκουσαν αὐτοῦ, καὶ ἔσονται πλα-
νῆται ἐν τοῖς Ἑλνεστιν.

Ἐπορεύεται εἰς πόλιν καλούμενην Ναΐν.

(Α. f. 115 b) «Ορα δὲ πᾶς παραδύοις συνείρει πα-
ράδοξα. Καὶ ἐκεῖ μὲν καλούμενοι, ἀπαντά· ἐνταῦθα
μή καλούμενος παραγίνεται· οὐδέτες γάρ αὐτὸν ἐκάλει
ἐπὶ νεκροῦ ἀνάστασιν, ἀλλ᾽ αὐτόκλητος ἐπὶ ταύτην
ἀφικνεῖται. Οἰκονομικώτατα δέ μοι δοκεῖ, τῷ πρώτῳ
συνάψαι καὶ τοῦτο· οὐδὲν γάρ ἦν τὸ ἀπεικόδες ἐν-
νοεῖν, ὡς ἐνστήσεται τις ἕσθ' δε τῇ τοῦ Σωτῆρος
δόξῃ μαχόμενος, εἴτα λέγων· Τί τὸ θαῦμα ἐπὶ γε τῷ
παιδὶ τοῦ ἀκατοντάρχου τετελεσμένον; «Ἄρδωστος
ἡν, οὐ πάντως ἔμειλε τελευτὴν· καὶ τοῦτο γέγραφεν
ὅτιναγγελιστής, τὰ πρὸς χάριν μᾶλλον τὸ τὰ πρὸς
ἀλήθειαν ἀφηγούμενον· ἵνα τοινυν τὴν ἀκόλαστον
τῶν τοιούτων ἀποφράξῃ γλώσσαν, τεθνεώτι τῷ νεα-
νίσκῳ Χριστὸν ὑπαντῆσαι φησι, μονογενεῖς οὐρανο-
ράς· ἐλεεινὸν τὸ πάθος καὶ θρῆνον κινήσαι δυνάμε-
νον, καὶ δακρύων ἀφορμάς· εἰπετο δὲ τῷ πάθει με-
θύουσα καὶ παρειμένη λοιπὸν ἡ γυνὴ, καὶ πολλοὶ σὺν
αὐτῇ.

Προσειλθὼρ ἥγατο τῆς σοροῦ.

(Α. f. 115 b) Διὰ τὶ δὲ οὐ λόγῳ μόνον ἐπλήρου τὸ
θεῦμα, ἀλλὰ καὶ ἥψατο τῆς σοροῦ; «Ινι γνοίης ὡς
ἴστιν ἐνεργές πρὸς σωτηρίαν ἀνθρώπου τὸ ἄγιον
σῶμα Χριστοῦ· σῶμα γάρ ἐστι· ζωῆς, καὶ σάρκα τοῦ
πάντα ισχύοντος Λόγου καὶ τὴν αὐτοῦ πεφόρηκε δύ-
ναμιν. «Οτερ γάρ οὐδηρος ὀμιλήσας πυρὶ, τὰ πυρὸς
θνεργεῖ, καὶ τὴν αὐτοῦ χρείαν πληροῖ, οὕτως, ἐπει-
δήπερ ίδια γέγονε τοῦ Λόγου τὸ σάρκα τοῦ τὰ πάντα
ζωγονοῦντος, ταύτη τοι ζωποίσις τι καὶ αὐτή, καὶ
θανάτου καὶ φθορᾶς ἀναιρετική· ζωποιδὸν γάρ τὸ
σῶμα Χριστοῦ εἶναι πιστεύομεν, ἐπειπέρ ἐστι τοῦ
ζῶντος Λόγου ναός τε καὶ ἐνδιαίτημα, πάσαν ἔχον
αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν. Οὐκ ἡρκέσθη τοινυν μόνῳ τῷ
προστάξαι, καίτοι λόγῳ κατορθοῦν εἰθισμένος ὅστα περ
δὴν βούλοιτο, ἀλλ' ἐπειθεὶς τῇ σορῷ καὶ τὰς χειρας,
δεικνὺς ὡς καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ τὴν ζωποιδὸν ἐνέ-
ργειαν ἔχει.

«Εἰδας δὲ φόδος διπαττας, καὶ ὁδόντος τὸν
θεόν, χ. τ. λ.

(Α. f. 115 b, Κ. f. 120 b) Μέγα καὶ τοῦτο παρά γε
ἀναισθήτηκαν ἀχαρίστω λαφ· μικρὸν γάρ δυτερον
οὐδὲ προφῆτην οὐδὲ εἰς ἀγαθὸν τοῦ λαοῦ πεφρηνότα
νομίζουσιν αὐτὸν· ἀλλὰ τὸν θανάτον καταλυτὴν θα-
νάτῳ παραδίδωσιν· οὐκ εἰδότες διτὶ τότε δῆ, τότε
κατέλιπε θάνατον, ἥνικα ἐφ' ἔαντου τὴν ἀνάστασιν ἐποιήσατο.

²⁰ Psal. x, 17, sec. Hebr. ²¹ Psal. xv, 4. ²² Osee ix, 17.

A excidit Israel, cuius in locum vocati sunt et assumpti ethnici, utpote qui cor ad ei credendum paratus habebant. Rei item testis erit divinus Vates de ipsis dicens, modo quidem: « Quoniam preparationi cordis eorum attendit auris tua ²⁰; » modo autem: « Multiplicatae sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt ²¹. » Quamvis enim peccatis multis erant gravati, nihilominus ad recipiendas Christi doctrinas festinaverunt. De Israele autem propheticus ait sermo: « Repellet illos Deus, quia ei non auscultaverunt, et erunt vagantes in gentibus ²². »

V. 11. Iban in civitatem quae vocatur Nain.

B Animadverte quomodo miris mira connectit. Et illuc quidem vocatus occurrit; hic autem non vocatus, adest: nemo enim ipsum ad mortuum resuscitandum vocaverat, sed sponte ad id negotium venit. Porro mihi videtur prudentissime priori miraculo hoc etiam alterum copulavisse. Namque incredibile non erat, consurrectum aliquem Servatoris gloriæ adversarium, qui diceret: Quodnam, oro, in centurionis puero patratum fuit miraculum? Instruimus erat, nullatenus tamen moriturus: scripsit ergo hoc evangelista, gratiæ potius quam veritati velificans. Ut ergo intemperantein ejusmodi hominum linguam cohiberet, mortuo adolescenti occurrisse Christum sit, filio vidua unico. Misericordis casus erat, et luctu commovendo, lacrymisque eliciendis illoenus. Sequebatur funus lymphata moerore ac dolore resoluta mulier, multique cum ipsa.

V. 14. Accedens tetigit loculum.

Cur haud solo sermone miraculum perfecit, sed loculum quoque tetigit? Nempe **208** ut scires efficax esse ad hominis salutem sanctum Christi corpus. Est enim corpus vitæ, caro omnipotentis Verbi, quæ potentiam ejus portabat. Sicut enim ferrum igni admotum vim ignis exserit, ejusque vice fungitur; sic posteaquam caro propria facta est vivificans omnia Verbi, consequenter et ipsa est vivificans, mortisque et corruptionis destructiva. Nam revera vivificum Christi corpus esse credimus, quoniam viventis Verbi templum est et habitaculum, cunctam ejus effigiam continens. Haud ergo satis Christo fuit jubere, quanquam verbis quidquid ei libuisse solebat effigere, sed manus quoque loculo imposuit, demonstrans scilicet suum etiam corpus vivifica potentia pollere.

V. 16. Corripuit autem omnes timor, et magnificabant Deum, etc.

Magnum est hoc in stupido et ingrato populo; qui paulo post neque prophetam neque ad gentis salutem natum judicavit; sed mortis destructorem morti tradidit. Neque agnovit illum tum maxime mortem viciisse, cum resurrectionem suam peregit.

V. 17. Exiit hic sermo in universem Judæam A Έξηλθερ ὁ λόγος οὗτος ἐν δὲ τῇ Ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ

Neminem in tota Judæa latuit insperatum miraculum. Referunt autem hoc ipsi quoque sancto Baptiste quidam de familiaribus ejus seu discipulis. Is autem duos ex universo numero delectos mittit ad Jesum, rogaturos eum, utrum ipse sit qui venturus est, an alium oporteat exspectari. Sane non ignorabat beatus Baptista incarnatum Patris Verbum: cave hoc arbitriter; sciebat enim apprime hunc esse Christum venturum. Sed excoxitavit percutum quid et artificiosum, quod haud parum videbatur discipulis suis profuturum. Nam qui nondum Christum noverant, sive ejus virtutem, et excedens omnia culmen, tacite fortasse mordebat, dum ille miracula ederet, et gestarum rerum eminentia Baptistam vinceret. Quare et accesserunt aliquando invidia et mœrore tabescentes, et cor judaico morbo haud immune gerentes. **209** ac beato aiebant Baptiste: Magister, qui tecum erat trans Jordanem, cui in testimonium præbuisti, ecce baptizat, et ad eum cuncti veniunt. Nolebant scilicet quemcunque alium exercere baptismum, et se contra Joannis honorem extollere. Ceterum hi edociti sunt ab eo de Christi gloria eminente et excessu incomparabili. Audierunt enim dicentem illum: « Testes vos estis me dixisse, quod non sum Christus, sed ante illum nuntius missus. Qui habet sponsam, sponsus est; amicus autem sponsi, qui astans vocem ejus audit, gaudio effertur propter sponsi letitiam. Hoc itaque gaudium meum metu attigit: illum oportet crescere, me autem minui ». Neque idcirco dicimus eum aliqua sui parte immunitum. Sed modo aliquo id passus videtur beatus Baptista, dum Christi gloria semper cresceret, ipse autem beatus Joannes in humanae conditionis modulo permaneret. Non enim fieri poterat ut aliquo versum ipse proficeret; cum interim Christus naturaliter Deus, et ex Deo Patre inessibiliter genitum Verbum, modo incarnatum, in virtutem sibi congruam semper progrediens, omnibus esset admirationi. Ideo Joannes ait: « Illum oportet crescere, me autem minui ». Nam cum aliquis semper progreditur, alius vero in eodem statu perseverat, hic quidem minui videtur.

« Existent δέ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττωνεῖσθαι. » Toū γάρ αἰτιοῖς προκόπτοντος, δὲ ταυτότερι μέσῳ, ἐλαττούσθαι δοκεῖ.

Ut ergo ad firmam excitaret fidem, erga illum D videlicet, nutantes adhuc et neclum convictos eum esse Christum, ignorantiam simulat. Deinde mittit ad ipsum qui interrogarent: « Tu es qui venis, an alium expectans? » Venturus autem quonam? dicent fortasse aliqui. Nonnulli certe interpretes sic intelligere malunt: nempe, quia ab Herodis saevitia nuncem perlatus Baptista erat, et quodammodo præcursorus Christo, et ad inferos prior descensurus, interrogat, aiunt, num is illuc etiam sit venturus, ad liberandum illos qui in tenebris et umbra

Έξηλθερ ὁ λόγος οὗτος ἐν δὲ τῇ Ἰουδαίᾳ περὶ αὐτοῦ

(Α Γ. 116, Β Γ. 70 b, Κ Γ. 120 b) « Ελαθε τὸ παράδοξον τοῦ θεύματος οὐδένα τῶν ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ ἀπαγγέλλουσι δὲ τοῦτο καὶ αὐτῷ τῷ ἀγίῳ Βαπτιστῇ τῶν ἐπιτρέπειν τινὲς ἡτοι τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ὃ δὲ δύο τινὲς ἀπολέγοντις ἀποκρίνας τῶν ἄλλων, πέμπει πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἐρωμένους αὐτὸν, εἰ αὐτός ἐστιν δὲ χρόμενος, ή γοῦν ἔτερον προσδοκᾶσθαι χρή. Οὐκ ἡγνόσει γε μὴν διακάριος Βαπτιστῆς τὸν ἐνανθρωπήσαντα τοῦ Πατρὸς Λόγου· μὴ τοῦτο ὑπολάβεις. Ήδει γάρ καὶ μάλα σαφῶς, διει αὐτός ἐστιν δὲ χρόμενος· εἰργάζετο δέ τι σοφὸν καὶ εὐμήχανον, καὶ διπερ ἦν εἰκός οὐ μετρίως δύσειν τοὺς ὑπ' αὐτοῦ μαθητευομένους· οἱ μὲν γάρ οὖπα Χριστὸν ἰδόντες, ἡτοι

B τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν κατὰ πάντων ὑπεροχὴν, ἡρέμα πάκις καὶ ὑπεδάκνοντο, θαυματουργοῦντος αὐτοῦ καὶ ταῖς τῶν δρωμένων ὑπερβολαῖς νικῶντος τὸν Βαπτιστὴν. Καὶ δὲ προσήσαν ποτε, φθόνῳ τε καὶ λύπῃ κατατετηγμένοι, καὶ νοσημάτων Ἰουδαιῶν οὐκέτι ἀμοιροῦσαν ἔχοντες τὴν καρδίαν· Ἐφασκίν τε τῷ μακαρίῳ Βαπτιστῇ· « Ραβδί, δές ἡν μετὰ τοῦ πέραν τοῦ Ἱορδάνου, ὡς σὺ μεμαρτύρηκας, ἵδε οὗτος βαπτίζει, καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν· οὐ γάρ θεοὶ λοιποὶ τίνα βαπτίζειν δὲλας, καὶ τῆς Ἰωάννου κατεπάρεσθαι τιμῆς· ἐδιδάσκοντο δὲ παρ' αὐτοῦ τῆς Χριστοῦ δέξιης τὸ ὑπερκείμενον, καὶ τὴν ἀπαράδητον ὑπερβολήν, καὶ τὴν ἀπορθάσθαι πάντας εἰπον· « Πάχουν γάρ λέγοντος αὐτοῦ· « Αὐτοὶ ὑμεῖς μαρτυρεῖτε ὡς εἴπον· « Ἔγὼ οὐκ εἰμὶ δὲ οὐδὲν οὐδὲν προσθεῖν ἔκεινον. Οἱ ἔχων τὴν νύμφην, νυμφίος ἐστίν· δὲ φίλος τοῦ νυμφίου, δὲ έστηκώς καὶ ἀκούων αὐτοῦ τῆς φωνῆς, χαρῇ χαίρει διὰ τὴν χαρὰν τοῦ νυμφίου· αὐτῇ οὐν ἡ ἐμὴ χαρὰ πεπλήρωται· ἔκεινον δεῖ αὐξάνειν, ἐμὲ δὲ ἐλαττούσθαι. » Καὶ οὐ δήπου φαμὲν ὡς· ἐλάττων ἔαυτοῦ γέγονε· κατά τι γοῦν δὲλας δὲ μακάριος Βαπτιστῆς, προσθήκην δεῖ δεχομένης τῆς δέξιης τοῦ Χριστοῦ, παρά γε τοῖς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις μεμέντην δὲ μακάριος Ἰωάννης. Οὐ γάρ ἦν ἔτέρωσέ ποιει προελθεῖν αὐτὸν δύνασθαι ποτε. Θεδες δὲ δῶν φύσει, καὶ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἀπορθήτως γεγενημένος δὲ ἐνανθρωπήσας Λόγος, εἰς δύναμιν δεῖ τὴν αὐτῷ πρέπουσαν ἀναφοιτῶν, παρὸτι πάντων ἔθαυμαζετο· ταύτῃ τοι φησί·

« Ινα τοίνυν βεβαίαν ἐργάσηται πίστιν, εἰς αὐτὸν δηλοντί, τοῖς ἔτι διχάζουσι καὶ οὖπα πεπλήρωρορημένεις ὡς αὐτὸς εἶναι Χριστός, προσποιεῖται τὴν ἀγνοιαν· εἴται πέμπει πρὸς αὐτὸν ἐρωμένους καὶ λέγοντας· « Σὺ εἰ δὲ χρόμενος, ή ἔτερον προσδοκῶμεν; » Ἐρχόμενος δὲ ποῦν· φαῖται ἀντίσως τινές. Καὶ δοκεῖ μὲν τισι τοιούτον τι νοεῖν. « Επειδὴ γάρ ζεμέλε, φησί, πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν ἐκ τῆς Ἡρώδου σκαύπτητος θάνατον ὑπομένειν δὲ θάπερ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς τὸν δόην ἀφίξεως προσαΐτειν ὡς πρόδρομος, ἐρωτᾶ-

¹¹ Ioan. iii, 28-30. ¹² Matth. xi, 3.

φησίν, εἰ αὐτὸς ἡξει κάκεῖσε, λυτρωσίμενος τοὺς ἐν Αἰγαίῳ σκότῳ καὶ σκιῇ θανάτου. Ἐκδηλοῖς δὲ παντελῶς ἡ τοιάδε δύξα (1)· οὐδαμοῦ γάρ εὐρήσομεν τὴν θεόπνευστον Γραφῆν ἀπαγγεῖλασσαν, ὅτι καὶ τοῖς ἐν ἥδῃ πνεύμασι προκατήγειτε τοῦ Σωτῆρος τὴν ἔφειν ὁ μακάριος Βαπτιστής. Ἀληθὲς δὲ κάκεῖν εἶπεν· ὅλην γάρ ἀπαξ οὐκ τὴν θεονομίαν τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκουμοίας τοῦ Μονογενοῦς τὴν δύναμιν, ἡδει πάντως που ὑπὲρ τῶν ἀλλών, ὅτι καὶ τοὺς ἐν ἥδῃ λυτρώσεται, καὶ αὐτοῖς ἐπιλάμψει χάριτι θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γενέμενος θανάτου, ἵνα, ὡς Παῦλός φησι, καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Τί οὖν ἄρα βούλεται νοεῖν, ἐρωτῶν καὶ λέγων· «Σὺ εἰ ὁ ἔρχομενος, ἢ ἔτερον προσδοκῶμεν; » Ἐφην, ὅτι πλάττεται τὴν ἀγνοίαν εἰκονομικῶς, οὐχ ἵνα μάθοι μᾶλλον αὐτός· ἡδει γάρ ὡς πρόδρομος τὸ μυστήριον ἀλλ' ἵνα πληροφορηθείεν οἱ αὐτοῦ μαθηταί, δῆσῃ τις ἑστὸν ἡ τοῦ Σωτῆρος ὑπεροχή· καὶ ὅτι τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὁ λόγος τὸν μὲν ὡς θεόν καὶ Κύριον ἡξοντα προμεμήνυκεν· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ἡσαν οἰκέται, προαπεσταλμένοι Δεσπότου, ἐτομάζοντες τὴν δόδον Κυρίου, καθὰ γέγραπται. Ἐκλήθη τοινυν διὰ τῶν προφητῶν ὁ ἔρχομενος, ὁ τῶν δλῶν Σωτὴρ καὶ Κύριος. Ψάλλει γοῦν ὁ προφῆτης Δασιδ, καὶ φησιν· «Εὐλογημένος ὁ ἔρχομενος ἐν ὄνδραις Κυρίου, τουτέστιν ἐν δύσῃ θεοπρεπεῖ, καὶ ἐν κυριότητι καὶ ὑπεροχῇ τῇ πάντων ἐπέκεινα. Καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς καταμεμήνυκεν ἐφεξῆς, εἰπὼν· «Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν. » Ἡλεῖ μὲν γάρ Μωϋσῆς, καὶ μετ' αὐτὸν ἐστρατήγησε τῶν ἐξ Ἰσραὴλ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναοῦ· καὶ καθεξῆς, οἱ μακάριοι προφῆται, καὶ οὐδεὶς ἔκεινος ἐν ὄνδραις Κυρίου τοῖς ἐπὶ τῆς ἐπιλάμψης λέγεται. Θεὸς δὲ Κύριος ὁν φύσεις καὶ ἀληθῶς ὁ μονογενῆς τοῦ θεοῦ Λόγος, ἐπέφανεν ἡμῖν· οὐτως αὐτὸν ὁ θεὸς καὶ Πατὴρ ὄντος, λέγων Ἀβδακούμ τῷ προφήτῃ· «Ἐτι μικρὸν ὁ ἔρχομενος ἡδει καὶ οὐ χρονεῖ. » Ναὶ μήν καὶ δι' ἑτέρου προφήτου πάλιν ὡδὲ φησιν ὁ μονογενῆς τοῦ θεοῦ Λόγος· «Χαῖρε καὶ εὐφραίνου, θύγατρε Σιών, διτὶ ίδοὺ ἐγώ ἔρχομαι, καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει Κύριος· καὶ καταφεύξονται ἕνη πολλὰ· ἐπὶ τὸν Κύριον, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἔκεινη· καὶ ἐστρατεύσονται θεός, καὶ αὐτοὶ ἰσονται μοι λαός. » Ο δὴ καὶ εἰς πέρας ἐκβενθήκεις, δι' αὐτῶν ἐστιν ίδειν τῶν πραγμάτων· οὐκοῦν ὡς ἔκ γε τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς τὸ δνομα λαβὼν ὁ θεοπέσιος Βαπτιστής, ἐρομένους ἀπέστειλεν τῶν αὐτοῦ γνωρίμων τινάς, εἰ αὐτὸς ἐστιν ὁ ἔρχομενος.

¹Ἐγ αὐτὴν δὲ τῇ ὥρᾳ ἐθεράπευσε ποιλούς.

(Α Ι. 116 b) Εἰδὼς τοινυν διτὶ θεὸς ὁν τὴν διάνοιαν, μεθ' ἡς αὐτοὺς ἐπεμψεν ὁ Ἰωάννης, καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πράγματος, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἔκεινων ἀφίξεως, κατ' ἔκεινο δὴ μάλιστα τοῦ καιροῦ, πολλαπλασίως τῶν ἥδη γεγενημένων εἰργάζετο τὰς

A mortis jacebant. Atqui repudianda prorsus huc sententia est. Nusquam 210 inspiratam Scripturam comperiemus narrantem, quod etiam detentis in inferno spiritibus praenuntiaverit Servatoris adventum beatus Baptista. Quanquam et illud vere dicatur, hand sane eum ignorasse omnem incarnati Unigeniti dispensatoriū viam, probeque præ ceteris novisse, Christum jacentes item apud inferos redempturum, atque illos splendore suo illustraturum; gratia nempe Dei factum morti prorsus superiorem, ut quemadmodum Paulus ait²⁰, mortuorum simul ac vivorum dominaretur. Quid ergo intelligit, dum interrogans dicit: « Tu es qui venis, an aliud expectamus? » Jam dixi inscitiam ab eo prudenter simulari, non ut ipse aliquid disceret, nam ut B præcursor mysterium noverat, sed ut suis persuaderetur discipulis quanta esset Servatoris eminentia: et quod inspiratae Scripturæ sermo hunc quidem Deum ac Dominum venturum prædictit; ceteri vero omnes servi fuerint, principi præcedentes, Domino viam parantes, uti scriptum est Igitur a prophetis appellatus tuit qui venit universalis Servator ac Dominus. Quamobrem David propheta psallit: « Benedictus qui venit in nomine Domini²¹, » id est cum gloria Deo digna, et dominatu ac sublimitate cunctos excedente. Idque denuo idem paulo in serius significavit dicens: « Deus Dominus, et illuminavit nobis²². » Venit quidem Moses, et post eum duxuit Israelitarum Josue Navi filius. Exin beati prophetæ; nemoque horum in nomine Domini luxisse terræ incolis dicitur. Dominus autem Deus cum sit vere propriaque natura unigenitum Dei Verbum, nobis apparuit. Sic illum Deus Pater nominavit, dicens Habacuco prophetæ: « Paulo post veniens veniet, et non tardabit²³. » Imo et per alium prophetam sic rursus dicit unigenitum Dei Verbum: « Gaudet et laetare, filia 211 Sion; quia ecce ego venio, et in medio tui habitabo, dicit Dominus: multique populi ad Dominum consurgent die illa: eroque illorum Deus, et ipsi erunt meus populus²⁴. » Quod equidem ad exitum esse deductum, ex factis cognoscere possumus. Ergo veluti ex inspirata Scriptura sumpto hoc vocabulo divus Baptista, iussit de suis familiaribus qui interroget, utrum ipse sit qui venit.

D

² V. 21. In ipsa autem hora multos curavit.

Cognoscens itaque, utpote Deus, qua mente misisset eos Joannes, reique rationem, et adventus illorum causam; namque illo potissimum tempore longe plura prioribus patratarat miracula, multosque sanaverat; haud equidem ut Joannem doceret, cur enim

²⁰ Rom. xiv, 9. ²¹ Psal. cxvii, 26. ²² ibid. 27.

²³ Habac. ii, 3. ²⁴ Zachar. ii, 10.

(1) Vidimus in Spicilegio Rom. t. IX, p. 685, seqq. hanc modo repudiata a Cyrillo sententiam de Joanne prædicatore apud inferos adfuturi inox

Christi, non contemnendam visam esse antiquis patribus Origeni, Hippolyto, nec non Eusebio Alexandrino, qui de illa sermones scripsit.

jam persuasum urgeret? sed ut praesentes hos et A θεοσημειας, και πολλους οντες ενεργειαν διδάσκων, πας γαρ τὸν πεπεισμένον; ἀλλὰ τούτους τοὺς ἀμφιβάλλοντας. Γεγονότες οὖν ἄρα τῆς ἐνούσης μεγαλοπρεπειας ἐπόπται και θεωροί, και πολὺ τὸ θαῦμα τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως τε και ἐνεργείας; ἐν ξαντοῖς συλλέξαντες, προσάγουσι τὴν ἔρωτησιν, ὡς ἐξ Ἰωάννου λέγοντες, Εἰ αὐτὸς ἐστιν ὁ ἐρχόμενος; Ἐνταῦθα μοι βλέπε τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές· οὐ γάρ ἀπλῶς ἔφη το, Ἐγώ εἰμι, ἀλλ' ἀποφέρει μᾶλλον αὐτοὺς εἰς τὴν δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πληροφορίαν, ἵνα εὐαφόρμως τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν πάραδεξάμενοι, ὑπονοστήσωσι πρὸς τὸν ἀποτελεῖσθαι αὐτούς· διὸν οὐδὲ πρὸς τὰ ρήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ πέμψαντος ἀπεκρίνατο. Πορευθέντες γάρ, φησι; ἀπαγγείλατε Ἰωάννη ἀπερτούσατε μὲν διὰ τῶν προφητῶν, εἶδετε δὲ πληρωθέντα δι' ἐμοῦ: Ἐκείνα γάρ οἰκονομικῶς εἰργάζετο κατ' ἐκεῖνο μάλιστα καιροῦ, ἀπερ αὐτὸν ἐπιτελέσσειν, διὸν ἥκοι πρὸς ἡμᾶς, οἱ προφῆται διήγγειλον. Τίνα δὲ ταῦτα; Τυφλῶν διδρθωσις, λεπρῶν κάθαρις; κωφῶν ἀκοή, νεκρῶν ἔγερσις, και τὰ ἔξης· ἐφ' οἷς ἐπάγει θεοπρεπῶς· ἐκαὶ μακάριός ἐστιν δι' ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοὶ (1). Ἐτὶ τούτῳ λέγων, ή δεῖξαι θυλόμενος, ὡς και αὐτοῦ τὰ βλέφαρα, ή φησιν ὁ θεος Δασδί, ἔκταξει τοὺς υἱούς των ἀνθρώπων, και σκανδαλίζομενοι.

V. 24. Cœpit de Joanne dicere ad turbas.

Rursus enim in his observa quam prudenter Servator se gesserit. Grandem ac prolixum de sancto Baptista sermonem commovit: sed enim illam, unde is credibiliter lœdi poterat, definitionem muneric vitalis: dicens autem plus esse illum quam prophetam, admirabilem jam amabilissime audientibus demonstrat. Deinde postquam ipsum ceu existentis virtutis imaginem, inter filios mulierum præstantissimam, proposuerat, majus aliud bonum ex adverso ponit, hominem videlicet qui nuper (cælorum) regno fuerit initiatus, et in filium Dei per Spiritum regeneratus. Etenim cælorum regnum, Spiritus impertitionem esse dicimus, juxta illud: « Regnum cælorum intra vos est »²⁴. Major est ergo quolibet mulieris nato, is qui Spiritus regeneratione honos ratus fuerit. Illi enim adhuc vocantur carnis filii, hi autem patrem suum dicunt omnium Deum; neque iam mulierum sunt nati, ut Joannes et qui ante ipsum, sed ex Deo geniti, et divinæ consortes facti

²⁴ Psal. x, 5. ²⁵ Luc. xvii, 21.

(1) Divus Thomas in catena hoc loco ita habet.
CYRILLUS. Conjecit Dominus tanquam hominum secreta cognoscens, aliquos dicturos: Si usque hodie ignorat Joannes Jesum, qualiter eum ostendebat nobis dicens: « Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi? » Ut igitur sanaret hanc passionem quæ eis acciderat, dannum quod ex scandalo procedebat, exclusit. Unde dicitur: « Et cum discessissent nuntii Joannis, cœpit dicere ad turbas, » etc. Paulo post sequitur ibidem alius Cyrilli locus, sed parum felici translationis genere obscuratus. « **CYRILLUS.** Qualiter ergo tanta sedulitas religiosis, ut

διεράπευσεν· οὐχ ἐκεῖνον διδάσκων, πῶς γάρ τὸν πεπεισμένον; ἀλλὰ τούτους τοὺς ἀμφιβάλλοντας. Γεγονότες οὖν ἄρα τῆς ἐνούσης μεγαλοπρεπειας ἐπόπται και θεωροί, και πολὺ τὸ θαῦμα τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως τε και ἐνεργείας; ἐν ξαντοῖς συλλέξαντες, προσάγουσι τὴν ἔρωτησιν, ὡς ἐξ Ἰωάννου λέγοντες, Εἰ αὐτὸς ἐστιν ὁ ἐρχόμενος; Ἐνταῦθα μοι βλέπε τῆς τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές· οὐ γάρ ἀπλῶς ἔφη το, Ἐγώ εἰμι, ἀλλ' ἀποφέρει μᾶλλον αὐτούς εἰς τὴν δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων πληροφορίαν, ἵνα εὐαφόρμως τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν πάραδεξάμενοι, ὑπονοστήσωσι πρὸς τὸν ἀποτελεῖσθαι αὐτούς· διὸν οὐδὲ πρὸς τὰ ρήματα, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ πέμψαντος ἀπεκρίνατο. Πορευθέντες γάρ, φησι; ἀπαγγείλατε Ἰωάννη ἀπερτούσατε μὲν διὰ τῶν προφητῶν, εἶδετε δὲ πληρωθέντα δι' ἐμοῦ: Ἐκείνα γάρ οἰκονομικῶς εἰργάζετο κατ' ἐκεῖνο μάλιστα καιροῦ, ἀπερ αὐτὸν ἐπιτελέσσειν, διὸν ἥκοι πρὸς ἡμᾶς, οἱ προφῆται διήγγειλον. Τίνα δὲ ταῦτα; Τυφλῶν διδρθωσις, λεπρῶν κάθαρις; κωφῶν ἀκοή, νεκρῶν ἔγερσις, και τὰ ἔξης· ἐφ' οἷς ἐπάγει θεοπρεπῶς· ἐκαὶ μακάριός ἐστιν δι' ἐὰν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοὶ (1). Ἐτὶ τούτῳ λέγων, ή δεῖξαι θυλόμενος, ὡς και αὐτοῦ τὰ βλέφαρα, ή φησιν ὁ θεος Δασδί, ἔκταξει τοὺς υἱούς των ἀνθρώπων, και σκανδαλίζομενοι.

Ἔρχατο λέγειν πρὸς τοὺς δχλους περὶ Ιωάννου:

(A. f. 118) «Ορα δὲ πάλιν ἐν τούτοις δεῖν ἐπιτήσατο χὴν οἰκονομίαν δι Σωτῆρο. Πολὺς αὐτῷ και μακρὸς περὶ τοῦ ἀγίου Βαπτιστοῦ κεχίνηται λόγος· τὴν μὲν γάρ, διὸν ἦν εἰκός ἀδικηθῆσθαι πως αὐτὸν, ἀπεκρούσατο δόξαν· προφήτου δὲ τι πλέον ἔχειν εἰπὼν, ἀξιοθαύμαστον ἥδη και ἀξιέραστον τοῖς ἀκρωμένοις ἐδείκνυεν. Είτα εἰκόνα ωσπερ αὐτὸν ἀναθεὶς τῆς ἐνούσης ἀρετῆς, ἐν γεννητοῖς γνωτικῶν ἔχουσαν τὸ ἀκρότατον, ἀντιπατήθησι τὸ μειόνως ἀγαθὸν, τὸν δέρτι τῆς βασιλείας ἀψάμενον, και εἰς Υἱὸν ἀναγεννηθέντα Θεοῦ διὰ τοῦ Πνεύματος· βασιλείαν γάρ οὐρανῶν τὴν τοῦ Πνεύματος; δόσιν εἶναι φαμεν, κατὰ τό· « Η βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ὑμῶν ἐστι. » Μείζων οὖν ἄρα πιντὸς γεννητοῦ γυναικός, δι τῇ τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσει τετιμημένος· οἱ γάρ έτι τέκνα καλοῦνται σαρκὸς, οἱ δὲ πατέρα τὸν τῶν δλων θεὸν ἐπιγράφονται, οὐκέτι χρηματίζοντες γεννητοῖς γυναικῶν, ὡς Ἰωάννης και οἱ πρὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννη-

carnales passiones subjiceret, ad tantam ignorantiā deveniret, nisi ex mentis levitate, quam non asperitates sed illecebra mundanæ delectant? Igitur si velut non colentem deliciosa Joannem imitari, date ei robur continentiae competens; si vero nihil amplius debetur honestæ conversationi, quid, omissa reverentia delicatorum, incolam̄ deserti, vileque tegumenta, et camelorum vellus miramini? » Et inox denuo. **CYRILLUS.** Sed forte inconveniens est circa hoc excusare Joannem; satemini enim eum imitabilem esse; unde subdit: « Sed quid existis videre? » etc.

θέντες, καὶ θείας κοινωνοὶ γενόμενοι φύσεως. Οὐκ-
οῦν καὶ ἐλάττονες ὡμεν τῶν τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνῃ
χαρωριώδετων, κατὰ γε τὴν τῆς ζωῆς ἀγίστητά
φημι, ἀλλ' ἐν μείζοις γεγόναμε διὰ Χριστὸν. Με-
μνήσθαι δὲ ἀναγκαῖον, διὰ καίτοι τοιοῦτος ὑπάρχων
εἰς ἀρετὴν ὁ Βαπτιστής, διμολογεῖ σφῶς ἐν χρεῖ
καθεστηκένα τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος· «Ἐγὼ γάρ,
φησι, χρείαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι.» Οὐκ ἀν δὲ
ἔδειθησθαι, εἰ μή τι πλέον ἦν ἐν αὐτῷ, καὶ τῆς ἐν νόμῳ
δικαιοσύνης ὑπερκείμενον. Κάκενο δὲ τὸ, ἐκ τῶν
Ιωάννου ἡμερῶν τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἄρ-
πάζεσθαι, οὐκ εἰργαται ὡς οὐδενὸς πρὸ αὐτοῦ ταῦτην
ἀρπάσαντος. Ποιὸν γάρ ποτε τῶν προφητῶν ἡ ἐλπὶς
πλήσθεται; τι δὲ τοσοῦτος τῶν ἀγίων πράξεις χαρδός.
εἰς περ ἔξω τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κείστεαι; Ἀλλ'
ὅτι κατὰ τὸν Ιωάννου καιρὸν, καὶ λοιπὸν ἐφεδῆς, ἡ
τοῦ Πνεύματος δύσις, καὶ ἡ διὰ τοῦ ἀγίου βαπτι-
σματος εἰς Θεὸν ἀναγέννησις, διὰ πίστεως ἀρπά-
ζεται.

Ἄλλα τι ἐξειληδύνθατε Ιδεῖν; κ. τ. λ.

(Β. f. 71 b). Μή σχῆμα ἔχει περιβλεπτον; μή βα-
σιλικὸν ἀξιωμα; μή βασιλικάς εἶχεν ἐντολάς; καὶ
γράμματα, καὶ δόγματα, καὶ νόμους ἐπεφέρετο βα-
σιλικούς; μή λαμπρὸς ἦν κατὰ τὸ φαινόμενον; Οὐχὶ
πρέπειν ιμάτιον ἐφόρει; οὐκ αὐτούσιδιον εἴχε τρε-
φήν; Μή τι τοιοῦτον προετρέψατο ὑμᾶς ἔκει ἀπελ-
θεῖν; Εἰ δὲ οὐ; εἰς προφήτην χρησμῶς ἐξῆλθεται, ναὶ
λέγω ὅμην καὶ περισσότερον προφήτου. Οὐ μὲν γάρ
περοφήτης προσέλεγει μόνον, οὐτος δὲ οὐ μόνον ἤζοντα
περομεμήνων, ἀλλὰ καὶ ὑπέδειξεν, εἰπών· «Ἴδε ὁ
Ἀμυντὸς τοῦ Θεοῦ δὲ εἰρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κό-
σμου (1).» Ἀγγελον δὲ τὸν Ιωάννην καλεῖ, οὐχ ὅτι
ἥν ἀγγελος, ἀνθρώπος γάρ ἦν τὴν φύσιν, ἀλλ' ὅτι
ἀγγέλου ἐργάνον ἐποίησεν, ἀγγέλων τοῦ Χριστοῦ τὴν
περουσίαν. Εἴτα τὸ; περισσότερον προφήτου, περι-
περιτιθέμενος, τὸ, «Ἴδος ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἀγγε-
λὸν ρου ἐμπροσθέν σου», διηγεῖται. Μείζων γάρ
προφήτου ὁ μαρτυρούμενος ὑπὸ Θεοῦ, διτις ἀγγελος
αὐτοῦ ἦν, ἀποστέλλεται πρὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ,
κατασκευάσων τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Μαρτυρία γάρ με-
τάλη περὶ Ιωάννου, καὶ περισσότερον προφήτου.»
Οὐτι προφητευμένου τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσεσθαι, καὶ
οὗτος συμπροφητεύθη αὐτῷ, ὃς προελευσόμενος αὐ-
τοῦ ὁ ἀγγελος.

**Μείζων δὲ τερρητοῖς τυραινῶν προστήτης Ιωάν-
νου τοῦ βαπτιστοῦ οὐδεὶς δύτει.**

(Β. f. 72). Θέμεν γάρ μακάριος Ιωάννης, διμοῦ
τοις δὲ λλοις δυοις πρὸ αὐτοῦ γεγόνων, γεννήσθες ἔστι
γνωσκός· οἱ δὲ τὴν πίστιν προσηκάμενοι, οὐδέπει
γνωστοὶ γνωστῶν, ἀλλ' υἱοὶ Θεοῦ χρηματίζουσι·
«Οὓσοι γάρ, φησιν, ἔλασσον αὐτῶν, διδώσεις αὐτοῖς ἔξου-
σίαν τὸν Θεοῦ γενέσθε· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων, ἀλλ'
ἐκ Θεοῦ ἐγενήθησαν.» Καὶ δὲ Παῦλος· «Οὓσι δὲ οὐτε
υἱοί, ἐμπεισθεῖσιν δὲ θεῖς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ

A naturae ²⁶. Itaque etiam si forte minores simus illis
qui sub lege justi fuerunt, quod attinet, inquam, ad
vitam sanctitatem, altamen per Christum majore
gradu sumus. Illud quoque necessario memineri-
mus, quod quamvis tanta esset Baptista virtute
ornatus, nihil tamen minus palam confletetur, san-
ctio se baptismate indigere: «Ego enim, inquit,
a te debeo baptizari ²⁷.» Non **213** autem debulset,
nisi in illo maius aliquid fuisset, et justitiam legis
transcendens. Jam et illud, a diebus Joannis celo-
rum regium rapi, non ideo dicitur quasi nemo
ante illum id rapuerit. Alioqui, quoniam prophetarum
spes abiisset? quid ageret tantus sanctorum
chorus, si extra regnum cœlorum versaretur? Sed
ideo id dictum est, quia Joannis tempore, et deinceps, Spiritus gratia, et per sanctum baptismum
in Deo regeneratio, fidei merito raptur.

V. 25. *Sed quid existis videre? etc.*

Num vestem habebat spectabilem? num regalem
dignitatem? num regia mandata habebat? num deni-
que litteras, edicta, leges, regis instar promulga-
bat? num externa splendidus erat specie? Nonne
potius cilicium gestabat? nonne fortuito cibo
utebatur? Num hujusmodi aliquid suavit vobis ut ad
illum pergeretis? Quod si veluti ad prophetam op-
portune ivistis, utique aīo hunc esse plus quam
prophetam. Nam prophetā p̄̄adicit tantummodo,
hic autem non eventura solum portendit, sed et
demonstravit, dicens: «Ecce Agnus Dei, qui tollit
peccatum mundi ²⁸.» Angelum autem appellat
Joannem, non quod angelus esset, erat enim natura
homo, sed quia angeli fungebatur munere, Christi
nuntians pr̄̄äsentiam. Deinde verbis «plus quam
prophetā» dictum illud explanat, «Ecce ego mitto
angelum meum ante te ²⁹.» Major enim quam pro-
pheta est is quem Deus testatus tanquam angelum
suum mitti ante faciem Christi, viam ejus paratu-
rum. Certe magnum de Joanne testimonium verba
sunt «plus quam prophetā.» Quia nempe editio de
venturo Christo valicinio, de Joanne simul predi-
cium est, fore ut ei p̄̄æcedat tanquam angelus.

V. 28. *Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est.*

Beatus quidem Joannes, sicut omnes **214** qui
ante eum exsisterunt, natns de muliere est. At **H** qui
sibi sicut etiam recipiunt, haud jam filii mulierum, sed
Dei sunt. «Quotquot enim eum receperunt, dedit
eis potestateum filios Dei fieri, qui non ex sanguini-
bus, sed ex Deo nati sunt ³⁰.» Et Paulus: «Quo-
niam autem estis filii, misit Deus Spiritum Filii sui
in corda vestra clamantem: Abba, Pater ³¹.» Com-

²⁶ II Petr. i. 4. ²⁷ Matth. iii. 14. ²⁸ Iohann. i. 29.

(1) Hic sere inserendum quod est apud D. Thomam in catena: «CYRILLUS. Cum igitur et a loco, et a vestibus, et ex conuerso hominum nomine ejus

enim revixit Christus, spoliatis inferis, tunc credentibus in se adoptionis in filios Spiritum dedit, atque ante omnes discipulis suis. *¶ Insuflavit enim in eos, dicens: Accipite Spiritum sanctum: quorum remisceritis peccata, remittuntur eis, et reliqua¹⁴.* Nam quia omnino facti sunt divinitate consortes naturae¹⁵, Dominico et universaliter potestalivo Spiritu accepto, ideo congrua Deo dignitas eisdem collata fuit, remittendi, inquam, peccata querum voluerint, aliorum vero retinendi. Quod vero ante hunc ejus adventum nondum esset apud homines adoptionis in filios Spiritus, sapientissimus demonstrat evangelista Joannes, dicens: *¶ Nondum enim erat Spiritus sanctus datum, quia Jesus nondum erat glorificatus¹⁶; et quo loco gloriam dicit resurrectionem a mortuis, et in caelos redditum. Illic enim redux unigenitum Dei Verbum misit ad nos pro se Paracletum, atque in nobis per eum manet. Quod nos docuit, dicens: *¶ Nisi ego abiiero, Paracletus non veniet ad vos¹⁷.** Superest ergo, ut etiam si forte minorem haberemus justitiam quam illi qui in lege justi fuerunt, de vita, inquam, honestate loquor, in majoribus inter filios mulierum sumus propter Christum.

V. 32. Similes sunt pueris sedentibus in foro.

Erat fortasse ludi quoddam genus apud Iudeorum pueros ita se habentis: Ducas in partes puerorum multitudine discriminabatur, quorum alii mundi hujus ridebant tumultum, et insanum rerum cursum; alii terribilem præcipitemque in contrarium versam vicem; et pars quidem tibiis canebant, **215** pars lugebant: sed neque canentibus ac latantibus, hi qui lugebant delectabantur; neque vicissim lugentibus, hi qui tibias tenebant se conformabant. Deinde invicem quodammodo imputabant immisericordem animum atque incompositum. Hujuscemodi aliquid contigisse Iudeorum populo ac ejus principibus, Servator affirmabat. Venerant enim prophetæ tristia futura prædicentes, et luctu digna. Mox post illos venit Christus atque apostoli, tibiis instar, prædicationem regni occidentes, et paenitentiam gratiam. Sed præduro corde Iudei non solum non genuerunt auditis prioribus, sed ne coram quidem posterioribus saltaverunt, nullum scilicet virtutis actum exprimentes.

V. 35. Venit enim Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum.

Quanam decimam ratione pertrahetis ad fidem, Phariase insipione, qui omnia indiscreti vituperas, nihilque laude dignum existimas? Antelevit Servatori beatus Baptista, et Paenitentiam agite, dicens; et appropinquauit enim regnum celorum¹⁸. Profectio le erat persuadeado idoneos, qui in iasa splendido et admirando vita genere testimonium præ-

A ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν κράζειν, ἀλλα, δὲ Πατήρ. Ὅτε γάρ ἀνεβίω Χριστὸς σκυλεύσας τὸν ἔθην, τότε τοῖς πατεύσασιν εἰς αὐτὸν τὸ τῆς υἱοθεσίας δέδωκε Πνεῦμα, καὶ πρὸ γε τῶν ἀλλον τοῖς οἰκεῖοις μαθηταῖς· Ἐνεψύσσος γάρ αὐτοῖς, λέγων· Λάβετε Πνεῦμα ἄγιον· ἀν τινῶν ἀρῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, καὶ τὰ ἔξης. Ἐπειδὴ γάρ ὅλης γεγόνατε θεῖας κοινωνοὶ φύσεως, τὸ Δεσποτικὸν καὶ κτεῖνοντες· ἀντὸν ὅλων πλούτησατε Πνεῦμα, ταύτη τοι καὶ θεοπρεπὲς· ἀξιώματα περιτέθεσεν αὐτοῖς, τὸ ἀφίειν φημὶ τὰς ἀμαρτίας ὃν ἂν βούλωνται, κρατεῖν δὲ καὶ τὰς ἔξερν (1). Ὅτε δὲ πρὸ τῆς ἀναφορῆστας σύν ήν ἐν ἀνθρώποις τῆς υἱοθεσίας τὸ Πνεῦμα, δὲ πάντοπος εὐαγγελισθεῖς Ἰωάννης· δῆλοι, λέγων· Οὐδέποτε γάρ ήν Πνεῦμα ἄγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέποτε ἐδιχάσθη·

B δόξαν, τὴν ἐν νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδὸν λέγων. Ἐκτὸς γάρ ἀναφορῆσες δὲ μενογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος ἐπεμψεν ἡρίν ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν Ηεράκλητον, καὶ ἐν ἡμῖν ἐστι δὲ αὐτοῦ· καὶ τούτῳ ἡμᾶς ἐδίδασεν, εἰπὼν· Ἐάν μή ἀπέλθω, δὲ Παράκλητος· οὐκ ἀλεύσεται πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ποτὲ οὖν καὶ τὸν ἐλάττους δικεν τῶν τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνῃ ἀχόντων, κατέ τις τὴν τῆς ζωῆς ἀτειμητέα φημε, ἀλλ' ἐν μείζοις τενητῶν γυναικῶν διὰ Χριστόν.

C "Ομοιοι εἰσι παιδίοις τοῖς ἐν ἀγορᾷ παθηματοῖς.

(Α Γ. 118 b, Β Γ. 73, Ζ Γ. 121 b). Ἐν τάχα τοις παιγνίοις τις τρόπος παρὰ τὸν ἰουδαϊκὸν ταῖς εἶχων· Εἰς; μέρη δύο πληθὺς παιδίων ἐτέμνετο, καὶ καὶ τὴν τοῦ βίου γελῶντας τύρδην καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων τὸ δινώμαλον, καὶ τῶν ἔξερν τὴν εἰς ἔτερα διειήν καὶ ἀθρίαν μεταβαλτὴν, τὰ μὲν ἥκλουν, τὰ δὲ ἐθρίουν· ἀλλ' οὐτε τοῖς αὐλαῖσι καὶ χάρισιν οἱ θρηνοῦντες συνήδοντο, οὐτε μήτις τοῖς κλαίουσιν οἱ τὸν αὐλὸν ἔχοντες, συνεπλάττοντο. Εἴται ἀλλήλοις; ἐνεκάλουν τρόπον τινὰ τὸ ἀσυμπαθές; ἤγουν ἀδιάθετον. Τοιούτον τις πεπονθέντις τοὺς τῶν ἰουδαϊκῶν δῆμοις δόμοι τοῖς προεστηκόσιν, Ισχυρίζετο Χριστός. (Β Γ. 73) Ἡλθον γάρ οἱ προφῆται τὰ ἐτόμενα προεναρωνῦντες σκυθρωπά, καὶ πρὸς θρῆνον διεγερτικό· εἴται μετ' ἐκείνους ἐλτήσθεν δὲ Χριστὸς, καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐλοῦ δίκην ἐξηγούντες τὸ τῆς βασιλείας κήρυγμα, καὶ τὴν χάριν τῆς μετανοίας. Ἀλλ' οἱ σαληροκάρδιοι ἰουδαῖοι οὐ μόνον οὐκ ἐκόψαντο τὰς προτέρους, ἀλλ' οὐδὲ ὠρχήσαντο ἐπὶ τοῖς δευτέρους, μηδὲν ἔργον ἀρετῆς διαπράξαμενοι.

D Στέλλουσθε γάρ Ἱωάννης ἁ βαστιστής, μήτε ἀρτον ἀσθλω μήτε οὔρον κίνων.

(Α Γ. 118 b, Β Γ. 73). Αὐτὸιοι πράγματας επιγνωσθῆσθαι πρὸς πλεῖστην, δευτερεύεται Φαρισαῖος, πάντα διετύπων ἀδιακρίτας, καὶ οὐδὲν ἀξιῶν ἐπανεῖν; Προεβάδισε τοῦ Σωτῆρος· δὲ μακάριος Βαστιστής, οἱ Μετανοῦστες, λέγων, ἢ γῆικε γάρ τη βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἐξιχνεώς δὲ εἰς τὸ ἐνύπειται πειθεῖν, καὶ τῇ αὐτῆς τῆς οὐτω λαμπρόδε καὶ ἀξιαγάστου

¹⁴ Joan. xx, 22. ¹⁵ II Petr. i, 4. ¹⁶ Joan. vii, 30. ¹⁷ Joan. xvi, 7. ¹⁸ Matth. iii, 2.

(1) Εἰ paenitentiae sacramentum sacerdotibus commissum a Christo per sanctum Spiritum.

ζωῆς μαρτυρούμενος· είτα κακίσιεν τὸν τοιοῦτον ἀποτολμᾶς, δεὶς οὐδὲν μᾶλλον τοῦ παντὸς ἀξιόσθαι θαύματος; Ιακώβον ἐρήσης τὸν κατανεκροῦντα ταῖς ἀστείαις τῆς ἀμαρτίας τὸν νόμον, τὸν φωλεύοντα τοὺς μέλεσι τῆς σαρκὸς, καὶ ἀντιστρέψεμενον τῷ νόμῳ τοῦ ιδίου τὴς ήμῶν; Ὅδος ἦν ὁ μακάριος Βαπτιστῆς τῆς εἰς Χριστὸν εἰσεβαίζεις. Ἰδωμεν δὲ καὶ τὸν ἔπειρον, δεὶς δοκεῖ πως τὴν ἑναντίαν ιέναι τρίθνον τῆς τοῦ ἄγίου Βαπτιστοῦ πολιτείας. Οὐκ ἦν ἐν ἡρήμω Χριστὸς, ἢν ἀπεισεῖ δὲ μᾶλλον ἐποιείτο τὴν διετριβὴν ὅμοι τοῖς ἀγίοις ἀπόστολοις· καὶ ἡ διάιτα δὲ οὐ σκληραγγίαν εἶχε τοιαύτην, ὅποια τις ἦν ἡ τοῦ ἄγίου Βαπτιστοῦ. Ἀρ' οὖν ἐπανεῖς καὶ τούτον; Οὐδαμῶς· γέγονας δὲ φιλαίτιο; καὶ οὐτὲ αὐτῷ τῷ Χριστῷ. Ἐφῆς γάρ· «Ἴδου ἀνθρωπὸς φάγος καὶ οἰνοπότης.» Ποῦ δὲ τοῦτο δεικνύειν ἔχεις; Καί τοι Μαρίας καὶ Μάρθας ὑπόδειξαν ἐν Βηθανίᾳ ποτὲ, εἴτα μιᾶς τῶν ὀνομασμένων περὶ πολλὴν διακονίαν περισπωμένης, ἀνακόπτων ὅρθιται Χριστῆς τὸ πέρα μέτρου, καὶ καταρρύθμιζων τῇδε; εἰς αὐτάρκειαν· Ἐφη γάρ· «Μεριμνᾶς καὶ τυρδάζῃ περὶ πολλά·» ὀλίγων δὲ ἔστι χρεῖα, ἢ ἴνδε. Ἡν δὲ τοιοῦτος ἀεὶ τε καὶ πανταχοῦ. Τελώναις δὲ συντριβάτοι, ἀνάλωτος ὥν αὐτὸς ἀμαρτίας παντελῶς· Ἐφη γάρ· «Τι; τές ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἀμαρτίας;» Οὐκέτιν οὐδὲν ἀν τὴν ἡδικήθη καὶ συνὼν ἀμαρτωλοῖς, τούναντίον δὲ πάσης αὐτοῖς ὥρεδειας καὶ σωτηρίας ἐγίνετο πρόξενος· Ἐλέγει γάρ· «Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες Ιατροῦ, ἀλλ' εἰ κακῶς ἔχοντες.» Υμᾶς μὲν γάρ διὰ Μωϋσέως νόμος μὴ συνδιαιτᾶσθαι πονηροῖς ἐκέλευσεν, ἵνα μὴ ὡς ἀσθενεῖς καὶ πρὸς ἀμαρτίαν εἰνοιοι, ρύσις εἰς τὸν αὐτὸν τῆς ἀσθενεῖς ἐμπιπτοῦτε βιθύνοι. Εἰ γάρ ἰδραῖοι ἦτε πρὸς ἀρετὴν, καὶ πρὸς εὔσεβειν εἴχετε βεβηκότα τὸν νοῦν, οὐκ ἀν πεκάλωσις. Χριστὸς δὲ τί ἀν πάθοι τῶν ἀδικειν πεφυκότων; Ἀλλ' ἡγνότας παντελῶς τὸ περὶ αὐτοῦ μυστήριον. Θεὸς γάρ ὡν Λόγος, γέγονε μεθ' ἡμῶν, τουτέστιν ἐσαρκώθη δι' ἡμᾶς; οὐχ ἵνα χρήν τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῆι διάσπορος δι' αὐτοῦ· τοῦ δὲ καταχρίνοντος ἦν, τὸ μὴ συνείναι θέλειν τοῖς οὖσιν ἐν ἀμαρτίαις; τοῦ δὲ σώζειν ἐθέλοντος, τὸ καὶ συνιέναι καὶ νοούστεν, καὶ τῶν αἰσχύλων ἀναπειθεῖν ἀποφοιτᾶν· καὶ τῆς εἰς τὸ φαῦλον ὄδου, τὴν τῆς εἰς αἰώνα ζωῆς ἀνθελέσθαι τρίθνον· οὐκ ἡλθει καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἀμαρτωλούς εἰς μετάνοιαν. Οὐ μολύνεται ἡλιος πάσαν φωτίζων τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀκαθάρτοις πολλοῖς σώμασιν ὀμώλων· οὐδὲ διὰ τῆς δικαιούντος ἡλιος ἀδικηθεὶη ἀν κατ' οὐδένα τρόπον, πονηροῖς ἀνθρώποις συναναστρέψθενος. Μῆδεις δὲ τὸ ἔπιπτον μέτρον Δεσποτικοῖς ἀξιώμασιν ἀμιλλάδεσθαι· ζητεῖτω· ἀλλὰ τὴν ἐπιτοῦ ἀπειλεῖν ἔκστος λογιζόμενος, τὴν τῶν τοιούτων φευγήτων συνήθειαν· «Φθείρετε· γάρ ηθη χρηστὸς ὀμύλις κακοῦ.» Νοούστεν δὲ τοὺς τούτους, τὸ κώλυόν οὐδέν.

Μέριστα δέ τις αὐτὸν τῶν φαρισαίων ἦταν μάγιττος· αὐτοῦ.

(Α. f. 119 b). Κέκληται μὲν οὖν παρ' ἄνδρας τῶν φαρισαίων ὁ Κύριος· ἐπειδὴ δὲ χρηστὸς θετι καὶ φιλ-

A bebat. Tu vero huic conviciari audes, quem cum summa admiratione deberes suspicere? Dæmonium habere diels eum qui jesontis peccati legem mortificat carnis membris harentem, mentisque nostræ legi repugnantem? Via erat beatus Baptista ad Christi religionem. Nunc videamus et alterum, qui diversa via videtur incedere quam Baptista secessatus est. Non erat in deserto Christus, immo in urbe potius cum sanctis apostolis versabatur: neque dicitur ratio tam dura quam sancti Baptiste erat. Num ergo hunc salutem landas? Nequaquam: sed ipsi Christo sicut intendis. Dixisti enim: «Ecce homo devorator et bibens vinum.» Unde nam porro demonstrare id potes? Certe cum Maria ac Martha aliquando illum hospitio receperunt Belthaniæ, cumque ex predictis una sedula 216 ministerio distraheretur, carnimur Christum sollicitudinem immundicam praecidere, atque ad frugalitatem nos erudire. Dicit enim: «Sollicita es et turbaris erga plurima¹⁴: a modicis autem opus est, immo et uno. Ita semper et ubique scese gerebat. Quod si cum publicanis versabatur, ipse omni proرسus peccato carebat. Aiebat enim: «Quis ex yobis arguet me de peccato¹⁵?» Ergo nihil ex peccantibus consuetudine laudebatur; contra autem omni modois illis utilitatis aliquae salutis conciliator erat. Dicebat enim: «Non egent sani medico, sed qui male habent¹⁶.» Vobis quidem Moysis lex quoniamus cum improbis versomini velat, ne utpote infringi et ad peccandum proni, facile in impietatis barathrum incurrit. Nam si stabili virtute essetis, Arimannus que in recta pietate mentem retineretis, nihil vobis vetuisset. Christus autem cuiusam peccandi occasione suisset obnoxius? Tu vero proرسus ignoras mysterium ejus. Nam Deus Verbum venit ad nos, id est propter nos est incarnatum; non ut mundum judicet, sed ut mundus per ipsum salvetur. Est sane damnatio officium, ut ne cum illis versetur qui delictis sunt irretiti: ejus autem qui vult salvare, mos est et conversandi et admonescendi, et ut a turpibus resiliant adhortandū, aliquo ut via prava loco, aeternæ vita semitam praecipiant. Non venit vocare justos, sed peccatores ad penitentiam¹⁷. Sol orbem terrarum illuminans non sordidatur, quandoque impuris mulieris corporibus incidat. Justitiae sol nullo modo ludi poterat dum pravia cum hominibus versaretur. Attamen nemo modicum suum cum Dominica dignitate comparare velit; sed suam quisque inscrinitatem reputans, pravorum familiariam devit. «Corrumput enim bonos mores colloquia prava¹⁸.» Casteroqui eos qui sunt huiusmodi nibil nos valat quoniamvis admiscentur.

V. 36. Rogabat autem illum quidam de Pharisæis ut manducaret cum eo.

In vitâ illaquo fuit ab uno Pharisæorum 217 Dominus, qui utpote bonus et clementis, volensque

¹⁴ Luc. x, 41. ¹⁵ Joan. viii, 46. ¹⁶ Luc. v, 31. ¹⁷ Ibid. 32. ¹⁸ I Cor. xv, 33.

omnes homines salvo fueri, et ad agnitionem veri—
tatis venire⁵¹, gratiam potenti annuit; et ingressus, discubuit. Ecce autem muliercula intro accurrit, quae interperantibus sane moribus fuerat, nunc tamen fidele propositum præ se ferebat; nec preteritæ viæ infamiam ignorans, Christum rogarbat cui qui mundare eam aique omni reatu liberare poterat, & peccatorum remissionem largiri. Id vero agebat retro stans; neque enim ante dimissa peccata consistere coram poterat.

CAP. VIII.

V. 4. *Dixit per similitudinem.*

Beasti prophetæ multisariam verba de Christo fecerunt. Alii quippe ceu lumen venturum prænuntiarunt; alii regali dignitate et eminentia prædictum. Itaque et quidam illorum dixit: « Beatus qui habet in Sion semen, et familiares in Jerusalem! Ecce Rex justus regnabit, et præncipes cum judicio prærerunt. Et erit vir sermones suos celans, et abscondet se quasi ab aqua ruente⁵². » Quod autem plerumque arcanus Servatoris sermo fuerit, patet. Sic eum nobis beatus quoque Psalmista loquenter introducit: « Aperiām in parabolis os meum⁵³. » Nunc videsis ad exitum jam perduci quod ille ante rūstaverat. Plurima Jesum ex universa dudæa circumsteterat multitudo, quam aliquaquebatur parabolis utens: verumtamen iis, utpote indignis mysteria cognoscere regul cœlorum, obscurus sermo erat: neqne curæ illis erat, fidem erga Christum suscipere: immo et ipsius prædictationibus impie obsidebant. Quare et illos objurgabant qui Christo adhærere, ejusque sacra doctrina imbui volevant; non sine ocelere, dicentes: « Demonium habet et insanit; cur eum auditis⁵⁴? », Itaque His non fuit datum mysteria cognoscere regni cœlorum; nobis vero potius qui ad fidem paratores fuimus. Namque ipso copiam nobis dedit parabolam obsecuramque **218** sermonem intelligendi, dictaque sapientium et ænigmata. — Bicendum est insuper, parabolas esse velut imagines haud visibilium rerum, sed intellectualium potius ac spiritualium. Quod enim corporis oculis spectare non licet, hoc ostendit parabola mentis oblatibus, sensibilibus et quasi tangibiliibus rebus egregie informans intellectualium objectorum subtilitatem. Videamus igitur quodnam nobis meditationum parat Servatoris oratio (!).

⁵¹ *I Timoth. II., 4.* ⁵² *Isa. xxxi, 9. Gr. et xxxi,* 1, 2. ⁵³ *Psal. LXXVII, 2.* ⁵⁴ *Joan. I., 20.*

(1.) Illo fere loco apud Latinam Corderii catenam sic. **CYRILLUS.** Hic enim manifeste prædicat mysterium Unigeniti in carne. Beatos namque dicit eos, qui isto tempore inhabitabant Sion, rationalem nempe, quæ est Ecclesia Dei vivi. Habuimus autem et nos domesticos secundum spiritum, sanctos sacerdotum antistites. Justus quoque et irreprehensibilis est omnibus justitiae renumerator. Impererunt autem cum judicio sive auctoritate judiciaria principes illi sancti discipuli, quique post illos ecclesiasticum rectores existiterunt, de quibus sic canit David: « Constitues eos principes super omnem terram. »

Α ἀνθρωπος, καὶ πάντες ἀνθρώπους θέλει οὐδῆνας καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἀλθεῖν, κατένευσεν αἰτοῦντι τὴν χάριν, καὶ εἰσελθὼν κατελθή. Εἴτα γύναιον ἐπειτέχει, ἀκόλαστον μὲν ἐν τῷ βίῳ γενόμενον, πιστὴν δὲ προαίρεσιν ἐπεισεκύμενον, καὶ τὸν ἐπὶ τοῖς φθάσασι μῶμον οὐκ ἀγνοήσασα, παρεκάλει Χριστὸν ὡς ἀποσμῆξαι δυνάμενον καὶ ἀπαλλάξαι παντὸς αἰτιαμάτος, καὶ τῶν ἡμαρτημένων δωρήσασθαι ἄφεσιν. Τέρα δὲ τοῦτο στᾶσα ὅπιστι· ἔμπροσθεν γὰρ ἐστῶνται οὐπια ἥδυνατο πρὸ τῆς ἀρέσεως; τῶν ἀμαρτιῶν.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

ἘΙπε διὰ χαραβολῆς.

(A. I. 121, B. I. 76 b, C. I. 122 b) Οἱ μακάριοι προφῆται πολυτρόπως τοὺς περὶ Χριστοῦ πεποίηνται λόγους. Οἱ μὲν γὰρ ὡς φῶς ἡζοντα προπήγγελλον· οἱ δὲ καὶ ἐν τάξει καὶ ὑπεροχῇ τῇ βασιλικῇ· καὶ γοῦν ἡφαί τις αὐτῶν· « Μακάριος δεῖ ἔχει ἐν Σιών σπέρμα, καὶ οἰκεῖον ἐν Ἱερουσαλήμ! Ἰδού· καὶ βασιλεύς ὀλκαῖος βασιλεύει, καὶ δρχοντες· μετὰ χρίσεως δρῆσονται. Καὶ ἔσται ὁ ἀνθρωπὸς κρύπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ χρυσήσεται ὡς ἀρ' ὑδατος φερομένου. » « Οτι δὲ κεκρυμμένος; δεῖ πως τοῦ Σωτῆρος; ὁ λόγος; δῆλον. Οὐτως ἡμῖν αὐτὸν καὶ ὁ μακάριος; Φαλαφόδη; εἰσκεχδυκε λέγοντα· « Ἀνοίξω ἐν παραδολαῖς τὸ σόμα μου. » Αθρεῖ δὲ οὖν εἰς πέρας ἐκενθῆδες τὸ παρ' αὐτοῦ διηγορευμένον. Πλείστη μὲν γὰρ πληθὺς συναγήγερτο περὶ αὐτὸν οἵ ἀπάστος τῆς Ιουδαίας· προσελάλει· δὲ αὐτοῖς ἐν παραδολαῖς ἀλλ' ἐκείνοις μὲν οὐκ οὔτιν ἀξίοις μαθεῖν τὰ μυστήρια τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ἀσυμφαντῆς δὲ λόγος· λόγους γὰρ τέξουν οὐδενός; τὸ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν προσήκεσθαι· ἀντέπειπτον δὲ ἀνοσίων; καὶ τοῖς δι' αὐτοῦ κηρύγμασι. Καὶ γοῦν ἐπεικώνων τοῖς ἔθελουσι προσεδρεύειν αὐτῷ, καὶ τὴν παρ' αὐτοῖς διψῶσι μυσταγωγίαν, δυσεσδύντες τε καὶ λέγοντες· ἐδαιρόντων ἔχει καὶ μανεται, τί ἀκούετε αὐτοῦ; Οὐκοῦν οὐκ ἐκείνοις δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἡμῖν δὲ μᾶλλον τοῖς ἐτοιμοτέροις εἰς πίστιν δέδωκε γὰρ ἡμῖν αὐτὸς τὸ δύνασθαι νοεῖν παραδολὴν καὶ σκοτεινὴν λόγον, ῥήσεις τε σοφῶν καὶ αἰνίγματα. — (A. I. 122). Πητέρων δὲ καὶ έτι, διτι εἰκόνες εἰσὶν ὥσπερ αἱ παραδολαὶ πραγμάτων οὐχ ὀρατῶν, νοητῶν δὲ μᾶλλον καὶ πνευματικῶν· δὲ γὰρ ιδεῖν οὐκ ἔνεστι τοῖς τοῦ σώματος; ὅφθαλμοις; τούτο δεῖχνουσιν ἡ παραδολὴ τοῖς; τῆς διανοίας; δημασι, διὰ τῶν ἐν αἰσθήσει καὶ οἷον ἀπτῶν πραγμάτων διαμορφοῦσα καὶ ὡς τὴν νοητῶν Ισχυρότητα. Ιδωμεν τοινυν ὄποιαν ἡμῖν ἐξυφαίνει τὴν νόσιν, τοῦ Σωτῆρος δὲ λόγος.

« Erit autem, inquit, rex justus: » Homo quidem ac frater noster secundum omnia illa quæ in terra habuit; in veritate vero, Deus. Nam Verbum caro factum est, secundum Scripturam. Abscondet autem sermones suos: plurima skripidem Christus in parabolis locutus est. Etenim abscondetur tanquam absorptus ab aqua currente, hoc est capi non potest in insidiis insidiantium: sapernumero enim Iudei insidiati sunt illi, ipse autem, ut evangelista dicit: « per medium illorum ibat. » Et sic aderat, scilicet curam gerens.

Ἐπηρώτων δὲ αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες, τίς Α εἶη ἡ παραβολὴ αὕτη.

(Α. I. 122 b, Β. f. 68). Τίς δὲ ἄρα εστὶ τῆς παραβολῆς ὁ σκοπός, καὶ διοι ποτὲ βλέπει τῆς παραβολῆς τὸ βάθος, παρ' αὐτοῦ μάθωμεν τοῦ συνθέντος αὐτήν. Ἡγνόσαν ταῦτα πρὸ τῶν οἱ μαχίριοι μαθηταὶ, καὶ προσήσαν τῷ Σωτῆρι, παρακαλοῦντες καὶ λέγοντες· « Τί εἰσιν αὗται ἡ παραβολὴ; » — (Α. I. 123, Κ. f. 123). « Άλλ᾽ ίδωμεν ποιὰ τίς εἰσιν ἡ πρόφασις, δι᾽ ἣν ἀρπάζεται τὰ ἐν ταῖς ὁδοῖς. Σκληρὴ καὶ ἀνήρατός εστὶ πᾶσα παῖς ὁδὸς, διὰ τὸ τοὺς ἀκάντων ὑποκείεται ποσὶ, καὶ οὐδὲν αὐταῖς ἔχγνωνται τῶν σπερμάτων. Οὐκοῦν δοσι τὸν νοῦν ἔχουσι σκληρὸν, οὐκ εἰσδύεται ἐν αὐτοῖς θεόν τι καὶ εἰρὸν νοοθέτημα, δι᾽ οὐδὲν δύναται καρποφορεῖν τὰ εἰς ἀρέτην αὐχήματα. Οὗτοι τοῖς ἀκαθάρτοις πνεύμασι, καὶ αὐτῷ δὴ τῷ Σατανῇ, πεπατημένῃ γεγόνασιν ὁδὸς, οὓς οὐκ εἰσὶ ποτὲ καρπῶν ἄγιων γενέσθαι τροφοῖς, στείρων καὶ ἀγονούντων ἔχοντας τὴν καρδίαν. Πάλιν εἰσὶ τινες ἀπεριεργάστων ἔχοντες; τὴν πίστιν ἐν ἑαυτοῖς, ὡς ἐν ἀπλότητι λόγων. Θύτοι ἀρρένων ἔχουσι τὴν εὐσέβειαν εἰσιώντες γάρ ἐν ἐκκλησίαις, ἐπιγάννυνται μὲν τῷ πάτητι τῶν συναγηγερμένων, καὶ ἀσέμνως προσέλενται τὰς μυσταγωγίας· πλὴν οὐ κεκριμένως, ἀλλ᾽ ἐξ ἀλαφρῶν θελημάτων. Ἀποφοιτήσαντες δὲ τῶν ἐκκλησιῶν, εἰς λήθην εἰθὺς ἀπορέονται τῶν ἱερῶν μαθημάτων. Κανὸν μὲν μή χειμάζηται τὰ Χριστιανῶν, οὐχὶ οὖσιν ἐκεῖνοι τὴν πίστιν· διωγμοῦ δὲ θορυβήσαντος, φυγάδες τὸν νοῦν ἔχουσι. Πρὸς οὓς δὲ προσήτης Ιερεμίας φησίν· « Ἀναλάβετε ὀπλα καὶ ἀσπίδας. » Μάλιστα μὲν γάρ ἀμαχον ἔχει τὴν κείρε διασώζων Θεός, καὶ καθά φησιν ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Πιστὸς δὲ Θεός, διὸ οὐκ ἔστι τιμῆς πειρασθῆναι ὑπὲρ δυνάμεως, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν. »

Πλὴν εἰ γένοιτο πῶς καὶ τῆς εἰς Χριστὸν εὐσέβειας ὑπεραβλοῦντας παθεῖν, τότε πάντη τε καὶ πάντας ἀσόμεθα ζηλωτοί. Καὶ γοῦν, τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ἐφράσκεν δὲ Σωτῆρ· « Μή φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μή δυναμένων ἀποκτεῖναι, » καὶ τὰ ἔτης. Οὐδὲ μόνοις δὲ λόγοις ταῦτα τιμᾶς ἔξεπαλθευεν, ἀλλὰ καὶ ἔργοις. Τέθεικε γάρ ὑπὲρ τῶν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, καὶ εἰματί τῷ ίδιῳ κατεκτήσατο τὴν υπὸ οὐρανὸν. Ἐσμὲν τοιγαροῦν οὐχ ἑαυτῶν, τοῦ πριαμένου δὲ μᾶλλον καὶ διασώζαντος, καὶ σύνῃ τὴν ἑαυτῶν ὅφειλομεν ζωῆν. « Ή; γάρ φησιν δὲ θεσπίσιος Παῦλος, διὰ τοῦτο Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ἐκῆσεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζῶντων χυριεῖσθ. » Ίδωμεν δὲ καὶ τὰς ἀκάνθας αἵς δὲ θεῖος ἀποπνίγεται σπόρος. Τί πάλιν φησιν δὲ Σωτῆρ; « Ενίστησι μὲν οὖν αὐτὸς τὸν σπόρον, δὲ καὶ τοι ταῖς τῶν δεξαμένων ἐναπομείνας ψυχαῖς, καὶ οἷον ἀναστῶν τρόπη καὶ ἐν ἀρταῖς (1) τοῦ φαίνεσθαι διελάσας, ὑπὸ μεριμνῶν συμπνίγεται κοσμικῶν, καὶ καθά φησιν

V. 9. Interrogabant autem eum discipuli ejus, quæ esset hæc parabola.

Quinam sit parabolæ scopus, et quo spectet arcanum ejus, ab illo qui eam componebat audiamus. Namque id ante nos nesciebant beati discipuli, qui Servatorem acedentes rogarunt, dicentes: « Quænam est hæc parabola? » — Sed videamus quænam sit causa ob quam semen in viis diripitur. Dura atque inarata quælibet sere via est, quia omnium pedibus teritur, nullumque iis semen committitur. Ergo quicunque mentem obduratam habent, nullum in eos ingreditur divinum sacrum monitum, cujus beneficio læta virtutis germina possint oriri. Huiusmodi homines impuris spiritibus et ipsi Satanæ trita via sunt, nec unquam sanctorum fructuum fieri possunt aliores, quia cor sterile habent et infecundam. Rursus alii sunt qui incuriose intrasse retinent fidem, tanquam simplici secessione dixim. Hi non bene fundatam religionem habent: namque in ecclesias ingressi, instantur multitudine congregatorum, et sacras res libenter participant; verumtamen haud cum serio judicio, **¶19** sed cum quadam voluntatis levitate. Mox ecclesiis egressos doctrinarum sacrarum statim capit oblivio. Et si quidem res Christianorum haud procella jacentur, fidem illi servant; sed persecutione grassante, fugitivam mentem gerunt. Quibus Jeremias propheta ait: « Sumite arma et scuta. » Profecto enim invictam habet manū servator Deus; atque, ut doctissimus Paulus: « Fidelis Deus, qui non patientur nos tentari supra id quod possumus, qui tentationem simul ejusque exitum dabit, ut sustinere possimus. »

Jam vero si quando accidat ut pro Christi religione pugnantes patiamur, tunc demum felicissimi usquequaque erimus. Nam sanctis apostolis Servator aiebat: « Ne terreaini ab his qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere, » et reliqua²¹. Quod quidem non verbis tantum, sed factis etiam nos docuit. Animam quippe suam pro nobis posuit, suoque sanguine universum mundum acquisivit. Haud ergo nostri arbitrii sumus, sed ejus potius qui nos emiū servavitque, atque ei vitam nostram debemus. Namque, ut diuis ait Paulus, propterea mortuus est Christus et revixit, ut mortuorum et vivorum sit dominus²². Videamus etiam quæ sint spinæ, quibus divinum suffocatur semen. Quid rursus ait Servator? Projicit quidem ipse semen, quod in recipientibus manens animabus, et jam penè se attollens, et semet ostendendi initium faciens, mandanis curis opprimitur, atque, ut ait Jeremias, fit manipulus efficiendæ farinæ inceptus²³. « Novate ita-

²¹ Jerem. xlvi, 3. ²² 1 Cor. x, 13. ²³ Luc. xii, 4. ²⁴ Rom. xiv, 9. ²⁵ Imo, Osc. viii, 7.

(1) Ita cod. Num pro ἐναργής, vel potius ἐν ἀρχαῖς?

que vobis novalia, ait alius propheta, et in spinis ne A germinetis¹⁰. » Ergo ut divinum in nobis germinet semen, mundanas sollicitudines mentibus nostris pelbamus. — Sunt autem terra pinguis et fructifera, quae contemptum fructum reddit, egregiae bonaerque animae, quae sermonis 220 semina penitus concipiunt retinuerintque, et strenue aluent. De his recte admodum dici potest, quod per unum de sanctis prophetis a Deo dictum fuit : « Et beatos vos dicent euntes gentes, quia facti estis vos terra desiderabilis¹¹. » Cum enim in meastem, rebus quae turbare solent purgatam, divinus aliquando sermo iuicidit, tunc altas radices agit, et spicie iuistar erumpit, et bene fructificat. εἰδότων θεος ποτὲ λόγος κατενεχθῇ, τότε δύοις τελεσφορεται καλῶς.

Verumtamen commodum reor, his qui utilia dicere volunt, aliud quoque ediscerere. Nam Matthæus hoc ipsum argumentum nobis narrans¹², bonam ait terram tribus diversis gradibus fructuicasse. Alia enim, inquit, fecit certissimum, alia sexagesimum, alia demique tricesimum fructum. Vides itaque quonodo tria dixit Christus suis detimenta, et simul pari numero prosperitates. Nam quia secus viam deciderunt semina, ab avibus direpta fuerunt. Quia autem in petris locis germinarunt, paulo post exaruerunt. Quia denique in spinis, ea subducata fuerunt. Ita terra optabiliis triplici cum differentia fructu, ut dicitur, parit, centum, sexaginta, triginta. Ut enim scribit sapiensissimus Paulus, et uniusquisque nostrum proprium habet Dei donum, alias sic, alias alio¹³. Non enim parem prorsus mensuram sanctorum hominum bona facienda habuisse compirimus. Verumtamen nos majora, et quae humilioribus supererimunt, amulari opus est.

V. 21. *Mater mea et fratres mei hi sunt qui verbum Dei audiunt et faciunt illud.*

Qui in Mosaica lege dixit : « Honora patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi¹⁴; » nobis vero precepit ut inimicos etiam amemus; num idem, inquit, parum erat de honoranda matre sollicitus. et erga fratres charitate abiecera? Minime gentium. Quid ergo docere vult? Eximie extollit charitatem erga humines qui suis voluerint legibus obtemperare; omninoque honores debere ipse nobis vult quasi matribus fratribusque. Si enim matrem fratresque 221 ejus esse dicit, qui audiunt verbum eius et faciunt illud, quidni omnibus sit exploratio, cum peculiari et pretiosa prosequi dilectione sua eos qui associæ ipsius erant? Sic enim provocabat omnes, ut accedarent, et sermonibus suis subsequi vellent.

V. 22. *Ipsæ ascendit in maniculam, et discipulis ejus.*

¹⁰ Jercin. iv, 3. ¹¹ Malach. iii, 12. ¹² Matth. xiii, 23. ¹³ I Cor. vii, 7. ¹⁴ Deut. v, 16.

(1) Iuno Osæas. Paria sphalmata alibi nos coargimus. Et quidem mox vers. 23, Mallarus meatus pro Marcus.

Ιερεμίας (1), γένεται δράγμα μή ἔχον ισχὺν τοῦ ποιῆσαι ἀλευρον. « Νεώστις τοίνυν ἐκποτίς νεώματα, ἕτερος προφήτης φησι, καὶ μὴ σπείρητε ἐν ἀκάνθαις. » Οὐκοῦν ἵνα δὲ θεῖος ἡμῖν ἐξανθήσῃ σπόρος, προσποδάλωμεν τῆς ἐκποτὸς διανοίας μερίμνας κοσμικάς.—(A f. 123 b, B f. 78 b) Εἴδε δὲ τῇ πτῶν καὶ εὐτοκος, ποιῶσα καρπὸν ἐκαπονταπλασίαν, φυγεῖ καλαὶ τε καὶ ἀγαθαὶ, εἰς βάθος δεχθεῖσαι τὰ τοῦ λόγου σπέρματα, καὶ κατέχουσαι, καὶ γεννάντις τρέφουσαι. Περὶ τῶν τοιούτων ἀν λόγοιτο καὶ μάλα δικαίων, τὸ δὲ ἐνδιάμεσον παρὰ Θεοῦ· « Καὶ μακαριωτέστενος ὑμᾶς πάντα τὰ θηνη, διότι ἐγένεσθε ὅμεις γῆ θελητῇ. » « Όταν γάρ εἰς νοῦν καθαρὸν τῶν παρενοχλεῖν βίζαν εἰς βάθος, καὶ ματάχοντος δίκην ἐπιπλέψῃ, καὶ

B Πλὴν ἐκεῖνο χρήσιμον οἶμαι χρηστομαθεῖν ἐλογιμάνοις εἰπεῖν. « Ο γάρ τοι Ματθαῖος αὐτὸν δὲ τούτη τὸ περιφάλαιον ἡμῖν ἐξηγούμενος, τὴν ἀγαθήν ἐφη ἐκδούντας καρπούς ἐν τρισὶ διαφοραῖς. Ή μὲν γάρ, φησιν, ἐποίησεν ἐκαπόν, ἡ δὲ ἐξηκοντά, ἡ δὲ τριάκοντα. Άθροι δὴ οὖν δύοις τρεῖς ἐφη Χριστὸς εἰναι τὰς βλάβας, καὶ δύοις ἴσαρθροις αὐτοῖς τὰς εὐδοκιμήσεις. Τὰ μὲν γάρ εἰς τὴν ὁδὸν πίποντα τῶν σπερμάτων, ὑπὸ πτηγῶν διαρπάζεται· τὰ δὲ ἐν τοῖς πετρύδεσιν ἐξαγθήσαντα μόνον, οὐκ εἰς μακρὰν ἔγρανται. Τὰ δὲ ταῖς ἀκάνθαις, ἐναποτίγεται. Γῆ δὲ τὴ θελητὴ καρποὺς ἀποτίκτει, τοὺς ἐν τρισὶν, ὡς ἔρην. Διαφοραῖς, ἐκαπόν καὶ ἐξηκοντά, καὶ τριάκοντά· ως γάρ δέ πάνσυρος γράψει Πχύλος, εἴ καστος ἡμῶν ίδιον ἔχεις χάρτεμα ἐκ Θεοῦ, δὲ μὲν οὕτως, δὲ οὔτετος. οὐ γάρ ἐν ἴσηρι μέτρῳ πάντες τε καὶ πάντοις τὰς τῶν ἀγίων εἰδομενήσις ταγενημένας εὑρίσκουμεν. Πλήτιον ἔηδούν ἀναγκαῖον τὰ μείζονά τε καὶ ὑπερκείμενα τῶν χρηματώτερων.

Mήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοι εἰσὶν οἱ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀκούοντες καὶ σοιοῦντες αὐτόν.

(B f. 79 b) Ο διὰ τῆς Μωυσέως νομοθεσίας εἰπών, « Τίμα τὴν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένεται· » ἡμῖν δὲ ἐπιτάξες καὶ τοὺς ἔχθροὺς ἀγαπῶν, ἄρα αὐτὸς ὥλιγώρει τίς εἰς τὴν μητέρα τιμῆς, καὶ ἀπωθεῖται τὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἀγάπην; Οὐδαμῶς. Τί οὖν ἄρα διδάξαις βούλεται; Εἰς ὑψός αἱρεῖ μέγα τὴν εἰς ἀνθρώπους ἀγάπην, οἵπερ δὲ ἔθελοιν τοῖς αὐτοῦ πειθεῖσθαι νόμοις· καὶ τὰς ἀνωτάτα τιμάς διφέλιξιν ἡμῖν βούλεται, ὡς μητέρας καὶ ἀδελφοῖς. Εἰ γάρ μητέρα καὶ ἀδελφοὺς αὐτοῦ εἰναὶ φησι τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ποιῶντας αὐτὸν, πῶς οὐκ ἀπασιν ἐναργές, ὡς ἐκκεχριμένην καὶ ἀξιωληπτὸν καρίζεται τῇ ἀγάπῃ τοῖς ἐπομένοις αὐτῷ; Οὐτω γάρ ἡν πείσαι πάντας ἤκειν ἐπει τὸ βούλεσθαι τοῖς αὐτοῦ καταπιθεσθεῖς, λόγοις.

D Αὐτὸς ἀνέθη εἰς κλοῖον, καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.

(Α. f. 125 b, Β. f. 80, Ζ. f. 123 b) Διέπλει μὲν Α δροῦ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις Χριστὸς τὴν Τιβεριάδα θάλασσαν ἥτοι λίμνην. Ἐγήγερται δὲ κατὰ τοῦ σκάφους ἀδόκητος τε καὶ ἀπηνῆς χειμῶν, καὶ ταῖς τῶν ἀνέμων ἐμβολαῖς ὑψῷ τὸ κῦμα κυρτούμενον, τὸ τοῦ θανάτου δέος ἐνετίθει τοῖς μαθηταῖς· τεθορύ-
θηνται γάρ οὐ μετρίως, καὶ τοι τὸ θαλασσούργεν εἰδότες, καὶ κλύδωνος οὐκ ἔντες ἀπείρατο. Ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος πρὸς ἀφρότον αὐτοὺς ἐκάλει δειλίαν, ὡς ἐτέραν οὐκ ἔχοντες τοῦ σώζεσθαι τὴν ἐλπίδα, πλὴν διτὶ μόνον αὐτὸν τὸν τῶν δυνάμεων Κύριον, δῆλον δὲ διτὶ Χριστὸν, διανιστῶσι λέγοντες· «Ἐπιστάτα, σῶσον, ἀπολλύμεθα.» Καθευ-
δησα τὴρ αὐτὸν ὁ εὐαγγελιστὴς φησι· ὁ δὲ Μάρκος προστίθησιν διτὶ καὶ ἐν προσκεφαλαῖ, δεικνύς τε τὸ ἕπειρον, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν ἡμᾶς πατέντων φιλοσοφίαν. Οἰκονομικῶτατα δὲ μοις καὶ τοῦτο λίση πεκρδῆσαι δοκεῖ, ἵνα μὴ εὐθὺς ἀρξαμένου τοῦ κλύ-
δωνος ἐπιπτῆδην τῷ σκάφει, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητῶσιν ἐπικουρίαν· ἀλλ' οἶον ἀγμάστως ἥδη τοῦ κακοῦ, ἐμφανεστέρα γένηται τῆς θεοπεροῦς ἔξουσίας ἢ δύναμις, μαίνομέντη καθιστῶσα θάλασσαν, καὶ μεθ-
ιστῶσα πρὸς γαλήνην μεγάλην, ὡς μηδὲ ἔχην ἐπι-
μενίαν γῆς ταραχῆς. Εἰ γάρ ἐγρηγορότος ἐγένετο, ή οὐκ ἀν ἐποθήθησαν, ή οὐκ ἀν παρεκάλεσαν, ή οὐδὲ ἀν ἐνθύμισιν αὐτὸν δύνασθαι τι τοιοῦτον εἰπεῖν. Διὰ τούτο καθεύδει, διδοὺς καιρὸν τῇ δειλίᾳ, τρανοτέραν αὐτοῖς ποιῶν τῶν γινομένων τὴν αἰσθησιν. Οὐ γάρ
δημοίως τις ὅρᾳ τὰ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις σώμασι γινό-
μενα, καὶ τὰ ἐν ἔσωτῷ. Ἐπειδὲ οὖν πάντας εὐεργετη-
θέντας εἴδον, ἐκτούς δὲ οὐδενὸς ἀπολελαυκότας,
ἔπειτο τε ἡσαν, ἐδει τὸν αὐτοὺς διὰ τῆς οἰκείας αἰσθήσεως ἀπολαύσας· τῶν εὐεργεσιῶν, συγχωρεῖ τὸν χειμῶνα γυμνασίας ἔνεκεν, καὶ τὸ θορυβόθηναι συμ-
φρόντως ἐγίνετο, ὥστε μείζον φανῆναι τὸ θαύμα, καὶ διηγεῖται γενέσθαι τοῦ συμβάντος τὴν μνήμην. Προσδοκηθάντων γάρ ἀπόλλυσθαι πρότερον, τότε ἐσώθησαν, ἵνα δοκολογήσαντες τὸν κινδύνον, μάθωσι τοῦ θεύματος τὸ μάγεθος. Πλὴν, ὡς ἔργην, διανιστῶσι λέγοντες· «Σῶσον, ἀπολλύμεθα.» Ἐνταῦθα μοι βλέπε μετὰ πίστεως δλιγοπιστίαν· πιστεύουσι μὲν γάρ διτὶ σῶσαι δύναται, ὡς δὲ δλιγόπιστοι, λέγουσιν διτὶ «Ἀπολλύμεθα.» Οὐ γάρ ἡν ἐφικτὸν ἀπολέσθαι ποτὲ, συνέντεις αὐτοῖς τὸν πάντας ἴσχυντος. — (Α. f. 126)
Ἄλλ' ἐγήγερται παραχρῆμα Χριστὸς, ὁ πάντων ἔχων τὴν ἔξουσίαν, καὶ καθιστησι μὲν εὐθὺς τὸν κλύδωνα, συνέστειλε δὲ τὰς τῶν πνεύματων ὄρμας, καὶ τὸν θρύβον ἐπαυσε, καὶ διτὶ αὐτῶν ἐδειξε τὸν πραγμάτων ὅτι Θεός ἐστι. Αγέθεω τοίνυν παρ' ἡμῶν τὸν κλύδωνα τῆς θαλάσσης, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων

Καταστήσας δὲ τὸν κλύδωνα τῆς θαλάσσης, καὶ χειμαζομένην ὅμα τῷ σκάφει τῶν ἀγίων μαθητῶν τὴν πλευρὰν μεθιστησον πρὸς τὸ ἀραρός, καὶ οἰονετ γαλήνην αὐτοῖς ἐνεργάζεται, τὰ τῆς δλιγοπιστίας περιστεῖλας κύματα. Καὶ μετὰ τοῦ χειμῶνος τῶν θάλαττων, τὸν χειμῶνα τῆς φυχῆς αὐτῶν λύει, ἐπιτί-
μων καὶ παιδεύων ὄμοι, ὡς τὸν φόδον οὐχ ἢ τὸν

Transfretabat una cum sanctis apostolis Christus Tiberiadis mare seu stagnum. Adorta est autem na-
vim subita ac sœva tempestas, vique ventorum elatae conglobatæque undæ mortis metum discipulis in-
cuciebant. Non parum enim terrefacti erant, quan-
qua in remigandi perili, neque tempestatum ignari. Quia igitur periculi magis tido intolerandum jam faciebat timorem, cum alia nulla spes salutis reli-
qua esset, nisi ipse virtutum Dominus, id est Christus, hunc excitant dicens: «Præceptor, salva nos, perimus: » Namque obdormisse illum ait hic evan-
gelista; Marcus autem addit⁶¹, quod etiam in cervi-
cali jaceret, simul eum fastu alienum demonstrans, multamque hinc nos docens vitæ modestiam. Provici-
entissime autem mihi accidisse videtur, quoniam statim incipiente procella opem ab eo peterent; ut malo jam veluti extremo, manifestior esset Deo dignæ potentiae vis, furibundum cohibens mare, atque ad magnam tranquillitatem redigens, ita ut ne ve-
stigium quidem turbationis maneret. Nam si tem-
pestas vigilante Christo evenisset, vel non metuis-
sent, vel precati non essent, vel ne existimassent
quidem quidquam eum hujusmodi posse mandare. Propterea obdormit, timori tempus concedens, at-
que ipsis evidentiorem faciens rei gestæ sensum. Neque enim quisquam pari modo agnoscit quæ in
alienis corporibus sunt, et quæ in proprio. Nam quia cæteros omnes beneficiis affectos viserant, se
vero nihil frui posse, et supino animo erant, oportebat
que ipsos quoque beneficium aliquod experiri, tem-
pestatem exerciti causa fieri annuit, terrorque uti-
lier **222** accidit, ut majus appareret miraculum,
et perpetua fieret rei gestæ memoria. Nam qui an-
te perituros se putaverant, postea servati sunt; ut
fatuus periculum, miraculi magnitudinem agno-
scerent. Verum, prout dixi, ipsum excitant dicens:
«Salva nos, perimus. » Hic mecum animad-
verte fidem simul et ejusdem fidei infirmitatem.
Credunt eum posse salvare, et tamen ut modica fide
prædicti dicunt: Perimus. Profecto enim fieri non
poterat ut tunc perirent, cum ille aderat qui omnia
potest. Evigilat itaque statim Christus, qui rerum
omnium potestatem habet, tempestatemque protinus
sistit, ventorum impetum cohibet, perturbationem
D sedat, reque ipsa demonstrat se esse Deum. Dicatur
itaque a nobis quod est in libro Psalmorum: «Tu
dominaris potestati maris, motumque fluctuum ejus
in mitigas⁶². »
Σεδατη maris procella, fluctuantem simul cum na-
vicula sanctorum discipulorum fidem ad infirmitatem
convertit, ac serenitatem ipsis quodammodo efficit,
modice Rei fluctus compescens. Atque ita cum un-
darnum procella perturbationem animi illorum solvit,
objurgans simul et docens, causam esse timoris non
tentationum incursum, sed mentis infirmitatem. Dice-

⁶¹ Marc. iv, 38. ⁶² Psal. lxxviii, 10.

bat itaque : « Ubina vestra fides ? » Alius autem A πειρατῶν ἐργάζεται ἐπαγωγὴ, ἀλλὰ τὸ τῆς διανοίας ἀσθενές. Ἐφη γοῦν : « Ποὺ ἡ πίστις ὑμῶν ; » “Ο γε μήν ἔτερος τῶν εὐαγγελιστῶν εἰπεῖν αὐτὸν διατελεῖται : « Τί δεῖλοι ἔστε, διλγόπιστοι ; » Θορυβεῖ γάρ ἔσθ’ ὅτε καὶ τὸν εὑρεθῆντα νοῦν, ἐπισκήψας ἀδοκήτως φύεσθαι θανάτου. Διὰ τοῦτο προσήσεαν ποτε λέγοντες τῷ Χριστῷ : « Πρόσθες ἡμῖν τίστιν. » Λείπεται τοῦ τελείου πρὸς πίστιν, ὁ τοις τῆς διλγόπιστίας ἐγχήμασιν ὑπενηγημένος. « Όσκεπε γάρ φχρυσὸς ἐν πυρὶ δοκιμάζεται, οὗτως καὶ πίστις ἐν πειρασμοῖς. Πλὴν ἀσθενής ὁ ἀνθρώπου νοῦς· δεῖται δὲ πάντως τῆς ἀνωθεν χειρὸς, εἰς τὸ δύνασθαι διενεγκεῖν ἀνδρείας τὰ παρεμπίποντα. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ ἐδίμασκεν, εἰπών : « Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέτερον. » Ήμολογεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος

B Παῦλος, γράφων : « Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι με Χριστῷ. » Παυσανέου δὲ τοῦ χειμῶνος, καὶ εἰς γαλήνην καὶ εὔδιαν, νεύματι Χριστοῦ, τῆς θαλάσσης μεταβληθείσης, καταπεπληγμένοι τὴν θεοσμείαν οἱ μαθηταί, παρεψιθύριζον ἀλλήλους λέγοντες : « Τίς ἄρα οὗτός ἐστιν, ὅτι καὶ τοις ἀνέμοις ἐπιτάσσει, καὶ τῷ ὑδατί, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ ; » Ἀρ' οὖν ὡς οὐκ εἰδότες αὐτὸν, τὸ, « Τίς οὗτός ἐστι ; » παρηγόρευον ἀλλήλων ; Εἴτα, πῶς οὐκ ἀπίθανον παντελῶς τὸ χρῆμά ἐστιν ; Ήδεσαν γάρ δύται θεῶν καὶ Υἱὸν θεοῦ τὸν Ἰησούν, καταπληττόμενοι δὲ τῆς ἐνούσης αὐτῷ δυνάμεως τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν τῆς θεότητος δόξαν· καίτοι καθ' ἡμᾶς δύται τε καὶ δρωμένῳ κατὰ τὴν σάρκα, λέγουσι τό· « Τίς οὗτός ἐστιν » ἀντὶ τοῦ, Πάσος καὶ οἶος, καὶ ἐν δῃρῇ δυνάμει καὶ ἔξουσίᾳ, ὅτι καὶ αὐτοῖς ἐπιτάσσει τοῖς ὑδαις καὶ τῷ ἀνέμῳ, καὶ ὑπακούουσιν αὐτῷ ; Ἐπιτακτικὸν γάρ ἐστι τὸ ἔργον, Δεσποτικὴ πρόσταξις, καὶ οὐκ ἀξιωτεύοιςτε τοις ἀκρωμάνοις· ὑπακούει γάρ ἡ κτίσις οἵς ἐν ἐπιτάσσειν βιώλεται Χριστός. Ἀκίλεις καὶ τὸν τῆς ἐπιτιμήσεως τρόπον ἐν ἔξουσίᾳ θεοπρεπεῖ γενέσθε φησὶν ὁ Μάρκος. « Εφη γάρ εἰπεῖν τῇ θαλάσσῃ οὖν Κύριον : « Σάπια, πεφίμωσο » ; Καὶ ἄμα τῷ λόγῳ, ἡκολούθησε τὸ πρόσταγμα· καὶ ἡ θάλασσα ἐπαφρίκει πέπαυται τοῦ χειμῶνος, καὶ γινώσκει τὸν ἀπ' ἀμμον ὅριον αὐτῇ, δὲ οὐκ ὑπερβήτεται.

C D (A l. 126) Καὶ τύπος τοῦ περὶ τοὺς μαθητὰς συμβάντος ὑστερον. Λίμνη γάρ ἡ Ἰουδαία, περὶ δὲ τὴν κατέβη λαϊλαφ πολλὴ τῆς κατὰ τοῦ Χριστοῦ μανίας τῶν Ἰουδαίων· ἐπαράχθησαν δὲ οἱ μαθηταί, ὥστε καὶ φυγεῖν. Ἄλλη ὥσπερ ἐξ ὑπνου ἀνέστη ὁ Σωτὴρ, καὶ τούλιν οἱ μαθηταί ἐν γαλήνῃ. Ἐπιστάξας γάρ αὐτοῖς, εἶπεν· « Εἰρήνη ὑμῖν. » Επέρωα; δὲ, ἐν σχήματι θαλάσσης τούτης τοῦ καθ' ἡμᾶς νεουμένου κάστου, σάρφος ἡ Ἐγχλησία νοηθήσεται, πλωτῆρας ἔχουσα τοὺς ἡγιασμένους, οἱ καὶ διὰ τοῦ καταδέξασθαι τὴν πίστιν, συνόντα διὰ παντὸς ἔχουσι τὸν Χριστόν. Ἄλλα καὶ δεινὸς ἔσθ’ ὅτε χειμῶν κατερρήγυνται, καὶ μυριά περιστάσεων τοῦ ἀγίου σκάφους κατεξανίσταται κύματα, ἀναρθμητοί δὲ ὥσπερ πα-

¹⁰ Matth. viii, 26. ¹¹ Luc. xvii, 5. ¹² Ioan. xv, 5. ¹³ Philipp. iv, 13. ¹⁴ Mare. iv, 39. ¹⁵ Psal. ciii, 9.

¹⁶ Luc. xxiv, 36.

φλάξουσι πειρασμοί, καὶ μήν καὶ πνευμάτων πονηρῶν ἀγρίστης ἐγκατασκῆψασα, πρὸς αὐτὸν καταφέρει τοῦ θανάτου τὸ δεῖπνο. Καὶ σύνεστι μὲν τοῖς ἁυτοῦ γνωρίμοις Χριστὸς· διὸ δὲ τὸ πολλάκις ἐφέναι παθεῖν οἰκονομικῶς, ἀπομιμεῖσθαι πως δοκεῖ τὸν νυστάζοντα. Ὅταν τοινύν ὑπέρμετρος ἀληθῶς, καὶ οὐκέτι τοῖς πλωτῆρσι φορητὸς ὁ θόρυβος ἦ, καὶ πρὸς ἄκρον ἥδη τοῦ κακοῦ τὰ πρόδατα (1) βλέπη, τότε προσήκει βρᾶν μονονούχη λέγοντας· Ἐγέγέρθητι, ἵνα τὶς ὑπνοῖς, Κύριε; ἢ Αμελητὴ γάρ διαναστήσεται, καὶ πάντα μὲν ἐκποδῶν ποιήσει φόδον· ἐπιτιμήσει δὲ τοῖς πειράζουσι, καὶ μεταστήσει τὸ πένθος εἰς εὐθυμίαν, εὐδίειν ἀπλώσας τὴν ἀπάλην καὶ ἀκύμαντα· περιφέται γάρ οὐδαμῶς τοὺς ἐπ' αὐτῷ πεποιθότας.

Κατέκλεισταν εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν,
κ. τ. λ.

(Α. f. 127, Β. f. 80 b, Ζ. f. 124) Προσωρικόθη δὲ Σωτὴρ τῇ Γεργεσηνῶν, ὅμοι τοῖς ἄγιοις μαθηταῖς, Εἰτά τις ὑπῆντησεν ἀνήρ, δες ἡν ἐνδιαίτημα πολλῶν καὶ ἀκαθάρτων πνευμάτων, ἔξω καὶ νοῦ καὶ φρενὸς ὑπάρχων, καὶ οὐδὲν ἀπεικόνις τῶν τεθνεώτων ἥδη καὶ ἐν τῇ καιμάνων· μᾶλλον δὲ τάχα που καὶ ἐν τοῖς ἔτι χείροις· γυμνὸς γάρ τὰ τῶν τεθνεώτων μνήματα περιφοιτῶν, τῆς τῶν δαιμονίων ἀπανθρωπίας ἀπόδειξις ἦν. Ἐφίστης γάρ τινας οἰκονομικῶς δὲ τῶν ὅλων Θεὸς ὑπὸ αὐτοῖς γλενσθει, οὐχ ἵνα πάθωσι μᾶλλον, ἀλλ' ἐν τῇ ἡμεῖς δι' αὐτῶν μάθωμεν ὅποιοι τινές εἰσιν ἔκεινοι περὶ ἡμάς, οὐτως τε παραιτώμεθα τὸ ὑποκείσθαι: θέλειν αὐτοῖς· ἐνδὲ γοῦν ἡ ἐν αὐτῷ λανθάνουσα τῶν δαιμονίων ἀγέλη, προσέπιπτε τῷ Χριστῷ, καὶ ταῦτα ἔδει· «Τί ἐμοὶ καὶ σοι, Ἰησοῦ Υἱὲ τοῦ Θεοῦ;» κ. τ. λ. Καὶ μοι ἐνταῦθα βλέπε, θάρσει πολλῷ καὶ ἀπονοίᾳ συμπεπλεγμένην διιλανθεῖμα μὲν γάρ ἀπονοίας διαδοικήσῃς, τὸ τολμῆσαι λέγεις· «Τί ἐμοὶ καὶ σοι, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ;» Δειλίας δὲ, τὸ δέσθαι ἵνα μὴ βασανίσθῃ. Ἀλλὰ γάρ εἰ οἵσας διὰς αὐτὸν Υἱὸν δυτα τοῦ ὑψίστου Θεοῦ, ὅμολογος δεις Θεός ἐστιν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς. Εἴτα πώς τὰ μὴ σὲ, μᾶλλον δὲ τὰ αὐτοῦ, διαπράξεις; Εἴτα λέγεις· «Τί ἐμοὶ καὶ σοι;» Καὶ τις δινέκειται τῶν ἐπὶ γῆς βασιλίων μέχρι παντὸς ἀνείναις Βαρδάροις τοὺς ὑπὸ σκῆπτρα κειμένους; Τὰς σαντῷ περιπούσας ἐρεύγου φωνάς· αὗται δὲ εἰσιν ἐν τῷ, θεόματι σου, μή με βασανίσῃς. Καὶ δῆρει δὴ μοι πάλιν τὴν ἀπαράδητον δόξαν τοῦ πάντων ἐπέκεινα, φημὶ δὴ Χριστοῦ τὴν ἀκαταγώνιστον ἰσχύν. Συντρίβει τὸν Σατανᾶν, θελήσας μόνον τοῦτο παθεῖν αὐτόν. Πῦρ αὐτῷ καὶ φλόγες εἰσὶ τὰ Χριστοῦ φήματα. Ἀληθὲς οὖν δει, καθά φησιν διὰ μακάριος, Φαλμῳδῆς, εἰς Τὰ δραὶ δεάκησαν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ. ἢ Ορεστὶς γάρ τὰς ὑψηλὰς καὶ ὑπερηφάνους παρεικάζεις δυνάμεις πονηρὰς δηλοντί. Πλὴν ὡς πυρὶ προσβαλοῦσαι τῇ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δυνάμει τε καὶ ἤξουσίց κατατήκονται κηροῦ δίκην.

(Α. f. 127) Ἡρώτα Χριστὸς, καὶ προστέταχεν εἰ-

A et impurorum spirituum cœvitia incumbens, ad usque mortis terrem compellit. Attamen familiis suis adest Christus; et dum saepe illos prudente consilio pati sinit, imitari videtur dormitantem. Cum itaque vere summa fuerit remigibnsq[ue] interleranda procella, et cum in extremum plane disertum (Christi) oves venerant; tunc nos oportet clamar, sic sero dicentes: «Experciscere, quare obdormitis, Domine?» Sine mora enim exsurget, omnemque depellet timorem, tentatores objurgabit, et luctum convertet in gaudium, serenitatem exprimans mildam et imperturbatam. Neque enim confidentes ei prorsus despiciet.

B V. 26. *Navigaverunt ad regionem Gergesenorum,*
etc.

Navim appulit Servator cum sanctis discipulis ad regionem Gergesenorum. Mox ibi occurrit vir, qui multorum spirituum impurorum domiciliū erat, mente quoque et intellectu captus, nihil a mortuis et sub terra conditis differens, imo et p[ro]jore conditione utens; nudus enim mortuorum monumenta circumiens, dæmonum crudelitatis spectaculum erat. Nam aliquos sub horum potestate decidere sinit universalis Deus, non tam ut hi patientur, quam ut nos discamus quo ingento sint dæmones adversus nos, atque ita nolimus illis subesse: namque uno paciente, erudiuntur mulci. - Gergenus, seu latens in ipso dæmonum grex, ante Christum procidit atque ita exclamat: «Quid mihi et tibi, Iesu Fili Dei?» etc. Hic in eum animadverte, multæ audacie ac vesaniz mistum timorem. Quippe indicium diabolice vesania est, quod direxit audet: «Quid mihi et tibi est, Fili Dei?» Timoris autem, quod obsercat ne torqueatur. Atqui si omnino scis hunc esse altissimi Dei Filium, consideris Deum esse cœli ac terræ et omnium que in his sunt. Car ergo quæ tua non sunt, ²²⁵ imo aliena diripiſ? Deinde ait, «Quid mihi et tibi?» Nemo certe terrenorum regum homines sceptro suo suppositos Barbaris in perpetuum permittit. Verba tibi congrua sunt. Sunt autem hæc: Rogo te, ne me torqueas. Et vides incomparabilem dignitatem ejus qui supra omnes est, id est Christi invictam potentiam. Satanam conterit, ut id tantum patiatur volunt. Ignis loco flammæque diabolō sunt Christi verba. Vere itaque dixit Psalmista: «Montes extabuerunt a facie Dei»¹². Nam montibus comparat excisas superbasque potentias, improbas inras videlicet. Verum hæc, tanquam igni admotæ, Servatoris nostri virtutis atque potentias, ceræ instar liquefunt.

C Sciscitatus est Jesus Jussique edicere nomen

¹² Psal. xcvi, 5.

(1) Ita cod. Num erat scribendum πράγματα, res?

�ντικειται. Num quia ignoraret interrogavit, atque ut uane de nobis volebat id cognoscere? Quidni vero prorsus sit fatum quidquam hujusmodi dicere vel cogitare? Cuncta enim seit ut puto Deus, et cor scrutatur ac renes. Prudente consilio interrogavit, ut cognoscentibus magnam dexteritatem multitudinem uocari iuueniis amissam possetisse. Nam quia Dominus nosterat magnum esse dexteritatem illuc habitantium numerum; spectatores ante uitea uocata certebant hominem, uanamque uocem emissam audiebant, ait Christus: «Die, quod est tibi nomen;» ne si forte ipse uel dixisset multas illuc esse, haud ei crederetur. Ipsos itaque fateri vult multitudinem suam.

V. 31. Et rogabat eum, ne juberet, etc.

Num quia alii iam in abyssum praemissi fuerant, reliqui idem sibi timebant (1).

V. 31. Rogabant eum ut permitterent sibi in illos (porcos) ingredi.

Impurorum spirituum grex postulavit sibi parem porcorum gregem. Annuit vero dispensativo consilio Christus, quanquam quid ab ipsis eventurum fore non ignorabat. Rei copiam ipsis concessit, ut hoc **226** etiam cum ceteris nobis fieret utilitatis argumentum et in te spes. Primit in porcos protestari, uenire quia non habebant. Jam vero qui adro parva vilisque rai dominio non potiebantur, quomodo cuiquam nocebunt cui Christi sigillum receperit, in eoque spem suam collucaverit? Illud insuper preter cetera discere licet, nempe ex iis que porcorum gregi acciderunt, secessos demones esse noxios, et suis subditis mala moliri. Res patet evidentissime ex porcorum precipitio et in aquis suffocatione. Propterea petentibus illis indulxit Christus, ut ex rei eventu nos discamus eu-jusmodi sint demones, crueles scilicet atque feroci (2).

V. 45. Ait Jesus: Quis me tetigit?

Mira ac subita res ab eo non ignorabatur, et si qui omnia novit Servator, tanquam ignarus interrogat, atque: «Quis me tetigit?» Sanctis autem apostolis non inepta respondentibus, «En turbis te compriuunt et affligunt,» quod in maximum erat indicium enim veram gerere carnem, et omni fastu abhorre, non enim eum procul sequebantur, sed uulnus circumviscebant; ipse, inquantu, reuictum in medium profert, subtiliterque dicens: «Vero aliquis me tetigit; etenim ego novi virtutem de me exiisse.» Quod quidem pro ruditate audientium sua laetus est. Num ergo ob gloriam cupiditatem noluit Dominus latere divinæ sue efficaciz demonstrationem? Minime hoc dicimus. Cur enim id ageret, qui multoties tacere jussit? Illud potius censendum est, nempe ubique propositam suisse ei

(1) Addit vel præponit D. Thomas in catena. **Cyrillus.** Hinc autem palam est, quod semper ceteris a maiestatis divinitate ineffabilis potentia Salvatoris detrucebantur ad inferna.

πειν τι τὸ δόνομα αὐτῷ. Ἀρ' οὖν οὐκ εἰδὼς ἡρέτο, καὶ ως εἰς τῶν καθ' ἡμᾶς ἐξήτει μαθεῖν; Κατότι πῶς οὐκ ἀσύνετον παντελῶς τὸ φράσαι τι τοιοῦτον η νοεῖν; Πάντα γάρ οἶδεν ως Θεός, καὶ καρδίαν ἔχετάξει καὶ νεφρούς. Ἡρέτο οἰκονομικῶς, ἵνα μάθωμεν διτι πολλὴ δασμονίων πληθὺς μίαν ἀνθρώπου ψυχὴν κατενέμετο. Ἐπειδὴ γάρ δο Κύριος; ήδει τὸ πλῆθος τῶν ἁνοικούντων δασμόνων, οἱ δὲ δρῶντες. Ἰνα μὲν ἀνδρα ἔδεπον, μιᾶς δὲ προφερομένης φωνῆς ἡκουον, λέγει· «Εἰτὲ, τί δονομά σοι·» ἵνα μὴ αὐτὸς εἰπὼν διτι Πολλοὶ εἰσιν, ἀπιστηθῇ, ἀλλ' αὐτοὶ ὁμολογήσωσιν διτι πολλοὶ τυχάνουσι.

Kai παρεκάλει αὐτὸν Ἰησοῦς μὴ ἐπιτάξῃ. κ. τ. λ.

(B f. 82 b) Ήδε γάρ ἐπέραν τῇδε προσπασταλμένων, οἱ καταλειφθέντες τὸ χρῆμα ἐπεφρίκεταν.

Παρεκάλουν αὐτὸν Ἰησοῦς ἐπιτέρητη αὐτοῖς εἰς ἀκαλεύοντος εἰσελθεῖν.

(A f. 927 b) "Ἔτησε τοι μή των ἀκαθάρτων πνευμάτων ἀγέλη τὴν Ἱωνή τε καὶ δύοισαν ἑαυτῇ τῶν χοίρων ἀγέλην. Κατένευτε δὲ Χριστὸς οἰκονομικῶς, κατίτι τὸ παρ' αὐτῶν ἐσθμενον οὐκ ἡγνωκώς. Δέδοκε γάρ τὴν ἔξουσιαν αὐτοῖς, ἵνα ἡμῖν γένηται καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἀλλων, ὥφελεις προφασις καὶ ἀσφαλειας ἀλπίς. Αἰτουσι γάρ χοίρων τὴν ἔξουσιαν, ὡς οὐκ ἔχοντες δηλοντες οἱ δὲ τῶν οὔτω μαχρῶν καὶ εὐτελεστάτων οὐκ ἔχοντες ἔξουσιαν, πῶς ἀν διδικησιεν τινα τῶν ἐσφραγισμένων παρὰ Χριστοῦ, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀλπίδος ἀνηρημένων; Καὶ μήν καὶ τοῦτο πρᾶς τούτοις ἔξεστι μαθεῖν, ὡς ἀπό γε τοῦ συρβε-δηκότος τῇ τῶν χοίρων ἀγέλῃ, διτι εἰσιν οἱ ἀλιτήριοι διάλιμονες κακοί, καὶ τῶν δὲ αὐτῶν γενομένων ἐπί-δουλοι. Τοῦτο γάρ ἐκδεῖξεν ἀν καὶ μάλα σφράς τὸ κατακρημένσα τοὺς χοίρους, ἐκποτύζει τοις θεασισιστοῖς. Καὶ διὰ τοῦτο κατένευσεν αἰτουσιν αὐτοῖς δο Χριστὸς, ἵνα ἀκ τοῦ συμβεβηκότος μάθωμεν ἡμεῖς διπολοι τινές εἰσιν, ὡς ἀπηνείς τε καὶ θηρώδεις.

Elxer δο Ιησοῦς· Τίς δο ἀγέλματος μου;

(A f. 130) Οὐκ ἡγνοῦθι δὲ τὸ παράδοξον. κατέτο γάρ πάντα εἰδός δο Σωτῆρος, ὡς μή εἰδὼς ἐρωτᾷ, καὶ φησι· «Τίς δο ἀγέλματος μου;» Οὐκ ἀπιδένως δὲ τῶν ἀγίων ἀποτόκων εἰπόντων, διτι «Οἱ δόκοι συν-έχουσι σε καὶ ἀποθίσουσιν.» δο μέγιστον δο σημεῖον τοῦ καὶ σάρκα αὐτὸν ἀληθῆ περικεισθει, καὶ πάντα τύχον καταπατεῖν, οὐδὲ γάρ πορθμοῖν εἴποντο, ἀλλὰ συνεγένοντα πάντοτεν αὐτὸς τὸ πραχθὲν εἰς μέσον συνάγει, καὶ ἐπέκεντε λέγων, διτι «Τίκατο μου τοις· ἐγώ γάρ ἔγνων δύναμιν ἔξιθεούσαν ἀπ' ἡμοῦ·» πρᾶς τὴν δύνων τῶν ἀκουόντων παχύτερον ἀπο-χρινόμενος. Ἀρ' οὖν φιλοδέξως δο Ημέριος οὐκ ἀπῆκε λαθεῖν τῆς θεοπρεπούς ἐνεργειας τὴν ἐνθεῖσιν, η τοι τὸ συμβαντον ἐπι τῷ γυναίκω παράδοξον; Οὐ τοῦτο φαμεν· πῶς γάρ, δο κελεύσων στρέψιν πολλαχοῦ; «Ἐξεινο δὲ μᾶλλον. βλέπεις γάρ εἰς δυνατὸν πανταχοῦ

(2) Apud D. Thomam pergit **Cyrillus.** Erat enim necessarium ostendere, Filium Dei previdētiam rerum habere non minus quam Pater, ut æqua-ritatis decor in utroque appareret.

τῶν καλουμένων εἰς τὴν διὰ πίστεως χάριν· οὐκοῦν πολλοὺς μὲν ἡδίκησεν ἀγνοηθὲν τὸ σημεῖον· γεγονός δὲ γνώριμον, ὥρφλησεν οὐ μετρίως, καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων τὸν δρχοντα τῆς συναγωγῆς· Ἀσφαλεστέραν γάρ ἐπίθει τὴν τοῦ προσδοκηθέντος ἐλπίδα· καὶ ἀρχρέτιος ἕδιδον θαρρεῖν, διτι καὶ τῶν τοῦ θανάτου βρύχιων ἔξαρπάσει Χριστὸς τὸ θυγάτριον αὐτοῦ. — (Α. Ι. 130 λ) Οὐ γάρ ἐσήν τοῖς μὴ καθηροῖς, ή ἀψιζθαί τενος τῶν ἀγίων, ή ἔγγυς γενέσθαι ἀνδρὸς ἱεροῦ. Πεπληρωφρορίμεθα τοῖνυν ὡς Θεὸς ἀλτηθινός ἐστιν ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ ἀπὸ γε τοῦ παραδόξου ἀνηργημένου, καὶ ἔξ ὅν ἐπή θεοπρεπῶς· Ἐγὼ γάρ καὶ ἔγων, φησί, δύναμιν ἔξεληλυθεὶν ἀπὸ ἡμοῦ. Ἐστι δὲ μέτρων ἐπέκεινα τῶν καθ' ἡμᾶς. ή τάχα που καὶ ἀγγελικῶν, τὸ δύνασθαι δύναμιν ἔκπεμψαι τινὰ, καὶ ω; ἀπὸ γε τῆς ιδίας φύσεως, τουτέστιν ἀφ' ἑαυτῶν. Πρέπει δὲ μόνη τὸ χρῆμα τῇ πάντων ἐπέκεινα καὶ ἀνωτάτω φύσει· οὐδὲν γάρ τῶν ἐν τοῖς κτίσμασι φέρει τινὰ δύναμιν λατρείην, ή γοῦν ἐτέραν τινὰ ιδίαν, ἀλλὰ θεόδοστον.

Καὶ ἐκέστρεψε τὸ πτεῦμα αὐτῆς, καὶ ἀράση πυραχρῆμα.

(Η. Ι. 30) Πλήν (1) ἀλλὰ τοιαύτη μὲν ἡ τοῦ θαύματος ιστορία· χρή δὲ ίσως καὶ λογοτερον αὐτὴν θεωρῆσαι καὶ ὑψηλότερον. Οἱ μὲν οὖν ἀπλούστεροι θαυμαζέτωσαν τὸ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ κατὰ ταῦτα· οἰκοδομεῖ γάρ καὶ ασωματικῶν νοούμενα· εἰ δὲ δυνάμενοι διεβαίνειν ἐπὶ τὸ φλέπειν ὅτι καὶ ταῦτα τυπικῶς συνέβαντεν ἐκείνωις, ἐγράψῃ δὲ δι' ἡμᾶς· εὐξάμενοι τῷ Θεῷ, αἰτήσωμεν λόγον ἀλλεῖν τὸν σαφηνίζοντα καὶ ταῦτα· τῶς ὁ Ἰησοῦς πρὸς ἀρχισυναγώγου θυγατέρα προηγουμένων ἀπέγιε, οὐ πρὸς τὴν αἰμορροσθέσαν, καὶ ἐν τῇ δόρῳ αὐτῷ ἀπαντῶσαν· καὶ ὅτι προηγουμένως ἀπίστος αὐτοῦ πρὸς ἡκείνην, πρώτη αὐτῆς θεραπαιέται. Ἔλθε γάρ δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ προηγουμένος εἰς τὴν Ιουδαίων Συναγωγήν, καὶ εὑρεν αὐτὴν νοσοῦσαν καὶ ἀποθανοῦσαν. Τὰ γάρ παραπτώματα τοῦ Ἰησαρήλα πεποίηκεν αὐτὴν ἀκοθανεῖν· τι δὲ αἰμορροσθέσα τῇ ἐν τῇ δόρῳ, ή ἀκαθαρτίᾳ πεπλαγμένη, ή φέουσα οὐκ ἐν καιρῷ ἀφέρουν, ἀλλ' αὐτὴν αἰμορροσθέσα, αὐτῇ πρὸς ἐκείνης πιστεύει τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐκεὶ μὲν αὐτοῖς ἀπέρχεται, αὐτῇ δὲ καὶ τοῦ πρασπέδου τοῦ ἴματιον ἀψασθαι θέλει· Οὐ δὲ Λουκᾶς· διὰ μὴ εἶπε Ματθαῖος, προσέθηκεν ὅτι διδασκαστής ἦν ἡ τοῦ ἀρχισυναγώγου θυγάτηρ. Καὶ τῇ αἰμορροσθέσα διδέκατη εἴη εἰχεν αἰμορροσθέσα· οὐκοῦν δῆμα τῇ γενέσει ἐκείνης, αὐτῇ αἰμορροσθέσῃ. Ἐν ἀπαθετῷ γάρ ἐστιν ἐκείνης ὅσον χρόνον ζῇ ἡ Συναγωγή, καὶ διὰ αὐτὸς ὅρος τοῦ χρόνου τοῦ τέλους ἐκείνης, καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς οὐσιηρίας ταῦτης ἐστι. Διδέκατη ἐτῶν ἐκείνη ἀποθνήσκει, καὶ διδέκατη ἐτῶν τοῦ πάθους αὐτῇ πιστεύεσσα θεραπεύεται, ήτις εάκινος οὐκέτι τῶν λατρῶν θεραπεύθηκε.

¹ Ι Cor. 1, 2.

(1) Totum hoc fragmentum mihi occurrit tantummodo in codice H. I. 30, sub utroque nomine Cyrilii aliquo Origenis, qui mos interdum calendarum est. Et quidem ex codice Veneto jam dederat auctor ap-

A utilitatem illorum qui per fidem ad gratiam vocantur. Multis respsse documento fuisse miraculi ejus ignoratio; quod contra palam factum non parum profuit, atque in primis principi Synagoga. Id enim spem tutiorem expectanti infecit, firmansque fiduciam contulit, fore ut ejus filiolam de mortis laqueis expediret. — Non enim licetbat 227 immundis vel rem sanctam tangere, vel ad sacrum quemvis virum accedere. Persuasum ergo fuit nobis, Deum verum esse Emanuilem, tum insperato prodigii effectu, luna etiam ejus verbis Deo dignis. «Ego enim, inquit, novi virtutem dō me extisse.» Est autem supra nostram conditionem, et fortius angelorum etiam vim excedit, ut virtutem aliquam de se possit emittere, tanquam ex propria natura, id est se ipso. Id autem uni congruit supremæ naturæ atque altissimæ: neque ulla creatura medicina vim in se gerit, aut aliam quamlibet propriam, sed a Deo tantum concessam.

V. 53. Et reversus est spiritus ejus, et surrexit corde.

C *Talius nuntio est miraculi historia. Sed enim fortasse oportet aliquantum subtillius et subtilius hanc ipsam considerare. Itaque simpliciores quidem Dei magnalia mirantur secundum predicta; quae etiam materiæliter intellectæ sufficiant. Verum nos qui transcedere possumus ad contemplandum, quod hæc in figura illis contingebant, et unori gratia scripta fuerint²⁴, Deum invocantes petamus ut molis sermo snppetas qui et hanc partem illustrare quesi; quomodo scilicet Jesus ad archisynagogi Lisan recto minera abiortit, non autem ad haemorrhoides, quae et in via occurrit; et tamen quamvis recta sit illam peregeret, nihilominus prior tunc agmina fuit. Venit enim Dei Fidias principitator ad Iudeorum Synagogan, intentione enim huiusque, ita moritur. Namque Iosephus narrat postea illam existinxerant. At vero haemorrhoides quae in via erat, inveneruntur cœdere, fluxum præter tempus patiens in maternitatem, ipsa ante illam credit Filius Dei. Et Jesus quidem illic abibat, ipsa autem vestimentis ejus flumina vult attingere. Porro 228 Lucas quandoque dicitur Matthæum, nihilquid duolemmum fuisse archisynagogi illorum. Et haemorrhoides patitur iam a deinde circa annis fluxum patiatis. Ergo inde a tempore quo illa nata, hæc sanguinea fluxit. Nonopus illa nihil patere cat, quædam Synagoga vixit, idemque terminata ianuaria intridens illius, et initio satellit insita. Diuveniens illa moritur, et deinde mortis anno hæc propter fidem suam sanatur, quæ a nullo medico impetrare salutem poterat. Nam multi medici*

pendicis Galland. Bibl. t. XIV, p. 95. Corderius quoque in sua Eccl. cat. habet sub Cyrilii et Geometra nominibus.

ethnico a se sanatum iri promiserant. Si quidem philosophos observaveris veritatem proflentes, hi medici sunt, qui sanare nituntur. Sed enim ipsa omni re sua consumpta, a nomine medicorum sanari potuit; donec Iesu simbriam cum fide tangens valitudinem recuperavit. Si consideremus nostram in Christum Iesum fidem, et reputemus qualis quantitas sit Fides Dei, et quidnam ejus testigianter, videbimus quod prae tot que sunt in eo numeris, unam simbriam contigimus: et tamen vel una haec simbria nos sanat, facilius ut a Iesu audiamus: « Filia, fides tua salvam te fecit. » Et postquam nos sanati fuerimus, alia quoque archisynagogi resurgent. « Quando enim plenitudo gentium intraverit, tunc universus Israel salvabitur⁷⁸. »

CAP. IX.

V. 1. *Dedit illis virtutem et potestalem super omnia demonia, et ut languores curarent.*

Vera dicitur, bonorum laborum fructus gloriösus. Namque eos, qui sanctam et immaculatam, quæd hominibus datum est, degere volunt vitam, donis suis Christus illustrat, uberonique illis bonorum operum, prout Deo dignum est, retributio nem largitur, gloriisque suæ participes facit. Accipere rei hujus perpicuum evidentemque demonstrationem, sanctos apostolos. Cernit illis illustriſsimas factas, et plus quam humana gloria exornatas, hanc eis largiente preter alia dona Christo. « Dedit enim illis, inquit evangelista, virtutem ac 220 potestalem super omnia diabola, et ut languores curarent. » Et rurus animadverte, humanitatem Dei Verbum humanitatem measuram excedere, et deitatis dignitate fulgore. Superat enim humana natura illas ut aliquis, quibus vult, adversus impenses spiritus dei potestalem. Morbis item liberandi implicites, velius Dei potentia est. Nam supremæ naturæ excedit et maiestas nemini existenti naturæliter iusta, nisi ipse nos. Digna itaque admiratione est quæ sanctis apostolis gratia data fuit. Excedit autem landom quamlibet atque admirationem, dantis liberas; sicut quippe ipais, ut dixi, gloriam largitur. Homo potestatam adversus malos spiritus accipit, etiamque adeo superbiam, diaboli, inquam, prostravit. Quanquam hic aliquando dixerat: « Universum orbem manu mea nidi instar capiam, et ut ova derelicta sumam, nec me quisquam effugiet aut mihi resistat⁷⁹. » Verumtamen a veritate longe aberravit, et spe sua falsa est superbus His et audax, et qui omnium debilitate gaudebat. Opposuit enim His sacra prædicationis ministros, virtutem Dominae. Atque hoc scilicet per unum de sanctis prophetis prædictum fuerat, de Satana videlicet et de sanctis doctoribus, quod « subito exsurgent qui illum mordeant, et evigilabunt adversarii lui, slesque illis in prædam⁸⁰. »

A Πολλοὶ γάρ ιατροὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἑθνῶν ὑπέσχοντο θεραπεῦσαι. Ἐὰν δέργες τοὺς φιλοσοφοῦντας ἐπαγγελλομένους ἀλήθειαν, ιατροὶ εἰσὶ θεραπεῦσαι πειρώμενοι. Ἀλλ' αὐτὴ δαπανῆσσα τὰ παρ' ἑαυτῆς πάντα, οὐκ ἰσχυσεν ὅπ' οὐδενὸς τῶν ιατρῶν θεραπεύθηναι. Ἡψατο δὲ τοῦ κρασπέδου τοῦ Ἰησοῦ διὰ πίστεως, καὶ λάθη. Ἐὰν δὲώμεν τὴν πίστιν ἡμῶν τὴν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, καὶ νοήσωμεν πηλίκος ἔστιν δὲ τοῦ Θεοῦ, καὶ τίνος ἡψάμεθα αὐτοῦ, ὁψόμεθα δὲ τὸ πόδες σύγχρισιν τῶν ἐν αὐτῷ κρασπέδων, κραστίδου ἡψάμεθα· ἀλλ' διμως τὸ κράσπεδον θεραπεύει ἡμᾶς, καὶ ποιεῖ ἀκούειν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ· « Θύγατερ, ἡ πίστις σου σέσωκέ σε. » Καὶ ἐὰν θεραπεύθωμεν, καὶ ἡ θυγάτηρ ἀναστῆσαι τοῦ ἀρχισυναγάγου. « Οταν γάρ τὸ πλήρωμα τῶν ἑθνῶν εἰσέλθῃ, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. »

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

« Εδωκεν αὐτοῖς δύναμιν καὶ ἔξουσιαν ἐπὶ τὰ δαιμόνια, καὶ νόσους θεραπεύειν.

(A f. 132, B f. 88, C f. 123 b, D f. 34 b) Ἀληθὲς εἰπεῖν, δι τὸ πόνων ἀγαθῶν δὲ καρπὸς εὐχετής. Τοὺς γάρ τοι τὴν πάντας καὶ ἀδέηλον, κατὰ γε τὸ ἀνθρώπους ἐγχωροῦ κατορθοῦν ἐθέλοντας ζωὴν, τοὺς περ' ἑαυτοῦ χαρίσματας καταφαιδρύνει Χριστὸς, καὶ πλουσίαν αὐτοῖς τῶν κατωρθωμάνων ἀγιοπρεπῶς χαρίζεται τὴν ἀντέκτισιν, καὶ δόξης αὐτοὺς τῆς Ιδίας καθίστησι κοινωνούς. Δέχου τοῦ πράγματος ἀπόδειξιν σαφῆ τε καὶ ἐναργῆ, τοὺς ἄγιους ἀποστόλους. « Όρα γεγονότας ἐκπρεπεστάτους, καὶ τῇ διπέρ άνθρωπον δόξῃ κατεστεμένους, νέμοντος αὐτοῖς μετὰ τῶν πλλῶν καὶ τοῦτο Χριστοῦ· « Δέδωκε γάρ αὐτοῖς, φησι, δύναμιν καὶ ἔξουσιαν ἐπὶ πάντα τὰ δαιμόνια, καὶ νόσους θεραπεύειν. » Ἀλλ' δρα πάλιν τὸν ἐνανθρωπεῖσα τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ὑπερερχόντα μέτρον, καὶ τοὺς τῆς θεότητος ἀξιώματι διαπρέποντα· ἐπέκεινα γάρ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος μέτρων, τὸ διδόναι κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων οὓς δὲν βούλεται τὴν ἔξουσίαν, καὶ μήν καὶ τὸ δύνασθε πνοημάτων ἐλευθεροῦν τοὺς ἀνειλημμένους, καὶ μόνου Θεοῦ· ἡ γάρ τῆς ἀνωτάτων φύσεώς ὑπεροχή τε καὶ δόξα οὐδενὶ τῶν δυτῶν ἐνεστὶ φυσικῶς, πλὴν δὲ αὐτῷ τε καὶ μόνῳ. Ἀξια τοινυν θαύματος ἡ τοῖς ἄγιοις ἀποστόλοις ἐκνευμηθεῖσα χάρις· ἐπέκεινα δὲ παντες ἐπιλέγοντες καὶ θαύματος, τὸ νέμοντος ἀρθρονία· τὴν ἀντοῦ γάρ αὐτοῖς, ὡς ἐφην, χαρίζεται δόξαν. « Ανθρώπος ἔξουσιον κατὰ πνευμάτων δέχεται πνημῶν, καὶ τὴν εὐτῶς ὑπέροπτον δρῦμον, τὴν τοῦ διαβόλου φῆμι, καταστρέφει. Καὶ τοι λέγοντέ ποτε· « Τὴν οἰκουμένην δῆμην καταλήψομει τῇ χειρὶ ὡς νοσοῖδην, καὶ ὡς καταδειξιμένην ὥδη ἀρδόν, καὶ οὐκ ξεπίν δὲ διαφεύξεται ἡ ἀντεῖτη φοι. » Κεφαλλέο δὲ τῆς ἀληθείας, καὶ διημάρτυρε τῆς ἀλπίδος, δὲ σεβαρὸς καὶ θραύσις, καὶ τῆς ἀπάντων διθενεῖας κατακυρχώμενος. Ἀντέταξε γάρ αὐτῷ τοὺς τῶν Ιερῶν κηρυγμάτων Ιερουργὸν, δὲ τῶν δυνάμεων Κύριος. Καὶ τοῦτο διὸ ἄρα τὸ δὲ ἐνδικτῶν προφῆτῶν

⁷⁸ Röm. xi, 25. ⁷⁹ Isa. x, 14. ⁸⁰ Habac. ii, 7.

προσεκτηρυγμένον, περὶ τὸν Σατανᾶ καὶ τὸν ἄγιον μυσταγωγῶν, ὡς εἰ καὶ φυγῆς ἀναστήσονται οἱ δάκνονται αὐτῶν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίδουλοι σου, καὶ θηγεὶς διαρπατὴν αὐτοῖς. » Μόνον γάρ οὐχὶ κατεδηδόκαστ τὸν Σατανᾶ, ἐπιδουλεύοντες αὐτοῦ εῇ δόξῃ, καὶ διαρπάζοντες αὐτοῦ τὰ σκέυη, καὶ προσκομίζοντες Χριστῷ διὰ πίστως τῆς εἰς αὐτὸν.

Εἶτα πόθεν εἰς ἀνθρώπους ἡ λαμπρὰ καὶ διαβόθεος οὐτε κατενήνεκται χρήσις, πολὺ πραγματώμεν, εἰ δοκεῖ. Οὐκοῦν ἔστεφάνωσε τῇ τοιῷδε τεμῇ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ὁ μενογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, γεννόμενος δινθρώπος, καὶ τῆς ίδιας ὑπεροχῆς κατ' οὐδένα τρόπον ἐκεβεβήκως, ἐντργγήκε τὰ θεοπρεπῆ, συνέτριψε τὸν Σατανᾶν ἥματι τῷ πανθενεστάτῳ, ἐπετίμησε πνεύμασι πονηροῖς. Αἴτη γέγονεν δόξης τοῦ δύνασθει πονηροῖς ἐπιπλήττειν πνεύμασι, τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. — (Α. f. 132 b) Τί δὲ ἅρα γε εἰκῇ τοιούτους ἀπέρηγνε τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἐπὶ οὐδενὶ τῶν ἀναγκαῖων ἐκπρεπεστάτους; Καὶ τοι πῶς τούτο ἐστιν ἀληθές; « Εδει γάρ, εδει τῶν λεπών κηρυγμάτων διακόνους ἐπιδειγμένους κατηρθροῦν δύνασθαι τὰ παράδοξα, καὶ δι' αὐτῶν πιστεύεσθαι τῶν ἐκτελεσμάτων δτὶ τέ εἰσι Θεοῦ διάκονοι, καὶ μεστῖαι τῆς θεοῦ οὐρανὸν, καλοῦντες διπαντας εἰς διαλαγήν καὶ εἰς τὴν ἐν πλούτει δικαίωσιν. Τοῖς μὲν γάρ νουνεχεστέροις, ἀπόχρη καὶ λόγος ἐσθ' δτε πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν· τοῖς γε μὴν οὐχ ἐτοίμως ἔχουσιν εἰς παραδοχὴν ὅντας τις λέγοι, δεὶ δὴ θαυμάτων καὶ τερατουργίας. Καλοῦνται γάρ οὐτων μόλις πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Εἶπε πρὸς αὐτούς· Μηδέτε αἱρετε εἰς τὴν ὁδόν.

(Α. f. 133, D. f. 34 b) Οὐτων δὴ τοὺς ἄγιους ἀποστόλους κατακοσμήσας, λέναι προστέταχεν ἐπὶ τὸ χρῆναι λαλεῖν τοῖς ἀπανταχθεῖσι γῆς τὸ αὐτοῦ μυστήριον. Ταῦτη τοι καὶ εὑζωντάτους εἶναι κελεύει, καὶ μερίμνης ἀπάσης κοσμικῆς ἀπαλλάττεσθαι βούλεται, ὡς μηδὲ αὐτῆς τῆς ἀναγκαῖας τροφῆς καὶ ἀπαραιτήτου ποιεῖσθαι τινὰ λόγον. Κόσμον γάρ αὐτοῖς, καὶ οὖν τινα στέφανον ἔσεσθαι φησι, τὸ κεκτήσθαι μηδὲν· μήτε μὴν ἐπικομίζεσθαι τι παράπαν, μὴ ράbdον, μὴ πτήραν, μὴ ἀρτον, μὴ ἀργύριον, μὴ χιτῶνας δύο· μονονουχὶ τὸ ἐν Φαλμοῖς ἔκεινο λέγων· « Ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνά σου, καὶ αὐτός σε διαθρέψει. » Καὶ γάρ ἐστιν ἀληθές διπερ αὐτὸς ἐφη Χριστός· « Οὐ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαρμαρᾶ· » Ινα τοίνυν μονοειδῆ καὶ μονότροπον ἔχωσι τὴν ζωὴν, εἰς μόνον δρῶντες τὸ χρῆναι μυσταγωγεῖν, μηδένα προστέταχε ποιεῖσθαι λόγον ἢ ἀμφίων ἢ τροφῆς. Ἀλλὰ φαῖη τις ἀν. Καὶ πόθεν αὐτοῖς προσγένοιτο τῶν ἀπεραιτήτως ζητουμένων δόρος; Διαδείκνυσι καὶ τοῦτο εὐθὺς λέγων.

Καὶ εἰς ήρη οἰκιαν εἰσέλθητε, κ. τ. λ.

Α. f. 133, B. f. 88 b, D. f. 34 b) Ἀρκέσει, φησὶν, δι παρὰ τῶν μυσταγωρυμένων καρπός· ἐκεῖνοι περὶ ὑμῶν τὰ πνευματικὰ λαμβάνοντες, τῶν σωματικῶν ποιεῖσθαι πρόνοιαν. Ἐν οἰκλέ δὲ μιᾷ μένειν τε αὐτοὺς προστέταχε καὶ [μή] ἀπ' αὐτῆς ἐξέρχεσθαι· ὡστε μήτε τὸν δεχόμενον λυπεῖν, μήτε αὐτοὺς δέξαν λαβεῖν γαστριμαργίας καὶ εὔκολας. « Εδει γάρ μήτε

A Pene enim Satana consumpscerent, glorificationis ejus adversantes, vasa diripientes, et ad Christum per fidem in ipsum transferentes.

Deinde undenam ad homines splendida haec et famosa gratia delata fuerit, si placet, inquiramus. Coronavit itaque tali honore hominibus unigenitus. Dei Verbum, postquam homo factum est; et quin de supra sua dignitate quidquam amitteret, Deo congrua operabatur; Satanam potentissimo effato contrivit, malos spiritus increpuit. Sic via debellandis in terra malis spiritibus munita fuit. B — Cur vero, dicet aliquis, tales tantosque frustra ostendit 230 Christus apostolos, et sine ulla necessitate illustrissimos? Quid tu, inquam ego, adversus veritatem als? Necesse prorsus erat ut delecti suorum predicationis ministri patrandi prodigia copiam haberent, et ipsis factis fidem facerent se Dei esse ministros et orbis terrarum mediatores, mortales creatos ad reconciliationem vocantes atque ad eam quae fide fit justificationem. Et sapientibus quidom vel soles interdum satis erat sermo ad veritatis cognitionem; verum illis qui minime parati erant ad alienae doctrinæ receptionem, opus erat intriculis portentisque. Vix enim ita ad veritatem invitantur.

C V. 3. Ait ad illos : Nihil tuleritis in via.

Sic honorabiliter instructos sanctos apostulos, bergere jussit ad ubique nuntiandum mysterium suum. Propterea expeditissimos etiam ire praecipit, atque omni mundana cura vult carere, ita ut ne cibi quidem necessarii et inevitabilis rationem haberent. Namque ipsis fore ornamentum, et quamdam veluti coronam, rerum omnium abdicationem; neque omnino quidquam deferre, non baculum, non peram, non panem, non argentum, aut tunicas duas. Ac prope illud Psalmi dicit: « Iacta in Dominum curam tuam, et ipse te enutriet ». Nam vere Christus dixit: « Non potestis Deo servire et mammonam ». Ut ergo minime variam curis quo distractam vitam degerent, et ad doctrinæ officium unice inumberent, nullam gerere jussit vestitus aut vietas curam. Sed dicet aliquis: undenam ipsius necessarie res suppetebant? Hoc etiam demonstrat statim subjiciens :

D V. 4. Et in quamcumque domum intraveritis, etc.

Sufficiet, inquit, quem dabunt neophyti fructum: hi enim spiritualibus a vobis acceptis, vestrae rei corporalis curam gerent. In una autem domo manere jussit, neque inde discedere, ne et hospites constringarent, et ipsi gulositatem et commoda seclari viderentur. Oportebat enim neque eos 231 qui semel suscepissent dono privare, neque ipsis

¹⁰ Psal. LIV, 43. ¹¹ Matth. vi, 24; Luc. xvi, 13.

sancos apostolos impedimentum nullum studiu ac sedulitati divine prædicationis interponere; dum a multis ad se vocarentur, non ut aliquid nile discerent, sed ut delicietas ipsius et præter necessitatem dapes apponentes. Quoi autem miseris non careat benevolentis exhibitus, de Servatoris cognoscens sermonebus. Aiebat enim discipulis: « Qui vos recipit, me recipit et omni qui me misit ». ²⁰ Sulerit enim consilio sibi proprie facit, atque in suam recipit personam qui sanctis defertur honoris, ut iis undique munimenta conciliet. Quid si optima conditione est, et in splendida spe veneratur qui sanctos recipit; quidni contrarium quoque meritum eodem gradu habeatur? Extrema enim laboribus miseria si quis bonoris sanctis viris exhibendi negligens fuerit. Idem ait: « Et quicunque non receperint vos, executes de civitate illa, peccatum quoque pulverem super illos excusare. » Quippe oportet ab illis qui ministros non receperint, neque auctoritatem prædicacionem adiiserint, nihil omni modo accipere. Eas enim plaus incredibile, eos qui Servatoris doctrinam, patremque familiam contemplari, erga humulos videri benevolos, eorumque benedictionem exponere.

V. 11. Quod cum cognovissent turbas, secutae sunt illum.

Partim quidem liberari se demonibus partim morbis exquirentes, partim etiam ducerrint ejus studentes, constanter adiuvanti illi adiacebant.

V. 12. Dies antea corporal declinare, etc.

Die declinante, vel potius vespertino jam tempore, cura discipulos subiit turbarum, ideoque accedentes pro iis rogabant. Jam quid hic signilli et dictio, *Dimitte*, accurate vestigemus. Alii, ut dixi, curar qui Jesum assecabantur, liberari malorum spirituum obsessione volebant, alii aliis inluminatis levari expetebant. Discipuli ergo ceu probe gnari posse Jesum vel uno nutu laborantium votis satisfacere, *dimitte eos*, aiunt: neque id fastidio **232** quodam faciunt tempore jam elapsi, sed benevolo erga turbas studio, quasi jam pastorali officio varantes, et populorum curam gerere incipientes. Age vero specta incomparabilem exorati Jesu bonitatem. Non enim ea solum concedit, quae discipuli sequentes turbis ab eo fieri volebant, verum etiam liberali manu beneficium adjicit, amatores suos omni modo sibi demerens, atque ad spiritualiter auctoritatem educans Jussit enim vicinum quoque illis distribui. Verumtamen inextricabile hoc erat negotium discipulis; nihil enim secum attulerant præter quinque panes duosque pesciculos, quam rem Jesu accedentes annuntiaverunt. Jam vero ut miraculi sublimitas magis constaret, et ipse suapte natura Deus omnimode appareret, quod tenuis fact multiplicat. Tum cœlum suspicit, ceu inde be-

Α τοὺς διπαξ λαβόντας ἀποστερεῖσθαι: τῆς δωρεᾶς, μήτε μὴν αὐτοὺς τὸν ἄγιον ἀποστόλους ἐγκοπήν τινα δούναι ταῖς εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα σπουδαῖς τε καὶ προθυμίαις, ἐλκομένους παρὰ πολλῶν, οὐχ ἵνα τι τῶν ἀναγκαίων έστι δὲ μανθάνωσιν, ἀλλ' ἵνα τράπεζαν αὐτοῖς παραθείεν ἀδράν, καὶ πέρα τῆς χρείας. « Οτι δὲ οὐκ ἀμισθον τὸ τιμῆν ἄγιον, ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος εἰσόμεθα λόγων. » Ήφη γάρ πρὸς τοὺς μαθητάς: « Ό δεχόμενος ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται καὶ τὸν ἀποστελλαντά με. » Οἰκονομικῶς, καὶ εἰς ίσην πρόσωπον τὰς εἰς τοὺς ἄγιους ἀναφέρει τιμᾶς, ἵνα πανταχόδιν αὐτοῖς ὑπάρχῃ τὸ ἀσφαλές. Καὶ εἰκαπέστιν ἐν παντὶ καλῷ καὶ ἐν ἐλπίσι λαμπραῖς δεχόμενος αὐτοὺς, πῶς οὐ πάντῃ τε καὶ πάντως, καὶ ἐμπαλιν, ἀληθές; Άθλιότητος γάρ τῆς ἐσχάτης ἐπίμετος ἔν γένοτο τις, τὸ χρῆναι τιμῆν τοὺς ἄγιους οὐδενὸς ἀξιώτας λόγου. Διὰ τοῦτο φησιν: « Καὶ δους δὲν μὴ δέξωνται ὑμᾶς, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς τάλαις ἐκείνης, καὶ τὸν κονιορέδον τῶν ποδῶν ἐκτινάχατε ἐπ' αὐτούς. » Δεῖ γάρ παρὰ τῶν μὴ δεξαμένων αὐτούς, μήτε μὴν ἀνασχομένων τῶν ιερῶν κηρυγμάτων, μηδὲν τὸ παράπαν ἀθελήσαι λαβεῖν. Άπιθανον γάρ κομιδῇ τοὺς ἀτιμάζοντας τὸ σωτήριον κήρυγμα καὶ τὸν οἰκοδεσπότην, περὶ τοὺς οἰκέτας δράσθαι χρηστούς, ή τὰς περ' αὐτῶν εὐλογίας ζητεῖν.

Οἱ δὲ δχλοὶ γνόντες, ηκολούθησαν αὐτῷ.

(Α. f. 134 b) Οἱ μὲν δαιμονίων ζητοῦντες ἀπαλλαγὴν, οἱ δὲ καὶ ἀρέβωσημάτων ἀπόθεσιν ἡσαν, οἱ καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ μυσταγωγίας γλιγόμενοι, προσεδρεύοντες τε καὶ μάλα εύτόνως.

Η δὲ ἡμέρα ἤρξατο κλίνειν, κ. τ. λ.

(Α. f. 134 b, C. f. 126) Κλινούσης τῆς ἡμέρας, καὶ δους οὐδέποτε προσδοκωμένης ἔσεσθαι: τῆς ἑπέρας, προενόντων τῶν δχλῶν οἱ μαθηταί, καὶ δὴ καὶ προστησαν, τὰς ὑπὲρ αὐτῶν παρακλήσεις προσάγοντες. Καὶ τι, τὸ Απόλυτον ἐστί, ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς· οἱ μὲν ὡς ἔφην τῶν ἐπομένων αὐτῷ, πονηρῶν πνευμάτων συνεχόντων αὐτούς, ἀπαλλάττεοθαί παρεκάλουν· οἱ δὲ καὶ ἐπέρων ἀρέβωσημάτων ἐξεστίν. Ός οὖν εἰδότες μαθηταὶ δὲν κατανεύσας μόνον, ἀποπεραντεῖ τοὺς κάμνουσι τὸ ποθούμενον, τὸ Απόλυτον αὔτούς, φασί· καὶ οὐκ αὐτοὶ μᾶλλον ἀκριδίωντες ὡς παρακλάσαντος τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ τῆς εἰς τὸν δχλούς ἀγάπης ἐχόμενοι, καὶ οἶον μελετῶντες ἥδη τὴν ποιμενικὴν ἐπιστήμην, καὶ τοὺς κήδεσθαι λαῶν ἀρχόμενοι. Πλὴν ὅρα τὴν ἀπαράθλητον ἡμερήσητα τοῦ παρακαλούμενον. Οὐ γάρ μόνον ἐκείνα δίδωσιν, διπερ ἐν αἰτῶιν ὁ πάρεξαι παρ' αὐτοῦ τοῖς ἀκαλουθοῦσιν αὐτῷ, ἀλλὰ γάρ προστιθησιν αὐτοῖς τὰ ἐκ τῆς φιλοτίμου δεξιᾶς, τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν διὰ τρόπου παντὸς ἀνακτῶμενος; καὶ τρέψων εἰς εὐανδρίαν δηλονότι πνευματικὴν· ἐκέλευε γάρ καὶ διανέμειν αὐτοῖς τροφάς. « Άλλ' ήν διπορον τὸ χρῆμα τοὺς μαθηταῖς· ἐπεκομίζοντες γάρ οὐδὲν, πλὴν ἀρτων πέντε καὶ λιχῶν δύο· καὶ ἀπῆγγελλον τοῦτο προσιόντες αὐτῷ. — (Β. f. 90) Ἰν δὲ καὶ ἔτι μεῖζον εἰς

²⁰ Matth. x., 40.

ἥρος τὸ θεῖμα τρέχῃ, καὶ θεός ὁν φύει, δὲ τρόπῳ παντὸς ἀπηγόνωσκηται, πολυπλασιάζει τὸ βραχὺ· βλέπει εἰς εἰς οὐρανὸν, εἴον τὴν ἄνωθεν εὐλογίαν αἰτῶν. Ἐδρα δὲ καὶ τοῦτο δὲ ἡ τράπη, εἰκονομικῶς· ἐστι μὲν γάρ εἰπεῖς ὁ πάντα πληρῶν, ἡ δινοθεν καὶ παρὰ Πατρὸς εὐδοκία. Ἰνα δὲ μάθωμεν ὅτι τραπέζης ἀρχόραντος, καὶ μᾶλλοντες ἀρτον διακλήσιν, θεῷ προστέτεντες ὑφελόμεν, ὥστεις ὕστερον ἀνθέντες χεροῦ, καὶ τὴν δινοθεν εὐλογίαν ἐπ' αὐτὸν καταφέρειν, ἀρκῆ καὶ τύπος καὶ ὅλης τοῦ πρόγυματος γέγονεν ἡμένιον οἰκονομικῶν. — (B. f. 90 b) Εἰτα δέποτε προέσθη τὸ θεῖμα· Κατεκορέσθη πλήθης ἀνθρώπων οὐκέτις ἀλλίγων, εἰς πάντες γάρ ἔξετεντο χιλιάδες, χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων. Τοῦτο γάρ ἔτερός τις τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν τοῖς ἑαυτοῦ προσεπήνεγκε λόγος. Καὶ οὐ μόνοι τούτοις τὸ παράδοξον· ἀλλὰ γάρ καὶ κύριοι συνελέγησαν κλασμάτων δύοδεκα. Καὶ τοῦτο ἀντεύθεν· Πληροφορία εσφῆς, ὅτι τῆς φιλοξενίας τὸ χρῆμα, πλουσίαν ἔχει παρὰ θεοῦ τὴν ἀντίτεσιν. Ἐξεστὶ δὲ καὶ ίδεν τοῖς ἀρχαιτέροις θείμασι τὰ νέα συμβαίνεντα, καὶ μᾶς ὅντα καὶ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐνεργήματα. Ἐκρεξεν ἐν ἐρήμῳ τὸ μάννα τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· εἰ "Ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς· ἀρτον ἀγγέλων ἐφεγένετο ἀνθρώπος, εἰ κατὰ τὸ ἐν Φεδωρίᾳ ὑμερύγενον. Ἀλλ' ίδου πάλιν ἐν ἐρήμῳ τοῖς ἐν ἀνέστρετροφής καχερήγγηκεν ἀψθόνως, οἷον ἐξ οὐρανοῦ καθιεὶς αὐτήν. Τὸ γάρ πολυπλασιάσαι τὸ ἀποθέψαντα πελήθινον, οὐκ ἀποτοικὸς δὲ εἰη τῷ πρώτῳ σπηλαίῳ.

Επηρώτησεν αὐτοὺς λέγων· Τίνα με δικαεῖσθαι οἱ ὄχλοι εἰποῦ;

(A. f. 135 b) Πρῶτον ἴδειν καὶ πρό γε τῶν ἀλλεων δξιον ἴδειν, τί δὲ κακληρόδε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησούν Χριστὸν ἐπὶ τοῦτο δραμέσιν, καὶ προτείνει τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις τὴν πεῖσιν, ἥγουν τὴν ἐρώτησιν. Οὐδέν γάρ ἔχει τοῦ κατιροῦ καὶ τοῦ καθήκοντος λόγον, καὶ ἀλλεὶ καὶ ἀργάζεται. Τί οὖν ἀρα φαμέν; Ἐθρέψεν ἐν ἐρήμῳ τοὺς ὄχλους οὓς εὐαρθρήτους ὄντας ἄρτος τένες, συνιαθρύψας ἰχθύδιον δύο· πεπλεόνας δὲ οὕτως; τὰ ἐκ μηδενὸς, ὅπος καὶ κλασμάτων ληφθῆναι κορίνους δύοδεκα. Κατεπλήσσοντο τοίνους ὅμοι τοῖς ὄχλοις οἱ μακάριοι μαθηταί καὶ θεοῦ ὅντα καὶ θεοῦ Τίδην κατὰ ἀλλησιαν, δι' αὐτῶν τεθέαται τῶν κατεωρθωμένων. Εἶτα τῶν ὄχλων ἀπορραΐσας, καὶ γεγονός κατεμόνως, εἰς προσευχὴς συνετείνετο, τύπον τὴμ ἁυτῶν καὶ κατὰ τοῦτο τιθεὶς, μᾶλλον δὲ δεδασκαλικὸν μαθημάτων εὐτεχνίαν διδάσκουν τοὺς μαθητὰς. Λέπι γάρ, εἰμι, τοὺς λαῶν προετημέτες, καὶ καθηγεῖσθαι λεχόντας τῶν αὐτῶν θραμμάτων, ἀντεργάματιν ἀναγκαῖοις εἶναι διὰ παντὸς, κακέσια δρῶντας ὀρθοῦσι, τὰ ἐπ' οὓς ἔξεται θεός. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ θεοτέσσιος Παῦλος· εἰ 'Ἀδειαίστεται προσεύχεσθε, φρεσίν. Οὐκοῦν δὲ μὲν τῶν ὄλων Σωτῆρ καὶ Κύριος, τίποτον ἁυτὸν, ὡς ἔφην, πολιτείας ἀγιοπρεποῦς ἐποιείτο τοῖς μαθηταῖς, καταμόνας προσευχόμενος μετὰ μόνων αὐτῶν. Ἀλλ' ἦν εἰκὸς θορυβεῖν τὸ πρόγυμα τοῖς μαθηταῖς· ἀώρων γάρ ἀνθρώπινος εὐχόμενον, δην χθὲς τεθέαντας θευρατορ-

Α ποδίctionem paupulans; voroūstamea hoc sapienter nouari causa faciebat, cum alioquin ipse omnia implicant, et sit superflua ac Patris bona volunta. Sed ut nos diacronia, vienam initio, quem praeceps facturi sumus, Deo offerri a nobis labore, supinis veluti iherosolimam manibus, ut benedictionem super eum desursum impetravimus; tunc ipse et rogo gaudere fratres nobis dispensativa ratione lucis est.

— Deinde quo evasit deumum miraculum? Satista fuit non paucorum hominum nullitudo; nam quiunque millioni numerum exquirabat, prater mulieres et parvulos. Hoc enim sanctorum evangelistarum alias narrationi sue adjectit¹¹. Neque hic substitutus miraculum; sed ei fragmentis repleti suere copiū dodecim. Quid inde? Manifestum hoc argumentum B est, liberalitas virtutem a Deo ubere referre remuneracionem. Licet autem animadvertere, quomodo cum antiquis prodigiis nova conspirent, et uixit ejusdemque potestis opera sint. Pluit in deserto manna Israels filii: « Panem exeli dedidit ei», panem angelorum manducavit homini, « pons in Psalmis canitur¹²; sed ecce rursum in Iesu Christo indigentibus cibo, large 233 subvenit laquantem celo illum denuntiens. Namque exiguum multuplicare et veluti ex nihilo tantum altere multitudinem, non est prius illo prodigio absuribile.

τραχύν, καὶ οὐλοὶ ἐκ τοῦ μαρενὸς τὴν εὗτα πολλὴν σημειῶν.

C V. 18. *Interrogavit illos dicens: Quem me dicunt esse tuib[us]?*

Primum ac præ ceteris cognosci dignum est, quid Dominum nostrum Jesum Christum ad hoc pernoverit, ut ita sanctos apostolos interrogaret. Nihil enim intempestivum aut sine idonea ratione loquuntur aut agit. Quid ergo dicimus? Paverat in deserto innumerabilem urbem quinque panibus, duos ad misericordiam pesciculus. Quia autem prope nihil erant adeo creverant, ut reliquiarum corporei duodecim reportarentur. Observuerant itaque una cum turbis beati discipuli, illuminique Deum esse vereque Dei Filium factis ipsis perviderant. Deinde a populo secedens, solitarius orationi instabat, scipsum nobis exemplar hac quoque re exhibens, immo vero excellentem magisterii artem discipulos docens. Exstimo enim presules populorum, et qui Christi gregi ductando electi sunt, necessariis semper negotiis occupari debere, atque id constanter agere quod Deo gratum est. Quod probe sciens divus Paulus aiebat: « Semper orate¹³. » Ergo omnium Servator ac Dominus semet typum; ut dixi, vita sancta nomine digna discipulis praebebat. solitarius orans cum ipsis solis. Verum ea res discipulorum animis perturbandis par erat: videbant enim humano more orantem, quem hinc prodigia Deo digna edentem spectaverant. Non est ergo incredibile dixisse eos fortasse intra se: *Quem bene esse existimabimur?* Num Deum a hominem, ac

¹¹ Matth. xv, 38. ¹² Psal. lxxxvii, 25.

verat enim de sanctis apud nos prophetis? Sane mirabile edit tanquam Deus, atamen indignum naturali Deo est orare. Quonam autem quoniam re indiget Deus? Ut ergo cogitationem hujusmodi tumultum compesceret, quamationem banc commovet; non quod aliquid eorum ignoraret, que de se ab exteriori dicebantur. **234** sed ut possit suos a molitorum opinione retraheret, et reclam ipsi fidem imprimiceret. « Quemnam itaque, ait, turbæ me esse dicit? » — Viden' interrogationis soleritiam? Non illico dixit: « Quem vos me esse dicitis? » sed magis eos ad externam famam refert, ut hanc mox refutans, et improbabilem convincens, eos deinde in veram sententiam deduceret, quod et responde factum est. Nam referentibus populi opinionem principialis, ait Jesus: « Vos autem quem me esse dicitis? » Quam solerter dictum est vos! Ita nimis discipulos ab alijs secornit, quoniamus illorum opinionem sectantur, nec humilem de eo sententiam gerant. Vos, inquit, selecti, decreto meo ad apostolatum vocati, prodigiorum meorum testes, « quem me esse dicitis? »

et οὐδεὶς γένεται, οἱ φίλοι τῇ παρ' ἡμοῦ κεκλημένοι μάρτυρες, τίνα μὲν εἶναι φατε;

Erumpit ecce præ ceteris Petrus, et universi collegii fit os, plenaque Dei amore verba pronuntiat, atque accuratam fidem confessionem facit dicens, eum esse Christum Dei. Citra dubium loquitur discipulus; non enim dicit eum simpliciter Christum sed Christum Dei. Plurimi enim per tempora existenter, qui utpote a Deo uncti, duci fuerant christi: aliqui enim ut reges, alii ut prophetæ fuerint, uncti fuerant; alii denique, nempe nos, accepta ab omnium nostrum Salvatore Christo redemptione, et sancto Spiritu uncti, christi appellationem contraximus. Dicitum est itaque Psalmistæ voce de antiquioribus: « Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis nolite malignari ». **235** De nobis autem Habacuci voce: « Egressus es in salutem populi tui, ut salves christos tuos ». Ergo plurimi christi; sic autem ex re ipsa vocitali fuere; sed unus solusque ille Patris Dei: non quia nos christi simus ab alio potius qualibet quam a Deo uncti; sed quia ille solus proprium habet in cordis Patrem. Constat igitur a Petro reliqua multiitudine separatum Jesum, relatum fuisse ad Patrem, ceu ipsius solius proprium. Nam Deus naturaliter existens, et ex Deo Paire singulariter effulgens unigenitum ipius Verbum, caro factum est secundum Scripturas. Sed illud necesse est cognoscere, quod nempe in Matthæi Scriptura beatum discipulum invenimus dicentem: « Tu es Christus Filius Dei vivi ». Brevians autem veluti incarnationis mysterium sapientissimus Lucas, pari quidem sententia est, sed tamen paucioribus ver-

A γοῦντα θεοπεπλως· οὐδὲν δέντρα τὸ Διπεινός, ἐκεῖνό που τάχε πρὸς θευτοὺς εἰπεῖν, εἰνα τοῦτον είναι νομίσουμεν; δέντρα Θεὸν, ή δινθρώπους, καὶ ὃς ίντον τοῦτον τῆς ήγειν τῶν ἀγίων προφητῶν; Θεοματουργεῖ μὲν γάρ, ὃς Θεός, έστι δὲ ἀνέρμοστον εύηντα φύσιν Θεῷ τὸ προστέχεσθαι. Τίνος γάρ δέντρος δεῖται Θεός; Ιντονούν τὸν τῶν τοιαύτων ἐνοικῶν ἀποσθήτη θρύλον, ποιεῖται τὴν πείστων εὐδέν μετὰ ἡγνοτάτων τῶν περὶ αὐτοῦ θρυλλούμενων περά γε τοῦς ἕξα· ἀποφέρειν δὲ μᾶλλον τῆς τῶν πολλῶν θρυλούτων, καὶ δρθῆν αὐτοῖς τὴν πίστιν ἐμφυτεῦσαι θέλων. « Τίνα δὴ οὖν, φρούν, οἱ δῆλοι με λέγουσιν εἶναι; » — (Bf. 91, C. f. 126, b) « Οράς τὸ τῆς πεύσεως εὐτεχνός; Οὐδὲ εὐθὺς εἰπεν· « Τιμεῖς τίνα με λέγετε εἶναι; » **B** « Αποφέρεις δὲ μᾶλλον, ἐπὶ τὸν τῶν ἕξω θρύλλον. Ήν· ἔξιβαλόν αὐτὸν καὶ δόδικιμον ἀπορήνας, μετασυσῆση λοιπὸν εἰς δόδιαν ἀληθινήν, δὲ δέ καὶ πέπραται. Εἰπήντων γάρ τῶν μαθητῶν τὴν τοῦ δηλου δόδιαν, ἐρη αὐτοῖς· « Τιμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; » Ω ποῦ; ἔξαρτετον τὸν, ὑμεῖς; Εἴσω τίθηστε αὐτοὺς τῶν δόδιών, Γνα καὶ τὰς ἐκείνων φύγωσιν ὑπονοτάς, καὶ μὴ μικρὰν ἔχωις περὶ αὐτοῦ τὴν δόδιαν. Τιμεῖς, φρούν, πρής ἀποστολήν, οἱ τῶν ἐμῶν πετρουργημάτων

Προπτῆρι δὲ πάλιν τῶν ἄλλων ὁ Πέτρος, καὶ παντοῦ τοῦ χοροῦ γίνεται στόμα, καὶ τὰς φιλοθέους ἐρεβεται φωνάς· ἀκριβῆ δὲ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως δρολογίαν ἐκφέρει, λέγων, Τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Απεκάληξ δὲ μαθητῆς· οὐδὲ γάρ τοι φρούνται ἀπλῶς Χριστὸν αὐτὸν εἶναι, τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν δὲ μᾶλλον. Πλειστοὶ μὲν γάρ οἱ, ὃς ἀπὸ γε τοῦ κεχρεσθεῖς παρὰ Θεοῦ, κατὰ διεφόρους τρόπους ὀνοματεψάντες χριστού· οἱ μὲν γάρ ἐχρίσθησαν εἰς βασιλέας, οἱ δὲ εἰς προφήτας, οἱ δὲ καὶ τὴν δι' αὐτοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ λαβόντες λύτρωσιν, τουτέστοι τιμεῖς, καὶ τῷ ἀγίῳ Πνεύματι κατακεχρισμένοι, τὴν τοῦ χριστοῦ κλήσιν ἐσχήκαμεν. Εἰρηται γοῦν διὰ τῆς τοῦ Υἱοῦ λαβόντος φωνῆς περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων· « Μή ἀπτεσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς προφήταις μου μὴ πονηρεύεσθε. » Ήμῶν δὲ πέρι διὸ φωνῆς Ἀβδακούμ· « Εἴδηθες εἰς αὐτηρίσιν λαοῦ σου, τοῦ σῶσας τὸν χριστούς σου. » Οὐκοῦν πλεῖστοι μὲν οἱ χριστοί, κέκληνται δὲ οὐτως; ἐπὶ τοῦ πράγματος· εἰς δὲ καὶ μόνος ὁ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός· οὐχ ὡς ἡμῶν μὲν ὄντων χριστῶν, καὶ οὐ θεοῦ μᾶλλον, ἀλλ' ἐπέρου τινός· ἀλλ' ὡς αὐτοῦ καὶ μόνου, ίδιον ἔχοντος Πατέρα, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἀῆλον οὖν ἔστιν δια τῆς ἐπέρου πληθύος ὄπεξιζέων αὐτῶν, προσνεύκησε τῷ Πατρὶ, ὡς ὄντα μόνον αὐτοῦ. Θεός γάρ δὲν φύσει, καὶ δὲ θεοῦ Πατρὸς ἀλλέργας τικτέτως δικονομητής αὐτοῦ Λόγος, γέγονε εὔρη (i), κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐκεῖνο γε μήν ἀναγκαῖον εἰδένεται· διὰ τὴν τοῦ Ματθαίου οὐγγραφήν, τὸν μεκάριον μαθητὴν εὑρήσουμεν εἰπόντα· « Σὺ εἰ δὲ Χριστός, δὲ Υἱός τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. » Επιτερόν δὲ θεοπε-

^a 1 Thess. v, 17. ^b Psal. cxv, 15. ^c Habac. iii, 13. ^d Malœ. xvi, 16.

(i) Adhuc contra Arianos sine pauca Cyrillus.

τὴν οἰκονομίαν διεφώτιζε; Λουκᾶς, συμφέρεται αὐτὸν κατὰ τὰς ἐννοιάς, βραχὺλογήσας δέ φησι, εἰπεῖν αὐτὸν τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν διπλά τοῦ Σωτῆρος γεγονός πρὸς αὐτὸν, φεύγεται λόγος. Ἐν δὲ τῷ Ματθαίῳ πάλιν εἰπόντα ταρῶς εὐθέσομεν· «Μακάριος εἶ, Σίμων Βάρος Ἰωνᾶ, οὗτος σάρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψε σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». »Εστιν οὖν ὁ διδασκαλούμενός τοῦ Θεοῦ διδασκαλούσας ὁ μαθητής, εἰς ἐπίγνωστον αὐτὸν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τοῦθησαντος αὐτοῦ τοῦ Πατρός. Σημειώσων δὲ ὡς ἔνα τὸν Χριστὸν ὁμολόγησε διαφωτάσσεις Ηὔτερος, διὰ τοὺς εἰς ὃν τέμνειν τολμῶντας Χριστούς; ἂντος Ἐμμανουὴλ (1). Οὐ γάρ ήρετο αὐτοὺς λέγων· Τίνα λέρουσιν οἱ ἀνθρώποι εἶναι τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, ἀλλὰ τὸν Γίδην τοῦ ἀνθρώπου· καὶ τούτον δὲ Πάτερος; ὁμολόγησε εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Πῶς δὲ ἀξιοθάυμαστος ἡ διδασκαλία Πάτερου, εἰ μηδὲν ἔχει τὸ βαθὺ καὶ κεκρυμμένον, καὶ οὐον ἀποπτοντος τοῖς αὐτοῖς; Τί γάρ ὅλως ἀπεκάλυψεν αὐτῷ διθές καὶ Πατήρ; «Οτι τοῦθων αὐτοῖς τούτο θεοδιδόκτονό ἔστιν μυστήριον; Επεὶ τούτων τεθαύμασται, καὶ τῶν οὐτοῖς ἔξαιρέσθων ἡμέωρη γερῶν; Ήχουε γάρ· «Μακάριος εἶ, Σίμων Βάρος Ἰωνᾶ. »Αλλὰ τεθαύμασται, καὶ σφόδρα δικαίως. Διὰ ποιῶν αἰτίαν; «Οὐ γάρ τεθίσται ἐν εἰδεῖ τῷ καθ' ἡμᾶς, τοῦτον πεπίστευκεν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ Πατρός, τούτουτον αρκαδέντα καὶ ἐνανθρωπήσαντα τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ προελθεῖ ταῦτα Λόγον.

«Ο δέ εἰπειμιθυς αὐτοῖς, καρικήγειρε μηδεὶς εἰσεστε τούτοις.

(ἀ. 1. 136 ι) Ὁμολογήσαντος τὴν πίστιν τοῦ μαθητοῦ, ἐπειπέρσσεν αὐτοῖς δι Κύριος, ἵνα μηδὲν εἰπασσεν ὅτι αὐτοῖς ἔστιν δι Χριστός. Καὶ τοι πῶς μᾶλλον ἔδει τοὺς μαθητὰς τοῖς ἀπαντάχοσις κηρύγγετεν αὐτὸν; Τοῦτο γάρ ἦν ἔργον τῶν παρ' αὐτοῦ προκεχειρισμάτων εἰ; ἀποστολήν· ἀλλ' ὡς φησι τὸ Γράμμα τὸ λερόν, καιρὸς παντὶ πράγματι· ἔδει τοῖς παρ' ἑαυτῷ κηρύγμασι ἀκολουθῆσαι τὰ λείποντα τοῖς ἥδη προτετελεσμένοις· τούτῳ δὲ ἦν δι σταυρὸς, τὸ πάθος, δι κατὰ σάρκα θάνατος, ἢ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις· τὸ μέγα καὶ ἔξαισιον ἀληθῶς σημείον, δι' οὐ μεμαρτύρηται θεός ὁν ἀληθινός, καὶ Γίδης κατὰ φύσιν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρος δι Εμμανουὴλ. Τὸ γάρ ὅλως κατεφρήσεις θάνατον, καὶ ἀνατρέψει τὴν φθοράν καὶ σκυλεύσει τὸν ἄδην, καὶ καταλύσει τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα, καὶ ἐκ μέσου ποιήσαι τὴν ἀμαρτίαν, καὶ ἀνοῖξαι τοῖς ἐπὶ τῆς ἀνω πύλας, καὶ συνάψαι τὴν γῆν οὐρανῷ, θεόν διτα κατὰ διήθειαν ἀπέφεγεν αὐτὸν. Οὐκοῦν ἐν καιρῷ κελεύει σιγῆσαι τὸ μυστήριον, διχρίς διὸ σύμπατος τῆς οἰκονομίας λόγος, εἰς τὸ αὐτῷ πρέποντον ἐξέλογη πέρας· τότε γάρ ἀγηγερμένος ἐκ νεκρῶν, ἀπογυμνοῦσθαι τοῖς ἀπαντάχοσις γῆς προστέταχε τὸ μυστήριον, προθεὶς ἀπατεῖ τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν, τὴν διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσματος κάθαρσιν· ἵψῃ γάρ· «Ἐδόθη μοι πάσα ἐξ-

A his ieiens, dixit ipsum Christum Dei; reticet autem Servatoris ad Petrum orationem. Apud Mattheum vero dicentem Jesum competeramus: «Beatus es, Simon Bar-Jonah, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in celis est. » Sine dubio itaque divinitus edocitus fuit discipulus, Patre ipso deducente eumdem ad Christi mysteriorum cognoscendum. Adnotandum insuper, sapientissimum Petrum, unum consideri Christum, propter eos qui in duos dividere Christos Emmauelem audent. Non enim interrogavit discipulos dicens: Quem dicunt homines esse Verbum Dei, sed «Filiū hominis. » Porro hunc Petrus confessus est Christum esse Dei. Cur vero Petri confessionem miraremur, si nihil haberet profundum atque reconditum, ac ceteris veluti invisibile? Nam quid omnino Pater Deus ei revelavit? Num quod homo esset? Ergone hoc erat a Deo revelatum mysterium? Hujusne rei causa Petrum admiramur, et ipsa tam singulari præmio dignus evasit? Sibi enim dictum audivit: «Beatus es, Simon Bar-Jonah. » Atqui reapse dignus summa admiratione est. Quamobrem? Quia quem in forma nostra ceruebat, hunc credidit esse Christum Patris, id est incarnationem et humanitatem, quod ex ipso predicerat, Verbum.

B C V. 21. At ille increpans eos, præcepit ne cui discerent hoc.

Cum igitem sami discipulus fuisse confessus, communius est illis Dominus, ne se esse Christum euipiam dicerent. Attamen quidni potius oportebat discipulos 236 ubique ipsum prædicare? Hoc enim ad apostolatum designatorum officium erat. Verumtamen, ut sacra litteræ aīunt, omni relatuū tempus est²⁷. Sciebat prædicationem suam subsecutura ea quae priorum complementa forent. Erant autem haec, crux, passio, mors in carne, resurrectio e mortuis, nūnquam hoc videlicet veraque existimari prodigium, quo Deus verus comprobatur, naturalisque Dei Patris Filius, Emmanuel. Namque omnino mortem destruere, corruptilē asinūlare, inferos spoliare, diaboli tyranndem abolerere, aperire terrestribus stipernas januas, terram cum celo copulare, haec, inquit, Jesum Deum verum esse demonstrarunt. Ergo ad tempus silejū mysterium jubet, donec universa humanationis ratio ac cursus ad congruum sibi exitum perducetur. Tunc enim e mortuis resuscitatus, revelari ubique terrarum jussit mysterium, proponebū cunctis in fidei justificationem, et per sacramentum baptismū purgationem. Nūnquam enim: «Data est mihi omnis potestas in celo et in terra: euntes docete omnes gentes, in nomine Patris et Filii et

²⁷ Eccle. iii, 1.

(1) Nestorii bæresim Cyrillus sugillat, adversus quam tot aliis scriptis pugnat.

Spiritus sancti baptizantes, monentes eas observare A omnia quaecumque vobis praecipi. Et ecce ego vobis omni omnibus diebus usque in finem ⁴⁰. Nobiscum enim reaps est, et in nobis per sanctum Spiritum, atque in omnium animabus inhabitat Dominus.

V. 26. Nam qui me erubuerit, etc.

Multa simul utilia, immo necessaria his verbis exsequuntur. Primo quidem ostendit, fore ut eos omnino qui se usque sermones erubuerint, par eventus corripiat. **237** Certe undenam nobis major alacritas accidat? Nam si iudex quosdam reveretur, ceu ipsis obsequiis praestiti mercedem debens, vel amoris praemia, vel benevolentiae retributionem: cur sine ultra dubitatione non dicemus fore ut in aeternis honoribus gloriaque versentur hi, qui adeo splendida consequentur bona? Deinde timorem quoque illis injicit, se celo esse descensum, haud iam vill illa priore cum specie, et conditionis nostra humilitate, sed cum Patris maiestate, stipantibus angelis. Ergo gravissimum est et exitiosum, damnari nos reu pusillanimitatis atque ignaviae reos a superveniente coelitus Iudice, et angelicis ordinibus circumstantibus. Magnum quid autem et admiratione dignum et suminam præbens felicitatem, si quis exanilatis suis laboribus lætari possit, et sudoris praemia sperare. Laudabuntur enim hi, dicente Christo: « Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum jam inde a mundi constitutione ⁴¹. »

et cetero logemine: τοῦ Πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡμέραν

V. 27. Dico autem vobis: sunt quidam de hic stantibus, etc.

Cum nondum ex alto virtutem accepissent discipuli, congruum erat eos humanis iniuriantibus laborare, Christique verba apud se reputantes, dicere: Ecquis semet ipse negabit? vel quomodo, si animam suam amiserit, denuo inveniet eam? Quodnam vero hæc damna passis par præmitum erit? Ut igitur ab his cogitationibus eos avocaret, atque ad animi robur transferret, eventuram ipsis felicitatis cupiditatem injiciens ait: « Dico autem vobis, sunt quidam de hic stantibus, et reliqua. Regnum porro Dei ipsam dicit gloriam visionem, in qua ipsem coram spectabuntur, quo

⁴⁰ Matth. xxviii, 18. ⁴¹ Matth. xxv, 34.

(1) Adv. 22: Oportet Filium hominis multa pati, etc., sunt apud D. Thomæ catenam: « CYRILLUS. Duxi magistrum strenuos in armis ad audacteriam provocant, non solum eis honores pollicendo victorizant, sed etiam ipsum pati generosum esse fatentes. Tale quid videmus docere Dominum Jesum Christum: prædicterat enim apostolis quod oportet eum perpeti Iudeorum calumnias, occidi, et tercia die resurgere. Ne igitur putarent, Christum quidem passum persecutiones pro vita mundi, eis vero licere

ouσία, ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ θνητά, βαπτίζοντες εἰς τὸ δνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος· διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα δια ἐπειλάμην ὑμῖν. Καὶ ίδοι ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἔως τῆς συντελείας, » Μεθ' ἡμῶν γάρ εἰστε καὶ ἐν ἡμῖν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καὶ ταῦτα ἀπάντων φύχατε; ἐνχαλίζεται Κύριος (1).

«Ος τάρ πάντα σχηματίζει με, κ. τ. λ.

(B f. 92) Πολλὰ κατὰ ταῦτα ἐργάζεται χρήσιμα τε καὶ ἀναγκαῖα διὰ τούτων τῶν λόγων. Πρώτον μὲν δείχνειν ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἔψευτα τοῖς αἰσχυνομένοις αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ λόγους τὸ τῶν ιῶν τυχεῖν. Τί δ' ὁ γένοντος ιῶν εἰς εὐθυμίας διναμιν; Εἰ γάρ ἐπαισχύνεται τινας ὁ κριτής, ἀς ἐποφελῶν αὐτοῖς τὸν τῆς εὐπειθείας μισθὸν, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης τὰ γέρα, καὶ τὸν τῆς εὐνοίας στέφανον, πῶς οὐκ ἔστιν ἀναμφιλόγως εἰπεῖν, ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἐν ἀτελευτήτοις έσονται τιμῆς τε καὶ δόξας οἱ τῶν οὐτων λαμπρῶν τετυχησάτες ἀγαθῶν; Είτε πρὸς τούτοις φόβον αὐτοῖς ἐντίκτει, καταβήσεσθαι λέγων ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἐν σμικροσπειρᾷ τῇ πρώτῃ καὶ ὄφεσι τῇ καθ' ἡμέρας, ἀλλ' ἐνδόξῃ τῇ τοῦ Πατρὸς, δρυφορύντων ἀγγέλων. Οὐκοῦν παγχάλεπον καὶ διλέθρου μεστὸν τὸ καταγνωσθῆναι μὲν ἐπὶ δειλίᾳ τε καὶ ἀφίεργίᾳ, καταρτήσαντος δινωθεν τοῦ κριτοῦ, καὶ ἀγγελικῶν τερμάτων περιεστηκότων. Μέγα δὲ καὶ παντὸς θαύματος ἀξιον, καὶ τῆς εἰς ἀλητίας εὐημερίας πρόδεσνον, τὸ ἐπὶ τοῖς ἡδη προπεπονημένοις χαρεῖν αὐτοὺς, καὶ τὸ προσδοκᾶν τῶν ιδρύτων τὰς ἀμοιβάς. Ἐπικινθήσονται γάρ οἱ τοιοῦτοι, Χριστοῦ λέγοντος: « Δέοντε, ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς αὐτοῦ.

Λέγω δὲ ὑμῖν· εἰσὶ τινες τῶν ὡδῶν ἐστηκότων, κ. τ. λ.

(B f. 92, C f. 127, F f. 811 b) Οὐπω τὴν ἐξ ὑψους δύναμιν ἐσχήκτας τοὺς μαθητὰς, εἰκὸς ἢν ἀνθρωπίνας ἀσθενεῖας περιπέσειν, καὶ τι τοιοῦτον περὶ αὐτοῦ ἐννεντήκτας εἰπεῖν· Πῶς ἀρνήσεται τις ἐαυτὸν; ή πῶς ἀπολέσας τὴν ἐαυτοῦ ψυχὴν εὑρίσκεται πάλιν αὐτὴν; τι δὲ τοῖς τούτῳ παθοῦσι τὸ Ισοστατοῦν ἔσται γέρας; « Ινα τοινύν τῶν τοιούτων αὐτοὺς ἀπωστήσῃ λογισμῶν, καὶ οἷον μεταχαλκεύσῃ πρὸς εὐανδρίαν, τῆς ἐσομένης αὐτῆς εὐκλείας ἐπιθυμίαν ἐντεκών φρησι· « Λέγω δὲ ὑμῖν, εἰσὶ τινες τῶν ὡδῶν ἐστηκότων, καὶ τὰ ἐξῆς. Βασιλείαν δὲ θεοῦ αὐτὴν τὴν θέαν λέγει τῆς δόξης, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς δρθήσεται,

lentiam vitam ducere, ostendit quod necessario per aqua certamina gradii decet cupientes ejus gloriam obtinere; unde dicitur (v. 23): Dicobat autem ad omnes, etc.

Item ad v. 28 apud D. Thomæ catenam, nec non paulo melius apud Corderium: « CYRILLUS. Quod autem Christo in charitate placere, incomparabiliter præstat mundi splendoribus atque deliciis, declarat dicens: Quid enim prodest; etc.

καθ' ὃν καιρὸν ἐπιλάμψει τοῖς ἐπὶ γῆς. "Ηέτε γάρ ἐν Αδέῃ, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐν σμικρο-πρεπεῖ τῇ καθ' ἡμᾶς· ταῦτα ὑποσχόμενος ἀνεισιν εἰς τὸ δρός, τρεῖς αὐτῶν τοὺς ἀπολέκτους ἔχων. — (Ε. Γ. 344) Δεικνύς δὲ τι κθεμαλὸς νοῦς οὐκ ἀν τὸν γένοιτο πρὸς θεωρίαν ἐπιτίθειος, ἀλλ' ὁ τῶν γηνῶν κατ-επαρθεὶς καὶ ὑπεράνω πάντων τῶν κατὰ σῶμα γε-νόμενος, καὶ ἔξα φροντίδων βιωτικῶν καθ' ἴδιαν ἐν ἡσυχίᾳ καταστάς, καὶ τῆς τῶν παθῶν ὑψηλότερος καταδύναστελας χρηματίσας. Εἴτα μεταπλάτεται πρὸς ἔξαιρετὸν τίνα καὶ θεοπρεπῆ λαμπρότητα, ὥστε καὶ ἰματισμὸν αὐτοῦ τῇ τοῦ φωτὸς προσβολῇ δια-λέμψαι, καὶ δοσον ἀπαστράψαι δοκεῖν. Εἴτα Μωϋσῆς καὶ Ἡλίας περιεστηκότες τὸν Ἰησοῦν προσελάλουν ἀλλήλοις τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἦν ἐμπλέκε πληροῦν, φη-στιν, ἐν Ἱερουσαλήμ, τουτέστι τῆς μετὰ σάρκας οἰκο-νομίας τῷ μυστήριον, καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ σωτή-ριον πάθος. Καὶ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὅτι ὁ διὰ Μωϋ-σέως νόμος καὶ τῶν ἀγίων προφητῶν ὁ λόγος, τὸ Χριστοῦ μυστήριον προανέδειξαν, ὁ μὲν ἐν τύποις καὶ σκιαῖς, μονονυχὶ καθάπερ ἐν πίνακι καταγρά-φων αὐτό· οἱ δὲ πολυτρόπως προηγορευκότες, ὡς καὶ ὄφθησται κατὰ καιροὺς ἐν εἰδεῖ τῷ καθ' ἡμῖν, καὶ τῆς πάντων ἔνεκεν σωτηρίας οὐ παρατίστεται τὸν ἐπὶ ξύλου θάνατον. Οὐκοῦν ἡ Μωϋσέως καὶ Ἡλίου παράστασις, καὶ τὸ προσλαλεῖν ἀλλήλοις αὐτούς, οἰκονομία τις ἡν, εὑρίσκεται δεικνύσα, δορυ-φορούμενον μὲν ὑπὸ νόμου καὶ προφητῶν τὸν Κύ-ριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς καὶ νόμου καὶ προ-φητῶν λεπτότηγν, προδειχθέντα δὲ παρ' αὐτοῖς, δι' ὧν ἀλλήλοις συνῳδὸν προεκήρυττον. Οὐ γάρ ἀσύμ-βατα τοῖς διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· καὶ τούτῳ, οἶμαι, ἐστι τὸ ἀλλήλοις προσλαλεῖν Μωϋσέα Ἡλίαν.

'Αλλ' οἱ μὲν μακάριοι μαθηταὶ βραχὺ τῶς ἀπο-νεστάζουσι, τῇ προσευχῇ σχολάζοντος τοῦ Χριστοῦ· εἴτα διαγρηγορήσαντες, θεωροὶ γεγόνασι τῆς οὖτος σεπτῆς καὶ παραδόξου μεταβολῆς· ἥγουν ἀνενεγκόν-τες τοῦ κάρου, ἐγίνωσκαν ἀχριδῶς τὴν ἀλήθειαν· καὶ οἰηθεὶς λοιπὸν ἵστις ὁ θετέπεστος Πέτρος, ὅτι τάχα ἔνεστιν ὁ καιρὸς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀπο-δέχεται μὲν τὰς ἐν τῷ δρεὶ διατριβῆς, σκηνὰς δὲ τρεῖς δεῖν γενέσθαι φησιν. 'Αλλ' οὐκ ἔδει, φησιν, δι-λέγει· οὐ γάρ ἦν καιρὸς τῆς συντελείας τοῦ αἰώνος, καὶ τοῦ λαβεῖν τοῦ; Ἀγίους τῆς ἐπηγγελμάνης ἀπί-δος τὴν μέθεξιν. Οὐντος οὖν ἐν ἀρχαῖς ἐτὶ τῆς οἰκο-νομίας, πῶς ἡν εἰκὸς καταλήξει τὸν Χριστὸν τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγάπτης, ἀποφοιτήσαντα τοῦ παθεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ; Σέσωκε γάρ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ αὐτὸν ὑπο-μείνας τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, καὶ διὰ τῆς ἐκ νε-κρῶν ἀναστάσεως καταργήσεις αὐτὸν. Οὐκ δῆλοι τοι-γαροῦν ἐμπροσθεν αὐτῶν. Πεπράχθα: δέ φαμεν τὴν

'Ἐγένετο τὸ εἶδος τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐξε-ροτ.

(Β. Γ. 93 ι) Ἐπειδὴ ἤκουον, διεῖ δὲν ἀναστῆναι τὴν ἡμετέραν σάρκα, ποιῶ δὲ σχῆματι ἀδηλον ἥν, ήνα δῶ δειγμα τῆς μεταβολῆς, αὐτοῦ τὴν σάρκα μετέβαλεν, ήνα ἡμῖν τὴν ἀλπικὰ βεβαιώσῃ· μεταμορφοῦται τοι-γαροῦν ἐμπροσθεν αὐτῶν. Πεπράχθα: δέ φαμεν τὴν

tempore scilicet terrae incolis illucescat. Veniet enim cum Dei Patris gloria, non vero in humili nosira specie. His promissis, scandit in montem, tres habens in comitatu selectos discipulos. — Ut ostendat depressam humi mentem minime aptam contemplationi fore; sed illam potius quae cunctis superior sit corporalibus rebus, et extra mundanas curas seorsum cum silentio constiterit, quae deuīque passionum tyrannide celsior fuerit. Deinde se-
met transfigurat in eximium quemidam Deoque con-
gruum 238 splendorem, ita ut etiam vestis ejus luce aspersa fulgeret, ac veluti radiis scintillare videretur. Mox Moyses atque Elias Jesum circum-
stantes loquebantur invicem de excessu ejus, quem erat, inquit, Plerosolymis completurus, id est de assumpte carnis mysterio, et de salutari in cruce
passione. Vere euim in lege sua Moyses, nec non sanctorum prophetarum litteræ, Christi mysterium præmonstrarunt; ille quidem umbris atque figuris, tanquam pene in tabula illud depingens, hi autem aliis aliisque modis prænuntiabant, ipsum et in for-
ma nostra statuto tempore visumiri, et pro omnium salute nunc in ligno perferre non recusaturum. Itaque Moysis atque Elias presentia, atque collo-
quium, prudente quadam consilio contingebat, ut præclare demonstraret, stipatum quidem a lege pro-
phetisque Dominum nostrum Jesum Christum, impote legis ac prophetarum Dominum, ab ipsis vero præmonstratum, quatenus consona de eo prædi-
caverant. Non enim a dictis in lege et prophetis discrepabant. Atque hoc fuisse colloquium sacratissimi Moysis cum præstantissimo propheta Elia puto.
τὸν ιερώτατον, καὶ τὸν τῶν προφητῶν πανάριστον Ἡλίαν.

Sed enim beati quidem discipuli parumper dor-
mitant, Christo orationi operam dante: deinde expericti, spectatores sunt tamen venerabiles ac mirabilis mutationis. Nempe soporē discussio veritatem agnoverunt. Putansque mox fortasse divus Petrus, tempus regni Dei adesse, vult qui-
dem in monte habere stationes, tria tamea fieri debere tabernacula dicit. Atqui nesciebat, inquit Scriptura, quid diceret: nondum enim tempus con-
sumendi unundi era, neque recipienda a sanctis promissæ spei participationem. Cum ergo nouissimum initium esset sacrie dispensationis, cur oportuisset Christum, omisso suo erga mundum amore, pas-
sionem ejus causa subeundam recusare? Reapse enim orbem terrarum salvavit Christus patiens pro eo mortem, et hanc ipsam per suam a mor-
tuis resurrectionem destruens. 239 Consta t ergo Petrum sine rei sensu verba fecisse.

V. 29. *Facta est species vultus ejus altera.*

Quoniam audierant, fore quidem ut caro no-
stra resurgeret, quanam tamen figura nescie-
bant, ut ejus mutationis exemplum proponeret,
carneam suam transfiguravit, ut spem nostram fir-
maret. Coram ipsis itaque transformatur. Factam

vero transfigurationem putamus, haud abjectiendo humani corporis formam, sed lucida quadam gloria illud ambiente, et vissimum carnis speciem in nobisorem aspectum mutando, iuxta illud, « Seminatur in ignominia, surgit in gloria, » a divo Paulo praeclarum dictum ²⁰. Nunc enim corpus hoc caro nuda est, nullo honore vestita, nullo naturali decore ornata, sed nihil aliud, quam natura sua ignorabilitatem infirmitatemque habens. Verumtamen cum resurrectio fiet, transformatio quaedam mirifica accidet, et glorie non tamquam figuram mutatio. Tunc enim corpus divini honoris vestitu jam splendescet. Fulgebunt quippe justi tanquam sol in regno Patris ejus, secundum Servatoris effatum ²¹. Futuræ itaque illius gloriæ exemplum exhibebat discipulis demonstrata transfigratio; que idcirco in corpore peracta fuit, ut sub mortalium oculorum visionem eaderet, etiam si illi splendoris nimietatem non pertulerunt.

V. 35. Vox de nube facta est.

Aliud quoque utile peractum fuit Armandæ erga Christum fideli tum discipulorum tum omnium nostrum. Namque ex nube superne, tanquam a Deo Patri, emissæ vox fuit, dicens : « Hic est Filius meus dilectus, ipsum audie. » Dumque hæc vox fieret, inventus est, inquit Scriptura, Jesus stans solus. Præcipit ergo hunc magis audiri quam Moysen atque prophetas. Ne quis autem forte veritati cœlum struat, quasi Deus Moysen ab illo potius audiri mandaverit, caute adnotavit evangelista dicens, dum ea vox fieret, inventum esse solum **250** Jesum. Hunc ergo audiri Deus præcepit; namque ipse et legis et prophetarum complementum est; qui idcirco Iudeis aiebat : « Si crederetis Moysi, utique et mihi crederetis; de me enim ille scripsit ²². » Et Dei quidem Patris præclara et mirabilis vox fecerat; summo autem terrore correpti discipuli procumbunt in faciem: ut hinc etiam denuo cognoscamus, necessariam apprimè terræ incolis Servatoris suis presentiam et mediatrixem operam, quæ videlicet per humanationem contigit. Nam nisi conditionem nostram subiissest unigenitum Dei Verbum, quis ex nobis venientem de cœlo Deum pertulisset? quis ineffabilem majestatem ejus, et mortalium nemini tolerabilem sustinuissest? Namque cum lucem inaccessiblem inhabitare Paulus dicit ²³.

V. 38. Et ecce vir de turba exclamarit, etc.

Hand inculpabilem vir hic fecit accessum; incusavit eniā sanctorum apostolorum cœlum, qui dæmonium inerepare nequivissent. Oportebat autem eum reverentiam Jesu exhibentem, auxilium ejus implorare. Ideo Christus ait : « O generatio incredula! » propter tuam scilicet incredulitatem gratia non est operata. Nam quod et ad

A metamorphopatim autou, οὐχὶ δὴ που τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπινον ἀποβαλόντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ δόξης τινὸς φωτειδούς περιστελλούσης αὐτὸν, καὶ τὸν ἀτιμάτον τῆς σαρκὸς χαρακτήρα μεταχρωνύσης ὥσπερ εἰς ὅψιν εὐχετεστέραν· κατὰ τὸ, « Σπείρεται ἐν ἀτιμά, ἔγειρεται ἐν δόξῃ, » παρὰ τοῦ Θεοῦ Παύλου καλῶς εἰρημένον. Νῦν μὲν γάρ αὐτὸν τοῦτο σάρκὶ ἔστι γυμνή: οὐ δόξη τινὶ κατακεχρωσμένη, οὐ λαμπρητῇ φυσικῇ κατηγαλαῖσμένη, φιλὴν δὲ καὶ μόνην τὴν ἐκ φύσεως ἀδοξιαν τὸ δόμον καὶ ἀσθένειαν ἔχουσα. Κατὰ δὲ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρὸν ἐξαλλαγὴ τις ἔσται θεοπρεπής, καὶ δόξης οὐ σχῆματος μεταβολή. Θείας γάρ δόξης ἐπιβλήματι περιαστράψει λοιπὸν· ἐκλάμψουσι γάρ οἱ δίκαιοι καθάπερ δοῦλοι; ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φυσήν. Ἐκείνης οὖν τῆς μελλούσης δόξης ὑπόδειγμα παρεδίδου τὴν παραδειγματίσσα τοὺς μαθηταὶς μεταμόρφωσις· καὶ σωματικῶς ἐπεδείχνυτο πρὸς τὸ καὶ τοὺς θυητοὺς αὐτῶν εἰς θέαν ὑποπεσεῖν δοθαλμοὺς, εἰ καὶ τὴν ὑπερβολὴν οὐκ ἡνεγκαν τῆς λαμπρότητος.

Φωτὴ ἐγένετο ἐκ τῆς τρεπτίης.

(B f. 95, Ff. 817) Πέπρακτα τι καὶ ἔτερον χρήσιμον εἰς βεβαίωσιν τῆς ἐπ' αὐτῷ πίστεως τοῖς τε μαθηταῖς καὶ πᾶσιν ἡμῖν. Ἐκ φερεὶς γάρ δινωθεν ὡς ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατεπέμφθη φωνὴ λέγουσα· « Οὗτός ἐστιν ὁ Σίδης μου ὁ ἀγαπητὸς, αὐτὸν ἀκούετε· » καὶ ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνὴν, εὑρέθη, φησιν, ὁ Ἰησοῦς ἐστὼς μόνος. Μωūσέως δὲ καὶ προφητῶν μᾶλλον αὐτοῦ ἀκούειν ἐπιτάπει. « Ινα δὲ μὴ συκοφαντήσας παρὰ τινῶν ἡ ἀλήθεια λεγόντων, δις Κ Μωūσέως μᾶλλον ἀκούειν αὐτοὺς προστέταχεν, ἐπειημήνατο δὲ εὐαγγελιστῆς λέγων, δις ἐν τῷ γενέσθαι τὴν φωνὴν, εὑρέθη ὁ Ἰησοῦς μόνος. Αὐτοῦ τοιγάρουν προστέταχεν ἀκούειν· καὶ γάρ ἐστιν αὐτὸς τέλος νόμου καὶ προφητῶν· διὸ καὶ πρὸς Ιουδαιοὺς ἐλεγεν· « Εἰ ἐπιστεύετε Μωūσει, ἐπιστεύετε δὲ ἐμοὶ· περὶ γάρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν. » Ή μὲν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς φωνὴ καλὴ τε καὶ ἀξιάστος· ἀκράτη δὲ ἡδη κατεχόμενοι οἱ μαθηταὶ δειματι, πίπτουσιν ἐπὶ πρόσωπον, ίνα πάλιν καὶ διὰ τούτου μάθωμεν, ὡς ἀναγκαιοτάτη τοῖς ἐπὶ τῆς ἡ τοῦ Σωτῆρος γέροντα παρουσία καὶ μεσιτελα γενομένη δηλαδὴ κατὰ τὸν τῆς ἐνανθρωπήσεως τρόπον. Εἰ μὴ τάρ γέροντος καθ' ἡμέρας ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος, τίς δὲ ἡμῶν ἡνεγκεν ἀνώθεν προσβάλλοντα Θεόν; τίς δὲ ἀν ὑπέστη τὴν διφραστὸν αὐτοῦ δόξαν, τὴν οὐδενὶ τάχα τῶν γενητῶν φορητὴν; Φῶς γάρ αὐτὸν οἰκεῖν ἀπρόστατον, καὶ ὁ θεοπάτης φησι Παύλος.

Καὶ οἶδον ἀηδὸν ἀπὸ τοῦ δχλου ἀνεβόησε,
κ. τ. λ.

(B f. 95 b, C f. 127 b) Οὐχ ἀμώμητὸν οὖτος τὴν πρόσοδον ἐποιήσατο, κατεβόησε γάρ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγίων μαθητῶν, ὡς μὴ ισχυσάντων ἐπιτιμήσας τῷ δαιμονίῳ. « Εδεις γάρ τιμῶντα μᾶλλον τὸν Ἰησοῦν τὴν παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν ἐπικουρίαν. Διὸ φησιν ὁ Χριστός· « Ω γενεὰ πάπιστος! Διὰ τὴν σήν, λέγων, ἀποτίαν οὐκ ἐνήργηκεν ἡ χάρις. » Οτι γάρ χρή μετά

²⁰ I Cor. xiv, 43. ²¹ Matth. xiii, 45. ²² Ioan. xv, 43. ²³ I Tim. vi, 16.

πειστευκαὶ Χριστῷ προσιέναι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ ἐθῆν τοῦ δύνασθαι θαυματουργὸν χάριν λαβοῦσιν, αὐτὸς ἡμᾶς ἐδίδαξε, πανταχοῦ τὴν πίστιν αἰτῶν παρὰ τῶν προσιδύντων αὐτῷ. Ταῦτης ἔνεκα τῆς αἵτιας αὐτοῦ καταβοῦ δὲ Χριστὸς, γενεὰν ἀπίστον καὶ διεστραμένην αὐτὸν τε καὶ τοὺς ὁμογνύμονας αὐτοῦ ἀποκαλῶν· δὲ γάρ ἀπίστος, καὶ διεστραμένος πάντως, κατ' οὐδένα τρόπον δρθιοποδεῖν εἰδὼς· τοῖς οὐτω γνώμης ἔχουσιν ἀνοσιώτατα, οὐκ ἀξιοὶ συνενται Χριστός. Καὶ εἰ χρή τι τῶν ἀνθρωπίνων εἰπεῖν, δλιγωρεῖ καὶ ἀκηδιᾷ· «Ἐώς τίνος λέγων, ἔσομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἀνένημαι ὑμῶν»; Ὁ γάρ λέγων ἀσθενῆ πρὸς τὴν κατὰ τῶν πνευμάτων ἐνέργειαν τοὺς παρ' αὐτοῦ λαβόντας τὴν χάριν, αὐτῆς μᾶλλον κατηγορεῖ τῆς χάριτος, οὐ τῶν λαβόντων αὐτήν. Αὐτοῦ γοῦν ἀνοσίως κατηγόρησεν δὲ εἰπὼν περὶ τῶν μαθητῶν, δτι οὐκ ἡδυνήθησαν αὐτὸς ἐκβαλεῖν.

Ἐπειτίμησε δὲ δὲ ἡ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι τῷ δικαιούμενῳ.

(Β. 96) «Ἐδει μὲν οὖν τὸν τοῦ δαιμονῶντος πατέρα λυπούμενον ἀπελθεῖν, οὐ τετυχηκτὰ τῆς φιλοτιμίας. Ἰνα δὲ μή τις οἴηται καὶ αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἀτρησαὶ πρὸς τὴν θαυματουργίαν, ἐπειτίμησε τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, καὶ παραχρῆμα ἐφυγαδεύετο, «Καὶ ἀπέδωκεν αὐτὸν, φησι, τῷ πατρὶ αὐτοῦ» οὐ γάρ ἦν ἐτι τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεσείσατο τὴν πλεονεξίαν, γέγονε πάλιν τοῦ Ιδίου πατρὸς τῇ Χριστοῦ δυνάμει, δε καὶ τοῖς Ιδίοις ἀποστόλοις ἔδωκεν ἔχουσία τὰς θεοσημείας κατορθοῦν, καὶ τοῖς ἀκαθάρτοις ἐπιτιμᾶν πνεύμασι.

Θέσθε ὑμεῖς εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν τοὺς λόγους τούτους.

(Β. 96) Ποιὰ τις ἡ παρασκευάσασα πρόφασις τὸν Χριστὸν ταῦτα νῦν εἰπεῖν πρὸς τοὺς μαθητάς; Ἀνήνεγκε μὲν τοὺς κορυφαίους αὐτῶν εἰς τὸ δρός, καὶ μεταμορφώθεις ἔδειξεν αὐτοῖς τὴν δόξαν, μεθ' ἣς κατὰ καρούς ἐπιλάμψει· κατελόων δὲ ἐκ τοῦ δροῦ, πονηροῦ καὶ ἀπηνοῦς πνεύματος ἡλευθέρωσέ τινα. Ἄλλ' ἔδει πάντως αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομεῖνας πάθος, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνασχέσθαι σκαιότητος· οὐ γεγονότος, οὐδὲν ἀπεικός ἔννοειν ἐν θορύβοις ἔσεσθαι τοὺς μαθητάς, καὶ τοιαῦτά που καθ' ἔαυτοὺς ἔννοειν τε καὶ λέγειν· «Ο τοσοῦτος, δὲ νεκροὺς ἀναστήσας ἐν ἔχουσίᾳ θεοπρεπεῖ, δὲ βαλάσσας ἐπιτιμῶν καὶ πνεύματιν, δὲ λόγῳ συντρίβων τὸν Σατανᾶν, πῶς ἥλω νῦν, καὶ τοῖς τῶν φονώντων ἐμπεπτωκε βρίχως; Ἀρ' οὖν ἡ πατήμεθα, θεὸν εἶναι νομίζοντες αὐτὸν; Ἰν' οὖν εἰδεῖν τὸ πάντως δισμένον, ἀπόθετον ὕσπερ εἰς νοῦν ποιεῖσθαι κελεύει τὸ μυστήριον· οὐ θέσθε γάρ ὑμεῖς, φησὶν, εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν. τὸ δὲ ὑμεῖς ἐν τούτοις, διαστέλλοντος ἔστιν ἀπὸ τῶν μᾶλλων αὐτούς. «Ηθελε γάρ εἰδέναι αὐτοὺς τὸ ιυμβησμένον, οὐ μήν καὶ λαλεῖν ἐτέροις· τούς τε γάρ ἀγελαίους λαθεῖν έδει, δτι πείστας καὶ αὐτοὺς

(1) Ad hunc versiculum sic apud cat. D. Thomae Cyprius: *Omnia quæcumque operabatur Jesus, admiratione digna penses oimnes erant: irradiabat enim quiddam præcipuum ei divinum in quilibet operatione ipsius, auctoritate illud Psal. xx:*

A Christum cum fide sit accedendum, et ad eos qui ab ipso miraculorum gratiam sunt consecuti, ipse nos docuit, fidei ubique exigens ab accedentibus ad se. Atque ob hanc causam hominem objurgat Christus, generationem incredulam et perversam ipsum appellans et ejusdem mentis homines. Etonim qui incredulus est et omnino perversus, nullatenus recte incredere sciit. His corruptissima mente præditis haud dignatur Christus adesse. Et si quid humano more loqui licet, negligit hos et fastidit, «Quandiu, dicens, apud vos ero, et patiar vos?» Nam qui dixerat infirmas suis adversus spiritus vires illorum, qui acceperant a Christo gratiam, ipsam gratiam incusaverat potius, quam ejusdem compotes. Itaque Christum impie vituperavit, 241 B qui discipulos ejus dixit non potuisse dæmonium ejicere.

V. 42. *Et increpavit Jesus spiritum, ~~τὸν αὐτὸν~~*

Consentaneum fuit dæmoniaci patrem memorem discedere, beneficio non impetrato. Ne quis latenter existimaret Christo ipsi decesse ad miracula patranda vires, imperavit immundo spiritui, qui illico fugatus est, «Tradiditque, inquit Scriptura, puerum parenti suo.» Neque enim is antea in parentia sui potestate erat, sed ejus a quo obsidebatur. Sed postquam diaboli tyrannidem a se depulit, rursus sub proprio parente fuit, Christi virtute, qui et propriis apostolis miraculorum potestatem tradidit, et iuputus spiritus objurgandi.

V. 44. (1) *Ponite vos in cordibus vestris sermones istos.*

Quomodo Christus hæc discipulis ait? Duxerat præcipuos illorum in montem, ubi transfiguratus gloriam ipsis ostenderat, qua constituto tempore radiaturus erat. Mox de monte redux, malo crudelique spiritu quendam liberaverat. Nihilominus opus erat ipsum salutarem obire passionem, et Iudeorum improbitatem sustinere; quæ cuncti ferent, satis apparebat discipulos perturbandas fore, atque hoc fere secum reputaturos atque dicturos: Qui talis tantusque erat, qui potestato Deo congrua mortuus suscitavit, qui mari et spiritibus imperavit, qui verbo Satanam contrivit; quomodo hic, inquam, captus est, et in hostium suorum cruentorum laqueos incurrit? Num ergo falsi sumus, dum Deum ipsum esse credidimus? Ut ergo scirent quod omnino futurum erat, depositum quodammodo vult in illorum mentibus hoc mysterium. «Ponite enim, inquit, vos in cordibus vestris.» Jam vocabulum vos hoc loco distinguit eos a cæteris. Volebat enim rem eventuram ab ipsis cognosci, 242 non autem cæteris edici. Nam plebare latere volebat futuram suam passionem: ipsos au-

Gloriam et decorum superpones ei. Etsi omnes mirarentur in his quæ faciebat, ipse tamen hæc quæ sequuntur, non omnibus, sed discipulis, retulit: Ponite vos, etc.

tem sibimet insuper persuadere, fore ut resurgeret A morte conculta, atque ita facile scandali detractionem vitare.

V. 45. *At illi ignorabant verbum istud.*

Quomodo ignorabant discipuli mysterium Christi, quod sapientiae in lege fuerat adumbratum? Erant quidem ipsi de Iudaorum grege, non tamen incuriosi ac rudes Mosaicarum litterarum; ideoque et a Christo electi fuerant. Sed enim, ut beatus ait Paulus, « Cœcitas ex parte Israelit contigit, et usque in bodiernum diem cum legitur Moysæ, velamen super eorū jacet nondum ablatum quia non nisi per Christum tollitur »¹⁴. » Oportet igitur ad Christum accedentes dicere: « Reuelata oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua »¹⁵.

V. 46. *Intravit autem cogitatione in eos, quis eorum major esset.*

(1) Non omnes morbo hoc beatos discipulos laborasse puto; neque enim credibile est communione curiosos unaquae infirmitatem præ se tulisse. Sed unio, ut arbitror, hanc misericordiam experto, ne quem nominatim condiscipulorum accusare sapientissimus evangelista videatur, indefinite narrat, dicens cogitationem eis incidisse, quis ipsorum major esset.— Itaque vanæ gloriæ passio sanctorum aliquem apostolorum invasit. Namque in mente revolvore quisnam eorum major esset, ambitiosi hominis est et aliis præminere volentis. Sed qui omnia scit Christus Deus noster, in discipulis mente cogitationem banc, tanquam amarum quid et noxiū, usi scriptum est, priusquam alte succresceret, antequam roboraretur, ex ipsa radice malum germen evertit. Namque incipientes intra nos passiones facile vincuntur; adulteriæ autem ægre 243 expelluntur (2). Qua ergo ratione vanæ gloriæ passionem amputat spirituum medicus? Manu cepit puerum, et juxta se collocavit. Id vero juvandi causa fecit tum sanctos apostolos, tum etiam nos post illos. Depascitur enim hic morbus omnino homines, si certe sint in aliquo superiore gradu præ aliis. Cujusnam itaque rei typum et imaginem hunc coram exhibuit puerum esse volebat? Ulique innocuae et sine ambitione vita. Hæc enim ætas mentem habet incorruptam, sincerum cor, et cogitationum simplicitatem; vanæ gloriæ non studet, nescit ambitionis mores. Deinde ait Christus: « Qui hunc puerum repererit in nomine meo, et reliqua. Id est, « Qui misericordus est ex omnibus vobis,

πεπληρωφορημένους, διτι ἀναβιώῃ πατήσας τὸν θάνατον, διαφυγεῖν ἐτοίμως τὰ ἐκ τοῦ σκανδαλίζεσθαι βιάνῃ.

Oι δὲ ηγετούσι τὸ δῆμα τοῦτο.

(B. l. 96 b) Πῶς ἡγνόουν οἱ μαθηταὶ τὸ Χριστὸν μυστήριον, πλεισταχοῦ δὲ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς προγραφόμενον; Ἡσαν μὲν γάρ ἐκ τῆς τῶν Τουδαίων ἀγέλης, οὐ δρῦμοι δὲ οὔτε τῶν Μωυσέων γραμμάτων ἀνεπιστήμονες· καὶ γοῦν διὰ τοῦτο ἀπόλεκτοι γεγναστι παρὰ Χριστοῦ. 'Αλλ' ὡς δι μακάριδες φησι Παῦλος: « Πώρωσις ἀπὸ μέρους γέροντες τῷ Ισραὴλ, καὶ διχρι τῆς σῆμερον, ἦντα ἀναγινώσκεται Μωυσῆς, καὶ λυμμα ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται μὴ ἀνακαλυπτόμενον, διτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται. » Χρι τοιχαροῦν προσόντας τῷ Χριστῷ λέγειν: « Ἀποκάλυψον τοὺς διθαλαμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θευμάτα ἐκ τοῦ νόμου σου. »

Εἰσῆλθε δὲ διαλογισμὸς ἐτι αὐτοῖς, τὸ τις ἀπειλεῖ μεῖζων αὐτῶν.

(B. l. 96 b) Οὐ πάντας οἷμας τοὺς μακαρίους ραθοτέκη τὴν τοιάντην ἔσχηκένται νόσον· ἀπίθανον γάρ διπαντας κοινὴν καὶ μίαν εὐθὺς εἰσδέξασθαι νόσον· ἐνὸς δὲ, ὡς οἶμαι, παθόντος αὐτῆν, ἵνα μὴ τίνα διαβολὴν κατά τίνος τῶν συμμαθητῶν δισφάτας εὐαγγελιστῆς ἐξυφαλνων εὑρεθῇ, ἀδιορίστως ἀποφαίνεται λέγων, διτι « Εἰσῆλθε διαλογισμὸς ἐν αὐτοῖς, τὸ, τὸς ἀν εἰλη μεῖζων αὐτῶν. » — (C. l. 127 b) Πάθος δὴ οὖν διακένου δέξης εἰσδέραμκε τίνα τῶν ἀγίων ἀποστόλων· τὸ γάρ διλαμπέσθαι τὸ, τίς ἀν εἰη μεῖζων αὐτῶν, φιλονεικοῦντος ἐστι καὶ τὸ προστάχαι τὸν διλλων ἐπιθυμήσαντος. 'Αλλ' δ τὰ πάντα εἰδὼς Χριστὸς δ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῇ τοῦ μαθητοῦ διανοῖς διαλογισμὸν ὀντεπ τίνα πικράν διω φύουσαν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πρὶν εἰς ὑψός ἀρμῆναι, πρὶν ἀδρυνθῆναι, ἐκ βίζης αὐτῆς ἀναβαθρεῖται τὸ κακόν. Ἀρχδιμενα γάρ ἐν ἡμῖν τὰ πάθη, νικᾶται (οὐοι. νικᾶται) δρόμως, ἀδρυνθέντα δὲ δυσαπόδητά ἐστι. Πῶς οὖν ἀρά τὸ φιλόδοξον πάθος ἀποκείται δ πνευμάτων λατρίας; Ἐπελάθετο τὸ παιδίον, καὶ ἐστησεν αὐτὸ παρ' ἐκατῷ. Ὄφελεις δὲ χάριν ἐποιεῖτο τὸ χρῆμα καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀγίοις ἀπόστολοις, καὶ ἡμῖν δὲ τοῖς μετ' ἐκείνους. Περιδόσκεται γάρ τι τοιάδε νόσος ὡς ἐπίταν τοὺς ἀνθρώπους, εἰπερ δὲ εἰεν ἐν ὑπεροχῇ τῇ κατά τίνων [οὐοι. καταπίνων]. Τίνος οὖν ἀρά τύπον καὶ εἰκόνα τὸ παρενεχθὲν ἐποιεῖτο παιδίον; 'Απονήρου καὶ ἀφιλοδόξου ζωῆς ἀκαπτάλευτον γάρ ἔχει τὴν γνῶμην, ἀνώθευτον τὴν καρδίαν, καὶ ἐστιν ἐν ἀπλότητι διαλογισμὸν· οὐ φιλεδοξίας ἐρδ, οὐκ οὐδὲν ὑπεροχῆς τρόπον. Κιτά φησιν, διτι « Ος δὲ δέξηται τοῦτο τὸ παιδίον ἐπὶ τῷ ὄνδρατο μου, καὶ τὰ ἔχει

¹⁴ *H. Cor. vii, 14.* ¹⁵ *Psal. cxviii, 18.*

(1) Auctior hic initio Cyrillus apud D. Thomam. *Cyrillus. Insidiatur diabolus multimois diligenter optimam vitam; et siquidem per carnalia illecebras, obsidere valet alieojus mentem, affectus voluptatum exactum; si quis hos effugerit, laqueos cupidinis, gloriæ suscitat passionem, quæ quidem passio vanæ gloriæ invasit quendam aposto-*

lorum suorum; unde dicitur: Intravit autem, etc.

(2) *Hic interponitur apud D. Thomam ex Cyrillo. Unde sequitur: At Jesus videns cogitationes, etc. Dixit qui nuditatem hominem putat esse Iesum, se errasse: quamvis enim Verbum caro factum sit, mansit tamen Deus: nam solius Dei est posse vivari corda et renes. »*

τουτέστιν, « Οὐ μικρότερος ἐν πᾶσιν ὑμῖν ὑπόρχων, Αὐτὸς ἔσται μέγας, » τὸν μετριόφρυνα λέγων, καὶ οὐδὲν ὑφῆλὸν περὶ ἑαυτοῦ λογίζεμενον δι' εὐλάβειαν.

«Ος ἀτρ δέξηται τούτο τὸ παιδίον ἐκτὸν ὅρματι μου, κ. τ. λ.

(B f. 98 b) «Οτε τοῖνυν τοῖς τιμῶσιν ἀγίους εἰς τε καὶ δυοῖς διαμιθδεῖς, καὶ μικρὸν εἶη τις τυχόν, καὶ τῶν ἐν προβούτοις μέτρῳ τε καὶ δέξῃ («Ο δεκάμενος γάρ, φησι, τὸ παιδίον τοῦτο, ἐκεὶ δέχεται, καὶ τὸν Πατέρα μου»), πῶς οὐχ ἔωλον παντελῶς τὸ ἀλλήλοις φιλονεικεῖν, καὶ πρωτείων ἔρξην; Διατρανοὶ δὲ ἐπὶ πλέον τὸν ἐπὶ τούτῳ τῷ λόγῳ σκοπόν, καὶ φησιν, τὸν μικρότερον ἐν πᾶσι διὰ ταπεινοφροσύνην, τούτον εἶναι μέγιαν. Διότι γέραρπται, διτεῖ: «Πᾶς δὲ ὑψών ἔστιν, ταπεινωθῆσεται δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθῆσεται» (1). »

Ἐλέγει αὐτῷ δὲ Ἰησοῦς· Αἱ ἀλώπεκες φωλεούντις, κ. τ. λ.

(B f. 98 b) Δικαίως τοῦτον ἀπεπέμψατο ἔχρην γάρ αὐτὸν λαβεῖν τὸν ἑαυτοῦ σταυρὸν, ἥγουν ἀποτάξασθαι τοῖς ματαίοις τοῦ βίου τούτου περιπασμοῖς. «Η γάρ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἔστι.» Τοοῦτον δοντας τὸν ἀνθρώπον ἐλέγχει πλαγίως, οὐκ θνετιδίων μᾶλλον, ἀλλ' ἐπανορθῶν διὰ τοῦτο φησιν-

“Luc. xiv, 41. ” Jacob. iv, 4.

(1) Ad v. 49. Sic apud D. Thomam: «CYRILLUS. Sed oportebat magis pensare, non hunc ipsum esse miraculorum auctorem, sed gratiam quae est in eo qui in virtute Christi miracula perficit. Quid autem si non connumerentur apostolis, qui Christi gratia coronantur? Multæ sunt differentiarum Christi donorum: sed quia tradidit Salvator potestatem apostolis ut spiritus immundos ejicerent, putaverunt nulli aliorum quam sibi solis licere concessam generationem, et ideo accedunt sciscitantes alicet et aliis hoc gerere. »

Ad v. 50. Apud D. Thomam: «CYRILLUS. Quasi dicat: pro voluis, qui Christum diligitis, sunt qui prosequi volunt ea quae ad ipsius gloriam spectant, eisdem gratia coronati. »

Ad v. 51. D. Thomas et Corderius in catenis: «CYRILLUS. Hoc est, cum imminaret tempus, quo decebat de reliquo Dominum tolerata salubri passione in cœlum quidein consondere, consedere vero Deo ac Patri, decrevit ascendere in Jerusalem. Hoc enim existimo significare illud, Firmavit faciem suam. » etc.

Item ad v. 52. Corderius in catena: «CYRILLUS. Misit nuntios qui sibi comitibusque suis diversiorum pararent. Illi vero cum in oppidum Samaritanorum venissent, non fuere recepti; quoniam obrem indignabantur sancti discipuli, non tam sui ipsorum causæ, quam quod Servatorem omnium ac Dominum non honorassent. Deinde potentia ipsi insite magnitudinem non ignorantes, dixerunt: Domine, vis dicimus, ut ignis descendat de cœlo, et consumat illos? Hoc autem aiebant nondum nova gratia confirmati, sed adhuc pro antiqua consuetudine ad Eliam respicientes, qui bis quinquaginta cum eorum ducibus combussit. Hoc autem cum dicerent, increpavit illos Christus, quod persequentiū se Samaritanorum impietatem sine misericordia judicarent. Et non placuit hoc illis audientibus quod nondum participassent de mansuetudine ac spiritus benignitate. »

Item D. Thomas in catena: «CYRILLUS. Sed cum

hic Magnus erit: » modestum semper dicens, et nihil altum de se cogitans propriè insitam religionem.

V. 48. *Quicunque suscepit puerum istum in nomine meo, etc.*

Cum igitur honorantibus sanctos una æqualisque sit merces, sive tenuis quidam sit Hic, sive in magna fortuna ac dignitate constitutus: (nam « Qui hunc puerum, inquit, suscipit, me suscipit et Patrem meum: ») quidni vanum omnino sit invicem ænulari, priuatumque ambire? Scopus autem sermonis sui magis explanat dicens, eum qui minimus omnium propter animi humilitatem fuerit, hunc revera esse magnum. Propterea scriptum est, quod « Omnis qui se exaltat, humiliabitur; qui autem se humiliat, exaltabitur ».

244 V. 58. *Dixit illi Jesus: Vulpes foreas habent, etc.*

Merito hunc dimisit, quoniam oportuisse crucem suam sibi sumere, et vanis vita curis valedicere. Nam « Mundii amicitia, intimitas Dei est »¹⁷. Hunc hominem ita se habentem oblique reprehendit, non tam convicians quam corrigens. Propterea dicit: «Vulpes foreas habent, et cœli volucres habitatula;

Dominus, qui omnia noverat, sciret quod ejus nuntii non essent a Samaritanis recipiendi, ideo tamen præcepit eis ut præcederent, quia mos erat ei omnia salagere erga profectum discipulorum. Ascenderat quidem Hierosolymam propinquante tempore passionis. Ut igitur quando pati eum viderent, non scandalizarentur, emulantes quod oportet patientes esse cum contumelias inferunt aliqui, permisit quasi quoddam præludium Samaritanorum repulsam. Profuit autem eis et aliter. Futuri enim erant doctores orbis terrarum, civitates et villæ percurrentes ad prædicandam evangelicam doctrinam; quibus aliquando occurserent aliqui minima recipientes sacram prædicationem, quasi non concedentes secum habituare Jesum. Docuit igitur eos, quod divinam annuntiantes doctrinam, pleni esse deberent patientia et mansuetudine, non autem hostiles et iracundi, et adversus peccantes in eos atrociter insurgentes. Sed adhuc non erant tales; iuxto zelo servido concitatæ velebant ignem de cœlo super eos deducere. »

Ad v. 57, apud D. Thomam in cat.: «CYRILLUS. Etsi munificus sit omnium Dominus, non simpliciter et improvide singulis dat superna et divina dona, sed illis qui digni sunt recipere, qui scilicet et animam suam alienant a macilis pravitatum; et hoc nos docet evangelicorum verborum virtus, cum dicitur: Faciat est autem, ambulantibus illis, » etc.

Item ad v. 57, sic apud Corderium et B. Thomam: «CYRILLUS. Quid igitur ad haec dicendum? Non erat ille scopus ejus, ut conspicuum sit attente considerantibus, quoniam primum quidem plurima in accessu ejus continetur inertia, et consequenter nimis impudentia plenus est. Non enim simpliciter Christum sequi petebat, ut et plurimi alii ex multitudine Iudeorum, sed magis insiliebat ad apostolicas dignitates, ac talem ipse quererebat sequentiam a semel ipso vocatus; cum beatus Paulus dicas: Nec quisquam sibi sumit honorem, sed qui vocatur a Deo (Hebr. v, 4.) »

Filles autem hominis non habet ubi caput suum ^A. At ἀλώπεκες φαλεόύς έχουσι, καὶ τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει· ὁ δὲ Γάδος τοῦ ἀνθρώπου οὐκ έχει πού τὴν κεφαλὴν κλίνῃ. ^B Καὶ ή μὲν ἀπλουστέρα διάνοια αὕτη. Τοσκε δὲ κατὰ τὴν βαθοτέραν Ευνοιαν ἀλώπεκας καὶ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ τὰς πανύργους καὶ δολεράς τῶν δαιμόνων ἀγέλας ἀποκαλεῖν οὖτω γάρ πολλαχοῦ τῆς θείας Γραφῆς κέκληνται· ^C Πιάσατε ἡμῖν ἀλώπεκας μικροὺς ἀφανίζοντας ἀμετέλενας. ^D Καὶ αὐτὸς δὲ δὲ Κύριος τὸν Ἡράδην ἀλώπεκα προσεπέπει. Καὶ περὶ τῶν ἐν τῇ γῇ καταβληθέντων σπερμάτων φράσι, ὅτι τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ κατέφαγον αὐτά, περὶ τῶν πονηρῶν πνευμάτων λέγων. "Οτε τοίνυν αἱ τοταῦται ἀλώπεκες καὶ τὰ πετεινά φαλεόδες καὶ καταδύσεις έχουσιν ἐν τῷ μην, πῶς ἔλλογος Χριστός; Ποῦ δὲ ἀνατάσσεται; Τίς κοινωνία φαντὶ Β τρόπος σκότος:

V. 59. Permitte mihi primum ire, et sepelire patrem meum.

Honestum hic est laudabile propositum denonstraverat. Verumtamen postulatio ut suis sibi valedicere licet, hiperitatem seu vacillantem innuit mentem. Nam velle omnino communicare antea cum iis, qui idem vite institutum non sunt amplexari, haud est firmi judicii documentum. Preterea dicit ei: « Neque nūtrire manum suam, » et reliqua. Nam sicut arator, si forte ad absolvendum opus torquerit, fructuum ubertatem non est visurus, sic etiam qui Christum quidem sequi derrevit, neque tamen mundanis negotiis valedicit, neque cognatis hominibus, praesertim iis qui idem propositum non ceperant, nequaquam hic donata animi sui fiduciā consummabit, neque aptus erit regno cœlorum. Nam qui huiusmodi est, is aratro quidem manum applicat, ideoque ad sequendum videtur paratus; sed tamen retro respicit, quia mors causam facit colloquia eam suis et deliberationem. Aliqui haud tales fuisse comperiemus sanctos apostolos. Vix enim audita Christi voce, « Venite post me, » relieta navi et patre secuti sunt illum. Quorum exemplum imitari oportet Christi asseclas (3).

^A Cant. vi, 45. ^B I. Luc. xiii, 32. ^C Luc. viii, 5.

^D II Cor. vi, 14.

(1) In catena Corderii hic ex Cyrilo interseritur: « De quibusdam enim beatis Paulinoides ait: *Paries vulnus erunt.* (Psalm. lxxii, 11.) In Cantionum autem canthico, » etc.

(2) Additur apud Cerd. « Requiescit siquidem in iis qui ipsam diligunt, vitat autem profanum. »

(3) Ad hunc v. 59, sic in catenis Lat. Corderii et D. Thome: « Vei aliter. Cruxalus: Erat enim poter semper gravatus. Putat autem honestum aliquid agere, dum proponeret observare ei debilitati pietatei, secundum illud Exod. xx, 12: *Honor Patrem tuum et matrem tuam.* Unde ubi vocatus est ad evangelicum ministerium, dicente Domino, *Sequere me,* quærebatur inducias quae sufficiere poscent ad decrepiti patris sustentationem, dicens: *Permitte mihi,* etc. Neque dicimus quod prideam defunctum patrem sepelire voluerit; non enim prohibuisset hoc facere volentem Christus:

D sed sepelire dixit, pro, neque ad sepulturam de alimentis providere. Quid igitur ad ipsum Salvatorem? Sine ut mortui sepeliant mortuos suos; *τα αὐτέν τελέν, αναγνίτα regnum Dei.* Erant siquidem etiam alii donecisti et propinqui, qui patris illius curam gerebant; sed adhuc mortui, uti auctor, eo quod necidum in Christum crederent, neque per Spiritum sanctum in vitam aliam regenerati adhuc essent. Illi, inquit, sepeliant mortuos suos, cum et ipsi mentem habeant mortuam, neque annumerari possint iis qui Christo vivunt. — Ninc percipe quod præferenda sit pietas qua Deo tenemor, amoris parentum; quibus reverentiam exhibemus, qui per eos geniti sumus. Sed omnius Deus, cum non existemus, ad existendum nos perduxit; parentes autem facti sunt ministri introitus ad existentiam. »

ΚΕΦ. Ι.

Ἄρδειξεν δὲ Κέριος καὶ ἔτερους ἐδομήκοντα.

Καὶ ἐπειδὴ πολλὴ τις ἐμελλεν ἕστεσθαι τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ἡ πληρὸς ἀσαγγηνέστο γάρ οὐ μόνον ὁ Ἱερατὴ, ἀλλὰ γάρ καὶ εἰ τῶν ἄλινῶν ἀγίλαι· διὰ τοῦτο ἀνεδειχθῆσαν παρὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πρὸς τοὺς δύο καὶ δέκα καὶ ἕτεροι ἐδομήκοντα. (Τὰ ἀκόλουθα τούτων, οὖν· «Οὐ μὲν θερισμὸς πολὺ; (1), » καὶ τὰ ἔξης· καὶ, «Μή μεταβαίνετε ἐξ οἰκίας εἰς οἰκίαν, » ὥσπερ βερμασμὸν δηλοῖ, καὶ μισθὸν αἰτούντων, καὶ διασδῆς ἔστι τεκμήριον» προεγράφετο εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον (2). «Ἐτι δὲ καὶ τὰ τούτων ἀκόλουθα ἔως ὅδε· «Οὐ δὲ ἐμὸν ἀθετῶν, ἀθετεῖν τὸν ἀποστείλαντά με.») — (Β. f. 100 b) Τούτῳ δὲ τύπος καὶ ἐν τοῖς Μωυσέως προεγράφετο λόγοις ἐδομήκοντα μὲν γάρ ἐπελέξατο, καὶ αὐτῆς Θεοῦ προστάτους· ἐπηρίει δὲ τοὺς ἔξειλεγμένους τὸ Ηνεῦμα Θεός καὶ καθ' ἕτερον δὲ τρόπον τούς τε δύοδεκα μαθητὰς, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐδομήκοντα, διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς σημαινομένους εὐρήσομεν γέτραπται γάρ ἐν τῇ ἔξδιψη περὶ τῶν ιερῶν Ἱερατῶν· «Ἡλίθιον, φησιν, Ἐλήμ (ἐρμηνεύεται δὲ ἀνάβασις, ήτοι αὐξήσις), καὶ ἦσαν ἐκεῖ δύοδεκα ὄδατῶν πηγαί, καὶ ἐδομήκοντα στελέχη φοινίκων.» Ἀναβαλνούτες γάρ εἰς τελεωτέραν σύνεστιν καὶ αὐξησιν πνευματικῆν, εὐρίσκομεν τοὺς δύοδεκα ἀγίους ἀποστόλους, καὶ τοὺς ἀναδειχθέντας ὑπὸ Χριστοῦ ἐδομήκοντα. Ἀρρεύμενα γάρ ᾧ ἐκ πηγῶν ἀγίων τῶν τοῦ Σωτῆρος μαθητῶν παντὸς ἀγεθοῦ εἰδόσιν. Θαυμάζομεν δὲ καὶ τοὺς ἐδομήκοντα, καὶ οἶνοι φοινίκες εἶναι φαμεν· εὐκάρδιον γάρ τὸ φυτόν, εὐκαρπὸν τε καὶ εὐρίζον, καὶ ἀεὶ τοῖς ὑδαστιν ἐντεθῆλος.

Ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς ἄρματα ἐν μέσῳ λύκων. — Μή βαστάζετε βαλάντιον, κ. τ. λ.

(Β. f. 101) Προλέγει τοὺς διωγμοὺς, ἵνα ἐντέχωσι τὴν πατραν. Καὶ πῶς ἀν περιγένοντο πρόδοτον λύκου; Ἐγώ, φησι, συνέσομαι, καὶ συνασπιῶ, μεταβάλλων τοὺς λύκους εἰς πρόδοτα· οὐδέν γάρ μου τῷ θελήματι ἀνθέστηκεν· καὶ τοῦτο τῇ πειρᾳ δέειξεν ἐπὶ Παύλου· τὸν γάρ παντὸς λόγου ἀπηνεστέρων τοὺς πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, προδότους τε ποιήσεν ἡμερώτερον. (Β. f. 101) Οὐδὲ τὴν περὶ τοῦ σώματος ἔχειν φροντίδα ἐπιτρέπει, μή δι τὰ ἔξω τοῦ σώματος ἀσχολεῖσθαι, διοι μή δὲ ἐφοδίων φροντίσαι, μηδὲ ἐπικομισασθαι τι τῶν οὐκ ἡδη περιχειμένων τῷ σώματι, οἷον ὑπόδηματα· ἀλλ' ἐπ' αὐτῷ πᾶσαν τίθεσθαι.

² Νομ. η, 16. ³ Εὐοι. ιν, 27.

(1) Apud D. Thomam in cat.: «CYRILLUS. Sicut autem agri spatiosi messores multos exigit, sic multiitudo eruditiorum in Christum. Unde subdit: Rogate, etc. Illud autem attende, quod cum dixisset Rogate Dominum, etc., ipse postmodum hoc peregit. Ipse igitur est dominus messis, ac per eum et cum eo Deus Pater omnibus dominatur.»

(2) Videlicet ad Matth. ix, 4 seqq. Sed enim Cyriliani ad hos Matthaei locos commentarii vix rarae laciniæ in symbolis a Corderio et Possino editis occurruunt.

248 CAP. X.

V. 1. *Designavit Dominus et alios septuaginta.*

Et quia multus futurus erat credentium in eum numerus; namque haud Israel solus sagena conclusus fuit, sed etiam ethnicorum greges: propterea designati fuerunt a Deo nostro Christo, ultrā illos duodecim, alii quoque septuaginta. (Jam vero quæ his subtexuntur, nempe, «Mensis quidem multa» et reliqua; et, «Ne transieritis de domo in domum,» idquod inconstantiam demonstrat, et mercedis postulationem, nec non queruli ingenii indicium est; haec, inquam, in Matthæo jam scripsimus. Insuper et his consecutanea usque ἔπειτα: «Qui me negat, negat militentem me.») — Numeri hujus exemplum in Moysis scriptis ferebatur; namque et hic, Deo jubente, septuaginta delegit, quibus Deus Spiritum largitus est⁴. Alio quoque modo tum duodecim discipulos, tum et ipsos septuaginta, legis umbra denotatos inveniemus. Scriptum est enim in Exodo de filiis Israelia: «Venerunt, inquit, in Elim (quod vocabulum interpretatur ascensus vel incrementum); erantque illi duodecim fontes aquarum, et septuaginta palmarum plantæ⁵.» Sane si ad perfectiorem intelligentiam et spiritale incrementum ascendimus, duodecim invenimus apostolos, itemque illos designatos a Christo septuaginta. Iaurimus enim tantum et sanctis fontibus discipulorum Servatoris omne bonorum genus. Miramur etiam septuaginta C illos, et palinorum instar esse dicimus. Nam bona medulla, fructuque ubere, et firma radice pollet hæc arbor, semperque iuxta aquas viget (3).

247 V. 3, 4. *Ego misso vos ut agnos in medio laporum.—Nolite portare sacculum, etc.*

Persecutiones prædictit, ut carum experimentum posteri tolerent. Quomodo autem lupum superabit ovis? Ego, inquit, vobiscum ero, et protegam, lupos in oves transformans. Nihil enim meæ voluntati resistit. Quod sane experimentum in Paulo cognitum est; nam qui lupo quolibet saevior erat adversus fideles Christi, eum ove mansuetiorem efficit. Sed ne corporis quidem cyram gerere sinit, neque earum rerum quæ extra corpus sunt: siquidem neq; de viatico esse sollicitis concedit, neque quidquam circumferre eorum quæ corpori adhibentur, velut calceos; sed in Deo spem oīnnum vult reponi. De:

(3) Pergit in catena Divi Thome Cyrus da palma: «alta simul, et frondes porrigena sursum.»

Ad v. 3. In cat. D. Thomæ: «CYRILLUS. Narrat Lucas, consequenter septuaginta discipulos vindicasse sibi a Christo apostolicam erudititionem, modestiam, innocentiam, sequitatem, nihilque mundanorum sacris prædicationibus anteferre; aspirare autem adeo ad fortitudinem mentis, ut nihil terrible formident, neque ipsam mortem. Unde dicit: Ita, etc.»

niique ne officii quidem aliquam appendicem retinere vult, neque ipsos obvios salutari: id quod olim Eliaso quoque missio indictum fuit, nempe ut recto itinore ad demandatum opus pergeret, neque salutarem resalutaret⁵. Sed utilitati enim nocet respectus ad alios. Neque prædicationem impedit colloquium incidens, neque moras nectamus amicitiae causa. Nulla itaque diabolica malitia nos abripiat.

V. 17, 18. Reversi sunt cum gudio, etc. Videbam Satanam, etc.

Ne forte existimarent virtute propria ad prædicandum accedere, testis aderat data ipsis Spiritus gratia. Nam adjunctis doctrinæ miraculis, nullum contra eos prævalebat calumniæ genus. Gaudebant itaque ceu digni habiti qui miracula ederent, et dæmonia subjungarent. — Jam quod ceu fulgor decidisset, significat Satanam ex alto humi defectum, ex gloria in ignominiam, ex viribus in infirmitatem. Ante enim Servatoris incarnationem, dominabatur orbi Satan, ab omnibus ferme cultus. Sed ceu fulgor demum decidit, qui omnes errore deceptos habebat adoratores, et nunc sub pedibus cultorum suorum jacet. Id enim significant verba: « Ecce dedi vobis potestatem serpentes scorpiosque calcandi; » dæmonas **248** scilicet serpentium scorpiorumque vocabulis denotans.

V. 21. In ipsa hora exsultavit Jesus Spiritu sancto, et dixi, etc.

Videamus quoque sermonem, quo propter nos ei pro nobis Christus Patrem suum allocutus est. « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli ac terra, quod abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. » (1) En, aiunt bi menti perversi, gratiam se Patri debere ait. Quomodo igitur non est illo minor? At enim, o egregii, quid impedit, dicit alius, quoniam consubstantialis Filius commendet dilaudetque Patrem suum, qui per ipsum salutem mundi efficiebat? Quod si putas, propter hanc confessionem, Filium esse minorem, audi reliqua. Dominum cœli ac terræ suum vocat Patrem. Atqui omnipotens Dei Filius, sine dubio cum illo rebus omnibus dominatur, superque omnia est Deus ex Deo, omnino æqualis ei substantiæ. — Nobis revelavit Deus Pater absconditum

A τὴν φροντίδα. Ἀλλ' οὐδὲ τῆς σπουδῆς παρέκκυσμόν είναι παρήκη προσδίξεσθαι, μηδὲ ἀλλι: τού τῶν συντυχανόντων ἀσπασμοῦ συγχωρήσας ἀφέλεσθαι· δικαιούντα δικαιούσιν. Ζημία γάρ τῆς σπουδῆς ή πρὸς ἀπέρους ἀπόνευσις· μηδὲ τοῦτο, φησίν, ἐμπόδιον τοῦ κηρύγματος γένηται, διμίλιας ἐν μέσῳ παρεμπιπούσης, καὶ βραδύτητος προφάσει φύλιας. Μηδεμίᾳ οὖν διαβολικῇ κακουργίᾳ υἱᾶς ἀποπάσῃ.

Ταῦτα γέγοντα μετὰ χαρᾶς, κ. τ. λ. Ἐθαύρου τὸν Σατανᾶν, κ. τ. λ.

(B f. 102 b) « Ινα γέρ μὴ νομίζοιντο οἰκοθεν ἡκεῖν πρὸς τὸ κήρυγμα, ἐμαρτύρει ἡ δοθεῖσα αὐτοῖς τοῦ Πνεύματος χάρις· ἐπαγομένης γάρ τῷ λόγῳ τῆς θεοσημείας, οὐδεὶς ἀν Ισχυσεν κατ' αὐτῶν τυκοφεντίας τρόπος. » Εκαιρὸν ὁς ἀξιωθέντες θαυματουργεῖν, καὶ ὑποτάσσειν τὰ δαιμονία. — (B f. 103) Τὸ ὄντα ἀστρακήν πεσεῖν, δηλοῖ τὸ ἐξ θύμου αὐτὸν κατενεγκῆναι πρὸς γῆν, ἐκ δόξης εἰς ἀτυμίαν, ἐξ Ισχύος εἰς ἀσθένειαν. Πρὸ μὲν γάρ τῆς οἰκονομίας τοῦ Σωτῆρος κατεκράτησε τῆς ὅπ' οὐρανὸν, προσκυνθῆκε σχεδὸν παρὰ πάνταν· τότε δὲ πέπτωκεν ὡς ἀστραπῇ, δι πάντας ἔχων προσκυνητάς τοὺς πεπλανημένους, καὶ ὑπὸ πάρδας τέθειται τῶν προσκυνούντων αὐτὸν· τοῦτο γάρ μηνεῖ τό· « Ίδού δέδωκα υἱὸν ἐξουσίαν τοῦ πατεῖν ἐπάνω δρεων καὶ σκορπίων· » τούς δαίμονας, δρεις καὶ σκορπίους καλῶν (2).

Ἐρ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἡγαγείσαστο τῷ Πνεύματι (3) δι Ἰησοῦν, καὶ εἶπεν. κ. τ. λ.

(A f. 137) « Ιδωμεν δὲ καὶ τοὺς λόγους, οὓς δι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν Χριστὸς ἐποίησατο πρὸς τὸν ἀστοῦ Ηετέρα· « Ἐξομολογοῦμαι σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, διτε ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συντῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. » (B f. 103 b) « Ίδού, φασίν οἱ διεστραμένοι τὸν νοῦν, χάριν διμολογεῖ τῷ Πατρὶ· πῶς οὖν οὐκ ἐλάττων αὐτῶν; Καὶ τί τὸ κωλύον, ὃ βάλτιστοι, φαίη τις δι, τὸ δρούσιον Γίδων ἀπόδεχεσθαι, καὶ ἀπανεῖν τὸν ἀστοῦ Πατέρα, σώζοντα δὲ αὐτοῦ τὴν ὅπ' οὐρανὸν; Εἰ δὲ νομίζεις διὰ τὴν ἐξομαλόγησιν ἐλάττονα εἰναι, ἀκούσον τῶν ἐχῆς. Κύριον οὐρανοῦ καὶ γῆς τὸν ἀστοῦ καλεῖ Πατέρα· δὲ Γίδως δὲ τοῦ τῶν δλων κρατεύντος Θεοῦ, πάντως που σὺν αὐτῷ δεσπόζει τῶν δλων, καὶ ἐπάνω πάντων ἔστιν ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ τὴν κατὰ τῶν διειουνταντα πρὸς αὐτὸν ἔχων οὐσιασθεῖ.

* IV Reg. iv, 29.

(1) Hic amplius apud Corderium cat. Lat. et Illud, Confiteor tibi, Pater, dicit more hominum, pro, gratiam agnosco, quare laudo te, gratias ago tibi. Solet enim divinitus inspirata Scriptura confessionis nomen secundum taliem aliquem modum sumere. Scriptum est enim: Confiteantur nomini tuo magno. (Psal. cv, 47.) Et iterum: Confiteor tibi, Domine, in toto corde meo. (Psal. ix, 2.) Verum ecce, etc., ut apud nos sequitur.

(2) Prosequitur hic apud Corderium, et Idem Cyrillus. De hoc etiam Ezechiel lamentando dicit: Tu signaculum similitudinis in paradyso Dei sisisti. Et paulo post: Perfectus in viis tuis a die conditio-

nis tuæ, donec inventa est iniqüitas in te. Non extinsecus inducta, sed nata est in te malitia, et per peccatum tuum vulneratus es; et in terram projeci te. »

(3) Apud Corderium in Lat. cat. et Cyrillus. Exsultavit in Spiritu sancto, hoc est in beneficio et virtutibus Spiritus sancti, bene sciens a se misericordia profuisse, et præ cæteris ipsa experientia gloriam ejus cognovisse, animus ejus lætitia iuplēbatur. Erat enim exsultandum, quoniam bonus hominumque amantisissimus Deus, omnes salvari volens, errantium conversionem exultationis gaudiisque occasionem fecerat.

— (A. f. 137 b. B f. 104) Ἡμῖν ἀπεκάλυψεν δὲ Θεὸς καὶ Πατὴρ τὸ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς κεχωρυμένον καὶ σεσιγημένον παρ' αὐτῷ μυστήριον· οὗτον δέ, διὰ τὸ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς, διὰ προεγνώσθη μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, πεφανέρωται δὲ τοῖς ἐπὶ τῆς ἐν σχέστοις τοῦ αἰώνος καὶ ροῖς. Γράφει γοῦν ὁ μακάριος Παῦλος, διὰ «Ἐμοί, τῷ ἐλαχιστοτέρῳ πάντων ἀγίων, ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη, τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγελίσασθαι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τοῦ Χριστοῦ, καὶ φωτίσαι πάντας, τίς ἡ οἰκονομία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀποκεκρυμμένου ἀπὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ Θεῷ τῷ τὰ πάντα κτίσαντι. » Οὐκοῦν ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς γνῶσει ἐκέρυπτο καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς, τὸ σεπτὸν καὶ μέγα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μυστήριον οὐτῶ καὶ ἡμεῖς προεγνώσθημεν καὶ προωρίσθημεν εἰς υἱοθεσίαν. Καὶ τοῦτο πάλιν ἡμᾶς ὁ σοφώτατος Παῦλος διδάσκει γράφων: « Εὐλογηθεὶς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλογήσας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ ἐν ἐπουρανίοις ἐν Χριστῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου, εἶναι ἡμᾶς ἀγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτὸν. » Ἡμῖν οὖν ἄρα τοῖς νηπίοις τὸ κεχωρυμένον καὶ σεσιγημένον ἐκ τῶν αἰώνων μυστήριον ἀπεκάλυψεν δὲ Πατὴρ.

Καὶ τοι πρὸ ἡμῶν πλείστοι τε δυοὶ καὶ ἀριθμοῦ κρείτονες ἡσαν κατὰ τόνδε τὴν βίον διδρες τό γε ἦκον ἐν λόγοις σοφοῖς· ἀλλ’ ὡς δὲ Παῦλος φησιν, « Ἐματακόθησαν ἐν διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ δισύνετος αὐτῶν καρδία· φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἔμωράνθησαν, καὶ ἤλλαξαν τὴν δέξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν δομούματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου; καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν· ταύτης ἔνεκα τῆς αἵτιας, παρεδόθησαν εἰς ἀδίκιμον νῦν, καὶ οὐκ ἐγνώρισεν αὐτοὶς τὸ μυστήριον. » Γέγραπται δὲ καὶ ἡμῖν· « Εἰ τις δοκεῖ ἐν τῷ κόσμῳ σοφὸς εἶναι, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφὸς· ἢ γάρ τοῦ κόσμου τούτου σοφὸς, μωρὸς παρὰ τῷ Θεῷ ἔστιν. » Οὐκοῦν ἀληθὲς εἰπεῖν, διὰ δὲ Φιλήμ. καὶ μόνην ἔχων τὴν τοῦ κόσμου σοφίαν, μωρὸς ἔστι καὶ δισύνετος παρὰ Θεῷ· δὲ μωρὸς εἶναι δυκῶν παρὰ τοῖς τοῦ κόσμου σοφοῖς, ἔχων δὲ εἰς νῦν καὶ παρδίλιαν τῆς ἀληθοῦς θεοπίτιας τὸ φῶς, οὔτος σοφὸς ἔστιν παρὰ τῷ Θεῷ. Οὐκοῦν τοῖς δοκοῦσιν εἶναι μωροῖς, ἥγουν δάκαρον καὶ νηπιάζουσαν ἐπὶ κακίατην διανοιαν ἔχουσιν, ἀπεκάλυψεν δὲ Πατὴρ τὸν Γίδην, ἀτε δὴ καὶ προεγνώσμένοις καὶ προωρισμένοις εἰς υἱοθεσίαν.

Οὐκ ἀπίθανον δὲ, ὡς γε οἴμαι, κάκειν τούτοις ἐπενεγχεῖν. Οἱ Γραμματεῖς τε καὶ οἱ Φαρισαῖοι, καὶ

A apud se silentioque pressum Jam inde a constitutione mundi mysterium, id est incarnationem Unigeniti; quæ quidem prævisa fuit ante mundi primoris, sed terræ incolis demum manifestata fuit postremis saeculi temporibus. Scribit ergo beatus Paulus: « Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi: et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a saeculis in Deo qui omnia creavit ». Ergo in Patris mente celabatur, 249 etiam ante mundi constitutionem, venerandum magnumque Servatoris nostri mysterium. Sic et nos prævisi fuimus et prædestinati ad adoptionem in Alios. Quod rursus nos sapientissimus Paulus docet scribens: « Benedictus Deus et Pater B Domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo; sicut elegit nos in Christo ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate; qui prædestinavit nos in adoptionem Aliorum per Iesum Christum in ipsum ». Nobis itaque parvulus absconditum tacitumque a saeculis mysterium revelavit Pater (t).

C Quanquam vero ante nos plurimi, imo innumerabiles magnique hoc in mundo viri fuere, ad doctrinam quod attinet, plane sapientes; hi tamen, ut Paulus ait, « evanu erunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et quadrupedum et serpentium. Quam ob causam traditi sunt improbae menti, neque iis mysterium manifestavit ». Quamobrem nobis quoque scriptum est: « Si quis videtur in mundo sapiens esse, stultus fiat, ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum ». Ergo vere dici potest, eum qui nudam solamque habet mundi sapientiam, stultum esse atque insipientem coram Deo. Qui autem stultus esse videtur mundi sapientibus, is si mente et corde gerat verae Dei contemplationis lumen, sapiens est coram Deo. Iis itaque qui videntur stulti, id est 250 innocuum et pueri instar ad malitiam ineptum ingenium habent, revelavit Filium Pater, cui jam præcognitis et adoptioni destinatis.

D Porro non est, ut opinor, absurdum prædictis hoc quoque addere. Scribæ ac Pharisæi, et qui

* Ephes. III, 8. * Ephes. 1, 3-5. * Rom. 1, 21-24. * I Cor. III, 18.

(1) Ad v. 17. Adhuc in catena D. Thomæ. « Cyprianus. Supra dictum est, quod Dominus misit discipulos gratia Spiritus sancti insignitos; et quod hi facti prædicationis ministri potestatē super immundos spiritus acceperunt. Nunc autem reversi consistentur honorantibz eos potentiam; unde dicitur: Reversi sunt, etc. Videbantur itaque gaudere magis quod facti fuissent miraculorum auctores, quam quod prædicationis ministri. Erat autem mellius eos

gaudere in illis, quos ceperant; sicut vocatis per ipsum dicit Paulus (Philipp. IV): Gaudium meum et corona mea. »

Ad v. 20. In D. Thomæ catena sic. « Cyprianus. Sed cur, Domine, non sis lætari in honoribus a te collatis, cum scriptum sit (Ps. LXXXVIII, 17): In nomine tuo exultabunt tota die? Sed Dominus eos ad maius gaudium erigit; unde subdit: Gaudete autem quia nomina vestra, etc. »

Judaico populo præterant, cum legis periti vide-rentur, loco sapientum habebantur. Quod tamen tales haud vere essent, factis coarguebantur. Quamobrem Jeremias propheta sic eos alloquebat: « Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, et sermo Domini nobiscum est? Vanus evasit suniculus, mendax scribis. Confusi sunt sapientes, perterriti et capti. Quenam illis sapientia est, quandoquidem sermonem Domini improbaverunt ¹⁰? » Postquam ipsi Servatoris sermonem repulerunt, id est Evangelii salutarem prædicationem, scilicet Dei Patris Verbum, pro nobis hominem factum, ipsi reprobi facti sunt. Unde ait de illis Jeremias: « Reprobatum argentum hos vocate, quia Deus ipsos reprobavit ¹¹. » Iliis quoque absconditum est Christi mysterium. Quare de iisdem aiebat aliquando discipulis suis Dominus: « Vobis datum est posse mysteria regni cœlorum; non item illis ¹². » Quibusnam vobis? nempe qui credidistis, qui adventum ejus cognovistis, qui legem spiritualiter intelligitis. Iliis, inquam, revelare Filium suum placuit Patri. Et perfrancetav autem, tois tunc nōmon vobis πνευματικῶς, τούτοις εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ ἀποχλίψαι τὸν Υἱὸν.

V. 22. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.

Manifestat iterum nobis gloriam suam, et congruae Deo celsitudinis dignitate, nec non humana-nationis solerter rationem, Dominus noster Jesus Christus; et quanta hinc evenerit terrae incolis utilitas, palam facit. « Omnia, inquit, tradita sunt mihi a Patre meo. » Erat enim, et adhuc est cœli ac terræ Dominus, Patri assidens, et cum ipso rerum omnium Dominator. Postquam vero semet demittens homo inter nos exstitit, loquitur item haud alieno a carnis dispensatione modo, et convenientia exinanitionis modulo verba non recusat, ut **251** credatur factus unus de nobis, nostramque gerere paupertatem. Itaque cœli et terræ, et omnino rerum omnium Dominus, cuncta sibi tradita dicit a Patre. Nam totius orbis terrarum Dominus est. Ceteroquin his dictis, statim transililit ad maiestatem suam ac sublimitatem, seque demonstrat nullatenus Parenti proprio inferiorem. Quid enim Patri dicit? Et nemo scit, sine magisterio, Patri naturam, inquit, nisi Filius. Neque consubstantiam ei Filium quispjam agnoscit, nisi Pater. Quotq[ue] pot autem per revelationem neverunt Deum, hi non quid sit sciunt, sed eum existere sciunt. — Qui ergo priora verba, « Omnia mihi tradita sunt a Patre, » ad Filii depressionem trahunt, discant e posterioribus, Filii in re omni æqualitatem Patri. Cur enim, nemine sciente, ut ait, Filium præter solum Patrem, vos audetis cogitare ac dicere, Patri minorem esse Filium, quasi hunc appijmp cognoscatis? Nam qui a solo cognoscitur Patri, is supra omnem mentem sermonemque est; sicut et ipsa Pater, qui a solo cognoscitur proprio Filio. Sola autem se ipsam poviit sancta consubstantialis Trini-

τεias δόκησιν ἔχοντες, ινομέζοντο τινες εἰται σοφοί· ἀλλ' οὐκ δυτες τοιοῦτοι κατὰ τὸ ἀληθὲς, δι' αὐτῶν τὴν ἡλέγοντο τῶν πραγμάτων. Καὶ γοῦν δι προφήτας Ἱερεμίας οὗτα πού φησι πρὸς αὐτοὺς· « Πῶς ἔρετε ὡς Σοφοί ἐσμεν ἡμεῖς, καὶ λόγος Κυρίου μεθ' ἡμῶν ἐστιν; Εἰς μάτην ἐγενήθη σχοῖνος φευδῆς γραμματεῦτιν· ἥσχύνθησαν σοφοί, ἐπιτοήθησαν, καὶ ἐάλωσαν· σοψίᾳ τις ἐστιν ἐν αὐτοῖς, διτὶ τὸν λόγον Κυρίου ἀπεδοκίμασαν; » Ἐπειδὴ δὲ ἀπεδοκίμασαν αὐτοὺς τὸν Σωτῆρος τὸν λόγον, τουτέστι τὸ εὐαγγελικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα, ἤγουν τὸν τοῦ Θεού καὶ Πατέρα Λόγον, τὸν δι' ἡμᾶς γενόμενον ἀνθρώπον, αὐτοὶ γεγόνασιν ἀδόκιμοι. Εφη οὖν Ἱερεμίας περὶ αὐτῶν· « Ἀργύριον ἀποδεοκιμασμένον καλέσατε αὐτοὺς, Β διτὶ ἀπεδοκίμασεν αὐτοὺς Κύριος. » Κέκρυπται καὶ ἀπὸ τούτων τὸ Χριστοῦ μυστήριον· καὶ γοῦν ἐφη που τοῖς δαυτοῦ μαθηταῖς δι Κύριο; περὶ αὐτῶν· « Υμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἔκεινοι δὲ οὐ δέδοται. » Υμῖν δὲ τίσι; Τοῖς πιστεύσασι δηλονότι, τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν θεοῦ Υἱόν.

Πάντα παρεδόθη μοι ὑπὸ τοῦ Πατρός μου.

(Α. f. 139, Β. f. 104) Ἐμφανίζει γοῦν τὰλιν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, καὶ τῆς θεοπρεποῦς ὑπεροχῆς τὸ ἀξιωμα, καὶ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ εὐτεχνεῖς, δι Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς· Χριστός· δοτη τε γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ δημησις, τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς καθίστησαν ἐναργές. « Πάντα μοι, φησί, παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός μου. » Ἡν μὲν γάρ καὶ ἐστιν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς Κύριος, καὶ σύνθρονος τῷ Πατρὶ, καὶ συγκατάρχων αὐτῷ τῶν δλων. Ἐπειδὴ καὶ καθεὶς ἐκτὸν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κεχρημάτικεν ἀνθρώπος, διελέγεται πάλιν οὐκ ἀπεικότως τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ, καὶ τὰς πρεπούσας τοῖς τῆς κενώσως μέτρως οὐ παρειτέται φωνάς, ἵνα πιστεύηται γεγονός καθ' ἡμᾶς, καὶ τὴν ἡμῶν φορέσας πτωχείαν. « Ο τοίνυν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς, καὶ συλλήθην τῶν δλων Κύριος, ἑαυτῷ πάντα παραδέδοθαι φησιν ὑπὸ τοῦ Πατρός· κακούρευκε γάρ τῆς ὑπὸ οὐρανῶν. » Άλλα τούτο εἰπάνω, ἀνεισιν εὐδίνος εἰς τὴν ἑαυτοῦ δόξαν καὶ ὑπεροχήν· καὶ διαδείκνυσι κατ' οὐδένα τρόπον, τοῦ ίδιου Πατρὸς; ἑαυτὸν ἡττώμενον· τί γάρ ἐφη πρὸς ἐκείνον; Καὶ οὐδεὶς γινώσκει τὴν τοῦ Πατρὸς φύσιν ἀδειάτως, φησίν, εἰ μή δι Υἱός· οὐδὲ τὸν δόμοούσαν αὐτῷ Υἱὸν εἰδέ τις, εἰ μή δι Πατέρα· δοι δι' ἀποκλύψεως ἔγνωσαν τὸν Θεόν, οὐτοι οὐ τί ἐστιν ἔγνωσαν, ἀλλ' διτὶ ἐστιν. — (Α. f. 139 b, Β. f. 104 b) Οι τοινυν τὰς πρώτας λέξεις, τὰς λεγούσας, « Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός, εἰς οὐρανούς ἐκλεμβάνοντες τοῦ Υἱοῦ, μανθανέτωσαν διὰ τῶν ἐφεξῆς; τὴν κατὰ πάντας διοικοῦν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα ἀπαραλλάξιαν. Πῶς γάρ οὐδενὸς εἰδότος, καθά φησι, τὸν Υἱὸν, εἰ μή μόνον τοῦ Πατρὸς, αὐτοὶ τεταλμήκατε φρονεῖν καὶ λέγειν, διτὶ ἀλλεταν ἐστιν αὐτοῦ, ὡς ἀκριβῶς εἰδότες αὐτόν; Όν γάρ μόνος ζήσεν δι Πατέρη, ὑπὲρ

¹⁰ Jereim. VIII, 8, 9. ¹¹ Jereim. VI, 30. ¹² Luc. VIII, 10.

πάντα νοῦν ἔστι καὶ λόγον, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ Α τας, quæ omnem superat intellectum atque orationem. Revelat autem nobis Filius per sanctum Spiritum, ut ait Paulus : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum¹¹. »

τάντα νοῦν ἔστι καὶ λόγον, καθὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πατὴρ Α τας, quæ omnem superat intellectum atque orationem. Revelat autem nobis Filius per sanctum Spiritum, ut ait Paulus : « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum¹¹. »

Καὶ στραφεῖς πρὸς τοὺς μαθητὰς, κατ' Ιωάννην εἶπε: Μικάριοι οἱ δύσθαλμοι οἱ βλέποντες δὲ βλέπετε.

(ΑΓ. 140) Τὰ τῶν πραγμάτων ἀπορρήτοτερα, τοὺς ἀνγυγαλούς μᾶλιστα τῶν ἐπιτηδείων, ἀνακοινοῦσθαι χρή, καὶ οὐχὶ τοὺς τυχοῦσιν ἀπλῶς. Φίλοι δὲ αὐτοῦ μαθητείας; τέων μὲνον, καὶ πεφωτισμένον ἔχοντες τῆς καρδίας; τὸν δρθαλμὸν, καὶ τὸ οὖς ἔτοιμον εἰς ὑπακοήν. Καὶ γοῦν ἐφη ποτὲ πρὸς τοὺς ἄγιους ἀποστόλους: « Οὐκέτι λέγω ὑμᾶς δούλους; ὑμεῖς φίλοι μού ἔστε· δὲ δούλος οὐκ εἰσὶ τοις αὐτοῦ δὲ Κύριος· ὅμας δὲ εἰρηκα φίλους, διε τάντα δὲ ἡχουστα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐγνώρισα ὑμῖν. » Τούτοις καὶ τὰ προγεγραμμένα φησιν οἰκονομικώτατα στραφεῖς πρὸς αὐτοὺς, τουτέστιν ἐν ἀποστροφῇ ποιησάμενος τοὺς μῆτρας δράμν μῆτρας ἀκούσειν ἐθέλοντας; ἀνηκόους δὲ δυνατας, καὶ τυφλὸν δυνατας ἐν ἔστοις; τὸν νοῦν, θύλον ἔστενον ἐχαρίζετο τοὺς ἀγαπῶσιν αὐτὸν· καὶ εἰς αὐτοὺς ἀφερῶν, μακαρίους ἐφη τοὺς δρθαλμούς τοὺς ὄφρωντας ἥγουν ὄφομένους; δὲ πρὸ τῶν ἄλλων αἴτοι καὶ πρώτοις τεθέανται. Πιποίηται μὲν οὖν δὲ τούτοις ἀδόγος, ὡς ἀπό τε τῆς παρὰ πάσι καὶ κοινῆς συνηθείας· πλὴν ἀκείνῳ ἡμᾶς ἐξεπίστασθαι χρή· τὸ γάρ βλέπειν ἐν τούτοις, οὐκ ἐνεργείας τῆς δὲ δρμάτων θωματικῶν εἰσκομέτει δῆλωσιν, ἀπολαύσεως δὲ μᾶλλον τῶν δὲ αὐτοῦ τοὺς εὔσεβες δεδωρημένων· οἷον, ὡς εἰ τις λέγοι: « Ο δεῖνα τυχόν καιρούς εἶδε χαλούς, ἀντὶ τοῦ, Ἐν ἀπολαύσει γέγονε καιρὸν ἀγαθῶν. Καὶ τό· » Ήδοις δὲ τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλήμ, » εἰν φαλμοῖς αἱρημένον, οὗτον νοήσεις, ἀντὶ τοῦ, Γένοιτο σοι μετασχεῖν τῶν ἀγαθῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς δικαίου δηλούντος καὶ ἐν οὐρανοῖς. « Οτι γάρ οὐχὶ οἱ γεγονότες θεωροὶ τῆς δικαίου Χριστοῦ θεοσημείες, εἰεν ἀν μακάρων πάντη τε καὶ πάντως, πῶς ἔστιν ἀμφισβάλλειν; Πιείστοις μὲν γάρ ἰουδαίοις τεθέανται θεοπρεπῶς ἐνεργοῦντα Χριστόν· ἀλλ᾽ οὐχ ἀπαστον δημόσιον πρέποι τὸ μικραίσθεισαι· πεπιστεύχασι· γάρ οὐδαμῶς, ἀλλ᾽ οὐδὲ τεθέανται τὴν δόκιμην αὐτοῦ τοὺς τῆς δικαιολας δρμάτων.

Ἄλλα γάρ τίνα τρόπον ἐμακαρίσθησαν ἡμῶν οἱ δρθαλμοί; Τί δὲ ἄρα τεθεαμένοι; Εἴδομεν τὸν ἐν μορφῇ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Θεὸν λόγον, δι' ἡμᾶς τενόμενον ἀνθρώπων· τὸν δικένθρον τῷ Πατρὶ, μεθ' ἡμῶν, ἥγουν ἐν εἰδεῖ τῷ καθ' ἡμᾶς, ἵνα ἡμᾶς ἔστω συμμόρφους ἀποτελέσῃ, δι' ἀγιασμοῦ καὶ δικαιούσης, ἐγχαράττων ἡμῖν τὸ τῆς ἔστοις θεότητος καλλιόπειας; Νοητῶς δηλούντοι καὶ πνευματικῶς. Καὶ τούτου μάρτυς δὲ Παύλος, οὕτω γεγραφώς· « Ποτέρε γάρ ἐχρήσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοῖκοῦ, οὕτω φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου· » χοῖκον κενὸν ἀνθρώπων εἶναι λέγων, τὸν πρωτόπλαστον Ἀδάμ· ἐπουράνιον δὲ, τὸν δικαιοθεν καὶ ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς

las, quæ omnem superat intellectum atque orationem. Revelat autem nobis Filius per sanctum Spiritum, ut ait Paulus: « Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum¹¹. »

V. 23. Et conversus ad discipulos suos seorsum dixit: Beati et celi qui rident quia eos videtis!

Secretiora negotia necessariis polissimum familiarium communicanda sunt, non autem indifferenter quibuslibet. Amici vero Domini sunt illi omnes, qui discipulatu illius digni fuerunt, cordisque oculum illuminatum habent, et autem obtemperando param. Quamobrem aiebat aliquando sanctus apostolis: « Jam non dico vos servos; vos enim amici mei estis: servus nescit quid faciat Dominus unus; vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis¹². » Iliis ea etiam quæ supradicta sunt ait, prudentissime ad eos 252 conversus; id est ab illis avertens se, qui neque videre neque audire volebant, consumacibus videlicet, cæcansque mentem gerentibus, totum se præbebat amatoribus suis; in eosque intuens, beatos dixit oculos videntes vel potius visuros, quæ præ certioris ipsi primi spectabant. Hic ergo ita locutus est, ut in communī consuetudine sit. Verum tamen hoc non sedulo cognoscere debemus; nempe hic videre, hanc corporeorum oculorum actionem significare, sed oblationem potius quam pī homines ex Christi donis percipiunt. Veluti si quis dicat: Illa bona tempora vidi, pro bonis temporibus fructus est. » Et illud, « Videas ultimam tempora bona Jerusalēm! » quod in Psalmis diei¹³, pro eo intelliges: ultimam tibi contingat potiri bona Jerusalēm, superna illius scilicet ei cœlestis! Nam quod illi qui Christi miraculorum fuere spectatores, hanc per se omnino absoluenteque beati fuerint, quis dubitare queat? Plurimi enim Judæi Christum Deo digna operantem viderunt: neque tamen omnes appellare beatos merito possumus: nam neque crediderunt, neque gloriam ejus mentis oculis viderunt.

Sed age quomodo beati dicti sunt oculi nostri? Vel quid deum hi viderunt? Vides in forma Dei Patris Deum Verbum, propter nos hominem factum: Patris assessorem, inter nos versantem, id est, formam nostram vestitum; ut nos sibi conformem facheret, per sanctificationem atque iustificationem, nobis imprimens divinitatis suæ pulchritudinem, intellectualiter nimurum ac spiritualiter. Rei huius testis Paulus, ita scribens: « Sicut enim terreni imaginem gessimus, ita cœlestis quoque imaginem geremus¹⁴; » terrenum vanumque hominem esse dicens, primum illum creatum Adamum; cœlestem autem, illud quod desuper ex substantia Patris efful-

¹¹ I Cor. ii, 10. ¹² Juan. xv, 15. ¹³ Psal. cxxvii, 5. ¹⁴ I Cor. xv, 49.

sit Verbum. Deinde factus, ut dixi, in similitudi-
nem nostram naturalis ille Filius formam servi
assumpsit ¹⁷, ut nos servitutis jugo alligatos, natura-
liter **253** enim serva est creatura quilibet, liberos
efficeret, bona ejus participantes : etenim filii,
appellati suimus per ipsum et cum ipso. Pauper:
nobiscum effectus est, qui dives erat, ut hominis
naturam ad suas opes extolleret. Mortem in crucis
ligno gustavit, ut de medio auferret quae propter
lignum evenerat transgressionem, ut contractam
culpam elueret, mortisque a nobis tyrannidem pro-
cul pelleret. Vidimus cadentem Satanam; humili-
auem, qui superbiebat; sine honore eum, qui
autem adorabatur; eum qui Deus videbatur, san-
ctorum pedibus conculcatum. His enim potestas
sunt attributa impuros spiritus increpandi.

Maxima est haec dignitas hominisque naturam
excedens, in uno congruens qui est super omnia
Deo. Hujus vero rei initium nobis fuit, manifesta-
tum humana forma Verbum; increpabat enim im-
puros spiritus. Altamente miseri Judaei aiebant :
» Hic non ejicit daemonia nisi ope Beelzebul princi-
pis illorum ¹⁸. » Quarum vocum impietati occurre-
bat Dominus dicens : Si ego ope Beelzebul ejicio
daemonia, filii vestri quo juvante ejiciant? Quod si
ego cum Dei Spiritu ejicio daemonia, profecto per-
venit in vos regnum Dei ¹⁹. » Nam si ego, inquit,
homo sequitur vos factus, nihilominus habeo con-
gruae Deo potestatis efficaciam, nique ad vos tam
grande tamque exiniuum bonum devenir. In me enim
gloriatur hominis natura posse Satanam se calcare.
Itaque ad nos pervenit regnum Dei, dum versans
nobiscum Verbum, in carne ipsa operatur quae Deum
decent. In hac nos conditione esse cognoscimus;
beatique oculi nostri sunt, ineffabilem doctrinam
ejus audivimus, nolitiam Patris sui nos docuit, cum
nobis propria in natura manifestavit, Mosaicum
figurarum veritatem fecit conspicuam. Haec multi
prophetarum cernere optarunt, plurimi quoque re-
ges. Itaque **254** comprememus modo quidem dicen-
tes : « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam,
et salutare tuum da nobis ²⁰. » Salutaris quippe
misericordia nomine Filium designant. Rursus ali-
quando : « Memento, Domine, in benefacito populi
tui; visita nos in salutari tuo; ad videndum in beni-
tate electorum tuorum, ad latitudinem in letitia cum
gente tua ²¹. » Quatenam autem sit gens electa in
Christo a Deo Patre, edisseret sapientissimus Petrus
homines ille prstantes alloquens : « Vos autem
gens electum, regale sacerdotium, gens sancta,
populus acquisitionis, ut virtutes annuntietis ejus,
qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen
suum ²². »

ποίησεν, Iva τὰς ἀρετὰς ἔξαγγεληται τοῦ ἐκ σκότους

Α ἐλλάμφαντα Λόγου. Εἴτα γενόμενος ὡς ἔφην, ἐν
δημοιώσει τῇ πρδ; ἡμᾶς δὲ κατὰ φύσιν Γίδες Ἐλασθε
δούλου μορφήν, ἵν τὴν φύσην τοὺς ἐν ζυγῷ δουλεῖας κα-
τεσφιγμένους, φύσει γάρ δοῦλον ἔστι τὸ ποιτιθέν,
ἐλευθέρους ἀποφῆν, τὰ αὐτοῦ κερδείνοντας ὡνο-
μάσσειν γάρ οὐδὲ δι' αὐτὸν τε καὶ σὺν αὐτῷ· συν-
επτώχευσεν τὴν πλούσιος ὡν, ίνα τὴν ἀνθρώπου
φύσιν εἰς τὸν ίδιον ἀγάγῃ πλοῦτον· ἐγένεστο θανάτου
διὰ ξύλου καὶ σταυροῦ, οὐ δὲ μέσου ποιηση τὴν διὰ
ξύλου παράβασιν, καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτους αἰτι-
ματα καταλύσῃ, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος ἀπο-
στηση τὸν θάνατον· εἰδόμεν πεσόντα τὸν Σατανᾶν· ἐν
ταπεινώσει, τὸν ἀλαζόνα· ἀτιμον, τὸν ποτὲ προσκυ-
νόμενον· τὸν ἐν υπολήψει θετήτος, ὑπὸ πόδες
ἀγίων· Ἐλασθον γάρ ἔξουσίαν πνεύμασιν ἀκαθάρτοις
B ἐπιτιμάν (1).

'Ἄξιομα δὲ τοῦτο πάμμεγα καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπου
φύσιν καὶ μόνῳ πρέπον τῷ πάντων ἐπάκεινε θεῖ·
ἀρχὴ δὲ τούτου γέγονεν τὴν, ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ
περιηγῶν ὁ Λόγος· καὶ γοῦν ἐπίπληττε μὲν τοῖς ἀνθ-
ράπτοις πνεύμασιν. «Ἐφασκον δὲ οἱ τάλαντας θεο-
δαῖοι, ὅτι « Οὐτος εὐχ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ
ἐν Βελζεβούλ δρχοντι τινὶ δαιμονίων. » Πρὸς ταῦ-
τας αὐτῶν τὰς ἀνοσίους φευγάς ὑπήντα λέγον οἱ
Κύριοι· « Εἰ ἐγὼ ἐν Βελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαι-
μόνια, οἱ νιοὶ ὑμῶν ἐν τοῖς ἐκβάλλουσιν; Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν
Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἀρα ἰσθασσον
ἔφ' ὑμᾶς η βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Εἰ γάρ ἐγώ, φησιν,
ἀνθρώπος καθ' ὑμᾶς γεγονώς, ἔχω σύτως τῆς θεο-
πρεποῦς ἐξουσίας τὴν ἐνέργειαν, ἐφ' ὑμᾶς κατέβοι
τὸ οὐτω μέγα καὶ ἐξαίρετον ἀγαθόν· εὐδοκιμεῖ γάρ
φησι. ή ἀνθρώπου φύσις ἐν ἐμοὶ πατούσα τὸν Σα-
τανᾶν· οὐκοῦν ἐφ' ὑμᾶς ἐφθασεν η βασιλεία τοῦ
Θεοῦ, τοῦ καθ' ὑμᾶς γεγονότος Λόγου καὶ μετέ
σαρκὸς ἐνεργοῦντος τὰ θεοπρεπῆ· ἐν τούτοις δυτες;
ἴσαυτον; πεθεάμεθα· καὶ μακάριοι γεγόνασιν τὴν οὐ-
δοφθαλμοῖ· ἤκοισαμεν αὐτοῦ τῆς ἀρέθητου μυσταγω-
γίας· ἐδίδαξεν ὑμᾶς τὰ περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός·
έδωκεν ὑμῖν αὐτὸν ἐν ιδίᾳ φύσει· ἐμφανῆ κατέστησε
τὸν διά Μωϋσέως τύπων τὴν ἀλήθειαν. Ταῦτα παλλο
τῶν προφητῶν ἐκεούμεναν ίδειν, πλείστοι δὲ καὶ
βασιλεῖς· καὶ γοῦν εὐρήσομεν ποτὲ μὲν λέγοντας·
« Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ Ελεός σου, καὶ τὸ σωτῆ-
ριόν σου δόης ἡμῖν· » Ἐλεός γάρ σωτῆριον ὀνομά-
ζουσι τὸν Γίδεν· ποτὲ δὲ πάλιν· « Μνήσθητε ἡμῶν,
Κύριε, ἐπὶ εὐδοκίᾳ τοῦ λαοῦ σου, ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ἐν
τῷ σωτῆριῷ σου· τοῦ ίδειν ἐν τῇ χρηστότερῃ τῶν
ἐκλεκτῶν σου, τοῦ εὐφρανθῆναι ἐν εὐφρασύνῃ, μετὰ
τοῦ ίδιου σου. » Εθνος δὲ ποιόν ἔστι τὸ ἔξελεγμέ-
νον ἐν Χριστῷ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἐξηγή-
σεται λέγων δὲ σωρώτατος Πέτρος πρὸς τοὺς διὰ
πίστεως εὐδοκιμηθέτας· « Ὅμεις δὲ γένος ἐκλεκτῶν,
βασιλειῶν Ιεράτευμα, Εθνος διγιον, λαὸς εἰς περι-
ποίησεν, Iva τὰς ἀρετὰς ἔξαγγεληται τοῦ ἐκ σκότους

¹⁷ Philipp. u. 7. ¹⁸ Matth. xii, 24. ¹⁹ ibid. 27, 28. ²⁰ Psal. LXXIX, 8. ²¹ Psal. cv, 4, 5. ²² I Petr. ii, 9.

(1) Agitur de potestate exorcismorum quam Ecclesiae sui Christus contulit.

Ιθούν τομικές τις ἀνέστη ἐκπειράζων αὐτὸν, Α. τ. λ.

(Εἰ. 170) Καρόν μὲν ἐκείνον φησι καθ' ὃν δὲ Σωτὴρ τὰς διατριβὰς ἔπι τῆς γῆς ἐποιεῖτο, δὲ πανταχοῦ περῶν, καὶ τῶν πατρικῶν μὴ ἔξιστάμενος. — (Α. 141) Ναμικὸν (1) δὲ ἐν τούτοις φησὸν δὲ εὐαγγελισθῆς, τὸν νομοδιστὸρα, κατέ γε τὴν παρὰ Ίουδαίων συνίθειαν, ἥγουν τὸν οἴμενον εἰδέναι τὸν νόμον, οὐ μήν εἶτι καὶ εἰδότα κατὰ ἀλήθειαν. Οὗτος ἐνόμισε συναρτάσαι Χριστόν· καὶ ἐπὶ τισιν, ἄρω. Λογοτοιοῖ τινες ἀθυροστομεῖν εἰωθότες, ἀπασαν περιεφθῶν τὴν τῶν Ίουδαίων χώραν, καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ιερουσαλήμ, κατηγοροῦντες Χριστού, καὶ φάσκοντες, δτὶ τὴν μὲν διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐντολὴν ἀνόνητον εἶναι φῆσι, καὶν δὲ αὐτὸς εἰσφέρει διδάγματα· ἥσαν δὲ τῶν πιστευαντων ἡδη τινὲς, οἱ τοῖς παρ' ἐκείνων ἀντέπραττον λόγοις, ἀποδεχόμενοι πανταχοῦ τὸ εὐαγγελικὸν σωτῆριον κήρυγμα. Ἐθελήσας τοίνυν δὲ νομικὸς, ἥγουν οἰτητες δύνασθαι παγιδεῦσαι Χριστὸν εἰς τὸ λαλῆσαι τι κατὰ Μωϋσέως, ἥγουν τῆς δι' αὐτοῦ λαληθεῖσῆς ἐντολῆς, κρίεττον τὴν παρ' ἐκείνοις διδασκαλίαν εἰπεῖν, πρήτεισι πειράζων αὐτὸν καὶ λέγων· «Τι ποιήσας, ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω. » Μεθ' ὑποκρίσεως πρόσεισι, καὶ γνώμης ἐπιπλάστου καὶ τιμῆν ὑποκρινόμενος, διδάσκαλον διομάζει, ὡς ἀνδιάτῃς; χρηστολογίας ἡ ἐν αὐτῷ κεκρυμμένη διαλάθη πεῖρα· ἀλλ' εἰπεῖν διὰ τοὺς αὐτῷ τῶν εἰδότων τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον· Εἰ νόμον τὴν πίστασο, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ κεκρυμμένης θεωρίας τὴν δύναμιν, οὐκ ἀντὶ τηνότησας δὲ πειράζειν ἐπεχειρεῖς, εἰδότα τὸ κεκρυμμένα, καὶ καθορᾶν ισχύοντα τὰς τῶν προσιόντων αὐτῷ καρδίας. Διδάσκαλον ἀποκαλεῖς, μανθάνειν οὐκ ἀνεχόμενος· ὑποκρίνη τιμῆν, συναρπάσαι προσδοκῶν. «Ἄθρει δέ μοι πάλιν τὸ κακόθεος εἰς λόγους τοῦ νομικοῦ (2)· ἔξην μὲν γὰρ εἰπεῖν· Τι ποιήσας, σωθῆσομαι, ἥγουν ἀρέσω Θεῷ, καὶ τὸν παρ' αὐτοῦ λήψομαι μισθόν; Ἀλλ' ἔκεινα μὲν ἀρίστοις· κέχρηται δὲ μᾶλλον ταῖς τοῦ Σωτῆρος φωναῖς, τῆς ἐκείνου κεφαλῆς καταχένων τὸν γέλωτα (3). » Ήπειρῇ γὰρ ἔθος ἦν τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ περὶ ζωῆς αἰώνιον διελέγεσθαι συχνῶς τοῖς προσιόντοις αὐτῷ, διαλεγόμενος ὡς ἔφην δὲ περίταυτος νομικὸς, ταῖς αὐτοῦ κέχρηται φωναῖς. «Ἀλλ' εἰπερ ἥσθι φιλομαθῆς ἀλήθως, ὡς νομικὲ, ἥκουσας δὲν παρ' αὐτοῦ τὰ εἰς ζωὴν ἀποφέροντα τὴν αἰώνιον· ἐπει δὲ πειράζεις; κακούργως, οὐδὲν ἔτερον ἀκούσῃ, πλὴν δὲ μόνον τὰ διὰ Μωϋσέως τοι; πάλιαι τεθεσπισμένα· ἀπερ προδήλως οὐδὲ τὴν αἰώνιον εἰχε ζωὴν ἀντιμεσθίαν, ἀλλὰ τὴν ἐντεῦθα δεδομένην, τῶν τε κακῶν ἀπαλλαγῆν, καὶ τῶν χρηστοτέρων ἀνείδοσιν. » Ήδην γὰρ θέλητε καὶ εἰσακούσητε μου, φησι, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· τὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητε μου, μάχαιρα υἱὸς κατέδεται. »

Ἐλέτε δὲ αὐτῷ· Ὁρῶς ἀπεκρίθης, Χ. τ. λ.

(Α. 143, Β. 106, Ε. 177) Πλὴν ἀπαγγείλαντος τοῦ νομικοῦ τὰ ἀγκελμένα τῷ νόμῳ, κολάζων αὐτοῦ

“Lev. xxvi, 3 seqq.

(1) De nomine videsis copiose disserentem Arsenium apud nos Class. 4.1., l. X, p. 553-557.

(2) Corderius in sua Lat. catena a loci sensu prorsus aberrans scribit, verum huius mei ursus caco-

V. 25. Ecce quidam nomicus surrexit tentans illum, etc.

Tempus quidem dicit illud quo Servator versabatur in terra, ille ubique praesens et a paterno sinu nunquam absens. Nomicum autem hic evangelista legisperitum appellat, secundum Judaeorum consuetudinem, nempe hominem qui credebatur legem cognoscere, etsi aliter res se habebat. Hic putavit posse a se Christum decipi. Quanam autem in re, iam dicam. Garruli quidam homines, effreni lingua uti soliti, universam Judaeorum regionem concursabant, ipsamque Jerusalem, Christum criminantes, cum dicerent ab illo Moysis legem inutilem pronuntiari, novasque doctrinas invehi. Erant tamen jam nonnulli credentes, qui illorum sermonibus contradicebant et evangelicam Servatoris prædicationem pronoanimi admittiebant. Volens itaque nomicus, vel potius sperans, posse a se Christum irretiri, ut aliquid contra Moysen, id est contra legem per eum latam diceret, melioremque esse affirmaret doctrinam suam, accedit tentans eum dicensque: « Quid agam, ut vitam æternam consequar? » Nimirum cum hypocrisi procedit sicutaque mente; et honorare simulans, magistrum appellat, ut sub blandi sermonis velamine tentatio ejus lateret. Atqui aliquis incarnationis mysterium minime ignorans fortasse hunc dieret: Si legem 255 scires, reconditæque illæ doctrinæ vim, profecto etiam scires, ab eo quem tentas, res occultas non ignorari eique corda acrecentium patescere. Magistrum dicas, quem audire non sustines; honorare simulas, quem decipere speras. Et videsis adhuc nomici improbam loquendi rationem. Nam cum dicere posset: Quid agam ut salver, sive Deo placeam, ab eoque mercedem recipiam; his omissis, Servatoris vocabulis utitur, ridiculum plane se exhibens. Nam quis solebat universalis Servator Christus de vita æterna ad sibi accedentes perpetuo loqui, nomicus hic de se magnifica sentiens, utitur illius vocibus. Sed enim si vere essem, o nomine, discendi cupidus, utique ab eo quia ad vitam æternam conferunt audivisses; nunc quia maligne tentas, nihil aliud audies quam quæ a Moysi priscis hominibus præscripta fuerunt; quæ quidem constat ne æternam quidem vitam, sed præsentem tantummodo mercedis loco contulisse, malaque avertisse, et paulo meliora bona retribuisse. Nam « Si volueritis, inquit, mihi auscultare, terræ bona manducabitis; sin vero obtemperare mihi rebusuitatis, gladio consumemini »²³.

V. 28. Dixitque illi: Recte respondisti, etc.

Nomico referente qui esset in lege, ut malitia eius puniat, mentemque improbam Christus, qui

thes in sermonem legisperiti.

(3) Perverso ursus sensu Corderius, ut eum rite haberet.

omnia novit, coarguat, « Recete respondisti, ait; hoc fac, et vives. » Atque ita speratam prædam amisit nomicus, ruptum est fraudis rete. Ergo nos illi inclinemus Jeremias voce: « Præda fuisti, captus es²⁴. » — Præda amissa, ad jactantiam devolvitur, a dolo ad superbiam; nam vitia eum alternatum circumveniunt. Interrogaverat enim non quia discere vellet, sed, ut ait evangelista, quia **256** senet iustum ostendere studebat. Et videsis quomodo et sui nimis amans et simul tumidus impudenter respondet: « Et quis est meus proximus? » Quis est hic, inquit, ut eum tanquam me ipsum amem? Ego enim cunctis emineo, legis doctor sum, sententiam dico in omnes, nemo in me; judico, et non judicor, excedo dignitate omnes, cunctis præsto, cunctis imperio. Quis est, inquam, proximus meus, ut huic ceu me ipsum diligam? Nemo igitur, o legis doctor, tibi est comparandus? Cunctis superiorem te facis? Demitte supercilium, memento quid dicat Proverbiorum auctor: « Sui ipsius cognitores, sapientes sunt²⁵. » Revera in his tota virtus consistit, in Deo scilicet amando ac proximo: quæ quidem a nobis præcepta non immutantur, sed ultra Iudaicam mensuram extenduntur: cujus extensionis virtus, predictorum præceptorum utrumque complectitur. Namque ex toto corde et anima et viribus Deum amare, expellit amorem divitiarum, voluptatum, vanæque gloriæ; abstrahit a mundi affectu, a mundo separat, Christo copulat; atque ut summatum dicimus, Christianum ex Judæo facit. Item proximi amor ecclie intellectus, nempe si erga non unam gentem fuerit, sed erga omne nobis coniurale genus, charitatem erga Deum subsequitur; adjiciens etiam, per Christi imitationem, ut ne tantummodo sicuti nosmet ipsos proximum diligamus, verum etiam supra nos; in tantum, ut animam quoque pro dilectis hominibus ponamus, quod fecit Dominus. Porro laudatus a Servatore nomicus quod pulchrum responsum fecisset, in superbiam erupit, neminem sibi proximum esse statuens; quasi nemo justitia merito secum certare posset. Ita apud se existimans ceu Pharisæus ille qui siebat: « Non sum sicut cæteri hominum²⁶. » Nempe ignorans, justitiam corrupti, nisi quod sit, charitate sit. Et hic itaque charitate carere convincitur; neque illa tantummodo erga Deum, sed sine dubio etiam **257** illa quæ tendit in proximum, quandoquidem is neminem sibi proximum judicat. Exploratum quippe est, eum qui fratrem quem videt non diligit, non posse Deum quem non videt diligere.

V. 30. Homo quidam descendebat, etc.

Animadverte quomodo proximum designat Salvator, non ex genere illum deliniens, non virtute pro-

²⁴ Jere. II, 14. ²⁵ Prov. XIII, 10, iuxta LXX.

(1) Corderius, mendose legens θύρας, ait, juris peritus a janua. Item voc. ἡγρεύθης veritatem renabatur, pro præda fuisti. Sed omnia hujusmodi animad-

A τὴν πονηρίαν, καὶ τὸ δύστροπον ἀλέγχων φρόνημα Χριστὸς ὁ πάντα εἰδὼς: « Ὁρθῶς ἀπεκρίθης, φησι· τοῦτο πολεῖ καὶ ζῆσῃ. » Ἐκπέπτωκε τῆς θήρας (1) ὁ νομικὸς, ἐράγη τῆς ἀπάτης τὸ λίνον²⁷ οὐκοῦν ἀπιφωνῶμεν αὐτῷ τὸ διὰ τῆς Ἱερεμίου φωνῆς: « Ἕγρεύθης καὶ ἐλήφθης. » — (Α. f. 143 b, Ε. f. 178) Ἀποτυχών τῆς θήρας, ἐκκεκύλισται πρὸς φιλοδοξίαν· ἐξ ἀπάτης εἰς ὑπεροψίαν· ἀλλήλαις ὥσπερ αὐτὸν αἱ κακίαι κιχρῶσιν. Ήρώησε γάρ οὐ μαθεῖν θέλων, ἀλλ' ἦ, φησὶν ὃ εὐαγγελιστὴς, θέλων ἔστων δικαιῶσαι. « Άθρες δὲ ὅπως ἐκ φιλαυτίας τε δόμοι καὶ ὑπεροψίας, ἀναβῆν ἀνεψώνει· « Καὶ τίς ἐστι μου πλησίον; » Τίς ἐστιν οὗτος, φησὶν, ἵνα τοῦτον ὃς ἐμαυτὸν ἀγαπήσω; « Υπερέχω πάντων εἰμὶ νομικός· κρίνω πάντας, οὐ χρίνομαι παρά τινος· δικάνω, καὶ οὐ δικάζομαι· πάντων διαφέρω· πάντων κρίνετταν τυγχάνω· πᾶσιν ἐπιτάττω· πάντες μου χρήζουσιν, ἐγὼ δὲ χρήζω οὐδενός· τίς μου ἄρα ἐστι πλησίον, ἵνα τοῦτον ὃς ἐμαυτὸν ἀγαπήσω; Οὐδεὶς αὖ, νομικός, κατὰ σέ· Πάντων ἐπέκεινα σαυτὸν ἀποφέρεις; Κατένεγκε τὴν ὄφρύν· μέμνησο τοῦ λέγοντος παροιμιαστοῦ· « Οἱ δὲ ἔστων ἐπιγνώμονες, σοφοί. » Οὐτας ἐν τούτοις ἡ τῆς ζωῆς δύναμις ἐν τῷ ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν καὶ πλησίον, οὐκ ἀλλαττομένοις ὑψ' ἡμῖν, ἀλλ' ἐπιτεινομένοις ὑπὲρ τὰ μέτρα τὰ λουδαῖκα, καὶ τῆς ἐπιτάσεως ἐμπειρεχομένης δυνάμεις τοῖς εἰρημένοις ἐπιτάγμασι. Τὸ γάρ ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ ψυχῆς, καὶ ισχύος τὸν Θεὸν ἀγαπᾶν, ὑπεξαίρει τὴν πρὸς χρήματα, τὴν πρὸς ἡδονὴν, τὴν πρὸς κενήν διέξαντην· ἔχαγει κυρικῆς διαθέσεως, ἐκλεκτὸν ἀπὸ κόσμου καθίστησι, συνάπτει Χριστῷ, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, Χριστιανὸν ἐξ Τουδαῖου ποιεῖ. « Ήτε πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη καλῶς νοοῦμένη, δταν μὴ πρὸς τὸ δόμοισθες ἦ μόνον, ἀλλὰ πρὸς πᾶν τὸ δόμογενές, ἀκόλυθος, τῇ πρὸς Θεὸν ἀγάπῃ καθίσταται· προσλαμβάνουσα καὶ τὸ κατὰ μίμησιν Χριστοῦ, τὸ μὴ μόνον ὃς ἔστων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἔστων ὡστε θεῖναι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν φίλων· διπερ δὲ Κύριος πεπάγει· Επαινεθεὶς μέν τοι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος δονομικός, ὃς καὶ τὴν ἀπόκρισιν ἐποιήσατο, τὴν ἀλαζονείαν ἐξέργησεν· οὐδένα εἶναι πλησίον ἔστων τιθέμενος, ὃς οὐδενὸς δυτος αὐτῷ κατὰ τὴν δικαιοσύνην ἐφαμίλιου. Τοιαῦτα δὴ φρονῶν οἴτα ἐκεῖνος δο Φαρισαῖος, δο λέγων· « Οὐκ εἰμὶ ὃς; οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων· οὐκ εἰδὼς ὃς τοῦτο διαφέρει· τὴν δικαιοσύνην, τὸ μὴ ἐξ ἀγάπης δο πράττει ποιεῖν. Ἐνδεή οὖν καὶ οὕτος τῆς ἀγάπης ἀλίσκεται· πάντας μὲν καὶ τῆς πρὸς Θεὸν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς γε πρὸς τὸν πλησίον, ἐμφανῶς, δους οὐδὲ εἶναι τινα πλησίον ἔστων λογίζεται· δῆλον δὲ ὅτι τὸν ἀνελθόν οὐκ ἀγαπῶν δην οὐκέτερον, οὐ δύναται Θεὸν ἀγαπᾶν δην οὐκέτερον.

²⁷ Αρθρωτός τις κατέβαινετ, κ. τ. λ.

(Ε. f. 179) « Ορα δὲ πῶς δείκνυσιν τὸν πλησίον δο Σωτὴρ τίς ἐστιν, οὐ γένει διορίζων, οὐκ ὀρετῇ δο-

Luc. XVIII, 11.

vertere iam desinam; est enim id prope ingutile vel certe odiosum, præsertim quia scriptores omnes multisfariam habimur.

κιμάζων ἀλλὰ τῇ φύσει συνάπτων, διηγούμενος περὶ τοῦ δεινᾶ πεπονθότος ὑπὸ ληστῶν, ὁ φιλανθρωπία παρὰ παντὸς ἀνθρώπου προσήκει, τοῦτο τῆς φύσεως αὐτῆς ἀπαιτούσης. Συνεπιδέικνυται δὲ ἐν τῇ παραβολῇ καὶ τοῦτο, ὅτι μᾶλλον εὐρίσκει τὸν κατὰ φύσιν πληγοῦν δὲ μὴ τετυφωμένος, ἡπερ δὲ τετυφωμένος· Σαμαρείτης γάρ ὑπὲρ ιερέα καὶ Λευίτην· διὶς οἱ μὲν κείμενον ἡμιθνῆτα καὶ ἐν ἐσχάτοις ὄντα κακοῖς, ἀντιπαρῆθλον, οὐδὲν ἐπὶ αὐτῷ πεπονθότες ἀνθρώπινον, οὐ τὸ ἔξ ἀγάπης Ἑλαιον ἐπιστάζοντες, ἀσυμπιεζόντες δὲ μᾶλλον καὶ ἀκηνές ἐσχηκότες τὸ φρόνημα· "Ο γε μὴν ἀλλογενῆς καὶ τελῶν ἐν Σαμαρείταις πεπλήρωκε τῆς ἀγάπης τὸν νόμον. "Ἀκούεις γοῦν καὶ τῆς παραβολῆς. Ἰπολαβῶν δὲ δὲ Ἰησοῦς, κ. τ. λ.

Ἐπιδιδάσας δὲ αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἰδιον κτῆμα, B κ. τ. λ.

(Α. f. 144, B. f. 106 b, E. f. 180 b) "Ἄλλως δὲ, ἐπειδὴ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, «Ἀνθρώπος ἐν τιμῇ ὃν οὐ συνῆκεν, ἀλλὰ παρασυνεδήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ώμοιώθη αὐτοῖς, » καὶ πᾶσαν μὲν ἐπιθυμίαν βοσκηματώδη καὶ ἀκόλαστον κατηρθρώστησεν· ἀπαρχῇ γενόμενος τοῦ γένους ἡμῶν ὁ Χριστὸς, δὲ μὴ εἰδὼς ἀμαρτίαν, ἐν ἑαυτῷ πρῶτον ἐδειξε τούτων τῶν κτηνῶδῶν παθῶν ὑπεραναβάντας ἡμᾶς· ἀντὸς γάρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν Ἐλασ., καὶ τὰς νόσους ἐδάστας. Διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι τὸν τυχόντα τῇς θεραπείᾳ ἐπὶ τὸ ἰδιον ὑποζύγιον ἀνεβίσας· ἐν ἑαυτῷ γάρ ἡμᾶς ἔφερεν, ὅτι ἐσμὲν μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴν καὶ εἰς πανδοχεῖον ἀπῆγαγε· πανδοχεῖον δὲ τὴν Ἐκκλησίαν καλεῖ, τὴν πάντων γενομένην δεκτικήν καὶ χωρητικήν. Οὐκέτι γάρ κατὰ τὸ στενὸν τῆς νομικῆς σκιᾶς καὶ τῇς ἐν τύποις λατρείας ἀκούσομεν· « Οὐκ εἰσελεύεται Ἄμμανίτης καὶ Μωαβίτης εἰς ἐκκλησίαν Θεού· » ἀλλὰ· « Πορευθύντες μαθητεύσατε πάντα τὰ έθνη. » Καὶ· « Ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φιδούμενος τὸν Κύριον καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἔστι. » Καὶ ἀπαγαγγών, μεζονὸς ἐπιμελείας τῇσις. Καὶ γάρ τῆς Ἐκκλησίας συλλεγείστης ἐκ τῶν τῇ πολυθεῖᾳ νενεκρωμένων ἔθνων, αὐτὸς ἦν ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οἰκῶν καὶ ἐμπεριπατῶν, καὶ πᾶσαν πνευματικὴν δωρούμενος χάριν. "Οθεν καὶ τῷ προστῶτι τοῦ πανδοχείου (νοθεΐῃ δὲ ἄν οὖτος τύπον ἐπέχειν τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν μετ' αὐτοὺς ποικίλων καὶ διδασκάλων) εἰς οὐρανοὺς ἀνιών ἐδώκει δύο δηνάρια, προνοεῖν ἐπιμελῶς τοῦ ἡρόωστηκότος. Καὶ προσθεῖς, ὡς Ἐάν τι προσδαπανήσῃς, ἐγὼ ἐν τῷ ἐπανέργεσθαι με ἀποδώσω σοι. Δύο δηνάρια, τὰς δύο Διαθήκας φησι, τὴν τε διὰ τοῦ νόμου Μειούσας καὶ τῶν προφητῶν, τὴν τε διὰ τῶν Εὐαγγελίων δοθεῖσαν καὶ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων· καὶ ἀμφοτέρας ἐνδὲ οὖσας Θεοῦ, καὶ μίαν εἰκόνα τοῦ ἄντος καὶ ἐνὸς βασιλέως φερούσας, ὡς τὰ δηνάρια, καὶ τὸν αὐτὸν μὲν χαρακτῆρα ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ τῶν ιερῶν λογίων ἐνσφραγιζομένας καὶ ἐντυπούσας, ἐπεικέρ καὶ ἐν αὐτάς καὶ τὸ αὐτὸν Πνεῦμα λελάτηκεν. "Ἐρ-

A bant, sed ex sola natura denotans, narratione quam facit de quedam a latronibus male mulcato, cui misericordiam ab quovis homine deberi ait, ita ipsa natura exigente. Iamper in ea parabola docet facilius proximum conaturalem a non superbo inventiri, quam a superbo: *Samaritanus enim sacerdote et Leviita melior appetat*: hi enim semivivum jacentem, et supra omnia calamitate corruptionis praeterierunt, nulla humanitate commoti, neque charitatis oleum ei affundentes, sed iniclementem potius eradelemque indolem retinentes. Contra vero alienigena et *Samaritanus implevit charitatis legem*. Audi ergo etiam parabolam. Suscipiens autem Jesus, etc.

V. 34. *Et imponens illum in jumentum suum, etc.*

Aliogui vero, quia, uti scriptum est: « Homo cum in honore esset, non intellexit, sed comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis », atque omni belluina ac effreni cupiditate laborare coepit; factus generis nostri inchoatio Christus, qui peccatum nescivit, in seipso primo nos ostendit belluinarum barum cupiditatum videntes. Ipse enim infirmitates nostras suscepit, morbosque gestavit. Propterea dixit, quod illum eum medebatur in jumentum suum imponuerit; in se enim nosmet serebat, quia membra sumus corporis ejus. Sed et in publicum hospitium duxit; hospitium Ecclesiam vocans, quae cunctos excipit continentque. Neque enim jam secundum legalis umbras typicique cultus angustias audiemus: « Non intrabit Ammavita ac Moabita in ecclesiam Dei¹⁹; » sed: « Euntes, doceat omnes gentes²⁰. » Itemque: 258 « In omni gente, qui timet Dominum et operatur justitiam, acceptus est illi²¹. » Et sic deductum ægrum majore adhuc cura prosecutus est. Nimirum in Ecclesia, quæ ex gentibus polytheismo mortuis constat, Christus ipso versatur, uti scriptum est, habitans et inambulans, et spiritualem omnem suppeditans gratiam. Unde et hospitii præfecto (hic autem figuram gerere credendus est apostolorum et reliquorum post ipsos pastorum ac magistrorum), cum in cœlum abiit, duos dedit denarios ut diligentem ægrotu curam impenderent. Addens etiam: Et si quid supererogaveris, ego cum rediero rediam tibi. Duos denarios dicit Testamenta due, nempe illud a Moysis lege propheticisque, et hoc ab Evangelio atque apostolicis constitutionibus datum; quæ ambo a Deo sunt, unamque imaginem superni uiuissim regis præ se ferunt, ut denarii solent; euidentemque cordibus nostris characterem per sacras doctrinas imprimunt ac representant; quoniam utrumque unus et idem Spiritus dicitur Testamentum. Facciat enim Manes, et ante eum Marcion, irreligiosissimi homines, qui diversis diis ea attribuerunt. Unius profecto regis ambo denarii sunt, eodemque actu ac valore dati præfecto

¹⁹ Psal. xlvi, 21. ²⁰ Deut. xxiii, 3. ²¹ Matth. xxviii, 19. ²² Act. x, 35.

hospitii a Christo. Quos quidem acceptos sanctissimorum ecclesiarum pastores, nec sine labore ac sudoribus ampliantes, et de propria etiam crumena aliquid proferebentes, et usi potios augentes (hoc enim spirituale argentum impensis non minuitur, sed augetur, cuiusmodi reapse est doctrinæ magisterium) revertenti postrema die Domino dicent unusquisque : Domine, duos denarios dediti mihi : ecce insuper mea industria expendens, duos alios lucratus sum, quibus gregem ampluscavi. Ille vero respondens dicit : « Euge, serve bone et fidelis ; quia in paucis fuisti fidelis, super multa te constituum ; intra in gaudium Domini tui »²¹. ἀπαντήσας οὐκοῦν, ἔτερα δύο κεκέρδηκα, δι' ὧν τὸ ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ δέλιγα ἣς πιστός, ἐπὶ πολλῶν εον. □

259 V. 36. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones ?

Merito Dominus interrogavit, quemnam e tribus proximiorem se demonstrasse patienti existimare ? Hic autem : Illum puto, inquit, qui misericors fuit. Non enim sive sacerdos sive Levita proximus fuit patienti, sed qui misertus est ejus. Tunc ait Christus : « Vade, et tu fac similiter. » Est enim iniustus sacerdotii dignitas his qui eam sortiti sunt ; item his qui videntur legis periti, hoc nomine appellari non prodes, nisi factis ipsis justam famam obtineant. En charitatis corona textur ei qui proximum adamavit. Erat hic Samaritanus, non tamen iudeo abiecitus. Propterea testatus est discipulorum princeps, beatus nimirum Petrus, his verbis utens : « Vere competerous, non esse personarum acceptorem Deum, sed in omni gente quisquis eum timet, et operatur justitiam, acceptum illi esse »²². Recipit enim omnes bonorum operum studiosos virtutis amans Deus, eosque diligit, et amicorum loco habet, ac futuri bonis dignatur.

V. 38. Mulier quædam Martha nomine exceptit illum in domum suam.

Verumtamen, ut hæc historia demonstrat, magnum quid est et pretiosum hospitalitatis officium. Testabitur et sapientissimus Paulus dicens : « Hospitalitatis nolite obliisci »²³. Talis erat Martha quæ Dominum hospitio exceptit, quam imitari præclarum est : sicut etiam sororem ejus cupidissimam discendi Mariam, quæ Domini pedibus assidens, doctrinis ejus mentem suam complebat. Erudit item hoc facto discipulos suos Servator, ut cognoscant qualiter quo modo in hospitium suorum dominibus diversari debeant. Oportet enim ingressos non tam supinari ad oblectationes, ne harum causa videantur apud aliquos hospitari, sed ut potius hospites suos sacris divinisque doctrinis impleant.

²¹ Matth. xxv, 16-21. ²² Act. x, 34, 35. ²³ Hebr. xiii, 2.

(1) Hanc Mæceniæ cum Manete impiam consensionem narrat etiam sanctus Epiphanius hæres 43, cap. 4.

A ἥτε γάρ Μάνης, καὶ πρὸ αὐτοῦ Μαρκίων, οἱ ἀθεωταῖς, διαφρόνοις θεοῖς ταύταις μερίζοντες (1). Ἐνδι γάρ βασιλέως ἐστὶ τὰ δύο δηνάρια, καὶ κτετὰ ταῦται καὶ δυοτίμως δοθέντα τῷ προεστώτῃ τοῦ πανδοχείου παρὰ Χριστοῦ · & δῆ καὶ λαβόντες οἱ τῶν ἀγιωτάτων ἑκκλησιῶν ποιμένες, καὶ μετὰ πόνων καὶ ἴσρωτων ταῖς διδασκαλίαις πλατύναντες, καὶ οὐκοῦν προσδοτανήσαντες (τοιούτον γάρ τὸ νοητὸν ἀργύριον ἐξ ὧν δαπανᾶται, μὴ μειούμενον ἀλλ' αὔξεμενον, ὅπερ δὴ τῆς διδασκαλίας λόγος ἐστιν), ἐπανερχομένῳ τῷ Δεσπότῃ κατὰ τὴν τελευταῖαν ἡμέραν, ἐροῦσιν ἔκαστος. Κύριε, δύο δηνάρια δέδωκές μοι· ἵδιον προσπομνιον ἦν ἡσα. Καὶ ἀποχριθεὶς ἐρεῖ· « Εὖ, δοῦλε σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. □

Tίς οὖρ τούτων τῶν τριῶν δοκεῖ σοι πλησίον γεγονέται τοῦ ἀμφεστότος εἰς τοὺς ἀγρούς;

(Α Γ. 146, Ε Γ 189 b) Εἰκότως δὲ Κύριος ἤρετο, τίνα τῶν τριῶν πλησίον γενέσθαι νενόμικε τοῦ πεπονθότος ; Ό δέ· « Ο ποιῆσας, φησι, τὸ Φλεος μετ' αὐτοῦ. Οὗτε γάρ δὲ Ιερεὺς, οὗτε δὲ Λευτῆς πλησίον γέγονε τοῦ πεπονθότος, ἀλλ' δὲ οἰκτισάμενος. Καὶ πρὸς ταῦτα Χριστός· « Πορεύου, καὶ σὺ ποίει δύοις· » Ἀνόντην γάρ τὸ τῆς ιερωσύνης ἀξιώματα, τοὺς λαχούσιν αὐτὸν, καὶ τοὺς δοκοῦσιν εἶναι νομομαθέσι, τὸ ὄνομάζειν νομομαθεῖς, εἰ μὴ δὲ αὐτῶν εὑδοκιμοῦσι τῶν Ἕργων. Ἰδού γάρ πέπλεκται τῆς ἀγάπης δὲ στέφανος τῷ τὸν πλησίον ἡγαπηκότι· Σαμαρείτης οὗτος ήν, ἀλλ' οὐκ ἀπόδητος. Διὰ τούτο μεμαρτύρηκεν δὲ πρίτος Ἰν. μαθηταῖς, τουτέστιν δὲ μακάριον; Πέτρος, ὃνδε πω, φῆσα· « Ἐπί» ἀληθείας καταλαμβάνομεν οὐτε οὐκέτι προσωπολήπτης δὲ Θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ θεντι οὐ φοδούμενος αὐτὸν καὶ ποιῶν δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστι. » Προσέλεται γάρ ἀπαντας τοὺς τῶν ἀγαθῶν ἐπιτηδευμάτων ἔραστας; ὁ φιλάρετος Κύριος, καὶ ἀσπάζεται, καὶ γησίους τίθησι, καὶ τῶν μελλόντων ἀξιοί ἀγαθῶν.

Γυνὴ δέ τις ὀφειλετος Μάρθα ὑπεδέξατο αὐτὸν εἰς τὸν οἴκον αὐτῆς.

(Α Γ. 146 b) Πλὴν, κατὰ τὴν Ιστορίαν, μέγα τι χρῆμα καὶ ἀξιώτητον δὲ τῆς φιλοξενίας τρόπος· καὶ μαρτυρήσει λέγων δὲ σοφώτατος Παῦλος· « Τῆς φιλοξενίας μὴ ἀπιλανθάνεσθε. » Τοιαύτη τις ἡ Μάρθα ὑποδεχομένη τὸν Κύριον, ἦν καλὸν καὶ μιμήσασαι· ὥσπερ καὶ τὴν φιλομαθεστάτην αὐτῆς ἀδελφὴν Μαρίαν, ἢ τοῖς τοῦ Σωτῆρος ποσὶ προστίθησασα, τῶν παρ' αὐτοῦ διδαγμάτων τὴν ἐαυτῆς ἐμπίπλησης φρένα. Οὐνηποτὲ πάλιν καὶ διὰ τούτων δὲ Σωτὴρ τοὺς ἐαυτοῦ μαθητὰς, ἵνα εἰδεῖν, δπως τε καὶ τίνα τρόπον ταῖς τῶν ἐπιδεχομένων αὐτοὺς οἰκίαις ἐνδιαιτήσθωται χρή. Αεὶ γάρ εἰσαγάλλοντας οὐχ ὑπειωνθεῖσι μᾶλλον εἰς ἀγέσεις, οὗτας μὴν δλως δοκεῖν ταῦτης ἐνεκα τῆς αἰτίας καταλύσιν παρά τισιν, ἀλλ' οὐτε

μᾶλλον αὐτούς ἐπιμεστώσειαν μαθημάτων θείων καὶ λερῶν. Οἱ δὲ τὴν ἑστίαν αὐτοῖς ἀνευρύνοντες, ὑπαντάτωσαν Ἰλαροὶ καὶ πρόθυμοι· οὐχ ὡς διδόντες τι μᾶλλον, ἀλλ’ ὡς αὐτοὶ ληψόμενοι, κατὰ διτὸν τρόπον· πρῶτον μὲν γέρε ταῖς παρὰ τῶν ἔνειζομένων ἐντρυφήσουσι μυσταγωγίαις· εἶτα πρὸς τούτῳ καὶ τὸν τῆς φιλοξενίας κερδανοῦσι μισθόν. Ἐπιδεχόμενοι δὲ εἰς ἑστίαν τοὺς ἀδελφούς, μὴ περισπάσθωσαν περὶ πολλὴν διακονίαν, μὴ ζητείτωσαν τὰ ὑπὲρ χειρὰ καὶ χρεῖαν· λυπεῖ γάρ πανταχοῦ ἐν παντὶ πράγματι τὸ περιττὸν· ἐνεργάζεται μὲν γάρ τοῖς φιλοξενεῖν ἀθέλουσιν δικον· καμάτου δὲ τοῖς ἑστιωμένοις εὐρίσκεται πρόξενον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.

'Ἐρ τῷ εἴραι αὐτῷ δύ τόκῳ τινὶ προσευχόμε- B

(Α Γ. 147) Καὶ τοις θεός ἑστιν ἀληθινὸς, καὶ Υἱὸς τοῦ ἐπὶ πάντας θεοῦ, καὶ διανέμει μὲν αὐτὸς τῇ κτίσει τὰ πάντα, δι’ ὃν ἀν εὗ ἔχοι καὶ σώζηται· δεῖται δὲ ἄλλως αὐτῆς οὐδενός· πλήρης γάρ ἑστι, φησίν, αὐτὸς· τίνος οὖν ἐν χρεὶ καθεστάναι φαίη τις ἀν αὐτὸν, πάντα ἔχοντα φυσικῶς τὰ τοῦ Πατρός; "Ἐφη γάρ ἐναργῶς, διτὶ· Πάντα δπα ἔχει ὁ Πατήρ, ἔμα ἑστιν. » Ἐγειρεῖ δὲ ὁ Πατήρ τὸ εἶναι πλήρης ἀγαθοῦ πάντες καὶ θεοπερπάντων ἀξιωμάτων. "Ἐστι δὲ τοῦτο καὶ τοῦ Υἱοῦ· καὶ τοῦτο εἰδότες οἱ ἄγιοι λέγουσιν, διτὶ· «Ἐκ τοῦ πληρώματος, αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς ἐλάδομεν. » Τι δῆτα οὖν προσεύχεται, φησίν, εἰ πλήρης ἑστι, καὶ οὐδενὸς ὅλως δεῖται· τῶν τοῦ Πατρός; Πρὸς τοῦτο φαίνεται δὲ διδώσω μὲν αὐτῷ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας ὁ τρόπος; τὸ εἰπεῖρ ἔλοιπο πληροῦν τὰ ἀνθρώπινα, παιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο. Εἰ γάρ ἔφαγε καὶ πέτακεν, ὑπουροῦ τε μετεσχηκώς εὐρίσκεται, τι τὸ ἀποτὸν καὶ τοῖς καθ’ ἡμᾶς συγκαθιστάμενος μέτροις, καὶ ἀνθρωπίνην δικαιοισύνην ἀποτηρῶν, οὐκ ἀνεπιτίθετον ἐποιείτο τὴν προσευχήν; Ἰνα τὴν ἡμᾶς διδάξῃ μὴ βραχύμοις εἶναι πρὸς τοῦτο· συντελεσθαι δὲ μᾶλλον λιτάξ, οὐκ ἐν πλατείαις ἑστῶταις μέσαις (ἔδρων γάρ τοῦτο τῶν Ιουδαίων τινὲς, Γραμματεῖς δὲ εἰσιν οὗτοι καὶ Φαρισαῖοι, φιλοδοξίας ἀφορμήν τὸ χρῆμα ποιοῦντες), καταμόνας δὲ μᾶλλον, ἡσυχῆ τε καὶ ἀνακαρχημένως, καὶ οἰον μόνους μόνῳ λαλοῦντας θεῷ, καθαρῷ καὶ ἀπερισπάστῳ νῷ. "Εδει γάρ ἀγαθοῦ παντὸς καὶ ἐπωφελεστάτου τράγματος ἀρχήν καὶ διάσκαλον οὐχ ἔτερό τινα τὴν γενέσθαι μᾶλλον, ἀλλ’ αὐτὸν τὸν ἐν πάσι πρωτεύοντα καὶ τὰς παρὰ πάντευ δεχόμενον λιτάς.

Ἐλέξε δὲ αὐτοῖς· "Οταν προσεύχησθε, λέγετε· Πάτερ ἡμῶν, κ. τ. λ.

(Α Γ. 149) "Ω πολλῆς ἀφονίας! ὡς γαληνήτης δισυγχρίτου καὶ μόνῳ πρεπούσῃς αὐτῷ! Τὴν ἰδίαν τὴν γενενημένους. Παρ’ αὐτοῦ δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν διλλῶν ἐσχήκαμεν· καὶ μαρτυρήσει λέγων δισφός Ἰωάννης περὶ αὐτοῦ· «Οσοι δὲ ἔλαβον αὐτοὺς, ἔδωκεν αὐτοῖς ἔξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. »

A Verumtamen illi qui victimū iis largiuntur, occurrant hilares alacresque, non tam ut dantes quam 260 ut accepti; idque duplice ex causa: primum quidem quia hospitium suorum fruentur doctrinis, deinde etiam quia hospitalitatis mercedem consequentur. Dum autem convitio exclunt fratres, ne multo ministerio distrahantur, nec praeter id quod ad manum usumque fuerit, quidquam requirant: molestum enim est ubique et in omni re quicquid est nimium: nam et eos qui exhibere hospitalitatem volunt, remoratur, et iis qui recipiuntur hospitalio grave est.

CAP. XI.

V. 1. *Cum esset in quodum loco orans.*

Cum verus sit Deus, Filiusque supremi Dei, et ipse creaturis omnia distribuat per quae bene habent et conserventur; cunque nulla re prorsus indigeat, quia plenus, ut ait²⁶, est: cuiusnam rei usum optari ab eo quisquam dicat, qui omnia naturaliter habet quae Patris sui sunt? Dixit enim manifeste: « Omnia quae Pater habet, mea sunt²⁷. » Est Patris proprietas, ut omni re bona sit plenus Deoque dignis munieribus. Id vero proprium quoque Filii est: cuius rei sancti homines gnari aiunt: « De plenitudine ejus nos omnes accepimus²⁸. » Cur ergo jam orat, inquit aliquis, si plenus est, et nulla re caret quam habet Pater? Ad hanc dicimus, dispensationis in carne modum concedere ei facultatem humana officia, si velit, implendi, cum occasio id tulerit. Nam si comedit et bibit, et somno indulsisse comperitur; quomodo sit absurdum, dum in nostrae naturae finibus versaretur, et humanæ justitiae daret operam, eum non incongrua preces frequentasse? ut nos doceret ne ad id genus officii torperemus, sed orationi animum intenderemus haud in mediis plateis stantes (id quod factitabant Iudei nonnulli, Scribæ nimis ac Pharisaī, jactantiae occasionem inde capientes), sed solitarii potius, lacite atque seorsum, soli cum solo Deo colloquentes, pura minimeque distracta 261 mente. Oportebat enim bonæ omnis atque utilissimæ rei cuiuslibet initium nobis fieri atque magistrum haud alium magis, quam ipsum qui in cunctis principeps est, atque omnium precess excipit.

V. 2. *Ait autem illis: Cum oratis, dicite: Pater noster, etc.*

O magna liberalitas! o incomparabilis unique ipsi conveniens clementia! Suan nobis largitur gloriam, servum ad liberi dignitatem subvehit, Patrem appellare concedit nobis Deum, 'ceu in filiorum ordine constitutis. Ab ipso autem hoc quoque munus accepimus; quam rem testabitur sapiens Joannes dicens: « Quotquot autem enim receperunt, dedit eis potestateni filios Dei fieri²⁹. »

²⁶ I. a. 1, 11. ²⁷ Ioan. xvi, 15. ²⁸ Ioan. 1, 16. ²⁹ ibid. 12.

Filiū enim efficiemur per genitūram spiritūtēm, quia nobis accidit haud a corruptibili semine, sed a verbo Dei viventis permanentisque, sicutū scriptum est: « Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturarum ejas. » Namque ita sanctorum apostolorum quidam locutus est²⁸. Quin adeo et ipse Christus rei viam evidētem ostendit dicens: « Nisi quis genitus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei ». » Ihu vero, oportet enim quædam etiam penitiora vobis dicere, ipse nobis factus est tam splendide prelioque gratiæ via, janua, occasioque, cum sibi nostram similitudinem induit. Sumpsit enim servi formam; quanquam, prout intelligitur et est reapse Deus, liber est, ut sua nobis communicaret. Solus enim suapte natura ipse liber est, qui solus Filius est illius qui omnia excedit et universalis est Dominus, Patris, inquam, natura sua vereque liberi. Nam quod ad nativitatem perducitur, subditam habet creanti se cervicem. Canit itaque Melodus, aitque ad eum: « Quoniam omnia serviant tibi ». » Quod autem nostra ad se transferens, sapiente ratione sua nobis communicaverit, testis aderit mysteriorum ejus **262** sacerdos sapientissimus Paulus scribens: « Qui cum dives essem, egenus est factus, ut nos inopia ejus divites essemus²⁹. » Etenim inopie instar Deo Verbo fuit, res humani generis participare; opum autem instar est hominis naturæ, dum quæ sunt Christi accipit; quas inter libertatis dignitas est, eos potissimum decens qui ad adoptiōnem in filios sunt vocati. Jam et hoc ipsum, ut dixi, donum ipsius est. Dixit enim nobis: « Nolite patrem vobis vocare super terram: unus enim est Pater vester cœlestis: vos autem cuncti fratres estis³⁰. » Nam quia unus ipse de nobis factus est, idcirco fraternitatem cum illo nacti sumus. Jubet itaque nos audere, et Patrem in precibus invocare. Sapientissime autem illud quoque orantes vult cogitare: nam si Patrem appellamus Deum, tamque splendido affecti honore fulimus, cur indignam honorante vitam degimus? Illoc quidam sanctorum apostolorum ait: « Si Patrem invocatis eum qui sine personarum acceptione, secundum uniuscuiusque opus judicat, cum timore incolatus vestri tempore conversamini³¹.

V. 2. Sanctificetur nomen tuum.

Num sanctitatis additamentum fieri petimus Deo sanctissimo? Hoc quidem prorsus est improbabile. Plenus est enim, ut ipse ait³², se ipso, atque in se perfectissimus; ito ipse sanctitatem creatis rebus suppeditat de plenitudine sua. Stultum insuper et ridiculum est existimare, eos qui orant non magis pro se, quam pro illo, preces effundere. Quid

²⁸ Jac. 1, 18. ²⁹ Joan. iii, 5. ³⁰ Psal. cxviii, 91. ³¹ II Cor. viii, 9. ³² Matth. xxiii, 9. ³³ I Petr. i, 17.
³⁴ Isa. 1, 2.

(1) Nota indicium, recitatum ad populum fuisse vocabulūm vocativūm *charissime* id ipsum innuit.

A Memorophymera γάρ εἰς οὐτήτα, διὰ γεννήσεως τῆς πνευματικῆς, τελουμένης ἐν ἡμῖν οὐκ ἐκ επορᾶς φθερτῆς μᾶλλον, ἀλλὰ διὰ λόγου ζῶντος Θεοῦ καὶ μίνοντος, καθά γέγραπται: « Βουλγήθεις γάρ ἀπεκύρων ήμᾶς λόγῳ ἀληθείᾳ, εἰς τὸ εἶναι ήμᾶς ἀπερχήν τινα τῶν ξαυτοῦ κτισμάτων. » Ἔφη γάρ οὖτα τις τῶν ἀγίων ἀποστόλων. Καὶ αὐτὸς δέ που Χριστὸς, τὴν τοῦ πράγματος δόδην ἐναργῇ καθίστη, λέγων: « Εἴαν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὄντας καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Μᾶλλον δὲ, δεῖ γάρ πρὸς ημᾶς³³ (1) καὶ τις τῶν ἀπορθήτων εἰπεῖν, αὐτὸς ἡμῖν γέροντες τῆς οὐτω λαμπρᾶς καὶ ἀξιοτήτου χάριτος δόδες, καὶ θύρα, καὶ ἀφορμή, τὴν πρὸς ημᾶς ὅμοιωσιν ὑπελθών· Ἐλαβε γάρ δούλου μορφὴν, καίτοι καθ' ὅ νοεῖται καὶ ἔστιν Θεός, ἐλεύθερος ὁν, Β τὸν τὴν τὰ ξαυτοῦ χαρίσηται. Μόνος γάρ κατὰ φύσιν ἐλεύθερος αὐτὸς, ὅτι καὶ μόνος ἔστιν Γίδες τοῦ τὰ πάντα υπερκειμένου καὶ κατέκουσιάζοντος τῶν οἰλων, φύσει τε καὶ ἀληθῶς ἐλευθέρου Πατρός· πάντα γάρ τὸ παρενεχόντες εἰς γένεσιν, δοῦλον ὑπέχει τῷ κτισαντεῖ τὸν αὐχένα. Ψάλλει γοῦν ὁ Μελῳδός, καὶ φησι πρὸς αὐτόν· « Οὐτὶ τὰ σύμπτωτα δοῦλά σου. » « Οὐτὶ δὲ τὰ τημῶν εἰς ξαυτὸν μεταθέτεις, οἰκανομικῶς δέδωκεν ἡμῖν τὰ ξαυτοῦ, πιστώσεται γράφων ὁ τῶν αὐτοῦ μιστηρίων ιερουργὸς, ὁ πάνσοφος Παῦλος· » « Οὐτὶ πλούσιος ὁν, ἐπτάχευσεν, Ιν' ἡμᾶς τῇ αὐτοῦ πτωχείῃ πλουτήσωμεν. » Πτωχεία μὲν γάρ τῷ Θεῷ Ἀόγω, τὰ καθ' ἡμᾶς, ητοι τὰ ἀνθρώπινα· πλοῦτος δὲ τῇ ἀνθρώπου φύσει, τὸ λαβεῖν τὰ αὐτοῦ· ὁν ἐν ἔστι τὸ ἐλεύθερον ἀξίωμα, πρέπον ὡς μάλιστα τοῖς εἰς οὐτήτα κεκλημένοις. Αὐτοῦ δὲ καὶ τούτο, ὡς ἔφην, τὸ δώρον· Ἐφη γάρ πρὸς ημᾶς· « Καὶ πατέρα μή καλέσθητε ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γάρ ἔστιν ὁ Πατήρ ὑμῶν, ὁ οὐράνιος· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοὶ ἔστε. » Ἐπειδὴ γάρ γέγονε καθ' ἡμᾶς, διὰ τοῦτο πεπλουτήκαμεν ἡμεῖς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀδελφότητα. Κελεύει τοῖνυν παρθέσιας οὐτεις τε καὶ λέγειν ἐν προσευχαῖς Πατέρα. Οἰκονομικῶτας δὲ λίαν δίδωσι κάκενον τοῖς προσευχομένοις ἐννοεῖν· εἰ γάρ Πατέρα καλούμεν τὸν Θεόν, καὶ τῆς οὐτω λαμπρᾶς τῇώθημεν τιμῆς, πῶς οὐκ ἀξίως τοῦ τετιμηκότεο πολετευσόμεθα; Τοῦτο τις ἔφη τῶν ἀγίων ἀποστόλων· « Εἰ Πατέρα ἐπικαλεῖσθε τὸν ἀπροσωπάλπητος χρίνοντα κατὰ τὸ έκάστου ἔργον, ἐν φόνῳ τῶν τῆς παροικίας ὑμῶν χρόνον ἀναστρέψετε. »

D

Άγιασθήτω τὸ ονομά σου.

(Α. 1. 149 b) « Άρα ἀγιασμοῦ προσθήκην ἐγγενέσθει παρακαλοῦμεν τῷ παναγίῳ Θεῷ; Καὶ μήν τοῦτο οὐκ ἀμεμπτον παντελῶς. Πλήρης γάρ ἔστι, καθά φησιν αὐτὸς, ἐξ ξαυτοῦ τε καὶ ἐν ξαυτῷ παντελείος, καὶ αὐτὸς ἔστιν ὁ χορηγῶν τῷ κτισει τῶν ἀγιασμὸν ἐξ ίδιου πληρώματος. Πρὸς δὲ αὐτούς τοις εἴηθες καὶ καταγέλαστον τὸ νομίζεσθαι τοὺς

προσευχομένους οὐδὲ διάρρη γε μᾶλλον ἐστῶν, ἀλλ' ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι τὰς λιτάς. Τί οὖν ἔρα τοτὲ τὸ, εἰ Ἀγιασθήτω τὸ δινομά σου; » Φαμὲν, διτὶ οὐχ ἀγιασμοῦ προσθήκην ἐνυπάρξει παραχαλοῦσι τῷ ἐπὶ πάντας Θεῷ. Τί; γάρ ἐστιν ὁ μείζων αὐτοῦ, καὶ προσδούναι τι δυνάμενος; Χωρὶς γάρ πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἐλεύτερον ὑπὸ τοῦ κρείτονος εὐλογεῖται· ἔκεινο δὲ μᾶλλον ἐστοῖς τε καὶ πάσιν ὑπάρξει παραχαλοῦσιν. «Οὐδὲ διακείμεθα καὶ πιστεύομεν διτὶ Θεός ὁ φύσει καὶ ἐπὶ πάντας, ἀγιος ἀγίων ἐστι, τότε τὸν φόβον αὐτοῦ λαβόντες εἰς νοῦν, ὅρθην τε καὶ ἀνεπιληπτον ἐπιτιθεύομεν ζωὴν. Ἰναὶ οὕτως ἀγίοις γεγονότες, ἔγγὺς εἶναι δυνηθῶμεν τοῦ ἀγίου Θεοῦ. Γέγραπται γάρ, διτὶ εἰς Ἀγιοι ἵστεσθε, διτὶ ἐγώ ἀγιός εἰμι.» Ἔφη δὴ που καὶ πρὸς τὸν λεροφάντην Μωϋσέα· «Ἐν τοῖς ἡγγίζουσι μοι ἀγιασθήσοματ.» Οὐκοῦν ἐν τημὲν, φησὶν, ἀγιον ἐστι τὸ δινομά σου· τοῦτο γάρ δὴ τὸ ἀριστοθέαδηλον. Καὶ οὐχ ὑπὲρ ἐστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ κόσμου, τοῦτο παραχαλοῦσιν. Ἐννόησον γάρ διτὶ παρὰ τοῖς οὖπα τὸ τῆς ἀληθείας τέλουστασι φῶς, μήτε μήτι τὴν πίστιν παραδεξαμένοις, διτὶ καταπεφρόνηται τὸ δυομά τοῦ Θεοῦ. Οὐπω γάρ αὐτοῖς ἀγιον εἶναι δοκεῖ, καὶ σεπτὸν καὶ προσκυνητόν. Ἐπί τοι δὲ τὴς ἀληθείας αὐτοῖς ἐλλάμψῃ φῶς, καὶ ως ἐκ νυκτὸς καὶ σκότους διαγρηγορήσωσι, μᾶλις τότε μαθόντες τίς τε καὶ δος; ἐστιν, ἀγιον ἀγίων δύμασθούσιν αὐτὸν. «Οτι δὲ τοῦθι οὕτως ἔχει, συνήστεις ἐντεῦθεν. Ἔφη τις τῶν ἀγίων προφητῶν· «Κύριος αὐτὸν ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἐστα: σοι φόδος· καὶ ἐδώ ἐπ' αὐτῷ πεποιθώς ἦς, ἐσται σοι εἰς ἀγιασμὸν.» Ἄρα οὖν ἡμεῖς ἀγιον ἀποτελοῦμεν τὸν Θεὸν, τὸν ἐξ ἡδον πληρώματος διανέμοντα πλουσίως τῇ πείσει τὰ παρ' ἐκατοῦ; Ἀλλὰ δῆλον ὡς ἔκεινο διάσκειν φαμὲν αὐτὸν, διτὶ Ἀγιον εἶναι αὐτὸν πιστεύετε· τότε γάρ αὐτὸν φοβηθεῖσθε, ἐσται δὲ οὗτος ὁμὴν καὶ εἰς ἀγιασμὸν. Γέγραπται δὲ πάλιν περὶ Χριστοῦ· «Ἀγιάσατε τὸν φαυλίζοντα τὴν ψυχὴν»· τούτοσι, παρ' οὐδὲν αὐτὴν ἥγησατο· τέθεικε γάρ αὐτὴν ὑπὲρ τημῶν. Πλὴν ἀγιαζέσθω, φησὶ, παρ' ὑμῶν, τοιτέστιν δύμασθος ἀγιος. Καὶ γάρ ἐστι τοῦτο κατὰ φύσιν, Θεὸς δὲν ἀληθινὸς, καὶ Υἱὸς Θεοῦ. Τὸ γάρ ἀγιον οὐσιωδῶς πρέποι ἀν οὐδενὶ μὲν τῶν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι πάρενηγμάνων, μόνη δὲ τῇ ἀνωτάτῳ καὶ ὑπὲρ πάντα φύσει. «Οταν οὖν πιστεύωμεν διτὶ κατὰ φύσιν ἀγιός ἐστι, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ἀγιάζειν αὐτὸν, τότε προσομοιογοῦμεν διτὶ καὶ Θεός ἐστιν ἀληθινὸς, διτὶ δὲ κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν λοιπῶν, καὶ ἐν ὑπεροχῇ μεγίστη.

Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου.

(Α. f. 150) «Ἄει γε μήτι βασιλεύοντος τοῦ Θεοῦ, καὶ καταχρατοῦντος δλῶν, τί δὴ βούλεται τὸ, εἰ Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου; » Ἐοίκασι τοίνυν ἐπειθεῖν οἱ τοῦτο λέγοντες ἐν προσευχαῖς, ἐπιλάμψαντα πάλιν ίδειν ἐν κόσμῳ τὸν δλῶν Σωτῆρα Χριστόν. «Ηέι γάρ, ἦξει, καὶ καταβήσεται χριτής, καὶ οὐκ ἐν ὑφέσει τότε τῇ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐν δέξῃ θεοπρεπελ δορυφορούντων

A ergo sibi volunt verba « Sanctificetur nomen tuum? » Dicimus homines haud precari ut summa Deo sanctitatis fiat accessio. Quis enim major est illo, atque ei quidquam superadidere valens? Nam quod minor a majore benedicatur, extra omnem controversiam est. Sed illud potius et sibi et cunctis et evenient orant. Cum consideramus et credimus Deum, qui natura sua supra omnes est, sanctum sanctorum esse, tunc ejus timorem mente nostra volentes, reetam et inculpabilem vitam 263 degimus; ut sic sancti effecti, ad Deum sanctum appropinquare possimus. Scriptum est enim: « Sancti estote, quia ego sanctus sum⁴⁵. » Dixit vero aliquando Deus hierophanti Moysi: « In appropinquantibus mihi sanctificabor⁴⁶. » Ergo in nobis, B inquit, sanctum est nomen tuum; hoc enim hic vocabulum sanctificetur significat. Neque pro se ipsis tantum, sed etiam pro universo mundo hoc orantes petunt. Etenim reputandum est, apud eos qui nondum veritatis lumen sunt adepti, neque fidem reperunt, contemni adhuc nomen Dei. Nondum quippe illis sanctum videtur, nequatum atque adorabile. Cum autem ipsis veritatis lumen illuxerit, ac veluti ex nocte et tenebris evigilaverint, vix tum denique cognoscentes quis quantusve sit, ipsum sanctum esse sanctorum confitebuntur. Quod vero hæc ita se habeant, inde intelliges. Ait quidam de sanctis prophetis: « Dominum ipsum sanctificate, et ipse erit tibi pavor: quod si Hili consilus fueris, erit tibi in sanctificationem⁴⁷. » Num ergo nos sanctum esse creditimus Deum, qui de propria plenitudine distribuit copiose creaturis quae sua sunt? Sine dubio autem hoc dicimus ab eo doceri, nempe, Ipsum sanctum credite; tunc enim emundem tenebitis, atque ita vobis causa sanctitatis erit. De Christo item scriptum est: « Sanctificate eum, qui animam suam vilificavit⁴⁸, » id est qui eam pensi non habuit, quam scilicet pro vobis posuit. Verunitamen a vobis sanctificetur, inquit, id est, eum sanctum esse fateamini. Est enim revera sapientia natura talis, cum sit Deus verus, et Filius Dei. Nam sanctitas substantialis neminis propria est, qui de non existentibus ad existendum productus fuerit, sed nisi summæ et super omnia naturæ. Cum ergo credimus eum natura propria sanctum, hoc enim valet dictio « sanctificare eum», tunc simul confitemur Deum esse verum, et quidem a ceteris rebus sejunctum, et summo in culmine constitutum.

264 V. 2. Adveniat regnum tuum.

Age vero cum Deus ab aeterno regnet, et universale imperium teneat, quid sibi volunt verba « Adveniat regnum tuum? » Videntur itaque optare, qui hæc dicunt orantes, videre rursus apparentem mundo universalem Salvatorem Christum. Veniet enim, veniet descendenteque iudex, neque iam in humilitate nostra, sed cum digna Deo gloria stipantि-

⁴⁵ Levit. xi, 44. ⁴⁶ Levit. x, 3. ⁴⁷ Isa. viii, 13.

⁴⁸ Isa. xliv, 7.

bus angelis, ut mundum judicet. Defensionis erit ergo tempus illud, imo probationis ac retributionis: ignis preparatus est improbis, et diutina poena, perpetuusque cruciatus. Cur ergo ut videant tempus illud, orant? Considera mecum rursus Servatoris solertia, et in omni re prudentiam admirandam. Jussit enim precibus postulare illius vere formidandi temporis adventum, ut cognoscerent opere eos vivere hanc ignave aut dissolute, sed potius ut sanctos decet, atque uti Deo placet; ut præmia ipsis illud tempus conserat, non autem flammæ ac pœnam. Nam impiis atque impuris nullatenus convenit dicere in precibus, « Adveniat regnum tuum. » Sciant itaque quod ita precantes, proponendum incusant Deum, quod non citius ipsis punitionis tempus oriatur et superveniat. His sanctus quidam propheta inclamat: « Vae iis qui diem Domini optant! Cur? Hæc vobis dies Domini tenebris erit, non lumen, caligo luce omni carens. » Ergo petunt sancti, ut Servatoris nostri universaliter regnatur tempus adsit, quoniam satis Jain laboraverunt, et patratorum a se operum mercedem exquirunt. Considerunt enim splendidos se coram judice apparituros.

Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra.

Hoc quoque sanctos decet, et quamlibet laudem excedit. Nam velle in terra prævalere bonam Dei voluntatem, quid aliud est quam velle ut cuncti virtutem omnem exerceant eaque se imbuant? Sic excellenter se gerere sanctos angelos in 265 cælis dicimus. Scriptum est enim de ipsis: « Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus qui faciunt voluntatem ipsius¹⁰. » Qui itaque ita dicunt, vires suppeditari postulant in terra degentibus, ut Dei voluntati obtemperant, et supernam cœlestem imitentur vitam, eam scilicet quam sancti angeli agunt: ut, quemadmodum Paulus ait¹¹, etsi in terra ambulantes, nihilominus in cælo conversentur. Insperum dicimus, peccati extinctionem cupere eos videre qui dicunt: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra.* Voluntas enim, ut dixi, summi Dei est, ut sancte in terra vivamus, atque ita primogenitorum Ecclesiæ, supernæ inquam, imitatione et imago veluti quædam in terris conspecta Christum oblectet.

V. 3. *Panem nostrum ob subsistendum da nobis quotidie.*

Putant fortasse nonnulli, incongruum esse, et sanctis alienum, corporalia a Deo postulare, eamque ob causam ad spiritalem sensum id dictum transferunt, panemque eos petere dicunt non ter-

A ἀγγέλων, ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον. Ἀπολογίας τοινυὶ δὲ τότε καιρὸς, μᾶλλον δὲ δοκιμασίας καὶ ἀνταπόδοσεως· πῦρ ήτηρέπισται τοῖς ἀνδροῖς, καὶ δίκη μαχρὰ, διηνεκῆ κολαστήρια. Εἴτα πώς ἰδεῖν ἐκεῖνον εὑχονται τὸν καιρὸν; « Αθρεῖ δῆ μοι πάλιν τοῦ Σωτῆρος τὸ ἐύτεχνός, καὶ τὴν ἐφ' ἔκάστῳ τῶν πραγμάτων ἀξιοθαύμαστον οἰκονομίαν. » Ἐκέλευσε γάρ διὰ προσευχῆς αἰτεῖν αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν δυτικὸν ἐπιστῆναι καιρὸν. Ἰνα εἰδεῖν δῆτι διαδιοιῆν αὐτοὺς ἀναγκαῖον, οὐ φρεβύμως ἢ παρειμένως, ἀγιοπρεπῶς δὲ μᾶλλον, καὶ κατά γε τὸ αὐτῷ δοκοῦν· Ἰνα στεφάνων αὐτοῖς ἐύρεθῇ πρόξενος ὁ καιρὸς, καὶ μὴ πυρὸς καὶ δίκης. Τοῖς γάρ ἀνδροῖς καὶ βεβήλοις πρέπει ἀν κατ' οὐδένα τρόπον τὸ λέγειν ἐν προσευχαῖς, « Ἐλέθετα ἡ βασιλεία σου. » « Ήγουν δοτισαν ὡς τοῦτο λέτι γοντες, μονονουχὶ καταιτιῶνται Θεὸν, δῆτι μὴ θάττουν αὐτοῖς ὁ τοῦ κολάζεσθαι καιρὸς ἀντίσχει καὶ φαίνεται τούτοις ἐπιφέγγεται τις τῶν ἀγίων προφητῶν· « Οὐαὶ οἱ ἐπιθυμοῦντες τὴν ἡμέραν Κυρίου! Ἰνα τι; δημηνὶ αὐτῇ ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, καὶ αὐτῇ ἐστὶ σκότος καὶ οὐ φῶς, καὶ γνόφος οὐκέτι έχων φέγγος. » Οὐκοῦν αἰτοῦσιν οἱ ἄγιοι τὸν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν δλατελοῦς βασιλείας ἐπιστῆναι καιρὸν, ἀτε δῆ πεπυνηκότων & δεῖ, καὶ τῶν δῆδη προειργασμένων αἰτοῦς ζητοῦντες τὰς ἀμοιβάς. Τεθαρρήκασι γάρ δῆτι λαμπρὸι παραστῆσονται τῷ κριτῇ.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ως ἐν οἵρων καὶ ἐπὶ τῆς τῆς.

(A f. 150 b) Ἀγιοπρεπὲς δὲ καὶ τοῦτο, καὶ παντὸς ἐπαίνου μεστόν. Τὸ γάρ ἐν γῇ βούλεσθαι κρατεῖν τὸ ἀγάθον θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀν ἐτερον εἶη, πλὴν δῆτι τὸ πάντας ἐθέλειν ἀπάστης ἀρετῆς ἀποτελεστὰς εἶναι καὶ ἐπιστήμονας; Οὐτω καὶ διαπρέπειν ἐν οὐρανοῖς τοὺς ἀγίους ἀγγέλους φαμέν. Γέγραπται γάρ περὶ αὐτῶν· « Εὔλογεῖτε τὸν Κύριον, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ, λειτουργοὶ αὐτοῦ, ποιοῦντες τὰ θελήματα αὐτοῦ. » Ἰσχὺν τοινυὶ παραχαλοῦντι δοθῆναι τοῖς ἐπὶ γῆς οἱ τοῦτο λέγοντες, ἵνα ποιῶσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀνα καὶ ἐν οὐρανοῖς ἀπομιμῶνται πιλιτεῖαν, τὴν παρὰ γῆ φημι τοῖς ἄγιοις ἀγγέλοις· Ἰνα, ως δὲ Παῦλος φησιν, ἐπὶ γῆς περιπατοῦντες, ἔχωσιν ἐν οὐρανῷ τὸ πολιτεύμα. Πρὸς δὲ αὖτούς φαμέν, δῆτι τῆς ἀμαρτίας τὴν ἀναίρεσιν αἰτοῦσιν ἰδεῖν οἱ λέγοντες· « Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ως ἐν οὐρανῷ. » καὶ ἐπὶ τῆς τῆς. « Θέλημα γάρ, ως ἔφην, τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, τὸ ἀγίων πολιτεύεσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς τῆς· Ἰνα τῆς τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησίας, τῆς ἀνω φημι, μίμημα καὶ εἰκὼν ὥστερ τις, ἡ ἐπὶ γῆς ὅρωμένη, κατευφρατήν Χριστόν.

Tὸ ἀρτον τημῶν τὸ ἐπιούσιον (1) δίδου τημέν τὸ καθ' ημέρα.

(A f. 150 b) Οἰονται δὲ Ἰωάννης τινὲς, ἀνάρμοστον εἶναι καὶ ἀποικῆς ἄγιοις τὸ αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τὰ σωματικά, καὶ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ἀποφέρουσε τὸ εἰρημένον εἰς πνευματικὴν θεωρίαν· καὶ δῆ καὶ

¹⁰ Amos v, 18. ¹¹ Psal. cii, 21. ¹¹ Philip. iii, 20.

(1) Ignotum Græcis hoc vocabulum ἐπιούσιος, et evangelicis tantum paginis traditum, testatur Ori-

genes De Orat. § 27, cuius etymologicam explicacionem sequitur noster Cyrillus

ἀρτον φασιν αὐτοὺς αἰτεῖν, οὐκ ἐπίγειον, οὐ σωματικὸν, ἐκένον δὲ μᾶλλον, τὸν ἀνωθεν καὶ ἔξ οὐρανοῦ καταβαίνοντα, καὶ ζωὴν τῷ κόσμῳ παρέχοντα, η, ὡς φασιν, ἀληθεῖ οὐσίᾳ καὶ ἀσωμάτῳ, τουτέστι τῇ ψυχῇ· αὕτη γάρ, διὰ τὸ μὴ βενισθὲν, χυρώς οὐσία ἔστιν. Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν ἀγίοις πρέποι ἀν δι μάλιστα τὸ πνευματικῶν χαρισμάτων ἐπείγεσθαι μεταλλάξειν, φαίνην ἀν ἀνδρούς οὐδέν· πλὴν ἐκείνοις δῖσιν ίδειν, δι τὸν ἄρτον αἰτεῖσθαι κοινὸν, καὶ τοῦτο δρᾶν αὐτοῖς προστέταχεν ὁ Σωτῆρ, μάρμου παντὸς ἐλευθέραν παρουσίαν τὴν πρόσοδον. Ἀθρει γάρ ὁποῖος τοὺς εἰρημένους ἐγκέρυπται νοῦς. Δι' ὧν γάρ προστέταχεν ἄρτον αἰτεῖν, ήτοι τροφὴν τὴν ἐφήμερον, δῆλος ἀν εἰη δῆμουθεν, μηδὲν ἔχειν αὐτοῖς ἐφεις, ἀγιοπρεπῆ δὲ μᾶλλον ἐπιτηδεύειν πτωχείαν. Οὐ γάρ τῶν ἔχοντων τὸ αἰτεῖν, ἀλλὰ τῶν ἐν σπάνει καθεστηκόντων. Ἐπ' ἀν δὲ τις οὐδενὸς ἐν χρείᾳ καθεστηκώς, θεῷ τῷ πάντα εἰδότι λέγει· Δός δέρτον ἡμῖν τὸν ἐφήμερον, δόξειν ἀν εἰρωνεύεσθαι μᾶλλον, η γοῦν ἀληθῶς βούλεσθαι λαβεῖν. Ἀρτον δὲ τὸν ἐπιούσιον οἱ μὲν εἴναι φασι τὸν ήξοντά τε καὶ δοθησμένον κατὰ τὸν αἰώνα τὸν μᾶλλοντα, ἵνα νοῆται πάλιν πνευματικῶν· οἱ δὲ καὶ εἰς ἑτέρας ἐννοίας ἀποφέρουσι τὴν φωνήν. Ἀλλ' εἰπερ ην ἀληθὲς ὡς δέρτον τοῦ δοθησμένου κατὰ τὸν αἰώνα τὸν μᾶλλοντα μνήμην ποιοῦνται προσευχόμενοι, διὰ τὸ προσεπάγουσι τὸ, ε Δίδου ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν; Ἐστι γάρ οὐδὲ διὸ τούτων ίδειν, δι τῆς ἐφήμερου τροφῆς ποιοῦνται τὴν αἰτησιν, ὡς ἀκτημονες δηλοντί. Ἐπιούσιον δὲ τὸν αὐτάρκη νοεῖσθαι χρή· τέθεικε που τὴν λέξιν καὶ δι μακάριος Ἀπόστολος, βραχὺ παραλάξας, ἐπὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· Ἐφη γάρ αὐτὸν ἕστεψε κατατκεύσαις λαδὺ περιούσιον, ἀντὶ τοῦ ἐπιούσιον τὸν χεριούσιον εἰπών, τουτέστι, τὸν ἄρκοῦντα, καὶ τοῦ τελείως ἔχειν οὐχ ἡττώμενον.

Καὶ ἀφεις ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, κ. τ. λ.

(Α. 151) Βούλεται χρηστοὺς καὶ ἀμνησικάκους εἶναι τοὺς ἔστου μαθητὰς ὁ Κύριος· ὡς ἀνεπιπλήκτως δύνασθαι λέγειν ἐν προσευχαῖς· Ἀφες ἡμῖν, δι τῆς ἀφήκαμεν. « Ή βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως! » Πρῶτον αἰτεῖν ἐπιτάπει τῶν αὐτοῖς ἀμαρτημένων τὴν ἀφεσιν, εἰθ' οὐτῶς ὀδολογεῖν δι τάντη τε καὶ πάντως ἀφήσουσι καὶ αὐτοί· καὶ ἵνα οὕτως εἰπω, τῆς ἐνοῦσης αὐτοῖς ἀνεξικαΐας μημητὴν [cod. μιμητάς] ἀθέλουσι γενέσθαι τὸν Θεὸν, καὶ ην ἀν αὐτοὶ παράτρωνται τοῖς ὀδούσιοις χρηστότητα, ταύτην ἐν ἴσῳ μέτρῳ ζητοῦσι λαβεῖν παρὰ τοῦ τὰ δίκαια νέμοντος, καὶ κατοικεῖσθαι ἀπαντας εἰδότος Θεού. Καὶ μή τις οἰόσθω τοῖς τυχοῦσιν ἀπλῶς ἔξειναι λέγειν· « Ἀφες ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. » Οὐ γάρ τοις οὖσιν ἐν τῷ πλημμελεῖν οὐτε πρέποι ἀν λέγειν το, « Ἀφες ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. » ἔκαλοις μᾶλλον οἴπερ ἀν εἰεν ἀποφειτήσαντες μὲν τῶν ἡδη προεπταισμένων, ἀντεχόμενοι δὲ τοῦ διαζῆν λοιπὸν θύλειν ἀγιοπρεπῆς. Δει τοινυν αἰτεῖν παρὰ Θεοῦ τῶν ἀμαρτημένων τὴν ἀφεσιν, προσάφεντας ἡμᾶς τοῖς κατὰ τι γοῦν προτεκτουρούσιν, ιταν εἰς ἡμᾶς

A restrem, non corporalem, sed illum potius cælo de super descendente in vitamque mundo præbentem, sive, ut alii, incorporeæ vereque existenti substantiæ, id est animæ; quæ quia non præterit, proprie substantia est. Ego vero sanctos quidem maxime decere, ut spiritualibus donis potiri studeant, nihil dubitans dixerim; et tamen illud cogitare par est, quod etiam si panem petant vulgarem, atque id agere præcepereit eis Servator, nullo probro obnoxiam faciunt supplicationem. Vides enim quænam buic dicto sententia insit. Dum enim jussit petere eos panem, sive victimum quotidianum, constat omnidein ipsis insinuasse nihil ut possideant, sed sanctam potius paupertatem sectentur. Non enim habentium mos est petere, sed in penuria constitutorum. Si quis autem nulla re indigens, Deo 268 omnia scienti dicat: Da mihi panem quotidianum, ironice potius loqui videbitur, quam aliquid vere velle accipere. Panem vero, ut ita dicam, subsistentiæ, alii dicunt venturum illum esse, id est in futuro sæculo dandum, ut denno de spiritali cogitemus: alii autem ad alios quoque sensus id vocabulum transferunt. Sed enim, si forte verum sit eos orantes de pane loqui, qui in futuro sæculo dandus est, cur addunt, da nobis quotidie? Hinc videlicet deinde petet petere eos quotidianum panem, nempe ut pauperes. Subsistentiæ autem panem intelligere oportet sufficientem. Vocabulum hoc adhibuit parum quid immutatum beatus Apostolus de omnium nostrum Servatore Christo. Ait¹¹ enim ipsius sibi comparasse populum περιούσιον, loco ἐπιούσιον dicas περιούσιον, id est sufficientem, statuque perfecto non inferiorem.

V. 4. Et dimitte nobis peccata nostra, etc.

Vult benignos esse et injuriarum oblivious discipulos suos Dominus; ut irreprehensibiliter dicere possint in suis precibus: Dimitte nobis, quia dimisiūs. « O altitudo divitiarum, et sapientiarum ac scientiarum! » Primum petere jubet peccatorum proprietatem remissionem, deinde consideri se quoque omnino veniam aliis daturos: atque, ut ita dicam, hærentis sibi indulgentiæ limitatorem volunt fieri Deum; et quam ipsi exhibuerint conservis benignitatem, hanc pari mensura querunt consequi a justo rerum datore, et omnium misereri solito Deo. Nec tamen quisquam existimet cuique indifferenter licere dicere, « Dimitte nobis peccata nostra. » Nou enim eos qui peccare pergitur decebit dicere, « Dimitte nobis peccata nostra; » sed eos potius, qui a priore culpa recesserint, nunc autem sancte vivere studeant. Oportet itaque a Deo postulare peccatorum veniam, postquam iis qui nos lasserint pepercimus, si tamen ii adversus nos, non autem in divinam supremamque peccaverint maiestatem. 267 Neque enim delictorum illorum,

¹¹ Tit. II, 14. ¹² Rom. XI, 33.

sed horum tantummodo quae in nos commissa fuerunt, molestatem habemus. Α καὶ μὴ εἰς αὐτὴν τὴν θεσαν καὶ ὑπερτάτην ἀμφεπλάνωσι δόξαν· οὐ γάρ ἀκελῶν τῆμας ἔσμεν κύριοι, μόνον δὲ τῶν εἰς τῆμας γεγονότων.

Et ne nos inducas in temptationem.

Usque ad hunc locum orationem recitat Lucas; Matthæus vero comperimus addere: « Sed libera nos a malo ».⁴⁴ Habent autem hæc dicta plurimam connexionem: est enim consecutaneum ut si in temptationem non ingredimur, malo liberemur. Imo si quis dicat, liberari idem esse ac non ingredi in temptationem, a veritate non abluget. Dum autem sic loqui nos docet, haud sane molles aut timides nos vult esse, quin potius viriles, et ad laudabile opus quodlibet alacres: insuper etiam in modestis et pauperes spiritu; neque existimare, fore nos in omni prorsus temptatione superiores. Intolerabilis enim quandoque incidit in hominis animum consternatio, et confidentissimam quaque mentem temptationis pondus perfringit. Oportet itaque haud nimis audere in temptationibus, sed reputare potius mentis nostræ infirmitatem. Ergo depreceamur quidem tentari; occasione tamen necessaria vocante, tunc demum omni exprompta strenuitate decertandum est. Duplex vero est temptationum genus: aut enim aliquis a diversæ sectæ hominibus tentatur, aut ab ignominia passionibus. Debemus itaque in his tam gravibus versaentes malis, vel etiam antequam eveuant, orare ac dicere: « Ne nos inducas in temptationem. » Sed cum ipsa tentatio ingruet, tunc resiste fortiter, carnem increpa, frenum menti injice, opem a Deo pete. Tunc enim auxiliabitur, et victoriam concedet universalis Servator ac Dominus.

V. 5. *Et ait ad illos: Quis vestrum habebit animum? etc.*

Mirabilis hic est sententiæ ordo. Docuit enim Servator quemadmodum opus sit orare, sciscitantibus id sanctis apostolis. Sed oportebat eos qui hanc tam venerabilem salutaremque doctrinam acceperant, **263** facere quidem juxta datum normam, sine fastidio tamen atque socordia: nec deinde, minime exaudita prima prece aut etiam secunda, cessare a precibus, ceu nullam utilitatem habentibus. Ne ergo id nobis accidat, neque ex hac pusillanimitate detrimentum patiamur, sub parabolæ forma perspicue ostendit ignaviam nocere precibus, utilissimam autem esse perseveraniam. Ago porro quod specie parabolæ ostensum fuit, in rei veritatem convertamus. Importune ora, accede ad benignum Deum perspèce; et si videris procastinari gratiæ concessionem, ne animum despondeas, neque a suscepta spe excidas, ita forlasses

⁴⁴ Matth. vi, 43.

(1) Si quis hanc Cyrilli explanationem orationis Dominicæ, cum paris nominis opusculis Origenis et

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς τῆμας εἰς πειράσμον.

(A f. 152) Μέχρι μὲν τούτου τὴν προσευχὴν ἴστησιν ὁ Λουκᾶς· ὁ δὲ γε Ματθαῖος εὑρίσκεται προσεπενεγκὼν· Ἀλλὰ δύσαι τῆμας ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ἐνεστὶ δὲ τοῖς λόγοις πλείστη τις ἀκολουθία· ἔκειται γάρ πάντως τῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, τὸ ἐκ τοῦ πονηροῦ ρυσθῆναι τῆμας. Ἡ τάχα που, ταῦτα εἶναι τις εἰπὼν τὸ ρυσθῆναι τῷ μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν, οὐκ ἀνάδρομος δὲ τῆμας οὔτε δειλοὺς εἶναι βούλεται, ταῦτα διδάσκον λέγειν, νεανικοὺς δὲ μᾶλλον, καὶ ἐφ' ἀπασιν εὐτόλμους τοῖς ἐπικαινομένοις· πρὸς δὲ αὐτούτοις καὶ μετριόφρονας καὶ πτωχοὺς τῷ πνεύματι, καὶ μὴ νομίζειν διτὶ πάντη τε καὶ πάντως παντὸς περιεσθεμένα πειρασμοῦ. Ἀφόρητον γάρ ἐσθ' διτὶ κατεμπίπτει δέος τῆς ἀνθρώπου φυχῆς, καὶ εἴτοι μάστατον συνθραύνει φρόνημα τοῦ πειρασμοῦ τὸ βάρος. Χρή τοίνυν μὴ καταθράσυνεσθαι πειρασμὸν, δικασθεῖσθαι δὲ μᾶλλον τῆς ἐν τῇμην διανοίας τὸ ἀσθενές. Οὐκοῦν παρατίθεμα μὲν τὸ πειράζεσθαι· καίρου δὲ καλοῦντος ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰς τοῦτο, τότε δὴ, τότε παντὶ σθένει χρωμένους ἀγωνίζεσθαι χρῆ. Διπτὸν δὲ τὸ εῖδος τῶν πειρασμῶν· ἢ γάρ τις ὑπὸ τῶν ἀτεροφρόνων πειράζεται, ἢ ὑπὸ τῶν τῆς ἀτιμίας πατέντων. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τοῖς οὕτω δεινοῖς ἐνομιλοῦντας κακοῖς, ἥγουν οἵπα γεγονότας ἐν αὐτοῖς, προστύχεσθαι τε καὶ λέγειν· « Μὴ εἰσαγάγῃς τῆμας εἰς πειρασμόν. » Ἐπιπῆδησαντος δὲ πειρασμοῦ, τότε γενναίως ἴστασι, ἐπιτίμησον τῇ σαρκὶ, χαλινὸν ἐπίθεσι τῷ νῷ, αἰτησον ἐπικουρίαν τὴν παρὰ Θεοῦ. Ἐπικουρήσει γάρ τότε καὶ παρέξει τὸ νικῆν δὲ τῶν δλων Σωτῆρ καὶ Κύριος (1).

Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλοι; κ. τ. λ.

(A f. 153, B f. 112) Θαυμαστὴ τῶν ἐννοιῶν ἡ τάξις. Ἐδίδαξε μὲν γάρ ὁ Σωτῆρ, τίνα δεῖ προσεύχεσθαι τρόπον, αἰτησάντων τοῦτο τῶν ἀγίων ἀποστόλων. Ἄλλ' εἰκὸς τοὺς τὸ σεπτὸν δὴ τοῦτο καὶ σωτήριν ἐσχηκότες μάθημα παρ' αὐτοῦ, ποιεῖσθαι μὲν τὰς λιτὰς κατὰ τὸν δοθέντα τύπον, μὴ ἀψικέρως δὲ τοῦτο δράψι μηδὲ διαδύμω;· εἰτα μὴ ἀκουσθέντας ἐκ πρώτης εὐχῆς, ἥγουν καὶ δευτέρας, ἀνακόψῃ τὰς λιτετίας, ὡς οὐδὲν ἔχούσας τὸ τελούν εἰς δημητιν. Ἰνα τοίνυν μὴ τοῦτο πάθοιμεν, μήτε μὴν ἐκ τῆς τοιαύτης μικροψυχίας ὑποστῶμεν ζημίαν, ἐν τρόπῳ παραβολῆς διαδείκνυσιν ἐναργῶς, ὡς τὸ βάθυμον μὲν εἰς προσευχὰς ἐπιζήμιον, ἐπωρελεστάτη δὲ λίαν ἡ ἐν γε τούτοις διπομονή. Φέρε δὴ, μεταστήσωμεν τὸ ὡς ἐν τύπῳ παραβολῆς δεικνύμενον εἰς ἀλήθειαν. Ὁχλησον δὲ προσευχῆς, πρόσθι τῷ φιλαγάθῳ Θεῷ, καὶ μᾶλλα συχνῶς· καὶν ιδῆς μᾶλλουσαν τῆς χάριτος τὴν

Cypriani conferet, facile existimabili, utrumque auctorem a Cyrillo suis inspectum.

ἐπίδρειν, μή ἀπογνῶς τῶν προσθουμάνων, μήτε ἀπολιθήσῃς τῆς πραξειρένης ἐλπίδος, ἐκεῖνο Γαϊς λέγων καθ' ἑαυτὸν ἀσυνέτως· Προσῆλθον τολλάκις, δεδάχρυκα, ἐδεῖθην, καὶ οὐ προσεδέχθην· οὐ γάρ ἐκθέντης τι πρὸς πέρας, τῶν αἰτηθέντων παρ' ἐμοῦ. Ἐκεῖνο δὲ μᾶλλον ἐννοήσεις κατὰ σαυτόν· Ὅπερ ἡμᾶς οἶδε τὰ καθ' ἡμᾶς δ τῶν δλων ταμίας· αἰτεῖς ξεθ' ἔτε τὰ τῶν σῶν ἐπέκεινα μέτρων· οἵδεν αὐτὸς δ δίδοντος τὸν ταῖς φιλοτιμίαις πρέποντα κατέρον. Χρὴ τοι γαροῦν ἡμᾶς ἐμφρόνως τε ὄμοῦ καὶ ἐντόνως τὰς πρὸς Θεὸν ποιεῖσθαι λιτάς, καν εἰ γένοτά τις τῶν αἰτημάτων ἀνάκλησις. Τὸ γάρ ἀνιδρωτὶ πορεύθην καὶ ἐξ ἑτοίμου ληφθὲν, καταφρονεῖσθαι φιλεῖ.

Ἄλλων ὑμῖν, εἰ καὶ οὐ δύσει αὐτῷ ἀναστάς, **B** *N. 8. Dico vobis, et si non dabit illi surgens, etc.*
x. τ. λ.

(Α Γ. 154, Β Γ. 112) Ἐνταῦθα τὸ, λέγω ὑμῖν, δρκου δύναμιν ἀποπληροῦ. Οὐ ψεύδεται δὲ Θεὸς, καὶ δρκου δῆλα γένηται τὸ ἐπτγγελμένον· ἀπροφάσιστον δὲ ἀποφαίνων τὴν ἡμῶν ὅληγοτισταν, ξεθ' ὅτε δρκω βιβαιοὶ τοὺς ἀκρωμένους. Τὸ δὲ ἔτετες λέγων, τὸ πονεῖν ἐπιτάπτει· πόνῳ γάρ ἀεὶ πως εὔρισκεται τὸ ζητούμενον. Ὁ χρούων τῇ χειρὶ προσαρπτεῖ τὴν θύραν, ἵνα τὴν τῶν χρουσμάτων δχλησιν οὐκ ἐνεγκῶν δ τῆς ἑστίας δεσπότης ἀνοίξῃ, καὶ οὐκ ἔκων. Μάθε τοίνυν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων τοῦ χρησίμου τὴν θήραν· χρούσον, δχλησον, αἰτησον· τοιούτους είναις χρὴ τοὺς αἰτοῦντάς τι παρὰ Θεοῦ. Ἐμφρόνως οὖν καὶ ἐντόνως εὐχεσθαι χρή. Καν ἀναδολή τις τῶν αἰτημάτων γένηται, μή ναρκῆν μηδὲ ἀφίστασθαι. Γράψει τοῦν δ σοφώτατος Παύλος· «Ἀδιάλεκτες προσεύχεσθε.» Θορυβεῖ μὲν γάρ δ διάδολος οὐ μετρίως, ἀδοκήτοις ξεθ' ὅτε περιστάσειν ἔνεις, καὶ καταφέρων εἰς πολύτροπον ἀμαρτίαν. Εἴτα πρὸς τούτῳ, τῆς ἐμφύτου φιληδονίας δ νόμος, ἐμφυλεύει τοῖς μέλεσι τῇς σαρκὸς, ἀντιστρατεύμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς ἡμῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ναὶ μήν, καὶ οἱ τοῖς τῆς ἀληθείας πολεμοῦντες δόγμασιν αἰρετικοί. Χρεῖα τοίνυν συχνῆς καὶ ἀλλεπαλτήσου προσευχῆς. Τὰ γάρ δπλα ἡμῶν οὐ σαρκικά, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ.

Tlru δὲ ὑμῶν τὸν κατέρα αἰτήσει διὰ τὸ δρποτ, μή λιθον ἐπιδώσει αὐτῷ;

(Α Γ. 155) Διάσκει πάλιν ἡμᾶς δ Σωτὴρ ἔτερόν τι τῶν ἀναγκαίων εἰς δηστιν. Πρόσιμεν γάρ ξεθ' ὅτε τῷ φιλαγάνῳ Θεῷ, τὰς λιτάς ποιούμενοι, τὰς ἐφ' ἔκαστῳ πράγματι κατὰ τὸ ἔκαστῳ δοκοῦν· ἀλλ' οὐ διακρίνοντες ξεθ' ὅτε, ἡ βασανίζοντες, τὶ μέν ἔστι τὸ ἀληθῶς συμφέρον, καὶ διπέρ δηνήσι δοθὲν παρὰ Θεοῦ· τὶ δὲ καὶ τὸ ἀδικοῦν, εἰ λάθοιμεν ἀκατασκέπτοις δὲ μᾶλλον θελημάτων ὅρμαῖς, ἐμπίπτομεν εἰς ἐπιθυμίας δλέθρου μεστάς. Οταν οὖν τι τοιούτον αἰτῶμεν παρὰ Θεοῦ, ληψόμεθα μὲν οὐδαμῶς, γέλωτος δὲ μᾶλλον ἀξίαν ποιούμενα τὴν λιτήν· καὶ ποτὰ τίς ἔστιν ἡ τούτου πρόσφασις, παρ' αὐτοῦ μάθωμεν. Τίς ἔσται ἐξ ὑμῶν δηθρωπός, δην αἰτήσει διὰ τὸ δρποτ, μή λιθον ἐπιδώσει αὐτῷ; Ής ἐξ εἰκόνος, φησι, ήτοι παραδείγματος ἐνεργούς, εἰ τῶν καθ' ὑμᾶς αὐτοὺς, τὴν τῶν παρ'

A tecum ipse insipienter loquens: Accessi multoties, lacrymatus sum, oravi, neque tamen exauditus fui; neque quidquam a me expeditum recte successit. Illud potius tecum reputa: plus quam nos ipsi, res nostras videt omnium custos: petitis interdum que supra tuam conditionem sunt: scit ille dator idoneum beneficiendi tempus. Debemus igitur nos prudenter simul et constanter preces nostras Deo offerre, etiam si flat aliquando peccatum repellit. Nam quod nobis sine nostro labore datur, quodque facile accipitur, contemni solet.

C *N. 8. Dico vobis, et si non dabit illi surgens, etc.*

Hic verba dico vobis jurisjurandi vice funguntur. Neque idcirco fallit Deus, si forte absque jurejuringando aliquid spondeat; sed ut nulla nostra fidei exiguitati excusatio sit, jurejurando interdum audientes confirmat. Verbo autem quærите, labore imperat; nam labore pleniusque res quæsita invenitur. Qui pulsat, manu januam concutit, ut ictuum molestiam non ferens ædium dominus, vel invitus aperiat. Disce igitur ex his quæ apud homines accidunt, rei utilis conquisitionem: pulsata, molestus es tu, ora; tales esse oportet qui aliquid a Deo postulant. Prudenter itaque et emere orandum est. Et si forte dilatio aliqua exaudiendis precibus fiat, **269** non est torpendum neque desineandum. Scribit itaque sapienissimus Paulus: «Sine intermissione erate». Non mediocriter enim turbat diabolus, subitis interdum irretiens discriminibus, et ad varia peccata impellens. Tum præterea cœnogenita voluptarii affectus lex cœnitis membris inhæret, repugnans legi mentis nostræ, sicuti scriptum est. Denique etiam adversarii verorum dogmatum hæretici. Quamobrem opus est precibus mutuis. Arma enim nostra bāud carnalia sunt, ut ait Scriptura, sed potentia Deo.

V. 11. Quis autem ex vobis patrem posset filius panem, numquid lapidem dabit illi?

Rursus nos docet Servator aliud quiddam utilitate præcipuum. Aliquando enim ad benignum Deum accedimus preces oblaturi de re qualibet, prout cuique videtur: neque tamen discernentes interdum aut explorantes, quid vere sit conveniens, quidve a Deo datum profuturum sit; quidque securus nociutrum, si acceperimus a Deo: sed inconsiderato voluntatis impetu in cupiditates feriunt pernicie plenas. Cum ergo hujusmodi aliquid a Deo possemus, nihil impetrabimus, risuque potius dignas facimus preces. Quænam vero rei hujus sit causa, ab ipso discamus. Num quis ex vobis homo, quem alius suus panem poposcerit, lapidem huic porriget? Tanquam in imagine, inquit, perapicuoque exemplo, ex iis quæ apud vos sunt, dictorum meo-

¹³ I Thess. v, 17. ¹⁴ Rom. viii, 23. ¹⁵ II Cor. x, 4.

rem vim cogascente. Pater filiorum effectus, omni prouerso ope, ob multam erga eos charitatem, vis illis prodesse. Cum ergo filius panem postulat, sine mora alacerque porrigit, probe sciens ab eo utile alimentum affectari. Sin vero mentis adhuc impos parvulus, resque visas discernere nondum sciens, lapidem petierit ut comedat: num ei, inquit, porrigit, et non potius eum a noxia illa cupiditate retinatis? Idem porro sermo valet de serpente et pisce, de ovo et scorpione. Si ergo, inquit, vos mali cum sitis, id est, capacem malitiae mentein habeatis, **270** neque in bono constantem, prout est omnium Deus, natus bona filii dare, quanto magis Pater vester coelestis spiritum domum dabit poscentibus se? id est spiritalem gratiam planeque bonam; quam qui receperit, beatissimus erit. Si ergo hujus generis aliquid vis accipere, accede alacer; annuet enim libenter virtutis animator coelestis Pater.

V. 14. *Et erat ejiciens dæmonium, et illud erat mutum.*

Mutum hic appellatum dicimus hominem qui non loquebatur; neque hic erat naturæ morbus, sed fraus dæmonis qui linguam ei vinclerat. Quamobrem etiam indiguit, ut ab aliis Christo offerretur; neque enim ipse per se postulare poterat voce carentis. Hinc ne sicutem quidem ab eo exigit Dominus, sed illico morbum curat. « Et admirata sunt turbæ. » Homine hoc liberato, consummataque miraculo, plaudebat Christo cum præconiis populus, gloriaque Deo congrua exornare satagebat prodigiis auctorem. Quidam tamen ex eis, inquit, hi vero Scribæ ac Pharisei erant, invidia vesaniaque refertum cor gerentes, morbi quasi additamentum miraculum id esse voluerunt. Etenim Christo quæ divinitus siebant detrahentes, diabolo attribuebant nihil agere non valenti: nam per hunc a Christo expelli dæmonia dictabant. — Ergo demersis quasi abyso malis dæmoniibus Christus, quos invitatos ab obsessis pellebat, cum ob id dignus admiratione esset, maledicorum tamen obtrectationes non vitavit. Ausi sunt enim dicere, criminis vertentes prodigium: « Hic non expellit dæmonia nisi in Beelzebul. — Et alii tentantes, » etc. Alii vero paribus invidice stimulati aculeis, quærebant videare signum de cœlo ab eo fieri, propemodum dicentes: Quanquam improbum ex homine pepulisti dæmonem, nondum tamen id grande portentum est, neque divinam potentiam res hæc demonstrat. Nondum quid **271** simile antiquis prodigiis vidimus. Ostende aliquid quo absque ulla dubitatione certus factum videatur. Transiit Moyses populum, gradibile ei faciens medium mare. Petram virga perculit, et fluentorum matrem effecit, fontes de duro lapide scaturierunt. Similiter post eum Josue solem contra Gabaon stilit, et lunam

hemis leugomēnōn ñūnamivn ēnnohtas. Πατήρ γέγονας τέκνων, διὰ τρόπου παντὸς ἐκ πολλῆς δγαν φιλοστοργίας ὡφελεῖν ἑθλεῖς αὐτά. "Οταν τοίνυν δρτὸν αἰτήσῃ, ἀμελητὴ καὶ χαίρων προσάγεις, εὗ εἰδὼς δτε τροφῆς μεταποιεῖται τῆς ἐπωφελοῦς. "Οταν δὲ διὰ φρενῶν ἑνδειαν τὸ βραχὺ παιδίον, οὕπω διακρίνειν εἰδός τὰ δρώμενα, αἰτήσῃ λίθον ἵνα φάγῃ, δίδως ἄρα, φησίν, η μᾶλλον ἀποφέρεις αὐτὸς τῆς εἰς τοῦτο βλαβερᾶς ἐπιθυμίας; 'Ο δὲ αὐτὸς ἔστω λόγος ἐπὶ τε δψεως καὶ ιχθύος, ὡς καὶ σκορπίου. "Οτε τοίνυν, φησίν, ὑμεῖς δητες πονηροὶ, τουτέστι, κακίας δεκτικὴν ἔχοντες τὴν διάνοιαν, καὶ οὐ μονότροπον εἰς τὸ ἀγαθόν, καθὼς καὶ ὁ τῶν ὅλων Θεός, οἵτε διδόναι δόματα ἀγαθὰ τοῖς τέκνοις, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατήρ ὑμῶν δ οὐράνιος δώσει πνεῦμα ἀγαθὸν τοῖς αἰτοῦσιν αὐτὸν; τουτέστι χάριν πνευματικὴν, ἀγαθὴν δὲ πάντως· ἣν εἰπερ τις λάδοι, τρισμακάριος ἔσται.. Οὐκοῦν εἴ τις τῶν τοιούτων ἑθλοῖς λαβεῖν, πρόσθιτις χαίρων κατανεύεις γάρ ἐποίμως, φίλαρετος; ὃν δὲ οὐρανοὶ Πατήρ.

Kai ἦτορ ἐκβάλλων δαιμόνιον, καὶ αὐτὸς ἦτορ καρδιῶν.

(Α f. 155, C f. 131 b) Κωφὸν (!) ἐν τούτοις τὸν ἀφωνὸν ὄντος θαυμάσθαι φαμέν· οὐ τῆς φύσεως δὲ ἢν τὸ πάθος, ἀλλὰ τοῦ δαιμονοῦ ἐπιβούλη δῆσαντος τὴν γλώσσαν. Διὸ καὶ ἐτέρων δεῖται τῶν προσαγόντων· οὐδὲ γάρ δι' ἕαυτοῦ παρακαλέσαι τὸ δύνατον. Ἀφωνὸς δὲν. "Οθεν οὐδὲ ἀπαιτεῖ πίστιν αὐτὸν ὁ Κύριος, ἀλλ' εὐθέως διορθοῦται τὸ νόσημα. « Καὶ ἑθαύμασαν οἱ δῆλοι. » Τούτου καθαρισθέντος καὶ τελεσθέντος τοῦ θαύματος, κατεκρότει μὲν ἡ πληθὺς ταῖς εὐφημίαις αὐτὸν, καὶ δόξῃ θεοπρεπεῖ στεφανοῦν ἡπείρητο τὸν θαυματουργόν. Τινὲς δὲ, φησίν, ἐξ αὐτῶν, οὗτοι δὲ ήσαν Γραμματεῖς τε καὶ Φαρισαῖοι, ἀπονοίᾳ καὶ φθόνῳ μεθύουσαν ἔχοντες τὴν καρδίαν, προσθήκην τῇ νόσῳ τὸ θαύμα πεποίηται. Ἀφιστάντες γάρ αὐτοῦ τὰ θεοπρεπῶς εἰργασμένα, τῷ διαβόλῳ προσνεγεμήκασι τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν· δι' αὐτοῦ γάρ αὐτὸν ἐκβάλλειν ἔφασαν τὰ δαιμόνια. — (Α f. 155 b) Καταχωνύων γοῦν ὥσπερ εἰς ἀδυσσον δ Χριστὸς τὰ πονηρὰ δαιμονία, καὶ οὐχ ἐκντα μεθιστάς, διὰ τοῦ τῶν ἔχοντων ἐκπέμπειν αὐτὰ, κατοι δέοντας ἐπὶ τούτῳ θαυμάζεσθαι, τοὺς τῶν εἰωθότων φιλοφογεῖν οὐ διέδρα λόγους. Τετολμήκασι γάρ εἰπεῖν, Ἑγκλημα ποιούμενοι τὴν τερπτουργίαν· « Οὗτος οὐκέκβαλλε τὰ δαιμόνια, εἰ μή ἐν Βελεζεούλ. — Ἐτεροὶ δὲ πειράζοντες, » κ. τ. λ. « Ετεροὶ δὲ τοῖς ἴσοις τοῦ φθόνου διανυττόμενοι κέντροις, ἐζήτουν ἐξ οὐρανοῦ σημεῖον ἰδεῖν παρ' αὐτοῦ· μονονούχη βοῶντες. Καν δὲ ἀνθρώπου κακόθεος ἐλάσσης δαιμόνιον, ἀλλ' οὕπω μέγα τὸ χρῆμα ἔστιν, οὐδὲ θείας ἐνεργείας ἀπόδεξιν ἔχει τὸ δρώμενον. Οὐπω τι τεθεόμεθα τοῖς ἀρχαῖοις θαύμασιν δμοιον. Δεῖξον τι τῶν ἀνωθεν ἀνενδοίστως ἐνεργουμένων. Διεβίβασε Μωνῆς τὸν λαὸν, βάσιμον αὐτοῖς ἀποφήνας τὴν διὰ μέσου θάλατταν· ἐπύπτησε τῇ ράδιῳ τὴν πέτραν, καὶ ποταμῶν αὐτὴν ἑδεξε μητέρα· ἐξεδόθησαν ἐκ τῆς ἀκροτόμου πτῆγα.

(1) Fragmentum hoc, usque ad νόσημα, in codice dicitur Cyrilli simul et Chrysostomi.

Ομοιως δ μετ' αὐτὸν Ἰησοῦς ἐστησε τὸν ἥλιον κατὰ Γαβᾶων, καὶ τὴν σελήνην κατὰ φάραγγα Ἀρνών. Ἐστησε τὸν ἱορδάνην, καὶ τοὺς ἔκεινου νάμασιν ἐνῆκε δεσμόν. Σὺ δὲ τούτων ἐδειξας οὐδέν. Τὸ γάρ εἶ οὐρανοῦ βούλεσθαι σημείον αἰτεῖν, οὐδὲν διερον ὑπεμφήνειν διν, πλὴν διτι τοιούτους ἐσχήκασιν ἐπ' αὐτῷ τότε διαλογισμούς. Καὶ τι πρὸς ταῦτα Χρι-

στός;

Αὐτὸς δὲ εἰδὼς αὐτῶν τὰ διαροήματα, ἡ τ. λ. (Α. f. 155 b) Πρῶτον μὲν δυτιὰ Θεὸν ἐαυτὸν ἀποφίνει, διὰ τοῦ καὶ τὸ λάθρᾳ φύσιρισθὲν παρ' αὐτοῖς εἰδέναι· ἕγνω γάρ τοὺς διαλογισμοὺς αὐτῶν. Ἐπειτα (1) τῆς οὐτω δεινῆς ἀφιστάς αὐτοὺς ἀσεβεῖας, οὐδὲν ἀπὸ τῶν Γραφῶν φησιν, οὐδὲ γάρ προσεκχον, ἀλλὰ καὶ περερμηνεύειν ἐμελλον, ἀλλ' ἀπὸ τῶν κοινῇ συμβαινόντων. Καὶ πόλις γάρ, φησιν, καὶ οἰκία, ἀν σχισθῇ, ταχέως; διαλύεται· καὶ βασιλεία, ἃς οὐδὲν δυνατώτερον. Εἰ οὖν καὶ ἡγώ δαιμόνος ἔχων, δι' ἔκεινου ἐκβάλλω τοὺς δαίμονας, στάσις μεταξὺ δαιμόνων ἐστί· καὶ εἰ κατ' ἀλλήλων ἰστανται, ἀπόλωλεν αὐτῶν ἡ Ισχύς. Ἐστησι μὲν γάρ βασιλείας τῶν ὑπὸ χείρα τὸ γνήσιον. Ἐστησι δὲ οἰκους τὸ κατὰ μηδένα τρόπον ἀντιφέρεσθαι τινας ἀλλήλοις τῶν ἐν αὐτοῖς. Ἐστησε δ' ἄν καὶ τὴν τοῦ Βεελζεβούλ βασιλείαν, τὸ μή αὐτὸν ἐαυτῷ δρῦν ὑθέλειν τὰ ἵναντα. Ηλώς οὖν ἐκβάλλει Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν; Οὐκοῦν οὐχ ἐκόντα τῶν ἀνθρώπων ἐκπέμπεται τὰ δαιμόνια. Οὐ γάρ μάχεται, φησιν, δ Σατανᾶς ἐαυτῷ· οὐκ ἐπιπλήττει τοῦς ἐαυτοῦ δορυφόρους, συγκροτεῖ δὲ μᾶλλον τὴν ἐαυτοῦ βασιλείαν. Λείπεται τοινυν ἐννοεῖν διτι δυνάμεις θείᾳ συντρίβω τὸν Σατανᾶν. — (Α. f. 156) Τῶν ἀνοσίων Φαρισαίων ἡ δυστροπωτάτη πληθὺς διαβεβλήκασι τὸν Ἐμμανουὴλ, καὶ συκοφαντεῖν ἀπετόλμαν τὴν δόξαν αὐτοῦ, ταῖς τοῦ Βεελζεβούλ συνεργίαις ἐπικουρούμενον, εἰς τὸ δύνυσθαι τὰ πονηρὰ τῶν τρίβωστηχότων ἐξελαύνειν πνεύματα, δισσεδῶς δυνομάζοντες. Τοιγάρτοι καὶ διὰ Ποτὴν προφήτου τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀθυροστομίας κατεκεκράγει λέγων αὐτὸς δ Ἐμμανουὴλ· « Οὐαὶ αὐτοῖς, διτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ! δεῖλαιοι εἰσιν, διτι ἡσένησαν εἰς ἄκρα. Ἐγώ δὲ ἀντρωσάμην αὐτοὺς, αὐτοὶ δὲ κατελάθησαν κατ' ἔρων φύσιθ. »

Οἱ γιοὶ ὑμῶν ἔτι τίνει ἐκβάλλουσι,

(Α. f. 156) Ἰουδαῖοι γάρ καὶ εἴς Ἰουδαίων κατὰ σάρκα γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθηταί. Οὗτοι τὴν κατὰ πνευμάτων ἀκαθάρτων ἐξουσίαν ἐσχήκασι παρὰ Θεοῦ, καὶ δὴ καὶ ἀπήλλαττον τοὺς ἐνισχυμένους, ἐπιφωνοῦντες αὐτοὺς τὸ, « ἐν ὅνδρατι Ἰησοῦ Χριστοῦ. » Ὁτε τοινυν, φησιν, οἱ εἴς δυμῶν γεγονότες γιοί, ἐν ὅνδρατι μου τὸν Βεελζεβούλ συντρίψουσιν, ἐπιπλήττοντες αὐτοὺς τοῖς δορυφόροις, καὶ ἀμελητεῖ τῶν ἐχόντων αὐτοὺς ἐκπέμποντες, πῶς οὐδὲ ἐναργής δυσφημία, πολὺ τὸ ἀμαθές δὲ ἔχουσα συμπεπλεγμένον, τὸ

¹⁰ Josue x, 12 seqq. ¹¹ Osee vii, 13.

(1) Qui hic prosequitur tractus, usque ad τὸν Σατανᾶν, inscribitur in codice Cyrillo simul et Chrysostomo.

(2) Hic prosequitur in Corderii Lat. Catena Cris-

A contra vallem Arnon ¹⁰. Jussit Jordanem subalstere, ejusque fluentis vinculum indidit. Tu vero nihil hujusmodi ostendisti. Nam de cœlo signum petere, nihil aliud sere innuit, nisi inter homines illos talia fuisse de eo colloquia. Quid vero ad hæc Christus?

V. 17. Ipse autem ut vidit cogitationes eorum, etc.

Primo quidem se Deum ostendit, eo quod tacite ab iis murmurata scivit; etenim cogitationes illorum cognoverat. (2) Deinde ut tam gravi eos impietate averteret, nihil e Scripturis profert, quibus non attendissent, imo et falsos sensus assuissent; sed ex vulgo accidentibus argumentatur. Nam civitas, inquit, imo et domus, si dissidio laboret, celeriter dissolvetur; pariterque regnum, quo nihil validius esse solet. Si ergo et ego dæmonem habens, ope hujus dæmonas ejicio, seditio inter dæmones fit; qui si invicem adversentur, potentia ipsorum peribit. Nam regnum firmat subditorum germanitas. Firmatur quoque domus, si domestici nullatenus inter se contendant. Regnum denique etiam Beelzebuli firmum manet, nisi ipse contraria sibi operari voluerit. Quomodo ergo Satanam expelli Satanam? Igitur haud spontanei ejiciuntur ex hominibus dæmones. Non enim secum pugnat Satanam, in propriis non invehitur stipatores, sed suo potius fert suppetias regno. Superest igitur ut existimetis a me divina virtute Satanam conteri. — Impiorum Pharisæorum nequissima inmultitudo **272** criminabantur Emmanuelē, ejusque gloriam calumniari audebant; et quasi is Beelzebuli adjutorio fultus malos ab ægrotis dæmones posset expellere, impie dictabant. Quamobrem per Oseam quoque prophetam, Judæorum os procaz increpabat his verbis Emmanuel: « Vae eis, quoniam recésserunt a me! miseri sunt, quia impie egerunt adversus me. Ego quidem redemi eos, sed ipsi aduersus me falsa locuti sunt ¹¹. »

V. 19. Filiī vestri in quo ejiciunt?

Judæi enim ex Judæis secundum carnem orti erant beati discipuli. Hi aduersus impuros spiritus potestate a Deo instructi fuerant, idenque etiam obsessos liberabant inclamantes eis verba, « in nomine Iesu Christi. » Si ergo, inquit, filii vestri in nomine meo Beelzebulum conterunt, stipatores ejus objurgando, atque illico ex obsessis pellendo, quidnis sit manifestum convicium, multam quoque habens admistam inscitiam, si quis ait me potentiam a Beelzebulo mutuari? Convincemini igitur vestro-

RILLUS. « Quia autem impudens erat talis illorum suspicio, ideo etiam multorum timore perterriti, non præsumperunt criminationes suas in publicum proferre, sed mente secum assidue versabant. »

rum filiorum testimonio, quoniam ipsi quidem post acceptam a me protestatem ac vim, Satanam debellant, invitumque ex obsessis ab eo trudunt; dum vos interim me dicitis illius viribus uentalem miracula operari (1).

V. 20. Porro si in digito Dei ejicio dæmonia, etc.

Quoniam dicta a vobis veritate carent, et futilia falsaque sunt, imo et calumniosa dici queunt, constat me digito Dei dæmones ejicere. **Digitum** porro **Dei Spiritum sanctum** dicit. Manus enim et brachium ipse Christus Patris Dei nominatur, qui omnia per ipsum operatur. Filius item operatur similiter in Spiritu. Sicut ergo digitus pendet a manu, ab ipsa non alienus, sed in eadem naturaliter existens, sic etiam Spiritus sanctus consubstantialitas ratione Filio unitus est, quamquam a Deo Patre **273** procedit. Nam cuncta, ut dixi, Filius operatur per consubstantialem Spiritum. Verumtamen digito Dei, inquit, dæmones ejicio, nunc etiam dispensatoria ratione ut homo. Neque enim sustinuerint Judæi, corrupta satuque mente prædicti, dicentes ipsum Spiritu se proprio dæmones ejicere. — Et animadverte, quæso, diligenter, quod operante Patre per Filium miracula, Spiritus ipse hæc operatur: namque ipse in illo suo templo augebat. Quorum autem una est operatio, horum quoque eadem natura est. Undique igitur ad veritatem compulsi Spiritus sancti adversarii, oderint demum deceptorum suorum vomitus, resipiscant ad Deum, petant ab eo veritatis lumen, quod benignus Servator non denegabit. — Si ergo, inquit, ego homo æque ac vos factus, Spiritu Dei ejicio dæmonia, sequitur ut humana natura in me primo consecuta sit congruum Deo regnum. Gloriatur enim se conterere Satanam, et impuros spiritus increpare. Hoc significant verba: « Pervenit in vos regnum Dei. » Δεξιαν δεδόξασται γάρ συντρίουσα τὸν Σατανᾶν, καὶ ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. »

V. 21. Cum fortis armatus custodit atrium suum, etc.

Quoniam ad multos sensus sermonem hujusmodi pertrahi necesse erat, utitur claro ac limpidissimo exemplo, cuius ope possint quicunque velint cognoscere, quod ipse principem hujus sæculi vicerit, et quasi enervaverit, et hærente illi fortitudine spoliatum, prædam amicis suis tradiderit. Quandiu enim, inquit, fortis robur suum retinet, et rem suam custodit, violentiam nullam pertimescit. Verumtamen si quis eo fortior superveniens ipsum domuerit, tunc diripitur. Hæc quidem de hominibus dicta est similitudo; attamen par calamitas virtutis osori

(1) Dæmones pro morbis, et dæmoniacos pro ægrotis, dici in Evangelii, sepe importuneque scripserunt heterodoxi critici. Qua tamē fide id affirmare queunt, sacro textu ejusque explanatoribus Patribus omnino refragantibus?

λέγειν ἐμὲ δύναμιν δινεῖσθαι τὴν παρὰ τοῦ Βεβλεσού; Καταχριθήσοθε τοῖνυν ὅπλα τῆς πίστεως; Ιεδώμων γεγονότων οὐκον, εἰπερ αὐτοὺς μὲν τὴν παρὰ ἐμοῦ λαβόντες ἔξουσίαν καὶ δύναμιν παραλίουσι τὸν Σατανᾶν, καὶ οὐχ ἔχοντα τῶν ἔχοντων αὐτὸν ἐκπέμποντες· ὑμεῖς δὲ λέγετε ταῖς ἔκεινου δυνάμεσι κεχρημένον ἐνεργεῖν ἐμὲ τὰς θεοσημείας.

Εἰ δὲ ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμονία, κ. τ. λ.

(Α. f. 156, B. f. 115 b) Ἐπειδὴ, φησὶ, τὸ παρ' ὑμῶν λεγόμενον οὐκ ἀληθὲς, ξιλον δὲ μᾶλλον ἐστι καὶ κατεψευσμένον, καὶ συκοφαντίας ἔχον γραφήν, πρόδηλον ὅτι ἐν δακτύλῳ Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. Δάκτυλον δὲ Θεοῦ τὸ ἄγιον Πνεῦμα φησι. Χεὶρ μὲν γάρ αὐτὸς καὶ βραχίων ὥνδμασται τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀνέργει γάρ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ. Ἐνεργεῖ δὲ δμοίως καὶ Υἱὸς ἐν Πνεύματι. « Οὐστερ οὖν ὁ δακτύλος ἀπήρτηται τῆς χειρὸς, οὐκ ἀλλότριος ὁν αὐτῆς, ἀλλ' ἐν αὐτῇ φυσικῶς, οὗτα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον τῷ τῆς δμουσιότητος λόγῳ συνήπτει πρὸς ἕνωσιν τῷ Υἱῷ, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐκπορεύηται (2). Πάντα γάρ, ὡς ἔφην, ὁ Υἱὸς ἐργάζεται, διὰ τοῦ δμουσιοῦ Πνεύματος. Ήληγὸν ἐν δακτύλῳ Θεοῦ, φησὶ, ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, καὶ νῦν οἰκονομικῶς ὁς ἀνθρώπος. Οὐ γάρ ἀν ἡγεμονὸν ιουδαῖοι, σαθρὸν καὶ ἀσύνετον ἔχοντες νοῦν, λέγοντος αὐτοῦ, ὅτι «Ἐν Πνεύματι μου ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια. — (Α. f. 156) Καὶ μοι πρόσχεις ἀχριβῶς, ὅτι ἐνεργοῦντος τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ τὰ παράδοξα, τὸ Πνεῦμα ἐστι τὸ ἐνεργοῦν αὐτά. Καὶ γάρ αὐτὸς ἐνήργει ἐν ἔκεινῳ τῷ ναῷ· ὃν δὲ μία ἐνέργεια, τούτων καὶ φύσις ἡ αὐτή. Πανταχοῦ τοίνυν συνελαυνόμενοι πρὸς τὸ ἀληθές οἱ πνευματομάχοι, μισεῖτωσαν τοὺς τῶν πλάνων ἐμέτους, ἀνανγέτωσαν πρὸς Θεὸν, αἰτεῖτωσαν παρ' αὐτοῦ τῆς ἀληθείας τὸ φῶς· χαρίστει γάρ, φιλάνθρωπος ὁν, δ. Σωτὴρ. — (Α. f. 156 b) Εἰ τοῖνυν, φησὶν, ἔτι, δινθρώπος ὁν καὶ γενόμενος καθ' ὑμᾶς, ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, πεπλούτηκεν ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν ἐμοὶ καὶ πρώτη τὴν θεοπρεπῆ βασιλικάθαρτοις ἐπιτιμῶσα πνεύμασι. Τοῦτο ἐστι τὸ»

«Οταρ δ ἰχυρὸς καθωπλισμέτος φυλάσσῃ τὴν ἑαυτοῦ αὐλήν, κ. τ. λ.

(Α. f. 156 b) Ἐπειδὴ διὰ πολλῶν ἔννοιῶν τὸν ἐπὶ τούτοις λέναι λόγον ἀναγκαῖον ἦν, κέχρηται παραδείγματι οφειλει καὶ ἐναργεστάτῳ, δι' οὐ πάρεστι τοῖς ἔθελουσιν ίδεν, δτε νενίκηκε τὸν δροχοντας τοῦ αἰώνος τούτου, καὶ οἰον ἀπονευρώσας αὐτὸν, καὶ γυμνὸν ἀποφήνας τῆς ἔνούσης ἰσχύος αὐτῷ, δέδωκεν εἰς διαρπαγὴν τοῖς ἑαυτοῦ γνωρίμοις. «Εως μὲν γάρ, φησὶν, δ. Ιχυρὸς ἔχει τὸ δύνασθαι, καὶ φυλάττει τὰ ἑαυτοῦ, οὐδεμίαν ὑφορτᾶται πλεονεξίαν. Ἐπ' ἀν δὲ τις Ιχυρότερος αὐτοῦ ἐπελθὼν χειρώσηται αὐτὸν, τότε διαρπάζεται. Τοῦτο ὡς ἐπ' ἀνθρώπων εἴρηται τὸ

(2) Ilactenus hoc fragmentum ad v. 20 citat Allatius *De syn. Ephes.*, p. 64, ex Cyrillo in Iacob, cap. 39. (Nimirum ex aliquo codice ms.) Confer etiam Cyrilli *Thesaurum* ed. Aubert. t. V, part. I, p. 359.

παράδειγμα· πάπενθε δὲ εύτοις καὶ ὁ μεσόκαλος διά· Τοῦ διαβολοῦ αειδίου: οὗτος γάρ πρὸ τῆς Σωτῆρος ἐπιδημίας ἐν ισχύι πολλῇ, τὰς ἀλλοτρίας ἄγδιας, δῆλον δὲ ὅτι τὰς τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ, συνελάσσας ὑπερ καὶ συνέχων εἰς ίδιαν αὐλήν. Ἐπειδὴ δὲ δὲ πάντων ἐπέκεινα τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὁ πάσης ισχύος; δοτήρ, καὶ τῶν δυνάμεων Κύριος, ἐπεπήδησεν αὐτῷ γενόμενος ἀνθρώπος, διηρπάσθη πάντα αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ διδόθη τὰ σκῆναι. Οἱ γάρ πάλαι παρ' αὐτοῦ συνεχόμενοι πρὸς ἀθεταν καὶ πλάνην, κέχληνται διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ προσεκομίσθησαν τῷ Θεῷ καὶ Πατέρι διὰ τῆς πίστεως τῆς εἰς τὸν Ιησοῦν.

Οὐ μή ὡρ μετ' ἔμοι, κατ' ἔμοι ἔστι.

(Α. f. 137, C. f. 132) Ἔγώ μὲν γάρ ἐπεδήμησα, φησιν, ἵνα πάντας ἱξέλωμαι τῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν, ἵνα αἰχμαλώτους δυτας ἐλευθερώσω, καὶ φωτίσω ἐσκοτισμένους, καὶ πεσόντας ἀναστήσω, καὶ συντιθραυσμένους λάσωμαι, ἵνα τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, τὰ διεσκορπισμένα παρ' ἐκείνου δηλοντί, συναγάγω εἰς ἔν. Ὁ δέ γε Σατανᾶς μή ὧν μετ' ἔμοι, ἐπιχειρεῖ σκορπίζειν καὶ συνήξει καὶ ἔσωσα. Πῶς οὖν ὁ μαχόμενος ταῖς ἡμαῖς; οἰκονομίαις δίδωσι μοι δύναμιν καθ' ἐκεῖνού; Ἀρ' οὐκ εἴηθες τὸ οἰεσθαι τοιοῦτόν τι γεγεννῆθαι; Πόθεν οὖν δρα συμβένηκε τοῖς Ἰουδαίων διεσφρησεν εἰπών·

Ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πρενῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, κ. τ. λ.

(Α. f. 157 b) "Οτις δὲ εἰς Ἰουδαίους ἔστι τὸ σύμπαν τοῦτο παράδειγμα, δεδήλωκεν ὁ Ματθαῖος, ἐπιφανήσας· « Οὕτως ἔσται καὶ τῇ γενεᾷ τῇ πονηρᾷ ταύτῃ. » Ἔως μὲν γάρ ἡσαν ἐν Αἰγύπτῳ θητεύοντες, καὶ τοῖς Αἰγύπτιων διαζώντες θεσσι τε καὶ νόμοις, μεστοὶ πάσης ὑπῆρχον ἀκαθαρσίας, ἕνοικον ἦν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ πονηρόν. Ἐπειδὴ δὲ λελύτρωνται διὰ Μωϋσέας, κατοικείροντος Θεοῦ, καὶ νόμον ἐσχήκασι παιδεγωγὸν, πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας θεογνωσίας καλούντα φῶς, ἀπελήλατο τὸ βέβηλον καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα· δὲ δὴ καὶ τεθύκασι τὸν ἀμνὸν εἰς τύπον Χριστοῦ, κατεχρίσθησάν τε τῷ αἷματι, καὶ ἐιέρασαν τὸν δλοθρευτήν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ πεπιστεύκασιν εἰς Χριστὸν, ἀλλὰ παρώντα τὸν Λυτρωτὴν, οἶδον δὴ πάλιν εἰσπέπτωκε τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ πολὺ χειρῶνες ή πάλαι· εὑρε γάρ αὐτῶν τὴν καρδίαν γυμνήν, καὶ σχολάζουσαν ἀπὸ πάσης εὐσεβείας, καὶ οἶον τεσαριμένην, καὶ κατέψησεν ἐν αὐτοῖς. Πατέρερ γάρτο πνεῦμα τὸ δγιον, ὅτεν ἦν καρδίαν ἀνθρώπου σχολάζουσαν ἀπὸ πάτης ἀκαθαρσίας, ἐναυλίζεται καὶ κατοικεῖ καὶ ἐπαναπαύεται αὐτῇ οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ψυχαῖς ἀνόμῳ ἐνδιαιτᾶσθαι φιλεῖ. Σχολάζουσε γάρ, ὡς ἔρην, ἀπὸ πάσης ἀρετῆς. Φέγονε τοίνυν τὰ ἔσχατα τῶν ἐξ Ἰσραὴλ χειρονα τῶν πρώτων. Ω; γάρ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἔφη μαθητῇς· « Κρείττον ἦν αὐτοῖς μή ἐπεγνωκέναι τὴν ὅδον τῆς ἀληθείας, η ἐπιγνοῦσαν, εἰς τὰ δύσια ἀνακάμψας ἀπὸ τῆς περαδοθείσης αὐτοῖς ἀγίας ἐντολῆς. Συμβένηκε γορ αὐτοῖς τὸ τῆς ἀληθείας παροιμίας· Κύων ἐπι-

A diabolo accidit: qui ante quidem Servatoris adventum magnis viribus pollebat, alienos greges, nempe illos qui supremi Dei erant, concludens veluti ac retinens in caula sua. Sed 274 postquam summum illud Dei Verbum, omnis fortitudinis dator, et virtutum Dominus, humana assumpta natura diabolum adortus est, cuncta hujus vasa direpta fuerunt, et spolia sunt distributa. Nam qui olim in atheismo atque errore ab eo detinebantur, per sanctos apostolos ad veritatem agnitionem vocati fuerunt, et ad Deum Patrem, per fidem in Filium, adducti.

V. 23. Qui non est tecum, contra me est,

Evidēt veni, inquit, ut omnes diaboli manu eripiant, ut captivos libereim, obsecratos illuminem, lapsos relevem, confractos sanem; ut Dei filios a diabolo dispersos congregem. Secus vero Satanas, qui tecum non est, spargere nititur quae collegi atque salvavi. Qui ergo fieri potest, ut qui meis actibus adversatur, vires mihi contra seipsum supponit? Nonne stulte creditur hujusmodi aliquid evenisse? Quomodo autem Iudeorum populo contigerit in hujusmodi de Christo opiniones delabi, ipse declaravit dicens: δῆμοις, τὸ καταλισθεῖν εἰς τοιαύτας ἐννοίας περὶ Χριστοῦ, αὐτὸς διεσφρησεν εἰπών.

V. 24. Cum immundus spiritus exierit de homine, ambulet per loca inaquosa, etc.

Sane quod aduersus Iudeos universa hæc similitudo tendat, certiores nos facit Matthæus insuper exclamans: « Sic huic pravæ generationi eveniet ⁴⁰. » Nam quandiu in Ægyptio serviebant, et Ægyptiorum vivebant moribus legibusque, omni scatebant impuritate, incolamus perpetiebant improbum spiritum. Postquam vero miserante Deo per Moysen liberati fuerunt, legemque habuerunt veluti quemadmodum pedagogum, a quo ad veram Dei notitiam deducebantur, profanus impurusque spiritus ejectus fuit. Tunc etiam Christi typum sacrificantes agnum, ejusque sanguine linctū, exitiosum angelum effugerunt. Sed enim quia deinde noluerunt Christo credere, Redemptoremque repudiarunt, en rursus in eos irruit, imo et gravius quam olim, impurus spiritus: reperit enim cor illorum vacuum, et omni recta pietate carens, scopis 275 veluti mundatum, ideoque in his habitavit. Sicut enim sanctus Spiritus, si quando hominis cor impuritate qualibet liberum viderit, iibi habitat ac diversatur et requiescit; sic etiam immundus spiritus in impreborum animalibus degere solet. Hi enim omni, ut dixi, virtute vacant. Sic ergo contigit, ut postrema Israëlis prioribus pejora fuerint. Namque, ut ait Servatoris discipulus: « Melius erat illis non cognoscere viam veritatis, quam post agnitionem retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est sancio mandato. Contigit enim eis illud veri proverbii: Canis reversus ad suum vomitum, et sus lota in volutabre

⁴⁰ Ματθ. XII, 45. ⁴¹ II Petr. II, 21.

Iuti ⁴⁴. » Revera ex illorum ausib[us] cognoscere Nec, A στρέψας ἐπει τὸ ίδιον ἔπειρασμα, καὶ οὐ λουταρμάνη εἰς κύλισμα βορδόρου. » Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν τετολμημένων καταθήσαιτο τις ἀν., ὅτι τῶν ίδιων ἡμέτων ἥπτοντο πάλιν, καὶ τοῖς δικισθεῖσι βορδόρις ἐξ ὑποτροφῆς ἀμελέτων, καὶ πεπτώκασιν εἰς τὴν ἐν Αἰγύπτῳ πλάνησιν. Εἰσέφρησε γάρ πάλιν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ γέγονεν αὐτοῖς, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν, χείρονα τῶν πρώτων τὰ ἰχθύατα.

V. 29. *Signum querit, et signum non dabatur ei.*

Malitiosa hæc postulatio; ideo nihil consequuntur, juxta illud: « Exquirunt me impii, et non inventant ⁴⁵. » Quod si fieri potuisset, ut nolle Jesus pati in carne necem crucis, ne hoc quidem Judæis signum dandum erat. Quia vero inevitabilis erat ob mundi salutem passio, datum est illis hoc signum ad condemnationem. Quod autem maximum signum sit Deo dignæ virtutis, potentiaque incarnati Verbi, mortis destructio per ipsius a mortuis resurrectionem, satis erit, ut reor, piis hominibus ad rem sibi persuadendam, quod nempe Pilati milites pecunia multa seducti fuerint, qui Dominicum custodiebant sepulcrum, ut dicerent, dormientibus ipsis corpus furto sublatum. Ne huic igitur quidem crediderunt signo Judæi. Ideo juste admodum de ipsis ait: « Regina austri consurget, » etc.

V. 31. *Regina austri consurget in iudicio, etc.*

Festinavit ad Salomonem audiendum mulier barbara, tantumque viæ ob hanc causam emensa est, ut doctrinam de visibilibus **276** rebus, animalibus, herbarumque natura auditu cognosceret. Vos autem præsentes audientesque de invisibilibus cœlestibusque rebus loquentem ipsam, quæ ad vos venit sapientiam, suaque verba operibus prodigiisque confirmante, sermones ejus aversamini, et oraculorum ejus mirabilitatem incuriose præteritis? Quidnisi igitur plus quam Salomon hic sit, id est in me? Et rursus animadverte dicti solertia: cur enim dicit hic, nec potius in me? Ut nos doceat humiliiter sapere, etiam si forte spiritualibus donis cumulati simus. Præterquam quod non erat inverisimile, Iudeos si audissent: Plus est quam Salomon in me, more solito de eo locuturos: Ecce hic regibus quoque apud nos inclytis meliorem se ait. Modeste igitur ac dispensatoria ratione Servator dicit hic potius quam in me. — A Nivalitis quoque damnatum iri Iudeos dicit iudicii tempore. Hi porro erant crudeles barbarique homines, verum natu-

⁴⁴ Osee v. 6.

(1) Ex codice Veneto, ubi præstans Græcorum Patrum in libros Regum catena est, exscripti ante hos annos manu mea, edidique post Cyrilli explanationem in Psalmos, p. 441, breve fragmentum, quod huius quod in manibus habemus partim compendium est, partim incrementum. Κυρίλλος, ἐκ τοῦ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν. Γυνὴ βάρβαρος, μακρῶν αὐτὴν εἰργόντων διαστημάτων, οἷκου γέγονε χρείτων, οὐχ ἵνα χρημάτων ποιήσηται σύλλογην, ἀλλ' ἵνα ἀκούσῃ τὴν

Σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ. (B f. 116 b) Έκ πονηρίας ἡ αἰτησίς· διὸ οὐδὲ ἐπιτυγχάνουσι, κατὰ τὸ « Ζητήσουσι με κακοῦ, καὶ οὐχ εὑρήσουσιν. » Εἶπερ δὲ ἡνὶ ἐφικτὸν μῆτ ἀνθελῆσαι τὸν Ἰησοῦν παθεῖν κατὰ σάρκα τὸν ἐπὶ σταυροῦ θάνατον, οὐδὲ ἀν τοῦτο τοῖς Ἰουδαίοις τὸ σημεῖον Β ἐδόθη. Ἐπει δὲ ἀπαραίτητον ἦν τὸ ἐπὶ σωτηρίᾳ τὸ ὑπὸ οὐρανὸν πάθος, δέδοται αὐτοῖς εἰς κατάκριμα. « Οὐτις δὲ πάμμεγα σημεῖον ἔστι τῆς θεοπρεποῦς δυνάμεως τε καὶ ἔξουσίας τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου τὸ καταργῆσαι τὸν θάνατον διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν αὐτοῦ ἀναστάσεως, ἀρκέσει, οἷμαι, τοῖς ἐπιεικέστιν εἰς πληροφορίαν τὸ πολλοῖς ἀναπεισθῆναι χρήμασιν τοὺς Πιλάτου στρατιώτας, οἱ τὸν Δεσποτικὸν τάφον ἐτήρουν, ἵνα εἴπωσιν, διτὶ Ἡμῶν κοινωμένων ἐκλάπη νυκτός. Οὐδὲ τούτῳ οὖν τῷ σημείῳ πεπιστεύκασιν Ἰουδαῖοι. Διὸ καὶ μάλα εἰκότως ἐφη περὶ αὐτῶν, διτὶ Εβασίλισσα νότου ἐγερθήσεται, » κ. τ. λ.

Bασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ χρίσει, κ. τ. λ.

(A f. 159) Ἐσπούδασε περὶ τὴν Σολομῶντος ἀκρδασιν βάρβαρος γυνὴ, καὶ τοσαύτην δόδων διὰ τοῦτο ἐστείλατο, σοφίαν τὴν περὶ τῶν δρατῶν καὶ ἄνων καὶ βοτανῶν φύσεως ἀκούσομένη (1). Ὅμεις δὲ παρόντες καὶ ἀκούοντες, περὶ διόρατων καὶ οὐρανῶν πραγμάτων, αὐτῆς τῆς σοφίας ἡκούσης πρὸς ὑμᾶς, καὶ τὸν λόγον ἔργος καὶ τεραστίοις βεβαιούσης, ἀλλοτριοῦσθε πρὸς τὸν λόγον, καὶ τὸ θαῦμα τῶν λογίων ἀνατεθῆτας παραπέμπεσθε; Πῶς οὖν οὐ πλειόν Σολομῶντος ὁδε, τουτέστι παρ' ἐμοὶ; Καὶ δρα μοι πάλιν τοῦ λόγου τὸ εὐτεχνές· διὸ τι γάρ τὸ ὀδός φησι, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον παρ' ἐμοὶ; « Ιν' ἡμᾶς ἀναπείσῃ ταπεινορρονεῖν, καὶ χαρισμάτων ὅμεν ἀνάμεστοι πνευματικῶν. » Αλλώς τε δὲ τὸ ἀπεικόδης ἦν οὐδὲν, Ἰουδαίους ἀκούσαντας διτὶ « Πλειόν Σολομῶντός ἔστι παρ' ἐμοὶ, » τὰ συνήθη πάλιν περὶ αὐτοῦ πειραθῆναι λαλεῖν· Ίδού καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐπισήμως βεβαστευκότων ἐναῦτον εἶναι φησι ἐν ἀμεινοσι. Μετριάζει τοίνυν οἰκονομικῶς δὲ Σωτῆρος, τὸ ὄδε λέγων, ἀντὶ τοῦ παρ' ἐμοὶ. — (A f. 159) Καὶ Νινευῖτας δὲ εἰς κατάκρισιν αὐτῶν ἐσεσθαὶ φησιν ἐν τῷ τῆς χρίσεως καιρῷ. « Αν-

σοφίαν Σολομῶντος παραβολᾶς λαλοῦντος καὶ αἰνίγματα, καὶ ἀνθρωπίνων ὑπογράφοντος κάλλη τε καὶ ψόγους. Cyrilli, ex commentario in Luce Eangelium. *Mulier barbara, magno locorum intervale distans, sacerdotiam omisit, non ut opes conqueriret, sed ut Salomonis sapientiam audiret, parabolas et enigmata loquientis, et humanorum morum laudes vivuperationesque describeret.*

διεσ πάρ ήσαν ὡμοί τε καὶ βάρβαροι, θελν οὐκ εἰ-
δότες τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς, τῶν διὰ Μωυσέως τε-
θεοπισμένων ἀνήκοι παντελῶς, προφητικῆς εὐπο-
μίας ἀνεπιστήμονες. Ἀλλὰ καὶ οὗτα γνώμης ἔχον-
τες, μετενόησαν, φησιν, εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ· μα-
κρῷ τοιγαροῦ ἀμείνους τῶν ἐξ Ἱερατὴλ, καὶ κατα-
κρινούσιν αὐτούς. Ἀλλ' ἄκουε καὶ τῶν ῥημάτων·
«Ἀνδρες Νινεύι ἀναστῆσονται ἐν τῇ κρίσει κατὰ τῆς
γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινούσιν αὐτήν, ὅτι μετ-
ενήσαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ· καὶ ίδον πλέον Ἰωνᾶ
ῶδε.»

Οὐδέτερι δὲ λύχνοις ἄγας, εἰς κρυπτὴν τίθησι,
κ. τ. λ.

(Α. f. 161, B. f. 116 b) Καὶ πολὰ τις ἦν τῶν τοιού-
των λόγων ἡ χρεία; Ἀντιθέσει μάχεται τοῖς Ἰου-
δαίοις ἑξαυρημένῃ διὰ τῆς ἐνούσης αὐτοῖς σκανδη-
τής τε καὶ ἀμαθίας. Ἐφασκον γάρ θαυματουργεῖν
αὐτὸν, οὐχ ἵνα πιστεύηται μᾶλλον, ἀλλ' ἵνα πολλοὺς
ἔχῃ τοὺς ἀπομένους αὐτῷ, καὶ τοὺς παρὰ τῶν ὀρών-
των τὰς θεοτυμείας ἀρπάζῃ χρόνους. Ἀποκρινέται
τοίνυν τὴν ἐπὶ τούτῳ συκοφαντίαν, καὶ δέχεται πρὸς
παράδειγμα τὴν τοῦ λύχνου χρείαν· κείται γάρ ὁ λύ-
χνος ὑψοῦ καὶ ἐπὶ λυχνίαν ἀει, ἵν' εἴη τοῖς ὀρῶσι
χρήσιμος. Καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν, περινοήσωμεν. Πρὸ^C
μὲν γάρ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας κατ-
εσκότισε τὴν ὑπ' οὐρανὸν δι τοῦ σκότους πατὴρ, τουτ-
έστιν δὲ Σατανᾶς, ἀχλύτε τε νοητῇ τὰ πάντα κατεμε-
λάνετο. Εἰπειδὴ δὲ ἡμεῖν ἐν τούτοις, λύχνον ὡς περ
τινὰ τῇ ὑπ' οὐρανὸν δεδωκεν δι Πατὴρ τὸν Υἱὸν, ἵνα
τὸ θεῖον ἡμῖν ἀναστράψῃ φῶς, καὶ ἀχλύος ἡμέρας ἐξ-
έληται διαβολοικῆς. Ἀλλ', ὡς Ἰουδαῖος, εἰ μὲν αἰτιῇ τὸν
λύχνον ὅτι μὴ κρύπτεται μᾶλλον, ἀλλ' ὑψοῦ καὶ ἐπὶ^D
λυχνίᾳ κείμενος ἐνίσται τοῖς ὀρῶσι τὸ φῶς, ἔγκαλεις
Χριστῷ μὴ λαθεῖν ἀθέλοντι μᾶλλον, ἀλλ' ὀρπάζει
παρὰ πάντων, καὶ φωτίζοντε τοὺς ἑσκοτισμένους,
καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ἐνιέντι φῶς. Οὐκοῦν
οὐχ ἵνα θαυμάζεται μᾶλλον ἐπλήρου τὰς θεοτυ-
μίας, καὶ δι' αὐτῶν ἡξίους γνωρίζεσθαι, ἀλλ' ἵνα
πιστεύηται μᾶλλον δι τὸ θεός ὃν φύσει, γέγονεν ἀν-
θρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ οὐκ ἀπέστη τοῦ εἶγας δὴ ήν.
Ὦς ἐπὶ λυχνίας δὲ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας τῷ κηρύ-
γματι λάμπων, καταφωτίζει τὰς πάντων διανοίας,
Θείας πληρῶν ἐπιγνώσεως.

Ηρώτα αὐτὸν Φαρισαῖδος τις διπλῶς ἀριστήσῃ
καὶ πάρ' αὐτῷ.

(Α. f. 162) Ἀλλοθεύει λέγων δι σοφώτατος Παῦλος,
ὅτι Χριστὸς εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ἀμαρτωλούς
σωσαί. Ταῦτης γάρ ἔνεκα τῆς αἵτιας, καθείς ἔστιν
εἰς κένωσιν, ἐπὶ γῆς ὡρθῇ μετὰ σαρκὸς, καὶ τοῖς
ἀνθρώποις; συνανεστράφη. Τούτο γεγονός ἐστιν ίδειν
καὶ διὰ γε τῶν προχειμένων βρτῶν. Ήῶς γάρ οὐχ
ἄπασιν ἐναργές, ὅτι πονηρὸν καὶ βέβηλον ἀει τὸ τῶν
Φαρισαίων γέγονεν ἐργαστήριον, βάσκανον καὶ ἀλα-
ζονεῖται οὐντροφον, καὶ καταθρασυόμενον τοῦ πάν-
των ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ; Πῶς οὖν δρά κατέλυσε
πάρ' αὐτοῖς; Ἀρά τιγνόησε τὴν ἐνούσαν αὐτοῖς
σκανδητητα; Καὶ πῶς τοῦτο λέγειν ἀσφαλές; Πάντα

A raleumque Deum ignorantem, et qui Moysis constituta nunquam audiverant, propheticæque doctrinæ erant ignari. Et tamen cum ita comparati essent, resipuerunt, inquit, ad Jonæ prædicationem. Multo itaque meliores Israelitis fuerunt, ideoque horum judices erunt. Sed audi verba ipsa: «Viri Ninivitæ surgent in iudicio adversus hanc generationem, et cœndemnabunt illam, quia ipsi pœnitentiam egerunt prædicante Jona; et ecce plus quam Jonas hic est.»

V. 33. *Nemo qui lucernam accenderit, in abscondito ponit, etc.*

Quinam porro sermonum hujusmodi scopus erat? Contradictione utilit in Judæos, quam ex ipsorum improbitate insciitiaque sumit. Dicebant enim eum prodigia patrare, non ut fides augeretur, sed 277 ut multos asseclas consequeretur, atque a miraculorum spectatoribus plausum eliceret. Refelliit itaque hanc calumniam, et a lucernæ usu similitudinem caput. Nam lucerna, inquit, semper elato loco superque candelabro ponitur, ut spectantibus utilis sit. Jam quidnam hinc colligatur consideramus. Ante Servatoris quidem adventum, obscurabat mundum pater tenebrarum, id est, Satanás, et intellectuali caligine omnia obumbrabat. Dum ergo tali rerum statu essemus, lucernam veluti quamdam in mundo Pater obtulit Filium suum, qui divino nos lumine irradiaret, et diabolica caligine eriperet. Jam vero, o Judæe, si tu quidem criminis vertis quod lucerna non abscondatur, sed alte potius in candelabro collocata lumen spectantibus præbeat; tunc, inquam, Christum quoque reprobende, quia latere voluerit, sed videri potius ab omnibus, et quia obtenebratos illuminat, ac veræ Dei notitiam lumen diffundit. Igitur non ut sui admirationem concilaret, prodigia patrabit, neque ut inde in claresceret, sed magis ut sibi crederetur, qui cum esset suapte natura Deus, factus erat homo propter nos, quin tamen a priore suo statu decederet. Is autem in sancta Ecclesia, veluti candelabro, per suam doctrinam resplendens, omnium mentes illuminat, divina replens scientia.

V. 37. *Rogabat illum quidam Pharisæus ut prænderet apud se.*

D Vere dicit sapientissimus Paulus^a, Christum ob peccatores salvandos in mundum venisse. Hanc enim ob causam se ad exinanitionem demittens^b, in terra incarnatus apparuit, et cum hominibus conversatus est^c. Rem hanc ex supradictis etiam verbis cognoscere licet. Quidni enim omnibus constat improbam et impuram fuisse semper Pharisæorum officinam, invidia superbiaque nutritam, et universalis nostro Servatori Christo adversam? Cur igitur hospes horum sit? Num insitam illis malitiam ignorabat? Sed quis hoc impune dicat, 278 cum nihil Deus non sciat? Quid ergo? Illos appriue-

^a I Tim. i, 15. ^b Philipp. ii, 6. ^c Baruch iii, 38.

emendare studebat, medicorum optimos imitans, Λ γάρ οίδεν ὡς Θεός. Τί ούν ἔστιν; Αὐτοὺς μάλιστα νουθετεῖν ἥπειγετο, τοὺς ἀρίστους τῶν λατρῶν ἀπομιμούμενος, οἱ τοῖς ἀρβωστοῦσι φορτικώτερον τὰς ἐκ τῶν οἰκείων ἐπιτιθεμένατων προσάγουσιν ἐπικουρίας. Ός γάρ αὐτός πού φησεν, Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες λατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Οὐκούσιν δὲ μὲν Φαρισαῖος, τὸ γε ἥκον εἰς τὸν ἐνόντα αὐτῷ σκοπὸν, ἐπὶ ἐστίαν καλεῖ· ὅ δέ γε τῶν ὅλων Σωτῆρι καθίσι, μὲν ἔσυντο εἰς τοῦτο, καθάπερ ἔφην, εἰκονομικῶς· μυσταγωγίας δὲ πρόφασιν ἐποιείτο τὸ χρῆμα. Ἐδίδου δὲ τῷ λόγῳ τὰς ἀφορμάς δὲ δυσμαθής Φαρισαῖος. Ἐθαύμασε τὸ γάρ φησιν, ὡς οὐκ ἐθαπτίσθη πρὸ ἀρίστου. Ἐσκανδαλίσθη, φησιν, ὅτι δικαίου καὶ προφήτου δόξαν ἔχων παρ' αὐτοῖς, ταῖς ἀλογωτάταις αὐτῶν οὐ συνεπλάττετο συνηθείαις. Ἐθαπτίζοντο γάρ
B πρὸ τροφῆς, οἷον βύπου παντὸς ἔσυντος ἀπαλλάττοντες· ἀσυνέτω; δὲ σφρόδρα καὶ τοῦτο. Ή μὲν γάρ διὰ τῶν διδάσκων ἀπόνιψις χρειωδεστάτη λίαν ἐστὶ τοῖς βυτῶις σωματικῶν· ἀκαθαρσίας γε μήν τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, πῶς ἀν ἀπαλλάξει τινας; Πλὴν ἔκεινό φαμεν· Ἀσύνετε Φαρισαῖες, μέγα πεφρόνηκας ἐπὶ τῇ τῶν ιερῶν εἰδήσει Γραμμάτων, τὸν διωνέας νόμον γινώσκεις. Εἰπὲ τοιγαροῦν, ποῦ σοι τούτῳ προστέταχε Μωϋσῆς; ποίαν ἔχεις εἰπεῖν ἐντολὴν δρισθεῖσαν παρὰ Θεοῦ, τὴν ἐπὶ γε τῷ δεῖν βαπτίζεσθαι πρὸ τροφῆς; Δέδοται μὲν γάρ διὰ τῆς Μωϋσέως ἐντολῆς εἰς ἀποκάθαρσιν βύπου σωματικοῦ, τὸ διδωρὸν τοῦ ἀγνισμοῦ, τύπον ἐπέχον τοῦ ἀληθῶς ἀγίου καὶ διασμητικοῦ βαπτίσματος, φημι δῆ τοῦ ἐν Χριστῷ. Ἀπελούοντο δὲ διδάσκει καὶ οἱ καλούμενοι πρὸς ιερουργίαν. Καὶ γοῦν δὲ θεσπέσιος Μωϋσῆς ἔλουσεν διδάσκει τὸν Ἀαρὼν, καὶ σὺν αὐτῷ τοὺς λευίτας· καταδηλῶντος τοῦ νόμου διὰ τοῦ τυπικοῦ καὶ ὡς ἐν σκιαῖς βαπτίσματος, ὅτι καὶ ἡ κατ' αὐτῶν ιερουργία τὸ τέλειον εἰς ἀγιασμὸν οὐκ ἔχει, δεῖται δὲ μᾶλλον τοῦ θεοῦ τε καὶ ιεροῦ βαπτίσματος, εἰς ἀποκάθαρσιν ἀληθῆ· καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρόπον ἡμῖν ὑποφαίνοντο;, ὅτι τὸ ιερὸν καὶ ἀπόλεκτον παρὰ Θεῷ γένος, τοιτέστιν ἡμᾶς, τελειοὶ πρὸς ἀγιασμὸν, καὶ εἰς ἀπόθεσιν βύπου παντὸς δὲ τῶν ὅλων Σωτῆρ, διὰ τοῦ ἀγίου καὶ σεπτοῦ βαπτίσματος. Ὁρδεῖται γε μήν οὐδαμοῦ προστεταχώς βαπτίζεσθαι πρὸ τροφῆς· τοῦ οὖν Φαρισαῖες; Τί ούν δὲ Σωτῆρ; Εὐάγγελον ποιεῖται τὴν
C διπλήξιν. "Ἄκουε γάρ·

V.39. *Nunc vos, I'harisai, quod deforis est calicis et catini mundatis, etc.*

Poterat et alio verborum genere uti Dominus, cum vellet insipientem Phariseum admonefacere; nihilominus praesentein occasionem capiat, et ex iis que in manibus sunt doctrinam suam connectit. Namque ut in prandii mensaque tempore, evidenter similitudinem sumit a calice et catino, demonstratque mundos esse debere ac lautos qui sincere Deum colunt; neque corporalibus tantum carere sordibus, verum etiam intellectualibus et reconditis; haud secus quam adhibenda mensis vasa non contrinsecis tantum huiusmodi mundare convenit,

Nῦν ὑμεῖς, οἱ Φαρισαῖοι, τὸ δέξιον ποτηρίου καὶ τὸ πλευραῖς καθαρίζετε, κ. τ. λ.

(Α. f. 162 b, C. f. 152 b) Ἐνήν [αἱ. ἔξην] μὲν καὶ ἔτεροι λόγοι; χρήσασθαι τὸν Κύριον, νουθετεῖν ἔθελοντα τὸν δισύντονον Φαρισαῖον· ἐπιδράττεται δὲ τοῦ καιροῦ, καὶ οἷον ἐκ τῶν δητῶν ἐν χερσὶ δέξιανες τὴν μυσταγωγίαν. Ως γάρ, ἐν καιρῷ τροφῆς καὶ τραπέζης, ἐναργὲς ὑπόδειγμα δέχεται τὸ ποτηρίον καὶ τὸν πίνακα· καὶ διαδείκνυσιν, ὡς καθαροὺς καὶ ἐκνευμένους εἶναι χρή τοὺς εἰλικρινῶς λατρεύοντας τῷ Θεῷ, καὶ οὐ δῆπου μόνης ἐξ ἀκαθαρσίας σωματικῆς, ἀλλὰ γάρ καὶ εἰς νοῦν ἔσω κεκρυμμένης, καθάπερ ἀμέλει καὶ τὸ ταῖς τραπέζαις ὑπηρετοῦντα τῶν

⁴⁴ Matthei. ix, 12.

σκευῶν, καὶ τῶν ἔξωθεν ἐλευθερῶνθαι βύπων, εῦ δὲ ἔχοι, καὶ προσέτι τούτῳ τῶν ἔσων. Ὁ γάρ ποιῆσας, φησι, τὸ ἔξωθεν, καὶ τὸ ἔσωθεν ἐποίησεν τουτέστιν, ὃ τὸ σώμα κτίσας, καὶ ψυχὴν εἰργάσατο. Χρή τοι γεροῦν ἐνδὲ δύτα ποιήματα τοῦ φιλαρέτου Θεοῦ, σύνδρομον ἔχειν τὴν ἀποκάθαρσιν. Ἀλλ' ἡν δηθες τοῦτο τοῖς Γραμματεῦσι τε καὶ Φαρισαῖοις· μέχρι γάρ μόνου τοῦ δοκεῖν εἶναι καθαρούς αὐτοὺς, πάντα δρᾶν ἐσπούδαζον· τάφους κεκοιναμένοις προσεοικότες, κατὰ τὴν αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φωνὴν, ἔξωθεν μὲν ὥρασι, ἔσωθεν δὲ γέμοντες δετέων νεκρῶν, καὶ πάσης ἀκαθαρσίας (1). Ἀλλ' οὐ τοιούτους ἡμᾶς εἶναι βούλεται Χριστὸς, ἀγίους δὲ καὶ ἀμώμους ψυχῇ τε καὶ σώματι. Καὶ γοῦν ἐφη τις τῶν παρ' ἡμῖν· «Καθαρίσατε χεῖρας, ἀμαρτωλοί, καὶ ἀγνίσατε καρδίας, δίκυροι.» Καὶ μήν καὶ Ἡσαΐας ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ· «Λούσασθε, φησι, καθαροί γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου.» Ἐπιτήρησον δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀκριβές· πονηροὶ γάρ δύτες ἔσθι δὲ λάθοεν διὰ τινες τοὺς ἀνθρώπους ὀφθάλμους, τοὺς δὲ γε θείους οὐκ ἔνειστι λαθεῖν. Ποιὸν οὖν φάρμακον αὐτοῖς μετὰ τοὺς ἐλέγχους δέδωκεν ὁ Σωτὴρ;

Πλὴν τὰ ἔργα δύτες ἀλειμμοσύνην, καὶ ιδού πάντα καθαρά ὑμῖν δύτειν.

(Α. f. 162 b) Καίτοι πλείστας εἶναι φαμεν τῆς εθεοχιμήσεως; τὰς δόσους, οὖν πραστητα, ταπεινοφροσύνην, καὶ τὰ τούτοις ἀδειρά· ἀνθότου δὴ οὖν, τῶν τοιούτων ἀφέμενος, φιλοικτείρμονας αὐτοὺς γενέσθαι κελεύει; Φιλάργυροι λίαν ἡσαν οἱ Φαρισαῖοι, καὶ χρημάτων πορισμάτων ἀκορέστια χειρὶ συλλέγοντες. Καὶ γοῦν ἐφη που κερὶ αὐτῶν δὲ τῶν δῶλων Θεός· «Πῶς ἐγένετο πόρνη, πόλις πιστὴ Σιών, πλήρης χρίσεως; Ἐν δὲ δικαιοσύνῃ ἐκοιμήθη ἐν αὐτῇ, νῦν δὲ φονεύται· τὸ ἀργύριον ὑμῶν ἀδόκιμον, οἱ κάπηλοι σου μίσογοι τὸν οἰνον ὑδάτι, οἱ δρυχοντές σου ἀπειθοῦσι, κοινωνοὶ κλεπτῶν, ἀγαπῶντες δῶρα, διώκοντες ἀνταπόδομα, δρψανοὶ; οὐ κρίνοντες, καὶ κρίσις χήρας οὐ προσέχοντες.» Κεχώρηκε τοίνους οἰκονομικῶς κατὰ τοῦ κρατοῦντος αὐτῶν ἀρδίωστήματος.

Ἀποδεκατοῦτε τὸ ἕδυσμον, καὶ τὸ πιγμαρον καὶ τὸν ἀδχαρον, χ. τ. λ.

(Α. f. 163, Ζ. f. 133) «Ἄγαρ ἔδει μάλιστα κατορθοῦν, ταῦτα παρέντες ὡς ἔωλα, τουτέστι τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, μόνας ἐκείνας ἀκριβῶς ἐτήρουν τὰς ἐντολὰς, ἥγουν τηρεῖσθαι προσέτατον παρὰ τῶν ὑπὸ χείρα λαῶν, αἱ πλείστων αὐτοῖς λημμάτων δόδες ἡσαν καὶ ἀφρομή· ὅπετε μηδὲ τὰ τῶν λαχάνων λεπτὰ καὶ οὐδενὸς δέξια λόγου παρατρέχειν

²⁷ Matth. xxiii, 27. ²⁸ Juc. iv, 8. ²⁹ Isa. i, 16.

(1) Hoc loco in codice A. p. 163, b, inseritur Cyriilli loens adversus Julianum, qui legitur in operum Juliani editione Petaviana p. 337 seq. Sed in catena praeceunt verba: 'Αλλ' ἐνταῦθα δὲ ἀποστάτης φυσικὸν φροντὶ τοὺς τάφους, χ. τ. λ. Verum hic apostata fugienda dicit sepultra, etc. Tum etiam est in codice clausula quam Petavius desiderat: 'Αλλὰ ταῦτα μὲν παιδία καὶ λῆπος· δὲ Κύριος τοὺς τῇ ὑποκρίσει τὴν

PATROL. GR. LXXXII.

A sed etiam intrinsecis. Nam qui exteriora, inquit, fecit, idem etiam interiorum auctor est: videlicet qui corpus condidit, idem animam quoque creavit. Oportet igitur, quotquot creaturae sunt unius diligentis virtutem Dei, consentaneam habere munditatem. Cæterum insolitum hoc erat Scribis ac Pharisæis, qui ut specie tenus mundi viderentur, omniem operam dabant; sepulcris dealbatis similes, Juxta ipsius Servatoris effatum ³⁷, exterius quidem speciosi, intus autem mortuorum ossibus et omni spuria pleni. Sed non tales vult esse nos Christus, verum sanctos et immaculatos aniga et corpore. Quamobrem ait quidam noster: «Emundate manus, peccatores; et purificate corda, duplices animo ³⁸.» Inio etiam Isaias tanquam ²⁸⁰ ex Dei persona: «Lavamini, inquit, mundi estote, ausepte iniquitates de animabus vestris, in conspectu meo ³⁹.» Animadverte autem accuratum verborum tenorem. Fieri enim potest ut improbi quidam lateant hominem oculos, Dei vero nequaquam. Quodnam ergo eis remedium post reprehensionem suggessit Servator?

V. 41. Verumtamen quæ habetis, date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis.

Sane plurimas esse bene agendi vias dicimus, puta mansuetudinem, animi humilitatem, et his affinitia. Cur ergo, his omisis, misericordes eos esse jubet? Avarissimi Pharisæi erant, et pecuniae quaestum insatiabili manu acervabant. Quamobrem de ipsis ait alicubi universalis Deus: «Quomodo facia est meretrix civitas fidelis Sion, plena judicii? Justitia habitavit in ea, nunc autem homicidæ. Argentum tuum adulterinum est, caupones tui vinum aquæ miscent: principes tui infideles, socii surum, munerum appetitores, mercedibus inhiantes: pupillis jus non dicunt, viduarum causis non vacant ⁴⁰.» Prudentem ergo adversus præcipuum illorum vitium fecit invectionem.

V. 42. Decimalis mentam et rulam et omne olus, etc.

Quæ agere apprime oporteret, hæc ut levia omitentes, id est justitiam et Dei charitatem, illa tantum observabant ad unguum præcepta, vel potius a subiecto sibi populo observari jubeant, quæ militarum ipsis oblationum vehiculum et occasio erant: ita ut ne minuta quidem olera nulloque pretio digna negligenter. Atqui charitatis erga Deum negotium

²⁰ Isa. i, 21.

ἴσαντῶν κακίαν ἐπικαλύπτοντας, τάφους ἀδήλους καλεῖ, ἀπαντῶντας τοὺς ἐντυγχάνοντας. Sed hæc deliramenta lususque sunt. Etenim Servator homines, qui suam nequitiam hypocrisi contingunt, sepulcra invisibilis appellat, quæ supra ambulantes fallunt. Num ergo Cyrilus dicta a se contra Julianum repetit in commentario ad Lucam cum aliqua varietate?

est, nullatenus eum ostendere, universæ legis transgressionem vereri, juste judicare, pari omnia pracepta cura exsequi : neque vero ad necessaria officia torpere, dum uni lucro diligenter studetur ; sed indeclinatum omni in re ferre sententiam. Nam contra jus judicare, non est illorum qui debitam fratribus charitatem servant. Neglectis itaque **281** legis necessariis capitalibusque articulis, decisiones vilissimarum etiam rerum percipere salagebant.

V. 43. *Diligitis primas cathedras in synagogis, etc.*

Per quæ illos objurgat, per hæc eadem nos meliores efficit. Vult enim nos minime cupidos esse gloriæ, neque speciem virtutis potius quam ejusdem veritatem sectari; quod contra Pharisæi solebant. Quippe salutari ab aliquibus, et præcedendi amor, nequaquam nos frugi homines esse denotat: hæc enim multis quoque minime bonis accidunt. Quod demonstrat Servator illico addens : « Væ vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quia estis ut sepulcra quæ non apparent, et homines supra ambulantes ignorant. » — Nam salutationes omnium in soro ambire, et principem in concionibus locum vehementer appetere, nihil a clausis sepulcris differt, quæ externis quidem ornamenti decora sunt, intus autem omni immunditia scalent. Hoc loco specta mecum hypocrisim summe vituperatam, moremque illum cuncta ob hominum captandam gratiam agendi. Propterea beatus Paulus ait : « Si hominibus placarem, Christi servus non essem »¹¹.

V. 45. *Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis.*

Grave plerumque est cuique homini redargui. Cæterum ea res pliis quidem non est inutilis; et enim illos ad meliorem frugem transfert. Hoc morbo laborare cerne Judæorum appellatos jurisperitos. Namque omnium Servator Pharisæos increpabat ceu a recta via declinantes. Id autem impiorum legisperitorum globus stomachabatur : ipsi enim sese huic accusationi reos inserunt, sibique dicta existimant, quæ reapse de ipsis Christus erat effatus. Sed enim melius suisset reprehensionem boni consulere, atque infirmitatis suæ remedium petere, quam contumeliaz titulo reprehensionem inscite appellare, quæ utilis poterat esse ac fructuosa. Quid ergo ad hæc Christus? Reprehensionem gravius intendit, **282** vanumque illorum supercilium deprimit, dicens :

V. 46. *Et nobis legisperitis vae, quia oneratis homines oneribus, etc.*

Evidenti veluti exemplo suum ad illos informat sermonem. Gravis enim sine dubio Israelitis erat lex ; quod divi quoque discipuli fassi sunt, dicentes

A αὐτούς· ἔργον δὲ ἀγάπης τῆς εἰς Θεὸν, τὸ κατὰ μηδένα τρόπον προσκρύουειν αὐτῷ, δεδίέναι δὲ τοῦ παντὸς νόμου τὴν παράβασιν, κρίσεως δὲ ἡ δικαιοχρισία, καὶ τὸ φροντίδος Ἰωάς ἀξιοῦν τὰ τεθεσπισμένα, καὶ μὴ καταρρέθυμεν μὲν τῶν ἀναγκαῖων, μόνοις δὲ τοῖς ἐπικερδέστιν ἀκριβῶς ἐνορφύ, ἀλλ' ἀπροσκλινῆ ποιεῖσθαι τὴν ψῆφον, τὴν ἑφ' ἐκάστῳ πράγματι· τὸ γάρ ἀδικα κρίνειν, οὐκ ἀγάπην τὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τηροῦντας ἔστι. Τὰ τοίνυν ἀναγκαῖα καὶ συνεκτικά μὴ τηροῦντες τοῦ νόμου, τὰς δεκάτας λαμβάνειν ἐπούδαζον καὶ τῶν εὐτελεστάτων.

'Αραχάτε τὴν πρωτοκαθεδραῖς ἐταῖς συναγωγαῖς, κ. τ. λ.

(A f. 163) Δι' ὧν ἐκείνοις ἐπιτιμᾶ, διὰ τούτων αὐτῶν ἡμᾶς ἀμείνους ἀποτελεῖ· ἀφιλοδέξους γάρ ἡμᾶς εἶναι βούλεται, καὶ μὴ τὸ δοκεῖν πρὸ τοῦ ἀληθῶς εἶναι μεταδώκειν· διπερ ἐποίουν οἱ Φαρισαῖοι· ἀσπασμὸς γάρ ὁ παρά τιναν, καὶ τὸ προεδρεῖσαι φιλεῖν, οὐ πάντας ἡμᾶς εὑδοκίμους δινας ἀποφανεῖ· ὑπάρχει γάρ τοῦτο πολλοῖς καὶ οὐκ ἀγαθοῖς οὖσι. Διαδείκνυσι δὲ τοῦτο λέγων εὐθὺς δὲ Σωτὴρ· « Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταῖ, διτοῖς ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἀδηλα, καὶ οἱ ἀνθρώποι οἱ περιπατοῦντες ἐπάνω οὐκ οἰδασιν. »—(A f. 163 b, C f. 153) Τὸ γάρ ἀσπασμὸν ζητεῖν παρὰ πάντων τῶν ἐν ἀγορᾷ, καὶ τὸ προεδρεῖσαι συλλόγους περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι σπουδάζοντες, μνημάτων ἀδήλων οὐδὲν διαφέρουσιν, ἀ διαπρέπει μὲν τοῖς ἔξιθεν κόσμοις, μεστὰ δὲ εἰσι πάστης ἀκαθαρσίας. Ἐνταῦθα μοι βλέπε διαβεβλημένην ἐσχάτω; τὴν ὄποκρισιν, καὶ πρὸς ἀρέσκειαν ἀνθρώπων ἀπαντα διαπράττεσθαι. Διὰ τούτο φησιν δὲ μακάριος Παῦλος· « Εἴ ἀνθρώποις ἡρεσον, Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἀν ἡμην.

Διδόσκαλε, τιῦτα ἀδρῶν καὶ ἡμᾶς ὑδρίζεις.

(A f. 163 b, B f. 119, C f. 133) Δυσφόρητον μὲν ἀεὶ πᾶς ἔστι παντὶ ἀνθρώπῳ, τὸ ἐλέγχεσθαι· πλὴν οὐκ ἀνόητον τοῖς ἐπιεικέσι· μεθίστησαι γάρ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ διμειον. Ἀθρει τοῦτο πεπονθότας τοὺς παρὰ γε τοῖς Ἰουδαίοις ὡνομασμένους νομικούς. Οἱ μὲν γάρ Σωτὴρ τῶν δλων, ἐπατίμα τοῖς Φαρισαῖοις ὡς ἔξω τρέχουσι τῆς εὐθείας δδοῦ· πρὸς τοῦτο δὲ τὸ τῶν ἀνοσίων νομικῶν ἐχαλέπαινε στίφος· ἐαυτοὺς γάρ οὐ ποφέρουσι τοῖς ἀγκλήμασι, καὶ καθ' ἐαυτῶν εἰρήσθαι νομίζουσιν, ἀ πρὸς ἐκείνους ἐφη Χριστός· ἀλλ' ἦν δῆ που κρείττον ἀγαπῆσαι μὲν τὸν ἐλεγχον, αλτῆσαι δὲ τῶν ἀρρωστημάτων τὴν λύσιν, καὶ μὴ ὅριεν ἀμαθῶς τὸν Ἐλεγχον δινομάζειν, ἐπωφελῆ διτα [καὶ] χρήσιμον. Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; Ἐπιτείνει τὸν ἐλεγχον, καὶ τὴν εἰκαλεν αὐτῶν ὄφρὺν καταφέρει, λέγων·

Καὶ ὑμῖν τοῖς τομικοῖς οὐαὶ, διτις φορτίζετε τοὺς ἀνθρώπους πορτία, κ. τ. λ.

(A f. 163 b, B f. 119) Ός ἐκ παραδειγμάτος ἐναργοῦς, τὸν πρὸς αὐτοὺς ἔξυφαίνει λόγον· φορτίκδες μὲν γάρ διολογουμένως δ νόμος ἦν τοῖς ἐξ Καραήλ·

¹¹ Galat. i, 10.

ώμολόγουν δὲ τοῦτο καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, λέγοντες ἐν ταῖς Πράξεσι· « Καὶ νῦν τι παιράζετε τὸν Θεόν επιθείγαις ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, δὸν οὔτε οἱ πατέρες ὑμῶν ἰσχυσαν βαστάσαι; » Καὶ αὐτὸς δὲ τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ Χριστὸς, προσφωνῶν καὶ λέγων· « Δεῦτε πρός με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κάγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἔστρετε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, δτει πρᾶν εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσετε ἀγάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν. » Κοπιῶντας δὲ καὶ πεφορτισμένους, τοὺς ὑπὸ νόμου εἶναι φησι, ἐκεῦδον δὲ πρᾶσιν ὄντα πάντας, ὡς οὐκ ἔχοντος τοῦτο τοῦ νόμου. Ός γάρ Παῦλός φησιν, « Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτηριμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει. » Οὐαὶ τοῖνυν ὑμῖν, ὡς νομικοὶ· δισδάστεκτα γάρ φορτία καταδεσμεύοντες, εἴτα τοῖς ὑπὸ τὸν νόμον ἐπιτιθέντες αὐτὰ, αὐτοὶ τούτοις οὐ προσφαύετε· ἀπαράβατον γάρ προστάττοντες τηρεῖσθαι τὴν Μωϋσέως ἐντολὴν, καὶ δίκην τοῖς ἀθετοῦσιν ἐπάργοντες, αὐτοὶ λόγου τοῦ μηδενὸς ἔχοντιν τὸ ἐργάσασθαι τι τῶν διατεταγμένων. Τοῖς ταῦτα δρῶν εἰώθεις καὶ δισδάσκαλος Παῦλος ἐπιπλήττει, λέγων· « Ο διδάσκαλον ἔτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκει; Ὁ λέγων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις; Ὁ λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύεις; Ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἰδώλα, iεροσυλεῖς; Ὅς ἐν νόμῳ καυχᾷ, διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις; » Ἀδόκιμος [cod. εὐδ.] γάρ διδάσκαλον ἔστιν, δταν ἀσύμβατον ἔχει τῷ λόγῳ τὸν τρήπον· τούτῳ καὶ αὐτὸς διεπέστη πικρὰν ἐπιτρήκε δίκην, λέγων, ὡς· « Ο μὲν διδάσκας καὶ ποιήσας, μέγας κληθήσεται· δεὶς δὲ ἀν διδάσκῃ μὲν, μὴ ποιήσῃ δὲ, οὗτος ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (1). »

Οὐαὶ ὑμῖν, δτε οἰκοδομεῖτε τὰ μημεῖα τῶν πρηγτῶν, οἱ δὲ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειραν αὐτούς.

(Α. f. 164, Β. f. 120, Δ. f. 47 b) Ἀδόκιμον ἀποφῆνας καὶ αὐτὸς τῶν νομικῶν τὸ παμμόχθηρον ἐργαστήριον, κοινὸν ἀπασι τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς ἐξυφάνει τὸν ἐλεγχὸν· τι δὲ ἀρα φησίν, ἐρευνήσωμεν ἀκριβῶς; Οι μὲν τῶν Ἰουδαίων πατέρες ἀπέκτειναν κατὰ καιροὺς τοὺς ἀγίους προφήτας, τὸν θεὸν αὐτοῖς διαπορθμεύοντας λόγον· οὐ γε μὴν ἐξ αὐτῶν γεγονότες, διμολογοῦντες δτε οἱ προφῆται γεγόνασι σεπτοὶ καὶ τίμιοι, περιήρμησαν αὐτοῖς τοὺς τάφους, ήτοι τὰ μημεῖα, τιμὴν ἀπονέμοντες τὴν τοῖς ἀγίοις πρεπωδεστάτην. Οὐκοῦν ἀπεκτόνατε μὲν οἱ πατέρες αὐτῶν, αὐτοὶ δὲ προφῆταις εἶναι πιστεύσαντες καὶ ἀνδρᾶς ἀγίους, κριταὶ γεγόνασι τῶν ἀποκτεινάντων αὐτούς· δεὶς δὲ τούτων αὐτῶν κατηγοροῦσι ὡς ἡσεβηκότων. Ἀλλ' οἱ τῶν ἰδίων πατέρων ἐπὶ ταῖς οὖτις δειναῖς μισιφονίαις καταψήφισμένοι, τοῖς ίσοις ἔμελον ἀλῶνται κακοῖς, καὶ διὰ τῶν αὐτῶν λέγαι πλημμελημάτων, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν ἔτι χειρόνων. « Εἳς μὲν γάρ τις τὰς ἑτέρων ἀδικίας ἐξετάζει, φυσικῷ λογισμῷ χρίνων, ὅρῃ τὸ φαῦλον καὶ μέμφεται· αὐτὸς δὲ εἰς τὰ ἵσα πάθη φυ-

A in Actibus: « Et nunc cur tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod ne patres quidem nostri portare potuerunt? » Quin ipse quoque nos Christus hoc docuit, verbis his compellans: « Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos; et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris? » Laborantes atque oneratos dicit legi suppositos, seque mitem appellat, cū si bujuscemodi non sit lex. Etenim, ut ait Paulus, « Irritam quis faciens legem Moysis, sine miseratione duobus vel tribus testibus moritur? » Væ ergo vobis, o legisperiti! intolerabilia enim pondera congregantes, deinde ea legi subjectis imponentes, vos ipsi quidem eadem ne attingere quidem patimini. Quippe legisperiti Moysis præcepta violari velantes, poenamque transgressoribus decernentes, ipsi tamen nullam legis partem observare curabant. Ita semel gerere solitos sapientissimus quoque Paulus objurgat, dicens: « Qui alium doces, te ipsum non doces? qui aīs non furandum, furaris? qui dicas non mœchandum, mœcharis? qui abominaris idola, sacrilegium facis? qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras? » Certè improbat ille doctor, qui non consentientes doctrinæ mores habet. Huic ipse Servator acerbam poenam decrevit, dicens: « Qui docuerit et egerit, magnus vocabitur: qui autem docuerit, et non egerit, hic vocabitur minus in regno cœlorum? »

283 V. 47. Væ vobis qui adficalis monumenta prophetarum, patres autem vestri occiderunt illos!

Postquam satis improbab̄erat pessimam legisperitorum officinam, communem Judæorum principibus consic̄t reprehensionem. Quid vero dicat, diligenter scrutemur. Judæorum majores interfecerant variis temporibus sanctos prophetas, qui divinum verbum ad eos deferebant: verum posteri eorum consilentes suis illos venerabiles honorandosque prophetas, exornaverant iis sepulera seu monumēta, honorem tribuentes sanctis viris convenientissimum. Ergo quos majores ipsorum occiderant, dum posteri sanctos viros existimabant, judices flebant illorum qui eos occiderant. Quia enim occisis illos honorandos censebant, idcirco rem occisoribus criminī dabant. Sed tamen qui majores suos ob tam sæva homicidia condemnaverant, pari mox culpa irretiendi erant, eademque per criminā, imo et pejora, discursuri. Nam quandiu in aliorum culpas quisquam inquirit, naturali ratiocinio judicans, pravitatem agnoscit et vituperat: sed cum ipse pares animi passiones experitur, tunc quasi cœsus in eas incurrit. Hi ergo auctorem vitæ interfecrunt; et

⁷² Act. xv, 10. ⁷³ Matth. xi, 28, 29. ⁷⁴ Hebr. x, 28. ⁷⁵ Rom. ii, 21, 22. ⁷⁶ Matth. v, 19.

(1) Invertitur hic (sine ullo tamē detrimēto) sententiārum evangelicarum ordo. Nec mirum; Pa-

tres enim haud raro sacrum textum memoriter reserbant.

hunc aduersus eum impietatis diversorum quoque A **χῆς προαγόμενος**, oīonēt τυφλὸς ἐπὶ ταῦτα φέρεται. discipulorum cædes addiderunt. Nam Dei sapientia Servator sic illis aiebat : « Mittam ad eos prophetas atque apostolos; ex quibus partim occident, partim perseguentur, » et reliqua. Et hoc quidem loco prophetarum nomine apostolos vocat, nec non apostolorum successores, Ecclesiæ pastores atque magistros, prophetæ atque doctrinæ a sancto Spiritu donis ornatos. Predicit igitur eventura Judæorum genti mala, propter insatiabilem ipsorum sævitiam. Futurum enim erat ut ultio exquireretur de omnium prophetarum effuso sanguine, a mundi primordiis usque ad præsentem ætatem. Zachariam autem, consentaneum est intelligere Præcursoris parentem, quem non scripta traditio refert a **284** Judæis intersectum inter templum et altare, propterea quod prophetaverat, ino vero præsentem demonstraverat Virginem Deiparam, atque ex ea oriturum Deum ac Servatorem Jesum Christum, qui regis instar ac Domini ad eorum gentem mittendus erat : Ipsamque sanctam Virginem, post conceptionem de Spiritu sancto, ex virginali statione, quæ in sacro loco erat inter templum et altare, non esse dimitendam dixerat ceu nuptiam, sed adhuc virginem agnoscendam, eique permittendum ut in consueta statione subsisteret. His ergo auditis Judæos excanduisse, eique manus attulisse, metuentes expectatum ex ejus vaticinio regem, caventesque ne regi fierent subjecti qui ipsos imperio premeret. Hæc ergo testantem de futuro parti Zachariam. **285**

B

(1) Narratio hæc nominatum tribuitur Cyrillo in duobus salem codicibus C. f. 133 b, et D. f. 47 b. Et quidem aliis plurimum verbis eaudem rem scribit nosler Cyrilus etiam contra Anthropomorphitas cap. 27. Porro in codice item veteri B. f. 119, b, eamdem narrant historiam Greg. Nyssenus (qui tamem cum Cyrillo contra Antihrop. sære ad litteram congruit) nec non Severus Antiochenus, quorum verba ascribam. **Tou Nyssoñs.** Ierœns oītoç δ Ζαχαρίας ἦν, τῷ τῆς προφητείας χαρισματι πρὸς τὴν γῆστιν τῶν χρυπτῶν χειραγωγούμενος. δι τὸ τῆς παρθενίας μυστήριον ἐπὶ του ἀρχάρτου τόκου μηνθεῖς, οὐκ ἀπέκρινεν ἐν τῷ ναῷ τοὺς ταῖς παρθένοις κατὰ τὸν νόμον ἀποκεκληρωμένου τόπου τὴν διαμονήν μητέρα, διδάσκων τοὺς Ιουδαίους ὅτι παρθένος ἡ κόρη, καὶ Θεὸς μέγας καὶ Σωτῆρ ἐξ αὐτῆς τεχθόσμενος Ἰησοῦς Χριστός. ἦν δὲ οὗτος ὁ τόπος, τὸ μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διάστημα. Ἐπειδὲ ἔχουν ταῦτα, φόδρο τοῦ μῆ γένεσιν βασιλεῖ ὑποχειρίους, ταῦτα μαρτυροῦντα διαχειρίζονται, πρὸς αὐτὸν τῷ θυσιαστηρίῳ τὸν ιερέα ιερουργήσαντες. — Λέγει καὶ Σενῆτος εἰς τὸ αὐτὸν, δι τὸ ἀγράφου παραδοσεως ιστόρηται τοὺς Ιουδαίους τὸν ιερέα Ζαχαρίαν τὸν Ἰώάννου πατέρα ἀνελεῖν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου διὰ τὴν αὐτὴν αἵτιαν, ἥν καὶ δ Νύσσος εἴρηκεν. Nysseni. Sacerdos erat hic Zacharias, prophetæ dono ad arcanorum cognitionem manuductus. Is virginitatis mysterium circa incontaminatum partum edocens, non secrevit in templo ab assignato per legem virginibus loco incorruptam matrem, Judæos admonens virginem esse hanc pueram, Deumque magnum ac Servatorem oriturum ex ipso Jesum Christum. Erat vero is locus inter templum et altare intervalum. Ea re audita Judæi, veriti ne regi fierent subditi, virum talia testantem interficiunt, ipso in altari sacerdotem immolantes. — Ait etiam

Sererus hoc eodem Evangelii loco ex traditione non scripta narratum esse. Judæos sacerdotem Zachariam, Joannis patrem, occidisse inter templum et altare, ob eamdem quam Nyssenus dixit causam. Nysseni locus sumitur, nonnulli variatis, ex ejus sermone de nat. Domini. Tractum autem Severi multo integriorem nos edidimus in tomo decimo AA. class. p. 432, qui Cyrrilum auctorem sibi familiarissimum sine dubio expilavit. Item nos Script. vet. t. IX, p. 682, in catena ad Lucam verba protulimus Geometræ, qui Zachariam ab Herodis lictoribus occisum ait. Sed enim notissima est Hieronymi sententia super hac traditione comm. in Matth. xxi, 35 : **Alii Zachariam patrem Joannis intelligi volunt, ex quibusdam apocryphorum somniis approbantes, quod propterea occisus sit, quia Salvatoris prædicaris adventum. Hoc quia de Scripturis non habet auctoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur. Ita peremptorio, ut solet, stylo Hieronymus.** Sed tamen cum Cyrillo, et supra scriptis Nysseno Severo et Geometra, consentiunt antiquissimi Patres a Calmeto jam citati (præter Jacobi Protoevangelium), Origenes, Petrus Alex., Tertullianus, Basilius, Chrysostomus, Epiphanius ; item juniores Theophylactus et Euthymius. His addit Baronius (qui hanc opinionem tuetur t. I, an. I. n. 53) etiam Valentinius imp. auctoritatem in epistola apud Theodoretum, Hist. lib. iv, 8. Origenis locus Graece exstat ex catena ms. in ed. Ruzei t. III, p. 845, sed initio acephalus, quem nos ex cod. A. p. 164, b, ita supplevimus. Ωριγέρους. Ζαχαρίαν εὑρίσκομεν ἐν ταῖς Βασιλείαις ιερέα, φονευθέντα ἐγγυς τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ὑπὸ Ἰωάκιβασιλέως Ἰούδα. Ἰωάκης δὲ ιστορεῖ, τὸν ίωδην Βαραχίου Ζαχαρίαν αὐτὸν εἶναι πατέρα τοῦ Βαπτιστοῦ. οὐ δύνανται γάρ, etc. (hic sequitur dicta editio.)

εις τὰς χείρας, δεδιότας τὸν ἐκ τῆς αὐτοῦ προφητήν. Αἱ interemerunt, dum apud ipsum altare rem sacram ieiulas προσδοκώμενον βασιλέα, φόδῳ τοῦ μὴ γενέσθαι utpote sacerdos operabatur.

βασιλεῖ δυοχειρίους μέλλοντι καταδυναστεύειν αὐτῶν. Τὸν οὖν ταῦτα μαρτυροῦντα περὶ τοῦ τόκου Ιαγειρίζονται, πρὸς αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ τὸν λεπρὸν ιερουργῆσαντα [al. codd. ιερουργῆσαντες].

Nai λέγω ὑμῖν, ἐκηγηθήσεται ἀπὸ γενεᾶς ταύτης.

(Α. f. 164 b) Εἰ καὶ δεικτικῶς δὲ λέγει, « ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης, » οὐχὶ μόνον τάχα που κατασημῆναι φαμεν τοὺς τότε παρόντας καὶ ἀκρωμένους, ἀλλὰ πάντα τὸν φονευθῆν καὶ ἡπὸ τὴν μιαφονίαν πίπτοντα· συντετάξεται γάρ τῷ δρμοὶ τὸ δρμοῖον, ὃς ἀδελφὸν καὶ δρμογένες· κατὰ τὸ· « Αὕτη ἡ γενεὰ ζητούντων τὸν Κύριον. » — « Καὶ διατηρήσεις ἡμᾶς ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης. »

"Ηρατε τὴν κλείδα τῆς γνώσεως, αὐτὸν οὐκ εἰσήλθετε, κ. τ. λ.

(Α. f. 165, Β. f. 120, C. f. 133 b, D. f. 48) Κλείδα γνώσεως αὐτὸν εἶναι φαμεν τὸν νόμον, καὶ τὴν ἐν Χριστῷ δικαιωσιν, διὰ πίστεως δὲ δηλονότι τῆς εἰς αὐτὸν.⁷⁷ Ήν μὲν γάρ ὁ νόμος ἐν σκιᾷ καὶ τύπῳ, πλὴν εἰ τύποι διαμορφοῦσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ γράφουσιν αἱ σκιαὶ πολυτρόπως ἡμῖν τὸ Χριστοῦ μυστήριον.⁷⁸ Αμῦνδος ἐσφάστο κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον· ἡσθιον τῶν κρεῶν αὐτοῦ, καὶ ἔχριον τῷ αἴματι τὰς φλιάς· καὶ νενικήκασι τὸν ἄλοθρευτὴν.⁷⁹ Ἀλλ᾽ αἴμα προσάτευτοι οὐκ ἀν ἰσχυσεν ἀνταρέψαι ὑπάντον· ἐμφρόντο δὴ οὖν ὡς ἐν ἀδινῷ Χριστὸς, τὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς ὑπομένων σφαγήν, καὶ σῶζον αἴματι τῷ ἑδῶφ τοὺς μετέχοντας αὐτοῦ· πλεῖστα δὲ ἀν τις πρὸς τοῦτο λέγοι, δι᾽ ὃν ἔνεστιν ίδειν τὸ Χριστοῦ μυστήριον, διὰ τῆς τοῦ νόμου σκιᾶς γραφόμενον.⁸⁰ Εφη δέ που καὶ αὐτὸς τοῖς Ἰουδαίοις προσλαῶν· « Εστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς, εἰς δὲ ὅμεις ἡλπίκατε. Εἰ γάρ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἀν ἑμοῖς· περὶ γάρ ἑμοῦ ἐκείνος ἔγραψε. » Καὶ πάλιν· « Ἐρευνάτε τὰς Γραφάς, διτὶ ἐν αὐταῖς δοκεῖτε ζωῆν αἰώνιον ἔχειν, καὶ αὗται εἰσιν αἱ περὶ ἑμοῦ μαρτυροῦσαι· καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρός με ἵνα ζῶην ἔχητε. » Απας γάρ λόγος τῆς θεοπενεύστου Γραφῆς εἰς αὐτὸν ὄρθη, καὶ ἐπ’ αὐτῷ συντείνεται.⁸¹ Εδει δὴ οὖν τοὺς καλουμένους νομικούς, ἀτὰ δὴ τὸν Μωϋσέως πολυπραγμονοῦντας νόμον, καὶ τὰς τῶν ἀγίων προφητῶν οὐκ ἡγνοηκότας φωνάς, ἀνοίγειν τρόπον τινὰ τοῖς Ἰουδαίοις δῆμοις τὰς τῆς γνώσεως θύρας. Παιδαγωγεῖ γάρ ὁ νόμος ἐπὶ Χριστὸν, ἀποφέρει· δὲ εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ καὶ τὰ τῶν ἀγίων προφητῶν εὑσεῦδη κηρύγματα.⁸² Αλλὰ τοῦτο μὲν οὐ πεπράχασιν οἱ καλουμένοι νομικοί· ἐκ δὲ τῶν ἐναντίων, ἤραν τὴν κλείδα τῆς γνώσεως· ἵνα τὴν διὰ νόμου χειραγωγίαν ἐννοήσῃς ἢτοι τὴν πίστιν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν εἰς Χριστὸν· προσγίνεται γάρ διὰ τῆς πίστεως, τῆς ἀληθείας ἡ γνῶσις. Καὶ γοῦν ὁ προφήτης Ἡσαΐας οὗτω πού φησι· « Καὶ ἐὰν μὴ πιστεύστε, οὐδὲ οὐ μὴ συνῆτε. » — « Χιωτὶς γάρ πίστεως, ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι ποτε. »⁸³ Ήραν τούννον οἱ νομικοὶ τὴν κλείδα τῆς γνώσεως· οὐ γάρ εἰσιν πιστεῦσαι τινας εἰς τὸν τῶν ὅλων Σωτῆρα Χριστόν. Τεθαυματούργηκε πολυτρόπως· οἱ δὲ, καίτοι θυμάσσαι δέον ἐπὶ τούτοις αὐ-

V. 51. Utique dico vobis, requiretur ab hac generatione.

Eliamsi demonstrative dicit « ab hac generatione, » haud fortasse tamen significari ab eo dicimus præsentes tantummodo atque auditores, sed homicidam quemlibet, et sanguinis effusi reum: nam simile cum simili collocatur, ut fraternalm atque homogeneum, juxta illud: « Hæc est generatio quærentium Dominum ». Et illud: « Et custodes nos a generatione hac ».

V. 52. Tulistis clavem scientiæ, ipsi non introiis, etc.

Scientiæ clavem dicimus ipsam esse legem, et in Christo justificationem, per fidem videlicet in ipsum. Sane in umbra typoque lex versabatur, verum tamen veritatem typi figurant, umbræque multimodis depingunt nobis Christi mysterium. Agnus macilabatur secundum Moysis legem: carnes ejus comedebant, et limina sanguine ungebant; atque ita exterminatori superiores fuerunt. Atqui communis oviculae crux necem arcere haud potuisse; ergo figurabatur in agno Christus, pro mundi vita cædem sustinens, proprioque sanguine participes sui salvans. Plurima quispiam addere posset, ex quibus cognoscere licet Christi sacramentum a legis umbra delineatum. Dixit autem alicubi Christus ipse Judæos alloquens: « Est qui vos accusat Moyses, in quem vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis et mihi; de me enim ille scripsit ». Et mox: « Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: et ipsæ sunt, quæ testimonium perhibent de me; nec vultis venire ad me, ut vitam habeatis ». Tota enim inspiratae Scripturæ oratio ipsum designat, et in eumdem collineat. Debebant ergo sic dicti legisperiti, ceu qui in Moysis lege studium collocaverant, nec sanctorum prophetarum oracula ignorabant, aperire quodammodo Iudaicis turbis scientiæ januam. Nam lex ad Christum instituit, atque ad 298 ipsius cognitionem deducunt sanctorum prophetarum pia predicationes. Verum tamen haud hoc faciebant sic dicti legisperiti, sed e contrario scientiæ clavem abstulerant; quibus in verbis intelligere debes legis disciplinam, sive fidem, eam scilicet quæ erga Christum est. Namque a fide veritatis cognitio provenit. Quapropter Isaías propheta dicit: « Nisi credideritis, non intelligetis ». Nam « sine fide impossibile est placere unquam (Deo ⁸⁴). » Abstulerant itaque legisperiti scientiæ clavem, quia non sinebant quenquam communi Servatori Christo credere. Is multimodis prodigia edidit; illi vero, cum idcirco euui admirari debuissent, miraculis maledicebant, populoque sibi subjecto scandalum creantes, dicebant:

⁷⁷ Psal. xxiii, 6. ⁷⁸ Psal. xi, 8. ⁷⁹ Joan. v, 45.

⁸⁰ Joan. v, 59. ⁸¹ Isa. viii, 9. ⁸² Hebr. xi, 6.

« Hic dæmonia non ejicit, nisi in Beelzebul principe dæmoniorum. » Videu' quomodo scientiae clavem auferebant? Docebat in synagogis, patescierat audientibus bonam et perfectam beneque placentem Patris voluntatem: illi vero ne has quidem doctrinas ejus sine vituperio esse sinebant. Inclamabant enim turbis: « Dæmonium habet, et insanit: cur eum auditis? » Vere itaque abstulerant scientiae clavem; ipsi non sunt ingressi et alios item ingressu prohibuerunt.

**Hραν οὖν, κατὰ τὸ ἀληθὲς, τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως.*

V. 53. Cœperunt Scribæ ac Pharisæi graviter insistere, et os ejus circa multa provocare.

Ægre ferentes se coargui, cœperunt, inquit, vehementer ei insistere. Porro insistere hic valet urgere, irasci, stomachari. Nitebantur etiam, inquit, ejus os provocare. Quid vero rursus est hic os provocare? Exigebant scilicet, ut subito ac propemodum inconsiderate callidis ipsorum quæstionibus responderet, existimantes eum sine dubio succubiturum, atque aliquid tumultuarie dicturum quod calumniam non effugeret. Sed enim Deum esse nesciebant, imo eum superbe contumelioseque spernabant. Propterea Christus familiares suos, id est discipulos, ut ab illis caverent admonebat. Audi igitur:

287 CAP. XII.

V. 1. *In primis cavete a Pharisæorum sermendo.* C

Ab hoc nimirum cavere discipulos suos Dominus vult; fermentum hoc loco dicens hypocrisim. Est enim Deo invisa res: et ea quidem ad breve quandoque tempus latitat, verumtamen foras excidit, et quidem haud longo tempore post. Nam quod Dei oculum nullus actus noster vel dictum latere queat, demonstravit, dicens: « Nihil est opertum, quod non revelabitur. » — Omnis enim sermo noster, et omnis actus, die judicii manifestus erit. Vana est ergo hypocrisis; sed oportet nos veros adoratores videri. — Fortasse etiam secundum superiorem sententiam docet, omnia nostra clam dicta et facta patere omniumenti Deo, et aliis quoque revelatumiri (1).

V. 4. *Dico autem vobis amicis meis: ne terreatmini ab his qui occidunt corpus.*

Ad spiritalem fortitudinem instruit amatores suos. « Dico enim, inquit, vobis amicis meis. » Haud

²² Joan. x, 20.

(1) Hoc loco apud catenam D. Thomæ sequuntur nac. « *CYRILLUS.* Quoniam gemina est causa perfidiae, quæ aut ex inolita malitia, aut ex accidenti metu nascitur; ne quis metu territus Deum, quem corde cognoscit, negare cogatur, pulchre addit: *Dico autem vobis amicis,* » etc.

(2) *Vocabulum πρῶτον reapse in codice A, et aliis, inter verba sacri textus rubris litteris scribitur, non*

Α τὸν, διέσυρον τὰς θεοσημείας, καὶ τοὺς ὑπὸ χειρά λαοὺς σκανδαλίζοντες, ἐφασκον· « Οὐτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεελζεβούλ ἅρχοντι τῶν δαιμονίων. » Ὁρᾶς ἐν τούτοις τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως αἴροντας; Ἐδέδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς, φανερὸν καθίστη τοῖς ἀκρωμένοις τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ τέλειον καὶ εὐάρεστον· οἱ δὲ καὶ ταύτας αὐτοῦ τὰς μυσταγωγίας οὐκ ἀμωρήτους ἀφέντες εὑρίσκονται· προσεφώνουν γάρ τοῖς δηλοῖς· « Δαιμόνιον ἔχει καὶ μαίνεται· τί ἀκούετε αὐτοῦ; » αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον, κεκαλύκασι δὲ καὶ ἐτέ-

· Ἡρξατο οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι δειρῶς ἐτέχεισαν καὶ ἀποστοματίζεισαν αὐτὸν περὶ κλειδῶν.

B (A f. 165 b). « Ασχάλλοντες πρὸς τοὺς ἐλέγχους, ήρξαντο, φησι, δεινῶς ἐνέχειν αὐτῷ. Τὸ δὲ ἐτέχειν, ἀντὶ τοῦ ἐγκείσθαι καὶ ἐγκοτεῖν ἡτοι δυσμῆλαίνειν ἐστίν. Ἐπεχέρουν δὲ αὐτὸν, φησι, καὶ ἀποστοματίζειν περὶ πολλῶν. Καὶ τί πάλιν τὸ ἀποστοματίζειν ἐστίν; Ἀπήτουν ἐκ τοῦ παραχρῆμα καὶ οἰονεὶ ἀσκεπτὸν πρὸς τὰς πανούργους αὐτῶν ἀποκρίνεσθαι πεύσεις, οἰηθέντες ὅτι διαποσέται πάντως, καὶ λαλήσει τι τῶν ὅσα ἐστὶν οὐκ ἔξω διαβολῆς· ἀλλ' οὐκ ἔδεσαν δυντα Θεὸν, μᾶλλον δὲ καταφρονηταὶ γεγόνασιν, ἀλλαζόνες καὶ ὑβρισταὶ· ταύτητοι Χριστὸς τοῖς ἐστοῦ γνωρίμοις, ἤγουν μαθηταῖς, φυλάκτεσθαι ἀπ' αὐτῶν παρηγγύα· ἔκουε γοῦν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Πρῶτον (2) προσέχετε ἐαυτοῖς ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαῶν.

(A f. 165 b) « Αφ' ἡς καὶ προσέχειν τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος βούλεται· ζύμην ἐν τούτοις, τὴν ὑπόκρισιν λέγων (3)· θεοστυγές γάρ τὸ χρῆμα· καὶ λανθάνει μὲν ἐσθ' ὅτε βραχὺ, πλὴν διαπίπτει, καὶ οὐκ εἰς μακράν. Μης γάρ οὐκ ἔνεστι λαθεῖν τὸν τῆς Θεδητῆς ὄφθαλμὸν τὰ παρ' ἡμῶν δρώμενα, διέδειξεν εἰπών· « Οὐδὲν δὲ συγκεκαλυμμένον ἐστίν, δὲ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται. » — (A f. 165 b, C f. 133 b) « Απεις γάρ ἡμῶν λόγος καὶ πᾶν ἔργον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἔσται φανερόν· περιττὴ τοιγαροῦν ἡ ὑπόκρισις· δεὶ δὲ ἡμᾶς ἀληθινοὺς ὄφθαλμούς προσκυνητάς. — (A f. 165 b) « Ισως δὲ καὶ τὰς τὴν προτέραν ἐπιβολὴν διδάσκει, διτὶ τὰ χρυψῇ παρ' ἡμῶν καὶ λεγόμενα καὶ πραττόμενα, δῆλα ἔσται τῷ πάντα δρῶντι ὄφθαλμῷ, καὶ τοῖς ἀλλοῖς ἔκκαλυφθήσεται.

Ἄλτρα δὲ ὑμῶν τοῖς φίλοις μον· μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινότων τὸ σῶμα.

(A f. 165 b, B f. 120 b, C f. 134) *Εἰς πνευματικὴν εὐαγδρίαν ἀλείφει τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὸν.*

autem nigris in Cyrilli contextiu.

(3) *Ex hac glossa videtur Cyrillus non legisse in sacro texto ἡτοι ἐστὶν ὑπόκρισις, quæ verba reapse desunt in parallelis Matth. xvi, 6, et Marc. viii, 15. Sed tamen, quidquid sit de Cyrilli lectione, verba hæc constanter occurrunt in Lucæ codicibus Græcis atque Latinis.*

«Λέγω γάρ ὑμῖν, φησί, τοῖς φίλοις μου. Οὐχ ἀπασιν οὖν ἀπλῶς πρέποι ἀν, ὡς ἔοικεν, δι περὶ τούτων λόγος· ἐκεῖνοις δὲ μᾶλλον, οἵς ἂν ἐνυπάρχον ὅρκτο τὸ ἔξι δῆλης καρδίας ἀγαπᾶν αὐτὸν· οἵς καὶ ἀρμόζει λέγειν· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; Θλίψις, ή στενοχωρία, ή διωγμός, ή γυμνότης, ή μάγαιρα; » Οἱ γάρ μή τοιοῦτοι, εὐπαραχόμιστοι λίαν εἰσὶν, καὶ πρὸς ἀποστασίαν ἐτοιμότεροι· οἱ δὲ τὰ αὐτὰ φρονοῦντες αὐτῷ, καὶ τοῖς ἔγειριν αὐτοῦ κατακολουθεῖν σπουδάζοντες, φαίνεν ἀν μετά τοῦ θεσπεσίου Πέτρου· «Χριστοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ ὑμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν αὐτὴν ἐννοιαν ὑπέλισσθε. » Ἐθελοντῆς γάρ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέμεινε θάνατον, ὡς ἀπαράβλητον ἔχων τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην. Ἀκτιχδάμεν γοῦν λέγοντος αὐτοῦ ἐναργῶς· «Μείζονα ταύτης τῆς ἀγάπης οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις θῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. » Εἴτα πῶς οὐκ ἀν εἰη τῶν ἀτοπετάτων, μή ὥσπερ τι τῶν ἀναγκαιοτάτων ὄφλημάτων ἐκτίσαι Χριστῷ διπέρ ἐλάσσομεν παρ' αὐτοῦ; Χρή δὲ καὶ ἐτέρως ζωῆς ἡμᾶς δυτας ὑπασπιστάς, μή δειδέναι τὸν θάνατον, ἀπομιμέσθαι δὲ μᾶλλον τῶν ἀγίων Πατέρων τὴν πίστιν. Προσκεκλικεν δι πατριάρχης Ἀδραάμ τὸν μονογενῆ πειραζόμενος, φημὶ δὲ τὸν Ἰσαάκ, λογισάμενος διτοι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγέρειν δύναται δὲ θεός. Ποιὸν οὖν ἔσται καθ' ἡμῶν τοῦ θανάτου τὸ δεῖμα, καταργούσης αὐτὸν τῆς ζωῆς (1);

Προσενθυμεῖσθαι δὲ τούτοις κάκενο προσήκει· εὐρίσκονται γάρ διὰ πόνων οἱ στέφανοι· καὶ ἀνθρώποι μὲν μέχρι σώματος ἐκτείνουσι τὰς δργάς, καὶ πέρας αὐτοῖς τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιδουλῆς, δι τῆς σαρκὸς θάνατος· Θεοῦ δὲ κολαζόντος, οὐ μέχρι μόνης σαρκὸς ή ζημία στήσεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ συνυποφέρεται ταῖς αἰκίαις ή ἀθάνατος· [al. codd. ἀθλα]. Ψυχῆ· Οὐκοῦν εἰσίτω μᾶλλον δι μετ' εὐκλείας θάνατος, εἰς ἀρχὰς ἡμᾶς ἀναφέρων ἀτελευτήτου ζωῆς, ήτοι μασμένων πάντως που καὶ τῶν ἐκ θείας φιλοτιμίας ἀγαθῶν. — (Α. f. 165 b, Α. f. 166) Ἰνα δέ τι καὶ ἐτερον ἐπικούρημα ταῖς ἡμετέραις χαρίσταις διανοιαῖς, προστέθεικεν ἀναγκαῖως· «Οὐχὶ πέντε στρούθια πωλεῖται ἀσσαρίων δύο; καὶ ἐν [δ] ἐξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλελημένον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. » — (Α. f. 166, B. f. 121, C. f. 134) Προσεπήγαγε δὲ διτοι καὶ «Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ὑμῶν πάσαι τριθυμηται. » Ήρδες διηγητοι ποιεῖται πρόνοιαν τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν; Εἰ γάρ μέχρι τῶν οὐτως εὐτελεστάτων ἐκτείνεται, καὶ οἷον κάτεισιν ἐπὶ τὰ πάντων σμικρότατα τῶν ζώων, πῶς ἀν ἐπιλάθοιτο τῶν ἀγαπῶντων αὐτὸν, ή ἀγνοήσει τι τῶν συμβαίνοντων αὐτοῖς, δις γε τοσάτην αὐτῶν ποιεῖται πρόνοιαν, ὡς ἔκαστα τῶν κατ' αὐτοὺς εἰδέναι λεπτῶς, καὶ οἷον τριθυμημένας ἔχειν

A cunctis itaque congruere videtur sermo hujusmodi; sed iis, a quibus illum toto corde diligenter exploratum erat. Quos etiam decet dicere: «Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an nuditas? an gladius?» Nam qui ita non sunt comparati, valde sunt volubiles, atque ad apostasiam promptiores. At illi qui suam cum illo voluntatem conformarunt, ejusque vestigiis insistere studuerunt, utique dicent cum divo Petro: «Christo passo in carne pro nobis, et vos pro ipso eadem cogitatione armemini». Sponte enim pro nobis necem pertulit, propter suam incomparabilem erga nos charitatem. Quare audivimus dicentem 288 ipsum: «Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis». Quidni ergo sit absurdissimum, Christo non reddere, tanquam debitam apprime gratiam, id quod ab eo prius accepimus? Alioquin etiam curandum est ne, dum vita tutelam gerimus, mortem expavescamus, sed initemur potius sanctorum Patrum fidem. Obtulit patriarcha Abrahamus unigenitum tentatus, Isaacum dico, secum reputans posse Deum a mortuis quoque suscitare. Quinam ergo jam nobis supersit mortis timor, postquam eam vita extinxit?

Simil et illud cogitare par est, inveniri labore coronas. Et homines quidem, usque dum manet corpus, iras suas intendere; finemque illis nos persequendi carnis interitum fieri; verumtamen Deo puniente, haud usque ad carnem tantummodo tendi poenam, sed et immortalem ipsam suppliciis animam irretriri. Ergo obveniat potius bona cum fama interitus, qui nos ad sempiternæ viæ initium transferat, ubi omnino parata est a divina liberalitate felicitas. — Ut autem aliud quoque suppeditaret mentibus nostris solamen, necessario addidit: «Nonne quinque passeris veneunt dipondio, et unus ex illis non est in obliuione coram Deo (2)?» Subdidit etiam: «Capilli capitis vestri omnes numerali sunt.» Viden' quantam gerat curam diligentium se? Nam si ad hæc usque vilissima extenditur, seque ad minutissimos animantes inclinat, qui fieri potest ut eum amatorum suorum capiat oblivio, vel rem ullam ad eos pertinentem ignoret? qui sane tantam circa illos providentiam gerit, ut singula ipsorum negotia accurate sciat, et eorumdem, ut ita dicam, capillos numeratos habeat. Vel igitur in temptatione non sinet incidere, vel sapiente couilio id sinet ut 289 patientia inclarescamus. Nam

⁽¹⁾ Rom. viii, 35. ⁽²⁾ I Petr. iv, 1. ⁽³⁾ Joan. xv, 13.

(1) Male profecto se habet hic locus in Latina Corderii catena. Nam primo is mendose legit δεῖγμα pro δεῖγμα; deinde et reliqua pervertit sic: *Quale igitur erit nobis mortis iudicium, vita ipsa contempta.*

(2) Paulo hic plura apud Corderium in catena Latina. «Destituntur siquidem jure meritoque peccatores Dei memoria et cura. Contra vero Deo cordi est, accurate nosse sanctorum vitam.»

qui in laquenum incurrere permitlet, idem sine A αὐτῶν τὰς τρίχας; Ἡ γάρ οὐκ ἔάσει πεσεῖν εἰς πειρασμὸν, ή γοῦν οἰκονομικῶς, ἵνα παθόντες εὑδαικήσωμεν· διὸ γάρ εἰς παγῆα πεσεῖν ἐπιτρέψας, χορηγήσει πάντως τὸ δύνασθαι διενεγκεῖν.

V. 8. *Quicunque confessus fuerit me coram hominibus, etc.*

Age iam, quisnam sit Christum constiens, vel quomodo hunc quispiam recte constilebitur, ante omnia cognoscere par est. Scribit itaque nobis sapienissimus Paulus: « Ne dixeris in corde tuo: Quis ascendet in cœlum? id est Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a mortuis revocare. Sed quid dicit Scriptura? Propterea est verbum in ore tuo, et in corde tuo; hoc est verbum fidei, quod prædicamus. Quia si constitearis ore tuo Dominum Jesum, et corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris. Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem⁹⁷. » Totum his verbis Christi sacramentum egregie explicat. Oportet enim primo eum qui apparuit ex Deo Patre Filium, unigenitum ex ejusdem substantia Deum Verbum, Dominum omnium consideri; non quasi exterius et attributam obtinuerit dominationem, sed quia ita suapte natura vereque se habet, bāud secus quam Pater. Deinde credendum est quod Deus illum a mortuis suscitat, humanatum scilicet, et in carne propter nos passum: sic enim a mortuis resurrexit. Dominus est ergo, ut dixi, Filius; idemque non comparandus eum alii, quibus dominationis appellatio donatica sicut et attributa. Solus quippe Dominus naturalis est, qui est super omnia creata Deus Verbum. « Unus enim Dominus Jesus Christus, per quem omnia⁹⁸. » At ne Pater quidem dominatu excludetur, quandoquidem naturalis est Deus: neque item Filius a deitate excidet, quoniam naturaliter Dominus est. Uni autem divina ac supra omnia substantia inest, ut sit plane libera, et omni servitutis jugo expers; habeat autem **290** potius creaturam omnem pedibus serviliter suppositam. Propterea etiam factum homo æque ac nos unigenitum Dei Verbum, quantum attinet ad humanam conditum, sub jugum servitutemque redactum, solvit quidem Iudeis publicanis secundum legem Moysis didrachma pro sua humanationis ratione, non tamen haerentis sibi majestatis splendorem celavit. Interrogavit enim beatum Petrum: « Reges terræ, a quoniam censem sumunt vel tributa? a filiisne suis, an ab alienis? Dicente illo: Ab alienis: Ergo, inquit, liberi illi sunt⁹⁹. » Dominus est igitur propria natura Filius, utpote liber. Hoc idem rursus nos docuit sapiens Paulus, ita scribens: « Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini speculatores, in eamdem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, sicut a Domini Spiritu¹⁰⁰. » Et paulo ante: « Dominus autem Spiritus, inquit, est. Ubi

πᾶς δε ἄρ διμολογήσῃ θν ἐμοὶ βικροσθετ τῶν ἀνθρώπων, κ. τ. λ.

(A. f. 166, B. f. 121) Ἀλλὰ τίς ἀν εἰ λοιπὸν δικριστὸν διμολογῶν, ή καὶ δπως ἀν τις αὐτὸν διμολογησιεν δρῦς, πρό γε τῶν ἀλλων δέξιον ίδεν. Γράφει τοινυν ἡμὲν δι πάνσοφος Παῦλος: « Μή εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἐπιβήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν; τουτέστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ή τίς καταδήσεται εἰς τὴν δέσμουν; τουτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἐπαγαγεῖν. Ἀλλὰ τί λέγεις; Ἐγγύς σου τὸ δῆμα ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τουτέστι τὸ δῆμα τῆς πίστεως δι κηρύσσεμεν; διτε διμολογησης ἐν τῷ στόματι σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, διτε δι θεὸς αὐτὸν ἡγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθῆσῃ· καρδίᾳ γάρ πιστεύεται εἰς δεκαιοσύνην, στόματι δὲ διμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. » Οὐλον ἐν τούτοις τὸ Χριστοῦ μυστήριον εὐ μάλα διερμηνεύεται. Χρή γάρ πρότερον τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς πεφηνότα γίδην, τὸν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μονογενῆ Θεὸν Δόγον, Κύριον τῶν ὅλων διμολογεῖν· οὐχ ὡς ἔξιθεν καὶ εἰσκεριμένη λαχόντα τὴν κυριότητα, ἀλλ' ὅντα τούτο κατὰ φύσιν καὶ ἀληθῶς, καθάπερ ἀμέλει καὶ δι Πατήρ· εἴθ' οὐτω πιστεύειν, διτε δι θεὸς αὐτὸν ἡγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐνανθρωπήσαντα δηλονότει καὶ σαρκὶ παθόντα διτε διμάς· ἐγήγερται γάρ οὐτως ἐκ νεκρῶν. Κύριος οὖν, ὡς Εφην, δι γίδην, δισύντακτος τοῖς ἀλλοις, οἵτις τὸ τῆς κυριότητος διομα δοτὸν καὶ εἰσκεριμένον· μόνος γάρ Κύριος κατὰ φύσιν, δι παντὸς ἐπέκεινα γενητοῦ θεὸς Δόγος. « Εἰς γάρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, διτε δι οὐ τὰ πάντα. » Ἀλλ' οὗτε τοῦ εἶναι Κύριος δι Πατήρ ἔξι κείσεται, θεὸς ὃν φύσιτε οὔτε μήν δι γίδην ἀπολισθίσειν ἀν τοῦ εἶναι θεός Κύριος γάρ εστι κατὰ φύσιν· οὐεστι δὲ μόνη τῇ θείᾳ τε καὶ ἀνωτάτῳ πασῶν οὐσίᾳ, τὸ εἰσάπαν θεούθερον, καὶ τὸ ἔξι κείσθαι ζυγοῦ καὶ δουλείας, ἔχειν δὲ μᾶλλον ὑπὸ πόδας δουλοπρεπῶς τὴν κτίσιν ὑποκειμένην· διτε τούτο, καίτοι γεννόμενος καθ' διμάς δι μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Δόγος, καὶ τὸ γε ξίκον εἰς ἀνθρωπότητος μέτρον, ὑπὸ ζυγά καὶ δουλείαν ἐνηγεγένειος, συνετέλεσε μὲν τοῖς Ἰουδαίων διασμολόγοις κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον τὸ διδραγμὸν οἰκονομικῶς, οὐχ ἔχρυψε δὲ τῆς ἐνούσης δόξης αὐτῷ τὸ περιφανές. « Ήρετο γάρ τὸν μακάριον Πέτρον. » Οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ἀπὸ τίνος λαμβάνουσι κηρυσσον ή τέλη; ἀπὸ τῶν οἰων αὐτῶν, ή ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων; Εἰπόντος δὲ διτε δι τῶν ἀλλοτρίων· « Άρα γε, φησίν, θεούθεροι εἰσιν οἱ ιεροί. » Κύριος οὖν κατὰ φύσιν δι γίδην, ὡς θεούθερος. Καὶ τούτο πάλιν δισφές διμάς ἔδιδαξε Παῦλος ὡδὶ γεγραφώς. « Ήμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένη προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτρίζουμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύμα-

⁹⁷ Rom. i, 6-10. ⁹⁸ I Cor. viii, 6. ⁹⁹ Matth. xvii, 24. ¹⁰⁰ II Cor. iii, 18.

(1) In Latinis catenis D. Thomae et Corderii additum fragmentum, hoc loco ponendum. Cyrillus.

Mystice autem caput quidem hominis est intellectus, capilli vero cogitationes que patent Deo.

τος. » Καὶ μικρὸν ἀναθεν· « Οὐ δὲ Κύριος, τὸ Πνεῦμά ἐστιν. Οὐ δὲ Πνεῦμα Κυρίου, ἕκεὶ ἐλευθερία. » Ἀθρεῖ δὴ δπῶς τὸν Κύριον τὸ Πνεῦμα εἶναι φησιν· οὐχ ὡς ἐν υἱότητι (Πνεῦμα γάρ ἐστι, καὶ οὐχ Υἱός), ἀλλ' ὡς ὄμοιούσιον τῷ Υἱῷ, Κυρίῳ τε διτὶ καὶ ἐλευθέρῳ, καὶ τῇ πρὸς αὐτὸν ταυτότητι φυσικῇ πρὸς ἐλευθερίαν τὴν θεοπρεπή μαρτυρούμενον. «Ος δὲ οὖν ὁμολογήσῃ Χριστὸν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὡς Θεὸν δηλονότι καὶ Κύριον, ὁμολογηθήσεται πάρ' αὐτοῦ ἐμπροσθεν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Ποῦ δὲ καὶ δπῶς; «Η πάντως κατ' ἑκεῖνο καὶ ρῦ, καθ' ὅν ἔξ οὐρανοῦ καταβῆσται μετὰ τῶν ἀγγέλων ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ παρόντος αἰώνος ἑκεῖ στεφανοῖ τὸν γνήσιον ὁμολογητήν· οἱ γε μὴν ἔτεροι, τουτέστιν οἱ ἀρνητάμενοι τε καὶ ἀτιμάσαντες, ἀρνηθήσονται· μονονούχη λέγοντος τοῦ Κριτοῦ αὐτοῖς τὸ διὰ προφητῶν ἀγίων ἐπὶ τισιν εἰρημένον· Καθὼς ἐποίησας, οὗτως ἔσται σοι· «Τὸ ἀνταπόδομά σου ἀνταποδοθήσεται· εἰς κεφαλήν σου.» Ἐρνήσεται δὲ αὐτοῖς, ἐκείνοι λέγων· «Ἀπόστετε ἀπ' ἐμοῦ, ἔργάται τῆς ἀνομίας· οὐκ οἴδα ὑμᾶς.» Καὶ τίνες δὲ εἰν οὗτοι; Πρῶτον μὲν οἱ, διωγμοῦ καταλαβόντος, τὴν πτοτικῶν πατίδες καὶ διδάσκαλοι, Ἀρειανοὶ τε καὶ τῆς Νεστορίου κενοφωνίας οἱ μαθηταί.

Πάēς δὲ ἐρεῖ λόγτος εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, κ. τ. λ.

(Α. f. 167, Β. f. 121 b) Πῶς δὴ ἄρα καὶ τοῦτο νοεῖσθαι προσήκει; Εἰ μὲν γάρ τοῦτο βούλεται δηλοῦν δὲ Σωτῆρα, διτὶ εἰ λέγοιτο τις λόγος ὑδριστικὸς κατὰ ἀνθρώπου κοινοῦ πρὸς ἡμῶν, διφεστιν ἔξει μετανοήσας, δυσχερεῖας τὴν ἀπάσχεις δὲ λόγος ἀπῆλλαχται· ἀγαθὸς γάρ ὁν φύσις Θεὸς, αἰτιαμάτων ἐλευθεροὶ τοὺς μετανοεῖν ἐλομένους· εἰ δὲ ἐπ' αὐτὸν δὲ λόγος ἔρχεται τὸν τῶν δλων Σωτῆρα Χριστὸν, πᾶς ἀνεύθυνος ἢ καὶ ἔξω δικῆς, δλόγον εἰς ἑ[ε]αυτὸν εἰπών; Φαμὲν οὖν, ζτι, δταν τις οὐπω τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν ἐκμεμαθηκὼς, οὗτος μὴν ἐγνωκὼς, δτι Θεὸς δὲν φύσει, καθῆκεν ἔαυτὸν ἐν τοῖς καθ' ὑμᾶς, καὶ κεχρημάτικεν δινθρωπος, εἰπῇ τι περὶ αὐτοῦ τῶν μετρίων, καὶ δσα συγγνώμης ἔστιν ἀξια, ταῦτα δὲ Θεὸς διφίησι τοις ἔξ ἀγνοίας ἡμαρτηκόσιν. Οἶδόν τι φημι· «Ἐφη που Χριστός·» Ἐγώ εἰμι δὲ τρος δὲ ζῶν, δὲ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, καὶ ζωὴν διδόντος τῷ κόσμῳ·» ἀγνοήσαντες δὲ τίνες τὴν δόξαν αὐτοῦ, καὶ ἀνθρώπων εἶναι τοινὸν οἰηθέντες αὐτὸν, ἔφασκον· «Οὐχ οὐτός ἐστιν δὲ τοῦ τέκτονος υἱός, οὐ δὲ τοῦ ημεῖς οἴδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα· Πῶς οὖν λέγει, δτι «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβένηκα·» Καὶ πάλιν· Εἰσήκει ποτὲ μυσταγωγῶν ἐν Συναγωγῇ, καὶ τεθαύμασται μὲν παρὰ πάντων, τινὲς δὲ, φησιν, Ελεγον· «Πῶς οὖτος τράμματα οἴδε, μὴ μεμαθηκώς;» Ἡγνόσαν γάρ δτι πάντες ἔκεινο ἐν αὐτῷ οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. Ταῦτα συγγνώμης δξια, ω; ἔξ ἀγνοίας ἀτημελῶς εἰρημένα. Τοῖς γε μὴν εἰς αὐτὸν τὸ Θεον βλασφημήσασιν, ἀδιάφυτος

A autem Spiritus Domini, ibi libertas²¹. » Observa autem, quomodo Dominum Spiritum esse dicit; non quasi ex genitura: Spiritus enim est, non Filius: sed quia consubstantialis est Filio Domino ac libero, et ob eamdem naturam libertate frui Deo digna comprobatur. Quicunque igitur confessus fuerit Christum coram hominibus, ut Deum ac Dominum, hunc vicissim Christus coram angelis Dei confitebitur. Ubinam vero et quomodo? Sine dubio eo tempore quo de cœlo stipantibus sanctis angelis cum Patris maiestate descendet, in hujus seculi fine. Tunc sincerum suum confessorem corona donabit: cæteri autem, id est qui negarunt et dehonesterunt, negabuntur, dicente illis propemodum iudice illas asancitis prophetis de quibusdam dicta verba: Sicut egisti, ita sit tibi: « Retributio tua in caput tuum revertetur²². » Negabit illos ita dicens: « Discedite a me, operatores iniquitatis; nescio vos²³. » Quinam vero erunt hi? Primum quidem illi qui incumbente persecuzione fidem abjecerint. Sed negant Christum haereticorum quoque discipuli ac magistri, Ariani nimiram et vanæ Nestorii doctrinæ asseclæ.

291 V. 10. Omnis qui dicit verbum in Filium hominis, etc.

Quomodo hoc etiam intelligendum est? Nam si hoc significare vult Servator, qnqd si quis dicatnr contumeliosus adversus communem hominem sermo, veniam quisque impetrabit pœnitens; profecto omnis hinc tollitur difficultas. Bonus enim naturaliter Deus culpa quemlibet absolvit, qui pœnitere volnerit. Quod si de ipso hic textus Servatore omnian Christo loquitur, quomodo innoxius impunisque erit, qui verba adversus ipsum jacaverit? Dicimus ergo, quod quandiu aliquis virtutem mysteriorum Christi non didicerit, neque adhuc cognoverit, illum qui Deus naturaliter erat, ad nostram se conditionem demisisse, hominemque exsistisse; is, inquam, si quid moderatum dixerit, atque eorum ex numero quæ venialia sunt, hæc Deus dimittit ignoranter peccantibus. Exempli causa, dixit aliquando Christus: « Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendit, et vitam mundo do²⁴; » quidam vero gloriam ejus nescientes, et communem hominem existimantes, alebant: « Nonne hic est fabri filius, cuius nos patrem ac matrem novimus? Quomodo ergo dicit se de cœlo descendisse²⁵? » Et rursus: Dum aliquando in Synagoga docens persistaret et omnibus admirationi esset, quidam, inquit Scriptura, dixerunt: « Quomodo hic litteras scit, cum non didicerit²⁶? » Nesciebant enim cunctos in eo esse absconditos sapientiæ scientiæque thesauros²⁷. Ilæc veniam merebantur, tanquam inscinter inquirioseque dicta. Verum enim vero his

²¹ II Cor. III, 17. ²² Abd. 15. ²³ Luc. XIII, 27. ²⁴ Joan. VI, 51. ²⁵ Joan. VI, 42. ²⁶ Joan. VII, 15. ²⁷ Coloss. II, 3.

qui deitatem blasphemaverint, inevitabile judicium erit, et perpetua poena, tum in hoc mundo tum etiam in futuro. Spiritum vero his verbis designat non illum sanctum tantummodo, sed totam deitatis naturam. Nam dixit alio loco Servator, Deum esse spiritum¹⁰. Ergo quæ sit in Spiritum blasphemia, ea in totam tendit supremam substantiam. Una enim Deitatis natura in sancta et adorabili intelligitur Trinitate (1).

292 V. 11. *Nolite solliciti esse qualiter aut quid respondeatis.*

Hoc injecto timore Dominus, comparalisque auditoribus suis, ut strenue iis resistant qui a vera fidei confessione desciverint, de reliquo securos esse jubet, id est de defensionis ratione. Namque iis, qui fideliter animanterque se gerunt, idoneos suppeditat Spiritus sermones, magistri instar intus inhabitans.

V. 14. *Quis me constituit judicem aut divisorem super vos?*

Sane constitutus fuit a Deo Pater Filius, cum inter nos apparuit, princeps et rex super Sion monte sancto ejus, juxta Psalmistam effatum¹¹. Quid autem egregium facturus, mox ipse explanat: Adsum quippe, inquit, prædicans præceptum Domini. Quodnam porro hoc est? Vult nos Dominus noster, ut pote virtutis amans, a terreno omni ac temporali negotio secedere, neque cum fratribus contendere, sed ipsis potius cedere, etiamsi illi forte contra jus nostrum agere velint: namque « Ab eo qui tua, C inquit, auferit, ne repetas¹². » Sed illorum potius sollicitos esse jubet, quæ animæ saluti utilia ac necessaria sunt. His qui ita vivere consueverint, leges Christus statuit, quibus illustres spectabilesque sicut. Ait ergo: « Ne possideatis argenteum, neque aurum, neque duas tunicas, neque peram, neque in zonis vestris æs¹³. » Et rursus: « Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum indiffficientem in cœlis¹⁴. » Et adhuc, cum ad eum accedens adolescens quidam interrogasset, « Quid faciens vitam æternam possidebo? Vade, inquit, vende omnia quæ habes, et da pauperibus¹⁵. » Iis itaque qui docilem mentis suæ cervicem præbent, et impedit curam, et fert leges, et coelestem hereditatem dividit, et spirituales benedictiones distribuit. Verumtamen iis, qui terrena tantum sapiunt, merito dicet: « Quis me constituit principem aut diviaorem super vos? » Sic ergo hominem illum rejecit, uti molestum, nihilque eorum, **293** quæ oportebat, discere volentem. Neque nos non monitos dimittit; sed idonea occasione capta, sermonem continuat, et tantum non protestatur:

V. 15. *Dixitque ad illos: Videte, et carete ab omni avaritia, etc.*

¹⁰ Ioan. iv, 24. ¹¹ Psal. ii, 6. ¹² Luc. vi, 29. ¹³ Matth. x, 9. ¹⁴ Luc. xii, 33. ¹⁵ Matth. xix, 6.

(1) In catena D. Thomæ additur. *CYRILLUS.* Quod si creatura esset Spiritus sanctus, non autem de divina substantia Patris et Filii, qualiter acta in eum

A ἡ δίκη, καὶ διηγεῖται ἡ κόλασις καὶ ἐν τῷ τῷ καὶ σμψ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Πνεῦμα δὲ φησιν ἐν τούτοις, οὐχὶ μόνον τὸ ἀγιον, ἀλλὰ γάρ τὴν δῆλην τῆς Θεότητος φύσιν. Ἐφη δέ που καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, δὲ πνεῦμα ὁ Θεός· οὐκοῦν ἡ κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημία, καθ' ὅλης ἀν γένοιτο τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας· μία γάρ ἡ τῆς Θεότητος φύσις ἐν ἄγιᾳ καὶ προσκυνητῇ νοεῖται Τριάδι.

Mή μεριμνᾶτε πῶς ἡ τι ἀπολογήσεσθε.

(A f. 170) Τοσοῦτον ἐπαρτήσας τὸν φόδον ὁ Κύριος, καὶ παρασκευάσας εἰς τὸ γεννικῶν ἀνθίστασθαι τοὺς ἀφιστάσι τῆς ὁρῆς ὅμοιογέας, περὶ τῶν δὲ λαών κελεύει μὴ μεριμνᾶν, τουτέστι περὶ ἀπολογήας· διέτι τοῖς πιστῶς καὶ ἀγαπητικῶς διακειμένοις ἐνεργεῖ τὸ Πνεῦμα τοὺς προστήκοντας λόγους, ὡσπερεὶ διδάσκαλος ἔνδον ἐνοικῶν.

Tίς με κατέστησε δικαστήρη ἡ μεριστήρη ἐφ' ὑμᾶς;

(A f. 171, E f. 190) Κεχειροτόνηται μὲν παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὸς ὁ Γιός, ὃς πέφηνε καθ' ἡμᾶς, δρχῶν τε καὶ βασιλεὺς ἐπὶ Σῶν δρός τὸ ἄγιον αὐτοῦ, κατὰ τὴν τοῦ Ψάλλοντος φωνὴν. Καὶ τί κατορθώσων, διατρανοὶ πάλιν αὐτός. Ἀφῆμαι γάρ δὴ, φησι, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου. Καὶ ποιον τοῦτο ἔστι; βούλεται γάρ ἡμᾶς ὁ φιλάρετος ἡμῶν Δεσπότης, παντὸς ἀποφοιτῶν γῆγεν τε καὶ προτκαίρου πράγματος, μὴ φιλονεικοῦντας ἀδελφοῖς, εἰκονας δὲ μᾶλλον αὐτοῖς, καὶ βούλωνται πλεονεκτεῖν. « Ἀκὸν γάρ τοῦ αἴροντος, φησι, τὰ σὰ, μὴ ἀπαίτε·» ζητοῦντας δὲ μᾶλλον τὰ σταπέρ ἔστι χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς. Τοῖς οὖτας ζῇν ειωθόσι, νόμους ὁρίζει Χριστὸς, καθ' οὓς δὲν γένοιντο λαμπροὶ καὶ ἀπεδλεπτοι· Ἐφη γοῦν· « Μή κτησῃσθε ἀργύριον, μήτε χρυσόν, μήτε δύο χιτῶνας, μήτε πήραν, μήτε χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν. » Καὶ πάλιν· « Ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ αὖ, ἐπειδὴ τις προσελθὼν νεανίας ἥρετο, « Τί ποιήσας ζῶτην αἰώνιον κληρονομήσως; » Υπαγε, φησι, πώλησον τὰ ὑπάρχοντά σου, καὶ οὐδὲν ἔθελοντα μαθεῖν ὃν εἰδόντας ἀκριβήν. Ἀφίσις γε μὴν οὐκ ἀνουθετήσους ἡμᾶς, εὐκαίρου δὲ ὕσπερ λαβόμενος ἀφορμῆς, ἀξιωτένει λόγον, μόνον δὲ οὐχὶ καὶ διαμαρτύρεται·

D Εἰλέτε δὲ κρδὸς αὐτούς· Ὁράτε καὶ γνωστούσθε ἀπὸ πάσης πλεορεξίας, κ. τ. λ.

contumelia tantam fert pœnam, quanta promulgatur contra blasphemantes in Deum?

(Α. f. 171, Ε. f. 190) Βόθρον γάρ ήμιν ὑπέδειξε A διαβολικὸν, τὴν πλεονεξίαν, ἦν δή καὶ εἰδωλολατρείαν, ὡς ἔφημεν, δισφός δύνομάζει Παῦλος, ὡς μόνοις τάχα που πρέπουσαν τοῖς οὐκ εἰδόσις Θεὸν, ή καὶ ισοτάθμως ἔχουσαν εἰς βεβήλωσιν τοῦ λατρεύεντος τινᾶς ἔβοις τε καὶ λίθοις. Διὰ τοῦτο φησιν· « Ὁρᾶς καὶ φυλάξασθε ἀπὸ πάσης πλεονεξίας, » τουτέστι μικρᾶς τε καὶ μεγάλης· ἀσθενῆς γάρ πάντως που δι πλεονεκτοῦμενος, καὶ εἰς μόνον ἀνατείνων τοὺς ὅρθαλμοὺς τὸν ἐφ' οὓς πίπονθεν ἀγανακτήσαις δυνάμενον. Οὐ δὲ, ἐπείπερ ἴστι δίκαιος, τε καὶ ἀγαθὸς, προσέτας μὲν τὴν ἱκετηρίαν, ἐπάγει δὲ τοῖς ἡδικηθεῖσι τὰς δίκας. Καὶ τοῦτο μαθήσῃ, λέγοντος αὐτοῦ διὰ φωνῆς ἀγίων προφητῶν· « Διὰ τοῦτο ἀνθ' ὧν κατεκονδύλιζετε εἰς κεφαλὰς πτωχῶν, καὶ δῶρα ἐκλεκτὰ ἐδέξασθε παρ' αὐτῶν, οἷκους ἔνστοὺς οἰκεδομήσετε, καὶ οὐ μὴ κατοικήσητε ἐν αὐτοῖς· καὶ διμπελῶντας ἐπιθυμητοὺς φυτεύσητε, καὶ οὐ μὴ πίγητε τὸν οἰνὸν αὐτῶν· στὶς ἔγων πολλὰς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἰσχυραὶ αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν. » Καὶ πάλιν· « Οὐαλ οἱ συνάπτοντες οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἄγρὸν ἐγγίζοντες, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνται τι. Μή οἰκηστε μόνοι ἐπὶ τῆς γῆς; Ἡκούσθη γάρ εἰς τὰ ὡτα Κυρίου Σαβαὼθ ταῦτα. Ἐν γάρ γένενται αἱ οἰκίαι ὑμῶν πολλαὶ, εἰς Ἐρημούς ἔσονται· μεγάλαι καὶ καλαὶ, καὶ οὐκ ἔσονται οἱ ἐνοικούντες ἐν αὐταῖς. Οὐ γάρ ἐργάνται δέκα ζεύγη βοῶν, ποιήσεις κεράμιον δὲν· καὶ δι πτερών ἀρτάδας οὐκ, ποιήσεις μέτρα τρία. » Οὐκοῦν κατὰ πάντα τρέπον ἀνδρότος· ή πλεονεξία· καὶ καθ' ἔτερον δὲ τρόπον, ἀνωρεκτής. Οὐ γάρ ἐν τῷ περιστεύειν τινί, φησὶν, C δοτίνης ή ζωὴς αὐτοῦ, τουτέστιν, οὐ συνεκτενεῖται τῷ πλούτῳ τὸ τῆς ζωῆς μέτρον. Καὶ τοῦτο ήμιν σαφῶς τε καὶ ἐναργῶς ὑπέδειξεν δὲ Σωτὴρ, τὴν τοῖς εἰρημένοις συνεζευγμένην παραβολὴν εὑ μάλιστης εἰσεκάκως (1). διδάσκει μὲν οὖν τὰ πάντων ἐξαίρετα Χριστὸς, καὶ πρὸς πάντων τῶν ὀρετῶν ἀπεκάσων τὸ κεφάλαιον τὴν ἀγάπην, ής τὸ κάλλιστον ή ἐλεημοσύνη καθέστηκεν. Ἀλλ' δι μεσόκαλος Σατάν, δ φαυλότητος ἀπάσης εὐρετής, δ τῶν ζιζανίων σπορεὺς, δ πάσης ἔχθρος ὀρετῆς, δ τοῖς εὐδοκιμῶσι μαχόμενος, τοῖς εὗ ποιεῖν δυναμένοις δικον έσθ' δὲ τὸν ἐπίζημιον ἐργάζεται. Καὶ δὲ τοῦ Θεοῦ νόμος ἐγέρει πρὸς ἔλεον λέγων· « Ἀνοίγων ἀνοίξῃς τὰ σπλάγχνα σου τῷ ἐπιδεομένῳ ἐν σοι· » δ δὲ, ἀνταντασθαί καὶ συλλέγειν ἀναπειθεῖ τὴν χείρα, καὶ σωρεύειν ἐν γῇ, καὶ τρυφάς διποτίθεσθαι σαρκικά· ἀπορέει δὲ καὶ εἰς λήθην θαυμάτου, καὶ οὐκ ἔδι τὸ μέλλον ὁράν, οὐδὲ ἀνθρώπινὸν τι λογίζεσθαι. Καὶ δρα ώς ἐν εἰζόντω πρᾶγμα γραφόμενον.

Ἀρθρῶτου τιρδὸς πλουσίου εὐφόρησεν η χώρα. Καὶ διελογίζετο ἐν ἑαυτῷ λέγων· Τί ποιήσω; στὶς οὐκ ἔχω ποῦ συντάξω τοὺς καρπούς μου.

(Α. f. 172, Β. f. 122 b, Ε. f. 192) Σὺ δέ μοι πρόσχης ἀχριθῶς, ἵνα θαυμάσῃς τοῦ λόγου τὸ εὔτεχνός. Οὐ

A Foveam scilicet nobis diabolicam ostendit avaritiam, quam etiam idololatriam, ut diximus, Paulus sapiens appellat⁴, fortasse quia solis congruit ignorantibus Deum, vel quia parem profanitatem habet, ac si quis ligno lapidive cultum exhibeat. Propterea, inquit, « videte et cavete ab omni avaritia, » id est tam parva quam magna. Omnis enim qui oppressionem patitur, infirmus est, et in eum solum intendit oculos, qui indignari potest ob ea quae ipse patitur. At Deus justus ac bonus preces admittit, et injuriam facientibus penas infert. Atque hoc ab ipso disces, qui sanctorum prophetarum voce ait: « Propterea quia pugno pauperes in capite percutiebatis, donaque electa sumebatis ab eis; domos quidem expolitas ædificabitis, neque tamen eas habitabitis; vineas desiderabiles plantabitis, neque idcirco vinum earum bibetis. Etenim multis novi iniquitates vestras, et gravia sunt pecata vestra⁵. » Et denuo: « Væ his qui domo domum conjungunt, et agrum agro admovent, ut proximo suo aliquid detrahant. Num vos soli terram incoleitis? Certe haec auribus Domini exercitum insonuerunt. Eist fuerint donus vestre multæ, solitudo silent: quamtuinvis esse inagno speciosæque fuerint, non erit qui eas incolat. Namque ubi decem juga boum operantur, ibi lagunculam unam faciet: et qui sex artabas serit, tres mensuras colliget⁶. » Ergo omnimodis infructuosa avaritia est. Sed et aliunde inutilis est, quia non in affluentia consistit hominis vita, id est, bauis ad divitiarum mensuram extenditur vitæ spatium. Atque hoc manifeste evidenterque demonstravit nobis Servator, superius dictis connexam apte admodum proponens parabolam. Eximiā 294 itaque tradit Christus doctrinam, et præcipuum virtutum omnium statuit charitatem cuius pulcherrimus fructus eleemosyna est. Sed boni osor Satanás, nequitiæ omnis inventor, zizaniorum sator, cuiusvis virtutis hostis, bona voluntatis hominibus adversans, lis etiam qui bene agere queunt noxiā quandoque ignaviam injicit. Et cum lex divina ad misericordiam impellat dicens: « Aperiens aperi viscera homini qui te indiget⁷; » ille resistere et manū contrahere suadet, et divitias cumulare in mundo, ac delicias sectari carnales: mortis quoque oblivionem inducit, neque res futuras spectare sinet, neque humanum quid cogitare. Nunc age tanquam in tabula rem cerne depictam.

V. 16-19. Hominis cuiusdam divitis uberes fructus regio tulit. Et cogitabat intra se dicens: Quid faciam? quia non habeo quo congregem fructus meos.

Tu quidem mecum sedulo attende, ut sermonis solertia admireris. Non enim nobis unum præ-

⁴ Coloss. iii, 5. ⁵ Amos v, 11, 12. ⁶ Isa. v, 8. ⁷ Deut. xv, 8.

(1) Cod. E. τοῖς τοιούτοις καὶ τὴν ἀγάπην παραβολὴν εὑ μάλιστα, ctc.

dium ostendit uberem tulisse fructum, sed universam possessori suo regionem, ut divitiarum amplitudinem cognoscas. Quid ergo? Dives tam multis tamque immodicis stipatus bonis, pusillo animo sit, pauperis propria verba dicit. Quid faciam, dicere solet pauper, quia rei necessariae penuria laboro? semperque hanc miseram vocem effundit. Ecce iudicem utitur verbis etiam dives, magnopere dolens moerensque. « Et ait: Destruam horrea mea, et majora ædificabo, illucque congregabo omnes fructus meos ac bona. » Cellas ædificare ampliores cogitabat, solus frui volebat facultatibus suis. Benignitati erga pauperes non studet, neque gloriae inde redundantis cupidus est; sed ait: « Horrea mea destruam. » Reliquam quoque stultam ipsius orationem specta. « Coacervabo, inquit, fructus meos. » Non reputabat, sicuti Jobus, haec a Deo se accepisse, neque ut Dei œconomus erga ista se gerebat, sed laborum **295** suorum fructum esse existimabat. Quod autem haud Deo prosperitatem suam acceptam referat, demonstrat dum ait: Coacervabo fructus meos, bonaque mea nemini communicabo, sed mihi meoque ventri cuncta reponam. Quis de proprio officio ita cogitaret, si Deum opum suarum largitorem agnosceret? Nam qui a Deo aliquid habent, iudicem juxta Dei placitum uti debent eo quod habent.

Sed hic dives haud duratura horrea ædificat, sed caduca. Et quod adhuc stultius est, spatium vitæ sibi definit, quasi hoc etiam de terra messuerit. Ait enim: « Dicamque animæ meæ: Anima, multa habes bona reposita in annos multos. »—Atqui, o dives, dicet merito aliquis, fructus quidem in horreis habes, sed annos multos unde sumes? — Sic loqui solet etiam nunc dives, ventri suo deditus, ingluviem loco intellectus habens, neque juxta imaginem ejus qui unice bonus est, vitam degens. Quamobrem animam suam carnalibus escis nutrit, et consequentem ex ipsis nefandam voluptatem sibi proponit: honeste enim Dominus vocabulo *gande hypogastricas* passiones denotavit, quæ saturitatem comitantur; subsequuntur enim crapulam res venerea. Aliqui edendum est vitæ causa; non vivendum, ut edamus; prout ventris adoratores, qui aiunt: « Manducemus et bibamus, cras enim moriemur⁸; » cum contra dicendum foret: Quoniam cras morituri sumus, cibum potumque omittamus. — Quid profuit isti diviti multiplex cura? Totus in carnali cogitatione est. Sed videsne quam retulerit poenam is qui nemini alii bonus existit, sibi autem uni dives? Curis se attrivit, ut dives fieret; vigilavit, ut multa congregaret; gratulatur ventri suo multa commoda habenti; totus ad terrena negotia incumbit; Deum non suspicit; futura non speculat;

⁸ Isa. xxii, 13; I Cor. xv, 32.

(1) Dilapsis apud Corderium tribus his verbis Ετη δι πολλά, is perverse scribit: *Fructus plurimos habes in apothecis, unde accipies?*

Α γάρ ἐν ἡμῖν εὐφορῆσαν θεῖες χωρίον, ἀλλ' ὅλην ἑφή χώραν εὐχαρπον γενέσθαι τῷ κεκτημένῳ, ἵνα μάθησε τοῦ πλούτου τὸ βάθος. Τί οὖν; ἐπειδής, διὰ τοῦ συντατοῦ πολλοῖς καὶ ἀμέτροις περιεχόμενος ἀγαθοῖς, στενοχωρεῖται πεφροτικῶς, τὰς τοῦ πάνητος λέγει φωνάς. Τί γάρ ποιήσω, φησὶν ἔκεινος, ἐν σπάνει τῶν ἀναγκαῖων ὑπάρχων; Ἀεὶ τὴν οὐτωτὸν ἀθλίαντε[χ] πτύνει φωνήν. 'Αλλ' ἰδού ταῖς αὐταῖς κέχρηται φωναῖς διὰ πλούσιος σφόδρα δύσνωμενος καὶ πάσχων. » Καὶ εἰπε· Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γεννηματά μου καὶ τὰ ἀγαθά μου. » Θησαυροὺς οἰκοδομεῖν πλατυτέρους ἐσκέπτετο, μόνος ἀπολαύειν θήθει τῶν προσόντων αὐτῷ· οὐκ ἐρῆ φιλοπτωχίας, τῶν ἐντεῦθεν αὐχημάτων οὐκ ἐφίεται· ἀλλά φησι· « Καθελὼ μου τὰς ἀποθήκας. » "Ἄθετι δῆ καὶ ἐπειρον ἀνότην αὐτοῦ λόγον· « Συνάξω γάρ, φησὶ, τὰ γεν[ν]ήματά μου. » Οὐκέτι ἐνδύμικες ταῦτα ἐκ Θεοῦ ἔχειν ᾧς δὲ Ἱων· ή γάρ ἀν ᾧς θεοῦ οἰκονόμος περὶ ταῦτα δίκειτο· ἀλλ' οἰκεῖν τὸν γεν[ν]ήματα ἔχει. « Ότι δὲ οὐκέτι θεοῦ τὸ εὖ πράττειν ἔστιν εἰναι νομίζει, δηλοὶ σαφῶς ἐξ ὧν λέγει. Συνάξω γάρ, φησὶ, τὰ γεν[ν]ήματά μου, καὶ τὰ ἀγαθά μου οὐδενὶ μεταδώσω, ἀλλ' ἐμαυτῷ καὶ τῇ ἐμῇ γαστρὶ πάντα ταμεύσομαι. Τίς γάρ ἀν οὐτωτοῦ διενοθεῖται περὶ τῶν δεομένων, Θεὸν εἰδῶς χρηγὸν ὃν κέκτηται; Τῶν γάρ αὐτῶν ἐστιν ἔχειν τέ τι παρὰ θεοῦ, καὶ κεχρῆσθαι κατὰ θεὸν οἰστερ ἔχουσιν.

(Α Γ. 173 b, Ε Γ. 196) 'Αλλ' διὰ πλούσιος οὗτος, οὐ τὰς μενούσας ἀποθήκας οἰκοδομεῖ, ἀλλὰ τὰς καταλυομένας· καὶ τὸ ἐτί τούτα παραλογώτερον, ἔστιν μῆκος ὅρίζεις: ζωῆς, ὥσπερ ἐκ γῆς καὶ τούτῳ θερίσας· φησὶ γάρ· « Καὶ ἐρῶ τῇ ψυχῇ μου· Ψυχή, ἔχεις πολλὰ ἀγαθά κείμενα εἰς ἐτή πολλά. »—(Α Γ. 173 b) 'Αλλ', ὡς πλούσιος, φαίνεται τις ἄν, τοὺς μὲν καρποὺς ἔχεις ἐν ἀποθήκαις, ἐτή δὲ πολλὰ (1) πόθεν ἀν λάθης; —(Α Γ. 174 b, Ε Γ. 198) Τοιούτος (2) καὶ δινῦ πλούσιος, τῇ γαστρὶ ἔστιν ἐπικεκυψὼς, λαιμὸν ἀντὶ λογισμοῦ κεκτημένος, ἀλλ' οὐ κατ' εἰκόνα τοῦ μόνου ἀγαθοῦ ζῶν· διὸ τὴν ἔστιν ψυχὴν τοῖς τῆς σαρκὸς δεξιοῖται βρώμασι, καὶ τὴν ἐπακολουθοῦσαν αὐτοῖς μυσαράν τὸν δονὴν ἐπιτάττει τῇ ψυχῇ· εὐφήμως γάρ δὲ Κύριος διὰ τοῦ εὐγράπτου τὰ ὑπογάστρια πάθη ἐδήλωσε, τὰ τῇ πλησμονῇ παρεπόμενα· ἀκολουθεῖ γάρ τῷ κόρῳ τὰ ἀφροδίσια. Καὶ μήν εἶδει ἐσθίειν, ώστε δέῃν· οὐ μήν δέῃν, ώστε ἐσθίειν· κατὰ τοὺς θεοποιοῦντας τὴν γαστέρα καὶ λέγοντας· « Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὔριον γάρ ἀποθνήσκομεν· » δέον τούναντίον λέγειν· Ἐπειδὴ αὔριον ἀποθνήσκομεν, μή φάγωμεν μηδὲ πίωμεν. —(Α Γ. 174 b) Τί ὁφέλησε τούτον τὸν πλούσιον τῇ πολλῇ μέριμνᾳ; « Ολος ἐστὶ τῆς σαρκὸς. 'Αλλ' ὅρᾶς δισην ὑπέμεινε ζημίαν, δι μηδενὶ μὲν τῶν διλλῶν ἀγαθῶν, ἔστιν γάρ δὲ μόνω πλούσιος; πεφρόντικεν, ἵνα πλούτησθῇ· τὴν πονηστεν, ἵνα συναγάγῃ πολλά· συγχαίρει τῇ ἔστιν γαστρὶ ᾧς ἔχούσῃ πολλά

(2) Hic locus usque ad πίωμεν, dicitur in codice A. sumptus ex Cyrilli homilia.

τῶν ἐπιτηδείων· δόσος ἔστι τῶν ἐπὶ γῆς πραγμάτων· οὐκ ἀναβλέπει πρὸς θεόν· οὐχ ὁρᾷ τὰ ἔσδρεν· οὐ λογίζεται τὸν ἐπὶ τοῦ θεού βήματος δικάζοντα θεόν· οὐχ ὁρᾷ τὸν γείτονα θάνατον· κατεδικάσθη γάρ τε λευτὴν ἀπροσδίκητον δι μισθωταχος πλούσιος· ἐν τῇ ἑσπέρῃ τὴν ἑωθινὴν τραφῆν τουλεύμενος, καὶ τοῦ ὁρθοῦ μὴ καταλαβὼν τὴν ἀκτίνα. "Ἄκουε γάρ δι τηνακλδωται εὐτῷ ἡ ζωὴ ψήφῳ θεοῦ.

"Ἄρρον, ταῦτη τῇ τυχεῖ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτοῦσιν ἀκό σου· ἀ δὲ ἱροῖμασας, τίνεις δέσται;

(Ι. 10) b) (1) Τουτέστιν ἐν στιγμῇ καὶ ἐν δλῆρῳ κανελῶν καὶ συνεσταλμένῳ καρῷ τὴν ἀπόλαυσιν ἔχων· κονιορτοῦ γάρ δίκην οἰχήστας, πεμπόμενος εἰς ἄτέρους, καὶ εἰς οὐκ ίσμενον ξεθ' ὅτε ἡ καὶ τάχα που καὶ εἰς ἔχθρούς.—Α. 175 b, Ε. 1. 200 b) Ἀληθεὶς οὖν ἄρα διτις οὐκ ἐν τῷ περισσεύειν τινὶ ἔσται τῇ ζωῇ αὐτοῦ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ. Τρισμαχάριος δὲ καὶ ἐν ἀπίσιοι λαμπραῖς, ὃ κατὰ θεόν πλουτῶν. 'Ο μὲν γάρ ταῖς κατὰ γῆν φροντίσι δαπανώμενος, ἐπιζήμιον ἔχει τὸ τέλος, καὶ πάνης ἀπελεύσεται πρὸς θεόν· ὃ δὲ μεριμνῶν τὰ τοῦ Κυρίου, πλουτήσει μὲν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, ἔξει δὲ θησαυρὸν ἀσύλον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Μὴ μεριμνᾶτε τῇ ψυχῇ ὑμῶν τῇ φράγτῃ, κ. τ. λ.

(Α. 176, Β. 123 b) Τέθειται μὲν δῆ τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ὃ διὰ Μωϋσέως νόμος, ἀποφέρων εἰς ἔκαστα τῶν πρακτέων, καὶ τὸ τελοῦν εἰς δημοσίου αὐτοῖς καθιστάς ἐναργές. Οἱ δὲ θυμηδίας τῆς ἀνωτάτω πρόφασιν ἐποιοῦντο τὸ χρῆμα, λέγοντες· « Μακάριοι ἐσμεν Ἰσραὴλ, ὅτε τὰ ἀρεστὰ Κυρίῳ γνωστὰ ἡμῖν ἔστιν. » Ἐγὼ δὲ φαίνον· Τρισμαχάριοι ἐσμεν ἡμεῖς, 'παρ' αὐτοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος διδασκόμενοι τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ τὸ σωτήριον θέλημα. Ἰνα τὴν εὐαγγελικὴν ζωὴν πολιτευσάμενοι, συμβαστεύσαμεν αὐτῷ. "Ορα γάρ, διπας ἡμᾶς μεριμνῆς ἔξισται περιπτῆς, οὐχ ἀπλῶς, ἀ μὴ μεριμνᾶτε, ἀ λέγων, προσεπάγων δὲ διτις τῇ ψυχῇ ὑμῶν· ἀντὶ τοῦ, Μὴ ἐπουδασμένην ἐν τούτοις δαπανάτε φροντεῖδα, ἀλλὰ τοῖς ὑπερκειμένοις χαρίζεσθε τὰς σπουδάς. Υπέρχειται δὲ τροφῆς μὲν ψυχῆς, περιβλημάτων δὲ σῶμα. Καὶ δθρεῖται πᾶς οὐκ ἀπλῶς τὸ, ἀ μὴ μεριμνᾶτε, τίθησιν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα λογισμοὺς ἀνακινεῖ ἐκ τῶν ὑπηργμένων ἡμῖν ἡδη. 'Ο γάρ τὸ μεῖζον, φησι, δοὺς, πῶς τὸ ἔλαττον οὐ δώσεις; ὃ τὴν τρεφομένην σάρκα διαπλάσας, πῶς τὴν τροφὴν οὐ παρέξει; Ἄγωνος τοίνυν προκειμένου τοῦ περὶ ψυχῆς καὶ σώματος, καλάσεως τε καὶ δίκης ἐπιτρημένης τοῖς οὐκ ἐθέλουσαί ζῆν ὁρθῶς, ἐρδίφων φροντίς ἡ ἐπ' ἀμφοῖς καὶ τροφῆ. Ἀλλως τε τοὺς τῆς ἀρετῆς ἔραστάς, πῶς οὐκ αἰσχρὸν μειρακιώδως ἴματοις ἐφήδεσθαι, καὶ τραπέζαις πολυτελέστιν; Ἐψεται γάρ τούτοις εὐθὺς καὶ ἡ τῶν ἄτέρων ἐπιθυμῶν ἀγρία πληθύς· τοῦτο δέ ἔστιν δλισθος ἀπὸ θεοῦ. Χρή τοίνυν ἡμᾶς ἐφίεσθαι μᾶλλον τῶν ἀρεσκόν-

A non cogitat de judicante 296 super tremendo tribunali Deo; proximam mortem non animadvertis. En autem osori pauperum diviti insperatus finis decernitur; qui cum vespere de matutino alimento consilia agitaret, aurore radium non aspexit. Audi enim decreto Dei vitam ejus abruptam.

V. 20. *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te; quæ autem parasti cuius erunt?*

Hoc est, uno momento, brevi prorsus contractaque tempore his bonis fructus, quæ feni instar dilabentur, ad alios transmissa, et quidem fortasse ad ignotos vel etiam ad inimicos.—Vere itaque dictum est haud in bonorum abundantia vitam hominis consistere. Beatissimus contra est, splendidaque in spe versatur, qui secundum Deum dives est. Nam qui terrenis curis atteritur, is amarum finem nanciscitur, et pauper ad Deum ibit. Secus vero, qui quæ Dei sunt enrat, bonis operibus ditescit, tulumque in cœlis thessarum possidebit.

V. 22. *Nolite solliciti esse animæ vestræ quid manducetis, etc.*

Data fuit Israelitis lex Mosaica, singula officia docens, et quid eis prodesset perspicuum exhibens. Hi autem summi instar gaudii eam rem habebant, dicentes: « Beati sumus Israelitæ, quibus placita Dei sunt explorata¹⁰. » Ego vero potius dicam: Beatisimi sumus nos, qui ab universali nostro Servatore docti suimus bonam ipsius salutaremque voluntatem, ut, postquam evangelicam vitam vixerimus, cum eo pariter regnemus. Cerne enim, quomodo nos a supervacua cura avertit, non tantum dicens, « Ne solliciti sitis, » sed addens « animæ vestræ, » pro eo ut dicat, Ne nimiam in his insumite sollicitudinem, sed superioribus rebus studia impendite. Superstat autem alimonias anima, vestimento corpus. Et vide quod non simpli citer posuit « ne solliciti sitis, » verum hic etiam ratiocinia 297 ex iis, quas jam possideimus, rebus commovet. Nam qui majus dedit, quomodo minus non concedet? qui carnem altilem formavit, cur alimoniam non suppeditabit? Ergo certamine proposito de animali et corpore, pœnaque et ultione iis impendente qui recte vivere nolunt, abjiciatur cura vestimentorum atque alimonias. Alioqui etiam virtutis amatores quidni sit turpe pueriliter ornatu vestium mensisque sumptuosis oblectari? Namque hæc subsequetur statim aliarum quoque cupiditatum scèva multiatio. Sic autem a Deo excidimus. Oportet itaque magis iis delectari quæ Deo placent: etenim quæ satis sunt et necessaria, ipse largietur.

¹⁰ Baruch iv, 3.

(1) Citatur hoc fragmentum, a toutéstiv usque ad ἔχθρούς, ex Cyrillo nominatim in Lucam in Vaticanana nobili ms. catena ad xii prophetas. Id ego

hoc loco colloco, valde tamen ambigens utrum huic potius an aliis sedi, puta versiculo 28, vel aliis cuivis loco sit assignandum.

Dignus autem fide est Dominus qui hæc aperie promittit, et tanquam a minoribus majora nobis persuadet.

V. 24. Considerate volucres cœli, etc.

Ad fortitudinem veluti nos extollens spiritalem, a nullius pretii volucribus alibi capiebat persuadendi argumenta, dicens: « Multis passeribus potiores estis vos¹¹; » ita et nunc a volucribus et ab agrorum floribus, firmam immotamque efficit fidem. Neque ulla tenet dubitare nos sinit, quominus ipse indulgentiam suam nobis sit largitur, atque ad omnia sufficientem opem suppeditaturus. — Vere dicitur Salomon liliorum vestitu superatus. Nam colorum splendores varii ac multiformes in liliis quidem et nonnullis aliis agrorum germinibus mirram habent pulchritudinem. Quæ vero a quoplum imitando artificialiter fiunt, ea prorsus deteriora sunt, vixque fere ad veritatem propinquant. Quod si hæc ita se habent, quidni verum sit, Salomonem quamvis adeo magnificum, in omni gloria sua tanquam unum ex his non fuisse vestitum? Sufficit ergo sapientibus solius necessitatis ususve causa habere decentem et facile parabilem vestem, aliquantum etiam alimentorum quæ sufficientem modulum 298 non excedant. Sufficiet autem sanctis viris esca in Christo, spiritualis nimurum, divina, intellectualis, et posthinc gloria. Alioqui etiam incongruum fuisse, eos qui ceteris vitæ sanctæ exemplares futuri erant atque imagines, in illa per socordiam incidere a quibus alios detergere debebant, quandoquidem occumenici magistri erant. Curabat autem non mediocriter Christus sacræ suæ prædicationis studio et officio, ut a mundanarum rerum cura discipulos abs-traheret.

Jactemus itaque curam nostram in Dominum: ne solliciti simus quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo vestiemur. Caveamus ne in pusillis vilibusque rebus magna nostra consumatur sollicitudo: ne servam vestitus et victus liberam nostram mentem reddamus: hæc potius unusquisque cogitet quæ salutis animæ conferunt, quæ ad cœlorum regnum ducunt, quæ coronam nobis acquirunt. Hoc D est demum humanae menti convenientissimum opus. Age vero si quis nos interroget, quid præclarius existimemus, cibumne et corpus, an vero animam; quis adeo sit hebes, quis ita ad utilia discernenda segnis, ut non statim respondeat præstantiorem esse animam? Quoniam itaque majus quid est anima quam victus atque vestitus, cur non in majoribus potius curas nostras consumimimus, contraque tantopere res minoris momenti aestimamus, totamque

A των θεῷ· χορηγήσει γάρ εὐτὸς τὰ δέοντα καὶ τὰ αὐτάρκη· ἀξιόχρεως δὲ ὁ Δεσπότης, τοῦτο σοι σαφῶς ὑπισχνύμενος, καὶ ὡς ἀπό γε τῶν ἐλατερῶν, περὶ τῶν μείζων ἡμᾶς πληροφορῶν.

Katastasis tā pteiā (1) tōn oūparoū, κ.τ.λ.

(A f. 176 b, C f. 134 b). « Θοπερ εἰς εὐανδρίαν ἡμᾶς ἀναβιάζων πνευματικὴν, ὡς ἀπό γε τῶν ἐν οὐδενὶ λόγῳ κειμένων πτηνῶν ἐποιεῖτο τὴν πληροφορίαν, λέγων· « Πολλῶν στρουθίων διαφέρετε ὑμεῖς· » οὗτω καὶ νῦν, ὡς ἀπό γε τῶν πτηνῶν, ἢ τῶν ἀγροὶς ἀνθῶν, ἰδρυμένην καὶ ἀκατάσειστον ἐνεργάζεται σοι τὴν πότιν. Ἐνδοιάζειν δὲ δλως οὐκέτιστιν ἡμᾶς, διτι πάντη τε καὶ πάντως τὴν παρ' αὐτοῦ χαρίζεται φειδώ, τὸ δινεδεῖς ἐφ' ἀπασι διδούς. — (A f. 178, B f. 124, C f. 134 b) « Ἀληθὲς δὲ τὸ καὶ τὸν Σολομῶντα ἡττῆσθαι τῆς τῶν κρίνων περιβολῆς· τὰ γάρ τῶν χρωμάτων ἀνθῆ, ποιεῖται τε δυτικαὶ παλαιῆ, ἐν κρίνοις μὲν, καὶ ἐν ἐτέροις τιστῶν φυομένων ἐν ἀγροῖς, ἀξιοθαύμαστον ἔχει τὴν ὥραν· τὸ δὲ πρὸς μίμησιν τὴν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ τεχνουργούμενον, λειπεται πάντως ἔκεινων, καὶ μᾶλις ἔρχεται πως τῆς ἀληθείας ἐγγύς. Εἰ τοίνυν τοῦδε οὗτως ἔχει, πῶς οὐκ ἀληθὲς ὅτι οὐδὲ Σολομῶν, καίτιοι φιλότιμος οὐτω γεγονὼς, ἐν δῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων, Ἀπόχρη τοιγαροῦν τοῖς σοφοῖς τὸ χρεῖας λιγεκα καὶ μόνης εὐσχήμονα καὶ εὐπόριστον ἔχειν τὴν στολὴν, καὶ στίλων λιτότητα μή ὑπεράρουσαν τὸ ἄκρον· ἀρκέσει δὲ τοῖς ἀγίοις ἢ ἐν Χριστῷ τροφῇ, ἢ πνευματικῇ δηλονότι καὶ θελα καὶ νοηθή, καὶ ἡ μετὰ ταῦτα δόξα. » Ήν δὲ καὶ ἐτέρως ἀνάρμοστον, τοὺς ἐτέροις μέλλοντας ἔστεσθαι πολιτεῖας εὐαγγοῦς διετύπωσιν καὶ ὑπογραμμὸν, εἰς ἔκεινα πίπτειν ἀτημελῶς, ὃν αὐτοὺς ἀποφοιτῶν συμβουλεύειν ἔδει, παιδαγωγὸς δυτικαὶ οἰκουμενικούς. Ἐπειδόμενος δὲ ἀν οὐ μετρίως καὶ τῇ τῶν ἱερῶν κηρυγμάτων σπουδῇ τε καὶ χρείᾳ, τὸ φροντίδος κοσμικῆς μεταποιεῖσθαι τοὺς μαθητάς.

(A f. 178 b). « Ἐπιρρήψωμεν τοίνυν ἐπὶ Κύριον τὴν φροντίδα· μή μεριμνήσωμεν τι φάγωμεν ἢ τι πίωμεν, ἢ τι πειριδάλωμεθα· μή ἐν μικροῖς καὶ εὐτελέστι πράγμασιν δέ μέγας ἡμῶν διπανάσθω λογισμός· μή δούλον ἴματίου καὶ τροφῆς ἀπεργασθεία τὸν ἐλεύθερον νοῦν· μεριμνάτω δὲ μᾶλλον δσα διασώζει φυχὴν, δσα πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν ἀναφέρει βασιλείαν, δσα τοὺς στεφάνους ἡμῖν προσένει· Ἐργον τοῦτο τῇ ἀνθρώπου διανοίᾳ πρεπωδέστατον. » Άρα γάρ εἰ τις ἡμᾶς ἐρωτήσειε, τι μείζων ἔστιν ἐν ἡμῖν, τι δὲ εἶναι· τὸ κάλλιον ὑπειλήφαμεν, τροφὴν ἢ σῶμα, ἢ ψυχὴν, τις οὕτως ἔστιν τὴλθιος, τις δὲ εὔτως βραδὺς εἰς τὸ νοῆσαι τὰ χρήσιμα, ὡς μή εὐθὺς ἀποκρίνασθαι, τὴν ψυχὴν; « Ότε τοίνυν μείζων καὶ τροφῆς καὶ ἴματου ψυχὴ, διὰ τοῦ μή μᾶλλον ἐν τοῖς μείζοις ἀναλίσκομεν, τὴν φροντίδα, τιμῶμεν δὲ οὕτως τὸ ἐλαττον, καὶ πᾶσαν αὐτῷ χαριζόμεθα τὴν διάνοιαν; Μεριμνᾶ-

¹¹ Luc. XII, 7.

(1) Sic est in variis lectionibus Græcis pro τούς χραχας. Cyrillum secutum esse priorem lectionem τὰ πτειά, constat ex hac ejus explanatione.

ιματίου καὶ τροφῆς; διὰ τὸ μὴ μᾶλλον μεριμνᾶς ὅπως A διασωθῆς; Μεριμνᾶς τοῦ σώματος; διὰ τὸ μὴ μεριμνᾶς τῆς ψυχῆς; — (Α. l. 178 b, Β. l. 124) Ὁ οὗτος ἄγαδος Κύριος, ὁ τὸ εὐτελέστατον ἀποτέρεφων πετεῖνόν, οὐ διαθέρψει τὸν κατ' εἰκόνα οἰκείαν γενόμενον; Ταύτητοι καὶ μάλα εἰκότως τὴν περὶ τὰ προκείμενα φροντίδα κατακινδηλεύει σοφῶς ὁ Χριστός, τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ταῦτα λέγων ἐπιζητεῖν. Ἀναδιβάζει δὲ καὶ εἰς ἀμαχον πίστιν, τῷ δὲ πάντῃ τῷ καὶ πάντως ἔχουσι τὸ ἀνενδέες, εὐ εἰδότος ὃν εἰσὶν ἐν χρείᾳ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν, δῆλον δὲ διὰ τοῦ ἐν οὐρανῷ φησι γάρ. «Καὶ ὑμεῖς μὴ ζητεῖτε τὸ φάρετε, κ. τ. λ., ὑμῶν δὲ ὁ Πατὴρ οἶδεν, κ. τ. λ. Ἐπὶ καιροῦ δὲ σφόδρα Πατέρα φησι τὸν θεὸν, ἵνα εἰδεῖεν, διὰ τῶν ἴδιων οὐχ ἀν ἐπιλάθοιτο τέχνων, ἀλλ' ἔσται χρηστὸς καὶ φιλόπαιξ περὶ αὐτούς. Ζητῶμεν τούτους μὴ τροφάς τὰς ἔξω λόγους καὶ περιττάς, ἀλλ' ὅσα βλέπει πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς· μὴ πολυτελές ἀμφιον, ἀλλ' ὅπως ἀν ἔξελωμεθα καὶ πυρὸς καὶ δίκτης τὸ ίδιον σῶμα, ζητοῦντες αὐτού τὴν βασιλείαν.

Μή φοβοῦ, τὸ μικρὸν κοιλμυριον, κ. τ. λ.

(Α. l. 180, Δ. l. 51 b) Μικρὸν ποίμνιον τοὺς ἄγιους δονομάζει· ἐπειδὴ παράκειται μικρότης ἐν κόσμῳ τοῖς ἔκουσίων ἀκτήμοσι· καὶ ἀχρημάτοις· τούτοις γάρ εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ δοῦναι τὴν βασιλείαν. «Οθεν εὐθὺς ἐπειπὼν ἐδίδαξεν· «Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δύτε ἐλεημοσύνην, » καὶ τὰ ἔξης. «Η μικρὸν ποίμνιον πρὸς τὸ μέγαθος τοῦ πλήθους τῶν ἀπίστων, ἢ καὶ διὰ τὴν ἔκουσιν ταπείνωσιν τοῦ τοιούτου ποίμνιου· διελεύει μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἔνδειαν τῆς σωματικῆς χρείας. Εἴ γάρ τὴν οὖτα μεγάλην καὶ ἔξαιρετον διδωσιν ἀπόλαυσιν, ἥτοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, δώσει πάντως καὶ τὰ τῇ σαρκὶ ἀναγκαῖα καὶ ζωαρκῆ. — (Α. l. 180, Β. l. 124) Ἀντὶ τοῦ, Μή ἀπιστήσεις, διὰ τάντη τε καὶ πάντως χορηγήσεις τὰ ζωαρκῆ τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, δὲ ἐν οὐρανοῖς Πατὴρ. Οὐ γάρ περιθέτει τοὺς ἴδιους· ἀνοίξει δὲ μᾶλλον αὐτοὺς τὴν χείρα, τὴν δεινή πληροῦσαν τὰ πάντα χρηστήτος. Καὶ ποία τούτων ἡ πίστις; «Ἐνδόκησε, φησὶν, ὁ Πατὴρ ὑμῶν δοῦναι ὑμῖν τὴν βασιλείαν. » Ό δὲ τὰ οὖτα μεγάλα καὶ ἔξαιρετα διδούς, πῶς ὀχνήσει περὶ τὸ εἶναι χρηστὸς περὶ τῆς καὶ πλουσίως τὰ ἐπὶ γῆς παρθένει τῇ μὲν ἀγαθᾷ (1); «Ινα οὖν, φησὶ, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κατατησθεῖσε, τῶν ἐπὶ γῆς χρημάτων καταφρονήσατε. Μικρὸν δὲ ποίμνιον δονομάζει τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· ἡττώμεθα γάρ τῆς τῶν ἀγρέλων πληθύος ἀμετρήτου οὖσης, καὶ ἀσυγκρίτως πλεονεκτούσης τὰ καθ' ἡμᾶς. Καὶ τοῦτο πάλιν αὐτὸς τῆς διδίδαξεν ὁ Σωτὴρ, τὴν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις παραδολὴν δριστα συντεθεικώς· ἔφη γάρ, διὰ τὸ «Τίς ἔστιν ἐξ ὑμῶν ἀνθρώπος, δεὶς ἔκατὸν πρόβατα, καὶ πλανητῆρι ἐν ἐξ αὐτῶν, οὐκ ἀφήσει τὰ ἐνενηκονταενέα ἐπὶ τὰ δρη, καὶ πορευθεὶς ζητεῖ τὸ πλανύμενον; Καὶ ἐάν γένηται εὑρεῖν αὐτὸν, ἀμήν λέγω

iis meatem impendimus? Anxius es de vietu atque vestitu? cur non potius de salute adipiscenda sollicitudinem geris? Sollicitaris de corpore? cur de anima non sollicitaris? — Tam bonus Dominus, qui vilissimum alit volatile, non alet illum qui ad imaginem suam factus fuit? Propterea convenientissime sapienterque Christus curam praesentium depretiat, dicens mundi gentes res hujusmodi exquirere. Animos item ad invictam spem erigit, fore ut nihil eis desit; quia Pater apprime scit quibus egeant. Patrem autem coelestem intelligere, constat; ait enim: «Et **299** vos ne queratis quid manducetis, etc. Pater autem vester scit, » etc. Porro opportunissime Patris nomine Deum appellat, ut cognoscant filiorum suorum non esse obliturum, sed se bonum et filiorum amantem præbiturum. Ne igitur alimenta quæramus supervacua præterque rationem, sed quidquid potius ad animæ salutem confert: nec pretiosam vestem, sed quomodo igni ac poenæ corpus nostrum eripiamus, dum Dei regnum quærimus.

V. 32. *Noli timere, pusille grec.*

Pusillum gregem sanctos nominat, quia parvipeduntar in mundo spontanei paupores bonisque carentes. Atqui hos donare coelesti regno Patri placet. Unde statim admonitionem addit: «Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam, » et reliqua. Vel pusillum gregem dicit præiusdelium multitudine; vel etiam propter voluntariam humilitatem gregis hujus: quem vetat corporalium subsidiorum egestatem timere. Nam qui tam grande et eximium gaudium dat, id est cœlorum regnum, dabit sine dubio etiam quæ carni necessaria sunt, et sustentandæ vitæ sufficient. — Id est, Ne discredas, forse ut sine dubio suppeditet quæ vitæ sustentandæ opus sunt coelestis Pater. Non enim suos negliget, imo suam erga ipsos manum aperiet, quæ universam rerum naturam beneficiis replet¹². Quænam porro rerum hujusmodi fidès? Placuit, inquit, Patri vestro dare vobis regnum. » Qui autem tam grandia et eximia dat, quomodo pigebit eum bonitatem suam erga nos expromere, copioseque terrena nobis boua præberet? Ut ergo, inquit, cœlorum regnum possideatis, terrenas opes despicie. Pusillum vero gregem nominal terrestres incolas: vincimur enim ab angelorum multitudine quæ innumerabilis est, et incomparabili excessu res nostras superat. Atque hoc rursus nos docuit Servator, cum illam in Evangelii egregiam proposuit **300** parabolam. Dixit enim: «Quis ex vobis homo, qui centum oves habeat, si una ex his erraverit, non relinquat nonaginta novem in montibus, pørgensque errantem quærat? quam si invenerit, profecto dico vobis gavisurum de ista magis, quam de novem ac nonaginta quæ non exerraverint¹³. » Observa itaque quod, dum ad docem

¹² Psal. ciii, 28. ¹³ Luc. xv, 4-7.

(1) Vides nonnulla iisdem fere verbis repetita, quia diversis catenarum auctoribus ita excerpere placuit.

Iantummodo decadas rationalium pecudum numerus extenditur, id est ad centum, terrenus utique grec intelligitur. Jam etsi hic pusillus est natura, numero, ac dignitate, prae innumerabilibus qui desuper sunt spirituum gregibus, Patris tamen bonitas, quae omni laude major est, exiguo nostro gregi contulit supernorum spirituum sortem, id est celorum regnum.

V. 33. Vendite quae possidelis, ei date elemosynam.

Grave fortasse hoc divitibus mandatum est. Ut enim alicubi ipse rursus ait, difficile qui pecuniam habent in celorum regnum introibunt¹⁴. Verumtamen sana mente praeditis non est inutile mandatum. Nimirum sibi spem de futuro conficiunt: quia caduca brevisque est atque contracta praesens vita, longa autem et immensa illa futura. Qui celestia congerit, habebit in celo regnum, latronum manu non diripiendum, neque linea corrumpendum; quandoquidem lute sunt celestes opes et incorrupte perseverant. Agesis igitur, omittite ignaviam: temporalibus aeterna eme; da caduca, ut acquiras incolmia; da terrena, ut celestia lucreris; praebet Deo opes tuas, et invenies multas cum usura repositas. Ipse hoc te docebit etiam beatus David psallens, propheticoque spiritu dicens de bono quolibet viro et misericorde: « Dispersit, dedit pauperibus; iustitia ejus manet in saeculum saeculi¹⁵. »

V. 34. Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit.

Hoc item vere diciatur. Etenim qui temporalibus student, totam suam in his spem collocant. Qui vero celestia quaerunt, illuc mentis suæ oculum dirigunt.

301 V. 35. Sint lumbi vestri praecincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris.

Loquitur cum spiritualibus; rursusque manifestis ac visibilibus rebus intellectuales deuotat: neque enim dicet aliquis, velle Dominum nos habere praecinctos corporis lumbos, atque ardentes lucernas manibus tenere. Sed mentis ad laborem impinguat, nempe ad laudabile quodvis opus, significat, ut reor, lumborum praecinctura: lucerna autem mentis vigilantiam et intellectualem letitiam videtur demonstrare, et quod paratos nos esse quotidie oportet ad migrandum ex hac vita, et Domini nutum intentis oculis exspectare. Porro vigilare humanam mentem dicimus, cum dormitare segniter recusat, unde nimur ad omne vitii genus impelli selet, lumine prope amissio. Vigilare itaque Christus nos jubet. Atque ad hoc ipsum exacuit nos ejusdem discipulus, dicens: « Sobrii estote, vigilate¹⁶. » Utique et sapientissimus Paulus: « Surge

A ὑμῖν, διτι χαίρει ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον, η ἐπὶ τοῖς ἑνερχούταιεν τοῖς μὴ πεπλανημένοις». Αὐθεὶ δὴ οὖν δύως, ὅταν εἰς δεκάδας δέκα τῶν λογικῶν κτισμάτων δὲ ἀριθμὸς ἀκτείνηται, ὡς ἐν ἐν τοῖς ἔκαπον τὸ ἐπὶ γῆς ἔστι ποίμνιον· ἀλλ' εἰ καὶ μικρὸν τοῦτο, καὶ φύσει, καὶ ἀριθμῷ, καὶ δόξῃ πρὸς τὰς ἀμετρήτους τῶν ἄκων πνευμάτων ἀγέλας, ἀλλ' ἡ τοῦ Πατρὸς ἀγαθότης, πάντα λέγον ὑπερεκτείνουσα, δέδωκε καὶ αὐτῷ τῶν ὑπερχειμένων πνευμάτων τὸν κλῆρον, τουτέστι τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν.

Πατήσατε τὰ υπάρχοντα ὑμῶν, καὶ δότε ἀλιστούντην.

(Α. f. 180, Ε. f. 201 b) Φορτικὴ μὲν ἵσως τοῖς ἐν πλούτῳ η ἐντολή· ὡς γάρ αὐτός που πάλιν φησι, δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰστελέσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Πλὴν τοῖς ἀριθμοῖς οὐκ ἀνόντος η ἐντολή· θησαυρίζουσιν ἐπαυτοῖς τὴν εἰς τὸ μᾶλλον ἐλπίδα· πρόσκαιρος γάρ δὲ παρὸν βίος καὶ βραχὺς καὶ συνεσταλμένος, ἀπειρος δὲ καὶ μακρὸς δ μετὰ ταῦτα. Οὐ ἐν οὐρανοῖς θησαυρίζων, ἔξει τὴν ἐν οὐρανῷ βασιλείαν, μὴ χεροὶ ληστῶν ἀλισκομένην, μὴ ὑπὸ σητῶν διαφθειρομένην· ἐπειδὴ δευτὸς δ οὐράνιος πλούτος, καὶ ἀπαθῆς διαμένει. Πρόσθι διότι τοῖνυν μὴ ὀκνηρῶς· κτῆσαι τοῖς προσκαίροις τὰ αἰώνια· δὸς τὰ μὴ μένοντα, καὶ πλούτησον τὰ σωζόμενα· οὐδὲ τὰ ἐπίγεια, καὶ κέρδανον. τὰ ἐν οὐρανοῖς· παράθου θεῷ τὸν σεαυτοῦ πλοῦτον, καὶ εὑρήσεις πολύχυντα μιεύσμενον· αὐτός σε τοῦτο διδάξει καὶ δ μακάριος Δασδίδ Ψάλλων τε καὶ λέγων ἐν πνεύματι περὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ φιλοικτίρμονος· «Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν· η δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰώνα τοῦ αἰώνος. »

Οὐκον γάρ ἔστιν δ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ η καρδία ὑμῶν ἔσται.

(Α. f. 181, Β. f. 125, D. f. 51) Αληθὲς καὶ τοῦτο· οἱ γάρ φρονοῦντες τὰ πρόσκαιρα, δῆλην ἔχουσιν ἐπ' αὐτοῖς τὴν ἐλπίδα· καὶ οἱ ζητοῦντες τὰ ἐν οὐρανοῖς, ἐκεῖ τὸν τῆς δευτούς πέμπουσιν διφθαλμόν.

Ἐστωσατ ὑμῶν αἱ σφύρες περιεώσμέται, καὶ οἱ λύχνοι καιδέμετοι.

(Α. f. 181, Β. f. 125, D. f. 51) Διαλέγεται μὲν ὡς πνευματικοὶ, γράφει δὲ πάλιν διὰ τῶν ἐμφανῶν τε καὶ δρατῶν πραγμάτων τὰ νοητά· οὐ γάρ που φαίνεται τοῖς ἀνθρώποις· διὰ τοῦτο διεζωσμένην ἡμᾶς δέχεται βούλεται, καὶ καιομένους ἐν χεροῖς τοὺς λύχνους· ἀλλὰ τὸ τῆς διανοίας ἔτοιμον εἰς φιλεργίαν τὴν ἐπ' ἄπαντα δηλούντος τοῖς ἐπανυμένοις, ὑπεμφήνειν ἀν τὸ διεζωσθαι τὴν δσφύν· δ γε μὴν λύχνος, τὴν τοῦ νοῦ γρηγόρησιν καὶ φαιδρότητα νοητὴν εἰσικε περιβολοῦν, καὶ ὅτι δεῖ παρεσκευασμένους ἐφ' ἡμέραν εἶναι πρὸς τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἡμᾶς, καὶ τὸ τοῦ δεσπότου νεῦμα περιμένειν ἔστωσι τοῖς διφθαλμοῖς· Ἐγρηγορέναι δέ φαμεν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὅταν ἀποστέλλεται τὸν γέγεντάζειν ἐπὶ τὸ φάσμαν, διὸ οὖν πρὸς πᾶν εἰδός φαυλότητος καθικνεῖσθαι φιλεῖ, μονονουχὴ σθεννύμενος. Ἐγρηγορέναι δὴ οὖν ἡμᾶς κελεύει Χριστός· καὶ πρός γε τοῦτο ἡμᾶς καταθήγει λέγων

¹⁴ Luc. xviii, 24. ¹⁵ Psal. cxi, 9. ¹⁶ I Petr. v, 8.

διάτου μαθητής· « Νήφετε, γρηγορεῖτε. » Ναὶ μήν **A** καὶ ὁ πάνσοφος Παῦλος· « Ἔγειραι, δὲ καθεύδων. » Νηφάλεον γάρ ἔχειν χρῆ καὶ ἐγρηγορότα τὸν νοῦν καὶ τῇ τῆς ἀληθείας γνώσει καταλαμπόμενον· ὡς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ χαίροντα, λέγειν, διτε· « Σὺ φωτειὲς λύχνον μου, Κύριε, δὲ Θεός μου, φωτειὲς τὸ σκότος μου. » — (A f. 181 b) Ἰστέον δὲ διτε· καὶ διὰ τοῦ πανσόφου Μωάσσεως, τοιοῦτον τι προστεταχὼς εὑρίσκεται τοῖς ἐξ Ἱερατὴλ, δὲτε εἰς τύπον Χριστοῦ διακελεύεται σφάττεσθαι τὸν ἀμύνων, καθὼς μεμαρτύρηκεν ὁ Ἱεράτεος Παῦλος, λέγων· « Τὸ γάρ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. » Τοῖς γε μήν ἐσθίουσι τῶν κρεῶν αὐτοῦ, προσπεφνήκει λέγων ὁ Ἱεροφάντης Μωάσσης, μᾶλλον δὲ δι' αὐτοῦ δὲ Θεός· « Ἐστασαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωμέναι, καὶ τὰ ὑπόδηματα ἐν τοῖς ποσὶν ὅμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσὶν ὅμῶν. » Χρῆναι γάρ ἔγωγέ φημι τοὺς; ἐν μεθέξει γεγονότας Χριστοῦ, ἐτοίμας ἔχειν εἰς ἔργα χωρεῖν ἀπερ ἀνάγοις πρέπη, καὶ ἐν προθυμίᾳ βαδίζειν οἵπερ ἀντίμα, δὲ θεῖος βούληται νόμος. Ταῦτη τοι μάλιστα εἰκότως ὁδοῦ πορικῶν αὐτοῖς περιτέθεικε σχῆμα. (B f. 125 b) Ὁδοιπορικῶν γάρ σχῆμα διτε· μάλιστα πρεπωδέστατον τοῖς τὸ θεῖον κηρύττουσιν Εὐαγγέλιον. Οὕτω καὶ δι' ἐνὸς τῶν προφητῶν φησι· πρὸς τοὺς ἐν Βαθυλῶνι αἰχμαλώτους δὲ Θεός τὴν ἐπάνοδον προαναφωνῶν, καὶ πρὸς ταῦτην εὐτρεπίζεσθαι προτρέπων· « Σκέψευσον ὅδὸν, κράτησον ὀσφύος, ἀνδρίσαι τῇ Ισχύΐ σου σφόδρα. » Ός γάρ αὐτίκα μάλιστα πρὸς ἰουδαίαν βαδισουμένους, κρατεῖν ὀσφύος κελεύει· τουτέστιν ἐτοίμας τῇ Ισχύΐ σου σφόδρα. « Ός γάρ αὐτίκα μάλιστα πρὸς τοὺς τῆς ὁδοιπορίας πόνους, καὶ παντὸς πόνου κατανδρίζεσθαι ἀμάχῳ τῇ προθυμίᾳ χρωμένους.

(A f. 181 b) « Οτι δὲ χρῆ παλινδρομήσοντα Χριστὸν εἴξ οὐρανοῦ προσδοκῶν (καταβήσεται γάρ ἐν δέξῃ τοῦ Πατρὸς μετὰ τῶν ἄγίων ἀγγέλων), ἐδίδαξεν, εἰπών· « Καὶ ὑμεῖς δομοιοὶ ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν Κύριον ἔστωτῶν, » κ. τ. λ., Καὶ μοι· πάλιν ἔχειν διανοῦν· ἀναλύσει γάρ ὡς ἐκ πανηγύρεως δὲ Χριστὸς· δι' οὐδὲ διαδέκχυται σαφῶς, ὡς ἔστιν ἀεὶ τὸ θεῖον ἐν ταῖς αὐτῷ πρεπούσαις ἑορταῖς· ἔχει γάρ δῶς τὸ κατηφές οὐδαμοῦ· λυπεῖ γάρ οὐδὲν τὴν ἀκήρατον φύσιν. — (A f. 182) « Οταν, φησιν, ἀλιών εὐζώνους εἶρη καὶ ἐγρηγορότας, καὶ πεφωτισμένην ἔχοντας τὴν καρδίαν, τότε δῆ, τότε μακαρίους ἀποφανεῖ. » Περιέωται γάρ καὶ διακονήσαις αὐτοῖς. Διτε· οὐπέρ ἔνεστι μαθεῖν, διτε τοῖς ίσοις; ἡμᾶς ἀνταμείψεται, καὶ οἷον καρδίας ἀνακτήσεται, τρυφάς ἡμῶν περαθεῖς τὰς πνευματικάς, καὶ ἀμφιλαφῆ τῶν παρ' ἔστους χαρισμάτων ἀπλώσας τράπεζαν.

Kai éste kai thē tē dēutérōs φυλακῆ, κ. τ. λ.

(A f. 182) Ἐνταῦθα μοι βλέπε τὸ τῆς θείας ἡμερότητος πλάτος, καὶ τῇς εἰς ἡμᾶς γαληνότητος τὴν ὑπερβολήν. Οἶδε γάρ, οἶδε τὸ πλάσμα ἡμῶν, καὶ εὐδοκίσθων τῆς ἀνθρώπου διανοίας εἰς ἀμαρτίαν. Οἶδεν διτε· τετυράννευκε καθ' ἡμῶν τῆς φιλοταρκίας τῇ δύναμις, καὶ δ τοῦ περιβόλου τοῦ περισπασμὸς μονονούχῃ καὶ οὐχ ἔκνοτας· καταβιάζεται, πρὸς πᾶν ὄτιον τῶν ἐκτόπων ἀποφέρων τὸν νοῦν. Ἐπειδὴ δὲ ἔστιν δημαθής, ἀπογινώσκειν οὐκ ἐξ, κατοικτεῖται δὲ μᾶλ-

*A qui dormis¹⁹. Oportet enim soñriam nos habere mentem ac vigilem, et veritatis notitia splendidam; ut ob id gaudentes dicere possimus: « Tu illuminas lucernam meam, Domine, Deus natus, tu tenebras meas illuminas²⁰. — Scindendum vero est, sapientissimum quoque Moysen, hujuscemodi aliquid Israelitis præcepisse, cum Christi figuram immolari agnum jussit; quam rem testatur sacratissimus Paulus, dicens: « Pascha enim nostrum immolatus est Christus²¹. » Ergo agni carnes comedentibus de-nuntiavit hierophanta Moyses, vel potius ore ejus Deus: « Sint renes vestri præcincti, et calceamenta in pedibus vestris, et baculos manibus tenete²². » Profecto ego oportere judico eos, qui Christi supt particeps, prompto animo esse ad ea opera explen-
B da quae sanctos decent, atque alacriter ea via incedere quam nos terere divina lex jubet. Propterea admodum apte viatorum nobis habitum circumposuit.—Nam viatorius habitus iis convenientissimus est qui divinum prædicant Evangelium. Sic per unum de **302** prophetis ait captivis Babylone Deus, reditum prædicens, atque ad hunc illos comparare semet jubens: « Contemplare viam, conforta lumbos, robora virtutem valde²³. » Tantquam enim in Iudeam statim profecturos, confortare lumbos jubet; id est paratos esse et expeditos ad itineris exantlandas ærumnas, et ad quemlibet labore invicta animi alacritate semet armare.
C Quod autem exspectare debeamus reversurum Christum de cœlo (descendet enim ornatus Patris gloria cum sanctis angelis) docuit nos, dicens: « Et vos similes hominibus exspectantibus Dominum suum, » etc. Atque illud mecum rursus observa: revertetur enim tantquam ex festo die Christus; quibus verbis ostenditur manifeste, semper Deum versari in congruis sibi solemnitatibus. Apud ipsum quippe nihil unquam triste; namque inviolabilem naturam nullus mœror afficit. — « Cum veniens, inquit, invenierit vigilantes, et illuminatum cor gentes, tunc enimvero beatos efficiet. » Nam præcinctus illis ministrabit. Quia ex re cognoscere licet, fore ut nos pari cura remuneretur, ac veluti laborantes recreet, delicias nobis spirituales appo-D nens, et copiosam donorum suorum exhibens men-sam.*

V. 38. Et si venerit in secunda vigilia, etc.

Hoc ideo animadverte divinæ bonitatis amplitudinem, et erga nos clementiæ exsuperantiam. Novit enim, novit plasma nostrum, et humanæ mentis ad peccandum proclivitatem. Scit carnalis affectus contra nos tyrannidem, et quod hujus mundi violentia nos nolentes propemodum cogit, ad absurdum quodvis mentem abripiens. Quia vero bonus est, desperare non sinit, miseretur potius, et salutis medelam concessit nobis penitentiam. Idecirco ait:

¹⁹ Ephes. v, 14. ²⁰ Psal. xvii, 29. ²¹ 1 Cor. v, 7. ²² Exod. xii, 44. ²³ Nahum ii, 4.

¶ Et si in secunda vigilia venerit, vel etiam in tertia, atque ita agentes invenerit, beati erunt illi. ¶ Profecto tu cognoscere perspicue voles, quid hoc rei sit. Dividunt **303** itaque noctem nonnulli in tres vigilias vel etiam in quatuor. Nam qui in urbium mœnibus collocati, hostium incursions observant, postquam tribus vel quatuor horis vigilaverint, tradunt vicissim aliis vigilem custodiam. Tres porro sunt nobis ætates: prima, qua sumus pueri imputabiles; secunda, qua juvenes; tertia, qua seniores. Sed a prima quidem (!), qua pueri sumus, pœnas Deus non exquirit, sed eam venia dignatur. Secunda vero ac tertia debet Deo obedientiam, vitæque sanctitatem, prout ei placitum est. Itaque si quis deprehensus fuerit in vigilia, ac veluti in promptu, juvenili adhuc ætate, vel si etiam senili, beatus erit: promissa enim a Christo præmia consequetur. — Quod autem non vigilare, damnosum sit, demonstrat egregie prædictio exemplo. Namque ut ait illius discipulus, « Adveniet dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu transibunt, et calefacta elementa solventur, terra autem et quæ in ipsa sunt opera, exurentur omnia: novos autem cœlos novamque terram, secundum promissa ipsius, exspectamus »²¹. His addit: « Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quantopere nos oportet deprehendi sanctos et immaculatos coram ipso »²². Prorsus enim nemo scit finiendi mundi tempus.

δοκῶμεν. ¶ Procespágēι δὲ τούτοις: « Τούτων δὲ πάντων πονηρῶν ὑμᾶς ἄγους καὶ ἀμώμους κατενάπτου αὐτοῦ; »

V. 41. Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicas hanc parabolam, an etiam ad omnes?

Interrogat Petrus num ad omnes dixerit lucernarum parabolam. Num, inquit, generalis est lex, parique mensura ad cunctos pertinet, an ad eos solos qui præ ceteris sunt electi? Jam vero quidnam sapientissimum perturbavit discipulum? vel quid eum impulit ut id vellet a Christo rescire? Ergo illud in primis dicemus. Præceptorum alia quidem honore apostolatus præditos spectant; alia vero illos qui in inferiore ordine sunt. Quod ita revera se habere, cognoscere, ut dixi, possumus scribente **304** Apostolo: « Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed ne nunc quidam potestis »²³. Perfectorum quidem est solidus cibus, illorum scilicet qui sensus habent exercitos ad boni malique discretionem. Namque iis qui corroboratum habent animum, merito convenient magna et peculiaria de sublimibus rebus mandata: secus vero iis, qui nondum hoc spiritale robur sunt adepti, congruunt illa quæ omni asperitate carent. Reputans itaque beatus Petrus dictorum a Christo sibi, recte interrogat.

Quid ergo ad hæc Christus? Perspicuo evident-

²¹ II Petr. iii, 10. ²² ibid. 11. ²³ I Cor. iii, 2.

(1) Paulo plenius ab initio est fragmentum apud D. Thomam in catena. Cyrillus. De prima tamen

A λον, καὶ σωτῆράς φάρμακον ἔδωκεν τὸν μετάγνωσιν. Διὰ τούτο φησι: « Κανὸν ἐν τῇ δευτέρᾳ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ Ἐθηρί, καὶ εὑρῇ οὕτως ποιοῦντας, μαχάριοι εἰστοντες ἐκεῖνοι. » Ἐθελήσεις δὲ πάντως εἰδέναι σαφῶς, τι δὴ τοῦτο ἐστι. Μεριζούσι τοὺν τὴν νύκτα τινὲς εἰς τρεῖς: ή εἰς (D f. 51) τέσσαρας φυλακάς: οἱ γάρ τοις τείχεσι τῶν πόλεων ἐγκαθήμενοι, καὶ τὰς τῶν πολεμίων τηροῦντες ἐφόδους, τρεῖς: ή τέσσαρας ὥρας: διαγρηγορήσαντες, παραπέμπουσιν εἰς ἑτέρους τὴν φυλακὴν καὶ ἐγρήγορουσιν. Τρεῖς τοίνυν εἰσὶ καὶ παρ' ἡμῖν ἥλικιαι: πρώτη μὲν καθ' ἡν ἐσμεν ἐτι παιδες ἀνήρων, δευτέρα δὲ καθ' ἡν νεανίαι, καὶ τρίτη καθ' ἡν πρεσβύτεροι. 'Αλλ' ἡ μὲν πρώτη, καθ' ἡν ἐτι πτζέδες ἐσμεν, οὐκ εὐθύνεται παρὰ Θεοῦ, ἀξιοῦται δὲ συγγράμμης. ή γε μὴν δευτέρα καὶ τὴ τρίτη ὁφελεῖ τῷ Θεῷ τὴν ὑπακοήν, καὶ τὸ διαζῆν ὅσιως, κατὰ τὸ αὐτῷ δοκοῦν· οὐκοῦν καὶ εἰ τις καταληφθεὶ τυχὼν ἐν ἐγρηγόροις, καὶ οἵον ἐν εὐζωνότητι νέος ὃν ἐτι, καὶν εἰτον τὴν πρεσβύτερην ἔχων ἥλικαν, μαχάριος ἐσται· τεύξεται γάρ τῶν ἐπιγγελμάνων παρὰ Χριστοῦ. — (A f. 182 b) « Οὐτι δὲ τὸ μὴ ἐγρηγορέναι ἐπιζήμιον, εὗ μάλα παραδείκνυσι διὰ τοῦτον παραδείγματος: ὡς γάρ δὲ αὐτοῦ φησι μαθητής. » Ἡξει ἡ τμέρα Κυρίου, ως κλέπτης· ἐν ἡ οὐρανοὶ μὲν ἡοῖς ἡδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσόμενα λυθῆσεται· γῆ δὲ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κατακαθῆσεται πάντα· καινοὺς δὲ οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν, κατὰ τὰ ἐπαγγέλματα αὐτοῦ προστομένων, ποταποὺς δεῖ εὔρεθηναι τιμᾶς [iis cod. Orlēs γάρ δὲ οὐδεὶς τὸν τῆς συντελείας καιρόν.

C Κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραδολὴν ταύτην λέγεις, ή καὶ πρὸς πάντας;

(A f. 183) Ἐρωτᾷ Πέτρος εἰ πρὸς πάντας εἰπεν δό Κύριος τὴν περὶ τῶν λύχνων παραδολὴν. Ἀρα, φησι, γενικὸς δὲ νόμος, καὶ ἐν ἵσῳ μέτρῳ κατὰ πάντων ἔρχεται, η μόνοις ἀν πρέποι τοῖς τῶν διλλων ἐξηρημένοις; Εἴτα, τι τὸ θορυβῆσάν ἐστι τὸν σοφώτατον μαθητὴν; η τι παρεκίνησεν εἰς τὸ θελῆσαι μαθεῖν τὰ τοιάδε παρὰ Χριστοῦ; Οὐκοῦν ἐκεῖνο καὶ πρὸ γε τῶν διλλων ἐροῦμεν· τῶν ἐντολῶν αἱ μὲν ἀποστολικαὶς πρέπουσιν ἀξιώμασιν· αἱ δὲ τοῖς τὴν μείων [cod. μεζῶ] τὰξιν ἐπέχουσι. Καὶ τοῦτο ἐστιν ἰδεῖν ἀληθὲς; δὸν καὶ οὕτως ἔχον, ως ἐφην, γεγραφότος τιοὶ τοῦ μαχαρίου Παύλου· « Γάλα υμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα, οὐπω γάρ ἐδύνασθε, ἀλλ' οὐδὲ νῦν ἐτι δύνασθε. » Τελείων γάρ ἐστιν η στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἔξιν ἐχόντων τὰ αἰσθητήρια γεγυμασμένα πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ τοῖς γάρ τὴν διάνοιαν ἔχουσιν εὐσθενῆ, πρέποι ἀν εἰκότως τὰ μεγάλα καὶ ἔξαρτα τῶν ἀγιοπεπῶν ἐνταλμάτων· τοῖς δὲ οὐπω πρὸς τοῦτο ἐληλαχόσιν ἴσχυος πνευματικῆς, τὰ δυσχερεῖας ἀπάσης ἀπηλλαγμένα. Ἐνοήσας τοίνυν δια μαχάριο; Πέτρος τῶν εἰρημένων παρὰ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, εἰκότως διαπυνθάνεται.

(A f. 183, D f. 51 b) Τι οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός,

vigilia mentionem non facit, quia puerilla non puntur a Deo, etc.

Σαρεὶ καὶ ἐναργεστάτῳ παραδεῖματι κέχρηται, πρέπουσαν ἀποφαίνων τὴν ἐντολὴν τοὺς διάλιστα διαφανεστέροις, καὶ μυσταγωγῶν ἐν τάξει παρειλημμένοις. Ὑποκείσθω, φησιν, ἀνθρώπος οἰκοδεσπότης, δὲ στελλασθεὶς μέλλων ἀποδημίαν, ἐν τῶν γνησίων οἰκετῶν ἐνεχείρισε τοῦ παντὸς; οἶκου τὴν οἰκονομίαν, ὡστε διδόναι τῇ θεραπείᾳ αὐτοῦ, τουτέστι τοῖς θεράπουσιν, ἐν καιρῷ τῷ σιτομέτριον. Ὄταν τοίνυν, φησιν, ὑπονοτήσας ἐκεῖνος, καὶ οἶκοι πάλιν ἐλθῶν, οὕτως εὑροι ποιοῦντα, καθὼς καὶ διέταξεν, ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ἔσται τρισμακάριος· καταστήσει γὰρ αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ. — (Α. f. 183, D f. 51 b) Ὁ μὲν οὖν πιστὸς δούλος καὶ φρόνιμος, ἐν καιρῷ καὶ χρείᾳ διανέμων ἐπιστημόνως τοῖς δούλοις τῷ σιτομέτριον, ήτοι τε πνευματικάς τροφάς, μακάριος ἔσται κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν· τεύξεται γὰρ τῶν ἐπιζήνων, καὶ τὰς τοῖς γνησίοις πρεπούσας ἄνθρακας ἀπολήψεται· εἰ δὲ δὴ γένοιτο τις καταφρονητής καὶ ράθυμος, ταῖς κατὰ τῶν δρυδούλων πλεονεξίαις ἐντρυφῶν, ἐσθίων τέ καὶ πίνων, καὶ εἰς ἐκλύτους ἐξιτηλίας ἀπενηγμένος, διχοτομηθήσεται· τουτέστι τὴν ἐσχάτην ὑποστήσεται δίκην, ἐπιφοεῖσαντος; αὐτῷ τοῦ Δεσπότου ἀδοκήτως.

(Α. f. 183 b) Ἡ μὲν οὖν ἀπλὴ καὶ πρόχειρος τῶν εἰρημένων δύναμις, τοιαύτη τίς ἔστι. Μάθωμεν δὲ ἀκριβῶς, τί τὸ ἐντεύθεν ὑποδηλούμενόν ἔστι. Κεχειροτόνηκεν δὲ Σωτὴρ οἰκονόμους, ὡσπερ τῶν ιδίων οἰκετῶν, τουτέστι τῶν διὰ πίστεως κεκλημένων εἰς ἐπίγνωσιν τῆς δόξης αὐτοῦ, πιστοὺς ἄνδρας καὶ συνετωτάους, καὶ τῶν ιερῶν δογμάτων ἐπιστήμονας, ἐπὶ τῷ διδόναι τοῖς συνδούλοις αὐτῶν τῷ σιτομέτριον· καὶ οὐχ ἀπλῶς καὶ ἀκατασκέπτως, ἐν καιρῷ δὲ μᾶλλον τῷ δέοντι, τουτέστι τὴν ἀρκούσαν τε καὶ πρέπουσαν ἐκάστῳ τροφὴν, δῆλον δὲ τις πνευματικήν. Ἀρμότεις γὰρ ἀν οὐχ ἀπασιν ἀπλῶς τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύσασιν, διεπιριθμέσθαι τούτων λόγος. Γέγραπται γοῦν· «Γνωστῶς ἐπιγνώσῃ ψυχὰς ποιμένου σου.» Ἐτέρως μὲν γὰρ τὸν ἐπιτηχούμενον ταῖς τῆς ἀληθείας ἐμβιδάζομεν τρίβοις, ἀπλῷ καὶ οὐδὲν ἔχοντι βαθὺ χρώμενοι λόγῳ· ἐτέρως δὲ πάλιν τοὺς ἀδροτέρους τὸν νοῦν, καὶ συνιέναι δυναμένους τῆς θεολογίας τὸ ὑψός. Ὁ τοίνυν εἰς δέον οὓς ἔλαβε χρησάμενος, ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσι τοῦ Δεσπότου καταστήσεται. Καὶ τοῦτο ἡμᾶς αὐτὸς δὲ Σωτὴρ ἐδίδαξεν, ἐτέρῳ διηγήσασθαι τὸν σπουδαῖον καὶ γνήσιον οἰκέτην ἐπαινῶν τε καὶ λέγων· «Ἐπὶ δὲ φησι, τὸ σπουδαῖος καὶ γνήσιος εἶναι μεθεῖται, μερίμνας κοσμικαῖς τὸν οἰκεῖον μεθύσκησαι νοῦν, καὶ ἀποφέρηται πρὸς μὴ θέμις, βιαζόμενος καὶ πλεονεκτῶν τοὺς ὑπεζευγμένους, καὶ μὴ διδοὺς αὐτοῖς τῷ σιτομέτριον, ἐν παντὶ γενήσεται κακῷ· ἔσται δὲ, φησι, καὶ ὁ κλῆρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων. Ὁ γὰρ δλῶς ἐπιθουλεύσας τῇ δόξῃ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἐγκεχειρισμένων αὐτῷ ποιμνῶν ἀλογῆσαι τολμήσας, κατ' οὐδένα τρόπον διοίσει τῶν οὐκ εἰδότων αὐτόν. Καὶ γοῦν ἔφη ποτὲ Χριστὸς πρὸς τὸν μακάριον Πέτρον· «Σίμων Ἰωάννε, φιλεῖς με; ποι-

A que exemplo utitur, ut demonstret mandatum id congruere potissimum dignioribus, et in magistrorum ordine constitutis. Proponamus, inquit, hominem patremfamilias, qui peregre abiturus fideli uni famulo universæ domus economiā committat, ut familiæ suæ, id est famulis, tempore idoneo tritici demensum det. Cum itaque, ait, reversus ille et in domum suam denuo regressus, ita agentem reppererit ut præcepérat, tunc servus ille fiet beatissimus; etenim ipsum super omnia bona sua constituet. — Ergo fidelis servus et prudens, qui pro tempore et usu scite conservis tritici mensuram, seu spiritales escas, distribuit, beatus erit juxta Servatoris effatum: majora enim consequetur, et digna fidelibus præmia recipiet. Secus vero, si quis fuerit ignavus et officii negligens, et adversus conservos injurius ac præpotens, comedens bibensque, et luxuriosis dissipationibus deditus, hic, inquam, dividetur, id est extremas poenas dabit, cum insperato Dominus ei supervenerit.

B et 305 et obvia dictorum sententia hæc est. Sed jam accurate discamus quid inde significetur. Constituit Servator super servos suos, id est super eos, qui per fidem ad gloriæ suæ cognitionem sunt vocati, constituti, inquam, quosdam veluti sacramentos, viros fideles et prudentissimos, sacrorum dogmatum peritos, ut ipsi conservis suis tritici demensum tribuant; neque vero id temere aut inconsiderate, sed idoneo polius tempore, id est sufficiente et congrua unicuique escam, spiritalem videlicet. Non enim cunctis indifferenter congruit in Christum credentibus sacra doctrina. Quare scriptum est: « Gregis cui animas scias? » Aliter enim eum, qui adhuc est catechumenus, in veritatis via constituimus, simplici utentes nihilque reconditum habente sermone: aliter autem eos qui firmiore mente sunt, et theologiae sublimitate comprehendere queunt. Qui ergo commissio munere prout oportet functus fuerit, super omnia Domini bona constituetur. Idque nos docuit ipse Servator alio loco sedulum fidelemque famulum his verbis laudans: « In paucis fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui? » Secus vero si, diligentia ac fidelitate negligia, curis mundanis mentem suam inebriaverit, atque ad illicita eruperit, subditis suis violenter ac tyrannice abutens, neque illis demensum debitum tribuens, nibil mali non experietur; ponetur autem, inquit, portio ejus cum infidelibus. Qui enim Christi gloriæ prorsus nocuerit, et commissos sibi greges pessum ire negligenter siverit, nullatenus differet ab iis qui Christum ignorant. Quamobrem aiebat aliquando beato Petro Christus: « Simon Ioseph, diligis me? pasce oves meas, pasce agnos meos? » Jam si qui pascit, diligit; sequitur ut ille omnino

C D

igitur simplex et obvia dictorum sententia hæc est. Sed jam accurate discamus quid inde significetur. Constituit Servator super servos suos, id est super eos, qui per fidem ad gloriæ suæ cognitionem sunt vocati, constituti, inquam, quosdam veluti sacramentos, viros fideles et prudentissimos, sacrorum dogmatum peritos, ut ipsi conservis suis tritici demensum tribuant; neque vero id temere aut inconsiderate, sed idoneo polius tempore, id est sufficiente et congrua unicuique escam, spiritalem videlicet. Non enim cunctis indifferenter congruit in Christum credentibus sacra doctrina. Quare scriptum est: « Gregis cui animas scias? » Aliter enim eum, qui adhuc est catechumenus, in veritatis via constituimus, simplici utentes nihilque reconditum habente sermone: aliter autem eos qui firmiore mente sunt, et theologiae sublimitate comprehendere queunt. Qui ergo commissio munere prout oportet functus fuerit, super omnia Domini bona constituetur. Idque nos docuit ipse Servator alio loco sedulum fidelemque famulum his verbis laudans: « In paucis fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui? » Secus vero si, diligentia ac fidelitate negligia, curis mundanis mentem suam inebriaverit, atque ad illicita eruperit, subditis suis violenter ac tyrannice abutens, neque illis demensum debitum tribuens, nibil mali non experietur; ponetur autem, inquit, portio ejus cum infidelibus. Qui enim Christi gloriæ prorsus nocuerit, et commissos sibi greges pessum ire negligenter siverit, nullatenus differet ab iis qui Christum ignorant. Quamobrem aiebat aliquando beato Petro Christus: « Simon Ioseph, diligis me? pasce oves meas, pasce agnos meos? » Jam si qui pascit, diligit; sequitur ut ille omnino

²⁸ Prov. xxvii, 23. ²⁹ Malib. xxv, 21. ³⁰ Joan. xxi, 45.

oderit, qui id officium pensi non habet. Quod si odit, jam punietur et infidelium sententiam perficeret; quod illi accidit, qui talento accepto ni solerter negotiaretur, mox opere neglecto, pecuniam minime multiplicatam reportavit. Secus autem ii qui quinque talenta vel etiam plura acceperant, labore industriaque usi, maximis dignitatibus ac splendissimis donati fuerunt. Dictum est enim unius: Decem civitatibus praeferis; alii dictum **306** quinque⁴⁸. Verum ille contumeliosus otiosusque famulus extremas dedit poenam. Perniciosa igitur omnino in magisterii sacri negotio ignavia est. Unde scribebat quibusdam beatus Petrus: « Pascite qui in vobis est gregem Dei, ut cum apparuerit princeps pastorum, mercedem reportetis »⁴⁹. Denique Paulus sciens januam perditionis esse socordiam, aiebat: « Vnde mihi est, si non evangelizavero? »⁵⁰.

Age vero quod torpentibus in sacri magisterii officio amara et acerba et inevitabilis poena imminet, statim demonstrat Servator, prloribus deinceps duo subjungens exempla (1). Ait enim: « Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non preparavit, nec fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. Qui autem non cognovit, et fecit digna plagis, vapulabit paucis. » — Quamobrem, dicet fortasse aliquis? Quomodo ab ignaro ratio exquiritur? Nempe, quia scire noluit, cum discere posset. Jam si qui ignoravit, haud omnino iram fugiet, quia cum deberet cognoscere, neglexit discere; quae causa est, cur non debeat multas perpeti plagas qui scivit, et neglexit? Erit itaque gravius de magistris iudicium. Atque hoc docet his verbis discipulus Christi: « Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quod maius iudicium sustinebimus »⁵¹. Dives enim spiritualium munerum sit largitio rectoribus populorum. Nam sic sapientissimus quoque Paulus Timotheo scribit: « Dabit tibi Dominus in omnibus intellectum »⁵². Et: « Noli negligere, quae in te est, gratiam datam tibi per impositionem manuum mearum »⁵³. Atqui his cum multa Servator dederit, multa exquirit ab ipsis. Quænam vero hæc sunt? In fide firmitas, in magisterio sinceritas, in spe constantia, **307** in patientia immobilitas, in spirituali vigore tenacitas, in omni egregio facinore alacritas et fortitudo, ut et cæteris angelicæ vita exemplar simus.

V. 49. Ignem veni mittere in terram; et quid volo si jam accensus es?

Iloc igne incensus aiebat Cleophas: « Nonne cor

⁴⁸ Luc. xix, 17-19. ⁴⁹ I Petr. v, 2. ⁵⁰ I Cor. ix, 16.

⁵¹ Jac. iii, 4. ⁵² II Timoth. ii, 7. ⁵³ II Timoth. i, 6.

(1) Apud D. Thomam in catena. « CYRILLUS. Homo enim perspicax, qui turpioribus suam voluntatem inclinavit, impudenter misericordiam implorabit, quia inexcusabile peccatum commisit, quasi propter malitiam recedens a Domini voluntate: sed homo rusticanus rationabilius implorabit veniam

A maius τὰ πρόσδετά μου, βίσκει τὰ δρυία μου. » Εἰ δὲ ὁ ποιμανῶν φιλεῖ, μισεῖ που πάντως ὁ τούτου καταφρονῶν. Εἰ δὲ μισεῖ, καὶ κολάζεται, καὶ τῇ τῶν ἀπίστων ὑποφέρεται δίκη· διοίς τις ἡν ὁ τὸ τάλαντον λαβὼν. Ινα ἐμπορεύσηται νοητῶς, εἴτα τοῦτο μὲν οὐ πεπραχώς, προκομίσας δὲ μᾶλλον ἀπολυπλασίαστον τὸ δοθέν. 'Αλλ' οὐ τε τὰ πέντε λαβόντες ἢ καὶ εἴ τι πλειόνα, καρδντες τε καὶ φιλεργήσαντες, ἀξιώματα τετίμηνται τοῖς περιφανεστάτοις. 'Ηκουε γάρ δὲ μέν τις· 'Εσσο ἐπάνω δέκα πόλεων· δὲ δὲ πέντε. 'Ο δὲ ὑδριστής (2) τε καὶ ὀκνηρὸς οἰκέτης, τὴν ἐσχάτην ὑπέμεινε δίκην· ἐπισφαλές οὖν πανταχοῦ τὸ φέδυμον, εἰς μυσταγωγίαν· διθεν γράφει μέν τιστν ὁ μακάρος Πέτρος· διτις· « Ποιμανεῖτε τὸ ἐν ὑμῖν ποιμνιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα δρθέντος τοῦ πάντων ἀρχιπομενος, χομίσθησε τὸν μισθόν. » Εἰδὼς δὲ τὸ φέδυμον διέλθορον πύλην, ἔφη Παῦλος· « Οὐαλ μοὶ ἔστιν, ἐὰν μὴ εὐαγγελίζωμαι. »

(A f. 184) « Οτι δὲ τοῖς ὀκνοῦσιν εἰς μυσταγωγίαν πικρά τε καὶ δύσνηρά καὶ δυσδιάφευκτος ἐπικρέμαται κόλασις, διαδείκνυσιν εὐθὺς δὲ Σωτῆρ, τοῖς πρώτοις ἐπενεγκών δύο ἐφεξῆς παραδείγματα. » Έφη γάρ· « Ἐκεῖνος δὲ δοῦλος, δὲ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἐκατοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας, μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλάς· δὲ δὲ μὴ γνοὺς, ποιήσας δὲ δίξια πληγῶν, δαρήσεται διλγας. » — (A f. 184 b) Διά πολαν αἰτίαν· καίτοι φαίνεται τίς διν; Πῶς δὲ μὴ γνοὺς, ὑπέχει λόγον; « Οτι μὴ ηθέλησεν εἰδέναι, καίτοι μαθεῖν ἔξον (3). Εἰ δὲ δὲ μὴ γνοὺς, δλως οὐκ διμορφος δργῆς, διτις δέον εἰδέναι, κατημέλησε τοῦ μαθείν, ποιος ἀπαλλάξει λόγος, τοῦ χρήσαι πολλάς ὑπομείναι πληγάς τὸν εἰδότα καὶ φέδυμον εστατεῖται; — Φορτικώτερον οὖν ἄρα τῶν διδασκόντων τὸ κρίμα· καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων δὲ Χριστοῦ μαθητής· « Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, ἀδελφοί μου, εἰδότες διτις μείζον κρίμα ληφθεῖσα. » Πλουσία γάρ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων δέδοσις, παρά γε τοῖς τῶν λαῶν ἥγουμένοις· οὕτω γάρ που καὶ δ σορώτατος Παῦλος Τιμοθέῳ γράφει· « Δώσει σοι δὲ Κύριος σύνεσιν ἐν πάσι. » Κατ· « Μὴ ἀμέλειτοῦ ἐν σοι χαρίσματος, δεδόθη σοι δὲ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου. » Τοῖς δὲ τοιούτοις ὡς πολλὰ διδόντες δὲ Σωτῆρ, πολλὰ δητεῖς τούτων. Καὶ ποια ταῦτά ἔστι; Τὸ δρερδός ἐν πίστει, τὸ ἀπλανής εἰς μυσταγωγίαν, τὸ βεβηκός ἐν ἀλπίδι, τὸ ἀκατάσειτον ἐν ὑπομονῇ, τὸ διθραυστον ἐν ισχύ τῇ πνευματικῇ, τὸ εἰς πᾶν διεισῶν τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πρόδυμον τε καὶ εὐσθενές, ὡς καὶ ἔτερος ὑποτύπωσιν εἶναι πολιτειας ἀγγελικῆς.

Πῦρ ηλθορ βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τι θέλω εἰ δηδού ἀνηγόθη;

(A f. 185 b) Τοῦτο τὸ πῦρ ἔχοντες οἱ περὶ Κλε-

vindicantis; unde subditur: *Qui autem non cognovit, &c.*

(2) Dicit contumeliosum servum propter dicta ab eo Luc. xix, 21.

(3) Hanc appellant ignorantiam crassam theologi morales.

παν ἐλεγον· « Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν τῷ δόψῃ, ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς Γραφάς; » Πῦρ τοῦτο σωτῆριον καὶ ἐπωφελές, δι' οὗ πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς ἀπεψυγμένοι τρόπον τινὰ καὶ νενεκρωμένοι διὰ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὸ μὴ εἰδέναι τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς δυτα Θεὸν, ἀναζωπυρούμεθα πρὸς τὴν κατ' εὐασθεταν ζωὴν, καὶ τῷ πνεύματι ζόντες ἀποτελούμεθα κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνὴν. Κερδαίνομεν δὲ πρὸς τούτῳ, καὶ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος μέθεξιν, πυρὸς δίκην δυτος ἐν ἡμῖν· βεβαπτίσμεθα γάρ ἐν πυρὶ ἀγίῳ Πνεύματι. « Εθός δὲ τῇ θείᾳ Γραφῇ πῦρ δυνομάζειν ἔσθι δτε τοὺς θείους τε καὶ λεπόδες λόγους, καὶ τὴν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐνέργειαν τε καὶ δύναμιν. » Εφη μὲν γάρ τις τῶν ἀγίων προφητῶν, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Οὐτε ἀξιόφυνς ἡξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ Κύριος, δη ὑμεῖς ζητεῖτε, καὶ διαγγελος τῆς Διαθῆκης, δη ὑμεῖς θέλετε. Ἰδοὺ Ἐρχεται, λέγει Κύριος, καὶ τις ὑπομενεὶ ημέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ή τις ὑποστήσεται ὀπτασίαν αὐτοῦ; Ἰδοὺ αὐτὸς ἐκπορεύεται, ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πάνα πλυνόντων· καὶ καθεδεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων ὡς τὸ ἀργύριον καὶ ὡς τὸ χρυσόν. » Καὶ ναὸν μέν φρεσιν ἐνθάδε, τὸ ἀχραντον ἀληθῶς καὶ ἀγιον σῶμα, τὸ διὰ τῆς ἀγίας Παρθένου ταχθὲν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐν δυνάμει τοῦ Πατρός. Εἴρηται γάρ που πρὸς τὴν ἀγίαν Παρθένον· « Πνεῦμα ἄγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὅγιστου ἐπισκιάσει σοι. » Αγγελον δὲ Διαθῆκης αὐτὸν δυνομάζει τὸν Μονογενῆ, παρὰ τὸ ἀγγέλλειν καὶ διακονεῖν τῇ Πατρὸς εὐδοκίᾳ τῇ εἰς ἡμᾶς γενομένῃ. Καὶ γοῦν ἐφη πρὸς ἡμᾶς, δτι· « Πάντα δσα ἱκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀπήγγειλα ὑμῖν. » Γράφει δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ διαφήμισε τὸν Μονογενῆ, παρὰ τὸ ἀγγέλλειν καὶ διδόθη ἡμῖν, εἰδὼς καὶ ἀδόθη ἡμῖν, οὐ δὲ ἀρχῇ ἐπὶ τοῦ δικαιου αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ δυνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς « Αγγελος. » Οστερ οὖν οἱ τὸν χρυσὸν τε καὶ δρυγορὸν ἐκκαθαίρειν εἰδότες, πυρὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ἐκτήσουσι βύπον, οὐτω καὶ διατήρ διὰ τῶν εὐαγγελικῶν μαθημάτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος, τὸν ἐκάστου σμήχεις νοῦν τῶν πιστευσάντων εἰς αὐτὸν. Εφη δὲ που καὶ δι τῶν διωλ Θεός, πρὸς τὸν προφήτην Ἱερεμίαν· « Ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον, ἔχλα. » Καὶ πάλιν· « Οὐχ οἱ λόγοι μου ὁσπερ πῦρ, λέγει Κύριος; » Γις δὲ δι νοηθεῖ πρὸς ἡμῶν καὶ δι θραξ δι τῶν τοῦ προφήτου Ἡσαίου χειλέων ἀλέμενος, καὶ καθαρίσας αὐτὸν ἔπειτας ἀμαρτίας; Τὸ σωτῆριον δηλονότι κηρυγμα, καὶ η τῆς εἰς Χριστὸν πιστεως διμολογία, ἢν εἰπερ τις ἐν στόματι λάβοι, πάντη τε καὶ πάντως διακαθαρεται. Καὶ πιστεύεται λέγων δ Παύλος, δτι· « Έαν εἴπης ἐν τῷ στόματι σου, Κύριος Ἰησοῦς, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὡς δ Θεός αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθῆση. » Πλὴν ἀνθρακι καὶ πυρὶ τὴν τοῦ θείου κηρύγματος δύναμιν ξοικέναι φαμὲν, οὐ τὴν ἀναψιν ἐπισπεύσει δι Κύ-

A nostrarū ardēns erat intra nos in via, dum nobis aperiret Scripturas⁴⁴? Ignis hic salutaris est et utilis, per quem nos omnes qui in terra frigidi eramus ac emortui ob peccatum et ob veri naturalisque Dei ignorantiam, denuo suscitamur ad religiosam vitam; spirituque serventes efficiuntur iusta beati Pauli dictum⁴⁵; prætereaque sancti Spiritus participationem lucramur, ignis instar intra nos habitantibus: namque igne baptizati sumos, sancto Spiritu. Nos vero est divinæ Scripturæ ignis nomine appellandi interdum divinam saecularem doctrinam, et sancti Spiritus vim atque operationem. Dixit enim sanctorum prophetarum unus, tanquam ex Dei persona, de universali nostro Servatore Christo, quod nempe et subito veniet in templum B suum Dominus, quem vos quæreritis, et angelus Testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus; et quis sustinebit diem adventus ejus? aut quis patietur aspectum ejus? En ipse procedit ut ignis conflatorii, et ut herba fuliginea; et sedebit conflans mundansque sicut argentum et sicut aurum⁴⁶. Et templum quidem hic dicit immaculatum sanctumque corpus de sancta Virgine sumptuum, sancto operante Spiritu in virtute Patris. Dictum quippe fuit sanctæ Virginis: « Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi⁴⁷. » Angelum vero Testamenti ipsum nominat Unigenitum, quia nuntiat, ministratque Patris bona erga nos voluntati. Itaque nobis dicebat: « Omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis⁴⁸. » Scribit de ipso propheta quoque Isaías: « Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius imperium super humerum 308 ejus: vocaturque nomen ejus magni consilii Angelus⁴⁹. » Sicut ergo ii qui aurum argentumque purgare sciunt, sordes ejus igne consumunt, ita etiam Servator per doctrinas evangelicas, virtute Spiritus, singulorum in ipsum credentium mentem abstergit. Dicit vero aliquando universalis Deus ad Jeremiam: « Ecce dedi sermones meos in os tuum tanquam ignem; et huic populu, instar lignorum⁵⁰. » Et rursus: « Nonne sermones mei ut ignis, dicit Dominus⁵¹? Quidnam porro aliud a nobis existimabitur carbo ille qui prophetæ Isaiae labia contigit, omnique ipsum peccato mundavit⁵²? Nempe salutaris prædicatio, et fidei in Christum confessio; quam si quis ore reperit, prorsus omnimodoque purgatur. Rei fidem faciet Paulus dicens: « Quod si dixeris ore tuo, Dominus Jesus, credideris que corde tuo, a Deo illum de mortuis suscitatum, salvis eris⁵³. » Verumtamen carboni et igni divinæ prædicationis vim dicimus similem, cujus incensionem urget Dominus. Jam enim nonnulli ex Israele crediderant, quorum primitiae fuerant divi discipuli. Semel autem accensus ignis, universum correpturus mundum erat, cum tota susceptæ incarnationis ratio-

⁴⁴ Luc. xxiv, 32. ⁴⁵ Rom. xii, 11. ⁴⁶ Malach. iii, 1-3. ⁴⁷ Luc. i, 35. ⁴⁸ Joan. xv, 15. ⁴⁹ Isa. ix, 6. ⁵⁰ Jerem. v, 14. ⁵¹ Jerem. xxxiii, 29. ⁵² Isa. vi, 6, 7. ⁵³ Rom. x, 9.

peracta fuisset. Idque docet his verbis : « Baptismo A ριος· ἐπίστευον γάρ ήδη τινὲς τῶν ἔξ Πορταλή, ὃν
habeo baptizari, et quomodo coarctor usque dum ἀπαρχῇ γεγόνασιν οἱ θεσπέσιοι μαθηταί. Ἐξαφθὲν
perficiatur (1)! »

ὑπ' οὐρανὸν, ἔσενεχθεσῆς εἰς πέρας τῆς πάσης οἰκουμενᾶς· καὶ τοῦτο διδάσκει λέγων· « Βάπτισμα δὲ
ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἔως οὗ τελεσθῇ; »

V. 51. Putatis quod pacem terrae daturus re-
nerim?

Aliqui Christus pax nostra est, ut aiunt Scripturæ : « Ipse duos populos in unum novum hominem copulavit, pacem faciens, ambosque reconcilians in uno corpore Patri » : ipse connexuit infinita superioribus. Quomodo ergo dixit : « Non veni pacem dare? Quid ais, Domine? Ad adducendam pacem non venisti? Attamen nobis factus es pax, medium maceriaz parietem dissolvisti, peccatum quod nos arcebat destruxisti : longinquis æque ac propinquis bonum nuntium **309** attulisti : greges cum gregibus adunasti, Iudaicos scilicet cum ethniciorum gregibus : pacificasti per crucem quæ in eolis sunt et quæ super terram, sicuti scriptum est » : factus es nobis conciliator atque mediator, intermedium percatum auferens, Patri Deo per temetipsum nos conjungens. Quin adeo pacem, cui peculiariter propriam dixisti : « Pacein meam do vobis ». Quomodo ergo non venisti pacem adducere, sed gladium? quibuscum proelio certabimus? quodnam belli genus erit, et quomodo a nobis fieri? ut inculpatum sit, et tibi placeat, qui pacem tui propriam esse dixisti, eamque nobis dedisti? Ergo solvit Paulus quæstionem dicens : « Si quis frater C fornicator, et « cætera, » cum ejusmodi nec cibum sumere ». Puto enim abominandos fornicatores, et pacem cum his damnificam esse reputandam : « Corrumpt enim bonos mores colloquia prava ». Atque ut ait David, « Cum sancto sanctus eris, et cum perverso, perverteris ».

Vin' et alios cognoscere, quibuscum colere pacem, noxiū est? Audi scribentem ex sanctis disciplinis unum : « Si quis ad vos venit, et hanc doctrinam non afferit, huic ne ave quidem dixeritis ». Quaninam vero doctrinam dicit, nisi omnino illam, quam illi nobis tradiderunt qui ab initio spectatores fuerunt? Lupis pares sunt hereticorum duces; quomodo autem pacem servabit cum lupo ovis? Sunt vero illi etiam tenebrosi; nam « Deus hujus auxiliū excæcavit infidelium mentes ». Nos autem filii lucis sumus; etenim nos illustravit Spiritus gratia. Quænam autem communio lucis cum tenebris? Ergo colamus cum fratribus et fidei sodalibus pacem; cum aliis, habere abnuamus. Constat sane pœclarum esse rem pacem; sed haud quævis omnino pax reprehensione caret: imo periculosa sepe est, et a Dei charitate abalienat. Non

Δοκεῖτε διτι εἰρήνην παρεγερμητούνται ἐν τῇ τῇ;

(Α Γ. 186, Β Γ. 129, Κ Γ. 136) Καίτοι Χριστός ἔστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς. Αὐτὸς συνῆψε τοὺς δύο λαοὺς, εἰς ἓντανδινθρώπον, ποιῶν εἰρήνην, καὶ ἀποκαταλάβας ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι πρὸς τὸν Πατέρα· αὐτὸς συνῆψε τοὺς ἄνω τὰ κάτω. Πῶς οὖν ἔφη· « Οὐκ ἡλθον εἰρήνην δοῦναι; Τί φησι, ὁ Δέσποτα; Οὐκ ἡλθες βαλεῖν εἰρήνην; Καίτοι γέγονας ἡμῖν εἰρήνη, κατέλυσας τὸ μεσοτοιχον τοῦ φραγμοῦ, ἡμάντις τοῖς μαχράν καὶ τοῖς ἄγρυς· συνῆψας ἀγέλας ἀγέλας, ταῖς Ἰουδαίων τὰς ἔξ έθνῶν· κατειρήνευσας διὰ τοῦ σταυροῦ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καθάδ γέγραπται· γέγονας ἡμῖν διαλλαχῆ; καὶ μεστής, καὶ τὴν διὰ μέσου κειμένην ἀμαρτίαν περιελὼν συνῆψας δι' ἑαυτοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Καὶ τὴν εἰρήνην, ίδιαν εἶναι ἔφης, εἰπὼν· « Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμεν. » Πῶς οὖν οὐκ ἡλθες βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν; πρὸς τίνας ἡμῖν ἡ μάχη; καὶ διὰ τοῦ πολέμου τρόπος, πῶς διὰ γένοιτο παρ' ἡμῶν, ἵνα τὸ ἀνεπίπληκτον [κοι. ἐπίπληκτον] ἔχοι, καὶ ἀρέσῃ σοι τῷ τὴν εἰρήνην ίδιαν εἶναι λέγοντι, καὶ ταύτην ἡμῖν δεδωκότι; Οὐκοῦν λυέτω τὸ ζητούμενον Παῦλος, φήσας· « Εἴ τις ἀδελφὸς πόρος, « καὶ τὰ ἔζης, » τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεθείειν. » Δεῖ γάρ, οἷμα· παραιτεῖθαι πόρους, καὶ τὴν πρὸς τούτους εἰρήνην ζημίας ἥγεισθαι πρόξενον· « Φθείρουσι γάρ ηθοῦ χρηστὰ διμίλαι κακαῖ. » Καὶ καθά φησι Δασδί· « Μετὰ δισού δισιθήσῃ, καὶ μετὰ στρεβλοῦ, διαστρέψεις.

Βούλει καὶ ἑτέρους ίδειν πρὸς οὓς τὸ διστάξεσθαι τὴν εἰρήνην ἐπικήμιον; « Ακούει γράφοντο; Ἐνδὲ τῶν ἀγίων μαθητῶν· « Εἴ τις ἔρχεται πρὸς ὑμᾶς, καὶ ταύτην τὴν διδαχὴν οὐ φέρει, τούτῳ μηδὲ χάρειν λέγετε. » Διδαχὴν δὲ ποιῶν, ή πάντως ἔκεινην ἦν παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται; Λύκοις δέκασι τῶν αἱρέσεων οἱ προεστηκότες· εἴτα πῶς εἰρηνεύεις πρὸς λύκον τὸ πρόβατον; Καὶ σκοτεινοὶ μὲν ἔκεινοι· « Ό Θεός γάρ, φησι, τοῦ αἰώνος τούτου ἰτύφλως τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων. » Ήμεῖς δὲ οὐλ φωτός· διηγάσσεις γάρ ἡμῖν ἡ διὰ τοῦ Πνεύματος χάρις. « Τίς οὖν κοινωνία φωτὸς πρὸς σκότος; » Οὐκοῦν ἀγαπήσωμεν τὴν πρὸς ἀδελφούς καὶ ὅμοπλιστον εἰρήνην, παραιτώμεθα δὲ τὴν πρὸς ἔκεινους· δῆλον γάρ, διτι εἰρήνη τὸ ἀκατάψευτον ἔχει, ἀλλ' ἔστιν ἐπισφαλῆς πολλάκις, καὶ τῇ εἰς θεὸν ἀγάπης ἀποκο-

¹⁴ Ephes. ii, 14. ¹⁵ Coloss. i, 20. ¹⁶ Iohann. xiv, 17. ¹⁷ I Cor. v, 11. ¹⁸ I Cor. iv, 33. ¹⁹ Psal. xvii, 27. ²⁰ II Joan. 10. ²¹ II Cor. iv, 4. ²² II Cor. vi, 14.

(1) Apud D. Thomam in catena prosequitur ita Cyrillus. « Nān ante venerabilem crucem, et Christi resurrectionem a mortuis, in sola Iudea flebat

mentio prædicationis et miraculorum ipsius; postquam autem principem vitæ insanientes occidērunt, tunc apostolis præcepit dicens: Eunte docete, etc.

μίζουσαν ἀλυσιτελής γάρ ή πρὸς τοὺς ἐπερόφρονας ἡ εἰρήνη (1), κατὰ γε τὸ τὰ Ἰσα ἔκεινος φρονεῖν. Διὸ τοῦτο γάρ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς φιλέτρων οἱ πιστοὶ ἀφίστανται, καὶ συγγενεῖς ἀγνοοῦσι, καὶ πατήρ սιου φιλιαν ἀπαναίνεται, καὶ սιδὸς πατέρος τιμὴν ἀγνοεῖ, καὶ μητῆρ θυγατρὸς φίλτρον ἀπώσατο. Δεῖ γάρ τοὺς ὑγιαίνοντας τὸν νοῦν, ἐπεσθαὶ τοὺς πεπλανημένους, καὶ οὐκέ αὐτοῖς μᾶλλον τοὺς δρόθε φρονεῖν αἰρουμένους. Τοῦτο καὶ ἔτερως ἡμῖν ἐψη ὁ Χριστός. « Ὁ φιλῶν πατέρα ή μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐχ ἔστι μου δέξιος; » καὶ διὰ τῶν սιδῶν ή θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ, οὐχ ἔστι μου δέξιος. » Οὐκοῦν, δταν, εὐσεβεῖς ἔνεκα τῆς εἰς Χριστὸν, ἐπίγειον ἀρνήσῃ πατέρα, τότε πλουτήσεις Πατέρα τὸν ἐν οὐρανοῖς. Κανὸν ἀφῆς ἀδελφὸν ἀτιμάζοντα θεόν, διὸ τὸ βούλεσθαι λατρεύειν αὐτῷ, παραδέσεται σε Χριστὸς εἰς ἀδελφόν. Δέδωκε γάρ Β ἡμῖν μετὰ τῶν δλῶν καὶ τοῦτο. « Ἀπαγγελῶ γάρ, φησί, τὸ δονομά σου τοῖς ἀδελφοῖς; μου. » Γένος εὐρήσεις λαμπρὸν καὶ μέγα, τὴν τῶν ἀγίων πληθύν. Ἑστὶ σὺν αὐτοῖς κληρονόμος τῶν παρ' αὐτοῦ χαρισμάτων.

*Οταν ἰδητε τὴν τρεψέληντρ ἀντελλούσαν ἀπὸ δυσμῶν, κ. τ. λ.

(Α. f. 187, Β. f. 129 b, Δ. f. 52 b) Ἐπισημαίνονται τὰ τοιάδε τινὲς, καὶ ὡς ἔχ πολλῆς δίγαν ἐπιτηρήσωσις, προαπαγγέλλουσιν ὑετῶν καταδύσεις, ή σκληρῶν ἀνέμων ἐφόδους. Πώς οὖν, φησί, τὸ ἐν οὐρανῷ δοκιμάζοντες, τὰ ἐν γῇ γινόμενα σημεῖα οὐ βλέπετε, οὐδὲ δοκιμάζετε τὸν καιρὸν ἐδὲν ἥλθεν ὁ προσδοκώμενος; — (Α. f. 187) Ἐδεις τοινύν τοὺς τὰ τῶν καιρῶν σημεῖα τεχμαὶ ομένους, καὶ τοὺς ἐσομένους ἕσθ' ὅτε χειμῶνας προσταγγέλλοντες, καὶ τοῖς ἀναγκαῖοις πράγμασιν ἴσχυντις ἐπαφεῖναι τῆς διαγολας τὸν ὄφθαλμόν. Καὶ ποὶ ταῦτά ἔστι; Προκατέδειξεν ὁ νόμος τὸ Χριστοῦ μυστήριον, καὶ ὅτι πάντη τε καὶ πάντως ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰώνος καιροῖς ἐπιλάμψειν ἔμελλε τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας ὑπομεῖναι σφραγήν. Καὶ γοῦν προστέταχε θύεσθαι τὸν ἀμύνων εἰς τύπον αὐτοῦ, πρὸς ἐσπέραν καὶ ὑπὸ λύχνοις. Ἐμελλε δὲ πάντως τοῖς μὲν εἰς αὐτὸν πιστεύσασιν, ή τῆς σωτηρίας ἀνευρύνεσθαι πύλη, καὶ πολλὴ πραγμάτων ὑπάρξειν εὐδία. Καὶ γοῦν ἐν τῷ Ἀγιατι τῶν ἀστάτων τὴν γραφομένην νύμφην, ήτις καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπέχει πρόσωπον, καλῶν Δ εὐρίσκεται Χριστὸς, καὶ λέγων « Ἄναστα, ἐλθε, ή πλησίον μου, καλή μου περιστέρᾳ, στι; ἵδον ὁ χειμῶν παρῆλθεν, ὁ ὑετὸς ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἐκτῷ, τὰ ἄνθη ὥφθη ἐν τῇ γῇ, καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθασεν. » Οὐκοῦν, ὡς ἐψη, ἔστιν τις ὠσπερ εὐδία τοῖς πιστεύσουσιν εἰς αὐτὸν ἀνίσχειν ἔμελλεν.

*Οτι δὲ καὶ οἱ μακάριοι προφῆται πολυτρόπως διηγγέλκαστο τὸ Χριστοῦ μυστήριον, οὐκ ἀν ἐνδοιάσεις τις. « Ἐδεις δὴ οὖν, ἐδεις συνετοὺς δυτας, φησί, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς εἰδότας κατα-

enim prodet cum heterodoxis pax, quatenus pari ac illi sententia esse videamur. **310** Quamobrem a terrenis quoque affectionibus fideles carent, et cognatos ignorant, et pater filio amorem denegat, vicissimque filius honorem patri non exhibet, et charitatem erga filiam mater respuit. Oportet enim ut mente sanos imitentur ii qui errarunt, non autem ut his illi adhærent qui recte sentiunt. Alio etiam loco nobis Christus dixit: « Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus. Et qui amat filium aut filiam plus quam me, non est me dignus²². » Igitur cum veræ erga Christum pietatis causa terrenum patrem negabis, tunc Patrem in cœlis adipisceris. Et si fratrem qui Deum non colit dimiseris, recipiet te in fratrem Christus. Namque hanc quoque prerogativam cum ceteris nobis contulit: « Narrabo enim, inquit, nomen tuum fratribus meis²³. » Cognitionem invenies grandem ac splendidam, sanctorum scilicet multitudinem. Fies cum illis charismatum Christi hæres.

V. 54. Cum videritis nubem orientem ab occasu, etc.

Hæc observant nonnulli, et tanquam ex diutina observatione prædicunt pluviarum inundationes, aut vehementium ventorum incursiones. Cur ergo, ait, qui coelestia estimatis, ea quæ in terris edita signa sunt non cernitis? neque exploratis an hoc tempore ille qui exspectabatur advenerit? — Oportebat itaque eos qui ex temporum signis conjecturauit faciebant, et futuras interduo tempesates prædicebant, necessariis quoque rebus acutum intendere mentis oculum. Quænam porro hæc res suni? Portendit lex sacramentum Christi, et quod hic sine dubio extremis sæculi temporibus terræ incolis apparitus foret, et pro omnium salute necem passurus. Mandavit itaque agnum ceu illius typum immolari sub vesperam et accensio luminiibus²⁴. Futurum autem erat ut in eum credentibus lata aperiretur salutis janua, et multa rerum felicitas obveniret. Quamobrem illam in Cantico cantorum descriptam sponsam, quæ personam gerit Ecclesiæ, **311** vocari a Christo comperimus et his verbis compellari: « Surge, veni, proxima mea, columba pulchra mea; quia ecce hiems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit²⁵. » Ergo, ut dixi, verna veluti serenitas oritura erat credentibus in eum.

Quod autem brevi quoque prophetæ multis faram nuntiaverint Christi sacramentum, nemo dubitat. Prorsus itaque oportebat, inquit, sapientes illos, et cœli terræque aspectum cognoscendi gnaros, et

²² Mal. x, 37. ²³ Psal. xxi, 23. ²⁴ Exod. xii, 3 seqq. ²⁵ Cant. v, 2; ii, 11, 12.

(1) Notabile Cyrilli dictum de vita cum heterodoxis familiaritate, et religiosa indifferentia!

futura spectandi; oportebat, inquit, futuras quoque post hanc vitam tempestates non nescire. Auster enim erit ac pluvia; nempe ignis prena, quia calidus auster est; et vehemens ac inevitabilis cruciatum nimbus, imbris instar obnoxii ingravens. Oportebat ergo, inquit, salutis tempus non ignorare. Erat autem id, Servatoris nostri adventus, cum quo perfectissima rectae fidei notitia introiit, illuxitque gratia impium justificans. Neque id a lege peractum est, quae neminem perficiebat, ut pote nihil aliud quam figuram et umbras habens; sed a fide potius in Christum, non sane abjiciente legem, sed eam per spiritalem cultum completere. Nescitis aestimare tempus? non ex verbis rem, non ex re verba conjicitis? Prodigio cernitis, videtis signa sermones confirmantia. Si haec nondam vos convincunt, persuadeant futuræ calamitates: templi destructio, metropoleos expugnatio, gentis excidium. Ne haec quidem vos demum ad rei conscientiam adducunt?

V. 58. Cum autem ratus cum adversario tuo ad principem, etc.

Valde commodum exemplum est ei rei, cuius gratia assumitur. Nam qui antequam judicium fiat, controversiam solvunt, prudentiores sunt, quandoquidem ipsi per se jus agnoscent. Quod autem hic recte sit, idem alibi quoque laudabiliter agitur. Esto aliquis, inquit, subjectus homini in dignitate constituto, qui contra te controversiam habens, **312** ab eo jubeatur satellitum opera in judicium adduci. Quandiu igitur cum ipso in via es, nimirum antequam judici præsenteris, da operam, id est omni studio cura, ut ab illo te expediatis. Secus enim tradet te judici. Deinde cum alieno oppressus esse compertus fueris, traderis questori, id est exactoribus: atque hi te carcere concludentes, ad ultimum usque quadrantem exigent. Revera obstricti criminibus omnes sumos quotquot in orbe terrarum vivimus. Uniuscujusque est adversarius et accusator Satanus: est enim hic inimicus et vindicta. Quandiu itaque in via sumus, id est quandiu ad præsentis vita finem non devenimus, a Satana abscedamus; crimina nostra purgemos; Christi gratiam arripiamus quæ nos omni debito liberet, et extra animadversionem poenamque ac metum constituat. Ne forte, inquinamento non absterso, ad judicem pertrahamur, exactoribus seu carnificibus tradamur, quorum ne in sevitiam effugere poterit, sed omnis potius culpæ, parvæ simul ac magnæ, poenas dabit. His procul illi aberunt, qui Christi adventus tempus aestimabunt, ejusque sacramentum non ignoraverint.

CAP. XIII.

V. 1. Nuntiantes illi de Galilæis, etc.

Videntur Galilæi sub præside Pilato seditionem

νοεῖν, καὶ πρὸς τὰ ἐσόμενα βλέπειν, καὶ τοὺς μετὰ τὸνδε τὸν βίον χειμῶνας μὴ ἀγνοεῖν. Νότος γάρ ἔσται καὶ δικρός· τουτέστιν ἡ διὰ πυρὸς κύλασις· θερμὸς γάρ ὁ νότος, καὶ δεινή, καὶ ἀφυκτὸς τιμωριῶν καταφορὰ, ὑετοῦ δίκην κατεμπίπτουσα τῶν ἑαλωκότων. Ἐδει τὸν τῆς σωτηρίας μὴ ἀγνοῆσαι καὶ ρόν. Οὐτος δὲ ἦν, δ τῆς τοῦ Σωτῆρος τὴν ἐπιδημίας, καθ' ἣν τὴν τελειοτάτην γνώσις τῆς εὐσεβείας εἰσθένηκε· καθ' ἣν ἀνέλαμψεν ἡ χάρις δικαιοῦσα τὸν ἀσεβῆ. Καὶ οὐ διά γε τοῦ νόμου, τετελείωκε γάρ οὐδένα, τύπους ἔχων καὶ σκίας, διὰ πίστεως δὲ μᾶλλον τῆς ἐν Χριστῷ, οὐκ ἐκβαλλούσης τὸν νόμον, ἀποπερανούσης δὲ αὐτὸν διὰ λατρείας πνευματικῆς. Οὐ δοκιμάζετε τὸν καὶ ρόν; οὐκ ἔκ τῶν λόγων τὰ πράγματα, [cod. σπέρματα], οὐκ ἔκ τῶν πραγμάτων τοὺς λόγους; Βλέπετε θαύματα, καὶ δράτε σημεῖα βεβαιοῦντα τοὺς λόγους· εἰ μὴ πείθεις ὅμδες ταῦτα, πειθέσθωσαν οἱ μέλλοντες ὅμδες καταλήψεσθαι πειρασμοί, τοῦ ναοῦ ἡ καθαίρεσις, τῆς μητροπόλεως ἡ ἀλωσις, ἡ διαφύορδη τοῦ Εθνους· οὐδὲ ταῦτα ὅμδες εἰς συναίσθησιν δύει;

Ὦς γάρ ὑπάρχεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐκ' ἀρχορτα, κ. τ. λ.

(A f. 187 b, B f. 130, D f. 52 b) Πάνυ χρήσιμον τὸ παράδειγμα πρὸς διαμάντεις. Οἱ γάρ πρὸ δικῆς διαλυσμένοι, φρονιμῶτεροι εἰσιν, ἀφ' ἐκτῶν τὸ δίκαιον δρῶντες. "Οπερ δὲ καλὸν ἐνταῦθα ποιεῖν, τοῦτο καλὸν ἔστι κάκελον ποιῆσαι. Τυποκέσθω τις, φησὶ, ἐφ' ἐνὸς τῶν τεταγμένων εἰς ἀρχήν, αἰτίας τινα ποιησάμενος κατὰ σοῦ, εἴτα τοῖς ἀπάγουσιν ἐπὶ τὸ δικαστήριον ὄποδεῖξας, ἀποφέρεσθαι ποιεῖ. "Εως τείνουν μετ' αὐτοῦ εἰ ἐν τῇ ἑδῷ, τουτέστι πρὶν ἀφικέσθαι πρὸς τὸν χριστήν, δός ἐργασίαν, ἀντὶ τοῦ πᾶσαν θέσθαι μὴ ὀκνήσης σπουδῆν, ἵνα ἀπαλλαγῆς αὐτοῦ· εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένοιτο, παραδώσει σε τῷ κριτῇ. Εἴτα, δταν ἐνοχος τοῖς δολῆμασιν εὑρεθῆς, παραδοθῆσῃ τῷ πράκτορι, τουτέστι τοῖς ἀπαιτηταῖς· κάκελον σε κατακλείσαντες, ἀπαιτήσουσι καὶ τὸ ἐσχατὸν λεπτόν. Οὐκοῦν ἐνοχοι μὲν πλημμελήμασι ἔσμεν διπάντες οἱ διτες ἐπὶ τῆς γῆς· Ἐκάστου γε μὴν ἀντεῖδικος καὶ κατήγορος, δὲ Σατανᾶς· ἐχθρὸς γάρ ἔστι καὶ ἐκδικητής. "Εως τοίνυν ἔσμεν ἐν τῇ ἑδῷ, τουτέστιν ἡώς οὕπω πρὸς τὸ τῆς ἐνθάδες ζωῆς κατηγήσαμεν τέλος, ἀπαλλαγῶμεν αὐτοῦ· λύσωμεν τὰς καθ' ἐαυτὸν αἰτίας· τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν ἀρπάσωμεν, ἐλευθεροῦσαν ἡμᾶς παντὸς ὀφλήματος, καὶ δίκης ἔξι τείνεσσαν, κολασέως τε καὶ φόνου. Μή δρα πῶς ἀναπονιπτον ἐσχήκτες τὸν μολυσμὸν, ἀπενεχθῶμεν πρὸς τὸν χριστήν, καὶ παραδοθῶμεν τοῖς πράκτορσιν, ήτοι τοῖς κολασταῖς, ὃν οὐκ ἀν τις διαφύγοις τὸ ἀπηνέ, ἀπαιτηθῆσεται δὲ μᾶλλον τὰς ἐπὶ παντὶ πλημμελήματι δίκαιας μικρῷ καὶ μεγάλῳ. Τούτων ἔσονται μαχράν οἱ τὸν τῆς Χριστοῦ παρουσίας καιρὸν δοκιμάζοντες, καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ μυστήριον οὐκ ἔγνοντες.

ΚΕΦΑΛ. ΙΙ.

Ἄπαγγελλορτες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων,
κ. τ. λ.

(A f. 188, C f. 136, D f. 53) Ἐοίκασιν οἱ Γαλι-

λαῖς κατὰ τοὺς λρόνους Πιλάτου ἀστασιακέναι, δό-
γμασιν ἐπόμενοι: Ἰούδα τοῦ Γαλιλαίου, οὗ καὶ ὁ Λου-
κᾶς ἐν ταῖς Πράξεις τῶν ἀποστόλων ἐμνήσθη. Ἔν δὲ
τὸ δόγμα τοῦ Ἰούδα, ὃς καὶ Ἰώσηπος ἐν τοῖς πελευ-
ταῖς τῆς Ἰουδαικῆς Ἀρχαιολογίας ἔδειξ, φαντα-
σίαιν ἑκαποτέλλον πολλὴν δι' εὐσέβειαν εὔνοιας.
Κύριον γάρ μηδὲ μέχρι στόματος ἔφασκε δεῖν τινα
λέγειν, μηδὲ κατά τινα τιμῆν καὶ φιλοφροσύνην·
οὕτω δὲ μηδὲ τὸν βασιλεύοντα· καὶ πολλοὶ γε αὐτῶν
περὶ τοῦ μὴ εἰπεῖν Καίσαρα κύριον, χαλεπωτάτας
αἰκίας ὑπέμειναν. Οἱ καὶ ἐδίδασκον μὴ δεῖν παρὰ
τὰς διατεταγμένας ἐν τῷ Μαυσέως νόμῳ θυσίας,
ἔτέρας ἀναφέρεσθαι τῷ Θεῷ· διόπερ ἐκώλυον τὰς
ὑπὸ τῆς γερουσίας τοῦ λαοῦ παραδεδομένας γίνεσθαι
περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Τρωμαίων
ἴθους. Εἰκὸς οὖν ἐπὶ τούτοις ἀγανακτοῦντα πρὸς
Γαλιλαίους τὸν Πιλάτον, καλεύσαις παρ' αὐταῖς αἷς
ἐδόκουν κατὰ τὸν νόμον προσφέρειν θυσίας, αὐτοὺς
ἀναιρεθῆναι. Ὡς τότε ἀναμιχθῆναι ταῖς προσφερο-
μέναις θυσίαις τὸ αἷμα τῶν προσαγόντων. Ταῦτα
εὖν ἐπειπερ ἐδόκει ὑπὲρ εὐσέβειας γίνεσθαι, ἀπῆγ-
γελον τῷ Σωτῆρι, βουλόμενοι τὸ ἐπὶ τούτοις ἀρέ-
σκον αὐτῷ μαθεῖν. Ὁ δὲ, οἰομένων τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ
δικαιώτατα κατὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν πεπονθέναι
ταῦτα, ἀναιρεθέντας, ἀπε στάσιν κινήσαντας τῷ λαῷ,
καὶ ἐπὶ τὸ μισεῖν ἐρεθίσαντας δροχοτας κατὰ τῶν
ὑπηκόνων, τὸ μὲν εἶναι αὐτοὺς ἀμαρτωλούς, τίθησιν·
οὐ μή φησι ταῦτα αὐτοὺς πεπονθέναι, ὡς τῶν μὴ
πεπονθέντων χείρυνας. Εἰτ' ἐπὶ τούτοις φησὶν, δσον
ἐπὶ τῷ ἥρητῷ ἀποτρέπων τῆς ἐμφυλίου στάσεως,
προφάσει εὐσέβειας ἀναπομένης, τοὺς ὑπὲρ τοῦ
λαοῦ, τὸ, Ἐάν μή μετανοήσετε, τούτοις, Ἐάν μή
μεταβάλησθε τοῦ στασιάζειν καὶ ἀνθίστασθαι τοῖς
δροχούσιν, διπερ ὦν κατὰ βούλημα ποιεῖτε Θεοῦ, πάν-
τες δμοίως ἀπολεῖσθε, καὶ τὸ ὑμέτερον αἷμα ταῖς
ὑμετέραις θυσίαις ἀναμιχθῆσται. Είτα τὸ τοῦ πύρ-
γου ὑπέδειγμα τοῦ ἐν τῷ Σιλουάμ ἐπάγει, διὰ τού-
του πάσης τῆς πόλεως τὴν πτῶσιν δηλῶν. Ὡς ἐκ
τῆς προφάσεως γάρ τῶν δεκαοκτώ, ἐφ' οὓς δὲ πύργος
Ἐπεσεν, αἰνίττεται διτὶ τὸ μέρος προσίμιον ἐστι πά-
σης τῆς πόλεως· οὐ γάρ δῆ, φησὶν, οἱ ἢγ' ὡς ὑπαίτιοι
δντες ἀπώλοντο μόνοι, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ πόλις τὰ
αὐτὰ πέσεται μικρὸν διτερον.

Εἶπε δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργὸν, κ. τ. λ. Καὶ
ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ· Κύριε, ἀφες αὐτὴν,
κ. τ. λ.

(Α. f. 189 b) Εἰ μὲν οὖν τις βούλοιτο λέγειν, δγ-
γειον εἶναι τὸν παρὰ Θεοῦ ταχθέντα προεστάναι τῆς
Ἰουδαίων Συναγωγῆς, οὐκ ἀν ἀμάρτοι τοῦ πρέπον-
τος. Μεμνήμεθα γάρ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου γε-
γραφότου, διτὶ εἰστήκει τις τῶν ἀγίων ἀγγέλων, τὰς
ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ ἀναψέρων λιτάς, καὶ λέγων· «
Κύριε παντόκρατορ, ξινος οὐ μὴ ἐλεήσεις τὴν
Ἱερουσαλήμ, καὶ τὰς πόλεις Ἰούδα ἢς ὑπερεῖδες
τοῦτο ἐδομηκοστὸν ἔτος; » Γέγραπται δὲ καὶ ἐν
τῇ Ἐξόδῳ, ὡς καταδιώκοντος τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ
δμοίως τοῖς ἰδίοις ὑπασπισταῖς τοῦ τῆς Αἴγυπτίων

A facisse, dogmata sectantes Judæ Galilæi, cujus etiam Lucas in apostolorum Actibus meminuit¹⁹. Judæ autem dogma, sicut etiam Josephus postremis Antiquitatibus Judaicarum libris narrat²⁰, magnam præse ferebat exactæ religionis speciem. Neminem enim ne ore tenuis quidem dicendum esse dominum siebat, ne honoris quidem vel urbanitatis gratia; adeoque nec ipsum regem. Multique eorum propriea quod Cæsarem nolleū dominantem appellare, acerbissimos cruciatu pertulerunt. Idem docebant, præter prescripta in Moysis lege sacrificia, nulla Deo offerenda: 313 ideoque illa vetabant fieri quæ seniores populi pro imperatoris ac Romanæ gentis salute indixerant. Credibile est itaque iuratum Galilæis Pilatum jussisse ut inter ipsa quæ juxta B legem putabant se facere sacrificia, idem occiderentur; ita ut tunc cum oblatis hostiis misceretur offerentium sanguis. Hæc igitur, quia pro religione facta videbantur, nuntiabant Servatōri, volentes quid ipse judicaret, cognoscere. Ipse autem, cum partum saltē de turba existimarent, illos debilitatēris passos, cum ob seditionem commotam ecclisi fuissent, et quia dominantium iram contra subditos concitaverant; peccatores illos quidem affrictat fuisse Servator; neque tamen idcirco sic passos ait, quasi non passis pejores fuerint. Tum præterea, quasi ex dictis captata occasione, deterrens a civili seditione, religionis prætextu concitanda, principes populi: Nisi pœnitentiam, inquit, egeritis, id est nisi rebellando, et regnantiibus resistendo absriteritis, quod contra Dei voluntatem facitis, omnes similiter peribitis, vesterque sanguis sacrificiis vestris miscerbitur. Deinde turris Siloe exemplum addit, eo nimurum totius urbis casum significans: etenim ansam veluti capiens ex illis duodeviginti hominibus, in quos turris decidit, innuit partem hanc initium esse totius urbis. Non enim hi duodeviginti, inquit, ceu rei periore soli, sed et universa civitas paulo post eamdem cladem patietur.

D V. 7, 8. Dixit autem cultori vineæ, etc. Et respondens dicit illi: Domine, dimitte eam, etc.

Si quis itaque dicere velit, angelum esse a Deo constitutum custodem Synagogæ Judæorum, haud procul probabili sententia aberrabit. Meminimus enim prophetæ Zachariæ scribentis, stetisse unum de sanctis angelis, precis pro urbe Jerusalem offerentem, dicentemque: « Domine omnipotens, usquequo Jerusalem non misereberis, et civitatem Judæ quas abhinc septuaginta annis aspernaris²¹? » In Exodo quoque 314 scribitur, quod persiquente Israelitas eum suis clypeatis dominatore terræ Ægyptiorum, jamque prælium cum illis conserturo,

¹⁹ Act. γ, 57. ²⁰ Antiq. Jud., xviii, 1; XX, 4. ²¹ Zach. 1, 12.

constitit angelus Dei, medius inter castra Israeli-^A tarum atque *Ægyptiorum*, atque ita non sunt in- viceem commissi tota nocte⁵⁰. Nullatenus est ergo incongruum hic quoque cogitare, custodem Synagoge angelum preces pro ipsa obtulisse. Quod si quis dicat ipsum Filium personam agricola gerere, ne haec quidem sententia idoneo ratiocinio carebit. Est enim pro nobis advocatus apud Patrem, propitiator atque agricola animarum nostrarum. Nam et ipse de semine dixit: « Exiit qui seminat seminare semen suum⁵¹. » Neque hoc ullam Filii majestati injuriam faciet, quod nempe agricola personam induat. Nam et ipsum Patrem formam hanc assumpsisse comperimus, nullam propterea hujus rei causa possum vituperationem. Dixit enim sanctis apostolis Filius: « Ego sum vitis, vos palmites, Pater meus agricola est⁵². » Unicuique enim dictorum sensuum quadrare interdum hic sermo potest. ^B mutata. « Pater mihi dū ḡewargos ēstī. » Pr̄d̄s īkast̄t̄ ḡz̄r tān p̄roxeimānōn θ̄aw̄r̄mātōn ēst̄. ^C ñ̄t̄ k̄l̄t̄ h̄t̄ tōn λ̄ḡou γ̄n̄t̄t̄t̄ ñ̄t̄k̄b̄l̄t̄.

Quod autem Israel repudium denique passurus foret, propter multam suam sterilitatem, inuit aliquando etiam beatus Baptista dicens: « Jam securis ad radicem arborum posita est⁵³, » ei reliqua. Videtur ergo sicutneæ comparare Judæorum Synagogam, quandoquidem et aliis illam comparant arboribus sacrae Litteræ, viti nimirum, oleo, et saltibus. Ecce enim propheta Jereimias modo de ipsa, id est membris ejus, ait: « Vitis frondosa Irael⁵⁴. » Modo rursus ad ipsam: « Oleam pulchram, specie umbrosa, vocavit Dominus nomen tuum. Tempore putationis ejus accensus est ignis adversus eam: magna clades ejus, inutiles facti sunt palmites ipsius⁵⁵. » Alius vero propheta, Libano monti eam comparans, sic ait: « Aperi, Libane, fores tuas, et comedat ignis cedros tuas⁵⁶. » Revera enim consumpliuit fuit **315** igne saltus Jerusalem, id est ejus populus. Quamobrem sumitur, ut dixi, ad Synagogam Judæorum, sive filiorum Israelis, imaginem, ea quæ in hac parabola proposita fuit sicutinea. Venit autem, pergit dicere Scriptura, quærens fructum, et non invenit. Et quidem ter venit, primo per Moysem et Aaronem; iterum Josuæ filii Navi et mox judicum ætate; tertio post istos, temporis tractu illo quo exsisterunt beati prophetæ usque ad Joannem Baptistam. His temporibus infructuosus Israel fuit. Nam quod attinet ad Dei Patris beneplacitum, simulque Filii, minime acceptus erat ut potè typicus et umbratilis cultus, infructuosus omnino quod ad spiritalem attinet bonum odorem. Quapropter et rejectus est. Atque hoc nos docebit dicens Servator cœlesti Patri Deo: « Sacrificium et oblationem noluisti, holocausta pro peccatis non tibi placuerit⁵⁷. » Et Isaiae ore: « Quis enim exquisivit hæc de manibus

⁵⁰ Exod. xix, 20. ⁵¹ Matth. xiii, 3. ⁵² Joan. xv, 5. ⁵³ Luc. iii, 9. ⁵⁴ Osee x, 1. ⁵⁵ Jereim. xi, 16. ⁵⁶ Zach. xi, 1. ⁵⁷ Psal. xxxix, 7.

(1) In hoc primo loco Oseas est, non Jeremias.

(A f. 189 b) « Οτι δὲ ἔμελλε τὴν ἐκβολὴν ὑπομένειν δὲ Ἱσραὴλ διὰ τολήὴν ἀκαρπίαν, ὑπεσῆμαινε πῶς καὶ δι μακάριος Βαπτιστὴς, λέγων . « Ήδη δὲ η ἀξίνη πρὸς τὴν βίζαν τῶν δένδρων κείται, καὶ τὰ ἔχη. « Εἰσει τοινυ συχῇ παραβάλλειν τὴν τῶν Ιουδαίων Συναγωγὴν, διτι καὶ ἐτέροις αὐτὴν παραβάλλει φυτοῖς τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, ἀμπέλῳ, φῆμι, καὶ ἐλαΐᾳ, καὶ δρυμόις. Καὶ γοῦν δ προφῆτης Ἱερεμίας (1) ποτὲ μὲν περὶ αὐτῆς φησιν, ήτοι τῶν ἐν αὐτῇ . « Ἀμπελος εὐκληματοῦσα Ἱσραὴλ. » Ποτὲ δὲ πάλιν ὡς πρὸς αὐτὴν . « Ἐλαταν ὥραίν, εὕσκιον τῷ εἰδεῖ, ἐκάλεσε Κύριος τὸ δνομά σου . εἰς καὶ ρὸν περιτομῆς αὐτῆς ἀνθήθη πῦρ ἐπ' αὐτὴν μεγάλη ἡ θλίψις ἐπ' αὐτὴν, τήρειώθησαν οἱ κλάδοι αὐτῆς. » « Ετερος δὲ τῶν προφητῶν, Λιβάνῳ τῷ δεῖται παρεκάζων αὐτὴν, οὐτω φῆσι . « Διάνοιξον, δ Λίβανος, τὰς θύρας σου, καὶ καταφαγέτω πῦρ τὰς κέδρους σου. » Δεεδπάνηται γὰρ ώς ὑπὸ πυρὸς, δ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις δρυμός, τουτέστιν δ ἐν αὐτῇ δῆμος. Οὐκοῦν εἰς εἰκόνα δέχεται τῆς Ιουδαίων Συναγωγῆς, ως ἐφην, ήγουν τῶν ἐξ Ἱσραὴλ, τὴν ἐν τῇ παραβολῇ λεγομένην συκῆν. Ἡλθε δὲ, φῆδι, ζητῶν καρπὸν, καὶ οὐκ εὑρε. Τοῦτο τρίτον ἥλθε· τὸ πρώτον, διὰ Μωϋσέως καὶ Ἀαρὼν· δεύτερον, καθ' δην Ἰησοῦς δ τοῦ Ναυῆ, καὶ μετ' αὐτῶν οἱ κριταὶ τρίτον δὲ μετὰ τούτους, καθ' δην γεγόνασιν οἱ μακάριοι προφῆται μέγρις Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. « Εν τούτοις γέγονε τοῖς καιροῖς δικαρπος δ Ἱσραὴλ. » Οσον γὰρ ήκει εἰς τὸ ἀγαθὸν θελήμα τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, δῆλον δὲ διτι καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀπαράδεκτος; ήν ώς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις λατρεῖα, δικαρπος παντελῶς; τὸ γε ήκον εἰς πνευματικὴν εὐοσμίαν. Γέγονεν οὖν καὶ ἀπόδηλος. Καὶ τοῦτο διδάξει λέγων αὐτὸς δ Σωτὴρ πρὸς τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς Πατέρα καὶ Θεόν . « Θυσίαν καὶ προσφορὴν οὐκ τθέλησας, δοκοαυτώματα

καὶ περὶ ἀμαρτίας οὐκ εὐδόκησας. » Καὶ διὰ Ἡσανοῦ· « Τίς γάρ ἐξεῆταις ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; Πάτετον τὴν αὐλήν μου οὐ προσθήσεσθε· ἐὰν φέρητε εὑρίσκατεν, μάταιον θυμαρά, βάσταγμα μοὶ ἔστιν. » «Ο δὴ μισεῖ καὶ βοδεύεταις Θεὸς, πῶς ἀν νοιοθετηται καρπὸς εἶναι ψυχῆς νοητὸς, καὶ πνευματικὸς, καὶ εὐπαράδεκτος αὐτῷ;

Ίδού γυνὴ ἡν̄, πνεῦμα ἔχουσα ἀσθενείας δεηδέκα καὶ ὅτεώ.

(Α.Γ. 190, Β.Γ. 133) « Ήν δὲ ἐν τῇ Συναγωγῇ γυνὴ ὀκτωκαΐδεκα ἔτη ἐξ ἀσθενείας συγκύπτουσα. Ὄνιντον οὐδὲ μετρίως τοὺς εὗροντας καὶ τοῦτο· δεῖ γάρ ἡμᾶς πανταχθέν τὸ χρῆσιμον ἐρανίζεσθαι. » « Εἴστε δὴ οὖν ἐντεῦθεν ίδετεν, ὅτι δέχεται πολλάκις τὴν κατά τινας ἐξουσίαν δὲ Σατανᾶς, πλημμελούντων δηλούνται, καὶ τῶν εἰς εὐσέβειαν σπουδασμάτων ἀνθηρημένων τὸ ἔβαθμον· οὐδὲ δὲ ἀν λάθοι, τοιούτους ἐντίσιν ἀρρωστήμασιν ἔσθι ὅτε σωματικοίς, κολαστής ὑπάρχων καὶ ἀπηνής. Διένω δὲ χώραν αὐτῷ πρὸς τοῦτο οἰκονομικάντα λίαν δὲ παντεπότης Θεὸς, ἵνα τῷ τῆς δυσπεργίας βάρει κατηχισμένοι, μεταφορτῶν εἵλοιτο πρὸς τὰ βελτιώ. Καὶ γοῦν δὲ τοφώτας Παῦλος, ἐν Κορίνθῳ τινὰ διαβοληλμένον ἐπὶ πορνεῖ, παραδέδωκε τῷ Σατανᾷ εἰς δλεθρὸν τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ. Οὐκοῦν ἡ συγκεκυψια γυνὴ τοῦτο λέγεταις παθεῖν ἐξ ἀγριότητος διαβολεικῆς· ἥτοι, καθάπερ ἔφην, παρεωραμένη παρὰ Θεοῦ δὲ οἰκεῖα πτασίσματα, ἤγουν τῷ καθ' δουλού λόγῳ καὶ γενικῷ· παρείτος γάρ τοῖς ἀνθρωπίνοις σώμασι τοῦ νοσεῖν δὲ ἀλτετρίος· γέγονε Σατανᾶς, ὅτι καὶ δὲ αὐτοῦ τὴν παραδόσιν τὴν ἐν Ἀδάμ τηρεύσθαι φαμὲν, δὲ δὲ εἰς ἀσθενείαν καὶ φθορὴν, τὰ τῶν ἀνθρώπων κατεκομισθῆ σώματα. Πλὴν διντων τῶν ἀνθρώπων ἐν τούτοις, οὐ παρέλεν ήμας ἀγαθὸς ὁν φύσεις Θεὸς, μακρῷ δὲ καὶ ἀφύκτῳ κεκολασμένους νόσῳ τούς κάμνοντας, καὶ ἀπῆλλατε τῶν δεσμῶν, λυτικὴν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἀποφαίνων εὖ μάλα τὴν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ παρουσίαν τε καὶ ἀνάδειξιν αὐτοῦ· ἀφίκετο γάρ ἐκμυρρώσων τὰ καθ' ἡμᾶς πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς. » «Ο γάρ Θεὸς θάνατον οὐκ ἀποίησε, κατὰ τὸ γεγραμμένον, οὐδὲ τέρπεται ἐκ' ἀπωλείᾳ ζώντων· ἔκτισε γάρ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα· καὶ σωτῆριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς φάρμακον ὀλέθρου· φθόνῳ δὲ διαβόλου, θάνατος εἰσπήλθεν εἰς τὸν κόσμον. » — (Α.Γ. 190 b) «Επ' ἀνατροπῇ θανάτου καὶ φθορᾶς καὶ φθόνου τοῦ καθ' ἡμῶν γεγονότος παρὰ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀργεκάκου δράκοντος, ἡ τοῦ Λόγου γέγονε σάρκωσις, ἤγουν ἐνανθρώπωσις· καὶ τοῦτο σαφεῖς ήμεν, δὲ αὐτῶν ἐκφαίνεται τῶν πραγμάτων. » «Ηλευθέρου τοίνυν τὴν Ἀβραὰμ θυγατέρα τῆς οὔτε μακρῆς ἀρρωστίας, ἐπιφωνῶν τε καὶ λέγων· « Γύναι, ἀπολέλυσαι τῆς ἀσθενείας σου. » Θεοπρεπεστάτη λίαν ἡ φωνὴ, ἔξουσίας γέμουσα τῆς ἀνωτάτω! νεύματι γάρ βασιλικῷ τὴν νόσον ἔλαυνει. Προσεπιτίθησται

A vestris? calcare suam meam non pergetis. Si adferretis similam, vanus est suffitio, abominatione mihi est⁶⁰. » Porro quod Deus odit atque abominatur, quomodo existimabitur animæ fructus intellectualis et spiritualis, et ipsi acceptus?

V. 11. Ecce mulier quæ habebat spiritum infirmatis annis decem et octo (1).

Erat autem in Synagoga mulier iam duodecim annis morbo curvata. Non mediocriter hoc quoque protest sensatis; oportet enim nos quidquid utile est, undique colligere. Possimus utique hinc cognoscere, potestatem sœpe Satanam accipere adversus aliquos, peccatores videlicet, et qui ad religionis cultum segnes se præbuerunt. Quos autem corruperit, hos tradit corporalibus interdum morbis ut pote carnifex et crudelis. Dat autem illi providentissime hanc facultatem omnituens Deus, ut calamitatis pondere impulsi, ad 316 meliora transgredi velint. Quare et sapientissimus Paulus hominem quendam Corinthi de fornicatione accusatum tradidit Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus fieret⁶¹. Item gibbosa mulier id dicitur passa a saevitia diaboli, vel, ut dixi, ita Deo permittente ob ejus peccata, vel etiam generali aliqua ratione et communi. Ceteroqui causa esse solet morborum humanis corporibus maleficus Satanæ: namque illam quoque transgressionem in Adamo structam ab eo dicimus, ex qua in infirmitatem alique corruptelam corpora hominum deciderunt. Verumtamen cum ita homines se haberent, haud nos languentes neglexit bonus suapie natura Deus, longo videlicet et insanabili percussos morbo, sed his vinculis absolvit, suo in hunc mundum adventu et ostensione commodissimam humanis malis medicinam faciens. Venit enim ut naturam nostram in antiquam formam reponeret. « Nam Deus mortem non fecit, uti scriptum est; neque viventium interitu lætatur, quia cuncta ut permanerent creavit. Sana quippe fuere mundi principia, neque lis exitii venenum inerat⁶²; sed invidia diaboli mors in mundum introiit⁶³. » — Ob destruendam mortem, corruptelam, et improbi malorumque auctoris serpentis invidiam, Verbi facta est incarnatio sive humanatio; idque nobis manifeste factis ipsis appareat. Liberavit itaque Abramœ filiam tam diutina infirmitate, elata voce in clamans: « Mulier, dimissa es ab infirmitate tua. » Convenientissima Deo vox, supernaque potentiae plena! nam regali nutu morbum proterret. Manus quoque ei imponit; illa autem, inquit Scriptura, confessum erecta est. Ergo hinc quoque cognoscere licet, Dei virtute atque efficacia sanctant

⁶⁰ Isa. 1, 12. ⁶¹ Cor. v, 5. ⁶² Sap. i, 13, 14. ⁶³ Sap. ii, 24.

(1) Ante hunc extum in catena lat. D. Thomae sic. « CYBELLUS. Ad expugnationem autem corruptelis et mortis, et invidiae diaboli contra nos, prædit

incarnatio Verbi; et hoc apparet ex ipsis eventibus sequitur enim: Et ecce mulier quæ, etc.

carnem suisse præditam. Erat enim caro ipsius Verbi propriæ, et non alterius ab eo diversi separatiæ et distincti Filii, sicuti nonnulli irreligiosissime censem. autem ñtios Yloù katabómas kai idíxw, katabá ge to tisou ánosotata dñxou (1).

V. 14. **317** Respondens autem archisynagogus, indignans quia Sabbato curasset Jesus, etc.

Atqui eur non magis oportebat mirari Christum, qui ea ligatura filiam Abrahæ liberaverat? Vidisti hanc præter omnium expectationem morbo resolutam. Haud vidisti orantem medicum, neque ut precum fructum ab alio accipientem infirmæ sanationem, sed potestativum opus facientem. Cum sis archisynagogus, profecto nosti Moysis historiam: nosti hunc sæpiissime orasse, nihilque omnino propria virtute effecisse. Nam et cum leprosa facta esset Maria, propterea quod leve quid dixerat improbandi causa, et quidem vere; Uxorem enim, ait, Æthiopissam duxit; non tamen Moyses illo morbo potentior fuit, sed Deo supplicans, ait: « Rogo te, Deus, ut illam sanitati restituas! » Neque idecirco, eo licet supplicante, remissa est Mariæ peccati pena. Unusquisque vero propheta, quidquid omnino operaretur, cum Dei virtute id egisse conspicitur. Nunc mecum animadverte Servatorem omnium Christum, haud preces fundere, sed suæ virtutis efficaciam operis attribuere, dum voce sanat manusque contactu. Nam cuim et Dominus sit et Deus, æquipollentem sibi, ad morborum depulsionem, propriam carnem demonstrat. Oportuisset itaque hinc demum mysterii, quod in eo latebat, viam cognoscere. — Si ergo ingeniosus fuisset archisynagogus, intellexisset utique quis quantusque esset Servator, tam insperato prodigo edito, neque more vulgi locutus esset; neque sanantibus exprobresset legis transgressionem, id est, otiandi in Sabbato statutam traditionem. Atqui sanare aliquem, inquis, opera est. Sed quisnam lædi legem putet, si forte Deus etiam Sabbato misericors fuerit? Cui nam præcepit otiari in Sabbato, sibine potius antibi? Si ipsi sibi, ne ergo res nostras Sabbato regat: cesser solis cursus, pluviae non decadant, stent aquarum fontes et fluminum perennium fluxus, ventorumque opportunitates. **318** Sin tibi potius otiari mandavit, ne Deum incuses, quod Sabbato quoque nonnullis, pro potestate sua, misericordiam imperitus sit. Cur vero demum otiari jussit Sabbato? Nempe, inquit, ut requiescat servus tuus, et bos tuus, et jumentum tuum, et quodlibet pecus tuum. Cum ergo is aliquibus requiem tribuit, morbis eos liberans, tu vero id prohibes, manifeste legem Sabathi violas, dum non sinis eos requiescere, qui doloribus morbisque vexantur, et quos Satanus alligavit.

Sed Ingratæ Synagogæ princeps, postquam vidi mulierem jam pridem membris impeditam, neque

⁽¹⁾ Num. xii, 10 seqq.

(4) Contra Nestorianos hæc dici manifestum est. —

Αποκριθεὶς δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος, ἀμαρτῶς εἶται τῷ Σαββάτῳ ἐθεράπευσεν σέρ δ' Ἰησοῦς, κ. τ. λ.

(A. f. 190 b) Καίτοι πῶς οὐκ ἔδει μᾶλλον θαυμάσαι Χριστὸν ἀπολύταντα τῶν δεσμῶν τὴν Ἀβραὰμ θυγατέρα; Εἰδεῖς αὐτὴν παραδόξως τοῦ πάθους ἀπηλαγμένην. Οὐκ εἶδες εὐχόμενον τὸν Ιατρὸν, οὐχ ᾧς αἴτημα παρ' ἑτέρου λαβόντα τῆς καμνούσης τὴν Ιατρίνην, ἀλλ' ἔξουσίας Ἐργον ἀποτελέσαντα. Ἀρχισυνάγωγος δὲν, τὰ Μωϋσέως οἰσθά που γράμματα· εἶδες αὐτὸν εὐχόμενον πλεισταχοῦ, καὶ ἐξ ίδιας δυνάμεως οὐδὲν ἐνεργήσαντα παντελῶς. Καὶ γοῦν λεπρωθεὶσης τῆς Μαριάμ διὰ τὸ εἰπεῖν τι μόνον κατ' αὐτοῦ ἐν καταγνώσεως μέρει, καὶ τοῦτο ἀληθές· Γυναῖκα γάρ, φησιν, Αἰθιοπισσαν ἔλαβεν ἑαυτῷ· εἰδέγονε κρείτων τοῦ κακοῦ, προσέπιπτε δὲ μᾶλλον τῷ Θεῷ, λέγων· « Ο Θεός, δέομαι σου, Ιασαι αὐτήν. » Καὶ δῆμος οὐδὲτε ικετεύοντας συνεχωρήθη αὐτῇ τῆς ἀμαρτίας τὸ ἐπιτίμιον. Καὶ ἔκαστος δὲ τῶν ἄτιτων προφητῶν, εἰ πού τι καὶ ἐνήργηκεν δλῶς, ἐν δυνάμει Θεοῦ τούτῳ ποιήσας ὅρθαι. Ἐνταῦθα δὲ μοι βλέπε τὸν δλῶν Σωτῆρα Χριστὸν οὐκ εὐχήν ἀνατείνεσθαι, ἀλλὰ τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει ἀνατεθείσθαι τὸν πράγματος τὴν κατόρθωσιν, φωνῇ θεραπεύοντα, καὶ χειρὸς ἀρψῇ. Κύριος γάρ δὲν καὶ Θεός, Ιερουναμούσαν ἑαυτῷ, πρός γε τὸ δύνασθαι, φημι, νοσημάτων ἐλευθερούν, τὴν ίδιαν ἀπέφηνε σάρκα. « Εδει δὲ οὖν ἀντεῦθεν συνείναι λοιπὸν τοῦ κατ' αὐτὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν. — (B. f. 134) Οὐκοῦν εἰπερ τις δὲν ἀγχίνους δ' ἀρχισυνάγωγος, ἐνενόησεν δὲν τίς τε καὶ δος ἔστεν δὲν Σωτῆρ, ἐκ τῆς οὐτω παραδόξου θεοσημείας, καὶ μὴ ταῦτα λέγειν τοὺς δχλούς. μηδὲ τοῖς θεραπευομένοις ἐγκαλεῖν τὸν νόμου τὴν λύσιν, τῆς κατὰ τὸ Σάββατον ἀργίας τὴν παράδοσιν. Ἐργάσασθαι γάρ δλῶς ἔστι τὸ θεραπεύεσθαι· ἀδικεῖται δὲ νόμος, Θεοῦ κατοικείσθαις καὶ ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου; Τίνι προστέταχεν ἀργεῖν ἐν Σαββάτῳ; Ἐστι τὸ μᾶλλον, ή σοῦ; Εἰ μὲν οὖν ἑαυτῷ, μὴ διοικεῖτω τὰ καθ' ἡμᾶς ἐν Σαββάτῳ ἀργεῖτω καὶ δ τοῦ ίδίου δρόμος, μὴ παπέτωσαν δετοί, στήτωσαν αἱ τῶν ὑδάτων πηγαὶ, καὶ ποταμῶν ἀεννάων φοραὶ, καὶ ἀνέμων χρεῖαι. Εἰ δὲ σοι προστέταχεν ἀργεῖν, μὴ ἐγκάλει Θεῷ, τὸ καὶ ἐν Σαββάτῳ διδόναι τοῖς μετ' ἔξουσίας τὸν ἔλεον. Διὰ τὸ δὲ δλῶς καὶ ἀργεῖν ἐκέλευσεν ἐν Σαββάτῳ; « Ινα, φησι, ἀναπαύσηται δ ταῖς σου, καὶ δ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου, καὶ πᾶν κτῆνός σου. « Οταν οὖν ἀναπαύσῃ τινάς, νοσημάτων αὐτούς ἀνιεις, ἵτα τοῦτο κωλύης αὐτοῖς, ἐλυτας ἐναργῶς τὸν ἐπὶ τῷ Σαββάτῳ νόμον, οὐχ ἐών ἀναπαύεσθαι τοὺς δὲν ἀλγήμασιν δντας καὶ νόσους, οὓς ίδησεν δ Σατανᾶς.

(A. f. 191 b) 'Αλλ' δ τῆς ἀχαρίστου Συναγωγῆς ἀρχισυνάγωγος, ἐπειδὴ εἶδε τὴν τὰ μελη δεδεμένην

γυναῖκα, καὶ ὄρθοποδεῖν¹ μὴ δυναμένην, ἀλλ' εἰς γῆν καὶ ἐπὶ γαστέρα συννεύουσαν, ὑπὸ Χριστοῦ ἡλεγμένην, καὶ ἀφῇ μόνῃ τέλεον ἀνορθωθεῖσαν, καὶ τὴν τοὺς ἀνθρώπους οἰκείαν πορείαν ἐν ὅρθῳ τῷ σχήματι δέεισαν, καὶ ὑπὲρ τούτου τὸν Θεὸν μεγαλύνουσαν, διχεταὶ τῇ ταύτης λύσει, καὶ ἐπὶ τῇ δόξῃ τοῦ Κυρίου πυρπολούμενος, δεσμεῖται τῷ φθόνῳ· καὶ ἐπιτρέψει τῷ θαύματι, καὶ τὸν Κύριον ἀφεῖς τὸν ἀλέγ-
ξαντα τὴν τούτου ὑπόκρισεν, τοῖς δχλοῖς, ἐπιτιμᾷ·
ῶστε δέξαι: θεὶ διὰ τὸ Σάββατον ἀγανάκτει· ἵνα πεισθή-
τος· ἐν ταῖς ἀλλαῖς ἡμέραις διεσκορπισμένους, καὶ
ταῖς ἔργαις σχολάζοντας, μηδὲ ἐν Σάββατῳ θεα-
τὰς εἶναι καὶ θαυμαστὰς τῶν τοῦ Κυρίου τερατουρ-
γημάτων, μὴ ποτε καὶ πιστεύσωσιν. 'Ἄλλ' εἰπὲ
ἡμῖν, ὡς βασκανίας ἀνδράποδον, ὅποιον Ἑργον ὁ νόμος
ἐκώλυσεν, ὃ εἰπών σοι· · · ' Ἀπὸ παντὸς Ἑργού χει-
ροκυτοῦ ἀποστήσῃ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Σάββατου; ; 'Αρα
τὸ διά στόματος καὶ διὰ λόγου; Πᾶσας γοῦν ἐσθίων,
καὶ πίνων, καὶ δμιλῶν, καὶ ψάλλων ἐν Σάββατῳ.
Καὶ εἰ μὴ ταῦτα πράττεις, μηδὲ τὸν νόμον ἀναγινώ-
σκεις, ἵνα τοι εἰσι καὶ τὸ Σάββατον; 'Ἄλλα τὸ διά χει-
ρῶν. Καὶ ποιὸν διὰ χειρῶν Ἑργον, τὸ φωνῇ γυναῖκα
ἀνορθώσας; Εἰ δέ τοι Ἑργον ἡ γυνὴ τεθεράπευται
τοῦτο ἔργασίαν καλεῖς, Ἑργον ἔργασῃ καὶ σὺ τὴν
Θεραπείαν μεμφόμενος. 'Ἄλλ' εἴπε, φησι· 'Αποέλυ-
σαι τῆς ἀσθενείας· καὶ ἀπολένται. Τί δέ; οὐ καὶ
σὺ λύεις τὴν ζύνην ἐν Σάββατῳ; οὐ τῶν ποδῶν
ἐκλύεις τὸ ὑπόδημα; οὐ τὴν στρωμήν στρωνύεις;
οὐ τὴν χείρα ἀποστήχεις ρύπωσαν ἐν ἐδέσμασι; Πώς
οὖν ἐφ' ἐνὶ μόνῳ λόγῳ τῷ· 'Αποέλυσαι· ἀγανα-
κτεῖς; 'Οποιὸν δὲ καὶ Ἑργον ἡ γυνὴ μετὰ τὸν λόγον
εἰργάσατο; 'Αρά γε χαλκευτικῆς, ἡ τεκτονικῆς, ἡ
οἰκοδομικῆς ἐφήψατο; 'Αρα ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ
Ἀφαντικῆς ἡ Ιστουργικῆς Ἑργον μετεγειρίσατο; 'Άλλ'
ἀνωρθώθη, φησι· Ἑργον γάρ δῶς ἐστὶ τὸ θεραπεύ-
σθαι. 'Άλλα γάρ οὐ διά τὸ Σάββατον ἀληθῶς ἀγανα-
κτεῖς, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν βλέπων τιμώμενον καὶ ὡς
Θεὸν προσκυνούμενον, μαίνη καὶ ἀποπνίγῃ, καὶ τῇ
βασκανίᾳ κατατήξῃ· καὶ ἔτερα μὲν ἐν τῇ καρδίᾳ
ἐνδομυχῆς, ἀλλον δὲ σχήπτη καὶ προφασίῃ. 'Οθεν
καὶ χαριέστατα ὑπὸ τοῦ Κυρίου τοῦ εἰδότος τοὺς
ματαίους σου διαλογισμούς ἐλέγχῃ· καὶ τὴν ἀρμό-
ζουσάν σοι δέχῃ προσηγορίαν, ὑποκριτῆς ἀκούσας
καὶ εἰρων καὶ ὑπουργός.

^D 'Υποκριτά, ἔκαστος ὁμῶν τῷ Σάββατῳ οὐ λύει
τὸν βοῦν αὐτοῦ; κ. τ. λ. Ταῦτην δὲ θυγατέρα
Ἄδραδόν οὔσαν, κ. τ. λ..

(Α Γ. 192) Σὺ [cod. οὐ πρὸ σὺ] θαυμάζεις γάρ,
φησι, τὸν λύσαντα τὴν τοῦ Ἀδραδόν θυγατέρα·
ἀλλὰ βοῦν μὲν καὶ δνον ἀναπαύεις, καμάτων αὐτοὺς
ἀνιεὶς καὶ ἀποφέρων ἐφ' ὑδωρ· σωκόμενον δὲ πα-
ραδέξως ἀνθρώπου νενοσηκότος, καὶ Θεοῦ κατο-
κτείραντος, ἀμφοτέροις ἐπιτιμῷς ὡς παρανομή-
σασι, τῷ μὲν δὲ τεθεράπευκε, τῷ δὲ δὲ τοῦ
νοσεῖν ἀπηλάττετο. — (Α Γ. 192) Θέα μοι τὸν ἀρχι-
συνάγωγον, ὅπως ἀτιμότερος αὐτῷ τοῦ κτήνους

A pedibus consistere valentem, sed humi et in ven-
trem curvam, nunc demum a Christo misericor-
diā adeplam, et unico tactu perfecte sanatam, et
consueto hominibus incessu, figura erecta, ambu-
lantem, ideoque Deum magnificantem; Synagogr,
inquam, princeps moleste fert hanc sanitatem, et
Dominī gloriæ irascens, invidia corripitur, calum-
niatur miraculum, omissoque Domino qui ejus hy-
pocrisiū coarguturus erat, turbas objurgat, ut vi-
deatur Sabbati gratia stomachari: re tamen vera,
ut suadeat hominibus, qui diebus aliis dispersi ne-
gotiis propriis vacabant, quominus ne Sabbatho
quidem spectatores siant et admiratores Domini
miraculorum, atque ita ad fidem aliquando acce-
dant. Sed age dic nobis, o livoris mancipium,
quodnam operis genus lex tibi vetuit, quæ ait:
« Omnia opere manuali die Sabbathi abstinebis »?
Num oris opus aut sermonis intelligit? A come-
dendo igitur cessa, et a bibendo, sermocinando,
atque etiam psallendo in Sabbatho. Quod si hoc non
facis, neque legis lectioni vacas, cur tibi Sabbathum?
At opus manuale vellitum dicit. Quale vero est ma-
nuale opus, mulieris vocali jussu erectio? Quod si,
quia revera mulier sanata fuit, ea res a te appellat-
tur opus, tu quoque opus facis dum hanc reprehen-
dis sanationem. Atqui ait, dixit ille: Dimissa esto
ab infirmitate, et dimissa est. **319** Quid porro?
Nonne et tu zonam solvis Sabbatho? nonne pedum
calceamenta exuis? nonne lectum sternis? nonne
manum edulis inquinatam abstergis? Cur ergo huic
uni vocabulo « Dimissa esto » irasceris? Quodnam
vero opus et ipsa mulier post illa verba egit? Num
fabrile, aut lignarium, aut murarium tractavit?
Num istac ipsa die telam aut lictum attigit? At
erecta est, inquit: prorsus autem in operibus
reputatur saudatio. Verum enim vero tu haud pro-
pter Sabbathum reapse irasceris, sed quia Christum
cernis honore affici et tanquam Deum adorari,
furis, angeris, et invidia tabescis: et aliud quidem
corde celas, aliud simulacra et praetexis. Quare
egregie a Domino argueris, qui stultas tuas cogi-
tationes intropiscit, et tibi congruas lucraris appella-
tiones, hypocrita audiens, simulator, atque sub-
dolus.

V. 15, 16. Hypocrita, unusquisque vestrum Sab-
bato non solvit bovem suum? etc. Hanc autem
filiam Abrahæ, etc.

Tu miraris, inquit, illum qui Abrahæ solvit filiam;
simulque bovi et asino quietem indulges, laboribus
eos liberans et potatum ducens: nunc homine mi-
rabiliter incolumi, Deoque benigne se gerente, am-
bos objurgas uti transgressores, hunc quia sanavit,
illum quia morbo liberata fuit. — Specta mihi archi-
synagogum, quomodo vilior sit apud illum iumento
homio, siquidem bovem atque asinum Sabbatho cura
dignatur, curvam autem mulierem non vult, Christo

¹⁰ Deut. vii, 15.

invidens, infirmitate liberari, neque naturalem recuperare figuram. — Sed Synagogæ lividus princeps erectam a Domino mulierem, quadrupedis potius instar deorsum repere volebat, quam proprium hominum recipere habitum : modo Christus non magnificaretur, neque Deus actibus suis demonstraretur. Coarguitur ergo archisynagogus hypocrita, qui bruta quidem animalia Sabbato ad aquam deducere paratus erat, mulierem vero, non magis generem quam fidem Abrahæ filiam, haud **320** æquum censebat infirmitatis vinculo solvi; sed liberationem a morbo transgressionem esse legis judicabat.

τὸν γένος διὸν διὰ τὴν πίεσιν Ἀρβαδάμ οὖσαν θυγατέρα, οὐκ ἀξιοὶ λυθῆναι τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀσθενείας· ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς νόσου, παράβασιν κρίνει τοῦ Σαβδάτου.

V. 17. Erubescet omnes adversarii ejus.

Pudebat eos qui corrupta mentis judicia gerebant ; qui in angularem lapidem impegerant, ideoque contracti fuerant ; qui medico adversabantur ; qui sapienti figulo fracta vasa instauranti resistebant : nec ullum eis responsum supererat, sed ipsi sibi irrefutabiles accusatores erant, mali effecti prorsus, et quid jam loquerentur ignari. Adeo audax illorum os oppilaverat Dominus ! Turbae autem, miraculorum utilitatem expertae, gestiebant. Namque operum fama et gloria questionem omnem et ambiguitatem baud malitiose inquirentibus dissolvebat.

V. 19. Simile est (regnum Dei) grano sinapis.

Po^lchra similitudo, neque non idonea ad demon-
strandum ea quae accidebant, id est, que in divina
sacraque Evangelii prædicatione liebant, qua: etiam
segnūm Dei appellat; etenim per Evangelium lu-
cramur, ut una cum Christo aliquando regnemus.
Et Dei quidem regnum, ad paucos olim redactum,
dilatatum postea est, atque ad cunctas gentes pro-
pagatu*m*. Prius enim in sola Iudea prædicatum
fuit, ubi etiam pauci valde exstererunt beati disci-
puli. Verumtamen non credente Israele, sanctis
apostolis mandavit dicens: « Euntes docete omnes
gentes ¹⁴, » et reliqua. Sicut ergo sinapis semen
cæteris olerum seminibus longe minus est ad mo-
lem quod attinet, alte tamen consurgit, ultra cujus-
vis oleris mensuram, ita ut passerculorum multo-
rum habitaculum fiat; ita etiam cœlorum regnum,
id est, nova et sacra ac salutaris prædicatio, per
quam ad optimum quodvis opus deducimur, et eum
qui suæ natura vereque Deus est cognovimus;
et si apud paucos initio erat, et breve veluti atque
contractum, deinde in amplitudinem excrevit, ita
ut receptui sit consugentibus illuc, qui **321** pas-
serculis etiam comparantur, quia nimur res no-
stræ Deo comparatæ exigui valde moduli sunt. Data
fuit quidem Israelis filiis per Moysen lex: sed quia
impossibile erat propter hæreniem illic umbram
materiale*m* cultum, salvori mundi incolas, neces-
sario deinde evangelica Servatoris exorta est præ-
dicatio, atque universo orbe diffusa.

"Math. xxviii. 19.

Α ἐστίν δὲ ἀνθρώπος, εἰ γε βοῦν καὶ δινον ἐν Σαββάτῳ προνοίας ἀξίοι· τὴν δὲ συγκεχυφίαν γυναικαὶ οὐδὲ βούλεται βασκαίνων Χριστῷ ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀσθενείας, οὐδὲ τὸ κατάλληλον ἀπολαβεῖν σχῆμα. — (Δι. 192) 'Αλλ' ὁ τῆς Σύναγωγῆς ἄρχων δὲ βάσκανος ἐνούλετο τὴν ἀνορθωθεῖσαν γυναικαί, κατὰ τὰ τετράποδα μᾶλλον κάτω κεκυρφέναι, ή τὸ οἰκεῖον ἀνθρώποις ἀπολαβεῖν σχῆμα· μόνον ἵνα μή Χριστὸς μεγαλύνηται, μηδὲ Θεὸς εἶναι ὑπὸ τῶν πραγμάτων κηρύγγηται. Ἐλέγχεται μέν τοις δὲ ἀρχισυνάγωγος ὑποκριτής ὅν, εἰ γε τὰ μὲν ἄλογα ζῶα ἐν Σαββάτῳ ἐπὶ τὸ θύρωρ ἀπάγοι, τὴν δὲ γυναικαί, τὴν οὐ μᾶλλον διάγυατέρα, οὐκ ἀξίοι λυθῆναι τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀσθενείας· ὃν Σαββάτου.

B Κατησγύροντο πάντες οι ἀρικελυεροι αὐτῷ.

(Α. f. 192) Κατησχύνοντο μὲν οἱ διεφθαρμένας τὰς
χρίσεις ἐκφέροντες· οἱ τῷ ἀκρογωνιαῖσι προσκόπτον-
τες, καὶ διὰ τοῦτο συνθλώμενοι· οἱ τῷ λατρῷ ἀνθ-
εστηκότες· οἱ τῷ σοφῷ χεραμεῖ τὴν τῶν διαστραφέν-
των σκευῶν ἐπανόρθωσιν ποιουμένῳ ἀντιπίπτοντες·
καὶ οὐδὲ μία αὐτοῖς ἀπόκρισις ὑπελείπετο· ἀλλ' ἤσαν
αὐτοὶ ἔστιοις ἐλεγχος ἀναντίρρητος, ἐπιστομιζόμενοι
καὶ ἀποροῦντες ὅ τι ἀρα καὶ φθέγγονται. Οὗτος αὐ-
τῶν ἀπέρριψε τὸ θρασὺ στόμα ὁ Κύριος! οἱ δὲ ὄχλοι,
οἵα ὥφελούμενοι ἐκ τῶν σημιτῶν, ἔχαιρον· τὸ γάρ
ἔνδοξον τῶν Ἕργων καὶ περιφανὲς ἔλευ πᾶσσαν ζήτη-
σιν καὶ ἀμφιβολίαν τοῖς μή κακοήθιως ζητοῦσιν.

·Ομοία ἐστὶ κόκκῳ σιτάπεως

(Α Γ. 193) Εύφυες τὸ παράδειγμα, καὶ οὐκ ἀν-
ικάνως ὅντος εἰς παράστασιν τῶν συμβεβηκότων,
ἡγουν γενομένων ἐπὶ τῷ θείῳ τε καὶ ιερῷ κηρύ-
γματι, φημὶ δὴ τῷ εὐαγγελικῷ, δὸς δὴ καὶ βασιλελαν
δινομάξει τοῦ Θεοῦ· δι' αὐτοῦ γάρ κερδαίνομεν τὸ
συμβιστεῖνος: Χριστῷ. Καὶ ἡν μὲν ἐν ἀρχαῖς παρ'
ὅλιγοις καὶ συνεσταλμένον, ἐπλατυνθῇ δὲ καὶ δι-
εδραμει μετὰ ταῦτα εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Ἐλαλήθη μὲν
γάρ κατὰ μόνην τὴν Ἰουδαίαν, ἐν δὲ καὶ εὐαρίθμητοι
παντελῶς γεγόνασιν οἱ μακάριοι μαθῆται· ἀπειθή-
σαντος δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, τοῖς ἄγιοις ἀποστολοῖς ἐν-
ετέλλετο λέγων· «Πορευέντες μαθητεύσατε πάντα
τὰ ἔθνη.» καὶ τὰ ἔξης. «Ωσπερ οὖν τὸ σπέρμα τοῦ
σινάπεως, τοῦ μὲν ἐτέρων λαχανικῶν σπερμάτων
ήτταται λίαν εἰς τὸ ἐν μεγέθει ποσδύν, ἀνίσχει γε μήν
εἰς ύψος, λαχανοπρεπούς ἐπέχεινα μέτρου, ὥστε καὶ
στρουθίων ἐναύλισμα γενέσθαι πολλῶν· οὗτα καὶ δὴ
βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τουτέστι τὸ νέον τε καὶ ιερὸν
καὶ σωτῆριον κήρυγμα, δι' οὐ πρές πᾶν διοικοῦν τῶν
ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων πεποδήγημεθα, καὶ φύσει
τε καὶ ἀληθῶς δοντα Θεον ἐγνώκαμεν, ὡς παρ' ὅλιγοις
μὲν ἡν ἀρχαῖς, καὶ οὖν βραχὺ καὶ συνεσταλμένον,
προδέσθηκε δὲ μετὰ τοῦτο πρὸς αἴσησιν· ὥστε καὶ
εἰς σκέπτη γενέσθαι τοῖς προσιούσιν αὐτῷ, οὓς δὴ
καὶ στρουθίοις παρεικαστέον, Θεῷ γάρ τὰ καθ' ἡμᾶς
ἐν ὅλιγοις κομιδῇ μέτροις εἰσίν. Ἐδόθη μὲν γάρ τοῖς
ἔξι Ἰσραὴλ ὁ διὰ Μωυσέως νόμος· ἐπειδὴ δὲ ἡν ἀν-
έρικτον διὰ τῆς ἐν αὐτῷ σκιᾶς, καὶ σωματικῆς λα-
τρείας, διασωθῆνται δύνασθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, λοι-
κήρυγμα, καὶ εἰς δῆλην ἐκτέταται τὴν ύπ' οὐρανόν.

(Α. Γ. 193 β) Τοῦτο τὸ μὲν αἰνιγματωδῶς τὸ Μω-
σαῖκὸν ἐσήμαινε γράμμα· ἔχει δὲ οὕτως· « Καὶ
ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων· Ποίησον σεαυ-
τῷ δύο σάλπιγὰς ἐλατές, ἀργυρᾶς ποιήσεις αὐτάς,
καὶ ἔσονται τοι ἀνακαλεῖν τὴν συναγωγὴν, καὶ ἔξα-
ρειν τὰς πιρεμβολάς. » Καὶ μεθ' ἑτερα· « Καὶ οἱ
υἱοὶ Ἀαρὼν οἱ λεπεῖς σαλπιοῦσι ταῖς σάλπιγξι· καὶ
ἔσται ὑμῖν νόμιμον αἴκινον εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. »
“Ιν” ἐντεῦθεν ἐννοῦς καὶ τὴν τοῦ νόμου παιδαγωγίαν,
καὶ τελείωσιν τὴν διὰ Χριστοῦ διὰ πολιτείας εὐαγγε-
λικῆς καὶ μυσταγωγίας τῆς ὑπὲρ σκιάν καὶ τύπους.
Σάλπιγξ δὲ οὖν ὁ νόμος· ὅμοιος δὲ καὶ τὸ εὐαγγε-
λικὸν καὶ σωτήριον κήρυγμα· οὕτω γάρ αὐτοῦ δια-
μνημονεύει καὶ ὁ προφήτης Ἡσαΐας, λέγων· « Καὶ
ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, σαλπιοῦσι τῇ σάλπιγγὶ τῇ
μεγάλῃ. » Μεγάλη γάρ δυντας ἀνεψώνησε σάλπιγξ,
ἡ διὰ τὸν ἄγιον ἀποστόλων, οὐκ ἀθετοῦσα τὴν
πρώτην, συνεισδεχομένη δὲ καὶ αὐτὴν· διὰ γάρ νό-
μου καὶ προφητῶν, ἐμπεδοῦσιν ἀεὶ τὸν ἐπὶ Χριστῷ
λόγον, μαρτυρίας χρώμενος ταῖς δρχαιστέραις. Οὐκ-
οῦν δύο μὲν αἱ σάλπιγγες, ἀργυραὶ δὲ καὶ ἐλαταῖ·
τοῦ μὲν ἀργύρου κατασηματινοτος τὴν φαιδρότητα,
λαυτόδες γάρ ἔστιν ὁ παρὰ Θεοῦ λόγος· τοῦ γε μήτη
ἐλάσματος ὑποφαίνοντος, ὅτι προβήσονται καὶ προ-
κόψουσιν αἱ λεπεῖς σάλπιγγες, ἥγουν τὸ
νέον τε καὶ ἀρχαὶν κήρυγμα· προκόπτει γάρ ἀεὶ^C
πως τὸ ἀλεύνομενον, καὶ εἰς εὑρός τε καὶ μῆκος
ἐκτείνεται· ἐμελλον δὲ προκόπτειν, ἐπιλάμψαντος
τοῦ Χριστοῦ· δὲ μὲν παλαιὸς νόμος, εἰς θεωρίαν
πνευματικῆν· τὸ δὲ κήρυγμα τὸ εὐαγγελοχόν, εἰς τὸ
πάστης κατευρυνθήσεσθαι τῆς ὑπὸ οὐρανὸν. Πλὴν τοῖς
ιερεῦσιν δὲ νόμοις ἐδίδουν τὸ χρῆναι ταῖς σάλπιγξι δικ-
τάττειν τοὺς λαούς· δέδοται γάρ παρὰ Χριστοῦ τὸ δια-
κηρύττειν αὐτὸν καὶ τὰ αὐτοῦ θεσπίσματα, τοὺς τῶν
νέων κήρυγμάτων λεπρούργοις, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς ἄγιοις
ἀποστόλοις. Ὅτι δὲ ἐμελλεν εἰς αὐξῆσιν ὁσπερ ἀνα-
πηδᾶν, βραχὺς ὁν ἐν ἀρχαῖς τῶν εὐαγγελικῶν κήρυ-
γμάτων δὲ λόγος, ἀταλαίπωρον ίδειν, προηγορευκότος;
Θεοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου περὶ αὐτοῦ, ὅτι « Ἐνεπλή-
σθη ἡ σύμπασα τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὑδωρ
πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσης. » Θαλάσσης γάρ δικην
ἐκκέχυται πανταχοῦ τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ παν-
θενεστάτην ἔχει τὴν ἀμβολήν· καὶ τοῦτο πάλιν
ἡμῖν διατασφει λέγων δὲ τῶν δλων θεός, διὰ προφήτου
φωνῆς· « Καὶ κυλισθήσεται ὡς ὑδωρ, κρίμα· καὶ
δικαιοσύνη, ὡς χειμάρρος διδάστος. » Κρίμα μὲν γάρ
καὶ δικαιοσύνη, τὸ εὐαγγελικὸν διομάζει κήρυ-
γμα· οὕτω γε μήτη αὐτὸν κατακυλισθήσεσθαι διεβεβαιοῦτο τῆς ὑπὸ οὐρανὸν, ὡς ὑδωρ καὶ χειμάρρουν
εὗ τὰς ὄρμας ἐγκύθειεν ἀν οὐδεὶς καταχεομένου λαύρως.

*Οὐδεὶς ἐστὶ ζύμη, κ. τ. λ.

(Α. Γ. 194 β, Β. Γ. 135) ‘Ο αὐτὸς; δ’ ἀν γένοιτο λό-
γος, καὶ περὶ τοῦ ζύμη παραβεβλῆσθαι τὴν βασι-
λείαν τοῦ Θεοῦ· μικρὸς μὲν γάρ ἡ ζύμη, πάλιν τοῦ
παντὸς φυράματος ἀμελητὴ καταδράττεται, καὶ τὴν
ιδίαν αὐτῷ ποιεῖται καταμίσεις γοργῶς. Τοιοῦτον
τι καὶ ἐν ἡμῖν ὁ θεῖος ἐργάζεται λόγος· γεγονὼς

A Il nobis enigmatio modo Mosaios significant littere, quae ita se habent: Dixitque Dominus Moysi: « Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem, quando movenda sunt castra ». Et infra: « Filii autem Aaronis sacerdotes clangent tubis; eritque hoc legitimum semper in generationibus vestris ». nempe ut hinc intelligas et legis paedagogatum, et perfectionem in Christo per evangelicam vitam, et magisterium quod umbrae figuræ excedit. Tuba ergo lex est pariterque evangelica quoque Servatoris prædicatio. Sic enim hujus meminit eliam Isaías prophetia, dicens: « Et erit die illa, tuba magna clangent ». Grandis respse insonuit tuba per sanctos apostolos, haud sane priore legem destrues, sed una secum

B complectens. Nam hi lege atque prophetis confringant semper Christi doctrinam, dum ipsorum priscis testimoniosis utuntur. Duæ sunt igitur tubæ, et quidem argenteæ ductilesque: ita ut argentum latitudinem significet, splendidus enim Dei sermo est: ductilis autem natura ejusdem innuat, fore ut dilatentur ac longius provehantur sacræ divinæque tubæ, id est nova simul et vetus doctrina. Re etenim vera semper quoddammodo proficit, id quod dilatatur lateque et longe protenditur. Futurum autem erat ut ultraque doctrina ex crescere, Christo apparente; vetus quidem lex in spiritalem sensum ex crevit; evangelica autem prædicatio, sua per universum orbem dilatatione. Verumtamen sacerdotibus dabat lex tubarum usum, ob regendum populum; Christus autem ut se prædicarent **322**

doctrinamque suam, novæ prædicacionis sacerdotibus, id est sanctis apostolis, attribuit. Quod vero incrementum quoddammodo esset capturus, qui initio exiguis erat sermo evangelicus, facile est cognoscere, Deo per Isaiam sic prænuntiante: « Repleta est universa terra scientia Dojnini, sicut aquæ maris operientes ». **D** Enimvero maris instar quoque versus salutaris prædicatio effunditur, et validissimam facit impressionem. Atque hoc rursus declarat nobis prophetæ ore universalis Deus: « Et volvetur quasi aqua judicium, et justitia quasi torrens intransibilis ». Nam judicium atque justitiam nominat evangelicam prædicacionem; quam sic per orbem volvendam affirmabat, ceu aquam atque torrentem, cuius impetu violenter decurrentem nemo potest in fringere.

V. 21. Simile est fermento, etc.

Simili modo dicendum est de fermento quod cum regno Dei comparatur. Etenim tenue sane fermentum est, nihil tamē minus universam sine mora massam corripit, suamque vivaciter qualitatem immiscet. Illiusmodi quid in nobis quoque divinus operatur sermo: namque ad nos delatus, sanctos

¹⁵ Num. x, 2. ¹⁶ ibid. 8. ¹⁷ Isa. xxvii, 15. ¹⁸ Isa. xi, 9. ¹⁹ Amos v, 24.

Inculpabilesqne efficit; et in mentem et cor receptus, spirituales ostendit; ut, quod ait Paulus⁵⁰, universus spiritus noster et corpus et anima sine querela servetur in die Domini Iesu Christi. Nam quod in mentes nostras divinus iustus sermo, patescatet his verbis universalis Deus per unum de prophetis: « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et complebo super domum Israelis, et super dominum Iudeam novum fœdus, tradens leges meas mentibus illorum, et in eorumdein cordibus scribens⁵¹. » In mentem igitur aliquid cor, intellectuale divinumque fermentum recipiamus; ut per tam sacram sanctamque rem spiritualiter azymii inveniamur. Etenim in mentem repens evangelici magisterii vis vivifica, animam simul et corpus in suam veluti qualitatem convertit.

V. 23. 323 Ait autem illi quidam: Domine, num pauci sunt qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos: Contendite intrare per angustum portam, etc.

(1) Videlut quodammodo responsio extra scopum interrogantis excurrere. Ille enim sciscitus fuerat, num pauci salvarentur; hic autem rationem qua possent justificari exponit dicens: « Contendite intrare per angustum portam. » Quid ergo hic dicimus? Solehat universalis Servator interrogantibus respondere, haud omnino prout ipsis libebat, sed spectare potius quid audientibus utile foret ac necessarium. Id vero potissimum agebat, cum aliquis supervacanea atque inutilia cognoscere avebat. Cur enim opus erat velle rescire, utrum nulli an pauci sint qui salvantur? Quænam hinc utilitas audientibus obveniebat? Verum enimvero necessarium erat et utile cognoscere viam potius qua quisplani ad salutem pergeret. Prudenter itaque vanam interrogationem silentio transmittit, verba autem sua ad necessariam rem convertit; videlicet ad docendum quid factio opus esset ut per angustum arcamque januam intremus. Hoc ipsum et alibi monuerat dicens: « Intrate per angustum portam; nam lata spatioque via est quæ dicit ad perditionem, multique per eam intrant: angusta vero et arcta via est quæ ad vitam ducit, et pauci sunt qui inveniunt illam⁵². » Nam volentibus pervenire necessaria in primis est recta fides; deinde inculpata vita, quantum humana justitia esse potest. Sic enim aliquando David etiam propheta Deum his verbis precabatur: « Judica me, Domine, secundum iustitiam meam⁵³. » Verumtamen illi qui sancte vivere volunt, haud queunt sine Deo vocante id agere. Semper enim aspera et ardua, multisque haud gradibilis, quæ dicit ad virtutem via est. Facile vero introibit per angustum portam, 324 et arcta via

⁵⁰ I Thess. v, 23. ⁵¹ Jerem. xxxi, 31, 38. ⁵² Matth. vii, 13, 14. ⁵³ Psal. vii, 9.

(1) Autem subsequentia apud D. Thomam in cat. Lat. sic. « CYRILLUS. Angusta porta ærimumnam et patientiam sanctorum significat. Sicut enim pugnatum victoria attestatur militis strenuitati, sic præ-

A γάρ ἐν τῷ ήμεν, ἀγίους καὶ διδύμους ἀποτελεῖ· καὶ εἰς νοῦν καὶ καρδίαν εἰσεδυκώς, πνευματικοὺς ἀποφαίνει· ἐν' ὧς δὲ Παῦλός φησι, δλόχληρον τὸν τῆς πνεύματος, καὶ τὸ σῶμα, καὶ φυχὴ ἀμέμπτως τηρηθεῖται· ἐν τῷ διανοίᾳ τῷ ήμενῳ δὲ θεοῖς εἰσχείται· λόγος, σαφηνεῖται λέγων δὲ τῶν διὸν θεῶν δι' ἑνὸς τῶν προφητῶν· « Ἐδύονται ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ συντελέσω ἐπὶ τὸν οἶκον Ἱερατὴλ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα διαθήκην καινὴν, διδοὺς γόρμους μου· εἰς τὰς διανοίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. » Οὐκοῦν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν, τὴν νοητὴν καὶ θελαν δεχόμεθα ζύμην, ἵνα διὰ τῆς οὐτως στενῆς καὶ ἀγίας ζύμης δεξιμειει νοητῶς εὐρισκόμεθα. Εἰσιδύνοντα γάρ εἰς νοῦν τῆς εὐαγγελικῆς παιδεύσεως ἡ ζωοποίης ἐνέργεια, φυχὴν Β τε, καὶ σῶμα, καὶ πνεῦμα πρὸς τὴν ιδίαν ὁσπερ ποιότητα μεταστοιχεῖολ.

Εἰπε δέ τις αὐτῷ· Κύριε, εἰ δόλιοι οἱ σωζόμενοι; Ο δέ εἰπε πρὸς αὐτούς· Ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης, κ. τ. λ.

(A f. 195 b, B f. 135, D f. 55) Δοκεῖ πως ἡ ἀπόκρισις ἔξω φέρεσθαι σκοποῦ τοῦ ἐρωτήσαντος. «Ο μὲν γάρ τοι μαθεῖν, εἰ δόλιοι οἱ σωζόμενοι· δὲ τὴν τοῦ δύνασθαι δικαιωθῆναι τρίθνον ἐκηγείτο, λέγων· « Ἀγωνίζεσθε εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης. » Τί οὖν δρά πρὸς τοῦτο φαμεν; « Εθος δὲν τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ, τοῖς ἐρωτῶσιν αὐτὸν ὑπαντεῖ, οὐχὶ πάντως κατὰ τὸ αὐτοῖς δοκοῦν, ἀλλὰ εἰς τὸ χρήσιμον τε καὶ ἀναγκαῖον τοῖς ἀκροωμένοις δρᾷν. » Εδρα δὲ τοῦτο μάλιστα, ὅτε τις τοῖς μαθεῖν τι τῶν δοσα περιττά ἔστι καὶ ἀνόητα. Τί γάρ ἔδει φιλοπυστεῖν, πήγερόν ποτε πολλοὶ τινες εἰεν ἢ δόλιοι οἱ σωζόμενοι; Τί τὸ ἐντεῦθεν ἄφελος ἐκβέβηκεν διὰ τοῖς ἀκροωμένοις; « Ήν δὲ ἀναγκαῖον καὶ λυσιτελές τὸ εἰδέναι μᾶλλον τὸν τρόπον δι' οὐπερ διὰ τις λοι πρὸς σωτηρίαν· οὐκοῦν οἰκονομικῶς πρὸς μὲν τὸ τῆς ἐρωτήσεως εἰκαῖον, ἀποστιγμόν· μεθιστησι δὲ τοὺς λόγους ἐφ' ὅπερ ἡν ἀναγκαῖον· τοῦτο δὲ ἡν τὸ εἰδέναι δρᾶν ἐκείνα δι' ὃν ἡν δύνασθαι τὴν στενήν καὶ τεθλιμμένην εἰσελάσαι πύλην. Τοῦτο γάρ που καὶ ἐτέρωθι διδάσκων φησίν· « Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· διὰ πλατεῖας τῇ πύλῃ, καὶ εὐρύχωρος ἡ δόδις ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς· στενὴ δὲ τῇ πύλῃ καὶ τεθλιμμένη ἡ δόδις ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, δόλιοι δέ εἰσιν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν. » Τοῖς γάρ ἐθέλουσιν ἐλθεῖν, δεῖ δη πάντως πλετεως μὲν, καὶ πρὸ γε τῶν δλλων, δρῆσι· εἴτα, βίου ἀλήπτου κατὰ γε τὸ μέτρον τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης. Οὕτω γάρ που καὶ διὰ προφῆτης Δασδιὸς πρὸς θεὸν ἵεταις ἐποιεῖτο λέγων· « Κρίνον με, Κύριε, κατὰ τὴν δικαιοσύνην μου. » Πλὴν οὐκ ἔνεστι τοῖς ἐθέλουσι βιοῦν ἀγίως, ἀκλητὴ δύνασθαι τοῦτο δρᾶν (2)· ἀεὶ γάρ πώς ἔστι σκληρὰ καὶ ἀνά-

clarum efficiet valida perpessio laborum et tentationum. »

(2) Animaadvertere gratiae diuinæ ad bene agendum necessitatatem.

της, καὶ οὐ βάσιμος τοῖς πολλοῖς, ἡ εἰς ἀρετὴν ἀποφέρουσα τρίβος· εἰσελάσσει δὲ ράδιως διὰ τῆς στενῆς πύλης, καὶ δραμεῖται τὴν τεθλιμένην ὁ ἄγων· ζόμενος· καὶ τοὺς τοιούτους πόνους αἴρομένος. Γέγραπται γοῦν, διτὶ εἰς Ἀνήρ ἐν πόνοις πονεῖ ἔκπτω, καὶ ἐκβιάζεται ἔκπτω τὴν ἀπώλειαν· ἡ ὡς γάρ αὐτὸς πάλιν ἔφη ὁ Κύριος· « Βιαστῇ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασταὶ ἀπράξιοις αὐτήν. » Πλατεῖα δὲ ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς, ἡ πολλοὺς εἰς διεθρῶν καταφέρουσα. Καὶ ὅποιον ἀν νοηθεῖ τὸ πλάτος αὐτῆς; Αἰσχρὰ καὶ φιληδόνος ζωῆς, τρυφαῖ, καὶ κῶμοι, καὶ μέθαι, καὶ πάντα τὰ τῆς κακίας ἐπιτηδεύματα, ἡ φιλαργυρία, καὶ τῶν προσκαίρων δοκαρίων φεντασία κανή, τὸ ἀμνημονεύον τῶν θείων ἐνταλμάτων, τὸ μὴ ἔχειν τὸν τοῦ Θεοῦ φόδον πρὸ δρθαλμῶν. Οὐκοῦν τῶν μὲν τοιούτων ἀποφοιτῶν ἀναγκαῖον τοὺς εἰσβάλλειν ἐθέλοντας διὰ τῆς στενῆς πύλης, συνείναι δὲ καὶ συνεορτάζειν Χριστῷ· διτὶ γάρ οἱ μὴ τοιοῦτοι ἀποβλητοί, διτὶ ἐναργοῦς παραδείγματος διέδειξεν ὁ Σωτὴρ εἰτένει.

‘Αφ’ ὃν ἀν εἰσέλθῃ (1) ὁ οἰκοδεσπότης καὶ ἀκολεῖση τὴν θύραν, κ. τ. λ.

(Α. f. 197, Β. f. 135 b, Ζ. f. 137 b) « Ως ἐπὶ τίνος οἰκοδεσπότου πολλοὺς τῶν ἐπιτηδείων συναγηγερκότος εἰς ἐστίαν καὶ τράπεζαν, εἴτα προεισθεηκότος μεθ’ ὧν ἔδει τοῦτο δρᾶν, ἀποκλείσαντός τε τὴν θύραν, τοὺς μετὰ τοῦτο κραύσοντας ἀκούσεσθαι φησιν· « Οὐκ οἶδα ὑμᾶς· » Γνῶσιν δὲ ἐνταῦθα οὐχ ἀπλῶς τὴν εἰδήσιν λέγει, ἀλλὰ τὴν οἰκειότητα τὴν ἐν μεθέξει, τὴν ὡς ἐν χάριτι καὶ τιμῇ. Εἰπερ γάρ ἡ γνώσις μόνον ἡμῖν κατασημαίνεται εἰδῆσιν, πῶς ἡγνόησε τῶν δυτῶν τινάς, δὲ πάντα ἔχων γυμνά καὶ τετραχηλισμένα τοῖς δρθαλμοῖς αὐτοῦ, δὲ καὶ πρὸν γενέσεως πάντα εἰδὼς; Οὐκοῦν οὐ μόνον ἀνόητον, ἀλλὰ καὶ δυστεκές, τὸ ἀγνοῆσαι τινας ὑποτοπήσαι τὸν Κύριον· οἰησμέθα δὲ μᾶλλων εἰπεῖν αὐτὸν, ὡς οὐδαμόθεν τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ σχέσιν ἐπάγονται. Οὐκ οἶδα γάρ, φησι, γεγονότας ἀρετῆς ἔραστάς· οὐ τὸν ἐμὸν τιμήσαντας λόγον, ἀλλ’ οὐδὲ συναρθέντας ἔμοι διὰ πράξεων ἀγαθῶν. Ἀχολούθως καὶ πρὸς Μωϋσάν εἰρηται· « Οἰδά σε παρὰ πάντας, καὶ χάριν· εὐρες παρ’ ἔμοι· » ἀντὶ τοῦ· « Εν οἰκειότητι τῇ ὑπὲρ πάντας ἐτέθης παρ’ ἔμοι, καὶ πολλὴν ἐπορίαν τὴν χάριν. Οὐκοῦν καὶ περὶ τῶν οὐδαμόθεν τοὺς αὐτῷ, λέγει· « Οὐκ οἶδα ὑμᾶς· ἀπόστητε ἀπ’ ἔμοι, ἔργαται τῆς ἀδικίας. » — « Οὐδεμία γάρ κοινωνία φασὶ πρὸς σκότος. »

Τίνες δὲ ἀν νοηθεῖν οἱ λέγοντες τῷ Χριστῷ τό· Ἐφάγομεν καὶ ἐπίομεν ἐνώπιον σου; Ἀρμόσσειν ἀν δὲ τούσδε λόγος μάλιστα τοῖς ἐξ Ἱσραὴλ, οἷς δὴ καὶ ἔφη Χριστὸς, διτὶ εἰς Ὁψεσθε τοὺς περὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ἔκπτων δὲ ἐκβαλλομένους ἔξω. Πῶς οὖν ἥσθιον καὶ ἐπινο-

A gradietur, qui conabitur, et hujusmodi labores exantlare decreverit. Scriptum est igitur: « Vir laborans, laborat sibi, et vim facit perditioni suæ » (2). » Sicut enim rursus idem ait Dominus: « Vini patitur regnum Dei, et violenti rapiunt illud ». Lata vero porta et spatiovia via qua multos ducit ad interitum. Quænam porro intelligetur latitudo ejus? turpis nimirum et voluptaria vita, deliciae, comedationes, crapulæ, et omnia vitiiorum studia, avaritia, et temporalis gloriola vana phantasias, divinerum mandatorum oblivio, Dei denique timorem non habere præ oculis. Ergo hæc omnia vitare oportet, si qui volunt per angustam portam intrare, et cum Christo versari aeternumque festum peragere. Quod vero qui ejusmodi non sunt reijicuntur, evidenti exemplo demonstrat Servator dicens:

V. 26. Cum autem intraverit paterfamilias, et osium clauerit, etc.

Cen si quis paterfamilias complures amicos suos congregaverit ad mensæ convivium, et deinde ipse introiverit quibuscum est cœnaturus, januamque occluserit; qualcunque postea pulsaverint, audituros dicit: « Non novi vos. » Notitiam autem hoc loco non pro simplici scientia dicit, sed pro familiaritate, gratiaque et honoris communione. Nam si hic notitia scientiam strictum significaret, quonodo quemquam is ignoraret cui omnia nuda et revelata versantur ob oculos, et qui antequam etiam siunt cuncta scit? Est ergo non modo insanum sed etiam irreligiosum suspicari quidquam a Domino ignorari. Existimabimus potius dici ab ipso, quod bi nullam cum eo necessitudinem nequamque habeant. Non novi, inquit, vos amatores esse virtutis, non mecum in pretio habentes 325 doctrinam, nec mecum per bonorum operum exercitia conjunctos. His consentanea Moysi quoque dicta fuerunt: « Novi te præ omnibus, gratiamque apud me nactus es » (3). Nempe ad meam familiaritatem præ omnibus assumptus es, multamque gratiam consecutus. Quare et hi qui ipsius amicitiam non sunt adepti, dicit: « Non novi vos; discedite a me, operarii iniqutis » (4). — « Nulla enim communio lucis cum leuebris » (5).

Quinam vero credentur qui alunt Christo, manducabimus et bibimus coram te? Congruit uique Israelitis potissimum sermo hic; quibus certe dicebat Christus: « Videbitis Abrahamum et prophetas in regno Dei, vos autem foras expelli. » Quoniodo ergo manducabant atque bibebant coram Deo?

⁽¹⁾ Prov. XVI, 26. ⁽²⁾ Matth. XI, 12. ⁽³⁾ Exod. XXIII, 12. ⁽⁴⁾ Matth. VII, 23. ⁽⁵⁾ II Cor. VI, 14.

(1) Scripsi εἰσέλθη cum aliquot codicibus apud Sabaterium et Scholtzium; sic enim legebat non solum vulgatus noster Lat., verum etiam Cyrillus, ut appareret infra ex vocabulo ejus προεισθεηκότος. Vulgo tamen Græcus textus habet ἔγραθη.

(2) Apud Sabaterium bis Cassianus, et semel S. Hieronymus, ita habent ut nos Latine scripsimus. Flaminius Nobilis tamen in sua Proverbiorum translatione maluit interpretari: Vim facit in interitum suum; quod contrarium fortasse sensum exhibere videtur.

Nempe legali fungentes cultu; nam cruentas victimas Deo afferentes comedebant et latabantur. Audiebant insuper in synagogis libros Moysis, qui non tam sua scripsit, quam Dei verba interpretatus est; etenim semper sermoni suo prefabatur: « Hæc dicit Dominus. » Haud tamen justificando homini sufficit cruentus cultus. neque suas quisquam abluerat maculas, audiens quidem divinarum legum lectionem, nihil vero mandatorum exsequens. Alioqui etiam fidem non admittentes quæ impium justificat, nec evangelica statuta sectantes, quæ vires suppeditant ingenuæ præstantique vitæ agendæ, quo pacto regnum cœlorum adire poterunt? Prædictis annumerabis et nonnullos alios qui dicere interdum queunt omnium Judici: Comedimus coram te, et in plateis nostris tu docuisti. Quinam item hi erunt? Multi crediderunt in Christum, sanctasque ejus celebrant solemnitates, et ecclesias frequentantes evangelicas audiunt doctrinas; attamen saecularum Scripturarum nihil in mente sua reponunt, sed fructus sterile gerunt cor. Hi quoque igitur amare flebunt, dentibusque stridescunt; namque et hos Dominus negabit. Ait itaque: « Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum Dei,

326 sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est »⁴⁰.

Kύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ νοὶ τοῖς.

V. 29. Venient ab oriente et occidente, etc.

Multi convenient cum sanctis, ipsi autem Israelite expellentur. Et qui primas partes tenuerant, tunc secundas occupabunt, aliis sibi præpositis, quod reapse accidit: nam gentes prælate sunt Iudaico gregi. Quanquam de multis quoque aliis atque indefinite hæc dicta sunt. Erant autem priore loco qui ex ethniciis crediderunt, illi scilicet qui nunc sunt postremi, ceu qui postremo tempore Deum agnoverunt. Erunt vero tunc primi propter fidem suam sinceram. At increduli Iudei, qui nunc priores videntur, quatenus priores Deum cognoverunt (nam Filius meus, inquit Scriptura, primogenitus Israel⁴¹), tunc incredulitatis suæ causa fient novissimi. Intelligitur sermo hic etiam de fidelibus, qui in hac vita videntur infirmi, sed in futuro sæculo primi erunt; et vice versa. — Quod autem Iudei amicitiam Dei, spiritalem scilicet, omnino forrent amissuri, proque iis gentium multitudo introducenda, demonstravit dicens: « Quod ab oriente et occidente, aquilone et austro, vocati multi requiescent cum sanctis. » Et illi quidem expellentur, hi autem accumbent in regno Dei. — Et primum quidem tempus esse putamus, ut diximus, quo erat in paradiſo Adamus. Secundum, ceu si

⁴⁰ Matth. vii, 21. ⁴¹ Exod. iv, 22.

(1) Reapse hæc partim dicta fuerunt ad vers. 8. Et quidem hoc fragmentum pertinere potius videtur ad Cyrilli in Matthæum (cap. xi) commentarium qui desideratur; illuc eum actum fuit de parabola vinearum. Porro similia his scribit Cyrus in suo de prædicta

A ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; τὴν νομικὴν τελοῦντες λατρεῖαν. προσκομίζοντες γὰρ τῷ Θεῷ τὰς δι' αἱμάτος θυσίας, ἡσθιον καὶ ηὐφραίνοντο· ἥκρωντο δὲ καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Μωϋσέως βιβλίων, οὐ τὸ ξαυτοῦ γεγραφότος μᾶλλον, ἔρμηνεύοντος δὲ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ· προανετίθει γὰρ δει τῆς ξαυτοῦ φωνῆς τοῦ· « Τάδε λέγει Κύριος. » Ἀλλ' οὐχ ἀρκεῖ πρὸς δικαίωσιν ἡ δι' αἱμάτων λατρεία· οὐδὲ δι' ἀπονίψιστο τις μολυσμοὺς, ἀκροατής μὲν τῶν θείων γενέμενος νόμων, πεπραχὼς δὲ οὐδὲν τῶν κεκελευσμένων· καὶ ἐτέρω; δὲ τὴν πίστιν οὐ προσηκάμενοι τὴν δικαιούσταν τὴν ἀσεβῆ, οὐδὲ τοὺς εὐαγγελικοὺς θεσπίσματιν ἀκολουθίσαντες, δι' ὧν ἦν δύνασθαι τὴν εὐφύδην καὶ ἐξειλεγμένην ἀξιστήσαι ζωὴν, πῶς ἀν εἰσελάσσειν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; « Επαριθμήσεις τοῖς ὠνομασμένοις καὶ τέτερους τινὰς δυναμένους εἰπεῖν ἔστι» διε τῷ πάντων Κριτῇ. « Ἐφάγομεν ἐνώπιον σου, καὶ ἐν ταῖς πλατείαις ἡμῶν ἐδίδαξας. Καὶ τίνες ἀν εἰεν οὗτοι πάλιν; Πολλοὶ πεπιστεύκασιν εἰς Χριστὸν, καὶ τὰς ἀγίας ἐπ' αὐτῷ τελοῦσιν δορτάς, φοιτῶντες δὲ καὶ ἐν ἐκκλησίαις, τῶν εὐαγγελικῶν ἀκραῶνται παιδευμάτων· ἀποτίθενται δὲ εἰς νοῦν τῶν γεγραμμένων οὐδέν· ἀλλὰ καὶ πνευματικῆς εὐκαρπίας γυμνήν ἔχουσι τὴν καρδίαν· κλαύσονται οὖν καὶ οὗτοι πικρῶς, καὶ βρύζονται τοὺς δόδντας· ἀρνήσεται γὰρ καὶ αὐτοὺς δι Κύριος. « Εφη γοῦν· « Οὐ πᾶς δὲ λέγων μοι, Κύριε ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. »

C « Ἑξουσιον διδούσαντες καὶ δυσμῶν, κ. τ. λ.

(Α f. 198, Β f. 136) Πολλοὶ συνελεύσονται τοῖς ἀγίοις, αὐτοὶ δὲ ἐξωσθήσονται· καὶ τὴν πρώτην ἐσχηκότες τάξιν, τὴν δευτέραν ἔχουσι τότε, προτεταγμένων ἐτέρων· δὲ καὶ γέγονε· προτετίμηνται γὰρ τὰ ἔθνη τῆς Ἰουδαίων ἀγέλης· εἰ καὶ περὶ πολλῶν ἐτέρων καὶ ἀδιορίστως τοῦτο εἰρηται. « Εσονται οἱ ἔξ έθνῶν πιστοὶ πρῶτοι, οἱ δοκοῦντες ἔσχατοι νῦν, ὡς ἔσχατοι τὸν Θεὸν ἐπιγνόντες· ἔσονται δὲ τότε πρῶτοι διὰ τὴν εἰλικρινῆ πίστιν αὐτῶν· οἱ δὲ ἀπιστοὶ Ἰουδαῖοι, οἱ δοκοῦσι μὲν πρῶτοι νῦν, ὡς πρῶτοι τὸν Θεὸν ἐπιγνόντες (υἱὸς γάρ, φησι, πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ), ἔσονται τότε ἔσχατοι διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν. Νοεῖται δὲ δόλος καὶ περὶ τῶν πιστῶν τῶν δοκούντων μὲν εἶναι ἔσχατων ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἔσομένων δὲ πρώτων ἐν τῷ μέλλοντι αἰώνι, καὶ αῦθις ἐναλλάξ.

— (Α f. 198) « Οτι δὲ ἐμελλον Ἰουδαῖοι τῆς πρὸς αὐτὸν οἰκειότητος, δῆλον δὲ διε πνευματικῆς, διορθώπως ἀπολιτεύεν, ἀντεῖσανενθήσεσθαι δὲ τῶν ἔθνῶν ἡ πληθὺς, διέδειξεν εἰπών· « Οτι ἔξ ήσονται διαδέσμην, καὶ βορρᾶ, καὶ νότου κεκλημένοι πολλοὶ συναναπαύσονται τοῖς ἀγίοις. » Αὐτοὶ γε μὴν ἐξωσθήσονται· οὗτοι δὲ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.— (Α f. 198 b) Καὶ πρῶτον μὲν καὶ ρὸν λογιούμεθα, ὡς εἰρηται (1), καθ' ὃν ἦν παραδείσιφ Ἄδαμ. Δεύτε-

parabola sermone ad populum, quem Graece nos edidimus in Spicilegio Rom. t. V, p. 119 seqq. [et Biblioth. Nova PP., t. II, p. 469-471 Graece et Latine].

ρον, ὡς ἐν ὥρᾳ τρίτῃ δηλούμενον, καθ' ὅν ἦν Νῶε. Τρίτον, ὡς ἐν ἔκτῃ, καθ' ὅν ἦν Ἀβραάμ. Τέταρτον, ὡς ἐν ἑνάτῃ, καθ' ὅν ἦν Μωϋσῆς καὶ οἱ προφῆται. Περὶ δὲ τὴν ἐνδεκάτην, τουτέστιν ἐν τῷ πέμπτῳ καιρῷ, συστελλομένης ἡδη τῆς ἡμέρας, ἤγουν τοῦ παρόντος αἰώνος, ἐμισθώσατο τὰ έθνη ὁ Χριστὸς, κεκλημένα πρὸς ἐπίγνωσιν, παρ' οὐδενὸς ἐτέρου.

Προσῆλθότ τινες Φαρισαῖοι λέγοντες· Ἐξελθε, καὶ πορεύοντο ἐγεῖθεν.

(B. f. 136 b, D f. 55 b) Οὐχ ἡθελον ὑπὸ βασκανίας οἱ Φαρισαῖοι τὸν Χριστὸν ἐνδημεῖν τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἵνα μὴ ταῖς θεοσημείαις καὶ ταῖς ὑπὲρ νόμου μυσταγωγίαις πρὸς τὴν αὐτοῦ πίστιν σαγηνεύσῃ τολλούς. Ἐπειδὴ δὲ θεός ὁν οὐκ ἤγονε τοὺς αὐτῶν διαλογισμούς, ὑπαπαντῷ πράως τε καὶ ἐπεσκιασμένως, ὡς ἔθος αὐτῷ. «Εἰπατε γάρ, φησὶ, τῇ ἀλώπεκῃ ταύτῃ.» — (A. f. 198 b) Πρόσχες ἀκριβῶς τῇ τοῦ λόγου δυνάμει. Δοκεῖ μὲν γάρ πως τετράφθιται καὶ βλέπειν εἰς τὸ Ἡράδου πρόσωπον τὸ εἰρημένον, ὡς τινες ἐνόμισαν· ἔρχεται δὲ μᾶλλον κατὰ τῆς τοῦ Φαρισαίου σκιτήτης. Καίτοι γάρ δυνάμενος εἰπεῖν· «Εἰπὲ τυχόν τῇ ἀλώπεκῃ ἐκείνῃ, τοῦτο μὲν παρῆσιν· εὐψυχεῖστα δὲ μέση τινὸς χρώμενος φωνῇ, μονονουχὶ κατέδειξεν ἐγγὺς δυτα Φαρισαίον, εἰπὼν, «τῇ ἀλώπεκῃ ταύτῃ!». Τῇ ἀλώπεκῃ δὲ παρεικάζει τὸν ἀνθρώπον· πανοῦργον γάρ δεῖ πώς ἔστι καὶ δύστροπον τὸ θηρόν· τοιοῦτοι καὶ οἱ Φαρισαῖοι.

Ίδον ἐκβάλλω δαιμόνια καὶ λάσεις ἐπιτελῶ σήμερον καὶ αὔριον· καὶ τῇ τρίτῃ τελειόνμαι.

(A. f. 198 b, B. f. 156, D f. 55 b, E f. 204 b) «Ορές δὲ τούθ' ὅπερ ἔδει λυπαῖν τὸ τῶν Φαρισαίων στέφος, ἀποπληροῦν ἐπαγγέλλεται, φάσκων δὲ καὶ ἀκαθάρτοις ἐπιτιμήσεις πνεύματι, καὶ ἀπαλλάξει παθῶν τοὺς ἐν ἀρβωσίαις, καὶ τελειωθήσεται, τουτέστιν, ἐκῶν ὑπομενεῖ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθος, ὑπέρ γε τοῦ σῶσαι τὴν ὑπ' οὐρανὸν; Ἅδει δὴ οὖν ἄρα καὶ πῶς καὶ πότε τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑποστήσεται· πλὴν ὡθήσαν οἱ Φαρισαῖοι κατορθώσῃσεν αὐτὸν τὴν Ἡράδου χείρα, καίτοι τῶν δυνάμεων δυτα Κύριον. «Οτι δὲ τῆς ἐξ ἀνθρώπων πλεονεξίας οὐδένα ποιεῖται λόγον, διέδειξεν εἰπών· «Πλὴν δεῖ με σῆμερον καὶ αὔριον καὶ τῇ ἔχομενῃ πορεύεσθαι· δὲ τοιοῦτον τὸν ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἐξω Ἱερουσαλήμ.» Τὸ δὲ «δεῖ με», λέγων, οὐκ ὀνάγκην ἀδιάφυκτον ἐπηρημένην δισπέρ ἐαυτῷ ἐδήλωσεν· ἀλλ' δὲ τοιοῦτον τὸν ἔσουσα τὸν ἔαυτον θελημάτων ἀνυπόπτως ὅπουτερ δινέθελη βαδεῖται καὶ περινοσθῆσαι τὴν Ἰουδαίαν, οὐδενὸς ἐπιόντος ἢ ἐπισουλεύοντος, ἀχρὶς διν αὐτὸς ἐκῶν καταδέξεται τὴν τελείωσιν, τὴν διά γε, φημι, τοῦ τιμίου σταυροῦ. Τέως μέντοι ἐνεργῶ δυνάμεις· καὶ τούτου νῦν δικαιόσ· καὶ οὐ τί γε ἐπὶ πλεονα χρόνον· τοῦτο γάρ σὸν σήμερον καὶ τὸ αὔριον. Καὶ τοῦτο δὲ, φησὶν, ἀποκείσεται Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐχ ἐτέρως

(1) Confer scholia in Lucam apud nos AA. class. t. IX, p. 448.

(2) Apud D. Thomam in cat. Lat. «CYRILLUS. Prædicta Domini verba Pharisaorum animos provocaverunt ad iram: Videbant enim populos iam

A esset tertia hora denotatum, quo sicut Noe. Tertiū, quasi hora sexta, dum viveret Abrahamus. Quartū, quasi hora nona, quo tempore fuerunt Moyses atque propheta. Undecima denique hora, id est quinto temporis spatio, die jam inclinante, id est præsente sæculo, mercede gentes conduxit Christus, quas nemo præter ipsum ad se cognoscendum vocavit.

V. 31. **327** (2) Accesserunt quidam Pharisaī dicens: *Exi, et vade hinc.*

Nolebant propter invidiam Pharisaī Christum habilitare Hierosolymis, ne miraculis et superioribus legi doctrinis ad fidem suam multos pertraheret. Sed quia utpote Deus cogitationes illorum non ignorabat, respondet mansuete lecteque, pro more suo. «Dicite, inquit enim, vulpi haic.» — Sedulo animadverte sermonis vim. Videtur enim fortasse dictum hoc contra Herodis personam dirigi, ut quidam existimant; reapse tamen contra Pharisaī hominis potius nequitiam intenditur. Nam cum dicere potuisse: Dic vulpi illi, hoc non facit: soler-tissime vero medio quodam usus vocabulo, demonstrat Pharisaūm præsentem, dicens: «vulpi huic.» Vulpi autem comparat hominem: est enim illud animal callidum et malignum, cuiusmodi erant Pharisaī.

V. 32. *Ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie et cras, et tertia die consummor.*

Viden' ut quod molestium esse Pharisaorum globo sciebat, hoc se facere profitetur? dicens videbilec se impuros increpitum spiritus, ægros morbis expediturum, et ipsum se denique consummatum iri, id est, sponte latraturum crucis passionem, ut terrarum orbi saluti sit. Sciebat ergo et quomodo et quando mortem in carne foret experturus: interim tamen putabant Pharisaī timeri ab eo Herodis manum, licet virtutum esset Dominus. Sed enim quod hominum iniquæ potentiae nullam rationem haberet, demonstravit dicens: «Verumtamen oportet me hodie et cras et sequenti die ambulare; quia non capit prophetam perire extra Jerusalem.» Cum dicit «oportet me», haud inevitabilem imminenterque sibi necessitatem **328** indicat; sed quod potius pro voluntatis suæ facultate; absque ulla suspicio-ne, prout maluerit, incedet, Judæamque circumibit, nemine insidias aut vim faciente, donec ipse sponte consummationem sui exceperit per venerandam crucem. Interim quidem signis edendis do operam, cuius rei nunc tempus est; neque id tamen diu, prout innuunt verba hodie et cras. Illa vero passio Hierosolymis siet, neque alibi patrari potest: nam quæ prophetarum cædi semper studuit, prophetarum quoque Do-

contritos fidem ejus arripere. Itaque quasi perdonantes officium populis præsidendi, lucrumque amittentes, simulantes se eum diligere, suadent illi ut inde discederet: accesserunt, etc.

missum aggredieatur. Multorum sanctorum sanguinis
ream facit Jerusalem. Quid inde porro? Nempe
excidendum a Dei amicitia, spirituali scilicet, et
sanctorum spei amittendam. Ille dicens, locum
demonstrabat, quo passionem erat excepturus. —
Quod Judæi immemores essent donorum Dei, con-
sumatesque et morosi ad id omne quod ipsis pro-
fuerat, declaravit dicens: « Quoties volui congre-
gare filios tuos, » etc. Eruditivit enim per sapientis-
simum Moysen, admonuit per sanctos prophetas;
voluit illos sub alas, id est potentia sua legamento
tenere: ipsi vero tam optabilibus exciderunt bo-
nis, dum immemores ingratique esse maluerunt.
Unde πτέρυγας, toutestriū ὑπὸ σκέπην τῆς ἔσωνο
διημαρτήκασιν ἀγαθῶν, ἀμνῆμονες καὶ ἀχάριστοι δύνεται.

V. 35. Non videbitis me, donec veniat cum dicelis: **B**
Benedictus qui venit in nomine Domini.

Discessit Hierosolymis Dominus, indignos veluti
sua præsentia deserens illos qui ei dixerant: « Exi,
et vade hinc. » Deinde circumiens Iudeam, mul-
tosque valetudini restituens, editisque quæ oīnam
sermonem superant prodigiis, deuenio Hierosolyma
reversus est. Tunc videlicet asinæ pullo insedit,
multaque turba et pueri impuberes, palmarum ra-
mos tenentes anteibant acclamantes atque dicen-
tes: « Hosanna Filio Davidis! benedictus qui venit
in nomine Domini ». Itaque ceu nunc indignos de-
serens, tum rursus se appariturum ait, cum pas-
sionis **330** tempus inostabit. Tunc enim Hieroso-
lyma rediit, et eum acclamatione ingressus est:
eodemque tempore salutarem pro nobis passionem **C**
pertulit.

CAP. XIV (!).

V. 3. Num licet Sabbatho curare?

Interrogavit legisperitos et Phariseos Dominus,
an unquam liceret Sabbatho curare, necne? Hi vero,
inquit Scriptura, tacebant. Cur taces, o legisperi-
te? Recita aliquid ex Scripturis; demonstra utrum
lex Moysis eum vituperet qui benefacit Sabbatho;
utrum nos duros et immisericordes esse velit pro-
pter Sabbati otium. Atqui hoc nunquam demon-
strabis. Quia vero malitiosæ tacebant, frangit
contumacem illorum impudentiam Christus gravi-
bus ad hoc argumentis utens. Si vetat, inquit, mi-
sereri lex Sabbatho, cur tu misericordia uteris erga
assimum in puteum delapeum? Num filium neglige-
res Sabbatho periclitantem? objurga mandati rigo-
rem, si certe existimas durum esse legislatorem et
immisericordem: neque laboranti manuū dorri-

³³⁰ Malb. xxii et Joan. xii.

(1) Hoc loco ad capituli versum 1 sic est apud D. Thomam in cat. Lat. et CYRILLUS. Quatuor Do-
minus malitiam Phariseorum cognoscet, tamen
eorum felici conviva, ut proficeret præsentibus per
verba et miracula, unde subditur: *et factum est*, etc.
et ipsi observabant eum, nūn scilicet reverentiam
legis contemneret, et an quidquam prohibitorum

A οἵν τε γενέσθαι: ἄλλ' ἡ τοὺς προφῆτας; ἀλλ' μελετη-
χυῖα φονεύειν, ἥξει καὶ ἐπὶ τὸν προφῆτῶν Κύ-
ριον. Πολλοῖς δὲ ἀγίων αἱμασι τοιεῖται ἐνοχον τὴν
Ἱερουσαλήμ· καὶ τί τὸ ἐντεῦθεν; Ἀπόλιθοιν τῆς
πρὸς Θεὸν οἰκεῖσθητος, δῆλον δὲ διὰ πνευματικῆς,
ἴμελον ἀποπέμψεθαι τῆς τῶν ἀγίων ἐπίδοσις. Τοῦτο
λέγων, τὸν τόπον ἐδήλου ἐφ' οὐ τὸ πάθος ἴμελλεν
ὑπομένειν. — (A f. 199) «Οτι δὲ ἡσαν ἀμνῆμονες τῶν
παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων, δισάγωγοι τε καὶ ὀκηροὶ
πρὸς πᾶν διτοῦν τῶν ὀφελούντων αὐτοὺς, διδεῖξεν
εἰπών: «Ποσάκις ἡθέλησε ἐπισυνάξαι τὰ τέκνα, »
κ. τ. λ. Πεπαιδαγώγηκε γάρ διὰ τοῦ πανσόδου Μωϋ-
σέως, νενουθέτηκε διὰ προφῆτῶν ἀγίων· ἡθέλησεν
δυνάμεως ἔχειν αὐτούς, οἱ δὲ γε τῶν οὔτες εὐκτασι-
τάτων διημαρτήκασιν ἀγαθῶν, ἀμνῆμονες καὶ ἀχάριστοι δύνεται.

Oὐ μή Ιδητε, δῶς ἀντὶ ἥξει διὰ εἰκῆτε· Εὐλο-
γημένος ὁ ἀρχόμενος ἐν ὄντος Κύριον.

(A f. 199 b, B f. 157 b) Ἀποπεροῖτηκε γὰρ τῶν
Ἱεροσολύμων ὁ Κύριος, ὃς ἀναξίους ὅντας τῆς Ιερου-
σαλήμ τοὺς ἀφεῖς τοὺς εἰπόντας: «Ἐξελθε, καὶ πο-
ρεύου ἐντεῦθεν. » Εἴτα περινοστήσας τὴν Ιουδαίαν,
καὶ διασώσας πολλοὺς, καὶ σημείων ἀποτελεσθῆς τῶν
ὑπὲρ λόγον γεγνημένος, ὑπενθήσησε πάλιν ἐν τοῖς
Ἱεροσολύμοις, τότε δῆ, τότε κεκάθικεν ἐπὶ τὸν πῶλον
τῆς ὅνου, δχλοὶ δὲ πολλοὶ καὶ παῖδες ἀνηροί, τὰ κά-
λυντα (2) τῶν φοινίκων ἀνατείνοντες, προκαθάδιζον,
εὐφρημοῦντάς τε καὶ λέγοντες, « Άσαννά τῷ υἱῷ Δα-
βὶδ· εὐλογημένος ὁ ἀρχόμενος ἐν ὄντος Κύριον. »
Οὐκοῦν (3) ἀναξίους ὅντας ἀφεῖς, τότε πάλιν αὐτοὺς
διθῆσεθαι φῆσιν, δταν δὲ τοῦ πάθους ἐνστῇ καιρός·
τότε γὰρ ἀνέδη πάλιν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰσῆλασεν
εὐφρημοῦμενος· καὶ κατ' ἐκεῖνο τοῦ καιροῦ τὸ σωτῆ-
ριον ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη πάθος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ei δέξεστι τῷ Σαββάτῳ θεραπεύειν;

(A f. 200) «Ηρέτο τοὺς νομικοὺς καὶ τοὺς Φαρι-
σαίους ὁ Κύριος, πάτερόν ποτε δέξεστι τῷ Σαββάτῳ
θεραπεύειν, ἢ οὐ; οἱ δὲ, φησιν, ἐσίγησαν. 'Ἄνθ' δτου
σεσιγκας, ὡ νομικέ; Εἰπέ τι τῶν γεγραμμένων·
ἐπίδειξον τὸν διὰ Μωϋσέως νόμου διαβεβηκότα ποτὲ
τὸ εὖ ποιεῖν ἐν Σαββάτῳ, εἰ σκληροὺς ἡμᾶς καὶ
ἀφιλοκτείρμονας εἶναι; βούλεται διὰ τὴν τῶν Σαβ-
βάτων ἀργίαν. 'Ἄλλ' οὐχ ἂν ἔχοις ἐπιδεῖξαι τοῦτο πο-
θεν. 'Ἐπειδὴ δὲ διστρόπως σεσιγκασι, παραλύει
Χριστὸς τὴν ἀθραυστὸν αὐτῶν ἀναισχυτίαν, λο-
γισμοὶς ἀναγκαῖοις εἰς τοῦτο χρώμενος. Εἰ κεκά-
λυκε, φησιν, δ νόμος ἀλλεῖν ἐν Σαββάτῳ, πῶς ἐπο-
κτήσεις αὐτὸς δνον [cod. τὸν] εἰς φρέαρ κατεπε-
σόντα; Μή φροντίσῃς υἱοῦ κινδυνεύοντας ἐν Σα-
ββάτῳ; 'Ἐπιτίμησον τῷ τῆς διαθέσεως κέντρῳ, εἰπερ

faceret in die Sabbathi. »

(2) Ita cod. Et observa vocabulum.

(3) Mendose Corderius legit οὐχοῦν πρὸ οὐχοῦν,
ut est in nostris codicibus; ideoque ille contrario
sensu ait, non itaque tanquam indignos omnino de-
serit.

οἰσθα σκληρὸν δυτα τὸν νομοθέτην καὶ ἀφιλο[ι]χτεῖρ-
μονα· μηδὲ νέμε χείρα τῷ κάμνοντι, προτιθεὶς αὐτοῦ
τὴν εἰς τὸν νέμον αἰδὼ, μᾶλλον δὲ τὴν ἀγρύλαν τὴν
ἀλογωτάτην, εἰ μή σοι δοκεῖ πνευματικὸν εἰδέναι
Σαββατισμόν. Οὐ καταλήγει τοῦ εἶναι γρηστὸς δὲ τῶν
διλων Θεός, ἀγάθος ἐστι καὶ φιλάνθρωπος· οὐκ ἀπαν-
θρωπίας τὸν Μωϋσέως νόμον ἔτιθει διδάσκαλον,
ἀγάπης δὲ μᾶλλον τῆς εἰς τὸν πέλας εἰσηγήτην.
Εἴτα, πῶς ἡν εἰδός τὴν οὐτα σεπτῆν καὶ ἀξιάγαστον
ἴντολην ἀτονεῖν ἐν Σαββάτῳ, κατὰ βούλησιν Θεού;
Τί οὖν σεσίγηκας, νομικέ; Ἡπόρησας διμολογούμέ-
νως. Μακρὰ τοιγαροῦν χαίρειν εἰπὼν ταῖς βασκα-
νίσεις τῶν Ιουδαίων, ἀπαλλάττει τοῦ νοσεῖν τὸν ὑδρεὺρ
κεκρατημένον· δις δεδιώκεις τοὺς Φαρισαίους, οὐ προσ-
ήλθειν αἰτῶν θεραπευθῆναι διὰ τὸ Σάββατον, ἀλλὰ
μόνον ἐστι ἐγώπιον αὐτοῦ, ἵνα ἐκ τῆς θέας ἐλέησας
αὐτὸν, θεραπεύσῃ. "Οὐν περ εἰδὼς δὲ Κύριος, ὃς ἐμβα-
τεύων αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ᾧ Θεός, οὐκ ἐρωτᾷ αὐτὸν εἰ
θύλει ὅγιτς γενέσθαι, ἀλλ' εἰδένεις ἐθεράπευσεν αὐτὸν".
Γέδει· γάρ διτὶ ήθελε· καὶ γάρ ἵνα τύχῃ τῆς θεραπείας,
ἴστατο ἐμπροσθεν αὐτοῦ καὶ ἐσώπα.

Ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἁξελέγορτο.

(Α. f. 200, Β. f. 138 b, C. f. 138 b, D. f. 56 b) Ἐπειδὴ
τῶν κεκλημένων ἐθεάτο τίνας, ὡς μέγα τι χρῆμα
καὶ ἀξιόληπτον, τὰς πρωτοκλισίας ἀσυνέτως ἀρπά-
ζοντας, ἀναγκαῖων ἵνα αὐτούς τε καὶ ἡμᾶς ὥφελῇ,
ματαλας δόξης καταρρονεῖν παρεγγυᾷ. Καὶ δοκεῖ μὲν
Ιωάς τιστ, μικρά πως εἶναι ταυτὶ, καὶ οὐ πολλῆς
δέξια φροντίδος· δταν δὲ τις αὐτοῖς τὸν τῆς διανοίας
δρθαλμὸν ἐνερεῖσθ, τὸ τηγικάδε μαθήσεται ὅποιον
μὲν ἀπαλλάττει μῶμόν τὸν δινθρωπον, δον δὲ τὸ
κόσμον αὐτῷ ἐνεργάζεται. Τὸ μὲν γάρ τιμαὶς ἡμᾶς
ταῖς ἀναρμόδοτοις, ἡγουν οὐ πάντη τε καὶ πάντως
διφειλομέναις ἡμῖν προχείρως ἐπιτηδῖον, ἀσυνέτους
ἡμᾶς ἀποφαίνειν. "Οταν γάρ, φησιν, Ἐλθη δὲ ἐντιμό-
τερός σου, « ἐρεὶ σοι δὲ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας· Δές
τούτῳ τόπον »· ὡς πόσης αἰσχύνης τὸ πρᾶγμα με-
μέστωται! Σύφρων δὲ καὶ ἀξιοθάμαστος, διατὸν
αὐτῷ ἀνεπιπλήκτως τοῖς πρώτοις κατασεμνυνεσθαι,
τούτου μὲν οὐκ ἐφιέμενος, μόνον δὲ οὐχὶ τὰ ἑαυτοῦ
παραχωρῶν ἐτέροις, ὑπέρ γε τοῦ μὴ δοκεῖν ἥττά-
σθαι φιλοδοξίας, δι τοιοῦτος ᾧς δρθῆμα λήψεται τι-
μῆν· ἀκούσεται γάρ παρὰ τοῦ κεκληκτοῦ· Προσ-
ανάβηθι ὄλε. Μέγα δὴ οὖν καὶ ἔξαιρετον ἀγαθὸν, τὸ
μέτριον φρόνημα. Εἰ γάρ τις ἐτέρων προτάπτεσθαι
ζητεῖ, κερδανεῖτω τοῦτο διὰ τῆς δινθρωπίας τοῦ
προστιθέτηται, τῇ ταπεινοφροσύνῃ· ὑψηλὸν γάρ παρὰ Θεῷ τὸ συνεσταλμένον φρόνημα·
μιμητῆς γίνεται Χριστοῦ τοῦ εἰπόντος· « Μάθετε
ἀπ' ἐμοῦ, δτι πρᾶμα εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. »
Ταῦτα δὲ λέγων, οὐκέτι ἀπιπλήκτει βαρέως, ἀλλὰ
παραινεῖ χρηστῶς· ταῦτα ποιούσης καὶ τῆς παρα-
νέσεως, μᾶλλον δὲ καὶ πλέον ἐπὶ τῶν εὐασθήτων.
"Οτι καὶ προαγωγότερον ἀφίστησιν ἀπὸ τῆς φιλοτι-
μίας ἡ πρὸς τὰ τῆς φιλοτιμίας ἀποτροπή· μικρῷ δὲ

gas, legis ei præferens reverentiam, vel alienum
potius omni recta ratione otium; siquidem non vis
potius de spiritali cogitare Sabbato. Nunquam ces-
sat clemens esse omnium Deus, bonus est homi-
numque amans; Moysis legem haud fecit crudelita-
tis magistram, sed amoris potius erga proximum
auctricem. Jam vero cur sit credibile tam sanctum
admirandumque charitatis præceptum, invalidum
Sabbato esse, sic volente Deo? Cur itaque laebebas,
o legisprite? Profecto quia quid dices non ha-
bebas. Ergo valere multum jubens Judeorum invi-
diam, morbo liberat hominem qui hydrope labora-
bat; qui quidem Phariseos veritus, non accesser-
at ad medelam petendam propter Sabbathum, sed
coram illo tantum constituerat, **330** ut visu commo-
bus curaret. Quem videns Dominus, ejusque animum
ut pote Deus introspiciens, non interrogat utrum
sanus sieri velit, sed statim eum sanitati restituit;
nam quod vellet probe sciebat. Etenim sanitatis
recipiendæ causa coram eo se citerat et lacebat.

V. 7. Animadvertisens quomodo primos accubitus eligerent.

Cum cerneret ex invitatis quosdam, ceu ma-
gnum quid et æstimabile, primos acrubitū impru-
denter occupare, necessario ut illos et nos simul
juvaret, vanam gloriā contemnere hortatur. Vi-
dentur quidem hæc fortasse nonnullis minuta quæ-
dam nec curanda magnopere. Verumtamen si quis
eis mentis oculum attentius intenderit, tunc co-
gnoscet, quanto hæ monitiones vituperio hominem
arceant, quantopere ornent honore. Nam incon-
gruos honores, et qui nullo nomine nobis debentur,
temere invadere, imprudentes nos demonstrat.
Cum enim, inquit, venerit dignior te, « dicet tibi is
qui te et illum invitavit, Da huic locum; » que res
quanta te ignominia perfundet! Modestus autem et
laudabilis vir qui, cum ei sine reprehensione lice-
ret primis ordinibus velle honorari, id tamen non
appetit, ac de suo etiam propemodum allis cedit,
ne videatur vanæ gloriæ obnoxius, hic veluti debiti-
um consequetur honorem. Audiet enim ab eo qui
invitat: Ascende hue. Magna igitur et eximia res
est, modestia animi. Si quis enim cæteris anteponi
querit, lucretur hoc cœlesti suffragio, sit in hone-
re apud Deum, multis superet virtutum splendore,
et animi demissione. Alta enim est apud Deum
mens humilis. Hic fit Christi imitator, qui dixit:
« Discite a me, quia misericordia sum et humilis cor-
de ». Haec dicens, haud graviter jam increpat,
sed comiter hortatur: hic enim hujus adhortatio-
nis effectus est, præserit apud temeri sensus ani-
mos: nam lenius ab ambitione abstrahit, fuga eo
rum quæ ambitionem suadent. Parvo hoc cœnarum
exemplio ambitionem **331** cum prodigasset, et no-
destos extulisset, magnum parvo adjicit, generalem
sententiam proferens: quia « Omnis qui se exaltat,

⁹¹ Matth. xi, 29.

humiliabitur; et qui se humiliat, exaltabitur. Quod tamen ex divini norma iudicij dicitur, nullatenus vero secundum hominum consuetudinem fit. Quandoquidem multi etiam honorum cupidi vilem hanc honoriscentiam adepi sunt; vlcissimque alii, qui semet humiliaverant, sine præmio fuerunt. κατὰ τὴν τῶν ἀνθράπων ἐπιτελεῖται συνήθειαν. Ἐπειὶ πολλοὶ καὶ τιμῆς ὀρεχθέντες, ἐπέτυχον τῆς εὐτελοῦς ταύτης τιμῆς· καὶ ἄλλοι ἔστιν ταπεινώσαντες, ἔμειναν ἀγέραστοι.

V. 12. *Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos, etc.*

Ad animi humilitatem adhortatio hactenus. Præclaram mox invitantibus doctrinam suppeditat, grandem suggestens benefaciendi hominibus scopum, fructumque pretiosum, remotiorem licet, neque præmii loco statim futurum: quod secus agunt exigui animi homines, qui amicos invitant, fratres, cognatos, proximos, ut illico vicissim invitati, quod dederant, sine mora recipiant; cui consuetudini multo meliorem aliam digniorem substituit Dominus, nempe ut egeni potius invitentur, et infirmis claudisque benignitas impendatur, a quibus nulla remuneratio exspectanda sit, sed a Deo qui charitatem erga homines præmio prosequitur in futura vita. Hoc autem dicit, non ut quemquam a suis honorandis impedit, sed ut doceat quoniam emamus æquarium donorum mutuam liberalitatem; sed utilia faciamus beneficia nostra, quatenus magna præmia a Deo consequamur. Dicit enim: « Venite, possidete paratum vobis regnum. Esurivi enim, et dedistis mibi manducare^{**}, et reliqua. « Quodcumque cuiquam horum feceritis, mihi fecistis. »

V. 15. *Beatus qui convivatur in regno Dei.*

Verisimile est hunc hominem nondum fuisse spitalalem, sed magis animalem, satisque ineptum recte intelligendis Christi sermonibus. Erat enim adhuc in incredulorum 332 numero et nondum illuminatorum. Putavit ergo corporales fore sanctorum retribuciones, pro suis erga carteros beneficiis (1).

V. 16. *Homo quidam fecit cœnam magnam.*

Curiouse in primis consideremus, quædam causa fuerit, cur ad cœnam potiusquam ad prandium vocati multi fuerint; potissime vero quis homo intelligentius sit a quo invitator missus fuit; quis item ipse invitator, quinam denique illi qui invitati contempserunt invitationem. Igitur in hominis quidem persona intelligetur Deus Pater: nam similitudines figurantur sane ad veritatem, non tamen ipsæ sunt veritas. Hic ergo Creator omnium et Pater gloriæ, magnam cœnam instruxit, id est iustitiam facit

^{**} Matth. xxv, 34.

(1) Hoc loco prosequitur apud Corderium in catena Lat. Cyrillus. « Iis igitur, qui tam crasso corde erant, parabolam contextit, qua œconomiam totius mundi causa susceptam, admodum apposite convenienterque ob oculos ponit. Est autem hujusmodi :

Α οὗτοι τῷ παραδείγματι τῷ κατὰ τὰ δεῖπνα, τὴν τῶν φιλοτίμων καθαίρεσιν ὑποδεικνύει, καὶ τὴν τῶν ἀφιλοτίμων ὑψωσιν, μέγα τῷ μικρῷ προστίθησι, καθολικὸν ἐπιφέρων τὸ, διτὶ: « Πᾶς δὲ ὑψῶν ἔστιν, ταπεινωθῆσεται, καὶ δὲ ταπεινῶν ἔστιν, ὑψωθῆσεται. » Ὁπερ τῆς θείας ἡρηται κρίσεως, καὶ οὐ πάντως ἐπειὶ πολλοὶ καὶ τιμῆς ὀρεχθέντες, ἐπέτυχον τῆς εὐτελοῦς ταύτης τιμῆς· καὶ ἄλλοι ἔμειναν ἀγέραστοι.

"Οταρ ποιῆς ἀριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φάρει τοὺς φίλους σου, κ. τ. λ.

(Α f. 200 b, B f. 139, D f. 56 b) Ἀλλὰ τοῦτο μὲν περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης τὸ παράγγελμα· καλὸν δὲ καὶ πρὸς τοὺς καλοῦντας ἐπιφέρει τὸ δίδαγμα, μέγαν εἰσάγων τῆς παρὰ ἀνθρώποις δεξιῶσεως τὸν σκοπὸν, B καὶ τὸν καρπὸν ἀξιοπούδαστον, εἰ καὶ μαχράν οὐτος καὶ οὐκ ἔχων παραχρῆμα τὴν ἀνταπόδοσιν, διπέρ οἱ μικρόψυχοι ποιοῦνται· φίλους καλοῦντες, ἀδελφούς, συγγενεῖς, γείτονας, ἵνα εὐθὺς ἀντικληθέντες, κομισιαντο τοῦτο· οὐ πολλῷ καλλιον καὶ μεγαλοπρεπέστερον εἰσήγαγεν δὲ Κύριος, τὸ τοὺς δεομένους καλεῖν, τὸ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ λελαθημένους φιλανθρωπεύειναι, παρ' ὧν οὐκ ἔστιν ἀνταπόδοσις, ἀλλὰ θεὸς δὲ ἀνταποδόδυνται τῆς φιλανθρωπίας τὴν τιμὴν ἐπὶ τῆς μελλούσης ζωῆς. Τοῦτο δέ φησιν, οὐχ ἵνα τῆς πρὸς τοὺς ίδιους ἀπειρῆν τιμῆς, ἀλλὰ ἵνα διδάξῃ μὴ πιπράσκειν τὰς φιλοφροσύνας τῶν Ιων ἀνταπόδοσεων, ἀλλ' ὥφελίμους ποιεῖσθαι ταύτας, ἐπὶ μεγάλαις ἀντιδοσεσι ταῖς παρὰ θεοῦ. Ἐρει γάρ· « Δεῦτε, κληρονομήσατε τὴν ήτοι μασμένην ὑμένι βασιλείαν· ἐπείναστα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, καὶ τὰ ἔξης. « Ἔφ' οὖν γάρ ἐποιήσατε ἐν τούτων, εἰ μοὶ ἐποιήσατε. »

Μακάριος δὲ φάρεται ἀριστον (1) ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ θεοῦ.

(Α f. 201) Εἰκός δή που τὸν ἀνθρωπὸν οὐπω μὲν εἶναι πνευματικὸν, ψυχικὸν δὲ μᾶλλον, καὶ ἀνεπιτηδεῖως ἔχοντα πρὸς τοὺς σύνεσιν ἀκριβῆ τῶν λαλουμένων παρὰ Χριστοῦ· ἣν γάρ τῶν ἀπίστων ἔτι καὶ οὐπω πεφωτισμένων· ώφήθη δὲ οὖν σωματικάς ἔσεσθαι τῶν ἀγίων τὰς ἀμοιβὰς ὧν δὲ δράσειν, εἰς ἐτέρους ἀγαθωργεῖν ἥρημένοι.

Ἄρθρωπός τις ἐποίησε δεῖπνον μέγα.

(Α f. 201 b, D f. 57, E f. 204) Πολυτραγμονήσωμεν πρὸ γε τῶν διλλων, δόποια τις ἦν ἡ πρόφασις τῷ μὴ ἐπὶ ἀρίστῳ μᾶλλον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ δεῖπνῳ κεκλήσθαι πολλούς· μᾶλλον δὲ πρὸ τούτων, τὶς ἀν νοηθείη πρὸς ἡμῶν δὲ ἀνθρωπος; δὲ τὸν δειπνοκλήτωρα πεπομφώς· τὶς δὲ καὶ δὲιπνοκλήτωρ, καὶ τίνες ἔλως οἱ κεκλημένοι μὲν, ἀτιμάσαντες δὲ τὴν κλήσιν. Οὐκοῦν δὲ μὲν ἀνθρωπος νοηθείη δὲ θεὸς καὶ Πατήρ· αἱ γάρ εἰκόνες πλάττονται πρὸς τὸ ἀληθὲς, οὐκ αὐταὶ πάντως εἰσὶν ἡ ἀληθεία. Οὗτος δὲ οὖν δὲ τῶν

Homo quidam, etc.

(2) In cod. A. ἀριστον prandium pro ἀρτον panem. Cum hoc Vat. codice A. consentiunt alii Græci multi, ut a criticis jamdiu fuit animadversum.

δῶλων Δημιουργὸς καὶ Πατὴρ τῆς δόξης μέγα πε-
ποίηκε δεῖπνον, τοутέστιν οἰκουμενικὴν εἰργάσατο
πανήγυριν, δῆλον δὲ ὅτι τὴν ἐπὶ Χριστῷ· ἐν ἐσχάτοις
δὲ τοῦ αἰώνος καιροῖς, καὶ οὐλον ἐπὶ δυσμαῖς αἰώνος
τοῦ καθ' ἡμᾶς, ἐπέφανεν ἡμῖν ὁ Γίδες, ὅτε καὶ τὸν
δι' ἡμᾶς ὑπέστη Θάνατον, καὶ δέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐκα-
τοῦ σάρκα φαγεῖν, ἀπτος ὃν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ζωὴν
διδόντος τῷ κόσμῳ· πρὸς ἐσπέραν δὲ καὶ ὑπὸ λύχνοις
καὶ ἀμυνὲς ἐσφάζετο κατὰ τὸν Μῶσέως νόμον.
Δεῖπνον οὖν εἰκότως ἡ ἐν Χριστῷ κλῆσις ὑνόματα·
εἰτα, τις ἔστιν ὁ ἀπεσταλμένος, δην δὴ καὶ δοῦλον εἰ-
ναῖ φησιν; Αὐτός που τάχα Χριστός· Θεὸς γάρ ὃν
φύσει, καὶ Γίδες ἀληθινὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐκα-
τὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών. "Ἐστι τοῖνυν
Κύριος μὲν τῶν δλων, ὡς Θεὸς ἐκ Θεοῦ· τὴν γε μὴν
τοῦ δούλου κλῆσιν ἐφαρμόσειε τις ἀν εἰκότως τοῖς
τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ μέτροις. Πότε δὲ ἀπεστάλη;
Τῇ ὥρᾳ τοῦ δεῖπνου, φησί· οὐ γάρ ἐν ἀρχαῖς τοῦ
αἰώνος τούτου καταπεφοίτηκεν ἐξ οὐρανῶν δι μονογε-
νῆς τοῦ Πατρὸς Λόγος, καὶ γέγονεν ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς,
ἐν καιροῖς δὲ μᾶλλον καθ' οὓς αὐτὸς ἡθέλησεν
δι δυνάστης, δῆλον δὲ ὅτι τοῖς τελευταῖς, καθά πθά-
σαντες εἰπομέν. Ὁποῖος δὲ γέγονεν δι τοῦ κεκληκότος
λόγος; «Ἐρχεσθε, ὡς ἡδη ἔτοιμά ἔστι πάντα.» Ήτοί-
μαστος γάρ τοις ἐπὶ γῆς δι Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν Χριστῷ
τὰ δι' αὐτοῦ τῷ κόσμῳ δεδωρημένα ἀγαθά, ἀμαρτιῶν
ἀπόθεσιν, Πνεύματος ἀγίου μέθεξιν, υἱοθεσίας λαμ-
πρότητα, βασιλείαν οὐρανῶν. Ἐπὶ ταῦτα κέκληκεν δι
Χριστὸς, διὰ τῶν εὐαγγελικῶν θεσπισμάτων, καὶ πρό
γε τῶν δλων, τὸν Ἰσραὴλ. «Ἄρ» οὖν ἐβούλεύσαντό τι
χρηστὸν ἐν ἀντοῖς; «Ἄρα τεθαυμάκασι τοῦ κεκλη-
κότος τὴν ἡμέρητα, τοῦ διακονοῦντος τῇ κλήσει τὴν
οἰκονομίαν; Οὐ μὲν οὖν· ἀλλ' ἡτίμασαν καὶ τὸν κα-
λούντα καὶ τὸν ἀπεσταλμένον· καὶ ἡρξαντο ἀπὸ μιᾶς

καὶ ἤρξαντο ἀπὸ μιᾶς καραιτεῖσθαι πάντες.

(Ε. f. 20 b) «Ορᾶς δὲ τοῖς γεωδεστέροις ἀσυν-
έτως προσνευκότες οὐχ ὄρωσι τὰ νοητὰ, καὶ τῶν
ἐν ἀλπίσι ταῖς παρὰ Θεῷ οὐδένα ποιοῦνται λόγον.
Εἴτα τίνες νοητεῖν δὲν οἱ παραιτησάμενοι ἀγρῶν τε
καὶ γεωργίας ἔνεκα, καὶ παιδοποίας σαρκικῆς, ή
τάχα που τῆς Ἰουδαίων συναγωγῆς οἱ προεστηκότες;
«Ανδρες ἀδροὶ τὰ βαλάντια, καὶ φιλοκερδεῖας ἡττώμε-
νοι, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο δαπανῶντες σπουδὴν. Διὰ
πάσης γάρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς θεοπνέυστου Γρα-
φῆς, ἐπ' αὐτοῖς δὲ τούτοις διαβεβλημένους ἔνεστιν
ἰδεῖν. — (Α. f. 202 b) Καὶ δταν ἀκούσησι, δὲ ἀπ-
εστείλεν δι εἰσιάτωρ τὸν δοῦλον αὐτοῦ τῇ μετά σαρ-
κὸς οἰκονομίᾳ, καὶ τὴν δουλείαν λογιζῆ καὶ τὴν ἀπο-
στολήν. Τί ποτε δὲ εἰπεῖν ἀπεστάλη τοῖς διὰ νόμου
κεκλημένοις Ἰουδαίοις; «Ἐρχεσθε, ἡδη ἔτοιμά ἔστι
πάντα.» Πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων τὴν κλήσιν
παραιτησάμενων, καθὼς αὐτοὶ ἔλεγον· «Μή τις τῶν
ἀρχόντων ἡ τῶν Φαρισαίων ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν;»
ἀργίσθη δι οἰκοδεσπότης, ὡς ἀξίων δυτῶν παθεῖν τὰ
ἀπὸ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς. .

A solemnitatem, eam scilicet quae sub Christo fuit.
Postremis vero saeculi temporibus, et tanquam
saeculi nostri vespere, apparuit nobis Filius, quo
etiam tempore necem nostri gratia passus est, dedit
que suam nobis carnem manducandam, panem de
celo vitam mundo suppeditantem. Sub vespere
autem et luminibus iam incensis, agnus quoque
immolabatur iuxta Moysis legem. Cœna itaque con-
venienter vocatio in Christo appellata est. Deinde,
quisnam est missus, quem etiam servum appellat
sermo evangelicus? Ipse facile videtur Christus;
qui cum Deus naturaliter sit, verusque Patris Dei
Filius, seipsum exinanivit, formam servi acci-
piens ». Est ergo omnium quidem Dominus tan-
quam Deus ex Deo; at servi appellationem merito
B quis accommodabit humanæ mensuræ. Quandonam
autem missus fuit? Sub horam inquit cœnæ. Non
enim initio temporum venit de celo unigenitum
Dei Verbum, nostramque formam assumpsit, sed
temporibus potius quibus ipse voluit dominator,
nempe extremis, ut paulo ante diximus. Quænam
porro fuerunt invitantis 333 verba? « Venite, quia
jam parata sunt omnia. » Paravit enim terræ incolis
Deus Pater in Christo bona, quæ mundo largitus
est, nempe peccatorum veniam, Spiritus sancti par-
ticipationem, adoptionis dignitatem, cœlorum re-
gnum. Ad hæc vocavit Christus per evangelicam
legem ante omnes Israelem. Num ergo cogitarunt
frugi aliquid intra se? Num mirati sunt invitantis
bonitatem, qui dispensationis opere vocationi inser-
C viit? Minime id quidem; sed invitantem simul et
missum aspernati sunt, id est una quasi conspira-
tione facta.

παραιτεῖσθαι πάντες, τοutέστιν ἐξ ἐνδος συνθήμα-
τος.

V. 18. Et cœperunt simul omnes excusare.

Cernis hos terrenis rebus insipiente deditos, in-
tellectualia non spectare, et sperandorum ex Deo
bonorum nullam habere rationem. Deinde quinam
sunt hi qui recusant, agrorum et agriculturæ causa
atque etiam carnis liberorum procreationis, nisi
D sorte Judaicæ Synagogæ principes? confertæ cru-
menæ homines, et lucri mancipia, totumque huic
impendentes studium. Namque in universa ut sum-
matim dicam inspirata Scriptura, culpa hujus rei
aguntur. — Et cum audis, quod invitator servum
suum miserit in assumptæ carnis dispensatione, et
servilem simul conditionem considera et missionem.
Quid porro dicturus Judæis jam lege vocatis missus
fuit? « Venite, quia jam parata sunt omnia. » Sed enim
Judaicis principibus vocationem aspernantibus, ut
ipsi aiebant, « Num quis principum aut Phari-
sæorum in eum credidit? » excanduit paterfa-
milias, quia digni erant iræ furorisque sui fructum
capere.

¹¹ Philipp. II, 7. ¹¹ Joan. VII, 48.

V. 21. *Tunc iratus paterfamilias dixit servo suo, etc.*

Nunc quoque igitur iratus dicitur paterfamilias Iudeis principibus, quia magnam eonam contemperant. Et quidem ipsorum loco vocata fuit de plateis et angulis Iudaica plebs, debili et illiberali ingenio prædicta, cæca et clauda. Hi enim cæci illi et claudi existimandi sunt, qui postea in Christo validi sanique evaserunt : **334** didicerunt enim recti incedere, divino recepto mentibus lumine. Profecto quod haud pauci Judæorum crediderint, ex sanctorum apostolorum Actibus cognoscere poteris. Ibi enim concionante Petro, primo quidem ter milie crediderunt, et rursus populus multus⁹⁰. Nempe et Christus modo decens, modo miracula patrare, earentem dolo plebem ad se trahebat, multique de Judæis ei credabant : quos maledictos Pharisei appellabant, quia Christo fidem adjungebant. Aiebant enim : « Num quis ex Phariseis in eum creditit ? sed populus hic legis inscius, maledictus est⁹¹. » Hinc utrumque constat, et quod principes non crediderint, et quod multi de populo ad fidem accesserint : quæ ambo parabola quoque innuit, dum recusantes alios, alios vero vocatos et obtemperantes inducit.

V. 23. *Ezi in rias et sepces, et compelle intrare.*

Ilic mecum observa gentium vocationem, quæ post genus Israeliticum, per fidem introierunt. Olim sane erant populi ethnici mente agresti, animo efferrato, et veluti extra urbem pagani, propterea quod haud bona disciplina viverent, sed bestialiter potius, et a recto rationis usu valde alieni. Propterea in suburbanas vias, atque ad agrorum sepes missus fuit invitator. Verumtamen a militiente mandatum ei fuit, ut non vacaret simileiter, solumque iis intenderet adhortationem, verum etiam coactionem. Atqui cum fidem suscipere liberum omnibus sit, atque ita Deo placitum, quomodo deinde coguntur aliqui ? Hoc quoque sapiente consilio actum est. Prorsus enim necessaria erat gentibus, ceu intollerabili tyrannide, id est jugo diabolico oppressis, catenisque indissolubilibus vitiorum suorum constrictis, neque universalem naturalemque ac verum Deum scientibus, necessaria, iuquam, erat vehementior vocatio, quæ necessitatis vicem imitatur, ut sic possent ad Deum respicere, doctrinas sacras gustare, ab antiquo errore **335** recedere, et diaboli quodammodo manu evadere. Quapropter Christus quoque dixit : « Nemo potest ad me venire, nisi qui misit me Pater, traxerit eum⁹². » Verumtamen ipsum vocabulum plane denotat, Deo dignæ potentiae actum esse vocationem. Simile quiddam prophetam quoque Davidem de iisdem dicere ad Deum comperimus : « In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te⁹³. »

⁹⁰ Act. II, 42; IV, 4. ⁹¹ Joan. VII, 48, 49. ⁹² Joan. VI, 44. ⁹³ Psal. XXXI, 9.

Tots ὁρισθεὶς ὁ οἰκοδεσπότης εἶπε τῷ δούλῳ αὐτοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 208, E f. 208 b) Καὶ νῦν οὖν ὥργισμα λέγεται ὁ οἰκοδεσπότης κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἀρχόντων, ὡς τὸ μέγα δεῖπνον ὑδρισάντων. Καὶ δὴ κέκληνται ἀντ' ἔκείνων οἱ εἰς τὰς πλατεὰς καὶ τὰς ψύμφας, οἱ ἐκ τῆς Ἰουδαικῆς πληθύνος, δισενή τε καὶ ἀγενῆ τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ἀφεγγῆ τε καὶ χωλεύουσαν· τυφλοὶ γάρ οὗτοι καὶ χωλοὶ νοηθείεν διν, ἀλλ᾽ εὑρέρωστοι καὶ ὑγιεῖς γεγόνασιν ἐν Χριστῷ· ἐδιδάχθησαν ὀρθοποδεῖν, τὸ θεῖον εἰς νῦν ἐδέξαντο φῶς· δὲ δὲ πειστεύκασι τῶν Ἰουδαίων οὐκ εὐαριθμητοί, μάθοι τις ἀν ταῖς τῶν ἄγίων ἀποστόλων Πράξεων ἐντυχών. Ἐκεὶ γάρ Πέτρον δημηγορήσαντος, πρῶτον τρισχίλιοι ἐπίστευσαν, καὶ πάλιν πολὺς δῆλος. Ἄλλα ταῦτα μὲν διδάσκων, τούτο δὲ θαυματουργῶν, τὸ δόδοιον πλῆθος ὑπῆγετο, καὶ πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπίστευσον εἰς αὐτόν· οὓς καὶ ἐπαράπονοι οἱ Φαρισαῖοι ἀνδραζοῦν, ὡς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας· ἐλεγον γάρ· « Μή τις ἐκ τῶν Φαρισαίων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν; ἀλλ᾽ ὁ λαὸς οὗτος, οἱ μὴ γινώσκων τὸν νόμον, ἐπικατέραπον εἰσιν. » Ἐνταῦθα ἐκάτερον δείκνυται, καὶ δὲ οἱ δραχυντες οὐκ ἐπίστευον, καὶ δὲ πολλοὶ ἐκ τοῦ πλήθους ἐπίστευον· ἅπερ ἀμφοτέρα καὶ ἡ παραβολὴ ἤντικαταστάτη, τοὺς μὲν εἰσάγουσα παρατιθομένους, τοὺς δὲ καλουμένους καὶ ὑπακούοντας.

* * * * * εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμοὺς, καὶ ἀράχαστον εἰσελθεῖστα.

(B f. 142 b, D f. 57 b, E f. 209) Ἐνταῦθα μοι βλέπε τὴν τῶν ἑθνῶν κλῆσιν, μετά γε τοὺς ἐξ αἵματος Ἱεραθή εἰσενηγμάνων διὰ τῆς πλατεῶς. Πάλιν μὲν γάρ ἤσαν οἱ ἐξ ἑθνῶν ἀγροικοὶ τὰς φρένας, ἀπηγριψάμενοι τὸν νῦν καὶ εἰον ἔξω πόλεως, διὰ τὸ μὴ ζῆν ἐν εὐνομίᾳ, κτηνοπρεπῶς δὲ μᾶλλον, καὶ σὺν ἀλογίᾳ πολλῇ· ταῦτης καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεως δόδοις, καὶ τοὺς ἐν ἀγροῖς δοντας φραγμοὺς, δειπνοκλήτωρ ἀπεστάλη. Πλήρην προστέαται παρὰ τοῦ πεπομφότος, οὐχ ἀπλῶς καλέσαι, καὶ μόνην αὐτοὺς προτείναι τὴν πρετροτὴν, ἀλλὰ γάρ καὶ ἀναγκάσαι. Καίτοι προαιρετικὸν ἔπασι τὸ πιστεύειν ἐστι, καὶ δεκτὸν τούτο παρὰ Θεῷ, εἰτα πῶς ἀναγκάζονται τινες; Καὶ τούτο ναὶ γέγονεν οἰκουμενικός· ἔδει γάρ, ἔδει τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ἀφορήσω πλεονεξίᾳ κατεξεγμένοις, καὶ ὑπὸ ζυγά πεσοῦσι διαβολικά, καὶ εἰονεῖται παρὰς ἀφρήτωις τῶν οἰκείων πλημμελημάτων ἐνσχημένοις, καὶ οὐκ εἰδόσιν δλῶν τὸν φύσει τε καὶ διάθεως δητα Θεὸν, συντονωτέρας κλήσεως, μιρουμένης ἀνάγκης χρείαν, ἵν τοιχίσειαν ἀναβλέψαι πρὸς Θεὸν, καὶ τῶν ἱερῶν γεύσασθαι μαθημάτων, καὶ ἀποφοιτήσαι μὲν τῆς ἀρχαῖας ἀπάτης, ἀποπηδῆσαι δὲ τρόπου τινὰ τῆς τοῦ διαβόλου χειρός. Καὶ γοῦν ἐφη Χριστός· « Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ διέμψας με ἐλκύσαι αὐτόν. » Ἡ δὲ λέξις ὅλως ἰσχύος ἐργον τῆς θεοπρεποῦς ἀποφαίνει τὴν κλῆσιν. Τοιούτον τι καὶ διὰ προφήτης Δανιὴλ εὐρίσκεται λέγων πρὸς Θεὸν περὶ αὐτῶν· « Ἐν κημῷ καὶ χαλινῷ τὰς σταγδας αὐτῶν ἀγξαὶ τῶν μὴ ἀγγιζόντων πρὸς σέ. »

'Ορδές δπως τινὶ χαλινῷ περιτρέπει πρὸς ἐαυτὸν ὁ θῶν ὅλων θεὸς τοὺς ἀγρίους ἀποτιχρήσαντας; Ἀγαθὸς γάρ ἐστι καὶ φιλάνθρωπος, καὶ πάντας τοὺς ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγυνοιν ἀληθείας ἔλθεῖν.

Εἰ τις δρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τὸν πατέρα ἐαυτοῦ, κ. τ. λ.

(Α. 1. 204, Β. 1. 143) Οὐκοῦν λέγων τὸν, Εἰ τις δρχεται πρός με, καὶ οὐ μισεῖ τοὺς καθ' αἷμα καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν, οὐ τοὺς τῆς ἐμφύου φιλοστοργίας ἀτιμάζει νόμους, οὐδὲ τῆς φυσικῆς διαθέσεως, τῆς ὄφειλομένης γονεῦσι μὲν παρὰ τέκνων, γυναιξὶ δὲ περὶ τῶν συνηρμοσμένων, ἀδελφοῖς; δὲ πρὸς ἀδελφοὺς, καταφρονητὰς εἰναι διδάσκει, ἔχθροὺς ποιησαμένους τοὺς οἰκειοτάτους, ίνα συνῦμεν αὐτῷ καὶ ἀκαλουθεῖν ἰσχύσωμεν· ὁ γάρ καλεύων ἀγαπᾶν τοὺς ἔχθρούς, πῶς ἀν τὴν θέλησε μισεῖν τοὺς κατὰ φύσιν οἰκείους; Οὔτε οὖν ἀγνοῦσαι τὴν φύσιν, οὔτε δουλεῦσαι προστάττει Χριστὸς, ἀλλὰ χρῆσθαι τῇ φύσει πρὸς τὸ ἀμεινὸν καὶ σωτήριον· συνεπάγεσθαι γάρ τὸ οἰκεῖον θέλει εἰς τὴν αὐτοῦ Χριστοῦ φιλίαν, ἀλλὰ μὴ ἀφέλεσθαι δὲ τοῦ οἰκείου τῆς θείας ἀγάπης· ἐπει τὸ γε τιμῆν γοναῖς καὶ αὐτῷ τῷ Κυρίῳ δοκεῖ. Καὶ τὸ ἐκτρέψειν τὰ τέκνα Παῦλος εἰσηγεῖται· ἀλλὰ καὶ γονεῦσιν ὑπακούειν δεῖ, φησιν, ἐν Κυρίῳ· καὶ νοοθεσίᾳ Κυρίου καὶ τὰς ἐαυτῶν γυναικας ἀγαπᾶν τοὺς ἀνδράσιν εἰσηγεῖσθαι, ἀλλὰ ἐν μιμήσει Χριστοῦ τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ἀγαπῆσαντος. Καὶ ταῖς γυναιξὶ δὲ τοὺς ἀνδράς φοβεῖσθαι, ἀλλ' Ἐκκλησίας τύπῳ τῆς φοβουμένης Χριστόν· οὐ γάρ οἰκείους γε δυτας τῇ πίστει τοὺς οἰκείους μιστέον. « Εἰ γάρ τις τῶν Ιδίων, φησι, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἡρηται. » Ἔνι δὲ λόγῳ, προκειμένου σκοποῦ τοῦ Χριστῷ ἀκαλουθεῖν, εἰ τι τούτῳ σύμφωνον, αἱρετόν τὸ δὲ μὴ σύμφωνον, παραιτητόν. Καὶ γάρ εἰ ζῶντας τὴν ἐν σαρκὶ ζωὴν ἔνεστι τὸ Χριστοῦ σένας διαφυλάσσειν, οὐ φευκτέον τὴν ἐν σώματι ζωὴν, ἀλλὰ συντηρητέον ταύτην, ὡς δὲ Παῦλος, ἤνικα διὰ θυρίδος ἐν σαργάνῃ χαλασθεῖς, ἐκφεύγει τὰς Ἀρέτας χειρας, ίνα ζῶν ἐτι κηρύττῃ Χριστὸν, καὶ μὴ θάττον ἀναιρεθεῖς, ἐμποδίσῃ τὸ κήρυγμα· ὅπου δὲ οὐδεὶς καὶ τῆς ζωῆς καταφρονεῖν ὑπὲρ τοῦ τελεῶσαι τὸν δρόμον, οὐδὲ τὴν ψυχὴν ἔφη ποιεῖσθαι τιμίαν ἐαυτῷ· καὶ Χριστὸν ἐφ' ἔκατερ προσύτιθετο σκοπὸν, ἐπει τε τὸ ζῆν καὶ τὸ τεθνάναι. « Εμοὶ γάρ, φησι, τὸ ζῆν, Χριστός· καὶ τὸ ἀποθανεῖν, κέρδος. »

Τίς γάρ ἐξ ὑμῶν θέλει τὸν πύρgorον οἰκοδομῆσαι, κ. τ. λ.

(Α. 1. 205, Β. 1. 143) Όποια τις ἡ πρόφασις, ἡ πρὸς γε τούτους παρενεγκούσα τοὺς λόγους, εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Τὸ εὐαγγελικὸν δεῖπνον ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἔφη τελεῖσθαι μέγα, εἰς δὲ κέκληνται πολλοὶ παρὰ τοῦ προσθέντος αὐτοῖς τὴν πανήγυριν. 'Αλλ' ήσαν πρὸς τοῦτο βέθυμοι τινες· παρηγοῦντο γάρ, φησιν, ἀπὸ μιᾶς, λέγοντες, δὲ μὲν εἴτι 'Ἄγρον τὴν γρασα,

A Viden' quomodo frēno quadam ad se convertit omnium Deus iHos qui ferocius exsuktant? Bonus nimirum est hominumque amans, atque et omnes vult salvos fieri, et ad veritatis agnitionem venire".

V. 26. *Si quis venit ad me, et non odit patrem suum, etc.*

Cum itaque dicit, Si quis venit ad me, et non odit consanguineos suos, ipsamque animam propriam, non profecto congeniti erga propinquos amoris leges contemnit; neque naturalis affectus, quem debent parentibus liberi, uxoribus viri, fratres fratrilibus, aspernatores nos fieri docet, neque ut maxime necessariorum odium suscipiamus, quo Christo conjugi eumque sectari valeamus. Nam B qui inimicos amare præcipit, cur velle natura propinquos odio haberi? Neque igitur non agnoscere naturam, neque ejus esse principium, jubet Dominus, sed natura uti ad res meliores ac salutares. Vult autem propinquos nostros una potius nobiscum ad Christum trahi, quam nos propter propinquos divino amore submoveri. Nam parentes honoriari, ipsi Domino placet¹: ut filii vero nutritantur, docet Paulus²; sed et parentibus esse obediendum in Domino ait³; et Domini ntu uxores proprias a viris diligendas docet, sed tamen ad Christi imitationem Ecclesiam diligentias⁴. Vicissim ab uxoribus viros timendos, sed Ecclesiae exemplo quae Christum timet⁵. Neque vero cum simus propinqui fide, propinquos udisse debemus. « Si quis enim, inquit Paulus, suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem **336** negavit⁶. » Ut uno verbo dicam, cum rei summa Christi sequela sit, si quid huic consonat, id eligendum; si quid contra non consonat, id repudiandum. Et siquidem hanc in carne vitam retinentes, Christi religionem tueri possunt, non est corporea vita recusanda, sed potius conservanda, sicut cum Paulus per fenestram in sporta demissus, Areæ manus vitavit, ut Christum superstes adhuc prædicaret, neque instaurius existens magisterio prohiberetur⁷. Cum autem opus erat vitam ipsam negligere ob cursum consummandum, ne animam quidem in pretio habere se dixit⁸; Christumque ultraque in re scopus in sibi, sive vivendo, sive etiam moriendo proposuerat. « Mibi enim vivere Christus est; et mori, lucrum⁹. »

V. 28. *Quis enim ex vobis volens turrim adificare, etc.*

Quænam occasio horum sermonum fuerit dicendorum, fari necesse est. Cœnam magnam evangelicam celebratam suis in superioribus dictum est, ad quam multi vocati fuerunt ab ejus solemnitatis auctore. Sed nonnullos ejus rei piguit, qui uno ore recusarunt dicentes, alias quidem quod agrum emisset, alias quod boum par comparasset, alias

¹ I Tim. ii, 4. ² Exod. xx, 12. ³ I Tim. v, 10. ⁴ Ephes. vi, 1. ⁵ Ephes. v, 25. ⁶ Ephes. v, 33. ⁷ I Tim. v, 8. ⁸ Act. ix, 23-25; II Cor. xi, 33. ⁹ Act. xx, 24. ¹⁰ Philipp. i, 21.

quod uxorem duxisset ideoque venire nequiret: **A** quibus utentes simulatis excusationibus, invitanti molestiam crearunt. Oportuit itaque apertissime nos cognoscere, vocante Deo, cunctas carnis cupiditates aspernari debere. Deinde duas profert similitudines, ut familiares suos ad invictam fortitudinem acuat. Si quis enim voluerit, inquit, turrim ædificare, paratis antea quæ ad illius structuram pertinent, sic demum ædificium aggredietur. Et si quis rex eat committere bellum cum alio rege, prius cogitat utrum satis validus ad resistendum sit, necne: ut vel decertare audeat, vel pacem præoptet. Hoc idem etiam a creditibus exigit: oportet enim eos qui nobilem irreprehensibilemque vitam agere decreverunt, idoneum huic rei vigorem mente concepire; ac meminisse **337** dicentis: « Fili, si accedes ad serviendum Dominum, præpara animam tuam ad temptationem; dirige cor tuum, et sustine ». Quibus hic vigor non inest, quomodo hi poterunt propositum sibi scopum attingere? — Quid autem hinc significatur? « Non est nobis collectatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus spirituales iniquitas, in coelestibus ». Est et aliorum nobis adversantium agmen, carnalis affectus, in membris nostris lex concitans multifarias passiones. Adversus hæc nobis est lucta, hæc est inimicorum sæva multitudo. Quomodo ergo superiores erimus? Tum demum cum crediderimus, quod « in Deo faciemus virtutem, ut scriptum est¹¹; et ipse ad nihilum deducet eos qui tribulant nos ». Cum ita semet comparasset quidam de sanctis prophetis, aiebat: « En Dominus auxiliatur mihi, quis me affliget¹²? » Canit alicubi etiam divus David: « Dominus illuminatio mea et salvator meus; quem timebo¹³? » et reliqua. Ipse enim est fortitudo nostra.

V. 54. Bonum est sal.

Sicut enim absque sale neque panis neque obsonium edibile est, ita sine apostolica sapientia ac magisterio, quævis anima fatua et inodora, neque jucunda Deo est. Esto itaque in nobis sal, id est divina salutaris doctrina; quam si negligimus, satui erimus, et insipientes, et usquequaque inutilles (1).

CAP. XV.

V. 1. Erant autem appropinquantes ei publicani omnes et peccatores, ut audirent illum.

« Misit de cœlo Filium Deus Pater, non ut inundum judicet, sicut ipsem ait, sed ut salvetur mundus per ipsum¹⁴. » Age vero quomodo salvari

⁹ Eccli. II, 1. ¹⁰ Ephes. vi, 12. ¹¹ Psal. LIX, 14.

(1) Illic prosequitur in catena Lat. Corderii Cyrius. « Per terram siquidem insinuatur, id quod utilitatem capiat; per sterquilinium autem, quod prospicit. Vos igitur qui constituti estis ut toti mundo prospicit, atque aliis etiam prodesse possitis, rejicimini, et ad nihilum futuri estis utiles. Qui habet

δὲ διὰ τοῦτο Ζεύγη βοῶν ἐπριάμην, δὲ διὰ τοῦτο Γυναικαὶ ἔγημα, καὶ οὐ δύναμαι ἀλθεῖν· καὶ τοιαύταις τισὶν εὑρεσιλογίαις χρώμενοι, λελυπήκασι τὸν κεχληκότα. « Εἶδε τοῖνυν ἡμᾶς εἰδέναι καὶ μάλα σαφῶς, διὰ θεοῦ καλοῦντος εἰς ἑαυτὸν, τῶν εἰς σάρκα καὶ περὶ αὐτὴν ἐπιθυμιῶν καταφρονητὰς εἶναι προσήκει. Εἴτα διὸ κέχρηται παραδείγμασιν, ἀκονῶν εἰς ἄμαχον εὐχαρίστων τοὺς ἑαυτῷ γνωρίμους. Εἰ γάρ δὴ τις βούλοιτο, φῆσαι, οἰκοδομῆσαι πύργον, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἐτοιμασάμενος πρότερον, οὕτως τῇ οἰκοδομῇ ἐπιβάλλεται· [καὶ εἰ τις βασιλεὺς πορεύηση συμβαλεῖν ἐτέρῳ βασιλεῖ εἰς πόλεμον, πρῶτον βουλεύεται] εἰ εὐθενής ή πρὸς ἀντίστασιν, ή μή· ἵνα ή θαρρήσῃ τὸν πόλεμον, ή τὴν εἰρήνην ἔλοιτο. Ταῦτα δὴ τοῦτο καὶ τοὺς πιστεύοντας ἀπάτετο· δεῖ γάρ τοὺς τὴν εὐκλεῖ καὶ τὸ ἀμύμητον ζωὴν κατορθοῦν ἐλομένους, τὴν ἀρκοῦσαν εἰς τοῦτο προθυμίαν ἔχαταθέσθαι τῷ νῷ, μεμνῆσθαι τε τοῦ λέγοντος· « Τέχνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν Κύριον, ἔτοιμαστον τὴν ψυχὴν σου εἰς πειρασμὸν· εἴθινον τὴν καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον. » Οὐδὲ οὐκ ἔνεστι προθυμία τοιαύτη, οὗτοι πάς δὲ ισχύειαν τὸν προτεθέντα αὐτοῖς ἀποπεράναι σκοπόν; — (Α. Γ. 203) Τί τὸ ἐντεῦθεν ὑποθηλούμενον; « Οὐδὲ ἔστιν ἡμῖν τὴν πάλην πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. » « Εστι δὲ τις καὶ ἐτέρων ἡμῖν πολεμίων ἔσμδε, τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, δὲ ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀγριεύων νόμος τὰ πολύτροπα πάθη· πρὸς ταῦτα ἡμῖν τὴν πάλην, αὐτὴν τῶν ἔχθρῶν τὴν ἀγριὰ πληθύς. Πῶς οὖν δρά περιεσύμεθα; « Οταν πιστεύωμεν, διει· εἰ τῷ Θεῷ ποιήσομεν δύναμιν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ αὐτὸς ἔκουσεν τοὺς θλίβοντας ἡμᾶς. » Οὐτως αὐτὸς ἑαυτὸν διαθεὶς, ἐφη τις τῶν ἀγίων προφητῶν· « Ἰδοὺ Κύριος βοηθεῖ μοι, τις κακώσει με; » Ψάλλει δέ που καὶ ὁ θεσπέσιος Δαβὶδ· « Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; » καὶ τὰ λοιπά. Αὐτὸς γάρ ἔστιν ἡμῶν τὴν ισχύν.

Kaiōtē τὸ ἄλας.

(Α. Γ. 206, Κ. Γ. 139 b) « Μετέπερ δὲ δινεὶ ἀλδεῖ, οὗτε δρπός, οὗτε διώδιμον, οὗτας δινεὶ τῆς ἀποστολικῆς συνέσεως; καὶ διδασκαλίας, πᾶσα ψυχὴ μωρὰ καὶ δινοστος [διει δινοσμος], καὶ οὐχ ἡδεῖα παρὰ Θεῷ. « Εστοσαν οὖν ἐν ἡμῖν οἱ ἀλδεῖ, τουτέστιν οἱ θεοὶ τε καὶ σωτῆριοι λόγοι, ὃν ἐάν καταφρονήσωμεν, ἐσθεταῖ μωροὶ καὶ δισύνετοι καὶ ἀχρεῖοι παντελῶς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

« Ήσαΐ δὲ ἐγγίζοντες αὐτῷ πάντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἀμυρτωλοὶ ἀκούσειν αὐτοῦ.

(Α. Γ. 206) « Πέπομψεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν δὲ Θεός καὶ Πατήρ, οὐχ ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, καθά πησιν αὐτὸς, ἀλλ᾽ ἵνα σωθῇ διά κόσμος δι' αὐτοῦ. » Εἴτα πῶς

¹¹ Isa. I, 9. ¹² Psal. XXVI. 1. ¹³ Joan. III, 17.

aures audiendi audiat. Hoc est, qui habet intellectum, intelligat; qui habet mentem comprehendat. Symbolice enim atque ænigmatische aures hoc loco sensitivam virtutem animæ, et ad intelligendum habititudinem significant. »

ἴδει σωθῆναι τὸν κόσμον, τοῖς τῆς ἀμαρτίας ἀλόντα A βρόχοις; Ἐάρα δίκας ἀπαιτούμενον, ή μᾶλλον εὐεργετούμενον, ἀνεξικακοῦντος Θεοῦ, καὶ οὖν λήθη παραβιδόντος τὰ παρψυχήστα, καὶ εἰς ἄγιαν ζωὴν ἀναπλάτεντος τοὺς εὑρίσκοντας; Τί οὖν, εἰπέ μοι, διαγογύζεις, ὁ Φαρισαῖος, τελώναις καὶ ἀμαρτωλοῖς οὐκ ἀπαξιώσαντος συνεῖναι Χριστοῦ, καὶ ταύτην αὐτοῖς τῆς σωτηρίας ὅδον οἰκενομικῶς κατασκευάζοντος; Ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας καθῆκεν ἐαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ ἐν ὁμοίωσει γέγονε τῇ πρὸς ἡμᾶς. Ἐάρ' οὖν ἐπὶ πιλήττεις τῇ μετὰ σαρκὸς οἰκονομίᾳ τοῦ Μονογενοῦς; Καίτοι τεθαυμάκχων οἱ μακάριοι προφῆται τοῦ μυστηρίου τὸ εὐτεχνές. Ψάλλει γάρ δὲ προφήτης Δαθίδ καὶ φησι· «Ψάλτε συνετῶς, ἐκαστίλευσεν δὲ θεὸς ἐπὶ τὰ θύην.» Ό δέ γε Ἀμβακούμ ἀκήκοεν φησὶ τὴν ἀκοήν, κατανοήσαι δὲ καὶ τὰ Ἑργα, καὶ εἰς ἔκστασιν ἐλθεῖν· πῶς οὖν δὲ θαυμάζειν ἔκρην, ταῦτα καταψύγων οὐκ ἐρυθρίζεις; Πεπλάνηται τὸ ἐπὶ γῆς γένος, ἀπώλεισθε τῆς χειρὸς τοῦ ἀρχιποίμενος· γέγονε διὰ τοῦτο καθ' ἡμᾶς, δὲ τὰς ἄνω καὶ ἐν οὐρανῷ ποιμαίνων ἀγέλας, ἵνα καὶ ἡμᾶς τοῖς ίδίοις ἐναυλίσῃ στηκοῖς· ἵνα συνάψῃ τοῖς μὴ πεπλαγμένοις, καὶ ἀποσοθῆσῃ τὸν θῆρα τὸν ἀλιτήριον, ἀποστῆσῃ δὲ καὶ ὕστερος τι ληστρακὸν καὶ ἀνάσιον στήφος τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, οὐ πεπλανήκασι τὴν οὐρανὸν· ἐξήτησε τοῖνυν τὸ ἀπολωλός, καὶ τὰς τῶν Ἰουδαίων ἐπ' αὐτῷ δῆτούτῳ φιλοφογίας εἰκασίας καὶ κενάς ἀπέδειξεν.

Tl̄c ἀρθρωπος δὲ ὑμῶν ἔχων ἐκατὸν πρόσωπα, κ. τ. λ.

(Α Γ. 207) — Άλλά μοι σύνες ἔνταῦθα, ἀγαπητὲ (1), τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν βασιλείας τὸ πλάτος, καὶ τῆς ἐφ' ἡμῖν οἰκονομίας τὸ εὐτεχνές. Ἐκατὸν μὲν γάρ εἶναι φησι τὰ πρόσωπα, εἰς πληθὺν ἀναφέρων τὴν ἀρτίως ἔχουσαν καὶ τελεοτάτην, τῶν ὑπεξεγμένων αὐτῷ λογικῶν τὸν ἀριθμόν· δεὶ γάρ πώς ἔστι τέλειος δὲ ἐκατὸν ἀριθμός, ἐκ δέκα δεκάδων συγκειμένους· μεμειθήκαμεν δὲ καὶ ἐκ τῆς θεοπονέστου Γραφῆς, ὅτι χιλιάδες λειτουργοῦσι Θεῷ, καὶ μύριαι μυριάδες τὸν ὑπέρτατον αὐτοῦ πειρεστήκασι θρόνον. Ἐκατὸν οὖν ἔάρα τὰ πρόσωπα· πεπλάνηται δὲ ἐν ἐξ αὐτῶν, τουτέστι τὸ ἐπὶ γῆς γένος, δ δῆ καὶ ἐξήτησεν δὲ πάντων ἀρχιποίμην, ἀφεῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῷ ἄνω τόπῳ καὶ οὐρανῷ τῷ πλήρει γαλήνης, τὰ ἐνενηκονταεννέα. Ἐάρ' οὖν ἀφειδήσας τῶν πολλῶν, τῆς ἐφ' D θέντος μόνῳ γέγονε φειδοῦς; Οὐκ ἀφειδήσας. Πόθεν; Εἰσὶ γάρ, εἰσὶν ἐν ἀσφαλείᾳ, περιφρατούσῃς αὐτὰ τῆς πανσθενεστάτης χειρός. Κατοικτείρεσθαι δὲ μᾶλλον ἔκρην τὸ ἀπολωλός, ἵνα μηδὲν ὀρψτο τὸ ἐλαεληπός τῇ ἐπέρα πληθύ. προσεπενηγμένου δὲ τοῦ ἐνδός, ἔχῃ τὸ δίδιον κάλλος ή ἐκατοντάς.

Καὶ φέρε τὸ χρῆμα καὶ δι' ἐτέρου παραστήσωμεν παραδείγματος, συναγορεύοντες πανταχοῦ τῇ ἀπαραθλήτῳ γαληνότητι τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χρι-

A mundum oportebat, qui peccatorum laqueis capillus erat? Num expetendo 338 ab eo pœnas, an potius benefaciendo, ita ut Deus patientiam exproberet, et obliuioni veluti peccata traderet, atque ad sanctam vitam eos reformaret qui bene vivere non solebant? Cur ergo dic mihi, Pharise, obloqueris, quia cum publicanis et peccatoribus non deditigatur Christus versari, et hanc eis salutis viam prudenter munire? Hanc ob causam demisit se ad exinanitionem, et similis factus est nobis. Ergone vituperas Unigeniti in carne dispensationem? Atqui admirati sunt beati prophetæ mysterii egregium artificium. Psallit enim propheta David dicens: « Psallite sapienter, regnabit Deus super gentes »¹⁵. Habacucus autem audisse se auditionem dicit, opera quoque contemplatum, et obstupuisse¹⁶. Cur ergo dum quæ admirari oporteret vituperas, non erubescis? Errabat in orbe hominum genus, a supremi pastoris manu discesserat. Idecirco ad nos venit, qui supernos celorum pascit greges, ut nos quoque in suum ovile compelleret, ut iis conjungeret qui non deerraverant, ut exitiosam belluam arceret, et tanquam latrocinale impium agmen impuros dæmones repellere, qui mundum erroribus implicuerant. Quæsivit ergo quod perierat, et Iudeorum contra se cavillationes vanas suffilesque demonstravit.

V. 4. *Quis ex vobis habens oves centum, etc.*

C

Age vero hic mecum considera, o charissime, quanta sit regni Servatoris nostri latitudo, et operis pro nobis suscepit solertia. Centum ait esse oves, ad plenum et perfectissimum cumulum referens rationalium sibi subiectorum numerum. Semper enim perfectus est centenarius numerus, ex decadibus decem conflatus. Discimus enim ex inspirata Scriptura millies mille ministros inseruire Deo, et dena millia denum millennium sublimem ejus circumdare thronum¹⁷. Hæ sunt videlicet centum 339 oves quarum una de grege aberravit, id est terrenum genus, quod summus omnium Pastor requiritum ivit, relictis in eremo, id est, in excelsō cœlesti plenoque tranquillitatis loco, reliquis nonaginta novem. Num itaque neglectis multis, uni curram impendit? Haud certe neglectis. Cur? quia in omnimoda ille securitate versantur, ab omnipotente dextera custoditæ. Misereri autem potius oportebat ejus quæ perierat, ut nihil reliquæ multitudini deesse videretur: nam hac una reducta, pulchre completur centenarius numerus.

Sed age, hanc rem alio quoque exemplo exponamus, ut benignitatem incomparabilem omnium nostrum Servatoris Christi magis illustremus. Sint,

¹⁵ Psal. xlvi, 8. ¹⁶ Habac. iii, 2. ¹⁷ Dan. vii, 10.

(1) Recole notam ad vers. 2 capit. xi, supra. Quanquam ita alloqui etiam lectorem potuit Cyrillus.

puta, una in domo contubernales multi, quorum unus in morbum decidat. Cuiusnam causa periti medicinæ advocabuntur? nonne unius qui infirmitate laborat? Attamen sine cæterorum contemptu, invocati medici infirmo uni artis sue subsidia conferunt, quia sic occasio postulat et necessitas. Prorsus itaque oportebat universalem Dominum Deum, salutarem manuam vaganti ovi præbere; quam reapse servavit summus Pastor: requisivit enim errantem, constituit nobis ovile tutum, seris impervium ac latronibus, id est, Ecclesiam; quam merito admirantes, cum propheta dicimus: « Ecce urbs munita nobisque salutaris; ponet murum et circumvallationem »¹⁰. Idem quoque sensus erit ejus quæ mox sequitur parabolæ, in qua mulier ex decem quas habuit drachmas, unam amississe dicitur, et mox lucernam accendisse; et ob inventam drachmam magnopere gavisa, eamque rem summae sibi letitiae ascripsisse. Sic autem se habet parabola:

V. 8. *Mulier decem habens drachmas, etc.*

Ex superiori quidem parabola, in qua errabunda ovis terrestre hominum genus representavit, didicimus creaturam nos esse summi Dei, qui res ante non existentes creavit. « Ipse enim fecit nos, et non ipsi **340** nos, » quemadmodum scriptum est¹¹. « Et ipse quidem Deus noster est, nos vero populus pascui ejus, et oves manus ipsius »¹². Hac autem secunda parabola, in qua res perdita drachmæ comparatur, ex illarum rursus numero denario, id est, perfectio, seu plenam suauitatem efficiente (nam perfectus est etiam donarius numerus, qui a monade sursum seriatim dueitur), demonstratur omnino, ad regalem similitudinem ac imaginem, id est, Dei summi, nos esse creatos. Nam drachma nummus est, qui regium vultum gerit impressum. Quod autem lapsi quodammodo ac deperditi, a Christo inventi simus, atque ei per sanctificationem atque justitiam conformati, quis dubitabit? ita scribente beato Paulo: « Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu »¹³. Scribit etiam in Epistola ad Galatas sic: « Filio, quos iterum partatio, donec formetur in vobis Christus »¹⁴. Facta est enim rei perditæ conquisitio, lucernam accendente muliere. Quippe a Dei Patris sapientia inventi sumus, Filio scilicet, luce in nobis incidente divino intellectuali lucifero, justitiaeque exorienti sole, dieque illucescente, sicuti scriptum est¹⁵. Et quidem per unum de sanctis prophetis ait alii cubi Deus de omnium nostrum Servatore Christo: « Cito appropinquat justitia mea, et misericordia mea mox revelanda est, et salutare meum ceu lampas accendetur »¹⁶. Ipsemel vero de se aiebat;

A στοῦ. Ὅποκεισθω γάρ ἐν ἐνὶ μὲν οἰκῳ διαιτήσθαι πολλούς, ἐνὶ δὲ συμβῆναι τὸ ἀρχωτέρι τεριπτεσέν· ἀρ' οὖν ἐπὶ τίνι κληθετεν ἀν οἱ θεραπεύειν εἰδότες; οὐκέτι μόνῳ πεσόντι εἰς ἀρρωστίαν; Ἀλλ' οὐδὲ ἀφειδήσαντες τῶν πολλῶν, δρόμεν ἀν τούτῳ οἱ κεκλημένοι πρὸς θεραπείαν, ἐνὶ δὲ τῷ κάμνοντι τάς ἐκ τῆς τέχνης ἐπικουρίας δωρούμενοι, καὶ καιροῦ καὶ χρέας καλούσης εἰς τοῦτο. Ἐδει δὴ οὖν, ἔδει τὸν τῶν διων κατεξουσιάσοντα Θεὸν τῷ πεπλανημένῳ χείρᾳ νείμαι τὴν σώζουσαν· σέσωκεν δὲ ἀρχιπολιμῆν· ἐζήτησε γάρ τὸ πεπλανημένον, ἐστησεν αὐλὴν ἡμῖν δισύλον καὶ ἀνάλατον καὶ θηροῖς καὶ λῃσταῖς, φημὶ δὲ τὴν Ἐκκλησίαν· ἦν δὴ καὶ θαυμάσοντες, ἐκεῖνος φαμεν τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· « Ἰδού πόλις δύχυρα καὶ σωτήρις ἡμῖν, θήσει τεχος καὶ περιτειχος. » Οὐ αὐτὸς δὲ ἀν εἴη νοῦς τῆς εὐθὺς καὶ ἐφεξῆς κειμένης παραδολῆς, ἐν δὲ γυναικά φησι δραχμὰς ἔχουσαν δέκα, μίλια δὲ αὐτῶν ἀπολέσαις· εἴτα λύχον δικασαν καὶ εὑροῦσαν, ἡσθῆναι λίαν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, καὶ θυμηθεῖσα τῆς ἀνωτάτω πρόρασιν τὸ χρῆμα ποιήσασθαι. « Εχει δὲ οὗτως τὴν παραδολήν·

Gυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα, κ. τ. λ.

(Α. f. 207, B. f. 146) Διὰ μὲν τῆς προτέρας παραδολῆς, ἐν δὲ πρόδοτον πεπλανημένον τῆς γῆς ἀπεδείκνυτο γένος, ἐμανθάνομεν διτι κτίσις ἐσμὲν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ, ὡς περενεγκόντος εἰς ὑπαρξίαν οὐκ ἔντα ποτέ· « Αὐτὸς γάρ ἐποίησεν τὴν τιμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Καὶ αὐτὸς μὲν ἔστι ὁ Θεὸς τὴν τιμᾶς, ἡμεῖς δὲ λαβὲ νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόδοτα τῆς χειρὸς αὐτοῦ. » Διὰ δὲ τῆς δευτέρας ταύτης, ἐν δὲ δραχμῇ παρεικάζεται τὸ ἀπολαύσος, ὃς ἐκ δέκα πάλιν, τουτέστιν ἐκ τελειότητος, ἥτοι πληθύος τῆς ἀρτίως ἔχουσης εἰς ἀριθμὸν (τέλειος γάρ καὶ δέκα, τὴν ἐκ μονάδος ἀναφορᾶς ἔχων εἰς τὸν ἐπέκεινα δρόμον), διαδείκνυται σεφῶς διτι καθ' ὅμοιωσιν καὶ κατ' εἰκόνα γεγόναμεν τὴν βασιλικήν, τουτέστι τὴν τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ. « Ηγάρτοι δραχμῇ νόμισμά που πάντως ἔστι, χαρακτῆρας ἔχον βασιλικούς. » Οτι δὲ πεσόντες τρόπον τινὰ καὶ ἀπολαύσοτες εὐρήμενα παρὰ Χριστοῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν μεμορφώμενα δι' ἀγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, πῶς δὲ ἔνδαισει τις; γεγραφότος ὡδὶ τοῦ μακαρίου Παύλου· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένοι προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἐπὶ Κυρίου Πνεύματος. » Ἐπιστέλλει δὲ καὶ Γαλάταις ὡδὶ· « Τεκνία, οὓς πάλιν ὡδίνων, διχρις οὖν μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Γέγονε δὲ τοῦ πεσόντος τὴν ζήτησις, λύχον ἀψάσης τῆς γυναικός· εὐρήμενα γάρ παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς σορίας, ἥτις ἔστιν δὲ Υἱὸς, φωτὸς δὲ τὸν ἡμῖν ἀναλάμψαντος τοῦ θεοῦ καὶ νοητοῦ ἀνεφόρου, καὶ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνατελλοντος, καὶ διαγαγούσης ἡμέρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ γοῦν δι' ἐνὸς τῶν ἀγίων προφητῶν ἔφη που Θεὸς περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ἐγγίζει ταχὺ δικαιοσύνη μου ἀποκα-

¹⁰ Isa. xxvi, 1. ¹¹ Psal. xcix, 3. ¹² Psal. xciv, 7. ¹³ II Cor. iii, 18. ¹⁴ Galat. iv, 19. ¹⁵ II Petr. i, 19. ¹⁶ Isa. lxii, 1.

ληφθῆναι, καὶ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπτάς καυθήσε-
ται. » Καὶ αὐτὸς δὲ φησι περὶ ἑαυτοῦ, ποτὲ μὲν,
ὅτι « Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου » ποτὲ δὲ πάλιν,
ὅτι « Ἐγώ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἔλαλυθα » δ
ἀκολούθων ἐμοί, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ,
ἄλλ’ ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » Οὐκοῦν ἐν φωτὶ σέω-
σται τὸ ἀπολαύδος, καὶ γέγονε ταῖς ἄνω δυνάμεσι
θυμηδία τὸ χρῆμα· χαίρουσι γάρ καὶ αὐταὶ καὶ ἐφ'
ἐν δικαιωτῷ μετανοοῦντι· καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς
ἔδιδαξεν δὲ πάντα εἰδώς. Εἰ δὲ ἐρ' ἐν τῶν σωζομένων
ἴστράζουσι, τὸν θεῖον που πάντων ἰχνηλατοῦντες
σκοπόν, καὶ ἀκαταλήκτοις εὐφημίαις τὴν τοῦ σώ-
ζοντος ἡμερότητα κατεκρατεῖν εἰθιζέντοι, ὅποιας
ἄν τις αὐτοὺς εὐφροσύνης ἀναπίμπλασθαι φαίη ἀν., διὰ τῆς
ἐν Χριστῷ πίστεως κεκλημένης εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας;

"Ανθρωπός τις ἦλθε δύο νιούς.

(Εἰ. 227) « Ήτησεν δύοτος (1) τὸ ἐπιβάλλον· Ἐλα-
βεν, ἀπεδήμησεν, ἐδαπάνησεν· εἶτα ἐν ἐνέδρᾳ γέγονε
παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τῶν θεοσδέτων χαρισμάτων ἐν
σπάνει, καὶ οὖν λιμῷ κατερθείρετο, τὸν ἀρτὸν οὐκ
ἔχων τὸν ἐξ οὐρανοῦ· « Οὐ γάρ ἐπ’ ἀρτῷ μόνῳ ζήσε-
ται δινθρώπος, ἀλλ’ ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ
διὰ στόματος Θεοῦ. » Ἐφαρμόσει δὲ ἀν τις τὴν πα-
ραβολὴν καὶ τοῖς ἐξ ἑτοῖν. « Εφη γάρ, ἀνθρώπῳ
τινὶ δύο μὲν οὐλοὺς γενέσθαι· εἶναι δὲ ἐναὶ μὲν αὐτῶν
ἐπιεικῆ, τὸν δὲ ἔτερον διεστον, δὲ δὴ καὶ κατεδηδο-
κώς τὸ ἐκνεμηθὲν αὐτῷ τῆς οὐσίας; μέρος, εἶτα λιμῷ
πιεσθεῖς, τοῖς κερατίοις προσέβαλεν ἀπέρ ξεσθιον οἱ
χοῖροι. Τοιοῦτόν τι πεπονθότας τοὺς ἀποπεπλανημέ-
νους εύρησομεν. Ἐν λοιψῷ μὲν γάρ ἀπασι δέδωκεν δ
Δημιουργὸς, ὁστερά τινὰ κλήρον, τὴν τῆς φύσεως ἐπι-
τηδειώτητα πρὸς τὸ ἀγαθόν· ἀλλ’ οἱ μὲν διέσωσαν τὸ
δοῦλον, τοῖς θείοις ἀκολουθήσαντες νόμοις, καὶ φυσι-
καὶς ἐννοίαις χειραγωγούμενοι πρὸς πᾶν διεισθν τῶν
οὐκ ἐκτόπων· οἱ δὲ ἡμιοιρχότες εἰς ἀπαν τῆς δικαιοθεν
ἡμερότητος καὶ φειδοῦς καὶ ἀγάπης, ἐν σπάνει γε-
γόνασι τῶν τῆς ἀρίστης ζωῆς ἀνηγμάτων, καὶ τροφὴν
ἐσχήκασι τὰς Ἑλλήνων ψευδομυθίας, ἐν τάξει κερα-
τίων νοούμενας, οἵς ένεστι μὲν βραχὺ τὸ γλυκὺ,
ἀτροφίᾳ δὲ πολλὴ καὶ ἡρότης· καὶ γε κατέδοσκεν
αὐτοὺς δὲ Σατανᾶς ταῖς Ἑλλήνων ψευδηγορίαις, καὶ
ταῖς τῶν παρ’ αὐτοῖς λογάδων ἀνοήτοις εὐστομίαις·
μῦθοις γάρ καὶ ἔτερον οὐδὲν καὶ γραοπρεπῆ τετε-
σματα τὰ παρ’ ἐκείνοις εἰσὶ δικαιώματα. Καὶ έστιν
ἡ τοῦ κόσμου σοφία διὰ τὸ τῆς λέξεως εὐηγέρχες χαλκὸς
τὴν ἡ κύμβαλον ἀλαλάζον. Οὐκοῦν ἐτρέφοντο μὲν
πάλαι τοῖς Ἑλληνικοῖς συγγράμμασιν, οὐδεμίαν δυν-
σιν εἰς κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς ἀργάσασθαι δυναμέ-
νοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐξεῖτησαν τὸν Θεόν, καὶ ἀπὸ τῆς
μακρᾶς πλάνης ἀπανῆλθον, ὡς νεκροὶ μὲν ἀνέζησαν,
ώς δὲ ἀπολαύδετες εὑρέθησαν. Τῶν μὲν γάρ εἰς πλα-
νωμένων, καὶ τὸν φύσεις Θεὸν οὐκ εἰδέτων, νεκρός τέ
ἔστι καὶ οἰονεὶς ἀπεψυγμένος δ νοῦς, καὶ νεκρῶν ἔργων
ἐπιμελήτης· ταῦτα δὲ ἔστι τὰ θελήματα τῆς σαρκός·

¹¹ Joan. viii, 12. ¹² Joan. xii, 46. ¹³ Matth. iv, 4.

(1) Cittatur hoc fragmentum in Macarii codice
caletae ad Lucam ex Cyrillo in Psalmos; veromodo-
men quia psalmus ad quem pertinet non nominatur;

A modo quidem: « Ego sum lux mundi. » Modo rur-
sus ¹⁴: « Ego lux in hunc mundum veni. Qui sequi-
tur me, non ambulabit in tenebris, sed vita lumen
habebit ¹⁵. » Ergo in luce salvata fuit res perditæ,
idque supernas virtutes gaudio complevit. Nam et ipsæ de uno peccatore penitentiam agente lætan-
tut, ut ille nos docuit qui omnia scit. Quod si vel
uno salvato cœlestes illi testum agunt, Dei scopum
semper sectantes, perpetuisque laudibus **341** divi-
nam clementiam magnificare soliti, quanta deum
lætitia eos affectos dicentes, universo terrarum orbe
salvato, et per fidem in Christum ad veritatis
agnitionem vocato?

B. V. 11. *Homo quidam habuit duos filios.*

Partem suam postulavit prodigus, accepit, procul
abili, consumpsit. Deinde ad omnium bonorum
egestatem redactus, et divinorum charismatum
penuria pressus, fame veluti absumentebatur, panem
cœlestem desiderans. « Non enim in solo pane vi-
vit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore
Dei ¹⁶. » Licet etiam accommodare parabolam eth-
nicis. Ait enim: « Hominī cuidam duo erant liberi,
quorum unus sobrius, alter prodigus, qui consum-
pta contingente sibi patrimonii portione, deinde
fame urgente, glandes quibus porci vescabantur
coepit gustare. » Simile quiddam contigisse peccato-
ribus compieremus. Aequum enim omnibus dedit
Creator, quasi patrimonium quoddam, naturalem
C ad bene agendum facultatem: sed quidam rem da-
tam conservarunt, divinis obsequentes legibus, et
naturali iudeo ad quamlibet honestatem pellecti.
Alii autem a superna bonitate, clementia, et cha-
ritate destituti, penuriam rectorum vita morum
experti sunt, escamque habuerunt ethnicorum fa-
bulas, quas glandium instar reputare licet, quibus
parum quid dulcedinis inest, multa vero alimenti
inanitas et ariditas. Profecto alebat eos Satanus
ethnicorum falsis doctrinis, et præcipitorum inter
ipsos vaniloquenteria. Fabulae enim, nihilque aliud,
quam aniles nugæ sunt, illorum de justitia præ-
cepia. Porro est mundi sapientia, ob sermonis
harmoniam, æs sonans et cymbalum tinniens.
Olim itaque pascebantur ethnicorum scriptis, nul-
lum ad vitæ emendationem conferre emolumentum
valentibus. Sed postquam Deum requisiwerunt,
342 et a longo errore regressi sunt; qui mortui
erant revixerunt, et qui perierant inventi sunt.
Certe illorum qui adhuc errant, neque verum Deum
agnoscunt, emortua mens est et quasi exanimis,
nec nisi operum mortuorum studiosa; cujusmodi
sunt carnis cupiditates. Illorum vero qui ad Deum
sunt conversi, veritatemque agnoverunt, non est

· huic vero loco Lucæ cap. xv, 11, aptissime convenit,
hic a me, prout jam fecit Macarius, retinetur.

mens emortua; imo vero a Christo vivificata, vivit maxime, et utilium vita officiorum studium gerit: a mortuis se subtrahit operibus, et aeternam vitam affectat, illam, inquam, quae in futuro saeculo silelibus suis a Christo donabitur.

τῆς εἰς αἰώνα ζωῆς, τῆς ἐν γε, φημι, τῷ αἰῶνι τῷ μέλλοντι δοθησόμενης παρὰ Χριστοῦ τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτόν.

Videtur nonnullis par hoc filiorum significare sanctos angelos, simulque nos terrae incolas; ita ut senioris persona, utpote qui modeste vixerit, angelorum ordinem denotet; junioris autem et luxuriosi persona, humanum genus. Sunt etiam ex nostris aliqui, qui alia via incidentes, per seniorem quidem frugi vitae filium, designari Israelis populum; per alterum vero, qui vivere voluptarie voluit, et a patre discessit, gentium describi multitudinem. Atqui ego ab istorum sententiis plane recedo. Quisquis vero eruditior est, veritatem explorat. Nam si ad angelorum personam sobrium illum anagogice referamus, haud compierimus dici ab eo sanctis angelis digna verba, neque ita ut illos affectum erga reduces a peccatis ad penitentiam. Namque omnium Servator ac Dominus gaudium fieri ait in caelis coram angelis sanctis, propter unum penitentem peccatorem. At ille qui in hac parabola depingitur filius, ut patri accepit, et inculpabilis more ornatus, stomachatus dicitur, et adeo procul benivola mente fuisse, ut etiam patri reprobraverit erga salvatum filium charitatem. Non enim voluit, inquit Scriptura, convivio interesse, moleste ferens, quod filius penitens et vix **343** a culpa resipiscens, receptus esset, quod vitulus ejus causa occisus, et quod amicorum solemnum coetum propter ipsius pater convocasset. Haec angelorum, ut dixi, voto repugnant, qui laetantur Deumque cantibus laudent quotiescumque mundi incolas salvari vident. Quare tum quoque cum Bethleemini nasci secundum carnem de muliere passus est Filius, pastoribus laetum nuntium referebant dicentes: « Nolite timere vos; ecce enim nuntiamus vobis gaudium magnum, quod sicut universo populo, quia natus est vobis hodie salvator Christus Dominus in Davidis civitate ²⁷. » Hymnis autem et laudationibus natum ornantes aiebant: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas ²⁸, γέλεις στεφανοῦντες τὸν γεγενημένον, ἔφασκον. » Δέξαται τὸν θεόν τοὺς εἰπόντας τὴς γῆς εἰρήνην, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίᾳ.

Sin vero quis dicat carnalem Israelem a frugi bono que filio significari, denuo nos ab hac comprobanda sententia deterreinur, quia nullo modo dici potest de Israele quod inculpabilem vitam seculari voluerit. In universa enim, ut ita dicam, inspirata Scriptura reprehensos Israelitas videre est. Namque ut apostolis et contumacibus dictum est Jeremias

²⁷ Luc. II, 10, 11. ²⁸ ibid. 14.

(1) Citat ex Cyrillo in Lucam hunc adamussim locum scholiastes a me editus AA. class. I. IX, p. 451.

τῶν γε μὴν ἐπιστρεψάντων πρὸς θεόν, καὶ ἐπιγνωστῶν τὴν ἀλήθειαν, οὐχ ἔστι νεκρὸς δο νοῦς· τὴν παρὰ Χριστοῦ δὲ ζωοποίησιν πεπλουτηκώς, ζῆς μᾶλλον, καὶ τῶν εἰς ζωὴν σπουδασμάτων ποκεῖται φροντίδα· καὶ νεκρῶν μὲν ἔργων ἀποφοιτᾶ, ἐπιθυμεῖ δὲ

(A f. 208, E f. 218 b) Δοκεῖ μέν τισι διὰ τῆς τῶν ιδίων δυάδος, τοὺς ἄγιους ἀγγέλους κατασημαίνεσθαι, καὶ ἡμᾶς δὲ τοὺς δυταὶς ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου πρέστωπον, δὲ δὲ καὶ ζῶντος ἐπιεικῶς, τὸ τῶν ἄγιων ἀγγέλων τάγμα δηλοῦν· τὸ δὲ γε τοῦ νεωτέρου τε καὶ ἀσώτου, τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον. Εἰσὶ δὲ τῶν ἐν ἡμῖν τινες, οἱ δὴ καὶ ἐτέρων λόντες τρίθνον, διὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ εὖ βεβιωκότος ιδίου, καταδηλούσθαι φασι τὸν κατὰ σάρκα Ιερατὴλ, διὰ δέ γε τοῦ ἑτέρου, δὲς καὶ ζῆν εἰλετο φιληδόνων, καὶ ἀπεφοιτησε τοῦ πατρὸς, τὴν τῶν θενῶν γράφεσθαι πληθύν. Ἀπόθηφος (1) δὲ ταῖς περὶ τούτων δέξαις εἰμὶ μὲν ἔγω· δοκιμαζέτω δὲ τὸ ἀλήθες δὲ φιλομαθῆς. « Οταν μὲν γάρ εἰς τὸ τῶν ἀγγέλων πρόσωπον ἀναγάγωμεν τὸν γνήσιον οὐδὲν, οὐχ εὐρήσομεν αὐτὸν τὰς τοῖς ἄγιοις ἀγγέλοις πρεπούσας εἰπόντα φωνάς, οὗτος μὴν οὐτών διακείμενον καθάπερ ἀκείνοις περὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας ἐξ ἀμαρτιῶν εἰς μετάνοιαν. Ὁ μὲν γάρ τῶν δλων Σωτὴρ καὶ Κύριος χαράν εἶναι φησιν ἐν οὐρανοῖς ἐνώπιον τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ἐφ' ἐνὶ ἀνθρώπῳ ἀμαρτωλῷ μετανοοῦντι· ὅ γε μὴν ἐν τῇ προκειμένῃ παραβολῇ γραφόμενος οὐδὲς ὡς εὐκαράδεκτος τῷ πατρὶ, καὶ ἀδιάβλητον ἐσχήκως τὸν βίον, ὁργισθῆναι λέγεται, καὶ ἀφιλαλῆλου γνώμης εἰς τοῦτο ἐλθεῖν, ὥστε καὶ ἐγκαλέσαι τῷ πατρὶ τὴν ἐπὶ τῷ σεσωσμένῳ φιλοστοργίαν· οὐ γάρ ἡθέλησε, φησιν, εἰς τὴν ἐστίαν εἰσελθεῖν, ἀσχάλλων δὲ τοις καὶ εἰσεδέχθη μετανοῶν ὁ ἀνανήψας μόλις, τέθυται δὲ καὶ δισχος ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ δὲ τοῦτο, ὡς ἐφη, τῷ σκοπῷ τῶν ἀγίων ἀγγέλων· χαίρουσι γάρ καὶ δοξολογοῦσι θεόν, οὐαζομένους δρῶντες τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ γοῦν, διε τὴν ἐν Βηθλεὲμ ἀπότελεν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικῶν ὑπέμεινεν ὁ Ιησός, τοῖς μὲν ποιμέσιν εὐηγγελίουντο λέγοντες· « Μή φοβεῖσθε δύμεῖς· ίδον γάρ εὐαγγελίζομεθα ὑμῖν χαράν μεγάλην, ἢτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ· δὲ τὴν ἐτέχθη ὑμίνι σήμερον οὐτὴρ, δὲς ἔστι Χριστὸς Κύριος ἐν πόλει Δαβίδ. » Υμνῳδίαις δὲ καὶ δοξολογίαις ἐν ύψιστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίᾳ.

Εἰ δὲ δὴ τις λέγοι, τὸν κατὰ σάρκα Ιερατὴλ σημανθεῖται διὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπιεικοῦς ιδίου, ἀφίστησι πάλιν ἡμᾶς τοῦ χρῆναι συναινεῖν τῇ τοιβδε δόξῃ, τὸ κατ' οὐδένα τρόπον ἀρρόσται τῷ Ιερατὴλ τὸ ἀκαταψήκτως ἐλέσθαι βιοῦν· διὰ πάσης γάρ, ὡς ἐπος εἰπεῖν, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς διαβεβλημένους ἔστιν ίδειν· ὡς γάρ ἀποστάτας καὶ ἀπειθεῖς, εἰρηται γοῦν πρὸς

αὐτοὺς διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· « Τί εὑροσαν οἱ πατέρες ὑμῶν ἐν ἐμῷ πλημμέλημα, ὅτι ἀπέστησαν μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐπορεύθησαν ὅπισσαν τῶν ματαίων, καὶ ἐματαίωθησαν; » Συνφῦσαν δὲ τούτοις καὶ διὰ φωνῆς Ἡσαίου περὶ αὐτῶν ἔφη που Θεός· « Ἔγγιζεις μοι ὁ λαὸς σοῦ τοῖς χειλεσιν· ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πιθῆται ἀπέχεις ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδάσκαλας [καὶ] ἐντάλματα ἀνύρωπων. » Εἴτη πῶς τούτοις οὕτω καταγνωσμένοις περιθετή τις ἀν τὰς ἐν τῇ παραβολῇ φωνάς, ὡς παρὰ τοῦ γνήσιου καὶ ἐπιεικοῦς υἱοῦ προενηγμένας; « Ἐφη γάρ, ὅτι « Ἰδού τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντολὴν σου παρῆλθον. » Ἀλλ' οὐδὲ ἐσχήκαστ διαβε-
βλημένην τὴν ζωὴν, εἰ μὴ τὰς θελας παρατρέχοντες ἐντολὰς πρὸς ἔξιτηλον ἐτράποντο.

« Ἀλλως τε, χρῆναι γάρ οἷμαι κάκενον εἰπεῖν, βούλονται τινες εἰς τὸ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν πρόσωπον ἀναφέρειν τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, διὸ τεθυκεν δὲ πατήρ, κεκλιμένου πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ υἱοῦ. Εἴτη πῶς δὲ γνήσιος υἱὸς, δὲ σωφρὸς καὶ ἐπιστήμων καὶ γεγονώς εὐπάρεδρος, διὸ δὴ καὶ εἰς πρόσωπον τῶν ἀγίων ἀγγέλων εἰσκομίζουσι τινες, ὅργης καὶ λύπης ἐποιεῖτο πρόφασιν τὸ σφαγῆναι τὸν μόσχον; Οὐ γάρ τι λελυπημένας κατίδοι τις ἀν τὰς ἀνω δυνάμεις τὸν κατὰ σάρκα θάνατον ὑπομείναντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οἰον σφαγέντος ὑπὲρ ἡμῶν· ἔχαιρον γάρ μᾶλλον, ὡς ἔφην, αἴματι τῷ ἀγίῳ σωζόμενην δρῶντες τὴν ὑπ' οὐρανῶν ἀνθ' ὅτου δὴ οὖν καὶ φησιν δὲ γνήσιος υἱὸς τὸ, « Ἐμοὶ οὐδέποτε ἐδωκας ἔριφον. » Τίνος γάρ τῶν ἀγαθῶν ἐνδεῖ τοῖς ἀγίοις ἀγγέλοις; καίτοι πλουσίᾳ χειρὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων τὴν χορηγίαν ἐκνεύμηκεν αὐτοῖς δὲ τῶν δλων Δεσπότης. « Ή καὶ πολας δὲν ἐδεήθησαν θυσίας ἐν γε τοῖς καθ' ἐαυτούς; Οὐ γάρ που καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐδει παθεῖν τὸν Ἐμμανουὴλ. Εἰ δὲ δὴ τις οἰοιτο, καθάπερ ἡδη προεῖπον, τὸν κατὰ σάρκα Ἱερατὴλ σημανεσθαί διὰ τοῦ γνήσιου καὶ ἐπιεικοῦς γεγονότος υἱοῦ, πῶς ἀληθεύσει λέγων, ὅτι « Ἐμοὶ οὐδέποτε ἐδωκας ἔριφον; » Εἴτε γάρ μόσχος εἴτε ἔριφος ὑπὲρ ἀμαρτίας θύμα νοοῦτο Χριστὸς, ἀλλ' οὐχ ὑπέρ γε μόνων τέθυται τῶν ἑνῶν, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸν ἐξελεῖται τὸν Ἱερατὴλ, ἐπὶ τῇ τοῦ νόμου παραβάσει πολλήν ὑπομείνατα τὴν κατάρρησιν. Καὶ μαρτυρήσεις γράφων δὲ σοφώτατος Παῦλος· « Διὸ καὶ διὸς (1), ἵνα ἀγιάσῃ διὰ τοῦ Ιδού αἴματος τὸν λαὸν, ἔνω τῆς πύλης ἐπαθε. »

Τίς οὖν δρα ἐστὶ τῆς παραβολῆς δὲ σκοπός; πολυπραγμονήσωμεν τὴν αἰτίαν, ἐφ' ἥ καὶ γέγονεν, εἰσόμεθα γάρ οὕτω τὸ ἀληθές. « Ἐφη τοῖνυν δὲ μακάριος οὗτος Λουκᾶς ἐν τοῖς ὅπισσαν βραχὺ περὶ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ἡσαν δὲ πάντες αὐτῷ ἐγγίζοντες οἱ τε τελῶναι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ· καὶ ἐγόργυζον οἱ τε Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, λέγοντες, δτι Οὗτος ἀμαρτωλοὺς προσδέχεται, καὶ συνεσθίει αὐτοῖς. » Κατακεχραγότων τοῖνυν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων τῆς ἐνούσης αὐτῷ γαληνότητος καὶ φιλανθρωπίας, καὶ ἐγκαλούντων αὐτῷ τὸ

A voce: « Quid invenerunt patres vestri in me iniuriantis, quia se elongaverunt a me et ambulaverunt post vanitatem, et vani facti sunt »? His consona, Isaiae quoque ore de iisdem locutus est Deus: « Appropinquit mihi populus hic ore tenus, cor vero ejus procul me abest. Frustra me colunt, docentes doctrinas et mandata hominum ». Jam vero his tantopere incusatibus quis verba accommodet quae in parabola a fidei bonoque filio dicuntur? Ait enim: « En tot annis tibi servio, mandatum tuum nunquam transgressus sum. » Porro Israelitae malam sibi exprobrari vitam non audissent, nisi divinis violatis mandatis ad mores improbos suissent conversi.

Cæteroqui et illud dicendum arbitror, quod nempe B aliqui ad Servatiori nostri personam referre volunt saginatum vitulum, quem pater occidit, converso ad redditum 344 filio. Sed enim quomodo bonus ille filius, sapiens prudensque et perpetuus patris assessor, quem quidem nonnulli tanquam sanctorum angelorum personam invehunt, iræ dolorisque causam sumeret ex vituli occisione? Non enim doluisse quisquam compiperiebat supernas virtutes mortem in carne sua Christo paciente, et tanquam cæso: quia gaudabant potius, ut dixi, sancto sanguine salvatum cernentes orbem terrarum. Quin adeo frugi filius aiebat: « Mihi nunquam saltem hædum dedisti. » Nam quid bona rei dæest sanctis angelis? quandoquidem liberali manu spiritualium munierum largitionem contulit illis rerum omnium Dominus. Vel quanam per se ipsi indigebant victimam? Non enim ipsorum causa pati oportuit Emmanuel. Quod si quis existimat, ut jam antea dixi, carnalem Israelem significari a fidei modestoque filio quomodo vere dicet: « Mihi nunquam hædum dedisti? » Nam sive ut vitulus sive ut bædus, victima pro peccato intelligatur Christus, non tamen propter solos ethnicos immolatus fuit, verum etiam ut Israelem liberaret, qui ob legis transgressionem magnopere incusatus fuerat. Testis aderit Paulus: « Propterea et Filius, ut sanctificaret proprio sanguine populum, extra portam passus est ».

Quinam est ergo parabolæ sensus? Causam scrutemur, ob quam ea dicta fuit, atque ita rei veritatem sciemos. Ait beatus hic Lucas in paulo retro scriptis de nostro omnium Servatore Christo: « Cuncti vero accedebant publicani et peccatores ad audiendum eum. Murmurabant vero Pharisei et Scribæ, dicentes: hic peccatores recipit, et cum iis manducat ». Ergo publice vituperantibus Scribis ac Phariseis ingenitam Christi mansuetudinem ac benignitatem, exprobantibus quod aliquot maculosæ vitae homines admitteret eosque doceret; ne-

¹¹ Jerem. ii, 5. ²⁰ Isa. xxix, 15. ²¹ Hebr. viii, 12. ²² Luc. xv, 1, 2.

(1) Hinc evidenter Ιδού ulerque codex A et E, non Ἰησοῦς vel Κύριος, ut est vulgo apud Gr. et Lat.

cessariam apprimē ipsis 345 prædictam parabolam Christus proposuit; ex qua hoc præclare cognoscere possumus, velle scilicet omnium Deum, hominem illum quoque qui a se nunquam recesserit, vereque fidelis fuerit, et sancte vivere assuetus sit, qui denique optimus existimetur, hunc, inquam, Patris voluntati studiose se conformare, id est cum aliqui ad pœnitentiam fuerint vocati (etiamsi hi forte damnabiles valde fuissent), gaudere potius, quam hostilem adversus eos fovere dolorem.

Etenim et nos ipsi simile quiddam interdum experimur. Agunt quidam præclarum optimamque vitam; alius vero infirmatur et vincitur ad omne genus nequitias prolapsus. Hic sub ipsa senectute saepe ad Deum convertitur, et peccatorum a se antea veniam petit, meliore suscepit proposito. Vel Jam fortasse humanae vitae stadio abiturus divinum baptismum impetrat, et crimina delet, misericerte Deo. Tum vero stomachantur interdum ob eam rem nonnulli, aiuntque: Hic qui illud egit, et hoc dixit, non persolvit judicii vitae suæ penas, tamque splendida et pretiosa dignus fuit gratia, inter Dei filios ascitus est, et sanctorum gloria honoratus. Hæc aliquando effutunt quidam ex intempestiva sua pusillanimitate, non se accommodantes communis Patris menti; qui latetur valde, salvari cernens qui perierant; eosque in antiquam formam libertatemque restituit, stola primæva exornans, et annulum illorum manui inserens, quæ est liberis hominibus congrua Deoque jucunda exornatio. Cerne enim ut ei (animæ) eximiam omnimodis pulchritudinem imprimit, et inculpabilis vita splendorem conciliat. Omni enim ornatum venustat, intellectuali videlicet ac spirituali, colentium se animas; ut singulis dici queat illud lyra Psallentis: «Audi, filia, et vide²³, et reliqua. 346 Vestimentum est itaque honoris veræque gloriæ sacrosanctæ genti Christi, ornatusque splendidus et supramundanus sanctorum animabus. «Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis, » inquit Scriptura²⁴; idque vere dicitur. καὶ ὑπερέσμιον ταῖς τῶν ἀγίων ψυχαῖς. «Οοοι γάρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, » φησι· καὶ ἀληθῆς ὁ λόγος.

V. 16. Cupiebat implere ventrem suum de D siliquis.

Hujusmodi aliquid patientem observemus eum quem nobis parabolæ figura describit luxuriosum, qui paterum substantiam in peregrina regione exhauserat, et supernorum bonorum egestate peribat. Nam penuria quædam colestium doctrinarum ipsum consumebat, cupiebatque satiari siliquis quas porci vorabant; sed fluxa et vanæ voluptas vacuum

²³ Psal. xliiv, 2. ²⁴ Galat. iii, 27.

(!) Fragmentum hoc citatur ex Cyrillo ad Lucam in catena ad prophetas vat. cod. I, f. 134. (Confer Script. vet. t. IX. p. 741.) Hic autem a me conje-

A προσδέχεσθαι τινας τῶν ἐν βεβηλώσει ζωῆς, καὶ δι-
άσκειν αὐτοὺς, ἐναγκαστάτην αὐτοῖς ἐποίησατο
Χριστὸς τῆς προκειμένης παραβολῆς τὴν παράθεσιν,
δι' ἣς ἔξεστιν ίδειν ἐκεῖνο καλῶς· βούλεται γάρ οὐα-
τῶν δλῶν Θεὸς, καὶ τὸν εὐπάρεδρὸν τε καὶ γῆστον
ἀληθῶς, καὶ βιοῦν εἰδότα σεπτῶς, καὶ τῆς εἰς ἕκρον
ἐπιεικεῖας λαχνύτα τὴν δόξαν, ἀκολουθὸν ἐπείγεσθαι
τοῖς θελήμασιν αὐτοῦ· καὶ τοῖς καλούμενοις εἰς μετά-
γνωσιν, καὶ εἰ τινες εἰλεν τῶν σφρόντα κατεγνωσμέ-
νων, ἐφήδεσθαι μᾶλλον, ἢ γοῦν ἀφιλάλληλον ἐπ' αὐ-
τοῖς εἰσδέχεσθαι λύπην.

Πάχσομεν γάρ έσθ' δτε τι τοιοῦτον καὶ ἡμεῖς αὐ-
τοί· ζῶσι μὲν γάρ τινες τὴν παγκάλην τε καὶ παν-
αρίστην ζωῆν ἔτερος δὲ τις ἀσθενεῖ καὶ ἥπτηται, πρὸς
πᾶν είδος φαυλότητος κατενηγμένος· οὗτος πρὸς
B αὐτῷ τῷ γῆρᾳ πολλάκις ἐπιστρέφει πρὸς Θεὸν, καὶ
τὴν ἐπὶ τοῖς προημαρτημένοις συγγνώμην αἴτεται, τῶν
ἀμεινόνων γενόμενος ἐραστῆς· ἢ τάχα που καὶ μέλ-
λων τὸν ἀνθρώπινον καταλύειν βίον, ἀξιούται τοῦ
θείου βαπτίσματος, καὶ ἀποσκευάζεται τὰ ἔκκληματα
τοῦ Θεοῦ κατοικεῖτεροντος. Είτα χαλεπανούσιν έσθ'
δτε τινὲς ἐπ' αὐτῷ δῆ τούτῳ, καὶ φασιν· Οὗτος δ τό-
δε τι πράξας, κάκεινο εἰπών, οὐκ ἐκτέτικε τῷ κριτῇ
τῶν θειωμένων τὰς δύκας, καὶ ἡξιώθη τῆς οὕτω
λαμπρᾶς καὶ ἀξιαγάστου χάριτος, ἐν οιοὶς ἐγράφη
Θεοῦ, καὶ τῇ τῶν ἀγίων τετίμηται δόξῃ· ταῦτα γάρ
έσθ' δτε παραπτύουσι τινες ἐξ ἀκαίρου μικροψυχίας,
οὐχ ἐπόμενοι τῷ σκοπῷ τοῦ πάντων Πατρός· χαίρει
γάρ λίαν, σωζομένους ὅρῶν τοὺς ἀπολαύστας, καὶ
ἀνακομίζει πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς σχῆμα, διδοὺς αὐτοῖς
τὸ ἐλεύθερον, καὶ στολῇ τῇ πρώτῃ κατακαλλύνειν αὐ-
τοὺς, καὶ δακτύλιον διδοὺς εἰς τὴν χείρα· τοῦτο δὲ
δοτινὸν ἐλευθέροις πρέπουσα θεοφιλῆς εὐκοσμία. —
(Ι. f. 134) "Αθρει (1). γάρ δπώς διὰ τρόπου παντὸς
ἔξαρτον αὐτῇ τὸ κάλλος ἐνσημανεται, καὶ τῆς
ἀμωμήτου ζωῆς ἐνεργάζεται τὴν φαινόρεητα. Κατα-
καλλύνει γάρ κόσμῳ παντει, νοητῷ δηλονότει καὶ πνευ-
ματικῷ, τὰς τῶν σεβομένων αὐτὸν ψυχάς, ἵνα καὶ
πρὸς ἐκάστην λέγηται τὸ διὰ τῆς τοῦ Ψάλκοντος λύ-
ρας· «Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ίθε, » καὶ τὰ λοιπά.
"Εσθημα δὲ οὖν τὸ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν ἀληθῆ τῷ
ἱερῷ καὶ ἀγίῳ γένει Χριστὸς; κόσμημά τε λαμπρὸν
τὸν κερατίων ὃν ήσθιον οἱ χοροί· ἀλλὰ διερρέουσα

D 'Ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλαῖαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν
κερατίων.

(Α. f. 210 b, Ε. f. 230) Τοιοῦτον τι παθόντα κατ-
αθρίσαται μὲν καὶ τὸν ὃν ἐν τύπῳ παραβολῆς γραφό-
μενον ἀσωτιον, δι' τὴν πατρόναν οὔσιαν ἐν ἀλλοδαπῇ
κατεδηδοκεν· ἐνδεῖξε τε τῶν δινοθεν ἀγαθῶν ἐφθείρε-
το, καὶ λιμὸς οἵτις τις τῶν οὐρανίων αὐτὸν κατεβό-
σκετο μαθημάτων, ἐπεθύμει τε χορτασθῆναι ἀπὸ
τῶν κερατίων ὃν ήσθιον οἱ χοροί· ἀλλὰ διερρέουσα

cturaliter collocatur, quia sermo esse videtur de filio
prodigo.

ἡ διάκενος ἡδονὴ κενὸν αὐτὸν κατελίμπανε, καὶ ἦν **A** ipsum destituebat, alique omnino egesiate premebarat.

'Αναστὰς πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου.

(Εἰ. 238) Καὶ ὁ Κύριος γάρ καλεύων παρῆρησά-
ζεσθαι, καὶ λέγειν ἐν ταῖς προσευχαῖς, Πάτερ, ἔκεινο
τοῖς προσευχομένοις νοεῖν δίδωσιν, δτὶ εἰ Πατέρα
καλοῦμεν Θεόν, καὶ τῆς οὕτω λαμπρᾶς ἡξώθημεν
τιμῆς. δεῖ καὶ ἀξίως τοῦ τετιμῆκότος πολτεύεσθαι.
Τοῦτο γάρ καὶ Πέτρος ὁ μέγας φησίν· « Εἰ Πατέρα
ἐπικαλεῖσθε, λέγων, τὸν ἀπροσωπολήπτων κρίνοντα
κατὰ τὸ ἐκάστου ἥργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας
ὑμῶν χρόνον ἀναστράφητε. »—(Α. f. 212 b, Ε. f. 242)
Ἴως; ἐρεῖς κατὰ σαυτὸν· Κεκηλόδωμας διὰ πολλῆς
ἀμαρτίας· εἴτα, πῶς ἀν γενοίμην καθαρὸς ὁ οὗτω
μεμολυσμένος; Ἀκούει τοιγαροῦν καὶ τὰ πάρ' ἡμῶν.
Οἶδας δτὶ πεπλημμέληκας ὅλας; ὅμολογεῖς τὴν ἀσθέ-
νειαν; διαμέμνησαι τῶν δλίσθημάτων; ἐγγὺς εἰ τοῦ
σώμασθαι· καθάρσεως γάρ ὀρχῇ τὸ δόμολογεῖν ἀμαρ-
τίας. Οὗτω καὶ γέγραπται· « Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας
σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς· » οὐ γάρ ἐστι σκληρὸς ὁ
πάντων Δεσπότης· οὐκ ἀμειλικτος, χρηστὸς δὲ
μᾶλλον καὶ φιλοικτερόμων καὶ ἀγαθὸς καὶ εἰδὼς τὸ
πλεσμα. Καὶ γάρ μέγα καὶ δόμολογία καὶ φυγὴ τοῦ
κακοῦ· οὗτως ἐδέχθη ὁ ἄσωτος. — (Ε. f. 244) Ἄλλα
τις ὁ μόσχος ὁ σιτευτός, ἢ πάντις Χριστός (1), τὸ
ἅμωμον λεπέζιον, ὁ αἰρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου,
διθύμενος καὶ ἐσθίμενος; Καθ' ὃ γάρ τὴν διογον
φύσει καὶ κτηνῶδη σάρκα περιεβάλετο, καν αὐτὴν
τῶν οἰκείων ἀνχημάτων πεπλήρωκε, μόσχος νοεῖται,
ἀπειρόνυγος μὲν τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας, σιτευτός
δὲ καθ' ὃ πρὸ καταβολῆς (2) κόσμου πρώτιστο τὸ
κατὰ Χριστὸν μυστήριον, ἢ φρικώδης καὶ μεγάλη
θυσία, ἡς μετασχεῖν ἐψεῖται τοῖς ἐπαγιούσιν ἐξ
ἀμαρτίας.

C. ΚΕΦ. ΙΓ'.

"Ἄρθρωπός τις ἦν πλούσιος, δεὶς εἶχεν οἰκο-
νύμον.

(Α. f. 213, Β. f. 152) Πλὴν κακεΐνῳ φαμεν τοῖς
φιλομαθέσιν, δτὶ πλαγίως καὶ ἀσυμφανῶς ἡμῖν αἱ
παραβολαὶ πραγμάτων ὁνησιφόρων δῆλωσιν εἰσχομέ-
ζουσιν, δταν αὐτῶν ἐν βραχεῖ καὶ συνεσταλμένων τὸν
νοῦν καταθρήσωμεν. Οὐ γάρ ἀπαντα τῆς παραβολῆς
τὰ μέρη πολύπραγμονεῖσθαι χρή λεπτῶς καὶ ἐξ-
ητασμένως, ἵνα μήτε πρὸς τὸ πέρα μέτρου βαδίζων
δ λόγος καταλαπήσῃ τῷ περιτῷ τοὺς φιλακρόμο-
νας, μήτε μήτι ἀδολεσχίας δχλον ἐνεργάσται τιστιν·
οἷον καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης παραβολῆς. Εἰ γάρ
βούλοιτο τις διατρανοῦν, τις μὲν ἀν νοηθεῖται πρὸς
ἡμῶν δ ἀνθρώπος, δ τὸν διαβεβλημένον ἔχων οἰκο-
νύμον, ἢ καὶ τις ἀν εἰη τυχὸν δ διαβεβληκώς αὐτὸν,
τίνεις δὲ καὶ οἱ τοῖς δφλήμασιν ἔνοχοι, καὶ τὰς τῶν
δφλημάτων ποιοῦντες ἀποκοπάς, καὶ διὰ ποιῶν αι-
τιῶν δ μὲν ἔλαιον, δ δὲ σίτον ἐποφλῆσαι λέγεται,

²⁸ Ι Petr. 1, 7. ²⁹ Isa. XLIII, 26.

(1) Hæc in codice sub Cyrilli nomine recitantur,
quoniam dictis ab eodem superioris repugnare vi-
deantur. Sed in abrupto opere mirum non est videri

PATROL. Gr. LXXII.

B ipsum destituebat, alique omnino egesiate premebarat.

V. 48. Surgens ibo ad patrem meum.

Namque et Dominus consideret jubens, siue in
orationibus uti vocabulo Pater, illud ab orantibus
vult intelligi, quod si Patrem appellamus Deum, et
tam splendidi honoris donum sumus consecuti, oportet
dignam honorante Deo vitam instituere. Nec
Petrus quoque magnus ait: « Si Patrem, inquit,
invocatis eum qui sine acceptione personarum ju-
dicat secundum unius rei jusque opus, cum timore
incolatus vestri tempore conversamini »²⁸. Fortasse
tecum ipse dices: Multiplici sordidatus sum peccato;
quomodo mundus siam, qui tantopere sum maculosus?
Audi me igitur. Scis te omnino peccasse? morbum
fateris? memor es lapsuum tuorum? iam prope a
salute abes; namque emendationis initium est,
peccati confessio. Sic etiam scriptum est: « Dic tu
prior peccata tua, ut justificeris »²⁹; non enim
inclemens est omnium Dominus, non inexorabilis;
sed misericors et bonus, et naturæ
nostræ conscius. Magnum quiddam est confessio,
malique cessatio. Ita receptus fuit luxuriosus. —
Quinam porro est vitulus saginatus, nisi omnino
Christus, **347** immaculata hostia, mundi peccatum
auferens, immolatus atque comesus? Nam quatenus
naturaliter irrationali animalique carne circumda-
batur, quoniam eam sua gloria repleverat, vitulus
intelligitur, expers quidem jugo peccati; saginatus
autem, quatenus ante mundi constitutionem præfi-
nitum fuerat Christi mysterium, tremenda magnaque
victima, quam participare conceditur recedentibus a
peccato.

CAP. XVI.

V. 1. Homo quidam erat dives, qui habebat villicum.

Verumtamen illud quoque studiosis dicimus, nempe parabolas nobis oblique et obscure rerum utilium demonstrationem facere, si modo ipsarum breviter et summatis sensum observemus. Non enim cunctas parabolæ partes subtiliter et moroso scrutari oportet, ne præter mensuram pergens sermo, molestus fiat superfluitate sua audiendi stu-
diosis, neque etiam nugandi copiam nonnullis suppeditet; veluti hac ipsa in parabola usuvenirei. Nam si quis velit adamussim exponere, quis hic a nobis intelligendus sit homo, qui diffamatum habuit villicum, quis item hunc accusaverit, quinam debitores fuerint, et qui novas debiti sui tabulas ferrent, et curnam alias oleum, alias triticum de-
buisse dicatur, obscurum sane et supervacaneum faciet sermonem. Non ergo omnino omnes parabolæ

quædam dissoluta aut contraria.

(2) Haud recte Corderius in Latina catena: In
mundi restorationem præfinitum fuit, etc.

partes idoneæ sunt ad argumenti explanationem, sed ad exemplum potius necessarii alicujus negotii sumenda sunt, quo simpliciter id demonstretur quod adientibus utile futurum sit. Est itaque parabola seclusus hic: « Omnium Deus cunctos homines vult salves fieri, et ad agnitionem veritatis venire »²⁷. Idecirco et legem auxilii causa dedit, ut ait propheta ²⁸: Legem autem hic dicimus, haec illam adamassim quæ per Moysem ministrata fuit, sed universam potius divinitus inspiratam Scripturam, **348** cuius ductu cognoscere possumus boni cuiuslibet salutarisque negotii rectam viam. Vult ergo omnium Dominus, omnimodis nos ad virtutis studia incunbere, et sobrium sanctumque vitæ genus sectari, avertentes nos ab hujus mundi sollicitudinibus, ut Deo assidue constanterque serviamus. Quare etiam per Melodi lyram, « Vacate, inquit, et scitote quoniam ego sum Deus »²⁹. Ipse autem ore proprio omnium Servator divitibus terræ alibi ait: « Vendite quæ possidetis, et date elemosynam; facite vobis crumenas non veterascentes, thesaurum indeſcientem in caelis »³⁰. Profecto hoc præceptum salutare est, sed infirma admodum humana mens est, semperque fere in terrenis defixa. Cujus rei conscius ipse Servator aliquando de his aiebat: « Quam difficile qui pecunias habent intrabunt in regnum Dei »³¹. Et rursus: « Factius est camelum (funem) per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei »³². Nam quamdui aliquis ditescendo et deliciando occupatur, pietati erga Deum excotendens ineptus est.

Etiam nulla superest divitibus salutis via, sed ignis eis paratus est, qui diabolo et angelis ejus debetur? Minime gentium. Ecce enim ipsis salutis consequendæ rationem hac parabola ostendit Servator. Conlidunt hi sane, quod divitias sibi fruendas summus Deus indulgenter concesserit. Reapstamen juxta Dei mentem œconomia veluti pauperum constituti sunt: œconomia autem dicuntur a sua cuique distribuendo. Sed non recte œconomiam gerunt, tradita ipsis a Domino quodammodo dissimilantes: suis enim tantum ministrant deliciis, temporales emunt honores, oblii Dei dicentis: « Aperiendo aperies viscera erga fratrem tuum, erga indigentem qui apud te versatur »³³. Imito et communis Servatoris Christi negligentes præceptum: « Estote misericordes, sicut et Pater vester caelestis **349** misericors est »³⁴. Sed nullam hi, ut dixi, rationem habent misericordiae fratribus debitæ: unicum ipsis studium est fastus sui. Hoc eos apud omnium Dominum accusavit. Porro necesse omnino est eosdem vilificatione excidere, adveniente morte,

²⁷ I Tim. ii, 4. ²⁸ Isa. viii, 20. ²⁹ Psal. xlvi. 2. ³⁰ Luc. xii, 33. ³¹ Luc. xviii, 24. ³² Ibid. 25. ³³ Deut. xv, 8. ³⁴ Luc. vi. 36.

(*) Observa vocabuli οἰκονόμος apud Cyrilium etymologiam, nem ab οἴκος, sed ab οἰκεῖα νόμον.

Α σκοτεινὸν δῆμα καὶ περιπτὸν ἀποτελέσει τὸν λόγον. Οὐκοῦν οὐ πάντη τε καὶ πάντως ἀπαντὰ τῆς παραβολῆς τὰ μέρη τῇ τῶν δηλουμένων εἰσὶ θεωρίᾳ χρήσιμα, εἰς εἰκῆνα δὲ ληφθέλεν ἀναγκαῖον πράγματος ἀμυδρῶς ὑποφαίνουσαν τὸ τελοῦν εἰς δυνατὸν τοὺς ἀκρωμένοις. « Εστι τούντων τῆς παραβολῆς τοιούτος ὁ νῦν »³⁵. « Ό τῶν δλων Θεὸς πάντας ἀνθρώποις θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν. » Ταύτη τοι καὶ νόμον εἰς θοήθειαν ἔδωκε, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν. Νόμον δέ φαμεν ἐν τούτοις, οὐχὶ δή που πάντως ἐν διακονηθέντα διὰ Μωϋσέως, ἀπασαν δὲ μᾶλλον τὴν θεόπνευστον Γραφὴν, δι' ἣς ἐνεστὶ μαθεῖν τὴν εὐθὺν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ σωτηρίων πράγματος ἀποκομίζουσαν τρίβον. Βούλεται τοίνυν ὁ τῶν δλων Δεσπότης, διλοτρόπως ἡμᾶς τοῖς εἰς ἀρετὴν ἀνακείσθαι σπουδάσμασι, καὶ διαβοῦν ἔλεσθαι σπουδαίως καὶ ἀγίως, ἀπαλλάττοντας ἔσωτοὺς τῶν τοῦ παρόντος βίου περισπασμῶν, ήταν εὐπαρέδρως καὶ ἀπερισπάστως ὑπηρετῶμεν αὐτῷ. Καὶ γοῦν διὰ μὲν τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας: « Σχολάσσατε, φησι, καὶ γνῶτε στὶς ἐγγύει εἰμι ὁ Θεός. » Δι' ἔσωτού δὲ πάλιν ὁ τῶν δλων Σωτὴρ τοῖς τὸν πλούτον ἔχοντας τὸν ἐπὶ τῆς γῆς: « Παιλήσατε, φησι, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἐλεημοσύνην, ποιήσατε ἔσωτος βαλάντεια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ σωτηρίος, ἀσθενῆς δὲ λίταν ὁ ἀνθρώπινος νῦν, καὶ δεῖ πιας προσπέπηγε τοῖς γεωβεστέροις· καὶ τοῦτο εἰδὼς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐφησέ που περὶ αὐτῶν· « Πλῆξ δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ! » Καὶ πάλιν· « Εὔκοπώτερόν ἐστι κάμηλον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Ήως γάρ ἐστι τις ἐν τῷ θεῷ εὐσέβειαν.

(A f. 215 b) « Άρ」 οὖν οὐδὲ μία τοῖς πλουτοῦσι σωτηρίας δόδες, ἀλλὰ πῦρ αὐτοῖς ηύτρέπισται, τὸ τῷ διαβόλῳ πρέπον καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; Οὐμενοῦν· ίδοι γάρ, ίδοι πρόφασιν αὐτοῖς σωτηρίας ἀνέδειξεν ὁ Σωτὴρ διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς· θερήθησαν, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς πλούτον ἀφέντος αὐτοῖς ἀνεξικάκως τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ· πλὴν κατὰ γε τὸν ἐνόντα σκοπὸν αὐτῷ οἰκονόμοις τινὲς τίθενται τῶν πτωχευομένων· οἰκονόμοι δὲ λέγονται παρὰ τῷ τὰ οἰκεῖα ἐκάστω νέμειν (!). ἀλλ' οἰκονομοῦσιν οὐκ δρθῶς, οἶοντες σκορπίους τὰ δοθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Δεσπότου· μόνας γάρ ταῖς ἔσωτῶν δαπανῶσι τρυφαῖς, καὶ προσκαίρους ὄνομάνται τιμᾶς, ἀμνημονοῦντες Θεοῦ λέγοντος· « Ανοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα τῷ ἀδελφῷ σου, τῷ ἐπιδεομένῳ ἐν σοι. » Ναὶ μήν καὶ αὐτοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Γένεσθε οἰκτείρμωνες, καθὼς καὶ ὁ Πατήρ ὅμῶν δούραντος οἰκτείρμων ἐστίν. » Ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς, ὡς Εφην, τοῦ κατοικείρμενος ἀδελφοῦς δὲ λόγος, μόνης δὲ ποιοῦνται φροντίδα τῆς ἔσωτῶν ἀγερωχίας· τοῦτο διαβέβληκεν αὐτοῖς παρὰ τῷ πάντων Δεσπότη. Δεῖ

δὲ πάντως; αὐτοὺς ἀποπεσεὶν τῆς οἰκονομίας ἐπι-
πηδῶντος θανάτου, καὶ τῶν καθ' ἡμές πραγμάτων
ἔξελκοντος ἀδιάφυκτον γάρ ἀνθρώπῳ παντὶ τοῦ θα-
νάτου τὸ λίνον. Τί οὖν ἄρα δρψιν αὐτοὺς βούλεται
Χριστός; Ἔως εἰσὶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ εἰ μὴ
πάντα βούλοιντο τὸν ἔαυτῶν πλοῦτον διανείμαι πτω-
χίες, καὶ γοῦν ἐκ μέρους κατακτήσασθαι φύλους,
καὶ πολλοὺς τῆς εὐσπλαγχνίας μάρτυρας, τοὺς εὖ
πεπονθέτας δηλονότες· Ινα δταν αὐτοὺς δ ἐπίγειος
ἐκλείπῃ πλοῦτος, ἔχωσι τινὰ τόπον ἐν ταῖς ἔκειναι
σκηναῖς. Καὶ γάρ ἔστι τῶν ἀμπηχάνων διμισθόν γενέ-
σθαι ποτὲ τὸν φιλόπτωχον, ἀλλ' εἴτε ἀπαντά τις ἐν
ἔαυτοῦ πλοῦτον διαδοίη τισιν, εἰτ' οὖν ἐκ μέρους,
δηνήσει πάντως τὴν ἔαυτοῦ ψυχήν.

Οἱ πιστοὶ ἐτοῦχοι, καὶ ἐτοῦχοι πιστός
ἔστι.

(Α. f. 217, Β. f. 154) Συχνῶς; Εἰσθ' ὅτε δὲ τῶν ὅλων
Σωτῆρος τοὺς αὐτοὺς ποιεῖται λόγους, καὶ δικρότοις
περὶ τοῦ αὐτοῦ θεωρήματος κέχρηται παραδείγμασιν,
ἴνα πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων,
δὲ τῶν ἀκρωμένων ἐμβιβάζηται νοῦς. "Ἄθρετος δὲ μα-
τάλιν τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν.
Δοκεῖ δέ μοι καὶ πρὸς γε τῶν ἄλλων ἐκεῖνο χρησίμως
κατιδεῖν, τίνας ὅλως ὁ τοιόσσες λόγος ἔχει τὰς ἀφορ-
μάς· ἔσται γάρ οὕτως εὐσύνοπτος τῶν προκειμένων
ὁ νοῦς. Ἐδίδασκε τοίνυν τοὺς ἐν πλοῦτῳ Χριστὸς
ἄγαπτον ὅτι μάλιστα τὴν φιλοπτωχίαν, καὶ θησαυρό-
ζειν ἐν οὐρανῷ, καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐημερίας
ποιεῖσθαι πρόνοιαν. Ἀλλ' εὗ τῆς πιστατο, θεός ὁν φύ-
σει, τῆς ἀνθρώπου διανοίας τὸν δκνον, τὸν ἐπὶ παντὶ^C
σπουδαίῳ τε καὶ ἀγαθῷ πράγματι, καὶ ὡς φιλό-
πλουτοι λαλῶντες, καὶ τῷ τοιῷδε πάθει τυραννού-
μενοι παντελῶς, οὐδένα τοῖς πτωχευομένοις νέμουσι
ἴλεον. "Οτι τοίνυν τοῖς οὕτως ἔχουσι γνώμης, οὐδὲν
ὑπάρχει τῶν παρὰ Θεοῦ χαρισμάτων, δῆλον δὲ ὅτι
πνευματικῶν, ἐξ ἐναργεστάτων παραδειγμάτων δι-
αδείκνυσι λόγων· Ἐ Ο πιστός ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν
πολλῷ πιστός ἔστι, καὶ τὰ ἐφῆς. Λύσον ἡμῖν, Δέσ-
ποτα, τὸ ζητούμενον, ἔτοιξον ἡμῶν τῆς καρδίας τὸν
θραβαλμόν. "Ἄκουε τοίνυν ταφῶς τε καὶ ἀκριβῶς,
ὅπερ ἔφη· Εἰ ἐν τῷ ἀδικῷ μαρμανῷ πιστοὶ οὐκ ἐγέ-
νεσθε, φησι, τὸ ἀληθινὸν τις δώσει ὑμῖν; "Εστι δή
οὖν τὸ ἀλάχιστον, δὲ ἀδικος μαρμανᾶς, τουτέστιν δ
ἐπίγειος πλοῦτος, ἐξ ἀρπαγῆς Εἰσθ' ὅτε καὶ πλεονε-
ξίας συνειλεγμένος· τοὶς γε μήν εἰ εἰδότεις βιοῦν,
καὶ ἀποφέρουσι μὲν τῶν ἐπιγείων τὸν νοῦν, φρονοῦσι
δὲ μᾶλλον τὰς ἔνων, καταλογισθεῖν διὰ παντελῶς οὐ-
δέν δὲ ἐπίγειος πλοῦτος, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐνδεικτὰς ὅλου
διπανήσουσι, καλῶς αὐτὸν οἰκονομοῦντες. Τοῦτο,
οἶμαι, ἔστι τὸ ἐν δλήγῳ γενέσθαι τινὰ πιστὸν, τὸ τοῖς
ἐν ἐσχάτῳ ταλαιπωρίᾳ τὴν ἀπό γε τῶν ἔντων δια-
νέμειν ἐπικουρίαν. Εἰ οὖν ἐν δλήγῳ γεγόναμεν ἀ-
πιστοι, πῶς δὲ λάβοιμεν παρ' αὐτοῦ τὸ ἀληθινὸν,
τουτέστι τῶν θείων χαρισμάτων ἀμψιλαφή χρητ-
γίαν, ψυχὴν ἀνθρώπου κατακαλλύνουσαν, καὶ τὸ
θεῖον αὐτῇ κάλλος ἐγγράφουσαν;

(Α. f. 154 b) "Οτι δὲ εἰς τοῦτο βλέπει καὶ τέρα-
πται τῶν τοῦ Σωτῆρος ρήμάτων δ σκοπός, καὶ διὰ
τῶν ἐφεξῆς εἰδεῖται τις διὰ μάλα. "Ἐφη γάρ· Ἐτ-

A et rebus humanis existente. Quippe inevitabile ho-
mini est mortis rete. Quid ergo ab eis fieri Christus
vult? Quandiu in hoc mundo sunt, si non cunctas
velint opes suas pauperibus diribere, atamen non
nullos saltem sibi amicos conciliare jubet, com-
pluresque benignitatis suas testes, id est beneficis
affectiones: ut cum eos terrenæ divitiae destituent,
locum aliquem nanciscantur in istorum taberna-
culis. Nam prorsus fieri nequit ut absque mercede
discedat pauperum anima: sed sive universa bona
sua his impertitus fuerit, sive partim, sine dubio
animæ sue bene fecerit.

V. 10. Qui fidelis est in minimo, et in majori fi- delis est.

Crebro interdum universalis Servator eosdem
facit sermones, variisque circa idem argumentum
exemplis utitur, ut plena dictorum suorum noti-
lia audientium mens imbuatur. Contemplare vero
mecum dēnō supradictæ lectionis vim. Porro
mihi videtur ante omnia illud cognitum utile, uu-
denam oratio hujusmodi occasionem ceperit: sic
enim propositorum verborum sententia inclara-
scet. Monebat itaque divites Christus ut benigni-
tatem erga pauperes apprime adamarent, et in
coelo thesaurizarent, futuraeque felicitati consu-
lerent. Sed enim satis, ceu suapte natura Deus,
compertam habebat humanae mentis ad egre-
gium quodlibet bonumque opus tarditatem; quod
que uimis divitiarum amore capti, ei hujus
cupiditate tyrannde omnino oppressi, nullam
egentibus impertituri essent misericordiam. Quod
igitur hoc animi habitu affecti, nullam spiritalē
Dei donū essent recepturi, manifestissimis de-
monstrat exemplis dicens: « Qui fidelis est in
minimo, in maiore quoque fidelis est, » 350 et
reliqua. Solve nobis, Domine, hanc questionem,
aperi nobis cordis oculum. Audi itaque clare accu-
mataque quid dixerit: Si in iniquo mammona fideles
non fuistis, ait, ea quae vere bona sunt quis dabit
vobis? Est itaque minimus, iniquus mammonas, id
est terrenæ divitiae, rapta interdum et violentia col-
lectas. At il qui bene vivere sciunt, et futuram
rurum spem quodammodo sicutum, quicquid a terrenis
mentem avertunt, et superas magis cogitant, hi, in-
quam, nullius pensi habent terrenas divitias, sed eas
in egenos carceres asservant, recte sic illas admini-
strantes. Hoc esse existimo, in re parva aliquem
esse fidem; nempe in extrema miseria positis, rel-
familiaris subsidia suppeditare. Si ergo in re parva
inuidiles fuimus, quomodo a Deo accipiemus quod
verum est, id est divinorum donorum uberem lar-
gitionem, qua hominis animam ornari, eique divinam
renustalem appingit?

Quod autem huc spectet, coque tendat verborum
Servatoris scopus, ex sequentibus etiam satis quis-
que cognoscet! Dicit enim: « Si in alieno fideles

non suistis, quod vestrum est quis dabit vobis? » Alienum porro appellari dicimus, pecuniae affluentiam: neque enim divites nati sumus, sed nudi potius. Vereque, juxta Scripturam, dicitur quod « Nihil intulimus in hunc mundum, neque hinc auferre quid possumus »⁴⁴. Ergo fideles simus in his exiguis terrenisque divitiis, quae revera minimae sunt et nullae, quia dilabuntur: neque propria faciamus, quae ad communem fratrum usum data sunt nobis, sic iniwas facientes divitias, dum eas retinemus, presertim cum sint alienae, tum quia nos nihil nascentes intulimus, tum quia haec reapse pauperum sunt. Sic nostrae divitiae coelestesque divitiae tradentur nobis, veræ, inquam, et manentes. Profecto alienum naturaliter ab homine est, ditescere; quod quidem aliquibus extrinsecus accedit et supervenit: et si forte dilabatur ac pereat,

351 nihil prorsus humanam rationem laetet. Non enim quia divites, idcirco rationales sumus, vel cuivis bono operi idonei; sed ipsa natura habitudo haruni virtutum capax est, eaque revera nostra est. Nam sicut beatus scribit Paulus ⁴⁵, creati ad opera bona sumus, quae præparavit Deus ut in illis ambulemus. Cum ergo in alieno, id est, in iis quae extrinsecus accesserunt, infideles aliqui fuerint, quomodo sua accipient? id est, quomodo divinitus data bona participabunt? Vel quomodo adipiscemur sacram illam atque admirabilem venustatem, quam in hominum animabus depingit Deus, dum ipsas ad formam suam componit? Sic enim initio sumus. Age vero quod impossibile sit, unum eundemque hominem in contraria studia dividere, et tamen inculpatum vivere, demonstrat dicens:

V. 13. *Nemo servus potest duobus dominis servire.*

Similitudo haec clara et explorata est, et proposito arguento aptissima; imo totius sermonis conclusio fit in sequentibus: « Non potestis Deo servire et mammonae. » Nam si quis flet, inquit, duorum dominorum seruos contraria voluntatis praedilectorum, et incoecilabilium mentis sententiam gerentium, quomodo poterit utrique placere? Nam divitiae inter amborum placita, utriusque voluntati repugnat. Prorsus enim necesse est matrem simul et bonum videti. Ergo si uni voluerit esse fidem, alteram, inquit, odio habebit. Superest igitur ut impossibile sit Deo simul servire ac mammonae. Ergo unice ad alterum studia omnia nostra vertamus, multum valere jussio mammona. Ita enim nos magister Magister docet.

V. 14. *Pharisei, qui erant avari, deridebant eum.*

Sicut morbi corporum vehementiores remedio-

⁴⁴ 1 Tim. vi, 7. ⁴⁵ Ephes. ii, 10.

(1) Φησί intercalatum esse verbum, ut passim sit, non aguevit Corderius, ideoque scripsit, ille dices ut odias alterum.

A ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ πιστὸν οὐκ ἔγενεσθε, τὸ ὑμετέρον τις δώσει ὑμῖν; » Ἀλλότριον δὲ εἶναι φαμεν, τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν· οὐ γάρ γεγενήμεθα μετὰ πλούτου, γυμνοὶ δὲ μᾶλλον· καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν διει, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Οὐδὲν εἰσηγήκαμεν εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ ἔξενεγκεῖν τι δυνάμεθα. » Γενώμεθα οὖν πιστὸν ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ καὶ γῆινοι πλούτῳ, δις ἐλάχιστος ἐστι· καὶ οὐδὲν, δις βευστός· καὶ μή σφετεριζόμεθα τὰ εἰς κοινήν τῶν ἀδελφῶν χρεῖαν δοθέντα ἡμῖν, ὥστε ἀδικοῦν τὸν πλούτον ποιεῖν, διὰ τοῦ κατέχειν αὐτὸν, καὶ ταῦτα, ἀλλότριον δοντα· τὸ μὲν, δις οὐδὲν εἰσηγήκαμεν· τὸ δὲ, δις τῶν πτωχῶν ἐστιν· ίνα τὸν ἡμέτερον θεῖον καὶ οὐράνιον πλούτον πιστεύθωμεν, τὸν ἀληθινὸν καὶ μένοντα. Ἀλλότριον μὲν γάρ ἀνθρώπου παντὸς φυσικῶς, τὸ πλούτειν· Εἴσθεν γάρ προστίνεται· καὶ ἐπισυμβαίνει τιστὶ· καὶ ἀποσυμβῇ καὶ ἀπολοιτο, παραβλάψοις ἀν οὐδὲν παντελῶς τοὺς τῆς ἀνθρώπου φύσεως λόγους. Οὐ γάρ ἐν γε τῷ εἶναι πλούτῳ, λογικοὶ τέ ἐσμεν, καὶ ἀπάσης ἀγαθοεργίας ἐπιστήμονες, ἀλλ' ἡ τῆς φύσεως ἀπιτηδειότης δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἐστιν, διπέρ δοτιν ἡμέτερον. Ός γάρ ὁ μακάριος τράφει Παῦλος, ἐκτίσθημεν ἐπὶ Ἑργοῖς ἀγαθοῖς, οἷς προτοτάμασεν ὁ Θεὸς ίνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. « Οταν τοίνυν ἐν τῷ ἀλλοτρίῳ, τουτέστιν ἐν τοῖς Εἴσθεν προσγενομένοις, ἀπιστοὶ τινες εἰεν, πῶς ἀν λάθοις τὰ ἔαυτῶν; τουτέστι, πῶς ἀν ἐν μεθέξει γένοιτο τῶν θεοσοδότων ἀγαθῶν; ή πῶς κομισθεῖται τὸ ἱερόν τε καὶ ἀξιἀγαστον καλλος, ή ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐγγράψεις Θεὸς, διαμορφῶν αὐτὰς; πρὸς ἐαυτόν; Γεγόναμεν γάρ οὕτως ἐν ἀρχαῖς. « Οτι δ' ἐστι τῶν ἀμηχάνων, ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν μερίζεσθαι πρὸς τὰ ἔνατια, καὶ ἀκαταψήστως δύνασθαι βιοῦν, διαδείκνυσι λέγων.

Οὐδέτες οἰκέτης δύναται δυστή κυρίοις δουλεύειν.

(Α. f. 217, B. f. 154 b) Παράδειγμα τοῦτο σαφές τε καὶ ἐναργές, καὶ τῇ τῶν προκειμένων θεωρίᾳ πρεπωδέστατον· συμπέρασμα δὲ ὡσπερ τοῦ πρντὸς λόγου, τὸ ἐφεξῆς· « Οὐ δύνασθε γάρ Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνῷ. » Εἰ γάρ δὴ τις γένοιτο, φησι, δύο κυρίων οἰκέτης, μεμερισμένων τοῖς θελήμασιν εἰς τὸ ἔναντιον, καὶ ἀσύμβατον ἀλλήλοις ἔχοντων τὴν γνώμην, πῶς ἀν δύναται ἀμφοτέροις ἀρέσαι; Μεριζόμενος γάρ εἰς τὸ ἔκατέρῳ δοκοῦν, τοῖς ἀμφοῖν θελήμασιν ἀντανίσταται. Πλάσα γάρ ἀνάγκη, τὸν αὐτὸν ὄρδονθαι πονηρόν τε καὶ ἀγαθόν. Ούκον εἴπερ ξειστε γνήσιος ἐνι γενέσθαι, φησι (1), μισήσει τὸν ἔπειρον. Αμήχανον δὴ οὖν θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνῷ· ἐπει θάτερον τοίνυν μεταθῶμεν τὴν πᾶσαν σπουδὴν, πολλὰ κατεινειν εἰπόντες τῷ μαμωνῷ. Ταῦτα γάρ ἡμῖν ὁ μέγας εἰσηγεῖται Λιδάσκαλος.

Φαρισαῖοι φυλαρχυροὶ ὀπάρχοντες ἐξεμικτήριοι αὐτόρ.

(Α. f. 217 b). « Οσπερ τὰ τῶν ἐν τοῖς οὐρασι τα-

Θῶν ἀγριώτερα, τὰς ἐκ τῶν φαρμάκων ἐπικουρίας οὐ προσέτεται, φεύγεις δὲ ὡσπερ τὴν λασιν· καὶ τοῖς τις προσάγοι τὸ πεφυκός ὥφελεν, ἔξαγριοῦται μειζόνως, καὶ οἶον ἀγανακτεῖ, καίτοι τῇ τέχνῃ κολακευόμενα, οὗτοι τὰ ἐν τοῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐπισυμβαίνοντα πάθη σκληρὰ καὶ ἀνουθέτητά πώς εἰσιν Εσθ' ὅτε, καὶ οὐδενὸς ἀνέχεται λόγου καλοῦντος εἰς ἀπόστασιν τοῦ κακοῦ, καὶ τοῖς ἀμείνοσιν ἐμδιβάζοντος. Τοῦτο πεπονθότας εὑρήσομεν τοὺς Φαρισαίους, οἱ διὰ φιλαργυρίαν ἔχοντες τὰς ἀρίστας παρανέσεις· καὶ δέον σεβασθῆναι, ἐμυκτήριζον ταῦτα εἰσηγούμενον Δεσπότην. Ἄλλ' ἡμεῖς ἔξέλωμεν τὸ τῆς φιλαργυρίας (1) κέντρον, δὲ καὶ εἰς ἀσέβειαν ἐγείρειν δύναται, καθάπερ ἔκείνους. Μακρὸν τοιγαροῦν ἐπ' αὐτοῖς δαπανήσας λόγον δὲ τῶν ὅλων Σωτῆρ, εἴτα τῶν ιδίων σκευμάτων καὶ παθῶν οὐκ ἀποφοιτῶντας δρῶν, ἐμφιλοχωροῦντας δὲ μᾶλλον τῇ συντρόφῳ σκαιότητι, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὸ δριμὺ τῶν ἐλέγχων, καιροῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ ἀποφαίνει ὑποκριτὰς δυτας καὶ βωμολόχους, καὶ δόξης μὲν ἐκρατάς, ἥπερ δὲ πρέποι δικαίοις τε καὶ ἀγαθοῖς ἀνθράσιν, οὐ μήν δυτας τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν.

Τοῦτος ἐστε οἱ δικαιοῦντες ἁυτούς ἐτράπεστον ἄνθρωπων.

(Α. f. 218) Τοῦτο καὶ ἐτέρωθι που πρός αὐτοὺς εὐρίσκεται λέγων· «Πῶς δύνασθε πιστεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, τὴν δὲ δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε; » Τοὺς μὲν γάρ ἀληθῶς δυτας ἀγαθούς, τοῖς εἰς δικαιοσύνην ἐπαίνοις δὲ θεοῦς στεφανοῦ· οἱ γε μήν ἀφιλάρετος καὶ ὑποκριταί, τάχα ταῖς ἁυτῶν ψήφοις, τὸ δοκεῖν εἶναι σεπτον παραχλέπτουσιν. Ἄλλ' οὐδεὶς, ὡς βέλτιστοι, φαίη τις δὲν αὐτοῖς, ἁυτῶν στεφανοῦ. Γέγραπται γάρ· «Ἐγκαμιαζέτω σε δὲ πάλας, καὶ μή τὸ σὸν στόμα· ἀλλότριος, καὶ μή τὰ σὰ χεῖλη. » Πλὴν καὶ εἰ δύναιντο πᾶς λαθεῖν οἱ ὑποκριταί, καὶ τὰς ἔξ ἀνθρώπων ἀρπάσαι τιμάς, ἀλλ' οὐν δὲ θεοῦς, φησι, γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τιμῆς μὲν δίκαιον τὸν ἀληθινὸν, σκορπίζει δὲ τὰ τῶν ἀνθρωπαρέσκων δστό· ἀνθρωπεσκία γάρ φίζα καὶ ἀρχή καὶ γένεσις τῆς μεμισημένης παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ὑπεροψίας. Καταστίξας τοῖνυν τοῖς ἀλέγοντος αὐτούς, ἔτερόν τι τετούτοις προσεπάγει Χριστός, διπερ ἐμελλον πείσεσθαι, διά γε τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἀνοσιότητά τε καὶ ἀπειθαίνων. Φησὶ γάρ·

Οὐ νόμος καὶ οἱ προφῆται δῶς Ἰωάννου, καὶ τ. λ.

(Α. f. 218). «Ἐπικρύπτει πάλιν ἀσαφεῖς τὸ λυπτόν, καὶ κατασκιασμένην ὡσπερ ποιεῖται τὴν προσαγόρευσιν τῶν συμβισμένων τοῖς ἀπειθεῖν ἐλομονοῖς αὐτῷ. Μωάσῆς γάρ, φησι, καὶ σὺν αὐτῷ τῶν ἀγίων προφητῶν δὲ χορὸς, τοῦ κατ' ἐμὲ μυστηρίου τὴν δύναμιν προκατηγγέλκασθαι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ δὲ νόμος ἐδήλω διά σκιᾶς καὶ τύπων, διτι καὶ τὸν τῆς σαρκῆς ὑπομενῶν θάνατον, ἵνα σώσω τὴν ὑπὲρ οὐρανὸν, καὶ

¹⁷ Ιοαν. v, 44. ¹⁸ Προν. xxvii, 2.

(1) Σοj. φιλανθρωπίας, quod plane mendum nobis visum est.

A rum adjutoria non admittunt; ac medicinam veluti fugiunt; et cum aliquis profutura exhibet, gravius exasperantur, et quasi indignantur blandienti arti: sic 352 quæ hominum animabus eveniunt perturbationes, scivæ et admoneri impatientes aliquando sunt, nulliusque vocem audium a vitio revocantis, et meliora suadentis. Hoc idem passos compierimus Phariseos, qui ob suam avaritiam admonitiones optimas flocci faciebant; et cum revereri deberent, disserentem hæc Dominum deridebant. Verumtamen nos avaritiae stimulum eximamus, quod usque ad impietatem nos potest, æque ac ihos, impellere. Longo itaque adversus eos consumpto sermone Servator universalis, cum a propriis cogitationibus et cupiditatibus haud recedere cerneret, sed ingenitam nequitiam acerius retinere, pergit deinceps ad acerbiores increpationes, occasione invitante, definitque eos esse hypocritas, gulosos victimarum appetito, et gloria quidem cupidos, quæ justis bonisque debetur viris, sed tamen ipsos a virtute longe remotos.

V. 15. Vos estis qui justificatis vos coram hominibus.

Hoc idem alibi quoque dixisse eis Christum compierimus: «Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, gloriam autem quæ a solo Deo est non queritis? » Nam vere bonos Deus justitiae laudibus ornat. Hostiles autem virtutis et hypocritæ, fortasse suffragio proprio, sanctitatis opinionem usurpant. Atqui, o egregii, dicit his aliquis, nemo se ipsum coronat. Scriptum est enim: «Laudet te proximus, non os tuum; extraneus, non labia tua». Attamen etiam si latere fortasse queant hypocritæ, et ex hominibus honorem carpere, certe Deus corda vestra novit, et eum qui vere justus est, habet in pretio; at illorum, qui hominibus placent, ossa-dispergit. Quippe placenti hominibus studium radix est et initium et parens invicem Deo hominibusque superbiz. Postquam eos reprehensionibus his compunxerat, aliud addit Christus quod erant passuri 353 propter hærentem illis impietatem et contumaciam. Dicit enim:

D. V. 16. Lex et prophetæ usque ad Joannem, etc.

Involvit rursus obscuritate id quod molestiam creabat, et obumbratam quodammodo facit prædictionem eorum quæ incredulis eventura erant. Nam Moyses, inquit, et reliquus cum eo sanctorum prophetarum chorus, sacramenti mei virtutem terræ incollis prænuntiaverunt. Lex quidem per umbram et figuræ denotabat, me in carne necem passurum ut mundum salvarem; et corruptibile vim

puta, una in dome contubernales multi, quorum unus in morbum decidat. Cuiusnam causa periti medicinæ advocabuntur? nomine unius qui infirmitate laborat? Attamen sine ceterorum contemptu, invocati medici infirmo uni artis suæ subsidia conferunt, quia sic occasio postulat et necessitas. Prorsus itaque eportebat universalem Dominum Deum, salutarem manum vaganti ovi præbere; quam reapse servavit summus Pastor: requisivit enim errantem, constituit nobis ovile tutum, seris impervium ac latronibus, id est, Ecclesiam; quam merito admirantes, cum propheta dicimus: « Ecce urbs munita nobisque salutaris; poset murum et circumvallationem »¹⁸. Idem quoque sensus erit ejus quæ mox sequitur parabolæ, in qua mulier ex decem quas habuit drachmas, unam amississe dicitur, et mox lucernam accendisse; et ob inventam drachmam magnopere gavisa, eamque rem summae sibi letitia ascripsisse. Sic autem se habet parabola:

V. 8. Mulier decem habens drachmas, etc.

Ex superiori quidem parabola, in qua errabunda ovis terrestre hominum genus repræsentavit, didicimus creaturam nos esse summi Dei, qui res antea non existentes creavit. « Ipse enim fecit nos, et non ipsi **340** nos, » quemadmodum scriptum est¹⁹. « Et ipse quidem Deus noster est, nos vero populus pascui ejus, et oves manus ipsius »²⁰. Hac autem secunda parabola, in qua res perdita drachmæ comparatur, ex illarum rursus numero denario, id est, perfecto, seu plenam suavitatem efficiente (nam perfectus est etiam denarius numerus, qui a monade sursum seriatim dueilitur), demonstratur omnino, ad regalem similitudinem ac imaginem, id est, Dei summi, nos esse creatos. Nam drachma nummus est, qui regium vultum gerit impressum. Quod autem lapsi quodammodo ac deperditi, a Christo inventi sumus, atque ei per sanctificationem atque justitiam conformati, quis dubitabit? ita scribente beato Paulo: « Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur, de gloria in gloriam, tanquam a Domini Spiritu »²¹. Scribit etiam in Epistola ad Galatas sic: « Filioli, quos iterum partatio, donec formetur in vobis Christus »²². Facta est enim rei perditæ conquista, lucernam accidente muliere. Quippe a Dei Patris sapientia inventi sumus, Filio scilicet, luce in nobis incendeante divino intellectuali lucifero, justitiaeque exortiente sole, die quo illucescente, sicuti scriptum est²³. Et quidem per unum de sanctis propheticis ait alii cubi Deus de omnium nostrum Servatore Christo: « Cito appropinquat justitia mea, et misericordia mea mox revelanda est, et salutare meum ceu lampas accendetur »²⁴. Ipsemel vero de se aiebat;

στοῦ. Ὅποκειθω γάρ ἐν ἐνὶ μὲν οὐκ διαιτᾶνται πολλοὺς, ἐνὶ δὲ συμβῆναι τὸ ἀρρώστια περιπέσεν· ἄρτον ὅμην ἐπὶ τίνι κλήθειεν ἀν οἱ θεραπεύειν εἰδότες; οὐκέτι μηνψ πεσόντι εἰς ἀρρώστιαν; Ἀλλ' οὐκ ἀφειδήσαντες τῶν πολλῶν, δρῦμεν ἀν τοῦτο οἱ κεκλημένοι πρὸς θεραπείαν, ἐνὶ δὲ τῷ κάμνοντι τάς ἵκ τῆς τέχνης ἐπικουρίας ὀωρούμενοι, καὶ καῖρον καὶ χρέας καλούσης εἰς τοῦτο. « Εδει δὴ οὖν, εἴσι τὸν τῶν ὀλων κατεξουσιάζοντα θεὸν τῷ πεπλανημένῳ χείρα νείμαι τὴν σώσουσαν· σέσωκεν δὲ ἀρχιοίμην· ἔντης γάρ τὸ πεπλανημένον, ἐστησεν αὐλήν ἡμῖν ἀσύλον καὶ ἀνάλατον καὶ θηροῖς καὶ λῃσταῖς, φημὶ δὲ τὴν Ἐκκλησίαν· ἦν δὴ καὶ θαυμάζοντες, ἐπεινὸς φαμεν τὸ διὰ τῆς τοῦ προφήτου φωνῆς· « Ίδον πόλις ὁχυρὰ καὶ σωτήρις ἡμῖν, θήσει τεχός καὶ περίτειχος. » Οὐ αὐτὸς δὲ ἐν εἴη νοῦς τῆς εὐθύνης καὶ ἀφεῖται κειμένης παρασολῆς, ἐν δὲ γυναικά φησι δραχμὰς ἔχουσαν δέκα, μίλαν δὲ αὐτῶν ἀπολέσαι· εἰτα λύχνον ὄφασσαν καὶ εὑροῦσαν, ἡσήναι λίαν ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, καὶ θυμητὰς τῆς ἀνωτάτω πρόφρασιν τὸ χρῆμα ποιησασθει. « Εγει δὲ οὐτως; τὴ παρασολῆ.

Γυνὴ δραχμὰς ἔχουσα δέκα, κ. τ. λ.

(Α. f. 207, B. f. 146) Διὰ μὲν τῆς προτέρας παρασολῆς, ἐν δὲ πρόβατον πεπλανημένον τῆς γῆς ἀπεδείχνυτο γένος, ἐμανθάνομεν δτι κτίσις ἐσμὲν τοῦ ἐπὶ πάντας θεοῦ, ὡς περενεγκόντος εἰς ὑπαρξίαν οὐκ ἔντα ποτέ· « Αὐτὸς γάρ ἐποίησεν τῆμάς, καὶ οὐχ ἡμεῖς, » κατὰ τὸ γεγραμμένον. « Καὶ αὐτὸς μὲν ἔστι δὲ θεὸς ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ λαδὲ νομῆς αὐτοῦ, καὶ πρόβατα τῆς χειρὸς αὐτοῦ. » Διὰ δὲ τῆς δευτέρας ταύτης, ἐν δὲ δραχμῇ παρεικάζεται τὸ ἀπολαῦδος, ὡς ἐκ δέκα πάλιν, τουτέστιν ἐκ τελειότητος, ἥτοι πλεύθερος τῆς ἀρτίως ἔχουσης εἰς ἀριθμὸν (τέλειος γάρ καὶ δέκα, τὴν ἐκ μονάδος ἀναφοίησιν ἔχων εἰς τὸν ἐπέκεινα δρόμον), διαδείχνυται σαφῶς δτι καθ' ὅμοιωσιν καὶ κατ' εἰκόνα γεγόναμεν τὴν βασιλικὴν, τουτέστι τὴν τοῦ ἐπὶ πάντας θεοῦ. Ἡ γάρτοι δραχμῇ νόμισμά που πάντως ἔστι, χαρακτῆρας ἔχειν βασιλικούς. « Οτι δὲ πεζόντες πρόπον τινὰ καὶ ἀπολαύότες εὐρήμενα παρὰ Χριστοῦ, καὶ πρὸς αὐτὸν μεμορφώμεθα δι' ἀγιασμοῦ καὶ δικαιοσύνης, πῶς δὲ ἐνδιάστε τις; γεγραφότος ὡδὶ τοῦ μακερίου Παύλου· « Ἡμεῖς δὲ πάντες ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δέξιαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα, ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἄπλο Κυρίου Πνεύματος. » Ἐπιστέλλει δὲ καὶ Γαλάταις ὡδὶ· « Τεχνία, οὓς πάλιν ὡδίνων, ἀχρις οὖ μορφωθῆ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. » Γέγονε δὲ τοῦ πεσόντος ἡ ζήτησις, λύχνον ἀψάσης τῆς γυναικός· εὐρήμεθα γάρ παρὰ τῆς τοῦ θεοῦ καὶ Πατρὸς σορίας, ἥτις ἔστιν δὲ Υἱός, φωτὸς ἐν ἡμῖν ἀναλάμψαντος τοῦ θεού οὐνοτοῦ ἀνασφόρου, καὶ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀνατελλαντος, καὶ διαυγαζούσης ἡμέρας, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ γοῦν δι' ἐνδει τῶν ἀγῶνων προφήτων ἔφη που θεὸς περὶ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ἔγγιζει ταχὺ δικαιοσύνη μου ἀποκα-

¹⁸ Isa. xxvi, 1. ¹⁹ Psal. xcix, 3. ²⁰ Psal. xciv, 7. ²¹ II Cor. iii, 18. ²² Galat. iv, 19. ²³ II Petr. i, 19. ²⁴ Isa. lxii, 1.

λυφθῆναι, καὶ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπάς καυθῆσ- Α λυφθῆναι, καὶ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπάς καυθῆσ- Α
ται. » Καὶ αὐτὸς δέ φησι περὶ ἑαυτοῦ, ποτὲ μὲν,
ὅτι « Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου » ποτὲ δὲ πάλιν,
ὅτι « Ἐγώ φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθα » δ
ἀκολουθῶν ἐμοὶ, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ,
ἄλλ’ ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. » Οὐκοῦν ἐν φωτὶ σέσω-
σται τὸ ἀπολαύδε, καὶ γέγονε ταῖς ἄνω δυνάμεσι
θυμηδία τὸ χρῆμα· χαίρουσι γάρ καὶ αὐταὶ καὶ ἐφ’
ἐνὶ ἀμαρτιῶν μετανοῦντι· καὶ τοῦτο αὐτὸς ἡμᾶς
ἔδιδαξεν δὲ πάντα εἰδώς. Εἰ δὲ ἐφ’ ἐνὶ τῶν σωζομένων
ἔστρατουσι, τὸν θεόν που πάντων ἰχγαλατοῦντες
σκοπούν, καὶ ἀκαταλήκτοις εὐφημίασις τὴν τοῦ σώ-
ζοντος ἡμερότητα κατεχρατεῖν εἰθισμένοι, ὅποιας
ἄν τις αὐτοὺς εὐφροσύνης ἀναπίμπλασθει φαῖται διν,
ἐν της αὐτοῖς εὐφροσύνης εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας;

« Ἀπόρωτέ τις εἰλέσθην εἰδόν.

(Ε. f. 227) « Ήτησεν διστος (1) τὸ ἀπιθάλλον· Ἐλα-
βεν, ἀπεδήμησεν, ἐδαπάνησεν· εἴτα ἐν ἐνδελφέγονε
παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ τῶν θεοοδότων χαρισμάτων ἐν
σπάνει, καὶ οἷον λιμῷ κατερθείρετο, τὸν ἀρτὸν οὐκ
ἔχον τὸν ἐξ οὐρανοῦ· « Οὐ γάρ ἐπ’ ἀρτῷ μόνῳ ζήσε-
ται δινθρώπος, ἀλλ’ ἐπὶ πνεύτῃ ἥματι ἐκπορευομένῳ
διὰ στόματος Θεοῦ. » Ἐφαρμόσοις δὲ ἀν τις τὴν πα-
ραβολὴν καὶ τοῖς ἐξ ἔθνων. « Φέρη γάρ, ἀνθρώπῳ
τινὶ δύο μὲν υἱοὺς γενέσθαι· εἶναι δὲ ἐνα μὲν αὐτῶν
ἐπιεικῆ, τὸν δὲ ἔτερον διστον, δὲ δὴ καὶ κατεδηδο-
κώς τὸ ἐκνεμηθὲν αὐτῷ τῆς οὐσίας; μέρος, εἴτα λιμῷ
πιεσθεῖς, τοῖς κερατίοις προσέβαλεν ἀπέρι ήσθιον οἱ
χοῖροι. Τοιούτον τι πεπονθότας τοὺς ἀποπεπλανημέ-
νους εύρησομεν. » Ἐν Ιωψ μὲν γάρ ἄπας διδώκεν δ
Δημιουργὸς, ὁπερε πινάκην, τὴν τῆς φύσεως ἐπι-
τηδεινήτητα πρὸς τὸ ἀγαθόν· ἀλλ’ οἱ μὲν διέσωσαν τὸ
δοθὲν, τοῖς θεοῖς ἀκολουθήσαντες νόμοις, καὶ φυσι-
καὶ ἐννοίαις χειραγωγούμενοι πρὸς πᾶν διεισθν τῶν
οὐκ ἐκτόπων· οἱ δὲ ἡμιορχότες εἰς ἀπαν τῆς δικαιοθεν
ἡμερότητος καὶ φειδοῦς καὶ ἀγάπης, ἐν σπάνει γε-
γόνοισι τῶν τῆς ἀρίστης ζωῆς αὐγημάτων, καὶ τροφὴν
ἔσχατοις ταῖς Ἐλλήνων ψευδομυθίαις, ἐν τάξις κερα-
τίων νοομέναις, οἵ τε εἴνεστι μὲν βραχὺ τὸ γλυκύν,
ἀτροφίᾳ δὲ πολλὴ καὶ ἡρότης· καὶ γε κατέδοσκεν
αὐτοὺς δὲ Σατανᾶς ταῖς Ἐλλήνων ψευδηγόραις, καὶ
ταῖς τῶν παρ’ αὐτοῖς λογάδων ἀνοήτοις εὐστομίαις·
μῦθοι γάρ καὶ ἔτερον οὐδὲν καὶ γραοπτερῆ τερεί-
σματα τὰ παρ’ ἐκείνοις εἰσὶ δικαιώματα. Καὶ έστιν
ἡ τοῦ κόσμου σοφία διὰ τὸ τῆς λέξεως εὐηχες χαλκὸς
τὴν ἢ κύμβαλον διαλάδησον. Οὐκοῦν ἐτρέφοντο μὲν
πάλαι τοῖς Ἐλληνικοῖς συγγράμμασιν, οὐδέμιαν ἡνη-
σιν εἰς κατόρθωσιν τῆς ἀρετῆς ἐργάσασθαι δυναμέ-
νοις. Ἐπειδὴ δὲ ἐξέζητον τὸν Θεὸν, καὶ ἀπὸ τῆς
μακρᾶς πλάνης ἐπανῆλθον, ὡς νεκροὶ μὲν ἀνέζησαν,
ῶς δὲ ἀπολαύδεταις εὐρέθησαν. Τῶν μὲν γάρ εἰς πλα-
νωμένων, καὶ τὸν φύσει Θεὸν οὐχ εἰδότων, νεκρός τέ
έστι καὶ εἰοντες ἀπεψυγμένος δ νοῦς, καὶ νεκρῶν ἔργων
ἐπιμελητῆς· ταῦτα δὲ έστι τὰ θελήματα τῆς σαρκός·

¹⁶ Joan. viii, 42. ¹⁷ Joan. xii, 46. ¹⁸ Matth. iv, 4.

(1) Citatur hoc fragmentum in Macarii codice
caelense ad Lucam ex Cyrillo in Psalmos; verumtamen
quia psalmus ad quem pertinet non nominatur;

A modo quidem: « Ego sum lux mundi. » Modo rur-
sus ¹⁶: « Ego lux in hunc mundum veni. Qui seque-
tur me, non ambulabit in tenebris, sed vita lumen
habebit ¹⁷. » Ergo in luce salvata sicut res perdata,
idque supernas virtutes gaudio complevit. Nam et
ipsae de uno peccatore poenitentiam agente lætan-
tur, ut ille nos docuit qui omnia scit. Quod si vel
uno salvato cœlestes illi testum agunt, Dei scopum
semper sectantes, perpetuisque laudibus ¹⁸ di-
vina clementiam magnificare soliti, quanta deum
laetitia eos affectos dicemus, universo terrarum orbe
salvato, et per fidem in Christum ad veritatis
agnitionem vocato?

B V. 11. Homo quidam habuit duos filios.

Partem suam postulavit prodigus, accepit, procul
abiit, consumpsit. Deinde ad omnium bonorum
egestatem redactus, et divinorum charismatum
penuria pressus, fame veluti absumebarit, panem
celestem desiderans. « Non enim in solo pane vi-
vit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore
Dei ¹⁹. » Licet etiam accommodare parabolam eth-
nicis. Ait enim: « Homini cuidam duo erant liberi,
quorum unus sobrins, alter prodigus, qui consum-
pta contingente sibi patrimonii portione, deinde
fame urgente, glandes quibus porci vescebantur
cœpit gustare. » Simile quiddam contigisse peccato-
ribus comperiemus. Άque enim omnibus dedit
Creator, quasi patrimonium quoddam, naturalem
ad bene agendum facultatem: sed quidam rem da-
tam conservarunt, divinis obsequentes legibus, et
naturali iudeo ad quamlibet honestatem pellecti.
Alii autem a superna bonitate, clementia, et cha-
ritate destituti, penuriam rectorum viæ morum
experti sunt, escamque habuerunt ethnicorum fa-
bulas, quas glandium instar reputare licet, quibus
parum quid dulcedinis inest, multa vero alimenti
inanitas et ariditas. Profecto alebat eos Satanás
ethnicorum falsis doctrinis, et præcipuorum inter
ipsos vaniloquenter. Fabulae enim, nihilque aliud,
quam aniles nugae sunt, illorum de justitia præ-
cepta. Porro est mundi sapientia, ob sermonis
harmoniam, æs sonans et cymbalum tinniens.
Olim itaque pascebantur ethnicorum scriptis, nul-
lum ad vitæ emendationem conferre emolumentum
valentibus. Sed postquam Deum requisiverunt,
²⁰ et a longo errore regressi sunt; qui mortui
erant revixerunt, et qui perierant inventi sunt.
Certe illorum qui adhuc errant, neque verum Deum
agnoscunt, emortua mens est et quasi exanimis,
nec nisi operum mortuorum studiosa; cuiusmodi
sunt carnis cupiditates. Illorum vero qui ad Deum
sunt conversi, veritatemque agnoverunt, non est

huc vero loco Lucæ cap. xv, 11, aptissime convenit,
hic a me, prout jam fecit Macarius, retinetur.

mens emortua; imo vero a Christo vivificata, vivit **A** maxime, et utilium vitae officiorum studium gerit: a mortuis se subtrahit operibus, et aeternam vitam affectat, illam, inquam, quae in futuro saeculo fidelibus suis a Christo donabilur. τῆς εἰς αἰώνα ζωῆς, τῆς ἐν γε, φημι, τῷ αἰώνι τῷ μέλλοντι δοθησόμενης πάρα Χριστοῦ τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτόν.

Videtur nonnullis par hoc aliorum significare sanctos angelos, simulque nos terrae incolas; ita ut senioris persona, utpote qui modeste vixerit, angelorum ordinem denotet; junioris autem et luxuriosi persona, humanum genus. Sunt etiam ex nostris aliqui, qui alia via incidentes, per seniorem quidem frugi vitae filium, designari Israelis populum; per alterum vero, qui vivere voluptarie voluit, et a patre discessit, gentium describi multitudinem. Atque ego ab istorum sententiis plane recedo. Quisquis vero eruditior est, veritatem exploraret. Nam si ad angelorum personam sobrium illum anagogice referamus, haud compiriemus dici ab eo sanctis angelis digna verba, neque ita ut illos affectum erga reduces a peccatis ad poenitentiam. Namque omnium Servator ac Dominus gaudium fieri ait in caelis eorum angelis sanctis, propter unum poenitentem peccatorem. At ille qui in hac parabola depingitur filius, ut patri acceptus, et inculpibili more ornatus, stomachatus dicitur, et adeo procul benivola mente fuisse, ut etiam patri exprobaverit erga salvatum filium charitatem. Non enim voluit, inquit Scriptura, convivio interesse, moleste ferens, quod filius poenitens et vix **343** a culpa resipiscens, receptus esset, quod vitulus ejus causa occisus, et quod amicorum solemnum castum propter ipsum pater corvocasset. Haec angelorum, ut dixi, voto repugnant, qui laetantur Deumque canticis laudent quotiescumque mundi incolas salvari vident. Quare tum quoque cum Bethleemini nasci secundum carnem de muliere passus est Filius, pastoribus laetum nuntium referebant dicentes: « Nolite timere vos; ecce enim nuntiamus vobis gaudium magnum, quod sicut universo populo, quia natus est vobis hodie salvator Christus Dominus in Davidis civitate ». » Hymnis autem et laudationibus natum ornantes siebant: « Gloria in altissimis Deo, et in terra pax, in hominibus bona voluntas », Δ ιερατοὶ στεφανοῦντες τὸν γεγεννημένον, Ἐφασκον. «

Sin vero quis dicat carnalem Israelem a frugi bono que filio significari, denuo nos ab hac comprobanda sententia deterreinur, quia nullo modo dictum potest de Israele quod inculpabilem vitam sectari voluerit. In universa enim, ut ita dicam, inspirata Scriptura reprehensos Israelitas videre est. Namque ut apostatis et contumacibus dictum est Jeremiæ

²⁷ Luc. II, 10, 11. ²⁸ ibid. 14.

(1) Citat ex Cyrillo in Lucam hunc adamussim locum scholiastes a me editus AA. class. L IX, p. 451.

τῶν γε μὴν ἐπιστρέψαντων πρὸς θεὸν, καὶ ἐπιγνώστων τὴν ἀλήθειαν, οὐχ ἔστι νεκρὸς δο νοῦς· τὴν πάρα Χριστοῦ δὲ ζωοποίησιν πεπλουτηκώς, ζῆς μᾶλλον, καὶ τῶν εἰς ζωὴν σπουδασμάτων ποτεῖται φροντίδα· καὶ νεκρῶν μὲν ἕργων ἀποφοιτᾷ, ἐπιθυμεῖ δὲ μέλλοντι δοθησόμενης πάρα Χριστοῦ τοῖς πιστεύσασιν εἰς αὐτόν.

B (A f. 208, E f. 218 b) Δοκεῖ μὲν τισι διὰ τῆς τῶν οὐών δυάδος, τοὺς ἄγιους ἀγγέλους κατασματεῖσθαι, καὶ ἡμᾶς δὲ τοὺς δυτας ἐπὶ τῆς γῆς· τὸ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου πρόσωπον, δετε δὲ καὶ ζωντος ἐπιεικῶς, τὸ τῶν ἀγίων ἀγγέλων τάγμα δηλοῦν· τὸ δὲ γε τοῦ νεωτέρου τε καὶ ἀσώτου, τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον. Εἰσὶ δὲ τῶν ἐν ἡμῖν τινες, οἱ δὴ καὶ ἐτέραν Ιόντες τρίτον, διὰ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου καὶ εὖ βεβιωκότος οὐδὲν, καταδηλοῦσθαι φασὶ τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ, διὰ δὲ γε τοῦ ἑτέρου, δει καὶ ζῆν εἰλετο φιληδόνων, καὶ ἀπεφοίτησε τοῦ πατρὸς, τὴν τῶν θυνῶν γράφεσθαι πληθύν. Ἀπόψηφος (1) δὲ ταῖς περὶ τούτων δεξιαῖς εἰμὶ μὲν ἐγώ· δοκιμαζέτω δὲ τὸ ἀληθὲς διὰ φιλομαθῆς. « Οταν μὲν γάρ εἰς τὸ τῶν ἀγγέλων πρόσωπον ἀναγάγωμεν τὸν γνήσιον οὐδὲν, οὐχ εὐρήσομεν αὐτὸν τὰς τοῖς ἄγιοις ἀγγέλοις πρεπούσας εἰπόντα φωνάς, οὗτε μὴν οὕτω διακείμενον καθάπερ ἔκεινοι περὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας ἐξ ἀμαρτιῶν εἰς μετάνοιαν. Ο μὲν γάρ τῶν δλων Σωτὴρ καὶ Κύριος χαράν εἶναι φησιν ἐν οὐρανοῖς ἐνώπιον τῶν ἀγίων ἀγγέλων, ἐφ' ἐνὶ ἀνθρώπῳ ἀμαρτωλῷ μετανοῦντει· δὲ γε μὴν ἐν τῇ προκειμένῃ παραδολῇ γραφόμενος οὐδὲς ὡς εὐπαράσκετος· τῷ πατρὶ, καὶ ἀδιάβλητον ἐσχηκώς τὸν βίον, ὅργισθηνται λέγεται, καὶ ἀφιλαλῆλου γνώμης εἰς τοῦτο ἐλθεῖν, ὥστε καὶ ἐγκαλέσαι τῷ πατρὶ τὴν ἐπὶ τῷ αεσωσμένῳ φιλοστοργίᾳν· οὐ γάρ τὴν θέλησε, φησιν, εἰς τὴν ἐστίαν εἰσελθεῖν, ἀσχάλλων δτι καὶ εἰσεδέχθη μετανοῶν διαναγκής μόδις, τέθυται δὲ καὶ διὰ μόρχος ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ δτι τετέλεκεν ἐπ' αὐτῷ πανήγυριν δι πατήρ. Μάχεται δὲ τοῦτο, ὡς ἔφην, τῷ σκοπῷ τῶν ἀγίων ἀγγέλων· καίρουσι γάρ καὶ δοξολογοῦσι θεὸν, σωζομένους δρῶντες τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ γοῦν, δτε τὴν ἐν Βηθλέεμ ἀπότεξιν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικες ὑπέμεινεν δι Ιδος, τοῖς μὲν ποιμέσιν εὐηγγελίουτο λέγοντες· « Μή φοβεῖσθε διεις· ίδοι γάρ εὐαγγελιζόμεθα δι μὲν χαράν μεγάλην, ήτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ· δτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτὴρ, δεις ἔστι Χριστὸς Κύριος ἐν πόλει Δασδί. » Υμνῳδίαις δὲ καὶ δοξολογίαις ἐν ψύστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὔδοξίᾳ. »

C Ει δὲ δὴ τις λέγοι, τὸν κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ σημανθεῖ διὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπιεικοῦς οὐδοῦ, ἀφίστηται πάλιν ἡμᾶς τοῦ χρῆναι συναινεῖν τῇ τοιδέ δόξῃ, τὸ κατ' οὐδένα τρόπον ἀρμόσαι τῷ Ἰσραὴλ τὸ ἀκαταψήτως ἐλέσθαι βιοῦν· διὰ πάστος γάρ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς διαβεβλημένους ἔστιν ιδεῖν· ὡς γάρ ἀποστάτας καὶ ἀπειθεῖς, εἰρηται γοῦν πρὸς

αὐτοὺς διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· « Τί εὑροσαν οἱ πα-
τέρες ὑμῶν ἐν ἐμῷ πλημμέλημα, ὅτι ἀπέστησαν
μακρὰν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐπορεύθησαν ὅπιστα τῶν μα-
ταίων, καὶ ἐματαιώθησαν; » Συνφδα δὲ τούτοις καὶ
διὰ φωνῆς Ἡσαίου περὶ αὐτῶν ἐφη που Θεός· « Ἔγ-
γίζει μοι δὲ λαὸς οὗτος τοῖς χειλεσιν· ἡ δὲ καρδία αὐ-
τοῦ πέριβρα ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με,
διδάσκοντες διδασκαλίας [καὶ] ἐντάλματα ἀνθρώπων. »
Εἴτα τῶς τούτοις οὖτα καταγνωσμένοις περιθεὶ τις
ἀν τὰς ἐν τῇ παραβολῇ φωνάς, ὡς παρὰ τοῦ γνησίου
καὶ ἐπιεικοῦς υἱοῦ προενηγμένας; « Ἐφη γάρ, διτι
εἰς Ἰδοὺ τοσαῦτα ἔτη δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντο-
λήν σου παρῆλθον. » Ἀλλ' οὐδὲ ἐσχήκασι διαβε-
βλημένην τὴν ζωὴν, εἰ μὴ τὰς θείας παρατρέχοντες ἐντολὰς πρὸς ἔξιτηλον ἐτράποντο.

« Άλλως τε, χρῆναι γάρ οἷμαι κάκενον εἰπεῖν, βού-
λονται τινες εἰς τὸ τοῦ Σωτῆρος ἥμῶν πρόσωπον
ἀναφέρειν τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν, δη τέθυκεν δὲ πα-
τὴρ, κεκλιμένου πρὸς ἐπιστροφὴν τοῦ υἱοῦ. Εἴτα τῶς
ὅ γνησίος υἱὸς, δὲ σφόδρα καὶ ἐπιστήμων καὶ γεγονῶν
εὐπάρεδρος, δη δὴ καὶ εἰς πρόσωπον τῶν διήλων ἀγ-
γέλων εἰσομιζούσει τινες, ὅργης καὶ λύπης ἐποιεῖτο
πρόφασιν τὸ σφαγῆναι τὸν μόσχον; Οὐ γάρ τι λε-
λυπημένας κατίδοι τις ἀν τὰς ἀνωνύμεις τὸν κατὰ
σάρκα θάνατον ὑπομείναντος τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰν
σφαγέντος ὑπὲρ ἥμῶν ἔχαιρον γάρ μᾶλλον, ὡς ἐφην,
αἴματι τῷ ἀγίῳ σωζομένην δρῶντες τὴν ὑπὲρ οὐρανόν·
ἀνθ' ὅτου δὴ οὖν καὶ φησιν ὁ γνησίος υἱὸς τὸ, « Ἐμοὶ^C
οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον. » Τίνος γάρ τῶν ἀγαθῶν
ἐνδεῖ τοῖς ἀγαθοῖς ἀγγέλοις; καίτοι πλουσιὰ κειρὶ τῶν
πνευματικῶν χαρισμάτων τὴν χορηγίαν ἐκνενέμηκεν
αὐτοῖς δὲ τῶν ὅλων Δεσπότης. « Ή καὶ πολας ἀν ἐδεή-
θησαν θυσίας ἐν γε τοῖς καθ' ἔστων; Οὐ γάρ που
καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐδειπνεῖ τὸν Ἐμμανουὴλ. Εἰ δὲ
δὴ τις οἰοιτο, καθάπερ ἡδὴ προείπον, τὸν κατὰ σάρκα
Ἰσραὴλ σημανεσθαί διὰ τοῦ γνησίου καὶ ἐπιεικοῦς
γεγονότος υἱοῦ, πῶς ἀληθεύσει λέγων, διτι
οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον; » Είτε γάρ μόσχος εἰτε
ἔριφος ὑπὲρ ἀμαρτίας θῦμα νοοῦτο Χριστός, ἀλλ' οὐχ
ὑπὲρ γε μόνων τέθυται τῶν θεῶν, ἀλλ' ίνα καὶ αὐ-
τὸν ἐξελεῖται τὸν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τῇ τοῦ νόμου παραβά-
σει πολλὴν ὑπομείναται τὴν κατάρρησιν. Καὶ μαρ-
τυρήσει γράφων διασφάττας Παῦλος· « Διὸ καὶ δ
Υἱὸς (1), ίνα ἀγιάσῃ διὰ τοῦ Ιδίου αἰματος τὸν λαὸν,
ἴξω τῆς πύλης ἐπαθε. »

Τις οὖν δρα ἔστι τῆς παραβολῆς δ σκοπός; πολυ-
πραγμονήσωμεν τὴν αἵτιαν, ἐφ' ἣ καὶ γέγονεν, εἰσό-
μενα γὰρ οὕτω τὸ ἀληθές. « Ἐφη τοίνυν ὁ μακάριος
οὗτος Λουκᾶς ἐν τοῖς ὅπιστα βραχὺ περὶ πάντων
τῆμων Σωτῆρος Χριστοῦ· « Ἡσαν δὲ πάντες αὐτῷ ἐγ-
γίζοντες οἱ τελῶναι καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀκούειν αὐτοῦ·
καὶ ἐγδύγυνον οἱ τε Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς,
λέγοντες, διτι οὐτοὶς ἀμαρτωλοὺς προσδέχεται, καὶ
συνεσθίει αὐτοῖς. » Κατακεχραγότων τοίνυν τῶν
Γραμματέων καὶ Φαρισαίων τῆς ἐνούσης αὐτῷ γαλη-
νότητος καὶ φιλανθρωπίας, καὶ ἐγκαλούντων αὐτῷ τὸ

A voce: « Quid invenerunt patres vestri in me iniqli-
tatis, quia se elongaverunt a me et ambulaverunt
post vanitatem, et vani facti sunt »? His consona,
Isaiæ quoque ore de iisdem locutus est Deus: « Appropinquit mihi populus hic ore tenus, cor vero
ejus procul me abest. Frustra me colunt, docentes
doctrinas et mandata hominum ». Jam vero his
tantopere incusatis quis verba accommodet quæ in
parabola a fideli bonoque filio dicuntur? Ait enim:
« En tot annis tibi servio, mandatum tuum nunquam
transgressus sum. » Porro Israelitæ malam sibi
exprobrari vitam non audissent, nisi divinis violatis
mandatis ad mores improbos suissent conversi.

Ceteroqui et illud dicendum arbitror, quod nempe
aliqui ad Servatoriis nostri personam referre volunt
saginatum vitulum, quem pater occidit, converso ad
reditum 344 filio. Sed enim quomodo bonus ille
filius, sapiens prudensque et perpetuus patris as-
sessor, quem quidem nonnulli tanquam sanctorum an-
gelorum personam invehunt, iræ dolorisque causam
sumeret ex vituli occisione? Non enim doluisse quis-
quam coniperiebat supernas virtutes mortem in carne
sua Christo paciente, et tanquam cæso: quia gau-
debant potius, ut dixi, sancto sanguine salvatum
cernentes orbem terrarum. Quin adeo frugi filius
aiebat: « Mihi nunquam saltem hædum dedisti. »
Nam quid bona rei deest sanctis angelis? quando-
quidem liberali manu spiritualium munerum largition-
em contulit illis rerum omnium Dominus. Vel
quanam per se ipsi indigebant victimam? Non enim
ipsorum causa pati oportuit Emmanuel. Quod si
quis existimat, ut jam antea dixi, carnalem Israe-
lem significari a fideli modestoque filio quomodo
vere dicet: « Mihi nunquam hædum dedisti? » Nam
sive ut vitulus sive ut hædus, victimâ pro peccato
intelligatur Christus, non tamen propter solos
ethnicos immolatus fuit, verum etiam ut Israelem
liberaret, qui ob legis transgressionem magnopere
incusatus fuerat. Testis aderit Paulus: « Propterea
et Filius, ut sanctificaret proprio sanguine populum,
extra portam passus est ».

Quinam est ergo parabolæ sensus? Causam scrute-
mur, ob quam ea dicta fuit, atque ita rei veritatem
sciemos. Ait beatus hic Lucas in paulo retro scriptis
de nostro omnium Servatore Christo: « Cuncti vero
accedebant publicani et peccatores ad audiendum
eum. Murmurabant vero Pharisei et Scribæ,
dicentes: hic peccatores recipit, et cum iis mandu-
cat ». Ergo publice vituperantibus Scribis ac
Phariseis ingenitam Christi mansuetudinem ac
benignitatem, exprobantibus quod aliquot maculo-
sæ vitæ homines admilleret eosque doceret; ne-

(2) Jere. II, 5. (3) Isa. xxix, 15. (4) Hebr. XIII, 12. (5) Luc. xv, 1, 2.

(1) Iia evidenter Υἱὸς eterque codex A et E, non Ἰησοῦς vel Κύριος, ut est vulgo apud Gr. et Lat.

cessariam apprime ipsois **345** predictam parabolam A Christus proposuit; ex qua hoc præclare cognoscere possumus, velle scilicet omnium Deum, hominem illum quoque qui a se nunquam recesserit, vereque fidelis fuerit, et sancte vivere assuetus sit, qui denique optimus existimetur, hunc, inquam, Patris voluntati studiose se conformare, id est cum aliqui ad penitentiam fuerint vocati (etiam si hi forte dannabiles valde fuissent), gaudere potius, quam hostilem adversus eos sovere dolorem.

Etenim et nos ipsi simile quidam interdum experimur. Agunt quidam præclarum optimamque vitam; alius vero infirmatur et vincitur ad omne genus nequitiae prolapsus. Hic sub ipsa senectute sœpe ad Deum convertitur, et peccatorum a se antea veniam petit, meliore suscepto proposito. Vel jam fortasse humanae vitae stadio abiturus divinum baptismum impetrat, et crimina delet, misericerte Deo. Tum vero stomachantur interdum ob eam rem nonnulli, aiuntque: *Hic qui illud egit, et hoc dixit, non persolvi judicii vitae suæ pœnas, tamque splendida et pretiosa dignus fuit gratia, inter Dei filios ascitus est, et sanctorum gloria honoratus.* Hæc aliquando effutiunt quidam ex intemperista sua pusillanimitate, non se accommodantes communis Patris menti; qui latetur valde, salvari cernens qui perierant; eosque in antiquam formam libertatemque restituit, stola primæva exornans, et annulum illorum manui inserens, quæ est liberis hominibus congrua Deoque jucunda exornatio. Cerne enim ut ei (animæ) eximiam omnimodis pulchritudinem imprimat, et inculpabilis vita splendorem conciliat. Omni enim ornatum venustat, intellectuali videlicet ac spirituali, colentium se animas; ut singulis dici queat illud lyra Psallentis: «Audi, filia, et vide²²», et reliqua. **346** Vestimentum est itaque honoris veræque glorie sacrosanctæ genti Christus, ornatusque splendidus et supramundanus sanctorum animabus. «Quicunque enim in Christo baptizatus es, Christum induistis», inquit Scriptura²³; idque vere dicitur. καὶ ὑπερχόσμιον ταῖς τῶν ἀγίων ψυχαῖς. «Οσοι γάρ εἰς Χριστὸν ἴσπασθητε, Χριστὸν ἴγεδύσασθε,» φησι· καὶ ἀληθῆς ὁ λόγος.

V. 16. Cupiebat implere ventrem suum de siliquis.

Hujusmodi aliquid patientem observemus eum quem nobis parabolæ figura describit luxuriosum, qui pateruam substantiam in peregrina regione exhauserat, et supernorum bonorum egestate peribat. Nam penuria quedam coelestium doctrinarum ipsum consumebat, cupiebatque satiari siliquis quas porci vorabant; sed fluxa et vanæ voluptas vacuum

²² Psal. XLIV, 2. ²³ Galat. III, 27.

(1) Fragmentum hoc citatur ex Cyrillo ad Lucam in catena ad prophetas vat. cod. I, f. 134. (Confer Script. vet. t. IX, p. 741.) Hic autem a me conje-

A προσδέχεσθαι τινας τῶν ἐν βεβηλώσεις ζωῆς, καὶ διδάσκειν αὐτοὺς, ἀναγκαιοτάτην αὐτοῖς ἱποιήσατο Χριστὸς τῆς προκειμένης παραδολῆς τὴν παράδεσιν, δι' ἡς ἔξεστιν ίδειν ἐκεῖνο καλῶς· βούλεται γὰρ οἵα τῶν δλων Θεὸς, καὶ τὸν εὐπάρεδρόν τε καὶ γῆστον ἀληθῶς, καὶ βιοῦν εἰδότα σεπτῶς, καὶ τῆς εἰς ἕκρον ἐπιεικείας λαχόντα τὴν δόξαν, ἀκολουθεῖν ἐπαιγεσθαι τοῖς θελήμασιν αὐτοῦ· καὶ τοῖς καλουμένοις εἰς μετάγνωσιν, καὶ εἰ τινες εἰεν τῶν σφόδρα κατεγωμένων, ἐφήδεσθαι μᾶλλον, ἢ γοῦν ἀφιλάλληλον ἐπ' αὐτοῖς εἰσδέχεσθαι λύπην.

B Πάσχομεν γὰρ ἔσθ' ὅτε τι τοιοῦτον καὶ ἡμεῖς αὐτοῖς· ζῶται μὲν γάρ τινες τὴν παγκάλην τε καὶ παναρίστην ζωῆν· ἔτερος δέ τις ἀσθενεῖ καὶ ἥπτηται, πρὸς πᾶν εἶδος φυσιοτήτος κατενηγμένος· οὗτος πρὸς τὸν τῷ γῆρᾳ πολλάκις ἐπιστρέφει πρὸς Θεὸν, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς προημαρτημένοις συγγνώμην αἰτεῖ, τῶν ἀμεινόνων γενόμενος ἔραστής· ἢ τάχα που καὶ μέλλων τὸν ἀνθρώπινον καταλύειν βίον, ἀξιοῦται τοῦ θείου βαπτίσματος, καὶ ἀποσκευάζεται τὰ ἐγκλήματα τοῦ Θεοῦ κατοικείοντος. Είτα χαλεπαίνουσιν ἔσθ' ὅτε τινὲς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ, καὶ φασιν· Οὗτος δὲ τοῦτο τοις πράξαις, κάκεινο εἰπών, οὐχ ἐκτέτικε τῷ κριτῇ τῶν θεοιωμένων τὰς δίκας, καὶ ἡξιώθη τῆς οὐτω λαμπρᾶς καὶ ἀξιαγάστου χάριτος, ἐν υἱοῖς ἐγράψη Θεοῦ, καὶ τῇ τῶν ἀγίων τετίμηται δόξῃ· ταῦτα γὰρ ἔσθ' ὅτε παραπτύουσι τινες ἐξ ἀκαίρου μικροφυχίας, οὐχ ἐπόμενοι τῷ σκοτῷ τοῦ πάντων Πατρός· χάιρει γὰρ λίαν, σωζομένους δρῶν τοὺς ἀπολαύτας, καὶ ἀνακομίζει πρὸς τὸ ἐν ἀρχαῖς σχῆμα, διδοὺς αὐτοῖς τὸ ἐλεύθερον, καὶ στολῇ τῇ πρώτῃ κατακαλλύνων αὐτοὺς, καὶ δακτύλιον διδοὺς εἰς τὴν χείρα· τούτο δὲ ἔστιν ἐλευθέροις πρέπουσα θεοφιλής εὐκοσμία. — (Ι. f. 134) “Ἄθρει (1). γάρ δπῶς διὰ τρόπου παντὸς ἔξαρτετον αὐτῇ τὸ κάλος ἐνσημαίνεται, καὶ τῆς ἀμωμήτου ζωῆς ἐνεργάζεται τὴν φαιδρότητα. Κατακαλλύνει γὰρ κόσμῳ παντὶ, νοητῷ δηλονότι καὶ πνευματικῷ, τὰς τῶν σεδομένων αὐτὸν ψυχάς, ἵνα καὶ πρὸς ἐκάστην λέγηται τὸ διὰ τῆς τοῦ Φάλλοντος λύρας· «Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ίoe, καὶ τὰ λοιπά. Εσθῆμα δὲ οὖν τὸ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν ἀληθῆ τῷ λεπρῷ καὶ ἀγίῳ γένει: Χριστὸς, κόσμημα τε λαμπρὸν φησι· καὶ ἀληθῆς ὁ λόγος.

C D Ἐπεδύμει τεμίσαι τὴν κοιλιὰν αὐτοῦ ἀκὸ τῶν κερατῶν.

(Α. f. 210 b, E. f. 230) Τοιοῦτον τι παθόντα καταθήσαμεν ἀντὶ τῶν ὡς ἐν τύπῳ παραδολῆς γραφμενον διώσωτον, δε τὴν πατρῷαν οὔσιαν ἐν ἀλλοδαπῇ κατεδήδοκεν· ἐνδεικτε τε τῶν ἀκαθίστων ἄφεσίρετο, καὶ λιμὸς οἵα τις τῶν οὐρανίων αὐτὸν κατεβόσκετο μαθημάτων, ἐπεθύμει τε χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν κερατίων ὃν ἡσθιον οἱ χοῖροι· ἀλλὰ διαρρέουσα

cturaliter collocatur, quia sermo esse videtur de filio prodigo.

ἡ διάκενος ἡδονὴ κανὸν αὐτὸν κατελίμπανε, καὶ ἦν Δ ipsum destituebat, atque omnino egestate pre-
mebatur.

'Αναστάς πορεύσομαι πρὸς τὸν πατέρα μου.

(Εἰ. 238) Καὶ ὁ Κύριος γὰρ κελεύων παρῆστι-
ζεται, καὶ λέγει ἐν ταῖς προσευχαῖς, Πάτερ, ἐκεῖνο
τοῖς προσευχομένοις νοεῖν δίλωσιν, διτὶ εἰ Πατέρα
καλοῦμεν Θεόν, καὶ τῆς οὐτώ λαμπρὸς ἡξιώθημεν
τιμῆς, δεῖ καὶ ἀξίους τοῦ τετιμηκότος πολιτεύεσθαι.
Τοῦτο γὰρ καὶ Πέτρος ὁ μέγας φησίν· « Εἰ Πατέρα
ἐπικαλέσθε, λέγων, τὸν ἀπροσωπολήπτεως χρίνοντα
κατὰ τὸ ἔκαστον ἥργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας
ὅμινον χρόνον ἀναστράψητε. » — (Α. f. 212 b, Ε. f. 242)
“Ισως; ἐρεῖς κατὰ σαυτόν· Κεκληδῶμαι διὰ πολλῆς
ἀμαρτίας· εἴτα, πῶς ἀν γενοίμην καθαρὸς ὁ οὐτω
μεμολυσμένος; ” Ακούεις τοιγαροῦν καὶ τὰ παρ’ ἡμῶν.
Οἶδας διτὶ πεπλημμέληκας ὅλως; δομολογεῖς τὴν ἀσθέ-
νειαν; διαμέμνησαι τῶν δλισθημάτων; ἔγγυς εἰ τοῦ
σώζεσθαι· καθάρσεως γὰρ ἀρχῇ τὸ δομολογεῖν ἀμαρ-
τίας. Οὐτω καὶ γέγραπται· « Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας
σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆσαις· » οὐ γάρ ἐστι σκληρὸς ὁ
πάντων Δεσπότης· οὐκ ἀμείλικτος, χρηστὸς δὲ
μᾶλλον καὶ φιλοικτέρων καὶ ἀγαθὸς καὶ εἰδὼς τὸ
πλάσμα. Καὶ γὰρ μέγα καὶ δομολογία καὶ φυγὴ τοῦ
κακοῦ· οὗτως ἐδέχθη ὁ ἄσωτος. — (Ε. f. 244) Ἀλλὰ
τὶς ὁ μόσχος ὁ σιτευτὸς, ἢ πάντως Χριστὸς (1), τὸ
ἄνωμαν ἱερεῖον, ὁ αἱρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου,
ὁ θυδμένος καὶ ἐσθιόμενος; Καθ’ ὃ γὰρ τὴν ἀλογὸν
φύσει καὶ κτηνῶδη σάρκα περιεβάλετο, καὶν αὐτὴν
τῶν οἰκείων ἀնύχημάτων πεπλήρωκε, μόσχος νοεῖται,
ἀπειράζυγος μὲν τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας, σιτευτὸς
δὲ καθ’ ὃ πρὸς καταβολῆς (2) κόσμου προώριστο καὶ
κατὰ Χριστὸν μυστήριον, ἢ φρικῶδης καὶ μεγάλη
θυσία, ἡς μετασχεῖν ἐφείται τοῖς ἐπαγιούσιν ἐξ
ἀμαρτίας.

KΕΦ. ΙΓ'.

*Ἄρθρωπός τις ἦν πλούσιος, διείχετο οἰκο-
νόμος.*

(Α. f. 215, Β. f. 152) Πλὴν κάκεινό φαμεν τοῖς
φιλομαθέσιν, διτὶ πλαγίως καὶ ἀσυμφανῶς ἡμῖν αἱ
παραβολαὶ πραγμάτων δησιφόρων δήλωσιν εἰσομβί-
ζουσιν, διτὶ αὐτῶν ἐν βραχεῖ καὶ συνεσταλμένως τὸν
νοῦν καταθρησομεν. Οὐ γάρ ἀπάντα τῆς παραβολῆς
τὰ μέρη πολύπραγμονεῖσθαι χρή λεπτῶς καὶ ἐξ-
ητασμένως, ἵνα μήτε πρὸς τὸ πέρα μέτρου βαθὺς
ἢ λόγος καταλυπήσῃ τῷ περιττῷ τοὺς φιλακρόμω-
νας, μήτε μήν ἀδόλεσχίς δηλον ἐνεργάστηται τιτιν·
οἷον καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης παραβολῆς. Εἰ γάρ
βούλοιτο τις διατραγοῦν, τὶς μὲν ἀν νοηθεῖν πρὸς
ἡμῶν ὁ ἀνθρωπός, ὁ τὸν διαβεβλημένον ἔχων οἰκο-
νόμον, ἢ καὶ τὶς ἀν εἰν τυχὸν ὁ διαβεβληκός αὐτὸν,
τίνες δὲ καὶ οἱ τοῖς διφλήμασιν ἔνοχοι, καὶ τὰς τῶν
διφλημάτων ποιοῦντες ἀποκοπάς, καὶ διὰ πολαν α-
τίαν δὲ μὲν ἔλαιον, δὲ στον ἐποφλῆσαι λέγεται,

²⁰ 1 Petr. 1, 7. ²⁰ Isa. XLIII, 26.

(1) Ήσειν in codice sub Cyrilli nomine recitantur,
quoniam dictis ab eodem superiorius repugnare vi-
deatur. Sed in abrumpio opere mirum non est videri

PATROL. GR. LXXII.

V. 18. *Surgens ibo ad patrem meum.*

Namque et Dominus considerare jubens, atque in
orationibus uisi vocabulo Pater, illud ab orantibus
vult intelligi, quod si Patrem appellamus Deum, et
tam splendidi honoris donum suum consecuti, oportet
dignam honorante Deo vitam instituere. Hoc
Petrus quoque magnus ait: « Si Patrem, inquit,
invocatis eum qui sine acceptione personarum ju-
dicat secundum uniuscujusque opus, cum timore
incolatus vestri tempore conversamini ²¹. » Fortasse
tecum ipse dices: Multiplici sordidatus sum peccato;
quomodo mundus siam, qui tantopere sum maculosus?
Audi me igitur. Scis te omnino peccasse? morbum
B fateris? memor es lapsuum tuorum? Jain prope a
salute abes; namque emendationis initium est,
peccati confessio. Sic etiam scriptum est: « Dic tu
prior peccata tua, ut justificeris ²²; » non enim
inclemens est omnium Dominus, non inexorabilis;
sed misericors et bonus, et naturae
nostrae conscius. Magnum quiddam est confessio,
malique cessatio. Ita receptus fuit luxuriosus. —
Quinam porro est vitulus saginatus, nisi omnino
Christus, **347** immaculata hostia, mundi peccatum
auferens, immolatus atque comesus? Nam quatenus
naturaliter irrationali animalique carne circumda-
balur, quoniam eam sua gloria repleverat, vitulus
intelligitur, expers quidem iuge peccati; saginates
autem, quatenus ante mundi constitutionem præ-
nitum fuerat Christi mysterium, tremenda magna que
victima, quam participare conceditur recentibus a
peccato.

CAP. XVI.

V. 1. *Homo quidam erat dives, qui habebat villi-
cum.*

Verumtamen illud quoque studiosis dicimus, nempe parabolas nobis oblique et obscure rerum
utilium demonstrationem facere, si modo ipsarum
breviter et summarim sensum observemus. Non
enim cunctas parabolæ partes subtiliter et morose
scrutari oportet, ne præter mensuram pergens ser-
mo, molestus fiat superfluitate sua audiendi stu-
diosis, neque etiam nugandi copiam nonnullis
suppeditet; velut hic ipsa in parabola usuveniret.
Nam si quis velit adamussim exponere, quis hic a
nobis intelligendus sit homo, qui dissamatum habuit
villicum, quis item hunc accusaverit, quinam debito
debitores fuerint, et qui novas debiti sui tabulas fe-
cerint, et curnam alius oleum, alius triticum de-
buisse dicatur, obscurum sane et supervacaneum
faciet sermonem. Non ergo omnino omnes parabolæ

quædam dissoluta aut contraria.

(2) Haud recte Corderius in Latina catena: In
mundi restorationem præfinitum fuit, etc.

partes idoneæ sunt ad argumenti explanationem, sed ad exemplum potius necessarii alicujus negotii sumendæ sunt, quo simpliciter id demonstretur quod audientibus utile futurum sit. Est itaque parabolæ sensus hic: « Omnium Deus cunctos homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire »¹¹. » Idecero et legem auxilii causa dedit, ut ait propheta ¹²: Legem autem hic dicimus, hanc illam adamassim quæ per Moysem ministrata fuit, sed universam potius divinitus inspiratam Scripturam, **348** cuius ductu cognoscere possumus boni cuiuslibet salutarisque negotii rectam viam. Vult ergo omnium Dominus, omnimodis nos ad virtutis studia incumbe, et sobrium sanctumque vitæ genus sectari, avertentes nos ab hujus mundi sollicitudinibus, ut Deo assidue constanterque serviamus. Quare etiam per Melodi lyram, « Vacate, inquit, et scitote quoniam ego sum Deus »¹³. » Ipse autem ore proprio omnium Servator divitiis terræ alibi ait: « Vendite quæ possidetis, et date elemosynam; facite vobis crumenas non veterascentes, thesaurum indeficiente in cœlis »¹⁴. » Profectio hoc præceptum salutare est, sed infirma admodum humana mens est, semperque fere in terrenis defixa. Cujus rei conscius ipse Servator aliquando de his aiebat: « Quam difficile qui pecunias habent intrabunt in regnum Dei »¹⁵! Et rursus: « Factius est camelum (funem) per foramen acus transire, quam divitem in regnum Dei »¹⁶. » Nam quamdiu aliquis ditescendo et deliciando occupatur, pietati erga Deum excolendæ ineptus est.

διὰ τρυπήματος ράφιδος εἰσελθεῖν, ή πλούσιον εἰς τὴν αἰετὸν καὶ τρυφῖν, ἀνεπιτήδευτον ἔχει τὴν αἰετὸν εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ

Ergone nulla superest divitiis salutis via, sed ignis eis paratus est, qui diabolo εἰ angelis ejus debetur? Minime gentium. Ecce enim ipsis salutis consequendæ rationem hac parabola ostendit Servator. Confidunt hi sane, quod divitias sibi fruendas summus Deus indulgenter concesserit. Reapstamen juxta Dei mentem œconomí veluti pauperum constituti sunt: œconomí autem dicuntur a sua cuique distribuendo. Sed non recte œconomiam gerunt, tradita ipsis a Domino quodammodo dissidentes: suis enim tantum ministrant deliciis, temporales emunt honores, oblii Dei dicentes: « Aperiendo aperies viscera erga fratrem tuum, erga indigentem qui apud te versatur »¹⁷. » Imo et communis Servatoris Christi negligentes præceptum: « Estote misericordes, sicut et Pater vester cœlestis **349** misericors est »¹⁸. Sed nullam hi, ut dixi, rationem habent misericordiæ fratribus debitæ: unicum ipsis studium est fastus sui. Hoc eos apud omnium Dominum accusavit. Porro necesse omnino est eosdem vilificatione excidere, adveniente morte,

Α σκοτεινὸν ἄμα καὶ περιττὸν ἀποτελέσται τὸν λόγον. Οὐκοῦν οὐ πάντη τε καὶ πάντως ἀπαντα τῆς παραβολῆς τὰ μέρη τῇ τῶν δηλουμένων εἰσὶ θεωρἴα χρήσιμα, εἰς εἰκόνας δὲ ληφθεῖν ἀναγκαῖον πράγματος ἀμυδρῶς ὑποφαίνουσαν τὸ τελοῦν εἰς δησιν τοῖς ἀκρωμένοις. « Εστι τὸν τὸν Θεὸν πάντας ἀνθρώπους δὲ νοῦς: » Ο τῶν δλων Θεὸς πάντας ἀνθρώπους θέλεις οὐθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἀλθεῖν. » Ταῦτη τοι καὶ νόμον εἰς βοήθειαν ἔδωκε, κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνὴν. Νόμον δὲ φαμεν ἐν τούτοις, οὐχ δὴ που πάντας τὸν διακονηθέντα διὰ Μανδέως, ἀπασαν δὲ μᾶλλον τὴν θεόπνευστον Γραφὴν, δι’ οὓς ἐνεστι μαθεῖν τὴν εὐδὺν παντὸς ἀγαθοῦ καὶ σωτηριῶδους πράγματος ἀποκομίζουσαν τρίβον. Βούλεται τοῖνυν δὲ τῶν δλων Δεσπότης, διλοτρόπως ἡμᾶς τοῖς εἰς ἀρετὴν ἀνακείσθαι σπουδάσμασι, καὶ διαβοῦν ἐλέσθαι σπουδαίως καὶ ἀγίως, διπλαττοντας ἑαυτοὺς τῶν παρόντος βίου περισπασμῶν, ἵνα εὐπαρέδρως καὶ διπειριστάτως ὑπηρετῶμεν αὐτῷ. Καὶ γοῦν διὰ μὲν τῆς τοῦ Ψάλλοντος λύρας: « Σχολάσσατε, φῆστε, καὶ γνῶτε διει ἐγίνεται ὁ Θεός. » Δι’ ἑαυτοῦ δὲ πάλιν δὲ τῶν δλων Σωτὴρ τοῖς τὸν πλοῦτον ἔχουσι τὸν ἐπὶ τῆς γῆς: « Πωλήσατε, φῆστε, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δέστε ἐλεημοσύνην, ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » Καὶ οὗ μὲν ἐντολὴ σωτήριος, δοθενῆς δὲ λίαν δὲ ἀνθρώπινος νοῦς, καὶ δεῖ πιᾶς προστέπηγε τοῖς γεωβεστέροις· καὶ τοῦτο εἰδὼς αὐτὸς δὲ Σωτὴρ ἔρησε ποι περὶ αὐτῶν. « Πλός δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ! » Καὶ πάλιν· « Εὔκοπτώτερον ἔστι κάμηλον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. » Εἳς γάρ ἔστι τις ἐν τῷ θεῷ εὐέδειαν.

(Α Γ. 215 b) « Αρ' οὖν οὐδὲ μία τοῖς πλούτοις σωτηρίες ὅδες, ἀλλὰ πῦρ αὐτοῖς γύτρεπται, τὸ τῷ διαβόλῳ πρέπον καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; Οὐμενοῦν· ίδον γάρ, ίδον πρόφασιν αὐτοῖς σωτηρίας ἀνέδειξεν δὲ Σωτὴρ διὰ ταύτης τῆς παραβολῆς· θαρρήθησαν, τὸν ἐπὶ τῆς γῆς πλοῦτον ἀρέντος αὐτοῖς ἀγενίκακος τοῦ ἐπὶ πάντων Θεοῦ· πλὴν κατὰ γε τὸν ἐνόντα σκοπὸν αὐτῷ οἰκονόμοις τινὲς τίθενται τὸν πτωχευμένων· οἰκονόμοι δὲ λέγονται περὶ τῷ τὰ οἰκεῖα ἔκστριψεν νέμειν (!). ἀλλ' οἰκονομοῦσιν οὐκ δρθῶς, οἰοντες σκορπίζοντες τὰ δοθέντα αὐτοῖς παρὰ τοῦ Δεσπότου· μόνας γάρ ταις ἑαυτῶν διεπανώστε τρυφαῖς, καὶ προσκαίρους ὧνοῦνται τιμάς, ἀμηνημονοῦντες Θεοῦ λέγοντος· « Ανοίγων ἀνοίξεις τὰ σπλάγχνα τῷ ἀδελφῷ σου, τῷ ἐπιδεομένῳ ἐν σοι. » Ναὶ μήν καὶ αὐτοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· « Γένεσθε οἰκτείρμονες, καθὼς καὶ δὲ Πατήρ ὅμῶν δούραντος οἰκτείρμων ἔστιν. » Αλλ' οὐδεὶς αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τοῦ κατοικτείρειν ἀδελφοὺς δὲ λόγος, μόνης δὲ πιοῦνται φροντίδα τῆς ἑαυτῶν ἀγερωχίας· τούτῳ διαβέβληκεν αὐτοὺς παρὰ τῷ πάντων Δεσπότῃ. Δεῖ

¹¹ 1 Tim. ii, 4. ¹² Isa. viii, 20. ¹³ Psal. xlvi. 2. ¹⁴ Luc. xii, 33. ¹⁵ Luc. xviii, 24. ¹⁶ Ibid. 25.

¹⁷ Deut. xv, 8. ¹⁸ Luc. vi, 36.

(1) Observa vocabuli οἰκονόμος αριδ Cyrilum etymologiam, non ab οἰκος, sed ab οἰκεῖα νόμενο.

δὲ πάντως; αὐτοὺς ἀποτεσσεὶν τῆς οἰκουμείας ἐπιπρόσθιος θανάτου, καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἔξιλοντος· ἀδιάφρυκτον γάρ ἀνθρώπῳ παντὶ τοῦ θανάτου τὸ λίνον. Τί οὖν ἔρεται δρψαντος βούλεται Χριστός; "Εώς εἰσιν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ εἰ μή πάντα βούλοιντα τὸν ἔσωτῶν πλοῦτον διανείμεται πτωχαῖς, καὶ γοῦν ἐκ μέρους κατατησαθεῖ φύλους, καὶ πολλοὺς τῆς εὐστηλαγχίας μάρτυρας, τοὺς εὑπεπονθότας δηλοντί· Ινα δταν αὐτοὺς δὲ ἐπίγειος ἐκείπῃ πλούτος, ἔχωσι τινὰ τόπον ἐν ταῖς ἐκείνων σκηναῖς. Καὶ γάρ ἐστι τῶν ἀμπηχάνων ἀμισθίους γενέσθαι ποτὲ τὸν φιλόπτωχον, ἀλλ' εἴτε ἀπαντά τις τὸν ἔσωτον πλοῦτον διαδοθῇ τισιν, εἰτ' οὖν ἐκ μέρους, δηλεῖται πάντως τὴν ψυχήν.

Ο πιστὸς ἐτελείστω, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἔσται.

(Α. f. 217, Β. f. 154) Συγχῶ; Εσθ' δτε δ τῶν ὅλων Σωτῆρος τοὺς αὐτοὺς ποιεῖται λόγους, καὶ διαφρόνις περὶ τοῦ αὐτοῦ θεωρήματος κέχρηται παραδείγμασιν, ἵνα πρὸς σύνεσιν ἀκριβῆ τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, δ τῶν ἀκρωμένων ἐμβιβάζηται νοῦς. "Ἄθρει δέ μοι πάλιν τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν. Δοκεῖ δὲ μοι καὶ πρὸς γε τῶν ἄλλων ἐκεῖνο χρηστίμως κατιδεῖν, τίνας ὅλως δ τοισδέ λόγος ἔχει τὰς ἀφορμάς· ἐσταὶ γάρ οὕτως εὐσύνοπτος τῶν προκειμένων δ νοῦς. Ἐδίδασκε τοίνυν τοὺς ἐν πλούτῳ Χριστὸς ἀγαπητὸν δτι μάλιστα τὴν φιλοπτωχίαν, καὶ θησαυρίζειν ἐν οὐρανῷ, καὶ τῆς εἰς τὸ μέλλον εὐημερίας ποιεῖσθαι πρόνοιαν. Ἀλλ' εὑ πιστάτο, Θεὸς ὁν φύσει, τῆς ἀνθρώπου διανοίας τὸν δκνον, τὸν ἐπὶ παντὸς σπουδαίῳ τε καὶ ἀγαθῷ πράγματι, καὶ ὡς φιλόπλευτοι λλαν δυτες, καὶ τῷ τοιῷδε πάθει τυραννουμένοις παντελῶ; οὐδένα τοῖς πιταχεούμενοις νέμουσιν Ελεον. "Οτι τοίνυν τοῖς οὐτις ἔχουσι γάνητε, οὐδὲν δέρχειται τῶν παρὰ θεοῦ χαρισμάτων, δῆλον δὲ δτε πνευματικῶν, ἐξ ἑναργεστάτων παραδείγμάτων διαδείκνυσι λέγων· « Ο πιστὸς ἐν ἐλαχίστῳ, καὶ ἐν πολλῷ πιστός ἐστι, καὶ τὰ ἔξις. Λῦσον ἡμῖν, Δέσποτα, τὸ ζητούμενον, δηνοῖξον ἡμῶν τῆς καρδίας τὸν δρθαλμόν. "Ακούει τοίνυν σαφῶς τε καὶ ἀκριβῶς, διπερ ἐφη· Εἰ ἐν τῷ ἀδίκῳ ρακωνῷ πιστοὶ οὐκ ἔγενεσθε, φησι, τὸ ἀληθινὸν τις δώσει δμιν; » Εστι δη οὖν τὸ ἐλάχιστον, δ ἀδικος μαμωνᾶς, τουτέστιν δ ἐπίγειος πλοῦτος, ἐξ ἀρπαγῆς ἐσθ' δτε καὶ πλεονεξίας συνειλεγμένος· τοῖς γε μήν εἰδότι βιοῦν, καὶ ἀποσέρουσι μὲν τῶν ἐπιγείων τὸν νοῦν, φρονοῦσι δὲ μᾶλλον τὸ δάνω, καταλογισθεῖν δια παντελῶς οὐδὲν δ ἐπίγειος πλοῦτος, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐνδεεῖς διογοντανήσουσι, καλῶς αὐτὸν οἰκουμοῦντες. Τοῦτο, οἶμαι, ἐστι τὸ ἐδίκτυο γενέσθαι τινὰ πιστὸν, τὸ τοῖς ἐν ἐχάπτεται ταλαιπωρίᾳ τὴν ἀπό γε τῶν ἐντων διανέμειν ἐπικουρίαν. Εἰ οὖν ἐν δικτύῳ γεγόναμεν ἀπιστοι, πῶς δια λάθοιμεν παρ' αὐτοῦ τὸ ἀληθινὸν, τουτέστι τῶν θείων χαρισμάτων ἀμφιλασφῆ χορηγίαν, ψυχήν ἀνθρώπου κατακαλλύνουσαν, καὶ τὸ θείον αὐτῇ κάλλος ἐγγράφουσαν;

(Α. f. 154 b) "Οτι δὲ εἰς τοῦτο βλέπει καὶ τέτραπτα τῶν τοῦ Σωτῆρος ρήμάτων δ σκοπός, καὶ διὰ τῶν ἐφεξῆς εἰθεῖται τις δια μάλα. "Ἐφη γάρ· « Εἰ

A et rebus humanis eximente. Quippe inevitabilis homini est mortis rete. Quid ergo ab eis fieri Christus vult? Quoniam in hoc mundo sunt, si non cunctas velint opes suas pauperibus diribere, atamen nonnullos saltem sibi amicos conciliare jubet, compluresque benignitatis suae testes, id est beneficiis affectos: ut cum eos terrenæ divitiae destituent, locum aliquem nanciscantur in istorum tabernaculis. Nam prorsus fieri nequit ut absque mercede discedat pauperum amator: sed sive universa bona sua bis impertitus fuerit, sive partim, sine dubio animæ sue bene fecerit.

V. 10. Qui fidelis est in minimo, et in majori fidelis est.

C Crebro interdum universalis Servator eosdem facit sermones, variisque circa idem argumentum exemplis utitur, ut plena dictorum suorum notitia audientium mens imbuatur. Contemplare vero mecum dēnno supradictæ lectionis vim. Porro mihi videtur ante omnia illud cognitū utile, unde nam oratio hujusmodi occasionem ceperit: sic enim propositorum verborum sententia inclaret. Monebat itaque divites Christus ut benignitatem erga pauperes apprime adamarent, et in caelo thesaurizarent, futuræque felicitati consulerent. Sed enim satis, ceu suapte natura Deus, compertam habebat humanæ mentis ad egregium quodlibet bonumque opus tarditatem; quodque nimis divitiarum amore capti, et bujus cupiditate tyrannide omnino oppressi, nullatenus egentibus impertituri essent misericordiam. Quod igitur hoc animi habitu affecti, nullam spiritale Dei donum essent recepturi, manifestissimis demonstrat exemplis dicens: « Qui fidelis est in minimo, in majore quoque fidelis est, » 350 et reliqua. Solve nobis, Domine, hanc questionem, aperi nobis cordis oculum. Audi itaque clare accusanteque quid dixerit: Si in iniquo mammona fideles non suistis, ait, ea que vere bona sunt quis dabit vobis? Est itaque minimus, iustus mammonas, id est terrenæ divitiae, rapto interdum et violentia collectæ. At ii qui bene vivere sciunt, et futurarum rerum spei quedammodo sitiunt, quique a terrenis mentem avertunt, et superna magis cogitant, hi, inquam, nullius pensi habent terrenas divitias, sed eas in egenos canetas assumunt, recte sic illas administrantes. Hoc esse existimo, in re parva aliquem esse fidelem; nempe in extrema miseria positis, rei familiaris subsidia suppeditare. Si ergo in re parva infideles fuimus, quomodo a Deo accipiemus quod verum est, id est divinorum donorum uberen largitionem, quæ hominis animam ornat, eique divinam renuntiatem appingit?

Quod autem hue spectat, eoque tendat verborum Servatoris scopus, ex sequentibus etiam satis quisque cognoscet: Dicit enim: « Si in alieno fideles

non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? » Alienum porro appellari dicimus, pecuniae affluentiam: neque enim divites nati sumus, sed nudi potius. Vereque, juxta Scripturam, dicitur quod « Nihil intulimus in hunc mundum, neque hinc auferre quid possumus »⁴⁸. Ergo fideles simus in his exiguis terrenisque divitiis, quae revera minimæ sunt et nullæ, quia dilabuntur: neque propria faciamus, quae ad communem fratrum usum data sunt nobis, sic iniquas facientes divitias, dum eas retinemus, præsentim cum sint alienæ, tuum quia nos nihil nascentes intulimus, tum quia haec reapse pauperum sunt. Sic nostræ divinæ cœlestesque divitiae tradentur nobis, veræ, inquam, et manentes. Profectio alienum naturaliter ab homine est, ditescere; quod quidem aliquibus extriusecus accidit et supervenit: et si forte dilabatur ac pereat,

351 nihil prorsus humanam rationem lædet. Non enim quia divites, idcirco rationales sumus, vel cuivis bono operi idonei; sed ipsa naturæ habitudo haruni virtutum capax est, eaque revera nostra est. Nam sicut beatus scribit Paulus ⁴⁹, creati ad opera bona fuimus, que præparavit Deus ut in illis ambulemus. Cum ergo in alieno, id est, in iis quæ extriusecus accesserunt, infideles aliqui fuerint, quomodo sua accipient? id est, quomodo divinitus data bona participabunt? Vel quomodo adipiscemur sacram illam atque admirabilem venustatem, quam in hominum animabus depingit Deus, dum ipsas ad formam suam componit? Sic enim initio fuimus. Age vero quod impossibile sit, unum eudemque hominem in contraria studia dividi, et tamen inculpatum vivere, demonstrat dicens:

V. 13. *Nemo servus potest duobus dominis servire.*

Similitudo hæc clara et explorata est, et proposito arguento aptissima; imo totius sermonis conclusio fit in sequentibus: « Non potestis Deo servire et mammonæ. » Nam si quis fit, inquit, deorum dominorum seruos contraria voluntatis preditorum, et incoeciliabilem mentio sententiam geret, quomodo poterit utrique placere? Nam divisa inter amborum placita, utriusque voluntati repugnat. Prorsus enim necesse est matuta simile et bonum videri. Ergo si nisi voluerit esse fideli, alterum, inquit, odio habebit. Superest igitur ut impossibile sit Deo simul servire ac mammonæ. Ergo unice ad alterum studia omnia nostra verianus, nullum valere jussò mammona. Ita enim nos magister Magister docet.

V. 14. *Pharisei, qui erant avari, deridebant eum.*

Sicut morbi corporum vehementiores remedie-

⁴⁸ I Tim. vi, 7. ⁴⁹ Ephes. ii, 10.

(1) Φησι intercalatum esse verbum, ut passim sit, non agnoscit Corderius, idcque scripsit, ille dices ut odiat alterum.

ἐν τῷ ἀλλοτριῷ πιστοὶ οὐκ ἔγενεσθε, τὸ διμέτερον τῆς δύσεις ὅμιν; » Ἀλλότριον δὲ εἶναι φαμεν, τὴν τῶν χρημάτων περιουσίαν· οὐ γάρ γεγεννήμεθα μετὰ πλούτου, γυμνοὶ δὲ μᾶλλον· καὶ ἀληθὲς εἰπεῖν διτι, κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Οὐδὲν εἰστηγχαμεν εἰς τὸν κόθημον, οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα. » Γενώμεθα οὖν πιστοὶ ἐν τῷ μικρῷ πούτῳ καὶ γηνῷ πλούτῳ, δις ἀλάχιστος ἔστι· καὶ οὐδὲν, διτι φευστός· καὶ μὴ σφετεριζόμεθα τὰ εἰς κοινὴν τῶν ἀδελφῶν χρέαν δοθέντα ἡμῖν, ὃστε διδίκον τὸν πλούτον ποιεῖν, διὰ τοῦ κατέχειν αὐτὸν, καὶ ταῦτα, ἀλλότριον δύντα· τὸ μὲν, διτι οὐδὲν εἰστηγχαμεν· τὸ δὲ, διτι τῶν πτερωχῶν ἔστιν· ἵνα τὸν ἡμέτερον θεῖον καὶ οὐράνιον πλούτον πιστευθῶμεν, τὸν ἀληθινὸν καὶ μένοντα. Ἀλλότριον μὲν γάρ ἀνθρώπου παντὸς φυσικῶς, τὸ πλούτελν· ἔξωθεν γάρ προσγίνεται καὶ ἐπισυμβαίνει τισι· καὶ ἀποσυμβῇ καὶ ἀπόλοτο, παραβλάψοι διν οὐδὲν παγετελῶς τοὺς τῆς ἀνθρώπου φύσεως λόγους. Οὐ γάρ ἔν γε τῷ εἶναι πλούτοις, λογικοῖ τέ ἐσμεν, καὶ ἀπάσης ἀγαθοεργίας ἐπιστήμονες, ἀλλ' ἡ τῆς φύσεως ἐπιτηδείστης δεκτικὴ τῶν τοιούτων ἔστιν, διπερ ἔστιν ἡμέτερον. Ως γάρ ὁ μακάριος γράφει Παῦλος, ἐκτίσθημεν ἐπὶ Ἑργοῖς ἀγαθοῖς, οἵς προτομάσσεν διθέδις ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν. « Οταν τοίνυν ἐν τῷ ἀλλοτριῷ, τουτέστιν ἐν τοῖς ἔξωθεν προσγενομένοις, ἀπεστολαὶ τινες εἰεν, πῶς διν λάθοιεν τὰ ἔαυτῶν; τουτέστι, πῶς διν ἐν μεθέξει γένοιντο τῶν θεοσόδωτων ἀγαθῶν; ἢ πῶς κομισθείσα τὸ ἱερόν τε καὶ ἀξιάγαστον κάλλος, δι ταῖς τῶν ἀνθρώπων φυχαῖς ἄγγράφει Θεὸς, διαμορφῶν αὐτὰ; πρὸς ἔαυτόν; Γεγόναμεν γάρ οὐτως ἐν ἀρχαῖς. « Οτι δέ ἔστι τῶν ἀμηχάνων, ἵνα καὶ τὸν αὐτὸν μερίζεσθαι πρὸς τὰ ἔαυτα, καὶ ἀκαταψέκτως δύνασθαι βιοῦν, διαδείκνυσι λέγων. »

Οὐδεὶς οἰκέτης δύναται θυσὶ κυρίοις δουλεύειν.

(Α. f. 217, B. f. 154 b) Παράδειγμα τοῦτο σαφές τε καὶ ἐναργές, καὶ τῇ τῶν προκειμένων θεωρίᾳ πρεπωδέστατον· συμπέρασμα δὲ ὡσπερ τοῦ πρετός λόγου, τὸ ἐφεξῆς· « Οὐ δύνασθε γάρ θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνῷ. » Εἰ γάρ δή τις γένοιτο, φησι, δύο κυρίων οἰκέτης, μεμερισμένων τοῖς θελήμασιν εἰς τὸ ἔαυτόν, καὶ ἀσύμβατον ἀλλήλοις ἔχοντων τὴν γνώμην, πῶς διν δύνατο ἀμφοτέροις ἀρέσαι; Μεριζόμενος γάρ εἰς τὸ ἔκατερ δοκοῦν, τοῖς ἀμφοῖς θελήμασιν ἀνταντεταται. Πᾶσα γάρ ἀνάγκη, τὸν αὐτὸν δρᾶσθαι πονηρόν τε καὶ ἀγαθόν. Οὐκοῦν εἰκέπεδος γνήσιος ἐνὶ γενέσθαι, φησὶ (1), μισήσει τὸν ἑτερον. Ἀμηχανον δή οὖν θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνῷ· ἐπὶ θάτερον τοίνυν μεταθῶμεν τὴν πάσαν σπουδὴν, πολλὰ χαίρειν εἰπόντες τῷ μαμωνῷ. Ταῦτα γάρ ἡμῖν διέγεγέται Αἰδάσκαλος.

Φαρισαῖοι φυλάργυροι ὑπάρχογες ἔξεμικτή-ριοι αὐτοί.

(Α. f. 217 b). « Νοτερ τὰ τῶν ἐν τοῖς σώμασι τα-

Θῶν ἀγριώτερα, τὰς ἐκ τῶν φαρμάκων ἐπικουρίας οὐ προσέτεται, φεύγει δὲ ὡσπερ τὴν λασιν· καὶ εἰ τις προσάγοι τὸ πεφυκός ὥφελεν, ἐξαγριοῦται μειζόνως, καὶ οὖν ἀγανακτεῖ, καίτοι τῇ τέχνῃ κολακευθεντα, οὕτω τὰ ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἐπισυμβαίνοντα πάθη σχληρὰ καὶ ἀνουθέτητά πώς εἰσιν οἱδός στε, καὶ οὐδὲνδες ἀνέχεται λόγου καλοῦντος εἰς ἀπόστασιν τοῦ κακοῦ, καὶ τοῖς ἀμελενοῖς ἐμδιάζοντος. Τοῦτο πεπονθότας εὑρήσομεν τοὺς Φαρισαίους, οἵ διὰ φιλαργυρίαν ἐχητέλιζον τὰς ἀρίστας παρανέσεις· καὶ δέον σεβασθῆναι, ἐμυκτήριζον ταῦτα εἰσηγούμενον Δεσπότην. Ἀλλ' ἡμεῖς ἔξελωμεν τὸ τῆς φιλαργυρίας (1) κέντρον, δὲ καὶ εἰς ἀσέβειαν ἐγείρειν δύναται, καθάπερ ἔκεινος. Μακρὸν τοιγαροῦν ἐπ' αὐτοῖς δαπανήσας λόγον δὲ τῶν ὅλων Σωτῆρ, εἴτα τῶν ἰδίων σκευμάτων καὶ παθῶν οὐκ ἀποφοιτῶντας δρῶν, ἐμφιλοχωροῦντας δὲ μᾶλλον τῇ συντρόψῳ σκαιώθητι, τρέπεται λοιπὸν ἐπὶ τὸ δριμὺν τῶν ἐλέγχων, καὶ τοῦ καλοῦντος εἰς τοῦτο, καὶ ἀποφαίνεις ὑποκριτὰς δυτας καὶ βωμολόχους, καὶ δόξης μὲν ἐραστὰς, ἥπερ ἀν πρέποι δικαιοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς ἀνθράσιν, οὐ μὴν δυτας τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν.

Τμῆμις ἔστε οἱ δικαιούντες ᾧντοντος ἀνθρώπων τῶν ἀνθρώπων.

(Α. f. 218) Τοῦτο καὶ ἐτέρωθί που πρὸς αὐτοὺς εὑρίσκεται λέγων· «Πῶς δύνασθε πιστεῦσαι, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων λαμβάνοντες, τὴν δὲ δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητεῖτε; » Τοὺς μὲν γάρ ἀληθῶς δυτας ἀγαθοῖς, τοῖς εἰς δικαιοσύνην ἐπαίνοις δὲ Θεὸς στεφανοῖ· οἱ γε μὴν ἀφιλάρετοι καὶ ὑποκριταὶ, τάχα ταῖς ἔστων ψήφοις, τὸ δοκεῖν εἶγαι σεπτοὶ παραχλέπτουσιν. Ἀλλ' οὐδεὶς, δὲ βέλτιστοι, φαὶ τις ἀν αὐτοῖς, ἔστων στεφανοῖ. Γέγραπται γάρ· «Ἐγκωμιαζέτω σε δὲ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα· ἀλλατριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη. » Πλὴν καὶ εἰ δύναιντο πως λαθεῖν οἱ ὑποκριταὶ, καὶ τὰς ἔξ ανθρώπων ἀρπάσαι τιμὰς, ἀλλ' οὖν δὲ Θεὸς, φησι, γινώσκει τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ τιμὴ μὲν δίκαιον τὸν ἀληθινὸν, σκορπίζει δὲ τὰ τῶν ἀνθρωπαρέσκων δυτᾶ· ἀνθρωποσκοία γάρ φίζα καὶ ἀρχῇ καὶ γένεσις τῆς μεμισημένης παρὰ τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις ὑπερούλας. Καταστίξας τοινυν τοῖς ἐλέγχοις αὐτοὺς, ἕτερὸν τι τούτοις προσεπάγει· Χριστὸς, διπερ ἐμελλον πεισθεῖσαι, διά γε τὴν ἐνοῦσαν αὐτοῖς ἀνοισθητά τε καὶ ἀπειθίαν. Φησι γάρ·

Ο τόμος καὶ οἱ προφῆται δῶς Ιωάννου,
κ. τ. λ.

(Α. f. 218). Ἐπικρύπτει πάλιν ἀσαφεῖται τὸ λυποῦν, καὶ κατασκιασμένην ὥσπερ ποιεῖται τὴν προαγόρευσιν τῶν συμβοσκέντων τοῖς ἀπειθεῖσιν ἀλομένοις αὐτῷ. Μωάσθης γάρ, φησι, καὶ σὺν αὐτῷ τῶν ἀγίων προφητῶν δὲ χορὸς, τοῦ κατ' ἐμὲ μυστηρίου τὴν δύναμιν προκατηγγέλκασι τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ δὲ νόμος ἐδήλου διὰ σκιᾶς καὶ τύπων, διτε καὶ τὸν τῆς σαρκὸς ὑπομενῶ θάνατον, ἵνα σώσω τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, καὶ

A rum adjutoria non admittunt; ac medicinam veluti fugiunt; et cum aliquis profutura exhibet, gravius exasperantur, et quasi indignantur blandienti arti: sic 352 quae hominum animabus eveniunt perturbationes, sævæ et admoneri impatientes aliquando sunt, nulliusque vocem audiunt a vitio revocantis, et meliora suadentis. Hoc idem passos comperiemus Phariseos, qui ob suam avaritiam admonitiones optimas flocci faciebant; et eum revereri deberent, disserentem hanc Dominum deridebant. Verumtamen nos avaritiae stimulum eximamus, quod usque ad impietatem nos potest, æquæ ac iHos, impellere. Longo itaque adversus eos consumptio sermones Servator universalis, cum a propriis cogitationibus et cupiditatibus haud recedere cerneret, sed ingenitam nequitiam acrius retinere, pergit delinceps ad acerbiores increpationes, occasione invitante, definitique eos esse hypocritas, gulosos victimarum appetitores, et gloriæ quidem cupidos, quæ justis bonisque debetur viris, sed tamen ipsos a virtute longe remotos.

V. 15. Vos estis qui justificatis vos coram hominibus.

Hoc idem alibi quoque dixisse eis Christum comperimus: «Quomodo potestis credere, qui gloriam ab hominibus accipitis, gloriam autem quæ a solo Deo est non queritis?» Nam vere bonos Deus justitiae laudibus ornat. Hostes autem virtutis ei hypocritæ, fortasse suffragio proprio, sanctitatis opinioem usurpant. Atqui, o egregii, dicit his aliquis, nemo se ipsum coronat. Scriptum est enim: «Laudet te proximus, non os tuum; extraneus, non labia tua»¹⁷. Attamen etiamē latere fortasse queant hypocritæ, et ex hominibus honorem carpere, certe Deus corda vestra novit, et cum qui vere justus est, habet in pretio; at illorum, qui hominibus placent, ossa dispergit. Quippe placendi hominibus studium radix est et initium et parens invisa Deo hominibusque superbizæ. Postquam eos reprehensionibus his compunxerat, aliud addit Christus quod erant passuri¹⁸ 353 propter harentem illis impietatem et contumaciam. Dicit enim:

D V. 16. Lex et prophetæ usque ad Joannem, etc.

Involvit, rursus obscuritate id quod molestiam crebat, et obumbratam quodammodo facit predicationem eorum quæ incredulis eventura erant. Nam Moyses, inquit, et reliqua cum eo saeculorum prophetarum chorus, sacramenti mei virtutem terræ incollis prænuntiaverunt. Lex quidem per uimbram ei figuræ denotabat, me in carne necem passurum ut mundum salvarein; et corruptelæ vim

¹⁷ Ios. v. 44. ¹⁸ Prov. xxvii. 2.

(1) Σοι. φιλανθρωπίας, quod plane mendum nobis visum est.

superaturum, a mortuis resurgentio. Consona autem Moysis legi prophetæ loculi sunt. Haud ergo mirum est, imo et præcognitum fuit, quod vos sermonibus meis credituri non fueritis. Nam usque ad Joannem Baptistam vaticiniorum de me pertinet sermo. A diebus autem Joannis, regnum cœlorum nuntiatur, et omnis homo ad id compellitur. Regnum autem cœlorum hoc loco dicit justificationem in fide, peccati ablutionem per sanctum baptismum, sanctificationem per Spiritum, adorationem in Spiritu, adoptionis dignitatem, dandæ sanctis in posterum gloriae spem. Nuntiatur itaque cœlorum regnum, procedente in medium Baptista ac dicente: « Parate viam Domini »¹⁹; et jam præsentem demonstrante Agnum Dei qui tollit peccatum mundi. Quisquis ergo sacræ prædicationis auditor est et amator, is vi compellitur; id est, omni alacritate totisque viribus utens, in spem recipi gestit. Namque ut alibi ait: « Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud »²⁰. παντὶ σθένει χρώμενος, εἰσω παρελθεῖν τῆς ἐλπίδος τῶν οὐρανῶν βάλεται, καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν. »

V. 17. Facilius est autem, etc.

Facilius esse dicit cœlum et terram transire, nondum id fieri jubente Deo, quam legis unum excidere apicem. Legem aliquando summatim dicit pro universa divinitus inspirata Scriptura, id est, Moysis ac prophetarum. Quānam itaque prænuntiaverunt, quæ et exitum habere necesse sit? Prædixerunt videlicet, sord ut ob multam **354** suam incredibilitatem et morum impietatem, ab amicitia Dei excidat Israel, primogenitus licet inter filios; et urbem Jerusalem illius amore excludatur. Quamobrem ait de ipsa per os Osee: « Ecce ego sepiam viam ejus sudibus, et obstruam itinera ejus, et ipsa semitam suam non inveniet »²¹. Porro via piorum recta est, nihil in ipsa arduum, sed facilia cuncta et gradibilia. Secus autem obstruitur via metropoleos Judæorum, id est, inaccessa his veræ religionis fit semita. Qued vero obtenebratam mentem habuerint, nec lumen glorie Servatoris admirari, quem agnoscere noluerunt, prædictit his verbis Judæorum veluti populum altoqueus: « Noct assimilavi matrem tuam. Assimilatus est populus meus, quasi non habens scientiam. Quia tu scien-tiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio mibi fungaris. Oblita ea legis Dei tui, ego quoque filiorum tuorum obliviscar »²². Audin' tenebris noctique comparari, et convenientissime quidem, incredulorum multititudinem? Credentibus enim exortitur in mente et corde intellecutualis lucifer, ac justitia sol; secus vero mens eorum obtenebratur qui erga tam splendidam pretiosamque gratiam injurii sunt. Et hæc quidem de Israelitis. Iis autem, qui adventum omnium nostrum Servatoris Christi agnoverunt, per unum de sanctis prophetis Deus Pater spondebat dicens: « Confortabo eos in Domino Deo ipso-

A καταργήσω τὴν φθορὰν, ἵγη γερμένος ἐκ νεκρῶν. Συμβαίνοντα δὲ τοῖς Μωϋσέως; νῦνοις, ἐλάλησαν οἱ προφῆται. Ξένον τούνν, φησὶν, οὐδὲν, ήγουν προεγνωσμένον, διταν τοῖς ἐμοὶς ἀπειθήστε λόγοις· μέχρι γάρ ἡμέννου τοῦ Βαπτιστοῦ, δὲ τῆς προφητείας τῆς ἐπ' ἐμοὶ καὶ ὑμὶν ἔκτείνεται λόγος. Ἀπὸ δὲ γε τῶν ἡμερῶν Ιωάννου, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐαγγελίζεται, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται. Βασιλεῖαν δὲ οὐρανῶν φησιν ἐν τούτοις, τὴν ἐν πίστει δικαιοσύνην, τὴν τῆς ἀμαρτίας ἀπόνιψιν, τὴν διά γέ φημι τοῦ ἀγίου βαπτίσματος, τὸν διὰ τοῦ Πνεύματος ἀγιασμὸν, τὴν ἐν Πνεύματi προσκύνησιν, τῆς υἱοθεσίας τὸν καύχημα, τῆς μελλούσης δοθήσεσθαι τοῖς ἄγιοις δόξης τὴν ἐπόδια. Εὐαγγελίζεται τούνν ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία, παρελθόντος εἰς μέσον τοῦ Βαπτιστοῦ, καὶ λέγοντος: « Ετοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου »²³; καὶ καταδεικνύντος ἡδη περάντα τὸν Ἀμυνὴν τοῦ Θεοῦ, τὸν αἴροντα τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Πᾶς δὲ εἰ τις γέγονε τῶν ιερῶν κηρυγμάτων κατήκοος καὶ ἀραστής, εἰσινάζεται· τουτέστιν ἀπάσῃ προθυμίᾳ καὶ ἐπιθυμεῖ. Ήγάρ οὐτέρω πού φησιν, « Ή βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν. »

B **V. 17. Facilius est autem, etc.**

(A f. 218 b) Εὐκοπάτερον εἶναι φησι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν παρελθεῖν, οὐπω τοῦτο γίνεσθαι Θεοῦ προστάττοντος, ἢ τοῦ νόμου μίαν κεραίαν πεσεῖν. Νόμον δὲ φησιν Ἰσθ' ὅτε συλλήθην ἀπασαν τὴν θεοπνευστὸν Γραφὴν, τουτέστι, τὰ Μωϋσέως; καὶ προφητῶν. Τίνα τοίνουν προσπηγγέλχασιν, ἢ καὶ δεῖ πάντας ἐκδηγῆναι πρὸς πέρρας; Προηγέρευσαν δὲ διὰ πολλὴν ἀπίσταν καὶ τρόπων ἀνοιστήτα, τῆς πρὸς Θεὸν οἰκεῖτης ἀπολιθίσει, καίτοι πρωτότοκος ὁν ἐν τέκνοις ὁ Ἰσραὴλ· καὶ διτι τῆς παρ' αὐτοῦ ἀγάπης ἔξωσθεται ἡ Ἱερουσαλήμ. Καὶ γοῦν ἔτη περὶ αὐτῆς διὰ φωνῆς Θοσῆς· « Ἰδού ἡγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκόλοις, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς δόδους αὐτῆς· καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὑρῃ. » Όδος μὲν γάρ εὐσεῶν εὐθεῖα ἐγένετο, καὶ οὐδὲν ἀπαντεῖς ἐν αὐτῇ, λεῖα δὲ πάντα καὶ ἱππῆλατα. Φράσσεται δὲ ἡ δόδης τῆς Ἰουδαίων μητρός, τουτέστιν ἀδιόδευτος αὐτοῖς ἡ τῆς εὐσεβείας ἀπετελέσθη τρίβος διτι: δὲ γεγόνας σκοτεινὸν τὸν νοῦν, καὶ οὐ προσήκαντο τῆς τοῦ Σωτῆρος δόξης τὸ φῶς, οὐ γάρ ἐγνώκασιν αὐτὸν, προσαντεψώνηκε, λέγων, ὃς πρὸς Ἰουδαίων τὸν δῆμον· « Νυκτὶ ὡμοίωσα τὴν μητέρα σου· ὡμοιώθη δὲ λαὸς μου, ως οὐκέτιν γνῶσιν· ζεστὸν δὲ τὴν πληγῶσιν ἀπώσω, κάγω· ἀπώσομαι σε τοῦ μὴ λεπταύτων μοι· καὶ ἐπελάθου νόμου Θεοῦ σου, κατέρρει ἐπιλάθωμα τέκνων σου. » Ἀκούεις δὲ σπάτῳ καὶ νυκτὶ παρεικάζεται, καὶ σφόδρα εἰκότως, ἢ τῶν ἀπειθούντων πλήθυς; « Ανίσχει μὲν γάρ τοις πιστεύουσιν εἰς νοῦν καὶ καρδίαν δὲ νοητὸς ἀστοφόρος, καὶ δὲ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος· σκότῳ δὲ καὶ ἀγλάνῳ νοητῷ καταμελαίνεται τῶν ὑδρίζοντων τὴν οὖτα λαμπτάν καὶ ἀξιότητον χάριν δὲ νοῦς. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἐξ Ισραὴλ. Περὶ δὲ τῶν ἐπεγνωμότων τὴν ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χρι-

¹⁹ Matth. iii, 3. ²⁰ Matth. xi, 12. ²¹ Osee ii, 6. ²² Osee iv, 5, 6.

στοι, δι' ἐνδες τῶν ἀγίων προφητῶν δ Θεὸς καὶ Πατήρ ὑπισχνείτο, λέγων· « Καὶ κατισχύσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ δόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσι (1). » Συνῳδὲ δὲ τούτοις καὶ ὁ Ψαλμῳδὸς ἐν Πνεύματι φησὶ πρὸς Χριστόν· « Κύριε, ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου σου πορεύονται, καὶ ἐν τῷ δόματι σου ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέραν· ὅτι καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ· καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου (2) ὄφωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν. » Καυχῶμεθα γάρ ἐν Χριστῷ, δικαιωθέντες ἐν αὐτῷ· γεγόναμεν ὄφηλοι, τὴν ἐκ τῆς ἀμαρτίας ταπείνωσιν ἐκβεβληθέτες, καὶ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων τὴν ἀκριβή καταπλουτήσαντες γνῶσιν· τοῦτο γάρ ἡμῖν ἐπιγγέλλετο Θεὸς λέγων διὰ φωνῆς Ἡσαΐου· « Καὶ δῶμα τυρλώις ἐν ὅδῷ οὐκ ἔγνωσαν, καὶ τρίβους δὲ οὐκ ἔδεισαν πατήσαι ποιήσω αὐτούς· ποιήσω αὐτοῖς τὸ σκότος· εἰς φῶς, καὶ πάντα τὸ σκολιά εἰς εὐθείαν. » Ἡμεῖς μὲν γάρ δύτες τυφλοί, πεφωτίσμεθα, καὶ τὴν ἀσυνήθη τῆς δικαιοσύνης ἐρχόμεθα τρίβον· οἱ δὲ νόμον αὐθοῦντες πατέρα γάρ, ἐν σκότῳ γεγόνασιν. « Ή; γάρ αὐτὸς ἔφη Χριστὸς, ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς διφθαλμούς αὐτῶν, καὶ πώρωσις ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἱερατῇ, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι· καὶ ἀκούοντες μὴ ἀκούωσι· πεπαρφνήκασι γάρ εἰς τοὺς ἄγιους προφήτας, τετολμήκασι δὲ καὶ αὐτῷ τὰς χειρας ἐπενγκεῖν τῷ καλοῦντι πρὸς σωτηρίαν καὶ ζωήν. Οὐκοῦν ἀν ἀπειθῆτε, φησι, καὶ τοὺς ἐμοὺς ἀσυνέτως διαμυκτηρίζετε λόγους, ἐπὶ τὴν τοῦ χρησίμου καὶ πρέποντος ἀποκομίζοντας θήραν, ἀλλ' οὐκ τὴν γῆγοθή ταῦτα, φησι, ἀλλ' ἡδη προείρηται διά τε νόμου καὶ προφητῶν. « Εστι δὲ τῶν ἀμηχάνων, εἰς ἀπρᾶξιαν διαπεσεῖν τὰς θεοῦ φωνάς· δὲ γάρ ἔδει πάντη τε καὶ πάντας ἐσόμενον, τοῦτο προκαταμέμηνυκε. Κατὰ μὲν οὖν τὸ φῆτὸν, δηλοὶ δτι ἀφίκεται, καταλύσων μὲν ἥκιστα τὴν ἀνατρέψων τὰ προφητῶν, ἀποπερανῶν δὲ μᾶλλον καὶ προφήτας καὶ νόμον. Ἐπειδὴ γάρ εἴπεν δις ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἔως Ἰωάννου, ἵνα μή τοῦτο ἐπήγαγεν, ὅτι « Οὐ πεσεῖται ἀπὸ τοῦ νόμου ἴωτας ἐν, η μία κεράτα, » κατὰ τὸν Ματθαῖον (3).

« Αιθρωπος δέ τις ἦν πλούσιος, καὶ ἐτεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον.

(Α. f. 220, Ε. f. 252 b) Πύθοιο δ' ἀν τις· « Αρά γε κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, τὴν λέγουσαν τὸν μὲν πτωχὸν εἰς τὴν ἀνάπτασιν ἀπελθεῖν, τὸν δὲ πλούσιον εἰς τὴν κόλασιν, γέγονεν ἡδη ταῦτα, καὶ ἀνταπόδοσις ἀξιὰ ἐκληρώθη, ἐκάστω, η τῆς μελλούσης κρίσιας ἀνταποτὸι τὴν εἰκόναν ἀν τούτοις; » Άλλα μήν, φησιν, ὅποτε διομάδεις Λαζάρου προσηγορίαν, ἀληθῶς γέγονε καὶ ἐπράχθη. Διὰ τὸ γάρ μη εἴπε, Πτωχὸς δέ τις ἀνθρωπος, ἀλλά, Αδάρος; « Ἰν τῇ προσηγορίᾳ δεῖξῃ, τείρε καὶ ἀληθεῖται ταῦτα πεπρᾶγναι. Πρές δὲ δροῦμεν· Τὴν κρίσιν ἰσοθατι μετά τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, η θεία πανταχοῦ λέγει· Γραφή· ἀνάστασις δὲ οὐκ ἔσται, μή αὐθίς ἡμῖν ἐπιφοιτήσαγος τοῦ Χριστοῦ ἐξ οὐρανῶν ἐν τῇ δέξῃ τοῦ Πατρὸς μετά τῶν

¹⁴ Zach. i, 10. ¹⁵ Psal. lxxviii, 16, 17. ¹⁶ Isa. xlvi, 46. ¹⁷ Joan. xii, 40; Isa. vi, 9.

(1) Ιτα cod., pro κατακαυχήσονται, gloriabuntur, ut in textu edito.

(2) ha cod., prætermissis aliquot in medio verbis.

A rum, et in nomine Domini Dei ipsorum erant¹⁴. Consona his etiam Psalmista, Spiritu instinctus, siebat ad Christum : « Domine, in lumine vultus tuus ambulabunt, et in nomine tuo exsultabunt omnes die ; quoniam gloria virtutis eorum tu es ; et in justitia tua exaltabitur coram nostrum¹⁵. » Gloriamur nimirum in Christo, cum in ipso justificamur : excelsi efficiemur, abjecta peccati humilitate, et verorum dogmatum accuratam adepti notitiam. Hoc enim nobis 355 spondebat Deus, voce Isaiae dicens : « Et ducam cœcos in viam, quam nesciebant, et semitas quas ignorabant calcare eos faciam ; convertam tenebras illis in lucem, et cuncta obliqua faciam recta¹⁶. » Nos enim qui cœci eramus, receperimus lumen, et insolitam justitiam viam terimus. Qui autem legis ducatu gloriabantur, in tenebras incidunt. Namque ut ipsem aiebat Christus, tenebras excœaverunt oculos eorum, et obduruit ex parte Israel ; ut spectantes non videant, et auscultantes non audiant¹⁷⁻¹⁸. Nam debacchali sunt contra sanctos prophetas, et ipsi Christo manus afferre ausi sunt ad salutem vitamque vocanti. Si ergo discrederitis, inquit, meosque insipienter sermones irridelitis, qui vos ceteroqui ad rei utilis decorumque consecutionem deducebant ; non sicut hoc, inquit, ignotum, sed jamdiu a lege prophetice prædictum. Porro impossibile est Dei oracula effectu carere : nam quod omnino prorsusque sciebat esse futurum, id prædixit. Prout ergo dictum fuerat, evenisse demonstrat ; haud equidem propheticas auctoritates dissolvens aut subvertens, sed compleans potius prophetas simul et legem. Nam quia dixerat legem et prophetas usque ad Joannem stetissa, ne quis putaret, nunc eos exclusos et abolitos, propterea subdidit : « Non excidet de lege iota unum, aut apex, » secundum Mattheum.

τις ὑπόλαβοι, δτι ἐκθέσθηται καὶ ἡθέτηνται, διὸ ιῶτας ἐν, η μία κεράτα, » κατὰ τὸν Ματθαῖον (3).

V. 19. Homo quidam erat dives, qui inducatur purpura et byssō.

Interrogabit aliquis, num secundum evangelicam historiam, quae ait pauperem ad requiem transire, divitem vero ad poenam, num, inquam, hæc iam evenerint, dignaque utriusque data fuerit remuneratio ; an futuri potius judicium hoc exemplo innago representetur. Utique, inquit, quia Lazarus nomen dixerit ponit, vere hæc evenerunt et peracta sunt. Cur enim non dixit : Homo quidam pauper, sed, Lazarus? 356 nempe ut pronuntiato nomine demonstraret hæc reapse acta fuisse. Cui nos respondeamus : judicium post mortuorum resurrectionem fore, divina ubique affirmat Scriptura ; resurrectionem autem non antea futuram, quam denouo de cœlo venerabilis Christus cum Patris gloria et angelis.

(3) Lucas iota ; Mattheus v, 18, utrumque, iota et apex.

lis sanctis. Sic etiam sapientissimus Paulus dicit: **A** ipsum Dominum in jussu, in voce archangeli, et in tuba Dei, de caelo descensurum. Clanget enim tuba, et mortui resurgent in Christo facti incorruptibles¹⁰. Cum ergo nondum advenerit de caelo iudex, neque mortuorum facta sit resurrectio, quidni improbabile existimetur, jam factam esse remunerationem sive malorum **357** operum sive bonorum? Est igitur parabolæ ratio scite admodum conformata, itemque illa qua de divite ac Lazarô a Christo dicuntur. Fuit itaque Lazarus, ut Hebreorum traditio habet, homo quidam per illud tempus Hierosolymis, in extrema paupertate atque infirmitate vivens, cuius ideo fecit mentionem Dominus, ut exemplum inde sumeret demonstrandi evidentius argumenti sui. Ante Christi de caelo reditum, neque resurrectio acciderat, neque actorum cujuslibet hominis remuneratio. Sed tamen similitudinis ergo scribitur in parabola dives deliciosus et immisericors, simulque pauper morbo langidus; ut cognoscant ii, qui in terra divitiis affluunt, nisi benigni esse voluerint, largi ac liberales, et nisi pauperum

¹⁰ I Thess. iv, 15.

(1) Postulat hic Cyrilli locus paulo accuratiorem explanationem, propter schismatiscorum, quanquam haud magno numero, tum Græcorum tum Armeniorum, exitiosum errorem, quod nempe humanorum actuum remuneratio nonnisi post corporum resurrectionem a Deo fieri. Ergo in primis noster ipse Cyrillus semel explicat in Commentario ad psal. xlviij, 16, quem nuper nos ex Vaticani codicibus divulgavimus, dum ait *sancrorum animas post divinum redemptoris opus in manus Dei convolare*; quod probat Christi crucifixi verbis ad Patrem, *In manus tuas, etc.*, et ad latronem, *Hodie mœcum eris in paradiſo*; necnon illis Stephani: *Domine Iesu, suscipe spiritum meum*. 2. Idem Cyrillus in homilia prima Paschali ait avunculum suum decessoremque Theophilum, nuper mortuum, ad celestes sedes migrasse. 3. Eusebius Cesariensis, classicus quem imo et antiquior auctor, in Commentario ad psal. cxlii, 8, quem item nuper nos ex codicibus Vatt. sumptum edidimus, ait Deo: *Δεῖξον δόδον τὴν ἀγουσταν μετὰ σώματος ἀπαλλαγῆν ἐπὶ τὰ οὐράνια· Βιαν ὀστέηδε, qua post corporis depositionem ducit in cælum*. 4. Eustathius biographus et æquævus Eutychii patriarchæ (cuius item novum seripium nos extulimus) ait: *Hunc in cælum ad angelorum choros transisse* (apud Bolland. die 6 Aprilis). 5. Sanctus Hieronymus Paulæ epitaphium hoc scribit (ep. 108 fin.):

*Aspicis angustum præcisa in rupe sepu/crum?
Hospitium Paule est cælestia regna tenentis.*

6. Contra hunc errorem de differenda remuneratione, totus item pinguit boni auctoris Lat. priscus libellus, quem apud nos habet Script. vet. t. VII, p. 264-270; ubi prima in pagina inter Patres spuriæ illi doctrinæ non consentientes nominatum scribitur Alexandrinus Cyrillus. 7. Et quoniam catholicò dogmati, quod apostolica constitutione definitivus Benedictus XII, P. M., et Florentinum postea Tridentinumque concilia confirmarunt, novus consurrexit in Anglia hostis Burnetus, qui scripto tractatu perniciosissimum errorem renovavit, placet nobis huic opponere Anglii hominem sanctum episcopum Aldhelmum, clarissimum sæculi septimi lumen, qui xii carmina de xii apostolis condidit, falso in editionibus Alcuino reque Anglo inscripta vel etiam Walafrido Straboni,

B δύσιν ἀγγέλων. Οὕτω καὶ δ πάνσφορος Παῦλος φησιν διειπέται: *Αὐτὸς δὲ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἐπ' οὐρανοῦ. Σαλπίσει γάρ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἐν Χριστῷ ἀφθαρτοῖ.* Οὕτω τοίνυν ἐξ οὐρανῶν καταβηκότος τοῦ πάντων Κριτοῦ, οὐδὲ ή τῶν νεκρῶν γέγονεν ἀνάστασις· εἰτα, πῶς οὐκ ἀπίθανον ἔνοειν, διειπέται γέγονεν ἡδη τιστὸν ἀνταπόδοσις, η πονηρῶν ἤργων η ἀγαθῶν (1); *Ἐστιν τοίνυν παραβολῆς τρόπος ἐσχηματισμένος ἀστειας, τὰ τε ἐπὶ τῷ πλουσιῷ καὶ τῷ Λαζάρῳ εἰρημένα παρὰ Χριστοῦ.* Εχει δὲ δ λόγος, ώς η Ἐβραιῶν παράδοσις ἔχει, Λάζαρον εἶναι τινα κατ' ἔκεινο καιροῦ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμαις, ἐσχάτῃ συννότα πτωχεῖα καὶ ἀφρωτίᾳ, οὐ καὶ μνημονεύσαι τὸν Κύριον, ώς εἰς παράδειγμα λαμβάνοντα τούτον εἰς ἐμφανεστέραν τοῦ λόγου δήλωσιν. Οὕτω τοίνυν ἐξ οὐρανῶν καταφοιτησαντος τοῦ Χριστοῦ, οὐτε ἀνάστασις γέγονεν, οὐτε πράξεων ἀνταπόδοσις ἡκαλούθησε τιστὸν. Ἀλλ' ώς ἐν εἰκόνι, τῇ παραβολῇ γέγραπται πλούσιος τρυφῶν καὶ ἀφιλοκτήριμων, καὶ πένης ἐν ἀρρωστίᾳ· ἵνα εἰδέτεν ώς οἱ τὸν ἐπὶ γῆς ἔχοντες πλοῦτον, ώς εἰ μή βουληθείεν εἶναι χρηστοί, καὶ

sed a pervetere Vaticano codice vero auctori Aldhelmo vindicata. Is ergo de Paulo apostolo ita scribit:

*Ossa tegat tellus quamvis modo mo.e sepulcri,
Aut tamen in superas concondit spiritus arces,
Cætibus angelicis nimboſa per æthera ductus.*

Idem de S. Thaddæo ap. :

*Cujus in Armenia sopitum morte cadaver
Exsurrectum fatali fine quiescit;
Sed tamen æthereas lustraral spiritus arces.*

A Itaque hic idem Aldhelmus, qui justorum animas post corporis obitum statim in cælum receptas deprædicat, nihilominus de S. Joanne ev. loquens ait:

*Pausat in Epheso præfatus corpore præsul,
Præmia sumpturus cum clanget classica salpis.
Ultima dum prisci labuntur tempora sæclis.*

D Vix evidenter quispiam dicere potuit, animas quidem sanctorum hominum statim in cælum admitti, corporibus vero præmium nonnisi post resurrectionem, ut par est, utique rei natura postulat, collatum iri. Porro noster Cyrillus haud apertioribus verbis hoc loco uitit, quam Joan. Chrysostomus in homilia 39 ad I Cor. xv, 19, ed. M.ur. p. 365; et homil. 28 ad Hebr. xi, 39, p. 255, quibus Chrysostomus locis respondet pro viribus, sanctumque oratorem cum Ecclesia catholica concordem demonstrat magnus Muratorius in insigni suo adversus Burnetum libro *De paradiſo non expectata corporum resurrectione*; quem qui leget, pleniorē dogmatis expositionem, et contrarii erroris refutationem non requiret. Summus denique Allatius turbam maximam Græcorum haec de re testimoniorum, ex omni ætate petitorum, congerit in opere contra Flottingerum cap. 41; ita ut uero iam Græcus vel Græcorum quicunque sunt orientales assediæ, in hac falsa opinione consistere diutius queant.

εύμετάδοτοι, καὶ κοινωνικοί, καὶ ταῖς τῶν πενήτων Α necessitatibus ultro occurrerint, gravi et inevitabilis ἀνάγκαις ἐπικουρεῖν ἔλοιντο, δεινῇ καὶ ἀφύκτῳ περιπεσοῦνται δίκη.

Ἄναγκαιον δὲ οἶμαι πρότερον εἰπεῖν, τοῖς γέγονεν ἡ τοῦ λόγου πρόφασις, ἡ ποίου πράγματος εἰς παράδεξιν, τὴν προχειμένην παραβολὴν δριστὰ διαμορφοῖ καὶ διαπλάττει Χριστός. Ἀπετέλει τοίνυν ἡμᾶς δὲ Σωτῆρος τεχνίτας εἰς ἀγαθοεργίαν, καὶ τοῖς ἐξ ἀρετῶν αὐχήμασιν ἔδοιλετο διαπρέπειν. Ἡθελε γάρ εἴναι φιλαλλήλους, καὶ φιλοπτωχίας ἐπιμελητάς, καὶ τῶν εἰς τούτο σπουδασμάτων ἔχεσθαι νεανικῶς· μάλιστα δὲ τοῖς ἐν τῷδε τῷ δόκμῳ πλουσίοις τὰς ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ παραινέσσις συνιθεῖς, καὶ εἰς ὅδὸν αὐτοὺς ἀποφέρων τὴν τοῖς ἄγιοις πρεπαρωστάτην, ἔφασκε. « Πώλησατε τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δότε ἔλεημοσήνην. » Καὶ ἡ μὲν ἐντολὴ καλὴ τε καὶ ἀγαθὴ B καὶ σωτήριος. Οὐκ τὴνότας δὲ Χριστός, διε τὸ δύνασθαι κατορθοῦν τὸ κεκελευσμένον, οὐκ ἔνεστι τοῖς πολλοῖς· ἀσθενεῖ γάρ ἀεὶ πρὸς τὰ δυσχερῆ καὶ δυσήνυτα τῶν κατορθωμάτων δὲ ἀνθρώπινος νοῦς· ἀπειδὴ δὲ ἐστιν ἀγάθος καὶ φιλάνθρωπος, ἀπενέσσεται τρόπον ἐπικουρίας αὐτοῖς· Ἰνα μὴ τὸν ἐνταῦθα πλοῦτον διηνεκής τε καὶ ἀναπόλητος διαδέξῃται πτωχεῖα, καὶ τὰς προσκαΐρους τρυφὰς αἰωνία κόλασις. Εἰ γάρ μὴ ἀνέχεσθε, φησι, τὸν φιλήδονον ἀφεῖναι πλοῦτον, καὶ ἀπεμπολῆσαι δλοκήρους τὰς οὐσίας, καὶ διαδοῦναι τοῖς δεομένοις, καν γοῦν τοῖς ἀλάττοσιν ἐνευδοκιμεῖν σπουδάσσατε· ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἔκ τοῦ ἀδίκου μαρμανᾶ, τουτέστι μὴ μόνον ἐκατῶν ποιῆσθε τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεομένοις χείρας ἀπλάσσατε· συναλγήσατε τοῖς κάμηνοις, παραμυθῆσαθε ἀγίους τὴν οὐκ ἀδούλητον ἀγαπῶντας πτωχεῖαν, ἵν' ἀπερισπάστως τῷ Θεῷ λατρεύωσιν. « Εσται δὲ τούτο ὅμιλον οὐκ διμισθον· διαν γάρ ὅμιλον δὲ ἐπίγειος ἐπιλείψῃ πλοῦτος, τῷ τέλει τοῦ βίου κατειλημμένοις, τότε κοινωνοῦν ὅμιλος ποιήσονται τῆς ἐκατῶν ἀπλίδος, καὶ τῆς δοθησομένης αὐτοῖς ἔκ Θεοῦ παρακλήσεως· τοὺς γάρ καμόντας ἐν τῷδε τῷ βίῳ, καὶ ἐπιεικῶς τὸ δυσαχθὲς τῆς πενίας διενεγχόντας φορτίον, ὡς ἀγαθὸς ἀνακτήσεται. Τοιούτον τι καὶ δὲ σοφάτας Παῦλος τοῖς οὖσιν ἐν πλοῦτῳ συμβουλεύει, λέγων περὶ τῶν ταλαιπωρουμένων· « Τὸ ὅμιλον περίσσευμα, εἰς τὸ ἐκείνων ὄστερημα. » Τοῦτο δὲ ἐστιν οὐδὲν ἔτερον ἐπιτάπτοντος, πλὴν διερ ἔφη Χριστός, « Ποιήσατε ἐκατοῖς φίλους ἔκ τοῦ ἀδίκου μαρμανᾶ. » Οτι δὲ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τούτο δρᾶν, δλέθρου πρόξενον καὶ πυρὸς ἀτέντου, διαδείκνυσι, τὴν προκειμένην ἡμῖν ἐκφήνας παραβολὴν·

« Ἀνθρωπὸς γάρ τις ἦν πλούσιος σφόδρα, » φησίν. Ἐνταῦθα μοὶ βλέπε καὶ ἐπιτήρησον ἀκριβῶς τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους, πολὺ τι τὸ σοφὸν ἐμφαίνοντας. Καίτοι γάρ ἔξδην εἰπεῖν· « Ο δεῖνα τυχὸν πλούσιος ἦν ἀνθρωπος, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώδη, τούτο μὲν οὐκ ἔφη ἀνθρωπὸν δὲ ἀπλῶς πλούσιον ὀνομάζει, μνημονεύει δὲ τοῦ πένητος ὀνομαστεῖ. Ποιὰ τοίνυν ἡ ἐπιτήρησις; Ἀνώνυμος δὲ πλούσιος, ὡς ἀφιλοικτείρων, παρὰ Θεῷ· ἔφη γάρ που διὰ τῆς τοῦ Ψάλλοντος φωνῆς πρὶ τῶν μὴ φοδουμένων αὐτὸν, διε τὸ οὐδὲ μηνησθῶ

Jam in primis necesse est dicere quænam fuerit sermonis hujus occasio, et cuius rei demonstrandæ gratia prædictam optime parabolam Christus formaverit. Voluit ergo nos Christus bonorum operum artifices effici virtutumque ornamenti excellere. Voluit nos invicem amare, et erga pauperes benignitatem sectari, atque in his studiis magna cum elatione versari. Præcipue vero hujus mundi divitibns hac super re cohortationes componens, eosque in via sanctis convenientissima statuens, aiebat: « Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam». Et hoc quidem mandatum præclarum est et bonum ac salutare. Non tamen ignorabat Christus, ut hoc mandatum exequi possent, multis vires non inesse. Langue enim ad aspera et factu difficultia mens humana. Quia vero ipse bonus est et hominum amator, rationem quamdam excogitavit qua iis succurreret; ne forte præsentes divitias perpetua et indeficiens paupertas exciperet, et temporales delicias æterna pœna. Si enim non patimini, inquit, voluptarias dimittere divitias, totumque patrimonium vendere atque C 358 egentibus distribuere, saltem in minoribus date operam ut bene audiat; nimur facite vobis amicos de injusto mammona, id est, ne vobis ipsi tantummodo divitias vindicetis, sed et egentibus liberali manu succurrите: compatimini patientibus, consolamini sanctos qui non involuntariam amplexi sunt paupertatem, ut sine animi distractione Deo serviant. Id autem vobis hand expers mercedis erit. Nam cum vos terrenæ destinent divitiae, vita sine correptos, tunc spei suæ vos participes facient, dandæque vobis ipsis a Deo consolationis; qui in hac vita afflictos, et pie tamen paupertatis onus gestantes, utpote bonus recreabit. Simile quid sapientissimus quoque Paulus divitibus consulit, dicens de miseriis: « Vestra abundantia, illorum inopiam suppleat ». Illoc vero nihil est aliud quam jubere, quod jam dixit Christus: « Facite vobis amicos de iniquo mammona. » Qui vero id non facit, eum sibi exitium et inexstingibilem ignem parare, perspicue demonstrat Christus hac contexta nobis parabola: « Homo quidam erat, inquit, valde dives. »

Atque hoc loco mecum accurate considera Servatoris locutionem, in qua multa sapientia elucet. Nam cum dicere potuisset: ille nominatum homo dives erat, ut in Jobo fieri videmus ⁴¹, non ita locutus est, sed hominem generali appellatione divitem dixit, pauperem vero proprio nomine indigitavit. Quid ergo hic observandum est? Anonymous est apud Deum dives, quia immisericors. Dixit enim alicubi Psalmistæ voce: « Non ero memor nomi-

⁴⁰ Luc. XII, 33. ⁴¹ II Cor. VIII, 14. ⁴² Job I, 1.

num eorum per labia mea⁴⁴. » Sed nominalim, ut dixi, pauper sonat in lingua Dei. Attamen videamus divitem rebus minime necessariis superbientem. Quid enim ait de illo Christus? « Et induebatur purpura ac byssos, » id est, bene semet ornare studebat veste pretiosissima. — Pauper interim jacebat ad januam, morbo et egritate pressus, nullaque ejus habebatur ratio, cura omni et misericordia 359 negata, cupiebatque satiare micis de divitis meusa eadentibus et hinc inutilibus. Morbo insuper molestissimo cruciabatur; tunc etiam et canes, inquit, ulcera ejus lingeant; non tam illum lacerentes, ut verisimile est, quam compaticentes atque curantes; namque hi propria lingua morbis suis facere medicinam solent, eu quod molestiam abstergant, et amanter ungant. At dives seris crudelior, alieno dolore inflexibilis, et immisericors, atque ex omni iuhumanitate concretus coarguebatur.

V. 22. Factum est autem ut moreretur mendicus, etc. Mortuus est autem et dives, ac sepultus est, etc.

Non ita hic Lazarus, sed cum honorifice comitatu et cum optima spe nigravit. Nam qui Deo confidunt, dum hinc a nobis discedunt, a dolore laboribusque recedunt. Simile aliquid docuit Salomon dum ait: « Visi sunt oculis insipientium mori, et aestimata est afflictio exitus illorum, et a nobis discussus exterminium: illi autem sunt in pace, spesque eorum immortalitate plena est⁴⁵. » Datur enim ipsis par laboribus solatii mensura. Velebit utique major labore merces est. Ait enim Christus: « Mensuram bonam et confortam et coagitatam, et superefuentem dabunt in sinum vestrum⁴⁶. » Igitur et Lazarus quidem a sanctis angelis delatus est, inquit, in Abrahami sinum; dives autem mortuus est, subdit, et sepultus. Nam vera mors sit illi duro et immisericordi, a proprio corpore separatio. Abit enim ex deliciis ad penam, ex gloria in ignorantiam, ex luce in tenebras. C proinde, τὸ ἀπαλλάγχηται σώματος· ἀπεισι γὰρ ἐκ τρυφῆς εἰς κόλασιν· ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν· ἐκ φωτὸς εἰς σκότος.

CAP. XVII.

V. 4. *Impossible est ut non veniant scandalata.*

Aīn' vero, Quorumnam scandalorum meminit Christus, quae omnino eventura esse dicit? Duplex est scandalorum genus; quorum unum Altissimi adversatur majestati, et substantiam cunctis superiorem lēdit, quantum quidem attinet ad culpæ auctores. Alterum scandalorum genus inter 360 nos sit; atque eatenus tendit, ut quibusdam fratribus fideique sodalibus molestiam creat: namque haereseon adinventiones, et quaelibet adversus veritatem doctrina, divinæ ipsi supremæ adversantur majestati; quia quos capiunt, transversos agunt procul sacrorum doginatum rectitudine et exacta

A τῶν ὄνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου. » Ὄνομαστε δὲ, ὡς ἔφην, διά πένης ἐν γλώσσῃ Θεοῦ. Πλήν ίδωμεν τοῦ πλουσίου ἐπ' οὐδενὶ τῶν ἀναγκαίων ἡμέρην δρψύν. Τί οὖν φησι περὶ αὐτοῦ διὰ Χριστός; « Καὶ ἐνεδιύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, » τουτέστι, εὐειματεῖν ἑσπούδαζε ἐν ἑσθῆτι πολυτελεστάτῃ. — (A f. 220 b, E f. 255) « Οὐ δὲ πένης ἔρθιπτο παρὰ τὸν πλανῆν, νόσῳ καὶ πενίᾳ πεπδημένος, καὶ οὐδενὸς ἡξευτὸ λόγου· φειδοῦς καὶ φροντίδος ἔμοιρος ἦν, ἐξῆται πρὸς κόρων τῆς τοῦ πλουσίου τραπέζης τὰ παραλισθαίνοντά τε καὶ ἀχρηστέρα· ἵκολάζετο δὲ καὶ ἔτερως νόσῳ χαλεπωτάτῃ· ἀλλὰ καὶ εἰ κύνες, φησιν, θειερον τὰ Ἑλληνά αὐτοῦ, » καὶ οὐκ ἀδικοῦντες μᾶλλον, κατὰ γὰρ τὸ εἰδός, ἀλλ' οἴον συναλγοῦντες καὶ θεραπεύοντες· γλώττῃ γὰρ ιδίᾳ καὶ τὰς δαυτῶν καθιστῶσι νόσους, οἷον ἀποξύνοντες τὸ λυποῦν, καὶ φιλοφρόνως περιαλείφοντες. « Οὐ δὲ πλούσιος ὁν καὶ θηρῶν ἀπηνότερος, ἀσυναλγής καὶ ἀφιλοκτέρος καὶ μεστὸς; ἀπάσης ἀπανθρωπίας ἡλέγχετο.

Ἐγένετο δὲ ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν, κ. τ. λ. Ἀπόθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἀπάρη, κ. τ. λ.

(A f. 223 b, E f. 263 b) « Άλλ' οὐχ διά Λάζαρος οὗτος, ἀλλὰ μετὰ πάσης ἀπῆτος δορυφορίας, καὶ τῶν χρηστοτέρων ἐλπίδων· τοῖς γὰρ ἐλπίδας ἔχουσι τὰς παρὰ Θεῷ, μετάστασις δὲ εἰη ἐξ ἀνίας [cod. Α. ἀκακίας] καὶ πόνων, ἡ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀποδημία· καὶ τι τοιούτον διὰ Σολομῶν ἐδίδαξεν εἰπών· « Ἔδοξαν ἐν ὄφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἐξ οὐρανοῦ αὐτῶν, καὶ ἡ ἀρ' ἡμῶν πορεία, σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσὶν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἡ ἐλπὶς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης. » Αἰδοται γὰρ αὐτοῖς Ισοπαλές τοῖς πόνοις, τὸ τῆς παρακλήσεως μέτρον· ἡ τάχα που καὶ πλείους τῶν πόνων αἱ ἀμοιβαὶ· Ἐφη γὰρ Χριστός, διτι· « Μέτρον καλὸν πεπιεσμένον, σεσαλευμένον, ὑπερεχυνόμενον, δώσουσιν εἰς τὸν κόλπον ὑμῶν. » Οὐκοῦν· διὰ μὲν Λάζαρος διὰ τῶν ἀγίων ἀγγέλων ἀπενήνεκται, φησιν, εἰς κόλπους Ἀθραζάμ· διὰ δὲ πλούσιος ἀπέθανε, φησι, καὶ ἐτάρη· θάνατος γὰρ αὐτῷ σκληρῷ γεγονότι καὶ ἀφιλοκτέρευτροφῆς εἰς κόλασιν· ἐκ δόξης εἰς ἀτιμίαν· ἐκ φωτὸς εἰς σκότος.

CΕΦΑΛ. ΙΖ'.

D « Ανέρδεκτόν ἐστι μηδέλθεῖν τὰ σκάνδαλα. (A f. 230 b, B f. 161) Πολὺν ἄρα σκανδάλων μνημονεύει Χριστός, ἀ δὴ πάντη τε καὶ πάντως συμβήσεσθαι φησι; Διττὰ μὲν οὖν τὰ σκάνδαλα· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν, τῇ ὑπερτάτῃ μάχεται δόξῃ, καὶ τῆς ἀνωτάτω πασῶν οὐσίας ἀπτεται, τό γε ἥκον εἰς τὸ ἐγχείρημα τῶν ἐξευρηκτῶν. Τὰ δὲ πρὸς ἡμῶν οὐσθ' θεοὶ γίνεται· διήκει δὲ μέχρι μόνου τοῦ λυπῆσαι τῶν ἀδελφῶν καὶ δομοπίστων τινάς· αἱ μὲν γὰρ τῶν αἰρέσεων παρευρέσεις, καὶ δεὶς δὲ γένοντο μετὰ τῆς ἀληθείας λόγου, αὐτῇ θεῖς καὶ ὑπερτάτῃ μάχεται δόξῃ· ἀποφέρει γὰρ τοὺς ἀλισκομένους τῆς τῶν ἱερῶν δογμάτων δρθέτηδέ τε καὶ ἀκριβείας. Περὶ τῶν

⁴⁴ Ρηθ. xv, 14. ⁴⁵ Σαρ. iii, 2. ⁴⁶ Λuc. vi, 38.

τοιούτων σκανδάλων ἐφη που τελίν αὐτός δ Σωτὴρ· Αὐταὶ τῷ κόσμῳ ἐκ τῶν σκανδάλων· ἀνάγκη γάρ εἰθεῖν τὰ σκάνδαλα, πλὴν οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται· τὰ γάρ τοιαῦτα σκάνδαλα, διά γε, φῆμι, τῶν ἀνοσῶν αἰρετικῶν, οὐ καθ' ἑνὸς Ιδ:κῶς ἔρχεται τινος, ἐπιθυμεύει δὲ μᾶλλον τῷ κόσμῳ, τουτέστι, τοῖς ἐν ἀπάσῃ τῇ γῇ. Τοῖς τῶν τοιούτων σκανδάλων εὑρεταῖς ἐπιπλήττει λέγων δικαίως Παῦλος· «Οὕτως δὲ ἀμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφούς, καὶ τύπτοντες εὐτῶν ἀσθενοῦσαν τὴν συνείδησιν, εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνετε.» Ἰνα δὲ τὰ τοιαῦτα σκάνδαλα μὴ κατισχύσωσι τῶν πεπιστευχτῶν, ἐφη που θεὸς τοῖς τὸν ὅρθον τῆς ἀληθείας πρεσβεύουσι λόγον, καὶ εὖ εἰδότι μυσταγωγεῖν· εἱ Πλορεύεσθε διὰ τῶν πυλῶν μου, καὶ δδοποιήσατε τῷ λαῷ μου, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαρρίψατε.» Β Πλικράν δὲ τὴν δίκην ἐπήρητον δ Σωτὴρ τοῖς τὰ τοιάδε τιθέσι σκάνδαλα.

Ἐσικε δέ πως, οὐ τῶν τοιούτων σκανδάλων διαιμερηνῆσθαι νῦν, ἀκείνων δὲ μᾶλλον, ἀπερ δὴ συμβαίνει πλειστάκις ἐξ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας μεταξὺ φύλων τε καὶ ἀδελφῶν. Ἀπορέρει δὲ ἡμᾶς εἰς τὰς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ὑποψίας, δι γείτων εἴδους καὶ ἐπανηγυμένος τοῖς πρώτοις λόγος, δι περὶ γε, φῆμι, τοῦ συγγινώσκειν ἀδελφούς, εἰ γένοιτο πως αὐτοὺς εἰς ἡμᾶς πλημμελεῖν. Ήσσα τοίνυν τὰ τοιάδε σκάνδαλα; Μικροψυχίαι τάχα που καὶ λύπαι, δίκαιοι τε καὶ δίδικοι παροργεῖσμοι, λοιδορίαι, καταλαλίαι πολλάχις, καὶ τὰ τούτοις ἀδελφά καὶ δμοειδῆ τῶν πταισμάτων. Ταῦτα, φῆμι, οὐκ ἐνδέχεται μή ἐλθεῖν· δρ' ως ἀναγκαῖως ἐπιφέροντος αὐτά τισι τοῦ ἐπὶ πάντας Θεοῦ; Μή γένοιτο· φαῦλον γάρ οὐδὲν παρ' αὐτοῦ, πηγὴ δὲ μᾶλλον ἔστι πάσης ἀρετῆς. Πῶς οὖν οὐκ ἐνδέχεται μή συμβαίνειν αὐτά; Διὰ τὴν ἡμῶν που πάντως ἀσθενεῖαν (1). «Πολλὰ γάρ πταισόμεν ἀπαντεῖς, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Πλὴν οὐαὶ μὲν ἐσεσθαὶ φῆσι τῷ τιθέντι τὰ σκάνδαλα· οὐ γάρ ἀνεπίληπτον ἐξ, συστάλλει δὲ μᾶλλον τῷ φόνῳ τῆς δίκης τὸ ράβυμον ἐν τούτοις. Ἐπιτάττει γε μήτη ἀνεξικακεῖν τοῖς τιθέσιν αὐτά.

Ἐάν ἐπεδίκις τῆς ἡμέρας ἀμάρτη γεισ σὲ,
Χ. τ. λ.

(Α Γ. 230 b, Β Γ. 161 b) Ἐάν γάρ ἐπιστρέψῃ, φῆσιν, δι μαρτῶν εἰς σὲ, καὶ καταγινώσκῃ ἐσαυτοῦ, ἀφήσεις αὐτῷ· καὶ οὐχ ἀπαξ, ἀλλὰ πλειστάκις. Οὐ γάρ εἰ τις ἀσθενεῖ καὶ τοῦτο συχνῶς, διὰ τοῦτο ἀφιλαλήσους ἡμᾶς ὄρθεσθαι, καὶ διλγύρως ἔχειν εἰς μακροθυμίαν· δεῖ δὲ μᾶλλον ἀπομιμεῖσθαι φύλειν τοὺς τῶν ἐν σώματι παθῶν ἱατρούς, οὐ οὐχ ἀπαξ ἢ δις; τὴν ἀρρωστον θεραπεύουσι, τοσαυτάκις δὲ μᾶλλον, ὀσάκις ἀν αὐτὸν ἀρρωστήσαι συμβῇ. Ἐννοῶμεν γάρ ως καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν ἀσθενείαις, καὶ ἡτομεθα παθῶν· πάσχοντες δὲ τοῦτο, χρηστούς καὶ ἀμνησικάκους είναι πρὸς ἡμᾶς εὐχόμεθα τοὺς ἐπι-

A regula. De hujusmodi scandalis dixit alio loco Servator: «Vae mundo a scandalis! Necesse est enim ut veniant scandalata: verumtamen vae homini illi, per quem scandalum venit⁴⁴!» Namque haec scandalata, quæ scilicet ab impiis hereticis sunt, haud contra aliquem sigillatim tendunt, sed mundum potius, id est, universam terræ incolas, intundunt pessimum. Adversus talium scandalorum auctores invenitur beatus Paulus dicens: «Sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis⁴⁵.» Ne vero hujusmodi scandalata inter credentes prævaleant, ait alicubi Deus his qui rectam veritatis tradunt doctrinam, et docendorum sacrorum perili sunt: «Ite per portas, parate iter populo, et lapides de via projicie⁴⁶.» Acerbam autem pœnam indixit Servator his qui talia scandalata ponunt.

Sed enim haud videtur scandalorum horum nunc mentionem facere, sed illorum potius quæ sapissime ex humani ingenii dissensionibus inter amicos fratresque contingunt. Verumtamen emendat nos in hujusmodi simulatibus, proximus statim et his connexus sermo, qui est de condonando fratribus, si forte aliquando in nos peccaverint. Quæ sunt ergo haec scandalata? dissensiones ferme quædam et similitates, et modo justæ, modo injustæ indignationes, convicia, obtrectationes sapere, et his cognatae ac similes offense. Hæc, inquam, fieri nequit quin eveniant. Num quia haec necessario summus Deus inferat? Minime gentium. Nihil enim ab ipso iniunquum accidit, qui est omnis potius virtutis fons. Quomodo igitur fieri non potest quin accident? Propter nostram scilicet **361** infirmitatem. «In multis enim ossendum omnem, sicuti scriptum est⁴⁷.» Verumtamen vae certe dicit illi fore qui scandalata posuerit. Non enim absque increpatione dimittit, sed metu pœnae potius corripit in his emendandis concordiam. Jubet nihilominus ut scandalorum auctores patienter feramus.

V. 4. Si septies in die peccaverit in te, etc.

Si resipuerit, inquit, qui in te peccavit, suamque culpam agnoverit, dimittes ei; neque id semel, sed sapissime. Non enim quia aliquis haec sapere infirmitate laborat, idcirco mutua charitate alienos videri nos oportet, et patientiam omittere: immo vero imitari corporalium morborum medicos debemus, qui non semel et iterum medentur æstro, sed quotiescumque ei ægrotare contigerit. Cogitemus enim, nos pariter infirmos esse, et vincit cupiditatibus; qui cum haec vita patimur, clementes et injuriarum obliuiosos eos esse cupimus qui ulisci debemus, et puniendi potestatem habemus.

⁴⁴ Matth. xviii, 7. ⁴⁵ 1 Cor. viii, 12. ⁴⁶ Isa. lxii, 10. ⁴⁷ Jac. iii, 2.

(1) Hinc Tridentinus canon 23, sec. vi: *Si quis dixerit hominem posse deritare in tota vita peccata omnia,*

etiam venialia, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema est.

Oportet itaque ut mutuam infirmitatem considerantes, et Alter alterius onera portemus; sic enim adimplebimus legem Christi ⁴⁰. Porro animadverte, quod apud Matthaeum interrogat Petrus dicens: « Quoties peccabit in me frater meus, et dimittam ei? » Tunc Dominus coram apostolis ait: « Et si septies in die peccaverit, id est, sacer, si toties eum paenituerit, eadem ignorces ⁴¹. »

V. 5. Dixerunt apostoli Domino: Adauge nobis fidem.

Exhilarat sanctorum animam non temporalium terrestriumque honorum possessio, sunt enim haec corruptibilia et caduca, sed illa potius quam eos qui acceperint sanctos faciunt atque beatos. Sunt autem haec a Deo data spiritalia munera; inter quae eximum est fidei donum, sive constantia in fide erga universalem nostrum Servatorem Christum; quam etiam Paulus bonorum nostrorum praescipuum esse agnoscebat. **362** Nam dixit: « Sine fide impossibile est unquam placere (Deo) ⁴². » Hac enim se probaverunt prisci homines. Nunc ergo specta quomodo sancti apostoli priscorum sanctorum fiant emulatores. Quid enim a Christo petitunt? « Adauge nobis fidem. » Haud simpliciter fidem postulant, ne incredulos eos existimes, sed augmentum fidei a Christo sibi depositum, id est in illa constantiam. Fides alia est in nobis, alia divinae gratiae donum est. Est enim in nobis incipere, atque in Deo totis viribus fiduciam collocare siue credere: divinae autem gratiae donum est hac in re constantia nostra et firmitas. Ideo cum sint omnia Deo possibilia, cuncta, ait Dominus, potest qui credit: est enim Dei virtus, quam per fidem nobis ingeneratur. Hoc sciens etiam beatus Paulus, in prima ad Corinthus ait: « Alii per Spiritum datur sermo sapientiae: alii autem sermo scientiae secundum eundem Spiritum: alii fides in eodem Spiritu ⁴³. » Vident ut in spiritualium donorum catalogo posuit et fidem? Hanc a Servatore ut acciperent discipuli rogabant, suam tamen simul inferentes: atque eam responde illis contulit Christus post absolutum dispensationis opus, per sancti Spiritus adventum. Ante resurrectionem enim, tam segnus erat in ipsis fides, ut modicæ interdum fidei culpam sustinerent.

γὰρ τῆς ἀναστάσεως οὖτα ἦν ἐδραία ἡ παρ' αὐτοῖς ποφέρεσθαι.

Nimirum navigabat aliquando cum sanctis apostolis omnium Servator stagnum seu mare Tiberiadis, atque ipsum dispensatoria ratione somnum

⁴⁰ Galat. v, 2. ⁴¹ Matth. xvi, 21, 22. ⁴² Hebr. xi, 6. ⁴³ Cor. iii, 8.

(1) Forte legendum προκατάρχονται. Non ad perseverandum tantummodo, verum etiam ad bona opera suscipienda necessariam divinam gratiam dicit Cyrillus comm. Ep. ad Rom. vii, 2, manifestius vero ad vers. 28 capituli VIII: « Αἴτας μὲν ἔρεις πρὸς δικαιούντην ἡμᾶς ἀποφέρουσα, γένεσθαι ἐν ἡμῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς. Omnis impulsus qui ad iustitiam nos desert, fit a Deo Patre.

A πλήττειν διφεύλοντας, καὶ τὴν τοῦ χρῆναι καλάζειν ἔχοντας ἔξουσίαν. Δεῖ δὴ οὖν ἄρα τῶν ἀλλήλων ἀτθενεῖται συγκαθισταμένους, ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζειν· ἀναπληρώσομεν γάρ οὖτα τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. Ἐπιτηρησον δὲ ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαίον πυνθάνεται δὲ Πέτρος καὶ φησι· « Ποσάκις ἀμαρτήσει εἰς ἐμὲ δὲ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; » Ἐνταῦθα δὲ δὲ Κύριος πρὸς τοὺς ἀποστόλους, δει· « Κανέπετε τῆς ἡμέρας ἀμάρτηη, » τουτέστι πολλάκις, καὶ τοσαυτάκις καταγγέλλεται, « ἀφήσεις αὐτῷ. »

Εἶπον οἱ ἀπόστολοι τῷ Κυρίῳ· Πρόσθετες ἡμῖν πλεῖστοι.

(Α Γ. 231) Εὑφρατεῖς πάντων ἀγίων ψυχὴν, οὐ τῶν προσκαίρων καὶ ἐπιγείων ἡ κτήσις, φθαρτὰ γάρ ταῦτα καὶ εὐαπόδλητα, ἔκεινα δὲ μᾶλλον & τοὺς λαδόντας, σεπτούς ἀποφαίνει καὶ μακάριους. Ταῦτα δέ εἰσι τὰ θεόδοτα καὶ πνευματικὰ χαρισμάτα δηλοντά· ὃν ἐν ἐστι καὶ ἔξαρτον, ἡ πίστις. ήτοι τὸ βεβηκός εἰς πίστιν τὴν ἐπὶ· γάρ τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· ἦν δὴ καὶ δὲ Παῦλος οἶδεν οὐσαν κεφάλαιον τῶν ἐν ἡμῖν ἀγαθῶν· ἔφη γοῦν, δει· « Χωρὶς πίστεως, ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι ποτε. » Ἐν ταύτῃ γάρ ἀμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. Αθρεῖ δὴ οὖν τοὺς ἀγίους ἀποστόλους, τῶν ἀρχαιστέρων ἀγίων ζηλωτὰς γεγονότας· τι γάρ αιτοῦσι παρὰ Χριστοῦ; « Πρόσθετες ἡμῖν πίστιν. » Οὐκ αιτοῦσι πίστιν ἀπλῶς, ἵνα μὴ ἀπίστους νομίσῃς αὐτοὺς, προσθήκην δὲ μᾶλλον πίστεως αιτοῦσι παρὰ Χριστοῦ, τουτέστι τὴν εἰς τοῦτο βεβαίωσιν· τῆς γάρ πίστεως, ἡ μὲν ἐστιν ἔφ· ἡμῖν, ἡ δὲ κατὰ τὴν θείαν δίδοται χάριν. Ἐφ· ἡμῖν μὲν γάρ ἐστι, τὸ προκατάρχεσθαι (1), καὶ τὴν εἰς αὐτὸν δῆλη δυνάμει ἔχειν πεποιθησίν τε καὶ πίστιν· θείας δὲ χάριτος, ἡ εἰς τοῦτο βεβαίωσις καὶ ισχύς. Διὸ καὶ ἐπειπερ πάντα θεῷ δυνατὰ, πάντα φησὶν δὲ Κύριος δύναται τῷ πιστεύοντι· θεοῦ γάρ δὲ δύναμις, ἡ διὰ τῆς πίστεως ἡμῖν παραγινομένη. Τοῦτο εἰδὼς καὶ δὲ μακάριος Παῦλος, ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ φησίν· « Ωρᾶς ὡς ἐν τῷ καταλέγω τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων έθηκε καὶ τὴν πίστιν; Ταύτην παρεχάλουν λαβεῖν παρὰ τοῦ Σωτῆρος οἱ μαθηταί, τὴν παρ' ἐκατῶν εἰσαγαγόντες, ἦν καὶ δέδωκεν αὐτοῖς μετά τὴν τῆς οἰκονομίας ἐκπλήρωσιν, διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος· πρὸ πίστις, ὡς καὶ διληγοπιστίας αὐτοὺς ἐγκάριμασιν ὑποφέρεσθαι.

Άμελει συνέπει τοτὲ τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις δὲ τῶν ὅλων Σωτῆρος τὴν Τιβεριάδα λίμνην ήτοι θάλασσαν, καὶ εἰσεδέχετο μὲν αὐτὸς οἰκονομικῶς τὸν

Denique idem Cyrillus in fragmentis Commentarii ad Matth. cap. iv, 12, ait: *Mox ut demonstreret quod non ipsi quaerendo invenerint, sed Deus eisdem superne se obtulerit, ipsa lux oborta est, ait, ac splenduit, non ipsi priores ad lucem accesserunt. Adhuc in comm. ad ps. iii, 6: neque ad patrem suum excitatus essem, nisi Dominus me suscepisset.*

ὑπνον· πνεύματος δὲ λαύρου διακυκώντος τὸν φθίσιον, καὶ σκλήρων κατὰ τοῦ σκάφους ἐγέροντος κύμα, τεθόρυβηνται λίαν· ὥστε καὶ ἀφυπνίσαι τὸν Κύριον, λέγοντες· «Ἐπιστάτα, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα.» Ὁ διεγερθεὶς, φησὶν, ἐπειμῆσε τῷ κλύδωνι, καὶ τὴν τοῦ χειμῶνος ἀγριότητα μετέστησεν εἰς εὐδίαν. Ἐπητίστο δὲ λίαν τοὺς ἄγιους ἀποστόλους, λέγων· «Ποῦ ἡ πίστις ὑμῶν;» Οὐ γάρ ἔτει θορυβοῦσθαι κατὰ τι γοῦν δλῶς, συνόντος αὐτοῖς τοῦ πάντων Δεσπότου, δι πάντα τὰ ἔργα τρέμει καὶ σείσται· εἰ δὲ χρή τις καὶ ἔτερον παρενεγκεῖν τῷ πρώτῳ προσεισθεῖς, ἐρῶ δὴ πάλιν. Ἐκέλευσε τοὺς ἄγιους ἀποστόλους εἰσθῆναι μὲν εἰς τὸ σκάφος, προάγειν δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πέραν τῆς λίμνης· οἱ δὲ ἀμελητὴ τοῦτο δεδράκασι. Ἐληλαχότες δὲ σταθίους ὠσεῖ τριάκοντα, φησὶν, ὅρως τὸν Ἰησοῦν περιπατοῦντα ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ γεγόνασι περιδεῖς, φάσμα τι νομίσαντες εἶναι τὸ δρώμενον. Εἴτα προσπεψύνηκεν αὐτοῖς λέγων· «Ἐγώ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε.» Ἐφη δὲ δός Πέτρος· «Εἰ σὺ εἶ, κέλευσό με εἰσελθεῖν πρὸς σὲ ἐπὶ τοῦ ὑπατοῦ.» Ὁ δὲ εἶπεν· «Ἐλθε.» Καὶ καταπηδήσας τοῦ σκάφους, ἤρξατο τοῦ βοσκεῖν· ὡς δὲ εἶδε, φησὶ, τὸν ἀνεμον καὶ τὸ κύμα, ἐφρονθή· ἀρδάμενος δὲ βαπτίζεσθαι, ἁξώνησε· «Κύριε, βοήθει μοι.» Οὐ δὲ σέσωκε μὲν κινδυνεύοντα, ἦτιδο τὸ πάλιν λέγων· «Οὐλιγόπιστε, εἰς τὶς ἔδιστασας;» Οτι δὲ κατὰ τὸν τοῦ πάθους καιρὸν, τῆς τῶν στρατιωτῶν σπείρας, καὶ τῶν ἀνοσίων ὑπηρετῶν ἐλθόντων συλλαβέσθαι τὸν Ἰησοῦν, πάντες ἀφέντες αὐτὸν ἐφυγον, ἡρνήσατο δὲ καὶ δός Πέτρος παιδίσκης μιᾶς θορυβοῦστης αὐτὸν, σύκοςυμφανές.

Εἶδες δὲ λιγοπίστους, έτι τοὺς μαθητάς· θαύμασον αὐτοὺς προσθήκην λαζόντας πίστεως παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. «Παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, περιμένειν δὲ τὴν ἐπαγγείλαν τοῦ Πατρὸς, ἀχρὶς δὲ ἐνδύσωνται δύναμιν ἐξ θυρῶν.» Ἐπειδὴ δὲ γλωσσῶν ἐν εἶδει πυρίνων καταπεφοίτηκεν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἐξ θυρῶν δύναμις, τουτέστιν ἡ διὰ τοῦ ἄγιου Πνεύματος χάρις, τότε δὴ, τότε γεγόνασιν εἴτελμοι καὶ νεανικοὶ καὶ τῷ πνεύματι ζέοντες· ὥστε καὶ θανάτου καταφρονεῖν, καὶ γηράεν ἡγελθεῖ τὰ ἐπιόντα δεινὰ παρὰ τῶν ἀπόστων, καὶ σημείων δὲ τηνικαῦτα γεγόνασιν ἀποτελεσται. Οτι δὲ μέτα καὶ ἔξαρτον τὸ ἀράρδος ἐν πίστει, διαδείχνουσι λέγων δός Κύριος· «Εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως, τουτέστι θερμήν τε καὶ ζέουσαν (C I. 143 l.), ἐλέγετε ἀν τῇ συκαμίνῳ. Ἐκριζώθητε ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ ὑπῆκουσεν ἀν δύμην· δὲ γάρ ἐπὶ Χριστῷ πεποιθώς, οὐκ ἴδῃ δυνάμεις θαρρεῖ, ἀπονέμει δὲ μᾶλλον τὸ πάντα δύνασθαι κατορθοῦν αὐτῷ. Ἐστιν οὖν ὅμοιογουμένως παρ' αὐτοῦ τελείωσις ἀπάντων ἐν ψυχαῖς ἀγαθῶν· δει δὲ δύμας ἔσατος παρασκευάσαι, δεκτικοὺς γίνεσθαι τῆς τοιαύτης χάριτος· εἰ γάρ τὸ πεπηγός αὐτῷ, καὶ κατὰ τῆς ἐρήμωμένων μετακινεῖ ἡ τῆς πίστεως δύναμις, καθ' ὅλου φαῖται τις διν, μηδὲν ἀκίνητον εἶναι οὕτως δ μὴ σπλεύσειν ἡ πίστις, εἰ μετακινήσεως αὐτοῦ δεηθεῖ.

Corripuerat: vehementiore autem vento undas commovente, saevosqne adversus naviculam fluctus propellente, magnopere expaverunt; ita ut Dominum sonno excitari, dicentes: «Magister, 363 salva nos, perimus.» Ille vero evigilans, inquit Scriptura, imperavit fluctibus, et saevientem procellam sudo consumulavit. Incepitque magnopere apostolos sanctos, dicens: «Ubi vestra filia?» Reaperte enim nihil erat omnino pertimescendum, praesente ipsis universalis Domino, quem creaturæ omnes timent ac perhorrescant. Quod si et res gesta alia priori similis adjungenda est, non recusabo. Jusserat sanctos apostolos concordare naviculam et trans fretum præcedere; hique confestim ita fecerant. Progressi autem stadia ferme triginta, Jesus animadvertisit ambulantem in mari, et expaverunt vehementer, phantasma aliquod se putantes videre. Tunc illos allocutus est, dicens: «Ego sum, nolite timere.» Tum Petrus: «Si tu es, inquit, jube me venire ad te super aquam.» Cui ille, «Veni,» dixit. Et hic descendens de navicula, cœpit incedere. Videns vero ventum ac fluctus, timuit; et cum mergi cœpisset, clamavit: «Domine, salvum me fac.» Ille periclitantem quidem salvavit, sed simul objurgavit dicens: «Modica fidei, quare dubitasti?» Jamvero quod etiam passionis tempore, militum legione impiusque satellitibus Jesum capientibus, omnes, eo derelicto, fugerint, Petrusque cum negaverit unius ancillæ metu turbatus, non est ambiguum.

Dividisti modicam discipulorum fidem; nunc eos admirare fidei incrementum a communi nostro Servatore accipientes. «Præcepit ipsis abs Hierosolymis ne discederent, sed exspectarent Patris promissionem, donec virtute ex alto induerentur?» Postquam vero sub ignearum linguarum specie virtus ex alto venit, id est sancti Spiritus gratia, tunc demum audaces effecti sunt, viriles, spirituque serventes; adeo ut mortem etiam contemnerent, et illatos ab incredulis terrores flocci facerent; et prodigiorum etiam fierent operatores. Jam quod magna res sit constantia in fide, declarat Dominus dicens: «Si fidem grano sinapis 364 parem habetis, id est calidam ac serventem, diceretis huic sycomoro, Eradicare hinc in mare, et vobis obtemperaret.» Nam qui Christo confudit, propriis viribus non audet, sed omnia accepta refert ei a quo sua omnia bene queunt constitui. Sine dubio itaque cuncta in animabus bona Christus perficit. Sed tamen opus est nosmet comparemus, ut hujusmodi gratiæ capaces simus. Nam si, quod a Deo plantatum fuit firmisque radicibus terræ desixum, virtus fidei commovet, prorsus quisque dicet nihil sic esse immobile quod fides non queat subruere, si certe illud dimoveri necesse sit. Quamobrem et tellus apostolis orantibus mota fuit, ut in illorum

⁷³ Matth. τιμι, 23-27. ⁷⁴ Matth. xiv, 22-31; Joan. vi, 19 seqq. ⁷⁵ Act. 1, 4.

*Actibus narratur*¹⁰. Constat etiam e contrario si. A Έσείτο οὖν ἡ γῆ τῶν ἀποστόλων εὐχρημάτων, ὡς αἱ τῶν ἀποστόλων Πράξεις ιστορήσασι. Δῆλον εἰς καὶ τούναντίον Ιστησι πίστις τὰ σαλευόμενα, οἷον καὶ ποταμού ρέματος δευτέρην φυράν, καὶ δρόμου ἀπαυστον τῶν ἐν οὐρανῷ, κινουμένων φωστήρων. — (B f. 162 b) Έκείνῳ μέντοι προσεκτέσθον ἀσφαλῶς, ὡς οὐ κενὴν ἔκπληξιν, οὐδὲ μάταιον θαῦμα κινεῖ ὁ Θεός, ἀλλὰ πόρῳ ταῦτα τῆς θείας οὐσίας, τῆς ἀτύφου καὶ ἀκομπάστου καὶ πάντως ἀληθινῆς, πρὸς ὥφελειαν δὲ πάντως καὶ σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα δὲ λέγω πρὸς τὸ μηδένα ζητεῖν περὶ τῆς θείας δυνάμεως ἀνωρετεῖς εἰ τύχῃ κινήσεις στοιχίων, η μεταβολεῖς ὅρων η φυτῶν· μηδὲ ἀσεβεῖν, ὡς τοῦ λόγου φευδοῦς δυντος εἰ μὴ ταῦτα οὕτως γένοιτο· μηδὲ αὐτὸν περὶ τὴν πίστιν ἀσθένειαν νομίζειν

B εἰ μὴ ταῦτα ισχύει· ἀλλ' ἔστω τὸ χρήσιμον τὸ πρὸς ὥφελειαν ἀληθινήν, καὶ η δύναμις οὐκ ἀποτελεῖται.

V. 7. Quis vestrum habens servum arauem aut pascentem?

In superioribus longum fecit Dominus sermonem ut demonstraret probitatis viam, et inculpatæ vitæ præ oculis gloriam exponeret; ut ita nos gerentes, quodlibet opus optimum alacriter aggredientes, ad supernæ vocationis præmium perveniamus¹¹. Attamen natura comparatum est, ut mens humana ad vanæ gloriæ cupiditatem semper rapiatur, atque hoc morbi genere 365 perquam facile laboret. Causa mali sæpe est, quod optimis interdum acerbis promeruisse se Deum existimat. Est vero hoc pessimum Deoque maxime invisum vitium. Namque in hac usque opinionem exitiosus serpens nonnullos pertrahit, ut ferme existiment deberi sibi a Deo superna præmia postquam puram probatamque vitam exegerint. Ut pravis hujusmodi nos arceat perturbationibus, exempli causa, prædictarum electionum tenorem proponit. Quippe his verbis docet, herilis potestatis hanc esse propriam conditionem, ut semper cui sibi debitum exigat servorum obsequium. Non enim gratiam, inquit, habebit herus famulo, etiamsi hic omnia quæ servile decent officium presisterit.

Hic mecum observa, etiam discipulos, imo omnes qui scripto subsunt communis nostri Servatoris Christi, ad laboris studium exacui; neque tamen ceu gratiam ei famulitum exhibendum, sed tanquam debito famulorum officio eidem esse obsequendum. Sic etiam extinguitur maledictus vanæ gloriæ morbus. Nam si debita facis, cur superbia tuum? non considerans, quod non facienti quod debes, periculum imminet; facienti, nulla persegratia debetur. Quod probe intelligens sciensque mirabilis servus Paulus: « Si evangelizavero, inquit, non est mihi gloria; necessitas enim mihi incumbit. Væ autem mihi, si non evangelizavero¹²! »

(Δ f. 231 b, C f. 143 b) Έν τοῖς ήδη παραψήκοσι πολὺς αὐτῷ καὶ μαρκὸς συμπεπέρασται λόγος, τὰς τῆς εὐδοκιμήσεως καταδεικνύντι τρίβους, καὶ τῆς ἀνεπιπλήκτου ζωῆς ἐμφανίζοντι τὰ αὐχήματα· ίνα δι' αὐτῶν ἐρχόμενοι, καὶ πρὸς πᾶν ὅτιοῦν τῶν τελευταὶς μασμένων ἐπὶ πολλῇ προθυμίᾳ βασιζοντες, εἰς τὸ βραχεῖον τῆς ἀνω κλήσεως καταντήσωμεν. Ἀλλ' ἀπειδὴ πέρυσι πως δὲ δὲ ἀνθρώπινος νοῦς καταφέρεσθαι εἰς φιλοδοξίαν, καὶ τὴν εἰς τοῦτο φρονήν ἑτοιμάτα νοσεῖν· ἀφορμὴ δὲ τοῦ πάθους αὐτῷ γίνεται πολλάκις τὸ ἐπὶ τισι τῶν ἀρίστων ἀνδραγαθημάτων ειδοχιμῆσαι παρὰ Θεῷ· παγχάλεπον δὲ τοῦτο καὶ Θεῷ κατεστυγμένον· καταφέρει γάρ εἰς τοῦτο γνώμης ἐστὶ δε τινάς δ ἀργέκαχος δράκων, ὡς οἰεσθαι τάχα που, καὶ ὀφελεῖν αὐτοῖς τὸν Θεὸν τὰς δινωτάτας τιμᾶς, ὅταν εὔκλετος καὶ εὐδόκιμον ἔχωσι τὴν ζωήν· ίνα τῶν τοιούτων ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ παθῶν, ὡς ἐν τάξις παραδείγματος τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων τὴν δύναμιν ποιεῖται. Διδάσκει, γάρ διὰ τούτων, δι τῆς δεσποτῆς ἐξουσίας η δύναμις, ὡς δριλημα πανταχοῦ παρὰ τῶν οἰκετῶν ζητεῖ τὴν ὑποταγὴν. Οὐ γάρ χάριν, φησιν, δομαλογήσει δεσπότης τῷ οἰκέτῃ, καν εἰ γένοιτο παρ' αὐτοῦ πᾶν διερ έσειται, κατά γε τὸ τῆς δουλείας πρέπον.

Ἐνταῦθα μοι βλέπε καὶ εἰς φιλεργίαν ἀκονωμένους τοὺς μαθητάς, ἣγουν ἀπαντας τοὺς ὑπὸ σκῆπτρα κειμένους τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ οὐχ ὡς χάριν νέμοντας αὐτῷ τὴν δουλείαν, ἀλλ' ὡς διδημα κατατιθέντας τὸ πρέπον οἰκέταις, τὴν ὑποταγὴν· ἀναιρεῖται δὲ διὰ τούτου, καὶ τῆς ἐπαράτου φιλοδοξίας η νόσος· εἰ γάρ ὀφειλόμενα ποιεῖς, τί μέγα φρονεῖς; οὐχ ὅρων ὡς μὴ πληρωσαντι μὲν τὸ διφειλόμενον, κινδυνος· πληροῦντι δὲ, χάρις οὐδεμία. « Οὐπερ καλῶς συνεῖς καὶ μεμαθηκὼς ὁ θευμάσιος οἰκέτης Παῦλος· εἰ Ἐδὲ εὐαγγελίζωμαι, φησιν, οὐκ εστι μοι καύχημα · ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται. Οὐαλ δέ μοι, έαν μὴ εὐαγγελίζωμαι. » Καὶ πάλιν· « Όρε-

¹⁰ Act. iv, 31. ¹¹ Josue iii, 16. ¹² Josue x, 13. ¹³ Philipp. iii, 14. ¹⁴ I Cor. ix, 16.

λέτης εἰρὶ, φησὶ, τοῦ κηρύγματος τῆς διδασκαλίας, Αὐτὸν τε καὶ βαρβάρους, σεφοῖς τε καὶ ἀνοήσιοις.» Εἰ γέγονες τοίνυν εὐδόκιμος, καὶ τὰς θείας τετήρηκες ἐνταῦθα, καὶ ὑπῆκουσας τοῦ Δεσπότου, μὴ ἀπαλλαῖται. Θεὸν ὡς διδασκαλίας τὰς τιμὰς, πρόσωπον δὲ μᾶλλον τὰς ἐκ φιλοτιμίας αἰτῶν· ἐννόησον δὲις οἱ καθ' ἡμᾶς δεσπόταις οὐχ ὀμολογοῦσι; χάριν, δταν τινὲς τῶν οἰκετῶν τὴν τεταγμένην αὐτοῖς ἀποκερανώσι θεραπείαν, ἐκ φιλοτιμίας δὲ πολλάκις τὰς τῶν γνησίων εὐνοίας ἀνακτώμενοι, ἀδροτέραν αὐτοῖς τὴν προθυμίαν τίκτουσιν. Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀπαίτει μὲν ἡμᾶς τὴν δουλείαν, λόγῳ τῆς δεσποτείας χρόμενος· ἐπειδὴ δέ ἔστιν ἀγαθὸς καὶ φιλότιμος, καὶ γέρχεται τοῖς κάμηνοις ἐπαγγέλλεται· ὑπερηνήσεται δὲ τοὺς ἰδρύτας τῶν ὑποζευγμένων, τῆς φιλοτιμίας τὸ μέγεθος. Καὶ πιστώσεται γράφων Παῦλος· «Οὐκ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.» Καὶ οἰκέτας ὄντας, υἱοὺς δυομάζει, καὶ τῇ πρεπούσῃ τέκνοις τιμῇ στεφανοῖ. «Ορα δὲ οἱ περῶν τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἀρρέστα, οὗτω χρῆ ἀλλήλους ποιμαίνειν.» Οὓς γάρ οἰκίας καλῶς οὐκ οἴδε πρωτηγίαν, πῶς Ἐκκλησίας ἐπιμεληθῆσεται; »

Ἀπήγετοσαν αὐτῷ δέκα λεπροὶ ἀπέροι ἀπέροι.

(Α Γ. 232, C f. 143 b) Πάλιν ἡμῖν τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἐμφανῆ καθίσταισιν ὁ Σωτὴρ, καὶ διὰ τῆς θεοπρεποῦς μεγαλουργίας ἔρχεται σαγηνεύων εἰς πίστιν τὸν ἀπάρθιον Ἱερατὴλ. Ἄλλ' ἦν καὶ οὗτος σκληρός τε καὶ ἀπειθῆς. Εἶτα, ποιος αὐτοῖς ἐπικουρήσει λόγος ἢν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, τὴν διὰ Χριστοῦ ὥστηριαν οὐκ ἀναγνομένης λαβεῖν; καὶ μάλιστα, διὰ αὐτῆς κοινωνεῖς τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων, καὶ θεωροῖς τῶν παραδόξων καὶ ὑπὲρ λόγων ἐνεργημάτων. Καὶ γοῦν ἐφη περὶ αὐτῶν· «Εἰ μὴ ἤλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ είχον.» Καὶ πάλιν· «Εἰ μὴ τὰ ἔργα ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, & οὐδεὶς ἀλλος ἐποίησεν, ἀμαρτίαν οὐκ είχον, νῦν δὲ καὶ ἐωράκασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Ηατέρα μου.» Ἀπέδειξες ἔσται σαρῆς ὡν ἐφην ἀρτίως, ἢ τῶν λεπρῶν διακάθαρσις. Οὗτοι γάρ πόλεων τε καὶ κιωνῶν ἀπελαυνόμενοι ὡς ἀκάθαρτοι, κατὰ τὸν Μωϋσέως νόμον. — (Α Γ. 232 b) Ταῦτα μὲν οὖν Ικανῶς, ὡς οἴμαι, προερχόταις (1)· οἱ γε μὴν λεπροὶ ὑπαντήσαντες τῷ Σωτῆρι, ἐπιπάρουν ἀπαλλάξεσθαι τοῦ κακοῦ, ἐπιστάτην (2) ὠνόμασον, τουτέστι διδάσκαλον. — (Α Γ. 232 b) Οὐκ ἡλέι τις αὐτοὺς παθέντας τὴν νόσον· δὲ ταύτης ἔνεκκα τῆς αἰτίας δρθεῖς ἐπὶ γῆς, καὶ γενόμενος δινθρωποφύτινα πάντας ἐλεῖση, αὐτὸς ἐπελαγχνίσθη καὶ φύτειρεν.

Ἐπειτα αὐτοῖς· Πορευθέντες ἐπιδεῖξατε ἑαυτοὺς τοῖς λεπρεῦσι.

(Α Γ. 232 b, C Γ. 143 b) Καὶ διὰ τὸ μὴ μᾶλλον ἐφη· Θέμιστος, καθαρίσθητε, καθὶ καὶ ἐφ' ἐπέροι λεπροῦ, προστέταχε δὲ μᾶλλον ἑαυτοὺς ἐπιδεῖξαι τοῖς λεπρεῦσι; Νόμος ἐκάλει πρὸς τοῦτο πάλιν τοὺς τῆς λέπρας

Α Et rursus: « Debitor sum prædicandi doctrinam Græcis ac barbaris, sapientibus et insipientibus⁴¹. » Si ergo probus fuisti, et divina observasti præcepta, ac Domino morem gessisti, ne postules a Deo tanquam rem debitam præmia; ora potius, benignitatem ejus expositulans. Tecum reputa, heros inter homines haud gratiam habere, quoties aliqui servorum imperatum ipsis præstiterint famulitium, sed expromendo erga fidèles famulos liberalitatem, sæpe horum benevolentiam captare, majoremque eisdem alacritatem **366** injicere. Sic et Deus exigit quidem a nobis famulatum jure dominatus sui; quia tamen bonus est atque liberalis, præmium quoque laborantibus spondet. Valde vero superstata subjectorum sudoribus magnitudo liberalitatis. Te sis adest Paulus: « Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam que revelabitur in nobis⁴². » Cumque servi simus, filios nos appellat, et congruo filiis honore coronat. Et animadverte, quod proprium antea carnem quisque curans, sic et alios deinde pascere debeat. « Nam qui bene domini suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ diligentiam habebit⁴³? »

V. 12. Occurrerunt ei decem viri leprosi.

Rursus nobis gloriam suam palam facit Servator, et per Deo digna miracula pergit in sagenam fideli perfralere vecordem Israelem. Ceteroqui durus hic erat et incredulus. Proinde, quænam ei proderit in die iudicii excusatio, quod salutem per Christum consequi voluerit? Præsertim cum auditores sermonum ejus, et insperatorum ineffabiliumque operum spectatores fuerint Isrealitæ. Unde et de illis aiebat: « Si non venissem neque eis locutus essem, peccatum non haberent⁴⁴. » Et iterum: « Nisi opera apud eos fecisset, quia nemo alias fecit, peccatum non haberent; nunc et viderunt, et me nihilominus Patremque meum oderunt⁴⁵. » Quæ ego modo dixi, ea comprobabit leprosorum sanatio. Hi quippe urbibus pagisque, Moysis lego, ut puto, præfati sumus. Leprosi itaque Servatori occurrentes, liberari se morbo sun postulabant, epistolam appellantes, id est magistrum. — Nemo eos morbo laborantes miserabatur; sed is qui ob banc ipsam causam in terra apparuerat, factusque homo erat ut omnium misereretur, hic, inquam, charitatis affectu compassus est.

V. 14. **367** Dixit eis: Ite, ostendite vos sacerdotibus.

Cur vero non potius dixit: Volo, mundamini, sicut fecit alii leproso⁴⁶, sed jubere maluit ut se ostenderent sacerdotibus? Lex ad id invitabat leprosanatos, jubens sistere se sacerdotibus, et sacrif-

⁴¹ Rom. 1, 14. ⁴² Rom. viii, 18. ⁴³ I Tim. iii, 5. ⁴⁴ Joan. xv, 22. ⁴⁵ Ibid. 24. ⁴⁶ Luc. v, 13.

(2) Multa ex hac prælocutione Cyrilli periisse videantur.

(2) Sic Lucas etiam cap. v, 5, viii, 24, ix, 33, 49. Ceteri evangelistæ dicunt ῥαβδοῖ.

cium offerre propter purgationem ¹⁷. Tanquam igitur jam sanatos proficiuntur, et quodammodo testari sacerdotibus, sive Iudeorum principibus, Domini semper glorie inadvertentibus, se praeter spem ac mirabiliter ea miseria liberatos, valetudinem ipsis largiente Christo. Neque tamen ille antea sanavit, sed ad sacerdotes misit, tempus quo sacerdotes indicia lepra novabant, et quandonam ea curata fuisset. Misit, inquam, ad sacerdotes, simulque comitem misit sanitatem. De his quidem, et de lege circa lepram, et quænam ejus purgandæ jura, et quid unumquodque præscriptum exigeret, plenius nos initio miraculorum Servatoris apud Lucam, ubi leprosus sanatus fuit disseruimus. Illuc igitur amandalis hujus rei studiosis, ad reliqua progressiamur. Et nomen quidem, utpote Iudei, ingratae oblivioni rem tridentes, ad gloriam Deo retribuendam non sunt regressi; ex quo Israelem duro corde et immemore præditum demonstrat. Alienigena vero, id est, Samaritanus, dictus videlicet alienigena quia de Assyria stirpem ducebat (non enim temere dicit, per mediari Samariam et Galilæam), reversus est magna voce Deum glorificans. Ostendit itaque Samaritanos benevolos, Iudeos autem etiam beneficiis affectos, ingratum animum præ se ferre.

V. 20. *Interrogatus autem a Pharisæis, quando venit regnum Dei?*

Quod suo tempore venturus esset in specie nostra Dominus, prædixerant prophetae, **368** et reapse peractum fuit. Apparuit enim terra incolis, servi forma suscepta, nihilo tamen minus naturalem suum dominatum retinens, potestatemque et gloriam Deo convenientem. Talem quippe eum nobis exhibet patratorum operum claritas. Sed non credisti illi, Pharisæi insipiens, iustificationem ab eo non recepisti. Cur ergo interrogas, quando venit regnum Dei? Deridet is tam venerandum vereque admirabile mysterium. Nam quia communis Servator in cunctis ad vulgus sermonibus regnum Dei semper memorabat, idcirco jocantur nolseri: vel etiam fortasse cogitantes, fore ut ipsorum malitia circumventus, necem in ligno perferat, ironice aiunt: «Quando venit regnum Dei?» Quasi dicant: Pro eo, de quo loqueris, regno Dei, crux te ac supplicium excipiet. Quid ergo ad hæc Christus? Ostendit denuo patientiam suam, et incomparabilem erga homines charitatem. Maledictus, non viciissim maledicebat; patiens, non comminabatur ¹⁸. Quapropter præcise quidem non reprehendit, sed tamen utpote improbos, responso suo ad interrogata

¹⁷ Levit. xiv, 2. ¹⁸ I Petr. ii, 23.

(1) Reapse hæc existant apud nostrum Cyrrillum ad Luc. v, 12.

(2) Hæc brevius in codice A, sic: Πεπράχας μὲν τὸ κεκλεγμένον οἱ δόκιμοι, καὶ ἀπελθόντες ὑπεραπέύθησαν· εἰς δὲ μόνος ὑποστρέψας, ἀνετίθει τὰ χρι-

τοὺς λεπρούς γὰρ ἐαυτοὺς ἐπιδεινύειν τοὺς λεπρούς, καὶ θυσίαν προσάγειν ὑπὲρ τοῦ καθαρισμοῦ. Ως οὖν ἡδη τεθεραπευμένους βαδίζειν ἐκέλυσε, καὶ τρόπον τινὰ διαμαρτύρασθαι τοὺς λεπρούς, ήτοι τοὺς Ιουδαίων καθηγητάς, τοὺς δέι βασκαίνοντας αὐτοῦ τῇ δέξῃ, διειπέται ἐλπίδα καὶ παραδέξως ἀπηλάγησαν τοῦ κακοῦ, κατανεύσαντος αὐτοῖς τὴν λασιν τοῦ Χριστοῦ. Οὐκ ὑθεράπευσε πρῶτον, ἀλλ' ἐπεμψε πρὸς τοὺς λεπρούς, ἐπειδὴ οἱ λεπροί τὰ τεκμήρια ἔδεισαν τῆς λέπρας, καὶ τοῦ πότε θεραπεύεται· ἐπεμψε πρὸς τοὺς λεπρούς, συνέπεμψε αὐτοῖς καὶ τὴν θεραπείαν. Περὶ τούτων μέντοι κατίτις ὁ νόμος τῆς λέπρας, καὶ τίνα τὰ ὑπὲρ τοῦ καθαρισμοῦ, καὶ τί ἄπαντον τῶν γενομοθετημένων ἔβούλετο, ἐντελέστερον ἐν ἀρχῇ τῶν παρὰ τῷ Λουκῷ θαυμάτων τοῦ Σωτῆρος, ἐνθα δ λεπρός τεθεράπευται, διεξήλθομεν (1). Κακεῖσε παραπέμψαντες τοὺς φιλομαθεῖς, ἐπὶ τὰ ἔξης λαμπεῖν. Καὶ (2) οἱ μὲν ἐννέα, διετοῦς διατάξεις, εἰς ἀχάριστον λήθην ἐμπεσόντες, οὐχ ὑπέστρεψαν δοῦναι δέξαιν τῷ Θεῷ· διετοῦς σκληροκάρδιον καὶ ἀμνήμονα παντελῶς δεικνύει τὸν Ιεραχλ. Ό δὲ ἀλλογενῆς, τουτέστιν, διατάξεις, διὰ τὸ ἐξ Ἀσσυρίας κατέλαγεν τὸ γένος ἀλλογενῆς (οὐ γάρ μάτην λέγει, ἐν μέσῳ τῆς Σαμαρείας καὶ Γαλιλαίας), ὑπέστρεψε μετὰ φωνῆς μεγάλης δοξάζειν τὸν Θεόν· δεικνύει οὖν διετοῦς Σαμαρείτας εὐγνώμογες, Ιουδαῖοι δὲ καὶ εὐεργητούμενοι ἀχαριστοῦσιν.

Ἐπερωτηθεὶς δὲ ὥπερ τῶν θαρισταίων, πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

(Α Γ. 232 b, Β Γ. 164, Ζ Γ. 144) «Οτις ἤξει κατὰ καιρούς ἐν εἰδει τῷ καθ' ἡμᾶς δι Κύριος, προεκήρυττον οἱ προφῆται, καὶ τετέλεσται· ἐπέφανε γὰρ τοὺς ἐπὶ γῆς, μορφὴν δούλου λαβὼν, ὃν δὲ καὶ οὗτως ἐν κυριότητι φυσικῇ, καὶ ἐν ἕκουσίᾳ καὶ δέξῃ τῇ θεοπρεπείᾳ. Τοιούτον γάρ ἡμῖν αὐτὸν ἡ τῶν ἀποιτελεσμάτων ἔδειξε λαμπρότης. 'Ἄλλ' οὐ πεπίστευκας εἰς αὐτὸν, ἀσύνετο Φαρισαῖος, οὐ παραδέξω τὴν πάρ' αὐτοῦ δικαίωσιν. Είτα πῶς ἔρωτές πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ; Διαγελῷ τοιγαραῦν τὸ σπετὸν οὖτως καὶ ἀξιάγαστον ἀλτηῶς μυστήριον. 'Ἐπειδὴ γάρ δι τῶν διλων Σωτῆρος ἐν τοῖς πρὸς ἀπαντας λόγοις, διεμέμητο πανταχοῦ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, διὰ τούτου κατεμειδῶνται οἱ τάλανες· ἢ τάχα που καὶ εἰς νοῦν ἔχοντες διετοῦς ἐπὶ ξύλου θάνατον ὑπομενεῖν, ταῖς αὐτῶν διυστροπίαις σεσαγηνευμένος εἰς τοῦτο, κατειρωνεύονται καὶ φασι· «Πότε ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ;» ἀνετοῦ τοῦ. Πρὸ τῆς παρὰ σοῦ λαλουμένης βασιλείας, σταυρός σε καὶ θάνατος λήγεται. Τί οὖν πρὸς ταῦτα Χριστός; Δείκνυστι πάλιν τὸ ἀνεξίκακον καὶ τὸ ἀπαράβλητον εἰς φύλανθρωπίαν· λοιδορούμενος γάρ, οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων, οὐκ ἡπείλει. Οὐκοῦν ἐντόμως μὲν οὐκ ἐλέγχει, πονηροὺς δὲ δητας, ἀποκρίσεως τοῖς

στήρια, τῶν ἐννέα τάχα που καὶ εἰς ἀχάριστον λήθην ἐμπεσόντων. Φερεντίνος οὐδὲν τοῦτο οὐδὲν; εἰ διητοῦνται, σαναὶ sunt. Unus autem tantummodo reversus, gratias egit; reliquis non erat, ut rideatur, ingratis obliuioni beneficium tradentibus.

ἐπερωτηθείσεν οἰκείας οὐκ ἀξιοῦ πλὴν ἐκτίνο μόνον, φησίν, εἰς δημοσίου ἀνθρώπου παντός· « Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὑμῶν ἔστιν » · οὐκ ἔρχεται μετὰ παρατηρήσεως. Μή γάρ δῆ χρόνους ἔρωτέτε, φησί, καθ' οὓς ἐπιλάμψει πάλιν, ἡγουν δὲ καιρὸς ἐνστήσεται τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, σπουδάσατε δὲ μᾶλλον τυχεῖν αὐτῆς· ἐντὸς γάρ ὑμῶν ἔστι· τουτέστιν ἐν ταῖς ὑμετέραις προαιρέσεσι καὶ ἐν ἔξουσίᾳ κείται τὸ λαβεῖν αὐτήν· ἔξεστι γάρ ἀνθρώπῳ παντὶ, τὴν εἰς τὸν Χριστὸν δικαίωσιν τὴν διὰ πίστεως δηλονότι καταπλουτήσαντι, καὶ διὰ πάσης ἀρετῆς ἐκλελαμπρυσμένην, τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας τυχεῖν (!). Ἐνεργείᾳ μὲν γάρ ἐκτός ἔστιν, ἀφ' ὣν ἔξεστιν ἐκ τῆς καρδίας διαλογισμοὶ πονηροὶ· δυνάμει δὲ ἐντὸς πάντων. « Οὐτὶ γάρ καὶ τῶν Φαρισαίων ἐντὸς ἦν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀγνοούντων καὶ οἰωνέων χρόνῳ τινὶ αὐτὴν εἰς ιδίουν ἔξωθεν ἔρχεσθαι, Ἰωάννης δείκνυσι λέγων · Μέσος δὲ ὑμῶν ἔστηκεν διὸ ὑμεῖς οὐκ οἰδατε, » περὶ Χριστοῦ λέγιων.

Ἐλεύσονται δέ τε ἐπιθυμήσετε μητρὸς τῶν ἡμερῶν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου Ιδεῖν, καὶ οὐκ δύεσθε.

(Α. f. 233, C. f. 144) Ταῦτα λέγων, ἐτοίμους εἶναι αὐτοὺς βούλεται πρὸς πᾶν ὄτιοῦν τῶν ἀνιψιῶν πεφυκτῶν, καὶ προευτρεπίζεσθαι πρὸς ὑπομονὴν· ἵνα εὐδόκιμοι γεγονότες, εἰσελάσαι δυνηθῶσιν εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν. Προσπαγγέλλει τοῖνυν, ὅτι πρὸ τῆς ἐξ οὐρανῶν ἀφίξεως τῆς ἐσομένης ἐπὶ συντελεῖ τοῦ αἰώνος, θλίψις προσελάσει καὶ διωγμός, ὥστε μίαν ἡμέραν αὐτοῦ ίδειν ἐπιθυμῆσαι, τουτέστι τὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ συνδικτρίθειν ἔτι καὶ συνδαιτεῖσθαι Χριστῷ· καὶ τοι πλειστη τις ἦν ἡ κατ' αὐτὸν γενομένη τῶν Ἰουδαίων ἐξιτήλαι· λίθοις γάρ ἔβαλον αὐτὸν, ἀλιώσαν οὐχ ἀπαξ ἀλλὰ πλειστάκις· ἥγον ἦώς ὁφρύος τοῦ δροῦ, ἵνα κατακρημνίσωσιν αὐτὸν· λοιδορίας λελυπήκασι καὶ συκοφαντίαῖς, καὶ οὐδεὶς ἦν τρόπος σκαστήσος τοῖς Ἰουδαίοις· ἀναπιτήσετος· πῶς οὖν ἐπιθυμήσειν εἴπε τοὺς μαθητὰς μίαν ἡμέραν ίδειν αὐτοῦ; Ἀντιπαραβλέσει γάρ τῶν ὑπερκειμένων κακῶν, αἱρετά πῶς εἰσι τὰ ἐλάττονα· μειζόνων γάρ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν θλίψεων ἐπειράθησαν.

Μοσχερ γάρ η ἀστραπὴ η ἀστράπτουσα ἐκ τῆς ὑπὸ οὐρανῶν, κ. τ. λ.

(Α. f. 233 b, B. f. 964 b, C. f. 144) Πλὴν δὲι καταβήσεται μὲν ἐξ οὐρανοῦ, οὐκ ἀστήμως δὲ ἡ ἀσυμφωνῶς, ἀλλ' ἐν δέξῃ τῇ θεοπρεπεῖ, καὶ φῶς ἀπρόστιον οἰκοῦν, διαμεμήνυκε λέγων, ὡς ἀστραπὴν ἔσεσθαι τὴν ἕκαστον παρουσίαν. Ἐγεννήθη μὲν γάρ κατὰ σάρκα καὶ ἐκ γυναικεῖ, τὴν ἐρήμην ἀποκληρώσων οἰκονομίαν· καὶ κεχένωκε διὰ τοῦτο, καὶ τεταπεινωκεν ἕκαστον, καὶ ἦν οὐκ ἐν δέξῃ θεότητος ἐμφανῶς· ἔκάλει γάρ εἰς τοῦτο καιρὸς, καὶ τῆς οἰκονομίας ἡ χρεῖα. Μετὰ δὲ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀναπτέας εἰς οὐρανὸν, καὶ συνεδρεύσας τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καταβήσεται πάλιν οὐκ ἐν ὑφέσαι δόξης, οὔτε μήν

¹⁰ Ioan. 1, 26.

(1) Et ut de prædestinationis divinæ naturæ sancti Patres loquuntur.

A non dignatur. Illud tantummodo ob communem utilitatem dicit: « Regnum Dei intra vos est. » Adventus ejus humanam fugit observationem. Nolite de tempore sciscitari, inquit, quo Christus iterum apparebit, sive quandonam regni Dei tempus insabit. Date operam potius ut id possideatis; est enim intra vos, id est, in vestra electione ac protestate est ut illud consequamini. Licet enim cuique homini, si modo justificationem in Christo per fidem impetraverit, et omni virtute præfusserit, licet ei, inquam, cœlorum regnum adipisci. Etenim hoc, quod ad actus attinet, extra est, prout improbae cordis cogitationes eruperint. Virtute autem intra nos omnes est. Namque et intra ipsos Phariseos exstitisse regnum Dei, qui tamen id ignorabant, putabantque foras aliquando in patentes locos 369 proditurum, ostendit Joannes dicens: « Mediūs vestrum stetit quem vos nescitis ¹⁰, » Christum videlicet significans.

V. 22. *Venient dies quando desiderabis videre unum diem Filii hominis, et non videbitis.*

Hæc ait, volens ipsos adversus quamlibet molestiam esse munitos, et ad patientiam comparatos; ut sic probata virtute, in Dei regnum ingredi queant. Prædictit itaque fore ut, ante suum de cœlo adventum, in mundi consummatione, tribulatio fiat et persecutio, ita ut vel unum ejus diem videre sint optatūri, nempe illius temporis, quo cum Christo versahantur et convivebant: quanquam plurima fuerit contra ipsum Judæorum contumelia; nam et lapidibus eum appetiverant, nec seculi, sed sæpiissime persecuti fuerant: duxerant usque ad montis superciliū, ut eum præcipiteū darent: conviciis vexaverant atque calumniis, nullumque improhibitatis genus Judæi præteriverant. Quomodo ergo dicit optatūros esse discipulos unum ipsius diem videre? Nempe quia præ impendentibus malis eligenda quodammodo erant illa minora. Majores videlicet post Domini ascensionem calamitates experti Judæi sunt.

V. 24. *Nam sicut fulgor coruscans de sub cœlo, etc.*

Verumtamen quod cœlo sit descensurus non ignorabilius neque obscure, sed cum gloria Deo conveniente, et inaccessu luce circumdatu, significavit, dicens fulgoris iustar adventum suum futurum. Natus est quidem cum carne ex muliere, suum nostri causa dispensatorium opus completerus; proprieaque se exinanivit et humiliavit, nec deitatis gloriam apparet servabat. Sic enim tempus postulabat, et susceptæ dispensationis ratio. Sed post resurrectionem a mortuis, in cœlum evolans, et Patri Deo factus consessor, postea rursus descendet, haud subtracta jam gloria, neque cum humana

humilitate, sed cum Patris majestate, comitante angelorum multitudine et tanquam Deum omniumque **370** Dominum stipante. Veniet itaque sicut fulgur, non autem clam. Nec cuiquam credendum est dicenti: « Ecce hic, ecce illic. » Aliam hanc quoque amputat de corde discipulorum suspicionem. Existimabant enim ipsum, perlustrata Judæa, deinde ad urbem Jerusalem reducem, statim illic Dei regnum manifestaturum. Quare et accedentes dilexerunt: « An hoc tempore, Domine, Israeli regnum restituvis? » Sed et liberorum Zebedæi mater, hoc futurum expectans, accessit, honorem illis cathedral postulans. Ergo ut scirent oportere ipsum antea salutarem sustinere passionem, et mortem morte propriæ carnis extingue, mundoque peccatum expellere, principem item hujus sæculi profligare, et sic deinde ad Patrem ascendere, tum suo tempore rursus apparere, ut mundum æquo jure judicet, ait se antea oportere multa pati. Quia vero insperato, nulloque præscientie apparebit, simulque præsentis sæculi finis aderit, sic ait fore consummationem ut temporibus Noe ac Loti. — Deliciabantur enim, inquit, secure, manducabant et bibebant, vendebant, emebant et ædificabant. Verumtamen illos aquarum extinxit impetus, hi autem ignis præda atque esca fuerunt. Quid ergo hinc significatur? Vult nos Christus semper vigilare, et paratos esse orandæ defensioni ante Dei tribunal.

V. 31. *In illa die qui fuerit in lecto, et vasa ejus C in domo, etc.*

Flocci facere jubet rem quamlibet terrenam ac temporalem, atque unum præ oculis scopum habere, ut animam quisque suam salvet. Qui ergo, inquit, supra tectum fuerit, ne descendat in ædes ut sua vasa sumat. Videtur autem his verbis hominem in otio et opibus mundanoque splendore versantem velle denotare. Nam qui in lectis sunt, conspicui sunt illis qui dominum circumsistunt. Si quis ergo hujusmodi est, ne det operam illo tempore, ut partem ullam repositorum in ædibus vasorum sumat: inutilia erunt enim hæc, nec **371** quidquam ejus commodis profutura. « Nam thesauri nihil impios juvant, » prout scriptum est; « justitia autem a morte eripit ». Sed et si quis, inquit, in agro fuerit, ne regrediatur: id est si quis studiose laboribus impedit operam, et excolendi spiritus gerit sollicitudinem, ac bonorum sudorum mercedem colligit, ne retro cedat. Namque, ut ipso alibi Christus dixit, « Nemo inniens manum suam ad atrium, et conversus retro, regno celorum aptus est ». Quare ad studia sacra sine paenitentia incumbendum est, ne id forte patiamur quod illi semel accidit in urbe Sodomis, cuius ipso exemplo Christus utens ait: « Memento uxoris Loti, » quæ Sodomis egressa, deinde regressa, salis statua

A Ἐν ἀνθρωπίνῃ μικροπερπειᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Πατρὸς ὑπεροχῇ, πληθύος ἀγγέλων δορυφορούστης αὐτὸν, καὶ παρισταμένης ὡς Θεῷ καὶ Κυρίῳ τῶν ὅλων. « Ήξει τοίνυν ὡς ἀστραπὴ, καὶ οὐ λεληθτώς. Καὶ οὐδενὶ πιστευτέον λέγοντι: « Ἰδού ὄντε, ιδού ἔχει. » Ὑποψίαν ἔτεραν τῆς τῶν μαθητῶν ὑποκείεις χαρδίας· φροντο γάρ οἱ περινοστῆς; τὴν Ἰουδαίαν, εἴτα γεγονὼς ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, εὐθὺς ἀναδεῖξεις τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν· καὶ γοῦν προσιόντες, ἔφασκον· « Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, Κύριε, ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ; » Ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου τοῦτο γενέσθαι προσδοκήσασα, προσήσει περὶ καθέδρας ἀξιούσα. Οὐκοῦν ἵν’ εἰδεῖν δεῖ δεῖ πρώτον αὐτὸν τὸ σωτήριον ὑποστῆναι πάθος, καὶ κατεργῆσαι θάνατον τῷ θανάτῳ τῆς ίδιας σαρκὸς, καὶ ἀποστῆσαι **B** τοῦ κόσμου τὴν ἀμαρτίαν, κατεργῆσαι δὲ καὶ τὸν ἀρχοντα τοῦ αἰώνος τούτου, εἰδὸν οὔτως ἀναδηνεῖ πρὸς τὸν Πατέρα, ἐπιλάμψει τε κατὰ καιροὺς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιούσῃ, φησὶν δὲ πρώτον δεῖ αὐτὸν πολλὰ παθεῖν. « Οτι δὴ ἀδοκήτως, καὶ οἷον εἰδότος οὐδενὸς, ἐπιλάμψει, καὶ τὸ τοῦ παρόντος αἰώνος ἀφίξεται πέρας, οὗτω φησὶν ἔσεσθαι τὴν συντάξειν, ὡς γέγονεν ἐν ἡμέραις Νόε καὶ Λώτ. — (Β. I. 165) Ἐπεύφων γάρ, φησὶν, ἀμερίμνως, ἥσθιον, ἐπινον, ἐπώλουν, ἡγράζον, φύκοδρομον. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ὑδάτων ἀπώλεσε φορὰ, οἱ δὲ γεγόνασι θείου πυρὸς Ἐργον καὶ τροφὴ. Τι οὖν ἐντεῦθεν τὸ δηλούμενον; Βούλεται τὴν δημᾶς ἀγρηγορέναι διὰ παντὸς, καὶ ἐτοίμους εἶναι πρὸς ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ θείου βῆματος.

« Ἔν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ δὲ ἔσται ἐπὶ τοῦ δώματος, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ, κ. τ. λ.

(Α. I. 235) Ἄλογῆσαι προστάττει παντὸς ἐπιγείου καὶ πρωσταρίου πράγματος, καὶ εἰς ἓν βλέψαι σκοπὸν τὸν ἐπὶ γε τῷ δεῖν ἔκαστον διεσῶται τὴν θαυτοῦ ψυχὴν. « Ος ἀν τοίνυν ἦ, φησὶν, ἐπὶ τοῦ δώματος, μὴ καταβήτω ἐν τῇ οἰκίᾳ δραὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ. » Εοικε δὲ διὰ τούτων, τὸν ἐν ἀναπαύσει, καὶ πλούτῳ, καὶ περιφανείᾳ κοσμικαῖς βούλεσθαι δηλοῦν· ἀεὶ γάρ πως οἱ ἐν δώμασιν ἐστηκότες, ἀπόβλεπτοι γίνονται τοῖς τὴν οἰκίαν περιεστηκόσιν. Εἰ τις τοίνυν τοιοῦτος ἔστι, φησὶ, μηδένα ποιεῖσθαι λέγων, κατ’ ἔκεινο καιροῦ, τῶν ἐναποκειμένων τῇ οἰκίᾳ σκευῶν· δέχρηστα γάρ ταῦτα καὶ ἀσυντελῆ πρὸς θησαυρούς. « Οὐ γάρ ὁρεύοντις θησαυροῦ ἀνόμους, » κατὰ τὸ γεγραμμένον, « δικαιούσῃν δὲ ρύσται εἰς θεάντου. » Ἀλλὰ καὶ εἰ τις ἦ, φησὶν, ἐν ἀγρῷ, μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὄπιστα· τουτέστιν, εἰ εὑρίσκοτε τις ἐν φιλεργίαις ὑπάρχων καὶ πόνοις, καὶ πνεύματικῆς εὐκαρπίας ἐπιμελητῆς, καὶ τοὺς ἐξ ἕρετων ἀγαθῶν συλλέγων μισθοὺς, μὴ ἐπιστρεψάτω εἰς τὰ ὄπιστα· ὡς γάρ αὐτές που πάλιν ἐφη Χριστὸς: « Οὐδεὶς βαλὼν τὴν χειραν ἐπ' ἀρτέρων, καὶ στραυψεὶς εἰς τὰ ὄπιστα, εὐθετός ἔστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. » Χρή γάρ ἔχεσθαι τῶν λερῶν σπουδασμάτων ἀμεταστρέπτως ὄρματς, ἵνα μὴ τούτο πάθωμεν δὴ καὶ συνέθη παθεῖν τὴν ἐν Σοδόμος γυναικεῖ, ἢν δὲ

¹⁰ Prov. x. 2. ¹¹ Luc. ix. 62.

καὶ λαβὼν εἰς παράδειγμα, φησί· « Μνημονεύετε τῆς A facta est, id est satua ac lapidea. Ergo viriliter ad γνωικὸς Λώτ· » ἔξελθούσα γὰρ ἀπὸ Σοδόμων, εἰθ' propositum finem tendendum est. ὑπονοστήσασα, στήλῃ [cod. ύπονοστήλῃ] γέγονεν ἀλλά, τουτέστιν ἀπεμαράνθη καὶ ἀπελιθώθη. Δεῖ δὴ οὖν ἀντέχεσθαι νεανικῶς τοῦ προτεθέντος σκοποῦ.

Οὐς ἐὰν ζητήσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν.

(Α Γ. 235, Β Γ. 144 b, Δ Γ. 58 b) Πῶς ἀπόλλυσι τις ἑαυτοῦ ψυχὴν, ίντι αὐτήν διασώη, ή κατὰ τίνα τρόπον διασώσαι νομίσας, ἀπόλλυσιν αὐτήν, σαφηνεῖ λέγων δὲ Παῦλος, περὶ μὲν τῶν ἀγίων· « Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ Τησοῦ, τὴν σάρκα ἑστάμωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. » Οἱ γὰρ δυτικὲς γεγονότες γνήσιοι τῷ ήμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, τὴν ἑαυτῶν σταυροῦς σάρκα, τουτέστι θανατοῦσι· πόνοις δηλονότι καὶ τοῖς εἰς ἔνσεβειαν ὀμιλοῦντες ἀγῶσι, B καὶ κατανεκροῦντες αὐτῆς τὸ φρόνημα. Γέγραπται γάρ· « Νεκρώσατε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν. » Όσοι οὖν τούτων ἔνεκα νεκροῦνται, οὗτοι σεσώκασι τὴν ἑαυτῶν ψυχὴν· οἵ γε μὴν τὸν φιλήδονον ἀγαπῶντες βίον, τάχα που τὴν ἑαυτῶν οἴονται κτεῖσθαι ψυχὴν· ἀπολλύουσι δὲ πάντως αὐτήν. « Ή γὰρ σπείρων, φησίν, εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν. » Ἀπολέσας δέ τις καὶ ἐτέρως τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, διασώσει πάντως αὐτήν· τούτῳ πεπράχαστον οἱ μακάριοι μάρτυρες, τοὺς μέχρι ψυχῆς καὶ αἴματος διενεγκόντες ἀγῶνας, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης τὸ γνήσιον, οἵτινα στέφανον, ταῖς ἑαυτῶν ἀνάφαντες κεφαλαῖς. Οἱ γέ μὴν ἐξ ἀνάνδρου ψυχῆς καὶ γνώμης ἀρνηθέμενοι τὴν πίστιν, καὶ τὸν παρατίκα τῆς σαρκὸς διαφυγόντες θάνατον, οὗτοι φουντατοί τῆς ἑαυτῶν γεγόνασι ψυχῆς· κατοιχήσονται γὰρ εἰς ἄδου, τῆς κακανδρίας ὑφέξονται δίκας.

Ταῦτη τῇ ρυκτὶ διστορται δύο ἐάν καλύτης μαῖς· δε εἰς παραληφθήσεται, καὶ δ' ἐπερος ἀφεθησται.

(Α Γ. 235 b, Β Γ. 166 b, Κ Γ. 144 b, Δ Γ. 58 b) Νέκτα γέ μὴν διομάζει τὸν τῆς κρίσεως καρόν, διά τοι, καθάπερ ἥραμμα, τὸ ἀσυμφανὲς καὶ ἀπροσδικήτον τῆς αὐτοῦ πάρουσιας. Διὰ δὲ τῶν δύο τῶν ἐπὶ κλίνης δυτικῶν μιᾶς, ξοικεν ὑπανίττεσθαι τοὺς ἐν ἀναπαύσει καὶ πλούτῳ, καὶ ισομοιροῦντας ἀλλήλοις·, κατά γε, φημὶ, τὸ ἐν εὐπαθείαις εἶναι κυσμικαῖς· κλίνη γὰρ, ἀναπαύσεως σύμβολον. Ἀλλ' εἰς ἐξ αὐτῶν, φησι, παραληφθήσεται, καὶ εἰς ἀφεται· πῶς η τίνα τρόπον; οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐν πλούτῳ καὶ ἀναπαύσει γεγονότες τῇ κατὰ τόνθε τὸν βίον, πονηροὶ γεγόνασι καὶ ἀμελίκτοι. Τί γάρ; Εἰ πλούσιος μὲν ἔστι τις, χρηστὸς δὲ καὶ φιλοκτείρμων καὶ τὴν πίστιν δρόθε, οὗτος· παραλαμβάνεται· δέ γε μὴν ἐπερος, ὡς μὴ γεγονώς τοιούτος, ἀφεθησεται. Διὰ δὲ τῶν ἀληθουσῶν, ξοικε τοὺς ἐν πτωχείᾳ καὶ πόνοις δυτας ὑποδηλοῦν· ἀλλὰ καὶ ἐπ αὐτῶν δὴ τούτων, φησι, πολλή τίς ἔστι διαφορά· οἱ μὲν γὰρ τὸ τῆς πτωχείας φορτίον γενναιῶς φέροντες, σωρόνως τε καὶ ἐπιεικῶς βιοῦντες, οὗτοι παραληφθήσονται, δίκαιοι δηλονότι τυγχάνοντες· οἱ δὲ μὴ τοιούτοι, δεινοὶ δὲ μᾶλλον πρὸς

V. 33. Quicunque quæsierit animam suam salvam facere, perdet illam.

Quo pacio perdat aliquis animam suam, ut illam salvet; vel quomodo salvare existimans, perdat ipsam, Paulus declarabit, de sanctis quidem dicens: « Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiiis et concupiscentiis²². » Nam qui vero fideles Servatori nostro Christo sunt, suam crucifigunt carnem, id est mortificant; labores nimirum et pro religione certamina extantantes, et carnales cupiditates mortificantes. Scriptum est enim: « Mortificant membra vestra quae sunt super terram, fornicationem, immodicitiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam²³. » Qui ergo in rebus hujusmodi mortificantur, hi animam suam servant; qui vero voluptariam amant vitam, putant fortasse animam suam possidere, sed contra potius illam amittunt, quoniam « Qui seminat, inquit, in carne metet corruptionem²⁴. » Alioquin etiam animam suam aliquis perdens, prorsus illam servat; quod beati martyres cegerunt, usque ad sanguinem decertantes, et germanam suam erga 372 Christum charitatem, coronæ instar, capiti suo circumponentes. Sed qui animi sententia que mollitie fidem negaverunt, et praesentem carnis mortem vitaverunt, hi revera animarum suarum carnifices extiterunt. Abibunt enim ad inferos, usque ignaviae penas sustinebunt.

V. 34. In illa nocte erunt duo in lecto uno; unus assumetur, et alter relinquetur.

Noctem quidam nominat judicii tempus, quemadmodum ego arbitror, propter incognitum et improvisum Christi adventum. Per duos autem qui in uno sunt lecio, innuere videtur homines in otio opibusque viventes, mundanasque voluptates aequæ invicem participantes: nam lecius requiei symbolum est. Sed ex his hominibus unus, inquit, assumetur, et alter relinquetur. Cur, vel quomodo? Quia non omnes qui in divitiis et tranquillitate praesentem vitam exegerunt, improbi fuerunt et immisericordes. Quid enim? Si quis dives quidem est, simul lamen clemens et misericors atque orthodoxus, hic sane assumitur; at alter, quia talis non fuit, relinquetur. Per seinas vero molentes, videtur pauperes et laboriferos homines subindicare. Sed in his quoque grandis est, inquit, diversitas: alii enim paupertatis pondus viriliter ferentes, modestaque ac mansuetæ viventes, utpote justi assumuntur; alii vero, cum non fuerint hujusmodi, sed acres potius ad maleficia, et cuiuslibet nequitiae studiosi, relinquuntur, ignis penam experturi. Erit itaque

²² Galat. v, 34. ²³ Coloss. iii, 5. ²⁴ Galat. vi, 8.

circa hos quoque plurima et accurata morum ex-ploratio; et bonus quidem assumetur; qui vero se-eus fuerit, relinquetur. — Cum dixisset, **373** assu-metur, utiliter, imo necessario interrogant discipuli: « Ubi, Domine? Qui dixit illis: Ubicunque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ. » — Quid vero est hoc? Ex re communi ac manifestissima, grande atque profundum mysterium innuitur. Quale porro hoc est? Descendet nimurum cœlo, ut æquo jure mundum judicet: sed tamen angelos suos præmitte, qui a peccatoribus justos sanctosque secernent, ei-que exhibebunt; reliquos autem in terra relinquent, puniendo videlicet. Ilujusmodi aliquid sapientissi-mus quoque Paulus significat, scribens: « Dico enim vobis, quod nos qui vivimus, qui residui sumus, non præveniemus eos qui dormierunt; sed ipse buc-cina clanget, et mortui in Christo resurgent incor-rupi, in puncto temporis, in ictu oculi. Et nos qui vivimus, simul rapiemur cum illis in nubibus ob-viam Christo in aerem, et sic semper cum Domino erimus ». — Sicut ergo, jacente cadavere, carnivoreæ aves in id convolant; ita cum Filius hominis veniet, tunc omnes aquilæ, id est qui alte volaverint, et su-pra terremas mundanasque res sece extulerint, ad ipsum concurrent.

εσόμεθα. » Ήσπερ οὖν σώματος κειμένου νεκροῦ, τὰ σαρκοδόρα τῶν πτηγῶν ἐπ' αὐτὸν συντρέχει, οὗτας δον δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραγένηται, τότε δὴ πάντες οἱ ἀετοί, τουτέστιν οἱ τὰ θύλακα πετόμενοι, καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ κοσμικῶν ἀνενηγμένοι πραγμάτων, ἐπ' αὐτὸν συνδραροῦνται.

CAP. XVIII.

V. 1. Quoniam oportet semper orare et non deficere.

Sine intermissione itaque oportet orare, secun-dum beati Pauli dictum⁵⁵; bene consciens firmiterque credentes, omnia Deum invocatum feliciter posse præstare. « Postulet enim quisque, inquit, fide nihil habens. Nam qui habens, similis est fluctui maris qui a vento movetur et circumser-tur ». — Certe hujusmodi homo haud poterit se quid-quam a Domino accepturus: nam sine **374** dubio facit injuriam qui habens. Nisi enim credideris Deum precibus tuis fore consenserum, nunquam ad eum supplex accedas; ne accusator Omnipotentis

⁵⁵ Luc. xvii, 36, 37; Matth. xxiv, 28. ⁵⁶ 1 Thess. iv, 14 seq.; 1 Corin. xv, 52. ⁵⁷ 1 Thess. v, 17.

⁵⁸ Jac. 1, 6.

(1) Hic paulo amplior est Cyrillus apud Corderium in Lat. cat. « CYRILLUS. Valde autem accommodate defensionis tempus et rationalis lucis privationem, noctem appellavit: nocte siquidem et tenebris de-terior hominum tunc erit constitutio, propriæ amen-tiam et errorem qui tuum illos apprehendet. Quapropter, inquit, dico vobis, duo erunt in lecto uno, et duo erunt in molendino, quorum unus assumetur tanquam alienus ab ira, et alter relinquetur igni tradendus, quem thesaurizavit sibi in die iræ. Atque ita sit separatio proborum et amicorum Dei ab improbis, ne indiferenter ira superveniens etiam iustos apprehendat. Quapropter sicuti ad Lot misit Deus angelos suos, qui illius e Sodomorum ever-sione eduxerunt, sic etiam ante consummationem universi, antequam improbos ira corripiat, ne una cum hoc mundo etiam iusti condenentur, mittet

Α κακουργίας, καὶ ἀπάσης φαυλότητος ἐπιτηδευταῖ, ἀφεθήσονται, τῇ διὰ πυρὸς ὑποκεισόμενοι διχρ. « Εσται τοὺν καὶ ἐπ' αὐτοῖς πλειστη τις καὶ ἀκρι-θῆς τῶν τρόπων ἡ δοκιμασία· καὶ δὲ μὲν χρηστὸς παραληφθήσεται· δὲ γε μὲν οὐ τοιοῦτος ἀφεθήσεται (1). — (A f. 235 b) Εἰπόντος γε μήν τὸ παρα-ληφθήσεται, χρηστός καὶ ἀναγκαῖος διερωτῶσιν οἱ μαθηταί· « Ποῦ, Κύριε; Ο δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ὄπου τὸ σῶμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί. » — (B f. 167, D f. 58 b) Καὶ τι δὲ τοῦτο ἔστιν; Άπο κοινοῦ καὶ ἐμφανεστάτου πράγματος, μέγα καὶ βαθὺ μυ-στήριον ὑπαινίττεται. Καὶ πιὸν τοῦτο ἔστι; Κατα-θήσεται μὲν γάρ ἐξ οὐρανῶν, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκου-μένην ἐν δικαιούνη· ἀλλ᾽ αὐτὸς, φησίν, ἀποστελεῖ τοὺς ἄγγελους αὐτοῦ, καὶ ἐκλέξουσιν ἐκ τῶν ἀμαρ-τωλῶν τοὺς δικαιοὺς καὶ ἀγίους, καὶ προσοίσουσιν αὐτῷ· τούς γε μήν ἐτέρους ἀφιέσιν ἐν τῇ, καλ-θησομένους δηλοντί. Τοιοῦτον τι καὶ δ πάνωπος Παῦλος ὑποδηλοὶ γράψων· « Λέγω γάρ οὐδὲν, δոπι-τήμεις οἱ ζῶντες οἱ περιεπόμενοι, οὐδὲ μὴ φθάσω-μεν τοὺς κομητέας, ἀλλ᾽ αὐτὸς σαλπίστει, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀνατίθουσι δρθαρτοί, ἐν ἀτόμῳ, ἐν φτερῷ διθαλαμοῦ· καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἀπραγησθεῖσα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς ἀέρα· καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ σαρκοδόρα τῶν πτηγῶν ἐπ' αὐτὸν συντρέχει, οὗτας δον δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραγένηται, τότε δὴ πάντες οἱ ἀετοί, τουτέστιν οἱ τὰ θύλακα πετόμενοι, καὶ τῶν ἐπιγείων καὶ κοσμικῶν ἀνενηγμένοι πραγμάτων, ἐπ' αὐτὸν συνδραροῦνται.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

Πρὸς τὸ δεῖν πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖτε.

(A f. 236, C f. 144 b, D f. 59) « Αδιαλείπτως οὖν χρή-τροσεύχεσθαι, κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Παύλου φωνὴν, εὖ εἰδότας καὶ ἀραρτῶς πιστεύοντας, διτε πάντα δύνα-ται κατορθοῦν δ παρακαλούμενος. « Αἰτείτω γάρ τις, φησί, πίστει μηδὲν διακρινόμενος. « Οὐ γάρ διακρινόμενος; Εἰσικεκλύδωνι θαλάσσης, ἀνεμιζομένῳ καὶ φτι-ζομένῳ. » Μή γάρ οἰσθω, φησίν, δ ἀνθρωπος ἐκεί-νος, ὃς λήψεται τι παρὰ τοῦ Κυρίου· ὅντειτος γάρ διστολογουμένως δ διακρινόμενος. Εἰ γάρ μὴ πεπ-τευκας διτε τὴν σὴν αἰτησιν ἀποπερανεῖ, μηδὲ προ-έλθῃς διλως· ἵνα μὴ κατήγορος εὑρεθῇς τοῦ πάντα

D quoque angelos suos, qui, impiis pœnam passuris in terra relicti, sanctos et justos ad Deum adducent. Tum duorum in lecto jacentium, unus tanquam Deus dignus assumetur; alter vero, quippe dignus quem impiorum ira punitioque corripiat, relinquetur. Εα-dem erit ratio de duobus in uno molendino molentibus. Molentes autem appellavit eos qui tenuem atque inopem inter homines vitam ducunt. In lecto vero jacentes vocavit eos, qui mollem et dissolutam vitam traducunt. Simile quid etiam Moyses scripsit in Exodo (xii, 29), ubi ait iram Domini percussisse primogeniti Ägypti a primogenito Pharaonis usque ad primogenitum captivæ quæ erat in carcere, aut ejus quæ pinsebat in mola. Per quod, ut nobis Scriptura inquit, et in fastigio honoris existentes, et inlinos atque abjectissimæ conditionis homines voluit significare. »

ιτύνοντος, διψυχήσας ἀδυόλως. Χρή τοι γαροῦν τὴν Α σίσ, dum inconsulte hæsitaveris. Oportet itaque tam turpem morbum aversari. Qnod autem nec ambitiose nec temere orantibus, sed studiose atque incessanter, Deus annuet, præsens parbola confirmabit. Nam si injustum judicem, qui neque Deum timebat, neque hominem reverebatur, perseverans vidua instantia pudore suffudit, ut, invitus licet, jus ei redderet, quomodo ille misericors et iniquitatis osor, qui salutarem semper diligentibus ipsum manum porrigit, sibi diu noctuque supplicantes non exandlet, eosque tanquam electos defensabit?

(Α. f. 256) Ἀλλὰ γάρ τινες δὲ οἱ ἀδικοῦντες αὐτοὺς, φέρε δῆ, φέρε καταθήσαμεν [cod. καταθηγήσωμεν]. Ἀδικοῦσιν ἄγιους πλεῖστοι τε δοῦλοι καὶ ἐπὶ πολλοῖς, τὸν τῆς δικαιίας ὀρθοτομοῦντας λόγον, οἱ τῶν ἱερῶν δογμάτων ἀνεπιστήμονες, καὶ πάσῃς ὁρθότητος ἀπενηγμένοι. Οὗτοι δὲ εἰσι, τὰ μιαρὰ καὶ βέβηλα τῶν αἱρετικῶν ἔργαστηρια, ἀπερ ἀνείποι τις θανάτου πύλας· οὗτοι διωγμοὺς καὶ θλίψεις ἐπάγουσι τοὺς ὀρθοποδοῦς περὶ τὴν πίστιν· κατὰ τούτους οἱ Θεῷ γνώριμοι ποιοῦνται τὰς λιτὰς, τοὺς ἄγιους ἀποστόλους ἀπομιμούμενοι, οἱ τῆς Ἰουδαίων σκαύτητος κατακεχραγήτες, ἔφασκον· «Καὶ τὰ νῦν, Κύριε, ἐπιδειπλάσιας ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δῆς τοὺς δούλους σου μετὰ παρθήσας λαλεῖν τὸν λόγον σου.» Ἀλλὰ γάρ ἵσως ἐρεῖ τις· Τοις ἄγιοις ἀποστόλοις ἔφη που Χριστός· «Ἄγαπᾶτε τοὺς ἔχθροὺς ὑμῶν, προσεύχεσθε ἐπὶ τῶν ἐπηρεαζόντων.» Πῶς οὖν δρά προσευξόμεθα κατ' αὐτῶν, εἴτα τῆς θείας οὐκ ἀλογήσομεν ἐντολῆς; Πρὸς τούτο φραμεν· «Ἄρ' οὖν εὑξόμεθα παρθήσαντας αὐτοῖς καὶ Ιτάνην δοθῆναι παρὰ Θεοῦ, ἵνα τοὺς τὰ αὐτά πρεσεβεύοντας μὴ ἔωσι μυσταγωγεῖν; Καὶ πῶς οὐκ εὐηθεῖς παντελῶς τὸ χρῆμα ἔστιν; Οὐκοῦν δταν μὲν εἰς ἡμές αὐτοὺς τὰ παρὰ τινῶν ἔργηται πλημμελήματα, τότε δῆ, τότε καύχημα ποιησόμεθα τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἀμνηστακκον καὶ φύλαληλον· τότε τοὺς ἄγιους Πατέρας ἀπομιμούμενοι, καὶ παλεωτοι, καὶ ὑδρίζωσι, καὶ ἔτέρους ἡμῖν πλεούεξιας ἐπιφέρωτι τρόπους, ἀπαλλάξομεν πάσης αἰτίας αὐτοὺς, κρείττους ἐσδύμεθα καὶ ὀργῆς καὶ λύπης. Όταν δέ τινες εἰς αὐτὴν ἀμαρτάνωσι τὴν τοῦ Θεοῦ δέξιν, τῶν τὸ θείον ἴερουργούντων κήρυγμα, πολέμους καὶ θλίψεις κατεσφρεύοντες, τότε προσιμεν Θεῷ, τὴν παρ' αὐτοῦ ζητοῦντες ἐπικουρίαν, καὶ τῶν μαχούμενων αὐτοῦ τῇ ἔδη κατακεχραγήτες· καθάπερ ἀμέλει καὶ δέ μέγας Μωάνσης· ἔφη γάρ· «Ἐξεγέρθητι, Κύριε· διατακροπισθήσασιν οἱ ἔχθροι σου· φυγέστωσαν πάντες οἱ μισοῦντες τὸ δνομά σου.» Καὶ αὐτὸ δέ τὸ εἰρημένον παρὰ ἄγιων ἀποστόλων, ἐξείξειεν ἀν οὐκ ἀσυντελούν πρόδες δνησιν τῷ θείῳ κηρύγματι, τὸ ἀσθενῆσαί πως τῶν διωκόντων τὴν γείρα· «Ἐπιδεγάρ, φησιν, ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, τοιτέστι ματαίωσον αὐτῶν τὰς ἐπαναστάσεις· καὶ δῆς τις; δούλοις σου, μετὰ παρθῆσας λαλεῖν τὸν λόγον σου.» Ότι γάρ ήμελον τοὺς τῆς ὁρθότητος λόγους ἐκκαπηλεύειν τινὲς, καὶ τῆς ὑγιαινούστης πίστεως ἀποφέρειν πολλοὺς, πρωταπεφώνηκε λέγων.

Sed quinam omnino adversus eos injuriosi sint, age, jam videamus. Sanctos, qui veritatis doctrinam recte docent, plurimi admodum et multis variis offendunt, qui sacrorum dogmatum sunt imperiti, et procul omni recta via deseruntur. Sunt autem hi execrables et impurae hereticorum officinae, quas merito quis appellari mortis januas. Ihi persecutiones tribulationesque recte in fide incidentibus concitant. Contra hos amici Dei preces fundunt, sanctos imitantes apostolos, qui adversus Judæorum nequitiam reclamantes aiebant: «Et nunc, Domine, respice in minas eorum, et da servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum». Atqui aliquis fortasse dicet: Sanctis apostolis ait aliquando Christus: «Dilige inimicos vestros, orate pro calamitatisibus vos». Quomodo ergo orabimus contra ipsos, quin simul divinum præceptum negligamus? Ad hæc respondemus: Num igitur orabimus, quo fiducia improbis viresque suppeditentur a Deo, ut eos qui sic orant non sinant religionem propagare? Quidni hoc usquequaque satuum negotium sit? Cum ergo contra nos ipsos aliqui peccant, tunc enimvero obliisci injuriarum, et amorem exhibere gloriabimur: 375 tunc sanctorum Patrum exempla sectantes, verbèrent licet, convientur, alia injuriarum genera inferant, omni eos culpa absolvemus, iram doloremque omitemmus. Sed cum in ipsam Dei majestatem peccaverint aliqui, et sacerdotum prædicationem, bella et tribulationes cumulant, tunc Deo supplicamus auxiliū ejus implorantes, et adversus ipsiusmet glorie hostes reclamamus. Sicut nimis et magnus Moyses, qui ait: «Exsurge, Domine; dissipentur inimici tui; fugiant omnes qui oderunt nomen tuum». Ipsa quoque sanctorum apostolorum verba demonstrant, non parum prodesse divinas doctrinas, si infirmetur quodammodo persecutorum manus. «Responde, aiunt, in minas eorum, id est illorum agressiones fac vanas; et daque servis tuis cum fiducia loqui verbum tuum». Nam quod orthodoxam doctrinam nonnulli cauponaturi forent, atque a recta fide micos alienaturi, prædicti, dicens:

⁹⁹ Act. iv, 29. ¹⁰⁰ Luc. vi, 27, 28. ¹⁰¹ Num. x. 55.

V. 8. Verumtamen Filius hominis veniens, putas A inveniet fidem in terra?

Profecto haud hoc ignorabat. Cur? Quia Deus rerum omnium conscientis est. Significat autem fore ut frigescat multorum charitas, et deficiant aliqui extremis temporibus a recta et inviolabili fide, attendentes fraudulentis spiritibus et falsis hominum sermonibus mentem cauteriam habentium. Adversus quos, tanquam fideles famuli ad Deum nos accedimus, orantes ut inefficaces sint illorum improbitates, et contra illius majestatem conatus. Offendunt autem Dei famulos alii quoque nonnulli, contra quos plane inculpabile erit nostrum certamen quod oratione sit. Quinam vero hi? Improbae et contrariae potestes, et omnium hostis Satanás, is qui cilibet bene vivere volenti acriter adversatur, qui in nequitiae soveas dormitantes impellit, qui denique peccati omnis semina nobis immittit. Urget enim nos intolerabiliter cuim propriis satellitibus. Quamobrem inclamat 376 illi Psalmista, dicens: « Quousque irruitis in hominem, interficitis universi vos, tanquam parieti inclinato et mace-riæ depulsa? » Sicut enim paries jam inclinatus, et macearia depulsa sive subrupta illico procumbunt, impellente aliquo, sic mens humana, plurimam naturaliter habens ad mundanas voluptates proclivitatem, in eas facillime decidit, trahente alio vel provocante. Est autem hoc Satanæ officium. Ergo de his dicemus in precibus ad eum qui salvare potest: « Vindica me, Deus, de adversario meo. » Quod sane fecit unigenitum Dei Verbum homo factum. Depulit de tyrannide sua principem hujus saeculi, liberavit nos salvoque fecit, suique regni jugo subjecit. Nam ex nobis nonnulli, ut fideles servi, in fidei stabilitate conservabuntur a Deo, adhuc in terra inanentes. Bona est itaque frequentis orationis consuetudo. Excipiet enim nostras preces, et postulatis annuet Christus. Nam si judicium inustum, qui neque Deum neque homines reverebatur, vidua assiduitas et perseverantia flexit, quanto magis nos misericordias Patrem ad plium sensum trahemus, etiamusi forte in praesertiarum moretur?

χαρτερία ἐμάλαξε, πάσῳ μὲν τὸν ἡμεῖς τὸν Πατέρα καὶ τὸν παρόν;

Moliti vera sunt nonnulli parabolam hanc curiosius interpretari: nempe viduam, quae diabolum (ceu pristinum virum) abjecit, animam esse dicentes; adversarium vero ejus, ipsum diabolum, contra quem sit supplex Deo iniuritatem judici, id est, qui iniuritatem condemnat; qui quidem nos habet alium Deum quem timeat, neque humanaam personam vereatur, et supplicis sibi animam miseretur. Sed enim audacter haec ei porperam ita quidam intellexerunt. Dominus quidem, quia tempore mundanae consummationis, propter instantia tunc pericula constanter ad orationem est incumbendum,

A πλὴρ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν, ἀριστήσει τὴν πλοτίτην ἐπὶ τῆς γῆς;
Α Γ. 236, Β Γ. 168, Κ Γ. 145, Δ Γ. 59) Οὐκ ἡγνόησε τοῦτο. Πόθεν; Θεὸς γάρ ἐστιν ὁ πάντα εἰδὼς. « Υπεμφάνειν δὲ δῆτι ψυχῆστα: ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, καὶ ἀποδραμοῦνται τινες ἐν ἐσχάτοις κατοικοῦσι τῆς ὁρῆς καὶ ἀδιαβλήτους πίστεως, προσέχοντες πνεύματι πλάνοις καὶ φευδηγορίαις ἀνθρώπων κεκαυτηριασμένων νοῦν· καθ' ὧν ὡς οἰκέται γῆστιοι τῷ Θεῷ πρόσιμεν, ἀπράχτους αὐτῶν παρακαλοῦντες ἀποφανθῆναι τὰς πονηρίας, καὶ τὰ κατὰ τῆς αὐτοῦ δέξιης ἐπιχειρήματα. Ἀδικοῦσι δὲ τοὺς Θεῷ δουλεύοντας; καὶ ἔτεροι τινες, καθ' ὧν ἀνέγκλητος ἡ πάρ' ἡμῶν ἔσται: πρόσοδος, ἡ διά γε τῆς προσευχῆς. Τίνες δὲ οὗτοι πάλιν; Αἱ πονηραὶ καὶ ἀντικείμεναι δυνάμεις, B καὶ ὁ πάντων ἀντίδικος Σατανᾶς, ὁ τοῖς εὖ βιοῦν ἔθελουσιν, ἀγρίως ἀντανιστάμενος, ὁ τοῖς φαυλότητος βθύροις ἐνιεὶς τοὺς νυστάζοντας, ὁ πάσης ἡμῶν ἀμαρτίας ἐμφυτεύων σπέρματα· ἔγκειται γάρ οὐ φορητῶς μετὰ τῶν ἰδίων ὑπασπιστῶν· καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ καταβεβόηκεν αὐτοῦ ὁ Φαλμψδος, λέγων· « Ἔως πότε ἐπιτίθεσθε ἐπ' ἀνθρωπὸν; φονεύετε πάντες ὑμεῖς, ὡς τοίχῳ κεκλιμένη καὶ φραγμῷ ὀσμένη; » Ωσπερ γάρ τοιχος ἡδη τὸ κλίνεσθαι παθὼν, καὶ φραγμὸς ὀσθεῖς, ἤγουν ἀνατραπεῖς, πίπτουσεν ἐτοίμας ἀθοῦντός τινος· οὕτως δὲ ἀνθρώπινος νοῦς, πλείστην ἐξ ἐαυτοῦ ἔχων τὴν δοπήν εἰς φιληδονίας κοσμικᾶς, πίπτει πρὸς αὐτὰς ἐτοίμας, ἐλκοντός τινος καὶ κατερεθίζοντος· ἔργον δὲ τοῦτο τῷ Σατανᾷ. Οὐκοῦν περὶ τούτων ἔροῦμεν ἐν προσευχαῖς; πρὸς τὸν διασῶσαι δυνάμενον· « Ἐκδίκηρόν μου ἐξ τοῦ ἀντίδικου μου. » Οὐδῆδι καὶ πέπραχεν ὁ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγος γενόμενος ἀνθρωπός· ἐκβέβληκε γάρ τῆς καθ' ἡμῶν τυραννίδος; τὸν δροχοντα τοῦ αἰώνος τούτου, ἔξελετο δὲ καὶ σέσωκε, καὶ τοῖς τῆς ἐαυτοῦ βασιλείας ὑπῆγαγε ζυγόλες. Καὶ γάρ ἐξ ὑμῶν τινες ὡς οἰκέται γῆστιοι ἐν ἀδραιότητι πίστεως διατηρηθῆσονται παρὰ Θεοῦ ἐπὶ τῆς δύναμες· καλὴ τοίνυν ἡ ἔντευξις ἡ διὰ συχνῆς προσευχῆς· προσδέξεται γάρ ἡμῶν τὰς λιταῖς, πληρώσει τε τὰ αἰτήματα Χριστού. Εἰ γάρ τὸν κριτὴν τῆς ἀδικίας, τὸν καὶ πρὸς θεοὺς καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἀπαναιδευσάμενον, καὶ πάσης κακίας πεπληρωμένον, ἡ τῆς χήρας προσεδρεία καὶ τὸ ἔλεος εἰς οἰκτὸν ἐλκύστομεν, καὶ μακροθυμῇ πρὸς

β Επειράθησαν δέ τινες περιεργότερον τὴν παραβολὴν ταύτην ἔρμηνεσαι, χήραν μὲν τὴν ἀποβαλοῦσαν τὸν διάβολον, ψυχὴν λέγοντες· ἀντίδικον δὲ αὐτῆς, αὐτὸν καθ' οὐ καὶ πρόσεισι τῷ Θεῷ τῷ κριτῇ τῆς ἀδικίας, τουτέστι, τῷ κατακρίνοντι τὴν ἀδικίαν, ἃς οὐκ ἔχει Θεὸν δν φοβηθῆσται, εὐδὲ πρόσωπον ἀνθρώπου λαμβάνει, δις καὶ τὴν προσεδρεύουσαν αὐτῷ ψυχὴν οἰκεῖει· ἀλλὰ ταῦτα μὲν τολμηρῶς καὶ φαύλως τινὲς ἐξελάνοντο· δι μέν τοι Κύριος, διτι ἐν τῷ καιρῷ τῆς συντελείας πρὸς τοὺς τότε κινδύνους τῇ προσευχῇ συντόνως χρηστάν, ἐπιφέρει, διτι « Ἄρα ἐλθὼν εὑρήσει τὴν πίστιν; » ἐν σχήματι

* Psal. lxi, 4.

ἐρωτήσεως τὸ σπάνιον παριστῶν. Εἴλθε γάρ ἐπὶ τοῦ σπανίου, τῷ ἐρωτηματικῷ τρόπῳ χρέοςθαι· ὡς κάνταυθα δηλῶν, διὶς βραχεῖς ἔσονται οἱ τὴν πίστιν φύλαττοντες· καὶ ἐν ὀλίγοις αὐτὴν εὑρήσει ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν νεφέλαις ἐλθών.

(Α. f. 236 b) Ἰνα δὲ μάθης δοσην ἔχει ζημίαν τὸ κατακρίνειν ἑτέρους, καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς οἰκείοις πταίσμασι μετανοεῖν, ἐξ αὐτῶν σε τῶν Εὐαγγελίων πιστώσομεν. Λέγει τοιγαροῦν οὗτος ὁ μακάριος Λουκᾶς περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ· « Εἴπε δὲ αὐτοῖς καὶ παραδολὴν περὶ τῶν δικαιούντων ἔστων, ἐξουθενούντων δὲ τοὺς ἑτέρους. » Καὶ τις ἡ παραδολὴ;

*"Αρθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερόν χροσεύ-
ξασθαι, κ. τ. λ.*

(Α. f. 236 b, C. f. 145, E. f. 298) Ἐνταῦθα γάρ, διδάσκει τὸν γῆρας, τίνα χρή τρόπον τὰς πρὸς αὐτὸν ποιεῖσθαι λιτάς, ἵνα μὴ ἀμισθον εὐρεθῇ τοῖς χρωμένοις τὸ γῆρας· μηδὲ δι' ὅν δὲν τις ὀφελεῖσθαι νομίζοι, διὰ τούτων αὐτῶν παροτρύνῃ καθ' ἔστω τὸν τῶν ἀνωθεν χαρισμάτων δοτῆρα Θεόν· γέγραπται γάρ, διὶς· « Εστὶ δίκαιος ἀπολλύμενος ἐν δικαιῷ αὐτοῦ. » Ἰδού γάρ ἐνταῦθα ὁ Φαρισαῖος κατακέριται, διὶς μὴ ἐπιστημόνως ἐποιεῖτο τὴν προσευχήν. Πολλὰ γάρ κατ' αὐτὸν αὐτοῦ τὰ ἐγκλήματα· πρῶτον μὲν φορτικός ἔστι καὶ ἄνοιξ· τεθάμψας γάρ αὐτὸς ἔστων, καίτοι βοῶντος τοῦ ἱεροῦ Γράμματος· « Ἔγκωμαζέτω σε ὁ πέλας, καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα· ἀλλά τριος, καὶ μὴ τὰ σὰ χελή. » Εἴτα, ἡγνόσαν διὶς τὸ κακῶν εἶναι κρείτονα, οὐχὶ πάντη τε καὶ πάντως ἀξιοθαύμαστον ἀπορφάνει τινά· τὸ δὲ ἀμιλλᾶσθαι φιλεῖν τοῖς εἰωθσιν εὐδοκιμεῖν, λαμπρὸν καὶ διαπρεπῆ, καὶ τοῖς δικαίως τεθαυμασμένοις ἐναρθμιον ἀπεργάσται. — (Α. f. 239, E. f. 298) Ὁ γοῦν τελώνης εἰστήκει μακρόθεν· οὐδὲ δοσον εἰπεῖν ἀνατείνεις τολμῶν εἰς ὑψος τούς δρθαλμούς, ἀλλὰ τῷ ἐρυθριῶντι βλέμματι, τὸ τῆς ψυχῆς μηνύων ἀπαρθησάστον. Ὁρχεῖ διὶς περιστελλας τὴν παρθησίαν, ὡς οὐκ ἔχων αὐτὴν, τοῖς ὑπὸ τοῦ συνειδότος ἐλέγχοις πλήγτεται; Δεδίες γάρ καὶ μόνον δρθῆναι θῷος, ὡς ὀλίγως φροντίσας τῶν αὐτοῦ νόμων· καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ φαινομένου σχήματος, τῆς ἔστων φαυλότητος κατηγορεῖ· τύπτει τὸ στῆθος, δόμολογει τὰ ἐγκλήματα, δείχνυσιν ὡς λετρῷ τὴν νόσον, καὶ κατοικτείρεσθαι παρακαλεῖ. — (Α. f. 241 b, E. f. 305) Άσπερ οὖν οὐδὲν δὲ τελώνης [ἔξουσιαν]· τί γάρ φησι περὶ αὐτοῦ, τοῦ τὰς οἰκείας ἀμαρτίας δυολογοῦντος, δὲ πάντων Κριτῆς, δὲ τὰς καρδίας ἐπιγινώσκων, δὲ τὰς πάντων δεχόμενος προσευχάς; « Λέγω ὑμῖν, κατέβη οὗτος δεδικαιωμένος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ή ἐκεῖνος. » Κάν εἰ τις γάρ γενοίτο χρηστὸς καὶ ἐπιεικής, μὴ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ὑπεροφίαν νοσεῖτω· μεμνήσθω δὲ μᾶλλον Χριστοῦ λέγοντος τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις· « Οταν ταῦτα ποιήστε, δῆλον δὲ διὶς τὰ διατεταγμένα, λέγετε ὡς Δοῦλοι ἀχρεῖσι ἐσμεν· δὲ ὀφελούμεν ποιήσαι, πεποιήκαμεν. » Όφελομεν δὲ ὡς ἐξ ἀναγκαίου ζυγοῦ

A subdit: « Nuin cum venerit, fidem inveniet? » A gura nimirum interrogativa raritatem denotans. Solebat enim in re rara, interrogativo modo uti; sicut et nunc, 377 significans paucos fore qui fidem retinebunt, eamque apud paucos se in terra reperturum cum nubibus insidens venerit.

Ut autem discas quali pœna sit obnoxius is qui alios condemnat, nec suorum potius peccatorum penitentia tangitur, ex ipsis tibi evangeliis testimonia exhibebimus. Itaque beatus hic Lucas de ipso Servatore nostro Christo ait: « Dixit autem et ipsis parabolam, de illis qui se ipso justos dicebant, et ceteros aspernabantur ». Quænam porro est hæc parabola?

B. 10. *Duo homines ascenderunt in templum ut orarent, etc.*

Hic scilicet docet nos quemadmodum ad Deum precatio[n]es facienda sint, ne res sine effectu utenti-bus fiat; et ne dum putat aliquis utilitatem capere, hoc ipso sibi iratum faciat supernorum munera datorem Deum. Scriptum est enim: « Esti justus qui perit in justitia sua ». En hoc loco Pharisæus condemnatus fuit, quia imprudenter instruxit orationem. Multæ enim ipsius contraria eumdem militant culpæ. Primum quia arrogans est et fatuus: admiratur enim seipsum, cum sacræ litteræ clament: « Laudet te proximus, et non os tuum; alienus, et non labia tua ». Deinde quia nescivit eum, qui peccato resistit, non omnino esse summa admiratione dignum; sed studium æmulandi eus qui virtute præstare solent, id demum facere hominem splen-didum et excellentem, atque in eorum numero collocare, quos merito admiramus. — Publicanus itaque procul constituerat, neque, ut ita dicam, oculos attollere audebat, sed pudibundo aspectu, animæ timiditatem significabat. Viden, ut fiduciam cohiben-s, quasi ea sibi nulla esset, conscientiae suæ morsibus vulneratur? Vel solum quippe Dei conspectum veretur, quoniam leges ejus parvi fecerat; et ipso exteriore habitu iniquitatem suam accusat. Pectus iundit, peccata fatetur, ostendit velut niedico morbum suum, misericordiam implorat. — Sic, uti ne publicanus 378 quidem despectus fuit. Quid enim de ipso dixit, propria peccata confiente, omnium Iudex, qui corda novit, qui omnium preces recipi? Dico vobis: descendit hic iustificatus in domum suam præ illo. Etiam si aliquis bonus sit et pius, caveat ne ob hanc causam superbiae morbo labore. Meminerit potius Christi dicentes sanctis apostolis: « Postquam haec feceritis, scilicet imperata, dicit: servi inutiles sumus; quod facere debueramus, fecimus ». Utique nos debemus, tanquam jugo necessario suppositi, supremo Deo fainulatum, onniūmodam, inquam, subjectionem. Viden, ut publicanus peccatis se suis exuit, dum Pharisei accusationem mansuete pertulit? Et hic quidem a gloria in ignominia barathrum decidit;

* Luc. xviii, 9. * Eccl. vii, 16. * Prov. xxvii, 2. * Luc. xvii, 10.

ille autem e turpisima vita ad beatam morum regulam consurrexit. Hic multo intervallo a Dei familiaritate fuit sejunctus; ille ad fiducie gradum fuit erectus. Hic e timore depresso est, ille ex humiliitate exaltatus.

eis μακαρίαν ἐπενήλθε κατάστασιν· καὶ δὲ μὲν πολλῷ τῷ μέσῳ τῆς πρὸς Θεὸν ἐγγύτητος ἐκεχώριστο· δὲ πρὸς τὴν τῆς παρῆστας χώραν ἀνείλχυτο· καὶ δὲ μὲν ἐξ δύκου τεταπείνωτο, δὲ ἐκ ταπεινώσεως ὑψώτα.

V. 15. *Afferebant autem ad illum et infantes, ut eos tangeret.*

Accurribant aliquando mulierculæ, et infantes quaque afferebant matres, ut eis manus imponerent, qnam rem molestam existinantes discipuli, illos arcebant. Is autem libenter admodum excipiebat dicens: « Sinite, horum enim regnum est. » Hinc facile agnoscitur innocentia symbolum esse recens natum infantem; est enim nova veluti creatura puer. Neque tamen livore aliquo increpabant puerulos discipuli, sed officium potius magistro praestabant, dum vanas veluti molestias arcebant. Neque idcirco insipientes nos vult esse Christus, dum ait talium esse regnum cœlorum; sed malitia puerulos, præcordilis perfectos requirit. Nam puerulus, vel oppido pauca, vel nihil sciens, merito malitiæ atque nequitia accusationem vitat. Quibus nos similes esse decet, simplicem et innoxiam vitam gerentes. Attamen perfectis præcordilis 379 esse debemus, maturam habentes mentem ad perspicue sciendum quis sit omnium Deus, tum ad vitanda etiam diabolica scandala. Desinunt enim philosophia: cum prudenter simplicitas.

V. 18. *Interrogavit eum quidam princeps, etc.*

Qui hic introducitur princeps, ut aculus ac suspicax, existimavit posse a se Christum coargui, quasi is, Moysis spretis legibus, suas obtruderet. Accedit ergo, et benivole loqui simulat; nam et magistrum appellat, et bonum dicit, et se discendi cupidum profiteatur. Jam quia tentator interrogat, merito is qui sapientes capit in astutia ipsorum⁸, ait illi: Si quidem non credis me esse Deum, cur vocabula uni convenientia supremæ naturæ mihi apponis? Cur bonum appellas, quem hominem arbitratu tuo iudicas? Nam bonus suapte natura Deus est, et hæc illius propria est substantialiter insita et singularis dignitas, ut sit bonus; per participationem autem, angeli atque nos. Hæc fuit verborum Christi sententia. Fortasse vero non patietur hanc sensuum rectitudinem quisquis impietas Arli consors est, dicetque: En manifeste negavit se esse bonum, ille que decus uni Patri Deo ut congruum attribuit. Jam si esset ei consubstantialis, et ex eodem naturaliter natus, nonne ipse quoque bonus foret, utpote Deus?

* Job v. 15.

(1) Intellige philosophiam præsertim Christianam, ea notione qua sæpe apud Ecclesiæ Patres hoc vocabulum usurpatur. Et vide Suicerum Thesaur. Eccl.

A τῷ ἐπὶ πάντας Θεῷ τὴν δουλείαν, τὴν διποταγὴν τὴν εἰς πᾶν διτοῦν ὁρῆς διπῶς δι τελώνης τὰ ἀμαρτήματα ἀπεδύσατο, τὴν τοῦ Φαρισαίου κατηγορίαν πρώτης ἐνεγκίνων; Καὶ δὲ μὲν ἀπὸ δόξης, εἰς τὸ τῆς ἀτιμίας κατέπεσε βάραθρον· δὲ δὲ ἀπὸ τῆς ἐπονεδίστου ζωῆς, δὲ πρὸς τὴν τῆς παρῆστας χώραν ἀνείλχυτο· καὶ δὲ μὲν ἐξ δύκου τεταπείνωτο, δὲ ἐκ ταπεινώσεως ὑψώτα.

Προσέφερον δὲ αὐτῷ καὶ τὰ βρέφη θραυστήρεις.

(Α f. 243 b, Β f. 169, Δ f. 60) Προσέθετε ποτὲ γύναις, καὶ δὴ καὶ βρέφη προσεκρύπτοντα μητέρες, ήντα ἐπιθῆ αὐτῶις τὰς χεῖρας· δχλον δὲ τὸ χρῆμα νομίσαντες εἶναι, ἀπελργον οἱ μαθηταί· αὐτὸς δὲ καὶ λίαν ἀσμένως προσέστο, λέγων· « Ἀφ· τε τῶν γὰρ τοιούτων ἡ βασιλεία. » Ἐντεῦθεν ἀταλαῖπωρον ιδεῖν, ὡς ἀκακίας σύμβολον τὸ ἀρτιγενές ἐστι παιδίον· νέα γάρ ὕστερον κτίσις, τὸ βρέφος. Οὐδὲ βασιλεύοντες μὲν τοις βρέφεσιν ἐπετίμων οἱ μαθηταί, ἀπονέμοντες δὲ μᾶλλον ὡς διδασκάλιψ τὸ χρεῶν, καὶ οἰοντες τὰς περιττάς δχλησίες ἀπελργοντες· οὐκέτι δισυγένειος δὲ ἡμᾶς εἶναι βούλεται Χριστὸς, φάσκων· « Τῶν γὰρ τοιούτων ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἀλλὰ τῇ κακῇ νηπιάζειν, ταῖς δὲ φρεσὶ τελείους ὑπάρχειν· τὸ γάρ βρέφος, ηδὶ διλγα παντελῶς, ηδὶ οὐδὲν δλως εἰδός, ἀπαλλάσσοιτο ἀν εἰκήστις τῆς ἐπὶ φυλάσσητι· καὶ πονηρὶ διαβολῆς· οἵς καὶ ἡμᾶς ἔξομοιοῦσθε προστήσει, ἀπλοῦν καὶ ἀπόνηρον διαζῶντας βίον· τελείους δὲ εἶναι χρή ταῖς φρεσὶν, ἔδραζον ἔχοντας τὸν νοῦν, εἰς τὸ εἰδέναι σαφῶς τὶς δὲ τῶν δλων Θεός, καὶ διαβολικῶν σκανδάλων ἀποφοιτεῖν· οὗτος γάρ ὅρος φύλασσεις (1), τὸ μετὰ συνέσεως ἀπλαστὸν εἶναι (2).

Ἐπηρώτησέ τις αὐτεὸν ἀρχωτ, κ. τ. λ.

(Α f. 244, Δ f. 60) Οὐ ξνθάδε λεγόμενος ἀρχῶν, ἀκριβῆς εἶναι τις ὑπονούσμενος, ὥριθη δύνασθαι ἐλέγει: Χριστὸν, ἀτιμάζοντα μὲν τὴν διὰ Μωϋσέως ἐντολὴν, ίδοις δὲ νόμους εἰσκεκομικότα. Προσέρχεται τοίνυν, καὶ χρηστολογεῖν ὑποπλάττεται διδάσκαλον γάρ ὑποκαλεῖ, καὶ ἀγαθὸν διομάζει, καὶ μαθητικὴν ἐπαγγέλλεται. Εἰ δὲ πειράζων ἐπύθετο, εἰκῆτο; δρασσόμενος τοὺς ασφοῖς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, φησὶ πρὸς αὐτὸν· Εἰ μὴ πεπίστευκας δι τοῦ Θεοῦ εἰμι, πῶς τὰ μόνη πρέποντα τῇ ἀνωτάτῳ φύσει περιτέθεικά; μοι, καὶ ἀγαθὸν ἀποκαλεῖς, δη δὴ καὶ νενδρικαῖς ἀνθρωπον εἶναι κατὰ σέ; Φύσει γάρ ἀγαθὸς δὲ Θεός, καὶ ίδον αὐτοῦ καὶ οὐσιωδῶς ἐμπεφυκός καὶ ἔχειτον ἀξιωμα, τὸ εἶναι ἀγαθὸν, κατὰ μέθειν δὲ, ἀγγελοι καὶ ἡμεῖς. Καὶ οὗτος μὲν δ τοῦ λόγου σκοπὸς γέγονε τῷ Χριστῷ. Οὐκέτι δὲ ίσως τῆς τῶν ἐννοιῶν δρόστητος, δ τῆς Ἀρείου δυστενείας μέτοχος, φάσκων· Ιδού ταφῶς ἡρνήσατο εἶναι ἀγαθὸς, ἀνατίθησι δὲ ὡς μόνῳ πρέπον τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ. Ἄλλον εἰπερ δη, φησὶν, δμούσιος αὐτῷ καὶ ἐξ αὐτοῦ κατέ

(2) Refertur ad Christi Domini dictum Matth. x. 16: *Estate prudentes et simplices. Quo in effato philosophia summa est.*

φύσιν, οὐκ ἀν ὑπῆρχε καὶ αὐτὸς ὡς Θεὸς ἀγαθός; Α Verum his ita responderemus est. Quoniam ita orthodoxa atque accurata doctrina consubstantialem agnoscit Patri Filium, cur non hic sit bonus, si quidem Deus est? Non enim potest arbor bona malos fructus facere, neque ex dulci fonte fluvius pariter dulcior non procedere. Dei ergo boni bonus fructus Filius; atque, ut imago, gignentis pulchritudinem in propria natura demonstrat. — Sed hæc quidem in præsenti sufficient; namque etiam **380** in commentariis ad Matthæum de his dictum fuit. Exspectante autem principe audire a Christo: Omnis Moysis scripta, transi ad constituta mea; nihil hic huiusmodi dixit, arcana tentatoris mentem divinitus intropiciens. Tantum vero nulla alia præter Moysis præcepta existarent, hominem ad hæc amandal, dicens:

B Τὰς ἑτοιαὶ οἰδας· Μή μοιχευσης, μὴ φοεύσης, κ. τ. λ.

(Α. f. 246 b) Ὁ μέν τοι νόμος πᾶν εἰδος ἀποφάσιει φαυλότητος, καὶ τοὺς τῆς ἀνοσιότητος κατακεδηλεύει τούτους· «Οὐ γάρ μοιχεύσεις, φησίν, οὐ φοεύσεις, καὶ τὰ λοιπὰ ἐναργῶς ἀποφάσκων, τὸ μῆτρες χρήγιαι φονῖν, μῆτρες ἀλλοτρίοις γάμοις ἐπιμαίνεσθαι· καταδικάζων δὲ καὶ κλοπῆς, καὶ ἐπιορκίας, καὶ τοῦ φευδομαρτυρείν, καὶ ποινὰς τοὺς πλημμελοῦσιν ὅρκίων. Εἴτα τῆς εἰς γονέας αἰδοῦς ἐπιμελητὰς γενέσθαι προστέταχεν, ἀξιόκτητα τοὺς εὐδοκιμεῖν ἔθελουσι τὸ γέρα προθεῖς· «Τίμα γάρ, φησί, τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἐσῃ μαρχορχόνιος ἐπὶ τῆς γῆς.» — (Α. f. 247, D. f. 59 b) Ἐνόμισεν δὲ δύστροπος καὶ δεινὸς εἰς κακούργας, καίτοι Θεὸν δυτα τὸν ἐρωτώμενον συνερπάσειν ἀκονιτὸν πρὸς τὸ αὐτῷ δοκοῦν ἀποχρινμενὸν δὲ Χριστὸς, καίτοι πονηρὸν δυτα, οὐκ ἀπεσάβησεν. «Οὐ δὲ ἀκούσας ταῦτα, περίλυπος ἐγένετο.» — (Α. f. 247 b) Ὁ τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς ἀρχων, τὸν νέον οὐκ ἔχώρησεν οἶνον, ἀσκὸς παλαιὸς ὑπάρχων, ἀλλ' ἐδράγη, καὶ ἀχρεὸς ἦν· λελύπηται γάρ, καίτοι μάθημα λαβὼν ἡσῆς τῆς εἰς αἰῶνα πρόξενον. — (Β. f. 171, C. f. 146) Κάμηλον, οὐ τὸ ζῶν, ἀλλὰ τὸ ἐν τοῖς πλοίοις παχὺ σχινιον (2). «Ἐξεστι γάρ αὐτοῖς, εἰ μὴ εἰσάπαν ἐλοιντο τὸ τῶν δλων δυτων ἀποισθεῖν, ἐτέρως εὐδοκιμεῖν, ποιῆσαι φίλους ἵκ τοῦ ἀδίκου μαρμανδ, ἵνα δταν ἐπιλίπωσι, δέξωνται αὐτοὺς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.»

Ἀγρίμαρε πάτετα, καὶ ήκολουθήσαμέτ σοι.

(Α. f. 250, C. f. 146) Προστεπάγει δὲ τούτοις δ Ματθαῖος τό· «Τί δρα ἔσται ἡμῖν;» Πρὸς τοῦτο ἀρει τις· Τί γάρ δλως ἀφῆκαν οἱ μαθηταί, ή τίνων

* Exod. xx, 13 seqq. * Luc. xvi, 9. ** Matth. xix, 27.

(1) Neopre ad Matth. xix, 17. Periit tamen Cyrilli nostri ad Matthæum commentarius, neque in Possini et Corderii symbolis quidquam Cyrilli hoc loco occurrerit.

(2) Ergo ante Theophylactum dixerat hoc egregie Cyrilus, vel potius recentior ille a prisco nostro sumpsit. Ille rōmynus tamen cum aliis veteribus maluit de camelio jūniente cogitare.

C Lex quidem omne genus nequitus vetat, et quamlibet malitiæ rationem improbat. «Non mochaberis, inquit, non occides: » itemque reliquis diserte interdict, nempe ne cœdes patretur, ne contra alienas nuptias insaniamus. Damnat insuper furtum, perjurium, testimonium falsum; et peccantibus pœnas decernit. Tum etiam ut parentes studiose honorem jubeat, præclara recte agentibus præmis spondens: «Honora, inquit, patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi, et longævus in terra vivas.» — Existimavit homo hic improbus, et ad malitiam ingeniosus, Deus licet esset quem interrogabat, nihilominus a se facile deceptum iri ut sibi placita responderet. Ceteroqui Christus quantumlibet perversum non repulit (3). «His ille auditis contristatus est.» Judaicæ Synagogæ princeps novum vinum capere non poterat, etenim erat utricleus vetus, diruptusque est. Non erat idoneus, ideoque contristatus est, quanquam doctrinam audierat æternæ vitæ donatricem. — Camelum dicit non animal, sed natum crassum rudimentem. Possunt enim hi, nisi prorsus volunt re omni funditus everti, aliter se gratios facere, nimilrum amicos sibi ex Injusto mammora conciliare, ut, cum defecerint, ab his in æterna tabernacula recipiantur¹⁰.

V. 28. Dimisimus omnia, et secuti sumus te.

Adjicit his Matthæus: « Quid **381** ergo erit nobis! » Hic aliquis dicit: Quid demum discipuli dimiserant, vel quorumham compensationem a Chri-

(3) Hic apud Corderium in cat. Lat. prosequitur sic Cyrillus: « Non repulit, sed ostendit, quod si aliquis Vetus Testamentum peregerit, perfectus non sit, sed adhuc desit illa sequela Christi. Quare, inquit, quomodo possidenda sit vita æterna? Accipe responsum: Sparge facultates pauperibus, et obtinebis illam; parva sunt quæ impendis, magna quæ recipis. »

sto posulant? Nos vero quid respondemus? Utique ob haec maxime causam necessario interrogant. Nam quia nihil possederant, praepter pauca et vilia, scire volunt quomodo Deus remunerabitur minima etiam deserentes propter regni cœliorum adipiscendi cupiditatem, et propter Dei amorem. Congruenter sane dives homo, multis opibus contemptis, præmium exspectabit? qui vero pauca possidens, mox haec dimiserit, cur non cognoscere aveat, quid sit speratus? Insuper et illud necessario dicendum est: sive multa sive pauca quis dimittat, par videtur hominis meritum, si recte sensu judicare velimus. Ergo quod attinet ad obedientiam atque propositum, pari ac divites gradu erunt, qui pari opum gradu non sunt, sed tamen pari proposito res suas sponte vendiderunt. Tum vero his quid respondit Christus?

V. 29. Amen dico vobis, nemo est qui reliquit domum, aut parentes, etc.

Digna Deo vox, et sanctum decretum! Namque in spem firmam audientes cunctos adducit: iuramentum adeo facit promissionem, præpositio amen vocabulo, quod juriajurandi vice fungitur. Est autem operæ prelum quærere quinam sint qui patrem reliquerunt aut matrem, uxorem, et fratres atque domos: et deinde sigillatum perpendere quomodo hi multiplicata mæna habeant præsente tempore remunerationem? Derelinquent itaque interdum quidam patrem, et universæ cognationis affectionem negligunt, propter Christi amorem. Quomodo autem id fiat, ipse nos docebit his verbis: « Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus¹¹. » Præterea: « Veui separare hominem a patre suo¹², » et reliqua. Nam dum mundum divina prædicatio in fidei sagena pertrahit, volunt quidem aliqui huic se cursui tradere; sed tamen patres aut matres insidiosi adhuc, **382** aut improbe viventes, subverentur. Certe patres saepe non verentur esse filii molesti, quia ad fidem accurvunt. Idem dicendum est de fratribus erga fratres, de nuru erga sororu, et de bac erga illam. Sed enim qui fruenter in fide perstant, nihil anteseerunt Christi amori, et carnale genus nullius pensi habent.

Superest riddendam, quomodo qui hos reliquerit, multiplicata mercedem hoc quoque in sæculo accipiet. Num enim multarum seminarum flet vir, aut multos pro uno reperiet in terra patres, et multiplicatum suum carnale genus? Haud sane hoc dicimus; sed quod carnalibus temporalibusque dismissis, meliora multo recipiet, et quasi præ contemptis multiplicia. Nam et apostoli, exiguis rebus

¹¹ Matth. x, 37. ¹² ibid. 35.

(1) Sic etiam S. Hieronymus interpretatur lib. iii in Matth. xx: *Qui carnalia pro Salvatore dimiserit, spiritalia recipiet*, etc. Egregius est loto eo tractu

A ἀντέκτισιν αἰτοῦσι παρὰ Χριστοῦ; Τί οὖν πρὸς ταῦτα φαμεν; Μάλιστα μὲν ταῦτης ἔνεκα τῆς αἰτίας, ἀναγκαιοτάτην ἐποιοῦντο τὴν πεῖσμαν. Ως γάρ οὐδὲν κεκτημένοι, πλὴν ὅτι μικρὰ καὶ εὐτελῆ, βούλονται μαθεῖν τίνα τρόπον ἀμείβεται. Θεὸς καὶ τοὺς διλγήσαται καταλειπτέας διὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τουτέστι διὰ τὸ ἐφεσθαι τυχεῖν τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης. Ἀραρθώς μὲν γάρ διπλούσιος ματαφρονήσας πολλῶν, προσδοκήσει τὰς ἀμαιδάς· διὰ γε μικρὰ κεκτημένος, εἴτα τούτων ἀποστάς, ἐν ποιεις ἐλπίσιν ἔσται, πῶς οὐκ ἔδει μαθεῖν; Εἴτα πρὸς τούτους κάκεινο εἰπεῖν ἀνάγκη· τὰ γάρ τοι πολλῶν ή διλγῶν ἀπολισθεῖν, ίσον τοῖς παθοῦσιν εἶναι ἀν τὰν τῆς ὀρθότητος λόγου οὐκοῦν τό γε ἡκον εἰς ὑπακοήν καὶ προθεσμίαν, εἴτη τάξεα **B** καταλογοθεῖεν ἀν τοῖς πολλὰ κεκτημένοις οἱ μὴ κατ' αὐτοὺς μὲν δυτες, εἴτα ταῖς ίσαις προθυμίαις χρώμενοι, καὶ τῶν ἐνότων τὴν ἀπεμπολήν ἔκουσιν ὑπομένοντες. Εἴτα τι πρὸς αὐτοὺς δι Χριστός;

Ἄμητος δέρω θύμη, διτι σύδεις δέστιρ δι αργήσεις οἰκιας, ή γορεῖς, κ. τ. λ.

(A f. 250, B f. 172, D f. 60 b) Θεοκρεπής ἡ φωνή, καὶ ἡ φῆφος δίαια· εἰς ἐλπίδα γάρ βεβαλαν ἀνακοινίζει ἀπαντας τοὺς ἀκρωμάνους· καὶ ἐνώμπον τοιεἴται τὴν ὑπόσχεσιν, προτιθεὶς τοῦ λόγου τὸ διμήν, οἷον δρκον χρείαν ἀποπληροῦν. Ζητήσαι δὲ πρέπει, τίνες διν εἰλον οἱ ἀφίεντες πατέρα ή μητέρα, γυναικά τε καὶ ἀδελφούς καὶ οικίας· εἰδος οὗτος πολυπραγμονήσαι λεπτῶς, πῶς διν οι τοιοῦτοι πολλαπλασίονα λάβεισιν ἐν τῷ παρόντι καιρῷ. Οὐκοῦν καταλιμπάνουσι τίνες πατέρα, καὶ τῆς εἰς ἀπεν τὸ γένος φιλοστοργίας ὀλεγωροῦσι· έσθ' ἔτε, διὰ γε τὴν εἰς Χριστὸν ἀγάπην· καὶ τίνα τρόπον, αὐτὸς ἡμᾶς διδάξει λέγων· « Ό φιλῶν πατέρα ή μητέρα ὑπέρ ἐμέ, οὐκ εστι μου δῖος. » Καὶ· « Ήλθον μερίσαι ἀνθρώπον ἀπὸ τοῦ πατρὸς; αὐτοῦ, » καὶ τὰ ἔξης. Σαγηνεύοντος γάρ εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτῷ πίστιν τοῦ θεοῦ κηρύγματος τὴν ὑπὲρ οὐρανῶν, βούλονται μὲν πρὸς τοῦτο ίσναι τίνες, ύφερονται δὲ ίσως πατέρας ή μητέρας ἀπίστους δυτας καὶ πονηρούς· καὶ ιδοὺς δὲ πολλάκις οὐκ ἡγεσχόντο λυπήσαι πατέρες, διὰ τοῦ προσδραμεν τῇ πίστει. Ό αὐτὸς δὲ διν γένοιτο λόγος καὶ περὶ ἀδελφῶν πρὸς ἀδελφούς, καὶ νύμφης πρὸς πενθερὰν, κάκεινης πρὸς ταῦτην· ἀλλ' οὐ γε τῇ πίστει ἔδρασοι προτάττουσιν οὐδὲν τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης, τὸ **C** κατὰ σάρκα γένος ἐν οὐδὲν ποιούμενοι λόγῳ.

Σκοπῆσαι δὲ λοιπὸν χρή πῶς διν τις τούτους ἀφεῖς, πολλαπλασίονα λήψεται ἐν τῷ νῦν αἰώνι. Ἀρα γάρ πολλῶν γυναικῶν ἔσται ἀνήρ, ή πολλοὺς ἀνθ' οὐτας πατέρας εὑρήσει ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πολυπλασιασθὲν οὐτας τὸ κατὰ σάρκα γένος; Οὐ τοῦτο φαμεν· ἀλλ' οὐ τὰ σαρκικὰ καὶ πρόσκαρπα καταλειπτῶν, τὰ πολλῷ χρείττονα λήψεται, καὶ οἵον πολλαπλασίονα τῶν καταφρονούμενων (1). Καὶ οἱ ἀπόστολοι γάρ

Hieronymus; nam et paulo ante, contra illam sententiam, quam Græci male tacentur, quod coniugii innocens, dimisso reo, novas nuptias inire queat,

ἀφέντες δὲ λίγα, ἄγιου μεμέστωνται Πνεύματος, καὶ οὐ παντοδαπῶν ἔτυχον χαρισμάτων, ἀπόλεκτοι τε καὶ ἀοἰδῖμοι γεγόνασι τοῖς ἀπαντεχοῦ. Ἀπαντες οὖν ἐσόμεθα κατ' ἑκείνους οἱ πιστεύσαντες εἰς Χριστὸν, καὶ ἡγαπηκότες αὐτοῦ τὸ διοικα. Κανὸν οἶκον ἀφῇ τις, τὰς ἄνω λήψεται μονάς· κανὸν ἀπολιθήσῃ πατρὸς, τὸν ἐν οὐρανοῖς ἔχει Πατέρα· κανὸν ἀδελφῶν γένηται μαχράν, ὅλλα εἰς ἀδελφότητα αὐτὸν παραλήψεται Χριστός· ὅταν ἀφῇ γυναικα σύντικον, εὐρήσει τὴν ἀνωθεν καὶ παρὰ Θεοῦ σοφίαν (!), ἐξ οὗ τεκνογονῆσει εὐκαρπίας· κανὸν ἀφῆση μητέρα, εὐρήσει τὴν ἄνω Τεραυσαλήμ, ητις ἔστιν ἐλευθέρα καὶ μήτηρ ἡμῶν. »

Τελεσθήσονται πάντα τὰ γεγραμμένα διὰ τῶν προφητῶν τῷ Ιησῷ τοῦ ἀνθρώπου.

(Α. I. 250, Β. I. 172 b, Β. I. 61) Προαποκείρει διὰ τοῦ λέγειν τὰ συμβούλια, καὶ λογισμῶν ἀποτίαν, καὶ παντὸς σκανδάλου πρόφασιν· οἱ γάρ τὰς παρ' αὐτοῦ θεοσημείας τεθεαμένοι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ λόγοις πρὸς εὐαγδρίαν διανευρούμενοι, ἔμελλον ὅρφην αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων ὑπομένοντα γέλωτα, σταυρούμενον, καὶ ἀτιμαζόμενον. Ἡν οὖν εἰκός ἐπ' αὐτοῖς δὴ τούτοις σκανδαλίζομένους, ἐκεῖνα καθ' ἐκυρών διενθύμεισθαι τε καὶ λέγειν· Ὁ τοσοῦτος ἐν Ισχύi, καὶ νεύματι μόνῳ θαυματουργῶν, δὲ τὴν τοῦ Πατρὸς πρόνοιαν καὶ μέχρι στρουθίων καθικνέσθαι λέγων, δὲ Μονογενῆς καὶ Πρωτότοκος, πῶς ἡγνόσης τὰς ἐσόμενα, καὶ τεθήρευται παρ' ἔχθρῶν ὁ καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς διασώσειν ὑπειχνούμενος; Ἰνα τοίνυν εἰδεῖν, ὡς καὶ προέγνω τὸ πάθος, καὶ διαψυγεῖν εὐχόλως ἐξέν, ἐκὼν εἰς τοῦτο παρήλθε, προκαταμηνύει τὰ συμβούλια. Προσετίθει δὲ ἀναγκαῖως, ὡς πάντα προείρηται διὰ προφητῶν ἀγίων, προοικονομοῦντος Θεοῦ καὶ τοῦτο χρησίμως ίν' ὅταν γενέσθαι συμβῇ, σκανδαλισθεῖη μηδεῖς. Ἐξῆν γάρ ὅλως μῆδος παθεῖν τῷ προεγνωκότι τὸ συμβούλιον ἀλλ' οὐ βεβλαστεῖ πρὸς τινος, εἴλετο δὲ τὸ παθεῖν ἐκών, εὐ εἰδὼς ὅτι σωτηρία ἔσται τῷ κόσμῳ παντὶ, τὸ παθεῖν αὐτόν. Ὄπέστη μὲν γάρ τὸν κατὰ σάρκα θάνατον, ἐγήγερται δὲ πατήσας τὴν φθοράν, καὶ διὰ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἐνεφύτευσε τοῖς ἀνθρώποις σώματι τὴν παρ' ἐκυρών ζωήν· δῆλη γάρ ἡ ἀνθρώπου φύσις ἐν αἰτῷ παλινδρομοῦσα πρὸς ἀφθαρσίαν.

Αὐτὸν οὐδὲτε τούτων συνηκάνα.

(Α. I. 250 b) Ὁ μὲν τῶν δλῶν Σωτὴρ προαπήγ- γειλε ταῦτα τοῖς ἄγιοις ἀπόστολοις, οἱ δὲ οὐ συνηκάν, φησι, τὰ λεγόμενα· οὐπω γάρ ἔδεισαν ἀκριβῶς τὰ παρὰ τῶν ἀγίων προφητῶν προκεκηρυγμένα. Καὶ γοῦν δὲ προάγων ἐν μαθηταῖς, συνεις οὐπω τοῦ μυστηρίου τὸ βάθος, ἀντανίστατο λέγων· « Ἰλεώς εστι, Κύριε, οὐ μή ἔσται σοι τοῦτο. » Ἐπειτιμήθη δὲ

¹¹ Matth. xvi, 22.

ita peremptorio stylo scribit: *Quia evenire poterat, ut aliquis calumniam facret innocentem, et ob secundam copulam nuptiarum, reteri crimen impingeret, sic priorem dimittere jubetur uxori, ut secundam, prima vivente, non habeat. — Nec non quia poterat evenire ut iuxta eamdem legem uxori quoque marito dare repudium, eademi cautela precipitur, ne secundum accipiat virum.*

A relictis, Spiritu sancto replete fuerint, et complura charismata adepti sunt, et eximii ac perlustrantes toto orbe evaserunt. Cuncti igitur pares H̄is sumus, qui Christo credidimus, ejusque nomen in prelio habuimus. Et si domum quis reliquerit, supernas sedes accipiet: si patre destinetur, habet in cœlo Patrem: si fratribus procul discesserit, eum ad suam fraternalitatem Christus assumet: cum uxorem omiserit, supernam inveniet apud Deum sapientiam, ex qua bonos fructus procreabit: et si matrem aequo dereliquerit, inveniet supernam Jerusalem, quae est libera, et mater nostra (2). »

V. 31. Consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis.

B Eventura prædicens, præcedit simul perversas cogitationes, et cuiusvis scandali causam. Namque hic, qui nunc miracula ejus **383** spectaverant, ejusdemque verbis ad fortitudinem roborati fuerant, nihilominus visuri eum erant a Judæis irritissimi, crucifixum, debonestatum. Verisimile ergo erat, his ludibriis scandalizatos, ita apud se cogitare: Hic tanta potentia prædictus, et vel solo nutu prodigia patranc, qui Patris providentiam usque ad passeris perlingere aiebat, hic Unigenitus ac Primo-genitus quomodo eventura ignoravit? quomodo ab inimicis captus est, qui nosmet ipsos salvatorum promiserat? Ut ergo agnoscerent se et passionem præscire, et cum vitare facile posset, sponte ad hanc venturum, iam nunc significat quæ futura sunt. Necessario insuper adjecit, cuncta a sanctis prophetis suis prædicta, Deo id etiam antea conmode consulente, ut cum hæc fierent, nemo scandalum pateretur. Etenim licebat sine dubio ei vitare passionem, qui futuram esse noverat. Sed nemo eum coegerit, sponte pati voluit, probe sciens salutarem universo orbi fore passionem suam. Nam pertulit in carne necem, sed resurrexit victa corruptione; et per suam a mortuis resurrectionem, infudit in humana corpora propriam vitam; universalis enim hominum natura cum ipso reversa ad immortalitatem est.

V. 34. Ipsi nihil horum intellexerunt.

Et communis quidem Servator hæc sanctis apostolis prænuntiabat, illi autem haud intellexerunt, inquit, quæ dicebantur; nondum enim propheta-rum vaticinia accurate cognoverant. Quamobrem discipulorum princeps, mysterii adhuc profundiitate non intellecta, contradixit ita: « Absit a te, Domine! non eveniet tibi hoc! » Quod dictum objur-

(1) Sic prorsus idem Hieronymus lib. iii in Matth. xvii, ii. *Justi uxor, dicitur sapientia.*

(2) Paulo plura apud divi Thomæ catenam Lat. *CYPILLUS. Inveniet Jerusalem cœlestem, quæ est mater nostra. A fratribus etiam et a sororibus sui propositi glutino spiritali colligatis multo in hac vita gratiosiore accipiet charitatem.*

gatione castigatum fuit. Postquam autem a mortuis resurrexit Christus, aperuit illorum oculos¹¹, ceu quidam sanctorum evangelistarum sit; illuminati quippe fuerunt, copiosam Spiritus participationem adepti, ita ut dicerent: « Habemus firmorem propheticum sermonem, cui bene facitis attentes quasi luceræ lucenti **384** in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris¹². »

V. 38. *Iesu, fili Davidis, miserere mei.*

(1) Accessit hic ut ad omnipotentem Deum, quem tamen Davidis filium appellat: etenim enutritus in Judaismo atque indigena, non ignorabat praedicta de eo in lege et a sanctis prophetis, et quod de genere Davidis esset secundum carnem. Ergo ut jam credens, eum uti Dei Verbum sponte susinuisse carnalem de sancta Virgine sortiri nativitatem, adest ut Deo dicens: « Miserere mei, fili Davidis. » Quod enim ita animo comparatus preces obtulerit, festis mox erit Christus qui illi dicit: « Fides tua salvum te fecit. » Imitentur hunc oculis captum, hi qui in duos Christum dividunt: hic enim, ut Deum adit communem Servatorem Christum, simulque Dominum, et filium Davidis nominat: ejusdem vero majestatem testatur, dum ab eo dignam Deo operationem expostulat. Mirentur in eodem cœco confessionis constantiam; etenim nonnulli, dum is fidem prositebatur, increpabant; qui tamen non desinebat, neque prohibentium causa fiduciam dicendi amittebat. Num ita fides praliari cum omnibus, et omnia vincere. Ideo illi quidem increpabant, hic autem fidelis non cedebat, sed Dominum sequebatur, sciens pulchram esse in religione tuenda audaciam. Nam si divitiarum causa multi audent, propter animæ salutem nomine oportet pulchram audaciam sumere? — Domini gressum sicut hominis vox cum fide invocantis, meritoque honoratur a Christo cœcus. Ab ipso enim prope advocatur, ut qui fide iam appropinquaverat, nunc corpore etiam fiat **385** proximus. Nos quoque fides Christo sic admovet, ut etiam sermones ejus audire digni flamus. Jam vero cœcum prope astantem interrogavit dicens: « Quid tibi vis faciam? » Num cœci votum Dominus ignorabat? quomodo hoc credibile sit? Prudente œconomia sciœtitatus est, ut qui coram aderant, unaque incedebant, discerent, pecuniam ab eo cœcum non petere, sed tanquam a Deo divinam operationem. — Num

A τοῦτο λέγων. Ἐπειδὴ ἀνεβίω Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, δηήνοιεν αὐτῶν τοὺς ὄφθαλμοὺς καθ' ὃ γέγραψε τις τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν· κατεφωτίσθησαν γάρ, τὴν τοῦ Πνεύματος μέθειν ἀμφιλαφῆ πλουτήσαντες· ὡς λέγειν· « Καὶ ἔχομεν βεβαιότερον τὸν προφητεικὸν λόγον, φασὶν ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φανοῦται ἐν εὐχημηρῷ τόπῳ, ἥτις οὖν ἡμέρᾳ διαυγάσῃ καὶ φωτόφρος ἀνατελῇ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. »

'Ησον, υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με.

(A f. 251 b, C f. 146 b) Προσῆλθε μὲν οὗτος ὡς Θεῷ τῷ πάντα ισχύοντι· δνομάζει δὲ αὐτὸν υἱὸν Δαβὶδ· τεθραμμένος γάρ ἐν Τουδαῖσμῷ, καὶ αὐθιγνής ὑπάρχων, οὐκ ἡγνόησε τὰ διά γε τοῦ νόμου καὶ τῶν ἀγίων προφητῶν περὶ αὐτοῦ προηγορευμένα, καὶ ὡς ἐξ γένους ὑπῆρχε τοῦ Δαβὶδ τὸ κατά σάρκα. Οὐκοῦν ὡς ἡδη πεπιστευκὼς ὅτι Θεὸς ὁν δ Λόγος, ὑπέκμεινεν ἐκών τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, τὴν ἀπὸ γε, φημι, τῆς ἀγίας Παρθένου, πρόσεισιν ὡς Θεῷ, λέγων· « Ἐλέησόν μου, υἱὲ Δαβὶδ· » Οτι γάρ οὕτω διατεθεὶς προτεκόμισε τὴν ἴκετηρίαν, ἐπιμαρτυρήσει λέγων αὐτῷ δ Χριστός· « Η πίστις σου σταύκει σε. » Μιμησάσθωσαν αὐτὸν τὸν τέλος ὑψεις τρόπωστηκότα, οι διαιροῦντες εἰς δύο τὸν Ἑντ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν (2), δς ὡς Θεῷ πρόσεισι τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ, καὶ Κύριον (3) αὐτὸν, καὶ υἱὸν δνομάζει Δαβὶδ. Μαρτυρεῖ δὲ αὐτοῦ τῇ δόξῃ, διὰ τοῦ θεοπρεπεστάτην ἐνέργειαν παρ' αὐτοῦ ζητεῖν. Θαυμαζέτωσαν αὐτοῦ τὴν ἐνστασιν τῆς διμολογίας· τινὲς μὲν γάρ ἐπετίμων διμολογοῦντει τὴν πίστιν· δὲ οὐκ ἀνίει, οὐδὲ ἐνεποδίζετο ἢ παρδηστα διὰ τῶν καλυόντων. Οἶδεν δηλαδὴ πρός πάντα μάχεσθαι καὶ πάντα νικᾶν· διὸ ἐπετίμων, δὲ πιστὸς οὐχ ὑπεστέλλετο, ἀλλ' ἥκολούθει τῷ Δεσπότῃ, εἰδὼς ὅτι καλὴ ἡ ὑπὲρ εὑσεβείας ἀναίδεια· ε! γάρ ὑπὲρ χρημάτων ἀναίδειας πολλοί, ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς οὐ χρή τὴν καλὴν ἀναίδειαν ἐνδύσασθαι;—(A f. 251 b, D f. 61 b) Ιστησι τὸν Κύριον τῇ φωνῇ τοῦ μετὰ πίστεως ἐπικαλουμένου· καὶ τετίμηται εἰκότως παρὰ Χριστοῦ δ τυφλούς κέληται γάρ παρ' αὐτοῦ, καὶ ἐγγὺς γενέσθαι προστέκαται, ἵν δ ἐγγίτας αὐτῷ τῇ πίστει πρότερον, πλησίαση καὶ τῷ σώματι· καὶ ἡμᾶς οὖν ἡ πίστις παρίστησι καὶ ἐγγὺς ἀποφέρει Χριστοῦ, ὕστε καὶ λόγων ἀξιωθῆναι τῶν παρ' αὐτοῦ. Ἐγγὺς γάρ ἐνεχθέντα τὸν τυφλὸν, ἤρετο λέγων· « Τί σοι Θεός εἶνα ποιήσω; » Αρ' οὖν ἡγνός τὴν αἴτησιν; καὶ πῶς ἀν ἔχοι τοῦτο λόγον; Ἡρώτα τοίνυν οἰκονομικῶς, εἶνα δὴ μάθοιεν οἱ περιεπτηκότες, ἤγουν συμβαδίζον-

¹¹ Luc. xxiv, 31. ¹² II Petr. i, 19.

(1) Apud S. Thomam in cat. Lat. c CYRILLUS. Multus autem erat populus circa Christum; et cœci enim quidem non uerat, sentiebat autem effectum, et rapiebat per affectum quod non habuit aspectus; unde subditur: *Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset. Et oculata quidem secundum opinionem loquebantur. Sequitur enim: Diixerunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret. Cœci vero vera clamabat. Alia docetur; et alia prædicat. Et clamavit dicens: Jesu, fili David, mi-*

serere mei. Quis te docuit hæc, o homo? Num perligisti libros privatus luminibus? Unde igitur nosti luminare mundi? Vere Dominus illuminat cœcos. In Judaismo autem nutritus, etc.

(2) Contra Nestorianos.

(3) Nam Nestoriani in vocabulo *Domicus* (v. gr. euim Elisabeth salutavit matrem Domini) Deum non agnoscabant. Idcirco Cyrillus animadvergit euim dominum simili ac Deum dici.

τες, ὡς οὐ χρήματα μᾶλλον αἰτεῖ αὐτὸν, ἀλλ' ἐνέργειαν θεῖκὴν ὡς παρὰ Θεοῦ.— (Α. f. 258, D f. 61 b)

Ἄρ' οὖν ἀπηλλάττετο μὲν τοῦ νοσεῖν ὁ τυφλὸς, κατημέλει δὲ τοῦ εἶναι φιλόχριστος; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τοῖς ἔργοις τὴν εὐγνωμοσύνην ἐπεδείχνυτο. Καὶ διτῆς τῆς ἡλευθέρωτο τυφλότητος, τῆς τε σωματικῆς, καὶ τῆς εἰς νοῦν καὶ καρδίαν· οὐ γάρ δινέδεξεν αὐτὸν ὡς Θεὸν, εἰ μὴ ἀνέβλεψεν δυτικῶς. Γέγονε δὲ καὶ ἄτέροις πρόφασις τοῦ δοξάζειν αὐτὸν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. ΙΘ'.

Ἔιδον ἀτίηρον ὄντος καὶ λοιμούσεος Ζαχχαῖος.

(Α. f. 252, B f. 173, C f. 146 b, D f. 62) Ἀρχιτελώνης ἦν ὁ Ζαχχαῖος ἐν ἐπιτάσει τε πολλῇ παρ' αὐτῷ φιλάργυρον, καὶ τῆς πλεονεχίας ὁ σκοπός· τοῦτο γάρ τοῖς τελώναις τὸ ἐπιτίθεμα· ταῦτην δὲ καὶ εἰδωλολατρείαν ὄνομάζει οἱ Παῦλος, ὡς τάχα πρέπουσαν μόνοις τοῖς οὐκ εἰδόσι Θεόν. Ταύτητοι καὶ μάλα ειχότων παρδρησταί ἀντιοῦσι τοῖς προσώποις ἐνδύσαντας τοὺς τελώνας, πόρναις συντέταχεν ὁ Κύριος, οὗτω λέγων τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς· «Ἄι πόρναι καὶ οἱ τελώναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.» Ἀλλ' οὐ μεμέντκεν ἐν τούτοις ὁ Ζαχχαῖος, τξιώθη δὲ φειδοῦς τῆς παρὰ Χριστοῦ· αὐτὸν γάρ ἐστιν δι καλῶν ἐγγὺς τοὺς μακρὰν, καὶ φωτίζων τοὺς ἐσκοτισμένους. Ὁποια δὲ γέγονε τῷ Ζαχχαίῳ τῆς ἐπιστροφῆς ἡ ὅδος, φέρε οἴδωμεν. — (Β. f. 173 b) Ἐπειθύμησεν ίδειν τὸν Ἰησοῦν· ἐβλάστησε γάρ ἐν αὐτῷ σπέρμα σωτηρίας. Τεθέαται τοῦτο Χριστὸς τοῖς θεότητος ὀφθαλμοῖς· ἀναβλέψας οὖν εἰδὼν αὐτὸν καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ ἐπειδὴ σκοπὸς ἦν αὐτῷ πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, προτείνει τὴν ἡμερότητα· καὶ περαθερρύνων αὐτὸν λέγει· «Σπεύσας κατέβηθε·» ἐξήτασε γάρ αὐτὸν θεάσασθαι, καὶ ἐκάλυπτεν αὐτὸν δι δηλοῖς, οὐ τοσούτον δι τῶν ἀνθρώπων, δισσὸν δι τῶν ἀμαρτημάτων. Ἡν δὲ καὶ μικρὸς τὴν ἡλικίαν οὐ μόνον τὴν σωματικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴν· καὶ οὐκ διλλωτὸς ἡδυνθῆται αὐτὸν, εἰ μὴ ὑψώθη ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀνεβῇ ἐπὶ τὴν συκομωραῖαν, δι' ἣς ἐμελλε διελθεῖν ὁ Χριστός. Ἐχει δὲ αἰνιγμα διάγος. Οὐκ διλλωτὸς γάρ δύναται τις ίδειν τὸν Χριστὸν, καὶ πιστεύσας εἰς αὐτὸν, εἰ μὴ ἐπὶ τὴν συκομωραῖαν ἀρθῇ, μωράντας τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνεῖαν, ἀκαθαρσίαν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐμελλε δὲ, φησίν, ὁ Χριστὸς διὰ τῆς συκομωραῖας διέρχεσθαι· τὴν γάρ ναυμαχήν διενέσας ποιεῖται, διέστι τοικαὶ, τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέγατο, διέστι τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον. Καὶ πᾶς δὲ αἱρεῖ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκαλούσθε τῇ τοῦ Χριστοῦ ποιεῖται, σώζεται, συνετῶς τὸν νόμον ἐργαζόμενος, διέστι συκῆ μὴ ποιοῦσα σύκα ἀλλὰ μῶρα· μωρὰ γάρ τοῖς Ἰουδαίοις φαίνεται τῇ κακρυμμένῃ τοῖς πιστοῖς

A itaque solitus infirmitate cæcus diligere Christum neglexit? Minime; sed opere gratum animoni demonstravit. Duplici liberatus est cæcitate, et corporali et mentis atque cordis: non enim honorasset illum ut Deum, nisi vero visum recuperasset. Sed et cæteris quoque glorificandi Christum causa exstitit.

CAP. XIX.

V. 2. Ecce vir nomine *Zacchæus*.

Publicanorum princeps erat *Zacchæus*, pecuniam amore plurimum captus, et avaritiam unice spectans: hoc enim est publicanorum studium; quod idolatriæ nomine appellat Paulus¹⁷, ceu illorum tantummodo proprium qui Deum ignorant. Convenientissime igitur publicanos hanc præ se ferentes impudentiam, cum inereticibus contulit Dominus dicens Iudæorum duclibus: «Méretrices et publicani præcedent vos in regnum Dei¹⁸» Sed tamen inter hos non mansit *Zacchæus*, sed Christi clementia dignus fuit. Ipse enim prope advocat qui longinqui erant, et illuminat obtenebratos. Quænam vero se obtulerit *Zacchæo* conversionis occasio, age, videamus. — Cupiebat Jesum videre, quia salutis semem jam in eo germinabat. Viderat eam rem Christus divinitatis oculis; nunc vero suspiciens ipsum quæque humano visu observavit. Et quia finem sibi propoauerat omnium hominum salutem, benignitatem exprimit, eique animos addens, «Descende», inquit; siquidem ille videre Jesum cupierat, sed turba impediebatur non tam hominum **386** quam peccatorum (1). Eratque statuta exiguis non corporali solum (2), verum etiam spirituali; neque aliter illum videre poterat, nisi in sicutum fatuam condescendens, juxta quam Christus præteriturus erat. Latet autem in sermone ænigma. Quippe nemo aliter Christum videre potest, atque in eum credere, nisi in fatuam sicutum se attollat, id est nisi membra sua, dum in terra degit, sine sensu officia, ad fornicationem scilicet, ad immunditiam, et reliqua. Futurum enim erat, ut Christus prope fatuam sicutum transiret. Nempe quia legalem decurrentis viam, quæ sicut instar erat, stulta mundi elegit, id est crucem atque necem. Et quicunque sibi tollit crucem ejus, et Christi vitam sectatur, salvus fit. Sapienter scilicet legem exsequens, quæ est sicutulnea, haud sicut fructificans sed mora (fatuitatem). Fatuitas enim Iudeis videtur interioris fidelium viæ ratio, circumcisio nempe malitia, otium ab iniqua actione; qui sane haud sensibile præputium cœidunt,

¹⁷ Ephes. v, 5. ¹⁸ Matth. xxi, 31.

(1) Hic apud S. Thomam in cat. et CYRILLUS. Turba autem est imperitæ confusio multitudinis, quæ verticem nequivit videre sapientiæ. Ergo *Zacchæus* quadriu in turba est, non videt Christum; sed plebeiam transgressus inscitiam, meruit quem desiderabat aspicere.

(2) Statuta ergo *Zacchæi* pusilla erat, ut nemo haec tenus dubitavit; non autem Christi Domini, ut hodiernus quidam scripsit, qui præpostere fortasse intellexit vulgati Latini versicolum: *Zacchæus quærebat videre Jesum; et non poterat præ turba, quia statuta pusillus erat.*

neque sabbatum obseruant. Cognovit itaque illum ad obedientiam paratum, sive serventem, et ex nequitia in virtutem flecti cereum. Quare et vocat, et accedit illum lucraturus; qui festinus descendit, Christumque Iætabundus domi excepti; » Iætabundus, inquam, non solum quia illum ut satagebat viderat, verum etiam quia nominatum appellatus ab eo fuerat, eumdemque hospitio præter suam exspectationem suscepturus erat.

V. 5. *Zacchæus, festinans descendere, quia hodie in domo tua oportet me manere.*

Provisio hæc erat, probe enim rem futuram sciebat. Noverat hominis animam ad sanctum vitæ genus eligendum per quam proclivem. Ergo eum ad pietatem convertit, qui Jesum libenter suscepit, rem quippe **387** insperatam consecutus. Sed fortasse aliquis dicturus erat communi nostro Servatori Christo: Apud Zacchæum hospitaris, apud, inquam, publicanorum præfectum, qui avaritiæ mores nondum exuit? Utique, respondisset: id sciebam, cum Deus natura sim, et terrestrium omnium vias inspiciam; cunque insuper futurorum scientiam habeam, ad pœnitentiam hunc vocavi, quia paratus huic agendæ est.

V. 8. *Dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus.*

Vides¹⁰ quomodo publicanorum præfector, ille, inquam, avarus, repente misericors, et pauperum amator factus est? Distributorum se spondet egentibus opes; et quos fraudaverat certiores facit reddituum se illis ex legis norma; quatuor jubeuntis pro una ove restituere, juxta Davidis judicium, qui ovem pauperi raptam, quadruplam reddi a plagiario mandavit¹¹.

V. 9. *Hodie salus domini huic facta est.*

Quo enim ingreditur Christus, ibi omnino salus fit. Neque post alias moras, vel promittentis ritu, sed hodie Zacchæus salutem Christus denuntiat, quoniam et ille statim quæ promisit, in rem contulit. Non enim dixit, Dabo dimidium; neque fraudulis dixit, Reddam quadruplin: obtemperavit quippe Salomonis monenti: « Ne dicas, Postea revertere, et cras dabo¹²; » sed, « Ecce, inquit, do et redbo. » Quare et Christus: Hodie das, ait, hodie tibi salus. Oportuisset itaque Iudeos gratulari Zacchæus præter spem salvato; quia et ipse de filiis erat Abraham, quibus per Christum redemptionem Deus oraculo prophetarum promiserat.

V. 11. *Adjiciens dixit parabolam: Homo quidam nobilis, etc.*

Hac, quæ in manibus est, parabola priorem simul suum ad homines adventum, et hinc discessum,

Α ἐργασία, ἐν περιορῇ κακίᾳ, καὶ ἀργῷ φαύλῃς πράξεως· μὴ μέντοι αἰσθητῶς ἀχρονιστίαν περιτεμόντων, καὶ τηρούντων τὸ Σάββατον. Ἔγων τούντων αὐτὸν ἔτοιμον εἰς ὑπακοήν, καὶ θερμὸν εἰς πίστεν, καὶ εὐμετάβλητον ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν· διὸ καὶ καλεῖ, καὶ ἀπεισ τερδήσων αὐτὸν· δὲ « σπεύσας κατέβη, καὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν χαίρων, » οὐ μόνον διτὶ εἶδεν αὐτὸν ὡς ἐξῆται, ἀλλ' διτὶ καὶ ἐκλήθη παρ' αὐτοῦ, καὶ διτὶ ὑπεδέξατο αὐτὸν, ὡς οὐκ διτὶ προσεδόχησεν.

Zachæus, σπεύσας κατέβηθι· σήμερον γάρ ἐτῷ οἴκῳ σου δεῖ με μεῖναι.

(Α f. 253 b, Β f. 174) Πρόγκωσις αὐτη θελα, εδ γάρ ἡ πίστατο τὸ ἑσμένον· εἶδεν ἀνθρώπου ψυχὴν ἔτοιμότατα διανέυσαν εἰς γε τὸ βιοῦν ἐλέσθαι B ἀγίων· καὶ μετέθηκεν εἰς εὐσέβειαν· ὑπεδέξατο γάρ, φησι, τὸν Ἰησοῦν χαίρων· Ἐτυχε γάρ ὧν μὴ προσεδόκα· ἀλλ' Ιωάς ἐκεῖνο φαίη τις ἀν τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ· Αὐλίζῃ παρὰ Ζαχαῖῳ καὶ παρὰ τῷ τελευτῶν ἥγουμένῳ, δις οὖτω τοὺς τῆς φιλοκερδείας ἀπενίψατο τρόπους; Ναὶ, φησίν· Οὐδα τοῦτο, Θεὸς ὧν φύσει, καὶ τὰς ἐκάστου τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἐποπτεύων δόδοις, καὶ πρὸς τούτοις ἔχων τῶν ἐσομένων τὴν γνῶσιν· ἀκληρὰ πρὸς μετάγνωσιν, πρόδυμον διτὰ πρὸς τοῦτο.

Tὰ ἡμίση τῶν ὑπερχρητῶν μου, Κύριε, δίδωμι τοῖς πτεροῖς.

(Α f. 252 b) Ὅρφες πῶς δ τελευτῶν ἥγουμενος, δ φιλάργυρος, εὐθὺς ἐλεήμων καὶ φιλοπτωχίας γέγονε C ἁραστής, διανέμειν ἐπαγγελλόμενος τοῖς ἐνδεστοῖς τὸν πλοῦτον, καὶ τοῖς ἡδικημένοις ἀπολογούμενος, κατὰ τὸν νόμον τὸν τέσσαρα πρόβατα ἀνθ' ἐνδεστοῖς καλεόμενα, κατὰ τὴν τοῦ Δαΐδιον κρίσιν περὶ τοῦ τὴν ἀμνᾶδα λεγθέντος ἀπεστερηκέναι τοῦ πτωχοῦ. (Καὶ τὴν ἀμνάδα γάρ, φησι, ἀποτίσει τετραπλασίαν (4).)

Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἀγέστερο.

(Α f. 254) Ἐνθα γάρ ἀν εἰσάλη Χριστὸς, ἐκεῖ πάντως ἐστὶ καὶ σωτηρία· οὐκ εἰς ἀνασθάλας δὲ οὐδὲ ἀπαγγελίας, ἀλλὰ σήμερον τῷ Ζαχαῖῳ τὴν σωτηρίαν δ Χριστὸς εὐαγγελίζεται· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἀντίκα πεποίηκεν δ ἐπιγγείλατο. Οὐδὲ γάρ εἰπεν· Δώσω τὰ ἡμίση, καὶ τοῖς ἀδικηθεσίν ἀποδώσω τετραπλοῦν· ἤκουσε γάρ τοῦ Σολομῶντος· « Μή εἶπες· Ἐπάνηκε, καὶ αἱρεῖν δώσω· ἀλλ', « Ίδού, φησι, δίδωμι καὶ ἀποδίδωμι· » Διὸ καὶ δ Χριστὸς· Σήμερον, φησι, δίδωσι, σήμερόν σοι καὶ τὴν σωτηρίαν. Ἐδει τοινυ τοὺς Ἰουδαίους χαίρειν ἐπὶ Ζαχαῖῳ σεσωσμένῳ παραδέξως· διτὶ καὶ αὐτὸς εἰς υἱοὺς ἐτέλει τῷ Ἀδραδύ, οἷς τὴν διὰ Χριστοῦ λύτρωσιν διὰ προφητῶν ἀγίων ἐπιγγείλατο δ Θεός.

Προσθεὶς εἰκὲς καραβολήν· Ἀνθρωπός τις αὐτηνής, κ. τ. λ.

(Β f. 255) Διὰ τῆς ἐν χερσὶ δὲ παραβολῆς, ὅμου καὶ τὴν προτέραν εἰς ἀνθρώπους διφίξιν ἀσυτοῦ, καὶ

¹⁰ II Reg. XII, 6. ¹¹ Prov. III, 28.

(1) Sic etiam Vulgatus Latinus; nec non Exod. XXII, 1. At Græcus Vaticanus hic: ἐκταπλασίαν, septuplum.

τὴν ἐνθένδε ἀποδημίαν, τὴν τε μετὰ ταῦτα τῆς βα- A σιλεῖας ὑποδοχήν, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἐπ' ἀγαθαῖς ἐπίσιοι προσδοκωμένην ἡμῖν δευτέραν αὐτοῦ θεοφάνειαν, αἰνίττεται καὶ ὡς κατ' ἔκεινον καιροῦ, τῶν μὲν ἀξίων αὐτοῦ βασιλεύει, κοινωνίους αὐτοὺς τῶν ἀγαθῶν καὶ δὴ καὶ τῆς βασιλείας ποιησάμενος· τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου τὸ κήρυγμα παραιτησαμένων, ἐν ἐκθρῶν τὸ χώραρι καὶ πολεμίων διατούς καταλεξάντων κριτῆς ἔσται ἀπαραίτητος. Ταῦτα δὲ ἐν παραβολῆς ἐθέσπιε τρόπῳ, σαφῶς διδάσκων, δι τοῦ μήπω τότε ταῦτ' ἔξεφανεν ἀνθρώποις συνών, δι τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐνειστήκει καιρός. "Ἐλεγε δὲ οὖν ταῦτα καὶ παρεδίδου, ἐν Ἱεροχοὶ μὲν ποιούμενος τὰς διατριβὰς, ὅρμων δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα· καὶ ἐλεγεν ἀναγκαῖως· ἐπειδὴ πολὺς ἦν ὁ περὶ αὐτοῦ παρὰ τοῖς πᾶσι λόγος, ὡς αὐτίκα τότε μέλλοντος ἐν τοῖς Ἱεροσόλυμοις τὴν διὰ τῶν πρεφητῶν ἀνακεχηρυγμένην αὐτοῦ βασιλείαν παραλήψεσθαι· ἡς ὑπονοίας μυρία τοῖς πολλοῖς ἀγίνετο αἴτια, τὰ πρὸς αὐτοῦ δρώμενα θαύματα, αἱ τε παράδοξοι· δυνάμεις, δὲ ὡν τοὺς θεωμένους ἐπειθεν ἀφρότως, αὐτὸν εἶναι ἡγεισθαι τὸν ἐκ πατέρων αὐτοῖς κατηγελμένον καὶ προσδοκώμενον Χριστόν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡδη παρείναι τῆς αὐτοῦ βασιλείας τὸν καιρὸν ὑπελάμβανον, ἀναγκαῖως τοὺς τοῦτο νομίζοντας διωρθοῦτο τῆς ψευδοῦς δόξης.

(Α f. 255 b, Β f. 175 b) "Οπερ οὖν ἐφημεν, καταγράφει τῆς παραβολῆς δὲ σκοπὸς δλην ὡς ἐν βραχέσι τῆς ἐφ' ἡμῖν γενομένης οἰκονομίας τὴν δύναμιν, καὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὰ ἀπ' ἀρχῆς δχρι τέλους. Γέγονε μὲν γάρ ἀνθρωπὸς Θεὸς ὡν δὲ Δόγος· κεχρημάτικε δὲ διὰ τοῦτο δοῦλος· ἀλλ' ἦν καὶ ξεινὸν εὐγενῆς, κατά γε τὴν ἐκ Πατρὸς ἀρρήτου γέννησιν· ἀποτεράνας δὲ τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ μυστήριον, εἰς τὴν ἀνούσαν αὐτῷ κατὰ φύσιν ἀναπεφεύτηκε δόξαν, καὶ οἷον ἀποδεδήμηκεν εἰς χώραν μακράν· χώρα γάρ ἐτέρα περὶ τὴν γῆν, δούραντος· ἀνέδη δὲ λαθεῖν ἔαυτῷ βασιλείαν. Πῶς δὲ δι τῶν διων βασιλεύων μετὰ τοῦ Πατρὸς, ἀνεισι πρὸς αὐτὸν ληψόμενος βασιλείαν; Δηλονότι ἀνανθρωπήσαντι τῷ Υἱῷ καὶ τούτῳ δίδωσιν δὲ Πατήρ· ἀναφοτῆσας γάρ εἰς οὐρανὸν, κεκάθικεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν τοῖς ὑψηλοῖς, τὸ λοιπὸν ἔκδεχμενος, ξεῖς οὖν τεθώσιν οἱ ἐκθροὶ αὐτῷ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

Καλέσας δὲ δέκα δούλους ἔαυτοῦ, διδώκει αὐτοῖς δέκα μρᾶς.

(Α f. 255 b, Β f. 275 b, C f. 147) (1) Διανέμει γάρ δὲ Σωτὴρ τοῖς ποιεύσασιν εἰς αὐτὸν, τὴν τῶν θείων χειροσιμάτων διαφοράν· τούτῳ γάρ εἰναι φαμεν τὰς δέκα μυνᾶς. Πλὴν πολλὴ τούτων δὲ διαφορὰ πρὸς ἔκεινους, οἱ καὶ διως ἡρνήσαντο τὴν βασιλείαν αὐτοῦ· οἱ μὲν γάρ ἀνταίρουσιν, οἱ δὲ τῆς ἐπ' αὐτῷ

(1) Hic plura apud S. Thomam in cat. Lat. & Cy-
rillus. Ascendens autem (ad cœlos) dispensavit
credentibus in eum divinorum charismatum differ-
entiam; Sicut servis committuntur Dominicæ fa-
cilitates, ut aliquid lucrantes, famulatus sui ferant
præconia. Unde sequitur: *Vocatis autem servis*

A et post hæc regni receptionem, necnon secundam quam 388 bona spe exspectamus Dei manifestatio- nem, significat: et quod illo tempore super dignos se regnaturus sit, eosque bonorum suorum adeoque et regni facturus participes: illis contra qui in præsento vita Evangelium reeusaverint, seque in adversariorum ei hostium loco constituerint, inexorabilis iudex futurus. Hæc autem sub parabolæ forma edidit; perspicue docens, quandoquidem hæc patesciebat cuius boniñibus versans, nondum regni sui tempus instare. Hos ergo sermones serebat Hierichunte diversans, et mox Hierosolyma quoque prosectorus. Sic autem necessario loquebatur, quia multus erat de ipso apud omnes rumor, quasi tunc in ipsis Hierosolymis capturus eset prædicatum a prophetis regnum: cujus suspicione quam plurimæ cause apud populum erant, patrata uimur ab eo miracula, et virtutes extraordinariæ, quibus firmiter spectatoribus persuadebat ut crederent se esse promissum illum jam inde a patrum statibus et exspectatum Christum. Quia igitur regni ejus tempus tunc adesse putabant, necessario eos qui ita existimabant, a falsa opinione retrahebat.

C Sicut ergo jam diximus, scopus parabolæ est breviter repræsentandi totam, quæ nostri causa suscepta fuit, incarnationis rationem, Christique a primordiis ad finem usque mysterium. Factus est enim Deus Verbum homo, in servili condizione se gessit; sed tamen erat et est nobilis, quod attinet ad ineffabilem ex Patre nativitatem. Peracto autem in suscepta carne mysterio, ad insitum sibi naturaliter gloriam reversus est, atque in longinquam velut regionem prosectorus. Nam diversa a terra regio cœlum est. Ascendit autem ad capiendum debitum sibi regnum. Sed enim quomodo is qui universaliter cum Patre regnat, ad capiendum apud eumdem ascendit regnum? Nempe humano Filio id quoque Pater attribuit: namque in cœlum redux, sedet ad dexteram majestatis in excelsis, 389 de cætero exspectans donec ponantur inimici sui scabellum pe- dum ipsius.

D

V. 15. *Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mras.*

Fidelibus quippe suis divinarum gratiarum varie- tatem impertit Servator. Has enim esse dicimus de- cem mras. Verumtamen grandis est his discordia aduersus eos qui regnum illius detrectarunt; alteri enim resistunt, alteri servitio ejus gloriantur. Igitur ceu bonis famulis Dominicæ commissæ fuerunt opes,

etc. Consuevit sacra Scriptura in signum per- fectionis uti numero denario; quem si quis nume- rando excedere velt, ab unitate iterum inchoabit, quasi denario perducto ad metam. Et ideo in diape- ratione talentorum eum qui metam alligit divini officii, decem ait mras recepisse.

ut aliquid in his negotiis, debitas fideliitatem suam laudes reportarent. Sed enim sui, inquit, cives illum oderant. Illoc nimurum imputat Iudeis Christus : « Nisi opera inter eos fecissem, quae nemo alias fecit, peccatum non haberent. Nunc autem et viderunt, et nihilominus oderunt me Patremque meum »¹¹. » Hi noluerunt illum super se regnare; Zacharia propheta nequidquam clamans : « Gaudete valde, illia Sion, quia ecce rex tuus venit ad te justus et Salvator »¹². » Et Isaías similiter : « Ecce, inquit, rex justus regnabit, et principes cum iudicio imperabunt »¹³. » In quo et ipse quandoque Christus per Psalmistæ lyram dixit : « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion monte sancto ejus »¹⁴. » Negarunt itaque regnum ejus (Iudei), dum Pilato dixerunt : « Non habemus regem nisi Cæsarem »¹⁵. » Ήρημαντο τοινυν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, φάσκοντες Πιλάτῳ. « Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα. »

V. 15. Cum redire, accepto regno.

Igitur reverso, post acceptum regnum, viro illo nobili, id est Christo, laudem consequentur, et supernis deliciis abundabunt doctrinæ ministri. Nam decuplo vel saltem quinquiplo effectio talento, quia multos homines lucrati sunt, deceim vel quinque urbibus præficiuntur, id est non iis tantummodo quibus antea, verum etiam aliis multis dominabuntur. — Nunc quoque **390** Servator talenta famulis suis distribuit, ad evangelicæ normam parabolæ. Eia paudente corda vestra, et lætanter excipite. Strenui estote mensarii; quod datum est, prudenter negotiamini, vestraque devotione augete. Grande sanctisque dignum hinc gaudium constat, et fidelitatis laus subsequitur. Sed cur haec aio, omisso quod majus est? Cœli cives nos efficit, ad regnum ducit, et cum nostro compatrio Servatore Christo glorificat. Id ex ipsis quoque evangelicis litteris ages cognoscamus. Qui talentis quinque a patrefamilias acceptis alia quinque superlucratus est, quid ait, ad dominum accedens? « Domine, quinque talenta dedisti mihi, ecce alia quinque ex his confeci »¹⁶. » Viden' quanta sit studiosi laboris gloria? Quid vero ad haec Christus? « Euge, serve bone et fideli, quia in paucis fuisti fideli, super multa te constituam; intra in gaudium domini tui »¹⁷. » Quid his verbis ad potentiam majas? quid præstantius ad felicitatem? Laudes a Christo, suffragium Domini locum studiosam coronans operam: « Adelam eum appellat, qui sua industria fructum peperit. Jam vero num lucrum illud Domino attulit? Num hic re aliqua ad usum suum eget? Ipse est rerum omnium plenitudo; atque, ut Joannes ait, « De plenitudine ejus nos omnes accepimus »¹⁸. » Sed cum nobis ipsi lucramur, et

¹¹ Joan. xv, 24. ¹² Zach. ix, 9. ¹³ Isa. xxxii, 1. ¹⁴ Ibid. 21. ¹⁵ Joan. i, 16.

(1) In marg. Kyrillou διμιτίᾳ. Nempe hic locus sumitur ex Cyrilli quadam homilia a catenæ auctore Niceta. De Cyrillic homiliis deperditis diximus in Præfatione (hujus ed. nov. t. I, col. 95). Et quidem

δουλείας φέρουσι τὸ καύχημα. Οὐκοῦν ως οικέται γνήσιοι τὸν Δεσποτικὸν θεαρρήθησαν πλοῦτον, ἵνα τι προσεργασάμενοι, τοὺς τῇ γηναιστήτῃ πρέποντας ἐπαίνους κερδάνωσι. 'Αλλ' οἱ πολῖται αὐτοῦ, φησιν, ἐμίσουν αὐτὸν· τοῦτο τοῖς Ιουδαιοῖς ὥνεδισεν δὲ Χριστός. « Εἰ μὴ τὰ ἔργα ἐποίησα ἐν αὐτοῖς, & οὐδεὶς ἀλλος ἐποίησεν, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ καὶ ἐωράκαστο καὶ μεμισήκαστο καὶ ἐμὲ καὶ τὸν Πατέρα μου. » Αὐτοὶ οὐκ ἡθέλησαν αὐτὸν ἐπ' αὐτοὺς βασιλεῦσαι· καίτοι Ζαχαρίου τοῦ προφήτου βαῶντος· « Καίρε σφόδρα, Θύγατερ Σιών· διτὶ ἰδού δὲ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων. » Καὶ Ἱσαὰς δὲ δομίως. « Ἰδού δῆ, φησι, βασιλεὺς δίκαιος βασιλεὺσει, καὶ δροντες μετὰ κρίσεως ἄρχουσι. » Ναὶ μὴν καὶ αὐτὸς ἔφη που Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ Φαλλοντος λύρας· « Ἔγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ, ἐπὶ Σιών δρος τὸ ἄγιον αὐτοῦ. » Ήρημαντο τοινυν τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, φάσκοντες Πιλάτῳ.

'Ἐν τῷ ἐπανειλθεῖν αὐτὸν λαβόντα τὴν βασιλείαν.

(A f. 256) Ὅποστρέψαντος τοινυν μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ εὐγενοῦς, δῆλον δὲ διτὶ τοῦ Χριστοῦ, ἐπαίνων τεύξονται, καὶ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς ἐντρυφήσουσιν οἱ τοῦ λόγου διάκονοι. Δεκαπλασιάσαντες γάρ, ἤγουν πενταπλασιάσαντες τὸ τάλαντον διὰ τοῦ κερδάναι πολλοὺς, ἐπάνω δέκα πόλεων ἢ πέντε γενήσονται· τουτέστιν ἀρξουσι πάλιν, οὐχ ὡν ἥρξαν πρὸ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων ἐτι: πολλῶν. [A f. 257 B f. 175 b] (1) Διανέμει καὶ νῦν ὁ Σωτὴρ τάλαντα τοῖς ἰδοῖς οἰκέταις, κατά γε τὴν ἐν Εὐαγγελίοις παραβολὴν. Οὐκοῦν ἀπλώσατε τὰς καρδίας, καὶ ὑποδέξαθε χαροντες· δόκιμοι γένεσθε τραπεζῖται· ἐμπορεύσασθε τὸ δοθὲν, ἐπιστημόνων· πολυπλασιάσατε ταῖς ἐπιεικεῖαις. Μέγα καὶ ἀγιοπρεπὲς τὸ καύχημα, καὶ τοὺς τῆς γηναιστήτος ἐπαίνους προξενεῖ. Καὶ τι τοῦτο λέγω, τὸ ἐτι μεῖζον ἀφεῖς; Οὐρανοῦ πολίτην ἔργάζεται, εἰς βασιλείαν ἀναφέρει, αὐτῷ συνδοξάζεσθαι ποιεῖ τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ. « Ἰδωμεν δὲ τοῦτο, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν εὐαγγελικῶν γραμμάτων. Ο τὰ πέντε τάλαντα λαβὼν παρὰ τοῦ οἰκοδεσπότου, προσεργασάμενος δὲ καὶ ἔτερα πάντε, τί προσέρχεται λέγων; « Κύριε, πέντε τάλαντά μοι εἴωκας, τὸ δὲ ἐποίησα μᾶλλα πάντε. » Ήρξέ δοσον ἐστὶ τῆς φιλοκονίας τὸ καύχημα; Καὶ τι πρὸς αὐτὸν ἔφη Χριστός; « Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ὅλῃς ἡς πιστός, δὲ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν καρέν τοῦ Κυρίου σου. » Τι τούτου τὸ μεῖζον εἰς δύναμιν; τι τὸ αἰρετώτερον εἰς εὐημερίαν; Ἐπαντοι περὶ Χριστοῦ, καὶ φῆμος Δεσποτική στεφανοῦσα τὸν φιλεργήσαντα, πιστὸν δύναμει τὸν καρποφορήσαντα νοητῶς. Μή γάρ τῷ Δεσπότῃ τὸ κέρδος προσήνεγκε; Μή

de Joanne Baptista in not. ad Luc. iii, 4; de electione apostolorum ad Luc. vi, 13, de divite horrea dilatata volente ad Luc. xii, 19; denique de passione Domini infra cap. xxiii, 23.

γάρ χρήσεις τινές ἐν τοῖς καὶ διευτόν ; Αὐτός ἐστι τὸ πάντων πλήρωμα, καὶ ὡς ὁ πάντος Ἰησόν ; φησίν, « Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες ἡμεῖς διάδομεν . » Ἀλλ᾽ ὅταν ἡμεῖς διευτόν ; περδόνωμεν, προσωρινῶμεν δὲ καὶ ἔτερους, τοὺς χαίρει Χριστός πλούτον τὴν ἡγεῖται τὴν ἡμῶν εὐδοκίμησιν. Καὶ τὸ ἐπι μεῖζον ἐρῦ . τρεψήν ὥστερ ποιεῖται τὸ πρόγραμμα . διὸ δὲ ἐστιν ἀλλοθὲς ὁ φράμ, πάλιν ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν μαθήης γραμμάτων· νεονοθήτης μὲν γάρ τὴν ἐκ Σαμαρείας γνωστὰ· εἰτα λεγεῖσθαι ἀκείνης. « Οὐτε Ἰελθῆ Μισοίας, ἀπαγγελεῖται ἡμῖν τόποντα, διευτόν δημαρτῆ κατέστηται, λέγων . » Ἐγὼ εἰμι ὁ λελῶν σοι. » Καὶ τὸ μὲν γνωστὸν δρόμῳ συντελεῖσθαι, καὶ τὴν Σαμαρείτων μαρκυσταγώγητρος πόλιν. Εἰδὼς δὲ Χριστὸς ὃς πολλοὶ πιστεύουσιν ἐπ' αὐτὸν, τοὺς ἄγιοις δρόσους αἴσπετε. » Τρέψει γάρ ὥστερ τὴν ἡμεράτην φύσιν, ταῦτα ποιοῦσιν ἡ δοκτηρία.

« Ο μὲν αὖτις γνήσιος εἰκάστης, (ἀναβίσσοραις γέρεσιν;) δεῖται τὸν τοῦ λόγου σπεστὸν, τὸν τῆς ἀπεικόνισας ἀναθήσατο επέφραν . εἰσεκέμισται γάρ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Λίμνου δεσπότου. Ὁ δέ γε λαδίνων τὸ [εἰ] τάλαντον, εἰτα γεγονός δικηρίδος, προσεργεσάμενος δὲ παντελῶς οὗτὸν, κατεκρύψας δὲ μᾶλλον εἰς τὴν αὐτὴν, ταῦτα ἀσχάτας περιπέπτων δίκαιας. Θύγαρων τοίνυν τὴν μύμησιν, ἀποπερφύμεθε τῆς διεντόνων διανοίας τῶν ἀπερρητικῶν καὶ ἐπάρτων δικαιον, τὸν ἐπ' ἄγαθοις θηλεόν τονούσαμεσι· μή εἰς ἀργίαν, τὴν διδείσανταν ἡμῖν παρὰ Χριστῷ καταχώσαμεν χάριν. Φημὶ ποὺ διὰ φωνῆς Ἡσαΐου ὁ τῶν διλαν Θεός· « Περεῖς λαλησάτε εἰς τὴν περδίαν Ἱερουσαλήμ. » Τί δέ, εἰ δὲ μὴ διδόσκων, τοὺς ἀφελεῖν εἰσιθέας ἀκύρωνται λόγους τοῖς ἀχρωμάτεοις. οἱ δὲ οὐκ εἰς νοῦν καὶ περδίαν ἀποτίθενται τὴν μυσταγωγίαν, ἀλλ᾽ ἐπικρητήσαντες μόνον, καὶ γυμνοῖς ἐπιπίνοις ἀμειψάμενοι τὸν μυσταγωγὸν, διγευστοὶ τῶν Ιερῶν ἀπομένουσι διδαγμάτων; « Δρα διατῆσαι· προστῆσαι τὸν μυσταγωγὸν; Ητα, τούσις εὑρήσεις λόγων, διὰ τοῦ θεοῦ βήματος; τοὺς διακοποῦντας εἰσέφη, διανειπάσηται τὸν ἀκρωμάτων τὸ βήθυνον, καὶ εὐδιόφρων εἰπεῖ διὰ τοῦτο τὸν δικαίον; Κατεκρύψαται γάρ μᾶλλον, εἰς ἐστιν Λίμνην ἢ τῆς ἀπαγγελεῖται παραβολῆς. » Ο γάρ τοι τὸ τάλαντον λαβέντον παρὰ τὸν οἰκοδεσπότον, κατέχεσσε μὲν εἰς τὴν αὐτὴν, καὶ ἀποιντιπλασίσαστον ἔχων, προσανθράξεις λέγειν· « Κύρος, οὐκ ἔχεις τὸ σέν. » Αὕτη δὲν διεγίνεται καὶ γράφειν ἡ ἔξιστη, ή κατεδικεῖσθαι μᾶλλον ὡς ἀναγράφεις; « Βέδει σε γάρ, φησι, καταβαίειν τὸ δρυγύριον μου τοῖς τραπεζίταις· κατέγειται δὲν δικορείσθαι τὸ τέρπον στὸν τόπον. » Θύκοιν ὡς τραπεζίταις ὑψηλοὶ ἀπαστήματος τὸ δεσποτεῖτον δρυγύριον διεσάλειο ἔργον· δημιεῖ δὲ λαθόντες, ἀπόθεσθε εἰς νοῦν τὸ διδένων, καὶ εἰς τὸ βήθυνος τῆς διεντόνων περδίας πρόσθιτος· εὐ εἰδένεις, δεῖ τὰ εἰς τὴν περιπόμενα τῶν οπαρκάτων, διγχωνύμετα μὲν ταῖς βάλοις, καρποφόροι· τὰ δὲ δικατάχωτα διαρκάσται.

(Δ. I. 257 b) Έρει καὶ ὡμὴν ὁ χρήσας τὰ τάλαντα· Εἰ γάρ αὐστηρόσιμος, φησι, θερίζων διποὺ οὐκ εἰστάπει, διὸ τι μὴ τὴν διδείσαντα χάριν (τοῦτο γάρ ἐστιν ἡ μνᾶ) διδώκας τοῖς τραπεζίταις, ταῦτας τε προσθήκας εἰς ἀπόλευσιν τοὺς εὖ εἰδένεις δοκιμάσειν τὰ παρά

A ceteris simili presutus, tunc Christus latatur : oper suas existimat bonam nostram vitam. Sed et maius aliquid dicam : alibi omnis loco, hoc habet negotium. Quod autem vere dicam, rursum ex evangelio dico litteris. Sanctorum matris membra debuit ; cumque illa diceret ventorum esse Messiam qui omnia nobis numerabat ; ipse semet recte dicens : « Ego illa sum, qui tecum loquorst. » Tunc mulier coram reversa, Samaritanorum civitatem sacra notitia imbuit. Videns autem Christus multos sibi esse credituros, **391** sanctis ait apostolis : « Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitisst. » Alli certa quodcummodo per benignam ejus naturam, itorum, qui pertinuerat, recuperata salutis partiturae : « Τέγω βρῶσιν ἔχοντα φαγεῖν, ήν διμεῖς οὐκ εἶπετε. » Τρέψει γάρ ὥστερ τὴν ἡμεράτην φύσιν, ταῦτα ποιοῦσιν ἡ δοκτηρία.

Ergo fideli servus (rursus enim ad sermonis scopum revoītor) boni actus sui corona redimitur; introductus enim est in gaudium domini sui. Qui autem tuum accepérat, deinde desidens nihil lucratus fuerat, sed illud potius humi defoderat, maximus pueras dedit. Caveamus itaque quominus hunc imitemur; efficiamus animo sterilem ac detestandam ignorantiam ad honorum operum studium : ne otio, inquietum, dālam nobis a Christo gratiam inergamus. Ait alicubi Isaiæ voce universalis Deus : « Sacerdos loquitur ad cor Jerusalemst. » Quid vero, si magister quidem utiles audientibus necat sermones, hi vero in cor mentemque doctrinam non recipiant, sed solo plausu audisque laudibus magistrum remunerantes, sacram rapere eruditioem non degustent? Num idcirco oportet magistrum quoque desiderare? Atqui ante tribunal Christi quomodo sibi met patrocinabitur, si quidem audientium accusata ignavia, hanc otiū sui ceu probabilem causam afferat? Poties enim condemnabitur, ut ex evangelica parabolā cognoscere licet. Nam qui unum talentum accepérat a patresfamilias, id hunc obruit, atque ita non multiplicatum servans, deinde retulit dicens : « Domine, en quod tuum zat habes. » Num ergo laudatus fuit et præmio affectus? An potius uti ignavus damnatoria sententia percūsus? Oportuerat enim, inquit, a te pecuniam meam committit nummulariis, et tunc veniens ego recipissem utique quod meum est cum usura. Itaque ceu peritis nummulariis Dominicas vobis pecuniam ego trade; vos vero accipientes, in monie, quod datum est, reponite, atque intra cordis penetralia recondite: bene conscientii, semina in terram jacta, si modo glebis adobruantur, fructum reddere; minime autem infossa, diripi.

392 Dicet etiam vobis is qui talanta utenda comisisti: Si ego homo austerior sum, metens quod non sevi, eur datam tibi gratiam, hec enim est mna, mensariis non comisiisti, id est, illorum non tradidisti, qui accepta a te recte testimare po-

st Ioseph. IV, 26. st ibid. 32. st Isa. XL, 2.

terant? Namque ego veniens, exagissem rem suam. A scilicet; Ἐγώ γάρ εἰσακόν, οὐπρέσταν ἀπήγησα, τὸ ἔργον σὺν τόπῳ. Τόν μὲν γάρ διδασκεῖτων ἐστὶ τὸ καταστέρειν· τοὺς ἀκρωμάνους τὸν ἀπωφελῆ καὶ σωτῆρον λέγον· Ἐργον δὲ ἱσχύος τῆς παρὰ Θεοῦ, τὸ καλεῖν εἰς εὐπειθεῖσαν τοὺς ἀκρωμάνους καὶ εὐχαριστούς αὐτῶν ἀποφανεῖν τὸν γεῦν (f). — (A. f. 258 b) Ὁ μὲν ὄντηρος; οὐκέτης νεκρὸν θεὶς τὸ χάρισμα καὶ μὴ ἀπεργασίαμενος, γυρνός καὶ τοῦ θιθέντος ἐσται χαρίσματος· οἱ δὲ τὴν ἀμείνων βασισάντες δόξην, ἐν προσθήκαις θύονται τὸν ἀνακενθάνειν. — (B. f. 178 b) Σημειωτέον εἶ διτὸς ἡ Ἑτερος, τὸν ἀναγγελιστῶν οἶδε καὶ ποσθῆτος διαφορὰς τῆς γενομένης τῶν ταλάντων διενομῆς. «Ὥ μὲν γάρ, φαστοί, δέδωκε πάντες τάλαντα, φὰ δὲ δύο, φὰ δὲ ἑν, τοὺς ἀπόστολους μάρτυρες ἀναλόγως τῆς διανέμεσθαι ποιούμενος.» Τίνες δὲ ἐλεύθεροι οἱ θεραπύμενοι, φέρε λέγωμεν. Οἱ τέλειοι τὴν ἔξιν, οἵς δὲ πρέποντες καὶ ἡ στερεὰ τροφὴ, μυσταγωγεῖν εἰδότες ὄρθως, καὶ πρᾶς καὶ ὄντοιν τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπιστόθες τε καὶ ἑτέρους ἀπευθύνοντες, οἵοις γεγόνασιν οἱ θεοπέποι μαθηταί, καὶ οἱ μετ' ἐκείνας τὴν αὐτὴν διακονίαν διαδεξάμενοι· ταῦτοις δὲ Σωτὴρ τὴν τῶν θείων χαρισμάτων δέλλωσε διαφοράν· ἵνα ὥστι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες· οὗτοι νοοθετοῦντες τοὺς ὑπό χειρὶ λαούς, προσεργάζονται τῷ ταλάντῳ, καὶ τὸν τοὺς ἀγίας πρέποντα χερδανῶντος κήρυξον. — (A. f. 259) Οἱ μὴ θελήσαντες ἐπ' αὐτοὺς βασιλεύειν τὸν ἀνθρωπὸν τὸν εὐγενῆ, πάτεράγγελοι οὐκέποσθεν αὐτοῦ. Τοῦτο πεπόνθασιν· οἱ δέ αἵματος Ιεραψήλοι· ἀρνησάμενοι γάρ τὴν Χριστὸν βασιλεῖαν, ταῖς ἐσχάταις περιπεπτώκατε συμφορεῖς, καὶ κακῶς κακῶς ἀποκόλλασιν.

V. 55. Et duos fratres filium ad Jesum.

Adducitur iumentum a duobus quos Christus miserat discipulis: cui rei efficiendae duo suffragantur ordines, prophetæ videlicet atque apostoli, a quibus pertracti fuerunt ad fidem ethnici, quorum figura iumentum erat. Adducitur autem e villa quadam, ut his quoque verbis iniquum ethnorum denotet mentem, qui non civiliter sed rustice incultere que vivebant. Attamen ad mites mores conversi sunt, postquam docenti omnia Christo se submiserunt. Alius vero evangelista ait pueros quoque palmarum ramos præferentes Christo præcessisse, atque una cum discipulis laudes cecinisse²¹; ut in his etiam novum ex ethnici populum, laquam in labula pictum videamus. Scriptum est enim: «Et populus qui creabitur laudabit Dominum²².» — Puerales tenebras exterioreis intelligit, paratum dia ballo angelisque ejus ignem. Hæc erit iuniperis recordiūs.

²¹ Matth. xxv, 15. ²² Matth. xxi, 8; Marc. xi, 8; Joan. xii, 13. ²³ Psal. cx. 19.

(1) Animalvèrte divinitate necessitatē gratiæ ad mentes hominum permovendas; sine qua sacri coniunctiones frustra declamant.

(2) Fragmentum hoc citatu nominalim ex Cyrillo in Luce Evangelium a catena Ottob. Vat. in pro-

Kai ἡγαγορ αὐτὸρ πρὸς τὸν Ἰησοῦν.

(B. f. 178 b, C. f. 148) Ἀγετεκέ τὸν μὲν παῦλον, θύον μεθητῶν ἀπεσταλμένων παρὰ Χριστοῦ· ὑπαρτεῖσαν γάρ πρὸς τοῦτο αὐτῷ δύο τάγματα, πρεφῆται καὶ ἀπόστολοι δι' ὅν σαγηγεύεται εἰς πίστιν τὰ θέντη. Λοιπὸν δὲ τύπος ὁ παῦλος· ἀγετεκέ δὲ αὐτὸς τοντος, ήν καὶ δεῖ τούτων τὴν δίδικον τῶν ἀνθρώπων παταπετῆγ φρένα, οὐκ ἐνόρμως, ἀλλ' ἀγρίως καὶ ἀπτραλῶς ζησάντων. Εἰλήν μετάστη ἐκ τοῦ ημερον γέγονε γάρ ὑπὸ Χριστοῦ τῷ πάντα διδίσκουται. Ἔτερος δὲ εὐεργελιστής, καὶ παῦδες ἦρῃ βαῖλο φανεκών ἀνατένουταις προτρέχειν αὐτοῦ, καὶ ὑμεῖς τοῖς μαθηταῖς δοξολογεῖν· ἵνα καὶ δι' αὐτῶν τὸν γένον καὶ ἐξ ἀδυντῆς λαὸν, φοτερ ἐν πίνακι γεγραμμένον θάψωμεν· γέγραπται γάρ· «Καὶ λαὸς ἡ κτιζόμενος αἰώνεις τὸν Κύριον.» — (I. f. 106 b) Τὸν τῆς πατάντων δηλοντερὸν ἀνθερον, τὸν ἡραματαράντον τῷ ζευδάρῳ καὶ τῷ ἀγγέλος αἴώνιον· οὗτος τὸν ἀπλακαρρόντων δικῆρος (2).

phetas, p. 106. Hic autem conjecturaliter ego collocavi, quia in loco parallelo Matth. xxv, 30 (ad quem solet provocare Cyrittes) servus piger, qui talentum abscondit, in tenebras exterioreis ejicitur.

Προένομέτον δὲ αὐτοῦ, κ. τ. λ.

(Α. f. 260) Ἀνθεὶ μὲν εἰς θεραπούμα Χριστὸς, τὸν ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας καὶ ζωῆς ἀνατέλλειν σταυρὸν ἐπεκάθισέ τε τῷ πώλῳ προσυπήντων δὲ τῶν Ιουδαίων οἱ δῆμοι, καὶ παιδεῖς ἀνήροις σὺν αὐτοῖς, καὶ πολλαῖς αὐτὸν εὐφημίαις καὶ κρήτοις ἡπειργούντο στεφανούν· οἱ μὲν γάρ ἐστρώννυον ἐν τῇ δόψῃ τὰ ἱμάτια ἕκατῶν, οἱ δὲ βραχεῖαν ἔτι πομπῇ τὴν ἡλικίαν ἔχοντες, τὰ κάλυντε (1) τῶν φοινίκων ἀνατείνοντες ὄβην, φέρην ἐποιούντο Χριστὸν, λέγοντες· Εἰρήνη ἐν οὐρανῷ· οὐκέτι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐκπεπολεμωμένου, ἀλλ᾽ ἐν τῇ χώρᾳ ἡμῶν τῶν ἔχθρῶν αὐτοῦ περιπετούντος, καὶ διὰ τοῦτο ὅπο τῶν ἀγγέλων δοξαζομένου· δὲ γάρ ἀνα βασιλεὺς κατέβη κάτω, καὶ μίαν ὑπακοὴν (2) πεποίηκεν.

Kai τινες τῶν Φαρισαίων ἀπὸ τοῦ δχλου εἶπον, Κ. τ. λ.

(Α. f. 260 b) Ἄλλ' οὐκ ἐδόκει συμφέρεσθαι ταῖς τοῦ πλήθους σπουδαῖς τοῖς καθηγεῖσθαι λαχοῦσιν· ὑπέτριψαν γάρ τοὺς ὁδόντας αὐτῶν, καὶ πρὸς τὴν τῶν παιδῶν ταύτην φωνὴν ἡγενάκτουν οἱ βάσκανε Φαρισαῖοι, ἐπειδὴ ὀρώμενος ἀνθρώπος τὴν Θεῷ πρέπουσαν ὑμνολογίαν ἐδίχετο· καὶ δὴ καὶ προσήσαν οἱ θρασεῖς, μονονοχῇ διαμαρτυρόμενοι τε καὶ λέγοντες· «Οὐκ ἀκούεις τί οὗτοι λέγουσι;» ἀντὶ τοῦ, Ἀνθρώπος ὁ ἀνέρι γοῦνούσιος καὶ ὡς Θεὸς ὑμνούμενος, καὶ τὰς Θεῷ πρεπούσας εὐφημίας δέχῃ παρὰ τῶν παιδῶν; Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; Ἡγανάκτησεν δρα κατὰ τῶν παιδῶν; ἀπεσείσατο τὴν δοξολογίαν; ἐπειδήμησε τοὺς εὐφημούσιν αὐτὸν ὡς Θεόν; Οὐδὲ μάρτιος· ἔφη γάρ μᾶλλον πρὸς τοὺς φιλεγκλήμονας, ἐπιτομῆις αὐτούς, δτι· «Ἐάν οὖτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται.» Ὁρές, δπως προσμεμαρτύρησεν ταῦτη τὴν θεότητος δόξαν, δὲ προχούμενος τῷ πώλῳ καὶ κατὰ σάρκα υἱὸς Δαβὶδ; Ἄλλ' οὐκ ἡν δόξης ἀλλοτρίας κοινωνίας, ὡς οἱ χριστομάχοι φασὶν (3), ἀλλ' οὐδὲ θεότης περὶ τὸν ἐκ Θεοῦ Πατρὸς Λόγον ὃς Γενέσης κατὰ μόνας διὰ τοῦτο καὶ Θεός, καὶ Κύριος, καὶ Υψηλός διομάζεται.

Kai ὡς ἡγίσκειν, ιδὼν τὴν αὐδὴν, ἐκλαυστεῖ ἐκ' αὐτῆς, θλγωτ., κ. τ. λ.

(Α. f. 260 b) Ἐφη που διὰ φωνῆς Τερεμίου δ τῶν ὅλων Θεός περὶ τῶν Ιουδαίων· «Ἀργύριον ἀποδεδηκυμασμένον καλέσατε αὐτοὺς, δτι ἀπεδοκίμασεν αὐτοὺς ὁ Κύριος.» Καὶ πάλιν· «Ἄκουε, γῆ, ιδού ἐγώ ἐπάγω ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον κακὸν, τὸν καρπὸν ἀποστροφῆς αὐτῶν, δτι τῷ λόγῳ μου οὐ προσέχον, καὶ τὸν νόμον μου ἀπώσαντο.» Καρπὸν τοινυν γεγόνασι τῆς αὐτῶν ἀποστροφῆς, τὰ συμβενήκατα αὐτοῖς σκυθρώπες δηλούντε· πλὴν καὶ οὔτες ἔχοντας γνώμης, κατηλέσσει Χριστὸς, «Ο; πάντας ἀνθρώπους θέ-

²¹ Jerem. vi, 30. ²² ibid. 19.

(1) Animaadversio vocabulum, ut supra ad Lut. xiiii, 35.

(2) Υπακοὴ, vel ὑπακοή, in ecclesiastico Graecorum sermone hymni genus est, de quo Cangius in Glossario, et citatus ab eo Goarius. Sane de hymno hic loqui Cyrillus videtur. Cæterouique per-

A V. 30. *Euntes autem illo, etc.*

Pergebat Hierosolyma Christus, ut pro omnium salute ac vita crucem pateretur. Asellū autem insidebat, occurrerantque ei Judæorum turbæ unaque pueri impuberes, multisqne eum acclamacionibus plausibusque certabant ornare. Nam turbæ quidem vestimenta sua sternebant in via; tenora vero adhuc ætate pueri, erectas palmarum spathulas manu tenentes, caniculum Christo accinebant dicentes: Pax in cœlo, quia Deus jam nobis non est adversus, sed in regione nostra, qui et olim invisi fuit nus, incedit; ideoque ab angelis cotulanda erat. Nam Rex supernus deorsum venit, et uenit ab utroque cœtu hymnum efficit.

V. 30. *Et quidam Phariseorum de turbis dixerunt, etc.*

Sed enim principibus visum non est populi ³⁹⁴ studiis suffragari: nam dentibus potius stridabant, et puerorum vocem stomachabantur invuli Pharisæi, quia cum is homo appareret, convenientem Deo hymnologiam excipiebat. Quin et audacter accedebant, contestantes dicentesque: «Nonne audis quænam hi dicunt?» Nempe: Homo cum sis, pateris te glorificari et tanquam Deum hymnis celebrari? Deo, inquam, congruas laudes a pueris excipie? Quid porro ad hæc Christus? Num pueris indignatus est? num hymnum repulit? aut se veluti Deum laudantes increpavit? Nequaquam. Imo potius columnatibus ait, silentium indicens: «Eliamsi hi taceant, lapides ipsi clamabunt.» Viden' quomodo divinitatis gloriam proprio testimonio sibi vindicavit, is qui jumento insidebat, et Davidis Alius secundum carnem erat? Sed respse alienam a se majestatem non participabat, ut Christi hostes aiunt; neque inferior erat Dei Patris Verbo, cui si Filius alius seorsum esset. Propterea et Deus, et Dominus, et Altissimus appellatur.

V. 4. *Et ut appropinquavit, πιδεῖς civitatem, fluit super illam, dicens, etc.*

Dixit quodam loco ore Jeremiæ universalis Deus de Iudeis: «Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus reprobavit illos». Item: «Audit, terra: ecce ego adducam super populum istum mala, fructum apostasiæ ipsorum; quia sermoni meo noui auscultarunt, et legem meam abjecerunt». Fructus ergo apostasiæ ipsorum fuerunt, ea quæ experti sunt tristia. Qui cum ita se haberent, eorum nihilominus miserebatur Christus. «Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem verita-

vulgata notio vocabuli ὑπακοὴ obedientia est. Quam obtem band seto. an quis male interpretari conciliosque sibi obedientes fecit.

(3) Adhuc manifeste theologicaque inventitur contra Nestorianos.

tis venire ». Itaque « Videns, inquit, civitatem, A λει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἀλλεῖν. » Καὶ γεῦν, ίδων, φροντὶ, τὴν πόλιν, ἐκλαυσον, ἵνα διὰ τούτου μάθωμεν διὰ λελύπηται· εἰπερ δώλως χρή τι τοιούτον εἰπεῖν περὶ τοῦ πάντων ἐπάκενα Θεοῦ. 'Ἄλλ' οὐκ ἀν ἔγνωμεν ἡμεῖς διὰ κακοὺς δυτές ἡλέει, εἰ μὴ διὰ περάγματος; ἀνθρωπίνου κατέστησεν ἐναργὲς, ὅπερ οὐκ ἥν θελεν πεπονθότα· δάκρυον γάρ κατενεχθὲν, λύπης ἐστὶ σημείον. Οὕτω δεδάκρυκε καὶ ἐπὶ Λαζάρῳ, ἵνα συνώμενον διὰ λελύπηκεν εὐτὸν ἡ ἀνθρώπου φύσις πεσοῦσα πρὸς θάνατον· « Ἐκτιστος γάρ αὐτὸς ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ τὰ πάντα· φθόνῳ δὲ διεβόλου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον. » 'Ἄλλ' οὐ γένοντος κρείτων τῶν τοῦ κτίσαντος θελημάτων ὁ τοῦ διαβόλου φθόνος· ἥν δὲ ἀναγκαῖον τῇ παραβάσει τῆς ἐντολῆς ἀχολουθῆσαι δίκην καταφέρουσαν εἰς φθοράν τὸν ἀτιμάσαντα νόμους ζωῆς. Οὕτω τοιγαροῦν δακρύσσοις φαμὲν αὐτὸν καὶ ἐπὶ γε τῇ Ἱερουσαλήμ· ἕξει γάρ, ὡς ἐφην, εὐδοκιμοῦσαν ὁράνην, διὰ τοῦ τὴν πρὸς αὐτὸν προσήκασθαι πίστιν, καὶ τὴν πρὸς Θεόν εἰρήνην ἀπέχεσθαι. Αἰτίαται τοίνυν ἐπ' αὐτῷ δῆ τούτῳ Χριστὸς, καὶ φησιν· « Εἰ ἔγνως τὰ πρὸς εἰρήνην σου καὶ σύ· τουτέστι, Τὰ χρήσιμά σοι καὶ ἀναγκαῖα πρὸς τὸ εἰρηνεύσας πρὸς Θεόν. Ταῦτα δὲ ἥν, ή πίστις, ή ὑπακοή, τὸ ἀπέχεσθαι τῶν τύπων καὶ τῆς ἐν νόμῳ λατρείας· ἀνθελέσθαι δὲ μᾶλλον τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, δῆλον δὲ διὰ τὴν διὰ Χριστοῦ.

V. 42. Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.

Nun enim digni erant cognoscere, sive intelligere inspiratas Scripturas, quae Christi sacramentum loquuntur. « Nam usque in hodiernum diem idem n. auct velamen in Veteris Testamenti lectione. Cum enim legitur Moyses, velamen supra cor Illorum jacet non revelatum », id est, qui agnoscant quoniam in Christo evacuator; qui cum sit veritas, umbram destruit. Sed quia legis figuris non attingerunt, ideo veritatem non agnoverunt; indignosque se Christi salute Israelites ostenderunt. Propterea et sancto Dei decreto obtenebrati sunt; nempe abscondita Hierosolymorū urbi fuerunt, quae ad pacem cum Deo levendam conferebant, quorum prima est fides, impium justificans, et per sanctificationem atque iustitiam Deo conjungens quicunque ea prædicti sunt.

V. 43. Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuus.

Cuiusnam visitationis? illius, inquam, 396 quae a communī Servatore nostro Christo peracta fuit. Jam rei exiūs exploratus est. Nam qui crediderant, extra urbē excidium fuerunt, quia visitatorem Servatoremque suum agnoverunt, nihil turbata a Romanis ipsorum pace. Quare si universa pariter civitas quae ipsius paci conducebant agnoverisset, nemo captus periisset.

V. 45. Ingressus in templum cœpit ejicere vendentes in illo et ementes.

Erat in templo colluvies hominum, pœnūiae scilicet negotiatores, et qui animalia legali ritu ma-

³⁹⁶ I Tim. ii, 4. ³⁹⁷ Sap. ii, 23. ³⁹⁸ II Cor. iii, 14, 15.

B

C

D

Nur ἐδὲ ἐκρύθη ἀπὸ ὄφθαλμῶν σου.

(Α Γ. 260 b) Οὐ γάρ ἡσαν δέσιοι τοῦ εἰδένειν, ἢγουν συνιέναι, τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς, αἱ τὸ Χριστοῦ λελούσι μυστήριον. « Ἀχρι γάρ σήμερον τὸ αὐτὸν κάλυμμα ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει· τὴν γάρ ἀναγινώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμας ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν κεῖται μὴ ἀνακαλυπτόμενον. » διὰ τὸν Χριστὸν καταργεῖται· αὐτὸς γάρ ὁν δὲ ἀληθεία, πάνει τὴν σκιάν· ἐπειδὴ δὲ τοῖς τοῦ νόμου τύποις οὐ προσεσχίκτον, οὐ τεθέανται τὴν ἀληθείαν· ἀναξίους ἀπέργηνται ἐκευτοὺς τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίᾳ αἱ Ιερατὲς. Ταύτη τοι καὶ διάφεροι φήμοι Θεοῦ κατεκρύπτοντο· κεκρυπταί τοίνυν ἀπὸ τῆς Ιερουσαλήμ τὰ τῆς πρὸς Θεόν εἰρήνης ἐμποιητικά, ὃν ἐν ἐστι καὶ πρῶτον τὴν πίστιν, δικαιοῦσα τὸν ἀσεβῆ καὶ συνάπτουσα δὲ ἀγιασμοῦ καὶ δικαιουεύσης τὴν πανάγιην Θεῷ τοὺς ἔχοντας αὐτήν.

'Αρύ' ὦρ οὐκ ἔγνως καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου.

(Α Γ. 261) Πολας ἐπισκοπῆς; Τῆς διὰ γε, φημι, τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ· καὶ φανερὸν ἡ ἔκβασις. Καὶ γάρ οἱ πιστεύσαντες, τῆς ἀλώσεως; ὀπέρεροι γεγνάστη, γνόντες τὸν ἐλθόντα αὐτὸν εἰπεῖσθαις καὶ σῶστι, καὶ ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων εἰρήνην σχόντες· ὥστε εἰ καὶ πᾶσα ἡ πόλις ἔγνω τὰ πρὸς εἰρήνην αὐτῇ συντελοῦντα, οὐδεὶς δὲ ἐάλω.

Εἰσελθὼν εἰς τὸ ιερόν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς παλινόργανος ὅτι αὐτῷ καὶ ἀγρούλωτας.

(Α Γ. 261 a b) Ἡν μὲν ἐν τῷ ιερῷ πληθὺς, ἀργυρομισθοί, καὶ οἱ τὰ θύμβους κατὰ τῷμον ζῶα πα-

λούνες. Ἀλλ' ἡνὶ καἱρὸς τοῦ καταλῆξει τὴν σκιὰν, ἀνάλαμψε δὲ τὴν ἐν Χριστῷ ἀλήθειαν. Αἰδοῦτο Χριστὸς, ἄπε δὴ μετὰ τοῦ ίδεον Πατρὸς ἐν τῷ περὶ αὐτοῖς νεφελικῷ μενοῖς, συστέλλεσθαι τὰ ἐν νόμῳ προστέταχεν, οἷον δὲ προσευχῆς ἀναδείκνυσθαι τὸν ναὸν. Τὸ γάρ ἐπιτάχτειν καὶ ἀποσοῦσθαι τῶν λειρῶν περιβόλων τοὺς τὰ εἰς θυσίαν χρήσιμα διαπεράσκοντας, τοῦτο πάντας ἔστι, καὶ ἔτερον οὐδέν. — (Α. f. 261 b, Β. f. 148 b) Ὁ μὲν τῶν ὅλων Σωτὴρ καὶ Κύριος χρησίμως τοῦτο ποιεῖ, ἐμφανῆ καθιεστὴς τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἐκατοῦ δόξαν, ἵνα πιστεύσωσιν, ἵτις Γίδες ἔστι τοῦ Θεοῦ· ὡς γάρ ἔχουσιν ἔχων τοῦ ναοῦ, ἀπεμελεῖτο αὐτοῦ· καὶ δὴ καὶ ὡνόμαζες Πατέρα θεού τὸν Θεόν· ὡς γάρ ἀλλος φησιν εὐαγγελισθῆς, τοῖς ἐμπόροις ἔφη· « Μή ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἴκον ἐμπόρου. » Καὶ πάλιν· « Γέγραπται· Ὁ οἶκός μου, οἴκος προσευχῆς κληθήσεται· ὥμετες δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον ληστῶν. » Διὸ δὲ τοῦ ἐκθάλλειν τὰ πρὸς τὴν θυσίαν ἐπιτήδεια ζῶα, δείκνυσιν διτὶ καἱρὸς λοιπὸν παύσασθαι τὴν νομικήν λατρείαν, καὶ τὴν σκιὰν καταλῆξαι τῇ τῆς ἀλήθειας παρουσίᾳ. Τὸ δὲ καὶ φραγγέλλιον ἐκ σχοινῶν ποιῆσαι, καὶ ἀπελῆσαι πληγὰς ἐπανατείνειν αὐτοῖς, δηλοὶ διτὶ οἱ τὴν νομικήν τιμώντες λατρείαν, μετὰ τὴν τῆς ἀλήθειας ἀνάδειξιν, ἀπε πνεύμα δουλείας ἔχοντες, καὶ τὸ ἐλευθεροῦσθαι παραιτούμενοι, ὑπὸ μάστιγας ἔσονται δουλοπρεπεῖς. Ὁρα τὴν καταφρόνησιν αὐτῶν· ἐν τῷ ναῷ γάρ ἐκπικήλευνον, καὶ οἱ μὲν ἐπώλουν τὰ πρὸς θυσίαν ἐπιτήδεια τοῖς χρήζουσι, πρόσθατα λέγω, καὶ βέας, καὶ περιστεράς, ὡς δὲ Ἰωάννης ἔδιλασε, καὶ εἴ τι τοιοῦτον· οἱ δὲ ἡγγράζον. Κολυβισταὶ δέ εἰσιν οἱ τραπεζῖται· κόλλυσος γάρ δὲ δόσολς; (1), καὶ κολυβίζω λέγεται τὸ καταλλάσσω (ώς ἡ συνήθεια καταλλάσσει τὰ ὄντα) [ἴστες sunt in marg. cod. B]. Εἰσῆλθεν οὖν δὲ Χριστὸς εἰς τὸ λεόν τοιοῦ παρῆστας ὡς Δεσπότης, καὶ τὴν ἐκδολὴν τῶν ῥηθέντων ἐποίησε το, τὴν τε κατὰ πάντων ἔχουσιν ὡς Θεός; ἦν εἰχε, πιραγυμῶν, καὶ τῇ ἀναμαρτησίᾳ τεθαρρηκώς, καὶ τοῦτο δὲ προδηλῶν τὴν ἐκδολὴν τῶν δὲ αἰματος θυσίῶν, ἥμα δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας; παρθησάνεσθαι. — (Α. f. 261 b) « Εδει δὴ οὖν προσκυνῆσαι μᾶλλον αὐτῷ ὡς Θεῷ· οἱ δὲ τοῦτο μὲν οὐ πεπράχασιν· λέγοντες δὲ αὐτὸν ἀπόλεσαι, ἀλλ' οὐχ εὑρίσκουν· δὲ γάρ λαδὲ ἐκεχρέματο αὐτοῦ ἀκούων, φορτικωτέραν τοῖς Γραμματεῦσι καὶ Φαρισαῖοις καὶ ἀπασι τοῖς ἡγουμένοις τῶν Ἰουδαίων ἀποφαίνων τὴν κόλασιν, μήτε προσιεμένοις τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐτέροις ἐπιτάχη ποιουσιν.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

'Ἐν κοιλᾳ ἔχουσι ταῦτα καυεῖς;
(Α. f. 261 b, Β. f. 148 b, Δ. f. 65 b) Ὁ νόμος, φη-

²⁰ Ιωαν. ΙΙ, 16. ²⁰ Λuc. ΙΙΙ, 46. ²¹ Ιωαν. ΙΙ, 15, 16.

(1) Proorsus ut Aristophanis scholiastes ad Pisc. 1199: Εἴδος εὐτελοῦς νομισμάτος· διντὶ τοῦ, οὐδὲ δόσολοῦ. Pollux quinque ix, 72. εἰη δὲ ἀν κόλλυσον λεπτὸν τὸ νομισμάτιον. Sic etiam Hesychius et Thomas Magister. Agnoscent ipsi Latini auctores. Jam quod Phrynicus ed. Paw. p. 192, reprehendit

A clando vendebant. Sed jam tempus aderat, quo umbra desineret, veritas autem rerum Christi clucesseret. Propterea Christus, utpote in illorum templo cum suo pariter Patre cultus, cessare legalia jussit, domum vero orationis templum fieri. Nam quod increpuit sacrisque septis ejecit eos qui sacrificio idonea vendebant, id, inquam, nihil profecto affid demonstrabat. — Communis quidem Servator ac Dominus utiliter hoc agit, sicut conspicuum Iudeis faciens majestatem, ut se esse Dei Filium credant. Nam tanquam templi potestatem habens, curam ejus gerebat. Quin et Denique Patrem sibi esse dicebat, atque ut alius evangelista ait, negotiatoribus dixit: « Nolite facere domum Patris mei dominum negotiationis ». Itemque: « Scriptum est: Dominus mea, dominus orationis est; vos autem fecistis eam speluncam latronum ». Dum autem idonea sacrificio animalia ejecit, demonstrat tempus jam adesse quo legalis cultus desineret, et umbras finis fieret, ob veritatis presentiam. Quod denique flagellum quoque de funiculis fecerit, plagiisque Iudeis imponere communatus sit, id demonstrat eos, qui legalem reverebantur cultum, post veritatis manifestationem, ceu spiritum servitutis habentes, et liberari renuentes, plagiis servilibus suppositum iri. Specta, sodes, sacri loci contemptum; namque in templo negotiabantur: et alii quidem vendebant idonea sacrificiis animalia, oves dico, boves, atque ³⁹⁷ etiam columbas, ut Joannes narrat ²¹, et alii huiusmodi: alii vero emebant. Κολυβισταὶ autem sunt mensarli; nam κόλλυνος nummus est, et κόλλυζω dicitur negotior (sic enim solet consuetudo nomina immutare). Introit itaque Christus in templum cum fiducia, ut Dominus, et prædicta expulit, suamque omnium rerum quam habebat potestatem revelavit: propria simul impeccantia fratres, et quia decorem domus suæ curabat, simulque denotabat cruenterum victimarum finem; denique ut nos pro Ecclesia audere doceret. — Debuerant hunc adorare ut Deum; hi vero nediu[m] hoc facerent, ipsum potius volebant extinguere, quod tamen haud potuerunt; etenim populus ab ejus loquentis ore pendebat; quo facto graviorem Scribis et Phariseis et cunctis Iudeorum principibus posse inurebat, qui neq[ue] ipsi ad fidem accedebant, et aliis molesti erant.

CAP. XX.

V. 2. In qua potestate hac facis?
Moysis lex solus, ut siebaut, attingere sacerdotes

vocabulum κόλλυσις, contra Menandri auctoritatem, scrupulosius id facere videtur; namque et Lucæ et Cyrilli exemplis confirmatur. Et quidem Cyrus superius scribit ἀργυραριούδος, ut vult Phrynicus, sed tamen non rejicit κόλλυσις, quod consuetudine ita immutatum dicitur.

lia officia Levitas mandabat : ipsi res divini templi administrabant, ipsis religiosam doctrinam tradere datum erat, et sacrorum septorum commissa potestas. Tu vero, inquietabat, ex alia oriundus tribu, quippe de Judæ posteris, cur concessos nobis usurpas honores? Quis tibi hanc potestatem contulit? Atqui si inspiratas a Deo, o insipiens Pharisæe, calleres Scripturas, menunisses utique beati prophetæ Davidis universalii Servatori Christo dicentis : « Juravit Dominus, et non possebit eum : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec¹². » Dic igitur, quæso, quisnam de Scribis aut Pharisæis Deo ministraverit secundum ordinem Melchisedec*i*, 398 qui Abraham benedixit decimasque obtulit? Ut autem sapientissimus scribit Paulus, « Sine ulla contradictione quod minus est a meliore benedicitur¹³. » Ergo radix atque origo Israëlitarum, id est, progenitor Abrahamus, a Melchisedeci sacerdotio benedictionem reuulit. Figura autem erat Melchisedec, ejusque sacerdotium, communis Servatoris Christi, qui factus est nobis pontifex et apostolus¹⁴, Deo Patri offerens credentes in ipsum, per cultum qui supra legem est, perficiens sanctificationem. Cur ergo ægre fers, quod sacris septis quæ sacrificiis legalibus utilia sunt expulerit? quod ad superiorem figuris vitam, veramque in fide justificationem invitet? quod denique evangelici moris viam demonstret? Objicis, sodes, legislatori legis abrogationem, et quod propriis non obediatur mandatis? Atqui supra omnem legem Deus est. Nam qui leges non tam sui quam nostri causa tulit, tempore idoneo imperata pro libito immutat, et in meliora convertit. Jam ergo tempus aderat quo figurae desinerent, et meliora nobis patefierent. Propterea dixit Deus Isaïe (1) voce : « Et dissipabuntur legitima populi mei : lex enim sit cassa, nove subeunte instituto quod ipse ore proprio Filius nobis edisseruit. — Propterea his quoque interrogantibus, « In qua potestate haec facis? » occurrit Servator, illata de Joannis baptismo mentione. Illi autem veritatem fugiunt, et impie agere non verentur. Deus quidem Pater præmisit beatum Baptistam clamantem : « Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nostri¹⁵. » De quo sapientissimus quoque evangelista dicit : « Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lunâ¹⁶. » Testatus est autem dicens : « Hic est qui baptizat in Spiritu sancto, » et : « Ipse Filius Dei est¹⁷. » Idoneus itaque testis de Christo magnus beatus Baptista. Quia vero consuetudo erat Iudeorum obtrectandi prophetis, quasi a Deo 399 mlnime missis, interrogavit Christus, quānam ipai de Baptista opinionem gererent? At illi veritatem quidem dicere metuerunt, ne forte audirent : Cur ergo ei non creditis? Ab

αὐ, ὁ διὰ Μωϋσέως μάγνους ἐκάλευσε τῶν ιερῶν ἄποθεσαι σπουδασμάτων, τοὺς ἐξ αἰματος Λευτὸν διατάπτουσι τὰ ἐν τῷ θείῳ ναῷ, αὐτοῖς δέδοται τὸ μυσταγωγεῖν, καὶ ἡ τῶν ιερῶν περιβόλων ἔκουσις. Σὺ δὲ πῶς ἐξ ἑτέρας ὑπάρχων φυλῆς, (γέγονας γάρ ἐξ Ἰούδα) τὰς ἡμῖν ἐκνεμηθεῖσας ἀρπάζεις τιμάς; — (Α. f. 262) Τίς οοι δέδουσι τὴν ἔκουσιαν ταύτην; « Άλλος εἰ τάς θεοπνεύστους γέδεις Γραφάς, ὁ ἀσύνετες Φαρισαῖς, ἐμνήσθης ἀν λέγοντος τοῦ μακαρίου προφήτου Δαβὶδ πρὸς τὸν τῶν δλων Σωτῆρα Χριστὸν. » « Όμοιος Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθεσται. Σὺ ιερεὺς εἰς τὸν αἰώνα κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ. » Φράζε δὴ οὖν, τίς ἐκ τῶν Γραμματῶν ἡ Φαρισαλῶν λελειτούργηκε τῷ Θεῷ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ὃς ηὐδηγεῖ τε καὶ δεδεκάτως τὸν Ἀβραὰμ; « Άς δὲ ὁ πάνσοφος γράφει Παῦλος, « Χωρὶς πάσσος ἀντιλογίας τὸ Ελαττὸν ὑπὸ τοῦ χρείττονος εὐλογεῖται. » Οὐκοῦν ἡ δίκαια καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς γενέσεως τῶν ἐξ Ἰεραθηλούτων, δροπατέων ἀποτάρῳ Ἀβραὰμ, ὑπὸ τῆς τοῦ Μελχισεδέκ Ιερωάνης ηὐλόγηται. Τύπος δὲ ἡν οἱ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ κατ’ αὐτὸν Ιερωάνη, τοῦ πάντων Σωτῆρος Χριστοῦ, δις γέγονεν ἡμῖν ἀρχερεύς καὶ ἀπόστολος, προσάγων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ τοὺς πεπιστευκότας εἰς αὐτὸν, διὰ [τῆς] ὑπὲρ νόμου λατρειῶν τελεῶν εἰς ἀγιασμόν. Τί τοινυν ἀσχάλλεις, Φαρισαῖς, τῶν ιερῶν περιβόλων ἐκπεμπομένων, δστατις κατὰ νόμον θυσίας ἡν χρήσιμα, καλοῦντος εἰς τὴν ἐπέκεινα τύπων ζωὴν, καὶ εἰς ἀληθῆ δικαίωσιν, τὴν διὰ πίστεως δηλονότι τῆς εἰς Χριστὸν, καὶ παρατιθέντος τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας τὴν δόδον; « Ἐγκαλεῖς, εἰπὲ μοι, τῷ νομοθέτῃ τοῦ νόμου τὴν λύσιν, καὶ δις μῆτας ίδεις ήκολούθησεν ἐντολαῖς; » Άλλα νόμου παντὸς ἐπέκεινα θεός. διὰ γάρ τοὺς νόμους οὐχ ἐντολὴ μᾶλλον ἀλλ’ ἡμῖν ὅρισμένος, μεθίστησι κατὰ καιροὺς ἐφ’ διά πέρ ἀν θούλωστο τὰ διατεταγμένα, ἀναρρων εἰς βελτίονα. « Ήν οὖν καιρὸς τοῦ παύσασθαι τὰ ἐν τούτοις, ἀναδειχθῆναι δὲ τὰ χρείττονα. Καὶ γοῦν ἔφη που θεός διὰ φωνῆς. Ήστιού : « Καὶ ἀφανισθήσεται νόμιμα λαοῦ μου » « Ηργησε γάρ τῆς νέας ἐντολῆς ἀναδειχμένης, ἥν δὲ ἐντολὴ λελάληκεν ἡμῖν δι Υἱός. — (Α. f. 262, B. f. 181 b) Κατὰ ταῦτα καὶ τούτοις ἀρωτῶσιν, « Εν πάρι ἔκουσί ταῦτα ποιεῖς; » φύθυτήνεγκεν δὲ Σωτῆρος τὰ περὶ τοῦ βαπτισμάτος Ιωάννου. Οἱ δὲ φεύγουσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ δυσσεβοῦντες οὐ καταπεφρίκασιν. « Ο μὲν γάρ θεός καὶ Πατήρ προαπέστειλε τὸν μακάριον Βαπτιστὸν διακεραγότα. » « Ετοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου, οὐθεὶς ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. » Περὶ οὐ φησι καὶ ὁ σωφωτας εὐαγγελιστής. « Οὗτος ἥλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. » Μεμαρτύρηκε δὲ λέγων, οὐτε : « Οὗτός ἐστιν δι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. » « Αξιόχρεως μὲν οὖν εἰς μαρτυρίαν τὴν ἐπι Χριστῷ, μέγας δῶν, δι μακάριος Βαπτιστής. Επειδή

¹² Psal. cix, 4. ¹³ Hebr. vii, 7. ¹⁴ Hebr. iii, 1. ¹⁵ 1, 53, 34.

¹⁶ Isa. xl, 3; Luc. iii, 4. ¹⁷ Joan. i, 7. ¹⁸ Joan.

(1) Imo dicendum est Michælē vi, 15. Alias hujusmodi alibi fecimus emendationes.

δὲ θύος ἦν τοῖς Ἱουδαίοις διαβάλλειν τοὺς προφήτας· Αὐτὸς δὲ οὐκ ἀπεισαλμάνεις περὶ Θεοῦ, ἡρετοῦ Χριστοῦ, ὅποιαν περὶ εὑρίσκεται τὴν δόξαν ἐχεῖχεν. Οἱ δὲ δεῖπνας μὲν εἰκεῖν. σὸν ἔληθέλε, ήταν μὴ ἀκούσωσι· Διὰ τὸ μὴ ἐπιστρέψασε αὐτῷ· Φάνγους δὲ τὸ κατηγορεῖν. τοῦ Προδρόμου, δεδίστη. οὐθὲν, ἀλλὰ τοὺς δῆλους. Εἴπει δὲ μὴ εἰδόντας ὅποδεν εἴη τὸ βάπτισμα Ἰωάννου προστοιοῦντο, καὶ ἐκακούργουν, εἰκότις αὐτῶν αὐτοῖς ἀποκρίνεται.

"Ανθρωπός τις ἐφύετοντες ἀμπελῶνα, κ. τ. λ.

(Α. f. 202, Β. f. 182, Κ. f. 66) "Ολὴν εὐρῆσει τις τὴν ἐπὶ γε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἰστορίαν ἐν τούτοις, ὡς ἐν βραχέσι συνενηγμένην. Ἀμπελῶν γάρ, δὲ Ἰσραὴλ, ὡς δὲ Ψαλμῳδὸς φησιν· «Ἀμπελὸν ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας, ἐξέβαλες Ἐθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτὴν. » Καὶ δὲ Ἰσαῖας· «Ἀμπελῶν ἐγενήθη, φησι, τῷ ἡγαπημένῳ. » Τούτον τὸν ἀμπελῶνα φυτεύσας ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας δὲ Θεὸς καὶ Πατὴρ (τούτον γάρ ἀνθρώπον νῦν λέγει διὰ τὸ φιλάνθρωπον καὶ τὸ τῆς παρασολῆς θύος), ἀπεδήμησε χρόνους ἵκανούς· καίτοι πληροὶ τὰ πάντα, ἀπολιμπάνεται δὲ τῶν ὄντων οὐδενὸς· πῶς οὖν ἀπεδήμησε; Μετὰ τὸ δρθῆναι ἐν εἰδεῖ πυρὸς καταβενθῆκες ἐπὶ τὸ δρός τὸ Σινᾶ, καὶ τὴν ἀρρήπτον μορφὴν ἐμφανῆ δεῖξαι αὐτοῖς, οὐκέτι τὴν αὐτοῦ παρουσίαν δρθαλμοφανῆ δέδωκεν αὐτοῖς, ἀλλὰ ὡς κατά γε τὸν τύπον τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων, ξεικέ πως ἀποδημήσῃ μακρῷ τὸ γεγενημένον. Ήλήν ὀράται πεφροντικῶς τοῦ χωρίου, καὶ ἐλέη νοῦν ἔχειν αὐτό· οὐδεὶς γάρ γέγονε διὰ μέσου κακοῦ, καθ' ὃν οὐκ ἀπεστέλλοντο παρὰ τοῦ Θεοῦ προφῆται καὶ δίκαιοι· νουθετοῦντες· ἀλλὰ δὲ φησιν Περεμπλα· «Τιδοὶ τὸ βῆμα Κυρίου ἐγενήθη αὐτοῖς εἰς ὄντεισι μόνον· οὐ μὴ βουληθῶσιν αὐτοῦ ἀκοῦσαι. » Γεγναστὸς ἀπειθεῖς, καὶ ἀτιμάσαντες τοὺς ἀπεσταλμένους, ἐξαπέστειλαν κενούς. Διαλογίζεται δὲ καθ' ἐντὸν τὸ τοῦ ἀμπελῶνος δεσπότης, λέγων· «Τί ποιήσω; · Οὐχ ὡς ἐπέρων ἀπορήσας οἰκετῶν, τὸ, εἴ Τί ποιήσω; · φησιν· εἰ γάρ δὲ ἐπέλειψεν αὐτῷ τῶν ἀγίων αὐτοῦ θελημάτων οἱ ὑπουργοί· ἀλλὰ ὡς πάσης Ιατρικῆς μεθόδου γεγενημένης, ὥφελον θέντος γε μήτην ἐκείνου μηδέν. Εἰτά φησι τὸ ἐντεῦθεν· « Ηέμφω τὸν υἱὸν μου τὸν ἀγαπητὸν· Ιωάς τούτον ἐντραπήσονται. » Οἱ δὲ ἐπαγωνίζονται τοῖς μιάσμασιν, δεῖ τὰ πρότερα τοῖς δευτέροις ἀποκύπτοντες· δὲ καὶ αὐτὸς δηλῶν Ιερεῖς· « Πληγίσαστε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. » « Ανωθεν γάρ αὐτοῖς ταῦτα ἐγεκάλουν οἱ προφῆται, λέγοντες· « Αἱ χεῖρες ὑμῶν, αἵματος πλήρεις. » Καὶ· « Αἷματα ἐφ' αἷμασι μίσγουσι. » Καὶ· « Οἰχοδομοῦντες Σιών ἐν αἷμασιν. » Ἀλλ' οὐκ ἐσωφρονίζοντο, καίτοι ταῦτην πρώτην λαβόντες τὴν ἐντολὴν, τὸ, « Οὐ φωνεύεις· » καὶ διὰ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν, εἰς τὴν φύλακὴν τῆς ἐντολῆς ταῦτης ἐναγήμενον. Ἀλλ' οὐμας τὴν πονηρὰν ἐκείνην οὐκ ἀπέθεντο συνήθεταν· ἀλλὰ μετά τοὺς προφῆτας, καὶ τὸν φύσει Σίδην ἀπεκτόνασιν. — (Α. f. 202 II) Ἐκδέληγοται τοίνουν οἱ τῶν Ιουδαίων ἡγούμενοι, ὡς καὶ Δεσποτικοὶ θελῆμασιν ἀντενηγμένοι, καὶ ἀκαρπον ἀποφήναντες τὸν ἐγχειρισθέντα εὗτοις

accensando autem praeceperat absentem, non Dei sed populi timore. Jam quia se nescire undenom esset Joannis baptismus simulabunt, matiososque agerent, morito nihil eis responsum fuit.

Διὰ τὸ μὴ ἐπιστρέψασε αὐτῷ· Φάνγους δὲ τὸ κατηγορεῖν. τοῦ Προδρόμου, δεδίστη. οὐθὲν, ἀλλὰ τοὺς δῆλους. Εἴπει δὲ μὴ εἰδόντας ὅποδεν εἴη τὸ βάπτισμα Ἰωάννου προστοιοῦντο, καὶ ἐκακούργουν, εἰκότις αὐτῶν αὐτοῖς ἀποκρίνεται.

V. 9. Homo quidam plantavit vineam, etc.

Totam possumus comperire filiorum Israelis his verbis breviter comprehensam historiam. Nam vinea est Israel, ut ait Psalmista: « Vitem ex Aegypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam⁴⁹. » Præterea Isaías: « Vinea facta est, inquit, dilectio⁵⁰. » Hanc vineam postquam plantavit in terra promissionis Deus Pater (hic enim dicitur hoc loco homo, propter suam erga homines benignitatem, et ob parabolæ morem), peregre fuit annis multis. Atqui Deus omnia implet, nulloque loco abest; quomodo ergo peregre fuit? Ex quo olim subignis specie in montem Sinam descendebat, arcuamque formam suam Hebraicis visibilem ostenderat, hanc ulterius præsentem se illorum oculis exhibuerat; ita ut more loquendi huinano videretur in longinqua peregrinatione versari. Attamen loci ejus curam gessisse agnoscitur, et mente haud pepulisse; nullum enim fuit intermedium tempus, quo Deus prophetas justosque homines noui miserit ad populum admonendum. Sed enim, ut ait Jeremias: « Ecce verbum Domini factum est eis in opprobrium; nolunt id audire⁵¹. » Obtemperare repuerunt, missisque ad se homines, vacuos remiserunt. Reputat autem secum vineas Dominus dicens: « Quid faciam? Non quod nullos præterea haberet famulos, ait, « Quid faciam? » nunquam enim deerunt sanctæ ejus voluntatis ministri: sed quia omnem medelæ rationem insumpserat, quin latenter utilitatis aliquid consequeretur. Deinde ait quod sequitur: « Mittam aliūnum dilectum; fortasse hunc verebuntur. » Illi 400 vero angendis piaculis certant, priora semper posterioribus superantes. Quod Christus signiscauit dicens: « Implete mensuram patrum vestrorum⁵². » Antiquitus enim hoc illis imputabant prophetæ aientes: « Manus vestræ sanguine plena sunt⁵³. » Item: « Sanguines sanguinibus insti sunt⁵⁴. » Item: « Qui adificatis Sionem in sanguinibus⁵⁵. » Neque idcirco emendati sunt, etsi hoc præcipue in mandatis habebant: « Non occides⁵⁶; » multisque aliis ac variis monitionibus ad hujus præcepti observantiam impulsii fuerant. Nihilo tamen minus perversam illam consuetudinem nunquam dimiserunt; sed post prophetas, naturalem quoquo Dei Filium interemerunt. Ejecti ergo fuerunt Iudaorum duces, ceu qui Dominicis voluntatibus adversati erant, et commissam ipsis vineam efficerant instrutissimam: prædictum autem sacerdotibus novi foderis traditum est. Quia cum Scribe ac Pharisæi au-

⁴⁹ Psal. lxxix, 9. ⁵⁰ Isa. v, 1. ⁵¹ Jerem. vi, 10. ⁵² Matth. xxiii, 32. ⁵³ Isa. i, 15. ⁵⁴ Osee iv, 2. ⁵⁵ Mich. iii, 10. ⁵⁶ Exod. xx, 13; Matth. v, 21.

dissent, dixerunt : Abicit ! Hinc patet intellectus eos a se
enigmatis profunditatem, calamitatem a se depre-
cato, et de futuris non sine motu suis. Sed ma-
los casus non effuperunt, propter quam indomitam
contumaciam, et quia Christo credere noluerunt.

V. 17. *Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, etc.*

Lapidem seipsum appellat, aedificatores vero magistri Iudeorum. Et quidem etiam Ezechiel dicit : « Edificantes parietem, et linientes absque compagine⁵⁵. » Reprobatus autem fuit, quanquam lapis esset electus Servator, ab iis qui omni ope juvare debuerant, id est, a Iudeorum Synagoga. « Sed factus est in caput anguli. » Angulo autem sacra Scriptura comparat conjunctionem, id est, concordiam et copulam et communem fidem duorum populorum, Israelitici, inquam, et ethiaci. Condidit enim Servator duos populos in unum hominem, pacem faciens, et reconcilians ambos in uno corpore Patri⁵⁶. Haec ergo res similis est quodammodo angulo duos parietes conjungenti. Hunc miratur angulum, sive duorum populorum conjunctionem beatus David **401**, dicens : « Lapidem quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli : a Domino factum est istud (id est anguli negotium), et est mirabile ante oculos nostros⁵⁷. » Itaque salutaris quidem est lapis angulo, quem Deus construxit; contrito autem et exiitum illis, qui extra hunc intellectualem spiritalemque con-
ventum manserunt. Nam scandalum in Christo pas-
sus, in eumque impingens, Iudeorum populus, con-
tritus est. Audire noluit Isaiae vocem dicentem : « Dominum ipsum sanctificate; ipse erit pavor tuus; et ne tanquam ad lapidem offensionis petramque lapsus impingatis in eum⁵⁸. » Lapis itaque offensio-
nis incredulis ethiis Christus, petra autem scan-
dali Iudeis, nobis denique creditibus lapis funda-
menti, totam Ecclesiam crepidinem constringens :
petra ob firmitatem et infallibilitatem fidei, cui allisi
haeresis fluctus in spumam solvuntur. Matthaeus
quidem reliqua etiam prophetiae parte recitata : « A
Domino factum est istud, » et cetera; tum prosecu-
tus, « Ideo dico vobis, auferetur a vobis regnum
Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus, » sub-
jugxit : « Et qui ceciderit super lapidem istum, con-
fringetur, » et reliqua⁵⁹. Est ergo apud Mattheum
accurata rei enuntiatio; apud Lucam vero, com-
pendium. Alique apud curiosos evangelistas hujus-
modi institutum comparimus, dum rem quisque
ipso latius, modo brevius narrat.

V. 19. *Quærebant principes sacerdotum et Scri-
bae militare in illum manus.*

Ierum exarbit in iamanem iram officina Phari-

Α ἀμπελῶνα. Ἐκδέσουται δὲ τὸ χωρὸν τοῦτο τῆς κατινῆς διαβήτης Ιερουργᾶ. Οὐ δὲ Γραμματεῖς καὶ θερι-
σαῖς ἀκούσαντες, ἤρησαν· Μή γένεται. Πίστεύεν
ἴστιν θεῖν, διὰ συνάντες τῶν αἰνηγμάτων τὸ βάθος,
ἀποστολαῖς τὸ παθεῖν, καὶ θεοῦ πάθειν τὸ ζεύμενον.
ἄλλ' εὐκαίρως γεράνεσσι αὔτοῖς, διὰ τὸ ἀκαύσαντον εἰς
παρασκήνην, καὶ τὸ μὴ ἀνέγεσθαι αποστολαῖς Χριστῷ.

*Ἄλλοι δὲ ἀκεδοχήμασαν εἰς οἰκοδομοῦντες, κ.
τ. λ.*

(A f. 264, B f. 183 b, C f. 149 b) Αἴθον ἐκπέπλεται
καλεῖ καὶ οἰκοδόμους τοὺς τῶν Ιουδαίων διαστά-
λλοντας. Καὶ Ἱεζεκιὴλ φησιν : « Οἰκοδομοῦντες τὸν το-
γχον, καὶ ἀλείφοντες ἀναρτύους. » Ἀπεδοκιμάσθη δὲ
καίτοι λίθος ὃν ἐκλεκτὸς ὁ Σωτὴρ περὶ τῶν ὄφει-
λόντων ὀφελεῖν διὰ πάσης ὀφελείας, δηλοντί τῆς
τῶν Ιουδαίων συναγωγῆς· ἀλλὰ γέγονεν εἰς δια-
φύχταν τε καὶ διὰ διθύρων τῶν δύο λαών, φημι δὲ τοῦ
Ιερετῆλ τε καὶ τοῦ δέξιοῦ έθνῶν· ἔκτισε γάρ δὲ Σωτὴρ
τοὺς δύο λαοὺς εἰς ἕνα καινὸν διθύρων, ποιῶν εἰ-
ρήνην, καὶ ἀποκαταλάσσοντας τοὺς δύματά τους ἐν
σώματι πρός τὸν Πατέρα. « Εοικε τοίνυν τὸ χρῆμα
γνωὶ δύο τοίχους συναπτούσα. Ταύτην τεθάμψατε
τὴν γωνίαν, ἢτοι τῶν δύο λαῶν τὴν εἰς τανεύσητε
σύνοδον, διακάριος Δασδίλ λέγων· » Αἴθον δὲ ἀκ-
εδοχήμασαν εἰς οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενέθη εἰς κε-
φαλὴν γυναῖς· παρὰ Κύριον ἐγένετο αὕτη, » ἡ γυνά
δηλοντί, « καὶ Εστὶ θαυμαστὴ ἐν διθύλαιοις ἡμῶν. »
Οὐκοῦν σωτηρίος μὲν δὲ λίθος τῇ γυναῖκῃ τῷ πατέρι
γεγενημένη, συντερίθη δὲ καὶ διλέθρος τοῖς Εβραίον
μεμνηκόσι τῆς νοητῆς ταύτης καὶ πνευματικῆς
ευθρομηῆς σκανδαλισθέντες γάρ δὲ Χριστῷ, καὶ προ-
επταίσαντες αὐτῷ τῶν Ιουδαίων οἱ δῆμοι συνετρίβη-
σαν. Οὐ γάρ θειλον ἀκούσαιτε τῆς Ἡσαΐου φωνῆς λεγού-
της· « Κύριον αὐτὸν ἀγιάσατε, καὶ αὐτὸς ἔσται εἰς φύ-
νος, καὶ αὐχὲν λίθου προσκύμματι συναντήσεται αὐτῷ,
οὐδὲ τέτρας πτώματι. » Λίθος μὲν οὖν προσκύμματος
τοῖς ἀπίστοις ἀθυικοῖς δὲ Χριστός, πέτρα δὲ σκενόδελου
τοῖς Ιουδαίοις, τοῖς δὲ πιστοῖς ἡμῖν λίθος τοῦ θερε-
λίου, τῆς Ἐκκλησίας πάσαν τὴν κρηπίδα συνέχειν·
καὶ πέτρα διὰ τὸ στερβόν καὶ ἀπτωτὸν τῆς διμοδο-
γίας, ἥ προσερπετόμεναι αἱ τριχυρίαι τῶν αἰρέσεων
εἰς ἀφρόν διαλύονται. « Ο μέντοι Ματθαῖος καὶ τὸ
λειπόμενον τῆς προφητείας εἰπών, τὸ, » Παρὰ Κύ-
ριον ἐγένετο αὕτη, » καὶ τὰ δέξια· είτα εἰπών· « Αὐτὸν
τοῦτο λέγω ὅμιν, ἀρθήσεται ἀρχὴ ὅμινον τῇ βασιλείᾳ
τοῦ Θεοῦ, καὶ δοθήσεται Εὐαί: ποιεῦντες τοὺς καρποὺς
αὐτῆς· » τότε ἐπήγαγεν· « Καὶ δὲ πεσὼν ἐπὶ τὸν
λίθον τούτον συνθλασθήσεται, » καὶ τὰ δέξια. « Εστι
τοίνυν τὰ μὲν τοῦ Ματθαίου, ἀπρίβεια ἀπαγγελίας·
τὰ δὲ τοῦ Λουκᾶ, συντομία· καὶ παρὰ πέδαι δὲ τοῖς
εὐαγγελισταῖς εὑρίσκομεν τὴν τοιαύτην οἰκουμένην,
ἐκάστου αὐτῶν ποτὲ μὲν ἀκριδῶς, ποτὲ δὲ συντέμενος
ἀπαγγέλλοντος.

« Εξήγησεν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς ἀπ-
ειλέσθησαν δέ· αἰτήσαντες τὸν θεῖρον.

(A f. 264, C f. 149 b) Εξεκαύθη πάλιν εἰς ἀχ-

⁵⁵ Ezech. iii, 10. ⁵⁶ Ephes. ii, 15. ⁵⁷ Psal. cxvii, 22, 23. ⁵⁸ Isa. viii, 13. ⁵⁹ Matth. xxi, 42, 43.

λίνους ἄργας τὸ τῶν Φεριταίων ἀργαστῆριον, καὶ ἀποκτεῖναι βούλονται σὸν ἐπὶ λύσιν θανάτου γενόμενον· ἀνθρώπον· ἀλλὰ διέκοψεν αὐτῶν τὸ ἀνθεῖον ἔγχειρημα ὃ τοῦ λαοῦ φόβος· οὐ γάρ τῆς εἰς Θεὸν εὐτελεῖας ἡ αὐτοῖς ὁ λόγος· οὐδὲ γέγονεν αὐτοῖς χαλινὸς ἡ διὰ Μωυσέως ἐντελή λέγουσα· « Ἀθῶν καὶ δικαίου εὐκάπιτενες· » προτιμῶσι ἐλλὰ μᾶλλον τῆς εἰς Θεὸν αἰδοῦς τὸν ἀνθρώπινον φόβον. Ποιὰ δὲ αὐτοῖς ἐστιν ἡ αἰτία καὶ τῆς μανίας ἡ πρόφρασις; « Ἔγνωσαν, φησιν, διε πρὸς αὐτοὺς εἶπε τὴν περαβολὴν ταύτην. Καίτοι πῶς οὐ μᾶλλον ἔχρημα μαμαθήκοτας τὸ ἀσύμενον, ἕξι φίρεσθαι τοῦ κακοῦ, καὶ τῇ πίστει τιμῆσαι τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, καὶ ἀμνησιάκῳ χάριτι διασώζοντα τοὺς ταῖς ἀμαρτίαις ἐντηγμένους; Ἀλλ' οὐδὲν τῶν τοιούτων ὑπολογισθεῖται, συκοφαντίας τῆς καὶ αὐτοῦ συλλέγουσιν ἀφορμάς.

Καὶ καραπηρήσατες ἀπέστειλατ ἔγκαθέτους, ὅποιοι τούτους ἀκαλούσι, κ. τ. λ.

(Α. f. 264, C. f. 149 b, D. f. 67) Καθῆκαν τινας ἐπιεικείας δόκησιν ἔχοντας, πονηροὺς δὲ δυτας τὸν τρόπον· ἀπιλαθόμενοι τοῦ εἰπόντος Θεοῦ· « Τίς αὐτος ὁ κρύπτων με βούλην, συνέχων δὲ φήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ οὔτε κρύπτειν; » ὡς ἀνθρώπῳ προστίντες κοινῷ τῷ πάντων Σωτῆρι Χριστῷ· ἀλλ' ἡν διμεινον ἐννοεῖν, διε γέγονε μὲν ἐν δομοῖσι τῇ πρὸς ἡμᾶς Θεὸς ὡν ὁ λόγος· ἀπὸ δὲ γε τῆς ὑπὲρ λόγου θεοτηγμένας καὶ ἀπὸ δᾶξης τῆς θεοπερικοῦς, οὐκ ἀνθρωπος ὡν μόνον διεδείχνυτο, ἀλλὰ καὶ Θεός. Τί δὲ ἡ φασιν;

Καὶ ἐκηρύγησατ αὐτὸν, λέγοντες· Διδάσκαλε, οἴδαμεν δὲι ἀρθρῶς λέγεις καὶ διδάσκεις, κ. τ. λ.

(Α. f. 264 b, C. f. 149 b) Ἡθελε μὲν γάρ ὁ Θεὸς ἀνθρωπίνης δυνατεῖας ἐλεύθερον εἶναι τὸν Ἰεραψήλην δὲ τοὺς θείους πεπατήκαστον νόμους, γεγόνασιν ὑπὸ χειρας Ψωμακών, οἱ καὶ δασμοὺς ἀπέθηκαν αὐτοῖς. Ἐξήτευν τοίνους παραδοῦνται αὐτὸν τῇ ἔξουσίᾳ τοῦ ἡγεμόνος· προσεδόκησαν γάρ δὲι πάντη καὶ πάντως ἀκούσονται λέγοντος· Οὐκ ἔξεστι φόρους δοῦναι Καίσαρι. Τί οὖν φησιν πρὸς αὐτοὺς δὲ τὰς καρδίας εἰδότας τῶν ἀνθρώπων; Κατανοήσας αὐτῶν τὴν πανουργίαν; « Ἐπιδειχθέντος δὲ, πάλιν ἡρετο· « Τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν; » Οἱ δὲ, « Καίσαρος, » φασιν. Καὶ τί πρὸς ταῦτα Χριστός; « Ἀπέδοτε τὰ Καίσαρος, Καίσαρι· καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, τῷ Θεῷ. » Χρημάτων μὲν γάρ δασμοὺς ὑπορίπτουσι τοῖς ὑπεξεγμένοις οἱ τὴν καὶ αὐτῶν λαχόντες ἀρχῆ· οὐκ ἀπαιτεῖ δὲ παρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς δηνάριον, ἀλλὰ πίστιν καὶ ἀγάπην, καὶ τὴν ἐξ Ἑργῶν ἀγαθῶν εἰσομέναν. Οὐκοῦν τεθαυμάκαστος μὲν τὴν ἀπολογίαν, καὶ τοῦτο ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ, ἐφ' οὐ καὶ ἡρώτων· ὡς μείζονα γενέθθαι τὴν ἀμαρτίαν. Οἱ δὲ καὶ τούτων εἰς λήθην ἐνηγμένοι, Πιλάτῳ προσῆγον τὸν Ἰησοῦν φάσκοντες· « Τούτον εὑρομεν διαστρέφοντα τὸν λαόν, καὶ καλύπτοντα φόρους διδόναι Καίσαρι. » Καὶ δώμας θαυμάσσοντες τὴν ἀπολογίαν, ἀπῆλθον κατηγορούμενοι.

[“] Exod. xxiii, 7. [“] Job xlvi, 3. [“] Luc. xxiii, 1.

A sacerdotum, et interficere volant eum qui ob mortem destruendam hominem factus est. Sed abrupit impium illorum molimini timor a populo: alioqui nullum ipsi pietatis erga Deum rationem habebant. Neque illis frenum ullum injiciebat Moysis praeceptum: « Insontem et justum non occides ». Sed divina reverentia anteponunt hominum timorem. Quanam vero causa sic permoveatur, quive tanti furoris praetextus 402 est? Cognoverunt, inquit evangelista, Christum in ipso similitudinem hanc dixisse. Quidam vero potius oportuisset, re futura intellecta, eripere semel malo, ac fide honorare illum qui in piuum justificat, suaque gratia culparum immemore peccatis implicitos salvat? Sed nihil hujusmodi repentes, calumpnianti tantummodo occasiones cōplant.

V. 20. Et observantes misericordia insidiosores, qui se justos simularent, etc.

Submiserunt quosdam bonitatis speciem habentes, reapse autem improbos. Quia in re immemores fuerunt Dei dicentis: « Quis est iste qui me consilium suum celat? qui verba corde exhibens, putat me latere? » Communem veluti ad hominem, accedunt ad omnium Servatorem Christum. Mellius autem erat reputare, factum fuisse in similitudinem nostram qui Deus erat Verbum; atque ab ineffabili miraculorum vi, gloriaque Deo digna, non hominem tantummodo, sed Deum esse demonstrari. Quid C porro siunt?

V. 21. Et interrogaverunt eum dicentes: Magister, scimus quia recte dicas ac doces, et reliqua.

Voluisset quidem Deus humano dominatu librum esse Israelem; sed postquam divinas conculaverunt leges, sub Romanorum manuia venerunt, qui et illis tributa imposuerunt. Moliebantur itaque ipsum tradere praesidis potestati; namque exspectabant prorsus se a Christo audituros, tributum Cæsari pendere non licere. Quid ergo his respondit, ille qui corda hominum novit? Cognita ipsorum malitia, « Ostendite mihi, inquit, denariū. » Quo ostendo, rursus ait: « Cuius habet imaginem et inscriptionem? » Dicunt, « Cæsarī. » Quid vero ad D hanc Christus? « Reddite ergo quæ sunt Cæsarī Cæsari, et quæ sunt Dei Deo. » Nam pecuniae tributa imponunt subjectis illi qui cum imperio sunt. A nobis vero exigit Deus non denarium, sed fidem et charitatem, et bonorum odorem operum. Quamobrem mirati sunt responsum, et quidem 403 coram universo populo, quo præsente interrogaverant; ita ut jam majus peccatum fieret. Quippe illi horum omniū obliū, ad Pilatum peritaxerunt Iesum dicentes: « Hunc invenimus subvertentem Ieras, et prohibentem tributa dare Cæsari ». Nihilominus nunc responsum admirati, recesserunt.

V. 27. Accedentes autem quidam Sadduceo-
rum, etc.

Qualis fuerit Sadduceorum haeresis, declaravit in Actibus (Lucas) ita scribens : « Sadducei dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum; Pharisaei autem utraque constinentur ».⁴³ » Accedunt ergo ad communem nostrum Servatorem Christum, qui vita et resurrectio est, et laien de medio tollere conantur resurrectionem. Cumque sint contumeliosi et increduli, plenum stultitia commentum afferunt. Videamus jam quid ipsis dixerit Christus, eos refutans, qui in risum trahere resurrectionem volebant septem fratrum segmento qui uni uxori præmortui fuerant. Filii quidem, inquit, hujus saeculi, id est, qui mundanam corporalemque vitam vivunt, liberorum suscipiendorum causa nubunt. Sed qui nobilem et bonorum operum plenam vitam recte egerint, et deinde gloria resurrectione digni habiti fuerint, hi excelsiores proserserunt hac mundana vita : etenim vivent prout sanctos decet, et jam Deo facti sunt proximi : pares quippe angelis sunt, similique Dei, et eum qui spiritus sanctos decet cultum Deo exhibent. Ac velut angelica multitudo plurima quidem est, quin tamen generando sit aucta, sed ex creatione consistit; sic qui resurgunt, futuri sunt ; neque ulterius nuptiarum usus erit. Etenim hic quidem, postquam Adamus peccando immortalitatis gratiam amisit, liberorum procreatione conservatur generis successio ; quod subsidium ab oinna prævidente Deo jam inde ab initio præparatum fuit. Nam cum hominem ficeret, masculum fehinamque fecit. Nos vero tunc erimus conditioni nostræ **404** superiores, deposita corruptela, spiritale corpus habentes, id est, quod sola spiritus officia peragat. Tunc item mens nobis non erit ad vitium proclivis; conservante nos in sua voluntate Creatore, per sanctum Spiritum, eo prorsus modo quo angelos.

V. 37. Quod autem mortui resurgent, Moyses quoque significavit, etc.

Produxit illis etiam Moyses mortuorum resurrectionem probe scientem. Namque in rubro, inquit, loquentem introduxit Deum : « Ego sum Deus Abrahami, Isaaci et Jacobi ».⁴⁴ » Quorumnam vero sit Deus, si prædicti non vivent, prout isti putant? At qui Deus est viventium; ergo omnino reviviscunt, potentissima manu terrigenas omnes ad hunc statum revocante.

V. 40. Et amplius non audiebant enim quidquam interrogare.

Initium intelligentia fides. Nam « Nisi credideritis, non intelligetis ».⁴⁵ » Salutaris autem est dogma necessarium inquisitio. Sine dubio filius similique Dominus Davidis est Emmanuel; quoniam autem modo id ipsum intelligendum sit, si quis

Α Προσελθόντες δέ τινες τῶν Σαδδουκαίων, κ. τ. λ.

(Α Ι. 265, Κ Γ. 150) Ὄποια τις ἡ τῶν Σαδδουκαίων αἵρεσις, διεσάφησεν ἐνταῖς Πράξειν, ὅπῃ γεγραφώς. « Σαδδουκαῖοι μὲν γάρ λέγουσι μή εἶναι ἀνάστασιν, μήτε ἀγγελον, μήτε πνεῦμα· Φαρισαῖοι δὲ διολογοῦσι καὶ ἀμφότερα. » Προσίσται τοινυν τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι· Χριστῷ, δι-έσται ζωὴ καὶ ἀνάστασις, καὶ ἀνακρειτικοὶ πειρῶνται τὴν ἀνάστασιν· ὑδρίσται δὲ δύντες καὶ ἀπίστοι, πλάττουσι τι μεστὸν ἀμαθίας. Ἰδωμεν δὲ ἀπέρ Εὐη̄ Χριστὸς, διελέγχων αὐτοὺς, διαγελῶν τὴν ἀνάστασιν πειρωμένους τῷ πλάντας τὸν ἐπτά ἀδελφῶν ἐπὶ μίδις γαμετῆς τεθνεώτων. Οἱ μὲν γάρ οἱον, φησι, τοῦ αἰώνος τούτου, τουτέστιν, οἱ τὸν κοσμικὸν καὶ ἐνσώματον διαζωντες βίον, τεκνογονίας ἔνεκα γαμούσιν· οἱ γε μήν τὴν εὐχεδίαν καὶ ἀγάθων μεστὴν κατορθώσαντες ζωὴν, εἴται καταβιωθέντες τυχεῖν τῆς ἐντέλους ἀναστάσεως, δῶν που πάντως ἔσονται τῇς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ζωῆς· Βιασιώνται γάρ ὡς ἀν ἀγίοις πρέποι, καὶ ἔγγυς ἡδη γεγόνασι Θεοῦ· Ισάγγελοι γάρ εἰσι καὶ οἱον Θεοῦ, τὴν ἀγίοις περέπουσαν πνεύματα τελοῦντες λατρείαν· καὶ ὥσπερ τὸ ἀγγελικὸν πλῆθος πολὺ μὲν ἔστιν, οἱ μήν ἐκ γενέσεως αἰνῆθεν, ἀλλ ἐκ δημιουργίας ὑπάρχον, οὗτω καὶ οἱ ἀνιστάμενοι· καὶ οὐ χρεία ἔτι γάμου· ἐπεὶ κάνταῦθα μετὰ τὸ ἀποβαλεῖν τὸν Ἀδάμ διὰ τὴν ἀμαρτίαν τῇς ἀθανασίας τὴν χάριν, διὰ τῆς παιδοποίεις φυλάττεται τῷ γένει τὸ διάδοχον, ήτις βοήθεια παρὰ τοῦ πάντα προεγνωκός Θεοῦ προκαταβέθητο ἡδη καὶ ἀπ' ἀρχῆς. Ποιήσας γάρ ἀνθρώπου, ἀρσεν καὶ θῆλο ἐποίησεν. Οὐκοῦν ἐσδύμεθα μὲν ἔστων ἀμείνων, ἀποβαλμένοι τὴν φθορὰν, καὶ πνευματικὸν ἔχοντες τὸ σῶμα, τουτέστιν εἰς μόνα βλέπον τὰ τοῦ πνεύματος (1)· καὶ νοῦς δὲ διαταθεῖσαν εἰς φαυλότητα οὐδεὶς ἔσται τηνικαῦτα· συνέχοντος ἡμᾶς εἰς τὸ ἔστων θέλημα τοῦ Δημιουργοῦ, διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, καθάπερ ἀμέλει καὶ τοὺς ἀγίους ἀγγέλους.

Οτι δέ δημορται οι τεκροι, καὶ Μωσῆς ἀμητυσεν, κ. τ. λ.

(Α Ι. 265, Κ Γ. 150) Παρήγαγε γάρ αὐτοῖς καὶ Μωϋσέα εὖ εἰδότα τῶν νεκρῶν ἣν ἀνάστασιν· ἐν γάρ τῇ βάπτι, φησιν, εἰσεκόμικε λέγοντα Θεόν· « Τέγω εἰμι δ Θεός Ἀδράδη, Ἰσαάκ καὶ Ιακώβ. » Τίνων δὲ Θεός, ει μή ζήσονται κατ' ἐκείνους; 'Αλλ' ἔστι ζώντων Θεός· οὐκοῦν πάντη τε καὶ πάντως ἀναδιώσονται, τῆς πανσθενεστάτης δειξιδες ἀποφερούσης εἰς τούτο ἀπαντας τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς.

Οὐκέτι δέ ἐτολμησαν ἐπερωτᾶντες αὐτὸν οὐδέτερ.

(Α Ι. 266) 'Αρχὴ συνέσεως ἡ πίστις· « Τέλον γάρ μή πιστεύσητε, οὐδ' οὐ μή συνῆτε. » Σωτῆριος δὲ τῶν ἀναγκαίων ἡ ζήτησις· ἔστι μὲν διολογουμένως καὶ οὐδές καὶ Κύριος τοῦ Δαΐδη δὲ Ἐμμανουὴλ· τίνα δὲ τρόπον αὐτὸν δή τοῦτο προσήκει νοεῖν, εἰπερ Ελοίτε-

⁴³ Act. xxiii, 8. ⁴⁴ Exod. iii, 6. ⁴⁵ Isa. vii, 9.

(1) Анимадверте pulchram definitionem corporis spiritalis post resurrectionem.

τις ἀναμαθεῖν, βαδιεῖται πάντως εἰς ἀκριβῆ θεωρίαν μυστηρίου τοῦ καὶ αὐτῶν, διασύγηται μὲν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, πεφανέρωται δὲ ἐν ἑσχάτοις τοῦ αἰώνος καιρού. Οἱ μὲν οὖν Φαρισαῖοι σεσυγήκασιν ἐρομένου Χριστοῦ· ἔρων δὲ τοῦτο δυστρόπως, μᾶλλον δὲ καθ' ἑαυτῶν, ἵνα μὴ ἔσομένης τῆς ἐρωτήσεως, διατήρησις ἐν αὐτοῖς ἀναλάμψῃ λόγος· οὐ γάρ ήθελον εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἡμεῖς δὲ τοῖς νέοις Φαρισαῖοις τὴν τοιάνδε πεῦσιν προσοίσμεν, τοῖς μήτε Γίδην ἀληθινὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, μήτε θεὸν εἶναι λέγοντος τὸν ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου γεγενημένον· μερίζουσι δὲ τὸν ἴνα Γίδην εἰς ιτοὺς δύο (!). Τίνα δὴ τρόπον διαίδουσι τοῦ Δασιδί Κύριος αὐτοῦ ἔστι, καὶ εὐχὴ ἀνθρωπῆν κυριεύεται μᾶλλον, ἀλλὰ θεικῇ; Τὸ γάρ δὲς ἐκ δεξιῶν αὐτῶν καθίσαις τοῦ Πατρὸς, τὴν δικαὶαν δέξιαν αὐτῷ προσμαρτυρεῖ· τὰ γάρ διάθροντα καὶ ἰσάτιμα, καὶ ἐν ταυτότητι: νοεῖται φυσικῇ· τῇ δὲ κάθισις ἐπὶ Θεοῦ σημάνεται δὲ εὐχὴ ἔπειρον, τάχη δὲς τὴν βασιλείαν, καὶ τὴν τῶν πάντων ἁγιουσίαν. Κάθιται δὲ ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς πάντων, κατά γε τὸν ἀκλανῆ τοῦ Σωτῆρος λόγον, δὲς Θεὸς δὲν ὁ Αὔγος, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναρψίας τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἐν μαρτὶ καὶ λοιπῇ πρὸς αὐτὸν ὑπάρχων, γέγονε σάρκη, τουτόσις τέλειος ἀνθρώπος, οὐχ ἐκενθηκὼς τῶν θείων ἀξιωμάτων, μεμνηκὼς δὲ μᾶλλον, ἐν οἷς ἦν ἀστ., καὶ Θεὸς ὑπάρχων, καὶ εἰ γέγονε σάρκη ἐν δύοισι τῇ πρὸς ἡμᾶς Κύριος τοτούντι τοῦ Δασιδί κατά γε τὸ περόπον τῇ θεικῇ φύσει τε καὶ δόξῃ καὶ ἁξουσίᾳ, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ κατὰ σάρκα. "Εδει τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητάς, κατοικούσας αὐτοῖς τὴν ὄφρυν ἐπὶ τῇ τῶν θείων εἰδήσεις νόμων, τὰς τῶν ἀγίων προφητῶν μή ἀγνοῦσαι φωνάς. 'Ησαΐας γάρ φησιν· Ἐδού τὴν παρθένον ἐν γαστρὶ Ιησοῦ, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ καλέσουσι τὸ θνομα αὐτοῦ, Ἐμμανουὴλ, δὲς τοῖς μεθερμηνεύμενον, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. » Μεθ' ἡμῶν δὲ γέγονε θεὸς δὲν ὁ Αὔγος, τὴν πρὸς ἡμᾶς δομοίωντιν ὑπελθών, ἵνα σῶμα τὴν ὑπ' οὐρανὸν· ἀλλ' οὐδεὶς ἥν, ᾧς ἐφην, τοῖς Ἰουδαίων καθηγηταῖς, ἀληθείας ὁ λόγος· δύοισα δὲ τις γέγονεν αὐτοῖς· τὴν πρόφρεις εἰπερ τις ἐλοτο μαθεῖν, ἀκούσεται πρὸς ἡμῶν· δὲς τὸ μή ἀθέλειν ἀποφορτεῖν τῆς συντρόφου φιλοδοξίας, μήτε μην τῆς ἐπαράτου φιλοκρεβείας.

Προσέχετε δεὸ τῶν Γραμματέων τῶν θειότεων περιπατεῖν ἐν στολαῖς, κ. τ. λ.

(Α Γ. 286 Ι) Τῶν Γραμματέων ἀρρωστημάτα διαν τὸ φιλόκομπον καὶ τὸ φιλοκερδές. "Ἔνα τοινυν τῶν οὐτων αἰσχρῶν αἰτιαμάτων ἔξω που γένηται τῶν ἀγίων μαθητῶν δι χορδῶν, παρεγγυαὶ χρησίμως, λέγων· Μή ἀνάσχησε τοῖς Ισοῖς ὀλῶναι κακοῖς, μηδὲ τῆς ἐκείνων ἀφιλοθεταῖς γένησις κοντενοῖ. Πολον γέρηται τὸ θέος αὐτοῖς; Τὸ βαδίζειν ἐν ἀγοραῖς εὐ μὲν περιεσταλμένους, κατασύροντας δὲ βαθεῖαν ὄφρυν, τὸ τοὺς παρὰ τῶν ὄφωντων ἐπαίνους ἔητειν, τὸ ἐπικλαστον. ἔχειν τὸ ζῆν, τὸ βαττολογεῖν ἐν προσευχαῖς.

⁶⁴ Isa. vii, 11; Matth. 1, 23.

(I) Contra Arianos simul et Nestorianos.

A velit discere, ingreditetur prorsus in persubtilem considerationem mysterii ejus, quod iam inde a mundi primordiis silentio pressum fuit, apparuit autem postremis saeculi temporibus. Phariſæi itaque continebant, legente Christo. Sed et hoc malitioso egerebant (at eum proprio magis detrimendo), ne forte interrogationscētate, salutaris ipsius emicaret sermo. Non enī cognoscere veritatem volebant. Et nos pariter neoteros Phariseos sic interrogabimus, qui neque verum Filium Dei Patris, neque Deum esse dicunt illum de sancta Virgine natum; sed unum Filium in filios dividunt Iudea. Quomodo scilicet filium Davidis, Dominus eiusdem est, nec ideo humano dominatu quam divino? Prorsus enim missio ejus ad Patris dexteram, celestem ejusdem B. majestatem testatur. 405 Nem qui concessores in ihoplo sunt, iidem pari honore fruuntur, et ejusdem naturae esse intelliguntur. Sessio autem Dei nisi aliud significat nisi regnum, et supra res omnes potentatum. Porro sedet omnino ad Dei Patris dexteram, secundum veracem Servatoris sermonem, quatenus Verbum Deus, et ex ipso genitus Patris Dei substantia, formamque eandem ac paritatem cum illo habens, factus est caro, id est, bene perfectus, hanc recedens divina dignitate, sed magis in statu suo permanens, et Deus esse perseverans, etiam caro in similitudine nostra sit factus. Dominans est itaque Davidis, quod ad naturam divinam attinet, gloriam ac potestatem; secundum vero carnem, ejusdem filius. Debuerant Iudeorum principes, quoniam adeo propter divinarum legum partitam atollebant supercilium, debuerant, inquam, sanctorum prophetarum oracula non ignorare. Isaías enim dicit: « Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus ». Nobiscum revera versus est Deus, cum nostram similitudinem se habet, ut mundum salvaret. Sed enim nulla erat Iudeorum principibus de veritate sellicitudo. Porro autem quinam illi esset rei praetextus, si quis discere aet, audiret a nobis; videlicet neque ab ingenio sibi gloria amore, neque a maledicta avaritia volebant recedere.

V. 46. Attendite a Scribis, qui ueluti ambulare D in stolis, etc.

Scribarum morbi erant pempas amor lucrative studiorum. Ut ergo his tam turpibus culpis sanctorum discipulorum coetus abesse, heretatur commodo dicere: Cavete ne paribus capiamini vitiis, neque illorum irreligiositatis participes sitis. Quoniam enim ipsorum consuetudo erat? Ambulare in plateis bene exornatos, gravi adducto supercilio, laudes spectantium capere, simulatores præ se ferre mores, in precibus multiloquio uiri.

408 CAP. XXI.

A

V. 1. *Resipiens autem vidit eos qui miserebantur dona sua in gasophylactum deditos.*

Dixit aliebui Servator: « Beati misericordes (eleemosynari), quoniam ipsi misericordiam consequentur⁴⁷. » Hic special deferentes dona sua in gasophylactum. Sane, utpote ex multis opibus, multa verisimiliter erant quia a singulis offerebantur; sed eadem vicissim exigua, et manu offerentium iudigata. Mez post Hic mulierem gravi paupertate laborans, symbolum suam conferens quam vix proprio sudore corraserat, vilissimam scilicet omnia diei alimoniam. Obuius itaque duos obotos, victimam quodammodo suam proiecens. O inoperatum misericordium! Quae alienam semper misericordiam implorabat, nunc multo tater Deo, fructiferam illi ipsam quaque efficiens paupertatem. Vincit ergo reliquas, justaque Dei sententia coronatur.

V. 5. *Ei quibusdam dicentibus de templo, quod bonis lapidibus et donis ornatum esset, etc.*

Demonstrabant nonnulli Christo templi magnum redditum, et donorum splendorem, putantes fore ut ipse quoque una cum illis id spectaculum miraretur, qui ceteroqui Deus erat cœlique dominator. At is, omisso de rebus his sermone, prædictis potius templum statuto tempore funditus eversum iri, cum universa urbe Jerusalem, a Romanorum exercitu, Dominicae noctis peccas ab Israelitis exposcente. Etenim post Servatoris crucifixionem huc illi mala perpeti contigit. — Non intellexerat autem dictorum viu discipuli, sed de consummatione sancti locutum illius existimantes, sciensbantur quandam esse hanc eventura, quodro ejus rei indicium fore? Quid ergo Christus? interrogandum menti se accommodat, emissaque deinceps de Hierosolymorum excidio sermone, pergit dicere de praesentis sancti consummatione, sicutque ante suum de celo reditum, præcursum aliquos pseudochristos et pseudoprophetas, qui personam **407** ejus simulabunt; quibus non sit credendum. Volebat quidem unigenitum Dei Verbum, ut terrarum orbem salvaret, nativitatem quoque carnalem ex mortali perpeti. Erat huc autem in eo exinanitio et humiliatio. Tantquam igitur ad exinanitionem sponte demissus, latere volebat. Itaque et apostolus increpauit ante venerandam crucifixionem, quominus ipsum manifestum facerent⁴⁸. Nam secreto iudicabat ratio incarnationis, ut in adorabilis cruce patiens tantnam hominem mortem desiceret, et ab universalis tyrannide Satanam depelleret. Secundus autem de cœlo adventus, haud etiam ut prius, sed illustris plenusque terroris erit. Descendet enim stipantibus sanctis angelis, et cum Patris Dei maiestate, ut mundum Iudeo Iure judicet. Itaque si quando pseudochristi aut pseudopropheta exsurgent, quominus eos sectemini cavete. — Vel etiam coniunctum fatio dicit, atque universi mundi con-

ΚΕΦΑΛ. ΕΚ.

Ἀγαθιζόμενος δὲ εἰδε τοὺς βασιλούτας τὰ δώρα αὐτῶν εἰς τὸ γαληνούλαιον πλούσιον.

(B f. 187 b, C f. 188 b) « Εἴη που δὲ Σωτήρ. · Μαχάριοι οἱ θλημονες, διτι εὐτοὶ ἀλεηθίσυνται. · Τούτους ἐποπτεύει προσφέροντας τὰ δώρα αὐτῶν εἰς τὸ γαληνούλαιον · ἀλλ' ἡς ἐπι πλούτου πολλοῖ, πολλὰ μὲν ἔχουν, ὡς εἰδός, τὰ παρ' ἐκάστου καρποφορούμενα· ἀλλὰ δὲ πάλιν καὶ τῆς τοῦ προπομπόντων ἀνάξια γεράς. Είται μετ' ἑκάποντος γύναιον πτωχείᾳ δευτερηχθύσιμόν εἰσθει, ἐξ ἑράνου ράδις καὶ δὴ εἰν ιδρῷ τοι εὐτελεστάτην καὶ ἀποχρώσαν τῆμαρη διατροφήν· είται δύο προσῆγεν ὄβολοις, διπερ ἐποπτεύμένη τὸν βίον. Οὐ παραδέδητο θευμάτες! ἡ τὸν παρ' ἐπέροις ἔλεον ἡγεμόνα δηνεκάς, εὐτῇ διενέξει Θεῷ, καρποφόρον αὐτῷ καὶ εὐτῇ διπορφίνουσα τὴν πτωχείαν. Νικᾷ τοιγαροῦν τοὺς ἀλλους, καὶ δικαιέι φήμη στεφανούσαι περὶ θεοῦ.

Καὶ τινῶν λαρνάσσων περὶ τοῦ Ιεροῦ, διτι μέθοις καλοῖς καὶ διαθήρασι πεπονημέναι, κ. τ. λ.

(C f. 151, D f. 69) Ἐποδείκνυν τινες τῷ Χριστῷ τὰς ἐν τῷ ναῷ μεγαλευργίας, καὶ τὸν τὸν ἀναθημάτων κάπτον· φήθησαν γάρ διτι θευμάτες σὺν εὐτοῖς τὰ δρώμενα, κατεῖτος Θεὸς δὲν καὶ θρόνον ἔχον τὸν οὐρανόν. Οὐ δὲ ἀρίσται μὲν τὸν περὶ εὐτῶν λόγου, προμεμήκεται δὲ διτι ἐκ βάθρων πεσεῖται κατὰ καρούς, κατεπομπίζουσάς εἰς τούτο εὐτὸν τῆς Ρωμαϊκῆς στρατιᾶς, καὶ διπασαν ἵερωναλήμ τὰς τῆς κυριοκτονίας δίκαια ἐξειτούσες τὸν Ἱερατή· μετέ γάρ τοι τὸν τοῦ Σωτῆρος σταυρὸν, ταῦτα συνέβη ταῦταν αὐτούς. — (A f. 288 b) Οὐ συνίεσσαν δὲ οἱ μεθηταὶ τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν, ἀλλὰ περὶ συντελείας τοῦ εἰλίνος εἰρήσθαις νομίσαντες, ἥροντο πότε ταῦτα δεῖται, καὶ τὶ τὸ σημεῖον ὅπον μᾶλλον γίνεσθαι. Τί οὖν δὲ Χριστός; Ἐπειτα τῷ σκεπτῷ τῶν προεγόντων τὴν πεῖσιν, καὶ ἀρίσται μὲν τέως τοὺς περὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων λόγους· τοὺς δὲ περὶ συντελείας τοῦ περόντος εἰλίνος ὑφαίνει, καὶ φροντὶ πρὸ τῆς ἐξ οὐρανῶν αὐτοῦ καθόδου, προδραμοῦνται τινες ψευδοχριστοῖς καὶ ψευδοπροφῆταις, τὸ εὐτὸν πρόσωπον ἔκποτοις; περιπλάττοντες οἵς οὐ γρή πειθεῖσι. Ἡθέλησε μὲν γάρ δὲ μονογενῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἵνα σώσῃ τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ γέννησιν ὑπομονῆς τὴν κατὰ σάρκα ἐκ γυναικός· ἦν δὲ τὸ κρήμα παύτων εἴσαται καὶ ταπείνωσις· ὡς οὖν ἔστων καθεὶς εἰς κάρνασιν λανθάνειν ἡξίου· καὶ γοῦν ἐπειτία τοῖς ἀποστόλοις πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἵνα μηδ φανερὸν εὐτὸν ποιήσωσιν· ἐδέστο γάρ τοῦ λαθεῖν τῆς μετά σαρκὸς οἰκουμενίας δὲ φόνος, ἵνα καὶ τὸν τίμιον ὑπὲρ τὴμ ὑπομείνας σταυρὸν ὡς ἀνθρώπος, κατεργήσῃ τὸν θάνατον, καὶ τῆς κατὰ πάντων τυραννίδος ἀποσοβήσῃ τὸν Σατανᾶν. Ἡ δὲ δευτέρη καὶ δέκατη σταυροφορίη τὸν θάνατον. Η δὲ δευτέρη καὶ δέκατη σταυροφορίης, οὐ λεληθέτως θεται καθά καὶ πρὸ τούτου, ἀλλ' ἐπίσημάς τε καὶ φόνου μεστή· κατενήσεται γάρ δορυφοράντων αὐτὸν τῶν ἀγρίων ἀγγέλων, καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἵνα κρίνῃ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοτύνῃ. Οὐκοῦν ὅταν

⁴⁷ Matth. v, 7. ⁴⁸ Matth. xvii, 9.

Επειδή τούτος στόλωτος έγινε πρίμος
τοπικός αστρονόμος καὶ διδάσκων, οὐκέτι
εἶδεν τὸν πόλεμον τοῦ Αἰγαίου, οὐδὲ τὴν
αποθανότητα τοῦ Αἰγαίου, οὐδὲ τὴν πόλιν τοῦ
Αἰγαίου, οὐδὲ τὴν πόλιν τοῦ Αἰγαίου.

(C. I. 161, D. 69 b) Εποιητὴ τῶν τῆς οὐρανοῦ
καὶ γῆς, τὸν μὲν ἡ τῶν Ἰουδαίων γέρα, καυχό-
ρεψαντὸς εὐτύχη τῆς Περσείων ἀρχαὶ, ἐπεκτείνατο: Βασιλεὺς
ἦ δὲ νεῦρος, περιεβαθήτη τὰ τερπνά αὐτοῖς βασίλεας, τε-
λευτας τῆς ταρκίνης τὴν λαρπεῖς τῇ δινομίᾳ. Ήλίῳ δὲ
ταύτης εργάζεται, οἰδεῖνθήσαντας τὴν εὐθύνην οἱ μαρτ-
υροί ταῖς, δοπιάσας γεννούσας, ήθελοντας ἐπ' ἔρ-
γοντας, οὐ μαρτυροῦσαν τὴν πατέλας· διατασσάντα τοῦ
εἰς Παῦλος εἰς Ρέμανην πρό: Καταστά, καὶ φήσατο
τερπναντα καὶ Ἀγέσταρτον· πάλιν γέροντας αὐτοῖς εἰς
μαρτυρίους, ταυτοτάτους, εἰς μαρτυρίους διέδειν, τὰ διενθη-

Eros y la Renta social en condiciones asimétricas 109

αποτελεσμάτων.
(C f. 151, D f. 99 b) Παρατηθεὶς, γει Μή προσεί-
στε μδίανες ἀποδεικνύειν. • Αὐτοῖς τοιούτοις

“**Εγώ** σε προστέλλω όμως να μάθετε, ” φημι. Ζερζέ
περάσει τη σούπα στη γευστή πιάτα της βιάνασσας,
κατέβαται. “**Ορίστε** δε λίγες κυριαρχήσαντες γυναίκες στην πόλη
της Αθήνας; ” Τοποθετείται, ώστε γνώσεις δεν δημιουρ-
γούνται. Είτε παθήσετε αδελφή μας
στην πόλη πειραιώντας αιστή. Είτε παθήσετε αδελφή μας
στην πόλη ευρεταρίας μας. Τηγανίστε την
ταξίδι Ηράκλειου, έτσι πουτ στην ιδιοτέλειαν ηγετώντας λίγες
μάρτυρες την Ελληνική Καταπολεμή, καταστρέψαντες
την πόλη. “Α γερά παρέπεια δεν ήταν γνωστήνα, προ-

ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ

卷之三

V. 27. Tunc sicutus officia facilius continentur
ad interiorum.

Venustus Verus! Neque nec quidam ipsorum
etiam quoque dixit: **Et tunc videbant Filium ho-
minis venientem in pulchritudine vestre et gloria-**

卷之三

multa⁷¹. » Veniet enim nequaquam demissus et humiliis humano more, sed cum gloria ac virtute deitatis. Porro de ultraque qualitate vocabulum multa intelliges: nam et multa cum virtute, et simul multa cum gloria secundam faciet theophaniam, quandoquidem primam cum infirmitate et obscuritate fecit, quantum quidem vulgo visum est. Cur autem in nube? quia sic apparere solet **400** Deus: « Nubes enim et caligo circa eum sunt⁷². » Item: « Dominus sedet in nube levi⁷³. » Et rursus: « Qui ponit nubem ascensum suum⁷⁴. » Item: « Nubes eripuit eum ab oculis ipsorum⁷⁵. » Item: « Sicut Filius hominis veniens in nubibus⁷⁶. » Sic videlicet eum vidit Daniel. Sic et tum veniet haud lateuter, sed uti Deus et Dominus enim gloria Deo digna, atque omnia in melius reformabit. Reviviscent enim mortui, exualque corruptiorem terrenum corpus his passionibus eliam obnoxium; induetque immortalitatem, Christo ejusdem datore, et eos qui ipsi credant conformes efficiente corpori gloriæ sua. Quare et rem hujusmodi redemptio nra appellat dicens: « His autem fieri incipientibus, respicite et levare capita vestra, quoniam appropinquit redemptio vestra. » Veluti enim si quis dicat de homine, quodva patre accepit animal esse rationale, hoc ipso evanescere significat rationalem genitum a rationali; sic etiam Unigenitus de Deo Deus, ex eo qui universum iudicat mundum judex processit. Nec quia omne iudicium comunit Filius Pater, idcirco dominatione minutus est: individus enim a Deo Unigenitus est, sicut lux a sole. Inest enim ipsi naturaliter; ita ut omnia quae Pater habet, Filii sint; et vice versa.

V. 29. Videote scilicet et omnes arbores, etc.
Expositio Scilicet parabola, statim addit: « Consciente prope adhuc regnum Dei. » Hoc astem docet, quia nondum ad supremum finem res conseruarent, dum haec discesserunt, sed tamen ad terminalia properabant, sicut ad fractum giganteum properant scilicet, cum ramos mollii et folia geruerint; ita Domini præsentia quamlibet principatum ac potestatem pariperentes, regne Dei orbem terrarum parantes. Deinde ait: « Amen dico vobis, non præteribit generatio hæc, donec omnia flant. » Generationem vero dicit non viventes tuus beatifices, sed mortibus similes. Num autem dicit fieri non posse ut verba eius praetererant. **410** elementorum quoque consummationem prædictit. Impossibile est enim sermones meos præterire, quemquam ipsa elementa prætersunt. Ego enim vere dico diem adflore, quo haec evenient; et quæ dico, impossibile est quemvis fiant. « Cavete, inquit, ne vestrum mentis oculi graventur. » Nam invadans sollicitudo, crapa-

λον τὸν νεφέλαις, μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. » Εἰλύσεται γάρ οὐκέτε ἐν ὑψίσι, οὐδὲ ἐν ριχτορεπετῷ τῇ καθ' ἡμῖς, ἀλλ' ἐν δόξῃ καὶ δυνάμει θεότητος. Κατ' ἀμφοτέρων δὲ ἀκούσῃ τὸ παῦλον⁷⁷ μετὰ δυνάμεως γάρ πολλῆς καὶ δόξης πολλῆς τὴν δυνάμεων αὐτῶν ποιήσεται θυσιάσιαν, ἵνα τὴν προτέρου μετὰ δοθενείας καὶ ἀειμίας ἐποιήσατο, δοὺν κατὰ τὸ τοῖς πολλοῖς δρώμενον. Διὰ τὸ δὲ ἐν νεφέλῃ, « Οὐς οὐτας δεῖ φάνεται ὁ Θεός. » Νεφέλη γάρ καὶ γύρως κύκλῳ αὐτοῦ. Καὶ « Κύριος καθήται ἐπὶ νεφέλῃ κούφης. » Καὶ πάλιν. « Οἱ τιθαὶ νέφος τὴν ἐπιθεσιν αὐτοῦ. » Καὶ, « Νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δρυθαλμῶν αὐτῶν. » Καὶ, « Ός γίδες ἀνθράκου ἀρχύμενος ἐπὶ τὴν νεφελῶν. » Οὕτω γάρν αὐτὸν καὶ Δανιήλ θεωρεῖ οὐτας καὶ τότε ἐλύσεται οὐ λαζαρέως, C Β ἀλλ' ὡς Θεός καὶ Κύριος τὸν δόξην διεπρεπεῖ, καὶ πάντα μεταστήσει πρὸς τὸ ἄμερον. ἀναδίδεται γάρ οἱ νεκροὶ καὶ ἀποδύσεται τὴν φθερὰν εἰς ἐκ τῆς τοῦτο αἰώνατον τοῖς πάθεσι σῶμα. ἀνέσεται δὲ τὴν ἀφθαρτιαν. Χριστοῦ νέμονται αἵτην, καὶ συμφρόφους τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἀποφελινοτες. Δεῦ καὶ ἀποδύσεται θῆμαν αὐτὸς τὸ πρᾶγμα καλεῖ, λέγων. « Ἀρχομένων δὲ τούτων γίνεσθαι, ἀνακύψατε καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν, διότι ἔγγισει ἡ ἀποδύσεως ὑμῶν. » Πατέρερ γάρ εἰ λέγοι τις περὶ ἀνθράκου, διὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἔλαβε τὸ λογισθεῖν εἶναι, εἰς λογικοῦ σημαντικοῦ καὶ αὐτὸν λογικὸν γεννηθῆναι· οὕτως καὶ ὁ μονογενὴς ἐκ Θεοῦ Θεός, καὶ ἐκ τοῦ κρινοντας πάσαν τὴν γῆν προῆλθε κριτής. Καὶ οὐκ ἐποιήθη πάσαν τὴν κρίσιν διδώκειν τῷ Γίᾳ ἡ Πατήρ, αὐτὸς τῆς δεσποτείας ἐψήλωσε· ἀχθόμενος γάρ ὁ Μονογενὴς τοῦ Θεοῦ, ὡς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου· διτὶ γάρ ἐν αὐτῷ φυσετῷ· καὶ πάντα οὖτα ἔχει ὁ Πατήρ, ταῦ Γίαν διτι, καὶ ἀνάστατον.

Τίθεται τὴν στοιχίην καὶ πάντα τὰ δέοντα.

(D. I. 71) Εἰπεῖν τὴν παρεπολὴν τῆς συκῆς, εὐθέως ἐπάγει: « Γινέσθετε έτι ἔγρυς ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. » Τὸ δὲ τοιστὸν διδάσκεται, θν οὐτοῦ πρὸς τὸ ξυχαστὸν τέλος ἥξει τὰ πράγματα, τούτων γνωμόνων, ἀλλ' οὐδεὶς περὶ τὸ τέλος ἥδη, καθέλατρος ἐπὶ τὸν καρπὸν οἴεται ἡ συνῆ τοὺς καλέσσοντας ἀπελαυνομένην, καὶ τὰ φύλλα ἀπέρωσαν· οὕτω γάρ δή καὶ ἡ ποστή Κύρτου παρουσια κατεργάσας πάσαν ἀρχήν καὶ ἀριστεράν, παρεκπενέει τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Εἰτά φησιν: « Ἀμήν λέγω ὑμῖν, θν εἰ μὴ περιέληπτη γνεῖται αὐτῇ, ξώς ἀν πάντα γένεται. » Γιατρὸς δὲ φησι, εἰς τοὺς τότε ἀνθράκους, ἀλλὰ τοὺς δρούσις τῷ τρόπῳ. Καὶ δὲ τοῦ λέγοντος, δει ἀδύνατον τοὺς λόγους παρελθεῖν, καὶ τὴν τῶν στοιχείων συντάξειν προσγραφεῖς ἥδη. Ἀδύνατον γάρ, φησιν, τοὺς λόγους μεν παρελθεῖν, καίτοι καὶ τῶν στοιχείων παρερχομένων· ἔγω μὲν γάρ ἀληθεύων, διτὶ ἥξει ἡράρια, καὶ τεῦτη γενήσαται, καὶ τοὺς ἀτχαρεὶ μὴ γενέσθαι ἂ λόγω· « Προσέχετε δὲ, φησιν, μὴ βερρθῶσιν ὑμῶν οἱ τῆς

⁷¹ Matth. xxiv, 50; Marc. xiii, 26. ⁷² Psal. xcvi, 2. ⁷³ Isa, xix, 1. ⁷⁴ Ps. l, ciii, 3. ⁷⁵ Act. 1, 9.

⁷⁶ Dan. vii, 13.

διανοτας; ὄφειλμοι· μέριμνα γάρ βιωτική καὶ κρα-
πόλη καὶ μέθη ἔχαρις τὴν σύνεσιν, καὶ τὴν εἰς
Θεὸν πίστιν καὶ φόβον ἀμαυροῦ. Χριστὸς οὐν ἀγρυ-
πνίας τοιάντης καὶ προσοχῆς, ἵνα μὴ αἰφνίδιος ἐπε-
ῖλθῃ ἡ τρέμεταις ἑκατηνῇ ώσπερ παγίς πρὸς ὑμᾶς μὲν
ἀφειλέντας ἐκ τοῦ προσακησίναις.

*Ητ δὲ τὰς ἡμέρας ἦτ τῷ ἱερῷ διδάσκων.

(Α Γ. 278) Τίνα δὲ ἦν ἡ ἐξίδασκεν, ή πάντας που
τὸν ὑπὲρ τὴν νομικήν λατρείαν; Ἐνειστήκει γάρ
κατερής τοῦ τὴν σκάνην μεταπλάτεσθαι εἰς ἀλήθειαν·
δὲ δηλος ἥδεστα ἡροάστο· τεθαυμάσασι γάρ αὐτὸν
πλειστάκις, διετοῦντος ἡνὶ ὁ λόγος αὐτοῦ· ὡς αὐ-
τοῖς γάρ ὑπάρχων δὲ πάλαι λαλῶν διὰ τε Μωϋσέως,
καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν ὅλων Κύρως, μεθίστη
μετ' ἔξουσίας πρὸς τὴν πνευματικὴν λατρείαν τὰ ἐν
τούτοις κεχρησματημένα. Ήδηκετό γε μήτη τοῖς τὸ
θρῷ τῶν Ἑλαῖων, τοῖς ἐν τῇ πόλει θορύβους παρ-
αιτούμενος, ἵνα τὴν καὶ τούτῳ γένηται τύπος· τῷ
γε μήτη δηλώφιζοντι πρὸς αὐτὸν, προσῆκε λέγειν
τὸ τοῦ Δασδίδ· «Ο Θεός, ο Θεός μου, πρὸς τὸ δη-
θρίων ἐδίψησε τὴν ψυχήν μου.» Περὶ τῆς ἀρτῆς τῶν
ἄνυμων διετοῦντος ἡγγιζε, καὶ διετοῦντος οἱ ἀρχιερεῖς
ἀνελεῖν αὐτὸν, καὶ διετοῦντος εἰσῆλθεν δὲ Σατανᾶς εἰς τὸν
ἴουδαν, καὶ διετοῦντος συνεψώνησε τὸν παραδούνας αὐτὸν,
καὶ διετοῦντος εἰπεῖν ταῦτα εὐκαίρια, ἔως, «Καὶ οἱ
δύδεκα διάδοτοι αὖν αὐτῷ, καὶ πρειγράφη εἰς τὸ
κατά Ματθαῖον.

ΚΕΦΑ. ΚΒ'.

Τῆτοι δὲ η ἀρχὴ τῶν ἀλύμων, η ἀστομέτη
Πάσχα.

(Α Γ. 278) Θέτι δὲ διετοῦντος ἡμῶν δὲ Σωτῆρος ἐνο-
μοθέτει τὰ κάλλιστα καὶ τὰ συμφέροντα, καὶ διὰ
νόμου καὶ προφητῶν σύμβουλος ἡμῖν ἀγαθὸς εἰς
σωτηρίαν ἔγινετο· ἀλλὰ τότε μὲν δὲ αἰνίγματος καὶ
σκιᾶς διὰ τὴν τῶν ἀκρωμένων ἀσθενειῶν νυνὶ δὲ γυ-
μνὴν τὴν παρατείθεις τὴν ἀλήθειαν, καὶ αὐτῆς τῶν
πραγμάτων εἰς μέσον ἀγει τὴν εἰκόνα· ἔδει γάρ δυ-
τῶς διὰ μὲν τῶν θεραπόντων διαχονεῖσθαι τοὺς τύ-
πους, διὰ δὲ τοῦ πάντων Δεσπότου τὴν ἀλήθειαν·
ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἦν δὲ λέγων περὶ ἑαυτοῦ· «Ἐγώ εἰμι
ἡ ἀλήθεια.» Ἀποκεκινημένης τοιγαροῦν τῆς σκιᾶς,
εἰστὼν λειτὸν ἡμῖν τῆς ἀλήθειας ἡ δύναμις· φανέ-
σθω τῶν δὲ αἰνίγματος εἰρημένων δὲ τύπος ἐναργέ-
στέρος· Ιουδαῖοι μὲν οὖν σχάλλονται καὶ πλανῶνται,
καὶ τῶν δεσπότων ἐκπίπτουσι λογισμῶν, ἀζύμους ἀρ-
τους· παρατιθέμενοι· οὐκ ἀκούονται δὲ, ὡς εἰκός, τοῦ
Παύλου λέγοντος· «Βρῶμα ἡμᾶς οὐ παρίστηται τῷ
Θεῷ, καὶ τὰ ἔχτης· οὐδὲ τοῦ Σωτῆρος.» Οὐκούσιατε
διετοῦντος εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα, εἰς τὴν κοι-
λανὰ χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται· «Πημεῖς
δὲ πνευματικοῖς (1) τὰ πνευματικὰ συγκρίνομεν ὡς
ζύμην, τὴν κακίαν ἀποφεύγοντες, καὶ πράξεις· ἀγα-
θοῦς; ἐπιτιθένοντες, ἵνα σὺν Χριστῷ ὡς ἐν ἀνωγαλφῷ

¹¹ Luc. iv, 32. ¹⁰ Psal. xliii, 2. ¹¹ Luc. xxii, 14. ¹⁰ Joan. xiv, 6. ¹¹ Cor. viii, 8. ¹² Matth. xv, 17.
¹³ 1 Cor. ii, 13.

(1) Σοῦ πνεύματι ταῦτα μόνο, ιτα μὲν σεινούσης φερετ: *Nos autem spiritum spiritualiter discernimus.*

A ebrickis, sapientiam expellunt, atque erga Deum
aliquae ejus modorum habent factant. Opus est igitur
vigilantia tanta atque attentione, ut subitanea nobis
non superveniant illa dies, tanquam haqueus, si nihil
nos juverit prævia notitia.

V. 57. Erat autem diebus docens in templo.

Quenam porro docebat, nisi quæ legalem cultum
exsuperabant? Jam instabat tempus umbram in
veritatem commutandi. Sæpe illum admirata fuerant
turba, quod potestativus esset ejus sermo¹¹: quippe
cum ipse idem esset per Moysen olim locutus
et per prophetas; atque omnium rerum Doplinus,
nunc pro sua potestate ad spiritalem cultum illa
in figuris prædicta convertebat. Morabatur autem
in oleum monte, urbis inimiculum vitans, ut nobis
hiujus rei quoque exemplum præberet. Jam vero popu-
lum qui ad eum amicabat, docebat illa Davidis
verba: « Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo:
Sicut te anima mea¹². » De appropinquante azymorum
festo, et quod pontifices Christum necare
satagebant, et quod in Iudeam Satanas introierit,
quodque ille Jesum tradere pactus sit, cajus rei
exequenda opportunitatem quarebat, usque ad
verba et duodecimi apostoli cum eo¹³: « de his,
inquit, uos in commentariis ad Mattheum jam
scripsiimus.

CAP. XXII.

V. 1. Aprolixuabat autem dies festus azymorum,
qui dicitur Puscha.

Animadverte quod in superioribus Servator no-
bis optimas tradidit perutilesque institutiones, et
per legem atque prophetas bonus nobis consiliarius,
fuit ad salutem. **¶¶** Sed tunc quidem in exiguae
et umbra propter audientiam inimicuum suorum;
nam vero uadim nobis exponit veritatem, ipsorumque re-
rum in medium producit spectandam, iniquitatem.
Oportebat sano per famulos ministrari. Figurebas; pos-
t universalem vero Dominum, veritatem; ipsaque,
et ipsemel de se dixit: « Ego sum veritas¹⁴. » Jam
vero umbra discussa, succedita dicitur veritas ei-
rei vis. Apparet jam typus apocalypsis, illa pars ip-
se iniquitate dicta fuerunt. Ιωκει ιακων. falluntur ut
errant dum aperte azymos papas apprehendunt. Neque
audirent Paulum dicentes: « Ecce nos uox eorum
misericordie Deo¹⁵, » et recipiunt. Neque illi Servatori
auscultant: « Neasias, quia omnia quod in ea
intrat, iuri ventrem vadit, et in secessum omniū dicit¹⁶; »
Nos autem spiritualia spiritualibus comparamus¹⁷;
sermени instar, malitiām vitautes, et operibus be-
nis studentes; ut cum Christo in superna regione,
in ecclesiā Larvateus, stationem habemamus; quam
Isaias admirans siebat, uos veluti aliquem qui in

*Hila urbe futuri sumus : et Oculi tui videbant Jerusalēm : urbs haec opulenta est, tabernaculum immobile, cuius fasciculi non rumpuntur*⁴⁾. » Etiam tuum quidem gaudium brevi subsistit, quia parva interveniente conversione, abruerpitur. At vero coelestes stationes, bonaque illarum, validum habent vigorem Dei voluntate armatum. Ut ergo in tam admirandis stationibus habilemus, et soleremus cum Christo festum agamus, purum peragamus ieiunium, haud equidem virtutem ejus cibo componderantes, sed tanquam a superficia mensa abstinentes, atque a deliciis aliis et viiiorum varietate refugentes.

τῆς τὴν δύναμιν, ἀλλ' ὡσπερ ἀναχωροῦμεν περιέργου τραπέζης, καὶ τῆς ἄλλης τρυφῆς ἀναχωρήσωμεν καὶ ποικιλίας κακῶν.

V. 8. Misit Petrum ac Joannem dicere : Euntes
parete nobis pascha, ut manducemus.

Solemnitas illius tempus dicebatur phasae, quo vocabulo significatur transitus. Sicut ergo Egyptianorum servitio liberatus **4.12** fuit Israel, et ad promissionis terram proficiscens, mare medium, sicco pede, permanavit, ita et nos operari mare veluti quoddam fortior transire vanam praesentis vita agitationem. Transeamus et carnali affectu ad continentiam, ex ignorantia vetere ad vetum Dei nocturnam, ex morte ad immortalitatem. — Speciemus figurā adhuc a veritate honorari. Adveniente, inquit, die quo pascha immelari oportebat, electos diuos de sanctis apostolis, Petrum ac Joannem, misit ad urbem, dicens illis quae supra scriptissimis verba. Cur autem hominem haud nominatum missis denotavit? Non enim dixit, ite ad illum N., sed indicium fecit, hominem dicens simpliciter scilicet vas gestantem. Quid ergo ad hoc dicimus? Nuper Iudeis prouiserat se Jesum traditorū proditor. Ne hic ergo hominem predictum recaret, statimque accurrerat his derisorum qui se mercede conduxerant, indicium illud dedit. Nam Judas discipuli adhuc benevolentiam suauitatem, cum tamē homicidium iam pertinoret. » Occurrebat, inquit, totius homo aqua amphora ferens. » Fortasse etiam arcana aliquod degna hoc dīcto demonstrat. Nam quo ingreditur aqua, sancti videlicet baptismi, hīc diversatur Christus: etenim baptizans omni nos iniquitatem inuidat, ita ut sanctum Dei templum flamus, diversaque ejusdem natura communicemus, per sancti Spiritus participationem. Neque a veritate quis aberraverit, si vas dicit esse Spiritus sancti singulorum tractatorum animam. « Glorietur enim,

A εἰς τὴν Δια Τερουσαλήμ ἀνακλιθησόμενα: Ἡν Ήσαίας ἀποδαυμάδῶν λέγειν, ὃς πρὸς τὴν πόλιν· « Οἱ ὄρθραι μοι σου ἔνονται: Τερουσαλήμ· πόλις πλουσία, σκηναὶ αἱ οὐρανοῖς σπουδῶσιν, οὐδὲ τὰ σχοινία αὐτῆς οὐ μὴ διαρρέωσιν. » Ἡ μὲν γάρ περὶ ἀνθρώπους εὐθυμία εἰς δόλιον ἀντέχει, ἀποβήγνωται δὲ φλῆρης τινὸς μεταξὺ γενομένης μεταβολῆς· αἱ δὲ τὰς οὐρανοὺς μοναὶ καὶ τὸ περὶ αὐτὰς ἁγιόθνον, γενναῖον ἔχει τὸν τόνον, εἴ τοι θεοὺς βουλήσεις διακριτούμενον. Ἱν τοίνυν ἐν ταῖς οὐρανοῖς ἀξιαγάστος καταλύσωμεν μοναῖς, καὶ συνεργάσωμεν τῷ Χριστῷ, καθεράντες διατελέσωμεν τὴν νηστείαν, μὴ βραμάτων [ἀποχῆ] συμμετεροῦντες αὐτοῖς.

B 'Απέστειλε Πέτρον καὶ Ιωάννην εἰςάρτη Πορευόμενος ἐπιστρέψατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φέτωμεν.

(A f. 278 b) Φαστὴ δὲ τῆς ἡρτῆς ὀνομάζετο καὶ ρός, ἥπλος δὲ διδάσκων. Πετρερ οὖν τῆς Αἰγυπτίων θουλεῖας δὲ Τεραθήλ ἀπτῆλάττετο, εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἀρχόμενος γῆν, διὰ θελάσσης μέσης βαθίων ἀθρόχῳ τοῖς· οὗτοι καὶ ἡμᾶς δεῖ καθάπερ τινὰ θάλασσαν διαπεριουσθαι νεανικῶν, τὸν εἰκαῖον τοῦ παρόντος θίου περισπασμόν. Αιαθανόμεν γε μήν ἐκ φιλοσοφίας εἰς ἀγράρτειαν, ἐξ ἀγνωσίας; τῆς πάλαι εἰς θεογνωσίαν τὴν ἀληθῆ, ἐξ Θινάτου εἰς ἀρθαρσίαν.—(A f. 278, D f. 72) Ἰδωμεν τοὺς τύπους τιμωσαν ήτι τὴν ἀλήθειαν (1). Ἐλθούσης γάρ, φησι, τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, δύο τινὰς ἀπολέγην τῶν ἀγίων ἀποστόλων (ἥσαν δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννη), πέπομψεν ἐν τῇ πόλει, εἰκὼν εὐτοῖς τὰ προγεγραμμένα· καίτοι τι δῆ ποτε οὐ τὸν ἀνθρώπου ἀναργάως καταμεμήνυκε (2) τοῖς ἀπεσταλμένοις; Οὐ γάρ ἐφη πρὸς τὸν δεῖνα τυχόν, ἀλλὰ σημεῖον δέδωκεν, ἀνθρώπων ἀπλῶς κεράμιον σκεῦος πεφορτισμένον. Τι οὖν πρὸς τοῦτό φαμεγ; Ἡδη τοῖς Τουδαῖοις ὑποσχόμενος ἦν δὲ προδότης παρεδώσειν αὐτὸν. Ἱν τοίνυν μὴ μάθῃ τὸν ἀνθρωπὸν, καὶ δραμῶν ἀπαγγεῖλη τοῖς μισθωτούμενοις, δίδωσι σημεῖον· ἐτί γάρ ἐπλάττετο τὴν μαθητοῦ εὐνοιαν ἔχειν (3), μισθωτοῖς ὀδίνων. « Ταντῆσις γάρ, φησιν, ὅμιν ἀνθρώπως κεράμιον ὑδατος βαστάζων..» Η τάχα που καὶ μισθικόν τι καὶ ἀναγκαῖον διὰ τούτου δηλῶν· Ἐνθα γάρ διὰ εἰσόδου τὸ θύμωρ (4) (δῆλον δὲ διὰ τὸ τοῦ ἀγίου βαπτισμάτος), ἐκεῖ καταλύσει Χριστός· παντεῖς; γάρ ἡμᾶς ἀπαλλάσσει βύσου, οὗτοι καὶ νεώτεροι ἀγίοι γενέσθαι θεού, καὶ τῆς θεας αὐτοῦ φύσεις κοινωνοῦν; διὸ μετοχῆς τοῦ ἀγίου Πνεύματος (5)· οὐκ ἐν δὲ ἀμάρτοι τις τοῦ

⁴⁾ Iose. xxvii, 30.

(1) Aberrata prorsus est Corderii interpretatione huius luci: *Tuus cognoscimus, veritatem honoramus.* Atqui Cyrilus dicit Christum qui erat veritas, adhuc vobissem honorare figuram sui, id est, Pascha quondam celebravit.

(2) Perversus rursus sensu Corderius: *Cur hominem tam accurate descripsit.*

(3) Malo adhuc Corderius referens ad Christum

verba: *Sciebat enim et deflebat amorem discipulū (dilectorū pro eis votarū). Invitus equidem hac chargeo; sed interpretationis mea diversitatem comprobare intulit enim apud Hellenismi impudentias neccesse est.*

(4) Non bene Corderius: *Huc enim intravit aqua.*

(5) Denso Cyrilus de baptismi utilitate ac necessitate; quod propter quasdam boudiū temporis sectas, animumadvertere non est incongruum.

ἀληθοῦς, καὶ ἀγγελον [εὐ. ἀνάγειον] εἶναι λέγων Αἰσχυτίς (Ιακ. αρ.), fratce humilis in exaltatione τοῦ ἀγίου Πνεύματος, παντὸς ἀγίου ψυχῆν. « Καυ- χάσθω γάρ, φησιν, δὲ ἀδελφὸς δὲ ταπεινὸς ἐν τῷ ὑψει τοῦτον. »

Καὶ διε τὸ ἔγενετο η ὥρα, ἀνέπεστος, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ.

(Α.Γ. 279) Ἐτοιμάσασι τὸ Πάσχα τοῖς μαθηταῖς συνεισιτάτῳ Χριστῷ· ἀνεξικκῶν δὲ τῷ προδότῃ φησίν· « Ἐπειθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. » Τί δὲ τοῦτο δηλοῖ; Καιρὸν ἔχει τῆς προδοσίας δι φιλάργυρος μαθητῆς· ἵνα δὴ μὴ πρὸ τῆς ἐσορτῆς τοῦ Πάσχα τοῖς φονῶσιν αὐτῶν παραδῷ, οὐ διαμεμήνυχεν δὲ Σωτὴρ ἡ τὸν οἶκον, ἡ τὸν ἄνθρωπον, παρ' ϕ τὸ Πάσχα πεπλήρωκεν. Ἀποδιδοὺς τοιχαροῦν τὴν αἰτίαν τοῦ μὴ θελῆσαι σαφῶς εἰπεῖν τὸν παρ' ϕ κατέλυσσεν· « Ἐπιθυμίᾳ, φησιν, ἐπειθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. » « Ομοιον ὡς εἰ λέγοι· Πάσσαν ἐθέμην σπουδῆν, ὅπως ἂν Ισχύσω λαθεῖν τὴν τοῦ προδότος ἀνοσότητα, ἵνα μὴ πρόωρον ὑπομείνω τὸ πάθος. Πλὴν, οὐ μὴ φάγω τὸ Πάσχα τοῦτο, ἔως οὖν πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. » Εθος δὲ αὐτῷ βασιλείαν Θεοῦ δονομάζειν τὴν ἐν πίστει δικαιωτιν, τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος κάθαρσιν, καὶ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, μέθεξιν, καὶ τῆς ἐν πνεύματι λατρείας τὴν δύναμιν. Οὐκοῦν οὐ γενόμοιται, φησι, τοιούτου Πάσχα, τοῦ διὰ βρώσεως δηλονότερον δηλουμένου τυπικῶς, ἔως οὖν πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· τουτέστιν, ἀναδειχθέντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐαγγελίζηται. Πληροῦται γάρ ἐν τῷ μηδὲν τοῖς τὴν ὑπὲρ νόμου τιμῶσι λατρείαν, Πάσχα τὸ ἀληθινόν. Καὶ οὐκ ἔξ ἀγέλης ἀμνὸς ἀγιάζει τοὺς ἐν Χριστῷ, αὐτὸς δὲ μᾶλλον ἀγίως λεποντρόνυμερος διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας (1), καθ' ἣν εὐλεγούμεθα καὶ ζωοποιούμεθα. Γέγονε γάρ τῷ μηδέν τοῖς ζῶν, δὲ ἔξ οὐρανοῦ καταβάτες, καὶ ζωὴν διδόντες τῷ κόσμῳ. — (C. I. 153) Ἐν τῷ εἰς τὸ κατά Ματθαίον Εὐαγγελιῷ οὕτω κείται· « Οὐ μὴ πίει ἀπάρτι ἐκ τούτου γενήματος τοῦ ἀμπελοῦ, ἔως τῆς τιμέρας ἑκείνης ὅταν αὐτὸν πίνω μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρός μου. »

(Α.Γ. 280) Ἀσταχύων γάρ οἴτις ἀπαρχή, καὶ νέος; ὁστερερ καρπὸς ἐν εἰδει δράγματος, νοεῖται Χριστὸς (2), δὲ πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἡ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῷ μηδὲν ὅδε, δὲ πάντα πρὸς καινότητα μεταστοιχεῖων, καὶ παλαιότητος ἀπαλλάττων. Ἀνεκομίζετο δὲ τὸ δράγμα ἔναντι Κυρίου. Ἐγγερμένος γάρ ἐκ νεκρῶν δὲ Ἐμμανουὴλ, δὲ νέος τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὡς ἐν ἀθαρσίᾳ καρπὸς, ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἵνα ἐμφανισθῇ τοῖς ὑπὲρ τῷ μηδέν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Καὶ οὐχὶ δὴ πάντως ἔαυτὸν εἰς δύιν ἄγων αὐτοῦ· σύνεστι γάρ ἀδίδως καὶ οὐκ ἀντοικιπάνοιτο τοῦ Πατρός, ὡς Θεός· ὡς ἐν ἀντῷ

413 V. 14. *Et cum facta esset hora discubuit, et duodecim apostoli cum eo.*

Apparato a discipulis Paschate, convivabatur Christus. Patienter autem erga proditorem se gerens ait: « Desideravi hoc Pascha manducare vobiscum. » Quid porro hoc denotat? Tempus observabat proditionis avarus discipulus; sed ne ante Paschatis solemnitatem iraderetur ab eo intercessoribus, haud indicavit Servator vel dominum vel hominem, apud quem Pascha postea celebravit. Igitur cum salis causam demonstrasset cur noluerit manifeste dicere apud quem esset diversaturus, postea tamen dixit: « Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum. » Non secus ac si diceret: Omne studium contuli, ut proditoris improbitateni laterem, ne sorte intempestivam sustinerem passionem. Verumtamen ulterius non manducō hoc Pascha, antequam idem compleatur in regno Dei. Mos Christo erat Dei regnum nominandi justificationem in fide, purgationem quae fit per baptismum, et sancti Spiritus participationem, cultusque spiritualis vim. Itaque non gustabō, inquit, hujusmodi Pascha, hoc nimurum ex corporali alienonia figuraliter constans, donec compleatur in regno Dei, id est donec adsit tempus, quo regnum Dei annuntiabitur. Revera in nobis, qui superiorem legi cultum maluimus, Pascha verum completur. Neque agnus de grege sumptus Christianos sanctificat, sed ipse potius Christus sancte immolatus per mysticam benedictionem, in qua benedicimur et vivisciamur. Factus est enim nobis panis vivus, qui de cælo descendit, et vitam mundo dat (3). — In Evangelio secundum Matthæum ita ponitur: « Non bibam amodo de hoc genimine vitiis, usque in diem illum cum illud bibam vobiscum in regno Patris mei (4). »

Spicarum veluti quadam primitiæ, et **414** novellus quasi fructus, in manipuli specie, intelligitur Christus, primogenitus mortuorum (5), nostra ad resurrectionem via, qui cuncta ad novitatem transformat, vetustate depulsa. Deferebatur porro manipulus ante Dominum. Resuscitatus enim ex mortuis Emmanuel, novellus humanitatis incorruptibilis fructus, in cælum concendit, ut apparat nunc pro nobis ante conspectum Dei Patris. Neque vero scipsum prorsus conspectui Patris exhibit; semper enim cum illo est; neque a Patre unquam discessit, utpote Deus; sed in se ipso ad

⁽¹⁾ Ιακ. 1, 9. ⁽²⁾ Ιωαν. vi, 35. ⁽³⁾ Ματθ. xxvi, 29.

⁽⁴⁾ Κολοσ. 1, 18.

illos qui cœnam tantummodo appellare volunt.

(2) Confer editum a nobis Eutychii patriarchæ sermonem de Paschate et sacrosancta Eucharistia, n. 4.

Patris conspectum nos potius adducit, qui relegati ab ejus facie eramus, et quibus ipse irascebatur, propter transgressionem in Adamo, et ob peccati contra nos tyranniklem. Et videsis quoniam nobis lex tempus quoque resurrectioni convenienter portendebat, nempe tertiam diem: « Crastina enim, inquit, post primam, dñe offeret manipulum sacerdos ante Dominum ». » Exin sanctæ quoque Pentecostes statim nobis evidentem præstulit imaginem, septem dicens oportere numerare hebdomadas post manipuli oblationem. Etenim post diem quando Servator resurrexit, septem continuantes hebdomadas, tum denum crastina die Pentecosten celebravimus nos qui credidimus.

V. 19. *Et accepio panem, gratias agens fregit, dedidique eis, dicens: Hoc est corpus meum, etc.*

Gratias agit, id est orantis specie Denim Patrem alloquitur, participem veluti ipsum simulque præbitorem demonstrans dandæ nobis vivificæ benedictionis. Quælibet enim gratia et quodvis donum perfectum ad nos devenit a Patre per Filium in sancto Spiritu ». Porro hæc actio typum nobis exhibebat precis ejus quam proferre deberemus, quotiescumque mystici vivificæ munieris gratiam oblatur esseimus, quod reapce facere solemus. Nam premissa gratiarum actione, simulque Deum 415 Patrem cum Filio et enm Spiritu sancto laudantes, ut sanctas mensas sic accedimus; credentes ita nos vivificari atque benedici corporaliter ac spiritualiter. *Accipimus enim intra nos humanatum nostræ causa* *et Patris Verbum, quod et vita est et vivificat.*

Age vero quænam sit hæc nostri mysterii ratio, pro viribus investigenuis. Considerat nimirum universalis Deus cuncta immortalia; fuerantque mundi origines plenæ salutis: sed mors introiit in mundum diaboli invidia²¹, qui primum hominem ad transgressionem et inobedientiam impulit, atque ob eam causam divino maledicto supposuit. Dicitum enim ei fuit: « Pulvis es, et in pulvorem revertaris²². » Sed enim illatum ab Adami improbitate damnnum, Creatoris bountate superatum fuit, qui terræ incolis suppetias tulit; nam vita suapte natura Deus Pater est; isque enclus ita se habens, emisit ex semet Christum, ipsum quoque suapte natura vitam. Neque enim aliter habere se poterat, quod substantialiter ex vita processit Verbum. Cuncta igitur vivificat Deus: Pater per Filium in sancto Spiritu. Quomodo ergo oportebat terræ incolumem hominem, morti subditum, ad immortalitatem redire? Oportebat scilicet mortalium carnem vivificare Dei virtutis fieri participem. Virtus autem Dei Patris vivifica unigenitum Verbum est. Hoc ad

²¹ Levit. xxiii, 41. ²² Jac. 1, 17. ²³ Sap. II, 23, 24. ²⁴ Gen. iii, 19.

(1) Vides hic denuo apud Cyrillum peccati originalis dogmaticam doctrinam, cui male seriat in dogmate Catholicorum.

A ðe μᾶλλον εἰς δψιν ἀγωνίαν ἡμᾶς τοὺς ἔξω προσώπους καὶ ἐν δργῇ, διὰ τὴν ἐν Ἀδάμ παράστασιν (1), καὶ τὴν καθ' ἡμῶν τυραννήσασαν ἀμαρτίαν. Ὁρα δὲ δπως ἡμῖν ὁ νόμος καὶ τὸν τῇ ἀναστάσει πρέποντα προανετύπου καιρὸν, τουτέστι τὴν τρίτην ἡμέραν. Εἴ τῇ γάρ ἐπαύριον τῆς πρώτης, φησιν, ἀνοίσει τὸ δράγμα ὃ λεπεὺς ἔναντι Κυρίου. » Εἰσκεκδύκε δὲ παραχρῆμα τῆς ἀγίας ἡμῖν Πεντηκοστῆς προανατύπωσιν ἑναργῆ, ἐπεὶ χρῆναι λέγων ἐπεκριθεῖν ἑδομάδες, τῇ τοῦ δράγματος ἀνακομιδῆ. Μετὰ γάρ τοι τὴν ἀναστάσιμον τοῦ Σωτῆρος ἡμέραν, ἐπεὶ συνελέγοντες ἑδομάδες, τὴν ἐπαύριον Πεντηκοστὴν δορέαζομεν οἱ πεπιστευκότες.

Kai λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας ἐκλασε· καὶ εδω-
κει αὐτοῖς, λέγων· Τοῦτο δοτε τὸ σῶμά μου, x. τ. λ.

(Α. 281, Δ. 73) Εὐχαριστεῖ μὲν, τουτέστιν, ἐν σχήματι προτευχῆς διαλέγεται τῷ Θεῷ Πατρὶ, κοινωνὸν ὑσπερ αὐτὸν καὶ συνευδοκητὴν ἀποφαίνων τῆς δοθησομένης ἡμῖν εὐλογίας ζωοποιοῦ. Πάστα γάρ χάρις καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἐφ' ἡμᾶς ἔρχεται παρὰ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι. Τύπος δὲ ἦν ἄρα τὸ δράγμανον εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς, τῆς ὀφειλούσης προσανατείνεσθαι λιτῆς, εἰ μέλλοι προτίθεσθαι παρ' ἡμῶν τῆς μυστικῆς καὶ ζωοποιοῦ δωροφορίας τῇ χάρις, δ δὴ καὶ δρᾶν εἰθίσεθαι. Προσαναπέμποντες γάρ τὰς εὐχαριστίας, καὶ ἀμοῦ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ δοξολογοῦντες τὸν Γάλον σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, πρόσεμεν οὕτω ταῖς ἀγίαις τραπέζαις πιστεύοντές τε διτὶ ζωοποιούμεθα καὶ εὐλογούμεθα καὶ σωματικῶς καὶ πνευματικῶς. Δεχόμεθα γάρ ἐν αὐτοῖς τὸν ἑαυτορωπισταταὶ δι' ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ Πατρὸς Λότον (2), δε ἐστι ζωὴ καὶ ζωοποιός.

Εἶτα τέ ἐστιν δὲ τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου λόγος, ὃς ἐν ζητήσωμεν. « Εκτισε τοινυν δὲ τῶν δλων Θεδες ἐπὶ ἀφθαρτῷ τῷ πάντα· καὶ εἰσιν αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου σωτῆριοι· φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· παρεκόμισε γάρ εἰς παράστασιν καὶ παρεκόμισε τὸν πρώτον διαβόλον, καὶ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ὅποι θείαν ἀφάνισεν. Εἰρηται γάρ πρὸς αὐτὸν· « Γῆ εἰ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. » Ἄλλον περιήλατο τῆς ἐκείνου διατροπίας τὸ βλάστος ἢ τοῦ κτίσαντος ήμερότης· βεβοήθηκε τοις ἐπὶ τῆς γῆς· ζωὴ μὲν γάρ ἐστι κατὰ φύσιν ὁ Θεός καὶ Πατήρ· μόνος δὲ τοῦτο ὑπάρχων, ἐξέλαμψε τὸν Χριστὸν, ζωὴν δητα καὶ αὐτὸν· οὐ γάρ ἦν ἐτέρως δύναται τὸν οὐσιωδῶς ἐκ ζωῆς προελθόντα λόγον. Πάντα τοινυν δὲ Θεδες καὶ Πατήρ ζωογονεῖ δι' Υἱοῦ, ἐν ἀγίῳ Πνεύματι! Πῶς οὖν δεῖται τὸν ἐπὶ γῆς διαθρωπὸν κεκρητήμενον θανάτῳ πρὸς ἀφθαρτὸν ἀναδραμεῖν: « Εδει τὴν ἀποθνήσκουσαν σάρκα τῆς παρὶ Θεοῦ ζωοποιοῦ δυνάμεως γενέσθαι μέτοχον. Δύναμις δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς η ζωοποιός δι μονογενῆς ἐστι Λόγος. Τούτον ἡμῖν ἐπειρμψε σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν,

(2) Adhuc nobile Cyrilli testimonium de S. Eu-
charistia, prout est in dogmate Catholicorum.

καὶ γέγονε σάρξ· οὐ τροπήν ἢ ἀλλοιωσιν ὑπομείνας εἰς ὅπερ οὐκ ἡν· οὔτε μὴν ἀποφοιτήσας τοῦ εἶναι Λόγος· γεννηθεὶς δὲ μᾶλλον κατὰ σάρκα ἐκ γυναικὸς, καὶ ιδιοποιηθάμενος σῶμα τὸ ἔξι αὐτῆς, ἵν' ἣμιν ἐκυρώσῃ καθ' ἐνωσιν ἀδιάσπαστον, καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀποφήνῃ χρείτονας. Τὴν γὰρ ἡμῶν ἡμπέσχετο σάρκα, ἵν' ἐξ νεκρῶν ἀναστήσας αὐτὴν, ὀδοποιήσῃ λοιπὸν τῇ πρὸς θάνατον κατενηγούμενή σαρκὶ, τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομήν, καθὼς φησιν δὲ Παῦλος· «Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδάμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωποιεθήσονται.» Ἐνώσεις τοίνυν ἐκυρώσῃ τὴν ποιότηταν τῶν θανάτων κάτοχον σάρκα, Θεός δὲ Λόγος καὶ ζωὴ, ἀπεσθῆται μὲν αὐτῇς τὴν φθορὰν, ἀπέψηνε δὲ αὐτὴν καὶ ζωοποιόν (1).

Καὶ μὴ ἀπιστήσῃς οἷς εἴπον· δέχου δὲ μᾶλλον ἐν πίστει τὸ ῥῆμα, ἐκ μικρῶν παραδειγμάτων τὰς ἐπιστῆμας δημιουροφύριας συλλέγων. «Οταν εἰς θίνον ἢ γοῦν εἰς Ἐλαῖον ἢ εἰς τι τῶν ὄγρων μικρὸν δρότον ἐμβάλῃς, εὐρήσεις αὐτὸν γεγονότα μεστὸν τῆς ἑκεὶ ποιότητος.» Οταν σίδηρος ὁμιλήσῃ πυρὶ, τότε ἐμπίπλαται τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ σίδηρος ὁν κατὰ φύσιν ίδιαν, τὴν τοῦ πυρὸς ὀδίνει δύναμιν. Οὐκοῦν δὲ ζωοποιὸς τοῦ Θεοῦ Λόγος, Ἐνώσεις ἐκυρώσῃ τῇ ίδιᾳ σαρκὶ, καθὼς δὲ οὖδε τρόπον αὐτὸς (2), ζωοποιὸν ἀπέψηνε αὐτὴν. Ἐφη γὰρ αὐτός· «Ἄμην λέγω ὑμῖν, δι πιστεύων εἰς ἐμὲ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς.» Καὶ πάλιν· «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἔρτος; ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐκάτις φάγη ἐκ τοῦ ἄρτου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰώνα· καὶ ὁ ἄρτος δὲ δὲν ἔγω δύσω, ἢ σάρξ μού ἔστιν. Ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἐκαυτοῖς.» Οὐκοῦν ἐσθίοντες τὴν σάρκα τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ, καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ τέλειον αἷμα, ζωὴν ἔχομεν ἐν ἐκαυτοῖς, ἐν ᾧ· πρὸς αὐτὸν ἀποτελούμενοι, καὶ ἐν αὐτῷ μένοντες, ἔχοντες δὲ αὐτὸν καὶ ἐν ἐκαυτοῖς (3).

Καὶ μὴ τις λεγέτω τῶν ἀπιστεῖν εἰωθότων· Ἀρά οὖν ἐπειδὴ καὶ ἐν ἡμῖν ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων δὲ τοῦ Θεοῦ Λόγος αὐλίζεται, ζωοποιὸν ἔστι καὶ τὸ ἐκάστου σῶμα; Ἰστον δὲ μᾶλλον ὡς ἐπερδύνεται τὸ κατὰ μέθεξιν σχετικὴν ἡμᾶς ἔχειν ἐν ἐκαυτοῖς τὸν Υἱὸν, ἐπερον δὲ ὀλοτρόπως τὸ αὐτὸν γενέσθαι σάρκα, τουτέστιν, ίδιον ποιήσασθαι σῶμα τὸ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου ληφθέν. Οὐ γὰρ ἐν ἡμῖν γενέμενος, ἐνανθρωπήσας λέγεται καὶ γενέσθαι σάρξ· τούτῳ γὰρ γέγονεν ἀπᾶς, δὲ προσήλθεν ἀνθρωπός, οὐκ ἀποδαλῶν τὸ εἶναι Θεός· ίδιον δὲν γέγονε σῶμα τοῦ Λόγου, τὸ ἐκ τῆς ἀγίας Παρθένου ληφθὲν καὶ ἐνωθὲν αὐτῷ. Πώς

⁽¹⁾ I Cor. xv, 21, 22. ⁽²⁾ Ioan. vi, 47. ⁽³⁾ ibid. 51,

A nos misit, ut salvator esset alque redemptor, quod ideo caro factum est, non conversionem aut mutationem passum in id quod non erat, neque desinens esse Verbum; sed genitum potius secundum carnem ex muliere, propriumque ex illa sibi sumens corpus, ut nobiscum copularetur inseparabili conjunctione, nosque mortis et corruptio-
victores efficeret. Nam nostram sibi carnem induit, ut eam a mortuis suscitans, viam deinde sternet carnis in mortem delapsae, redeundi ad immortalitatem, ⁴¹⁶ ut ait Paulus: «Quandoquidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum: nam sicut in Adamo omnes moriuntur, ita et in Christo omnes viviscabuntur». Ergo sibi copulans obnoxiam morti carnem, Deus Verbum ei vita, depulit ab illa corruptelam, ipsamque insuper effecit viviscam.

Neque vero verbis meis illud nou arroges; sed potius cum fide dictum excipe, parvis ab exemplis hujusce rei probationes colligens. Si quando in vīnum, aut in oleum, aut in humorem quenlibet, panis inicam injeceris, comperies eam humido illorum qualitatis prorsus plenam. Cum igni ferrum adinoveris, tunc illius vi repletur, et cum sit suapte natura ferrum, nihilominus ignis vim continet. Itaque viviscum Dei Verbum cum se propriæ copulavit carni, eo quem scit ipse modo, viviscam illam effecit. Dixit enim ipse: «Amen dico vobis, qui credit in me, vitam æternam habet. Ego sum panis vita». Et rursus: «Ego sum panis vivus, qui de cælo descendit; si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: et panis quem ego dabo, caro mea est». Amen dico vobis: nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis». Ergo manducantes carnem omnium nostrum Salvatoris Christi, et sanguinem ejus bibentes, vitam habemus in nobis, unum velut effecti cum ipso, et in ipso manentes, ipsumque in nobis habentes.

D Nec quisquam incredulus dicat: ergone, quoniam illud quod vita naturaliter est Dei Verbum in nobis habitat, uniuscuiusque etiam corpus viviscum est? Sciant vero hi potius, aliud esse secundum participationis habititudinem in se habere Filium (Dei), alind autem ipsum Filium carnem omnino ⁴¹⁷ esse factum, id est proprium sibi corpus sumptasse de sancta Virgine. Nam cum intra nos est, non idcirco dicitur factus caro: id enim semel accidit, cum inde prodit factus homo, non desinens esse Deus. Proprium itaque factum est Verbi corpus illud quod ex sancta Virgine sum-

(1) Vides quam theologicice et eleganter Cyrillus Christum nostrum resurrectionis causam demonstraverit?

(2) Haec Cyrilli dictione nonnulli veteres abusū sunt, ne quid definite profiteri cogerentur circa Verbi cum humana natura unionem; atque ita ne-

que monophysitarum neque orthodoxorum in casis esse viderentur. Ceteroqui Cyrillus de arcane unionis modo tantum, ut infra repetit, non de re ipsa, loquitur.

(3) Pia ac præclara doctrina de sumendæ Eucharistia utilitate!

plum sibi copulavit. Qui autem id actum fuerit qualive ratione, dicere fas non est. Ineffabilis enim et unintelligibilis omnino est, ipsique tantummodo cognitus unionis modus. Oportebat vero ipsum intra nos per sanctum Spiritum eo, qui Deum dicit, modo versari; nostrisque veluti contemporari corporibus per sanctam carnem suam sanguinemque pretiosum: quae sane per vivificam benedictionem habemus tanquam in pane ac vino. Ne forte enim obtemperemus, si carne et sanguinem in sanctis ecclesiarum mensis proponi nobis aspiceremus, indulgens nostris infirmitatibus Deus, vitalem vim propositis rebus inspirat, easque ad sui corporis efficientiam transmutat; ut easdem ad vivificam habeamus participationem, et tanquam semen vivificant sit in nobis corpus vite (1). Neque dubites; id quippe verum est, ipso manifeste dicente: « Hoc est corpus meum, » et, « Hic est sanguis meus. » Imo potius Servatoris verba cum fide recipe; qui cum sit veritas, non mentitur.

V. 21. Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa.

Existimabat fortasse diabolica inalitia plenus proditione posse Christum, qui Deus erat, latere; sed a Christo scelestus coargutus fuit, quanquam eius mensa dignanter conviva adhibitus, divinamque in omnibus bonitatem expertus, id quod potissimum graviorum ei possum promeruit. Verum tamen in Iudee, prout dixit Servator! Hic enim juxta Dei Patris beneplacitum semet pro nobis dedidit, ut nos omni 418 malo expediret: ille autem quia cunctum servatorem Christum ac redemptorem homicidarum manibus tradidit, dignissimam diabolo possum sortiuerit.

V. 24. Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major.

Discipuli quidem humilium quid patientes, contendebant inter se, quis eorum futurus esset major, voluntibus fortasse illis, qui secundi ordinis erant, prius cederet. Porro haec lis commota fuit et scripta ob nostram utilitatem. Statim enim Christus hunc morbum objurgavit, qui erat inconsideratus gloria amor, cuius radix superbia. Namque extollit ad virtutem, dignum omni laude est: qui autem ita sunt comparati, eos decet modesto animo esse, fraternaque charitate aliis concedere praeminentiam. Quippe qui tunidos gerunt spiritus, ita videntur ethimicorum principibus similes, qui superbo semper ingenio esse solent; nam beneficii, ut mox dicitur, vocantur, id est ita a subditis adulanter appellantur. Sed hi utique, extra sacras leges possunt, in hac animi infirmitate versentur; vos vero secus; sed culmen sit in humilitate.

Εστωσαν ἀρχωτάς· παρ' ὑμῖν δὲ οὐκ οὖτες, ἀλλ'

A δὲ ή τίνα τρόπον, εἰπεὶν οὐκ ἔνεστιν. Ἀφρατος γάρ καὶ ἀπειρόνθος παντελῶς, καὶ αὐτῷ μόνῳ γνώριμος ὁ τῆς ἐνώσεως τρόπος. Ἐδει τοίνυν αὐτὸν διὰ τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐν ἡμῖν γενέσθαι θεοπρεπῶς· συνανακρινόμενος δὲ ὥστε περ τοὺς ἡμετέρους σώμασι, διὰ τῆς ἀγίας αὐτοῦ σαρκὸς καὶ τοῦ τιμίου αἵματος· ἀδή καὶ ἐστηχαμεν εἰς εὐλογίαν ζωτοιδίν, ὃς ἐν δρπε τε καὶ οἶνῳ. Ἱνα γάρ μὴ ἀποναρκήσωμεν, σάρκα τε καὶ αἷμα προκειμένα βλέποντες ἐν ἀγίαις τραπέζαις ἐκκλησιῶν, συγκαθιστάμενος ὁ θεός ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις, ἐνίστη τοῖς προκειμένοις δύναμιν ζωῆς, καὶ μεθίστησιν αὐτὰ πρὸς ἐνέργειαν τῆς ἑαυτοῦ σαρκός· ίνα εἰς μεθεξιν ζωοποιὸν ἔχωμεν αὐτά, καὶ οἷον σπέρμα ζωοποιὸν ἐν ἡμῖν εὑρεθῆ τὸ σῶμα τῆς ζωῆς. Καὶ μὴ ἀμφιβάλῃς, διτι τούτο ἔστι τὸ ἀληθές, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς. « Τοῦτο μού ἔστι τὸ σῶμα, » καὶ « Τούτο μού ἔστι τὸ αἷμα. » Δέχου δὲ μᾶλλον τοῦ Σωτῆρος ἐν πίστει τὸν λόγον· ἀληθεία τὸν ὄντα, οὐ φεύδεται.

Ἴδον τὴν χειρ τοῦ παραδιδόντος με μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης.

(Α. f. 282 b, C. f. 153) Φέτο μὲν ίσως διαβολικῆς ἀπονοίας ἐπίμεστος ὁν δ προδότης, δύνασθαι λαθεῖν θεὸν δυτικού Χριστὸν, ἀλλ' ἡλέγετο παρὰ Χριστού, παμπόντηρος ὁν, καίτοι τραπέζης ἀξιούμενος καὶ συνέστιος ὁν, καὶ τῆς θεᾶς ἡμερότητος μέχρι παντὸς ἀπολαύσας, δ δὴ μάλιστα φορικιτέραν αὐτῷ τὴν κόλασιν ἀπεργάσεται. Πλὴν οὐαὶ τῷ Ἰουδᾳ, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνῇν! «Ο μὲν γάρ κατ' εὔδοξίαν τοῦ θεοῦ Πατρὸς δέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ίνα παντὸς ἡμᾶς ἔξιληται κακοῦ· δ δὲ τὸν τῶν ὅλων σωτῆρα Χριστὸν καὶ λυτρωτὴν ταῖς τῶν φονώντων χερὶ παρδοῖς, τὴν τῷ διαδότι πρεπωδεστάτην κληρονομήσει δίχην.

Ἐγένετο δὲ καὶ φιλοτεκνεῖα ἐν αὐτοῖς, τὸ τις αὐτῶν δοκει εἰραι μείζων.

(Α. f. 283, B. f. 198, D. f. 73 b) Οἱ μέντοι μαθηταὶ ἀνθρώπινὸν τι παντότες, πεφιλονεικήται πρὸς ἀλλήλους, τι; δρα μείζων ἔσται ἐν αὐτοῖς, οὐκ ἀνεγομένων τάχα που τῶν τὴν δευτέραν ἔχοντων τάξιν τοῖς πρωτεύοντι παραχωρεῖν. Κεκίνηται δὲ τούτο καὶ γέγραπται πρὸς δυνησιν τημετέραν· ἐπειίμα γάρ παραχήμα Χριστὸς τῇ τοιδέ νόσῳ· τοῦτο δὲ ἦν ἡ δυνήτος φιλοδοξία, φίλων ἔχουσα τὴν ὑπεροψίαν. Τὸ μὲν γάρ ἥρθαι κατ' ἀρετὴν, τοῦ παντὸς ἕξιον λόγου· δεὶ δὲ τοὺς οὗτα διακειμένους μετρίῳ κεχρῆσθαι φρονήματι, καὶ παραχωρεῖν ἐξ ἀγάπης ἀδελφοῖς τὸν μείζωντιν εἶναι δοκεῖν. Τὸ γάρ πεφυσημένον ἔχειν τὸ φρόνημα, παραπλησίους ὁρᾶσθαι ποιεῖ τοῖς τῶν ἔθνῶν ἡγεμονίοις, οἷς τὸ ὑπέροχον φρόνημα φίλον ἀεὶ πώς ἔστιν· εὐεργέταις γάρ, φρεσι, καλοῦνται, τουτέστι, κολακεύονται παρὰ τῶν ὑποδεηχότων. Ἄλλ' ἔκεινοι μὲν ὡς ἔχω νόμων λεπῶν ἐν τοιαύταις Εστω τὸ ὑψος ἐν ταπεινότητι.

Ius in Epistola ac Calosyrium episcopum libro contra Anthropomorphitas praemissa (Opp. nov. ed. t. IX).

'Ετώ δέ είμι ἐν μέσῳ ὑμῶν ὡς διακονός.

A V. 27. *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat.*

(ΑΓ. 283 b) Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, τις ἦστιν οὖτε ἀπηγῆς, ὃς μὴ πᾶσαν ἀποπέμψαι φιλοδοξίαν, 'Ο γάρ ὑπὸ πάσης κτίσεως λογικῆς καὶ ἀγίας; διακονούμενος, δὲ σύνθρονος καὶ συμβασιλεύων τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, διακόνου τάξιν ἐπέχων, ἐνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν. Καθ' ἔτερον δὲ τρόπον διακονίας ἔχει τάξιν τῆς μετὰ σερπὸς οἰκονομίας δὲ τρόπος. 'Ἐψη γάρ ὁ Παῦλος : 'Δέγω γάρ Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς εἰς τὸ πληρῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων, καὶ τὰ ἔχεις. Οὐχοῦν δικήσησεν δὲ διακονούμενος· καὶ δὴ τῆς δόξης Κύριος τεταπείνωκεν ἐκυτὸν, ἥμιν καταλιμπάνων ὑπογραμμόν. 'Ἄλλ' εἰκὸς ἐκεῖνο τάχα που καθ' ἐκυτὸς διενθύμεισθαι τε καὶ λέγειν τοὺς μαθητάς· Ποίος οὖν ἔσται τῆς γνησιότητος δὲ μισθός; ή τί τὸ ἐντεῦθεν ἔσται χρήσιμον, συμβολούμενον ἕσθιον; δέ τοι τοῖς πειρασμῶν; 'Ινα τοίνυν τῇ τῶν ἐσομένων ἀγαθῶν ἐλπίδι διανευρούμενοι, πάντα δύον ἐπ' ἀγαθοῖς σπουδάσμασιν ἐπέμψωσι τῆς ἐκυτῶν διανοίας, ἀναγκαῖως φησίν· 'Τμεῖς δέ ἔστε οἱ διαμεμενηχότες μετ' ἐμοῦ ἐν τοῖς πειρασμοῖς μου, » κ. τ. λ.—(Β Γ. 197 b, Δ Γ. 73 b) Σύνες δπως τῶν τῆς ἐνανθρωπήσεως μέτρων ἀποφοιτῷ, οὐπο τὸν τίμιον ὑπομείνας σταυρὸν· διαλέγεται γάρ ὡς εἰς ἔξ ήμων· μετὰ δέ γε τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν πεφανέρωκεν ἐκυτὸν τὴν δόξαν, καιροῦ καλεύντος εἰς τοῦτο· Ἑρη γάρ, δὲ· 'Ἐδόθη μοι πᾶσα ἔξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς. » Διαλέγεται τοίνυν ἀνθρωπίως, ὡς ἔφην. Διὰ τοῦτο φησί· 'Κάγὼ διατίθεμαι ὑμῖν, καθὼς διέθετο μοι ὁ Πατὴρ μου βασιλείαν, ἵνα ἐπιθίητε καὶ πίνητε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου. » Ἀρα οὖν καὶ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, ἐντάντος τοῦ καιροῦ, καθ' ὃν συνεσμέθα τῷ Χριστῷ, συμμόρφους ἡμᾶς ἀποφαίνοντι τοῦ σώματος τῆς δόξης αὐτοῦ, μετὰ τὸ ἐνδύσσομαι τὴν ἀφθαρσίαν, ἐδεσμάτων πάλιν ἐν χρείᾳ ἐσμέθα καὶ τραπέζης; Οὐδαμῶς ἀλλ' ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ὑποφαίνει τὰ πνευματικά. Οἱ μὲν γάρ τὰς παρὰ τῶν ἐπιγείων βασιλέων πρώτας ἔχοντες τιμὰς, συνέστιοι τέ εἰσιν αὐτοῖς καὶ ὅμοισι τοι. Εἰσὶ δὲ καὶ ἔτεροι τινες τιμῆς μὲν τῆς παρὰ τῶν κρατούντων ἀξιούμενοι, οὐ μὴ ὅτι καὶ κοινῆς τραπέζης ἀπέδινοι. 'Οτι τοίνυν ἐν ταῖς προτευόσαις τιμαῖς ἔσονται παρ' αὐτῷ, ὡς ἐκ παραδείγματος τοῦ καθ' ἡμᾶς διαβείκνυσιν.

D *Εἶπε δὲ Κύριος· Σίμων, Σίμων, ίδοι τὸ Σατανᾶς ἐξηγήσατο ὑμᾶς, τοῦ στινάσαι. (1) ὡς τὸ στίσον.*

(ΑΓ. 284, Β Γ. 198) Ἀναγκαῖον οἶμαι καὶ ἐπωφελές, μαθεῖν τις ἢ γὰρ πρόφρασίς, ἢ παρενεγκοῦσα εἰς τὸν τοῦ Σωτῆρος τοὺς λόγους. Διορθωτάμενος δὲ αὐτοὺς δὲ Χριστὸς δι' ὄντος ἐπειληπτῆς τῷ τῆς φιλοδοξίας πάθει, καὶ ἐκυτὸν εἰς ὑπόδειγμα δέδωκε, τρίτον τοῖς μαθηταῖς ἐπικούρημα προσκεχόμεικε, διὰ

¹⁷ Rom. xv, 8. ¹⁸ I Petr. ii, 21. ¹⁹ Matth. xxviii, 48.

(1) Hoc loco in cod. B. Γ. 198, ill. grammatical adnotatio: Στινάσαι, θορυβῆσαι, κυκῆσαι, σείσαι, κοσκινῆσαι, πειράσαι. σινιον γάρ παρὰ τισι καλεῖται.

Cum sic Christus loquatur, quis est ita contumax qui nolit gloriae amorem abjiecare? Namque is, cui ab omni creatura tum rationali tum sancta ministratur, ille Dei Patris consessor et conregator, ministri nunc ordinem tenens, lavit pedes discipulorum. Alio autem modo ministerii ordinem habet ratio incarnationis. Ait enim Paulus: « Dico enim Christum ministrum suisse circumcisioνis ad implendas promissiones patrum »¹⁷, et reliqua. Ergo ministravit is, cui ministrabatur; et gloriae Dominus humiliavit semetipsum, nobis relinquens exemplum¹⁸. Sed verissime fortasse est discipulos intra se cogitasse aliquid etiam dixisse: quædam crit fidelitatis merces? vel quæ inde utilitas, si quando tentationes quoque evenient? Ut ergo futurorum 419 honorum spe roborati, omnem in rectis studiis torporem mente sua alijicerent, necessario ait:

« Vos autem estis, qui permanistis mecum in temptationibus meis, » etc. — Intellige quomodo humanationis suæ mensuram adhuc non excedit, quia nondum venerandam pertulerat crucem. Loquitur enim ut unus ex nobis. Sed tamen post resurrectionem a mortuis, majestatem propriam ostendit tempore ad id vocante. Ait enim: « Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra »¹⁹. Loquitur ergo humanitus, ut dixi. Prepterea ait: « Et ego dispono vobis, sicut dispositus mihi Pater meus regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam. » Num ergo postea etiam quam a mortuis revixerimus, cum tempus advenerit quo cum Christo nos versabimur, quos jam conforines corpori gloriae suæ efficerit, post indutam immortalitatem, num, inquam, cibis adhuc indigebimus aliquid mensa? Nequaque; sed interim nostrarum rerum exemplo, spiritualia nobis demonstrat. Nam qui primos honores apud reges terrenos occupant, it cum illis convivantur, mensaque participes sunt. Attamen sunt alii dignitatibus quidem apud potentes ornati, quin propterea communī cum his mensa fruantur. Quod itaque principali apud ipsum honore futuri sint, humano exemplo declarat.

V. 31. Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce Satanas expelivit vos, ut cibraret. sicut triticum.

Necessarium judico et utile cognoscere nos quænam causa ad hunc sermonem Servatorem contulerit. Quippe cum iam correxisset Christus discipulos, gloriae cupiditate oburgando, sequi in exemplum proponendo, tertium suppeditat discipulis adjutorium præsenti lectione. Docet enim necessita-

τὸ παρ' ἥμιν κόστιν, ἐν ᾧ στίσον τῆς δε κάκεῖται μεταφράσμενος ταχάττεσται.

tem modeste de nobis sentiendi, qui nihil sumus. A ad hominis naturam quod attinet nostraque mentis lubricum; sed **420** per eum et ab eo conformati, sumus id quod sumus. Non est ergo de nobis melius ipsis, sed de ejus donis gloriandum¹. Porro si quis animo ita fuerit comparatus, quemnam in eo locum inveniet preminendi ceteris cupiditas? Propterea, ceteris omissis discipulis, ad coryphaeum devenit, sicutque: « Sæpe Satanæ voluit vos cribrare tanquam triticum; » quod dicitur pro explorare ac tentare. B Mes enim Satanæ est probæ mentis homines aggrediendi. Sic etiam expertivit Jobum, sed hujus patientia superatus fuit. Nihilominus prævalet humana natura, quia haec infirma, ille autem strenuus et vehemens. Nam sicut de ipso aiunt sacra litteræ, cor ejus obduratum ut lapis, et quasi incus immobile persistat². Nihilo tamen minus sub sanctorum pedibus jacet, hoc item Christo præstante.

V. 32. Ego autem rogavi pro te.

Ecco iterum nobis conformatur, et secundum humanitatis modulum loquitur, ille qui Deus erat, quanquam caro factus. Oravisse enim se ait tanquam hominem. His autem verbis significat illum, si traditus fuisse ad tentandum Satanæ, prorsus fidem amissurum; quandoquidem etsi minimus traditus, lapsus est; negavit enim, unica cum perturbante ancillula in aula pontificis. Cum ergo Dominus discipuli negationem innuisset illis verbis quibus dixit: « Oravi pro te ut non deficiat fides tua, » insert statim consolatorium sermonem, sicutque: « Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos, » id est, *Firmamentum atque magister esto filiorum qui per fidem ad me accedunt*. Et mirare rursus sermonis solerteriam, et divinæ placiditatis culmen. Ne enim in desperationem adduceret discipulum, quasi de apostolatus gloria foret expungendus postquam negasset, implet eum bona spe, soro ut promissa bona consequatur. Ait enim: « Et tu conversus, fratres tuos confirma. » O ineffabilis benignitas! C **421** Nondum erat peccatum, et jam veniam praebet, rursusque illum in apostolica dignitate consiliuit.

V. 34. Donec ter abnegas nosse me.

Continuantur supra dicta etiam hic. Antea enim prædixerat admirabili Petro, ter se fore ab eo ne-D condum captura tempore. Quoniam vero facta nunc capturæ mentio est, subsequuntur prorsus hanc commemorationem reliquæ regi, nempe crucis passio. Deinde ingruens Judæis prænuntiat bellum. Idecirco ait: «Quando nisi vos sine sacculo et pera et calceamentis, nunquid vobis desuit? At illi

¹ Cor. xv, 10 ² Job xli, 15.

(1) En Petro, consequenterque successoribus ejus, privilegium a Christo Domino datum.

τῶν προκειμένων ἀναγνωσμάτων διδάσκει γάρ δι μέτρια φρονεῖν τὴν ἡμές ἀναγκαῖον, οὐδὲν μὲν δντας τὸ γέχον εἰς τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ εἰς τὸ τῆς ἡμετέρας διανοίας εὐόλιαθον, στηριζομένους δὲ καὶ δντας διπερ ἐσμέν, δι' αὐτὸν τε καὶ παρ' αὐτοῦ. Οὐκοντινὲς ἐπ' ἑαυτοῖς μᾶλλον, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ χαρίσμασι σεμνύνεσθαι δεῖ. Κανὸς εἰ τις οὖτας διατεθῆ, ποιὸν εὐρήσει τόπον ἐν αὐτῷ τὸ ὑπερκείσθαι τινῶν ἔθελειν; Ταῦτη τοὺς μὲν ἐπέρους ἀφίσει μαθητὰς, ἐπ' αὐτὸν δὲ τὸν κορυφαῖον ἔρχεται· καὶ φησιν διτις: « Πολλάκις ἔθελησαν δὲ Σατανᾶς σινιάσαι καὶ ὑμᾶς ὡς τὸν σῖτον, » ἀντὶ τοῦ δοκιμάσαι καὶ πειράσαι· Ιδος γάρ τῷ Σατανᾷ, τοῖς εὐδοκιμοῦσιν ἐπιπέδῳ· οὐτος ἔτι τῆς τὸν Ἱών, ἀλλ' ἡττέστο τῇς ἀκελνου τηληπαθείας. Πλὴν πλεονεκτεῖ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, ἀτεντής γάρ αὐτῇ, δεινὸς δὲ καὶ ἀπτῆς ἔχειν· ὡς γάρ φησι περὶ αὐτοῦ τὸ Γράμμα τὸ Ιερόν, ἡ καρδία αὐτοῦ πέπηγεν διπερ λίθος, ἵστηκε δὲ ὕπερ αἱμάων ἀνήλιτος. Πλὴν τοῖς τῶν ἄγιων ὑπενήνεκται ποιεῖ, Χριστοῦ καὶ τοῦτο κατωρθωστος.

Ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ.

(Α. f. 284, D. f. 74) Ιδεὺ δὴ πάλιν ἡμῖν συμπλάνεται, καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος διαλέγεται μέτρων, καίτοι Θεὸς ὁν φύσει, καὶ εἰ γέγονε σάρξ· δεηθῆναι γάρ φησιν ὡς ἀνθρωπος. Ἐμφανίει δὲ διὰ τούτων, ὡς εἰκεπέδῳθή πρὸς πειραν τῷ Σατανᾷ, διπιστος δὲν ἔγενετο παντελῶς· διος γε καὶ μὴ ἐκδοθεὶς, ἡθελησεν· ἥρηταστο γάρ παιδίσκης μιδοθυροδύσης αὐτὸν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἀρχιερέως· Ομέντοι Κύριος, τὴν τοῦ μαθητοῦ ἀρνησιν αἰνιζέμενος δὲν οἵς ἔφη, « Ἐδεήθην περὶ σοῦ ἵνα μὴ ἔκλιπῃ ἡ πίστις σου, » εἰσέφερε περαχρῆμα τὸν τῆς περακλήσεως λόγον, καὶ φησι: « Καὶ οὐ ποτὲ ἐπιστρέψας, στήριξεν τοὺς ἀδελφούς σου· » τοιτέστι, γενού στήριγμα καὶ διδάσκαλος τῶν διὰ πίστεως προσιτων ἐμοί (1). Καὶ θαύμασον πάλιν τοῦ λόγου τὸ εὐτεχνεῖ, καὶ τὸ ἀπερδάλλον τῆς θείας γαλνθητος· ἵνα γάρ μη εἰς ἀπόγνωσιν ἀγάγῃ τὸν μαθητὴν, διτις τῶν τῆς ἀποστολῆς αὐχημάτων ἀποπεμφθεῖσαι ἀρνησάμενος αὐτὸν, ἀναπίμηλησιν ἀγαθῆς ἀλπίσος, καὶ διτις τεύξεται τῶν ἐπιγγελμένων ἀγαθῶν. Ἐφη γάρ, διτις: « Καὶ οὐ ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. » Ω τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας! Οὐπω γέγονεν ἡ ἀμαρτία, καὶ τὴν ἀγέσιν ἐκομίσατο, καὶ πάλιν αὐτὸν ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς κατέταξεν ἀξιώμασιν.

Πρὶν δὲ τρὶς ἀπωρήσῃ μὴ εἰδέται με.

(Α. f. 285 b). Ἐκδέξῃ δὲ τὰ προκείμενα καὶ ὄδε· προκαταμεμήνυκε τῷ θαυμαστῷ Πέτρῳ, διτις τρὶς αὐτὸν ἀρνήσεται, κατὰ τὸν τῆς συλλήψεως δηλοντι καρύον. Ἐπειδὴ δὲ ἀπαξ μνήμη γέγονε τῆς συλλήψεως αὐτοῦ, ἀκολουθεῖ δὲ πάντως τῇ τοιδε μνήμῃ καὶ τὰ ἐρεῦντα γεγονότα, τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ φτιμα πάθη. Λοιπὸν τὸν ἐπισκήψαντα τοῖς Ιουδαιοῖς προαπαγγέλλει πόλεμον. Διὰ τοῦτο φησιν: « Ότε ἀπ-

έστειλα θυμὸς χωρὶς βαλαντίου, καὶ πήρας, καὶ ὥπο- A dixerunt : nihil. « Misericordia Servatoris sanctos apostolos, praedicare mandans in omni pago et urbe Evangelium regni cœlorum, et omnem morbum languoremque in populo curare. Euntes autem ius- sit nullam gerere corporalium rerum sollicitudinem ; atque in se uno reposita victus spe, regionem con- cursare ; quod et reapse fecerunt. Sed nunc ait : « Qui habet sacculum, tollat similiter et peram. » Quid autem hoc sit, dicemus. Christi quidem sermo- specie tenus ad apostolos fit, reapse autem respicit uniuscujusque Iudei personam. Namque hos potius alloquitur Christus. Si quis, inquit, opibus abun- dat in Iudeorum regione, euntes secum ablatis, in pedes se conserat. Si quis item, minime hinc abundat, sed in summa penuria terram habitat, hic quoque vendat, inquit, ipsum vestimentum, et gladium emat. Jam enim apud hujus regionis In- colas non agitur utrum aliquid retenturi sint necne, sed utrum omnino victuri. Intolerabili enim impetu incendiatur in eos bellum, quinnulla resistendi facultas sit. Deinde horum malorum causam aperit, dicens : oportere se secundum Scripturas cum improbis reputari, et suspendi una cum crucifixis secum latronibus, et par cum impiis pati supplicium. Ac tum demum his peractis, susceptæ incarnationis cursum finem habiturum. « Etenim ea quæ sunt de me, finem habent, » id est quæ **422** in lege ac prophetis sunt descripta, donec videlicet mortem in carne patiar : intersectoribus autem ea contingent quæ Januari a sanctis prophetis præ- dicta fuere.

δηλονότι τοῦ παθεῖν τὸν κατὰ σάρκα θάνατον. συμβῆσται δὲ τοῖς ἀπεκτονεῖσιν, & καὶ πάλαι προείρηται διὰ τῶν ἀγίων προφητῶν.

Οἱ δὲ εἶπον. Κύριε, ίδού μάχαιρας ὡδε δύο.

(Α.Γ. 286, Β.Γ. 200 b) Ταῦτι μὲν δὲ Κύριος περὶ τῶν συμβορμάνων τῇ Ιουδαίων χώρᾳ προκαταμεμή- νυκεν. Οἱ δὲ γε μαθηταὶ οὐ συνῆκαν τῶν εἰρημένων τὸ βάνος· φήθησαν δὲ μᾶλλον, ὅτι διὰ τὴν συμβορμάνην ἔφοδον κατέψη παρὰ τοῦ πρεδότου καὶ τὸν συλ- ληφομένων αὐτὸν, μαχαιρῶν εἶναι χρεῖαν διεβεκά- ωσατο· ταῦτητοι φασιν. « Ίδού μάχαιρας ὡδε δύο. » Καὶ τί πρὸς αὐτοὺς δὲ Σωτὴρ; « Ικανὸν ἐστι· » μο- νονουσῃ διαγελῆ τὴν φωνήν· εὖ εἰδὼς ὅτι τῶν εἰση- μένων τὴν δύναμιν οὐ συνιέντες οἱ μαθηταὶ φήθησαν, ὡς ἔφην, μαχαιρῶν εἶναι χρεῖαν εἰς τὴν ἐσομένην ἔφοδον κατ' αὐτοῦ. Πρὸς ἐκεῖνα τοίνυν δρῶν δὲ Σωτὴρ, & συμβῆσθαι ἐμελλον τοῖς Ιουδαιοῖς, τῆς εἰς αὐτὸν ἔνεκα δυσσεβεῖς, διαγελῆ τὸ ὑπὸ τῶν μαθητῶν εἰ- ρημένον, ὅτι « Ίδού ὡδὲ εἰσι μάχαιραι δύο· » καὶ φησιν. « Ικανὸν ἐστι. » Ναὶ, φησιν, ἀρκέσουσι δύο ἔφη πρὸς ἀντιστασιν τοῦ πολέμου τοῦ μέλλοντος ἦσσιν κατ' αὐτῶν, πρὸς δὲ οὐδὲν δὲν ὠφέλησαν οὔδε ποιλαῖ ἔφῶν χιλιάδες!

Καὶ ἐξειθὼν ἐκορεύθη κατὰ τὸ θέος εἰς τὸ δρός τῶν Ἐλαιῶν.

(Α.Γ. 287 b) Ἐν ἡμέρᾳ μὲν δὲ Σωτὴρ τὰς ἐν Ἱερο- σολύμοις ἱππαῖτο διατριβές, ἐπιλαβούσης δὲ τῆς ἐσπέρας, ἐν τῷ δρός τῶν Ἐλαιῶν, διοῦ τοῖς ἄγιοις ηὔλιετο μαθηταῖς, εἰς χωρίον λεγόμανον Γεθσεμανῆ.

A dixerunt : nihil. « Misericordia Servatoris sanctos apostolos, praedicare mandans in omni pago et urbe Evangelium regni cœlorum, et omnem morbum languoremque in populo curare. Euntes autem ius- sit nullam gerere corporalium rerum sollicitudinem ; atque in se uno reposita victus spe, regionem con- cursare ; quod et reapse fecerunt. Sed nunc ait : « Qui habet sacculum, tollat similiter et peram. » Quid autem hoc sit, dicemus. Christi quidem sermo- specie tenus ad apostolos fit, reapse autem respicit uniuscujusque Iudei personam. Namque hos potius alloquitur Christus. Si quis, inquit, opibus abun- dat in Iudeorum regione, euntes secum ablatis, in pedes se conserat. Si quis item, minime hinc abundat, sed in summa penuria terram habitat, hic quoque vendat, inquit, ipsum vestimentum, et gladium emat. Jam enim apud hujus regionis In- colas non agitur utrum aliquid retenturi sint necne, sed utrum omnino victuri. Intolerabili enim impetu incendiatur in eos bellum, quinnulla resistendi facultas sit. Deinde horum malorum causam aperit, dicens : oportere se secundum Scripturas cum improbis reputari, et suspendi una cum crucifixis secum latronibus, et par cum impiis pati supplicium. Ac tum demum his peractis, susceptæ incarnationis cursum finem habiturum. « Etenim ea quæ sunt de me, finem habent, » id est quæ **422** in lege ac prophetis sunt descripta, donec videlicet mortem in carne patiar : intersectoribus autem ea contingent quæ Januari a sanctis prophetis prædicta fuere.

V. 38. Αἱ illi dixerunt : Domine, ecce duo gladii hie.

Hæc Dominus de eventuris Iudeorum regioni ca- lamitatibus prænuntiavit. Discipuli tamen dictorum profunditatem non intellexerunt ; sed existimarent potius dici ab eo propter impendentem adversus se proditoris et satellitum incursum, gladiis opus esse. Ideo dicunt : « Ecce hic gladii duo. » Quid vero illis Servator? « Satis est, » inquit ; deridens prope- modum illorum dictum ; quia probe sciebat viini dictorum non intellexisse discipulos, qui existima- verant, ut dixi, opus esse gladiis ob futoram in se aggressionem. Illa igitur spectans Servator, quæ Iudeis eventura erant, propter illorum contra se impietatem, irridet discipulorum dictum, « Ecce hic gladii duo ; » aitque : « Satis hi sunt. » Utique inquit, duo gladii sufficient ob sustinendum bellum Iudeis superventorum, contra quod ne multa qui- dem gladiorum millia profutura erant !

V. 39. Εἰς egressus ibat secundum consuetudinem iu montem Olivaram.

Diurno Servator tempore Hierosolymis versa- batur ; superveniente autem vespere in montem Olivaram cum sanctis apostolis accedebat, ad villam dictam Gethsemani. Sic enim diserte ait sapiente

tissimus evangelista Matthæus³. Quo cum venisset, ut idem adhuc narrat Matthæus⁴, assumptis tribus, Petro, inquam, et Zebedæ filiis, cœpit contristari et moestus esse. Hic mecum observa incarnationis profundam rationem, et inestabilis sapientiae excelitatem. Quam ob causam, o Domine, moestus es? Num tu quoque mortem metuis, et pavore correptus passionem recutas? Atqui tu aiebas discipulis: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ». Imo vero si quis **423** dicat spiritualis fortitudinis a te suppeditari gratiam electis, haud profecto a veritate aberrabit. Cunctæ enim vires a te sunt, qui vita tuapte natura es et cuncta vivisces. Cur itaque contristaris et usque ad mortem moestus es? Et quidem perspicue nosti, utpote naturaliter Deus, te patiendo in carne necem, morte liberaturum universæ terræ incolas, et de qualibet improba inimicaque potentia triumphum acturum, atque ut Deum et rerum omnium Creatorem adoratum iri. Quamobrem itaque doles moeresque? Ulique, is ait, quæ ex passione mea mundo eventura bona sunt, scio; sed doleo primogenitum Israelem, qui jam ne inter famulos quidem est; et quod Domini portio, funiculus hæreditatis, pars vulpium fiet, ut scriptum est⁵.

Quod autem futuri præciosius urbem Jerusalem miseraretur, ceu quæ ob suam adversus se impietatem, omne mali genus erat expertura, hinc etiam disces. Ascendebat de Iudæa Hierosolyma; ut vero evangelista ait, « Videns urbem levit super illam », tanquam jam extrema miseria atque atrocis calamitatis implicitam videret Jerusalem. Ut antem cognosceremus ita eum suisse animo comparatum erga illam, significat discipulis ægritudinem suam atque tristitiam. Neque enim cognosci occulta poterant, nisi ipse verbis, quo animi habitu esset, manifestasset. Sed et illud prædictis addere necessarium existimo. Nam tristitia passio seu mororis non ipsi accidit divinæ et inviolabili Verbi naturæ; id quippe est impossibile, quia supra omnem passionem est: sed dicimus incarnatum Verbum humanitatis quoque modulis se concludere voluisse, quatenus videbatur illius passiones perpeti. Sicut ergo esuriisse dicitur, quamvis ipse vita sit vivifica, et panis vivens; itemque longo itinere fatigatus, quanquam virium est Dominus; ita etiam tristatus dicitur, et in moestitiam specie tenuis incidisse. Non enim videri debuit is, qui ad examinationem se demiserat, et intra humanam mensuram **424** concluserat, ea quæ hominis propria sunt, recusare.

V. 40. Orate, ut non intratis in temptationem.

Monuit discipulos rem temporis congruam, dicens: « Orate ne in temptationem incidatis. » Tum ne illos verbis tantum juvaret, sed ejus rei exempli-

A Mattheus γάρ εῦτος φησίν διαφόρων εὐπργγεῖστής Ἀφριγμένος δῆ οὖν ἐνταῦθα Χριστὸς, ὃς αὐτὸς ποι πάλιν διαφθαλός φησι, παραλαβὼν τοὺς τρεῖς, εὖ πέπτον, φημι, καὶ τοὺς τοῦ Ζεβεδαίου, ἡρέστο λυπεῖσθαι καὶ ἀδημονεῖν. Ἐνταῦθά μοι βλέπε τῆς μετὰ σαρκὸς οἰκονομίας τὸ βάθος, καὶ τῆς ἀπορρήτου σοφίας τὸ ὑψος. Διὰ τοίαν αἰτίαν, ὡς Δέσποτα, ἀδημονεῖς: « Ἄρα δέδιας καὶ αὐτὸς τὸν θάνατον, καὶ δειλίᾳ κεχρητημένος παραιτῇ τὸ παθεῖν, καίτοι τοῖς μαθηταῖς εἰπών: « Μή φοβεῖσθε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποχεῖνται; » Ἀλλὰ καὶ εἰ τοῖς λέγοι τῆς πνευματικῆς εὐανθράκας παρὰ σοῦ τοῖς ἔξειλεγμένοις δίδοσθαι τὴν χάριν, οὐκ ἀν ἀμάρτιοι τοῦ ἀληθοῦ. Ἰσχὺς γάρ πᾶσα παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχεις καὶ ζωοποιός. Πῶς οὖν B λελύπησαι καὶ ἀδημονεῖς ἔως θανάτου; Καίτοι σαφῶς ἡγίστασο, Θεὸς ὁν φύσις, οἵτινες τὸν κατὰ σάρκα θανάτου διαμοιβήνας, ἀπαλλάξεις θανάτου τοὺς ἀνὰ πλέσαν τὴν γῆν, καὶ τὸ τῆς νίκης τρόπαιον ἐγερεῖς κατὰ τάσσες πονηράς καὶ ἀντικειμένης δυνάμεως, καὶ ὡς Θεὸς προσκυνηθῆσῃ καὶ τῶν δλων Δημιουργός. Ἐπὶ τίσιν οὖν ἄρα λελύπησαι καὶ ἀδημονεῖς; Ναὶ, φρασί, τὰ μὲν ἐκ τοῦ πάθους τῷ κόσμῳ ἀγαθὰ συμβοδέμενα ἐπιστηματι· λυπεῖ δὲ μὲν ὁ πρωτότοκος Ἰσραὴλ, οἵτινες δὲ δούλοις ἔστι· καὶ οἵτινες ἡ τοῦ Κυρίου μερίς, τὸ σχοινίσμα τῆς κληρονομίας, μερίς ἀλωπέκων ἔσται, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

C « Οτι δέ, καίτοι τὸ ἐσόμενον εἰδὺς, κατηλέι τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς τῆς εἰς αὐτὸν ἔνεκα δισσεβείας ἐσόμενην ἐν παντὶ κακῷ, κάντεῦθεν δὲ μάθοις. Ἀνήγει μὲν γάρ ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς Ἱεροσόλυμα· ὡς δὲ φησιν ὁ εὐαγγελιστής, « Ἰδών τὴν πόλιν, ἐκλαυσεν ἐπ’ αὐτῇ, » ὡς δυσον οὐδέπω ταῖς ἐσχάταις ταλαιπωρίαις καὶ ἀντηκτοῖς συμφοραῖς ἀμιλήσουσαν βλέπων τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἰνα δὲ μάθωμεν ταῦτην ἐσχηκότα τὴν διάθεσιν ἐπ’ αὐτῇ, διαμεμήνυκε τοῖς μαθηταῖς οἵτινες τὸ ἀκτηδιάς καὶ λελύπηται. Οὐ γάρ ἡν δυνατὸν μαθεῖν τὸ ἐν αὐτῷ κεχρυμμένα, μὴ διὰ λόγων ἐφήγαντος τὸ ἐν οἷς ἔστι. Κάκινο δὲ οἶμαι τοῖς εἰρημένοις προσπενεγκεῖν ἀναγκαῖον. Τὸ γάρτοι τῆς λύπης πάθος ήταν τῆς ἀδημονίας οὐ περὶ αὐτὴν ἀν γένοιτο τὴν οἰκίαν καὶ ἀκήρατον τοῦ Λόγου φύσιν· ἀμίχανον γάρ, οἵτινες ἐπέκεινα πάθους ἔστον· ἐθέλησαι δὲ φαμεν τὸν σαρκωθέντα Λόγον, καὶ ἐν τοῖς ἀνθρωπόD D τητος καθικέσθαι μέτροις, διὰ τοῦ δοκεῖν ὑπομεῖναι τὰ αὐτῆς. Άστερ οὖν πεινῆσαι λέγεται, καίτοι ζωὴ καὶ ζωοποίεις, καὶ δρός; ὁ ζῶν ὑπάρχων αὐτὸς, κοπίασαι τε ἐκ μαχαρᾶς ὅδοι, καίτοι τῶν δυνάμεων ὑπάρχων Κύριος, οὗτως καὶ ἀκηδιάσαι καὶ δοκεῖν εἰσδέξασθαι λύπην. Οὐ γάρ ἔδει τὸν καθηγμένον εἰς κένωσιν, καὶ τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος ἐμβενηκότα μέτροις, παραιτεῖσθαι δοκεῖν τὰ ἀνθρώπινα.

Προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν.

(Α. f. 287 b, B. f. 201, D. f. 75) Συνεδουλεύεις μαθηταῖς· τὰ τῷ καυρῷ πρέποντα, εἰπόν· « Προσεύχεσθε ίνα μὴ εἰσίλημετε εἰς πειρασμόν. » ΑΓΛ ἵνα

³ Matth. xxvi, 56. ⁴ ibid. 37. ⁵ Matth. x, 28. ⁶ Psal. lxxii, 11. ⁷ Lue. xix, 41.

μῆλογικας αὐτοὺς φρελήσῃ μόνοις, παράδειξις δὲ καὶ οὐ πράγματος εὑρεθῇ, βραχὺ προσαλθών, πεσὼν ἐπὶ γόνου, προστύχετο. Καὶ τί δὴ ποτε τοῖς ἀγίοις οὐ συνηγένετο μαθηταῖς, ἀλλὰ καταμόνας; Ἰνα μάλισται ἡμεῖς τῆς ἀρεσκούσης Θεῷ προσευχῆς τὸν τύπον. Ἔφη γάρ ἐτέρωθι· Ἐν δὲ, σταν προσεύχῃ, εἰσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, ἀπόκλεισον τὴν θύραν, πρόσευξαι τῷ Πατέρι σου τῷ ἐν τῷ χρυσαῖψι καὶ δὲ Πατέρι σου δὲ βλέπων ἐν τῷ χρυσαῖψι, ἀποδώσει σοι ἐν τῷ φανερῷ. Ἡ πανταχοῦ γάρ εὐρήσομεν καταμόνας εὐχόμενον, ἵνα καὶ σὺ μάθῃς, ὅτι σχολάζοντι νῦν καὶ γαληνιώσῃ καρδίᾳ διαλέγεσθαι χρῆ τῷ ἐπὶ πάντας Θεῷ. Καὶ οὐδὲ ποτε φαίνεται τις ἀν, εἰ γε νοῦν ἔχοι, ὅτι τῆς παρ' ἑτέρου χειρὸς ἡ ἐπικουρίας ἐν χρείᾳ καθεστηκώς, ἀποιείτο τὰς λιτάς. Αὐτὸς γάρ ἔστιν ἡ παντούνεστάτη χειρ καὶ δύναμις τοῦ Πατρός· ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς διὰ τούτων μάθωμεν, μή νοστάζειν ἐν πειρασμοῖς, συντελεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς προσευχάς. Ἀμαδές δὲ λίσαν, καὶ τὸ τῶν ἀγώνων καταθρασύνεσθαι· τῷ μετρίῳ δὲ φρονήματι χρῆνα! δὲ καὶ προσευχῆς τὸν τρόπον.

Πάτερ, εἰ βούλει, καρένεγκε τὸ ποτήριον τούτο ἀχ' ὅμοι· πλὴν μὴ τὸ θέλημα μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γερέσθω.

A f. 288, B f. 201 b, D f. 75) 'Ορέξ δόκιμος μετ' εὐλαβείας ἀνθρωποπρεπούς ἐποιεῖται Χριστὸς τοῦ πειρασμοῦ τὴν παρατησιν; Εἰ γάρ βούλει, φησί, παρένεγκε. Ής γάρ εἰς ὑπάρχων τῶν καθ' ἡμᾶς, τοῖς τοῦ Πατρὸς θελήμασιν ἀπονέμει τῶν ἐκβησμάτων τὸ πέρας· ἵνα καὶ ἡμεῖς αἰτῶμεν ἔκεινα κρατεῖν, ἀπερ ἄν αὐτὸς εἰδεῖ συμφέροντα τὰς ἡμετέρας φυχαῖς. Πρὸς δὲ ἀν τούτοις, καὶ τῆς Ἰουδαίων ἀνοσίετητος τὸ χρῆμα κατηγορεῖ· ἦν μὲν γάρ οὐκ ἀδουλήτον αὐτῷ τὸ παθέν, φορτεῖκόν γε μὲν ἐτέρως, διὰ τε τὴν ἀδοκίαν καὶ τῆς Ἰουδαίων Συναγαγῆς τὸν θελθρον· οὐδὲ γάρ ἀν τὴν ἡθέλησης κυριοκτόνον γενέσθαι τὸν Ἰσραὴλ, ἵνα μή ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας ταῖς ἀσχάταις δίκαιαις ὑπενεγκέθῃ. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἦν μὴ ὑποστῆναι τὸ πάθος, εἶλετο αὐτὸς, συνευδοκοῦντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ καὶ Πατρός· ὡς εἴναι τῆς μὲν ἀνθρωπείας φύσεως τὸ εἰς θορύβους εὐκολὸν· τῆς δὲ θελας, τὸ ἐφ' ἀπασιν ἀθραυστον. Η μὲν γάρ τον θανάτου παρεισῆσα μνήμη ταράττει τὸν Ἰησοῦν· δὲ τῆς θεότητος δύναμις κεκινημένην εὐθὺς χειροῦται τὸ πάθος, καὶ μεταμορφοῖ πρὸς ἐντολμίαν. Κεκίνηται γάρ καὶ ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, διὰ δύο τρόπους· δέδει γάρ καὶ διὰ τούτων αὐτῶν, οὐ δοκήσει καὶ ὑπονοίσ, φυτών; δὲ μᾶλλον καὶ ἀληφῶς ἀνθρωπὸν ἐκ γυναικὸς γεγονότα, φαίνεσθαι πάντα φέροντα τὰ ἀνθρώπινα, δίχα μόντις τῆς ἀμαρτίας. Φόβος δὲ καὶ δεῖλα, πάθη μὲν ἐν τῷλιν φυσικά, τὸ γε μὴν ἀν ἀμαρτίας τετάχθαι διαπεφευγότα. Ἔτι δικινέστο ἐν Χριστῷ τὰ ἀνθρώπινα, οὐχ ἵνα κινηθέντα κρατεύηται, ἀλλ' ἵνα τῇ δυνάμει τοῦ Λόγου διακόπηται, πρὸς ἀμείνω τινά καὶ θειστέραν κατάστασιν μετατοιχειούμενης τῆς φύσεως ἐν πρώτῳ Χριστῷ· ἦν γάρ οὐτω καὶ οὐχ ἐτέρως, καὶ εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὸν τῆς λάσεως διαβῆναι τρόπον. Εἰ γάρ καὶ δι τοι μάλιστα τὸ συμδένον οὐχὶ πάντη

A plūm ipse sicut, paululum progressus, in genua procedens oravit. Cur vero haud cum sanctis oravit discipulis, sed solitatem? Ut nos discamus gratias Deo orationis typum. Dixerat enim alibi: « Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito; et Pater tuus, qui videt in abscondito, dabit tibi palam ». » Quin et ubique comperiemus eum solitatem orantem; ut tu quoque discas oportere vacua mente et tranquillo corde cum supremo Deo colloqui. Neque vero quisquam sensatus dicet orasse Jesum, quia manus aliena aut auxilio indigeret. Ipse enim est manus fortissima virtusque Patris; sed ut per hæc cognoscamus, in tentationibus non dormilare, imo tunc magis orationem intendere. Stulta tamen audacia est certamina provocare; modestia autem utili, eique patientiam adimiscere, justus confidentiæ officium esse aio. Nunc orationis quoque modum videamus. **425** Pater, si vis, transfer a me hunc calicem. Verum tamen non mea voluntas sed tua fiat.

Videsne quomodo cum ea quæ deceat hominem reverentia Christus temptationem a se deprecatur? Si vis, inquit, transfer. Nam quasi unus de nobis, Patris voluntati futuri exitum attribuit; ut nos quoque ea impetrare postulemus, quæ ipse animabus nostris utilia esse noverit. Insuper Iudæorum quoque impietatem sic accusat. Certe non erat ei involuntaria passio; ceteroqui etiam gravis, propter ignominiam, et propter Iudaicæ Synagogæ ruinam. Quippe noluissest Israelem fieri hominidam Domini sui, ne ob hanc causam, supremam ultionem experiretur. Sed quia passionem jam vitare non oportebat, hanc subire decrevit, conspirante secum Patris Dei voluntate: ita ut humana quidem naturæ fuerit, perturbationis commutatio; divina autem, ubique constantia. Mortis quidem præsens imago Jesum turbat, sed deitatis virtus commotam illico sedat passionem, et ad confidentiam transfigerat. Commota fuit pars Christi humana duas ob causas. Oportebat enim per hæc quoque constare, eum haud apparterenter vel opinabiliiter, sed naturaliter potius ac vere natum ex muliere hominem, humana omnia perpeti, peccato tantum exceptio. Timor autem pavorque, connaturales nobis passiones sunt, quæ tamen in peccatorum classe collocari nequeunt. Deinde vero commovebantur in Christo humana passiones, non ut commota vincarent, sed ut a Verbi potestate præciderentur; ad meliorem diviniorumque statum translata humana natura, primum in Christo. Etenim sic et non aliter ad nos ipsos permeare poterat medice ratio. Etiammi enim quod accidit, haud usquequaque libitum ipsi erat; nihilominus prepter universalis salutem ac vitam, voluntariam sibi

* Matth. vi, 6.

tegit crucis passionem. Sciebat enim quae iudea ventura bona erant, et huius naturam se rene-vaturum, proprioque sanguine redempturum. Nisi enim sibi voluntariam effectaret passionem, a qua magnopere abhorrebat voluntas, quemam causa cogitari potest his verbis orandi: « Pater, si vis, transfer hunc calicem! » Factum est homo Dei Verbum, haud aliam ob causam, nisi ut omnia sua nostris infinitatibus misseens quadammodo et con-temprens, hominis naturam corroboraret, et in suam ipsius similitudinem transmutaret. Cum ergo videtur verbolemus mortem timere, dicitque: « Transfer calicem; » cogita vicissim, quod ea quae mortem tinebat caro, cum a Dei Verbo gestaretur, docebatur ab eo pariter timoris passionem omittere. Dicobat ergo Patri: « Non sicut ego volo, sed sicut tu. » Profecto mortem haud maluebat, **¶ 28** qualenus Verbum erat ac Deus, sed tamquam incarnationis suæ cursui finem imponere festinabat. Hæc enim erat voluntas Patris. Porro et non moriendo inerat ei voluntas, quia naturaliter caro mortem recusat. Docens itaque humanitatem, quomodo jam vellet naturalia sibi cogitare, sed Dei potius voluntatem sectari, tanquam homo ait: « Non sicut ego volo, sed sicut tu. » Idecirca apparet hoc quoque addidisse apud Matthæum: « Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma ». Namque humana natura in Christo ipso, quantum in se est, debilis computatur; sed ab unito illi Verbo, ad Deo congruum confidentiam attollitur.

V. 47. Ecce turba, ei qui vocabatur Judas, unus de duodecim.

Cur ait, « Qui vocabatur Judas: » An nesciebat virum hunc de numero esse electorum? Imo vero quasi hujus jam abominans nomen, ait: « Qui dicebatur Judas. » Addit autem « Unus de duodecim » ob significandam incusandamque proditionis improbitatem. Nam qui æque ac reliqui apostoli honoratus fuerat, idem existens carnisleum Christi adjutor. Dedit enim eis signum: « Quem osculatis fuero, ipse est. » Prorsus erat oblitus Christi majestatem; putavit se posse latere, osculum amoris typum libans, cor autem impiarum insidiarum plenum gerens. Ergo veluti ex crapula ad Christum accedit; doli fraudisque instrumentum putans demonstrare eximiam charitatem. Quamobrem dignissime gravius sibi iudicium comparabat, quia nee erubuit praetextum ac symbolum proditionis effigere osculum. Addit ergo Evangelista: « Jesus autem dixit illi: Oseculi Filium hominis tradis? » Scire etiam oportet, quæ etiam Joannes hoc loco dicat¹⁰. At itaque, Judæorum ministros accessisse ut Iesum caperent; qui occurrit eis dicens: « Quem queritis? » Ministris dicentibus, « Jesum Nazarenum; » ipse se homicidarum manibus tradidit dicens:

¹⁰ Matth. xvi, 41. ¹¹ Ioan. xvii, 8.

A te xal πάντως θελήτων ἦν αὐτῷ, μᾶλλον τῆς πάντων ἔνεκε σωτηρίας καὶ ζωῆς ἐκουσίου ἐποιήσατο τὸ ἑπέ τῷ σταυρῷ πάθος· δῆδε γάρ τὰ ἐντεῦθεν ἐσόμενα κατορθώμεται, καὶ διὰ τὴν ἀνθρώπου φύσιν ἀποκατίσει, καὶ αἰματὶ τῷ οἰκείῳ καταχθῆσεται. Εἰ γάρ μή ἐποιήσατο θελήτων, καίτοι λίγην ἀθεύλητον δὲ τὸ παῖδεν, τις ἂν νοοῖτο λοιπὸν τοῦ προσεύχομαις ἡ πρόφρασις, καὶ λέγειν· « Πάτερ, εἰ βούλεις, παράνεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο; » Γέγονε μέντοι ἀνθρωπός ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, οὐ διά τινα πρόφρασιν ἐτέραν, ἀλλ᾽ ἵνα πάντα τὰ αὐτῶν ταῖς ἡμῶν ἀσθενείαις ἀναμένεις τέλοπον τινὰ καὶ συγκεράσας, νευρώσῃ τὴν ἀνθρώπου φύσιν, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ μεταποιήσῃ στερβότητα. « Οταν οὖν φαίνεται δειπλῶν τὸν λόγον τὸν θάνατον, καὶ λέγων· « Παρένεγκε τὸ ποτήριον, » ἐννοεῖ πάλιν, διὰ δειπλῶσ τὸν θάνατον ἡ σάρξ ἐδιδάσκετο, φορουμένη παρὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου, μηκέτι τοῦτο πάσχειν. Ελεγεὶ δὲ πρὸς τὸν Πατέρα· « Οὐχ ᾧς ἐγὼ θέλω, ἀλλ᾽ ᾧς σύ. » Οὐχ ἐφοβεῖτο μὲν γάρ, καθ' ὃ Λόγος ἐστὶ καὶ Θεός, τὸν θάνατον αὐτὸς, ἀλλ' εἰς τέλος τὴν οἰκονομίαν διεξάγειν ἡ ποτήσητο· τοῦτο γάρ ἦν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός. « Έχει δὲ καὶ τὸ μὴ θέλειν ἀποθανεῖν, διὰ τὸ παρατείσθαι τὴν σάρκα τὸν θάνατον φυσικῶς. Διδάσκων τοίνυν τὴν ἀνθρωπότητα μηκέτι τὰ αὐτῆς προσύντα φρονεῖν, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα ζητεῖν, ᾧς ἀνθρώπος λέγει· « Ούχ ᾧς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ᾧς σύ. » Διὰ τοῦτο γάρ φαίνεται καὶ προσθεῖται ἐν τῷ Ματθαίῳ· « Τὸ μὲν πινεύρα πρέθυμον· ἡ δὲ σάρξ ἀσθενής. » Απονούσα μὲν γάρ ἡ ἀνθρώπου φύσις, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ, τὸ θεόν εἰς αὐτήν, εὑρίσκεται· ἀνακομίζεται δὲ διὰ τοῦ ἐνθάνετος αὐτῇ Λόγου εἰς εὔτολμίαν θεοκρεπῆ.

« Ιδού δχλος, καὶ σ λεγόμενος Ιούδας, εἰς τῶν δώδεκα.

(A f. 292 b, B f. 203) Διὰ τί δὲ φησιν, « Ο λεγόμενος Ιούδας; » Μή γάρ οὐκ ἔδει τὸν ἀνδρα τοὺς ἐξιλεγμένοις ἐγχριθμούμενον; « Άλλ' ᾧς ἡδη μεμισηκώς αὐτοῦ καὶ τὸ δυνομα, φησίν, « Ο λεγόμενος Ιούδας. » Προσεπάγει δὲ τούτῳ τῷ, « Εἰς τῶν δώδεκα, » πρὸς ἐνδιεξιν καὶ διαβολήν τῆς τοῦ προδότου φαυλότητος. Ο γάρ ἐν ἴσῳ τοῖς ἀποστόλοις τετιμημένος, τοῖς φωνῶσι κατὰ Χριστοῦ γέγονε πρόφρασις· δέδωκε γάρ αὐτοῖς σημεῖον· « Οὐ ἀν φιλήσω, αὐτὸς ἐστιν. » Ἐπελάθετο παντελῶς τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ· φίθιτο τάχα που δύνασθαι λαθεῖν· φιλημα μὲν προσείνων εἰς τόπον ἀγάπης, δινοσίων δὲ σκευμάτων μεστὴν ἔχων τὴν καρδίαν. Οὐκοῦν ᾧς ἐκ μάθης προσέρχεται τῷ Χριστῷ· δάκου καὶ ἀπάτης δργανον τὴν ἔξαρτον ἀγάπην ἀποφῆναι προσδοκῶν. Ταύτητοι καὶ μάλιστικά πορτικώτερον αὐτῷ τὸ κρίμα ἐποίει, διὰ οὐδὲ τὸ σχῆμα καὶ σύμβολον ἥσχυνθη τῆς προδοσίας τὸ φιλημα. Ἐπάγει γοῦν ὁ εὐαγγελιστής· « Ο δὲ Ιησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Ιούδα, φιλήματα· εὖδεναι γάρ ἀνεγκαίον καὶ τὰ τῷ ιωάννῃ περὶ τούτου εἰρημένα· Ἐφη γοῦν, διὰ οἱ μὲν τῶν Ιουδαίων ὑπῆρέται προφῆται συλληψόμενοι τὸν Ιησοῦν· ὁ δὲ ὑπήντα αὐταῖς, λέ-

γων· « Τίνα ζητεῖτε; » Λεγόντων δὲ τῶν ὑπηρετῶν, « Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, » αὐτὸς ἔστιν ταῖς τῶν φονώντων χερὶ προσεκόμιζε, λέγων· « Ἐγώ εἰμι. » Οἱ δὲ ἀπῆλθον, φῆσιν, εἰς τὰ ὄπιστα· καὶ τοῦτο γέγονε τρίς. Τίς οὖν ἡ οἰκουμεῖα, καὶ τίνος ἔνεκεν προσεκόμικεν ἔστιν τὸν Σωτὴρ, οἱ δὲ κατέπιπτον ἀκούοντες τὸ. « Ἐγώ εἰμι; » Ἰνչ δὴ μάθοιεν ὡς οὐκ ἀδείλητον αὐτῷ τὸ παθεῖν· οὐ γάρ τῆς ἔκεινων ισχύος γέγονεν ἀποτέλεσμα, τὸ συλλαβέσθαι Χριστὸν, καὶ προσαγαγεῖν ταῖς ἀνωσίοις καθηγηταῖς, ἀλλ’ αὐτὸς ἔστιν δέδωκεν.

(Α. f. 293 b) Φέρετ δὲ κάκεινο ζητήσωμεν. Ἀρά ψῆφος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς θέλημα δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ κέχληκεν αὐτὸν ὡς ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ πάθος (1); Εἴτα πῶς, εἰπερ ἐστὶν ἀληθῆς, οὐκ ἔδει πάντως καὶ προδότην γενέσθαι τινά, παρενεχθῆναι δὲ καὶ εἰς τοῦτο θράσους τὸν Ἰσραὴλ, ὡς καὶ ἀπειθῆσαι Χριστῷ καὶ ἀτιμάσαι πολυτρόπως, ἐξερπίσαι δὲ καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου θάνατον αὐτῷ; Εἴτα, πῶς εὑρίσκεται λέγων· « Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐξεινό, δι’ οὗ δὲ Γίδες τοῦ ἀνθρώπου παραδόσται; » καὶ τὰ ἔξη; Διὰ τί δέ καὶ ἀπόλωλεν δὲ Ἰσραὴλ; Ἄλλ’ οὐκ ἀδίκως δὲ Θεὸς, αἰσιχθὲς κρίσις ταλαντεύει τὰ καθ’ ἡμᾶς. Πῶς οὖν τὸ ἀδείλητον ἐποιήσατο θελητῶν; Ἡλέγετε μὲν γάρ δὲ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς πεπραχότας ἀδίλιας, καὶ ἐπεμψεν ἐξ οὐρανοῦ τὸν Υἱὸν Σωτῆρα καὶ Λυτρωτὴν, δές καὶ γέγονεν ἐν δύοισι τῇ πρὸς ἡμᾶς· ἀλλὰ καὶ τοι προεγνωκὼς ἡ πεισταί, εἰλετα παθεῖν διὰ τὸ σῶσαι τὴν γῆν, συνευδοκοῦντος αὐτῷ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς διὰ πολλὴν ἡμερότητα καὶ φιλοανθρωπίαν. Οὐκοῦν δοσον μὲν ἔχειν εἰς τὴν ἐκ τοῦ παθεῖν ἀδοξίαν, οὐκ ἀν ἡθέλησε παθεῖν· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐνεδέχετο μὴ παθεῖν, διὰ τὴν Ἰουδαίων ἐπ’ αὐτῷ γενομένην ὡμδότητα καὶ ἀπειθείαν, ὑπέμεινε σταύρον, αἰσχύνης καταφρονήσας.

Ἄγγαμερος τοῦ ὥτειον αὐτοῦ ἱάστατο αὐτῷ.

(Α. f. 294) ἱάστατο γάρ θεοπερπῶς τὸν ὑπομείναντα τὴν πληγὴν, τοῖς ἀφιγμέναις εἰς τὸ συλλαβεῖν αὐτὸν θεοπερπές καὶ τοῦτο διδοὺς σημεῖον.

Καθ’ ἡμέραν δότος μου μεθ’ ὑμῶν ἐτ τῷ ιερῷ, οὐκ ἔξετείτε τὰς κεῖρας ἐπ’ ἔμβ.

(Α. f. 294 b, B. f. 204) Ἀρά γε αἰτιᾶται Χριστὸς τοὺς τῶν Ἰουδαίων καθηγητάς, διτι μὴ πρόδωρον αὐτῷ τὴν τοῦ θανάτου πάγην ἐσκεύαζον; Οὐ τοῦτο βούλεται δηλοῦν· ἀλλ’ διτι· « Εἴδον ὑμῖν καθημέραν ἐν τῷ ιερῷ διδάσκοντα κατασχεῖν, οὐκ ἔκρατησατε. » Ἐταμειύητε γάρ μᾶλλον τὸ παθεῖν ἐν καιρῷ τῷ καθῆκοντες· καὶ οὔτε δεστιν δ παρών. Μή γάρ ἀγνοήστε (2), φησὶν, διτι αὐτῇ ἐστὶν ὑμῶν ἡ ὥρα καὶ ἡ ἔξουσία τοῦ σκότους· τουτέστιν, διλιγοστὸς ἐδόθη ὑμῖν καιρὸς τῆς κατ’ ἔμβο πλεονεξίας, συνευδοκήσαντος; τοῖς ἔμοις θελήμασι τοῦ Πατρὸς. Οὐκοῦν μίαν ὥραν ἔχετε κατ’ ἔμοι, τουτέστιν διλγον παντελῶς καὶ συνεσταλμένον καιρὸν, τὸν μεταξὺ δηλοντες τοῦ τιμίου

« Ego sum. » Illi autem, inquit, retro cesserunt; idque ter factum est. **427** Quoniam fuit rei ratio, quamvis ob causam Servator ultra se obtulit, illi autem, auditio dicto, « ego sum, » corrueunt? Nempe ut discerent hand involuntariam ei passionem accidere. Non enim illi suis viribus Christum ceperunt, atque impiis judicibus praesentarunt, sed ipsem tradidit.

Ισχύος γέγονεν ἀποτέλεσμα, τὸ συλλαβέσθαι Χριστὸν, καὶ προσαγαγεῖν ταῖς ἀνωσίοις καθηγηταῖς,

B Age et illud disquiramus. Num Dei Patris decretum, et ipsius Filii voluntas, necessario veluti, ad passionem eum vocavit? Jam vero, si hoc ita se habeat, nonne prorsus oportuit et aliquem fieri proditionem, et ad hoc facinus Israelem propelli, ut et Christo fidem denegaret, eumque multos farinam dehonestaret, et denique eidem necem super ligno inferret? Atqui, quomodo Christum dicentem compelimus: « Vae homini illi, per quem Filius hominis tradetur! » et reliqua. Cur item perit Israel? Verum enim vero haud inique Deus, sed justo iudicio res nostras trutinatur. Quomodo ergo quod erat involuntarium, voluntarium fecit? Misertus est Deus infelicium mundi incolarum, misitque cœlo Servatorem ac Redemptorem, qui in similitudine nostra natus est. Quanquam autem quod passurus erat præsciebat, nihilominibus in patienti proposito persistit, ut mundum salvare, consentiente ei Deo Patre propter multam suam benignitatem, et erga C homines benevolentiam. Ergo quod attinet quidem ad passionis ignominiam, pati noluisse. Quid vero fieri non poterat ut non patieretur, propter Iudeorum ruin aduersus eum sævitiam atque contumaciam, sustinuit crucem, confusione contempta¹⁹.

V. 51. Cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum.

Sanavit digno Dei modo illum qui vulnus passus fuerat, hoc quoque Deo dignum miraculum coram missis ad se capiendum ostendens.

428 V. 53. Cum quotidie vobiscum fuerim in templo, non extendistis manus in me.

Num expositulat Christus adversus Iudeorum principes, quod ei non ante mortis laqueum tendissent? Non hoc vult significare; sed quod data vobis quotidie copia capiendi me in templo docentem, non tamen tenuistis. At ego reservabam, inquit, idoneo tempori passionem meam, quod demum nunc adest. Scilicet, ait, hauc esse horam vestram, et potestatem tenebrarum, id est breva vobis concessum esse tempus ad exercitadum contra me tyrannidem, consentiente mecum Patria voluntate. Ergo unam horam habetis adversus me, id est, modicum oppido contrahendumque tempus, inter pretiosam videlicet crucem, et a mortuis resur-

¹⁹ Luc. xxi, 22. ²⁰ Hebr. xii, 2.

(1) Vide hic super re prolixam doctamque Photii questionem amphilocheianam a nobis editam Script. vni. I. I., hoc titulo: Πῶς θελήτος τε καὶ ἀθέλητος τῷ Πατρὶ δ θάνατος λέγοις· ἀν εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Quia-

modo et voluntaria et involuntaria Patri mors Christi dicit queat suisce.

(2) Corderius videtur perperam legisse μὴ ἀγνοεῖσθε, quia dicit: *Nolite dimicare.*

rectionem. Hac videlicet illa est data tenebris protestas. Tenebras appellat Satanam, qui una cum Iudeis insurrexerat in Christum: ut hic passione sua mundum salvaret, tertia die resurgeret, mortis calcata potentia; illi autem poenas aeternas darent una cum proditore. — Haud igitur tarditatem homicidii incusat; sed significat nequaquam potentiae ipsorum tribuendam capturam suam, sed propriæ voluntati, qua passio per se involuntaria facta est secundum aconomiae rationem voluntaria; id que tempore prout libuit conveniente. Non, inquam, arcusat illos, quod intempestivam passionem hanc ei intulerint, sed eosdem potius redarguit, quia stulte existimarent se invito potiri. Tunc, inquit, me non tenuistis, quia nolui; et ne nunc quidem prævaleretis, nisi ego in manus vestras sponte venirem. Quamobrem haud Judaicarum virium opera fuit, mors Domino illata: sed illorum quidem impensis ansibus, merito quis tribuet tale facinus? Servatori autem Christo patienti pro omnibus voluntatem; ut cunctos videlicet liberaret, et pretioso suo sanguine empos, Patri Deo præsentaret.

V. 57. **¶** Ait ille negavit eum, dicens: Mulier, non novi illum.

Fragilis fuit, prout Christus prædixerat, heatus Petrus, negavitque universalem Servatorem Christum; neque id semel, sed ter, et quidem jurata in fecit negationem. «Ait enim Matthæus cœpisse detestari et jurare se hominem non novisse¹⁰.» Nonnulli dicunt jurasse discipulum, quod ignoraret factum hominem Jesum. Est hoc tamen incredibile. Quidus enim revera ipsum negasset, si incarnationis mysterium subvertisset? Quippe sciebat simile nobis factum, id est hominem, unigenitum Dei Verbum. Namque jam manifeste confessus fuerat: «Tu es Christus, Filius Dei vivi¹¹.» Nec tanquam de nobis, Filium ipsum esse Dei affirmans, ita loquebatur; sed etiam humanitatis mensura comprehendens cerneret, illud quod supra omnes res creatas est, et ex Dei Patris substantia effulsi Verbū, non dubitavit agnosceret et considerari Dei vivi Filium esse. Neque vero nos dicimus negationem hanc evenisse, ne mendax Christus ficeret, sed Christum potius rei futuræ præcium, eam discipulo nuntiavisse. Certe quod ex humana miseria, ut jam dixi, id malum acciderit, siueque conscientiae morsibus discipulus condemnaretur, subsecuta statim lamentatio, et penitentia lacrymæ satis docebunt: namque egressus, inquit, foras levit amare; respiciente ad illum Christo, et præviae monitionis memoriam refricante. Jamvero conversus, a scopo suo non excidit; manavit enim prout fuerat, fidelis discipulus, peccati veniam adeptus.

¹⁰ Matth. xxvi, 74. ¹¹ Matth. xvi, 16.

σταυροῦ, καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· αὗτη δέ θετι καὶ ἡ δοθεῖσα ἔξουσία τῷ σκότει. Σκότος δὲ ὁνομάζει τὸν Σατανᾶν τοὺς Ἰουδαίους δόμον κατεξαστήναις Χριστοῦ· ἵν' ὁ μὲν σώζει διὰ τοῦ παθεῖν τὴν ὑπ' οὐρανὸν, καὶ ἀναβιώῃ τριήμερος, τὸ τοῦ θανάτου πατήσας κράτος, οἱ δὲ δίκην αἰώνιον τίσσωσιν δόμον τῷ προδότῃ. — (Α. f. 294 b) Οὐ τὸ βράδος οὖν αἰτιᾶται τὸ πρὸς μιαιφνίαν, ἀλλὰ δεῖκνυσιν διτεῖς οὐ τῆς αὐτῶν Ισχύος Ἐργον ἡ σύλληψις, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ βουλήσεως, τὸ ἀδούλητον πάθος οἰκονομικῶν ποιησαμένου θελητὸν, καὶ τοῦτο καιρῷ τῷ προσήκοντι παραδεξαμένου. Οὐ γάρ δὴ αἰτιᾶται αὐτοὺς, διτεῖς μὴ πρόωρον αὐτῷ τὸ πάθος ἐπήγαγον, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέγχει αὐτοὺς. ὡς οἰθόντας ἀσυνέτως, ἀκοντος αὐτοῦ περιέσθαι. Τότε μὲν οὖν οὐκ ἔκρατήσατέ μου, φησιν, οὐ γάρ ἔδουλόμην· οὐδὲ δὲ οὐδὲ εἰς τὸ παρὸν ἰσχύσατε, εἰ μὴ ταῖς ὑμετέραις χερσὶν ἐθελούτης ὑπενήνεγμα. «Οὔτε οὐ τῆς Ἰουδαίων Ισχύος Ἐργον ἦν τὸ θανάτῳ περιβαλεῖν τὸν Κύριον· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐκείνων ἀνοσοῖς τολμήμασιν ἐπιγράψοι τις ἀν τὸ ἐγχείρημα· τῷ δὲ Σωτῆρι Χριστῷ, τὸ ὑπὲρ πάντων ἐθελῆσαι παθεῖν· ἵνα πάντας ἔξεληται, καὶ ἀγοράσας αἴματι τῷ ιδίῳ, παραστήσει τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ.

Οὐ δὲ ἡρήσατο αὐτὸν, λέγω· Γύραι, οὐκ οἶδα αὐτόν.

(Α. f. 295, C. f. 155) Ησθένησε κατὰ τὴν πρόδρομην τοῦ Χριστοῦ δι μακάριος Πέτρος, καὶ ἡρήσατο τὸν τῶν ὄλων Σωτῆρα Χριστὸν, καὶ οὐχ ἀπαξ, ἀλλὰ τρίς, καὶ ἐνώμοτον ἐποιήσατο τὴν δρηγήσιν· Ἐφεγάρ δὲ Ματθαῖος, διτεῖς «Ηρέστο καταναθεματίζειν καὶ δύμειν διτεῖς οὐχ οἶδα τὸν ἀνθρωπὸν.» Τινὲς μὲν οὖν φασιν δύμωμοκέναι τὸν μαθητὴν, οὐχ οἶδα ἀνθρωπὸν γεγονότα τὸν Ἰησοῦν· τοῦτο δὲ ἀπίστον. Πῶς γάρ αὐτὸν οὐχ ἡρήσατο, τῆς μετὰς εαρκῆς οἰκονομίας ἀνατρέπων τὸ μυστήριον; Ήδει γάρ καθ' ἡμᾶς γεγονότα, τουτέστιν ἀνθρωπὸν, τὸν μονογενῆ τοῦ Θεοῦ Λόγον· καὶ γοῦν ὡμολόγησεν ἐναργῶς, διτεῖς «Σὺ εἶ δι Χριστὸς δὲ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.» Καὶ οὐχ ὡς ἔνα τῶν καθ' ἡμᾶς Υἱὸν αὐτὸν εἶναι Θεοῦ διαβενθαϊόμενος τὰ τοιάδε φησιν, ἀλλὰ καίτοι τοῖς τῆς ἀνθρωπότητος μέτροις ἐμβενηκότα θεωρῶν τὸν ἐπέκεινα παντὸς γενητοῦ, καὶ ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς οὐσίας ἀναλάμψαντα Λόγον, οὐχ ἀπέσται τοῦ εἰδέναι καὶ δυολογεῖν ὡς ἔστιν αὐτὸς Υἱὸς Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ οὐ δῆπου φαμέν διτεῖς γέγονεν δρηγησις, οὐ μὴ ψεύστηται Χριστὸς, ἀλλὰ διτεῖς τὸ ἐσόμενον οὐκ τριγονικῶς, ἀπῆγγειτε τῷ μαθητῇ. «Οὐτε γάρ ἀνθρωπίνης μικροψυχίας, ὡς ἐφην, γέγονε τὸ κακόν, καὶ τοῖς τοῦ συνειδότος ἐλέγχοις δι μαθητῆς κατεχρίνετο, διδάξει δὲν εὐθὺς καὶ αὐτὸς δι θρῆνος, καὶ τὸ ἐπὶ τῇ μεταγνώσει δάκρυον·» «Ἐξελθὼν γάρ Εξω, φησιν, ἐκλαυτεῖ πικρῶς, προτειχηκότος αὐτῷ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸν γεγονότος λόγου καλέσαντος εἰς ἀνάμνησιν. Επιστρέψας δὲ οὐ διήμαρτε τοῦ σκοποῦ· μεμένης γάρ ὅπερ ἦν, γνήσιος μαθητής, πεπλουτηκὼς τῆς ἀφέσεως τοῦ πλημμελήματος.

Ἐρέπαιον αὐτῷ, δέροτες.

(B f. 206, C f. 155) Πρέποι ἀν εἰπεῖν τὸ προφητεῖν ἐκεῖνον· « Ἐξέστη δούρανδς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἐφρίζειν ἐπὶ πλέον σφόδρα, λέγει Κύριος. » Ο γῆς τε καὶ οὐρανοῦ Κύριος, δὲ τῶν δλων Δημιουργὸς καὶ Τεχνίτης, δὲ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν χυριεύοντων, ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν ἀτιμάζεται. — (A f. 295 b, C f. 155) Βασιλί! Ο γῆς καὶ οὐρανοῦ Κύριος ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν διακαρπερέτω πυπτόμενος, καὶ τὸν ἐκ τῶν ἀσεδών ὑπομένει γέλωτα, τύπον ἡμῖν τῆς εἰς ἀκρον ἀνεξικακίας παρατιθετος· δὲ γάρ ἐτάξων καρδίας, πῶς ἀν τὴν ἡγήσης τοι; έστιν δὲ παίσας αὐτὸν;

Καὶ ὥς ἐγένετο ἡμέρα, συντίχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, κ. τ. λ.

(A f. 295 b, B f. 206, C f. 155, D f. 76 b) Ἐπειδὴ ἀνισχούστης ἡμέρας, τὸ δυσσεδές αὐτῶν συναγήγερτο βουλευτηρίου, παρεκομίζετο μὲν εἰς μέσον ἀθέσμως ἔξυδριζόμενος δὲ Μωϋσέως καὶ προφητῶν Δεσπότης· διεπυνθάνετο δὲ δὲ ὑδριστής Ἰουδαῖος, εἰ αὐτός ἐστιν δὲ Χριστός; « Άλλ’ εἴποι τις ἀν πρὸς αὐτούς· Εἰ μὲν ἀγνοῶν ἐρωτᾷς, πῶς οὐκ ἔδει πρὸν ἀν μάθης τὸ ἀληθὲς, κατὰδη μηδένα λυπῆσαι τρόπον, μή ἄρα πῶς Θεῷ προσκρύπτεις; Εἰ δὲ ὑπολιάτῃ τὴν διγνοσίαν, εἰς εἰδῶς αὐτὸν διτα Χριστὸν, ἀκούσῃ λέγοντος Ιεροῦ Γράμματος· « Θεὸς οὐκ μυκτηρίζεται». · Διὸ καὶ δὲ Χριστὸς πρὸς αὐτούς· « Ἐάν θύμιν εἴπω, καὶ τὰ ἔξης· ποῦ γάρ ἀκούσαντες ἐπιστεύσατε; ποῦ δὲ ἐρωτώμενοι σεσιγήκατε; Τί δέ, εἴπερ μοι, πολὺ πραγματεῖς, καὶ παρ’ αὐτοῦ μανθάνειν ἀξιοῖς, εἰ αὐτός ἐστιν δὲ Χριστός, καὶ τοι μετὸν εὐκόλως ἀπὸ τε νέμου καὶ προφητῶν τὴν ἐπ’ αὐτῷ γνῶσιν ἐλεῖν; Άλλ’ ἀπίστοι διμολογούμενως καὶ ἀσύνετοι παντελῶς, δροῦ τοὺς ὑπὸ χείρα λαοῖς, οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί. Ἐρομένοις τοινυν εἴπερ ἐστὶν ἀληθῶς αὐτὸς δὲ Χριστός, καὶ αὐτὸς δὴ τοῦτο μαθεῖν ἐθέλουσιν». · « Ἐάν εἴπω, φησὶν, οὐ μὴ πιστεύσῃς· καὶ ἐὰν ἐρωτήσω ὑμᾶς, εἰ μὴ ἀποκριθῆτε. » Ποῦ τοιγαροῦν ἀκούσοντες οὐ πεπιστεύκασι; Ποῦ δὲ σεσιγήκασιν ἐρωτώμενοι; « Λνεθῶν Χριστὸς εἰς Ἱεροσόλυμα, εὑρεν ἐν τῷ ιερῷ τοὺς πωλοῦντας πρόβατα, καὶ βίας, καὶ πειροτέρας, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους· καὶ ποιήσας, φησὶν, ὡς φραγέλλιον ἐκ σχοινίων, ἔξεβαλε πάντας ἐκ τοῦ ιεροῦ, λέγων· « Μή ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατέρος μου οἶκον ἐμπορίου. » Ἐπειδὴ τοινυν ὠνδημάζει Πατέρα τὸν Θεὸν, πρὸς τοῦτο ἀσχάλοντες; οἱ δὲ, ἐν τῷ ναῷ τελοῦντες θυσίας, ἐπεπήδων λέγοντες· « Ἐν πολὶ ἔχουσιν ταῦτα ποιεῖς; » Καὶ πρὸς γε ταῦτα Χριστὸς· « Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, πόθεν ἦν; » Οἱ δὲ εἶπον· « Οὐκ ὅδαμεν. » « Ἡρετο δὲ καὶ ἐτέρωθί που, λέγων· « Τί δοκεῖ ὅμιν περὶ τοῦ Χριστοῦ; τίνος οὐδές ἐστιν: Οἱ δὲ εἶπον· Τοῦ Δασιδί. Εἴτα πρὸς αὐτούς δὲ Κύριος ἐφη· Πῶς οὖν Δασιδί ἐν πνεύματι Κύριον αὐτὸν καλεῖ; » Καὶ πρὸς τοῦτο πάλιν σεσιγήκασι. Καὶ ἐτέρωθι πάλιν εὐρήσεις πολὺ πραγματῶν τὰ παραπλήσια ἐν τοῖς θεοῖς Εὐαγγελίοις. Διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοῖς ὑποκρίνεται, ἐλέγχει δὲ ἀπίστους διτας

A V. 63. Illudebant ei, cædentes.

Decet propheticum illud dicere: « Obstatuit caelum super hoc, perhorruitque vehementer, dicit Dominus¹⁸. » Terræ ac cœli Dominus, rerum omnium Creator et Fabricator, Rex regum et Dominus dominantium, tanquam unus de nobis contumelia afficitur. — Papæ! Terræ ac cœli Dominus, tanquam unus de nobis verberari patitur, et impiorum risum sustinet, exemplum 430 nobis extimæ patientiae præbens. Nam qui corda scrutatur, quomodo ignoraret quis se percuteret?

V. 66. Et ut factus est dies, convenierunt seniores plebis, etc.

Postquam illucescente die, impium illorum coactum fuit concilium, constituebatur in medio inique illusus Moysis ac prophetarum Dominus; interrogabatque eum contumeliosus Judæus, num ipse esset Christus? Sed merito aliquis his diceret: Si ignorans interrogas, quidni oportuit, antequam veritatem cognosceres, nullo modo illum vexare, ne forte Deum offenderes? Quod si ignorantiam simulas, cum aliqui scias hunc esse Christum, audies sacram clamantem Litteram: « Deus non irridetur¹⁹. » Quamobrem Christus quoque ad eos: « Si vobis dixero, etc., ecquando enim rei auditum credidistis? ecquando rogati siluistis? Cur autem, dicit mihi, curiose agis, atque ab eo discere vis, num sit ipse Christus, cum facile liecat tum ex lege tum ex prophetis notitiam ejus sumere? Sed enim vere increduli et omnino vecordes, una cum subjecta plebe, Judæorum principes. Rogantibus itaque num ipse esset revera Christus, idque apprime volentibus scire; « Si dixero, inquit, non creditis; et si vos interrogavero, non respondebitis. » Quandonam ergo audientes, non crediderunt? Quandonam interrogati, siluerunt? Reversus Christus Hierosolymia, reperit in templo vendentes oves et boves atque columbas, numinariosque sedentes: factoque, inquit, veluti flagello de funiculis, omnes templo expulit dicens: « Nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis²⁰. » Quoniam Patrem nominavit Deum, argre id ferentes qui in templo sacrificabant, adversabantur aientes: « In qua protestate hæc facis²¹? » Contra hos Christus: « Baptisma Joannis nude erat? » Dixerunt illi: « Nescimus²². » Alias quoque interrogavit: « Quid vobis videtur de Christo? » Quis filius est? Illi dixerunt: Davidis. Quibus Christus: Quoniamodo 431 ergo David in Spiritu Dominum ipsum vocat²³? Ad hæc denuo obmutuerunt. Alia alibi, si vestigaveris, similia in sacris Evangelii complices. Propterea nihil iis respondet, sed incredulos contumacesque coarguit. Oportebat enim, si certe voluissent, intelligere Davidis quoque esse Dominum uti Deum Domini ac Dei Patris Filium consubstantialem,

¹⁸ Jerem. ii, 12. ¹⁹ Galat. vi, 7. ²⁰ Joan. ii, 15 seqq. ²¹ Luc. xx, 2. ²² ibid. 4 seqq. ²³ Matth. xxii, 43-46.

Davidis autem aliud secundum carnem. Quando-
quidem qui Deus erat nobis apparuit, factusque est
similis nobis homo de Davidis semine, ex Iudeis tribu
secundum Scripturas.

πάραντες ἡμῖν καὶ τάγοντες καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπους, ἐν
Γραφάς.

V. 60. Exin autem erit Filius hominis sedens a
dextris virtutis Dei.

Ut autem graviorem efficiat Iudaicæ incredulitas
potiam, manifestam suam ostendit gloriam,
dicens : « Exin erit Filius hominis sedens a dextris
virtutis Dei. » Me, inquit, qui vestram formam assump-
psi, Deique Filius sum naturalis, nullo in pretio
habuistis. Quoniam igitur in tanta ignorantia
versantes, neque Patris neque meum nostis myste-
riuum, quanquam legisperiti, necessario aio breve
vobis tempus esse concessum scelestè contra me
agendi usque ad crucem. Posthinc enim in meum
restituar honorem, et cum carne mea Deo Patri
consessor ero. Hæc dicente Christo, Pharisæorum
ad effrenatam iram cohors exarsit. Dictum illud ad
blasphemias prætextum trahunt (1), jamque testi-
monio egere se negant, qui suamet auribus lo-
quentem audiverant. Sed heus improbi atque insipi-
entes ! Petistis scire utrum ipse esset Christus ?
Docuit vos se naturaliter vereque Dei Patris esse
Filium, et cum illo in Deitatis throno sedere. Hinc
ergo apprime licebat cognoscere ipsum esse Christum.
Cur vero salutis viam vobis effecisti ruinas
occisionem (2) ?

432 CAP. XXIII.

V. 1. Duxerunt eum ad Pilatum.

Iesum ad Pilatum pertraxerunt, et ipsi viciissim
Romanorum exercitibus traditi fuere. Completaeque
sunt prophetarum de iis prædictiones. « Væ impio !
prava manuum ipsius opera evenient ei »¹¹. » Alius
autem : « Sicut fecisti, ita erit tibi ; retributio tua
retribueretur tibi in caput tuum »¹². » Quid porru Pilato
aiunt ? Nempe conflictas adversus communem no-
strum Servatorem calumnias.

V. 2. Hunc invenimus prohibentem tributa dare
Cæsari.

Quandonam porro tributa dare Cæsari velint ?
Atqui de vestris misis nonnullos cum Herodianis,
qui tentarent dientes. « Magister, licet tributa
dare Cæsari, annon ? » Mox ad hæc Christus :
« Ostendite mihi census denarium ; » rogabatque
cujuſnam haberet imaginem atque inscriptionem
oblatus denarius ? Qui cum dixissent, Cæsaris;

¹¹ Isa. iii, 11. ¹² Abd. 15.

(1) Hic est Græcorum verborum sensus, non au-
tem ut apud interpretem Lat. in catena D. Thomæ
assurpans ignominia vocem. Ex Thoma autem idem
autem Corderius.

(2) Hic prosequitur apud Corderium Cyrillus.

Α καὶ ἀνήκουσ· ἔχρην γὰρ, εἰπερ ἐβούλοντο, συνιέναι
ὅτι καὶ Κύριός ἐστι τοῦ Δασιδ ὁς Θεὸς, καὶ τοῦ Κυ-
ρίου καὶ Θεοῦ καὶ Πατρὸς Γίδες ὅμοιόσιος, καὶ τοῦ
Δασιδοῦ νιδες κατὰ σάρκα, ὅπει Θεὸς ὁν καὶ Κύρος
σπέρματος ὁν Δασιδός, ἐκ φυλῆς Ἰούδα, κατὰ τὰς

‘Ἄπο τοῦ νῦν ἔσται δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καθῆμενος ἐκ δεξιῶν τῆς
δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. » Ἐμὲ, φησί, τὸν ἐν εἰδεσ τῷ
καθ' ὑμᾶς γεγονότα, Γίδην φύσει τοῦ Θεοῦ θντα, ἐν
οὐδενὶ λόγῳ πεποίησθε. Ἐπει οὖν εἰς τοῦτο ἀμαθίας
καταβεβηκότες, τὸ αὐτοῦ τε καὶ τὸ ἐμὸν οὐκ ἴστε
μυστήριον, καίτοι νομομαθεῖς θντες, ἀναγκαῖως ἐκε-
νῷ φημι, ὅτι τῆς κατ' ἐμοῦ δυσσεβείας βραχὺς ὑμῖν
ἐδόθη καιρὸς ὁ μέχρι τοῦ σταυροῦ· μετὰ γὰρ τοῦτο
εὐθὺς εἰς τὴν ἐμαυτοῦ παλινδρομήσω τιμήν, καὶ
σύνεδρος ἔσομαι τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ μετὰ σαρκός.
Ταῦτα λέγοντος τοῦ Χριστοῦ, τὸ τῶν Φαρισαίων ἀν-
εκαῦθη στίφος εἰς ἀκαθέκτους ὀργάς· ἀρπάζουσι τὴν
φωνὴν εἰς πρόφασιν δυσφημίας, οὐδὲ μιᾶς μαρτυρίας
ἔτι δεῖσθαι φασιν, ὡς αὐτήκοοι γεγονότες τῶν λόγων
αὐτοῦ. ‘Ἄλλ’, ὡς πονηροὶ καὶ ἀνόητοι ! Ἡξιοῦτε μαθεῖν
εἰπερ ἔστιν αὐτὸς ὁ Χριστός ; ’ Ἐδίδαξεν, ὡς φύσει καὶ
διληθῶς ἔστιν Γίδης τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ σὺν
αὐτῷ τῶν τῆς Θεότητος ἔχει θρόνους. Ἐντεῦθεν ἡν
μάλιστα μαθεῖν δια αὐτός ἔστιν ὁ Χριστός. Τί δῆδη καὶ
εἴπερηντας τὴν τῆς σωτηρίας ὄδον ὀλέθρου πρόφασιν ἔστηται
καὶ πεφήνατε;

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

“Ηγαρον αὐτέδη ἐπὶ Παλλάτον.

(C. f. 155 b) Ἐπήγαγον Πιλάτω τὸν Ἰησοῦν, παρ-
εθόησαν καὶ αὐτοὶ ταῖς Ψωμαίων στρατιαις. Καὶ
πεπλήρωται τὰ διά τῶν ἀγίων προφητῶν ἐπὶ αὐτοῖς
προεπιγγελμένα · Οὐδαὶ τῷ ἀνόμῳ πονηρὸς κατὰ τὰ
Ἐργατῶν χειρῶν αὐτοῦ συμβήσεται αὐτῷ. » Όδε, « Κα-
θὼς ἐποίησας, οὗτως ἔσται σοι · τὸ ἀνταπόδομά σου
ἀνταποδοθήσεται σοι εἰς κεφαλήν σου. » Τί δὲ δῆ καὶ
Πιλάτῳ φασί ; Τὰς κατὰ τοῦ πάντων Σωτῆρος ἡμῶν
Χριστοῦ συντιθέντες συκοφαντίας.

Τοῦτον εὑρομεν καλύπτοντα Καίσαρι φόρους δε-
δομει.

(A. f. 296, C. f. 155 b, D. f. 77) Καὶ ποῦ κεκώλυκε
φόρους διδόναι Καίσαρι ; Καίτοι πεπόμφατε πρὸς
αὐτὸν ἐξ ἔστιν τινας, μετὰ τῶν καλουμένων Ἡρω-
διανῶν, πειράζοντάς τε καὶ λέγοντας · « Διδάσκαλε,
ἴσεστι φόρους διδόναι Καίσαρι, η οὐ ; » Είτα πρὸς
τοῦτο Χριστός · « Ἐπιδεῖξατε μοι, φησί, νόμισμα τοῦ
κήπου · , ήρετο τε τίνος ἔχει εἰκόνα καὶ ἐπιγραφήν

« Hoc dicto utique illos confestavit, quoniam prepter
signa quaerētæ præcesserant, veritas hæc illos non omni-
nino latebat. Nam hunc solum ait esse Christum
quem antea facta ipsa fuerant locuta. »

τὸ προσοιεῖθεν δηνάριον; Ὡς δὲ Καίσαρος ἔφασκον· « Ἀπόδοτε, φησὶ, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ». Ποῦ τοιγαρῦν κεκώλυκε φόρους διένναι Καίσαρι; Ἄλλ᾽ εἰς ἣν αὐτοὺς δὲ σκοπός, τὸ καταχαγαῖν εἰς θάνατον τὸν ἀναφέροντα πρὸς ζωήν. Πλὴν τὸ λέγοντο καὶ ἀνδρὸς εἰδωλολάτρου γεγονότες δυσσεβέστεροι. Ὁ μὲν γάρ Πιλάτος παντὸς αἰτιάματος ἀπῆλαττε τὸν Ἰησοῦν· καὶ τοῦτο οὐχ ἄπαξ, ἀλλὰ τρίς. Οἱ δὲ ἐπίσχουν λέγοντες· « Ἀναστέλλετε τὸν λαόν, » συκοφαντιῶν ἑτέρας συλλέγοντες ἀφορμάς· καὶ δεῖ μὲν ἐδίδασκε, φασὶ, σειγήκασι δὲ τῆς διδασκαλίας τὸν τρόπον, δεδιάτες μὴ δρα πως καὶ αὐτὸς δὲ Πιλάτος εὑρθῇ τοῖς πιστεύουσιν ἐναρθόμιος. Πλὴν ταῦτα λέγουσιν ἐπετίμα Πιλάτος, ἀπολογούμενός τε καὶ λέγων· « Οὐδεμίαν αἰτίαν εύρηκα ἐν αὐτῷ, » καὶ τὰ ἔξη.

Αἱρε τοῦτον, ἀπόδινσον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραβᾶν.

(C f. 156) Τοῦ χρίνειν λαχόντος ἐλευθεροῦντος αὐτὸν θανάτου, ψῆφον ὑποστῆναι παρακαλοῦσι τὸν πάστης εὐσέβειας καθηγητὴν καὶ διδάσκαλον, ἵνα ἔτι φορτικωτέραν ὑπομείνωσι κόλασιν. Ἀνέκραγον γάρ πειρατὴς λέγοντες· « Αἱρε τοῦτον, ἀπόδινον δὲ ἡμῖν τὸν Βαραβᾶν. » Ἰδοὺ δὴ σαρφῶς τὸν ἄγιον καὶ δίκαιον τὴν ἡρήσαντο, καθά φησιν δὲ μακάριος Πέτρος, καὶ τὴν ἡρήσαντο ἀνδρὰ φονέα χριστοῦνται αὐτοῖς, ἵνα τῆς ἀκείνου μερίδος ἔσωνται κοινωνοῦν· δὲ δὴ καὶ συνέδη παθεῖν αὐτούς· δέδονται γάρ εἰς δλεθρον καὶ σφαγὴν. Ἐπεφωνησαν γάρ, φησὶ, λέγοντες· « Αἱρε, αἱρε, σταύρωσον αὐτόν. » Ταύτην τὴν ἀνοσίαν καταβοήν αἰτιάτῳ λέγων δὲ Κύριος; διὰ φωνῆς Ἱερεμίου· « Ἐγκατέλιπον τὸν οἰκόν μου, ἀφῆκα τὴν κληρονομίαν μου, δέδωκα τὴν ἡγαπημένην ψυχήν μου εἰς χειρας ἄχρων ἀντῆς· ἔγενηθη ἡ κληρονομία μου ἐμοὶ ὡς λίσταις ἐν δρυμῷ, ἐδώκεν ἐπ' ἐμὲ τὴν φωνὴν, αὐτῆς· δὲ τοῦτο ἐμίσησα. » — (C f. 156 b) « Ἔφη που περὶ τῆς τοῦ Ἰουδαίων ἀνοσίατης δὲ προφήτης Ὅστρε [καὶ οὐδὲ Ιερεμίας]. » Οὐδαὶ αὐτοῖς, δέτι ἀπεπῆδησαν ἀπ' ἐμοῦ! Διελασοὶ εἰσὶν δέτι τὸ σέδηνσαν εἰς ἐμέ. Ἐγὼ δὲ δέλυτρωσάμην αὐτούς, αὐτοὶ δὲ κατελάλησαν κατ' ἐμοῦ φευδῆ. » Καὶ πάλιν· « Πεσοῦνται ἐν φρυμαῖς οἱ ρχοντες αὐτῶν διὰ ἀπαίδευταν γλώσσης αὐτῶν. »

Ο δὲ Πιλάτος ἐπέκρινε γενέσθαι τὸ αἰτήμα αὐτῶν.

(A f. 298, B f. 209 b, C f. 156 b). Ἐπέκρινε τοινυν, φησὶν, δὲ Πιλάτος γενέσθαι τὸ αἰτήμα αὐτῶν, καὶ νίκην νενικήκασιν δλέθρου μητέρα. « Ήνεγκε μὲν τὸν σταυρὸν δὲ Σωτὴρ ἐκ τοῦ πραιτώρου, δέτι καὶ Ἀδραβὶ μάνιν ἐπὶ τὸ παραδειχθὲν αὐτῷ δρός, ἵνα θύσῃ τὸν Ἰσαάκ, Θεοῦ γενέσθαι τὸ χρῆμα προστάτητος, ἀπετίθει τῷ πατέρῳ τὰ ἔυλα· καὶ ἦν εἰς τύπον Χριστοῦ, τὸν ἀστοῦ σταυρὸν εἰς ὅμοιος ἔχοντος. — (B f. 209 b) Καὶ ἀγεταὶ μὲν δὲ Σωτὴρ ἐπὶ τὸ πάθος· Σμωνὶ δὲ, φησὶ, Κυρηναῖος ἐπέθεσεν τὸν σταυρὸν αὐτοῦ. Ἐπερος δὲ τῶν ἀγίων εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸν ἐφη τὸν Ἰησοῦν βαστάσαι τὸ ἔυλον. Ἀληθές δὲ πάντως καὶ τοῦτο κάκενο· ηνεγκε μὲν γάρ σταυρὸν δὲ

A « Reddite, inquit, quae sunt Caesaris Caesar, et quae sunt Dei Deo ²². » Quando nam itaque prohibuit tributa dare Cesari? Sed reapse unicus illis populus erat, vita auctorem morti tradere. Verum tamen viro quoque idololatra irreligiosiores apparuerunt. Nam Pilatus quidem insontem prorsus Jesum declarabat, neque id semel, sed ter. Illi autem invalescentes dicentes: « Populum commovet; » atque alias calumniarum causas congerebant: namque cum docera quidem siebant, sed de doctrina genere silebant, metuentes ne forte ipse Pilatus de credentium numero fieret. Jam haec dicentes objurgabat Pilatus patronus factus dicensque: « Nullam inveni in eo causam, » et cetera.

B

V. 18. Tolle hunc et dimitte nobis Barabbam.

Cum eum judex morte absolveret, sententiam postulant ferri adversus omnis pietatis ducem atque magistrum, ut graviorem scilicet perlaturi sint punitionem. Clamavit enim tota simul multitudo dicens: « Tolle hunc et dimitte nobis Barabbam. » Enī 433 manifeste sanctum justumque negaverunt, sicut ait beatus Petrus ²³, et virum homicidium donari sibi petiverunt, ut ejus sorti communicarent. Quod sane iis pati contigit. Nam tradidit fuerunt exitio et cæli. Clamaverent enim, inquit evangelista, dicentes: « Tolle, tolle, crucifige eum ²⁴. » De hoc ipso expostulabat impio clamore Dominus Jeremias ore dicens: « Dereliquerūt domum meam, dimisi hereditatem meam, tradidi dilectam animam meam in manus inimicorum ejus. Facta est hereditas mea nubili lanquam leo in silva, edidit contra me vocem suam; propterea odio habui ²⁵. » — Dicit alicubi de Iudeorum impietate Osées propheta: « Vae illis, quia recesserunt a me! Miseri sunt, quia in me peccaverunt. Ego quidem redemeram illos, sed ipsi aduersus me mendacia locuti sunt ²⁶. » Et rursus: « Cadent gladio principes eorum, propter indiscretiuitatem linguam suam ²⁷. »

V. 24. Et Pilatus adjudicavit fieri petitionem eorum.

D Adjudicavit ergo Pilatus fieri petitionem eorum; atque ita matrem exitii sui victoriam retulerunt. Bajulavit igitur ex praetorio Servator crucem; nam et Abrahamus pergens ad demonstratum sibi monitem, ut Isaacum immolare, Deo sic fieri juhente, imposuit illi ligna ²⁸, sicutque Christi typus crucem susum humeris gestantis. — Dicitur ergo ad patiendum Christus; Simoni autem, inquit, Cyrenæus crucem ejus imposuerunt. Alius vero sanctus evangelista ipsum quoque Jesum dixit lignum gestasse ²⁹. Vere omnino utrumque se habet. Nam gestavit reapse crucem Servator; sed medio, puta, in itinero Cyrenensem quemdam apprehendentes, lignum in

²² Luc. ix, 22-25. ²³ Act. iii, 14. ²⁴ Joan. xix, 5. ²⁵ Jerem. xii, 7, 8. ²⁶ Osœc viii, 13. ²⁷ Ibid. 16. ²⁸ Gen. xxii, 6. ²⁹ Joan. xix, 16.

oum transtulerunt. Necesario autem admittendum est ipsum quoque Servatorem crucem gestasse. Dictum est enim de illo Isaiae voce: « Puer natus est nobis, et filius datus est nobis, cuius principatus super humorum ejus »²¹. Utique principatus ejus crux est, per quam toto in orbe regnat. Siquidem vere factus **434** est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propterea et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu Christi omne genu flectatur caelestium, terrestrium, et infernorum, atque omnis lingua confiteatur, quod Dominus Jesus in gloria est Dei Patris ²². Amen.

V. 27. Sequebatur autem illum multa turba populi et mulierum.

Ibat ergo ad crucifixionis locum Servator; quem sequebantur flentes mulieres cum aliis multis. Primum quippe ad lacrymas semper semineum genus, atque ad misericordiam flexanimum. Sed, o Jerusalem filie, inquit, vestras de me lacrymas cobibete; sed super vos ipsas potius flete et super filios vestros. Venient enim tempora, inquit, quibus potior erit mulieribus sterilitas. Nam incubente Iudeorum regioni bello, cuncti funditus parvuli adultique perierunt. Tunc nihil melius, inquit, quam collibus ac montibus obrui. « Nam si in viridi ligno hoc agunt, quid flet in arido? » Et parabolæ quidem instar, id est exempli, hic sermo profertur, sed intellectualis rei vim continet. Hic est enim, ut reor, verborum sensus. Viride lignum scipsum nominat, id est vivendum, fructuosum et floridum. Fructus vero ejus erant, religiosa doctrina, abortiones, congreuæ Dei potentia demonstrationes per ineffabilia prodigia. Nihilominus haec agentem Christum, Reumavorum prelecti, id est dominator Pilatus, tam gravi ignominia afficerunt. Cum igitur talia in me secerint, quid facient pugnantes contra Israelem, aridum ut ita dicam, et infruitosum? Etenim nihil mirum in eo cernent, quamobrem ipsorum reverentia ac venia dignus possit haberi. Igitur cum comburerent, id est impietatis adversus Christum poenas reposcunt.

V. 35. Ibi crucifixerunt eum.

Attamen dedit operam Dominus, ut nec **435** universim divinitatem suam manifestaret, neque omnino occultaret; illud quidem propter ejus temporis homines, hoc autem propter posteros: nimis enim ut divinitatis suæ nec non et humanitatis, perspicue operationes ostenderet; ne vel divina virtus obscuraretur, vel humana natura discredenteretur. Nam quia

²¹ Isa. ix, 6. ²² Philipp. ii, 8-11.

(1) Hoc idem jam dixit Cyrillus ad Luc. ii, 9, ubi recole nostram annotationem.

A Σωτήρ, κατὰ μέσην δὲ Ιωάς τὴν ὁδὸν ὑπανεῖσαντες τὸν Κυρηναῖον κατεσχήκασιν, καὶ μετέηχαν ἐπ' αὐτῷ τὸ ἔβλον. Ἀναγκαῖος δὲ πῶς ἔχει λόγον τὸ καὶ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα ἐπικομίασθαι τὸν σταυρὸν. Εἰρηται γάρ περι αὐτοῦ διὰ φωνῆς Ἡσαίου: « Τὸ παιδίον ἀγενήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἀδόθη ἡμῖν, οὐδὲ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄντος αὐτοῦ. » Ἀρχὴ γάρ αὐτοῦ γέγονεν δὲ σταυρὸς, δι' οὗ βεβαστεύεται τῆς ὑπὸ οὐρανὸν (1), εἰπερ ἐστὶν ἀληθὲς, ὅτι « Γέγονεν ὑπῆκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ διὸ καὶ δὲ Θεὸς αὐτὸν ὑπερέψυσε, καὶ ἔχαριστα αὐτῷ διοματικὸν πᾶν διοματικόν, ίνα ἐν τῷ διόματι Ιησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνον κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων, καὶ πάντα γλώσσας ἐξομολογήσηται ὅτι Κύριος Ιησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν. »

Ἔνοδούθει δὲ αὐτῷ πολὺ πλῆθος τοῦ λαοῦ καὶ γυναικῶν.

(Α Γ. 298, Δ Γ. 79). Ἐθάδιζε μὲν οὖν δὲ Σωτήρ ἐπὶ τὸν τοῦ σταυροῦ τόπον· εἰποντο δὲ κλαίουσαι αἱ γυναικες, σὺν ἑτέροις πολλοῖς. Φιλόδακρον γάρ πως ἀει τὸ θῆλυ γένος, καὶ τὸν νοῦν εἰ; Εἶνον εὐδιάθρυπτον ἔχον. « Άλλ᾽, ω θυγατέρες, φησιν, Ἱερουσαλήμ, τὸ μὲν ἐπ' ἐμοὶ δάκρυον στήσατε· κλαύσατε δὲ μᾶλλον ἐφ' ὑμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ὑμῶν. » Ἐρχονται γάρ τημέραι, φησιν, ἐν αἷς ἔσται γυναιξὶν ἀπεινῶν ἡ ἀπαύδια· ἐπιστήφαντος γάρ τοῦ πολέμου τῇ Ιουδαίων χώρᾳ, ἀπαντες δρῆμην δλώλασι μικροῖς καὶ μεγάλοις. Τότε, φησιν, τὸ ὑπὸ βουνοῦς καὶ δρεσι γενέσθαι, τοῦ παντὸς ἀξιον· « Εἰ γάρ ἐν τῷ ὑγρῷ ἔβλον, φησιν, ταῦτα ποιοῦσιν, ἐν τῷ ἔηρῳ τί γένηται; » Καὶ πεπλασται μὲν ὡς ἐν τάξει παραβολῆς ὁ λόγος, ἥγουν παραδείγματος, ὡδίνει δὲ νοητοῦ πράγματος δύναμιν· βούλεται γάρ δηλοῦν ἐκεῖνο, οἷματι που. Τίγρη μὲν ἔβλον ἐκεῖνον διομάζει, τουτέστι χλωρὸν καὶ ἔκπαρτον καὶ εδανθές· καρποὶ δὲ ἥσαν αὔξουν μυσταγωγίαι, καὶ παρανέσεις, καὶ θεοπρεποῦς ἱκουσίας ἀπειδεῖσις. διε τῆς ὑπὲρ λόγον θεοσημείας. « Άλλ᾽ ἐν τούτοις διαταῖσιν οὕτω δειναῖς περιβεβλήκασιν ἀτιμίας οἱ Ρωμαῖοι στρατηγοί, ἥγουν δὲ κατακρίνας αὐτὸν Πλάτος. » Οτε τοίνυν, φησιν, τοιαῦτα πεπράχασιν εἰς ἐμό, τὸ δράσουσιν ὡς ἔηρῳ καὶ ἀκάρπῳ προσπεπλεμηράστες τῷ Ἰσραὴλ; « Οὐλονται γάρ ἐπ' αὐτῷ οὐδὲν τῶν τεθυμασμάνων, ἐφ' οὓς ἡν εἰκός τιμῆς καὶ φειδοῦς διεισθῆναι τῆς παρ' αὐτῶν· κατεμπρήσουσι γάρ διατὸν, δηλούσι τῆς εἰς Χριστὸν δισσεβείας εἰσπρατόμενοι· δίκας. »

Ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτόν.

(Α Γ. 299 b) (2) Πλήν ἐπούδασεν δὲ Κύριος, μήτε δι' δούλου φανερώσαι τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, μήτε εἰς τὸ παντελὲς ἀποκρύψαι· τὸ μὲν διὰ τοὺς τότε, τὸ δὲ διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα· ὡστε δεῖξαι καὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος τρανάς τὰς ἐνεργείας· ίνα μήτε ἡ θεότητα δύναμις ἀμβλύνθῃ, μήτε τὴς ἀνθρωπίνης ἡύσις ἀπιστηθῇ. Επειδὴ γάρ ἐμελλεν

(2) Sequens fragmentum dicitur in codice sumptum ex Cyrilli homilia.

αίρεσις ἀνακύπτειν, ἡ λέγουσα δὲ τι φάντασμα ἦν τὸ σῶμα, καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν, οὐ γάρ ἀν Ἐλασέ τοῦ φθαρτοῦ σώματος εἰρκα ἡ διφθαρτος φύσις, οὐδὲ ἀν κατεδέξατο ρύπον, ἡ μολυσμόν, ἡ σπίλων, ἵνα πιστωσήται ὁ Θεός τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος, διὰ τοῦτο ἀγένετο ὁ ἑσμεν, μένων δὲ ἥν, διὰ τοῦτο συνεχώρησε τῇ σαρκὶ πάσχειν τὰ θεῖα. Καὶ ἔδειξε διπλῆν τὴν ἐνέργειαν, πάσχων μὲν ὡς ἀνθρωπός, ἐνεργῶν δὲ ὡς Θεός ὁ αὐτός· οὐ γάρ διλος καὶ διλος, εἰ καὶ διλος καὶ διλως (!).

'Ἐξεμυκητήριον δέ καὶ οἱ ἀρχοντες.

(Α. Γ. 303 b) Μάτην μὲν τοι αὐτοῦ κατειρωνεύονται οἱ τῆς Συναγωγῆς ἡγούμενοι, κατασείοντες τὰς κεφαλὰς, καὶ πικρὸν αὐτῷ μειδίαμα καταχέοντες· «Ἄλλους ξωσεν, ἐκατὸν σωσάτω, » φασίν. Εἰ δὲ λοις ξωσετε (καὶ οἰσθα τοῦτο κατὰ δλήθειαν γεγονός), πῶς οὐκ ἀν ισχυσε τῶν σῶν ἐκατὸν ἔξελέσθαι χειρῶν;

'Ηγ δέ καὶ ἐπιγραψή γεγραμμένη ἐπ' αὐτῷ, χ. τ. λ.

(Δ. Γ. 79 b) 'Η ἐν τῷ τίτλῳ προγραψή τῆς τοῦ Κυρίου αἵτιας, πρακτικῆς, καὶ φυσικῆς, καὶ θεολογικῆς φιλοσοφίας ὅντα βασιλέα τὸν σταυρωθέντα σαγῶν καὶ Κύριον ἔδειξεν· 'Ρωμαῖστι γάρ, καὶ Ἐλληνιστι, καὶ Ἐβραῖστι φησιν ἀναγεγράφθαι τῷ λόγῳ. Νοῦ δὲ διὰ μὲν τοῦ 'Ρωμαῖστι τὴν πρακτικήν, ὡς τῆς 'Ρωμαίων βασιλείας κατὰ τὸν Δανιήλ ὀρισθείσης ἀνδρικωτέρας τῶν ἐπὶ γῆς βασιλειῶν· πρακτικῆς δὲ ἴδιον, εἶπερ τοι δὲ λόλο, ἡ ἀνδρεία. Διὰ δὲ τοῦ Ἐλλήνιστι, τὴν φυσικὴν θεωρίαν, ὡς μᾶλλον τοῦ Ἐλλήνων θένους, παρὰ τοὺς ἀλλούς ἀνθρώπους τῇ φυσικῇ σχολάσαντος φιλοσοφίᾳ. Διὰ δὲ τοῦ Ἐβραῖστι τὴν θεολογικὴν μυσταγωγίαν, ὡς τοῦ θένους τούτου προδήλως ἀνέκαθεν τῷ Θεῷ διὰ τοὺς πατέρας ἀνατέθεντος.

(Α. Γ. 304) 'Ο μὲν εἷς, φησι, τῶν ληστῶν τὰ αὐτά τοι; 'Ιουδαῖοις τὴρύγετο· δὲ γε μήν ἔτερος, ταῖς τοῦ συγκρεμάνενοφ φωναῖς ἐπειτία· ὡμολόγησε τὴν ἀμαρτίαν, μεμαρτύρηκε Χριστῷ τὸ ἀνυπαίτον, πεπίστευκεν εἰς αὐτὸν, βασιλέα ἐκάλει καὶ τοις σταυρούμενον. Ταύτητοι τὸν τῶν ἄγίων ἡρπασε κλῆρον.

Σκότος ἐγένετο ἐφ' διληρ τὴν γῆν.

(Α. Γ. 306) 'Ο παντὸς ἐπέκεινα γενητοῦ, δὲ σύνεδρος τῷ Πατρὶ, καθῆκεν ἐκατὸν εἰς κένωσιν, καὶ Ἐλασέ δούλου μορφήν, καὶ τῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἡνέσχετο μέτρων, ἵνα πληρώσῃ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν τοις πατράσι τῶν Ἐβραίων ἐπηγγελμένην παρὰ Θεοῦ. Οἱ δὲ γεγνασιν οὖτα σκληροὶ τε καὶ ἀπειθεῖς διώτε καὶ ἀντανίστασθαι δεσπότην. Τὸν γάρ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς θανάτῳ περιβαλεῖν ἐσπούδασαν, καὶ τὸν Κύριον τῆς δόξης ξισταύρωσαν· ἐπειδὴ δὲ σταυρῷ παρέδοσαν τὸν τῶν διλων δεσπότην, ἔδυνεν δὲ ἡλιος ἐπ' αὐτοῖς· συ-

A hæresis exoritura erat, quia diceret corpus ejus suisse phantasma de cœlo delatum, quasi corruptibilis corporis carnem natura incorruptibilis assumptura non esset, neque maculam aut inquinamentum vel labem admissura; ut persuaderet Deus hominibus se id factum quod nos sumus, manentem nihilominus in eo quod erat; idcirco carnem permisit ea pati quæ ejusdem sunt propria. Ostenditque duplē operationem, patiens ut homo, agens ut Deus, idein semper. Non enim est alius et alius, sed aliter atque aliter.

V. 35. *Principes quoque deridebant eum.*

B Stulte jocabantur adversus eum Synagogæ principes, quassantes cupita et amaro risu indulgentes: «Alios salvavit, siebant, nunc se ipsum salvet. » Sane si alios salvavit (tuque, Iudeæ, id ita factum revera scis), cur non posset manibus tuis se ipsum cripere?

V. 38. *Erat autem et superscriptio scripta super eum, etc.*

C Tituli scriptura Domini causam continens demonstrabat manifeste crucifixum hunc regem esse ac dominum practicæ, physicæ ac theologicæ philosophiæ. Latine enim, Graece et Hebraice scriptum ait suisse evangelista titulum. Existimo autem Romano idiomate significari practicam philosophiam, quia Romanorum regnum fortius ceteris orbis terræ apud Danielem definitur⁴³. Porro practicæ apprime propria est fortitudo. Graeco idiomato denotata judico physicam doctrinam, quia Graeca gens præ ceteris hominibus physicæ studuit 433 philosophiæ; denique Hebraico idiomate theologicum magisterium, quia sine dubio hic populus, a generis sui origine, Deo per majores suos adductus fuit.

Latronum quidem unus, inquit evangelista, paria Iudeis eructabat; alter tamen verba ejus, qui secum erat crucifixus, reprehendebat; suumque peccatum fatebatur, Christi innocentia testimonium dabat, eidem credebat, regem quamvis crucifixum appellabat. Idcirco sanctorum hæreditatem sibi rapuit.

V. 41. *Tenebras factæ sunt per universam terram.*
D Qui creates res omnes excedit, qui Patri consessor est, demisit se ad exinanitionem, servique formam suscepit, et humana mensura se conclusit, ut promissionem compleret Hebraeorum majoribus a Deo editam. Hi vero tantopere perversi contumacesque evaserunt ut in herum suum consurrexerint, vitæ auctiorem morti tradiderint, gloriæ Domini crucifixerint⁴⁴. Postquam itaque ligno suspenderunt omnium Dominum, sol eis occidit, luxque

⁴³ Dan. ii, 40; vii, 23. ⁴⁴ I Cor. ii, 8.

(1) Pertinet ad hunc locum fragmentum quod est in cat. Lat. S. Thonæ. & CYRILLUS: Non autem ipsæ unigenitus Dei Filius in propria natura qua Deus est, personæ est quæ sunt corporis, sed imagis in

diurna in tenebras versa est, ut ait divus Amosus ²⁸. **A** εσκότασε δὲ ἐν ἡμέρῃ τῷ φῶς, κατὰ τὸν θεῖον Ἀδμῶν. Γέγονε γάρ σκότος ἀπὸ ωρᾶς ἔκτης, ἥω; ώρας ἑνάτης· καὶ τοῦτο τοῦ Ἰουδαιού σημείου ἦν ἐναργὲς τοῦ κατασκοτισθῆναι νοτίως τὰς τῶν σταυρωσάντων ψυχάς. Πώρωας; γάρ ἀπὸ μέρους γέγονε τῷ Ἰσραὴλ. Ἐπαρῆται δὲ κύτοις καὶ Δαβὶδ ἐκ φιλοθείας, λέγων· «Σκοτισθήτενταν οἱ δράψαλμοι αὐτῶν τοῦ μη βλέπειν.» Καὶ αὐτὴ δὴ ἡ κτίσις, τὸν ἑαυτῆς ἐπένθεις Δεσπότην δὲ μὲν γάρ ἦτορ ἐσκοτίζετο, διερήγγυντο δὲ πέτραις, καὶ αὐτὸς δὲ διὰ τὸ τῶν πενθύουντων ἐπλήρωσε σχῆμα, περιελήγγυνον καταπετάσματος ἀπὸ ἀνωθέν ἔως κάτω. Καὶ τι τοιοῦτον ὑπεσήμαινεν ἡμῖν δὲ Θεὸς δὲ φυῆς Ἡσαΐου. λέγων· «Καὶ ἐνθύσω τὸν οὐρανὸν σύντος, καὶ θήσω σάκκον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ (1).»

V. 47. 437 *Videns autem centurio quod factum fnerat, glorificavit Deum, etc.*

Considera rursus mecum, quod crucis pro nobis passus cruciatum, cœperit multos ad veritatis cognitionem pertrahere. Nam centurio, inquit evangelista, cernens quæ acciderant, Deum glorificabat, dicens: «Vere hic homo justus erat.» Nonnulli quoque ex Iudeis pectora sua penitentes prorsus lundebant, mentisque oculis Dominum spectantes, et fortasse etiam impietatis in Christum se complices esse negantes, crucifixoribus male diciebant, quanquam haud palam propter principium iniuriam. Ergo vere dixerat Dominus: «Cum exaltatus fuero de terra, omnes traham ad me ipsum» ²⁹.

V. 55. Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, etc.

Subsecutæ sunt prudentes mulieres coquimur in nostrum Servatorem Christum, ea quæ ad fidem erga eum firmata in utilia erant vel necessaria observantes. Scilicet quia pro communi salute carnem suam obtulerat, accurrerunt hæc prudentes ad illius corpus curandum. Putabant enim mortuum in monumento permanensurum.

CAP. XXIV.

V. 4. Et factum est, dum mente consternatae essent de isto, etc.

Venerum mulieres ad monumentum; non invento autem Jesu corpore, quia jam resurrexerat, in multam incidenter perplexitatem. Quid inde

²⁸ Amos v. 18. ²⁹ Matth. xxvii, 45. ³⁰ Psal. lxviii, 24. ³¹ Isa. l, 3. ³² Iosu. xii, 52.

(1) Circa hunc locum, nempe ad v. 46: *Pater, in manus tuas conserendo spiritum meum, pertinet fragmentum in cat. Lat. S. Thomæ. C. Cœllus: Hec antem vox edocet quod animæ sanctorum non deinceps in inferno clauduntur, ut prius, sed apud Deum sunt, hujus rei facto Christo principio.* — *Calena Crameri in Acta apostolica, p. 150, ad Stephanii verba (cap. vii, vers. 59): «Cúrte Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου, » hæc habet quæ ad eundem vers. 46 spectant: Τοῦ ἀγῶνος Κυριλλου εἰς τὸ, «Πάτερ, εἰς γεῖράς σου καρατίθημ τὸ πνεῦμά μου. » Μέχρι πάλιν καὶ ἐξαρτεν κατόρθωμα ταῖς ἡμετέραις ψυ-*

Ιδὼν δὲ δικαστὴ παρηγος τὸ γενόμενον, ἐδέξατε εὐρ Θεόν, κ. τ. λ.

(Α. Γ. 309 b) *Ἄθρει δὴ μοι πάλιν, διτὶ πεπονθῶς ὑπὲρ ήμῶν τὸ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πάθος, ἡρέστο τοῦ σαγηνεύειν πολλοὺς εἰς ἐπίγνωσεν ἀληθείας. Οὐ γάρ ἐκαπόνταρχος, φησιν, ίδων τὰ γεγενημένα, ἐδέξατε τὸν Θεόν, λέγων, διτὶ «Οὐτιος δὲ ἀνθρώπος οὐτος δίκαιος ἦν.» Ἐτυπτον δὲ καὶ τὰ στήθη τῶν Ἰουδαίων τινὲς, κατανυισθέντοι που πάντας, καὶ τοῖς τῆς διανοίας δυμασιν ἀναβλέποντες πρὸς Κύριον, καὶ τάχα που τῆς κατὰ Χριστὸν δυστενείας ἀπαλλάττοντες ἐκατοντάς, διὰ τὸν τῶν σταυρωσάντων καταδοὖν, ἐι καὶ μὴ ἐμφανῶς διὰ τὴν τῶν ἡγουμένων ἀνοιστήτητα. Οὐκοῦν ἀληθῆς ἦν λέγων δὲ Κύριος. «Οταν δύωδε ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἐλκύσω πρὸς ἐμαυτόν.»*

Κατηκολούθησαν δὲ καὶ γυναικες, αἵτινες ἡσαν συνεληλυθίαις αὐτῷ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, κ. τ. λ.

(Α. Γ. 310 b) *Ἔκαλούθουν σοφαὶ γυναικες τῷ πάντων ἡμῶν Σωτῆρι Χριστῷ, τὰ εἰς πίστιν τὴν ἐπ' αὐτῷ χρήσιμά τε καὶ ἀναγκαῖαν συλλέγουσσε. Ἐπειδὴ δὲ τῆς ἀπάντων ζωῆς ἀντάλλαγμα τὴν ἐκποτὸν ἐδωκε σάρκα, ἕδραμον αἱ σοφαὶ πρὸς τὴν τοῦ σώματος θεραπείαν ὡφθησαν γάρ διτὶ ἀπομενειν κερδὸς ἐν μημειώ.*

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'.

Ἐγένετο δὲ τῷ διαπορείσθαι αὐτὰς περὶ τούτου, κ. τ. λ.

(Α. Γ. 311) *Ἀφίκοντο μὲν αἱ γυναικες ἐπὶ τὸ μνῆμα· οὐχ ἀρρώσται γε μήν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἐγήγερτο γάρ, εἰς πολλὴν πεπτώκασιν ἀπορέαν. Καὶ*

χαῖς, διὰ τοῦ πάντων ἡμῶν Σωτῆρος Χριστοῦ. Ἐπειδὴ γάρ δεδικαϊμέθα διὰ τῆς πλάτεως τῆς εἰς αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ τὸ ἀπλημμεῖς; ἢ ἀνθρώπου φύσις εὐρεθή πλουτήσασα· καὶ κεκαινοτόμηκεν ἡμῖν, τὸ μηκέτι μὲν εἰς ἄδου τρέχειν τὰς τῶν σωμάτων ἀπαλλαττούμενας ψυχάς καθά καὶ πρώην, πεμπτεσθαί δὲ μᾶλλον εἰς χείρας θεοῦ ἔνθος. Καὶ τοῦτο εἰδὼς ὁ ἄγιος Ἐφη Στέφανος, «Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου.» Καὶ ἐ μαράντῳ δὲ γράψει Πέτρος· «Πάτε ια! πάτσχοντες κατὰ θέλημα τοῦ Θεοῦ πιστῷ κτίσῃ παρατιθέσθωσαν τὰς ἐκυρώσαντας ψυχάς.»

τῇ τὸν ἐντεῦθεν; τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης ἔνεκα, καὶ τῆς εἰς τοῦτο γενομένης σπουδῆς ἡξιώθησαν οἱδὲν ἄγίους ἀγγέλους· καὶ δὴ καὶ γεγόνασιν αὐταῖς εὐαγγελισταῖς, καὶ τῆς ἀναστάσεως κήρυκες, ἢ Τί ζητεῖτε, φάσκοντες, τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Οὐκ ἔστιν ὅδε, ἀλλ' ἡγέρθη. » Ζῆ μὲν γάρ δὲν, καὶ ζῶῃ κατὰ φύσιν ἔστιν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος· καθεὶς δὲ ἔσυνδεν εἰς κένωσιν, καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν ὑπελθόν, ἐγένεσατο θανάτου. Ἀλλ' ἦν τοῦτο τοῦ θανάτου θάνατος. Ἐγήγερται τοῖνυν ἐκ νεκρῶν, ὅδες τῆς εἰς ἀφθαρτὸν ἀναδρομῆς, οὐχ ἔσυνῷ μᾶλλον, ἀλλ' ἡμῖν, γενόμενος· καὶ μηδὲς ζητείτω τὸν δὲν ζῶντα μετὰ νεκρῶν· οὐκ ἔστι γάρ ὅδε, τουτέστιν ἐν θανάτῳ καὶ μνήματι. Ποῦ δὲ μᾶλλον; Ἐν οὐρανῷ δηλούντι καὶ ἐν δόξῃ θεοπρεπεῖ. Ἰνα δὲ βεβαιούτερον αὐταῖς τὴν ἐπὶ τούτοις ἐνδιδύσειν πίστιν, εἰς μνήμην ἀναφέρουσιν, ὡς ἔφη Χριστὸς, ὅτι χρὴ πάντως αὐτὸν εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν δοθῆναι καὶ παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ.—(Α. f. 312) Ἀγγέλοις μὲν τοῖς καὶ τοῖς ποιμέσιν ἐν Βηθλεέμ τὸν τόκον εὐτριγγέλουντο, καὶ νῦν τὴν ἀνάστασιν. Καὶ λελεπτούργηκεν οὐρανὸς· τοῖς περὶ αὐτοῦ χηρύγμασι, καὶ περιέπουσι τὸν Κίλον ὡς Θέὸν, καὶ ὅτε γέροντες σάρκες, αἱ τῶν ἄνω πνευμάτων στρατιαί.

Καὶ ὑποστρέψασι ἀπὸ τῶν μηνημένων ἀστήρειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἑδεσκα καὶ πάσι τοῖς λοιποῖς.

(Α. f. 312) Μυσταγωγηθεῖσαι διὰ φιληῆς ἀγγέλων αἱ γυναῖκες, ἀπαγγέλλουσαι ταῦτα δρόμῳ τοῖς μαθηταῖς· Ἐδει γάρ γυναιξὶ τὴν οὕτω λαμπρὰν δοθῆναι χάριν· ἡ γάρ πάλαι γεγενημένη τοῦ θανάτου διάκονος, ἀπαλλάξτεται τῆς αἰτίας, διακονοῦσα φωναῖς ἀλιών ἀγγέλων, καὶ τὸ σεπτὸν τῆς ἀναστάσεως μυστήριον καὶ πρώτη μαθοῦσα καὶ ἀπαγγέλλουσα. Κεκέρδαγχε [ἴλια σοῦ.] τοῖνυν ἂδε θῆλυ γένος, καὶ λύσιν ὀνειδισμοῦ καὶ κατάρας; ἀνατροπήν. Οὐ γάρ εἰπὼν πάλαι πρὸς αὐτάς· «Ἐν λύπαις τέξῃ τέχνα,» παῦλαν αὐταῖς δέδωκε τοῦ κακοῦ, συναντήσας αὐταῖς ἐν τῷ κήπῳ, ὡς φῆσιν ἔτερος εὐαγγελιστής, καὶ εἰπών· «Χαίρετε.» Πλὴν τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγος ἑδοζεν εἶναι ληρός τις. ἀπλῶς καὶ πρόδγμα κατεψευτέμενον, διά τοι τὸ μηδὲ αὐτοὺς εἰδέναι τὴν θεόπνευστον Γραφήν. Ἡπίστησαν γοῦν, καὶ τὸ ἀπαγγελθὲν ἐσκαψαν καὶ διέπτευσαν.

(D. f. 81 b) Πῶς παρὰ μὲν τῷ Ἰωάννῃ τῇ; Μαρίας ἀκούσαντες οἱ μαθηταὶ δρομαῖοι ἐλθόντες ἐπὶ τὸ μηνημένον ἐπίστευσαν; καὶ τοῦτο αὐτοῖς μαρτυρεῖ ἡ Γραφὴ λέγουσα· «Οτε οὖν εἰσῆλθον, ὁ ἄλλος μαθητής ὁ ἐλθὼν πρώτος εἰς τὸ μηνημένον, καὶ εἶδε καὶ ἐπίστευε.» Παρὰ δὲ τῷ Λουκῷ εἰρηται· «Καὶ ὑποστρέψασι ἀπὸ τοῦ μηνημένου, ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἑδεσκα καὶ πᾶσι τοῖς λοιποῖς (ἥν δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία, καὶ Ἰωάννα, καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς, αἱ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα), καὶ τῷτοντον αὐταῖς.»

Ίδον δύο ἔξ αὐτῶν ἥσαν πορεύμενοι ἐπὶ αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ εἰς κάμηρα.

(D. f. 82) Δύο τῶν μαθητῶν βαδίζοντες εἰς κά-

μη Μαΐθ. xvii, 21. ¹⁰ Gen. iii, 16. ¹¹ Μαΐθ. xxviii, 9. ¹² Ιωαν. xx, 22.

A porro? Propter suam erga Christum charitatem et pii officii studium dignæ habite sunt visione angelorum, qui bonum illis nuntium tulerunt; et resurrectionis facti praecoures: «Cur queritis, dixerunt, vivum inter mortuos? Non est hic, sed resurrexit. » Utique semper vivit, et suapte natura Dei Verbum vita est; sed tamē quatenus ad existimationem se demisit, nostramque similitudinem subiit, mortali gustavit. Verum hæc mortis mors erat. Surrexit ergo a mortuis, non sibi magis quam nobis via factus ad immortalitatem **438** deducens. Nemoque jam querat inter mortuos perpetuo viventem. Non est enim hic, id est, in morte vel monumento. Ubinam potius? in cœlo scilicet et gloria Deo congruente. Ut autem firmiores mulieribus fidem faciant, in memoriam revocant, ut dixerat Christus, prorsus ipsum oportuisse peccatorum manibus tradi, ac pati, et tertia die resurgere ¹³. — Angeli quidem pastoribus etiam apud Bethlehemum nativitatem ejus nuntiaverunt, iidemque nunc resurrectionem. Fainulatur cœlum predicando Christum, et Filium utpote Deum, etiam si caro sit factus, supernorum spirituum agmina stipant.

V. 9. Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim et ceteris omnibus.

Angelorum voce edoctæ mulieres, eam cursim ad discipulos notitiam deserunt. Oportuit enim hanc mulieribus splendidam dari gratiam. Nam semina quæ fuit olim mortis ministra, nunc eo criminis absolvitur dum sanctorum angelorum vocibus ministrat, et venerandum resurrectionis mysterium prima dicit aliquid auctoritat. Luciferum est itaque femineum genus et ignominialem unum et malodictinis abolitionem. Nam qui olim mulieribus dixerat, «In dolore paries filios ¹⁴,» nunc eis mali solamen attulit, occurrentis ipsis in horto, ut alias evangelista ait ¹⁵, dicensque: «Avete.» Nihilominus sanctis apostolis resurrectionis notitia visa est nugarum instar et res confusa, quia ne ipsi quidem divinam Scripturam adhuc noverant. Ergo erant increduli, remque nuntiatam risui et contemptui babebant.

Quomodo apud Joannem quidem cum a Maria rem audissent, discipuli cursim ad monumentum venientes crediderunt? quod sane de iis testatur Scriptura dicens: «Cum ergo introiissent, alter de discipulis, qui primus intraverat in monumentum, vidit et credidit ¹⁶.» Apud Lucum autem dicitur: «Et a monumento regressæ, nuntiaverunt cuncta hæc undecim discipulis reliquisque **439** omnibus (erant autem Maria Magdalene, et Joanna, et Maria Jacobi, et reliquæ cum ipsis, quæ hæc apostolis dixerunt), neque silem impetrarunt.»

V. 13. Ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum.

Duo ex discipulis in castellum eentes nomine

Emmatum, seu jam vivere non sperantes Christum, sed extinctum dolentes, colloquebantur invicem de vicibus ejus. **D**um autem sermocinarentur, ipse Jesus accedens cum illis ibat incognitus. Tenebantur enim oculi eorum quominus eum agnoscerent. Aiebat autem illis: Qui sunt isti sermones quos confertis invicem ambulantes, et estis tristes? Et respondens unus, cui nomen Cleopas, ait: Tu solus peregrinus in urbe Jerusalem? et reliqua. Deinde famam de resurrectione ejus a mulieribus Petrone deditam narrant quidem, sed ei minime credunt. Nam cum dicunt: Sed et mulieres quædam terruerunt nos, corpore non invento; satis demonstrant, se vere ea dicta non putare, neque tam veritatem sibi nuntiatam, quam perlurbationem ac terriculamentum ob eam rem exstitisse. Ipsum Petri testimonium, qui linteamina tantum in sepulcro viderat, haud fidem facere resurrectionis judicabant, quia non ipsum Jesum se vidisse dixerat, sed ex eo quod non ibi jacebat, resurrexisse conjectaverat. Sciendum vero est hos suis de septuaginta discipulorum numero; et Cleopæ socium suis Simonem, non tamen Petrum, neque illum Cananum, sed de predicto numero alium.

V. 27. *Incipiens a Moyse et omnibus propheticis, etc.*

Necessarium his verbis demonstrat Dominus legis ductum et prophetarum adjutorium, ad conciliandam rei mirabilis fidem; ut facta postea resurrectione, ita qui magnitudine rei conturbabantur, meminissent veteris prædictionis, atque ita ad credendum converterentur. Ideo producit testem Moysem atque prophetas, dum recondita **460** interpretatur, et quæ indignus latent dignis exponit, veterem avitamque iis fidem inserens, ope sacrarum quæ apud se habebant Litterarum. Nihil enim, quod quidem a Deo proveniat, vanum est, sed cuncta ordinem servant, et singularum rerum proprius est usus. Præmissi ordinatum servi suere, qui Domini adventui viam sternebant, vestimenta fidei facienda necessaria hominibus occidentes; ut veluti thesaurus regius idoneo tempore proferrentur res supradictæ, ex vetere obscuritate in apertum interpretando explicatae. Jam postquam illos tum legi tum prophetarum Scriptura permoverat, deinde manifestorem se facit, rogantibus neque ut veniret secum in castellum, cum acceptum manu panem benedicens frangensque iis porrigebat. Tenebantur enim, inquit, oculi illorum ne eum agnoscerent, donec videlicet sermo penetravit, ror ad credendum permovens; atque ita tempestivam visionem una cum rei auditu exhibuit; rem scilicet auditam et creditam conspectui præsentans. Neque tamen cum illis manet; namque **I**pse, inquit Scriptura, invisibilis factus est. Etenim post resurrectionem res Domini non sunt eadem atque antea cum hominibus; namque et hi renovatione egebant, vitæque in Christo secundæ, ut novi cum novo versarentur, et incorrupti ad in-

A μην Ἐμπασοῦν λεγομένην, πρὸς ἀλλήλους ὡς οὐ ζῶντα προσδοκῶντες εἴ τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ὡς ἀνηρημένου ἀνιώμενοι, ώμλουν λέγοντες τὰ περὶ αὐτοῦ «Ἐν δὲ τῷ ὅμιλειν αὐτούς, καὶ αὐτῆς ὁ Ἰησοῦς προσελθὼν συνεπορεύεται αὐτοῖς, μὴ γινωσκόμενος ὑπὸ αὐτῶν· ἐκρατοῦντο γάρ οἱ ὄφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μῆτηριναν αὐτόν. Καὶ φησιν πρὸς αὐτούς· Τί ποτε ἔστι διαλέγεσθε πρὸς ἀλλήλους περὶ πατοῦντες σκυθρωποί; Ἀποκριθεῖς δὲ εἰς ἐξ αὐτῶν φῶνομα Κλεόπας, εἶπε· Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ; καὶ ἔξης. Ἐπειτα τὴν φήμην τῆς ἀναστάσεως τὴν διὰ τῶν γυναικῶν, καὶ τὴν διὰ Πέτρου λέγουσι μὲν, οὐ πιστεύουσι δέ. Λέγοντες γάρ· «Καὶ γυναικες ἔξιστησαν ἡμᾶς τὸ σῶμα μὴ εὑροῦσαι, οὐχ ἡγούντο πρὸς τὸ λεγόμενον ἀληθεύειν, οὐδὲ εὐαγγελισμὸν διὰληθεῖας, ἀλλ' ὡς ταραχῆς τοις καὶ ἀναστάσεως αἵτιον ὑπέλαβον εἶναι. Καὶ τὴν τοῦ Πέτρου μαρτυρίαν τὰ δόντια μόνον ἐπὶ τοῦ μνήματος ἀωρακότος, οὐ πιστὸν εἶναι περὶ τὴν ἀναστάσιν ἐνώμενον, διὰ μὴ αὐτὸν εἰδον, Ελεγεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μῆτηρινα τὸ ἀνεστηκέναι αὐτὸν ἐπεκμαίρετο. Ἰστέον δὲ οὗτοι τῶν ἔβδομηκοντα ὑπῆρχον, καὶ ὁ μετὰ Κλεόπα ὁ Σίμων ἦν, οὐχ ὁ Πέτρος οὐδὲ ὁ ἄποδος Κανᾶ, ἀλλ' ἔτερος τῶν ἔβδομηκοντα.

'Αρξάμενος ἀπὸ Μωϋσέως καὶ ἀπὸ πάντων τῶν προφητῶν, κ. τ. λ.

(B. I. 222) Ἀναγκαῖαν ἐν τούτοις δείκνυσιν δικύριος τὴν τοῦ νόμου πρόδον, καὶ τὴν τῶν προφητῶν λειτουργίαν, πίστιν ἐπὶ τῷ παραδέξῳ πράγματι προεισαγόντων, ἵν' ἐπιστάσης τῆς ἀναστάσεως οἱ θυρούμενοι τῷ μεγέθει τοῦ πράγματος ἀναμνησθῶσι τῆς πάλαι προφήσεως, καὶ εἰς τὸ πιστεύειν ἐπιστρέψοντο. Διὸ παράγει μάρτυρα Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας, τὸ ἐπικεχρυμμένον ἔρμηνεναν, καὶ τὰ τοῖς ἀναζητοῦσι δασφῆ σαρηνίζων τοῖς ἀξιοῖς. ἀρχαῖαν τε καὶ πάτριον τὴν πίστιν αὐτοῖς ἐντείλεις ἔξι ὄντων κατελχον Γραμμάτων Ιερῶν. Οὐδὲν γάρ τῶν παρὰ Θεοῦ μάταιον, ἀλλὰ τάξις ἀπάντων καὶ χρεῖα τῶν καθέκαστων· ἐν τάξει προστεστέλλοντο δούλοι, καὶ προώκνομοιν τῇ τοῦ Δεσπότου παρουσίᾳ, ἀναγκαῖαν τὴν προφητείαν εἰς τὴν πίστιν ἀνθρώπων προεισάγοντες· ἵν' ὀντερ θησαυρὸς βασιλέων, ἐν καιρῷ προδιηθεὶ τὰ προειρημένα ἐξ ἀποκρύψου τῆς πρότερον ἀσαφεῖς, εἰς τούμφαντες διὰ τῆς οφῆς νείζεις, ἀποκαλυπτόμενα. Οὕτω δὴ προϋποκινήσεις αὐτοῖς διὰ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν Γραμμάτων, μετὰ ταῦτα ἐμφανέστερον ἡδη καθίστησιν ἔστοδν, ἀξιώσασιν οὖν ἐλθεῖν εἰς τὴν κύρην, διὰ λαβῶν τὴν δρότον εὐλογῆσας, καὶ κλάσας ἐπεδίου· «Ἐκρατοῦντο γάρ, φησιν, οἱ ὄφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μῆτηριναν αὐτὸν, ἐώς οὐ δηλοντεῖ δὲ λόγος εἰσελθῆι κινῶν τὴν καρδίαν εἰς τὴν πίστιν, ἐπειτα οὕτω καιρίαν τὴν δψιν ἐπὶ τῇ ἀκοῇ παραστήσῃ, τὸ προανουθέν καὶ πιστωθὲν ἐμφανὲς καθιστάς. Οὐ μὲν συμπαραμένει γε αὐτοῖς· «Καὶ αὐτὸς γάρ, φησιν, ἀργατος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν.» Οὐχ ἔστι γάρ μετὰ τὴν ἀναστάσιν τὰ τοῦ Κυρίου τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οἷα τὰ πρότερον, διεισδύεις καὶ αὐτοῖς ἀνακαίνουσις ἔδει, καὶ δευτέρας ζωῆς τῆς κατὰ Χριστὸν,

Ινα καινοὶ καινῷ συνέστιν, καὶ ἐφθαρτοὶ πλησάζωσιν ἀφθάρτῳ. Διδ καὶ τὴν Μαρίαν ἐκώλυσεν ἐφάψασθαι αὐτοῦ, καθά φησιν Ἰωάννης, ἐως ἂν ἀπελθὼν ἀφ-
ἴκηται.

A corruptum propinquarent. Quonobrem Mariae quoque interdixit quoniam se attingeret, ut sit Iohannes ²⁴, donec post discessum realiret.

'Araστάρτες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, x. τ. λ.

(D f. 83); Ἀναστάντες, φησίν, οἱ περὶ Κλεόπαν
αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, τουτέστιν, ἐν ᾧ ἀφαντος ἀπ' αὐτῶν
ἔγενετο ὁ Ἰησοῦς, ἐπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ.
Οὐκ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ὥρᾳ, φησίν, εὗρον τοὺς ἑνδεκά
συντριούσιμένους, καὶ ἀπῆγγειλαν τὰ κατὰ τὸν
Ἰησοῦν, ἀλλὰ τῇ τεσσαράκοστῃ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ
ἀναστάσεως, διε τοινύν ἐναλήφθη. Τὰ τοίνυν ἐν ταῖς
μεταξὺ τῶν ἡμερῶν τούτων γενόμενα, παρῆκεν ὁ
οὗτος ἀπερὶ οἱ περὶ Κλεόπαν διηγουμένους εὗρον
τοὺς ἑνδεκά καταμόνας λέγοντας, διε τῇ γέρεῃ ὁ Κύ-
ριος καὶ ὠφθη Σιμωνί· περὶ οὐκών ἐμνήσθη ποῦ ἦ-
πότε ἢ πᾶς ὡφθη. Ἐν ταῦταις οὖν ταῖς ἡμέρας καὶ
τὰ κατὰ τὴν Γαλιλαίαν πέπρεχται, περὶ ὧν ἐμνήσθη
ὁ Ματθαῖος.

Αύτὸς δὲ Ἰησοῦς ἐστιν εὐ μέσω αὐτῶν.

(Α Γ. 317, Δ Γ. 83 β) Νῦν δὲ τῆς ἀκολουθίας ἔχομενοι, φαμὲν, δτι: ήδη πολλαχόθεν τοῦ λήγου τῆς ἐναστάσεως περιθέοντος τοὺς ἀποστόλους, καὶ τοῦ πόθου πρὸς τὴν Ἑγγερμένου, ποθούμενος ἔρχεται, καὶ ζητοῦσι καὶ προσδοκῶσιν ἐμφανίζεται καὶ ἀποκαλύπτεται: πλὴν οὐκέτι χρατουμένοις ὁφθαλμοῖς ἐπιφανεῖται, οὐκέτι ὡς περὶ ἑτέρου διαλέγεται (!), ἀλλ' ἐμφανῆ ἐσυτὸν δίδωσι: καὶ θαρρεῖν παρακελεύεται. Οἱ δὲ καὶ οἵτις εἰσὶν ἀμφιβολοὶ καὶ δεδίασιν· φῶντο γάρ οὐκ αὐτὸν βλέπειν, φάσμα δέ τι καὶ σκιάν. Εἴτα, καὶ τὸν ἐκ τῶν τοιούτων λογισμῶν κατευνάζει θόρυβον, τὸ έντριβεῖς αὐτοῖς καὶ οὐκ ἀηθες ἐπιφεγγάμενος βῆμα. «Ἐφη γάρ»: «Εἰρήνη υἱέν.»

Ελπει αὐτοῖς· Τι τεταραγμένοι εστὲ, καὶ διὰ τοῦ διαλογισμοῦ ἀραβύνοντες ἔη ταῖς καρδίαις ὑμῶν;

(Α Γ. 317 β, Κ Γ. 159, Δ Γ. 83 β) Ἰνα βεβαίως καὶ
ἐνδοι: ασμοῦ δίχα πιστεύσειαν αὐτὸν ἐκεῖνον δυτά τὸν
πεπονθότα, διαδέκχυνσιν εὐθὺς, ὅτι Θεός ὁν φύσει,
γινώσκει τὸ κεχρυμμένον, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς τῶν ἐν-
νοιῶν οὐκ ἡγήνεται θόρυβον. Ἔφη γάρ· «Τι τετα-
ραγμένοι ἔστε; » Ἀπόδειξις αὗτη καὶ μάλα σαφῆς
τοῦ μὴ ἔτερον εἶναι τίνα τὸν ὀρώμενον, ἀλλ᾽ ἐκεῖνον
αὐτὸν. οὐ καὶ τεθέανται τὸν ἐπὶ ξύλου παθόντα Θά-

V. 33. *Surgentes eadem hora*, etc.

Surgens, inquit, Cleopas cum socio, eadem hora,
Id est, in qua sese eorum visui Jesus subduxerat,
reversi sunt Jerusalem. Non autem dicit, eadem
hora eos invenisse undecim congregatos, eisque
notitiam de Jesu attulisse; sed quadragesimo de-
num post resurrectionem die, quo etiam assumi-
ptus fuit. Ergo quæ horum dierum intervallo acci-
derunt, omisit præsens evangelista; quæ videlicet
Cleopas invenit **44** narrantes privatim undecim,
nempe quod Dominus resurrexisset, et Simoni vi-
sus fuisset; quin tamen dicat evangelista ubinam et
quando et quomodo visus esset. His item igitur
diebus, ea queque in Galilaea evenerunt, quorum
meminit Mattheus **11**.

V. 36. *Ipse Jesus stetit in medio eorum.*

Nunc narrationis seriem prosequentes, ita dicimus. Rumore jam saepius de Christi resurrectione apostolos circumsonante desideriumque ejus vivendi excitante, is denique exoptatus adest, seque quærentibus ac præstolantibus spectandum revelat; nec jam impeditis oculis apparet, nec veluti de alio homine verba facit, sed visibilem semet sistit, bonoque animo discipulos esse jubet. Ili tamen adhuc erant perplexi ac pavidi; putabant enim se non ipsum Jesum, sed phantasina quoddam umbramque videre. Ecce autem Jesus suborientem ex hujusmodi cogitationibus perturbationem sedat, familiare illud nec insolitum pronuntians **vocabulum**. **Dixit** enī :

V. 38. *Dixit eis: Quid turbati estis, et cogitationes
ascendunt in corda vestra?*

Ut firmiter et absque ulla dubitatione crederent ipsum esse illum qui passus fuerat, demonstrat illico se, quoniam Deus naturaliter esset, res arcana cognoscere, id est, tumultuantes illorum cogitationes non ignorare. Dixit enim : « Cur turbati estis ? » Evidens haec demonstratio est, ipsum qui cernebatur, non alium esse, quam quem **442** jam viderant in ligno neccin perdeassum, et in monu-

⁴³ Joan. xx. 17. ⁴⁴ Matt. xxviii. 16.

(1) *Veluti fecerat Christus cum discipulis duobus colloquens. Non ergo passivum est διαλέγεται, ut sumitur ab interprete Lat. apud D. Thomam in cat. Nec discipulatur de abto.*

(2) Huc pertinet notabilis tractus apud D. Thomam in catena Latina. **CYRILLUS**: Pudeat ergo nos pacis munus deserere, quam nobis hinc discedens Christus reliquit. Pax et res et nomen dulces, quam et Dei esse accepimus, juxta illud ad Philip. iv. 7: **Pax Dei**. — Et ejus esse Deum, juxta illud II Cor. XIII, 11: **Deus pacis**. — Et ipsam esse Deum, juxta illud Ephes. ii, 14: **Ipse pax nostra**. — Pax bonum commendatum ab omnibus, observatum autem a paciis. Quæ autem est causa? Fortassis ambitio do-

minii vel facultatum, aut livor, aut odium, aut contemptus, aut aliquid hujusmodi ex his quæ Dei ignaros-videmus incurre. Dei quippe præcipue pax est, quæ confederat omnia; cuius nihil est adeo præmium sicut unitas naturæ et pacificus status. Transsumitur vero ab angelis et divinis potestatibus, quæ ad Deum, et ad invicem pacifice se habent; diffunditur vero per totam creaturam, cuius est decor tranquillitas: in nobis autem manet secundum animalium quidem per investigationem virtutum et communicationem, secundum corpus vero in membrorum et elementorum commensuratione, quorum alterum pulchritudo, alterum sagitas appellatur.

mento depositum, qui et renes et cor introspicit, A quemque nihil nostrarum rerum latet. Argumentum itaque presentiae sue vult hoc esse, quod illorum fluctuantes mentes cognoscit. Tunc, ut etiam aliter se viciisse mortem confirmet, atque humanam exuisse in se primo corruptionem, manus ostendit atque pedes, et clavorum foramina, atque ut tangant hortatur omnimodisque sibi persuadeant illud quod passum fuerat corpus, nunc resurrexisse. Nemo itaque resurrectionem calunniatur. Et quamvis audias in sacris Litteris dici : « Seminalitur corpus animale, surgit corpus spirituale »⁴⁴, ne idcirco neges humorum corporum ad incorruptibilitatem redditum. Nam sicut animale est quod animalibus seu carnibus cupiditatibus deditum est atque subjectum, ita spiritale est quod sancti Spiritus voluntatibus obsequitur. Nam post resurrectionem a mortuis, haud ulterius carnalium affectuum tempus erit, sed iners omnino futurus est peccati stimulus. Ipsum illud itaque quod in pulvrem abierat, immortalitate vestietur.

μέν τοι τὸ κατενεγθὲν εἰς τὴν γῆν, τὴν ἀφθαρσίαν

Ut ergo manifeste hoc discipuli cognoscerent, nempe illum esse, qui passus sepultusque, mox surrexerat, ostendit, ut jam dixi, pedes manusque. Quodque haudquaquam, ut ipsi putabant, spiritus esset, sed verum corpus, ut sibi persuadeant mandat dicens : « Quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere. » Umbra enim et spiritus et omnino phantasma, manus tactum sustinere nequirit. — Ergo, sicuti diximus, manus ostendens ac pedes discipulis Dominus, persuasit illis passum corpus resurrexisse. Atque ut iusuper magis adhuc firmam in lis efficeret hac de re fidem, postulavit edule aliquid. Oblata autem piscis assi parte, sumptiam spectantibus ipsis comedit. Id autem haud ob aliam causam fecit, nisi ut manifeste demonstraret, euidenter se esse qui resurrexerat a mortuis, et qui antea toto **443** incarnationis tempore cum eis manducaverat ac biberat, unaque cum illis, juxta prophetæ dictum⁴⁵, fuerat conversatus : atque ut cognoscerent, corpus quidem humanum alimonia hujusmodi egere, spiritum non item. Quis ergo, si modo fidelis esse velit et sanctorum evangelistarum testimonium absque hesitatione admittere, hereticas fabulas adhuc audiatur, vel phantasiastas toleretur? Vincit enī humanam inquisitionem et consuetudinem nobis rerum rationem potentia Christi. Comedit piscis partem, resurrectionis sua tempore; neque tamen quod hic consequi solet, in Christo consecutum est, ut incredulus aliquis cavillabitur, sciens ea quae per os intrant, prorsus etiam exire atque in secessum emitti⁴⁶. Id tamen fidelis quivis in memorem suam non admittet, sed Dei potentiae rei permettit.

τὸν τι λήψεται, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ δώσει τὸ πρᾶγμα (!).

⁴⁴ 1 Cor. xv, 44. ⁴⁵ Baruch 1, 18. ⁴⁶ Matth. xv, 17.

(1) Videsis hac super re S. Basili locum epistole a nobis editæ post Cyrilli commentarium in Psal-

A νατον καὶ τεθειμένον ἐν μνημείῳ, δι; καὶ νεφρούς ὅρδι καὶ καρδίαν, καὶ οὐκ ἀν αὐτὸν λέθοι· τῶν ἐν ἡμῖν οὐδέν. Σημείον οὖν δύρα ποιεῖται τὸ χρῆμα, τὸ εἰδέναι· φημὶ τὸν τῶν ἐν αὐτοῖς ἔννοιῶν θόρυβον. Πιστούμενος δὲ καὶ ἑτέρως, διτι καὶ νενίκηται θάνατος, καὶ ἀπεδύσατο τὴν φθορὰν ἡ ἀνθρώπου φύσις ὡς ἐν αὐτῷ καὶ πρώτη, δίκινοι τὰς χειράς τε καὶ τοὺς πόδας, καὶ τὰς διατρήσεις τῶν ἡλων, καὶ φηλαρψάν ἐπιτρέπει καὶ πληροφορεῖσθαι διὰ τρόπου παντὸς, διτι τὸ πεπονθός, ὡς ἔφη, ἐγήγερται σῶμα. Οὐκοῦν συκοφαντείτω μηδὲς τὴν ἀνάστασιν. Καν ἀκούσῃς τοῦ Ἱεροῦ Γράμματος λέγοντος κερὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· « Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν, ἐγέρεται σῶμα πνευματικὸν, » μη ἀνέλῃς τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομήν. Ήπειρ γάρ φυχικὸν ἔστι τὸ ταῖς φυχικαῖς ἥγουν σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις ἀκολουθοῦν καὶ ὑπεζευγμένον, οὕτω καὶ πνευματικὸν τὸ τοῖς τοῦ ἀγίου Πνεύματος θελήμασιν ὑποκείμενον. Μετὰ γάρ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, οὐκ ἔστιν ἔτι φιλοσοφίας καιρὸς, ἀλλὰ ἀπραχτήσει παντελῶς τῆς ἀμαρτίας τὸ κέντρον. Αὐτὸν ἕνδυσεται.

B (A f. 318, B f. 224, G f. 117 b) Ἰηταὶ τοῖνυν αὐτὸν τοῦτο εἰδεῖσθαι σφῶς οἱ μαθηταὶ, διτι αὐτὸς ἐκεῖνος ἔστιν ὁ παθὼν καὶ ταφεῖς καὶ ἀναστὰς, δείκνυσιν, ὡς ἔφη, πόδας τε καὶ χειράς. Καὶ διτι μη καθάπερ φοντο πνεῦμα μαλλόν ἔστιν, ἀλλὰ σῶμα κατὰ τὸ ἀληθὲς, πληροφορεῖσθαι προστάττει λέγων· « Καὶ Εἴδετε διτι πνεῦμα σάρκα καὶ δοτέα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. » Σακὰ γάρ καὶ πνεῦμα καὶ δίκητοις ἀπλῶς, οὐκ ἀν ὑπομείνη τὴν χειρὸς ἀφῆν. — (A f. 319, B f. 224, G f. 117 b) Ἄλλ᾽ ὅπερ ἐλέγομεν, δεῖξας τὰς χειράς καὶ τοὺς πόδας τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος, ἐπιληροφόρησεν αὐτοῖς, διτι τὸ παθὸν ἀνέστη σῶμα. Ἰηταὶ δὲ πρὸς τούτοις καὶ Εἴτι μεζόνως θρυμμένην αὐτοῖς ἐργάστηται τὴν ἐπὶ τούτῳ πίστιν, γῆτητε τι τῶν ἐδωδίμων· διπτοῦ δὲ ἰχθύος μέρος ἦν. Καὶ λαβὼν, κατεδήδοκεν ὁρώντων αὐτῶν τοῦτο γάρ διτι οὐδὲν ἔτερον ἐπράξειν, ἢ Ἰηταὶ δεῖξῃ σφῶς ὡς αὐτός ἔστιν ἀναστὰς; ἐκ νεκρῶν, διτι πρὸς τούτου καὶ περὶ πάντα τὸν καιρὸν τῆς οἰκουμείας συνεσθίων καὶ συμπίνων αὐτοῖς; καὶ συναναστρεψόμενος ἀνθρωπίνως κατὰ τὴν τοῦ προφήτου φωνήν. Ἰηταὶ οὖν εἰδεῖσθαι διτι σῶμα μὲν τὸ ἀνθρωπίνον, δέοτε διτι τὴν τοιδέδε τροφῆς, πνεῦμα δὲ οὐκέτι. Τίς οὖν δέκτων πιστὸς εἶναι, καὶ τῶν ἀγίων εὐχαγγελιστῶν τὴν μαρτυρίαν ἀναμφιδόλως δεχόμενος, Εἴτι πλασμάτων ἀκούσειεν αἵρετικῶν, Εἴτι δοκητιστῶν ἀνάσχοιτο; Νικᾶ γάρ ἀνθρωπίνην ἔξετασιν, καὶ τὴν ἐκ τῶν συντεθῶν πραγμάτων ἔννοιαν, ἢ τοῦ Χριστοῦ δύναμις. Εἴρηγεν ἰχθύος μέρος, διτι τὴν ἀνάστασιν· καὶ τὸ τῇ βρισκεῖσθαι ἀκολουθοῦν, οὐκέτι ἐπὶ Χριστοῦ τὴνολόγησεν, διπτοῦ ἀπιστοῦ διτι τις ἐπινήστιη, εἰδῶν, διτι τὰ εἰσιντα εἰς τὸ στόμα, πάντως ἐκχωροῦσι καὶ εἰς ἀρεδρῶνα βάλλονται. Ἄλλ᾽ οὐχ δ τε πιστὸς, εἰς ἔννοιαν τοιοῦ-

D τοῦ τι λήψεται, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ δώσει τὸ πρᾶγμα (!).

Τότε διηγοιξεν αὐτῶν τὸν νῦν, τοῦ συνιέραι Α

τραχάς, κ. τ. λ.

‘Α. f. 319 b) “Οτε τὸν λογισμὸν αὐτῶν, δι’ ὃν εἶπε, ήτ’ ὃν ἐψηλαρθῆθη, δι’ ὃν ἔφαγεν, εἰρήνευσε, τότε διῆνοιξε τὸν νοῦν τοῦ συνέδειν ὅτι οὗτος δέει παθεῖν κύτον, δῆλον δὲ ὅτι διὰ ξύλου σταυροῦ. Ἀποφέρει τοῖνυν τοὺς μαθητὰς ὁ Κύριος, εἰς ἀνάμνησιν ὃν ἔψη. Προσπήγγειλε γάρ αὐτοῖς τὰ ἐπὶ τῷ σταυρῷ πάθη, καθ’ ἡ φθάσαντες ἔφασαν οἱ προφῆται. Ἀνοίγνυσι δὲ καὶ τοὺς τῆς καρδίας αὐτῶν ὀφθαλμούς, ὅπερε συνιέναι τὰ πάλαι προειρημένα. — (Α. f. 320) Πνεύματος ἀγίου κάθεδον, διὸ καὶ Ιωάλ οἱ Θεοὶ προεπηγγείλατο, τοὺς μαθητὰς δὲ Σωτὴρ ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν ἐξ ὑψους δύναμιν, ἵν’ εἰλεν εὔσθενες καὶ ἀκαταγώνιστοι, καὶ δίχα παντὸς δέους διακηρύξειαν τοὺς ἀπανταχοῦ τὸ θείον μυστήριον. — (Π. f. 83) Λαβδοῦσι Β

Πνεύμα, λέγει· « Λάβετε Πνεύμα διγιον, » μετὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ φησιν· « Υμεῖς δὲ καθίσατε εἰς τὸν ιεροσόλυμα, καὶ παραμείνατε τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς, ἣν τὴν οὐκούνατε μου· διτοι· Ιωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὑδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσασθε ἐν Πνεύματι ἀγίῳ· οὐκέτι ὑδατι, Ἐλαθον γάρ, ἀλλὰ Πνεύματι ἀγίῳ· οὐκέτι πεισάγεις ὑδαρ τῷ ὑδατι, ἀλλὰ ἀναπληροῦ τὸ λείπον τῷ λειπομένῳ. — (Β. f. 22δ, C. f. 159 b, G. f. 119 b) Εὐλογήσας αὐτοὺς καὶ βραχὺν προειθών, ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανὸν, ἵνα σύνεδρος ἡ τῷ Πατρὶ καὶ μετὰ τῆς ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκός. Καὶ ταύτην τὴν ἐνεκαλύπτει τὴν δόδην ἐν ἀνθρωπείᾳ μορφῇ γεγονόντος ὁ Λόγος. « Ήξει δὲ πάλιν κατὰ κατρούς ἐν τῇ δόδῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, μετὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ πάραληψεται τὸν ίμᾶς μεθ’ ἑαυτοῦ. Δεξιολογήσωμεν τοῖνυν αὐτὸν τὸν ἐνανθρωπήσαντα δι’ ἡμᾶς Θεὸν Λόγον, τὸν ἐκουσίως παθόντα σαρκὶ, καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, καὶ λύσαντα τὴν φθοράν. Τὸν ἀναληφθέντα, καὶ μετὰ τοῦτο ἤσθντα μετὰ δόξης πολλῆς ἐπὶ τῷ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, καὶ ἀποδοῦντα ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Δι’ οὐ καὶ μεθ’ οὐ τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ τῇ δόξῃ καὶ τῷ κράτος σὸν Πνεύματι εἰς τοὺς αἰώνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

Cyrillus, homilia XXVIII in Lucam (1).

Etimasi igitur suam naturam Deus est, nihilominus factus homo, dicitur nomen accepisse a Patre quod est super omne nomen, ut et Deus crederetur ei omnium rex simul cum carne cui se copulavit. Passus autem nostri causa crucis supplicium, et

V. 45-51. Tunc aperuit illis mentem ut intelligerent Scripturas, etc.

Postquam cogitationes illorum per verba sua, per incautum, per esam, sedavit; tunc aperuit illis mentem ad intelligendum, sic se oportuisse pati, id est, in crucis ligno. Revocat itaque discipulis in memoriā Domini ea quae dixerat. Prænuntiaverat enim ipsis suam in cruce passionem, sicut antea jam prophetæ dixerant. Reserat ipsis etiam cordis oculos, ut præse vaticinia intelligent. — Spiritus sancti descendens, prout per Joachim Deus prænuntiaverat⁴⁹, promitti discipulis Servator, virtutemque ex alio, ut fortes fierent ac insuperabiles, et absque ullo metu ubique terrarum mysterium prædicarent. — Spiritum recepturis ait: « Accipite Spiritum sanctum⁵⁰, » nempe post resurrectionem; atque: « Vos autem, sedete Hierosolymis, et Patris præmissionem exspectate, quam ex me audistis⁵¹. Quia Joannes quidem baptizavit⁵² aqua; vos autem baptizabimini Spiritu sancto⁵³: » haud, inquam, aqua, id enim jam actum fuerat, sed Spiritu sancto. Non adit aquas aquam; sed quod deerat indigenti supplet. — Cum iis benedixisset, et paululum esset progressus, ferebatur in celum, ut cum unita etiam sibi carne Patri consessor fieret. Atque hanc nobis viam renovavit postquam humanam formam Verbum assumpsit. Redibit autem statuto tempore cum Patris sui gloria, et cum angelis, atque ad se nos recipiet. Glorificemus itaque eumidem qui propter nos est humanatus Deus Verbum, qui sponte carne passus est, resurrexit a mortuis, et corruptionem exterminavit; qui assunxit est, et postea reversurus cum gloria multa ad judicandos vivos ac mortuos et unicuique secundum opera sua retribuendum. Per quem et cum quo Patri Deo gloria ac potentia cum Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

mortis in suo corpore per resurrectionem destructa, ascendit ad Patrem.

Idem Cyrillus, homilia XLV.

Solius propria est excelsæ naturæ suscitandi mortuos facultas; sola haec possidet immortalitatem: ab ipsa vero quicunque ab inferis revocantur, motum vitamque mutuantur.

⁴⁸ Joel ii, 28. ⁴⁹ Ioah. xv, 22. ⁵⁰ Luc. xxiv, 49; Act. 1, 4. ⁵¹ Act. 1, 5.

μιος (a); multoqne magis Athanasii Corinthi archiepiscopi fragmentum quod dedimus in nostro volumine X, AA. class., p. 499-500. Eadem de re scribit etiam anonymous quidam in cod. G. f. 118, lisdem

prope ac Cyrillus verbis.

(1) Ex Severi libris adversus Julianum Bælicarnassensem (cod. Vat. Syriac.) ap. Maium, Bibl. nov. Patr., II, 456.

(a) Inter Opp. S. Basili, nostræ editionis tom. IV, epist. 366, Ad Urbicum. Edit. PATA.

INDEX RERUM ET VERBORUM

QUAE

IN CYRILLI COMMENTARIIS IN DUODECIM PROPHETAS MINORES INVENIUNTUR.

Revocatur Lector ad numeros typis crassioribus expressos.

A

Aaron thuribulo accepit et imposito thymiamate, stetit inter mortuos et vivos, et cessavit plaga, 71. Ad præmonstrandum Emmanuelem defectus, 566. Summi sacerdotii circumdatus ornamenti, et in Sancta sanctorum ingrediens, 566. Cum Maria de Mose detraxit, 566. Israelitis in solitudine vitulum couidavit, 566. A Deo defectus inter se et homines seqnester, 446.

Abdias propheta eodem seculo quo Joel vaticinatus, 534.

Abraham et posteri ejus Deo placuerunt, 28. Servient Deo viventi et vero, 16. Justitiae cultores, 16. In fide immobiles, 16.

Abraham sacrificatus Deo alium suum Isaac colligavit, 158. Abraham dixit ad Lot: *Nos sit iurgium inter me et te, et inter pastores meos ac pastores tuos, quia fratres sumus*, 259.

Achab rex Israel metuit Ader regem Syriae, 14. Percepit illi, quem Deus perdi jusserset, 14. Pro anima ejus ipse traditus est, 14. Conjugem habuit Jezebel, 18. Affectionat vineam Naboth, 18. Infando demonum cultui additus, 18. Ab Iehu cum filii et Jezebel occisus, 18. Figura ducum Israel, 121. Regnavit super Samaria et Israel, 249. Domum eburneum sibi excitavit, 286. Convocat quadrinientos pseudoprophetas, eosque consultit, 286. Jussit duci Michaeam prophetam in carcerem; mutat ornatum regium, 286. Casu inter cervicem et humeros sagitta saeculata, occidente sole, ex vulnere mortuus est, 286.

Achar de anathemate pretiosiora furatus, 47. Furti compertus, et peccatum confessus, 47. Lapidatus cum omnibus qua habebat, 47. Exponitur distortio seu persvio, 47.

Achar rex Hierosolymorum impius et idoloistra, 8. Filium suum per ignem transfert, 8. Novum altare construit, 9.

Achaz filius Joatham, 92. Per legatos numerata pecunia Teglatphasar ad sibi opitulandum impellit, 92 et 145. Reginavit super Judam, 181. Ambulavit in via regum Israel, 181. Adolevit incensum in excelsis, 181. Transtulit filium suum per ignem, 181. Pecunia Teglatphasar Assyrium conduxit, 236 et 391. Bello diuturniore hostem reprimere sequit, 236 et 391. Flagitosus, et exosus, et ob impietatem summa laborans infamia, 457. Traditus a Domino in manus regis Syriae, et in manus regis Israel, 457. Improbus et apostata, suorumque liberorum interfector, 458.

Adam in principio hominum naturam maledicto obnoxiam reddit, 95. Spirituali gratia prophetia non caret, priusquam divinum mandatum transgredereatur, 227. Naturae bonus praestans et insignis, 227.

Adama, urbs Sodomita, igne coelesti absumpta, 163.

Adamas nulla vi rumpi aut domari potest, 325. Ignis viigorem contempnere suetus, 325.

Ader rex Syria contra Israelitas expeditionem suscepit, 14. Tradidit illum Deus in manus Achab regis Israel, 14. Pepercit illi Achab, contra Dei mandatum, 14. Vicit tribus Israel, 19. Urbes Samariorum quamplurimas evicit, 19.

Adolescentuli sive impuberes in idolorum delubris degentes, 339.

Adrianus Judeorum nationem bello lassedit, 350.

Egyptii puniti aquis in sanguinem, et cinere seu pul-

vere in ciniphis commutatis, 23. Apim seu vitulum pro Deo colunt, 81. A Babylonis triumphati perierunt, 129. Equites sagittarii sive equestris militie gnari, mercede conducti, 191. Egyptus punita, regno a Cambyses Cyri filio subacto, 241. Ad occidentalem Iudeam respicit, 522. Regio pinguis et frumentifera, 401. Vastata a Senacherib, 401.

Emath, duæ urbes in regno Damasceno, ad orientem spectantes, 312. Alia latior et major, alia minor, 312. Emath Raba, id est, major et latior, 312. Nunc Antiochia dicitur, 312, 322. Amath minor et angustior, vicina et confinis, Epiphania Antiochi, 322, 323.

Agag rex Amalecitarum in Israelitas nefanda molitus, 13. Divina auctoritate damnatus, 13. A Samuele occisus, 13.

Ageb sonat Austrum, 361.

Aggeus propheta, 232.

Agiu duo quotidie immolati in sancto tabernaculo, 290.

Agrostis, nascitur in agris, inaratis præsertim et deserts, terram obviam et vicinam corripiens, 144.

Altare novum a rege Aehaz extrectum, 9. Unum victimarum in primo seu exteriore tabernaculo, alterum thymiamatis aereum in secundo et intimo tabernaculo, 210. Vitulorum, 341.

Amasias filius Joas, rex Juda, religiosus et justus vir, 150. Amasias sacerdos deorum in Bethel, accusavit Amos prophetam apud regem Jeroboam, 150. Prophetas dentes contrivit, 247. Incrpat Amos prophetam, 276. Formidabat ne excederet ipse sacerdotio, 327. Pseudopropheta, 328. Deorum aris assidet, 328. Partes et frustis victimarum colligit, 328.

Ammonites contra Israelem congregati, 236. Finitimi Judæi populi, 239. Uterum ferentes dissecuerunt, 262. Deum iridere ausi, 262. Diis falsis gratias agentes et victorialia carmina accinentes, 262. Subacti a Nabucho donosore, 262.

Amon filius Manassis, in regno successit, 281. Malo orvi malum ovum, 281. Vixit biennium tantum, 281.

Amorrhæi, barbara gens, sava et frequens, 270. Ab Israelitis consumpti, 270.

Amos pater Isaiae prophete, 247. Amos propheta Thœcita, 246. Ex pastore vates factus, 246. A filio Amasias sacerdotis interfactus, 247. Opilio, pastoritii moribus et institutiis educatus, 246. Vixit in solitudine Judeæ, 246. Natus in vico Thœcia, 246. Vir bonus et omnis aquilans amans, 246. Prophetavit in Bethel, 247. Caprarius, 328. Vitam rusticam, simplicem, et omnis maleficium experient degens, 329. Virtu pertenui se sustentans, 329. A Deo propheta factus, 329. Contempta stoliditate Amasiae, imprecationem in illum contortauit, 328.

Ananias falsus propheta, sermonibus Jeremias refragatur, 175. Ananias discipulus Christi, 229. Visionem super Paulo vidit, cum Damascum ille venit, 229. Fide fortis, habitu strenuus, spirituali labore infractus, 229.

Angelus una nocte centum octoginta quinque milia cedit, 24, 151, 323, 435. Angelus loquens in prophetis, sermo Dei, 10. Angeli administrari, 52, 65. Angelorum natura omnes opes suas a Deo consecuta, 65. Sanctissimum angelorum caterva legi justitiae Deli subditæ, 299, 260. Dicuntur colum incoleant, 345. Angeli venerantur Sodomitam, ignibus incensari scelestos, 305. Angelus lo-

quebatur Moysi in monte Sina, 310. Angeli per scalam a terra usque in coelum pertingentem ascendentis et descendentes, 343. Deseruerunt Samariam, 397.

Anima hominis ad descindendum a probitate perquam prona, 33. Cum celestis gratiae munimentum abjecerit, facilissime a Satana capitur, 34. Anima peccatrix mulieri improba comparatur, 44. Anima quae peccaverit, ipsa morietur, 254.

Animus hominis divinis sermonibus nutritur, 292.

Annus septimus, annus remissionis, 533.

Antiochia urbs ab Antiocho Epiphane nominata, 313.

Antiochus cognomento Illustris, 201. In Judeam profectus, templum incendit, 201. Iudeos omnes patria instituta negligere compulit, 201. Antiochus cognomento Epiphanes, 313. Urbes duas in regno Damasceno, alteram Antiochiam, alteram Epiphiani nominavit, 313. Antiochus Iudeorum nationem bello laceravit, 350.

Apis, seu vitulus, Aegyptiorum deus, 81, 87. Luna filius et Solis nepos creditus, 87. Forma lunae signum in fronte habebat, 87, 143.

Apostoli per Evangelium filios in Christo generant, 23. Confitebantur a Deo se vocari, 243. Testes gloriae Christi tota terrarum orbe, 346.

Apum examina circumvoicitantia dulce et charum mel coniuncti, 352, 367.

Aqua in sanguinem commutata, puntiendis Aegyptiis, 23. Aqua in Scripturis multitudine sive doctrina, 101, 1, 5. De fontibus Salvatoris, 213. Aqua vivens sacri baptismatis, 224.

Aquila grandis, magnarum alarum, longo membrorum ductu, et plena plumis, 199. Assur principem terrae Babylonias subsignificat, 199.

Arabes finitimi Iudeorum populi, 239.

Aras sub querco et populo excitatae nymphis Hamadryadibus, 76. Aras risis, 217.

Ararat montes, supra quos arca regnabat, 412.

Arbores in silvis moriuntur, 270.

Areadum regio et urbes precipue, 129, 130.

Archangelus missus a Deo, cum tuba, 241.

Artaxerxes rex Persarum, 253.

Asa regnabit super Jerusalem, 457. Denuntiavit universo Iudea ad Enacim, ut tolirent lapides Rama, etc., et aedificavit in eis circa colum Benjamini, et specuam, 457.

Ascalonitas Samariam et regnum Iudea foede lacerarunt, 249. Iduma orum adjutores et militiae socii, 257.

Ascalonitas Idumeorum adjutores, et militiae socii, 356.

Asini caput quinquaginta siclis emptum, 200.

Assur, princeps hujus mundi, 161. Assur, princeps terrae Babyloniae, 198. Eximia quæque ex Israel diripi, domumque aevit, 198.

Assyriorum centum octoginta quinque millia una nocte ab angelo cesa, 24. Implacabilis ira, 184. Assyriorum populi intractabiles, 183. Catutis in silvis sive saltibus comparantur, 185. Locustis similes, 215, 216, 221. Ad orientem siti, 222. Damascum incendunt, 250. Alienigenarum populorum ferro ignique vastarunt, 250. Assyriorum, hoc est Persarum, regio, 280. Assyrii cum copiis Israelem incurserunt, et latronum more divexarunt, 284. Equis comparantur, 321. Conterunt Israelites, 322. In manu Persarum et Medorum traditi sunt, 463.

Astarte abominatione Sidoniorum, 3, 78. Aphrodite, sive Venus nominita, 78.

Avaritia, idololatria, 502.

Aucupes passerculus arboribus insidentes niro artificio dejiciunt, 277.

Audacia, tutamen cordis, 184.

Augustus Caesar, 73.

Aves quadam, climatis sui hiemem non ferentes, aliena petunt, et sine magistro quid sibi expediat, neverunt, 137.

Auster ventus, aquarum venas sub terris astringit, 189.

Azael rex Syriae, vincit tribus Israel, 19. Urbes Samariae quæplurimæ evertit, 19. In valle Jezreel Israelem debellavit, 22, 200. Jerusalem hostiiliter adortus, 250. Civitates munitas succendit igne, 255. Parvulos alisit, et prægnantes divisit, 255.

Azarias, qui et Ozias, rex Israel, 7. Ad functionem sacram sibi nequitum convenientem aspiravit, 7. Punitus a Deo lepra, 7. Azarias, qui et Zacharias, filius Jero-boam, 7. Israëlis regnum tenuit mensibus sex, 7. Domesticus suis traditus est jugulandus, 7. Idololatria, 19. Regnabit in Samaria, 391. Azarias sive Ozias gentibus festissimus, 251. Vir pius, et virtutis studiosus, 251. In superbiam morbum incidit, 251. Ausus est Deo thymianam offerre, 251. Lepra aspersus, 251. Hierosolymis amauda-

tus, 251. Potens, fortis ac strenuus, 251.

Azotii Samariam et regnum Iudea foede lacerarunt, 249. Idumeorum adjutores, et militiae socii, 250. Urbes Salomonis everterunt, 256. Israelem incurserunt, et latronum more divexarunt, 284. Azotus Iudeæ vicina et confinibus, 280.

B

Baal idolum filiorum Ammon, 3. Baalim idola significat, 50.

Baasa regnabit super Samariam, 457. Ascendit in Iudam, et aedificavit Rama, 457. Desuit aedificare Rama, hostibus se opponens, 457.

Babylon a Cyro Cambyses filio subacta, 29, 163, 294. Confusionem interpretantur, 432. Immitis, et iuslatrix, et arrogans civitas, 461, 463.

Babylonii non permittebant legem sanctas in divino cultu ceremonias, 41. Frugum copiam more bestiarum devorant, 45. Per bestias et volucres oblique significati, 50. Samariam vastant, 129. Hierosolymam evertunt, 129. In Aegyptios movent, ac nullo negotio de illis triumphant, 129. Filii aquarum, 163. Piscibus timidest haud absimiles, 165. Omnia vastant, 210. Cladem elade cumulant, 210. Crudeles, 221. Aquiloni vicinorem regionem, et ad orientem positam habitantes, 225. More militari letum in victoria vociferantes, 262. Nudi prævalent armatis, 274. Ferro consumunt Ephraim, 524. Plurimas urbes in Samaria igne succenderunt, 324. Iudeam subjungunt, eamque depopulantur, 359. Patria sua reiecta Hierosolyma invadunt, 361. Una cum incolis urbes inflamarunt, 443. Suæ ipsorum facultati victorian attribuebant, et contra Dei gloriam superbe se efferebant, 462.

Bæthel, campus yanorum, hoc est, idolorum, 255. Urbs magnopere ad impietatem detorta, 299.

Balaam adversum Israel vaticinium tentabat, 75. Ariolus et augur, 447. A rege Moabitarum Balaam mercede conductus, 447.

Balaam, filius Sephor, jubet vaticinari Balaam, 75. Moabitarum rex execrabilis, 447. Balaam ariolum et augurum mercede conduxit, ut Israelli male precaretur, 447.

Basanitis regio, ubere glebas secunda et floridas, 287, 468. Confusio redditur, 469.

Beelphégor idem qui Priapus, a feminis et eviratis cultus, 77. Femineis ululatibus, et cymbalis, et facibus, 77. Idolum Chanauæorum, 81. Forma turpissima, 157, 326.

Bel, idum Babyloniæ, 50.

Benadab filius Ader rex Syriae obsedit Samariam, 249. Damasci rex, 250. Socios expeditionis sibi asciunt tringit duos reges sive duces, 250. Agrotat, 255. Benadab rex Syriae sublatio Israele, urbes Samariæ quam plurimas evertit, 19.

Benjamin et Judas non defecerunt aliis tribubus desificantibus, 5. Sacrificabant in templo, 5. Sacrificabant idolis, 5.

Benjamita principio ceteris tribubus superiores, postmodum ab hisdem universi detentur, 457.

Bersabee urbs in extremis Iudeæ finibus posita, 310. Ab austro versus mare regionem velut delinens, 310.

Bestie agri, hostes Iudeorum, 50. Bestia feros et immites significat, 66.

Bethel, dominus Dei, 79. Domus vituli, 144, 171. Bethel redditus dominus Dei, 171.

Bethleem civitas tribus Iudea, 134. Domus Ephrata, 453. Oppidulum sive vicus regionis Ephrata, undique oriundi Jesse, David et beata Virgo, 453.

Blasphemans Aegyptiæ filius, lapidibus obrutus, 319.

Bruchus insectum, 530. Multum teræ vi magna cooperit, 330.

C

Cain homicida et mendax, sicut et pater ejus, 420.

Cambyses Cyri filius regnum subegit, 241.

Carmelus mons Iudeæ, in quo Elias Thesbitæ habuit, 253. Circumcisionis agitio redditur, 69.

Chalanee sub regno Persico hodie vocatur Lysippa, 313.

Chamos idolum Moab, 3, 131.

Chananei, confines Iudeorum sclerati et idololatriæ, 81. Athei et impii, 173. Alienigenæ et propter impietas infames, 174.

Charitas multorum refrigescet, 222. Legis plenitudinem complectitur, 302. Proximo nihil documenti parat, 334.

Charan urbs parva, et propinquissima Damasco, incolas habens bellicosissimos, 265.

Chiram Tyrorum rex Davidi charissimus, 238. A Salomonē dilectus, 238. Adjuvat Salomonem in omnibus, 238. Munera plurima Salomoni mittit, 238.

Christus cum publicanis et perceptoribus accubuit, ut medicus, 15. Reversus est semen Dei, 20. Christi sanguis vindicatus ex tota Israel, 22. Christus resurgens contrivit arcus, 23. Appellatur David, apud Ezechielem, 29. Christi adventus duplex, 30. Redditionis uniuersique secundum opera sua, 47. Mediator Dei et hominum, 53. Pax nostra, 53. Veritas et misericordia, 63. Scientia, 69. Resurrexit tertia die secundum Scripturas, 91. Est nobis omnis boni plenitudo, 96. In ligno principatus et potestates, affixus illi contra nos chirographo, triumphavit, 187. Dedit semetipsum redemptionem pro omnibus, 187. Futura sanctus discipulis proununtiat, 187. Diabolus tyrranidem evertit, 187. Vento austro et aeti comparatur, 189. Vitam omnibus proposuit, 189. Vinum Libani et iherus, 194. Nepos noster, 205. Spousus celestis, 205. Daemonum catervas inferno conclusit, 225. Omne animi oblectamentum, 224. Christus Salvator noster, 225. Mirabilium effector, 225. Majora quam dici aut sperari possint, diligentibus se donat, 225. Remittens crimina et os peccati obturans, 227. Secundus Adam, 227. Generis nostri primitis secunda, 227. Expectatio gentium, 229. Dans cuicunque secundum opera sua, 230. In resurrectione humani generis velut ex Sion clamabit, 241. Fons de domo Domini egrediens, 244. torreus et fons vita, 244. Christus Jesus Dominus noster, 268. Iudeorum institores increpuit, qui animalia in templum adducerent, 268. Dedit nobis calcare super serpentes, 271. Evertit inimicos, et robustiores subjicit, 271. Christus, uictus in regnum seu ad regnandum, 296. Christus in nobis est per spiritum, 307. Emmanuel dicitur, 326. Insertus in nobis a Deo Patre ut I-pis adamas, 326. Diabolus tyrannidem evertit, 326. Hortatus est egentibus succurrere, et facultates distribuere, 357. A Phariseis et Scribis de risis, 337. Fons vite, 341. Finis legis et prophetarum, 342. Deus de Deo, 346. Precursor pro nobis ad Patrem ascendit, 316. Initavit nobis viam novam et viventem, 316. Mundum ei diaboli potestate exemit, 353. Dux et princeps panegyricæ nostræ celebratus, 353. Magna tuba ab Isaia appellatur, 366. Volens mortem sustinuit, 366. Mansit in corde terra dies tres, et noctes totidem, 366. Ante constitutionem mundi ad universi reparationem decretus et destinatus, 367. Cum doctrina sua opera admiranda coniugebat, 368. Spoliato inferno afflatus est spiritus ibidem constitutus, 381. Secundum divinitatis naturam implet omnia, 393. Lumen lumen, 419. Unus magister noster, 429. Pastor ille bonus, qui in hortis et liliis nos pascit, 436. Pax nostra, 437. Samaritanorum obsequendi promptitudinem, quasi propria et sibi accommodatam alimoniam ducebat, 441. Ecclesiæ firmamentum, basis immobilia, et perpetua securitas, 461. Dei et Patris justitia, 464.

Cinches e cinere seu pulvere, 23.

Cocca cum vinaceis seu uvis pussis, oblata diis alienis, 59.

Confessiones sunt voluntaria secundum legem, quæ quis sponte offert Deo, 290.

Cor Deo sperendum, 219. Ager, hortus, vinea, 232.

Corinthii a tradito illis sancto manu lato recedere, et imperite aliter docere solitus adhaerere voluit, 314.

Creatura Deo cooperatur, et dominantis auctoritatem comitatur, 23. Contumeliose habitum intuens Creatorem, quodammodo luxit, 230.

Cruce triumphatur adversiorum catervæ, et malignæ potestates evertuntur, 23. Crucis pretiosissima imago et typus fuit lignum a Deo Mosi osteneatum et in aquas amarae immisum, 347.

Cyrene valde cœrita, et in alto posita, 348. Velut in sinu profundo jacet, 348.

Cyro regante, templum Hierosolymitanum rededicationem, 5, 350, 460. Cyrus Cambyses filius, Babylone subacta, Persarum imperium adeptus, 29. Domum redire Iudeos una cum variis sacris jussit, 291, 123, 141, 163, 231, 232, 291, 460, 463.

D

Dæmones apostolæ, 36. Perversi ac pestilentes amatores sunt, 36. Rogabant Christum ne iuberet eos abiire in abyssum, 393, 471.

Damasceni contra Israelem congregati, 256. Antesignani, 256. Crudeliter et inmaniter tractarunt Israelitas, 255.

Damascus Syrie metropolis, 9. Expugnatur a Teglathphalasar, 93, 145. Restituta, 231. Contrivit incolas Gassad, 234. Capta et translatata, 236, 281, 391, 458.

Dan tribus quærebant sibi possessionem ad habitatandum, 154. Considerant et occupant terram Laïsa, 154. Urheui Dan sedificant, ibique idolum collocant, 154. Sculptile ex domo Michæ sublatum colunt, 156. Dan, urbs Samaritanum illustris, 5. In extremis Judeæ unibus posita, zib austro versus mare regionem relut desiniebat, 340.

David, hoc est Christus, secu dum carnem ex seminæ David, 62. David sapiens, 302. Oriundus ex Bethleem, 453.

Decem tribus cum dimidia, alienata regno Roboam, 5. Dupliciter defecerunt, et ab Hierosolymis, et a Deo, 5. Post captivitatem redierunt Hierosolymam, 5. Apud Medos et Persas semper remanserunt, 121.

Denarius numerus perfectissimus, symbolum perfectio-nis, 61.

Deutes cum obstupuerunt, imbecilliores flunt quæ-ut mandere quipiam, et cibum commolare queant, 292.

Deus vel unum iustum pro tota civitate orantem non despici, 28. Beneficiis nos veluti convestit, et supernis auxiliis mentem et cor obumbrat, 36. Omnis mansuetudinis fons et origo, 59. Sapientiam et orationem homini impertivit, 39. Iuverandus per ea quæ ab ipso habemus, 39. Omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire, 59. Omnis mansuetudinis et fons et origo, 70. Mentis nostræ gubernacula, 73. Deo quodam premente, contra nisi nemo potest, 93. Patiens, longanimis et multum misericors, 115. Dator et largitor omnium ubertatis, 128. Quasi homo cum Jacob lucratus, 153. Dormienti et excitato comparatus, 156. Omnem creaturam supergreditur, 164. Natura bonus et misericors, cogitur quorundam sceleribus ad indignationem se convertere, 166. Glorificat diligenter se, 171. Omnis nostra felicitatis auctor, 183. Comparatur medico, 171. Seipsum bestiis comparat, 184. Longanimis, et multæ misericordia, et verax, 210. Servat quos vult, et malorum immunes reddit, 213. Mala potissimum infligit, 217. Deus Dominus, et luxuit nobis, 227. Deus universorum in templo antiquitus celebatur, 233. Habitat in cordibus nostris per spiritum, 242. Intuetur etiam quæ in tenebris flunt, 269. Præsens aspicit quæ in Ecclesia præcipue a nobis flunt, 269. Natura sua multo mansuetissimus, 273. Dominus virtutum, 274. Leonem imitatur, 277. Aucupi et laqueo se assimilat, 278. Instar aucupis superbos dejicit, 176. Velut laqueo rapto suffocare solitus qui more vulpium aut milii negotiis mundanis leuaciter inherebat, 177. Principio mittus punit peccatores, 291. Ex parvis dolorem non sentientes, adhuc acerbioribus plagiis onerat, 293. Deus omnia cognoscens, 294. Deus Israel, natura et veritate est, 293. Universorum fabricator, 296. Rerum humanarum gubernator, 296. Omni altitudine et omni excellentia superior, 298. Omnis creatura administrator, 296. Vivificus, salvator potis, 298. Omnipotens, 300. Supernorum spirituum rex et legislator, 300. Dominae elementis, et ad suum arbitrium, rerum naturam inclinans, 300. Superbus resistit, 300. Arrogantem, et inobedientem, et contumacem, hostis loco ducit, 300. Quandiu verbis tantum castigat, videtur quodam modo non adesse, 303. Per semetipsum jurat, 317. Medicus spirituum, 386. Cœlum et terram, et quæ infra terram sunt, implet, 393. Motu quodam modo subiit mutationis expers, 393. Deus amandus ex tota anima, et toto corde, 394.

Dies magnus Christi duplicitis adventus, 50. Dies juventutis, regeneratio per legem, 49. Dies tempus incarnationis Unigeniti, 49. Dies, vocationi conveniens tempus, 61. Dies Domini qua iræ ejus satisficeri oportet, 210. Dies supplicij, 306.

Dilectio est legis plenitudo, 172. Proximo malum non operatur, 172.

Dina Jacob seu Israelis filia, 103, 107.

Discipuli ex omnibus cum delectu vocati, 230. Flagellati sunt, 420. Cœsti gaudebant, 420. Sciebant Christo compassos, etiam cum illo regnarios, 13.

Divinitatio per virgas, Chaldaice curiositatis inventum, 73.

Divinitas nullo loco includitur ac definitur, 93.

Divinitas injuste congregata evonmentur, 173.

Domus Dei, domus orationis vocabitur, 268. Domus eburnea regis Achab, 286. Domus magna et parva Ephraim et Judis, 320.

Draco si percūtatur, tum deum eju'at, ut in periculo, doloremque suum cauda terram verberando declarat, nec mediocrem clamorem emittit, 399.

E

Ecclesia ex gentibus congregata, 46. Sacrum et divi-num oritur, 124. In umbra Salvatoris sedit, 193. Sposa a

Libano, columba, pulchra, 203. Tollit crucem suam, et Christum sequitur, 203. Nova Jerusalem, 253. Suorum cultorum curam gerit, et hostibus superiores facit, 242. Intellectualis Jerusalem, 242. Torrenti juncorum comparata, 244. Ecclesia Christi multa sanctorum capitum continent, 332. Sancta, 360. Domus et urbs Dei sanctissimi, 560. Civitas et domus Christi, 595. Cum Graecorum dogmatis comparata, 424. Civitas Dei, quasi quædam tellus et regio sanctificatorum, 438.

Edom unde Idumæi postea ex ipso nominati, 261. Ab amore mutuo alienus, 260. Odii in fratres perquam reus, 260. Deo invitus, 261. Edom, hoc est terrenus, 351.

Elamitæ Samariam et regnum Juda sude lacerarunt, 218.

Eliacim Josia genitus, Hierosolymis regnavit, 282. A Nabuchodonosor in servitutem redactus, 282.

Elias propheta, milios prophetarum Basal interfecit, 14, 97. Thesbes, 253. In monte Carmeli habitavit, 233. Elias homo erat, similis nobis, passibilis, et oravit, et nou pluit annos tres, et menses sex, 292.

Eliphaz filius Esau, 153. Eius filius Thæman, 153.

Eliseus propheta Iehu regem super Israel unxit, 18, 97. Venit Damascum, 253. Occurrens Azaeli levit, 253. Arcersitus a regibus Israel Juda et Edom, 263. Elias discipulus, 329.

Emanuel illuxit, regno Israel sublatu, 22. Per Jesrael, id est, Dei semen, intelligitur, 25. Virgineus sponsus, 205. Flos campi, 323. Interpretatur, nobiscum Deus, 326. Homo in terris versatus, 337.

Emmor filius Sichem in Sicimis, 104.

Enacim oppidum in extremis Judæe finibus ante solitudinem, 400. Versus austrum, 400. Moabitarum et Idumæorum sacra colens, 400.

Ephod sonat liberatio, 135.

Ephraim et Manasse, pro una tribu reputabantur, 5. Ephraim nominantes prophetæ. Samaritas intelligunt, 5. Accipit item pro regia in Samaria tribu, 106. Pro universo Israele, 158. Relicta patria tellure sua, Ægyptum pro patria habuit, 168. Subjectus ipsi Assur, et peregrino sceptro cervicem supposuit, 168. Captus, et subditus factus osoribus suis, 168. Lapsus in apostasiam, oblitus est Dei, 164. Percussus a Deo, 172. Chananasis alienigenis similis, 173. Modis omnibus ad divitias corradendas incubuit, 173. Vocatione Chanaan, propter impietatem, 174. Domus Joseph, 293. Israel appellatur, 299. Decem tribus significat, 303. Ephraim ex Joseph procreatus, 303. Ephraim populosus, utpote decem tribibus constans, 320. Per magnam et innumerabilem multitudinem abyssus nominatur, 321.

Epiphania, urbs, ab Antiocho Epiphane nominata, 513.

Equus animal ad notitiam decentia et naturæ suæ convenientiem scientiam suscipienda promptum, 317. Equi quasi cogitato, et prudenter, et scienter binnientes, 317. Insignibus phaleris ornati, propemodum inflantur animis, cum se honorabilem et spectatum sessorem habere sentiunt, 317. Superbum animal, et ad corsum aptissimum, 321. Conspectis equabus nature stimulis incitatur, 321.

Eruga ex ore sub auroram cadente generari incipit, 388.

Erythræum pelagus, per quod navigatio recte instituitur ad gentes Iudeas, 369.

Esau olio habitus a Deo, 169. Frater Jacob, 383. Fuit animo non bono, sed hostili in Jacob, 239. Fratrem complexus et osculatus, 239. Idulum lenti quæsivit, 260. Vocatum est nomen eius I'dom, 260. Pro una esca vendidit primogenitu sua, 260. Veterem impietatem suam depositum, 261. Revertentem e Mesopotamia Jacob cum lacrymis osculatus est, 261. Hirsutus, et pilis undique copertus, 553.

Esavite Esau posteri, 261. Difficiles et asperi, 261. Cum vicini gentibus pacis et concordia fiedis injerunt, 358. Germani amici, et conjurati, et commilitones Israelitarum, 558.

Ezdras pauca quædam suis temporibus gerenda prædictit, 252. Historiam conscripsit, 252. Veste concissa Israelitas luget, 272.

Evangelica præcepta spiritualem unionem sive copulationem continent, 52.

Excelsa, hoc est, templo in montibus et collibus, 122. Ezechias filius Achaz rex Juda in Jerusalem, 9. Pius, et justitiae studiosissimus, 9. Excelsa insipavit, et lucos succidit, 9. Zelo divino prædixit, et Deo charus, 150. Ablatis et medio Babylonis regnavit, 223. Mœstissimus, 556. Ad Isaiam ire jussit, 536. Mortuus, 433.

Ezheriel propheta in stercore humano panes sibi facere iussus, 22. Stercora boum accipit pro humanis, 22. No-

dere parietem iussus vidit omnia idola Israel depicta in parietibus, 29. Ductus Jerusalem in visione Dei, 86. Vidit sex viros missos contra Jerusalem cum securibus, 83. Mutus factus, 227.

F

Fames philostorgiam aliquo inexpugnabilem neglige cogit, 24. Fames audiendi verbum Domini, 33, 227. Fames a locusta invehendis, 214. Fames sœva in Samaria, ut caput asini multis denariis venderetur, 292.

Festi dies in gratiam vitulorum instituti, 108.

Ficus dulcedinis symbolum, 43.

Fidelis unusquisque templum Dei, sive altare, 312.

Filiæ Christi per Evangelium generati, 23. Filii formationis, quasi intelligentia percipitur, 35. Filii lucis et filii diei, 23. Filii iræ, 51. Filii Juda sancti, 215. Filii confessionis, 245.

Finis laborum gloria et voluptas, 401.

Fluvius pacis Dominus noster, 241.

Fons de domo Domini egrediens Christus, 241. Fons vita Christus, 244. Fons vivus, ex Deo Patre Filius, 292. Fontes aquarum incorruptibilium, scripta sanctorum apostolorum, 271.

Fornicatio spiritualis, 73, 109.

Fruges e sacris focis exsilientes, 75.

Frumentum typus vite, 65.

G

Gaba oppidum Benjamitarum, quod interpretatur collis, 135. Edita et in colle ac specula sita, 436. Gaba, idem, 456.

Galaad civitas trans Jordanem a sacerdotibus habitata, 101. Primitiæ captarum urbium, 103. Civitas operans vana, hoc est Idola, 176. A Phula vel Teglatphala rege Assyriorum subacta, 176.

Galaad oppidum in conditibus Palestinae situm, 231. A Syris occupatum, funditusque perditum, 231.

Galaaditis, locus, plurimam et latam pabuli copiam pecudibus subministrans, et varietate herbarum undique abundans, 468. Mutatio Testimenti redditur, 430.

Galgal mons in Moah, 447. Galgal urbs; in qua infandum in modum superstitioni statuarum cultus vigebant, 140, 175.

Galgal urbs Samaritarum illustris, 5. Urbs trans Jordanem, ad apostasiam etiam atque etiam propensa, 289, 299.

Gaza urbs Philistihim, quæ hodie Palestina est, 236. Gazei Idumæorum adiutores et militiæ socii, 256. Urbes Salomonis everterunt, 237.

Gedeon alio nomine dictus Hierobaal, 151. Noctu clam aram Beal destruxit et lucum ejus succidit, 153.

Gentes ante Christi adventum, a feris et reptilibus venenatis paulum discrepantes, 43. Legem divinam non habebant, 264.

Gerara, Philistihim sive Palestinae urbs, 299. Ad putatum juramenti denominata, 299. Urbs magnopere ad impietatem detorta, 299.

Ge gesæi finitimi Iudeæ populi, 239. Pugnantibus adversum eos Israelitis consumpti, 270.

Gergeseni Samariam et regnum Juda sude lacerarunt, 218.

Geth in Copher, oppidum Iudeæ seu vicus, 364. Geth quæ alienigenarum dicitur, 236. Urbs Palestinae primaria illis temporibus, 313. Habitata ab Enacim et qui vocabantur Phi. istihi, 313. Philisthaorm, 313, 401.

Gethæ finitimi Iudeæ populi, 239. Dei gloriam ludibrio habent, 404.

Gladiti conversi in vomeres, et lanceæ in falces, 51. Gladius spiritus, verbum Dei, 161.

Gog rex, 323. Sennacherib, 323. Assyrii, 324, 330.

Gomer, typus anime, quæ sibi vitam in honestam ac turpem delegit, 12. Laqueus erat mortis et jona inferni, 16. Honesta liberorum parens effecta, 16. Gomer, toruinae Iudeorum Synagoga, 24.

Græca philosophia, 236. Supersticio, 258. Dogmata, 484.

Græci daemoniibus ascrivent divina beneficia, 39. Eloquentia sua facultatem demotum honoribus celebrandis largiuntur, 39. Falsa opinione sapientia supercilium tollentes, 237. Graecorum leges, 238. Sapientia, 313. Fabule, 313, 375, 376. Graeci marii imperium penes quemdam Neptuanum esse tradunt, 375. Lapidés et ligna, et ipsam creaturam adorari oportere stolidissime docent, 424.

Grandine horribili puniti Egyptii, 25.

Gratia a Judæis ad gentes transiit, 26. Gratia eustatis munimentum animis, 54.

H

Habacuc propheta, 516.

Hæretici beneficia a Deo præstita immundis demonibus ascribunt, 39. Deo exosa et impia turba, 39. Simpliorum mentes pervertunt, et laqueos ad perdendos homines parant, 39. A crudelibus feris parum disperant, Tacent impietatem, et comedent mendacem fructum, 154. Adversus Unigeniti gloriam nugantur, 226. Ob involuta fallaciarum inventa existimantes se esse aliquid, 237. Simpliciorum quosdam a recta et incupita fide avertunt, 237. Impostura laqueis irretitos a flibus veritatis abripiunt quam longissime, 238. Adversus Unigeniti gloriam mentientes, 307. Non fragrantia spiritus, sed verius como, ebrium gestant mitem, 307. Sermonem veritatis oppugnant, 313.

Hæci civitatis incolæ non paucos ex Israel cedunt, 47.

Hebrææ mulieres maritos suos falsorum deorum nominibus appellabant, 50.

Hercules Alcmenæ et Jovis filius, 376. Devoratus a ceto, 376. Redditus tamen, capite duxat pilis nudato, 576. Trivesperus, sū trām noctium, 576.

Herodes Antipatri filius Ascalonites Judææ Christo nato præfuit, 22.

Hevei, pugnabitibus adversum eos Israelitæ, consumpi, 270.

Hierosolymis tantum licebat sacrificare, 28. Hierosolyma a Babylonio capta, 149, 200. Ad austrum solitudinem longam habet, 222. Prima occidit Dominum, 231. Hierosolyma terra motu contremuit, 251. Inter Judææ civitates nobilior et illustrior, 253. Carmeli vertex appellata, 253. Urbs insignis et nominalis, 261. Judæorum mater, 266. Occupata a Nabuchodonosore, totaque ferro vastata, 282, 294, 353. Hierosolymitanæ immolabant Basil in excelsis, 307. Mihiæ calli offerebant libamina, 307. Ne legis reverentiam cordi habere, et contendere sacrificia offerre, et festos dies agere simulabant, 307. Spreverunt Sion, 311. Tanto meroe consternati, ut mox una se cum Samaritanis perituros exspectarent, 336.

Hircus de capris pro peccato mactabatur, 71.

Hordænum eibis pecudibus conveniens, 61.

Humiliæ, ad obediendum promptus, a Deo in primis dilectus, 48.

I

Icterus, morbus arquatus, seu regius, 592

Idola Baalim ex lapide confecta, 19

Idolatria Deo exosa, 326. E medio sublata, 326.

Idumæa redacta in solitudinem, 244. Israelitæ ñon ita, 353. Ab Israelitæ ferro ignique vastata, 358. Australis, et australiæ Judææ partem habitantibus vicinia et confinie, 361.

Idumæi contra Israelem congregati, 256. Finitimi Judææ populi, 259. Samariam et regnum Juda iudei lacebant, 249. Propagati e sanguine Esau, 256. Israelitarum perpetuo inimici, 256. Fratres Israelitarum, 259. Ex Edom nominati, 260. Semper stolidi et improbi, 260. Esau posteri, 354. Et vicini Judæorum, 353. Invidia stimulati, 355. Barbaros vicinos sibi ascriventes, manus conserunt, 355. In valle Josaphat occubuerunt ac perirent, 355. Atrocis quam alienigenæ Israelitas vexarunt, 355. Irridentur et deluduntur, 357. Idolorum cultibus impliciti, 358. Fratrum ærumnis insultant, et immanitate Babyloniorum parum cedunt, 359. Sævi, et ab omni sensu misericordie remoti, 359.

Ignifer olim antecedebat exercitum, lauro coronatus, faciem gestans seu præferens, 561.

Impiis non est gaudium, 41. Vermis semipiternus reservatur, 41. Radiculus de terra peribunt, 47.

Indi et eorum regiones imprimis australes, 362. Vocabulo Tharsis indicatur, 369. Indicum mare, 222, 216.

Inebriari turpissimum est, et summopere a lege condemnatur, 270.

Infans in utero humor naturali innatæ, 376. In ventre prægnantis velut sepultus, respirare non potest, vivit nibilominus, 376. Infantes frequenter sine causa dolent, et in rebus exiguis plorant largiter, 387. Non nunquam re parva demulsi gaudent, repenteque a tristitia ad lætitiam prosluit, 387.

Ingratus est simili blasphemæ, 159, 183. Ingrati animi crimen infanum, 321.

Initiati hieromystæ Beelphegor, 77. Cum feminis uulnibus, cymbalis et facibus circumserbant, 77.

Inobedientem vocis Domini leo percudit, 14. Inobedientia defendi a crimine non potest, 14.

Ira aversiones sequitur omnino, et quodammodo comitatur, 263.

Isaïas propheta saccum de lumbis suis solvit, nudusque et discalceatus Jerusalem obvihil, 14. Futura captiuitatis habitum Israelitæ demonstravit, 16. Iesus a Deo nudus et discalceatus Hierosolymam obire, 399. Christum ad salutarem passionem euntem oculis ipsis propromodum aspiciens, 413. Interrogat Christum quodammodo clavorum loca contemplans, 413.

Israel nominantes prophete Samaritas intelligent, 5, 22. Israel, hoc est, decem tribus in Samaria, 7. Translatus in Assyrios, 7. In montes et fluvios Medorum, 9. Israel regnum e medio sublatum nato Emmanuel, 23. Israel a nomine populi Dei degeneravit, 26. Extremis seculi temporibus in filios Dei cooptabatur, 28. Vineæ Domini, novella plantatio et dilecta, 63. Agricultura Dei, 57. Positus a tergo, 59. Oestro exigitus, 80. Apud Medos et Persas semper remansit, 122. Copias contra Benjaminas edicit, 156. Captus instar volucris, 137. In solitudine vitulum fecit, 211, 212. Humano se regno ex asse subiecti, 177. Moabitarum feminis adhaesit, 179. Sacrificavit Beelphegor, 170. In montana Persarum et Medorum demigrare coactus, 186. Vineæ pulchre palmitibus diffusa, 194. A Salmanasare translatus, 200. A Nabuchodonosore captus, 200. A Cyro elapsis septuaginta annis dimissus, 201. In omnem ventum dissipatus, 201. In Ephraim et Juda divisus, 232. Babylonis in servitutem traditus, 235. Israel aliquando duæ tribus, aliquando decem, aliquando duodecim appellantur, 248. Israel vitulum conflavit in solitudine, 253. In Dei offenditionem incurrit, 253. In divinis mandatis educatus, 264. Israel, hoc est, tribus in Samaria, 265. Dei glorie contemptor, et impie corruptus, 283. Horrendis crimines implicatus, 290. Vexationes et flagellis eruditus, 304. Totus in servitutem redactus, et bello extrema perpessus, 320. In Ægypto afflictus, 521. Insipliens, legi inobediens, contentious, 583. Saul sibi regem petendo graviter peccavit, 433. Armis subactus, in Babylonem ac Medo, olim ductus est, 462. Servitule liberatus, 469.

Israelitæ Baal adorant, 221. Cyro dimittente in Judeam redierunt, 232. Vectigalium ac servituis oneribus molestisque liberati, 232. Desidia se tradiderunt, 232. Hierosolymæ muros instaurant, 232. Tempium reedificare intulunt, 232. In neomenia tuba canere jussi, 217. Vitulos adorabant aureos, 211. Levi negotio subjugabantur, 232. In captivitate abducabantur, 232. Regionem suam postliminio habitantur, 232. Invicti et insuperabiles hostibus, 232. Moabitas olim vicerunt, 264. A Moabitis funditus deleti, 264. Divinorum mandatorum disciplina multimolis instituti, 265. In Patrum suorum orrem pertracti, 265. Legem Dei repulerunt, et mandata eius servare noluerunt, 266. Adversum Amorritos, Hævæos, Gergesæos Pherezæos, et Jebusæos pinguarunt, 270. Dira et intoleranda servitile liberati, 275. Leges eruditæ, 275. Arrogantes et Dei contemptores, 277. Prophetæ aspernabantur, et legem in postremi habebant, 275. Mundanis involuti negotiis, 278. Tantummodo fluxa et caduca persequebantur, 278. A Dei verbo refugiebant, et ad virtutem invitantibus repugnabant, 278. Turpibus quæstibus addicti, 293. In pecunia multa facienda animo et cogitatione occupati, 293. Contra Aaron insurerunt, 309. Fecerunt vitulum in solitudine, 293. Astrorum cultui dediti, 293. Fecerunt sibi deos aureos, 309. Morem habebant, bello ingruente a Damasco et Syris auxilium petere, 322. Israelitæ lingua largissimi, 347. Insolenter præ se omnes gentes reliquias despiciunt, 347. Ex radice Abrahami prodierunt, 347. Ex Ægypto in terram promissionis deportati, 347. In socordiam prolapsi, 347. In Idumæam finitimam descenderunt, 353. Idumæam ferro ignique vastarunt, 356. Templum construunt, et sanctam civitatem instaurant, 358. Ex tota Judæa in Babylonem traducti, 362. Montes et colles petentes, ibi mysteriis fungebantur, 413. Daemonibus sacrificia sub queru et picea offerebant, 445. Existimabant et credebant, se divina ira superiores, et quovis bello victores futuros, si vicinarum gentium auxiliis, principiumpque conspirationibus et promissis adjuvarentur, 459. In Mose quidem, sed in mari et nube baptizabantur, 469.

Itabyrium, mons Galilee nobilissimus, ferarum aviumque venatu longe ditissimus, 83.

J

Jacob torrens, 181. Jacob nomen in Israel mutatum, 103. Jacob vocantur Judas et Benjamin, procreati e stemmate Jacob, 181. Ephraim, 396. Jacob luctatus est cum Deo quasi cum homine, 101. Homo candidus et sine

foco, 157. Iniquissime Iesus, 168. Ab inconsubilis habilis ac dexter, 168. Fratrem in utero materno supplavit, 168. Dilectus a Deo, 168. In laboribus praevalebat in Deum, 168. Luctatus cum angelo, 168. Incepit filios ob eadem Sichimitarum, 69. Habitat in Bethel, ibique facit altare Deo, 169. Deos alienos et inaures abscondit sub terebento, 169. Benedictus a Deo, 169. Laborum amantissimus, 131. In domum Dei ascendentibus mandat mundari et vestes mutare, 131. Manet salvis in memoria Dei, 131. Sapiens, 172. Servit Laban mercenari loco, 177. Domo Laban discedit, 259. Fratrem complexus et osculatus, 259. Patriarcha, 317. A Deo ab utero, et adhuc maternis inclusus visceribus electus et dilectus, 317. Jacob, ejus posteri nominantur, 318. Scalam a terra usque in celum peringentem, et angelos per eamdem ascendentis et descendentes vidit, 343, 370.

Jarim sonat defensorum sive ultorem, 92, 146.

Iebusi contra Israelem congregati, 216. Pugnantes adversus eos Israelites consumpti 270.

Jeconias rex Israel in Samaria, vas inutile, 120. Quintus ab Ezechia rege, 453.

Jehu rex Israel occidit Achab, et liberos ejus, et Jezebel, 7. Filius filii reges usque ad quartam generationem, 7. Ab Eiseo propheta in regem unctus, 8. Cadaver Achab in vineam Naboth abjecit, 8. Septuaginta filios Achab neci dedit, 8. Status Baal combussit, delubra diuiti, sacerdotes jugavit, 8. In peccatis Jeroboam ambulare reprehensus, 8. Tandem etiam vitulos adoravit, 12. Filii ejus patrem impietate sequarunt, 19. Juste occidit pseudosacerdotes, 83. Detraxit item Baal ipsum, et statutas ejus exsult, 97.

Jejun um sacrum vere sacratissimum, 209. Dominum mansuefacit, iram sedat, ponam tollit, 219.

Jeremias propheta in utero sanctificatus, 11. Propheta in gentibus datus, 11. Juventutem pretendens, exorare Deum nitebatur, 11. Juveni ad vaticinandi officium vocatus, 13. Divino mandato in Egyptum descendit, 42. Dissuaderet sacrificia idolorum, 149. Preuentiat Babylonem capiendam, 163. Deo mandante, vincula, seu catenas lignaeas circumponebat collo suo, 173. Ad fudum belli spectaculum animo et cogitatione abreptus, 210. A Sedecia vinctus, et in lacum missus, 363. Prohibetur orare pro populo indigno misericordia, 311. Bellum urbi Hierosolymitanæ predixit, 415. Magnam Iudeorum multitudinem prostratum videt, prophetico spectaculo, 415.

Jeroboam Gedeonis cognomen, 134. Idem sonat quod ulicatur se Baal, 134.

Jeroboam servus Salomonis, de monte et tribus Ephraim, 4. Rex constitutus in Samaria, 4. Duos vitulos aureos fabricatus est, 4, 105, 199, 149, 178, 328, 363. Jeroboami duo reges Israel, 4. Moribus et impietate similes, 4, 250, 326, 361. Jeroboam primus, apostolus inventor, 121. Detestabilis, 182. Peccatum velut coloratum et contectum in animum recepit, 186. Opinione prudentius habebat, 186. Ne sceptro privaretur, vitulos aureos excogitavit, 186. Jeroboam filius Nabat, depositus vitulum aureum in Bethel, 247, 253. Israeli auctor fuit, ut vitulos aureos adorarent, 167. Jeroboam filius Joas, alias a primo, 250. Imperbus et transgressor, 250. Restituit Damascum, 251. Auctus est ditionibus multis, 251. Vicit alienigenas, 251. Syriam invasit et armis devicit, 255. Jeroboam vitulis immolandi festum diem dedicationis celebrat, 281. Constituit sibi sacerdotes excelsorum, 286. Abjecit Levitas, ne sacerdotio Domini fungerentur, 286. Jeroboam alter restituit terminum Israel ab introitu Aethiopum, usque ad mare solitudinis, 363. Filius Joas, 363. Bellum cum alienigenis gessit, et urbes Judææ eruptas recuperavit, 365. Regnavit in Samaria, 391.

Jerusalem nova que est Ecclesia Dei viventis, 235. Sancta, 241. Institutorum optimorum studiosa, 241. A nemine facile expugnabitur, 241. Non amplius alienigenis pervia, 212. Coelestis, que mente concipitur, 243.

Jesse oriundus ex Bethlehem, 435. Jesus filius Joseph, summus sacerdos, 5, 29, 123. Mutatione vestium condonata ei preccata esse significavit Deus per angelum, eumque judicem futurum, si præceptis ipsius obtemperaret, 123. Jesus Nave Christi typus, 47. Filius Israel per Jordaneum traduxit, terramque promissionis iisdem distribuit, 102. In militiæ ducem assumptus, 452. Terram promissionis sorti distribuit, 450. Gentium regiones in ditionem rededit, 471. Quinque reges in spelunca conclusi, et spelunca saxum adiuvavit, 471.

Jezelbel conjux regis Achab, 18. A Jehu cum marito et filiis necata, 18. Prophetarum persecutrix et justorum insidiatrix, 21. Perversi moliti nibus justo cardem machinata, 21. Typus Synagogæ, 21.

Jezrael oppidum Samaria, 19. Jezrael Latine sonat, semen Dei, 20, 22, 24, 56. Jezrael filius primogeni-

tus Osee prophetæ, 20, 23. Jezrael typus Christi, 24. Joachaz filius Jebu rex Israel, 18. Idololatra, et vitulos adorans, 18. Joachaz filius Josia regis unctus in regem, 282. Vix trimestre regnavit, 282. Vinctus a Pharaone Necho, 282.

Joacim Josia genitus, Hierosolymis regnavit, 282. Vinti quinque annorum erat cum regnare cipisset, 283. Undecim annis regnavit in Jerusalem, 283. Factus est servus Naburuhodonosor tribus annis, 283. Rursum rebellavit contra Naburuhodonosor, 283. Fecit malum coram Domino, juxta omnius quæ fecerant patres ejus, 283.

Joannes Baptista quo non surrexit major, 242.

Joas rex Juda, 250. Joas filius Joachaz rex Israel improbus, 29.

Joatham filius Azarias regis Jerusalem, 8. Post excessum patris unguit in regem, 8. Moritur, 8. Joathan, idem, rex Hierosolymæ, 391. Vir pius, 457.

Job extinctis filiis comam detondit, 336.

Joel propheta vaticinatus, Ozia, Joathan, Achaz et Ezechia regibus, 197. Eodem saeculo quo Abdias vaticinatus, 354.

Jonas propheta Amathi filius, 364. Oriundus ex Geth in Cophet, 364. Plurima oracula edidit Iudeorum tribibus, 364. Prædicavit Ninivitis, 365. Adumbrat quadammodo Salvatoris nostri occoomiae mysterium, 365. Fugere a facie Dei conatus est, 366. A ceto absorpsus, reditus est die tertio, 366. Cepit dolorem non modicum, ubi Deus Ninivitarum misortus est, 366. Non temere ad Ninivitas misus, 368.

Joppe oppidum Palæstine maritimum, 369. Rerum victu necessariorum ex Iudea precipue ad urbes orientales vela dñibus emporium, 369.

Joram rex Israel, 263. Misit ad Josaphat regem Juda nuntium, 263. Ascendit contra Moab ad prælium, 263.

Josaphat rex Juda, 263. Ascendit contra Moab ad prælium, 263.

Joseph appellatur Israel, Ephraim, et Samaritani, 299.

Josias rex tribu Juda sive David, occidit pseudosacerdotes super altare, 83. A Pharaone Necho tribularius factus, 200. Filius Amon, 281. Vir sapiens et solers, Deique amantissimus, 281. Initio regno, id est dolorum delubra destruxit: altaria evertit, iuros succidit, 281. Currum solis combussit, 281. Sacerdotes excelsorum in Bethel mactavit, 281. Ossa hominum super altare vitulorum incident, 281. Ariolos expulit, et qui in ventre dampnonem interrogantibus responsa dantem habebant, 281. Bonus erat, et cum Deo sincere agebat, 281. Manum temere conseruit, 282. In prælio occubuit, 282. Dominum Hierosolymam a suis reportatus est, 282. Ratus contra se armis sumpsiisse Egyptum, temere cum exercitu occurrit, 233.

Josue successor Mosis, tribuum Isæiticarum dux, 362.

Judea agro comparata, 208. Finis ac terminus Israelitum corporeus, 238. Vastata, 461.

Judei sub Christum redacti, vineis similes, 21. Incredui, comparantur mulieri, 23. Non universi bello a Romanis illato absuopti, 26. Ad omnes ventos, iuxta Scripturam dispersi, 26, 28. Frumento et vino, id est mystica benedictione, spoliati, 40. Beluis, reptili: us, volucribus et piscibus comparantur, 68. Eorum regio ad austrum latam et immensam habet solitudinem, 189. Eorum calamitatis quatuor insigniores, a Salmanasare, Nabuchodonosore, Antiocho, et Romauis, 200. Oderunt Christi oracula, 211. Extremis mundi temporibus ad Dominum revertentur, 213. Infelices, confictis in Christum calumniis, 327. Invidiæ flammæ pectora succensi, 327. Famem verbi Dei senserunt, 359. Accipia a Cyro libertate, in Judeam remigrarunt et templum construxerunt, 350. Bello ab Antiocho et Adriano lassiti, 350. In Persiam ac Median captivi abierunt, 353. Urbem et templum redirefacie studuerunt, 353. Gentium populus se admiserunt, ut stolidum quiddam, et ab uso et consuetudine ipsorum quam remotissimum, ignominia notant, 373. Exercitati, 419.

Judas et Benjamin Hierosolymis remanserunt, aliis descriptibus, 4. Sacrificabant in tempore, 4. Sacrificabant idolis, 4. Judas, hoc est, qui colebant Hierosolymam, 7, 22, 24. Judas servatus est mirabiliter, 24. Judas filii Christi filii, 25. Judas in Deo confidit, ab ipso et per ipsum servatus, 161. Ad iram Deum provocat, 164. Urbes suas instauratis membris communis, 164. Judas redditur, confessio, 243. Judas tulit omnia sanctifica, et omne aurum in thesaurus inventum, et misit Azaeli, 250. Judas legibus eruditus, 261. Judas datus tribus in Jerusalem, 269, 272.

Judex locum Dei p'ane obtinet, 266.

Juncus semper aquani amat, nec virere desinit, 241.

Quamvis in cuspidem exeat, etiam sic bene habet. 244.
Juniperus arbor densa et frondosa. 195. **Continguius quædam manufacta videtur.** 195. **Nec solaribus radiis penetrabilis, nec imbrum deluxibus pervia.** 195.
Justitia liberal a morte. 175, 287, 303.
Justi, etiam aliis prædoscere, et peccantes ab impenitente suppicio liberare possunt. 27. **Justus unus pro tota civitate orans non despicitur.** 27. **Justis sua virtus derori et ornamento est.** 55.
Juvenes, hoc est, prudenter eminentiores, et intellectu robore prædicti. 272.

L

Iac infantibus opportunissimum. 242.
Lachis, urbs regni Juda, vicina et confinis Philistii. 403. **Idolis dedita.** 403. **In extremis unibus Judæis sita,** 403.
Lacrymæ in magna quoque latitudo profundi solent, 261.
Lætæ res lubricæ. 183.
Laisa terra a tribu Dan considerata et occupata. 133.
Latrunculorum curta Judæam depopulavit. 283. **Latrunculi Chaldei, et Tyrii, et Moabite, et filiorum Ammon, contra Samariam.** 283.
Lazarus, mortuus in vitam revocatus. 241.
Leo percuti inobedientem. 14. **Bestia valida, et impertinata, cujus occursus periculosus.** 93. **Leo rugiet, et quis non timebit,** 95, 252. **Leo esuriens montes, saltus et nemora contentus pervagatur.** 277. **Horribiliter et absone rugiendo prædam invadit.** 277. **Catulus escam appetit exsiliensibus, et cum clamore prædam apprehensam dilaniatibus.** 277. **Contra bestias clamare consuevit.** 277. **Non prius insilit, et ex ira prædam devorat, nisi minas præmisit.** 277. **Bestiarum fortissimus,** 279.
Lepra in orbis infandus et insanabilis. 252.
Leprosi ejiciebant extra castra, 7.
Levi et Simeon fratres dolum struunt, 104.
Levitæ relinquunt tabernacula habitationis suse. 246.
Abiecti a Jeroboam et posteris ejus, ne sacerdotio Domini lungerentur. 286.

Lex padagogus ad Christum. 43. **Dulcis amanti Deum animæ.** 43. **Umbra et figura,** 52. **Ad nos cum Deo perfecte ac pure copulando vim satis magnam non habet,** 52, 53. **Perfecta simul et imperfecta,** 60. **Dictata per angelos,** 90. **Finis ac terminus Israëliorum spiritualium,** 258.
Lex in umbra erat, plane tamen veritatis dogmata continebat, 272. **Dei et justitiae dispensator et padagogus ad justitiam,** 301. **Sancta et justa, et bona,** 301. **Per Mosen iata,** 301. **Ad beneplacitum Dei perficiendum dux et magistra,** 301. **Typus et adumbratio,** 313. **Antiquis olim acerba et intolerabilis,** 317. **Dulcis, et quasi ad potum aptissima evasit,** 317.

Libya sinus et recessus maritimis expositos seu patentes habet. 318.

Lignum a Deo Mosi osteosum, ut illud in aquam amaram immitteret, imago et typus fuit pretiosæ crucis, 317.

Linguæ in signum datae non fidelibus, sed infidelibus, 227.

Locustæ vitium stirpes, earum bumorem exsugentes, brevi arescant, 204. Famem inveheuant, 214. Hostium cuncis comparantur, 215. **Carent rege,** 216. **Ordinatum uno velut signo dato in expeditionem excent,** 216. **Serie quadam et quasi per acies volant,** 216. **Vicissim officiose prosequuntur et assecantur, ac si sorores essent,** 216. **Dentibus bellum gerunt,** 210. **Dum apta esui perdunt, fame interficiunt,** 210. **In ædes et urbes ingreduntur,** 210. **Per fenestras irruunt, et populos conturbant,** 217. **Ipsum cœlum concutere videntur,** 217.

Lot cum uxore et filiis servatus, 27.

Luciferi effigies artificiose facta, 310. **Lucifer ante solis radios exoriens, et principium diæ incolis afferens,** 310. **Adoratus,** 310.

Luctus super mortuis suscipitur, 252.

Lunæ filius Apis Ægyptiæ creditus, 87, 543. **Luna in sanguinem conversa visa,** 230.

Lycophron, unus eorum, quos Graeci ut eximios admirantur, 576.

M

Macedo vir sancto Paulo in somnis videtur, 229. **Machabæorum præclara et admiratione prosequenda est: tamina,** 201.
Machmas urbs Arcadum florentissima, 150.
Madianitæ inclemtes domini, 154. **Eorum principe: Oreb, et Zebæ, et Zebee, et Salmana,** 154.

Magistri sapientes et Dei amantes, ad id quod rectum est, ostendunt iter, 267.
Malachias propheta, 132.
Manaa, dona, signum subjectionis 186.
Manain filius Gaze de Thersa, rex Israel, 7. **De sanguiue Jehu et filius ejus,** 7. **Occidit regem Sellum,** 7. **Falsorum deorum cultor,** 7. **A Phul rege Assyriorum pacem emit,** 7, 92, 143. **Vitulum aureum subtraxit et regi Assyriorum misit,** 143. **De tribu Ephraim,** 143.

Manahem, idem, regnavit in Samaria, 391.
Manasses filius Ezechiae, regnavit Hierosolymis, 280. **Patri moribus admodum dissimilis, et a pieta erga Deum remotissimus,** 280. **Homo perversus, et ad quidvis nefarium perpetrandum promptus,** 280. **Exsecratus, et idolorum cultor, diemomunque imposturis misericordie addictus,** 280. **Altaria et fana Baal ædificavit,** 280. **Omnem militem coeli adoravit,** 280. **Per ignem filios suos traduxit,** 281. **Collegit augures, et quibus stadium menendi,** 281. **Obit,** 281.

Manipulus pro primis messis frumenti Deo consecrandus, 216.

Manna, panis angelorum, 282. **Cœlitus demissum,** 271. **Mare Iadicum,** 222. **Vicinum Palæstinae, et ipsam Ægyptum alienus,** 222. **Tiberiadis,** 377.

Maria soror Aaron Ægyptiæ pereuntibus insultat, et choris ducentibus præt, 446. **Ecclesiam significat,** 446.

Mattheus ab ipso avaritie officina excitatius, 232. **Medici boni ægrotantibus acria et insuavia medicamenta ministrant, ut doloris tolerantia morbum depelat,** 200.

Medorum ad montes et fluvios translatus Israel, 9, 24, 26, 186. **Medi per bestias et volucres significati,** 50. **Medorum plurime gentes numerantur,** 145.

Memphis urbs Arcadum munitissima, 129.

Mendacium per se semper infirmum, 326.

Michæas propheta Joathan, Achaz et Ezechia regnantes vaticinatus, 391. **Futurum in civilibus Samariae tumultu quoddammodo aspicere videtur,** 419.

Michas idololatra in monte Ephraim, 153. **Levitam mercede conduxit, et cultorem fecit scutulis,** 14.

Militia coeli, stellæ, 131.

Moabitæ contra Israëlem congregati, 236. **Primiti Iudeæ populi,** 238. **Samariam et regnum Juda fidei lacerant,** 249. **A Lot descendebant,** 259. **Non vulgariter sclerati,** 263. **Combussurunt ossa regis Idumææ,** 265. **Iratæ Israëlitæ a quibus olim victi essent,** 261. **Igne reliquias absumentes et neque ossibus parcentes,** 261. **Israëlitæ funditus a se deletis, etiam ipsorum aliquando sicut adjecterunt,** 264. **Insani,** 310.

Moloch sive Molchom, idolum Moabitarum, 310. **Lapidem habens pellucidum et eximium, in summa fronte, ad speciem Luciferi,** 310. **Sonat Latine, rex noster,** 310.

Montes, discipuli Christi, et præ ceteris Baptista, 143. **Diversi stirpibus comantes,** 352. **Arboribus optime cotti,** 352.

Morestibæ urbs seu oppidum Judææ, 392.

Mors a Christo sublata, 189.

Moses Israëlem ab Ægyptia servitute vindicatum in terram promissionis deportare jussus, 11. **Ad obviam missionem tergiversatur, et linguæ tarditatem obtinet,** 12. **Reprehensus a Deo,** 13. **Exorbat Deum cum Israëlitæ in deserto vitulum conflavissent,** 71, 141. **Vitulum communuit,** 142. **Deum et bonum et patientem admiratur,** 151. **Persuasit opifci, ut reis ignorceret,** 151. **Carmen gratiarum actionis obtulit,** 151. **Misit nuntios ex Cades ad regem Edom,** 260. **Non delendum,** 309. **Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo,** 310. **Accipit verba viæ,** 310. **Lignum a Deo ostensum in aquam amaram immittere jussus,** 347. **Deo Israëlem commendabat sub monte Sina,** 353. **Erat sequester seu mediator Dei et hominum,** 353. **Ad typum Christi gerendum assumptus est,** 353. **Confitebatur se tenui voce, et lingua tardiore,** 366. **Respondebat illi Deus desuper propitiatio,** 393. **Sapientissimus mediator et intercessor Dei,** 431. **A Deo datus Judæis padagogus,** 200.

Mulieres infantes suos comedenterunt, 24. **Mulier imbecillitatis animique non virilis et fracti symbolum,** 25. **Muliercula adversantur Jeremiæ propheta,** 42. **Mulieres Hebreæ maritos suos falsorum deorum nominibus appellabant,** 50. **Super infantibus rixantes,** 200. **Mulieres gravidæ serris dissecatæ,** 254. **Resurrectionis nuntiaciones,** 358. **Muliebre genus gratia et miseratione dignatum,** 229. **Pignus spiritus a Deo accepit,** 229.

Musica in lucu, importuna narratio, 720.

N

Naboth vineam suam negat regi Achab, 18. **Perversi-**

late Jezabelis irrelitus vitam amittit, 18. Jezraelita ex oppido Samarie Jezael. 19. Vir Justus et religiosus iuste trucidatis, 19. Redditur latine, *Venetus*, 20. Typus Emmanuelis et Christi, 20. Non vult dimittere vineam patris sui, 20, 21.

Nabuchodonosor rex Babylonis, quasi draco, 121. Vi et armis Hierosolymam obtinuit, 200, 201. Progressus ad dimicandum, omnes ad unum perdit, 210. Totis copiis Ammonitas incursat, 262. Occupat Hierosolymam, totamque plane urbem ferro devastat, 282. Tributa exigit ab unoquoque pro viribus, aurum et argentum, 283. Totam Judiam subjugavit, 294. Hierosolymam una cum finitimiis ejus urbibus ac vicis exsuffit, 294. Destructio divino templo, una cum captivorum reliquiis, gloriose victor dominum rediit, 294. Totum Israel captivum abduxit, 453.

Natura rerum, est Creatoris arbitrium, 376.

Navis gubernaclo et nauclero carens, omni vento circumfertur, 301.

Nazariæ, secundum legem sanctificati, 272. Offerentes comam Deo, 272. Vinum, acetum, uvam, et uavam possum et acinum aversantes, 272. A mortuorum corporibus longius refugientes, 272.

Nebrod terra, Assyriorum sive Babyloniorum regio, 410.

Nemrod, gigas, venator coram Domino, 440.

Neomenia tuba, 241. Figura futuri ac novi seculi, 443.

Ninive Persica urbs, ad orientem sita, et inclita, 368. Imposturis ac præstigiis Deo invisis, religionis metum tribubat, 368, 382. Omnia semper scelerum condemnata, 382.

Ninivitæ extra procrastinationem ad poenitentiam serio capessendam unius prævia proclamatione mutati, 368. Sermone superbi, 383.

Nilus Babylonius patrem suum nominavit Belum ab idolo quod coiebat, 50.

Nobilitas apud Deum censetur boni mores, 318.

Nympha Hamadryades, Græcorum poetarum lignea, 76.

O

Octavi numeri mysterium, 60.

Ottolam, urbs in extremis finibus Iudeæ sita, 403.

Olda prophetis respondit Josiæ, num desiisset israel Domini, num bene futurum Israëlitæ, et cessaria esset prophetarum vocibus preannuntiata calamitas, 280.

Oleum typus hilaritatis et bone habitudinis, 63. In Egypto in magno pretio, 167. Olei usus sanctificatis per sacram baptismia ad consummationem couerit, 234.

Oratio vel unius justi pro tota civitate non despiciatur, 27.

Organicas instrumenta, res extra legem, 307.

Osee filius Elia, rex Israel, 8. Insidiatur Phace filio Romelie, 8, 9. Egypti regem auxilio vocat, 9. A Samanasse Assyriorum rege necatus, 9, 113. Fecit malum in oculis Domini, 186. Factus servus regis Assyriorum, 186. Vivus captus et vinculis astrictus, 186. Habitus ab Israele pro viro prudente, 186. Regnat in Samaria, 200.

Osee primum omnium prophetarum putat Hieronymus, 1, 2. Sub Jeroboam, Ozia, Joatham, Achaz, et Ezechia regibus, 1, 2. Quatuor et octoginta annis, et eo amplius vaticinatus, 2. Revera scortum in matrimonium accipit, 2. Mulierculam infamem permovit, ut uni viro adheseret 16. De se parum sollicitus, alterius saluti consultuit, 16. Paululum extra decorum egressas, salvavit Gomer, 17.

Ozias, qui et Azarias, rex Israel, 11. Pius, sed non usqueaque, 11. Percussus a Deo lepræ morbo, 11. Amos prophetam per tempora vecte transligit, 216. Gentibus infestissimus, 251. In superbis moribus incidit, 251. Ausus est Deo thymiam offerre, 251. Velut immunis Hierosolymis amandatus, 251. Potens, fortis ac strenuus, 251. In alienigenarum provincias irruit, 251. Opida adiuvavit, 251. Tributa imposuit, 251. Syriam invavit et armis devicit, 253.

P

Palæstini alienigenæ, 318. E Cappadocia translati, 318. Cappadocum coloni, 348.

Panes, ut primiæ messis, dedicati, 128. Panis luctus, pollitus, 128. Cor hominis contumans, 194. Panis vivus qui de celo descendit, et dat vitam mundo, 211, 271, 292, 299.

Panthera adeo levi pede salit, ut volare putetur, 93.

Pascua pecorum saxe corruptuntur, 252. Pascua divisa sunt pauperes, 287, 333. Significant alium sapientes,

arrogantes animis, et elatos eride, 277. Arboribus insidentes mira artificio ab auncupibus deficiuntur, 277. Tenditcapti eliduntur, 277.

Pathes terra Egypti, 149.

Paulus apostolus omnibus omnia factus ut omnes faceret salvos, 15. Sanctificavit Evangelium a gentibus, 207. In somnis vidit virum Macedonem, 220. Visu privatus, et per Christum curatus, 229. Mente senex, animo grandevus, et culesti sapientia plenus, 229. Tradidit formicatum Satanæ in interitum carnis, 268. Sapientissim s, 275. Christo confixus cruci, 429. Militem qui in Christo intellegitur, armat, 440.

Peccatum Christianis cavendum, 132. A Deo disjungit ac separat, 172. Non omne est ad mortem, 501.

Pemmatæ dæmonibus in sacrificium offerri consueta, 59.

Pentecostes dies, 227.

Persarum ad montes translatus Israel, 21, 26, 186. Perse per bestias et volucres significati, 50. Unicum imperium, suum procuraverunt, 51. Persarum gentes pluri-ma numerantur, 145. Persarum regio ad ipsos prope terminos Orientis jacens, 280.

Petrus apostolus linteum de eo o missum vidit, in quo omnia quadrupedia et jumenta, 12. Occidere et mandu-care jussus recusavit, 12. A Deo mansuete reprehensus ei obiugatus, 13. Accusatæcriter Judæorum populum, 251.

Phace filius Romelie dux regem Israel ocidit, 8. Et pro eo regnat, 8. Fecit malum coram Domino, 8. Mortuus per insidias Osee filii Elam, 8.

Phacæ Hierosolymitas armis lassiti, 8. Regem Syriae Rasin pretio conduxerunt, 92. Oppugnat Judæum et tribulos Benjamin, 92. Judæa civitates depopulatus, 215. Rex Israel, 281. Hierosolymam armis adortus, 391. Re. Samarie, 457. In Judam exercitum adduxit, 457. Maximus stragem uno die edidit, 457. Una die centum viginti milia virorum potentium fortitudine occidit, 458.

Phace filius Manaim rex Israel, 8. Regnavit annos duos, 8. Fecit malum coram Domino, 8.

Pharao Necho rex Egypti Samariam invasit, 200. Regionem fecit tributariorum, exactis auri talentis centum, 200. Adversus Babylonem expeditione suscep-ta, totu cum exercitu e patria excurrit, 282. Joschaz rexem vincutum in Egypto sub custodia servavit, 282. Rescut Israelem, Samaritanos et Hierosolymitanos, 283. Tribula populo terre totius imponit, et vectigalibus ab omnibus exigit, 282. Egyptiorum tyranus, 283. Cum copiis suis submersus perire, 469.

Pharisæi Christi criminatores, 15. Dorebant doctrinas et mandala hebreorum, 58. Pecunia turpis luci cupidi, avari, 337. Derident Christum, 337.

Pherezæ, pugnabitibus adversum eos Israëlitæ, ccon-sumpsi, 279.

Philistini contra Israelem congregati, 256 Antesignanti, 256. Finimini Judeæ populi, 259.

Philosophia Græca, 2,6.

Phul Assyriorum rex ingressus Samariam, 8. Grandi pecunia accepta recessit, 8, 92, 105, 215. Duas tribus trans Jordanem, urbibus ejus eversis abdulxit, 501.

Phulas Assyriorum rex vitulum ex auro puro puto conflatum confregit, 145, 146. Urbes Samariæ subjecit, 176. Etiam tribus trans Jordanem, 200.

Phuia rœm, grandi pecunia ægre persussus, in patriam est reversus, 191.

Piscis a voce remotissimus, multa devoratione in pri-mis gaudent, 67. Natura timidissimus, 163. Strepsus fugit, et solam piscantis umbram oversatur, 163.

Placenta mellitea diis alienis oblatæ, 59. Placentæ factæ militæ coeli, 311.

Plautis agrorum fructus transvehere mos fuit veteribus, 273.

Penitentia poenas areat, et ex ira invehenda supplicia avertit, 299. Super parvis etiam delictis veniam nolumus agenda, 304. Ubique utilis et necessaria, 308. Irām divi-nam amolitur, 331.

Popana genus crustulæ, diis alienis oblatæ, 59.

Principibus moderatio conciliat securitatem, tollere autem spiritus affer detimentum, 317. Acerbum et grave sustinebunt judicium, 317.

Prophetæ quosdam intersecerunt, 14. Prophetæ Isaiæ ab Elii interfeci, 141. Prophetæ sancti, narrat tristissima haud sati liberter proferunt, 199. Enigmata et parabolæ excoquantes non mediocriter conducunt, 199. Non nunquam, exempla opportuna afferunt, 199. Prophetæ sancti eventura prænuntiant, 210. Iterum ipsarum im-ages animo concipiunt, 210. Israel appellant aliquando duas, aliquando decimam, aliquando duodecim tribus, 248. Verba sua obscuritatibus involvunt, 252. Assumpti sunt, qui cum Deo quodammodo sermones miscerent, 272.

Amitiis et dilectione Dei dignati, et sancti, 278. Utiles sunt et subserviunt ad verba tantum, 278. Hunc a Deo honorem consecuti sunt, ut norist omnia quae ipsi facere libuerit, 279. Fratrum vicem nimicopere dolentes, acriore aliquando objurcatione utuntur, 297. Mordent ex charitate, 297. Irridentur, 306. Fallacis implicitos ad sanitatem vocant, 327. Ad finem praecepit verborum suorum meminerunt Dei, 333. Ut audientes perinde secum afficiantur, visionum vi declaranda consequi nituntur, 341. Medicis comparati, 391. Consueverunt se penumero videre, quo pacto olim evenient, quae ab ipsis praenuntiantur, 415. Prophetas delassati sunt, imo pericula adierunt, 420. Ira scelerata eorum quos erudiebant nonnunquam in se irritata, varie necati sunt, 420. Homines ad pietalem et agitioiem venturi temporis erudierunt, 420.

Prudentia decet imperantes, 186. Prudentia carnis mors, 228.

Pseudoprophet Baal ab Elia et Jesu occisi, 97.

R

Raasson Syriæ et Damasci rex, 256. Hierosolymam exercitum adduxit, 256. Judææ civitates depopulatus, 256. A rege Assyriorum intersectus, 256, 438.

Raba, significat major et amplior, 322.

Rabbath metropolis regionis Ammoniticæ, 262. Conflagratura, et cum clamore peritura 262.

Rabsacee Hierosolymis insultat, 9. Adversus Del gloriam debiliterat, 24. Hierosolymam obsidet, 151. Deum convictus proscindit, 323. Arrogans, 324. A Sennacherib e Lachis Hierosolymam missus, 336. Tanto moerore Hierosolymitanos consernivit, ut mox se peritios exspectarent, 336. Arrogantiae et maledicentiae penas dedit, 392. Multo cum equitatu venit Hierosolymam, 403, 432.

Ræphan, quod redditer obtenebratio aut execratio, 310.

Iasis Syriæ rex, 283. Regem Juda oppugnat, 283. A Teglatphasar Assyrio occisus, 283. Hierosolymam armis adortus, 391. Rex Damasei, 457. Socius Phacee filii Romelia regis Samarie, 457.

Rationale judicij ex homerali catenis aureis suspensum in pectus summi sacerdotis dependebat, 62.

Regem qui sacram dignitatem invaserat, punivit Deus, 7.

Regeneratio per sacram baptismum adoptionis filiorum Dei conciliatrix, 29.

Reliquia Israel gentibus permisæ, 26.

Reptilia terræ, hostes Judæorum, 30. Improbissimos significant, 66, 67.

Resurreccio Christi de Judæis triumphant, 22. Resurreccio mortuorum diversa, proborum et improborum, 30. Resurreccio Christi die octavo contigit, 60.

Revelatio facta prophetis non lingua et verbis more nostro constabat, 10. Fiebat instar luminis mentem et cor illustrantis, 10. Appellatur a prophetis angelus loquens in illis, 10.

Ithasis rex Assyriæ Phacee filium Romelia armis juvat, 8. A Teglatphasar rege Assyriorum iuerticitur, 8. Rhemnum mons in Armenia, in extremis recessibus Persarum situs, 288.

Roboami regis jugum excussum, 148. A Susaci Ægypti rege vicius, 200.

Romani exercitus Judæam devastarunt, 24. Non universam Judæorum nationem absumperunt, 26. Romanorum duces illustrissimi, quidquid sol aspicit, sub dictinam redegerunt, 51. Israelitis bellum fecerunt, 201, 208. Instar locustæ Israelem in Christum sceleratum depastis, 213. Una cum urbe et divino templo omnia incendio incandescentes, 337, 342. Eorum principatus imperiumque clarissimum orbem terrarum subegit, 428.

Rotæ plaustræ tritantes, 253. Voltuntur circum axes, 273.

Ruben, paterno cubili vioato, magnopere offendit, 268.

Rubigo vocatur clades belli et desolatio, 87. Urit et quasi in cineres redigit agrorum fruges, 206.

S

Sacci amictus, deliciarum et otii depositio, 209. Sacrus et calvitium, habitus lugentium, 536.

Sacerdotes semper Christi meminerunt, et per Spiritum in se habentiam circumferant, 62. Peccata populi comedunt electum genus, 206. Praefeci populi liturgia sacra, 206. Vitam suam Deo consecrant, 206. Etiam cæteris commendant de obsecrationum laboribus, 209. Sa-

cerdotes de familia Levi non sustinuerunt servire id, 118, 86. A religione Samaritanorum refugientes, Hierosolymam sunt reversi, 86.

Sacrificium dicebatur accipi, cum Deo offerebatur, 72. Sacrificium aliud est holocaustum, aliud salutaris apparetio, 307.

Salmana Medianitarum dux, 154, 155. Matrem cum filii allisit, 155.

Salmanas rex Assyriorum Samariam vastat, 9. Israelitas ad montes et fluvios Medorum transiit, 9, 24, 26, 113. Regem Israel Osee capit, 113, 186. Peuit a rege Israel Manan, 186. Samariam toto triennio obsedit, 186. Israelem in montana Persarum et Medorum demigrare coegit, 186, 200. Non totam Samariam, sed partem quamdam subegit, et cum captivis in regnum suum se recepit, 304.

Salomon, dum non vult offendere mulieres, Deum offendit, 2. Erant et uxores principes septingentæ, et concubine trecentæ, 3. Amore mulierum vicius, quamvis sapientissimus, 4. Delubrum Astartæ construxit, 78. Aras et fana mulierum alienigenarum numinibus condidit, 148, 178. Hastas et clypeos aurores fecit, 200. Viribus præpotens fuit, et copiis valuit, 236. Vicinas gentes ita subjugavit, ut etiam urbes apud eas complures adiutoraverit, 236. Edificavit Thedmor in deserto, 257. Hierosolymis templum illud augustum medians, centum quinquaginta millia lapicidarum, et operarum, proselytorum que delegit, 426.

Salus per Christum promittitur, 45.

Samaria a Salamanasre toto triennio obsessa, 186. Regio montosa, 283. Tota perit domo qualibet conquassata, 286. Vastata, 336, 338. Deserta ab angelis, 397. Draconi et sirenibus comparata, 399. Filia Ephraim, 434. Olei ferax, 412.

Samaritæ Israel et Ephraim dicti, 3. Tuma Deo, tum ab Hierosolymis defecerunt, 5. Eorum regio a bestiis tantum et reptilibus incolitur, 43. Fame moriuntur, 43. Eorum tellus ferax olei, 167. Quod fecerunt Judæ et Benjamin, idem a Babylonis persippi, 438.

Samaritani insigniores sedes sibi splendidas ac sumptuosissimas adiucarunt, 287. Vanescientibus voluptabus sese farciebant, 287. Cuti curandas deditissimi, 287. Opprimunt pauperes, 287. Jugi impatiens, 287. Domus Joseph et Israel appellantur, 299. Enormis et neutiquam dissimilanda peccata perpetravunt, 303. Pro inimicis ducent optimorum consiliorum auctores, 303. Convicia jactabant in sanctos prophetas, 303. Plaudunt inter concertus musicos, 316. Linguentis excellenti compositione unguntur, 316.

Samuel propheta occidit manu sua Agag, 43. Preuniat Sauli, regno pulsum iri, 43. Urgetur a filiis Israel, ut constitut super eos regem, 183, 431, 432.

Sancti sunt quidem mansuetissimi, verumtamen cum hoc etiam acres et bellatores, 244. Servant urbes, et regiones clade impendente liberant, 518. Iram Dei quantumvis serventem, vilæ claritudine retundentes seu habentates, 518.

Sanctificare, Deo consecrare, 258. Sanctificati, id est, votum sanctificationis super se habentes, 272.

Sanguis Christi vindicatus ex toto Israel, 22.

Sarepta Sidoniorum urbs, 362.

Satanas crudelissima et violentissima bella, 53. Ejus vas a Salvatore direpta, 61. Ab aquilone veniens, 1. Friegens, 222. Fætel, 223. Importunus tyranus, 235. In persona Assur accusatus, 215. In terra versantes rapuit ac devoravit atrocis quam immanes belluar solvent, 285. Fallacia architectus, 226. Mendaci inventor, 420.

Saul rex non leviter Deum offendit, 13. Venia dignum censuit, quem divina auctoritas damnaverat, 13. Regno pulsus, acerbas contumacia prynas persolvit, 13. Primus rex ab irato Deo designatus, 183.

Scenopœgia dies sanctus et festus, 102. Festum tabernaculorum, 174. Decimo quinto die mensis septimi celebratum, 175.

Schechia, loci nomen in Moab, 417.

Scriptura divinitus inspirata, 212. Etiam brutis animalibus nonnunquam rationem effingit, 212. Magnis idoloatris catervas daemonum similes facit, 244. Fluens spirituale, et fons intellectualiter irrigans, 292. Veritatis annuntiat lumen, 313. Credentium mentes ad omnibus laude digna exsuscitans, 313.

Sebom, urbs Sodomitica, quam ignis celo lapsus assumpit, 163.

Sedecias Hieremiam nunc vinciebat, nunc in lacu mittebat, luto ibi demersum extinguiere volens, 303.

Segor Ægyptiorum rex, 113, 186.

Seir regio Idumæorum, 333. Ejus indigenæ hirsuti,

335. Pilorum emissio sive pilosus Latine redditur, 335. Mons in regione, 335.

Sellum rex Israel de sanguine Jehu, 7. A Manaim filio Gaze intermititur, 7.

Semeias propheta, 410.

Senaa illustris et extrema Egypti urbs, 401. Bene valida seu potens, 401. Proxima Judæa, 401.

Senaar, regio ampla, oppidatim et vicatim habitata alienigenis, in Judæe finibus, 401.

Senilis ætas, virtutis præstantia prominens, 229. Illustribus factis cana, 229.

Sennacherim rex Assyriorum civitates Judæe obsidet et capit, 9. Hierosolymam obsidione circumdat, 24. Sennacherim cum exercitu multorum milium, instar Quminiis terram cooperiens, et omnia in potestatem rediens, 333. In regnum suum longe maximum innumerabilem captivorum multitudinem secum trahens descendit, 333. Vastata Samaria, omnes ejus urbes subjugavit, 336. Rabsacem e Lachis Hierosolyma misit, qui in muro stantibus atrociam miuaret, 336, 391. Rex Assyriorum, 391. Urbes Philistiniæ hoc est, Palestiniornam vastavit, 391. Lachis urbem regni Juda cepit, 391. Judeam depopulatus, 400. Hierosolyma circumsedit, 400. Portas Hierosolymæ inflammatur est minatus, 400. Incursat se naar et simul Egyptum, 402. Multas quoque Judæe urbes evertit, 452.

Sephela Judæe pars ad aquilonem pertinens, 562. Philistia sive Palæstinos indicat, 562.

Septem in Scripturis totum tempus legis significat, 60.

Serpentes, almonia destituti, solent aliquando lingua pulvarem subigere et pro cibo ducere quod occurrit, 471.

Serra ferrea, curvum rotæ, quibus aream terere Syria mos est, 254.

Sicilia oppidulum trans fluenta Jordanis, vicinum Galad, 102.

Sicimitæ ad unum omnes jugulantur, 104, 107.

Sina mons in solitudine, 310.

Sion superna et divina, 213. Siu id est Ecclesia, 311, 360. Typus Ecclesiæ, 593. Pœnitent, futurumque nusquam captivitatis finem ante secum reputat, 460.

Sirenes, volucres quædam modularices, quæ possunt cantuum concinnitate oblectare audientes, 399. Passerulorum loquacissimi, et suavem sonum edere soñiti, 599. Iusciniæ, quæ in sinibus marinis ovis incubant, deinde nido a fluebus abrepto lugubre melos fundunt, partus cui dama quodammodo lamentantes, 399.

Sojona et Gomorrha subversæ, 291. Sodomam venerunt angeli, ignibus incensuri scelestos, 305.

Sodomitarum pœnam quinque justi potuerint avertere, 27.

Sodomorum vino inebriati Israelitæ, 182.

Sol adoratus ad orientem, 86, 87. Solis nepos Apis Egyptiis creditus, 87, 113. Sol reversus, splendore suo mortalibus amplius lucere coœrit, 250.

Solitudo Judgeæ versus austrum sita, usque ad fines maris Indici pertinet, et ad Persidem usque porrigitur, 246. Ad ovium greges a' endos percommoda, 246. Solitudo, id est, vitæ genus evan gelicum, 271.

Sophonias propheta, Chusi patre, ex tribu Simeonia natus est, 578. Josia Ammonis filio rege Judæa vaticinatus est, 578. Terret primum, deinde consolatur, 578. Prædicti Hierosolymitanorum captivitatem, 578. Prædicti etiam multarum nationum exitum, 578. De Christi adventu, et resurrectione, gentiumque ad eum conversione disserit, 578. Mortuus est ac sepultus soñus in agro suo, 578.

Spiritus sanctus docet nos de omnibus, 48. Spiritus sanctus datus die Pentecostes, 227. Eſsus in nos abunde, 228.

Stephanus vir plenus Spiritu sancto, 310. Accusatus apud Judeorum magistros propter blasphemias in Deum et Mosen, 310. Responsis idoneis calumnias refutans, 310.

Susac, idem adversus Hierosolymam arma cepit, 410.

Susacim rex Egypti regiam Hierosolymis occupavit, 200. Thesauros, hastas et cypreos aureos quos fecerat Salomon, avertit, 200. Cum Victoria splendida domum redit, 200. Quantis potuit copiis de terra sua excurrir, 410.

Synagoga nobilis, propter majores Judæorum, 19. Forticata est spiritualiter in Egypto, 20. Occidit Jezrael, id est Christum, 23. Judæorum mater, 194. Vinea fructifera, 194. Vastata, 194. Sponsum celestem, id est, Christum, intererunt, 203. A divino thalamo arcerunt, 205. Ex hæres est, 205. Deum virginitatis suæ ducem sortita, 297. Peccatum habet inexcusabile, 297. Pietatem ac religiōnem majorum coacta deserere, 297.

PATROL. GR. LXXII.

Syri Samaria oppidis vicini, 91. Fracti, 250. Ignavia suam male excusarunt, 250. Oppidulum, Galad occipant, funditusque perdunt, 254. Gravidas mulieres serris dissecant, 254. Cum infantibus etiam fetus adhuc imperfectos interimunt, 254. Serris ferreis seu curruum rotis aream terunt, 254. Cyrenensem coloni, 253. Israelem incurvant, et latronum more divexarunt, 281. Sub regno Damasci censebantur, 348. Cyrenæorum coloni, 348.

T

Teglatphasar rex Assyriorum occupat Samariam, 8. Israelem in Assyriis transfert, 8. Contra Rasin regem Syriæ bellum init, 9. Damascum Syriæ metropolim capít, 9. Rasin regem interficit, 9. Samaria urbibus vastitatem infert, 24, 103. Vocatus in auxilium regis Juda, 284. Totam Galilæam usque Nephtalim sibi subegit, 391. Phæcæ regnante, ascendit contra Samariam, 458. Quam plures Samariæ urbes delevit, 458.

Templum Salomon conditum, 2. Cyro permittente reedificatum, 8. Una cum urbe crematum, 117. Templum Baal excitata, 17. Templum ab Antiocho illustrati incensum, et vasa eius direpta, 201. Fama celebre, 250. Debuit conflagrare, 250. Templo ædificanda, ut in ipsis universorum Deus glorificetur, et quæ illum decet adoratio adhibetur, 268. Templum deorum, ebrietatis et voluptatis officinæ, 270. Templum revera sanctum, 270. Inflammatum, 312. Templo sacra ad gloriam Dei exædificari confitetur, ideo et in ipsis habitare universorum Deum non dedigueri credimus, 395. Templum Hierosolymitanum instauratum, 460.

Temporum discrimen non servat Scriptura, 17. Omnia tribus gradibus continentur, 903. Quatuor anni temporum praesides dœ, 127. Tempora tria in anno lege prescriptis Deus, in quibus appareret omne masculinum coram se, 290. Temporibus tribus lege definitis offerabantur decimæ, primitæ agrorum, sacrificia, gratiarum actiones, 290.

Tenebris propemodum triduanis puniti Egyptii, 23. Tenebrae erant in principio super abyssum, 300.

Terra, id est, homines terram habitantes, 56. Terra voluntaria, 37.

Tertia die secundum Scripturas resurrexit Christus, 94.

Testudines, id est, aggeres excitati ad aquam in colles derivandam, 178.

Thæman regio Idumæorum, 333. Ad austrum maxime spectat, 335. Auster est Hebræis, 335.

Thæman filius Eliphaz, 333. Regioni nomen indidit, 333.

Thammuz Græcorum lingua est Adonis, 79.

Tharsis, Tharsi, sive Tharsus, urbs apud Æthiopas et Indos, 369. Urbs Cilicæ, ad Cyndum flumen et radices Tharsi montis, 369. Mons Cilicæ multo maximus, 519.

Thecua vicus, 216. Regno Ephraim continetur, 216.

Themam metropolis Idumææ, 262. Incensa est, ab hostibus devicta, 262.

Themanita Idumææ, 338. Olim audaces, imbelles et meticulosi futuri, 338.

Therapim sonat remissio, aut sanans ipsos, 135.

Torrëns juncorum idem qui cedrorum, 244.

Torrentes de montibus cum impetu descendunt, 508.

Tribulatio res fructifera, 338. Facit nos cautores, et desiderio laqueis expedit, 338.

Tristitia immoderata, cum ei locus relinquatur, mentem turbidam reddit, 5:6.

Tuba archangeli, 241. Ingenti sonitus claritate universitatem mortuorum in vitam revocabit, 241.

Typus, figura et simulacrum veritatis, 515.

Tyrræ contra Israelem congregati, 236. Antesignani, 236. Genus Juda captivum fecerunt, 237. Per manus Juda venales facti, 237. Finitimi Judæe populi, 239. Ex Juda et Israel innumerabilem multitudinem Idumæis vendiderunt, 238. Bello vexarunt Israelitas, 239. Fratrum testamentum conturbarunt, 239.

U

Urias sacerdos jussu regis Aci az novum altare constituit, 9.

Ursa captis catulis furens, 184.

Uvae passæ diis alienis oblatae, 19.

V

Vacca rufa, immaculata oblata, 70. Oestro stimulata, a grece se disjungit, 80.

Vallis Achor, vallis perversioris, 47, 48. Vallis Jezrael monumetum Christi in horto denotat, 22. Vallis Josphat non multis ab Hierosolyma stadiis versus orien-

tem distat, 233. Locus nudus et equitatioui aptus, 233. Locus extremi judicii non futurus, 234. Vallis judicii, certaminis locus, 240.

Vasa aurea, et argentea, et electa Dei, sive exornatae, et operum gloria inauratae, 237.

Vaticinaturi furere se simulabant, et quasi Phœbæo nūmīne afflatis lingebant, 131.

Verbum Dei omnia quodammodo pervadit, 218. Dura atque aspera nullo negotio confringit, 218. Non potest reverti vacuum, seu effectu carere, 323. Animam ad virtutis desiderium pascit ac nutrit, 339.

Vespasianus et Titus, victores, divinæque in Judæos iræ morem gerentes, 416.

Vineæ seu uvæ passæ diis alienis oblatae, 59.

Vinea Christi, hæreditas electa, 21, 22, 100. Vineæ latitiae symbolum, 43.

Vinum typus latitiae, 65. Ebrietatis nota, 61. Vinum quod latificat cor hominis, 128, 132, 133, 193, 211.

Virgæ duæ incantatae, a gente diabolo procidunt, 73.

Virgines quædam in idolorum delubris degentes, 339.

Virtutes cum vinea, ficibus, et arboribus conferendæ, 208.

Vitis alba, quam locustarum dentes attigerint, 204.

Vituli aurei duo in Dan et Gaiæla, 5. Vituli in Dan et Bethel, 17, 80. Adorati, 109. Vitulus ex ære auroque commixtus, 146. Conspicuum ac velut commune omnium

iolum, 309. Artificialium humana manus, et impiorum ausum inventa, 527.

Volatilia, qui execranda superbia laborant, et alta sapere conveuerunt, 67.

Volucres cœli, hostes Judeorum, 50.

Vulpes foveas habent, 231. Vulpes immundi spiritus, 263.

Z

Zacharias qui et Azarias filius Jeroboam, 7. Israëlis regnum tenuit mensibus sex, 7. Domesticis suis traditus est jugulandus, 7.

Zacharias propheta, 232. Vaticinari cœpit eodem anno quo Aggæus, 232. Quarto etiā Darii anno functus est prophetiae munere, 232. Prædictus adventum Christi Hierosolymam in asina, ejusque prodictionis pretium, 232. Josedecus prædictus fore ut filium procrearet, qui Deo in templo sacerdos serviret, et Salathiel ut generaret Zorobabel, 232. Senex admodum mortuus est in Judæa, seputusque ad Aggæum prophetam, 232.

Zambri rex Israëli, pater Achabi, 433. Ambulavit in viis Jeroboam filii Nabat, qui peccare fecit Israël, 435.

Zorobabel filius Salathiel, dux et princeps de tribu Juda, 5, 29, 123. Cum comitibus suis adficit templum Domini, 231.

INDEX RERUM ET VERBORUM

QUE

In supplemento, Cyrilli commentaria in Matthæum et in Lucam complectente, reperiuntur.

A

Abraham, figura duorum populorum qui in Christum crediderunt, 1.

Ambitionis objurgatio, 213, 241, 281, 330.

Amen juri-jurandi vice fungitur, 381. Sic diserte in commentario Eusebii ad Luc. xii, 36.

Angeli custodes hominum, præsertim in temptationibus, 133.

Angeli famulantes Verbo incarnato, 438. Angelorum imperantia beneficio Dei, 128. Angelorum multitudine maxima, 299, 403. Angelus Synagogæ Judæorum custos, 513. Anima, quia non præterit, proprie substantia est, 263.

Anni acceptabilis miram facit explanationem Cyrilus, 158, adn.

Apollinaris notatur, 2.

Apostoli et discipuli Domini jam baptizati fuerant ante hujus passionem, 441. Apostolorum nomina cum suis significatiibus, 192, 193. Apostolorum in prædicando libertas, 27. Apostolos xii tantum, et xiii, Paulum admittit Ecclesia, 190.

*Ἀποτελέσμα (Luc. xi, 53) quid significet, 286.

Archangelus credendus est, qui fuit pastoribus nuntius, 128.

Arianî arguuntur, 187, 205, 248, 251, 379, 424. Ariani et Nestoriani, 230.

Ἄρπα pro ἀρπά (Luc. xiv, 15), 331.

*Ἄρχοντες τοῦ Χριστοῦ 127, 433. Respicit Cyillus ad celebrem lectionem psalmi xciv, 10. Dominus regnavit a ligno. Malo itaque interpretatione vocabuli ἄρχη, principatus, ut scripsi secundo loco, quam iniustum, ut priore.

B

Baptismi necessitas et utilitas, 412. Baptismus non sine detimento differtur, 149. Baptismus typis in legi figuratus, 278.

Baptista non ignorabat incarnatum Verbum, 208, 210. Baptista prænuntiassæ inferis Christi adventum non videatur Cyillo, 209.

Baptizari Spiritu sancto et igne quid sit, 116, 507.

Barbari (ut in monumentis videmus) calceari soliti, 133.

Battologia quid, 12. Beneficos (Luc. xxii, 25) non nisi adulanter a subditis vocatos principes, ait Cyillus, 418.

Blasphemia in Spiritum sanctum fit simul contra totam divinam naturam, 291.

Brachium in cantico Mariano denotat Christum 117.

Butyri nomine lac virgineum cur appellat Isaías, 126.

C

Cælibatus laus, 403.

Camelus (Matth. xix, 21; Luc. xviii, 28) non animal intelligitur, sed navium crassus rudens, 67, 380.

Castitatis votum inviolabile, ideoque non sine multa consideratione faciendum, 527.

Catechumenis mysteria non pandebantur, 303.

Charitas in Deum sine charitate erga proximum non consistit, 257.

Christi divinitas, 115, 119, 125, 126, 128, 134, 135, 136,

133, 145, 155, 156, 157, 170, 178, 187, 205, 225, 231, 235,

240, 248, 250, 260, 271, 289, 380, 384, 387, 591, 596, 403,

413, 420, 433. Christi genealogia, seu potius cognatio, in fragmento quod inscribitur Cyillo, 98. Christi mansuetudo, 188. Christi missio et uncio intelligitur de homine,

157. Christi passio voluntaria, 162, 383, 421, 423, 427.

Christi resuscitat corpus habuit ἀπόψεων, non ἀναστάσεων, 413.

Christi verba et actio (Luc. xi, 19) exemplar et formula nobis sunt confidencia Eucharistiae, 414. Christo quomodo voluntaria et involuntaria mors fuerit, 427. Quomodo dicitur ignorasse, 84. Judæi prodictionem manifestat ut corrigit, 92. Christus stator verus, 65. Christo voluntarii fuerunt physicæ necessitates atque passiones, 131. Christus absque ulla indigna passione, 125. Christus agi a Spiritu ~~et~~ ⁱⁿ ~~tempore~~, dictus pro versari in eremo, videtur Cyillo, 150. Christus cicatrices resurgens cur retinerit, 173. Christus corpori suo vigoris divini efficaciam ad miracula patranda communicabat, 166, 167, 208. Christus cur animalia sacrificia apia vendi in templo veteruerit, 396.

Christus eremiticæ vitæ exemplo suo suos, 150. Christus filius unus est cum unita sibi carne, 145, 170, 174.

Christus mitis Spiritum sanctum facultate non accepta sed propria et substantiali, 144. Christus Spiritum sanctum, qua homo erat, accepit, 145, 148.

Circumcisio et baptismus, 130 seq. Circumcisionis tres typæ significationes, 151.

Confiteri pro laudare, 248.

Cornu pro potentia aut regno, 119.

Cyrilli deperditus commentarius in Matthæum memoriatur, 189, 216, 379, 410. Cyillus de electione xii apo-

stolorum copiose scripserat, 189, adn. Cyrilus, vel ejus amanentes, memoris lapsu, scribunt citantque Jere-miam pro Habacuco et Osea, 191, 219, 319. Item Isaiam pro Michae, 598. (Paria sphalmata adnotat de Didymo Mingarelliis in proleg, ad lib. *De Trin.*, cap. 15.)

D

Dæmonas vere, non morbos rei dæmonicas similes, de-pellebant Christus et apostoli, 272.

Damasci cultus dæmon, 126.

Deus non tam jurat, quam dicti sui certitudinem indi-cait, 118. Dei eximia misericordia, 313, 346. Deus potest rei alicuius substantiam in aliam transformare, 152. Deus rem factam nequit facere insectam, 116.

Deuterius numerus signum est perfectionis in SS. Scri-putris, 389. Sic etiam Didymus in commentario inedito ad psal. xxxii, 2.

Auctor lectione, pro dñm (I Petr. ii, 23), 198.

Dictum illud porro unum est necessarium (Luc. x, 42), Cyrilus intelligit de mensa frugalitate, 216.

Didrachma pro duobus solvebatur capitibus, 134.

Digitus Dei intelligitur Spiritus sanctus, 272.

Dividere (Matth. xxiv, 51) quid significet, 86.

Divites œconomi pauperum ita dici a sua cuique distri-buendo, 348.

Doctorum et pastorum in Ecclesia successio, 169.

Dubitasse B. Mariam de Filii resurrectione futura, non admittitur, 156.

E

Ecclesia suapte indole est universalis, 257.

Ecclesia pro Christo (Luc. xiii, 26.) 324.

Eleemosynæ debitum, 357, 358. Eleemosynæ laus, 201, 318, 350, 358. Et quidem de hoc argumento est Eusebii Alex. longa homilia.

Ecclesia vox ignota profaniis scriptoribus, 263. Ejus si-gnificatus, 266.

Eucharistia sacramentum continet corpus et sanguinem Domini, 121, 413, 415, 416. Hac de re testimonium præ ceteris insigne Cyrilii, 417. Eucharistia sumptus utilitas, 167, 416. Eucharistiam cur non sub carnis, sed sub panis specie, Christus instituerit, 417.

Euchitarum hæresis, 107.

Euphemismus dæmonum, 165.

Evangelii definitio, 1.

Exorcismorum data Ecclesiæ potestas, 253.

F

Femineum genus natura misericors, 454.

Fidei Christianæ laus, 286, 289, 362 seqq. Fidei ne-cessitas, 523. Fides religiosa initium intelligentiæ, non effectus, 286, 401.

Fili missio intelligitur de assumpta humanitate, 157.

Filius Deus dicitur venisse in mundum, quatenus homo factus est, et hujus mundi visibilis pars visibilis esse corporis proper incarnationem. Antea eum aberat a mundo, non localiter sed naturaliter; Deus enim diversus natura est a visibili mundo. Ita egregie Cyrilus, 122.

G

Gladium emere monuit Christus, ut indicaret instantia toti genti suprema pericula, 421; id quoque quasi deridens dixit: *satis est*, ius qui, se nou intellexo, duos gladios protulerant, 422.

Gloriæ vanæ tentatio sanctis quoque fit, 242, 363.

Gratiæ divinae necessitas, 323, 392. Gratiæ theoria, ex variis Cyrilii locis, 363, adn.

H

Hæreseon detestatio, 374.

Hæretorum Arii, Eunomii, Apollinaris, Marcionis, Manetis, et Pauli Samosatensis errores circa Verbi in-carnationem, 123, 258.

Herodem cur non memoraverit Cyrilus (in Comment. ad Luc. iii, 19), 146.

Hiemis (Matth. xxiv, 20) sæculares turbas designat, 81.

Homiletico fortasse more recitatam fuisse a Cyril. explanationem in Lucam, indicia videntur, 261, 358.

Hospitalitatis Christianæ regula et laus, 259.

Hospitalitatis Christianæ comendatio, 243.

Hypocriseos vituperatio, 287, 352.

I

Ignavie desideraque vituperatio, 391.

Ignorantia crassa damnatur, 506.

Ignoscendum esse offensoribus, 374, 375, non tamen hostes Dei ferendos, 374, 375.

Infirmitates corporis aliquando peccata purgant, 177.

Interrogatio non arguit ignorantiam in Christo, 225, 226, 385.

J

Jejunium sine humilitate non prodest, 181.

Jesus dictus primogenitus, non quasi primus inter fra-tres, sed primus et unicus, 122. Aliæ explicationes, 125, 124. Jesus quomodo sapientia profecisse dicatur, 137, cum adn. et 138.

Joannes Cesariensis citat capitulum xv Commenta-riorum Cyrilii in Lucam, 151, adn.

Judei Gallilæi rebellantes severa dogmata, 312.

Judicium ac remuneratio animarum tempus. De eo disseratio, 353, in adn. Adde, 436.

Judicium Christi redeuntis futurum, 264, 290, 302, 369, 372, 408, 431, 444.

Justi post resurrectionem jam non peccabunt beneficio Dei sicut angelii, 403, 404. Idem spiritale corpus habe-bunt, id est quod sola spiritus officia faciat, 404, Confer-442.

Justitia Christiana minor superat maiorem legis justi-tiam, 214.

K

Kalvopos ramus palmæ, vocabulum novum, 528, 593.

Kirgoria, 290 fin. Hoc vocabulum saepe occurrit apud Cyrilum, ubi de hæresibus agitur, recteque cum Liriensi cap. 8, diceatur *vaniquum*. Sed quia ibidem Liriensis (qui scriberat vivente Cyrillo) et saepe aliibi, nec non Cyrilus aliquis Patres hæreses dicunt esse profanas no-vitales, idcirco dubito num interdum vel saepe legendum sit *zeneponia*.

Kolossici, Negotiari, 397.

I

Lectio defectiva apud Cyrilum, 287, adn. 2.

Legis Mosaicæ cum Christiana comparatio, 198, 199. Legis veteris onus grave, 282.

Lepra morbus insanabilis, 169. Lepram Moyses suppli-cando, Christus jubendo, sanaverunt, 171.

Lex interdum dicitur pro universa Scriptura, 353.

Lusus, ut videtur, genus quoddam (Luc. vii, 52), apud Hebreos, 214.

M

Manes saepe ac Marcion Vetus Testamentum alii Deo tribuebant, 258.

Mansuetudo, moris Christiani propria est, 127.

Marie perpetua virginitas, 121, 122, 125.

Masculinum genus electum Deo semper, 48.

Merita plorum utilia interdum etiam aliis, 176.

Michæs locus v, 2, sine particula negativa, 121.

Miracula adhuc Cyrilii stile sibiabant, 173, 176, adn. Missa quotidianum sacrificium, 124. Missa est verum sacrificium, 413, cum adn.

Morbus ab infirmitate quomodo differt, 61.

Moysis et Eliæ colloquium in Christi transfiguratione quale fuerit, dicit Cyrilus, 258.

N

Naturæ dure in Christo, 120, 121.

Nestorianæ hæresis, 173, 188, 235, 316, 384, 391.

Nestorius Ecclesiæ ejectus, 113.

Novatianorum error arguitur, 180.

O

Otxoropos vocabuli etymologia apud Cyrilum non ab επονεις, sed ab οὐδαίς νηπιαν., 548.

Opera bona infructuosa sunt ante baptismum, 149.

Oratio Dominicæ auctor una petitione apud Matthæum quiam apud Lucam, 267. Imo auctor duabus, qua super re Augustinus in Enchiridio, 30. Orationis Dominicæ ex-planatio, 261, 267. Oratio perpetua Christianis convenient, 148. Oratio sit solitaria, nocturna, vivida, patiens, 186, 187, 260, 268, 269, 374, 424.

Oravit Christus quin ipse re aliqua indigeret, 421. De Christi oratione accurate, 423.

Origenis breve supplementum, 281, adn.

P

Pacem cum impiis et cum heterodoxis vitandam dicit Cyrilus, ne pari ac illi sententia esse videamus, 309.

Pacifici qui, 6.

Pacis laus, 441. Item pacis ecclesiastice G, 587.

Parabolæ seminariorum accurata explanatio, 218 seq. Parabolam de duobus filiis sobrio et prodigo diversis modis ac sensibus Patres exposuerunt, 512. Cyrilus sen-

tentiam suam exponit, 544. Parabolaram intelligenda
um regula critica, 547.

Pastores cur primi nuntium nati Domini acceperint,
424.

Pauli Samosatensis hæresis, 149.

Paulus Alexandrum ærarium non ut privatum inimico-
cum, sed ut Christi atque Evangelii publicum inimicum
devotus, 12.

Paupertatis voluntariæ laus, 263, 292.

Peccata venialia, 291. Peccatorum remissio fit in Ec-
clesia, 176, 177. Peccatum originale, 129, 133, 138, 414.

Deus pro hominibus (Luc. xii, 24) legebat, Cyrilius, 297.

Petrus a Christo constitutus credeantur ornamentum
et magister, 420. Petrus quo sensu juraverit se Christum
non nosse, 429.

Phantasiastarum hæresis, 433, 443.

Pharisæi avarissimi fuerunt, 280.

Philosophia Christianæ definitio, 379. Philosophia
ethnica remedium animalius nou præhebat, 228.

Pietas erga Deum anteferenda amori parentum, 243.

Prædictio lectio (I Cor. ii, 13) pro hominibus, 411.

Pneumatophagi arguuntur, 275.

Penitentes recipiendos esse, ne ad hæreticos trans-
eant, 106. Penitentiæ fructus præcipuus est fides in
Christum, 112. Penitentia sacramentum Christus instituit,
214. Et quidem potestativa absolvendi formula Ec-
clesie tradita, 179, cum adn.

Potentias aliquas maleficas in corpore humano suspica-
batur Cyrilus, 166.

Predicatores Evangelii sint mansueti et patientes, non
irascundi et vehementes, 244. Predicatoribus vitorius
habitus convenientissimus est, 301.

Presentinus presbyter, 108.

Præsules Ecclesie laboribus assiduis occupari dehere,
235, 238. Præsulum Ecclesie grave officium, 305, 306.

Primogenitus ex Maria, eodem sensu quo primogeni-
tus ex Deo Patre, 123. Aliæ hujus vocabuli explicatio-
nes, 123.

Proverbium Judæcum fuit: *Medice, cura te ipsum*,
161.

Proximi evangelici definitio, 257.

Psalmi xc, versicus 9, male lectus ab Arianis, 154
(ut jam dixit Cyrilius etiam in comm. ad prædictum
psalmum).

Purgatio in oblatione Jesu improprie dicta, 133.

Pusillus grex quomodo intelligatur, 299.

Q

Quadrans quid sit, 9.

Quæstio est, num B. Maria oblationem ultramque, an
alterulram, fecerit turturum et columbarum. Cyrilus,
132, 134, dicit ultramque. Harum oblationum mystica
significatio, 134.

R
Rebellio reprehenditur, 513.

Regni Dei dicione quid Christus denotare soleret,
413.

Resurrectio corporum asseritur, 403, 412. Resurrec-
tionis nostræ quomodo Christus causa sit, 416.

S

Sabbati causa, misericordia Dei fuit, 186. Sabbatum
(Matth. xxiv, 20) cessationem operum virtutis indicat,
81.

Sabbatismus legitimus et pius quinam fuerit, 317 ad
520 et 529.

Salutem æternam consequi, quisquis voluerit, potest,
368.

Sapientia mundana vanitas, 219, 341.

Scandalorum duplex genus, 359.

Scribatur Judaicorum mores graphicè expressi, 403.

Securis, immedicabilis animæ excisio, 4.

Sensus varius versiculi 26, Prov. vi, 324.

Sermonis auditor, non item factor domui assimilator
in arena ædificata, 19.

Simon Cleopæ socius, non fuit Simon Petrus, neque
Simon Cananæus, sed alius discipulus, 439.

Traditio verbi varie explicaciones, 419, adn.

Spiritus sanctus Deus, 291, 293. Spiritus sanctus Filius
consubstantialis, 272, 290.

Superbia vituperatio, 216, 281.

Synagoge repudium, 314, 354.

T

Temporalia bona a Deo postulare, non est reprehen-
sibile, 265.

Tituli trilinguis in cruce triplex sensus allegoricus,
435.

Transfiguratio Domini qualis fuerit, 239. Figura no-
stræ transfigurationis in resurrectione futuræ fuit, 239.

V

Valentinianorum hæresis, 138.

Vocatio gentium, 143.

Voluptatis vituperatio, 125, 150, 149, 167, 212, 293,
509.

Vulpes et volucres malo interdum sensu in SS. Biblia,
211. Vulpem, non Herodem, sed Pharisæum quedam
dixit Christus (Luc. xiii, 32), 327.

Y

Traditio lectio psal. lxxxviii, 16, pro veteri testamento,
354.

Z

Zachariam Precursoris parentem, fuisse illum occi-
sum inter templum et altare traditioni non scriptæ ac-
ceptum refert Cyrilus, 283, in adn., contradicente tamen
Hieronymo.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. CYRILLUS ALEXANDRINUS ARCHIEPISCO-
PUS.

Commentarius in duodecim prophetas minores.

SUPPLEMENTUM AD EDITIONEM JOANNIS AUGUSTI.

Fragmenta in Matthæum.

Commentarius in Lucum.

FINIS TOMI SEPTUAGESIMI SECUNDI.

Parisii. — Ex Typis J.-P. MIGNE.

3 2044 073 502 015

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 015

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

3 2044 073 502 015

THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY

Это цифровая копия книги, хранящейся для иотомков на библиотечных полках, ирежде чем ее отсканировали сотрудники комиании Google в рамках ироекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских ирав на эту книгу истек, и она иерешла в свободный достуи. Книга иереходит в свободный достуи, если на нее не были иоданы авторские ирава или срок действия авторских ирав истек. Переход книги в свободный достуи в разных странах осуществляется ио-разному. Книги, иерешедшие в свободный достуи, это наш ключ к ирошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохраняются все иометки, иримечания и другие засиси, существующие в оригинальном издании, как наиминание о том долгом иути, который книга ирошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Комиания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы иеревести книги, иерешедшие в свободный достуи, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, иерешедшие в свободный достуи, иринадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, иоэтому, чтобы и в дальнейшем иредоставлять этот ресурс, мы иредиринали некоторые действия, иредотвращающие коммерческое исиользование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические заирсы.

Мы также иросим Вас о следующем.

- Не исиользуйте файлы в коммерческих целях.

Мы разработали иrogramму Поиск книг Google для всех иользователей, иоэтому исиользуйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.

- Не отиравляйте автоматические заирсы.

Не отиравляйте в систему Google автоматические заирсы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного иеревода, оптического распознавания символов или других областей, где достуи к большому количеству текста может оказаться иолезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем исиользовать материалы, иерешедшие в свободный достуи.

- Не удаляйте атрибуты Google.

В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он иозволяет иользователям узнать об этом ироекте и иомогает им найти доилнительные материалы ири иомощи иrogramмы Поиск книг Google. Не удаляйте его.

- Делайте это законно.

Независимо от того, что Вы исиользуйте, не забудьте ироверить законность своих действий, за которые Вы несете иолную ответственность. Не думайте, что если книга иерешла в свободный достуи в США, то ее на этом основании могут исиользовать читатели из других стран. Условия для иерехода книги в свободный достуи в разных странах различны, иоэтому нет единых иравил, иозволяющих определить, можно ли в определенном случае исиользовать определенную книгу. Не думайте, что если книга иоявилась в Поиске книг Google, то ее можно исиользовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских ирав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и иолезной. Программа Поиск книг Google иомогает иользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый иоиск и этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>